ANA BOKI MOOMON

KAKOAUAN TAEKAN
IESU KRISTO

ANA

BOKI MOOMON

Kakoauan Taekan
Iesu Kristo

E boretiaki n
Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira
Salt Lake City, Utah, USA

A boretiaki moan boki n Ingiriti i
Palmyra, New York, USA, n 1830

Taiaoka n anga am iango ni katamaroa ke taian kaoti nakon
scriptures@ldschurch.org ke merinna nakon
Scriptures Coordination, 50 East North Temple Street Room 2455,
Salt Lake City, UT 84150-3220 USA

© 2017 by Intellectual Reserve, Inc.
All rights reserved.
Printed in the United States of America 9/2017
English approval: 3/15
Translation approval: 3/15
Translation of the Book of Mormon
Kiribati (Gilbertese)

ANA

BOKI MOOMON

TE RONGORONGO AE KOREAKI NI

BAIN MOOMON

I AON BWAATUA

AKE A ANAAKI MAN ANA BWAATUA NIBWAAI

Mangaia are, bon kakimototoan rongorongoia ana botanaomata Nibwaai, ao Reimwanaite naba—Ae koreaki nakoia Reimwanaite, aika nikiraia te bata are Iteraera; ao nakoia naba Iutaia ao Tientaire—E koreaki n te tua, ao n tamnein naba te taeka ni burabeti ao te kaotioti—E koreaki ao e kainaki, ao e karabaki iroun te Uea, bwa a aonga n aki uruakaki—Ao a na manga kaotaki n ana bwaintituaraoi ao mwaakan te Atua nakon aron rairana—E kainaki ni bain Moronaai, ao e karabaki iroun te Uea, bwa e na manga kaokaki n te tai are e a tia ni motikaki rinanoia Tientaire—Rairakina bon man ana bwaintituaraoi te Atua.

Kakimototoan te rongorongo are e anaaki naba man Ana Boki Ita, are rongorongoia ana botanaomata Iareta, ake a kamaenakoaki n te tai are e kamangaoa iai aia taetae aomata te Uea, ngke a katea te taua n nako karawa—Are e na kaotaki iai nakoia nikiraia te bata are Iteraera bwaai aika kakannato ake e a tia ni karaoi te Uea ibukiia aia bakatibu; ao bwa a aonga n ataa ana berita ae tabu te Uea, ao man aki tewenakoaki n aki toki—Ao ibukin naba anaakin nanoia Iutaia ma Tientaire bwa Iesu bon te Kristo, ae te Atua ae Akea Tokina, are e boni kaotia ngaia nakoia aaba ni kabane—Ao ngkai, ngkana arona bwa iai kaairua ao bon aia kaairua aomata; mangaia ae kam na aki kabuakakai ana bwai nako te Atua, bwa e aonga n akea barekami ae e na kuneaki i matan ana kaintekateka ni motikitaeka Kristo.

MOAN RAIRANA MAN BWAATUA NAKON TE INGIRITI
IROUN IOTEBWA TIMITI TE ATAEI

KANOANA

Kabwarabwarana vii
Aia Koaua Taan Kakoaua aika Teniman ix
Aia Koaua Taan Kakoaua aika Waniman ix
Ana Koaua te Burabeti ae Iotebwa Timiti. xi
Kabwarabwara ae Kimototo xvi
Kabwarabwaran Tamnei xix
1 Nibwaai 1
2 Nibwaai 66
Iakobwa 147
Enoti 171
Iarom 174
Ominai 176
Ana Taeka Moomon 180
Motiaea 182
Aramwa 261
Ereman 472
3 Nibwaai 524
4 Nibwaai 597
Moomon 602
Ita 626
Moronaai 666
Bwai ni Kairi nakon Koroboki aika Tabu 1
Bairean Aron Taia n Riki 231
Nakoraoin Euangkerio 237

KAKIMOTOTOAN TAEKA

O Tetemanti

KB	Karikani Bwai
Otin.	Te Otinako
NI	Nakoaia Ibonga
WI	Warekaia Iteraera
TK	Tua-Kaua
Iotua	Iotua
TMT	Taan Motiki-Taeka
Ruta	Ruta
1Tamu.	1 Tamuera
2Tamu.	2 Tamuera
1Uea	1 Uea
2Uea	2 Uea
1Rong.	1 Rongorongo
2Rong.	2 Rongorongo
Etira	Etira
Neem.	Neemia
Etita	Etita
Iobi	Iobi
TAre.	Taian Areru
TRab.	Taeka n Rabakau
Min.	Te Minita
AAT	Ana Anene Toromon
Itaia	Itaia
Iere.	Ieremia
Bwaeb.	Bwaebwaeti
Etek.	Etekiera
Tani.	Taniera
Otea	Otea
Ioera	Ioera
Amota	Amota
Obar.	Obaria
Iona	Iona
Mika	Mika
Naum	Naum
Aba.	Abakuka
Teb.	Tebania
Akai	Akai
Tek.	Tekaria
Maraki	Maraki

Nu Tetemanti

Mat.	Mataio
Mar.	Mareko
Ruka	Ruka
Ioane	Ioane
Mwak.	Aia Mwakuri Abotoro
Rom	I-Rom
1Korin.	1 I-Korinto
2Korin.	2 I-Korinto
Kara.	I-Karatia
Ebeto	I-Ebeto
Biri.	I-Biribi
Koro.	I-Korote
1Teta.	1 I-Tetaronike
2Teta.	2 I-Tetaronike
1Tim.	1 Timoteo
2Tim.	2 Timoteo
Tito	Tito
Bire.	Biremon
Ebe.	Ebera
Iak.	Iakobo
1Bet.	1 Betero
2Bet.	2 Betero
1Ioan.	1 Ioane
2Ioan.	2 Ioane
3Ioan.	3 Ioane
Iuta	Iuta
Kaoti.	Te Kaotioti

Ana Boki Moomon

1Nib.	1 Nibwaai
2Nib.	2 Nibwaai
Iakob.	Iakobwa
Enoti	Enoti
Iarom	Iarom
Omi.	Ominai
ATM	Ana Taeka Moomon
Mot.	Motiaea
Aram.	Aramwa
Erem.	Ereman
3Nib.	3 Nibwaai
4Nib.	4 Nibwaai
Moom.	Moomon
Ita	Ita
Moro.	Moronaai

Reirei ao Berita aika Tabu

R&B	Reirei ao Berita aika Tabu
KK	Katanoata ae Kariaiakaki

Bwaeao ae Bati Bona

Mote	Mote
Abe.	Aberaam
IT—M	Iotebwa Timiti—Mataio
IT—R	Iotebwa Timiti—Rongorongo
TOni.	Taekan te Onimaki

Kakimototoan Taeka riki Tabeua ao Kabwarabwarana

ARIT	Ana Rairairi Iotebwa Timiti
BK	Bwai ni Kairi nakon Koroboki aika Tabu
EBE	Rairairi teuana man taetae n Ebera
ERE	Rairairi teuana man taetae n Erene
KT	Kabwarabwaraan mwakoron kibun taeka ao tein taeka aika kaangaanga
KE	Kaotia bwa taeka tebeua ake i mwina a kabwara nanon taeka aika kabonganaki ngkoa

KABWARABWARANA

Ana Boki Moomon bon te boki ae kanoan te koroboki ae tabu ae e kona ni kabootauaki ma te Baibara. Bon rongorongon ana mwakuri te Atua ma kaain Amerika ni kabuta ngkoa ao iai i nanona bwaninin te euangkerio ae akea tokina.

E koreaki te Boki aei irouia burabeti ake ngkoa aika a mwaiti rinanon tamnein taeka ni burabeti ao ni kaotioti. Aia taeka, ake a koreaki iaon bwaatua aika koora, a manga koreaki ao ma ni kakimototoaki iroun te burabeti ae te tia tau mwiin rongorongo ae Moomon. I nanon te reekoti ao e taekinaki iai rongorongoia uakoraki botannaomata aika a korakora. E roko te botannaomata are teuana mai Ierutarem n 600 I.K. ao i mwina a maenako ni uabaronga, ao a ataaki n araia aika Nibwaite ao Reimwanaite. Te botannaomata are teuana e a kaman roko riki n te tai are e kamangaoi iai neewe te Uea n te Taua are Bwabera. A ataaki te botannaomata aio n araia ae Iaretaite. I mwin ngaa n ririki ao a bane ni mate ma ti Reimwanaite ni maiu, ao bon ngaiia tekorakina mai buakoia aia bakatibu Inria ake i Amerika

Te bwai ae riki ae moan te kakawaki are koreaki i nanon Ana Boki Moomon bon taekan ana mwakuri ni ibuobuoki te Uea ae Iesu Kristo i buakoia Nibwaite n te tai ae aki maan i mwin mangautina. E kamatataaki iai reirein te euangkerio, e kamatataa naba te babaire ni kamaiu, ao e tuangiia naba aomata bwaai aika a riai ni karaoi bwa e aonga n reke irouia te rau n te maiu aio ao te kamaiuaki ae akea tokina n te maiu ae e na roko.

Ngke e a tia ana koroboki Moomon, e angan natina te mwaane ae Moronaai rongorongo akekei, are e karin tabeua oin ana taeka ao e a karabai taian bwaatua iaon te Tabuki are Kumora. N Tebetembwa 21, 1823, ao e a kaoti Moronaai aio, n te rabwata ae mimitong ae e a tia ni mangauti, nakon te burabeti ae Iotebwa Timiti ao e reireinna ni kaineti ma rongorongo ni kawai ma taekan ae a na rairaki nakon te taetae ni Ingiriti.

N te tai ae aki maan ao e a anganaki Iotebwa Timiti taian bwaatua, are e rairi man ana bwai n tutuaraoi ma mwaakan te Atua. E a tia ni boretiaki te rongorongo aio nakon taetae aika a mwaiti bwa te tia kakoaua riki teuana ae boou ma n raka ibukin Iesu Kristo bwa bon Natin te Atua ae maiu, ao bwa ni kabane ake a nakoina ao n ongeaba nakon tua ma otenanti n Ana euangkerio a na kamaiuaki.

Ni kaineti ma te rongorongo aio ao e taku te burabeti ae Iotebwa Timiti: "I tuangiia mataniwin te ekaretia bwa Ana Boki Moomon bon te boki ae te kabanea n eti mai buakon boki nako i aon te aonaba, ao

bon ngaia kingin aan ara ekaretia, ao e na kaania riki te Atua te aomata man irirakin nanon reirei ake i nanona, nakon taian boki riki tabeua."

N ikotaki ma Iotebwa Timiti ao e a tia te Uea ni kariaia tengaun ma temanna riki bwa a na noori bwaatua aika koora n oin mataia ao n riki bwa taan kakoaua aika a onoti ibukin koauan ma tabun Ana Boki Moomon. A tia ni koreaki aia koaua i nanon te boki aio n te atu ae "Aia Koaua Taan Kakoaua aika Teniman" ao "Aia Koaua Taan Kakoaua aika Waniman."

Ti butimwaia aomata ni kabane n taabo nako bwa a na wareka Ana Boki Moomon, a na iangoia raoi inanoia te rongorongo are i nanona, ao i mwina a na butia te Atua, te Tama ae Akea Tokina, n aran Kristo ngkana e koaua te boki. Aomata aika a karaoa aio ao ni bubuti ma te onimaki e na reke irouia ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi aia koaua ibukin koauana ma tabuna. (Noora Moronaai 10:3–5.)

Aomata aika karekea te kakoaua ae tabu aio mai iroun te Tamnei ae Tabu a na ataia n te mwaaka naba aio bwa Iesu Kristo bon te Tia Kamaiua te aonaba, ao Iotebwa Timiti bon Ana tia kaotioti, ao Ana burabeti ni boong aika kaitira, ao Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira bon abanuean te Uea are e a tia ni manga kateaki iaon te aonaba, ibukin te katauraoi i mwaain Kauaokin te Mesia.

AIA KOAUA TAAN KAKOAUA AIKA TENIMAN

Eriai bwa e na ataaki n aaba, reeti, neewe, ma botannaomata ni kabaneia ake a na reke irouia te boki aio: Bwa ngaira i nanon ana akoi te Atua te Tama, ma ara Uea ae Iesu Kristo, ti a tia n noori bwaatua ake a taekinaki iai rongorongo aikai, are reekotiia ana botannaomata Nibwaai, ao Reimwanaite naba, tariia, ao ana botannaomata naba Iareta, ake a roko man te taua are e a tia n taekinaki. Ao ti ataia naba bwa a tia n rairaki man ana bwai n tituaraoi ma mwaakan te Atua, bwa e taekinna bwanaana nakoira; mangaia ae ti ataia ma te aki nanokokoraki bwa e koaua te boki aio. Ti kakoaua naba bwa ti a tia n noori taian koroboki iaon taian bwaatua; ao a tia ni kaotaki nakoira ni mwaakan te Atua, ao tiaki ni mwaakan te aomata. Ao ti kaotia naba ma te koaua, bwa e ruo ana anera te Atua mai karawa, ao e uoti ma ni kawenei i matara, ao ti taraia man noori taian bwaatua, ao koroboki ake iaoia; ao ti ataia bwa bon man ana akoi te Atua te Tama, ao ara Uea ae Iesu Kristo, ake ti a noori man tataekinna bwa a koaua bwaai aikai. Ao a bon kamiimii i matara. Ma e ngae n anne e tua bwanaan te Uea bwa ti riai n tataekin; mangaia ae, bwa ti aonga n ongeaba nakon ana tua te Atua ni kabane, ti na kaota koauan bwaai aikai. Ao ti ataia bwa ngkana ti kakaonimaki i nanon Kristo, ti na kaitiaki kunnikaira man raraaia aomata ni kabane, ao ni kuneaki n akea barekam i matan ana kaintoka ni motikitaeka Kristo, ao ti na manga maeka mangaia i karawa n aki toki. Ao te kamoamoaki e na nakon te Tama, ao nakon te Nati, ao nakon te Tamnei ae Raoiroi, ae te Atua ae ti temanna. Amen.

Oliver Cowdery
David Whitmer
Martin Harris

AIA KOAUA TAAN KAKOAUA AIKA WANIMAN

Eriai bwa e na ataaki n aaba, reeti, neewe, ao ni botanaomata ni kabaneia ake a na reke irouia te boki aio: Bwa Iotebwa Timiti te Ataei., ae te tia raira te boki aio, e a tia ni kaoti nakoira taian bwaatua aika a tia n taekinaki, aika a tara ni koora; ao ti tau i nanon baira baana ake titebo mwaitia ma ake e a tia n rairi Timiti; ao ti noori naba taian koroboki ake titebo taraaia ma korobokin ngkoa, ma aron karaoaia aika kamimi. Ao ti tataekin bwaai aikai ma nanora ae koaua, bwa e

a tia ni kaoti Timiti nakoira, ao ti noori ao ma n tabeki, ao ti ataia ma te aki nanokokoraki bwa iai iroun Timiti taian bwaatua aika ti a tia n taekin aikai. Ao ti anga arara nakon te aonaba, bwa ti na kakoaua nakon te aonaba ibukin bwaai ake ti a tia n noori. Ao ti aki taekina te kewe, te Atua bon ara tia kakoaua.

Christian Whitmer	Hiram Page
Jacob Whitmer	Joseph Smith te Ikawai
Peter Whitmer te Ataei	Hyrum Smith
John Whitmer	Samuel H. Smith

ANA KOAUA TE BURABETI AE IOTEBWA TIMITI

Te burabeti ae Iotebwa Timiti n oin ana taeka ni kaineti ma reken Ana Boki Moomon, bon:

"N tairikin te . . . kauabwi ma teuana ni bong n te namwakaina ae Tebetembwa [1823] . . . I a tataro ao n onnon nakon te Atua ae Moan te Mwaaka. . . .

"I nanon au tai ni wewetea te Atua, I a noora te oota ae kaoti i nanon au ruu, ae tabe n rikirake ni karokoa ae e a raka riki ootan te ruu nakon ootan te tawanou, ao ngkekei naba ao e a kaoti te aomata i rarikin au kainiwene, n taarere waena, bwa a aki toko waena ma aontano.

"E kunnikainna n te niinira ae mwaawa ma n raka mainainana. E riao mainainana nakon mainainan bwaai aika I a tia n noori iaon te aonaba; ao I kakoaua bwa bon akea te bwai teuana n te aonaba ae kona ni karaoaki are e na raka riki mainainana ke raneaneana. Akea rabunan rauraun baina, ao baina naba, i etan touni baina; ai arona naba ma waena akea rabunaia, ai aron naba rangana, i etan nimoimoin waena. A bon aki karabaki naba roroana ma atuuna. I noria bwa akea riki kunnikaina ma ti te niinira aio, ibukina bwa e uki, n te aro are I kona n noora bwabwana.

"Tiaki ti ana niinira ae moan te mainaina, ma rabwatana ni kabane e mimitong n te aro ae e aki kona ni kabwarabwaraki, ao taraan ubuna bon titebo ma itin te baa. E rangi n oota te ruu, ma e aki bootau ma te oota are katobibiaki rabwatana iai. Ngke I moan taraia, I maaku; ma e waekoa ni kitanai te maaku.

"E weteai n arau, ao e tuangai bwa bon ngaia te tia uarongorongo are e kanakoaki mai iroun te Atua nakoiu, ao arana bon Moronaai; bwa iai au mwakuri ae N na karaoia mai iroun te Atua; ao e na riki arau bwa taekan te raoiroi ao te buakaka i buakoia ni kabane aaba, reeti, ma neewe, ke n tei ibukin te raoiroi ma te buakaka are tataekinaki i buakoia aomata ni kabane.

"E taku bwa iai te boki ae taunaki, are koreaki iaon bwaatua aika koora, are taekinaki iai rongorongoia aomata ake a maeka iaon te aba aio n taai ake ngkoa, ao te tabo are a roko mai iai. E taekinna naba bwa e koreaki i nanona bwaninin te Euangkerio ae e aki totoki, n aron taekinakina iroun te Tia Kamaiu nakoia kaain te aba aio n taai ake ngkoa;

"Iai naba atibu aika uoua aika kabaeaki rarikiia n te tirewa—ao atibu aikai a kabaeaki nakon otangan te bwabwa, ao a karika te bwai ae aranaki bwa te Urim ao te Tammim—ae a taunaki ma taian bwaatua; ao a aranaki aomata ake iai irouia ao a kabonganai atibu aikai bwa

'taan mamata' n taai ake ngkoa ke taai ake rimoa; ao e a tia te Atua ni katauraoi ibukin rairan te boki. . . .

"Ao e a manga tuangai riki bwa n te tai are a reke iai bwaatua irou ake e a tia n taekin—ma e tuai moa n roko te tai are a na karekeaki iai—N na riai n aki kaoti nakoia aomata; ke te otanga naba are iai te Urim ao te Tammim iai; ma ti nakoia ake I a tia n tuangaki bwa N na kaoti nakoia; ngkana I kaoti ao N na kamaunaki. Ngke e tabe n taetae nakoiu n taekin taian bwaatua, ao e a kaukaki au iango n te mii ni burabeti are I a kona iai n noora te tabo are a taunaki iai taian bwaatua, n te aro ae moan te oota ma ni maataata are I a bon ataa iai te tabo arei ngke I a roko iai.

"I mwin te marooro aio, ao I noria bwa e a katobibiaki rabwatan te aomata are taetae nakoiu, n te oota are e mena i nanon te ruu, ao e a waaki rake ni karokoa ae a manga roo nanon te ruu, ma ti rarikina n oota; ao, ngkekei naba I a noria bwa, ai aron, e a uki te kawai nako karawa, ao e a waerake ni karokoa ae e mauna, ao e a okira arona te ruu n arona are i mwaain rokon te oota mai karawa

"I a wene n iangoa kamiimin te bwai are e a tia n riki, ao ni korakora miimiiu ni bwaai ake a tia n taekinaki nakoiu iroun te tia uarongorongo ae raka ni kamimi aio; ao i nanon au tai n iango, I a noria bwa e a manga moanna naba n oota nanon au ruu, ao n te tai ae waekoa, e a manga kaoti riki te tia uarongorongo are mai karawa i rarikin au kainiwene.

"E waaki, ao e a manga taekin riki bwaai ake e a tia n taekin ni moan rokona, n akea kaokorona; ngke e tia ao e a taekin motikitaeka aika korakora ake a na roko nakon te aonaba, ma te kananoanga ae korakora man te rongo, te kabaang, ma aoraki aika kamamate; ao a na roko motikitaeka aika rawawata aikai i aon te aonaba n te roro aio. Ngke e tia n taekin bwaai aikai, e a manga waerake naba nako karawa n aron are karaoia mai mwaaina.

"N te tai aio ao a bon rin bwaai aikai n au kaantaninga, n te aro are a aki matu matau, ao I a wene n rootaki n te miimi ni bwaai ake I a tia n noori ao n ongo. Ma I a bon rangi ni kubanako riki ngke I a manga noora riki te tia uarongorongo arei i rarikin au kainiwene, ao ni manga ongo riki mai irouna kaokan ke manga taekinan riki nakoiu bwaai ake e a tia n taekin mai mwaina; ao n irianna ma te kauring nakoiu, n tuangai ae ane e na kataia ni karirriai Tatan (ibukin aron maiuia ni kainnano ana utu tamau), bwa N na karekei taian bwaatua bwa I aonga ni kaubwai mai iai. Aio are e a tuangai bwa N aki karaoia, ma n taku bwa a na akea te iango riki teuana ae e na rin n au kaantaninga ibukin karekean taian bwaatua ma ti ibukin mimitongin te Atua, ao N na aki

kairaki n te iango riki teuana ma ti ibukin katean ueana; ngkana I aki N na aki kona ni karekei.

"I mwin kateniuan rokona, e a manga waerake riki nako karawa n aiaron are mai mwaina, ao I a manga tiku naba n iangoa aron kamiimiin te bwai are I a tibwa tia n rinanona; ao e aki maan i mwin waeraken te tia uarongorongo mai karawa aio mai irou n te kateniua n tai, ao e a tang te moa, ao I kunea bwa e kaani ngaina, bwa ngaia ara maroro e a ngaina ngainana.

"E aki maan ao I a teirake man au kainiwene, ao, n aron ae I tataneiai iai, I a waakin karaoan au beku ake a riai; ma ngke I kataia ni karaoi au beku n aron are I kakaraoi mai mwaaina, I a kunea bwa I a bon rootaki n te kua ae korakora n te aro are I aki kona ni karaoa te bwai teuana. E noria tamau, are e mwakuri irarikiu, bwa iai te bwai ae riki nakoiu ao e tuangai bwa N na oki nakon te auti. I a moana mwanangau ni kaineta te auti; ma, ngke I kataia n riaon te oo n otinako man te tabo n ununiki are ti mena iai, ao e a kitanai korakorau ni kabane, ao I a bwaka nako aontano n akea te bwai ae I kona ni karaoia, ao I aki ataa te bwai ae riki i nanon te tai ae aki maan.

"Te bwai are I moan uringnga bon te bwana are taetae nakoiu, are weteai n arau. I tararake ao I nora te tia uarongorongo naba arei n tei i etan atu, ni katobibiaki n te oota n aron are mai mwaaina. E a manga taekin riki bwai ake e a tia n taekin nakoiu n te tairiki are mai mwaaina, ao e tuangai bwa N na nakon tamau ao n tuangnga taekan te mi ni burabeti ao tua ake I a tia ni karekei.

"I ongeaba nako iai; I okira tamau are mena n te tabo n ununiki ao I taekin bwaai ni kabane nakoina. E kaeka nakoiu bwa bon mai iroun te Atua, ao e tuangai bwa N na nako ao ni karaoa are e a tia n tua te tia uarongorongo. I kitana te tabo n ununiki, ao I nako ni kawara te tabo are e tia n tuangai te tia uarongorongo bwa a taunaki iai taian bwaatua; ao ibukina bwa e rangi n teretere raoi te mi ni burabeti are reke irou ni kaineti ma ngaia, ao I waekoa ni kinaa te tabo arei n te tai are I roko naba iai.

"Ni kaan ma te kaawa aeManchester, n te aono ae Ontario, i New York, ao iai te tabuki teuana ae rangi ni bubura, ao e rietata riki nakon taian tabuki ake i rarikina. I maeaon te tabuki aio, n aki raroa mai taubukina, i aan te atibu ae rangi ni bubura, a wene iai taian bwaatua, i nanon te bwaoki ae te atibu. E matenten te atibu aio ma ni mron taubukina ni iterana are mai i eta, ao ni mmani nako mangeena, ngaia are e ti nooraki taubukina i aontano, ma mataniwiina ni katotobia e taunaki n te tano.

"Ngke I a tia ni kanakoa te tano, ao I a karekea te kai are N na ietia

iai, are I a karinna i aan mataniwiin te atibu, ao I a ietia ma te korakora ae tau. I tara nanona, ao I a bon noori taian bwaatua, te Urim ao te Tammim, ao te otanga, n aron are taekinaki iroun te tia uarongorongo. E karaoaki te bwaoki are a wene i nanona n taian atibu aika katomaki n te bwai ae titebo ma te timanti. I kabin te bwaoki ao a kaweneaki iai uoua atibu aika wene ni bangaki, ao i aon atiibu aikai are a wene iai taian bwaatua ma bwaai riki tabeua irarikiia.

"I kataia ni kaotinakoi, ma I aki kariaiakaki iroun te tia uarongorongo, ao I manga tuangaki riki ae e tuai n roko tain kaotakiia, ao e na aki roko taina, ni karokoa aua te ririki man te tai arei; ma e tuangai bwa N na riai ni kawara te tabo arei teuana raoi te ririki man te tai aei, ao e na kaitibo ma ngai ikekei, ao N na riai ni kakaraoa aio ni karokoa are e roko te tai are N na anganaki iai taian bwaatua.

"N aron are I a tia n tuangaki, I a nanako ikekei ni katoa banen te ririki, ao ni katoa tai I kaitibo ma te tia uarongorongo arei ikekei, ma ni karekei kaetieti ma te atatai mai irouna ni katoa tain ara maroro, ni kaineti ma bwaai ake e na karaoi te Uea, ao e na kanga ao tera aron waakinan ueana ni boong aika kaitira. . . .

"N tokina e a roko te tai are N na karekei iai taian bwaatua, te Urim ao te Tammim, ao te otanga. Ni bongin Tebetembwa ae uabwi ma uoua, te ngaa wanibubua uabwi ma itiua, ngke I a tia n roko n te tabo are a taunaki iai n aron ae I taneiai iai n tokin te ririki teuana, ao e a anganai te tia uarongorongo mai karawa arei te kaetieti aio: bwa N na riai n onimakinaki ibukiia; bwa ngkana I kabuai ibukin au aki tararua, ke ibukin au aki tarabwai, N na motikaki roou; ma ngkana I kabanea korakorau ibukin kaawakinaia, ni karokoa ae e roko, ngaia te tia uarongorongo, bwa e na anai, ao a na bon kawakinaki raoi.

"E aki maan i mwina ao I a ataa bukin matoan taian kaetieti ake I anganaki ibukin tararuakia, ao bukin tera ngkai te tia uarongorongo e taekinna bwa ngkana I tia ni karaoa te mwakuri are kainnanoaki mai iroun ao e na roko n anai. Bwa i mwin te tai are e ataki naba iai bwa a mena irou, ao a korakora mwakuri ake a wakinaki ibukin anakia mai irou. A bane ni kabonganaki aanga ake a kona ni iangoaki ibukin te mwakuri aio. Te bwainikirinaki e rikirake ni kammaraki ma ni korakora nakon are mai mwaaina, ao a mwaiti botanaomata ake a tatauraoi n taai nako bwa a na anai mai irou ngkana a kona. Ma ni wanawanan te Atua, ao a teimatoa manoia n tikuia i nanon baiu, ni karokoa ae I tia ni katiai mai iai bwai ake a kantaningaki mai irou. Ngkanne, n aron te boraraoi, e a roko te tia uarongorongo bwa e na anai, ao I anganna; ao a mena i an ana tararua ni karokoa te bong aio, ae uoua ni Meei, tenga wanibubua tenibwi ma waniua."

Ibukin te rongorongo ae bwaninin riki, noora Iotebwa Timiti—Rongorongo i nanon Te Bwaeao ae Bati Bona.

Te rongorongo ni kawai ae karekeaki mai aontano bwa bwanaia te botanaomata ae a taetae man te bubu, ao e rairaki nakon te taetae n taai aikai man ana bwaintutuaraoi ao mwaakan te Atua ma n taekinaki koauana mai karawa, ao e moan boretiaki nakon te aonaba n te Ingiriti n te ririki 1830 bwa The Book of Mormon (Ana Boki Moomon).

TE KABWARABWARA AE KIMOTOTO IBUKIN ANA BOKI MOOMON

Ana Boki Moomon bon te rongorongo ae tabu ibukiia te botanaomata i Amerika ngkoa ao e koreaki i aon bwaatua aika taian biti. Bwaai are a reke mai iai kanoan te rekoti aio a irianaki ma aika kaotaki ikai:

1. *Ana Bwaatua Nibwaai,* aika uoua aekaia: bwaatua aika a uarereke ao bwaatua aika a bubura. Bwaatua aika a Uarereke a katauaki iai bwaain te maiu n tamnei ao te mwakuri ni ibuobuoki ma aia reirei burabeti, ao angiin kanoan bwaatua aika a buubura bon taekan kanoan maiuia aomata ake a taekinaki (1 Nibwaai 9:2–4). E ngae n anne, man ana tai Motiaea, ao a taekinaki naba bwaai aika a kakawaki ibukin te maiu n tamnei i nanon bwaatua aika a buubura.
2. *Ana Bwaatua Moomon,* aika kanoana bon kakimototoan rongorongo ake a koreaki iroun Moomon man ana bwaatua Nibwaai aika a buubura, ma kabwarabwara aika a rawata. I nanon naba taian bwaatua aikai bon reitan ana rongorongo Moomon ma rongorongo aika a karinaki iroun natina ae Moronaai.
3. *Ana Bwaatua Ita,* are a taekinaki iai rongorongoia Iaretaite. E kakimototoaki te rongorongo aio iroun Moronaai, are e a karin naba oin ana kabwarabwara ao e boota te rongorongo aio ma te rongorongo ae tabangaki i an te atu ae "Ana Boki Ita."
4. *Taian Bwaatua aika Buraati,* aika a uotaki irouia ana botanaomata Riaai mai Ierutarem n te ririki 600 I.K. Kanoana bon "ana boki Mote aika nimaua, . . . ao rongorongoia naba Iutaia man moan rikin bwaai, . . . ni karokoa moan ana tautaeka Tetekia, uean Iuta; ao aia taeka ni burabeti naba burabeti aika a tabu" (1 Nibwaai 5:11–13). A mwaiti taian anaitaeka man bwaatua aikai, aika a taekin ana koroboki Itaia ma burabeti riki tabemwaang man te Baibara ao burabeti aika a aki oti n te Baibara, ae a oti i nanon Ana Boki Moomon.

N Ana Boki Moomon bon iai tebwi ma nimaua oin mwakoro i nanona, aika a ataaki bwa boki, ae aranaki n aran te aomata are e koroi, ma ti teuana ae kaokoro. Te moan mwakoro (taian boki aika onoua mai moana, n toki n Ana Boki Ominai) a rairaki man Ana bwaatua Nibwaai aika uarereke. I marenan ana boki Ominai ma ana boki Motiaea bon taeka aika a karinaki ae e aranaki bwa Ana Taeka Moomon. Taeka aika a karinaki aikai a tomai taian rongorongo ake a koreaki i aon bwaatua

aika a uarereke ma rongorongo ake a kakimototoaki iroun Moomon man bwaatua aika a buubura.

Te kabanea n abwaabwaki ni mwakoro, man Motiaea ni karokoa Moomon mwakoro 7, bon rairan kakimototoan rongorongo iroun Moomon man ana bwaatua Nibwaai aika a bubura. Te kabanea ni mwakoro, bon man Ana boki Moomon mwakoro 8 ni karokoa tokin te boki, a koreaki iroun natin Moomon ae Moronaai, are ngke e tia ni korea rongorongon maiun tamana, ao e karaoa kakimototoan rongorongoia Iaretaite (ae ana boki Ita) ao rimwi riki e a karina te mwakoro ae e ataaki ngkai bwa ana boki Moronaai.

Tao n uakaan ma te ririki ae 421 N.K., Moronaai, ae te kabanea ni burabeti mai i buakoia Nibwaite, ae te tia koro rongorongo, e a kaina te rongorongo ae tabu ma ni karaba ibukin te Uea, bwa e na manga kaokaki ni boong aika kaitira, n aron are e taekinaki ni bwanaan te Atua rinanoia Ana burabeti ni kawai. N te ririki 1823 N.K., Moronaai aio, are e riki ngkanne bwa te aomata ae e a tia ni manga kautaki, e a kaoti nakon te Burabeti ae Iotebwa Timiti ao e anganna taian bwaatua ake a korobokiaki

Ni kaineti ma te boki aei: Te iteraniba ibukin atuuna are te oi, are i mwaain raoi te iteraniba ibukin kanoana, e bon anaaki man bwaatua ao bon mwakoron te koroboki ae tabu. Taian kabwarabwara ake aki taibinaki n te manrara, n aron are n 1 Nibwaai ao i mwain raoi Motiaea mwakoro 9, bon mwakoron naba te koroboki ae tabu. Kabwarabwara n te manrara, n aron are n atuun mwakoro, bon tiaki taian oi nakon te koroboki ma bon taian bwai n ibuobuoki n te kamatebwai ibukin kanakoraoan te wareware.

Tabeua kairua aika uarereke ni kanoana a tia ni reitinako ni booki aika boretiaki n taai aika nako n Ana Boki Moomon are e otinako n te Ingiriti. Iai n te boki aei kaetana ake a tara n riai ibukin katiteboan kanoana ma koroboki ake i mwaain boretiakina ao bokina ake a moan boretiaki ake a katauraoki i mwaain boretiakiia iroun te Burabeti ae Iotebwa Timiti.

KABWARABWARAN TAMNEI

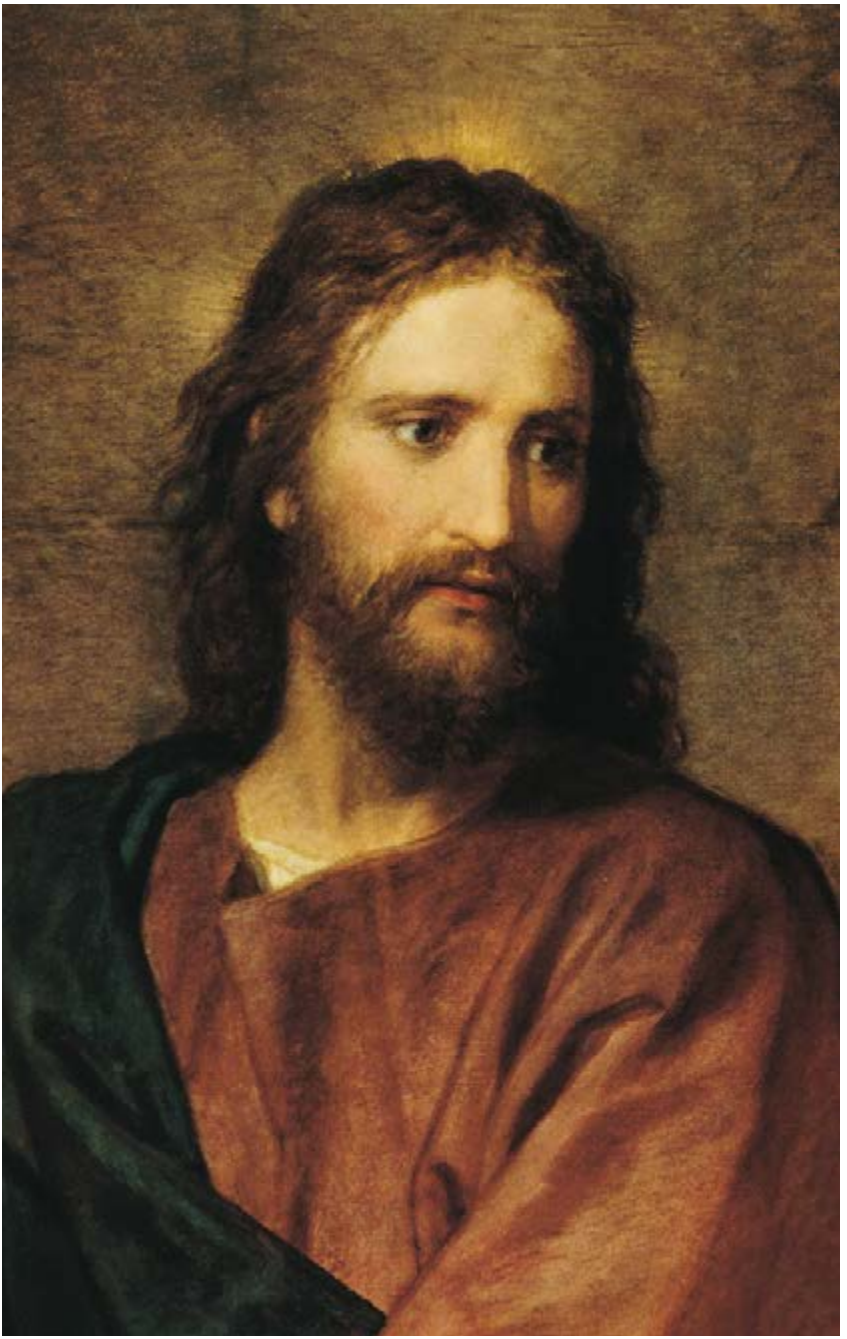

Te Uea ae Iesu Kristo
E koreaki iroun Heinrich Hofmann

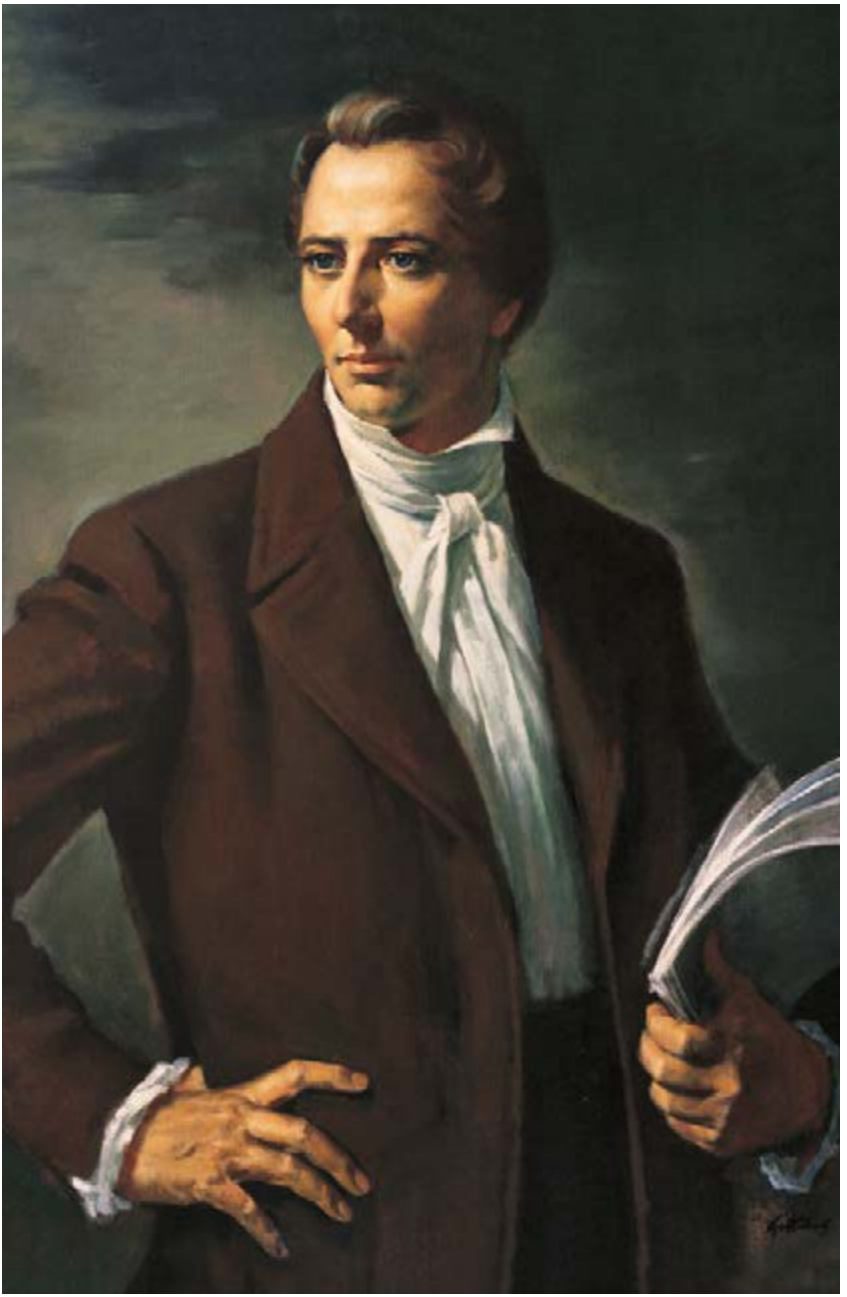

Te Burabeti ae Iotebwa Timiti
E koreaki iroun Alvin Gittins

Noora "Ana Koaua te Burabeti ae Iotebwa Timiti," iteraniba xi–xv

E kunea te Riaona Riaai

E koreaki iroun Arnold Friberg

Noora 1 Nibwaai 16, iteraniba 41–45

A roko Riaai ma ana botanaomata n te aba ni berita

E koreaki iroun Arnold Friberg

Noora 1 Nibwaai 18, iteraniba 51–54

E bwabetito Aramwa i nanon Ranin Moomon

E koreaki iroun Arnold Friberg

Noora Motiaea 18, iteraniba 227–231

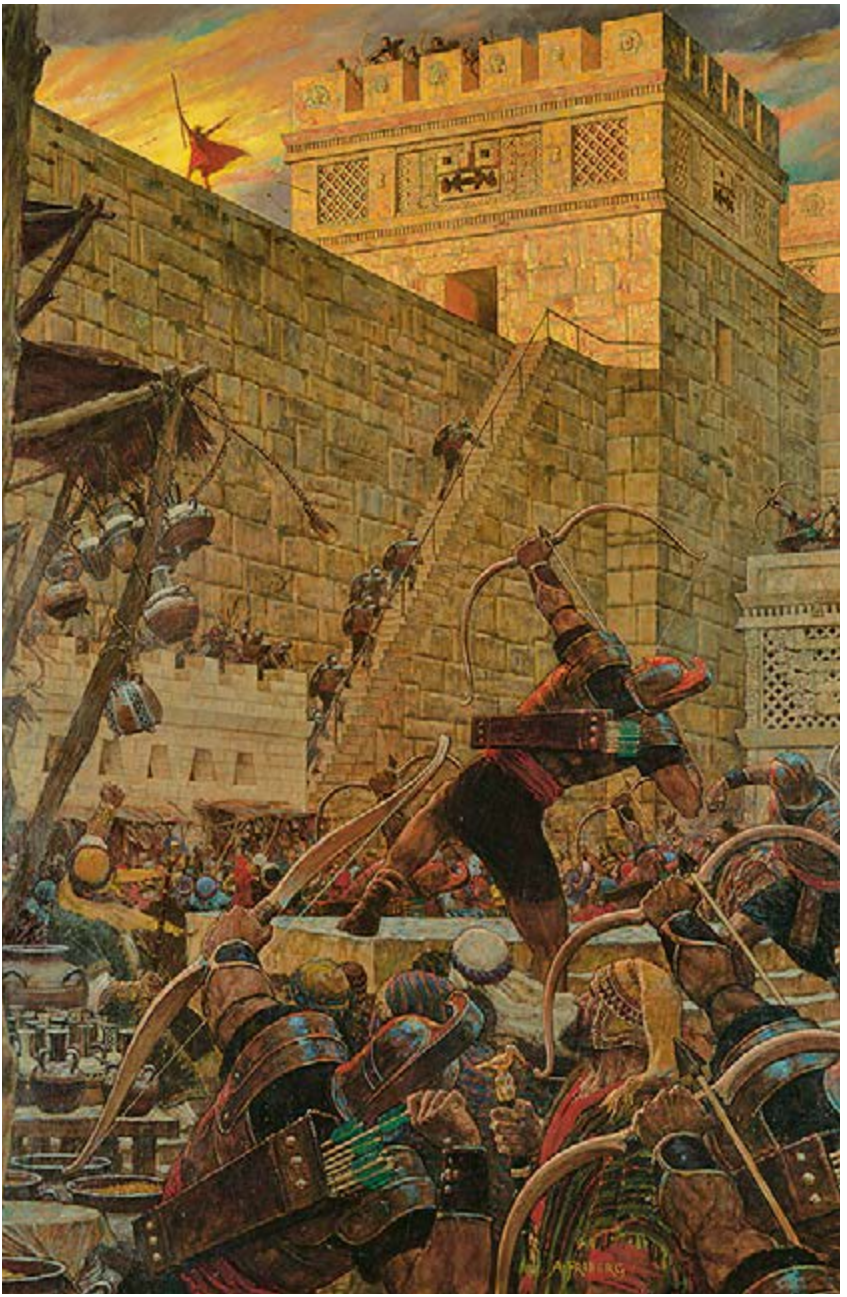

E taetae ni burabeti Tamuera ae te Reimwanaite

E koreaki iroun Arnold Friberg

Noora Ereman 16, iteraniba 521–523

E kawara Amerika Iesu Kristo

E koreaki iroun John Scott

Noora 3 Nibwaai 11, iteraniba 551–554

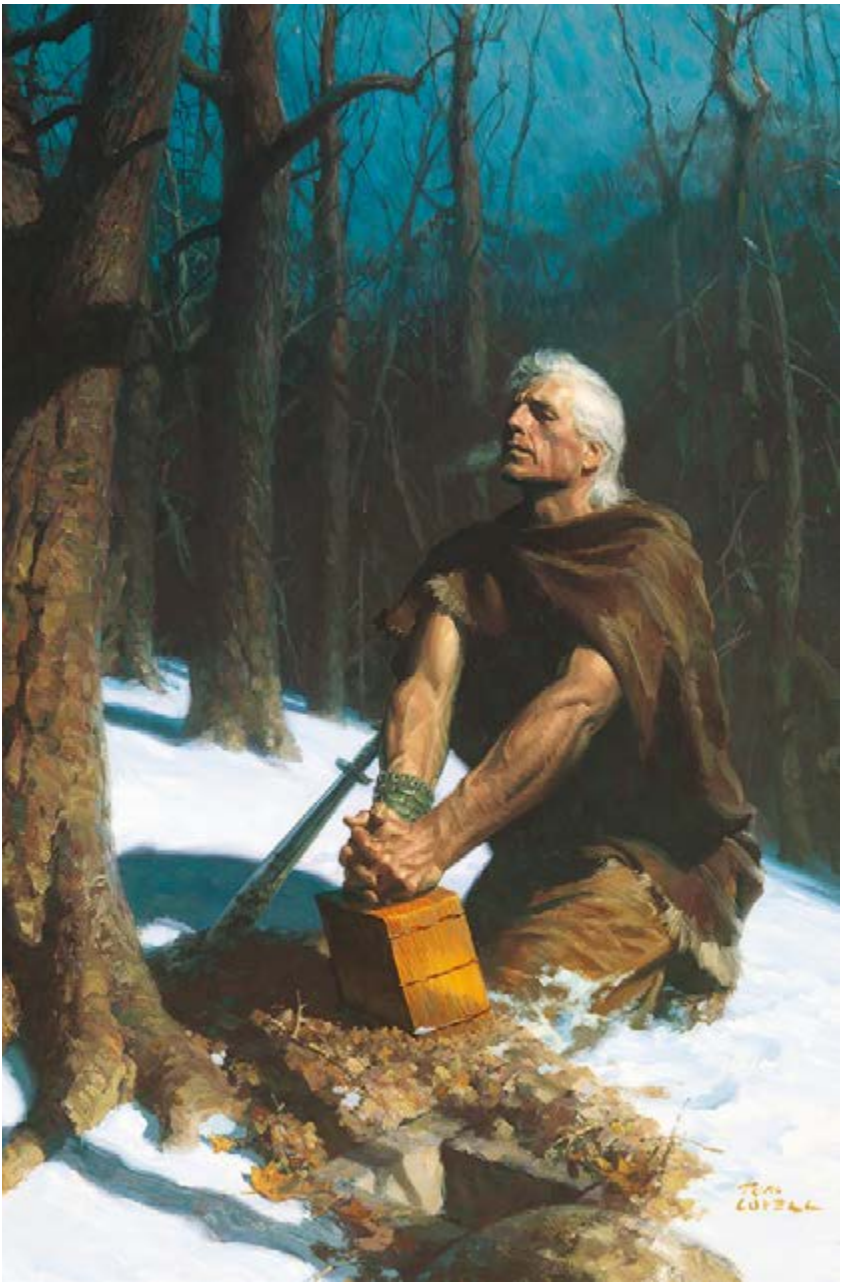

Moronaai e taun aia rongorongo Nibwaite
E koreaki iroun Tom Lovell

Noora Moomon 8, iteraniba 618–622

ANA MOAN BOKI NIBWAAI

ANA TAUTAEKA MA ANA MWAKURI NI I BUOBUOKI

Rongorongon Riaai ma buuna ae Tiera, ao natiia mwaane aika aman, aika araia, (ni moanaki man te karimoa) Reimwan, Remuera, Taam, ao Nibwaai. E tua te Uea nakon Riaai bwa e na kitana aban Ierutarem, ibukina ngke e tataetae ni burabeti nakoia aomata ni kaineti ma buakakaia ao a baireia bwa a na tiringnga. Mwanangana rinanon te rereua ma ana utu i nanon boong aika teniua. E kairiia tarina Nibwaai n oki nako aban Ierutarem bwa a na anai aia rongorongo Iutaia. Rongorongon korakaia nako. A anaia natin Itimaera aine bwa buuia. A anaia aia utu ao a mwananga nako nanon te rereua. Korakaia ma rawawataia i nanon te rereua. Kawain mwaamwanangaia. A roko n te ran ae korakora. E kaitaraaki Nibwaai irouia tarina. E bon kauntaeka ma ngaiia, ao e kabaa te kaibuke. A arana te tabo arei bwa te Aba ni Mari. A borau rinanon te ran ae korakora nakon te aba ni berita, ao tabeua riki. E a kaineti aio ma ana rongorongo Nibwaai, ke n taekinana riki teuana, Ngai, Nibwaai, ae korea te rongorongo aio.

MWAKORO 1

E moana ana rongorongo Nibwaai ibukiia ana botanaomata—E noora te boua n ai Riaai i nanon te mii ni burabeti ao e wareware mai nanon te boki n taeka ni burabeti—E kamoamoa te Atua, e taekina rokon te Mesia, ao e taetae ni burabeti ibukin uruakan Ierutarem—E bwainikirinaki irouia Iutaia. Uakaan ma 600 I.K.

NGAI [a]Nibwaai, I a tia ni bungiaki irouia [b]kaaro aika a [c]tamaroa, mangaia are I a tia n [d]reireinaki n aron rabakaun nako tamau; ao n tia n noori [e]rawaawata aika a mwaiti i nanon au bong, e ngae n anne, e a tia n reke akoakiu ae bati iroun te Uea n au bong ni kabane, eng, n tia ni karekea ataakin ana raoiroi ae korakora ma ana [f]bwai te Atua aika a raba, mangaia ae I a korea [g]rongorongon au waaki i nanon au bong.

2 Eng, I korea te rongorongo n aron ana [a]taetae tamau, are e reke man rabakauia Iutaia ma aia taetae I-Aikubita.

3 Ao I ataia bwa e [a]koaua te rongorongo ae I koroia; ao I koroia n oin tabon baiu; ao I koroia n aron oin au atatai.

4 Ao e koro bukina bwa ni moanakin ana [a]moan ririki n tautaeka

1 1 *a* BK Nibwaai, Natin Riaai.
b R&B 68:25, 28. BK Kaaro.
c TRab. 22:1.
d Enoti 1:1; Mot. 1:2–3. BK Reireia, Tia Reirei.
e BK Kaangaanga.
f BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
g BK Koroboki aika Tabu.
2 *a* Mot. 1:2–4; Moom. 9:32–33.
3 *a* 1Nib. 14:30; Mot. 1:6; Ita 5:1–3; R&B 17:6.
4 *a* 598 I.K.; tara Karinanin tain Bwai aika Riki n te abentekiti.

[b]Tetekia, are uean Iuta, (tamau ae Riaai, e a tia ni maeka i rarikin [c]Ierutarem n ana bong ni kabane); ao n te ririki naba anne a roko [d]burabeti aika a mwaiti, n taetae ni burabeti nakoia aomata bwa a riai n rairi nanoia, ke e na uruakaki te kaawa ae korakora ae [e]Ierutarem.

5 Mangaia are e koro bukina bwa tamau, ae [a]Riaai, ngke e mwananga e tataro nakon te Uea, eng, ma [b]nanona ni kabane, ibukiia ana botanaomata.

6 Ao e koro bukina bwa ngke e tabe n tataro nakon te Uea, ao e a roko te [a]boua ae te ai n tiku i aon te bwa i matana; ao a mwaiti baike e noori ma n ongo; ao e korakora ruruna ni maaku ibukin baike e noori ma n ongo.

7 Ao e koro bukina bwa e okira oin ana auti i rarikin Ierutarem; ao e aroria i aon ana kainiwene, ngke e [a]niniaki ni korakoran te Tamnei ma baike e a tia n noori.

8 Ao ibukin korakoran niniana iroun te Tamnei, e a uotaki nako n te [a]mii ni burabeti, ao e noora naba [b]karawa bwa e uki, ao e taku n ana iango bwa e noora te Atua ae tekateka iaon ana kaintokanuea, ni katobibiaki irouia anera aika a aki kona ni warekaki mwaitia aika a tabe n anene ma ni kamoamoa Atuaia.

9 Ao e koro bukina bwa e noora Temanna ae ruo rikaaki mai nukan karawa, ao e noria bwa e korakora riki [a]raneaneana nakon ootan taai n te tawanou.

10 Ao e nooriia naba [a]tengaun ma uoman riki aika a rimwina, ao a korakora naba raneaneaia nakon ootaia itoi i annang.

11 Ao a ruo ao a mwananga i aon te aonaba; ao e a roko are te moan aomata n tei i matan tamau, ao e a anganna te [a]boki, ao e tua bwa e na warekia.

12 Ao e koro bukina bwa ngke e tabe ni wareware, ao e a kaonaki n [a]Tamnein te Uea.

13 Ao e wareware, ni kangai: E na reke kaim, e na reke kaim Ierutarem, bwa I a tia n noori am [a]mwakuri aika a ribaki! Eng, ao a mwaiti baike e wareki tamau aika a kaineti ma [b]Ierutarem—bwa e riai n uruakaki, ma kaaina naba; a mwaiti aika a na mate n te kabaang, ao a mwaiti aika a na [c]uotaki nako Bwaburon bwa buure.

---

4 *b* 2Rong. 36:10; Iere. 52:3–5; Omi. 1:15.
c 1Rong. 9:3.
d 2Uea 17:13–15; 2Rong. 36:15–16; Iere. 7:25–26.
BK Burabeti.
e Iere. 26:18; 2Nib. 1:4; Erem. 8:20.
5 *a* BK Riaai, Taman Nibwaai.
b Iak. 5:16.
6 *a* Otin. 13:21; Erem. 5:24, 43; R&B 29:12; IT—R 1:16.
7 *a* Tani. 10:8; 1Nib. 17:47; Mote 1:9–10; IT—R 1:20.
8 *a* 1Nib. 5:4.
BK Mi ni Burabeti.
b Etek. 1:1; Mwak. 7:55–56; 1Nib. 11:14; Erem. 5:45–49; R&B 137:1.
9 *a* IT—R 1:16–17.
10 *a* BK Abotoro.
11 *a* Etek. 2:9.
12 *a* R&B 6:15.
13 *a* 2Uea 24:18–20; 2Rong. 36:14.
b 2Uea 23:27; 24:2; Iere. 13:13–14; 2Nib. 1:4.
c 2Uea 20:17–18; 2Nib. 25:10; Omi. 1:15.

14 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia tamau ni wareki ao n noori baika a mwaiti aika a korakora ma ni kamimi, ao e tabeka bwanaana nakon te Uea; ni kangai; Moan te korakora ao ma ni kamimi am mwakuri, O te Uea ae te Atua ae Moan te Mwaaka! Am kaintokanuea e rietata i karawa, ma mwaakam, ma raoiroim, ma am nanoanga a mena i aoia kaain te aonaba ni kabane; ao, ibukina ngkai ko nanoanga, ko aki kariaia aika a [a]nakoim bwa a na mate!

15 Ao aio aron ana taeka tamau ni kamoamoa Atuana; bwa e kimwareirei tamneina, ao e onrake nanona ibukin baike e a tia n noori, eng, ake e a tia ni kaotii te Uea nakoina.

16 Ao ngkai ngai, Nibwaai, I aki koroi bwaninin rongorongon baike e a tia ni koroi tamau, bwa e a tia ni koroi baika a mwaiti ake e noori i nanon miina ni burabeti ao i nanon taian mii; ao e a tia naba ni koroi baika a mwaiti ake e [a]taetae ni burabetii ma n taekin nakoia natina, ake N aki koroi rongorongoia aika bwanin.

17 Ma N na koroi rongorongon au waaki i nanon au bong. Noria, I korea ana [a]rongorongo tamau ni [b]kakimototoa, i aon bwaatua ake I a tia ni karaoi n oin baiu; mangaia ae, i mwin tiau ni korea ana rongorongo tamau ni kakimototoi ao N na manga korea rongorongon oin maiu.

18 Mangaia ae, I tangiringkami ni kabane bwa kam na ataia, ae ngke e a tia te Uea ni kaoti baika a kamiimi aika a mwaiti nakon tamau, ae Riaai, eng, aika a kaineti ma [a]uruakan Ierutarem, ao noria, e nako buakoia aomata, ao e moana ana [b]taetae ni burabeti ao e taekin nakoia baike e a tia n noori ao n ongo.

19 Ao e koro bukina bwa a [a]kamaamaaea Iutaia ibukin baike e kaoti ana koaua iaoia; bwa e tataekin ni koaua aron aia buakaka ma kateia aika bati n ribaki; ao e taekin baike e a tia n noori ma n ongo, ma baike e wareki mai nanon te boki, are e kaotaki raoi iai aron rokon te [b]Mesia, ao kaboakin te aonaba.

20 Ao ngke a ongo Iutaia baikai ao a un irouna; eng, n aiaron uniia irouia burabeti ake ngkoa, ake a tia ni [a]kaeia nako, ao ni karebanaia, ao n tiringia; ao a ukoukora maiuna, bwa a aonga n anaia. Ma noria, ngai, Nibwaai, N na kaotia nakoimi bwa ana [b]nanoanga te Uea e mena i aoia ni kabane ake e a tia n rineia, ibukin aia onimaki, bwa a na kakorakoraia bwa aonga ni karekea te mwaaka ni kainaomataki.

---

14 *a* Aram. 5:33–36; 3Nib. 9:14.
16 *a* 1Nib. 7:1.
17 *a* 1Nib. 6:1–3; 19:1–6; 2Nib. 5:29–33; R&B 10:38–46.
b 1Nib. 9:2–5.
18 *a* 2Nib. 25:9–10; R&B 5:20.
b BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.
19 *a* 2Rong. 36:15–16; Iere. 25:4; 1Nib. 2:13; 7:14.
b BK Mesia.
20 *a* Erem. 13:24–26.
b Aram. 34:38; R&B 46:15.
BK Atataiaomata, Nanoanga.

MWAKORO 2

E kairiia ana utu Riaai nakon te rereua i rarikin Taari are Uraura—A katikui aia bwai—E anga te karea Riaai nakon te Uea ao e reireinia natina mwaane te ongeaba nakon tua—A ngurengure Reimwan ma Remuera iroun tamaia—E ongeaba Nibwaai ao e tataro i nanon te onimaki; e taetae te Uea nakoina, ao e rineaki bwa e na tautaekai i aoia tarina. Uakaan ma 600 I.K.

BWA noria, e koro bukina bwa e taetae te Uea nakon tamau, eng, i nanon te mi, ao e taku nakoina: Ko na kakabwaiaki Riaai, ibukin baike ko a tia ni karaoi; ao ibukina naba ngkai ko a tia ni kakaonimaki ao n taekina nakoia te botanaomata aio baike I tuangko, noria, a kataia n [a]anaa maium.

2 Ao e koro bukina bwa e [a]tua te Uea nakon tamau, i nanon te [b]mii, bwa e riai ni [c]kairiia ana utu ao ni mwananga nakon te rereua.

3 Ao e koro bukina bwa e [a]ongeaba n ana taeka te Uea, mangaia are e karaoa are e tuangaki iroun te Uea.

4 Ao e koro bukina bwa a mwananga nakon te rereua. Ao e kitana ana auti, ma aban rikina, ma ana koora, ma ana tirewa, ma ana bwai aika a kakawaki, ao akea te bwai teuana ae uotia, ma ti ana utu, ao aia tianaki, ao aia umwa n rianna, ao a [a]mwananga nakon te rereua.

5 Ao e roko i rarikin mataniwina ni uakaan ma [a]Taari are Uraura; ao e mwananga i nanon te rereua ni kaaniia te tia ni uakaan riki ma Taari are Uraura; ao e mwananga i nanon te rereua ma ana utu, aika tinau ae Tiera, ma tariu aika ikawai nakoiu, aika [b]Reimwan, Remuera, ao Taam.

6 Ao e koro bukina bwa ngke e a koro teniua ana bong ni mwaamwananga i nanon te rereua, e a katea ana umwanrianna n te [a]mwarua i etan te karaanga n ran.

7 Ao e koro bukina bwa e katea te [a]baonikarea man taian [b]atiibu, ao e a anga te karea nakon te Uea, ao e a anga ana [c]kaaitau nakon te Uea ae Atuara.

8 Ao e koro bukina bwa e arana te karaanga arei bwa, Reimwan, ao e raanga nakon Taari are Uraura; ao e mena te mwarua i mataniwina irarikin wiin te karaanga arei.

9 Ao ngke e noria tamau ae e raanga ranin te karaanga aio nako nanon koburaken Taari are Uraura, e taetae nakon Reimwan, ni kaangai: O bwa ko na kona riki n aiaron te karaanga aio, ae aki toki n raanga nako nanon koburaken te raoiroi ni kabane!

10 Ao e taetae naba nakon Remuera: O bwa ko na kona n

2 1*a* 1Nib. 7:14.
2*a* 1Nib. 5:8; 17:44.
b BK Mi.
c KB 12:1; 2Nib. 10:20; Ita 1:42; Abe. 2:3.
3*a* BK Ongeaba.
4*a* 1Nib. 10:4; 19:8.
5*a* 1Nib. 16:14; R&B 17:1.
b BK Reimwan.
6*a* 1Nib. 9:1.
7*a* KB 12:7–8; Otin. 24:4; Abe. 2:17.
b Otin. 20:25; TK 27:5–6.
c BK Karabwa.

riki n aiaron te mwarua aio, ae matoatoa ao n teimatoa n nene, ao n aki kona ni kamwaingaki n aron kaawakinan ana tua nako te Uea!

11 Ao e atong baikai ibukin matoatoan nanaoia Reimwan ma Remuera; bwa noria e korakora [a]ngurengureia ni baika a bati iroun [b]tamaia, ngkai te [c]aomata ae nonoori mii ni burabeti ngaia, ao e a tia ni kairia nako mai Ierutarem, ni kiitana aban rikiia, ma aia koora, ma aia tirewa, ma aia bwai aika a kakawaki, bwa a na mate i nanon te rereua. Ao a taku bwa e a tia ni karaoa aio ibukin ana iango ni burababa.

12 Ao Reimwan ma Remuera, aika karimoa, a ngurengure iroun tamaia. A bon ngurengure ngkai a [a]aki atai ana mwakuri te Atua are Ngaia ae karikiia.

13 A bon aki kakoaua naba ae e na [a]uruakaki te kaawa ae korakora ae Ierutarem, n aron aia taeka burabeti. Ao titebo ngaiia ma Iutaia ake i rarikin Ierutarem ake a tia ni kataia n ana maiun tamau.

14 Ao e koro bukina bwa e taetae ma te [a]mwaaka tamau nakoia n te mwarua ae Remuera, ngkai e kaonaki n te Tamnei, ni karokoa ae a [b]ruru rabwataia i matana. Ao e takuia, bwa a na aki taetae ni kaaitaraa; mangaia are, a karaoi baike e tuangiia.

15 Ao e maeka tamau i nanon te umwa n rianna.

16 Ao e koro bukina bwa ngai, Nibwaai, e ngae ngke I bon rangi n ataei, ma e bon rangi ni korakora rabwatau, ao ni korakora naba nanou ni kan atai ana [a]bwai te Atua aika raba, mangaia are, I a tang nakon te Uea; ao noria e a [b]kaoti nakoiu, ao e a [c]kamaraua nanou n te aro are I a [d]kakoauai taeka ni kabane ake e a tia n taekin [e]tamau; mangaia are, I aki kaaitara ni katootoongiia tariu.

17 Ao I taetae nakon Taam, ni kaoti nakoina baike e a tia ni kaoti nakoiu te Uea ri nanon Tamneina ae Tabu. Ao e koro bukina bwa e kakoauai au taeka.

18 Ma, noria, a aki ongo Reimwan ma Remuera n au taeka; ao I tang nakon te Uea ibukin [a]rawawatan nanou irouia ngkai a rangi ni matoatoa nanoia.

19 Ao e koro bukina bwa e taetae te Uea nakoiu, ni kaangai: Ko na kakabwaiaki, Nibwaai, ibukin am [a]onimaki, bwa ko a tia ni botumwaaka n ukoukorai, ma te nanorinano.

20 Ao ngkana ko teimatoa ni kaawakin au tua, ko na [a]kakabwaiaaki, ao ko na kairaki nakon

11 *a* 1Nib. 17:17.
BK Ngurengure.
b TRab. 20:20.
c 1Nib. 5:2–4.
12 *a* Mote 4:6.
13 *a* Iere. 13:14; 1Nib. 1:13.
14 *a* BK Te Mwaaka.
b 1Nib. 17:45.
16 *a* BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
b TAre. 8:4; Aram. 17:10; R&B 5:16.
BK Kaotioti.
c 1Uea 18:37; Aram. 5:7.
d 1Nib. 11:5.
e BK Burabeti; Tama, n te Rabwata.
18 *a* Aram. 31:24; 3Nib. 7:16.
19 *a* 1Nib. 7:12; 15:11.
20 *a* Iotua 1:7; 1Nib. 4:14; Mot. 1:7.

te [b]aba ni berita; eng, ae bon te aba are I a tia ni katauraoia ibukim; eng, te aba ae moamoa riki arona nakoia aaba nako.

21 Ao ngkana e teimatoa kaitaraam irouia tarim ao a na [a]kaakeaaki mai matan te Uea.

22 Ao ngkana ko teimatoa ni kaawakin au tua, ko na karikaki bwa te [a]tia tautaeka ao te tia reirei i aoia tarim.

23 Bwa noria, n te bong are a na kaaitaraai iai, N na [a]kamaraiaia n te kamaraia ae rawawata, ao a na akea korakoraia i aoia kanoam ma ti ngkana a kaaitaraai naba.

24 Ao ngkana arona bwa a teiraake ni kaaitaraai, a na riki akanne bwa [a]karawaawataaia kanoam, ni [b]kakiriwei nanoia n te aro ni kauring.

MWAKORO 3

A oki natin Riaai mwaane nako Ierutarem bwa a na anai bwaatua aika buraati—E rawa n anga taian bwaatua Raban—E kabwarabwara ao e kaungai nanoia tarina Nibwaai—E iraei aia bwai Raban ao e kataia n tiringia—A oroia Nibwaai ma Taam Reimwan ao Remuera ao a takuaki iroun te anera. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa ngai, Nibwaai, I okira ana umwa n rianna tamau i mwin au kaakarabakau ma te Uea.

2 Ao e koro bukina bwa e taetae nakoiu, ni kangai: I a tia ni mia te [a]mii, are E tuangai iai te Uea bwa ko riai n oki ma tarim nako Ierutarem.

3 Bwa noria, iai iroun Raban aia rongorongo Iutaia ao aia [a]kateiriki naba ara bakatibu, aika a koreaki i aon bwaatua aika buraati.

4 Mangaia ae e tua te Uea nakoiu bwa ngkoe ma tarim kam riai n nako nakon ana auti Raban, ao kam na kakaaei taian rongorongo, ao kam na uoti n oki nako nanon te rereua.

5 Ao ngkai, noria a ngurengure tarim, ni kaangai, e bon rangi ni kaangaanga te bwai are I a tia ni mwiokoiia iai, ma noria, I aki kainnanoa aei mai irouia, ma bon ana tua te Uea.

6 Mangaia ae, ko na nako natiu, ao ko na buokaki iroun te Uea, ngkai ko [a]tuai ni ngurengure.

7 Ao e koro bukina bwa ngai, Nibwaai, I taku nakon tamau: N [a]na nako ao N na karaoi baike e a tia n tua te Uea, bwa I ataia bwa e na bon aki anga te [b]kaetieti te Uea nakoia natiia aomata, ma ti ngkana e a tia ni [c]katauraoa te

20 *b* TK 33:13–16; 1Nib. 5:5; 7:13; Mote 7:17–18. BK Te Aba ni Berita.
21 *a* 2Nib. 5:20–24; Aram. 9:13–15; 38:1.
22 *a* KB 37:8–11; 1Nib. 3:29.
23 *a* TK 11:28; 1Nib. 12:22–23; R&B 41:1.
24 *a* Iotua 23:13; TMT 2:22–23.
b 2Nib. 5:25.
3 2 *a* BK Mi.
3 *a* 1Nib. 5:14.
6 *a* BK Boutokaaia Taan Kairiiri n te Ekaretia.
7 *a* 1Tamu. 17:32; 1Uea 17:11–15. BK Ongeaba; Onimaki.
b BK Ana Tua te Atua.
c KB 18:14; Biri. 4:13; 1Nib. 17:3, 50; R&B 5:34.

kawai ibukiia are a na kona iai ni kakoroa bukin te bwai are e tua nakoia.

8 Ao e koro bukina bwa ngke e tia n ongo taeka aikai tamau ao e a onrake n te kukurei, ngkai e ataia ae I a tia ni kakabwaiaaki mai iroun te Uea.

9 Ao ngai, Nibwaai, ma tariu ti a moana mwanangara i nanon te rereua, ma ara umwanrianna, bwa ti na nakon te aba ae Ierutarem.

10 Ao e koro bukina bwa ngke ti a roko n te aba are Ierutarem, ngai ma tariu ti a kaakarabakau imarenara.

11 Ao ti [a]tautimoi—bwa antai mai buakora ae e na nako nanon ana auti Raban. Ao e a koro bukina bwa te timoi e reke iroun Reimwan; ao e nako Reimwan nako nanon ana auti Raban, ao e kaakarabakau mangaia n tekateka i nanon ana auti.

12 Ao e a butiia Raban taian rongorongo ake a koreaki i aon bwaatua aika buraati, aika iai i nanona taekan ana [a]kateiriki tamau.

13 Ao noria, e koro bukina bwa e un Raban, ao e kaotinakoa mai matana; ao e aki anganna taian rekooti. Mangaia are, e taku nakoina: Noria bon te tia iraa ngkoe, ao N na tiringko.

14 Ma e biri nako Reimwan mai matana, ao e taekin baike e karaoi Raban, nakoira. Ao ti taonaki n te nanokawaki ae korakora, ao a kuri n oki tariu nakon tamau n te rereua.

15 Ma noria I taku nakoia bwa: Ngkai e maiu te Uea, ao ngkai ti maiu, ti na aki oki nakon tamara n te rereua ni karokoa ae ti tia ni kakoroa bukin te bwai are e a tia n tuatua te Uea nakoira.

16 Mangaia ae, ti riai ni kakaonimaki ni kaawakin ana tua te Uea; mangaia ae ti riai n okira aban [a]rikin tamara, ngkai e katikui ana koora ma ana tirewa, ao aekan kaubwai nako. Ao e karaoi baikai ni kabane ibukin ana [b]tua te Uea.

17 Bwa e ataia bwa e na [a]uruakaki Ierutarem, ibukin buakakaia aomata.

18 Bwa noria, a tia n [a]aki butimwaai aia taeka burabeti. Mamgaia ae, ngke arona bwa e teimatoa ni maeka tamau iaon te aba i mwin [b]tuangana bwa e na kitana te aba, noria, e na bon mate naba. Mangaia ae, e riai bwa e na kitana te aba.

19 Ao noria, e bon te wanawana iroun te Atua bwa ti riai n anai rongorongo[a]aikai, bwa ti aonga ni kateimatoai iai aia taetae ara bakatibu nakoia natira;

20 Ao ti aonga naba ni [a]kateimatoai nakoia taeka ake a tia n taekinaki mai wiia burabeti aika a tabu, aika anganaki mai iroun te Tamnei ni mwaakan te Atua, man

11 *a* Neem. 10:34; Mwak. 1:26.
12 *a* 1Nib. 3:3; 5:14.
16 *a* 1Nib. 2:4.
b 1Nib. 2:2; 4:34.
17 *a* 2Rong. 36:16–20; Iere. 39:1–9; 1Nib. 1:13.
18 *a* BK Unraa, Kaitara.
b 1Nib. 16:8.
19 *a* Omi. 1:17; Mot. 1:2–6.
20 *a* BK Koroboki aika Tabu—A na kateimatoaki koroboki aika tabu.

moan rikin te aonaba, ni karokoa naba te tai aei.

21 Ao e koro bukina bwa I kairi nanoia tariu n te aro aio, bwa a na kakaonimaki ni kaawakin ana tua te Atua,

22 Ao e koro bukina bwa ti a mwananga nakon aban rikira, ao ti a booti ara [a]koora, ma ara tirewa, ma ara bwai aika a kakaawaki.

23 Ao ngke ti a tia ni booti baikai, ti a manga nako nakon ana auti Raban.

24 Ao e koro bukina bwa ti rin ni kawara Raban, ao ti butiia bwa e na anganiira taian rekooti ibukin rongorongo ake a koreaki iaon taian [a]bwaatua aika buraati, ao ti na anganna ara koora, ma ara tirewa, ma ara bwai aika a kakawaki ni kabane bwa booia.

25 Ao e koro bukina bwa ngke e noori ara bwai Raban, aika moan te mwaiti, ao e [a]mataai nanona iai, n te aro are e kakioira nako, ao e kanakoia ana toro bwa a na tiringira, bwa e aonga n anai ara bwai.

26 Ao e koro bukina bwa ti a birinako mai irouia ana toro Raban, ao ti kairoroaki bwa ti na katikui ara bwai, ao a reke i nanon bain Raban.

27 Ao e koro bukina bwa ti biri nakon te rereua, ao ti aki reke irouia ana toro Raban, ao ti karabaira i nanon te nangananga ni bwa.

28 Ao e koro bukina bwa e un Reimwan irou, ao iroun naba tamau; ao e un naba Remuera, bwa e ongo n ana taeka Reimwan. Mangaia ae a taekin [a]taeka aika rawawata Reimwan ma Remuera nakoira, tariia aika karimwiia, ao a oroira naba n te kai.

29 Ao e koro bukina bwa ngke a tabe n oroira n te kai, noria, e kaoti ana [a]anera te Uea n tei i mataia, ao e taetae nakoia, ni kangai: Bukin tera ngkai kam orea tarimi ane te karimwi n te kai? Kam aki ataia ae e a tia te Uea n rineia bwa e na [b]tautaeka i aomi, ao aio ibukin buakakami? Noria, kam na manga nako riki nako Ierutarem, ao te Uea e na anga Raban nako nanon baimi.

30 Ao ngke e a tia n taetae nakoira te [a]anera, ao e nako.

31 Ao ngke e a tia n nako te anera, ao a manga [a]ngurengure naba Reimwan ma Remuera, ni kangai: E na kanga te Uea n anga Raban nako nanon baira? Nooria, bon te mwaane ae moan te korakora, ao e tautaekaniia tautia aika nimangaun, eng, e kona naba n tiringia nimangaun; ao tera bukina bwa e na aki tiringiira?

MWAKORO 4

E tiringa Raban Nibwaai i aan ana kairi te Uea ao e a anai taian bwaatua aika buraati n te aro ni kamwane—E motikia Tioram bwa e na

22 *a* 1Nib. 2:4.
24 *a* 1Nib. 3:3.
25 *a* BK Mataaiakina.
28 *a* 1Nib. 17:17–18.
29 *a* 1Nib. 4:3; 7:10.
BK Anera.
b 1Nib. 2:22.
30 *a* 1Nib. 16:38.
31 *a* BK Ngurengure.

iriia ana utu Riaai i nanon te rereua. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa, I taetae nakoia tariu, ni kangai: Ti na manga nako riki nako Ierutarem, ao ti riai ni [a]kakaonimaki nakon ana tua te Uea; bwa noria e korakora riki nakon te aonaba ni kabane, ao bukin tera ngkai e na aki [b]korakora riki nakon Raban ma ana nimangaun, eng, ke nakon ana bwi ni ngaa?

2 Mangaia ae ti na waerake; ti na [a]kakorakoraira n ai aron [b]Mote; bwa e koaua ae e taetae nakon ranin [c]Taari are Uraura ao a bwenaaki nako ikai ao nako ikekei, ao a rinanona ara bakatibu, n otinako man te tautaekanaki, i aon te tano ae mwau, ao a rimwia ana tautia Bwarao ao a bwabwa i nanon ranin Taari are Uraura.

3 Ngaia ae noria, kam ataia bwa e koaua aio; ao kam ataia naba bwa e a tia n taetae nakoimi te [a]anera; ao kam na kanga n raraoma? Ti na nako ni waerake; e kona te Uea ni kamaiura, n ai aroia ara bakatibu, ao n tiringa Raban, n ai aroia I-Aikubita.

4 Ao ngke I a tia n taekin taeka aikai, ao a bon teimatoa naba n un, ao a waaki nako ni ngurengure; ma a n irai ni karokoa ae ti roko i tinanikun oon Ierutarem.

5 Ao e a bong; ao I tuangiia bwa a na karabaia i tinanikun te oo. Ao ngke a tia ni karabaia, Ngai Nibwaai, I waerikiriki nako nanon te kaawa ao ni waaki nakon ana auti Raban.

6 Ao I [a]kairaki iroun te Tamnei, n aki [b]atai moa baika I riai ni karaoi.

7 E ngae n anne ao I waaki nako, ao ngke I a kaan ma ana auti Raban, ao I a noora te mwaane ae bwaka nako aontano imwaiu bwa e a koro ni manging n te wain.

8 Ao ngke I a roko irouna I a kinaa bwa bon Raban.

9 Ao I noora ana [a]kabaang, ao I kaotinakoa mani nnena; ao e karaoaki bwain tauana man te koora, ao moan te nakoraoi aron karaoana, ao I a noria naba bwa e karaoaki wiina man te biti ae moan te kakaawaki.

10 Ao e koro bukina bwa I a [a]kairoroaki iroun te Tamnei bwa N na riai n tiringa Raban; ma I taku i nanou: I tuai mai i mwain aio ni kabwaroa raraan te aomata. Ao I kerikaaki bwa tera ngke arona bwa N aki tiringnga.

11 Ao e a manga taku riki te Tamnei nakoiu: Noria e a tia te [a]Uea n anga nako nanon baim. Eng, ao I ataia naba bwa e a tia ni kataia n anaa maiu; eng, ao e aki kan ongo naba n ana tua te Uea; ao e a tia naba n [b]anai ara bwai.

4 1 *a* BK Ninikoria; Onimaki.
b 1Nib. 7:11–12.
2 *a* TK 11:8.
b BK Mote.
c Otin. 14:21; 1Nib. 17:26; Mot. 7:19.
3 *a* 1Nib. 3:29–31; 7:10.
6 *a* BK Kairiri, Kaungaki; Tamnei ae Raoiroi.
b Ebe. 11:8.
9 *a* 2Nib. 5:14; R&B 17:1.
10 *a* Aram. 14:11.
11 *a* 1Tamu. 17:41–49.
b 1Nib. 3:26.

12 Ao e koro bukina bwa e a manga taku te Tamnei nakoiu: Tiringnga bwa e a tia te Uea n anga nako nanon baim;

13 Noria e [a]tiringia aika [b]buakaka te Uea bwa e aonga ni kakoroi bukin ana waaki aika a raoiroi. E [c]tamaroa riki ngkana e mate temanna nakon ae a na kerikaaki ao a na mate n aia aki onimaki te botannaomata.

14 Ao ngkai, Ngai Nibwaai, ngke I a tia n ongo taeka aikai, ao I a uring ana taeka te Uea ake e taekin nakoiu i nanon te rereua, ake a kangai: [a]Ngkana a kakaonimaki kanoam ni kaawakin au [b]tua, a na bon [c]rikirake aroia n te [d]aba ni berita.

15 Eng, ao I taku naba bwa a bon aki kona ni kaawakin ana tua te Uea n aron are ana tua Mote, ma ti ngkana iai te tua irouia.

16 Ao I ataia naba bwa e koreaki te [a]tua iaon taian bwaatua aika buraati.

17 Ao I ataia riki bwa e a tia te Uea n anga Raban nako nanon baiu ibukin te bwai aio—bwa I aonga ni karekei taian rekooti n aron ana tua.

18 Mangaia are I ongeaba ni bwanaan te Tamnei, ao I a tabeka atuun Raban n iran atuna, ao I a kabongana ana [a]kabaang ni kabakua roroana iai.

19 Ao ngke I a tia ni kabakua roroana n oin ana kabaang, I anai ana kunnikai Raban ao I karin iaou; eng, kunnikaina ni kabane; ao I kabaea ana kabaang irarikiu.

20 Ao ngke I a tia ni karaoa aio, ao I a nako nakon ana tabo ni kaawakin mwane Raban. Iaon kawaiu nakon ana tabo ni kaawakin mwane Raban, ao akea bwa I a noora ana [a]toro Raban are taui kiingin te tabo ni mwane. Ao I kabongana bwanaan Raban n tuangnga bwa e na irai nako nanon te tabo ni mwane.

21 Ao e taku bwa ngai ana toka, ae Raban, bwa e noori ana kunnikai ao ana kabaang naba are e bae irarikiu.

22 Ao e kaakarabakau nakoiu ibukiia unimwaanen Iutaia, bwa e ataia ae ngaia raon ana toka, ae Raban, n te tairiki anne.

23 Ao I kaakarabakau nakoina n aiaron ae aongkoa Raban ngai.

24 Ao I tuangnga naba bwa I riai ni uoti koroboki, ake iaon [a]bwaatua aika buraati, nakoia tariu aika ikawai, ake a mena i tinanikun te o.

25 Ao I tuangnga naba bwa e na irai.

26 Ao ngaia, e taku n ana iango bwa I taekinia taari i nanon te ekaretia, ao n taku naba bwa bon ngai Raban are I a tia n tiringnga, mangaia are e a irai.

27 Ao e mwaiti ana tai ni

13 *a* 1Nib. 17:33–38; R&B 98:31–32.
b BK Buakaka, Buakakaia.
c Aram. 30:47.
14 *a* Omi. 1:6; Mot. 2:22; Ita 2:7–12.
b BK Ana Tua te Atua.
c 1Nib. 2:20.
d 1Nib. 17:13–14; Iakob. 2:12.
16 *a* BK Ana Tua Mote.
18 *a* 1Tamu. 17:51.
20 *a* 2Nib. 1:30.
24 *a* 1Nib. 3:12, 19–24; 5:10–22.

kaakarabakau riki nakoiu ni kaineti ma taekaia unimwaanen Iutaia, iaoni kawaira nakoia tariu, ake i tinanikun te o.

28 Ao e koro bukina bwa ngke e noorai Reimwan ao e a taonaki n te maaku ae korakora, ai uana naba ma Remuera ao Taam. Ao a biri nako mai irou; bwa a taku bwa ngai Raban, ao a taku bwa e a tia n tiringai ao iaon kawaina nakoia ngkai bwa e na anai naba maiuia.

29 Ao e koro bukina bwa I weewete nakoia, ao a ongo bwanaau; mangaia are a aikoa biri nako mai irou.

30 Ao e koro bukina bwa ngke e nooriia tariu ana toro Raban, ao e a taonaki n te ruru, ao e nang bon biri nako maiirou n okira te kaawa are Ierutarem.

31 Ao ngai, Nibwaai, ngkai bon te mwaane ngai ae i buubura, ao n tia naba ni karekea te [a]korakora mai iroun te Uea, mangaia are I a taua ana toro Raban bwa e na aki biri nako.

32 Ao e koro bukina bwa I taetae nakoina, bwa ngkana e ongo n au taeka, ngkai e maiu te Uea, ao ngkai I maiu, ngkana e ongo n ara taeka, ao ti na kamaura maiuna.

33 Ao I taetae nakoina, ma te taeka n [a]tuea, bwa e na aki maaku; bwa e na riki bwa te aomata ae inaomata n ai arora ngkana e nako nakon te rereua ma ngaira.

34 Ao I taku naba nakoina, ni kangai: E koaua ae e a tia te Uea n [a]tua bwa ti na karaoa te bwai aio; ao e riai bwa ti na kakaonimaki nakon ana tua te Uea ke ti na aki? Mangaia ae ngkana ko iri nakon Tamau n te rereua ao e na reke nnem iroura.

35 Ao e koro bukina bwa e kaungaki nanon [a]Tioram ni baike I taekin. Tioram bon aran te toro arei; ao e berita bwa e na nakon tamara n te rereua. Eng, e tuea nakoira naba bwa e na tiku iroura ni moa man te tai arei.

36 Ao ti tangiria bwa e na tiku iroura ibukin aei, bwa a aonga n aki ataa taekan birinakora Iutaia nakon te rereua, bwa a rawa n rimwira ao n tiringira.

37 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia ni [a]tuea Tioram nakoira, ao a mauna raraomara irouna.

38 Ao e koro bukina bwa ti anai bwaatua aika buraati ma ana toro Raban, ao ti mwananga nakon te rereua n okira ana umwanrianna tamara.

MWAKORO 5

E ngurengure Tiera n ana waaki Riaai—A uaia ni kimwareirei n okiia natiia mwaane—A anga aia karea—Kanoan taian bwaatua aika buraati bon taekaia Mote ma burabeti—E taekinaki i nanon taian bwaatua ae Riaai bon kanoan Iotebwa—E taetae ni burabeti Riaai ni kaineti ma taekaia kanoana ao

31 *a* Mot. 9:17; Aram. 56:56.
33 *a* BK Tuea.
34 *a* 1Nib. 2:2; 3:16.
35 *a* 1Nib. 16:7; 2Nib. 5:5–6. BK Tioram, Tioramwaite.
37 *a* Iotua 9:1–21; Min. 5:4. BK Tuea.

kaawakinan bwaatua. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa ngke ti a roko iroun tamara i nanon te rereua, noria, e onrake n te kimwareirei, ao tinau naba, [a]Tiera, e moamoa naba kukureina, bwa e tang n rawawata raoi ibukira.

2 Bwa e taku bwa ti a tia ni mate i nanon te rereua; ao e ngurengure ni kaitara tamara, n tuangnga bwa bon te aomata ngaia ae nonoori mii ni burabeti; ao e taku: Taraia ko a tia ni kairira nako man aban rikira, ao a tia ni mate natiu mwaane, ao ti nang mate i nanon te rereua.

3 Ao aikai taeka ake e taekin tinau nakon tamau ni ngurengure ni kaitaraa tamau.

4 Ao e koro bukina bwa e kaeka tamau nakoina, ni kangai: I ataia bwa bon ngai te aomata ae I [a]nonoori mii ni burabeti; bwa ngke arona bwa I aki noori ana bwai te Atua i nanon te [b]mii ni burabeti ao N na bon aki ataa raoiroin te Atua, ma n tiku i Ierutarem, ao n tia ni mate ma tariu.

5 Ma noria, I a tia ni karekea te [a]aba ni berita, ao e reke kukureiu ni baikai; eng, ao I [b]ataia ae e na kamanoia natiu mwaane te Uea mai nanoni bain Raban, ao e na kairiia n oki nakoira i nanon te rereua.

6 Ao aikai taeka ake e taekin tamau, ae Riaai, ni kabebetea nanon tinau, ae Tiera ni kaineti ma ngaira, n tain mwanangara n te rereua nakon te aba ae Ierutarem, n anaa aia rekooti Iutaia.

7 Ao ngke ti a tia n oki nakon ana umwanrianna tamau, noria a onrake n te kimwareirei, ao e beebete nanon tinau.

8 Ao e taetae ni kangai: Ngkai I a ataia raoi bwa e a bon tia n [a]tuangaki kaainabau iroun te Uea bwa e na biri nako nakon te rereua; eng, I a ataia naba n akea nanokokorakiu ae e a tia te Uea ni kamanoia natiu mwaane, ao ni kamaiuia mai nanon bain Raban, ao n anganiia te mwaaka bwa aonga ni kona ni [b]kakoroi bukin baike e tuangiia te Uea bwa a na karaoi. Ao aikai baike e taekin.

9 Ao e koro bukina bwa kimwareireia moan te korakora, ao a anga [a]karea ma angabwai aika a kabuekaki nakon te Uea; ao a anga aia [b]kaaitau nakon Atuan Iteraera.

10 Ao ngke a tia n anga aia kaaitau nakon Atuan Iteraera, tamau, ae Riaai, e anai rekooti aika a koreaki i aon [a]bwaatua aika buraati, ao e rinanoi ni moanna mai moana.

11 Ao e noria ae iai i nanona ana [a]boki Mote aika nimaua,

5 1 *a* BK Tiera.
4 *a* 1Nib. 2:11.
b 1Nib. 1:8–13.
BK Mi ni Burabeti.
5 *a* 1Nib. 2:20; 18:8, 22–23.
BK Te Aba ni Berita.
b BK Onimaki.
8 *a* 1Nib. 2:2.
b 1Nib. 3:7.
9 *a* Mot. 2:3;
3Nib. 9:19–20.
BK Ana Tua Mote.
b BK Karabwa.
10 *a* 1Nib. 4:24, 38; 13:23.
BK Bwaatua Aika Burati.
11 *a* 1Nib. 19:23.
BK Bentateuti.

are e taekinaki iai aron karikan te aonaba, ao taekan naba Atam ma Nei Ewa, ake ara moan karo.

12 Ao te [a]rongorongo naba ibukiia Iutaia mai moana, ni moanaki man ana tai n tautaeka Tetekia, are uean Iuta;

13 Ao iai naba aia taeka ni burabeti burabeti aika a tabu, man te moan tai, ni moanaki man ana tai n tautaeka [a]Tetekia; ao a mwaiti naba taeka ni burabeti aika a tia n taekinaki mai wiin [b]Ieremia.

14 Ao e koro bukina bwa tamau, ae Riaai, e kunei naba i nanon [a]bwaatua aika buraati taekan kateirikiaia ana bakatibu; ao e a ataia mai iai bwa ngaia bon kanoan [b]Iotebwa; eng, are Iotebwa are natin [c]Iakobwa, are e [d]kabooaki nako Aikubita, ao e [e]kamaiuaki ni bain te Uea, bwa e aonga ni kona ni kamaiua tamana, ae Iakobwa, ma kain ana baronga ni kabane man te rongo.

15 Ao a [a]kairaki naba n otinako man te tautoronaki man aban Aikubita, iroun te Atua are bon ngaia naba are e a tia ni kamaiuia.

16 Ao ngaia are tamau, ae Riaai, e a kunei kateirikiaia ana bakatibu. Ao Raban bon ngaia naba kanoan [a]Iotebwa, mangaia ae e a tia ni kaawakin taian rekooti aikai ma ana bakatibu.

17 Ao ngke e a tia n noori bwaai ni kabane aikai tamau, ao e kaonaki n te Tamnei, ao e moana ana taetae ni burabeti ni kaineti ma kanoana—

18 Bwa bwaatua aika buraati aikai ni kabane a na nako aon aaba nako, taetae, neewe, ma aomata aika kanoam.

19 Ngaia are e taku naba bwa a na [a]aki kona ni kamaunaki bwaatua aika buraati; ke ni keerikaaki raneaia ni bwakanakon te tai. Ao e taetae ni burabetii baika mwaiti ni kaineti ma kanoana.

20 Ao e koro bukina bwa ni karokoa ngkai, I a tia ma tamau ni kaawakin tua ake e a tia n anganiira te Uea.

21 Ao ti a tia ni karekei taian rekooti ake e tuangira te Uea bwa ti na karekei, ao n ukeuke mai iai ao ti ataia bwa a kangkang; eng, ao a korakora [a]bonganaia naba nakoira, ao ti na kona naba ni [b]kateimatoai ana tua nako te Uea ibukiia natira.

22 Mangaia ae, bon te wanawana iroun te Uea bwa ti na uotia ni mwanangara, i nanon mwanangara i nanon te rereua nakon te aba ni berita.

---

12 *a* 1Rong. 9:1.
BK Koroboki aika Tabu.
13 *a* 2Uea 24:18; Iere. 37:1.
b Etira 1:1; Iere. 36:17–32; 1Nib. 7:14; Erem. 8:20.
14 *a* 1Nib. 3:3, 12.
BK Bwaatua Aika Burati.
b 2Nib. 3:4; Aram. 10:3.
BK Iotebwa, Natin Iakobwa.
c BK Iakobwa, Natin Itaaka.
d KB 37:29–36.
e KB 45:4–5.
15 *a* Otin. 13:17–18; Amota 3:1–2; 1Nib. 17:23–31; R&B 103:16–18; 136:22.
16 *a* 1Nib. 6:2.
19 *a* Aram. 37:4–5.
21 *a* BK Koroboki aika Tabu—Kakawakin koroboki aika tabu.
b 2Nib. 25:26.

MWAKORO 6

E koroi taekan ana bwai te Atua Nibwaai—Oin ana beku Nibwaai bon kairaia aomata bwa a na kawara Atuan Aberaam ni kamaiuaki irouna. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao ngkai ngai, Nibwaai, I aki korea kateirikiaia au bakatibu i nanon [a]mwakoron au rekooti aei; ao bon akea riki te tai are N na manga koroia riki iai iaon taian [b]bwaatua aika I koroboki iaoia; bwa e a tia ni koreaki i nanon rekooti ake a koreaki iroun [c]tamau; mangaia are, I aki koroia i nanon bwaatua aikai.

2 Bwa e tau ngkana I a taekinna naba bwa ngaira boni kanoan [a]Iotebwa.

3 Ao I taku bwa e aki kakawaki bwa N na karaua ni koroi bwaninin rongorongon baike a riki nakon tamau, bwa a aki kona ni koreaki iaon [a]bwaatua aikai, bwa I kan kamwawa nnen baike I kan koroi aika taekan ana bwai te Atua.

4 Bwa oin bukin au koroboki bon [a]anaan nanoia aomata bwa a na [b]nakon Atuan Aberaam, ma Atuan Itaaka, ma Atuan Iakobwa, bwa a na kamaiuaki.

5 Mangaia are, I aki koroi bwaai aika [a]kakukurei nakon te aonaba, ma I koroi baika a kakukurei nakon te Atua ao nakoia naake tiaki man te aonaba.

6 Mangaia ae, N na anga tua nakoia kanoau, bwa a na aki kanoai bwaatua aikai n taekan baika akea bonganaia nakoia natiia aomata.

MWAKORO 7

A oki natin Riaai nako Ierutarem ao a kaoa Itimaera ma kain batana bwa a na ira mwanangaia—A kaaitaraia Reimwan ma tabemwaang riki—E kaungaia tarina Nibwaai bwa a na onimakina te Uea—A kabaea n taian roobu ao a bairea tiringana—E kainaomataki ni mwaakan te onimaki—A butiia tarina bwa e na kabwarai aia bure—A anga karea ma angabwai aika a kabuekaki ana koraki ni mwananga Riaai. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao ngkai I tangiria bwa kam na ataia, bwa ngke e a tia tamau, ae Riaai, ni katoka ana [a]taetae ni burabeti ni kaineti ma kanoana, ao e koro bukina bwa e a manga taetae riki nakoina te Uea, n taekinna bwa e aki tamaroa, iroun Riaai, ngkana e na kairiia ti kaain ana utu nako nanon te rereua; ma a riai natina mwaane ni karekeia [b]naati aine bwa [c]buuia, bwa aonga ni kariki nakon te Uea n te aba ni berita.

2 Ao e koro bukina bwa E [a]tua nakoina te Uea bwa ngai; Nibwaai, ma tariu, ti riai ni

6 1*a* 2Nib. 4:14–15.
b 1Nib. 9:2.
c 1Nib. 1:16–17; 19:1–6.
2*a* 1Nib. 5:14–16.
3*a* Iakob. 7:27; Iarom 1:2, 14; Omi. 1:30.
4*a* Ioane 20:30–31. Tara te iteraniba are mena iai atuun Ana Boki Moomon.
b 2Nib. 9:41, 45, 51.
5*a* 1Teta. 2:4; ATM 1:4.
7 1*a* 1Nib. 5:17–19.
b 1Nib. 16:7.
c BK Mare.
2*a* 1Nib. 16:7–8.

manga oki riki nako aban Ierutarem, ao ni kairiia Itimaera ma ana utu nakon te rereua.

3 Ao e koro bukina bwa I a [a]manga nako naba ngai, Nibwaai, ma tariu n ri nanon te rereua n okira Ierutarem.

4 Ao e koro bukina bwa ti a nako ni kawara ana auti Itimaera, ao e reke tangirara imatan Itimaera, n te aro are ti taekin nakoina ana taeka te Uea.

5 Ao e koro bukina bwa te Uea e kamarauraua nanon Itimaera, ma kaain batana, n te aro are a mwananga ma ngaira n rinanon te rereua n okira ana umwanrianna tamara.

6 Ao e koro bukina bwa i aon kawaira i nanon te rereua, ao akea bwa a teirake ni kaaitaraira Reimwan ma Remuera n ikotaki ma natin Itimaera aine aika uoman, ma [a]natin Itimaera mwaane aika uoman ao kaain aia utu, eng, ni kaitaraai, ngai Nibwaai ma Taam, ma tamaia, ae Itimaera, ao buuna, ma natina aine ake teniman.

7 Ao e koro bukina bwa n tain te unraa aio ao a tangiria bwa a na oki nako aban Ierutarem.

8 Ao ngkai ngai, Nibwaai, e [a]rawawata nanou n aron matoatoan nanoia, mangaia ae I a taetae nakoia, ni kangai, eng, nakoia naba Reimwan ma Remuera: Taraia ngkami tariu aika ikawai riki nakoiu, ao bukin teraa ngkai a rangi ni matoatoa nanomi, ao ni mataki ami kaantaninga, n te aro ae e riai bwa N na taetae nakoimi, ngai, ae tarimi ae te karimwi, eng, bwa I aonga ni katea te katooto ibukimi?

9 Kam a kanga n aki kan ongo ana taeka te Uea?

10 Kam a kanga naba ni [a]mwaninga are kam a tia n noora ana anera te Uea?

11 Eng, ao kam a kanga n tia ni mwaninga aron korakoran bwaai ake e a tia te Uea ni karaoi ibukira, n aron [a]kamaiuara mai nanon bain Raban, ai uana naba ma karekean taian rekooti iroura?

12 Eng, ao kam kangaa ni mwaninga ae e kona ni karaoi [a]bwaai ni kabane te Uea ngkana a kaineti ma ana kaantaninga ibukiia natiia aomata, ngkana a kammwakura [b]onimakinana irouia? Mangaia ae, e riai bwa ti na kakaonimaki nakoina.

13 Ao ngkana ti kakaonimaki nakoina, ao ti na karekea te [a]aba ani berita; ao kam na ataia i nanon taai aika na roko ae a na koro bukin ana taeka te Uea n aron [b]uruakan Ierutarem; bwa a na koro bukin bwaai ni kabane ake e a tia n taekin te Uea ni kaineti ma uruakan Ierutarem.

3 *a* 1Nib. 3:2–3.
6 *a* 2Nib. 4:10.
8 *a* Aram. 31:2; Mote 7:41.
10 *a* TK 4:9; 1Nib. 3:29; 4:3.
11 *a* 1Nib. 4.
12 *a* 1Nib. 17:50; Aram. 26:12.
b 1Nib. 3:7; 15:11.
13 *a* 1Nib. 2:20.
BK Te Aba ni Berita.
b 2Uea 25:1–21; 2Nib. 6:8; 25:10; Omi. 1:15; Erem. 8:20–21.

14 Bwa noria, e a kaan toki ana mwakuri Tamnein te Uea ni kairi nanoia; bwa noria, a tia ni [a]kaakeaia burabeti, ao a tia ni karina [b]Ieremia i nanon te umwa ni kaikain. Ao a tia ni kataia n anaa [c]maiun tamau, n te aro are a kakioa nako man te aba.

15 Ao ngkai noria, I a tuangkami bwa ngkana kam oki nako Ierutarem ao kam na tiringaki naba ma ngaia. Ao ngkai, ngkana nanomi anne, okira te aba, ao uring au taeka ake I a tia n taekin nakoimi, ae ngkana kam nako ao ane kam na tiringaki naba; bwa e kairoroai Tamnein te Uea bwa N na taetae.

16 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n taekin taeka aikai, ngai ae Nibwaai, nakoia tariu, ao a un irou. Ao e koro bukina bwa a katokai baia iaou, bwa noria, a bon rangi n un ao a [a]kabaeai n taian bwai ni kabaebae, bwa a kan anaa maiu, bwa a na katukai i nanon te rereua bwa N na kanaki irouia maan ni kaakang.

17 Ma e koro bukina bwa I tataro nakon te Uea, ni kangai: O te Uea, ni kaineti ma aron onimakinam irou, ko kona ni kamaiuai mai nanon baia tariu; eng, ao n anganai te korakora bwa I aonga ni kona ni [a]motiki kabaebae aika I kabaeaki iai.

18 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n taekin taeka aikai, noria, a kabwaraki kabaebae mai iaon baiu ma waeu, ao I a teirake i mataia tariu, ao I a manga taetae riki nakoia.

19 Ao e koro bukina bwa a manga un naba irou, ao a manga kataia naba ni katokai baia iaou; ma noria, temanna mai buakoia [a]natin Itimaera te aine, eng, ni ikotaki ma tinana, ma temanna natin Itimaera te mwaane, aika a bubuti nakoia tariu, n te aro are a kamarau nanoia; ao a katoka kan anaan maiu.

20 Ao e koro bukina bwa a nanokaawaki ibukin aia buakaka, n te aro are a katorobubua imatau, ao a butiai bwa N na kabwarai aia bure ibukin te bwai are a tia ni karaoia nakoiu.

21 Ao e koro bukina bwa I a waekoa ni [a]kabwarai aia bure ni kabane are a tia ni karaoia nakoiu, ao I a tua nakoia bwa a na tataro nakon te Uea ae Atuaia ibukin kabwaran aia bure. Ao e koro bukina bwa a karaoa anne. Ao ngke a tia n tataro nakon te Uea, ao ti a waakina kawaira ni mwananga nakon ana umwanrianna tamara.

22 Ao e koro bukina bwa ti a nakon ana umwanrianna tamara. Ao ngke I a roko ma tariu ma kaain batan Itimaera n ana umwanrianna tamau, ao a anga aia [a]kaaitau nakon te Uea ae Atuaia; ao a anga [b]karea ao angabwai aika kabuekaki nakoina.

---

14 *a* Etek. 5:6; 1Nib. 1:18–20; 2:13. BK Unraa, Kaitara.
b Iere. 37:15–21.
c 1Nib. 2:1.
16 *a* 1Nib. 18:11–15.
17 *a* Aram. 14:26–28.
19 *a* 1Nib. 16:7.
21 *a* BK Kabwara bure.
22 *a* BK Karabwa.
b 1Nib. 5:9.

MWAKORO 8

E noora te kai ni kamaiu Riaai i nanon te mi ni burabeti—E kana uaana ao e tangiria kaain ana utu bwa a na kanna naba—E noora te kai te biti, te kawai ae e eti ma n irariki, ao bubun nangin te roo are e taoniia aomata—A kana te uaanikai Tiera, Nibwaai, ao Taam, ma Reimwan ao Remuera a rawa. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa ti rikoi ni booti koraa n aekaia nako ni kabane, ma koraa ae aiaron uaan te wiita n aekaia nako, ma koraan uaanikai naba n aekaia nako.

2 Ao e koro bukina bwa inanon ana tai tamau n tiku inanon te rereua ao e a taetae nakoira, ni kangai: Noria, I a tia ni [a]miia te mi; ke, n taekinana teuana, I a tia n noora te [b]mii ni burabeti.

3 Ao noria, ibukin bwaai ake I a tia n noori, e reke bukin kukurein nanou iroun te Uea ibukin [a]Nibwaai ao Taam naba; bwa I ataia bwa a na kamaiuaki ngaia ma kanoaia aika mwaiti.

4 Ma noria, [a]Reimwan ao Remuera, I rangi ni maaku ibukimi; bwa noria, I uringa ae I noora te rereua ae rootongitong ma ni kananokawaki i nanon miiu.

5 Ao e koro bukina bwa I noora te mwaane ae kunnikaiaki n te [a]kunnikai ae mainaina; ao e roko n tei imatau.

6 Ao e koro bukina bwa e taetae nakoiu, ao e tuangai bwa N na iria.

7 Ao e koro bukina bwa ngke I a iria, ao I a nooria bwa I a roko n te aba ae rootongitong ma ni kananokawaki.

8 Ao i mwin mwanangau i nanon te maan ae aoa aika bati i nanon te roo, ao I a tataro nakon te Uea bwa e na [a]nanoangaai, n aron ana nanoanga aika mwaiti.

9 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n tataro nakon te Uea ao I noora te [a]tawaana ae moan te korakora ma ni bubura.

10 Ao e koro bukina bwa I noora te [a]kai ae kangkang [b]uaana ae na kakukureia te aomata.

11 Ao e koro bukina bwa I a waaki ni katoonga [a]uaana; ao I nooria bwa karewerewen uaana e riaon karewen bwaai nako ake I a tia ni katoong mai i mwaaina, Eng, ao I nooria naba bwa e riao mainainan uaana nakon [b]mainainan bwaai nako ake I a tia n noori mai i mwaaina.

12 Ao ngke I a katoonga te uaanikai aei e kaona tamneiu n te [a]kimwareirei ae moan te bati; mangaia are, I a [b]tangiria kaain au utu bwa a na katoonga naba; bwa I ataia ae riao [c]kangkangina

8 2*a* BK Kaotioti; Mi.
b 1Nib. 10:17. BK Mi ni Burabeti.
3*a* 1Nib. 8:14–18.
4*a* 1Nib. 8:35–36.
5*a* IT—R 1:30–32.
8*a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
9*a* Mat. 13:38.
10*a* KB 2:9; Kaoti. 2:7; 22:2; 1Nib. 11:4, 8–25. BK Kai ni Kamaiu.
b Aram. 32:41–43.
11*a* Aram. 5:34.
b 1Nib. 11:8.
12*a* BK Kimwareirei.
b Aram. 36:24.
c 1Nib. 15:36.

nakon kangkangin nako uaanikai ni kabane.

13 Ao ngke I taratara nako rarikiu, bwa N na ukeriia naba kaain au utu, ao I a noora te [a]karaanga n ran; ao e raanga nako n uakaan ma te kai are I kana uaana.

14 Ao I taraia ni kan nooria bwa e raanga mai ia; ao I nooria bwa e aki raroa te tabo are raanga mai iai; ao i rarikin te tabo are raanga mai iai, I a noora iai tinamii ae Tiera, ma Taam, ao Nibwaai; ao a tei n taraa n ae aki ataa te tabo ae a na nako iai.

15 Ao e koro bukina bwa I anoanoia; ao I a tuangiia naba n te bwanaa ae baibati bwa a riai n nakoiu, ao ni kana te uaanaikai, ae moan te kangkang riki nakon uaanikai nako.

16 Ao e koro bukina bwa a nakoiu ao a kana te uaanikai arei.

17 Ao e koro bukina bwa I tangiria bwa a na roko naba Reimwan ma Remuera bwa a na katoonga te uaanikai arei; mangaia are, I a euta riki matau n taraa te tabo are e raanga mai iai te karaanga, bwa I aonga n nooriia.

18 Ao e koro bukina bwa I a nooriia, ma [a]aki kan nakoiu ao ni katoonga te uaanikai.

19 Ao I a noora te [a]kai ae te biti, ae tei n ira bangakin te karaanga, ni karokoa te aroka are I tei i rarikina.

20 Ao I noora naba te kawai ae e [a]eti ma n irariki, are e ira tein te kai te biti, ae kaineti nakon te aroka are I tei i rarikina; ao e rirarikin te tabo are raanga mai iai te karaanga, nakon te [b]tawaana ae korakora ma ni bubura, kanga aiaron te aonaba.

21 Ao I nooriia aomata aika aki kona ni warekaki mwaitia, ao a mwaiti i buakoia aika a kataia ni kan roko i moa, bwa aonga n roko n te [a]kawai are kaineti nakon te aroka are I tei i rarikina.

22 Ao e koro bukina bwa a waaki, n toua te kawai are kaineti nakon te aroka.

23 Ao e koro bukina bwa e roko te [a]bubu n nang ae roo, eng, te bubu n nang ae roo ae moan te korakora, n te aro are a bua kawaia aomata tabemwaang iai, ao a kiitana te kawai ao a bua.

24 Ao e koro bukina bwa I nooriia tabemwaang aika a kataia ni kan roko i moa ao a waaki nako n taua te kai te biti; ao a kamatoaia rinanon te bubu n nang ae roo, n taua te kai te biti, ni karokoa ae a kitanna ao n roko ni katoonga [a]uaan te aroka.

25 Ao ngke a tia ni kana uaanikai ao a euti mataia n taratara nako ao a tara ni [a]maamaa.

26 Ao I a euti naba matau n taratara nako, ao I noora, n iteran te karaanga n ran are teuana,

13 *a* 1Nib. 12:16–18; 15:26–29.
18 *a* 2Nib. 5:20–25.
19 *a* TAre. 2:9; Kaoti. 12:5; ARIT Kaoti. 19:15 (Abentekiti); 1Nib. 8:30; 11:25; 15:23–24.
20 *a* Mat. 7:14; 2Nib. 31:17–20.
b Mat. 13:38.
21 *a* BK Kawai.
23 *a* 1Nib. 12:17; 15:24.
24 *a* 1Nib. 8:10–12.
25 *a* Rom 1:16; 2Tim. 1:8; Aram. 46:21; Moom. 8:38.

te kateitei ae moan te korakora ma ni [a]buubura, ao e taraa n tei i aon te akea, n rietata i etan te aonaba.

27 Ao e onrake irouia aomata, aika a kara ao a kairake, aika mwaane ao aine; ao a rang ni kantara aron kunnikaia; ao a [a]tabe ni kamamaeia ma ni kotokotoia aomata ake a tia n roko n te aroka ao ni kana uaana.

28 Ao ngke a tia ni [a]kana te uaanikai ao a [b]maamaa irouia ake a kamamaiia, ao a [c]bwaka nako nanon kawai aika katabuaki ao a bua.

29 Ao ngai, Nibwaai, I aki taekin ana [a]taeka ni kabane tamau.

30 Ma ni kauarerekean te koroboki, nooria, e nooriia botanaomata aika a kataia ni kan roko i moa; ao a roko n taua te [a]kai te biti; ao a kamatoaia ni waaki nako moa, n teimatoa n taua te kai te biti, ni karokoa ae a roko ao a bwaka ao a kana uaan te aroka.

31 Ao e nooriia naba [a]botanaomata aika mwananga i nanon te roo nakon te kateitei are moan te korakora ma ni buubura.

32 Ao e koro bukina bwa a mwaiti ake a bwabwa i nanon te [a]koburake n ran; ao a mwaiti aika mauna mai matana, ake a tou kawai aika aki ataaki taekaia.

33 Ao a mwaiti botanaomata aika a rin i nanon te kateitei are kaokoro arei. Ao ngke a tia n rin i nanon te kateitei arei, ao a kotokoteai ni [a]kaenaenaai ma aomata ake a kana naba te uaanikai; ma ti aki kan mutiakinia.

34 Aikai ana taeka tamau: Bwa ni kabane ake a tia n [a]ongo n aia taeka, a tia ni bwaka.

35 Ao [a]Reimwan ao Remuera a aki kana te uaanikai, e taku tamau.

36 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia tamau n taekin taekan miina ke miina ni burabeti, aika moan te mwaiti, e taku nakoira, ibukin baike e a tia n noori i nanon te mii, e bon rangi ni korakora raraomana ibukiia Reimwan ma Remuera; eng, e raraoma bwa rimwi a na teweaki nako mai matan te Uea.

37 Ao e tua nakoia ma nanona ni kabane n aiaron te [a]karo ae tangiriia natina, bwa a na ongo n ana taeka, bwa e aonga n nanoangaia te Uea, n aki tewenakoia mai matana; eng, e bon kabwarabwara tamau nakoia.

38 Ao ngke e a tia ni kabwarabwara ao n taetae ni burabeti nakoia ni kaineti ma baika mwaiti ao, e tuangiia bwa a na kaawakin ana tua nako te Uea; ao e motika ana taetae nakoia.

---

26 *a* 1Nib. 11:35–36; 12:18.
27 *a* BK Kamoamoa.
28 *a* 2Bet. 2:19–22.
b Mar. 4:14–20; 8:38; Ruka 8:11–15; Ioane 12:42–43.
c BK Kitanan te Koaua.
29 *a* 1Nib. 1:16–17.
30 *a* 1Nib. 15:23–24.
31 *a* Mat. 7:13.
32 *a* 1Nib. 15:26–29.
33 *a* BK Bwanikirinaki.
34 *a* Otin. 23:2.
35 *a* 1Nib. 8:17–18; 2Nib. 5:19–24.
37 *a* BK Kaaro; Te Utu.

MWAKORO 9

E koroi rongorongo aika uoua Nibwaai—A uaaia n aranaki bwa ana bwaatua Nibwaai—I nanon taian bwaatua aika buubura riki, a taekinaki iai kanoan aia bong nako; i nanon bwaatua aika uarereke bon taekan baika tabu. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao baikai ni kabane ake e noori, ake e ongo, ao ake e taekin tamau n ana tai ni maeka i nanon te umwanrianna, i nanon te [a]tawaana ae Remuera, ao bwaai riki aika mwaiti aika aki kona ni koreaki i nanon bwaatua aikai.

2 Ao ngkai, I a tia n taekin bwaatua aikai, nooria bon tiaki bwaatua ake I koroi iai bwaninin rongorongoia au botanaomata; bwa taian [a]bwaatua ake I taekin iai bwaninin rongorongoia au botanaomata I a tia n arani bwa Nibwaai; mangaia are, a bon aranaki bwa ana bwaatua Nibwaai, n aranaki n oin arau; ao bwaatua naba aikai, a aranaki naba bwa ana bwaatua Nibwaai.

3 I rarikin anne, I a tia ni karekea ana tua te Uea bwa N na karaoi bwaatua aikai bukin te [a]kaantaninga ae onoti bwa e na iai rongorongon aia [b]mwakuri n ibuobuoki au botanaomata.

4 I aon bwaatua ake tabeua a na koreaki iai taekan aia tautaeka uea, ma taekan taiani buaka ma itabaraara imarenaia au botanaomata; mangaia ae bwaatua aikai bon ibukin taekan te mwakuri n ibuobuoki; ao [a]bwaatua ake tabeua bon ibukin taekan aia tautaeka uea ma taian buaka ma itabaraara imarenaia au botanaomata.

5 Mangaia are e a tia n tuangai te Uea bwa N na karaoi bwaatua aikai ma [a]bukina ae wanawana irouna, are I aki ataia.

6 Ma e [a]atai bwaai ni kabane te Uea mai moana; mangaia ae, e a tia ni katauraoa te kawai are e na kakoroaki iai bukin ana mwakuri i buakoia natiia aomata; bwa nooria, iai [b]mwaakana ni kakoroi bukin ana taeka ni kabane. Ao aio aron bwaai ni kabane. Amen.

MWAKORO 10

E taetae ni burabetinna Riaai ae a na uotaki nako I-Iutaia bwa bure irouia I-Bwaburonia—E taekina rokon te Mesia, te Tia Kamaiu, te Tia Kabooira i buakoia I-Iutaia—Riaai e taekina naba rokon temanna are e na bwabetitoa Ana Tiibu te Teei te Atua—Riaai e taekina maten ao mangautin te Mesia—E kabootaua aron kamaenakoan ma bootan Iteraera n aiaron te kai te oriwa—Nibwaai e taekina Natin te Atua,

9 1*a* 1Nib. 2:4–6, 8, 14–15; 16:6.
2*a* 1Nib. 19:2, 4; Iakob. 3:13–14; ATM 1:2–11; R&B 10:38–40.
BK Bwaatua.
3*a* R&B 3:19.
b 1Nib. 6:3.
4*a* Iakob. 1:2–4; ATM 1:10.
5*a* 1Nib. 19:3; ATM 1:7; Aram. 37:2, 12, 14.
6*a* 2Nib. 9:20; R&B 38:2; Mote 1:6, 35.
BK Atai Bwai ni Kabane.
b Mat. 28:18.

ma te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, ao kainnanoan te raoiroi. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao ngkai, ngai, Nibwaai, I waaki ni koroi i aon taian [a]bwaatua aikai aron au waaki, ma au tautaeka ma au mwakuri n ibuobuoki; mangaia are, ni waakinan taekan rongorongou, N na riai n taekin baike a riki nakon tamau ao nakoia tariu naba.

2 Ao e koro bukina bwa nooria, i mwin tian tamau n taekin kanoan [a]miina, ao ni kaungaia naba nakon te botumwaaka ni kabane, e taetae naba nakoia ni kaineti ma taekaia Iutaia—

3 Bwa i mwin are a na riai n tiringaki, iriana naba te kaawa ae korakora ae [a]Ierutarem, ao a mwaiti ake a na [b]uotaki nako [c]Bwaburon bwa bure n ana tai te Uea are e a tia ni baireia, a na manga [d]oki riki, eng, ni kamaiuaki man te tautaekanaki; ao i mwin kaokaia man te tautaekanaki, ao a na manga bwaibwai riki n aban rikiia.

4 Eng, [a]onobubua te ririki i mwin kitanan Ierutarem iroun tamau, ao e na kaikawaarake te [b]burabeti te Uea ae te Atua i buakoia I-Iutaia—ae te [c]Mesia, ke n atongana teuana, te Tia Kamaiua te aonaba.

5 Ao e taetae naba ibukiia burabeti, ao a rangi ni mwaiti ake a tia ni [a]kakoaua ibukin baikai, ni kaineti ma te Mesia aio, are e a tia n taekinna mai mwaaina, ke te Tia Kaboa te aonaba.

6 Mangaia are, a bane ni bua ao ni [a]bwaka aomata nako, ao a na teimatoa n aroia aio ni karokoa ae a onimakina te Tia Kabooira aio.

7 Ao e taekina naba te [a]burabeti temanna are e na roko i mwaain te Mesia, bwa e na katauraoa kawain te Uea—

8 Eng, e na nako nakon te rereua n tataekina: [a]Katauraoa kawain te Uea, ao taraia bwa e na eti kawaina; bwa ane e na tei temanna i buakomi ae kam aki kinaa; ao e korakora riki nakoiu, are I aki tau bwa N na kabwara kabaean ana kau. Ao a mwaiti baike e taekin tamau ni kaineti ma aio.

9 Ao e taku tamau bwa e na bwabwabetito i [a]Betabara, are i mainikun Ioretan; ao e taku naba bwa e na [b]bwabwabetito n te ran; ao e na bwabwabetitoa naba te Mesia n te ran.

10 Ao ngkana e a tia ni bwabetitoa te Mesia n te ran, ao e na ataia ma ni kakoaua bwa e a tia

10 1 *a* 1Nib. 9:1–5; 19:1–6; Iakob. 1:1–4.
2 *a* 1Nib. 8.
3 *a* Etita 2:6; 2Nib. 6:8; Erem. 8:20–21.
b 587 I.K.; tara Karinanin Tain Rikin Bwai n te abentekiti. 2Nib. 25:10.
c Etek. 24:2; 1Nib. 1:13; Omi. 1:15.
d Iere. 29:10; 2Nib. 6:8–9.
4 *a* 1Nib. 19:8; 2Nib. 25:19; 3Nib. 1:1.
b 1Nib. 22:20–21.
c BK Mesia.
5 *a* Iakob. 7:11; Mot. 13:33; Erem. 8:19–24; 3Nib. 20:23–24.
6 *a* BK Bwakan Atam ao Ewa.
7 *a* 1Nib. 11:27; 2Nib. 31:4.
8 *a* Itaia 40:3; Mat. 3:1–3.
9 *a* Ioane 1:28.
b BK Ioane te Tia Bwabetito.

ni bwabetitoa [a]Ana Tiibu te Teei te Atua, are e na kamaunai buren aonaba.

11 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n taekin baikai tamau ao e a kaakarabakau nakoia tariu ni kaineti ma te euangkerio are e na riai n tataekinaki i buakoia I-Iutaia, ao ni kaineti naba ma [a]buaia Iutaia i nanon te [b]aki onimaki. Ao ngkana a tia n [c]tiringa te Mesia, are e na roko, ao e na [d]mangauti mai buakoia maate i mwin tiringana, ao e na kaota rongorongona, iroun te [e]Tamnei are Raoiroi, nakoia Tientaire.

12 Eng, e taetae naba tamau ni kaineti ma taekaia Tientaire, ao ni kaineti naba ma taekan te bata are Iteraera, bwa a na kabotauaki ma te [a]kai ae te oriwa, aika a na oteaki mwangana ao a na [b]kamaenakoaki nako aon te aonaba.

13 Mangaia ae, e taku bwa ti riai ni katiteuanaki ni kairaki iroun te Uea nakon te [a]aba ni berita, bwa ti na kakoroa bukin ana taeka te Uea, are ti na kamaenakoaki nako aon te aonaba.

14 Ao i mwin kamaenakoan te bata are Iteraera ao e na manga [a]ikotaki riki; ke, ni kakimototoa, i mwin ae a tia [b]Tientaire ni karekea bwaninin te euangkerio, oin mwangan te [c]kai ae te oriwa, ke nikiraia kaain te bata are Iteraera, a na manga kanimwaki, ke a na karekea ataan rongorongon te Mesia ae koaua, are aia Uea ao aia Tia Kaboia.

15 Ao aikai aekan bwaai nako ake e taetae ni burabetia tamau n taekin nakoia tariu, ao a mwaiti riki bwaai ma I a aki koroi i nanon te boki aio; bwa I a tia ni koroi aika mwaiti ake I taku bwa a kakawaki i nanon au [a]boki are teuana.

16 Ao baikai ni kabane, aika I a tia n taekin, a karaoaki n ana tai ni maeka tamau i nanon te umwanrianna, n te mwarua are Remuera.

17 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia ngai, Nibwaai, n ongora n ana [a]taeka ni kabane tamau, ni kaineti ma baike e noori i nanon [b]miina ni burabeti, ao ni bwaai naba ake e taekin man mwaakan te Tamnei ae Raoiroi, ae te mwaaka are reke irouna man onimakinan Natin te Atua irouna—ao Natin te Atua bon te [c]Mesia are e na roko—ngai, Nibwaai, I bon tangiria naba bwa N na kona n nooria, ao N na ongo, ao n atai baikai, rinanon mwaakan te [d]Tamnei ae Raoiroi, are ana

10 *a* BK Ana Tiibu te Teei te Atua.
11 *a* Iakob. 4:14–18.
b Moom. 5:14.
c BK Iesu Kristo; Tauraki n te Kaibangaki.
d BK Mangauti.
e BK Tamnei ae Raoiroi.
12 *a* KB 49:22–26; 1Nib. 15:12; 2Nib. 3:4–5; Iakob. 5; 6:1–7. BK Ana nne ni kurebe te Uea; Te Kai te Oriwa.
b 1Nib. 22:3–8. BK Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
13 *a* 1Nib. 2:20. BK Te Aba ni Berita.
14 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
b 1Nib. 13:42; R&B 14:10.
c Iakob. 5:8, 52, 54, 60, 68.
15 *a* 1Nib. 1:16–17.
17 *a* Enoti 1:3; Aram. 36:17.
b 1Nib. 8:2.
c BK Mesia.
d BK Tamnei ae Raoiroi.

bwaintituaraoi te Atua nakoia ni kabane ake a [e]botumwaaka n ukoukoria, tiaki ti n taai ake [f]ngkoa ma n taai naba ake e na kaotia iai nakoia natiia aomata.

18 Bwa [a]titebo ngaia ngkoananoa, n te bong aio, ao n aki toki; ao e katauraoaki te kawai ibukiia aomata ni kabane ma ni moan katean te aonaba, ngkana a rairi nanoia ao a nakoina.

19 Bwa ane botumwaaka ni ukoukoria ao e na kunea; ao a na kaotaki ana [a]bwai te Atua aika raba nakoia, ni mwaakan te [b]Tamnei ae Raoiroi, ni boong aikai n aiaron naba boong ake ngkoa, ao n aiaron naba boong ake ngkoa ma boong aika a na roko; mangaia ae, [c]kawain te Uea bon te mronron ae akea tokina.

20 Mangaia ae uringnga, O te aomata, bwa e na [a]motikaki taekam man aroarom ni kabane.

21 Mangaia ae, ngkana ko motikia bwa ko na karaoa ae buakaka n am bong ni [a]kataaki, ao e na motikaki taekam bwa ko [b]aki itiaki imatan ana kaintekateka ni motiki taeka te Atua; ao bon akea te bwai ae bareka ae kona ni maeka ma te Atua; mangaia are, ko na tewenakoaki n aki toki.

22 Ao e a tia n anganai te kariaiakaki te Tamnei ae Raoiroi bwa N na taekin baikai, ao n aki karabai taekaia.

MWAKORO 11

Nibwaai e noora Tamnein te Uea ao e a kaotaki nakoina i nanon te mii ni burabeti te kai ni kamaiu—E noora tinan Natin te Atua ao e a ataa naba taekan ruon te Atua ni Kamangoria nakon te aonaba—E noora te bwabetitoan, ana mwakuri n ibuobuoki, ao taurakin Ana Tiibu te Teei te Atua—E noora naba weteaia ao aia mwakuri n ibuobuoki ana Abotoro ake Tengaun ma Uoman te Tiibu te Teei. Uakaan ma 600–592 I.K.

Bwa e koro bukina i mwin are I tangiria ni kan atai bwaai ake e a tia n noori tamau, ao I kakoaua bwa e kona te Uea ni kaoti nakoiu, ao ngke I a tekateka man [a]iangoi baikai inanou ao e a [b]uotai nako Tamnein te Uea, eng, nako taubukin te [c]maunga ae moan te rietata, ae I tuai man nooria mai mwaaina, ao are I bon tuai man nakonako naba i aona.

2 Ao e taku te Tamnei nakoiu: Nooria, teraa ae ko tangiria?

3 Ao I taku: I kan noori bwaai ake e a tia n [a]noori tamau.

4 Ao e taku te Tamnei nakoiu: Ko

17 *e* Moro. 10:4–5, 7, 19.
f R&B 20:26.
18 *a* Ebe. 13:8; Moom. 9:9; R&B 20:12. BK Te Atua, Atu n Atua.
19 *a* BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c Aram. 7:20; R&B 3:2; 35:1.
20 *a* Min. 12:14; 2Nib. 9:46. BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
21 *a* Aram. 34:32–35.
b 1Korin. 6:9–10; 3Nib. 27:19; R&B 76:50–62; Mote 6:57.

11 1 *a* R&B 76:19. BK Iangoia Raoi.
b 2Korin. 12:1–4; Kaoti. 21:10; 2Nib. 4:25; Mote 1:1.
c TK 10:1; Ita 3:1.
3 *a* 1Nib. 8:2–34.

kakoaua ae e a tia tamam n noora te [a]kai are e a tia n taekinna?

5 Ao I kaeka: Eng, ko bon ataia ae I [a]kakoauai ana taeka ni kabane tamau.

6 Ao ngke I a tia n taekin taeka aikai, e takarua te Tamnei ma te bwanaa ae baibati, ni kangai: Otanna nakon te Uea, te Atua ae moan te rietata; bwa bon ngaia te Atua iaon te [a]aonaba ni kabane, eng, iaon bwaai ni kabane. Ao ko na kakabwaiaki ngkoe, ae Nibwaai, ngkai ko [b]kakoaua Natin te Atua ae moan te rietata; mangaia ae, ko na noori bwaai ake ko kan noori.

7 Ao nooria ko na anganaki aei bwa te [a]kanikina, bwa ngkana ko a tia n noora te kai are e karika te uaa are e katoonga tamam, ao ko na noora naba te mwaane ae e na ruo mai karawa, ao ko na kakoaua; ao ngkana ko a tia ni nooria ao ko na [b]tataekinna ae bon ngaia Natin te Atua.

8 Ao e koro bukina bwa e taku te Tamnei nakoiu: Taraia! Ao I taraia ao I a noora te kai; ao bon titebo ma te [a]kai are e a tia n nooria tamau; ao moan te korakora tamaroana, eng, riaon tamaroan bwaai ni kabane; ao [b]mainainana e a bon riaon mainainan te tinoo are e kamwaeaki n te ang.

9 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n noora te kai, ao I taku nakon te Tamnei: I nooria bwa ko a tia ni kaota nakoiu te kai ae [a]kakawaki riki nakon bwaai ni kabane.

10 Ao e taku nakoiu: Tera ae ko tangiria?

11 Ao I kaeka ni kangai: I kan ataa [a]nanona—bwa I kaakarabakau nakoina n titebo ma aron au kaakarabakau nakon te aomata temanna; bwa I nooria bwa titebo [b]teiteina ma te aomata, ma I bon ataia bwa bon Tamnein te Uea ngaia; ao e kaakarabakau nakoiu n aiaron ana kaakarabakau te aomata nakon te aomata.

12 Ao e koro bukina bwa e taku nakoiu: Taraia! Ao I taraia n aiaron ae I bakan taraia, ma I aki nooria; bwa e a bua mai irarikiu.

13 Ao e koro bukina bwa I taratara nako ao I noora te kaawa ae korakora ae Ierutarem, ao kaawa riki tabeua. Ao I noora naba te kaawa ae Natareta; ao i nanon te kaawa ae [a]Natareta ao I noora iai te [b]kibono, ae e rang raka tamaroana ao mainainana.

14 Ao e koro bukina bwa I a noora naba [a]karawa ae e uki; ao e a ruo rikaaki te anera n tei imatau; ao e taku nakoiu: Nibwaai, tera ae ko nooria?

15 Ao I kaeka nakoina: Te kibono, ae raka riki tikiraoina ma tamaroana nakoia kibono ni kabane.

16 Ao e taku nakoiu: Ko ataia ae

4 *a* 1Nib. 8:10–12; 15:21–22.
5 *a* 1Nib. 2:16.
6 *a* Otin. 9:29; 2Nib. 29:7; 3Nib. 11:14; Mote 6:44.
b BK Onimaki, Kakoaua.
7 *a* BK Kanikina.
b BK Kakoaua.
8 *a* 1Nib. 8:10.
b 1Nib. 8:11.
9 *a* 1Nib. 11:22–25.
11 *a* KB 40:8.
b Ita 3:15–16.
13 *a* Mat. 2:23.
b Ruka 1:26–27; Aram. 7:10. BK Maria, Tinan Iesu.
14 *a* Etek. 1:1; 1Nib. 1:8.

e na ruo te Atua ni kamangoria nako aon te aba?

17 Ao I kaeka nakoina: I ataia ae e tangiriia natina; ma I aki atai nanon bwaai ni kabane.

18 Ao e taku nakoiu: Taraia, te [a]kibono are ko a tia n nooria bon [b]tinan Natin te Atua, n te maiu n rabwata.

19 Ao e koro bukina bwa I a nooria ae e uotaki nako i nanon te Tamnei; ao ngke e a tia ni uotaki nako i nanon te [a]Tamnei n te tai ae maan, ao e a taetae te anera nakoiu, ni kangai: Nooria!

20 Ao I taraia ao I a manga noora riki te kibono arei, ae taua te [a]teei i nanon baina.

21 Ao e taku te anera nakoiu: Noora ana [a]Tiibu te Teei te Atua, eng, are bon [b]Natin te [c]Tama are Akea Tokina! Ko a oota n nanon te [d]kai are e a tia n nooria tamam?

22 Ao I kaeka nakoina, ni kangai: Eng, bon ana [a]tangira te Atua, are tibwatibwaia nako nanoia natin te aomata n taabo nako; mangaia ae, bon ngaia te bwai ae moamoa tangirana nakon tangiran bwaai ni kabane.

23 Ao e taetae nakoiu, ni kangai: Eng, ao bon te bwai ae moan baan te [a]kakukurei nakon te tamnei.

24 Ao ngke e a tia n taekin bwaai aikai, ao e taku nakoiu: Taraia! Ao I taraia, ao I a noora Natin te Atua ni [a]waaki i buakoia natia aomata; ao I a nooriia aika mwaiti aika a bwaka i waena man taromauria.

25 Ao e koro bukina bwa I a noora naba te [a]kai ae te biti, are e a tia n nooria tamau, ae bon ana taeka te Atua, are e tiki nakon te koburake n [b]ran ae maiu, ke n nakon te [c]kai ni kamaiu; aika ranna bon kanikinaean ana tangira te Atua; ao I a nooria naba ae te kai ni kamaiu bon kanikinaean naba ana tangira te Atua.

26 Ao e taku te anera nakoiu: Taraia ao noora [a]ruon te Atua ni kamangoria!

27 Ao I taraia ao I [a]noora te Tia Kaboa te aonaba, are e a tia n taekinna tamau; ao I a noora naba te [b]burabeti are e na katauraoa te kawai i mwaaina. Ao e a waaki Ana Tiibu te Teei te Atua ni [c]bwabetitoaki irouna; ao i mwin bwabetitoakina, ao I a noora karawa bwa e uki, ao e a ruo te Tamnei ae Raoiroi mai karawa ao e a tiku i aona n ai aron te [d]taobe.

28 Ao I a nooria naba n nako ni karaoa ana mwakuri n ibuobuoki i buakoia aomata, n te [a]mwaaka ao te mimitong ae korakora; ao a uanao aomata ake a botaki bwa

18 *a* Itaia 7:14; Ruka 1:34–35.
b Mot. 3:8.
19 *a* Mat. 1:20.
20 *a* Ruka 2:16.
21 *a* BK Ana Tiibu te Teei te Atua.
b BK Iesu Kristo.
c BK Te Atua, Atu n Atua—Te Atua te Tama.
d 1Nib. 8:10; Aram. 5:62.
BK Kai ni Kamaiu.
22 *a* BK Tangira.
23 *a* BK Kimwareirei.
24 *a* Ruka 4:14–21.
25 *a* 1Nib. 8:19.
b BK Te Ran ae Maiu.
c KB 2:9; Aram. 32:40–41; Mote 4:28, 31.
26 *a* 1Nib. 11:16–33.
27 *a* 2Nib. 25:13.
b Mat. 11:10; 1Nib. 10:7–10; 2Nib. 31:4.
c BK Bwabetito.
d BK Taobe, Kanikina ae te.
28 *a* R&B 138:25–26.

a na ongora irouna; ao I a nooria naba bwa a kakioa nako mai buakoia.

29 Ao I a nooria naba bwa [a]tengaun ma uoman aika a iria. Ao e koro bukina bwa a uotaki nako i nanon te Tamnei mai matau, ao I a aki nooriia.

30 Ao e koro bukina bwa e taetae riki te anera nakoiu, ni kangai: Nooria! Ao I tararake, ao I manga noora naba karawa ae uki, ao I a nooriia [a]anera aika a ruo nako aoia natia aomata; ao a karaoi mwakuri n ibuobuoki nakoia.

31 Ao e taetae riki nakoiu, ni kangai: Nooria! Ao I taraia, ao I a noora ana Tiibu te Teei te Atua ni waaki i buakoia natia aomata. Ao I a nooriia aomata aika a uanao aika a aoraki, aika a taonaki n aoraki aika a kakaokoro, ma [a]riaboro, ma [b]tamnei aika a bareka; ao e taetae te anera ao e kaoti bwaai aikai ni kabane nakoiu. Ao a [c]kamaiuaki ni mwaakan ana Tiibu te Teei te Atua; ao a kaotinakoaki taian riaboro ma tamnei aika bareka.

32 Ao e koro bukina bwa e taetae riki te anera nakoiu, ni kangai: Nooria! Ao I taraia ao I a noora ana Tiibu te Teei te Atua, ae e kairaki nako irouia aomata; eng, e a [a]motikaki taekan Natin te Atua ae akea tokina iroun te aonaba; ao I nooria ma ni kakoaua karaoana.

33 Ao Ngai ae Nibwaai, I a nooria ngke e a tabekaki nako aon te [a]kaibangaki ao n [b]tiringaki ibukin buren te aonaba.

34 Ao ngke e a tia n tiringaki ao I a nooriia aomata aika uanao i aon te aonaba, aika botaki bwa a na kaaitaraia ana abotoro te Tiibu te Teei; bwa anne te ara are a anganaki naake tengaun ma uoman iroun ana anera te Uea.

35 Ao a botaki aomata aika uanao iaon te aonaba; ao I a nooria bwa a mena i nanon te [a]auti ae bubura man mwawawa ae titebo ma te auti are e nooria tamau. Ao e a manga taetae riki nakoiu ana anera te Uea, ni kangai: Tara te aonaba ma wanawanana nako; eng, nooria bwa e a botaki te bata are Iteraera ni kabane bwa na kaaitaraia ana abotoro te Tiibu te Teei.

36 Ao e koro bukina bwa I a nooria ma ni kakoaua, bwa te auti are e bubura man mwawawa bon [a]kainikatongan te aonaba; ao e a bwaka, ao te bwaka aio bon moan te korakora. Ao e taetae riki ana anera te Uea nakoiu, ni kangai: Aio bon uruakan ni kabane taian aba, reeti, neewe, ao aomata, ake a na kaaitaraia ana abotoro ake tengaun ma uoman te Tiibu te Teei.

29 *a* BK Abotoro.
30 *a* BK Anera.
31 *a* Mar. 5:15–20; Mot. 3:5–7. BK Riaboro.
b BK Tamnei—Tamnei aika buakaka.
c BK Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki.
32 *a* Mar. 15:17–20.
33 *a* Ioane 19:16–19; Mot. 3:9–10; 3Nib. 27:14. BK Kaibangaki.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
35 *a* 1Nib. 8:26; 12:18.
36 *a* BK Kamoamoa.

MWAKORO 12

E noora te aba ni berita Nibwaai i nanon te mii ni burabeti; raoiroia, buakakaia, ao bwakaia kaaina; rokon ana Tiibu te Teei te Atua i buakoia; aron motikan taekan Iteraera irouia Reirei ake Tengaun ma uoman ao Abotoro ake Tengaun ma uoman; ma aron kammairaia ma buakakaia ake a kerikaaki n aia aki onimaki. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa e taku te anera nakoiu: Taraia, ao nooriia kanoam, ao kanoaia naba tarim. Ao I taraia ao I a noora te [a]aba ni berita; ao I a nooriia aomata aika a uanao, eng, ae a kuri n titebo mwaitia ma mwaitin tanon marawa.

2 Ao e koro bukina bwa I a nooriia aomata aika a uanao aika a botaki bwa a na buaka, ni buaka imarenaia; ao I a noori naba taian [a]buaka, ma taekan taian buaka, ma te tiritiri ae korakora n te kabaang imarenaia au botanaomata.

3 Ao e koro bukina bwa I a noora te rooro ae mwaiti ae a bua, i nanon te bubuaka ma te itabaraara i aon te aba; ao I a noori naba taian kaawa aika a mwaiti, eng, ao I aki kona ni wareki mwaitia.

4 Ao e koro bukina bwa I a noora te [a]bubu n nang ae [b]roo i aon te aba ni berita; ao I a noori naba itin karawa ma n ongo rebwen te baa, ao mwaeiei, ma taian rebwetaua n aekaia nako; ao I a noora naba aontano ma taian bwaa bwa a tabwenaua; ao I a noori naba taian maunga aika a bwaka man riki bwa mwakoro aika a uarereke; ao I noori naba aaba aika aoraoi, bwa a uruaki; ao I noori naba taian kaawa aika a mwaiti aika a [c]inako; ao I noori kaawa aika a mwaiti aika a urarake n te ai; ao I noori aika a bwaka nako aontano, man korakoran rurun aontano.

5 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n noori bwaai aikai, ao I a noora te [a]bubu n nang ae roo, ae e betinako mai matan te aonaba; ao taraia, I a nooriia aomata aika a uanao aika a aki bwaka ibukin ana moti te Uea ae kakannato ma ni kakamaku.

6 Ao I noora karawa ae uki, ao [a]Ana Tiibu te Teei te Atua ae ruo rikaaki mai karawa; ao e ruo nako naano ao e kaota rabwatana nakoia.

7 Ao I nooria ma ni kakoaua naba bwa e ruo te Tamnei ae Raoiroi nako aoia aika [a]tengaun ma uoman riki; ao a katabuaki mai iroun te Atua, man n rineaki.

8 Ao e taetae te anera nakoiu, ni kangai: Nooriia ana reirei te Tiibu te Teei aika tengaun ma uoman, ake a tia n rineaki bwa a na ibuobuoki nakoia kanoam.

9 Ao e taku nakoiu: Ko uringia ana [a]abotoro te Tiibu te Teei ake tengaun ma uoman? Nooria, bon

12 1*a* BK Te Aba ni Berita.
2*a* Enoti 1:24; Moom. 8:7–8. BK Te Buaka.
4*a* Erem. 14:20–28.
b 1Nib. 19:10.
c 3Nib. 8:14.
5*a* 3Nib. 8:20; 10:9.
6*a* 2Nib. 26:1, 9; 3Nib. 11:3–17.
7*a* 3Nib. 12:1; 19:12–13.
9*a* Ruka 6:13.

ngaia ake a na [b]motiki taekaia ana baronga Iteraera ake tengaun ma uabaronga; mangaia ae a na motikaki taekaia taan ibuobuoki ake tengaun ma uoman nakoia kanoam irouia; bwa bon kaain te bata are Iteraera ngkami.

10 Ao taan [a]ibuobuoki ake tengaun ma uoman ake ko nooria, a na motiki taekaia kanoam. Ao nooria, a na teimatoa n raoiroi n taainako; bwa bukina ngkai e korakora aia onimaki iroun Ana Tiibu te Teei te Atua aia [b]kunnikai ana kamainainaki n raraana.

11 Ao e taku te anera nakoiu: Nooria! Ao I taraia, ao I nooria bwa [a]teniua rooro aika a bwaina te raoiroi i nanon maiuia: ao a mainaina kunnikaia n aiaron mainainan kunnikain Ana Tiibu te Teei te Atua. Ao e taku te anera nakoiu: A riki ni mainaina kunnikaia man raraan te Tiibu te Teei, ibukin aia onimaki irouna.

12 Ao Ngai, ae Nibwaai, I a nooria naba angiia kaain te [a]kaaua n rooro aika a bwaina te raoiroi i nanon maiuia.

13 Ao e koro bukina bwa I a nooriia kaain te aonaba aika a uanao aika botaki.

14 Ao e taku te anera nakoiu: Nooriia kanoam, ma kanoaia naba tarim.

15 Ao e koro bukina bwa I taraia ao I nooriia aomata aika kanoau ni botaki ni mwaiti aika a uanao ni [a]kaaitaraia kanoaia tariu: bwa a botaki bwa a nang buaka i marenaia.

16 Ao e taetae te anera nakoiu, ni kangai: Noora te koburake n [a]ran ae kammaira are e a tia n nooria tamam; eng, are bon te [b]karaanga are e taekinna; ao taabo ake a nano iai bon aiaron nanon [c]moone.

17 Ao taian [a]bubu n nang aika roo bon ana kariri te riaboro, aika a [b]kamataki taian mata, ao ni kamatoai nanoia natiia aomata, ao e a kairia nako nakon taian [c]kawai aika a rababa, bwa a aonga ni mate ao ni bua.

18 Ao te [a]kateitei are buubura man mwawawa, are e a tia n nooria tamam, bon [b]nanoia ni kamoamoaia i bon irouia ma aia [c]kainikatonga natia aomata. Ao n te [d]marenaua ae korakora man kakamaku e a kamaenakoia; eng, ae ana taeka ae [e]motiraoi te Atua ae Akea Tokina, ma te Mesia ae bon Ana Tiibu te Teei te Atua, are e kakoauai te Tamnei ae Raoiroi, man moan rikin te aonaba aio ni

9 *b* Mat. 19:28; R&B 29:12. BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
10 *a* 3Nib. 27:27; Moom. 3:18–19.
b Kaoti. 7:14; Aram. 5:21–27; 13:11–13; 3Nib. 27:19–20.
11 *a* 2Nib. 26:9–10; 3Nib. 27:30–32.
12 *a* Aram. 45:10–12; Erem. 13:5, 9–10; 3Nib. 27:32; 4Nib. 1:14–27.
15 *a* Moom. 6.
16 *a* BK Kammaira.
b 1Nib. 8:13; 15:26–29.
c BK Moone.
17 *a* 1Nib. 8:23; 15:24; R&B 10:20–32.
b BK Kitanan te Koaua.
c Mat. 7:13–14.
18 *a* 1Nib. 8:26; 11:35–36.
b Iere. 7:24.
c BK Kamoamoa.
d Ruka 16:26; 1Nib. 15:28–30.
e BK Motiraoi.

karokoa ngkai, ao ma ngkai ao n aki toki.

19 Ao ngke e tabe te anera n taekin taeka aikai, ao I a nooriia kanoaia tariu bwa a kaaitaraia natiu, n aiaron are e taekinna te anera; ao ibukin kainikatongaia kanoau, ma ana [a]kariiri te riaboro, I a noora [b]tokanikaia kanoaia tariu iaoia aia botanaomata kanoau.

20 Ao e koro bukina bwa I a taraia, ao n nooriia aia botanaomata kanoaia tariu aika a konaia kanoau; ao a maenako ni koraki aika a uanao ni kabuta te aonaba.

21 Ao I nooriia ni botaki n aroia aika uanao; ao I noori taian [a]buaka ma taekan taian bubuaka i marenaia; ao i nanon taian buaka ma taekan taian buaka I noori rooro aika a mwaiti aika a bua.

22 Ao e taku te anera nakoiu: Nooria aikai ake a na [a]kerikaaki n aia aki onimaki.

23 Ao e koro bukina bwa I a nooria, bwa i mwin ae a kerikaaki n aia aki onimaki ao a riki bwa aomata aika [a]bwatabwata, ao a kammaira, ma ni [b]bareka, ni kaonaki n te [c]taningaroti ao mwakuri aika ribaki n aroia nako.

MWAKORO 13

Nibwaai e noora katean ana ekaretia te riaboro i buakoia Tientaire, kunean ao kaainakin Amerika, buan kanoan te bwaibwara aika a mataata ma ni kakawaki, tokin te bua aio kitanakin te koaua irouia tientaire, manga kaokakin te euangkerio, rokon te koroboki ae tabu ni boong aika kaitira, katean Tion. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa e taetae te anera nakoiu, ni kangai: Nooria! Ao I taraia ao I noori aaba ma abanuea aika a mwaiti.

2 Ao e taku te anera nakoiu: Tera ae ko nooria? Ao I kaeka: I noori aaba ma abanuea aika a mwaiti.

3 Ao e taku nakoiu: Aikai bon abaia ma abanueaia Tientaire.

4 Ao e koro bukina bwa I a noora te [a]ekaretia ae korakora ae kateaki i aon abaia [b]Tientaire.

5 Ao e taku te anera nakoiu: Noora aron katean te ekaretia ae korakora riki ribakina nakon taian ekaretia riki tabeua, ae e na [a]tiringia ana aomata aika a itiaki te Atua, eng, ae e na bwainikirinia ao e kabaeiia inano ao e katoka i aoia te [b]amo te biti, ao e kairia nakon te tautoronaki.

6 Ao e koro bukina bwa I a noora te [a]ekaretia ae korakora aio man ribaki, ao I nooria naba ae bon te [b]riaboro ae kateia.

7 Ao I noori naba taian [a]koora, ma tirewa, ma tirika, ma kunnikai

19 *a* BK Kariria, Te Kariri.
b Iarom 1:10; ATM 1:1–2.
21 *a* Moom. 8:8; Moro. 1:2. BK Te Buaka.
22 *a* 1Nib. 15:13; 2Nib. 26:15.
23 *a* 2Nib. 26:33.
b 2Nib. 5:20–25.
c BK Taningaroti, Aoriori.
13 4 *a* 1Nib. 13:26, 34; 14:3, 9–17.
b BK Tientaire.
5 *a* Kaoti. 17:3–6; 1Nib. 14:13.
b Iere. 28:10–14.
6 *a* R&B 88:94. BK Riaboro—Ana ekaretia te riaboro.
b 1Nib. 22:22–23.
7 *a* Moom. 8:36–38.

aika a uraura, ma rinen aika a raoiroi rarangakia, ma kunnikai riki tabeua aika moan te kakawaki; ao I a nooriia naba kabekaau aika a mwaiti.

8 Ao e taetae te anera nakoiu, ni kangai: Noora te koora, ma te tirewa, ma taian tirika, ma kunnikai aika a uraura, ma rinen aika a raoiroi rarangakia, ma kunnikai aika a kakawaki, ma kabekaau, bon [a]maten nanon te ekaretia ae korakora man ribaki aio.

9 Ao ibukin kamoamoakia n te aonaba ao a [a]tiringiia naba ana aomata aika itiaki te Atua, ao a kairia nakon te tautoronaki.

10 Ao e koro bukina bwa ngke I taraia ao I a noori raan aika a mwaiti; ao a karaureia Tientaire ma kanoaia tariu.

11 Ao e koro bukina bwa e taku te anera nakoiu: Nooria bwa a na taonaki kanoaia tarim n unin te Atua.

12 Ao I a taraia ao I a noora te mwaane temanna i buakoia Tientaire, are e karaureaki ma kanoaia tariu n raan aika mwaiti; ao I a noora [a]Tamnein te Atua, bwa e ruo n ninia te mwaane aio; ao e a waaki nako n riaon raan aika a mwaiti, nakoia kanoan tariu, ake a mena i aon te aba ni berita.

13 Ao e koro bukina bwa I noora Tamnein te Atua, bwa e mwakuri i aoia Tientaire ake tabemwaang; ao a otinako man te tautaekanaki, riaon raan aika mwaiti.

14 Ao e koro bukina bwa I a nooriia Tientaire ni mwaitia aika a [a]uanao i aon te [b]aba ni berita; ao I a noora naba unin te Atua, ae e mena i aoia kanoaia tariu; ao a [c]kamaenakoaki imataia Tientaire ao a oreaki irouia.

15 Ao I a noora Tamnein te Uea, ao e mena i aoia Tientaire, ao a rikirake aroia ao a ana te [a]aba bwa abaia ni bwaibwai; ao I nooria bwa a mainaina, ao a rang n tamaroa man [b]tikiraoi, n ai aroia au botanaomata i mwaain [c]tiringakia.

16 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a nooriia Tientaire ake a tia n otinako man te tautaekanaki ni karinanoia imatan te Uea; ao e a mena mwaakan te Uea [a]irouia.

17 Ao I a nooria bwa a botaki tinaia Tientaire i aon marawa ao i aon te aba naba, bwa a na buakaniia.

18 Ao I nooriia bwa e mena mwaakan te Atua irouia, ao e mena naba unin te Atua i aoia ni kabane ake a botaki bwa a na buakaniia.

19 Ao Ngai ae Nibwaai, I a nooriia bwa Tientaire ake a otinako man te tautaekanaki a [a]kamaiuaki ni mwaakan te Atua mai nanon baia aaba nako ake tabeua.

---

8 *a* Kaoti. 18:10–24; Moom. 8:35–38.
9 *a* Kaoti. 13:4–7.
12 *a* BK Kairiri, Kaungaki.
14 *a* 2Nib. 1:11; Moom. 5:19–20.
b BK Te Aba ni Berita.
c 1Nib. 22:7–8.
BK Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
15 *a* 2Nib. 10:19.
b 2Nib. 5:21.
c Moom. 6:17–22.
16 *a* R&B 101:80.
19 *a* 2Nib. 10:10–14; 3Nib. 21:4; Ita 2:12.

20 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a nooria naba bwa a rikirake i aon te aba; ao I a noora te [a]boki, ao e uotaki i buakoia.

21 Ao e taku te anera nakoiu: Ko ataa nanon te boki?

22 Ao I taku nakoina: I aki ataia.

23 Ao e taku: Nooria e otinako mai nanon wiin te Iutaia. Ao Ngai, ae Nibwaai, I a bon nooria; ao e taku nakoiu: Te [a]boki are ko nooria bon te [b]rongorongoia [c]Iutaia, are kanoana bon taekan ana berita aika tabu te Uea, are e a tia ni karaoi nakoia kaain te bata are Iteraera; ao iai naba i nanona taekan aia taeka ni burabeti burabeti aika tabu; ao bon te rongorongo ae titebo ma taian koroboki aika a koreaki i aon taian [d]bwaatua aika buraati, ma aki rangi ni mwaiti; ma e ngae n anne, bon iai i nanona ana berita aika tabu te Uea, ake e a tia ni karaoia nakoia kaain te bata are Iteraera; mangaia ae, a bon rangi ni bongana ibukiia Tientaire.

24 Ao e taku ana anera te Uea nakoiu: Ko a tia n noora te boki are otinako mai wiin te Iutaia; ao ngkana e otinako mai wiin te Iutaia, kanoana bon taekan ana euangkerio ae e bwanin te Uea, are a kakoaua abotoro ake tengaun ma uoman; ao a kakoaua n aron te koaua are e mena iroun Ana Tiibu te Teei te Atua.

25 Mangaia ae, bwaai aikai a otinako mai irouia [a]Iutaia n te aro ae e itiaki nakoia [b]Tientaire, n aiaron te koaua are i nanon te Atua.

26 Ao ngke a tia ni waaki nako i nanon baia ana abotoro te Tiibu te Teei ake tengaun ma uoman, mai irouia Iutaia [a]nakoia Tientaire, ao ko na noora iai katean te [b]ekaretia are e [c]korakora ma n ribaki, ae moan te ribaki riki nakoia ekaretia riki tabeua; bwa noria, a tia ni [d]buuti man ana euangkerio te Tiibu te Teei mwakoro aika a mwaiti aika a [e]matata ma ni kakawaki; ao a mwaiti naba ana berita aika tabu te Uea ake a tia ni buutaki.

27 Ao a karaoi bwaai aikai ni kabane bwa aonga ni kabwaouai kawain te Uea aika a eti, bwa a aonga ni kamatakiaki mataia ma ni kamatoai nanoia natia aomata.

28 Mangaia ae, ko kona n nooria bwa ngke e a tia te boki aio n ri nanon bain te ekaretia ae korakora man ribaki, ao a mwaiti bwaai aika a maataata ma ni kakawaki ake a tia n anaaki mai nanona, are bon ana boki Ana Tiibu te Teei te Atua.

29 Ao ngke a tia ni buutaki bwaai aika a maataata ma ni kakawaki aikai ao e a roko n abaia nako Tientaire; ao ngke e a tia n roko n abaia nako Tientaire, eng, n riaon naba marawa aika a mwaiti ake ko a tia n noori ma Tientaire

20 *a* 1Nib. 14:23.
23 *a* 1Nib. 13:38; 2Nib. 29:4–12.
b BK Koroboki aika Tabu.
c 2Nib. 3:12.
d 1Nib. 5:10–13.
25 *a* 2Nib. 29:4–6; R&B 3:16. BK Iutaia.
b BK Tientaire.
26 *a* Mat. 21:43.
b BK Kitanan te Koaua—Kitanan te Koaua iroun te ekaretia ni Kiritian rimoa.
c 1Nib. 13:4–6; 14:3, 9–17.
d Moom. 8:33; Mote 1:41.
e 1Nib. 14:20–26; TOni. 1:8.

ake a tia n otinako man te tautoronaki, ko nooria—bwa ngkai a mwaiti bwaai aika a maataata ma ni kakawaki ake a tia ni buutaki mai nanon te boki aio, aika a mataata ibukin ootaia natiia aomata, n aron te maataata are e reke mai iroun Ana Tiibu te Teei te Atua—ao ibukin bwaai aikai ake a tia n anaaki mai nanon ana euangkerio te Tiibu te Teei, ao a mwaiti aika a tatanako, eng, n te aro are e roko mwaakan Tatan ae korakora i aoia.

30 E ngae n anne, ko a tia n noria bwa Tientaire ake a tia n otinako man te tautoronaki, ao n tabekaki rake ni mwaakan te Atua i aoia aba nako, i aon te aba are e rine i aoia aba nako, are bon te aba are e a tia ni berita n ae tabu te Uea ae te Atua nakon tamam bwa a na kona kanoana ni karikiia bwa [a]abaia ni bwaibwai; mangaia ae ko noria bwa e bon aki kona te Uea ae te Atua ni kariaia Tientaire bwa a na tiringia ni kabane [b]kanoam ake a irengan, ake a mena i buakoia kanoaia tarim.

31 E aki naba kona ni kariaia ae Tientaire a na kona n [a]tiringia kanoaia tarim.

32 E aki naba kariaia te Uea ae te Atua bwa a na tiku Tientaire i nanon te aro ni mataki, are ko a tia n nooria bwa a mena i nanona, ngkai a tia n anaaki kanoan ana euangkerio te Tiibu te Teei aika a mataata ma ni kakawaki ake a tauaki iroun te [a]ekaretia ae ribaki, are ko noora kateana.

33 Mangaia ae e taku Ana Tiibu te Teei te Atua: N na nanoangaia Tientaire, ma ni kawaria nikiraia kaain te bata are Iteraera n te motikitaeka ae korakora.

34 Ao e koro bukina bwa e taetae ana anera te Uea nakoiu, ni kangai: Taraia, e taku ana Tiibu te Teei te Atua, i mwin ae I tia ni kawariia [a]nikiraia kaain te bata are Iteraera—ao nikiraia ae I taekinia aio bon kanoan tamam—mangaia ae, i mwin ae I tia ni kawaria n tain te motikitaeka, ao n tiringia ni baia Tientaire, ao i mwin ae e korakora [b]bebei nakoia Tientaire, ngkai e a tia n anaaki mwakoron ana [c]euangkerio te Tiibu te Teei aika rang ni mataata ma ni kakawaki are a tia n tauaki iroun te ekaretia ae ribaki, are bon tinaia kabekaau, e taku te Tiibu te Teei—N na bon nanoangaia Tientaire n te bong arei, n te aro are N na [d]kaoti nakoia, n oin mwaakau, angiin au euangkerio, are e na mataata ma ni kakawaki, e taku te Tiibu te Teei.

35 Bwa nooria, e taku te Tiibu te Teei: N na kaotai nakoia kanoam, ao a na koroi bwaai aika a mwaiti ake N na reireinia, aika

30 *a* BK Te Aba ni Berita.
b Aram. 45:10–14.
31 *a* 2Nib. 4:7; 10:18–19; Iakob. 3:5–9; Erem. 15:12; 3Nib. 16:8–9; Moom. 5:20–21.
32 *a* BK Riaboro—Ana ekaretia te riaboro.
34 *a* BK Iotebwa, Natin Iakobwa.
b 1Nib. 14:1–3; 2Nib. 26:20.
c BK Euangkerio.
d R&B 10:62. BK Manga Kaokan te Euangkerio.

a na mataata ma ni kakawaki; ao i mwin kamaunanakoia kanoam, ao a na kerikaaki n aia aki onimaki, ao kanoaia naba tarim, nooria, a na [a]karabaki bwaai aikai, ao a na kaokaki nakoia Tientaire, rinanon ana bwaintituaraoi ao mwaakan te Tiibu te Teei.

36 Ao inanoia e na bon koreaki au [a]euangkerio, e taku te Tiibu te Teei, ao au [b]bwaa ma au kamaiu.

37 A na [a]kakabwaiaki ake a ukoukora kaokan au [b]Tion n te bong arei, bwa a na reke irouia ana [c]bwaintituaraoi ma mwaakan te Tamnei ae Raoiroi; ao ngkana a [d]teimatoa ni karokoa te toki ao ana uotaki rake n te kabanea ni bong, ao a na kamaiuaki i nanon [e]abanuean te Tiibu te Teei ae e aki totoki; ao ake a [f]tataekina te rau, eng, taekan te kimwareirei, a na koro raoi tamaroaia ngkana a tei i aon te maunga.

38 Ao e koro bukina bwa I a nooriia nikiraia kanoaia tariu, ao ana [a]boki naba Ana Tiibu te Teei te Atua, are e otinako mai nanon wiin te Iutaia, ao e a reke irouia Tientaire ao ni buti [b]nakoia nikiraia kanoaia tariu.

39 Ao ngke e a tia n reke irouia ao I a noori [a]boki riki tabeua, ake a reke nakoia mai irouia Tientaire man mwaakan te Tiibu te Teei, ibukin [b]anakin nanoia Tientaire ao nikiraia kanoaia tariu, ao Iutaia naba ake a maenako i aon te aonaba, bwa aia rongorongo burabeti ao abotoro ake tengaun ma uoman a bon [c]koaua.

40 Ao e taetae te anera nakoiu, ni kangai: Taian [a]kabanea n rongorongo aikai, ake ko a tia n noori i buakoia Tientaire, a na [b]kaota koauan are te [c]moan, ake mai irouia ana abotoro ake tengaun ma uoman te Tiibu te Teei, ao a na kaoti naba bwaai aika a mataata ma ni kakawaki ake a tia n anaaki mai irouia; ao a na kaotaki nakoia reeti, neewe, ao aomata nako bwa Ana Tiibu te Teei te Atua bon Natin te Tama ae Akea Tokina, ao bon te [d]Tia Kamaiua te aonaba; ao a na riai n nakoina aomata ni kabane, bwa ngkana aki ao a na aki kona ni kamaiuaki.

41 Ao a na riai n roko n aron taian taeka ake a na taekinaki mai wiin te Tiibu te Teei; ao ana taeka te Tiibu te Teei e na kaotaki i nanon aia rongorongo kanoam, ao i nanon naba aia rongorongo ana abotoro ake tengaun ma uoman te Tiibu te Teei; mangaia

35 *a* 2Nib. 27:6; 29:1–2.
BK Ana Boki Moomon.
36 *a* 3Nib. 27:13–21.
b Erem. 5:12; 3Nib. 11:38–39.
BK Bwa.
37 *a* R&B 21:9.
b BK Tion.
c BK Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi.
d 3Nib. 27:16.
BK Teimatoa Rinanon.
e BK Mimitongin te Tiretio.
f Itaia 52:7; Mot. 15:14–18; 3Nib. 20:40.
38 *a* 1Nib. 13:23; 2Nib. 29:4–6.
b Moom. 5:15.
39 *a* BK Koroboki aika Tabu—Te taetae ni burabeti ibukin rokon koroboki aika tabu.
b Etek. 37:15–20; 2Nib. 3:11–12.
c 1Nib. 14:30.
40 *a* 2Nib. 26:16–17; 29:12.
BK Ana Boki Moomon.
b Moom. 7:8–9.
c BK Baibara.
d Tara te iteraniba are mena iai atuun te Ana Boki Moomon. Mote 1:6.

ae a na uaia n riki bwa ti [a]teuana; bwa bon ti [b]temanna te Atua ao ti temanna te [c]Tia Kawakin Tiibu i aon te aonaba ni kabuta.

42 Ao ane e na roko te tai are e na kaota rabwatana iai nakoia aaba nako, nakoia [a]Iutaia ao nakoia naba Tientaire; ao ngkana e tia ni kaoti nakoia Iutaia ao nakoia naba Tientaire, ao e na kaoti nakoia Tientaire ao nakoia naba Iutaia, ao ake a [b]kabanea na riki n rimoa, ao ake a [c]rimoa a na kabane.

MWAKORO 14

Te anera e tuanga Nibwaai taekan taian kakabwaia ma karekekai ake a na bwaka iaoia Tientaire—Bon ti uoua ekaretia: ana Ekaretia Ana Tiibu te Teei te Atua ao ana ekaretia te riaboro—A bwainikirinaki ana aomata te Atua aika a Itiaki n aaba nako iroun te ekaretia ae korakora man ribaki—Te Abotoro ae Ioane e na koroboki n taekina rongorongon tokin te aonaba. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e na koro bukina bwa ngkana a ongo [a]Tientaire iroun Ana Tiibu te Teei te Atua n te bong arei are e na kaoti nakoia n te taeka, ao ni [b]mwaakana naba, n aron ana mwakuri, ao n anaan bwaai ake a na [c]tatanako iai—

2 Ao a na aki kamatoai nanoia ni kaitaraa Ana Tiibu te Teei te Atua, ao a na [a]warekaki i buakoia kanoan tamam; eng, a na warekaki i buakon te bata are Iteraera; ao a na riki bwa [b]aomata aika kakabwaiaki i aon te aba ni berita n aki toki; a na aki manga uotaki rikaaki nakon te tautaekanaki; ao te bata are Iteraera e na aki manga kamangaoaki.

3 Ao te [a]rua ae nano, are e a tia ni kenaki bukiia iroun te ekaretia ae korakora man ribaki, are e kateaki iroun te riaboro ma natina, bwa e aonga ni kairia nako iai tamneia aomata nako moone—eng, te rua ae nano are e a tia ni kenaki ibukin tiringakia aomata e na kanoaki irouia ake a kekenna, man riki bwa tokin maiuia, e taku Ana Tiibu te Teei te Atua; tiaki tiringan te tamnei, ma ti tewenakoana nako [b]moone ae akea tokina.

4 Bwa taraia, aio aron te tautoronaki iroun te riaboro, ao n aron naba ana motiraoi te Atua nakoia ni kabane ake a mwakuria ae buakaka ma n ribaki imatana.

5 Ao e koro bukina bwa e taetae te anera nakoiu, ae Nibwaai, ni

41 *a* Etek. 37:17.
b TK 6:4; Ioane 17:21–23; 2Nib. 31:21.
c BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
42 *a* R&B 90:8–9; 107:33; 112:4.
b Iakob. 5:63.
c Ruka 13:30; 1Nib. 15:13–20.
14 1 *a* 3Nib. 16:6–13. BK Tientaire.
b 1Teta. 1:5; 1Nib. 14:14; Iakob. 6:2–3.
c Itaia 57:14; 1Nib. 13:29, 34; 2Nib. 26:20.
2 *a* Kara. 3:7, 29; 2Nib. 10:18–19; 3Nib. 16:13; 21:6, 22; Abe. 2:9–11.
b 2Nib. 6:12; 10:8–14; 3Nib. 16:6–7; 20:27.
3 *a* 1Nib. 22:14; R&B 109:25.
b BK Kabuakaka; Moone.

kangai: Ko a tia n nooria ae ngkana a rairinanoia Tientaire ao a na akea te kaangaanga ae e na reke nakoia; ao ko atai naba bwaai aika a kaineti ma ana berita aika tabu te Uea nakon te bata are Iteraera; ao ko a tia naba n ongo bwa ane e [a]aki raira nanona e na mate.

6 Mangaia ae, a na [a]reke kaia Tientaire ngkana a kamatoai nanoia nakon Ana Tiibu te Teei te Atua.

7 Bwa e na roko te tai, e taku Ana Tiibu te Teei te Atua, are N na karaoi iai mwakuri aika korakora ao a [a]kamiimi i buakoia natiia aomata; te mwakuri ae e aki totoki, n angana aei ke n angana teuana riki—ibukin kakoauan te rau ke te [b]maiu are akea tokina nakoia, ke ibukin kamaiuaia man matoan nanoia ma aki nooraban aia kantaninga are a na reke iai bwakaia nakon te tautaekanaki, ao riki nakon mateia, n te maiu n rabwata ao n tamnei, n aron ana [c]tautaeka te riaboro i aoia, ake I a tia n taekin.

8 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n taekin taeka aika i te anera, ao e taku nakoiu: Ko uringi ana [a]berita aika tabu te Tama nakon te bata are Iteraera? I taku nakoina, Eng.

9 Ao e koro bukina bwa e taku nakoiu: Taraia, ao noora te ekaretia ae korakora ma n ribaki, are bon tinan taian waaki aika ribaki, are e kateaki iroun te [a]riaboro.

10 Ao e taku nakoiu: Taraia bon ti [a]uoua taian ekaretia; teuana bon ana ekaretia Ana Tiibu te Teei te Atua, ao [b]are teuana bon ana ekaretia te riaboro; mangaia ane tiaki kaain ana ekaretia Ana Tiibu te Teei te Atua ao bon kaain te ekaretia are korakora, are bon tinan mwakuri aika a bati n ribaki ae bon [c]kabekaaun te aonaba ni kabuta.

11 Ao e koro bukina bwa I a noora kabekaaun te aonaba ngke I taraia, ae e tekateka i aon [a]marawa aika a mwaiti; ao [b]e korakora mwaakana i aon te aonaba ae bwanin, i aoia aaba, reeti, neewe, ao aomata ni kabane.

12 Ao e koro bukina bwa I a noora naba ana ekaretia Ana Tiibu te Teei te Atua, aika a [a]karako, ibukin buakakan ma ana mwakuri aika a bati n ribaki te kabekaau ae e tekateka iaon marawa aika a mwaiti; e ngae n anne, ao I noora ana ekaretia te Tiibu te Teei, aika bon ana aomata aika a itiaki te Atua, aika a mena naba iaon te [b]aonaba ni kabuta; ao e uarereke

5 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
6 *a* 2Nib. 28:32.
7 *a* Itaia 29:14; 1Nib. 22:8; 2Nib. 27:26; 29:1–2; R&B 4:1.
BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b BK Maiu ae Akea Tokina.
c 2Nib. 2:26–29; Aram. 12:9–11.
8 *a* BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
9 *a* 1Nib. 15:35; R&B 1:35.
BK Riaboro.
10 *a* 1Nib. 22:23.
b 1Nib. 13:4–6, 26.
c Kaoti. 17:5, 15; 2Nib. 10:16.
11 *a* Iere. 51:13; Kaoti. 17:15.
b R&B 35:11.
12 *a* Mat. 7:14; 3Nib. 14:14; R&B 138:26.
b R&B 90:11.

korakoraia iaon te aonaba, ibukin korakoran kammairan te kabekaau are I a tia n nooria.

13 Ao e koro bukina bwa I a noora naba tinaia mwakuri aika bati n ribaki ae e botiia aomata aika a uanao iaon te aonaba, n abaia Tientaire ni kabane, bwa a na [a]buakana Ana Tiibu te Teei te Atua.

14 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a noora korakoran mwaakan Ana Tiibu te Teei te Atua, ae e ruo nako aoia aomata aika a itiaki aika kaain ana ekaretia te Tiibu te Teei, ma i aoia ana aomata i nanon te berita ae tabu te Uea, ake a maenako nako i aon te aonaba ni kabuta; ao a otangaia n te raoiroi ma [a]mwaakan te Atua ao te mimitong ae korakora.

15 Ao e koro bukina bwa I noora unin te Atua are [a]bwaro iaon te ekaretia ae korakora ma n ribaki, n te aro are a mwaiti buaka ma taekan taian buaka i buakoia [b]aaba ma reeti ni kabane i aon te aonaba.

16 Ao ngke a moanaki [a]taian buaka ma taekan taian buaka i buakoia aaba ni kabane ake a mena i aan tinan waaki aika ribaki, e taetae te anera nakoiu, ni kangai: Taraia, e a mena unin nanon te Atua iaon tinan te ribaki; ao taraia, ko noori ni kabane bwaai aikai—

17 Ao ngke e roko te [a]bong are e nang bwaro nako iai [b]unin te Atua nako aon tinan waki aika ribaki, are bon te ekaretia ae korakora man ribaki i aon te aonaba, are kateaki iroun te riaboro, ao n te bong anne, e nang moanaki ana [c]mwakuri te Tama ibukin katauraoan te kawai ibukin kakoroan bukin ana [d]berita aika tabu, ake e a tia ni karaoi nakoia ana aomata aika kaain te bata are Iteraera.

18 Ao e taetae nakoiu te anera, ni kangai: Nooria!

19 Ao ngke I taraia ao I noora te mwaane ae kunnikaiaki n te niinira ae mainaina.

20 Ao e taku te anera nakoiu: Taraia [a]temanna mai buakoia ana abotoro ake tengaun ma uoman te Tiibu te Teei.

21 Taraia, e na noori ma ni koroi nikiran bwaai aikai; eng, ma bwaai riki aika a mwaiti ake a tia n riki.

22 Ao e na koroboki naba ni kaineti ma taekan tokin te aonaba.

23 Mangaia ae a bon eti ao a koaua bwaai ake e na koroi taekaia; ao taraia a na koreaki i nanon te [a]boki are ko a tia n nooria are otinako mai wiia Iutaia; ao n te tai

13 *a* Kaoti. 17:1–6; 18:24; 1Nib. 13:5; R&B 123:7–8.
14 *a* Iakob. 6:2; R&B 38:32–38.
15 *a* R&B 1:13–14.
b Mar. 13:8; R&B 87:6.
16 *a* 1Nib. 22:13–14; Moom. 8:30.
17 *a* BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.
b 1Nib. 22:15–16.
c 3Nib. 21:7, 20–29. BK Manga Kaokan te Euangkerio.
d Moom. 8:21, 41. BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
20 *a* Kaoti. 1:1–3; 1Nib. 14:27.
23 *a* 1Nib. 13:20–24; Moom. 8:33.

are a otinako iai mai i nanon wiia Iutaia, ke n te tai are e otinako iai te boki mai i nanon wiia Iutaia, a na maataata man itiaki bwaai ake a tia ni koreaki, ma ni moan [b]kakawaki ao ni beebete nanoia nakoia aomata ni kabane.

24 Ao taraia, bwaai ake e na koroi ana [a]abotoro aio te Tiibu te Tei bon bwaai aika a mwaiti ake ko a tia n noori; ao taraia ko na noori nikiraia.

25 Ma bwaai ake ko na noori i mwin aio ko na aki koroi taekaia; bwa e a tia te Uea ae te Atua ni katabua ana abotoro Ana Tiibu te Teei te Atua bwa e na [a]koroi taekaia.

26 Ao aomata ake a tia ni maiu, e a tia ni kaoti nakoia bwaai ni kabane, ao a tia ni koroi taekaia, ao a tia ni [a]kainaki bwa a na roko n aroia n itiakiia, ni boraoi ma te koaua are iroun te Tiibu te Teei, n nakon te tai are boraoi ma nanon te Uea, nakon te bata are Iteraera.

27 Ao Ngai, ae Nibwaai, I a ongo ma nikakoaua, bwa aran ana abotoro te Tiibu te Teei aio bon [a]Ioane, n aron ana taeka te anera.

28 Ao taraia, Ngai ae Nibwaai, I aki kariaiakaki bwa N na koroi nikiran bwaai ake I noori ma n ongo taekaia; mangaia ae a tau bwaai ake I a tia ni koroi taekaia; ao bon ti tabeua bwaai ake I a koroi taekaia mai buakon bwaai ake I a tia n noori.

29 Ao I kakoaua bwa I a tia n noori bwaai ake e a tia n noori [a]tamau, ao ake e kaoti nakoiu ana anera te Uea.

30 Ao ngkai I a katoki taekan bwaai ake a kaineti ma bwaai ake I noori ngke I uotaki nako n te tamnei; ao e ngae ngke aki bane ni koreaki taekan bwaai ake I noori, a bon [a]koaua bwaai ake I koroi taekaia. Ao boni ngaia anne. Amen.

MWAKORO 15

A na anganaki kanoan Riaai taekan te euangkerio irouia Tientaire ni boong aika kaitira—E a kabotauaki botakia Iteraera ma te kai te oriwa are kona mwangana ni manga kanimwaki—E kabwarabwara Nibwaai nanon te mi ni burabeti are e oti iai te kai ni kamaiu ao e taekina naba ana motiraoi te Atua ni kaokoroia aika a buakaka mai irouia aika a raoiroi. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao e koro bukina bwa ngke I a tia ni uotaki nako Ngai ae Nibwaai, n Tamneiu, man noori bwaai aikai ni kabane, ao I a oki nakon ana umwanrianna tamau.

2 Ao e koro bukina bwa I nooriia tariu, ao a kauntaeka imarenaia ni kaineti ma bwaai ake e a tia n taekin tamau nakoia.

3 Bwa e koaua ae e a tia n taekin bwaai aika mwaiti aika a kakawaki nakoia, aika a kangaanga

23 *b* 1Nib. 13:28–32.
24 *a* Ita 4:16.
25 *a* Ioane 20:30–31; Kaoti. 1:19.
26 *a* 2Nib. 27:6–23; Ita 3:21–27; 4:4–7; R&B 35:18; IT—R 1:65.
27 *a* Kaoti. 1:1–3.
29 *a* 1Nib. 8.
30 *a* 2Nib. 33:10–14.

[a]nanoia, ma ti ngkana te aomata e butiia te Uea; ma ngkai a matoa nanoia, ngaia are a aikoa butiia te Uea n aron are a riai ni karaoia.

4 Ao ngkai, Ngai ae Nibwaai, e a rawawata nanou ibukin matoan nanoia, ao riki ibukin bwaai ake I a tia n noori, ao a na koro bukiia ngkai e korakora buakakaia natiia aomata.

5 Ao e koro bukina bwa I a konaaki ibukin karawawatakiu, bwa I taku inanou bwa a korakora riki [a]karawawatakiu nakon bwaai ni kabane, ibukin [b]tiringakia au botanaomata, bwa I a tia n noora bwakaia.

6 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n oki [a]korakorau ao I a taetae nakoia tariu, ni butiia bwa a na tuangai bukin aia kauntaeka.

7 Ao a taku: Taraia, ti aki ota n taian taeka ake e taekin Tamara ni kaineti ma mwangan raoi te kai te oriwa, ao ni kaineti naba ma Tientaire.

8 Ao I taku nakoia: Kam a tia n [a]titirakina te Uea?

9 Ao a taku nakoiu: Ti tuai; bwa te Uea e tuai ni kaoti bwaai n aron aikai nakoira.

10 Taraia, I taku nakoia: Bukin teraa ngkai kam tuai ni kaawakin ana tua te Uea? Bukin tera ngkai kam na mate ibukin [a]matoan nanomi?

11 Kam aki uring bwaai ake e taekin te Uea?—Ngke arona bwa kam aki kamatoai nanomi, ao n [a]titirakinai ma te onimaki, ni kakoaua bwa e na reke iroumi, ma n teimatoa ni kaawakin au tua, ao e koaua bwa a na bon kaotaki nanon bwaai aikai nakoimi.

12 Taraia, I taku nakoimi, bwa e kabotauaki te bata are Iteraera ma te kai te oriwa, iroun Tamnein te Uea are e mena i nanon tamara, ao taraia, ti raure nako ma te bata are Iteraera ke ti aki, ao tiaki ngaira [a]mwangan te bata are Iteraera?

13 Ao ngkai, nanon te bwai are taekinna tamara are e kabootauaki ma kanimwan taian mwanga rinanon bwaninia Tientaire, are ni boong aika kaitira, n te tai are a na tia kanoara ni [a]kerikaki n aia aki onimaki, eng, i nanon te maan ae ririki aika mwaiti, ma rooro aika mwaiti i mwin rokon te [b]Mesia n rabwata nakoia natia aomata, ao ngkanne e nang roko bwaninin ana [c]euangkerio te Mesia nakoia Tientaire, ao mai irouia [d]Tientaire nakoia nikiraia kanoara—

14 Ao n te bong arei a na ataia nikiraia [a]kanoara ae ngaia kaain

15 3*a* 1Korin. 2:10–12; Aram. 12:9–11.
5*a* BK Kaangaanga.
b Enoti 1:13; Moom. 6:1.
6*a* Mote 1:10; IT—R 1:20, 48.
8*a* Mot. 26:13; Aram. 40:3.
BK Tataro.
10*a* BK Kitanan te Koaua.
11*a* Iak. 1:5–6; Enoti 1:15; Moro. 7:26; R&B 18:18.
BK Bubuti.
12*a* KB 49:22–26; 1Nib. 10:12–14; 19:24.
BK Riaai, Taman Nibwaai.
13*a* 1Nib. 12:22–23; 2Nib. 26:15.
b BK Mesia.
c BK Euangkerio.
d 1Nib. 13:42; 22:5–10; R&B 14:10.
BK Tientaire.
14*a* 2Nib. 10:2; 3Nib. 5:21–26; 21:4–7.

te bata are Iteraera, ao bon ngaia ana [b]aomata i nanon te berita ae tabu te Uea; ao a na [c]ataa taekaia aia bakatibu, ao taekan naba ana euangkerio aia Tia Kaboia, ake a reiakinaki irouna nakoia tamaia; mangaia ae a na ataa taekan aia Tia Kaboia ma nanon ana reirei bwa a aonga n rabakau ni kawaria ao ni kamaiuaki.

15 Ao n te bong arei, e koaua bwa a na bon aki kimwareirei man anga aia nebonebo nakon Atuaia ae e aki totoki, ae [a]aia bwaa ma kamaiuaia? Eng, n te bong arei, e koaua ae a na aki reke irouia te korakora ma kanan rabwataia man [b]kain te kurebe ni koaua? Eng, e koaua bwa a na aki botaki ma ana nanai ni koaua te Atua?

16 Taraia, I tuangkami aio, Eng; a na manga uringaki i buakon te bata are Iteraera; a na manga [a]katomaki, ngkai bon ngaia mwangan raoi te kai ae te oriwa, nakon te kai ae te oriwa ni koaua.

17 Ao aio are e kananonaa tamara; ao e kananonaa ae e na aki riki ni karokoa ae a tia ni kamaenakoaki irouia Tientaire; ao e kananonaa are e na riki aio mai irouia Tientaire, ao e na kaota mwaakana te Uea nakoia Tientaire, ngkai e na [a]aki butimwaeaki irouia Iutaia, ke man te bata are Iteraera.

18 Mangaia ae e aki ti taekinia kanoara tamara, ma e taekinia naba kain te bata are Iteraera ni kabane, ni katereterea te berita ae tabu are e na kakoroaki bukina ni boong aika kaitira; are te berita are e tabu are e karaoia te Uea nakon tamara ae Aberaam, ni kangai: A na kabwaia kaain aonaba ni kabaneia i nanon am [a]kariki.

19 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I taetae nakoia ni kaineti ma bwaai aikai; eng, I taetae nakoia ni kaineti ma [a]ikotakiia Iutaia ni boong aika kaitira.

20 Ao I taekin nakoia kanoan ana taeka [a]Itaia, are e taekin bwaai aika a kaineti ma ikotakiia Iutaia, ke te bata are Iteraera; bwa i mwin ikotakiia ao a na aki manga kamangaoaki, ke ni manga kamaenakoaki riki. Ao e koro bukina bwa a mwaiti bwaai ake I taekin nakoia tariu, n te aro are a rau nanoia ao a [b]karinanoia imatan te Uea.

21 Ao e koro bukina bwa a manga taetae riki nakoiu, ni kangai: Tera nanon are nooria tamara n te mii? Tera nanon te [a]kai are e nooria?

22 Ao e koro bukina nakoia: Bon katotongan te [a]kai ni kamaiu.

23 Ao a taku nakoiu: Tera nanon

14 *b* BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
c 2Nib. 3:12; 30:5; Moom. 7:1, 9–10; R&B 3:16–20. Tara naba te iteraniba are mena iai atuun Ana Boki Moomon.
15 *a* BK Bwa.
b KB 49:11; Ioane 15:1.
16 *a* Iakob. 5:60–68.
17 *a* BK Tauraki n te Kaibangaki.
18 *a* KB 12:1–3; Abe. 2:6–11.
19 *a* 1Nib. 19:15. BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
20 *a* 1Nib. 19:23.
b 1Nib. 16:5, 24, 39.
21 *a* 1Nib. 8:10–12.
22 *a* 1Nib. 11:4, 25; Mote 3:9.

te [a]kai te biti are nooria tamara, are a tiki nakon te kai?

24 Ao I tuangiia ae bon ana [a]taeka te Atua; ao ane e ongo nakon ana taeka te Atua, ao n [b]taua ni kamatoa, ao a na bon aki maamate; ao a na aki kona naba n rootaki n taian [c]kariri ao [d]kanoan ana kai ni katebe aika ura [e]teuare e buakaka ma ni kamatakiaki, ni kairia nakon te mate.

25 Mangaia ae Ngai ae Nibwaai, I a kaungaia bwa a na [a]ongo ana taeka te Uea; eng, I kabonganai korakoran tamneiu ni kabane ni kaungai nanoia, ao riki ma au kona ni kabane, bwa a na ongo ana taeka te Atua ao n uringnga ni kaawakin ana tua ni kabane n taai nako ao ni bwaai ni kabane.

26 Ao a taku nakoiu: Tera nanon te [a]karaanga n ran are e nooria tamara?

27 Ao I tuangiia ae te [a]ran are e nooria tamau bon te [b]kammaira; ao a mwaiti bwaai ake a katabea ana iango n te aro are e aki noora kammairan te ran.

28 Ao I tuangiia bon te [a]marenaua ae buakaka, are karaureia aika buakaka man te kai ni kamaiu, ao mai irouia naba ana aomata aika itiaki te Atua.

29 Ao I tuangiia ae bon katotongan [a]moone ae kamwara, are e tuangai te anera bwa e a tia ni katauraoaki ibukiia aika buakaka.

30 Ao I tuangiia naba ae e a tia tamara n noora aron ana [a]motiraoi te Atua are e karaureia aika buakaka mai irouia aika raoiroi; ao ootana bon titebo ma ootan te ai ae e ura, are e waerake nakon te Atua n aki toki, ao akea tokina.

31 Ao a taku nakoiu: Nanon aei bon karawawatan te rabwata i nanon ana bong ni [a]kataki, ke nanona te bwai are e na riki nakon te tamnei i mwin [b]maten te rabwata, ke e ti taekinaki iai baika a kaineti ma te maiu n rabwata?

32 Ao e koro bukina bwa I tuangiia bwa a kananonaaki iai aron te maiu n rabwata ao n tamnei; bwa ane e na roko te bong are a motikaki iai taekaia man aron aia [a]mwakuri, eng, are taian mwakuri ake e karaoi te rabwata n tain te kataki.

33 Mangaia ae ngkana a [a]mate i nanon aia buakaka ao a na riai n [b]teweaki nako naba ni kaineti ma bwain te maiu n tamnei, aika a kaineti ma te raoiroi; mangaia ae a na kateaki imatan te Atua, bwa a na [c]motikaki taekaia n aron aia

23 *a* 1Nib. 8:19–24.
24 *a* BK Ana Taeka te Atua.
b 1Nib. 8:30; 2Nib. 31:20.
c 1Nib. 8:23. BK Kariria, Te Kariri.
d Ebeto 6:16; R&B 3:8; 27:17.
e BK Riaboro.
25 *a* R&B 11:2; 32:4; 84:43–44.
26 *a* 1Nib. 8:13.
27 *a* 1Nib. 12:16.
b BK Kammaira.
28 *a* Ruka 16:26; 1Nib. 12:18; 2Nib. 1:13.
29 *a* BK Moone.
30 *a* BK Motiraoi.
31 *a* Aram. 12:24; 42:10; Erem. 13:38.
b Aram. 40:6, 11–14.
32 *a* BK Mwakuri.
33 *a* Mot. 15:26; Moro. 10:26.
b Aram. 12:12–16; 40:26.
c BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.

[d]mwakuri; ao ngkana aia mwakuri a tia ni kammaira ao a bon [e]kammaira; ao ngkana a kammaira ao a na aki kona ni [f]maeka n uean te Atua; bwa ngkana a kona, ao nanona e kammaira naba uean te Atua.

34 Ma taraia, I tuangkami aio, e aki [a]kammaira uean te Atua, ao bon akea te bwai ae bareka ae e kona n rin n uean te Atua; mangaia ae e na iai te tabo ae kammaira are e a tia ni katauraoaki ibukin te bwai ae kammaira.

35 Ao bon iai te tabo are e a tia ni katauraoaki, eng, are bon [a]moone are kamwara are I a tia n taekinna, ao te [b]riaboro ae te tia katauraoia; mangaia ae nnen tamneia aomata i mwin te mate bon te maeka n uean te Atua, ke te teweaki nako ibukin te [c]motiraoi are I a tia n taekinna.

36 Mangaia ae a na tukaki aika buakaka mai i buakoia aika a raoiroi, ao man te [a]kai ni kamaiu naba, are moan te [b]tangiraki riki uaana nakon uaanikai nako; eng, ao bon te [c]kabanea ni korakora mai buakon ana [d]bwai n tangira nako te Atua. Ao aikai bwaai ake I taekin nakoia tariu. Amen.

MWAKORO 16

E matoatoa butimwaean te koaua irouia aika buakaka—A iein natin Riaai mwaane ma natin Itimaera aine—A kairaki kawaia n te Riaona i nanon te rereua—A koreaki ana rongorongo te Uea i aon te Riaona n taai tabetai—E mate Itimaera; ao a ngurengure kaain ana utu ibukin korakaia. Uakaan ma 600–592 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa Ngai, ae Nibwaai, I a katoka au kakarabakau nakoia tariu, ao taraia, a taku nakoiu: Ko a tia n tuangira bwaai aika matoatoa, aika matoatoa riki nakon aika ti kona ni karaoi.

2 Ao e koro bukina bwa I tuangiia bwa I ataia ae I a tia n taekin bwaai aika a matoatoa ni kaaitaraia aika buakaka, n aron te koaua; ao aika a raoiroi I a tia ni karoiroiaa, ao ni kakoaua bwa a na uotaki rake n te kabanea ni bong; mangaia ae [a]taan bure e matoatoa butimwaean te [b]koaua irouia, bwa a [c]ewaraki kabin nanoia iai.

3 Ao ngkai tariu, ngke arona bwa kam raoiroi ao ni kukurei n ongo nakon te koaua, ao n tau mwiia, bwa kam aonga ni kona

33 *d* 3Nib. 27:23–27.
e 2Nib. 9:16; R&B 88:35.
f TAre. 15; 24:3–4; Aram. 11:37; R&B 76:50–70; Mote 6:57.
34 *a* BK Kammaira.
35 *a* 2Nib. 9:19; Mot. 26:27.
BK Moone.
b 1Nib. 14:9; R&B 1:35.
c BK Motiraoi.
36 *a* KB 2:9; 2Nib. 2:15.
b 1Nib. 8:10–12; Aram. 32:42.
c R&B 6:13.
d R&B 14:7.
BK Maiu ae Akea Tokina.

16 2 *a* Ioane 3:20; 2Nib. 33:5; Enoti 1:23; Erem. 14:10.
BK Namakinan te Bure, Kairua.
b TRab. 15:10; 2Nib. 1:26; 9:40; Erem. 13:24–26.
c Mwak. 5:33; Mot. 13:7.

n [a]eti raoi n nakonako imatan te Atua, ao kam na bon aki ngurengure ibukin te koaua, ao ni kangai: Ko a tia n taekin bwaai aika matoatoa ni kaaitaraira.

4 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a kairoroia tariu, ma te nano ae korakora, bwa a na kaawakin ana tua te Uea.

5 Ao e koro bukina bwa a [a]kamangoria imatan te Uea; n te aro are I a namakina te kimwareirei ma kaantaninga aika a bati ibukiia, bwa a na nakonako n te kawai ae raoiroi.

6 Ao a bane n taekinaki ma ni karaoaki bwaai aikai n ana tai ni maeka tamau i nanon te umwanrianna n te mwarua are e aranna bwa Remuera.

7 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I anaa [a]natin Itimaera te aine temanna bwa [b]buu; ao tariu naba, a anaia natin Itimaera aine bwa kaainabaia; ao [c]Tioram naba, e a ana natin Itimaera are te karimoa bwa buuna.

8 Ao ikai are e a kakoroi iai bukin taian tua tamau ake e a tia n anganaki iroun te Uea. Ao ngai naba ae Nibwaai, I a tia ni kakabwaiaki n ae korakora iroun te Uea.

9 Ao e koro bukina bwa e taetae bwanaan te Uea nakon tamau n te tairiki, ao e tuangnga bwa n te ingabong ao e na mwananga nako nanon te rereua.

10 Ao e koro bukina bwa ngke e uti tamau n te ingabong, ao e a nako nakon mataroan te umwanrianna ao e a mimi ngke e a noora te [a]booro ae mronron i aontano ae kamimi aron karaoana; ao e karaoaki man te buraati ae tamaroa. Ao i nanon te booro bon kainikoto aika uoua; ao teuana mai buakoia e a kotea te kawai are ti riai n toua i nanon te rereua.

11 Ao e koro bukina bwa ti a ikoti ni kabane bwaai ni kabane ake ti na uoti nako nanon te rereua, ao nikiran naba bwaai ake ti kainnanoi ake e a tia n anganiira te Uea; ao ti uoti naba koraa n aekaia nako bwa uotara nako nanon te rereua.

12 Ao e koro bukina bwa ti a anai ara umwanrianna ao ti a mwananga nako nanon te rereua, rinanon te karaanga are Reimwan.

13 Ao e koro bukina bwa ti mwananga inanon te maan ae aua te bong, n te kawai ae kaineti nako maiaki-maiakimainiku, ao ti a manga katei ara umwanrianna; ao ti arana te tabo arei bwa Tieta.

14 Ao e koro bukina bwa ti a anai ara kainikatebe ma kanoaia, ao ti a nako nakon te rereua bwa ti na tiriman ibukin kanaia ara utu; ao ngke ti a tia ni kamatei maan ibukiia ara utu ao ti a manga okiria ara utu inanon te rereua, nakon te tabo are Tieta. Ao ti waaki nako riki nako rinanon te rereua, n ira

3 *a* R&B 5:21.
BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
5 *a* 1Nib. 16:24, 39; 18:4.
7 *a* 1Nib. 7:1.
b BK Mare.
c 1Nib. 4:35; 2Nib. 5:5–6.
10 *a* Aram. 37:38–46.
BK Riaona.

te kawai are mai mwaaina, n rinanon taabo ake a maiu riki i nanon te rereua, ake a uakaan ma mataniwin [a]Taari are Uraura.

15 Ao e koro bukina bwa ti mwananga i nanon te maan ae boong aika a mwaiti, n tiriman iaon kawaira, ma ara kainikatebe ma kanoaia ao ma ara atibu ao ara bana.

16 Ao ti ira te [a]kawai are koteaki iroun te booro, are e a kairira nakon taabo aika maiu riki i nanon te rereua.

17 Ao ngke ti a tia ni mwananga i nanon te maan ae boong aika mwaiti, ao ti a katei ara umwanrianna i nanon te tai ae aki maan, bwa ti aonga ni kona ni motirawa ao ni karekei amwarake ibukiia ara utu.

18 Ao e koro bukina bwa ngke I a nako Ngai ae Nibwaai n tiriman, taraia, I a urua au kainikatebe, ae karaoaki man te [a]biti ae tamaroa; ao ngke I a tia n urua au kainikatebe, ao taraia, a un tariu irou ibukin akean au kainikatebe, bwa e a aki reke kanara.

19 Ao e koro bukina bwa ti a okiria ara utu ma akea konara, ao ibukin taonakiia n te kua ae korakora, ibukin mwaamwanangaia, ao a taonaki n te kainnano ibukin tangiran te amwarake.

20 Ao e koro bukina bwa a korakora naba ngurengureia Reimwan ma Remuera ao natin naba Itimaera aika mwaane, ibukin kainnanoia ma korakaia i nanon te rereua; ao e a ngurengure naba tamau nakon te Uea ae Atuana; eng, ao a bon bane n taonaki n te nanokawaki ae korakora, n te aro are a bon ngurengure ni kaitara aia Uea.

21 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a tia n rootaki n te karawawataki ma tariu ibukin uruakin au kainikatebe, ao ibukin aia kainikatebe aika a tia n toki korakoraia, ao e a bon moanna ni korakora te kaangaanga, eng, n te aro are ti aki kona ni karekea te amwarake.

22 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a manga kakarabakau riki ma tariu, ngkai a tia ni manga kamatoai riki nanoia, n te aro are a tia n [a]ngurengure ni kaitara te Uea ae Atuaia.

23 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a karaoa te kainikatebe man te kai, ao kanoan te kainikatebe man te kai ae eti; mangaia ael I a tauraoi ma te kainikatebe ao kanoana, ma te bana ma atibu. Ao I taku nakon [a]tamau: E ngaara te tabo are N na nako iai ni karekea te amwarake?

24 Ao e koro bukina bwa e a [a]titirakina te Uea, bwa a tia ni kamangoria ibukin taeka ake I taekin; bwa a mwaiti bwaai ake I a tia n taekin nakoia ma korakoran nanou.

25 Ao e koro bukina bwa e a roko bwanaan te Uea nakon

14 *a* R&B 17:1.
16 *a* 1Nib. 16:10, 16, 26; 18:12; Aram. 37:38–46.
18 *a* 2Tamu. 22:35.
22 *a* Otin. 16:8; WI 11:1.
23 *a* Otin. 20:12; Mot. 13:20.
24 *a* BK Tataro.

tamau; Ao e a korakora [a]takuana ibukin ngurengurena nakon te Uea, n te aro are e a rootaki n te nanokawaki ae korakora.

26 Ao e koro bukina bwa e taku bwanaan te Uea nakoina: Taraa te booro, ao ko na noori bwaai ake a tia ni koreaki.

27 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia tamau n noori bwaai ake a tia ni koreaki iaon te booro, ao e a rootaki n te maaku ma te ruru ae korakora, ao a rootaki naba iai tariu ao natin Itimaera mwaane ao buura.

28 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a noori kainikoto ake a mena i nanon te booro, ae a mwakuri n aron waakin te [a]onimaki ma te nanomatoa ao te ongeaba nakon bwaai ake a tuangira.

29 Ao e a koreaki te koroboki ae boou i aoia, ae e maataata aron warekana, are e anganiira te [a]atatai n aron ana mwakuri te Uea; ao e a koreaki ma ni bibitaki man te tai teuana nakon teuana, ni boraoi ma waakin te onimaki ao te nanomatoa are ti anganna. Ao ti a nooria ikai bwa man [b]bwaai aika uarereke ao e a kona iai te Uea ni karaoi bwaai aika korakora.

30 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a nako taubukin te maunga, n aron taian kaetieti ake a tia ni kaotaki i aon te booro.

31 Ao e koro bukina bwa I a tiring maan aika moaanti, n te aro are I a karekea te amwarake ibukiia ara utu.

32 Ao e koro bukina bwa I a okira ara umwanrianna, ma uotau maan are I a tia n tiring; ao ngke a nooria ae iai te amwarake ae I uotia, ao a onrake n te kimwareirei! Ao e koro bukina bwa a kamangoria imatan te Uea, ao a anganna aia kaaitau.

33 Ao e koro bukina bwa ti a manga waakina riki mwanangara, n reita nako te kawai are ti a tia n toua mai mwaaina; ao ngke ti a tia ni mwananga i nanon te maan ae boong aika mwaiti ao ti a manga katei naba ara umwanrianna, bwa ti aonga n tiku i nanon te tai ae aki maan.

34 Ao e koro bukina bwa e a mate [a]Itimaera, ao e a taunaki n te tabo are e aranaki bwa Naom.

35 Ao e koro bukina bwa a tang n rawawata natin Itimaera aine ibukin buan tamaia, ao ibukin naba [a]kainnanoia i nanon te rereua, ao a ngurengure iroun tamara, ibukin ae e a tia ni kairia nako man aban Ierutarem, ni kangai: E a tia ni mate tamara; eng, ao ti a tia n tiotio nako i nanon te rereua n te tai ae maan, ao n rootaki n te rawawata, te baki, te taka, te kua; ao n tokin taian korakai aikai ti na mate i nanon te rereua ma te baki.

36 Ao n te aro aei a ngurengure

25 *a* Ita 2:14.
BK Katuaeaki.
28 *a* Aram. 37:40.
BK Onimaki.
29 *a* BK Atatai.
b 2Uea 5:13; Iak. 3:4; Aram. 37:6–7, 41; R&B 123:16.
34 *a* 1Nib. 7:2–6.
35 *a* BK Kaangaanga.

nakon tamau, ao nakoiu naba; ao a kan nako n okira Ierutarem.

37 Ao e taku Reimwan nakon Remuera ao nakoia natin Itimaera mwaane: Taraia, ti a [a]tiringa tamara, ao tarira naba ae Nibwaai, are e a tia ni motikia i bon irouna bwa e na riki bwa te [b]tia tautaekanira ao ara tia reirei, ngaira aika karimoana.

38 Ao ngkai, e taku bwa e a tia te Uea n taetae ma ngaia, ao a tia naba n roko n ibuobuoki nakoina taian [a]anera. Ma taraia, ti ataia bwa e kewe nakoira; ao e tuangira bwaai aikai, ao man karaoi bwaai aika mwaiti n aron ana mwakuri ni kamwane, bwa e aonga ni kewe imatara, ma ni iangoia, bwa tao e aonga ni kairira nakon te rereua teuana ae ti iruwa iai; ao ngkana e tia ni kairira nako, ao e a tia ni baireia bwa e na riki bwa te uea ao n tautaeka iaora, bwa e aonga ni karaoa takun nanona nakoira. Ao aio aron tariu ae Reimwan ni kakiriwei nanoia bwa a na un.

39 Ao e koro bukina bwa e mena te Uea iroura, eng, e a bon roko naba bwanaan te Uea ao e taekin taeka aika mwaiti nakoia, ao e korakora [a]katuaeakiia; ao ngke a tia ni katuaeaki ni bwanaan te Uea ao a toki uniia, ao a rairi nanoia man aia bure, n te aro are e a manga kakabwaiaira te Uea n te amwarake, ao ti aki mate.

MWAKORO 17

E tuangaki Nibwaai bwa e na kabaa te kaibuke—A kaitaraa tarina—E kairoroia n taekina rongorongon ngkoa ana mwakuri te Atua ma Iteraera—E kaonaki Nibwaai ni mwaakan te Atua—A aki kariaiakaki tarina bwa ana ringnga, bwa mwiina a rai n aiaron te uteute ae mwauu. Uakaan ma 592–591 I.K.

Ao e koro bukina bwa ti a manga waakina mwanangara i nanon te rereua; ao ti a mwananga nako mainiku man te tai arei. Ao ti mwananga ao ti rinanon te korakai ae korakora i nanon te rereua; ao a bungia ataei kaainabara i nanon te rereua.

2 Ao e korakora ana kakabwaia te Uea iaora, bwa e ngae ngke ti maiu man irikoia maan aika [a]aki kamwaaki i nanon te rereua, ara aine a mwaiti ranin mammaia ibukiia natia, ao a korakora, eng, n ai aroia mwaane; ao a moanna ni kona mwaamwanangaia n akea te ngurengure.

3 Ao ti a nooria n aio bwa e riai ni kakoroaki bukin ana tua te Atua. Ao ngkana a [a]kaawakin ana tua te Atua natiia aomata ao e na kateimatoai marurungiia, ma ni kakorakoraia, ao n anganiia kawai ake a na kona iai ni kakoroi bukin bwaai ake e a tia n tuatua bwa ana karaoi; mangaia are, e a [b]katauraoi kawai ibukira n ara

37 *a* 1Nib. 17:44.
BK Tiritiri.
b KB 37:9–11; 1Nib. 2:22; 18:10.
38 *a* 1Nib. 3:30–31; 4:3.
39 *a* BK Katuaeaki.
17 2 *a* 1Nib. 17:12.
3 *a* Mot. 2:41; Aram. 26:12.
BK Ongeaba.
b 1Nib. 3:7.

tai n tiku n tataninga i nanon te rereua.

4 Ao ti tiku n tataninga i nanon te maan ae ririki aika mwaiti, eng, i nanon waniua te ririki n te rereua.

5 Ao ti a roko n te aba ae ti aranna bwa te Aba ni Mari, ibukin mwaitin uaanikaina ma karewen te manibeeru iai; ao a bane ni katauraoaki bwaai aikai ni kabane iroun te Uea bwa ti aonga n aki mate. Ao ti a noora te marawa, ae ti aranna bwa Iriantam, ae nanona bon raan aika mwaiti.

6 Ao e koro bukina bwa ti a katei ara umwanriann imataniwin te aba; ao e ngae ngke ti a tia n rinanon te korakai ma [a]kaangaanga aika mwaiti, eng, aika moan te mwaiti ao ti aki kona ni koroi taekaia ni kabane, e a korakora riki kimwareireira n rokora i mataniwin te aba: ao ti arana te tabo arei bwa te Aba ni Mari, ibukin uaanikaina aika mwaiti.

7 Ao e koro bukina bwa i mwin tiku ngai ae Nibwaai n te tabo ae te Aba ni Mari i nanon te maan ae boong aika mwaiti, e roko bwanaan te Uea nakou ao e taku: Teirake, ao nakon te maunga. Ao e koro bukina bwa I teirake ao I nakon te maunga, ao n tang nakon te Uea.

8 Ao e koro bukina bwa e taetae te Uea nakoiu, ni kangai: Ko na kabaa te kaibuke, n [a]aron ae N na kaotia nakoim, bwa I aonga ni uotia am botanaomata riaon marawa aikai.

9 Ao I taku: Te Uea, N na nakea bwa I aonga ni karekea te tano are iai te biti iai bwa N na kabuekia, bwa I aonga ni karaoi bwai ni mwakuri ibukin kabaan te kaibuke are ko a tia ni kaotia nakoiu?

10 Ao e koro bukina bwa e tuangai te Uea te tabo are N na nako iai bwa I aonga ni kunea te tano are iai te biti iai, bwa I aonga ni karaoi bwai ni mwakuri.

11 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a karaoa te iriba ibukin ukan te ai, man kunin maan; ao ngke I a tia ni karaoa te iriba, are N na kona n uka te ai iai, ao I a oroi atibu aika uoua bwa N na karika te ai mai iai.

12 Bwa te uea e aki kariaia bwa ti na kainnanoaki ni kauraan te ai ae mwaiti, n tain mwamwanangara i nanon te rereua; bwa e taku: N na karewei kanami, bwa kam aonga n aki [a]kuukan;

13 Ao N na riki naba bwa am taura i nanon te rereua; ao N na [a]katauraoa te kawai imwaaimi, ngkana kam kaawakin au tua; mangaia ae, ngkana kam kaawakin au tua ao kam na kairaki nakon te [b]aba ni berita; ao kam na [c]ataia bwa kam kairaki irou.

14 Eng, ao e taku naba te Uea: Ngkana kam roko n te aba ni berita, kam na [a]ataia ae Ngai, ae te Uea, bon te [b]Atua; ao Ngai ae te Uea, ae kamaiungkami man te

6 *a* 2Nib. 4:20.
8 *a* 1Nib. 18:2.
12 *a* 1Nib. 17:2.
13 *a* Aram. 37:38–39.
b 1Nib. 2:20; Iakob. 2:12.
c Otin. 6:7.
14 *a* 2Nib. 1:4.
BK Kakoaua.
b R&B 5:2.

kamaunaki; eng, bwa bon Ngai ae I kaotinakoingkami man te aba are Ierutarem.

15 Mangaia ae, Ngai ae Nibwaai, I kakorakorai ni kaawakin ana tua te Uea, ao I kairoroia tariu bwa a na kakaonimaki ma ni botumwaka.

16 Ao e koro bukina bwa I a karaoi bwai ni mwakuri man te tano are iai te biti iai are I karannakoa man te bwa.

17 Ao ngke a nooria tariu bwa n nang moana [a]kabaan te kaibuke, ao a ngurengure nakoiu ni kangai: Bon te baba tarira, bwa n ana iango e kona ni kabaa te kaibuke; eng, ao n ana iango e kona n riaon marawa aika korakora aikai.

18 Ao a bon ngurengure tariu ni kaitaraai, ao nanoia a rawa ni mwakuri, bwa a aki kakoaua ae I kona ni kabaa te kaibuke; ke ni kakoaua naba ae I anganaki kaetieti mai iroun te Uea.

19 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a taonaki n te nanokawaki ae korakora ibukin matoan nanoia; ao ngke a noora nanokawakiu ao a kukurei i nanoia, n te aro are a [a]kimwareirei irou man taku: Ti ataia bwa ko aki kona ni kabaa te kaibuke, bwa ti ataia bwa e aki tau am atatai; mangaia ae, ko aki kona ni kabobonga te mwakuri ae korakora aio.

20 Ao titebo ngkoe ma tamara, are e reke nako n ana [a]iango ni burababa i nanona; eng, e a tia ni kairira nako man te aba are Ierutarem, ao ti a tia n rerebu i nanon te rereua i nanon ririki aika mwaiti aikai; ao a tia ni kakorakaiaki kaainabara, n aia tai ni bikoukou; ao a tia ni bungia natia i nanon te rereua ao n rinanon kaangaanga n aekaia nako, ma ti te mate; ao e taraa n tamaroa riki ngke arona bwa a mate i Ierutarem i mwaain ae a kitanna nakon ae a kainnanoaki n taian kangaanga aikai.

21 Taraia, a mwaiti ririki ae ti a tia ni kainnano iai i nanon te rereua, aikai ririki aika ti kona n tia ni kimwareirei iai ni kaubwaira ao n abara are ti riki mai iai; eng, ao ti na bon tia n nang kukurei riki.

22 Ao ti ataia bwa aomata ake a tiku i Ierutarem bon [a]aomata aika raoiroi; bwa a kaawakin ana tua ma ana babaire te Uea, ao ana tua ni kabane, n aron ana tua Mote; mangaia ae, ti ataia bwa aomata aika raoiroi; ao e a tia tamara ni motiki taekaia, ao ni kairira nako bwa ti aonga n ongo n ana taeka; eng, ao titebo tarira ma ngaia. Ao aikai aron tein aia taeka tariu n ngurengure ma ni kaitaraira.

23 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I taetae nakoia, ni kangai: Kam kakoaua bwa a na kairaki nako ara bakatibu, aika tibun Iteraera, n nako mai nanon baia I-Aikubita ngke arona bwa a aki ongo nakon ana taeka te Uea?

24 Eng, n am iango a na tia ni kainaomataaki man te tautoronaki,

17 *a* 1Nib. 18:1–6.
19 *a* BK Bwanikirinaki.
20 *a* 1Nib. 2:11.
22 *a* 1Nib. 1:13.

ngke arona bwa e aki tuatua te Uea nakon Mote bwa e na [a]kairia nako man te tautoronaki?

25 Ngkai kam a ataia bwa a tia tibun Iteraera n [a]tautoronaki; ao kam ataia bwa a anganaki [b]mwakuri aika riao korakoraia, aika moan te kangaanga karaoaia; mangaia ae kam ataia bwa e tamaroa kaotinakoaia man te tautoronaki.

26 Ngkai kam a ataia bwa e tuangaki [a]Mote iroun te Uea bwa e na karaoa te mwakuri ae korakora aio; ao kam ataia bwa e bwenauaki Taari are Uraura nako ikai ao nako ikekei n ana [b]taeka, ao a mwananga iaon te tano ae mwauu.

27 Bwa kam ataia ae a kabwabwaaki I-Aikubita aika kaain ana taanga ni buaka Bwarao i nanon Taari are Uraura.

28 Ao kam ataia naba ae a kamwarakeaki n te [a]maana ngke a mena i nanon te rereua.

29 Eng, ao kam ataia naba bwa e [a]katabwena te bwa Mote n ana taeka ni kaineti ma mwaakan te Atua are mena irouna, ao e a bwaro mai iai te ran, bwa a na katoka iai takaia tibun Iteraera.

30 Ao e ngae ngke a kairaki iroun te Uea ae Atuaia, ma aia Tia Kaboia, are e rimoaia ni kairia n te ngaina ao n anganiia te oota n te bong, ao ni karaoi naba bwaai ni kabane ake a [a]riai bwa a na reke irouin te aomata, a kamatoai nanoia ma ni kamataki aia iango, ao n teirake ni [b]kaitaraa Mote ao ni kaitaraa te Atua ni koaua ae maiu.

31 Ao e koro bukina bwa n aron ana taeka ao e [a]tiringia; ao n aron ana taeka ao e [b]kairia; ao n aron ana taeka e karaoi bwaai ni kabane ibukiia; ao bon akea te bwai ae karaoaki ae e aki riki man ana taeka.

32 Ao ngke a roko n iteran te karaanga are Ioretan ao e a kakorakoraia ni [a]kakionakoia kaain te aba arei, eng, ni kamaenakoia ao n tiringia.

33 Ao ngkai, n ami kaantaninga a raoiroi natin te aba aio, ake a maeka n te aba ni berita, ake a kakionakoaki irouia ara bakatibu? N ami kaantaninga a raoiroi? Taraia, I tuangkami, A aki.

34 N ami kaantaninga a na korakora riki tangirakiia ara bakatibu nakoia ngke arona bwa raoiroi? I tuangkami, A aki.

35 Taraia, titebo [a]aomata ni

24 *a* Otin. 3:2–10; 1Nib. 19:10; 2Nib. 3:9; 25:20.
25 *a* KB 15:13–14.
b Otin. 1:11; 2:11.
26 *a* Mwak. 7:22–39.
b Otin. 14:21–31; 1Nib. 4:2; Mot. 7:19; Erem. 8:11; R&B 8:3; Mote 1:25.
28 *a* Otin. 16:4, 14–15, 35; WI 11:7–8; TK 8:3; Mot. 7:19.
29 *a* Otin. 17:6; WI 20:11; TK 8:15; 1Nib. 20:21.
30 *a* R&B 18:18; 88:64–65.
b Otin. 32:8; WI 14:2–3; Etek. 20:13–16; R&B 84:23–25.
31 *a* WI 26:65.
b 1Nib. 5:15; R&B 103:16–18.
32 *a* WI 33:52–53; Iotua 24:8.
35 *a* Mwak. 10:15, 34; Rom 2:11; 2Nib. 26:23–33.

kabane iroun te Uea; ane e [b]raoiroi e na [c]nanonaki riki roun te Atua. Ma taraia, a tia aomata aikai ni kabane n aki butimwaea ana taeka ni kabane te Atua, ao a onrake n te bure; ao e tabwanin unin te Atua i aoia; ao e kamaraiaa te aba te Uea nakoia, ao e kakabwaiaa nakoia ara bakatibu; eng, e a manga kamaraia nakoia bwa a na kamaunaki iai, ao e kakabwaiaa nakoia ara bakatibu bwa ana tautaeka iaona.

36 Taraia, e a tia te Uea ni [a]karika te [b]aonaba bwa e na [c]maekanaki; ao e a tia ni karikiia natina bwa a na karikiia bwa a na abanna.

37 Ao e [a]karikirakea te botanaomata ae raoiroi, ao e kamaunanakoia botanaomata aika buakaka.

38 Ao e kairia nako aika a raoiroi nakon [a]aaba aika kakawaki, ao e [b]kamaunanakoia aika a buakaka, ao e kamaraia te aba nakoia i bon ibukiia.

39 E tautaeka i karawa ike rietata, bon ana kaintoka n uea, ao te aonaba aio bon [a]nnen waena.

40 Ao e tangiriia ake a karikia bwa Atuaia. Taraia, e tangiriia ara bakatibu, ao e [a]berita mangaia, eng, nakoia naba Aberaam, [b]Itaaka, ao [c]Iakobwa; ao e uring taian berita aika tabu ake e a tia ni karaoi; mangaia ae e kairia nako mai aban [d]Aikubita.

41 Ao e kaetii aroia i nanon te rereua n ana kai; bwa a [a]kamatoai nanoia, n ai aromi; ao e kaetia te Uea man aia buakaka. E kanakoia taian [b]naeta aika kibakiba man ura i buakoia; ao i mwin tenakiia ao e a katauraoa te kawai are a na [c]kamarurungaki iai; ao te mwakuri are a riai ni karaoia bon ti te tararake; ma ngkai e [d]beebete te kawai, ke e aki kaangaanga, ao a mwaiti ake a mate.

42 Ao a kamatoai nanoia n taai tabetai, ao a [a]taetaebuaka [b]Mote, ao ni kaitaraa naba te Atua; ma e ngae n anne ao kam ataia bwa a kairaki ni mwaakana ae akea kabootauana nakon te aba ni berita.

43 Ao ngkai, i mwin bwaai ni kabane aikai, e a roko te tai are a bane ni buakaka iai, eng, a kaan tawa; ao I aki ataia ma n te bong aei a boni kaan tiringaki; bwa I bon ataia ni koaua bwa e na roko te bong are, a na kamaunaaki iai, ma bon ti tabeman ake a na kairaki nako nakon te tautoronaki.

44 Mangaia ae e [a]tuatua te Uea nakon tamau bwa e na

35 *b* TAre. 55:22; 1Nib. 22:17.
c 1Tamu. 2:30; TAre. 97:10; 145:20; Aram. 13:4; R&B 82:10.
36 *a* BK Karika, Kariki Bwai.
b BK Aonaba.
c Itaia 45:18; Abe. 3:24–25.
37 *a* TRab. 14:34; 1Nib. 4:13; Ita 2:10; R&B 117:6.
38 *a* BK Te Aba ni Berita.
b NI 20:22.
39 *a* Itaia 66:1; R&B 38:17; Abe. 2:7.
40 *a* BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
b KB 21:12; R&B 27:10.
c KB 28:1–5.
d TK 4:37.
41 *a* 2Uea 17:7–23.
b WI 21:4–9; TK 8:15; Aram. 33:18–22.
c Ioane 3:13–15; 2Nib. 25:20.
d Aram. 37:44–47; Erem. 8:15.
42 *a* WI 14:1–12.
BK Unraa, Kaitara.
b R&B 84:23–24.
44 *a* 1Nib. 2:1–2.

mwananga nakon te rereua; ao a kataia Iutaia naba n anaa maiuna; eng, ao [b]kam a tia naba ni kataia n anaa maiuna; mangaia ae bon taan tiriaomata ngkami inanomi ao bon titebo ngkami ma ngaiia.

45 Kam [a]waekoa ni karaoa te buakaka ma ni waeremwe n uringa te Uea ae Atuami. Kam a tia n noora te [b]anera, ao e taetae nakoimi; eng, kam a tia n ongo bwanaana n taai tabetai; ao e a tia n taetae nakoimi n te bwanaa ae maaraara ma ni beebete, ma kam [c]aki namakinna, ao kam aki namakin ana taeka; mangaia ae e taetae nakoimi n aiaron rebwetauan te baa, are e karika rurun te aonaba n aiaron ae e nang bwenauaki.

46 Ao kam ataia naba ae e kona ni kabuaa te aonaba ni [a]mwaakan ana taeka ae moan te mwaaka; eng, ao kam ataia naba bwa man ana taeka a kona n aoraoi taabo ake a tabukibuki, ao n uruaki taabo aika aoraoi. O, bukin tera ngkai a rang ni matoatoa nanomi?

47 Taraia, e a rawawata tamneiu ibukimi, ao e a kakorakaiaki nanou; I maaku bwa mwiina kam na teweaki nako n aki toki. Taraia, I [a]onrake n Tamnein te Atua, n te aro are [b]akea korakoran rabwatau.

48 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke I a tia n taekin taeka aikai ao a un irou, ao a kan karenakoai nako kabin taari; ao ngke a mwananga bwa a na katokai baia i aou ao I taetae nakoia, ni kangai: N aran te Atua ae Moan te Mwaaka, I tuangkami bwa kam na aki [a]riingai, bwa I onrake ni [b]mwaakan te Atua, n te aro are e kona ni bue iai irikou; ao e na [c]rai te aomata are e katoka baina iaou n aiaron te uteute ae mwau; ao e na riki n akea ni mwaakan te Atua, bwa ae e na oroia te Atua.

49 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I tuangiia bwa a na aki manga ngurengure ni kaitaraa tamaia; ke n rawa ni mwakuri ibukiu, bwa e a tia te Atua n tuatua nakoiu bwa N na kabaa te kaibuke.

50 Ao I taku nakoia: [a]Ngkana e a tia te Atua n tuatua nakoiu bwa N na karaoi bwaai ni kabane ao N na kona ni karaoi. Ngkana e tuatua nakoiu bwa N na kangai nakon te marawa aei, riki bwa te aba, ao e na riki bwa te aba; ao ngkana I taekinna, e na koro bukina.

51 Ao ngkai, ngkana te Uea iai mwaakana ae korakora ao e a tia ni karaoi kakai aika mwaiti i buakoia natia aomata, e aera ngkai e na aki kona ni [a]kairai bwa N na kabaa te kaibuke?

52 Ao e koro bukina bwa a mwaiti bwaai ake Ngai ae Nibwaai, I a taekin nakoia tariu, n te aro are a

44 *b* 1Nib. 16:37.
45 *a* Mot. 13:29.
b 1Nib. 4:3.
c Ebeto 4:19.
46 *a* Erem. 12:6–18.
47 *a* Mika 3:8.
b 1Nib. 19:20.
48 *a* Mot. 13:3.
b 2Nib. 1:26–27.
BK Te Mwaaka.
c 1Uea 13:4–7.
50 *a* Biri. 4:13; 1Nib. 3:7.
51 *a* KB 6:14–16; 1Nib. 18:1.

aki reke aia taeka ao a aki kona n teirake ni kaitaraai; ao a aki naba katokai baia iaou, ke n ringai n tabon baia i nanon te maan ae boong aika mwaiti. Ao a aki karaoi bwaai aikai bwa a rawa n rai imatau, bwa e korakora [a]Tamnein te Atua; ao e a tia ni kairi nanoia.

53 Ao e koro bukina bwa e taku te Uea nakoiu: Arora baim nakoia tarim, ao a na aki rai i matam, ma N na karuruia, e taku te Uea, ao N na karaoa aei, bwa a aonga n ataia ae Ngai bon te Uea ae Atuaia.

54 Ao e koro bukina bwa I arora baiu nakoia tariu, ao aki rai imatau; ma e karuruia te Uea, n aiaron te taeka are e a tia n taekinna.

55 Ao ngkai a taku: Ti ataia ma te koaua bwa e mena te Uea iroum, bwa ti ataia bwa bon mwaakan te Uea are e a tia ni karuruira. Ao a bwaka imatau, ao a nang bon [a]neboai, ma I aki kariaia bwa a na karaoia, ni kangai: Bon tarimi ngai, eng, ae tarimi ae te karimwi; mangaia ae neboa te Uea ae te Atua, ao karinea tamam ao tinam, bwa aongo ni [b]kamwaitaki ami bong ni maiu i aon te aba are e na anganingkami te Uea ae Atuami.

MWAKORO 18

E a tia te kaibuke—A taekinaki bungiakin Iakobwa ao Iotebwa—A moana mwanangaia taan mwananga nakon te aba ni berita—A kaaina te koraki ni kakiriwe ma ni itabaraara natin Itimaera mwaane ma buuia—E kabaeaki Nibwaai, ao e kaokaki te kaibuke n te buaka ae korakora—E kabwaraki Nibwaai, ao e a toki te buaka n ana tataro—A roko taan mwananga n te aba ni berita. Uakaan ma 591–589 I.K.

Ao e koro bukina bwa a bane n neboa te Uea, ao a waaki ma ngai; ao ti a karaoi bwaai man kaai n te aro ae a kamimi tamaroaia. Ao e aki toki te Uea ni kaota nakoiu aron katauraoan rain te kaibuke.

2 Ngkai ngai ae Nibwaai, I aki karaoi taian rai aikai n aron ae a tataneiai aomata, ke ni kabaa te kaibuke n aron aia atatai aomata; ma I kabaia n aron are kaotia te Uea nakoiu; mangaia ae bon tiaki katotongan aia kaba aomata.

3 Ao Ngai ae Nibwaai, I aki toki n nanakon te maunga, ao n aki toki n [a]tataro nakon te Uea; mangaia ae a mwaiti bwaai aika kakawaki aika e [b]kaoti te Uea nakoiu.

4 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia te kaibuke, n aron ana taeka te Uea, ao a nooria tariu bwa e tamaroa, ao moan te tamaroa aron karaoana; mangaia ae a manga [a]kamangoria riki imatan te Uea.

5 Ao e koro bukina bwa e a roko bwanaan te Uea nakon tamau, n tuangnga bwa ti na teirake ao n ruo nako nanon te kaibuke.

6 Ao e koro bukina bwa ngke e a

52 *a* BK Tamnei ae Raoiroi.
55 *a* Mwak. 14:11–15.
b Otin. 20:12; Mot. 13:20.
18 3 *a* BK Tataro.
b BK Kaotioti.
4 *a* 1Nib. 16:5.

ngaina, ngke ti a tia ni katauraoi bwaai ni kabane, uaanikai aika mwaiti ma [a]iriko man te rereua, karewen te manibeeru ae mwaiti, ao ara tianaki n aron are tuangira te Uea bwa ti na katauraoi, ao ti a ruo nako nanon te kaibuke, ma ara kaako ao ara koraa, ao bwaai ni kabane nako ake ti uoti, n tatabemanira n aron korakorara n rorora nako; mangaia ae ti a ruo nako nanon te kaibuke ma buura ao natira.

7 Ao ngkai e a tia ni manga karikiia uoman natina mwaane tamau i nanon te rereua; e aranaki are te ikawai bwa [a]Iakobwa ao are te karimwi bwa [b]Iotebwa.

8 Ao e koro bukina bwa ngke ti a bane n ruo nako nanon te kaibuke, ma ara tianaki ao ara bwai ni kabane ake ti a tia n tuangaki bwa ti na uoti, ao ti a buti nako [a]marawa ao ni ukaki n te ang nakon te [b]aba ni berita.

9 Ao i mwin ukakira nako n te ang nakon te aba ni berita i nanon te maan ae boong aika mwaiti, taraia, a moana aia mwakuri ni kakukurei tariu ma natin Itimaera aika mwaane n irianaki irouia buuia, n te aro are a moanna ni mwaie, ao n anene, ao n taetae n taetae aika aki riai, eng, n te aro are a mwaninga bwa te mwaaka raa are e karokoia ikai; eng, a bon onrake ni katei aika aki riai.

10 Ao Ngai ae Nibwaai, I rangi ni maaku bwa e rawa n un te Uea iroura, ao n tiringira ibukin ara buakaka, ao n iinako nako kabin marawa; mangaia ae Ngai ae Nibwaai, I a taetae nakoia ma nanou ni koaua; ma taraia, a [a]un irou, ni kangai: Ti aki tangira tarira ae te karimwi bwa e na [b]tautaeka iaora.

11 Ao e koro bukina bwa a tauai Reimwan ma Remuera ma ni kabaeai n te roobu, ao a karaoi mwakuri ni iowawa nakoiu; ma e ngae n anne ao e [a]kariaia aio te Uea bwa e aonga ni kaota mwaakana, ni kakoroa bukin ana taeka are e a tia n taekinna ni kaineti ma aika buakaka.

12 Ao e koro bukina bwa ngke a tia ni kabaeai n te aro are I aki kona ni kakamwakuri, ao e a aki mwakuri te [a]kambwati are e a tia ni katauraoaki iroun te Uea.

13 Mangaia ae a aki ataa te tabo are a na kaineta te kaibuke nako iai, ngkai e a kare te buaka ae korakora, eng, te buaka ao moan te kakamaku ma ni korakora, ao ti a [a]kaokaki riaon marawa i nanon te maan ae teniua te bong; ao e a roko te maaku ae korakora irouia bwa a rawa ni bwabwa n te marawa; ma a aki roko n te kabwaraai.

14 Ao n te kaaua ni bong, n ara tai n ukaki rikaaki, ao e a rikirake ni korakora riki te buaka.

6 *a* 1Nib. 17:2.
7 *a* 2Nib. 2:1.
b 2Nib. 3:1.
8 *a* 2Nib. 10:20.
b 1Nib. 2:20.
BK Te Aba ni Berita.
10 *a* 1Nib. 17:17–55.
b KB 37:9–11; 1Nib. 16:37–38; 2Nib. 1:25–27.
11 *a* Aram. 14:11.
12 *a* 1Nib. 16:10, 16, 26; 2Nib. 5:12; Aram. 37:38–47; R&B 17:1.
13 *a* Mot. 1:17.

15 Ao e koro bukina bwa ti a bon kuri n iinako i nanon marawa. Ao i mwin ukara rikaaki i nanon te maan ae aua te bong, ao tariu a moanna n [a]noora ana motikitaeka te Atua i aoia, bwa a nang mate ngkana aki rairinanoia man aia bure; mangaia ae a nakoiu, ao a kabwarai kabaeau ake a mena i aon toun baiu, ao nooria a tibu rereka; ao a tibu rereka naba nimoimoin waeu, ao e rangi ni korakora marakiia.

16 E ngae n anne, ao I tararake nakon Atuau, ao I kabanea te bong n [a]neboia; ao I aki ngurengure nakon te Uea ibukin au kangaanga.

17 Ao ngkai e taekin bwaai aika mwaiti tamau ae Riaai nakoia, ao nakoia naba natin [a]Itimaera aika mwaane; ma nooria, a taekin taeka ni kakamaku aika mwaiti nakoia ake a tei ibukiu; ao au kaaro a bon kara man tia n rinanon te rawawata ae bati ibukiia natiia, a bwaka ni mamaara, eng, n aki kona n teirake man aia kainiwene.

18 Ibukin rawawataia ao nanokawakia ae bati, ao ibukin buakakaia tariu; a kuri ni kitana te maiu aei ma ni kaitibo ma Atuaia; eng, a kuri ni kaweneaki iraia aika iaia n te tano; eng, ao a kuri ni karenakoaki ma te nanokawaki n ruanimateia ae marawa.

19 Ao Iakobwa ma Iotebwa, aika bon ataei, a rangi ni kainnanoa te amwarake, ao a taonaki n te nanokawaki ae korakora ibukin korakai ake e rinanoi tinaia; ao [a]kainabau naba ma ran matana ma ana tataro, ao natiu naba, a bon aki marau iai nanoia tariu bwa ana kabwaraai.

20 Ao bon akea te bwai ma ti mwaakan te Atua ae kakamakuia bwa ana kamaunaki are e kona ni kamarau nanoia, mangaia ae, ngke a nooria bwa a nang iinako i kabin marawa a rairinanoia man te bwai are a tia na karaoia, ngaia are a kabwarai.

21 Ao e koro bukina bwa i mwin are a tia ni kabwaraai, ao taraia, I anaa te kambwati, ao e a karaoa are I kaantaningaia bwa e na karaoia. Ao e koro bukina bwa I tataro nakon te Uea; ao ngke I tia n tataro ao e a toki karen te ang, ao e toki te buaka, ao e a roko te raoi.

22 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a kaira te kaibuke, ao ti a borau nakon te aba ni berita.

23 Ao e koro bukina bwa i mwin boraura i nanon te maan ae boong aika mwaiti ao ti a roko n te [a]aba ni berita; ao ti aerake nakon te aba, ao ti a katei ara umwanrianna; ao ti aranna bwa te aba ni berita.

24 Ao e koro bukina bwa ti a kamaraua te tano, ao ti a uniki taian koraa; eng, ti a uniki taian koraa ni kabane i aontano, ake ti uoti man te aba are Ierutarem. Ao e koro bukina bwa a rangi ni

15 *a* Erem. 12:3.
16 *a* Aram. 36:28.
17 *a* 1Nib. 7:4–20.
19 *a* 1Nib. 7:19; 16:7.
23 *a* BK Te Aba ni Berita.

maiu raoi; mangaia ae ti a kakabwaiaki n te mari.

25 Ao e koro bukina bwa ti a kunea iaon te aba ni berita, i nanon ara tai ni mwaamwananga n te tawaana bwa a mwaiti maan n aekaia nako n te buakonikai, te kao aine ao te kao mwaane, ao te aati ao te aoti, ao te kooti ma te kooti ae aki manana, ao maan aika aki manana n aekaia nako, aika bon ibukiia aomata. Ao ti kunei naba aekan tano aika iai biti inanoia, n aiaron te koora, te tirewa, ao te kaobwa.

MWAKORO 19

E karaoi bwaatua Nibwaai man te biti ao e koroi rongorongoia ana botanaomata—E na roko Atuan Iteraera onobubua te ririki man te tai are kitana iai Ierutarem Riaai—E taekin Nibwaai aron karawawatana ma taurakin Iesu—A na ribaki ma ni kamaenakoaki Iutaia ni karokoa boong aika kaitira, are a na manga oki iai nakon te Uea. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ao e koro bukina bwa e tuatua te Uea nakoiu, mangaia ae I a karaoi bwaatua man te biti bwa I aonga ni koroi i aoia rongorongoia au botanaomata. Ao I a koroi i aon taian [a]bwaatua ake I karaoi ana rongorongo [b]tamau, ao taekan naba mwanangara i nanon te rereua, ao ana taeka ni burabeti tamau; ao I koroi naba i aoia taekan naba oin au taeka ni burabeti.

2 Ao I aki ataia n te tai arei ngke I karaoi ae E na tuatua nakoiu te Uea bwa N na karaoi taian [a]bwaatua aikai; mangaia ae ana rongorongo tamau, ma kateirikian ana bakatibu ma angiin riki ara waaki i nanon te rereua a bon koreaki i aon taian moan bwaatua ake i moan taekin; mangaia ae bwaai aika a riki i mwaain karaoan [b]bwaatua aikai a bane ni koaua, ao a babane riki taekaia ni koreaki i aon taian moan bwaatua.

3 Ao ngke I a tia ni karaoi taian bwaatua aikai n aron tuangakiu, ao Ngai ae Nibwaai, I karekea te tua bwa a riai ni koreaki i aon taian bwaatua aikai taekan te mwakuri n ibuobuoki ma taeka ni burabeti, mwakorona aika maataata ma ni kakawaki, a na koreaki i aon [a]bwaatua aikai; ao a na kawakinaki bwaai aika koreaki aikai ibukin reiakinaia au botanaomata, aika a na abaaba i aon te aba, ao ibukin naba bwaai tabeua aika [b]riai, aika ti te Uea ae atai.

4 Mangaia ae Ngai ae Nibwaai, I a koroi rongorongo i aon bwaatua ake tabeua, are a taekinaki iai, ke are a taekinaki iai bwaninin taekan aia bubuaka ma itabaraara ma tiringakia au botanaomata. Ao I a tia ni karaoa aio, ao n tuatua nakoia au botanaomata bwa tera ae a na karaoia i mwin mateu; ao a na kawakinaki

19 1 *a* BK Bwaatua.
b 1Nib. 1:16–17; 6:1–3.
2 *a* 2Nib. 5:30.
b 1Nib. 9:1–5.
3 *a* Iakob. 1:1–4; 3:13–14; 4:1–4.
b 1Nib. 9:4–5; ATM 1:7; R&B 3:19–20; 10:1–51.

bwaatua aikai man te roro teuana nakon teuana, ke man te burabeti temanna nakon temanna, ni karokoa rokon tua riki tabeua mai iroun te Uea.

5 Ao rongorongon [a]karaoan taian bwaatua irou a na kaotaki rimwi; ao taraia, I a waaki ngkanne n aron are I a tia n taekinna; ao I a karaoa aio bwa aonga bwaai aika rang n tabu ni kona ni [b]kawakinaki ibukin aia atatai au botanaomata.

6 E ngae n anne I aki koroboki i aon taian bwaatua ti ngkana I taku bwa te bwai ae [a]tabu. Ao ngkai, ngkana arona bwa I kaairua, n aiaroia ake a kaairua ngkoa; tiaki bwa N na kamaurai ni bukina aia kaairua aomata tabeman, ma bon ibukin [b]kabwakau, ni kaineti ma te rabwata, ao I a kabwara bure ibukin kaairuau.

7 Bwa bwaai ake a tarai aomata tabemwaang bwa moan te kakawaki, ibukin te rabwata ao te tamnei, tabemwaang a [a]kaakeai bonganaia ao n [b]toubekai i aan waeia. Eng, n aiaron naba Atuan Iteraera are a toua aomata i aan waeia; I taekinna, bwa a toua i aan waeia ma N na taekinna riki n te aro teuana—a kaakea, ao a aki ongo n ana taeka n reirei.

8 Ao taraia, e na [a]roko, n aron ana taeka te anera, [b]onobubua te ririki i mwin kitanan Ierutarem iroun tamau.

9 Ao te aonaba ibukin buakakaia, a na taraia bwa te bwai ae akea bonganana; mangaia ae a na bwainikirinna, ao e na kariaia; ao a na oroia, ao e na kariaia. Eng, a na [a]bawareia, ao e na kariaia, ibukin ana tangira n akoakoi ma ana taotaonakinnano ae korakora nakoia natiia aomata.

10 Ao [a]Atuaia ara bakatibu, ake a [b]kairaki mai Aikubita, mai i aan te tautoronaki, ao ni kamaiuaki i nanon te rereua i rouna, eng, ae [c]Atuan Aberaam, ma Itaaka, ao Atuan Iakobwa, e [d]anga ngaia ae te aomata, n aron ana taeka te anera, nako nanon baia aomata aika buakaka, bwa e na [e]tabekakirake, n aron ana taeka [f]Tinoki, ao n [g]tauraki, n aron ana taeka Neum, ao n taunaki i nanon te [h]bwaro, n aron ana taeka [i]Tinoti,

5 *a* 2Nib. 5:28–33.
b BK Koroboki aika Tabu—A na kateimatoaki koroboki aika tabu.
6 *a* Tara te iteraniba are mena iai atuun Ana Boki Moomon.
BK Tabu.
b Moom. 8:13–17; Ita 12:23–28.
7 *a* 2Nib. 33:2; Iakob. 4:14.
b BK Unraa, Kaitara.
8 *a* BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
b 1Nib. 10:4; 2Nib. 25:19.
9 *a* Itaia 50:5–6; Mat. 27:30.
10 *a* 2Nib. 26:12; Mot. 7:27; 27:30–31; Aram. 11:38–39; 3Nib. 11:14–15.
b Otin. 3:2–10; 6:6; 1Nib. 5:15; R&B 136:22.
c KB 32:9; Mot. 7:19; R&B 136:21.
BK Iehova.
d BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
e 3Nib. 27:14.
f Aram. 33:15; 34:7; Erem. 8:19–20; 3Nib. 10:15–16.
BK Koroboki aika Tabu—Koroboki aika tabu ake a bua; Tinoki.
g 2Nib. 6:9; Mot. 3:9.
BK Tauraki n te Kaibangaki.
h Mat. 27:60; Ruka 23:53; 2Nib. 25:13.
i Iakob. 6:1; Erem. 15:11.
BK Tinoti.

are taekinna ni kaineti ma boong n [j]roo aika teniua, ake kanikinaean matena nakoia ake a maeka iaon aban marawa, ai moarara riki ibukiia ake kaain te [k]bata are Iteraera.

11 Bwa e taku te burabeti: Te Uea ae te Atua e na [a]kawaria ni kabane kaain te bata are Iteraera n te bong arei, tabemwaang ni bwanaana, ibukin raoiroia, ao a na rootaki n te kimwareirei ae korakora ma te kamaiuaki, ao tabemwaang a na kawaraki n [b]rebwen te baa ma itin mwaakana, ni buakan marawa, n te ai, ao n te bubu, ao maabubun te [c]roo, ao n ukin [d]aontano, ao n taian [e]maunga aika a ana uotakirake.

12 Ao a na [a]bane n riki bwaai aikai, e taku te burabeti ae [b]Tinoti. Ao taian [c]bwa i aon te aba a na raeuaki, ao ibukin tangitangin te aonaba, a mwaiti uean aban marawa aika ana kairaki iroun tamnein te Atua bwa a na takarua: E a rootaki n te rawawata Atuan te aonaba.

13 Ao naake a mena i Ierutarem, e taku te burabeti, a na [a]bwainikirinaki irouia aomata ni kabane, ngkai ngaia aika a [b]taura Atuan Iteraera, ao ni katannakoi nanoia, n aki butimwaai kanikina ma kakai, ma mwaakan ao mimitongin Atuan Iteraera.

14 Ao ibukina bwa a katannakoi nanoia ma n [a]riba Atuaia Iteraera ae Tabu e taku te burabeti, a na tiotio i nanon maiuia n rabwata, ao ni mate, ao n riki ni [b]katinanikuaki ma n [c]taetae buakaki, ao n ribaki n aba nako.

15 E ngae n anne, ao ngkana e roko te bong arei e taku te burabeti, are a [a]katoka iai katannakoakin nanoia, n aki kaitaraa Atuaia Iteraera ae Tabu, ao ngkanne e na uring ana [b]berita aika tabu ake e a tia ni karaoi nakoia aia bakatibu.

16 Eng, ao e na uring naba [a]aban marawa; eng, ao ni kabane aomata ake kaain te bata are Iteraera, N na [b]ikotiia, e taku te Uea, n aron are taekinna te burabeti are Tinoti, man mwakoron te aonaba ake aua.

17 Eng, ao ni kabane te aonaba a na [a]noora ana kamaiu te Uea, e taku te burabeti; a na kakabwaiaki aba, reeti, neewe, ma aomata ni kabane.

18 Ao Ngai, Nibwaai, I a tia ni koroi bwaai aikai ni kabane ibukiia au botanaomata, bwa e aonga n ae I kaira nanoia bwa a na uringa te Uea ae aia Tia Kaboia.

19 Mangaia ae I taetae nakon te

10 *j* 1Nib. 12:4–5; Erem. 14:20, 27; 3Nib. 8:3, 19–23; 10:9.
k 3Nib. 16:1–4.
11 *a* 3Nib. 9; R&B 5:16.
b Erem. 14:20–27; 3Nib. 8:5–23.
c Ruka 23:44–45; 3Nib. 8:19–20.
d 2Nib. 26:5.
e 3Nib. 8:10.
12 *a* Erem. 14:20–28.
b Iakob. 5:1.
c Mat. 27:51.
13 *a* Ruka 23:27–30.
b 2Nib. 10:3.
14 *a* Itaia 53:3–6; Mot. 14:3–6.
b BK Iutaia.
c TK 28:37; 1Uea 9:7; 3Nib. 16:9.
15 *a* 1Nib. 22:11–12.
b BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
16 *a* 1Nib. 22:4; 2Nib. 10:21.
b Itaia 49:20–22. BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
17 *a* Itaia 40:4–5.

bata are Iteraera ni kabane, ngkana arona bwa a na karekei [a]bwaai aikai.

20 Bwa nooria, e korakai tamneiu n te aro ae I a kua ao a mamaara toman riiu ibukiia ake a mena i Ierutarem, bwa ngke arona bwa e aki nanoanga te Uea, ni kaoti nakoiu bwaai ake a na riki nakoia, n aron are kaoti nakoia burabeti ni kawai, ao are N na tia ni mate naba.

21 Ao e koaua ae e a tia ni [a]kaoti nakoia burabeti ni kawai bwaai ni kabane aika a [b]kaineti ma ngaiia; ao e a tia naba ni kaotia nakoia aomata aika mwaiti bwaai aika a kaineti nakoira; mangaia ae e riai bwa ti na atai aroia bwa a tia ni koreaki i nanon bwaatua aika buraati.

22 Ngkai e koro bukina bwa Ngai, Nibwaai, I a tia n reireinia tariu bwaai aikai; ao e koro bukina bwa I a tia naba ni wareki bwaai aika mwaiti nakoia, aika a tia ni koreaki i nanon [a]bwaatua aika buraati, bwa a aonga n atai bwaai ake e karaoi te Uea n aaba tabeua, i buakoia aomata ni kawai.

23 Ao I wareki bwaai aika mwaiti nakoia aika a koreaki i nanon ana [a]boki Mote; bwa I aonga ni kairi nanoia bwa a na kakoaua te Uea ae aia Tia Kaboia, ao I wareki naba nakoia bwaai aika koreaki iroun te burabeti ae [b]Itaia; bwa I [c]kabootaui kanoan koroboki aika a tabu nakon maiura, bwa ti aonga n [d]raka man reireinaki iai.

24 Mangaia ae I taetae nakoia, ni kangai: Kam na ongo ana taeka te burabeti, ngkami nikiraia kaain te bata are Iteraera, te [a]mwanga are e a tia n oteaki mai iai; kam na ongo ana taeka te burabeti, aika a tia ni koreaki nakoia ni kabane kaain te bata are Iteraera, ao kabotaui nakoimi, bwa e aonga n reke te kantaninga iroumi ao irouia naba tarimi ake kam a tia ni kamaenakoaki mai irouia; bwa n aron aio e a tia te burabeti ni koroi.

MWAKORO 20

E kaota Ana kaantaninga te Uea nakon Iteraera—Iteraera a tia n rineaki man ain te karawawataki ao a na kitana Bwaburon—Kabootaua ma Itaia 48. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ongora ao ongo aio, O kaain te bata are Iakobwa, aika a aranaki bwa Iteraera, aika a otinako man te ran are raanga mai iroun Iuta, ke man te ran ni [a]bwabetito, ake a tuea n aran te Uea, ao a tataekina Atuan Iteraera, ma a aki tuea i nanon te koaua ke i nanon te raoiroi.

19 *a* Enoti 1:16; Moom. 5:12; 7:9–10.
21 *a* 2Uea 17:13; Amota 3:7. BK Burabeti.
b 3Nib. 10:16–17.
22 *a* 1Nib. 22:1.
23 *a* Otin. 17:14; 1Nib. 5:11; Mote 1:40–41.
b 1Nib. 15:20; 2Nib. 25:4–6; 3Nib. 23:1.
c BK Koroboki aika Tabu—Kakawakin koroboki aika tabu.
d 2Nib. 4:15.
24 *a* KB 49:22–26; 1Nib. 15:12; 2Nib. 3:4–5.
20 1 *a* BK Bwabetito.

2 E ngae n anne, a arania bwa kaain te [a]kaawa ae tabu, ma aki [b]mwioko iroun Atuan Iteraera, are bon aia Uea Taanga ni Buaka; eng, arana bon aia Uea Taanga ni Buaka.

3 Nooria, I a tia n tataekin bwaai ake [a]riomoa man moan rikin bwaai; ao a otinako mai nanon wiiu, ao I kaoti nakoia. I kaoti nakoia n te aro ae karina.

4 Ao I karaoia ngkai I ataia bwa [a]kam bonotaninga, ao a matoa roroami n ai aron te biti, ao ramwami buraati.

5 Ao I a tia naba n tataekinna nakoimi man moan rikin bwaai; i mwaain koroni bukina I kaoti nakoimi; ao I kaoti nakoimi bwa kam rawa ni kangai—A tia ni karaoia au [a]bouananti, au bouananti ae kaaraki, ao e a tia n tuangiia au bouananti ae kaburoaki.

6 Ko a tia n noori man ongo bwaai aikai ni kabane; ao e koaua ae ko na aki taekin? Ao I a tia ni kaoti nakoimi bwaai aika boou man te tai aio, ma bwaai naba aika raba, ao ko aki atai.

7 A karikaki ngkai, ao tiaki man moan rikin bwaai, i mwaain naba te bong are ko tuai n ongo iai taekaia ao a tia n taekinaki nakoimi, ko rawa ni kangai—Nooria I atai taekaia.

8 Eng, ao kam aki ongo; eng, kam aki atai; eng, man te tai arei ao a bon aki uki taningami; bwa I ataia ae kam na mwakuri i nanon te babakanikawai, ao kam na aranaki bwa [a]taan riaoa te tua mai nanon te biroto.

9 Ma e ngae n anne, ibukin kakawakin raoiroin [a]arau N na aki un, ao ibukin neboau N na aki kararoaai mai iroum, ma n aki katinanikuko.

10 Bwa, nooria, I a tia ni kaitiakiko, I a tia n rineiko ma i nanon ain te [a]karawawataki.

11 Bon ibukiu, eng, bon ibukiu N na karaoa aio, bwa I aki tangiria bwa e na kabarekaki [a]arau, ao N [b]aki anga mimitongiu nakon temanna.

12 Ongora irou, O Iakobwa, ao Iteraera ae I rineiia, bwa bon Ngai ngaia; bon Ngai naba te [a]moan, ao bon Ngai naba te kabanea.

13 E a tia baiu ni [a]katea aan te aonaba, ao e a tia angaataiu ni karika karawa. I weewete nakoia ao a uaaia n teirake.

14 Ngkami ni kabane, ikotaki ao ongo; antai i buakoia ae e a tia n atong bwaai aikai nakoiia? Te Uea e a tia n tangiria; eng, ao e na [a]kakoroi bukin ana taeka ake e a tia n taekin rinanoia; ao e na karaoa kukurein nanona i aon [b]Bwaburon, ao e na arora baina nako aoia I-Kareria.

2 *a* Itaia 52:1.
BK Ierutarem.
b KT mwioko iroun.
3 *a* Itaia 46:9–10.
4 *a* KT Iteraera.
5 *a* BK Taromauri Bouananti.
8 *a* TAre. 58:3.
9 *a* 1Tamu. 12:22; TAre. 23:3; 1Ioan. 2:12.
10 *a* BK Kaangaanga.
11 *a* Iere. 44:26.
b Itaia 42:8; Mote 4:1–4.
12 *a* Kaoti. 1:17; 22:13.
BK Arebwa ao Omeka; Karimoa n Nati.
13 *a* TAre. 102:25.
BK Karika, Kariki Bwai.
14 *a* 1Uea 8:56; R&B 64:31; 76:3.
b BK Bwabera, Bwaburon.

15 Ao e taku naba te Uea: Ngai ae te Uea, eng, I a tia n taetae; eng, I a tia ni weteia bwa e na tataekinna, I a tia ni kairia, ao e na waakina kawaina ma te kakabwaiaki.

16 Nakomai kaniiai; I a tia n aki taetae ni [a]karaba; mai moana, man te tai are e taekinaki iai ao I a tia n taetae; ao te Uea ae te Atua, ma Tamneina ae e kanakomaiai.

17 Ao aikai ana taeka te Uea, am [a]Tia Kaboko, ae Atuaia Iteraera ae Tabu; I a tia ni kanakoatia, te Uea ae te Atua are reireiniko ae tamaroa ibukim, are [b]kairiko nakon te kawai are ko na nako iai, ae e a tia ni karaoa aio.

18 O bwa ngke ko a tia n ongo n au [a]tua—ao e na tia n reke iai raum n aiaron te karaanga, ao raoiroim n aiaron naon marawa.

19 A na riki naba [a]kanoam n aiaron mwaitin te tano; natim n aiaron mwaitin atamana; e na riai n aki kaakeaaki ke ni kamaunaki aram mai matau.

20 Kam na [a]otinako mai Bwaburon, birinako ma irouia I-Kareria, ma te bwana n anene kam na taekinna, tuatua aio, atonga aei nakon tabon aonaba; kam na kangai: E a tia te Uea ni kabooa ana [b]toro ae Iakobwa.

21 Ao a [a]aki taka; e kairia rinanon te rereua; e kawanakoa te ran man te [b]bwa ibukiia; e bwena te bwa ao e a raanga te ran.

22 Ao e ngae ngke e a tia ni karaoi bwaai aikai ni kabane, ao aika korakora riki, bon akea te [a]rau e taku te Uea nakoia aika buakaka.

MWAKORO 21

E na riki te Mesia bwa te oota nakoia Tientaire ao e na kainaomataia buure—E na manga ikotaki Iteraera ma te mwaaka n tain kaitira ni boong—A na riki Uea bwa taama aika a na tararuaiia—Kabootaua ma Itaia 49. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ao n okirana riki: Ongora, O ngkami kaain te bata are Iteraera, ngkami ni kabane ake a tia ni kaokoroaki ma ni kaeaki nako ibukin aia buakaka taan kaira te ekaretia ibukiia au botanaomata; eng, ngkami ake kam kaokoroaki, aika a maenako n aaba nako, aika au botanaomata, O kaain te bata are Iteraera. Kakauongo, ngkami kaain [a]aban marawa, nakoiu, ao ongorangkami aika kam [b]raroa nako; e a tia te Uea ni weteai mai nanon te biroto; e a tia n taekina arau mai nanon biroton tinau.

2 Ao e a tia ni karika wiiu bwa aiaron te kabaang ae kakang; ao e a tia ni karabaai i aan nuun baina, ao ni karikai bwa te kai ni katebe ae raneanea; ao e a tia ni karabaai i nanon nnen ana kai ni katebe.

3 Ao n taku nakoiu: Ngkoe ae

16 *a* Itaia 45:19.
17 *a* BK Tia Kabooira.
b BK Kairiri, Kaungaki; Kaotioti.
18 *a* Min. 8:5.
19 *a* KB 22:15–19; Otea 1:10.
20 *a* Iere. 51:6; R&B 133:5–14.
b Itaia 44:1–2, 21.
21 *a* Itaia 41:17–20.
b Otin. 17:6; WI 20:11; 1Nib. 17:29; 2Nib. 25:20.
22 *a* BK Te Rau.
21 1 *a* 1Nib. 22:4; 2Nib. 10:20–22.
b R&B 1:1.

au [a]toro, O ngkoe ae Iteraera, ae N na mimitong iroum.

4 Ao ngkanne I taku, I a tia ni beku n akea uaana, I a tia ni kabanea korakorau ibukin te akea ao n akea uaana; n te koaua au moti e mena iroun te Uea, ao au mwakuri iroun te Atua.

5 Ao ngkai, e taku te Uea—ae Ngaia are e [a]karikai i nanon te biroto bwa N na riki bwa ana toro, bwa N na kaoka Iakobwa nakoina—e ngae ngkai e tuai ni botaki Iteraera, ao N na bon mimitong imatan te Uea, ao e na riki Atuau bwa korakorau.

6 Ao E taku: Bon te bwai ae beebete bwa kam na riki bwa au toro are e na kateirakeia ana [a]baronga Iakobwa, ao ni kaokia kaain Iteraera ake a tia ni kawakinaki. Ao n anga ngkoe bwa te [b]oota nakoia [c]Tientaire, bwa ko aonga n riki bwa au tia kamaiu nakon tabon aonaba.

7 Aikai ana taeka te Uea, ae te Tia Kaboa Iteraera, ae Teuare Tabu, are a na bane n ribaia aomata, are a na bane n ribaia aaba nako, are e na riki bwa aia toro uea: A na nooriko uea ao a na teirake, a na neboiko naba natinuea, ibukin ae e kakaonimaki te Uea.

8 Aikai ana taeka te Uea: N te tai ae riai are I ongo iai iroum, O aban marawa, ao ni bongin te kamaiuaki are I a tia ni buokiko iai; ao N na kawakiniko, ao N na anganiko [a]au toro bwa te berita ae tabu ibukiia aomata, ibukin katean te aonaba, bwa e aonga nibwaina te aba are e a tia ni kitanaki.

9 Bwa ko aonga ni kangai nakoia [a]taenikai: Waaki nako; nakoia aika tekateka i nanon te [b]roo: Kaotingkami. A na amwarake iaon kawai, ao a na mena aia [c]tawaana n taabo aika rietata.

10 A na aki baki ke n taka, e na aki naba rootia te kabuebue ke n rootaki ntaai bwa a na kairaki iroun are iai nanoangakia irouna, e na kairiia nako rarikin koburake n ran.

11 Ao N na karaoi au maunga bwa kawai, ao a na karietataki au [a]kawai.

12 Ao ngkanne, O te bata are Iteraera, nooria, a na roko bwaai [a]aikai mai ike raroa; ao nooria, bwaai aika mai meang ao mai maeao; ao bwaai aikai a roko mai aban Tinim.

13 [a]Anene, O karawa; ao kimwareirei, O te aonaba; bwa waeia ake a mena i mainiku ana kamatoaki; ao takarua n anene, O maunga; bwa a na manga aki tiringaki; bwa te uea e a tia ni kabeebeteia ana botanaomata, ao e na nanoangaia ake a karawawataki.

3 *a* NI 25:55; Itaia 41:8; R&B 93:45–46.
5 *a* Itaia 44:24.
6 *a* BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tengaun ma uabaronga.
b R&B 103:8–10; Abe. 2:10–11.
c 3Nib. 21:11.
8 *a* 2Nib. 3:6–15; 3Nib. 21:8–11; Moom. 8:16, 25.
9 *a* BK Kamaiuakia Maate.
b 2Nib. 3:5.
c Etek. 34:14.
11 *a* Itaia 62:10; R&B 133:23–32.
12 *a* Itaia 43:5–6.
13 *a* Itaia 44:23.

14 Ma, nooria, e taku Tion: E a tia ni kitanai te Uea, ao e a tia ni mwanuokinai au Uea—ma e na kaotia bwa e tuai.

15 Bwa e kona te [a]aine ni mwaninga taekan natina ae mamma, bwa e na akea ana nanoanga nakon natina te mwaane ae kanoan birotona? Eng, tao ana kona ni [b]mwaninga, ma N na bon aki mwanuokiniko, O te bata are Iteraera.

16 Nooria, I a tia ni koroi arami iaon [a]nanon baiu; a na teimatoa uringan ami oo imatau.

17 A na waekoa natimi ni kaaitaraia taan urubwai ao a na nako mai iroum aomata ake a tia ni [a]urubwaiko.

18 Euti matam ma n taratara nako ao nooria; aomata aika a [a]botaki ni kabane, a na bane n nakoim. Ao ngkai I maiu, e taku te Uea, ko na bon kunnikaiko ma ngaiia n aiaron bwaai ni katamaroa i aoia ao kabaei n aiaron te tia mare.

19 Bwa am tabo aika akea kaaia ao am tabo aika kamaroa, ao abam are e a tia n uruakaki, e a riki ni wariki ibukin te maekanaki ao aomata ake a kaniko; a na raroa nako.

20 Ao ataei ake ko na bungiia, i mwin ae ko a tia ni kabuaa are te moan, a na manga taetae riki nakon taningam ni kangai: E rang ni [a]wariki te tabo aio ibukiu, anganai te tabo are N na kona ni maeka iai.

21 Ao ngkanne [a]ko na taku inanom: Antai ae e a tia ni karikiia aikai ibukiu, ngkai a tia ni bua natiu, ao I a [b]kanoabo, te bure ngai, ao I a tiotio nako? Ao antai ae e a tia ni kaikawaia naakai? Nooria, I a tia n tiku n ti ngai; naakai a mena ia ngkoa?

22 Aikai ana taeka te Uea ae te Atua: Nooria, N na tabekarake baiu nakoia [a]Tientaire, ao ni katea au [b]buraeki nakoia te botanaomata; ao a na uotia natim mwaane i nanon [c]baia, ao a na uotiia natim aine i aon angaia.

23 Ao a na riki taian [a]uea n ai aroia am [b]tama n tararua, ao aia uea aine a riki bwa am tina n tararua; a na bobaraaki nakoim ni kaitaraa aontano, ao n newea te bubu are mena i aon waem; ao ko na ataia bwa bon Ngai te Uea; bwa a na aki maamaa akana [c]tataningaai.

24 Bwa a na anaaki konaia naake a korakora mai irouia, ke ni kainaomataki aika [a]tautoronaki i aan te tua?

25 Ma e taku te Uea, ake a tautoronaki irouia aika korakora a na anaaki ao konaia aika bubuaka a na kamaiuaki; bwa N na

15 *a* BK Aine.
b Itaia 41:17; Aram. 46:8; R&B 61:36.
16 *a* Tek. 13:6.
17 *a* 3Nib. 21:12–20.
18 *a* Mika 4:11–13.
20 *a* KE ribwa, ke wariki.
21 *a* KT Tion.
b Itaia 54:1; Kara. 4:27.
22 *a* Itaia 66:18–20.
b Itaia 11:12; 18:3.
c 1Nib. 22:8; 2Nib. 10:8–9.
23 *a* Itaia 60:16.
b 1Nib. 22:6.
c 2Nib. 6:13; R&B 98:2; 133:10–11, 45.
24 *a* 1Nib. 21:25.

kaaitaraa ane e kaaitarako, ao N na kamaiuia natim.

26 Ao N na [a]kamwarakeia akana a bwainikiriniko n oin irikoia; ao a na manging n oin raraaia n aiaron te wain ae karewe; ao a na [b]ataia ni kabane aomata bwa Ngai, te Uea, bon am Tia Kamaiu ao am Tia Kabomwi, ae [c]Atuan Iakobwa ae Korakora.

MWAKORO 22

E na kamaenakoaki Iteraera ni kabuta te aonaba—Tientaire a na tararua ao man karikirakea Iteraera ma te euangkerio ni boong aika kaitira—Iteraera a na botaki ao ni kamaiuaki, ao aika buakaka a na urarake n aiaron kaai aika mwauu—E na uruakaki uean te riaboro, ao e na kabaeaki Tatan. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa Ngai, Nibwaai, i mwin ae I a tia ni wareki bwaai aikai, ake a koreaki i aon [a]bwaatua aika buraati, ao a nakoiu tariu ao n taku nakoiu: Tera nanon bwaai aika ko a tia ni wareki aikai? Nooria, e riai bwa ti na maataata n nanoia ae bon taekan bwain te tamnei, aika a na koro bukiia n te maiu n tamnei ao tiaki n te maiu n rabwata?

2 Ao Ngai, Nibwaai, I taku nakoia: Nooria a tia ni [a]kaotaki nakon te burabeti ni bwanaan te [b]Tamnei; bwa mai iroun te Tamnei ao bwaai ni kabane a bon kaotaki nakoia [c]burabeti, bwaai ake a na roko nako aoia natia aomata ake a kaineti nakon te maiu n rabwata.

3 Mangaia ae bwaai ake I a tia ni wareki bon bwaai aika kaineti ma bwaai aika [a]bwain te rabwata ao te tamnei; bwa e tara n ae te bata are Iteraera, n te tai aei ke rimwi riki, a na [b]kamaenakoaki i aon te aonaba ni kabuta, ao i buakoia naba botanaomata nako.

4 Ao nooria, a mwaiti ake a tia ni bua taekaia mai irouia ake a mena i Ierutarem. Eng, angiia kaain [a]baronga nikabane a tia ni [b]kairaki nako; ao a tia ni kamaenakoaki n tiotio nako nakon aon [c]aban marawa; ao a mena ia akea mai iroura ae e ataia, ma ti ti ataia bwa a tia ni kairaki nako.

5 Ao ngkai a tia ni kairaki nako, ao bwaai aikai a bon tia n taetae ni burabetiaki ibukiia, ao ibukiia naba ake a na kamaenakoaki ma ni kamangaoaki i mwin aio, ibukin Atuaia Iteraera ae Tabu; ibukin kaitaraana a na kamatoai nanoia mai irouna; mangaia ae, a na kamaenakoaki i buakoia botanaomata nako ao a na [a]ribaki irouia aomata ni kabaneiia.

6 Ma e ngae n anne, ao i mwin [a]tararuakia irouia [b]Tientaire, ao

26 *a* 1Nib. 22:13–14.
b Mot. 11:22.
c BK Iehova.
22 1 *a* 1Nib. 19:22; 2Nib. 4:2.
2 *a* 2Bet. 1:19–21.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.
3 *a* R&B 29:31–34.
b 1Nib. 10:12–14; 2Nib. 25:14–16.
BK Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
4 *a* BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua.
b 2Nib. 10:22.
c 1Nib. 21:1; 2Nib. 10:8, 20.
5 *a* 1Nib. 19:14.
6 *a* 1Nib. 21:23.
b BK Tientaire.

ngkana e tia te Uea n tabeka baina nako aoia Tientaire ma ni kateia bwa te buraeki, ao a tia n uotaki [c]natiia i nanon baia, ao natiia aine a tia ni karoaki i aon angaia, nooria bwaai aika a tia n taekinaki aikai bon ibukin te maiu aio; bwa bon taekan ana berita ae tabu te Uea ma ara bakatibu; ao ti kananonaaki iai ni boong aika a na roko, ao tarira naba ni kabane aika kaain te bata are Iteraera.

7 Ao nanona bwa ngkana e roko te tai are a na tia ni kamaenakoaki ma ni kamangaoaki iai te bata are Iteraera, bwa te Uea ae te Atua e na kateirakea te botanaomata ae korakora i buakoia [a]Tientaire, eng, i aon te aba aio; ao irouia a na [b]kamaenakoaki kanoara.

8 Ao ngkana a tia ni kamaenakoaki kanoara ao e na waaki te Uea ae te Atua ni karaoa te [a]mwakuri ae kamimi i buakoia [b]Tientaire, are e na korakora [c]bonganana nakoia kanoara; mangaia are, e a kabootauaki iai ma aron kaikawakia irouia Tientaire ao ni uotaki i nanon baia ao i aon angaia.

9 Ao e na [a]kakawaki naba nakoia Tientaire; ao tiaki ti nakoia Tientaire ma [b]nakoia te [c]bata are Iteraera ni kabane, are e na kaotaki iai kanoan ana [d]berita ae tabu Taman karawa nakon Aberaam, ni kangai: I nanon [e]kanoam a na bane botanaomata i aon te aonaba ni [f]kakabwaiaaki.

10 Ao I tangiria, tariu, bwa kam na ataia bwa botanaomata ni kabane n te aonaba a na bon aki kona ni kakabwaiaki ti ngkana e [a]kaota baina nako mataia botanaomata ni kabane.

11 Mangaia ae te Uea ae te Atua e na waki ni kaota baina nako mataia botanaomata ni kabane, ni kakoroa nanon ana berita ae tabu ma ana euangkerio nakoia ake kaain te bata are Iteraera.

12 Mangaia ae e na manga kaotinakoia riki man te tautoronaki, ao a na bane ni [a]botaki n aban rikiia; ao a na kaotinakoaki mai nanon te [b]roo ma te rootongitong; ao a na ataia ae te [c]Uea bon aia [d]Tia Kamaiu ao aia Tia Kabomwi, ae [e]Atuan Iteraera ae Korakora.

13 Ao raraan te ekaretia ae korakora man [a]ribaki, are kabekaaun te aonaba ni kabane, e na oki nako aon atuuia; bwa a na [b]bubuaka imarenaia, ao [c]oin aia kabaang a na bwaka nako aon oin atuuia, ao a na manging n oin raraaia.

14 Ao [a]aaba ni kabane ake ana

6 *c* 1Nib. 15:13.
7 *a* 3Nib. 20:27.
b 1Nib. 13:12–14; 2Nib. 1:11.
8 *a* Itaia 29:14; 1Nib. 14:7; 2Nib. 27:26.
BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b 2Nib. 10:10–11; 3Nib. 16:4–7; Moom. 5:19.
c 1Nib. 15:13–18; 3Nib. 5:21–26; 21:7.
9 *a* 1Nib. 14:1–5.
b 2Nib. 30:1–7.
c 2Nib. 29:13–14.
d TK 4:31.
e BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
f KB 12:2–3; 3Nib. 20:27; Abe. 2:9–11.
10 *a* Itaia 52:10.
12 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
b BK Roo, Maiu n Tamnei.
c 2Nib. 6:10–11.
d BK Tia Kamaiu.
e BK Iehova.
13 *a* BK Riaboro—Ana ekaretia te riaboro.
b 1Nib. 14:3, 15–17.
c 1Nib. 21:26.
14 *a* Ruka 21:10.

buakaniko, O te bata are Iteraera a na manga rairaki ni kaitaraiia imarenaia, ao a na [b]bwaka nako nanon te rua are a kekenna bwa a na kamwaneia iai ana botanaomata te Uea. Ao ni kabane ake a [c]buakana Tion a na kamaunaki ao te kabekaau are e korakora, are e a tia ni kaburei kawain nako te Uea aika a eti, eng ae bon te ekaretia ae korakora man ribaki, e na bwaka nakon [d]bubun te tano ao e na korakora bwakana.

15 Bwa nooria, e taku te burabeti, e waekoa n roko te tai are e na akea iai mwaakan Tatan iaon nanoia natiia aomata; bwa ane e na waekoa n roko te bong are a na riki iai aika kamoa ni kabane ao aika karaoi bwaai aika buakaka a na riki n aiaron te [a]kai ae mwauu; ao e na roko te bong are a na riai ni [b]kabuekaki iai.

16 Bwa ane e na waekoa n roko te bong are e na bwaro iai [a]unin nanon te Atua nako aoia natiia aomata ni kabane; bwa e na aki kariaia bwa aika a buakaka a na tiringia aika a raoiroi.

17 Mangaia ae, e na [a]kamaiuia aika [b]raoiroi ni mwaakana, e ngae ngkana e riai ni kaota bwaninin unin nanona, ao a na kamaiuaki aika raoiroi, e ngae naba ngkana arona bwa e riai kabuekaia aia kairiribai n te ai. Mangaia ae, a na riai n aki maaku aika raoiroi; bwa e taku ana taeka te burabeti, a na kamaiuaki, e ngae ngkana arona bwa man te ai.

18 Nooria, tariu, I tuangkami, bwa a na waekoa ni koro bukin bwaai aikai; eng, n aiaron te raraa, ma te ai, ma buanen te bubu a riai n roko; ao e riai bwa e na riki i aon te aonaba aei; ao e na roko nakoia aomata n te maiu n rabwata ngkana arona bwa a kamatoai nanoia nakon Atuaia Iteraera ae Tabu.

19 Bwa nooria, a na bon aki mate aika raoiroi; bwa e na riai n roko te tai are ni kabane ake a buaka ni kaitaraa Tion a na kamaunaki.

20 Ao te Uea e na bon katauraoa te kawai ibukiia ana botanaomata, are e na koro iai bukin ana taeka Mote, ake e taekin ni kangai: E na kateirakea te [a]burabeti te Uea ae te Atua i buakomi, n ai arou; ao mai irouna are kam na ongo iai taekan bwaai ni kabane, ni bwaai ni kabane ake e na taekin nakoimi. Ao e na koro bukina bwa are ni kabane ake a aki kan ongo iroun te burabeti anne a na bon bane ni [b]kamaunaki mai i buakoia te botanaomata.

21 Ao ngkai Ngai, Nibwaai, I taekinna nakoimi, bwa te [a]burabeti are taekinna Mote bon Atuaia Iteraera ae Tabu; mangaia ae e

14 *b* Itaia 60:12; 1Nib. 14:3; R&B 109:25.
c 2Nib. 10:13; 27:3.
d Itaia 25:12.
15 *a* Itaia 5:23–24; Naum 1:10; Maraki 4:1; 2Nib. 15:24; 26:4–6; R&B 64:23–24; 133:64.
b TAre. 21:9; 3Nib. 25:1; R&B 29:9.
BK Aonaba—Kaitiakan te aonaba.
16 *a* 1Nib. 14:17.
17 *a* 2Nib. 30:10; Mote 7:61.
b 1Nib. 17:33–40.
20 *a* Ioane 4:19; 7:40.
b R&B 133:63.
21 *a* TK 18:15, 18; Mwak. 3:20–23; 1Nib. 10:4; 3Nib. 20:23.

na karaoa te [b]motiki taeka i nanon te raoiroi.

22 Ao a riai n aki maaku aika raoiroi, bwa tiaki ngaia aika a na kamangaoaki. Bwa bon uean te riaboro, are e na tia ni kateaki i buakoia natiia aomata, are ueana e kateaki i buakoia aika maiu n te maiu n rabwata—

23 Bwa e na waekoa n roko te tai are [a]ekaretia ni kabane ake a kateaki ibukin karekean te raka, ao ni kabane ake a tia ni kateaki ibukin karekean te mwaaka i aon te maiu n rabwata, ao ake a tia ni kateaki ibukin te [b]kan ataaki imatan te aonaba, ao ake a ukoukora kaibwabwarun te maiu n rabwata ao bwain te aonaba, ao ni karaoi makuri ni kabane aika buakaka; eng, ni kakimototoa, ni kabane ake a kaaina uean te riaboro ngaia aika a riai ni maaku, ao n [c]ruru; ngaiia aika a na karinanoaki i nanon te bubu; ao ngaiia aika a na riai n [d]urarake n aiaron taian kai aika mwau; ao aio n aron ana taeka te burabeti.

24 Ao e na waekoa naba n roko te tai are aika raoiroi a na riai ni kairaki rake n ai aroia [a]kao ataei n te nne ni man, ao Atuaia Iteraera ae Tabu e na riai n tautaeka n akea totokoana, ma te korakora, ma te mwaaka, ao te mimitong ae korakora.

25 Ao e na [a]botiia natina man mwakoron te aonaba aika aua; ao e na nambwan ana tiibu, ao a kinaa, ao e na ti teuana te nanai ao temanna te [b]tia kaawakin tiibu; ao e kamwarakeia ana tiibu, ao irouna a na kunea te [c]tawaana.

26 Ao ibukin korakoran raoiroia ana botanaomata, [a]Tatan akea mwaakana; mangaia ae e na aki kabwaraki i nanon i nanon te maan ae [b]ririki aika mwaiti; bwa bon akea mwaakana i aon nanoia aomata ngkai a maeka i nanon te raoiroi, ao e [c]tautaeka Atuaia Iteraera ae Tabu.

27 Ao ngkai nooria, Ngai, Nibwaai, I tuangkami bwa a na bane n roko bwaai aikai n te maiu n rabwata.

28 Ma, nooria, ni kabane aaba, reeti, neewe, ao aomata ni kabaneia a na maeka ma te rau i nanon Atuaia Iteraera ae Tabu ngkana arona bwa a na [a]rairinanoia.

29 Ao ngkai, Ngai, Nibwaai, I katoka au koroboki; bwa I aki kona n taekin bwaai riki tabeua n te tai aio ni kaineti ma bwaai aikai.

30 Mangaia ae tariu, I tangiria bwa kam na iangoia bwa bwaai ake a tia ni koreaki i aon [a]bwaatua

21 *b* TAre. 98:9; Mote 6:57.
23 *a* 1Nib. 14:10; 2Nib. 26:20. BK Nakoanibonga ae Kewe.
b Ruka 6:26; Aram. 1:3.
c 2Nib. 28:19.
d 2Nib. 26:6.
24 *a* Amota 6:4; Maraki 4:2; 3Nib. 25:2.
25 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
b BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
c TAre. 23.
26 *a* Kaoti. 20:2; Aram. 48:17; R&B 43:31; 45:55; 88:110; 101:28. BK Riaboro.
b Iakob. 5:76.
c BK Tenga n Ririki.
28 *a* BK Kabwara bure; Raira nanom, Rairannano.
30 *a* 2Nib. 4:2.

aika buraati a bon koaua; ao a kakoaua bwa e riai te aomata n ongeaba nakon ana tua te Atua.

31 Mangaia ae kam riai n aki iangoia bwa ti ngai ma tamau aika ti a tia ni kaoti koauaia ao n reireinia naba. Mangaia ae ngkana kam na ongeaba nakon taian [a]tua, ao n teimatoa ni karokoa te toki, kam na kamaiuaki n te kabanea ni bong. Ao bon aei arona. Amen.

ANA KAUOUA NI BOKI NIBWAAI

Rongorongon maten Riaai. A teirake tarin Nibwaai ni kaitaraa. Te Uea e kauringa Nibwaai bwa e na nakon te rereua. Mwanangana i nanon te rereua, ao rongorongo riki tabeua.

MWAKORO 1

E taetae ni burabeti Riaai n taekina te aba n inaomata—A na kamaenakoaki kanoana ma n tiringaki ngkana a aki butimwaea Atuan Iteraera ae Tabu—E kairoroia natina mwaane bwa a na katokai otangaia ae te raoiroi. Uakaan ma 588–570 I.K.

AO ngkai e koro bukina bwa ngkai Ngai ae Nibwaai, ngke I a tia n reireiniia tariu, ao [a]tamara, ae Riaai, e taekin nakoia bwaai aika a bati, ao ni manga kaoki riki nakoia, n aron bwaai aika a tamaroa ake e a tia ni karaoi te Uea ibukiia ni kairakiia nako mai aban Ierutarem.

2 Ao e taekin nakoia aron [a]unraaia i nanon marawa, ao ana nanoanga te Atua ngke e kamauri maiuia, ao a aikoa iinako i nanon marawa.

3 Ao e taetae naba nakoia ni kaineti ma te aba ni berita, are e a tia n reke irouia—ai korakorara ana nanoanga te Uea nakoira ngke e tuatua bwa ti na kitana aban Ierutarem.

4 Bwa nooria, e taku, I a tia n noora te [a]mii ni burabeti, are I a ataia mai iai bwa e a tia n uruakaki [b]Ierutarem; ao ngke arona bwa ti tiku i Ierutarem ao are ti a tia ngkai ni [c]mate.

5 Ma e taku, e ngae ngke ti a tia ni karawawataki ao e a tia n reke iroura te [a]aba ni berita, ae te aba ae [b]rineaki i buakoia aaba nako; are te aba are e berita n ae tabu iai nakoiu te Uea ae te Atua bwa e na riki bwa abaia kanoau. Eng,

31 *a* Mat. 19:17.
BK Ana Tua te Atua.

[2 NIBWAAI]
1 1 *a* BK Tamanuea, Ae mai iron te Tamanuea.
2 *a* 1Nib. 18:9–20.
4 *a* BK Mi ni Burabeti.
b 2Uea 24:14–15; Iere. 44:2; 1Nib. 1:4; Erem. 8:20.
c Aram. 9:22.
5 *a* BK Te Aba ni Berita.
b Ita 2:9–10.

e a tia ni [c]berita n ae tabu te Uea bwa e na anga te aba aio nakoiu, ao nakoia natiu n aki toki, ao nakoia naba ake a na kairaki n nakomai ma n aaba nako n ana kairiri te Uea.

6 Mangaia ae, Ngai, ae Riaai, I taetae ni burabeti n aron ana mwakuri te Tamnei are e mena irou, bwa a na bon [a]akea ae e na roko n te aba aei ma ti ngkana a kairaki ni bain te Uea.

7 Mangaia ae e a tia ni katabuaki te [a]aba aio nakoia ake e kairiia n nakomai te Uea. Ao ngkana a toro irouna n iri ana tua ake e a tia n anganiia, ao e na riki te aba aio bwa te aba n [b]inaomata ibukiia; mangaia ae a na aki kona ni manga reke i an te tautoronaki; ao ngkana e riki anne ao e na riki ibukin te bure; ao ngkana e korakora te bure ao e na [c]maraia te aba ibukin aia mwakuri, ma a na teimatoa kakabwaia nakoia aika a raoiroi n aki toki.

8 Ao taraia, bon te iango ae wanawana bwa e na karabaki te aba aio n te tai aio man aaba ake tabeua; bwa ngkana e ataaki taekana n aaba ake tabeua; a na mwaiti aaba ake a na kaona te aba, ao a na akea abaia ake bon oin kaain te aba.

9 Mangaia ae Ngai, Riaai, I a karekea te berita mai iroun te Uea ae te Atua, bwa a riai aomata ni [a]kabane ake a kanakoaki nakon te aba aio mai Ierutarem irouna bwa a na kaawakin ana tua, ao a na [b]maiu raoi i aon te aba aio; ao a na raba taekaia man aaba ake tabeua, bwa a na abana te aba aio n ti ngaia. Ao ngkana a teimatoa ni [c]kaawakin ana tua ao a na kakabwaiaki i aon te aba aio, ao a na akea ae e kaaitaraia, ke n anai aban rikiia; ao a na maeka i nanon te rau n aki toki.

10 Ma nooria, ngkana e roko te tai are a na bua iai i nanon aia kerikaaki n aia aki onimaki, i mwin reken kakabwaia aika a mwaiti irouia ma ni bain te Uea—ao n ataa aron karikan te aonaba, ao a ataia aomata ni kabane, aron ana mwakuri ae korakora ma ni kamimi te Uea man moan karikan te aonaba; ao n tia ni karekea te mwaaka ni karaoi bwaai ni kabane i nanon te onimaki; ma taian tua ni kabane mani moan rikin bwaai, ao n tia ni kairaki nakon te aba ni berita ae kakawaki aio n ana raoiroi ae aki totoki—ao taraia bwa I taku, bwa ngkana e roko te bong are a na kaitaraa iai Atuan Iteraera ae Tabu, ae te [a]Mesia ni koaua, ae aia Tia Kaboia ae Atuaia, ao nooria, e na reke ana moti ae e tutuaraoi iaoia.

11 Eng, e na karokoi [a]aaba riki tabeua nakoia, ao e na anganiia te mwaaka, ao e na anai mai irouia abaia ake aia bwai, ao e na [b]kamaenakoia ma n tiringiia.

5 *c* BK Berita ae Tabu.
6 *a* 2Nib. 10:22.
7 *a* Mot. 29:32; Aram. 46:10, 20.
b 2Nib. 10:11.
BK Te Inaomata.
c Aram. 45:10–14, 16; Moom. 1:17; Ita 2:8–12.
9 *a* 2Nib. 4:4; Aram. 9:13.
b TK 29:9.
c BK Ongeaba.
10 *a* BK Mesia.
11 *a* 1Nib. 13:12–20; Moom. 5:19–20.
b 1Nib. 22:7.

12 Eng, e na wakinaki te [a]tiri-
tiri man te roro teuana nakon te
roro teuana, ao ni kawaraki ma te
katuaeaki ae korakora; mangaia
ae natiu, I tangiria bwa kam na
uringnga; eng, I tangiria bwa
kam na ongo n au taeka.
13 O bwa ngke arona bwa kam
na uti; kam na uti man te matuna-
ko, eng, man te matu ni [a]moone,
ao kam na motiki [b]taurekereke
aika a buakaka ake kam kabaeaki
iai, aika taurekereke aika a kabae-
aki iai natiia aomata, ao a kairaki
iai bwa taenikai nakon [c]marawan
te rawawata ae akea tokina ma
te aki rau.
14 Uti! ao teirake man te tano,
ao ongora n ana taeka te [a]karo ae
ruru, ao e a kaan karuoan rabwa-
tana nako nanon te [b]rua ni mate
ae mwaitoro ma n aki rongoaa, ae
e aki kona ni manga oki mai iai te
tia mwananga; i nanon tabeua te
bong ao N nang iranako [c]kawain
te aonaba ni kabane.
15 Ma nooria, e a tia te Uea ni
[a]kabooa tamneiu mai moone; I a
tia n noora mimitongina, ao I a
katobibiaki n [b]bain ana [c]tangira
n aki toki.
16 Ao I tangiria bwa kam na
uringnga n iri nanon ana [a]tua ao
ana moti te Uea; nooria, aio bon
tabeaiangan tamneiu mai moana.
17 E a tia ni karawawataki
nanou n te rawawata man te tai
teuana nakon te tai teuana, bwa
I raraoma, bwa e na bwakaring-
kami bwaninin [a]unin te Uea ae
Atuami ibukin matoan nanomi
ao kam na [b]kaakeaki ma n tiri-
ngaki n aki toki.
18 Ke e na roko te maraia i aomi
i nanon [a]rooro aika a mwaiti; ao
e roko te kabang i aomi, ma taian
rongo, ao kam ribaki, ao kam kai-
raki ni kaineti ma ana kantaninga
ao ana tautaeka te [b]riaboro.
19 O natiu aika mwaane, bwa a
na aki riki bwaai aikai nakoimi,
ao bwa kam na riki bwa aomata
aika rineaki ma n [a]tangiraki iroun
te Uea. Ma nooria, e na karaoaki
are nanona; bwa a raoiroi [b]kawai-
na n aki toki.
20 Ao e a tia n taekinna bwa:
[a]Ngkana kam kaawakin au [b]tua,
ao kam na [c]kakabwaiaki n te aba;
ma ngkana kam aki kaawakin
au tua, ao kam na kaakeaki mai
matau.
21 Ao ngkai e aonga ni kukurei
tamneiu iroumi, ao bwa e aonga
ni kiitana te aonaba nanou ma
te kukurei iroumi, bwa e aonga

12 *a* Moom. 1:11–19; 4:11.
13 *a* BK Moone.
b Aram. 12:9–11.
c 1Nib. 15:28–30; Erem. 3:29–30.
14 *a* BK Kaaro.
b BK Te Mate, n Rabwata.
c Iotua 23:14.
15 *a* Aram. 36:28. BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
b Iakob. 6:5; Aram. 5:33; 3Nib. 9:14.
c Rom 8:39. BK Tangira.
16 *a* TK 4:5–8; 2Nib. 5:10–11.
17 *a* 2Nib. 5:21–24; Aram. 3:6–19.
b Mot. 12:8.
18 *a* 1Nib. 12:20–23.
b BK Riaboro.
19 *a* BK Rineaki.
b Otea 14:9.
20 *a* Iarom 1:9; Mot. 1:6–7; Aram. 9:13–14.
b NI 26:3–14; Ioera 2:23–26.
c TAre. 67:6; Mot. 2:21–25.

n aki irianaki mateu n te nanokawaki ma te rawawata, teirake man te tano, natiu mwane, ao kam na riki bwa [a]oinimwaane, ao nanomatoa n te kaantaninga ae ti [b]teuana ma te nano ae ti teuana, ni katiteuanaaki ni bwaai ni kabane, bwa kam aonga n aki reke i aan te tautoronaki.

22 Bwa kam aonga n aki kamaraiaaki n te maraia ae rawawata; ao riki bwa kam na aki karekea aki kukurein te Atua ae [a]motiraoi, are e na reke te tiringaki iai, eng, are e na tiringaki iai n akea tokina te tamnei ma te rabwata.

23 Uti, natiu mwane; katokaa [a]otangan te raoiroi. Motiki taurekereke ake kam kabaeaki iai, ao otinako man te aki ataibwai, ao teirake man te tano.

24 Tai manga kaaitaraa tarimi ae mimitong ana iango, are e a tia ni kaawakin taian tua man te tai are ti kiitana iai Ierutarem; are e a tia n riki bwa tabonibain te Atua, ni buoka kairara nakon te aba ni berita; bwa ngke arona bwa e aki karaoia, ao ti na kaman tia ni mate ni [a]baki i nanon te rereua; e ngae n anne, ao kam a tia ni kataia n [b]anaa maiuna; eng, ao e a tia n rinanon te rawawata ibukimi.

25 Ao e korakora maakun ma rurun rabwatau iroumi, bwa rimwi e na manga karawawataaki riki; bwa nooria, kam a tia ni bukinna bwa e ukoukora karekean te mwaaka ma te [a]kariaiakaki i aomi; ma I ataia bwa e aki kan karekea te mwaaka ma te kariaiakaki i aomi, ma e a tia ni ukoukora mimitongin te Atua, ao mweraoimi ae akea tokina.

26 Ao kam a tia ni ngurengure ngkai e mataata are taekin nakoimi. Kam taku bwa e [a]etimatoa; kam taku bwa e a tia n un nakoimi; ma nooria, etimatoana bon etimatoan mwaakan ana taeka te Atua, are e mena i nanona; ao te bwai are kam aranna bwa te un bon te koaua, n aron are e booraoi ma nanon te Atua, are e aki kona ni karabai, ni kaoti ma te koaua taekan ami bure iai.

27 Ao e riai bwa e na mena [a]mwaakan te Atua irouna, n aiaron te tai naba are e tua nakoimi iai bwa kam na ongeaba. Ma nooria, bon tiaki ngaia, bwa bon [b]Tamnein te Uea are mena irouna, are [c]kauka wiina bwa e na taekin bwaai n aki kona ni kainna.

28 Ao ngkai natiu te mwane, Reimwan, ao Remuera naba ma Taam, ao ai uana naba ma natiu mwaane ake natin Itimaera, nooria, ngkana kam ongeaba n ana taeka Nibwaai ao kam na aki tiringaki. Ao ngkana kam ongeaba nakoina ao N na katoka au [a]kakabwaia i aomi, eng, are bon moan au kakabwaia.

21 *a* 1Tamu. 4:9; 1Uea 2:2.
b Mote 7:18.
22 *a* R&B 3:4.
23 *a* Ebeto 6:11–17.
24 *a* 1Nib. 16:32.
b 1Nib. 16:37.
25 *a* KB 37:9–11.
26 *a* TRab. 15:10; 1Nib. 16:2; Moro. 9:4; R&B 121:41–43.
27 *a* 1Nib. 17:48.
b R&B 121:43.
c R&B 33:8.
28 *a* BK Karineana ni Karimoa.

29 Ma ngkana kam aki ongeaba nakoina, ao N na anaa au [a]moan kakabwaia, eng, are bon au kakabwaia, ao e na tiku i aona.

30 Ao ngkai, Tioram, I taetae nakoim: Nooria, ngkoe ae anaa [a]toro Raban; e ngae n anne, ko a tia ni uotaki nako mai Ierutarem, ao I ataia bwa ngkoe bon raoraon natiu ae Nibwaai ni koaua, n aki toki.

31 Mangaia, ae ngkai ko a tia ni kakaonimaki ao a na kakabwaiaki kanoam [a]iroun kanoana, bwa a na maeka ma te mwengaraoi i aon te aba aio; ao bon akea te bwai teuana, ma ti aia buakaka, ae kona n urua mwengaraoiia i aon te aba aio n aki toki.

32 Mangaia ae ngkana ko kaawakin ana tua te Uea, ao e a tia te Uea ni katabua te aba aio ibukin mwengaraoiia kanoam rinanon kanoaia natiu te mwaane.

MWAKORO 2

E na reke te kaboaki mai iroun te Mesia ae Tabu—Te inaomata n rinerine (inaomata) e bon riai ibukin te maiu ao te rikirake—E bwaka Atam bwa aonga ni maiu aomata—A inaomata aomata n rinea te kainaomataki ma te maiu ae akea tokina. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ao ngkai, Iakobwa, I taekina aio nakoim: Natiu ae te [a]karimoa i nanon au bong ni karawawataki i nanon te rereua. Ao taraia, ko a tia n rinanon te karawawataki ma te korakai i nanon am tai n ataei, ibukin iowawaaia tarim.

2 E ngae n anne, Iakobwa, ae au karimoa i nanon te rereua, ko ataa korakoran te Atua; ao e na onea karawawatam nakon taian kakabwaia ibukim.

3 Mangaia ae e na kakabwaiaki tamneim, ao ko na rau ni maeka ma tarim, ae Nibwaai; ao ko na beku ibukin Atuam ni kabanea bongin maium. Mangaia ae I ataia bwa ko a tia ni kabooaki ibukin raoiroin am Tia Kaboko; bwa ko a tia n noora rokon te Uea n uota te kamaiu nakoia aomata ni koron bongina.

4 Ao ko a tia n [a]noora mimitongina n tain kairakem; mangaia ae ko na kakabwaiaki n aroia ake e na mwakuri n ibuobuoki nakoia n rabwatana n iriko; bwa bon titebo te Tamnei, ngkoananoa, n te bong aio, ao n aki toki. Ao e a tia ni katauraoaki te kawai man te tai are e moan bwaka iai te aomata, ao [b]akea boon te kamaiuaki.

5 Ao a tia n reireinaki aomata n ae tau bwa a na [a]ataa kaokoron te raoiroi man te buakaka. Ao a tia n anganaki aomata te tua. Ao akea ae maiu are e na aki [b]rootaki n te tua; ke, bon man te tua are a na [c]kaakeaki iai aomata. Eng,

29 *a* Abe. 1:3.
30 *a* 1Nib. 4:20, 35.
31 *a* 2Nib. 5:6.
2 1 *a* 1Nib. 18:7.
4 *a* 2Nib. 11:3; Iakob. 7:5.
b BK Akoi.
5 *a* Moro. 7:16.
b Rom 3:20; 2Nib. 25:23; Aram. 42:12–16.
BK Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia.
c 1Nib. 10:6; 2Nib. 9:6–38; Aram. 11:40–45; 12:16, 24; 42:6–11; Erem. 14:15–18.

man tuan te maiun n rabwata are a kaakeaki iai; ao riki, bon man te tua n tamnei are a na mate iai man bwaai aika a raoiroi, ao ni karawawataaki n aki toki.

6 Mangaia ae e na reke te [a]kaboaki iroun ao rinanon te [b]Mesia ae Tabu; bwa e onrake n te [c]akoi ma te koaua.

7 Taraia, e anga rabwatana bwa te [a]karea ibukin te bure, bwa kakoroan bukin te tua, ibukiia ni kabane ake a uruaki nanoia man raraoma tamneia; ao bon akea riki ae na kona ni kakoroa [b]bukin te tua.

8 Mangaia ae moan te kakawaki bwa a na tataekinaki bwaai aikai nakoia kaain aonaba, bwa a na ataia ae bon akea te iriko ae e kona ni maeka imatan te Atua, ma [a]ti rinanon mwakuri aika raoiroi, ma ana nanoanga, ao ana akoi te Mesia ae Tabu, are e a tia n anga maiuna bwa e na tiringaki n te maiu n rabwata, ao e a manga anaia ni mwaakan te Tamnei, bwa e aonga ni karekea te [b]mangauti ibukiia maate, ngkai bon ngaia are e na moan mangauti.

9 Mangaia are bon ngaia te moan ua nakon te Atua, bwa e aonga n riki bwa te [a]tia tei ibukiia natiia aomata ni kabane; ao a na bane ni kamaiuaki ni kabane ake a kakoaua.

10 Ao ibukin [a]teina ibukira ni kabane, a na bane n nakon te Atua aomata; mangaia are a na bane n tei imatana bwa a na [b]motikaki taekaia irouna n aron te koaua ma te [c]mimitong are mena i nanona. Mangaia are ibukin te tua are e a tia n anga Teuare Tabu, bon karaoan te rekenikai are e a tia ni motikaki ibukina, ao te rekenikai aio bon kaaitaran te kukurei are e a tia ni motikaki ni kakoroa bukin te [d]mwakuri ni kamaiu—

11 Bwa e riai ae a na iai [a]kaitaraan bwaai ni kabane. Bwa ngkana akea, natiu ae te karimoa n te rereua, e na bon aki kona n ataaki te raoiroi ke te buakaka, ke ae tabu ke te karawawataki, ke te tamaroa ke te aki tamaroa. Mangaia are, a riai n ikotaki bwaai ni kabane n ti teuana; mangaia are, ngke arona bwa e riai bwa e na ti teuana te rabwata e riai n teimatoa ni mate, n akea te maiu ke te mate irouna, ke te mka ke te aki mka, te kukurei ke te karawawataaki, ke te namakinaaba ke te aki namakinaaba.

12 Mangaia ae tiaki n ae e a tia ni karikaki te bwai bwa a na

6 *a* 1Nib. 10:6; 2Nib. 25:20; Aram. 12:22–25. BK Babaire ni Kabomwi.
b BK Mesia.
c Ioane 1:14, 17; Mote 1:6.
7 *a* BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
b Rom 10:4.
8 *a* 2Nib. 25:20; 31:21; Mot. 4:8; 5:8; Aram. 38:9.
b 1Korin. 15:20; Aram. 7:12; 12:24–25; 42:23. BK Mangauti.
9 *a* Itaia 53; Mot. 14:12; 15:8–9.
10 *a* BK Tia Kabooira.
b BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
c BK Tabu, Itiaki.
d 2Nib. 9:7, 21–22, 26; Aram. 22:14; 33:22; 34:9.
11 *a* R&B 29:39; 122:5–9. BK Kaangaanga.

akea bukina; mangaia are a na akea [a]bonganan bukin karikana. Mangaia ae te bwai aio e aki kona n riaon wanawanan te Atua ma ana mwakuri ae akea tokina, ao te mwaaka naba, ao te nanoanga, ao ana [b]motiraoi te Atua.

13 Ao ngkana kam taekinna bwa [a]akea te tua, ao titebo ngke kam taekinna naba bwa akea te bure. Ngkana kam taekinna bwa akea te bure, ao titebo naba ngke kam taekinna bwa akea te raoiroi. Ao ngkana akea te raoiroi ao a na akea naba te kukurei. Ao ngkana akea te raoiroi ke te kukurei ao a na akea naba te rekenikai ke te karawawataaki. Ao ngkana akea bwaai aikai ao [b]bon akea te Atua. Ao ngkana akea te Atua ao akea ngaira, ke te aonaba; bwa a na bon akea naba karikan bwaai, ke ni mwakuri I bon iroum ke ni mwakuri i mwin tuangam; mangaia are, a na bane n tia ni mauna bwaai ni kabane.

14 Ao ngkai natiu, I taekin bwaai aikai nakoimi ibukin rikirakemi ma reireimi; bwa bon iai te Atua, ao e a tia ni [a]kariki bwaai ni kabane, karawa ma aonaba, ao bwaai ni kabane ake iai, bwaai aika a kona ni mwammwakuri ma aika a [b]karaoaki mwakuri nakoia.

15 Ao ni kakoroa bukin ana mwakuri ae akea tokina [a]ibukin kabobongaan te aomata, ao ngke e a tia ni karikiia ara moani karo, ao manin aon te aba ma mannikiba, ao ni kakimototoa taekana, i mwin karikan bwaai ni kabane, ao e riai bwa e na iai kaaitaraia; n aiaron te [b]uaanikai are [c]tabuaki ni kaitaraa te [d]kai ni kamaiu; e karewe teuana ao are teuana e mangingi.

16 Mangaia ae e anga te inaomata te Uea ae te Atua nakon te aomata bwa e na kona ni [a]mwakuri i bon irouna. Mangaia ae e aki kona te aomata ni mwakuri i bon irouna ma ti ngkana e [b]kairaki iroun te kai ni kamaiu ke te kai are tabu.

17 Ao ngai ae Riaai n aron bwaai ake I a tia ni wareki, I a katautaua bwa a na [a]anera te Atua temanna, n aron are e a tia ni koreaki, e a [b]bwaka mai karawa; man riki bwa te riaboro, ngkai e karaoi bwaai aika e taku te Atua bwa a buakaka

18 Ao ngkai e a tia ni bwaka mai karawa ao e na karawawataki n aki toki, e [a]ukoukora naba karawawatakiia aomata. Mangaia are e taku nakon Nei [b]Ewa, eng, n rabwatana ae te naeta, are te

12 *a* R&B 88:25–26.
BK Aonaba—E karikaki ibukin te aomata.
b BK Motiraoi.
13 *a* 2Nib. 9:25.
b Aram. 42:13.
14 *a* BK Karika, Kariki Bwai.
b R&B 93:30.
15 *a* Itaia 45:18; Aram. 42:26; Mote 1:31, 39.
b KB 3:6; Aram. 12:21–23.
c KB 2:16–17; Mote 3:17.
d KB 2:9; 1Nib. 15:22, 36; Aram. 32:40.
16 *a* 2Nib. 10:23; Aram. 12:31.
BK Inaomata n Rinerine.
b R&B 29:39–40.
17 *a* BK Riaboro.
b Itaia 14:12; 2Nib. 9:8; Mote 4:3–4; Abe. 3:27–28.
18 *a* 2Nib. 28:19–23; 3Nib. 18:18; R&B 10:22–27.
b BK Ewa.

riaboro, are bon taman taian [c]kewe ni kabane, ao e taku: Kana uaan te kai are e tabuaki, ao ko na aki maamate, ma ko na riki n aiaron te Atua, n [d]ataa ae raoiroi ma ae buakaka.

19 Ao ngke e tia Atam ma Ewa ni [a]kana uaan te kai are e tabuaki ao a kanakoaki man te nne n aroka are [b]Eten, ao n ribana aontano.

20 Ao a karikiia natiia; eng, aika [a]utun te aonaba ni kabuta.

21 Ao a na kananauaki aia bong natiia [a]aomata, n aron nanon te Atua, bwa a aonga n [b]rairinanoia ngkai a maiu n rabwata; mangaia ae e na reke maiuia aio bwa te tai ni [c]kataaki, ao e a kananauaki maiuia, n aron nanon taian tua ake e anga te Uea ae te Atua nakoia natiia aomata. Bwa e anga ana tua ae a riai n rairinanoia aomata ni kabane; bwa e a tia ni kaotia nakoia aomata ni kabane ae a bane ni [d]bua, ibukin riaoan te tua irouia aia karo.

22 Ao ngkai, nooria, ngke arona bwa e aki bure Atam ao e na bon aki bwaka, ma e na bon tiku naba n te nne n aroka are Eten. Ao a na bon tiku n aroia bwaai ni kabane ma ngke a moan karikaki; ao a na teimatoa n aroia akekei n aki toki, ao a na akea tokiia.

23 Ao a na akea [a]natiia; ao a na teimatoa n aroia n aki ataibwai, n akea te kukurei irouia, bwa a aki ataa te karawawataaki; n aki karaoa ae raoiroi, ngkai a aki ataa te bure.

24 Ma nooria, bwaai ni kabane a bane ni karaoaki ni wanawanan teuare e [a]atai bwaai ni kabane.

25 E [a]bwaka [b]Atam bwa aonga n riki aomata; ao a [c]riki aomata bwa aonga ni karekea te [d]kimwareirei.

26 Ao e na roko te [a]Mesia ni koron bongina, bwa e na [b]kabooia natiia aomata man te bwaka. Ao ngkai a tia ni kabooaki man te bwaka, a na [c]kainaomataki n aki toki, n ataa te raoiroi man te buakaka; bwa a na mwakuri n aron oin nanoia ao n aki kairiraki, ma a na karaoaki mwakuri nakoia, ti man te rekenikai man te [d]tua n te kabanea ni bong ae moan te kakawaki, n aron taian tua ake e a tia n anga te Atua.

27 Mangaia ae a [a]inaomata aomata n aron te maiu n rabwata, ao a tia n anganaki bwaai ni kabane aika a tau ibukiia aomata. Ao a inaomata n [b]rinea te inaomata ao

18 *c* 2Nib. 28:8; Mote 4:4.
d KB 3:5; Aram. 29:5; Moro. 7:15–19.
19 *a* Aram. 12:31.
BK Bwakan Atam ao Ewa.
b BK Eten.
20 *a* R&B 138:38–39.
21 *a* Aram. 12:24; Mote 4:23–25.
b Aram. 34:32.
BK Raira nanom, Rairannano.
c BK Rabwata, Rabwata ae Mamate.
d Iakob. 7:12.
23 *a* Mote 5:11.
24 *a* BK Te Atua, Atu n Atua.
25 *a* Mote 6:48.
BK Bwakan Atam ao Ewa.
b BK Atam.
c BK Rabwata, Rabwata ae Mamate.
d Mote 5:10.
BK Kimwareirei; Te Aomata, Aomata.
26 *a* BK Mesia.
b BK Babaire ni Kabomwi.
c Aram. 42:27; Erem. 14:30.
d BK Tua.
27 *a* Kara. 5:1; Mote 6:56.
b BK Inaomata n Rinerine.

te [c]maiu ae akea tokina, rinanon te Tia Raoi ae korakora ibukiia aomata ni kabane, ke n rinea te tautoronaki ma te mate, n aron ana tautaeka ma mwaakan te riaboro; bwa e ukoukora karawawatakiia aomata ni kabane n ai arona.

28 Ao ngkai natiu, I tangiria bwa kam na onimakina te [a]Tia Raoi ae korakora, ao n ongeaba nakon ana tua aika a korakora; ao ni kakaonimaki nakon ana taeka, ao rinea te maiu ae akea tokina, n aron nanon te Tamnei ae Tabu.

29 Ao n aki rinea te mate are akea tokina, n aron nanon te iriko ma te buakaka are mena i nanona, are e angan tamnein te riaboro te mwaaka n [a]tautaeka, ni kairiko nako [b]moone, bwa e aonga n uea iaom n abanueana.

30 I a tia n taekin taeka aikai nakoimi ni kabane, natiu, ni kabanean bongin katakiu; ao I a tia n rinea te itera ae raoiroi, n aron ana taeka te burabeti. Ao bon akea riki bukin taekinan bwaai aikai ma ti ibukin maiun tamneimi n aki totoki. Amen.

MWAKORO 3

Iotebwa i Aikubita e nooria Nibwaite i nanon te mii ni burabeti—E taetae ni burabetiia taekan Iotebwa Timiti, te tia mamata ni boong aika kaitira; ao Mote naba, are e na kainaomata Iteraera; ao rokon Ana Boki Moomon. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ao ngkai, I a taetae nakoim, Iotebwa, ae au [a]bina. Ko a tia ni bungiaki i nanon te rereua n tain rawawatau; eng, e bungiiko tinam i nanon bongin rawawatau ae moan te korakora.

2 Ao e na katabua te [a]aba aio nakoim te Uea, ae te aba ae moan te kakaawaki, bwa e na riki bwa abam ma abaia kanoam ma tarim, ibukin mwengaraoim n aki toki, ngkana ko teimatoa ni kaawakin ana tua Atuan Iteraera ae Tabu.

3 Ao ngkai, Iotebwa, ae au bina, are I a tia ni karikirakea i nanon te rereua n tain karawawatakiu, e na kakabwaiako te Uea n aki toki, bwa a na aki bane n [a]tiringaki kanoam.

4 Bwa nooria, bon kanoau ngkoe; ao Ngai bon kanoan [a]Iotebwa are e uotaki bwa te [b]bure nako Aikubita. Ao a bon korakora ana berita aika tabu te Uea ake e karaoi nakon Iotebwa.

5 Mangaia ae e [a]nori ni koaua ara bong Iotebwa. Ao e karekea ana berita te Uea, bwa mai buakoia kanoana ao te Uea ae te Atua e na kateirakea te [b]mwanga [c]ae

27 *c* BK Maiu ae Akea Tokina.
28 *a* BK Tia Raoi.
29 *a* Rom 6:16–18; Aram. 12:11.
b BK Moone.
3 1 *a* 1Nib. 18:7.
2 *a* 1Nib. 2:20.
BK Te Aba ni Berita.
3 *a* 2Nib. 9:53.
4 *a* KB 39:1–2; 45:4; 49:22–26; 1Nib. 5:14–16.
b KB 37:29–36.
5 *a* ARIT KB 50:24–38 (Abentekiti); 2Nib. 4:1–2.
b Iakob. 2:25.
c KB 49:22–26; 1Nib. 15:12; 19:24.
BK Ana nne ni kurebe te Uea.

raoiroi nakon te bata are Iteraera; tiaki te Mesia, ma te mwanga are e oteaki, e ngae n anne, a na uringaki n ana berita aika tabu te uea bwa te [d]Mesia e na kaotaki nakoia ni bong aika kaitira, n te mwaaka n tamnei, are n tokina ao a na kitana te [e]ro nakon te ota—eng, n otinako man te ro ae raba ma te tautoronaki nakon te inaomata.

6 Bwa e anga ana koaua Iotebwa ni kangai: E na kateirakeaki te [a]tia mamata iroun te Uea ae Atuau, are e na riki bwa te tia mamata ae rine nakoia [b]kanoau.

7 Eng, e koaua ae e taku Iotebwa: E taku te Uea nakoiu: N na kateirakea te [a]tia mamata ae rine mai buakoia kanoam; ao e na karietataki i buakoia kanoam. Ao N na anganna te tua bwa e na karaoa te mwakuri ibukiia kanoam, aika tarina, ae moan te kakawaki nakoia, ao e na taekin naba nakoia taekan taian berita aika tabu ake I a tia ni karaoi nakoia ami bakatibu.

8 Ao N na anganna te tua bwa [a]akea te mwakuri riki teuana ae e na karaoia, ma ti te mwakuri are N na anganna. Ao N na karikia bwa te aomata ae korakora imatau; bwa e na karaoa au mwakuri.

9 Ao e na korakora n aiaron [a]Mote, are I a tia n taekinna bwa N na kateirakea nakoimi, bwa e na [b]kainaomataia au botanaomata, O te bata are Iteraera.

10 Ao N na kateirakea Mote bwa e na kainaomataia am botanaomata mai aban Aikubita.

11 Bwa N na kateirakea te tia mamata mai buakoia kanoam; ao N anganna te [a]mwaaka bwa e na kona n taekin au taeka nakoia kanoam—ao tiaki ti ibukin taekinan au taeka, e taku te Uea, ma ibukin naba karekean kakoauan au taeka irouia, are e a tia n tataekinaki i buakoia i mwaaina.

12 Mangaia ae a na [a]korea aio kanoam; ao a na koroia naba kanoan [b]Iuta; ao te bwai are e na [c]koreaki irouia kanoam, ma te bwai naba are e na koreaki naba irouia kanoan Iuta, a na botaki n rikirake, are a na kuneaki [d]kaairuan reirei aika a kewe ma itabaraara, ao ni karekea te rau imarenaia kanoam, ao ni [e]karekea nakoia te [f]atatai ibukiia tamaia ni boong aika kaitira, ao te atatai naba ibukin au berita aika tabu, e taku te Uea.

13 Ao man te mamaara e na kakorakoraki, n te bong are e na moanaki iai au mwakuri i buakoia au botanaomata, ao n tokina are ko na manga botaki iai, ngkoe ae te bata are Iteraera, e taku te Uea.

5 *d* 2Nib. 6:14; R&B 3:16–20.
e Itaia 42:16.
6 *a* 3Nib. 21:8–11; Moom. 8:16.
BK Tia Mamata.
b R&B 132:30.
7 *a* BK Timiti, Iotebwa, te Ataei.
8 *a* R&B 24:7, 9.
9 *a* Mote 1:41.
b Otin. 3:7–10; 1Nib. 17:24.
11 *a* R&B 5:3–4.
12 *a* BK Ana Boki Moomon.
b 1Nib. 13:23–29.
c BK Baibara.
d Etek. 37:15–20; 1Nib. 13:38–41; 2Nib. 29:8; 33:10–11.
e Moro. 1:4.
f 1Nib. 15:14; 2Nib. 30:5; Moom. 7:1, 5, 9–10.

14 Ao e a taetae ni burabeti Iotebwa ni kangai: Taraia, e na kakabwaiaki te tia mamata arei iroun te Uea; naake a kataia ni kamauna a na bon katokaki; bwa e na kakoroaki bukin te tuea aio are I a tia ni karekea mai iroun te Uea, ibukiia kanoau. Nooria, I ataia ni koaua bwa e na kakoroaki bukin te tuea aio;

15 Ao e na titebo [a]arana ma arau; ao e na ingoanaki n [b]aran tamana. Ao e na katotongai; n aron te bwai are e na uotia te Uea rinanon baina, ni mwaakan te Uea e na kairiia au botanaomata nakon te kamaiuaki.

16 Eng, aio ana taetae ni burabeti Iotebwa: I koaua raoi n te bwai aio, n aiaron ataakin naba kanoan te tuea are e karaoaki nakoni Mote; bwa e a tia n taekina aio te Uea nakoiu, N na [a]kakawakiniia kanoam n aki toki.

17 Ao e taekina aio te Uea: N na kateirakea Mote; ao N na anganna te mwaaka i nanon te oko; ao N na anganna te mwaaka ni kona ni koroboki. Ma n aki anganna te rabakau n taetae, are e na kona ni kabwarabwara iai, bwa I aki tangiria bwa e na rang n rabakau ni kabwarabwara. Ma N na [a]koroi nakoina au tua, n oin tabonbaiu; ao N na kateirakea te [b]tia kabwarabwara ibukina.

18 Ao e taku riki nakoiu te Uea: N na kateirakea mai buakoia kanoam; ao N na karikia bwa te tia kabwarabwara ibukina. Ao nooria, Ngai, N na anganna te konabwai ni koroi aia koroboki kanoam, nakoia kanoam; ao kanoam are te tia kabwarabwara e na tataekinna.

19 Ao taeka ake e na koroi, bon taeka aika a katauaki ni wanawanau bwa a na nakoia [a]kanoam. Ao a na taekinaki n aiaron ae a takaruaea kanoam nakoia [b]man te tano; bwa I ataa aia onimaki.

20 Ao a na [a]takarua man te tano; eng, n tataekina te rairannano nakoia tariia, i nanon rooro aika a mwaiti. Ao e na koro bukina bwa e na waaki nako bwanaaia n aiaron beebeten te kai oota n aia taeka.

21 Ibukin aia onimaki, aia [a]taeka a na waaki nako mai wiiu nakoia tariia ake kanoam; ao mamaaran aia taeka N na kakorakorai n aia onimaki, n te aro are a na uringa au berita ae tabu are I a tia ni karaoia nakoia aia bakatibu.

22 Ao ngkai, taraia natiu ae Iotebwa, aio aron ana [a]taetae ni burabeti au bakatibu ni kawai.

23 Mangaia ae ibukin te berita ae tabu aio ko na kakabwaiaki; bwa a na aki tiringaki kanoam, bwa a na ongeaba nakon kanoan te boki.

24 Ao e na teirake temanna ae korakora i buakoia, are e na karaoa ae raoiroi, n aron ana taeka ma

15 *a* R&B 18:8.
b IT—R 1:3.
16 *a* KB 45:1–8.
17 *a* TK 10:2, 4; Mote 2:1.
b Otin. 4:16.
19 *a* R&B 28:8.
b Itaia 29:4; 2Nib. 27:13; 33:13; Moom. 9:30; Moro. 10:27.
20 *a* 2Nib. 26:16; Moom. 8:23.
21 *a* 2Nib. 29:2.
22 *a* 2Nib. 3:5.

ana mwakuri, ao n riki bwa tabon bain te Atua, ma te onimaki ae korakora, ni karaoi bwaai aika a kamiimi, ao ni karaoa te bwai ae korakora imatan te Atua, ibukin kaokan te bata are Iteraera, ao nakoia kanoaia tarim.

25 Ao ngkai, ko na kakabwaiaki ngkoe, ae Iotebwa. Taraia bon te teei ngkoe; mangaia ae ko na ongo n ana taeka tarim ae Nibwaai, ao a na koro bukin bwaai ni kabane ake I a tia n taekin ni kaineti nakoim. Uring ana taeka tamam ae e a kaan matena. Amen.

MWAKORO 4

E reireinia ao ni kakabwaiaia kanoana Riaai—E mate ao e taunaki—E kukurei Nibwaai n raoiroin te Atua—E onimakina te Uea Nibwaai n aki toki. Uakaan ma 588–570 I.K.

Ao ngkai, Ngai, Nibwaai, I a taetae ni kaineti ma taian taeka ni burabeti ake e taekin tamau, ni kaineti ma [a]Iotebwa, are e uotaki nako Aikubita.

2 Bwa nooria, e koaua ae e taetae ni burabeti ibukiia kanoana ni kabane. Ao a bon aki mwaiti [a]taeka ni burabeti ake a kakawaki riki taekaia nakon taeka ni burabeti ake e koroi. Ao e taetae ni burabeti ni kaineti ma ngaira, ao ibukiia ara roro aika a na roko; ao a koreaki iaon bwaatua aika buraati.

3 Mangaia ae ngke e a toki ana kakarabakau tamau ni kaineti ma taeka ni burabeti ibukin Iotebwa, e weteia natin Reimwan, natina mwaane ao natina aine, ao e taku nakoia: Nooria, natiu mwaane ao aine, aika natin au [a]karimoa, I tangiria bwa kam na ongo au taeka.

4 Bwa e taku ana taeka te Uea ae te Atua: [a]Ngkana kam teimatoa ni kaawakin au tua ao kam na maiu raoi n te aba aio; ma ngkana kam aki kaawakin au tua ao kam na kaakeaki mai matau.

5 Ma Nooria, natiu mwaane ao aine, I aki kona ni mate ni karokoa ae I tia ni [a]kakabwaiaingkami; bwa nooria, I ataia bwa ngkana kam [b]kaikawaki n te aro ae kam riai n iria ao kam na bon aki kitanna.

6 Mangaia are ngkana kam maraia, nooria, N na katokaa au kakabwaia iaomi, bwa e na anaaki te maraia mai iaomi ao e na [a]katukaki iaoia ami kaaro.

7 Mangaia are man au kakabwaia ao e na [a]aki kariaia te Uea ae te Atua bwa kam na mate; mangaia are e na [b]nanoangaingkami ao kanoami n aki toki.

8 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n taetae tamau nakoia natin Reimwan aika mwaane ao aine, ao e tua bwa a na kairaki natin Remuera mwaane ao aine nakoina.

9 Ao e taetae nakoia ni kangai:

4 1 *a* KB 39:1–2.
2 *a* 2Nib. 3:5.
3 *a* BK Karimoa n Nati.
4 *a* 2Nib. 1:9.
5 *a* BK Ana Kakabwaia te Tamanuea.
b TRab. 22:6.
6 *a* R&B 68:25–29.
7 *a* 2Nib. 30:3–6; R&B 3:17–18.
b 1Nib. 13:31; 2Nib. 10:18–19; Iakob. 3:5–9; Erem. 15:12–13.

Nooria, natiu mwaane ao aine, aika natin au kauoman n naati te mwaane; nooria, I katoka iaomi te kakabwaia ae titebo ma are I a tia ni katoka iaoia natin Reimwan mwaane ao aine; mangaia are kam na aki bane n tiringaki; ma n tokina a na kakabwaiaki kanoami.

10 E koro bukina bwa ngke e a tia n taetae nakoia tamau, nooria, e taetae nakoia natin [a]Itimaera mwaane, eng, ao kaain ana utu ni kabane.

11 Ao ngke e a tia n taetae nakoia, ao e taetae nakon Taam, ni kangai: Ko na kakabwaiaki, ma kanoam; bwa kam na abana te aba aio n aiaron tarim ae Nibwaai. Ao a na warekaki kanoam ma kanoana; ao ko na katotonga tarim, ao kanoam a na katotonga kanoana; ao ko na kakabwaiaki ni kabanea bongin maium.

12 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia tamau, Riaai, n taetae nakoia kaain ana utu ni kabane, n aron are e namakinna i nanona ma ana kairi Tamnein te Uea are mena i nanona, ao e rootaki rabwatana n te kara. Ao e koro bukina bwa e mate ao e taunaki.

13 Ao e koro bukina bwa e aki maan i mwin matena, ao Reimwan ma Remuera ma natin Itimaera mwaane a un irou ibukin kaetaia iroun te Uea.

14 Bwa Ngai, Nibwaai, are I tia ni katauaki bwa N na taetae nakoia n aron ana taeka; bwa I a tia n taekin bwaai aika a mwaiti nakoia, ao ai arona naba ma tamau, i mwaain matena; a mwaiti mai buakon taeka akanne a koreaki iaon au [a]bwaatua ake tabeua; bwa a mwaiti riki mwakoron rongorongon maiura ake a koreaki iaon au bwaatua ake tabeua.

15 Ao I korei iaoni [a]baikai bwaai ake a kaineti ma tamneiu, ma koroboki aika a tabu. Bwa a mwaiti ake a koreaki iaon bwaatua aika buraati. E kimwareirei tamneiu ni koroboki aika a tabu, ao e [b]iangoi nanou ma te karaurau, ao I koroi ibukin [c]kawanawanaia ao rakaia natiu.

16 Nooria, e kimwareirei [a]tamneiu ni bwaai aika a kaineti ma te Uea; ao e teimatoa [b]nanou n iangoi ma te karaurau bwaai ake I a tia n noori ma n ongo.

17 Ma e ngae ngke e korakora [a]raoiroin te Uea, ngke e kaoti nakoiu ana mwakuri aika korakora ma ni kamiimi, e takarua nanou ni kangai: O te aomata ngai ae e [b]kainanou. Eng, e rawawata nanou ibukin rabwatau; tamneiu e rawawata ibukin au bure.

18 I otabwaniniaki n taiani kariri ao bure aika I kai [a]rootaki iai.

19 Ao ngke I a kani kukurei, ao e tang nanou ibukin au bure; ma

10 *a* 1Nib. 7:6.
14 *a* 1Nib. 1:16–17; 9:4.
15 *a* 1Nib. 6:4–6.
b BK Iangoia Raoi; Koroboki aika Tabu.
c 1Nib. 19:23.
16 *a* BK Karabwa.
b BK Te Nano.
17 *a* 2Nib. 9:10; R&B 86:11.
b Rom 7:24.
18 *a* Rom 7:21–23; Ebe. 12:1; Aram. 7:15.

e ngae n anne, I ataia bwa antai
ae I onimakinna.
20 Bon Atuau riki te tia buokai;
e a tia ni kairirai i nanon au tai ni
karawawataki i nanon te rereua;
ao e a tia ni kamaiuai i nanon te
marawa ae nano.
21 E a tia ni kaonai n ana [a]tangi-
ra, n te aro are a rootaki iai irikou
ni kabane.
22 E a tia ni kamangaoia au [a]kai-
riribai, n te aro are a ruru imatau.
23 Nooria, e a tia n ongo tangiu
n te ngaina, ao e a tia n anganai
te ataibwai n te [a]mii ni burabeti
n te bong.
24 Ao n te ngaina, I a tia ni kako-
rakoraai n [a]tataro mwaaka imata-
na; eng, I a tia ni kanakoa bwanau
nako ike rietata; ao a ruo anera
ni buokai.
25 Ao iaon bain Tamneina e a
tia rabwatau ni [a]uotaki nako aon
maunga aika a raka rietaia. Ao
a tia matau n noori bwaai aika
korakora, eng, aika moan te kora-
kora ibukiia aomata; mangaia are
I tuangaki bwa N na aki koroi
taekaia.
26 O, ao ngke tao I a tia n noo-
ri baika a rangi ni korakora; ao
ngkana te Uea, ni karinanoaki-
na nakoia natia aomata, e a tia ni
kawariia aomata ma te nanoanga
ae bati, [a]e aera ngkai e na rawa-
wata nanou ao e mena tamneiu
ni mwaruan te nanokawaki, ao e
na bua marurungin rabwatau, ao
e na kerikaaki korakorau ibukin
karawawatakiu?
27 Ao bukin tera ngkai N na
[a]bwaka nakon te bure, ibukin
rabwatau? Eng, bukin tera ngkai
N na konaaki n te [b]karirikai, ao
ni karekea nnen teuare buakaka
inanou bwa e na urua [c]rauu ma ni
karawawata tamneiu? Bukin tera
ngkai I un irouia au kairiribai?
28 Uti, tamneiu! Tai manga bwa-
ka i nanon te bure. Kimwareirei,
O ngkoe nanou, ao tai manga
karekea nnen ana [a]kairiribai
tamneiu.
29 Tai manga un riki ibukiia au
kairiribai. Tai kakerikaka korako-
rau ibukin karawawatakiu.
30 Kimwareirei, O ngkoe nanou,
ao taang nakon te Uea ni kangai:
O te Uea, N na neboiko n aki toki;
eng, e na kimwareirei tamneiu
iroum, Atuau, ae te [a]bwa ibukin
kamaiuau.
31 O te Uea, ko kona ni kabooa
tamneiu? Ko kona ni kamaiuai
mai nanon baia au kairiribai? Ko
kona ni karikai bwa N na ruru ni
kaotin te [a]bure?
32 Ke a teimatoa ni kainaki
mataroan moone imwaiu, ngkai e
uruaki [a]nanou ao e raraoma tam-
neiu! O te Uea, ko na tai kaina
mataroan raoiroim imwaiu, bwa
I aonga n [b]nakonako ni kawain
te mwarua ae rinano, ao bwa I

21 *a* BK Tangira.
22 *a* 1Nib. 17:52.
23 *a* BK Mi ni Burabeti.
24 *a* Iak. 5:16; 1Nib. 2:16.
25 *a* 1Nib. 11:1; Mote 1:1–2.
26 *a* TAre. 43:5.
27 *a* Rom 6:13.
b BK Kariria, Te Kariri.
c BK Te Rau.
28 *a* BK Riaboro.
30 *a* 1Korin. 3:11.
BK Bwa.
31 *a* Rom 12:9; Aram. 13:12.
32 *a* BK Nano ae Uruaki.
b BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.

aonga n teimatoa n toua te kawai ae eti!

33 O te Uea, ko kona n otabwaniniai n niniram ae raoiroi! O te Uea, ko kona ni katauraoa kawaiu ni birinako mai irouia au kairiribai! Ko kona ni karaoa kawaiu ae eti imatau! Ko kona n aki kawenea te bwai ni tatanako i mwaain kawaiu—ma ko na kaitiaka kawaiu imwaiu, ao n aki tuka kawaiu, ma ko na tuki kawaia au kairiribai.

34 O te Uea, I a tia n onimakiniko, ao N na [a]onimakiniko n aki toki. N na aki katoka au [b]onimaki iaon te iriko; bwa I ataia bwa e na maraia ane e [c]onimakina te iriko. Eng, e na maraia ane e katokaa ana onimaki iaon te aomata ke e onimakina te korakora mai iroun te aomata.

35 Eng, I ataia bwa e [a]tituaraoi n angaanga te Atua nakoia akana a butiia. Eng, e na anganai Atuau ngkana I [b]bubuti n ae [c]riai; mangaia are N na tabeka bwanaau nakoim; eng, N na tang nakoim, Atuau, ae [d]bwaan au raoiroi. Nooria, e na waerake bwanaau nakoim n aki toki, au bwa ma Atuau ae e aki totoki. Amen.

MWAKORO 5

A maenako Nibwaite mai irouia Reimwanaite, a kaawakin ana tua Mote, ao a katea te tembora—I bukin aia aki kakoaua, a kaakeaaki Reimwanaite mai matan te Uea, a kamaraiaaki ao a riki bwa taan aki karauia Nibwaite. Uakaan ma 588–559 I.K.

Nooria, e koro bukina bwa Ngai, Nibwaai, I tang nakon te Uea ae Atuau, ibukin [a]uniia tariu.

2 Ma nooria, e rikirake riki uniia irou, n te aro are a kataia n anaa maiu.

3 Eng, a ngurengureakina taekau, ni kangai: E taku tarira are te teei bwa e na [a]tautaeka i aora; ao ti a tia n rinanon kaangaanga ibukina; mangaia ae ti na tiringnga, bwa ti aonga n aki manga karawawataki man ana taeka. Bwa nooria, ti aki tangiria bwa e na riki bwa ara tia tautaeka; bwa bon anne ara bwai, ngaira taari mwaane aika a ikawai riki, te tautaeka iaoia te botanaomata aio.

4 Ngkai I aki koroi iaon bwaatua aikai taeka ni kabane ake a ngurengureakinai iai. Ma I taku bwa e kakawaki ae N na taekinna ae a kataia n anaa maiu.

5 Ao e koro bukina bwa e a [a]kaongoai te Uea, bwa I aonga ngai, [b]Nibwaai, ni kitania ao ni birinako nakon te rereua, ma ake a kan irai.

6 Mangaia are e koro bukina bwa Ngai, Nibwaai, I kairiia kaain au utu, ao [a]Tioram naba ma

34 *a* BK Onimakina.
b TAre. 44:6–8.
c Iere. 17:5; Moom. 3:9; 4:8.
35 *a* Iak. 1:5.
b BK Tataro.
c Erem. 10:5.
d TK 32:4.
5 1 *a* 2Nib. 4:13–14.
3 *a* 1Nib. 16:37–38; Mot. 10:14–15.
5 *a* BK Kairiri, Kaungaki.
b Mot. 10:13.
6 *a* 1Nib. 4:35; 16:7; 2Nib. 1:30–32.

ana utu, ao Taam, are karimoau ma ana utu, ao Iakobwa ma Iotebwa, ake karimwiu, ao mwaaneu naba, ao aomata ni kabane ake a kan irai. Ao aomata ni kabane ake a kan irai bon ngaia ake a kakoauai ana taeka ni [b]kauring ma ana kaotioti te Atua; mangaia are a ongeaba n au taeka.

7 Ao ti a uoti umwaranrianna ma bwaai ni kabane ake ti kona n anai, ao ti a mwananga i nanon te rereua i nanon te maan ae boong aika a mwaiti. I mwin mwanangara i nanon te rereua i nanon te maan ae boong aika a mwaiti ao ti a katei umwaranrianna.

8 Ao a tangiria au botanaomata bwa ti na arana te tabo arei bwa [a]Nibwaai; mangaia are ti aranna bwa Nibwaai.

9 Ao a booti nanoia aomata ake a irai bwa a na araniia bwa ana [a]botanaomata Nibwaai.

10 Ao ti teimatoa n ongeaba n taian babaire ao taian moti, ma ana tua te Uea iaon bwaai ni kabane, ni kaineti ma ana [a]tua Mote.

11 Ao e mena iroura te Uea; ao ti rikirake ni maiu raoi; bwa ti uniki taian koraa, ao ti tai uaaia aika a mwaiti. Ao ti a moana kaikawakiarake nanai n tibu ma nanai ni kao ao maan n aekaia nako.

12 Ao Ngai, Nibwaai, I uoti taian rongorongo ake a koreaki iaon taian [a]bwaatua aika buraati; ao te [b]booro ke te [c]kambwati, are e katauraoaki ibukin tamau ni bain te Uea, n aron are e a tia ni koreaki.

13 Ao e koro bukina bwa ti a rikirake ni maiu raoi, ao ni karakai mwaitira iaon te aba.

14 Ao Ngai, Nibwaai, I anaa naba ana [a]kabaang Raban, ao ti karaoi kabaang aika mwaiti n ai arona, bwa e a raawa n roko n ekiiranako te botanaomata are e aranaki bwa [b]Reimwanaite ni kamaunaira; bwa I ataa korakoran ribakiu irouia ma natiu ao aomata ni kabane ake aranaki bwa au botanaomata.

15 Ao I reireiniia au botanaomata bwa a na karaoi kateitei, ao ni karaoi bwaai nako man te kai, ao te [a]biti, ao te kaobwa, ao te buraati, ao te biti ae matoatoa, ao te koora, ao te tirewa, ao taano aika a reke biiti mai iai aika kakawaki, aika mwaiti kurikuri.

16 Ao Ngai, Nibwaai, I katea te [a]tembora; ao I a kateia n aiaron [b]ana tembora Toromon, ma akea iai taian atibu aika a [c]kakawaki; ngkai aki kona ni kuneaki iaon te aba, mangaia are e aki kona ni katotonga aron ana tembora

6 *b* BK Kauringia, Te Kauring.
8 *a* Omi. 1:12, 27; Mot. 9:1–4; 28:1.
9 *a* Iakob. 1:13–14.
10 *a* 2Nib. 11:4. BK Ana Tua Mote.
12 *a* Mot. 1:3–4. BK Bwaatua.
b Mot. 1:16.
c 1Nib. 16:10, 16, 26; 18:12, 21; Aram. 37:38–47; R&B 17:1.
14 *a* 1Nib. 4:9; Iakob. 1:10; ATM 1:13.
b BK Reimwanaite.
15 *a* Ita 10:23.
16 *a* BK Tembora, Umwan te Uea.
b 1Uea 6; 2Rong. 3.
c R&B 124:26–27.

Toromon. Ma titebo aron kateana ma ana tembora Toromon; aron mwakuriana e bon rianako tamaroan kateana.

17 Ao e koro bukina bwa Ngai, Nibwaai, I a kairiia au botanaomata bwa a na [a]mwammwakuri, ao ni kabonganai baia.

18 Ao e koro bukina bwa a tangiria bwa N na riki bwa aia [a]uea. Ma Ngai, Nibwaai, I tangiria bwa a na akea aia uea; ma e ngae n anne, I karaoi bwaai ibukiia n aron are iai mwaakau ni karaoi.

19 Ao nooria, a kakoroaki bukin ana taeka te Uea ake e taekin nakoia tariu, ake e taekin ni kaineti nakoia, are N na riki bwa aia [a]tia tautaeka ma aia [b]tia reirei. Mangaia are I a riki bwa aia tia tautaeka ma aia tia reirei, n aron ana tua te Uea, ni karokoa te tai are a na kataia iai n anaa maiu.

20 Mangaia ae e a kakoroaki bukin ana taeka te Uea are e taekinna nakoiu, are e kangai: Ngkana a [a]aki ongeaba nakon am taeka ao a na kaakeaaki mai matan te Uea. Ao nooria, a [b]kaakeaaki mai matana.

21 Ao e karokoa te [a]maraia iaoia, eng te maraia ae kakaiaki ibukin aia bure. Bwa taraia, a kamatoai nanoia ni kaaitara, ao a riki n ai aroia atibu aika matoatoa; mangaia, ae ngkai a mainaina man rianako tamaroaia man [b]kakukurei tarakia, n te aro are a na aki bwaka au botanaomata irouia, ao e a onea kuniia te Uea ae te Atua nakon te [c]kun ae bwatabwata.

22 Ao e taku te Uea ae te Atua: N na karikiia bwa a na [a]kammaira nakoia am botanaomata, ti ngkana a rairinanoia man aia bure.

23 Ao a na maraia akana a [a]kariki ma aia kariki; bwa a na rootaki n te maraia naba aio. Ao e taekinna te Uea, ao e koro bukina.

24 Ao man korakoran te maraia are a taonaki iai, ao a riki bwa aomata aika a [a]taningaroti, a maiubuaka ma ni kamwamwane, ao a ukoukori maan i nanon te rereua ake a kaakang.

25 Ao e taku te Uea ae te Atua nakoiu: A na riki bwa taan aki karauia kanoam, n riki bwa taan kauring ibukiu; ao ngkana a aki uringai, ao n ongeaba nakon au taeka, ao a na aki karauaki ni karokoa mateia.

26 Ao e koro bukina bwa Ngai ae Nibwaai, I a [a]katabuia Iakobwa ma Iotebwa, bwa a na riki bwa ibonga ma taan reirei n abaia au botanaomata.

27 Ao e koro bukina bwa ti maiuakina te kukurei.

28 Ao ai tenibwi te ririki i mwin kitanan Ierutarem.

---

17 *a* KB 3:19; R&B 42:42.
18 *a* Iakob. 1:9, 11.
19 *a* 1Nib. 2:22.
b BK Reireia, Tia Reirei.
20 *a* 2Nib. 2:21.
b Aram. 9:14.
21 *a* BK Kamaraia.
b 4Nib. 1:10.
c 2Nib. 26:33; 3Nib. 2:14–16.
22 *a* 1Nib. 12:23.
23 *a* BK Mare—Te mare i marenaia aika kaokoro aia aro.
24 *a* BK Taningaroti, Aoriori.
26 *a* Iakob. 1:18–19; Mot. 23:17.

29 Ao Ngai ae Nibwaai, I a kaawakin rongorongo iaon au bwaatua, aika I a tia ni karaoi, ibukiia au aomata ni karokoa ngkai.

30 Ao e koro bukina bwa e taku te Uea ae te Atua nakoiu: Karaoi [a]bwaatua riki tabeua; ao ko na koroi iaoia bwaai aika a mwaiti aika a raraoi i matau, ibukin kabwaiaia am botanaomata.

31 Mangaia ae Ngai ae Nibwaai, n ongeabau nakon ana tua te Uea, I a nako ni karaoi [a]bwaatua aikai are I a koroi iaoia bwaai aikai.

32 Ao I a koroi bwaai aika a kakukurei imatan te Atua. Ao ngkana a kukurei au botanaomata n ana bwai te Atua ao a na kukurei ni bwaai aika I a tia ni koroi iaon taian bwaatua aikai.

33 Ao ngkana au aomata a kan ataa riki bwaninin rongorongoia ao a riai ni wareki au bwaatua ake tabeua.

34 Ao I a kan taekinna bwa ai abwi te ririki n nako, ao e a tia ni moanaki te buaka ma te itabaraara imarenau ma tariu.

MWAKORO 6

Iakobwa e karakina rongorongoia Iutaia: Rekeia irouia I-Bwaburonia ao okia; ana mwakuri ma taurakin Atuan Iteraera ae Tabu; te buoka are e reke mai irouia Tientaire; ao manga kaokaia Iutaia ni boong aika kaitira ngkana a kakoaua te Mesia. Uakaan ma 599–545 I.K.

Ana taeka Iakobwa, ae tarin Nibwaai, ake e taekin nakoia ana botanaomata Nibwaai:

2 Taraia tariu aika kam tangiraki, I a tia Ngai ae Iakobwa, n rineaki iroun te Atua ma ni katabuaki n aron ana botaki ae tabu, ma ni katabuaki iroun tariu ae Nibwaai, are kam a tia ni karinea n aiaron te [a]uea ke te tia kamanomano ao bon ngaia are kam onimakinna n teimatoan te rau, taraia kam ataia bwa I a tia n taekin bwaai aika a mwaiti nakoimi.

3 E ngae n anne ao I a manga taetae riki nakoimi; bwa I tabeaianga ibukin maiun tamneimi. Eng, e korakora tabeaiangau ibukimi; ao kam ataia i bon iroumi bwa e teimatoa aio. Bwa I a tia n taetae nakoimi ma te taotaonakinnano ae korakora; ao I a tia n reiakin ana taeka tamau nakoimi; ao I a tia n taekin nakoimi bwaai ni kabane ake a tia ni koreaki man moan karikan te aonaba.

4 Ao ngkai, taraia, N nang taekin nakoimi bwaai ngkai, ma aika a na roko; mangaia ae N na wareki nakoimi ana taeka [a]Itaia. Ao taeka aikai aika e tangiria tariu bwa N na taekin nakoimi. Ao I taetae nakoimi ibukin maiumi, bwa kam aonga n reiakina ao ni kamimitonga aran te Atua.

5 Ao ngkai, taeka aika N nang taekin aika e a tia n taekin Itaia ibukiia kaain te bata are Iteraera; mangaia ae a bon kaineti naba nakoimi, bwa bon kaain te bata are Iteraera ngkami. Ao a mwaiti

30 *a* 1Nib. 19:1–6.
31 *a* BK Bwaatua.
6 2 *a* Iakob. 1:9, 11.
4 *a* 3Nib. 23:1.

bwaai ake e tia n taekin Itaia aika a kona ni kabonganaki iroumi, ngkai kaain te bata are Iteraera ngkami.

6 Ao ngkai, aikai taian taeka: Ao e [a]taku te Uea ae te Atua: Taraia, N na tabeka baiu nakoia Tientaire ma ni kaota au [b]buraeki bwa a na nooria aomata; ao a na uotia natimi mwaane i nanon baia, ao natimi aine a na uotaki iaon angaia.

7 Ao a na riki taian uea n ai aroia taama nakoimi, ao aia uea aine n ai aroia tiina nakoimi; ane a na bobaraaki nakoimi ni katoma ubuia ma aontano, ao n newea te bubu are mena iaon waemi; ao kam na ataia bwa bon Ngai te Uea; bwa a na aki maamaa akana [a]tataningai.

8 Ao ngkai, Ngai ae Iakobwa, N nang taetae ni kaineti ma taeka aikai. Bwa taraia, e a tia te Uea ni kaotia nakoiu bwa naake a mena i [a]Ierutarem are ti roko mai iai a tia n tiringaki man [b]uotaki nako n tautoronaki.

9 E ngae n anne ao e a tia te Uea ni kaotia nakoiu bwa ae a na manga [a]kaokaki. Ao e a tia ni kaotia naba nakoiu ae e na kaoti te Uea ae te Atua, are Atuan Iteraera ae Tabu, n rabwata nakoia; ao ngke e a tia ni kaota rabwatana nakoia ao a na kataerea man [b]tauria, n aron ana taeka te anera ake e taekin nakoiu.

10 Ao ngke a tia ni kamatoai nanoia ma n kamoamoa ni kaitaraa Atuan Iteraera ae Tabu, taraia, e na roko korakoran ana [a]moti Atuan Iteraera ae Tabu iaoia. Ao e na roko te bong are a na katuaeaki ma ni karawawataki iai.

11 Mangaia ae a na maiu n tiotio, n aron are taekinna te anera, a mwaiti aika a na kakorakaiaki rabwataia, ma a na aki kariaia bwa a na mate, ibukin aia tataro aika a kakaonimaki; a na kamaenakoaki, kataereaki, ma n ribaki; ma e ngae n anne, ao e na nanoangaia te Uea, [a]ao e na reke irouia [b]taekan aia Tia Kaboia, ao a na manga [c]botaki n aban rikiia.

12 Ao a na kakabwaiaki [a]Tientaire ake a tia ni koreaki rongorongoia irouia burabeti; bwa taraia, bwa ngkana a rairinanoia ao n aki kaitaraa Tion, ao a aki botaki i nanon te ekaretia are korakora man [b]ribaki, ao a na kamaiuaki; bwa e na kakoroi bukin ana [c]berita aika tabu te Uea ae te Atua ake e a tia ni karaoi nakoia natina; ao a bane n tia ni koreaki taekan bwaai aikai iroun te burabeti.

13 Mangaia ae aomata ake a

6 *a* Itaia 49:22–23.
b BK Buraeki.
7 *a* R&B 133:45; Mote 1:6.
8 *a* Etita 2:6; 1Nib. 7:13; 2Nib. 25:10; Omi. 1:15; Erem. 8:20–21.
b 2Uea 24:10–16; 25:1–12. BK Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
9 *a* 1Nib. 10:3.
b 1Nib. 19:10, 13; Mot. 3:9; 3Nib. 11:14–15. BK Tauraki n te Kaibangaki.
10 *a* Mat. 27:24–25.
11 *a* 1Nib. 22:11–12; 2Nib. 9:2.
b Otea 3:5.
c BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
12 *a* 1Nib. 14:1–2; 2Nib. 10:9–10.
b BK Riaboro—Ana ekaretia te riaboro.
c BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.

buakana Tion aika ana aomata i nanon te berita ae tabu te Uea a na newea te bubu are toka iaon waeia; ao a na aki [a]maamaa ana aomata te Uea. Bwa ana botanaomata te Uea bon aomata ake a [b]tataningaia; bwa a na tataninga rokon te Mesia.

14 Ao taraia, n aron ana taeka te burabeti, e na manga waaki te Mesia te [a]kauatai ni kamaiuia mangaia ae e na [b]kaoti nakoia n te mwaaka ao te mimitong ae korakora, ni [c]kamaunaia aia kairiribai, n te bong are a na kakoaua iai; ao a na akea are a na tiringaki are a kakoaua.

15 Ao aomata ake a aki kakoua a na [a]kamaunaaki, n te [b]ai, ao te angibuaka, mwaingingin te aonaba, n te tiritiri, ao n te [c]aoraki, ao n te rongo. Ao a na ataia ae te Uea bon te Atua, ae Atuan Iteraera ae Tabu.

16 [a]Bwa e koaua ae a na kamaiuaki aika a kaeaki mai irouia aika korakora, ke ni kainaomataki ae [b]eti tautoronakina i aan te tua?

17 Ma e taku te Uea: a na bon anaaki naba aika a [a]tautoronaki iroun ae korakora, ao a na kamaiuaki aika a kakioaki irouia aika a buakaka; bwa e na [b]kainaomataia ana aomata i nanon te berita ae tabu te [c]Atua ae Moan te Korakora. Bwa e taku te Uea: N na kaitaraa ane e kaaitarako—

18 Ao N na kamwarakeia akana a bwainikiriniko n oin irikoia; ao a na manging n oin raraaia n aiaron te wain ae karewe; ao a na ataia aomata ni kabane bwa Ngai te Uea bon am Tia Kamaiu ao am [a]Tia Kabomwi, ae [b]Atuan Iakobwa ae Korakora.

MWAKORO 7

Iakobwa e reitanako ana wareware man Itaia: E taekina te Mesia Itaia—E na taetae te Mesia n aiaron te aomata ae wanawana—E na anga nukana nakoia ake a na kataerea—E na aki kamamaeaki—Kabootaua ma Itaia 50. Uakaan ma 559–545 I.K.

Eng, bwa e taku te Uea: I a tia ni kararoako, I a tia ni kanakoko n aki toki? Bwa e taku te Uea: E ngaara beeban rauren tinam? Antai are I a tia ni kanakoko nakoina, ke antai mai buakoia taan kataarau are I a tia ni kabooko nako nakoia? Eng, antai are I a tia ni kabooko nako nakoina? Taraia, ko a bon tia ni [a]kabooko nako n oin am buakaka, ao e a kairaki nako tinam ibukin riaoan tua iroum.

2 Mangaia ae ngke I roko ao bon akea te aomata; ngke I [a]weewete,

13 *a* 3Nib. 22:4.
b Itaia 40:31; 1Nib. 21:23; R&B 133:45.
14 *a* Itaia 11:11; 2Nib. 25:17; 29:1.
b 2Nib. 3:5.
c 1Nib. 22:13–14.
15 *a* 2Nib. 10:16; 28:15; 3Nib. 16:8.
BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.
b Iakob. 6:3.
c R&B 97:22–26.
16 *a* Itaia 49:24–26.
b KT ana aomate te Uea n te berita ae tabu, are e taekinaki n te Kibu 17.
17 *a* 1Nib. 21:25.
b BK Iehova.
c 2Uea 17:39.
18 *a* BK Tia Kabooira.
b KB 49:24; Itaia 60:16.
7 1 *a* BK Kitanan te Koaua.
2 *a* TRab. 1:24–25; Itaia 65:12; Aram. 5:37.

eng, ao bon akea are e na kaeka. O te bata are Iteraera, e a tia ni kakimototoaki baiu n te aro are I aki kona ni kabooko, ke ai akea mwaakau ni kamaiu? Taraia ni bwanaau ao I kona ni kamwaua [b]taari, I kona n onea aia [c]karaanga nakon taian rereua ao a na mwaung aia [d]ika ngkai akea te ran, ao a na mate ibukin te taka.

3 I rabuna karawa n te [a]roo, ao ni karika te [b]kunnikai ae raerobwa n ruamwiin karawa.

4 E a tia te Uea ae te Atua n anganai te [a]newe ae wanawana, ao I rabakau ni katea au taetae n taina ae riai nakoim, O te bata are Iteraera. Ngkana kam a kua ao e na kautingkami ni katoa ingabong. Ao e na kauki taningau n aiaron te aomata ae wanawana.

5 E a tia ni kauki [a]taningau te Uea ae te Atua, ao I aki kaitaraa, ke n tannako mai irouna.

6 I tannako mai iroun te [a]tia kataere, ao n anga tabau nakoia ake a kouta irau. I aki karaba matau mai irouia ake a kamamaeai ke ni bawareai.

7 Bwa e na bon buokai te Uea ae te Atua, mangaia ae e na bon aki kamamaeaki. Mangaia ae I a tia ni kamatoa ubu n aiaron te atibu ae matoatoa, ao I ataia bwa N na bon aki maamaa.

8 Ao e kaan te Uea, ao e na kaotia bwa I eti. Antai ae e na kauntaeka ma ngai? Ti tei ni botaki. Antai au kairiribai? Ke nakomai nako rarikiu, ao N na oroia ni korakoran wiiu.

9 Bwa e na buokai te Uea ae te Atua. Ao aomata ni kabane ake a [a]katuaeai, taraia, a na bane n riki n aiaron taian kunnikai aika a mane, ao a na kanaki iroun te koa.

10 Antai mai buakomi ae maaka te Uea, ae e ongeaba n ana [a]taeka ana toro, ae e nakonako i nanon te roo n akea ana taura?

11 Taraia ngkami ni kabane aika a kaura te ai, aika kam otabwaniningkami n te mwaakaro, kam na nakonako i nanon [a]ami ai ma mwaakaro ake kam a tia ni kaurai. Aio are kam na karekea mai irou—kam na wene i nanon te rawawata.

MWAKORO 8

Iakobwa e reitanako ana wareware man Itaia: E na mwanea Tion te Uea ni boong aika kaitira ao e na boota Iteraera—A na nakon Tion aika a tia ni kabooaki ma te kimwareirei ae korakora—Kabootaua ma Itaia 51 ao 52:1–2. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ongo n au taeka, ngkami aika kam tangira te raoiroi. Taraa aon te [a]bwa are kam koreaki mai iai, ao te rua are kam kenaki mai iai.

2 *b* Otin. 14:21; TAre. 106:9; R&B 133:68–69.
c Iotua 3:15–16.
d Otin. 7:21.
3 *a* Otin. 10:21.
b Kaoti. 6:12.
4 *a* Ruka 2:46–47.
5 *a* R&B 58:1.
6 *a* Mat. 27:26; 2Nib. 9:5.
9 *a* Rom 8:31.
10 *a* R&B 1:38.
11 *a* TMT 17:6.
8 1 *a* BK Bwa.

2 Taraa Aberaam, ae [a]tamami,
ao [b]Taara, ae ngaia are e karikingkami; bwa I rineia n ti ngaia,
ao I kakabwaiaia.
3 Bwa e na mwanea [a]Tion te
Uea, e na mwanei ni kabane ana
tabo aika a tia n uruaki; ao e na
karika ana [b]rereua n aiaron Eten,
ao ana rereua naba n aiaron ana
onaroka te Uea. E na kuneaki te
kimwareirei ma te kukurei iai te
kaaitau ao te anene ni kukurei.
4 Ongo n au taeka au botanaomata; ao kauki taningami nakoiu,
O ngkoe ae abau; bwa e na reke
te [a]tua mai irou, ao N na karika
au moti bwa te [b]oota are e nooria
au botanaomata.
5 E kaan au raoiroi; e a waaki
nako au [a]kamaiu, ao e na motiki
taekaia aomata baiu. A na kaantaningaai [b]atimwakoro nako, ao
a na onimakina baiu.
6 Euti matami nako karawa, ao
noora te aonaba are i aana; bwa
a na [a]mauna [b]karawa n [c]aiaron te
bubu, ao e na riki te aonaba n aiaron te kunnikai ae mane; ao a na
mate aomata ake a maeka iaona
n aekakina. Ma e na teimatoa au
kamaiu n aki toki, ao e na bon aki
kamaunaki au raoiroi.
7 Ongo n au taeka, ngkami aika
kam ataa te raoiroi, aika aomata
ake I a tia ni koroi au tua inanoia,
kam na tai [a]maaka kamamaeakimi irouia aomata, ke ni maaka aia
tataboraa.
8 Bwa ane a na kanaki iroun te
koa n aiaron te kunnikai, ao a na
kanaki iroun te mwata n aiaron
kunin te tiibu. Ma e na teimatoa
au raoiroi n aki toki, ao e na waaki au kamaiu man te rooro teuana
nakon te roro teuana.
9 Uti! Uti! Karekea [a]korakorami,
O ngkoe ae bain te Uea; uti n aiaron boong ake ngkoa. Tiaki ngkoe
are e korea Raba, ma ni kaikoaka
te raakon?
10 Tiaki ngkoe are e kamwaua
taari, ae te marawa ae nano; are e
a tia ni karika aon taari bwa a na
kona n [a]nakonako iaona aomata
ake ko a tia ni kamaiuia?
11 Mangaia ae a na manga oki
ake a tia ni [a]kabooaki iroun te
Uea, n oki ma te [b]anene nakon
Tion; ao e na toka iaon atuuia te
kimwareirei ae tabu n aki totoki;
ao e na reke irouia te kukurei ma
te kimwareirei; ao e na kitania te
rawawata ma te [c]tangiroaa.
12 Bon [a]Ngai teuarei; eng, boni
Ngai ae mwaneiko. Taraia, antai
ngkoe are ko na [b]maaka te aomata,
are e maamate, ae natin te aomata,
ae titebo maiuna ma te [c]uteute?
13 Ao ko na [a]mwaninga taekan
te Uea are e karikiko, are e a tia

2 *a* KB 17:1–8; R&B 132:49.
b KB 24:36.
3 *a* BK Tion.
b Itaia 35:1–2, 6–7.
4 *a* KE reirei, reirei. Itaia 2:3. BK Euangkerio.
b BK Te Ota, Otan Kristo.
5 *a* BK Kamaiu.
b 2Nib. 10:20.
6 *a* 2Bet. 3:10.
b EBE ni kamaenakoaki. TAre. 102:25–27.
c EBE mka.
7 *a* TAre. 56:4, 11; R&B 122:9.
9 *a* R&B 113:7–8.
10 *a* Itaia 35:8.
11 *a* BK Kaboaki.
b Itaia 35:10.
c Kaoti. 21:4.
12 *a* R&B 133:47; 136:22.
b Iere. 1:8.
c Itaia 40:6–8; 1Bet. 1:24.
13 *a* Iere. 23:27.

ni takina karawa, ao ni karika aan te aonaba, ao ko a tia ni maaku ni katoa bong, ni maaka unin te tia kaaitarako, n aiaron are e a tauraoi n tiringko? Ao e ngaa unin te tia kaaitarako?

14 E aki maan ao e na kabwaraki te bure n te tabo ae raroa, bwa e aki kona ni mate n tain kabureana, bwa e aki kona ni bua kanana te kariki.

15 Ma bon Ngai te Uea ae Atuam, ae kona ni katakaruai [a]naon marawa; arau bon aia Uea Taanga ni Buaka.

16 Ao I a tia ni karin taeka i nanon wiim, ao I a tia ni kamanoko i aan nuun baiu, bwa I aonga ni kariki itoi i karawa ao ni karika te aonaba, ao ni kangai nakon Tion: Taraia, ngkami aika au [a]botanaomata.

17 Uti, uti, teirake, O ngkoe ae Ierutarem, are e tia ni moi ni bain te Uea ni [a]mwangkon [b]unna—ko a tia n nima mantoan te mooi man te mwangko ni bebeei ni kabaabanea raoi—

18 Ao akea mai buakoia natina mwaane ae e kona ni kairia; ke n taua baina mai buakoia natina ni kabane ake e a tia ni kaikawaia.

19 A na nakoim [a]natim aika uoman, aika a na nanoangaiko—aron kararoam ma uruakam, ao te rongo ao kabaang—ao antai are N na kabeebeteko rinanona?

20 A tia ni kiro natim ni kabane, ma ti aika uoman aika a tuai; a wene ni moan taian kawai; n aiaron te kao te mwaane ae bae i nanon te karaun, ao a onrake nanoia n unin te Uea, te boaaki iroun te Atuam.

21 Mangaia ae ongo aio, ngkoe ae ko karawawataki, ma ni [a]manging, ao tiaki n te wain:

22 E taku am Uea, te Uea ma Atuam e [a]taetae ibukiia ana botanaomata; taraia, I a tia n anaa mai nanon baim te mwangko ni bebeei, ma mantoan mangkon uniu; ko na tai manga mooi riki ma iai.

23 Bwa [a]N na anganiia ake a karawawatako; ake a tia n taku nakon tamneim: Bobaraaki, bwa ti aonga n toubekaiko—ao ko a tia ni kawenea rabwatam i aontano ao n riki bwa te kawai are a na nakonako i aona.

24 [a]Uti, uti, karekea [b]korakoram, O ngkoe ae [c]Tion; karin kunnikaim aika a tamaroa, O ngkoe ae Ierutarem, te kaawa ae tabu; bwa mangkai ao a na [d]akea ae e kona n rin iroum are e tuai ni korotobibiaki man aki itiaki.

25 Ioioa te bubu mai iaom; [a]teirake, ao tekateka, O ngkoe ae Ierutarem; kabwarako man te [b]tautaekanaki; O ngkoe te bure ae natin Tion te aine.

15 *a* 1Nib. 4:2.
16 *a* 2Nib. 3:9; 29:14.
17 *a* Itaia 29:9; Iere. 25:15.
b Ruka 21:24.
19 *a* Kaoti. 11:3.
21 *a* 2Nib. 27:4.
22 *a* Iere. 50:34.
23 *a* Tek. 12:9.
24 *a* Itaia 52:1–2.
b R&B 113:7–8.
c BK Tion.
d Ioera 3:17.
25 *a* KT Teirake man te tano ao n tekateke ma te kakatonga, ngkai ko a tibwa kaboaki.
b R&B 113:9–10.

MWAKORO 9

E kabwarabwara Iakobwa bwa a na botaki Iutaia n abaia ni berita—E na kamaiuaki te aomata man te Bwaka rinanon Te mwakuri ni Kamaiu—A na teirake rabwataia maate man ruanmateia, ao a na roko tamneia mai moone ao man te bwaretaiti—A na motikaki taekaia—Te Mwakuri ni Kamaiu e kamaiu man te mate, moone, te riaboro, ao te karawawataki ae e aki totoki—A na kamaiuaki aika a raoiroi n uean te Atua—A karaoaki tuua ibukin taian bure—Te tia tara te mataroa bon Atuan Iteraera ae Tabu. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, I a tia ni wareki bwaai aikai bwa kam aonga n atai bwaai aika kaineti ma ana [a]berita aika tabu te Uea are e a tia ni karaoia ma te bata are Iteraera—

2 Bwa e a tia n taetae nakoia Iutaia, ni wiia ana burabeti aika a tabu, ma n moan rikin bwaai, man te roro teuana nakon te roro teuana, ni karokoa te tai are a na manga [a]kaokaki iai nakon te ekaretia ae koaua ma ana nanai te Atua; ike a na manga [b]botaki ni mwengaia iaon [c]aban rikiia, ao a na manga tei iaon abaia ni berita ni kabane.

3 Taraia tariu aika kam tangiraki, I a taekin bwaai aikai nakoimi bwa kam aonga ni kimwareirei, ao n [a]euti atuumi n aki toki, ibukin taian kakabwaia aika e na anga te Uea ae te Atua nakoia natimi.

4 Bwa I ataia ae kam a tia ni karaoa te ukeuke ae korakora, angiia mwaitimi, ni kan atai kanoan bwaai aika a na roko; mangaia ae I ataia bwa kam ataia ae e na roko te kara nakon rabwatara, ao ni mate; e ngae n anne ao ti na kona n noora te Atua n [a]rabwatara aikai.

5 Eng, I ataia ae kam ataia bwa e na kaoti n te rabwata nakoia ake a mena i Ierutarem, are ti mwananga mai iai; bwa e riai bwa e na kaoti i buakoia; bwa e riai bwa e na rinanon te maiu n rabwata te [a]Tia Karikibwai n ai aroia aomata, ao ni mate ibukiia aomata ni [b]kabane, bwa aonga ni bane n toro irouna aomata ni kabane.

6 Bwa ngkai e reke te mate nakoia aomata ni kabane, ao bwa e aonga ni kakoroaki bukin ana [a]babaire n nanoanga te Tia Karikibwai ae kakannato, e riai n iai te mwaaka ni [b]mangauti, ao e riai bwa e na reke te mangauti nakoia aomata ni kaitaraa te [c]bwaka; ao e a roko te bwaka

9 1*a* BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
2*a* 2Nib. 6:11. BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
c 2Nib. 10:7–8. BK Te Aba ni Berita.
3*a* ARIT TAre. 24:7–10 (Abentekiti).
4*a* Iobi 19:26; Aram. 11:41–45; 42:23; Erem. 14:15; Moom. 9:13.
5*a* BK Karika, Kariki Bwai.
b Ioane 12:32; 2Nib. 26:24; 3Nib. 27:14–15.
6*a* BK Babaire ni Kabomwi.
b BK Mangauti.
c BK Bwakan Atam ao Ewa.

ibukin riaoan te tua; ao ngkai e rinanon te bwaka te aomata ao a na [d]teweaki nako mai matan te Uea.

7 Mangaia ae e riai n [a]akea tokin te [b]mwakuri ni kamaiu—ma ngkana iai tokin te mwakuri ni kamaiu ao te rabwata ae mka aio e aki kona ni katoka te aki mka. Mangaia ae te [c]moan motiki taeka are e bwakara te aomata e riai bwa e na [d]tiku n aki totoki. Ao ngkana ngaia anne e na wene te rabwata aio ni mka ao n tamruru n okira te aonaba are e karikaki mai iai, ao n aki mangauti.

8 Ai korakorara [a]wanawanan te Atua, ana [b]nanoanga ma ana [c]akoi! Bwa taraia, ngke [d]arona bwa a na aki mangauti rabwatara ao a na riki tamneira bwa ana toro te anera are [e]bwaka mai matan te Atua ae Akea Tokina, ao n riki bwa te [f]riaboro, n aki mangauti.

9 Ao a na riki tamneira n ai arona, ao ti na riki bwa taian riaboro, ana [a]anera te riaboro, aika a na [b]kararoaaki mai matan te Atua, ao ni maeka ma taman taian [c]kewe, i nanon te korakai, n aiarona; eng, n aiaron te aomata are e [d]kamwaneia ara moan karo, are e [e]onika rabwatana nakon [f]aneran te oota, ao ni kamangaoi nanoia natiia aomata bwa a na riki bwa koraki n tiritiri ao ni karaoi [g]botaki ni karaba aika buakaka aika mwakurin te roo.

10 Ai korakora ra ana raoiroi Atuara, are e a tia ni katauraoa te kawai ibukira are ti kona iai ni birinako mai nanon bain te man ae kakamaku aio; eng, te man ae kakamaku anne, te [a]mate ma [b]moone, are I aranna bwa maten te rabwata, ao maten naba te tamnei.

11 Ao man te kawai ni kamaiu are e [a]katauraoia Atuara, ae Atuan Iteraera ae Tabu, te [b]mate aio, are I a tia n taekinna, ae te mate n rabwata, e na kainaomataia ana mate; are te mate ae te rua ni mate.

12 Ao te [a]mate are I a tia n taekinna, ae te mate n tamnei, e na kainaomataia ana mate; are te mate n tamnei bon [b]moone; ngaia ae te mate ao moone a na kainaomataia aia mate, ao moone e na kainaomataia tamnei ake e tautoronia, ao te rua ni mate e na kainaomataia rabwata ake e

6 *d* 2Nib. 2:5.
7 *a* Aram. 34:10.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c Mot. 16:4–5; Aram. 42:6, 9, 14.
d Mot. 15:19.
8 *a* Iobi 12:13; Abe. 3:21. BK Wanawana.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.
c BK Akoi.
d R&B 93:33–34.
e Itaia 14:12; 2Nib. 2:17–18; Mote 4:3–4; Abe. 3:27–28.
f BK Riaboro.
9 *a* Iakob. 3:11; Aram. 5:25, 39.
b Kaoti. 12:7–9.
c BK Te Kewe.
d KB 3:1–13; Mot. 16:3; Mote 4:5–19.
e 2Korin. 11:14; Aram. 30:53.
f R&B 129:8.
g BK Botaki ni Karaba.
10 *a* Mot. 16:7–8; Aram. 42:6–15.
b BK Moone.
11 *a* BK Tia Kamaiua.
b BK Te Mate, n Rabwata.
12 *a* BK Mate n Tamnei.
b R&B 76:81–85.

tautoronia, ao a na manga ikotaki rabwataia ma [c]tamneia aomata n [d]riki bwa ti teuana; ao e na riki aio rinanon mwaakan te mangauti are mwaakan Atuan Iteraera ae Tabu.

13 O ai korakora ra ana [a]babaire Atuara! Bwa irarikin aei ao ana [b]bwaretaiti te Atua e na kainaomataia tamneia aika a raoiroi, ao te rua ni mate e na kainaomataia rabwataia aika a raoiroi; ao a na [c]manga ikotaki te tamnei ma te rabwata n ti teuana, aomata ni kabane a na riki n aki mka, ao a na [d]aki maamate, ao n riki bwa tamnei aika a maiu, n reke irouia te [e]wanawana ae n [f]ai arora aika iai rabwatara, ma e na kakororaoaki raoi wanawanara.

14 Ngaia ae ti na karekea te [a]atatai ae kororaoi n ara [b]bure, ni kabane, ma ara aki itiaki ma ara [c]bebeekan; ao aika a raoiroi a na karekea te atatai ae kororaoi n aia kimwareirei, ao [d]raoiroia ni [e]kunnikaiaki n te [f]itiaki, eng, n te [g]ninira ae e raoiroi.

15 Ao e na koro bukina bwa ngke a tia aomata ni kabane n rinanon te moani mate nakon te maiu, n te maiu n aki maamate, ao a na tei i matan ana kai n toka ni [a]motikitaeka Atuan Iteraera ae Tabu; ao e na karaoaki te [b]motikitaeka, ao a na motikaki taekaia n aron ana motikitaeka ae tabu te Atua.

16 Ao e koaua n aron ae maiu te Uea, n aron are e a tia n taekinna te Uea ae te Atua, ao bon ana [a]taeka ae akea tokina, ae aki kona ni [b]bua, bwa a teimatoa n raoiroi ake a tia n raoiroi, ao aika a [c]kammaira a na teimatoa ni [d]kammaira; ngaia ae aomata aika a kammaira bon te [e]riaboro ma ana anera; ao a na nako nakon te ai ae [f]aki totoki; are e a tia ni katauraoaki ibukiia; ao karawawataaia aiaron te [g]nei n ai, ao te burimton are e waerake urana n aki totoki ao akea tokina.

17 O ai korakorara ao ai [a]motiraoira Atuara! Bwa e kakoroi bukin ana taeka, aika a tia n otinako mai wiina, ao a na kakoroaki bukin ana tua.

18 Ma taraia, ngkami aika a raoiroi, ana [a]aomata aika itiaki Atuan Iteraera ae Tabu, aika a kakoaua Atuan Iteraera ae Tabu, aika a tia n teimatoa n rinanon te [b]bwainikirinaki man te aonaba, ao n aki ongea te kamamaeaki iai,

12 *c* BK Tamnei.
d BK Mangauti.
13 *a* BK Babaire ni Kabomwi.
b R&B 138:14–19.
BK Bwaretaiti.
c Aram. 11:43.
d BK Aki Mamate.
e BK Kororaoi.
f R&B 130:18–19.
14 *a* Mot. 3:25; Aram. 5:18.
b BK Namakinan te Bure, Kairua.
c Moom. 9:5.
d BK Raoiroi.
e TRab. 31:25.
f BK Itiaki, Aro n Itiaki.
g R&B 109:76.
15 *a* BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
b TAre. 19:9; 2Nib. 30:9.
16 *a* 1Uea 8:56; R&B 1:38; Mote 1:4.
b R&B 56:11.
c BK Kammaira.
d 1Nib. 15:33–35; Aram. 7:21; Moom. 9:14; R&B 88:35.
e BK Riaboro.
f Mot. 27:28.
g Kaoti. 21:8; 2Nib. 28:23; R&B 63:17.
17 *a* BK Motiraoi.
18 *a* BK Aomata aika Itiaki.
b Ruka 14:27.

e na [c]reke irouia [d]uean te Atua, are e a tia ni katauraoaki ibukiia [e]man moan karikan te aonaba, ao kimwareireia e na onrake n [f]aki toki.

19 O ai korakora ra ana nanoanga Atuara, ae Atuan Iteraera ae Tabu! Bwa e [a]kamaiuia ana aomata aika a itiaki mai iroun te man ae [b]kakamaku ae te riaboro, ao te mate, ao [c]moone, ao te nei n ai, ao te burimton ae te kammarakaki n aki totoki.

20 O ai korakora ra [a]tabun Atuara! Bwa e [b]atai bwaai ni kabane, ao bon akea te bwai ae e aki ataa taekana.

21 Ao e a roko nakon te aonaba bwa e na [a]kamaiuia aomata ni kabane ake a ongo ni bwanaana; bwa taraia, e a tia ni kammarakaki ibukiia aomata ni kabane, eng, ni [b]marakiia bwaai ni kabane aika a maiu, n ai aroia mwaane, aine, ma ataei, aika kaain ana utu [c]Atam.

22 Ao e karaoa aio bwa e aonga ni kona n reke te mangauti nakoia aomata ni kabane, bwa aonga n tei aomata ni kabane i matana n te bong ni motikitaeka ae korakora.

23 Ao e tuatua nakoia aomata ni kabane bwa a na [a]rairinanoia, ao a na [b]bwabetitoaki n arana, ao ni karekea i nanoia te onimaki ae kororaoi iroun Atuan Iteraera ae Tabu, bwa ngkana a aki ao a na aki kona ni kamaiuaki nako nanon uean te Atua.

24 Ao ngkana a aki kan rairinanoia ma ni karekea kakoauan [a]arana, ma ni bwabetitoaki n arana, ao n [b]teimatoa ni karokoa te toki, ao a na [c]kabuakakaaki; bwa e a tia n taekina aio te Uea ae te Atua, ae Atuan Iteraera ae Tabu.

25 Mangaia ae e a tia n anga te [a]tua; ao ike [b]akea te tua are e taekinaki ao a na akea naba te rekenikai; ao ngkana akea te rekenikai ao a na akea naba te kabuakakaaki; ao ngkana akea te kabuakakaaki ao e na mena ana nanoanga Atuan Iteraera ae Tabu i aoia, ibukin te mwakuri ni kamaiu; bwa a kainaomataaki man te mwaaka are mai irouna.

26 Bwa te [a]mwakuri ni kamaiu e kanakoraoa nanon ana [b]motiraoi iaoia ake a [c]tuai n anganaki te [d]tua, bwa a na kamaiuaki man te man ae kakamaku, te mate ao moone, ao te riaboro, ao te nei n ai ma te burimton, ao te

18 *c* R&B 45:58; 84:38.
d BK Karietataaki.
e Aram. 13:3.
f BK Maiu ae Akea Tokina.
19 *a* R&B 108:8.
b 1Nib. 15:35.
c BK Moone.
20 *a* BK Tabu, Itiaki.
b Aram. 26:35; R&B 38:2.
21 *a* BK Kamaiu.
b R&B 18:11; 19:18.
c BK Atam.
23 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
b BK Bwabetito.
24 *a* BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
b BK Teimatoa Rinanon.
c BK Kabuakaka.
25 *a* Iak. 4:17.
BK Tua.
b Rom 4:15; 2Nib. 2:13; Aram. 42:12–24.
BK Bukinaki.
26 *a* 2Nib. 2:10; Aram. 34:15–16.
BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
b BK Motiraoi.
c Mot. 3:11.
d Mot. 15:24; R&B 137:7.

kammarakaki n aki totoki; ao a na kaokaki nakon te Atua are e anganiia te [e]ikeike, ae Atuan Iteraera ae Tabu.

27 Ma e na reke kain ane e a tia n anganaki te [a]tua, eng, ane iai i nanona ana tua te Atua ni kabane, n ai arora, ao e aki ongeaba nako iai, ao e kabanebuaka bongin kataakina, bwa e na kananoanga arona!

28 O ana [a]babaire ni kamwamwane teuare buakaka! O aia [b]kamoamoa, ma mamaaraia ao burababaia aomata! Ngkana iai [c]rabakauia ao a taku bwa a rangi ni [d]wanawana, ao a aki kan ongo n ana [e]taeka n reirei te Atua, ao a kaaki taekana, n taku bwa a ataa taekana i bon irouia, mangaia ae te baba wanawanaia ao akea te raka are a na karekea mai iai. Ao a na mate.

29 Ma e raoiroi te ataibwai ngkana a [a]ongo n ana [b]reirei te Atua.

30 Ma e na reke kaiia akana a [a]kaubwai, aika a kaubwai ni kaubwain te aonaba. Bwa ngkai a kaubwai ao a ribaia aika a [b]kainnano, ao a bwainikirinia aika a nimamannei, ao a memena nanoia iaon kaubwaia; mangaia ae kaubwaia bon atuaia. Ao taraia, e na mauna kaubwaia ma ngaia.

31 Ao e na reke kaiia akana a bonotaninga ma n aki kan [a]ongo taeka; bwa a na mate.

32 E na reke kaiia akana a mataki aika a rawa n nooraba; bwa a na mate naba.

33 E na reke kaiia akana a aki korotobibiaki i nanoia, bwa ataakin aia bure e na tiringia n te kabanea ni bong.

34 E na reke kain te [a]tia kewe, bwa e na teweaki nako [b]moone.

35 E na reke kain te tia tiriaomata are e [a]tiritiri n oin nanona, bwa e na [b]mate.

36 A na reke kaiia [a]kabekaau, bwa a na teweaki nako moone.

37 Eng, e na reke kaiia akana [a]taromauri bouananti, bwa e kukurei irouia te riaboro are e mena i aoia riaboro ni kabane.

38 Ao, ni kakimototoa, e na reke te maraia nakoia ake a bane ni mate i nanon aia bure; bwa a na [a]okira te Atua, ma n noora matana, ao a na tiku n aroia ni bure.

39 O tariu, aika kam tangiraki, uringa buakakan te bure nakon te

26 *e* KB 2:7; R&B 93:33; Abe. 5:7.
27 *a* Ruka 12:47–48.
28 *a* Aram. 28:13.
b BK Akea Manena, Kamoamoa.
c Ruka 16:15; 2Nib. 26:20; 28:4, 15.
d TRab. 14:6; Iere. 8:8–9; Rom 1:22.
BK Kamoamoa; Wanawana.
e Aram. 37:12.
BK Taeka ni Ibuobuoki.
29 *a* 2Nib. 28:26.
b Iakob. 4:10.
30 *a* Ruka 12:34; 1Tim. 6:10; R&B 56:16.
b BK Kainnano.
31 *a* Etek. 33:30–33; Mat. 11:15; Mot. 26:28; R&B 1:2, 11, 14; Mote 6:27.
34 *a* TRab. 19:9.
BK Kokoaua, Te Kokoaua; Te Kewe.
b BK Moone.
35 *a* Otin. 20:13; Mot. 13:21.
b BK Katuua ae te Tiringaki.
36 *a* 3Nib. 12:27–29.
BK Maiuakinan te Itiaki.
37 *a* BK Taromauri Bouananti.
38 *a* Aram. 40:11, 13.

Atua ae Tabu, ao buakakan naba te bwaka nakon ana kariri te [a]tia kamwane. Uringnga, te [b]nano ni bwain te aonaba bon te [c]mate ao te nano ni bwain te tamnei, bon te [d]maiu are [e]akea tokina.

40 O tariu, aika kam tangiraki, ongo n au taeka. Uringa korakoran Atuan Iteraera ae Tabu. Kam na tai taku bwa I a tia n taekin bwaai aika a matoatoa nakoimi; bwa ngkana kam karaoia, ao kam na kabuakaka te [a]koaua; bwa I a tia n taekin ana taeka are E karikingkami. I ataia bwa a [b]matoatoa taekan te koaua nakoia aomata ni kabane aika a aki itiaki; ma aomata aika a raoiroi a aki maaku, bwa a tangira te koaua ao a aki kamwaieieaki mai iai.

41 O ngaia ae tariu aika kam tangiraki, [a]nakomai nakon te Uea, te Atua ae Tabu. Uringnga bwa kawaina a raoiroi. Taraia, te [b]kawai ibukiia aomata, e [c]wariki, ma e wene raoi n eti i matana, ao te tia taraa te [d]mataroa bon Atuan Iteraera ae Tabu; ao akea te toro ae kamwakuria ikekei; ao akea riki te kawai nako iai ma ti rinanon te mataroa; bwa e aki kona ni mwaamwanaaki, bwa te Uea ae te Atua arana.

42 Bwa ane karebwerebwe ao e na kaukia nakoina; iai aika a [a]wanawana, ma aika a rabakau, ma aika a kaubwai, ma aika a [b]kamoamoa ibukin rabakauia, ma wanawanaia, ma kaubwaia—eng, bon aomata aikai aika e ribaia; ao ngkana a aki kaaki bwaai aikai, man iangoia bwa aomata aika [c]baba imatan te Atua, ao ni [d]karinanoia, ao e na aki kaukia nakoia.

43 Ma a na [a]karabaki aia bwai aika a wanawana ma aika a motiraoi mai irouia n aki toki—eng, ae te kukurei are e a tia ni katauraoaki ibukiia aomata aika itiaki.

44 O tariu, aika kam tangiraki, uring au taeka. Taraia, I buuti kunnikaiu, ao I ioioi i matami; I tataro nakon te Atua are te tia kamaiuai bwa e na taraai ni matana aika e [a]kona n noori iai bwaai ni kabane; mangaia ae kam na ataia bwa n te kabanea ni bong, are a na bane ni motikaki iai taekaia aomata n aron aia mwakuri, ae e a tia ni kakoaua Atuan Iteraera ae I a tia n [b]ioioi nako ami bure man tamneiu, ao I tei i nanon te oota i matana, ao ni [c]mwaawa man raraami.

45 O, tariu aika kam tangiraki, kitan ami bure; ioi nako ana

39 *a* 2Nib. 28:20–22; 32:8; Mot. 2:32; 4:14; Aram. 30:53.
b Rom 8:6. BK Maiun Rabwata.
c BK Mate n Tamnei.
d TRab. 11:19.
e BK Maiu ae Akea Tokina.
40 *a* BK Te Koaua.
b 1Nib. 16:2; 2Nib. 28:28; 33:5.
41 *a* 1Nib. 6:4; Iakob. 1:7; Omi. 1:26; Moro. 10:30–32.
b 2Nib. 31:17–21; Aram. 37:46; R&B 132:22, 25.
c Ruka 13:24; 2Nib. 33:9; Erem. 3:29–30.
d 2Nib. 31:9, 17–18; 3Nib. 14:13–14; R&B 43:7; 137:2.
42 *a* Mat. 11:25.
b BK Kamoamoa.
c 1Korin. 3:18–21.
d BK Karinanoa, Nanorinano.
43 *a* 1Korin. 2:9–16.
44 *a* Iakob. 2:10.
b Iakob. 1:19.
c Iakob. 2:2; Mot. 2:28.

[a]taurekereke te aomata are kan kabaeingkami ni kamatoatoa; nakomai nakon te Atua are ngaia te [b]bwaa ibukin kamaiuakimi.

46 Katauraoi tamneimi nakon te bong are e mimitong are e karaoaki iai te [a]motiraoi nakoia aika a raoiroi, are te bong ni [b]motikitaeka, bwa kam na aki keanako ma te maaku ae korakora; bwa kam aonga n aki uring bwaninin raoi ami [c]bure aika a kakamaku, ao n tauaki nanomi nakon te kan takaruaea: E tabu, e tabu aron am motikitaeka, O te Uea ae te Atua ae [d]Moan te Mwaaka—bwa I ataa au bure; I a tia n riaon nakon am tua, ao riaon tua irou bon au bure; ao I a tia n reke iroun te riaboro, ao I a riki bwa konana ngai ni karawawatakina ae korakora.

47 Ma taraia, tariu, e riai bwa N na kautingkami nakon korakoran kakamakun koauan bwaai aikai? E riai bwa N na karawawatai tamneimi ngkana a itiaki ami kaantaninga? E riai bwa N na karawawata au taeka nakoimi n aron korakoran te koaua ngkana kam kainaomataki man te bure?

48 Taraia, ngke arona bwa kam tabu ao N na taekin bwaai aika a tabu nakoimi; ma ngkai kam aki tabu, ao kam onimakinai bwa te tia reirei ngai, ao e riai bwa N na [a]reiakin nakoimi mwiin ami [b]bure.

49 Taraia, e ribaki te bure iroun tamneiu, ao e kukurei nanou n te raoiroi; ao N na [a]neboa aran te Atua ae tabu.

50 Nakomai, tariu, ni kabane ake a taka, nakomai nakon te [a]ran; ao ane akea ana mwane, nakomai bobwai ao amwarake; eng, nakomai kabooa te wain ao te miriki n akea te [b]mwane ao n akea boona.

51 Mangaia ae tai kabanebuaka te mwane ni bwaai aika akea bonganaia, ke [a]korakoram ni bwaai aika aki kakukureiko. Kakaonimaki n ongeaba nakoiu, ao uring taian taeka aika I a tia n taekin; ao nakomai nakon Atuan Iteraera ae Tabu, ao [b]kanuaiko ni bwaai aika aki kona ni bua, ke ni mka, ao kakukureia tamneim bwa e na marika.

52 Taraia tariu aika kam tangiraki, uring ana taeka Atuami; tataro nakoina n tai nako n te ngaina, ao anga ami [a]kaaitau nakon arana ae tabu n te tairiki. Kakukurei nanomi.

53 Ao kam na nora korakoran ana [a]berita aika a tabu te Uea, ma aron korakoran ruona nakon te aonaba nakoia natia aomata; ao man korakorana, ma ana akoi ma ana [b]nanoanga, ao e a tia ni tuea

45 *a* 2Nib. 28:22; Aram. 36:18.
b BK Bwa.
46 *a* BK Motiraoi.
b BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
c Mot. 3:25.
d 1Nib. 1:14; Mote 2:1.
48 *a* Aram. 37:32.
b BK Te Bure.
49 *a* 1Nib. 18:16.
50 *a* BK Te Ran ae Maiu.
b Aram. 42:27.
51 *a* Itaia 55:1–2.
b 2Nib. 31:20; 32:3; 3Nib. 12:6.
52 *a* BK Karabwa.
53 *a* BK Berita ae Tabu.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.

nakoira bwa a na aki tiringaki ni kabane kanoara, n kaineti ma te rabwata, ma e na kamaiuia; ao n rooro aika a na roko ao a na riki bwa te [c]mwanga ae raoiroi nakon te bata are Iteraera.

54 Ao ngkai, tariu, I kan taekin bwai riki tabeua nakoimi; ma n N na taekin nikiran au taeka nakoimi nakon te ingabong. Amen.

MWAKORO 10

E kabwarabwara Iakobwa bwa a taura Atuaia iaon te kaibangaki Iutaia—A na kamaenakoaki ni karokoa ae a kakoaua—E na riki Amerika bwa te aba n inaomata are akea te uea ae e na tautaeka iaona—Raoiakiniko ma te Atua ao karekea te kamaiuaki rinanon Ana akoi. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai, Ngai ae Iakobwa, I a manga taetae riki nakoimi, tariu aika a tangiraki, ni kaineti ma te [a]mwanga ae raoiroi are I a tia ni moan taekinna.

2 Bwa taraia, taian [a]berita ake ti a tia ni karekei a kaineti ma te maiu n rabwata; mangaia ae n aron are e a tia ni kaotaki nakoiu, a mwaiti kanoara aika a na mate n te rabwata ibukin akean aia koaua, ma e ngae n anne, ao e na nanoangaia aika a mwaiti te Atua; ao natira a na manga kamaiuaki, bwa a na reke irouia te atatai ni koaua ibukin aia Tia Kaboia.

3 Mangaia ae n aron are I a tia n taekinna nakoimi, e bon riai Kristo—bwa aio te ara are I a tia n anganaki iroun te [a]anera n te kabanea n tairiki—bwa e na [b]kaoti i buakoia Iutaia, i buakoia ake e moamoa riki buakakaia n te aonaba; ao a na [c]tauria iaon te kaibangaki—bwa e ataia Atuara bwa bon ti aio te kawai, ao bon akea riki te aba teuana iaon te aonaba ae kan [d]taura [e]Atuaia.

4 Bwa ngke arona bwa a karaoaki taian [a]kakai aika a korakora n aaba riki ake tabeua ao a na tia n rairinanoia, ao n ataia bwa bon ngaia Atuaia.

5 Ma ngkai e korakora te waki ibukin [a]nakoanibonga aika kewe ma te buakaka, ake a mena i Ierutarem a kamoamoa nakoina, bwa e aonga n tauraki.

6 Mangaia ae ngkai e korakora aia bure, ao e na riki nakoia te uruaki, te rongo, aoraki aika kamamate, ao te tiritiri; ao aomata ake a aki mate a na [a]kamaenakoaki nakon aaba aika kakaokoro.

7 Ma taraia, e taku te [a]Uea ae te Atua: [b]Ngkana e roko te bong are

53 *c* BK Ana nne ni kurebe te Uea.
10 1 *a* 1Nib. 15:12–16; 2Nib. 3:5; Iakob. 5:43–45.
2 *a* 1Nib. 22:8; 3Nib. 5:21–26; 21:4–7.
3 *a* 2Nib. 25:19; Iakob. 7:5; Moro. 7:22.
b BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
c 1Nib. 11:33; Mot. 3:9; R&B 45:52–53.
d Ruka 23:20–24.
e 1Nib. 19:10.
4 *a* BK Kakai.
5 *a* Ruka 22:2. BK Nakoanibonga ae Kewe.
6 *a* 1Nib. 19:13–14. BK Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
7 *a* BK Te Uea.
b 2Nib. 25:16–17.

a na kakoauaai iai ae bon Ngai te Kristo, ao ngkanne I a tia ni karaoa au berita ae tabu ma tamaia are ana botaki n te iriko, iaon te aonaba, iaon aban rikiia.

8 Ao e na koro bukina bwa a na bane ni manga [a]botaki man taabo ake a tia ni kamaenakoaki nako iai, mai [b]aban marawa, ao mai mwakoron te aonaba aika aua; ao a na korakora abaia Tientaire imatau, n aron ana taeka te Atua, ni [c]uotia nako ni kaokia nakon aban rikiia.

9 [a]Eng, a na riki ueaia Tientaire bwa taama aika taan tararuaia, ao aia uea aine bwa tiina aika taan tararuaia; mangaia ae a korakora ana [b]tuea te Uea nakoia Tientaire, bwa e a tia n taekin, ao antai ae kan ngureakin?

10 Ma taraia, te aba aio, e taku te Atua, e na riki bwa abami ni bwaibwai, ao a na kakabwaiaki [a]Tientaire iaon te aba aio.

11 Ao e na riki te aba aio bwa te aba n [a]inaomata ibukiia Tientaire, ao a na akea te [b]uea iaon te aba aio, aika ana teirake ni kaaitaraia Tientaire.

12 Ao N na kamatoa te aba ni kaitaraia aaba nako.

13 Ao ane e [a]buakana Tion, e na [b]mate, n aron are taekinna te Atua.

14 Bwa ane e katea te uea ni kaitaraai, e na mate, bwa Ngai ae te Uea, ae [a]Uean karawa N na riki bwa aia Uea, ao n riki bwa te [b]oota nakoia n aki toki, nakoia aika a ongo au taeka.

15 Mangaia ae ibukin aio are a na kakoroaki iai bukin au [a]berita aika a tabu ake I a tia ni karaoi nakoia natiia aomata, ake N na karaoi nakoia n te maiu n rabwata, ao N na riai ni kamaunai mwakuri ni [b]karaba aika bwain te [c]roo, ma taian tiritiri, ao mwakuri aika a bati n ribaki.

16 Mangaia are, ane e teirake ni buakana [a]Tion, te Iutaia ke te Tientaire, ke ae te toro ke ae tiaki, ke te mwaane ke te aine; [b]a na mate, bwa bon ngaiia kabekaaun te aonaba; bwa aomata [c]ake [d]tiaki ibukiu bon ngaia [e]kaitarau, n aron are e taekinna te Atua.

17 Bwa N na [a]kakoroi bukin au tuea ake I a tia n taekin nakoia natiia aomata, are N na karaoi nakoia n tain maiuia n rabwata—

18 Mangaia ae tariu aika a tangiraki, e taku te Atua: N na karawataia kanoam i nanon baia Tientaire; e ngae n anne ao N na

8 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
b 1Nib. 22:4; 2Nib. 10:20–22; R&B 133:8.
c 1Nib. 22:8.
9 *a* Itaia 49:22–23.
b 1Nib. 22:8–9; R&B 3:19–20.
10 *a* 2Nib. 6:12.
11 *a* BK Inaomata.
b Mot. 29:31–32.
13 *a* 1Nib. 22:14, 19.
b Itaia 60:12.
14 *a* Aram. 5:50; R&B 38:21–22; 128:22–23; Mote 7:53.
b BK Te Ota, Otan Kristo.
15 *a* BK Berita ae Tabu.
b Erem. 3:23.
BK Botaki ni Karaba.
c BK Roo, Maiu n Tamnei.
16 *a* BK Tion.
b 1Nib. 13:4–5.
c 1Nib. 14:10.
d 1Nib. 22:13–23; 2Nib. 28:15–32; 3Nib. 16:8–15; Ita 2:9.
e Mat. 12:30.
17 *a* R&B 1:38.

kamaraua nanoia [a]Tientaire, ao a na riki n ai aroia taama nakoia; mangaia ae a na [b]kakabwaiaki Tientaire ao ni [c]warekaki i buakon te bata are Iteraera.

19 Mangaia e N na [a]katabua te aba aio ibukiia kanoam, ao nakoia naba ake a na warekaki i buakoia kanoam n aki toki, n riki bwa aban rikiia, bwa bon te aba ae rine riki iaoia aaba riki tabeua e taku te Atua nakoiu, mangaia ae N na taraia bwa aomata ni kabane ake a maeka iaon te aba arei a na taromauriai, e taku te Atua.

20 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, n nooran ae e a tia Atuara ae nanoanga n anganiira te atatai ni kaineti ma bwaai aikai, ti riai n uringnga, ao ni kaaki ara bure, ao n aki nou baraaki, bwa ti aki teweaki nako; e ngae n anne ao ti a bon tia ni [a]kaeaki nako man aban rikira; ma ti a tia ni kairaki nakon te [b]aba ae tamaroa riki, bwa e a tia te Uea ni kataauraoa marawa bwa [c]kawaira, ao ti a mena iaon te [d]atimwakoro i marawa.

21 Ma e korakora ana kakabwaia te Uea nakoia ake a mena iaon [a]atimwakoron marawa; mangaia are e a taekinaki ikai atimwakoro, ao a mwaiti riki taian aba i rarikin aio, ao a kaainaki naba irouia tarira.

22 Bwa taraia, e a tia te Uea ae te Atua ni [a]kaira nako man te tai teuana nakon teuana te bata are Iteraera, n aron nanona ma kukureina. Ao taraia ngkai, e a uringiia te Uea aomata ni kabane ake a tia ni kairaki nako, mangaia e uringira naba.

23 Mangaia ae kakukurei nanomi ao uringnga bwa kam bon [a]inaomata ni [b]karaoi oin nanomi—n [c]rinea te kawai nakon te mate are aki totoki ke te kawai nakon te maiu ae akea tokina.

24 Mangaia ae tariu aika kam tangiraki, raoiakiningkami nakon nanon te Atua, ao tiaki n aron nanon te riaboro ma te rabwata; ao uringnga, ngkana kam a tia n raoiakiningkami nakonte Atua, bwa bon ti rinanon ana [a]akoi te Atua are kam na [b]kamaiuaki iai.

25 Mangaia ae ke na kautiko te Atua man te mate ni mwaakan te mangauti, ao man te mate ae e aki totoki ni mwaakan te [a]mwakuri ni kamaiu, bwa ko aonga ni butimwaeaki nakon uean te Atua, ae akea tokina, bwa ko aonga n neboia n ana akoi te Atua. Amen.

18 *a* Ruka 13:28–30; R&B 45:7–30.
b Ebeto 3:6.
c Kara. 3:7, 29; 1Nib. 14:1–2; 3Nib. 16:13; 21:6, 22; 30:2; Abe. 2:9–11.
19 *a* 2Nib. 3:2.
20 *a* 1Nib. 2:1–4.
b 1Nib. 2:20.
BK Te Aba ni Berita.
c 1Nib. 18:5–23.
d Itaia 11:10–12.
21 *a* 1Nib. 19:15–16; 22:4.
22 *a* 1Nib. 22:4.
23 *a* BK Inaomata n Rinerine.
b 2Nib. 2:16.
c TK 30:19.
24 *a* BK Akoi.
b BK Kamaiu.
25 *a* BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.

MWAKORO 11

Iakobwa e noora ana Tia Kaboa—Ana tua Mote bon te kanikina ibukin Kristo ao e kakoaua bwa E na bon roko. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai, a mwaiti riki bwaai ake e taekin [a]Iakobwa nakoia au botanaomata n te tai arei; ma e ngae n anne, ao bon ti bwaai aikai ake I a tia n rinei bwa N na [b]koroi, bwa I taku bwa a tau bwaai ake I a tia ni koroi.

2 Ao ngkai Ngai ae Nibwaai, I koroi ana taeka riki tabeua [a]Itaia, bwa tamneiu e kukurei n ana taeka. Bwa N na kabonganai ana taeka bwa bwaai ni kabootau nakoia au botanaomata, ao N na kanakoi nakoia au kariki ni kabane, bwa e a tia n noora au [b]Tia Kaboai, n aron are I a tia n nooria.

3 Ao e a tia naba tariu, ae Iakobwa, n [a]nooria n aron are I a tia n nooria; mangaia ae N na kanakoi aia taeka nakoia aia kariki ni kaotia nakoia bwa au taeka a bon koaua. Mangaia ae n aia taeka aika [b]teniman, e a tia n taku te Atua, N na katea au taeka. E ngae n anne ao a mwaiti riki taan kakoaua ake e a tia ni kanakoia te Atua bwa a na kakoauai ana taeka.

4 Taraia, e kukurei tamneiu ni [a]kakoaua nakoia au botanaomata koauan [b]rokon Kristo; bwa bon ibukin aio are e anga iai ana [c]tua Mote; ao bwaai ni kabane ake a tia n anganaki aomata iroun te Atua man ni moan karikan aonaba, bon taian kanikina ibukina.

5 Ao e kukurei naba tamneiu n taian [a]berita aika a tabu ake e a tia ni karaoi te Uea nakoia ara bakatibu; eng, e kukurei tamneiu n ana akoi, ma ana motiraoi, ma mwaakana, ma ana nanoanga n te babaire are akea tokina are e a tia ni katauraoia ibukin kamaiuara man te mate.

6 Ao e kukurei tamneiu ni kakoaua nakoia au botanaomata ae [a]ngkana e aki roko Kristo ao a na bane ni mate aomata.

7 Bwa ngkana [a]akea Kristo ao a na bon akea naba te Atua; ao ngkana akea te Atua ao a na akea naba ngaira, bwa a na bon akea te [b]karikibwai. Ma bon iai te Atua, ao bon ngaia Kristo, ao e na roko n te tai are e taku bwa e na roko iai.

8 Ao ngkai N nang koroi tabeua mai buakon ana koroboki Itaia, bwa ngkana arona bwa iai mai buakoia au botanaomata are noori taeka aikai ao a na tabekarake nanoia ao a na kimwareirei ibukiia aomata ni kabane. Ao aikai taian taeka, ao kam na kabootaui nakoimi ao nakoia aomata ni kabane.

11 1 *a* 2Nib. 6:1–10.
b 2Nib. 31:1.
2 *a* 3Nib. 23:1.
b BK Tia Kabooira.
3 *a* 2Nib. 2:3; Iakob. 7:5.
b 2Nib. 27:12; Ita 5:2–4; R&B 5:11.
4 *a* 2Nib. 31:2.
b Iakob. 4:5; Iarom 1:11; Aram. 25:15–16; Ita 12:19.
c 2Nib. 5:10.
5 *a* BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
6 *a* Mot. 3:15.
7 *a* 2Nib. 2:13.
b BK Karika, Kariki Bwai.

MWAKORO 12

Itaia e noori temboran boong aika kaitira, botakin Iteraea, ma motikitaeka ao te rau n te tenga n ririki—Naake a kamoamoa ma ni buakaka a na karinanoaki n te Kauaoki—Kabootaua ma Itaia 2. Uakaan ma 559–545 I.K.

Te mii are e nooria [a]Itaia, are natin Amoti, are e [b]kaineti iai nakon Iuta ma Ierutarem:

2 Ao e na koro bukina ni boong aika kaitira, ao [a]maungan ana [b]auti te Uea e na kateaki iaon taubukin taian [c]maunga, ao e na karietataki riki nakon taian tabuki, ao a na mwananga aaba ni kabane nako iai.

3 Ao a na mwaiti aomata aika a na nako ao a na kangai, Nakomai, bwa ti na tamwarakea ana maunga te Uea, nakon ana tabo ni maeka Atuan Iakobwa; ao e na reireinira kawaina, ao ti na [a]nakonako iaon kawaina; bwa e na taekinaki te [b]tua mai Tion, ao ana taeka te Uea mai Ierutarem.

4 Ao e na [a]motikitaeka i buakoia aaba nako, ao e na takuiia aika mwaiti: ao a na onea aia kabaang nakon bwaai ni keniken, ao aia kainiwai nakon bwaai ni koro aroka—te aba teuana e na aki manga tabekarake ana kabaang ni kaaitaraa te aba teuana, ke ni kan manga reireinia te buaka riki.

5 O te bata are Iakobwa, nakomai bwa ti na nakonako i nanon ootan te Uea; eng, nakomai, bwa ko a tia ni [a]mwaninga nako, temanna ma temanna nakon kawaina aika bubuaka.

6 Ngaia ae O te Uea, ko a tia ni kitania am botanaomata, te bata are Iakobwa, bwa a tia ni [a]kanoaki mai mainiku ao a ongeaba nakoia taan tabunea n aroia [b]I-Biritia, ao a [c]kakukureiia irouia natiia ianena.

7 A on abaia n taian koora ma tirewa, ao akea tokin kaubwaia; ao e on naba abaia n taian aoti, ao akea tokin aia kaa ni buaka.

8 A on naba abaia n taian [a]bouananti; ao a tataroi bwaai ake a karaoi n oin baia ake a bon tia ni karaoaki n oin tabonibaia.

9 Ao te aomata ae tau arona e aki [a]bobaraaki, ao te aomata ae korakora e aki karinanoa, mangaia ae tai kabwara ana bure.

10 O ngkami aika kam buakaka, rinnako i nanon te bwa ao

12 1 *a* Itaia mwakoro 2–14 a bon taekinaki taekaia man bwaatua aika burati iroun Nibwaai inanon te ka- 2 Nibwaai 12–24; iai tabeua kaokoron taekana aika a riai n ataki.
b EBE *khazah,* nanona "Kaman noria." Nanona bwa Itaia e karekei ana rongorongo n te mi ni burabeti mairoun te Uea.
2 *a* Ioera 3:17.
BK Tion.
b BK Tembora, Umwan te Uea.
c R&B 49:25.
3 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b EBE te reirei, ke reirei.
BK Euangkerio.
4 *a* 2Nib. 21:2–9.
5 *a* 2Nib. 28:14; Mot. 14:6; Aram. 5:37.
6 *a* KT a kanoaki, anganaki taian reirei, koaua mai tabo tabeua. TAre. 106:35.
b BK I-Biritia.
c EBE tau bai ma, ke karaoa te berita ma.
8 *a* BK Taromauri Bouananti.
9 *a* KT nakon te Atua; e onea mwina n taromauri bouananti.

[a]karabaingkami ni bubun te tano, bwa makan te Uea ma mimitongin Ueana e na oroingkami.

11 Ao e na koro bukina bwa a na karinanoaki aomata ake a nakonako ma te kamoamoa i mataia, ao aia kainikatonga aomata e na kabwaouaki rikaaki, ao e na karietataki te Uea n ti ngaia n te bong anne.

12 Bwa e a kaan roko ana [a]bong aia Uea Taanga ni Buaka iaoia aaba ni kabane, eng, iaoia aomata ni kabane; eng, iaoia aika [b]kamoamoa ma ni kainikatonga, ao iaoia aomata aika kamoa ni kabane, ao a na kamangoraki.

13 Eng, ao e na roko ana bong te Uea iaoia tiiran Rebanon ni kabane, bwa e korakora te kamoamoa irouia, ao iaoia naba oke i Batian ni kabane.

14 Ao iaon taian maunga aika rietata ni kabane, ao taian tabuki ni kabane, ao iaon aaba ni kabane ake a kamoamoa, ao iaoia aomata ni kabane;

15 Ao iaon taua aika rietata ni kabane, ao iaon taian oo ni kabane;

16 Ao iaoia taian kaibuke ni kabane i [a]marawa, ao iaon kaibuken Taretiti, ao iaon tamnei aika kakukurei ni kabane.

17 Ao a na kamoamoa te aomata, e na kabwaouaki rikaaki ao e na karinanoaki karietataia aomata; ao bon te Uea n ti ngaia ae e na karietataki n te [a]bong anne.

18 Ao bouananti e na kamaunai ni kabane.

19 Ao a na nako nakon bwangabwangan taian bwaa, ma nanganangan te aonaba, bwa maakan te Uea e na roko iaoia ao mimitongin Ueana e na oroia n te tai are e teirake iai ni ioioa te aonaba n te aro ae kakamaku.

20 N te bong arei ao te aomata e na [a]karenakoi ana bouananti aika tirewa ma ana bouananti aika koora are e a tia ni karaoi bwa e na taromauri, nakoia manin aan tano ma manin te bong.

21 A na nako nako marenan taian bwa, ao i taubukin taian bwa aika kateketeke, bwa maakan te Uea e na roko iaoia ao uean mimitongina e na oroi ngkami, n te tai are e na teirake n ioioia te aonaba n te aro ae kakamaku.

22 [a]Toki mai iroun te aomata, are e reke ikena man bwairina; bwa e na baireaki maia taekana?

MWAKORO 13

Iuta ma Ierutarem a na katuaeaki ibukin aia aki ongeaba—E bubuti te Uea ibukiia Ana botanaomata ao E na motiki taekaia—Natin Tion

10 *a* Aram. 12:14.
12 *a* BK Kauaokin Iesu Kristo.
b Maraki 4:1; 2Nib. 23:11; R&B 64:24.
16 *a* Iai te mwakoro ni kibu n taeka ae iai n te koroboki n Erene ae akea n Ebera, ao iai te mwakoro ni kibu n taeka n Ebera ae akea n Erene; ma iai ni kauoua n 2Nib. 12:16. TAre. 48:7; Etek. 27:25.
17 *a* KT ana bong te Uea n roko ni mimitongina.
20 *a* EBE tewea nako.
22 *a* KT Tai mwioko iroun te aomata ae mamate; e bon memere mwaakana ni kabotauaki ma te Atua. Mote 1:10.

aika aine a kamaraiaki ma n kammarakaki ibukin tangiran bwain te aonaba irouia—Kabootaua ma Itaia 3. Uakaan ma 559–545 I.K.

Bwa taraia, e a tia te Uea ae aia Uea Taanga ni Buaka n anaa te kai ao te oko ae okon te kariki ni kabane, ao kain te ran ni kabane, mai Ierutarem ao mai i Iuta—

2 Te aomata ae korakora, ao te tia buaka, te tia motikitaeka, ao te burabeti, ma ae wanawana, ao te unimwaane;

3 Ma te kaaben ibukiia aika nimangaun, ao te aomata ae kakannato, ao te tia ibuobuoki, ao te tia tiaka, ao te tia rabakau n taetae ni kawai.

4 Ao N na anganiia ataei bwa aia nati n uea aika mwaane, ao a na tautaeka merimeri iaoia.

5 Ao aomata a na karawawataki temanna iroun temanna ao n tatabemania irouia kain rarikiia; ao e na kamoamoa te ataei nakon te unimwaane, ao are i nano nakon te kakannato.

6 Ao e na roko te tai are e na anaa bain tarina te aomata ao e na kangai: Iai kunnikaim, ko na riki ngkoe bwa ara tia tautaeka, ao ke e na tai riki te [a]kangaanga aio n tain am tautaeka—

7 N te bong arei ao e na tuea ni kangai: N na aki riki bwa te [a]tia katoki aoraki; bwa i nanon mwengau akea te kariki ke te kunnikai; tai karikai bwa te tia tautaeka iaoia aomata.

8 Bwa Ierutarem e a [a]uruaki, ao Iuta e a [b]bwaka, ngkai a tia n taetae ma ni karaoi bwaai aika a kaaitara ma nanon te Uea, ni kauna matan mimitongina.

9 Ao a ootara bwaai aika a tia ni karaoi ma taraan mataia, ao n takarua aia bure bwa titebo ma are i [a]Totom, ao a aki kona ni karaba. A na reke kain tamneia, bwa a tia n uota te buakaka nakoia.

10 Taekinna nakoia aika raoiroi bwa e na [a]nakoraoi aroia; bwa a na kana uaan aia mwakuri.

11 A na reke kaia aika buakaka, bwa a na mate; bwa kanuangan baia e na roko nako aoia!

12 Ao au botanaomata, ataei bon taan karawawataia, ao aine a tautaeka iaoia. O au botanaomata, ake a [a]kairingkami, a kairingkami nakon te bure ao ni kamaunai kawaimi nako.

13 Te Uea e na tei ni [a]bubuti ibukimi, ao e na teirake naba bwa e na motiki taekaia aomata.

14 Te Uea e na motikitaeka ma unimwaanen ana botanaomata ma [a]nati n uea mwaane akekei; bwa kam a tia ni [b]kana te [c]nne ni kurebe ao aia [d]bwai [e]kananoanga akana i nanon ami auti.

13 6*a* Itaia 3:6.
7*a* EBE te nira (ibukin te ikoaki); are nanona, I aki kona ni katoki am kaangaanga.
8*a* Iere. 9:11.
b Bwaeb. 1:3.
9*a* KB 19:1, 4–7, 24–25. BK Waki ni Wenenibure i marenaia ae Titebo aia Mwaine.
10*a* TK 12:28.
12*a* Itaia 9:16.
13*a* EBE kaitara. Mika 6:2; R&B 45:3–5.
14*a* EBE taan tautaeka, ke taan kairiri.
b EBE urarake, ke kabuekaki.
c Itaia 5:7.
d KT raka ae reke man te iraa.
e 2Nib. 28:12–13.

15 Teraa ae ko kananonaa? Kam tiriboia au botanaomata nakon mwakoro aika mwaiti, ao ni bwainikirinia aika kainnano, n aron are taekinna te Atua ae aia Uea Taanga ni Buaka.

16 I rarikin aei, e taku te Uea: ngkai a kamoamoa natin Tion aika aine, ao a nakonako ni kainikatonga, ma te mata ni kaitataan, ao n nakonako ni [a]baka n ataeinaine n taabo ake a nako iai, ma ni kakekei katamaroan waeia—

17 Mangaia ae te Uea e na karekei kaiia bwa a na kanakana taubukin atuuia natin Tion aika aine, ao te Uea e na [a]kamamaeia ni kanakoi karabaia.

18 N te bong arei te Uea e na anaa tamaroan bureniwaeia, ma [a]katamaroan iraia, ao [b]mwaeia ae titebo ma namwakaina;

19 Ma taian mwae ma aia burenibai, ao rabunan [a]ubuia;

20 Ma rabunan atuuia, ma katamaroan rangaia, ma mwaen atuuia, ma nnen aia boiarara, ma aia taabia;

21 Mwamwa, ma kareken bwairiia;

22 Ma aia [a]kunnikai aika kona ni kaaibibitaki, ma niniraia, ma rabunaia, ma aia bin ni kangeri;

23 [a]Tirotaam, ma rinen aika raraoi, ma bwaraia aika tobwan ma rabunan mataia.

24 Ao e na koro bukina bwa ike e mena ngkoa iai te boiarara, e a mena iai ngkai te mwaung; ao e a onea mwiin kabaean te nuka, te [a]raeuaki; ao n onea mwiin te irannatu ae taraaraoi, te mara; ao n onea mwiin kunnikain [b]bwabaaia ae katamaroaki, kabaean te nuka ae raerobwa; ao te [c]bue e na onea mwiin te tamaroa.

25 A na bwaka am mwaane n te kabaang ao aika korakora iroum n te buaka.

26 Ao mataroana e na tang ni wenei ma n tang n nanokawaki; ao e na riki n akea, ao e na tekateka i aontano.

MWAKORO 14

Tion ma natina aine a na kabooaki ma ni kaitiakaki ni bongin te tenga n ririki—Kabootaua ma Itaia 4. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao n te bong arei, ane a na taua te mwaane temanna aine aika itiman, ni kangai: Ti na kang oin kanara, ao ni kunnikaira n oin ara kunnikai; ma kariaira bwa ti na weteaki n aram bwa e aonga ni bua [a]kamamaeara.

2 N te bong arei e na riki

16*a* KT nakonako ni waerikiriki, ni katata nakonakona n aron ae iai rotakina.
17*a* EBE kaotaraeaki; taeka are nanona "kamamaeia."
18*a* Katautau bwa karaunin te ira. Aki boraraoi mataniwi i aon aron aia bwai ni katamaroa aine ake a karinanaki ni kibu 18–23.
b KT bwai ni katamaroa ae tein te itera n namwakaina.
19*a* EBE rabuna n atu.
22*a* EBE kunnikai aika rianako tamaroaia.
23*a* KE kunnikai aika manibwerebwere.
24*a* EBE kunnikai aika raemangamanga.
b KE te ninira.
c KE kanikinaeaki (te kanikina ibukin te tautoronaki).
14 1*a* KT kamamaean are e aki mare ao akea natina.

[a]mwangan te Uea n tamaroa ma ni mimitong; ao uaan te aonaba e na moan baan te tamaroa ma n tararaoi nakoia ake a tia ni birinako mai Iteraera.

3 Ao e na koro bukina bwa aomata ake a tiku i Tion ao n tiku i Ierutarem a na aranaki bwa a tabu, ni kabaneia ake a koreaki i buakoia aika maiu i Ierutarem—

4 [a]Ngkana e tia te Uea n [b]irei nako kammairaia natin Tion aika aine, ao e na tia ni kaitiaka raraan Ierutarem mai nanona iroun te tamnei ni motikitaeka ao iroun te tamnei ni [c]kabuebue.

5 Ao te Uea e na karaoi nako aon taabo ni maeka ni kabane iaon maunga are Zion ao nako aon ana botaki, te [a]nang ao te bubu n te ngaina ao raneanean uran te ai n te tairiki, bwa i aoia ni kabane, mimitongin Tion e na riki bwa otangaia.

6 Ao e na iai te umwa ibukin te nuu n tain kabuebuen te ngaina, ao ibukin te tabo ae [a]mano, ao te tabo ni katantan man te buaka ao man te karau.

MWAKORO 15

Ana nne ni kurebe te Uea (Iteraera), e na akea kaaina, ao a na kamaenakoaki Ana botanaomata—A na maraia n tain kaitaraan te koaua irouia ma kamaenakoaia—E na katea te buraeki te Uea ao e na ikota Iteraera—Kabootaua ma Itaia 5. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkanne N na anene nakon raou ae tangiraki n te [a]anene ae kunan raou ae tangiraki, ni kaineti ma ana nne ni kurebe. Raou ae tangiraki iai ana nne ni kurebe n te tabuki ae e rangi ni kariki ua.

2 Ao e katea oona, ao e karenakoi atibuna, ao e uniki [a]mwangan kurebe aika moan te tamaroa, ao e katea te taua i nukana, ao te tabo naba ni karao wain i nanona; ao e kaantaninga bwa a na mwaiti kurebe aika a na riki mai iai, ao a riki kurebe aika mangingi.

3 Ao ngkai, O kaain Ierutarem, mwaane aika kaain Iuta, I butingkami bwa kam na bairea taekau ma au nne ni kurebe.

4 Teraa te bwai ae kona ni karaoaki riki nakon au nne ni kurebe are I tuai ni karaoia? Mangaia ae ngkana I kaantaningaia bwa a na mwaiti kurebe aika a na riki mai iai ao a riki kurebe aika mangingi.

5 Ao ngkai waaki, N na tuangingkami te bwai are N na karaoia nakon au nne ni kurebe—N na [a]kouta oona, ao e na kanaki; ao N na urua oona, ao e na toutouaki;

6 Ao N na urua; ao e na aki koreaki mwangana aika mate ke n ribanaki; ma a na bwebwerake [a]kateketeke ma akanta iai; ao N

2*a* Itaia 60:21; 2Nib. 3:5; Iakob. 2:25.
4*a* KT Ngkana e tia te Uea ni kaitiaki te aonaba.
b BK Tebokia.
c Maraki 3:2–3; 4:1.
5*a* Otin. 13:21.
6*a* Itaia 25:4; R&B 115:6.
15 1*a* KT Te burabeti e otea te kuna ke te kario n taetae ni kaikonaki ibukin te nne ni kureebe, ni kaota ana nanoanga te Atua ao ana aki muti Iteraera.
2*a* Iere. 2:21.
5*a* TAre. 80:12.
6*a* Itaia 7:23; 32:13.

na tuangia naba naang bwa a na aki kabwaka te [b]karau i aona.

7 Bwa ana [a]nne ni kurebe aia Uea Taanga ni Buaka bon te bata are Iteraera, ao mwaane aika kaain Iuta bon arokana aika tamaroa; ao e kantaninga bwa a na [b]tituaraoi, ma e nora bwainikirinaia aomata; bwa a na raoiroi, ma noria, e ongo te tang.

8 A na reke kaia akana a ikota te [a]auti teuana ma te auti teuana, ni karokoa ae akea riki te tabo are a na anaia, ao a na [b]katukaki i bon irouia i nukan te aba!

9 I a ongo i nanon taningau, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, e koaua ae a na kamaroa auti aika mwaiti, ma taian kaawa aika korakora ma n tamaroa n akea kaaia.

10 Eng, te nne ni kurebe ae tebwina te eeka e na karekea ae teaina te [a]bukibuki ni wain ao wiita aika kanoan teaina te ooma a na kariki uaa aika kanoan teaina te eeba.

11 A na reke kaiia akana uti mwaaka n te ingabong, bwa a na kabanea korakoraia ni [a]karekea nimaia te kamanging, ni waaki ni mooi ni karokoa te tairiki, ma ni koro ni manging n te [b]wain!

12 Ao iai te aabi, ma te raea, ma te timbere, ma kaibwabwa, ao te wain n aia botaki n amwarake; ma a aki [a]iangoa ana mwakuri te Uea, ke ni iangoi bwaai ake e a tia ni karaoi.

13 Mangaia ae a uotaki nako au botanaomata n taenikai, ngkai akea te [a]atatai irouia; ao a bora ni baki aia aomata aika kakannato, ao a bora n taka aia aomata aika uanao.

14 Mangaia ae e a kabuburа moone, ao e a kauka wiina ae akea tokin warebwena; ao a na bane n ruo nako nanona aia mimitong, ma aia aomata aika a uanao, ma raoiroia, ma ane e kimwareirei.

15 Ao e na kamangoraki te aomata ae tau arona, ao e na kamangoraki te aomata ae korakora, ao a na kamangoraki mataia aika a kamoamoa.

16 Ma e na karietataaki aia Uea Taanga ni Buaka n aron ana [a]motikitaeka, ao e na katabuaki i nanon te raoiroi te Atua ae tabu.

17 Ngkanne a na amwarake taian tiibu te teei n aron are a taneiai ni karaoia, ao aia tabo ake a marika ake akea kaaia a na maiu mai iai iruwa.

18 A na reke kaia akana a waakina te bure ni bae ma bwaai aika akea [a]maneia, ao n teimatoa n te bure [b]n aron ae a bae nako iai n aiaron roon te ka;

6 *b* Iere. 3:3.
7 *a* BK Ana nne ni kurebe te Uea.
b KE motiraoi.
8 *a* Mika 2:1–2.
b KT e katukaki bwa e na maeka n ti ngaia. Te tia abaaba ae kaubwai e anai aia tabo ni man ma onaroka aika uarereke nake a kainnano.
10 *a* Etek. 45:10–11.
11 *a* TRab. 23:30–32.
b BK Taeka ni Wanawana.
12 *a* TAre. 28:5.
13 *a* Otea 4:6.
BK Atatai.
16 *a* BK Iesu Kristo—Motiki Taeka.
18 *a* BK Akea Manena, Kamoamoa.
b KT A kabaekai nakon aia bure n aroia man ni kaakang nakon rawawataia.

19 Akana a kangai: Ke e waekoa ni [a]karaoa ana mwakuri, bwa ti aonga n [b]nooria; ao ke e roko ana taeka n reirei Atuan Iteraera ae Tabu bwa ti aonga n ataia.

20 A na reke kaiia akana a [a]arana te buakaka bwa te raoiroi, ao te raoiroi bwa te buakaka, ao n taku bwa te [b]roo bon te oota, ao te oota bon te roo, ao a arana te mangingi bwa te karewe, ao te karewe bwa te mangingi!

21 A na reke kaiia akana a taku bwa a [a]wanawana man rabakau n oin aia taratara!

22 A na reke kaiia akana a aintoa n nima te wain, ao aomata aika korakora n rengan mooi aika matoatoa;

23 Aika kariaia ae buakaka ibukin te kaniwanga, ao n [a]anaa raoiroin ae raoiroi mai irouna!

24 Mangaia ae a na riki n aiaron te [a]maange are kanaki n te [b]ai, ao te [c]uteute are bue n te ai, ao a mka wakaaia, ao a ubaranako ueena n aron te bubu; ngkai a kaaki ana tua aia Uea Taanga ni Buaka, ao n [d]aki ongo ana taeka Atuan Iteraera ae Tabu.

25 Mangaia ae e rikirake [a]unin nanon te Uea irouia ana botanaomata, ao e arora baina ni kaaitaraia, ao e oroia; ao a na ruru taian tabuki, ao a na raea rabwataia i nukan taian kawai. Bwa e teimatoa unin nanona, ao are e bon arora naba baina.

26 Ao e na katea te [a]buraeki nakoia aba aika a raroa, ao e na [b]katang nakoia ni weteia mai tabon aonaba; ao taraia, a na waekoa n [c]roko; ao akea ae e na kua ke ni bebei mai buakoia.

27 Ao akea ae e na nimatutu ke ni matu; ao akea ae e na kabwara kabaean nukaia, ke n uruaki kabaean aia kau;

28 Ao a kakang aia katebe, ao a bwaoua aia kai ni katebe, ao a matoa nanon waeia aia aoti n aiaron atibu aika matoatoa, ao a na mino rangan aia ka ni buaka n ai aron te ukeuke n anti, ao karongoaia ai aron bekoraran te raian.

29 Ao a na bekorara n ai aron [a]raian aika ataei; eng, a na bekorara, ao a na taua konaia, ao a na uotanako kanaia nakon te tabo ae mano, are akea ae kona ni kamaiua iai.

30 Ao n te bong arei a na bekorara ni kaaitaraia n aron bekoraran taari; ao ngkana a taraa te aba, a na noora te rootongitong ao te nanokawaki, ao e karooaki te oota mai karawa.

---

19 *a* Iere. 17:15.
b KT A na bon aki kakoaua te Mesia ni karokoa ae a nooria.
20 *a* Moro. 7:14, 18; R&B 64:16; 121:16.
b 1Ioan. 1:6.
21 *a* TRab. 3:5–7; 2Nib. 28:15.
23 *a* KT Anakin inaomatana i an te tua.
24 *a* Obar. 1:18; Maraki 4:1–2; 2Nib. 20:17.
b Ioera 2:5; 1Nib. 22:15, 23; 2Nib. 26:4, 6; R&B 64:23–24; 133:64.
c Ruka 3:17; Mot. 7:29–31.
d 2Tamu. 12:7–9.
25 *a* R&B 63:32; Mote 6:27.
26 *a* BK Buraeki.
b KE katang; are nanona, kanikina ibukin te ikotaki. Itaia 7:18; 2Nib. 29:2.
c BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
29 *a* 3Nib. 21:12–13.

MWAKORO 16

Itaia e noora te Uea—A kabwaraki ana bure Itaia—E weteaki bwa e na taetae ni burabeti—E taetae ni burabetiia aki butimwaean ana reirei Kristo irouia Iutaia—A na oki nikiraia—Kabootaua ma Itaia 6. Uakaan ma 559–545 I.K.

N TE [a]ririki are mate iai te uea are Utia, ao I noora naba te Uea bwa e tekateka iaon te kaintokanuea, ae rietata ma n neboaki, ao e [b]buta nanon te tembora n ana kunnikai.

2 A tei i etana anera aika [a]terabim; aika kaka oneai baia ni kiba; ao a rabun mataia ni baia aika uaai, ao a rabun waeia ni baia aika uaai, ao a kiba nako ni baia aika uaai.

3 Ao e takarua temanna nakon are temanna, ni kangai: E tabu, e tabu, e tabu aia Uea Taanga ni Buaka; e onrake te aonaba ni mimitongina.

4 Ao a mwaeiei [a]bouan te mataroa ni bwanaan are takarua, ao e on te auti n te bubu.

5 Ao I taku: E na reke kaiu! Bwa N na [a]tiringaki; bwa te aomata ngai ae bareka riau; ao I maeka i buakoia aomata aika a bareka riaia; bwa a tia matau n noora te Uea, ae aia Uea Taanga ni Buaka.

6 Ao e kiba ana anera ae te terabim nakoiu, ma te [a]mwakoro n ai i nanon baina, are e a tia n anaia ma te kai ni karibai man te baonikarea;

7 Ao e katoka iaon wiiu, ao e kangai: Taraia, e a tia n riinga wiim te bwai aio; ao a na anaaki [a]barekam, ao a na kaitiakaki am bure.

8 Ao I a ongo naba bwanaan te Uea, ae kangai: Antai ae N na kanakoatia, ao antai ae e na mwananga ibukira? Ao I taku: Aio Ngai; kanakoai.

9 Ao E taku: nako tuangiia te botanaomata aio—A na ongo, ma a na aki oota; ao a na noori bwaai, ma aki atai nanoia.

10 Kamatoan nanoia te botanaomata aio, ao a kabonoi taningaia, ao a kain mataia—bwa a na aki nooraba ni mataia, ke n [a]ongo n taningaia, ke n oota inanoia, ke n rairaki ma ni kamaiuaki.

11 Ao I taku: Te Uea, maanra? Ao E taku: Ni karokoa te tai are a na uruaki iai taian kaawa ma n akea kaaia, ao a na akea kaain taian auti, ao e na kamaroa te aba;

12 Ao e a tia te Uea ni [a]kararoaia aomata ni kabane, bwa a na akea kaain nukan te aba aio.

13 Ma iai te katebwi ni mwakoro mai buakoia, aika a na oki, ao a na tiringaki n aiaron te kai ae te terebinta, ke te oke aika iai te maiu ae na reke man botoia e ngae ngke a tia ni kabwakaki; e

16 1 *a* KT uakaan ma 750 I.K.
b KT rabin ana kunnikai, ke ana kamumun arei.
2 *a* BK Kerubim.
4 *a* EBE aan mataroana a ruru.
5 *a* EBE kaakeaki; are nanona, e taonaki n atakin oin ana bure ao ana botanaomata.
6 *a* KT te kanikina ibukin te kaitiaki.
7 *a* BK Kamaunaan Bure.
10 *a* Mat. 13:14–15.
12 *a* 2Uea 17:18, 20.

na reke te [a]maiu aio man te koraa ae tabu.

MWAKORO 17

A na botaki Eberaim ma Turia ni buakana Iuta—E na bungiaki Kristo iroun te kibono—Kabootaua ma Itaia 7. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao e koro bukina bwa n ana bong Aati ae natin Iotam, are natin Utia, are uean Iuta, ao e a mwananga Retin are uean Turia, ma Bika are natin Remaria, are uean Iteraera, nako Ierutarem bwa a na buakanna, ma a aki kona ni kataea ana kai.

2 Ao e a tuangaki ana baronga Tawita, ni kangai: E a botaki Turia ma [a]Eberaim. Ao e a rootaki n te maaku, ao a maaku naba ana botanaomata, n aiaron kain te buakonikai ngkana a ukaki n te ang.

3 Ao e taku te Uea nakon Itaia: Nako ngkai ni kaitibo ma Aati; ngkoe ma natim ae [a]Teaiatuba, n tokin te karaanga man te nei are ieta n te kawai are kaan ma aban te tia uatii ni kamaraui kunnikai.

4 Ao ko na kangai nakoina: Tarataraiko, ao tai karongoa; ko na [a]tai maaku, ke n akea angin nanom ibukin tabonritinga aika a bubu aikai ae uaai bukina, ibukin korakoran Retin ma Turia, ma natin Remaria.

5 Ngkai a tia Turia, Eberaim, ao natin Remaria ni booti nanoia i nanon te buakaka bwa a na kaaitarako, ni kangai:

6 Ti na ekaanako Iuta ao karekei kaangaanga nakoina, ao ti na [a]karekea rauren nanoia are ti na kona ni karaoi iai ara waaki, ao ni katea temanna bwa e na uea i buakoia, eng, natin Tabeera.

7 Ma e taku te Uea ae te Atua: E na aki riki, ke ni koro bukina.

8 Bwa atuun Turia bon Tameteko, ao atuun Tameteko bon Retin; bwa i mwaain koron onobwi ma nimaua te ririki ao e na uruaki Eberaim ao e na mauna te botanaomata anne.

9 Ao atuun Eberaim bon Tamaria, ao atuun Tamaria bon natin Remaria. Ngkana ko [a]aki kakoaua aei ao ko na aki kamaiuaki.

10 I rarikin aei ao e a manga taetae riki te Uea nakon Aati ni kangai:

11 Butiia te Uea ae Atuam bwa e na kaota te [a]kanikina; butiia te kanikina iaon te aba ke ieta i karawa.

12 Ma e taku Aati: N na bon aki butiia, ke ni [a]kata te Uea.

13 Ao e kangai: Ko na ongo ngkai, O te bata ae Tawita; e aki

13 *a* KT N aron te kai, e ngae ngke a maenako baana, maiuna ao ana konabwai ni karika te koraa e bon tiku inanona.

17 2 *a* KT Ni kabane Iteraera meang e aranaki n te ara ae Eberaim, te baronga mai meang are kairiri.

3 *a* EBE A na oki ake nikiraia.

4 *a* KT Tai maaku n te buaka; e a karako nikiran aia ai uea ake uoman akekei.

6 *a* EBE kamaenakoa.

9 *a* 2Rong. 20:20.

11 *a* BK Kanikina.

12 *a* KT kataki, kata, ke kataia.

tau iroum kakuakia aomata, ma ko kan kakuaa naba Atuau?

14 Mangaia ae e na anganiko te kanikina te Uea—Taraia, e na bikoukou te [a]kibono, ao e na bungia te nati te mwaane, ao e na aranna bwa [b]Emanuera.

15 E na kana te bwata ma ana karewe te manibeeru, bwa e aonga n rabakau n tannako man te buakaka ao n rinea te raoiroi.

16 Bwa i mwaain ae na rabakau te [a]ataei anne n tannako man te buakaka ao n rinea te raoiroi, ao e na kitanaki te aba ae ko ribaia irouia ana uea ni [b]kauoman.

17 Ao te Uea e na [a]karokoi iaom, ao iaoia am botanaomata, ao iaoia kanoan tamam, boong aika a tuai n roko, man te bong are nako iai [b]Eberaim mai Iuta, are uean Aturia.

18 Ao e koro bukina bwa n te bong anne e na [a]katang te Uea ni weteia naango mai aban Aikubita aika raroa, ma manibeeru mai aban Aturia.

19 Ao a na bane n roko, ao a na bane n tiku i nanon mwarua aika kamaroa, ao i nanon bwangabwangan taian bwa, ao iaon kaai aika kateketeke ni kabane, ao iaon buakoako ni kabane.

20 Ao n te bong naba anne, te Uea e na [a]kabongana te mwariro ae kabooaki tangoana, irouna mai mainikun te karaanga, mai iroun [b]uean Aturia, n imana atuum, buraen rangam; ao buaim naba.

21 Ao e na bon koro bukina bwa e na roko te bong are e na nako te aomata ni [a]kamwarakea te kao te teei ma tiibu aika uoman;

22 Ao e na bon koro bukina bwa ruonakon mwaitin te miriki are reke mai irouia ao e na kona ni kang bwata; bwa e na kanaki te bwata ma ana karewe te manibeeru irouia aika maiu iaon te aba.

23 Ao e na bon koro bukina n te bong arei bwa taabo ngkoa aika te ngaa booia ake a maiu iai ngkoa [a]kurebe aika te ngaa mwaitia, a na bane n riki bwa nnen taian kateketeke ma akanta.

24 Ao a na nako mwaane ma aia katebe ao aia kai ni katebe nakon te tabo anne, ngkai e na buta aon te aba anne n te kateketeke ma te akanta.

25 Ao tabuki ni kabane ake ana kenaki n te rereba, a na akea ae e nako iai bwa a maaka te kateketeke ma te akanta; ma e na riki bwa nnen kamwarakeaia taian kao, ao a toutoua aona [a]taian tiibu.

MWAKORO 18

E na riki Kristo n aiaron te atibu are a na tatannako iai aomata ma

14 *a* BK Kibono.
b EBE Te Atua ma ngaira. BK Emanuera.
16 *a* 2Nib. 18:4.
b 2Uea 15:30; 16:9.
17 *a* 2Rong. 28:19–21.
b 1Uea 12:16–19.
18 *a* KE katang; are nanona, kanikina, wetea. Itaia 5:26.
20 *a* KT Te aba e na kaakeaki kaaina irouia taan ninia aika ianena.
b 2Uea 16:5–9.
21 *a* KT Ti tabeman aika toronibwai i bon irouia ake a na tiku ni maiu.
23 *a* KE mwakoro n tirewa.
25 *a* EBE tiibu, ke kooti.

te bwa are a na bwaka iai—Ukoukora te Uea, ao tiaki taan tiaka aika taan kakaninganinga—Onimakina te tua ma te koaua ibukin kairan maiumi—Kabootaua ma Itaia 8. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao aikai riki ana taeka te Uea ake a taekinaki nakoiu: Karekea te roora ni beeba, ao koroboki i nanona ma ana kai ni koroboki te aomata, ni kaineti ma taekan [a]Mae-tara-ati-bati.

2 Ao I rineia taan [a]kakoaua aika kakaonimaki bwa a na korea taekan, Uria are te ibonga, ma Tekaria are natin Ieberekia.

3 Ao I nakon te [a]burabeti te aine; ao e na karika te nati te mwaane. Ao e taku te Uea nakoiu: Aranna bwa Mae-tara-ati-bati.

4 Bwa taraia, e na [a]akea rabakaun te [b]ateei arei ni weewete ni kangai, Tamau, ma tinau, i mwaain ae na uotaki nako [c]kaubwain Tameteko ma bwaai ake a kuriaki ake anaaki mai Tamaria iroun uean Aturia.

5 Ao e taetae riki te Uea nakoiu, ni kangai:

6 Ngkai a aki butimwaea ranin [a]Tiroa ae raanga ni marau, ao a kimwareirei iroun [b]Retin ma natin Remaria te mwaane;

7 Mangaia ae ngkai, taraia, e na kabwaroi i [a]aoia te uea ranin te karaanga are korakora ma ni mwaiti, ae uean Aturia ma mimitongina ni kabane; ao e na riaon kabin te karanga ao n riaon naba rarikin ana karaanga ni kabane.

8 Ao [a]e na rinanon Iuta; e na taonako ao n iekia, ao e na roko rietana n te roroa; ao e na buta te aba n aroran baina ni kiba, O ngkoe ae [b]Emanuera.

9 [a]Ikoti ami taanga, O ngkami te botanaomata, ao kam na uruakaki nakon mwakoro aika mwaiti; ao kam na kakauongo aaba aika kam raroa; katauraoingkami, ao kam na uruakaki nakon mwakoro aika mwaiti.

10 Ikotaki ni karaoi ami baire, ao a na akea bonganaia; taekina ami baire, ao e na aki iraki; [a]bwa e mena iroura te Atua.

11 Bwa e a tia n taetae te Uea nakoiu ma te bai ae matoatoa, ao e reireinai bwa N na aki katotongia aomata aikai, ni kangai:

12 Ko na aki taku, Te [a]ikotaki, nakoia ni kabane ake a kangai aomata aikai nakoia, Te ikotaki; ko na aki maaka are a maakua, ma n aki maaku.

13 Kam na tabua aia Uea Taanga ni Buaka, ao Ngaia [a]ae kam

18 1*a* EBE Te waetata nakon te kuribwai, e taenoa te kokona.
2*a* BK Tia Kakoaua.
3*a* KT buun teuarei.
4*a* 2Nib. 17:16.
b Itaia 8:4.
c 2Uea 15:29.
6*a* KB 49:10; ARIT KB 50:24 (Abentekiti).
b Itaia 7:1.
7*a* KT I aon Iteraera meang moa.
8*a* KT Aturia e na ninianako Iuta (baronga) naba.
b BK Emanuera.
9*a* KT Karaoi taian itoman.
10*a* KT Iuta (aban Emanuera) e na kamaiuaki. TAre. 46:7.
12*a* KT Iuta e riai n aki mwioko i aon babaire ni karaba ma tabemwang ibukin kamanoaia.
13*a* KT Bwaina te karinerine ao te nanorinano i matan te Atua.

na maakua, ao Ngaia ae karikiia bwa maakum.

14 Ao e na riki bwa te [a]nne ni katantan; ma e na riki bwa te [b]atibu n tatanako, ma te bwa are a na uaaia iai ni bwaka bata ake Iteraera, ma te bwai ni kamwane ma te ao ni kataitai nakoia kaain Ierutarem.

15 Ao a mwaiti mai buakoia aika a na [a]tatannako, ao ni bwaka, ma ni uruaki, ma ni mwane, ma n tauaki.

16 Kabaea te koaua, kawakina te [a]tua i buakoia au reirei.

17 Ao N na tataninga te Uea, are [a]karaba matana man te bata are Iakobwa, ao N na ukoukoria.

18 Taraia, Ngai ma ataei ake e a tia n anganai te Uea bon taian [a]kanikina ma kamiimi i nanon Iteraera mai iroun aia Uea Taanga ni Buaka, are e maeka n te Maunga are Zion.

19 Ao ngkana a kangai nakoimi: Kam na ongo n aia taeka [a]taan tabunea, [b]taan tiaka aika a kakaninganinga ma ni winonginong—e riai ke [c]aki bwa a nako aomata nakon Atuaia n te aro bwa naake a maiu a na ongo [d]mai irouia ake a mate.

20 Nakon te tua ao te koaua; ao ngkana [a]a aki boraoi ma te taeka aio, ao bon ibukin ae akea te oota inanoia.

21 Ao [a]a na rinukan te aba ma te kainnano ao te bora ni baki; ao e na koro bukina bwa ngkana e roko bakiia, a na un i marenaia, ao a na tataboraea aia uea ao Atuaia, ao a na tararake.

22 Ao a na tara aontano ao a na noora te kaangaanga, ma te roo, ma korakoran bwarannano, ao a na kakioaki nako nanon te roo.

MWAKORO 19

E taekina taekan te Mesia Itaia—A na noora te oota aomata aika mena i nanon te roo—E bungiaki nakoira te teei—E na riki bwa Natinuean te Rau ao e na tautaeka iaon ana kaintokanuea Tawita—Kabootaua ma Itaia 9. Uakaan ma 559–545 I.K.

E NGAE n anne, aki ootana e na aki titebo ma aron are n ana tai ni bwainikirinaki, n te moan tai, e kataenikaia ma e aki urubwaia aon [a]aban Teburun, ma aban Nabetari, ao I mwiina e a korakora riki ana urubwai iaon aban Nabetari ni kawaina ae e rirarikin Taari are Uraura riaon Ioretan rinanon Kariraia, ae abaia reeti aika mwaiti.

2 Aomata ake a nakonako i

14 *a* Etek. 11:15–21.
b 1Bet. 2:4–8; Iakob. 4:14–15.
15 *a* Mat. 21:42–44.
16 *a* EBE reirei, ke reirei. BK Euangkerio.
17 *a* Itaia 54:8.
18 *a* KT Aran Itaia ma natina mwaane nanona bon "e kamaiu Iehova", "Ana oki nikiraia"; ao "Te waetata nakon te kuribwai, e taenoa te kokona." 2Nib. 17:3; 18:3.
19 *a* NI 20:6.
b KT taan tabunea, taan tabunea.
c 1Tamu. 28:6–20.
d KE onea mwin.
20 *a* KT taan kaongora i aon taekan te tamnei (ni kibu naba 21–22).
21 *a* KT Iteraera e na anaki n tautoronaki ibukina bwa a rawa n ongo.
19 1 *a* Mat. 4:12–16.

nanon te [a]roo a tia n noora te oota ae moan te korakora; aika aomata ake a maeka n aban nuun te mate, are e a tia n roko te ota iaoia.

3 Ko a tia ni kamwaita te botanaomata, ao ni [a]karikirakea te kimwareirei—a kimwareirei imatam n aiaron kimwareireia n tain te tai, ao n aron kimwareireia aomata n tain tibwatibwaan bwaai aika a iraei.

4 Bwa ko a tia n urua amon karawawataana, ma te amo are toka iaon angana, ma ana kai ana kairiribai.

5 Bwa e korakora te karongoa ni katoa tain te buaka i marenaia taan buaka, ao a na onrake kunnikaia n te raraa; ma e na kabuekaki ao e na riki bwa kanaan te ai.

6 Bwa e na bungiaki te [a]teei nakoira, ao ti na anganaki te nati te mwaane; ao e na mwiokoaki bwa e na [b]tautaeka; ao e na aranaki bwa Moan te Raoiroi, Te Tia Reirei, te [c]Atua ae Mwaaka, te [d]Tama ae e Akea Tokina, Uean te [e]Raoi.

7 Akea tokin rikiraken ana [a]tautaeka [b]ma ana rau, iaon ana kaintokanuea Tawita, ao iaon ueana ngkana e babaireia, ao e na kateia ma te motikitaeka ao te motiraoi man te tai arei ao n aki toki. E na karaoa aio aia Uea Taanga ni Buaka ibukin ingaingan nanona.

8 Te Uea e kanakoa ana taeka nakon Iakobwa, ao e a tiku iaon [a]Iteraera.

9 Ao a na ataia aomata ni kabane, ma Eberaim ma kaain Tamaria, aika a taku ma te kamoamoa ma te karietata i nanoia:

10 A bwaka taian buriki, ma ti na kateitei ma atiibu aika tataaki; a koreaki kaai aika tukumorea, ma ti na onea mwiia ni kaai aika tiira.

11 Mangaia ae e na kateirakeia ana kairiribai [a]Retin te Uea bwa a na kaaitaraa, ao ni botiia ana kairiribai;

12 I-Turia i moa ao I-Biritia i buki; ao a na [a]kabwauta Iteraera ni wiia aika uki. Bwa e aki toki [b]unin nanona, ngkai e teimatoa n aroraki baina.

13 Bwa a [a]aki nakoina aomata ake e katuaeia, ke n ukoukora aia Uea Taanga ni Buaka.

14 Mangaia ae te Uea e na anaa te atu ma te buki mai Iteraera, ma te mwanga ao te maunei n teuana te bong.

15 Te unimwaane bon te atu; ao te burabeti are e reireia te kewe bon te buki.

16 Bwa aia mataniwi te botanaomata aio a kairiia nakon te kaairua; ao a na kamaunaki aomata ake a kairiia.

17 Mangaia ae e aki kukurei

2 *a* Te "aki oota" ao te "roo" bon kitanan te koaua ao te tautoronaki; te "oota ae korakora" bon Kristo.
3 *a* Itaia 9:3.
6 *a* Itaia 7:14; Ruka 2:11.
b Mat. 28:18.
c Tito 2:13–14.
d Aram. 11:38–39, 44.
e Ioane 14:27.
7 *a* BK Tautaeka.
b Tani. 2:44.
8 *a* KT Te rongorongo n te taetae ni burabeti are oti ikai (kibu 8–21) bon te kauring nakoia baronga ake i meang ake tebwina, are aranaki bwa Iteraera.
11 *a* 2Uea 16:5–9.
12 *a* 2Uea 17:6, 18.
b Itaia 5:25; 10:4.
13 *a* Amota 4:6–12.

nanon te Uea irouia aia ataeinimwaane, ao a na akea naba ana [a]nanoanga nakoia aika akea tamaia ma aika mate buuia; bwa ngaiia ni kabane taan mwaamwana te aba ma taani karaoa ae buakaka, ao wiia ni kabane a tataekina ae e [b]aki riai. Bwa e tuai n toki unin nanona, ngkai e teimatoa n aroraki [c]baina.

18 Bwa e na bue te buakaka n aiaron te ai; ao e na kana te kateketeke ma te akanta, ao e na kabuekaki naba buakoako ma buakonikai, ao a na waerake ni kabane n aiaron waeraken te bubu.

19 E na karooaki te aba n unin nanon aia Uea Taanga ni Buaka, ao a na riki aomata n aiaron kanoan te ai; ao [a]akea te aomata ae e na kamaura tarina.

20 Ao e na iraa ni baina are te atai ao e na baki; ao e na [a]amwarake ni baina are te maing ao a na aki rauaki; ao a na bane aomata ni kabane ni kang irikon baia—

21 [a]Manate, [b]Eberaim; ao Eberaim, Manate; a na uaia ni buakana [c]Iuta. Bwa e tuai n toki unin nanona, ngkai e teimatoa n arora baina.

MWAKORO 20

Kamaunaan Aturia tiitebo ma kamaunaia aika a buakaka n te Kauaoki—A na karako aomata aika a maiu ni manga okin te Uea—A na oki nikiraia ana baronga Iakobwa n te bong arei—Kabootaua ma Itaia 10. Uakaan ma 559–545 I.K.

A NA reke kaiia aika a katei tua aika a aki raoiroi, ao a na reke kaiia akana a koroi tua aika a kananokawaki ao a tia ni katei;

2 Ni kanakoia aika a kainnano man te [a]moti, ao n anaa te inaomata mai irouia aika a kainnano mai buakoia au botanaomata, bwa aonga n riki [b]aine aika akea buuia bwa konaia, ao bwa a aonga naba n iraeia aika akea tamaia!

3 Ao tera ae ko na karaoia n te bong ni [a]katuaeaki, ao n te urubwai are e na roko mai kiraroa? ko na biri nakon antai ibukin buokam? ao ko na katuka ia kaubwaim?

4 Ngke akea ngai ao a na bobaraaki i buakoia taenikai, ao a na mate i buakoia aika tiringaki. Bwa e tuai n toki unin nanona, ngkai e teimatoa n arora baina.

5 O I-Aturia, are a na kai unun nanou, te oko are i nanon [a]baia bon unin nanoia.

6 N na kanakoa ni [a]kaitaraa te aba, ae te tia mwaamwana te aba, ao nakoia aomata aika I un irouia bwa e na iraei aia bwai, ao e na anai kaubwaia, ao e toubekaia n ai aron te bokaboka i nanon te kawai.

17 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
b 2Nib. 9:28–29.
c Iakob. 5:47; 6:4.
19 *a* Mika 7:2–6.
20 *a* TK 28:53–57.
21 *a* BK Manate.
b BK Eberaim.
c BK Iuta, Natin Iakobwa.
20 2 *a* KE Motiraoi.
b BK Te Aine ae Mate Buuna.
3 *a* KT rekenikai.
5 *a* Itaia 10:5.
6 *a* KT ni kaitara Iteraera.

7 E ngae n anne e na aki karaoia, ke n namakinna i nanona; ma e taku i nanona bwa e ira oin nanona ni kan ekinako aaba aika a mwaiti.

8 Bwa e kangai: a na aki riki au nati n uea bwa taian uea?

9 Tiaki Kareno aron Karekemiti? Ao tiaki Amata aron Arebata? Ao tiaki Tamaria aron Tameteko?

10 N aiaron [a]baiu ae e a tia ni katei ueaia antiia, aika a korakora riki nakoia boua aika kaaraki ake mai Ierutarem ao Tamaria;

11 E riai ke e aki bwa N na karaoa are I a tia ni karaoia nakon Tamaria ma antina, bwa N na karaoia nakon Ierutarem ma antina?

12 Mangaia ae e na koro bukina bwa n tian te Uea ni karaoa ana mwakuri ae bwanin iaon te Maunga are Zion ma Ierutarem, ao N na katuaea [a]uaan kamoamoan uean [b]Aturia, ma mimitongin rietatan ana taratara.

13 Bwa [a]e kangai: I a tia ni karaoi bwaai aikai ni kabane ni korakoran baiu ao ni wanawanau; bwa I wanawana; ao I a tia ni kamwaingi tiaia botanaomata, ao n iraei kaubwaia, ao I kabwakaia kaaina n ai aron te aomata ae korakora;

14 Ao e a tia baiu ni kunea ae kaubwaia aomata ai aron ngaoia maan; ao ike a tia ni botaki iai bunnatoi ao I anai ni kabutaa te aonaba; ao bon akea are tabeka baina ni kiba, ke ni kauka wiina, ke ni kaninganinga.

15 E [a]kona ni kamoa te [b]tanai bwa e korakora riki nakon te aomata are taua? E kona ni kamoa te taoo bwa e aki kainnanoa te aomata are kabongana? Ke e kona n oro te kai i bon irouna ngkana akea ae taua, ke e kona n nakonako te oko i bon irouna n ai aron ae e aki riki man te kai!

16 Mangaia ae te Uea, ae aia Uea Taanga ni Buaka, e na karuoa nako aoia aika a marika, te bakitaia, ao ibukin [a]ana kamoa uean Aturia, e na waakina te urubwai ae ai aron uran te ai.

17 Ao e na riki ootan Iteraera bwa te ai, ao e na riki Teuare e Tabu bwa te mwaakaro, ao e na ura ma ni kang ana akanta ma ana kateketeke i nanon teuana te bong;

18 Ao e na [a]kana mimitongin ana buakonikai, ao ana nne n aroka ae e kariki uaa, n tamnei ao n rabwata; ao a na aki ataa te bwai ae e riki nakoia n ai aron te tia ua buraeki ae tong.

19 Ao a na [a]ti tabekai kanoan ana buakonikai, n te aro are e kona ni wareki mwaitia te ataei.

10*a* KT bain uean Aturia (kibu 10–11).
12*a* KT a kamoamoa taan kainikatonga.
b Teb. 2:13.
13*a* KT uean Aturia (kibu 13–14).
15*a* Bwai ni kabotau inanon te kibu aei a titiraki te titirake ae titebo: E kona te aomata (te katoto, uean Aturia) n rikirake arona ni kabotauaki ma te Atua?
b KT E kona te uea n rikirake arona ni kabotauaki ma te Atua?
16*a* KT uean Aturia (kibu naba 17–19).
18*a* KT Aturia e na mauna nako raoi.
19*a* KT nikiraia ana tanga ni buaka Aturia.

20 Ao e na koro bukina bwa man te [a]bong arei, nikiraia Iteraera nako, n ai aron te [b]bata are Iakobwa ake a reke maiuia, a na aki manga [c]onimakina te aomata are e katuaeia, ma a na onimakina te Uea, ae Atuan Iteraera ae Tabu, n te koaua.

21 E na manga oki [a]nikiraia, eng, ae nikiraia Iakobwa, nakon te Atua ae mwaaka.

22 Bwa e ngae ngke am botanaomata ae Iteraera a na mwaiti n aron tanon taari ma e na iai nikiraia ake a na oki ao te [a]urubwai are e a tia ni baireaki e na [b]ranganako n te raoiroi.

23 Bwa e a tia ni kataua te Atua ae aia Uea Taanga ni Buaka bwa e [a]na urua te aba ni kabane.

24 Mangaia ae e kangai te Atua ae aia Uea Taanga ni Buaka: O au botanaomata aika a maeka i Tion, kam na aki maakuia I-Aturia; e na oroingkami n ana kai, ao e na tabekarake okona ni kaaitaraingkami n [a]aiaron are e riki i Aikubita.

25 Man te tai ae e aki maan, ao e na toki uniu iroumi, ao e na riki uniu bwa bukin tiringaia.

26 Ao aia Uea Taanga ni Buaka e na bairea tuaana n ai aron tiringaia [a]I-Mirian n te bwaa are Orebi; ao n aron are e arora ana kai iaon taari e na tabekia n aiaron are riki i Aikubita.

27 Ao e na koro bukina bwa n te bong arei e na tabekaki ana [a]rawawata mai aon angami, ao e na tabekaki amona mai aon roroami, ao e na urubekeaki te amo ngkai kam a tia ni [b]kabiraki.

28 [a]E na roko i Aiata, ao e nako nakon Mikeron; ao e na katikui uotana i Mikemati.

29 A rimarenan maunga; ao a tiku i Keba; e maaku Rama; e kitana Kibea are aban Tauro.

30 Kanenea te bwanaa O ainen Karim; bwa aonga n ongo ake a mena i Raitia, O ai kananoangara Anatota.

31 E a tia ni kitanaki Matemena; a katauraoia kaain Kebim bwa a na birinako.

32 Ma e na tiku i Nobi n te bong arei; e na ioa baina ni kaitaraa ana maunga natin Tion te aine, ae taubukin Ierutarem.

33 Noria, e nang koroi mwangana te Uea, ae aia Uea Taanga ni Buaka, ma te aro ae kakamaku; ao a na kabwabuaki aika a [a]rietata; ao a na karinanoaki aika a kamoamoa.

34 Ao e na koroi matentenin te buakonikai n te biti, ao e na bwaka Rebanon iroun ae korakora.

---

20 *a* KT bong aika kaitira.
b Amota 9:8–9.
c KT mwioko irouna.
21 *a* Itaia 11:11–12.
22 *a* R&B 63:34.
BK Aonaba—Tokin te aonaba.
b KT Ngkana e roko naba te rekenikai, e bon tauraoi te nanoanga.
23 *a* KT e karika te urubwai are baireaki.
24 *a* KT n aroia kaain Aikubita n tai ake ngkoa.
Otin. 1:13–14.
26 *a* KB 25:1–2; TMT 7:25.
27 *a* Itaia 14:25.
b BK Teuare e Kabiraki.
28 *a* KT Wakia ana tanga ni buaka Aturia nako Ierutarem e kataneaki; imwina (kibu 33–34) e kabwarabwaraki aron ana mwakuri te Uea ni kaitaraia.
33 *a* Erem. 4:12–13.

MWAKORO 21

E na motikitaeka boton Iete (Kristo) i nanon te raoiroi—E na buta te aonaba ni wanawanan te Atua n tain te Tenga n Ririki—E na katea te manuia te Uea ao e ikota Iteraera—Kabootaua ma Itaia 11. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao e na riki te [a]bwebwe man [b]boton [c]Iete, ao e na riki te mwanga man wakaana.

2 Ao e tiku i aona [a]Tamnein te Uea, ma tamnein te rabakau ao te atatai, man tamnein te tia ibuobuoki ma korakorana, ma tamnein te atatai ma maakan te Uea;

3 Ao e na waekoa ni karekea nakoina ataan maakan te Uea; ao e na aki [a]motikitaeka n aron are e nooria, ke ni boaia n aron bwaai ake e ongo n taningana.

4 Ma e na motikitaeka nakoia aika a kainnanoa te [a]raoiroi, ao e karaoi ana [b]moti n aki inanonano nakoia aika a [c]nimamannei; ao e orea te aonaba ni mooti aika a rawawata ni wiina, ao e na taekin ni wiina rawawatan katuaeaia aika a buakaka.

5 Ao kabaean nukana te raoiroi, ao kabaean bebeena te [a]kakaonimaki.

6 E na maeka te kameaanti ma te tiibu te teei, ao e na wene te rebari ma te kooti te teei, ao te kao te teei ma te raian ma kao aika a marika; ao e na kairia te ataei ae uarereke.

7 Ao a na botaki n amwarake te kao ma te bea; ao a na botaki ni wene buniia; ao e na kang uteute te raian n aiaron te kao.

8 Ao e na takaakaro te merimeri iaon bwangan te [a]atibi, ao e na katokaa baina te ataei ae e aki toki ni mamma iaon bwangan te [b]kaokateriti.

9 A na bon [a]aki kaikoaki ke n urubwai iaon au maunga ae tabu, bwa e na buta aon te aonaba n [b]ataakin te Uea, n aiaron te ran ae onrake iai marawa.

10 Ao n te [a]bong arei, ao e na reke [b]boton Iete, are e na riki bwa te maniua ibukiia te botannaomata; [c]ao a ukoukoria [d]Tientaire; ao e na mimitong nnena ni motirawa.

11 Ao e na koro bukina bwa n te bong arei, e na manga moana ana mwakuri te Uea n te [a]kauatai bwa e na kaoka nikiraia ana botanaomata ake a tia n reke maiuia, mai Aturia, ao mai Aikubita, ao mai Bateroti, ao mai Kuti, ao mai Eram, ao

21 1 *a* R&B 113:3–4.
b R&B 113:1–2.
c Iete bon taman Tawita; e kaotaki rikin Tawita ni uea are te kanoa are e na bungiaki mai iai Iesu rimwi. Mika 5:2; Ebe. 7:14. BK Iete.
2 *a* Itaia 61:1–3.
3 *a* Ioane 7:24.
4 *a* TAre. 72:2–4; Mot. 29:12.
b EBE baireia.
c BK Nimamannei.
5 *a* KE korea.
8 *a* Te naeta ae uarereke ae biotin i Aikubita.
b Te aeka n naeta teuana ae biotin.
9 *a* Itaia 2:4. BK Tenga n Ririki.
b R&B 101:32–33; 130:9.
10 *a* KT bong aika kaitira. IT—R 1:40.
b Rom 15:12; R&B 113:5–6.
c KE nakoina.
d R&B 45:9–10.
11 *a* 2Nib. 6:14; 25:17; 29:1.

mai Tiina, ao mai Amata, ao mai aban marawa.

12 Ao e na katea te [a]buraeki ibukiia aaba, ao e na ikotiia [b]aomata ake a tia ni kitana Iteraera, ao e na [c]ikotiia naba Iuta ake a tia ni kamaenakoaki ao a roko man ninginingin te aonaba ake aua.

13 E na toki [a]bakantangin Eberaim, ao a na tiringaki ana kairiribai Iuta; e na aki bakantang [b]Eberaim iroun Iuta, ao [c]Iuta e na aki kamwaninga Eberaim.

14 Ma a na [a]kiba iaon angaia I-Biritia n nako maeao; ao a na uaaia n iraei bwain aban mainiku; a na arori baia n taua taekan Etom ma Moaba; ao a na ongeaba nakoina natin Amon.

15 Ao te Uea e na [a]urua mwangan marawan Aikubita; ao ma angina ae korakora e na ioioa baina i aon te karaanga, ao e na bwenauaia nakon mwakoro aika itiua ni karaanga, ao e na kanakonakoia aomata i aon te tano ae mwau.

16 Ao e na iai te [a]kawai ibukiia nikiran ana botanaomata aika a reke maiuia, mai Aturia, n aron are riki nakon Iteraera n te tai are e otinako iai mai Aikubita.

MWAKORO 22

Ni bongin te tenga n ririki ao aomata ni kabane a na neboa te Uea—E na maeka ma ngaia—Kabootaua ma Itaia 12. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao n te bong arei, ko na kangai: O Te Uea, N na neboiko; e ngae ngke ko un irou, ma e na keenako unim ao ko na kabeebeteai.

2 Nooria, te Atua ngaia te tia kamaiuai; N na [a]onimakinna, ao N na aki maaku; bwa te Uea ae [b]IEHOVA bon korakorau ma au anene; ao e a tia naba n riki bwa te tia kamaiuai.

3 Mangaia ae ko na itiia te [a]ran ma te kimwareirei man mwanibwan te kamaiuaki.

4 Ao n te bong arei ko na kangai: [a]Neboa te Uea, wetea arana, tataekina ana mwakuri i buakoia te botanaomata, taekina arana bwa e na karietataaki.

5 [a]Anene nakon te Uea; bwa e a tia ni karaoi bwaai aika a kororaoi; ao e ataaki aio ni kabuta te aonaba.

6 [a]Takarua ni kabaibati bwanaami, ngkami aika kain Tion; bwa e korakora Atuan Iteraera ae Tabu are e mena i buakomi.

---

12 *a* BK Buraeki.
b 3Nib. 15:15; 16:1–4.
c Neem. 1:9; 1Nib. 22:10–12; R&B 45:24–25. BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
13 *a* Iere. 3:18.
b Baronga ake a kairaki iroun Iuta ao Eberaim bon tenan kairiribai n rongorongon ngkoa (imwin bwai aika riki n 1Uea 12:16–20). Ni bong aika kaitira te kairiribai aei e na kamaoaki. Etek. 37:16–22. BK Bakantang.
c BK Iuta, Natin Iakobwa.
14 *a* KT buakana aban Biritia ake a rabe mai maeao.
15 *a* Tek. 10:11.
16 *a* Itaia 35:8; R&B 133:27.
22 2 *a* Mot. 4:6; Erem. 12:1.
b Otin. 15:2; TAre. 83:18. BK Iehova.
3 *a* BK Te Ran ae Maiu.
4 *a* BK Karabwa.
5 *a* R&B 136:28.
6 *a* Itaia 54:1; Teb. 3:14.

MWAKORO 23

Uruakan Bwaburon bon titebo ma te urubwai n tain te Kauaoki—E na riki bwa bongin te un ma te kabomwi—Bwaburon (te aonaba) e na bwaka n aki toki—Kabootaua ma Itaia 13. Uakaan ma 559–545 I.K.

[a]Bwakan [b]Bwaburon are e nooria Itaia are natin Amoti.

2 Katei ami [a]buraeki iaon taian maunga aika a rietata, karieta te bwanaa nakoia, [b]anoanoiia, bwa a aonga n rin i nanon aia mataroa tooka.

3 I a tia n tua nakoia au [a]aomata aika a kaitiakaki, I a tia naba ni weteiia aika a korakora, bwa e aki un nanou irouia aika a kimwareirei n rietatau.

4 Karongoaia aomata aika a uanao iaon te maunga ai aron karongoaia te botanaomata ae korakora, te rongoaa ae riao [a]man aba n [b]uea nako, ae tangin taanga ni buaka aika e botiia aia Uea Taanga ni Buaka.

5 A roko man aaba aika a raroa, man tokin karawa, eng, te Uea ma bwainibuaka aika bwain unna, bwa e na urua te aonaba ni kabane.

6 Kam na takaaka, bwa e a kaan ana bong te Uea; e na roko n aiaron te urubwai iroun ae Moan te Mwaaka.

7 Mangaia ae a na bane n akea korakoraia aomata, ao a na bwara nanoia ni kabane;

8 Ao a na bane ni maaku; a na bane n taonaki n te maraki ma te nanokawaki; a na kuba ngkana a kaitaraa; ao a riki moaia n ai aron te mwaakaro.

9 Nooria, e na roko ana bong te Uea, ae boota te nanobuaka ma te un ae korakora, bwa e na kamaroaea te aonaba; ao e na [a]tiringia taan bure aika a maeka iai.

10 Bwa a na akea ootaia itoin karawa ma bwain karawa nako; ao e na karooaki [a]taai n tain butina, ao a na akea ootan namwakaina.

11 Ao N na [a]katuaaea te aonaba ibukin buakakana, ma aika a buakaka ibukin aia bure; N na katoka kainikatongaia aika a [b]kamoamoa, ao N na katoki aia kainikatonga aika a kamwaraa.

12 N na karieta kakawakin te [a]aomata nakon te koora ae tamaroa; e na kakawaki riki te aomata nakon te mwakora ni koora i Obira.

13 Mangaia ae N na ioioa karawa, ao e na [a]mwaing aonaba man nnena, n tain unin nanon aia Uea

23 1 *a* KT te rongorongo ibukin motikan taekaia.
b Kamaunakin Bwaburon are buakaka n rongorongon ngkoa, are taetae ni burabetiaki n Itaia 13 ao 14, e bon karaoaki bwa bannan kabanean kamauanakin te aonaba ni kabuta ae buakaka. R&B 133:5, 7, 14. BK Bwabera, Bwaburon.
2 *a* KE Kanikina. BK Buraeki.
b KT katio te bai, anga te kanikina.
3 *a* KT Aomata aika Itiaki.
4 *a* Tek. 14:2–3.
b Tek. 12:3.
9 *a* BK Aonaba—Kaitiakan te aonaba.
10 *a* BK Aonaba—Tokin te aonaba.
11 *a* Maraki 4:1.
b R&B 64:24.
12 *a* Itaia 4:1–4.
13 *a* BK Aonaba—Kabanean aron te aonaba.

Taanga ni Buaka, ao ni bongin korakoran marakin nanona.

14 Ao e na riki aio n ai aron te [a]ria ae kaeaki, ao n ai aron te tiibu ae aki mwaannanoaki; ao aomata a na okiria aia koraki, ao a na bane ni biri nako n okira oin abaia.

15 A na ewaraki aomata ni kabane aika a kamoamoa; eng, ao aomata ni kabane aika a itoman ma aika a buakaka a na bwaka n te kabaang.

16 A na tiringaki natiia, ni boaaki ketaia i mataia; a na iraeaki bwain aia auti ao a na tauaki buuia.

17 Nooria, N na kateirakeia I-Miria ni kaaitaraia, aika a aki tabe nanoia n te tirewa ke te koora, ke ni mataai iai.

18 Ao aia bwai ni katebe; e na kamaenikunia; ao a na akea aia nanoanga nakon uaan te biroto; ao a na aki kamauriia ataei.

19 Ao Bwaburon, are te kabanea ni mimitong n aba n uea, are a [a]kamoamoa tikiraoina I-Kareria, e na riki n aiaron [b]Totom ao Komora ngke a uruakaki iroun te Atua.

20 E na bon aki manga [a]kaainaki, ke ni maekanaki man te roro teuana nakon te roro teuana; ke ni iai I-Arabia ake a na manga katea umwaianrianna iai; ke ni iai taan kaawakin tiibu ake a na manga kaweneia aia nanai iai.

21 Ma a na maeka iai manin te [a]rereua aika a kaakang; ao a na onrake aia auti irouia maan aika a tangitang; ao a na maeka aaoro iai, ao a na eweewe ikekei [b]kooti aika a aki manana.

22 Ao a na tangitang manin aaba aika a kaakang i nanon aia [a]auti aika a kamaroa, ao taian [b]raakon i nanon aia bareti aika a raraoi; ao e a kan roko ana tai, ao e na aki kamaanaki ana bong. Bwa N na waekoa n uruakia; eng, N na nanoangaia au botanaomata, ma a na bane ni mate aika a kamwaraa.

MWAKORO 24

Iteraera e na ikotaki ao e na kimwareirei ni motirawan te tenga n ririki—E teweaki nako Rutibero mai karawa ibukin te kaaitara—E na tokanikai Iteraera iaon Bwaburon (te aonaba)—Kabootaua ma Itaia 14. Uakaan ma 559–545 I.K.

Bwa e na nanoanga Iakobwa te Uea, ao e na [a]rinea Iteraera, ao e na kamaekaia iaon oin abaia; ao a na botaki [b]iruwa mangaia, ao a na reitaki kain te bata are Iakobwa.

2 [a]Ao aomata a na uotia aomata ni kairia nakon aia tabo; eng, man tokin te aonaba ae raroa nako; ao a na oki nakon [b]abaia ni berita. Ao te bata are Iteraera e na tautaekaniia, ao a na riki aomata aikai

14 *a* KE te ria ae kaeaki.
19 *a* KT akea manena.
b KB 19:24–25; TK 29:23; 2Nib. 13:9.
20 *a* Iere. 50:3, 39–40.
21 *a* Itaia 34:14–15.
b EBE kooti mwaane, ke taimonio.
22 *a* EBE bwareti.
b EBE (tao) kameaanti, ke kamea aika aki manana.
24 1 *a* Tek. 1:17.
b Itaia 60:3–5, 10.
2 *a* KT A na buoka Iteraera aba tabeua.
b BK Te Aba ni Berita.

bwa [c]toro mwaane ma aine iaon aban te Uea; ao a na kataenikaia aomata ake a tia ngkoa n taenikai irouia; ao a na babaire i aoia ake a tia n tautaekaniia.

3 Ao e na koro bukina bwa n te bong arei, e na anganiia te Uea te [a]motirawa, man aia nanokawaki, ao man maakuia, ao man te tautoronaki are a tia n tauaki ma te matoa bwa a na karaoia.

4 Ao e na koro bukina n te bong arei, bwa ko na uotarake te taeka n rabakau aio ni kaitaraa uean [a]Bwaburon ni kangai: E a kangara te tia tautaeka n toki ao te kaawa ni koora n toki!

5 E a tia te Uea n otoi okora ake a buakaka, ma aia kai n uea tooka.

6 Teuare e oroia aomata ma te un n aki toki, teuare e tautaekaniia aba nako ma te un, e na bwainikirinaki, ao akea ae e na tuka aei.

7 E na raoi aonaba ni bane, ao n rau; ao a na moana aia [a]anene.

8 Eng, a na kimwareirei [a]kai aika mwaiango irouna, ao tiiran Rebanon, ni kangai: Man te tai are ko [b]bwaka iai ao akea te [c]aomata are e a tia ni kawarira bwa e na kabwakaira.

9 [a]Moone mai nano e ingainga nanona ni kan kaitibo ma ngkoe n rokom, e na kautiia [b]maate ibukim, n irianaki ma mataniwi ngkoa iaon te aonaba; e a tia naba ni kautiia man aia kaintokanuea uea ni kabane man aaba nako.

10 A na bane n taetae nakoim ni kangai: Ko a tia n riki ni mamaara naba n ai arora? Ko a tia n riki n ai arora?

11 Raoiroim e a uotaki rikaaki nakon te ruanimate; ao akea ae e na ongo tangin am raea; a taakinaki teino iaam, ao e a rabunaki aom irouia iino.

12 [a]Ai korakorara bwakam mai karawa, O [b]Rutibero, ae natin te ingabong! Ngkai ko a tia ni kabwakaki nako aontano, ngkoe ae ko kamamaaraia aaba nako!

13 Bwa ko a tia ni kangai i nanom: [a]N na waerake nako karawa, N na karietata riki au kaintokanuea nakon ana itoi aika a mwaiti te Atua; N na tekateka naba iaon te maunga are e a botaki te aba iai n iterana are mai [b]meang;

14 N na waerake riaon rietaia naang; N na riki n aiaron Are Moan te Rietata.

15 Ma ae ko na kairaki nako moone, nako kabin te [a]rua.

16 Ake a nooriko a na [a]miakiniko, ao a na iangoiko ao a na kangai: Aei te aomata ae karaoa

2 *c* Itaia 60:14.
3 *a* Iotua 1:13; R&B 84:24.
4 *a* BK Bwabera, Bwaburon.
7 *a* Itaia 55:12.
8 *a* EBE tireta.
b KT n te mate.
c EBE te tia koro (kai) e aki roko ni kaaitaraira.
9 *a* BK Moone.
b KT tamnei aika akea rabwataia.
12 *a* R&B 76:26.
b EBE itoi ni ngaina, natin te karangaina. Te tia tautaekana te aonaba ae buakaka (Bwaburon) e taekinaki bwa Rutibero, te tia tautaekana te buakaka ni kabane.
BK Riaboro; Rutibero.
13 *a* Mote 4:1–4.
b KT aia tabo ni maeka taian atua ni kaineti ma te koaua ni Bwaburon. TAre. 48:2.
15 *a* 1Nib. 14:3.
16 *a* EBE mataukiroiko ao e kamatebwaiko.

te aonnaba bwa e na ruru, ao n ioioi aaba n Uea?

17 Ao e karaoa te aonaba bwa aiaron te rereua, ao e urui taian kaawa ake i aona, ao e aki kauki aia auti ana bure?

18 Uea ni kabane man aaba nako, eng, ngaia ni kabane, a na wene n te mimitong, n tatabemania nako n [a]oin aia auti.

19 Ma ko a teweaki nako mai nanon ruan matem n aiaron te [a]mwanga ae ribaki, ma nikiraia ake a tiringaki n ewaraki n te kabaang, aika a teweaki nako kabin te rua ae rawata [b]atibuna; n aiaron te mate ae toutouaki.

20 Ko na aki taunaki mangaia, ngkai ko a tia n urua abam ma n tiringia am bootanaomata; [a]kanoaia [b]taan karaoa ae buakaka a na aki karineaki.

21 Katauraoa tiringaia natiia ibukin aia [a]bure tamaia, bwa a na aki teirake ke n abana te aba ke ni kaona aon te aonaba n taian kaawa aika bubura.

22 Bwa N na teirake ni kaaitaraia e taku aia Uea Taanga ni Buaka, ao N na kamauna mai Bwaburon, te [a]ara ao te nikira, te nati te mwaane, ao ae [b]ai te nati te mwaane, e taku te Uea.

23 Ao N na karikiia naba bwa [a]nneia maan ni kiba aika biten ao neei n ran; ao N na taea aona n te [b]kainiaaki n urubwai, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

24 Aia Uea Taanga ni Buaka e a tia n tuea, ni kangai: E koaua n aron ae I a tia n iangoia bwa e na koro bukina; n aron are I a tia ni motikia, ao e na riki—

25 Bwa N na kairia [a]I-Aturia nakon abau, ao iaon [b]au maunga N na toua i aan waeu, ao ngkanne ana [c]amo e na nako mai aoia, ao rawawatana e na nako ma iaon angaia.

26 [a]Aio te baire are e a tia ni katauaki ibukin te aonaba ni kabane; ao aio te bai are e aroraki nako aoia aaba ni kabane.

27 Bwa e a tia aia Uea Taanga ni Buaka ni baireia, ao antai ae e na bitia? Ao e a tia n arora baina nako, ao antai ae e na kaokia?

28 N te [a]ririki are e mate iai te Uea are [b]Aati ao aio bon te rawawata.

29 Tai kimwareirei, ngkami Bwaretaina ni kabane, ngkai e mwaoto ana kai are e oroingkami; bwa man wakaan te naeta e na kaoti te kaokateriti uaana bon taian naeta aika kibakiba ma ni kamaamate.

---

18 *a* KT aia ruanimate ana utu.
19 *a* KT te mwanga ae aki butimwaeaki, e koreaki mwangana ao e karenakoaki.
b KT kabina raoi.
20 *a* TAre. 21:10–11; 37:28.
b BK Buakaka, Buakakaia.
21 *a* Otin. 20:5.
22 *a* TRab. 10:7.
b Iobi 18:19.
23 *a* Itaia 34:11–15.
b KE kainiaki.
25 *a* Te botoniango e mwaing nakon ana buaka Aturia ao te bwaka i Iuta, 701 I.K. (kibu 24–27). 2Uea 19:32–37; Itaia 37:33–38.
b KT maungan Iuta ao Iteraera.
c Itaia 10:27.
26 *a* KT N tokina a na bane aban te aonaba ni kabwakaki n aron aei.
28 *a* KT Uakaan ma 720 I.K., te rawawata aei ke rongorongon motikan taekaia e taetae ni burabetiaki ibukia I-Biritia, ma e na kamanoaki Iuta.
b 2Uea 16:20.

30 Ao aia moan nati ake a raarikin a na amwarake ao ake a kainnano a na wene i nanon te rau; ao N na tiringia wakaam n te rongo, ao e na tiringiia nikiraia am aomata.

31 Tang n nanokawaki, O te mataroa; tang, O te kaawa ae bubura. Ngkami Bwaretaina birinako ni kabane; bwa e na kaoti mai meang te bubu, ao a na akea ae e na aki mena ni nnena n te tai are e baireaki.

32 Teraa ae ti na taekinna nakoia taan uarongorongo man aaba nako? Bwa te Uea e a tia ni katea [a]Tion, ao ana aomata aika [b]kainnano a na [c]onimakinna.

MWAKORO 25

E kimwareirei Nibwaai n ae maataata—A na ataaki nanon ana taeka ni burabeti Itaia ni boong aika kaitira—A na oki Iutaia mai Bwaburon, a na taura te Mesia iaon te kaibangaki, a na kamaeaki nako ao ni katuaeaki—A na manga kaokaki ngkana a kakoaua te Mesia—E na moan roko onobubua te ririki i mwin kitanan Ierutarem iroun Riaai—A ongeaba Nibwaite nakon ana tua Mote ao a kakoaua naba Kristo, are Atuan Iteraera ae Tabu. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ngkai Ngai, Nibwaai, I a taekin bwaai aika a kaineti ma taian taeka ake I a tia ni koroi, ake a taekinaki iroun Itaia. Bwa nooria, a mwaiti bwaai ake e taekin Itaia aika a [a]aki oota iai au botanaomata; bwa a aki atai nanon taeka ni burabeti ake a taekinaki iai Iutaia.

2 Bwa Ngai, Nibwaai, I tuai n reireiniia aron aia katei ma rongorongoia Iutaia aika a mwaiti; bwa aia [a]mwakuri bon mwakurin te roo, ao bwaai aika a karaoi bon bwaai aika a ribaki.

3 Mangaia ae I a koroboki nakoia au botanaomata ao nakoia naba aika a wareki au bwai ake I koroi, bwa aonga n ataa taekan ana motikitaeka te Atua, ae a na rootaki iai aaba ni kabane, n taeka ake e a tia n taekin.

4 Mangaia ae kakauongo, O au botanaomata, aika kain te bata are Iteraera, ao kauki taningami nakon au taeka; bwa ngkai a aki maatata ana taeka Itaia nakoimi, ma a maataata nakoia aika a kaonaki n [a]tamnein te [b]taetae ni burabeti. Bwa N na taekinna nakoimi te taeka ni burabeti, n aron ana kairi te tamnei are mena irou; mangaia ae N na taetae ni burabeti nakoimi n ae [c]maataata n aron bwaai aika a mena inanou man te tai are I moan kitana iai Ierutarem ma tamau; bwa taraia, e kimwareirei tamneiu ni kamataatai bwaai nakoia au botanaomata, bwa a aonga n atai.

5 Eng, ao e kimwareirei tamneiu n ana taeka [a]Itaia, bwa ngke

32 *a* BK Tion.
b Teb. 3:12.
c KE a na ukeukera katanaia inanona.
25 1 *a* 2Nib. 25:5–6.
2 *a* 2Uea 17:13–20.
4 *a* BK Tamnei ae Raoiroi.
b BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.
c 2Nib. 31:3; 33:5–6; Iakob. 4:13.
5 *a* 1Nib. 19:23; 3Nib. 23:1.

I kitana Ierutarem, ao a mwaiti aia mwakuri [b]Iutaia aika I a tia n noori, ao I ataia bwa a oota Iutaia n aia taeka burabeti, ao akea te botanaomata teuana ae raka riki ootaia nakoia Iutaia n aron bwaai ake a tia n taekinaki nakoia, ma ti ngkana a reiakinaki n aron reiakinaia Iutaia.

6 Ma taraia, Ngai ae Nibwaai, I tuai n reireinia au botanaomata n aron reiakinaia Iutaia; ma taraia, I a tia ngai ni maeka I rarikin Ierutarem, ao I atai taekan aaba ake a uakaan mangaia; ao I a tia n taekin aron ana katuua te Atua nakoia au botanaomata, aika a tia n [a]reke nakoia Iutaia, n aron bwaai ake e a tia n taekin Itaia, ma I tuai ni koroi.

7 Ma taraia, N na waaki ma oin au taetae ni burabeti, ae e [a]maataata; are N na ataia iai bwa akea ae e na kairua iai; ma e ngae n anne, ni boong ake a na koro iai bukin ana taeka ni burabeti Itaia aomata a na ataia ma te aki nanokokoraki, n taai are a na koro iai bukiia.

8 Mangaia ae a [a]kakawaki nakoia te botanaomata, ao N na taetae nakoia ake a taku bwa e aki kakawaki nakoia, ao N na kaineta naba au taeka nakoia [b]oin au botanaomata; bwa I ataia bwa a na kakawaki nakoia ni [c]boong aika kaitira; ao a na oota n nanoia n te bong arei; mangaia ae I a tia ni koroi bon ibukiia.

9 Ao n aron ae a tia n [a]tiringaki te roro teuana mai buakoia Iutaia ibukin aia buakaka, ao a tia n tiringaki man te roro teuana nakon te roro teuana ibukin aia buakaka; ao bon akea i buakoia ae a tia n tiringaki n aki [b]taekinaki tiringakiia irouia ana burabeti te Uea.

10 Mangaia ae a tia n tuangaki taekan te mate are e na roko iaoia, n aki maan mwiin kitanan Ierutarem iroun tamau; ma e ngae n anne ao a kamatoai nanoia; ao n aron au taeka ni burabeti ao a bon tia n [a]tiringaki, ma ti nikiraia aika a tia ni [b]uotaki nako bwa bure nako Bwaburon.

11 Ao ngkai I taekina aio ibukin te tamnei are i nanou. Ao e ngae ngke a tia ni kairaki nako ao a na manga bon oki, ao n riki aban Ierutarem bwa abaia; mangaia ae a na manga [a]kaokaki nakon aban rikiia.

12 Ma taraia, a na bubuaka, man tataekin taian buaka; ao ngkana e roko te bong are e na kaoti iai nakoia Natin te Tama ae te [a]Rikitemanna, eng, are Taman karawa ma aonaba, e na kaoti

5 *b* BK Iutaia.
6 *a* 2Nib. 6:8; Erem. 8:20–21.
7 *a* 2Nib. 32:7; Aram. 13:23.
8 *a* BK Koroboki aika Tabu—Kakawakin koroboki aika tabu.
b Enoti 1:13–16; Moom. 5:12–15; R&B 3:16–20.
c BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.
9 *a* Iere. 39:4–10; Mat. 23:37–38.
b Amota 3:7; 1Nib. 1:13.
10 *a* 1Nib. 7:13; 2Nib. 6:8; Omi. 1:15; Erem. 8:20–21.
b 2Uea 24:14; Iere. 52:3–16.
11 *a* Etira 1:1–4; Iere. 24:5–7.
12 *a* BK Rikitemanna.

nakoia n te rabwata, ao taraia, a na aki butimwaia, ibukin aia bure, ao matoan nanoia ma kamoamoaia.

13 Taraia, a na [a]tauria; ao i mwin wenena i nanon te [b]bwanga ni mate i nanon te maan ae [c]teniua te bong ao e na [d]mangauti mai buakoia maate, ma te kamaiu iaon baina ni kiba; ao a na bane ni kamaiuaki i nanon uean te Atua ake a kakoaua arana. Mangaia ae e kimwareirei tamneiu n taetae ni burabeti n taekin taeka, bwa I a tia n [e]noori kanoan bongin maiuna, ao nanou e neboa arana ae tabu.

14 Ao taraia e na koro bukina bwa i mwin teiraken te [a]Mesia mai buakoia maate, ao ni kaoti nakoia ana botanaomata, ao nakoia aika a mwaiti aika a na kakoua arana, taraia, e na manga [b]uruakaki Ierutarem; bwa a na reke kaia akana buakana te Atua ma kain ana ekaretia.

15 Mangaia ae a na [a]kamaenakoaki [b]Iutaia nakon aon aaba ni kabane; eng, ao e na uruakaki naba [c]Bwaburon, mangaia ae a na kamaenakoaki Iutaia irouia aaba ake tabeua.

16 Ao mwiin kamaenakoaia, ao te Uea ae te Atua e na katuaeia ri nanon aaba ake tabeua rinanon rooro aika a mwaiti, eng, rinanon te roro teuana nakon teuana ni karokoa te tai are a na kairaki iai nanoia bwa a na [a]kakoaua Kristo, ae Natin te Atua, ao te mwakuri ni kamaiu, e aki totoki ibukiia aomata nako—ao ngkanne e na roko te bong are a na kakoaua iai Kristo, ao a na neboa te Tama i nanon arana, ma nanoia ao baia aika a itiaki, ao a na aki manga kantaninga te Mesia riki temanna, ao ngkanne n te tai anne, e na roko iai te bong are a riai iai ni kakoauai bwaai aikai.

17 Ao te Uea e na manga arora baina riki te kaua tai ni [a]kaokia ana botanaomata man aroia ni bua ao ni bwaka. Mangaia ae e na waaki ni karaoa te [b]mwakuri ae kamiimi ma ni kakuba i buakoia ana botanaomata.

18 Mangaia ae e na taekin ana [a]taeka nakoia, aika taeka ake a na kabonganai ni [b]motiki iai taekaia n te bong n toki, bwa a na anganaki bwa e [c]aonga n reke taekan te Mesia ni koaua irouia, are e a tia n aki butimwaeaki irouia; ao e a aonga naba n reke te koaua irouia ae akea te Mesia ae a na kaantaninga rokona, bwa akea ae e na manga roko, ma ti ngkana te [d]Mesia ni kewe are e na keweia aomata; bwa bon ti temanna te

13 *a* Ruka 23:33.
b Ioane 19:41–42; 1Nib. 19:10.
c Ruka 24:6–7; Mot. 3:10.
d BK Mangauti.
e 1Nib. 11:13–34.
14 *a* BK Mesia.
b Ruka 21:24; IT—M 1:1–18.
15 *a* BK Iutaia.
b Neem. 1:8–9; 2Nib. 10:6.
c BK Bwabera, Bwaburon.
16 *a* 2Nib. 10:6–9; 30:7; Moom. 5:14.
17 *a* 2Nib. 21:11–12; 29:1.
BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b Itaia 29:14; 2Nib. 27:26; 3Nib. 28:31–33.
18 *a* 2Nib. 29:11–12; 33:11, 14–15.
b BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
c 2Nib. 26:12–13.
d BK Tia Kakewea Kristo.

Mesia are e a tia n taekinaki irouia burabeti, ao te Mesia anne bong ngaia are e na aki butimwaeaki irouia Iutaia.

19 N aron aia taeka burabeti, e na roko te [a]Mesia [b]onobubua te ririki i mwin kitanakin Ierutarem iroun tamau; ao aron aia taeka burabeti ao ana taeka naba ana [c]anera te Atua, e na aranaki bwa Iesu Kristo, ae Natin te Atua.

20 Ao ngkai, tariu, I a tia n taetae n aron ae maataata bwa kam aonga n aki kairua. Ao n te koaua n aron ae e maiu te Uea ae te Atua are e [a]kaira Iteraera ni kitana aban Aikubita, ao n angan Mote te mwaaka ni kona ni [b]kamaiuia aaba i mwin tenakiia irouia naeta aika a boitin, ngkana a kona ni katoka mataia iaon te [c]naeta are e kateia imataia, ao e anganna naba te mwaaka bwa e na bwena te [d]bwaa bwa e aonga ni waanako te ran mai iai; eng, taraia bwa I taekinna nakoimi, bwa a koaua bwaai aikai, n aron ae maiu te Uea ae te Atua, bon akea te [e]ara riki teuana are e a tia n taekinaki i aan karawa ma ti Iesu Kristo, are I a tia n taekinna, are a na kona ni kamaiuaki iai aomata.

21 Mangaia ae bon ibukin bwaai aikai are e a tia iai ni tuea te Uea ae te Atua nakoiu bwa a na taurabwaki ma ni kaawakinaki bwaai ake I a tia ni [a]koroi, ao n anganaki kanoau, man te roro teuana nakon te roro teuana, bwa e aonga ni kakoroaki bukin te tuea aio nakon Iotebwa, ae e na aki [b]kamaunaki kanoana n aron teimatoan te aonaba.

22 Mangaia ae a na waaki bwaai aikai man te roro teuana nakon te roro teuana n aron teimatoan te aonaba; ao a na koro bukiia n aron nanon ma kukurein te Atua; ao a na [a]motikaki taekaia aaba ake a kaawakin n ai aron taeka ake a koreaki inanoia.

23 Bwa ti kakorakoraira ni koroboki, n [a]anai nanoia natira, ao tarira naba, bwa a na kakoaua Kristo, ao bwa aonga ni manga tangiraki iroun te Atua; bwa ti ataia bwa bon rinanon te [b]akoi are ti kamaiuaki iai i mwin bwaai ni kabane ake ti kona ni [c]karaoi.

24 Ao n aki nanokokoraki e ngae ngke ti kakoaua Kristo, ao ni [a]kawakin ana tua Mote, ao ni kantaninga ma te teimatoa n te

19 *a* BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
b 1Nib. 10:4; 3Nib. 1:1, 13.
c 2Nib. 10:3.
20 *a* Otin. 3:7–10; 1Nib. 17:24, 31; 19:10.
b Ioane 3:14; 1Nib. 17:41.
c WI 21:8–9; Aram. 33:19; Erem. 8:14–15.
d Otin. 17:6; WI 20:11; 1Nib. 17:29; 20:21.
e Otea 13:4; Mwak. 4:10–12; Mot. 5:8; Mote 6:52.
BK Tia Kamaiu.
21 *a* 2Nib. 27:6–14.
b Amota 5:15; 2Nib. 3:16; Aram. 46:24–27.
22 *a* 2Nib. 29:11; 33:10–15; 3Nib. 27:23–27.
23 *a* BK Ataei.
b Rom 3:23–24; 2Nib. 2:4–10; Mot. 13:32; Aram. 42:12–16; R&B 138:4.
BK Akoi.
c Iak. 2:14–26.
BK Mwakuri.
24 *a* Iakob. 4:4–5.

onimaki i nanon Kristo, ni karokoa kakoroan bukin te tua.

25 Bwa bon aio bukin anganakira te [a]tua aio; mangaia ae bon te tua ae e a tia ni [b]mate are ti na kawakinna, ao ti a kamaiuaki i nanon Kristo ibukin ara onimaki; ma n teimatoa ni kawakina te tua ibukin irakin tua.

26 Ao ti [a]kaakarabakauakina Kristo, ao ti kimwareirei iroun Kristo, ao ti tataekina Kristo, ao ti [b]taetae ni burabeti ibukin Kristo, ao ti koroi kanoan ara taeka ni burabeti bwa [c]natira a na ataia bwa antai ae a na kawaria ibukin [d]kamaunan aia bure.

27 Mangaia ae ti a taekina te tua bwa a aonga natira n ataa maten te tua, ao man ataan maten te tua, a na kona ni kaantaninga te maiu are i nanon Kristo, ao n ataia bwa e a tia ni kateaki te tua ibukin anne. Ao ngkana e a tia ni kakoroaki bukin te tua anne iroun Kristo, ao a na aki kamatoai nanoia ni kaitaraa n te tai are e na kamaunaki iai te tua anne.

28 Ao ngkai taraia au botanaomata, bon ngkami aomata aika kam [a]kamoamoa; mangaia ae I a tia ni kamatataa au taeka nakoimi, bwa kam aonga n ota raoi iai. Ao taeka ake I a tia n taekin a na tiku bwa taeka ni [b]kakoaua ni kaitaraingkami; bwa a tau ibukin [c]reiakinan te kawai ae raoiroi nakoia aomata; bwa te kawai ae eti bon kakoauan Kristo ao n aki kaakea; bwa ngkana ko kaakea ao ko kaakeaia naba burabeti ao te tua.

29 Ao ngkai taraia, I taekina aei nakoimi bwa te kawai ae eti bon kakoauan Kristo, ao N aki kaakea; ao Kristo bon Atuan Iteraera ae Tabu; mangaia ae ko riai ni bobaraaki i matana, ao n neboia ma [a]marurungim, am iango, ma korakoram ao tamneim ni kabanea; ao ngkana ko karaoa aio ao ko na aki teweaki nako.

30 Ao ni karokoa te tai are e kaantaningaki, karaoi ana mwakuri ma ana [a]otenanti te Atua niua te tai are e na kakoroaki iai bukin te tua are anganaki Mote.

MWAKORO 26

Kristo E na waakina ana mwakuri n ibuobuoki i buakoia Nibwaite—E a kaman noora tiringakia ana botanaomata Nibwaai—A na taetae man te bubu—a na katei ekaretia aika a kewe Tientaire ao botaki ni karaba aika buakaka—E aki kariaia te Uea bwa a na karaoi nakoanibonga aika kewe ibukin reken te aro. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao i mwin [a]mangautin Kristo man te mate ao e na [b]kaoti nakoimi, natiu, ao nakoimi tariu aika kam tangiraki; ao a na riki taeka

25 *a* BK Ana Tua Mote.
b Rom 7:4–6.
26 *a* Iakob. 4:12; Iarom 1:11; Mot. 3:13.
b Ruka 10:23–24.
c BK Ataei.
d BK Kamaunaan Bure.
28 *a* Mot. 3:14.
b BK Kakoaua.
c 2Nib. 33:10.
29 *a* TK 6:5; Mar. 12:29–31.
30 *a* BK Otenanti.
26 1 *a* 3Nib. 11:1–12.
b 1Nib. 11:7; 12:6.

ni kabane ake e taekin nakoimi bwa [c]tua aika kam riai ni karaoi.

2 Bwa taraia, I taekinna nakoimi bwa I a tia n noori rooro aika a mwaiti aika a na roko ao n nako ao a na mwaiti bubuaka ma itabaraara imarenaia au botanaomata.

3 Ao i mwin rokon te Mesia ao a na anganaki au botanaomata [a]kanikinaean [b]bungiakina, ao matena naba ma mangautina; ao e na korakora ma ni kakamaku te bong arei nakoia aika a buakaka, bwa a na mate; ao a na mate ngkai a teweia nako burabeti, ma aomata aika itiaki, ao a karebanaia, ao a tiringia; mangaia ae e na waerake tangin [c]raraaia aomata aika itiaki nakon te Atua man taabo ake a tiringaki iai.

4 Mangaia ae aomata ni kabane aika a kamoamoa, ma aika a karaoa ae buakaka, e na roko te bong are a na [a]kabuekaki iai n ai aron taian uteute, n aron ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka.

5 Ao aomata ake a tiringia burabeti, ma aomata aika itiaki, a na bwaka nako kabin te aonaba are e na [a]kabwautiia, n aron ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka; ao a na manga rabunaki i an [b]maunga, ao ukeukenanti a na uotia nako, ao a na bwakaraki n taian kateitei ao a na kamantintiaki nakon mwakorokoro ao ni kamanatuaki nakon te bubu.

6 Ao a na kawaraki n te iti, ma te baa, ma rurun te aonaba, ao n aekan urubwai nako, bwa e na rikirake korakoran uran nanon te Uea irouia, ao a na riki n aiaron taian uteute, ao e na roko te bong are a na kabuekaki iai, n aron ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka.

7 E korakora te maraki, ma te korakai are e namakinna tamneiu ni buaia au botanaomata aika a tiringaki! Bwa Ngai ae Nibwaai, I a tia n nooria, ao I a kuri ni mate n te rawawata are I taonaki iai imatan te Uea; ma e riai bwa N na tang nakon Atuau: A [a]raraoi arom.

8 Ma taraia, aika a raoiroi a ongo nakon aia taeka burabeti, ao a aki tiringia, ma a kakantaninga nakon Kristo ma te teimatoa ibukin kanikina ake a anganaki, e ngae ngke a [a]bwainikirinaki—taraia, bon ngaia aika a na [b]aki mate.

9 Bwa e na [a]kaoti nakoia Natin te Raoiroi; ao e na [b]kamaiuia, ao e na reke te [c]rau irouia irouna, ni karokoa banen rooro aika [d]teniua, ao a na mwaiti man te [e]kaaua n roro aika a na mate i nanon te raoiroi.

10 Ao ngkana a tia n riki bwaai

1 *c* 3Nib. 15:2–10.
3 *a* 1Nib. 12:4–6.
BK Kanikina.
b BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
c KB 4:10; 2Nib. 28:10; Moom. 8:27.
4 *a* 3Nib. 8:14–24; 9:3, 9.
5 *a* 1Nib. 19:11; 3Nib. 10:14.
b 3Nib. 8:10; 9:5–8.
7 *a* BK Motiraoi.
8 *a* BK Bwanikirinaki.
b 3Nib. 10:12–13.
9 *a* 3Nib. 11:8–15.
b 3Nib. 17:7–9.
c 4Nib. 1:1–4.
d 1Nib. 12:11–12; 3Nib. 27:30–32.
e Aram. 45:10–12; Erem. 13:9–10.

aikai ao e na waekoa n roko te [a]mate iaoia au botanaomata; bwa e ngae ngke e maraki tamneiu iai, ao I a tia n nooria; mangaia ae I ataia bwa e na bon koro bukina; ao a na kaboonako rabwataia ibukin te akea; ao a na karekea te tiringaki bwa kanuangaia ibukin kamoamoaia ma burababaia; bwa a ira nanon te riaboro ao a rinei mwakurin te roo ao tiaki te oota, mangaia ae a na nako [b]moone.

11 Bwa e na aki teimatoa Tamnein te Uea ni [a]maeka ma aomata. Ao ngkana e toki ni maeka te Tamnei ma te aomata ao e na waekoa n roko te mate, ao e rawawata tamneiu n aei.

12 Ao n aron are I taekinna ibukin [a]kairan nanoia [b]Iutaia ae Iesu bon te [c]Kristo, e riai naba ni kairaki nanoia Tientaire bwa a na ataia ae Iesu bon te Kristo, ae te Atua ae Akea Tokina;

13 Ao e na kaoti nakoia aika a kakoaua ni mwaakan te [a]Tamnei ae Raoiroi; eng, nakoia aaba, reeti, neewe, ao aomata ni kabane ni karaoi kakai aika korakora, kanikina, ma kamiimi i buakoia natiia aomata n aron aia onimaki.

14 Ma taraia, I taetae ni burabeti nakoimi ni kaineti ma [a]boong aika kaitira; ni kaineti ma boong ike te Uea ae te Atua e na [b]kaoti bwaai aikai nakoia natiia aomata.

15 I mwin te tai are a tia ni bua iai natiu ma natiia tariu i nanon aia kerikaaki n aia aki onimaki, ao n tia n tiringaki irouia Tientaire; eng, i mwin te tai are e a tia iai te Uea ae te Atua n otabwaninia ma ana taanga ni buaka, ao n tia ni kaaitaraia ma taian taua ma oo; ao n tian kabwakakia inano i buakon te bubu ni karokoa ae a bua, ma e na koreaki aia taeka aika a raoiroi, ao e na ongo aia tataro aika a kakaonimaki, ao ni kabane ake a kerikaaki n aia aki onimaki a na bon aki mwanuokinaki.

16 Bwa naake a tiringaki a na [a]taetae nakoia mai aontano, ao aia taeka a na rinano n nako mai i nanon te bubu, ao bwanaia titebo ma bwanaan te tamnei ae a taneiai ma ngaia; bwa e na anganna te Uea ae te Atua te mwaaka, bwa e aonga ni wirikiriki ni kaineti mangaia, n aiaron ae e otinako mai aontano; ao aia taetae e na wirikiriki mai nanon te bubu.

17 Bwa e taku ana taeka te Uea ae te Atua: a na [a]koroi bwaai aika a riki nakoia, ao a na koreaki ao a na kaawakinaki i nanon te boki, ao e na aki reke irouia ake a tia ni bua i nanon aia kerikaaki n aia aki onimaki, bwa a [b]ukoukora uruakan ana bwai te Atua.

18 Mangaia ae a bane ni waekoa tiringaia aomata ake a na

10 *a* Aram. 45:9–14; Moom. 8:1–9.
b BK Moone.
11 *a* Ita 2:15.
12 *a* 2Nib. 25:18.
b 2Nib. 30:7; Moom. 5:14.
BK Iutaia.
c Moom. 3:21.
13 *a* BK Tamnei ae Raoiroi.
14 *a* BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.
b BK Manga Kaokan te Euangkerio.
16 *a* Itaia 29:4; Moro. 10:27; Mote 7:62.
BK Ana Boki Moomon.
17 *a* 2Nib. 29:12.
b Enoti 1:14.

tiringaki; ao mwaitia aia aomata aika a buakaka a na riki n aiaron [a]kunin te koraa ae ukaki nako—eng, n aron are taekinna te Uea ae te Atua: E na roko n te tai ae karina, ni waekoa—

19 Ao e na koro bukina bwa ake a bua i nanon aia kerikaaki n aia aki onimaki, a na [a]tiringaki i nanon baia Tientaire.

20 Ao a tabekakirake Tientaire ibukin [a]kainikatongan aia taratara, ao a [b]bwaka, ao ibukin korakoran [c]bwakaia, ao a mwaiti [d]ekaretia aika a katei; ao a kaakea mwaakan ma ana kakai te Atua, ao a kamoamoaia n aron oin wanawanaia ma [e]rabakauia, bwa aonga ni [f]kareke mwane ma ni karawawataia aika a kainnano.

21 Ao a mwaiti ekaretia aika a kateaki aika a karika te [a]bakantang, te kauntaeka, ao te kairiribai.

22 Ao a mwaiti botaki ni [a]karaba aika buakaka, n aron taai naba ake rimoa, n aiaron ana koraki te riaboro aika a buakaka, bwa bon ngaia ake a katei bwaai aikai; eng, ngaia ae e kunea te tiriaomata, ma mwakurin te roo; eng, ao e kairiria man roroaia n te roobu ae beebete ni karokoa ae a bae n ana roobu ae matoatoa n aki toki.

23 Bwa taraia tariu aika kam tangiraki, I tuangkami bwa e aki mwammwakuri te Uea ae te Atua i nanon te roo.

24 Bon akea te bwai ae kakaraoia ma ti bwaai aika a na kawaaka te aonaba; bwa e [a]tangira te aonaba, n te aro are e anga oin maiuna bwa e aonga ni kairia aomata ni [b]kabane nakoina. Mangaia ae bon akea temanna are e tuangnga bwa e na aki karekea ana kamaiu.

25 Taraia, e a tia n tang nakoia tabemwaang ni kangai: Kitanai? Taraia, I taekina aio nakoimi, E tuai; ma E taku: [a]Nakomai nakoiu ngkami ni kabane mai iaon tokin te aonaba, [b]kabooa te miriki ma ana karewe te manibeeru, n akea te mwane n akea boona.

26 Taraia, e a tia n tuangiia tabemwaang bwa a na otinako man te auti n nebo, ke man tabo n taromauri? Taraia, I taekina aio nakoimi; E tuai.

27 E a tia n tuangiia tabemwaang bwa a na aki taua ana [a]kamaiu? Taraia, I taekina aio nakoimi, E tuai; ma e a tia n [b]anga nako n akea boona nakoia aomata ni kabane; ao e a tia n tuatua nakoia ana botanaomata bwa a na kairi nanoia aomata ni kabane nakon te [c]rairannano.

28 Taraia, e a tia te Uea n tuangiia tabemwaang bwa a na aki taua ana raoiroi? Taraia, I taekina

18 *a* Moom. 5:16–18.
19 *a* 3Nib. 16:8–9; 20:27–28.
20 *a* BK Kamoamoa.
b 1Nib. 13:29, 34.
BK Kitanan te Koaua.
c Etek. 14:4.
d 1Nib. 14:10; 22:23; Moom. 8:28.
e 2Nib. 9:28; Moom. 9:7–8.
f Itaia 3:15; 2Nib. 13:15.
21 *a* BK Bakantang.
22 *a* BK Botaki ni Karaba.
24 *a* Ioane 3:16.
b 3Nib. 27:14–15.
25 *a* Aram. 5:33–35; 3Nib. 9:13–14.
b Itaia 55:1–2.
27 *a* BK Kamaiu.
b Ebeto 2:8; 2Nib. 25:23.
c BK Raira nanom, Rairannano.

aio nakoimi, E tuai; ma a kona aomata ni [a]kabane n akea ae kaokoroaki n taua, ao akea ae aki kariaiakaki.

29 E tuatua bwa a na akea te [a]nakoanibonga aika kewe ibukin reken te aro; nakoanibonga aika kewe ibukin reken te aro bon aia mwakuri aomata ni kabwarabwara ao ni karikiia bwa aongkoa ootan te aonaba ngaia, bwa e aonga n reke aia raka ma [b]neboaia n te aonaba; bwa aki ukoukora mweraoin Tion.

30 Taraia, e a tia te Uea n aki kariaia te bwai aio; mangaia ae te Uea ae te Atua e a tia ni katea te tua ae a riai aomata ni kabane n iai irouia te [a]tangira ae kororaoi, ao te [b]tangira ae kororaoi, aio bon te tangira ao ngkana akea irouia te tangira ae kororaoi ao bon akea ngaia. Mangaia ae ngkana iai irouia te tangira ae kororaoi ao a na aki kariaia bwa e na mate te tia mwakuri i Tion.

31 Ma te tia mwakuri i [a]Tion e na beku ibukin Tion; bwa ngkana a mwakuri ibukin te [b]mwane ao a na mate.

32 Ao e manga [a]tuatua riki te Uea ae te Atua bwa a na aki tiritiri aomata; bwa a na aki kewe; bwa a na aki iraa; bwa a na aki [b]tataboraea aran te Uea ae Atuaia; bwa a na aki bakantang; bwa a na aki kairiribai; bwa a na aki kauntaeka imarenaia; ao bwa a na aki wenenibure; ao bwa a na aki karaoi bwaai aikai ni kabane; bwa ane e karaoi ao e na mate.

33 Bwa akea mai buakon buakaka aikai ae roko mai iroun te Uea; bwa e ti kakaraoa ae raoiroi i buakoia natiia aomata; ao akea te bwai ae e na karaoia ma ti ae maataata nakoia natiia aomata; ao e weteia ni kabane bwa a na nakoina ma ni katoonga ana raoiroi; ao akea ae [a]totokoia ngkana e nakoina, ae bwatabwata ke ae mainaina, te toro ke ae inaomata, te mwaane ke te aine; ao e uringia aika a [b]beekan; ao titebo aroia ni [c]kabane imatan te Atua, Iutaia ma Tientaire.

MWAKORO 27

E na buta te aonaba n te roo ao kitanan te koaua ni boong aika kaitira—E na roko Ana Boki Moomon—Ana kakoaua te boki taan kakoaua aika teniman—E taekinna te aomata ae rabakau bwa e aki kona ni wareka te boki ae kainaki—E na karaoa te mwakuri ae tamaroa ma ni kamiimi te Uea—Kabootaua ma Itaia 29. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ma taraia, ni [a]boong aika kaitira, ke n aia bong Tientaire—eng, taraia, a na bane n on abaia Tientaire ni kabane, ao abaia naba Iutaia, ma aomata ni kabane ake

28 *a* Rom 2:11; 1Nib. 17:33–35.
29 *a* BK Nakoanibonga ae Kewe.
b R&B 121:34–37.
30 *a* Moro. 7:47–48.
BK Tangira ae Kororaoi.
b BK Tangira.
31 *a* BK Tion.
b Iakob. 2:17–19; R&B 11:7; 38:39.
32 *a* BK Ana Tua te Atua.
b BK Taetae ae aki Riai.
33 *a* Mwak. 10:9–35, 44–45.
b Aram. 26:37.
c Rom 2:11; 1Nib. 17:35.
27 1 *a* BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.

a roko iaon te aba aio ma ake a maeka iaon aaba ake tabeua, eng, n aaba nako iaon te aonaba, taraia, a na manging n te bure ma mwakuri aika bati n ribaki n aekaia nako—

2 Ao ngkana e a roko te bong are a na kawaraki iai iroun aia Uea Taanga ni Buaka, ma te baa, ma mwaeiein te aba, ma te karongoa ae korakora, ma te buaka, ma te ang ae baibati, ma uramwakan te [a]ai ae kamaunai bwaai.

3 Ao a na riki [a]aaba ni kabane ake a [b]buakana Tion, ao ni karawawata, n aiaron te mii n te tairiki; eng, e na riki aio nakoia, n aiaron te aomata ae baki ae mii, ao taraia e amwarake, ma ngke e uti ao e baki tamneina; ke n aiaron te aomata ae taka ae mii, ao taraia e mooi, ma ngke e uti ao e nimaamate, ao e aki rauaki nanona eng, aio arona ae e na riki nakoia te botanaomata man aaba ni kabane ake a kan buakana te Maunga are Zion.

4 Bwa taraia, ngkami ni kabane aika a karaoa ae buakaka, tai kakamwakuri ao tataninga, bwa ane kam na takarua, ao n tang; eng, ane kam na koro ni manging ma tiaki n te wain, ane kam na bebei ma tiaki man te mooi ae matoatoa.

5 Bwa taraia e a tia te Uea ni kabwaroa i aomi angin te kan matu ae korakora. Bwa taraia, kam a tia ni kain matami, ao kam a tia ni kaakeaia burabeti; ao a tia ni karabaia ami tia tautaeka ma ami tia mamata ibukin buakakami.

6 Ao e na koro bukina bwa te Uea ae te Atua e na kaoti [a]nakoimi taeka man te [b]boki, ao bon aia taeka aomata ake a tia ni mate.

7 Ao taraia e na [a]kainaki te boki anne; ao i nanon te boki bon ana [b]kaotioti te Atua, man moan rikin te aonaba ni karokoa [c]tokina.

8 Mangaia ae ngkai a tia ni [a]kainaki bwaai aikai, ao a na [b]aki kaotaki bwaai aika a kainaki n te tai are korakora iai te buakaka ma mwakuri aika ribaki irouia aomata. Mangaia are te boki anne, e na karabaki mai irouia.

9 Ma e na anganaki te [a]aomata temanna te boki anne, ao e na anga kanoan te boki, aika aia taeka aomata aika a tia ni mate ao n taunaki ni bubun te tano, ao e na anga taeka aikai nakon te [b]aomata temanna.

10 Ma e na aki anga taeka aika a tia ni kainaki, ke n anga naba taekan te boki. Bwa e na kainaki te boki ni mwaakan te Atua, ao e na kainaki naba te kaotioti i nanon te boki ni karokoa te tai are boraoi ma nanon te Uea, bwa e na kaoti; bwa taraia, a kaoti iai bwaai ni kabane man

2 *a* Itaia 24:6; 66:15–16; Iakob. 6:3; 3Nib. 25:1.
3 *a* Itaia 29:7–8.
b 1Nib. 22:14.
6 *a* Iarom 1:2; Moom. 5:12–13.
b 2Nib. 26:16–17; 29:12.
BK Ana Boki Moomon.
7 *a* Itaia 29:11–12; Ita 3:25–27; 4:4–7.
b Mot. 8:19.
c Ita 13:1–12.
8 *a* Ita 5:1.
b 3Nib. 26:9–12; Ita 4:5–6.
9 *a* R&B 17:5–6.
b IT—R 1:64–65.

moan karikan te aonaba ni karokoa tokina.

11 Ao e na roko te bong are a na warekaki iai kanoan te boki are e a tia ni kainaki mai taubukin auti; ao a na warekaki ni mwaakan Kristo; ao a na [a]kaotaki bwaai ni kabane nakoia natiia aomata, ao aikai a na riki nakoia natia aomata, ao aikai a na riki nakoia ni karokoa tokin te aonaba.

12 Mangaia ae n te bong arei ao e na anganaki te aomata are I a tia n taekinna te boki, e na karabaki te boki mai mataia kaain te aonaba, ao bon akea ae e na nooria ma ti taan [a]kakoaua ake [b]teniman aika a na nooria, ni mwaakan te Atua, i rarikin te aomata are e na anganaki; ao a na kakoaua te boki ma kanoana.

13 Ao akea riki ae e na nooria, ma ti ngkana e boraoi ma nanon te Atua, bwa a na kakoaua ana taeka nakoia natiia aomata; bwa e a tia n taekinna te Uea ae te Atua bwa a na taetae aika kakaonimaki n aiaron ae otinako [a]mai wiia maate.

14 Mangaia ae e na waaki te Uea ae te Atua ni kaoti taekan te boki; ao e na kaoti ana taeka rinanoia taan kakoaua aika a mwaiti; e na kataua nakon takun nanona; ao e na reke kain ane e [a]aki butimwaea ana taeka te Atua!

15 Ma taraia, e na koro bukina bwa te Uea ae te Atua e na tuatua nakon te aomata are e anganna te boki: Uoti taeka aika a aki kainaki ao aanga nakon te aomata temanna, bwa e aonga ni kaoti nakon ae rabakau, ao e na kangai: I butiko bwa ko na [a]wareka te bwai aio. Ao e na kangai ae rabakau: Uotamai te boki ao N na warekia.

16 Ao ngkai ibukin karekean mimitongiia iaon te aonaba ma [a]karekean kaubwaia are a na taekina iai aio, ao tiaki ibukin mimitongin te Atua.

17 Ao e na kangai te aomata: I aki kona n anganiko te boki bwa e kainaki.

18 Ao e na kangai ae rabakau: I aki kona ni warekia.

19 Mangaia ae e na koro bukina bwa e na manga roko te tai are e na anga iai te boki te Uea ae te Atua ma kanoana nakon ae aki rabakau; ao e na kangai te aomata ae aki rabakau: I aki rabakau.

20 Ao e na kangai te Uea ae te Atua nakoina: E na aki wareki ae rabakau, bwa e a tia n aki butimwaei, ao I kona ni karaoa oin au mwakuri; mangaia ae ko na wareki taeka ake I a tia n anganiko.

21 [a]Tai riing bwaai ake a kainaki bwa ae N na kaoti n te tai are I baireia inanou; bwa N na kaotia nakoia natiia aomata ae I kona ni karaoa oin au mwakuri.

22 Mangaia ae ngkana ko tia ni wareki ake I a tia n tuatua bwa

11 *a* Ruka 12:3; Moom. 5:8; R&B 121:26–31.
12 *a* TK 19:15.
b 2Nib. 11:3; Ita 5:2–4; R&B 5:11, 15; 17:1.
13 *a* 2Nib. 3:19–20; 33:13–15; Moro. 10:27.
14 *a* 2Nib. 28:29–30; Ita 4:8.
15 *a* Itaia 29:11–12; IT—R 1:65.
16 *a* BK Nakoanibonga ae Kewe.
21 *a* Ita 5:1.

ko na wareki, ao ni karekei [a]taan kakoaua ake I taekin n au tuea nakoim, ao ko na manga kaina te boki, ao ko na karaba irou, bwa I aonga ni kaawakin taeka ake ko tuai ni wareki, ni karokoa te tai are I taku n oin wanawanau bwa N na kaoti iai bwaai ni kabane nakoia natia aomata.

23 Bwa taraia, bon Ngai te Atua; ao Ngai Atuan [a]taian kakai; ao N na kaotia nakon te aonaba bwa ti te [b]arona ngai ngkoa, n te bong aio, ao n aki toki; ao I aki mwammwakuri i buakoia natia aomata ti ngkana e [c]kaineti ma aia onimaki.

24 Ao e na koro bukina bwa e na manga roko riki te tai are e na manga taetae iai te Uea nakon are e na wareki taeka ake e na anganaki;

25 [a]Ngkai a kaniai aomata aikai n aia taeka, ao a [b]karineai n taeka ake a taekin n riaia, ma a raroa nako nanoia mai irou, ao maakau irouia e reiakinaki n aia [c]reirei aomata—

26 Mangaia ae N na waakini [a]mwakuri aika raraoi nakoia aomata aikai, eng, [b]mwakuri aika a raraoi ma ni kamiimi, bwa e na mauna wanawanaia aia aomata aika wanawana ma n rabakau, ao e na karabaki aia atatai aia aomata aika wanawana.

27 Ao a na reke [a]kaia akana a kakorakoraia ni karabai mai irou n te Uea bwaai aika a taekin! Ao a mena aia mwakuri i nanon te roo; ao a na kangai: Antai ae e nooriia, ao antai ae e ataira? Ao a na kangai naba: e koaua bwa ngkana ko rairi bwaai ni kabane ao a na akea te kaairua ae ko na noori n aiaron ana bokaboka te [b]tia karao mwangko. Ma taraia, N na kaotia nakoia, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, bwa I atai aia mwakuri ni kabane. Bwa e kona te mwakuri n taekina teuare e karaoia ni kangai, e aki karaoai? Ke e na kona te bwai are e karikaki n taekina are e karikiia bwa akea ana atatai?

28 Ma taraia, e kangai aia Uea Taanga ni Buaka: N na kaotia nakoia natia aomata ae e na aki maan ao e na karikaki Rebanon bwa te nne n aroka ae kariki uaa; ao e na aranaki te nne n aroka ae kariki uaa bwa te buakonikai.

29 [a]Ao n te bong arei a na kona aika bono taningaia n ongo taeka man te boki, ao a na kona aika mataki n nooraba rinanon te maabubu ma te rootongitong.

30 Ao a na korakora mwaitia aika [a]nanorinano, ao a na [b]kimwareirei i nanon te Uea, ao a na kimwareirei aika a kainnano mai buakoia aomata i nanon Atuan Iteraera ae Tabu.

22 *a* BK Taan Kakoaua ibukin Ana Boki Moomon.
23 *a* BK Kakai.
b Ebe. 13:8.
c Ebe. 11; Ita 12:7–22.
25 *a* Itaia 29:13.
b Mat. 15:8.
c 2Nib. 28:31.
26 *a* 1Nib. 22:8; 2Nib. 29:1–2. BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b Itaia 29:14; 2Nib. 25:17.
27 *a* Itaia 29:15.
b Iere. 18:6.
29 *a* Itaia 29:18.
30 *a* BK Nimamannei.
b R&B 101:36.

31 Bwa e koaua n aron ae maiu te Uea bwa a na noora kamaunan ae [a]buakaka, ao e na tiringaki te tia bwainingare, ao a na kararoaki aika a tangira karaoan te bure.

32 Ao aomata ake a karekea te [a]aomata n te bure n aron aia taeka, ma ake a kamwanea te aomata are kaoti taekaia n te [b]bowi, ao ni [c]kanakoia aika raoiroi ni kaakea bonganaia.

33 Mangaia ae e kangai te Uea, are e kabooa Aberaam, n taekinan te bata are Iakobwa: e na toki ngkai te maamaa iroun Iakobwa, ke ni mainarake ubuna.

34 Ma ngkana e [a]nooriia ana botanaomata, ao kanoan am mwakuri, irouia, a na katabua arau, ao a na katabua Atuan Iakobwa ae Tabu, ao a na maaka Atuan Iteraera.

35 Ao a na oota naba ake a [a]aki oota ni bwain te tamnei, ao ake a ngurengure a na kariaia taian [b]reirei.

MWAKORO 28

A mwaiti ekaretia ni kewe aika a na kateaki ni bong aika kaitira—A na reiakin tua aika kewe, aki bongana, ao ni burababa—E na mwaiti kitanan te koaua ibukin aia waki taan reirei ni kewe—E na kakorakorai marakin nanoia aomata te riaboro—E na reiakin tua aika kewe n aekaia nako. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai, tariu, taraia, I a tia n taetae nakoimi, n aron are kairai te Tamnei bwa N na taekinna; mangaia ae I ataia bwa a na bon koro bukiia.

2 Ao a na rangi ni [a]kakawaki bwaai aika a koreaki mai nanon te [b]boki ibukiia natia aomata, ai moaraa riki kanoara, aika mwakoron te bata are Iteraera.

3 Bwa e na koro bukina bwa n te bong arei [a]ekaretia aika a kateaki, n aki kateaki ibukin te Uea, ao ngkana e taku temanna nakon are temanna: Taraia, Ngai, bon Ngai ana bwai te Uea; ao tabemwaang ana kangai: Ngai bon Ngai ana bwai te Uea, ao bon aio are a taekinna ake a katei ekaretia, ma aki kateaki ibukin te Uea—

4 Ao a na itabaraara imarenaia; ao a na itabaraara aia ibonga imarenaia, ao a na anga [a]reirei n aron rabakauia, ao a na kaakeaa te Tamnei are Raoiroi, are ngaia ae anga te kariaiakaki n taetae.

5 Ao a na [a]kaakea [b]mwaakan te Atua, ma Atuan Iteraera ae Tabu; ao a na kangai nakoia aomata: Ongo iroura, ao ongora ara reirei; bwa nooria bon [c]akea te Atua ni boong aikai, bwa te Uea ao te Tia Kabooira e a tia ni karaoa ana

31 *a* Itaia 29:20.
32 *a* Ruka 11:54.
b Amota 5:10.
c 2Nib. 28:16.
34 *a* Itaia 29:23–24.
35 *a* 2Nib. 28:14; R&B 33:4.
b Tani. 12:4.
28 2 *a* BK Ana Boki Moomon.
b 1Nib. 13:34–42; 22:9; 3Nib. 21:6.
3 *a* 1Korin. 1:10–13; 1Nib. 22:23; 4Nib. 1:25–29; Moom. 8:28, 32–38.
4 *a* 2Nib. 9:28.
5 *a* 2Nib. 26:20.
b 2Tim. 3:5.
c Aram. 30:28.

mwakuri, ao e a tia n anga mwaakana nakoia aomata.

6 Nooria, ongo n au tua; ao ngkana a taku bwa iai te kakai ae karaoaki ni bain te Uea, tai kakoaua; bwa n te bong aei ao bon tiaki ngaia Atuan te [a]kakai; e bon tuai ni karaoa ana mwakuri.

7 Eng, ao a mwaiti aika a na kangai: [a]Amwarake, mooi, ao kimwareirei, bwa ti na mate nakon te ingabong; ao a na akea te bwai ae e na riki nakoira.

8 Ao a mwaiti naba aika a na kangai: Amwarake, mooi, ao kimwareirei; ma ko riai ni maaka te Atua—e na ti [a]kariaia karaoan te bure ae uarereke; eng, kabebetea am [b]kewe, babakanikawaia temanna n aron tein ana taeka, [c]kaikoaka kain rarikim; akea te bwai ae e na riki nakoim ni karaoan bwaai aikai; ao karaoi bwaai aikai ni kabane bwa nakon te ingabong ao ti na mate; ao ngkana arona bwa ti reke n te bure iai, ao e na oroira teutana te Atua, ao n tokina ti na kamaiuaki n uean te Atua.

9 Eng, ao a mwaiti akana a na [a]reirei n te aro aio, tua aika a kewe man aki bongana ao ni [b]burababa, ao a na onrake n te kamoamoa, ao a na kakorakoraia ni karabai mai iroun te Uea aia taeka; ao aia mwakuri bon bwain te roo.

10 Ao [a]raraaia aomata aika itiaki e na tang mai aontano ni kaaitaraia.

11 Eng, a bane n tia ni kitana [a]kawain te raoiroi; ao a taonaki n te [b]buakaka.

12 Ao a bane n taonaki aia ekaretia n te buakaka ibukin te [a]kamoamoa, ao ibukia taan reirei ni kewe, ma tua ni kewe, ao a kamoamoa aia ekaretia; ao a onrake n te kamoamoa.

13 A [a]iraa mai irouia aika [b]kainnano bwa e aonga n tei aia tabo n taromauri aika raraoi; ao a iraa mai irouia aika kainnano bwa e aonga n reke aia kunnikai aika raraoi; ao a bwainikirinia aika nanorinano, ibukina bwa a onrake n te [c]kamoamoa.

14 A bwaina te [a]bonotaninga ma ni karietatai atuuia; eng, ao a kitana te koaua ibukin te kamoamoa ao te buakaka, ao mwakuri aika a ribaki, ma mwakuri ni kabekaau, a bane n [b]taonnako n ti tabeman nikiraia, aika ana reirei Kristo aika nanorinano; ma e ngae n anne ao a kairaki, ao a mwaiti taai ake a bwaka iai ngkai a tia n reireinaki n aron aia rabakau aomata.

15 O Taan [a]wanawana, ma aika a rabakau, ma aika a kaubwai, ma aika onrake ni [b]kamoamoan

6 *a* Moom. 8:26; 9:15–26.
7 *a* 1Korin. 15:32; Aram. 30:17–18.
8 *a* Moom. 8:31.
b R&B 10:25; Mote 4:4. BK Te Kewe.
c TRab. 26:27; 1Nib. 14:3.
9 *a* Mat. 15:9.
b Etek. 13:3; Erem. 13:29.
10 *a* Kaoti. 6:9–11; 2Nib. 26:3; Moom. 8:27; Ita 8:22–24; R&B 87:7.
11 *a* Erem. 6:31.
b Moom. 8:28–41; R&B 33:4.
12 *a* TRab. 28:25.
13 *a* Etek. 34:8.
b Erem. 4:12.
c Aram. 5:53.
14 *a* TRab. 21:4.
b Itaia 53:6.
15 *a* TRab. 3:5–7.
b BK Kamoamoa.

nanoia, ao aomata ni kabane ake a tataekin reirei ni kewe, ma aomata ni kabane aika a karaoi mwakuri ni kabekaau, ao a taekina kawain te Uea ni kaburea, a na bon [c]reke kaia, n aron ana taeka te Uea ae te Atua ae Moan te Mwaaka, bwa a na karenakoaki nako moone!

16 A na reke kaia akana a [a]aki kan ongo ana tangitang te aomata ae raoiroi ao n teirake ni kaaitarai bwaai aika raoiroi, ao n taku bwa akea manenaia! Bwa e na roko te bong are waekoa iai te Uea ae te Atua ni kawaria kaain te aonaba; ao n te bong are a [b]kororake iai i nanon te bure ao a na mate.

17 Ma taraia, ngkana a rairinanoia kaain te aonaba man aia bure ma aia mwakuri aika a ribaki ao a na aki tiringaki, n aron ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka.

18 Ma taraia, e na bwaka te ekaretia ae korakora man ribaki, ae [a]kabekaaun te aonaba, ao e na korakora [b]bwakana.

19 Bwa e na [a]kamwaeieaki uean te riaboro, ao e riai bwa a na kamwaeieaki bwa aonga n rairinanoia, bwa ngkana aki ao e na kabaeiia te [b]riaboro n ana [c]taurekereke n aki totoki, ao e na kakorakoraki marakin nanoia, ao a na mate.

20 Bwa taraia, n te bong arei ao e na [a]un inanoia natiia aomata, ao e na kakorakorai marakin nanoia ni kaaitarai bwaai aika a raoiroi.

21 Ao e na [a]kamaraui nanoia tabemwaang, ao e na karaurau ni keweia bwa aongkoa a mano ni maiuakinan te aonaba, ao a na kangai: E raoi Tion; eng, e rikirake waakin Tion, e raoi—ao te [b]riaboro e na kamwaneia tamneia, ao e na karaurau ni kairia nako moone.

22 Ao taraia, e na wii ni kababa nakoia tabemwaang, ao e na tuangiia bwa akea [a]moone; ao e na kangai nakoia: Tiaki ngai te riaboro, bwa bon akea te riaboro—ao e na wirikiriki i nanon taningaia, ni karokoa te tai are a na bae n ana [b]taurekereke, ao a na aki kona n reke kamaiuaia.

23 Eng, a kabaeaki ma te mate, ma moone; ao te mate, ma moone, ao te riaboro, ao aomata ni kabane ake a tia ni bae n ana taurekereke a na bane n tei imatan ana kaintoka n uea te Atua, ao a na [a]motikaki taekaia n aron aia mwakuri, ma a na nako nakon te tabo are e a tia ni katauraoaki ibukiia, n aiaron te [b]nei n ai ma te raanga n ai, ae te kammarakaki ae aki totoki.

24 Mangaia ae e na reke kain te aomata are taku bwa e raoi i Tion!

25 E na reke kain are e kangai: A raoi bwaai ni kabane!

26 Eng, e na reke kain ane

15 *c* 3Nib. 29:5.
16 *a* Itaia 29:21.
b Ita 2:9–10.
18 *a* Kaoti. 19:2.
b 1Nib. 14:3, 17.
19 *a* 1Nib. 22:23.
b Aram. 34:35.
c Aram. 12:11.
20 *a* R&B 10:20–27.
21 *a* Moom. 8:31.
b 2Nib. 9:39.
22 *a* BK Moone.
b Aram. 36:18.
23 *a* BK Iesu Kristo—Motiki Taeka;
Motiki Taeka, te Kabanea ni.
b 2Nib. 9:16, 19, 26.

[a]ongeaba nakon aia reirei aomata, ao e kaakea mwaakan te Atua, ma te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi!

27 Eng, e na reke kain ane kangai: Ti a tia ni karekea, ao akea riki te bwai ae ti [a]kainnanoia!

28 Ao ni kakimototoa, a na reke kaia akana ruru, man [a]un n ana koaua te Atua! Bwa taraia, bwa e na kukurei ni butimwaia te aomata are e kateitei iaon te [b]bwa; ao ane e kateitei iaon te tano e na ruru bwa e rawa ni bwaka.

29 E na reke kain ane kangai: Ti a tia ni karekea ana taeka te Atua, ao ti [a]aki manga [b]kainnanoa ana taeka te Atua, bwa e tau are ti a tia ni karekea!

30 Bwa taraia, e kangai ana taeka te Uea ae te Atua: Nna anganiia natiia aomata teutana i mwin teutana, te [a]reirei teuana i mwin teuana; ao a na kakabwaiaki akana a ongeaba nakon au reirei, ao ni kauki taningaia nakon au taeka n reirei, bwa e na reke irouia te [b]wanawana; bwa N na anga nakon ane e [c]butimwaia ae [d]mwaiti riki; ao mai irouia ake a kangai, E a tau are ti a tia ni karekea, N na anai ake I a tia n anganiia.

31 E na maraia ane e [a]onimakina te aomata, ke n onimakina mwaakan te aomata, ke n ongeaba nakon aia reirei aomata, ma ti ngkana anga aia reirei ni mwaakan te Tamnei are Raoiroi.

32 E na [a]reke kaia Tientaire, n aron ana taeka te Uea ae te Atua ae aia Uea Taanga ni Buaka! Bwa e ngae ngke I arora baiu nakoia ni katoa bong, ma a na bon kaakeaai, ma n na nanoangaia, n aron ana taeka te Uea ae te Atua, ngkana a rairinanoia ao a nakoiu; bwa N na arora [b]baiu i nanon te bong ae bwanin, n aron ana taeka te Uea ae te Atua ae aia Uea Taanga ni Buaka.

MWAKORO 29

A mwaiti Tientaire aika a na aki butimwaea Ana Boki Moomon—A na kangai, Ti aki kainnanoa te Bwaibwara riki teuana—E taetae te Uea nakoia aaba aika mwaiti—E na motiki taekan te aonaba man boki aika a na koreaki. Uakaan ma 559–545 I.K.

Bwa taraia, a na mwaiti—n te bong arei are N na waaki iai ni karaoa te [a]mwakuri ae raoiroi i buakoia, bwa I aonga n uring au [b]berita aika a tabu ake I a tia ni karaoi nakoia natiia aomata, are N na kona iai ni manga kamaiuia au botanaomata n te [c]kaua tai, aika kaain te bata are Iteraera;

26 *a* 2Nib. 9:29.
27 *a* Aram. 12:10–11.
28 *a* 2Nib. 9:40; 33:5.
BK Unraa, Kaitara.
b Mat. 7:24–27.
BK Bwa.
29 *a* 2Nib. 29:3–10.
b 2Nib. 27:14; Ita 4:8.
30 *a* Itaia 28:9–13; R&B 98:12.
b BK Wanawana.
c Ruka 8:18.
d Aram. 12:10; R&B 50:24.
31 *a* R&B 1:19–20.
32 *a* 1Nib. 14:6.
b Iakob. 5:47; 6:4.
29 1 *a* 2Nib. 27:26.
BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
c 2Nib. 6:14; 21:11–12; 25:17.
BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.

2 Ao I aonga naba n uring taian berita ake I a tia ni karaoi nakoim, Nibwaai, ao nakon naba tamam, are N na uringia kanoam, are a na otinako aia [a]taeka kanoam mai wiiu rinanoia kanoam; ao a na [b]katiitii au taeka nako tabon aonaba, bwa [c]baireaia au botanaomata, aika kain te bata are Iteraera.

3 Ao ngkai a na tang nako n au taeka nako tabon aonaba—a na mwaiti Tientaire aika a na kangai: Te [a]Baibara! Te Baibara! Iai ara Baibara, ao a na akea riki te Baibara i rarikina.

4 Ma e taku ana taeka te Uea ae te Atua: O aika kam burababa, e na reke irouia te Baibara; ao e na reke mai irouia [a]Iutaia, aika au botanaomata i nanon te berita ae tabu ma ngkoa. Tera aia kaaitau nakoia Iutaia ibukin te [b]Baibara are a tia ni karekea mai irouia? Eng, tera ae a nanonna Tientaire? A uring taian kaangaanga, ma taian beku, ma marakiia Iutaia, ma kakaonimakia nakoiu, ibukin karekean te kamaiuaki nakoia Tientaire?

5 O ngkami aika Tientaire, kam uringia Iutaia aika au botanaomata i nanon te berita ae tabu ma ngkoa? Kam aki; ma kam a tia ni kamaraiaia, ao man [a]ribaia, ao kam tuai ni buoka kaokakia. Ma taraia, N na kaoki rekenikai aikai nakoimi; bwa Ngai ae te Uea, I tuai ni mwaninga taekaia au botanaomata.

6 Ao ngkoe ae baba, ae e na kangai: Te [a]Bwaibwara, iai ara Bwaibwara, ao ti aki kainnanoa te Bwaibwara riki teuana. Iai te Bwaibwara iroumi ae aki reke mai irouia Iutaia?

7 Kam ataia ke kam aki ae a rawata riki aaba nakon ae ti teuana? Kam aki ataia ae Ngai, ae te Uea ae Atuami, ae I [a]karikiia aomata ni kabane, ao I uringia ake a mena iaon [b]aban marawa; ao I tautaeka naba i eta i karawa ao n te aonaba are i aana; ao I tataekina au taeka nakoia natia aomata ni kabane, eng, nakoia aaba ni kabane iaon te aonaba?

8 Bukin teraa kam ngurengure ngkai kam na karekei au taeka aika mwaiti riki? Kam aki ataia ae kakoaua man aaba aika [a]uoua bon [b]kakoauau nakoimi ae Ngai te Atua, ao I uringa te aaba teuana n aron uringan te aba are teuana? Mangaia ae titebo au taeka nakon te aba teuana ma are I taekinna nakon te aba are teuana. Ao ngkana a ikotaki [c]aaba aika uoua ao a na ikotaki naba taian kakoaua man aaba aika uoua.

9 Ao I karaoa aio bwa I aonga ni

2 *a* 2Nib. 3:18–21.
b Itaia 5:26; 2Nib. 15:26; Moro. 10:28.
c 1Nib. 21:22.
BK Buraeki.
3 *a* 1Nib. 13:23–25.
BK Ana Boki Moomon; Baibara.
4 *a* R&B 3:16.
BK Iutaia.
b BK Iuta, Natin Iakobwa—Ana kai Iuta.
5 *a* 3Nib. 29:8.
6 *a* 1Nib. 13:38.
7 *a* BK Karika, Kariki Bwai.
b 1Nib. 22:4.
8 *a* Etek. 37:15–20; 1Nib. 13:38–41; 2Nib. 3:12.
b Mat. 18:16.
BK Tia Kakoaua.
c Otea 1:11.

kakoaua nakoia aika mwaiti bwa [a]titebo Ngai ngkoa, n te bong aio, ao n aki toki; ao I tataekin au taeka n aron oin kukurein nanou. Ao ngkai I a tia n [b]taekina au taeka teuana, tiaki nanona bwa N na aki manga taekina riki au taeka teuana; bwa e tuai n toki au mwakuri; ao e na bon aki toki ni karokoa tokin te maiu iaon te aonaba, man te tai anne ao n aki toki.

10 Mangaia ae ngkai iai iroumi te Bwaibwara, kam na tai taku bwa a bane au [a]taeka ni kabane i nanona, ke n taku bwa akea riki te boki are I a tia n tuatua bwa e na koreaki i rarikina.

11 Bwa I a tia n tuatua nakoia aomata ni [a]kabane i mainiku, i maeao, ao i meang, ao i maiaki, ao i aban marawa, bwa a na [b]koroi taeka ake I taekin nakoia; bwa N na [c]motika taekan te aonaba man taian [d]boki ake a koreaki, aomata ni kabane n aron aia mwakuri, n aron are e a tia ni koreaki.

12 Bwa taraia, N na tuangiia [a]Iutaia bwa a na koroia; ao N na tuangiia Nibwaite bwa a na [b]koroia; ao N na tuangiia naba mwakoron te bata are Iteraera riki tabeua, ake I a tia ni kairia nako, bwa a na koroia; ao N na tuangiia naba aaba ni [c]kabane iaon te aonaba bwa a na koroia.

13 Ao e na koro bukina bwa e na reke irouia [a]Iutaia aia koroboki Nibwaite, ao e na reke aia koroboki Nibwaite irouia Iutaia; ao Nibwaite ma Iutaia e na reke irouia aia taeka ana [b]baronga Iteraera ake a bua ao Iteraera ake a bua e na reke irouia aia taeka Nibwaite ma Iutaia.

14 Ao e na koro bukina bwa a na manga botaki iai au botanaomata, aika kain te [a]bata are Iteraera, iaon aban rikiia; ao a na botaki naba au taeka n ti [b]teuana. Ao N na kaotia nakoia ake a kaaitarai au taeka ma au botanaomata, aika kain te [c]bata are Iteraera, ae Ngai te Atua, ao I a tia ni [d]berita n ae tabu nakon Aberaam bwa N na uringia [e]kanoana n [f]aki toki.

MWAKORO 30

A na warekaki Tientaire aika a rairinanoia ma aomata n te berita ae tabu i nanon te berita ae tabu—A mwaiti Reimwanaite ma Iutaia aika a na kakoaua te taeka ao n riki n raoiroi—E na manga kaokaki Iteraera ao a na kamaunaki aika a buakaka. Uakaan ma 559–545 I.K.

9 *a* Ebe. 13:8.
b BK Kaotioti.
10 *a* BK Koroboki aika Tabu—Te taetae ni burabeti ibukin rokon koroboki aika tabu.
11 *a* Aram. 29:8.
b 2Tim. 3:16.
c BK Boki Ni Maiu.
d 2Nib. 25:22; 33:11, 14–15.
BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
12 *a* 1Nib. 13:23–29.
b 1Nib. 13:38–42; 2Nib. 26:17.
c 2Nib. 26:33.
13 *a* Moom. 5:12–14.
b BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua.
14 *a* Iere. 3:17–18.
b Etek. 37:16–17.
c 1Nib. 22:8–9.
d KB 12:1–3; 1Nib. 17:40; 3Nib. 20:27; Abe. 2:9.
BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
e R&B 132:30.
f KB 17:7.

Ao taraia ngkai tariu aika kam tangiraki, I kan taetae nakoimi; bwa Ngai ae Nibwaai, I aki tangiria bwa kam na taku inanomi bwa kam raoiroi riki nakoia Tientaire. Bwa taraia, ngkana kam aki kaawakin ana tua te Atua ao kam na mate; ao man taeka aika a tia n taekinaki nakoimi tai taku bwa a na bane n tiringaki Tientaire.

2 Bwa taraia, I taekinna nakoimi bwa a na riki Tientaire ni kabane ake a rairinanoia bwa ana aomata i nanon te [a]berita ae tabu te Uea; ao ni kabane [b]Iutaia ake aki rairinanoia a na teweaki nako; bwa e aki berita n ae tabu nakoia te Uea ma ti nakoia ake a [c]rairinanoia ma ni kakoaua Natina, ae Atuan Iteraera ae Tabu.

3 Ao ngkai, I a kan taetae ni burabeti ibukin taekaia Iutaia ma Tientaire. Bwa ngkana e a tia ni koreaki nakoia Tientaire te boki are I a tia n taekinna, ao ni manga kainaki iroun te Uea, ao a na mwaiti aika a na [a]kakoauai taeka aika a tia ni koreaki; ao [b]a na uoti nakoia mwangan nako kanoara.

4 Ao n te tai anne ao a na atai taekara kanoara, aron mwanangara mai Ierutarem, ao ae ngaia bon kain Iutaia.

5 Ao e na tataekinaki ana euangkerio Iesu Kristo [a]nakoia; ao [b]a na kaokaki aia atatai nakon [c]uringaia aia bakatibu, ao taekan naba Iesu Kristo, are a ataa taekana aia bakatibu.

6 Ao ngkanne a na kimwareirei; bwa a na ataia bwa bon te kakabwaia nakoia mai i nanon bain te Atua; ao a na bwaka maabubun roon mataia; ao a na aki mwaiti rooro aika a na rinanoi, ma ti ake a itiaki, ma ni [a]kakukurei.

7 Ao e na koro bukina bwa a na [a]karekea naba kakoauan Kristo [b]Iutaia ake a tia ni kamaenakoaki; ao a moana botakiia iaon te aonaba; ao a na bane n riki aomata ni kabane ake a kakoaua Kristo bwa aomata aika raoiroi.

8 Ao e na koro bukina bwa e na moana iai ana mwakuri te Uea ae te Atua n aban reeti, neewe, ma aomata nako ni moanan kaokakin ana botanaomata iaon te aonaba.

9 Ao e na [a]motiki taekaia aika kainnano te [b]Uea ae te Atua i nanon te raoiroi, ao n anga te motiraoi nakoia aika a [c]nanorinano n te aonaba. Ao e na anga moti aika matoatoa mai wiina; ao e na karawawatai motin taekaia aika a buakaka ake e na taekin mai riana.

10 Bwa e na waekoa n roko te [a]tai are e na [b]kaokoroia aomata te Uea ae te Atua, ao e na tiringia

30 2 *a* Kara. 3:26–29.
b Mat. 8:10–13.
BK Iutaia.
c BK Raira nanom, Rairannano.
3 *a* 3Nib. 16:6–7.
b 1Nib. 22:8–9.
5 *a* 3Nib. 21:3–7, 24–26.
b R&B 3:20.
c 1Nib. 15:14; 2Nib. 3:12; Moom. 7:1, 9–10.
6 *a* R&B 49:24; 109:65.
7 *a* 2Nib. 29:13–14.
b 2Nib. 25:16–17.
9 *a* Itaia 11:4–9.
b 2Nib. 9:15.
c BK Nimamannei.
10 *a* BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.
b R&B 63:53–54.

aika a buakaka; ao e na [c]kamaiuia ana botanaomata, eng, e ngae ngkana e riai bwa e na [d]tiringia ni kabuekia n te ai.

11 Ao kabaean nukana bon te [a]raoiroi, ao bautan nukana te onimaki.

12 [a]Ao e na maeka te kameaanti ma taian tiibu te teei; ao e na mena te ribwari i rarikin te kooti te teei, ma te kao te teei, ma te raian te teei, ma te kao ae marika, ni botaki; ao a na tararuaki iroun te ataei.

13 Ao a na uaaia n amwarake te kao ma te bea; ao a na botaki ni wene natiia; ao e na kang uteute te raian n aiaron te kao.

14 Ao e na takakaro te teei ae kammammaki imatan bwangan te atibi, ao e na karina baina te teei ae aki kammammaki i nanon bwangan te kaokateriti.

15 A na aki kaikoakaki ke n uruaki n au maunga ae tabu; bwa e na buta te aonaba ni wanawanan te Uea n aiaron te ran ae buta iaon taari.

16 Ngaia ae a na kaotaki bwain aaba ni [a]kabane; eng, a na [b]kaotaki bwaai ni kabane nakoia natia aomata.

17 A na akea te bwai ae raba are e na aki [a]kaotaki; ao a na akea mwakurin te roo are e na aki kaotaki i nanon te oota; ao a na akea te bwai are e kabaeaki iaon te aonaba are e na aki kabwaraki.

18 Ngaia ae bwaai ni kabane ake a tia ni kaotaki nakoia natia aomata a na bane ni kaotaki n te bong arei; ao e na [a]akea mwaakan Tatan inanoia natia aomata, n te tai ae maan. Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, N nang katoka au taetae ni kawai ngkai.

MWAKORO 31

Nibwaai e taekina bukin bwabetitoan Kristo—A riai aomata ni katotonga Kristo, ni bwabetitoaki, ni karekea te Tamnei ae Raoiroi, ao n teimatoa ni karokoa te toki bwa aonga ni kamaiuaki—Te rairannano ao te bwabetito bon te mataroa nakon te kawai are eti man irariki—E na reke te maiu ae akea tokina nakoia ake a kawakin tua i mwin bwabetitoakiia. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai, Ngai ae Nibwaai, I a motika au [a]taetae ni burabeti nakoimi, tariu aika kam tangiraki. Ao I aki koroi bwaai aika a mwaiti ma ti ake I ataia bwa a na koro bukiia; ao I aki naba koroi ana taeka tariu ae Iakobwa ma ti tabeua mai buakoia.

2 Ngaia ae e kukurei nanou ni bwaai ake I a tia ni koroi, ma iai riki taeka tabeua ake I kan taekin iaon ana [a]reirei Kristo; ngaia ae N na kamataatai au taeka nakoim, n aron ootan au taetae ni burabeti.

3 Bwa e kimwareirei tamneiu

10 *c* Mote 7:61.
d 1Nib. 22:15–17, 23.
BK Aonaba—Kaitiakan te aonaba.
11 *a* Itaia 11:5–9.
12 *a* Itaia 65:25.
BK Tenga n Ririki.
16 *a* R&B 101:32–35; 121:28–29.
b Ita 4:6–7.
17 *a* R&B 1:2–3.
18 *a* Kaoti. 20:1–3; Ita 8:26.
31 1 *a* 2Nib. 25:1–4.
2 *a* 2Nib. 11:6–7.

n te oota; bwa bon aio aron te Uea ae te Atua ni mwammwakuri i buakoia natia aomata. Bwa e anga te [a]oota te Uea ae te Atua nakon te kaantaninga; bwa e taetae nakoia aomata n aia [b]taetae, ao n aron are a na oota iai.

4 Mangaia ae I tangiria bwa kam na uringnga ae I a tia n taetae nakoimi n taekina te [a]burabeti are e a tia ni kaotia te Uea nakoiu, are e na bwabetitoa Ana [b]Tiibu te Teei te Atua, are e na anaa buren te aonaba.

5 Ao ngkai e riai bwa e na [a]bwabetitoaki i nanon te ran Ana Tiibu te Teei te Atua, ae tabu, ibukin kakororaoan raoiroi ni kabane, O ngkanne, a na korakora riki riain bwabetitoakira, ngaira aika tiaki tabu, eng, i nanon te ran.

6 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, N na titiraki nakoimi, e kangaa Ana Tiibu te Teei te Atua ni kakoroi bukin raoiroi ni kabane ni bwabetitoana i nanon te ran?

7 Kam aki ataia ae tabu? E ngae ngke a ataia ae tabu, ao e kaotia nakoia natia aomata, bwa n ana tai ni maiu n rabwata ao e karinanoa imatan te Tama, ao e kakoaua nakon te Tama bwa e na [a]ongeaba nakoina ni kaawakin ana tua ni kabane.

8 Mangaia are i mwin bwabetitoakina i nanon te ran ao e ruo nakoina te Tamnei are Raoiroi n [a]rabwatana ae te [b]taobe.

9 Ao ikai are e a manga kaotaki riki iai nakoia natia aomata etirurun te kawai, ma warikin te [a]mataroa are ti riai n rin iai, n aron te katoto are karaoia imataia.

10 Ao e taku ana taeka nakoia natiia aomata: Kam na [a]irirai. Mangaia ae tariu aika kam tangiraki, ti na kan n [b]irira Iesu ngkana ti aki tauraoi ni kaawakin ana tua te Tama?

11 Ao e kangai te Tama: rairananom, rairananom, ao bwabetitoaki n aran Natiu ae Tangiraki.

12 Ao e a roko naba bwanaan te Nati nakoiu ae kangai: Ane bwabetitoaki n arau, ao e na [a]anganaki te Tamnei ae Raoiroi iroun te Tama, n arona ngke e anganai; mangaia ae [b]irirai, ao karaoi bwaai ake kam a tia n noori bwa I karaoi.

13 Ngaia ae tariu aika kam tangiraki, I ataia bwa ngkana kam katotonga te Nati, ma nanomi ni kabane, n akea te mwaamwana te aba ke ni kewe imatan te Atua, ma te nano ni koaua, n rairinanomi man ami bure, ao ni kakoaua nakon te Tama bwa kam tauraoi ni katoka iaomi aran

3 *a* BK Te Ota, Otan Kristo.
b R&B 1:24.
4 *a* 1Nib. 10:7; 11:27.
BK Ioane te Tia Bwabetito.
b BK Ana Tiibu te Teei te Atua.
5 *a* Mat. 3:11–17.
BK Bwabetito.
7 *a* Ioane 5:30.
BK Ongeaba.
8 *a* 1Nib. 11:27.
b BK Taobe, Kanikina ae te.
9 *a* 2Nib. 9:41; 3Nib. 14:13–14; R&B 22:4.
10 *a* Mat. 4:19; 8:22; 9:9.
b Moro. 7:11; R&B 56:2.
12 *a* BK Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi.
b Ruka 9:57–62; Ioane 12:26.

Kristo, rinanon te [a]bwabetito—eng, ngkana kam ira kawain ami Uea ma ami Tia Kamaiu nako nanon te ran, n aron ana taeka, taraia, n te tai anne are e na reke iai iroumi te Tamnei ae Raoiroi; eng, ao e na reke iroumi te [b]bwabetitoaki n te ai ma te Tamnei ae Raoiroi; ao kam na kona n taetae n [c]neweia anera, ao N taekina neboan Atuan Iteraera ae Tabu.

14 Ma taraia tariu aika kam tangiraki, e a tia n roko ana taeka te Nati nakoiu, ni kangai: Ngkana kam tia n rairinanomi man ami bure, ao ni kakoaua nakon te Tama bwa kam a tauraoi ni kaawakin au tua, ni karaoan te bwabetito i nanon te ran, ao n tia ni karekea te bwabetitoaki n te ai ma te Tamnei ae Raoiroi, ao ni kona n taetae n taetae ae boou, eng, ae aia taetae anera, ao i mwiin bwaai aikai kam a manga [a]kaakeaai, ao e tamaroa [b]riki ngke arona bwa kam aki ataai.

15 Ao I ongo bwanaan te Tama, ae kangai: Eng, a koaua ao a kakaonimaki ana taeka Natiu ae Tangiraki. Te aomata are teimatoa ni karokoa te toki, boni ngaia are e na kamaiuaki.

16 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, I ataia man bwaai aika I a tia n taekin bwa ngkana e aki [a]teimatoa te aomata ni karokoa te toki, n aron te [b]katoto are e a tia ni karaoia Natin te Atua ae maiu, ao e na aki kamaiuaki.

17 Mangaia ae kam na karaoi bwaai ake I a tia n taekin bwa I nooria bwa e na karaoi ami Uea ma ami Tia Kaboingkami; bwa bon ibukin aio are a tia ni kaotaki iai nakoiu, bwa kam aonga n ataa te mataroa are kam na rin iai. Bwa te mataroa are kam na riai n rin iai bon te rairannano ma te [a]bwabetito i nanon te ran; ao i mwina e reke [b]kamaunan ami bure n te ai ao iroun te Tamnei ae Raoiroi.

18 Ao ngkanne kam na nakonako iaon te [a]kawai ae [b]eti man irariki are e na kairingkami nakon te maiu ae akea tokina; eng, kam a tia n rin rinanon te mataroa; kam a tia ni maiu n aron ana tua te Tama ma te Nati; ao kam a tia ni karekea te Tamnei ae Raoiroi, are e [c]kakokaua ibukin te Tama ao te Nati, are e a kakoroa iai bukin te berita are e a tia n taekinna, ae ngkana ko rin n te mataroa aio ao e na reke iroum.

19 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, i mwin touan te kawai ae eti man irariki aio, I kan titirakiningkami bwa akea riki te bwai ae kam riai ni [a]karaoia?

13 *a* Kara. 3:26–27.
b BK Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi; Te Ai.
c 2Nib. 32:2–3.
14 *a* Mat. 10:32–33; Aram. 24:30; R&B 101:1–5.
BK Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki.
b 2Bet. 2:21.
16 *a* Aram. 5:13; 38:2; R&B 20:29.
b BK Iesu Kristo—Ana Bwai ni Kakairi Iesu Kristo.
17 *a* Mot. 18:10.
BK Bwabetito.
b BK Kamaunaan Bure.
18 *a* 1Nib. 8:20.
b TRab. 4:18.
BK Kawai.
c Mwak. 5:29–32.
19 *a* Mot. 4:10.

Taraia, I taekina aio nakoimi, A mwaiti riki; bwa kam na bon aki kona n roko n te mwaneka aio n aki tauan ana taeka Kristo ma te [b]onimaki ae matoatoa irouna, n [c]onimakina teuare e tau, are iai mwaakana ni kamaiu, ma te aki nanokokoraki.

20 Ngaia ae kam [a]waaki nako man teimatoa i nanon Kristo, ma te [b]kaantaninga ae tamaroa ma ni kororaoi, ma [c]tangiran te Atua ma aomata ni kabane. Mangaia ae kam na waaki nako, ni kanuaingkami n ana taeka Kristo, ao n [d]teimatoa ni karokoa te toki, ao taraia, e kangai ana taeka te Tama: E na reke iroumi te maiu ae akea tokina.

21 Ao ngkai, taraia tariu aika kam tangiraki, aio te [a]kawai ao [b]akea riki te kawai teuana ke te [c]ara are e a tia n taekinaki i aan karawa are e na kona ni kamaiuaki iai te aomata i nanon uean te Atua. Ao ngkai, aio ana [d]reirei Kristo, ae ti ngaia ana reirei ni koaua te [e]Tama, ma te Nati, ma te Tamnei ae Raoiroi, are te [f]Atua ae ti temanna, ae aki totoki. Amen.

MWAKORO 32

A taetae anera ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi—A riai n tataro aomata ao ni karekea wanawanaia mai iroun te Tamnei ae Raoiroi. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai, taraia tariu aika kam tangiraki, I taku bwa kam a tia n titiraki inanomi bwa teraa ae kam na karaoia i mwin touan te kawai ae eti iroumi. Ma taraia, bukin teraa ngkai kam iangoi bwaai aikai inanomi?

2 Kam aki uringa te bwai are I tuangkami are kam na kona n taetae n [a]neweia anera ngkana e a tia n [b]reke iroumi te Tamnei ae Raoiroi? Ao ngkai, kam na kanga ni kona n taetae n neweia anera ngkana akea te Tamnei ae Raoiroi iroumi?

3 A taetae [a]anera ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi; ngaia ae a taekin ana taeka Kristo. Mangaia ae I taekina aei nakoimi, [b]kanuaingkami n ana taeka Kristo; bwa taraia, a na tuangko ana taeka Kristo bwaai ni kabane aika ko riai ni karaoi.

4 Mangaia ae ngkai I a tia n taekin taeka aikai, ngkana kam aki oota n nanoia, ao bon ibukin ae ko aki [a]titiraki, man aki karebwerebwe; mangaia ae ko na aki uotaki nakon te oota, ma ko na mate i nanon te roo.

5 Bwa taraia, N na manga

19 *b* BK Onimaki.
c R&B 3:20.
20 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b BK Kantaninga.
c BK Tangira.
d BK Teimatoa Rinanon.
21 *a* Mwak. 4:10–12; 2Nib. 9:41; Aram. 37:46; R&B 132:22, 25.
b Mot. 3:17.
c BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
d Mat. 7:28; Ioane 7:16–17.
e BK Te Atua, Atu n Atua.
f 3Nib. 11:27, 35–36. BK Nano Teuana.
32 2 *a* 3Nib. 9:20.
b 2Nib. 31:13.
3 *a* BK Anera.
b Iere. 15:16.
4 *a* BK Bubuti.

tuangko riki bwa ngkana ko rin n te kawai aio, ma ni karekea te Tamnei ae Raoiroi, ao e na kaoti nakoim bwaai ni kabane aika ko riai ni karaoi.

6 Taraia, aio ana reirei Kristo, ao a na akea te reirei riki teuana ae kam na anganaki ni karokoa te tai are e na [a]kaoti iai nakoimi n te rabwata. Ao n te tai are e kaoti iai nakoimi n te rabwata ao kam na karaoi bwaai ake e taekin nakoimi.

7 Ao ngkai, Ngai ae Nibwaai, I aki kona n taekin bwaai riki tabeua; e a katoka au taekanikawai te Tamnei, ao I a katukaki i nanon te tang ibukin [a]kakewean te koaua, ma te buakaka, ma te aki ataibwai, ma bonotaningaia aomata; bwa a rawa n ukoukora te wanawana, ke ni kaotaia n te wanawana ae korakora, ngke e taekinaki nakoia n te aro ae [b]maataata, n aron mataatan taian taeka.

8 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, I namakinna bwa a mwaiti titiraki i nanomi; ao e rawawata nanou ngkai e riai bwa N na taekina te bwai aio. Bwa ngkana kam ongeaba nakon te Tamnei are reireinia aomata aron te tataro, ao kam na ataia ae kam riai n [a]tataro; bwa te tamnei are e buakaka e aki reireinia aomata bwa a na tataro, ma te [b]tamnei ae buakaka e reireina te aomata bwa e na aki tataro.

9 Ma taraia, I tuangkami bwa kam na teimatoa n [a]tataro, ao n aki mamaara iai; ao akea te bwai ae kam na karaoia i matan te Uea ma ti ngkana kam a tia n rimoa n tataro nakon te Tama n [b]aran Kristo, bwa e na katabua am mwakuri, ao e na reke [c]mweraoin tamneim man te mwakuri are ko karaoia.

MWAKORO 33

A koaua ana taeka Nibwaai—A kakoaua ibukin Kristo—A na kakoauai ana taeka Nibwaai aomata ake a kakoaua Kristo, ake a na tei bwa taan kakoaua imatan te kai ni motikitaeka. Uakaan ma 559–545 I.K.

Ao ngkai, Ngai ae Nibwaai, I aki kona ni koroi bwaai ni kabane ake a tia n reiakinaki nakoia au botanaomata; ao I aki naba kona ni koroboki ma te [a]korakora, n aron korakorau ngkana I taetae; bwa ngkana e [b]taetae te aomata ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi ao a uotaki ana taeka ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi nako nanoia natiia aomata.

2 Ma taraia, a mwaiti ake a tia ni [a]kamatoai nanoia ni kaitaraa te Tamnei ae Tabu, n riki n akea nnena irouia; mangaia ae a karenakoi bwaai aika a mwaiti ake a tia ni koreaki ao n taekinna bwa akea bonganaia.

3 Ma Ngai ae Nibwaai, I koroi

6 *a* 3Nib. 11:8.
7 *a* BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki.
b 2Nib. 31:2–3; Iakob. 4:13.
8 *a* BK Tataro.
b Mot. 4:14.
BK Riaboro.
9 *a* 3Nib. 20:1; R&B 75:11.
b Mote 5:8.
c Aram. 34:27.
33 1 *a* Ita 12:23–24.
b R&B 100:7–8.
2 *a* Erem. 6:35–36.

bwaai ake I a tia ni koroi, ao I taekinna bwa a [a]bongana, ai moaraa riki nakoia au botanaomata. Bwa I aki toki n [b]tataro ibukiia n te ngaina, ao e a mwaimwai uningau n ranin matau n te tairiki, ibukiia; ao I tataro ni kabaibati nakon Atuau ma te onimaki, ao I ataia bwa e na ongo au tataro.

4 Ao I ataia bwa te Uea ae te Atua e na katabua au tataro bwa te kakabwaia ae tabu ibukiia au botanaomata. Ao taeka ake I a tia ni koroi n te mamaara a na [a]kakorakoraki nakoia; bwa e na [b]anai nanoia bwa a na karaoa ae raoiroi; e na kaongoraia taekaia aia bakatibu; ao e na taekina Iesu, ao e na kairi nanoia bwa a na kakoaua, ao n teimatoa ni karokoa te toki, ae te maiu are [c]akea tokina.

5 Ao e [a]kabuakaka te bure, n aron [b]ootan te koaua; mangaia ae bon akea te aomata ae e un n taeka ake I a tia ni koroi ma ti ngkana e rootaki n tamnein te riaboro.

6 I kimwareirei n te oota; I kimwareirei n te koaua; I kimwareirei iroun au Iesu, bwa e a tia ni [a]kabooa tamneiu mai moone.

7 Iai au [a]tangira ae kororaoi ibukiia au botanaomata, ao te onimaki ae korakora iroun Kristo bwa a mwaiti tamnei aika a itiaki aika N na kaitibo ma ngaiia matan ana kai ni motikitaeka.

8 Iai au tangira ae kororaoi i bukiia [a]Iutaia—I kangai Iutaia, ngkai I nanoniia ake I roko irouia.

9 Iai naba au tangira ae kororaoi ibukiia [a]Tientaire irou. Bwa taraia, akea mai buakoia ae e na kamaiuaki ma ti ngkana a karekea aia [b]itoman ma Kristo, ao n rin n te mataroa are [c]wariki, ao n [d]nakonako n te kawai ae [e]eti are kaineti nakon te maiu, ao ni waaki iaon te kawai ni karokoa tokin te bong ni kataki.

10 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, ao Iutaia naba, ao ngkami naba aika kaain te aonaba ni kabane, ongeaba nakon taian taeka aikai ao [a]kakoaua Kristo; ao ngkana kam aki kakoauai taeka aikai, ti kakoaua Kristo. Ao ngkana kam kakoaua Kristo ao e na reke kakoauan [b]taeka aikai iroumi, bwa bon ana [c]taeka Kristo, ao e a tia n anganai; ao a [d]reireinia aomata nako bwa a na karaoa ae raoiroi.

11 Ao ngkana tiaki ana taeka Kristo, ao kam na baireia—bwa ae e na kaotia nakoimi Kristo n te bong ni motikitaeka, n te [a]mwaaka ma te mimitong ae korakora,

3 *a* BK Koroboki aika Tabu—Kakawakin koroboki aika tabu.
b Enoti 1:9–12; ATM 1:8.
4 *a* Ita 12:26–27.
b Moro. 7:13.
c BK Maiu ae Akea Tokina.
5 *a* 1Nib. 16:1–3; 2Nib. 9:40.
b 2Nib. 31:3; Iakob. 4:13.
6 *a* BK Kaboaki.
7 *a* BK Tangira ae Kororaoi.
8 *a* BK Iutaia.
9 *a* BK Tientaire.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c 2Nib. 9:41.
d BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
e Erem. 3:29–30; R&B 132:22.
10 *a* BK Onimaki, Kakoaua.
b BK Ana Boki Moomon.
c Moro. 10:27–29.
d 2Nib. 25:28.
11 *a* Ita 5:4; Moro. 7:35.

bwa bon ana taeka; ao ngai ma ngkoe ti na uaia n tei imatan ana [b]kai; ao ko na ataia ae I a tia n tuangaki irouna bwa N na koroi bwaai aikai, e ngae ngke tiaki te tia koroboki ae korakora ngai.

12 Ao I tataro nakon te Tama n aran Kristo bwa a na mwaiti i buakora, ngkana arona bwa tiaki ngaira ni kabane, aika a na kamaiuaki n [a]ueana n te kabanea ni bong ae kakawaki.

13 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, ngkami ni kabane aika kain te bata are Iteraera, ao kaain te aonaba ni kabane, I taetae nakoimi n aiaron [a]bwanaan ae e a tia ni mate: Ti a boo ni karokoa rokon te bong are kakawaki.

14 Ao ngkami ake kam aki kan katoonga raoiroin te Atua, ao ni karinei aia [a]taeka Iutaia, ma au [b]taeka, ma taeka ake a na otinako mai wiin Ana Tiibu te Teei te Atua, taraia, I anga au taeka ni kaboo nakoimi ae e aki totoki, bwa ana [c]karekea kaim taeka aikai n te bong n toki.

15 Bwa bwaai aika I kabaei iaon te aonaba, a na riki bwa katian taekam i matan te kai ni [a]moti; bwa e a tia n tuatua te Uea bwa N na karaoia, ao I riai n ongeaba nakoina. Amen.

ANA BOKI IAKOBWA

TARIN NIBWAAI

Kanoan ana kabwarabwara nakoia tarina. E kain wiin te aomata are e kataia ni kakewei ana reirei Kristo. Taeka tabeua ni kaineti ma rongorongoia ana botanaomata Nibwaai.

MWAKORO 1

A kataia Iakobwa ma Iotebwa ni kairi nanoia aomata bwa a na kakoaua Kristo ao ni kaawakin Ana tua—E a mate Nibwaai—E a rikirake te buakaka i buakoia Nibwaite. Uakaan ma ririki aikai 544–421 I.K.

BWA taraia, e koro bukina bwa ai nimabwi ma nimaua te ririki ae a tia n nako man te tai are e kitana iai Ierutarem Riaai; mangaia ae e anganai Nibwaai, ngai ae [a]Iakobwa, te [b]tua ibukin taian bwaatua ake a [c]uarereke, ake a tia ni koreaki iai bwaai aikai.

2 Ao e anganai, ngai ae Iakobwa, te tua bwa N na koroi iaon bwaatua aikai bwaai tabeua ake

11 *b* Kaoti. 20:12; Moro. 10:34.
12 *a* BK Mimitongin te Tiretio.
13 *a* Itaia 29:4; 2Nib. 26:16.
14 *a* BK Baibara.
b BK Ana Boki Moomon.
c 2Nib. 29:11; Ita 4:8–10.
15 *a* ATM 1:11.

[IAKOBWA]
1 1 *a* BK Iakobwa, Natin Riaai.
b Iakob. 7:27.
c 2Nib. 5:28–33; Iakob. 3:13–14.
BK Bwaatua.

I taku bwa a rangi ni kakawaki; bwa N na kakimototoa au koroboki ake I karin, aika rongorongoia te botanaomata aio, aika a aranaki bwa ana botanaomata Nibwaai.

3 Bwa e taku bwa a riai ni koreaki rongorongoia ana botanaomata iaon ana bwaatua ake tabeua, ao N na kaawakin bwaatua aikai ao n anganiia kanoau, man te roro teuana nakon te roro teuana.

4 Ao ngkana a tataekin bwaai aika a tabu, ke ni kaotioti bwaai aika a kakawaki, ke n taetae ni burabeti, ao N na riai ni koroi [a]taekaia iaon bwaatua aikai, ao n taekin kanoaia n aron ae tau mwaitina, ibukin Kristo ao ibukiia ara botanaomata.

5 Ao ngkai e korakora te onimaki ma te ingainga n nano, ao e a tia ni kaotaki nakoira taekaia ara botanaomata, ma bwaai aika a na [a]riki nakoia.

6 Ao ti a karekei naba kaotioti aika a mwaiti, ao tamnein taeka ni burabeti ae bati; mangaia ae ti ataa iai taekan [a]Kristo ma ueana, aika a na roko.

7 Mangaia ae ti teimatoa ni beku i buakoia ara botanaomata, bwa ti aonga ni [a]kairi nanoia nakon Kristo, ao ni katoonga ana raoiroi te Atua, bwa aonga n rin i nanon ana [b]rau, bwa e aonga n aki kan tuea n unin nanona bwa a na aki [c]rin iai, n aron te [d]tai are a rinanon te [e]rereua iai tibun Iteraera ao a aki toki ni kataa te Uea.

8 Mangaia ae ara kaantaninga imatan te Atua bwa ti na kona ni kairi nanoia aomata ni kabane bwa a na aki [a]kaitaraa te Atua, ni [b]kaunna, ma a na bane ni kakoaua Kristo, ao n iangoa matena, ao n namakina rawawatan ana [c]kaibangaki ao n uota buakakan te aonaba; mangaia ae Ngai ae Iakobwa, I a motikia inanou bwa N na kakoroa bukin ana tua tariu ae Nibwaai.

9 Ao e roko te kara iroun Nibwaai, ao e nooria bwa e a kaan [a]matena; mangaia ae e a [b]kabira te aomata temanna bwa e na riki bwa te uea ao te tia tautaeka ibukiia ana botanaomata ngkai, n aron te katei ibukin rineaia [c]uea.

10 E korakora tangiran Nibwaai irouia ana botanaomata, ngkai e a tia n riki bwa te tia kamanoia, ao n tia ni katoka kaia ni kabongana ana [a]kabaang Raban, ao n teimatoa i nanon maiuna n tararua mweraoia—

11 Mangaia ae a motikia bwa a

4 *a* KT are te oi, bwai ake a kakawaki.
5 *a* 1Nib. 12.
6 *a* 1Nib. 10:4–11; 19:8–14.
7 *a* 2Nib. 9:41; Omi. 1:26; Moro. 10:32.
b BK Motirawa.
c WI 14:23; TK 1:35–37; R&B 84:23–25.
d Ebe. 3:8.
e WI 26:65; 1Nib. 17:23–31.
8 *a* BK Unraa, Kaitara.
b 1Nib. 17:30; Aram. 12:36–37; Erem. 7:18.
c ARIT Mat. 16:25–26 (Abentekiti); Ruka 14:27.
9 *a* 2Nib. 1:14.
b BK Kabira.
c 2Nib. 6:2; Iarom 1:7.
10 *a* 1Nib. 4:9; 2Nib. 5:14; ATM 1:13; Mot. 1:16; R&B 17:1.

na kamaiua arana bwa kanuringana. Ao aomata ni kabane ake a rineaki i mwina irouia aomata bwa a na uea, a na aranaki bwa Nibwaai te kauoman, Nibwaai te kateniman, n aiaron anne, katein rineaia uea; ao a na aranaki irouia aomata, e ngae ngkana e kaokoro araia ma anne i mwaain rikiia n uea.

12 Ao e koro bukina bwa akea bwa e a mate Nibwaai.

13 Ao aomata ake tiaki [a]Reimwanaite a riki bwa [b]Nibwaite; ao aranaki bwa Nibwaite, Iotebwaite, Iakobwaite, [c]Tioramwaite, Reimwanaite, Remueraite ao Itimaeraite.

14 Ma Ngai ae Iakobwa, I aki kan weteia n aara aika a kakaokoro aikai, man N na [a]weteia bwa Reimwanaite aomata ake a kataia n tiringia ana botanaomata Nibwaai, ao N na araniia aomata ake a iraorao ma ana botanaomata Nibwaai bwa [b]Nibwaite, ke ana [c]botanaomata Nibwaai, n aron katein rinean te uea.

15 Ao ngkai e koro bukina bwa a rikirake ana botanaomata Nibwaai ni matoatoa nanoia, n ana tai n tautaeka te kauoman n uea, ao a kakukurei nanoia ni karaoan bwaai aika a buakaka, n aiaron Tawita ngkoa ngke tangiriia [a]buuna ma ana kinano aika a mwaiti, n aiaron naba Toromon, ae natina.

16 Eng, ao a moana naba ukoukoran koora ma tirewa, ao a moanna naba n rikirake kamoamoaia.

17 Mangaia ae Ngai ae Iakobwa, I a taekin nakoia taeka aikai ngke I reireinia i nanon te [a]tembora, i mwin tian reken [b]weteau mai iroun te Uea.

18 Bwa Ngai ae Iakobwa, ma tariu ae Iotebwa ti a tia ni [a]katabuaki bwa ibonga ao taan reirei ibukiia te botanaomata aio, i aan bain Nibwaai.

19 Ao ti a kakorakoraira n [a]nakoara aikai imatan te Uea, ao ti kamatoaira ni [b]mwiokoara, n tauraoi ni bukinaki ibukin aia bure ara botanaomata ngkana ti aki bekumwaaka n tataekina ana taeka te Atua nakoia; mangaia ae ngkana ti kakorakoraira ni beku ao a na aki kabarekaki kunnikaira n [c]raraaia; ma ngkana ti aki ao a na kabarekaki ara kunnikai n raraaia, ao ti na aki itiaki n te kabanea ni bong.

MWAKORO 2

E kabuakaka tangiran te kaubwai, te kamoamoa, ao te aki itiaki, Iakobwa—A konaa aomata n ukoukora

13 *a* Enoti 1:13; R&B 3:18.
b BK Nibwaite.
c 1Nib. 4:35; 4Nib. 1:36–37.
14 *a* Mot. 25:12; Aram. 2:11.
b 2Nib. 4:11.
c 2Nib. 5:9.
15 *a* R&B 132:38–39.
17 *a* 2Nib. 5:16. BK Tembora, Umwan te Uea.
b BK Wewete, Weteaki iroun te Atua.
18 *a* 2Nib. 5:26.
19 *a* BK Te Nakoa, Tia Taua te Nakoa.
b R&B 107:99–100. BK Tia Tararua, Nakoa n Tararua.
c 2Nib. 9:44.

te kaubwai ibukin buokaia aia koraki—E tua te Uea bwa akea te mwaane i buakoia Nibwaite ae na raka buuna te aine nakon temanna—E kukurei nanon te Uea n itiakiia aine. Uakaan ma ririki aika 544–421 I.K.

Taeka ake e taekin Iakobwa are tarin Nibwaai, nakoia ana botanaomata Nibwaai, i mwin maten Nibwaai:

2 Ngkai, tariu aika kam tangiraki, Ngai ae Iakobwa, n aron te mwioko are mai iroun te Atua, are N na kamatoa nakoau n te koaua, bwa I aonga ni kaitiaki kunnikaiu ma n ami bure, I a nakoimi n te tembora n te bong aio bwa N na taekina ana taeka te Atua.

3 Ao kam ataia n tatabemaningkami nako bwa I a tia ni kakaonimaki n te nakoa are I a tia ni weteaki nako iai; man te bong aio ao I karawawataki riki ibukin tabeaiangau n aron maiun tamneimi nakon are I a tia n rinanona mai mwaaina.

4 Bwa taraia, kam a tia n aki ongeaba nakon ana taeka te Uea, ake I a tia n anganingkami.

5 Ma taraia, kam na kakauongo nakoiu, ao kam na ataia bwa ma n ana ibuobuoki te Tia Karikibwai ae korakora are e karika karawa ma aonaba ao I a kona n tuangkami kanoan ami [a]iango, ma aromi ni moana karaoan te bure, ae te bure ae moan te ribaki irou, eng, ao ae moan te ribaki naba iroun te Atua.

6 Eng, e rawawata tamneiu ao I kan karabaai ibukin te maamaa mai iroun are Karikai, ngkai N na riai ni kakoauai nakoimi aron buakakan nanomi.

7 Ao I a taonaki naba n te rawawata ngkai e riai bwa N na taetae nakoimi n te aro ae [a]matoatoa n aron taekami, i mataia kaainabami ma natimi, aika moan te maraurau nanoia man [b]itiaki ao ni kaiuruaki i matan te Atua, ake e kukurei iai nanon te Atua;

8 Ao I taku bwa a nakomai bwa a na ongora n ana [a]taeka te Atua aika a tamaroa, eng, te taeka are e na kamaiua te aomata ae e ikoaki.

9 Mangaia ae e rawawata tamneiu ngkai I a tia ni kateituaki, n aron te tua ae matoatoa are e reke irou mai iroun te Atua, bwa N na kataetaeingkami n aron ami bure, are n tokina ao a na kabuburaki ikoakiia ake a tia n ikoaki, ao n aki kabebeteia ma ni kamaoi ikoakiia; ao ake a tuai n ikoaki, a na aki kanuaia n ana taeka te Atua ae kakukurei man namakina te biti are e na ewari tamneia ao ni kaikoaki aia kaantaninga aika a kaiuruaki.

10 Ma e ngae ngke e korakora te mwakuri aio, ao e riai bwa N na karaoia n aron ana [a]tua te Atua, ao n taekin nakoimi taekan ami bure ma ami mwakuri aika a ribaki, imataia aika a itiaki nanoia, ma

2 5*a* Aram. 12:3; R&B 6:16. BK Te Atua, Atu n Atua.
7*a* R&B 121:43.
b BK Tamaroa.
8*a* Aram. 31:5.
10*a* BK Ana Tua te Atua.

nanoia aika uruaki, i aan matan te Atua ae Moan te Mwaaka are [b]noori bwaai ni kabane.

11 Mangaia ae N na riai n tuangkami te koaua n aron [a]mataatan ana taeka te Atua. Bwa taraia, n au tai n ukeuke nakon te Uea, ao e a roko te taeka nakoiu ae kangai: Iakobwa, ko na nakon te tembora n te ingabong, ao taekina te taeka ae N na anganiko nakoia te botanaomata aio.

12 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, aio te taeka are N na taekinna nakoimi, bwa a mwaiti i buakomi aika a moana ukoukoran te koora, te tirewa, ao [a]aeka n tano aika a kakawaki, aika tanon te aba aio, ae te [b]aba ni berita nakoimi ma kanoami, ae moan te rawata iaon te aba aio.

13 Ao e kukurei nanon teuare ana bwai bwaai ma ni kakabwaiaingkami, ngkai a reke iroumi kaubwai aika a mwaiti; ma ngkami iai i buakomi aika a reke irouia kaubwai aika a mwaiti riki nakoia tarimi ao e [a]rikirake te kamoamoa inanomi, ao kam bonotaninga ma ni karietatai atuumi ibukin bobuakan ami kunnikai, ao kam a bwainikirinia tarimi ngkai kam taku inanomi bwa kam rietata riki nakoia.

14 Ao ngkai, tariu n ami kaantaninga, kam taku bwa e na kukurei nanon te Atua iroumi ni karaoan aio? Taraia, I tuangingkami bwa, E aki. Ma e na karekei kaimi, ao ngkana kam teimatoa ni karaoi bwaai aikai ao e na waekoa n roko i aomi ana moti.

15 O teraa ngke e kona ni kaota korakorana ni koroiko, ao ngkana e taraiko ao ko na riki n aiaron te bubu n tano!

16 O tera ngke e kona ni katokiko man te bure ao te mwakuri ae e ribaki. Ao tera ngke kam kona n ongeaba n taekan ana tua, ao n aki kariaia [a]kamoamoan nanomi bwa e na kamatei tamneimi!

17 Kabotauiia tarimi ma ngkami, ao iraorao mangaia ni kabane ao akoia ni [a]kaubwaimi, bwa [b]a aonga ni kaubwai n aiaromi.

18 Ma i mwaain ae kam ukoukora te [a]kaubwai, ao kam na ukoukora moa [b]uean te Atua.

19 Ao ngkana e a tia n reke ami koaua i nanon Kristo ao a na reke iroumi taian kaubwai, ngkana kam ukoukori; ao ngkana kam ukoukori ibukin [a]karaoan ae raoiroi—ni karekei kunnikaia aika akea karabaia, ao ni kamwarakeia aika a baki, ao ni kaotinakoia aika a tautaekanaki man te tautaekanaki, ao n anga te ibuobuoki nakoia aoraki ma aika a ikoaki.

20 Ao ngkai, tariu, I a tia n taetae nakoimi ni kaineti ma te kamoamoa; ao ngkami aika kam a tia ni kaikoakia kaain rarikimi, ao ni

10 *b* 2Nib. 9:44.
11 *a* 2Nib. 25:4; 31:2–3.
12 *a* 1Nib. 18:25; Erem. 6:9–11; Ita 10:23.
b 1Nib. 2:20.
BK Te Aba ni Berita.
13 *a* Moom. 8:35–39.
16 *a* BK Kamoamoa.
17 *a* BK Angabwai; Kamweraoi.
b 4Nib. 1:3.
18 *a* 1Uea 3:11–13; Mar. 10:17–27; 2Nib. 26:31; R&B 6:7.
BK Taian Kaubwai.
b Ruka 12:22–31.
19 *a* Mot. 4:26.

bwainikiriniia ibukin te kamoamoa inanomi, ni bwaai ake e a tia n anganingkami te Atua, teraa ami taeka iai?

21 N ami kaantaninga a na ribaki bwaai aikai iroun teuare karikiia aomata ni kabane? Ao titebo kakawakin temanna imatana n aiaron kakawakin are temanna. Ao a bane n riki n iriko ni kabane man te bubun tano; ao titebo bukin karikaia ni kabane, bwa a na kaawakin ana [a]tua ao n neboia n aki toki.

22 Ao ngkai N nang motika taekinan te kamoamoa nakoimi. Ao ngke arona bwa N na aki taetae nakoimi n taekina te bure ae rawawata riki, ao e na rang ni kukurei nanou iroumi.

23 Ma I karawawataki n ana taeka te Atua ibukin ami bure aika a rawawata riki. Ma taraia, e taku te Uea: E rikirake karaoan te bure irouia te botanaomata aio; a aki ataa kanoan koroboki aika tabu, bwa a kabanei aia tai ni karaoi mwakuri ni kabekaau, ibukin bwaai ake a tia ni koreaki man taekan Tawita, ma natina are Toromon.

24 Taraia, e taku te Uea, e koaua bwa a mwaiti [a]buuia ma aia kinano Tawita ma [b]Toromon, ae te mwakuri ae bati n ribaki imatau.

25 Mangaia ae e taku te Uea, I a tia ni kairia te botanaomata aio mai Ierutarem, ni mwaakan baiu, bwa I aonga ni kona ni karikirakea te mwanga ae [a]raoiroi man kanoan Iotebwa ibukiu.

26 Mangaia ae Ngai ae te Uea ae te Atua, I aki tangiriia te botanaomata aio bwa a na katotong bwaai ake a karaoi aomata ake ngkoa.

27 Mangaia ae kam na kakauongo nakoiu tariu, ao ongo n ana taeka te Uea: Bwa a na akea te mwaane i buakomi ae e na raka mwaitin buuna nakon [a]temanna; ke ni iai ana kinano;

28 Bwa Ngai ae te Uea ae te Atua, e kukurei nanou n [a]itiakiia aine. Ao mwakuri ni kabekaau a ribaki imatau; aikai ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka.

29 Mangaia ae a na kaawakin au tua te botanaomata aio, n aron ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka, ke e na [a]karekeaki kain te aba ibukin aki ongeabaia.

30 Bwa e taku aia Uea Taanga ni Buaka, ngkana e riai bwa N na karikirakea [a]mwaitia au botanaomata ao N na tuatua nakoia au botanaomata, ma i mwaain ae I karaoa aio ao a riai n ongeaba ni bwaai aikai.

31 Bwa taraia, Ngai ae te Uea, I a tia n noorii man ongo tangiia natiu aine mai buakoia au

21 *a* R&B 11:20; Abe. 3:25–26.
24 *a* 1Uea 11:1; Neem. 13:25–27.
b 1Uea 11:1–3; Etira 9:1–2; R&B 132:38–39.
25 *a* KB 49:22–26; Amota 5:15; 2Nib. 3:5; Aram. 26:36. BK Riaai, Taman Nibwaai.
27 *a* R&B 42:22; 49:16. BK Mare.
28 *a* BK Maiuakinan te Itiaki.
29 *a* Ita 2:8–12.
30 *a* Maraki 2:15; R&B 132:61–66.

botanaomata i Ierutarem, eng, ao n aaba nako ake a maeka iai au botanaomata, ibukin aia buakaka ma aia mwakuri aika a ribaki buuia.

32 E taku ana taeka aia Uea Taanga ni Buaka, I aki tangiria bwa N na manga ongo tangiia naati aine man te botanaomata aio, ake I kairia nako mai Ierutarem, bwa a na tangitang ibukin aia mwakuri mwaanen te botanaomata aio, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

33 Bwa a na aki kairia nako naati aine te botanaomata aio ngkai a ongeaba, bwa ngkana a karaoia ao N na anganiia te rekenikai ae rawawata nakoia, n irianna n te mate; bwa a na aki karaoi mwakuri ni [a]kabekaau, n aron ake ngkoa, ao aikai ake e taekin aia Uea Taanga ni Buaka.

34 Ao taraia ngkai tariu aika kam tangiraki, kam ataia bwa e a tia n anganaki tua aikai tamara ae Riaai; mangaia ae kam a bon ataia mai i mwaina; ao a na korakora reken kaimi; ngkai kam a tia ni karaoi bwai aika kam riai n aki karaoi.

35 Taraia kam a tia ni karaoi bure aika a [a]rawawata riki nakon ake a karaoi tarira aika Reimwanaite. Kam a tia n uru nanoia buumi aika a raraoi, ao ni kaakea karineami irouia natimi, ibukin ami katoto nakoia aika a aki raraoi; ao a waerake tangin nanoia iroumi nakon te Atua. Ao ibukin matoan ana taeka te Atua, ake a riki n roko ibukimi, ao a mwaiti naano aika a na toki, ao a na kananoaki ikoakiia.

MWAKORO 3

E na reke irouia aika a itiaki nanoia ana taeka te Atua—E korakora riki raoiroia Reimwanaite nakoia Nibwaite—Iakobwa e kauring ni kaitara te wenenibure, te uarao, ao bure ni kabane. Uakaan ma ririki aika 544–421 I.K.

Bwa taraia, Ngai ae Iakobwa, N na taetae nakoimi aika a itiaki nanomi. Onimakina te Atua ma te nano ae matoatoa, ao tataro nakoina ma te onimaki ae korakora, ao e na kabebeteko i nanon am tai n rawawata, ao e na tei ibukim, ao e na katuaeia akana kataia n tiringko.

2 O ngkami ni kabane aika a itiaki nanomi, tabeki atuumi ao butimwaea ana taeka te Atua ae tamaroa, ao kanuaiko n ana tangira; bwa kam na kona ni karaoia, ngkana a [a]matoatoa nanomi, n aki toki.

3 Ma, a na reke kaimi, a na reke kaimi aika a aki itiaki nanomi, aika a [a]kammaira n te bong aio imatan te Atua, bwa ngkana kam aki rairinanomi ao e na karekeaki kain te aba aio ibukimi; ao Reimwanaite aika a aki korakora kammairaia nakoimi, ma a bon

33*a* BK Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Wenenibure ae Aki Riai.

35*a* Iakob. 3:5–7.

3 2*a* Aram. 57:26–27.

3*a* BK Kammaira.

[b]karekeaki naba kaia, a na ekinakoingkami ni karokoa matemi.

4 Ao e na waekoa n roko te tai aio, ma ngkana kam aki rairinanomi ao a na anai aban rikimi, ao e na [a]kairia nako aika a raoiroi te Uea ae te Atua mai i buakomi.

5 Taraia, a raoiroi riki Reimwanaite ake tarimi, ake kam ribaia ngkoa ibukin kammairaia ma te kamaraia are reke nakon kunia; ngkai a aki [a]mwaninga ana tua te Uea, are a anganaki tamara—are e na ti temanna buuia, ao a na akea aia kinano, ao a na akea te mwakuri ni kabekaau ae a na karaoia.

6 Ao ngkai, a kamatoa kaawakinan te tua aio; ngaia ae ngkai a ongeaba, ni kaawakina te tua aio, ao e na aki tiringia te Uea ae te Atua, ma e na [a]nanoangaia; ao e na roko te bong are a na riki iai bwa aomata aika a kakabwaiaki.

7 Taraia, mwaanenumwa a [a]tangiriia buuia, ao ainenumwa a tangiriia buuia; mwaanenumwa ma ainenumwa a tangiriia natiia; ao e a reke aki onimakinakimi ma ribakimi irouia ibukin buakakaia aia bakatibu; mangaia ae ko tamaroa riki ngkoe n nakoia, i matan te Tia Karikibwai ae e korakora?

8 O tariu, I raraoma bwa ngkana kam aki rairinanomi man ami bure ao a na mainaina riki kuniia nakoimi, n te tai are kam na uaaia ni kairaki iai nako matan ana kaintokanuea te Atua.

9 Mangaia ae I anganingkami te tua aio, ae ana taeka te Atua, bwa kam na katoka ribakia iroumi ibukin bwatabwatan kuniia; ke n ribaia ibukin kammairaia; ma kam na riai moa n uring oin kammairami, ao n uringnga ae reke kammairaia mai irouia aia bakatibu.

10 Mangaia ae kam na uringia [a]natimi, n aron karawawatan nanoia n te katoto are kam a tia ni kateia nakoia; ao n uringnga naba, ae kam kona ni karekea te rekenikai nakoia natimi, man kammairami, ni uota kamaunakia natimi, ao a na katokaki aia bure iaon atuumi n te kabanea ni bong.

11 O tariu, ongeaba nakon au taeka; kakatauraoi rabwatami ma tamneimi; ioioi rabwatami bwa kam aonga n [a]uti man te matu ni mate; ao kabwarai ngkami man marakin [b]moone bwa kam aonga n aki riki bwa ana [c]anera te riaboro, aika a na kaeaki nakon te nei n ai ma te karaanga n ai ae te kauatai ni [d]mate.

12 Ao Ngai ae Iakobwa, I a taekin bwaai aika a mwaiti nakoia ana botanaomata Nibwaai, n tuatua bwa a na aki [a]wenenibure ma ni [b]uarao, ke ni karaoi

3 *b* 1Nib. 12:23.
4 *a* Omi. 1:5–7, 12–13.
5 *a* Iakob. 2:35.
6 *a* 2Nib. 4:3, 6–7; Erem. 15:10–13.
7 *a* BK Tangira; Te Utu.
10 *a* BK Ataei.
11 *a* Aram. 5:6–9.
b BK Moone.
c 2Nib. 9:8–9.
d BK Mate n Tamnei.
12 *a* BK Wenenibure.
b BK Buakaka, Buakakaia; Nano ni Kaibwabwaru.

aeka ni bure nako, man n tuangiia bwaai aika a na riki nakoia ngkana a karaoi.

13 Ao aikai katebubuan rongorongon bwaai aika a riki nakoia aomata aikai, ao ngkai a moanna ni korakora mwaitia, ao a aki kona ni bane ni koreaki iaon [a]bwaatua aikai; ma a mwaiti rongorongoia aika a koreaki iaon bwaatua ake a bubura, ma aia bubuaka, ma aia itabaraara, ma aia tautaeka aia uea.

14 Aranaki bwaatua aikai bwa ana bwaatua Iakobwa, ao a karaoaki ni bain Nibwaai. Ao I a motika ikai taekan bwaai aikai.

MWAKORO 4

A bane n neboa te Tama burabeti ni kabane n aran te Kristo—Ti te arona ana anga karea Aberaam ngke e na tiringa Itaaka ma ana karea te Atua ngke anga Ana Rikitemanna—A na reitaki aomata ma te Atua rinanon te Mwakuri ni Kamaiu—Iutaia a na aki butimwaea te atibu are aan te kateitei. Uakaan ma ririki aika 544–421 I.K.

Taraia ngkai, e na koro bukina bwa Ngai ae Iakobwa, I a tia ni beku mwaaka ni kabwarabwara nakoia au botanaomata, (ao I aki kona ni koroi ni kabane kanoan au taeka, ibukin kaangaangan korean ara taeka iaon taian bwaatua) ao ti ataia bwa taeka ni kabane ake ti koroi iaon taian bwaatua a na teimatoa.

2 Ma a na bua ni kabane bwaai ake ti aki koroi i aon taian bwaatua ma ni mauna nako; ma ti kona ni koroi taeka tabeua i aon taian bwaatua, are a na kona iai natira ma tarira aika a tangiraki ni karekea mai iai ataan taekara teutana, ke taekaia aia bakatibu—

3 Ao ti kimwareirei ni karaoan te bwai aio; te botumwaaka ni beku ni koroi taeka iaon taian bwaatua, ma te kaantaninga bwa a na butimwaei tarira aika a tangiraki ma natia ma te kaitau inanoia, ao a na reiakin n te kimwareirei n tiaki te rawawata, ke n te aki rau n nano, n ongo taekaia aia moan kaaro.

4 Bwa bon aio bukin korean bwaai aikai, bwa a na ataia ae ti [a]ataa taekan Kristo, ao ti kariaria rokon mimitongina i nanon bubua n ririki i mwaain rokona; ao tiaki ti ngaira aika ti kariaria rokon mimitongina, ma [b]burabeti aika a tabu ni kabane ake a maiu imwaira.

5 Taraia, a kakoaua Kristo ao a [a]neboa te Tama n arana, ao ti neboa naba te Tama n arana. Ao ibukin aio are ti kaawakina iai ana [b]tua Mote, bwa e [c]buoki tamneira ma rabwatara ni kairia nakoina; ao e a tia n tabuaki ibukin karaoan ae raoiroi iroura ibukin te waki aio, n aron are a tia n taekinaki nakon Aberaam i

13 *a* 1Nib. 19:1–4; Iakob. 1:1–4.
4 4 *a* BK Iesu Kristo.
b Ruka 24:25–27; Iakob. 7:11; Mot. 13:33–35; R&B 20:26.
5 *a* Mote 5:8.
b 2Nib. 25:24; Iarom 1:11; Mot. 13:27, 30; Aram. 25:15–16.
BK Ana Tua Mote.
c Kara. 3:24.

nanon te rereua bwa e na ongeaba nakon ana tuatua te Atua ao e na anga natina ae Itaaka, are ti te arona ma te Atua ngke e anga [d]Natina are Te Rikitemanna.

6 Mangaia ae ti ukoukori kanoan aia taeka burabeti, ao a mwaiti kaotioti ma tamnein [a]taeka ni burabeti; ao n nooran [b]kakoaua aikai ao e a reke iroura te kaantaninga, ao a aki kai kamwaeaki ara onimaki, ao ti a kona n [c]tuatua n [d]aran Iesu ao a na iri ara taeka taian aroka, ke taian maunga, ke naon marawa.

7 E ngae n anne ao e a kaoti [a]mamaarara nakoira te Uea ae te Atua bwa ti aonga n ataia bwa bon man ana akoi, ao man ruona nakoia kaain te aonaba are a reke iai iroura te mwaaka ni karaoi bwaai aikai.

8 Taraia, a korakora ma ni kamimi ana mwakuri te Uea. E [a]kaangaanga reken te atatai ibukin aan ana [b]mwakuri aika a raba; ao e aki kona te aomata n atai aron ana mwakuri nako. Ao akea te aomata ae kona n [c]atai kanoan ana [d]mwakuri ma ti ngkana a kaotaki nakoina; ngaia are, taari, tai tannako man taian kaotioti aika mai iroun te Atua.

9 Bwa taraia, e riki te [a]aomata nako aon te aonaba ni mwaakan ana [b]taeka, ae te aonaba are karikaki ni mwaakan ana taeka. Mangaia ae ngkana e kona te Atua ni karika te aonaba man ana taeka, ao n riki te aomata n ana taeka, bukin teraa ngkai e na aki kona n tautaekana te [c]aonaba, ke bwaai ake e a tia ni kariki ni baina ake a mena iaona, n aron nanona ma kukureina?

10 Mangaia ae tariu, kam na tai [a]kaeta te Uea, ma kam na ongeaba n taian reirei mai irouna. Bwa taraia, kam ataia ae e reirei ma te [b]wanawana, ma te tuaraoi, ma te nanoanga ae korakora, n ana taeka ni kabane.

11 Mangaia ae tariu aika kam tangiraki, kam na raoiakinaki nakoina rinanon te [a]mwakuri ni kamaiu iroun Kristo, ae Natina ae Te [b]Rikitemanna, bwa kam aonga ni karekea te [c]mangauti, n aron mwaakan te mangauti mai iroun Kristo, ao kam na riki bwa ana [d]moan uaa Kristo nakon te Atua, n tia ni karekea te onimaki ma te kaantaninga ae tamaroa man te mimitong are irouna i mwain rokona nakon te aonaba n rabwata.

5 *d* KB 22:1–14; Ioane 3:16–18. BK Rikitemanna.
6 *a* BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.
b BK Tia Kakoaua.
c BK Te Mwaaka.
d Mwak. 3:6–16; 3Nib. 8:1.
7 *a* Ita 12:27.
8 *a* Rom 11:33–36.
b R&B 19:10; 76:114. BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
c 1Korin. 2:9–16; Aram. 26:21–22. BK Atatai.
d Itaia 55:8–9.
9 *a* Moom. 9:17; Mote 1:32.
b BK Karika, Kariki Bwai; Te Aomata, Aomata.
c Erem. 12:8–17.
10 *a* 2Nib. 9:28–29; Aram. 37:12, 37; R&B 3:4, 13.
b BK Atai Bwai ni Kabane; Wanawana.
11 *a* BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
b Ebe. 5:9.
c BK Mangauti.
d Mot. 15:21–23; 18:9; Aram. 40:16–21.

12 Ao ngkai ngkami aika kam tangiraki, kam na tai miimi ngkai I tuangkami bwaai aikai; bwa e aera ngkai ti na aki [a]taekina ana mwakuri ni kamaiu Kristo, ao ni karekea kororaoin taekana, ao ni karekea naba taekan te mangauti ma te aonaba n taai aika a na roko?

13 Taraia, tariu, ane e na taetae ni burabeti, ke e taetae ni burabeti bwa aonga n oota iai aomata ni kabane; bwa e taekina te koaua te [a]Tamnei ao e aki kewe. Mangaia ae ke taekin bwaai [b]ngkai, ma aika a na roko; mangaia ae a [c]kamatataaki bwaai aikai nakoira, ibukin kamaiuan tamneira. Ma taraia, tiaki ti ngaira taan kakoauai bwaai aikai; bwa e a tia naba te Atua n taetae nakoia burabeti ni kawai.

14 Bwa taraia, Iutaia bon aomata aika a [a]bonotaninga; ao a [b]aki kakoauai taeka aika mataata, ao a tiringiia burabeti, ao a ukoukori bwaai aika a aki atai nanoia. Mangaia ae ibukin [c]matakia, ae te mataki ae reke man taraan bwaai aika akea manenaia, ao a na riai ni bwaka; bwa e a tia n anaa ana oota te Atua mai irouia, ao e a anganiia bwaai aika a mwaiti aika a [d]aki kona n oota iai, ngkai a tangiri, ao e karaoia te Atua ngkai a tangiria, bwa aonga ni bwaka.

15 Ao ngkai, Ngai ae Iakobwa, I a kairaki iroun te Tamnei bwa N na taetae ni burabeti; bwa I kona n noori n aron ana kairi te Tamnei are mena inanou, bwa ni [a]bwakaia Iutaia ao e na [b]aki butimwaea te [c]atibu are a kona ni katei aia kateitei aika a matoatoa.

16 Ma taraia, n aron are taekinaki i nanon koroboki aika tabu, e na riki ni korakora te [a]atibu aio, ao te kabanea, ao aan te [b]kateitei ni koaua, are a na kateitei iaona Iutaia.

17 Ao ngkai, ngkami aika tangiraki e na kanga ni kona ni kateitei i aona ma ni karikiia bwa maninginingin aia kateitei [a]i mwin aki butimwaean an te kateitei ni koaua?

18 Taraia tariu aika kam tangiraki, N na kabwaranakoa te bwai ae kamimi aio nakoimi; ngkana I aki ioioaki man matoatoau n te tamnei ma ni bwaka ibukin korakoran rawawatau ibukimi.

MWAKORO 5

Iakobwa e taekin ana taeka Tinoti ni kabootau aika a kaineti ma taekaia kaai oriwa aika a manana ma aika a moaanti—A kabootauaki ma Iteraera ao Tientaire—A kaman kaotaki kanikina ibukin kamaenakoan ma ikotan Iteraera—A kananonaaki

12 *a* 2Nib. 25:26.
13 *a* BK Tamnei ae Raoiroi; Te Koaua.
b R&B 93:24.
c Aram. 13:23.
14 *a* Mat. 23:37–38; 2Nib. 25:2.
b 2Korin. 11:3; 1Nib. 19:7; 2Nib. 33:2.
c Itaia 44:18; Rom 11:25.
d 2Nib. 25:1–2.
15 *a* Itaia 8:13–15; 1Korin. 1:23; 2Nib. 18:13–15.
b 1Nib. 10:11.
c BK Atibun te Maninganinga; Bwa.
16 *a* TAre. 118:22–23.
b Itaia 28:16; Erem. 5:12.
17 *a* Mat. 19:30; R&B 29:30.

Nibwaite ma Reimwanaite ao te bata are Iteraera ni kabane—A na katomaki tientaire ma Iteraera—N tokina ao e na kabuekaki te nne ni kurebe. Uakaan ma ririki aika 544–421 I.K.

Tariu, taraia, kam aki uringa warekan ana taeka te burabeti ae [a]Tinoti, ngke e taetae nakon te bata are Iteraera, ni kangai:

2 Ongora, O ngkoe ae te bata are Iteraera, ao ongo n au taeka, ae ana burabeti te Uea.

3 Bwa taraia, e taku ana taeka te Uea, N na kabootauko, O ngkoe ae te bata are [a]Iteraera, ma te [b]kai te oriwa ae manana, ae e tabekia te aomata man ribanaia ni kamwarakea n ana [c]nne ni kurebe; ao e bwebwerake, ao e a kara, ao e a moanna ni [d]mka.

4 Ao e koro bukina bwa e nako n noria te tia ununiki, ao e nori bwa e a moanna ni mka arokana ae te oriwa; ao e taku: N na koroi mwangana aika mka, ao ni kekena rarikina, ao ni kamwarakea, bwa e aonga ni bwebwe mwanga aika a uarereke man ububu, ao n aki mate.

5 E koro bukina bwa e waaki ni koroi mwangana aika a mka, ao e kekena rarikina, ao e kamwarakea n aron are taku bwa e na karaoia.

6 Ao e koro bukina bwa i mwin tabeua te bong ao e a nori mwanga tabeua aika a uarereke man ububu n riki; ma taraia, oin mwangangana a moanna ni mate.

7 Ao e koro bukina bwa e nora aio te tia uniuniki, ao e taku nakon ana tia mwakuri: E taonaki nanou n te rawawata ngkai e nang mate arokau aio; mangaia ae nako otoi mwangan te kai te oriwa ae riki n [a]aki akaaka, ao uoti nakoiu; ao ti na otoi taian mwanga aika a mate aikai, ao ti na karenakoi nakon te ai bwa aonga ni bue.

8 Ao taraia, e taku ana taeka Uean te onaroka ni kurebe, N na anai mwanga aika bwebwerake aikai aika a uarereke ma n ububu ao N na katomai ma kai nako ake I kan katomai mangaia; ao e aoria bwa ngkana e mate wakaan te kai aio ao I kona n ana uaana ibukiu, mangaia ae N na anai mwangangana aika a uarereke man ububu ao N na katomai ma are I taku inanou.

9 Anai mwangan te kai te oriwa ae riki n aki akaaka, ao katomai, n [a]onei mwin taian mwanga; ao N na karenakoi mwanga ake I a tia n otoi nako nanon te ai ni kabueki, bwa aonga n aki kamangeangea aon au nne ni kurebe.

10 Ao e koro bukina bwa e waaki ana tia mwakuri Uean te nne ni kurebe ni karaoi bwaai ake e tuangaki iroun Uean te nne ni kurebe bwa e na karaoi, ao e katomai mwangan te kai te oriwa are riki n [a]aki akaaka.

5 1 *a* BK Tinoti.
3 *a* Etek. 36:8.
BK Iteraera.
b Rom 11:17–24.
BK Te Kai te Oriwa.
c R&B 101:44.
BK Ana nne ni kurebe te Uea.
d BK Kitanan te Koaua.
7 *a* Rom 11:17, 24.
9 *a* Rom 1:13.
10 *a* BK Tientaire.

11 Ao e anga ana taeka Uean te nne ni kurebe bwa e na kenaki rarikina, ao ni koreaki mwangana aika a mka, ao ni kamwarakeaki, ao e taku nakon ana tia mwakuri: E rawawata nanou ngkai e na mate te kai aio; mangaia ae I a karaoa aio bwa I aonga n reita maiun wakaana bwa e aonga n aki mate, ao N na kateimatoa ibukiu, I a tia ni karaoa aio.

12 Mangaia ae waakina am mwakuri; tararua te kai, kamwarakea, n aron are I tuangko.

13 Ao N na katikui n te [a]tabo ae kaokoroaki i nanon au nne ni kurebe, n aron are I taku inanou, ao e aki kakawaki aio nakoim; ao I karaoa aio ni kateimatoa n aron oin nanou mwangan te kai aio ni koaua; ao bwa I aonga ni kona ni kaawakin uaana ibukiu i mwin te tai; bwa e rawawata nanou ngkana e mate te kai aio ma uaana.

14 Ao e koro bukina ao e waaki Uean te nne ni kurebe, ao e karabai mwangan te kai te oriwa are e manana ae e unikaki n te tabo ae kaokoroaki i nanon te nne ni kurebe, tabeua n te tabo teuana ao tabeua n tabo riki tabeua, n aron nanona ma kukureina.

15 Ao e koro bukina bwa e maan i mwin aio, ao e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Nako mai bwa ti na nako ni kawara te nne ni kurebe, bwa ti na mwakuri i nanona.

16 Ao e koro bukina bwa a nako Uean te nne ni kurebe ma ana tia mwakuri nakon te nne ni kurebe bwa a na mwakuri. Ao e koro bukina bwa e taku te tia mwakuri nakon ana toka: Taraia, tanimai; noora te kai.

17 Ao e koro bukina bwa e taratara Uean te nne ni kurebe ao e noora te kai are a kanimwaki nako iai mwangan te kai te oriwa are e riki n aki akaaka; e a bon maiu raoi ao ni kariki [a]uaa. Ao e nooria bwa e tamaroa; ao titebo uaana ma bon oin uaana.

18 Ao e taku nakon te tia mwakuri: Taraia, e a reke te ran nakon taian mwanga aika a oteaki man te kai te oriwa ae riki n aki akaaka man te wakaa, ao e a reke naba te korakora man te wakaa; ao ngkai e mwaiti te korakora are e reke man te wakaa ao a kariki uaa aika a tamaroa mwanga aika a reke man te kai te oriwa ae riki n aki akaaka. Ngke arona bwa ti aki katomai mwanga aikai, ao e na tia ni mate te kai. Ao ngkai, taraia, a mwaiti uaa n roko n tain te tai, aika a riki man te kai; aika uaa aika N na kona ni kawakin bon ibukiu i mwin te tai.

19 Ao e koro bukina bwa e taku Uean te nne ni kurebe nakon te tia mwakuri: Nakomai bwa ti na nako tabon te nne ni kurebe are raroa, man nooria ngkana a aki naba kariki uaa aika mwaiti oin mwangan te kai, bwa I aonga ni kona ni kawakin uaana ibukiu i mwin te tai.

20 Ao e koro bukina bwa a nakon te tabo are e karabaki iai mwangan te kai iroun te toka,

13*a* 1Nib. 10:12.

17*a* Ioane 15:16.

ao e taku nakon ana tia mwakuri: Nori aikai; ao e noria bwa a mwaiti uaan te [a]moan mwanga; ao e noria bwa e tamaroa. Ao e taku nakon te tia mwakuri: Anai uaana, ao kawakin ibukiu i mwin te tai; ao e taku, taraia, e a maan au tai n ribanaia, ao e a tia ni kariki uaa aika a mwaiti.

21 Ao e koro bukina bwa e taku te tia mwakuri nakon ana toka: Bukin tera ngkai ko unika te kai aio ikai, ke te mwanga aio? Bwa taraia, bon te tabo ae aki maiu tanona mai buakon aon te nne ni kurebe.

22 Ao e taku Uean te nne ni kurebe nakoina: Ko na tai reireiai arou; I ataia bwa bon te tabo ae aki maiu tanona; mangaia ae I kangai nakoim, I a tia n ribanaia n te tai ae maan, ao ko a tia n nooria bwa a mwaiti uaana aika a riki.

23 Ao e koro bukina bwa e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Nora arei; I a tia n unika te mwanga teuana ikekei; ao ko ataia bwa e aki maiu riki te tano arei nakon are te moan. Ma tara te kai. I a tia n ribanaia n te tai ae maan, ao a mwaiti uaana aika a tia n riki; mangaia ae rikoi, ao kawakin ibukin tain te aki kariki ua, bwa I aonga ni kawakinna ibukiu.

24 Ao e koro bukina bwa e a manga taku riki Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Tara aio, ao nora te [a]mwanga riki teuana, are I a tia n unikia; ao taraia I a tia naba n ribanaia, ao e a tia ni kariki uaa.

25 Ao e taku nakon te tia mwakuri: Taraa aio ao noora te kabanea ni kai. Taraia, I a tia n unika aio n te tabo ae [a]maiu tanona; ao I a tia n ribanaia n te tai ae maan, ao ti teuana mwakorona ae kariki uaa aika a tamaroa, ao mwakorona are [b]teuana e kariki uaa aika a uarereke; taraia, I a tia n ribana te kai aio n aron are I karaoia nakon taian kai ake tabeua.

26 Ao e koro bukina bwa e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Otoi taian mwanga ake a aki kariki [a]uaa aika a tamaroa, ao karenakoi nako nanon te ai.

27 Ma taraia, e taku te tia mwakuri nakoina: E riai bwa ti na ti koroi mwanga ake a mate, ao ti na kamwarakei riki teutana, ao a na bae ni kariki uaa aika a tamaroa ibukim, ao ko na kona ni kawakin n tain te aki kariki uaa.

28 Ao e koro bukina bwa a uaaia Uean te nne ni kurebe ma te tia mwakuri n ribanai uaan kaai ni kabane i nanon te nne ni kurebe.

29 Ao e koro bukina bwa e maan i mwin aio ao e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana [a]tia mwakuri: Nakomai, bwa ti na nako ni mwakuri i nanon te nne ni kurebe. Bwa taraia e a kaan te [b]tai, ao

20 *a* Iakob. 5:39.
24 *a* Etek. 17:22–24; Aram. 16:17; 3Nib. 15:21–24.
25 *a* 1Nib. 2:20.
b 3Nib. 10:12–13.
26 *a* Mat. 7:15–20; Aram. 5:36; R&B 97:7.
29 *a* R&B 101:55; 103:21.
b BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.

e nang roko te [c]toki; mangaia ae N na riai ni kaawakin uaa ibukiu n tain te aki kariki uaa.

30 Ao e koro bukina bwa a nako Uean te nne ni kurebe ma te tia mwakuri nakon te nne ni kurebe; ao a roko n te kai are e tia n oteaki mwangana ni koaua ao a kanimwaki i aona mwanga man te kai ae riki n aki akaaka ao taraia a [a]mwaiti uaanikai i aona.

31 Ao e koro bukina bwa e katoong uaana tabeua Uean te nne ni kurebe, n aekaia nako aika a mwaiti. Ao e taku Uean te nne ni kurebe: Taraia, e a maan te tai are ti riribana iai te kai aio, ao I a tia ni kakawakin uaa aika a mwaiti ibukiu n tain te aki kariki uaa.

32 Ma taraia, n te tai aio ao e a mwaiti riki uaana, ao [a]akea mai buakoia ae tamaroa. Ao taraia, a mwaiti aekan uaanikai aika a buakaka mai iai; ao akea te bwai ae e na reke mai iai ibukiu, e ngae ngke I a tia ni kabanea au tai iaona, ao e rawawata nanou ngkai e nang mate te kai aio.

33 Ao e taku Uean te nne ni kurebe nakon te tia mwakuri: Teraa ae ti na karaoia nakon te kai, bwa ti aonga ni kona ni manga kaawakin uaana ibukiu n tain te aki kariki uaa?

34 Ao e taku te tia mwakuri nakon te toka: Taraia, ngkai ko kanim mwanga man te kai te oriwa ae riki n aki akaaka ao a kamaiua te wakaa, ao a reke maiuia ao aikoa mate; mangaia ae ko noria bwa a tamaroa.

35 Ao e koro bukina bwa e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Akea kabwaiau man te kai, ao akea naba kabwaiau man taian wakaa ngkana a teimatoa n anganai uaanikai aika a bubuaka.

36 Ma e ngae n anne, I ataia bwa a tamaroa taian wakaa, ao I ibukin oin au kantaninga I a tia ni kawakinia; ao ibukina bwa e bati korakoraia ao a karika uaanikai aika a tamaroa man taian mwanga aika a reke man mwanga aika a riki n aki akaaka.

37 Ma taraia, a rikirake taian mwanga [a]riaon ana kona te wakaa; ao ngkai e a riao rikirakeia taian mwanga nakon te wakaa ao a kariki uaanikai aika a bubuaka; ao ngkai a riki uaanikai aika a bubuaka i aona ao e a moanna ni mate; e aki maan ao e na mka, ao e na karenakoaki nako nanon te ai, ma i mwaain aio ao ti riai ni karaoa are ti kona ibukina bwa e aonga ni maiu.

38 Ao e koro bukina bwa e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Ti a nako nakon mwakoron te nne ni kurebe aika a raraoi, n noria bwa a kariki uanikai aika a bubuaka mwangan te kai ae ribanaki ke aki.

39 Ao e koro bukina bwa a nakon mwakoron te nne ni kurebe ae e raroa. Ao e koro bukina bwa a noria bwa a moanna naba

29 *c* 2Nib. 30:10; Iakob. 6:2.
30 *a* BK Kitanan te Koaua.
32 *a* IT—R 1:19.
37 *a* R&B 45:28–30.

ni bubuaka uaan taian mwanga man te kai ae ribanaki; eng, te [a]moan, te kauoua, ao taian kabanea n uanikai; ao a bane ni bubuaka.

40 Ao a [a]taonaki mwangan te kai aika a raoiroi ake a kariki uaanikai aika a tamaroa, n uaanikai aika a bubuaka, n te aro ae e mwau man ni mate te mwanga arei.

41 Ao e koro bukina bwa e a tang Uean te nne ni kurebe, ao e taku nakon te tia mwakuri: [a]Teraa are N na kona n tia ni karaoia ibukin au nne ni kurebe?

42 Taraia, I ataia bwa a bane ni buakaka uaanikai ni kabane i nanon te nne ni kurebe, ma ti aikai aika a aki. Ao ngkai mwanga ake a tia ngkoa ni kariki uaanikai aika a tamaroa, a riki naba ni buakaka; ao ngkai akea bonganaia kai ni kabane i nanon au nne ni kurebe, ma ti bonganaia riki bwa kanan te ai, ao a teweaki nako nanon te ai.

43 Ao noora te kabane ni uaanikai aio, ae e a tia n rai, I a tia n unikia n te tano ae [a]maiu; eng, ae te tabo ae maiu riki nakon aonon nako au nne ni kurebe.

44 Ao ko noria naba bwa I a tia ni koroi aroka ni kabane ake a [a]riki iaon te tano aio, bwa I aonga n unika te kai aio n te tabo anne.

45 Ao ko noria bwa e kariki uaanikai aika a tamaroa mwakorona teuana, ao mwakorona teuana e kariki uaanikai aika a bubuaka; ao ngkai I aki otoi mwanga akekei ma ni karenakoi nako nanon te ai, taraia, e eweka aon te mwanga ae tamaroa ao e riki ni mate iai.

46 Ao ngkai, taraia, e ngae ngke I a tia ni kakorakorai n tararua au nne ni kurebe, ao a bon riki ni buakaka kaai ake I uniki i nanona, ao a aki kariki uaanikai aika a tamaroa; ao I a tia ni baireia bwa N na kaawakin, ake N na kona ni kaawakin uaaia ibukiu n tain te aki kariki uaa. Ma taraia, a riki n ai aroia kai oriwa aika a riki n aki akaaka, ao ai akea bonganaia ma ti te koreaki ao te [a]karenakoaki nako nanon te ai; ao e nanokawaki nanou ngkai a nang mate.

47 Ma a na tera riki are N na kona n tia ni karaoia i nanon au nne ni kurebe? I a tia n taningarotia au mwakuri, ke n aki ribanai raoi? Tiaki te koaua aio, I a bon tia n ribanaia raoi, ao I a tia ni kekena rarikina, ao ni koroi mwanga aika a mate, ao ni kamwarakea; ao I a tia ni [a]kamarurungai ni mwakuri man te ingabong ni karokoa te [b]bong. Ao e rawawata nanou ngkai e riai bwa N na koroi kai ni kabane i nanon au nne ni kurebe, ao ni karenakoi nako nanon te ai bwa a na kabuekaki. Antai ae kabuakaka nanon au nne ni kurebe?

48 Ao e koro bukina bwa e taku te tia mwakuri nakon ana toka:

39 *a* Iakob. 5:20, 23, 25.
40 *a* Moom. 6:6–18.
41 *a* 2Nib. 26:24.
43 *a* 2Nib. 1:5.
44 *a* Ita 13:20–21.
46 *a* 3Nib. 27:11.
47 *a* 2Nib. 28:32; Iakob. 6:4.
b BK Aonaba—Tokin te aonaba.

Tiaki bukin rietan taian kai are e riki iai aio—tiaki bukin rikin aio man korakoran bwebweraken taian mwanga nakon taian wakaa aika a tamaroa? Ao ngkai a korakora riki taian mwanga nakon taian wakaa, ao a waekoa riki n reke korakoraia nakon taian wakaa, ao anai korakoraia taian wakaa. Taraia, I taekina aio, tiaki aio are e karika buakakan arokam i nanon am nne ni kurebe?

49 Ao e koro bukina bwa e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Ti a nako ni koroi taian kai mai nanon te nne ni kurebe ao ni karenako nanon te ai, bwa aonga n aki kamangeangea nanon au nne ni kurebe, bwa I a tia ni karaoi ake I konai ni karaoi. Teraa riki are N na kona ni karaoia ibukin au nne ni kurebe?

50 Ma taraia, e taku te tia mwakuri nakon Uean te nne ni kurebe: Tai waekoa ni [a]koroi.

51 Ao e taku te Uea: Eng, N na aki waekoa ni koroi, bwa e rawawata nanou ngkai a nang mate taian kai ake i nanon au nne ni kurebe.

52 Mangaia ae ti na anai [a]mwangan taian kai ake I uniki n taabo aika a raroa i nanon au nne ni kurebe, ao ti na katomai ma taian kai ake ti otoi ngkoa mai iai; ao ti na otoi taian mwanga ake a kariki uaanikai aika a mao man taian kai, ao ti na katomai mwangana ni koaua ao n onea mwia.

53 Ao N na karaoa aio bwa aonga n aki mate taian kai, ao bwa I aonga naba ni kona ni kaawakin wakaana ibukin bwaai ake I taku inanou.

54 Ao noria, ae a bon teimatoa ni maiu wakaan taian aroka ake I uniki n taabo nako; mangaia ae N na kawakin ibukin bwai ake I taku i nanou, ao N na anai mwangan te kai aio tabeua, ao N na [a]katomai nako aona. Eng, N na katomai nako iai taian mwanga man te tina ni kai, bwa I aonga ni kona ni kawakin wakaana ibukin oin nanou, bwa a aonga n anganai uaanikai aika a tamaroa n te tai are e reke iai maiuia, ao I aonga ni kakatonga n reken taian uaanikai man au nne ni kurebe.

55 Ao e koro bukina bwa a otoi taian mwanga man te kai are e a tia n riki ni maiu n aki akaaka, ao a katomai mwanga ngkoa nako aona, ake a tia naba n riki n aki akaaka.

56 Ao a anai naba mwangan te kai are a tia n riki n aki akaaka, ao a katomai mwangana ma te tina ni kai.

57 Ao e taku Uean te nne ni kurebe nakon ana tia mwakuri: Tai otoi mwanga aika a riki n aki akaaka man taian kai, ma ti ngkana a kariki uaanikai aika a mao; ao ko na onea mwia n aron are I a tia n tuangko.

58 Ao ti na manga ribanai taian kai i nanon te nne ni kurebe, ao ti na koroi mwanga ake a tia ni mate; ao ti na otoi mwanga man

50 *a* Iakob. 5:27.
52 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
54 *a* 1Nib. 15:12–16.

taian kai ake a mka, ao a nang mate, ao ti na karenakoi nakon te ai.

59 Ao I karaoa aio, bwa e aonga n ae e reke maiuia taian wakaa ngkai iai te raoiroi irouia; ao man te bitaki are e reke man taian mwanga ake a katomaki nako aona, bwa e aonga ni kona te buakaka te raoiroi.

60 Ao ngkai I a tia ni kamaiui mwanga ni kai ma taian wakaa naba, ao I a tia ni manga katomai taian mwanga nakon taiani kai ake a oteaki ngkoa mai iai, ao n tia ni kamaiui wakaan te tina ni kai, bwa aonga ni kona taian kai i nanon au nne ni kurebe ni manga kariki [a]uaanikai aika a tamaroa; ao e na manga reke kimwareireiu ni uaan au nne ni kurebe, ao e na korakora naba kukureiu ngkai I a tia ni kawakin taian wakaa ma mwanga man te moan ua—

61 Mangaia ae ko na nako ni weteia [a]taan mwakuri ni kabane bwa ti na kakorakoraira ni [b]mwakuri i nanon te nne ni kurebe, bwa ti aonga ni katauraoa te kawai, bwa I aonga ni manga karika uaana a e aki renganaki, ae uaana a e aki renganaki ae raoiroi ma ni moan te kakawaki riki nakoia uaanikai nako.

62 Mangaia ae ti na nako ao ti na kakorakoraira ni mwakuri, bwa e a kaan te toki, ao aio au kabanea n tai ni kaitiaka au nne ni kurebe.

63 Katomai taian mwanga; waki man ake a [a]kabane bwa aonga n riki rimoa ao ake a rimoa a na riki ni kabane. Ao keken rarikin taian aroka, aika a ataei ao aika a ikawai, man te moan ni karokoa te kabanea; ao a na bane n ribanaki mai moana ni karokoa kabaneana n te kabanea n tai.

64 Mangaia ae kekena rarikia, ao koroi mwangaia aika a mate, ao kamwarakeia, n te kabanea n tai, bwa e a kaan roko te toki. Ao ngkana a reke maiuia mwanga ake a katomaki, ao a kariki uaanikai aika a tamaroa, ao kam riai ni katauraoa te kawai ibukia bwa aonga n rikirake.

65 Ao ngkana a moanna n rikirake ao kam na kamwawai taian mwanga ake a kariki uaanikai aika a mao, n taratarai rikiraken buburaia ma tamaroaia; ao kam na aki [a]kamwawai aika a buakaka n te tai ae ti teuana, bwa a rawa ni korakora riki wakaaia nakon taian mwanga ake a katomaki nako iai, ao a na mate taian mwanga, ao a na mate au kai ake i nanon au nne ni kurebe.

66 Bwa e rawawata nanou ngkai a na mate taian kai ake i nanon au nne ni kurebe; mangaia ae kam na karaoa kamwawakia aika a bubuaka n aron birimwaakan rikirakeia ake a raoiroi, bwa e aonga ni bootau korakoran te rabwata ma te wakaa, ni karokoa te tai are e na taonaki iai te buakaka iroun te raoiroi, ao e na

60 *a* Itaia 27:6.
61 *a* Iakob. 6:2; R&B 24:19.
b R&B 39:11, 13, 17.
63 *a* 1Nib. 13:42; Ita 13:10–12.
65 *a* R&B 86:6–7.

koutaki are e buakaka man teweaki nako nanon te ai, bwa e na aki kamangeangea nanon au nne ni kurebe; ao N na iaakin nako aika a bubuaka ni kabane mai nanon au nne ni kurebe.

67 Ao N na kanimwi mwangan te kai are te oi nakon te kai are te oi.

68 Ao N na katomai mwangan te kai ngkoa nakon neia ake a oteaki ngkoa mai iai; ao N na manga botiia, bwa a na kariki uaanikai aika a tamaroa, ao a na manga riki n ti teuana.

69 Ao e koro bukina bwa a na [a]karenakoaki ake a buakaka, eng, mai nanon au nne ni kurebe; bwa taraia, bon ti te tai aio ae N na kaitiaka iai au nne ni kurebe.

70 Ao e koro bukina bwa e a kanakoa ana [a]tia mwakuri Uean te nne ni kurebe; ao e nako te tia mwakuri ni karaoi bwaai ake tuangaki iroun te Uea, ao e kairiia taan mwakuri; aika [b]tabeman mwaitia.

71 Ao e taku Uean te nne ni kurebe nakoia: Kam na nako, ao kam na [a]mwakuri i nanon te nne ni kurebe, ma korakorami ni kabane. Bwa taraia, aio te [b]kabane n tai are N na ribana au nne ni kurebe; bwa e a kaan te toki, ao e a waekoa n roko te tai; ao ngkana kam kakorakoraingkami ni mwakuri ao e na reke iroumi te [c]kimwareirei n taian uaanikai ake N na kaawakin ibukiu n tain te aki kariki uaa ae e kaan rokona.

72 Ao e koro bukina bwa a nako taan mwakuri ni mwakuri ao a mwakuri ma korakoraia ni kabane; ao e mwakuri naba te Uea irarikiia; ao a kaawakin ana tua Uean te nne ni kurebe iaon bwaai ni kabane.

73 Ao e a riki uaan te kai are ngkoa i nanon te nne ni kurebe; ao a moanna n riki mwangan te kai are ngkoa ma ni maiu raoi; ao a oteaki mwanga ake a reke man te kai are e riki n aki akaaka ao a karenakoaki; ao a kaboraoi aron maiuia wakaa ma taian mwanga, n aron korakoraia.

74 Ao a mwakuri ni botumwaaka, ma te kakaonimaki, n aron ana tua Uean te nne ni kurebe, ni karenakoi naba ake a buakaka mai nanon te nne ni kurebe, ao Uean te nne ni kurebe e a kaawakin ibukina taian kai aika a kariki uaanikai aika a tamaroa; ao a riki n aiaron te rabwata ae ti [a]teuana; ao titebo aroia uaana ni kabane; ao e a kaawakin uaana aika a tamaroa Uean te nne ni kurebe ibukina, aika moan te kakawaki nakoina man moan karaoan aio.

75 Ao e koro bukina bwa ngke e a nooria Uean te nne ni kurebe bwa a raoiroi ana uaanikai, ao a aikoa buakaka kanoan ana nne ni kurebe, ao e a weteia ana tia mwakuri, ao e taku nakoia: Taraia, aio te kabanea n tai are ti na ribana iai te nne ni kurebe; ao kam a tia n nooria bwa I a tia ni karaoia

69 *a* 1Nib. 22:15–17, 23; 2Nib. 30:9–10.
70 *a* R&B 101:55; 103:21.
b 1Nib. 14:12.
71 *a* Mat. 21:28; Iakob. 6:2–3; R&B 33:3–4.
b R&B 39:17; 43:28–30.
c R&B 18:10–16.
74 *a* R&B 38:27.

n aron nanou; ao I a tia ni kaawakina te uaanikai are ngkoa, ae tamaroa, ao n aron tamaroana are ngkoa. Ao kam na [a]kakabwaiaki; ngkai kam a tia ni kakaonimaki ni mwakuri ma Ngai i nanon au nne ni kurebe, ao ni kaawakin au tua, ao kam a tia ni manga karekea te uaanikai arei [b]ngkoa nakoiu, ao e aikoa buakaka au nne ni kurebe, ma ni karenakoaki aika a bubuaka, taraia, kam na kimwareirei ma ngai ibukin uaan au nne ni kurebe.

76 Bwa taraia, e na [a]maan te tai are N na kona iai ni kaawakin uaanikai man au nne ni kurebe ibukiu n tain te aki kariki uaa, ae e na waekoa rokona; ao I a tia n ribana au nne ni kurebe, ma ni kaitiakia, ma ni keken rarikina, ma ni kamwarakea n te kabane n tai; mangaia ae N nang kaawakin uaanikai ibukiu, ibukin te tai ae maan, n aron are I a tia n taekinna.

77 Ao ngkana e roko te tai are a na manga kaoti iai uaanikai aika a buakaka, n te tai anne ao N na booti uaanikai aika a raoiroi ma aika a buakaka; ao N na kaawakin aika a tamaroa ibukiu, ao N na karenakoi aika a buakaka nakon oin aia tabo. Ao ngkanne e na roko tokin te [a]tai; ao N na [b]kabueka au nne ni kurebe ma te ai.

MWAKORO 6

E na kamaiua Iteraera te Uea i nanon boong aika kaitira—E na kabuekaki te aonaba n te ai—A riai aomata ni katotonga Kristo bwa aonga ni kararoa te nei are te ai ma te burimton. Uakaan ma ririki aika 544–421 I.K.

Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, n aron are I taekinna nakoimi bwa N na moana au taetae ni burabeti, taraia, aio kanoan au taeka ni burabeti—bwa bwaai ni kabane ake e taekin [a]Tinoti, aika taekan te bata are Iteraera, are e kabootauia iai ma te kai te oriwa ae ribanaki, a na bon bane ni koro bukiia.

2 Ao n te bong are e arora iai baina n te kauatai ni [a]kamaiuia ana botanaomata, ao bon te bong, eng, ae te kabanea n tai are a na nako iai ana [b]tia mwakuri te Uea ni [c]mwaakana, bwa a na [d]kamwarakea ma ni kaitiaka ana [e]nne ni kurebe; ao i mwin aio ao e na roko te [f]toki.

3 Ao a na kakabwaiaki ake a tia ni kakaonimaki ni mwakuri i nanon ana nne ni kurebe; ao ai korakorara rekenikaia ake a na teweaki nakon nneia! Ao e na [a]kabuekaki te aonaba n te ai.

4 Ai korakorara ana nanoanga te Atua nakoira, ngkai e uringa

75 *a* 1Nib. 13:37.
b BK Iteraera.
76 *a* 1Nib. 22:24–26.
BK Tenga n Ririki.
77 *a* Kaoti. 20:2–10; R&B 29:22–24; 43:29–33; 88:110–116.
b BK Aonaba—Tokin te aonaba.
6 1 *a* Iakob. 5:1.
2 *a* 1Nib. 22:10–12; R&B 110:11.
BK Manga Kaokan te Euangkerio.
b Iakob. 5:61.
c 1Nib. 14:14.
d Iakob. 5:71.
e BK Ana nne ni kurebe te Uea.
f 2Nib. 30:10.
3 *a* 2Nib. 27:2; Iakob. 5:77; 3Nib. 25:1.

te bata are [a]Iteraera, aika wakaa ma mwanga; ao e arora [b]baina nakoia i nanon te bong ae bwanin; ao bon aomata ngaia aika a [c]bonotaninga ma ni ngurengure i buakoia; ma a na bane ni kamaiuiaki ni kabane ake a aki kamatoai nanoia nako nanon uean te Atua.

5 Mangaia ae tariu aika a tangiraki, I kamatoa au bubuti nakoimi bwa kam na rairinanomi, ao ni karaoia ma te nano ni koaua ae bwanin, ao n [a]teimatoa i nanon te Atua ngkai e na teimatoa ma ngkami. Ao kam na tai kamatoa nanomi ngkai e arora [b]baina n nanoanga nakoimi n ootan te ngaina.

6 Eng, ngkana kam ongo bwaanana n te bong aio, ao tai kamatoai nanomi; bwa bukin teraa ngkai kam [a]mate?

7 Bwa taraia, kam a tia ni kamwarakeaki n ana taeka te Atua ae raoiroi i nanon te bong ae bwanin, e koaua bwa kam na karaoa ae buakaka, bwa kam aonga ni [a]karenakoaki nako nanon te ai?

8 Taraia, kam na rawa n ongo taeka aikai? Kam na rawa n ongo aia taeka burabeti; ao kam na aki kan ongo naba n taian taeka ni kabane ake a tia n taekinaki ni kaineti ma Kristo, e ngae ngkai a mwaiti ake a tia n taekinna; ao n aki kakoaua ana taeka Kristo ae raoiroi, ma mwaakan te Atua, ma te [a]bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, ma ni karekea ana kairiri te Tamnei ae Tabu, ma ni bwainikirina te babaire ae korakora ni kaboia, are e a tia ni katauraoaki ibukimi?

9 Kam aki ataia bwa ane e karaoi bwaai aikai, ao e na tei ma te kamamaeaki ao namakinan te [a]bure imatan ana [b]kai ni motikitaeka te Atua, ni mwaakan te kaboaki ma te mangauti are e mena iroun Kristo?

10 Ao n aron naba mwaakan te [a]moti, bwa e aki kona ni kaakeaki te moti, ao e na nako nanon te [b]nei n ai ma te burimton, ae aki kona ni katokaki urana, ma bubuna ae waerake n aki totoki, ae te nei n ai ma te burimton ao te [c]kammarakaki ae [d]aki totoki.

11 O ngaia ae tariu aika kam tangiraki, kam na rairinanomi, ao kam na rin i nanon te [a]mataroa ae wariki, ao ni waaki iaon te kawai ae irariki, ni karokoa reken te maiu ae akea tokina.

12 O kam na [a]kawanawanaingkami; tera ae N na kona riki n taekinna?

13 Ni kabanean au taeka, I a kaboo nakoimi, ni karokoa te tai are N na manga kaitibo iai ma

4 *a* 2Tamu. 7:24.
b Iakob. 5:47.
c Mot. 13:29.
5 *a* BK Nano Teuana.
b Aram. 5:33–34; 3Nib. 9:14.
6 *a* Etek. 18:21–23.
7 *a* Aram. 5:51–52; 3Nib. 27:11–12.
8 *a* BK Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi.
9 *a* Mot. 15:26.
BK Namakinan te Bure, Kairua.
b BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
10 *a* BK Motiraoi.
b 2Nib. 28:23.
BK Moone.
c R&B 19:10–12.
d BK Kabuakaka.
11 *a* 2Nib. 9:41.
12 *a* Moom. 9:28.

ngkami imatan ana kai ni motikitaeka te Atua ae kakukurei, ae te kai ae e na kaonia aika a [a]buakaka n te maaku ae korakora. Amen.

MWAKORO 7

E kaakeaa Kristo Tierem, e kauntaeka ma Iakobwa, ao e tangira kaotakin te kanikina, ao e katuaeaki iroun te Atua—A tia burabeti ni kabane n tataekina Kristo ao Ana Mwakuri ni Kamaiu—A kabanei aia bong ni maiu Nibwaite n riki bwa taan tiotio nako, ni bungiaki i nanon te rawawata, ao n ribaki irouia Reimwanaite. Uakaan ma ririki aika 544–421 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa i mwin ririki tabeua, ao iai te aomata temanna ae maiu i buakoia Nibwaite ae arana Tierem.

2 Ao e koro bukina bwa e kakaraoa ana kabwarabwara nakoia te botanaomata, ao e taekinna nakoia bwa e taku bwa akea Kristo. Ao a mwaiti bwaai ake e tataekin ake a anaaki iai nanoia aomata; ao e karaoa aio bwa e aonga n tokanikai iaon ana reirei Kristo.

3 Ao e kakorakora ni mwakuri bwa e aonga ni kairi nako nanoia aomata man te koaua, ao a mwaiti ake a iria nako; ao ngkai e ataia ae Ngai ae Iakobwa, iai au onimaki iroun Kristo ae e na roko, ao e aki toki ni kataia ni kaitibo ma Ngai.

4 Iai te rabakau irouna, ao e ataa aron aia taetae te botanaomata; mangaia ae e kona ni kabongana te kababa, ma korakoran te kabwarabwara, ni mwaakan te riaboro.

5 Ao e taku n ana kaantaninga bwa e na kona ni kabwakaai man te onimaki, e ngae ngke a mwaiti taian [a]kaotioti ma bwaai nako ake I a tia n noori n aron bwaai aikai; bwa e koaua ae I a tia n noori taian anera, ao a tia ni buokai. Ao I a tia naba n ongo bwanaan te Uea n taetae nakoiu n oin ana taeka, n taai ake e taetae iai nakoiu; ma ngaia ae N na bon aki bwaka.

6 Ao e koro bukina bwa e kawarai ao aio aron ana taeka nakoiu, ni kangai: Tariu ae Iakobwa, I a tia ni kataia ni kaitibo ma ngkoe; bwa I ongo man ataia bwa e rawata mwaamwanangam, n taetaekina te bwai ae ko aranna bwa te euangkerio, ke ana reirei Kristo.

7 Ao ko a tia ni kairiia aika a mwaiti bwa a na bita kawain te Atua ae koaua, ao n aki [a]kaawakina ana tua Mote ae te kawai ni koaua; ao ni bita ana tua Mote nakon neboan te aomata ae ko taekinna bwa e na roko tabeua te bubua n ririki imwaira. ao ngkai nooria, Ngai ae Tierem, I taekinna nakoim bwa te kewe anne; bwa akea te aomata ae ataa taekan bwaai akanne; bwa e [b]aki atai kanoan bwaai aika a na roko. Aio aron Tierem ni kauntaeka nakoiu.

8 Ma taraia, e kaona tamneiu te

13 *a* Aram. 40:14.
7 5 *a* 2Nib. 11:3; Iakob. 2:11.
7 *a* Iakob. 4:5.
b Aram. 30:13.

Uea ae te Atua n [a]Tamneina, ao I a kaoti kewen ana taeka ni kabane nakoina.

9 Ao I taku nakoina: Ko kakewea rokon Kristo? Ao e taku: Ngke arona bwa e na iai Kristo, ao N na bon aki kakewea; ma I ataia bwa akea Kristo, n taai ngkoa, ke n taai aika a na roko.

10 Ao I taku nakoina: Ko kakoauai koroboki aika tabu? Ao e taku, Eng.

11 Ao I taku nakoina: Nanona ko aki atai nanoia; bwa e koaua ae a tataekina Kristo. Taraia, I taekina aio nakoim, bwaai ni kabane ake a tia n ni koroi man [a]taetae ni burabetin taian burabeti, a bane n taekina Kristo.

12 Tiaki ti ngaia—e a tia naba ni kaotaki nakoiu, bwa I a tia n ongo man noori; ao a tia naba ni kaotaki nakoiu ni [a]mwaakan te Tamnei ae Raoiroi; mangaia ae I ataia bwa ngkana akea te mwakuri ni kamaiu ae karaoaki ao a na bane ni [b]bua aomata ni kabane.

13 Ao e koro bukina bwa e taku nakoiu: Kaota nakoiu te [a]kanikina ae mani mwaakan te Tamnei ae Raoiroi aio ae ko rangi n ataia.

14 Ao I taku nakoina: Antai ngai are e na kataia ni kata te Atua bwa e na kaota te kanikina nakoim ibukin te bwai ae ko ataa [a]koauana? E ngae n anne ao ko kakewea, ngkai iai te [b]riaboro iroum. Ma e na aki karaoaki are nanou; ma ngkana e boraoi nanon te Atua bwa e na katuaeko, ao e na riki anne bwa te kanikina nakoim ae iai mwaakana i karawa ao iaon te aba; ao ni kakoaua naba ae e na roko Kristo. Ao e na karaoaki are nanom, O Ngkoe ae te Uea, ao tiaki are nanou.

15 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n taekin taeka aikai, Ngai ae Iakobwa, ao e a roko mwaakan te Uea iaona, ao e a bwaka iaontano ni korakorana. Ao e koro bukina bwa e a kakamwarakeaki irouia tabemwaang i nanon te maan ae boong aika mwaiti.

16 Ao e koro bukina bwa e taku nakoia aomata: kam na botaki nakon te ingabong, bwa N nang mate; mangaia ae I kan taetae nakoia aomata i mwaain mateu.

17 Ao e koro bukina bwa a botaki aomata aika a uanao ngke e a ingabong; ao e kamataatai raoi ana taeka nakoia ni kaoti kewen bwaai ni kabane ake a tia n reireinia, ao ni kaota Kristo, ma mwaakan te Tamnei ae Raoiroi, ma aia mwakuri n ibuobuoki anera.

18 Ao e koro bukina bwa e kamataatai ana taeka nakoia, ni kaotia bwa e a tia ni [a]kamwaneaki ni mwaakan te [b]riaboro. Ao e taekina moone, ma te tai are akea

8 *a* BK Kairiri, Kaungaki.
11 *a* Kaoti. 19:10; 1Nib. 10:5; Iakob. 4:4; Mot. 13:33–35; R&B 20:26.
BK Iesu Kristo.
12 *a* BK Tamnei ae Raoiroi; Te Atua, Atu n Atua—Te Atua ae te Tamnei ae Raoiroi.
b 2Nib. 2:21.
13 *a* Mat. 16:1–4; Aram. 30:43–60.
BK Kanikina.
14 *a* Aram. 30:41–42.
b Aram. 30:53.
18 *a* Aram. 30:53.
BK Kewe, Mwamwanaia, Kamwamwane.
b BK Riaboro.

tokina, ma te katuaeaki ae akea tokina.

19 Ao e taku: E korakora te maaku irou ngkai I ataia bwa I a tia ni karaoa te [a]bure ae e aki kona ni kabwaraki, bwa I a tia ni kewe nakon te Atua; bwa I a tia ni kakewea Kristo, ao n taku bwa I kakoauai koroboki aika tabu; aika a koaua man tataekina Kristo. E korakora maakan [b]motin taekau ngkai I a tia ni kewe nakon te Atua; ma I a kaoti au bure nakon te Atua.

20 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n taekin taeka aikai ao e a toki ana taetae ni kawai, ao e [a]nako tamneina man rabwatana.

21 Ao ngke a tia n nooria botanaomata ae uanao n taekin bwaai aikai ao ni kaaniia tain matena, ao a rootaki n te mimi ae korakora; ao a rootaki ni mwaakan te Atua, ao a bwaka nako aontano ni [a]korakorana.

22 Ao e kakukureiaki nanou Ngai ae Iakobwa, n rikin te bwai aio, ngkai I a tia ni bubuti nakon Tamau are I karawa; ao e a tia n ongo tangiu ao e a kaeka au tataro.

23 Ao e koro bukina bwa e a oki ana rau ma ana tangira te Atua i buakoia te botanaomata; ao a [a]ukoukora nanon koroboki aika tabu ao a aki manga ongo n ana taeka nako te aomata ae buakaka aio.

24 Ao e koro bukina bwa a iangoaki aaro aika a mwaiti ibukin [a]karekean ma kaokan ataakin te koaua nakoia Reimwanaite; ma e [b]aki nakoraoi te waaki aio, bwa a kukurei nanoia n te [c]bubuaka ma te [d]tiritiri, ao akea tokin [e]ribakira irouia, ngaira aika tariia. Ao a teimatoa ni bubuakaniira.

25 Mangaia ae a katei ooia ana botanaomata Nibwaai ma n tabeki aia bwai ni buaka ibukin otangan maiuia mai irouia, ma korakoraia ni kabane, ao n onimakina te Atua are ngaia te [a]bwaa ibukin kamaiuaia; mangaia ae a teimatoa n tokanikai iaoia aia kairiribai.

26 Ao e koro bukina bwa e a roko te kara irou Ngai ae Iakobwa; ao a kaawakinaki rongorongoia te botanaomata aio i nanon ana [a]bwaatua Nibwaai ake tabeua, mangaia ae I a motika te rongorongo aio, ma ni kaotia bwa I a tia ni koroi n aron au atatai ni kabane, ni kaotia bwa ti rinanon boong aikai, ao ti rinanon [b]maiura n aiaron ae ti rinanon te mi, ngkai ngaira te botanaomata ae kaokoroaki ma n nanomatoa, ma n tiotio, aika a otinako mai Ierutarem, ni bungiaki i nanon te rawawata, i nanon te rereua, ma n ribaki irouia tarira, ake a karika te bubuaka ma te itabaraara, ao a tang n rawawata nanora i nanon ara bong ni maiu.

19 *a* BK Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki.
b Mot. 15:26.
20 *a* Iere. 28:15–17.
21 *a* Aram. 19:6.
23 *a* Aram. 17:2.
24 *a* Enoti 1:20.
b Enoti 1:14.
c Mot. 10:11–18.
d Iarom 1:6; Aram. 26:23–25.
e 2Nib. 5:1–3; Mot. 28:2.
25 *a* BK Bwa.
26 *a* 1Nib. 19:1–6; Iarom 1:14–15. BK Bwaatua.
b Iak. 4:14.

27 Ao Ngai ae Iakobwa, I ataia bwa e a kaan riniu i nanon ruan mateu; mangaia ae I taku nakon natiu ae [a]Enoti: Anai taian bwaatua aikai. Ao I tuangnga bwaai ake e tia n [b]tuatua tariu are Nibwaai bwa N na karaoi, ao e berita bwa e na iri nanon taian tua. Ao I a motika au koroboki i nanon taian bwaatua aikai, aika a kimototo; ao I anga au kaboo nakon te tia wareware, ma au kaantaninga bwa a na mwaiti aika a na wareki au koroboki. Tariu, ti a kaboo.

ANA BOKI ENOTI

E kakorakora Enoti n tataro ao e a karekea kamaunan ana bure—E roko bwanaan te Uea i nanon ana kaantaninga, ni berita bwa e na reke te kamaiuaki nakoia Reimwanaite ni boong aika a na roko—A kataia Nibwaite ni kaokia rikaaki Reimwanaite—E kimwareirei Enoti i nanon ana Tia Kaboa. Uakaan ma te ririki ae 420 I.K.

TARAIA, e koro bukina bwa Ngai ae [a]Enoti, I ataia bwa tamau [b]bon te aomata ae motiraoi—bwa e a tia n [c]reireinai n aron ana taeka, ao n aron naba [d]kawain te Uea—ao e na kakabwaiaki aran te Atua ibukin aio—

2 Ao N na tuangkami taekan te kaangaanga are I [a]kaaitara iai ma te Atua, i mwaain reken [b]kamaunan au bure.

3 Taraia, I mwananga nako buakonikai bwa N na kaeman; ao e a rin inanou taian taeka ake I aki toki n ongo mai iroun tamau ake e taetaekina iai te maiu ae akea tokina, ma te [a]kimwareirei are e [b]reke irouia aomata aika itiaki.

4 Ao e [a]baki tamneiu ni kan ongo taekan bwaai aikai; ao I [b]katorobubua imatan te Tia Karikai, ao I wewete nakoina i nanon te [c]tataro ma nanou ni kabane ao ni bubuti ibukin tamneiu; ao e bwanin au bong ni wewete nakoina; eng, ao ngke e a bong ao I a kabaibati riki bwanaau ni wewete ao e roota karawa.

5 Ao e a roko te [a]bwanaa nakoiu ni kangai: Enoti, a na kabwaraki am bure, ao ko na kakabwaiaki.

6 Ao Ngai ae Enoti, I ataia bwa e aki kona ni kewe te Atua; mangaia ae a mauna namakinan te bure mai irou.

27 *a* Enoti 1:1.
b Iakob. 1:1–4.
c 1Nib. 1:1–2.
d Ebeto 6:4.
2 *a* KB 32:24–32; Aram. 8:10.
BK Raira nanom, Rairannano.
b BK Kamaunaan Bure.
3 *a* BK Kimwareirei.
b 1Nib. 10:17–19; Aram. 36:17–21.
4 *a* 2Nib. 9:51; 3Nib. 12:6.
b BK Karinerine.
c BK Tataro.
5 *a* BK Kaotioti.

[ENOTI]
1 1 *a* BK Enoti, Natin Iakobwa.
b 2Nib. 2:2–4.

7 Ao I taku nakon te Uea, e kanga ni karaoaki aio?

8 Ao E taku nakoiu: E kona ni karaoaki ibukin korakoran am [a]onimaki iroun Kristo, ae ko tuai n ongo taekana ke n nooria. Ao a na mwaiti ririki aika a na roko i mwaain ae e kaoti n rabwata nakon te aonaba; mangaia ae toua nako kawaim, e [b]kamaiuko am onimaki.

9 Ngkai e koro bukina bwa ngke I ongo taeka aikai ao e roko irou te [a]nano ni kan karekea mweraoia tariu aika Nibwaite; mangaia are I a [b]tataro nakon te Atua ma tamneiu ni kabane ibukiia.

10 I nanon taben tamneiu ni karaoa aio, ao taraia, e a roko bwanaan te Uea [a]inanou ni kangai: N na kawaria tarim n aron korakoran aia kakaonimaki ni kaawakin au tua. I a tia n [b]anganiia te aba aio, ae te aba ae tabu; ao N na aki [c]karekea kain te aba ma ti ngkana a karaoa te bure aomata ake a maeka iaona; mangaia ae N na kawaria tarim n aron are I a tia n taekinna; ao N na katuaeia n aron riaoan tua ake a karaoi.

11 Ao ngke I a tia, Ngai ae Enoti, n ongo bwaai aikai ao e a rikirake korakoran au onimaki iroun te Uea; ao I a kakorakorai n tataro nakoina ibukiia tariu aika Reimwanaite.

12 Ao e koro bukina bwa ngke I a tia n [a]tataro ma ni beku ma te botumwaaka ae korakora, ao e taku te Uea nakoiu: N a anganiko te [b]bwai ae ko butiai, ibukin korakoran am onimaki.

13 Ao taraia, aio te bwai are I tangiria bwa e na karaoia—bwa ngkana arona bwa a bwaka n riaon te tua au botanaomata aika Nibwaite, ao a [a]bane ni mate, ao a aki mate Reimwanaite, ao e na [b]kaawakin aia rongorongo au botanaomata, aika Nibwaite, te Uea ae te Atua; ngkana e reke ni mwaakan baina ae tabu, bwa e aonga ni kona ni [c]manga kaokaki ni boong aika a na roko nakoia Reimwanaite, bwa [d]aonga ni kamaiuaki iai, ngkana e riai—

14 Bwa n te tai aio ao a bane korakorara ma ti [a]aki kona ni kaokiia nakon te aro ae koaua. Ao a tuea ma unin nanoia, bwa ngkana a kona ao a na tiringira ao a na [b]kamaunai ara rongorongo, ao aia katei ni kabane ara bakatibu.

15 Mangaia ae ngkai I ataia bwa e kona te Uea ae te Atua ni [a]kaawakin ara rongorongo, ao I teimatoa n tataro nakoina, bwa e a tia n taku nakoiu: Bwaai ni kabane ake ko bubuti ma te onimaki, ma

8 *a* Ita 3:12–13.
BK Onimaki.
b Mat. 9:22.
9 *a* 1Nib. 8:12; Aram. 36:24.
b 2Nib. 33:3; ATM 1:8; Aram. 34:26–27.
10 *a* BK Kairiri, Kaungaki; Te Iango.
b 1Nib. 2:20.
c Ita 2:7–12.
12 *a* Moom. 5:21; 9:36.
b TAre. 37:4; 1Nib. 7:12; Erem. 10:5.
13 *a* Moom. 6:1, 6.
b ATM 1:6–11; Aram. 37:2.
c Aram. 37:19; Ita 12:22; R&B 3:18.
d Aram. 9:17.
14 *a* Iakob. 7:24.
b Moom. 6:6.
15 *a* BK Koroboki aika Tabu—A na kateimatoaki koroboki aika tabu.

ni kakoaua bwa e na reke iroum n aran Kristo, ao a na reke nakoim.

16 Ao iai te onimaki irou, ao I tataro nakon te Atua bwa e na [a]kaawakin taian [b]rongorongo, ao e karaoa te berita ae tabu nakoiu bwa e na [c]kaoti nakoia Reimwanaite n te tai are boraoi ma nanona.

17 Ao Ngai ae Enoti, I ataia bwa e riki n aron are e taku n ana berita ae tabu; mangaia ae e a rau tamneiu.

18 Ao e taku te Uea nakoiu: A tia naba am bakatibu ni butiai bwa N na karaoa aio; ao e kakoroaki bukina nakoia ni kaineti ma aia onimaki; bwa titebo aia onimaki ma am onimaki.

19 Ao ngkai e koro bukina bwa Ngai ae Enoti, I a mwaamwananga i buakoia ana botanaomata Nibwaai, n taetae ni burabetin bwaai aika a na riki, n tataekin bwaai ake I a tia n noori man ongo taekaia.

20 Ao I kakoaua bwa a kataia ma nanoia ni kabane ana botanaomata Nibwaai ni kaokia Reimwanaite nakon ana onimaki ni koaua te Atua. Ma akea uaan ara [a]mwakuri; bwa e teimatoa aia kairiribai, ao a kairaki n anuaia ae buakaka n te aro are a riki ni moaanti, ma n unun, ma n riki bwa aomata aika a [b]tangira te tiriaomata, ma n on n te [c]tabunea ao te kammaira; ni kang maan aika kaakang; ni maeka i nanon taian umwanrianna, man tiotio nako i nanon te rereua ma karaban mwaaia ae kimototo ao ni iman atuuia; ao a korakora rabakauia ni kabongana te [d]kai ni katebe, ma te kabaang ae bwaoua, ma te tanai. Ao a mwaiti i buakoia aika akea kanaia ma ti te iriko maiu ae oraora; ao a teimatoa ni kataia n tiringira.

21 Ao e koro bukina bwa ana botanaomata Nibwaai a ribana te aba, ao a [a]uniki aekan wiita, ma uaanikai, ma ni kaawakin nanai ni man aika a kakaokoro, ma aekan nanai ni kao aika kakaokoro, ma kooti, ma kooti aika a moaanti, ao taian aoti aika a mwaiti.

22 Ao a mwaiti taian [a]burabeti i buakora. Ao a [b]kamoamoa te botanaomata, man kangaanga bwa a na oota.

23 Ao aron kauringakia bwa aonga n teimatoa ni maaka te Uea bon te [a]kankamatoa n taetae, te kabwarabwara ma te [b]taetae ni burabeti n taekan taian buaka, ma itabaraara, ma te kamaunaki, ma ni [c]kauringia taekan te mate, ma maanin te tai are akea tokina, ma ana moti ao mwaakan te Atua, n aron aikai ni kabane—ni kaumakiia n [d]taai nako ni

16 *a* 3Nib. 5:13–15; R&B 3:19–20; 10:46–50.
b BK Ana Boki Moomon.
c 2Nib. 27:6.
20 *a* Moro. 9:6.
b Iarom 1:6.
c Mot. 9:12.
BK Taromauri Bouananti.
d Mot. 10:8.
21 *a* Mot. 9:9.
22 *a* ATM 1:16–18.
b Iarom 1:3.
23 *a* 1Nib. 16:2; 2Nib. 33:5.
b BK Tataekina, Kabwarabwara.
c Erem. 12:3.
d Iarom 1:12; Aram. 31:5.

kateimatoaia bwa a na maaka te Uea. I tuangingkami bwa bon ti bwaai aikai, ma te kabwarabwara ae maataata, are a tuka bwakaia nakon waekoan reken mateia. Ao aikai aron taekaia aika I a tia ni koroi.

24 Ao I noori taian bubuaka imarenaia Nibwaite ma Reimwanaite i nanon au bong ni maiu.

25 Ao e koro bukina bwa e a roko iroun Ramonaai te kara, ao ai tebubua itibwi ma ruaiwa te ririki iwmiin [a]kitanan Ierutarem iroun tamara are Riaai.

26 Ao I nooria bwa e a kan au tai n nako nanon te rua ni mate, ao I a tia n niniaki ni mwaakan te Atua bwa N na kabwarabwara ma n taetae ni burabeti nakoia te botanaomata aio ao n taetaekina te taeka n aron te koaua are reke mai iroun Kristo. Ao I a tia n taetaekin ni kabane i nanon bongin maiu, ao I kimwareirei iai n riao riki nakon bwain te aonaba.

27 Ao N nang nako nakon nneu ni [a]motirawa are N na maeka iai ma au Tia Kaboai; bwa I ataia bwa N na motirawa irouna. Ao N na kimwareirei n te bong are e na riki iai [b]rabwatau ae maamate bwa te [c]rabwata ae aki maamate, ao e na tei imatana; ao N na kona ngkanne n itaramata mangaia ma te kukurei, ao e na kangai nakoiu: Nako mai nakoiu, ngkoe ae ko kakabwaiaki, iai nnem are e a tia ni katauraoaki n ana [d]nne ni maeka Tamau. Amen.

ANA BOKI IAROM

A kaawakina ana tua Mote Nibwaite, a kaantaninga rokon Kristo, ao a kakabwaiaki iaon te aba—A mwaiti burabeti ake a beku mwaaka n taraia bwa a na teimatoa aomata i nanon te koaua. Uakaan ma ririki aika 399–361 I.K.

TARAIA, ngkai, Ngai ae Iarom, I a koroi taeka tabeua n aron ana tua tamau, ae Enoti, bwa a na kaawakinaki ara [a]kateiriki.

2 Ao ngkai a [a]uarereke [b]bwaatua aikai, ao a [c]koreaki bwaai aikai ibukiia tarira aika [d]Reimwanaite, mangaia ae e riai bwa N na kakimototoa au koroboki; ao N na aki koroi taekan au taetae ni burabeti, ke au kaotioti. Bwa teraa ae N na kona ni koroi riki aika e tuai ni koroi tamau? Bwa e koaua ae a tuai ni kaota taekan te babaire ni kamaiu? Eng, I tuangingkami bwa e a tia; I ataia bwa e tau aio.

25 *a* 1Nib. 2:2–4.
27 *a* BK Motirawa.
b BK Rabwata, Rabwata ae Mamate.
c BK Aki Mamate.
d Ioane 14:2–3; Ita 12:32–34; R&B 72:4; 98:18.

[Iarom]
1 1 *a* 1Nib. 3:12; 5:14.
2 *a* Iakob. 3:14; Omi. 1:1.
b 1Nib. 6.
c BK Koroboki aika Tabu—Kakawakin koroboki aika tabu.
d 2Nib. 27:6; Moom. 5:12.

3 Taraia, a mwaiti bwaai aika a riai ni karaoaki i buakoia te botanaomata, ibukin matoatoan nanoia, ma bonon taningaia, ma matakiin nanoia, ma [a]kamoamoaia; ma e ngae n anne ao e korakora ana nanoanga te Atua nakoia, ao n te tai aio e tuai ni [b]kamaunaia mai iaon te aonaba.

4 Ao a mwaiti i buakora aika a karekei [a]kaotioti aika a mwaiti, bwa aki bane ni bonotaninga. Ao mwaitia ake a aki bonotaninga ao iai irouia te onimaki, ao a [b]reitaki ma te Tamnei ae Tabu, ae kaoti bwaai nakoia natiia aomata, n aron korakoran aia onimaki.

5 Ao taraia ngkai, ai uabubua te ririki n tia n nako, ao a rikirake korakoraia ana botanaomata Nibwaai iaon te aba. A kakorakoraia ni [a]kaawakina ana tua Mote ma tabun te bong ae te [b]tabati ibukin te Uea. A aki [c]taetaebuaka; ke n taetae n [d]aki akaaka te Uea. A matoatoa tuan aon te aba.

6 Ao a kamaenakoaki ni kabuta nako te aba, ao Reimwanaite naba. Ao a mwaiti riki nakon mwaitia Nibwaite; ao a kukurei nanoia n te [a]tiriaomata ao a niinim raraaia maan ni kakang.

7 Ao e koro bukina bwa a mwaiti taai ake a roko iai n ruoruoniira, ngaira aika Nibwaite, bwa ti na bobuaka mangaia. Ma aomata aika a korakora ara [a]toka ma ana tia kairi n onimakina te Uea; ao n reireinia te botanaomata taekan te Uea; mangaia ae ti a kona ni kaaitaraia Reimwanaite ao ti kakioia nako mai iaon [b]abara, ao tia moana kamatoan ara kaawa, ma aaba nako ake ti maeka iai.

8 Ao e rikirake mwaitira, ao ti a kabuta aon te aba, ao e a korakora kaubwaira n te koora, ma te tirewa, ma bwaai aika a kakawaki, ma bwaai aika a tamaroa aron karaoia man te kai, ma te kateitei, ma bwai ni mwakuri, ao n te biti ma kaobwa naba, ma te buraati ao te biti ae renganaki, ao ti karaoi aekan bwai ni mwakuri nako ibukin ribanan te aba, ma [a]bwai ni buaka—eng, kanoan kai ni katebe aika a kakang taboia, nnen kanoan kai ni katebe, ma te koro, ma te kainiwai, ma aron katauraoi nako ibukin te buaka.

9 Ao ti a tauraoi ni kaaitaraia Reimwanaite, ao a aki tokanikai i aora. Ma e a kaotaki iai koauan ana taeka te Uea, ake taekin nakoia ara bakatibu, ngke e kangai: Kam na teimatoa ni kakabwaiaki iaon te aba aio ngkana kam teimatoa ni kaawakin au tua.

10 Ao e koro bukina bwa a anga aia taeka ni katauraoi ana burabeti te Uea aika a mwaiti nakoia ana botanaomata Nibwaai, n aron ana taeka te Atua, ao ngkana a aki kaawakin au tua, ao a bwaka n

3 *a* Enoti 1:22–23.
b Ita 2:8–10.
4 *a* Aram. 26:22; Erem. 11:23; R&B 107:18–19.
BK Kaotioti.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
5 *a* 2Nib. 25:24; Aram. 34:13–14.
b Otin. 35:2.
BK Bong ae te Tabati.
c BK Taetae ae aki Riai.
d BK Taetaebuaka Te Atua.
6 *a* Iakob. 7:24; Enoti 1:20.
7 *a* Iakob. 1:9, 11, 15.
b ATM 1:14.
8 *a* Mot. 10:8.

riaoan te tua, ao a na [a]kamaunaki mai iaon te aba.

11 Mangaia ae a kabotumwaakaia taian burabeti, ma ibonga, ma taan tia reirei n anga taeka n reirei ma te taotaonakinnano ao te kakaonimaki; n reiakina ana [a]tua Mote, ma bukin kateaia; n anai nanoia bwa a na [b]kariia rokon te Mesia, ao ni kakoaua n [c]aiaron ae e a tia n roko. Ao aio aron aia anga reirei nakoia.

12 Ao e koro bukina bwa ni karaoan aio ao a tuka [a]kamaunaia mai iaon te aba; bwa a taonaki n namakinan te bure n aiaron ae a [b]teke nanoia n te kabaang, ao a ringaki nanoia nakon te rairannano.

13 Ao e koro bukina bwa ai uabubua tenibwi ma waniua te ririki n nako—i mwin rokon taian bubuaka, ma itabaraara, ma ngurengure, i nanon taai aika a maan.

14 Ao Ngai ae Iarom, I a katoka au koroboki, ngkai a uarereke taian bwaatua. Ma taraia, tariu, kam kona ni wareki ana [a]bwaatua Nibwaai ake tabeua; bwa taraia, a koreaki inanoia taekan ara bubuaka n aron aia taeka uea, ma ake a onimakinaki bwa a na koroboki.

15 Ao I a anga taian bwaatua aikai nako nanon bain natiu ae Ominai, bwa a na kaawakinaki n aron aia [a]tua ara bakatibu.

ANA BOKI OMINAI

A bane n reke aia tai ni kaawakin rongorongo Ominai, Amaron, Kemeti, Abinatom, ao Amareki—E kuneia kaain Taraemera Motiaea, aika a mwananga mai Ierutarem n ana tai Tetekia—E riki Motiaea bwa aia uea—A kunea Koriantamwa kanoan Mureki i Taraemere, te kabanea n Iaretaite—E oneaki mwiin Motiaea iroun te Uea ae Beniamina—A riai n anga tamneia aomata bwa aia anga bwai nakon Kristo. Uakaan ma ririki aika 323–130 I.K.

TARAIA, e koro bukina bwa Ngai ae Ominai, I a tuangaki iroun tamau, ae Iarom, bwa N na karina au koroboki i nanon bwaatua aikai, bwa N na reita ara kateiriki—

2 Mangaia ae i nanon bongin maiu, I tangiria bwa kam na ataia ae I rii nanon taian buaka ma au kabaang ibukin kateimatoan au botanaomata, aika Nibwaite, bwa a na aki reke i nanon baia ara kairiribai, aika Reimwanaite. Ma taraia, bon te aomata Ngai ae I

10 *a* 1Nib. 12:19–20; Omi. 1:5.
11 *a* Iakob. 4:5; Aram. 25:15–16.
b 2Nib. 11:4; Ita 12:18–19.
c 2Nib. 25:24–27; Mot. 3:13; 16:6.
12 *a* Ita 2:10.
b Aram. 31:5.
14 *a* 1Nib. 9:2–4.
15 *a* Iakob. 1:1–4.

buakaka, ao I a tia n aki kaawakin ana katei ma ana tua nako te Uea n aron ae N na riai ni kaawakin.

3 Ao e koro bukina bwa ai uabubua itibwi ma onoua te ririki n nako, ao a mwaiti tai aika ti maiu iai i nanon te rau; ao a mwaiti naba tai aika ti maiu iai i nanon te bubuaka ma te tiritiri. Eng, ao ni kakimototoa, ai bon uabubua wanibwi ma uoua te ririki n nako, ao I kawakin taian bwaatua aikai n aron aia [a]tua au bakatibu; ao I anga tua aikai nakon natiu ae Amaron. Ao I a katoka au koroboki.

4 Ao ngkai, Ngai ae Amaron, I koroi bwaai aika I kan koroi taekaia, aika a karako, i nanon ana boki tamau.

5 Taraia, ai tenibubua uabwi te ririki n nako, ao a mwaiti aika buakaka mai i buakoia Nibwaite aika a tia n [a]tiringaki.

6 Bwa e aki tangiria te Uea bwa e na aki kakoauaki ana taeka ake taekin nakoia ara bakatibu, man tia ni kairia nako mai Ierutarem ao ni kamanoia bwa a na aki bwaka nako nanon baia aia kairiribai, eng, ngke kangai: Ngkana kam aki kaawakin au tua ao kam na aki kakabwaiaki iaon te aba.

7 Mangaia ae e karuoa nakoia te tua ae korakora te Uea; ma e aki tiringia aika a raoiroi, ma e kamaiuia mai nanon baia aia kairiribai.

8 Ao e koro bukina bwa I a angan tariu ae Kemeti taian bwaatua.

9 Ngkai, Ngai ae Kemeti, I a koroi bwaai aika a kimototo, i nanon te boki are e koroboki iai tariu; bwa taraia, I noora te kabane ni bwai are e koroia, ao e koroia n oin baina; ao e koroia n te bong are e anganai iai taian bwaatua. Ao aio aron kaawakinan taian rongorongo iroura, bwa kaineti ma taian tua ake e anganiira ara bakatibu. Ao I a katoka au koroboki ikai.

10 Taraia, Ngai ae Abinatom, bon natin Kemeti. Taraia, e koro bukina bwa a mwaiti bubuaka ma itabaraara aika I a tia n noori imarenaia au botanaomata, aika Nibwaite, ma Reimwanaite; ao I a tia n tabeka au kabaang n anai maiuia Reimwanaite aika a mwaiti ibukin katokan kaia tariu.

11 Ao taraia a koreaki rongorongoia te botanaomata aio iaon bwaatua aika aia bwai taian uea, man te uea temanna nakon temanna; ao akea kaotioti ma taeka ni burabeti aika I atai taekaia aika a tia ni koreaki aika a aki kakawaki bukin koreaia. Ao I a katoka au koroboki ikai.

12 Taraia, Ngai Amareki, ae natin Abinatom. Taraia N na taekina taekan Motiaea nakoimi, are karikaki bwa te uea iaon Taraemera; bwa taraia, e tuangaki iroun te Uea bwa e na kitana aban [a]Nibwaai, ao aomata ni kabane ake a ongo man ongeaba nakon te Uea a na iria ni [b]kitana te aba, nako nanon te rereua—

[Ominai]
1 3*a* Iakob. 1:1–4; Iarom 1:15.
5*a* Iarom 1:9–10.
12*a* 2Nib. 5:6–9.
b Iakob. 3:4.

13 Ao e koro bukina bwa e karaoa are e tuangaki iroun te Uea. Ao e a kitana te aba nako nanon te rereua, ao a iria aika a mwaiti aika a ongeaba nakon bwanaan te Uea; ao a kairiraki n taeka n reirei ma taetae ni burabeti. Ao a aki toki n reireinaki n ana taeka te Atua; ao a kairaki ni mwaakan baina, i nanon te rereua, ni karokoa ae a roko n te aba ae arana Taraemera.

14 Ao a kunea te botanaomata ikekei, aika a aranaki bwa ana botanaomata [a]Taraemera. Ao e korakora te kimwareirei i buakoia ana botanaomata Taraemera; ao e korakora naba kimwareirein te uea ae Taraemera, ngkai e a tia te Uea ni kanakoia ana botanaomata Motiaea ma taian [b]bwaatua aika buraati aika kanoaia rongorongoia Iutaia.

15 Taraia, e koro bukina bwa e a kunea Motiaea bwa a kitana Ierutarem ana [a]botanaomata Taraemera n te tai are e uotaki nako iai [b]Tetekia, ae uean Iuta, bwa te bure nako Bwaburon.

16 Ao a rinanon te rereua, ao a kairaki ni bain te Uea rinanon marawa aika korakora, nakon te aba are e kuneia iai Motiaea; ao a maeka n te tabo arei man te tai are a moan roko iai.

17 Ao n te tai are e kuneia iai Motiaea ao e a korakora mwaitia. I rarikin anne, a tia naba n rinanon bubuaka ma itabaraara aika a mwaiti, ao a tia ni konaki n taai tabetai; ao e a buakaka aron aia taetae; ao akea [a]taian rongorongo aika a uoti mai ma ngaiia; ao a kaakea maiun aia Tia Karikibwai; ao e aki oota Motiaea, ke ana botanaomata irouia.

18 Ma e koro bukina bwa e motikia Motiaea bwa a na reireinaki aron ana taetae. Ao e koro bukina bwa ngke a tia n reireinaki n aron ana taetae Motiaea, ao e a taekina kateirikiaia ana bakatibu Taraemera, n aron are e kona n uringnga; ao a koreaki taekaia, ma tiaki i nanon bwaatua aikai.

19 Ao e koro bukina bwa a [a]botaki ana botanaomata Taraemera ma ana botanaomata [b]Motiaea; ao e a rineaki Motiaea bwa e na riki bwa te Uea.

20 Ao e koro bukina bwa n ana bong Motiaea, ao e a uotaki te atibu ae bubura nakoina aika iai koroboki iaona; ao e [a]rairi nanon taian koroboki n aron ana bwai n tituaraoi ma mwaakan te Atua.

21 Ao a taekina rongorongon te aomata ae arana [a]Koriantamwa, ma aron tiringakia ana botanaomata. Ao e kuneaki Koriantamwa irouia ana botanaomata Taraemera; ao e maeka i buakoia i nanon te maan ae ruaiwa te namwakaina.

22 Ao a taekinaki iaon te atibu arei taekaia ana bakatibu. A

14 *a* BK Taraemera.
b 1Nib. 3:3, 19–20; 5:10–22.
15 *a* Mot. 25:2.
b Iere. 39:1–10; Erem. 8:21.
17 *a* Mot. 1:2–6.
19 *a* Mot. 25:13.
b Omi. 1:12.
20 *a* Mot. 8:13–19. BK Tia Mamata.
21 *a* Ita 12:1. BK Koriantamwa.

roko ana bakatibu man te [a]taua, n te tai are [b]kamangaoa iai aia taetae aomata te Uea; ao e korakora namakinan ana mwakuri ni katuaa te Uea irouia n aron ana motikitaeka, aika a tuaraoi; ao a wene [c]riia ni kabuta aban mainiku.

23 Taraia, Ngai ae Amareki, I bungiaki n ana bong Motiaea; ao I maiu ni karokoa tain matena; ao e onea mwiina n uea, natina ae [a]Beniamina.

24 Ao taraia, I a tia n noori bubuaka ma tiriaomata aika korakora n ana tai te uea ae Beniamina, imarenaia Nibwaite ma Reimwanaite. Ma taraia, a totokanikai Nibwaite iaoia; eng, ao e a tia te uea ae Beniamina ni kakionakoia nako mai aban Taraemera.

25 Ao e koro bukina bwa I a rootaki n te kara; ao ngkai akea natiu, ao I ataia bwa te aomata ae e tuaraoi [a]Beniamina i matan te Uea, ngaia ae I a [b]anganna taian bwaatua aikai, ao I taetaekinna nakoia aomata ni kabane bwa a na nakon te Atua, ae Atuan Iteraera ae Tabu, ao a na kakoauai taetae ni burabeti, ma taian kaotioti, ma aia mwakuri n ibuobuoki anera, ma te bwaintituaraoi ae te taetae n neewe, ao n te bwaintituaraoi ae rairan taian taetae, ao ni bwaai ni kabane aika a [c]raoiroi; bwa akea te bwai ae raoiroi ae aki nako mai iroun te Uea; ao bwai aika a buakaka a nako mai iroun te riaboro.

26 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, I tangiria bwa kam na [a]nakon Kristo, ae Atuan Iteraera ae Tabu, ao kam na karekea ana kamaiu, ma mwaakan ana kabomwi. Eng, kam na nakoina, ao kam na [b]anganna tamneimi bwa ami [c]karea nakoina, ao kam na teimatoa n te [d]aki mamatam ma te tataro nakoina, ao n teimatoa ni karokoa te toki; ao ngkai e koaua bwa e maiu te Uea, ao kam na kamaiuaki.

27 Ao ngkai N nang taekiniia ake a nako nanon te rereua bwa a na okira aban Nibwaai; bwa a mwaiti ake a kan okira aban rikiia.

28 Mangaia ae a mwananga nakon te rereua. E ngae ngke e aintoa ma ni korakora aia tia kairi, ao bon te aomata naba ae kamoamoa, mangaia ae e a karika te itabaraara i marenaia; ao a bane n [a]tiringaki, n ti nimangaun nikiraia, i nanon te rereua, ao a okira aban Taraemera.

29 Ao e koro bukina bwa a manga kairiia aomata aika moan te mwaiti, ao a manga moana mwanangaia nako nanon te rereua.

22 *a* Ita 1:1–5.
b KB 11:6–9; Mot. 28:17; Ita 1:33.
c Mot. 8:8.
23 *a* ATM 1:3.
25 *a* ATM 1:17–18; Mot. 29:13.
b ATM 1:10.
c Aram. 5:40; Ita 4:12; Moro. 7:15–17.
26 *a* Iakob. 1:7; Aram. 29:2; Moro. 10:32.
b BK Karea.
c 3Nib. 9:20.
d BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
28 *a* Mot. 9:1–4.

30 Ao Ngai ae Amareki, iai tariu are e iria nako; ao akea taekaia ae I ataia i mwiin aio. Ao I a kaniia weneu n te rua ni mate; ao a kebo taian [a]bwaatua aikai. Ao I a katoka au taetae ni kawai.

ANA TAEKA MOOMON

E kakimototoi kanoan ana bwaatua Nibwaai aika a bubura Moomon—E booti taian bwaatua aika a uarereke ma bwaatua ake tabeua riki—E karekea te rau iaon te aba te uea ae Beniamina. Uakaan ma te ririki ae 385 N.K.

AO ngkai, Ngai ae [a]Moomon, I a tauraoi n anga taian rongorongo ake I a tia ni koroi nako nanon bain natiu ae Moronaai, taraia, I a tia n noori tiringakia angiia au botanaomata, aika Nibwaite.

2 Ao a [a]mwaiti bubua n ririki i mwin rokon Kristo ao I anga taian rongorongo aikai nako nanon bain natiu; ao I taku inanou bwa e na noora tiringakia au botanaomata ni kabane. Ma ngkana e boraoi ma nanon te Atua ao e na aki iri tain mateia, bwa e na koroi taekan mateia, ma taekan naba Kristo, ao bwa n te bong teuana ao a na [b]kakabwaiaki iai.

3 Ao ngkai, I a taekin nakoimi kanoan bwaai ake I a tia ni koroi; bwa ngke I tia ni koroi [a]kakimototoan kanoan ana [b]bwaatua Nibwaai, ni karokoa ana tai n tautaeka te uea ae Beniamina, are e taekinna Amareki, ao I a ukoukori kanoan [c]taian rongorongo ake a tia n reke i nanon baiu, ao I a kunei bwaatua aikai, aika a koreaki iai aia taeka burabeti, man ana tai Iakobwa ni karokoa ana tai n tautaeka te uea ae [d]Beniamina, ao ana taeka naba Nibwaai aika a mwaiti.

4 Ao e [a]kukurei nanou ni kanoan bwaatua aikai, n aron taeka ni burabeti ake a taekina rokon Kristo; ao ataia au bakatibu bwa a mwaiti aika a tia ni koro bukiia; eng, I ataia naba bwa a mwaiti bwaai ake a taekinaki n taian taetae ni burabeti ni karokoa te bong aio ae a tia ni koro bukiia, ao bwaai ake a taekinaki aika riaon te bong aio e koaua bwa a na bon koro naba bukiia—

5 Mangaia ae I rinei [a]bwaai aikai, bwa N na motika kanoan au rongorongo iai, ao I anai man ana [b]bwaatua Nibwaai; ao I aki

30 *a* 1Nib. 6.

[ANA TAEKA MOOMON]
1 1 *a* 3Nib. 5:9–12; Moom. 1:1–4; 8:1, 4–5. BK Moomon, Te Nibwaite ae te Burabeti.
2 *a* Moom. 6:5–6.
b R&B 3:16–20.
3 *a* R&B 10:44.
b R&B 10:38–40.
c Mot. 1:6; Erem. 3:13–15; Moom. 4:23.
d Omi. 1:23.
4 *a* 1Nib. 6:5.
5 *a* KT bwai aika kakukurei irouna, a taekinaki ni kibu 4.
b 1Nib. 9:2.

kona ni koroi [c]katebubuan mwakoron bwaai aikai ae a taekinia au botanaomata.

6 Ma taraia, N na anai bwaatua aikai, aika a taekinaki inanoia taian taetae ni burabeti ma kaotioti, ao N na karin i nanon nikiran au rongorongo, bwa a kakawaki nakoiu; ao I ataia bwa a na kakawaki nakoia tariu.

7 Ao I karaoa aio ibukin te waaki ni [a]wanawana; bwa e a tia ni wirikirikiaki nakoiu, n aron ana mwakuri Tamnein te Uea are e mena inanou. Ao ngkai, I aki kona n atai kanoan bwaai aikai ni kabane; ma e [b]atai bwaai ni kabane aika a na roko te Uea; mangaia ae e mwakuri inanou bwa N na karaoa are nanona.

8 Ao I [a]tataro nakon te Atua ibukiia tariu, bwa e na manga reke irouia ana rabakau te Atua, eng, ma ana kabomwi Kristo; bwa aonga ni manga riki bwa aomata aika [b]tamaroa.

9 Ao ngkai, Ngai ae Moomon, I a waaki ni motika kanoan au rongorongo, aika I anai man ana bwaatua Nibwaai; ao I karaoia n aron te rabakau ma te atatai are e tia n anganai te Atua.

10 Mangaia ae e koro bukina bwa ngke e a tia Amareki n [a]anga taian bwaatua aikai nako nanon bain te uea ae Beniamina, ao e katukui i rarikin taian [b]bwaatua ake tabeua, aika kanoaia bon taian rongorongo ake a tia ni koreaki irouia [c]uea man te roro teuana nakon teuana, ni karokoa ana tai te uea ae Beniamina.

11 Ao a karuoaki rikaaki mai iroun te uea ae Beniamina, man te rooro teuana nakon te rooro teuana ni karokoa ae a reke i nanon [a]baiu. Ao Ngai ae Moomon, I tataro nakon te Atua bwa a taurabwaki man te tai aio nakon te tai ae e na roko. Ao I ataia bwa a na taurabwaki; bwa a rangi ni kakawaki bwaai ake a koreaki inanoia, ao a na [b]motikaki naba iai taekaia au botanaomata ma taria mai iai n tain te kabanea ni bong, n aron ana taeka te Atua ake a koreaki inanoia.

12 Ao ngkai, aikai taekan te uea ae Beniamina—iai te itabaraara teutana i buakoia ana botanaomata.

13 Ao e koro bukina bwa a mwananga taanga n tautia aika Reimwanaite mai [a]aban Nibwaai bwa a na buakaniia ana botanaomata. Ma taraia, e botiia ana taanga ni buaka te uea ae Beniamina, ao e teirake ni kaaitaraia; ao e ira naba buakon te buaka anne, ao e kabongana ana [b]kabaang Raban.

14 Ao ma korakoran te Uea ao a teirake ni kaaitaraia aia kairiribai,

5 *c* 3Nib. 5:8–11; 26:6–12.
7 *a* 1Nib. 9:5; 19:3; R&B 3:12–20; 10:1–19, 30–47.
b BK Atai Bwai ni Kabane.
8 *a* 2Nib. 33:3–4; Enoti 1:11–12.
b 2Nib. 30:6.
10 *a* Omi. 1:25, 30.
b 1Nib. 9:4.
c Iarom 1:14.
11 *a* 3Nib. 5:8–12; Moom. 1:1–5.
b 2Nib. 25:18; 29:11; 33:11–15; 3Nib. 27:23–27.
13 *a* Omi. 1:12.
b 1Nib. 4:9; 2Nib. 5:14; Iakob. 1:10; Mot. 1:16; R&B 17:1.

ao a tiringia ngaa ma ngaa n tautia aika Reimwanaite. Ao e koro bukina ae a boo ma Reimwanaite ni karokoa ae a kakionakoia mai aon aban rikiia ni kabane.

15 Ao e koro bukina bwa iai tabemwaang aika a riki bwa [a]Kristo ni kewe, ao a kainaki wiia, ao a katuaeaki n aron aia bure;

16 Ao iai tabemwaang aika a riki bwa burabeti ni kewe, ma taan kabwarabwara ao tia reirei ni kewe i buakoia te botanaomata, ao a bane ni katuaeaki aomata aikai n aron aia bure; ao ngkai e korakora te itabaraara ao a mwaiti aika a nako n iria Reimwanaite, taraia, e koro bukina bwa te uea ae Beniamina, ma aia ibuobuoki [a]burabeti aika a tabu aika a maeka i buakoia ana botanaomata—

17 Bwa taraia, te uea ae Beniamina bon te aomata ae [a]tabu, ao e tautaeka iaoia ana botanaomata n te raoiroi; ao a mwaiti aomata aika a tabu iaon te aba, ao a tataekina ana taeka te Atua ma te [b]mwaaka ao te kariaiakaki; ao a kabonganai taeka aika a [c]matoatoa ibukin kamoamoaia te botanaomata—

18 Mangaia, ae man aia ibuobuoki aikai, ao e a waaki te uea ae Beniamina ma korakoran rabwatana ni kabane ma ana konabwai ni kabane tamneina, ao burabeti naba, a manga moan kaoka te rau nako aon te aba.

ANA BOKI MOTIAEA

MWAKORO 1

E reireiniia natina te Uea ae Beniamina aia taetae ma aia taeka ni burabeti aia bakatibu—E teimatoa aia aro ma aron maiuia ngkai iai taekaia aika a kaawakinaki i nanon bwaatua aika a mwaiti—E rineaki Motiaea bwa e na riki bwa te uea ao te tia kaawakin taian rongorongo ma bwaai riki tabeua. Uakaan ma 130–124 I.K.

AO ngkai ai akea te itabaraara iaon [a]aban Taraemera, i buakoia aomata ni kabane ake a mena i aan ana kairiri te uea ae Beniamina, ao e a maeka te uea ae Beniamina i nanon te rau ni karokoa tokin maiuna.

2 Ao e koro bukina bwa iai natina mwaane aika teniman; ao e araniia bwa Motiaea, ao Erorim, ao Ereman. Ao e tuatua bwa a na [a]reireinaki aron aia [b]taetae ana bakatibu, bwa aonga n riki bwa mwaane aika a wanawana; ao bwa aonga n atai nanon taian taeka ni burabeti ake a tia n taekinaki mai nanon wiia aia bakatibu, ake anganaki mai iroun te Uea.

15 *a* BK Tia Kakewea Kristo.
16 *a* Enoti 1:22.
17 *a* Aram. 13:26.
b Aram. 17:2–3.
c Moro. 9:4; R&B 121:41–43.
[MOTIAEA]
1 1 *a* Omi. 1:13.
2 *a* Mot. 4:14–15; R&B 68:25, 28.
b Moom. 9:32.

3 Ao e reireiniia naba taekan taian rongorongo ake a koreaki iaon bwaatua aika buraati, ni kangai: Natiu, I tangiria bwa kam na uringnga bwa ngke arona bwa akea [a]bwaatua aikai, aika kanoaia taian rongorongo ma taian tua aikai, ao ti na tia n rinanon te [b]aki ataibwai, i nanon boong aikai, n aki atai taekan ana bwai te Atua aika a raba.

4 Bwa e na bon aki kona tamara ae Riaai n uring bwaai aikai ni kabane, n reireiniia iai natina, ngke arona bwa akea te ibuobuoki man taian bwaatua aikai; bwa e a konaa ni wareki koroboki aikai ngkai e a tia n reireinaki aron aia [a]taetae I-Aikubita, ao e reireiniia natina kanoaia, ao a konaa n reireiniia natiia taekaia, ao ni karaoan aio ao a kakoroi bukin ana tua te Atua, are a karaoaki ni karokoa boong aikai.

5 I kangai nakoimi, natiu, ngke akea bwaai aikai, ake a tia ni [a]kaawakinaki ma ni kateimatoaki ni bain te Atua, bwa ti aonga ni kona iai ni [b]wareki ao n oota n ana [c]bwai aika raba, ao ni iai iroura ana tua n taainako ake ti kona ni wareki, ao a na bon tia ara bakatibu ni bua i nanon roon te kerikaaki n aia aki onimaki, ao ti na riki n aiaroia tarira, aika Reimwanaite, ake a aki atai kanoan bwaai aikai, ao ake a aki kakoauai bwaai ake a tia n reireinaki, ibukin aia [d]katei aia bakatibu, aika a aki eti.

6 O natiu, I tangiria bwa kam na uringnga bwa a koaua bwaai aika a taekinaki aikai, ao a [a]koaua naba rongorongo aikai. Ao taraia, ana bwaatua naba Nibwaai, aika kanoana aia rongorongo ma aia taeka ara bakatibu man te tai are a kitana iai Ierutarem ni karokoa ngkai, a bon koaua; ao ti atai koauaia ngkai ti noori ni matara.

7 Ao ngkai, natiu, I tangiria bwa kam na uringnga ni kakaonimaki ni [a]ukoukori, bwa kam aonga ni kakabwaiaki iai; ao I tangiria bwa kam na [b]kaawakin ana tua te Atua, bwa kam aonga ni [c]kakabwaiaki iaon te aba n aron are e a tia ni [d]berita te Uea nakoia ara bakatibu.

8 Ao a mwaiti riki bwaai ake e reireiniia natina mwaane te Uea ae Beniamina, aika a aki koreaki i nanon te boki aio.

9 Ao e koro bukina bwa ngke e a bane ana taeka n reirei te Uea ae Beniamina nakoia natina mwaane, ao e a roko irouna te kara, ao e nooria bwa e na aki maan i mwaain ae na iranako kawain te aonaba ni kabane; mangaia ae e baireia bwa e tamaroa ae e na anga ueana nakon natina te mwaane temanna.

10 Mangaia ae e tua bwa e na

3 *a* BK Bwaatua.
b Aram. 37:8–9.
4 *a* IT—R 1:64.
5 *a* BK Koroboki aika Tabu—A na kateimatoaki koroboki aika tabu.
b TK 6:6–8.
c BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
d Mot. 10:11–17.
6 *a* 1Nib. 1:3; 2Nib. 33:10–11; Moro. 10:27.
7 *a* BK Koroboki aika Tabu.
b Mot. 2:22; Aram. 50:20–22.
c TAre. 122:6; 1Nib. 2:20.
d Aram. 9:12–14.

kairaki Motiaea nakoina; ao aikai taeka ake e taekin nakoina, ni kangai: Natiu, I tangiria bwa ko na katanoata ni kabuta te aba aio nakoia aomata ni kabane aikai, aika [a]kaain Taraemera, ma ana botanaomata Motiaea aika a maeka n te aba aio, bwa a na bane ni botaki; bwa n ningabong ao N na katanoata nakoia au botanaomata n oin bwanaau bwa ngkoe te uea ao te [b]tia tautaeka iaon te botanaomata aio, are e a tia n anganiira te Uea ae Atuara.

11 Ao i rarikin anne, N na katokaa [a]araia te botanaomata aio, are a na kona ni kinaaki iai mai buakoia aomata nako ake e a tia ni kairiia nako te Uea ae te Atua man te aba ae Ierutarem; ao I karaoa aio ngkai a tia ni botumwaaka ni kaawakin ana tua te Uea.

12 Ao N na anganiia te ara are e na aki manga kamaunaki, ma ti rinanon riaon te [a]tua.

13 Eng, ao N na reita riki au taeka nakoim, bwa ngkana a bwaka n riaoan te [a]tua ana aomata te Uea aika moan te tangiraki, ao n riki bwa te botanaomata ae buakaka ma ni wenenibure, ao e na kaaki taekaia te Uea, ao a na [b]mamara n ai aroia tariia; ao e na aki manga [c]kataniia ni mwaakana ae akea kabotauana ae moan te korakora, n aron are e a tia ni karaoia nakoia ara bakatibu ni kataniia.

14 Bwa I taekinna nakoim, bwa ngke e aki arora baina ni kataniia ara bakatibu ao a na tia ni bwaka nako nanon baia Reimwanaite, ao ni mate i aan aia kairiribai.

15 Ao e koro bukina bwa e a tia te uea ae Beniamina n taekin bwaai aikai ni kabane nakon natina, ao e a anganna te mwioko ibukin tauan mwiin nako bwain ueana.

16 I rarikin anne, e anganna naba te onimakinaki ibukin taian rongorongo ake a koreaki iaon [a]bwaatua aika buraati; ma ana bwaatua naba Nibwaai; ao ana [b]kabaang Raban, ao te [c]booro ke te bwai ni kairi, are e kairiia ara bakatibu i nanon te rereua, are e karaoaki iroun te Uea bwa aonga ni kairaki iai, ao aomata ni kabane n aron botumwaakaia ma kakaonimakia nakoina.

17 Mangaia ae ngkana a aki kakaonimaki ao a na aki waaki ke ni kabwaia i nanon mwanangaia, ma a na [a]butuaki ni kaokaki, ao a na taonaki n aki kukurein nanon te Atua; mangaia ae a na taonaki n te rongo ma karawawata nako, bwa aonga ni kauringaki iai oin mwiokoaia.

18 Ao ngkai, e koro bukina bwa e nako Motiaea ni karaoa are e a tia n tua tamana bwa e na karaoia, ao e katanoata nakoia aomata ni kabane ake a maeka iaon aban Taraemera bwa a na bane ni botaki, n nako nakon te tembora bwa

10 *a* Omi. 1:14.
b Mot. 2:30.
11 *a* Mot. 5:8–12.
12 *a* BK Te Bure.
13 *a* Ebe. 6:4–6.
b Erem. 4:24–26.
c R&B 103:8–10.
16 *a* Mot. 1:3.
b 1Nib. 4:8–19; ATM 1:13; R&B 17:1.
c 1Nib. 16:10.
17 *a* 1Nib. 18:12–13.

a na ongo ana taeka tamana ake e na taekin nakoia.

MWAKORO 2

E taetae te Uea ae Beniamina nakoia ana botanaomata—E taekina te tuaraoi, te boraoi, ao aron te maiu n tamnei n ana tai n tautaeka—E reireinia bwa a na toro iroun aia Uea are i karawa—A na taonaki n te rawawata aomata ake a kaitaraa te Atua ae aiaron te ai ae aki kona ni mate. Uakaan ma 124 I.K.

Ao e koro bukina bwa ngke e a tia Motiaea ni karaoa are e tuangaki iroun tamana, ao n tia ni katanoata ni kabuta te aba, bwa a na botaki aomata ni kabane man te aba ae bwanin, bwa a na nakon te tembora n ongora taeka ake e na taekin te uea ae Beniamina nakoia.

2 Ao moan te mwaiti ake a roko, n te mwaiti are a bon aki kona ni warekaki; bwa a mwaiti aia kariki ao a rikirake mwaitia iaon te aba.

3 Ao a uoti naba [a]moan bunin aia tiibu, bwa a na anga aia [b]karea ma [c]angabwai n [d]aron ana tua Mote.

4 Bwa aonga naba n anga aia kaaitau nakon te Uea ae Atuaia, are e a tia ni kairiia man aban Ierutarem, are e a tia ni kamaiuia mai nanon baia aia kairiribai, ma ni [a]karikiia aomata aika a tau bwa aia [b]tia reirei, ao te aomata naba ae tau bwa aia uea, are e a tia ni kateimatoa te rau iaon [c]aban Taraemera, ao e a tia naba n reireiniia [d]kaawakinan ana tua ni kabane te Atua, bwa aonga ni kimwareirei ma n kaonaki n [e]tangiran te Atua ma aomata ni kabane.

5 Ao e koro bukina bwa ngke a roko i rarikin te tembora, ao a katei umwaia ni katobibia, mwaane nakon aia [a]kaainga nako, ma kaain abana, ma natina mwaane, ma natina aine, ma natiia natina aika mwaane, ma natiia natina aika aine, mai iroun te karimoa nakon te bina, ao a bane ni kaokoro te utu teuana ma teuana.

6 Ao a katei umwaia ni katobibia te tembora, ao a bane mwaane ni kabane ni kaitaraa mataroan [a]umwaia ma te tembora, bwa aonga ni kona n tiku i nanon umwaia ao n ongora ni baike e na taekin te uea ae Beniamina nakoia.

7 E bon rang ni korakora mwaitin te botanaomata ma ni kaangaanga iroun te uea ae Beniamina bwa e na reireiniia i nanon oon te tembora, mangaia ae e tuatua bwa e na kateaki te taua, bwa a aonga ni kona ana botanaomata n ongo taeka ake e na taekin nakoia.

8 Ao e koro bukina bwa e taetae nakoia ana botanaomata mai aon te taua; ao a aki bane n ongo ana taeka ibukin korakoran mwaitiia; mangaia ae e tuatua bwa a

2 3*a* KB 4:4.
b BK Karea.
c 1Nib. 5:9.
d 2Nib. 25:24; Aram. 30:3; 34:13–14.
4*a* BK Wewete, Weteaki iroun te Atua.
b Mot. 18:18–22. BK Reireia, Tia Reirei.
c Omi. 1:12–15.
d Ioane 15:10.
e BK Tangira.
5*a* BK Te Utu.
6*a* Otin. 33:8–10.

na koreaki taeka ake e taekinna ao a na kanakoaki nakoia ake a aki kona n ongo bwanaana, bwa aonga ni kona ni butimwaea ana taeka.

9 Ao aikai taeka ake e [a]taekin ao n tuatua bwa a na koreaki, ni kangai: Tariu, ngkami ni kabane aika kam a tia ni botaki, ngkami aika kam kona n ongo au taeka aika N nang taekin nakoimi n te bong aio; bwa tiaki n ae I kaoingkami n nako mai, bwa kam na aki [b]mwannanoi taeka ake I taekin, ma kam na [c]kakauongo raoi nakoiu, ao kam na kauki taningami bwa kam aonga n ongo, ao [d]nanomi bwa kam aonga n ataia, ao ami [e]kaantaninga bwa aonga ni kaotaki nanon ana mwakuri te Atua [f]aika a raba nakoimi.

10 I aki tuatua bwa kam na nakomai bwa kam aonga ni [a]maakai, ke n taku inanomi bwa I korakora riki nakon te aomata ae e maamate.

11 Ma bon ti te arona arou ma ngkami, ae N na kabaeaki ni mamaaran te rabwata ma te kaantaninga; bwa I a tia n rineaki irouia te botanaomata aio, ma ni katabuaki iroun tamau, ao ni kariaiakaki mai iroun te Uea bwa N na riki bwa te tia tautaeka ao te uea irouia te botanaomata aio; ao I a tia ni kaawakinaki ma ni kateimatoaki ni mwaakana ae akea kabotauana, bwa N na beku ibukimi n au kona, au kaantaninga ma korakorau ni kabane ake e a tia n anganai te Uea.

12 I taekinna nakoimi bwa I a tia ni kariaiakaki bwa N na kabanei bongin maiu ni beku ibukimi, ni karokoa te tai aio, ao n aki tangira te [a]koora ke te tirewa ke aeka ni kaubwai riki tabeua mai iroumi;

13 I tuai naba n tua bwa kam na kainaki i nanon taabo ni kaikain, ke ni kariaia bwa kam na anaia tabemwaang bwa ami toro, ke kam na tiriaomata, ke n anaibwai, ke n iraa, ke ni wenenibure; ke n tia ni kariaia bwa kam na karaoi mwakuri nako aika a bubuaka, ma I a tia n reireiningkami bwa kam na kaawakina ana tua te Uea, ni bwaai ni kabane ake e a tia n tua bwa kam na karaoi—

14 Ao I a tia naba ngai ni [a]kakorakoraai bwa N na beku ibukimi, bwa kam aonga n aki karawawataki n taian angabwai, bwa e aonga n akea te bwai teuana ae kam na aki kona ni kaitaraa—ao bwaai ni kabane ake I a tia n taekin, ngkami ni kabane bon taan kakoauai n te bong aio.

15 Ma tariu, I aki karaoi bwaai aikai bwa I aonga ni kamoamoa; ke n taekin bwaai aikai bwa I aonga n tabeki bukinami iai; ma I tuangkami bwaai aikai bwa kam aonga n ataia bwa I kona ni kaekai ma te [a]nano ae itiaki imatan te Atua n te bong aio.

9 *a* Mot. 8:3.
b R&B 6:12.
c BK Ongo.
d Mot. 12:27; 3Nib. 19:33.
e BK Te Iango.
f BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
10 *a* BK Maaku.
12 *a* Mwak. 20:33–34.
14 *a* 1Korin. 9:18.
15 *a* BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango.

16 Taraia, bwa ngkai I taekinna nakoimi ae I a tia ni kabanea au bong ni maiu ni beku ibukimi, ao I aki kamoamoa ngkai I taekinna, bwa I a tia ni beku ti ibukin te Atua.

17 Ao taraia, I taekin bwaai aikai bwa e aonga n reke iroumi te [a]wanawana; bwa kam aonga n ataia bwa ngkana kam [b]beku [c]ibukiia raomi ao kam bon beku naba iroun Atuami.

18 Taraia, kam a tia n aranai bwa ami uea; ao ngkana ngai, are kam aranna bwa ami uea, I kakorakoraai ni [a]beku ibukimi, ao e riai ke aki bwa kam na kakorakoraingkami ni beku imarenami?

19 Ao taraia riki, ngkana ngai, are kam aranna bwa ami uea, are I a tia ni kabanea au bong ni maiu ni beku ibukimi, are te beku ibukin te Atua, e tau bwa N na kaaitauaki iroumi, O ngkanne tiaki e riai bwa kam na [a]kaaitaua ami Uea are i karawa!

20 I tuangkami, tariu, bwa ngkana kam anga kaaitau ma [a]kamoamoa ni kabane ake a reke nakoimi ao kam angan te [b]Atua are e a tia ni karikingkami, ao n tia ni kaawakin ma ni kateimatoaingkami, ao n taraia bwa kam na kimwareirei, ao n tia ni kariaia bwa kam na kona ni maeka ma te rau i marenami—

21 I tuangkami bwa ngkana kam toro iroun are e a tia ni karikingkami mai moana, ao are kateimatoaingkami man te bong teuana nakon teuana, n anganingkami te ikeike, bwa kam aonga ni maiu ma ni kakamwakuri ao ni karaoi [a]nanomi, ao e a tia naba ni buokingkami man te tai teuana nakon teuana—I kangai, ngkana kam toro irouna ma tamneimi ni kabane ao kam riki ngkami bwa tooro aika kam [b]aki manena.

22 Ao taraia, ti teuana te bwai are e kaantaningaia bwa kam na karaoi ae [a]kaawakinan ana [b]tua; ao e a tia ni berita nakoimi bwa ngkana kam kaawakin ana tua ao kam na kabwaia iaon te aba; ao e aki manga [c]rairaki man bwaai ake e a tia n taekin; mangaia ae ngkana kam [d]kaawakin ana tua ao e na kakabwaiaingkami ao e na karikirakeingkami.

23 Ao ngkai, te moan bwai, e a tia ni karikingkami, ao ni kataua bwa e na reke iroumi te maiu, are kam bae iai irouna.

24 Ao te kauoua, e kaantaningaia bwa kam na karaoa are e a tia n tua nakoimi; bwa ngkana kam karaoia, ao e na waekoa ni [a]kakabwaiaingkami; ao e na tia iai ni kabooingkami. Ma kam teimatoa n tarau irouna, n aron are mai mwaaina, ma ae e na roko,

17 *a* BK Wanawana.
b Mat. 25:40; Iak. 1:27; R&B 42:29–31. BK Mwakuri ni Ibuobuoki.
c BK Taari, Tarina; Tariu, Mwaaneu.
18 *a* Mat. 20:26–27.
19 *a* BK Karabwa.
20 *a* 1Nib. 18:16.
b BK Te Atua, Atu n Atua.
21 *a* BK Inaomata n Rinerine.
b Ruka 17:7–10.
22 *a* NI 25:18–19; 2Nib. 1:9.
b BK Ana Tua te Atua.
c R&B 3:1–2.
d R&B 14:7; 58:2–3.
24 *a* BK Kakabwaia.

ao n aki toki; mangaia ae teraa ae kam na kamoamoa iai?

25 Ao ngkai N na titirakiningkami, iai bwaai aika kam kona n taekin ibukimi? N na kaekaingkami, bon Akea. Kam aki kona naba n taekinna bwa e bootau kakawakimi ma bubun te aonaba; ma kam [a]karikaki man [b]bubun te aonaba; ma taraia, bon ana bwai teuare e karikingkami.

26 Ao ngai, eng ngai, are kam a tia n aranna bwa ami uea, bon akea rietatau nakoimi; bwa I karikaki naba man te bubu. Ao kam nooria bwa I a kara, ao e a kaan roko te tai are N na manga kaoka iai te rabwata aio nakon tinana ae te aonaba.

27 Mangaia are, n aron are I a tia n taekinna nakoimi are I a tia ni beku ibukimi, ni [a]maiu i nanon te kaantaninga ae itiaki imatan te Atua, ma e ngae n anne ao I a tia n tuangkami bwa kam na botaki, bwa I aonga n aki reke kaiu, bwa I aonga n aki rabunaki n [b]raraami, ngkana e roko te tai are N na tei iai i matan te Atua bwa e na motikaki taekau ibukin bwaai ake e a tia ni mwiokoai iai ibukimi.

28 I tuangkami bwa I a tia n tuatua bwa kam na botaki bwa aonga ni [a]kaitiakaki kunnikaiu man raraami, n te tai aio are e a kaan iai te tai are I a kaan ruo iai nakon ruanimateu, bwa I aonga n nako ma te rau, ao e na kona [b]tamneiu are aki maamate n reitaki ma taian [c]kuaea ake i eta n anene n nebo ibukin te Atua ae motiraoi.

29 Ao i rarikin aei, I tuangkami bwa I a tia n tuatua bwa kam na botaki, bwa I aonga ni katanoata nakoimi ae N nang kerikaaki man te nakoa n tia reirei, ao n uea ibukimi.

30 Bwa n te tai aio ao e ruru rabwatau n au tai n taetae nakoimi; ma e buokai te Uea ae te Atua, ao e tangiria bwa N na taetae nakoimi, ao e tua nakoiu bwa N na katanoata nakoimi n te bong aio, bwa e na riki natiu ae Motiaea bwa te uea ao te tia tautaeka i aomi.

31 Ao ngkai, tariu, I tangiria bwa kam na waki ni kakaraoa are kam a tia ni kakaraoi ni karokoa ngkai. N aron are kam a tia ni kawakin tua ake I anganingkami, ma tua ake e anganingkami tamau, ae kam kakabwaiaki iai, ao ni kawakinaki bwa kam na aki bwaka nako nanon baia ami kairiribai, mangaia ae ngkana kam kawakin tua ake e taekin natiu, aika ana tua te Atua ake a na taekinaki nakoimi irouna, ao kam na kakabwaiaki i aon te aba, ao a na akea korakoraia ami kairiribai i aomi.

32 Ma, O au botanaomata, tarataraingkami bwa ngkana iai te [a]itabarara ae riki i marenami, ao

25 *a* BK Karika, Kariki Bwai.
b KB 3:19; Iakob. 2:21.
27 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b Iakob. 1:19.
28 *a* Iakob. 2:2.
b BK Tamnei.
c Moom. 7:7.
32 *a* 3Nib. 11:29–30.

kam motikia i nanomi bwa kam na ira te tamnei are buakaka, are e a tia n taekinaki iroun tamau are Motiaea.

33 Bwa taraia, iai te rekenikai are e a tia n anganaki ane motikia bwa e na ira te tamnei are buakaka; bwa ngkana e motikia bwa e na iria, ao e teimatoa ao ni mate i nanon ana bure, ao bon ti te arona ngke e nima [a]kabuakakaan tamneina; bwa kanuangana ae na reke irouna bon te katuaeaki ae [b]aki totoki, ngkai e a tia n aki ira ana tua te Atua n aron are e a tia n ataia.

34 I kangai nakoimi, bwa akea i buakomi, ma ti natimi aika a uarereke, ae a tuai n reireinaki kanoan bwaai aikai, ma antai i buakomi ae e aki ataia ae tarau n aki toki iroun Tamana are i karawa, ao kam na anganna ami bwai ni kabane ao korakorami ni kabane; ao kam tia naba n reireinaki kanoan taian rongorongo aika taekan taian taeka ni burabeti ake a tia n taekinaki irouia burabeti aika a tabu, ni karokoa te bong are e kitana iai Ierutarem tamara are Riaai;

35 Ao bwaai ni kabane naba ake a tia n taekinaki irouia ara bakatibu ni karokoa ngkai. Ao taraia, a taetaekin bwaai ake e a tia te Uea n tuatua bwa a na taekin; mangaia ae, a bon eti ao a koaua.

36 Ao ngkai, I kangai nakoimi tariu, bwa ngkana kam tia n atai man reireinaki bwaai aikai, ao ngkana kam karaoa te bure ma ni karaoa are kaaitara ma are e a tia n taekinaki, ao kam kararoaingkami mai iroun Tamnein te Uea, ao a na akea nnena i nanom are e na kona ni kairiko iai i nanon kawain te wanawana bwa ko aonga ni kakabwaiaki, n anganaki te kaubwai, ao ni kateimatoaki—

37 I kangai nakoimi, bwa te aomata are karaoa aio, bon te aomata ae kan teirake imatan te botanaomata ni [a]kaitaraa te Atua; mangaia ae e a tia ni motikia bwa e na ira te tamnei are buakaka, ao e na riki bwa ana kairiribai te raoiroi; mangaia ae akea nnen te Uea i nanona, bwa e aki maamaeka i nanon tembora aika [b]aki tabu.

38 Mangaia ae ngkana e aki [a]rairananona te aomata anne, ao e tiku n arona ao ana kairiribai te Atua ni matena, ao e na kautaki tamneina ni korakoran te [b]moti ae mimitong n namakinan [c]bure ake e a tia ni karaoi, are e na kauarerekeaki iai mai matan te Uea, ao e na onrake rabwatana n te raraoma, ma te maraki, ma te aki rau, ae aiaron te ai ae aki maamate, aika a waerake mwaakarona n aki toki.

39 Ao ngkai I kangai nakoimi, bon akea nnen te [a]nanoanga

33 *a* BK Kabuakaka.
b R&B 19:6, 10–12.
37 *a* Mot. 3:12; Erem. 8:24–25. BK Unraa, Kaitara.
b Aram. 7:21.
38 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
b BK Motiraoi.
c BK Namakinan te Bure, Kairua.
39 *a* Aram. 34:8–9, 15–16. BK Atataiaomata, Nanoanga.

nakon te aomata anne; mangaia ae motin taekana bon te rinanon te kammarakaki ae aki totoki.

40 O ngkami aika kam a unimwaane, ao ngkami naba aika kam a ataeinimwaane, ao ngkami aika ataei aika kam kona n oota n nanon au taeka, bwa I a tia ni kabeebetei au taeka bwa kam aonga n atai, I tataro bwa kam na uti n [a]uringan buakakan aroia ake a tia ni bwaka n riaoan te tua.

41 Ai moaraa riki, I tangiria bwa kam na iangoa te kakabwaia ma te aro ni [a]kukurei irouia ake a kaawakin ana tua te Atua. Bwa taraia, a [b]kakabwaiaki ni bwaai ni kabane, n te maiu n rabwata ao n tamnei; ao ngkana a teimatoa ni [c]kakaonimaki ni karokoa te toki ao a na butimwaeaki mai [d]karawa, ao a na maeka ma te Atua n te aro ni kukurei ae aki totoki. O uringnga, uringnga bwa a koaua bwaai aikai; bwa e a tia n taekin te Uea ae te Atua.

MWAKORO 3

E reitanako ana taetae te uea ae Beniamina—E na mwakuri te Uea ae Moan te Mwaaka i buakoia aomata i nanon te rabwata ae maamate—E na waanako te raraa mai nanon bwangabwangan kunna ni kabuta ngke e e karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba—Bon ti ngaia te ara are e na reke mai iai te kamaiuaki—A kona aomata n tokanikai iaon te aro n aomata ao n riki bwa Aomata Aika Itiaki rinanon te Mwakuri ni Kamaiu—Kammarakaia aika buakaka aiaron te nei n ai ao te burimton. Uakaan ma 124 I.K.

Ao I a manga weweteingkami riki tariu, bwa iai riki bwaai aika I kan taekin nakoimi; bwa taraia, iai bwaai aika I kan tuangkami aika kanoan taai aika a na roko.

2 Ao bwaai aika N na tuangkami bon bwaai aika a tia ni kaotaki nakoiu iroun ana [a]anera te Atua. Ao e taku nakoiu: Uti; ao I uti, ao nooria e tei imatau.

3 Ao e taku nakoiu: Uti, ao ongora n taeka ake N na taekin nakoim; bwa taraia, I a roko bwa N na taekin nakoim rongorongo aika [a]raraoi aika uota te kimwareirei ae korakora.

4 Bwa e a tia n ongo te Uea am tataro, ao e a tia ni motika aron raoiroim, ao e a kanakoai bwa N na tuangko bwa ko na kimwareirei; ao bwa ko kona n taekinna nakoia am botanaomata, bwa a na kona naba n onrake n te kimwareirei.

5 Bwa nooria, e na roko te tai, ao e aki raroa nako, bwa te [a]Uea ae Moan te Mwaaka ae tautaeka, ae iai ngkoa ao ngkai ao n aki totoki, e na ruo ma te mwaaka mai karawa, nako buakoia natiia aomata, ao e na maeka i nanon te [b]rabwata ae mamate, ao e na waaki nako

40 *a* Aram. 5:18.
41 *a* 4Nib. 1:15–18.
BK Kimwareirei.
b BK Kakabwaia.
c R&B 6:13.
d BK Karawa.
3 2 *a* BK Anera.
3 *a* Ruka 2:10–11.
5 *a* BK Iehova.
b Mot. 7:27; Aram. 7:9–13.

buakoia aomata ni karaoi [c]kakai aika moan te korakora, n aiaron kamarurungaia aoraki, kautakiia maate, kanakonakoaia mwauku, anganakiia aika mataki te noraaba, ao ni karikiia aika bonotaningaia bwa a na ongo, ao ni katoki aoraki n aekaia nako.

6 Ao e na kaotinakoia [a]riaboro, ke tamnei aika a buakaka aika a maeka inanoia natiia aomata.

7 Ao nooria, e na rinanon te [a]karirikai, ma marakin te rabwata, te [b]baki, te taka, te korakai, n riaon riki bwaai ake e kona n [c]rinanoi te aomata, are e na aki mate iai; bwa taraia, e na waanako te [d]raraa man bwangabwangan kunin rabwatana ni kabuta, e na rawawata [e]korakaina ibukin buakakaia ma aia mwakuri ana boyanaomata aika bati n ribaki.

8 Ao e na aranaki bwa [a]Iesu Kristo, ae [b]Natin te Atua, ae [c]Taman karawa ma te aonaba, te Tia Karikibwai iaon bwaai ni kabane man moan rikin bwaai, ao e na aranaki [d]tinana bwa [e]Maria.

9 Ao nooria, e na kawaria ana botanaomata, bwa e aonga n reke te [a]kamaiuaki nakoia natiia aomata eng, rinanon [b]onimakinan arana; ao i mwin bwaai aikai ni kabane ao a na taku bwa bon te aomata naba ngaia, ao n taekinna bwa iai te [c]riaboro irouna, ao a na [d]tiriboia, ao a na [e]tauria iaon te kaibangaki.

10 Ao e na [a]mangauti n te [b]kateniua ni bong mai buakoia maate; ao taraia, bon ngaia are e na [c]motika taekan aonaba; ao taraia, a karaoaki bwaai aikai ni kabane bwa e aonga n reke te motikitaeka ae raoiroi nakoia natiia aomata.

11 Bwa taraia, ao [a]raraana e karaoa te [b]mwakuri ni kamaiu naba ibukin aia bure aomata ni kabane ake a tia ni [c]bwaka n riaon te tua iroun Atam, naake a tia ni mate n aki ataa ana babaire te Atua ibukiia, ke ake a tia ni bure ao a [d]aki ataia.

12 Ma e na reke kain, e na reke kain ane e ataia bwa e [a]kaitaraa te Atua! Bwa e na aki reke te kamaiuaki nakoina ma ti ngkana e rairananona ao e onimakina te [b]Uea ae Iesu Kristo.

13 Ao e a tia te Uea ae te Atua ni kanakoia ana burabeti aika a

5 *c* Mat. 4:23–24; Mwak. 2:22; 1Nib. 11:31.
BK Kakai.
6 *a* Mar. 1:32–34.
7 *a* BK Kariria, Te Kariri.
b Mat. 4:1–2.
c R&B 19:15–18.
d Ruka 22:44.
e Itaia 53:4–5.
8 *a* BK Te Atua, Atu n Atua—Te Atua te Nati.
b Aram. 7:10.
c Erem. 14:12; 3Nib. 9:15.
d Mat. 1:16; 1Nib. 11:14–21.
e BK Maria, Tinan Iesu.
9 *a* BK Kamaiu.
b BK Onimaki.
c Ioane 8:48.
d Mar. 15:15.
e Ruka 18:33; 1Nib. 19:10; 2Nib. 10:3.
BK Tauraki n te Kaibangaki.
10 *a* BK Mangauti.
b Mat. 16:21; 2Nib. 25:13; Erem. 14:20–27.
c BK Motika Taekan, Motikitaeka.
11 *a* BK Raraa.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c BK Bwakan Atam ao Ewa.
d 2Nib. 9:25–26.
12 *a* Mot. 2:36–38; Erem. 8:25.
BK Unraa, Kaitara.
b BK Te Uea.

tabu nako buakoia natiia aomata, bwa a na tataekin bwaai aikai nakoia reeti, aaba, ao neewe, bwa akana kakoaua mai iai bwa e na roko Kristo, a na kona ni karekea [a]kamaunaan aia bure, ao a na onrake n te kimwareirei ae moan te bati, n [b]aiaron are aongkoa e a bon tia n roko i buakoia.

14 Ma e nooria te Uea ae te Atua bwa a matoatoa nanoia ana botanaomata, ao e anganiia te tua, ae ana [a]tua Mote.

15 Ao a mwaiti kanikina, ma kamimi, ma [a]kanikinaean bwaai aika a na riki, ma nuun bwaai aika a na riki ake e kaoti nakoia, ni kaineti ma rokona; ao a taetae naba burabeti aika a tabu nakoia ibukin rokona; ma a kamatoatoai nanoia, ao aikoa ataia ae, akea nanon ana [b]tua Mote ngkana e aki irianaki ana mwakuri ni kamaiu n raraana.

16 Ao ngke arona bwa a kona n rootaki [a]ataei aika uarereke n te bure ao a na bon aki kona naba ni kamaiuaki; ma I kangai nakoimi a [b]kakabwaiaki; bwa taraia, ibukin ana mwakuri Atam, ke aron te maiu aio, ao a na bwaka, mangaia ae raraan Kristo e karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin aia bure.

17 Ao irian aio, I kangai nakoimi, bwa a na [a]akea te ara riki teuana ke te kawai riki teuana ke te anga are e na reke iai te [b]kamaiuaki nakoia natiia aomata, ma ti n aran ao rinanon [c]Kristo, ae te Uea ae Moan te Mwaaka.

18 Bwa taraia e na motikitaeka, ao e raoiroi ana moti; ao e aki bua tamnein te ataei ae e mate ni uarerekena; ma a nima kabuakakaan oin tamneia aomata ma ti ngkana a karinanoia [a]n ai aroia ataei, ao ni kakoaua te kamaiuaki are ngkoa, ae ngkai, ao ae e na roko, rinanon raraan Kristo ae [b]kabwarai bure, ae te Uea ae Moan te Mwaaka.

19 Bon ana kairiribai te Atua te [a]aro n aomata, man moan [b]bwakan Atam, ao e na teimatoa n aki toki, ni karokoa ae e [c]kakauongo nakon ana wirikiriki te [d]Tamnei ae Tabu, ao n tokanikai i aon te aro n aomata ao n riki bwa te [e]aomata ae itiaki rinanon ana mwakuri ni kamaiu Kristo ae te Uea, ao n riki n aiaron te [f]ataei, n ongeaba, n nimamannei, n nanorinano, n taotaonakinnano, n onrake n te tangira, ao n tauraoi ni butimwaei bwaai ni kabane ake e tangiria te Uea bwa e na karaoi, n aiaron te teei are tauraoi

13 *a* BK Kamaunaan Bure.
b 2Nib. 25:24–27; Iarom 1:11.
14 *a* BK Ana Tua Mote.
15 *a* BK Iesu Kristo—Aekakin ke banna ibukin Kristo.
b Mot. 13:27–32.
16 *a* BK Ataei.
b Moro. 8:8–9.
17 *a* Mwak. 4:10–12; 2Nib. 31:21.
b BK Kamaiu.
c BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
18 *a* Mat. 18:3.
b Mot. 4:2; Erem. 5:9.
19 *a* 1Korin. 2:11–14; Mot. 16:2–3.
BK Te Aro n Aomata.
b BK Bwakan Atam ao Ewa.
c 2Rong. 30:8.
d Moro. 10:4–5.
BK Tamnei ae Raoiroi.
e BK Aomata aika Itiaki.
f 3Nib. 9:22.

ni karaoi bwaai ake e tuangaki iroun tamana.

20 Ao i rarikin aei, I taku nakoimi, bwa e na roko te tai are e na butanako iai [a]ataakin te Tia Kamaiu nakon aaba, reeti, neewe, ao aomata [b]nako.

21 Ao taraia, ngkana e roko te tai anne, ao bon akea ae na [a]iai ana taeka imatan te Atua, ma ti ataei aika uarereke, ao ti rinanon te rairannano ma onimakinan aran te Uea ae te Atua ae Moan te Mwaaka.

22 Ao ai arona naba n te tai aei, ngkana ko a tia n reireiniia am botanaomata bwaai ake e a tia n tuangko te Uea ae Atuam, ao ai arona naba n te tai arei, bwa a na aki manga taekinaki bwa akea bukinaia imatan te Atua, ma tii ni kaineti ma taeka ake I a tia n taekin nakoim.

23 Ao I a tia n taekin taeka ake e tua te Uea ae te Atua bwa N na taekin.

24 Ao e taku te Uea: A tei bwa taian bwai ni kakoaua ni kaaitaraia te botanaomata aio, n tain te motikitaeka; are a na motikaki iai taekaia, aomata ni kabane n aron aia mwakuri, aika a tamaroa, ke aika a buakaka.

25 Ao ngkana a na buakaka ao a na kabaeaki bwa a na bon [a]namakin oin aia bure ma aia mwakuri aika bati n ribaki, are e na karikiia bwa a na kokonin iai i matan te Uea nakon te aro ni [b]mwebuaka ao ni karawawataki ae aki totoki, are a na aki kona n oki mai iai; mangaia are a tia ni kamaraiai oin tamneia.

26 Mangaia ae a tia ni mooi man mwangkon unin te Atua, ao a reke iaon te moti ae e aki kona n tukaki rokona irouia n aiaron ae e aki kona naba n tukaki bwakan [a]Atam ngke e kana naba [b]uaan te kai are tabuaki, e aki kona n otangaia te [c]nanoanga n aki totoki.

27 Ao ti te arona [a]karawawatakia ma te [b]nei n ai ma te burimton, aika a aki kona n toki uraia, aika a waerake bubuia n akea tokiia. Aikai bwaai ake e a tia n tuangai te Uea. Amen.

MWAKORO 4

E reitanako ana maroro te uea ae Beniamina—E reke te kamaiuaki man te Mwakuri ni Kamaiu—Kakoaua te Atua ngkana ko kan kamaiuaki—Kamatoa kamaunan ami bure rinanon te onimaki—Anganako ami bwai nakoia aika kainnano—Karaoi bwaai ni kabane n te wanawana ao te eti. Uakaan ma 124 I.K.

Ao ngkai, e koro bukina bwa ngke e tia te uea ae Beniamina n taekin taeka ake e anganaki iroun ana anera te Uea, ao e taraia te

20 *a* R&B 3:16.
b BK Mwakuri ni Mitinare.
21 *a* BK Bukinaki.
25 *a* Aram. 5:18; 12:14–15.
b Moom. 8:38.
26 *a* Moom. 9:12.
b KB 3:1–12; 2Nib. 2:15–19; Aram. 12:21–23.
c BK Atataiaomata, Nanoanga.
27 *a* BK Namakinan te Bure, Kairua.
b 2Nib. 9:16; Iakob. 6:10; R&B 76:36.

botanaomata, ao e nooria bwa a bwaka nako aontano, bwa e rotiia [a]maakan te Uea.

2 Ao a noori oin aroia n te [a]maiun n rabwata, ae [b]rinano riki nakon bubun te aonaba aio. Ao a tang n takarua n te bwanaa ae ti teuana, ni kangai: O nanoangaira, ao [c]kamaiuira n raraan Kristo ni kabwara bure bwa ti aonga ni karekea kabwaran ara bure, ao a na kaitiakaki nanora; bwa ti kakoaua Iesu Kristo, ae Natin te Atua, are [d]karika karawa ma aonaba, ma bwaai ni kabane; ao e na roko i buakoia natia aomata.

3 Ao e koro bukina bwa ngke a tia n taekin taeka aikai ao e a roko irouia Tamnein te Uea, ao a onrake n te kimwareirei, ngkai e a reke irouia [a]kamaunan aia bure, ao reke naba raun [b]nanoia, ngkai e korakora aia [c]onimaki iroun Iesu Kristo ni kakoaua ae e na roko, n taian taeka ake e taekin te uea ae Beniamina nakoia.

4 Ao e a manga tabeka riki bwanaana te uea ae Beniamina n taetae nakoia ni kangai: Raoraou ao tariu, au reeti ao au botanaomata, I a manga tangira riki taningami ni kakauongo, bwa kam na ongora ao n atai nikiran au taeka ake N na taekin nakoimi.

5 Bwa taraia, ngkana e a tia ni kauti am kanamakin n raoiroina te [a]Atua n te tai aio nakon te akea, n aromi ae akea bonganana ma kateimi aika buakaka—

6 I kangai nakoimi, ngkana kam a tia n [a]atai taekan ana raoiroi te Atua, ma mwaakana ae akea kabotauana, ma wanawanana, ma taotaonakin nanona, ao e iremwe n un nakoia natia aomata; ao te [b]mwakuri ni kamaiu naba are e a tia ni katauraoaki man moan [c]karikan aonaba, bwa e aonga ni kona n reke te kamaiuaki nakon are [d]kakaonimaki nakon te Uea, ao ni botumwaaka ni kaawakin ana tua, ao n teimatoa n te onimaki ni karokoa tokin maiuna, I nanona iai, te maiu n te rabwata ae maamate—

7 I kangai, aio te aomata are e na reke irouna te kamaiuaki, rinanon te mwakuri ni kamaiu are e a kaman katauraoaki man moan karikan bwaai ibukiia aomata ni kabaneia, ake a tia ni maiu ni moa man tain [a]bwakan Atam, ke aika ngkai, ke aika a na roko, ni karokoa tokin aonaba.

8 Ao aio te mwakuri are e na reke mai iai te kamaiuaki. Ao bon [a]akea riki te kamaiuaki ma ti are e a tia n taekinaki; ke na iai riki te mwakuri are e na kona ni kamaiuaki iai te aomata ma tii rinanon mwakuri ake I a tia n tuangkami.

9 Kakoaua te Atua; kakoaua ae iai Ngaia, ao e kariki bwaai

4 1 *a* BK Maaku.
2 *a* BK Maiun Rabwata.
b Erem. 12:7–8.
c Mot. 3:18; Erem. 5:9.
d BK Karika, Kariki Bwai.
3 *a* BK Kamaunaan Bure.
b BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango.
c BK Onimaki.
5 *a* Mote 1:10.
6 *a* BK Te Atua, Atu n Atua.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c Mot. 15:19.
d TAre. 36:7; 2Nib. 22:2; Erem. 12:1.
BK Onimakina.
7 *a* BK Bwakan Atam ao Ewa.
8 *a* Mwak. 4:12; 2Nib. 31:21; Mot. 3:17.

ni kabane, i karawa ao i aonaba; kakoaua bwa iai irouna te [a]wanawana ae bwanin, ma te mwaaka ni kabane, i karawa ao i aonaba; kakoaua bwa e aki kona n [b]oota te aomata ni bwaai ni kabane ake e kona n oota iai te Uea.

10 Ao riki, kakoaua bwa kam na [a]rairananomi man ami bure ao n aki manga karaoi, ao karinanoingkami imatan te Atua; ao butiia ma te nanorinano ni koaua bwa e na [b]kabwarai ami bure; ao ngkai, ngkana ko [c]kakoauai bwaai aikai ni kabane ao tarai bwa kam na [d]karaoi.

11 Ao I a manga taetae riki nakoimi n aron are I a tia n taekinna mai i mwaaina, bwa ngkana kam a tia n ataa taekan mimitongin te Atua ke ngkana kam a tia n ongoongo taekan raoiroina ma ni [a]katoonga ana tangira, ao n tia ni karekea [b]kamaunan ami bure, are karika kimwareirein tamneimi, ao I tangiria bwa kam na uringnga, ao katikua n ami ururing, korakoran te Atua, ao aron [c]akeam, ma [d]raoiroina ma aki kakai unna nakoimi, man ngkami aika aki tau, ao [e]karinanoingkami nakon te rinano ae nano, ni [f]wewetea aran te Uea ni katoa bong, ao n tei ni matoa n onimakina ae e na roko, are e taekinaki mai wiin te anera.

12 Ao taraia, I kangai nakoimi bwa ngkana kam karaoa aio ao kam na kimwareirei, ao kam na onrake n ana [a]tangira te Atua, ao kam teimatoa ni [b]kaawakina kamaunaan ami bure; ao kam na rikirake i nanon ataakin taekan mimitongin teuare karikingkami, ke n ataakin taekan te bwai ae eti ma ni koaua.

13 Ao e na aki reke te nano ni kan kaikoaka temanna, ma ti te kan maeka i nanon te [a]rau, ma ni karaoa are katauaki bwa e na reke nakon temanna ma temanna n aron are tau bwa e na reke nakoina.

14 Ao kam na aki kariaia bwa a na baki [a]natimi, ke n aki karabania; ao ko na aki naba kariaia bwa a na urui ana tua te Atua, ao n [b]un man uneaki imarenaia, ao n toro iroun te riaboro, are te toka iaon taian bure, ke te tamnei are buakaka are e a tia n tataekinaki irouia ara bakatibu, are bon ngaia ana kairiribai te raoiroi.

15 Ma kam na [a]reireinia bwa a na [b]nakonako ni kawain te koaua ma te iangoraoi; kam na reireinia bwa a na [c]itangitangiri imarenaia, ao a na ibuobuoki imarenaia.

9 *a* Rom 11:33–34; Iakob. 4:8–13.
b Itaia 55:9.
10 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
b R&B 61:2.
c Mat. 7:24–27.
d 2Nib. 31:19–21.
11 *a* Aram. 36:24–26.
b BK Kamaunaan Bure.
c Mote 1:10.
d Otin. 34:6; Moro. 8:3.
e BK Karinanoa, Nanorinano.
f BK Tataro.
12 *a* BK Tangira.
b Mot. 4:26; Aram. 4:13–14; 5:26–35; R&B 20:31–34.
13 *a* BK Tia Raoi.
14 *a* 1Tim. 5:8; R&B 83:4.
b BK Itabarara.
15 *a* R&B 68:25–28; Mote 6:58. BK Reireia, Tia Reirei.
b BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
c Mot. 18:21.

16 Ao riki, kam na [a]buokiia ake a kainnanoa ami ibuobuoki; kam na tibwatibwa kaubwaimi nakoia ake a kai nanoia; ao kam na aki kariaia bwa e na matebuaka ana bubuti te [b]rarikin nakoimi, ao kam na kanakoa n aki buokiia.

17 Tao kam na [a]kangai: E a tia te aomata aio ni karekea te rawawata aio nakoina; mangaia ae N na aki buokia, ao N na aki anganna mwakoron kanau, ke n anganna kaubwaiu bwa e aonga n aki rawawata, bwa e riai karawawatana—

18 Ao I taku nakoimi, O ngke te aomata are ko a tia ni karaoa aekan aio, ko riai n rairananom, ao ti ngkana ko aki rairananom ibukin ae ko a tia ni karaoia, ao ko na bon mate n aki totoki ao n akea nnem n uean te Atua.

19 Bwa taraia, tiaki ngaira taian rarikin ni kabane? Tiaki bane ni katan iroun ae ti Temanna, ae te Atua, ibukin ara bwai ni kabane, ibukin te amwarake ma te kunnikai, ao ibukin te koora, ao ibukin te tirewa, ao ibukin taian kaubwai n aekaia nako ake iroura?

20 Ao taraia, n te tai naba aio, kam teimatoa naba ni weewetea arana, ni bubuti ibukin kamaunan ami bure. Ao e koaua bwa e na kariaia bwa a na akea nanon ami bubuti? E aki; e a tia ni kabwaroa Tamneina i aomi, ao ni kaon nanomi n te [a]kimwareirei, ao n taraia bwa a na kainaki wiimi man akea bwaai ake kam kona n taekin, bwa e riao korakoran kimwareireimi.

21 Ao ngkai, ngkana e waaki te Atua are e a tia ni karikingkami, are kam onimakinna ibukin maiumi ma bwaai ni kabane ake iroumi ma anuan maiumi, e kakoroi bukin bwaai ake kam bubuti aika koro bukiia, i nanon te onimaki, ao ni kakoaua bwa e na reke iroumi, ao ngkanne e riai bwa kam na [a]raure ma ami bwai n tibwatibwaia imarenami.

22 Ao ngkana ko [a]motika taekan te aomata are e butiko am bwai bwa e aonga n aki mate, ao ni karekea kaina, e na mwaitira riki etin katuaeakim ibukin [b]tauan am bwai, are tiaki oin am bwai bwa ana bwai te Atua, are bon ngaia naba are ana bwai maium; ao ko aki anganna am bubuti, ke n rairananom ibukin te bwai are ko a tia ni karaoia.

23 I kangai nakoimi, e na reke kain te aomata anne, bwa a na mauna nako ana bwai mangaia; ao ngkai, I taekin bwaai aikai nakoia ake a [a]kaubwai ni kaubwain te aonaba aio.

24 Ao I a manga taetae riki nakoia aika kainnano, ngkami aika kam aki kaubwai man tau aron maiumi, ibukin te bong teuana ma teuana; I taekiningkami ikai ngkami aika kam aki

16 *a* BK Mwakuri ni Ibuobuoki; Tangira ae Kororaoi.
b TK 15:7–11; TRab. 21:13; Itaia 10:1–2.
17 *a* TRab. 17:5.
20 *a* BK Kimwareirei.
21 *a* BK Kamweraoi; Mwakuri ni Ibuobuoki.
22 *a* Mat. 7:1–2; Ioane 7:24.
b 1Ioan. 3:17.
23 *a* R&B 56:16.

buokiia taian rarikin, ngkai akea ami bwai; I tangiria bwa kam na taekinna inanomi bwa: I aki anga bwa bukina ngkai akea irou, ma ngke iai ao N na bon [a]anga.

25 Ao ngkai, ngkana kam taekina aio inanomi ao a na akea ami bure, ma ngkana kam aki ao a na [a]reke kaimi; ao e eti reken kaimi ngkami ake kam na tauti ni bwaai ake akea iroumi.

26 Ao ngkai, ibukin bwaai ake I a tia n taekin nakoimi—are, ibukin kateimatoan kamaunan ami bure man te bong teuana nakon te bong teuana, bwa kam aonga n [a]nakonako ma te itiaki imatan te Atua—I tangiringkami bwa kam na [b]anganako ami bwai nakoia aika [c]kainnano, aomata ni kabane n aron are iai irouia, n aron [d]kamwarakeaia aika a baki, kakunnikaiakiia aika akea karabaia, kawaraia aoraki ao buokakiia ni kainnanoia, n tamnei ao n rabwata, n aron are a tangiria.

27 Ao taraia bwa a na karaoaki bwaai aikai ni kabane n te wanawana ao n te tangira; bwa e aki katauaki bwa e na kabirimwaka [a]riki te aomata nakon are riaon korakorana. Ao riki, e riai bwa e na botumwaaka, bwa e aonga ni kona n reke irouna te kanuanga; mangaia are a riai ni karaoaki bwaai ni kabane n aroia.

28 Ao I tangiria bwa kam na uringnga, bwa ane tangobwai i buakomi mai iroun kaain rarikina, e riai bwa e na kaoka te bwai are tangoia, n aron are e a tia ni boraraoi iai, bwa ngkana e aki ao te bure are karaoia; ao e na kona naba ni karekea karaoan te bure iroun naba kaain rarikina.

29 Ao ni kabaneana, I aki kona n tuangkami bwaai ni kabane ake kam na bure iai; bwa bon moan te mwaiti aanga ma kawai, ao a mwaiti ake I aki kona n uring.

30 Ma I kona n tuangkami aio, bwa ngkana kam aki [a]tarataraingkami, ami [b]iango, ao ami [c]taeka, ma aroaromi, ao n aki ongeaba nakon ana tua te Atua, man aki teimatoa n te onimaki n aron are kam a tia n ongo ibukin rokon ara Uea, ni karokoa tokin maiumi, ao a na bua tamneimi. Ao ngkai, O ngke te aomata, uringnga, ao kam na aki bua.

MWAKORO 5

A na riki Aomata aika Itiaki bwa natin Kristo mwaane ma aine i nanon te onimaki—Ao ngkanne a na aranaki n aran Kristo—Te uea ae Beniamina e tuatua nakoia bwa a na matoa ao n aki mwaeiei i nanon te mwakuri ae raoiroi. Uakaan ma 124 I.K.

Ao ngkai, e koro bukina bwa e a tia te uea ae Beniamina n taetae

24 *a* Mar. 12:44.
25 *a* R&B 56:17.
26 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b Iakob. 2:17–19.
c Tek. 7:10; Aram. 1:27.
BK Angabwai.
d Itaia 58:10–11; R&B 104:17–18.
27 *a* R&B 10:4.
30 *a* Aram. 12:14.
BK Tarataraia, Tia Tantani.
b Mar. 7:18–23.
BK Iango.
c Mat. 15:18–20.
BK Taetae ae aki Riai.

nakoia ana botanaomata, ao e kanakoa te rongorongo nakoia, ni kan ataia mai irouia ana botanaomata bwa a kakoauai taeka ake e a tia n taekin nakoia ke a aki.

2 Ao a takarua n te bwanaa ae ti teuana ni kangai: Eng, ti kakoauai taeka ni kabane ake ko a tia n taekin nakoira; ao riki ti atai tonutonuia ma koauaia, mai iroun Tamnein te Uea ae Moan te Mwaaka, are e a tia ni karika te [a]bitaki ae moan te korakora iroura, ke i nanora, n te aro are akea te nano ni kan karaoa ae [b]buakaka, ma n teimatoa ni karaoa ae raoiroi.

3 Ao ngaira, i bon iroura naba, rinanon raoiroin te Atua ae aki totoki ma ana kairiri Tamneina, a reke iroura atatai ibukin bwaai aika a na roko; ao ngkana e riai, ti kona naba n taetae ni burabetin bwaai ni kabane.

4 Ao ti bon onimaki ni bwaai ake e a tia n taekin ara uea nakoira are e a reke iai nakoira te atatai ae korakora aio, mangaia ae ti kimwareirei i nanon te kimwareirei ae moan te bati.

5 Ao ti a tauraoi ni karaoa te [a]berita ae tabu ma Atuara bwa ti na karaoa nanona, ao ti na ongeaba nakon ana tua ni kabane ni bwaai ni kabane ake e na anga ana tua iai nakoira, ni karokoa tokin bongin maiura, bwa ti aonga n aki karekea te rekenikai ae [b]aki totoki nakoira, n aron are e a tia n taekinaki iroun te [c]anera, bwa ti aonga n aki mooi man te mwangko are raanganako mai iai unin te Atua.

6 Ao ngkai, aikai taeka ake e kan ongo te uea ae Beniamina mai irouia; mangaia ae e kangai nakoia: Kam a tia n taekin taeka aika I kan ongo mai iroumi; ao te berita ae tabu are kam a tia ni karaoia bon te berita ae tabu ae raoiroi.

7 Ao ngkai, ibukin te berita ae tabu are kam a tia ni karaoia, kam na aranaki bwa [a]natin Kristo, natina mwaane, ao natina aine; bwa taraia, n te bong aio ao e a tia ni manga [b]bungia tamneimi; bwa kam taekinna bwa a bitaki [c]nanomi rinanon onimakinan arana; mangaia ae kam a [d]bungiaki irouna ao kam a riki bwa [e]natina mwaane ao aine ngkami.

8 Ao kam a [a]kainaomataki i aan te ara anne, ao [b]akea te ara riki teuana are kam kona ni kainaomataki iai. Bon akea te [c]ara riki teuana are e na reke mai iai te kamaiuaki; mangaia ae I tangiringkami bwa kam na [d]katoka i aomi aran Kristo, ngkami ni kabane ake kam a tia ni karaoa

5 2 *a* Aram. 5:14.
BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
b Aram. 19:33.
5 *a* Mot. 18:10.
b Mot. 3:25–27.
c Mot. 3:2.
7 *a* Mot. 27:24–26; Mote 6:64–68.
BK Natin te Atua aika Mwaane ao Aine.
b BK Bungiaki, Karikaki.
c BK Te Nano.
d Mot. 15:10–11.
BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
e R&B 11:30.
8 *a* Rom 6:18; Kara. 5:1; Erem. 14:30.
b Mwak. 4:10, 12; Aram. 21:9.
c Mot. 26:18.
d Mwak. 11:26; Aram. 46:15.

te berita ae tabu ma te Atua bwa kam na ongeaba ni karokoa tokin maiumi.

9 Ao e na koro bukina bwa ane karaoa aio ao e na kuneaki i angatain te Atua, bwa e na ataa te ara are e na anganaki; bwa e na aranaki n te ara ae Kristo.

10 Ao ngkai e na koro bukina bwa ngkana iai ae e aki katoka iaona aran Kristo ao e na aranaki n te ara [a]riki teuana; mangaia ae e na kuneaki bwa e mena n [b]angamaingin te Atua.

11 Ao I tangiringkami bwa kam na uringnga naba, bwa aio te [a]ara are N na katoka i aomi are e na aki manga kamaunaki, ma tii rinanon riaon te tua; mangaia ae tarataraingkami bwa kam na aki riaon te tua, bwa e aonga n aki kamaunaki te ara aio mai nanomi.

12 I kangai nakoimi, I tangiringkami bwa kam na uringnga n [a]taua arana ao e na koreaki n taainako inanomi, bwa kam aonga n aki kuneaki i angamaingin te Atua, bwa kam aonga n ongo ao ni kinaa te ara are kam na weteaki iai, ao riki, te ara are e na weteingkami iai.

13 Bwa e na kangaa te aomata ni [a]kinaa te toka are e tuai ma ni beku irouna, ae te iruwa nakoina, ao e raroa nako man ana iango ma ana kaantaninga?

14 Ao riki, e kona te aomata n anaa te aati ae ana man kaain rarikina, ni kawakinna? I kangai nakoimi, E aki; e na aki ti karaoa aio ma e na bon aki kariaia naba bwa e na amwarake irarikiia ana tiibu, ma e na kaea nako, ao e na katinanikua. I kangai nakoimi, e na riki naba aio nakoia tabemwaang mai buakomi ngkana kam aki ataa te ara are kam na weteaki iai.

15 Mangaia ae I tangiringkami bwa kam na nanomatoa ao n aki kamwaeieaki, n tei n taainako ni mwakuri aika a raoiroi, bwa e aonga Kristo, ae te Uea ae te Atua ae Moan te Mwaaka ni [a]kabaeingkami bwa ana aomata bwa kam aonga ni kairaki nako karawa, bwa e aonga n reke iroumi te kamaiuaki ae aki totoki ao te maiu ae akea tokina, rinanon te wanawana, ma te mwaaka, ma te motiraoi, ma ana nanoanga teuare e [b]kariki bwaai ni kabane, i karawa ao n te aonaba, are te Atua iaoia ni kabane. Amen.

MWAKORO 6

E koroi araia aomata te uea ae Beniamina ao e weteia ibonga bwa a na reireinia—E tautaeka Motiaea n aiaron te uea ae raoiroi. Uakaan 124–121 I.K.

Ao ngkai, e taku te uea ae Beniamina bwa e riai bwa i mwin tiana n taetae nakoia aomata, ao e

10 *a* Aram. 5:38–39.
b Mat. 25:33.
11 *a* Mot. 1:11–12.
BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
12 *a* R&B 18:23–25.
13 *a* Mot. 26:24–27.
15 *a* BK Katabuan, Kaitiakan; Wewete Ao Te Rinerine.
b Koro. 1:16; Mot. 4:2; Aram. 11:39.

na [a]koroi araia aomata ake a tia ni karaoa te berita ae tabu ma te Atua bwa a na kaawakin ana tua.

2 Ao e koro bukina bwa akea temanna mai buakoia, ma tii ataei aika a uarereke, ake a tuai ni karaoa te berita ae tabu ao ni katoka aran Kristo iaoia.

3 Ao e a manga koro naba bukina bwa ngke e a tia te uea ae Beniamina ni karaoi bwaai aikai ni kabane, ao ni katabua natina te mwaane ae [a]Motiaea bwa te tia tautaeka ao te uea iaoia ana botanaomata, ao n anganna taekan ueana ni kabane, ao ngke e a tia naba ni [b]weteia taian ibonga bwa a na [c]reireinia aomata, bwa aonga ni kona n ongo ma n atai ana tua te Atua, ao ni kauringia taekan aia [d]tuea ake a tia ni karaoi, ao e a kainaomata te botanaomata, ao a oki, ni kabane, n aron aia utu, nakon mwengaia.

4 Ao e a moana ana tautaeka [a]Motiaea n onea mwiin tamana. Ao e a moana ana tautaeka n ana katenibwi n ririki, ni bootan te tai aio ni kabane, ae e nakon abubua itibwi ma onoua te ririki man te [b]tai are e kitana iai Ierutarem Riaai.

5 Ao e maiu te uea ae Beniamina teniua riki te ririki i mwin aio ao e a mate.

6 Ao e koro bukina bwa e maiu Motiaea ni kawain te Uea, ao e butimwaei ana motikitaeka, ma ana tua, ao e kaawakin ana tua ibukin bwaai ni kabane ma are e tuatua nakoina.

7 Ao e tuatua te uea ae Motiaea nakoia ana botanaomata bwa a na ribana te aonaba. Ao ngaia naba, n oin rabwatana, e waaki n ribana te aonaba, bwa e aonga n [a]aki riki bwa te bwai ni katabetabe nakoia ana botanaomata, bwa e aonga ni waaki n aron are e a tia ni waaki iai tamana ni karaoi, ni bwaai ni kabane. Ao akea te itabaraara are e riki i buakoia ana botanaomata i nanon te maan ae teniua te ririki.

MWAKORO 7

Amon, e kunea aban Riaai-Nibwaai, are uea iai Rimwaai—A tautaekanaki ana botanaomata Rimwaai irouia Reimwanaite—E taekina rongorongoia ngkoa Rimwaai—E a tia te burabeti (Abinataai) n taetaekinna bwa Kristo bon te Atua ao Taman bwaai ni kabane—Ake a unika te kammaira a na reke n te ukeukenanti, ao ake a onimakina te Uea a na kamaiuaki. Uakaan ma 121 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia te uea ae Motiaea ni maiu n te rau i nanon te maan ae teniua te ririki, ao e a kan atai taekaia aomata ake a [a]waerake bwa a na maeka n abaia Riaai-Nibwaai, ke n te kaawa ae Riaai-Nibwaai;

6 1 *a* R&B 128:8.
3 *a* Mot. 1:10; 2:30.
b BK Katabua, Katabu.
c Aram. 4:7.
d Mot. 5:5–7.
4 *a* BK Motiaea, Natin Beniamina.
b 1Nib. 1:4.
7 *a* 2Korin. 11:9.
7 1 *a* Omi. 1:27–30.

bwa a tuai n ongo te botanaomata mai irouia man te tai are a mwananga iai nakon aban [b]Taraemera; mangaia ae e a kua n aia titiraki aika a mwaiti aika akea tokiia.

2 Ao e koro bukina bwa te uea ae Motiaea e kariaia tengaun ma onoman mai buakoia ana rorobuaka aika a marurung bwa a na waerake nakon aban Riaai-Nibwaai bwa a na kakaea taekaia tariia.

3 Ao e koro bukina bwa n te bong are i mwina ao a mwananga ni waerake ao iai i buakoia temanna ae arana Amon, ae te aomata ae marurung ma ni korakora, ao bon kanoan Taraemera; ao bon ngaia naba aia tia kairi.

4 Ao ngkai, a bon aki ataa kawaia i nanon te rereua bwa aonga n roko n aban Riaai-Nibwaai; Mangaia ae a mwananga i nanon te rereua i nanon boong aika a mwaiti, ao e koro abwi te bong n aia tai ni mwaamwananga.

5 Ao ngke a tia ni mwananga i nanon abwi te bong ao a roko n te tabuki teuana, ae mena i meangin [a]Tiirom, ao a katei iai umwaia.

6 Ao e kairia tarina aika teniman Amon, ao araia bon Amareki, Erem, ao Eim, ao a mwananga nako aban [a]Nibwaai.

7 Ao taraia, a kaitibo ma aia uea te botanaomata ake a maeka i aon aban Nibwaai, ma aban Tiirom; ao a katobibiaki irouia ana tautia te uea, ao a tauaki, ao a kabaeaki, ao a karinaki i nanon te umwa ni kaikain.

8 Ao e koro bukina bwa ngke e a koro uoua te bong i nanon menaia i nanon te umwa ni kaikain ao a kairaki nako matan te uea, ao a kabwaraki kabaeaia; ao a tei imatan te uea, ao a kariaiakaki, ke n tuangaki bwa a riai ni kaekai titiraki ake e na titirakinia iai.

9 Ao e taku nakoia: Taraia, ngai bon [a]Rimwaai, ae natin Noa, are natin Tinebi, ake a mwananga nako man aban Taraemera bwa a na abaaba n te aba aio, ae abaia aia bakatibu, ao are e karikaki bwa te uea ni bwanaia te botanaomata.

10 Ao ngkai, I kan ataia bwa teraa bukin aki maakumi ni kaniia oon au kaawa, ngkai I mena i tinanikun oona ma au tautia?

11 Ao ngkai, bon ibukin anne are I a tia iai n anga au taeka bwa kam na aki tiringaki bwa I kan titirakiningkami bukina, bwa ngke tiaki ao N na kaman tuangiia au tautia bwa a na tiringingkami. Kam kariaiakaki n taetae.

12 Ao ngkai, ngke e a ongo Amon bwa e a kariaiakaki n taetae, ao e a kerake ni bobaraaki imatan te uea; ao ngke e a teirake ao e kangai: O te uea, I rang ni karabwarabwa imatan te Atua n te bong aio ngkai e teimatoa maiu, ao ni kariaiakaki n taetae; ao N na waaki n taetae n te aro ae matoatoa;

13 Bwa I ataia raoi bwa ngke kam kinaai ao kam na bon aki kariaia bwa ti na kabaeaki ni

1 *b* Omi. 1:13.
5 *a* Mot. 9:6, 8, 14.
6 *a* 2Nib. 5:8.
9 *a* Mot. 11:1.

kabaebae aikai. Bwa bon ngai Amon, ao ngai kanoan [a]Taraemera, ao I mwananga ni kitana aban Taraemera ni ukoukori taekaia tarira, ake e kairia nako Tinebi man te aba anne.

14 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e tia Rimwaai n ongo ana taeka Amon, ao e onrake n te kukurei, ao e taku: Ngkai, I ataia ma te aki nanokokoraki bwa tariu ake a maeka i Taraemera a teimatoa i nanon te maiu. Ao ngkai, N na kimwareirei; ao nakon te ingabong N na tua bwa a na kimwareirei naba au botanaomata.

15 Bwa taraia, ti mena i aan aia tautaeka Reimwanaite, ao te [a]angabwai are kateaki nakoira bon moan te rawawata. Ma ngkai, taraia, a na kamaiuira tarira man te tautaekanaki, ke mai nanon baia Reimwanaite, ao ti na riki bwa aia toro; bwa e tamaroa riki bwa ti na toro irouia Nibwaite nakon ae ti na angabwai nakon ueaia Reimwanaite.

16 Ao ngkai, e tuatua te uea ae Rimwaai nakoia ana tautia bwa a na aki manga kabaea Amon ke tarina, ao e tua bwa a na nako nakon te tabuki are mena i meangin Tiirom bwa a na kairiia tariia nako nanon te kaawa, bwa aonga n amwarake, ni mooi, ao ni motiki rawaia i mwin mwanangaia; bwa a tia n rinanon kaangaanga aika a mwaiti; a tia n rinanon te baki, te taka, ao te korakai.

17 Ao ngkai, e koro bukina bwa ngke e a ingabong ao e a kanakoa te katanoata te uea ae Rimwaai nakoia ana botanaomata, bwa a na bane ni mwananga nakon te [a]tembora bwa a na ongo taeka aika e kan taekin nakoia.

18 Ao e koro bukina bwa ngke a tia ni botaki ao e a taetae nakoia n te aro ni wanawana, ni kangai: O ngkami, au botanaomata, tabeki atuumi ao kam na kabebeteaki; bwa taraia, n te tai aio, ae e aki rangi n raroa, are ti nang aki manga tautaekanaki iai irouia ara kairiribai, e ngae ngke a mwaiti ara tai ni buaka mai mwaaina, aika bon akea nanoia; ma I kakoaua bwa ti kona n tokanikai ngkana ti buaka teuana riki te tai.

19 Mangaia ae tabeki atuumi, ao kimwareirei, ao kawenea ami onimaki iroun te [a]Atua, ae te Atua are Atuan Aberaam, ao Itaaka, ao Iakobwa; are te Atua are [b]kairia tibun Iteraera n otinako mai aban Aikubita, ao e anganiia te kona n nakonako i nanon Taari are e Uraura i aon te tano ae mwau, ao e kamwarakeia n te [c]maana bwa aonga n aki mate n te rereua; ao a mwaiti riki bwaai ake e karaoi ibukiia.

20 Ao te Atua naba anne, e a tia ni kairiia ara bakatibu [a]mai aban Ierutarem, ao e a tia ni kawakiniia ma ni kateimatoaia ana botanaomata ni karokoa te tai aio; ao taraia, bon ibukin ara bure ma ara

13 *a* Omi. 1:12–15.
15 *a* Mot. 19:15.
17 *a* 2Nib. 5:16.
19 *a* Otin. 3:6; 1Nib. 19:10.
b Otin. 12:40–41; Aram. 36:28.
c Otin. 16:15, 35; WI 11:7–8; Iotua 5:12.
20 *a* 1Nib. 2:1–4.

mwakuri aika bati n ribaki are e a tia iai ni kairira nakon te kona n tautoronaki.

21 Ao taan kakoaua ni kabane ngkami n te bong aio, bwa Tinebi, are e a tia ni karikaki bwa te uea iaoia te botanaomata aio, are rangi n [a]ienikuri ni karekea te aba mai irouia ana bakatibu, mangaia are e mwaamwanaki n aron ana mwantiaka ma ni babakanikawai te uea are Reimwan, are karaoa te boraraoi ma te uea are Tinebi, ao e karekea i nanon baina mwakoron te aba are e reke naba iai te kaawa are mena iai Riaai-Nibwaai, ma te kaawa naba are mena iai Tiirom; ma aaba nako ake a katobibiaki iai—

22 Ao e karaoi bwaai aikai ni kabane, ti ibukin [a]kairaia te botanaomata aio nakon te tautaekanaki ma te tautoronaki. Ao taraia, ngaira n te tai aio ao ti kaakabwaka te angabwai nakon aia uea Reimwanaite, n te mwaiti ae iteran ara koon, ma ara bwaare, ma ara kai n amwarake nako, ao iteran naba buniia ara man ma ara tiibu; ao iteran naba ara bwai ni kabane ake e tangiri aia uea Reimwanaite bwa ngkana ti aki ao e na anai maiura.

23 Ao ngkai, e koaua bwa e aki rangi ni kaangaanga uotakin aio? Ao tiaki naba moan te korakora karawawatakira aio? Ngkai, taraia, e na rangi ni korakora bukin tangira.

24 Eng, I kangai nakoimi, e na korakora bukin tangira; bwa taraia, iraman mwaitia tarira aika a tia n tiringaki, ao akea bukin katinakoan raraaia, ao a riki aikai ni kabane ibukin te buakaka.

25 Bwa ngke a aki bwaka te botanaomata aio n riaoan te tua ao te Uea e na bon aki karika te bwai ae moan te buakaka aio nakoia. Ma taraia, a bon aki kan ongo nakon ana taeka; ao e rikirake te itabaraara imarenaia, ao a bon kawawaea te raraa ae bati imarenaia.

26 Ao a tia naba n tiringa ana [a]burabeti te Uea; eng, ae te aomata ae e a tia n rineaki iroun te Atua are e tuangiia taekan aia buakaka, ma aia mwakuri aika bati n ribaki ao e taetae ni burabeti ibukin bwaai aika bati ake a na riki, eng, ma taekan naba rokon te Kristo.

27 Ao ngke e tuangiia bwa Kristo bon te [a]Atua, ae Tamaia bwaai ni kabane, ao n taku bwa e na riki n aiaron te aomata, are aiaron te [b]banna are e a tia ni karikaki n aron te aomata ni moan karikan bwaai; ke n taekinna bwa e karikaki te aomata n aiaron te [c]Atua, ao e na ruo te Atua nako buakoia natia aomata, ao n riki n iriko ao n raraa, ao e na maiu iaon te aonaba—

28 Ao ngkai, a tiringnga ibukin ae e taekina aio; ao a mwaiti riki bwaai aika a karaoi are e karika iai ruon unin nanon te Atua iaoia.

21 *a* Mot. 9:1–3.
22 *a* Mot. 10:18.
26 *a* Mot. 17:12–20.
27 *a* BK Te Atua, Atu n Atua.
b KB 1:26–28; Ita 3:14–17; R&B 20:17–18.
c Mot. 13:33–34; 15:1–4.

Mangaia ae antai ae miimi bwa bukin teraa ngkai a tautoronaki, ao a karawawataki ni bwaai aika a mwaiti?

29 Bwa taraia, e taku ana taeka te Uea: N na bon aki [a]buokiia au botanaomata n aia bong n riaon te tua; ma n N na kaobuakai kawaia bwa a na aki kakabwaiaki; ao aia mwakuri a na riki bwa bwaai ni kabwakabwaka imwaaia.

30 Ao e kangai riki: Ngkana a unika te [a]kammaira au botanaomata ao ae na [b]reke irouia kunin te wiita mai nanon te ukeukenanti; ao a na nganga iai.

31 Ao e kangai riki: Ngkana a unika te kammaira au botanaomata ao ae na reke irouia te [a]ang mainiku, are mwiina te waekoa ni kamaunaki.

32 Ao ngkai, taraia, e a tia ni koro bukin ana berita te Uea, ao e a tia n reke kaimi ao kam a karawawataki.

33 Ma kam na [a]rairaki nakon te Uea ma te nano ae koaua ma ni bwanin, ao kam na onimakinna, ao n toro irouna ma nanomi ni kabane, ao ngkana kam karaoa aio, ao e na kamaiungkami man te tautoronaki n aron ae boraoi ma ana babaire ma nanona.

MWAKORO 8

E reireinia kaain Rimwaai Amon—E ongo taekan aia bwaatua Iaretaite aika uabwi ma aua—A kona rekootin ngkoa n rairaki irouia taan mamata—Akea te bwaintituaraoi ae korakora riki nakon te nakoa ni mamata. Uakaan ma 121 I.K.

Ao e koro bukina bwa ngke e a tia te uea ae Rimwaai n taetae nakoia ana botanaomata, bwa e taekin bwaai aika a mwaiti nakoia ma tii tabeua aika I a tia ni koroi i nanon te boki aio, e taekin nakoia ana botanaomata bwaai ni kabane ake a kaineti ma tariia ake a maeka n aban Taraemera.

2 Ao e tuatua bwa e na teirake Amon imatan te botanaomata, ao e na taekin nakoia bwaai ni kabane ake a tia n riki nakoia tariia man te tai are e mwananga iai Tinebi n nako man te aba arei ni karokoa te tai are e mwananga iai ngaia man te aba arei.

3 Ao e taekin naba nakoia ana kabanea n taeka te uea are Beniamina ake e reiakin nakoia, ao e kabwarabwarai nanoia nakoia ana botanaomata te uea are Rimwaai, bwa a aonga ni maataata n nanon taeka ni kabane ake e taekin.

4 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia ni karaoa aio, ao e a kainaomata te botanaomata te uea are Rimwaai, ao e tuatua bwa a na bane n okiri mwengaia.

5 Ao e koro bukina bwa e tuatua bwa a uotaki nakon Amon taian bwaatua aika kanoaia taian [a]rongorongo ibukiia ana

29 *a* 1Tamu. 12:15; 2Rong. 24:20.
30 *a* BK Kammaira.
b Kara. 6:7–8; R&B 6:33.
BK Te Tai n Tai.
31 *a* Iere. 18:17; Mot. 12:6.
33 *a* Moom. 9:6.
8 5 *a* Mot. 9–22.

botanaomata man te tai are a kitana iai aban Taraemera, bwa e aonga ni wareki.

6 Ngkai, ngke e a tia ni wareki taian rongorongo Amon, ao e a titirakinna te uea bwa e kona n raitaeka ke aki, ao e tuangnga Amon bwa e aki konaa.

7 Ao e taku te uea nakoina: I nanon rawawatau ibukin korakaia au botanaomata, I tua bwa a na mwananga angaun ma teniman mai buakoia au botanaomata nakon te rereua, bwa aonga n roko i Taraemera, bwa ti aonga ni bubuti nakoia tarira bwa a na kamaiuira man te tautoronaki.

8 Ao a bua i nanon te rereua i nanon te maan ae boong aika a mwaiti, ma a botumwaaka, ao e aki reke irouia aban Taraemera ma a manga oki nakon te aba aio, i mwin mwaamwanangaia n te aba ae bati te nei iai, ao ni kunea naba te aba ae on n riia aomata, ma maan, ao iai naba mwiin taian kateitei n aekakiia nako, ao n reke naba irouia te aba ae e a tia ni kaainaki irouia aomata ae titebo mwaitia ma mwaitia tibun Iteraera.

9 Ao ni kakoauan bwaai ake a taekin ao a uoti bwaatua aika [a]uabwi ma aua aika a bon on n te koroboki, ao a karaoaki man te koora.

10 Ao taraia, a uota naba [a]otangan te bwabwa, ae bubura, ao e karaoaki n te [b]buraati ao te kaobwa, ao e tamaroa.

11 Ao a uotii naba kabaang, a buakaka bwain tauaia, ao a rootaki n te raraa wiia; ao akea iaon te aba ae kona n rairananon te taetae ke te koroboki ake a mena iaon taian bwaatua. Mangaia ae I kangai nakoim: Ko kona n raitaeka?

12 Ao I kangai riki nakoim: Iai ae ko ataia ae kona n raitaeka? Bwa I tangiria bwa e na rairaki te rongorongo aio nakon ara taetae; bwa tao e na kona n anganiira te atatai teutana nakoira taekan mwiia te botanaomata are e a tia ni kamaunaki, bwa a roko mai iaa rongorongo aikai; ke e na kona n anganiira te atatai n aron taekaia te botanaomata aio are e a tia ni kamaunaki; ao I rangi ni kan ataa taekan kamaunakia.

13 Ao ngkai e kangai Amon nakoina: I kona n taekinna ma te aki nanokokoraki nakoim, O ngkoe ae te uea, bwa antai te aomata ae kona n [a]rairi taian rekooti aikai; bwa iai bwaai aika e kona n taratara mai nanoia, ao n rairi taian rekooti ni kabane man taai ake ngkoa; ao bon te bwai n tituaraoi mai iroun te Atua. Ao a aranaki bwaai aikai bwa taian [b]bwai n raitaeka, ao akea te aomata ae kona n taratara inanoia ma tii ngkana e a tia n tuangaki, bwa ngkana e karaoia ma akea kariaiakana ao e na mate. Ao te aomata are tuangaki bwa e na taratara inanoia, e aranaki bwa te [c]tia mamata.

9 *a* Ita 1:1–2.
10 *a* Ita 15:15.
b Ita 10:23.
13 *a* Mot. 28:10–17.
b BK Urim ao te Tammim.
c BK Tia Mamata.

14 Ao taraia, aia uea te botanaomata are e mena i aban Taraemera bon te aomata are e a tia n tuangaki bwa e na karaoi bwaai aikai, are e mena irouna te bwai n tituaraoi ae korakora aio mai iroun te Atua.

15 Ao e taku te uea bwa e korakora riki te tia mamata nakon te burabeti.

16 Ao e taku Amon bwa te tia mamata bon te tia kaotioti ao te burabeti naba; ao te kabanea ni kakawaki ni bwai n tituaraoi are e kona n reke iroun te aomata bon karekean mwaakan te Atua irouna, are bon akea ae kona n reke irouna; ma e kona n anganaki te mwaaka ae korakora aio mai iroun te Atua.

17 Ma e kona te tia mamata n atai kanoan bwaai aika a tia n riki, ao bwaai naba aika a na riki, ao mai irouia are a na kaotiotaki iai bwaai, ke are a na kaotaki iai bwaai aika a raba, ao a na atai bwaai aika a karabaki, ao a na kaotaki bwaai ake a ataaki irouia, ao a na kaotaki bwaai riki tabeua irouia are a na bon aki ataaki ngke akea ngaia.

18 Mangaia ae e a tia te Atua ni katea te kawai are e na kona iai te aomata ni karaoi kakai aika a korakora i nanon te onimaki; mangaia are e na riki bwa te kabwaia ae korakora nakoia raona n aomata.

19 Ao ngkai, ngke e a tia Amon n taekin taian taeka aikai ao e a kimwareirei te uea, ao e anga ana kaitau nakon te Atua, ni kangai: I ataia ni koaua bwa e [a]korakora te bwai ae raba i nanon bwaatua aikai, ao I ataia ni koaua bwa bwaai n raitaeka aikai, a tauraoi ibukin kaotan nanon bwaai aika a raba aikai ni kabane, nakoia natia aomata.

20 O ai kamiimira ana mwakuri te Uea, ao ai korakorara taotaonakin nanona ibukiia ana botanaomata; eng, ao ai matakiira ma ni matoatoa reken te atatai irouia natiia aomata; bwa a aki kan ukoukora te wanawana, ke n tangiria bwa [a]e na tautaekaniia!

21 Eng, ai aroia taian tiibu aika a aki manana ake a birinako mai iroun te tia kaawakin tiibu, ao a maenako, ao a booaki nako, ao a kanaki irouia man ni kakang n te buakonikai.

Ana Rongorongo Tinebi—Rongorongoia ana botanaomata, man te tai are a kitana iai aban Taraemera ni karokoa te tai are a kamaiuaki mai nanon baia Reimwanaite.

Kanoana mwakoro 9 ni karokoa 22.

MWAKORO 9

E kairiia te koraki teuana Tinebi mai aon Taraemera bwa a na maeka n aban Riaai-Nibwaai—E kariaia aia uea Reimwanaite bwa a na tekateka n te aba arei—Iai te

19 *a* Ita 3:21–28; 4:4–5.
20 *a* KT Te wanawana, te nauna n aine n Ebera ao n Erene. TRab. 9:1; Mat. 11:19.

buaka imarenaia Reimwanaite ma ana botanaomata Tinebi. Uakaan ma 200–187 I.K.

Ngai, Tinebi, are I a tia n reireinaki aron nako aia taetae Nibwaite, ao iai naba au atatai n aron rabakaun [a]aban Nibwaai, ao man aban rikiia naba ara bakatibu, ao I a tia naba ni kanakoaki bwa N na tutuo i buakoia Reimwanaite bwa I aonga n tuoi aia taanga ni buaka, bwa aonga ara taanga n roko ao n tiringiia—ma ngke I noora te raoiroi are e mena irouia ao I aki tangiria bwa a na tiringaki.

2 Mangaia ae I kairoroia tariu i nanon te rereua bwa I tangira ara tia tautaeka bwa e na karekea te rau ma ngaiia; ma ngkai te aomata ae matoatoa ma ni kan tiriaomata ngaia ao e tua bwa N na tiringaki; ma I mauri n tiringakiia aika a mwaiti riki; bwa e un te karo ma te karo, ao te tari ma te tari, ni karokoa ae a mate angiia kaain ara taanga i nanon te rereua; ao ti a oki, ngaira ake ti aki mate, nakon aban Taraemera, ao ti a kaongora taekaia nakoia buuia ma natiia.

3 Ao ibukin nanou n ingarake ni kani bwaina abaia ara bakatibu, ao I a botiia ni kabane ake a kani mwananga ni bwaina te aba, ao ti a manga waaki riki nako nanon te rereua iaon kawaira nakon te aba; ma ti taonaki n te rongo ma kaangaanga aika a rawata; bwa ti waeremwe n uringa te Uea are Atuara.

4 Ma e ngae n anne ao i mwin boong aika a mwaiti ni mwananga i nanon te rereua ao ti a katei umwara n te tabo are a mate iai tarira, are e kaan ma abaia ara bakatibu.

5 Ao e koro bukina bwa I manga mwananga naba ma mwaane aika aman nakon te kaawa, ni kawara te uea, bwa I aonga n ataa nanon te uea, bwa I aonga ni maeka ma au botanaomata iaon te aba anne i nanon te rau.

6 Ao I mwananga nakon te uea, ao e karaoa te berita ae tabu nakoiu bwa I kona ni maeka i aban Riaai-Nibwaai, ao i aban naba Tiirom.

7 Ao e tua naba bwa a na kitana te aba ana botanaomata, ao ngai ma au botanaomata ti na nako ni maekanna.

8 Ao ti a moana ara kateitei, ni karaoi oon te kaawa, eng, aika oon te kaawa ae Riaai-Nibwaai, ao te kaawa ae Tiirom.

9 Ao ti moana unikakin tanona, eng, n aeka ni koraa nako, aika koraan te koon, te wiita, te bwaare, ma taian niati, ma taian tiiam, ma koraan aeka n aroka aika a kariki uaa n aroia nako; ao a mwaiti ara kariki ma n rikirake arora iaon te aba.

10 Ma bon iai te nano ni kamwamwane ma n aonikai are e karaoia te uea are Reimwan, are e [a]kariaia iai tikuia au botanaomata n riki n tautoronaki, ngke kariaia bwa ti na kabongana te aba.

11 Mangaia are koro bukina bwa

9 1*a* 2Nib. 5:5–8; Omi. 1:12. | 10*a* Mot. 7:21–22.

i mwin maekara iaon te aba arei i nanon te maan ae tebwi ma uoua te ririki ao e moanna ni kakumekume te uea are Reimwan, n tabeaianga n rikiraken korakoraia au botanaomata iaon te aba, are anaaki kona iai ni konaia ma ni kabaeiia i aan te tautoronaki.

12 Bon te botanaomata ngaiia aika moan te taningaroti ma n [a]tataromauria anti; mangaia are a tangiria ni kan tautoronira, bwa aonga ni maiu raoi ni mwin ara mwakuri; eng, bwa aonga ni kabuabekaia n taian tiibu ake i nanon ara tawaana.

13 Mangaia ae koro bukina bwa e moana ana mwakuri te uea ae Reimwan ni kamangaoi nanoia ana botanaomata bwa aonga n itabaraara ma au botanaomata; mangaia ae a moanaki taian buaka ma itabaraara iaon te aba.

14 Bwa n te katebwi ma teniua n ririki n au tai n tautaeka iaon aban Nibwaai, ao i maiaki i aban Tiirom, ngke a tabe au botanaomata ni kamoia ma ni kamwarakeia aia tiibu, ao n uniki abaia, ao a mwaiti Reimwanaite ake a ekinakoia ma n tiringiia, ao a uoti nako aia tiibu, ma manin aia tawaana.

15 Eng, ao e koro bukina bwa a birinako, ao ngaia ni kabane ake a aki reke, ake a roko n ana kaawa Nibwaai, a bubutiai bwa N na kamanoia.

16 Ao e koro bukina bwa I anganiia reken baia aika taian katebe, ma kanoan katebe, ma kabaang, ma biiti, ma taian ambo, ma taian bana, ma bwaai ni buaka n aekaia nako ake ti kona ni karaoi, ao I a mwananga ma au botanaomata ni kaaitaraia Reimwanaite n te buaka.

17 Eng, ti mwananga nakon te buaka ni kaaitaraia Reimwanaite ni korakoran te Uea; bwa I a tia ni ikotaki ma au botanaomata n tang nakon te Uea bwa e na kamaiuira mai nanon baia ara kairiribai, bwa ti uringa raoi aron kamaiuaia ara bakatibu.

18 Ao e [a]ongo tangira te Atua ao e kaekai ara tataro; ao ti mwananga i nanon korakorana ni kaaitaraia Reimwanaite, ao i nanon te tairiki ao te ngaina ae ti teuana ao ti tiringiia aia mwaiti ae teniua te ngaa abwi ma teniua; ao ti rimwia n tiringiia e ngae ngke ti a tia ni kakioia nako mai aon abara.

19 Ao ngai, ae rabwatau aio, I ibuobuoki ma oin baiu, n tauniia aia mate. Ao n taraia, ma te nanokawaki ao te bwaebwaeti, uabubua itingaun ma ruaman mai buakoia tarira ake a tiringaki.

MWAKORO 10

E mate te uea ae Reimwan—A maiubuaka ma ni kakamaku ana botanaomata ao a kakoauai nakoa n ibonga ae kewe—A tokanikai Tinebi ma ana botanaomata iaoia. Uakaan ma 187–160 I.K.

Ao e koro bukina bwa ti a manga

12 *a* Enoti 1:20.
BK Taromauri
Bouananti.
18 *a* Mot. 29:20.

waaki riki ni katea ueara ao ti a manga waaki riki ni maeka iaon te aba i nanon te rau. Ao I tuatua bwa a na riai n iai bwaai ni buaka n aekaia nako, bwa e aonga n ae iai au bwai ni buaka ibukiia au botanaomata n taai ake a na manga roko iai Reimwanaite ni buaka ma au botanaomata.

2 Ao I kateia taan taratara ni kabuta te aba, bwa aonga n aki manga ekinakoira Reimwanaite n akea ara atatai ao n tiringiira; ao I a kona iai ni kawakinia au botanaomata ma au tiibu, ao n taurabwaia bwa a na aki reke i nanon baia ara kairiribai.

3 Ao e koro bukina bwa ti tekateka iaon abaia ara bakatibu i nanon ririki aika a mwaiti, eng, i nanon te maan ae uabwi ma uoua te ririki.

4 Ao I tuatua bwa mwaane a na unika te aba, ao a na uniki aekan [a]wiita nako ma kai n amwarake nako.

5 Ao I tuatua bwa aine a na taobinoka, a na kakamwakuri, ao a na mwammwakuri, ao a na karaoi aekan karai nako, eng, ao [a]kunnikai n aekaia nako, bwa ti aonga ni karabanira; ao e rikirake kaubwaira iaon te aba—ao ti a teimatoa i nanon te rau iaon te aba i nanon te maan ae uabwi ma uoua te ririki.

6 Ao e koro bukina bwa e mate te uea ae [a]Reimwan, ao e onea mwiina n uea natina te mwaane. Ao e a kamangaoi nanoia ana botanaomata bwa a na teirake ni kaaitaraia au botanaomata; mangaia are a katauraoia ibukin te buaka, ao a mwananga bwa a na buakaniia au botanaomata.

7 Ma I a tia ni kanakoia au tia tuatua ni kabuta aon [a]Tiemron, bwa I aonga n ongo taekan aia kakatauraoi, bwa I aonga n tauraoi ni kaaitaraia, bwa aonga n aki ekinakoia au botanaomata man tiringia.

8 Ao e koro bukina bwa a waerake i meangin te aba ae Tiirom, ma aia taanga aika a korakora, mwaane [a]ma aia [b]kai ni katebe, ma kanoan aia kai ni katebe, ma aia kabaang, ma aia biti, ma aia atiibu, ma aia bana; ao a iman atuuia n te aro are bon akea naba te ira iaoia; ao a karabaniia n te kawaerake ae kunin te man ae toka i koreaia.

9 Ao e koro bukina bwa I tuatua bwa a na nako aine ma ataei bwa a na karabaia n te rereua; ao I tuatua naba bwa a na uoti bwai ni buaka au unimwaane ake a kona, ao au ataeinimwaane naba ake a kona ni uota te bwai ni buaka, bwa a na botaki ni kabane bwa ti na nako ni kaaitaraia Reimwanaite; ao I karinania, n aron are nako man aia ririki.

10 Ao e koro bukina bwa ti buaka ma Reimwanaite; ao ngai, eng ngai, i nanon karau, ao I a teirake naba ni buaka ni kaaitaraia Reimwanaite. Ao e koro bukina bwa

10 4*a* Mot. 9:9.
5*a* Aram. 1:29.
6*a* Mot. 9:10–11; 24:3.
7*a* Mot. 11:12.
8*a* Iarom 1:8.
b Aram. 3:4–5.

ti mwananga nakon te buaka ni [a]korakoran te Uea.

11 Ngkai, a aki ataa taekan te Uea Reimwanaite, ke korakoran te Uea, mangaia ae a tii katan i aan oin korakoraia. Ma bon aomata ngaia aika a korakora, n aron korakoran te aomata.

12 A [a]maiubuaka ma ni kakamaku, ao ni kan tiriaomata te botanaomata aio, ni kakoauai [b]aroaroia aia bakatibu, ae aio—A kakoaua bwa a kaeakinako mai aon Ierutarem ibukin aia bure aia bakatibu, ao e aki tau aroia tariia nakoia i nanon te rereua, ao e a aki tau naba aroia nakoia ngke a borau i nanon marawa;

13 Ao riki, e aki tau naba te aroaro nakoia ngke a mena iaon te [a]moan aba are a tekateka iai, i mwin borauia i nanon marawa, ao a riki bwaai aikai ngkai e kakaonimaki riki teuare Nibwaai ni kaawakin ana tua te Uea—ma ngaia are e [b]tangiraki riki iroun te Uea, bwa e ongo te Uea ana tataro ao e kaekai, ao e kaira aron aia mwaamwananga i nanon te rereua.

14 Ao a un irouna tarina ngkai a aki [a]atai ana mwakuri te Uea; ao a bon [b]un naba irouna i nanon marawa ngkai a kamatoai nanoia ni kaitaraa te Uea.

15 Ao riki, a un irouna ngke a roko iaon te aba ni berita, bwa a taku bwa e tia n anaa aia [a]tautaeka te botanaomata mai nanon baia; ao a kataia n tiringnga.

16 Ao riki, a un irouna ngke e mwananga nakon te rereua n aron are e tua te Uea nakoina, ao e uota taian [a]rongorongo ake a koreaki iaon bwaatua aika buraati, bwa a taku bwa e [b]iraei.

17 Mangaia are a tia n reireiniia natiia bwa a na riribaiia, ao a na riai n tiringiia, ao a na iraa ao anai aia bwai n te matoa mai irouia, ao ni karaoa arei bwa aonga ni kamaunaia; mangaia are akea tokin aia kairiribai inanoia ibukiia natin Nibwaai.

18 Bon ibukin aio are te uea are Reimwan, n arona ni kamwamwane, ni mwantiaka, ma ana berita ni koaua, are e a kamwaneai iai, ao are I a kairiia iai au botanaomata nakon te aba aio, bwa a aonga ni kona n tiringiia; eng, ao ti a tia n rinanon te kaangaanga aio i nanon ririki aika a mwaiti.

19 Ao ngkai, ngai Tinebi, ngke I a tia n taekin bwaai aikai ni kabane nakoia au botanaomata aika a kaineti ma Reimwanaite, ao I a kaungai nanoia bwa a na kaea te buaka ma korakoraia ni kabane, ao ni katuka aia onimaki iroun te Uea; mangaia are ti a otinako ni kaaitaraiia.

20 Ao e koro bukina bwa ti a manga kaeia nako riki mai abara; ao a mwaiti mai buakoia ake ti tiringiia, n te aro are ti aki kona ni wareki mwaitiia.

---

10 *a* BK Onimakina.
12 *a* Aram. 17:14.
b 2Nib. 5:1–3.
13 *a* 1Nib. 18:23.
b 1Nib. 17:35.
14 *a* 1Nib. 15:7–11.
b 1Nib. 18:10–11.
15 *a* 2Nib. 5:3.
16 *a* 2Nib. 5:12.
b Aram. 20:10, 13.

21 Ao e koro bukina bwa ti okira oin abara, ao a manga moana naba n taratarai aia nanai, ma unikakin aontano au botanaomata.

22 Ao ngkai, ngkai I a bon kara, I a anga ueau nakon natiu te mwaane temanna; mangaia ae I a katoka au koroboki. Ao ke e na kakabwaiaia au botanaomata te Uea. Amen.

MWAKORO 11

E tautaeka i nanon te buakaka te uea ae Noa—E kimwareirei nanona n te maiu n akiako ma buuna ao ana kinano aika a mwaiti—E taetae ni burabeti Abinataai bwa a na tautoronaki ana botanaomata—E kataia te uea ae Noa n anaa maiuna. Uakaan ma 160–150 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa e anga ueana Tinebi nakon Noa, ae natina te mwaane temanna; mangaia ae e a onea mwiina Noa n tautaeka; ao e aki katotonga maiun tamana.

2 Bwa taraia, e aki kaawakin ana tua te Atua, ma e rimwin kukurein oin nanona. Ao a mwaiti buuna ma ana [a]kinano. Ao e [b]kariaia bwa a na karaoa te bure ana botanaomata, ao ni karaoi bwaai aika a ribaki imatan te Uea. Eng, ao a karaoi mwakuri ni [c]kabekaau ma mwakuri riki aika bubuaka n aroia nako.

3 Ao e bairea te angabwai nakon teuana kanimamwakoron aia bwai, kanimamwakoron aia koora ma aia tirewa, kanimamwakoron [a]tibi, ma aia kaobwa, ma aia buraati ma aia biti; ao kanimamwakoron aia tiibu; ao kanimamwakoron naba aia wiita.

4 Ao e anai bwaai aikai ni kabane ibukin maiuna, ma buuna ao ana kinano; ma ana ibonga, ma buuia ao aia kinano; mangaia ae e a bon bita aron butin ueana.

5 E kakerikakiia ibonga ni kabane ake a katabuaki iroun tamana, ao e katabuia aika a boou, aika moan te kamoamoa ma ni kan tiroaki, bwa a na onea mwiia.

6 Eng, mangaia are a kamaiuaki n taningarotia, ao n taromauria anti, ao n aia mwakuri ni kabekaau, ma n taian angabwai ake kamatoai te uea ae Noa nakoia ana botanaomata; mangaia are a bekumwaaka te botanaomata ibukin kateimatoan te bure.

7 Eng, a taromauria naba anti, ngkai a keweaki n taeka aika akea nanoia ma ni kababa ake e taekin te uea ma ana ibonga; bwa a bon taetae ni kababa nakoia.

8 Ao e koro bukina bwa e katei kateitei aika moan te bubura te uea ae Noa; ao e katamaroai ni bwai ni katamaroa aika rangi n tamaroa karaoaia man te kai, ao man bwaai aika kakawaki, man te koora, ao te tirewa, ao man te biti, ao man te buraati, ao man te tibi, ao man te kaobwa;

9 E a katea naba te bareti ae

11 2*a* Iakob. 3:5.
b 1Uea 14:15–16; Mot. 29:31.
c 2Nib. 28:15.
3*a* EBE taeka aika iai rekerekeia: rao n nauna "raneanea"; weabe, "rabunna ke ni kabiria ma te biti."

moan te mwawawa nanona bon ibukina, ao te kaintoka n uea i nanona, are karaoaki man te kai ae moan te tamaroa ao e katikiraoaki n te koora ao te tirewa ao bwaai riki tabeua aika kakawaki.

10 Ao e tuatua naba nakoia ana tia mwakuri bwa a na karaoi bwaai aika a tamaroa i nanon oon te tembora aika karaoaki man te kai, ao te kaobwa, ao te buraati.

11 Ao e katikiraoi n te koora kaintekateka ake a kaokoroaki ibukiia ibonga aika a rietata, aika a ririeta riki nakon kaintekateka ake tabeua; e katamaroai ni koora ao e tua bwa e na kateaki te kai ni kabwarabwara i mataia, bwa aonga n nangoi rabwataia ma baia iaona ngkana a taekin taeka aika a kewe man akea nanoia nakoia ana botanaomata.

12 Ao e koro bukina bwa e katea te [a]taua i rarikin te tembora; eng, te taua ae moan te rietata, ae koro rietana are ngkana e tei i taubukina ao e kona n noora aon Tiirom mai iai, ao aon naba Tiemron, aika a maeka iai Reimwanaite; ao e kona naba n noori aaba nako ake a katobibia.

13 Ao e koro bukina bwa e tua bwa a na kateaki kateitei aika a mwaiti iaon Tiirom; ao e tua bwa e na kateaki te taua ae rietata iaon te tabuki ae e mena i meangin Tiirom, are e a tia n riki ngkoa bwa te tabo ni kamanomano ibukiia natin Nibwaai n te tai are a birinako iai man te aba; ao e karaoi bwaai aikai man te kaubwai are e reke man taian angabwai ake e katei nakoia ana botanaomata.

14 Ao e koro bukina bwa e maamate nanona riki ni kaubwaina, ao e babane ana tai ni maiuakina te bure ma buuna ma ana kinano aika a mwaiti; ao ai te arona naba ma ana ibonga aika a kabanea aia tai irouia kabekaau.

15 Ao e koro bukina bwa e uniki taian nne ni kurebe aika a mwaiti iaon te aba; ao e katei taabo ni karao wain, ao e karaoi wain aika a mwaiti; ao e a riki bwa te [a]tia koro ni mooi wain ae koro, ai uana naba ma ana botanaomata.

16 Ao e koro bukina bwa a ekinakoaki ana botanaomata irouia Reimwanaite, n te mwaiti ae e karako, ao a tiringia i nanon aia tawaana, ngke a tabe n tararuaia aia nanai.

17 Ao e kanakoia ana tautia te uea ae Noa ni kabuta ueana bwa a na tukia; ma e aki tau te mwaiti are e kanakoia, ao Reimwanaite a ekianako ao a tiringiia, ao a kairianako aia nanai mai abaia; ao Reimwanaite a moana tiringakia, ao ni kamwakura aia kairiribai i aoia.

18 Ao e koro bukina bwa e kanakoia ana taanga te uea ae Noa bwa a na kaaitaraia, ao a kakioia nako, ke a kaeia i nanon te tai ae kimototo; mangaia ae a oki ma te kimwareirei ni bwaai ake a reke irouia man te buaka.

19 Ao ngkai, ibukin te tokanikai ae korakora aio ao a onrake

12 *a* Mot. 19:5–6.

15 *a* BK Taeka ni Wanawana.

nanoia n te kamoamoa n te kan tiroaki; ao a [a]kamoamoa aron korakoraia, n taekinna bwa a kona ti nimangaun mai buakoia ni kaaitaraia ngaa ma ngaa tautia aika Reimwanaite; ao e a waaki nako aia kamoamoa, ao a kukurei nanoia n te raraa, ma katinakoan raraaia tariia, ao e riki aio ibukin buakakan aia uea ma buakakaia aia ibonga.

20 Ao e koro bukina bwa iai te mwaane temanna i buakoia ae arana bon [a]Abinataai; ao e tei i buakoia, ao e a moana ana taetae ni burabeti, ni kangai: Taraia, e taku ana taeka te Uea, ao e a tia n tuatua nakoiu, ni kangai, Ko na nako, ao ko na taetae nakoia te botanaomata aio, bwa e kangai te Uea—e na reke kaia te botanaomata aio, bwa I a tia n noori aia mwakuri aika a ribaki, ma aia buakaka, ma aia mwakuri ni kabekaau; ao ngkana a aki rairinanoia ao N na karokoa uniu irouia.

21 Ao ngkana a aki rairinanoia n okira te Uea ae Atuaia, ao taraia, N na kawenea taekaia nako nanon baia aia kairiribai; eng, ao a na reke i aan te [a]tautoronaki; ao a na karawawataki i aan baia aia kairiribai.

22 Ao e na koro bukina bwa a na ataia ae ngai bon te Uea ae Atuaia, ao te Atua ae I [a]bakantang ngai, ae I katuaeia au botanaomata n aia bure.

23 Ao e na koro bukina bwa ngkana a aki rairinanoia te botanaomata aio nakon te Uea ae Atuaia, ao a na reke i aan te tautoronaki; ao akea ae e na kamaiuia, ma bon ti te Uea ae te Atua ae Moan te Mwaaka.

24 Eng, ao e na koro bukina bwa ngkana a tang nakoiu ao N na [a]waeremwe n ongo tangiia; eng, ao N na kariaia bwa a na konaki irouia aia kairiribai.

25 Ma ngkana a aki rairinanoia ma te nanorinano ao te nano ni koaua, ao ni kakorakoraia n tataro nakon te Uea ae Atuaia, ao N na bon aki [a]ongo aia tataro, ke ni kamaiuia man rawawataia; ao aikai ake e taekin te Uea, ao ake e a tia n tua bwa N na taekin.

26 Ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Abinataai n taekin taeka aikai nakoia ao a un irouna, ao a kataia n anaa maiuna; ma e kamaiua te Uea mai nanon baia.

27 Ao ngke e a tia n ongo te uea ae Noa taian taeka ake taekin Abinataai nakoia ana botanaomata, ao e a un naba; ao e taku: Antai Abinataai, are e na kona ni motika taekau ma taekaia au botanaomata, ke [a]antai te Uea, are e na kona ni karuoa te rawawata ae moan te korakora nakoia au botanaomata?

28 I tua nakoimi bwa kam na uota Abinataai n nakomai, bwa N na tiringnga, bwa e atong bwaai aikai

19 *a* R&B 3:4.
BK Kamoamoa.
20 *a* BK Abinataai.
21 *a* Mot. 12:2; 20:21; 21:13–15; 23:21–23.
22 *a* Otin. 20:5; TK 6:15; Mot. 13:13.
24 *a* Mika 3:4; Mot. 21:15.
25 *a* Itaia 1:15; 59:2.
27 *a* Otin. 5:2; Mot. 12:13.

bwa e aonga ni karika te mangaongao ao te un imarenaia au botanaomata, ao ni karika te itabaraara imarenau ma au botanaomata; mangaia ae N na tiringnga.

29 Ao a [a]kamatakiaki mataia te botanaomata; mangaia are a [b]kamatoai nanoia ni kaaitarai ana taeka Abinataai, ao a moanna man te tai arei n uaa rekena. Ao e kamatoa nanona te uea are Noa ni kaitaraa ana taeka te Uea, ao e aki rairananona man ana mwakuri aika a buakaka.

MWAKORO 12

E karinaki Abinataai n te umwa ni kaikain ibukin ana taeka ni burabeti are a na kamaunaki te botanaomata ao e na mate te uea ae Noa—A taekin kanoan koroboki aika tabu taian ibonga ni kewe ao ni kewe ni kawakin ana tua Mote—E waaki Abinataai n reireinia taekan Tua ake Tebwina. Uakaan ma 148 I.K.

Ao e koro bukina bwa i mwin uoua te ririki ao e a kaoti Abinataai i buakoia ni karaba, ao a aki kinaa, ao e a wakina ana taetae ni burabeti i buakoia ni kangai: Bwa e a tia te Uea n tua nakoiu ni kangai—Abinataai, nako taetae ni burabeti nakoia au botanaomata aikai, bwa a kamatoai nanoia ni kaaitarai au taeka; a tuai n rairinanoia man aia mwakuri aika a buakaka; mangaia ae N na [a]katuaeia n uniu, eng, N na katuaeia n uniu, N uniu ae moan te korakora n aia bure ma aia mwakuri aika a ribaki.

2 Eng, e na reke kain te roro aio! Ao e taku te Uea nakoiu: Arora nako baim ao taetae ni burabeti ni kangai: e taku te Uea, e na koro bukina bwa te roro aio, ibukin aia buakaka, ao a na reke i aan te [a]tautoronaki, ao e na matoa [b]oreakia; eng, ao a na kaeaki nako irouia aomata, ao a na tiringaki; ao a na kanaki irikoia irouia man ni kaakang mai eta, ma kamea, eng, ao ma man ni kaakang.

3 Ao e na koro bukina bwa e na kabotauaki [a]maiun te uea ae Noa ma te kunnikai are karenakoaki nako nanon te [b]ai; bwa e na riai n ataia ae ngai te Uea.

4 Ao e na koro bukina bwa N na karekei kaia au botanaomata n te rekenikai ae korakora, eng, n te rongo ao [a]aoraki aika kamamate; ao N na taraia bwa a na [b]tangiroaa n te bong ae bwanin.

5 Eng, N na taraia bwa a na katokaki [a]rawawata iaon nukaia; ao a na kamwakuraki n ai aroia aati aika a burababa.

6 Ao e na koro bukina bwa N na kabwaka te karau te atibu iaoia, ao a na kammarakaki iai; ao a na namakina naba korakoran te [a]ang mainiku; ao a na taonaki abaia ni [b]maan aika uarereke, ao a na kang arokaia.

---

29 *a* Mote 4:4.
b Aram. 33:20; Ita 11:13.
12 1 *a* Itaia 65:6.
2 *a* Mot. 11:21; 20:21; 21:13–15; 23:21–23.
b Mot. 21:3–4.
3 *a* Mot. 12:10.
b Mot. 19:20.
4 *a* R&B 97:26.
b Mot. 21:9–10.
5 *a* Mot. 21:3.
6 *a* Iere. 18:17; Mot. 7:31.
b Otin. 10:1–12.

7 Ao a na taonaki n te aoraki ae moan te kamamate—ao N na karaoi bwaai aikai ni kabane ibukin aia [a]buakaka ma aia mwakuri aika a ribaki.

8 Ao e na koro bukina bwa ngkana a aki rairinanoia ao N na bon [a]tiringia ni kabane mai aon te aonaba; ma e na iai te [b]rekooti are a na katikua imwiia, ao N na kawakinna ibukiia tautaeka tabeua ake a na manga bwaina te aba; eng, N na karaoa aio bwa I aonga ni kaongoia kaain tautaeka aika ana roko, taekan aia mwakuri te botanaomata aio aika a ribaki. Ao a mwaiti riki bwaai aika e taetae ni burabetin Abinataai nakoia te botanaomata aio.

9 Ao e koro bukina bwa a un irouna; ao a anaia ao a uotia nako ni kabaea imatan te uea, ao a kangai nakon te uea: Taraia, ti a uota mai te mwaane nako matam are e a tia n taetae ni burabetin bwaai aika a buakaka ni kaineti ma am botanaomata, ao n taku bwa e na tiringia te Atua.

10 Ao e taetae ni burabetin naba bwai aika a buakaka ni kaineti ma maium, ao e taku bwa e na kabootauaki maium ma te kunnikai are karenakoaki i nanon uran te nne ni kanai ai.

11 Ao riki, e taku bwa titebo ngkoe ma te uteute ae mwauu, ae uteuten te tawaana ae mwauu, are e toubekaki irouia maan ao e matiratira i aan waeia.

12 Ao riki, e taku bwa titebo ngkoe ma ueen te kateketeke, are ngkana e roko n taina ao e kare te ang, ao a na ubaranako mai aon te aba. Ao e bukinna bwa e taekin bwaai aikai te Uea. Ao e taku bwa a na bane ni koro bukin bwai aikai ma a na aki ngkana ko rairananom, ao aio ibukin am buakaka.

13 Ao ngkai O te uea, tera te bwai ae moan te buakaka ae ko a tia ni karaoia, ke bure raa aika moan te korakora ae a tia ni karaoia am botanaomata, are e na karekei iai kaira te Atua, ao ni motikaki taekara iroun te aomata aio?

14 Ao ngkai, O te uea, taraia, akea te bwai ae ti bure iai, ao ngkoe, O te uea, ko tuai ni bure; mangaia are e a tia te aomata aio ni kewe n taekam, ao akea nanon ana taetae ni burabeti.

15 Ao taraia, ti korakora, ao ti na aki reke i aan te tautoronaki, ke ni kairakinako bwa taenikai irouia ara kairiribai; eng, ao ko a tia ni kakabwaiaki iaon te aba, ao ko na kakabwaiaki naba.

16 Taraia, aio te aomata anne, ti kawenea i nanon baim; ko kona ni karaoa are ko taku bwa e kukurei iai nanom nakoina.

17 Ao e koro bukina bwa e tua te uea are Noa bwa e na karinaki Abinataai i nanon te umwa ni kaikain; ao e tua bwa ana bane ni botaki taian [a]ibonga bwa e na tewea ana kauntira mangaia bwa a na bairea iai taekana.

7 *a* R&B 3:18.
8 *a* Aram. 45:9–14.
b Moom. 8:14–16.
17 *a* Mot. 11:11.

18 Ao e koro bukina bwa a taku nakon te uea: Kairia mai bwa ti na titirakinna; ao e tua te uea bwa e na kairaki nako mataia.

19 Ao a moana titirakinana, bwa a na kataia ni kamangaoi ana taeka, bwa e aonga n reke aia anga ni karekea iai n te bure; ma e bane n eti ana kaeka, ao e kaekai aia titiraki ni kabane, eng, ao a rangi ni kubanako; bwa a bane ni [a]boo aia titiraki ni kabane irouna, ao e kain wiia ni bwaai ake a titirakinna.

20 Ao e koro bukina bwa e titiraki temanna nakoina ni kangai: Teraa ae ko kananonaa ngke ko taekin taeka aika a tia ni koreaki, ake a tia n reiakinaki irouia ara bakatibu, ni kangai:

21 [a]Ai tamaroara i aon maunga waen teuare e uouoti rongorongo aika raraoi; are e tataekina te rau; are e uouoti rongorongo aika raraoi; are e tataekina te kamaiuaki; are e kangai nakon Tion, E tautaeka Atuami;

22 A na tabeki bwanaia am tia taratara; ao ma te bwanaa ae e botaki a na anene; bwa a na noori ma oin mataia ngkana e a manga kaoka Tion te Uea;

23 Kam na kimwareirei; ni botaki n anene Ierutarem ae e aki bongana; bwa e a tia te Uea ni kabebeteia ana botanaomata, e a tia ni kabomwi ibukin Ierutarem;

24 E a tia te Uea ni kaota [a]baina ae tabu nako mataia aaba aika a mwaiti, ao e koaua bwa a na bane n noora ana kamaiu Atuara.

25 Ao e taku Abinataai nakoia: Ngkami [a]ibonga, aika a baka n reireinia te botanaomata aio, aongkoa kam ataa te taetae n tamnein te taetae ni burabeti, ma kam tangiria bwa N na kaoti nanon bwaai aikai?

26 I kangai nakoimi, a na reke kaimi ngkai kam bureburei kawain te Uea! Bwa ngkana kam oota n nanon bwaai aikai ao kam tuai n reiakin; mangaia are kam a tia ni bureburei kawain te Uea.

27 Kam tuai n anga nanomi bwa kam na [a]kaotaaki; mangaia ae kam tuai ni wanawana. Mangaia ae teraa aika kam a tia n reireinia te botanaomata aio?

28 Ao a taku: Ti reiakina ana tua Mote.

29 Ao e manga taku riki nakoia: Ngkana kam reiakina ana [a]tua Mote, bukin teraa ngkai kam aki kaawakin? Bukin teraa ngkai kam katikui ami iango i aon taian kaubwai? Bukin tera ngkai kam karaoi mwakuri ni [b]kabekaau ao ni kabanea korakorami ma kabekaau, eng, ao ni kariaia te botanaomata aio bwa a na karaoa te bure, ao e a tia te Uea ni kanakoai bwa N na taetae ni burabeti ni kaitara ma te botanaomata aio, eng, te buakaka ae korakora ni kaitara te botanaomata aio?

30 Kam aki ataia ae I taekina te koaua? Eng, kam ataia ae I

19 *a* R&B 100:5–6.
21 *a* Itaia 52:7–10; Naum 1:15.
24 *a* 1Nib. 22:11.
25 *a* Mot. 11:5.
27 *a* BK Atatai.
29 *a* BK Ana Tua Mote.
b BK Wenenibure.

taekina te koaua; ao kam riai n ruru imatan te Atua.

31 Ao e na koro bukina bwa kam na tiringaki ibukin ami bure, bwa kam a tia n taku bwa kam kabongana ana tua Mote. Ao teraa kanoan ana tua Mote ae kam ataia? E [a]koaua bwa e na reke te kamaiuaki man ana tua Mote? Tera ami kaeka?

32 Ao a kaeka n taekinna bwa e reke te kamaiuaki man ana tua Mote.

33 Ma e taku Abinataai nakoia: I ataia bwa ngkana kam kaawakin ana tua te Atua ao kam na kamaiuaki; eng, ngkana kam kaawakin taian tua ake e a tia te Uea n angan Mote n te maunga are [a]Tinai, ni kangai:

34 [a]Ngai te Uea ae Atuam, are I a tia ni [b]kairingkami n otinako mai Aikubita, ni kitana te tabo are kam tautoronaki iai.

35 Ko na tai atuana te Atua [a]temanna irarikiu.

36 Ko na tai karaoa am bwai te boua ae kaaraki, ae katotongan te bwai teuana i karawa i eta, ke bwaai ake iaon te aonaba inano.

37 Ngkai e taku Abinataai nakoia, Kam a tia ni karaoi bwaai aikai ni kabane? I kangai nakoimi, Tiaki, kam bon tuai. Ao kam a tia n [a]reireinia te botanaomata aio bwa a na karaoi bwaai aikai ni kabane? I kangai nakoimi, tiaki, kam bon tuai.

MWAKORO 13

E otangaki Abinataai n te mwaaka ae mimitong—E reiakin Tua ake Tebwina—E aki reke te kamaiuaki n ti ana tua Mote n ti ngaia—Bon te Atua are e karaoa te mwakuri ni kamaiu ao e na kaboia Ana botanaomata. Uakaan ma 148 I.K.

Ao ngkai, ngke e a tia te uea n ongo taeka aikai, e kangai nakoia ana ibonga: uota nako te aomata aio, ao tiringnga; bwa teraa ae ti na kona ni karaoia nakoina, ngkai e baba.

2 Ao a teirake bwa a na kataia n taua; ma e kaaitaraia, ao e taku nakoia:

3 Kam na aki ringai, bwa e na katuaeingkami te Atua ngkana kam katokai baimi iaou, bwa I tuai ni karokoa te rongorongo are kanakomaiai te Uea bwa N na taekinna; ke n tuangkami bwaai ake kam [a]bubuti bwa N na taekin; mangaia ae e aki kona ni kariaia te Atua bwa N na tiringaki n te tai aio.

4 Bwa N na riai ni kakoroi bukin taian tua ake e a tia n anganai te Atua; ao ngkai I a tia n taekina te koaua ao kam a un irou. Ao riki, ngkai I a tia n taekina ana taeka te Atua ao kam motika taekau bwa I baba.

5 Ao e koro bukina bwa ngke e tia Abinataai n taekin taeka aikai ao a aikoa katokai baia ana

31 *a* Mot. 3:15; 13:27–32; Aram. 25:16.
33 *a* Otin. 19:9, 16–20; Mot. 13:5.
34 *a* Otin. 20:2–4.
b Otin. 12:51; 1Nib. 17:40; Mot. 7:19.
35 *a* Otea 13:4.
BK Taromauri Bouananti.
37 *a* Mot. 13:25–26.
13 3 *a* Mot. 12:20–24.

botanaomata te uea are Noa iaona, bwa e mena irouna Tamnein te Uea; ao e [a]oota ubuna n te raneanea, n aron are ngkoa iroun Mote n te maunga are Tinai, ngke e taetae ma te Uea.

6 Ao e taetae ma te [a]mwaaka ao te kariaiakaki mai iroun te Atua; ao e reita nako ana taeka ni kangai:

7 Kam nooria bwa bon akea mwaakami n tiringai, mangaia ae N na kabanea au rongorongo. Eng, ao I kaantaninga bwa a na [a]teke iai nanomi kioina ngkai I tuangkami taian koaua n aron ami bure.

8 Eng, ao kam na onrake n te kubanako ma te mimi, ao n te un n au taeka.

9 Man tokin au rongorongo; ao e aki kakawaki bwa I nakea, ke tao ngkana I kamaiuaki.

10 Ma I kona n tuangkami aio, te bwai are kam karaoia nakoiu, i mwin aio, e na riki [a]bwa kanikinaean bwaai aika a na roko.

11 Ao ngkai N na wareki nikiran ana [a]tua te Atua, bwa I katautaua bwa a tuai matenano inanomi; I katautaua bwa kam a tia ni kamatenanoa ao n reiakina te buakaka ni mwaitin bongin maiumi.

12 Ao ngkai, kam na uringa are I taekinna nakoimi: Ko na tai karaoa am bwai te boua ae kaaraki, ke katotongan te bwai teuana i karawa i eta, ao ae i nanon te aonaba inano, ao are i nanon te ran i aan te aba.

13 Ao riki: Ko na tai bobaraaki imataia, ke n toro irouia; bwa ngai te Uea ae Atuam bon te Atua ae tauaninne, ao N ana aia bure taama irouia natia, ao nakon te kateniua ao te kaaua n rooro mai irouia ake a ribaai.

14 Ao N na kaota te nanoanga nakoia ngaa ma ngaa ake a tangirai ao a kaawakin au tua.

15 Ko na tai atonga aran te Uea ae Atuam ni bakanrereia; bwa e na bon aki kaakea ana bure te Uea te aomata are atonga arana ni bakanrereia.

16 Uringa te bong ae te [a]Tabati, n tabuia.

17 Onoua am bong ni beku, ao ni karaoi am mwakuri ni kabane.

18 Man te kaitiua ni bong, ae ana Tabati te Uea ae Atuam, ko na aki karaoa iai te mwakuri, ngkoe, ke natim te mwaane, ke natim te aine, ke am toro te mwaane, ke am toro te aine, ke am kao, ke am iruwa inanom am oo;

19 Bwa i nanon [a]onoua te bong ao te Uea e karika karawa ma aonaba, ma marawa ma bwaai ni kabane ake inanoia; mangaia ae te Uea e kakabwaia te bong ae te tabati, ao e katabua.

20 [a]Karinea tamam ma tinam, bwa aonga ni bati am bong iaon te aba ae e anganiko te Uea ae Atuam.

5 *a* Otin. 34:29–35.
6 *a* BK Te Mwaaka.
7 *a* 1Nib. 16:2.
10 *a* Mot. 17:13–19; Aram. 25:10.
11 *a* Otin. 20:1–17.
16 *a* BK Bong ae te Tabati.
19 *a* KB 1:31.
20 *a* Mar. 7:10.

21 Ko na tai [a]kamateia aomata.
22 Ko na tai [a]wenenibure. Ko na tai [b]iraa.
23 Ko na tai kaota aron raom n te [a]aro ni kewe.
24 Ko na tai [a]mataaiakina ana auti raom, ko na tai mataaiakina buun raom, ke ana toro te mwaane, ke ana toro te aine, ke ana kao, ke ana aati, ke bwai nako aika ana bwai raom.
25 Ao e koro bukina bwa ngke e tia Abinataai n taekin bwaai aikai nakoia ao e kangai nakoia: Kam a tia n reireina te botanaomata aio bwa a na kaawakin bwaai aikai ni kabane bwa aonga n iri nanon taian tua aikai ni kabane?
26 I kangai nakoimi, Tiaki; bwa ngke kam a tia, ao e na bon aki kanakomaiai te Uea bwa N na taetae ni burabetin bwaai aika a bubuaka aika a na riki nakoia te botanaomata aio.
27 Ao ngkai, kam a tia n taekinna bwa e reke te kamaiuaki man ana tua Mote. I kangai nakoimi e riai bwa kam na teimatoa ni kaawakin ana [a]tua Mote; ma I kangai nakoimi, bwa ae e na roko te tai are e na [b]aki tau kaawakinan ana tua Mote.
28 Ao riki, I kangai nakoimi, e aki reke te [a]kamaiuaki n ti te [b]tua; ao ngke akea te [c]mwakuri ni kamaiu, are karaoia te Atua i bon irouna ibukin aia bure ma aia buakaka ana botanaomata, ao a na bon bane ni mate, e ngae ngke iai ana tua Mote.
29 Ao ngkai I kangai nakoimi bwa e riai bwa e na iai te tua are a na anganaki tibun Iteraera, eng, te tua ae moan te [a]matoatoa; bwa aomata ngaia aika a bonotaninga, aika a [b]tawe ni karaoa te buakaka, ma ni waeremwe n uringa te Uea ae Atuaia.
30 Mangaia ae iai te [a]tua are a tia n anganaki, eng, te tua ibukin te mwakuri ao te [b]otenanti, te tua are a riai n [c]ira nanona man te bong teuana nakon te bong teuana, are a na kauringaki iai uringan te Atua ao aia beku ibukina.
31 Ma taraia, I kangai nakoimi, bwaai aikai ni kabane bon kanikinaean [a]bwaai aika na riki n taai aika a na roko.
32 Ao ngkai, e koaua bwa a oota n te tua? I kangai nakoimi, Tiaki, a aki bane n oota n te tua; ao aio bon ibukin matoatoan nanoia; bwa a aki oota ao akea te aomata ae kona ni kamaiuaki ma [a]ti rinanon ana kaboaki te Atua.
33 Bwa taraia, e aki taetae ni burabeti Mote nakoia n taekina

21 *a* Mat. 5:21–22; R&B 42:18.
BK Tiritiri.
22 *a* BK Wenenibure.
b BK Ira, Te Ira.
23 *a* TRab. 24:28.
BK Te Kewe.
24 *a* BK Mataaiakina.
27 *a* BK Ana Tua Mote.
b 3Nib. 9:19–20; 15:4–5.
28 *a* Kara. 2:16.
BK Kaboaki; Kamaiu.
b Kara. 2:21; Mot. 3:14–15; Aram. 25:15–16.
c BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
29 *a* Iotua 1:7–8.
b Aram. 46:8.
30 *a* Otin. 20.
b BK Otenanti.
c Iakob. 4:5.
31 *a* Mot. 16:14; Aram. 25:15.
BK Banna ni Kabotau.
32 *a* 2Nib. 25:23–25.

rokon te Mesia, ao bwa te Atua e na kabooia ana botanaomata? Eng, ao burabeti naba ni [a]kabane ake a tia n tataetae ni burabeti man moan rikin te aonaba—ke a bon tuai n tataekin bwaai aika kaineti ma bwaai aikai?

34 A tuai n taekinna ae e na ruo te [a]Atua i buakoia natia aomata, ao n rabwatanna n te rabwata n aomata, ao ni maiu iaon te aonaba ma te mwaaka ae korakora?

35 Eng, ao aki tia naba n taekinna bwa e na karaoa [a]mangautia maate, ao ngaia naba e na bon kainnanoaki ao ni kakorakaiaki?

MWAKORO 14

E taekina taekan te Mesia Itaia—A taekina bwainikirinan ma kakorakaian te Mesia—E karika rabwatana bwa te karea ibukin te bure ao e bubuti ibukiia taan riaon tua—Kabootaua ma Itaia 53. Uakaan ma 148 I.K.

Eng, e taekinna Itaia ni kangai: Antai are e a tia ni kakoaua ara ribooti, ao antai are e a tia ni kaota baina te Uea nakoina?

2 Bwa ane e na ikawai imatana n aiaron te aroka ae maraurau, ao n aiaron te wakaa ae bwebwerake man te tano ae mwauu; bon akea aron teina ke tamaroana; ao ngkana ti nooria ao a na akea tamaroana are ti na tangiria mai iai.

3 E na aki tangiraki ao e na ribaki irouia aomata; ae te aomata ae taonaki n te rawawata, man ataa te korakai; ao ti karabaira bwa aron ae ti katannakoi ubura mai irouna; e aki tangiraki, ao ti kaaki taekana.

4 E koaua bwa e a tia ni [a]korakai ibukin [b]kairuara, ma n uouti rawawatara; ma ti taraia n aiaron te aomata ae katuaeaki, e karawawataki mai iroun te Atua, ao ni kakorakaiaki.

5 Ma e a kaikoakaki ibukin [a]riaoan tua iroura, ma ni maraki ibukin ara kairua; ao e na reke raura man te kangaanga are e rinanona; ao ti kamaiuaki man [b]ikoakina.

6 Ngaira ni kabane ti a tia ni bua n ai aroia taian [a]tiibu; ti a tia n rairi nako nanora nakon are oin kawaira; ao e a tia te Uea ni kawenei ara kairua ni kabane iaona.

7 E bwainikirinaki, ao e karawawataki, ma [a]e aki kauka wiina; e kairaki n aiaron te [b]tiibu te teei are e na tiringaki, ao n aiaron te tiibu are roko i mataia taan koroburaeia ao e aki kauka wiina.

8 E uotaki man te umwa ni kaikain ao man te motikitaeka; ao antai ae ataia bwa tera ae na riki nakoina? Bwa e a tia n anaaki man abaia ake a maiu; bwa bon ibukin riaoan tua irouia au botanaomata are e tiringaki iai.

9 Ao e na taunaki irarikiia aika

33 *a* 1Nib. 10:5; Iakob. 4:4; 7:11.
34 *a* Mot. 7:27; 15:1–3. BK Te Atua, Atu n Atua.
35 *a* Itaia 26:19; 2Nib. 2:8.
14 4 *a* Aram. 7:11–12. *b* Mat. 8:17.
5 *a* Mot. 15:9; Aram. 11:40. *b* 1Bet. 2:24–25.
6 *a* Mat. 9:36; 2Nib. 28:14; Aram. 5:37.
7 *a* Mar. 15:3. BK Iesu Kristo. *b* BK Ana Tiibu te Teei te Atua; Te Riao.

a buakaka, ma aika a [a]kaubwai ni matena; ngkai akea te [b]buakaka ae e a tia ni karaoia, ke te taeka ni kamwane are e otinako mai wiina.

10 Ma e kukurei nanon te Uea bwa e na kaikoakia; e a tia ni karawawata; ngkana e anga rabwatana bwa te karea ibukin te bure ao e na nooriia [a]kanoana, e na kananaua ana bong ni maiu, ao e na rikirake kukurein te Uea i nanon baina.

11 E na noora karawawatan rabwatana, ao e na kukurei iai; ni wanawanana ao au toro ae raoiroi e na karaoiroia aika a mwaiti; bwa e na [a]katoka iaona aia bure.

12 Mangaia ae N na angan-na tibwangana i buakoia akana kakannato, ao e na buoki bwain te tokanukai n tibwai ma akana korakora; koina ngke e nurakina tamneina nakon te mate; ao e warekaki i buakoia taan bure; ao e uouoti aia bure aomata aika bati, ao e bubuti ni bureia aika a mwaiti, ao e bubuti ni [a]kan raoi ibukia taan bure.

MWAKORO 15

E kangaa Kristo n riki bwa te Tama ao te Nati—E na bubuti ibukia ao e na uoti riaoan tua irouia Ana botanaomata—Ngaia ma burabeti aika a tabu bon kanoana ni kabane—E karekea te Mangauti—Iai te maiu ae akea tokina irouia ataei. Uakaan ma 148 I.K.

Ao ngkai e kangai Abinataai nakoia: I tangiria bwa kam na ataia bwa e na ruo te [a]Atua n oin rabwatana i buakoia natia aomata, ao e na [b]kabooia ana botanaomata.

2 Ao bukina ngkai e [a]maiu n te rabwata e na aranaki bwa Natin te Atua, ngkai e na anga rabwatana nakon ana babaire te [b]Tama, ngkai ngaia te Tama ao te Nati—

3 Te Tama, [a]ngkai e [b]karikaki ni mwaakan te Atua; ao te Nati ibukina ngkai te rabwata; mangaia ae e a riki bwa te Tama ao te Nati—

4 Ao ngaia bon te [a]Atua ae ti temanna, eng, ae te [b]Tama ae [c]Akea Tokina ibukin karawa ma aonaba.

5 Mangaia ae e na kairaki te rabwata iroun te Tamnei, ke te Nati iroun te Tama, ngkai ngaia te Atua ae ti temanna, a na rinanon te [a]karirikai, ao a na aki bwaka n te karirikai, ma e na kariaia

9 *a* Mat. 27:57–60; Mar. 15:27, 43–46. BK Iotebwa te I-Arimataia.
b Ioane 19:4.
10 *a* Mot. 15:10–13.
11 *a* NI 16:21–22; 1Bet. 3:18; R&B 19:16–19.
12 *a* 2Nib. 2:9; Mot. 15:8; Moro. 7:27–28.
15 1 *a* 1Tim. 3:16; Mot. 13:33–34. BK Iesu Kristo.
b BK Kaboaki.
2 *a* Mot. 3:5; 7:27; Aram. 7:9–13.
b Itaia 64:8; Ioane 10:30; 14:8–10; Mot. 5:7; Aram. 11:38–39; Ita 3:14.
3 *a* R&B 93:4.
b Ruka 1:31–33; Mot. 3:8–9; Aram. 7:10; 3Nib. 1:14.
4 *a* TK 6:4; Ioane 17:20–23. BK Te Atua, Atu n Atua.
b Aram. 11:39.
c Mot. 3:8; Erem. 14:12; 3Nib. 9:15; Ita 4:7.
5 *a* Ruka 4:2; Ebe. 4:14–15.

ae e na kamamaeaki, [b]kataereaki, ao n teweaki nako, ao ni [c]kaakaki taekana mai irouia ana botanaomata.

6 Ao i mwin bwaai aikai ni kabane, i mwin karaoan taian kakai aika kamimi i buakoia natia aomata, ao e na kairaki, eng, n [a]aron are taekinna Itaia, n aiaron te tiibu are kairaki nako mataia taan korea buraena ao e aki kakarongoa, ao e aki [b]kauka wiina.

7 Eng, e na bon kairaki, [a]tauraki, ao n tiringaki, ao e na rinanon te mate te rabwata, e na anaaki ana baire te Nati nakon [b]nanon ana baire te Tama.

8 Ao te Atua e na motiki ana [a]kabaebae te mate, ni karekea te [b]tokanikai iaon te mate; n angan te Nati te mwaaka ni karekea te [c]kabwara bure ibukiia natia aomata—

9 E na tia ni waerake nako karawa, ao e na onrake n te nanoanga; ao e na onrake n te tangira ibukiia natia aomata; are e na tei imarenaia ma te motikitaeka; ao e na tia ni motiki kabaebaen te mate, ao [a]e na katoka iaona buakakaia ma riaoan tua irouia, ao ni kaboia, ao ni [b]kakoroa bukin te moti.

10 Ao ngkai I kangai nakoimi, antai ae e ataia bwa tera ae na riki nakoina? Taraia, I kangai nakoimi, bwa ngkana e a tia ni karikaki rabwatana bwa te karea ibukin te bure ao e na nooriia [a]kanoana. Ao ngkai, tera are e a tia n taekinna? Ao antai are riki bwa kanoana?

11 Taraia, I kangai nakoimi, bwa ane e ongo n aia taeka [a]burabeti, eng, burabeti aika a tabu ni kabane ake a tia n taetae ni burabeti ibukin rokon te Uea—I kangai nakoimi, bwa ane a tia n ongeaba nakon aia taeka, ao ni kakoaua bwa e na kabooia ana botanaomata te Uea, ao ni kariaria te bong are a na kamaunakin aia bure, I kangai nakoimi, bon kanoana aomata akanne, ke ngaia taan bwaibwai n [b]uean te Atua.

12 Bwa aomata aikai ake [a]e a tia ni uota bureia; aomata aikai ake e a tia ni mate ibukiia, bwa e na kaboia man riaoan tua irouia. Ao ngkai, e koaua bwa tiaki kanoana ngaia?

13 Eng, ao tiaki taian burabeti, aomata ni kabane ake a tia ni kauki wiia n taetae ni burabeti, aika a tuai ni bwaka n riaoan te tua, I taekinia ikai burabeti aika tabu ni kabane man moan rikin te aonaba? I taekinna nakoimi bwa ngaia ni kabane bon kanoana.

---

5 *b* Ioane 19:1.
c Mar. 8:31; Ruka 17:25.
6 *a* Itaia 53:7.
b Ruka 23:9; Ioane 19:9; Mot. 14:7.
7 *a* BK Tauraki n te Kaibangaki.
b Ruka 22:42; Ioane 6:38; 3Nib. 11:11.
8 *a* Mot. 16:7; Aram. 22:14.
b Otea 13:14; 1Korin. 15:55–57.
c 2Nib. 2:9.
9 *a* Itaia 53; Mot. 14:5–12.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
10 *a* Itaia 53:10; Mot. 5:7; 27:25; Moro. 7:19.
11 *a* R&B 84:36–38.
b BK Uean te Atua ke Abanuean Karawa; Kamaiu.
12 *a* Mot. 14:12; Aram. 7:13; 11:40–41.

14 Ao aikai ake a tia n [a]tataekina te rau, ake a tia ni uouoti rongorongo aika raroi aika a tamaroa, aika a tia n tataekina te kamaiuaki; ao ni kangai nakon Tion: E tautaeka Atuami!

15 Ao O ai tararaoira iaon te maunga waeia!

16 Ao riki, ai tararaoira iaon te maunga waeia aomata ake a bon waaki naba n tataekina te rau!

17 Ao riki, ai tamaroara iaoni maunga waeia aomata ake a na tataekina te rau n taai aika a na roko, eng, man te tai aio ni karokoa ae aki totoki!

18 Ao taraia, I kangai nakoimi, tiaki ti ngaia aio. Bwa O ai tamaroara iaoni maunga [a]waen teuare e na uouoti rongorongo aika a raraoi, are ngaia mwiin te [b]rau, eng, ae te Uea, are e a tia ni kabooia ana botanaomata; eng, are e a tia n anga te kamaiuaki nakoia ana botanaomata;

19 Bwa ngke akea kaboakira are e a tia ni karaoia ibukiia ana botanaomata, are e a tia ni katauraoaki man [a]moan te aonaba, I kangai nakoim, ngke akea aio, ao a na tia ni [b]mauna nako aomata ni kabane.

20 Ma taraia, a na motikaki ana kabaebae te mate, ao e na tautaeka te Nati, ao iai mwaakana riki iaon te mate; mangaia ae e na karekea te mangauti man te mate.

21 Ao e na reke te mangauti, ae te [a]moan mangauti eng, ae te mangauti nakoia ake ngkoa, ake ngkai, ao ake a na roko, nakon mangautin Kristo—bwa aio te ara are e na aranaki iai.

22 Ao ngkai, mangautiia burabeti, ao aomata ni kabane ake a kakoauai aia taeka, ao aomata ni kabane ake a kaawakin ana tua te Atua, e na reke nakoia te moan mangauti mangaia ae ngaia taan moan ni mangauti.

23 A na kautaki bwa a na [a]maeka ma te Atua are e a tia ni kabooia; mangaia ae e na reke irouia te maiu ae akea tokina mai iroun Kristo, are e a tia ni [b]motiki ana kabaebae te mate.

24 Ao aikai ake kain te moa ni mangauti; ao aikai ake a tia ni mate i mwaain rokon Kristo, n aki ataa taekana, n akea rongorongon te [a]kamaiuaki are taekinaki nakoia. Mangaia te Uea e a karekea kaokakia aomata aikai; ao iai nneia n te moan ni mangauti ke te maiu are akea tokina, ngkai a kabooaki iroun te Uea.

25 Ao e na reke naba te maiu ae akea tokina irouia [a]ataei aika a uarereke.

26 Ma taraia, kam na [a]maaku,

14 *a* Itaia 52:7; Rom 10:15; 1Nib. 13:37; Mot. 12:21–24. BK Mwakuri ni Mitinare.
18 *a* 3Nib. 20:40; R&B 128:19.
b Ioane 16:33. BK Te Rau.
19 *a* Mot. 4:6.
b 2Nib. 9:6–13.
21 *a* Aram. 40:16–21.
23 *a* TAre. 24:3–4; 1Nib. 15:33–36; R&B 76:50–70.
b BK Te Mate, n Rabwata.
24 *a* 2Nib. 9:25–26; R&B 137:7.
25 *a* R&B 29:46; 137:10. BK Kamaiu—Kamaiuakia ataei.
26 *a* TK 5:29; Iakob. 6:9.

ao kam na ruru imatan te Atua, bwa kam riai n ruru; bwa te Uea e aki kamaiuia ake a [b]kaitara ao a [c]mate i nanon aia bure; eng, aomata naba ake a tia ni mate i nanon te bure man moan te aonaba, ao ni baireia bwa a na kaitaraa te Atua, ao atai ana tua te Atua, ao a aki kan kaawakin; [d]aikai ake [e]akea nneia n te moan mangauti.

27 Mangaia ae koaua bwa kam na aki ruru? Bwa e aki reke te kamaiua nakoia akanne; bwa e tuai te Uea ni kabooia aomata akanne; eng, ke ni kona te Uea ni kabooia aomata akanne; bwa e aki kona ni kaakea i bon irouna; bwa e aki kona ni kaakea te [a]moti are e a tia ni baireaki.

28 Ao ngkai I taekinna nakoimi bwa ae e na roko te bong are e na [a]taekinaki iai ana kamaiu te Uea nakoia aaba, reeti, neewe, ao aomata ni kabaneia.

29 Eng, te Uea, a na tabeki bwanaia am [a]tia taratara; ma te bwanaa ae botaki a na anene; bwa a na noora te Uea n oin mataia ngkana e a manga kaoka Tion.

30 Kam na kimwareirei, botaki n anene mwiin Ierutarem; bwa e a tia te Uea ni kabebeteia ana botanaomata, e a tia ni kabomwi ibukin Ierutarem;

31 E a tia te Uea ni kaota baina ae tabu nako mataia aaba aika a mwaiti, ao e koaua bwa a na bane n noora ana kamaiu Atuara, te aonaba ae bwanin.

MWAKORO 16

E kaboia aomata te Atua man buaia ao bwakaia—Bwa akana iaiangoi ana bwai te rabwata a tiku n te aro ae akea te kaboaki—E karekea te mangauti Kristo nakon te maiu ae aki totoki ke te katuaeaki ae aki totoki. Uakaan ma 148 I.K.

Ao ngkai, e koro bukina bwa ngke e a tia Abinataai n taekin taeka aikai ao e arora baina ao e kangai: E na roko te tai are kam na noora iai ana [a]kamaiu te Uea; are a na kona iai aaba, reeti, neewe, ao botanaomata nako n nooria n oin mataia ao a na [b]kakoaua nakon te Atua bwa a motiraoi ana motikitaeka.

2 Ao n te tai anne a na [a]teweaki nako akana buakaka, ao e na reke bukin tangiroaia, ma [b]tangiia, ma bwaebwaetiia, ma ngengeen wiia; ao e riki aio ibukina ngkai aki ongo ni bwanaan te Uea; mangaia are e aki kamaiuia te Uea.

3 Bwa a iaiangoi [a]bwain te rabwata ao a ririaboro, ao e mena mwaakan te [b]riaboro i aoia; eng, are te naeta are [c]kamwaneia ara moan karo, are ngaia bukin

26 *b* 1Nib. 2:21–24.
c Etek. 18:26; 1Nib. 15:32–33; Moro. 10:26.
d Aram. 40:19.
e R&B 76:81–86.
27 *a* Aram. 34:15–16; 42:1.
28 *a* BK Mwakuri ni Mitinare.
29 *a* BK Tarataraia, Tia Tantani.
16 1 *a* BK Kamaiu.
b Mot. 27:31.
2 *a* R&B 63:53–54.
b Mat. 13:41–42; Ruka 13:28; Aram. 40:13.
3 *a* Kara. 5:16–25; Mot. 3:19. BK Te Aro n Aomata.
b 2Nib. 9:8–9. BK Riaboro.
c KB 3:1–13; Mote 4:5–19.

[d]bwakaia; are ngaia bukin rikin te botanaomata ae bwanin n riki n aiaron nanon te rabwata, iango aika a kammaira, ao n ririaboro, n [e]ataa kaokoron te buakaka man te raoiroi, ao n riki bwa ana toro te riaboro.

4 Mangaia ae e [a]bua ni kabane te botanaomata; ao taraia, ao a bon teimatoa ni bua ngke e aki kabooia ana botanaomata te Atua man buanakoia ke bwakaia.

5 Ma uringnga bwa ane e kamatoa n oin [a]nanona n rabwata, ao e iri kawain te bure ma kaitaraan te Atua, ao e na teimatoa arona ni bwaka ao e korakora mwaakan te riaboro iaona. Mangaia ae ti te arona naba ngke akea te [b]kaboaki nakoina, ngkai ngaia ana kairiribai te Atua; ao te riaboro naba ana kairiribai te Atua.

6 Ao ngkai ngke arona bwa e tuai n roko Kristo iaon te aonaba, taekinan bwaai aika a na riki n [a]aiaron are aongkoa a bon tia n riki, ao e na bon akea te kaboaki.

7 Ao ngke arona bwa e tuai n uti Kristo mai buakoia maate, ke n tuai n urui ana kabaebae te mate bwa e aonga n ae akea ana tokanikai te ruanimate, ao a na bon akea [a]kammarakin te mate, ao a na bon akea te mangauti.

8 Ma iai te [a]mangauti, mangaia ae akea ana tokanikai te ruanimate, ao e anaaki kammarakin te [b]mate iroun Kristo.

9 Bon ngaia [a]ootan ao maiun te aonaba; eng, ae te oota ae aki totoki, ae aki kona ni karaoaki; eng, ao te maiu naba ae aki totoki, bwa a na manga akea te mate.

10 Ao te rabwata aio e na riki n [a]aki maamate, ao ae e bareka e na riki n aki bareka, ao a na kairaki ni [b]kateaki imatan ana kai ni motikitaeka te Atua, bwa a na [c]motikaki taekaia n aron aia mwakuri bwa a na ataaki mai iai bwa a raoiroi ke a buakaka—

11 Ngkana a tamaroa, ao a na mangauti nakon te maiu ao te kukurei are [a]aki totoki; ao ngkana a buakaka, ao a na mangauti nakon te karawawataki ae [b]aki totoki, ngkai a kairaki nakon te riaboro, are e a tia n tautoronia, i nanon te rawawata—

12 Ao ngkai a tia n iri nanon ma ana baire bwain te rabwata; ao n tuai man wetea te Uea ngke e arori baina n nanoanga nakoia; ngke a aroraki baai n [a]nanoanga nakoia, ao a aki kan kabonganai; ao ngkai a tia ni kauringaki taekan aia buakaka ao a bon aki kitan; ao a tuangaki bwa a na rairinanoia ma a aki kan rairinanoia.

13 Ao ngkai, tiaki bwa ko na aki

3 *d* BK Bwakan Atam ao Ewa.
e 2Nib. 2:17–18, 22–26.
4 *a* Aram. 42:6–14.
5 *a* Aram. 41:11.
BK Maiun Rabwata.
b BK Kaboaki.
6 *a* Mot. 3:13.
7 *a* Otea 13:14; Mot. 15:8, 20.
8 *a* Aram. 42:15.
BK Mangauti.
b Itaia 25:8; 1Korin. 15:54–55; Moom. 7:5.
9 *a* R&B 88:5–13.
BK Te Ota, Otan Kristo.
10 *a* Aram. 40:2.
BK Aki Mamate.
b BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
c Aram. 41:3–6.
11 *a* BK Maiu ae Akea Tokina.
b BK Kabuakaka.
12 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.

ruru ao n rairananom man am bure, ao n uringnga bwa bon ti i nanon Kristo ao rinanon ae ko kona ni kamaiuaki iai?

14 Mangaia ae ngkana kam reiakina ana [a]tua Mote, kam na reiakin naba kanikinaean bwaai aika a na roko—

15 Reireinia ae e na reke te kaboaki rinanon Kristo ae te Uea, are bon ngaia te [a]Tama ae Akea Tokina. Amen.

MWAKORO 17

E kakoauai Aramwa ana koroboki ma ana taeka Abinataai—E mate Abinataai i nanon te ai—E taetae ni burabeti bwa a na mate taan tiringnga i nanon te ai ao te aoraki. Uakaan 148 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia Abinataai n taekin bwaai aikai, ao e anga ana taeka te uea bwa a na uotia nako [a]taian ibonga ao e na tiringaki.

2 Ma iai temanna mai buakoia ae arana [a]Aramwa, ae kanoan Nibwaai. Bon te rorobuaka matoa, ao e [b]kakoauai ana taeka Abinataai ake e a tia n taekin, bwa e a ataa te buakaka are e a tia n tataekinna Abinataai nakoia; mangaia are e bubuti nakon te uea bwa e na katoka unna iroun Abinataai, ao ni bubuti bwa e na kanakoaki ma te rau.

3 Ma e a rikirake riki unin te uea n aio, ao e tua bwa e na kanakoaki Aramwa mai buakoia, ao e kanakoia ana tautia bwa a na rimwina ao a na tiringnga.

4 Ma e birinako mai irouia ao e karaba bwa a aonga n aki kunea. Ao i nanon boong ake e karaba iai ao e a [a]koroi ana taeka Abinataai ni kabane ake e taekin.

5 Ao e koro bukina bwa e tua te uea nakoia ana tautia bwa a na katobibia Abinataai ao a taua; ao a kabaea ao a karinna n te umwa ni kaikain.

6 Ao i mwin teniua te bong,I mwin ana kakarabakau ma ana ibonga, ao e tua bwa e na manga uotaki riki nako matana.

7 Ao e taku nakoina: Abinataai, iai te bure are ti na bukiniko iai, ao ko na tiringaki iai.

8 Bwa ko a tia n taekinna bwa e na ruo te [a]Atua n oin rabwatana nako buakoia natia aomata; ao ngkai, bon ibukin aio are ko na tiringaki iai ma ko na maiu ngkana ko kaoki taeka ni kabane ake ko a tia n taetae ni burabetin aika a taekin bwaai aika a buakaka nakoiu ao nakoia au botanaomata.

9 Ao e kangai Abinataai nakoina: I taekina aio nakoim, N na aki manga kaoki taeka ake I a tia n taekin nakoim ni kaineti ma te botanaomata aio, bwa a koaua; ao bwa ko aonga n atai koauaia ao I a kariaia bwa N na reke i nanon baim.

10 Eng, ao N na kariaia naba te

14 *a* BK Ana Tua Mote.
15 *a* Mot. 3:8; 5:7; Ita 3:14.
17 1 *a* Mot. 11:1, 5–6.
2 *a* Mot. 23:6, 9–10. BK Aramwa te Ikawai.
b Mot. 26:15.
4 *a* BK Koroboki aika Tabu.
8 *a* Mot. 13:25, 33–34.

mate, ao N na aki kaoki au taeka, bwa a tei bwa bwai ni kakoaua ni kaaitarako. Ao ngkana ko tiringai ao kam na katiia raraan te aomata ae [a]akea ana bure, ao aio are e na tei naba bwa te bwai ni kakoaua ni kaaitarako n te kabanea ni bong.

11 Ao ngkai, e a kaniia ae e na kabwara te uea ae Noa, bwa e maakui ana taeka; bwa e maakui ana moti te Atua ake e na bwakaria iai.

12 Ma a tabeki bwanaia taian ibonga ni kaitara, ao a tabeki taekana ni kangai: E a tia ni kamatauninga te uea. Mangaia are e a mangao nanon te uea irouna, ao e a anga ana taeka bwa e riai n tiringaki.

13 Ao e koro bukina bwa a anaia ao a kabaea, ao a kabueka kunna n taian mwanga aika kauraki, eng, ni karokoa ae mate.

14 Ao ngke e a bue n te ai, ao e takarua nakoia ni kangai:

15 Taraia, bwa ane kam a tia ni karaoia nakoiu, ao e na koro bukina bwa kanoami a na kammarakiia naba aika a mwaiti n aron te maraki are I rinanona, n aron te [a]mate i nanon te ai; ao aio ibukin ae a kakoaua te kamaiuaki mai iroun te Uea ae Atuaia.

16 Ao e na koro bukina bwa a na taonaki n aeka n aoraki aika mwaiti ibukin ami buakaka.

17 Eng, ao ko na [a]ekakinako man iteram ni kabane, ao ko na kakioaki nako ma ni kamaenakoaki, n aiaron kakioaia taian nanai aika a moaanti irouia ma n ni kakang.

18 Ao n te bong arei ao ko na kaeaki, ao ko na reke i nanon baia am kairiribai, ao ko na rinanon, n aiaron ae I a tia n rinanon, kammarakin te [a]mate i nanon te ai.

19 Ao te Atua e kaoka te [a]kai nakoia ake a kamaunaia ana botanaomata. O Te Atua, butimwaea tamneiu.

20 Ao ngkai, ngke e tia Abinataai n taekin taeka aikai, e bwaka, ao ni mate man buena i nanon te ai; eng, e tiringaki ibukina ngkai e aki kan kakewei ana tua te Atua, ao bwa e na kamatoai koauan ana taeka ni matena.

MWAKORO 18

E kabwarabwara Aramwa ni karaba—E kabwarabwara te berita ae tabu ni bwabetito ao e karaoi bwabetito i nanon ranin te nei are Moomon—E katea ana Ekaretia Kristo ao e katabuia ibonga—E mwakuri ibukin maiuia ao a reireinia aomata—A birinako Aramwa ma ana botanaomata mai iroun te uea are Noa nakon te rereua. Uakaan ma 147–145 I.K.

Ao ngkai, e koro bukina bwa Aramwa are e birinako mai irouia ana toro te uea are Noa, e [a]rairananona man ana bure ma ana buakaka, ao e waaki ni karaba i

10 *a* Aram. 60:13.
15 *a* Mot. 13:9–10; Aram. 25:4–12.
17 *a* Mot. 21:1–5, 13.
18 *a* Mot. 19:18–20.
19 *a* BK Kabomwi.
18 1 *a* Mot. 23:9–10.

buakoia aomata, ao e a moana reiakinan ana taeka Abinataai—

2 Eng, are e kaineti ma taekan bwaai aika a na riki, ao taekan naba mangautiia maate, ao [a]kaboakia te botanaomata, are e na koro bukina rinanon [b]mwaakan, ma korakain, ma maten Kristo, ao mangautina ao waerakena nako karawa.

3 Ao a mwaiti ake a ongo ana taeka ake e reiakin. Ao e reireini ni karaba, bwa e aonga n aki ataia te uea. Ao a mwaiti ake a kakoauai ana taeka.

4 Ao e koro bukina bwa a mwananga te mwaiti ake a kakoaua nakon te [a]tabo ae aranaki bwa Moomon, are e katokaki arana iroun te uea, ibukina ngkai e mena n tian te aba are a aki toki n urua aona maan aika a kaakang n taai aika a mwaiti i nanon teuana te ririki.

5 Ngkai bon iai te koburake n ran ae moan te itiaki n te tabo ae Moomon, ao e mwananga nako iai Aramwa, ao iai i rarikin te ran te buakoako ae matenten kaina, are e karaba iai n te ngaina man ana kakae te uea.

6 Ao e koro bukina bwa a mwaiti aika kakoaua ake a nakoina bwa a na ongora n ana taeka.

7 Ao e koro bukina bwa i mwin boong aika a mwaiti ao a rang ni mwaiti aomata ake a botaki n te tabo are Moomon bwa a na ongo ana taeka Aramwa. Eng, a bane ni botaki aomata ake a kakoauai ana taeka bwa a na ongora irouna. Ao e [a]reireinia, ao e kabwarabwara nakoia ibukin taekan te rairannano, ao te kaboaki, ao onimakinan te Uea.

8 Ao e koro bukina bwa e kangai nakoia: Taraia, aikai nein Moomon (bwa anne araia) ao ngkai, ngkana kam [a]tangiria ni kaaina ana [b]nanai te Atua, ao n aranaki bwa ana botanaomata, ao n [c]tauraoi ni katoka i aomi rawawataia raomi, bwa aonga ni beebete;

9 Eng, ao n tauraoi n tang ma ake a tang; eng, ao ni karau nanoia ake a kainnanoa karauan nanoia, ao n tei bwa [a]taan kakoaua ibukin te Atua n taainako ao ni bwaai nako, n taabo nako ake kam nako iai, ni karokoa matemi, bwa kam aonga ni kabooaki iroun te Atua, ao rin i buakoia ake a na ira te [b]moan mangauti, bwa e aonga n reke iroumi te maiu ae [c]akea tokina—

10 Ao ngkai I kangai nakoimi, ngkana aio are tangiria nanomi, ao teraa bukina bwa kam na aki kan [a]bwabetitoaki i nanon aran te Uea, n riki bwa te tia kakoaua ibukina ao ni karaoa te [b]berita ae

2 *a* BK Kaboaki.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
4 *a* Aram. 5:3.
7 *a* Aram. 5:11–13.
8 *a* R&B 20:37.
b BK Ana Ekaretia Iesu Kristo.
c BK Nanoanga.
9 *a* BK Kakoaua; Mwakuri ni Mitinare; Tia Kakoaua.
b Mot. 15:21–26.
c BK Maiu ae Akea Tokina.
10 *a* 2Nib. 31:17. BK Bwabetito.
b BK Berita ae Tabu.

tabu mangaia, bwa kam na toro irouna ao ni kaawakin ana tua, bwa e aonga ni kabatia Tamneina ni karuoa nako aomi?

11 Ao ngke a tia n ongo te botanaomata taeka aikai, ao a uboi baia n te kimwareirei, ao a kangai: Anne bon kukurein nanora.

12 Ao ngkai e koro bukina bwa e kaira Eram Aramwa, ngkai ngaia temanna mai buakoia ake a moan kakoaua, ao a mwananga nakon te ran, ao e baibati bwanaana ni kangai: O te Uea, karuoa Tamneim nakon am toro, bwa e aonga ni karaoa te mwakuri aio ma te nano ae itiaki.

13 Ao ngke e a tia n taekin taeka aikai, ao e ruo nakoina [a]Tamnein te Uea, ao e kangai: Eram, I [b]bwabetitoiko, man te [c]kariaiakaki are reke mai iroun te Atua ae Moan te Korakora bwa kakoauan ae ko a tia ni karaoa te berita ae tabu bwa ko na toro irouna ni karokoa matem n rabwata; ao ke na ruo Tamnein te Uea nako aom; ao ke e na anganiko te maiu ae akea tokina rinanon ana [d]kabomwi Kristo, are e a tia ni katauraoia man [e]moan rikin te aonaba.

14 Ao ngke e a tia Aramwa n taekin taeka aikai, ao a uaaia Aramwa ma Eram n [a]tebo i nanon te ran; ao a otirake mai nanon te ran ma te kimwareirei, ngkai a kaonaki n te Tamnei.

15 Ao e anaa riki temanna Aramwa, ao e nako te kauatai nako nanon te ran, ao e bwabetitoia n aron are karaoia nakon te moan, ma e aki tebo ngaia i nanon te ran.

16 Ao aio arona ngke e bwabetitoia aomata ni kabane ake a nako nakon ana tabo Moomon; ao mwaitia e nakon ae uabubua ma aman te aomata; eng, ao a [a]bwabetitoaki i nanon nein Moomon, ao a onrake n ana [b]akoi te Atua.

17 Ao a aranaki bwa ana ekaretia te Atua, ke ana [a]ekaretia Kristo, man te tai arei. Ao e koro bukina bwa te aomata are bwabetitoaki n te mwaaka ma ana kariaia te Atua e a karinaki nakon ana ekaretia.

18 Ao e koro bukina bwa man te [a]kariaia are reke mai iroun te Atua ao Aramwa e a katabuia ibonga; e katabuia kaka temanna te ibonga nakon te mwaiti ae nimangaun bwa a na kabwarabwara nakoia, ao a na [b]reireinia taekan bwaai aika a kaineti ma uean te Atua.

19 Ao e tua nakoia bwa akea te bwai ae a na reiakinna ma ti bwaai aika e a tia n reireinia, ma bwaai ake a tia n taekinaki irouia burabeti aika a tabu.

20 Eng, e tua naba nakoia bwa a na akea te bwai are a na [a]tataekinna ma ti ngkana e kaineti ma

13 *a* BK Tamnei ae Raoiroi.
b 3Nib. 11:23–26; R&B 20:72–74.
c TOni. 1:5.
BK Nakoanibonga.
d BK Kaboaki.
e Mote 4:2; 5:9.
14 *a* BK Bwabetito—Bwabetito n te kateboaki i aan te ran.
16 *a* Mot. 25:18.
b BK Akoi.
17 *a* 3Nib. 26:21; 27:3–8.
BK Ana Ekaretia Iesu Kristo.
18 *a* BK Nakoanibonga.
b BK Reireia, Tia Reirei.
20 *a* R&B 15:6; 18:14–16.

te rairannano ao onimakinan te Uea, are e a tia ni kabooia ana botanaomata.

21 Ao e tua nakoia bwa e riai n akea te [a]itabaraara imarenaia, ma a riai ni katiteuanaki n aia mwakuri, i nanon te onimaki ao te bwabetito ae ti [b]teuana, ao a na botaki nanoia n te [c]nano ae ti teuana i nanon te tangira imarenaia.

22 Ao e tua nakoia bwa a na kabwarabwara. Ao n riki bwa [a]natin te Atua.

23 Ao e tua nakoia bwa a riai ni karinea te bong ae te [a]Tabati, ao n tabuia, ao bwa a na anga aia kaaitau nakon te Uea ae Atuaia ni katoa bong.

24 Ao e tua naba nakoia ibonga ake e a tia ni katabuia bwa a na [a]beku naba ni kabonganaia ni karekei maiuia.

25 Ao iai te bong ae ti teuana ni katoa wiiki are e a tia ni kaokoroaki bwa a ikotaki iai bwa a na reireinia te botanaomata, ao a na [a]neboa te Uea ae Atuaia, ao riki bwa a na botiia ni kabane n aron are a kona.

26 Ao a riai ibonga n aki katan irouia te botanaomata ibukin maiuia; ma e na reke irouia ana [a]akoi te Atua ibukin aia mwakuri, bwa a na rikirake i nanon te Tamnei, ao riki [b]ataakin te Atua, bwa aonga n reirei n te mwaaka ma te kariaia mai iroun te Atua.

27 Ao e a manga tua riki Aramwa nakoia kain te ekaretia bwa a na anganako aia bwai, aomata ni [a]kabane n aron are irouia; bwa ngkana e korakora irouna ao e riai ni kakorakora riki n anganako; ao ane e karako irouna, ao e karako ae kaantaningaki; ao ane akea irouna e na anganaki.

28 Ao a riai n tibwauai aia bwai n oin nanoia ma kukureia iroun te Atua, ao nakoia ibonga ake rarikin, eng, ao ake a kainnano, ao aomata ake akea karabaia.

29 Ao aikai ake e taekin nakoia, n aron are tuangaki mai iroun te Atua; ao a [a]nakonako i nanon te raoiroi imatan te Atua, n [b]tibwatibwa imarenaia n te maiun rabwata ao n te maiun tamnei n aron are a kainnanoia ma ake a tangiri.

30 Ao ngkai e koro bukina bwa a karaoaki aikai ni kabane i Moomon, eng, i rarikin [a]nein Moomon, i nanon te buakonikai are kaan ma nein Moomon; eng, n te tabo ae Moomon, n nein Moomon, ni buakonikain Moomon, ai tikiraoira imataia aomata, ake a reke irouia ataakin aia Tia Kaboia; eng, ao ai korakorara kabwaiaia, bwa a na bon anenea neboana n aki toki.

31 Ao a karaoaki bwaai aikai iaon [a]tian te aba, bwa aonga n aki roko taekaia iroun te uea.

---

21 *a* 3Nib. 11:28–30.
BK Itabarara.
b Mat. 6:22; R&B 88:67–68.
c BK Nano Teuana.
22 *a* Mot. 5:5–7; Mote 6:64–68.
23 *a* Mot. 13:16–19; R&B 59:9–12.
24 *a* Mwak. 20:33–35; Mot. 27:3–5; Aram. 1:26.
25 *a* BK Nebonebo.
26 *a* BK Akoi.
b BK Atatai.
27 *a* Mwak. 2:44–45; 4Nib. 1:3.
29 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b BK Kamweraoi.
30 *a* Mot. 26:15.
31 *a* Mot. 18:4.

32 Ma taraia, e koro bukina bwa te uea, ngke e a tia n ongo te kakamwakuri i buakoia te botanaomata, ao e kanakoia ana toro bwa a na tarataraia. Mangaia are n te bong are a botaki iai bwa a na ongo ana taeka te Uea ao a reke iroun te uea.

33 Ao ngkai e taku te uea bwa e a tia Aramwa ni kaungai nanoia te botanaomata bwa a n teirake n ekianako; mangaia are e a kanakoa ana taanga bwa a na tiringia.

34 Ao e koro bukina bwa a [a]kaongoaki Aramwa ma ana botanaomata te Uea taekan mwanangan ana taanga te uea; mangaia ae a booti umwaia ma aia utu ao a mwananga nako nanon te rereua.

35 Ao mwaitia e nakon ae abubua ma nimangaun te aomata.

MWAKORO 19

E kataia Kiteon n tiringa te uea ae Noa—A ekaanako te aba Reimwanaite—E mate te uea ae Noa i nanon te ai—E uea Rimwaai i aan te tautaekanaki. Uakaan ma 145–121 I.K.

Ao e koro bukina bwa e oki ana taanga te uea, i mwin ukoukoraia ana botanaomata te Uea.

2 Ao ngkai taraia, a uarereke ana taanga te uea, ngkai a tia ni kauarerekeaki, ao e a riki te bwenaua imarenaia ake nikiran te botanaomata.

3 Ao ake a karako riki mwaitia a taetae ni kakamaka te uea, ao e a rikirake te itabaraara imarenaia.

4 Ao ngkai iai te mwaane temanna i buakoia ae arana Kiteon, ao ngkai bon te aomata ae aintoa ao ana kairiribai te uea, mangaia ae e buuta ana kabaang, ao e berita ni marakin nanona bwa e na tiringa te uea.

5 Ao e koro bukina bwa e un ma te uea; ao ngke e nooria te uea bwa e a kan konaki, ao e birinako nakon te [a]taua ae kaan ma te tembora.

6 Ao e rimwina Kiteon ao e a bon kan roko n te taua bwa e nang tiringa te uea, ao e tarataranako te uea nako aon aban Tiemron, ao e a noora aia taanga Reimwanaite are e tia n riaon tian abaia.

7 Ao e takarua te uea i aan maakun nanona, ni kangai: Kiteon, tai tiringai, bwa ae iaon kawaia Reimwanaite n ekinakoira, ao a na bon tirigiira; eng, a na bon tiringia au botanaomata.

8 Ao bon akea nanon te uea irouia ana botanaomata ma e bon ti tabe ma oin maiuna; e ngae n anne ao e aki tiringnga Kiteon.

9 Ao e tua te uea nakoia ana botanaomata bwa a na birinako i mwaain rokoia Reimwanaite, ao e birinako naba ngaia i mwaain rokoia, ao a bane ni birinako nako nanon te rereua, ma buuia ao natia.

10 Ao e koro bukina bwa a rimwiaki irouia Reimwanaite, ao a reke irouia, ao a tiringia.

11 Ao e tua te uea bwa mwaane ni kabane a na katikuia buuia ma

34*a* Mot. 23:1.

19 5*a* Mot. 11:12.

natia, ao ni birinako mai irouia Reimwanaite.

12 Ao a mwaiti ake a rawa ni katikuia, ma a tangiria riki n tiku ao ni mate mangaia. Ao ake nikiraia a katikuia buuia ma natia ao a birinako.

13 Ao e koro bukina bwa mwaane ake a tiku irarikiia buuia ma natia a tuangiia natia aine aika a tikiraoi bwa a na teirake ni butiia Reimwanaite bwa a na aki tiringia.

14 Ao e koro bukina bwa a reke nanoangakia irouia Reimwanaite, bwa a bwaka ni botonaineia aia aine.

15 Mangaia ae a aki tiringia Reimwanaite, ao a uotia nako bwa taenikai nako aban Nibwaai, ao a kariaia bwa a kona n tekateka n te aba anne, i aan te boraraoi ae a na anga te uea ae Noa nako nanon baia Reimwanaite, ao a na anga naba kaubwaia, ae mwaitina bon iteran aia bwai, iteran aia koora, ma aia tirewa, ma bwaai ni kabane aika kakawaki, ao a na kaakabwaka naba te angabwai nakon aia uea Reimwanaite ni katoa ririki.

16 Ao ngkai iai temanna natin te uea te mwaane i buakoia aika a taenikai, ae arana [a]Rimwaai.

17 Ao ngkai e tangiria Rimwaai bwa e na aki tiringaki tamana; ma, tiaki n ae aki ataa taekan ana bure tamana ngkai Rimwaai bon te aomata ae tamaroa naba ngaia.

18 Ao e koro bukina bwa e karaba ni kanakoia mwaane Kiteon nakon te rereua, bwa a na kakaea te uea ao mwaane ake raona. Ao e koro bukina bwa a kaitibo mangaia i nanon te rereua, ma akea te uea ma ana ibonga i buakoia.

19 Ngkai a tia ni berita inanoia bwa a na okira aban Nibwaai, ao ngkana a tia n tiringaki buuia ma natia, ao naake a tiku irarikiia, ao a na kaoka kaia, ao a na mate naba irarikiia.

20 Ma e tua te uea nakoia bwa a na aki oki; ao a un iroun aia uea, ao a motikia bwa e na karawawataki, bwa e na [a]tiringaki i nanon te ai.

21 Ao a nang bon anaia naba taian ibonga bwa a na tiringia, ma a birinako mai irouia.

22 Ao bon iaon kawaia n okira aban Nibwaai ngke a kaitibo naba ma ana koraki Kiteon. Ao ana koraki Kiteon a kaongoia bwaai ake a tia n riki nakoia buuia ma natia; ao a tia naba Reimwanaite ni kariaia bwa a na tekateka n te aba ngkana a kabwaka angabwai nakoia Reimwanaite ae mwaitina iteran aia bwai ni kabane.

23 Ao a tuangiia ana koraki Kiteon ae a tia n tiringa te uea, ao a birinako ana ibonga mai irouia nako nanon riki te rereua.

24 Ao e koro bukina bwa ngke a tia ni karaoa aia botaki, ao a okira aban Nibwaai, ni kimwareirei, ibukina ngkai a bon aki tiringaki buuia ke natia; ao a kaongoa Kiteon taekan te bwai are a tia ni karaoia nakon te uea.

16*a* Mot. 7:9.

20*a* Mot. 17:13–19; Aram. 25:11.

25 Ao e koro bukina bwa e [a]tuea aia uea Reimwanaite nakoia, bwa a na aki tiringaki irouia ana botanaomata.

26 Ao Rimwaai, ngkai ngaia natin te uea, are e a katokaaki ueana [a]irouia te botanaomata, e a tuea naba nakon aia uea Reimwanaite bwa a na karaoa te angabwai ana botanaomata nakoina, ae mwaitina bon iteran aia bwai ni kabane.

27 Ao e koro bukina bwa e a moanna Rimwaai ni katea ueana ao ni karekea te rau imarenaia ana botanaomata.

28 Ao aia uea Reimwanaite e a kateia taan taratara ni katobibia te aba bwa e aonga n tauia ana botanaomata Rimwaai bwa a na maeka i nanon te aba, bwa aonga n aki biri nako nanon te rereua; ao e karekei booia ana tautia man te angabwai are reke nakoina mai irouia Nibwaite.

29 Ao ngkai e teimatoa te rau n ana tai n uea Rimwaai i nanon te maan ae uoua te ririki, ngkai Reimwanaite a aki bwainikirinia ke n tiringia.

MWAKORO 20

A uotaki nako tabeman ainen Reimwanaite irouia ana ibonga Noa—A katanoata Reimwanaite bwa a na buakaniia ana botanaomata Rimwaai—A totokoaki aia taanga Reimwanaite ao a karauaki nanoia. Uakaan ma 145–123 I.K.

Ao iai te tabo teuana i Tiemron are a botaki iai ainen Reimwanaite n anene, ao ni bwatere, ao ni kakukureia.

2 Ao e koro bukina bwa n te bong teuana ao ti tabeman mwaitia ake a botaki n anene ao ni bwatere.

3 Ao ngkai ana ibonga te uea ae Noa, ngkai a maamaa n okira ana kaawa Nibwaai, eng, ao a maaku naba bwa rimwi a tiringaki irouia te botanaomata, mangaia ae a rang ni maaku n okiria buuia ma natia.

4 Ao i mwin aia tataninga i nanon te rereua, ao ngke a tia ni kuneia ainen Reimwanaite, ao a karabaia ma ni mataku irouia;

5 Ao ngke ai ti tabeman aika a roko bwa a na bwatere, ao a otinako man nneia ake a karabaia iai ao a anaia ao a uotia nako nanon te rereua; eng, bon uangaun ma aman ainen Reimwanaite ake a uotia nako nanon te rereua.

6 Ao e koro bukina bwa ngke a ataia Reimwanaite ae a bua aia aine, ao a un irouia ana botanaomata Rimwaai, bwa a bukiniia iai ana botanaomata Rimwaai.

7 Mangaia are a kanakoia aia taanga ni buaka; eng, e bon iri naba te uea imoaia ana botanaomata; ao a mwananga nakon aban Nibwaai bwa a na tiringia ana botanaomata Rimwaai.

8 Ao ngkai Rimwaai e a nooriia mai aon te taua, ma aron naba aia katauraoi ibukin te buaka; mangaia are e a botiia ana botanaomata, ao a tataningaia ni

25*a* Mot. 21:3.
26*a* Mot. 7:9.

karabaia i nanon taian tawaana ma taian buakonikai.

9 Ao e koro bukina bwa ngke a roko Reimwanaite, ao a kibaria ana botanaomata Rimwaai man aia tabo ake a karabaia iai, ao a tiringia.

10 Ao e koro bukina bwa e riki te bobuaka aio ni korakora, bwa a un n ai aroia raian iaon kanaia

11 Ao e koro bukina bwa a totokoaki Reimwanaite irouia ana botanaomata Rimwaai; ao e aki roko mwaitia n iteran mwaitia Reimwanaite. Ma a bon [a]buaka ibukin maiuia, ibukiia buuia, ma natia; mangaia are a kakorakoraia n ai aroia raakon ngke a buaka.

12 Ao e koro bukina bwa a kunea aia uea Reimwanaite i buakoia aia mate; ma e aki mate, ma e korakora ikoakina ao e katukaki iaontano, ngkai a rang ni ienikuri ana botanaomata ni birinako.

13 Ao a uotia nako ao ni karaoi ikoakina, ao a uotia nako matan Rimwaai, ao a kangai: Taraia, aio aia uea Reimwanaite; ngke e ikoaki ao e a bwaka irarikiia aia mate, ao a kitanna; ao taraia, ti a tia ni kairia nako matam; ao ngkai kariaia bwa ti na tiringnga.

14 Ma e taku Rimwaai nakoia: Kam na aki riai n tiringnga, ma kairia mai bwa n na nooria. Ao a kairia. Ao e kangai Rimwaai nakoina: Teraa ae karika teirakem ni buakaniia au botanaomata? Taraia, a tuai au botanaomata n urua te [a]tuea are I a tia ni karaoia ma ngkoe; mangaia ae bukin teraa ngkai ko urua te tuea are ko a tia ni karaoia nakoia au botanaomata?

15 Ao ngkai e kaeka te uea ni kangai: I a tia n urua te tuea ibukina ngkai am botanaomata a uotia nako aia aine au botanaomata; mangaia ae i nanon uniu ao I tuangiia au botanaomata bwa a na teirake ni buakaniia am botanaomata.

16 Ao ngkai e tuai Rimwaai man ongo taekan aio mai mwaaina; mangaia are e kangai: N na kakae i buakoia au botanaomata ao ane e a tia ni karaoa aio e na tiringaki. Mangaia ae e tua bwa e na karaoaki te kakae i buakoia ana botanaomata.

17 Ngkai ngke ongo [a]Kiteon taekan bwaai aikai, ao ngkai ngaia ana kaaben te uea, ao e kawara te uea ao e taku nakoina: I butiko bwa ko na tataninga, ao ko na aki kakae i buakoia te botanaomata aio, ao tai bukiniia n te bwai ae karaoaki aio.

18 Ko aki uringia ana ibonga tamam ake a kataia te botanaomata aio n tiringia? Aki mena n te rereua? Tiaki ngaia aika a anaia aia aine Reimwanaite?

19 Ao ngkai, taraia, tuanga te uea bwaai aikai, bwa e aonga n tuangiia ana botanaomata bwa aonga n rau nanoia iroura; bwa taraia ae a tabe ni kakatauraoi bwa a na buakaniira; ao taraia bon ti tabeman mwaitira.

20 Ao taraia, a mwananga ma aia taanga aika a mwaiti; ao

20 11*a* Aram. 43:45. | 14*a* Mot. 19:25–26. | 17*a* Mot. 19:4–8.

ngkana e aki karau nanoia te uea ao ti na bon mate.

21 Bwa a aki [a]kakoroaki bukin ana taeka Abinataai, ake e tataetae ni burabeti ni kaaitaraira—ao a riki bwaai aikai ni kabane ibukina ngkai ti aki kan ongo n ana taeka te Uea, ao n aki rairaki man ara buakaka?

22 Ao ngkai e riai bwa ti na karaua nanon te uea, ao ti na kakoroa bukin te tuea are ti karaoia nakoina; bwa e tamaroa riki ae ti na tautoronaki nakon ae ti mate; mangaia ae e riai bwa ti na katoka te tiriaomata.

23 Ao ngkai Rimwaai e tuanga te uea taekan tamana ni kabane, ma [a]taian ibonga ake a birinako nanon te rereua, ao e bukiniia bwa ngaia ake a anaia aia aine.

24 Ao e koro bukina bwa e rau nanon te uea irouia ana botanaomata; ao e taku nakoia: Ti na nako ni butimwaia au botanaomata, n akea ara bwai ni buaka; ao I tuea nakoimi ma te tuea bwa a na aki tiringia am botanaomata au botanaomata.

25 Ao e koro bukina bwa a rimwin te uea, ao a mwananga n akea aia bwai ni buaka ni butimwaia Reimwanaite. Ao e koro bukina bwa a kaitibo ma Reimwanaite; ao e katorobubua aia uea Reimwanaite imataia, ao e bubuti ibukiia ana botanaomata Rimwaai.

26 Ao ngke a nooria Reimwanaite ae akea aia bwai ni buaka ana botanaomata Rimwaai, ao a [a]nanoangaia ao a rau nanoia irouia, ao a okira abaia ma aia uea i nanon te rau.

MWAKORO 21

A buakanaki ana botanaomata Rimwaai ao a konaki irouia Reimwanaite—A kaitibo ana botanaomata Rimwaai ma Amon ao a rairaki—A kaongoa Amon taekan aia bwaatua Iaretaite aika uabwi ma aua. Uakaan ma 122–121 I.K.

Ao e koro bukina bwa a oki ana botanaomata Rimwaai nakon ana kaawa Nibwaai, ao a manga maiu naba iai i nanon te rau.

2 Ao e koro bukina bwa i mwin boong aika a mwaiti ao a manga rikirake naba unin nanoia Reimwanaite irouia Nibwaite, ao a manga moanna n riaoan taian tia n taabo aika a mwaiti.

3 Ma a maaku n tiringia, ibukin te tuea are e a tia ni karaoia aia uea nakon Rimwaai; ma a batibooi [a]tabaia, ma ni kaoti mwaakaia iaoia; ao a katokai uota aika a [b]rawawata iaon nukaia, ao a kammwakuria n ai aroia aati ake aki tataetae—

4 Eng, a karaoaki bwaai aikai ni kabane bwa e aonga ni koro bukin ana taeka te Uea.

5 Ao ngkai e korakora rawawataia Nibwaite, ao akea te kawai are a na kona iai ni kamaiuaki mai nanon baia, bwa a katobibiaki irouia Reimwanaite.

21 *a* Mot. 12:1–8.
23 *a* Mot. 19:21, 23.
26 *a* BK Nanoanga.
21 3 *a* Mot. 12:2.
b Mot. 12:5.

6 Ao e koro bukina bwa a moana ngurengureia te botanaomata iroun aia uea ibukin korakaia; ao a tangiria bwa a na teirake ni kaaitaraia n te buaka. Ao a kakorakaia te uea n tangitangiia; mangaia ae e kariaia bwa a na karaoa are a kukurei nanoia iai.

7 Ao a manga botiia riki, ao a katokai aia bwai ni buaka, ao a kaaitaraia Reimwanaite bwa a na kaeia nako mai abaia.

8 Ao e koro bukina bwa a konaki irouia Reimwanaite, ao a kakerikakia, ao a tiringia aika a mwaiti mai buakoia.

9 Ao ngkai e a korakora te [a]tang ma te bwaebwaeti i buakoia ana botanaomata Rimwaai, aine aika a mate buuia ibukiia buuia, naati mwaane ma aine ibukiia tamaia, ao taari ibukiia tariia.

10 Ngkai a mwaiti aine ake a mate buuia iaon te aba, ao a korakora tangiia man te bong teuana nakon te bong teuana, bwa e korakora maakakia Reimwanaite irouia.

11 Ao e koro bukina bwa e rikirake unin nanoia ake nikiraia ana botanaomata Rimwaai n tangitangiia irouia Reimwanaite; ao a mwananga riki n nako ni buaka, ma a manga konaki naba, ao a mwaiti riki aika a mate.

12 Eng, a manga mwananga riki te kateniua n tai, ao titebo naba mwiina; ao a manga oki naba ake a aki tiringaki nakon ana kaawa Nibwaai.

13 Ao a kamangoria n aiaron te bubu, ni kariaia rawawatan te tautoronaki, ni kariaia bwa a na kataereaki, ao ni kanakoaki nakon te tabo teuana ke teuana, ao ni karawawataki, n aron takun nanoia aia kairiribai.

14 Ao a [a]karinanoia nakon are te kabanea n rinano; ao a kakorakora aia tataro nakon te Atua; eng, ni kabwanina aia bong n tataro nakon te Atua bwa e na kamaiuia man korakaia.

15 Ao e [a]waeremwe te Uea n ongo aia tataro ibukin aia buakaka; ma e bon ongo te Uea aia tataro, ao e moana kamarauan nanoia Reimwanaite bwa a na kabebetea rawawataia; ma e nooria te Uea bwa e tuai n roko tain kamaiuakia man te tautoronaki.

16 Ao e koro bukina bwa a moanna ni kakabwaiaki iaon te aba teutana i mwin teutana, ao a moanna n rikirake uaan aia wiita, ma aia tiibu, ma aia kao, ao a aki manga taonaki n te baki.

17 Ngkai e a korakora mwaitia aine, nakon mwaitia mwaane; mangaia ae e tua te uea ae Rimwaai nakoia mwaane ni kabane bwa a na [a]tibwaua aia bwai ibukin buokaia aine ake [b]akea buuia ao ma natiia, bwa aonga n aki mate n te baki; ao a karaoa aio ibukina ngkai e

9 *a* Mot. 12:4.
14 *a* Mot. 29:20. BK Karinanoa, Nanorinano.
15 *a* TRab. 15:29; Mot. 11:23–25; R&B 101:7–9.
17 *a* Mot. 4:16, 26.
b BK Te Aine ae Mate Buuna.

korakora mwaitia ake a tia n tiringaki.

18 Ngkai a botaki ana botanaomata Rimwaai n te rabwata ae ti teuana n aron are a kona, ao a taurabwai aia wiita ma aia nanai ni man;

19 Ao e maroaa te uea n nako tinanikun oon te kaawa, ma e aki ngkana iai ana tautia i rarikina, bwa e maaku bwa rimwi e reke i nanon baia Reimwanaite.

20 Ao e tua bwa a riai ana botanaomata n taratarai aaba ake a katobibiaki iai, bwa ngkana e burenibwai ao a na kona n reke irouia taian ibonga ake a birinako n te rereua, ake a tia n anaia [a]aia aine Reimwanaite, ao ni karika te kamaunaki ae korakora bwa e na riki nakoia.

21 Bwa a rang ni kan karekeia bwa a na katuaiia; bwa a roko n aban Nibwaai n te bong, ao a uotinako aia wiita ma aia bwai aika kakawaki; mangaia ae a karabaia n tataningaiia.

22 Ao e koro bukina bwa a bon akea te kakumekume imarenaia Reimwanaite ma ana botanaomata Rimwaai, ni karokoa te tai are e roko iai [a]Amon ma tarina nakon abaia.

23 Ao te uea e mena i tinanikun oon te kaawa n te tai anne ma ana tautia ao e a kuneia Amon ma tarina; ao ibukina ngke e taku bwa ngaia ana ibonga Noa, mangaia are e tua bwa a na tauaki, ao a na kabaeaki, ao a na karinaki i nanon te [a]umwa ni kaikain. Ao ngke ngaia ana ibonga Noa ao a na bon tia n tiringaki.

24 Ma ngke e a ataia bwa tiaki, ao bon tarina ngaia ae a tia n roko mai aban Taraemera, ao e a onrake n te kimwareirei.

25 Ngkai e a tia te uea ae Rimwaai ni kanakoia [a]tabeman mwaane bwa a na [b]kakaea Taraemera i mwaain rokon Amon; ma a aki kunea, ao a bua i nanon te rereua.

26 Ma e ngae n anne ao a kunea te aba are e a tia ni maekanaki; eng, te aba ae rawata iaona taian [a]rii ni kaokao; eng, te aba ae e a tia ni kaainaki ao n tia ni ekakinako; ao ngaia, a taku bwa Taraemera ao a okira aban Nibwaai, ao a roko n tian te aba, tabeua te bong i mwaain rokon Amon.

27 Ao a uota te rongorongo n oki ma ngaia, ae aia rongorongo aomata ake a kunei riia; ao a koreaki iaon bwaatua aika biti.

28 Ao ngkai e onrake Rimwaai n te kimwareirei ngke e ongo mai iroun Amon ae iai ana [a]bwai n tituaraoi te Atua iroun te uea ae Motiaea, are e kona iai n rairi taian koroboki; eng, ao e kimwareirei naba Amon.

29 Ma e taonaki Amon ma tarina n te nanokawaki ngkai a mwaiti tariia ake a tia n tiringaki;

30 Ao riki ibukin ae a tia te uea ae Noa ma ana ibonga ni kariaia

20 *a* Mot. 20:5.
22 *a* Mot. 7:6–13.
23 *a* Erem. 5:21.
25 *a* Mot. 8:7.
b Mot. 7:14.
26 *a* Mot. 8:8.
28 *a* Omi. 1:20–22; Mot. 28:11–16.

te botanaomata aio bwa a na karaoi bure aika a mwaiti ma buakaka ni kaitaraa te Atua; ao a tang naba ibukin [a]maten Abinataai; ao ibukin naba [b]mwanangan Aramwa ma aomata ake a iria, ake a tia ni katea ana ekaretia te Atua rinanon korakoran ma mwaakan te Atua, ma te onimaki nakon taeka ake e a tia n taekin Abinataai.

31 Eng, a bon tang ibukin mwanangaia, bwa a aki ataia bwa a birinako nakea. Ngke a ataia ao a na bon kukurei n iria, bwa a tia naba ni karaoa te berita ae tabu ma te Atua bwa ana toro irouna ma ni kaawakin ana tua.

32 Ao ngkai i mwin rokon Amon, ao e karaoa naba te berita ae tabu te uea ae Rimwaai ma te Atua, ao a karaoia naba aika a mwaiti mai buakoia ana botanaomata, bwa ana toro irouna ao a na kaawakin ana tua.

33 Ao e koro bukina bwa a kukurei ni bwabetitoaki te uea ae Rimwaai ma angiia ana botanaomata; ma akea iaon abaia ae iai irouna te [a]kariaiakaki mai iroun te Atua. Ao e aki kan karaoa aio Amon, ibukina ngkai e taku i nanona bwa te toro ngaia ae aki tau.

34 Mangaia ae n te tai arei ao a aki katea te ekaretia imarenaia, bwa a tataninga rokon Tamnein te Uea. Ngkai a rang n tangiria n riki n aiaron Aramwa ma tarina, ake a tia ni biri nako nanon te rereua.

35 A tangiria bwa a na bwabetitoaki bwa taan kakoaua ma te kakoaua bwa a tauraoi n toro ibukin te Atua ma nanoia ni kabane; ma a taona taina; ao e na manga [a]taekinaki taekan aia bwabetito rimwi riki.

36 Ao ngkai e na kabaneaki te iango i aon Amon ma ana botanaomata, ma te uea ae Rimwaai ma ana botanaomata, ngke a karekea maiuia mai nanon baia Reimwanaite ma tautoronakia.

MWAKORO 22

A karaoaki babaire ibukin birinakoia aomata man te tautoronaki irouia Reimwanaite—A kakoroaki ni manging Reimwanaite—A birinako aomata, ao a oki nako Taraemera, ao a riki bwa ana botanaomata te Uea ae Motiaea. Uakaan ma 121–120 I.K.

Ao e koro bukina bwa a bowi Amon ma te uea ae Rimwaai ma aomata ibukin aron karekean maiuia man te tautoronaki; ao a tua bwa a na botaki aomata ni kabane; ao a karaoa aio bwa aonga ni karekea bwanaia te botanaomata ae bwanin ibukin te bwai aio.

2 Ao e koro bukina bwa a aki kona ni kunea te kawai are a na kona iai ni kamaiuia man te tautoronaki, ma ti ngkana a uotia naba buuia ma natia, ma aia tiibu, ma aia kao, ma umwaia, ao ni mwananga nako nanon te

30 *a* Mot. 17:12–20.
b Mot. 18:34–35.
33 *a* BK Kariaia.
35 *a* Mot. 25:17–18.

rereua; bwa e rang ni korakora mwaitia Reimwanaite, mangaia are a aki kona ana botanaomata Rimwaai ni kaaitaraia, ngke a kataia n iangoa aron maiuia man tabekan te kabaang.

3 Ngkai e koro bukina bwa e mwananga Kiteon nako matan te uea, ao e kangai nakoina: Ngkai te uea, ko a tia n ongo nakon au taeka n taai aika a mwaiti n tain ara bobobuaka ma tarira, aika Reimwanaite.

4 Ao ngkai te uea, e koaua bwa I a tia n riki bwa te toro ae kakawaki ngai, ke e koaua bwa ko a tia n ongo n au taeka n taai aika a nako, ao a tia ni bongana nakoim, ao ibukin anne I tangiria bwa ko na ongo n au taeka n te tai aio, ao N na riki bwa am toro ao N na kamaiuia te botanaomata aio man te tautoronaki.

5 Ao e kariaia te uea bwa e na taetae. Ao e taku Kiteon nakoina:

6 Taraia te mataroa are mai buki, are man te oo are i buki, are i bukin te kaawa. Reimwanaite, ke tautia ake Reimwanaite, a kookoro ni manging n te tairiki; mangaia ae ti na kanakoa te taeka nakoia aomata ni kabane bwa a na ikotaki ma aia tiibu ma aia kao, bwa aonga ni kairia nako nanon te rereua n te tairiki.

7 Ao N na nako n ira am baire n anga te kabanea n angabwai ni wain nakoia Reimwanaite, ao a na koro ni manging; ao ti na otinako n te kawai ni karaba i angamaingin aia tabo ngkana a koro ni manging ao ni matu nako.

8 Mangaia are ti na otinako ma buura ao ma natira, ara tiibu, ma ara kao nako nanon te rereua; ao ti na ri rarikin aban Tiirom.

9 Ao e koro bukina bwa e ongo te uea n ana taeka Kiteon.

10 Ao e tua te uea ae Rimwaai nakoia ana botanaomata bwa a na botiia aia tiibu; ao e kanakoa te angabwai te wain nakoia Reimwanaite; ao e kanakoa riki te wain, bwa te bwai n tangira nakoia; ao a kangaeia ni mooi n te wain are kanakoa nakoia te uea ae Rimwaai.

11 Ao e koro bukina bwa a mwananga ana botanaomata te uea ae Rimwaai ngke e a tairiki nako nanon te rereua ma aia tiibu ao aia kao, ao a rirarikin aban Tiirom i nanon te rereua, ao a kabwakeea kawaia ni kaineta Taraemera, ao a kairaki iroun Amon ma tarina.

12 Ao a uoti aia koora, ma aia tirewa, ma aia bwai aika a kakawaki, ake a konai ni uoti, ao aia tianaki naba, nako nanon te rereua; ao a waakina mwanangaia.

13 Ao i mwin boong aika a mwaiti i nanon te rereua ao a roko i aban Taraemera, ao a kaitibo ma ana botanaomata Motiaea, ao a riki bwa kain ana botanaomata.

14 Ao e koro bukina bwa e butimwaia Motiaea ma te kimwareirei; ao e butimwai naba aia [a]rongorongo, ao taian [b]rongorongo naba ake a tia ni kuneaki irouia ana aomata Rimwaai.

22 14*a* Mot. 8:5. *b* Mot. 8:9.

15 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke a nooria Reimwanaite ae a tia n nako ana botanaomata Rimwaai man abaia i nanon te tairiki, ao a kanakoa te taanga nako nanon te rereua bwa a na kakaaia;

16 Ao ngke a tia ni kakaaia i nanon uoua te bong, ao a aki kona n tou mwiin mwanekaia; mangaia are a bua i nanon te rereua.

Rongorongon Aramwa ma ana botanaomata te Uea, ake a kaeaki nako nanon te rereua irouia ana botanaomata te uea are Noa.

Kanoana mwakoro 23 ma 24.

MWAKORO 23

E aki kan uea Aramwa—E riki bwa te ibonga ae rietata—E katuaia Ana botanaomata te Uea, ao a ekaanako aban Eram Reimwanaite—Amuron, aia mataniwi ana ibonga te uea are Noa aika a buakaka, e tautaekanaki ueana man ueaia Reimwanaite. Uakaan ma 145–121 I.K.

Ngkai Aramwa i mwin kaongoana iroun te Uea taekaia ana taanga ni buaka te uea are Noa aika a na ekinakoia, ao n tia ni kaongoia naba ana botanaomata, mangaia are a botiia aia tiibu, ao a uoti aia wiita, ao a mwananga nakon te rereua i mwaain rokoia ana taanga te uea are Noa.

2 Ao e kakorakoraia te Uea, bwa aonga n aki reke irouia ana botanaomata te uea are Noa ao n tiringaki.

3 Ao a birinako i nanon waniua te bong nakon te rereua.

4 Ao a roko n te aba, eng, te aba ae moan te tamaroa man aoraoi, te aba ae moan te itiaki ranna.

5 Ao a katei umwaia, ao a moana ribanakin tanona, ao a moani katean taian kateitei; eng, a rang ni beku mwaaka, ao a kakorakoraia ni mwakuri.

6 Ao a tangiria te botanaomata bwa e na riki Aramwa bwa aia uea, bwa e korakora tangirana irouia ana botanaomata.

7 Ma e kangai nakoia: Taraia, e aki riai bwa e na iai ara uea; bwa e kangai te Uea: Ko na [a]tai karieta te aomata temanna iaon temanna, ke e aki riai temanna n taku bwa e rietata riki nakon temanna; mangaia ae I tuangkami bwa e aki riai bwa e na iai ami uea.

8 E ngae n anne ao ngke arona bwa kam kona ni karekeia aomata aika a tau bwa ami uea ao e riai bwa e na iai ami uea.

9 Ma uringa ana [a]buakaka te uea are Noa ma ana ibonga; ao ngai naba I a tia ni [b]mwane n te bwai ni kamwane, ao ni karaoi bwaai aika a mwaiti aika a bati n ribaki imatan te Uea, ake a karika iai karaoan te rairannano irou ae korakora;

10 E ngae n anne, i mwin te [a]korakai ae mwaiti, ao e a ongo au tataro te Uea, ao e kaekai au

23 7 *a* Mot. 27:3–5. Mot. 11:1–15. 10 *a* R&B 58:4.
9 *a* TRab. 16:12; *b* Mot. 17:1–4.

tataro, ao e karikai bwa te bwai ni mwakuri i nanon baina [b]are e kairingkami iai nakon ataakin ana koaua.

11 E ngae n anne, ao I aki kakatonga n te bwai aio, bwa I aki tau bwa N na kakatonga iai.

12 Ao ngkai N na tuangkami, kam a tia ni bwainikirinaki iroun te uea are Noa, ao n tautoronaki irouna ma ana ibonga, ao ni kairaki irouia nakon karaoan te buakaka; ngaia ae kam kabaeaki ni [a]kabaebaen te buakaka.

13 Ao ngkai kam a tia ni kamaiuaki ni mwaakan te Atua man taian kabaebae aikai; eng, ao mai nanon bain naba te uea are Noa ma ana botanaomata, ao mai nanon naba kabaebaen te buakaka, ma I tangiria bwa kam na [a]kamatoaingkami i nanon te [b]koaua aio are ngaia are kam a tia ni kainaomataki iai, ao kam na [c]tai onimakina te aomata temanna bwa e na uea i aomi.

14 Ao tai onimakina naba temanna bwa e na riki bwa ami [a]tia reirei ke ami minita, ma ti ngkana ana aomata te Atua, ae e nakonako ni kawaina, ao e tau ana tua.

15 Ao aikai ake e reireia iai ana botanaomata Aramwa, bwa e riai temanna n tangira raona n aiaron [a]tangirana i bon irouna, ao e na akea te [b]itabaraara imarenaia.

16 Ao ngkai, e riki Aramwa bwa aia [a]ibonga ae rietata, are e riki bwa te tia katea naba aia ekaretia.

17 Ao e koro bukina bwa akea are kona ni karekea te [a]kariaiakaki ni kabwarabwara ke n reirei ma ti mai irouna are bon mai iroun te Atua. Mangaia ae e katabuia aia ibonga ni kabane ma aia tia reirei ni kabane; ao akea ae katabuaki, ma ti mwaane aika a tau.

18 Mangaia ae a tarataraia aia botanaomata, ao a [a]kamwarakeia ni bwaai aika a kaineti ma te raoiroi.

19 Ao e koro bukina bwa a rikirake kabwaiaia iaon te aba; ao a arana te aba arei bwa Eram.

20 Ao e koro bukina bwa a mwaiti aika a kariki ao e rikirake kakabwaiaia iaon te aba ae Eram; ao a katea te kaawa, ao a aranna bwa ana kaawa Eram.

21 E ngae n anne ao e nooria te Uea bwa e riai ni [a]katuaia ana botanaomata; eng, e katai [b]taotaonakin nanoia ma aia onimaki.

22 E ngae n anne—ane katuka ana [a]onimaki irouna ao ngaia are e na [b]uotaki rake n te kabanea ni bong. Eng, ao e a koaua naba aio nakoia te botanaomata aio.

23 Bwa taraia, N na kaotia nakoimi ae kam a tia n tautoronaki, ao akea ae kona ni kamaiungkamibwa bon ti te Uea ae Atuami,

10 *b* Mot. 18:35.
12 *a* 2Nib. 28:19–22.
13 *a* Kara. 5:1.
b BK Te Inaomata.
c Mot. 29:13.
14 *a* Mot. 18:18–22.
15 *a* BK Tangira.
b 3Nib. 11:28–29.
16 *a* Mot. 26:7.
17 *a* BK Kariaia; Nakoanibonga.
18 *a* 1Tim. 4:6.
21 *a* Erem. 12:3; R&B 98:21.
BK Katuaeaki.
b BK Taotaonakin nano.
22 *a* BK Onimakina.
b 1Nib. 13:37.

eng, are Atuan Aberaam ma Itaaka ma Iakobwa.

24 Ao e koro bukina bwa e kamaiuia, ao e kaota mwaakana ae moan te korakora nakoia, ao e korakora kimwareireia.

25 Bwa taraia, e koro bukina bwa n aia tai ni maeka i aban Eram, eng, i nanon te kaawa ae Eram, n tabe n ribana rarikin aia kaawa, ao e a kaoti aia taanga Reimwanaite iaon tian abaia.

26 Ngkai e koro bukina bwa a birinako tarin Aramwa man aia tawaana, ao a botaki i nanon te kaawa ae Eram; ao a rang ni maaku ibukina ngkai a kona n nooriia Reimwanaite ake a kaoti.

27 Ma e kawaria Aramwa ao e tei i buakoia, ao e kaungai nanoia bwa a riai n aki maaku, ma a riai n uringa te Uea ae Atuaia ao e na kamaiuia.

28 Mangaia ae a kain maakuia, ao a tataro nakon te Uea bwa e na kamaraui nanoia Reimwanaite, bwa a na aki tiringia, ma buuia, ao ma natia.

29 Ao e koro bukina bwa e kamarau nanoia Reimwanaite te Uea. Ao e mwananga Aramwa ma tarina n taenikai nako nanon baia; ao a taua aban Eram Reimwanaite bwa abaia.

30 Ngkai aia taanga Reimwanaite ake a rimwia ana botanaomata te uea are Rimwaai, a bon bua i nanon te rereua i nanon boong aika a mwaiti.

31 Ao taraia, a kuneia ana ibonga te uea are Noa, n te tabo ae aranna bwa Amuron; bwa a maeka iaon te tabo ae Amuron ao n unika aona.

32 Ngkai aran aia mataniwi ibonga bon Amuron.

33 Ao e koro bukina bwa e bubuti Amuron nakoia Reimwanaite; ao e kanakoia buuia, ake bon natia Reimwanaite ake [a]aine, bwa a na bubuti nakoia mwaaneia, bwa a na aki tiringaki buuia.

34 Ao a [a]nanoangaia Amuron ma tarina Reimwanaite, ao a aki tiringia ibukiia buuia.

35 Ao Amuron ma tarina a botaki ma Reimwanaite, ao a bon mwaamwananga i nanon te rereua ni kakaea aban Nibwaai ngke a kunea naba aban Eram, are kaainaki iroun Aramwa ma tarina.

36 Ao e koro bukina bwa a berita Reimwanaite nakon Aramwa ma tarina, bwa ngkana a kaota nakoia te kawai nakon aban Nibwaai ao a na kaoka nakoia maiuia ao inaomataia.

37 Ma ngke e a tia Aramwa ni kaota nakoia te kawai nakon aban Nibwaai ao aki kamatoa aia berita Reimwanaite; ma a kateia [a]tautia ni katobibia aban Eram, bwa a na tarataraia Aramwa ma tarina.

38 Ao nikiraia a mwananga nakon aban Nibwaai; ao tabeman mai buakoia a oki nako aban Eram, ao a kairia buuia ma natia tautia ake a tiku n te aba.

39 Ao e kariaia aia uea Reimwanaite bwa e na riki Amuron

33*a* Mot. 20:3–5. | 34*a* BK Nanoanga. | 37*a* Mot. 24:8–15.

bwa te uea man tautaeka iaoia ana botanaomata, ake a maeka iaon Eram; ma a na akea mwaakana ni karaoa ae kaitara ma ana baire aia uea Reimwanaite.

MWAKORO 24

E bainikirina Aramwa ma ana botanaomata Amuron—A tiringaki ngkana a tataro—E karaoi uotaia te Uea bwa a na taraa ni beebete—E kamaiuia man te tautoronaki, ao a okira Taraemera. Uakaan ma 145–120 I.K.

Ao e koro bukina bwa e rikirake tangiran Amuron iroun aia uea Reimwanaite, e kariaia aia uea Reimwanaite bwa e na riki ma tarina bwa taian tia reirei ibukiia ana botanaomata, eng, ao ibukiia naba te botanaomata ake a maeka iaon aban Tiemron, ma aban Tiirom, ao ma aban Amuron.

2 Bwa a bon tia Reimwanaite n reke irouia aaba aikai; mangaia ae e a tia aia uea Reimwanaite n rineia taian uea ibukiia aaba aikai.

3 Ao ngkai aran aia uea Reimwanaite bon Reimwan, are ingoanaki mai iroun tamana; mangaia ae e aranaki bwa te uea ae Reimwan. Ao e uea iaoia aomata aika moan te mwaiti.

4 Ao e rineia tarin Amuron bwa tia reirei n aaba ni kabane ake a tautaekanaki irouia ana botanaomata; mangaia ae e a reireiaki aia taetae Nibwaite i buakoia aia botanaomata Reimwanaite ni kabane.

5 Ao bon aomata ngaia aika a itangitangiri imarenaia; ma a aki ataa taekan te Atua; ao tarin Amuron a bon aki naba reiakin bwaai aika a kaineti ma te Uea ae Atuaia, ke ana tua Mote; ke n reireinia kanoan ana taeka Abinataai.

6 Ma a reireia bwa a na kaawakin aia rongorongo, ao bwa a na kokoroboki imarenaia.

7 Mangaia ae e a moanna n rikirake kaubwaia Reimwanaite, ao a moana te iokinibwai imarenaia ao a riki ni korakora, ao n riki bwa aomata aika a kamwamwane ma ni wanawana, n aron rabakaun te aonaba, eng, aomata aika moan te kamwamwane, aika a kukurei ni bwaai aika a buakaka, te iraa, ma tiaki nakoia oin tariia.

8 Ao e koro bukina bwa e a moanna Amuron ni kabongana [a]mwaakana i aon Aramwa ma tarina, ao e moana bwainikirinana, ao e tua nakoia natina bwa a na bwainikirinia natia.

9 Bwa Amuron e kinaa Aramwa, ae bon ngaia [a]temanna mai buakoia ana ibonga te uea, ao bwa ngaia temanna are kakoauai ana taeka Abinataai ao e kaeaki nako iroun te uea, mangaia are e un irouna; bwa e mena i aan te uea are Reimwan, ma e kabongana te mwaaka iaoia, ao e [b]kakorakorai aia mwakuri, ao e kateia taan kammwakuri iaoia.

10 Ao e koro bukina bwa moan te korakora rawawataia ao a kakorakora aia tataro nakon te Atua.

24 8*a* R&B 121:39. | 9*a* Mot. 17:1–4; 23:9. | *b* Mot. 21:3–6.

11 Ao e tua Amuron bwa a na katoka aia tataro; ao e kateia taian tautia bwa a na tarataraia, ao ane kuneaki n tataro nakon te Atua e na tiringaki.

12 Ao Aramwa ma ana botanaomata a aki kabaibati bwanaia n tataro nakon te Uea ae Atuaia, ma a [a]tataro i nanoia nakoina; ao e atai aia iango ake a mena i nanoia.

13 Ao e koro bukina bwa e roko irouia bwanaan te Uea i nanon aia tai n rawawata, ae kangai: Tabeki atuumi ao kabeebetei nanomi, bwa I ataa te berita ae tabu are kam a tia ni karaoia nakoiu; ao N na berita n ae tabu ma au botanaomata ao N na kamaiuia man te tautoronaki.

14 Ao N na kabeebetei naba taian uota ake a katokaki iaon angami, bwa kam na aki kona n namakin iaon nukami, n ami tai n tautoronaki; ao N na karaoa aio bwa kam aonga n riki bwa [a]taan kakoaua ibukiu i mwin aio, bwa kam aonga n ataa te koaua bwa Ngai, te Uea ae te Atua, I bon kaakawariia au botanaomata i nanon aia tai n [b]rawawata.

15 Ao ngkai e koro bukina bwa taian rawawata ake a katokaki iaon Aramwa ma tarina a kabeebeteaki; eng, ao e [a]kakorakoraia te Uea bwa a na kona n uota [b]uotaia ma te beebete, ao a karaoi nanon te Uea ma te kukurei ao te [c]taotaonakinnano.

16 Ao e koro bukina bwa moan te korakora aia onimaki ma aia taotaonakinnano ao e a manga roko naba bwanan te Uea nakoia ni kangai: Kam na kabebeteaki, bwa n ningabong ao N na kamaiuingkami man te tautoronaki.

17 Ao e taku nakon Aramwa: Ko na kairia te botanaomata aio, ao N na nako ma ngkoe ni kamaiuia te botanaomata aio man te [a]tautoronaki.

18 Ao e koro bukina bwa Aramwa ma ana botanaomata a botiia aia tiibu n te tairiki, ma aia wiita; eng, ao e bon bane aia tairiki arei ni botiia aia tiibu.

19 Ao ngke e a ingabong ao te Uea e a kamwanionakoia Reimwanaite ni [a]matu, eng, ao a bane naba ni matu aia taan kammwakuri.

20 Ao a mwananga Aramwa ma ana botanaomata nako nanon te rereua; ao ngke e a bwanin aio bong ni mwananga ao a katei umwaia i nanon te mwarua, ao a arana te mwarua bwa Aramwa, ibukina ngkai e kaira kawaia nako nanon te rereua.

21 Eng, ao i nanon te mwarua are Aramwa ao a tataro ni [a]kaitau nakon te Atua ngkai e a tia n nanoangaia, ma ni kabeebetei uotaia, ao ni kamaiuia man te tautoronaki; bwa a tia n tautoronaki, ao akea ae kona ni kamaiuia ma bon ti te Uea ae Atuaia.

22 Ao a anga aia kaitau nakon te

12 *a* BK Tataro.
14 *a* BK Tia Kakoaua.
b BK Kaangaanga.
15 *a* Mat. 11:28–30.
b Aram. 31:38; 33:23.
c R&B 54:10.
BK Taotaonakin nano.
17 *a* BK Tautoronaki.
19 *a* 1Tamu. 26:12.
21 *a* BK Karabwa.

Atua, eng, aia mwaane ni kabane ma aia aine ni kabane ma natia ni kabane ake a kona n taetae a bane n tabeki bwanaia n nebo nakon Atuaia.

23 Ao ngkai e taku te Uea nakon Aramwa: Kawaekoako ma te botanaomata aio ni kitana te tabo aio, bwa a tia n uti Reimwanaite ao a rimwingkami; mangaia ae kitana te tabo aio, ao N na katokia Reimwanaite n te mwarua aio bwa a na aki manga reitanako rimwiakia te botanaomata aio.

24 Ao e koro bukina bwa a kitana te mwarua, ao a reita mwanangaia nako nanon te rereua.

25 Ao i mwin tebwi ma uoua te bong i nanon te rereua ao a roko n aban Taraemera; ao e butimwaia te uea ae Motiaea ma te kimwareirei.

MWAKORO 25

Kanoan Mureki i Taraemera a riki bwa Nibwaite—A reiakinaki taekaia ana botanaomata Aramwa ma Tinebi—Aramwa e bwabetitoa Rimwaai ma ana botanaomata—E kariaia Motiaea bwa e na katea ana Ekaretia te Atua Aramwa. Uakaan ma 120 I.K.

Ao ngkai e tua te uea ae Motiaea bwa a na botaki aomata ni kabane.

2 Ao aki rangi ni mwaiti ana botanaomata Nibwaai, ke n roko mwaitia ake a riki mai iroun Nibwaai nakon mwaitia ana [a]botanaomata Taraemera, ake a riki mai iroun [b]Mureki, ma ake a iria nako nanon te rereua.

3 Ao a aki mwaiti riki bootaia ana botanaomata Nibwaai ma ana botanaomata Taraemera nakon mwaitia Reimwanaite; eng, e aki koro naba iteran mwaitia irouia.

4 Ao ngkai a bane ana botanaomata Nibwaai ni botaki, ao ana botanaomata naba Taraemera, ao a botaki n rabwata aika uoua.

5 Ao e koro bukina bwa e wareware Motiaea, ao e tua bwa e na warekaki, aia rongorongo Tinebi ma ana botanaomata; eng, e wareki aia rongorongo ana botanaomata Tinebi, man te tai are a kitana iai aban Taraemera ni karokoa manga okia.

6 Ao e wareki naba ana rongorongo Aramwa ma tarina, ma rawawataia, man te tai are a kitana iai aban Taraemera ni karokoa te tai are a manga oki iai.

7 Ao ngkai, ngke e a tia Motiaea ni wareki taian rongorongo aikai, a bane n onrake ana botanaomata ake a botaki n te miimi ao n te kubanako.

8 Bwa a aki ataa te bwai ae a na iangoia; bwa ngke a taraia ake a tia ni kamaiuaki [a]man te tautoronaki ao a onrake n te kimwareirei ae moan te bati.

9 Ao riki, ngke a uringia tariia ake a tia n tiringaki irouia Reimwanaite ao a onrake n te nanokawaki, ao a mwaiti

25 2*a* Omi. 1:13–19.
b Erem. 6:10.
BK Mureki.
8*a* Mot. 22:11–13.

ake a tinako ranin mataia n te nanokawaki.

10 Ao riki, a iangoa raoiroin te Atua naba ngkai, ao mwaakana ngke e kamaiua Aramwa ma tarina mai nanon baia Reimwanaite man te tautoronaki, a tabeki bwanaaia ni kaitaua te Atua.

11 Ao riki, ngke a iangoia Reimwanaite, ake tariia ngkoa, n aroia ni bure ma ni bareka, ao a onrake n te [a]maraki ma te aki rau ibukin maiun [b]tamneia.

12 Ao e koro bukina bwa aomata ake natia Amuron ma tarina, ake a uotia nako natia Reimwanaite bwa buuia, a bon aki kukurei n aroia tamaia, ao a aki kan manga katokai araia tamaia iaoia, mangaia ae a katoka iaoia aran Nibwaai, bwa aonga n aranaki bwa natin Nibwaai ao ni warekaki i buakoia ake a aranaki bwa Nibwaite.

13 Ao ngkai a bane n [a]aranaki ana botanaomata Taraemera bwa Nibwaite, ao aio ibukin ae e a tia ni kaokaki ueana ti nakoia ana kariki Nibwaai.

14 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia Motiaea n taetae ao ni wareware nakoia te botanaomata, ao e butiia Aramwa bwa e na taetae naba nakoia te botanaomata.

15 Ao e taetae Aramwa nakoia, ngke a botaki n rabwata aika a korakora, ao e mwananga man te rabwata teuana nakon teuana, ni kabwarabwara nakoia te botanaomata ibukin te rairannano ma onimakinan te Uea.

16 Ao e kaungaia ana botanaomata Rimwaai ma tarina, ma aomata ni kabane ake a tia ni kamaiuaki man te tautoronaki, bwa a na uringnga bwa bon te Uea are e kamaiuia.

17 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia Aramwa n reireia aomata bwaai aika a mwaiti, ao n toki ana taeka nakoia, ao e a kan bwabetitoaki te uea are Rimwaai; ao ana botanaomata naba ni kabane a kan bwabetitoaki naba.

18 Mangaia ae e nako Aramwa nakon te ran ao e [a]bwabetitoia; eng, e bwabetitoia n aron are karaoia nakoia tarina i nanon [b]nein Moomon; eng, ao a bane n riki ake e bwabetitoia ni kabane bwa kaain ana ekaretia te Atua; ao e riki aio bwa a kakoauai ana taeka Aramwa.

19 Ao e koro bukina bwa e kariaia te uea are Motiaea bwa e na katei mwanga n te ekaretia Aramwa ni kabuta aban Taraemera; ao e anganna te [a]mwaaka ni katabuia ibonga ma tia reirei n mwangan ekaretia nako.

20 Ngkai e karaoaki aio ibukina ngkai a bon rang ni mwaiti aomata ao a aki kona n taraaki iroun te tia reirei ae ti temanna; ao a bon aki kona naba n ongo ana taeka te Atua man te koraki ae ti teuana.

21 Mangaia ae a bobotiia n rabwata aika a kakaokoro, ao a

11 *a* Mot. 28:3–4; Aram. 13:27.
b BK Tamnei,

Aomata—Kakawakia aomata.

13 *a* Omi. 1:19.

18 *a* Mot. 21:35.
b Mot. 18:8–17.

19 *a* BK Nakoanibonga.

aranaki bwa ekaretia; ao n ekaretia nako iai taian ibonga ma tia reirei iai, ao ibonga ni kabane a bane n tataekina te taeka n aron are e taekinaki nakoia mai iroun Aramwa.

22 Ao n aio, e ngae ngke a mwaiti [a]ekaretia a bon bane n riki bwa ti teuana, eng, ae ana ekaretia te Atua; bwa akea te bwai are tataekina i nanon mwangan te ekaretia aikai ma ti te rairannano ao onimakinan te Atua.

23 Ao iai itiua ekaretia iaon aban Taraemera. Ao e koro bukina bwa ane tauraoi ni katokaa iaona [a]aran Kristo, ke te Atua, ao e a kaaina ana ekaretia te Atua.

24 Ao a aranaki bwa ana [a]botanaomata te Atua. Ao e karuoa Tamneina te Uea nako aoia, ao a kakabwaiaki, ao a rikirake kabwaiaia iaon te aba.

MWAKORO 26

A mwaiti kaain te Ekaretia aika a kairaki nakon te bure irouia aika aki kakoaua—E anganaki te berita Aramwa bwa e na reke irouna te maiu ae akea tokina—E na reke kabwaran aia bure akana a rairinanoia ao a bwabetitoaki—Ngkana a kaoti aia bure kaain te Ekaretia aika a mena i nanon te buakaka nakon Aramwa ao nakon te Uea ao a na kabwaraki aia bure; ngkana aki ao a na kabaneaki man te Ekaretia. Uakaan ma 120–100 I.K.

Ngkai e koro bukina bwa a mwaiti kaain te roro ae rikirake ae a aki oota n ana taeka te uea ae Beniamina, ngkai bon ngaia ataei aika uarereke n te tai are e taetae iai nakoia ana botanaomata; ao a aki kakoauai aia katei aia kaaro.

2 A aki kakoaua are e a tia n taekinaki ibukin mangautiia maate, ao a aki kakoaua naba taekan rokon Kristo.

3 Ao ngkai ibukin aia aki kakoaua ao a aki [a]oota n ana taeka te Atua; ao a matoatoa nanoia.

4 Ao a aki kan bwabetitoaki; ke ni kan kaaina te ekaretia. Ao a riki bwa aomata aika kaokoro n aron aia onimaki, ao a teimatoa n aroia anne, n aroia ni [a]bwain te rabwata ma ni bure; bwa a rawa n tataro nakon te Uea ae Atuaia.

5 Ao ngkai n ana tai n tautaeka Motiaea ao mwaitia e karako riki nakon iteran mwaitia ana botanaomata te Atua; ma ibukin te [a]itabaraara imarenaia taari ao e a rikirake mwaitia.

6 Bwa e koro bukina bwa a keweia aika a mwaiti ake a mena n te ekaretia n aia taetae ni kababa, ao a kairia nakon karaoan bure; mangaia ae e riai bwa aomata ake a karaoa te bure, aika kaain te ekaretia, a na [a]katuaeaki man te ekaretia.

7 Ao e koro bukina bwa a kairaki nako mataia ibonga, ao a kairaki nakoia ibonga irouia tia reirei; ao

22*a* Mot. 18:17.
23*a* BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
24*a* BK Berita ae Tabu.
26 3*a* BK Atatai.
4*a* BK Te Aro n Aomata.
5*a* BK Itabarara; Kitanan te Koaua.
6*a* Aram. 5:57–58; 6:3. BK Kauringia, Te Kauring.

a kairia ibonga nakon Aramwa, ae te [a]ibonga are e rietata.

8 Ngkai e a tia te uea ae Motiaea n angan Aramwa te kariaiakaki i aon te ekaretia.

9 Ao e koro bukina bwa e aki ataia Aramwa bwa tera ae a tia ni karaoia; ma a mwaiti taan kakoaua ni kaaitaraia; eng, a mwaiti aomata ake a teirake ni kakoauai bure aika a mwaiti.

10 Ngkai bon akea te bwai ae aiaron aio are e a tia n riki mai i mwaaina i nanon te ekaretia; mangaia ae e raraoma tamnein Aramwa, ao e tua bwa a riai ni uotaki nako matan te uea.

11 Ao e taku nakon te uea: Taraia, aikai aomata aika a mwaiti ake ti a uotia nakoim, ae a tia n tabekaki bukinaia irouia tariia; eng, ao a bon tia ni kuneaki ni karaoan taian bure. Ao a aki rairinanoia man aia bure; mangaia ae ti a kairia nakoim, bwa ko aonga ni motiki taekaia n aron aia bure ake a karaoi.

12 Ma e taku te uea ae Motiaea nakon Aramwa: Taraia, N na aki motiki taekaia; mangaia ae N na [a]anga nako nanon baim bwa ko na motiki taekaia.

13 Ao ngkai e a manga aki rau naba tamnein Aramwa; ao e nakon te Uea bwa e na titirakinna bwa teraa ae na karaoia ibukin aio, bwa e maaku bwa rimwi e karaoa te kairua imatan te Atua.

14 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n tataro ma nanona ni kabane nakon te Atua, ao e a taetae nakoina bwanaan te Uea, ni kangai:

15 Ko na kakabwaiaki Aramwa, ao a na kakabwaiaki aomata ake a bwabetitoaki i nanon [a]nein Moomon. Ko kakabwaiaki ibukina ngkai e rang ni korakora am [b]onimaki ti man ana taeka au toro are Abinataai.

16 Ao a na kakabwaiaki akekei ibukin aia onimaki ae korakora ti man taeka ake ko a tia n taekin nakoia.

17 Ao ko na kakabwaiaki ngkai ko a tia ni katea te [a]ekaretia irouia te botanaomata aio; ao a na kamatoaki, ao a na riki bwa au botanaomata.

18 Eng, a na kakabwaiaki te botanaomata aio ake a tauraoi ni katoka [a]arau iaoia; bwa a na aranaki n arau; ao au bwai ngaia.

19 Ao ibukin ae ko a tia n nakoiu ibukiia taan bure, ko na kakabwaiaki.

20 Bon ngkoe au toro; ao I berita n ae tabu nakoim bwa e na reke iroum te [a]maiu ae akea tokina; ao ko na toro irou ao ko na waaki i nanon arau, ao ko na botiia au tiibu.

21 Ao te aomata are kan ongo n au taeka e na riki bwa au [a]tiibu; ao ngaia are ko na butimwaia nako nanon te ekaretia, ao ngaia naba are N na butimwaia.

---

7 *a* Mot. 29:42.
12 *a* R&B 42:78–93.
15 *a* Mot. 18:30.
b Mot. 17:2.
BK Onimaki.
17 *a* Mot. 25:19–24.
18 *a* Mot. 1:11; 5:8.
BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
20 *a* BK Maiu ae Akea Tokina; Rineaki; Rinerine.
21 *a* BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.

22 Bwa taraia, aio au ekaretia; ane [a]bwabetitoaki ao e na bwabetitoaki nako nanon te rairannano. Ao ane ko butimwaia e na kakoaua arau; ao ngaia are N na bon [b]kabwarai ana bure.

23 Bwa bon ngai are I [a]uota buren te aonaba; bwa bon ngai are I a tia ni [b]karikiia; bwa bon ngai are e kariaia are kakoaua ni karokoa te toki nnena i angataiu.

24 Bwa taraia, arau are a na aranaki iai; ao ngkana a [a]kinaai ao a na nako mai, ao e na reke aia tabo ae akea tokina i angataiu.

25 Ao e na koro bukina bwa ngkana e tang te [a]kauoua ni bu ao ngkanne akana tuai man [b]kinaai a na nako mai n tei imatau.

26 Ao ngkanne a na ataia ae Ngai te Uea ae Atuaia, bwa ngai te Tia Kaboia; ma a na aki kabooaki.

27 Ao ngkanne N na taekinna nakoia bwa I aki [a]kinaia; ao a na [b]nako nakon te ai are [c]aki totoki are e a tia ni katauraoaki ibukin te riaboro ma ana anera.

28 Mangaia ae I taekina aio nakoimi, bwa ane e aki kan [a]ongo ni bwanaau, bon ngaia naba are e na aki butimwaeaki nakon au ekaretia, bwa ngaia are N na aki butimwaia n te kabanea ni bong.

29 Mangaia ae I kangai nakoim, Nako; ao ane e a tia ni bure nakoiu, ngaia are ko na [a]motika taekana n [b]aron ana bure are e a tia ni karaoia; ao ngkana e [c]kaota ana bure nakoim ao nakoiu, ao e [d]rairananona ma te nano ae koaua, ngaia ae ko na [e]kabwara ana bure, ao N na kabwara naba ana bure.

30 Eng, ao N na kabwarai aia bure au botanaomata [a]n aron katoa tain aia [b]rairannano ibukin aia bure nakoiu.

31 Ao kam na [a]kabwarai naba ami bure imarenami; bwa I kangai nakoimi, ane e aki kabwarai ana bure raona ngkana e a tia n rairananona, ao te aomata anne e na karekea te rekenikai nakoina.

32 Ngkai I kangai nakoim, Nako; ao ane e aki raira nanona man ana bure ao ngaia ae e na aki warekaki i buakoia au botanaomata; ao e na bwainaki aio ni moanaki man te tai aio.

33 Ao e koro bukina bwa ngke e ongo Aramwa taian taeka aikai ao e koroi bwa e aonga n iai irouna, bwa e aonga ni motiki taekaia kaain te ekaretia n aron ana tua te Atua.

34 Ao e koro bukina bwa e nako Aramwa ni motika taekaia aomata ake a tia ni kuneaki ni karaoa te bure, n ana taeka te Uea.

---

22 *a* 2Nib. 9:23.
BK Bwabetito.
b BK Kabwara bure; Kamaunaan Bure.
23 *a* BK Tia Kabooira.
b BK Karika, Kariki Bwai.
24 *a* Ioane 17:3.
25 *a* R&B 88:99, 109.
b R&B 76:81–86.
27 *a* Mat. 7:21–23.
b Ruka 13:27.
c R&B 76:43–44.
28 *a* 2Nib. 9:31; R&B 1:14.
29 *a* BK Motika Taekan, Motikitaeka.
b BK Bukinaki.
c 3Nib. 1:25.
BK Kaoti bure.
d BK Raira nanom, Rairannano.
e BK Kabwara bure.
30 *a* Moro. 6:8.
b Etek. 33:11, 15–16; Mwak. 3:19–20; Mot. 29:19–20.
31 *a* 3Nib. 13:14–15; R&B 64:9–10.

35 Ao ake a rairinanoia man aia bure ao a [a]kaoti, ao e warekia i buakoia kaain te ekaretia.

36 Ao ake a rawa ni kaoti aia bure ao n rairinanoia man aia buakaka, ao ngaia ake a aki warekaki i buakoia kaain te ekaretia, ao a [a]kamaunaki araia.

37 Ao e koro bukina bwa Aramwa e kairi aron ana waaki ni kabane te ekaretia; ao e a moanna ni manga reke irouia te rau ma te waaki n aron ana waaki te ekaretia, man tararua raoi aron maiuia imatan te Atua, ni butimwaia aika a mwaiti, ao ni bwabetitoia aika a mwaiti.

38 Ao ngkai bwai aikai ni kabane e karaoi Aramwa ma raona ni beku ake a tararua te ekaretia, ni kawakin raoi tua, reireia ana taeka te Atua ni bwai ni kabane, rawawata n aron karawawata aika a mwaiti, ngkai a bwainikirinaki irouia aika tiaki kaain ana ekaretia te Atua.

39 Ao a kamaunaia tariia; ao a [a]kamaunaki naba, ngaia ni kabane n ana taeka te Atua, n aron aia bure, ke taian bure ake a tia ni karaoi, ngkai a tuangaki mai iroun te Atua bwa a na kakaonimaki n [b]tataro, ao ni [c]kaitau ni bwai ni kabane.

MWAKORO 27

E katoka bwainikirinaia aomata Motiaea ao e tua bwa a na katiteboia—A kataia Aramwa te teei ma natin Motiaea mwaane aika aman ni kamauna te Ekaretia—E kaoti te anera ao e tuangiia bwa a na katoka aia mwakuri ae buakaka—E kainaki wiin Aramwa—A riai aomata ni kabane ni manga bungiaki ngkana a kan karekea te kamaiuaki—A tataekina taekan te euangkerio Aramwa ma natin Motiaea ake aman. Uakaan ma 100–92 I.K.

Ao e koro bukina bwa te bwainikirinaki are karaoaki nakon te ekaretia mai irouia ake a aki kakoaua e rikirake ni korakora ao a moanna ni ngurengure kaain te ekaretia, ao a tangitang nakoia aia mataniwi ibukin aio; ao a tangitang nakon Aramwa. Ao e uotarake te tang aio Aramwa nakon aia uea ae Motiaea. Ao e maroro Motiaea ma ana ibonga ibukina.

2 Ao e koro bukina bwa e kanakoa ana taeka te uea ae Motiaea ni kabwanina aon te aba bwa a na akea te aomata ae aki kakoaua ae e na [a]bwainikirinia aomata ake kaain ana ekaretia te Atua.

3 Ao e a buti nako te tua nakoia ekaretia ni kabane bwa akea te bwainikirinaki imarenaia, ao e na reke te [a]boraoi i marenaia aomata ni kabane;

4 E na riai n aki uruakaki te [a]rau n te kamoamoa ke te kainikatonga; bwa e riai te aomata nako n

35 *a* BK Kaoti bure.
36 *a* Otin. 32:33; Aram. 1:24. BK Boki Ni Maiu; Kabaneaki.
39 *a* BK Kauringia, Te Kauring. *b* 2Nib. 32:8–9. *c* BK Karabwa.
27 2 *a* BK Bwanikirinaki.
3 *a* Mot. 23:7; 29:32.
4 *a* BK Te Rau.

[b]iangoa raona n aron iangoana i bon irouna, ni mwakuri ma oin korakoraia ibukin maiuna.

5 Eng, ao a riai aia ibonga ma aia tia reirei ni kabonganai [a]korakoraia ibukin maiuia, n taainako ma ti n tain te aoraki, ke n tain kainnanoakia; ao ni karaoan bwaai aikai, ao a korakora n reke irouia ana [b]akoi te Atua.

6 Ao e a rikirake te rau iaon te aba; ao a rikirake mwaitia aomata, ao a moanna ni kabuta aon te aonaba, eng, i meang ao i maiaki, i mainiku ao i maeao, a katei kaawa aika a korakora ma aika a uarereke ni katabwanina te aba.

7 Ao e kawariia te Uea ao e kakabwaiaia, ao a riki bwa te botanaomata ae bubura ma ni kaubwai.

8 Ngkai natin Motiaea mwaane bon raoia aika a aki kakoaua; ao raoia bon [a]natin Aramwa temanna, ae arana Aramwa, n ingoana tamana; ma e riki bwa te aomata ae moan te buakaka ao tia [b]taromauri boua. Bon te aomata ngaia ae baati n taetae, ao e taekina te kewe nakoia aomata; mangaia ae e kairia aika a mwaiti bwa a na katotongnga ni karaoi buakaka ake e a tia ni karaoi.

9 Ao e riki bwa te bwai ni katabetabe ibukin butiraoin ana ekaretia te Atua; ao e [a]anai nanoia aomata; ao e karika te kauntaeka imarenaia aomata; are e a karekea iai ana tai ana kairiribai te Atua ni kabongana mwaakana iaoia.

10 Ao e koro bukina bwa ngke e waaki ni kataia ni kamauna ana ekaretia te Atua, bwa e koaua ae mwakuri ni karaba ma natin Motiaea mwaane ni kataia ni kamauna te ekaretia, ao ni kairia nako ana botanaomata te Uea, ni kaitaraa ana tua te Atua, ke are e taekinna te uea—

11 Ao n aron are I taekinna nakoimi, ngke a tabe ni waaki ni [a]kaitaraa te Atua, taraia, e [b]kaoti ana [c]anera te Uea nakoia; ao e ruo n aiaron te nang; ao e taetae n aiaron te baa, are e a ruru iai aontano are a tei iai.

12 Ao moan te korakora miimia, ao a bwaka nako aontano, ao a aki oota n taeka ake e taekin nakoia.

13 E ngae n anne ao e manga tabeka riki bwanaana, ni kangai: Aramwa, teirake kaetiko, bwa bukin tera ngkai ko bwainikirina ana ekaretia te Atua? Bwa e kangai te Uea: [a]Aio au ekaretia, ao N na kateia; ao akea ae e na kamauna, ma ti riaon te tua irouia au botanaomata.

14 Ao e a manga kangai riki te anera: Taraia, e a tia te Uea n ongo aia [a]tataro ana botanaomata, ao ana tataro naba ana toro ae Aramwa, ae tamam; bwa e a tia n tataro ma te onimaki ae korakora

4 *b* BK Karinea.
5 *a* Mot. 18:24, 26.
b BK Akoi.
8 *a* BK Aramwa, Natin Aramwa.
b BK Taromauri Bouananti.
9 *a* 2Tamu. 15:1–6.
11 *a* BK Unraa, Kaitara.
b BK Anera.
c Mwak. 9:1–9; Aram. 8:15.
13 *a* BK Iesu Kristo—Atun te Ekaretia.
14 *a* Aram. 10:22.

ibukim bwa ngkoe ae ko na anganaki ataakin te koaua; mangaia ae aio bukin ae I a roko iai bwa N na kaota nakoim mwaakan ao korakoran te Atua, bwa aonga ni kaekaki aia [b]tataro ana toro n aron aia onimaki.

15 Ao taraia ko kona ni kaitaraa mwaakan te Atua? Bwa taraia, e aki ruru aontano ni bwanaau? Ao ko aki noorai ni matam? Ao I a tia ni kanakoaki mai iroun te Atua.

16 Ao I kangai nakoim: Nako, ao uringa aron tautoronakia ami bakatibu i aban Eram, ao i aban Nibwaai; ao uring bwaai aika moan te korakora ake e a tia ni karaoi ibukiia; bwa a bon tia n tautoronaki, ao e a tia ni [a]kamaiuia. Ao ngkai I kangai nakoim, Aramwa, toua nako kawaim, ao tai manga kataia ni kaitaraa te ekaretia, bwa aonga ni kaekaki aia tataro, ao karaoia e ngae ngkana ko bon kan kamaunako i bon iroum.

17 Ao ngkai e koro bukina bwa aikai kabanean taeka ake e taekin te anera nakon Aramwa, ao e a kitanna.

18 Ao ngkai a bwaka Aramwa ma raona ake a mena i rarikina i aontano, bwa e korakora miimia; bwa a tia n noora ana anera te Uea n oin mataia; ao bwanaana aiaron te baa, are karurua te aonaba; ao a ataia bwa akea riki ma ti mwaakan te Atua ae kona ni karurua te aonaba ao ni kamwainginga n aiaron ae e na bwenaua.

19 Ao ngkai e rang ni korakora miimiin Aramwa ao e a aki kona n taetae, ao e aki kona ni kauka wiina; eng, ao akea korakorana, ao e aki konai n tabeki baina; mangaia ae e a uotaki irouia ake a iria, n aiaron te aki konabwai, ni kaweneaki imatan tamana.

20 Ao a kaongoa tamana taekan bwaai ake a riki nakoia; ao e kimwareirei tamana, bwa e ataia bwa bon mwaakan te Atua.

21 Ao e tua bwa a na botaki aomata aika a mwaiti bwa a na kakoaua te bwai are e a tia ni karaoia te Uea ibukin natina, ao ma raona ake a iria.

22 Ao e tua bwa a na botaki ibonga; ao a moana aia aki mamatam, ao a tataro nakon te Uea ae Atuaia bwa e na kauka wiin Aramwa, bwa e aonga ni kona n taetae, ao bwa aonga naba ni kaokaki korakoran bwain rabwatana—bwa aonga ni kaukaki mataia aomata n noora ao n ataa raoiroin ao mimitongin te Atua

23 Ao e koro bukina bwa i mwin aia aki mamatam ma aia tataro i nanon te maan ae uoua te ngaina ao te bong, ao a oki korakoran bwain rabwatan Aramwa, ao e teirake ao e a taetae nakoia, n tuangiia bwa a na kukurei:

24 Bwa e taku, I a tia n rairananou man au bure, ao I a tia ni [a]kabooaki iroun te Uea; taraia I a tia ni bungiaki i nanon te tamnei.

25 Ao e taku te Uea nakoiu: Ko na tai miimi bwa aomata ni

14 *b* Moom. 9:36–37.
16 *a* Mot. 23:1–4.
24 *a* 2Nib. 2:6–7.
BK Kaboaki.

kabane, eng, mwaane ma aine, aaba, reeti, neewe, ao botanaomata ni kabane, a na bane ni [a]manga bungiaki; eng, manga bungiaki i nanon te Atua, ni [b]bitaki man aia [c]bwai n rabwata ma aroia ni bwaka, nakon te aro n raoiroi, ao ni kabooaki iroun te Atua, n riki bwa natina mwaane ma aine;

26 Ao ngkanne a na riki bwa aomata aika a boou; ma ngkana a aki karaoa aio, e na bon [a]aki kona n reke irouia uean te Atua.

27 I kangai nakoimi, bwa ngkana a aki karaoa aio, ao a na teweaki nako; ao I kakoaua aio, kioina ngkai I a tia ni kaniia teweau nako.

28 E ngae n anne, i mwin korakaiu i nanon te kaangaanga, n raiananou ni karokoa kaniian mateu, ao n ana nanoanga te Uea ao e nooria bwa e tau bwa e na kamaiuai man te kabuekaki are [a]aki totoki, ao I a manga bungiaki i nanon te Atua.

29 E a tia ni kabooaki tamneiu man te aro ae kananokawaki ae moan te mao ma ana kabaebae te buakaka. I a tia ni mena i nanon te rua ae te kabanea n rootongitong; ma ngkai I a noora ootan te Atua ae moan te kamiimi. E a tia ni [a]kammarakaki tamneiu n te karawawataki ae akea tokina; ma I a tia n anaaki, ao e aki manga kammarakaki tamneiu.

30 I tia n aki kakoaua au Tia Kaboai, ao ni kakewei bwaai ake a tia n taekinaki irouia ara bakatibu; ma ngkai a na ataia bwa e na bon roko, ao bwa e uringi bwaai ni kabane ake e kariki, e na kaoti nakoia ni kabane.

31 Eng, a na katorobubua bubua ni wae ni [a]bane, ao a na bane neewe ni karaoiroia. Eng, n te kabanea ni bong, are a na bane n teirake iai aomata bwa a na [b]motikaki taekaia irouna, ao a na kakoaua bwa bon ngaia te Atua; ao akana a tia n [c]aki maeka ma te Atua iaon te aonaba, a na reke nakoia te moti are te katuaeaki ae aki totoki; ao a na mwaeiei, man ruru, ao ni kauangi i aan matana ake a [d]noori bwaai ni kabane.

32 Ao ngkai e koro bukina bwa man te tai arei ao e a waaki Aramwa n reireia aomata, ao ake a mena naba i rarikin Aramwa n te tai are kaoti iai te anera nakoia, ni mwamwananga ni kabuta te aba, n tataekin nakoia aomata bwaai ake a tia n ongo man noori, ao n tataekina ana taeka te Atua i nanon te korakai ae bati, ngkai a bwainikirinaki irouia ake aki kakoaua, ao a oreaki naba irouia aika mwaiti mai buakoia.

33 Ma n rinanon kaangaanga aikai, ao a karekea te rau n nano nakoia kaain te ekaretia, ni kamatoai aia onimaki, ao ni kaungai

25 *a* Rom 6:3–11; Mot. 5:7; Aram. 5:14; Mote 6:59.
BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
b Mot. 3:19; 16:3.
c BK Maiun Rabwata.
26 *a* Ioane 3:5.
28 *a* 2Nib. 9:16.
29 *a* Mot. 2:38.
31 *a* Biri. 2:9–11; Mot. 16:1–2; R&B 88:104.
b BK Iesu Kristo—Motiki Taeka.
c Aram. 41:11.
d BK Te Atua, Atu n Atua.

nanoia bwa a na taotaonakinnano ao ni kekeiaki ni kaawakina ana tua te Atua.

34 Ao aman mai buakoia bon [a]natin Motiaea aika mwaane; Ao araia bon Amon, Aaron, Aomna, ao Imnaai; aikai araia natin Motiaea aika mwaane.

35 Ao a mwamwananga ni kabuta aon aban Taraemera, ao nakoia aomata ni kabane ake a mena i aan ana tautaeka te uea ae Motiaea, ni kakaonimaki ni kamaoi ikoaki akea a tia ni karaoi nakon te ekaretia, ni kaoti aia bure ni kabane, n tataekin bwaai ake a tia n ongo man noori, ao ni kabwarabwarai taian taeka ni burabeti ma koroboki aika tabu nakoia ake iai nanoia ni kan ongora iai.

36 Ao a riki bwa ana bwai ni mwakuri te Atua ni karokoia aika a mwaiti nakon ataakin te koaua, eng, nakon ataakin aia Tia Kaboia.

37 Ao ai mwaitira kakabwaiaia! Bwa a [a]tataekina te rau; ao a tia n tataekini [b]rongorongo aika raraoi aika a tamaroa; ao a tataekinna nakoia aomata bwa e tautaeka te Uea.

MWAKORO 28

Natin Motiaea mwaane a mwananga bwa a na kabwarabwara nakoia Reimwanaite—E kabonganai atibu n tia mamata aika uoua Motiaea n rairi aia bwaatua Iaretaite. Uakaan ma 92 I.K.

Ngkai e koro bukina bwa ngke a tia [a]natin Motiaea mwaane ni karaoi bwaai aikai, ao a kairia tabeman mai irouia ao a okira tamaia, are te uea, ao a butiia bwa e na kariaia bwa a na konaa, n ikotaki ma aia aomata ake a tia n rineia, n nakon aban [b]Nibwaai bwa aonga ni kona n tataekin bwaai ake a tia n ongo, ao bwa aonga naba n anga ana taeka te Atua nakoia tariia, aika Reimwanaite—

2 Ao bwa aonga ni karekea nakoia ataakin te Uea ae Atuaia, ao ni kamatoa nakoia aia bure aia bakatibu; ao bwa aonga ni katoka mai irouia aia [a]kairiribai nakoia Nibwaite, ao bwa e aonga naba ni karekeaki nakoia te kimwareirei iroun te Uea ae Atuaia, bwa aonga n iraorao imarenaia, ao bwa e na toki te itabaraara imarenaia ni kabuta te aba are e a tia n anganiia te Uea ae Atuaia.

3 Ngkai nanoia e tangiria bwa e na karokoaki taekan te kamaiuiaki nakoia ana kariki bwai aika a maiu ni kabane, bwa a aki kona [a]moan ae e na iai [b]tamnein te aomata temanna ae e na kamaunaki; eng, e bon riki naba iangoan ae e na iai te tamnei ae e na reke irouna te kammarakaki ae [c]aki

34 *a* BK Amon, Natin Motiaea.
37 *a* Itaia 52:7; Mot. 15:14–17. BK Tataekina, Kabwarabwara.
b BK Euangkerio.
28 1 *a* Mot. 27:34.
b Omi. 1:12–13; Mot. 9:1.
2 *a* Iakob. 7:24.
3 *a* Aram. 13:27; 3Nib. 17:14; Mote 7:41.
b BK Tamnei, Aomata—Kakawakia aomata.
c Iakob. 6:10; R&B 19:10–12.

totoki bwa karikan ae ana ruru ma ni kurere.

4 Ao aio aron ana mwakuri Tamnein te Uea ni mwakuri iaoia, bwa bon ngaia kabanean ngkoa [a]buakakaia taan bure. Ao e nooria te Uea ma ana [b]nanoanga ae aki totoki bwa e na kamaiuia; ma e ngae n anne ao a rinanon te aki rau n tamnei ibukin aia buakaka, ni maaku bwa a rawa ni kaeaki nako n aki toki.

5 Ao e koro bukina bwa a bubuti nakon tamaia i nanon boong aika a mwaiti bwa a na kanakoaki nakon aban Nibwaai.

6 Ao te uea ae Motiaea e tataro nakon te Uea bwa e riai bwa e na kariaia natina bwa a na nakoia Reimwanaite n tataekina ana taeka.

7 Ao e taku te Uea nakon Motiaea: Kanakoia, bwa a mwaiti aika a na kakoauai aia taeka, ao e na reke irouia te maiu ae akea tokina; ao N na [a]kamaiuia natim mai nanon baia Reimwanaite.

8 Ao e koro bukina bwa e kariaia Motiaea bwa a na mwananga ni karaoa are a tia ni bubuti bwa a na karaoia.

9 Ao a [a]karaoa mwanangaia nakon te rereua bwa a na tataekina te taeka nakoia Reimwanaite; ao N na manga anga [b]rongorongon aia waaki i mwina.

10 Ngkai a akea ae e kona te uea ae Motiaea n anganna ueana, bwa akea natina ae kan butimwaea ueana.

11 Mangaia ae e uoti taian rekooti ake a koreaki iaon [a]bwaatua aika buraati, ma ana bwaatua Nibwaai, ao bwaai ni kabane ake e a tia ni kaawakin n aron ana tua te Atua, ngke e a tia n rairi ao n tua bwa a na koreaki rekooti ake a mena iaon [b]bwaatua aika koora ake a kuneaki irouia ana botanaomata Rimwaai, ake e anganaki mai iroun Rimwaai;

12 Ao e karaoa aio ibukin te aki rau n nano are e reke irouia ana botanaomata; bwa a kabanei nanoia ibukin kan ataakin taekaia botanaomata ake a tia n tiringaki.

13 Ao ngkai e rairi man aia ibuobuoki [a]atibu ake uoua ake a kabaeaki nakon kain te kai ni katebe ake uoua.

14 Ngkai a tia ni katauraoaki bwaai aikai man moan rikin bwaai, ao ni buti man te rooro teuana nakon teuana, ibukin rairan taian taetae;

15 Ao a tia ni kaawakinaki man taurabwaki i nanon bain te Uea, bwa e aonga ni kaotia nakoia bwaai aika a maiu ni kabane ake a na bwaina te aba, aia buakaka ma aia mwakuri aika a ribaki ana botanaomata;

16 Ao te aomata are iai irouna bwaai aikai e na aranaki bwa te [a]tia mamata, n aron te waaki n taai ake ngkoa.

4 *a* Mot. 27:10.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.
7 *a* Aram. 19:22–23.
9 *a* Aram. 17:6–9.
b Aram. 17–26.
11 *a* BK Bwaatua Aika Burati.
b BK Bwaatua aika Koora.
13 *a* BK Urim ao te Tammim.
16 *a* Mot. 8:13–18.
BK Tia Mamata.

17 Ao ngke e a tia Motiaea n rairi rekooti aikai, taraia, a taekinaki iai rongorongoia te botanaomata ake a [a]tiringaki, man te tai are a tiringaki iai ni katean te [b]taua are korakora, n te tai are [c]kamwaiti iai te Uea neweia aomata ao a maenako iaon te aonaba ni kabuta, eng, ao man te tai naba anne rikaaki ni karokoa karikan Atam.

18 Ngkai rongorongo aikai ake a karika te tang ae korakora irouia ana botanaomata Motiaea, eng, a bon onrake n te nanokawaki ae korakora; e ngae n anne, e anganiia te atatai ae korakora, are a kimwareirei iai.

19 Ao e na koreaki te rongorongo aio i mwin aio; bwa taraia, a riai aomata ni kabane n atai taekan bwaai ake a koreaki i nanon te rongorongo aio.

20 Ao ngkai, n aron are I taekinna nakoimi, bwa ngke e a tia te uea ae Motiaea ni karaoi bwaai aikai, e anai bwaatua aika [a]buraati, ao bwaai ni kabane ake e a tia ni kaawakin, ao e angan Aramwa, are natin Aramwa; eng, taian rekooti ni kabane, ao bwaai n [b]raitaeka naba, ao e katikui i nanon baina, ao e tua nakoina bwa e riai ni [c]kaawakin man taurabwai, ao ni koroi naba aia rekooti te botanaomata, ni buti man te roro teuana nakon teuana, n aiaron are a tia ni buti man te roro teuana nakon teuana man te tai are a kitana iai Ierutarem Riaai.

MWAKORO 29

E uotiarake Motiaea bwa a riai taan tia moti n onea mwiin te uea—A kairia aia aomata uea aika a buakaka nakon te bure—E rineaki Aramwa te teei bwa te mataniwi n tia moti ni bwanaia te botanaomata—Bon ngaia naba te ibonga ae rietata ibukin te ekaretia—A mate Aramwa te ikawai ao Motiaea. Uakaan ma 92–91 I.K.

Ngkai ngke e a tia Motiaea ni karaoa aio ao e a kanakoa te rongorongo ni kabuta te aba, nakoia aomata ni kabane, ni kan atai nanoia bwa antai ae e na riki bwa aia uea.

2 Ao e koro bukina bwa e roko bwanaia te botanaomata ni kangai: Ti tangiria bwa e na riki natim are Aaron bwa ara uea ao ara tia tautaeka.

3 Ma e a tia Aaron n nako aban Nibwaai, mangaia ae e aki kona te uea n anganna ueana; ao e aki naba kan ana ueana Aaron; ke ni iai mai buakoia [a]natin Motiaea mwaane ake a tauraoi ni katokaa iaoia te aba n uea.

4 Mangaia ae e a manga kanakoa riki te rongorongo te uea ae Motiaea nakoia aomata; eng, e kanakoa te rongorongo ae koreaki nakoia aomata. Ao aikai taian taeka ake a koreaki, e kangai:

5 Taraia, O ngkami au botanaomata, ke tariu, bwa irou tariu ngkami, I tangiria bwa kam na

17 *a* Mot. 8:7–12.
b Ita 1:1–5.
c KB 11:6–9.
20 *a* Aram. 37:3–10.
b BK Urim ao te Tammim.
c BK Koroboki aika Tabu—A na kateimatoaki koroboki aika tabu.
29 3 *a* Mot. 27:34.

iangoa te bwai are kam a tia ni butiaki bwa kam na baireia—bwa kam tangiria bwa e na reke ami [a]uea.

6 Ngkai I taekinna nakoimi bwa e a tia te aomata are e riai n reke irouna te abanuea n aki butimwaia, ao e aki kan katokaa iaona te abanuea.

7 Ao ngkai ngkana iai are e a manga rineaki n onea mwiina, taraia I raraoma bwa e na bae n riki te itabaraara imarenami. Ao antai ae e na ataia ao e kona natiu, are riai n reke te abanuea irouna, n un ao e na kairia nako mwakoron te botanaomata aio mangaia, are e na kariki buaka ma itabaraara imarenami, are e na reke mai iai tiritiri ao bitakin ana mwakuri te Uea nakon te buakaka, eng, ao a na kamaunaki iai tamneia aomata aika a mwaiti.

8 Ngkai I kangai nakoimi, ti na kawanawanaira ao ti na iangoi bwaai aikai, bwa akea kariaiakara ni kamaraia natiu, ke ni iai kariaiakara bwa ti na kamaraia temanna ngkana arona bwa e rineaki n onea mwiina.

9 Ao ngkana e okiri arona ni kamoamoa ma aika a buakaka natiu ao e na kona n anai taeka ake e a tia n atong, ma n anaa nnena n te aba n uea, are e na kona iai n ikotaki ma te botanaomata aio ni karaoa te bure.

10 Ao ngkai e riai bwa ti na wanawana n taratarai bwaai aikai, ao ni karaoa are e na reke iai te rau irouia te botanaomata aio.

11 Mangaia ae N na riki bwa ami uea n nikiran au bong ni maiu; e ngae n anne, e riai bwa ti na [a]rineia [b]taan moti, bwa a na motiki taekaia te botanaomata aio n aron ara tua; ao ti na kaboou aron aia waaki te botanaomata aio, bwa ti na rineia aomata aika a wanawana bwa taan moti, ake a na motika taekaia te botanaomata aio n aron ana tua te Atua.

12 Ngkai e tamaroa riki bwa e na motikaki taekan te aomata iroun te Atua nakon ae iroun te aomata, bwa a tau ana motikitaeka te Atua n taainako, ma ana motikitaeka te aomata a aki tau n taainako.

13 Mangaia ae ngkana e kona ao a na riki aomata aika a [a]tau bwa ami uea, ake a na kamatoai ana tua te Atua, ma ni motika taekaia te botanaomata aio n aron ana tua, eng, ngkana a kona n riki aomata bwa ami uea ake a kona ni karaoa aron are e karaoia tamau are [b]Beniamina nakoia te botanaomata aio—I kangai nakoimi, ngkana e kona n riki aio n taainako ao ngkanne e riai bwa e na teimatoa ni iai ami uea are e na tautaeka i aomi.

14 Ao ngai naba I a tia ni beku ma korakorau ma au konabwai ni kabane ake irou, n reireingkami ana tua te Atua, ao ni kamatoa te rau ni kabuta te aba, bwa a na akea taian buaka ma itabarara,

5 *a* 1Tamu. 8:9–19.
11 *a* Mot. 29:25–27.
b Otin. 18:13–24.
13 *a* Mot. 23:8, 13–14.
b ATM 1:17–18.

ke te iraa, ke te anaibwai, ke te tiriaomata, ke bwaai riki tabeua aika a buakaka;

15 Ao te aomata are e a tia ni karaoa te buakaka, I a tia ni [a]katuaea n aron te bure are e a tia ni karaoia, n aron taian tua ake ti a tia n anganaki mai irouia ara bakatibu.

16 Ngkai I kangai nakoimi, ibukina ngkai a aki tau aomata ni kabane, e aki riai bwa e na iai te uea ke Ueea ake a na tautaeka i aomi.

17 Bwa taraia, [a]mwaitira te [b]buakaka are e a tia ni karaoia temanna te uea, eng, ao mwaitira ana urubwai!

18 Eng, uringa te uea are Noa, ana [a]buakaka ma ana mwakuri aika a ribaki, ao aia buakaka naba ma aia mwakuri ana botanaomata aika a ribaki. Taraia moan te korakora te rekenikai are e reke nakoia; ao ibukin naba aia buakaka ao a kairaki nakon te [b]tautoronaki.

19 Ao ngke e aki karinna, aia Tia Karikibwai ae wanawana, ibukin aia rairannano ae kororaoi, are a na bon mena naba ngkai i nanon te tautoronaki.

20 Ma taraia, e kamaiuia kioina ngkai a [a]karinanoia imatana; ao kioina ngkai a kakorakorai aia [b]tataro nakoina ao e a kamaiuia man te tautoronaki; mangaia ae e mwammwakuri te Uea ma mwaakana ni bwaai nako i buakoia natia aomata, n arora baina ae [c]nanoanga nakoia ake a [d]onimakinna.

21 Ao taraia, ngkai I kangai nakoimi, kam aki kona ni kabwaka te uea ae buakaka ma ti rinanon te itabaraara, ma te tiriaomata.

22 Bwa taraia, e na kairia [a]raona nakon te buakaka, ao e na kairia ana tautia i rarikina; ao e na urui aia tua ake a tia n tautaeka i nanon te raoiroi i mwaaina; ao e na toubekai ana tua te Atua.

23 Ao e na katei tua, ao e na kanakoi nakoia ana botanaomata, eng, aika taian tua aika a boraoi ma arona ni [a]bure; ao ane e aki iri nanon ana tua e na tua bwa e na tiringaki; ao ake a teirake ni kaitaraa ao e na kanakoia ana tautia bwa a na buakaniia, ao ngkana e konaia ao e na tiringia; ao te uea ae aki raoiroi e na onea kawain te raoiroi nakon te buakaka.

24 Ao ngkai taraia bwa I kangai nakoimi, e aki riai bwa a na reke iroumi mwakuri aika a ribaki n aron aikai.

25 Mangaia ae kam na rineia man bwanaia te botanaomata, taan moti, bwa aonga ni motikaki taekami ni kaineti ma tua ake kam a tia n anganaki irouia ami bakatibu, aika a eti raoi, aika a anganaki ni bain te Uea.

26 Ngkai e burenibwai bwa e na kaokoro are e tangiraki ni bwanaan te botanaomata ma ae te eti; ma e nonoraki riki ae ti tabeman

15 *a* Aram. 1:32–33.
17 *a* Aram. 46:9–10.
b Mot. 23:7–9.
18 *a* Mot. 11:1–15.
b 1Tamu. 8:10–18; Mot. 12:1–8; Ita 6:22–23.
20 *a* Mot. 21:13–15.
b Otin. 2:23–25; Aram. 43:49–50.
c Etek. 33:11, 15–16; Mot. 26:30.
d BK Onimakina.
22 *a* 1Uea 12:8–14.
23 *a* BK Buakaka, Buakakaia.

aika a tangira ae e aki bure; mangaia ae kam na karaoa aio bwa ami tua—ni karaoi ami waaki ni bwanaan te botanaomata.

27 Ao [a]ngkana e roko te tai are e rineaki iai te buakaka ni bwanaan te botanaomata, ao bon te tai naba are e na roko iai ana motikitaeka te Atua i aomi; eng, bon te tai naba anne are e na kawaringkami ma te urubwai ae korakora n aron are e a tia ni karaoia ni karokoa te tai aio ni kawaran te aba aei.

28 Ao ngkai ngkana iai ami tia moti, ao a aki motiki taekami n aron te tua are e a tia ni kateaki, ao kam kona n tua bwa a na motikaki taekaia iroun te tia moti ae e rietata riki.

29 Ngkana a aki motiki taeka n ae raoiroi ami tia moti aika rietata, kam kona n tua bwa ana botaki ami tia moti ake mai nano, ao a na motika taekan ami tia moti are rietata, n aron bwanaia te botanaomata.

30 Ao I tua nakoimi ni maakan te Uea bwa kam na karaoi bwaai aikai; ao I tua nakoimi bwa kam na karaoi bwaai aikai, ao bwa a na akea ami uea; bwa ngkana a karaoa te bure ma bwaai aika a buakaka te botanaomata aio ao a na bon bane ni bukinaki iai i bon irouia.

31 Bwa taraia I kangai nakoimi, a tia n rinanon te bure aomata aika a mwaiti ibukin buakakaia aia uea; mangaia ae a na katokaaki aia buakaka ni kabane iaon atuuia aia uea.

32 Ao ngkai I tangiria bwa e na [a]bua te buakaka aio man te aba aio, ai moaraara riki buakoia au botanaomata; ma I tangiria bwa te aba aio te aba n [b]inaomata, ao [c]aomata ni kabane a na kimwareirei n inaomataia ma aia konabwai, ni maanin are motikia te Uea bwa ti na maeka iai iaon te aba aio, eng, ni karokoa tokin maiuia ara kariki iaon te aba aio.

33 Ao a mwaiti riki bwaai ake e koroi te uea ae Motiaea nakoia, ni kaoti nakoia ana korakai ma ana kaangaanga te uea ae raoiroi, eng, aki raun tamneina ibukiia ana botanaomata, ao ibukin ngurengureia te botanaomata nakon aia uea; ao e kabwarabwarai ni kabane nakoia.

34 Ao e tuangiia bwa a aki riai bwaai aikai; ma e riai bwa e na tibwauaaki te rawawata iaoia te botanaomata ni kabane, bwa e na uota tibwana temanna i bon irouna.

35 Ao e kaotii naba nakoia aki nakoraoin aia mwakuri, ngkana e tautaeka te uea ae e aki raoiroi iaoia;

36 Eng, ana bure ma ana mwakuri aika bati n ribaki ni kabane, ao buaka ni kabane, ma itabaraara, ma te tiritiri, ma te iraa, ma te anaibwai, ma karaoan mwakuri ni kabekaau, ao aekan mwakuri nako aika a buakaka aika a aki kona ni warekaki—n tuangiia bwa a aki riai bwaai aikai, bwa

27 *a* Aram. 10:19.
32 *a* Aram. 30:11.
b 2Nib. 1:7; 10:11.
BK Te Inaomata.
c Aram. 27:9.

a bon rang ni kaaitarai ana tua te Atua.

37 Ao ngkai e koro bukina bwa te uea ae Motiaea e a tia ni kanakoi rongorongo aikai nakoia ana botanaomata ao a kakoauai ana taeka.

38 Mangaia ae a katoka tangiran karekean te uea, ao e rikirake irouia kantaningan reken boraoia aomata iaon te aba ni kabuta; eng, ao aomata ni kabane a kaota tauraoia ni bukinaki ibukin oin aia bure.

39 Mangaia ae koro bukina bwa ae a bobotiia n taian rabwata ni kabuta te aba, ni kaoti bwanaia bwa antai aika a na riki bwa aia tia moti, aika a na motiki taekaia man [a]tua ake a tia n anganaki; ao moan te kimwareirei ngaia ibukin te [b]inaomata are a tia n anganaki.

40 Ao e rikirake ni korakora tangiran Motiaea irouia; eng, a karinea riki nakoia aomata nako; bwa a aki nooria n aiaron te aomata ae iowawa are ukoukora ana raka, eng, bwa te kaubwai e na kabuakaka te tamnei; bwa e aki anaa te kaubwai mai irouia, ao e aki naba kukurei n te tiritiri; ma e kamatoa te [a]rau iaon te aba, ao e a tia n tua nakoia ana botanaomata bwa a na kamaiuaki man aekan tautoronaki nako; mangaia ae a karinea, eng, n ae moan te korakora, riaon ae kona n taekinaki.

41 Ao e koro bukina bwa a rineia taan moti bwa a na [a]tautaeka iaoia, ke ni motiki taekaia n aron te tua; ao a karaoa aio ni kabuta aon te aba.

42 Ao e koro bukina bwa e rineaki Aramwa bwa te moan tia moti ae rietata, ao ngaia naba te ibonga ae rietata, te nakoa are anganaki mai iroun tamana, are anganaki iai te mwioko ibukin ana waaki te ekaretia ni kabane.

43 Ao ngkai e koro bukina bwa e [a]nakonako Aramwa n aron kawain te Uea, ao e kaawakin ana tua, ao e anga ana moti aika a raraoi; ao e teimatoa te rau iaon te aba.

44 Ao aio moan aia tautaeka taan moti ni kabuta aon aban Taraemera, irouia te botanaomata aika Nibwaite; ao Aramwa ngaia te moan ao te tia moti ae rietata.

45 Ao e koro bukina bwa e a mate tamana, ae ai wanibwi ma uoua ana ririki, n tia ni maiu ni kakoroi bukin ana tua te Atua.

46 Ao e koro bukina bwa e mate naba Motiaea, n ana katenibwi ma teniua n ririki n tautaeka, ngke [a]onobwi ma teniua ana ririki; are e a reke iai bootana ae nimabubua ao ruaiwa te ririki man te tai are e kitana iai Ierutarem Riaai.

47 Ao are e a toki iai aia tautaeka uea i aoia te botanaomata ae Nibwaite; ao are e a toki naba iai ana bong ni maiu Aramwa, are ngaia ae katea aia ekaretia.

39 *a* Aram. 1:14.
b BK Te Inaomata.
40 *a* BK Tia Raoi.
41 *a* Mot. 29:11.
43 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
46 *a* Mot. 6:4.

ANA BOKI ARAMWA

NATIN ARAMWA

Ana rongorongo Aramwa, are natin Aramwa, are te moan ao mataniwia taan moti iaoia ana aomata Nibwaai, ao bon te ibonga ae rietata iaon te Ekaretia. Rongorongon aia tautaeka taan moti, ao taian buaka ma itabaraara i buakoia aomata. Ao bon rongorongon naba te buaka imarenaia Nibwaite ao Reimwanaite, ni kaineti ma ana rongorongo Aramwa, are te moan ao mataniwia taan moti.

MWAKORO 1

Neooa e reirei koaua aika kewe, e katea te ekaretia, ao e moan nakoa n ibonga ae kewe, ao e tiringa Kiteon—Neooa e tiringaki ibukin ana bure—Nakoa n ibonga aika kewe ao te bwainikirinaki e a butanako i buakoia aomata—Ibonga a bon kamaiuia i bon irouia, aomata a tararuaia ake a kainnano, ao e rikirake te Ekaretia. Uakaan ma 91–88 I.K.

NGKAI e a koro bukina bwa n te moan ririki are a tautaeka iai taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, ni moa man te tai aio, te uea ae Motiaea e a [a]iranako kawain te aonaba ni kabane, e a tia ni buaka n te buaka ae raoiroi, n nakonako n ae eti imatan te Atua, e aki katuka temanna are e na uea i mwina, ma e ngae n anne e a tia ni katei [b]tua ao a butimwaeaki irouia aomata mangaia ae a kabaeaki bwa a na iri taian tua ake e a tia ni karaoi.

2 Ao e koro bukina bwa n te moan ririki are e tautaeka iai Aramwa n te kaintekateka ni motikataeka, iai te [a]mwaane are e a kairaki nako matana bwa e na motikaki taekana, te mwaane ae bubura man kinaaki ibukin korakorana ae bati.

3 Ao e a bon tia n nako buakoia aomata, ni kabwarabwara nakoia te [a]bwai are e aranna bwa ana taeka te Atua, ni uota rikaaki man [b]kaaitara te ekaretia; man taetae nakoia aomata bwa ni kabane ibonga ma tia reirei a riai n [c]rangi ni kinaaki; ao a riai n [d]aki mwakuri ni baia, ma a na riai ni kamaiuaki irouia aomata.

4 Ao e kaotiota naba ana koaua nakoia aomata ae a na bane aomata ni kabane ni kamaiuaki n te kabanea ni bong, ao a riai n aki maaku man rurubenebene, ma a na kona n tabekarake atuuia man kimwareirei; bwa te Uea e a tia ni karikiia aomata ni kabane ao e a tia naba ni kabooia aomata ni kabane, ao n tokina, ni kabane aomata a na karekea te maiu ae akea tokina.

1 1*a* Mot. 29:46.
b Iarom 1:5; Aram. 4:16; Erem. 4:22.
2*a* Aram. 1:15.
3*a* Etek. 13:3.
b BK Tia Kakewea Kristo.
c Ruka 6:26; 1Nib. 22:23.
d Mot. 18:24, 26; 27:5.

5 Ao e koro bukina bwa e a
kataua reiakinan bwaai aikai n
te aro ae a mwaiti ae a kakoauai
ana taeka, a mwaiti n te aro are a
waaki ni kamaiua man n anganna
te mwane.
6 Ao e a moanna ni kamoamoa
ibukin te kainikatonga are i nano-
na, man ni bwaini kunnikai aika
bobuaka, eng, ao man waaki ni
katea te [a]ekaretia ae boto iaon ana
reirei.
7 Ao e koro bukina bwa iaoni
kawaina, n nakoia ake a kakoa-
uai ana taeka, e a kaitibo ma te
mwaane ae kaain ana ekaretia te
Atua, eng, ae aia tia reirei; ao e a
waaki ni kauntaeka mangaia n
te aro ae matoatoa, ma ni kataia
ni kairia nako kaain ana ekaretia,
ma te mwaane arei e tei ni kai-
taraa, ni kaetia man ana [a]taeka
te Atua.
8 Ngkai aran te aomata anne
bon [a]Kiteon; ao bon ngaia te bwai
ni mwakuri i nanon bain te Atua
ibukin kainaomatakia ana aoma-
ta Rimwaai man te tautoronaki.
9 Ngkai, ibukina bwa Kiteon
e tei ni kaitaraa ma ana taeka te
Atua e un iroun Kiteon, ao e kao-
tinakoa ana kabaang ao e a waaki
n oroia. Ngkai Kiteon e a rotaki n
te kara mangaia are e a aki kona
ni kaaitarai kaina ma ngaia are e
a [a]mate n te kabaang.
10 Ao te mwaane are e tiringa
e anaaki irouia aomatan te eka-
retia ao e a uotaki nako matan
Aramwa, bwa e na [a]motikaki tae-
kana ni kaineti ma ana bure ake
e a tia ni karaoi.
11 Ao e koro bukina bwa e tei
imatan Aramwa ao e kataia ni
kamaiua ma te ninikoria.
12 Ma Aramwa e taku nakoina:
Nooria, aio bon te moan tai ae te
nakoa n [a]ibonga ae kewe e uotaki
nako i buakoia aomata aikai. Ao
nooria, ko aki ti namakina te bure
ibukin te nakoanibonga ae kewe
ma ko kataia naba ni kairoroia n
te kabaang; ao ngkana arona bwa
e na kairoroaki nakoanibonga ae
kewe i buakoia aomata e na bon
riki bwa kamaunakiia ni kabane.
13 Ao ko a tia ni kawawaea
raraan te aomata ae e raoiroi,
eng, te mwaane ae e a tia ni kara-
oa te raoiroi ae bati i buakoia te
botanaomata aei; ao ngkana ti na
kamaiuko ao raraana e na roko
iaora bwa [a]kataean kaina.
14 Mangaia ae e a tia ni [a]moti-
kaki taekam bwa ko na mate,
ni kaineti ma te tua are ti a tia
n anganaki iroun Motiaea, ara
kabanea n Uea; ao e a tia ni buti-
mwaeaki irouia te botanaomata
aio, mangaia ae te botanaomata
aio a na riai n ira te tua.
15 Ao e koro bukina bwa a
anaia, ao arana bon [a]Neooa; ao a
uotianako nako taubukin te tabu-
ki are Maentaai, ao ikai are e a
riki iai n, ke n etina e a kaotia,
imarenan karawa ma te aonaba
bwa te bwai are e reirei nakoia

6 *a* 1Nib. 14:10.
7 *a* BK Ana Taeka te Atua.
8 *a* Mot. 20:17; 22:3.
9 *a* Aram. 6:7.
10 *a* Mot. 29:42.
12 *a* 2Nib. 26:29.
BK Nakoanibonga ae Kewe.
13 *a* BK Kabomwi.
14 *a* BK Katuua ae te Tiringaki.
15 *a* Aram. 1:2.

aomata e kaitaraa ana taeka te Atua; ao ikai are e a rinanon te [b]mate ae kamama.

16 Ma e ngae n anne, te bwai aei e aki katoka butanakon nakoa n ibonga ae kewe ni kabuta te aba; bwa are a mwaiti aika a tangiri bwain te aonaba aei ae akea bonganaia, ao a waaki nako n tataekin koaua aika a kairua; ao a karaoa aei ibukin te [a]kaubwai ao te karineaki.

17 Ma e ngae n anne, a maaku ni [a]kewe, bwa e rawa n ataaki, ibukin maakakin te tua, bwa taan kewe a katuaeaki; mangaia ae a bakan kabwarabwara ni kaineti ma aia koaua, ao ngkai te tua akea korakorana iaon te aomata ibukin [b]ana koaua.

18 Ao a maaku ni [a]kimoa, ibukin maakakin te tua, bwa aekaki aikai a katuaeaki; ao a maaku naba n ana te bwai n akea te kakaeti, man tiritiri, bwa ane e [b]tiritiri e na katuaeaki n uaa te [c]mate.

19 Ao e koro bukina bwa naake aki kaaina ana ekaretia te Atua a waaki ni bwainikirinia ake a kaaina ana ekaretia te Atua, ao ake a katokaa iaoia te ara ae Kristo.

20 Eng, ao a bwainikirinia, ao a karawawataia n aekakin taetae ni kawai nako, ao aio ibukin aia nanorinano; ibukina bwa aki kamoamoaia n aron tarakia, ao ibukina bwa a tibwaa ana taeka te Atua imarenaia, n akea te [a]mwane ao boona.

21 Ao ngkai iai te tua ae matoatoa i buakoia kaain te ekaretia, bwa a na akea te mwaane ae kaain te ekaretia, ae e na teirake ma ni [a]bwainikirinia ake aki kaaina te ekaretia, ao bwa a na akea bwainikirinaia imarenaia.

22 Ma e ngae n anne, a mwaiti i buakoia aika a waaki ni kamoamoa, ao a waaki ni kauntaeka n un ma aia kairiribai, n te aro are a oro, eng, a bon oro temanna ma temanna n aia timoi.

23 Ao aio n te kauoua n ririki n ana tai n tautaeka Aramwa, ao aio are e a karika te karawawataki ae bati nakon te ekaretia; eng, e karika te kaangaanga ae bati ma te ekaretia.

24 Bwa nanoia aika a mwaiti a matoatoa, ao a [a]kamaunaki araia, bwa aikoa manga uringaki riki i buakoia ana aomata te Atua. Ao a mwaiti aika a [b]nako mai i buakoia.

25 Ngkai aio bon te kataaki ae korakora nakoia ake a tei ni matoatoa i nanon te onimaki, ma e ngae n anne, a teimatoa man aki kamwaingaki ni kawakinan ana tua te Atua, ao a keiakinna ma te [a]taotaonakin nano te bwainikirinaki are e a uatao iaoia.

15 *b* TK 13:1–9.
16 *a* BK Akea Manena, Kamoamoa; Taian Kaubwai.
17 *a* BK Kokoaua, Te Kokoaua; Te Kewe.
b Aram. 30:7–12; TOni. 1:11.
18 *a* BK Ira, Te Ira.
b BK Tiritiri.
c BK Katuua ae te Tiringaki.
20 *a* Itaia 55:1–2.
21 *a* BK Bwanikirinaki.
24 *a* Otin. 32:33; Mot. 26:36; Aram. 6:3. BK Kabaneaki.
b Aram. 46:7. BK Kitanan te Koaua.
25 *a* BK Taotaonakin nano.

26 Ao ngke ibonga a kitan [a]tabeia bwa a na tibwaa ana taeka te Atua nakoia aomata, aomata a bon kitan naba tabeia bwa a na ongo ana taeka te Atua. Ao ngke e a tia te ibonga n tibwaua nakoia ana taeka te Atua; a bane n oki ma te nanomwaka nakon tabeia; ao te ibonga, e aki karietata riki nakoia ana taan ongora, bwa e aki raoiroi riki te tia kabwarabwara nakon te tia ongora, ao te tia reirei e aki raoiroi riki nakon te tia reireinaki; ao aio are a katiteboaki iai, ao a bane ni beku, te aomata [b]nakon korakorana.

27 Ao a bon [a]anga aia bwai, ni kabane te aomata nakon are iai irouna, nakoia ake bon [b]akea aia bwai ao ake a kainnano, ma ake a aoraki, ao ake a karawawataki, ao aki bwainiia ni kunikai aika a bobuaka, ma a bon itiaki man taraaraoi.

28 Ao aio are a katea iai ana waaki te ekaretia; ao man aio are a waaki iai ni manga reke irouia te rau ae reitinako, e ngae ngke a bon bwainikirinaki.

29 Ao ngkai ibukin teimatoan te ekaretia a moanna n rianako [a]kaubwaia, ni iai rakan bwaai ni kabane ake a kainnanoi—n raka aia nanai ni man, ma aia man aika a uarereke man marikarika n aekaia nako, ao n raka naba koraan arokaia ae kanga uteute, ao te koora, ma te tirewa, ma bwaai aika a kakawaki, man raka te [b]tirika, ma rinen aika a raoiroi rarangakia ao aekakin kunnikai ni kabane aika a raraoi man aki katikiraoaki.

30 Ao ngkanne, n [a]tain nakoraoin aroia, aki kanakoia aika [b]akea karabaia, ke ake a baki, ke ake a taka, ke ake a aoraki, ke ake a tuai n amwarake man mooi; ke ake aki mena nanoia iaon te kaubwai, mangaia ae a bon akoi nakoia aomata ni kabane, ake a kara ao ake a ataei, ake a kabureaki ao ake a inaomata, te mwaane ao te aine, mai tinanikun te ekaretia ke mai i nanon te ekaretia, n akea te [c]inanonano nakoia aomata n aron kainnanoia.

31 Ao ngkanne a bon nakoraoi aroia ao a riki n raka kaubwaia nakoia ake aki kaaina te ekaretia ae a mena iai.

32 Bwa naake aki kaaina aia ekaretia a bon waaki i nanon te tabunea, ma [a]taromaurian te ouananti ke te [b]aoriori, ma te [c]bwabwarantiko ae akea nanona, ma te [d]bakantang ao te kauntaeka, ma ni bwain kunnikai aika a bobuaka, ao a [e]kamoamoa man taku bwa a rine riki iaoia aomata; te bwainikirinaki, te kewe, te iraa, te anaibwai, karaoan te wenenibure, ao

26 *a* Mot. 18:24, 26; 27:3–5.
b Mot. 4:27; R&B 10:4.
27 *a* BK Angabwai.
b Ruka 18:22; Mot. 4:26; R&B 42:29–31.
29 *a* BK Taian Kaubwai.
b Aram. 4:6.
30 *a* Iakob. 2:17–19.
b BK Kainnano.
c Aram. 16:14; R&B 1:35.
32 *a* BK Taromauri Bouananti.
b BK Taningaroti, Aoriori.
c BK Taekinan ae buakaka.
d BK Bakantang.
e Iakob. 2:13; Aram. 31:25; Moom. 8:28.
BK Kamoamoa.

te tiritiri, ao aekan te buakaka ni kabane; ma e ngae n anne, e kamatoaki te tua iaoia aomata ni kabane ake a karaoa te bure, n noorakin riaina.

33 Ao e koro bukina bwa man karaoan nanon te tua nakoia, n te aro ae aomata a kainnanoaki ibukin te bwai are a tia ni karaoia, a moanna n toki, man aki karaoa te bure bwa a rawa n ataaki; ngaia are, e a mwaiti te rau i buakoia ana botanaomata Nibwaai niua aia kanimaua n ririki n tautaeka taan moti.

MWAKORO 2

Ameriti e uokoukora te kan riki n Uea ma e aki butimwaeaki ni bwanaaia aomata—Taan iriria a karikiia bwa te uea—Ameritinaite a buakaniia Nibwaite ao a konaki—Reimwanaite ao Ameritinaite a ikotiia aia taanga ni buaka ao a konaki—Aramwa e a tiringa Ameriti. Uakaan ma 87 I.K.

Ao e koro bukina bwa ni moan waakinan aia kanimaua n ririki n tautaeka ao e a waaki te itabaraara i buakoia aomata; bwa iai temanna te mwaane ae arana Ameriti, ae te aomata ae kamwamwane, eng, te aomata ae wanawana n aron rabakaun te aonaba, ao bon kaain te botaki are e kaainna te mwaane are e tiringa [a]Kiteon n te kabaang, are e bon tiringaki ni kaineti ma te tua.

2 Ao ngkai Ameriti aio e a tia, n arona ni kamwamwane, ni kairia aomata aika a mwaiti bwa a na iria; n te aro are a bon mwaiti ao a moanna ni korakora; ao a moanna ni kataia ni karika Ameriti bwa te uea iaoia aomata.

3 Ao aio e bon kakamaku nakoia aomata ake kaain te ekaretia, ao nakoia naba ake a bon tuai ni kairaki nako n ana waaki ni kairoro Ameriti; bwa a ataia bwa ni kaineti ma aia tua bwaai aikai a riai ni kateaki n [a]nanoia aomata.

4 Mangaia ae ngke arona bwa e kona Ameriti ni karekea aia kariaia aomata, ibukina bwa bon te aomata ae buakaka, e na bon [a]aki anganiia inaomataia ao bwaai ake a na kona n reke irouia man te ekaretia; bwa bon nanona bwa e na kamauna ana ekaretia te Atua.

5 Ao e koro bukina bwa aomata a ikotaki ni kabane ni kabuta te aba, ni kabane te aomata n oin nanona, tao n tei ibukin ke ni kaitaraa Ameriti, n rabwata aika a kakaokoro, ao a mwaiti unraaia ma aia [a]kauntaeka aika a kamimi imarenaia.

6 Ao a bon ikotiia ni kabane bwa a na rinerine ni kaineti ma te bwai arei; ao a kawenei imataia tan moti.

7 Ao e koro bukina bwa nanoia aomata a kaitaraa Ameriti, ao e aki karikaki bwa te uea iaoia aomata.

8 Ao aio are e a karika te kimwareirei ae bati inanoia naake a

2 1*a* Aram. 1:8.
3*a* Mot. 29:25–27; Aram. 4:16.
4*a* Aram. 10:19; Erem. 5:2.
5*a* 3Nib. 11:29.

kaitaraa, ma Ameriti e bon kauerakea nanoia ake a boutokaaia ni kaaitaraia ake aki boutokaaia.

9 Ao e koro bukina bwa a ikotiia ni kabane, ao a katabua Ameriti bwa aia uea.

10 Ao ngke Ameriti e a uea iaoia e anga te kaetieti nakoia bwa a na riai n anai aia bwai ni buaka ma ni kaaitaraia tariia; ao e karaoa aio bwa aonga ni mena i aana.

11 Ngkai ana aomata Ameriti a bon kaokoroaki n te ara ae Ameriti, ao a bon aranaki bwa [a]Ameritinaite; ao nikiraia a bon aranaki bwa [b]Nibwaite, ke ana aomata te Atua.

12 Mangaia ae aomata ake Nibwaite a bon ataa aia iango Ameritinaite, ao mangaia ae a bon katauraoia bwa a na kaaitaraia, eng a bon katauraoia ma kabaang, ao ma kabaang aika a uarereke, ao ma kainikatebe, ao ma kanoa ni katebe, ao ma atibu, ao ma baana, ao ma [a]bwaai ni buaka ni kabane, n aekaia nako.

13 Ao ibukin aei a bon tauraoi ni kaaitaraia Ameritinaite n aia tai n roko. Ao a bon rineaki mataniwi, ma mataniwi aika a ririeta, ao mataniwia mataniwi, ni kaineti ma mwaitia.

14 Ao e koro bukina bwa Ameriti e bon katauraoia ana aomata ma aekakin bwaai ni buaka n aekaia nako; ao e rineia taan babaire ao taan kairiri iaoia ana aomata, bwa a na kairia nakon te buaka ni kaaitaraia tariia.

15 Ao e koro bukina bwa Ameritinaite a roko nako aon te tabuki are Ameniu, are bon i mainikun te [a]karanga are Tiitan, are e mena i rarikin te [b]aba are Taraemera, ao ikekei are a buaka iai ma Nibwaite.

16 Ngkai Aramwa bon te [a]mataniwi iaoia taan moti ao bon aia tia babaire ana aomata Nibwaai, mangaia ae e a waaki rake ma ana aomata ma ana mataniwi, ao mataniwia, eng ma i moaia ana taanga ni buaka, ni kaaitaraia Ameritinaite n te buaka.

17 Ao a waaki n tiringia Ameritinaite iaon te tabuki i mainikun Tiitan. Ao Ameritinaite a bon un ma Nibwaite ma te korakora ae bati, n te aro are a mwaiti Nibwaite ake a bwaka irouia Ameritinaite.

18 Ma e ngae n anne te Uea e bon kakorakoraia Nibwaite n te aro are a tiringia Ameritinaite n te tiritiri ae korakora, n te aro are a waaki ni birinako ma i mataia.

19 Ao e koro bukina bwa Nibwaite a kakioia Ameritinaite ni kabanea te bong arei, ao a bon tiringia n te tiritiri ae korakora, n te aro ae ake a [a]mate mai irouia Ameritinaite tebwi ma uoua tenga tebubua tenibwi ao uoman aomata; ao a mate mai irouia Nibwaite, onoua tenga

11 *a* Aram. 3:4.
b Iakob. 1:13–14; Mot. 25:12; Aram. 3:11.
12 *a* Mot. 10:8; Erem. 1:14.
15 *a* Aram. 3:3.
b Omi. 1:13–15.
16 *a* Mot. 29:42.
19 *a* Aram. 3:1–2, 26; 4:2.

nimabubua onongaun ma uoman te aomata.

20 Ao e koro bukina bwa ngke Aramwa e aki kona ni kakioia riki Ameritinaite e a baireia bwa ana aomata a na katea aia umwanrianna n te [a]mwarua ae arana Kiteon, te mwarua are e bon aranaki i mwin Kiteon are e tiringaki iroun [b]Neooa n te kabaang; ao n te mwarua aio Nibwaite a bon katei aia umwanrianna ibukin te tairiki.

21 Ao Aramwa e kanakoia ana tia kamwane bwa a na iriia nikiraia Ameritinaite n te aro are e na kona n ataa aia waaki ma aia babaire, bwa e aonga ni kona ni kawakinna mai irouia, n te aro ae e na kona ni kamaiuia ana aomata man te tiringaki.

22 Ngkai naake e a tia ni kanakoia bwa a na taataraa aia tabo n tataninga Ameritinaite bon araia Teram, ao Amanoa, ao Maentaai, ao Rimee, ao aikai ake a nako ma aia aomata bwa a na taataraa aia tabo Ameritinaite.

23 Ao e koro bukina bwa n te ingabong a oki nakon aia tabo Nibwaite ma te ienikuri ao a bon rangi ni mimi, ao man korakora maakuia, man taku:

24 Nooria, ti ririmwia aia taanga n tautia [a]Ameritinaite, ao bon te kubanako ngaira, n aban Mwaina, i etan Taraemera, n te kawai are e kaineta aban [b]Nibwaai, ti a nooria Reimwanaite aika a mwaiti ao nooria, Ameritinaite a bon ikotaki mangaia.

25 Ao a bon buaka ma tarira n te aba arei; ao a bon birinako mai irouia ma aia nanai ni man, ma buuia aine, ao natia, nakon ara kaawa; ao ngkana ti aki kawaekoaira ana bon reke irouia ara kaawa, ao tamara, ao buura aine, ma natira a na bon tiringaki.

26 Ao e koro bukina bwa ana aomata Nibwaai, a anai umwaianrianna, ao a kitana te mwarua are Kiteon man kaineta aia kaawa, are bon te kaawa are [a]Taraemera.

27 Ao nooria, i nanon aia tai n rinanon te karanga are Tiitan, Reimwanaite ao Ameritinaite a bon mwaiti n aiaron [a]mwaitin tanon taari, a roko iaoia bwa a na tiringia.

28 Ma e ngae n anne, Nibwaite a bon [a]kakorakoraki ni bain te Uea, bwa a tia n tataro ma te korakora nakoina bwa e na kainaomataia ma i nanon baia aia kairiribai, mangaia ae te Uea e bon ongo tangiia, ao e bon kakorakoraia, ao Reimwanaite ma Ameritinaite a bwaka i mataia.

29 Ao e koro bukina bwa Aramwa e un ma Ameriti n te kabaang, ni kaaitara; ao e korakora uniia, imarenaia.

30 Ao e koro bukina bwa Aramwa, ana aomata te Atua, e bon roko irouna korakoran te [a]onimaki ae mwaiti, e tang man taku,

20 *a* Aram. 6:7.
b Aram. 1:7–15; 14:16.
24 *a* Aram. 3:4, 13–18.
b 2Nib. 5:8.
26 *a* Omi. 1:14, 18.
27 *a* Iarom 1:6.
28 *a* TK 31:6.
30 *a* BK Onimaki.

O te Uea, nanoangaai ao anganai te maiu, bwa N na riki ngai bwa te bwai ni mwakuri i nanon baim ni kamaiuia ao man kawakinia aomata aikai.

31 Ngkai ngke e tia Aramwa n taekin taeka aikai e a manga un riki ma Ameriti; ao e a kakorakoraki, n te aro are e a tiringa Ameriti n te kabaang.

32 Ao e bon un naba ma aia uea Reimwanaite; ma aia uea Reimwanaite e birinako ma i matan Aramwa ao e kanakoia ana tautia bwa ana un ma Aramwa.

33 Ma Aramwa ma ana tautia, a un ma ana tautia aia uea Reimwanaite ni karokoa e tiringia ao e kakioia ni kaokia.

34 Ao ngaia are e a kaitiaka te tabo, ke rarikin te karanga, are e mena i maeaon te karanga are Tiitan, man karenakoi rabwataia Reimwanaite are a tia n tiringaki n ranin Tiitan, bwa e aonga n ae ana aomata e na reke nneia ni mwananga n un ma Reimwanaite ao Ameritinaite a mena n iteran mainikun te karanga are Tiitan mai maeao.

35 Ao e koro bukina bwa ngke a bane n tia n rinanon te karanga are Tiitan ao Reimwanaite ma Ameritinaite a waaki ni birinako mai irouia, e ngae ngke a bon rangi ni mwaiti ao a bon aki kona ni warekaki.

36 Ao a birinako imwaia Nibwaite nakon te rereua i maeao meang, riaon tian te aba, ao Nibwaite a bon kakioia ma korakoraia, ao a bon tiringia.

37 Eng, a bon kaaitaraki man iteraia nako, man tiringaki ao man kakioaki, ni karokoa ae a maenako i maeao ao i meang, ni karokoa ae a roko n te rereua ae arana Emaunga; ao bon mwakoron te rereua are e onrake irouia maan aika a kakang ma ni korakora bakiia.

38 Ao e koro bukina bwa a mwaiti aika a mate n te rereua man ikoakiia, ao a bon kanaki irouia maan akekei ma maniin karawa; ao riia a bon tia ni kuneaki, ao a bon bwarikoriko iaon te aba.

MWAKORO 3

Ameritinaite a kanikinaeia ni kaineti ma te taeka ni burabeti—Te naan Reimwanaite a bon kamaraiaki ibukin aia kaitara—Aomata a bon karokoi maraia i aoia—Nibwaite a konaia aia taanga ni buaka riki teuana Reimwanaite. Uakaan ma 87–86 I.K.

Ao e koro bukina bwa Nibwaite ake aki [a]tiringaki n taian bwai ni buaka, i mwin taunakiia ake a tia n tiringaki—ngkai mwaitia ake a tiringaki e aki warekaki, ibukin korakoran mwaitia—i mwin taunakiia aia mate a bane n okira abaia, ao bataia, ao buuia aine, ao natiia.

2 Ngkai a mwaiti aine ao ataei ake a tia n tiringaki n te kabaang, ao ai aroia naba aia nanai ni man aika a mwaiti; ao mwaitin naba

3 1*a* Aram. 2:19; 4:2.

aia marae ni wiita a bon uruakaki bwa a bon toutouaki irouia aomata aika a mwaiti.

3 Ao ngkai a bon mwaiti Reimwanaite ao Ameritinaite ake a tia n tiringaki iaon rarikin te karaanga are Tiitan ake a karenakoaki i nanon marawan te [a]karanga are Tiitan; ao nooria riia are mena i kabin [b]taari ao a bon mwaiti.

4 Ao [a]Ameritinaite a kaokoro ma Nibwaite, bwa a bon tia ni [b]kanikinaeia ma te uraura iaon ramwaia n ai aroia Reimwanaite; ma e ngae n anne a bon tuai n imanii atuuia n ai aroia Reimwanaite.

5 Ngkai atuuia Reimwanaite a bon imanaki; ao a bon [a]bebeekan, ma ti iai kunin te man are a kabaea i nukaia, ao aia kunikai naba ni kamanoia man te buaka, are e kabaeaki iaoia, ao aia katebe, ao aia kai ni katebe, ao aia atibu, ao aia bana, ao aekaia nako.

6 Ao kuniia Reimwanaite a bon bwatabwata, ni kaineti ma te kanikina are e katukaki iaoia aia bakatibu, are bon te [a]maraia iaoia ibukin riaoan te tua irouia ma aia kaitara nakon tariia, are Nibwaai, Iakobwa, ao Iotebwa, ao Taam are bon mwaane aika a raoiroi ma ni mimitong.

7 Ao tariia a bon ukoukora tiringakia, ngaia are a bon maraia; ao te Uea ae te Atua e katuka iaoia te [a]kanikina, eng, iaon Reimwan ma Remuera, ao iaon naba natin Itimaera ake mwaane, ma kaain ana utu Itimaera aika aine.

8 Ao aio e karaoaki bwa e aonga n ae a kaokoroaki kanoaia ma kanoaia tariia, ao n te aro aei te Uea ae te Atua e na kona ni kawakinia ana aomata bwa a aonga n aki [a]irengan ao man aki kakoauai [b]katei aika a kairua are e na kona n riki bwa kamaunakia.

9 Ao e koro bukina bwa ane e iein kanoana ma Reimwanaite e bon karokoa naba te maraia arei iaoia kanoana.

10 Ngaia, ae ane e kariaia bwa e na kairaki nako irouia Reimwanaite ao e aranaki n te ara ae Reimwanaite, ao bon iai te kanikina ae katokaki iaona.

11 Ao e koro bukina bwa ane e aki kakoaua [a]kateia Reimwanaite, ma e kakoauai rongorongo ake a uotaki ma i Ierutarem, ao kateia aia bakatibu, ake a eti, ao naake a kakoauai ana tua te Atua man kawakini, a bon aranaki bwa ana aomata Nibwaai, ni moa man te tai arei.

12 Ao bon ngaia are a bon tia ni kaawakin rongorongo aika [a]koaua ibukiia aia aomata, ao ibukiia aomata ake Reimwanaite.

13 Ngkai ti na manga okiria Ameritinaite, bwa iai naba te [a]kanikina are e mena iaoia; eng,

3 *a* Aram. 2:15.
b Aram. 44:22.
4 *a* Aram. 2:11.
b Aram. 3:13–19.
5 *a* Enoti 1:20; Mot. 10:8; Aram. 42:18–21.
6 *a* 2Nib. 5:21; 26:33.
BK Kamaraia.
7 *a* 1Nib. 12:23.
8 *a* BK Mare—Te mare i marenaia aika kaokoro aia aro.
b Mot. 10:11–18; Aram. 9:16.
11 *a* Aram. 17:9–11.
12 *a* Mot. 1:6; Ita 4:6–11.
13 *a* Aram. 3:4.

bon ngaia ae a katoka te kanikina iaoia, eng, ae bon te kanikina ae uraura iaon ramwaia.

14 Ngaia are e a kakoroaki bukin ana taeka te Atua, bwa aikai taeka ake e taekin nakon Nibwaai: Nooria, I a tia ni kamaraiaia Reimwanaite, ao N na katoka te kanikina iaoia bwa ngaia ma kanoaia a na bon kamaenakoaki mai iroum ao kanoam, ni moa man te tai aio ao n aki toki, ma ti ngkana a rairinanoia man aia buakaka man [a]rairaki nakoiu bwa I aonga n nanoangaia.

15 Ao teuana riki: N na katoka te kanikina iaon are e iein kanoana ma kanoaia tarim, bwa a aonga ni maraia naba.

16 Ao N na manga: katoka riki te kanikina iaon are e kaaitarako n un ma kanoam.

17 Ao N na manga kangai, ane e kitaniko, e na bon aki manga aranaki bwa kanoam; ao N na kakabwaiako, ma ane a aranaki bwa kanoam, ma ngkai ao n aki toki; ao aikai ana berita te Uea nakon Nibwaai ma kanoana.

18 Ngkai Ameritinaite aki ataia ae a bon kakoroa nanon ana taeka te Atua ngke a waaki ni kanikinaea ramwaia ma e ngae n anne a bon tia n teirake i matan te botanaomata ni [a]kaitaraa te Atua; ngaia ae e bon riai bwa e na bwakaria te maraia.

19 Ngkai I tangiria bwa kam na nooria bwa a bon uota te [a]maraia nako aoia; ao ni kabane te aomata are e maraia e bon karokoa iaona oin kabuakakakina.

20 Ao ngkai e koro bukina bwa e aki mwaiti te bong i mwin te buaka are e bo n te aba are Taraemera, irouia Reimwanaite ao Ameritinaite, bwa e a manga roko riki teuana aia taanga ni buaka Reimwanaite nakoia ana aomata Nibwaai, n te tabo [a]naba are aia moan taanga Reimwanaite a kaitibo ma Ameritinaite.

21 Ao e koro bukina bwa bon iai te taanga ni buaka are e kanakoaki bwa e na kakionakoia man te aba.

22 Ngkai Aramwa e bon kainnano n [a]ikoakina e aki nako ni buaka n te tai aio ni kaaitaraia Reimwanaite.

23 Ma e kanakoa te taanga ni buaka ae mwaiti kaaina ni kaaitaraia; ao a nako man tiringia Reimwanaite aika a mwaiti, ma ni kakionakoia nikiraia nako tinanikun tian abaia.

24 Ao ngkanne a manga oki ao a waaki ni katea te rau, ao aki manga kakiriweaki n te tai ae maan irouia aia kairiribai.

25 Ngkai bwai aikai ni kabane a bon tia, eng, ni kabane buaka ma itabaraara a waaki ao a toki naba n aia kanimaua n ririki n tautaeka taan moti.

26 Ao i nanon teuana te ririki, ngaa ma irabwi te ngaa aomata ake a nako n te aonaba are akea

14*a* 2Nib. 30:4–6.
18*a* 4Nib. 1:38.
BK Unraa, Kaitara.
19*a* 2Nib. 5:21–25; Aram. 17:15.
20*a* Aram. 2:24.
22*a* Aram. 2:29–33.

tokina, bwa a na karekea [a]kanuangaia ni kaineti ma aia mwakuri, bwa tao a raoiroi ke tao a buakaka, bwa ana karekea te kukurei are akea tokina ke te nanokawaki are akea tokina n aron nanon te tamnei are a motikia bwa a na ongo irouna, bwa tao te tamnei ae raoiroi ke te tamnei ae buakaka.

27 Bwa ni kabane te aomata e karekea [a]kanuangana mai iroun are e motikia bwa e na [b]ongo irouna, ao aio e kaineti ma ana taeka tamnein te taeka ni burabeti; ngaia ae ke e riki are e na riki ni kaineti ma te koaua. Ao e a toki aia kanimaua n ririki n tautaeka taan moti.

MWAKORO 4

Aramwa e bwabetitoia aomata aika a rairaki ae riaon te ngaa—Te buakaka e a roko i nanon te Ekaretia, ao rikiraken te Ekaretia e tutukaki—Nibwaai e a rineaki bwa mataniwia taan moti—Aramwa, n nakoana ae te ibonga ae rietata, e kabanea korakorana nakon ana mwakuri te Uea. Uakaan ma 86–83 I.K.

Ngkai e koro bukina bwa n aia kaonoua n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai, bon akea te itabaraara ke taian buaka n te [a]aba are Taraemera;

2 Ma aomata a bon karawawataki, eng, e korakora karawawatakia ibukin [a]buan tariia, ao ibukin naba buan aia nanai ni man, ao ibukin naba buan aia marae ni wiita, are e toutouaki i aan te wae man uruakaki irouia Reimwanaite.

3 Ao e bon rang korakora karawawatakia n te aro are e bon riai bwa a na nanokawaki aomata ni kabane; ao a bon kakoaua bwa bon ana motikitaeka te Atua are e karokoa iaoia ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki; ngaia ae a bon uti ibukin uringakin tabeia.

4 Ao a waaki ni katea te ekaretia ni kabobonga; eng, ao a mwaiti aika a [a]bwabetitoaki n ranin Tiran ao a reitaki ma ana ekaretia te Atua; eng, a bon bwabetitoaki ni bain Aramwa are e a bon tia ni katabuaki bwa te [b]ibonga ae rietata iaoia kaain te ekaretia, ni bain tamana are Aramwa.

5 Ao e koro bukina bwa n aia kaitiua n ririki n tautaeka taan moti, bon iai tao teniua tenga ao nimabubua aomata ake a katiteuanaia ma ana [a]ekaretia te Atua ao a bwabetitoaki. Ao anne are e toki iai aia kaitiua n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai; ao e bon reitinako te rau ni kabanea te tai anne.

6 Ao e koro bukina bwa n aia kawanua n ririki n tautaeka taan moti, ao kaain te ekaretia a moanna n rikirake ni kamoamoa, ibukin rianakon [a]kaubwaia, ao aia

26 *a* BK Mwakuri.
27 *a* Mot. 2:31–33; Aram. 5:41–42.
b Rom 6:16; Erem. 14:29–31.
BK Ongeaba.
4 1 *a* Omi. 1:12–19.
2 *a* Aram. 2:19; 3:1–2, 26.
4 *a* Mot. 18:10–17.
b Mot. 29:42.
5 *a* Mot. 25:18–23; 3Nib. 26:21.
6 *a* BK Taian Kaubwai.

tirika aika a [b]tamaroa rarangaaia, ma aia rinen aika a raoiroi rarangakia, ao ibukin mwaitin aia nanai ni man, ma aia koora ao aia tirewa, ma aekan bwai nako aika a kakawaki, are a bon karekei man aia mwakuri korakora, ao ibukin bwai aikai ni kabane, a bon rikirake ni kainikatonga, bwa a bon kunnikaini kunnikai aika a bobuaka.

7 Ngkai aio bon oin reken te karawawataki ae korakora nakon Aramwa, eng, ao nakoia aomata aika a mwaiti are Aramwa e a tia ni [a]katabuia bwa taan reirei, ao ibonga, ao unimwaane iaon te ekaretia; eng, a mwaiti ma i buakoia aika a korakora nanokawakia ibukin te buakaka are a nooria bwa e a waaki i buakoia aomata.

8 Bwa a taratara man nooria ma te nanokawaki ae korakora bwa kaain te ekaretia a moanna n rikirake ni [a]kainikatonga, ao a kabanei nanoia iaon taian kaubwai ao iaon bwain te aonaba ake akea bongaia, n te aro are a moanna ni kairiribai i marenaia, ao a waaki ni bwainikirinia ake [b]aki kakoauaia n aron oin nanoia ma kukureia.

9 Ao ngkanne, n te kawanua n ririki aio n aia tai n tautaeka taan moti, e a waaki te [a]itabaraara ae korakora i buakoia kaain te ekaretia; eng, ao bon iai [b]nanonibwi, itabaraara, ao nanobuaka, ao bwainikirinaki, ao kainikatonga, ae riaon kainikatongaia naake aki kaaina ana ekaretia te Atua.

10 Ao ngkanne e a toki te kawanua n ririki n aia tai n tautaeka taan moti; ao buakakan te ekaretia bon te bwai ae korakora n totoko nakoia ake aki kaaina te ekaretia; ao ngkanne te ekaretia e a moanna ni bwaka n rikirakena.

11 Ao e koro bukina bwa ni waakinan te karuaiwa n ririki, Aramwa e a noora buakakan te ekaretia, ao e nooria naba bwa [a]bannan te ekaretia e a moanna ni kairia naake taan aki kakoaua man te buakaka teuana nakon teuana, ao aio are e a uota kamaunakia aomata.

12 Eng, E noora korakoran te kaokoroaki i buakoia aomata, tabemwaang a tabekakirake n aia kainikatonga, n ribaia tabemwaang, man katannakoi nukaia nakoia ake a [a]kainnano man akea karabakia ao nakoia ake a [b]baki, ao nakoia ake a bora n taka, ao nakoia ake a aoraki man karawawataki.

13 Ngkai aio bon te bwai ae karika te bwaebwaeti ae korakora i buakoia, i nanon aia tai tabemwaang ni kananorinanoia, man buokiia ake a kainnanoa aia ibuobuoki, n aron [a]anganakoakin aia bwai nakoia ake a rarikin ao ake a [b]kainnano, kamwarakeaia ake a baki, [c]ibukin aron Kristo, are e

6 *b* Aram. 1:29.
7 *a* BK Kariaia.
8 *a* BK Akea Manena, Kamoamoa; Kamoamoa.
b Aram. 1:21.
9 *a* BK Itabarara.
b BK Bakantang.
11 *a* 2Tamu. 12:14; Aram. 39:11.
12 *a* Itaia 3:14; Iakob. 2:17.
b Mot. 4:26.
13 *a* BK Angabwai.
b BK Kaangaanga.
c 2Korin. 12:10.

na roko ni kaineti ma tamnein te taeka ni burabeti.

14 Ni kariaria te bong arei, man [a]reitanako kamaunan aia bure, n onrake n te [b]kimwareirei ibukin mangautiia maate, ni kaineti ma nanon ao mwaakan ao kainaomatakin Iesu Kristo man ana kabaebae te mate.

15 Ao ngkai e koro bukina bwa Aramwa, ibukin nooran karawawatakia naake a nanorinano ake a ira te Atua, ao bwainikirinaia ake a kauataoaki iaoia irouia nikiraia ana aomata, ao ibukin nooran aron [a]kakaokoroaia, e a moanna n nang nanokawaki; ma e ngae n anne ao Tamnein te Uea e aki bwaka mai irouna.

16 Ao e a rinea te aomata ae wanawana ae mena i buakoia unimwaanen te ekaretia, ao e anganna te kariaiakaki ae butimwaeaki n [a]nanoia aomata, bwa e na iai irouna te mwaaka bwa e na wakin [b]tua ake a kaineti ma tua ake a tia n anganaki, ao e na kamatoai ni kaineti ma buakakaia ao aia bure aomata.

17 Ngkai, aran te mwaane aio bon Nibwaaia, ao e bon rineaki bwa [a]mataniwia taan moti, ao e tekateka n te kaintekateka ni motikitaeka bwa e na motikitaeka ao e na tautaeka iaoia aomata.

18 Ngkai Aramwa e aki anganna te nakoa are e na riki bwa te ibonga ae rietata iaon te ekaretia, ma e taua te nakoa are te ibonga ae rietata bon ibukina, ma e anga te kaintekateka ni motikitaeka nakon Nibwaaia.

19 Ao e karaoa aio bwa [a]e aonga n ae ngaia e na kona n nako i buakoia ana botanaomata, ke i buakoia ana botanaomata Nibwaai, bwa e aonga n taekina ana [b]taeka te Atua, nakoia, ni [c]kamwakuria bwa ana [d]uringa tabeia, bwa e aonga ni kabwaka man kabonganan ana taeka te Atua, te kainikatonga ni kabane ao te kamwamwane ao te kauntaeka ni kabane are e mena i buakoia ana botanaomata, i mwin nooran akean te anga are e na kona ni kaokia iai ma ti man taekinan te [e]koaua raoi ni kaaitaraia.

20 Ao man moan waakin te karuaiwa n ririki n aia tai n tautaeka taan moti i aoia ana aomata Nibwaai, Aramwa e anga nako te kaintekateka ni motikitaeka nakon [a]Nibwaaia, ao e a tiku ngaia n te [b]nakoanibonga ae rietata n ana botaki ae tabu te Atua, n taekina koauan ana taeka te Atua, ni kaineti ma tamnein te kaotioti ma te taeka ni burabeti.

Taian taeka ake e taekin Aramwa, te Ibonga ae Rietata ni kaineti

14 *a* Mot. 4:12; Aram. 5:26–35. BK Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia.
b BK Kimwareirei.
15 *a* R&B 38:27; 49:20.
16 *a* Aram. 2:3–7.
b Aram. 1:1, 14, 18.
17 *a* Aram. 50:37.
19 *a* Aram. 7:1.
b Aram. 31:5; R&B 11:21–22.
c Enoti 1:23.
d Mot. 1:17; Erem. 12:3.
e BK Kakoaua.
20 *a* Aram. 8:12.
b Mot. 29:42; Aram. 5:3, 44, 49.

ma ana botaki ae tabu te Atua, e anganiia aomata n aia kaawa ao aia kaawa aika a uarereke ni kabuta te aba.

Ni moanaki man mwakoro 5.

MWAKORO 5

Ni karekean te kamaiuaki, a riai n rairinanoia aomata ma ni kawakin tua, ni manga bungiaki, kaitiaki kunnikaia rinanon raraan Kristo, nanorinano ma ni kaaki mai irouia te kainikatonga ma te bakantang, ma ni karaoi mwakuri aika a raoiroi—Te Tia Kawakin Tiibu ae raoiroi e weteia Ana aomata—Naake a karaoi mwakuri aika a buakaka bon natin te riaboro—Aramwa e kaotiota koauan ana reirei ao e tuangiia aomata bwa a na rairinanoia—Araia aika a raoiroi a na koreaki n te boki ni maiu. Uakaan ma 83 I.K.

Ngkai e a koro bukina bwa Aramwa e a [a]waaki n taekina ana taeka te [b]Atua nakoia aomata, te moan tai n te aba are Taraemera, ao ma ikanne ni kabuta te aba.

2 Ao aikai taeka ake e taekin nakoia aomata n te ekaretia are e kateaki n te kaawa are Taraemera, ni kaineti ma oin ana rongorongo, ni kangai:

3 Ngai, Aramwa I a tia ni [a]katabuaki iroun tamau, Aramwa bwa te [b]ibonga ae rietata iaon ana ekaretia te Atua, ngaia ae bon iai irouna te mwaaka ao te [c]kariaiakaki mai iroun te Atua bwa e na karaoi bwaai aikai, nooria, I taku nakoimi bwa e waaki ni katea te [d]ekaretia n te aba are e mena n tian te aba are Nibwaai; eng, te aba ae aranaki bwa aban Moomon; eng, ao e bon bwabetitoia tarina n te ran ae Moomon.

4 Ao nooria, I taku nakoimi, a bon [a]kainaomataki mai nanoni baia ana aomata te uea are Noa, man ana nanoanga ao mwaakan te Atua.

5 Ao nooria, i mwin anne, a bon uotaki nakon te [a]tautoronaki ni baia Reimwanaite i nanon te rereua; eng, I taetae nakoimi, a boni mena n te kabureaki, ao te Uea e a manga kainaomataia man te [b]tautoronaki ni mwaakan ana taeka, ao ti a uotaki nakon te aba aio, ao ikai are ti a waaki ni katea ana ekaretia te Atua ni kabuta naba te aba aio.

6 Ao ngkai nooria, I taetae nakoimi, taari, ngkami aika kam kaaina te ekaretia aio, kam a tia ni kataua kawakinan uringan kabureakia tamami? Eng, ao kam a tia ni kataua kawakinan uringan ana nanoanga ma ana taotaonannano nakoia? Ao ai moaraara riki, kam a tia ni kataua kawakinan uringan are e a tia ni kainaomatai tamneia mai moone?

7 Nooria, e bita nanoia; eng, e kautia man te matuunako, ao a

5 1*a* Aram. 4:19.
b Aram. 5:61.
3*a* BK Katabua, Katabu.
b Aram. 4:4, 18, 20.
c Mot. 18:13; 3Nib. 11:25.
d Mot. 18:4; 3Nib. 5:12.
4*a* Mot. 23:1–3.
5*a* Mot. 23:37–39; 24:8–15.
b Mot. 24:17.

uti nakon te Atua. Nooria, a mena i nukan te roo; ma e ngae n anne, tamneia a bon kaotaaki n ootan te taeka ae aki totoki; eng, a bon otabwaniniaki n ana [a]kabaebae te mate, ao [b]taurekereken moone, ao te urubwai ae aki totoki e tataningaiia.

8 Ao ngkai I titirakiningkami, taari, a kamaunaki? Nooria, I taku nakoimi, Tiaki, a bon aki.

9 Ao I titiraki riki, a uruakaki ana kabaebae te mate, ao taurekereken moone are e otabwaninia, a kabwaranakoaki? I taku nakoimi, Eng, a kabwaranakoaki, ao a kimwareirei tamneia, ao a anenea kunan te tangira ni kabomwi. Ao I taku nakoimi bwa a kamaiuaki.

10 Ao ngkai I titirakiningkami bwa tera bukin are a [a]kamaiuaki iai? Eng, Tera bukin are a kantaninga iai te kamaiuaki? Tera ae karika kainaomatakia man ana kabaebae te mate, eng, ao ana taurekereke naba moone?

11 Nooria, I kona n tuangingkami—e aki kakoauai taeka, tamau ae Aramwa ake a taekinaki mai wiin [a]Abinataai? Ao tiaki ngaia te burabeti ae tabu? E aki taekin ana taeka te Atua, ao tamau ae Aramwa e kakoauai?

12 Ao ni kaineti ma ana onimaki bon iai te [a]bitaki ae korakora ae riki i nanona, Nooria I taku nakoimi bwa a boni koaua aikai ni kabane.

13 Ao nooria, e [a]tataekina te taeka nakoia tamami, ao te bitaki ae korakora e riki naba inanoia, ao a kananorinanoia ma ni katuka aia [b]onimaki iroun te [c]Atua ae koaua ma ni maiu. Ao nooria, a kakaonimaki niua te [d]toki; mangaia are a kamaiuaki.

14 Ao ngkai nooria, I titirakiningkami, tariu n te ekaretia, kam a tia ni [a]bungiaki n te tamnei mai iroun te Atua? Kam a tia ni karekea tein tarakina i moami? Kam a tia n rinanon te [b]bitaki ae korakora aio inanomi?

15 Kam kamwakura ami onimaki n te kaboaki iroun are e [a]karikingkami? Kam taratara ma te kantaninga ma te mata n onimaki, ma n nooria n ami iango te rabwata aio ae maamate ae [b]kateirakeaki nakon te aki maamate, ao te mka aio e kateirakeaki nakon te aki mka, bwa e na tei imatan te Atua bwa e na [c]motikaki taekana ni kaineti ma mwakuri ake a tia ni karaoaki n te rabwata ae maamate.

16 I taku nakoimi, kam kona n iangoia i bon iroumi bwa kam ongo bwanan te Uea ae taku nakoimi, n te bong arei: Nakomai

7 *a* Mot. 15:8.
b Aram. 12:11; R&B 138:23.
10 *a* BK Babaire ni Kabomwi; Kamaiu.
11 *a* Mot. 17:1–4.
12 *a* BK Rairakina, Rairia.
13 *a* Mot. 18:7.
b BK Onimakina.
c Moom. 9:28; R&B 20:19.
d BK Teimatoa Rinanon.
14 *a* Mot. 27:24–27; Aram. 22:15. BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
b Rom 8:11–17; Mot. 5:2; Mote 6:65. BK Rairakina, Rairia.
15 *a* BK Karika, Kariki Bwai.
b BK Mangauti.
c BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.

ngkami aika kam [a]kakabwaiaki, bwa nooria, ami mwakuri boni mwakuri aika a raoiroi iaon te aba?

17 Ke kam iango iroumi bwa kam kona ni kewe nakon te Uea n te bong arei, ma n [a]taku—Te Uea, ara mwakuri bon mwakuri aika a raraoi iaon te aba—ao bwa e na kamaiungkami?

18 Ke tao teuana, kam kona n iangoingkami bwa kam uotaki nako matan ana tarabunare te Atua ma tamneimi ae onrake n te namakin ae buakaka ibukin ami bure ao te nanokawaki, eng, [a]uringakin ami buakaka ni kabane, eng, te ururing ae kamenai ngkami ni kaitara ana tua te Atua?

19 I taku nakoimi, kam kona n tararake nakon te Atua n te bong arei ma te nano ae e itiaki ao baimi aika a itiaki? I taku nakoimi, kam kona n tararake, ma [a]katotongan te Atua ae toka iaon moami?

20 I taku nakoimi, kam kona n iangoia bwa kam na kamaiuaki ngkana kam a tia n anga ngkami bwa [a]ana aomata te riaboro?

21 I taku nakoimi, kam na ataia bwa n te bong arei kam aki kona ni [a]kamaiuaki; bwa akea te aomata ae e kona ni kamaiuaki ma ti ngkana a tebokaki ni kamainainaaki ana [b]kunnikai, eng a riai ni [c]kaitiakaki ana kunnikai ni karokoa ae a itiaki raoi man te memea ni kabane, rinanon raraan teuare e a tia n taekinaki irouia ara bakatibu, bwa e na roko ni kabooia ana aomata man aia bure.

22 Ao ngkai I titirakiningkami, taari, teraa ami namakin, ngkana kam tei imatan ana tabo ni motikitaeka te Atua, ma kunnikaimi aika a memea n te [a]raraa ma aekakin [b]kammaira nako? Nooria teraa ae a na kaota koauana bwaai aikai ni kaaitarako?

23 Nooria tiaki bwa a na [a]tataekina te koaua are ngkami taan tiritiri, eng, ao bwa kam namakina ae kam bure n aekan bure nako?

24 Nooria, tariu, kam taku i nanomi bwa iai te aekaki n aomata aei ae e kona n iai ana tabo n tekateka n uean te Atua, ma [a]Aberaam, ma Itaaka, ao Iakobwa, ma burabeti aika a tabu ni kabane, aika itiaki aia kunikai ma n akea memeaia teutana, a itiaki ao a mainaina?

25 I taku nakoimi, Tiaki; ti ngkana kam karaoa ara Tia Karikibwai bwa te tia kewe mai moana, ke kam taku inanomi bwa te tia kewe mai moana, kam aki kona n taku inanomi bwa e na reke nneia aekaki aikai n abanuean karawa; ma ana teweaki nako bwa ngaia [a]natin abanuean te riaboro.

26 Ao ngkai nooria, I taku nakoimi, tariu, ngkana kam a tia n rinanon te [a]bitaki n nano, ao

16 *a* Mat. 25:31–46.
17 *a* 3Nib. 14:21–23.
18 *a* Etek. 20:43; 2Nib. 9:14; Mot. 3:25; Aram. 11:43.
19 *a* 1Ioan. 3:1–3.
20 *a* Mot. 2:32.
21 *a* BK Kamaiu.
b 1Nib. 12:10; Aram. 13:11–13; 3Nib. 27:19–20.
c BK Itiaki, Aro n Itiaki.
22 *a* Itaia 59:3.
b BK Kammaira.
23 *a* Itaia 59:12.
24 *a* Ruka 13:28.
25 *a* 2Nib. 9:9.
26 *a* BK Rairakina, Rairia.

ngkana kam a tia n namakina te kan [b]anenea kunan te tangira ni kabomwi, I kan titirakiningkami, kam [c]kona n namakinna ngkai?

27 Kam a tia n nakonako, ni kawakiningkami bwa kam na [a]aki reke n te bure imatan te Atua? Kam kona n taekinna, ngkana kam a weteaki nakon te mate n te tai aio, inanomi, bwa kam a tia n [b]nanorinano n ae tau? Bwa ami kunnikai a tia ni kaitiakaki ma ni kamainainaki rinanon raraan Kristo, are e na roko ni [c]kabooia ana aomata man aia bure?

28 Nooria, e a tia n nako te [a]kainikatonga mai iroumi? I taku nakoimi, ngkana e tuai ao kam tuai n tauraoi ni kaitibo ma te Atua. Nooria kam na katauraoi n te tai ae waekoa; bwa abanuean karawa e a kan roko, ao te aomata ae aekakin aei e aki reke irouna te maiu ae akea tokina.

29 Nooria, I taku, iai temanna i buakomi ae e aki nako te [a]bakantang mai irouna? I taku nakoimi bwa te aomata ae aekakin aei e aki tauraoi, ao I kariaa bwa e na katauraoia n te tai ae e waekoa, bwa e a kaan te aoa, ao e aki ataia bwa e na roko n ningai te tai; bwa te aekaki n aomata aei e aki kuneaki bwa akea ana bure.

30 Ao I taku riki nakoimi, iai temanna mai buakomi ae e [a]waningarea tarina, ke ae e kauataoi i aona bwainikirinana?

31 Ke e reke kain te aomata ae te aekaki aei, bwa e aki tauraoi, ao e a kaan te tai bwa e na riai n rairananona bwa e rawa n aki kamaiuaki!

32 Eng, ke e reke kaia naba ni kabane [a]taan mwakuria te buakaka, rairinanomi, rairinanomi, bwa e a tia n taekinna te Uea ae te Atua!

33 Nooria, e kanakoa te kakao nakoia [a]aomata, bwa te [b]bai n nanoanga e aroraki nakoia, ao e taku: Rairinanomi, ao N na butimwaeingkami.

34 Eng, e taku: [a]nakomai nakoiu ao kam na kana [b]uaan te kai ni kamaiu; eng, kam na kanna ma ni mooi n te [c]kariki ao n te ran ni kamaiu n [d]akea tukami.

35 Eng, nakomai nakoiu ao waakini mwakuri aika a raraoi, ao kam na aki koreaki ma n teweaki nako nanon te ai—

36 Bwa nooria, e a kaan te tai are ane e [a]kariki uaa aika aki raraoi, ke ane e karaoi mwakuri aika tiaki mwakuri aika a raraoi, e riai bwa e na tang n takarua ma n nanokawaki.

37 O taan mwakuria te buakaka, ngkami aika kam onrake ni

26 *b* Aram. 26:13.
c Mot. 4:12; R&B 20:31–34.
27 *a* BK Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia.
b BK Karinanoa, Nanorinano.
c BK Kaboaki.
28 *a* BK Kamoamoa.
29 *a* BK Bakantang.
30 *a* BK Taekinan ae buakaka.
32 *a* TAre. 5:5.
33 *a* Aram. 19:36; 3Nib. 18:25.
b Iakob. 6:5; 3Nib. 9:14.
34 *a* 2Nib. 26:24–28; 3Nib. 9:13–14.
b 1Nib. 8:11; 15:36.
c BK Kariki ni Kamaiu.
d 2Nib. 9:50–51; Aram. 42:27.
36 *a* Mat. 3:10; 7:15–20; 3Nib. 14:19; R&B 97:7.

[a]bwain te aonaba ae akea bonganaia, ngkami aika kam taekinna bwa kam ataa kawain te raoiroi ma e ngae n anne kam a tia ni [b]bua, n aroia [c]tiibu aika akea aia tia kaawakin tiibu, e ngae ngke te tia kaawakin tiibu e [d]wewetei ngkami ao e bon waaki naba ni wewetei ngkami, ma kam aki [e]ongo ni bwanaana.

38 Nooria, I taku nakoim, bwa te [a]tia kaawakin tiibu ae raoiroi e bon weteingkami; eng, ao n oin arana e bon weteingkami, are bon te ara ae Kristo; ao ngkana kam aki [b]ongo nakon bwanan te [c]tia kawakin tiibu ae e raoiroi, nakon te [d]ara are kam weteaki iai, nooria, ngkami tiaki ana tiibu te tia kaawakin tiibu ae e raoiroi.

39 Ao ngkai ngkana tiaki ngkami ana tiibu te tia kaawakin tiibu ae raoiroi, kaain te [a]nanai ra ngkami? Nooria, I taku nakoimi, bwa te [b]riaboro ami tia kaawakin tiibu, ao ngkami kaain ana nanai; ao ngkai, antai ae kona ni kakewea aei? Nooria, I taku nakoimi, ane e kakewea aio bon te [c]tia kewe ao [d]natin te riaboro.

40 Bwa I taku nakoimi bwa te bwai ae [a]raoiroi e roko mai iroun te Atua, ao te bwai ae buakaka e roko mai iroun te riaboro.

41 Mangaia ae, ngkana te aomata e karaoi [a]mwakuri aika a raraoi e ongo nakon bwanan te tia kaawakin tiibu ae raoiroi, ao e bon iriria, ma te aomata ae karaoi mwakuri aika a bubuaka, te aomata anne e bon riki bwa [b]natin te riaboro, bwa e ongo nakon bwanaana, ao e iriria.

42 Ao anne e karaoa aio e riai ni karekea [a]boona mai irouna, mangaia are, ibukin [b]boona e karekea te [c]mate, ao ni kaineti ma bwaai nakon te raraoi, te mate nakon mwakuri aika a raraoi.

43 Ao ngkai, taari, I tangiringkami bwa kam na ongo irou, bwa I taetae ma korakoran nanou; bwa nooria, I a tia n taetae nakoimi n te aro ae maataata bwa kam aonga n aki kairua, ke I a tia n taetae ni kaineti ma ana tua te Atua.

44 Bwa I a tia ni weteaki bwa N na taetae n te aro aei, ni kaineti ma ana [a]botaki ae tabu te Atua, are e mena iroun Kristo Iesu; eng, I anganaki te tua bwa N na tei ma ni kaotiota koauaia nakoia aomata aikai bwaai ake a tia n taekinaki irouia ara bakatibu ni kaineti ma bwaai aika a na roko.

---

37 *a* BK Akea Manena, Kamoamoa.
b 2Nib. 12:5; 28:14; Mot. 14:6.
c Mat. 9:36.
d TRab. 1:24–27; Itaia 65:12.
e Iere. 26:4–5; Aram. 10:6.
38 *a* BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
b NI 26:14–20; R&B 101:7.
c 3Nib. 15:24; 18:31.
d Mot. 5:8; Aram. 34:38.
39 *a* Mat. 6:24; Ruka 16:13.
b Mot. 5:10.
BK Riaboro.
c 1Ioan. 2:22.
d 2Nib. 9:9.
40 *a* Omi. 1:25; Ita 4:12; Moro. 7:12, 15–17.
41 *a* 3Nib. 14:16–20.
BK Mwakuri.
b Mot. 16:3–5; Aram. 11:23.
42 *a* Aram. 3:26–27; R&B 29:45.
b Rom 6:23.
c Erem. 14:16–18.
BK Mate n Tamnei.
44 *a* Aram. 13:6.

45 Ao tiaki ti aio. Kam aki taku bwa I [a]atai bwaai aikai I bon irou? Nooria, I kaotiota te koaua nakoimi bwa I bon atai bwaai aikai are I taekini bwa a koaua. Ao kam kanga n taku bwa I atai koauaia?

46 Nooria, I taku nakoimi bwa a kaotaki [a]koauaia nakoiu iroun Tamnein te Atua ae Tabu. Nooria, I a tia n [b]aki mamatam ao n tataro i nanon boong aika a mwaiti bwa I aonga n atai bwaai aikai I bon irou. Ao ngkai I bon atai irou bwa a koaua; bwa te Uea ae te Atua e a tia ni kaoti nakoiu iroun Tamneina ae Tabu; ao aio tamnein te [c]kaotioti are e mena inanou.

47 Ao i rarikin anne, I taku nakoimi bwa e a bon tia ni kaotaki nakoiu, bwa taian taeka ake a tia n taekinaki irouia ara bakatibu a bon koaua, ao anne are bon man tamnein te taetae ni burabeti are e mena irou, are bon mai iroun naba te kaotioti iroun Tamnein te Atua.

48 I taku nakoimi, bwa I ataia I bon irou bwa te bwai are N na taekin nakoimi, are kaineti ma te bwai are e na roko, e boni koaua; ao I taku nakoimi, bwa I ataia bwa Iesu Kristo e na roko, eng, te Nati, ae te Rikitemanna iroun te Tama, ae e onrake n te akoi ao te nanoanga, ao te koaua. Ao nooria, bon ngaia are e na roko n anaa buren te aonaba, eng, aia bure aomata ni kabane ake a teimatoa ni kakoaua arana.

49 Ao ngkai I taku nakoimi bwa aio te [a]karinan are I a tia ni weteaki iai, eng, bwa N na reirei nakoia tariu aika a tangiraki, eng ao nakoia ni kabane ake a maeka n te aba; eng, bwa N na reirei nakoia ni kabane, ake a kara ao ake a uarereke, ake a kabaeaki ao ake a inaomata, eng, I taetae nakoimi kaara, ao nakoia rorobuaka, ao nakon te roro ae tabe n rikirake, eng n tang nakoia bwa a riai n rairinanoia ao ni [b]manga bungiaki kaua.

50 Eng, e taku te Tamnei: Rairinanomi, ngkami kaain tabon te aonaba ni kabane, bwa e a kaan roko uean karawa; eng, Natin te Atua e na roko ma [a]mimitongina, korakorana, mwaakana, ao ueana. Eng, tariu aika kam tangiraki, I taku nakoimi, bwa te Tamnei e taku: Noora mimitongin [b]Uean te aonaba ni kabane; ao Uean karawa naba e na bon waekoa n oota nako i buakoia natiia aomata ni kabane.

51 Ao e taku naba te Tamnei nakoiu, eng, n tang nakoiu ma te bwanaa ae korakora n taku: Waaki nako ao tuangiia aomata—Rairinanomi, bwa ti ngkana kam rairinanomi ao a na bon akea te

45 *a* BK Kakoaua.
46 *a* 1Korin. 2:9–16.
b BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
c BK Kaotioti.
49 *a* BK Nakoanibonga; Wewete, Weteaki iroun te Atua.
b BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
50 *a* BK Kauaokin Iesu Kristo; Mimitong.
b TAre. 24; Mat. 2:2; Ruka 23:2; 2Nib. 10:14; R&B 38:21–22; 128:22–23; Mote 7:53.
BK Uean te Atua ke Abanuean Karawa; Iesu Kristo.

anga ae kam na kona iai ni karekea abanuean [a]karawa.

52 Ao I taku nakoimi riki, e taku te Tamnei: Nooria, e kaweneaki te [a]tanai i wakaan te kai; mangaia ae kaai ni kabane ake aki kariki uaa aika a raoiroi a na bon [b]ereaki man teweaki nako i nanon te ai, eng, te ai ae aki kona ni kamateaki, te ai ae aki kona n tiringaki. Nooria, ao uringnga, bwa e a tia Teuare e Tabu n taekinna.

53 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, I taetae nakoimi, kam kona n totokoi taeka aikai; eng, kam kona n aki tabeakini bwaai aikai, ma n [a]toubeka Teuare e Tabu i aan waemi, eng, e kona n ae e a rang onrake nanomi n te [b]kainikatonga; eng, kam na kona n teimatoa ni bwain kunnikai aika a [c]bobuaka ma ni katikui nanomi iaon bwain te aonaba ae akea bonganaia, iaon [d]kaubwaimi?

54 Eng, kam na teimatoa n taku bwa kam raoiroi riki nakoia tabemwaang, eng, kam na teimatoa ni waaki ni bwainikirinia tarimi, ake a kananorinanoia man nakonako ni kawain ana botaki ae tabu te Atua, are ngaia are a uotaki nako nanon te ekaretia n tia ni [a]kaitiakaki iroun te Tamnei ae Tabu, ao a karaoi mwakuri aika a riai ibukin te rairannano—

55 Eng, ao kam na teimatoa ni katannakoia Taan Mamata mai irouia aika a raarikin ma ni [a]kainnano, ao ma n rawa n anga ami bwai nakoia?

56 Ao te kabane, ngkami ni kabane aika kam teimatoa i nanon ami buakaka, I taku nakoimi bwa bon naakai aika a na ereaki ni kabwakaki ma n teweaki nako nanon te ai ti ngkana a waekoa n rairinanoia.

57 Ao ngkai I taku nakoimi, ngkami ni kabane ake iai nanoia n ira bwanaan te [a]tia kaawakin tiibu ae raoiroi, otinako man te buakaka, ao [b]kaokoroingkami, ao tai riing aia bwai aika a bareka; ao nooria, e na [c]kamaunaki araia, bwa araia aika a buakaka a na aki warekaki i buakon araia aika a raoiroi, bwa ana taeka te Atua e na kakoroaki bukina, are e taku: Araia aika a buakaka a na aki ikotaki ma araia au aomata.

58 Bwa araia aika a raoiroi a na koreaki i nanon te [a]boki ni maiu, ao a na bwaibwai n angataiu. Ao ngkai, tariu, teraa ami taeka ni kaitaraa aio? I taku nakoimi, ngkana kam taetae ni kaitaraa aio, e aoria, bwa ana taeka te Atua e na kakoroaki bukina.

51 *a* BK Karawa.
52 *a* Ruka 3:9; R&B 97:7.
b Iakob. 5:46; 6:7; 3Nib. 27:11–12.
53 *a* 1Nib. 19:7.
b BK Kamoamoa.
c 2Nib. 28:11–14; Moom. 8:36–39.
d TAre. 62:10; R&B 56:16–18.
54 *a* BK Katabuan, Kaitiakan.
55 *a* TAre. 109:15–16; Iakob. 2:17; Erem. 6:39–40.
57 *a* BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
b Etira 6:21; 9:1; Neem. 9:2; 2Teta. 3:6; R&B 133:5, 14.
c TK 29:20; Moro. 6:7; R&B 20:8.
58 *a* BK Boki Ni Maiu.

59 Bwa antai ae te tia kaawakin tiibu i buakomi ae e mwaiti ana tiibu ao e aki tataraia, bwa a na aki rin kameaanti ma ni kana ana nanai? Ao nooria, ngkana te kameaanti e rin i buakon ana nanai tiaki bwa e na kakioa nako? Eng, ao n tokina, ngkana e konaa, e na kamatea.

60 Ao ngkai I taku nakoimi bwa te tia kaawakin tiibu ae raoiroi e bon weteiko; ao ngkana kam ongo bwanaana e na bon kairingkami nakon ana nanai, ao ngkami ana tiibu; ao e tua bwa kam na aki kariaia bwa te kameaanti ae tiritiri e na rin i buakomi, bwa kam na aki tiringaki.

61 Ao ngkai, Aramwa, I tuangko n ana taetae teuare [a]e anga te tua nakoiu, bwa kam riai ni karaoi nanon taeka ake I a tia n taekinna nakoimi.

62 Ao I taetae bwa te tua nakoia ake a kaaina te ekaretia; ao nakoia ake aki kaaina te ekaretia I taetae bwa te kakao, ni kangai: Nakomai ao bwabetitoaki nakon te rairannano, bwa kam aonga naba n riki bwa taan kana uaan te [a]kai ni kamaiu.

MWAKORO 6

Te Ekaretia i Taraemera e kaitiakaki ao e baireaki raoi—Aramwa e nakon Kiteon bwa e na kabwarabwara. Uakaan ma 83 I.K.

Ao e koro bukina bwa i mwin are e tia iai Aramwa n taetae nakoia kaain te ekaretia, are e kateaki n te kaawa ae Taraemera, e [a]katabuia ibonga ao [b]unimwaane, ni katokan [c]baina iaoia ni kaineti nakon ana botaki te Atua, bwa a na [d]tararua ao man kawakina te ekaretia.

2 Ao e koro bukina bwa uaake aki kaaina te ekaretia ma a rairinanoia man aia bure a [a]bwabetitoaki nakon te rairannano, ao a bon butimwaeaki nako nanon te ekaretia.

3 Ao e koro naba bukina bwa ake a kaaina te ekaretia man aki [a]rairananoia man aia buakaka ao man nanorinano i matan te Atua—I nanonia naake a tabekaki rake ni [b]kainikatongan nanoia—boni ngaia ake a totokoaki, ao araia a [c]kamaunaki, bwa e aonga n ae araia aikoa warekaki i buakoia ake a raoiroi.

4 Ao ikanne are a waaki ni katea babairean te ekaretia n te kaawa are Taraemera.

5 Ao I tangiria bwa kam na oota bwa ana taeka te Atua e bon kona n reke nakoira ni kabane, bwa akea ae e aki karekea te kona n ikotaki i marenaia n ongora n ana taeka te Atua.

6 Ma e ngae n anne ao natin te Atua a anganaki te tua bwa a na riai n ikoikotiia angiin te tai, n reitaki n te [a]aki mamatam ao te

61 *a* Aram. 5:44.
62 *a* 1Nib. 8:10; 11:21–23.
6 1 *a* BK Katabua, Katabu.
b BK Unimwaane.
c BK Bai, Katoka.
d R&B 52:39.
2 *a* BK Bwabetito.
3 *a* Mot. 26:6.
b BK Kamoamoa.
c Otin. 32:33; Mot. 26:36; Aram. 1:24; 5:57–58. BK Kabaneaki.
6 *a* BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.

tataro ae korakora ibukin maiuraoin tamneia ake aki ataa te Atua.

7 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke Aramwa e a tia ni karaoi tua aikai, e kitania, eng, man te ekaretia are n te kaawa are Taraemera, ao e mwananga riaon mainikun te karaanga are Titan, nakon te [a]mwarua are Kiteon, are iai te kaawa ae kateaki iai, are arana ana kaawa Kiteon, are e mena n te mwarua ae arana Kiteon, are e aranaki i mwin te mwaane are e [b]tiringaki n te kabaang iroun Neooa.

8 Ao Aramwa e nako ao e waaki n taetaekina ana taeka te Atua nakon te ekaretia are e kateaki n te mwarua are Kiteon, n aron taian kaotioti ibukin koauan te taeka are a tia n taekinaki irouia ana bakatibu, ao n aron tamnein te taeka ni burabeti are e mena irouna, n aron [a]koauan Iesu Kristo, natin te Atua, are e na roko ni kabooia ana aomata man aia bure, ao te botaki ae tabu are e a tia ni weteaki iai. Ao ngaia are e a koreaki. Amen.

Ana taeka Aramwa are e anganiia aomata ake i Kiteon, n aron oin ana rongorongo.

Kanoan mwakoro 7.

MWAKORO 7

Kristo e na bungiaki iroun Nei Maria—E na kabwara ana kabaebae te mate ao e na uoti aia bure Ana aomata—Naake a rairinanoia, a bwabetitoaki ma ni kawakin tua, e na reke irouia te maiu ae akea tokina—Te kammaira e aki kona ni bwaibwai n uean te Atua—Te nanorinano, te onimaki, te kantaninga ao te tangira ae kororaoi a kainnanoaki. Uakaan ma 83 I.K.

I NOORIA tariu aika kam tangiraki, n nooran ae I a tia ni kariaiakaki bwa N na kawaringkami, mangaia ae I kataia n [a]taetae nakoimi n oin au taetae; eng, n oin wiiu, n nooran ae ai tibwa au moan tai ae I a tia n taetae nakoimi n taeka mai wiiu, bwa I a tia ni kabanea au tai n te [b]kaintekateka ni motikitaeka, ao kioina ngke e tiraua tabeu ngaia are I aki kona n roko iroumi.

2 Ao N na bon aki kona naba n roko n te tai aei ngke arona bwa e aki kanakoaki te kaintekateka ni motikitaeka [a]nakon temanna, bwa e na tautaeka n onea mwiiu; ao te Uea n ana nanoanga ae bati e a tia ni kariaia bwa N na roko iroumi.

3 Ao nooria, I a roko ma au kantaninga aika a korakora ao te nano ae bati bwa N na kunea bwa kam a tia n nanorinano i matan te Atua, ao bwa kam waaki nako ni butiia ana akoi, ao bwa N na kunea bwa akea ami bure i matana, ao bwa N na kunea bwa kam aki mena n te kaangaanga n aroia tarira ake i Taraemera.

---

7 *a* Aram. 2:20.
b Aram. 1:9.
8 *a* Kaoti. 19:10.
7 1 *a* Aram. 4:19.
b Mot. 29:42.
2 *a* Aram. 4:16–18.

4 Ma e na kakabwaiaki aran te Atua, bwa e a tia n anganai bwa N na ataia, eng, e a tia n anganai te kimwareirei ae korakora bwa N na ataia bwa a tia ni manga kateaki ni kawain ana raoiroi.

5 Ao I onimaki n aron tamnein te Atua are irou, bwa N na manga kimwareirei naba ibukimi; ma e ngae n anne I aki tangiria bwa kimwareireiu ibukimi e na roko man te karawawataki ao te nanokawaki ae bati n aron are I a tia ni karekea ibukiia tarira ake i Taraemera, bwa nooria, kimwareireiu e reke ibukiia i mwin te rinanon te karawawataki ao te nanokawaki ae bati.

6 Ma nooria, I onimakinna bwa kam aki mena n te aro n aki kakoaua n aroia tarimi; I onimakinna bwa kam aki tabekakirake ni kainikatongan nanomi; eng, I onimakinna bwa kam tuai ni katikui nanomi iaon kaubwain ao bwain te aonaba ae akea manenaia, eng, I onimakinna bwa kam aki taromauri [a]bouananti, ma kam taromauria te [b]Atua ae koaua ao e maiu, ao kam kariaria kamaunan ami bure, ma te onimaki ae aki totoki, are e na roko.

7 Bwa nooria, I taku nakoimi bwa e na tiraua te bwai ae e na roko; ao nooria, iai te bwai teuana are e raka kakawakina nakoia ni kabane—bwa nooria, e aki raroa te [a]tai are te Tia Kaboko e na roko i buakoia ana aomata.

8 Nooria, I aki taku bwa e na roko i buakora n ana tai ni maiu n rabwatana; bwa nooria, e tuai n tuangai te Tamnei bwa e na bon aio arona. Ngkai ni kaineti ma te bwai aio I aki ataia; ma I ti ataa aio, bwa te Uea ae te Atua iai mwaakana ni karaoi bwaai ni kabane are e kaineti ma ana taeka.

9 Bwa nooria, e a tia n taekina aio te Tamnei nakoiu, ni kangai: Tang nakoia te botanaomata aio, ni kangai—[a]Rairinanomi, ao katauraoa kawain te Uea, ao nakonako ni kawaina, ake a eti; bwa nooria, e a kaan uean karawa, ao natin te Atua e na [b]roko iaon te aonaba.

10 Ao nooria, e na [a]bungiaki iroun [b]Maria, i rarikin Ierutarem are [c]abaia ara bakatibu, are te [d]kibono, te bwai ni mwakuri ae kakawaki man rineaki, are e na rabunaki ma ni [e]kariki ni mwaakan te Tamnei ae raoiroi, ao e na karika natina, eng, ae natin te Atua.

11 Ao e na waaki, n rinanon te kainnano ni maraki ma te [a]karawawataaki ao te karirikiaki n aekaia nako; ao aio bwa e na kakoroaki te taeka are e taku bwa e na uota i aona marakiia ao aorakiia ana aomata.

6 *a* 2Nib. 9:37; Erem. 6:31.
b Tani. 6:26.
7 *a* Aram. 9:26.
9 *a* Mat. 3:2–4; Aram. 9:25.
b Mot. 3:5; 7:27; 15:1–2.
10 *a* Itaia 7:14; Ruka 1:27.
b Mot. 3:8.
BK Maria, Tinan Iesu.
c 1Rong. 9:3; 2Rong. 15:9; 1Nib. 1:4; 3Nib. 20:29.
d 1Nib. 11:13–21.
e Mat. 1:20; Mot. 15:3.
11 *a* Itaia 53:3–5; Mot. 14:3–5.

12 Ao e na uota i aona te [a]mate, bwa e aonga ni kabwara ana kabaebae te mate are e kabaeiia ana aomata; ao e na uota i aona mamaaraia, bwa e na on nanoia n te nanoanga ni kaineti ma te maiu n rabwata, bwa e na ataia ni kaineti ma te maiu n rabwata bwa e na kanga ni [b]buokiia ana aomata ni kaineti ma mamaaraia.

13 Ngkai te Tamnei e [a]atai bwaai ni kabane; ma e ngae n anne natin te Atua e rinanon te maraki n aron te maiu n rabwata bwa e na [b]katokaa i aona aia bure ana aomata, bwa e aonga ni kamaunai riaoan tua irouia n aron mwaakan ana kamaiu; ao ngkai nooria, aio te koaua are e mena irou.

14 Ngkai I taetae nakoimi bwa kam na rairinanomi, ma ni [a]bungiaki kaua; bwa e taku te Tamnei ngkana ko aki bungiaki kaua ko aki kona ni karekea uean karawa; ngaia ae nako mai ao bwabetitoaki nakon te rairannano bwa kam na tebokaki man ami bure, bwa kam aonga n onimakina ana Tiibu te Teei te Atua, are e anaa buren te aonaba, are e mwaaka ni kamaiu ao ni kaitiaki buakaka ni kabane.

15 Eng, I taku nakoimi nako mai ao tai maaku, ao katikui bure ni kabane, are kam kakai [a]rootaki iai, are a kabaeingkami rikaki nakon te kamaunaki, eng nako mai ao waaki, ao kaotia nakon te Atua bwa kam kukurei n rairinanomi man ami bure man rin i nanon te berita ae tabu ma ngaia ma ni kaawakin ana tua, ma ni kakoaua nakoina n te bong aei n rinimi i nanon te ran ni bwabetito.

16 Ao ane e karaoa aio, ma ni kaawakin ana tua te Atua man te tai aio, te aomata anne e na bon uringa bwa I a tia n taku nakoina, e na reke irouna te maiu ae akea tokina, n aron ana koaua te Tamnei ae Tabu, are e kaotiota te koaua inanou.

17 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki, kam kakoauai bwaai aikai? Nooria, I taku nakoimi, eng, I ataia bwa kam kakoauai; ao te kawai are I ataia bwa kam kakoauai iai bon man ana kaotioti te Tamnei are e mena irou. Ao ngkai ibukin ami onimaki ae korakora ni kaineti ma te bwai aei, eng, ni kaineti ma bwaai ake I a tia n taekin, ao e korakora kimwareireiu.

18 Bwa n aron are I a tia n taekinna mai moana, bwa e korakora nanou bwa kam aki mena i nanon te kaangaanga n aroia tarimi, ao I kunea bwa e karauaki nanou.

19 Bwa I nooria bwa kam mena ni kawain te raoiroi, I nooria bwa kam mena n te kawai are e kaineti nakon uean te Atua; eng, I nooria bwa kam kaeta [a]kawaina.

---

12 *a* 2Nib. 2:8; Aram. 12:24–25. BK Tauraki n te Kaibangaki.
b Ebe. 2:18; 4:15; R&B 62:1.

13 *a* BK Te Atua, Atu n Atua.
b Mot. 15:12. BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.

14 *a* BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.

15 *a* 2Nib. 4:18.

19 *a* Mat. 3:3.

20 I nooria bwa e a tia ni kaotaki nakoimi, ni koauan ana taeka, bwa kam aki kona n [a]nakonako ni kawai aika a bwaoua, ke tao e na bibitaki man te bwai are e a tia n taekinna; ke tao e na kona n rairaki man te atai nakon te maing, ke man te bwai ae e eti nakon ae e bure; mangaia ae kawaina aiaron te mronron ae akea tokina.

21 Ao e aki mena n tembora aika a [a]barekareka; ao te kammaira ke te bwai ae bareka e bon aki kona ni butimwaeaki n uean te Atua; mangaia ae I taku nakoimi e na roko te tai, eng ao e na riki te kabanea ni bong, bwa te aomata are e [b]kammaira e na tiku n arona ni kammaira.

22 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki irou, I a tia n taekin bwaai aikai nakoimi bwa I kan kautingkami nakon namakinan nakoami nakon te Atua, bwa kam na nakonako n itiaki i matana, bwa kam na nakonako ni kawainana botaki ae tabu te Atua, i mwin are kam a tia ni butimwaeaki.

23 Ao ngkai I tangiria bwa kam na [a]nanorinano, ao aantaeka man rau; ni kakai butiaki; n onrake n te taotaonakinnano ma te taonannano i nanon te tai ae maan; n taubaang ni bwaai ni kabane; ma ni botumwaaka ni kaawakin ana tua te Atua n taai nako; ni bubuti ibukin bwaai aika kam kainnanoi, aika bwaai n tamnei ma bwain te rabwata; ma ni karabwarabwa n taai nako nakon te Atua ibukin bwaai ake kam karerekei.

24 Ao nooria bwa e na iai iroumi te [a]onimaki, te kantaninga ae raoiroi, ao te tangira ae kororaoi, ao ngkanne kam na onrake ni mwakuri aika a raraoi.

25 Ao e na kakabwaiaingkami te Uea, ao ma ni kaitiaki kunnikaimi, bwa kam aonga n uotaki ma ni katekatekaki ma Aberaam, Itaaka, ao Iakobwa, ao taian burabeti aika a tabu ake a tia ni maiu man moan te aonaba, man tia ni [a]kaitiaki kunnikaimi n aron kunnikaia ngkai a itiaki, bwa kam aonga n aki manga kitana uean karawa.

26 Ao ngkai tariu aika kam tangiraki irou, I a tia n taekin taeka aikai nakoimi n aron te Tamnei are e kaotiota te koaua inanou; ao tamneiu e korakora kimwareireina, ibukin te kakaonimaki ao te ongeaba are kam a tia n anga nakon au taeka.

27 Ao ngkai, e na mena ana [a]rau te Atua i aomi, ao iaon ami auti ao abami, ao iaon ami nanai ni man ma ami ikota ni man, ao bwaai ni kabane ake ami bwai, ami aine ao natimi, n aron ami onimaki ao ami mwakuri aika a raraoi, man te tai aio n uaa ae e aki totoki. Ao I a tia n taetae. Amen.

20 *a* 1Nib. 10:19; Aram. 37:12; R&B 3:2.
21 *a* 1Korin. 3:16–17; 6:19; Mot. 2:37; Aram. 34:36.
b 1Nib. 15:33–35; 2Nib. 9:16; Moom. 9:14; R&B 88:35.
23 *a* BK Karinanoa, Nanorinano.
24 *a* 1Korin. 13; Ita 12:30–35; Moro. 7:33–48.
25 *a* 2Bet. 3:14.
27 *a* BK Te Rau.

MWAKORO 8

Aramwa e kabwarabwara ao e bwabetito i Mereki—E aki butimwaeaki i Amonia ao e kitanna—E tuangaki iroun te anera bwa e na oki ao e na takaruaea te rairannano nakoia aomata—E butimwaeaki iroun Amureki, ao ngaia ni kauoman a kabwarabwara i Amonia. Uakaan ma 82 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa Aramwa e oki man te [a]aba are Kiteon, i mwin reireinaia kaain Kiteon bwaai aika a mwaiti ae angiia aikoa kona ni manga koreaki, man tia ni katea bairean te ekaretia, n aron are e a tia ni karaoia n te aba are Taraemera, eng, e oki nakon oin ana auti i Taraemera bwa e na motirawa man ana mwakuri are e a tia ni karaoi.

2 Ao e a toki aia karuaiwa n ririki n tautaeka taan tia moti iaoia ana botanaomata Nibwaai.

3 Ao e koro bukina bwa i nanon waakin aia katebwina n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana botanaomata Nibwaai, ao Aramwa e kitana te tabo arei ma ni waakina mwanangana nakon te aba are Mereki, i maeaon te [a]karaanga are Tiron, i maeao i rarikin tian te rereua.

4 Ao e waaki n reireinia aomata ake a mena n te aba are Mereki ni kaineti ma ana [a]botaki ae tabu te Atua, are e a tia ni weteaki iai; ao e waaki n reireinia aomata ni kabuta te aba ae Mereki.

5 Ao e koro bukina bwa aomata a roko irouna man tian te aba ni kabuta are e mena i rarikin te rereua. Ao a bwabetitoaki ni kabuta te aba.

6 Ao ngke e a tia ana mwakuri i Mereki ao e kitana ikekei, ao ma ni mwananga i nanon tenibong nakon te aba are i meangin Mereki ao e roko nakon te kaawa ae arana Amonia.

7 Ngkai bon te katei irouia ana botanaomata Nibwaai bwa a na arana abaia, ao aia kaawa, ao aia kaawa aika a uarereke, eng ma aia kaawa aika a rang n uarereke riki, n iangoan te moan aomata are e taua; ao ai bon aron are e karaoaki i Amonia.

8 Ao e koro bukina bwa ngke e a roko Aramwa nakon te kaawa are bubura are Amonia ao e a waaki n tataekina ana taeka te Atua nakoia.

9 Ngkai Tatan e a bon korakora ana [a]mwakuri inanoia aomatan te kaawa are Amonia; mangaia ae a bon rawa n ongo nakon ana taeka Aramwa.

10 Ma e ngae n anne Aramwa e [a]beku korakora n tamneina ni [b]borabwata ma te Atua n te [c]tataro ae korakora bwa e na kabwaroa Tamneina ae korakora iaoia ana botanaomata ake a maeka n te kaawa arei; bwa e na

8 1*a* Aram. 2:20; 6:7.
3*a* Aram. 16:6–7.
4*a* R&B 107:2–4.
BK Nakoanibonga ae te Merekitereka.
9*a* 2Nib. 28:19–22; R&B 10:20.
10*a* Aram. 17:5.
b Enoti 1:1–12.
c 3Nib. 27:1.
BK Tataro.

kariaiakaki bwa e na bwabetitoiia nakon te rairannano.

11 Ma e ngae n anne, ao a kamatoai nanoia, man taku nakoina: Nooria, ti ataia ae ngkoe Aramwa; ao ti ataia bwa ngkoe te ibonga ae rietata iaon te ekaretia are ko a tia ni katei n tabo aika a mwaiti n te aba, n aron ami katei; ao bon tiaki kaain am ekaretia ngaira ao ti bon aki kakoauai ami katei aika a burababa.

12 Ao ngkai ti ataia bwa ibukina bwa tiaki kaain am ekaretia ngaira ti ataia bwa akea mwaakam iaora; ao ko a tia n anganako te kaintekateka ni motikitaeka nakon [a]Nibwaaia mangaia ae tiaki ngkoe te tia moti ae rietata iaora.

13 Ngkai ngke a tia n taekina aio aomata, ma ni kaaitarai ana taeka ni kabane, ma ni karawawata n aia taeka, ao ma ni bawareia, ao ma ni kariaia bwa e na teweaki nako man aia kaawa, e kitana ikekei ma ni waakina kawaina nakon te kaawa ae bubura ae Aaron.

14 Ao e koro bukina bwa i nanon mwanangana, e bon karawawataki n te nanokawaki, man rinanon te [a]kataki ae bati ma kammarakan tamneina, ibukin buakakaia te botanaomata ake a mena n te kaawa ae bubura ae Amonia, e koro bukina bwa i nanon ana tai Aramwa ni karawawataki n te nanokawaki, nooria e kaoti ana [b]anera te Uea nakoina, man taku:

15 Ko na kakabwaiaki ngkoe Aramwa; mangaia ae, tabeka atuum ao kimwareirei, bwa e korakora bukina bwa ko na kimwareirei; bwa ko a bon tia ni kakaonimaki ni kaawakin ana tua te Atua man te tai are ko moan karekea te rongorongo mai irouna. Nooria, bon ngai are I [a]nikiria iroum.

16 Ao nooria, I kanakoaki bwa N na anganiko te tua bwa ko na oki nakon te kaawa ae bubura ae Amonia, ao ma ni kabwarabwara riki nakoia kaain te kaawa ae bubura anne; eng, kabwarabwara nakoia. Eng, taekina ae kangai nakoia, e na [a]kamaunaingkami te Uea ae te Atua ti ngkana kam rairinanomi.

17 Bwa noria, a kakorakoraia n iango n te tai aei bwa ana urua inaomataia am botanaomata, (bwa e taku te Uea) are e kaaitarai tua ao motikitaeka, ao ana tua te Atua are e a tia n angania ana botanaomata.

18 Ao ngkai e koro bukina bwa i mwin are Aramwa e karekea te rongorongo mai iroun ana anera te Uea e waekoa n oki nakon te aba are Amonia. ao e rin nakon te kaawa ae bubura aei n te kawai teuana, eng, man te kawai are e mena i maiakin te kaawa are Amonia.

19 Ao ngke e rin n te kaawa ao e roko irouna te baki, ao e taku nakon temanna te mwaane: Ko kona n angan ana toro te Atua ae mangori te bwai ae e na kanna?

12 *a* Aram. 4:20.
14 *a* BK Kaangaanga.
b Aram. 10:7–10, 20. BK Anera.
15 *a* Mot. 27:11–16.
16 *a* Aram. 9:12, 18, 24.

20 Ao e taku teuarei nakoina: Ngai te Nibwaite, ao I ataia bwa ngkoe ana burabeti ae tabu te Atua, bwa bon ngkoe teuare e taku te [a]anera n te mii ni burabeti bwa N na butimwaea. Mangaia ae, nako ma ngai nakon au auti ao N na anganiko kanau; ao I ataia bwa ko na riki bwa te kakabwaia nakoiu ao nakon batau.

21 Ao e koro bukina bwa teuarei e butimaeia nakon ana auti; ao teuarei bon arana [a]Amureki; ao e uota te kariki ao te iriko ao e katikui i matan Aramwa.

22 Ao e koro bukina bwa Aramwa e kana te kariki ao e nuai; ao e [a]kakabwaia Amureki ao batana, ao e karabwarabwa nakon te Atua.

23 Ao i mwin are e a tia n amwarake ao e nuai e taku nakon Amureki: Ngai Aramwa, ao te [a]ibonga ae rietata ngai iaon ana ekaretia te Atua ni kabuta te aba.

24 Ao nooria, I a tia ni weteaki bwa N na tataekina ana taeka te Atua i buakoia te botanaomata aio, ni kaineti ma tamnein te kaotioti ao te taetae ni burabeti; ao I mena n te aba aio ao a aki butimwaeai, ma a [a]tewenakoai ao N nang waaki n tannako man te aba aio n aki toki.

25 Ma nooria, I a tia n tuangaki bwa N na rairaki kaua ao man taetae ni burabeti nakoia te botanaomata aio, eng, ao ma ni kakoaua nakoia buakakaia.

26 Ao ngkai, Amureki, ibukin ae ko a tia ni kamwarakeai ma ni butimwaeai, ko na kakabwaiaki; bwa I baki, ibukin ae I a tia n aki mamatam i nanon bong aika a mwaiti.

27 Ao Aramwa e tiku ma Amureki i nanon bong aika a mwaiti i mwaain ae e kabwarabwara nakoia aomata.

28 Ao e koro bukina bwa aomata a matoatoa ma ni korakora riki buakakaia.

29 Ao e roko te taeka iroun Aramwa, ni kangai, Nako; ao taekinna naba nakon au toro ae Amureki, bwa e na waaki nako ao n taetae ni burabeti nakoia te botanaomata aio ni kangai, [a]Rairinanomi ngkami, bwa e taku te Uea, ngkana kam aki rairinanomi ao N na kawaria te botanaomata aio n uniu; eng, ao e na aki rairaki nako uniu ae korakora.

30 Ao Aramwa e waaki nako, ao Amureki naba, i buakoia aomata, n taekina ana taeka te Atua nakoia; ao a kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi.

31 Ao iai te [a]mwaaka are a anganaki, n te aro are a aki kona ni kabureaki i nanon taian nono, ao bon akea naba te aomata ae kona n tiringia; ma e ngae n anne a bon aki kabongana [b]mwaakaia ni karokoa ae a kabaeaki ni bwaai ni kabaebae ao a teweaki nako nanon te karabuti. Ngkai, e

20 *a* Aram. 10:7–9.
21 *a* BK Amureki.
22 *a* Aram. 10:11.
23 *a* Aram. 5:3, 44, 49; 13:1–20.
24 *a* Aram. 8:13.
29 *a* Aram. 9:12, 18. BK Raira nanom, Rairannano.
31 *a* 1Nib. 1:20.
b Aram. 14:17–29.

karaoaki aio n te aro ae te Uea e na kaota mwaakana irouia.

32 Ao e koro bukina bwa a waaki nako ao a kabwarabwara man taetae ni burabeti nakoia aomata, n aron te tamnei ao te mwaaka are e a tia te Uea n anganiia.

Ana taeka Aramwa, ao ana taeka naba Amureki, are a taekinaki nakoia botanaomata ake a mena n te aba are Amonia. Ao a bon teweaki nako naba nako nanon taian karabuti, ma ni kamaiuaki ni mwaakan te Atua ae kamimi, are e mena irouia, n aron ana rongorongo Aramwa.

Kanoan mwakoro 9 ni karokoa 14.

MWAKORO 9

Aramwa e anga te tua nakoia kaain Amonia bwa a na rairinanoia—Te Uea e na nanoangaia Reimwanaite n te kabanea ni bong—Ngkana a kitana te oota Nibwaite, a na kamaunaki irouia Reimwanaite—E na kaoti n te tai ae aki maan Natin te Atua—E na kabooia akana a rairinanoia, ma ni bwabetitoaki, man onimakina arana. Uakaan ma 82 I.K.

Ao ngai ae Aramwa, I a manga tuangaki riki iroun te Atua bwa N na kaira Amureki ma ni waaki nako ni kabwarabwara i buakoia te botanaomata aio, ke te botanaomata ake a mena n te kaawa are Amonia, ao e koro bukina bwa ngke I waaki ni kabwarabwara nakoia, ao a moanna ni kauntaeka ma ngai ni kangai:

2 Antai ngkoe? Ko kantaningaia bwa ti na kakoaua ana kakoaua [a]temanna te aomata, e ngae ngke e kabwarabwara nakoira bwa e na mauna nako te aonaba?

3 Ngkai aki ataa nanon te taeka ake a taekin; bwa aki ataia ae te aonaba e na mauna nako.

4 Ao a taku naba: ti na aki kakoauai am taeka ngkana ko taetae ni burabetiia bwa te kaawa ae korakora ma ni bubura aio e na kamaunaki n te bong ae ti [a]teuana.

5 Ngkai aki ataia ae te Atua e kona ni karaoi mwakuri aika a kamimi, bwa bon aomata aika a matoatoa nanoia ao a bonotaninga.

6 Ao a taku: [a]Antai te Atua, ae karokoa mwaakana [b]iroun te aomata ae ti temanna i buakoia te botanaomata aio, bwa e na taekina koauan bwaai aika a korakora ma ni kamimi.

7 Ao a waaki rake bwa ana katokai baia iaou; ma nooria, a aki. Ao I tei ma te ninikoria n taekinna nakoia, eng, I ninikoria ni kakoaua nakoia, ni kangai:

8 Nooria, O ngkami te [a]roro ae buakaka man rairaki nako, kam kanga ni mwaninga kateia tamami; eng, kam a waekoara ni mwaninga ana tua te Atua.

---

9 2*a* TK 17:6.
4*a* Aram. 16:9–10.
6*a* Otin. 5:2; Mot. 11:27; Mote 5:16.
b Aram. 10:12.
8*a* Aram. 10:17–25.

9 Kam aki uringa are tamara, Riaai, e kaotinakoaki mai i Ierutarem ni [a]bain te Atua? Kam aki uringa are a bane ni kairaki irouna rinanon te rereua?

10 Ao kam a mwaninga naba n te tai ae waekoa bwa iraua te tai ae e kamaiuia tamara mai i nanon baia aia kairiribai, ao e kawakinia bwa a na aki kamaunaki, man baia naba bon oin tariia.

11 Eng, ao ngke arona bwa akea mwaakana ae e aki kona ni kabootauaki, ao ana nanoanga, ao ana taotaonakinnano n te tai ae maan nakoira, ao ti na bon aki kona n tuka kamaunakira man te aonaba aio i mwaain te tai aei, ao tao ti na bon tiku n te aro n nanokawaki man rawawata ae [a]aki totoki.

12 Nooria, ngkai I taku nakoim bwa e anga te tua nakoim bwa ko na rairananom; ao ngkana ko aki rairananom ao ko na bon aki kona ni karekea uean te Atua. Ma nooria, e tuai ni bane—e a tia n anga te tua bwa ko na rairananom, bwa e rawa ni [a]kamaunako mai aon te aonaba aio; eng, e na kawariko n unna, ao e na bon aki tannako unna ae [b]korakora mai iroum.

13 Nooria, kam aki uringi taeka ake e taekin nakon Riaai, ni kangai bwa: [a]Ngkana kam kaawakin au tua, ao kam na kakabwaiaki iaon te aba aei? Ao e manga taekinaki naba ae kangai: Ngkana kam aki kaawakin au tua kam na kamaunaki mai matan te Uea.

14 Ngkai, I tangiria bwa kam na uringnga, bwa ngkai Reimwanaite a tia n aki kaawakin ana tua te Atua, ao a bon tia ni [a]kamaunaki mai matan te Uea. Ngkai ti nooria bwa ana taeka te Uea e a tia ni kaotaki koauana n te bwai aio, ao Reimwanaite a tia ni kamaunaki mai matana, man te tai are a riaon tua iaon te aba.

15 Ma e ngae n anne I taku nakoimi, bwa e na [a]beebete riki ibukiia n te bong ni motiki taeka ni kabootauaki nakoimi, ngkana kam tiku i nanon ami bure, eng, ao e na beebete riki ibukiia n te maiu aei ni kabootauaki nakoimi, ti ngkana kam rairinanomi.

16 Bwa a mwaiti taian berita ake [a]anganaki Reimwanaite; bwa bon ibukin [b]katein tamaia ae ngaia ae a tiku n aroia n [c]aki atatai; ngaia ae te Uea e na nanoangaia ao e na [d]kamaana tikuia iaon te aba.

17 Ao n te taina ao a [a]na kakoaua ana taeka, ao a na ataa kairuan kateia tamaia; ao a mwaiti mai i buakoia aika a na kamaiuaki, bwa te Uea e na nanoanga nakoia ni kabane ake a [b]wetea arana.

18 Ma nooria, I taku nakoimi bwa ngkana kam teimatoa n ami

9 *a* 1Nib. 2:1–7.
11 *a* Mot. 16:11.
12 *a* Aram. 8:16; 10:19, 23, 27.
b Aram. 8:29.
13 *a* 2Nib. 1:20; Mot. 1:7; Aram. 37:13.
14 *a* 2Nib. 5:20–24; Aram. 38:1.
15 *a* Mat. 11:22, 24.
16 *a* Aram. 17:15.
b Mot. 10:12 (tarai kibu 11–17).
c Mot. 3:11.
d Erem. 15:10–12.
17 *a* Enoti 1:13.
b Aram. 38:5; R&B 3:8.

buakaka ao e na bon aki kamaanaki ami bong n te aba, bwa a na kanakoaki [a]Reimwanaite nakoimi; ao ngkana kam aki rairinanomi ao a na roko n te tai ae ko aki ataia, ao kam na kawaraki n te urubwai ae [b]korakora; ao e na kaineti ma aron [c]unin te Uea ae kakamaku.

19 Bwa e na aki kariaia bwa kam na maiu i nanon ami bure, are e na kamaunaia ana aomata. I kangai nakoimi, Tiaki, e kukurei riki bwa Reimwanaite a na [a]kamaunaia ana aomata ni kabane ake aranaki bwa ana botanaomata Nibwaai, ngkana arona bwa a kona ni [b]bwaka i nanon te bure ma riaoan tua, i mwin reken te oota ao te rabakau ae bati are a tia n anganaki iroun aia Uea ae Atuaia.

20 Eng, i mwin rikiia bwa aomata aika a korakora tangirakiia iroun te Uea; eng, i mwin tangirakiia ae bati iaoia riki aba nako, reeti, neewe, ke aomata, i mwin [a]kaotan bwaai ni kabane nakoia n aron nanoia, ao aia onimaki, ao aia tataro, ibukin bwaai ake a tia, ao bwaai ake ngkai, ao bwaai ake a na roko,

21 I mwin kawarakia iroun tamnein te Atua, i mwin taetaeia ma anera, ao i mwin te taetae nakoia ni bwanan te Uea; ao i mwin reken tamnein te taeka ni burabeti, ao tamnein te kaotioti, ao bwaintituaraoi aika a mwaiti, te bwaintituaraoi ae te taetae n neewe, ao te bwaintituaraoi ibukin te kabwarabwara, ao te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, ao te bwaintituaraoi ibukin te [a]rairairi;

22 Eng, ao i mwin are a tia ni [a]kamaiuaki iroun te Atua mai Ierutarem, ni bain te Uea; i mwin kamaiuakia man te rongo, ao man te aoraki, ao aekakin aoraki nako n aekaia; ao a bon kamatoaki n te buaka, bwa a na aki kamaunaki; i mwin kaotinakoaia man te [b]tautoronaki n te tai teuana ma te tai teuana, ao i mwin kawakinakia n uaa ngkai; ao a tia n nakoraoi aroia ni karokoa ae a kaubwai n aekan bwaai nako—

23 Ao ngkai nooria I taetae nakoimi bwa ngkana te botanaomata aio, ake a tia ni karekei kakabwaia aika a mwaiti mai bain te Uea, a riaon te tua ni kaitaraa te oota ao te rabakau are iai irouia, I taku nakoimi bwa ngkana aio ae riki, ae a na bwaka n riaoan te tua, e na bon [a]nakoraoi riki aroaroia Reimwanaite nakoia.

24 Bwa nooria, ana [a]berita te Uea e rotiia Reimwanaite, ma aki roko iroumi ngkana kam bure; bwa tiaki e a tia te Uea ni katereterea ana berita ma ni kamatoa ana tua, bwa ngkana kam kaitaraa ao kam na bon kamaunaki raoi mai matan te aonaba aio?

25 Ao ibukin aio bwa kam aki

18 *a* Aram. 16:2–3.
b Aram. 16:9.
c Aram. 8:29.
19 *a* 1Nib. 12:15, 19–20; Aram. 45:10–14.
b Aram. 24:30.
20 *a* BK Kaotioti.
21 *a* Omi. 1:20; Mot. 8:13–19; 28:11–17.
22 *a* 2Nib. 1:4.
b Mot. 27:16.
23 *a* Mat. 11:22–24.
24 *a* 2Nib. 30:4–6; R&B 3:20.

kamaunaki, e a tia te Uea ni kanakoa ana anera bwa e na kawaria aika a mwaiti mai i buakomi, n taekinna nakoia bwa a na waaki nako ma ni kakorakoraia n taetae nakoia te botanaomata aio ni kangai: [a]Rairinanomi, bwa e a kan roko uean karawa;

26 Ao i mwin te bong ae e [a]aki mwaiti e na roko ni mimitong Natin te Atua; ao mimitongina aiaron mimitongin ana [b]Rikitemanna te Tama, ae e onrake n te [c]akoi, te tituaraoi, ao te koaua, ae e onrake n te taotaonakinnano, te [d]nanoanga, ao taonan te nano n te tai ae maan, ma ni waekoa n [e]ongo tangiia ana aomata ao man kaekai aia tataro.

27 Ao nooria, e roko bwa e na [a]kabooia akana a na [b]bwabetitoaki nakon te rairannano, rinanon onimakinan arana.

28 Mangaia ae, kam na katauraoa kawain te Uea, bwa e a kan roko te tai are ni kabane aomata a na karekea kanuangan aia [a]mwakuri, n aron are a tia ni karaoia—ngkana a raoiroi a na [b]karekea kamaiuan tamneia, n aron te mwaaka ao te kainaomataki are iroun Iesu Kristo; ao ngkana a tia ni buakaka a na karekea [c]kabuakakan tamneia, n aron mwaakan ao te tautoronaki mai iroun te riaboro.

29 Ngkai nooria, aio bwanan te anera, are e taetae nakoia te botanaomata aio.

30 Ao ngkai, tariu aika kam [a]tangiraki, bwa ngkami tariu, ao kam riai n tangiraki, ao kam riai ni karaoi mwakuri aika a kaineti nakon te rairannano, ngkai e nooraki bwa a korakora matoatoan nanomi ni kaitaraa ana taeka te Atua, ngkai e nooraki bwa te botanaomata ngkami aika kam [b]bua ao kam bwaka.

31 Ngkai e koro bukina bwa ngkai ngai, Aramwa I a tia n taekin taeka aikai, nooria, aomata a un irou ibukina bwa I taku nakoia bwa te botanaomata ngaia ae a matoatoa nanoia ao a [a]bonotaninga.

32 Ao ibukina naba bwa I taku nakoia bwa aomata ngaia aika a bua ao a bwaka ao a un irou, ao a kakaea te anga are a na katokai baia iaou, bwa aonga n tewenakoai n te karabuti.

33 Ma e koro bukina bwa te Uea e aki kariaia bwa a na anai ao a na teweai nako nanon te karabuti.

34 Ao e koro bukina bwa Amureki e waerake, ao e a waaki ni kabwarabwara nakoia naba. Ao ngkai ana [a]taeka Amureki aki bane ni koreaki, ma e ngae n anne tabeua ana taeka a bon koreaki n te boki aei.

---

25 *a* Aram. 7:9; Erem. 5:32.
26 *a* Aram. 7:7.
b BK Rikitemanna.
c BK Akoi.
d BK Atataiaomata, Nanoanga.
e TK 26:7.
27 *a* BK Kaboaki.
b BK Bwabetito.
28 *a* R&B 1:10; 6:33.
b TAre. 7:16.
c BK Kabuakaka.
30 *a* 1Ioan. 4:11.
b Aram. 12:22.
31 *a* 2Nib. 25:28; Mot. 3:14.
34 *a* Aram. 10.

MWAKORO 10

Riaai e riki mai iroun Manate—Amureki e uringa ana tua te anera are e na tararua Aramwa—Aia tataro naake a raoiroi e na kamaiuia aomata—Taan reirei te tua ma taan moti aika a buakaka a kawenea aan kamaunakia aomata. Uakaan ma 82 I.K.

NGKAI aikai [a]taeka ake [b]Amureki e taekin nakoia aomata ake a mena n te aba are Amonia ni kangai:

2 Ngai Amureki; ngai natin Kitona, are natin Itimaera, are e riki mai iroun Aminataai, ao bon anne naba Aminataai are e raira te koroboki are e koreaki iaon oon te tembora, are e koreaki n tabon bain te Atua.

3 Ao Aminataai e riki mai iroun Nibwaai are natin Riaai, are e otinako man te aba are Ierutarem, are e riki mai iroun [a]Manate are natin [b]Iotebwa are e [c]kabooaki nako Aikubita ni baia tarina.

4 Ao nooria, Ngai naba te aomata ae I rang kinaaki i buakoia ake a kinaai; eng, ao nooria, a mwaiti au koraki ao [a]raoraou, ao I a tia naba ni karekei kaubwaiu aika a mwaiti man korakoran baiu.

5 Ma e ngae n anne, i mwin taekinan aikai, I bon tuai man atai ana kawai te Uea, ao ana [a]mwakuri aika a kamimi ma mwaakana ae moan te kamimi. I taku bwa I bon tuai ni bati n atatai iaon baikai; ma nooria, I bon kairua, bwa I a tia n noora ana mwakuri aika a kamimi aika a mwaiti ao mwaakana ae moan te kamimi; eng, ni kawakinan maiuia te botanaomata aio.

6 Ma e ngae n anne, I kamatoa nanou, bwa e bon bati te [a]wewete nakoiu ao I bon aki [b]ongo; ngaia ae I atai bwaai aikai, ma I bon rawa n atai; mangaia ae I aki toki ni kaitaraa te Atua, ni buakakan nanou, ni karokoa kaabongin te kaitiua n namwakaina, are n aia katebwina n ririki n tautaeka taan moti.

7 I nanon au tai ni mwananga bwa N na kawara temanna au koraki ni kaan, nooria ana [a]anera te Uea e kaoti nakoiu ao e taku: Amureki, oki nakon am auti, bwa ko na kamwarakea ana burabeti te Uea; eng, te aomata ae tabu, te aomata ae rineia te Atua; bwa e a tia n [b]aki mamatam i nanon bong aika a mwaiti ibukin aia bure te botanaomata aio, ao e a baki, ao ko na [c]butimwaea nako nanon am auti ao ko na kamwarakea, ao e na kakabwaiako ma mwengam; ao ana kakabwaia te Uea e na mena iaom ma mwengam.

8 Ao e koro bukina bwa I ongo ni bwanan te anera, man oki nakon au auti. Ao ngke I a kaineta

10 1*a* Aram. 9:34.
b Aram. 8:21–29.
3*a* KB 41:51; 1Rong. 9:3.
b BK Iotebwa, Natin Iakobwa.
c KB 37:29–36.
4*a* Aram. 15:16.
5*a* BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
6*a* Aram. 5:37.
b R&B 39:9.
7*a* Aram. 8:20.
b Aram. 5:46; 6:6.
BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
c Mwak. 10:30–35.

te tabo arei I kunea te [a]aomata are e taekinna te anera ni kangai nakoiu: Ko na butimwaeai nako nanon mwengam—ao nooria bon te aomata naba anne are e a tia n taetae nakoim ni kaineti ma ana bwaai te Atua.

9 Ao te anera e taku nakoiu bon te aomata ae [a]tabu; mangaia ae I ataia bwa bon te aomata ae tabu ibukina bwa e taekinna ana anera te Atua.

10 Ao riki, I ataia bwa bwaai ake e a tia ni kakoaua ibukiia a bon koaua; bwa nooria I taku nakoimi, bwa ngkai e maiu te Uea, e a tia ni kanakoa ana [a]anera bwa e na kaoti bwaai aikai nakoiu; ao e karaoa aio ngke Aramwa e [b]mena ni mwengau.

11 Bwa nooria, e a tia ni [a]kakabwaia mwengau, e a tia ni kakabwaiai, ao aine ni mwengau, ao natiu, ao tamau ao au koraki; eng, ao a kakabwaiaki ma au koraki ni kabane, ao ana kakabwaia te Uea e a tia ni mena iaora n aron taeka ake a e a tia n taekin.

12 Ao ngkai, ngke e a tia n taekin taeka aikai Amureki aomata a bon rang mimi, ngkai e a nooraki bwa iai [a]riki te tia kakoaua are e kakoaua ibukin bwaai ake a tia ni bukinaki iai, ao ni bwaai naba aika a na roko n aron te tamnei n taeka ni burabeti are iai irouia.

13 Ma e ngae n anne, bon iai mai i buakoia are a iangoia bwa a na titirakinia, bwa n [a]aroia ni kamwamwane ao a na bon kona ni kamwaneia n aia taeka, bwa a na kona ni kakoaua ni kaaitaraia, bwa a na uotia nakoia taan moti bwa a na motikaki taekaia ni kaineti ma te tua, bwa aonga n tiringaki ke n teweaki nako nanon te karabuti, ni kaineti ma te bure are aongkoa a karaoia ke ni kakoaua ni kaaitaraia.

14 Ngkai bon te naan mwaane aikai ake a kataia n tiringia, ake bon [a]taan reirei te tua, ake a tangoaki ke n rineaki irouia aomata bwa a na karaoa nanon te tua n aia tai ni kabowiaki, ke n tain kabowiakin aia bure aomata i mataia taan moti.

15 Ngkai taan reirei te tua aikai a bon rang rabakau n aroia ma aia anga ni kamwamwane aomata; ao aio are bon te anga bwa a na kona n rang rabakau n aia mwakuri.

16 Ao e koro bukina bwa a waaki n titirakina Amureki, bwa aonga ni kona ni kaburea ana taeka, ke a na manga kaaitarai ana taeka ake e na taekin.

17 Ngkai aki ataia ae Amureki e kona n atai aia babaire. Ma e koro bukina bwa i nanon aia tai n titirakinna, e [a]noori aia iango, ao e taku nakoia: O te [b]roro ae buakaka man rairaki nako, ngkami taan reirei te tua ao bwaritaio, bwa kam kawenea aan ana

8 *a* Aram. 8:19–21.
9 *a* BK Tabu.
10 *a* Aram. 11:30–31.
b Aram. 8:27.
11 *a* Aram. 8:22.
12 *a* Aram. 9:6.
13 *a* Aram. 11:21.
14 *a* Aram. 10:24; 11:20–21; 14:18.
17 *a* Aram. 12:3; 18:20, 32; R&B 6:16.
b Mat. 3:7; Aram. 9:8.

mwakuri te riaboro; bwa kam kawenei [c]bwaai ni kamwane ma anga ni kamwane bwa kam N na kamwaneia ana aomata aika a tabu te Atua.

18 Kam kawenei babaire bwa kam na [a]kabaoua kawaia aika a raoiroi, ao ma ni kabwaka unin te Atua iaon atuumi, bwa e aonga ni kamaunaki te botanaomata aio.

19 Eng, ao e bon eti ngke e taetae Motiaea are bon ara kabanea n uea, ni kangai, ngke e nang anga ueana, ngke akea ae e na katokaa iaona are e a karika te botanaomata aio bwa a na bon tautaekanaki n oin bwanaia—eng, ao e bon taku bwa ngkana e roko te tai are te botanaomata aio a [a]rinea te buakaka, are nanona bwa e na roko te tai are te botanaomata aio a na bwaka n riaoan te tua, ao a bon tai nakon te kamaunaki.

20 Ao ngkai I taku nakoimi bwa e bon rang riai bwa te Uea e na motiki taekami n ami bure; ao e bon riai bwa e na takarua nakoia te botanaomata aio, ni bwanaia ana [a]anera: Rairinanomi ngkami, rairinanomi bwa e a kan roko uean karawa.

21 Eng, e bon riai bwa e na takarua, ni bwanaia ana anera bwa: [a]N na ruo nako buakoia au botanaomata, ma te tituaraoi ao te motiraoi i nanon baiu.

22 Eng, ao I taku nakoimi bwa ngke arona bwa akea aia [a]tataro aika a raoiroi, ake a mena ngkai n te aba, ao ngkami ngkai kam na bon tia ni kawaraki ni kamaunaki; ma tiaki n te [b]ieka, n aroia aomata n ana bong Noa, bwa man te rongo, ao te mate, ao te kabaang.

23 Ma boni man aia [a]tataro ake a raoiroi ae kam a kamaiuaki iai; ngkai ngaia ae, ngkana kam teweia nako ake a raoiroi mai i buakomi ao e na aki kamaiuingkami te Uea, man korakoran unna ao e na roko ni kaaitarainingkami; ao ngkanne kam na bon karawawataki n te rongo, ao n aoraki aekamamate, ao te kabaang; ao e a kaan roko te [b]tai ti ngkana kam rairinanomi.

24 Ao e koro bukina bwa aomata a bon raka uniia iroun Amureki, ao a takarua ni kangai: Te aomata aio e taetae ni kabuakaka ara tua ake a motiraoi, ao ara taan reirei te tua ake ti a tia n rineia.

25 Ma Amureki e arora baina, ao e kakorakora n takarua ni kangai nakoia: O ngkami te roro ae kam buakaka man rairaki nako, e aera ngkai e nang korakora tauan nanomi iroun Tatan? E aera ngkai kam kona n anga ngkami nakoina bwa e na roko mwaakana iaomi, bwa e na [a]kamataki matami, bwa kam na aki oota n taeka ake a taekinaki, ni kaineti ma te koaua?

17 *c* R&B 10:21–27.
18 *a* Mwak. 13:10.
19 *a* Mot. 29:27; Aram. 2:3–7; Erem. 5:2.
20 *a* Aram. 8:14–16; 13:22.
21 *a* Mot. 13:34.
22 *a* Iak. 5:16; Mot. 27:14–16.
b KB 8:21; 3Nib. 22:8–10.
BK Te Ieka n ana bong Noa.
23 *a* BK Tataro.
b Aram. 34:32–35.
25 *a* 2Korin. 4:4; Aram. 14:6.

26 Bwa nooria, N ningai ae I a tia n kakoaua ni kaitaraa ami tua? Kam aki oota; kam taku bwa I a tia n taetae ni kaitaraa ami tua; ma I bon tuai, ma I a tia n taetae n tei n ana itera ami tua, nakon kabuakakami.

27 Ao ngkai nooria, I taetae nakoimi, bwa a moanna ni kaweneaki aan kamaunakia te botanaomata aio man buakakaia ami [a]taan reirei te tua ao ami tia moti.

28 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke Amureki e a tia n taekin taeka aikai aomata a takarua ni kaitaraa, ni kangai: Ngkai ti ataia bwa te aomata aio bon natin te riaboro, bwa e a tia ni [a]kekeweira; bwa e a tia n taetae ni kaitaraa ara tua. Ao ngkai e taku bwa e a tia n aki taetae ni kaitaraa.

29 Ao riki, e a tia n taetae ni kabuakakaia ara taan reirei te tua, ao ara tia moti.

30 Ao e koro bukina bwa taan reirei te tua a katukua inanoia bwa a na uringi bwaai aikai ngkana a kaitaraa.

31 Ao bon iai temanna i buakoia ae arana bon Teeterom. Ngkai bon ngaia te kabanea ni korakora [a]kaburean Amureki ma Aramwa irouna, ngkai bon ngaia temanna are e rang bane arona ma i buakoia, ngkai e bon rang mwaiti ana mwakuri i buakoia aomata.

32 Ngkai oin nanoia taan reirei te tua aikai bwa a na karekei aia raka; ao e reke aia raka n aron aia mwakuri ake a karaoi.

MWAKORO 11

E a waakinaki aron aia karao mwane te naan Nibwaite—E kauntaeka Amureki ma Teeterom—Kristo e na bon aki kamaiuia aomata i nanon aia bure—Ti naake e na reke irouia uean karawa ake a na kamaiuaki—Ni kabane aomata a na reke irouia te aki maamate—Akea te mate i mwin te mangauti. Uakaan ma 82 I.K.

Ngkai e mena n ana tua Motiaea bwa ni kabane te mwaane are e riki bwa te tia moti n te tua, ke naake a rineaki bwa taan moti, a riai ni karekea booia ni kaineti ma te tai are a mwakuri iai ni motiki taekaia ake a uotaki nako mataia bwa a na motikaki taekaia.

2 Ngkai ngkana te aomata e tarau iroun temanna, ao e rawa ni kabwara are e tarau iai, e na bon tang te aba ibukina ao te tia moti e kabongana mwaakana, ao e kanakoia ana taan mwakuri bwa e na uotaki te aomata anne nako matana; ao e motika taekan te aomata anne ni kaineti ma te tua ao bwaai ni kakoaua ake a uotaki bwa kaitaraana, ao ngkanne te aomata anne e a bon riai ni kabwaka are e tarau iai, ke e na kuribwaiaki, ke e na teweaki nako mai i buakoia te botanaomata bwa te tia iraa ke te tia kimoa.

3 Ao te tia moti e na karekea boona n aron ana tai—te tienin ni koora ibukin te bongina, ke te tenum n tirewa, are e bon boraoi ma te tienin ni koora; ao aio are e kaineti ma te tua are anganaki.

27 *a* Ruka 11:45–52. | 28 *a* Aram. 14:2. | 31 *a* Aram. 11:20–36.

4 Ngkai aikai aran mwakorokoron aia koora aika a kakaokoro, ao aia tirewa, n aron kanoaia. Ao aara aikai bon mai irouia Nibwaite, bwa aki babairea kanoan aia mwane n aroia Iutaia ake a mena i Ierutarem; ao aki naba baire n aroia Iutaia, ma a bita aron aia babaire, ni kaineti ma aia iango ao aroia aomata, n rooro nako, ni karokoa aia tautaeka taan moti, ngkai a bon [a]kateaki iroun te uea are Motiaea.

5 Ngkai aio aron te babaire—te tienin ni koora, te tean ni koora, te tiam ni koora, ao te rimna ni koora.

6 Te tenum n tirewa, te amna n tirewa, te etirom n tirewa, ao te onti n tirewa.

7 Te tenum n tirewa e boraoi ma te tienin ni koora, bon ibukin bairean te bwaare, ao ibukin naba bairean koraa ni kai aika a kakanaki n aekaia nako.

8 Ngkai kanoan te tean ni koora bon uoua mwaitin kanoan te tienin.

9 Ao te tiam ni koora bon uoua mwaitin kanoan te tean.

10 Ao te rimna ni koora bon titebo ma mwaitin kanoaia ni kabane.

11 Ao te amna n tirewa titebo mwaitina ma uoua te tenum.

12 Ao te etirom n tirewa titebo mwaitina ma aua te tenum

13 Ao te onti bon titebo ma mwaitin kanoaia ni kabane.

14 Ngkai aio kanoan ware ake a karako riki n aia babaire ni kanoan te mwane.

15 Te tiburon bon iteran te tenum; ngaia ae, ngaia ae te tiburon bon ibukin bairean teiterana te bwaare.

16 Ao te tiburum bon iteran te tiburon.

17 Ao teuana te reea bon iteran te tiburum.

18 Ao ngkanne aio aia ware, n aron aia babaire.

19 Ao te antean ni koora titebo ma teniua te tiburon.

20 Ngkai aio bon oin bukin karekean rakaia, ibukina bwa a karekea booia n aron aia mwakuri, ngaia ae a kakiriwei nanoia aomata nakon te urubwai, ao aekan mwakuri n aki rau ao aika a buakaka, bwa e aonga n ae e mwaiti riki aia mwakuri, bwa e aonga n ae e na [a]reke riki aia mwane n aron kateakia n te tua ake a uotaki nako mataia; ngaia ae a kakiriwei nanoia aomata ni kaitaraa Aramwa ma Amureki.

21 Ao teuare Teeterom e a waaki n titirakina Amureki, ni kangai: Ko kona ni kaekai tabeua au titiraki aika N na titirakiniko? Ao ngkanne teuare Teeterom bon te aomata ae rang mwaatai n ana [a]kawai te riaboro, bwa e aonga ni kamauna te bwai ae raoiroi; ngaia ae, e taku nakon Amureki: Ko kona ni kaekai titiraki aika N na anganiko?

22 Ao Amureki e taku nakoina: Eng, ngkana e boraoi ma

11 4*a* Mot. 29:40–44. | 20*a* Aram. 10:32. | 21*a* Aram. 10:13.

[a]Tamnein te Uea, are e mena irou; bwa akea te bwai ae N na taekinna ae aki boraoi ma Tamnein te Uea. Ao Teeterom e taku nakoina: Nooria, aikai onoua te onti n tirewa, ao N na anganiko ngkana ko kakewea ae iai Teuare Moan te Mwaaka.

23 Ao ngkanne e taku Amureki: O ngkoe [a]natin moone, E aera ngkai ko [b]karirіai? Ko aki ataia ae naake a raoiroi aki bwaka n te kariri?

24 Ko kakoaua ae iai te Atua? I taku nakoim, Tiaki, ko ataia ae iai te Atua, ma ko tangira riki te [a]mwane nakoina.

25 Ao ngkai ko a tia ni kewe i matan te Atua nakoiu; Ko taku nakoiu—Nooria aikai onoua taian onti, aika a korakora kanoaia, ao N na anganiko—ma ko a tia ni kataua inanom bwa ko na tauii mai irou; ao bon ti oin am kantaninga bwa N na kakewea te Atua ae koaua ae maiu, bwa e aonga n ae e reke am anga bwa ko na kamaunai. Ao ngkai nooria, bwa ko na bon kana uaan te mwakuri ae rang buakaka aio.

26 Ao Teeterom e taku nakoina: Ko taku bwa iai te Atua ae koaua ao e maiu?

27 Ao Amureki e taku: Eng, iai te Atua ae koaua ao e maiu.

28 Ao ngkanne e taku Teeterom: E raka iaon temanna te Atua?

29 Ao e kaeka, E aki.

30 Ao ngkanne Teeterom e a manga taku riki nakoina: Ko kanga n atai bwaai aikai?

31 Ao e taku: E kaoti nakoiu te [a]anera.

32 Ao Teeterom e taku riki: Antai teuare e na roko? Natin te Atua?

33 Ao e taku nakoina, Eng.

34 Ao e taku riki Teeterom: E na kona ni kamaiuia ana aomata [a]i nanon aia bure? Ao Amureki e kaeka ao e taku nakoina: I taku nakoim e aki kona, bwa e bon kaangaanga irouna bwa e na kakewei ana taeka.

35 Ao ngkanne Teeterom e taku nakoia te botanaomata: Taraia bwa kam na uring bwaai aikai; bwa e taku bwa akea bwa ti temanna te Atua; ma e a manga taku bwa e na roko Natin te Atua, ma e na aki kamaiuia ana aomata—bwa aiaron ae iai mwaakana n anga te tua nakon te Atua.

36 Ao Amureki e a manga taetae riki nakoina: Nooria ko a tia ni kewe, bwa ko taku bwa I taetae n aiaron ae iai mwaakau n anga te tua nakon te Atua ibukin ae I taku bwa e na aki kona ni kamaiuia ana aomata i nanon aia bure.

37 Ao I taku riki nakoim bwa e aki kona ni kamaiuia n aia [a]bure; bwa I aki kona ni kakewei ana taeka, ao e a tia n taku bwa [b]akea te bwai ae bareka ae kona ni karekea [c]uean karawa; ngaia

22 *a* BK Tamnei ae Raoiroi.
23 *a* Aram. 5:41.
b BK Kariria, Te Kariri.
24 *a* 1Tim. 6:10; Tito 1:11.
31 *a* Aram. 10:7–10.
34 *a* Erem. 5:10–11.
37 *a* 1Korin. 6:9–10.
b 1Nib. 15:33; Aram. 40:26; 3Nib. 27:19.
BK Buakaka.
c BK Uean te Atua ke Abanuean Karawa.

ae, kam na kanga ni kamaiuaki, ma ti ngkana kam karekea uean karawa? Ngaia ae kam aki kona ni kamaiuaki i nanon ami bure.

38 Ao ngkanne Teeterom e a manga taku riki nakoina: Natin te Atua bon te Tama ae Akea Tokina?

39 Ao Amureki e taku nakoina: Eng, bon ngaia [a]Te Tama ae Akea Tokina i karawa ao i aon te aba, ao bwaai ni [b]kabane ake a mena i nanoia, bon ngaia moan waakin bwaai ao te toki, te moan ao te kabane.

40 Ao e na roko nakon te [a]aonaba bwa e na [b]kaboia ana aomata, ao e na [c]katoka iaona riaoan te tua irouia naake a kakoaua arana; ao aikai ae a na reke irouia te maiu ae akea tokina, ao te kamaiuaki e aki reke riki nakoia tabemwaang.

41 Ngaia ae naake a buakaka a tiku n aroia ae titebo ma [a]akea te kaboaki ae a tia ni karekea, ma ti kabwarakin ana kabaebae te mate, bwa nooria, e na roko te bong are ni [b]kabane aomata a na teirake man te mate ao a na tei i matan te Atua ma ni [c]motikaki taekaia n aron aia mwakuri.

42 Ngkai, iai te mate are e aranaki bwa te mate n rabwata; ao maten Kristo e na kabwara ana [a]kabaebae te mate n rabwata, bwa ni kabane aomata a na kateirakeaki man te mate n rabwata.

43 Te tamnei ao te rabwata a na [a]manga ikotaki riki n aroia ae kororaoi; baai ma wae ma toman te rabwata ana manga kaokaki nakon teia ni koaua, n aron ae iroura n te tai aei; ao ti na uotaki bwa ti na tei i matan te Atua, n ataa naba ae ti ataia ngkai, ao man [b]uring ara [c]kairua ni kabane.

44 Ao ngkanne, kaokakin bwaai nako e na reke nakoira ni kabane, nakoia ake a kara ao ake a uarereke, ake a kabaeaki ao ake a inaomata, nakon te mwaane ao te aine, nakoia ake a buakaka ao ake a raoiroi; ao a na akea naba iran atuuia ae e na bua; ao bwaai ni kabane a na manga [a]kaokaki nakon aroia ae kororaoi, n aron ae ngkai, ke n te rabwata, ao a na uotaki ma ni kateaki i matan ana kai ni motikitaeka Kristo are Natin te Atua, ao te Atua te [b]Tama, ao te Tamnei ae Tabu, are bon [c]te Atua ae temanna ae Akea Tokina, bwa a na [d]motikaki taekaia n aron aia mwakuri, bwa a raoiroi ke a buakaka.

45 Ngkai, nooria, I a tia n taetae nakoimi ibukin maten te rabwata ae maamate, ao ibukin

39 *a* Itaia 9:6.
b Koro. 1:16; Mot. 4:2.
40 *a* BK Aonaba.
b Rom 11:26–27.
c Otin. 34:6–7; Itaia 53:5; 1Ioan. 2:2; Mot. 14:5; 15:12; R&B 19:16–19.
41 *a* Aram. 12:18; R&B 88:33.
b Kaoti. 20:12–13; Aram. 42:23.
c BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
42 *a* Aram. 12:16.
43 *a* 2Nib. 9:13; Aram. 40:23.
b 2Nib. 9:14; Mot. 3:25; Aram. 5:18.
c BK Namakinan te Bure, Kairua.
44 *a* Aram. 41:12–15.
b BK Te Atua, Atu n Atua—Te Atua te Tama.
c 3Nib. 11:27, 36. BK Te Atua, Atu n Atua.
d Kaoti. 20:12–13.

naba [a]mangautin te rabwata ae maamate. I taku nakoimi bwa te rabwata ae maamate aio, e na [b]kateirakeaki bwa te rabwata ae [c]aki maamate, ao aio bon man te mate, are man te moan mate nakon te maiu, bwa a na aki kona ni manga [d]mate; tamneia e na ikotaki ma rabwataia, aki kona ni manga kamaenakoaki; are nanona bwa te aomata iai [e]tamneina ao e aki maamate ao a na aki manga noora te mka.

46 Ngkai, ngke Amureki e a tia n taekin taeka aikai aomata a rangi ni mimi, ao Teeterom naba e a ruru. Ao ikai are e a toki ana taeka Amureki, ke ti aio ae I a tia ni koroi.

MWAKORO 12

Aramwa e taetae nakon Teeterom—Ana waaki aika a kamimi te Atua a ti anganaki ake a kakaonimaki—Aomata a na motikaki taekaia n aia iango, koaua, taeka, ao mwakuri—Naake a buakaka a na rinanon te kainnano n te mate n tamnei—Te maiu aei bon te tai n tataninga—Te babaire ni kaboaki e na karekea te Mangauti ao rinanon te onimaki, kamaunaan bure—Naake a rairinanoia a kona ni karekea nanoangakia rinanon te Nati ae te Rikitemanna. Uakaan ma 82 I.K.

Ngkai Aramwa e nooria bwa ana taeka Amureki e a tia ni kaina wiin Teeterom, bwa e nooria bwa Amureki e a tia ni [a]kamwanea n ana kewe ao ana mwaamwana te aba ngke e [b]iangoa kamaunakina, ao ngke e nooria bwa e ruru i aan ataakin ana bure, e kaurea wiina ao e waaki n taetae nakoina, ao ma ni kamatoa ana taeka Amureki, ao ma ni kabwarabwarai bwaai aika a riao, ke e kabwaranakoi koroboki aika tabu riaon are e a tia Amureki ni karaoi.

2 Ngkai taeka ake e taekin Aramwa nakon Teeterom a bon ongoraeaki irouia aomata ni kabuta; bwa a korakora te botanaomata, ao bon aio aron ana taetae:

3 Teeterom, ngkai e nooraki bwa ko a tia ni mwane n am kewe ma am waaki ni kamwamwane, bwa ko aki ti keweia aomata ma ko kewea naba te Atua; bwa nooria, e atai am [a]iango ni kabane, ao ko bon ataia bwa am iango a kaotaki nakoira iroun tamneina.

4 Ao ko nooria bwa ti bon ataia bwa am babaire bon te babaire ae rang kamwamwane, ae aekan ana kamwamwane te riaboro, bwa ko kewe ma ni mwaamwanaiia te botanaomata aio bwa ko aonga ni menaia bwa a na kaaitaraira, a na kabuakakaira ao ana teweira nako—

5 Ngkai aio bon ana babaire am [a]kairiribai, ao e kamwakura mwaakana iroum. Ao ngkanne I

45 *a* Aram. 40:23; R&B 88:16.
b BK Mangauti.
c BK Aki Mamate.
d Kaoti. 21:4; R&B 63:49; 88:116.
e 1Korin. 15:44.
12 1 *a* Aram. 11:20–38.
b BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango.
3 *a* Iakob. 2:5; Aram. 10:17; R&B 6:16.
5 *a* BK Riaboro.

tangiria bwa ko na uringnga bwa te bwai are I taekinna nakoim I taekinna nakoia ni kabane.

6 Ao nooria I taku nakoimi ni kabane bwa aio bon ana bwai ni kamwane te tia kaitara, are e kawenea bwa e na kamwaneia te botanaomata aio, bwa e aonga n uotingkami nako aan ana tautaeka, bwa e aonga n ae e katobibingkami n ana [a]taurekereke, bwa e na kabaeingkami rikaaki nakon te kamaunaki ae aki totoki, n aron mwaakan ana waaki n tautorona te aba.

7 Ngaia are ngke e a tia Aramwa n taekin taeka aikai, e a korakora rurun Teeterom, bwa e korakora riki kakoauan mwaakan te Atua irouna; ao e a kakoaua naba bwa Aramwa ao Amureki a ataa arona, bwa e kakoaua bwa a ataa ana iango ao nanona; bwa a anganaki te mwaaka bwa a na atai bwaai aikai n aron tamnein te taeka ni burabeti.

8 Ao Teeterom e a waaki ni kakorakora ni kakaea mai irouia, bwa e aonga n ataa riki waakin Uean te Atua. Ao e taku nakon Aramwa: Teraa nanon aei ae a tia n taku Amureki ni kaineti ma mangautiia mate, bwa a na bane aomata n teirake man te mate, naake a raoiroi ao ake aki raoiroi, ao a na uotaki bwa a na tei i matan te Atua bwa a na motikaki taekaia n aron aia mwakuri.

9 Ao ngkai Aramwa e a waaki ni kabwaranakoi bwaai aikai ni kangai: A bon anganaki aomata aika a mwaiti bwa ana ataa ana [a]mwakuri aika a kamimi te Atua; ma e ngae n anne a bon anganaki te tua ae matoatoa bwa ana aki tibwauaia ma [b]ti ngkana e kaineti ma mwakoron ana taeka are e anganiia natia aomata n aron te ongeaba ao te kakaonimaki are a anganna.

10 Ao ngaia are, te aomata are e [a]kamatoa nanona, e na bon reke irouna mwakoron ana taeka are e [b]uarereke riki; ao te aomata are e [c]aki kamatoa nanona, e bon [d]anganaki mwakoron te taeka are e bubura riki, ni karokoa ae a anganaki bwa e na atai ana mwakuri aika a kamimi te Atua ni karokoa ae a bwanin ana atatai.

11 Ao naake a kamatoa nanoia, a na bon anganaki [a]mwakoron te taeka are e uarereke riki ni karokoa ae [b]akea te bwai ae a ataia ni kaineti ma ana mwakuri aika a kamimi; ao ngkanne a tautoronaki iroun te riaboro, ma ni kairaki nakon nanon te riaboro nakon kamaunakia. Ao aio ae e nanonaki n [c]taurekereken [d]moone.

12 Ao Amureki e a tia n taetae n te aro ae maataata ni kaineti ma

6 *a* Aram. 5:7–10.
9 *a* Aram. 26:22. BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
b Ioane 16:12; Aram. 29:8; 3Nib. 26:8–11; Ita 4:7.
10 *a* 2Nib. 28:27; Ita 4:8.
b R&B 93:39.
c BK Karinanoa, Nanorinano.
d 2Nib. 28:30; R&B 50:24.
11 *a* Mat. 25:29.
b BK Kitanan te Koaua.
c Ioane 8:34; 2Nib. 28:19.
d TRab. 9:18; 2Nib. 2:29. BK Moone.

te [a]mate, ao kateirakeakira man te maiu n rabwata nakon te aro n aki kona ni maamate, ao uotakira nako matan ana kai ni [b]motiki taeka te Atua, bwa ti na motikaki taekara n aron ara mwakuri.

13 Ao ngkana nanora a matoatoa, eng, ngkana ti a tia ni kamatoai nanora ni kaitaraa te taeka, n te aro ae e aki kuneaki iroura, ngkanne e na bon rang buakaka arora, bwa ngkanne ti na kabuakakaki.

14 Bwa ara [a]taeka a na kabuakakaira, eng, ara mwakuri ni kabane a na kabuakakaira; ti na bon aki kuneaki n aki bareka; ao ara iango a na kabuakakaira naba; ao n arora ae buakaka aio ti na bon aki kona n tararake n taraa Atuara; ao ti na bon rang kukurei ngkana ti kona n tuangiia taian bwaa ma [b]maunga bwa a na bwaka iaora ni [c]karabaira mai matana.

15 Ma e aki kona n riki aio; ti na riai n roko man tei i matana ma mimitongina ma mwaakana, ma korakorana, ueana ao ana bwai ni kabane, ma ni kakoaua ma te [a]maamaa ae aki totoki bwa a bane ni motiraoi ana [b]motikitaeka, ao e motiraoi n ana mwakuri ni kabane, ao e nanoanga nakoia natia aomata, ao bon iai mwaakana bwa e na kamaiuia aomata ni kabane ake a kakoaua arana ma ni kariki uaa aika a riai ibukin te rairannano.

16 Ao ngkai nooria, I taetae nakoim bwa e na roko te mate, ae bon te kauoua ni [a]mate, are bon te mate n tamnei; ao ngkanne e na roko te tai are ane e mate i nanon ana bure, n te [b]mate n rabwata, e na bon [c]mate naba n tamnei, eng, e na bon mate ni bwaai ni kabane ake a kaineti ma te raoiroi.

17 Ao ngkanne e na roko te tai are korakaia bon ai aron te [a]nei n ai ma te burimton, are e waerake aina n aki totoki; ao ngkanne e na roko te tai are a na kabaeaki n te taurekereke nakon te kamaunaki ae aki totoki, n aron mwaakan ao ana kabaebae Tatan, are e a bon tia ni kabaeiia i aan nanona.

18 Ao ngkanne, I taku nakoimi, a na riki n aron ae bon [a]akea te kaboaki ae e a tia ni karaoaki; bwa aki kona ni kabooaki n aron ana momotiraoi te Atua; ao a aki kona ni [b]mate, ngkai e nooraki bwa akea te waaki ae bure.

19 Ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia Aramwa ni katoka taekinan taian taeka aikai, a moanna n rang ni mimi aomata;

20 Ma iai temanna ae Anteona, ae mataniwia taan tararua i buakoia, ae roko ma n taku nakoina: Teraa te bwai aei ae ko a tia

12 *a* Aram. 11:41–45.
b BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
14 *a* Mat. 12:36; Iak. 3:6; Mot. 4:29–30.
b Otea 10:8; 2Nib. 26:5.
c Iobi 34:22; 2Nib. 12:10.
15 *a* Mot. 3:25.
b 2Bet. 2:9.
BK Motiraoi.
16 *a* BK Mate n Tamnei.
b Aram. 11:40–45.
c 1Nib. 15:33; Aram. 40:26.
17 *a* Kaoti. 19:20; 21:8; Mot. 3:27.
18 *a* Aram. 11:41.
b Kaoti. 21:4; Aram. 11:45; R&B 63:49.

n taekinna, bwa te aomata e na teirake man te mate ao e na bitaki man te rabwata aei nakon te aro ae [a]aki kona ni maamate, ao te rabwata n ikotaki ma te tamnei e aki kona ni mate.

21 Tera nanon te koroboki ae tabu, are e taku bwa te Atua e katuka te [a]kerubim ao te kabaang ae ura i mainikun te nne n aroka are [b]Eten, bwa mwiina a rin ara moan kaaro ma ni kana uaan te kai ni kamaiu, ma ni maiu n aki toki? Ao ngaia are ti a nooria bwa bon akea te anga ae a na kona ni maiu n aki totoki.

22 Ngaia are e taku Aramwa nakoina: Aio te bwai are N nang bon waaki ni kabwarabwara. Ngkai ti nooria bwa Atam e [a]bwaka man kanakin [b]uaan te kai are e tabuaki, n aron ana taeka te Atua; ao ngaia are ti a nooria, bwa man bwakana, ni kabane aomata a riki bwa te botanaomata ae a [c]bua ma ni bwaka.

23 Ao ngkai nooria, I taku nakoimi bwa ngke arona bwa e kona Atam ni [a]kana uaan te kai ni kamaiu n te tai arei, ao e na bon akea te mate, ao a na bon akea bonganan te taeka, ao e na karika te Atua bwa te tia kewe, bwa e taku: [b]Ngkana kam kanna ao kam na bon mate.

24 Ao ti nooria bwa te [a]mate e roko i aoia aomata, eng, are e a tia n taekinaki iroun Amureki, are bon te mate n rabwata; ma e ngae n anne bon iai te tai are e anganaki te [b]aomata are e na kona iai te aomata n rairananona; ngaia are te maiu aei bon te tai n tarataraki; te tai ni [c]katauraoi n noora te Atua; te tai ni katauraoi ibukin te tai are aki totoki are e a tia n taekinaki iroura, are i mwin mangautiia maate.

25 Ngaia are, ngke arona bwa akea te [a]babaire ibukin te kaboaki, are e kaweneaki man moan katean te aonaba, e na bon akea [b]mangautiia maate; ma iai te babaire ni kabomwi are e kaweneaki, are e na kakoroa bukin mangautiia maate, are e a tia n taekinaki.

26 Ao ngkai nooria, bwa ngke arona bwa a kona ara moan kaaro ni waaki nako ma ni kana uaan te [a]kai ni kamaiu ao a na bon aki kukurei n aki toki, ma n aki karekea aia tai n tarataraki; ao ngkanne te [b]babaire ni kabomwi e na bon kamangaoki, ao ana taeka te Atua e na bon akea manenana, bwa ai akea mwina.

27 Ma nooria, bon tiaki arona aio; ma e [a]katauaki nakoia aomata bwa a na riai ni mate; ao

20 *a* BK Aki Mamate.
21 *a* KB 3:24; Aram. 42:2; Mote 4:31.
BK Kerubim.
b BK Eten.
22 *a* BK Bwakan Atam ao Ewa.
b KB 3:6; 2Nib. 2:15–19; Mot. 3:26.
c Mot. 16:4–5.
23 *a* Aram. 42:2–9.
b KB 2:17.
24 *a* BK Te Mate, n Rabwata.
b 2Nib. 2:21; Mote 5:8–12.
c Aram. 34:32–35.
25 *a* BK Babaire ni Kabomwi.
b 2Nib. 2:8; Aram. 7:12; 42:23.
26 *a* KB 2:9; 1Nib. 15:36; Aram. 32:40.
b Aram. 34:8–16; 42:6–28; Mote 6:59–62.
27 *a* Iobi 7:1; Ebe. 9:27; R&B 42:48.

i mwin te mate, a na roko nakon te [b]motikitaeka, are bon te motikitaeka are ti a tia n taekinna, are bon te toki.

28 Ao i mwin arei te Atua e a tia ni bairei bwaai aikai bwa a na riki nakon te aomata, nooria, e a bon manga nooria bwa e riai bwa aomata a na atatai ni kaineti ma bwaai ake a tia ni katauaki ibukiia,

29 Mangaia ae e kanakoia [a]anera bwa a na maroro mangaia, are a noora mimitongina irouia.

30 Ao a waaki man te tai anne ni wetea arana; ngaia are te Atua e [a]maroro ma aomata, ma ni kaota nakoia te [b]babaire ni kabomwi, are e a kaman katauraoaki man [c]moan te aonaba; ao e kaota aio nakoia n aron aia onimaki ao rairannano ao aia mwakuri aika a tabu.

31 Mangaia ae e anga [a]taian tua nakoia aomata, ngkai bon ngaiia ake a bon urua taian [b]moan tua ni kaineti ma bwaai ake bwain te maiu aei, ma n riki bwa kanga taian Atua, n [c]ataa te raoiroi man te buakaka, n tiku n te aro are a na riai ni [d]mwakuri, ke ni katukaki n te aro are a na riai ni mwakuri n aron nanoia ma kukureia, e ngae ngke a karaoa te buakaka ke a karaoa te raoiroi—

32 Mangaia ae te Atua e anga taian tua, i mwin [a]kaotan nakoia te babaire ni kabomwi, bwa a na aki karaoa te buakaka, are te tuua iai bon te kauoua ni [b]mate, are bon te mate are e aki totoki ni kaineti ma bwaai ake a raoiroi; bwa bon akea korakoran te babaire ni kabomwi i aoia aikai, ma mwakuri ni [c]momotiraoi aki kona ni kamaunaki, n aron korakoran raoiroin te Atua.

33 Ma te Atua e bon weteia aomata, n aran natina, (bwa aio te babaire ni kabomwi are e kaweneaki) ni kangai: Ngkana kam rairinanomi, ma n aki kamatoai nanomi, ao ngkanne N na nanoangaingkami, rinanon Natiu ae te Rikitemanna.

34 Ngaia ae, ane e rairananona, ma n aki kamatoa nanona, e na bon karekea te [a]nanoanga rinanon Natiu ae te Rikitemanna, nakon [b]kamaunan ana bure; ao aikai ake a na rin i nanon au [c]rau.

35 Ao ane e kamatoa nanona ma ni karaoa te bure, nooria, I tuea n uniu bwa e na aki rin i nanon au rau.

36 Ao ngkai, tariu, nooria I taku nakoimi, bwa ngkana kam kamatoai nanomi kam aki kona n rin i nanon ana rau te Uea; ngkai kam kaunna n ami bure ao are e

27 *b* BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
29 *a* Moro. 7:25, 31; R&B 29:42.
30 *a* Mote 5:4–5; 6:51.
b BK Babaire ni Kabomwi.
c Mot. 18:13; Aram. 13:3, 5, 7–8.
31 *a* BK Ana Tua te Atua.
b KB 2:16–17; 2Nib. 2:18–19.
c KB 3:22–23; Mote 4:11.
d 2Nib. 2:16. BK Inaomata n Rinerine.
32 *a* Mote 5:4–9.
b BK Mate n Tamnei.
c Mot. 15:27; Aram. 34:15–16; 42:15.
34 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
b BK Kamaunaan Bure.
c BK Motirawa.

a karuoa unna i aomi n aron are n ana [a]moan tai n un, eng, n aron ana taeka n ana kabanea n tai n un n ikotaki ma te moan, nakon te [b]kamaunaki ae aki totoki nakon rabwatam ma tamneim; ngaia ae n aron ana taeka, nakon te kabanea ni mate n ikotaki ma te moan.

37 Ao ngkai, tariu, n nooran ae ti atai bwaai aikai, ao a bon koaua, ti na rairinanora, ma n aki kamatoai nanora, bwa ti aonga n aki [a]kauna te Uea are Atuara bwa e na karuoa unna i aora n ana kauoua n tua are e a tia n anganiira; ma ti na rin i nanon ana [b]rau te Atua, are e a tia ni katauraoaki n aron ana taeka.

MWAKORO 13

Aranaki mwaane bwa ibonga aika rietata ibukin rianakon aia onimaki ao raoiroin aia mwakuri—A na reirei tua—A katabuaki rinanon te raoiroi ao a rin i nanon ana rau te Uea—Temanna ma i buakoia bon Merekitereka—A uoti taeka aika a kakukurei taian anera ni kabuta te aonaba—A na katanoata raoi rokon Kristo. Uakaan ma 82 I.K.

Ao riki, tariu, N na kaira ami iango nakon te tai are te Uea ae te Atua e anga tua aikai nakoia natina; ao I tangiria bwa kam na uringnga bwa te Uea ae te Atua e [a]katabuia ibonga n aron ana botaki ae tabu, are i mwin ana botaki natina, n reirei baikai nakoia aomata.

2 Ao ibonga akekei a katabuaki i mwin ana [a]waaki natina, n te [b]aro are aomata a na ataia bwa n te aro raa are a na kariariaa natina ibukin te kaboaki.

3 Ao aio aron katabuakia—ngkai a bon tia ni [a]weteaki man [b]katauraoaki man [c]moan tein te aonaba n aron ana [d]moan atatai te Atua, ibukin aia onimaki ae e rianako ao aia mwakuri aika a raraoi; n te moan tai a katukaki bwa a na [e]rinea te raoiroi ke te buakaka; ngaia ae a tia n rinea te raoiroi, ma ni kamwakura te [f]onimaki ae korakora, ao a [g]weteaki ma te wewete ae tabu, eng, n te wewete ae tabu are e katauraoaki iai, ao n aron, te katauraoi ibukin kaboaia ibukin anne.

4 Ao ngaia ae a tia ni [a]weteaki nakon te wewete ae tabu aio ibukin aia onimaki, ma tabeman a na bon totokoa Tamnein te Atua ibukin matoatoan nanoia ma matakiin aia iango, bwa ngke arona bwa tiaki aio ao e na bon reke naba irouia te [b]aro ae onoti aio n ai aroia tariia.

5 Ke ni kauarerekeana, n te

36 *a* Iakob. 1:7–8; Aram. 42:6, 9, 14.
b BK Kabuakaka.
37 *a* 1Nib. 17:30; Iakob. 1:8; Erem. 7:18.
b Aram. 13:6–9.
13 1 *a* Abe. 2:9, 11.
2 *a* R&B 107:2–4.
b Aram. 13:16.
3 *a* R&B 127:2. BK Katabuaki i mwaain Bungiakina; Rinerine.
b R&B 138:55–56.
c Aram. 12:25, 30. BK Maiu i mwain te Maiu n Rabwata.
d R&B 38:2.
e BK Inaomata n Rinerine.
f BK Onimaki.
g BK Nakoanibonga; Wewete, Weteaki iroun te Atua.
4 *a* Ita 12:10.
b 1Nib. 17:32–35.

moan tai [a]titebo aroia ma tariia, ma ibukin aei ao te wewete ae tabu aio e katauraoaki man moan tein te aonaba ibukiia ake aki kamatoai nanoia, ao rinanon ana mwakuri ni kamaiu te Nati ae te Rikitemanna are e katauraoaki—

6 Ao ai ngaia are a weteaki n te wewete ae tabu aio, ma ni katabuaki nakon te nakoanibonga ae rietata n ana botaki ae tabu te Atua, n reirei ana tua nakoia natiia aomata, bwa aonga naba n rin i nanon ana [a]rau—

7 Te nakoanibonga ae rietata aio are man ana botakia ae tabu Natina te Mwaane, are te botaki are mani moan te aonaba; ke n taekana riki teuana, n [a]akea moan ana bong ke kabanean ana ririki, are katauraoaki ma akea tokina nakon akea tokina ni kabane, n aron [b]kamanenakin bwaai ni kabane irouna—

8 Ngkai a bon [a]katabuaki n aron aio—n weteaki n te wewete ae tabu, ma ni katabuaki n te otenanti ae tabu, ma ni katoka iaoia te nakoanibonga ae rietata n te botaki ae tabu, are bon te wewete, ao te otenanti, ao te nakoanibonga ae rietata ae akea moana ao tokina—

9 Ngaia are a riki bwa [a]ibonga aika a rietata n aki toki, ni katotongan ana waaki te Nati, are bon te Rikitemanna iroun te Tama, are akea moan ana bong ke banen ana ririki, are e onrake n te [b]akoi, te tituaraoi ao te koaua. Ao ngaia ae e riki aei. Amen.

10 Ngkai, n aron are I taku ni kaineti ma te botaki ae tabu, ke te [a]nakoanibonga ae rietata aei, a bon mwaiti ake a katabuaki ao a riki bwa ana ibonga aika a rietata te Atua; ao e riki aei man rianakon aia onimaki ao aia [b]rairannano, ao aia raoiroi i matan te Atua, a rineia bwa a na rairananoia ma ni karaoi mwakuri aika a raoiroi ke are a na kamaunaki.

11 Mangaia ae a weteaki n aron te botaki ae tabu aei, ao a [a]kaitiakaki, ao [b]kunnikaia a tebokaki ni kamainainaki n raraan te Tiibu te Teei.

12 Ngkai ngaia, i mwin [a]itiakiia iroun te [b]Tamnei ae Raoiroi, n tia ni kamainainaki aia kunnikai, n [c]itiaki man takiakia itiakiia i matan te Atua, a bon aki kona n taraa te [d]bure, n akea [e]ribakina ae korakora; ao a bon rianako mwaitia, ake a kaitiakaki ao a rin n ana rau te Uea ae Atuaia.

13 Ao ngkai, tariu, I tangiria bwa kam na nanorinano i matan te Atua, ma ni kariki [a]uaa aika a riai ibukin te rairannano, bwa

5 *a* 2Nib. 26:28.
6 *a* Aram. 12:37; 16:17.
BK Motirawa.
7 *a* Ebe. 7:3.
b BK Te Atua, Atu n Atua.
8 *a* R&B 84:33–42.
BK Nakoanibonga ae te Merekitereka.
9 *a* BK Ibonga ae Rietata.
b 2Nib. 2:6.
BK Akoi.
10 *a* R&B 84:18–22.
b BK Raira nanom, Rairannano.
11 *a* Mote 6:59–60.
b 1Nib. 12:10; Aram. 5:21–27; 3Nib. 27:19–20.
12 *a* Rom 8:1–9.
BK Katabuan, Kaitiakan.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c BK Itiaki, Aro n Itiaki.
d Mot. 5:2; Aram. 19:33.
e TRab. 8:13; Aram. 37:29.
13 *a* Ruka 3:8.

kam aonga naba n rin i nanon te rau anne.

14 Eng, kananorinanoingkami n aekaia aomata n ana tai [a]Merekitereka, are bon te ibonga ae rietata naba n aron te waki naba aei are I a tia n taekinna, are e bon katoka naba i aona te nakoanibonga ae rietata n aki toki.

15 Ao bon aei naba Merekitereka are e kabwaka [a]kabwianibwai nakoina [b]Aberaam; eng, tamara naba are Aberaam e kabwaka naba kabwian bwaai n ana bwai ni kabane.

16 Ngkai [a]otenanti aikai, ti a bon anganaki n aron aei, bwa e aonga n ae aomata a na kariaria Natin te Atua, bwa ngaia bon [b]aekan ana botaki, ke bon ngaia ana botaki, bwa n aei ao a na kona ni kariaria ibukin kamaunan aia bure, bwa aonga n rin n ana rau te Uea.

17 Ngkai Merekitereka aio bon te uea i aon te aba are Tarem; ao ana aomata a bon matoatoa ni bure ao ni mwakuri aika a ribaki; eng, a bon tia ni bua kawaia; a bon onrake n aekakin buakaka nako.

18 Ma Merekitereka e a tia ni kakorakora n te onimaki ae korakora ao ma n tia ni karekea te nakoa ae te nakoanibonga ae rietata ni kaineti ma ana [a]botaki ae tabu te Atua, e kabwarabwara te rairannano nakoia ana aomata. Ao noria, a rairinanoia; ao Merekitereka e katea ana rau i aon te aba i nanon ana bong ni maiu; ngaia are e aranaki bwa uean te raoi, bwa bon ngaia uean Tarem; ao e tautaeka i an tamana.

19 Ngkai, a bon [a]mwaiti i mwaaina, ao a bon mwaiti naba i mwina, ma bon [b]akea ae raka kakannatona; mangaia are e mwaiti riki kaonotan tataekinana irouia.

20 Ngkai I aki riai ni manga kaoka te bwai aei, bwa are I a tia n taekinna e bon tau. Nooria, [a]koroboki aika tabu akana imatami; ao ngkana kam [b]kabwaouai e na bon reke bwa kamaunakimi.

21 Ao ngkai e koro bukina bwa Aramwa e taekin taeka aikai nakoia, e arora baina nakoia ao e takarua n te bwanaa ae korakora ni kangai: Ai bon te tai n [a]rairannano ngkai, bwa e a kaan te bong ni kamaiu,

22 Eng, ao bwanaan te Uea, ni [a]wiia anera, a taekinna nakoia aba nako; eng, a taekinna, bwa e na reke irouia rongorongo aika a raraoi aika a korakora kakukureia, eng, ao e katangi rongorongo aika a kakukurei aikai i buakoia ana botanaomata, eng, nakoia naba ake a maenako ni kabuta te aonaba; mangaia are a roko nakoira.

---

14 *a* ARIT KB 14:25–40 (Abentekiti); R&B 84:14. BK Merekitereka.
15 *a* BK Aberaam.
b KB 14:18–20; Maraki 3:8–10. BK Kabwianibwai.
16 *a* BK Otenanti.
b BK Banna ni Kabotau.
18 *a* BK Nakoanibonga ae te Merekitereka.
19 *a* Erem. 8:18; R&B 84:6–16; 107:40–55.
b R&B 107:1–4.
20 *a* BK Koroboki aika Tabu.
b 2Bet. 3:16; Aram. 41:1.
21 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
22 *a* Aram. 10:20.

23 Ao a kaotaki nakoira n aro aika a [a]maataata, bwa ti na oota, bwa ti na aki kairua; ao aio ibukina bwa [b]taan rianna ngaira n te aba ae kamimi; mangaia are e raka nanonakira, bwa iai rongorongo aikai aika a raraoi, ake a taekinaki nakoira ni kabuta ara nne ni kurebe.

24 Bwa nooria, [a]anera a taetaekinna nakoia aika a mwaiti n te tai aio iaon abara; ao aio bon ibukin katauraoan nanoia natiia aomata bwa a na butimwaea ana taeka n te tai are e na roko iai ni mimitong.

25 Ao ngkai, ti tataninga bwa ti na ongo te rongorongo ae kakukurei are e na taekinaki nakoira ni wiia anera, ibukin rokona; bwa e na roko te tai, ao ti [a]aki ataa arona. N na butiia te Atua bwa e na roko n au bong; ma e na kaan riki ke e na waeremwe riki, ao N na kimwareirei i nanona.

26 Ao e na kaotaki nakoia mwaane aika a [a]momotiraoi ma n tabu, ni wiia anera, n tain rokona, bwa aia taeka tamara a na kona ni kakoroaki bukiia, n aron are a tia n taekinna ni kaineti mangaia, are n aron tamnein te taeka ni burabeti are e mena irouia.

27 Ao ngkai, tariu, I [a]tangiria mai kabin nanou, eng, ma te ingainga ae aiaron te maraki, bwa kam na ongo nakon au taeka, ma n tewei nako ami bure, ao ma n aki kawaeremwea bongin ami rairannano.

28 Ma kam na kananorinanoingkami i matan te Uea, ma ni wetea arana ae tabu, ma n [a]taratara ao n tataro n aki toki, bwa kam na aki [b]karirikai riaon are kam kona, ma ni kairaki iroun te Tamnei ae Tabu, n riki n nanorinano, n [c]nimamannei, n taotaonakinnano, n onrake n te tangira ma te taonannano i nanon te tai ae e maan.

29 N [a]reken onimakinan te Uea; n reken te kantaninga bwa e na reke iroumi te maiu ae akea tokina; n reken ana [b]tangira te Atua n taainako inanomi, bwa kam aonga n uotaki rake n te kabanea ni bong ao n rin n ana [c]rau.

30 Ao ke e anganingkami te Uea te rairannano, bwa e aonga n ae kam aki karuoa unna i aomi, bwa kam aonga n ae kam aki kabaeaki n taurekereken [a]moone, bwa kam aonga n ae kam aki kainnano n te kauoua ni [b]mate.

31 Ao Aramwa e taekin taeka riki aika a mwaiti nakoia aomata, ake aki koreaki n te boki aei.

MWAKORO 14

Aramwa ao Amureki a bon kabureaki ao a taibaoaki—Taan onimaki ao

23 *a* 2Nib. 25:7–8; 31:3; 32:7; Iakob. 4:13; Ita 12:39.
b Iakob. 7:26.
24 *a* Aram. 10:10; 39:19.
25 *a* 1Nib. 10:4; 3Nib. 1:13.
26 *a* Amota 3:7; Ruka 2:8–11.
27 *a* Mot. 28:3.
28 *a* BK Tarataraia, Tia Tantani; Tataro.
b 1Korin. 10:13.
c BK Nimamannei; Taotaonakin nano.
29 *a* Aram. 7:24.
b R&B 20:31; 76:116. BK Tangira ae Kororaoi.
c R&B 84:24.
30 *a* BK Kabuakaka; Moone.
b BK Mate n Tamnei.

aia koroboki aika tabu a bon kabuekaki n te ai—Taan mate ibukin te onimaki aikai a butimwaeaki iroun te Uea n te mimitong—A raeuaki oon te karabuti ao a bwaka—A kamaiuaki Aramwa ma Amureki, ao taan iangoa tiringakia a bon tiringaki. Uakaan ma 82–81 I.K.

Ao e koro bukina bwa i mwina ngke e a tia ni katoka ana taetae nakoia aomata ao a mwaiti ma i buakoia ake a kakoauai ana taeka, ao a moanna n rairinanoia, man ukoukori [a]koroboki aika tabu.

2 Ma bon angiia riki a bon tangiria bwa a na tiringa Aramwa ma Amureki; bwa a un iroun Aramwa, ibukin [a]mataatan ana taeka nakon Teeterom; ao a taku naba bwa Amureki e a tia ni [b]kewe nakoia, ao e a tia ni kabuakaka ni kaitaraa aia tua ao ni kaaitaraia naba aia taan reirei te tua ma aia taan moti.

3 Ao a bon un naba iroun Aramwa ma Amureki; ao ibukina bwa a kaotiota te koaua ni katereterea buakakaia, a kataia n tiringia n te aro ae raba.

4 Ma e koro bukina bwa a aki; ma a uotia ma ni kabaeiia ni kabaebae aika a matoatoa, ao a uotia nako matan mataniwia taan moti n te aba.

5 Ao aomata a waaki ma ni kakoaua ni kaaitaraia—ni kakoaua bwa a tia ni kabuakaka ni kaitaraa te tua, ao aia taan reirei te tua ma taan moti n te aba, ao aomata ni kabane ake n te aba; ma ni kakoaua naba bwa ti temanna te Atua, ao e na kanakoa natina i buakoia aomata, ma e na aki kamaiuia; ao a mwaiti aekan bwaai ake aomata a taetae ni kakoaua iai ni kaaitaraia Aramwa ma Amureki. Ngkai aio are e a karaoaki i matan mataniwia taan moti n te aba.

6 Ao e koro bukina bwa Teeterom e rang mimi n taian taeka ake a tia n taekinaki; ao e bon ataa naba aron kamatakian te iango, are e a tia ni karaoia i buakoia aomata n aron ana taeka ni kewe; ao tamneina e a moanna ni [a]karawawataki i aan [b]ataakin oin ana kairua; eng, e a moanna n otabwaniniaki ni kammarakin moone.

7 Ao e koro bukina bwa e a waaki n tang nakoia aomata, ni kangai: Nooria, I [a]bure, ao mwaane aikai a itiaki i matan te Atua. Ao e waaki ni bubuti ibukiia man te tai arei; ma a kabuakaka ni kaitaraa ni kangai: Ko niniaki iroun te riaboro? Ao a bawareia man [b]teweia nako mai i buakoia, ao ni kabane naba ake a kakoauai taeka ake a tia n taekinaki iroun Aramwa ma Amureki; a bon teweaki nako, ao a kanakoaki mwaane bwa a na karebanaia n taian atibu.

14 1 *a* 2Uea 22:8–13.
BK Koroboki aika Tabu.
2 *a* Aram. 12:3–7.
b Aram. 10:27.
6 *a* Aram. 15:5.
b BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango.
7 *a* Aram. 11:21–37.
b Aram. 15:1.

8 Ao a uotia buuia ao natia man ikotiia, ao ane e onimaki ke e a tia n reireinaki bwa e na kakoaua ana taeka te Atua a bon kariaia bwa a na teweaki nako nanon te ai, ao a uoti naba rongorongo are e mena iai koroboki aika tabu, ma n teweia nako nanon te ai naba, bwa aonga ni bue ma ni mauna n te ai.

9 Ao e koro bukina bwa a uota Aramwa ma Amureki, ma n uotia nakon te tabo ni mate ibukin te onimaki, bwa aonga ni kakoaua mateia ake a na kanaki n te ai.

10 Ao ngke Amureki e noora marakiia aine ao ataei ake a kanaki n te ai, e bon maraki naba; ao e taku nakon Aramwa: Ti na kanga ni mataku n te aro ae e aki tamaroa aio? Mangaia ae ti na arora baira, ma ni kamwakura [a]mwaakan te Atua are e mena iroura, ma ni kamaiuia man uran te ai.

11 Ma Aramwa e taku nakoina: E tukai te Tamnei bwa N na arora baiu; bwa nooria te Uea e butimwaiia nakoina, ma te [a]mimitong, ao e bon kariaia bwa a na karaoa aio, ke bwa aomata a na karaoa aei nakoia, ibukin matoatoan nanoia, bwa taian [b]motikitaeka are e na kamwakuria iaoia n unna e na bon eti; ao [c]raraaia naake [d]akea bureia e na tei bwa te bwai ni kakoaua ni kaaitaraia, eng, ma n tang ni korakora ni kaaitaraia n te kabanea ni bong.

12 Ngkai Amureki e taku nakon Aramwa: Nooria, tao a na kabuekira naba.

13 Ao Aramwa e taku: Ke e na iraki nanon te Uea. Ma nooria, e tuai ni bane ara mwakuri; mangaia ae aki kona ni kabuekira.

14 Ngkai e a koro bukina bwa ngke rabwataia ake a tia n teweaki nako nanon te ai a tia ni bue, ma taian rongorongo naba, mataniwia taan moti n te aba e roko ao e tei imatan Aramwa ma Amureki, ngkai a kabaeaki ao e oroi tabaia ni baina, ao e taku nakoia: I mwin te bwai are kam a tia n nooria, kam na kabwarabwara riki nakoia te botanaomata aio, bwa a na manga kona n teweaki nako nanon te [a]nei n ai ma te burimton?

15 Nooria, ko nooria bwa akea iroumi te mwaaka ni kamaiuia ake a teweaki nako nanon te ai; ao te Atua e aki kamaiuia naba kioina ngkai bon kaain te ekaretia naba are ngkami. Ao mataniwia taan moti e oroi tabaia riki, ma ni kangai: Teraa ae kam na taekinna ibukimi?

16 Ngkai te tia moti aio bon kaain te waaki ma te onimaki are [a]Neooa, are e tiringa Kiteon.

17 Ao e koro bukina bwa Aramwa ma Amureki aki kaeka; ao e oroia riki, ma n anga ngaia nakoia taan mwakuri bwa a na teweaki nako nanon te karabuti.

10 *a* Aram. 8:30–31.
11 *a* BK Mimitong.
b TAre. 37:8–13; Aram. 60:13; R&B 103:3.
BK Motiraoi.
c BK Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua.
d Mot. 17:10.
14 *a* Aram. 12:17.
16 *a* Aram. 1:7–15.

18 Ao ngke a tia n teweaki nako nanon te karabuti i mwin teniua te bong, ao a roko [a]taan reirei te tua aika a mwaiti ma taan moti, ma ibonga, ma tia reirei, ake taan rabakau n ana waaki Neooa; ao a roko nakon te karabuti bwa a na nooria, ao a titirakinia taeka aika a mwaiti; ma a bon aki kaekaia.

19 Ao e koro bukina bwa te tia moti e tei i mataia, ao e taku: E aera ngkai kam aki kaekai aia taeka te botanaomata aio? Kam aki ataia ae iai mwaakau n anga ngkami nako nanon te ai? Ao e tuangia bwa a na taetae; ma aki taetae.

20 Ao e koro bukina bwa a nako ao a waakina kawaia, ma a manga roko n te bong are i mwina; ao te tia moti e a manga oroi naba tabaia. Ao a mwaiti naba, ake a roko man oroi naba tabaia man taku, Kam na manga tei riki ni motiki taekaia te botanaomata aio, ma ni kabuakaka ara tua? Ngkana e rang korakora mwaakami e aera ngkai kam aki [a]kamaiuingkami.

21 Ao a bon mwaiti bwaai ake a taekin nakoia, ni kangengea wiia iaoia, ma ni baware iaoia, ma n taku: E na kanga aron taraara ngkana ti a kabuakakaaki?

22 Ao a mwaiti bwaai, eng, aekakin aro nako ake a bon taekin nakoia; ao a bon bwainikirinia i nanon boong aika a mwaiti. Ao a bon taua te amwarake ma irouia bwa aonga ni baki, ao te ran bwa aonga n taka; ao a bon anai naba mai irouia aia kunnikai ao a bon bebeekan; ao aio aroia ni kabaeaki ni kabaebae aika a matoatoa, ma ni kainaki n te karabuti.

23 Ao e koro bukina bwa i mwin are a tia ni kainnano i nanon boong aika a mwaiti, (ao bon n te katebwi ma uoua ni bong, n te katebwi n namwakaina, n aia katebwina n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai) are mataniwia taan moti iaon te aba are Amonia ma aia taan reirei ao aia taan reirei te tua aika a mwaiti a nakon te karabuti are a kabaeaki iai Aramwa ma Amureki ni kabaebae aika a matoatoa.

24 Ao mataniwia taan moti e tei i mataia, ao e oroia riki, ma n taku nakoia: Ngkana iai mwaakan te Atua iroumi kainaomataingkami man taian kabaebae aikai, ao ngkanne ti na kakoaua bwa te Uea e na kamaunaia te botanaomata aio n aron ami taeka.

25 Ao e koro bukina bwa a bane ni waaki ma n oroia, n taekin taeka akekei naba, ni karokoa te kabanea; ao ngke e a tia te kabanea n taetae nakoia, [a]mwaakan te Atua e mena iaoia Aramwa ma Amureki ao a teirake ma n tei iaon waeia.

26 Ao Aramwa e tang, ni kangai: Maan raa ngaira are ti na kainnano n [a]taian maraki aika a korakora aikai, O te Uea? O te Uea, anganiira te korakora n aron ara

18*a* Aram. 10:14; 11:20.
20*a* Mat. 27:39–43.
25*a* Aram. 8:31.
26*a* Iak. 5:10–11; Mot. 17:10–20; R&B 121:7–8.

onimaki are e mena iroun Kristo, nakon te kainaomataki. Ao a urui taian kabaebae ake a kabaeaki iai; ao ngke a noori aikai aomata, a waaki ni biri nako, bwa maakan te kamaunaki e roko irouia.

27 Ao e koro bukina bwa e rang korakora maakuia n te aro are a bwaka iaon tano, ao aki karekea mataroan te [a]karabuti are mai tinaniku; ao te aonaba e korakora ruruna, ao oon te karabuti e raeuaki nakon uoua, n te aro are a bwaka nako aon te aba; ao mataniwia taan moti, ao taan reirei te tua, ao ibonga, ao taan reirei, ake a oroia Aramwa ma Amureki, a tiringaki ni bwakana arei.

28 Ao Aramwa ma Amureki a otinako ma i nanon te karabuti, ao aki maraki; bwa te Uea e anganiia te mwaaka, n aron aia onimaki are iroun Kristo. Ao n te tai naba arei a otinako man te karabuti; ao a [a]bwara man kabaeaia; ao te karabuti e bwaka nako aontano, ao ni kabane aomata ake a mena i nanon oona, a mate, ma aki Aramwa ma Amureki; ao n te tai naba arei a otinako man te kaawa.

29 Ao ngkanne aomata ngke a tia n ongo te karongoa ae korakora a biri n roko ni mwaiti bwa a kan ataia bwa teraa ae riki; ao ngke a noora Aramwa ma Amureki n otinako man te karabuti, ao oona a bwaka nako aontano, a rotaki n te maaku ae korakora, ao a biri nako mai mataia Aramwa ma Amureki n aiaron te kooti ma natina ae e biri nako mai iroun te raian; ao a bon biri nako mai matan Aramwa ma Amureki.

MWAKORO 15

Aramwa ma Amureki a nako Titom ma ni katea te ekaretia—Aramwa e kamaiua Teeterom, are e a kaaina te Ekaretia—A mwaiti ake a bwabetitoaki, ao te Ekaretia e rikirake—Aramwa ma Amureki a nako Taraemera. Uakaan ma 81 I.K.

Ao e koro bukina bwa Aramwa ma Amureki a tuangaki bwa a na kitana te kaawa anne; ao a kitanna, ma n otinako nakon te aba are Titom; ao nooria, a kuneia ni kabane aomata ake a tia n otinako man te aba are [a]Amonia, ake a bon tia n [b]teweaki nako ma ni karebanaki n te atibu, ibukina bwa a kakoaua ana taeka Aramwa.

2 Ao a kaongoraia taekan bwaai ni kabane ake a tia n riki nakoia [a]buuiia ma natia, ao ni kaineti naba nakoia, ma [b]mwaakaia ni kainaomataki.

3 Ao Teeterom naba e wene naba n aoraki i Titom, ma te kabuebue ae rang korakora, are e a riki ibukin korakoran karawawatan ana iango ibukin [a]buakakana bwa e kataua i nanona bwa Aramwa ma Amureki a mate ao e kataua bwa a tia n tiringaki ibukina

27 *a* Mwak. 16:26; Ita 12:13.
28 *a* Iakob. 4:6; 3Nib. 28:19–22.
15 1 *a* Aram. 16:2–3, 9, 11.
b Aram. 14:7.
2 *a* Aram. 14:8–14.
b Aram. 14:28.
3 *a* Aram. 14:6–7.

bwa e korakora buakakana. Ao ana bure ae korakora aio, ma ana bure riki aikai a rang mwaiti, a katabetabea ana iango ni karokoa ae e a rang taonaki n te rawawata, bwa akea te anga are e na kainaomataki iai; mangaia ae e a taonaki n te kabuebue ae rang korakora.

4 Ngaia, ngke e ongo bwa Aramwa ma Amureki a mena n te aba are Titom, e a moanna n ninikoria i nanona, ao e kanakoa te rongorongo n te tai ae waekoa nakoia, n tangiriia bwa a na nakoina.

5 Ao e koro bukina bwa a mwananga n te tai ae waekoa, n ongeaba n te rongorongo are e a tia n anganiia; ao a nakon mwengan Teeterom; ao a kunea ni wene iaon ana kainiwene, n aoraki, ni mamaara ma te kabuebue ae korakora; ao ana iango naba e taonaki n te rawawata ibukin ana bure; ao ngke e nooria e arora baina, ao e bubutia bwa a na katoka aorakina.

6 Ao e koro bukina bwa Aramwa e taetae nakoina, ma n taua baina: Ko [a]kakoaua mwaakan Kristo nakon te kamaiuaki?

7 Ao e kaeka ma n taku: Eng, I kakoauai taeka ni kabane ake ko a tia n reirei.

8 Ao Aramwa e taku: Ngkana ko kakoaua ana kabomwi Kristo ko kona ni [a]kamaiuaki.

9 Ao e taku: Eng, I kakoaua n aron am taeka.

10 Ao ngkanne Aramwa e tang nakon te Uea, ni kangai: O te Uea ae Atuara, nanoanga te mwaane aio, ao [a]kamaiua n aron ana onimaki are e mena iroun Kristo.

11 Ao ngke Aramwa e tia n taekin taeka aikai, Teeterom e [a]kibarake iaon waena, ao e waaki n nakonako; ao aio are e karaoaki ao e karika te kamimi ae korakora nakoia aomata ni kabane; ao ataakin aio are e a buta nako ni kabuta aban Titom.

12 Ao Aramwa e bwabetitoa Teeterom nakon te Uea; ao e a waaki man te tai anne ni kabwarabwara nakoia aomata.

13 Ao Aramwa e katea te ekaretia n te aba are Titom, ao e katabuia ibonga ma taan reirei n te aba, bwa a na bwabetitoaki nakon te Uea ake iai nanoia ni kan bwabetitoaki.

14 Ao e koro bukina bwa a bon mwaiti; ao a uarurung man taabo ni kabane ake a uakaan ma Titom, ao a bon bwabetitoaki.

15 Ma aomata ni kabane ake a mena i Amonia, a bon tiku ni matoatoa nanoia ma ni bonotaninga; ao a bon aki rairinanoia man aia bure, ma n taku bwa mwaakaia Aramwa ma Amureki e bon roko mai iroun te riaboro; bwa a bon ira ana waaki [a]Neooa, ao a bon aki kakoaua te rairannano man te bure.

16 Ao e koro bukina bwa Aramwa ao Amureki, bwa Amureki e a bon tia ni [a]kitana ana koora, ma

6 *a* Mar. 9:23.
8 *a* BK Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki.
10 *a* Mar. 2:1–12.
11 *a* Mwak. 3:1–11.
15 *a* Aram. 1:2–15.
16 *a* Ruka 14:33; Aram. 10:4.

tirewa, ao ana bwai ake a kakawaki ake a bon mena n te aba are Amonia, ibukin ana taeka te Atua, ao e a tia n [b]ribaki irouia ake bon raoraona ngkoa ao iroun naba tamana ma ana koraki.

17 Mangaia are Aramwa ngke e a tia ni katea te ekaretia i Titom, e nooria bwa e karina ni iai te [a]karaurau, eng, e nooria bwa aomata e a toki kainikatongan nanoia, ao a moanna n [b]nanorinano i matan te Atua, ao a waaki n ikoikotaki ni botaki n aia tabo aika a tabu n [c]taromauria te Atua i matan te baon karea, n [d]taratara ma n tataro n aki toki bwa a na kainaomataki mai iroun Tatan, ao man te [e]mate, ao te kamaunaki—

18 N aron are I a tia n taekinna, Aramwa ngke e a tia n noori bwai aikai ni kabane, ngaia are e a kaira Amureki ao e a roko n te aba are Taraemera, ao e kairia nakon oin ana auti, ao e buokiia ni kainnanona n ana kaangaanga, ao e kamatoatoa i nanon te Uea.

19 Ao ikai are e bane aia katebwina n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai.

MWAKORO 16

Reimwanaite a bon tiringia kaain Amonia—Tioram e kairia Nibwaite n tokanikai iaoia Reimwanaite—Aramwa ma Amureki ao a mwaiti riki a tataekina ana taeka te Atua—A reirei bwa i mwin Mangautin Kristo man te mate ao e na kaoti nakoia Nibwaite. Uakaan ma 81–77 I.K.

Ao e koro bukina bwa n aia katebwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai, ni kanimauan bongin te kauoua n namwakaina, ao e a bon tia ni mwaiti te rau n te aba are Taraemera, ao bon akea bubuaka ke itabaraara i nanon ririki tabeua, ni karokoa te kanimaua ni bong ni kauouan namwakainan te katebwi ma teuana n ririki, are e bon keakinaki iai taekan te buaka ni kabuta te aba.

2 Bwa nooria, aia tanga ni buaka Reimwanaite a bon roko man te itera are e rereua, nakon tian te aba, nakon naba te kaawa are [a]Amonia, ma ni waaki n tiringia aomata man urua te kaawa.

3 Ao ngkai e koro bukina bwa, i mwaain ae Nibwaite a kona ni kateirakea aia taanga ni buaka ae tau ni kakioia nako man te aba, a bon [a]tiringia kaain te kaawa are Amonia, ao tabeman riki kaain rarikin te tia are i Noa, ao a kairia tabemwaang bwa bure nako nanon te rereua.

4 Ao ngkai e koro bukina bwa Nibwaite a bon tangiria ni kaokia naake a bon kairaki nako bwa bure nako nanon te rereua.

5 Mangaia ae, teuare e a bon tia n rineaki bwa mataniwia aia

16 *b* BK Bwanikirinaki.
17 *a* Aram. 16:21.
b BK Karinanoa, Nanorinano.
c BK Nebonebo.
d BK Tarataraia, Tia Tantani; Tataro.
e BK Mate n Tamnei.
16 2 *a* Aram. 15:1, 15–16.
3 *a* Aram. 9:18.

tanga ni buaka Nibwaite, (ao arana bon Tioram, ao bon iai natina mwaane uoman, Riaai ao Aa)—ngkai Tioram ao natina ake mwaane ake uoman, a bon ataia bwa Aramwa bon te ibonga ae rietata i aon te ekaretia, ao a bon tia n ongo bwa iai tamnein te taeka ni burabeti irouna, mangaia are a kawaria ma n tangiria ni kan ataia mai irouna bwa e kariaia te Uea bwa a na riai n nakon te rereua ni kaakaia tariia, ake a bon tia n uotaki nako bwa bure irouia Reimwanaite.

6 Ao e koro bukina bwa Aramwa e [a]ukora mai iroun te Uea taekan te bwai arei. Ao Aramwa e oki rikaaki man taku nakoia: Nooria, Reimwanaite a na bon rinanon te karaanga are Tiitan i meangin te rereua, ma ieta n raroa ma tian te aba are Maentaai. Ao nooria, kam na kaitibo ikekei, i maeaon te karaanga are Tiitan, ao ikanne are te Uea e na kainaomataia tarimi ake anaaki bwa bure irouia Reimwanaite.

7 Ao e koro bukina bwa Tioram ma natina a rinanon te karaanga are Tiitan, ma aia taanga ni buaka, ao a mwananga nako n riaon tian Maentaai nakon te rereua are i Meang, are e mena i mainikun te karanga are Tiron.

8 Ao a roko iaoia aia taanga ni buaka Reimwanaite, ao Reimwanaite a maenako ao a kaokaki nakon te rereua; ao a anaia tariia ake a uotaki bwa bure irouia Reimwanaite, ao bon akea temanna mai irouia ae bua mai i buakoia ake a uotaki bwa bure. Ao a uotaki irouia tariia bwa a na bwaini oin abaia.

9 Ao ikai are e a toki iai aia katebwi ma teuana n tautaeka taan moti, Reimwanaite a kakioaki man te aba, ao kaain Amonia a [a]tiringaki; eng, ni kabane aomata ake Amonaite a [b]tiringaki, ao aia kaawa naba are e korakora, are a taku bwa te Atua e aki kona ni kamauna, ibukin korakorana.

10 Ma nooria, i nanon [a]teuana te bong ao e a tiku n akea kaaina; ao rabwataia maate a raebitiaki irouia kamea ma maanin te rereua aika a kakang.

11 Ma e ngae n anne, i mwin boong aika a mwaiti ao a ibetaotao rabwataia maate iaon te aba ao e mmani rabunaia. Ao ngkai e a bon rang korakora te boi n te aro are aomata aki nako n taua te aba are Amonia i nanon ririki aika a mwaiti. Ao e aranaki bwa Uruakin Neooa; bwa titebo aia waaki ma [a]Neooa, naake a tiringaki ao abaia e tiku n aki kainaki.

12 Ao Reimwanaite aki manga oki ni buaka ma Nibwaite ni karokoa aia katebwi ma aua n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai. Ao ikai are a tiku Nibwaite i nanon teniua te ririki n rau iaon te aba.

13 Ao Aramwa ma Amureki a mwananga n taetaekina te

6 *a* Aram. 43:23–24.
9 *a* Aram. 8:16; 9:18–24; Moom. 6:15–22.
b Aram. 25:1–2.
10 *a* Aram. 9:4.
11 *a* Aram. 1:15; 24:28–30.

rairannano nakoia aomata n aia [a]tembora, ao n aia tabo aika a tabu, ao n aia [b]auti n nebo, are a kateaki n aron aia waaki Iutaia.

14 Ao nakoia ake a mwaiti ake a kan ongo aia taeka, a bon tibwaua ana taeka te Atua nakoia, n aki [a]kakaokoroia aomata, n taainako.

15 Ao ngaia are a waaki Aramwa ma Amureki, n ikotaki ma ake a mwaiti ake a tia n rineaki ibukin te mwakuri, n tataekina te taeka ni kabuta te aba. Ao katean te ekaretia e kabuta te aba, n taabo nako i buakoia aomata ake Nibwaite.

16 Ao [a]akea ae kaokoroaki i buakoia; te Uea e karuoa Tamneina iaon te aba ni kabuta ni katauraoa aia iango natia aomata, ke ni katauraoa [b]nanoia ni butimwaea te taeka are e riai n reireiaki i buakoia n tain okina.

17 Bwa aonga n aki matoatoa ni kaitara te taeka, bwa aonga n aki kakewea, ma ni kamaunaki, bwa aonga ni butimwaea te taeka ma te kimwareirei, ma n riki bwa te [a]mwanga are e kanimwaki nakon te [b]mwanga ni koaua, bwa aonga n rin n ana [c]rau te Uea ae Atuaia.

18 Ao ngkanne [a]ibonga ake a mwananga i buakoia aomata a bon kabwarabwara ni kaaitarai kewe ni kabane, [b]mwaamwanaki n te aba, te [c]bakantang, te kaiangatoa, te kairiribai, taetae ni kamatauninga, te kimoa, te iraa, te urubwai, te tiriaomata, karaoan te wenenibure, ma aekan nako te kaibwabwaru, n takaruaea bwa a riai n akea baikai—

19 N tau bwai ni kabane ake a kaan roko; eng, n taua [a]rokon natin te Atua, marakina ao matena, ao mangautiia naba maate.

20 Ao a mwaiti aomata ake a ukora te tabo are e na roko iai natin te Atua; ao a reireinaki bwa e na [a]kaoti nakoia [b]i mwin mangautina; ao aio are a ongoraeakinna aomata ma te kimwareirei ae korakora ao te kukurei.

21 Ao ngkanne i mwin katean te ekaretia ni kabuta te aba—i mwin [a]tokanikaia iaon te riaboro, ana taeka te Atua e taekinaki n akea kamangaoana ni kabuta te aba, ao te Uea e karuoa ana kakabwaia iaoia aomata—ao ikai are e a toki iai aia katebwi ma aua n ririki n tautaeka taan moti iaoia ana aomata Nibwaai.

Rongorongon natin Motiaea mwaane, ake a totokoi inaomataia n abanueaia ibukin ana taeka te Atua, ao a waerake nakon te aba are Nibwaai ni kabwarabwara

13 *a* 2Nib. 5:16.
b Aram. 21:4–6, 20.
14 *a* Aram. 1:30.
16 *a* Mot. 18:19–29; 4Nib. 1:3.
b BK Nano ae Uruaki.
17 *a* Iakob. 5:24.
b BK Ana nne ni kurebe te Uea.
c Aram. 12:37; 13:10–13.
18 *a* Aram. 15:13.
b BK Kewe, Mwamwanaia, Kamwamwane.
c BK Bakantang.
19 *a* BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
20 *a* 2Nib. 26:9; 3Nib. 11:7–14.
b 1Nib. 12:4–6.
21 *a* Aram. 15:17.

nakoia Reimwanaite; kainnanoia ma kainaomatakia—n aron ana rongorongo Aramwa.

Kanoana mwakoro 17 ni karokoa 27.

MWAKORO 17

Natin Motiaea mwaane a karekea te tamnein te taeka ni burabeti ma kaotioti—A mwananga ni kawaia aika a kakaokoro bwa a na taekina te taeka nakoia Reimwanaite—Amon e nakon te aba are Itimaera ma n riki bwa ana toro te uea are Ramonaai—Amon e kamaiuia ana nanai ni man te uea man tiringia ana kairiribai i rarikin ranin Teebuti. Kiibu 1–3, uakaan ma 77 I.K.; kibu 4, uakaan ma 91–77 I.K.; ao kiibu 5–39, uakaan ma 91 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa ngke Aramwa e mwananga man te aba are Kiteon mai meang, nakon te aba are Maentaai, nooria, e mimi, ngke e [a]kaitibo ma [b]natin Motiaea aika mwaane aika a mwananga nakon te aba are Taraemera.

2 Ao ngkanne natin Motiaea mwaane aikai bon raon Aramwa n te tai are e [a]moan kaoti te anera nakoina; ngaia are Aramwa e korakora kimwareireina ngke e nooriia tarina; ao teraa are e a raka riki iai kimwareireina, bon tarina naba ngaia i nanon te Uea; eng, ao a bon matoatoa n te rabakau ibukin te koaua; bwa bon mwaane ngaia aika a raoiroi aia atatai ao a bon tia n [b]ukoukouri koroboki aika tabu ma nanomwakaia, bwa aonga n ataa ana taeka te Atua.

3 Ma tiaki ti ngaia aio; a bon tia naba ni kakorakoraia n [a]tataro, ma n aki mamatam; ngaia ae iai irouia te tamnei n taeka ni burabeti, ao te tamnei ni kaotioti, ao ngkana [b]anga reirei, a reirei ma mwaakan ao ana kariaia te Atua.

4 Ao a bon tia n reirei ana taeka te Atua i nanon te maan ae tebwi ma aua te ririki i buakoia Reimwanaite, ma ni korakora [a]tokanikaia ni [b]kairia aika a mwaiti nakon ataakin te koaua; eng, man mwaakan aia taeka a mwaiti ake a roko i matan ana bao ni karea te Atua, ni wewetea arana ma ni [c]kaoti aia bure i matana.

5 Ao ngkanne aikai aroia i nanon mwamwanangaia, bwa a mwaiti karawawatakia; ao a bon kainnano n rabwataia ao aia iango, n aron te baki, te taka, ao te korakai, ao te [a]beku korakora naba n te tamnei.

6 Ao ngkanne aikai mwanangaia: Ngke [a]a tia ni kitana tamaia, Motiaea, n aia moan ririki taan moti; ma n [b]rawa ni butimwaea aban ueaia are tamaia e rang tangiria ni katokaa iaoia, ao aio naba bon nanoia aomata;

17 1*a* Aram. 27:16.
b Mot. 27:34.
2*a* Mot. 27:11–17.
b BK Koroboki aika Tabu.
3*a* BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam; Tataro.
b BK Reireia, Tia Reirei—Anga Reirei ma te Tamnei.
4*a* Aram. 29:14.
b BK Mwakuri ni Mitinare.
c BK Kaoti bure.
5*a* Aram. 8:10.
6*a* Mot. 28:1, 5–9.
b Mot. 29:3.

7 Ma e ngae n anne a otinako man te aba are Taraemera, a uoti aia kabaang, ao aia kainiwai, ma aia kai ni katebe, ma kanoan aia kai ni katebe ao aia bana; ao aio a karaoia n te aro are a na kona ni karekei oin kanaia i nanon menaia n te rereua.

8 Ao ngaia are a mwananga nakon te rereua ma mwaitia are a tia n rineia, bwa a na waerake nakon te aba are Nibwaai, bwa a na taekina ana taeka te Atua nakoia Reimwanaite.

9 Ao e koro bukina bwa a mwananga i nanon te rereua i nanon boong aika a mwaiti, ao e korakora aia aki mamatam ma aia [a]tataro bwa te Uea e na anganiia tamneina bwa e na iriia, man tiku irarikiia, bwa aonga n riki bwa [b]bwaai ni mwakuri i nanon bain te Atua bwa a na kairia, ngkana e kona, tariia, aika Reimwanaite nakon ataakin te koaua, nakon ataakin buakakan [c]kateia aia bakatibu, ake a bon aki eti.

10 Ao e koro bukina bwa te Uea e bon [a]kawaria n [b]Tamneina, ao e taku nakoia: [c]Karau nanomi. Ao a rau nanoia.

11 Ao te Uea e taku nakoia naba: Naako nakoia Reimwanaite, ake tarimi, ao katea au taeka; ma kam na [a]taotaon nanomi n te tai ni kainnano ae maan ma karawawata, bwa kam aonga ni kaoti banna aika a raraoi nakoia irou, ao N na karaoi ngkami bwa bwaai ni mwakuri i nanon baiu ibukin kamaiuaia aomata aika a mwaiti.

12 Ao e koro bukina bwa nanoia natin Motiaea ake mwaane, n ikotaki ma ake raoia, a ninikoria ni waaki nakoia Reimwanaite n taekina nakoia ana taeka te Atua.

13 Ao e koro bukina bwa ngke a roko n tian abaia Reimwanaite, ao a [a]kamaenakoia ma ni kitania temanna ma temanna, n onimakina te Uea bwa a na manga kaitibo riki n tokin aia [b]tai; bwa a kataua bwa e korakora te beku are a kataua bwa a na waakinna.

14 Ao e koaua bwa e bon korakora, bwa a tia ni kataua bwa a na taekina ana taeka te Atua nakoia aomata aika a [a]moaanti ma ni matoatoa ma n iowawa; aomata aika kukurein nanoia tiringakia Nibwaite, te kimoa ma iraean aia bwai; ao nanoia e bane iaon te kaubwai, iaon te koora ma te tirewa, ao atibu aika a kakawaki; ma a karekei bwaai aikai man te tiritiri ao te iraa, bwa aonga n aki mwakuri ibukiia n oin baia.

15 Ngaia ae bon aomata ngaia aika a rang taningaroti, ao a mwaiti mai irouia aika a taromauria bouananti, ao a na [a]maraia te Atua e bwaka iaoia ibukin [b]kateia aia bakatibu; e ngae ngke a anganaki ana berita te Uea ngkana a rairinanoia.

9 *a* Aram. 25:17.
BK Tataro.
b Mot. 23:10; Aram. 26:3.
c Aram. 3:10–12.
10 *a* R&B 5:16.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c Aram. 26:27.
11 *a* Aram. 20:29.
BK Taotaonakin nano.
13 *a* Aram. 21:1.
b Mat. 9:37.
14 *a* Mot. 10:12.
15 *a* Aram. 3:6–19; 3Nib. 2:15–16.
b Aram. 9:16–24; 18:5.

16 Ngaia, ae aio [a]bukin are natin Motiaea mwaane a kataua te mwakuri, bwa aonga ni kairia nakon te rairannano; bwa aonga ni kairia nakon ataakin te babaire ni kabomwi.

17 Ngaia ae a kamaenakoia, ao a waaki nako i buakoia, temanna i bon irouna, n aron ana taeka ma mwaakan te Atua are e a tia n reke irouna.

18 Ngkai Amon bon te mataniwi iaoia ke bon ngaia are e bon buokiia, ao e kitania, i mwin tiana ni [a]kakabwaiaia n aron nakoaia, i mwin tiana n anganiia ana taeka te Atua, ni buokiia i mwaain nakona; ao ai ngaia are a waakina mwamwanangaia ni kabuta te aba.

19 Ao Amon e nako nakon te aba are Itimaera, te aba are e aranaki imwiia natin [a]Itimaera mwaane ake a riki naba bwa Reimwanaite.

20 Ao ngke Amon e rin n te aba are Itimaera, Reimwanaite a anaia ao a kabaea, bwa bon aia katei kabaeakiia Nibwaite ake a mwane i nanon baia, ma n uotia nako matan aia Uea; ao ngaia are e a bon tiku iroun te Uea bwa e na tiringia ke e na tauiia ni kabureia, ke a na teweaki nako nanon te karabuti, ke a na teweaki nako man te aba, n aron nanona ma kukureina.

21 Ao ngaia are Amon e a bon uotaki nako matan te uea are e bon uea iaon te aba are Itimaera; ao arana bon Ramonaai; ao bon kanoan Itimaera.

22 Ao te uea e ukora mai iroun Amon bwa nanona bwa te kan maeka n te aba i buakoia Reimwanaite, ke i buakoia ana aomata.

23 Ao e taku Amon nakoina: Eng, I tangiria ni maeka i buakoia te botanaomata aio; eng, tao ni karokoa te bong are I mate iai.

24 Ao e koro bukina bwa te uea are Ramonaai e bon rang kukurei iroun Amon, ae e tua bwa a na kabwaraki kabaeana; ao e tangiria bwa Amon e na anaa temanna natina te aine bwa buuna.

25 Ma Amon e taku nakoina: Tiaki, ma N na riki ngai bwa temanna am toro. Ngaia are Amon e a riki bwa ana toro te uea are Ramonaai. Ao e koro bukina bwa e a kanakoaki irarikiia toro temwaangina bwa a na kaawakin ana nanai ni man Ramonaai, n aron kateia Reimwanaite.

26 Ao i mwin tenibong menana ni beku ibukin te uea, ao e mena i buakoia toro aika Reimwananite ake a mwananga ma aia nanai ni man nakon te tabo n ran, are e aranaki bwa ranin Teebuti, ao Reimwanaite ni kabane a kairia aia nanai ni man nako iai bwa aonga n iai aia ran—

27 Ngaia are, ngke Amon ao ana toro te uea a uotia aia nanai nakon te tabo n ran, nooria, Reimwanaite tabemwaang ake a roko ma aia nanai ni man bwa a na mooi, a tei ma ni kamaenakoia aia nanai ni man Amon ma ana toro te uea, ao a kamaenakoia n

16*a* Mot. 28:1–3. | 18*a* BK Kakabwaia. | 19*a* 1Nib. 7:4–6.

te aro are a biri nakon kawai aika a mwaiti.

28 Ao ngkanne ana toro te uea a bon ngurengure, ni kangai: Ngkai te uea e na bon tiringira, n aroia naba tarira ake a kamaenakoaki aia nanai ni man ibukin buakakaia aomata aikai. Ao a bon tang ni kakorakoraia, ni kangai, Nooria, ara nanai a bon tia ni kamaenakoaki.

29 Ao ngkanne a bon tang ibukin maakakin te tiringaki. Ao ngkanne ngke Amon e noora aio ao e onrake nanona n te kimwareirei; bwa, e taku, N na kaota mwaakau nakoia raou n toro, ke te mwaaka are irou, ni kaoki nanai aikai nakon te uea, bwa I aonga n ana nanoia raou n toro aikai, bwa N na kairia bwa a na kakoaui au taeka.

30 Ao ngkai, aikai ana iango Amon, ngke e noora karawawatakia naake e araniia bwa tarina.

31 Ao e koro bukina bwa e kabwaka nanoia n ana taeka, ni kangai: Tariu, kakukureingkami ao ti a nako ni kakaei ara nanai ni man, ao ti na ikotiia ao ti na manga kairia n oki nakon nnen te ran; ao ikai are ti na kawakina iai ana nanai ni man te uea ao e na bon aki tiringira.

32 Ao e koro bukina bwa a mwananga n ukoukora te nanai ni man, ao a bon ira Amon, ao a bon mwananga ma te waekoa ma ni kairia ana nanai ni man te uea, ma n ikotiia nakon te tabo n ran.

33 Ao mwaane akekei a manga tei naba bwa a na manga kamaenakoia riki aia nanai ni man; ma Amon e taku nakoia tarina: Katobibia te nanai ni man ma ni katabwanin bwa a na aki biri nako; ao N na nako n un ma mwaane ake a kamaenakoia ara nanai ni man.

34 Ngaia are, a karaoa are e tuangiia Amon ao e waaki nako ma n tei bwa e na un ma naake a tei i rarikin ranin Teebuti; ao a bon aki karako mwaitia.

35 Ngaia are a bon aki maaka Amon, bwa a taku inanoia bwa temanna raoia e kona n tiringnga n aron are a tangiria, bwa a aki ataia ae te Uea e a tia ni berita nakon Motiaea bwa e na [a]kamaiuia natina mwaane ma i nanon baia; ao akea naba te bwai ae ataia ni kaineti ma te Uea; ngaia are a kukurei n tiringia tariia; ao ibukin aio are a tei bwa a na kamaenakoia ana nanai ni man te uea.

36 Ma [a]Amon e tei ao e waaki ni kareia n te atibu n ana bana; eng, n te korakora ae bati ao e banaiia n te atibu; ao ikai are e a tiringia [b]tabemwaang n te aro are a bon mimi ni korakorana; ma e ngae n anne ao a bon un ibukin tiringakia tariia, ao a kantaningaia bwa e na bwaka; ngaia are ngke a nooria bwa e aki [c]kona ni boo irouia n aia atibu, ao a roko nakoina ma aia ambo bwa a na tiringnga.

37 Ma nooria, bwa ni kabane mwaane ake a tabeka aia ambo

35 *a* Mot. 28:7; Aram. 19:22–23.
36 *a* Ita 12:15. *b* Aram. 18:16. *c* Aram. 18:3.

bwa a na orea Amon, e bon oroia ni kakibanakoa baia n ana kabaang; bwa e bon katoka kaina man aia oro n oroi baia n taran ana kabaang, n te aro are a bon rang mimi, ao a biri nako mai irouna; eng; ao a bon aki karako mwaitia; ao e kabirinakoiia ni korakoran baina.

38 Ao ngkanne bon onoman ake a bwaka n ana bana, ma akea ae e tiringia ma ti aia mataniwi; ao e kakibanakoi baai aika a mwaiti ake a tabekaki ni kaitaraa, ao a bon aki karako.

39 Ao ngke e a tia ni kakioia nako kiraroa, e okirikaki ao a kamooia aia nanai ni man ao a kaokia nakon ana nne ni man te uea, ao a nakon te uea, ma uotaia baai ake a tia ni kakibanakoaki n ana kabaang Amon, are baia naake a kataia n tiringnga; ao a bon uotaki nakon te uea bwa kakoauan te bwai are a tia ni karaoia.

MWAKORO 18

Te uea are Ramonaai e arana Amon bwa te Tamnei ae Korakora—Amon e reireina te uea taekan te karikibwai, ana waaki te Atua ma aomata, ao te kaboaki are e roko mai iroun Kristo—Ramonaai e kakoaua ao e bwaka nako aontano kanga e mate. Uakaan ma 90 I.K.

Ao e koro bukina bwa te uea are Ramonaai e tuangiia ana toro bwa a na tei i moa ma ni kakoauai bwaai ni kabane are a tia n noori ni kaineti ma te bwai are e riki.

2 Ao ngke a bane n tia ni kakoauai bwaai ni kabane ake a tia n noori, ao e a tia n ongo aron ana kakaonimaki Amon ni kawakinaia ana nanai ni man, ao korakoran naba mwaakana n un ni kaaitara ake a tangiria n tiringnga, e bon rang korakora miimiina, ao e taku: E koaua bwa iai rakana nakon te aomata. Nooria, tiaki aio te Tamnei ae Korakora are e kakanakoi tuaa aika a korakora iaoia te botanaomata aio, ibukin aia tiritiri?

3 Ao a kaeka te uea ni kangai: Ngkana tao te Tamnei ae Korakora ke te aomata, ti bon aki ataia ma ti bon ti atai aikai, bwa e bon [a]aki kona n tiringaki irouia ana kairiribai te uea; ao a bon aki naba kona ni kamaenakoa ana nanai ni man te uea ngkana raora, ibukin rabakauna ao matoatoan korakorana; ngaia ae, ti ataia bwa raon te uea. Ao ngkai, O te uea, ti bon aki kakoaua bwa te aomata e na reke te aeka ni mwaakaa ae korakora aei kioina ngkai e bon aki kona n tiringaki.

4 Ao ngkai, ngke te uea e ongo taeka aikai, e taku nakoia: Ngkai I a ataia bwa bon te Tamnei ae Korakora; ao e a tia n ruo n te tai aei bwa e na kaawakin maiumii, bwa N na aki [a]tiringingkami n aroia tarimi ake I tiringia. Ao ngkanne bon aio te Tamnei ae Korakora are ara bakatibu a tataekinna.

18 3*a* Aram. 17:34–38. 4*a* Aram. 17:28–31.

5 Ao ngkanne bon aio reireian Ramonaai, are e karekea mai iroun tamana, bwa iai te [a]Tamnei ae Korakora. Ma e ngae ngke a kakoaua te Tamnei ae Korakora, a bon taku bwa are a karaoia e bon eti; ngaia are, Ramonaai e a bon moanna ni korakora nakonakona, n te maaku bwa mwiina e a tia ni kairua ngke e tiringia ana toro;

6 Bwa e a bon tia n tiringia aika a mwaiti ibukina bwa tariia a bon kamaenakoia aia nanai ni man n te tabo n ran; ao ibukin ae a maenako aia nanai ni man a bon tiringaki.

7 Ao ngkanne bon aia waaki Reimwanaite aikai bwa te tei i rarikin ranin Teebuti ni kamaenakoia aia nanai ni man aomata, bwa aonga ni kairia nako aika a mwaiti ake a kamaenakoi nakon oin abaia, bwa aio aia anga n rawebwaia i marenaia.

8 Ao e koro bukina bwa te uea are Ramonaai e titirakinia ana toro, ni kangai: E ngaa te mwaane aio ae iai mwaakana ae korakora?

9 Ao a taku nakoina: Nooria, are e kamwarakeia am aoti. Ao ngkanne te uea e tua nakoia ana toro, i mwaain kamooaia ana nanai ni man, bwa a na katauraoia ana aoti ma ana kai ni buaka, are e na mwananga iai nakon te aba are Nibwaai; bwa iai te baka n amwarake ae korakora ae e booaki n te aba are Nibwaai, iroun taman Ramonaai, are e uea iaon te aba ni kabuta.

10 Ao ngkanne ngke te uea are Ramonaai e ongo bwa Amon e katauraoi ana aoti ma ana kai ni buaka e bon mimi riki n aron ana kakaonimaki Amon, ma ni kangai: E koaua bwa bon akea te toro ma i buakoia ana toro ae kakaonimaki n aron teuaei; bwa e uring au tua ni kabane ma ni karaoi.

11 Ao ngkanne ma te koaua ao I a ataia bwa bon Te Tamnei ae Korakora aio ao I tangiria bwa e na rin irou, ma I aki ninikoria n tuatua.

12 Ao e koro bukina bwa ngke Amon e a tia ni katauraoia aoti ma kai ni buaka ibukin te uea ao ana toro, e rin nakon te uea, ao e nooria bwa moan te uea e a bon rang bitaki; ngaia are e nang otinako ni kitana matana.

13 Ao temanna ana toro te uea e taku nakoina, Rabana, are, e kona n rairaki nanona bwa, te mwaaka ke te uea ae korakora, ibukina bwa a taraa aia uea bwa e korakora; ngaia are e taku nakoina: Rabana, te uea e tangiriko bwa ko na tiku.

14 Ngaia are Amon e rairaki nakon te uea, ao e taku nakoina: Teraa ae ko tangiria bwa N na karaoia ibukim, O te uea? Ao te uea e aki kaeka i nanon te maan ae teuana te aoa, n aron aia tai, bwa e aki ataia bwa teraa ae e na riai n taekinna nakoina.

15 Ao e koro bukina bwa Amon e taku riki nakoina: Teraa ae ko tangiria mai irou? Ma te uea e aki kaeka.

5*a* Aram. 19:25–27.

BK Te Atua, Atu n Atua.

16 Ao e koro bukina bwa Amon kioina ngke e kaonaki n Tamnein te Atua, ngaia are e ataa ana [a]iango te uea. Ao e taku nakoina: Tiaki ibukina bwa ko a tia n ongo bwa I kamaiuia am toro, ao I tiringia itiman tariia n te bana ao ma te kabaang, ma ni kakibanakoi baia ake temwaangina, bwa I aonga ni kamaiuia am nanai ni man ao am toro; nooria, Tiaki ngaia te bwai aei ae ko mimi iai?

17 I taku nakoim, bukin teraa ngkai e korakora miimiim? Nooria, ngai bon te aomata, ao ngai am toro; ngaia are, te bwai are ko tangiria ae eti, ao N na karaoia.

18 Ao ngkanne ngke te uea e a tia n ongo taeka aikai, e mimi riki, bwa e nooria bwa Amon e kona n [a]ataa ana iango; ma e ngae n anne, te uea are Ramonaai e kaurea wiina ma n taku nakoina: Antai ngkoe? Ngkoe te Tamnei ae Korakora, are e [b]atai bwaai ni kabane?

19 Amon e kaeka ao e taku nakoina: Tiaki.

20 Ao e taku te uea nakoina: Ko kanga n ataa ana iango nanou? Ko kona n taetae n aki maaku, ma n tuangai bwaai aika a kaineti ma bwaai aikai; ma n tuangai naba bwa n te mwaaka ra are ko tiringia ma ni kakibanakoi iai baia tarira ake a kamaenakoia au nanai ni man—

21 Ao ngkanne, ngkana ko tuangai bwaai ni kaineti ma bwaai aikai, te bwai are ko tangiria ao N na bon anganiko; ao ngkana ko kainnanoia ao N na bon tararuaiko n au tanga ni buaka; ma I ataia bwa ko korakora riki nakoia ni kabane; ma e ngae n anne te bwai are ko tangiria mai irou N na bon anganiko.

22 Ao ngkanne Amon e bon wanawana, e aki tiritiri, e taku nakon Ramonaai: Ko na kona n ongo n au taeka, ngkana I tuangko bwa n te mwaaka ra ae I karaoi bwaai aikai iai? Bwa aio te bwai ae I tangiria mai iroum.

23 Ao te uea e kaeka, ao e taku: Eng, N na kakoauai am taeka ni kabane. Ao ikai are e a mwane iai.

24 Ao Amon e a waaki n taetae nakoina ma te [a]ninikoria, ma n taku nakoina: Ko kakoaua bwa iai te Atua?

25 Ao e kaeka, ma n taku nakoina: I aki ataia bwa teraa ae ko nanonna.

26 Ao ngkanne Amon e taku: Ko kakoaua bwa iai te Tamnei ae Korakora?

27 Ao e taku, Eng.

28 Ao Amon e taku nakoina: Aio bon te Atua. Ao e taku riki Amon nakoina: Ko kakoaua bwa te Tamnei ae Korakora aio, are te Atua, e kariki bwaai ni kabane ake a mena i karawa ao n te aonaba?

29 Ao e taku nakoina: Eng, I kakoaua bwa e karaoi bwaai ni kabane ake a mena n te aonaba; ma I aki ataa karawa.

30 Ao Amon e taku nakoina: Mai iroun te Tamnei, Bwaintituaraoi ae.

16 *a* Aram. 12:3.
18 *a* BK Ataakin Bwaai
b BK Te Atua, Atu n Atua.
24 *a* Aram. 38:12.

Karawa bon te tabo are e mena iai te Atua ma ana anera ni kabane aika a tabu.

31 Ao te uea are Ramonaai e taku: E mena i etan te aonaba?

32 Ao Amon e taku: Eng, ao e taratara nako naano i aoia natia aomata; ao e atai ni kabane ana [a]iango ma ana kantaninga te nano: bwa ni baina are a bane ni karikaki iai bwaai ni kabane man moan karikan bwaai.

33 Ao te uea are Ramonaai e taku: I kakoauai bwaai ni kabane ake ko a tia n taekin. Ko kanakomaiakaki mai iroun te Atua?

34 Ao Amon e taku nakoina: Ngai bon te [a]aomata; ao te aomata ni moan karikan bwaai e karikaki ni katotongan te Atua, ao I weteaki iroun Tamneina ae Tabu bwa N na [b]reirei bwaai aikai nakoia aomata, bwa aonga n uotaki nakon ataakin ae eti ao ae koaua;

35 Ao mwangan te [a]Tamnei aei e mena inanou, are e anganai te [b]rabakau, ao te mwaaka naba n aron au onimaki ma nanou are iroun te Atua.

36 Ao ngkanne ngke Amon e a tia n taekin taeka aikai, e a waaki man karikan te aonaba, ao karikan naba Atam, ma n tuanga bwaai ni kabane are e kaineti ma bwakan te aomata, ma ni [a]kabwarabwara ma ni kawenea i matana te rongorongo ma [b]koroboki aika tabu ibukiia aomata, are a bon tia n taekinaki irouia [c]burabeti, nakon naba te tai are tamaia, Riaai, e kitana iai Ierutarem.

37 Ao e kabwarabwara naba nakoia (nakon te uea ma ana toro) mwamwanangaia ni kabane aia bakatibu i nanon te rereua, ma kainnanoia ni kabane ni baki ma n taka, ma marakiia, ao a mwaiti riki.

38 Ao e kabwarabwara naba nakoia ni kaineti ma aia kaitara Reimwan ma Remuera, ao natin Itimaera mwaane, eng, ni kabane aroia ni kaitara e bon karakin; ao e kamatataa nakoia te rongorongo ma koroboki aika tabu man te tai are Riaai e kitana iai Ierutarem nakon te tai ae ngkai.

39 Ma tiaki ti aio; bwa e kamataata nakoia te [a]babaire ni kaboaki, are e katauraoaki man moan katean aan te aonaba; ao e kaota naba nakoia rokon Kristo, ao ana mwakuri ni kabane te Uea e bon kaoti nakoina.

40 Ao e koro bukina bwa i mwin are e a tia n taekin bwaai aikai ni kabane, ma ni kamataatai nakon te uea, te uea e kakoauai ana taeka ni kabane.

41 Ao e tang nakon te Uea, ni kangai: O te Uea, nanoanga; n aron am [a]nanoanga ae mwaiti

32 *a* Amota 4:13; 3Nib. 28:6; R&B 6:16.
34 *a* Mot. 7:27; Ita 3:13–16.
b BK Reireia, Tia Reirei—Anga Reirei ma te Tamnei.
35 *a* BK Kairiri, Kaungaki.
b BK Atatai.
36 *a* Mot. 1:4; Aram. 22:12; 37:9.
b BK Koroboki aika Tabu.
c Mwak. 3:18–21.
39 *a* BK Babaire ni Kabomwi.
41 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.

are e mena i aoia kaain Nibwaai, nakoiu, ao au aomata.

42 Ao ngkanne, ngke e a tia n taekina aio, e bwaka nako aontano, n aron ae mate.

43 Ao e koro bukina bwa ana toro a anaia ao a uotia nakon buuna, ma ni kawenea iaon te kainiwene; ao e wene n aron ae mate i nanon te maan ae uoua te ngaina ao uoua te tairiki; ao buuna, ma natina mwaane ao aine a tang ni wenei iaona, n aroia Reimwanaite, ma ni bwaebwaeti ibukin buana.

MWAKORO 19

Ramonaai e reke irouna ootan te maiu are aki totoki ao e noora te Tia Kaboko—Kaain mwengana a taonaki n aron te mii, ao a mwaiti aika a nooriia anera—Amon e kawakinaki n te aro ae kamimi—E bwabetitoiia aika a mwaiti ma ni katea te ekaretia i buakoia. Uakaan ma 90 I.K.

Ao e koro bukina bwa i mwin uoua te ngaina ao te tairiki ao a nang ana rabwatana ni kawenea n te nne ni mate, are e karaoaki ibukin taunakiia aia mate.

2 Ao ngkanne te uea n aine e bon tia n ongo taekan Amon, ngaia are e kananako bwa e tangiria bwa e na roko nakoina.

3 Ao e koro bukina bwa Amon e karaoa are e tuangaki, ao e kawara te uea n aine, ma n tangiria bwa e na ataa te bwai ae tangiria bwa e na karaoia.

4 Ao e taku nakoina: Ana toro kainabau a bon tia ni kaotia nakoiu bwa ngkoe ana [a]burabeti te Atua ae tabu, ao bon iai mwaakam ni karaoi mwakuri aika a mwaiti n arana.

5 Ngaia, are ngkanne arona aio, I tangiria bwa ko na nako n noora kainabau, bwa e a tia ni wene iaon ana kainiwene i nanon te maan ae uoua te ngaina ao uoua te tairiki; ao tabemwaang a taku bwa e aki mate, ma tabemwaang a taku bwa e mate ao e a boiraa, ao e riai bwa e na nneaki n te nne ni mate; mai irou, nakoiu e aki boiraa.

6 Ao ngkanne, bon aio are e tangiria Amon, bwa e ataia bwa te uea are Ramonaai e mena i aan mwaakan te Atua; e ataia bwa te [a]rabuna ni kakewekewe e a teweaki nako ngkai man ana iango, ao te [b]oota are e kaota ana iango, are ootan mimitongin te Atua, are bon kamimin ootan raoiroina—eng, te oota aio e a kaota nako kimwareirein tamneina, nangin te roo e a tia ni kakioaki nako, ao ootan te maiu are aki totoki e ura i nanon tamneina, eng, e ataia bwa aio are e a taonanako rabwatana, ao e uotaki nako i nanon te Atua.

7 Mangaia are, te bwai are e tangiria te uea n aine mai irouna bon te bwai are e tangiria naba. Ngaia are, e nako n noora te uea n aron are e tangiria te uea n aine mai irouna; ao e noora te uea, ao e ataia bwa e aki mate.

19 4*a* BK Burabeti.
6*a* 2Korin. 4:3–4.
BK Rabuna.
b BK Te Ota, Otan Kristo.

8 Ao e taku nakon te uea n aine: E aki mate, ma e matu i nanon te Atua, ao n teingabong e na manga teirake; ngaia are tai taunna.

9 Ao Amon e taku nakoina: Ko kakoaua aio? ao e taku nakoina: Akea au tia kakoaua ma ti am taeka, ao aia taeka ara toro; ma e ngae n anne I kakoaua bwa e na koro bukina n aron are ko taekinna.

10 Ao Amon e taku nakoina: Ko na kakabwaiaki ibukin korakoran am onimaki: I taku nakoim, neiko, bon akea aekan te [a]onimaki anne i buakoia ni kabane Nibwaite.

11 Ao e koro bukina bwa e taratara ana kainiwene kainabana, man te tai teuana nakon te tai teuana ni karokoa naba te ingabong are e kataua Amon bwa e na teirake iai.

12 Ao e koro bukina bwa e teirake, n aron ana taeka Amon; ao ngke e teirake, e arora baina nakon te aine, ao e taku: E na kakabwaiaiaki aran te Atua, ao ko na kakabwaiaki.

13 Bwa n aron ae ko maiu, nooria, I a tia n noora au Tia Kaboai; ao e na roko, ao e na [a]bungiaki iroun te [b]aine, ao e na kabooia ni kabane aomata ake a kakoaua arana. Ao ngkanne, ngke e a tia n taekin taeka aikai, e onrake nanona, ao e a manga iinako n te kimwareirei, ao te uea n aine e iinako naba, bwa e taonaki nako n te Tamnei.

14 Ao ngkanne Amon ngke e noora Tamnein te Uea bwa e bwaro n aron ana [a]tataro iaoia Reimwanaite, tarina, ake a karika te tangin wenei i marenaia Nibwaite, ke i buakoia ana aomata te Atua ibukin buakakaia ma [b]kateia, e bwaka iaon bubuanwaena, ao e waaki ni bunra nako nanona n te tataro ma ni karabwarabwa nakon te Atua ibukin te bwai are e a tia ni karaoia ibukiia tarina; ao e bon taonaki nako n te [c]kimwareirei; ao ikai are ngaia teniman a [d]bwaka nako aontano.

15 Ao ngkanne, ana toro te uea a nooria bwa a bwaka, ao a bon tang naba nakon te Atua, bwa e a roko naba irouia maakan te Uea, bwa bon ngaia ake [a]a tei i matan te uea ni kakoaua nakoina ibukin mwaakan Amon.

16 Ao e koro bukina bwa a wetea aran te Uea, ni korakoraia, n te aro are a bane ni bwaka nako aontano, ma ti temanna ae e aki bwaka te aine ae te Reimwanaite, ae arana Abiti, bwa e kaman rairaki nakon te Uea i nanon ririki aika a mwaiti, man te kaotioti ae kamimi ae karekea tamana.

17 Ngaia, are ngkai e a bon tia n rairaki nakon te Uea, ma e aki kaokaotia ma i mwaaina, ngaia are ngke e a nooria bwa ana toro ni

10 *a* Ruka 7:9.
BK Onimaki.
13 *a* BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
b 1Nib. 11:13–21.
14 *a* R&B 42:14.
b Mot. 1:5.
c BK Kimwareirei.
d Aram. 27:17.
15 *a* Aram. 18:1–2.

kabane Ramonaai a bane ni bwaka nako aontano, ao aia mataniwi te aine naba, are te uea n aine, ao Amon e wene n tangaina iaon tano, e bon ataia bwa mwaakan te Atua; ao e iangoia bwa te bwai are e riki arei, ngkana e kaotaki nakoia aomata bwa teraa ae [a]riki i buakoia, bwa ngkana a noora te bwai arei ao a na bon kakoaua mwaakan te Atua ngaia are e biri man te bata teuana nakon te bata, ni kaotia nakoia aomata.

18 Ao a waaki n ikotiia i marenaia nakon mwengan te uea. Ao a roko aomata aika a mwaiti, ao a mimi n noora te uea, ao te uea n aine, ao aia toro ni wene n tangaina iaon tano, ao a wene ikekei n aiaron ae a mate; ao a noora naba Amon, ao nooria, bwa bon te Nibwaite.

19 Ao ngkanne aomata a ngurengure imarenaia; tabemwaang a taku bwa e korakora te buakaka ae roko iaoia, ke iaon te uea ma mwengana, ibukina bwa e kariaia bwa te Nibwaite arei e na [a]tiku n te aba.

20 Ma tabemwaang a boaiia, ni kangai: Te uea e karokoa te buakaka iaon batana ibukina bwa e tiringia ana toro ake a kamaenakoi aia nanai ni man i [a]ranin Teebuti.

21 Ao a bon boaaki naba irouia mwaane ake a tei i ranin Teebuti ni [a]kamaenakoia nanai ni man ake ana bwai te uea, kioina ngke a bon un iroun Amon are e a tia n tiringia tariia tabemwaang i ranin Teebuti, n ana tai ni kamanoia ana nanai ni man te uea.

22 Ao ngkanne, temanna mai i buakoia, ake tarina e bon [a]mate n ana kabaang Amon, ibukin korakoran unna iroun Amon, e kaotinakoa ana kabaang ao e kerake bwa e na orea Amon, n tiringnga; ma ngke e tabekarake ana kabaang bwa e na oroia, nooria, e bwaka ao e mate.

23 Ao ngkanne ti a nooria ikai bwa Amon e aki kona n tiringaki, bwa te [a]Uea e a tia n taetae nakon Motiaea, tamana: N na kawakinna, ao e na riki nakoina n aron am onimaki—ngaia are Motiaea e [b]onimakinna iroun te uea.

24 Ao e koro bukina bwa te uanao n aomata are a noora te mwaane arei bwa e bwaka ni mate, are e tabeka te kabaang bwa e na tiringa Amon, e roko te maaku iaoia ni kabane ao a rawa n arora baaia n ringnga ma naake a tia ni bwaka; ao a moanna ni mimi riki i marenaia bwa teraa bukin te mwaaka are e korakora arei, ke teraa nanon bwaai aikai ni kabane.

25 Ao e koro bukina bwa a mwaiti mai i buakoia ake a taku bwa Amon bon te Tamnei ae Korakora, ao tabemwaang a taku bwa e kanakomaiakaki iroun te [a]Tamnei ae Korakora.

26 Ma tabemwaang a boaia ni

17 *a* Mot. 27:14.
19 *a* Aram. 17:22–23.
20 *a* Aram. 17:26; 18:7.
21 *a* Aram. 17:27; 18:3.
22 *a* Aram. 17:38.
23 *a* Mot. 28:7; Aram. 17:35.
b BK Onimakina.
25 *a* Aram. 18:2–5.

kabane, n taku bwa bon te man kakang, are e kanakomaiakaki mai irouia Nibwaite bwa e na kammarakia.

27 Ao iai ake a taku bwa Amon e kanakomaiakaki iroun te Tamnei ae Korakora bwa e na kammarakia ibukin aia buakaka; te Tamnei ae Korakora bon ngaia are e aki toki n raonia Nibwaite, are e a tia ni kamaiuia mai i nanon baia; ao a taku bwa te Tamnei ae Korakora aio e a tia n tiringia tariia aika a mwaiti, Reimwanaite.

28 Ao ikai are e a rikirake ni korakora te kauntaeka i marenaia. Ao i nanon aia tai ni kauntaeka, e roko te toro te [a]aine are karika rokoia aomata aika a mwaiti, ao ngke e noora te kauntaeka i marenaia aomata are a mwaiti e bon korakora nanokawakina, n te aro are e a tang.

29 Ao e koro bukina bwa e nakon te uea n aine ma n ana baina, bwa e na kateirakea ma i aontano; ao n te tai naba are e ringnga baina e teirake ma n tei iaon waena, ao e tang n te bwanaa ae korakora, ni kangai: O e na kakabwaiaki Iesu, are e a tia ni kamaiuai mai moone are e [a]kakamaku! O e na kakabwaiaki te Atua, [b]nanoanga te botanaomata aio!

30 Ao ngke e a tia n taekina aio, e ikoti baina, ma n onrake n te kimwareirei, ma n taekin taeka aika a mwaiti ake aki ataaki nanoia; ao ngke e a tia ni karaoa aio, e ana bain te uea, Ramonaai, ao nooria e teirake ma n tei iaon waena.

31 Ao ngke e nooria naba ngkekei bwa e mwaiti te kauntaeka i marenaia ana botanaomata, e waaki ma ni boaia, ma n reireinia [a]taeka ake e a tia n ongo mai wiin Amon; ao ake a kakoauai aia taeka, a bon rairaki nakon te uea.

32 Ma a bon mwaiti mai i buakoia ake a rawa n ongo ana taeka; ngaia are a bon nako.

33 Ao e koro bukina bwa Amon e teirake ao e buokiia naba, ma ana toro naba Ramonaai; ao a bon taekinna nakoia aomata te bwai are e riki arei—are nanoia e a tia ni [a]bitaki; ao akea riki nanoia ni kan karaoa te [b]buakaka.

34 Ao nooria, a mwaiti ake a taetae nakoia aomata bwa a tia n nooria [a]anera ao a tia ni maroro mangaia; ao ngaia are a tuangiia bwaai aika a kaineti ma te Atua, ao ana raoiroi.

35 Ao e koro bukina bwa a bon mwaiti ake a kakoauai aia taeka, ao mwaitia ake a kakoauaia a bon [a]bwabetitoaki; ao a riki bwa aomata aika a raoiroi, ao a bon katea te ekaretia i buakoia.

36 Ao ngaia are e a waaki ana mwakuri te Uea i buakoia Reimwanaite; ngaia are te Uea e karuoa Tamneina iaoia; ao ti nooria bwa e arora baina nakoia

28 *a* Aram. 19:16.
29 *a* 1Nib. 14:3.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.
31 *a* Aram. 18:36–39.
33 *a* BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
b Mot. 5:2; Aram. 13:12.
34 *a* BK Anera.
35 *a* BK Bwabetito.

aomata ni [a]kabane ake a rairinanoia ma ni kakoaua arana.

MWAKORO 20

Te Uea e kanakoa Amon nako Matonaai bwa e na kainaomataia tarina ake a kabureaki—Amon ma Ramonaai a kaitibo ma taman Ramonaai, are e bon uea ni kabuta te aba—Amon e kairoroa te uea are e kara arei bwa e na kariaia kainaomatakia tarina. Uakaan ma 90 I.K.

Ao e koro bukina bwa ngke a tia ni katea te ekaretia n te aba, te uea are Ramonaai e tangira Amon bwa e na iria nakon te aba are Nibwaai, bwa e na kaotia nakon tamana.

2 Ao e roko bwanan te Uea nakon Amon, ni kangai: Ko na aki nako nakon te aba are Nibwaai, bwa nooria, te uea e na uokoukora maiumi; ma ko na nako nakon te aba are Matonaai; bwa nooria tarim are Aaron, ao Murokaai ao Amma a kabureaki.

3 Ao ngkanne e koro bukina bwa Amon e ongo aio, ao e taku nakon Ramonaai: Nooria, tariu ake a kabureaki i Matonaai, ao N na nako bwa N na kainaomataia.

4 Ao ngkanne Ramonaai e taku nakon Amon: I ataia ni [a]korakoran te Uea bwa ko kona ni karaoi bwaai ni kabane. Ma nooria, N na airi ma ngkoe nakon te aba are Matonaai; bwa uean te aba are Matonaai, are arana Anteomo, bon raraou; ngaia are N na nako nakon te aba are Matonaai, bwa N na kabwaka nanon uean te aba, ao e na kaotinakoia tarim man te [b]nne ni kaikain.

5 Ao Amon e taku nakoina: Akea ae e tuangai ma ti te Atua; ao e taku nakoiu—Nako ao kamaiuia tarim, bwa a kabureaki n te aba are Matonaai.

6 Ao ngkanne Ramonaai e a tia n ongo aio ao e tuangiia ana toro bwa a na katauraoi ana [a]aoti ma ana kai ni buaka.

7 Ao e taku nakon Amon: Nako mai ao N na nako ma ngkoe nakon te aba are Matonaai, ao N na bubutia te uea ikekei bwa e na kaotinakoia tarim man te nne ni kaikain.

8 Ao e koro bukina bwa Amon ma Ramonaai a mwananga, a kaitibo ma taman Ramonaai, are e uea ni [a]kabuta te aba.

9 Ao nooria, e taku taman Ramonaai nakoina: E aera ngkai ko aki kaea te [a]baka n amwarake n te bong are e kakannato arei ngke I karaoa te baka n amwarake nakoia natiu mwaane, ao nakoia au botanaomata?

10 Ao e taku naba nakoina: Ao ko na aera ma te Nibwaite aio ae temanna mai i buakoia natiia taan [a]kewe?

11 Ao e koro bukina bwa Ramonaai e kabwarabwara nakoina bwa a na aera, bwa e maaku ni kaunna.

36 *a* 2Nib. 26:33; Aram. 5:33.
20 4 *a* Aram. 26:12.
b Aram. 20:28–30.
6 *a* Aram. 18:9–10.
8 *a* Aram. 22:1.
9 *a* Aram. 18:9.
10 *a* Mot. 10:12–17.

12 Ao e kaota naba nakoina bukin tikuna n ueana, bwa e aki nakon tamana ni kaea te baka n amwarake are e a tia ni katauraoia.

13 Ao ngkanne ngke Ramonaai e karakin bwaai ni kabane nakoina, nooria, e mimi bwa e un tamana irouna, ao e taku: Ramonaai, ko na nako ni kainaomataia Nibwaite aikai, aika naati mwaane ae natin te tia kewe. Nooria, e rawebwaia ara bakatibu; ao ngkai natina mwaane a manga roko i buakora bwa n aia waaki ni mwaamwana te aba ao aia kewe, a na kamwaneira, bwa a na manga anai ara bwai mai iroura.

14 Ao ngkanne taman Ramonaai e tua bwa e na tiringa Amon n te kabaang. Ao e tua naba bwa e na aki nakon te aba are Matonaai, ma e na oki mangaia nakon te aba are [a]Itimaera.

15 Ma Ramonaai e taku nakoina: N na aki tiringa Amon, ao N na aki naba oki nakon te aba are Itimaera, ma N na nakon te aba are Matonaai bwa I aonga ni kainaomataia tarin Amon, bwa I ataia bwa aomata aika a etieti ao ana burabeti aika tabu te Atua ni koaua.

16 Ao ngkanne tamana ngke e ongo taeka aikai, e bon un irouna, ao e kaotinakoa ana kabaang bwa e na tiringnga ni kabwaka nako aontano.

17 Ma Amon e tei ma n taku nakoina: Nooria, ko na aki tiringa natim; ma e ngae n anne, e [a]raoiroi riki bwa e na bwaka nakoim, bwa nooria, e a tia n [b]rairananona man ana bure: ma ngkana ngkoe ko bwaka n te tai aei, i nanon unim, e na bon aki kona ni kamaiuaki tamneim.

18 Ao riki, e bon riai bwa ko na taotaona nanom; bwa ngkana ko [a]tiringa natim, ao ngkai bon te aomata ae akea burena, e na takarua raraana mai aontano nakon te Uea ae Atuana, bwa e na ruoniko te kabomwi; e na bon bua [b]tamneim.

19 Ao ngkanne Amon ngke e a tia n atong taeka aikai nakoina, e kaeka, ni kangai: I ataia bwa ngkana N na tiringa natiu ao I bon kawawaea te raraa ae akea burena; bwa bon ngkoe ae ko kataia ni kamatea.

20 Ao e arora baina bwa e na tiringa Amon. Ma Amon e kaaitarai ana oro, ao e orea baina n te aro are e aki kona ni kabongana.

21 Ao ngkanne te uea ngke e nooria bwa e kona Amon n tiringnga, e bubutia Amon bwa e na kamaiua.

22 Ma Amon e taku nakoina: Nooria, N na oroiko ti ngkana ko anganai tariu bwa a na otinako man te nne ni kaikain.

23 Ao ngkanne te uea, ibukin maakuna bwa mwiina e bua maiuna, e taku: Ngkana ko kamaiuai, ao N na anganiko te bwai are ko tuatua, e aoria ngkana iteran ueau.

---

14 *a* Aram. 17:19.
17 *a* Aram. 48:23.
b Aram. 19:12–13.
18 *a* BK Tiritiri.
b R&B 42:18.

24 Ao ngkanne Amon ngke e nooria bwa e a mena te uea i aan te bwai are e tangiria, e taku nakoina: Ngkana ko kariaia tariu bwa a na otinako man te nne ni kaikain, ao Ramonaai bwa e na tiku ueana, ma n anganna inaomatana bwa e na karaoa oin nanona ni bwaai [a]ake e iangoi, ao N na kamaiuko; ao ngkana ko aki, N na oroiko nako aontano.

25 Ao ngkanne Amon ngke e a tia n taekin taeka aikai, ao te uea e kimwareirei ibukin maiuna.

26 Ao ngke e nooria bwa Amon akea nanona ni kan tiringnga, ao ngke e noora naba korakoran ana tangira ibukin natina Ramonaai, e bon korakora miimiina, ao e taku: Ibukina bwa ti aikai aika ko tangiri, bwa N na kainaomataia tarim, ma ni kariaia bwa natiu ae Ramonaai, e na tiku n taua ueana, nooria, N na kariaia nakoim bwa natiu te mwaane e na tiku ueana man te tai aei ao n aki toki; ao N na aki manga oki n tautaekanna—

27 Ao N na kariaia naba bwa tarim a na kaotinakoaki man te nne ni kaikain, ao ngkoe ma tarim kam na kona n irai nakon ueau; bwa e korakora kan noorami. Bwa e bon rang mimi te uea n ana taeka ake e taekin, ao n taeka naba ake e a tia n taekin Ramonaai, ngaia are e bon [a]rang kan reireinaki.

28 Ao e koro bukina bwa Amon ao Ramonaai a waaki iaon kawaia nakon te aba are Matonaai. Ao Ramonaai e bon kukurei uean te aba irouna; ngaia are tarin Amon a kaotinakoaki man te nne ni kaikain.

29 Ao ngke e a kaitibo Amon mangaia ao e bon rotaki n te nanokawaki ae korakora, bwa nooria a bon akea karabaia, ao e bon korakora menain kuniia ibukin kabaeaia n taian kabaebae aika a mamatoa. Ao a korakai naba ni baki, n taka, ao ni karawawata n aekaia nako; e ngae n anne a bon [a]taotaonakin nano i nanon rawawataia ni kabane.

30 Ao, n aron te bwai are e riki, bon tekebuakaia bwa a mena i nanon baia te botanaomata aika a matoatoa riki nanoia ao a bonotaninga; ngaia are aki ongo n aia taeka, ao a teweaki nako, ma n oreaki, ma ni kakioaki man te bata teuana nakon te bata teuana, ao man te tabo teuana nakon te tabo teuana, ni karokoa ae a roko n te aba are Matonaai; ao a tauaki ma n teweaki nako nanon te nne ni kaikain, ma ni kabaeaki ni kabaebae aika a [a]matoatoa, ao ma ni kabureaki i nanon te maan ae mwaiti te bong, ao a kainaomataki irouia Ramonaai ma Amon.

Rongorongon aia kabwarabwara Aaron, ma Murokaai, ao tariia, nakoia Reimwanaite.

Kanoana mwakoro 21 ni karokoa 25.

24 *a* Aram. 21:21–22.
27 *a* BK Karinanoa, Nanorinano.
29 *a* Aram. 17:11.
30 *a* Aram. 26:29.

MWAKORO 21

Aaron e reireinia Amwarakaite taekan Kristo ma Ana Mwakuri ni Kamaiu—Aaron ma tarina a kabureaki i Matonaai—I mwin kainaomatakia, a reirei i nanon taian auti n nebo ma n rairiia aika a mwaiti—Ramonaai e kariaia te inaomata n te aro n te aba are Itimaera. Uakaan ma 90–77 I.K.

Ao ngkanne ngke Amon ma tarina a [a]maenako n tian abaia Reimwanaite, nooria Aaron e mwananga ni kaineta te aba ae aranaki irouia Reimwanaite, bwa Ierutarem, bwa e ingoanaki i mwin aban aia bakatibu ni bungiaki; ao e raroa bwa e toma ma tian Moomon.

2 Ao ngkanne Reimwanaite ma Amwarakaite ao ana aomata [a]Amuron a tia ni katea te kaawa teuana ae korakora ae aranaki bwa Ierutarem.

3 Ao ngkanne Reimwanaite e bon tau aron matoaia, ma Amwarakaite ao Amuronaite a bon matoatoa riki, ngaia are a karikia Reimwanaite bwa a na kamatoai nanoia, bwa a na matoatoa i nanon te buakaka ao n aia mwakuri aika bati n ribaki.

4 Ao e koro bukina bwa Aaron e roko nakon te kaawa are Ierutarem, ma ni waaki moa ni kabwarabwara nakoia Amwarakaite. Ao e waaki ni kabwarabwara nakoia i nanon aia tinakaoke, bwa a tia ni katei tinakoke n aron ana [a]waaki Neooa; bwa a mwaiti Amwarakaite ao Amuronaite ake a ira aron ana waaki Neooa.

5 Ngaia are. ngke Aaron e rin ni kabwarabwara i nanon teuana aia tinakaoke bwa e na kabwarabwara nakoia aomata, ao ngke e taetae nakoia, nooria e a teirake te Amwarakaite temanna ao e waaki ni kauntaeka mangaia, ni kangai: Teraa ae ko a tia ni kaota koauana, Ko a tia n noora te anera? E aera ngkai a aki kaoti [a]anera nakoira? Nooria tiaki bwa a raraoi aomata aikai n aroia ami botanaomata?

6 Ko taku naba, ngkana kam aki rairinanomi ao kam na mate. Ko kanga n atai kanoan ara iango ma nanora. Ko kanga n ataia bwa ti na riai n rairinanora? Ko kanga n ataia bwa tiaki te botanaomata ngaira aika ti raoiroi? Nooria ti a tia ni katei taabo aika a tabu, ao ti ikoikotaki n taromauria te Atua. Ti kakoaua bwa te Atua e na kamaiuia aomata ni kabane.

7 Ao ngkanne Aaron e taku nakoina: Ko kakoaua bwa natin te Atua e na roko ni kabooia aomata nako man aia bure?

8 Ao e taku te mwaane arei nakoina: Ti aki kakoaua bwa ko ataa te bwai anne. Ti bon aki kakoauai katei ni burababa aikanne. Ti aki kakoaua bwa ko atai [a]bwaai aika a na roko, ke ni kakoaua naba bwa ara bakatibu atai bwaai ake a taekin ake a na roko.

21 1*a* Aram. 17:13, 17.
2*a* Mot. 24:1; Aram. 25:4–9.
4*a* Aram. 1:2–15.
5*a* Mot. 27:11–15.
8*a* Iakob. 7:1–8.

9 Ao ngkanne Aaron e kauki
koroboki aika tabu nakoia ni kai-
neti ma rokon Kristo, ao ni kai-
neti naba ma mangautia maate,
ao are e na bon [a]akea te kaboaki
ibukiia aomata nako ma ti man
maten ao marakin Kristo, ao ana
[b]mwakuri ni kamaiu raraana.
10 Ao e koro bukina bwa ngke e
kabwaranakoi bwaai aikai nakoia
ao a un irouna, ao a bwaining-
areia: ao a rawa n ongo n taeka ake
e taekin.
11 Ngaia are, ngke e nooria
bwa a rawa n ongo n ana taeka,
e otinako man aia auti n nebo,
ma n nakon te kaawa ae uare-
reke are e aranaki bwa Aani-
Aantaai, ao e kunea Murokaai
ikekei bwa e kabwarabwara
nakoia: ma Amma ao tarina. Ao
a kauntaeka ma aika a mwaiti
ibukin te taeka.
12 Ao e koro bukina bwa aoma-
ta a kamatoai nanoia, ngaia are a
kitania ma ni kawara te aba are
Matonaai. Ao a kabwarabwara n
te taeka nakoia aika a mwaiti, ao
tabemwaang a kakoauai taeka
ake e reireinia.
13 Ngaia are, Aaron ma tari-
na tabemwaang a uotaki man
teweaki nakon nanon te nne ni
kaikain ao nikiraia a biri nako
mai Matonaai nakon taabo ake
a uakaan.
14 Ao naake a teweaki nako
nanon te nne ni kaikain a [a]kain-
nanoaki ni bwaai aika a mwaiti,
a kainaomataki ni baia Ramonaai
ma Amon, ao a kamwarakeaki
ma ni kunnikaiaki.
15 Ao a mwananga riki n taeki-
na te taeka, ao ngaia are a kainao-
mataki te moan tai man te nne ni
kaikain; ao a tia ni kainnanoaki.
16 Ao a mwananga nakon taa-
bo ake a kairaki nako iai iroun
[a]Tamnein te Uea, ni kabwarabwa-
ra ana taeka te Atua i nanon auti
n nebo ni kabane ake aia bwai
Amwarakaite, ke n taabo ake
a botaki iai Reimwanaite ake a
kariaiakaki iai n rin.
17 Ao e koro bukina bwa te Uea
e a kakabwaiaia, n te aro are a
mwaiti ake a kairaki nakon ataa-
kin te koaua; eng, a bon [a]kaota te
koaua nakoia aika a mwaiti ibu-
kin aia bure, ao aia katei aia baka-
tibu, ake a bure.
18 Ao e koro bukina bwa Amon
ma Ramonaai a oki man te aba are
Matonaai nakon te aba are Itima-
era, are bon abaia ni bwaibwai.
19 Ao te uea are Ramonaai e
aki tangiria bwa Amon e na
beku ibukina ke e na riki bwa
ana toro.
20 Ma e baireia bwa a na kateaki
auti n nebo n te aba are Itimaera;
ao e baireia bwa ana botanaoma-
ta, ke aomata ake a mena n ana
tabo, a na ikotaki.
21 Ao e kimwareirei i aoia, ao
e reireinia bwaai aika a mwaiti.
Ao e tuangiia naba bwa aoma-
ta ngaia aika a mena i aana, ao a

9 *a* Mot. 5:8; Aram. 38:9.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
14 *a* Aram. 20:29.
16 *a* Aram. 22:1.
17 *a* R&B 18:44.

bon inaomata, ao a inaomata man ana karawawata te uea, are tamana; bwa tamana e a tia n anganna bwa e na tautaeka i aoia aomata ake a mena n te aba are Itimaera, ao n te aba are e uakaan mangaia.

22 Ao e taekinna naba bwa e na reke irouia te [a]inaomata n taromauria te Uea ae Atuaia n aron bwaai ake a tangiri, n taabo nako ake a mena iai, ngkana a mena n te aba are e tautaeka iai te uea are Ramonaai.

23 Ao Amon e bon kabwarabwara nakoia ana aomata te uea are Ramonaai; ao e koro bukina; bwa e reireinia bwaai ni kabane ni kaineti ma te raoiroi; Ao e kairoroia ni katoa bong, ma te nanomwaka; ao a ongo n ana taeka, ao a kakaonimaki ni kawakina ana tua te Atua.

MWAKORO 22

Aaron e reireina taman Ramonaai aron Karikani Bwaai, Bwakan Atam, ao te babaire ni kabomwi rinanon Kristo—Te uea ma kaain batana ni kabane a bane n rairaki—E kabwarabwaraki aron te raure nako are i marenaia Nibwaite ao Reimwanaite. Uakaan ma 90–77 I.K.

Ao ngkanne, kioina bwa Amon e tabe n reireinia ana aomata Ramonaai ni katoa tai, ti na oki rikaaki nakon rongorongoia Aaron ma tarina; bwa i mwin are e kitana te aba are Matonaai ao e [a]kairaki iroun te Tamnei nakon te aba are Nibwaai, nakon naba mwengan te uea are e uea iaon te aba ni kabane ma [b]tiaki n te aba are Itimaera; ao bon ngaia taman Ramonaai.

2 Ao e koro bukina bwa e nako n rin nakoina nako nanon ana bareti te uea, ma tarina, ao e bobaraaki i matan te uea man taku nakoina: Nooria, O te uea, ngaira tarin Amon, are ko [a]kainaomata man te nne ni kaikain.

3 Ao ngkai, O te uea, ngkana ko kamaiuira ao ti na bon riki bwa am toro. Ao te uea e taku nakoia: Teirake, bwa N na anganingkami maiumi, ao I aki tangiria bwa kam na riki bwa au toro; ma N na kairoroingkami bwa kam na anganai te ibuobuoki; bwa I a tia n rawawata n au iango ibukin te akoi ma korakoran ana taeka tarimi are Amon; ao I tangiria n ataa bukina bwa e aera ngkai e aki kitana Matonaai ma ngkami.

4 Ao Aaron e taku nakon te uea: Nooria, e weteia Tamnein te Uea nakon te kawai teuana; e a tia n nako nakon te aba are Itimaera, n reireinia ana botanaomata Ramonaai.

5 Ngkai te uea e taku nakoia: Teraa te bwai ae kam taku ni kaineti ma Tamnein te Uea? Nooria, aio te bwai ae tabetabe nanou iai.

6 Ao i rarikina, teraa te bwai ae taku Amon ae kangai—[a]Ngkana

22 *a* R&B 134:1–4; TOni. 1:11.
BK Te Inaomata.

22 1 *a* Aram. 21:16–17.
b Aram. 21:21–22.
2 *a* Aram. 20:26.

6 *a* Aram. 20:17–18.

kam rairinanomi ao kam na kamaiuaki, ao ngkana kam aki rairinanomi, ao kam na teweaki nako n te kabanea ni bong.

7 Ao Aaron e kaeka ma n taku nakoina: Ko kakoaua bwa iai te Atua? Ao e taku te uea: I ataia bwa Amwarakaite a taku bwa iai te Atua, ao I a tia ni kariaia bwa a na katei umwaia aika tabu, bwa aonga n ikotaki n taromauria. Ma ngkai ko taku bwa iai te Atua, nooria, N na [a]kakoaua.

8 Ao ngkai ngke Aaron e ongo aio, e kimwareirei nanona, ao e taku: Nooria, n aron ae ko maiu, O te uea, ao bon iai te Atua.

9 Ao te uea e taku: Ao bon te [a]Tamnei ae Korakora te Atua are e kairia ara bakatibu ni kaotinakoia man te aba are Ierutarem?

10 Ao Aaron e taku nakoina: Eng, bon te Tamnei ae Korakora, ao e [a]kariki bwaai ni kabane ake i karawa ao iaon te aba. Ko kakoaua aio?

11 Ao e taku: Eng, I kakoaua bwa te Tamnei ae Korakora e kariki bwaai ni kabane, ao I tangiria bwa ko na tuangai bwaai aikai ni kabane, ao N na [a]kakoauai am taeka.

12 Ao e koro bukina bwa Aaron ngke e noria bwa te uea e na kakoauai ana taeka, ao e moanna man karikan Atam, ni [a]wareware ni koroboki aika tabu nakon te uea—bwa e kanga te Atua ni karika te aomata n aron katotongana, ao bwa te Atua e anganna tua, ma ibukin riaoan te tua, ao e bwaka te aomata.

13 Ao Aaron e kabwarabwara nakoina koroboki aika tabu man [a]karikan Atam, ao e kawenea bwakan te aomata i matana, ma arona n rabwata ao te [b]babaire ni kabomwi naba, are e katauraoaki [c]ma ni moan te aonaba, rinanon Kristo, ibukiia ni kabane ake a kakoaua arana.

14 Ao ibukina bwa te aomata e a tia ni [a]bwaka bon akea te bwai ae [b]kona ni karekea bon ibukina; ma marakin ao maten Kristo e karaoa te [c]mwakuri ni kamaiu ibukin aia bure, i nanon te onimaki ao te rairannano ao a mwaiti riki; ao e urua ana kabaebae te mate, ao a na akea ana tokanikai te [d]rua ni mate, ao kammarakin te mate e na kabwautaki ni kantaaningan te mimitong; ao Aaron e kabwarabwarai bwaai aikai ni kabane nakon te uea.

15 Ao e koro bukina bwa i mwin Aaron ngke e kabwarabwarai bwaai aikai nakoina, ao e taku te uea: [a]Teraa ae N na karaoia bwa e aonga n reke irou te maiu ae akea tokina are ko a tia n taekinna? Eng, teraa ae N na karaoia

7 *a* R&B 46:13–14.
9 *a* Aram. 18:18–28.
10 *a* BK Karika, Kariki Bwai.
11 *a* BK Onimaki, Kakoaua.
12 *a* 1Nib. 5:10–18; Aram. 37:9.
13 *a* KB 1:26–28.
b BK Babaire ni Kabomwi.
c 2Nib. 9:18.
14 *a* BK Bwakan Atam ao Ewa.
b 2Nib. 25:23; Aram. 42:10–25.
c Aram. 34:8–16. BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
d Itaia 25:8; 1Korin. 15:55.
15 *a* Mwak. 2:37.

bwa I aonga ni manga [b]bungiaki iroun te Atua, bwa e na koutaki nako te tamnei ae buakaka aei inanou, ao ma ni butimwaea Tamneina, bwa I aonga n onrake n te kimwareirei, bwa I aonga n aki teweaki nako n te kabanea ni bong? Nooria, e taku, N na anganako au bwai ni [c]kabane, eng, N na mwanuokina ueau, bwa I aonga ni karekea te kimwareirei ae korakora aio.

16 Ma Aaron e taku nakoina: Ngkana ko [a]tangira te bwai aei, Ngkana ko kukurei ni bobaraaki i matan te Atua, eng, ngkana ko rairananom man am bure ni kabane, ma ni bobaraaki i matan te Atua, ma ni wetea arana n te onimaki, ni kakoaua bwa ko na karekea, ao ngkanne ko na karekea te [b]kantaninga are ko tangiria.

17 Ao e koro bukina bwa ngke e taekin taeka aikai Aaron, ao te uea e [a]bobaraaki i matan te Uea, i aon bubuan waena; eng, ao e bon wene n tangaina i aontano, ao ma n [b]tang ni kakorakora, ni kangai:

18 O Te Atua, e a tia Aaron n tuangai bwa iai te Atua; ao ngkana iai te Atua, ao ngkana ngkoe te Atua, ko kona ni kaotiko nakoiu, bwa I aonga n anganako au bure ni kabane bwa I aonga n ataiko, bwa I aonga ni kateirakeaki man te mate, ma ni kamaiuaki n te kabanea ni bong. Ao ngkai ngke e a tia te uea n taekin taeka akekei, ao e bon rotaki naba n aron ae aongkoa e mate.

19 Ao e koro bukina bwa ana toro a biri n tuanga te uea n aine bwaai ni kabane ake a tia n riki nakon te uea. Ao e roko nakon te uea; ao ngke e nooria bwa e wene n aron ae mate, ma Aaron are e tei ma tarina are a taraa n ae ngaia bukin bwakana, e bon un irouia, ao e tua bwa ana toro, ke ana toro te uea, a na anaia man tiringia.

20 Ngkai taian toro a bon noora bukin bwakan te uea, ngaia are a bon aki kan katokai baia iaon Aaron ma tarina; ao a bubutia te uea n aine ni kangai: E aera ngkai ko tua bwa ti na tiringia mwaane aikai, bwa nooria ti temanna mai i buakoia e bon [a]korakora riki nakoira ni kabane? Ngaia are ti na bon bwaka i mataia.

21 Ngkai te uea n aine ngke e noora maakuia ana toro ao e a bon korakora naba maakuna, bwa mwiina iai te bwai ae buakaka ae e na bwakaraki iai. Ao e tuangiia ana toro bwa a na nako ni weteia aomata, bwa a na tiringa Aaron ma tarina.

22 Ngkai Aaron ngke e noora nanomatoan te uea n aine, e ataa naba matoatoan nanoia aomata, ao e maaku bwa mwiina a ikotaki te mwaiti n aomata ao e na riki te kauntaeka ae korakora ma te kakiriwe i marenaia; ngaia are e arora baina ma ni kateirakea te uea mai aontano,

15 *b* Aram. 5:14, 49.
c Mat. 13:44–46; 19:16–22.
16 *a* BK Rairakina, Rairia.
b Ita 12:4.
17 *a* R&B 5:24.
b BK Tataro.
20 *a* Aram. 18:1–3.

man taku nakoina: Teirake. Ao e tei iaon waena, ma ni karekea marurungina.

23 Ao aio are e a karaoaki i matan te uea n aine ma toro aika a mwaiti. Ao ngke a noora aio ao e bon korakora miimiia, ao a moanna ni maaku. Ao te uea e tei i mataia, man [a]reirei nakoia. Ao e bon reirei nakoia, n te aro are kaain batana ni kabane a bon [b]rairaki nakon te Uea.

24 Ngkai bon iai te mwaiti n aomata ake a ikotaki i mwin are e tua te uea n aine, ao e a moanaki te ngurengure ae bati i marenaia ibukin Aaron ma tarina.

25 Ma te uea e tei i buakoia man reirei nakoia. Ao a marau nanoia nakon Aaron ma ake a raonna.

26 Ao e koro bukina bwa te uea ngke e nooria bwa a rau nanoia ana aomata, ao e kariaia bwa Aaron ma tarina a na tei i buakon te mwaiti n aomata arei, ao bwa a na kabwarabwara n te taeka nakoia.

27 Ao e koro bukina bwa te uea e kanakoa te [a]katanoata ni kabuta te aba, i buakoia ana botanaomata ake a mena i abana ni kabane, ake a mena n taabo ake a uakaan, are e iaontia nako taari, i mainiku ao i maiaki, are e kamaenakoaki man te aba are [b]Taraemera n te mwakoro n rereua ae wariki, are e biri mai taari mainiku nakon taari maeao, ni katobibia tian mataniwin te bike, ao tian te rereua are e mena i meang i rarikin te aba are Taraemera, rinanon tian Maentaai, i rarikin oin te karanga are Tiran, ni biri mai mainiku nako maeao—ao ikanne are e maenako iai Reimwanaite ma Nibwaite.

28 Ngkai, Reimwanaite ake a korakora [a]taningarotia a maeka n te rereua, ma ni mena n umwanrianna; ao a kabutaa nanon te rereua i maeaona, n te aba are Nibwaai; eng, ao i maeaon naba te aba are Taraemera, n te tia i rarikin mataniwin te bike, ao i maeao n te aba are Nibwaai, n te tabo are aia moan tabo ni bwaibwai aia bakatibu ao are e bon tia i mataniwin te bike.

29 Ao a bon mwaiti naba Reimwanaite i mainiku i rarikin mataniwin te bike, ike a kakioaki nako iai irouia Nibwaite. Ao ngaia are a kuri ni katobibiaki Nibwaite irouia Reimwanaite; ma e ngae n anne ao Nibwaite a bon bwaini aba ni kabane ake i meang ake a toki tiaia iai n te rereua, n oin te karanga are Tiran, mai mainiku nako maeao, ni kaitaraa rarikin te rereua; i meang, ni karokoa ae a roko n te aba are aranna bwa te [a]Aba ni Mari.

30 Ao e toki tiana n te aba are arana te [a]Aba ni Kamaroa, are e bon rang raroa nako meang n te aro are e roko n te aba are e a

23 *a* BK Minita; Reireia, Tia Reirei; Tataekina, Kabwarabwara.
b BK Rairakina, Rairia.
27 *a* Aram. 23:1–4.
b Omi. 1:13–17.
28 *a* 2Nib. 5:22–25.
29 *a* Aram. 52:9; 63:5.
30 *a* Aram. 50:34; Moom. 4:1–3.

tia ni kainaki ao e a tia naba ni kamaunaki, are bon [b]riia ake ti a tia n taekin, are a kuneaki irouia kaain Taraemera, bwa bon ngaia te [c]moan tabo are a waerake iai.

31 Ao a roko mai ikekei nakon te rereua are i maiaki. Ngaia are te aba are e nako meang e aranaki bwa te [a]Aba ni Kamaroa, ao te aba are nako maiaki e aranaki bwa te Aba ni Mari, kioina ngkai bon te rereua ae onrake n aekaia maan nako ake a kakang, ake tabeua mai i buakoia a roko mai meang ni kakaea kanaia.

32 Ao ngkai, bon ti te bongina ma teiterana [a]maanin te Nibwaite ni mwananga, man tian te Aba ni Mari man te Aba ni Kamaroa, mai mainiku nako taari maeao; are ngaia are te aba are Nibwaai ao te aba are Taraemera a bon kuri n otabwaniniaki ni kabane n te ran, ao bon iai te tabo ae e kuri n [b]otabwaniniaki n te ran i marenan te aba nako meang ao te aba nako maiaki.

33 Ao e koro bukina bwa Nibwaite a kaaina te aba are te Aba ni Mari, mai mainiku nako taari maeao, ao ngaia are Nibwaite ni wanawanaia, ma aia tautia ma taanga ni buaka, a kabaeiia Reimwanaite i maiaki, bwa aonga n aki manga taua meang, n te aro are a na taua te aba nako meang.

34 Ngaia are aikoa abaaba Reimwanaite i meang ma ti n te aba are Nibwaai, ao n te rereua ni katobibia. Ao aio ae a wanawana iai Nibwaite—kioina ngkai bon aia kairiribai Reimwanaite, ao a na aki karawawataki n iteraia nako, ao bwa e aonga naba n iai abaia are a na biri nako iai, n aron nanoia.

35 Ao ngkai ngai, i mwin taekinan aio, N na okira rongorongon Amon ao Aaron, Aomna, ao Imnaai, ao tariia.

MWAKORO 23

E a katanoataki te inaomata ibukin te aro—Reimwanaite ake a mena n aba ake itiua ma kaawa ake a bubura a rairaki—A araniia bwa aomata aika Aentaai-Nibwaai-Riaai ao a inaomata man te rekenikai—Amwarakaite ao Amuronaite a aki butimwaea te koaua. Uakaan ma 90–77 I.K.

Nooria, ngkai e koro bukina bwa aia uea Reimwanaite e kanakoa te [a]katanoata i buakoia ana botanaomata, bwa a na aki katoka baia iaon Amon, ke Aaron, ke Aomna, ke Imnaai, ke tariia ake a nako ni kabwarabwara ana taeka te Atua, n taabo ake a mena iai, ni mwakoron nako abaia.

2 Eng, e kanakoa te tua i buakoia bwa a na aki katokai baia i aoia ni kabaeiia, ke n tewenakoia i nanon te nne ni kaikain, ao a na aki naba bawareia, ke n oroia, ke n teweia nako man aia auti n nebo, ke ni kammarakia; ao a na aki naba karebanaia n te

30 *b* Mot. 8:7–12; 28:11–19.
c Erem. 6:10.
31 *a* Erem. 3:5–6.
32 *a* Erem. 4:7.
b Aram. 50:34.
23 1 *a* Aram. 22:27.

atibu, ma a na riai ni kainaomataki bwa a na rin ni mwengaia, ma aia tembora naba, ma aia tabo aika a tabu.

3 Ao ngaia are a kona ni waaki ni kabwarabwara te taeka n aron are a tangiria, bwa te uea e a tia n rairaki nakon te Uea, ma kaain batana ni kabane; ngaia are e kanakoa ana katanoata ni kabuta te aba nakoia ana botanaomata, bwa e na aki tukaki ana taeka te Atua, ma e na kabutaki aon te aba, bwa aonga ana botanaomata ni kakoaua buakakan aia [a]katei aia bakatibu, bwa aonga ni kakoaua bwa taari ngaia ni kabane, bwa a riai n aki tiritiri, ke n anai bwai, ke n iraa, ke ni wenenibure, ke ni karaoi mwakuri aika a buakaka n aekaia nako.

4 Ao e koro bukina bwa ngke te uea e kanakoa te katanoata aio, ao Aaron ma tarina a mwananga man te kaawa ae bubura teuana nakon te kaawa ae bubura teuana, ao man te bata n taromauri teuana nakon teuana, ni katei ekaretia, ma ni katabuia ibonga ao taan reirei ni kabuta te aba i buakoia Reimwanaite, bwa a na kabwarabwara man reirei ana taeka te Atua i buakoia; ao ngaia are a moanna n nako raoi aia waaki.

5 Ao ngaa ma ngaa ake a karekea ataakin te Uea, eng, ngaa ma ngaa ake a karekea kakoauan aia [a]katei Nibwaite; ao a reireinaki [b]rongorongo ma taeka ni burabeti ake a karuoaki rikaaki ni karokoa te tai ae ngkai.

6 Ao n aron ae koaua bwa e maiu te Uea, ao e koaua n aron ae a mwaiti ae a kakoaua, ke a mwaiti ake a kairaki nakon ataakin te koaua, man aia kabwarabwara Amon ma tarina, n aron tamnein te kaotioti ma te taeka ni burabeti, ao mwaakan te Atua are e karaoi kakai irouia—eng, I taku nakoimi, n aron ae maiu te Uea, ao n aron ae a mwaiti Reimwanaite ake a kakoaua aia kabwarabwara, man [a]rairaki nakon te Uea, a bon [b]aki manga tannako.

7 Bwa a riki bwa te botanaomata ae raoiroi; ao a kawenei aia bwai ni buaka ake a kakaitara iai, ao aki manga buaka ni kaitaraa te Atua, man aki naba manga kaaitaraia tariia.

8 Ao ngkanne, naakai ake [a]a rairaki nakon te Uea:

9 Aomata ake Reimwanaite ake a mena n te aba are Itimaera;

10 Ao Reimwanaite naba ake a mena n te aba are Matonaai;

11 Ao Reimwanaite naba ake kaain naba te kaawa are Nibwaai;

12 Ao Reimwanaite naba ake a mena n te aba are [a]Tiirom, ao ake a mena n te aba are Tiemron, ao n te kaawa are Remuera, ao n te kaawa are Timinirom.

13 Ao aikai aran aia kaawa

3*a* Aram. 26:24.
5*a* Aram. 37:19.
b Aram. 63:12.
BK Koroboki aika Tabu.
6*a* BK Rairakina, Rairia.
b Aram. 27:27.
8*a* Aram. 26:3, 31.
12*a* Mot. 22:8, 11.

Reimwanaite are a [a]rairaki nakon te uea; ao aikai uaake a kawenei aia bwai ni buaka ake a kakaitara iai, eng, aia bwai ni buaka; ao bon Reimwanaite ni kabane.

14 Ao Amwarakaite a bon aki [a]rairaki, ma ti temanna ae rairaki; ao aki naba [b]Amuronaite; ma a bon kamatoatoai nanoia, ao nanoia naba Reimwanaite ni mwangan te aba ake a maeka iai, eng, ao n aia kaawa aika a uarereke ni kabane ma aia kaawa ni kabane.

15 Ngaia are, ti a tia n atong araia aia kaawa Reimwanaite ake a rairinanoia ma ni karekea ataakin te koaua, man rairaki.

16 Ao e koro bukina bwa te uea ma naake a rairaki a bon tangiria ni karekea araia, n te aro bwa a na kona ni kaokoroaki mai irouia tariia; ngaia are te uea e mororo ma Aaron ao aia ibonga aika a mwaiti ni kaineti ma te ara are ana katoka i aoia, bwa aonga ni kaokoroaki.

17 Ao e koro bukina bwa a aranaki n te ara ae aomata aika [a]Aentaai-Nibwaai-Riaai; ao a bon weteaki n te ara aio ao aikoa manga aranaki bwa Reimwanaite.

18 Ao a waaki n riki bwa aomata aika a mwammwakuri; eng, ao a iraorao ma Nibwaite; ngaia are, a bon karekea te reitaki n iraorao mangaia, ao aikoa manga iraki n ana [a]kamaraia te Atua.

MWAKORO 24

Reimwanaite a kaaitaraia ana aomata te Atua—Aomata aika Aentaai-Nibwaai-Riaai a kimwareirei i nanon Kristo ao a kawaraki irouia anera—A rineia bwa a na kainnanoaki n te mate nakon ae a na kamaiuia—A mwaiti riki Reimwanaite ake a manga rairaki. Uakaan ma 90–77 I.K.

Ao e koro bukina bwa Amwarakaite ao Amuronaite ao Reimwanaite ake a mena n te aba are Amuron, ao n te aba naba are Eram, ao ake a mena naba n te aba are [a]Ierutarem, ao ni kakimototoa, aba ni kabane ake a otabwaninia, ake a tuai n rairaki ao a tuai ni katoka i aoia te ara are [b]Aentaai-Nibwaai-Riaai, a kaunaki irouia Amwaraikaite ao Amuronaite bwa a na un nakoia tariia.

2 Ao uniia e rikirake ni korakora ni kaaitaraia, n te aro are a moanna ni kaitaraa aia uea, ngaia are aki tangiria bwa aia uea; ngaia, are a tabeki aia bwai ni buaka ni kaaitaraia aomata ake Aentaai-Nibwaai-Riaai.

3 Ao ngkanne te uea e katoka ueana iaon natina, ao e aranna bwa Aentaai-Nibwaai-Riaai.

4 Ao te uea e mate n te ririki naba anne are Reimwanaite a moanna iai ni katauraoia bwa a na buakaniia ana aomata te Atua.

5 Ao ngkanne Amon ao tarina

13 *a* Aram. 53:10.
14 *a* Aram. 24:29.
b Mot. 23:31–39.
17 *a* BK Aentaai-Nibwaai-Riaai.
18 *a* 1Nib. 2:23; 2Nib. 30:5–6; 3Nib. 2:14–16.
24 1 *a* Aram. 21:1.
b Aram. 25:1, 13.

ao aomata ni kabane ake raona ngke a noora aia katauraoi Reimwanaite bwa a na tiringia tariia, a roko nakon te aba are I-Mirian, ao ikekei are Amon e kaitibo ma tarina ni kabane; ao mai ikekei are a nakon te aba are Itimaera bwa a na [a]maroro ma Ramonaai ao tarina are Aentaai-Nibwaai-Riaai, bwa teraa are a na karaoia ibukin kamaiuaia mai irouia Reimwanaite.

6 Ao ngkanne bon akea temanna mai i buakoia aomata ake a rairaki nakon te Uea ae kukurei n tabeki bwai ni buaka ni kaaitaraia tariia; tiaki, a bon rawa naba ni katauraoi ibukin te buaka; eng, ao aia uea naba e tuangiia bwa a na aki.

7 Ao ngkanne aikai taeka ake e taekin nakoia aomata ni kaineti ma te bwai are e riki: I karabwa Atuau, au botanaomata ae tangiraki irou, bwa Atuara ae korakora n ana raoiroi ao e a tia ni kanakomaia tarira aikai, aika Nibwaite, nakoira, bwa a na kabwarabwara nakoira, ma ni kakoaua nakoira buakakan aia [a]katei ara bakatibu ake a buakaka.

8 Ao nooria, I karabwa te Atua ae korakora bwa e a tia n anganiira mwakoron Tamneina bwa e na kamarauraua nanora, bwa ti a tia ni karekea te reitaki ma tarira aikai, aika Nibwaite.

9 Ao nooria, I karabwa naba Atuau, bwa n reken te reitaki aio ti a tia ni kakoauai [a]burera, ma tiritiri ake a mwaiti ake ti a tia ni karaoi.

10 Ao I karabwa naba Atuau, eng, Atuau ae korakora, bwa e a tia n anganiira bwa ti na kona n rairinanora ma ni bwaai aikai, ao e a tia naba ni [a]kabwarai burera man ara [b]bure aika a mwaiti ma tiritiri ake ti a tia ni karaoi, man namakinan raoiroin natina.

11 Ao ngkanne nooria, tariu, ngkai e a bon tia are ti kona ni karaoia (ngkai bon ngaira ae ti bua mai i buakoia aomata ni kabane) n rairinanora man ara bure nako ma tiritiri aika a mwaiti ake ti a tia ni karaoi, ma ni kona ni karekea te anga are te Atua e na [a]anai mai inanora, bwa bon anne ara kabanea ni kona n rairinanora raoi i matan te Atua bwa e na kanakoa memeara—

12 Ao ngkanne, tariu aika kam bane n tangiraki, ngkai te Atua e a tia n ana memeara, ao a raneanea ara kabaang, ao ti na aki manga oki ni kamemeaa ara kabaang n raraaia tarira.

13 Nooria, I taku nakoimi, Tiaki, ti na kaawakin ara kabaang bwa a na aki memea n raraaia tarira; bwa ngkana arona bwa ti a manga kamemeaa riki ara kabaang ao a aki manga kona n [a]tebokaki ni karaneaneaki rinanon raraan Natin te Atua ae korakora, are e na kawawaeaki ibukin te mwakuri ni kamaiu ibukin ara bure.

5 *a* Aram. 27:4–13.
7 *a* Mot. 1:5.
9 *a* R&B 18:44.
10 *a* Tani. 9:9.
b BK Namakinan te Bure, Kairua.
11 *a* Itaia 53:4–6.
13 *a* Kaoti. 1:5.

14 Ao e a tia n nanoangaira te Atua ae korakora, ma ni kaoti bwaai aikai nakoira bwa ti aonga n aki mate; eng, ao e kaoti nakoira bwaai aikai i mwaain rikiia, ibukina bwa e [a]tangirira ao e tangiriia naba natira; ngaia are i nanon ana nanoanga ao e kawarira irouia ana anera, bwa e aonga n ae te [b]babaire ni kamaiu e na kaotaki nakoira ao nakoia naba rooro aika a na roko.

15 O, ai korakorara ana nanoanga Atuara. Ao ngkanne nooria, kioina ngkai ti a bon tia ni kabanea korakorara ni karaoa are ti kona ni kanakoa memeara mai iroura, ao a raneanea ara kabaang, ti na karabai bwa aonga ni kawakinaki raneaneaia, bwa ara kakoaua nakon Atuara n te kabanea ni bong, ke n te bong are ti na uotaki nako matana bwa ti na motikaki taekara, bwa tiaki kamemeai ara kabaang n raraaia tarira man te tai are e kanakoa ana taeka nakoira are ti a tia ni kaitiakaki iai.

16 Ao ngkanne, tariu, ngkana tarira a ukora tiringakira, nooria ti na karabai ara kabaang, eng, ti na bon taunii ni kananoi i aantano, bwa aonga ni kawakinaki raneaneaia, bwa te kakoaua bwa tiaki kabonganai, n te kabanea ni bong; ao ngkana tarira a tiringira, nooria, ti na [a]nakon Atuara ao ti na kamaiuaki.

17 Ao ngkanne e koro bukina bwa ngke te uea e a toki ana taeka aikai, ao aomata ni kabane a ikotaki, a anai aia kabaang ao aia bwai ni buaka ni kabane ake a kakabonganai ni kawawaea iai te raraa, ao a bon [a]taunii ni kananoi i aantano.

18 Ao aio are a karaoia, bwa n aia taratara te kakoaua nakon te Atua, ao nakoia naba aomata, bwa a na [a]aki manga oki ni kabongana aia bwai ni buaka ibukin kawawaean raraan te aomata; ao aio are a karaoia, ni kamatoa ma ni karaoa te [b]berita ae tabu ma te Atua, a na [c]anga maiuia nakon ae a na katinakoa raraaia tariia; ao a na anga nakon tariia nakon ae a na anaia mai irouna; a na bon beku korakora ni baia nakon ae a na kabanea aia bong n taningaroti.

19 Ao ikai are ti a nooria bwa, ngke Reimwanaite aikai a karekea kakoauana man ataa te koaua, a bon [a]matoatoa, ma ni kukurei ni mate nakon ae a na karaoa ae bure; ao ikai are ti nooria bwa a taunii aia bwai ni buaka ibukin te rau, ke a taunii aia bwai ni buaka, ibukin te rau.

20 Ao e koro bukina bwa tariia, ake Reimwanaite, a katauraoi nakon te buaka, man roko nakon te aba are Nibwaai ibukin tiringan te uea, man onean mwiina, ao ibukin naba tiringakia kaain

14 *a* BK Tamnei, Aomata—Kakawakia aomata.
b BK Babaire ni Kabomwi.
16 *a* Aram. 40:11–15.
17 *a* Erem. 15:9.
18 *a* Aram. 53:11.
b BK Berita ae Tabu.
c BK Karea.
19 *a* BK Onimaki.

Aentaai-Nibwaai-Riaai man te aba.

21 Ao ngkanne aomata a nooria bwa a roko ni kaaitaraia ao a otinako ni kaitibo mangaia, ao a [a]wene n tangaina imwaia i aontano, ma ni wetea aran te Uea; ao ngaia are a tiku n aekaia aio ngke a bwakaraki irouia Reimwanaite, man tiringaki n te kabaang.

22 Ao ibukina bwa aki bo ma te kaitara, a tiringia teuana te ngaa ao niman mai i buakoia; ao ti ataia bwa a bon kakabwaiaki bwa a tia n nako ni maeka ma Atuaia.

23 Ao ngkanne Reimwanaite ngke a nooria bwa tariia aki biri nako man te kabaang, ke n rairaki nakon te atai ke te maing, ma a wene ao a [a]mate, man neboa te Atua i nanon tiringakia n te kabaang—

24 Ao ngkanne Reimwanaite ngke a noora aio, ao a [a]toki man tiringakia; ao a bon mwaiti ake a [b]rawawata nanoia ibukiia tariia ake a tia ni bwaka i aan te kabaang, bwa a rairinanoia man bwaai ake a tia ni karaoi.

25 Ao e koro bukina bwa a karenakoi aia bwai ni buaka, ao a rawa ni manga anai riki, bwa a maraki n taian tiritiri ake a tia ni karaoi; ao a ruo nako naano n aekaia tariia, n onimakina aia nanoanga ake a ti a n tabeki baia n tiringia.

26 Ao e koro bukina bwa ana aomata te Atua a raonaki n te bong arei irouia aika a mwaiti riki nakoia ake a tiringaki; ao naake a tiringaki bon aomata aika a raoiroi, mangaia ae bukina ae ti na aki nanououa bwa a [a]kamaiuaki.

27 Ao bon akea ae e buakaka are e tiringaki i buakoia; ma e raka iaon teuana te ngaa are e a karekea ataakin te koaua; ngaia are ti a nooria bwa te Uea e mwakuri n [a]aanga aika a mwaiti ibukin kamaiuaia ana aomata.

28 Ao ngkanne mwaitia Reimwanaite ake a tiringia tariia bon Amwarakaite ao Amuronaite, are angiia a bon ira ana [a]waaki [b]Neooa.

29 Ao ngkanne, mai i buakoia ake a raonia ana aomata te Uea, bon [a]akea aika Amwarakaite ke Amuronaite, ke ake a ira ana waaki Neooa, ma bon aia kariki rikaaki raoi Reimwan ma Remuera.

30 Ao ikai are ti a kona n nooria, bwa i mwin ae a ti a te botanaomata teuana ni [a]kaotaki iroun Tamnein te Atua, man tia ni karekea [b]ataakin bwaai aika a kaineti ma te raoiroi, ao a manga tia ni [c]bwaka n te bure ma riaoan te tua, a riki bwa aomata aika a matoatoa riki, ao ngkanne e a [d]buakaka riki aroia nakon are ngke a tuai n atai bwaai aikai.

21 *a* Aram. 27:3.
23 *a* Aram. 26:32.
24 *a* Aram. 25:1.
b BK Nanoanga.
26 *a* Kaoti. 14:13.
27 *a* Itaia 55:8–9; Aram. 37:6–7.
28 *a* Aram. 21:4.
b Aram. 1:15; 2:1, 20.
29 *a* Aram. 23:14.
30 *a* Mat. 12:45.
b Ebe. 10:26; Aram. 47:36.
c 2Nib. 31:14; Aram. 9:19.
BK Kitanan te Koaua.
d 2Bet. 2:20–21.

MWAKORO 25

E a tabangaki ununiia Reimwanaite—Kanoan te ibonga are Noa a kamaunaki n aron ana taetae ni burabeti Abinataai—A mwaiti Reimwanaite ake a rairaki man raonia te botanaomata are Aentaai-Nibwaai-Riaai—A kakoaua Kristo ma ni kawakina ana tua Mote. Uakaan ma 90–77 I.K.

Ao ngkanne nooria, ngkai e a koro bukina bwa a un riki Reimwanaite akekei ibukina bwa a tia n tiringia tariia; ngaia are a berita bwa a na kataea kaia irouia Nibwaite; ao aikoa manga kataia n tiringia te botanaomata are [a]Aentaai-Nibwaai-Riaai man te tai arei.

2 Ma a uota aia taanga ni buaka man riaon tian te aba are Taraemera, ma ni bwakaria aomata ake a mena n te aba are Amonia man [a]tiringia.

3 Ao i mwin anne, e a mwaiti aia buaka ma Nibwaite, are a kakioaki man tiringaki iai.

4 Ao mai i buakoia Reimwanaite ake a tiringaki, angiina bon [a]kanoan Amuron ma tarina, ake ana ibonga ngkoa Noa, ao a tiringaki ni baia Nibwaite.

5 Ao nikiraia, ngke a tia ni biri nakon te rereua i mainiku, man tia ni karekea te mwaaka ma te kariaiakaki n te aro ni babakanikawai i aoia Reimwanaite, a karekea te anga are a mwaiti iai Reimwanaite ni [a]mate n te ai ibukin aia aki kakoaua.

6 Bwa a mwaiti [a]i buakoia, ake a tia ni kainnanoaki ngkai e mwaiti ae bua ma te karawawataki ae bati, ao a moanna n uring [b]taeka ake a kabwarabwaraki nakoia i abaia iroun Aaron ma tarina; ngaia are a kakewea [c]kateia aia bakatibu, ao a kakoaua te Uea, bwa e anga te mwaaka ae korakora nakoia Nibwaite; ao ngaia are a mwaiti mai i buakoia ake a rairaki n te rereua.

7 Ao e koro bukina bwa taan kairiri ake nikiraia natin [a]Amuron a kakaea te anga are a na [b]tiringaki iai, eng, ni kabane ake a kakoauai bwaai aikai.

8 Ao ngkanne te tiritiri aei ibukin kakoauan te aro e karekea te anga are a mwaiti tariia are a un nanoia; ao e a waaki te unun n te rereua; ao Reimwanaite a [a]kakakaei kanoan Amuron ma tarina bwa ana kamateia; ao a biri nako nakon te rereua i mainiku.

9 Ao nooria a kakioaki n te bong aei irouia Reimwanaite. Ngaia are a koro bukin ana taeka Abinataai, are e taekin ni kaineti ma kanoaia ibonga ake a kariaia bwa e na kainnano ni mate n te ai.

10 Bwa e taku nakoia: Te bwai are kam [a]karaoia nakoiu bon katotongan bwaai aika a na roko.

11 Ao ngkanne Abinataai bon

25 1*a* BK Aentaai-Nibwaai-Riaai.
2*a* Aram. 8:16; 16:9.
4*a* Mot. 23:35.
5*a* Mot. 17:15.
6*a* KT Reimwanaite.
b Aram. 21:9.
c Aram. 26:24.
7*a* Aram. 21:3; 24:1, 28–30.
b BK Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua.
8*a* Mot. 17:18.
10*a* Mot. 13:10.

te moan are e kainnano ni [a]mate n te ai ibukin kakoauan te Atua; ngkanne aei te bwai are e kananonaa, are a mwaiti ake a na kainnano ni mate n te ai, n aron ae e kainnano iai.

12 Bwa e taku nakoia ana ibonga Noa bwa a na karika mateia aika a mwaiti kanoaia, n aekakin matena, ao a na kamaenakoaki n taabo aika a raroa man tiringaki, n aron te tiibu ae ake ana tia kaawakin tiibu ae kakioaki man tiringaki irouia maan aika a kakang; ao ngkai, nooria, a kakoroaki bukin taeka aikai, bwa a kakioaki irouia Reimwanaite, ao a kakaeaki bwa a na tiringaki, ao a oreaki.

13 Ao e koro bukina bwa ngke Reimwanaite a nooria bwa aki kona n tokanikai i aoia Nibwaite a oki rikaaki nakon abaia; ao a mwaiti i buakoia ake a nako ni maeka n te aba are Itimaera ao te aba are Nibwaai, ao a ikotaki ma ana aomata te Atua, are te botanaomata are [a]Aentaai-Nibwaai-Riaai.

14 Ao a bon [a]taunii naba aia bwai ni buaka, n aron are a tia ni karaoi tariia, ao a moanna n riki bwa te botanaomata ae raoiroi; ao a nakonako ni kawain te Uea, ma ni motikia bwa a na kaawakin ana tua.

15 Eng, ao a kawakina ana tua Mote; bwa e bon riai bwa a na kawakina ana tua Mote n te tai aei, bwa a bon tuai ni bane ni koro bukiia. Ma e ngae ngke iai ana [a]tua Mote, a bon kariaria rokon Kristo, ibukina bwa a taraa ana tua Mote [b]bwa katotongan rokona, ma ni kakoaua bwa a na riai ni kaawakin mwakuri ake a karaoaki [c]itinaniku ni karokoa te tai are e na kaotaki nakoia.

16 Ao ngkanne a aki kataua bwa te [a]kamaiuaki e reke man ana [b]tua Mote; ma ana tua Mote e kamatoatoa aia onimaki iroun Kristo; ao ngaia are a karekea te [c]kantaninga rinanon te onimaki, nakon te kamaiuaki ae akea tokina, n onimakina tamnein te taeka ni burabeti, are e taekin bwaai aika a na roko.

17 Ao ngkanne nooria, Amon, ao Aaron, ao Aomna, ao Imnaai, ao tariia a bon korakora kimwareireia, ibukin te nakoraoi are a tia ni karekea i buakoia Reimwanaite, ngke a nooria bwa te Uea e a tia n anganiia ni kaineti ma aia [a]tataro, ao e a tia naba ni kakoroa bukin ana taeka nakoia n arona ni kabane.

MWAKORO 26

Amon e kimwareirei i nanon te Uea—A kakorakoraaki ake a kakaonimaki iroun te Uea ao a anganaki te atatai—Man te onimaki ao aomata a kona ni kairia, ngaa ma ngaa aomata nakon te rairannano—Te

11 *a* Mot. 17:13.
13 *a* Aram. 23:16–17.
14 *a* Aram. 24:15; 26:32.
15 *a* Iakob. 4:5; Iarom 1:11.
BK Ana Tua Mote.
b Mot. 3:14–15; 16:14.
c Mot. 13:29–32.
16 *a* Mot. 12:31–37; 13:27–33.
b 2Nib. 11:4.
c 1Teta. 5:8–9.
17 *a* Aram. 17:9.

Atua iai irouna te mwaaka ni kabane ao e atai bwaai ni kabane. Uakaan ma 90–77 I.K.

Ao ngkanne, aikai ana taeka Amon nakoia tarina, are e bon kangai: Tariu mwaane ao tariu, nooria I taku nakoimi, ai mwaitira bukin ae ti riai ni kimwareirei; bwa ti bon kona ni kantaningaia ngke ti moan [a]mwananga man te aba are Taraemera bwa te Atua e na anganiira kakabwaia aika rang korakora?

2 Ao ngkai, I titirakiningkami, Baikara kakabwaia aika a korakora ake e a tia ni katokai i aomi? Kam kona n taekin?

3 Nooria, I kaeka ibukimi; bwa tarira ake Reimwanaite, a mena n te roo, eng, n te bwangabwanga ae rootongitong, ma nooria, ai [a]mwaitira mai i buakoia ake a kairaki bwa a na noora ootan te Atua ae kamimi! Ao aio te kakabwaia are e a tia ni katokaki i aora, bwa ti a tia ni karikaki bwa [b]bwaai ni mwakuri ngaira ni bain te Atua bwa ti na kakoroa bukin te mwakuri ae korakora aio.

4 Nooria, [a]ngaa ma ngaa mai i buakoia ake a kimwareirei, ao a tia ni kairaki nakon ana nanai te Atua.

5 Nooria, e a tai te [a]tawaana, ao kam na kakabwaiaki, bwa kam kabongana te [b]biti ni koro wiita ae kakang, man rikoi uaa ma korakorami ni kabane, eng, e bong ami bong ni mwakuri; ao noora mwaitin ami ʻikota ni wiita! Ao a na ikotaki nakon te auti ni wiita, bwa a na aki bakataeaki.

6 Eng, a na bon aki oreaki n te angibuaka n te kabanea ni bong; eng, ao a na aki naba kamaenakoaki n te ukeukenanti; ma ngkana e roko te [a]angibuaka ao a na ikotaki ni neia, ao te angibuaka e aki kona n rotiia; eng, ao a na aki naba kakibakibaki n aang aika a korakora nakon taabo ake ami kairiribai a uotia nako iai.

7 Ma nooria, a mena i nanon bain Uean te [a]tai, ao bon ana bwai; ao e na [b]kateirakeia n te kabanea ni bong.

8 E na kakabwaiaki aran Atuara; ti na [a]anenea neboana, eng, ti na [b]karabwarabwa nakon arana ae tabu, bwa e mwakuria te raoiroi n taai nako.

9 Bwa ngke ti aki otinako man te aba are Taraemera, tarira aika a tangiraki aikai, are a bon rang tangirira, a na bon korakora aia [a]kairiribai nakoira, eng, ao a na riki bwa ianena iroun te Atua.

10 Ao e koro bukina bwa ngke Amon e taekin taeka aikai, tarina are Aaron e boaia, ni kangai, Amon, I raraoma bwa kimwareireim e a uotiko nakon te kamoamoa.

26 1 *a* Mot. 28:9; Aram. 17:6–11.
3 *a* Aram. 23:8–13.
b 2Korin. 4:5; Mot. 23:10.
4 *a* Aram. 23:5.
5 *a* Ioane 4:35–37; R&B 4:4.
b Ioera 3:13.
c R&B 33:7–11; 75:2, 5.
6 *a* Erem. 5:12; 3Nib. 14:24–27.
7 *a* BK Te Tai n Tai.
b Mot. 23:22; Aram. 36:28.
8 *a* R&B 25:12.
b BK Karabwa.
9 *a* Mot. 28:1–2.

11 Ma Amon e taku nakoina: I aki [a]kamoamoa n oin korakorau, ke ni wanawanau; ma nooria, e a onrake au [b]kimwareirei, eng, e a onrake nanou n te kimwareirei, ao N na kimwareirei iroun Atuau.

12 Eng, I ataia bwa bon te akea ngai; ao ni korakorau I bon mamaara: ngaia are N aki [a]kamoamoai, man na kamoamoa iroun Atuau, bwa ni [b]korakorana ao I kona ni karaoi bwaai ni kabane; eng, nooria, a mwaiti kakai aika a mwaiti ake ti a tia ni karaoi n te aba aei, are ti na neboa arana iai n aki toki.

13 Nooria, irangaa mai i buakoia tarira are e a tia ni kabwaraia man marakin [a]moone; ao a kairaki nakon [b]anenean kunan ana tangira ni kabomwi, ao aio ibukin mwaakan ana taeka are e mena iroura, ngaia are tiaki bwa e korakora bukin ae ti riai ni kimwareirei?

14 Eng, e riai bwa ti na neboa arana n aki toki, bwa bon ngaia te Kabanea n Rietata n Atua, ao e a tia ni kabwaraia tarira man ana [a]taurekereke moone.

15 Eng, a otabwaniniaki n te roo ae aki toki ma te kamaunaki; ma nooria, e a tia n uotia nakon [a]ootana ae aki totoki, eng, nakon ana kamaiu ae aki totoki; ao a otabwaniniaki ni korakoran ana tangira ae akea kabootauana; eng, ao ti a bon tia n riki bwa bwaai ni mwakuri i nanon baina n te mwakuri ae korakora ma ni kamimi aio.

16 Ngaia are, ti na [a]kakatonga, eng, ti na [b]kakatonga iroun te Uea; eng, ti na kukurei, bwa e a onrake kimwareireira; eng, ti na neboa Atuara n aki toki. Nooria, bwa antai ae kona n tau aron kakatongana iroun te Uea? Eng, antai ae kona n tau aron ana taeka ibukin korakoran mwaakana, ma ana [c]nanoanga, ma ana taotaonannano i nanon te tai ae maan nakoia natia aomata? Nooria, I taku nakoimi, I aki kona ni kabwarabwara are e uarereke are I namakinna.

17 Antai ae kona ni katautaua bwa Atuara e na nanoangaira n te aro are e na buritiira man arora ni buakaka, n onrake n te bure, ao ni barekareka?

18 Nooria, ti mwananga ma te un, ma arora ni kakamaku ae korakora bwa ti na [a]kamauna ana ekaretia.

19 O ngkanne, e aera ngke e aki kataua bwa ti na kamaunaki n te aro ae buakaka, eng, e aera ngke e aki kariaia bwa e na bwakarira ana kabaang ni momotiraoi, ma ni motikia bwa ti na bwaina te nanokawaki ae akea tokina.

20 O, tamneiu, e kuri ni kitanai ibukin iangoana. Nooria, e aki

11 *a* 2Korin. 7:14.
b R&B 18:14–16.
BK Kimwareirei.
12 *a* Iere. 9:24; Aram. 29:9.
b TAre. 18:32–40; Biri. 4:13; 1Nib. 17:3.
13 *a* BK Moone.
b Aram. 5:26.
14 *a* Aram. 12:11.
15 *a* BK Te Ota, Otan Kristo.
16 *a* Rom 15:17; 1Korin. 1:31.
b 2Korin. 10:15–18; R&B 76:61.
c TAre. 36:5–6.
18 *a* Mot. 27:8–10.

kabongana ana momotiraoi iaora, ma i nanon ana nanoanga ae korakora e uotira riaon [a]kamwanokun te mate are aki totoki ma te nanokawaki, nakon kamaiuan tamneira.

21 Ao nooria ngkanne, tariu, antai [a]te aomata ae e kona n atai bwaai aikai? I taku nakoimi, bon akea ae [b]atai bwaai aikai, ti ake a nano ni kan rairaki.

22 Eng, ane e [a]rairananona ma ni kamwakura ana [b]onimaki, ma ni karaoi mwakuri aika a raraoi, man aki toki n tataro—ao naakai ake a na anganaki te kona n atai ana [c]mwakuri aika a raba te Atua; eng, a na bon anganaki naakai kaotakin bwaai aika a bon tuai ni kaotaki; eng, a na bon anganaki naakai te kona ni kairia ngaa ma ngaa aomata nakon te rairannano, n aron are tia bon ti a n anganaki te kona ni kairia tarira nakon te rairannano.

23 Ao ngkanne kam uringnga, tariu, are ti taku nakoia tarira n te aba are Taraemera, ti na waerake nakon te aba are Nibwaai, ni kabwarabwara nakoia tarira, ake Reimwanaite, ao a ngareakinira ni bwainingareira.

24 Bwa a taku nakoira: Kam katautaua bwa kam kona ni kairia Reimwanaite nakon ataakin te koaua? Kam katautaua bwa kam kona ni kairoroia Reimwanaite bwa a na kakoaua kairuan aia [a]katei tamaia, bwa bon aomata aika a [b]bonotaninga; are e kukurei nanoia ni kawawaean te raraa; ao e babane aia bong i nanon te buakaka ae koro arona; ao aia waaki bon ana waaki te tia bure ma i moana? Ao ngkanne tariu, kam uringnga bwa aio aron aia taetae ni kawai.

25 Ao i rarikin anne ao a bon taku: Ti na anai ara bwai ni buaka ni kaaitaraia, bwa ti na tiringia ma aia buakaka man te aba, bwa mwiina a na taonira nako man tiringira.

26 Ma nooria, tariu aika kam tangiraki, ti roko nakon te rereua tiaki ma te nano ni kan tiringia tarira, ma te nano bwa tao ti na kona ni kamaiuia tamneia tabemwaang.

27 Ao ngkanne ngke a rawawata nanora, ao ti nang moanna n oki, nooria, te Uea e [a]kabebetei nanora, man taku: Nako i buakoia tarimi, ake Reimwanaite, ao [b]taotaon nanomi nakon [c]karawawatakimi, ao N na anganingkami te nakoraoi.

28 Ao ngkanne nooria, ti a roko, man tia ni waaki i buakoia; ao ti a tia n taotaon nanora ni kainnanora, ao ti a tia ni kainnano n akean arora; eng, ti a tia ni mwananga man te mwenga teuana nakon te mwenga teuana, n onimakina

20 *a* 2Nib. 1:13; Erem. 3:29–30.
21 *a* BK Te Aro n Aomata.
b 1Korin. 2:9–16; Iakob. 4:8.
22 *a* Aram. 36:4–5.
BK Raira nanom, Rairannano.
b BK Onimaki.
c BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
24 *a* Mot. 10:11–17.
b Mot. 13:29.
27 *a* Aram. 17:9–11.
b BK Taotaonakin nano.
c Aram. 20:29–30.
BK Kaangaanga.

ana nanoanga te aba—tiaki ti ana nanoanga te aba n ti ngaia ma ana nanoanga naba te Atua.

29 Ao ti a tia n rin ni mwengaia man reireinia, ao ti a tia n reireinia n te kawai; eng, ao ti a tia n reireinia iaon aia tabuki; ao ti a tia naba n rin n aia tembora ma aia auti n nebo man reireinia; ao ti a a tia n teweaki nako, ma ni bwainingareaki, ma ni bawareaki, man oreaki tabara; ao ti a tia ni kabakaaki n te atibu, man uotaki ni kabaeaki ma kabaebae aika a matoatoa, man teweaki nakon te nne ni kaikain; ao ma ni mwaakan ma wanawanan te Atua ao ti a manga kamaiuaki riki.

30 Ao ti a tia ni kainnanoaki n aekan karawawata nako, ao a riki aikai bwa tao ti na riki ngaira bwa te anga are a na kamaiuaki iai tabeman aomata; ao ti katautaua bwa ara [a]kimwareirei e na onrake ngkana ti kona n riki bwa kawain kamaiuaia tabemwaang.

31 Ao ngkanne nooria, ti kona n taratara ma n taraa uaan ara mwakuri; ao tao ti tabeua? I kangai nakoimi, Tiaki, a bon [a]mwaiti; eng, ao ti kona ni kakoaua nanoia ni koaua, ibukin aia tangira nakoia tariia ao nakoira naba.

32 Bwa nooria, a bon kukurei riki ni [a]karean maiuia nakon ae a na anaa maiuin aia kairiribai; ao a tia n [b]tauni aia bwai ni buaka inano i an tano, ibukin tangiraia tariia.

33 Ao ngkanne nooria I taku nakoimi, iai riki te tangira ae korakora riki ni kabuta te aba? Nooria, I taku nakoimi, Tiaki, bon akea, akea naba i buakoia Nibwaite.

34 Bwa nooria, a bon tangiria n anai aia bwain ni buaka ni kaaitaraia tariia; bwa a rawa bwa ana tiringaki. Ma nooria mwaitira mai i buakoia naakai ake a tia ni kawenei maiuia; ao ti ataia bwa a nako ni kawara Atuaia, ibukin aia tangira ao ribakin te bure.

35 Ao ngkanne tiaki bwa iai bukina bwa ti riai ni kukurei? Eng, I taku nakoimi, bon akea riki aomata ae a riai riki ni kukurei n ai arora, ma ngke e karikaki te aonaba; eng, ao e uotaki nako kimwareireiu, n te aro are I a kamoamoa iroun Atuau; bwa iai irouna te [a]mwaaka ni kabane, te wanawana, ma te atatai ni kabane; e [b]atai bwaai ni kabane, ao bon te aomata ae [c]nanoanga, nakon te kamaiuaki, nakoia ake a rairinanoia ma ni kakoaua arana.

36 Ao ngkanne ngkana aio te kamoamoa, ao N na bon kamoamoa; bwa aio maiu ao ootau, kimwareireiu ao kamaiuakiu, ao kaboakiu man te nanokawaki ae aki totoki. Eng, e na kakabwaiaki aran Atuau, are e a bon tia ni mwannanoia ana aomata,

30 *a* R&B 18:15–16.
31 *a* Aram. 23:8–13.
32 *a* Aram. 24:20–24.
b Aram. 24:15.
35 *a* BK Te Mwaaka.
b R&B 88:41.
c BK Atataiaomata, Nanoanga.

ake kaain [a]mwangan te kai are Iteraera, are e a tia ni bua man rabwatana n te aba ae ianena nakoia; eng, I taku, e na kakabwaiaki aran Atuau, are e a bon tia ni mwannanoira, [b]taan mwamwananga n te aba ae e ianena.

37 Ao ngkanne tariu, ti nooria bwa te Atua e mwannanoia [a]aomata nako, n aba ake a mena iai; eng, e atai mwaitia ana aomata, ao nanona e onrake n te nanoanga ae kabuta te aba. Ao ngkanne aio kimwareireiu, ao au kakarabwarabwa ae korakora; eng, ao N na anga au kaitau nakon Atuau n aki toki. Amen.

MWAKORO 27

Te Uea e tuanga Amon bwa e na kairia kaain Aentaai-Nibwaai-Riaai nakon te tabo ae a na mano iai—Ngke e kaitibo ma Aramwa ao e nako korakoran Amon ibukin kimwareireina—Nibwaite anganiia aomata aika Aentaai-Nibwaai-Riaai te aba are Ietion—A aranaki bwa ana botanaomata Amon. Uakaan ma 90–77 I.K.

Ao ngkanne e koro bukina bwa ngke a tia Reimwanaite n nako ni buakaniia Nibwaite a kunea, i mwin kainnanoia ni kataia n tiringia, bwa e matebuaka tiringakia, a oki nakon te aba are Nibwaai.

2 Ao e koro bukina bwa e korakora uniia Amwarakaite ibukin konakiia. Ao ngke a nooria bwa aki kona ni kataea kaia mai irouia Nibwaite, ao a kaunia nanoia aomata bwa a na un nakoia [a]tariia, ake kaain [b]Aentaai-Nibwaai-Riaai; ngaia are a waaki riki ni manga tiringia.

3 Ao ngkanne aomata aikai a rawa riki ni [a]manga tabeki aia bwai ni buaka, ao a kariaia bwa a na tiringaki n aron are a tangiria aia kairiribai.

4 Ao ngkanne ngke Amon ma tarina a noora te mwakuri n tiritiri aio i buakoia ake a bon tangiriia, ao i buakoia ake a tangiraki irouia—bwa a tararuaki n aekaia anera ake a kanakoaki mai iroun te Atua bwa a na kamaiuia man te tiringaki ae aki totoki—ngaia are, Amon ma tarina ngke a noora te mwakuri n tiritiri aio, ao a bon rotaki n te nanoanga, ao a [a]taku nakon te uea:

5 Ti na ikotiia ana aomata te uea, ao ti na nako rikaaki nakon te aba are Taraemera nakoia tarira ake Nibwaite, ma ni birinako mai nanon baia ara kairiribai, bwa ti na aki tiringaki.

6 Ma te uea e taku nakoina: Nooria, a na tiringira Nibwaite, ibukin korakoran te tiritiri ao te bure ake ti a tia ni karaoi nakoia.

7 Ao Amon e taku: N na nako n ukoria mai iroun te Uea, ao ngkana e taku nakoira, nako rikaaki nakoia tarimi, kam na nako?

8 Ao te uea e taku nakoina: Eng,

36 *a* KB 49:22–26; Iakob. 2:25; 5:25.
b Iakob. 7:26.
37 *a* Mwak. 10:34–35; 2Nib. 26:33.
27 2 *a* Aram. 43:11.
b Aram. 25:1.
BK Aentaai-Nibwaai-Riaai.
3 *a* Aram. 24:21–26.
4 *a* Aram. 24:5.

ngkana te Uea e taku nakoira nako, ao ti na nako rikaaki nakoia tarira, ao ti na riki bwa aia toro ni karokoa ae ti a tia ni kabooa mwiin korakoran te tiritiri ma te bure are ti karaoi nakoia.

9 Ma Amon e taku nakoina: E tabuaki n aia tua tarira, are e kateaki iroun tamau, bwa e na iai te [a]toro i buakoia; ngaia are ti na nako rikaaki man onimakina aia nanoanga tarira.

10 Ma te uea e taku nakoina: Ukoria mai iroun te Uea, ao ngkana e taku nakoira nako, ao ti na nako, mwiina ti na mate n te aba aei.

11 Ao e koro bukina bwa Amon e nakon n ukoria mai iroun te Uea, ao e taku te Uea nakoina:

12 Kairia te botanaomata aio man te aba aio, bwa ana aki mate; bwa e korakora a na tautau Tatan iaon nanoia Amwarakaite, are a kauerakea nanoia Reimwanaite bwa a na un nakoia tariia bwa a na tiringia; ngaia are otinako man te aba aio; ao a na kakabwaiaki te botanaomata aio n te roro aei bwa N na kawakinia.

13 Ao ngkanne e koro bukina bwa Amon e nako n tuanga te uea taeka ni kabane are e taku te Uea nakoina.

14 Ao a ikotiia ni kabane aia aomata, eng, ana aomata te Uea ni kabane, man ikotiia aia nanai ma aia boota ni man, ma ni kitana te aba, ao a roko n te rereua are e bwenaua te aba are Nibwaai man te aba are Taraemera, man roko i rarikin tian te aba.

15 Ao e koro bukina bwa Amon e taku nakoia: Nooria, Ngai ma tariu ti na nakon te aba are Taraemera ao kam na tiku ikai ni karokoa okira; bwa ti na kata nanoia tarira, bwa a kariaia ke aki bwa kam na roko i abaia.

16 Ao e koro bukina bwa ngke e mwananga Amon nakon te aba, ao ngaia ma tarina a kaitibo ma Aramwa, n te [a]tabo are e a tia n taekinaki; ao nooria, bon moan te kakukurei te kaitibo aio.

17 Ao ngkanne [a]kukurein Amon e bon rang korakora n te aro ae e a onrake; eng, e a kabwautaki ni kimwareirein Atuana, n te aro are e a [b]bane korakorana; ao e [c]bwaka nako aontano.

18 Ao ngkanne tiaki aei te kimwareirei ae rianako? Nooria, bon aio te kimwareirei are akea ae kona ni karekea ma ti naake a bon rairaki raoi man nanorinano n ukoukora te kukurei.

19 Ao ngkanne kukurein Aramwa ngke e kaitibo ma tarina e bon rang korakora, ao kimwareirein naba Aaron, ma Aomna, ao Imnaai; ma nooria kukureia e aki korakora riki nakon korakoraia.

20 Ao e koro bukina bwa Aramwa e kairia tarina n oki nakon te aba are Taraemera; ao n nakon naba oin batana; Ao a nako n tuanga [a]mataniwia taan moti bwaai ni kabane ake a tia n riki nakoia

9 *a* Mot. 2:13; 29:32, 38, 40.
16 *a* Aram. 17:1–4.
17 *a* BK Kimwareirei.
b 1Nib. 1:7.
c Aram. 19:14.
20 *a* Aram. 4:16–18.

n te aba are Nibwaai, i buakoia tariia, ake Reimwanaite.

21 Ao e koro bukina bwa mataniwia taan moti e kanakoa te katanoata ni kabuta te aba, ni kan ataa nanoia aomata ibukin karinakia tariia, ake kaain Aentaai-Nibwaai-Riaai.

22 Ao e koro bukina bwa e roko bwanaia aomata, ni kangai: Nooria, ti na aanga te aba are Ietion, are e mena i mainiku i rarikin taari, are e toma ma te Aba ni mari, are e mena i meangin te Aba ni mari; ao te aba aio are Ietion are ti a anganiia tarira bwa aia bwai.

23 Ao nooria, ti na katea ara taanga ni buaka i marenan te aba are Ietion ao te aba are Nibwaai, bwa ti aonga ni kawakinia tarira n te aba are Ietion; ao aio are ti a karaoia ibukiia tarira, ibukin maakuia n tabeki bwaai ni buaka ni kaaitaraia tariia bwa mwiina a bure; ao maakuia aio e reke ma ni marakiia n rairannano, i mwin aia tiritiri ma buakakaia ae korakora.

24 Ao ngkanne nooria, aio are ti na karaoia nakoia tarira, bwa aonga ni bwaibwai n te aba are Ietion; ao ti na tararuaia mai irouia aia kairiribai n ara taanga ni buaka, ngkana a kona n anga teutana mwakoron kaubwaia bwa buokan kateimatoan ara taanga ni buaka.

25 Ao ngkanne, e koro bukina bwa ngke Amon e ongo aio, e oki nakoia kaain Aentaai-Nibwaai-Riaai, ao Aramwa raona, nakon te rereua, ike a tia ni katei iai umwaianrianna, ma ni kaoti nakoia bwaai ni kabane. Ao Aramwa e karaki naba nakoia aron [a]rairakina nakon te onimaki, ma Amon ao Aaron, ao tarina.

26 Ao e koro bukina bwa e karika te kimwareirei ae korakora i buakoia. Ao a nako rikaaki nakon te aba are Ietion, man taua Ietion bwa aia bwai; ao a aranaki irouia Nibwaite bwa ana aomata Amon; ngaia are a kinaaki n te ara anne mai i mwin te tai anne.

27 Ao a mena i buakoia ana aomata Nibwaai, ma ni warekaki i buakoia aomata ake kaain ana ekaretia te Atua. Ao a kinaaki man nanomatoaia nakon te Atua, ma nakoia naba aomata; bwa bon aomata ngaia aika a [a]kokoaua man etieti ni bwaai ni kabane; ao a [b]nene n aia onimaki iroun Kristo, ni karokoa naba te toki.

28 Ao a taraa kawawaean raraaia tariia bwa te bwai ae moan te korakora ribakina; ao a bon aki kona ni manga imanonoaki bwa a na tabeki bwaai ni buaka ni kaaitaraia tariia; ao aki manga taraa te mate ma te maaku, ibukin aia kantaninga ma aia taratara iroun Kristo ao te mangauti; ngaia are e kabwautaki te mate n tokanikain Kristo iaona.

29 Ngaia ae a kukurei ni [a]mate n te anga ae moan te kammaraki ma ni kakorakai are e kona ni

25 *a* Mot. 27:10–24.
27 *a* BK Kokoaua, Te Kokoaua.
b Aram. 23:6.
29 *a* Aram. 24:20–23.

karaoaki irouia tariia, i mwaain ae a na kona n ana te kabaang ke te kabaang ae uarereke n oroia.

30 Ao ngaia are bon aomata ngaia aika a nanomatoa man tangiraki, aomata aika a korakora nanonakia iroun te Uea.

MWAKORO 28

Reimwanaite a konaki n te buaka ae korakora—Tebwina te ngaa ma ngaa ake a tiringaki—Naake a buakaka a katukaki n aroia ae aki totoki nanokawakia; naake a raoiroi a karekea te kukurei ae aki totoki. Uakaan ma 77–76 I.K.

Ao ngkanne e koro bukina bwa i mwin are ana aomata Amon a tekateka raoi n te aba are [a]Ietion, ao e a kateaki te ekaretia naba n te aba are Ietion, ao aia taanga ni buaka Nibwaite a katobibia te aba are Ietion, eng, n tian nako te aba n taabo nako n te aba are Taraemera; nooria aia taanga ni buaka Reimwanaite a tia n iria tariia nako nanon te rereua.

2 Ao ngaia are e a bo te buaka ae korakora; eng, ae aekan ae tuai man nonoraki i buakoia aomata n te aba man te tai are Riaai e kitana iai Ierutarem; eng, ao tebwina te ngaa ma ngaa Reimwanaite ake a tiringaki man maenako n taabo ake a raroa.

3 Eng, ao bon iai naba te tiritiri ae korakora i buakoia ana aomata Nibwaai, ma e ngae n anne, ao Reimwanaite a bon [a]kakioaki nako ma ni kamaenakoaki, ao ana botanaomata Nibwaai a okira abaia.

4 Ao ngkanne bon te tai aio are e a korakora iai te tangi ni wenei ma te bwaebwaeti are e kona n ongoraeaki ni kabuta te aba.

5 Eng, tangiia aine ake akea buuia, a tang ni wenei ibukiia buuia, ao kaaro a tang ni wenei ibukiia natia mwaane, ao te nati te aine ibukin mwanena, eng, mwanena ibukin te karo; ao ngaia are te tang ni wenei e a ongoraeaki i buakoia, ngke a tang ni wenei ibukiia aia koraki ake a tiringaki.

6 Ao ngkanne e bon koaua bwa aio bon te bong ni kananokawaki; eng, te tai ae e aki manikangareaki, te tai are e a mwaiti iai te [a]aki mamatam ao te tataro.

7 Ao ikai are e a toki iai aia katebwi ma nimaua n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai;

8 Ao aio ana rongorongo Amon ma tarina, aron mwamwanangaia i nanon te aba are Nibwaai, kainnanoia n te aba, nanokawakia, ma karawawatakia, ma kimwareireia ae [a]akea kabootauana, ao butimwaeaia ma kawakinaia tariia n te aba are Ietion. Ao ngkanne te Uea, are aia Tia Kabomwi aomata nako, a na kakabwaia tamneia n aki totoki.

9 Ao aio rongorongon taian buaka ma itabaraara i buakoia Nibwaite, ao taian buaka naba i marenaia Nibwaite ma

28 1*a* Aram. 27:22; 30:1, 19.
3*a* Aram. 30:1.
6*a* Aram. 30:2.
8*a* Aram. 27:16–19.

Reimwanaite; ao e a toki aia katebwi ma nimaua n ririki n tautaeka taan moti.

10 Ao te moan ririki nakon te katebwi ma nimaua e karika mateia ngaa ma ngaa aomata; eng, e karika te aro ae aki tamaroa.

11 Ao rabwataia ngaa ma ngaa a kaweneaki i aan tano, ao rabwataia ngaa ma ngaa a wene ni mka ni [a]bwarikoriko iaon tano; eng, ao ngaa ma ngaa ake a [b]tang ni wenei ibukin buaia aia koraki, ao bon iai bukin tangiia, n aron ana berita te uea, bwa a na tiku n aroia n nanokawaki are aki totoki.

12 Ao ngke tabemwaang a tang ni wenei koaua ibukiia aia koraki ake a bua, a bon kimwareirei naba man onrake n te kantaninga, man ataia naba, n aron ana [a]berita te Uea, bwa a na kateirakeaki ni mena i angatain te Atua, n te aro ni kakukurei ae aki totoki.

13 Ao ngaia are ti a noora korakoran [a]kakaokoroia aomata ibukin te bure ma riaoan te tua, ma mwaakan te riaboro, are e reke man ana [b]babaire ni kamwamwane are e a tia ni karaoia bwa e na kamwanea nanoia aomata.

14 Ao ikai are ti a noora te wewete nakoia aomata aika a nanomwaka bwa a na beku n ana [a]o ni kurebe te Uea; ao ikai are ti a noora riain te nanokawaki ae korakora, ao te kimwareirei naba—te nanokawaki ibukin te mate ma te tiritiri i buakoia aomata, ao te kimwareirei ibukin [b]ootan Kristo nakon te maiu.

MWAKORO 29

Aramwa e tangiria n takaruaea te rairannano ma te nanomatoa n aekaia anera—Te Uea e karekeia tia reirei ibukin aba nako—Aramwa e kakatonga n ana mwakuri te Uea ao n nakoraoin ana mwakuri Amon ma tarina. Uakaan ma 76 I.K.

O bwa ngke ngai te anera, ao e kona n reke te bwai are e tangiria nanou, bwa ni waaki nako ma n taetae ni bwanan te Atua, ma te bwanaa ae na ioa te aba, ao man takaruaea te rairannano nakoia aomata ni kabane.

2 Eng, N na taekina nakoia aomata ni kabane, n te bwanaa ae aron te baa, te rairannano ao te babaire ni kaboaki, bwa a na riai n raira nanoia man [a]nakon Atuara, bwa e aonga n akea te manga nanokawaki iaon te aba.

3 Ma nooria, bon ngai te aomata, ao I bure n ae I tangiria; bwa I riai n rauaki ni bwaai ake e a tia n anganai te Uea.

4 Bwa I riai n aki bita ana tua te Atua ae motiraoi ibukin nanou, bwa I ataia bwa e angania aomata n aron [a]nanoia, tao nakon te mate ke te maiu; eng, I ataia bwa

11 *a* Aram. 16:11.
b Aram. 48:23; R&B 42:45–46.
12 *a* Aram. 11:41.
13 *a* 1Nib. 17:35.
b 2Nib. 9:28.
14 *a* BK Ana nne ni kurebe te Uea.
b BK Te Ota, Otan Kristo.
29 2 *a* Omi. 1:26; 3Nib. 21:20.
4 *a* TAre. 37:4.

e angania aomata, eng, e anga te tua nakoia aika tua aika aki kona ni bitaki, n aron [b]nanoia, tao nakon te kamaiuaki ke te tiringaki.

5 Eng, I ataia bwa te raoiroi ao te buakaka a bon roko nakoia aomata; are aki ataa te raoiroi ma n te buakaka e aki bukintaeka; ma ane e [a]ataa te raoiroi ma n te buakaka, e na bon anganaki nakon are e tangiria, bwa tao e tangira te raoiroi ke te buakaka, te maiu ke te mate, te kimwareirei ke te [b]iango n nanokawaki.

6 Ao ngkanne, kioina bwa I atai baikai, e aera ngkai N na manga tangira riki ae i rarikin au mwakuri are I a tia ni weteaki bwa N na karaoia?

7 E aera ngkai N na tangiria bwa N na riki bwa te anera, bwa N na kona n taetae nakoia kaain tabon aonaba.

8 Bwa nooria, te Uea e bon angaanga nakoia aaba [a]nako, bwa tabemwaang ake bon kaain te aba ma [b]neweia, a na bon reirei ana taeka, eng, ni wanawanana, bwaai ni kabane ake a [c]noori bwa a riai ni karekei; ngaia are ti nooria bwa te Uea e babaire ma te wanawana, n aron ae eti ma ni koaua.

9 I ataia bwa te Uea e a tia n anganai te tua, ao I kakatonga iai. I aki [a]kakatonga I bon irou, ma I kakatonga n are e a tia n tuangai te Uea; eng, ao aio au kakatonga, bwa N na kona n riki bwa te bwai ni mwakuri i nanon bain te Atua bwa N na kairia aomata tabemwaang nakon te rairannano; ao aio kimwareireiu.

10 Ao nooria, ngkana I nooria tariu aika a mwaiti bwa a bon raraoma raoi, man roko nakon te Uea ae Atuaia, ao ngkanne e kaonaki tamneiu n te kimwareirei; Ao ngkanne I uringnga bwa [a]tera are e a tia ni karaoia te Uea ibukiu, eng, are e a tia naba n ongo au tataro; eng, ao ngkanne I a uringa baina n nanoanga are e aroria nakoira.

11 Eng, ao I uringa naba kabureakia au bakatibu; bwa I ataia ma te koaua bwa e kainaomataia te [a]Uea man te kabureaki, ao man aei e bon katea ana ekaretia; eng, te Uea ae te Atua, ae Atuan Aberaam, ae Atuan Itaaka, ao Atuan Iakobwa, e bon kainaomataia man te kabureaki.

12 Eng, I aki toki n uringa kabureakia au bakatibu; ao bon te Atua naba anne are e [a]kainaomataia mai i nanon baia I-Aikubita e bon kainaomataia man te tautoronaki.

13 Eng, ao te Atua naba anne e katea ana ekaretia i buakoia; eng, ao te Atua naba anne e a tia

4 *b* BK Inaomata n Rinerine.
5 *a* 2Nib. 2:18, 26; Moro. 7:15–19.
BK Ataakin Bwaai Mai iroun te Tamnei, Bwaintituaraoi ae.
b BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango.
8 *a* 2Nib. 29:12.
b R&B 90:11.
c Aram. 12:9–11.
9 *a* Aram. 26:12.
10 *a* Mot. 27:11–31.
11 *a* Mot. 24:16–21; Aram. 5:3–5.
12 *a* Otin. 14:30–31.

ni weteai n te wewete ae tabu, bwa N na kabwarabwara te taeka nakoia te botanaomata aio, ao e a tia n anganai te nakoraoi ae bati, are e a bon onrake iai [a]kimwareireiu.

14 Ma I aki kimwareirei n nakoraoin au waaki n ti ngai, ma e onrake riki kimwareireiu ibukin [a]nakoraoin aia waaki tariu, ake a nakon te aba are Nibwaai.

15 Nooria, a tia ni beku korakora, ma ni kariki uaa aika a bati, ao tao korakora ra kanuangaia!

16 Ao ngkanne, ngkana I iangoi nakoraoin aia waaki tariu ao e uotaki nako tamneiu, n te aro are e a kamaenakoaki ma te rabwata, ao n aei, are e a korakora iai au kimwareirei.

17 Ao ngkanne teraa ngke te Atua e anganiia naakai, aika tariu, bwa a na tekateka n uean te Atua; eng, ao ni kabane naba ake uaan aia mwakuri bwa aonga n aki manga kitana uean te Atua, ma ana neboia n aki toki. Ao teraa ngke e kariaia te Atua bwa e na karaoaki n aron au taeka, ake I a tia n taekin.

MWAKORO 30

Korioa, te tia kakewea Kristo, e bwainingarea Kristo, te Mwakuri ni kamaiu, ao tamnein te taeka ni burabeti—E reirei bwa akea te Atua, akea bwakan te aomata, akea te tua ibukin te bure, ao akea Kristo—Aramwa e kaota koauan ae e na roko Kristo ao bwaai ni kabane a kaotia bwa iai te Atua—Korioa e tangira te kanikina ao e teke man aki kona n taetae—E a tia ni kaoti te riaboro nakon Korioa bwa kanga te anera man reireinna ana taeka—Korioa e toubekaki ao e mate. Uakaan ma 76–74 I.K.

Nooria, ngkanne e koro bukina bwa i mwina ngke ana [a]aomata Amon a tekateka raoi n te aba are Ietion, eng, ao i mwina naba ngke a tia Reimwanaite ni [b]kakioaki nako man te aba, ao aia aomata a tia n taunaki irouia aomata ake kaain te aba—

2 Ao ngkanne aia mate a bon aki warekaki ibukina bwa e rang korakora mwaitia; ao aia mate naba Nibwaite aki warekaki mwaitia—ma e koro bukina bwa i mwin are a tia n tauniia aia mate, ao i mwin naba aia bong n aki mamatam, man tang ni wenei, man tataro (ao aio bon te katebwi ma onoua n ririki n aia tai n tautaeka taan moti iaoia ana botanaomata Nibwaai) ao e a reitinako te rau ni kabuta te aba.

3 Eng, ao aomata a bon kataia ni kaawakin ana tua te Uea; ao a bon matoatoa ni kawakinan ana [a]otenanti nako te Atua, n aron ana tua Mote; bwa a bon reireinaki bwa a na [b]kaawakin ana tua Mote n uaa e koro bukina.

4 Ao ngaia are aomata a bon aki

13*a* R&B 18:14–16.
14*a* Aram. 17:1–4.
30 1*a* Aram. 27:25–26.
BK Aentaai-Nibwaai-Riaai.
b Aram. 28:1–3.
3*a* BK Ana Tua Mote.
b 2Nib. 25:24–27; Aram. 25:15.

kakiriweaki i nanon tebwi ma onoua te ririki are a tautaeka iai taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

5 Ao e koro bukina bwa ni moan waakin aia katebwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti, ao e bon reitinako te rau.

6 Ma e koro bukina bwa ni banen te katebwi ma itiua n ririki, ao e kaoti te mwaane temanna n te aba are Taraemera, ao bon te [a]tia kakewea Kristo, bwa e waaki ni kabwarabwara nakoia aomata ni kaaitarai taeka ni burabeti ake a tia n taekinaki irouia burabeti, ni kaineti ma rokon Kristo.

7 Ao ngkanne bon akea te tua ni kaitaraa ana [a]koaua te aomata; bwa e aki boraoi ma ana tua te Atua bwa e na iai te tua are a na aki boraoi iai aomata.

8 Bwa e kangai te koroboki ae tabu: Ko na [a]rineia n te bong aei, bwa antai ae ko na toro irouna.

9 Ao ngkanne ngkana te aomata e tangiria bwa e na toro iroun te Atua, ao bon kabwaiana anne; ke, ngkana e kakoaua te Atua bon kabwaiana bwa e na beku irouna; ma ngkana e aki kakoaua ao bon akea te tua ae e na katuaeaki iai.

10 Ma ngkana e tiritiri ao e katuaeaki nakon te [a]mate; ao ngkana e iraa e katuaeaki naba; ao ngkana e kimoa ao e bon katuaeaki naba; ao ngkana e wenenibure e bon katuaeaki naba; eng, ibukin taian buakaka aikai ao a bon katuaeaki.

11 Bwa bon iai te tua are aomata a na motikaki taekaia n aron aia bure. Ma e ngae n anne, bon akea te tua ni kaitaraa ana koaua te aomata; ngaia are, e katuaeaki te aomata ti ibukin bure ake e a tia ni karaoi; ngaia are aomata a bon [a]kaboraoaki aroia.

12 Ao te tia kakewea Kristo, are arana Korioa, (ao e bon aki kona n tauaki i aan te tua) e waaki ni kabwarabwara nakoia aomata bwa e na bon akea Kristo. Ao aio aekan ana kabwarabwara, ni kangai:

13 O ngkami ake kam kabaeaki inano i aan te kantaninga ae nanobaba man akea manena, e aera ngkai kam kabaeingkami ma bwaai aika a nanobaba? E aera ngkai kam kakaea Kristo? Bwa akea te aomata ae kona n atai bwaai aika a na roko.

14 Nooria, bwaai aikai ake kam aran bwa taeka ni burabeti, ake kam taku bwa a anga burabeti aika a tabu, nooria, bon nanobaban aia katei ami bakatibu.

15 Kam kangaa n atai koauaia? Nooria, kam aki kona n atai bwaai aika kam aki [a]noori; ngaia are kam aki kona n ataia bwa e na iai te Kristo.

16 Kam ingainga man taku bwa kam a noora kamaunan ami bure. Ma nooria, aio korakoran te iango ae mino; ao minon ami iango aio e reke man aia katei ami bakatibu, are e kairingkami nako bwa kam na kakoauai bwaai aika bon tiaki.

6 *a* BK Tia Kakewea Kristo.
7 *a* Aram. 1:17.
8 *a* Iotua 24:15.
BK Inaomata n Rinerine.
10 *a* BK Katuua ae te Tiringaki.
11 *a* Mot. 29:32.
15 *a* Ita 12:5–6.

17 Ao a mwaiti riki bwaai ake e tuangiia, ao e tuangiia bwa e na aki kona n iai te mwakuri ni kamaiu ibukin aia bure aomata, ma te aomata e nakoraoi ke e nakobuaka arona n te maiu aei man ana waaki; ngaia are ni kabane aomata a nakoraoi aroia man wanawanaia, ao aomata ni kabane a reke bwaai irouia man korakoraia; ao te bwai ae karaoia te aomata bon ti aki te bure.

18 Ao aio aron ana kabwarabwara nakoia, ao e kairanako nanoia aika a mwaiti, ma ni menakiia bwa a na kakatonga ni buakakaia, eng, ma ni kairianako aika a mwaiti, aine, ao mwaane naba, bwa a na kabekaau—ao e tuangiia bwa ngkana e mate te aomata, ao ai bon anne naba tokina.

19 Ao ngkanne te mwaane aio e nako naba nakon te aba are Ietion, ni kabwarabwarai bwaai aikai i buakoia ana botanaomata Amon, ake bon Reimwanaite ngkoa.

20 Ma nooria a bon wanawana riki nakon angiia Nibwaite; bwa a anaia, ma ni kabaea, man uotia nako matan Amon, are bon te ibonga ae rietata i aoia te botanaomata arei.

21 Ao e koro bukina bwa e tua bwa e na uotaki nako man te aba. Ao e roko nakon te aba are Kiteon, ao e waaki ni kabwarabwara nakoia naba; ao e aki bati n nakoraoi ana waaki ikekei, bwa e anaaki ma ni kabaeaki ao e uotaki nako matan te ibonga are e rietata, are mataniwia naba taan moti.

22 Ao e koro bukina bwa te ibonga ae rietata e taku nakoina: E aera ngkai ko mwamwananga ni kabwaouai ana kawai te Uea? E aera ngkai ko reireinia te botanaomata aio bwa a na akea te Kristo, bwa ko na urua kukureia? E aera ngkai ko tataetae ni kaaitarai aia taeka ni burabeti ni kabane burabeti aika a tabu?

23 Ao ngkanne aran te ibonga ae rietata bon Kitona. Ao e taku Korioa nakoina: Ibukina bwa I aki reirei aia katei ami bakatibu aika a burababa, ao ibukina bwa I aki reireinia te botanaomata aio bwa N na kabaeiia inano i aan taian otenanti ma mwakuri ake a kaweneaki irouia ibonga ngkoa, bwa a aonga n taua mwaakaia ma korakoraia i aoia, bwa aonga n tiku n aki ataibwai, bwa aonga n aki kakatonga ma a na uotaki rikaaki n aron am taeka.

24 Ko taku bwa te botanaomata aio a bon inaomata. Nooria, I taku bwa a bon kabaeaki. Ko taku bwa taeka ni burabeti ni kawai akekei a bon koaua. Nooria, I taku ko bon aki atai koauaia.

25 Ko taku bwa te botanaomata aio a bon bure ao a bwaka, ibukin riaoan te tua irouia aia karo. Nooria, I taku bwa te teei e aki bure mai irouia ana karo.

26 Ao ko taku naba bwa e na roko Kristo. Ma nooria, I taku bwa kam aki ataia ae iai te Kristo. Ao kam taku naba bwa e na tiringaki ibukin [a]buren te aonaba—

27 Ao ngaia are kam a kairanako

26*a* Itaia 53:4–7.

te botanaomata aio n aron burababan kateia ami bakatibu, ao n aron oin nanomi; ao kam menakiia inano, n aron ae a kabureaki, bwa kam na katoki nanomi ni baki bwai ma ni korakoran aia mwakurin baia, bwa a na aki kona n tararake ma te ninikoria, ao a na aki kona ni kukurei n inaomataia ma kakabwaiaia.

28 Eng, a rawa ni kabongana are bon oin aia bwai bwa mwiina ao a un aia ibonga, ake a bobotiia n toronia n aron nanoia, ma ni kairia bwa a na kakoaua, man aia katei ao miia ao aia iango n tamnei ao miia ni burabeti ma mwakuri aika a kamimi are aongkoa a atai, bwa a na riai, ao ngkana aki karaoa ae aron are a taekinna, ao a kauna te aomata ae e aki ataaki, are a taku bwa te Atua—te aomata are e bon tuai man nonoraki ke n ataaki, are bon akea ke e na bon aki kona n iai.

29 Ao ngkanne ngke te ibonga are e rietata ma mataniwia taan moti e noora matoatoan nanona, eng, ngke a nooria bwa e kairiribai naba ni kaitara te Atua, a bon aki karaoi kaekan ana taeka; ma a tua bwa e na kabaeaki; ao a anga ngaia nako nanon baia taan mwakuri, ma ni kanakoa nakon te aba are Taraemera, bwa e aonga n uotaki nako matan Aramwa, ao mataniwia taan moti are bon te kowana ni kabuta te aba.

30 Ao e koro bukina bwa ngke e a uotaki nako matan Aramwa ma mataniwia taan moti, ao e bon waaki naba n aron are e karaoia n te aba are Kiteon; eng, e waaki n [a]taetae n aki akaaka ibukin te Atua.

31 Ao e bon rikirake [a]korakoran ana kauntaeka i matan Aramwa, ma ni kairiribai ni kaaitaraia ibonga ma tia reirei, ni bukiniia bwa a kairia nako aomata bwa ana toua mwiin aia katei ni burababa aia bakatibu, ti ibukin mataaiakinan bwaai ni mwiin aia mwakuri aomata.

32 Ao ngkanne e taku Aramwa nakoia: Ko bon ataia bwa ti aki mataaiakin korakoran aia mwakuri te botanaomata aio; bwa nooria I a bon tia ni mwakuri man te tai are e waaki iai aia tautaeka taan moti n uaa ngkai, n oin baiu ibukin maiu, e ngae ngke a mwaiti mwamwanangau ni kabuta te aba bwa N na taekina ana taeka te Atua nakoia au aomata.

33 Ao e ngae ngke a mwaiti mwakuri ake I a tia ni karaoi n te ekaretia, I bon aki karekea ae bati n aekan teuana te [a]tienin ibukin au mwakuri; ao aki naba tariu, ma ti n te kaintekateka ni motikitaeka; ma ti bon ti karekea are e kaineti ma te tua n ara tai.

34 Ao ngkanne ngkana akea te bwai ae ti karekea ibukin ara mwakuri n te ekaretia, teraa ara raka are ti na kan mwakuri iai n te ekaretia ma bon ti taekinan te koaua, bwa ti aonga ni

30 *a* BK Taetaebuaka Te Atua.

31 *a* Erem. 13:22.

33 *a* Aram. 11:3.

kimwareirei ni [a]kimwareireia tarira?

35 Ao ngkanne e aera ngkai ko taku bwa ti kabwarabwara nakoia te botanaomata aio bwa e aonga n reke ara raka, ngke ngkoe, iroum, ko ataia bwa akea ara raka ae ti karekea? Ao ngkanne, ko kakoaua bwa ti mwaamwanaia te botanaomata aio, ngkai e korakora kimwareireia inanoia?

36 Ao Korioa e kaeka ni kangai, Eng.

37 Ao ngkanne e taku Aramwa nakoina: Ko kakoaua bwa iai te Atua?

38 Ao e kaeka, I aki.

39 Ao ngkanne Aramwa e taku nakoina: Ko na manga kaakea riki ae iai te Atua, ma ni kaakea naba te Kristo? Bwa nooria, I taku nakoim, I ataia ae iai te Atua, ao bwa Kristo e na roko naba.

40 Ao ngkai teraa am bwai ni kakoaua bwa akea te [a]Atua, ke bwa e na aki roko Kristo? I taku nakoim bwa bon akea, ma bon ti am taeka.

41 Ma, nooria, iai irou bwaai ni kabane bwa te [a]kakoaua bwa a bon koaua bwaai aikai; ao iai naba iroum bwaai ni kabane bwa te kakoaua nakoim bwa a bon koaua; ao ko na kakewei? Ko kakoaua bwa a koaua bwaai aikai?

42 Nooria, I ataia bwa ko kakoaua ma ko bon niniaki iroun te tamnei ae kewe, ao ko a tia ni katuka Tamnein te Atua bwa e na akea nnena iroum; ma te riaboro e a mwaaka i aom, ao e kaiririko nako, ma ni mwakuri aanga are e na kona n tiringia iai natin te Atua.

43 Ao ngkanne Korioa e taku nakon Aramwa: Ngkana ko kaota te [a]kanikina nakoiu, bwa i aonga ni kakoaua bwa iai te Atua, eng, ni kaotia nakoiu bwa iai mwaakana, ao ngkanne N na kakoauai am taeka bwa a koaua.

44 Ma Aramwa e taku nakoina: Ko a tia ni karekei kanikina aika a tau; ko na kariria Atuam? Ko na kangai, Kaota nakoiu te kanikina, ngkai ko a karekea aia taeka ni kakoaua tarim [a]aikai, ma burabeti ni kabane aika a tabu? A wene i matam koroboki aika tabu, eng, ao bwaai ni [b]kabane a kaotia bwa iai te Atua; eng, n te [c]aba, ao bwaai ni kabane ake a mena iaona, eng, ma [d]butina, eng, ma [e]buraneti ni kabane ake a buti n aron karaoaia a kakoaua bwa iai te Tia Karikibwai ae Moan te Rietata.

45 Ma e ngae n anne ko bon mwananga naba, ni kairia nako nanoia te botanaomata aio, ni kakoaua nakoia bwa akea te Atua? Ao ngkanne, ko na kakewei bwaai ni kakoaua aikai ni kabane? ao e taku: Eng, N na bon kaakeai, ti ngkana ko kaota nakoiu te kanikina.

34 *a* BK Kimwareirei.
40 *a* TAre. 14:1.
41 *a* BK Tia Kakoaua.
43 *a* Iakob. 7:13–21; R&B 46:8–9.
BK Kanikina.
44 *a* Mot. 13:33–34.
b TAre. 19:1; R&B 88:47.
c Iobi 12:7–10.
d Erem. 12:11–15.
e Mote 6:63.

46 Ao ngkanne e koro bukina bwa Aramwa e taku nakoina: Nooria, I bon rang nanokawaki ibukin matoatoan nanom, eng, bwa ko bon teimatoa naba n totokoa tamnein te koaua, bwa e na kona ni kamauna tamneim.

47 Ma nooria, e [a]raoiroi riki bwa e na bua tamneim nakon ae ko na riki ngkoe bwa te tia uotia aomata aika a mwaiti rikaaki nakon te tiringaki, man am kewe ma am taeka ni kababa; mangaia ae ngkana ko a manga kakewekewe riki, nooria e na oroiko te Atua, bwa e na bae newem, bwa ko na aki manga kona ni kaurea wiim, bwa ko na aki manga oki ni mwaamwanaiia te botanaomata aio.

48 Ao ngkanne e taku Korioa nakoina: I aki kaakea ae iai te Atua, ma I aki kakoaua bwa iai te Atua, ao I taku naba, bwa ko aki ataia bwa iai te Atua; ma ti ngkana ko kaota nakoiu te kanikina, ao N na bon aki kakoaua.

49 Ao ngkanne e taku Aramwa nakoina: Aio are N na anganiko bwa te kanikina, bwa ko na [a]rootaki ma ni bae newem, n aron au taeka; ao I kangai, bwa n aran te Atua, ko na teke ma ni bae newem, bwa ko na aki manga kona n taetae.

50 Ao ngkanne ngke e a tia Aramwa n taekin taeka aikai, ao Korioa e a rootaki ma ni bae newena, bwa e aki kona n taetae n aron ana taeka Aramwa.

51 Ao ngkai ngke mataniwia taan moti e noora aio, e arora baina ma ni koroboki nakon Korioa ni kangai: Ko a kakoaua ngkanne mwaakan te Atua? Ko tangira Aramwa bwa e na kaota te kanikina mai iroun antai? Ko tangiria bwa e na kammarakia tabemwaang, bwa e aonga ni kaota te kanikina nakoim? Nooria, e a tia ni kaota nakoim te kanikina ao ngkanne ko na manga oki ni kauntaeka?

52 Ao Korioa e arora baina ma ni koroboki ni kangai: I ataia bwa e a bae neweu, bwa I a aki kona n taetae; ao I ataia bwa akea ma ti mwaakan te Atua ae e kona ni karokoa aio iaou; eng, ao I a kaman [a]ataia bwa bon iai te Atua.

53 Ma nooria, e [a]mwaamwanai te riaboro; bwa e [b]kaoti nakoiu n aekan te anera, man taku nakoiu: Nako ao kaoka te botanaomata aio, bwa a tia ni bua kawaia n ririmwia te Atua ae e aki ataaki. Ao e taku nakoiu: [c]Akea te Atua; eng, ao e reireinai te bwai are N na taekinna. Ao I a tia n reirei ana taeka; ao I reiakini ibukina bwa a tang raoi nakon te iango n [d]rabwata; ao I reiakini, n te aro are e korakora nako raoin au mwakuri, n te aro are I a bon kakoauai bwa a bon koaua; ao ibukin aio are I totokoa te koaua, n uaa e a roko te maraia ae korakora aio iaou.

54 Ao ngkanne ngke e a tia n taekin aikai, e bubutia Aramwa

47 *a* 1Nib. 4:13.
49 *a* 2Rong. 13:20.
52 *a* Aram. 30:42.
53 *a* Iakob. 7:14.
b 2Korin. 11:14; 2Nib. 9:9.
c TAre. 10:4.
d BK Maiun Rabwata.

bwa e na tataro nakon te Atua, bwa e na anaaki te maraia arei mai irouna.

55 Ma e taku Aramwa nakoina: Ngkana e anaaki te maraia aio mai iroum ko na manga kairia nako riki nanoia aomata aikai, ngaia are, e na riki nakoim are e tangiria te Uea.

56 Ao e koro bukina bwa e aki anaaki te maraia mai iroun Korioa; ma e teweaki nako, ao e mwananga man te bata teuana nakon te bata teuana ni bubuti ibukin kanana.

57 Ao ngkanne ataakin te bwai are e riki nakon Korioa e bon waekoa ni katanoataki ni kabuta te aba; eng, e kanakoaki te katanoata mai iroun mataniwia taan moti nakoia aomata ni kabane n te aba, n tuangiia aomata ni kabane ake a tia ni kakoauai ana taeka Korioa bwa ana waekoa n rairinanoia, bwa mwiina e roko nakoia te motikitaeka ae aekan arei.

58 Ao e koro bukina bwa a bane ni kakoaua buakakan Korioa; ngaia are a bane n rairaki nakon te Uea; ao aio are e a katoka te buakaka are e waakinna Korioa. Ao Korioa e mwananga man te bata teuana nakon te bata teuana, ni bubuti kanana ibukin maiuna.

59 Ao e koro bukina bwa ngke e waaki i buakoia aomata, eng, i buakoia aomata ake a tia ni kamaenakoia mai irouia Nibwaite ake ararania bwa Tioramwaite, ake a tia ni kairaki nako iroun te aomata ae Tioram—ao ngke e waaki nako i buakoia, nooria, e bon taonaki nako man toubekaki, n uaa e a mate.

60 Ao ikai are ti a noora tokin teuare e kabwaouai kawain te Uea: ao ikai are ti nooria bwa te [a]riaboro e na bon aki [b]boutokaia natina n te kabanea ni bong, ma e bon waekoa n uotia rikaaki nako [c]moone.

MWAKORO 31

Aramwa e kaira te mwananga ni kaokia Tioramwaite ake a kitana te ekaretia—A kaakea Kristo Tioramwaite, a kakoaua aron te rinerine ae kewe, man taromauri n tataro ake a kaman katauraoaki—A onrake mitinare n te Tamnei are e Tabu—A kabwautaki kammarakaia n te kimwareirei iroun Kristo. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkanne e koro bukina bwa i mwin maten Korioa, ao Aramwa ngke e tia ni karekea te rongorongo bwa Tioramwaite a kabwaoua ana kawai te Uea, ao bwa Tioram, are aia mataniwi, e kaira nanoia aomata bwa a na [a]bobaraaki nakoia [b]bouananti aika a babanga n taetae, e [c]aoraki nanon Aramwa ibukin buakakaia aomata.

2 Bwa bon te bwai ae karika te [a]nanokawaki ae bati nakon Aramwa ataakin te buakaka are e mena i buakoia ana botanaomata;

60 *a* BK Riaboro.
b Aram. 3:26–27; 5:41–42; R&B 29:45.
c BK Moone.

31 1 *a* Otin. 20:5; Mot. 13:13.
b 2Nib. 9:37.
BK Taromauri Bouananti.
c Aram. 35:15.
2 *a* Mot. 28:3; 3Nib. 17:14; Mote 7:41.

ngaia are e korakora nanokawakin nanona ibukin maenakoia Tioramwaite mai irouia Nibwaite.

3 Ngkai Tioramwaite a ikotiia ni kabane n te aba are a aranna bwa Anteonam, are e mena i mainikun te aba are Taraemera, are e wene ni kaania tian mataniwin te bike, are e mena i maiakin te aba are Ietion, are e bon wene n tian te rereua are i maiaki, are te rereua are e onrake irouia Reimwanaite.

4 Ngkai Nibwaite a korakora maakuia bwa mwiina Tioramwaite a na karekea te reitaki ma Reimwanaite, are nanona bwa e na korakora ae bua n aia itera Nibwaite.

5 Ao ngkai, ibukina bwa te [a]taeka ae [b]kabwarabwaraki iai ana konabwai ni [c]kairia aomata bwa a na karaoa ae e eti—eng, bon iai korakoran riki korakorana iaon aia iango aomata nakon te kabaang, ke te bwai riki teuana, are e a tia n riki nakoia—ngaia are Aramwa e iangoia bwa e riai bwa a na kata tamaroan ana taeka te Atua.

6 Ngaia are e anaa Amon, ma Aaron, ma Aomna; ao Imnaai e bon katukaki n te ekaretia i Taraemera; ma naake teniman ake i mwain ae kairia mangaia, ma Amureki naba ma Teeterom, ake a mena i Mereki; ao e kairia naba natina aika uoman mwaane.

7 Ngkai e bon aki kaira ana karimoa te mwaane, ao arana bon [a]Ereman; ma araia ake e kairia ma ngaia bon Tiburon ma Korianton; ao aikai araia ake a iria nako buakoia [b]Tioramwaite bwa a na kabwarabwara nakoia te taeka.

8 Ngkai Tioramwaite bon [a]taan biri nako mai irouia Nibwaite; ngaia are e a bon tia ni kabwarabwaraki nakoia ana taeka te Atua

9 Ma a bon tia ni [a]bwaka ni bure aika a korakora, bwa a aki kataia ni kawakina ana tua te Atua ma ana reirei, n aron ana tua Mote.

10 Ao a aki naba kataia ni kaawakin ana mwakuri te ekaretia, n reitinako n tataro ma ni bubuti nakon te Atua ni katoa bong, bwa aonga n aki karirikai.

11 Eng, ni kakimototoa, a bon kabwaouai kawain te Uea n taai aika a mwaiti; ngaia are ibukin aei, ao Aramwa ma tarina a nako n te aba bwa a na kabwarabwara te taeka nakoia.

12 Ao ngkanne, ngke a tia n roko n te aba, nooria, a mimi ngke Tioramwaite a katea aia auti n nebo, ao are a ikoikotaki tebongina n te wiiki, are te bong are aranna bwa ana bong te Uea; ao a bon nebonebo n te aro ae Aramwa ma tarina a bon tuai n nonoria mai i mwaaina.

13 Bwa iai te tabo are a kateia i nukan aia auti n nebo, te tabo n tei, are e rietata i etan te atu; ao

5 *a* Enoti 1:23; Aram. 4:19. BK Tataekina, Kabwarabwara.
b Ebe. 4:12; Iakob. 2:8; Aram. 36:26.
c Iarom 1:11–12; R&B 11:2.
7 *a* BK Ereman, Natin Aramwa.
b Aram. 30:59.
8 *a* Aram. 24:30.
9 *a* BK Kitanan te Koaua.

bon ti temanna ae kona n rin n are mai ieta.

14 Ngaia are, ane iai nanona ni kan [a]taromauri e na riai n nako man tei i eta, man arori baina nako karawa man tang n te bwanaa ae takarua, ni kangai:

15 E Mimitong, e Mimitong te Atua: ti kakoaua ae ngkoe te Atua, ao ti kakoaua bwa ko mimitong, ao bon ngkoe te tamnei, ao kona bon tiku n tamnei n aki toki.

16 Te Atua ae ko Mimitong, ti kakoaua bwa ko a tia ni kamaenakoira mai irouia tarira: ao ti bon aki kakoauai aia katei tarira, are a anganaki n nanoroia aia bakatibu; ma ti kakoaua bwa ko a tia n [a]rineira bwa natim aika ti [b]tabu; ao ko a tia naba ni kaotia nakoira bwa a na akea te Kristo.

17 Ma titebo ngkoe ngkoananoa, ngkai ao n aki toki; ao ko a tia n [a]rineira bwa ti aonga ni kamaiuaki, ao naake i rarikira a rineaki bwa a na teweaki rikaaki n unim nako moone; ao ibukin mimitongim, O te Atua, ti kaitauko, ao ti kaitauko naba bwa ko a tia n rineira bwa ti na aki kairaki nako ni burababan aia katei tarira, are a kabaeaki iai bwa ana kakoaua Kristo, are e kaira nanoia bwa a na tiotio nako mai iroum, Atuara.

18 Ao riki ti kaitauko, O te Atua, bwa ngaira te botanaomata ae ti rineaki man tabu. Amen.

19 Ngkai e koro bukina bwa i mwina ngke Aramwa ma tarii ao natina mwaane a ongo tataro aikai, a bon rianako miimiia.

20 Bwa nooria, ni kabane te aomata e waaki rake n anga te tataro ae titebo.

21 Ao ngkanne te tabo aio e aranaki irouia bwa Ramantam, are, nanona, bon te tabo n tei ae tabu.

22 Ao ngkai, man te tabo n tei aei are ni kabane aomata, a tabeka rake te tataro ae ti te aekakina nako te Atua, ni karabwa Atuaia bwa a tia n rineaki irouna, ao bwa e aki kairia nako bwa a na katotonga aia katei tariia, ao bwa a aki kairaki nako nanoia bwa a na kakoauai bwaai aika a na roko, are aki atai taekaia.

23 Ngkai, i mwina ngke aomata a bane n tia n tabeka rake aia karabwarabwa n te aekaki aei, a bane n okira mwengaia, n aki manga [a]taekina riki Atuaia ni karokoa te tai are a manga ikotaki riki n te tabo n tei are e tabu, bwa a na manga tabeka rake aia karabwarabwa n aekaia arei.

24 Ngkai, ngke Aramwa e noora aio ao e [a]rawawata nanona; bwa e nooria bwa bon aomata aika a buakaka ma ni matoa n aia eti; eng, e nooria bwa nanoia e mena n te koora, ao te tirewa, ma aekan nako bwaai aika a raka tamaroaia.

25 Eng, ao e nooria naba bwa nanoia e [a]tabekaki rake n te kamoamoa ae korakora, ibukin aia kainikatonga.

---

14 *a* Mat. 6:1–7.
16 *a* Aram. 38:13–14.
b Itaia 65:3, 5.
17 *a* BK Akea Manena, Kamoamoa.
23 *a* Iak. 1:21–25.
24 *a* KB 6:5–6.
25 *a* Iakob. 2:13; Aram. 1:32.

26 Ao e tabeka rake bwana-
na nako karawa, man [a]tang, ni
kangai: O, maanra O te Uea, ae ko
na kariaia bwa am toro ana mae-
ka iaon te aba ni maiu n rabwata,
bwa a na taratara korakoran te
buakaka i buakoia natia aomata?
27 Nooria, O te Atua, a [a]tang
nakoim, ma nanoia e kabwauta-
ki ni kainikatongaia. Nooria, O
te Atua, a tang nakoim ni mata-
nriaia, ma a [b]kaonrakeaki, n te
aro are a taku bwa a korakora,
ni bwain te aonaba aika akea
manenaia.
28 Nooria, O Atuau, bwaai aika
a rang bobuaka, ma aia mwa-
mwa, ma aia [a]burenibai, ma aia
bwai ni katamaroa aika a koora,
ma bwaai aika a kakawaki ake
a katamaroaki iai; ao nooria, a
mena nanoia iai, ma a bon tang
nakoim ni kangai—Ti karabwa-
ko, O te Atua, bwa ngaira bon te
botanaomata ae rineaki iroum, ao
tabemwaang a na mate.
29 Eng, ao a taku bwa ko a tia
ni kaotia nakoia bwa a na akea
te Kristo.
30 O te Uea ae te Atua, ai maa-
nnra riki ae ko na kariaia bwa
te buakaka ma te aki kakaoni-
maki nakon te Atua e na mena
i buakoia te botanaomata aio? O
te Uea, ko kona n anganai kora-
korau, bwa N na kona n uouota
mamaarau. Bwa I mamaara, ao
te buakaka are i buakoia aomata
aikai e bon kammaraka tamneiu.
31 O te Uea, e korakora nanoka-
wakin nanou; ko kona ni karaua
nanou [a]i nanon Kristo. O te Uea,
ko kona n anganai bwa e na reke
korakorau, bwa N na keiakin ma
te taotaona n nano ni karawawata
ake a na roko nakoiu, ibukin bua-
kakaia te botanaomata aio.
32 O te Uea, ko kona n angan-
nai karauan nanou, man anganai
bwa e na nakoraoi au waaki, ma
raou naba ni beku ake a raonai—
eng, Amon, ma Aaron, ma Aom-
na, ma Amureki ma Teeterom
naba, ma natiu mwaane naba
aika [a]uoman—eng, ko na karau
nanoia aikai, O te Uea. Eng, ko
kona ni karau nanoia i nanon
Kristo?
33 Ko kona n anganiia bwa e na
reke irouia te korakora, bwa a na
kona ni keiakin karawawatakia
ake a na roko i aoia ibukin bua-
kakaia te botanaomata aio.
34 O te Uea, ko kona n [a]angani-
ira bwa e na nakoraoi ara waaki ni
kairia riki nakoim i nanon Kristo.
35 Noori, O te Uea, a kakawaki
[a]tamneia, ao a mwaiti i buakoia
aika tarira; ngaia are, anganiira,
O te Uea, te mwaaka ao te wana-
wana bwa ti na kona ni manga
kairia tarira, riki nakoim.
36 Ao ngkanne e koro bukina
bwa ngke Aramwa e a tia n taekin
taeka aikai, e [a]uboi [b]baina i aoia
ake a raonna. Ao nooria, ngke e
uboa baina i aoia, a kaonaki n te
Tamnei ae Tabu.

26 *a* Mote 7:41–58.
27 *a* Itaia 29:13.
b BK Kamoamoa.
28 *a* Itaia 3:16–24.
31 *a* Ioane 16:33.
32 *a* Aram. 31:7.
34 *a* 2Nib. 26:33.
35 *a* BK Tamnei, Aomata—Kakawakia aomata.
36 *a* 3Nib. 18:36–37.
b BK Bai, Katoka.

37 Ao i mwin arei a maenako temanna mai iroun temanna, [a]n aki iangoia bwa teraa kanaia, ke teraa nimaia, ke teraa ae ana bwainna.

38 Ao te Uea e katauraoi ibukiia bwa a na aki baki, ao a na aki naba taka; eng, ao e anganiia naba te korakora, bwa a na aki kainnanoaki n aekan [a]karawawata n aekaia nako, ma a na ti kabwautaki n te kimwareirei iroun Kristo. Ao ngkanne aio e bon kaineti ma ana tataro Aramwa: ao aio ibukina bwa e tataro i nanon te [b]onimaki.

MWAKORO 32

Aramwa e reireinia ake a kainnano ake a kananorinanoaki ma ni karawawatakia—Te onimaki bon kantaningan te bwai ae aki nooraki ae koaua—Aramwa e kaota koauan ae anera a buokiia mwaane, aine ao ataei—Aramwa e kabootaua te taeka ma te koraa—E riai n unikaki man ribanaki raoi—Ao ngkanne e na riki bwa te kai are e na kinikaki mai iai uaan te maiu ae akea tokina. Uakaan ma 74 I.K.

Ao e koro bukina bwa a waaki nako, ma ni kabwarabwara ana taeka te Atua nakoia aomata, n rin i nanon aia tinakaoke, ao i nanon mwengaia; eng, ao a bon kabwarabwara naba te taeka i nanon te kawai.

2 Ao e koro bukina bwa i mwin aia mwakuri korakora i buakoia, ao e nakoraoi aia waaki i buakoia te koraki n aomata ake a [a]kainnano; bwa nooria, a teweaki nako man taian tinakaoke ibukin aki tamaroan kunnikaia.

3 Ngaia are aki kariaiakaki bwa a na rin i nanon aia tinakaoke bwa a na taromauria te Atua, bwa a taraaki bwa a kammaira; ngaia are a kainnano; eng, a taraaki irouia tariia bwa akea bongaia; ngaia are a [a]kainnano ni bwain te aonaba; ao a kainnano naba inanoia.

4 Ao ngkanne, ngke Aramwa e a reirei man taetae ni kawai nakoia aomata n te tabuki are Onita, ao a roko aomata aika a uanao nakoina, ake bon naake ti taekinia, ake a [a]kainnano inanoia, ibukin aki kaubwaia ni bwain te aonaba.

5 Ao a roko nakon Aramwa; ao temanna are te kabanea ni kakannato mai i buakoia e taku nakoina: Nooria, [a]teraa ae a na karaoia tariu aikai, bwa a ribaki irouia aomata nako ibukin aki kaubwaia, eng, ao moaraara riki irouia ara ibonga; bwa a tia n [b]teweira nako man ara tinakaoke are ti a tia ni korakai ni mwakuri bwa ti na katei n oin baira; ao a tia n teweira nako ibukin rianakon aki kaubwaira; ao akea ara tabo n taromauria Atuara; ao nooria, [c]teraa ae ti na karaoia?

37 *a* Mat. 6:25–34; 3Nib. 13:25–34.
38 *a* Mat. 5:10–12; Mot. 24:13–15; Aram. 33:23.
b BK Onimaki.
32 2 *a* BK Kainnano.
3 *a* Aram. 34:40.
4 *a* BK Kainnano—Baki tamneia.
5 *a* TRab. 18:23.
b Aram. 33:10.
c Mwak. 2:37–38.

6 Ao ngkai, ngke Aramwa e ongo aio, e rairaki, ma ni kaitaraa moana nakoina ngkekei naba, ao e nooria ma te kimwareirei ae korakora; bwa e nooria bwa [a]karawawatakia e a bon tia ni [b]kananorinanoia, ao a [c]tauraoi n ongoraeakina te taeka.

7 Ngaia are e toki ana taetae nakoia aomata ake a uanao; ma e arora baina, man tang nakoia ake e nooria, bwa a bon nanomaraki raoi, ao e taku nakoia:

8 I nooria, bwa kam [a]nanorinano inanomi; ao ngkana ngaia anne, kam na kakabwaiaki.

9 Nooria tarimi e kangai, Teraa ae ti na karaoia?—bwa ti teweaki nako mai nanon ara auti n nebo, ao ti aki kona n taromauria Atuara.

10 Nooria I taku nakoimi, kam kataua bwa kam aki kona n [a]taromauria te Atua ma ti i nanon ami auti n nebo?

11 Ao moaraa riki, N na titirakiningkami, kam kataua bwa kam riai n taromauria te Atua ti te taina n te wiiki?

12 I taku nakoimi, e raoiroi ngkai kam teweaki nako man ami tinakaoke bwa kam aonga n nanorinano ao bwa kam aonga ni karekea te [a]wanawana; bwa e riai bwa kam na karekea te wanawana; bwa ibukina kam teweaki nako, ao kam ribaki irouia tarimi ibukin rianakon [b]aki kaubwaimi, ae ngaia ae kam a karekea te nano rinano n nanomi; bwa kam a kananorinanoaki.

13 Ao ngkanne, ibukina bwa kam a kairoroaki bwa kam na nanorinano kam na kakabwaiaki; bwa n tabetai te aomata ngkana e kairoroaki bwa e na nano rinano, ao e ukora te rairannano; ao ngkai e koaua, bwa ane e rairananona e na karekea te nanoangaaki; ao ane e kunea te nanoangaaki man [a]teimatoa n uaa te toki ao e na bon kamaiuaki.

14 Ao ngkai, n aron are I taku nakoimi, ibukina bwa kam a kairoroaki bwa kam na nanorinano kam a kakabwaiaki, kam aki kataua bwa a kakabwaiaki riki ake a bon kananorinanoia ibukin te taeka?

15 Eng, ane e kananorinanoa raoi, man rairananona man ana bure, ma n teimatoa n uaa te toki, ao e na bon kakabwaiaki—eng, e na kakabwaiaki riki nakoia ake a kairoroaki bwa a na nano rinano ibukin rianakon aki kaubwaia.

16 Ngaia are, a na kakabwaiaki ake a [a]kananorinanoia ma n aki kairoroaki bwa a na nanorinano; ke n taeka riki tabeua, e na kakabwaiaki te aomata are e kakoaua ana taeka te Atua, ma ni bwabetitoaki n akea matoatoan nanona, eng, n aki kairaki bwa e na ataa te taeka, ke ni kairoroaki bwa e na ataia, i mwaain ae a na kakoaua.

6 *a* BK Kaangaanga.
b BK Karinanoa, Nanorinano.
c Aram. 16:16–17; R&B 101:8.
8 *a* Mat. 5:3–5.
10 *a* BK Nebonebo.
12 *a* Min. 4:13.
b TRab. 16:8.
13 *a* Aram. 38:2.
16 *a* BK Karinanoa, Nanorinano.

17 Eng, a mwaiti ake a taku: Ngkana ko kaota nakoira te [a]kanikina mai karawa, ao ngkanne ti na ataia ma te koaua raoi; ao ngkanne ti na kakoaua.

18 Ao ngkanne I titiraki, aio te onimaki? Nooria, I taku nakoim, Tiaki; bwa ngkana te aomata e ataa te bwai ao bon akea bukina bwa e na [a]kakoaua, bwa e bon ataia.

19 Ao ngkanne, ai mwaitira riki maraian te aomata are e [a]ataa nanon te Atua ao e aki karaoia, nakon are e bon ti kakoaua, ke iai bukin kakoauana, ao e bwaka n riaoan te tua?

20 Ao ngkanne te bwai aei kam na baireia. Nooria, I taku nakoimi, aio bwa e mena n te itera are teuana n aron naba te itera are teuana; ao e na baireaki nakon te aomata n aron ana mwakuri.

21 Ao ngkai n aron are I taku ni kaineti ma te onimaki—te [a]onimaki bon tiaki karekean te ataibwai ae kororaoi ibukin bwaai nako; ngaia are ngkana iai am onimaki ko [b]kantaningai bwaai aika [c]aki nooraki, aika a koaua.

22 Ao ngkai, nooria, I taku nakoimi, I tangiria bwa kam na uringnga, bwa te Atua e nanoanga nakoia ni kabane ake a kakoaua arana; ngaia are e tangiria, n te moan tai, bwa kam na kakoaua, eng, ana taeka naba.

23 Ao ngkai, e kanakoa ana taeka irouia ana anera nakoia mwaane, eng, [a]tiaki ti mwaane ma aine naba. Ma tiaki ti aio; [b]ataei naba aika a uarereke a bon karekea naba te taeka are a anganaki ni mwaitin te tai, are a kaminoa nanoia naake a wanawana man rabakau.

24 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, ngkai kam a tia n tangiria bwa kam na ataia mai irou bwa teraa ae kam na karaoia ibukina bwa kam karawawataki man teweaki nako—ngkanne I aki tangiria bwa kam na kataua inanomi bwa N na motika taekami ni kaineti ma te bwai are e koaua—

25 Bwa I aki kananonaa bwa ngkami ni kabane kam kairoroaki bwa kam na kananorinanoingkami; bwa I kakoaua bwa iai tabemwaang ake a na kona ni kananorinanoia, e ngae ngke enga te itera ake a mena iai.

26 Ao ngkanne, n aron are I taku ni kaineti ma te onimaki—bwa bon tiaki te atatai ae kororaoi—ao ai aekan naba au taeka. Kam aki kona n ataa koauaia n te moan tai, n ae kororaoi, nakon ae kam na ataia bwa te onimaki bon te atatai ae kororaoi.

27 Ma nooria, ngkana kam kauti matami ma ni kamwakuri ami konabwai, ma ni kakatai iaon au taeka, ma ni kamwakura teutana te onimaki, eng, e ngae ngke akea te bwai ae kam [a]tangiria bwa kam

17 *a* BK Kanikina.
18 *a* Ita 12:12, 18.
19 *a* Ioane 15:22–24.
21 *a* Ioane 20:29; Ebe. 11.
b BK Kantaninga.
c Ita 12:6.
23 *a* Ioera 2:28–29.
b Mat. 11:25; Ruka 10:21; 3Nib. 26:14–16; R&B 128:18.
27 *a* Mar. 11:24.

ti kan kakoaua, kamwakura te nano aio inanomi, ni karokoa ae kam kakoaua n te aro ae e a kona n reke nnen teutana au taeka.

28 Ngkai, ti na kabootaua te taeka ma te [a]koraa. Ao ngkanne, ngkana ti angan te [b]koraa nnena, bwa e na unikaki [c]inanom, nooria, ngkana bon te koraa ni koaua, ke te koraa ae raoiroi, ngkana ko aki tewenakoa n am [d]kakewekewe, bwa kam na kaitaraa Tamnein te Uea, nooria, e na bon rikirake inanom; ao ngkana ko namakini namakin aika a kakamwakuri, kam na kangai inanomi—E na bon riai bwa te koraa ae raoiroi aio, ke bwa e raoiroi te taeka, bwa e moanna ni kabubura tamneiu; eng, e moanna ni kaota riki [e]ootau, eng, e moanna ni kangkang irou.

29 Ngkai nooria, tiaki bwa e na karikirakea am onimaki aio? I taku nakoimi, Eng; ma e ngae n anne e bon tuai n rikirake bwa te atatai ae kororaoi.

30 Bwa nooria, ngkana e rikirake te koraa, ma ni bwebwerake, ma ni moanna ni maiu, ngkanne ko riai n taekinna bwa e raoiroi te koraa; bwa nooria e rikirake, ma ni bwebwerake, ma ni moanna n maiu. Ao ngkai, nooria, tiaki bwa e na kamatoatoa am onimaki aio? Eng, e na bon kamatoatoa am onimaki: bwa ko na kangai I ataia bwa te koraa ae raoiroi aio; bwa nooria e bwebwerake ao e moanna ni maiu.

31 Ao ngkai, nooria, ko koaua raoi bwa te koraa ae raoiroi aio? I kangai nakoim, Eng; bwa ni kabane taian koraa a karika ae bon [a]aekakiia.

32 Ngaia are, ngkana e maiu te koraa e bon raoiroi, ma ngkana e aki maiu, nooria e bon aki raoiroi, ngaia are e teweaki nako.

33 Ao ngkai, nooria, ibukina bwa kam a tia ni kata te kakatai, man unika te koraa, ao e rikirake ma ni bwebwerake, ma ni moanna ni maiu, ko na bon ataia bwa e raoiroi te koraa.

34 Ao ngkai, nooria, e kororaoi ami [a]atatai? Eng, e kororaoi ami atatai n te bwai anne, ao ami [b]onimaki a matu; ao aio ibukina bwa kam ataia, bwa kam ataia bwa te taeka e a rikirake inanomi, ao kam ataia naba bwa e a tia ni bwebwerake, bwa ootami e a moanna ni kaotaki riki, ao ami [c]iango e a karababaki.

35 O ngkanne, tiaki bwa e koaua aio? I kangai nakoimi, Eng, ibukina bwa e [a]oota; ao te bwai ae e oota, e raoiroi, ibukina bwa ko kona n ataia, ngaia are ko na riai n ataia bwa e raoiroi; ao ngkai nooria, i mwin ae kam a tia n noora kangkangin te oota aio e a kororaoi ami atatai?

36 Nooria I kangai nakoimi, Tiaki; ao kam na aki naba kanakoa

28 *a* Aram. 33:1.
b Ruka 8:11.
c BK Te Nano.
d Mat. 17:20.
e BK Atatai.
31 *a* KB 1:11–12.
34 *a* BK Atatai.
b Ita 3:19.
c BK Te Iango.
35 *a* Ioane 3:18–21.
BK Te Ota, Otan Kristo.

ami onimaki, bwa kam a tibwa kamwakura ami onimaki n unika te koraa bwa kam na kataa te kakatai bwa kam kan ataia bwa e raoiroi te koraa.

37 Ao nooria, ngkana e rikirake te koraa, kam na kangai: Ti na kamwarakea raoi man tararuaia raoi, bwa e aonga ni wakaa, bwa e na maiu, ma ni kariki uaa nakoira. Ao ngkanne nooria, ngkana ko kamwarakea raoi man tararuaia raoi e na karekea wakaana, ma ni maiu, ma ni karika uaana.

38 Ma ngkana ko [a]mwanuokina te kai, man aki iangoa kamwarakeana, nooria e na bon aki reke wakaana; ao ngkana e roko kabuebuen taai ma ni kabuekia, ibukina bwa akea wakaana e na bon rai, ao ko na routia man tewenakoa.

39 Ngkai, tiaki bukina bwa e aki raoiroi te koraa, ao tiaki naba bwa uaana e aki tangiraki; ma bon ibukina bwa e aki kona ni kariki uaa ami [a]tano, ao kam bon aki kamwarakea te kai, ngaia are kam aki kona ni karekea uaana.

40 Ao ngaia are, ngkana kam aki kamwarakea te taeka, n ingainga ma te mata n onimaki nakon uaana, kam bon aki kona ni kinika uaan te [a]kai ni kamaiu.

41 Ma ngkana kam kamwarakea te taeka, eng, kamwarakea te kai ngkana e waaki ni maiu, n ami onimaki ma te botumwaaka ae korakora, ma te [a]taotaonannano, n ingaingan nakon uaana, ao e na bon karika wakaana; ao nooria e na riki bwa te kai ae [b]bwebwerake nakon te maiu ae aki totoki.

42 Ao ibukin ami [a]botumwaaka ma ami onimaki ma ami taotaonannano nakon te taeka ni kamwarakeana, bwa e aonga ni wakaa inanomi, nooria, n te tai ae aki maan kam na kinika [b]uaana, are bon moan te kakawaki, are e karewerewe riki nakon bwaai aika a karewerewe, ao e mainaina riki iaon bwaai ni kabane aika a mainaina, eng, man itiaki riki iaon bwaai ni kabane aika a itiaki; ao kam na amwarake n te uaa aei ni karokoa ae kam a nuai, bwa kam aonga n aki baki, man aki taka naba.

43 Ao ngkanne, tariu, kam na ataa kanuangan ami onimaki, ma ami botumwaaka, ma ami taotaonannano, ma taonan nanomi n te tai ae maan, n tataninga te kai bwa e na kariki uaa nakoimi.

MWAKORO 33

Tinoti e reireiniia aomata bwa a riai n tataro ma n taromauri n taabo nako, ao te motikitaeka e kanakoaki ibukin te Nati—Tinoki e reirei bwa ti karekea te nanoanga ibukin te Nati—Mote e kateirakea aekan Natin te Atua i nanon te rereua. Uakaan ma 74 I.K.

38 *a* BK Kitanan te Koaua.
39 *a* Mat. 13:5.
40 *a* KB 2:9; 1Nib. 15:36.
41 *a* BK Taotaonakin nano.
b Aram. 33:23; R&B 63:23.
42 *a* BK Nanomatoa, Botumwaaka, Teimatoa.
b 1Nib. 8:10–12.

Ao ngkanne i mwin are Aramwa e a tia n taekin taeka aikai, ao a waaki nakoina ni kan ataia bwa a riai ni kakoaua te [a]Atua ae ti temanna, bwa aonga ni karekea te uaanikai are e a tia n taekinna, ke a na kanga n unika te [b]koraa, ke te taeka are e a tia n taekinna, are e taku bwa e na riai n unikaki inanoia; ke n te aro raa are a riai ni kamwakura aia onimaki.

2 Ao Aramwa e taku nakoia: Nooria, kam a tia n taku bwa kam [a]aki kona n taromauria Atuami ibukina bwa kam teweaki nako mai nanon ami auti n nebo. Ma nooria, I taku nakoimi, ngkana kam kataua bwa kam aki kona n taromauria te Atua, e bon korakora ami kairua, ao kam riai n ukoukori [b]koroboki aika tabu; ngkana kam kataua bwa a reireingkami aio, kam bon aki ota iai.

3 Kam uringnga bwa kam a tia ni wareka te bwai are e koroia [a]Tinoti, are te burabeti ni kawai, ibukin te tataro ke te [b]taromauri?

4 Bwa e taku: Ko bon nanoanga, O te Atua, bwa ko a tia n ongo au tataro, e ngae ngke I mena i nanon te rereua; eng, ko bon nanoanga ngke I tataro ni kaineti ma au [a]kairiribai, ao ko rairiia nakoiu.

5 Eng, O te Atua, ao ko bon nanoangaai ngke I tang nakoim mai nanon au [a]marae n aroka; ngke I tang nakoim n au tataro, ao ko bon ongo irou.

6 Ao riki, O te Atua, ngke I rairaki nakon mwengau ko bon ongo naba irou n au tataro.

7 Ao ngke I rairaki nakon au [a]ruu ni bwai, O te Uea, man tataro nakoim, ko bon ongo naba irou.

8 Eng, ko bon nanoanga nakoia natim ngkana a tang nakoim, bwa a kan ongoraeaki mai iroum ma tiaki irouia aomata, ao ko na bon ongo irouia.

9 Eng, O te Atua, ko a bon tia n nanoanga nakoiu, man ongo tangiu i buakoia am botanaomata ngke a botaki.

10 Eng, ao ko a bon tia naba n ongo irou ngke I a tia n [a]teweaki nako man ribaki irouia au kairiribai; eng, ko bon ongo tangiu, ma n un irouia au kairiribai, ao ko bon kawariia n unim ma ni waekoa n tiringiia.

11 Ao ko bon ongo irou ibukin karawawatakiu ma nanou ae koaua; ao bon ibukin Natim are ko bon nanoangaai iai, ngaia are N na tang nakoim ibukin karawawatakiu ni kabane, bwa e mena kimwareireiu iroum; bwa ko a tia ni kanakoi ami motikitaeka ma irou, ibukin Natim.

12 Ao ngkanne Aramwa e taku nakoia: Kam kakoauai [a]koroboki aika tabu ake a bon koreaki irouiia ake ni kawai?

33 1 *a* 2Nib. 31:21; Mot. 15:2–4.
b Aram. 32:28–43.
2 *a* Aram. 32:5.
b Aram. 37:3–10.
3 *a* BK Koroboki aika Tabu—Koroboki aika tabu ake a bua; Tinoti.
b BK Nebonebo.
4 *a* Mat. 5:44.
5 *a* Aram. 34:20–25.
7 *a* Mat. 6:5–6; Aram. 34:26.
10 *a* Aram. 32:5.
12 *a* BK Koroboki aika Tabu.

13 Nooria, ngkana kam kakoauai, kam na riai ni kakoaua are e taku [a]Tinoti: bwa, nooria e taku, Ko a tia ni kanakoa am motikitaeka ibukin Natim.

14 Ao ngkanne nooria, tariu, N na titirakiningkami bwa kam a tia ni wareki koroboki aika tabu? Ngkana kam a tia, kam kangaa n aki kakoaua Natin te Atua?

15 Bwa e [a]aki koreaki bwa aongkoa bon ti Tinoti ae taekin bwaai aikai, ma [b]Tinoki e taekin naba bwaai aikai—

16 Bwa nooria, e taku: Ko un, O te Uea, irouia te botanaomata aio ibukina bwa a rawa n oota n am nanoanga are ko a tia ni karekea nakoia ibukin Natim.

17 Ao ngkanne, tariu, kam nooria bwa iai te kauoman ni burabeti ni kawai are e a tia naba ni kakoaua Natin te Atua, ao ibukina bwa aomata aki oota n ana taeka a [a]karebanaia n te atibu n ua e mate.

18 Ma nooria, tiaki ti aio; tiaki ti naakai ake a tia n taekina Natin te Atua.

19 Nooria, e bon taekinaki naba iroun [a]Mote; eng, ao noora [b]katotongana ae e [c]kateia rake i nanon te rereua bwa ane e taraia e na bon maiu. Ao a mwaiti ake a taraia ao a maiu.

20 Ma ti tabemwaang ake a ataa nanon bwaai aikanne, ao aio ibukin matoatoan nanoia. Ma a bon mwaiti ake a bon rang ni matoatoa ao ake aki kan tararake, ngaiia ake a mate. Ao ngkanne, bukin ae a rawa n tararake bon bukin ae aki kakoaua bwa e na [a]kamaiuia.

21 O tariu, ngkana kam kona ni kamaiuaki ti man taratarami ni matami bwa ko aonga ni kamaiuaki, tiaki bwa kam na waekoa n taraia, ke kam kan kamatoai nanomi ni kakewea, man taningaroti, bwa kam rawa n taratara nako ni matami, bwa kam kan mate?

22 Ngkana ngaia anne, e na bwakaringkami te rekenikai; ma ngkana e aki, ao a na taratara nako matami ao [a]moanna ni kakoaua Natin te Atua, bwa e na roko ni kabooia ana botanaomata, ao bwa e na maraki ma ni mate bwa e na karaoa te [b]mwakuri ni kamaiu ibukin aia bure; ao bwa e na [c]mangauti riki man te mate, ae e na kakoroa bukin te [d]mangauti, bwa aomata ni kabane a na tei i matana, bwa a na motikaki taekaia n te kabanea ni bong ni motikitaeka, ni kaineti ma aia [e]mwakuri.

23 Ao ngkanne, tariu, I tangiria bwa kam na [a]unika te taeka aio inanomi, ao ngkana e moanna n

13 *a* Aram. 34:7.
15 *a* Iakob. 4:4.
b 1Nib. 19:10; Aram. 34:7.
17 *a* BK Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua.
19 *a* TK 18:15, 18; Aram. 34:7.
b WI 21:9; 2Nib. 25:20; Mot. 3:15.
c Ioane 3:14; Erem. 8:14–15.
20 *a* 1Nib. 17:40–41.
22 *a* Aram. 32:27–28.
b Aram. 22:14; 34:8–9.
c BK Mangauti.
d Aram. 11:44.
e BK Mwakuri.
23 *a* Aram. 33:1; 34:4.

riki rake kamwarakea n ami onimaki. Ao nooria, e na riki bwa te kai, ae [b]bwebwe rake i nanomi nakon te maiu are aki totoki. Ao ngkanne ke e anganingkami te Atua kabebetean [c]uotami, rinanon ana kimwareirei Natina. Ao kam kona ni karaoi aikai ni kabane ngkana nanomi. Amen.

MWAKORO 34

Amureki e kakoaua bwa te taeka e mena iroun Kristo ibukin karekean te kamaiuaki—A na bane ni mate aomata nako ngkana akea te mwakuri ni kamaiu ae karaoaki—A na tua Mote a kotea ana anga karea Natin te Atua—Te babaire ni kabomwi are akea tokina e boto iaon te onimaki ma te rairannano—Tataro ibukin kakabwaian te maiu aei ao ana kakabwaia te tamnei—Te maiu aei bon aia tai aomata ni katauraoi bwa a na butimwaea te Atua—Mwakuria kamaiuam ma te maaku i matan te Atua. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkanne e koro bukina bwa i mwin are Aramwa e a tia n taekin taeka aikai nakoia e tekateka iaon tano, ao [a]Amureki e teirake ma ni waaki n reireiniia, ni kangai:

2 Tariu, I taku bwa e aki kona n ae kam aki ataibwai ni kaineti ma ake a tia n taekinaki ibukin rokon kristo, are ti reirei bwa Natin te Atua; eng, I ataia bwa [a]bwaai aikai a bon kamwaitaki reiakinaia nakoimi i mwaain ae kam kitanira.

3 Ao ngkai kam tangira tariu ae tangiraki bwa e na kaotia nakoimi bwa teraa ae kam na karaoia, ibukin karawawatakimi; ao e a tia n taetae nakoimi bwa kam na katauraoi ami iango; eng, ao e imanonoingkami nakon te onimaki ao te taotaonannano.

4 Eng, n te aro are kam na karekea te onimaki ae bati bwa kam na [a]unika te taeka inanomi, bwa kam na kataa te kakatai ibukin raoiroina.

5 Ao ti a tia n nooria bwa te titiraki ae e kakannato are e mena n ami iango, bwa e mena te taeka iroun Natin te Atua, ke e na akea te Kristo.

6 Ao kam nooria naba bwa tariu e a tia ni kaota koauana nakoimi, n taai aika a mwaiti bwa te [a]taeka e mena iroun Kristo ibukin karekean te kamaiuaki.

7 Tariu e a tia n taekin ana taeka Tinoti, are te kaboaki e reke rinanon Natin te Atua, ao ana taeka naba Tinoki; ao e a tia naba ni kabonganai ana taeka Mote, bwa e na kakoaua bwa bwaai aikai a bon koaua.

8 Ao ngkanne, nooria, N na [a]kakoaua nakoim mai irou bwa bwaai aikai a koaua. Nooria, I taku nakoimi, bwa I ataia ae Kristo e na roko i buakoia natiia aomata, bwa e na katokaa iaona riaoan te tua irouia ana aomata,

23 *b* Aram. 32:41; R&B 63:23.
c Aram. 31:38.

34 1 *a* Aram. 8:21.
2 *a* Aram. 16:13–21.
4 *a* Aram. 33:23.

6 *a* Ioane 1:1, 14.
8 *a* BK Kakoaua.

ao bwa e na karaoa te [b]mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba; bwa e a tia n taekinna te Uea ae te Atua.

9 Bwa e bon riai n iai te [a]mwakuri ni kamaiu; bwa n aron ana [b]babaire ae kakannato ni kamaiu te Atua ae Akea Tokina e na riai ni iai te mwakuri ni kamaiu, bwa ngkana akea ao aomata nako ana bane ni mate; eng, a bane ni kamatoatoaia; eng, a bane ni [c]bwaka ao a bua, ao a na bane ni mate ma ti ngkana a rinanon te mwakuri ni kamaiu ae e na riai ni karaoaki.

10 Bwa e riai n iai te kabanea n anga [a]karea ae kakannato; eng, ae tiaki te karea ae te aomata, ao tiaki naba te man, ao tiaki naba aekaia maan ni kiba nako; bwa e na riai n tiaki te anga karea n aomata ma e na riai n te anga [b]karea ae [c]akea tiana ao akea tokina.

11 Ao ngkanne bon akea te aomata are e kona n anga karea n oin raraana are e na karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin ana bure temanna. Ao ngkanne, ngkana e tiritiri te aomata, nooria, e kona ara tua ae [a]momotiraoi, n anaa maiuin tarina? I kangai nakoimi, E aki.

12 Ma te tua e kainnanoa maiuin are e a tia n [a]tiriaomata; ngaia are bon akea te bwai ae aki kainnanoa te mwakuri ni kamaiu ae aki totoki are e na kona n tau ibukin buren te aonaba.

13 Ngaia are, e riai bwa e na iai te kabanea ni karea ae korakora, ao ngkanne e na iai, [a]katokan kawawaean te raraa; ao ngkanne e na bon kakoroaki ana [b]tua Mote; eng, e na bon bane ni kakoroaki bukina, tamruru ke taurouro ni kabane, ao akea ae na kaakeaaki.

14 Ao nooria, aio bwaninin [a]nanon te [b]tua, ni kabane mwakorona a kotea te kabanea n anga [c]karea are e kakannato; ao te kabanea n anga karea are e kakannato arei bon Natin te Atua, eng, are akea tiana man akea tokina.

15 Ao ngaia are e na karekea te [a]kamaiuaki nakoia ni kabane ake a na kakoaua arana; bwa aio bon nanon te kabanea n anga karea aio, bwa e na kamwakura te nanoanga, are e na riaon te momotiraoi, ma ni karekea te anga nakoia aomata are a na kona ni karekea te onimaki nakon te rairannano.

16 Ao ngaia are te [a]nanoanga e kona ni kakoroi bukin bwaai ake e tangiri te [b]momotiraoi, ao e katobibia ni bain te mwengaraoi, ngaia are ti nakon are iai te

8 *b* BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
9 *a* Aram. 33:22.
b Aram. 12:22–33; Mote 6:62.
c BK Bwakan Atam ao Ewa.
10 *a* Mote 5:6–7.
b 2Nib. 9:7.
c BK Karea.
11 *a* TK 24:16; Mot. 29:25.
12 *a* BK Katuua ae te Tiringaki; Tiritiri.
13 *a* 3Nib. 9:17, 19–20.
b 3Nib. 15:5.
14 *a* Aram. 30:3.
b BK Ana Tua Mote.
c R&B 138:35.
15 *a* BK Kamaiu.
16 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
b BK Motiraoi.

onimaki irouna nakon te rairannano e bon kamenaaki i aan te tua ae kaineti ma te [c]momotiraoi; mangaia are te [d]babaire ae kakannato ao akea tokina ibukin te kaboaki e na ti kakoroaki bukina iroun are iai ana onimaki nakon te rairannano.

17 Ngaia are ke e anganingkami te Atua, tariu, bwa kam na waaki ni kamwakura ami [a]onimaki nakon te rairannano, bwa kam na waaki ni [b]wetea arana ae tabu, bwa e na nanoangaingkami;

18 Eng, tang nakoina ibukin te nanoanga; bwa e mwaaka ni kamaiu.

19 Eng, kananorinanoingkami, ao reitinako n tataro nakoina.

20 Tang nakoina, ngkana kam mena n ami marae, eng, ibukiia ami nanai ni man.

21 [a]Tang nakoina ni mwengami, eng, ibukiia ni kabane kaain mwengam, n te ingabong, tawanou, ao te tairiki.

22 Eng, tang nakoina ni kaitaraa korakoraia ami kairiribai.

23 Eng, [a]tang nakoina ni kaitaraa te [b]riaboro, are bon aia kairiribai ni kabane ake a [c]raoiroi.

24 Tang nakoina ibukin arokami n ami marae, bwa kam aonga ni kanakoraoaki iai.

25 Tang ibukin ami nanai ni man ake n ami marae, bwa a na kamwaitaki riki.

26 Ma tiaki ti aei; kam riai ni kaota nanomi i nanon ami [a]ruu ni bwai, ao n ami tabo aika a raba, ao n ami rereua.

27 Eng, ao ngkana kam aki tang nakon te Uea, [a]kaona [b]nanomi, ma ni kakorakoraingkami n tataro nakoina n aki toki ibukin mweraoimi, ao mweraoia ake a mena i rarikimi.

28 Ao ngkanne nooria, tariu aika kam tangiraki, I taku nakoimi, tai taku bwa ti aei; bwa i mwin ae kam a tia ni karaoi aikai ni kabane, ngkana kam tannako ma irouia ake a [a]kainnano, ao ake aki karabaaniia, ma n aki kawariia ake aoraki ma ni karawawataki, ma n aki [b]anga am bwai, ngkana iai, nakoia ake a kainnano—I taku nakoim, ngkana akea ae ko karaoia ma i buakon bwaai aikai, nooria, bon [c]akea bongan am [d]tataro, ao e aki manena nakoim, ao ko riki n aekaia bwaritaio ake a kaakea te onimaki.

29 Ngaia are ngkana kam aki uringnga ni bwaina te [a]tangira ae kororaoi, ao ai aron maange ngkami, ake a teweaki nako irouia taan katamaroai biti, (bwa akea bonganaia) ao a toubekaki i an waeia aomata.

30 Ao ngkai, tariu, I tangiria, bwa i mwin are kam a tia ni karekei bwaai ni kakoaua aika a mwaiti, man nooria bwa

16 *c* Aram. 12:32.
d BK Babaire ni Kabomwi.
17 *a* BK Onimaki.
b BK Tataro.
21 *a* TAre. 5:1–3; 3Nib. 18:21.
23 *a* 3Nib. 18:15, 18.
b BK Riaboro.
c BK Raoiroi.
26 *a* Mat. 6:5–6.
27 *a* BK Te Nano.
b BK Iangoia Raoi.
28 *a* BK Kainnano.
b BK Angabwai.
c Mat. 15:7–8.
d Moro. 7:6–8.
29 *a* BK Tangira ae Kororaoi.

koroboki aika tabu a kakoauai bwaai aikai, kam na waaki ma ni karekea [a]uaan te rairannano.

31 Eng, I tangiria bwa kam na waaki rake man aki manga kamatoatoai nanomi; bwa nooria, aio te tai ao [a]bongin kamaiuakimi; mangaia are, ngkana kam rairanomi, ngkai naba ao e na uotaki te babaire ni kabomwi are e kakannato nakoimi.

32 Bwa nooria, te maiu aei bon aia tai aomata bwa a na [a]katauraoia ni kaitibo ma te Atua; eng, nooria te bong ni maiu n te maiu aei bon te bong are aomata a na karaoi aia beku.

33 Ao ngkai, I a tia n taku nakoimi ma i mwaaina, bwa ngkai a bon mwaiti ami bwai ni kakoaua, ngaia are I bubutingkami bwa kam na aki [a]taotaona ami bong n [b]rairannano ni karokoa te toki; bwa i mwin te maiu aei, are ti a tia n anganaki bwa ti na kataurao iai nakon te tai are akea tokina, nooria, ngkana ti aki karaoiroa ara tai i nanon menara n te maiu aei, ao e na roko te [c]bong ae [d]rotongitong are akea te beku ae kona ni karaoaki iai.

34 Kam aki kona ni kangai, ngkana kam a kaitara ma te [a]kaangaanga are e kakamaku arei, N nang rairananou, ao N na okira Atuau. Tiaki, kam aki kona n atonga aio; bwa te tamnei are e tautaekana rabwatami n te tai are kam kitana iai te maiu aei, bon te tamnei naba are iai mwaakana n tautaekana rabwatam n te aonaba are akea tokina.

35 Bwa nooria, ngkana kam a tia n taotaona ami bong n rairannano ni karokoa te mate, nooria, kam a riki n [a]tautaekanaki i aan tamnein te riaboro, ao e [b]kabaeingkami bwa ana bwai; ngaia are Tamnein te Uea e kitaniko, bwa akea nnena iroumi, ao te riaboro iai mwaakana i aomi; ao aio aroia ake a buakaka n te kabanea n tai.

36 Ao I ataa aio, ibukina bwa te Uea e a tia n taku bwa e aki maamaeka n tembora aika [a]aki tabu, ma e maeka inanoia ake a [b]raoiroi; eng, ao e a tia naba n taku bwa ake a raraoi ana tekateka n ueana, ao a na aki manga otinako; ma aia kunnikai a na kamainainaki rinanon raraan te Tiibu te Teei.

37 Ao ngkanne, tariu aika kam tangiraki, I tangiria bwa kam na uring bwaai aikai, ao kam na [a]mwakuria kamaiuakimi ma te maaku i matan te Atua, ao kam na aki manga oki ni kaakea rokon Kristo.

38 Bwa kam na manga aki oki n [a]itabarara ma te Tamnei are e Raoiroi, ma kam na butimwaea, ma ni katokaa iaomi [b]aran Kristo;

30 *a* Mat. 3:8; Aram. 13:13.
31 *a* Rom 13:11–12.
32 *a* 2Nib. 2:21; Aram. 12:24; 42:4–6.
33 *a* Erem. 13:38; R&B 45:2.
b BK Raira nanom, Rairannano.
c Ioane 9:4; R&B 45:17.
d BK Mate n Tamnei; Roo, Maiu n Tamnei.
34 *a* Aram. 40:13–14.
35 *a* 2Nib. 28:19–23.
b 2Nib. 9:9.
36 *a* Mot. 2:37; Aram. 7:21; Erem. 4:24.
b BK Raoiroi.
37 *a* Biri. 2:12.
38 *a* BK Itabarara.
b Mot. 5:8; Aram. 5:38.

ao kam na kananorinanoingkami nako aontano ngkana e riai, man [c]taromauria te Atua n taabo nako ake kam na mena iai, i nanon te tamnei ao te koaua; ao kam na maiu ni [d]kakarabwarabwa ni katoa bong, ibukin te nanoanga ae mwaiti ao taian kakabwaia ake e katokai iaomi.

39 Eng, ao I kairoroingkami, tariu, bwa kam na [a]taratara raoi n aki toki n tataro, bwa kam N na aki kairaki nako n ana [b]kariri te riaboro, bwa e na aki tokanikai i aomi, bwa kam na aki riki bwa ana aomata ngkami n te kabanea ni bong; bwa nooria, e anganingkami te kanuanga ae e [c]aki raoiroi.

40 Ao ngkanne tariu aika kam tangiraki, I kairoroingkami bwa kam na [a]taotaon nanomi, ao kam na keiakin aekan karawawata nako; ao kam aki kairiribai ni [b]kaaitaraia ake a tia n tewenakoingkami ibukin rianakon aki kaubwaimi, mwiina kam riki bwa taan bure n aekakiia;

41 Ma kam na taotaon nanomi, ma ni keiakin taian karawawata aikanne, ma te kantaninga ae e nene bwa n te bong teuana ao kam na motirawa ma ni karawawatakimi ni kabane.

MWAKORO 35

Kabwarabwaran te taeka e urua aroia ni karekea aia raka Tioramwaite—A kabaneia ake a rairaki, ake a manga ikotaki ma ana botanaomata Amon i Tetion—Aramwa e nanokawaki ibukin buakakaia aomata. Uakaan ma 74 I.K.

Ngkai e koro bukina bwa i mwin ae Amureki e katoka ana taeka, a butaki nako mai i buakoia aomata ake a uanao man roko nakon te aba are Ietion.

2 Eng, ao nikiraia taari, i mwin are a tia ni kabwarabwara te taeka nakoia Tioramwaite, a roko naba nakon te aba are Ietion.

3 Ao e koro bukina bwa i mwin are angiia Tioramwaite ake kanga a kinaaki riki, a tia ni maroroakina aron taeka ake a tia ni kabwarabwaraki nakoia, a bon un ibukin te taeka, bwa e urua aroia ni karekea aia [a]raka; ngaia are a bon rawa n ongo n taeka aikai.

4 Ao a kananako man ikoikotiia ni kabuta te aba aomata ni kabane, ma ni maroro mangaia ni kaineti ma taeka ake a tia n taekinaki.

5 Ngkai aia mataniwi ma aia ibonga ma aia tia reirei aki kariaia bwa aomata a na ataa nanoia, ngaia are a kakaea n te aro ni karaba aia iango aomata.

6 Ao e koro bukina bwa i mwin ae a ataa aia iango aomata ni kabane, naake a nano n taeka ake a tia n taekinaki irouia Aramwa ma tarina a bon teweaki nako man te aba; ao a bon mwaiti; ao a roko naba nakon te aba are Ietion.

38 *c* BK Nebonebo.
d TAre. 69:30; R&B 59:7.
BK Karabwa.

39 *a* BK Tarataraia, Tia Tantani.
b BK Kariria, Te Kariri.
c Aram. 30:60.

40 *a* BK Taotaonakin nano.
b R&B 31:9.

35 3 *a* BK Nakoanibonga ae Kewe.

7 Ao e koro bukina bwa Aramwa ma tarina a karaoa te mwakuri n ibuobuoki nakoia
8 Ao ngkanne te botanaomata are Tioramwaite a bon un irouia ana botanaomata Amon ake a mena i Ietion, ao aia mataniwi Tioramwaite ngkai bon te aomata ae koro buakakana, e kananako nakoia ana botanaomata Amon bwa e tangiria bwa a na riai n tewenakoia man abaia ni kabane ake a roko nakoia nakon abaia.
9 Ao e kaotinakoi taeka ni kakamaku aika a mwaiti ni kaaitaraia. Ao ngkai ana aomata Amon a bon aki maaka aia taeka; ngaia are a bon aki teweaki nako, ma a bon butimwaeia Tioramwaite ni kabane ake a aki kaubwai ake a roko nakoia, ma ni [a]kunnikaia, man anganiia abaia ni bwaibwai; ao a bon buokiia ni kainnanoia.
10 Ngkai aio are a uerake iai nanoia Tioramwaite nakon te un ni kaaitaraia ana aomata Amon, ao a reitia ma Reimwanaite ma ni kaunia naba bwa a na un ni kaaitaraia.
11 Ao ngaia are Tioramwaite ma Reimwanaite a moanna ni waaki ni katauraoi nakon te buaka ni kaaitaraia ana aomata Amon, ma Nibwaite naba.
12 Ao ikai are e a toki iai aia katebwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.
13 Ao ana aomata Amon a kitana te aba are Ietion, man roko nakon te aba are Mereki, man anga te tabo n te aba are Ietion ibukin aia taanga ni buaka Nibwaite, bwa a na kona n un ma aia taanga Reimwanaite ma aia taanga Tioramwaite; ao ngaia are e a waaki te buaka i marenaia Reimwanaite ma Nibwaite, n aia katebwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti; ao [a]rongorongon aia buaka e na kaotaki rimwi.
14 Ao Aramwa, ma Amon, ma tariia, ma natin Aramwa ake mwaane ake uoman a okirikaki nakon te aba are Taraemera, i mwin tiaia n riki bwa bwaai ni mwakuri i nanon bain te Atua ni kairia Tioramwaite aika a [a]mwaiti bwa a na rairinanoia; ao mwaitia ake a rairananoia a bon teweaki nako man te aba; ma iai abaia ae a bwaibwai iai n te aba are Ietion, ao a tabekirake bwaai ni buaka bwa a na kamaiua, ma buuia, ao natia, ma abaia.
15 Ao ngkanne Aramwa, e nanokawaki ibukin buakakaia ana botanaomata, eng ibukin taian bubuaka, ao kawawaean te raraa, ao te kauntaeka i marenaia; ao ngkai e a tia n nako bwa e na taekina te taeka, ke e kanakoaki bwa e na taekina te taeka, i buakoia aomata ni kabane ni kaawa ni kabane; ao ngke e nooria bwa nanoia aomata e moanna ni matoatoa, ao a moanna n [a]un ibukin matoan te taeka, e a bon korakora nanokawakin nanona.
16 Ngaia are, e tua bwa natina

9 *a* Mot. 4:26.
BK Kamweraoi.
13 *a* Aram. 43:3.
14 *a* Aram. 35:6.
15 *a* BK Kitanan te Koaua.

ake mwaane a na ikotaki, bwa e na anganiia n tatabemania nako ana [a]kaetieti, ni kakaokoroia, ni kaineti ma bwaai aika a kaineti nakon te raoiroi. Ao iai iroura rongorongon ana tua, ake e anganiia n aron ana rongorongo.

Ana tua Aramwa nakon natina are Ereman.

Kanoana mwakoro 36 ma 37.

MWAKORO 36

Aramwa e kakoaua nakon Ereman aron rairakina mai i mwin nooran te anera—E kainnanoaki ni marakin te tamnei ae kabuakakaaki; e wetea aran Iesu, ao e a manga bungiaki iroun te Atua—E onrake tamneina n te kimwareirei—E nooria anera aika a botaki n neboneboa te Atua—A mwaiti aika a rairaki ake a noora ma ni katoonga are e a tia n nooria ma ni katoonga. Uakaan ma 74 I.K.

[a]NATIU, anga taningam nakon au taeka; bwa I berita nakoim, bwa ngkana ko kaawakin ana tua te Atua ao ko na kakabwaiaki iaon te aba.

2 I tangiria bwa kam na karaoa ae I a tia ni karaoia, n uringa tautoronakiia ara bakatibu; bwa a bon [a]kabureaki, ao akea ae e kona ni kainaomataia ma bon ti [b]Atuan Aberaam, ao Atuan Itaaka, ao Atuan Iakobwa; ao e bon kainaomataia raoi man karawawatakiia.

3 Ao ngkai, O natiu ae Ereman, nooria, ko bon mena i nanon am tai n rikirake, ao ngaia are, I bubutiko bwa ko na ongo au taeka man reirei mai irou; bwa I bon ataia bwa ane a onimakina te Atua ao a na bon boutokaaki n [a]rawawataia, ma aia kaangaanga, ma karawawatakiia, ao a na [b]uotaki rake n te kabanea ni bong.

4 Ao I aki tangiria bwa kam na taku bwa I bon [a]ataia irou—tiaki man bwain aon te aba ma ma ni bwain te tamnei, tiaki man te iango n [b]rabwata ma mai iroun te Atua.

5 Ao ngkanne, nooria, I taku nakoimi, ngke arona bwa I aki manga [a]bungiaki iroun te Atua I bon [b]aki atai bwaai aikai; ma e a tia te Atua, man wiin ana anera ae tabu, ni kaoti bwaai aikai nakoiu, tiaki ibukina bwa I [c]kororaoi.

6 Bwa I mwananga ma natin Motiaea aika mwaane, ni kataia ni [a]kamauna ana ekaretia te Atua; ma nooria, te Atua e kanakoa ana anera bwa e na katokiira iaon kawaira.

7 Ao nooria, e taetae nakoira, n aron te bwanaa ae kanga te baa, ao e [a]ruru te aonaba ae bwanin i aan waera, ao ti bwaka nako

16 *a* BK Tia Tararua, Nakoa n Tararua.
36 1 *a* Erem. 5:9–14.
2 *a* Mot. 23:23; 24:17–21.
b Otin. 3:6; Aram. 29:11.
3 *a* Rom 8:28.
b Mot. 23:21–22.
4 *a* 1Korin. 2:11; Aram. 5:45–46.
BK Atatai.
b BK Maiun Rabwata.
5 *a* BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
b Aram. 26:21–22.
c BK Tau, Tau (Itiaki).
6 *a* Mot. 27:10.
7 *a* Mot. 27:18.

aontano, bwa e roko [b]maakan te Uea iaora.

8 Ma nooria, e taku te bwanaa nakoiu: Teirake. Ao I teirake, man noora te anera

9 Ao e taku nakoiu: Ngkana ko bon tangiria ngkoe bwa ko na tiringaki, ao tai manga ukoukora kamaunan ana ekaretia te Atua.

10 Ao e koro bukina bwa I bwaka nako aontano; ao maanin aio bon [a]teniua te ngaina ao teniua te bong are I a aki kona ni kaurea wiiu iai, man aki kona naba ni kabonganai baiu ma waeu.

11 Ao e taekin bwaai riki aika a bati te anera nakoiu, are a ongoraeaki irouia tariu, ma I aki ongo; bwa ngke I ongo taeka aikai—Ngkana ko bon tangiria ngkoe bwa ko na tiringaki, ao tai manga ukoukora kamaunaan ana ekaretia te Atua—I a bon oreaki n te maaku ae korakora ma te miimi bwa mwiina I tiringaki, ngaia are I a bwaka nako aontano ao akea riki te bwai ae I ongo.

12 Ma I a kammarakaki n te karawawataki ae [a]akea tokina, bwa tamneiu e a bon rang korakora rawawatana ma kammarakana n au bure ni kabane.

13 Eng, I bon uring au bure ni kabane ma buakakau, are I a bon [a]kammarakaki iai ni kammarakin moone; eng, I nooria bwa I a tia ni kaitaraa Atuau, ao I a tia n aki kaawakin ana tua aika a tabu.

14 Eng, ao I a tia n tiringia natina aika a mwaiti, ke ni kairia nako nanon te tiringaki; eng, ni kakimototoa a bon rang korakora au bure, n te aro are iangoan okiu nako matan Atuau e bon kammaraka tamneiu n te maaku ae aki kona ni kabwarabwaraki.

15 O, I taku ngai, bwa I [a]kona ni kanakoaki man riki n akea tamneiu ma rabwatau, bwa I aonga n aki uotaki bwa N na tei i matan Atuau, ao e na motikaki taekau n aron au [b]mwakuri.

16 Ao ngkai, i nanon teniua te ngaina ao teniua te bong I a bon kammarakaki, ni marakin te aomata ae [a]kabuakakaaki.

17 Ao e koro bukina bwa ngaia are I a kammarakaki, ngke I a [a]karawawataki n uringakin au bure aika a mwaiti, nooria, I uringnga naba are I ongo ngke tamau e taetae ni burabeti nakoia aomata ibukin rokon Iesu Kristo, are Natin te Atua, bwa e na karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba.

18 Ngkai, ngke au iango e iangoa raoi te koaua aio, I tang inanou: O Iesu, ngkoe Natin te Atua, nanoangaai, ngkai I mena [a]n te aro ae kananokawaki ae moan te mao, man otabwaniniaki n ana [b]kabaebae te mate ae aki totoki.

19 Ao ngkai, nooria, ngke I iangoa aio, I aki manga uring

7 *b* BK Maaku—Maakakin te Atua.
10 *a* Mot. 27:19–23.
12 *a* R&B 19:11–15.
13 *a* BK Namakinan te Bure, Kairua.
15 *a* Kaoti. 6:15–17; Aram. 12:14.
b Aram. 41:3; R&B 1:9–10.
16 *a* BK Kabuakaka.
17 *a* 2Korin. 7:10.
18 *a* KT nanokawaki ae moan te korakora.
b 2Nib. 9:45; 28:22; Aram. 12:11; Mote 7:26.

marakiu; eng, I a aki manga [a]karawawataki n uringakin au bure.

20 Ao O, te [a]kimwareirei teraa, ao te oota ae tamaroa teraa are I a nooria; eng, tamneiu e a onrake n te kimwareirei ae rianako n aron marakiu.

21 Eng, I taku nakoim, natiu, bwa akea riki te bwai ae rianako ma ni mao n aron marakiu. Eng, ao I taku riki nakoim, natiu, bwa n te itera teuana, akea riki te bwai ae e rianako ma ni karewerewe n aiaron kimwareireiu.

22 Eng, I taku ngai bwa I noora te Atua, n aron ara bakatibu are [a]Riaai ngke e nooria, n tekateka iaon ana kaintoka n uea, n otabwaniniaki irouia anera aika aki kona ni warekaki mwaitia, aika a anene man neboneboa Atuaia; eng, ao tamneiu e tangiria ni kan mena ikekei.

23 Ma nooria, baiu ao waeu a manga reke riki [a]korakoraia ao I tei iaon waeu, ma ni kaotia nakoia aomata bwa I a tia ni [b]bungiaki iroun te Atua.

24 Eng, ao man te tai anne nua ngkai, I a tia ni beku n aki motirawa, bwa I aonga ni kairiia aomata nakon te rairannano; bwa I aonga ni kairiia bwa a na [a]katoonga te kimwareirei ae rianako are I a tia ni katoonga; bwa aonga naba ngaia ni manga bungiaki iroun te Atua, ma ni [b]kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi.

25 Eng, ao ngkai nooria, O natiu, te Uea e bon anganai te kimwareirei ae rianako n uaan au beku.

26 Bwa ibukin te [a]taeka are e a tia n anganai, nooria, a mwaiti ake a tia ni bungiaki mai iroun te Atua, man tia ni katoonga are I a tia ni katoonga, man noori n oin mataia bwaai ake I a tia n noori; ngaia are a bon atai bwaai ake I a tia n taekin, n aron ae I atai; ao te atatai ae irou bon mai iroun te Atua.

27 Ao I a bon tia ni boutokaaki i aan kakatai ma kaangaanga n aekaia nako, eng, ao n aekan karawawata nako; eng, te Atua e a tia ni kainaomataai man te nne ni kaikain, man te kabaeaki, ao man te mate; eng, ao I katuka au onimaki irouna, ao e na bon manga [a]kainaomataai.

28 Ao I ataia bwa e na [a]tabekairake n te kabanea ni bong, bwa N na maeka mangaia n te [b]mimitong; eng, ao N na neboia n aki toki, bwa e a tia ni [c]kairiia ara bakatibu mai Aikubita, ma ni kabwautiia [d]I-Aikubita n Taari are e Uraura; ma ni kairia ni mwaakana nakon te aba ni berita, ao e a tia ni kainaomataia man te tautoronaki ma te kabureaki man te tai teuana nakon te tai teuana.

---

19 *a* BK Namakinan te Bure, Kairua.
20 *a* BK Kimwareirei.
22 *a* 1Nib. 1:8.
23 *a* Mote 1:10.
b Aram. 5:14.
BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
24 *a* 1Nib. 8:12; Mot. 4:11.
b 2Nib. 32:5; 3Nib. 9:20.
BK Tamnei ae Raoiroi.
26 *a* Aram. 31:5.
27 *a* TAre. 34:17.
28 *a* 3Nib. 15:1.
b BK Mimitong.
c Otin. 12:51.
d Otin. 14:26–27.

29 Eng, ao e a tia naba ni kairiia ara bakatibu man te aba are Ierutarem; man tia naba, ni mwaakana are aki totoki, ni kainaomataia man te [a]tautoronaki ao te kabureaki, man te tai teuana nakon te tai teuana ni karokoa te bong aei; ao I aki toki n uringa kabureakia; eng, ao kam riai n aki toki n uringa kabureakiia, n aron ae I a tia, n uringa kabureakiia.

30 Ma nooria, natiu, tiaki ti aei; bwa kam riai n ataia n aron ae I ataia; bwa [a]ngkana kam kawakina ana tua te Atua ao kam na rikirake iaon te aba; ao kam riai naba n ataia, bwa ngkana kam aki kawakina ana tua te Atua ao kam na teweaki nako mai i matana. Ao ngkanne aio are bon ana taeka.

MWAKORO 37

A kawakinaki bwaatua aika buraati ma koroboki riki aika tabu ibukin kairaia aomata nakon te kamaiuaki—A kamaunaki Iaretaite ibukin buakakaia—Aia tuea ao berita ae tabu ni karaba a riai n tauaki mai irouia aomata—Reirei mai iroun te Uea ni bwaai ni kabane ake ko karaoi—N aiaron te Riaona ngke e kairia Nibwaite, ao ana taeka Kristo e kairiia aomata nakon te maiu ae akea tokina. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkanne, natiu Ereman, I anganiko te tua bwa ko na anai mwiin [a]rongorongo ake a tia ni [b]katukaki irou;

2 Ao I anganiko naba te tua bwa ko na korea rongorongoia te botanaomata aio, n aron ae I a tia ni karaoia, iaon ana bwaatua Nibwaai, ma ni kaawakin bwaai aika a tabu are I a tia ni kaawakin, n aron ae I a tia ni kaawakin; bwa iai bukina ae [a]kakannato are a kawakinaki iai.

3 Ao [a]bwaatua aika a buraati aikai, ake iai taian koroboki iai, ake iai mwiin koroboki aika tabu, ake a mena iai kateirikiaia ara bakatibu, n aron are mai i moana—

4 Nooria, e a tia n taetae ni burabetiaki irouia ara bakatibu, bwa a na kawakinaki man uotaki rikaaki man te roro teuana nakon are teuana, man tararuaki ao ma ni kawakinaki ni bain te Uea ni karokoa te tai are e na waaki nako, nakon aaba, reeti, neewe ao botanaomata, bwa a na atai [a]bwaai aika a raba ake a koreaki i aoia.

5 Ao ngkai nooria, ngkana a kawakinaki e na riai n tiku raneaneaia; eng, ao ai aroia naba ni kabane bwaatua ake iai koroboki aika tabu iai.

6 Ao ngkanne tao ko na taku bwa iai te [a]burababa irou; ma nooria I taku nakoim, bwa a riki bwaai aika a korakora man bwaai aika a [b]uarereke man aki

29 *a* Mot. 24:17; 27:16; Aram. 5:5–6.
30 *a* 2Nib. 1:9–11; Aram. 50:19–22.
37 1 *a* Aram. 45:2–8.
b Mot. 28:20.
2 *a* Enoti 1:13–18; ATM 1:6–11; Aram. 37:9–12.
3 *a* 1Nib. 5:10–19.
BK Bwaatua Aika Burati.
4 *a* BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
6 *a* 1Korin. 2:14.
b 1Nib. 16:28–29; R&B 64:33; 123:15–17.

kaangaanga; ao bwaai aika a uarereke n angiin te tai a kaminoia aika a wanawana.

7 Ao te Uea ae te Atua e bon mwakuri ma te [a]kantaninga bwa e na karokoa ana babaire are kakannato man akea tokina; ao man bwaai aika a [b]uarereke ao te Uea e kaminoia aika a wanawana ma ni karekea kamaiuaia aomata aika a mwaiti.

8 Ao ngkai, e a kaman iai te wanawana iroun te Atua bwa bwaai aikai a na kawakinaki; bwa nooria, a [a]karababa aia urururing te botanaomata aio, eng, ma ni kakoaua nakoia aika a mwaiti ibukin buren aroia, ma ni kairia aika a mwaiti nakon ataakin Atuaia nakon kamaiuan tamneia.

9 Eng, I taku nakoim, [a]bwa ngke arona bwa akea bwaai aikai ake a koreaki n rongorongo aikai, ake iai ni bwaatua aikai, ao Amon ma tarina a bon aki kona ni [b]kairoroia ngaa ma ngaa mwaitia Reimwanaite bwa a na kakoaua buren aia katei aia bakatibu; eng, rongorongo aikai ma aia [c]taeka a uotia nakon te rairannano; nanona bwa, a kairia nakon ataakin aia Uea ae Atuaia, ao bwa a na kimwareirei i nanon Iesu Kristo aia Tia Kaboia.

10 Ao antai ae e na ataia bwa tao a na riki bwa ngaia taan kairia ngaa ma ngaa, eng, ao ngaa ma ngaa naba tarira aika a bonotaninga, Nibwaite, ake a kamatoai nanoia ngkai n te bure ma te buakaka, nakon ataakin aia Tia Kaboia.

11 Ngkai mwakuri aika a kamimi aikai a bon aki kaotaki ni bwanin nakoiu; ngaia are I taona nanou.

12 Ao e a tau naba ngkana I a ti taekinna naba bwa iai bukin kawakinakia ae wanawana, ae bukina ae e ataia te Atua; bwa e bon anganga [a]kaetieti ni wanawanana iaon ana mwakuri ni kabane, ao a eti kawaina, ao kawaina kanga aiaron te [b]mronron ae akea tokina.

13 O uringnga, uringnga, natiu ae Ereman, [a]matoatoan ana tua te Atua. Ao e taku: [b]Ngkana kam kaawakin au tua ao kam na [c]rikirake iaon te aba—Ma ngkana kam aki kaawakin ana tua ao kam na teweaki nako mai matana.

14 Ao ngkai uringnga, natiu, bwa te Atua e a tia ni [a]mwiokoiko ma bwaai aikai, ake e kaawakin bwa a [b]tabu, are e na taua naba ma ni kawakinna bwa iai bukina ae [c]wanawana irouna, bwa e na kaota mwaakana nakoia rooro aika a na roko.

15 Ao ngkanne nooria, I tuangko iroun tamnein te taeka ni burabeti, bwa ngkana ko karaoa te bure ni kaineti ma ana tua te

7 *a* Itaia 55:8–9.
b 2Uea 5:1–14.
8 *a* 2Tim. 3:15–17; Mot. 1:3–5.
9 *a* Mot. 1:5.
b Aram. 18:36; 22:12.
c BK Euangkerio.
12 *a* 2Nib. 9:28; Iakob. 4:10.
b 1Nib. 10:19; Aram. 7:20.
13 *a* 2Nib. 9:41.
b Aram. 9:13; 3Nib. 5:22.
c Mot. 1:7; Aram. 50:20.
14 *a* R&B 3:5.
b BK Tabu.
c 1Nib. 9:3–6.

Atua, nooria, bwaai aika a tabu aikai a na bon anaaki mai iroum ni mwaakan te Atua, ao ko na kanakoaki nakon Tatan, bwa e na ioiko n aron kunin te wiita n te ang.

16 Ma ngkana ko kawakina ana tua te Atua, ma ni karaoi bwaai aika a tabu ni kaineti ma te bwai are e tuangko te Uea, (bwa ko na bubuti nakon te Uea ibukin bwaai ni kabane are ko na karaoi mangaia) nooria, akea te mwaaka iaon te aba ke i moone ae kona n [a]anaia mai iroum, bwa te Atua e korakora mwaakana ni kakoroi bukin ana taeka ni kabane.

17 Bwa e na kakoroi ana berita ni kabane, are e na karaoi nakoim, bwa e a tia ni kakoroi bukin ana berita ake e karaoi nakoia ara bakatibu.

18 Bwa e berita bwa e na [a]kaawakin bwaai aikai bwa iai bukina ae wanawana irouna, bwa e na kaota mwaakana nakoia rooro aika a na roko.

19 Ao nooria, teuana bukina ae e a koro bukina, bon kaokaia ngaa ma ngaa [a]mwaitia aika Reimwanaite nakon ataakin te koaua; ao e a tia ni kaota mwaakana irouia, ao e na bon teimatoa naba ni kaota mwaakana irouia nakoia roro [b]aika a na roko; ngaia are a na bon kawakinaki.

20 Ngaia are I anganiko te tua, natiu ae Ereman, bwa ko na botumwaaka ni kakoroi bukin au taeka ni kabane, ao bwa ko na botumwaaka ni kaawakin ana tua te Atua n aron ake a koreaki.

21 Ao ngkai, N na taetae nakoim ni kaineti ma bwaatua ake [a]uabwi ma aua, bwa ko na tauii, bwa mwakuri aika a kamimi ma mwakuri aika a roo, ma aia mwakuri ni [b]karaba, ke aia mwakuri ni karaba aomata ake a tia n tiringaki, bwa a na kaotaki nakoia te botanaomata aio; eng, ni kabane aia tiritiri, ma aia iraa, ma aia anaibwai n iowawa, ma buakakaia ni kabane ma aia mwakuri aika bati n ribaki, bwa a na kaotaki nakoia te botanaomata aio; eng, ngaia are ko na kaawakin [c]bwaai n raitaeka aikai.

22 Bwa nooria, te Uea e nooria ana aomata bwa a waaki ni karaoi mwakuri aika a roo, eng, ni waakin mwakuri n tiritiri aika raba ma mwakuri aika bati n ribaki; ngaia are te Uea e taku, ngkana aki raira nanoia ao a na kamaunaki mai iaon te aba.

23 Ao te Uea e taku: N na katauraoa nakon au toro ae Katerem, te [a]atibu, ae e na raneanea ni kaootaa te roo, bwa N na kaota nakoia au botanaomata ae a toro irou aia mwakuri tariia, eng, aia mwakuri ni karaba, aia mwakuri n roo, ma buakakaia ao aia mwakuri aika bati n ribaki.

24 Ao ngkanne, natiu te mwaane, aikai bwaai n raitaeka aika a katauraoaki bwa e aonga ni koro

16 *a* IT—R 1:59.
18 *a* R&B 5:9.
19 *a* Aram. 23:5.
b Enoti 1:13; Moom. 7:8–10.
21 *a* Ita 1:1–5.
b BK Botaki ni Karaba.
c BK Urim ao te Tammim.
23 *a* Mot. 8:13.

bukin ana taeka te Atua, are e taekinna ni kangai:

25 N na [a]kaotinakoi man te roo nakon te oota aia mwakuri ni kabane aika a raba ma aia mwakuri aika bati n ribaki; ao N na [b]kamaunaia mai aon te aonaba ngkana aki rairinanoia; ao N na kaoti aia mwakuri aika a raba ma aia mwakuri aika bati n ribaki nakon te oota, nakoia aomata ni kabane ake a na bwaina te aba aio i mwina.

26 Ao ngkai, natiu te mwaane, ti nooria bwa a bon aki rairi nanoia; ngaia are a bon tiringaki, ao ngaia are e a koro moa bukin ana taeka te Atua; eng, mwakuri aika bati n ribaki aika a raba a bon kaotaki man te roo nakoira.

27 Ao ngkai, natiu te mwaane, I anga te tua nakoim bwa ko na tauii ni kabane aia tuea, ma aia berita, ma aia boraraoi n aia mwakuri aika bati n ribaki aika a raba; eng, ma aia [a]kanikina ni kabane ma aia waaki aika a kamimi ni kabane ko na karabai mai irouia te botanaomata aio, bwa a na aki atai, bwa mwiina a karina ni bwaka n te roo naba ao a manga kamaunaki.

28 Bwa nooria, iai te [a]maraia iaon te aba aio, bwa e na roko te tiringaki nakoia ni kabane taan mwakuri n te roo, nakon mwaakan te Atua, ngkana a bon tawaa; ngaia are I tangiria te botanaomata aio bwa a na aki tiringaki.

29 Ngaia are ko na tauii aia babaire ni karaba ibukin aia [a]berita ma aia berita aika tabu mai irouia te botanaomata aio, ma ti buakakaia ma aia tiritiri ma aia mwakuri aika bati n ribaki ae ko na kaotia nakoia; ao ko na reireiniia bwa a na [b]ribaa aekan te buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki ma tiritiri akanne; ao ko na reireiniia naba bwa aomata aikai a bon tiringaki ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki ma aia tiritiri.

30 Bwa nooria, a tiringia ni kabane ana burabeti te Uea ake a roko i buakoia n taekina nakoia aia bure; ao raraaia ake a tiringia e bon tang nakon te Uea ae Atuaia ibukin te irantaanga i aoia ake taan tiringia; ao ngaia are e roko ana motikitaeka te Atua i aoia taan mwakuri n te roo ma botaki ni karaba aika buakaka.

31 Eng, ao e na maraia te aba n aki totoki ibukiia naake a mwakuria te roo ma botaki ni karaba aika buakaka, n tiritiri, ngkana aki rairinanoia i mwaain ae a tai.

32 Ao ngkai, natiu te mwaane, uringi taeka ake I a tia n taekin nakoim; tai anganiia te botanaomata aio babaire aika a karaba aikai, ma reireinia bwa a na aki toki ni [a]kairiribai nakon te bure ma te buakaka.

33 [a]Kabwarabwara nakoia te rairannano, ma onimakinan te Uea are Iesu Kristo; reireinia bwa a

25 *a* R&B 88:108–110.
b Mot. 21:26.
27 *a* Erem. 6:22.
28 *a* Aram. 45:16; Ita 2:7–12.
29 *a* Erem. 6:25.
b Aram. 13:12.
32 *a* 2Nib. 4:31.
33 *a* BK Tataekina, Kabwarabwara.

na kananorinanoia ao a na [b]nimamannei man nanorinano inanoia; reireinia bwa a na kaaitarai ana [c]kariri nako te riaboro, n aia onimaki iroun te Uea are Iesu Kristo.

34 Reireinia bwa a na aki kua ni mwakuri aika a raraoi, ma a na nimamannei man nanorinano inanoia; bwa aikai ake a na karekea [a]raun tamneia.

35 O, uringnga, natiu te mwaane, ao reireiniko te [a]wanawana i nanon ataeim; eng, reireiniko n am tai n ataei bwa ko na kaawakin ana tua te Atua.

36 Eng, [a]tang nakon te Atua ibukin boutokaam; eng, tarai am mwakuri ni kabane bwa ko karaoi nakon te Uea, ao taraia bwa taabo nako ake ko kawari, ko nako iai ibukin te Uea; eng, taraia bwa am iango ni kabane a kaineta te Uea; eng, taraia bwa ana namakin nanom e mena iaon te Uea n taai nako.

37 [a]Reitaki ma te Uea n am waaki ni kabane, ao e na kairiko nakon ae raoiroi; eng, ngkana ko wene n te bong wene i nanon te Uea, bwa e na tararuaiko n am tai ni matu; ao ngkana ko teirake n te ingabong taraia bwa e na onrake nanom ni [b]karabwarabwa nakon te Atua; ao ngkana ko karaoi bwaai aikai, ko na uotaki rake n te kabanea ni bong.

38 Ao ngkai, natiu te mwaane, iai te bwai ae I kan taekinna ibukin te bwai are ara bakatibu a aranna bwa te booro, ke te tia kairi—ke ara bakatibu aranna bwa te [a]Riaona, are, nanona, te kambwati; ao te Uea e bon katauraoia.

39 Ao nooria, akea te aomata ae kona ni karaoa te bwai ae rang kamimi aron mwakuriana. Ao nooria, e bon katauraoaki bwa e na kaota nakoia ara bakatibu te kawai are a riai n toua i nanon te rereua.

40 Ao e bon mwakuri ibukiia n aron aia [a]onimaki i nanon te Atua; ngaia are, ngkana iai aia onimaki ni kakoaua bwa te Atua e kona ni kammwakuri taian kainikoto akekei bwa a na kotea te kawai are a riai n toua, nooria, e bon riki aei, ngaia are e reke irouia te bwai ae kamimi aio, ma bwaai riki aika a kamimi tabeua ake a riki man mwaakan te Atua, n te bong teuana nakon te bong teuana.

41 Ma e ngae n anne, ibukina bwa bwaai aika a kamimi aikai a riki ma ni mwakuri aika a [a]uarereke ao e bon kaota nakoia mwakuri aika a kamimi. A bon taningaroti, ao a mwaninga ni kamwakura aia onimaki ma aia botumwaaka ao ngkanne a toki naba mwakuri ake a kamimi akekei, ao aikoa waaki ni kawaia.

42 Ngaia are a tiku i nanon te rereua, ke a aki mwananga ni kaineta kawaia, ao a karawawataki n

33 *b* BK Nimamannei.
c BK Kariria, Te Kariri.
34 *a* TAre. 37:4–7; Mat. 11:28–30.
35 *a* BK Wanawana.
36 *a* BK Tataro.
37 *a* Iakob. 4:10; R&B 3:4.
b R&B 46:32.
38 *a* 1Nib. 16:10; 18:12; R&B 17:1.
40 *a* 1Nib. 16:28.
41 *a* Aram. 37:6–7.

te baki ma te taka, ibukin riaoan tua irouia.

43 Ao ngkai, natiu te mwaane, I tangiria bwa ko na oota bwa aki riki bwaai aikai n akea te bwai ae a katotongnga; bwa ngkai ara bakatibu a taningaroti n ongeaba nakon te kambwati aio (ngkai bwaai aikai bwain te aonaba) ao a bon aki riki rake; ao ai bon aekan naba bwaai aika a tamnei.

44 Bwa nooria, e na bon riai n rang beebete ibukim bwa ko na ongeaba nakon ana [a]taeka Kristo, are e na kotea nakoim te kawai ae eti nakon te kakukurei ae akea tokina, n aekaia naba ara bakatibu bwa a na ongeaba nakon te kambwati, are e na kotea nakoia te kawai ae eti nakon te aba ni berita.

45 Ao ngkai I kangai, tiaki bwa iai aekan te bwai teuana n te bwai aei? Bwa n aron are te tia kairiri aei e bon kairia ara bakatibu, ngke a ira kawaina, nakon te aba ni berita, ao a na taeka Kristo, ngkana ti ira kawaina, e na uotira riaon mwaruan te nanokawaki nakon te aba ni berita ae tamaroa riki.

46 O natiu te mwaane, ti na riai n aki [a]taningaroti ibukina bwa e beebete te [b]kawai; bwa bon aekaia naba ara bakatibu; bwa e bon katauraoaki ibukiia, bwa ngkana a taraia ao a na [c]kamaiuaki; ao ai bon aekara naba. E katauraoaki te kawai, ao ngkana ti taraia ao ti na maiu n aki toki.

47 Ao ngkai, natiu te mwaane, taraia bwa ko kaawakin raoi bwaai aika a tabu aikai, eng, taraia bwa ko taara te Atua ma ni maiu. Nako nakoia te botanaomata aio man taekina te taeka, man taua ma nanom. Natiu te mwaane, tiabo.

Ana tua Aramwa nakon natina are Tiburon.

Kanoana mwakoro 38.

MWAKORO 38

Tiburon e bwainikirinaki ibukin te raoiroi—E mena te kamaiuaki iroun Kristo, are te maiu ao ootan te aonaba—Taotaona angin am namakin. Uakaan ma 74 I.K.

Natiu te mwaane, aanga taningam nakon au taeka, bwa I taku nakoim, n aron are I taku nakon Ereman, bwa ngkana ko kaawakin ana tua te Atua, ao ko na riki rake iaon te aba; ma ngkana ko aki kaawakin ana tua te Atua ao ko na teweaki nako mai matana.

2 Ao ngkai, natiu te mwaane, I onimakinna bwa N na kimwareirei iroum, ibukin matoam ma am kakaonimaki nakon te Atua; bwa ngkai ko a tia ni waaki n ataeim n taataraa te Uea ae Atuam, ao I kantaningaia bwa ko na [a]reitinako ni kaawakin ana tua; bwa e

44 *a* TAre. 119:105; 1Nib. 11:25; Erem. 3:29–30.
46 *a* 1Nib. 17:40–41.
b Ioane 14:5–6; 2Nib. 9:41; 31:17–21; R&B 132:22, 25.
c Ioane 11:25; Erem. 8:15; 3Nib. 15:9.
38 2 *a* Aram. 63:1–2.

na kakabwaiaki ane e [b]matoatoa nua te toki.

3 I taku nakoim, natiu te mwaane, bwa I a bon tia n rang kimwareirei iroum, ibukin am kakaonimaki ma am botumwaaka, ma am taotaona n nano ma taonan nanom n te tai ae maan ni karawawatakim i buakoia botanaomata aika [a]Tioramwaite.

4 Bwa I ataia bwa ko bon kabaeaki; eng, ao I ataia naba bwa ko karebanaki n te atibu ibukin te taeka; ma ko bon rinanon bwaai aikai ma te [a]taotaona n nano kioina ngkai bon [b]raom te Uea; ao ngkanne ko ataia ae e kainaomatako te Uea.

5 Ao ngkanne natiu te mwaane, ae Tiburon, I tangiria bwa ko na uringa, bwa ngkana ko kabanea korakoram n [a]onimakina te Atua ao ko na bon [b]kainaomataki man katakim, ao am [c]kaangaanga, ma karawawatakim, ao ko na uotaki rake n te kabanea ni bong.

6 Ngkai, natiu te mwaane, I aki tangiria bwa ko na taku bwa I bon atai bwaai aikai mai irou, ma bon Tamnein te Atua are e mena inanou are e kaoti bwaai aikai nakoiu; bwa ngke arona bwa I tuai ni [a]bungiaki iroun te Atua ao I bon aki atai bwaai aikai.

7 Ma nooria, te Uea n ana nanoanga ao e kanakomaia ana [a]anera bwa e na kaotia nakoiu bwa N na katoka te mwakuri n [b]tiritiri i buakoia ana aomata; eng, ao I a tia ni kaitara ma te anera, ao e taetae nakoiu n te bwanaa ae kanga te baa, ao e ruru iai te aonaba.

8 Ao e koro bukina bwa i nanon te maan ae teniua te ngaina ao teniua te bong ao I bon rotaki n te maraki ae korakora ao e korakai tamneiu; ao ngke I a tang nakon te Uea are Iesu Kristo ibukin ana nanoanga, are I a karekea [a]kamaunan au bure. Ma nooria, I bon tang nakoina ao I karekea raun nanou.

9 Ao ngkai, natiu te mwaane, I a tia n tuangko aio bwa ko na reireiniko te wanawana, bwa ko na reirei mai irou bwa [a]akea riki te kawai are te aomata e kona iai ni karekea te kamaiuaki, ma ti rinanon Kristo. Nooria, ngaia te maiu ao [b]ootan te aonaba. Nooria, ngaia taekan te koaua ao te raoiroi.

10 Ao ngkanne, ngkai ko a waaki n taekina te taeka ao I tangiria bwa ko na reitinako n reirei; ao I tangiria bwa ko na botumwaaka ma n taotaona nanom ni bwaai ni kabane.

11 Taraia bwa kam na aki tabekaki rake n te kainikatonga; eng, taraia bwa kam aki [a]kamoamoa n oin wanawanami, ke ibukin mwaitin korakorami.

---

2 *b* 2Nib. 31:15–20; 3Nib. 15:9; 27:6, 16–17.
3 *a* Aram. 31:7.
4 *a* BK Taotaonakin nano.
b Rom 8:35–39.
5 *a* Aram. 36:27. BK Onimakina.
b Mat. 11:28–30.
c R&B 3:8; 121:7–8.
6 *a* Aram. 36:26; R&B 5:16. BK Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua.
7 *a* Mot. 27:11–17.
b Aram. 26:17–18; 36:6–11.
8 *a* BK Kamaunaan Bure.
9 *a* Erem. 5:9.
b Mot. 16:9.
11 *a* BK Kamoamoa.

12 Ninikoria, man tai kairoro, ao taraia naba bwa ko taotaona angin am namakin, bwa ko na kaonaki n te tangira; taraia bwa ko toki man te taningaroti.

13 Tai tataro n aroia Tioramwaite, bwa ko a tia n nooria bwa a tataro bwa a tangiriia aomata bwa a na ongo aia tataro, ao bwa a na kamoamoaki wanawanaia.

14 Tai kangai: O te Atua, I karabwako bwa ti [a]raoiroi riki nakoia tarira; ma kangai: O te Uea, kabwara buren au [b]aki kororaoi, ao uringia tariu n te nanoanga—eng, kaota aki kororaoim i matan te Atua n taai nako.

15 Ao ke e na kakabwaia tamneim te Uea, ma ni butimwaeko n te kabanea ni bong nakon ueana, bwa ko na tekateka n rau. Ngkai nako, natiu te mwaane, ma n reirei te taeka nakoia te botanaomata aio. Taua ma nanom. Natiu, te mwaane, ti a bo.

Ana tua Aramwa nakon natina te mwaane are Korianton

Kanoana mwakoro 39 ni karokoa 42.

MWAKORO 39

Bon te mwakuri ae bati n ribaki te bure ni wenenibure—Ana bure Korianton e tukia Tioramwaite bwa a na butimwaea te taeka—Ana kabomwi Kristo e kona ni kamaiuia ake a kakaonimaki mai i mwaaina. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkai, natiu ae te mwaane, e mwaiti riki te bwai ae N na tuangko nakon are N na tuanga tarim; bwa nooria, ko aki noora matoatoan tarim, ana kakaonimaki, ma ana botumwaaka ni kaawakin ana tua te Atua? Nooria, tiaki bwa e a tia ni katea te banna ni katoto nakoim?

2 Bwa ko aki rang ongo n au taeka n aiaron tarim, i buakoia [a]Tioramwaite. Ngkai aio te bwai are I aki kukurei iai iroum; ko bon nakonako ni kamoamoaa korakoram ma wanawanam.

3 Ao tiaki ti aio, natiu ae te mwaane. Ko bon karaoa naba te bwai ae rang rawawata nanou iai; bwa ko kitana te mwakuri ae tabu, man nakon te aba are Tiron i buakon tian abaia Reimwanaite, n rimwin te [a]kabekaau are Itabera.

4 Eng, bwa e bon [a]kabwakai nanoia aika a mwaiti; ma e na aki reke te anga are ko na kamaiuko iai ibukin aei, natiu te mwaane. Bwa ko riai ni kawakina te mwakuri ae tabu are ko bon onimakinaki iai.

5 Ko aki ataia, natiu ae te mwaane, bwa [a]bwaai aikai bon mwakuri aika bati n ribaki i matan te Uea, eng, e bon rang kammaira iaon bure nako ma ti kawawaean te raraa ae akea burena ke kaakean te Tamnei ae Raoiroi.

---

14 *a* Aram. 31:16.
b Ruka 18:10–14.
39 2 *a* Aram. 38:3.
3 *a* BK Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata.
4 *a* TRab. 7:6–27.
5 *a* BK Wenenibure ae Aki Riai.

6 Bwa nooria, ngkana ko [a]kaakea te Tamnei ae Raoiroi ngkana e a tia n reke nnena iroum, ao ko bon ataia bwa ko kaakea, nooria, aio bon te bure ae e [b]aki kona ni kabwaraki; eng, ao anne e tiritiri ni kaitaraa te oota ma ana rabakau te Atua, ao e bon aki beebete reken [c]kabwaran ana bure; eng, I taku nakoim, natiu ae te mwaane, bwa e aki beebete reken kabwaran ana bure.

7 Ao ngkai natiu ae te mwaane, I tang nakon te Atua bwa teraa ngke arona bwa ko aki tia ni [a]burena te bure ae rang korakora aio. I aki kan maan n taetae iaon am bure, bwa e na maraki iai tamneim, ngke arona bwa e aki raoiroi aio ibukim.

8 Ma nooria, ko bon aki kona ni karabai am bure mai iroun te Atua; ma ngkana ko aki rairananom ao a na tei bwa bwaai ni kakoaua ni kaaitarako n te kabanea ni bong.

9 Ngkai natiu ae te mwaane, I tangiria bwa ko na rairananom ma ni mwanuokin am bure nako, man aki manga ririmwin ana [a]kaibwabwaru am taratara, ma [b]kaakeai mai iroum bwaai aikai; bwa ngkana ko aki karaoi bwaai aikai ao ko bon aki kona n rin n uean te Atua. O uringnga ma ni kariaia, ma ni kaakeai bwaai aikai mai iroum.

10 Ao I anganiko te tua bwa ko na kariaia bwa ko na babaire ma tarim ake a ikawai riki n am waaki ni kabane; bwa nooria, ko bon riki rake, ao ko bon kainnanoa te tararuaki irouia tarim. Ao ongo nakon aia reirei.

11 Ao tai kariaia bwa ko na kairaki nako n te bwai ae akea bongana ma ni burababa; tai kariaia bwa te riaboro e na kaakabwaka riki nanom bwa ko na rimwia kabekaau aika a buakaka. Nooria, O natiu ae te mwaane, korakora ra te bure ae ko uotia nako aoia [a]Tioramwaite; bwa ngke a noora [b]arom ao a bon aki kakoauai au taeka.

12 Ao ngkai tamnein te Uea e taku nakoiu: [a]Anga te tua nakoia natim bwa a na karaoa ae raoiroi, bwa mwiina a kairia nako nanoia aomata aika a mwaiti nakon te kamaunaki; ngaia are I anganiko te tua, natiu ae te mwaane, ni maakan te Atua, bwa ko na toki man bure.

13 Bwa ko na rairaki nakon te Uea ma am iango, nanom, ao korakoram ni kabane; bwa ko na aki manga oki ni kairiia nako naano bwa a na karaoa ae buakaka, ma ko na okiria, ma ni [a]kaota am kairua ma te bure are ko a tia ni karaoia.

14 [a]Tai ukoukora te kaubwai ma bwain te aonaba ae akea

6 *a* R&B 76:35–36.
b BK Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki.
c R&B 64:10.
BK Kabwara bure.
7 *a* BK Namakinan te Bure, Kairua.
9 *a* BK Maiun Rabwata.
b 3Nib. 12:30.
11 *a* Aram. 35:2–14.
b Rom 2:21–23; 14:13; Aram. 4:11.
12 *a* BK Ana Tua te Atua; Reireia, Tia Reirei.
13 *a* Mot. 27:34–35.
14 *a* Mat. 6:25–34; Iakob. 2:18–19; R&B 6:6–7; 68:31–32.

manenaia; bwa nooria, ko bon aki kona n uoti ma ngkoe.

15 Ao ngkai, natiu ae te mwaane, I tangiria bwa N na taekina teutana nakoim aron rokon Kristo. Nooria, I taku nakoim, bwa bon ngaia are e na bon roko n anaa buren te aonaba; eng, e na roko n taekina te rongorongo ni kamaiu ae kakukurei nakoia ana aomata.

16 Ao ngkai, natiu ae te mwaane, aio bon te mwakuri are ko weteaki nako iai, bwa ko na taekina te rongorongo ae kakukurei aio nakoia te botanaomata aio, bwa ko na katauraoa aia iango; ke bwa e aonga n roko te kamaiuaki irouia, bwa a na katauraoi aia iango [a]natiia bwa a na ongo te taeka n te tai are e roko iai.

17 Ao ngkanne N na kabebetea am i ango teutana iaon te bwai aei. Nooria, ko miimii bwa e aera ngkai a kaotaki bwaai aikai ni maan i mwaain taia. Nooria, I taku nakoim, bwa tiaki bwa e kakawaki te aomata n te tai aei iroun te Atua n aron naba kakawakin te aomata n te tai are e na roko iai?

18 Tiaki bwa e riai bwa e na kaotaki te babaire ni kabomwi nakoia te botanaomata aio ao nakoia naba natiia?

19 Tiaki bwa e beebete iroun te Uea n te tai aei bwa e na kanakoia ana anera bwa a na taekin rongorongo aika a kakukurei aikai nakoira ao nakoia natira, ke are i mwin te tai ae e a tia n roko iai?

MWAKORO 40

Kristo e karekea te mangauti nakoia aomata ni kabane—Ake a mate n te raoiroi ao a nako bwaretaiti ao ake a buakaka a nako n te rootongitong n taninga mangautiia—Bwaai ni kabane a na manga kaokaki nakon aroia ni kororaoi n tain te mangauti. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkai natiu ae te mwaane, aikai riki bwaai tabeua ake I kan taekin nakoim; bwa I nooria bwa e raraoma am iango ni kaineti ma mangautiia maate.

2 Nooria, I taku nakoim, bwa akea te mangauti—ke N na kangai, n taeka riki tabeua, bwa te rabwata n aomata aio e aki katokaa te [a]aki maamate, te mka aio e aki [b]katoka te aki mka—[c]n karokoa ae e a tia n roko Kristo.

3 Nooria, e karekea [a]mangautiia maate. Ma nooria, natiu ae te mwaane, e tuai n roko te mangauti. Ngkai, N na kabwaranakoa nakoim te bwai ae kamiimi; e ngae n anne ao a bon mwaiti [b]bwaai aika a kamiimi aika a [c]kawakinaki, ae akea ae e atai ma bon ti te Atua n ti ngaia. man N na kaota nakoim teuana are I a bon tia ni botumwaaka n ukoria mai iroun te Atua bwa I aonga n

16 *a* BK Te Utu—Tabeia Kaaro.
40 2 *a* Mot. 16:10–13.
BK Aki Mamate.
b 1Korin. 15:53–54.
c 1Korin. 15:20.
3 *a* BK Mangauti.
b BK Ana bwai te Atua aika a Raba.
c R&B 25:4; 124:41.

ataia—ao aio are e bon kaineti ma te mangauti.

4 Nooria, bon iai te tai ae e a tia ni baireaki bwa ni kabane ana [a]uti man te mate. Ao ngkanne ngkana e roko te tai aei ao bon akea ae e ataia; ma ti te Atua ae e ataa te tai are e a tia ni baireaki.

5 Ngkai, tao e na teuana te tai, ke [a]uoua te tai, ke teniua te tai, are aomata a na uti iai man te mate, e bon aki kakawaki; bwa te Atua e [b]atai bwaai aikai ni kabane; ao e ti tau bwa N na ataia bwa aio ae e na riki—ao bwa iai te tai are e a tia ni baireaki bwa ni kabane a na uti man te mate.

6 Ngkai e riai bwa e na iai te marena i marenan te tai ni mate ao te tai ni mangauti.

7 Ao Ngkai N na titiraki bwa teraa ae e na riki nakon [a]tamneia aomata man te tai ni mate nakon te tai are e baireaki iai te mangauti?

8 Ao ngkanne ngkana tao e na raka iaon teuana te tai are e a tia ni baireaki bwa a na uti iai aomata e bon aki kakawaki; bwa aki bane ni mate n te tai ae ti teuana, ao e aki kakawaki aio; bwa iroun te Atua aikai ti teuana te bong, ao te tai e bon ti babaireaki ibukiia aomata.

9 Nooria, bon iai te tai are e a tia ni baireaki iai nakoia aomata bwa ni kabane a na uti man te mate, ao bon iai te marena i marenan te tai ni mate ao te tai ni mangauti. Ao ngkai, ni kaineti ma te marena n tai aei, tera ae riki nakon tamneia aomata bon te bwai are I a tia ni botumwaaka n ukoria mai iroun te Uea bwa N na ataia; ao aio te bwai are I a bon ataia.

10 Ao ngkana e roko te tai are a na bane n uti man te mate, ao a na ataia ngkanne bwa te Atua e atai ni kabane [a]taai ake a tia ni baireaki ibukiia aomata.

11 Ngkai, ni kaineti ma aron te aomata imarenan te [a]mate ao te mangauti—Nooria, e a bon tia ni kaotaki nakoiu iroun te anera, bwa tamneia aomata ni kabane, man te tai are a kitana iai te rabwata ae maamate aio, eng, tamneia aomata ni kabane e ngae ngke a raoiroi ke a buakaka, a bon uotaki n okira [b]mwengaia nakon te Atua are e anganiia te maiu.

12 Ao ngkanne e na koro bukina bwa, tamneia ake a raoiroi a na butimwaeaki nakon te aro ni [a]kakukurei, are e bon aranaki bwa [b]bwaretaiti, n te aro ni [c]motirawa, te aro n [d]rau, are a na motirawa iai man aia kaangaanga ni kabane ao man raraoma ni kabane ma nanokawaki.

13 Ao ngkanne e na koro bukina bwa, tamneia ake a buakaka, eng, ake a buakaka—bwa nooria, bwa akea mwangan ke mwakoron Tamnein te Uea irouia; bwa

4 *a* Ioane 5:28–29.
5 *a* Mot. 26:24–25; R&B 43:18; 76:85.
b BK Te Atua, Atu n Atua.
7 *a* Aram. 40:21; R&B 138.
BK Tamnei, Aomata.
10 *a* Mwak. 17:26.
11 *a* Ruka 16:22–26; 1Bet. 3:18–19; 4:6; R&B 76:71–74; 138.
b Min. 12:7; 2Nib. 9:38.
12 *a* BK Kimwareirei.
b BK Bwaretaiti.
c BK Motirawa.
d R&B 45:46.
BK Te Rau.

nooria, a bon rinei mwakuri ake a bubuaka nakon mwakuri aika a raraoi; ngaia are tamnein te riaboro e bon rin inanoia, man taua mwengaia—ao aikai ake a na teweaki nakon te [a]rootongitong; ao e na iai te [b]tang, te tatakarua, ma te kangenge wii, ao aio ibukin oin aia bure, are a kabureaki iai n nanon te riaboro.

14 Ngkai aio aron tamneia ake a [a]buakaka, eng, n te rootongitong, ma te aro ae aki raoiroi, n taraa ni [b]maaku ibukin korakoran unin te Atua i aoia; ngaia are a tiku n te [c]aro aei, n aroia naba ake a raoiroi i bwaretaiti, n uaa te tai ni mangauti.

15 Ngkai, iai tabemwaang ake a tia n ataia bwa te aro ni kakukurei ao te aro ni kananokawaki iroun te tamnei i mwaain te mangauti, bon ngaia te moan mangauti. Eng, I kakoaua ae e kona n aranaki bwa te mangauti, kateirakean te tamnei ke te aomata nakon te aro ni kakukurei ke ni kananokawaki, n aron taeka ake a bon tia n taekinaki.

16 Ao nooria, e a tia ni manga taekinaki riki, bwa iai te [a]moan [b]mangauti, te mangauti ibukiia ake iai ngkoa, ake iai ngkai, ao ake a na iai rimwi, rikaaki nakon mangautin Kristo man te mate.

17 Ngkai, ti aki kantaningaia bwa te moan mangauti aei, are e taekinaki n te aro aei, bon mangautiia aomata ao [a]kanakoaia nakon te kukurei ke te kananokawaki. Kam aki kona ni kantaningaia bwa bon aio nanona.

18 Nooria, I taku nakoimi, Tiaki; ma e kananonaaki manga ikotakin te tamnei ma te rabwata, irouia ake man ana tai Atam rikaaki nakon [a]mangautin Kristo.

19 Ao ngkai, tao tamneia ma rabwataia ake a tia n taekinaki ake a buakaka ma ake a raoiroi a na manga ikotaki n te tai ae ti teuana, I aki kona n ataia; ma e a tau naba, ae N na taekinna, bwa a na bane n teirake; ke n taeka riki tabeua, mangautiia e na koro bukina [a]i mwaain mangautiia ake a mate i mwin mangautin Kristo.

20 Ngkai, natiu ae te mwaane, I aki taekinna bwa e na roko mangautiia n tain mangautin Kristo; ma nooria, I taekinna bwa aio bon au iango, ae tamneia ma rabwataia ake a raoiroi a na ikotaki, n tain mangautin Kristo, ma [a]rierakena nako karawa.

21 Ma tao e na riki aio n tain mangautina ke tao i mwina, I aki kona n taekinna; ma ti aio ae N na taekinna, bwa iai te [a]marena n tai i marenan te mate ma mangautin te rabwata, ao aron te tamnei ni [b]kukurei ke n [c]nanokawaki n uaa te tai are e baireia te Atua bwa a na teirake maate, man ikotaki, te

13 *a* BK Moone.
b Mat. 8:12; Mot. 16:2.
14 *a* R&B 138:20.
b Iakob. 6:13; Mote 7:1.
c Aram. 34:34.
16 *a* Iakob. 4:11; Mot. 15:21–23.
b BK Mangauti.
17 *a* R&B 76:17, 32, 50–51.
18 *a* Mat. 27:52–53.
19 *a* Mot. 15:26.
20 *a* BK Rierake.
21 *a* Ruka 23:39–43.
b BK Bwaretaiti.
c BK Moone.

tamnei ma te rabwata, man [d]uotaki nako bwa a na tei i matan te Atua, ma ni motikaki taekaia n aron aia mwakuri.

22 Eng, ao aio are e a karika kaokakin bwaai ni kabane ake a tia n taekinaki ni wiia burabeti.

23 E na [a]kaokaki te [b]tamnei nakon te [c]rabwata; eng, ao baai ma wae ma toma nako a na manga kaokaki nakon te rabwata; eng, ao bon akea naba te iranatu teuana ae e na bua; ma bwaai ni kabane a na manga bane ni kaokaki nakon aroia ni kororaoi.

24 Ao ngkai, natiu te mwaane, aio kaokakin bwaai ake a tia n [a]taekinaki ni wiia burabeti—

25 Ao ngkanne a na raneanea ootaia ake a raoiroi n uean te Atua.

26 Ma nooria, iai te [a]mate ae aki tamaroa ae e na roko nakoia ake a buakaka; bwa a na mate ni bwaai ake bwaai aika a rekereke ma te raoiroi; kioina ngkai a baareka, ao [b]akea te bwai ae e baareka ae kona n rin n uean te Atua; ma a na teweaki nako, ma ni katukaki bwa a na kana uaan aia beku ke aia mwakuri, ake a bon bubuaka; ao a na mooi n taurouro n te mwangko ae mao.

MWAKORO 41

N tain te mangauti ao aomata a na roko n te aro ni kakukurei ae aki totoki ke te kananokawaki ae aki totoki—Te aro ae buakaka e bon aki karekea te kakukurei—Aomata ake a iango n aon te aba bon akea te Atua irouia n te aonaba aio—Ni kabane aomata a na manga karekea n tain Kaokan Bwaai anuaia ma aroaroia are a bon karekea n aia tai ni maiu n rabwata. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkai, natiu ae te mwaane, iai te bwai ae I kan taekinna ni kaineti ma aron kaokan bwaai are e a tia n taekinaki; bwa nooria, iai ake a tia ni [a]kaiangatoa ma koroboki aika tabu, ao a tia n [b]tiotio nako ibukin te bwai aio. Ao I nooria bwa am iango e raraoma naba ni kaineti ma te bwai aio. Ma nooria, N na kabwarabwara nakoim.

2 I taku nakoim, natiu ae te mwaane, bwa te babaire ibukin kaokan bwaai nako e kainnanoa ana momotiraoi te Atua; bwa e bon kainnanoaki bwa bwaai ni kabane a na manga kaokaki nakon aroia raoi. Nooria, e kainnanoaki ma ni baireaki raoi, n aron mwaakan ao mangautin Kristo, bwa tamnein te aomata e na manga kaokaki nakon rabwatana, ao [a]bwain nako te rabwata e na kaokaki nakoina.

3 Ao e kainnanoaki ana [a]momotiraoi te Atua bwa aomata ni kabane a na [b]motikaki taekaia n aron aia [c]mwakuri; ao ngkana a

21 *d* Aram. 42:23.
23 *a* KT tamnei. R&B 88:15–17. BK Tamnei, Aomata.
b 2Nib. 9:12–13; Aram. 11:40–45.
c BK Rabwata.
24 *a* Itaia 26:19.
26 *a* 1Nib. 15:33; Aram. 12:16.
b Aram. 11:37.
41 1 *a* 2Bet. 1:20; 3:16; Aram. 13:20.
b BK Kitanan te Koaua.
2 *a* Aram. 40:23.
3 *a* BK Motiraoi.
b BK Bukinaki; Motika Taekan, Motikitaeka.
c BK Mwakuri.

raraoi aia mwakuri n te maiu aei, ao bwaai ake a tangiri nanoia a raraoi, ao a na riai naba n te kabanea ni bong, ni [d]kaokaki nakon ae raoiroi.

4 Ao ngkana aia mwakuri a bubuaka ao e na [a]kaokaki nakoia te buakaka. Ngaia are, bwaai ni kabane a na manga kaokaki nakon aroia raoi, ni kabane nakon aroia ni koaua—te [b]maamate e na kateirakeaki nakon te aki maamate, te [c]mka nakon te aki kona ni mka—e na kateirakeaki nakon te kakukurei ae [d]aki totoki bwa e na karekea uean te Atua, ke nakon te kananokawaki ae aki totoki bwa e na karekea uean te riaboro, temanna n te itera teuana, ao are temanna n te itera are teuana.

5 Temanna e na kateirakeaki nakon te kakukurei n aron tangiran te kakukurei, ke te raoiroi n aron tangiran te raoiroi; ao are temanna nakon te buakaka n aron tangiran te buakaka; bwa kioina ngkai e tangira karaoan te buakaka ni kabongnga ngaia are e na karekea kanuangan ana buakaka ngkana e roko te bong.

6 Ao ai arona naba n te itera are teuana. Ngkana e a tia n rairananona man ana bure, man tangira te raoiroi n uaa tokin ana bong ni maiu, ao e na bon anganaki kanuangana te raoiroi.

7 Ao [a]aikai ake a kabooaki iroun te Uea; eng, aikai ake a anaaki, ake a kainaomataki man te bong n rootongitong ae aki totoki; ngaia are a tei ke a bwaka; bwa nooria, a [b]bon motiki taekaia, bwa a karaoa ae raoiroi ke ae buakaka.

8 Ngkai, ana tua te Atua e [a]aki kona ni bitaki; ngaia are, e a katauraoaki te kawai ao ane e na nakonako iai e na kona ni kamaiuaki.

9 Ao ngkai nooria, natiu ae te mwaane, tai manga kataa riki [a]teuana te bure ni kaitaraa Atuam, n reirei ake ko a tia ni katai n riaoi bwa ko na karaoa te bure.

10 Tai kantaningaia, ngkai e a tia n taekinaki ni kaineti ma kaokan bwaai, bwa ko na kaokaki man te bure nakon te kakukurei. Nooria, I taku nakoim, te aro ae [a]buakaka e bon aki kona ni karekea te kakukurei.

11 Ao ngkai, natiu ae te mwaane, ni kabane aomata a mena n aroia ni [a]koaua, ke tao N na kangai, n aroia n [b]rabwata, n aroia ae mao ma ni kabaeaki n te buakaka; bon [c]akea raoia te Atua n te aonaba, ao a bon tia ni mena n te aro ae

3 *d* Erem. 14:31.
4 *a* Aram. 42:28.
b 2Nib. 9:12–13; R&B 138:17.
BK Mangauti.
c 1Korin. 15:51–55.
d BK Maiu ae Akea Tokina.
7 *a* R&B 76:50–70.
b 2Nib. 2:26; Aram. 42:27; Erem. 14:30.
BK Inaomata n Rinerine.
8 *a* R&B 1:38.
9 *a* R&B 42:23–28.
10 *a* TAre. 32:10; Itaia 57:20–21; Erem. 13:38.
11 *a* Mot. 3:19.
BK Te Aro n Aomata.
b BK Maiun Rabwata.
c Ebeto 2:12.

kaitaraa aron te Atua; ngaia are, a mena n te aro are kaitaraa aron te kakukurei.

12 Ao ngkai nooria, nanon te taeka ae te manga kaokaki bwa ko na ana te bwai n arona ni koaua ma ni katikua n tiaki arona ni koaua, ke ni katikua n te aro ae kaitaraa arona ni koaua?

13 O, natiu ae te mwaane, bon tiaki aio arona; ma nanon te taeka ae te manga kaokaki bon kaokan te buakaka nakon te buakaka, te aro n rabwata nakon te aro n rabwata, te nano n riaboro nakon te nano n riaboro—te tamaroa nakon ae tamaroa; te raoiroi nakon ae raoiroi, te momotiraoi nakon ae momotiraoi; ae nanoanga nakon ae nanoanga.

14 Ngaia are, natiu ae te mwaane, taraia bwa ko na nanoanga nakoia tarim; babaire ma te [a]motiraoi, [b]motikitaeka n ae raoiroi, man reitanako karaoan ae [c]raoiroi; ao ngkana ko karaoi bwaai aikai ni kabane ao ngkanne ko na karekea kanuangam; eng, e na manga kaokaki te [d]nanoanga nakoim; e na manga kaokaki te momotiraoi nakoim, e na manga kaokaki te motikitaeka ae raoiroi nakoim; ao e na manga kaokaki kanuangam te raoiroi nakoim.

15 Bwa te bwai are ko kanakoa mai iroum e na manga okiriko, ma ni kaokaki; ngaia are, te taeka ae kaokan bwaai e kabuakaka te tia bure, man aki motiraoi nakoina.

MWAKORO 42

Te maiu aei bon te tai ni kataitai bwa e aonga te aomata n rairananona man toro iroun te Atua—Te Bwaka e uota te mate n rabwata ao n tamnei i aoia aomata ni kabane—Te Kaboaki e roko rinanon te rairannano—Te Atua n ti Ngaia e karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba—Te nanoanga bon ibukiia ake a rairinanoia—Ni kabane ake nikiraia a mena i aan ana momotiraoi te Atua—E reke te nanoanga man te Mwakuri ni Kamaiu—Ti ake a bon raraoma ni koaua aika a na kamaiuaki. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkai, natiu ae te mwaane, I nooria bwa iai riki bwaai aika a katabetabea am iango, are ko aki oota iai—are e kaineti ma ana [a]momotiraoi te Atua ni katuaea te tia bure; bwa ko kataia n iangoia bwa bon tiaki te motiraoi ae e na katukaki n te aro ae kananokawaki.

2 Ngkai nooria, natiu ae te mwaane, N na kabwarabwara te bwai aio nakoim. Bwa nooria, i mwin are te Uea ae te Atua e [a]kaotinakoia ara moan kaaro man te nne n aroka are [b]Eten, bwa a na mwakuria aontano, are a anaaki mai iai—eng, e kaotinakoia te

14 *a* BK Kokoaua, Te Kokoaua.
b Ioane 7:24; R&B 11:12.
c R&B 6:13; 58:27–28.
d BK Atataiaomata, Nanoanga.
42 1 *a* 2Nib. 26:7; Mot. 15:26–27. BK Motiraoi.
2 *a* KB 3:23–24; Mote 4:28–31.
b BK Eten.

mwaane, ao e katuka mai tabon te nne n aroka are Eten, te [c]kerubim, ma te kabaang ae e ura are e rarairaki nakon taabo ni bane, bwa a na kawakina te [d]kai ni kamaiu—

3 Ngkai, ti nooria bwa te aomata e a riki n aron te Atua, n ataa te raoiroi ao te buakaka; ao mwiina e arora baina, man anaia naba man te kai ni kamaiu, ma ni kanna ao ni maiu n aki toki, te Uea ae te Atua e katuka te kerubim ma te kabaang ae e ura, bwa e aonga n aki kana te uaanikai—

4 Ao ngaia are ti a nooria, bwa bon iai te tai are e a tia te aomata n anganaki bwa e na rairananona iai, eng, te [a]tai ni kataki, te tai n rairannano ao ni beku ibukin te Atua.

5 Bwa nooria, ngke arona bwa Atam e waekoa n arora baina, ma ni kana uaan te kai ni kamaiu, e na bon maiu n aki totoki, n aron ana taeka te Atua, n akea ana tai ibukin te rairannano; eng, ao e na bon akea naba bonganan ana taeka te Atua, ao te babaire ni kamaiu are e korakora e na bon tia ni kamangaoaki.

6 Ma nooria, e bon baireaki nakon te aomata bwa e na [a]mate—ngaia are, ngke a kamaenakoaki man te kai ni kamaiu a bon riai naba ni kamaenakoaki man te aonaba—ao e bua te aomata n aki toki, eng, a riki bwa te aomata ae [b]bwaka.

7 Ao ngkai, ko nooria man aei bwa ara moan karo a bon [a]kamaenakoaki n te rabwata ao te tamnei mai matan te Uea; ao ngaia are ti a nooria bwa a toronaki i bon irouia bwa a na irira oin [b]nanoia.

8 Ao ngkai nooria, e bon aki riai bwa te aomata e na manga kaokaki man te mate n rabwata aio, bwa e na bon uruaki iai te [a]babaire ni kakukurei are e korakora.

9 Ngaia are, ngkai e aki kona ni mate te tamnei, ao te [a]bwaka e bon uota nako aoia aomata ni kabane te mate n tamnei ao te mate n rabwata naba, are nanona, bwa a kanakoaki mai matan te Uea, ao e bon riai bwa aomata a na manga kaokaki man te mate n tamnei aei.

10 Ngaia are, ngkai a tia ni bwaina te nano n [a]rabwata, te namakin n rabwata, ma te nano n riaboro, n aroia ni [b]koaua, te [c]aro ni kataitai aio e riki bwa te tai ibukiia bwa a na katauraoia; ao e riki bwa te tai ni katauraoi.

11 Ao ngkai uringnga, natiu ae te mwaane, bwa ngke arona bwa akea te babaire ni kabomwi, (ngke e katukaki n aki tabeakinaki) n te tai naba are a mate iai ao a bon [a]nanokawaki tamneia, bwa a maenako mai matan te Uea.

2 *c* BK Kerubim.
d KB 2:9.
4 *a* Aram. 34:32–33.
6 *a* BK Te Mate, n Rabwata.
b Mot. 16:3–5.
BK Bwakan Atam ao Ewa.
7 *a* 2Nib. 2:5; 9:6; Erem. 14:16.
BK Mate n Tamnei.
b BK Inaomata n Rinerine.
8 *a* Aram. 34:9; Mote 6:62.
9 *a* BK Bwakan Atam ao Ewa.
10 *a* BK Maiun Rabwata.
b BK Te Aro n Aomata.
c BK Rabwata, Rabwata ae Mamate.
11 *a* 2Nib. 9:7–9.

12 Ao ngkai, a na bon akea angan kaokaia aomata man te aro ni bwaka aei, are e a bon tia n reke nakon te aomata ibukin ana aki ongeaba.

13 Ngaia are, ni kaineti ma te motiraoi, te [a]babaire ni kabomwi e bon aki kona ni koro bukina, ma ti man te [b]rairannano mai irouia aomata n te tai ni kataki aei, eng, te tai ni katauraoi aei; bwa ngke akea aaro aikai, ao bon akea korakoran te nanoanga ma e na ti kamauna te motiraoi. Ao ngkanne te mwakuri ni motiraoi e bon aki kona ni kamaunaki; bwa ngkana e riki aei, ao te Atua bon [c]tiaki te Atua.

14 Ao ikai are ti a nooria bwa ni kabane aomata a [a]bwaka, ao a mena n ana tautau te [b]motiraoi; eng, ana motiraoi te Atua, are a katukaki iai bwa a na kanakoaki mai matana n aki totoki.

15 Ao ngkai, te babaire n nanoanga e aki kona ni koro bukina ngkana akea te mwakuri ni kamaiu ae karaoaki; ngaia are te Atua i bon irouna e karaoa te [a]mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba, bwa e aonga n reke te babaire n [b]nanoanga, e na rau te nano n tangiran te [c]motiraoi, bwa e aonga ni [d]kororaoi te Atua, e na etieti te Atua, ao te Atua ae nanoanga naba.

16 Ngkai, te rairannano e aki kona n reke nakoia aomata ma ti ngkana iai te katuaa, are [a]akea naba tokina n aiaron naba maiuin te tamnei, ao e kanimwaki mangaia bwa e na kaitaraa te babaire ibukin te kukurei, are bon akea naba tokina n aiaron naba maiun te tamnei.

17 Ngkai, e na kanga n rairananona te aomata ma ti ngkana e karaoa te [a]bure? E na kanga ni bure ngkana akea te [b]tua? E na kanga n iai te tua ma ti ngkana iai te katuaa?

18 Ao ngkai, bon iai te tua ae kanimwaki mangaia, ao te tua ae etieti, are e karekea te namakin ma te [a]atatai ae kananokawaki nakon te aomata.

19 Ngkai, ngke arona bwa akea te tua ae ti anganaki—ao ngkana e [a]tiritiri te aomata ao e mate—e na maaku ni mate ngkana e tiritiri?

20 Ao riki, ngkana bon akea te tua ni kaitaraa te bure ao aomata a na bon aki maaku ni bure.

21 Ao ngkana [a]akea te tua ae ti anganaki, ngkana a bure aomata ao teraa ae e kona ni karaoia te motiraoi, ke te nanoanga naba,

13 *a* BK Babaire ni Kabomwi.
b BK Raira nanom, Rairannano.
c 2Nib. 2:13–14.
14 *a* Aram. 22:13–14.
b 2Nib. 2:5.
15 *a* 2Nib. 9:7–10; Mot. 16:7–8.
BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.
c BK Motiraoi.
d 3Nib. 12:48.
16 *a* R&B 19:10–12.
17 *a* BK Te Bure.
b Rom 4:15.
18 *a* BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango.
19 *a* BK Tiritiri.
21 *a* 2Nib. 9:25–26; Mot. 3:11.

bwa a na bon akea aia bwai iroun te aomata?

22 Ma bon iai te tua ae ti anganaki, ao te katuaa ae kanimwaki mangaia, ao te [a]rairannano ae ti anganaki; ao te rairannano e butimwaeaki n te nanoanga; bwa ngkana e aki, ao te motiraoi e na butimwaea te aomata ma ni karaoa nanon te tua, ao te tua e na karaoa te katuaa, bwa ngkana e aki ao te mwakuri ni momotiraoi e na kamaunaki, ao te Atua e na bon toki arona n Atua.

23 Ma te Atua e aki toki arona bwa te Atua, ao te [a]nanoanga e butimwaea taan raraoma, ao e reke te nanoanga man te [b]mwakuri ni kamaiu; ao te mwakuri ni kamaiu e kakoroa bukin [c]mangautiia maate; ao mangautiia maate e [d]kaokiia aomata nako matan te Atua; ao ngaia are a kaokaki nako matana, bwa a na [e]motikaki taekaia n aron aia mwakuri, ni kaineti ma te tua ao te momotiraoi.

24 Bwa nooria, te momotiraoi e karaoi bwaai ni kabane ake e tangiri, ao te nanoanga e anai bwaai ni kabane ake bon oin ana bwai; ao ngaia, are akea ma bon ake a raraoma ni koaua aika a na kamaiuaki.

25 Tera, tao ko taku inanom bwa te nanoanga e kona n ira mai iroun te [a]momotiraoi? I taku nakoim, E aki; e bon aki naba teutana. Bwa ngkana ti aki arona aei, ao te Atua e na bon toki arona n Atua.

26 Ao ngaia are te Atua e a kakoroa bukin ana [a]kantaninga nako aika a korakora ao akea tokia, are a katauraoaki [b]ngke e karaoaki aan te aonaba. Ao ngaia are e a koro bukin kamaiuakia ma kaboakia aomata, ma kamaunakia ao te kananokawaki.

27 Ngaia are, O natiu ae te mwaane, [a]ane kan roko e na roko ni mooi n te ran ni kamaiu n akea bona; ao ane e rawa n roko ao e na bon aki kairoroaki bwa e na roko; man te kabanea ni bong e na manga bon [b]kaokaki nakoina aron ana [c]mwakuri.

28 Ngkana iai nanona ni karaoa ae [a]buakaka, ao e tuai n rairananona n ana bong ni maiu, nooria, e na karaoaki ae buakaka nakoina, n aron are kaoki bwaai te Atua.

29 Ao ngkanne, natiu ae te mwaane, I tangiria bwa a na aki manga katabetabeko bwaai aikai, ma ko na ti tabetabe n am bure, n te katabetabe are e na uotiko nakon te rairannano.

---

22 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
23 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c 2Nib. 2:8; 9:4; Aram. 7:12; 11:41–45; 12:24–25; Erem. 14:15–18; Moom. 9:13.
d Aram. 40:21–24.
e BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
25 *a* BK Motiraoi.
26 *a* 2Nib. 2:14–30; Mote 1:39.
b Aram. 13:3; 3Nib. 1:14.
27 *a* Aram. 5:34; Erem. 14:30. BK Inaomata n Rinerine.
b Aram. 41:15.
c Itaia 59:18; Kaoti. 20:12.
28 *a* Aram. 41:2–5.

30 O natiu ae te mwaane, I tangiria bwa ko na manga aki oki ni kaakea ana momotiraoi te Atua. Tai kataia ni kakaea maium naba teutana man am bure, man kaakeaan ana momotiraoi te Atua; ma kariaia bwa ana momotiraoi te Atua ma ana nanoanga, ma ana taotaonannano n te tai ae maan a na iai korakoraia inanom; n te aro are a na uotiko rikaaki nako aontano bwa ko na [a]nanorinano.

31 Ao ngkai, O natiu ae te mwaane, ko a tia ni weteaki iroun te Atua bwa ko na reirei ana taeka nakoia te botanaomata aio. Ao ngkanne, natiu ae te mwaane, nako ni kawaim, taekina te taeka ma te koaua ao taua raum, bwa ko aonga ni kairia aomata nakon te rairannano, bwa e aonga n iai korakoran te babaire n nanoanga i aoia. Ao ke anganiko te Atua n aron au taeka. Amen.

MWAKORO 43

Aramwa ma natina mwaane a kabwarabwara te taeka—Tioramwaite ma naake a kitania Nibwaite a riki bwa Reimwanaite—Reimwanaite a kaaitaraia Nibwaite n te buaka—Moronaai e katauraoia Nibwaite nakon te buaka ma bwaai ni buaka ake a na mano iai—Te Uea e kaota nakon Aramwa aia kawai ni buaka Reimwanaite—Nibwaite a kamanoi mwengaia, inaomataia, aia utu, ma aia aro—Aia taanga ni buaka Moronaai ma Riaai a katobibia Reimwanaite. Uakaan ma 74 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa natin Aramwa mwaane a waaki i buakoia aomata, n tataekina te taeka nakoia. Ao Aramwa, naba, i bon irouna e aki kan motirawa, ngaia are e waaki naba.

2 Ngkai ti na aki manga taekina aia kabwarabwara, ma ti na ti taekinna bwa a kabwarabwara te taeka, ma te koaua, n aron tamnein te taeka ni burabeti ma te kaotioti; ao a kabwarabwara n aron ana [a]botaki ae tabu te Atua are a bon weteaki iai.

3 Ao ngkai N na okira rongorongon taian buaka i marenaia Nibwaite ma Reimwanaite, n aia katebwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti.

4 Bwa nooria, e koro bukina bwa [a]Tioramwaite a riki bwa Reimwanaite; ngaia are, ni moan waakin te katebwi ma waniua n ririki ao ana aomata Nibwaai a nooria Reimwanaite n roko nakoia; ngaia are a katauraoia ibukin te buaka; eng, a ikotiia aia taanga ni buaka n te aba are Ietion.

5 Ao e koro bukina bwa a roko Reimwanaite ma aia ngaa n aomata; ao a roko nakon te aba are Anteonam, are abaia Tioramwaite; ao te mwaane ae arana Teraemena bon aia mataniwi.

6 Ao ngkanne, kioina ngkai

30 *a* BK Karinanoa, Nanorinano.

43 2 *a* BK Nakoanibonga ae te Merekitereka.

4 *a* Aram. 35:2–14; 52:33.

Amwarakaite a bon korakora riki buakakaia ao aia kakan tiritiri riki nakoia Reimwanaite, i bon irouia, ngaia are, Teraemena e rineia mataniwi i aoia Reimwanaite, ao bon Amwarakaite ma Tioramwaite ni kabane.

7 Ao e karaoa aio bwa e aonga n teimatoa aia kairiribai nakoia Nibwaite, bwa e aonga ni kairia nakon te tautaekanaki ibukin kakoroan bukin ana babaire.

8 Bwa nooria, ana babaire e na kauerakea nanoia Reimwanaite bwa a na un nakoia Nibwaite; ao e karaoa aio bwa e aonga ni korakora mwaakana i aoia n te aro ni babakanikawai, ao bwa e aonga naba n reke mwaakana i aoia Nibwaite ngkana e kairia nakon te tautoronaki.

9 Ao ngkai aia babaire Nibwaite bwa a na kaawakin mai irouia aia kairiribai, abaia, ma mwengaia, ma [a]buuia, ao natiia, bwa a na kamauria mai nanon baia aia kairiribai; ao bwa aonga naba ni kawakina inaomataia ma aroia aika a raka, eng, ao [b]inaomataia naba, bwa aonga n taromauria te Atua n aron nanoia.

10 Bwa a bon ataia bwa ngkana a reke i nanon baia Reimwanaite, ao ane e [a]taromauria te Atua i nanon te [b]tamnei ma te koaua, ae te Atua ae koaua ma ni maiu, ao e na tiringaki irouia Reimwanaite.

11 Eng, ao ataa naba korakoran aia kairiribai Reimwanaite nakoia [a]tariia, ake te botanaomata are Aentaai-Nibwaai-Riaai, ake aranaki bwa ana aomata Amon—ao a bon rawa n tabeki bwaai ni buaka, eng, bwa a tia ni karaoa te berita ae tabu ao a bon rawa n urua—ngaia are, ngkana a reke i nanon baia Reimwanaite ao a na bon tiringaki.

12 Ao Nibwaite a bon aki kariaia bwa a na tiringaki; ngaia are, anganiia abaia bwa a na bwaibwai iai.

13 Ao te botanaomata are Amon a bon anganiia Nibwaite mwakoron kaubwai bwa a na boutokaa aia taanga ni buaka; ngaia are Nibwaite a bon kataua, bwa ti ngaia, ni kaaitaraia Reimwanaite, ake bon kanoaia Reimwan ma Remuera, ma natin Itimaera mwaane, ao ni kabane ake a kitania Nibwaite, ake bon Amwarakaite ma Tioramwaite, ma [a]kanoan ana ibonga Noa.

14 Ngkai a bon rang mwaiti kanoaia aikai, e kaniia, mwaitia Nibwaite; ao ngaia are Nibwaite a kataua bwa a na un ma tariia, ma ni kawawaea te raraa.

15 Ao e koro bukina bwa ngke a ikotaki aia taanga ni buaka Reimwanaite n te aba are Anteonam, nooria, a tauraoi aia taanga ni buaka Nibwaite ni kaitibo ma ngaia n te aba are Ietion.

16 Ngkai, aia mataniwi Nibwaite, ke te aomata are e a tia n rineaki bwa mataniwia mataniwi i

9 *a* Aram. 44:5; 46:12.
b BK Te Inaomata.
10 *a* BK Nebonebo.
b Ioane 4:23–24.
11 *a* Aram. 24:1–3, 5, 20; 25:1, 13; 27:2, 21–26.
13 *a* Aram. 25:4.

aoia Nibwaite—ngkai mataniwia mataniwi e kairia aia taanga ni buaka Nibwaite ni kabane—ao arana bon Moronaai;

17 Ao Moronaai e taua aron te kairiri ma tautaekan aia bubuaka. Ao bon ti uabwi ma nimaua ana ririki ngke e rineaki bwa mataniwia mataniwi i aon aia taanga ni buaka Nibwaite.

18 Ao e koro bukina bwa a kaitibo ma Reimwanaite n tian te aba are Ietion, ao ana botanaomata a bon katokai aia bwai ni buaka aika kabaang, ma kabaang aika a uarereke, ma aekan bwaai ni buaka nako.

19 Ao ngke aia taanga ni buaka Reimwanaite a noora te botanaomata are Nibwaai, ke Moronaai, bwa e a tia ni katauraoia ana botanaomata ma otangan bwabwaia ma otangan baia, eng, ma otanga ibukin atuuia, ao a kunnikaiaki naba ni kunnikai aika a matenten.

20 Ngkai ana taanga ni buaka Teraemena a bon aki tauraoi ma aekan bwaai aikai; bwa ti iai irouia aia kabaang, ma kabaang aika a uarereke, ma aia kai ni katebe ma aia kanoa ni katebe, aia atibu ma aia bana; ao a bon [a]aki kunnikainia, ma ti iai te kun ni man are a toka iaon koreaia; eng, a bane n aki kunnikainia, ma ti Tioramwaite ma Amwarakaite;

21 Ma a bon aki katokai bwaai ni buaka aika otanga ni bwabwaia, ke ootanga—ngaia are e a bon rang korakora maakaia aia taanga ni buaka Nibwaite ibukin aia bwai ni buaka, e ngae ngke e bon korakora riki mwaitia nakoia Nibwaite.

22 Nooria, ngkai e koro bukina bwa a bon rawa n roko ni kaaitaraia Nibwaite n tian te aba are Ietion; ngaia are a kitana te aba are Anteonam nako nanon te rereua, n raroa ma atuun te karanga are Tiran, bwa aonga n roko nakon te aba are Maentaai man taua te aba; bwa a taku n aia kantaninga bwa ana taanga ni buaka Moronaai a bon aki ataia bwa a nako n te tabo raa.

23 Ma e koro bukina bwa, n te tai naba are a nako nanon te rereua ao Moronaai e kanakoia ana taan kareke rongorongo nako nanon te rereua bwa a na taratara aia taanga n tautia; ao Moronaai, kioina bwa e ataa naba ana taeka ni burabeti Aramwa, e kanakoia tabeman mwaane nakoina, bwa a na tangiria bwa e na titirakina te Uea bwa a na [a]riai aia taanga ni buaka Nibwaite ni mwananga ni buaka ni kaaitaraia Reimwanaite ke a na aki.

24 Ao e koro bukina bwa ana taeka te Uea e roko nakon Aramwa, ao Aramwa e kaongoia ana tia uaa rongorongo Moronaai, bwa aia taanga ni buaka Reimwanaite a mwaamwananga ni katobibia nanon te rereua, bwa aonga n roko n te aba are Maentaai, bwa a na waakina ekinakoaia te botanaomata aio ake a aki rang korakora. Ao taan uaa rongorongo

20*a* Enoti 1:20.

23*a* Aram. 48:16.

aikai a nako ma ni karokoa te rongorongo iroun Moronaai.

25 Ngkai Moronaai, e katuka mwakoron ana taanga ni buaka n te aba are Ietion, bwa mwiina mwakoroia Reimwanaite a roko n te aba arei ao a taua te kaawa are bubura, ao e kairia nikiraia kaain te taanga ni buaka ao e mwananga nakon te aba are Maentaai

26 Ao e karekea te anga are ni kabane aomata man mwakoron te aba are teuana a na ikotaki ni buaka ni kaaitaraia Reimwanaite, bwa a na [a]kamanoi aia tabo ma abaia, ma inaomataia ma kainaomatakia; ngaia are a bon tauraoi ni kaitaraa aia tai n roko Reimwanaite.

27 Ao e koro bukina bwa Moronaai e karekea te anga are ana taanga ni buaka a na karabaia n te mwarua are e kaan ma etan te karanga are Tiitan, are e mena i maeaon te karanga are Tiitan n te rereua.

28 Ao Moronaai e katukuia taan kareke rongorongo n taabo aika a mwaiti bwa e aonga n ataia bwa a na roko ningai aia taanga n tautia Reimwanaite.

29 Ao ngkanne, ngkai Moronaai e ataa aia iango Reimwanaite, bwa nanoia te kan tiringia tariia, ke te tautaekaniia bwa a na kairia nakon te tautoronaki bwa aonga ni katea te abanuea bon ibukiia ni kabuta te aba.

30 Ao e bon ataia naba bwa bon ti oin nanoia Nibwaite bwa a na kaawakin abaia, ma [a]inaomataia, ma aia ekaretia, ngaia are e taku i nanona bwa bon tiaki te bure ngkana e kamanoia n te aro ni kamwane; ngaia are, e kunea mai irouia ana taan kareke rongorongo bwa teraa te waaki are a na karaoia Reimwanaite.

31 Ngaia are, e bwenaua ana taanga ni buaka ma ni kairia ake te mwakorona nako nanon te mwarua, ma ni karabaia i mainiku, ao i maiakin te tabuki are Ribwara.

32 Ao ake nikiraia e karabaia n te mwarua are i maeao, ni maeaon te karanga are Tiitan, ao inano n tian te aba are Maentaai.

33 Ao ngaia are ngke e a tia ni katikuia ana taanga ni buaka n aron are e tangiria, e a bon tauraoi ni kaaitaraia.

34 Ao e koro bukina bwa a waerake Reimwanaite i meangin te tabuki, are a karabaki iai mwakoron ana taanga ni buaka Moronaai.

35 Ao ngke Reimwanaite a tia ni kitana te tabuki are Ribwara, man roko n te mwarua, man rinanon te karanga are Tiitan, te taanga ni buaka are a karabaia i maiakin te tabuki, are a kairaki iroun te mwaane ae arana [a]Riaai, e kairia ana taanga ni buaka ma ni katobibia Reimwanaite ibukiia mai mainiku.

36 Ao e koro bukina bwa Reimwanaite ngke a nooria Nibwaite bwa a roko i aoia ma ibuki, a rairaki man un ma ana taanga Riaai.

26*a* R&B 134:11. | 30*a* Aram. 46:12, 35. | 35*a* Aram. 49:16.

37 Ao te mwakuri ni kamamate e mena n itera aika uoua, ma e bon korakora riki n aia itera Reimwanaite, bwa rabwataia are e [a]aki karabaki a bon teretere raoi nakon aia oro Nibwaite n aia kabaang ma aia kabaang aika a uarereke, are e karekea te mate ni katoa tai ae a oro iai.

38 Ao n te itera are teuana, ao e bwaka temanna ngkai ao e manga bwaka temanna te mwaane i mwina mai i buakoia Nibwaite, a bwaka n te kabaang ao waawanakon raraaia, ma a bon otangaaki bwain rabwataia ake a kakawaki riki, ke bwain rabwataia ake a kakawaki riki a bon otangaaki man aia oro Reimwanaite, n [a]otangan bwabwaia, ao otangan baia, ao otangan atuia; ao ai ngaia are Nibwaite a waakina te mwakuri ni kamamate i buakoia Reimwanaite

39 Ao e koro bukina bwa a maaku Reimwanaite, ibukin te urubwai are e korakora i buakoia, n te aro are a biri nako nakon te karanga are Tiitan.

40 Ao a bon kakioaki irouia Riaai ma ana aomata; ao a bon kakioaki iroun Riaai nakon ranin Tiitan, ao a rinanon ranin Tiitan. Ao Riaai e katikuia ana taanga ni buaka i etan te karanga are Tiitan bwa aonga n aki rinanona.

41 Ao e koro bukina bwa Moronaai ma ana taanga ni buaka a kaitibo ma Reimwanaite n te mwarua, n iteran te karanga are Tiitan, ma ni bwaka i aoia n tiringia.

42 Ao a biri nako Reimwanaite mai irouia, nakon te aba are Maentaai; ao a manga kaitibo naba ma ana taanga ni buaka Moronaai.

43 Ao n te tai aei ao a bon kakorakoraia n un Reimwanaite; eng, ao ai bon tiba te tai ae a nooraki iai Reimwanaite bwa e rianako korakoraia ma ninikoriaia n un, tiaki ti aei ma bon mai moana.

44 Ao a bon kaungaaki irouia [a]Tioramwaite ma Amwarakaite, are bon mataniwia aia mataniwi ma aia taan kairiri, ao iroun Teraemena, are bon mataniwia aia mataniwi, ke mataniwia aia tia kairiri ke aia tia babaire; eng, ao a bon un n ai aroia raakon, ao a mwaiti Nibwaite ake a mate i aan baia, eng, bwa a bon katabwenai ootangan atuuia ao a kabwangabwangai ootangan bwabwaia, ao a kakibanakoi baaia; ao ikai are Reimwanaite a bon oro ma uniia ae kakamaaku.

45 Ma e ngae n anne, ao Nibwaite a bon kaungaaki ibukin ae raoiroi riki, bwa aki [a]buaka ibukin te kan uea ke te mwaaka ma a bon buaka ibukin mwengaia ma [b]inaomataia, ma buuia ma natia, ma aia bwai ni kabane, eng, ibukin waakin aia taromauri ao aia ekaretia.

46 Ao a bon karaoa are a namakinna bwa [a]tabeia nakon Atuaia; bwa e a tia n taku te Uea nakoia,

37 *a* Aram. 3:5.
38 *a* Aram. 44:8–9.
44 *a* Aram. 43:6.
45 *a* Aram. 44:5.
b BK Te Inaomata.
46 *a* BK Mwioko.

ao nakoia naba aia bakatibu, bwa: [b]ngkana kam aki kuneaki ni bure n te [c]moan tai, ao te kauoua naba, ao kam na bon aki kona n tiringaki i aan baia ami kairiribai.

47 Ao riki, e a tia n taku te Uea bwa: Kam na [a]kamanoia ami utu, e ngae ngke e na waanako te raraa iai. Ngaia are ibukin aei ao a bon un iai Nibwaite ma Reimwanaite, bwa a na kamanoia i bon irouia ao aia utu, ma aia tabo, ma abaia, ma inaomataia, ma aia aro.

48 Ao e koro bukina bwa ana aomata Moronaai ngke a noora kakamaakuia ma uniia Reimwanaite, ao a bon moanna ni kerikaaki ma ni biri nako mai irouia. Ao Moronaai, e noora nanoia, ngaia are e a waaki rake ma ni kaungai nanoia man ana iango aikai—eng, iangoan abaia, ma inaomataia, eng, kainaomatakia man te tautoronaki.

49 Ao e koro bukina bwa a rairakia Reimwanaite, man [a]takarua n teuana te bwanaa nakon aia Uea ae Atuaia, ibukin inaomataia ma kainaomatakia man te tautoronaki.

50 Ao a waaki n teirake ni kaaitaraia Reimwanaite ma te korakora; n te aoa naba are a tang nakon te Uea ibukin inaomataia, ao a biri nako Reimwanaite mai mataia; ao a birinako nakon ranin Tiitan.

51 Ngkai a bon mwaiti riki Reimwanaite, eng, bon uoua okiokin mwaitia Nibwaite; ma e ngae n anne, ao a bon kakioaki n te aro are a bon ikotaki n ti teuana te rabwata n te mwarua, i etan te karanga are Tiitan.

52 Ngaia are ana taanga ni buaka Moronaai e otabwaninia, eng, n iteran te karaanga ake uoua, bwa nooria, a mena ana aomata Riaai i mainiku.

53 Ngaia are ngke e nooriia ana aomata Riaai Teraemena bwa a mena i mainikun te karanga are Tiitan, ao ana taanga ni buaka Moronaai a mena i maeaon te karanga are Tiitan, ao bwa a otabwaniniaki irouia Nibwaite, a bon rotaki n te maaku.

54 Ngkai Moronaai, ngke e noora maakuia, e tuangiia ana aomata bwa a na katoka kawawaean raraaia.

MWAKORO 44

Moronaai e tuangiia Reimwanaite bwa a na karaoa te berita ae tabu ibukin reken te rau ke a na tiringaki—Teraemena e totokoa te iango arei, ao e a manga waaki te buaka—Ana taanga ni buaka Moronaai e konaia Reimwanaite. Uakaan ma 74–73 I.K.

Ao e koro bukina bwa a bon toki ao a kararoaia teutana. Ao e taku Moronaai nakon Taraemena: Nooria, Taraemena, bwa ti [a]aki tangiria n riki bwa aomata aika a kawawaea nako te raraa.

46 *b* Aram. 48:14; R&B 98:33–36.
c 3Nib. 3:21; R&B 98:23–24.
47 *a* R&B 134:11.
49 *a* Otin. 2:23–25; Mot. 29:20.
44 1 *a* Aram. 43:45.

Ko ataia bwa kam mena i nanon baira, ma tiaki nanora bwa ti kan tiringingkami.

2 Nooria, ti aki roko ni buaka ni kaaitaraingkami bwa ti na kawawaea raraami ibukin te kan tautaeka; ao ti aki naba tangiria bwa ti na kaira temanna mai i buakomi nakon te amo n tautoronaki. Ma aio bukina are kam a kaaitaraia iai; eng, ao kam un iroura ibukin ara aro.

3 Ma ngkai, kam nooria bwa e mena iroura te Uea; ao kam nooria bwa te Uea e a tia n anga ngkami nako nanon baira. Ao ngkanne I tangiria bwa ko na ataia bwa e karaoaki aio nakoira ibukin ara aro ma ara onimaki iroun Kristo. Ao ngkanne bwa kam aki kona n tiringa ara onimaki aio.

4 Ngkai kam nooria bwa aio raoi ana onimaki ni koaua te Atua; eng, kam nooria bwa te Atua e na boutokaira, ma ni kawakinira, man aki kamaunaira, ngkana ti kakaonimaki nakoina, ao nakon ara onimaki, ma ara aro; ao e na bon aki kona ni kariaia te Uea bwa ti na tiringaki ma ti ngkana ti bwaka n riaoan te tua ma ni kaakea ara onimaki.

5 Ao ngkai, Taraemena, I tuangko, n aran te Atua are te kabanea ni mwaaka, are e a tia ni kakorakorai baira are e a tia iai n reke korakorara i aomi, man ara onimaki, man ara aro, ao man [a]waakin ara taromauri, ao man ara ekaretia, ao man te boutokaa ae tabu are ti anganiia buura ma natira, man te [b]inaomata are ti a kabaeaki iai ma ara tabo ao abara; eng, ao man kawakinan ana taeka te Atua ae tabu, are ti a kareke iai kukureira ni kabane; ao ma ni bwaai ni kabane ake a kakawaki iroura—

6 Eng, ao tiaki ti aio; I a tuangko ibukin tangiran te maiu iroura, bwa kam na anganiira ami bwai ni buaka ao ti na aki ukora raraami, ma ti na anganingkami maiumi, ngkana kam toua kawaimi man aki manga buaka ni kaaitaraira riki.

7 Ao ngkai, ngkana kam aki karaoa aio, nooria, kam mena ngkai i nanon baira, ao N na tuangiia au aomata bwa a na bwaka iaomi ma ni kaikoaki rabwatami bwa kam aonga ni mate, bwa kam aonga ni kamaunaki; ao ngkanne ti na nooria bwa antai riki ae korakora i aoia te botanaomata aio; eng, ti na nooria bwa antai ae e na kairaki nakon te tautoronaki.

8 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke Taraemena e ongo taeka aikai e roko man anga ana kabaang ma ana kabaang ae uarereke, ma ana kai ni katebe nako nanon bain Moronaai, man taku nakoina: Nooria, aikai ara bwai ni buaka; ti na anganingkami, ma ti aki kariaia bwa ti na karaoa te [a]tuea ma ngkami, bwa ti bon ataia bwa ti na urua, ao natira naba; ma anai ara bwai ni buaka, ao kariaia bwa ti na nakon te rereua; bwa mwiina ti na tauii ara kabaang ao ti na mate ke ti tokanikai.

5*a* BK Otenanti. | *b* BK Te Inaomata. | 8*a* BK Tuea.

9 Nooria, tiaki ngaira kaain ami onimaki; ao ti bon aki kakoaua bwa te Atua e anga ngaira nako nanon baimi; ma ti kakoaua bwa ami anga ni kamwane ae kamanoingkami man ara kabaang. Nooria, kam a kamanoaki man ami [a]ootanga ni bwabwa ma ami ootanga ni buaka.

10 Ao ngkanne ngke Taraemena e toki ana kakarabakau, ao Moronaai e kaoka te kabaang ma bwaai ni buaka, ake e a tia ni butimwaei, nakon Taraemena, ma ni kangai: Nooria, ti na katoka te buaka n tokina.

11 Ngkai I aki kona n uring taeka ake I taekin, ngaia ae ngkai e maiu te Uea, kam na bon aki kona n nako ma ti ngkana kam tuea i mwaain nakomi bwa kam na aki manga okirira ni manga kaaitaraira bwa ti na buaka. Ao ngkanne ngkai kam a mena i nanon baira ti na kabwaroa raraami iaon tano, ke kam na ira nanon are I a tia n uotia rake nakoim.

12 Ao ngkai ngke Moronaai e a tia n taekin taeka aikai, e taua ana kabaang Taraemena, ao e un iroun Moronaai, ao e biri rake bwa e na tiringa Moronaai; ma ngke e tabekarake ana kabaang, nooria, temanna ana tautia Moronaai e oroia nako aon tano ao e uruaki man kain tauana; ao e orea naba Taraemena ao e reke kunin atuuna ao e bwaka nako aontano. Ao Taraemena e butaki nako mai mataia n nako buakoia ana tautia.

13 Ao e koro bukina bwa te tautia are e tei ikekei, are e korea kunin atuun Taraemena, e ana kunin te atu arei man irana mai aontano, ao e katekea i tabon ana kabaang, ma ni katangainaa nakoia, man kangai nakoia n te bwanaa ae korakora:

14 N aiaron te kun n atu aei ae bwaka nako aontano, are bon kunin atuun ami mataniwi, ao kam na bwaka naba nako aontano ti ngkana kam anganiira ami bwai ni buaka ma ni kitanira ma te berita ae tabu ibukin te rau.

15 Ngkai a bon mwaiti, ake ngke a ongo taeka akekei man noora kunin te atu are iaon te kabaang, ao a bon rotaki n te maaku; ao a mwaiti ake a roko ma ni karenakoi aia bwai ni buaka i waen Moronaai, ma ni karaoa te [a]berita ae tabu ibukin te rau. Ao ni kabane ake a karaoa te berita ae tabu a bon kariaiakaki bwa a na nako nakon te rereua.

16 Ngkai e koro bukina bwa Taraemena e bon rianako unna, ao e kakiriwea nanoia nikiraia ana tautia bwa a na un, bwa a na kakorakora riki uniia ni kaaitaraia Nibwaite.

17 Ao ngkai Moronaai e bon un, ibukin matoatoan nanoia Reimwanaite; ngaia are e tuangiia ana botanaomata bwa ana bwaka i aoia man tiringia. Ao e koro bukina bwa a waaki n tiringia; eng, ao a un ma aia kabaang Reimwanaite ma korakoraia.

18 Ma nooria, a bon teretere raoi rabwataia ake aki karabaki

9 *a* Aram. 43:38.

15 *a* 1Nib. 4:37; Aram. 50:36.

ma atuuia ake aki karabaki nakon kakangin aia kabaang Nibwaite; eng, nooria a bon ewaraki man oreaki, eng, ma ni waekoa ni bwaka n aia kabaang Nibwaite; ao a bon kamaunaki, n aron are e taetae ni burabeti iai ana tautia Moronaai.

19 Ngkai Taraemena, ngke e nooria bwa a bon kan bane n tiringaki, e kakorakora n tang nakon Moronaai, ma ni berita bwa e na karaoa te berita ae tabu ma ana aomata naba, ngkana a kamauraki maiuia nikiraia, bwa a na [a]aki manga teirake ni buaka ni kaaitaraia riki.

20 Ao e koro bukina bwa Moronaai e karekea te anga bwa e na toki te mwakuri ni kamamate i buakoia aomata. Ao e anai bwaai ni buaka mai irouia Reimwanaite; ao i mwin are a tia ni karaoa te [a]berita ae tabu mangaia ibukin te rau ao a kariaiakaki bwa a na nako nakon te rereua.

21 Ao ngkanne mwaitia aia mate a bon aki warekaki ibukin korakoran mwaitia; eng, e bon rang korakora mwaitia aia mate, Nibwaite ao Reimwanaite.

22 Ao e koro bukina bwa a bon kare nako aia mate nakon nanon ranin Tiran, ao a buti nako man taunaki i kabin marawa.

23 Ao aia taanga ni buaka Nibwaite, ke Moronaai, a oki man okira mwengaia ma abaia.

24 Ao ikai are e a toki iai aia katebwi ma waniua n ririki n tautaeka i aoia ana botanaomata Nibwaai taan moti. Ao ikai are e a toki iai ana rongorongo Aramwa, are e koreaki iaon ana bwaatua Nibwaai.

Rongorongoia ana botanaomata Nibwaai, ma aia bubuaka ma aia kaiangatoa, n ana bong ni maiu Ereman, n aron ana rongorongo Ereman, are e kawakinna ni bongin maiuna.

Kanoana mwakoro 45 ni karokoa 62.

MWAKORO 45

Ereman e kakoauai ana taeka Aramwa—Aramwa e taetae ni burabetiia kamaunakia Nibwaite—E kakabwaia ao e kamaraia te aba—Tao e a uotaki rake Aramwa iroun te tamnei, aiaron Mote—E a riki rake te kaiangatoa i nanon te Ekaretia. Uakaan ma 73 I.K.

Nooria, ngkanne e a koro bukina bwa ana botanaomata Nibwaai a bon rianako kukureia, ibukina bwa te Uea e kainaomataia mai nanon baia aia kairiribai; ngaia are anga aia kaitau nakon te Uea ae Atuaia; eng, ao a bon kakorakoraia n [a]aki mamatam man tataro, ao a bon taromauria te Atua ma te kimwareirei ae bati.

2 Ao e koro bukina bwa n aia katebwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, ao Aramwa e roko nakon natina are Ereman

19 *a* Aram. 47:6.
20 *a* Aram. 62:16–17.
45 1 *a* BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
2 *a* Aram. 37:1–5; 50:38.

man taku nakoina: Ko kakoauai taeka ake I taekin nakoim ni kaineti ma [a]taian rongorongo ake a tia ni kawakinaki?

3 Ao e taku Ereman nakoina: Eng, I kakoauai.

4 Ao e taku Aramwa riki: Ko kakoaua Iesu Kristo are e na roko?

5 Ao e taku: Eng, I kakoauai taeka ni kabane ake ko a tia n taekin.

6 Ao Aramwa e taku nakoina riki: Ko kona ni [a]kaawakin au tua?

7 Ao e taku: Eng, N na kaawakin am tua ma nanou ni kabane.

8 Ao ngkanne e taku Aramwa nakoina: Ko na kakabwaiaki; ao te Uea e na [a]kanakoraoa arom n te aba aei.

9 Ma nooria, iai te bwai ae I kan [a]taetae ni burabetiia nakoim; ma te bwai ae I taetae ni burabetiia ko na bon aki kaotia; eng, te bwai are N na taetae ni burabetiia e na bon aki kaotaki, ni karokoa ae koro bukin te taeka ni burabeti; ngaia are koroi taeka ake N na taekin.

10 Ao aikai taeka: Nooria, I nooria bwa te botanaomata ae aomata aikai, ake Nibwaite, n aron tamnein te kaotioti are irou, [a]abubua te ririki mai i mwin te tai are Iesu Kristo e na kaoti nakoia, ao a na bon kerikaaki n aia [b]aki onimaki.

11 Eng, ao ngkanne a na noori bubuaka ma aoraki n aekaia nako, eng, te rongo ma kawawaean te raraa; ni karokoa ae ana aomata Nibwaai a na [a]mauna mataia—

12 Eng, ao e riki aio ibukina bwa a na kerikaaki n aia aki onimaki ma ni karaoi mwakuri n roo, ma aaro ni [a]kaibwabwaru; eng, I taku nakoim, bwa kioina ngkai a bure ni kaitaraa te oota ae korakora ma te rabakau, eng, ao I taku nakoim bwa man te bong arei, ao te kaaua n rooro e na bon aki mauna nako i mwaain rokon te buakaka ae korakora aei.

13 Ao ngkana e roko te bong are e korakora arei, nooria, ao e a kan roko te tai are aomata ngkai, ke are kanoaia ake a warekaki i buakoia ana aomata Nibwaai, a na bon [a]aki manga oki ni warekaki i buakoia ana aomata Nibwaai.

14 Ma ane e tiku n nikirana, man aki kamaiuaki n te bong are e korakora ma ni kakamaku arei, e na bon [a]warekaki i buakoia Reimwanaite, ao e na riki n aekaia, ma ti tabemwaang ake a na aranaki bwa ana reirei te Uea; ao aikai ake a na ukoukoraki irouia Reimwanaite [b]n uaa a mauna nako. Ao ibukin te buakaka ao e na koro bukin te taeka ni burabeti aio.

6 *a* BK Ana Tua te Atua; Ongeaba.
8 *a* 1Nib. 4:14; Aram. 48:15–16, 25.
9 *a* BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.
10 *a* 1Nib. 12:10–15; Erem. 13:9; Moom. 8:6–7.
b BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki; Kitanan te Koaua.
11 *a* Iarom 1:10; Moom. 8:2–3, 6–7.
12 *a* BK Nano ni Kaibwabwaru.
13 *a* Erem. 3:16.
14 *a* Moro. 9:24.
b Moro. 1:1–3.

15 Ao e koro bukina bwa i mwin are Aramwa e tia n taekin bwaai aikai nakon Ereman, e kakabwaia, ma natina mwaane ake tabemwaang; ao e kakabwaia naba te aba ibukin te [a]raoiroi.

16 Ao e taku: E taku te Uea ae te Atua—E na [a]maraia te aba, eng, te aba aio, nakoia aba nako, ma botanaomata, ma neewe, ma aomata nako, ake a karaoa ae buakaka, ngkana e a koro buakakaia; ao e na koro bukina n aron are I taekinna; bwa aio ana kamaraia ao ana [b]kakabwaia te Atua iaon te aba, bwa te Uea e bon aki kona n taraa te bure ma ni [c]kariaia karaoana naba teutana.

17 Ao ngkai, ngke e a tia Aramwa n taekin taeka aikai e kakabwaia te [a]ekaretia, eng, ni kabane ake a na teimatoa i nanon te onimaki man te tai arei.

18 Ao ngke e a tia ni karaoa aio Aramwa e otinako man te aba are Taraemera, man taraa n ae e na nako nakon te aba are Mereki. Ao e koro bukina bwa akea riki rongorongona are e ataaki; ao e aki ataaki matena ke tao aron taunana.

19 Nooria, ti aio ae ti ataia, bwa bon te aomata ae e raoiroi; ao e a buti te rongorongo ni kabuta te ekaretia bwa e uotaki rake nako karawa iroun te tamnei, ke e [a]taunaki ni bain te Uea, n aron Mote. Ma nooria, e taekinaki ni koroboki aika tabu bwa te Uea i bon irouna e anaa Mote nakoina; ao ti katautaua bwa e bon butimwaea naba Aramwa n te tamnei, nakoina; ngaia are, ibukin aei ao bon akea te bwai ae ti ataia ni kaineti ma matena ao taunakina.

20 Ao ngkai e koro bukina bwa ni moan waakinan aia katebwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, ao Ereman e waaki i buakoia aomata n tataekina te taeka nakoia.

21 Bwa nooria, ibukin aia bubuaka ma Reimwanaite ma aaro ni kaiangatoa ma aaro ni kamangaongao aika a uarereke i buakoia aomata, ao e bon riai bwa ana [a]taeka te Atua e na bon taekinaki i buakoia, eng, ao bwa e na karaoaki te tua ni kabuta te ekaretia.

22 Ngaia are, Ereman ma tarina a waaki ni katea te ekaretia riki ni kabuta te aba, eng, n taian kaawa nako ake a bwainaki irouia ana aomata Nibwaai. Ao e koro bukina bwa a bon rineia ibonga ma tia reirei ni kabuta te aba, ni kabuta te ekaretia.

23 Ao e koro bukina bwa i mwin are a tia Ereman ma tarina n rineia ibonga ma taan reirei n te ekaretia ao e a riki rake te [a]kaiangatoa i buakoia, ao a rawa n ongo n aia taeka Ereman ma tarina;

24 Ma a rikirake ni kamoamoa,

15 *a* Aram. 46:10; 62:40.
16 *a* 2Nib. 1:7; Aram. 37:31; Ita 2:8–12.
b R&B 130:21.
c R&B 1:31.
17 *a* BK Ana Ekaretia Iesu Kristo.
19 *a* BK Aomata aika tia n Onikaki.
21 *a* Aram. 31:5.
23 *a* 3Nib. 11:28–29.

man tabekaki rake inanoia, ibukin rianakon [a]kaubwaia; ngaia are a kaubwai n [b]oin aia taratara, man rawa n ongo nakon aia taeka, bwa a na kaeta nakonakoia i matan te Atua.

MWAKORO 46

Amarakaai e karaoa ana anga ni kamwane bwa e aonga n riki n uea—Moronaai e tabeka rake te buraeki n inaomata—E kaungaia aomata bwa a na kawakina aia aro—Taan onimaki ni koaua a aranaki bwa Kiritian—Nikiraia ana kariki Iotebwa a na kawakinaki—Amarakaai ma tabemwaang taan kan biri nako a nakon te aba are Nibwaai—Naake a rawa ni boutokaa te aro n inaomata a tiringaki. Uakaan ma 73–72 I.K.

Ao e koro bukina bwa te mwaiti ake a rawa n ongo n ana taeka Ereman ma tarina a ikotaki ni kaaitaraia tariia.

2 Ao nooria, a bon rianako uniia, n te aro ae korakora nanoia ni kan tiringia.

3 Ngkai aia mataniwi naake a korakora uniia ni kaaitaraia tariia bon te aomata ae abwaabwaki ma ni korakora; ao arana bon Amarakaai.

4 Ao Amarakaai e bon tangiria ni kan riki n uea; ao naake a korakora uniia a bon tangiria bwa e na riki naba bwa te uea; ao a bon mwaiti riki [a]taan moti mai nanon te aba, ao a ukoukora te kan tautaeka.

5 Ao a bon kairaki nako n ana waaki ni mwaamwana te aba Amarakaai, are ngkana a boutokaaia ma ni karikiia bwa aia uea ao e na karikiia bwa taan tautaeka i aoia aomata.

6 Ngaia are a kairaki nako iroun Amarakaai nakon te kaiangatoa, n aki kan tabe ma ana kabwarabwara Ereman ma tarina, eng, n aki kan tabe ma korakoran tabeia n te ekaretia, bwa bon ibonga aika rietata ngaia n te ekaretia.

7 Ao a mwaiti kaain te ekaretia ake a kakoaua ana taeka ni [a]mwaamwana te aba Amarakaai, ngaia are a kitana naba te ekaretia; ngaia are aia waaki ana aomata Nibwaai a karuarua ma ni kakamaku, n aki kan tabe ma korakoran tokanikaia i aoia Reimwanaite, ao e korakora te kukurei are a karekea ibukin kainaomatakia ni bain te Uea.

8 Ao ikai are ti a noora iai [a]waekoaia natia aomata ni mwaninga taekan te Uea ae Atuaia, eng, waekoaia ni karaoa te bure, ao ni kairaki nako iroun te teuare e buakaka.

9 Eng, ao ti noora naba korakoran te [a]buakaka are te mwaane temanna ae e korakora n te buakaka e kona ni karekea angana bwa e na riki i buakoia natia aomata.

10 Eng, ti nooria bwa Amarakaai, ibukina bwa te aomata ae bwati ni kamwane ao te aomata ae bati ana taeka ni mwaamwana

24 *a* BK Taian Kaubwai.
b BK Kamoamoa.

46 4 *a* Mot. 29:11, 28–29.
7 *a* Aram. 44:19–20.
8 *a* Erem. 12:2, 4–5.
9 *a* Mot. 29:17–18.

te aba, ao e kaira nako nanoia aika a mwaiti bwa a na karaoa ae buakaka; eng, bwa a na kamauna ana ekaretia te Atua, ma ni kamauna aan te [a]inaomata are e a tia n anganiia te Atua, ke te kakabwaia are e karokoa te Atua iaon te aba ibukin te [b]raoiroi.

11 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke Moronaai, are [a]mataniwia taan kairiri n aia taanga ni buaka Nibwaite, e ongo aron kaiangatoa aikai, ao e bon un iroun Amarakaai.

12 Ao e koro bukina bwa e raeua ana kabaraaki; man anaa mwakorona, ma ni korea iaona—[a]Kauringan Atuara, ara aro, ma inaomatara, ma ara rau, buura, ma natira—ao e kabaea i tabon te kai.

13 Ao e kabaea otangan atuuna, ma otangan bwabwana, ma ana ootanga, ma ni kabaea ana kunnikain ni buaka iaon koreana; ao e ana te kai, are iai itabona kunnikaina are e raeuaia, (ao e aranna bwa te buraeki n inaomata) ao e bobaraaki nako aontano man tataro ma korakorana nakon Atuana bwa e na mena i aoia tarina kakabwaian te inaomata, ngkana arona bwa iai Kiritian tabemwaang ake a na tiku ni bwaina te aba—

14 Bwa ngaia are taan onimaki ni koaua iroun Kristo, ake kaain ana ekaretia te Atua, a weteaki n te ara aei irouia ake tiaki kaain te ekaretia.

15 Ao naake kaain te ekaretia a bon kakaonimaki; eng, ni kabane taan onimaki iroun Kristo ni koaua a katokaa i aoia, ma te kukurei [a]aran Kristo, ke [b]Kiritian n aron are a weteaki iai, ibukin aia koaua iroun Kristo are e na roko.

16 Ao ngaia are, n te tai aei, ao Moronaai e tataro bwa aia waaki Kiritian, ma inaomatan te aba e na mwannanoaki.

17 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia ni babane nanona nakon te Atua, e araniia aaba ni kabane ake i maiakin te aba are [a]Kamaroa, eng, ao ni kakimototoa, aaba ni kabane, ake i meang ao i maiaki—Te aba ae rine, ao aban te inaomata.

18 Ao e taku: E koaua bwa te Atua e na bon aki kariaia bwa ngaira, ake ti ribaki ibukina bwa ti katokaa aran Kristo iaora, ti na toubekaki inano ma ni kamaunaki, ma ti ngkana ti bon karekea aio nakoira man riaoan te tua iroura.

19 Ao ngke e a tia Moronaai n taekin taeka aikai, e waaki nako i buakoia aomata, ma ni katiotioa tabon ana [a]kunnikai are e raeuaki i karawa, bwa a na bane te koraki n noora te koroboki are e koreaki iaon are e raeuakaki, man takarua n te bwanaa ae baibati, ni kangai:

20 Nooria, ane e na kateimatoa

10 *a* 2Nib. 1:7; Mot. 29:32.
b 2Nib. 1:7.
11 *a* Aram. 43:16–17.
12 *a* Neem. 4:14; Aram. 44:5.
15 *a* Mot. 5:7–9.
b Mwak. 11:26; 1Bet. 4:16.
17 *a* Aram. 22:30–31.
19 *a* BK Buraeki.

te buraeki aei iaon te aba, ke e waaki n nako mai ni korakoran te Uea, ma ni karaoa te berita ae tabu bwa a na taua inaomataia, ma aia aro, bwa e aonga ni kakabwaiaia te Uea ae te Atua.

21 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia Moronaai n taekin taeka aikai, nooria a biri aomata n ikotaki ma aia kunnikai ni buaka ake a katokai iaon koreaia, man raeuai aia kunnikai bwa te kanuring, ke bwa te berita ae tabu, bwa a na aki mwanuokina aia Uea ae Atuaia; ke, n taeka riki tabeua, ngkana a riaon ana tua te Atua, ke ni bwaka n riaoan te tua, ao a [a]maamaa ni katoka i aoia aran Kristo, ao te Uea e na raeuaia n aron are a tia n raeuai aia kunnikai.

22 Ngkai bon aio te berita ae tabu are a karaoi, ao a tewea nako aia kunnikai i waen Moronaai, ni kangai: Ti berita n ae tabu ma Atuara, bwa ti na tiringaki, n aroia tarira ake n te aba nako meang, ngkana ti bwaka n riaoan te tua; eng, e na teweira nako i waeia ara kairiribai, n aron are ti tewenakoi ara kunnikai i waem bwa ana toubekaki i aan waem, ngkana ti bwaka n riaoan te tua.

23 Moronaai e taku nakoia: Nooria, ngaira bon nikiraia ana kariki Iakobwa; eng, ngaira nikiraia ana [a]kariki [b]Iotebwa, are e raeuakaki ana [c]kunnikai nakon mwakorokoro aika a mwaiti irouia tarina; eng, ao ngkai nooria, ti na uringnga bwa ti na kaawakin ana tua te Atua, bwa mwiina a raeuakaki ara kunnikai irouia tarira, ao ti tewenakoaki nakon te karabuti, ke ti kabooaki nako, ke ti tiringaki.

24 Eng, ti na kawakina inaomatara ngkai ngaira [a]nikiraia ana kariki Iotebwa; eng, ti na uringa ana taeka Iakobwa, i mwaain matena, bwa nooria e noora mwakoron ana kunnikai Iotebwa bwa e kawakinaki ao e aki mka. Ao e taku—N aron nikiran ana kunnikai natiu aio ae kawakinaki, ao aiaron naba [b]nikiran ana kariki natiu bwa a na kawakinaki ni bain te Atua, man anaaki i bon irouna, ao are te nikira man ana kariki Iotebwa a na mate, n aron nikiran te kunnikai aei.

25 Ngkai nooria, e nanokawaki nanou n aei; ma e ngae n anne, ao tamneiu iai kukureina iroun natiu, ibukina bwa iai mai buakon ana kariki are a na uotaki nakon te Atua.

26 Ngkai nooria, aio bon ana taetae ni kawai Iakobwa.

27 Ao ngkai antai ae e ataia bwa nikiraia ana kariki Iotebwa, are a na mate n aron ana kunnikai, bon naake a biri nako mai iroura? Eng, ao e na bon ngaira naba ngkana ti aki teimatoa n te onimaki iroun Kristo.

21 *a* 1Nib. 8:25–28; Moom. 8:38.
23 *a* KB 49:22–26; 1Nib. 5:14–15.
b BK Iotebwa, Natin Iakobwa.
c KB 37:3, 31–36.
24 *a* Amota 5:15; 3Nib. 5:21–24; 10:17.
b 2Nib. 3:5–24; Ita 13:6–7.

28 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia Moronaai n taekin taeka aikai ao e waaki nako, ao e kananako naba ni mwakoron te aba ni kabane ake iai iai ake a biri nako mai irouia, man ikotiia ni kabane aomata ake iai nanoia ni kan kawakina inaomataia, bwa a na teirake ni kaitaraa Amarakaai ao naake a biri nako mai irouia ake a bon aranaki bwa Amwarakaite.

29 Ao e koro bukina bwa ngke Amarakaai e nooria bwa ana aomata Moronaai e mwaiti riki nakoia Amarakaaite—ao e nooria naba bwa ana aomata a nanououa ni kaineti ma motiraoin te waaki are a tia ni waakinna—ngaia are, ibukin maakan ae e na aki reke are e tangiria, ao e anaia ana aomata ake a kan iria ma ni kitana te aba are Nibwaai.

30 Ngkai Moronaai e taku bwa e aki riai bwa e na manga reke riki korakoraia Reimwanaite; ngaia are e kataua bwa e na katokia ana aomata Amarakaai, ke e na uotia ma ni kaokia, man tiringa Amarakaai; eng, bwa e ataia bwa e na kakiriwei nanoia Reimwanaite bwa a na un ni kaaitaraia; ao e ataia bwa e na karaoa aio Amarakaai bwa e aonga n reke are e tangiria.

31 Ngaia are Moronaai e taku bwa e riai bwa e na kaira ana taanga ni buaka, ake a tia n ikotaki, ma ni katokai aia bwaai ni buaka, ma ni karaoa te berita ae tabu bwa a na kawakina te rau—ao e koro bukina bwa e uota ana taanga ni buaka ma ni mwananga nako ma ana umwanrianna nakon te rereua bwa e na tuka kawaia Amarakaai n te rereua.

32 Ao e koro bukina bwa e karaoa nanon are e tangiria, ma ni mwananga nakon te rereua ma ana aomata tabeman, man rimoaia ana taanga ni buaka Amarakaai.

33 Ao e koro bukina bwa e biri nako Amarakaai ma ana aomata tabeman, ao nikiraia a bon mena i nanon bain Moronaai man uotaki n oki nakon te aba are Taraemera.

34 Ngkai, Moronaai bon te mwaane are e a tia n [a]rineaki iroun mataniwia taan moti ao bwaanaia aomata, ngaia are iai mwaakana n aron nanona ma aia taanga ni buaka Nibwaite, bwa e na katea ma ni kamwakura te kariaiakaki i aoia.

35 Ao e koro bukina bwa Amarakaaite ake a rawa ni karaoa te berita ae tabu ni boutokaa waakin te inaomata, bwa e aonga n teimatoa te tautaeka ae inaomata, e bon tua bwa a na tiringaki; ao bon ti tabeman ake a kaakea te berita ae tabu ibukin te inaomata.

36 Ao e koro bukina naba, bwa e tua bwa te buraeki ibukin te inaomata e na irakeaki iaon taian taua ni kabane ake a mena n aaba nako, ake a bwainaki irouia Nibwaite; ao ikai are Moronaai e unika buraekin te inaomata i buakoia Nibwaite.

37 Ao e a manga reke irouia te

34*a* Aram. 43:16.

rau n te aba; ao ngaia are e teimatoa te rau n te aba ni karokoa are e a kan bane aia katebwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti.

38 Ao Ereman ma [a]ibonga aika rietata a bon kateimatoa waakin te ekaretia, eng, i nanon te maan ae aua te ririki ao e bon reke irouia te rau ao te kimwareirei ae bati i nanon te ekaretia.

39 Ao e koro bukina bwa a mwaiti ake a mate, ma ni matoatoa ni [a]kakoaua bwa e kaboaki tamneia iroun te Uea ae Iesu Kristo; ngaia are a kitana te aonaba aei ma te kimwareirei.

40 Ao bon iai ake a mate n taian aoraki, ake a roroko korakoraia n namwakaina tabeua n te ririki—ma e bon aki mwaiti ae mate ibukin taian aoraki, ibukina bwa a rokoraoi [a]taian aroka ma wakaa ake e a tia te Atua ni katauraoi ibukin katokan te aoraki, are e rereke nakoia aomata man waakin kanoan te bong—

41 Ma a bon mwaiti ake a mate bwa a kara; ao ake a mate i nanon te onimaki iroun Kristo a bon [a]kukurei irouna, n aron are ti bon kantaningaia.

MWAKORO 47

Amarakaai e kabongana te aro ni kamwane, te tiritiri, ma te babaire ni kamwane ae karaba bwa e aonga n riki bwa aia uea Reimwanaite—Nibwaite ake a biri nako a bon riao riki buakakaia man unun riki nakoia Reimwanaite. Uakaan ma 72 I.K.

Ngkai ti na okirikaki n ara rongorongo nakon Amarakaai ma naake a [a]biri nako mangaia nakon te rereua; bwa, nooria, e bon kairia ake a nako mangaia, man nakon [b]abaia Nibwaite i buakoia Reimwanaite, ma ni kakiriwea nanoia Reimwanaite bwa a na un ni kaaitaraia ana aomata Nibwaai, n te aro are aia uea Reimwanaite e kanakoa te katanoata ni kabuta abana, i buakoia ana aomata, bwa a na ikoikotiia riki bwa a na manga buaka ni kaaitaraia Nibwaite.

2 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n nako te katanoata i buakoia ao e bon korakora maakuia; eng, a maaku n aki kakukureia te uea, ao a maaku naba n nako ni buaka ni kaaitaraia Nibwaite bwa mwiina ao e bua maiuia. Ao e koro bukina bwa a rawa n nako, ke a mwaiti riki mai i buakoia ake a rawa n ongo n ana tua te uea.

3 Ao e koro bukina bwa e korakora unin te uea ibukin aia aki ongotaeka; ngaia are e angan Amarakaai bwa e na kaira mwakoron ana taanga ni buaka ake a ongo n ana taeka, ao e tuangnga bwa e na waaki nako man tuangiia bwa a na anai aia bwai ni buaka.

4 Ngkai nooria, aio bon te bwai are e tangiria Amarakaai; bwa ngkai bon te aomata ae bwaati

38 *a* Aram. 46:6.
39 *a* Moro. 7:3, 41.
40 *a* R&B 89:10.
41 *a* Kaoti. 14:13.
47 1 *a* Aram. 46:33.
b 2Nib. 5:5–8; Omi. 1:12–13.

ni kamwane ibukin karaoan buakaka ngaia are e karaoa te babaire i nanona bwa e na kabwaka aia uea Reimwanaite.

5 Ao a mena i aan ana kairiri mwakoroia Reimwanaite ake a nano iroun te uea; ao e ukoukora te anga n anai nano nakoia ake a aki ongotaeka; ngaia are e waaki nakon te tabo are [a]Onita, bwa ikai are a bane ni biri nako iai Reimwanaite, bwa a kunea bwa e a roko te taanga ni buaka, ao, a taku inanoia bwa a roko bwa a na tiringia, ngaia are a biri nako Onita, are te tabo are a mena iai bwai ni buaka.

6 Ao a tia n rinea te mwaane temanna bwa e na uea ao e na mataniwi i aoia ma ni kamatoai aia iango ma te babaire ae matoatoa bwa a na aki kairoroaki bwa a na kaaitaraia Nibwaite.

7 Ao e koro bukina bwa a bon ikotiia i marenaia iaon tabon te tabuki are e aranaki bwa Anetebwati, ni katauraoi nakon te buaka.

8 Ngkai bon tiaki nanon Amarakaai bwa e na buakaniia n aron ana tua te uea; ma nooria, bon nanona bwa e tangiria bwa e na tangiraki irouia aia taanga ni buaka Reimwanaite, bwa e aonga ni kairia ma ni kabwaka te uea man ueana man taua te abanuea.

9 Ao nooria, e koro bukina bwa e karekea te anga are ana taanga ni buaka a katei aia umwanrianna n te mwarua are i rarikin te tabuki are Anetebwati.

10 Ao e koro bukina bwa ngke e a bong ao e kanakoia taan uarongorongo nakon te tabuki are Anetebwati, bwa e tangiria bwa te mataniwi are e mena iaon te tabuki, are arana Reaontaai, e na ruo nako naano, bwa e tangiria n taetae mangaia.

11 Ao e koro bukina bwa ngke e reke te rongorongo iroun Reaontaai ao e rawa n ruo rikaaki man te tabuki. Ao e koro bukina bwa Amarakaai e manga kananako riki te kaua tai bwa e tangiria bwa e na ruo. Ao e koro bukina bwa Reaontaai e bon rawa; ao e manga kananako riki te katen tai.

12 Ao e koro bukina bwa ngke Amarakaai e kunea bwa e aki kona ni karuoa Reaontaai mai taubukin te tabuki, ao e waerakea te tabuki, ma ni kaniia ana tabo n tautia Reaontaai; ao e a manga kananako riki te kaaua tai ana rongorongo nakon Reaontaai, n tangiria bwa e na ruo, ao bwa e na kairiia ana tautia mangaia.

13 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n ruo Reaontaai ma ana tautia nakon Amarakaai, ao Amarakaai e tangiria bwa e na ruo ma ana taanga ni buaka n te tairiki, man otabwaninia aomata ake a mena n te tabo arei ake e a tia te uea n anga te kariaia bwa e na kairia, ao bwa e na anga ngaia nako nanon bain Reaontaai, ngkana e kona ni karaoia (Amarakaai) bwa te kauoman n tia kairiri iaon te taanga ni buaka ae bwanin.

14 Ao e koro bukina bwa

5*a* Aram. 32:4.

Reaontaai e ruo ma ana aomata man otabwaninia ana aomata Amarakaai, n te aro are i mwaain utiia n te ngaina ao a bon otabwaniniaki n ana taanga Reaontaai.

15 Ao e koro bukina bwa ngke a nooria bwa a bon otabwaniniaki, ao a bubuti nakon Amarakaai bwa e na bon kariaia bwa a na ikotaki ma tariia, bwa aonga n aki tiringaki. Ao bon aio are e bon tangiria Amarakaai.

16 Ao e koro bukina bwa e anganako ana aomata, ni [a]kaitaraa are e tua te uea. Ao bon aio are e tangiria Amarakaai, bwa e aonga ni kakoroa bukin ana babaire ibukin kabwakakin te uea.

17 Ao ngkanne bon te katei irouia Reimwanaite, bwa ngkana e mate mataniwia aia mataniwi, bwa a na manga rinea te kauoman ni mataniwi bwa mataniwia aia mataniwi.

18 Ao e koro bukina bwa Amarakaai e karekea te anga are temanna mai i buakoia ana toro e na angaanga te bwai ni kamamate teutana i mwiin teutana nakon Reaontaai n uaa ae e mate.

19 Ngkai, ngke e a mate Reaontaai, ao Reimwanaite a bon rinea Amarakaai bwa aia mataniwi ao mataniwia aia mataniwi.

20 Ao e koro bukina bwa Amarakaai e mwananga ma ana taanga ni buaka (bwa e a tia ni karekea are e tangiria) nakon te aba are Nibwaai, nakon te kaawa are Nibwaai, are bon te kaawa n tua ae bubura.

21 Ao e roko te uea ma ana tautia bwa e na kaitibo mangaia, bwa e taku i nanona bwa Amarakaai e a tia ni kakoroa bukin te bwai are e tua nakoina, ao bwa Amarakaai e a tia n ikota te taanga ni buaka ae moan te korakora bwa a na kaaitaraia Nibwaite n te buaka.

22 Ma nooria, ngke e roko te uea bwa e na kaitibo mangaia ao Amarakaai e karekea te anga are ana toro a na mwananga ni kaitibo ma te uea. Ao a nako ma ni bobaraaki i matan te uea, bwa aongkoa a na karinea ibukin kakannatona.

23 Ao e koro bukina bwa te uea e arora baina bwa e na kateirakeia, n aron aia katei Reimwanaite, bwa kanikinaean te rau, are bon te katei are a anaia mai irouia Nibwaite.

24 Ao e koro bukina bwa ngke e kateirakea are te moan aomata mai aontano, nooria e bon ewara buroon te uea; ao e bwaka nako aontano.

25 Ngkai ana toro te uea a bon biri nako; ao ana toro Amarakaai a tang, ni kangai:

26 Nooria, ana toro te uea a bon ewara buroona, ao e a tia ni bwaka ao a bon biri nako; nooria, nako mai ao nooria.

27 Ao e koro bukina bwa Amarakaai e tua bwa ana taanga ni buaka a na mwananga man noora te bwai are e riki nakon te uea; ao ngke a roko n te tabo arei, ma ni kunea bwa te uea e

16 *a* Aram. 47:3.

wene i buakon raraana, Amarakaai e bakan korakora unna, ao e taku: Ane e tangira te uea, ao e na mwananga nako ma ni kakioia ana toro bwa aonga n tiringaki.

28 Ao e koro bukina bwa ni kabane ake a tangira te uea, ngke a ongo taeka aikai, a roko ao a kakioia ana toro te uea.

29 Ngkai ana toro te uea ngke a noora te taanga ni buaka ae kakioia, a bon maaku riki, ao a biri nakon te rereua, man roko nakon te aba are Taraemera man ikotaki ma ana [a]aomata Amon.

30 Ao te taanga ni buaka are e kakioia e oki rikaaki, i mwin kakioakia ae e aki koro bukina, ao ngaia are Amarakaai, man ana anga ni kewe, ao e a tangiraki irouia aomata.

31 Ao e koro bukina bwa n te bong are i mwina ao e roko n te kaawa are Nibwaai ma ana taanga ni buaka, man taua te kaawa.

32 Ao ngkai e koro bukina bwa te uea n aine, ngke e ongo bwa e a tia n tiringaki te uea—bwa Amarakaai e kanakoia taan uaa rongorongo bwa a na tuanga te uea n aine bwa e a tia n tiringaki te uea irouia ana toro, ao e a tia ni kakioia ma ana taanga ni buaka, ma e matebuaka kakioakia, ao a bon tia ni biri nako—

33 Ngaia are, ngke e karekea ana rongorongo aei te uea n aine e bon kananako nakon Amarakaai, bwa e na kamaiuia kaain te kaawa are bubura; ao e tangiria naba bwa e na kawaria; ao e tangiria bwa e na kairia taan kakoaua mangaia ni kaineti ma maten te uea.

34 Ao e koro bukina bwa Amarakaai e uota te toro are e tiringa te uea, ao naake raona ni kabane, man nakon te uea n aine, nakon te tabo are e tekateka iai; ao a bane ni kakoaua nakoina bwa te uea e bon tiringaki i bon irouia ana toro; ao a taku naba: A tia ni biri nako: tiaki bwa iai te kakoaua ni kaaitaraia? Ao ngaia are e a rau nanon te uea n aine ni kaineti ma maten te uea.

35 Ao e koro bukina bwa Amarakaai e ukoukora te kan tangiraki iroun te uea n aine, ao e anaia bwa buuna; ao ngaia are man ana anga ni kewe, ma aia ibuobuoki ana toro ake a kamwamwane, ao e reke te abanuea irouna; eng, ao e a bon kamatoaki bwa te uea ni kabuta te aba, i buakoia te botanaomata ake Reimwanaite, [a]ake bon Reimwanaite, ma Remueraite ma Itimaeraite, ma ni kabane ake a biri nako mai i buakoia Nibwaite, man ana tai n tautaeka Nibwaai ni karokoa te tai ae ngkai.

36 Ao ngkanne, [a]taan biri nako aikai, bon iai irouia te reirei ma te rongorongo ae titebo ma Nibwaite, eng, ngkai a bon tia n reireinaki n te [b]rabakau ae titebo mai iroun te Uea, ma e ngae n anne, ao te bwai ae kamimi taekinana, bwa e aki maan i mwin

29 *a* Aram. 43:11–12. BK Aentaai-Nibwaai-Riaai.
35 *a* Iakob. 1:13–14.
36 *a* BK Kitanan te Koaua. *b* Ebe. 10:26–27; Aram. 24:30.

birinakoia ao a bon riki ni korakora riki man ʻrawa n rairananoia, man iowawa riki, man buakaka ma ni kakamaku riki nakoia Reimwanaite—bwa a butimwaei kateia Reimwanaite; man taromauria anti, ma aekan kaibwabwaru nako; eng, ma ni mwaninga taekan te Uea ae Atuaia.

MWAKORO 48

Amarakaai e kaunia Reimwanaite ni kaaitaraia Nibwaite—Moronaai e katauraoia ana aomata bwa ana tei ibukin aia waaki Kiritian—E kimwareirei n te inaomata ma te aki tautoronaki ao bon ana aomata te Atua ngaia ae korakora. Uakaan ma 72 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa n te tai naba are e reke iroun Amarakaai te abanuea e waaki ni kauni nanoia Reimwanaite ni kaaitaraia ana aomata Nibwaai; eng, e bon rineia mwaane bwa a na taetae nakoia Reimwanaite man aia taua, ni kaaitaraia Nibwaite.

2 Ao ngaia are e kaungai nanoia ni kaaitaraia Nibwaite n te aro are ni banen aia katebwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti, ngkai e a bon tia ni koro bukin ana babaire n te tai aei, eng, ngkai e a tia ni karikaki bwa te uea i aoia Reimwanaite, e bon ukoukora naba te kan tautaeka iaon te aba ni kabuta, eng, ao aomata ni kabane ake a mena n te aba, Nibwaite ao Reimwanaite.

3 Ngaia are e a koro bukin ana babaire, bwa e a tia ni kamatoai nanoia Reimwanaite ma ni kamataki aia iango, ma ni kakiriweia bwa a na un, n te aro are e a ikota te koraki ae rang mwaiti bwa a na buaka ni kaaitaraia Nibwaite.

4 Bwa e bon nanomatoa ibukin korakoran mwaitia ana aomata, ake a na tokanikai i aoia Nibwaite ma ni kairia nakon te tautoronaki.

5 Ao ngaia are e a rineia [a]mataniwia aia mataniwi Tioramwaite, ngkai a bon rang ataa raoi korakoraia Nibwaite, ma nneia, ma mwakoron aia kaawa ake a mamaara; ngaia are e rineia bwa a na riki bwa mataniwia mataniwi i aoia ana taanga ni buaka.

6 Ao e koro bukina bwa a kairia aia tautia, ma ni mwananga nakon te aba are Taraemera n te rereua.

7 Ngkai e koro bukina bwa i nanon ana tai Amarakaai ni karekea korakorana man ana anga ni kewe ma ni mwaamwana te aba, Moronaai n te itera are teuana, e a bon tia ni [a]katauraoa aia iango aomata bwa a na kakaonimaki nakon te Uea ae Atuaia.

8 Eng, e a bon tia ni kamatoaia aia taanga ni buaka Nibwaite, ma ni katei taabo ni kamanomano aika a uarereke, ke tabo ni karaba; ni kawaerakea te tano ni katobibia ana taanga ni buaka, ma ni katei naba taian oo aika a atibu ni katobibia, n otabwaninia aia kaawa ma tian abaia; eng, ni katobibia te aba.

9 Ao n te tabo ni kamanomano

36*c* Iere. 8:12. | **48** 5*a* Aram. 43:6. | 7*a* Aram. 49:8.

are e aki rang matoatoa riki ao e katikuia angiia mwaane; ao ngaia are e a kamatoa ma ni kamatoatoa te aba are e bwainaki irouia Nibwaite.

10 Ao ngaia are e a bon katauraoi ni [a]boutokaa inaomataia, abaia, buuia, ma natia, aia rau, ao bwa aonga ni maeka ni irira nanon te Uea ae Atuaia, ao bwa e aonga n teimatoa te bwai ae e aranaki irouia aia kairiribai bwa te waaki ni Kiritian.

11 Ao Moronaai bon te mwaane ae aintoa ma ni korakora; ao bon te mwaane ae kororaoi ana [a]atatai; eng, te aomata ae aki kukurei ni kawawaean nako te raraa; te mwaane ae tamneina e bon kimwareirei n te kainaomataki ma inaomatan abana, ma tarina man te tautoronaki ao te toronaki;

12 Eng, te mwaane ae onrake nanona n te karabwarabwa nakon te Atua, ibukin aanga aika a raka ma kakabwaia ake e katokai i aoia ana aomata; te mwaane ae korakora ana beku ibukin [a]mweraoia ma kawakinakia ana botanaomata.

13 Eng, ao bon te mwaane ae matoatoa n ana onimaki iroun Kristo, ao e a bon tia ni [a]berita n te berita bwa e na tei ibukiia ana botanaomata, inaomatana, ma abana, ma ana aro, e ngae ngke e na bwaro raraana.

14 Ngkai a bon reireinaki Nibwaite bwa a na rabakau ni katokai kaia mai irouia aia kairiribai, e ngae ngkana e na bwaro te raraa ngkana e bon riai; eng, ao a bon reireinaki naba bwa a na [a]aki kaunun, eng, ao a na aki naba tabeka rake aia kabaang ni kaaitaraia aia kairiribai, ma ti ngkana a na kaawakin maiuia.

15 Ao bon aio aia onimaki, bwa ngkana a karaoia ao te Atua e na kanakoraoa aroia n te aba, ke n taeka riki tabeua, ngkana a bon kakaonimaki ni kaawakin ana tua te Atua ao e na kanakoraoa aroia n te aba; eng, e na anganiia te kauring bwa a na biri nako, ke a na katauraoi nakon te buaka, ni kaineti ma te kaangaanga.

16 Ao riki, bwa te Atua e na kaota nakoia bwa a na nako ke a na aki un ni kaaitaraia aia kairiribai, ao ngkana a karaoia, ao te Uea e na kainaomataia; ao aio ana onimaki Moronaai, ao nanona e kimwareirei iai; [a]tiaki ni kawawaeanako te raraa ma ni karaoan ae raoiroi, ni kawakinan ana botanaomata, eng, ni kawakinan ana tua te Atua, eng, ao totokoan te buakaka.

17 Eng, e koaua, e koaua ae I a taekinna nakoim, bwa ngke arona bwa aomata ngkai, ao ngkoa, ao n taai aika a na roko a bane ni katotonga Moronaai, nooria, a na bon mamaara mwaakan moone n aki toki; eng, ao te [a]riaboro

10 *a* Aram. 46:12–13.
11 *a* BK Atatai.
12 *a* BK Kamweraoi.
13 *a* Aram. 46:20–22.
14 *a* Aram. 43:46–47; 3Nib. 3:20–21; Moom. 3:10–11; R&B 98:16.
16 *a* Aram. 55:19.
17 *a* 1Nib. 22:26; 3Nib. 6:15.

e na bon akea korakorana i aoia nanoia natia aomata.

18 Nooria, bon te aomata n aekan Amon, are natin Motiaea, eng, ao aron naba natin Motiaea ake tabemwaang, eng, ao Aramwa naba ma natina, bwa naakai bon ana aomata naba te Atua.

19 Ngkai nooria, Ereman ma tarina bon aomata naba aika a rang manena nakoia aomata n aron Moronaai; bwa a kabwarabwara ana taeka te Atua nakoia aomata, ao a bwabetitoia nakon te rairannano aomata ni kabane ake a kan ongo n aia taeka.

20 Ao a bon waaki, ao aomata a bon [a]kananorinanoia ibukin aia taeka, n te aro are e a bon [b]korakora nanonakia iroun te Uea, ao ngaia are a bon inaomata man taian buaka ao itabaraara i marenaia, eng, i nanon te maan ae aua te ririki.

21 Ma, n aron are I a tia n taku, ni kabanean te katebwi ma ruaiwa n ririki, eng, e ngae ngke e korakora te rau i buakoia, ao a bon kairoroaki bwa a na itabaraara ma tariia, ake Reimwanaite.

22 Eng, ni kakimototoa, e aki toki aia buaka i nanon te maan ae ririki aika a mwaiti ma Reimwanaite e ngae ngke a rawa.

23 Ngkai, a bon [a]nanokawaki n tabeki bwaai ni buaka ni kaaitaraia Reimwanaite, ibukina bwa aki kukurei ni kawawaean te raraa; eng, ao tiaki ti aei—a bon nanokawaki n riki bwa te anga are a na kitana iai te aonaba aio tariia nakon te aonaba are akea tokina, n aki tauraoi ni kaitibo ma Atuaia.

24 Ma e ngae n anne, ao a bon aki kariaia bwa a na mate, ao bwa [a]buuia ma natia a na tiringaki n te aro ae aki riai ni korakoran buakakaia naake bon tariia ngkoa, eng, ao a tia ni [b]mwaawa man aia ekaretia, ao a moana kamaunakia ngkai a bon itoman naba ma Reimwanaite.

25 Eng, a bon aki kona moan ae tariia a na kimwareirei iaon raraaia Nibwaite, ngkana arona bwa iai ake a kawakina ana tua te Atua, bwa ana berita te Uea bwa, ngkana a kawakina ana tua ao e na nakoraoi aroia iaon te aba.

MWAKORO 49

Reimwanaite ake a ninia te tabo a bon aki kona n anai taian kaawa ake Amonia ma Noa ake a katanaki raoi—Amarakaai e taetaebuaka te Atua ao e berita bwa e na mooi n raraan Moronaai—Ereman ma tarina a teimatoa ni kamatoatoa te Ekaretia. Uakaan ma 72 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa n te katebwi ma teuana n namwakaina n te katebwi ma ruaiwa n ririki, n tebwina bongin te namwakaina, ao aia taanga ni buaka Reimwanaite a bon nooraki ni waaki nakon te aba are Amonia.

2 Ao nooria, e a bon tia ni manga

20 *a* BK Karinanoa, Nanorinano.
b 1Nib. 17:35.
23 *a* R&B 42:45.
24 *a* Aram. 46:12.
b BK Kitanan te Koaua.

kateaki kaua te kaawa anne, ao Moronaai e katea ana taanga ni buaka i rarikin tian te kaawa, ao a kena te tano n otabwaninia iai bwa otangaia man aia kai ni katebe ma aia atibu Reimwanaite; bwa nooria, a bon un ma taian atibu ao taian kai ni katebe.

3 Nooria, i taekinna bwa te kaawa are bubura are [a]Amonia e a tia ni manga kateaki kaua. I taku nakoim, eng, bwa e bon manga kateaki kaua mwakorona; ao ibukina bwa a bon tia Reimwanaite ni kamauna ngkoa ibukin buakakaia aomata, ao a taku inanoia bwa e na manga beebete naba uruakana.

4 Ma nooria, ai korakora ra nanokawakia; bwa nooria, Nibwaite a bon kena te bwariko n tano ae e abwaabwaki n otabwaninia, are e bon rang rietata n te aro are Reimwanaite a bon aki kona ni kareia n aia atibu ma kanoan aia kai ni katebe bwa a na boo iai, ao aki kona naba n roko irouia man aia tabo n rin.

5 Ngkai n te tai aei ao mataniwia aia mataniwi Reimwanaite a bon rianako miimiia, ibukin wanawanaia Nibwaite ni katauraoa nneia ae a na mano iai.

6 Ngkai aia taan kairiri Reimwanaite a kataua mai nanoia, ibukin korakoran mwaitia, eng, a kataua mai nanoia bwa te bwai ae e na kakukurei nakoia ngkana a roko nakoia n aron are a tia ni karaoia mai i mwaaina; eng, ao a tia naba ni katauraoia ma aia otanga, ma otangan bwabwaia; ao a a tia naba ni katauraoia ma aia kun ni man, eng, kunnikai aika a matenten bwa karabaia ngkai a bebeekan.

7 Ao ngkai a bon tauraoi raoi a bon taku inanoia bwa e na bon beebete anakiia ma tautoronakia tariia n te amo n tautoronaki, ke ni kamateia man tiringia n aki akaaka n aron nanoia.

8 Ma nooria, bon te miimii ae korakora irouia, bwa a bon [a]tauraoi ibukiia, n te aro ni katauraoi ae e bon tuai man ataaki mai i mwaina i buakoia natin Riaai. Ngkai a tauraoi ni buaka ma Reimwanaite i aan ana kairiri Moronaai.

9 Ao e koro bukina bwa Reimwanaite, ke Amarakaaite, a bon rianako miimiia n aron aia katauraoi nakon te buaka.

10 Ngkai, ngke arona bwa te uea are Amarakaai e bon roko man te [a]aba are Nibwaai, mai i moan ana taanga ni buaka, tao e na bon karekea te anga are Reimwanaite a na bon ekianako Nibwaite n te kaawa are Amonia; bwa nooria, e aki tabe ma raraaia ana botanaomata.

11 Ma nooria, Amarakaai e bon aki roko ngaia nakon te buaka. Ao nooria, ana mataniwi are mataniwia aia mataniwi a rawa n ekiia nako Nibwaite n te kaawa are Amonia, bwa Moronaai e bita aron waakinan bwaai i buakoia Nibwaite, n te aro are

49 3*a* Aram. 16:2–3, 9, 11.
8*a* Aram. 48:7–10.
10*a* 2Nib. 5:8; Omi. 1:12; Aram. 47:1.

Reimwanaite a bon nanokawaki ibukin aia tabo ni karabaraba ao aki kona n roko nakoia.

12 Ngaia are, a oki rikaaki nakon te rereua, man anai aia bwaai ni kabane ao ma ni mwananga ni kaineta te aba are Noa, bwa a taku inanoia bwa bon te kauoua n tamaroa n tabo are a na kaaitaraia Nibwaite iai.

13 Bwa aki ataia bwa Moronaai e a tia ni waakina aron kamatoatoakia, ke e a tia ni katei [a]taabo ni kamanomano ibukin kawakinakia, ni kaawa ni kabane n aaba ake irarikiia; ngaia are, a mwananga nakon te aba are Noa ma te nanomatoa; eng, mataniwia aia mataniwi a bon roko ao a karaoa te berita bwa a na tiringia aomata ake kaain te kaawa are bubura anne.

14 Ma nooria, a miimii bwa te kaawa are Noa, are e a tia ngkoa n riki bwa te tabo ae aki bati ni matoatoa, e a tia ngkai n riki, man ana waaki Moronaai, ni matoatoa, eng, n te aro are e a riao riki korakorana nakon te kaawa are Amonia.

15 Ao ngkai, nooria, bon te bwai ae wanawana ae karaoia Moronaai aei; bwa e kataua i nanona bwa a na maaku n te kaawa are bubura are Amonia; ao kioina bwa te kaawa are bubura are Noa e a tia ngkoa n riki bwa mwakoron te aba are e nang aki matoatoa, ao a na bon kawaria ni buakanna; ao ngaia are e bon riki n aron are e tangiria.

16 Ao nooria, Moronaai e rinea Riaai bwa mataniwia mataniwi i aoia kaain te kaawa anne; ao bon Riaai [a]naba anne are e buaka ma Reimwanaite n te mwarua i mainikun te karaanga are Tiitan.

17 Ao ngkai nooria e koro bukina, bwa Reimwanaite ngke a kunea bwa Riaai e mataniwia te kaawa anne a bon aki kukurei riki, bwa e bon korakora maakakin Riaai irouia; ma e ngae n anne ao mataniwia aia mataniwi a bon tia ni berita bwa a na ekaanako te kaawa; ngaia are, a karokoia aia taanga ni buaka.

18 Ngkai nooria, a bon aki kona Reimwanaite n rin i nanon aia tabo ni kamanomano ma ti man te tabo n rin, ibukin rietatan te tano are a bon tia ni kawaerakea, mai nanon te mwanono ae e kekenaki ni katobibi, ma ti man te tabo n rin.

19 Ao ngaia are Nibwaite a bon tauraoi n tiringia ni kabane ake a kataia n tamwarake nakon te tabo ni kamanomano n aanga tabeua, ni kareia n taian atibu ma kanoan taian kai ni katebe.

20 Ngaia are a tauraoi, eng, aia mwaane ake a korakora riki, ma aia kabaang ao aia bana, bwa a na oroia ake a kataia n rin nakon aia tabo ake a kawakinaki iai man te tabo n rin; ao ngaia are a tauraoi n tei n un bon ibukiia ni kaaitaraia Reimwanaite.

21 Ao e koro bukina bwa mataniwia aia mataniwi Reimwanaite a uotia aia taanga ni buaka nakon

13*a* Aram. 48:8.

16*a* Aram. 43:35.

te tabo n rin, ao a un ma Nibwaite, bwa aonga n rin n aia tabo ake a kawakinaki iai; ma nooria, a bon kakioaki n oki ngkai ao manga i mwina, n te aro are a bon tiringaki n te tiritiri ae korakora.

22 Ao ngkanne ngke a kunea bwa aki kona n tokanikai i aoia Nibwaite man te tabo n rin, ao a waaki ni kena rikaaki aia tano bwa aonga n reke aia tabo n rin nakon aia kairiribai, bwa e aonga n titebo aroia n un; ma nooria, i nanon aia tai ni kataia ni karaoa aio ao a bon bwaka n taian atibu ma kanoan taian kai ni katebe are a karebanaki iai; ao aki kaona te mwarua n te tano are a na katikia rikaaki ma a bon kaonna n aia mate ma aia ikoaki.

23 Ngaia are Nibwaite a tokanikai i aoia aia kairiribai; ao ngaia are Reimwanaite a bon kataia n tiringia Nibwaite ni karokoa ae mataniwia aia mataniwi a bon bane n tiringaki; eng, ao e bon raka iaon teuana te ngaa Reimwanaite ake a bon tiringaki; ao n te itera are teuana, bon akea naba temanna te Nibwaite ae tiringaki.

24 Tao bon nimangaun ake a ikoaki, ake a teretere raoi nakon kanoan taian kai ni katebe man te tabo n rin, ma a bon otangaia n aia otanga, ma otangan bwabwaia, ma otangan atuuia, n te aro are a ikoaki waeia, are bon angiina a bon rang kaakaiaki.

25 Ao e koro bukina bwa Reimwanaite ngke a nooria bwa mataniwia aia mataniwi a bane n tiringaki a bon biri nako nanon te rereua. Ao e koro bukina bwa a oki nakon te aba are Nibwaai, ni kaongoa aia uea, Amarakaai, are bon bungiaki ngkoa bwa te Nibwaite, korakoran buaia raoia.

26 Ao e koro bukina bwa e bon korakora unna irouia ana aomata, ibukina bwa e aki reke irouna te bwai are e tangiria mai irouia Nibwaite; bwa e bon tuai n tautaekaniia n te amo n tautoronaki.

27 Eng, e bon korakora unna, ao e [a]taetaebuaka te Atua, ma Moronaai naba, ma n tuea n te [b]berita ae nano bwa e na mooi n raraana; ao aio ibukina bwa Moronaai e a tia ni kaawakin ana tua te Atua ibukin kawakinakia ana botanaomata.

28 Ao e koro bukina, bwa n te itera are teuana, ana botanaomata Nibwaai a bon [a]kaitaua te Uea ae Atuaia ibukin korakorana ae akea kabootauana ni kainaomataia mai nanon baia aia kairiribai.

29 Ao ikai are e a toki aia katebwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

30 Eng, ao e bon reitinako te rau i buakoia, ao e korakora nakoraoin te aro n te ekaretia ibukin aia ongotaeka ma aia botumwaaka nakon ana taeka te Atua, are e bon taekinaki nakoia irouia Ereman ma Tiburon, ma Korianton, ma Amon, ma tarina, eng, ao irouia

27 *a* BK Taetaebuaka Te Atua.
b Mwak. 23:12.
28 *a* BK Karabwa.

ni kabane ake a tia ni katabuaki n ana [a]botaki ae tabu te Atua, ni bwabetitoaki nakon te rairannano, ma ni kanakoaki bwa a na kabwarabwara i buakoia aomata.

MWAKORO 50

Moronaai e kamatoai abaia Nibwaite—A katei kaawa aika a boou—A bwakaraki Nibwaite n taian buaka ma urubwai n aia bong ni buakaka ma aia mwakuri aika a ribaki—Morianton ma raona ake a biri nako a konaki iroun Teaenikam—E mate Nibwaaia, ao natina are Bwaoraan e bonomwi n te kaintekateka ni motiki taeka. Uakaan ma 72–67 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa Moronaai e aki toki ana katauraoi nakon te buaka, ke ni kamanoia ana botanaomata mai irouia Reimwanaite; bwa e karekea te anga are a na taanga ni buaka a na waaki ni moan aia kauabwi n ririki n tautaeka taan moti, bwa a na waaki ni kenikena te tano n otabwaninia taian kaawa ake a bwainaki irouia Nibwaite.

2 Ao i taubukin taian bwarikoriko n tano ao e karekea te anga bwa a na kateaki kaai, eng, taian kai aika a kateaki ae abwakin te aomata, n otabwaninia taian kaawa.

3 Ao e karekea te anga bwa iaon taian kai aika a kateaki aikai a na kateaki rabwatan kaai aika a kakang ni kateaki iaon taian kai n otabwanin; ao a bon matoatoa man rietata.

4 Ao e karekea te aanga are a na kateaki taian taua ake a tararua aon taian rabwata ni kai akekei, ao e karekea te anga are a na kateaki taabo ni katantan iaon taian taua akekei, n te aro bwa aia atibu ma aia kanoa ni katebe Reimwanaite a na aki kona n ikoaki iai.

5 Ao a bon tauraoi ni karekare n atibu mai taubukin taian taua, n aron are a tangiria ma korakoraia, n tiringa are e mwananga ni kaniia oon te kaawa are bubura.

6 Ngaia are Moronaai e katauraoa te anga n totoko ae matoatoa ma ni kaaitaraia aia kairiribai, n otabwaninia te kaawa ae bubura ni kabane ni kabuta te aba.

7 Ao e koro bukina bwa Moronaai e karekea te anga are ana taanga ni buaka a na mwananga nako mainikun te rereua, eng, ao a mwananga nako ma ni kakioia ni kabane Reimwanaite ake a mena i mainikun te rereua nakon oin abaia, are e mena i maiakin te aba are Taraemera.

8 Ao tian te aba are Nibwaai e biri n te rain ae eti ma i rarikin taari mai mainiku nako maeao.

9 Ao e koro bukina bwa Moronaai ngke e a tia ni kakioia ni kabane Reimwanaite man te rereua i mainiku, are i meangin abaia ni bwaibwai, e karekea te anga are kaain te aba are Taraemera ma aba ake a otabwaninia a na mwananga nakon te rereua are i mainiku, nakon te tia are i rarikin taari, man taua te aba.

30 *a* Aram. 43:2.

10 Ao e katikuia taian taanga ni buaka i maiaki, n tian te aba are aia bwai, ma ni karekea te anga are a na katei [a]taian anga ni kamatoatoa bwa aonga ni kamanoia aia taanga ni buaka ma aia aomata mai nanon baia aia kairiribai.

11 Ao ngaia are e kaakeai aia anga ni kamatoatoa Reimwanaite n te rereua are i mainiku, eng, ao i maeao naba, ni kamatoatoa te tia i marenaia Nibwaite ao Reimwanaite, i marenan te aba are Taraemera ma te aba are Nibwaai, mai taari maeao, ni biri nako atuun te karaanga are Tiran—Nibwaite a bwaina te aba ni kabane are e mena i meangin te aba are te Aba ni Mari, n aron nanoia.

12 Ngaia are Moronaai, ma ana taanga ni buaka, are e tabe n rikirake ni katoa bong ibukin koauan te kawakinaki are a karekea man ana mwakuri, a bon ukora te anga are a na kaakea korakoraia ma mwaakaia Reimwanaite man aaba ake a bwaibwai iai, n te aro bwa a na manga akea mwaakaia iaon aaba ake a bwaibwai iai.

13 Ao e koro bukina bwa Nibwaite a katea aan te kaawa ae bubura, ao a arana te kaawa bwa Moronaai; ao e mena i rarikin taari mai mainiku; ao e mena i maiaki i rarikin tian abaia Reimwanaite.

14 Ao a waaki naba ni kawenea aan te kaawa ae bubura i marenan te kaawa are Moronaai ma te kaawa are Aaron, ni katoma tian Aaron ma Moronaai; ao a arana te kaawa, ke te aba bwa Nibwaaia.

15 Ao a waaki naba n te ririki anne ni katei kaawa i meang, teuana ae e kateaki n te aro ae kaokoro a aranna bwa Riaai, are e mena i meang i rarikin tian mataniwin te bike.

16 Ao ikai are e a toki te kauabwi n ririki.

17 Ao a mena n aroia ae nakoraoi ana botanaomata Nibwaai ni moan aia kauabwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

18 Ao e korakora nako raoin aroia, ao e riki rake n rianako kaubwaia; eng, ao a kariki ma ni matoatoa n te aba.

19 Ao ikai are ti a noora ana nanoanga ma momotiraoin ana babaire te Uea, ni kakoroi bukin ana taeka nakoia natia aomata; eng, ti kona n nooria bwa a kaotaki koauan ana taeka, n te tai aei, ake e taekin nakon Riaai, ni kangai:

20 Ko na kakabwaiaaki ma natim; ao a na kakabwaiaaki, ngkana a kaawakin au tua ao a na rikirake aroia n te aba. Ma uringnga, bwa ngkana aki kaawakin au tua ao a na [a]kanakoaki mai matan te Uea.

21 Ao ti nooria bwa a kaotaki koauan taian berita aikai nakoia ana aomata Nibwaai; bwa man aia unraa ma aia itabaraara, eng, aia tiritiri, ma aia urubwai n anai bwai, ma aroia n taromauri bouananti, ma aia waaki ni kabekaau,

50 10*a* Aram. 49:18–22. | 20*a* R&B 1:14.

ma aia mwakuri aika a ribaki, i marenaia, are a uoti nakoia taian buaka ma kamaunakia.

22 Ao naake a kakaonimaki ni kaawakin ana tua te Uea, a bon kainaomataki n taai nako, ao ngaa ma ngaa tariia aika a buakaka ake a tiku n tautoronaki, ke ni mate n te kabaang, ke ni kerikaaki n aia aki onimaki, man ikotaki ma Reimwanaite.

23 Ma nooria bon akea riki taai aika a tia n rang [a]kakukurei irouia ana botanaomata Nibwaai, ma ana bong Nibwaai, nakon bong n ana tai Moronaai, eng, ao n te tai naba aei ae aia kauabwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti.

24 Ao e koro bukina bwa aia kauabwi ma uoua n ririki n tautaeka taan moti e bon toki naba i nanon te rau; eng, ao te kauabwi ma teniua n ririki.

25 Ao e koro bukina bwa ni moan waakinan aia kauabwi ma aua n ririki n tautaeka taan moti, ao e na bon reke naba te rau i buakoia ana botanaomata Nibwaai ngke arona bwa akea te [a]kauntaeka ae reke ni kaineti ma te aba are Riaai, ao te aba are Morianton, are e toma ma tian Riaai; are a kaai ni mena n te tia i rarikin mataniwin te bike.

26 Bwa nooria, aomata ake kaain Morianton a taua mwakoron te aba are Riaai; ngaia are e riki te un ae korakora i marenaia, n te aro are ana aomata Morianton a tabeki aia bwai ni buaka ma ni kaaitaraia tariia, ao a bon matoatoa nanoia bwa a na tiringia n te kabaang.

27 Ma nooria, aomata ake kaain te aba are Riaai a biri nakon ana tabo Moronaai, ma ni butiia ibukin buokaia bwa nooria a bon aki bure.

28 Ao e koro bukina bwa aomata ake kaain Morianton, ake a kairaki iroun te aomata ae arana Morianton, a kunea bwa kaain Riaai a bon biri nakon ana tabo Moronaai, a bon korakora maakuia bwa mwiina ao ana taanga ni buaka Moronaai e na roko n tiringia.

29 Ngaia are, Morianton e karina te iango inanoia bwa a na biri nako, nakon te aba are i meang, are e onrake n taian nei aika a bati, man taua te aba are n nako meang.

30 Ao nooria, a na bon karaoa nanon te babaire aei, (are e na bon karekea te kananokawaki ae bati) ma nooria, Morianton bon te mwaane ae e kakai rotaki, ngaia are e a un naba iroun temanna ana toro te aine, ao e toka i aona ma ni karawataa n oroia.

31 Ao e koro bukina bwa e biri nako, ao e roko nakon ana tabo Moronaai, ao e tua nakon Moronaai bwaai ni kabane ni kaineti ma te bwai are e riki, ma aron naba aia iango ni biri nako nakon te aba are n nako meang.

32 Ngkai nooria, aomata ake a mena n te Aba ni mari, ke te aba are Moronaai, a maaku

23*a* Mot. 2:41.

25*a* BK Itabarara.

bwa mwiina a ongo n ana taeka Morianton ao man ikotaki ma ana aomata, ao ngaia are e na taua taekan mwakoron te aba, are e na kona n riki bwa aan te kakauntaeka ae korakora i marenaia ana botanaomata Nibwaai, eng, are taian kakauntaeka are e na karika bwakan [a]inaomataia.

33 Ngaia are Moronaai e kanakoa te taanga ni buaka, ma aia tautia ma aia bwai, ni katokia ana aomata Morianton, ni katoka birinakoia nakon te aba are n nako meang.

34 Ao e koro bukina bwa aki roko irouia ni karokoa ae a roko n tian te Aba are e [a]Kamaroa; ao a roko ni katokia ikanne, n te kawai ae wariki are e kaineti nako taari nakon te aba are n nako meang, eng, i rarikin taari, i maeao ao i mainiku.

35 Ao e koro bukina bwa te taanga ni buaka are e kanakoa Moronaai, are e kairaki iroun te mwaane ae Teaenikam, e bon kaitibo ma ana botanaomata Morianton; ao a bon rang matoa nanoia n rawa n ongo ana aomata Morianton (kioina ngkai a mwaamwanaki n ana buakaka ma ana taeka ni kekeweia) ao e waaki te buaka i marenaia, are e tiringaki iai Morianton iroun Teaenikam ma ni konaia ana taanga ni buaka, man uotia bwa bure, man oki rikaaki nakon ana tabo Moronaai. Ao ngaia are e a toki aia kauabwi ma aua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

36 Ao ngaia are a uotaki n oki ana botanaomata Morianton. Ao ngke a berita n te berita ae tabu bwa a na kawakina te rau ao a bon kaokaki nakon te aba are Morianton, ao e reke te itoman i marenaia ma ana aomata Riaai; ao a bon kaokaki naba nakon abaia.

37 Ao e koro bukina bwa n te ririki naba anne ao e a manga kaokaki te rau nakoia ana botanaomata Nibwaai, bwa Nibwaai, te kauoman ni mataniwi irouia taan moti, e mate i mwin tiana ni mena n te kaintekateka ni motikitaeka ma te kororaoi ae eti i matan te Atua.

38 Ma e ngae n anne, e bon aki ongo iroun Aramwa bwa e na anai taian rongorongo ma bwaai ake a taraaki iroun Aramwa ma ana bakatibu bwa a rang tabu; ngaia are Aramwa e anga nakon natina te mwaane, are Ereman.

39 Nooria, e koro bukina bwa natin Nibwaaia te mwaane e bon rineaki bwa e na tekateka n te kaintekateka ni motikitaeka, i mwin tamana; eng, e bon rineaki bwa e na mataniwia taan moti man riki bwa te kowana i aoia aomata, ma ni karaoa te berita ao te otenanti ae tabu bwa e na motikitaeka n ae raoiroi, ma ni kawakina inaomataia aomata, man anganiia aroia ae raka ae tabu n taromauri bwa a na taromauria te Uea ae Atuaia, eng, ni kateimatoa ana waaki te Atua n ana bong ni kabane, ma ni kaira

32*a* BK Te Inaomata.

34*a* Aram. 46:17.

anne e buakaka nakon te momotiraoi ae riai ni kaineti ma te bure are e karaoia.

40 Ngkai nooria, arana bon Bwaoraan. Ao Bwaoraan e tekateka n ana kaintekateka tamana, ma ni waakina ana tautaeka ni banen te kauabwi ma aua n ririki, i aoia ana botanaomata Nibwaai.

MWAKORO 51

Koraki ake a tangira temanna bwa e na uea a ukoukora bitakin te tua ma ni karekea ae e na iai te uea—Bwaoraan ma aomata ake a inaomata a bon boutokaaki ni bwanaia aomata—Moronaai e kairoroia taan tangira te uea bwa a na tei ibukin abaia ke a na tiringaki—Amarakaai ma Reimwanaite a reke irouia kaawa aika a tia ni kamatoatoaki—Teaenikam e kaitarai aia mwakuri Reimwanaite n ekianako ao a tiringa Amarakaai i nanon umwana n rianna. Uakaan ma 67–66 I.K.

Ao e koro bukina bwa ni moan waakin aia kauabwi ma nimaua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, ao a tia ni kamatoa te rau i marenaia kaain Riaai ma kaain Morianton ni kaineti ma abaia, man tia ni waakina te kauabwi ma nimaua n ririki i nanon te rau;

2 Ma e ngae n anne, a bon aki maan ni kateimatoa te rau ni kabuta te aba, bwa e a waaki te itabaraara i buakoia aomata ni kaineti ma mataniwia taan moti are Bwaoraan; bwa nooria, iai mwakoron te botanaomata are a tangiria bwa iai tabeua taekan te tua ae a riai ni bitaki.

3 Ma nooria, Bwaoraan e rawa ni bita ke ni kariaia bwa e na bitaki te tua; ngaia are, e bon aki ongo nakoia ake a kanakoa aia taeka ma aia bubuti ni kaineti ma bitakin te tua.

4 Ngaia are, naake a tangiria bwa e na bitaki te tua a bon un irouna, man tangiria bwa e nang aki riki bwa mataniwia taan moti iaon te aba; ngaia are e a teirake te kauntaeka ae korakora ni kaineti ma te bwai are e riki, ma akea kawawaean te raraa.

5 Ao e koro bukina bwa naake a tangira Bwaoraan bwa e na kabwakaki man te kaintekateka ni motikitaeka a bon aranaki bwa te koraki are a tangira temanna bwa e na uea, bwa a bon tangira te tua bwa e na bitaki n te aro are e na kabwakaki te tautaeka ae inaomata ma ni kateirakea te uea iaon te aba.

6 Ao naake a tangira Bwaoraan bwa e na tiku bwa mataniwia taan moti n te aba a bon aranaki bwa aomata ake a inaomata; ao aio aekan bwenaua i marenaia, bwa aomata ake a inaomata a bon tia ni berita ke ni berita n te berita ae tabu bwa a na taua inaomataia ma aroia n raka n aia aaro n te tautaeka ae inaomata.

7 Ao e koro bukina bwa te bwai ae kauntaekaki aio e bon baireaki taekana ni bwanaia aomata. Ao e koro bukina bwa e iraki nanon bwaanaia aomata ake a inaomata, ao Bwaoraan e taua

ana kaintekateka ni motikitaeka, are e a bon karika te kakukurei ae bati i buakoia tarin Bwaoraan ao mwaitia aomata aika a inaomata, ake a kain wiia te koraki ake a tangira temanna bwa e na uea, n te aro are a aki kona ni kaaitaraia ma a kaantaningaki bwa a na kateimatoa te waaki n inaomata.

8 Ngkai naake a nano irouia uea bon naake a reke aroia ngke a [a]bungiaki, ao a ukoukora te riki n uea; ao a boutokaaki irouia ake a ukoukora naba te mwaaka ma te kan tautaeka i aoia aomata.

9 Ma nooria, bon aio te tai ae kakamaku ibukin itabaraara n aekan aikai i buakoia ana botanaomata Nibwaai; bwa nooria, Amarakaai e a manga kairi riki nanoia te botanaomata ae Reimwanaite bwa a na kaaitaraia Nibwaite, ao e ikoikotiia tautia ma ni mwakoron nako te aba, n anganiia bwaai ni buaka, ma ni botumwaaka ni katauraoia nakon te buaka; bwa e a bon tia ni [a]berita bwa e na mooi n raraan Moronaai.

10 Ma nooria, ti na bon nooria bwa te berita are e karaoia bon te bwai ae katawea n aki iangoia raoi; e ngae n anne, e bon katauraoia ao ana taanga ni buaka bwa a na roko ni buakaniia Nibwaite.

11 Ao ngkanne ana taanga ni buaka e bon aki mwaiti kaaina n aron are mai mwaaina, ibukin ngaa ma ngaa ake a bon tia n tiringaki I aan baia Nibwaite; ma e ngae ngke e mwaiti aika a tia ni bua, Amarakaai e bon ikota naba te taanga ni buaka ae bubura, n te aro are e a bon aki maaku n ruo rikaaki nakon te aba are Taraemera.

12 Eng, ao e bon nako naba Amarakaai, ni kairia Reimwanaite. Ao aio bon n aia kauabwi ma nimaua n ririki n tautaeka taan moti; ao bon n te tai naba are e a tia ni waaki ni babairea aron aia waaki n itabaraara ni kaineti ma mataniwia taan moti, are Bwaoraan.

13 Ao e koro bukina bwa mwaane ake a aranaki bwa a tangira temanna bwa e na uea ngke a tia n ongo bwa a roko Reimwanaite bwa a na kaaitaraia n te buaka, a bon kukurei i nanoia; ao a rawa n tabeki aia bwai ni buaka, bwa a bon korakora unia iroun mataniwia taan moti, ao [a]aomata naba ake a inaomata, n te aro are a rawa n tabeki aia bwai ni buaka bwa a na kamaiua abaia.

14 Ao e koro bukina bwa ngke Moronaai e noora aio, man nooria naba Reimwanaite n roko n tian te aba, e a bon rang korakora unna ibukin imanonoia aomata akekei ake e a bon tia ni kakorakora ni beku ibukiia ma te botumwaaka bwa a na kawakinaki; eng, e a bon rang korakora unna; ao e a onrake tamneina n unna ni kaaitaraia.

15 Ao e koro bukina bwa e kanakoa te bubuti ae koreaki, ao iriana bwanaia aomata, nakon te kowana n te aba, n tangiria

51 8*a* BK Kamoamoa. | 9*a* Aram. 49:26–27. | 13*a* Aram. 46:10–16.

bwa e na warekia, man anganna (Moronaai) te kariaiakaki bwa e na kairoroia taan kan biri nako bwa a na tei ibukin abaia ke a na tiringaki.

16 Bwa bon te moan bwai ae riai n tabeakinna katokan taian itabaraara ma kakauntaeka i buakoia ana botanaomata; bwa nooria, aio bukin kamaunakia ma i mwaaina. Ao e koro bukina bwa e kariaiakaki ni kaineti ma bwanaia te botanaomata.

17 Ao e koro bukina bwa Moronaai e tua bwa ana taanga ni buaka a na nako ni kaaitaraia ana aomata te uea, ni katoka aia kainikatonga ma aia kan rietata man kaboraoia ma aontano, ke a na tabeki aia bwai ni buaka man tei ibukin waakinan te inaomata.

18 Ao e koro bukina bwa a bon mwananga ni kaaitaraia; ao a katoka aia kainikatonga ma aia kan rietata, n te aro are ngke a tabeki aia bwai ni buaka ni buakaniia ana botanaomata Moronaai a bon kabwakaki man tiringaki.

19 Ao e koro bukina bwa bon aua te ngaa mwaitia [a]taan kan birinako ake a kabwakaki n te kabaang; ao aia mataniwi ake aki tiringaki n te buaka a bon anaaki man teweaki nako nanon te nne ni kaikain, bwa e bon aki reke tain kabowiakiia n te tai aei.

20 Ao nikiraia taan kan biri nako, a bon ongeaba nakon te buraeki n inaomata nakon riki are a na tiringaki n te kabaang, ao a kairoroaki bwa a na irakea te [a]buraeki n inaomata iaon aia taua, ao i nanon aia kaawa, man tabeki aia bwai ni buaka n tei ibukin abaia.

21 Ao ngaia are Moronaai e tiringia ana aomata te uea, ao bon akea riki ae manga kinaaki n te ara ae ana aomata te uea; ao ikai are e a katoka imanonoia ma kainikatongaia aomata akekei ake a taku bwa iai raraaia n uea; ma a kananorinanoaki n aekaia tariia, ao bwa a na buaka n ninikoria ibukin kainaomatakia man te tautoronaki.

22 Nooria, e koro bukina bwa ngke e tabe [a]Moronaai ni katoki taian buaka ma itabaraara i buakoia ana botanaomata, man kairia bwa ana rau man riki rake, ao ma ni karaoi babaire ibukin te katauraoi nakon te buaka ni kaaitaraia Reimwanaite, nooria, a roko Reimwanaite n te aba are Moronaai, are e mena n te tia are i mataniwin taari.

23 Ao e koro bukina bwa e aki bati n tau korakoraia Nibwaite n te kaawa are Moronaai; ngaia are Amarakaai e bon kakionakoia, man tiringia aika a mwaiti. Ao e koro bukina bwa Amarakaai e taua te kaawa anne, eng, e tauii aia bwaai ni kabane ake a kamatoatoaia iai.

24 Ao naake a biri nako man te kaawa are Moronaai a roko nakon te kaawa are Nibwaaia; ao kaain naba te kaawa are Riaai a ikotiia, ma ni waakina aia

19*a* Aram. 60:16.
20*a* Aram. 46:12–13.
22*a* BK Moronaai, Kaben.

katauraoi ao a tauraoi ni butimwaia Reimwanaite nakon te buaka.

25 Ma e koro bukina bwa Amarakaai e aki tangiriia Reimwanaite bwa a na buaka ni kaitaraa te kaawa are Nibwaaia, ma e tauiia i rarikin taari, ma ni katikuia mwaane ni kaawa nako aika a bubura bwa a na kaawakin man tei ibukiia.

26 Ao ngaia are e a waaki nako, n tauii kaawa aika a mwaiti, te kaawa are Nibwaaia, ao te kaawa are Riaai, ao te kaawa are Morianton, ao te kaawa are Aomna, ma te kaawa are Kiite, ao te kaawa are Mureki, ake a bane ni mena n te tia are i mainiku i rarikin taari.

27 Ao ngaia are Reimwanaite a karekei, man ana kawai ni babakanikawai Amarakaai, aia kaawa, irouia aia taanga ni buaka aika a mwaiti, ake a bon korakora kamatoatoakia mai mwiin ana waaki ni [a]kamatoatoa Moronaai; are a bane n reke iai kamatoatoakia Reimwanaite.

28 Ao e koro bukina bwa a mwananga nakon tian te Aba ni Mari, ni kakionakoia Nibwaite mai mataia man tiringia.

29 Ma e koro bukina bwa a bon kaitibo ma Teaenikam, are e a tia n [a]tiringa Morianton ma ni katoka mwanangaia ana botanaomata n aia tai ni biri nako.

30 Ao e koro bukina bwa e katoka naba mwanangan Amarakaai, ngke e mwananga ma ana taanga ni buaka ae korakora bwa e na taua te Aba ni Mari, ma te aba are n nako meang.

31 Ma nooria e kaitibo ma te nanokawaki ngke e a totokoaki iroun Teaenikam ma raona, bwa bon taan buaka aika a koro aroia; bwa ni kabane ana aomata Teaenikam a rianako korakoraia ma rabakauia ni buaka nakoia Reimwanaite, n te aro are a bon reke rakaia i aoia Reimwanaite.

32 Ao e koro bukina bwa a bon aki karauia, n te aro are a bon tiringia n uaa e a roo. Ao e koro bukina bwa Teaenikam ma ana koraki a bon katei aia umwanrianna n tian te Aba ni Mari; ao Amarakaai e katei ana umwanrianna n te tia iaon te bike i rarikin taari, ao aio aron kakioakia.

33 Ao e koro bukina bwa ngke e a roko te bong, Teaenikam ma ana toro a iraa n otinako n te bong, man nakon ana tabo Amarakaai; ao nooria, a matunako ibukin kuaia, man aia mwakuri ao kabuebuen te ngaina.

34 Ao e koro bukina bwa Teaenikam e iraa n rin n ana umwanrianna te uea, ma n ewara buroona n te kai ni karetei; ao e a bon karika maten te uea n te tai ae waekoa n te aro are a bon aki uti ana toro.

35 Ao e iraa n okirikaki nakon ana tabo, ao nooria, a bon matu ana koraki, ao e kautia man tuangiia bwaai ni kabane ake e a tia ni karaoi.

36 Ao e tua bwa ana taanga ni

27 *a* Aram. 48:8–9.

29 *a* Aram. 50:35.

buaka ana tei n tauraoi, mwiina a uti Reimwanaite man roko nako aoia.

37 Ao ngaia are e a toki aia kauabwi ma nimaua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai; ao a bane ana bong Amarakaai.

MWAKORO 52

Amoron e onea mwiin Amarakaai bwa aia uea Reimwanaite—Moronaai, Teaenikam, ma Riaai a kairia Nibwaite n te buaka n tokanikai ni kaaitaraia Reimwanaite—Te kaawa are Mureki e a manga anaaki, ao Iakobwa are te Tioramwaite e tiringaki. Uakaan ma 66–64 I.K.

Ao ngkai, e koro bukina bwa n aia kauabwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, nooria, ngke a uti Reimwanaite ni moaningabongin moan bongin te moan namwakaina, nooria, a kunea Amarakaai ni mate n oin ana umwa n rianna; ao a noora naba Teaenikam bwa e tauraoi ni buakaniia n te bong arei.

2 Ao ngkanne, ngke a noora aio Reimwanaite ao a bon maaku; ao a kitana aia babaire ibukin mwanangaia n nakon te aba n nako meang, man oki rikaaki ma aia taanga ni buaka nakon te kaawa are Mureki, ma ni kakaea katanaia n aia bwai ni kamatoatoa.

3 Ao e koro bukina bwa tarin Amarakaai e bon rineaki bwa te uea i aoia te botanaomata; ao arana bon Amoron; ngaia are te uea are Amoron, are tarin te uea are Amarakaai, e bon rineaki bwa e na uea i mwina.

4 Ao e koro bukina bwa e anga te tua nakoia ana botanaomata bwa a na kaawakin taian kaawa ake a bubura akekei, are a tia n anai ni bwaron raraaia; bwa bon akea kaawa aika a tia n anai ma ti man buan raraaia aika a bati.

5 Ao ngkai, Teaenikam e nooria bwa a teimatoa nanoia Reimwanaite n tangiria n tau taian kaawa ake a bubura akekei ake a bon tia n anai, ao mwakoron nako te aba ake a bon tia n riki bwa aia bwai; ao ngke e a manga noora korakoran mwaitia, ao e kataua Teaenikam bwa e aki riai bwa e na kataia n ekiia nako n aia tabo ni katantan.

6 Ma e katikuia ana koraki n taabo ake a uakaan, bwa aongkoa a katauraoi nakon te buaka; eng, ma ni koauana raoi e bon katauraoi ni katanna mai irouia, ni [a]katei taian oo n otabwaninia ma ni katauraoi taabo ni katantan.

7 Ao e koro bukina bwa e waaki ni katauraoi nakon te buaka n uaa ae Moronaai e kanakoa mwaitia ana koraki bwa a na kamatoa ana taanga ni buaka.

8 Ao Moronaai e kanakoa te kaetieti nakoina bwa e na tauiia bure ni kabane ake a mena i nanon baina; bwa n aroia Reimwanaite ake a tia n tauiia bure aika a mwaiti, ao ngaia e riai naba n tauiia aia bure ake Reimwanaite bwa

52 6*a* Aram. 50:1–6; 53:3–5.

te kabomwi ibukiia naake a tia n anaaki irouia Reimwanaite.

9 Ao e kanakoa naba te oota nakoina bwa e na kamatoatoa te Aba ni mari, man tararua te kawai are e [a]irariki are e kaineti nakon te aba n nako meang, bwa mwiina ao Reimwanaite a na taua te tabo anne ma ni karekea korakoraia iai man aki karauia man itera nako.

10 Ao Moronaai e kananako naba nakoina, man tangiria bwa e na kakaonimaki ni kawakina mwakoron te aba anne, ao bwa e na ukoukori aanga ni kabane ni karawawataia Reimwanaite n te mwakoro anne, n aron korakorana, bwa tao e na kona ni manga anai n te aro ni kamwane ke n aanga riki tabeua, taian kaawa ake a bubura akekei ake a bon tia n anaaki mai i nanon baia; ao bwa e na mwakuria kamatoaia ma kakorakorakia taian kaawa ake a bubura ake a uakaan, ake a tuai n reke i nanon baia Reimwanaite.

11 Ao e taku naba nakoina, I tangiria bwa N na roko nakoim, bwa nooria, a roko iaora Reimwanaite n tian abara are i rarikin taari i maeao; ao nooria, I nako ni kaaitaraia mangaia are I aki kona ni kawariko.

12 Ngkai, te uea (Amoron) e a tia ni kitana te aba are Taraemera, man tia ni kaongoa te uean aine aron maten tarina, man tia n ikotiia te koraki ae mwaiti, man tia ni mwananga ni kaaitaraia Nibwaite n tian te aba are i rarikin taari i maeao.

13 Ao ngaia are e waaki n aki karauia Nibwaite, ma ni kataia ni kaira nako mwakoron aia taanga ni buaka nakon mwakoron te aba arei, ao e a tia n tuangiia ake e katikuia bwa a na tauii taian kaawa ake a bubura are e a tia n anai, ao bwa a na aki karauia naba Nibwaite ake n te tia i rarikin taari i mainiku, ao a riai n taua abaia Nibwaite ngkai a mwaaka iai, n aron korakoran aia taanga ni buaka.

14 Ao ngaia are Nibwaite a mena i nanon te aro ae kakamaku ni banen aia kauabwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

15 Ma nooria, e koro bukina bwa n aia kauabwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti, ao Teaenikam, man ana kaetieti Moronaai—are e katea te taanga ni buaka bwa e na kawakina tian te aba i maiaki ao i maeao, e a tia ni waakina mwanangana nakon te aba ni Mari, bwa e na buoka Teaenikam ma ana koraki ni manga anai taian kaawa ake a tia ni bua mai irouia—

16 Ao e koro bukina bwa Teaenikam e karekea te kaetieti bwa e na ekaanako te kaawa are Mureki, man anaia ngkana e kona.

17 Ao e koro bukina bwa Teaenikam, e katauraoi bwa e na ekaanako te kaawa are Mureki, ma ni mwananga ma ana taanga ni

9 *a* Aram. 22:32; Moom. 2:29.

buaka ni kaaitaraia Reimwanaite; ma e nooria bwa e aki kona n tokanikai i aoia ngkai a mena n aia tabo ni katantan; ngaia are e katuka te baire are a na waakinna man oki rikaaki nakon te kaawa are te aba ni Mari, n tataninga rokon Moronaai, bwa e na karekea kakorakoraia ana taanga ni buaka.

18 Ao e koro bukina bwa e roko Moronaai ma ana taanga ni buaka n te aba ni Mari, ni banen aia kauabwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

19 Ao ni moan wakinan te kauabwi ma waniua n ririki, Moronaai ma Teaenikam ma mataniwia aia mataniwi aika a mwaiti a tewea te kabowi ni buaka—bwa tera ae a na karaoia bwa aonga n otinako ni buaka mangaia Reimwanaite; ke bwa tao n aanga riki tabeua ao a kona ni mwaamwanaiia bwa a na otinako man aia tabo ni kamanomano, bwa e aonga n reke aia raka i aoia bwa aonga n anaa te kaawa are Mureki.

20 Ao e koro bukina bwa e kanakoia taan uaa rongorongo nakon aia taanga ni buaka Reimwanaite, are e tararua te kaawa are Mureki, nakon aia tia kairiri, are arana Iakobwa, n tangiria bwa e na otinako ma ana taanga ni buaka bwa e na kaitibo mangaia n taabo ake a maataata i marenaia kaawa aika uoua aikai. Ma nooria, Iakobwa, are te Tioramwaite, e bon rawa n roko ma ana taanga ni buaka bwa e na kaitibo mangaia n te tabo are e maataata.

21 Ao e koro bukina bwa Moronaai, ai bon akea ana kantaninga bwa e na kaitibo mangaia n te tabo ae a na boraoi iai, ngaia are, e karaoa te babaire bwa e na kabwaka nanoia bwa a na otinako Reimwanaite man aia tabo ni kamanomano.

22 Ngaia are e karekea te anga are Teaenikam e na kairia ti tabeman ana koraki ma ni mwananga nako rarikin taari; ao Moronaai ma ana taanga ni buaka, ana mwananga nakon te rereua n te bong, i maeaon te kaawa are Mureki; are ngaia, are n te ingabong, ngke aia taan tararua Reimwanaite a noora Teaenikam, a biri nako n tuanga Iakobwa, are aia tia kairiri.

23 Ao e koro bukina bwa aia taanga ni buaka Reimwanaite a bon mwananga ni kaitaraa Teaenikam, ni kataua inanoia bwa ibukin korakoran mwaitia ao a na bon tokanikai iaon Teaenikam ibukin uarereken ana mwaiti. Ao ngke Teaenikam e noora aia taanga ni buaka Reimwanaite n roko ni kaitaraa, e okirikaki nako rarikin taari, i meang.

24 Ao e koro bukina bwa ngke Reimwanaite a nooria bwa e a biri nako, a kaninikoriaia ni kakioia ma te unga n nano. Ao ngke Teaenikam e bon tabe ni kairia nako Reimwanaite ake a tabe ni kakioa ma e aki reke irouia, nooria, Moronaai e tua bwa mwakoron ana taanga ni buaka ake raona a na mwananga nakon te kaawa, man taua.

25 Ao a karaoa aio, man tiringia ni kabane ake a tiku bwa a na kaawakina te kaawa, eng, ni kabane naake a rawa n anga nako aia bwai ni buaka.

26 Ao ngaia are Moronaai e a taua te kaawa are Mureki ma mwakoron ana taanga ni buaka, ao e mwananga ma ake nikiraia bwa e na kaitibo ma Reimwanaite ngkana a oki ma ni kakioan Teaenikam.

27 Ao e koro bukina bwa Reimwanaite a kakioa Teaenikam ni karokoa ae a roko n uakaan ma te kaawa are te aba ni Mari, ao a kaitiboaki iroun Riaai ma ana taanga ni buaka ae uarereke, are e bon katukaki bwa e na kawakina te kaawa are Te Mari.

28 Ao ngkai nooria, ngke mataniwia aia mataniwi Reimwanaite a noora Riaai ma ana taanga ni buaka bwa e bon roko ni kaaitaraia, a bon biri nako n te aro ae mangaongao, bwa mwiina aki roko n te kaawa are bubura are Mureki i mwaain ae e ooia Riaai; bwa a bon kua i mwin mwaamwanangaia, ao ana koraki Riaai a bon aki kua.

29 Ao ngkai Reimwanaite a bon aki ataia bwa Moronaai e mena ibukiia ma ana taanga ni buaka; ao a bon ti maaka Riaai ma ana koraki.

30 Ngkai Riaai e bon aki tangiria bwa e na ooia n uaa ae e kaitibo ma Moronaai ma ana taanga ni buaka.

31 Ao e koro bukina bwa i mwaain ae a okirikaki Reimwanaite n ae raroa a bon otabwaniniaki irouia Nibwaite, irouia ana koraki Moronaai n te itera are teuana, ao ana koraki Riaai n te itera are teuana, are a bon bane n aki kua man onrake n te korakora; ma Reimwanaite a bon kua i mwin mwanangaia ae abwaabwaki.

32 Ao Moronaai e tua bwa ana koraki a na buakaniia n uaa ae a anganako aia bwaai ni buaka.

33 Ao e koro bukina bwa Iakobwa, ngkai bon aia mataniwi, ao ngkai bon te [a]Tioramwaite naba, ao bon te aomata ae e rarawa ni kokonaki, e kairia Reimwanaite ni buaka ma te un ae korakora ni kaaitaraMoronaai.

34 Ibukina bwa Moronaai e mena ni kawaia, ngaia are Iakobwa e bon korakora nanona bwa e na tiringia ma ni karekea kawaina nakon te kaawa are Mureki. Ma nooria, Moronaai ma ana koraki a bon korakora riki; ngaia are a bon aki anga te kawai nakoia Reimwanaite.

35 Ao e koro bukina bwa a uaia ni buaka man itera aika uoua ma te un ae korakora; ao a bon mwaiti ake a mate man itera aika uoua; eng, ao Moronaai e bon ikoaki ao Iakobwa e mate.

36 Ao Riaai e kakorakora mai ibukiia ma te un ae korakora ma ana koraki aika a korakora, n te aro are Reimwanaite ake a mena i buki a anganako aia bwai ni buaka; ao nikiraia, a bon

33*a* Aram. 31:12.

mangaongao, man aki ataia bwa a na biri nako ke a na un.

37 Ngkai Moronaai ngke e noora mangaongaoia, e taku nakoia: Ngkana kam uoti mai ami bwai ni buaka man anga nako, nooria ti na katoka kawawaean raraami.

38 Ao e koro bukina bwa Reimwanaite ngke a ongo taeka aikai, mataniwia aia mataniwi, ni kabane ake aki tiringaki, a roko man tewenakoi aia bwai ni buaka i waen Moronaai, man tuangiia aia koraki bwa a na karaoa naba are a karaoia.

39 Ma nooria, a bon mwaiti ake a rawa; ao naake a rawa n anga aia kabaang a bon anaaki ma ni kabaeaki, ao aia bwaai ni buaka a bon anaaki mai irouia, ao a bon kairoroaki bwa a na mwananga ma tariia nakon te Aba ni Mari.

40 Ao ngkai mwaitia aia bure ake anaaki e bon raka iaon mwaitia ake a tiringaki, eng, nakon naba mwaitia ake a bon tiringaki man itera ake uoua.

MWAKORO 53

Aia bure Reimwanaite a kabonganaki bwa a na mwakuria kamatoatoan te kaawa are Te Mari—Taian kaiangatoa i marenaia Nibwaite e karikirakea tokanikaia Reimwanaite—Ereman e kairia uangaa naati mwaane aika rorobuaka mai irouia ana botanaomata Amon. Uakaan ma 64–63 I.K.

Ao e koro bukina bwa a kateia taan tararua i aoia aia bure ake Reimwanaite, ao a kairoroia bwa a na waaki n tauniia aia mate, eng, ma aia mate naba Nibwaite ake a tiringaki; ao Moronaai e kateia mwaane i aoia bwa a na tararuaia i nanon aia tai ni karaoa aia beku.

2 Ao Moronaai e nakon te kaawa are Mureki ma Riaai, man taua taekan te kaawa ao e a manga angan Riaai. Ao ngkanne nooria, Riaai aei bon te mwaane are e a bon tia ni mena ma Moronaai n angiin ana bubuaka; ao bon te mwaane ae [a]aekan Moronaai, ao a bon kukurei i marenaia n nooran aki kabuanibwaia; eng, ao a bon tangiriia, man tangiraki naba irouia ana botanaomata Nibwaai.

3 Ao e koro bukina bwa i mwin are a tia Reimwanaite n tauniia aia mate ma aia mate naba Nibwaite, a bon kamwanangaki n oki nakon te Aba ni Mari; ao Teaenikam, i aan ana kaetieti Moronaai, e tua bwa a na mwakuri ni kena te mwanono ni katobibia te aba, ke te kaawa are Te Mari.

4 Ao e karekea te anga are a na katea te [a]kateitei ae te oo ae te kai iaon rabeen te mwanono; ao a kawaerakea te tano mai nanon te mwanono nako oin te kateitei are te oo ae te kai; ao a karekea te anga are a na mwakuri iai Reimwanaite ni karokoa ae a katobibia te kaawa are Te Mari n otabwaninia n oo aika matoatoa ae te kai ma te tano, ae rianako abwabwakina.

53 2*a* Aram. 48:16–17. | 4*a* Aram. 50:2–3.

5 Ao te kaawa ae bubura aio e riki bwa te tabo ni kamanomano ae matoatoa man te tai anne ao n te kaawa aio a bon tararuaaki iai bure ake Reimwanaite; eng, i nanon te oo are a bon tuangiia bwa a na kateia n oin baia. Ngkai Moronaai e bon kairoroaki bwa e na karekea te anga are a na mwakuri Reimwanaite, kioina ngkai e bon beebete tararuakia ngkana a mwakuri; ao ngkana e tangiriia ana taanga ni buaka bwa a na ekii nakoia Reimwanaite.

6 Ao e koro bukina bwa Moronaai e a karekea te tokanikai iaon teuana aia taanga ni buaka Reimwanaite ae moan te korakora, ma ni karekea tauan te kaawa are Mureki, are bon teuana te tabo ni kamanomano ae matoatoa ibukiia Reimwanaite n te aba are Nibwaai; ao ngaia are e a tia naba ni katea te tabo ni kamanomano ibukin kawakinaia ana bure.

7 Ao e koro bukina bwa e a bon aki manga kataia ni buaka ma Reimwanaite n te ririki anne, ma e kabonganaia ana koraki bwa a na katauraoi nakon te buaka, eng, ao ni katei naba taabo ni katantan mai irouia Reimwanaite, eng, ma ni kamaiuia aia aaine ma natia man te rongo ao te karawawataki, ao ni karekea te amwarake ibukin aia taanga ni buaka.

8 Ao ngkai e koro bukina bwa aia taanga ni buaka Reimwanaite, ake i rarikin taari maeao, i maiaki, i nanon ana tai ni mwawa iai Moronaai ibukin te waaki ni kakaitara i bon i buakoia Nibwaite, are e a karika te kaiangatoa i marenaia, e a reke abaia Nibwaite tabeua irouia, eng, n te aro are e a reke tauan tabeua aia kaawa ni mwakoron te aba anne.

9 Ao ngaia are ibukin te buakaka i marenaia, eng, ibukin te kaiangatoa ma te waaki ni kakaitara i buakoia a bon mena n te aro ae moan te kakamaku.

10 Ao ngkai nooria, iai te bwai ae I kan taekinna ni kaineti ma ana [a]aomata Amon, ake bon Reimwanaite, ngkoa; man ana mwakuri Amon ma tarina, ke man te mwaaka ao ana taeka te Atua, a bon tia n [b]rairaki nakon te Uea; ao a bon tia n uotaki rikaaki nakon te aba are Taraemera, man te tai anne a tia ni kawakinaki irouia Nibwaite.

11 Ao ibukin aia berita ao a bon tukaki bwa a na aki tabeki bwaai ni buaka ni kaaitaraia tariia; bwa a bon tia ni karaoa te berita bwa a na [a]aki manga kawawaea te raraa; ao ni kaineti ma aia berita a na bon mate; eng, a na bon kariaia bwa a na bwaka nako nanon baia tariia, ngke arona bwa akea te nanoanga ma te tangiria ae korakora are a kaotia Amon ma tariia nakoia.

12 Ao ibukin aio a bon kairaki nakon te aba are Taraemera; ao a bon [a]tararuaki man te tai anne irouia Nibwaite.

10 *a* Aram. 27:24–26.
b Aram. 23:8–13.
11 *a* Aram. 24:17–19.
12 *a* Aram. 27:23.

13 Ma e koro bukina bwa ngke a noora te kakamaku, ma te karawawataki ae bati ma kangaanga ake a rinanona Nibwaite ibukiia, a bon onrake n te nanoanga ao a bon [a]tangiria bwa a na tabeki bwaai ni buaka n tei ibukin abaia.

14 Ma nooria, ngke a nang tabeki aia bwaai ni buaka, a bon taonaki nako n ana kairoro Ereman ma tarina, ibukina bwa a nang bon [a]urua te [b]berita are a tia ni karaoia.

15 Ao Ereman e maaku bwa mwiina a urua ao a na bua tamneia; ngaia are ni kabane ake a karaoa te berita ae tabu aei a bon kairoroaki bwa a na nooria tariia n rinanon karawawatakia, n te aro ae rang kakamaku n te tai aei.

16 Ma nooria, e koro bukina bwa iai natia mwaane aika a mwaiti, ake a bon aki karaoa te berita ae tabu are a a na aki tabeki aia bwai ni buaka n tei bon ibukiia ni kaaitaraia aia kairiribai; ngaia are a bon ikoikotiia n te tai aei, ni kamwaitia ake a kona n tabeki bwaai ni buaka, ao a bon araniia bwa Nibwaite.

17 Ao a karaoa te berita ae tabu bwa a na buaka ibukin inaomataia Nibwaite, eng, bwa a na kawakina te aba ni kukurei ni mate ibukina; eng, ao a bon berita n ae tabu naba bwa a na bon aki anganako [a]inaomataia, ma a na buaka n taai nako ni kawakinia Nibwaite ao man kawakinia man te tautoronaki.

18 Ao nooria, bon uangaa mwaitia ataeinimwaane aikai, ake a karaoa te berita ae tabu man anai aia bwai ni buaka bwa a na tei ibukin abaia.

19 Ao nooria ngkanne, ngkai a bon tia n riki mai mwaina bwa bwaai ni karawawata nakoia Nibwaite, a bon riki n te tai aei, bwa taan korakora aia boutokaa; bwa a bon anai aia bwai ni buaka, ao a tangiria bwa e na riki Ereman bwa aia tia kairiri.

20 Ao bon ataeinimwaane, ao a bon rang korakora aki mamakuia ibukin te [a]ninikoriaia, ao te korakora naba ma te marurung; ma nooria bon tiaki ti aei—bwa bon mwaane aika a [b]kokoaua n taai nako ni bwaai nako ake a onimakinaki iai.

21 Eng, bon mwaane aika a kokoaua man taua ma nanoia, bwa a bon tia n reireinaki bwa a na kaawakin ana tua te Atua man [a]nakonako ma te eti i matana.

22 Ao e koro bukina bwa e mwananga Ereman ni kairia ana tautia aika [a]uoua te ngaa rorobuaka n ataeinimwaane, bwa a na boutokaia aomata ake n tian te aba i maiaki i rarikin taari are i maeao.

23 Ao ikai are e a toki aia kauabwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

---

13 *a* Aram. 56:7.
14 *a* WI 30:2.
b BK Tuea.
17 *a* Aram. 56:47.
BK Te Inaomata.
20 *a* BK Ninikoria.
b BK Etieti.
21 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
22 *a* Aram. 56:3–5.

MWAKORO 54

Amoron ma Moronaai a maroroakina aron ae a na kaibibiti aia bure—Moronaai e tangiria bwa a na kerikaaki Reimwanaite ma ni katoka aia tiriaomata—Amoron e tangiria bwa Nibwaite a na kawenei aia bwai ni buaka ma ni kairaki irouia Reimwanaite. Uakaan ma 63 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa ni moan waakin aia kauabwi ma ruaiwa n ririki taan moti, ao [a]Amoron e kananako nakon Moronaai bwa e tangiria bwa a na kaibibiti aia bure.

2 Ao e koro bukina bwa Moronaai e bon rootia angin te kukurei ae rianako n ana bubuti, bwa e bon tangiri bwaai ake a na kainnanoi ake a tia ni kanakoaki ibukin boutokaakia bure ake Reimwanaite ibukin boutokaakia oin ana botanaomata; ao e bon tangiriia naba oin ana botanaomata ibukin kakorakoraia ana taanga ni buaka.

3 Ao ngkai a bon tia Reimwanaite n anaia aine aika a mwaiti ma ataei, ao bon akea naba temanna te aine ke te teei i buakoia ana bure Moronaai, ke bure ake e a tia n anaia Moronaai; ngaia are Moronaai e kakaea te kawai are e na kona ni karekei bure aika a mwaiti aika Nibwaite mai irouia Reimwanaite ngkana e kona.

4 Ngaia are e korea te reta n angan ana toro Amoron, are bon ngaia naba are e uota te reta nakon Moronaai. Ao ngkanne aikai taeka ake e koroi nakon Amoron ni kangai:

5 Nooria, Amoron, I a tia ni koroboki nakoim ibukin te bwai ae kaineti ma te buaka aei ae ko kateirakea ni kaaitaraia au botanaomata, ke ae e a tia ni kateirakea [a]tarim ni kaaitaraia, ao are ko bon kamatoa inanom bwa ko na reitia nako i mwin matena.

6 Nooria, N na tuangko te bwai teuana ni kaineti ma ana [a]momotiraoi te Atua, ma korakoran unna ae kanga te kabaang, ae tinetine i aomi ni karokoa ae kam rairananomi ma ni kakerikakia ami taanga ni buaka nakon oin abami, ke te aba are kam bwaibwai iai, are bon te aba are Nibwaai.

7 Eng, I kan tuangko bwaai aikai ngke arona bwa ko kona n ongeaba nako iai; eng, I kan tuangko aron [a]moone are e kakamaku are tataningaia taan [b]tiriaomata n ai arom ma tarim, ma ti ngkana kam rairinanomi ma ni katoka ami waaki n tiriaomata, ao ma n oki ma ami taanga ni buaka nakon oin abami.

8 Ma ngkai kam a tia ngkoa n aki butimwaei bwaai aikai, man tia ni buakaniia ana botanaomata te Uea, ao I kataua bwa kam na manga karaoia riki.

9 Ao ngkai nooria, ti a tauraoi ni butimwaeingkami; eng, ma ngkana kam aki katoka ami waaki, nooria, kam na karuoa i

54 1*a* Aram. 52:3.
5*a* Aram. 48:1.
6*a* BK Motiraoi.
7*a* BK Moone.
b Aram. 47:18, 22–24. BK Tiritiri.

aomi unin te Atua are kam a tia n aki butimwaea, ao kam na bon kamaunaki.

10 Ma, ngkai e maiu te Uea, ao a na roko ara taanga ni buaka nakoimi ngkana kam aki kerikaaki, ao kam na bon mate, bwa ti na bon kaoki ara kaawa ma abara; eng, ao ti na kawakina ara aro ma ana waaki Atuara.

11 Ma nooria, I taku inanou bwa e matebuaka taetaeu nakoimi ni kaineti ma bwaai aikai; bwa I taku inanou bwa [a]ataein moone ngkami; ngaia are N na kaina au reta aei man tuangko bwa I aki kan kaibibiti ara bure, ma ti ngkana ko kainaomata te mwaane ma buuna ma natina, ibukin temanna te bure; ngkana e kona n riki aei ao ko na karaoia, ao N na kaibibiti.

12 Ao nooria, ngkana ko aki karaoa aio, N na roko ni kaaitarako ma au taanga ni buaka; eng, ao N na katokai naba aia bwai ni buaka au aine ma au ataei, ao N na roko ni kaaitarako, ao N na rimwiko nakon oin abam, are bon te aba are [a]ti moan bwaibwai iai, eng, ao e na kangai te raraa ibukin te raraa, eng, te maiu ibukin te maiu; ao N na buakaningkami eng, ni karokoa ae kam kamaunaki mai matan te aonaba.

13 Nooria, I a un, ao au botanaomata naba; kam a tia n ukoukora tiringakira, ao ti a bon tia ni kataia ni kamaiuira. Ma nooria, ngkana kam a manga ukoukora riki kan tiringara ao ti na ukoukora naba tiringami; eng, ao ti na ukoukora naba abara, te aba are ti moan bwaibwai iai.

14 Ngkai e a toki au reta. Ngai Moronaai; Ngai te tia kairiri irouia te botanaomata ae Nibwaite.

15 Ngkai e koro bukina bwa Amoron, ngke e reke irouna te reta aio, e a bon un; ao e korea riki teuana te reta nakon Moronaai, ao aikai taeka ake e koroi ni kangai:

16 Ngai bon Amoron, aia uea Reimwanaite; Ngai bon tarin Amarakaai are kam a tia n [a]tiringnga. Nooria, N na kabooa mwiin raraana iaomi, eng, ao N na roko nakoimi ma au taanga ni buaka bwa I aki maakui am taeka ni kakamaku.

17 Bwa nooria, a bon kairua ami bakatibu nakoia tarira, n te aro are a bon anaa [a]inaomataia nakon te tautaeka ngke bon aia bwai n etina.

18 Ao ngkai nooria, ngkana kam kawenei ami bwai ni buaka, ma ni kariaia bwa kam na tautaekanaki irouia naake bon aia bwai te tautaeka n etina raoi, ao ngkanne N na tuangiia au botanaomata bwa a na kawenei aia bwai ni buaka ao e na manga akea riki te buaka.

19 Nooria, ko a tia n taekin taian taeka ni kakamaku aika a mwaiti nakoiu ma au botanaomata; ma nooria, ti bon aki maaka ami taeka ni kakamaku.

20 Ma e ngae n anne, N na

11 *a* Ioane 8:42–44.
12 *a* 2Nib. 5:5–8.
16 *a* Aram. 51:34.
17 *a* 2Nib. 5:1–4; Mot. 10:12–17.

kariaia bwa ti na kaibibiti ara bure n aron are am bubuti, ni kukurei, bwa e aonga n ae I kawakina te amwarake ibukiia au koraki ni buaka; ao ti na kateirakea te buaka ae akea tokina, are a na kona iai n tautaekanaki Nibwaite iroura ke ana kamaunaki n akea tokina.

21 Ao ni kaineti ma te Atua are ko taku bwa ti a tia n totokoia, nooria, ti bon aki ataa te Atua anne, ao ngkami naba; ma ngkana arona bwa bon iai te Atua anne, ti bon aki ataia ma tao e a tia ni karikira ma ngkami naba.

22 Ao ngkana arona bwa iai te riaboro ao moone, nooria tiaki bwa e na kanakoko nako ikekei bwa ko na maeka ma tariu are ko a tia n tiringnga, are ko taku bwa e a tia n nako nakon te tabo arei? Ma nooria akea bongan bwaai aikai.

23 Ngai bon Amoron, are kanoan [a]Tioram, are e kairoroaki irouia ami bakatibu ma ni kairaki nako mai Ierutarem.

24 Ao nooria ngkai, Ngai bon te Reimwanaite ae ninikoria; nooria, e kateirakeaki te buaka aei bwa e na kabooi mwiin aia bure, ao bwa e na kateimatoa ma ni kawakina inaomataia nakon te tautaeka; ao I a katoka au reta nakon Moronaai.

MWAKORO 55

Moronaai e rawa ni kaibibiti aia bure—A kamwaneaki ni kamangingaki aia taan tararua Reimwanaite, ao a kainaomataki aia bure Nibwaite—E a tauaki te kaawa are Kiite n akea kawawaean te raraa. Uakaan ma 63–62 I.K.

Ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia ni karekea te reta aio Moronaai ao e a bon korakora riki unna, ibukina bwa e bon kororaoi ana atatai Amoron n ataakin ana [a]bure; eng, e ataia bwa Amoron e ataia ae e aki eti bukin kateirakeakin te buaka ibukin kaaitarakia ana botanaomata Nibwaai.

2 Ao e taku: Nooria, I rawa ni kaibibiti ara bure ma Amoron ma ti ngkana e katoki ana waaki ni kabane, n aron are I taekinna n au reta; bwa I aki kona n anganna bwa e na korakora riki nakon ae ngkai.

3 Nooria, I ataia bwa te tabo are a tararuaki iai au aomata ake a kairaki nako bwa bure irouia Reimwanaite; ao ngkai Amoron e rawa n anganai are I tangiria n au reta, nooria, N na anganna n aron au taeka; eng, N na ukoukora te mate i buakoia ni karokoa ae a bubuti reken te rau.

4 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e a tia n taekin bwaai aikai Moronaai, e karekea te anga are e na karaoaki te kakae, bwa tao e na kunea te mwaane ae kanoan Reimwan i buakoia.

5 Ao e koro bukina bwa e kunea temanna, ao arana bon Reimwan; ao bon ngaia [a]temanna ma i buakoia ana toro te uea are e tiringaki iroun Amarakaai.

23*a* 1Nib. 4:31–35. | **55** 1*a* Aram. 47:12–35. | 5*a* Aram. 47:29.

6 Ngkai Moronaai e karekea te anga are Reimwan ma raona tabeman a na nakoia taan tararuaia Nibwaite.

7 Ngkai Nibwaite a tararuaki n te kaawa are Kiite; ngaia are Moronaai e rinea Reimwan ma ni karekea te anga are e na iai tabeman raona ake a na iria.

8 Ao ngke e a tairiki Reimwan e nakoia taan tararuaia Nibwaite, ao nooria, a noora rokona ao a weteia; ma e taku nakoia: Tai maaku, nooria, Ngai bon te Reimwanaite. Nooria, ti biri nako mai irouia Nibwaite, ao a matu; ao nooria ti anai aia wain man uoti ma ngaira.

9 Ngkai ngke Reimwanaite aikai a ongo taeka aikai a bon butimwaea ma te kukurei; ao a taku nakoina: Anganiira am wain bwa ti na mooi; ti kukurei ngkai kam uota te wain bwa ti a bon kua.

10 Ma e taku Reimwan nakoia: Ti na kawakina te wain aei ni karokoa ae ti a nako ni buakaniia Nibwaite. Ma ana taeka aikai a bon kaingainga riki nanoia bwa a na tangiria ni kan mooi n te wain.

11 Bwa, a taku: Ti a bon kua, ngaia are ti na ana te wain, ao i mwin teutana te tai ao ti na karekea bwaunara te wain, are e na kakorakoraira ni kaaitaraia Nibwaite.

12 Ao e taku Reimwan nakoia: Kam kona ni karaoa ae kam tangiria.

13 Ao e koro bukina bwa a bon mooi n te wain ni karawataa; ao e bon kangkang irouia, ngaia are a bon karawataa riki mooia iai; ao e bon matoatoa, bwa e a tia ni karaoaki bwa e na matoatoa.

14 Ao e koro bukina bwa a bon mooi ao a kukurei, ao i mwin te tai ae aki maan ao a bon bane ni koro ni manging.

15 Ao ngkai ngke Reimwan ma ana koraki a nooria bwa a bon bane ni koro ni manging, ao a matu nako, a oki rikaaki nakon Moronaai man tuanga bwaai ni kabane ake a tia n riki.

16 Ao ngkai aio bon ana iango Moronaai. Ao Moronaai e a tia ni katauraoia ana koraki ma aia bwai ni buaka; ao e nako n te kaawa are Kiite, ngke a matu nako ma ni koro ni mangingin Reimwanaite, man teweia nako bwai ni buaka nakoia bure, n te aro are a banen reke aia bwai ni buaka.

17 Eng, aia aaine naba, ma natia, ma naake a kona ni kabonganai bwaai ni buaka, ao ngke e a tia ni karekei aia bwai ni buaka bure akekei Moronaai; ao a karaoaki bwaai aikai ni kabane i nanon te aki kakarongoa.

18 Ma ngke arona bwa a bon uti Reimwanaite, nooria a bon koro ni manging ao a na tia n tiringaki irouia Nibwaite.

19 Ma nooria, bon tiaki aio nanon Moronaai, bwa e bon aki kukurei n te tiriaomata ke [a]kawawaean te raraa, ma e kukurei ni kawakinaia ana botanaomata man tiringakia; ao aio ibukina

19 *a* Aram. 48:16.

bwa e rawa n reke nakoina te motikitaeka ae aki motiraoi, ao e rawa ni bwaka i aoia Reimwanaite man tiringia i nanon aia tai ni koro ni manging.

20 Ma e a tia ni karekea te bwai are e tangiria; bwa e a tia ni karekei aia bwai ni buaka bure ake Nibwaite ake a mena i nanon oon te kaawa, ma n tia n anganiia te korakora bwa a na tauii mwakoro ake a mena i nanon te oo.

21 Ao e karekea te anga are mwaane ake raona a na kerikaaki teuana te raka ni wae mai irouia, ma n otabwaninia aia taanga ni buaka Reimwanaite.

22 Ngkai nooria e karaoaki aio n te tairiki, n te aro are ngke a uti Reimwanaite n te ingabong a nooria bwa a bon otabwaniniaki irouia Nibwaite ma itinaniku, ao bwa bure bon iai aia bwaai ni buaka.

23 Ao ngaia are ti nooria bwa e a reke korakoraia Nibwaite i aoia; ao a kunea bwa n te aro ae e bon aki riai bwa a na un ma Nibwaite; ngaia are mataniwia aia mataniwi e a tangiri aia bwai ni buaka, ao a uoti man tewenakoi i waeia Nibwaite, ma ni bubuti nanoangakia.

24 Ngkai nooria, bon aio are e tangiria Moronaai. E anaia bwa ana bure man te buaka, ma n taua te kaawa, ma n tua bwa ni kabane bure ake Nibwaite a na bane ni kainaomataki; ao a bon kaaina ana taanga ni buaka Moronaai, ao a bon kakorakora ana taanga ni buaka.

25 Ao e koro bukina bwa e tua bwa Reimwanaite ake a kairaki bwa bure, a na bon waaki ni mwakuri ni kamatoatoai [a]mwakuri ni kamatoatoa ni katobibia te kaawa are Kiite.

26 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia ni kamatoatoaki te kaawa ae Kiite, n aron are e tangiria, e tua bwa ana bure a na kairaki nakon te kaawa are Te Mari ao e tararua te kaawa anne ma te korakora ae rianako.

27 Ao e koro bukina bwa e ngae ngke a waaki ni kamwamwane Reimwanaite, a bon tauii ma ni kaawakin aia bure ni kabane ake a tia n anai, ma n tararuai taabo ni kabane ma bwaai ake a raka ake a tia ni manga anai.

28 Ao e koro bukina bwa a manga tokanikai riki Nibwaite, ma ni manga tangira inaomataia ma bwaai ni kabane ake a riai n reke irouia.

29 A mwaiti aia tai Reimwanaite ni kataia n otabwaninia n te bong, ma i nanon aia tai ni kataia ao a bon mwaiti aia bure ake a bon bua ma i buakoia.

30 Ao a mwaiti aia tai ni kataia n anganako aia wain nakoia Nibwaite, n te aro are ana tiringia ni bwai ni kamamate ke n te koro ni manging.

31 Ma nooria, a bon aki iremwe n [a]uringa aia Uea ae Atuaia Nibwaite n te tai aei ae aia tai n rinanon te karawawataki. A bon aki kona ni mwane n aia bwai ni kamwane; eng, a bon aki kona ni

25 *a* Aram. 53:3–5.

31 *a* Aram. 62:49–51.

mooi n aia wain, ma ti ngkana a bon anganiia moa tabemwaang bure ake Reimwanaite.

32 Ao ngaia are a bon rangi karaurau bwa a na akea te bwai ni kamamate ae e na kabutaki i buakoia; bwa ngkana aia wain e na kamamate nakon te Reimwanaite e na bon kamamate naba nakon te Nibwaite; ao ngaia are a katai moa aia mooi ni kabane.

33 Ao ngkai e koro bukina bwa e bon riai bwa Moronaai e na waaki ni katauraoi n ninianako te kaawa are Morianton; bwa nooria, a bon tia Reimwanaite man aia beku korakora ni kamatoatoa te kaawa are Morianton ni karokoa ae riki bwa te tabo ni katantan ae rianako matoatoana.

34 Ao a aki toki n uotia taanga ni buaka aika a boou nakon te kaawa anne, n ikotaki ma bwaunaia aika a boou ni bwaai ake a kainnanoi.

35 Ao ikai are e a toki iai aia kauabwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

MWAKORO 56

Ereman e kanakoa te reta nakon Moronaai, ni karakina aron te buaka ma Reimwanaite—Anetebwati ma Ereman a karekea aia tokanikai ae korakora i aoia Reimwanaite—Ana taanga ni buaka Ereman ake uangaa rorobuaka n ataein ni mwaane a buaka ma te korakora ae kamimi, ao bon akea mai i buakoia ae tiringaki. Te Kibu 1, uakaan ma 62 I.K.; kiibu 2–19 uakaan ma 66 I.K. ao kiibu 20–57 uakaan ma 65–64 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa ni moan waakin aia katenibwi n ririki n tautaeka taan moti, ni kauouan bongin te moan namwakaina, e a karekea te reta Moronaai mai iroun Ereman, are e takinna iai aroia aomata ni mwakoron te aba arei.

2 Ao aikai taeka ake e koroi, ni kangai: Tariu ae moan te tangiraki, Moronaai, i nanon te Uea ao i nanon naba karawawatakira n ara bubuaka; nooria, tariu ae moan te tangiraki, iai te bwai ae I kan tuangko ni kaineti ma aron ara bubuaka ni mwakoron te aba aio.

3 Nooria, [a]uangaa naati mwaane ake natia aomata ake e kairia rikaaki Amon man te aba are Nibwaai—ngkanne ko ataia bwa naakai bon kanoan Reimwan, are bon ana karimoa n naati mwaane ara bakatibu are Riaai;

4 Ngkai akea bonganan ae N na karakina nakoim aron aia katei ke aroia ni kakewekewe, bwa ko bon atai bwaai ni kabane—

5 Ngaia are e a tau naba bwa N na tuangko ae ataeinimwaane aika uangaa aikai a bon tia n anai aia bwai ni buaka, ma n tangiria bwa N na riki bwa aia tia kairiri; ao ti a tia ni waaki n tei ibukin abara.

6 Ao ngkai ko ataia naba ni

56 3*a* Aram. 53:22.

kaineti ma te [a]berita ae tabu are a karaoia tamaia, are a na bon aki tabeki bwaai ni buaka ni kaaitaraia tariia bwa a na kawawaeanako raraaia.

7 Man te kauabwi ma onoua n ririki, ngke a noora aron karawawatakira ma kainnanora nako ibukiia, ao a nang bon [a]urua aia berita ae tabu are a tia ni karaoia ma n tabeki aia bwai ni buaka bwa a na tei ibukira.

8 Ma I aki kariaia bwa a na urua te berita ae tabu aei, ni kataua inanou bwa e na kakorakoraira te Atua, n te aro are ti na bon aki manga kainnanoaki riki ibukin kakoroan bukin te berita are a tia ni karaoia.

9 Ma nooria, aio te bwai teuana are ti na kona ni kimwareirei iai. Bwa nooria, n te kauabwi ma onoua n ririki, Ngai, ae Ereman, I bon mwananga ni kairia ataeinimwaane aika uangaa aikai nakon te kaawa ae Iutea, ni buoka Anetebwati, are ko rineia bwa e na kairiri i aoia te botanaomata ni mwakoron te aba anne.

10 Ao I kotiia natiu mwaane ake uangaa, (a bon tau bwa a na aranaki bwa naati mwaane) ma ana taanga ni buaka Anetebwati, are e a karika te kimwareirei ae korakora nakon Anetebwati ibukin korakoraia; bwa nooria, e a bon kerikaaki mwaitia ana taanga ni buaka irouia Reimwanaite ibukina bwa a tia aia taanga ni buaka n tiringia mwaitia ana koraki ae bati, are e a karika nanokawakira.

11 Ma e ngae n anne, ti na karaua nanora n aei, bwa a tia ni mate ibukin ana waaki abaia ma Atuaia, eng, ao a bon [a]kukurei.

12 Ao Reimwanaite a bon tia naba n tauia aia bure aika a mwaiti, ao ni kabane bon mataniwia aia mataniwi, bwa bon akea riki ae a katikua ni kamaiua. Ao ti katautau bwa ngkai a bon mena n te aba are Nibwaai; ao e koaua aei ngkana a bon aki tiringaki.

13 Ao ngkanne aikai kaawa are a tia n reke irouia Reimwanaite ma ni kawawaean raraaia ara koraki aika a rangi ninikoria aika a mwaiti.

14 Te aba are Maentaai, ke te kaawa are Maentaai, ao te kaawa are Teeterom, ao te kaawa are Kumeni, ao te kaawa are Anetebwara.

15 Ao aikai kaawa ake a tauii ngke I roko n te kaawa are Iutea; ao I kunea Anetebwati ma ana koraki ni mwakuri ma korakoraia ni kabane ni kamatoatoa te kaawa.

16 Eng, ao a bon kainnano n rabwataia ao n tamneia naba, bwa a bon tia ni buaka ma te ninikoria n te ngaina ma ni beku n te tairiki ni kamatoa aia kaawa; ao ngaia are a bon korakai n aekan karawawata n aekaia nako.

17 Ao ngkai a matoa nanoia bwa a na karekea te tabo aei ke ana mate; ngaia are ko bon kona n iangoia inanom bwa te taanga ni buaka ae e uarereke aei ae I kariia, eng, natiu mwaane aikai, e bon

6 *a* Aram. 24:17–18. | 7 *a* Aram. 53:13–15. | 11 *a* Aram. 28:12.

anganiia te kantaninga ae korakora ao te kimwareirei ae bati.

18 Ao ngkanne e koro bukina bwa ngke Reimwanaite a nooria bwa e a manga reke kakorakoraia ana taanga ni buaka Anetebwati, a bon kairoroaki n ana kaetieti Amoron bwa a na aki kaitaraa te kaawa are Iutea, ke ni kaaitaraira, bwa a na buaka.

19 Ao ngaia are ti bon mutiakinaki iroun te Uea; bwa ngke arona bwa a kawarira n arora are ti mamaara ao a na bon tia ni kamauna ara taanga ni buakaka ae uarereke; ma ti bon kawakinaki.

20 A bon tuangaki iroun Amoron bwa a na tararuai taian kaawa ake a bubura ake a tia n anai. Ao ngaia are e a toki te kauabwi ma onoua n ririki. Ao ni moan waakin te kauabwi ma itiua n ririki ti a bon tia ni katauraoa ara kaawa ao ngaira n tauraoi ni kaitaraa buakanakira.

21 Ao ngkanne ti a bon tangiria bwa a na roko Reimwanaite nakoira; bwa ti bon rawa n ekianako i nanon aia tabo ni kamanomano.

22 Ao e koro bukina bwa bon iai ara tia uarongorongo ake ti katikuia n taabo aika a kakaokoro bwa a na tatarataraa mwamwanangaia Reimwanaite, bwa a na aki kona n riaora n te tairiki ke te ngaina n ekaanako ara kaawa ake a bubura riki tabeua ake a mena i meang.

23 Bwa ti ataia bwa e bon aki tau korakorara ni kaaitaraia n taian kaawa ake a bubura akekei; ngaia are ti tangiria, bwa ngkana a rirarikira ao ti na roko i aoia mai bukiia, ma ni buakaniia mai ibuki n te tai naba are a bon kaaitaraki iai i moa. Ti taku i nanora bwa ti kona n tokanikai i aoia; ma nooria, ti bon nanokawaki n aron te bwai are ti tangiria aei.

24 A bon aki kan rirarikira ma aia taanga ni buaka ae bwanin, ao ma mwakorona naba, bwa mwiina e aki tau korakoraia ao a bwaka.

25 Ao a bon rawa naba ni mwananga ni kaitaraa te kaawa are Taraemera; ao a rawa naba n rinanon mwiin te karaanga are Tiitan, n riaona nakon te kaawa are Nibwaaia.

26 Ao ngaia are, a bon kamatoatoa nanoia bwa a na tauii kaawa ake a bubura ake a tia n anai, n aia taanga ni buaka.

27 Ao ngkai e koro bukina bwa n te kauoua n namwakaina n te ririki aei, a bon uotaki nakoira bwaai aika ti kainnanoi aika a bati mai irouia tamaia natiu mwaane ake uangaa.

28 Ao a kanakomaiakaki naba nakoira uangaa mwaane man te aba are Taraemera. Ao ngaia are ti a tauraoi ma tebwina te ngaa mwaane, ma bwaai nako ibukiia, ao ibukiia naba buiia ma natia.

29 Ao Reimwanaite, ngke a nooria bwa e rikirake ara taanga ni katoa bong, ao a roko bwaai ake ti kainnanoi ibukin boutokaara, a waaki n e ekiranako, bwa a na kataia ni katoka reken ara bwai ma korakorara.

30 Ngkai ngke ti nooria bwa a moanna n aki rau Reimwanaite n te aro aei, ti a bon tangiria ni karaoa te babaire ae a na rotaki iai; ngaia are Anetebwati e anga te kaetieti bwa N na mwananga ma natiu aika a uarereke nakon te kaawa ae bubura ae uakaan, bwa aongkoa ti uoti bwaai aika a kainnanoaki nakon te kaawa ae bubura ae uakaan.

31 Ao ti na mwananga i rarikin te kaawa ae bubura ae Anetebwara, bwa aongkoa ti na nakon te kaawa are e raroa riki, n tian te aba I rarikin taari.

32 Ao e koro bukina bwa ti bon mwananga, ma aongkoa ti na nako nakon te kaawa ma ara bwaai nako ake ti kainnanoi.

33 Ao e koro bukina bwa e mwananga Anetebwati ma mwakoron ana taanga ni buaka, ma ni katikuia ake nikiraia bwa a na tararua te kaawa. Ma e bon aki mwananga ni karokoa ae I a tia ni mwananga ma au taanga ni buaka ae uarereke, man roko n uakaan ma te kaawa are bubura are Anetebwara.

34 Ao ngkai, n te kaawa are Anetebwara a bon mena iai aia taanga ni buaka Reimwanaite ake a rang korakora riki; eng, ake a rang mwaiti riki kaaia.

35 Ao e koro bukina bwa ngke a tia ni kaongoraeaki irouia aia taan kareke rongorongo, a bon mwananga ni kaaitaraira ma aia taanga ni buaka.

36 Ao e koro bukina bwa ti bon birinako mai irouia, nako meang. Ao ngaia are ti a kairianako aia taanga ae te kabanea ni korakora Reimwanaite.

37 Eng, nakon te raroa ae bon tau, n te aro are ngke a noora ana taanga ni buaka Anetebwati bwa e kakioia, ma korakoraia, a bon aki rairaki nakon te maing ke te atai, ma a waakina mwanangaia n te kawai ae eti n rimwira; ao, n aron are ti kataua bon aia iango bwa a na tiringira i mwaain are a reke iroun Anetebwati, ao a karaoa aio bwa aonga n aki otabwaniniaki irouia ara koraki.

38 Ao ngkai, Anetebwati, ngke e noora te kabuanibwai are e na reke nakoira, e kawaekoa riki mwanangaia ana taanga ni buaka. Ma nooria, e a bon bong; ngaia are ti aki reke irouia, ao aki naba reke iroun Anetebwati; ngaia are ti a motirawa ibukin te tairiki.

39 Ao e koro bukina bwa i mwaain karangainan te ingabong, nooria, a kakioira Reimwanaite. Ngkai e bon aki tau korakorara n un mangaia; eng, I aki kariaia bwa natiu mwaane aika a uarereke a na reke i nanon baia; ngaia are ti bon waakina mwanagara, ao ti mwananga nakon te rereua.

40 Ngkai a bon rawa n rairaki nakon te atai ao nakon te maing bwa mwiina ao a otabwaniniaki; ao ngai naba I rawa n rairaki nakon te atai ke te maing bwa mwiina I reke irouia, ao ti bon aki kona n tei ni kaaitaraia, ma ti na tiringaki, ao a na birinako; ao ngaia are ti birinako ni

kabongnga nakon te rereua, ni karokoa ae e a roo.

41 Ao e koro bukina bwa, ngke e a roko ootan te ingabong, ti a manga nooria riki Reimwanaite bwa a kakioira, ao ti bon birinako mai irouia.

42 Ma e koro bukina bwa a bon aki kakioira n ae raroa i mwaain ae a toki; ao bon moaningabongin te kateniua ni bong n te kaitiua n namwakaina.

43 Ao ngkai, ti aki ataia bwa tao a reke iroun Anetebwati, ma I taku nakoia au koraki: Nooria, ti aki ataia ma a bon toki i aan te kantaninga are a na roko nakoira, bwa aonga ni kamwaneira n aia bwai ni kamwane;

44 Ngaia are teraa ami iango, natiu mwaane, kam na kaitaraia n te buaka?

45 Ao ngkai I taku nakoim, tariu ae moan te tangiraki ae Moronaai, bwa I bon tuai man noora te [a]ninikoria ae moan te korakora, tiaki, bon akea i buakoia Nibwaite.

46 Bwa ngkai I aki toki ni weteia bwa natiu mwaane (bwa a bon bane n uarereke) a bon kangai nakoiu: Tamara, nooria e mena Atuara iroura, ao e na bon aki kariaia bwa ti na bwaka; ngkanne ti na mwananga; ti na aki tiringia tarira ngkana aki kumeira; ngaia are ti na mwananga, i mwina ao a tokanikai iaon ana taanga ni buaka Anetebwati.

47 Ngkai a bon tuai ma ni bubuaka, ma a bon aki maaka te mate; ao a bon iangoa riki [a]inaomataia tamaia nakon maiuia; eng, a bon tia n reireinaki irouia [b]tinaia, bwa ngkana aki nanououa, ao e na kamaiuia te Atua.

48 Ao a taekin nakoiu aia taeka tinaia, ni kangai: Ti bon aki nanououa bwa a ataa aio tinara.

49 Ao e koro bukina bwa I oki rikaaki ma au koraki ake uangaa ni kaaitaraia Reimwanaite aikai ake a kakiokioira. Ao ngkai nooria, a reke n ana taanga ni buaka Anetebwati, ao e waaki te buaka ae moan te kakamaku.

50 E a kua ana taanga ni buaka Anetebwati, ibukin mwanangaia ae e abwaabwaki i nanon te tai ae uarereke, ao a nang reke i nanon baia Reimwanaite; ao ngke I aki okirikaki ma au koraki ake uangaa ao e na bon aki reke are bon oin bukin mwanangaia.

51 Bwa Anetebwati e teke n te kabaang, ao angiia naba aia taan kairiri, ibukin kuaia, are e reke man kawaekoakoakia ni mwananga—ngaia are ana koraki Anetebwati a bon mangaongao ngke a bwaka aia taan kairiri, ao a moanna ni kerikaaki i mataia Reimwanaite.

52 Ao e koro bukina bwa a karekea te ninikoria Reimwanaite, ao a waaki ni kakioia ma te korakora ae bati ngke e a roko naba Ereman ma ibukiia ma ana koraki ae uangaa, man tiringia aika mwaiti, n te aro are aia taanga ni buaka

45 *a* Aram. 53:20–21.
47 *a* Aram. 53:16–18.
b Aram. 57:21.
BK Te Tina.

Reimwanaite ae bwanin a toki man rairakia Ereman.

53 Ao ngkai ngke ana botanaomata Anetebwati a nooria bwa tannako mai irouia, a ikotiia ma aia koraki man roko mai bukiia Reimwanaite.

54 Ao ngkai e koro bukina bwa ngaira, ana botanaomata Nibwaai, ana botanaomata Anetebwati, ao ngai ma au koraki are uangaa, ti bon otabwaninia Reimwanaite, man tiringia; eng, n te aro are a bon kairoroaki bwa a na anganako aia bwai ni buaka ao ngaia naba bwa bure man te buaka.

55 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke a bon tia n taenikai nakoira, nooria, I warekia ataeinimwaane ake a buaka ma ngai, bwa I maaku bwa mwiina a mwaiti ake a tiringaki.

56 Ma nooria, e koro kukureiu, bwa bon [a]akea naba temanna mai i buakoia ae e bwaka nako aontano; eng, ao a bon buaka n aron ae iai irouia korakoran te Atua; eng, a bon tuai man nonoraki mwaane bwa a na buaka ma te korakora ae kamimi; ao a roko i aoia Reimwanaite ma te korakora ae bati, n te aro are a maakuia; ao ibukin aei ao Reimwanaite a bon anga ngaia bwa a na riki bwa bure man te buaka.

57 Ao ibukina bwa akea ara tabo ibukiia bure, are ti na kona n tararuaia iai mai irouia aia taanga Reimwanaite, ngaia are ti a kanakoia nakon te aba are Taraemera, ma mwakoron ana koraki Anetebwati ake a aki tiringaki, bwa raoia; ao nikiraia I anaia man ikotiia ma au ataeinimwaane aika a uarereke aika [a]Amonaite, ma ni mwananga n okira te kaawa are Iutea.

MWAKORO 57

Ereman e karakina anakin Anetebwara ma taenikai ao rimwi te buaka ibukin Kumeni—Ana ataeinimwaane ake a uarereke ake Amonaite a buaka ma te ninikoria; a bane n ikoaki, ma akea ae mate—Kite e karakina tiringakia ma birinakoia bure ake Reimwanaite. Uakaan ma 63 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa I karekea te reta mai iroun Amoron, te uea, are e taekinna iai bwa ngkana I kainaomataia bure ake man te buaka are ti a tia n anai ao e na anga te kaawa are Anetebwara nakoira.

2 Ma I kanakoa te reta nakon te uea, bwa ti kakoaua bwa e tau korakoraia ara taanga ni buaka n anaa te kaawa are Anetebwara; ao ngkana ti kainaomataia bure ibukin te kaawa anne ao ti taku bwa bon baaba ngaira, ao ti bon ti kona ni kainaomataia ara bure ngkana ti kaibibitia ma Nibwaite ake a kabureaki.

3 Ao Amoron e rawa n au reta, bwa e rawa ni kaibibiti bure; ngaia are ti a waaki ni katauraoi bwa ti na kaitaraa te kaawa are Anetebwara.

56 *a* Aram. 57:25; 58:39.

57 *a* Aram. 27:26; 53:10–11, 16.

4 Ma kaain Anetebwara a bon kitana te kaawa, ma ni biri nako nakon kaawa ake a bubura riki tabeua, ake bon aia bwaai, bwa a na kamatoatoai; are ngaia are te kaawa are Anetebwara e a reke i nanon baira.

5 Ao ikai are e a toki iai aia kauabwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti.

6 Ao e koro bukina bwa ni moan waakin te kauabwi ma ruaiwa n ririki, ao ti a karekea bwaunara ni bwaai ake ti kainnanoi, ao kamwaitan riki ara taanga ni buaka, man te aba are Taraemera, ao man aaba ake a uakaan, nakon te mwaiti ae onoua te ngaa mwaane, irarikiia "natia mwaane Amonaite ake a roko n raonia tariia, are au koraki are uangaa. Ao nooria, ti bon korakora, eng, ao a bon mwaiti ara bwai ake ti kainnanoi ake ti a uoti mangaira.

7 Ao e koro bukina bwa bon nanora bwa ti na kateirakea te buaka ma te taanga ni buaka are e katukaki bwa a na kawakina te kaawa are Kumeni

8 Ao ngkai nooria, N na kaotia nakoim bwa e bon koro bukin are ti tangiria; eng, n ara taanga ni buaka ae korakora, ke ni mwakoron ara taanga ni buaka ae korakora, ao ti bon otabwaninia te kaawa are Kumeni n te bong, teutana i mwaain are a na karekei bwaai ake a kainnanoi.

9 Ao e koro bukina bwa ti bon tiku n otabwaninia te kaawa i nanon tairiki aika a bati; ma ti bon matu ma ara kabaang, man taratara, bwa a na aki roko Reimwanaite nakoira n te tairiki n tiringira, bwa e mwaiti aia tai ni kata aei; ma ni mwaitin te tai are a kata aei ao e bon bwaro raraaia.

10 E aki maan ao a roko bwaai ake a kainnanoi, ao a nang rin n te kaawa n te tairiki. Ao a kuba bwa ai tiaki Reimwanaite ma ai ngaira Nibwaite; ngaia are, ti bon anaia ma aia bwaai ake a kainnanoi.

11 Ao e ngae ngke Reimwanaite a bon kamaenakoaki ma ni bwaai ake a boutokaaki iai n te aro aei, a bon matoatoa naba nanoia bwa a na taua te kaawa; ngaia are e bon riai bwa ti na uoti bwaai ake a kainnanoi ma ni kanakoi nako Iutea, ao ara bure nakon te aba are Taraemera.

12 Ao e koro bukina bwa e aki bati te bong i mwina ao Reimwanaite a moanna ni bwara nanoia n te ibuobuoki; ngaia are a anganako te kaawa nako nanon baira; ao ngaia are e a koro bukin ara babaire ibukin karekean te kaawa are Kumeni.

13 Ao e koro bukina bwa e korakora mwaitia ara bure, n te aro are e ngae ngke e rang korakora mwaitira, ti a bon kairoroaki bwa ti na kabonganaia ara taanga ni buaka ni kabane ni kawakinia ke ti na tiringia.

14 Bwa nooria, a bon otinako ni mwaiti, ma ni buaka n taian atibu, ma ambo, ma te bwai are e kona n reke i baia, n te aro are ti tiringia nakon uangaa mwaitia i

57 6*a* Aram. 53:16–18.

mwin are a taenikai nakoira bwa ara bure man te buaka.

15 Ngaia are e bon riai ibukira, bwa ti na katoka maiuia, ke ti na tararuaia, ma te kabaang i baira; nakon te aba are Taraemera; ao I rarikin anne e bon ti tau bwaai ake ti kainnanoi ibukiia ara botanaomata, e ngae ngke iai are ti anaia mai irouia Reimwanaite.

16 Ao ngkai, n taai ni kaangaanga aikai, ao bon te bwai ae kakawaki bwa ti na iangoa aroia ara bure man te buaka aikai; ma e ngae n anne, ti bon motikia bwa ti na kanakoia nakon te aba are Taraemera; ngaia are ti rinea mwakoron ara koraki, ma n anganiia te tautaeka i aoia ara bure bwa a na nakon te aba are Taraemera.

17 Ma e koro bukina bwa n te ingabong a bon okirikaki. Ao ngkanne nooria, ti bon aki titirakinia ibukiia bure; bwa nooria, a bon roko Reimwanaite i aora, ao a bon oki bwa a na kamaiuira bwa ti na aki bwaka nako nanon baia. Bwa nooria, Amoron e a bon tia ni kanakoa bwa boutokaakiia bwaunaia ae boou ni bwaai aika a kainnanoi ma te taanga ni buaka ae mwaiti.

18 Ao e koro bukina bwa mwaane ake ti kanakoia ma bure a bon okirikaki n tuoia, kioina ngkai a nang tokanikai i aora.

19 Ma nooria, au koraki ake uangaa ma onongaun a bon kakorakoraia ni buaka; eng, a bon matoatoa i mataia Reimwanaite, ma n tiringia ni kabane ake a kaaitaraia.

20 Ao ngke nikiraia ara taanga ni buaka a nang moanna ni kerikaaki mai mataia Reimwanaite, nooria, naake uangaa ma onongaun a bon tei ni matoatoa ma n aki bwarannano.

21 Eng, ao a bon ongeaba ma ni karaoi raoi nanon taeka ni kairiri ni kabane; eng, ao e bon karaoaki nakoia n aron aia onimaki; ao I bon uring taeka ake a taekin nakoiu are a reireinaki irouia [a]tinaia.

22 Ao ngkai nooria, bwa bon natiu mwaane aikai, ma mwaane ake a bon tia n rineaki bwa a na kairia bure, ake a reke irouia te tokanikai ae korakora aei; bwa bon ngaia ake a konaia Reimwanaite; ngaia are a bon kakioaki n oki nakon te kaawa are Maentaai.

23 Ao ti kaoka ara kaawa are Kumeni, ao ti aki bane n tiringaki n te kabaang, ma e ngae n anne, a bon mwaiti ara koraki ake a bua.

24 Ao e koro bukina bwa i mwin are a biri nako Reimwanaite, I anga naba ngkekei te kaetieti bwa au koraki ake a ikoaki a na anaaki mai buakoia ake a mate, man tua bwa a na karaoaki ikoakiia.

25 Ao e koro bukina bwa uabubua, mai buakoia au koraki ake uanga ma onongaun, ake a tong ibukin buan raraaia; ma e ngae n anne, ibukin raoiroin te Atua, ao ti a bon rangi ni miimi, ao a bon kimwareirei naba ara taanga ni

21 *a* Aram. 56:47–48.

buaka ae bwanin, bwa bon [a]akea naba temanna mai i buakoia ae bua maiuna; eng, ao bon akea naba temanna mai i buakoia ae e aki mwaiti ikoakina.

26 Ao ngkai, kawakinan maiuia bon te bwai ae rangi ni kamiimi nakon ara taanga ni buaka ae bwanin, eng, bwa a bon kamaiuaki ao iai te ngaa ma i buakoia tarira ake a tiringaki. Ao ti bon bukinna bwa e riki man [a]mwaakan te Atua ae kamimi, ibukin korakoran aia [b]onimaki n te bwai are a tia n reireinaki bwa a na kakoaua—bwa iai te Atua ae momotiraoi, ao anne e aki nanokokoraki, ao a na bon kawakinaki ni mwaakana ae moan te kamimi.

27 Ngkai aio aron aia onimaki naake I a tia n taekinia; a bon ataei, ao a matoatoa aia iango, ao a bon aki toki n onimakina te Atua.

28 Ao ngkanne e koro bukina bwa i mwina are ti a tia n tabeakinia ara koraki ake a ikoaki, man tauniia ara mate ma aia mate naba Reimwanaite, are a bon mwaiti, nooria, ti bon titirakina Kite aroia bure are a bon waaki mangaia nakon te aba are Taraemera.

29 Ao ngkai Kite bon mataniwia mataniwi i aoia te koraki ake a rineaki bwa a na tararuaia ni mwanangaia nakon te aba.

30 Ao ngkai, aikai taeka ake e taekin Kite nakoiu: Nooria, ti bon waaki rikaaki nakon te aba are Taraemera ma ara bure. Ao e koro bukina bwa ti kaitibo ma taan kareke rongorongo man ara taanga ni buaka, ake a bon kanakoaki bwa a na taratara aia tabo n tiku Reimwanaite.

31 Ao a takarua nakoira ni kangai—Nooria, a mwananga aia taanga ni buaka Reimwanaite nakon te kaawa are Kumeni; ao nooria, a na roko i aoia, eng, ma n tiringia ara botanaomata.

32 Ao e koro bukina bwa ara bure a bon ongo aia takarua, are e a karika ninikoriaia; ao a teirake ni kaaitaraira.

33 Ao e koro bukina bwa ibukin aia kaitara ao tia kariaia bwa ti na tiringia n ara kabaang. Ao e koro bukina bwa a biri ni mwaiti ni kaitarai ara kabaang, n te aro are, a mwaiti riki mai i buakoia ake a tiringaki; ao nikiraia a bon otinako mai i buakora ma ni biri nako mai iroura.

34 Ao nooria, ngke a tia ni biri nako ao ti a bon aki kona ni karekeia, ti bon mwananga ma te kawaekoa nakon te kaawa are Kumeni; ao nooria, ti bon roko n te tai are ti na kona ni buokiia tarira ni kawakina ara kaawa.

35 Ao nooria, ti a manga kainaomataki riki mai nanon baia ara kairiribai. Ao e na kakabwaiaki aran Atuara; bwa nooria, bon ngaia are e kainaomataira; eng, are e karaoa te bwai ae korakora aio ibukira.

36 Ngkai e koro bukina bwa ngke Ngai, Ereman, e a tia n ongo ana taeka Kite aikai, I a bon onrake n te kimwareirei ae bati ibukin

25*a* Aram. 56:56. | 26*a* BK Te Mwaaka. | *b* BK Onimaki.

raoiroin te Atua ni kawakinira, bwa ti aonga n aki mate; eng, I onimakinna bwa tamneia ake a tia n tiringaki a bon tia n [a]rin i nanon raun Atuaia.

MWAKORO 58

Ereman, Kite ao Teaoma a taua te kaawa are Maentaai n te aro ni kamwane—A kerikaaki Reimwanaite—A kawakinaki natia mwaane ana botanaomata Amon ngkai a teimatoa ni kawakina inaomataia ma aia onimaki. Uakaan ma 63–62 I.K.

Ao nooria, ngkai e koro bukina bwa ara kantaninga are i mwina bon anakin te kaawa are Maentaai; ma nooria, bon akea te anga are ti kona ni kairia nako man te kaawa irouia ara koraki ae uarereke. Bwa nooria, a bon uringa are ti a tia ni karaoia mai i mwaaina; ngaia are ti bon aki kona ni [a]kamwaneia nako man aia tabo ni kamanomano.

2 Ao a bon rang mwaiti riki nakon ara taanga ni buaka n te aro are ti rawa n nako n ekianako n aia tabo ni kamanomano.

3 Eng, ao e bon riai bwa ti na kabonganaia ara koraki ni kaawakin mwakoron te aba are bon ara bwai are ti a tia ni manga karekea; ngaia are e bon riai bwa ti na tataninga, bwa ti na kona ni manga karekea kakorakorakira man te aba are Taraemera ao bwaunara ae boou ni bwaai ake ti kainnanoi.

4 Ao e koro bukina bwa I bon kanakoa ara tia tei tabemwaang nakon te kowana n abara, bwa a na kaongoraea aroia ara botanaomata. Ao e koro bukina bwa ti bon tataninga reken bwaai ake ti kainnanoi ma kakorakorakira man te aba are Taraemera.

5 Ma nooria, e bon raoiroi aio nakoira teutana; bwa Reimwanaite a bon karekea naba korakoraia ae bati man te bong teuana nakon te bong teuana, ao bwaai ake a kainnanoi aika a mwaiti; ao ngaia are aio arora n te tai aei.

6 Ao Reimwanaite a bon otinako ni kaaitaraira n te tai teuana ao teuana, ni kataua bwa a na tiringira n te aro ni kamwane; ma e ngae n anne ao ti bon aki roko ni buaka mangaia, ibukin aroia ni kerikaaki ao aia tabo ni kamanomano.

7 Ao e koro bukina bwa ti tiku n tataninga n taai ni kaangaanga aikai i nanon te maan ae namwakaina aika a mwaiti, ni karokoa ae ti a kuri ni mate ibukin tangiran te amwarake.

8 Ma e koro bukina bwa e bon reke kanara, are e tararuaki man uotaki nakoira irouia uoua te ngaa mwaane ake a roko ni buokiira; ao bon ti aio te buoka are ti a karekea, ibukin tararuakira ma abara bwa ti na aki bwaka i nanon baia ara kairiribai, eng, bwa ti na buaka ma ara kairiribai ae koro mwaitia.

9 Ao ti bon aki ataa bukin karawawatakira aio, ke teraa bukin ae a aki kanakomaia riki

36 *a* Aram. 12:34.

58 1 *a* Aram. 52:21; 56:30.

kakorakorakira, ngaia are ti a bon nanokawaki man onrake n te maaku, bwa mwiina ao e roko ana motikitaeka te Atua iaon abara, ao ti kabwakaki man tiringaki.

10 Ngaia are ti bon bunra nako tamneira n te tataro nakon te Atua, bwa e na kakorakoraira ma ni kainaomataira mai nanon baia ara kairiribai, eng, ao bwa e na anganiira naba te korakora bwa ti na tauii ara kaawa, ma abara, ma ara bwai nako, ibukin boutokaakia ara botanaomata.

11 Eng, ao e koro bukina bwa te Uea ae Atuara e bon kawarira ma te karaunano bwa e na bon kainaomataira; eng, n te aro are e bon taekina te rau nakon tamneira, ao man anganiira te onimaki ae korakora, ma ni karekea ae ti na kantaninga te kainaomataki irouna.

12 Ao ti bon kaninikoriaira ma ara taanga ni buaka ae uarereke are ti a tia ni karekea, ma ni katikua ni kamatoatoa inanora bwa ti na tokanikai i aoia ara kairiribai, man [a]tauii abara, ma ara bwai nako, ma buura, ao natira, ma ara waaki n [b]inaomata.

13 Ao ngaia are ti a waaki ma korakorara ni kabane ni kaaitaraia Reimwanaite, ake a mena n te kaawa are Maentaai; ao ti katei ara umwanrianna i rarikin te rereua, are e kaan ma te kaawa.

14 Ao e koro bukina bwa n te ingabong, ngke a nooria Reimwanaite bwa ti mena n te tia i rarikin te rereua are e kaan ma te kaawa, ao a kanakoia taan kareke rongorongo ni katobibira bwa aonga n ataa mwaitia ma korakoran ara taanga ni buaka.

15 Ao e koro bukina bwa ngke a nooria bwa ti bon aki korakora, n aron mwaitira, ma a maaku bwa mwiina ti kamaenakoia ma boutokaakia ngkana aki otinako ni buaka mangaira man tiringira, ao a taku naba inanoia bwa e beebete aron tiringakira bwa aia taanga ni buaka a mwaiti, ngaia are e katauraoi bwa a na otinako ni kaaitaraira ni buaka mangaira.

16 Ao ngke ti nooria bwa a waaki ni katauraoi bwa a na otinako ni kaaitaraira, nooria, I tua bwa Kite, ma ana koraki tabeman, a na karabaia n te rereua, ma Teaomna naba ma ana koraki tabeman a na karabaia naba n te rereua.

17 Ngkai Kite ma ana koraki a mena n te angatai ao ake tabemwaang a mena n te anga maing; ao ngke a tia ni karabaia, nooria, I tiku ma nikiraia au taanga ni buaka, n te tabo naba are ti bon moan katei ara umwanrianna ni katauraoi nakon te tai are a na roko Reimwanaite ni buaka.

18 Ao e koro bukina bwa a otinako Reimwanaite ma aia taanga ni buaka ae mwaiti ni kaaitaraira. Ao ngke a roko ma ni moanna ni bwaka iaora ma te kabaang, I tua bwa au koraki, ake raou, a na kerikaaki nakon te rereua.

19 Ao e koro bukina bwa a kawaekoaia Reimwanaite n rimwira, bwa e korakora nanoia

12 *a* Aram. 46:12–13; Moom. 2:23.
b BK Te Inaomata.

ni kan karekeira bwa aonga n tiringira; ngaia are a bon irira nakon te rereua; ao ti bon rinukaia Kite ma Teomna ma aia koraki n te aro are a bon aki nooraki irouia Reimwanaite.

20 Ao e koro bukina bwa ngke a bwakanako Reimwanaite, ke ngke e a bwakanako te taanga ni buaka, a teirake Kite ma Teaomna man aia tabo ni karaba, ma ni kamaenakoia aia tia uarongorongo Reimwanaite mai irouia n te aro are a na aki oki nakon te kaawa.

21 Ao e koro bukina bwa ngke a kamaenakoia, a biri nakon te kaawa ma ni bwaka i aoia taan tararua ake a katukaki bwa a na taraa te kaawa, n te aro are a tiringia man taua te kaawa.

22 Ao ngkai e riki aio ibukina bwa Reimwanaite a kariaia bwa a na nako aia taanga ni buaka ae bwanin, nakon te rereua, ao ti tabeman taan tararua aika a tiku

23 Ao e koro bukina bwa Kite ma Teaomna a tauii aia tabo ni kamanomano n te aro aio. Ao e koro bukina bwa ngke ti a waakina mwanangara, i mwin mwaamwanangara ae bati i nanon te rereua nakon te aba are Taraemera.

24 Ao ngke a noorira Reimwanaite bwa ti mwananga nakon te aba are Taraemera, e bon korakora maakuia bwa mwiina ao iai te babaire ae kaweneaki bwa kairaia nakon te tiringaki; ngaia are a waaki ni kerikaaki riki nakon te rereua, eng, n oki rikaaki n te kawai are a bon roko iai.

25 Ao nooria, e a bon bong ao a katei umwaianrianna, bwa aia mataniwi mataniwia Reimwanaite a taku inanoia bwa a kua Nibwaite ibukin mwanangaia; ao a taku inanoia bwa a mwananga ma aia taanga ni buaka ae bwanin ngaia are a aki tabe n iangoa te kaawa are Maentaai.

26 Ao ngkai e koro bukina bwa ngke e a bong, I tua bwa a na aki matu au koraki, ma a na waakina mwanangaia nakon te aba are Maentaai n te kawai ae kaokoro.

27 Ao ibukin mwanangara n te tairiki aio, nooria, ngke e a ingabong ti a bon raroanako ma Reimwanaite, n te aro are ti bon roko rimoaia n te kaawa are Maentaai.

28 Ao e koro bukina bwa n te kawai ni kamwane aio ao ti a bon taua te kaawa are Maentaai n akea kawawaean te raraa.

29 Ao e koro bukina bwa ngke a roko n uakaan ma te kaawa are bubura aia taanga ni buaka Reimwanaite, man nooria bwa ti a tauraoi ni kaitibo mangaia, e bon korakora kubanakoia ao a taonaki n te maaku ae korakora, n te aro are a bon biri nako nakon te rereua.

30 Eng, ao e koro bukina bwa aia taanga ni buaka Reimwanaite a bon biri nako ma ni mwakoron te aba aio. Ma nooria, a bon uotia nako aine ma ataei n otinako man te aba.

31 Ao [a]taian kaawa ake a bubura akekei, are a bon tia n tauaki

31 *a* Aram. 56:14.

irouia Reimwanaite, n te tai aei ao a bane ni mena i nanon baira; ao tamara ma ara aine ma natira a bon oki nakon mwengaia, ni kabane ma ti naake a bon tia n tauaki bwa bure man uotaki nako irouia Reimwanaite.

32 Ma nooria, e bon uarereke ara taanga ni buaka ibukin kawakinaia kaawa aika a mwaiti ma aaba ni bwaibwai aika a korakora.

33 Ma nooria, ti bon onimakina te Atua are e a tia n anganiira te tokanikai iaon aaba aikai, n te aro are ti a karekei kaawa ma aaba, ake bon ara bwai.

34 Ngkai ti bon aki ataa bukina bwa e aera te tautaeka ngkai e aki manga anganiira riki kakorakorakira; ao mwaane ake a roko nakoira aki naba ataia bwa bukin teraa ngkai ti aki manga karekea riki kakorakorakira.

35 Nooria, ti taku bwa e aki nakoraoi ami waaki, ao kam a tia ni kairia nako te taanga ni buaka nakon mwakoron te aba anne; ngkana eng, ao ti bon aki tangiria n ngurengure.

36 Ao ngkana ti aki ngaia anne, nooria, ti maaku bwa tao iai te [a]unraa n te tautaeka, ngaia are aki manga kanakoia riki mwaane bwa buokara; bwa ti ataia bwa a bon mwaiti riki nakoia ake a kanakomaia.

37 Ma, nooria, e aki kakawaki—ti onimakinna bwa te Atua e na [a]kainaomataira, e ngae ngke e mamaara ara taanga ni buaka, eng, ma ni kainaomataira mai nanon baia ara kairiribai.

38 Nooria, aio bon te kauabwi ma ruaiwa n ririki, ngke e a kan toki, ao tia tauii abara; ao a tia Reimwanaite ni biri nako man te aba are Nibwaai.

39 Ao natia mwaane ana botanaomata Amon, are I a tia n taekinna ni kamoamoa, bon raou n te kaawa are Maentaai; ao te Uea e boutokaaia, eng, ni kawakinia bwa a na aki bwaka n te kabaang, n te aro are bon akea [a]temanna ae e tiringaki.

40 Ma nooria, a bon korakora ikoakiia; ma e ngae n anne a bon teimatoa n te [a]inaomata are e a tia ni kainaomataingkami iai te Atua; ao a bon kakaonimaki n uringa te Uea ae Atuaia n te bong teuana nakon te bong teuana; eng, a bon kaawakin ana kaetieti ma ana moti nako, ma ana tua n aki toki; ao e matoatoa aia onimaki n te taeka ni burabeti are e kaineti ma te bwai are e na roko.

41 Ao ngkai, tariu ae moan te tangiraki, ae Moronaai, ke te Uea ae Atuara, are e a tia ni kabooira ma ni kainaomataira, e na kawakiniko n aki toki; eng, ao ke e karaka tangirakiia te botanaomata aio, n te aro are kam na tokanikai ni karekei bwaai ake a tia Reimwanaite n anai mai iroura, ake boutokaakira. Ao ngkai, nooria, I a kaina au reta. Ngai bon Ereman, are natin Aramwa.

36 *a* Aram. 61:1–5.
37 *a* 2Uea 17:38–39.
39 *a* Aram. 56:56.
40 *a* BK Te Inaomata.

MWAKORO 59

Moronaai e tuanga Bwaoraan bwa e na kamatoatoaia ana taanga ni buaka Ereman—Reimwanaite a taua te kaawa are Nibwaaia—E un Moronaai n te tautaeka. Uakaan ma 62 I.K.

Ngkai e koro bukina bwa n aia katenibwi n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, i mwin are Moronaai e a tia ni karekea ma ni wareka ana [a]reta Ereman, e bon korakora kimwareireina ibukin te kamweraoi, eng, te tokanikai ae korakora are e a tia n reke iroun Ereman, ni karekei aaba ake a tia ni bua.

2 Eng, ao e bon kaongoia ana botanaomata ni kabane, n aaba ake a uakaan n te mwakoro are e mena iai, bwa aonga naba ni kukurei.

3 Ao e koro bukina bwa e kanakoa [a]naba ngkekei te reta nakon [b]Bwaoraan, n tangiria bwa e na karekea te anga are a na ikotaki mwaane ni kakorakora Ereman, ke ana taanga ni buaka Ereman, n te aro are e na beebete kawakinan mwakoron te aba ae e a tia n rangi ni kamiimi nakoraoin anakina.

4 Ao e koro bukina bwa ngke Moronaai e a tia ni kanakoa te reta nakon te aba are Taraemera, e a manga waaki riki ni karaoa te babaire bwa e aonga ni kona n tauii nikiran aaba ma taabo ao kaawa are a tia Reimwanaite n anai mai irouia.

5 Ao e koro bukina bwa ngke e tabe Moronaai ni katauraoi n nako ni kaaitaraia Reimwanaite n te buaka, nooria, te botanaomata are Nibwaaia, ake a ikotaki man te kaawa are Moronaai ma te kaawa are Riaai ma te kaawa are Morianton, a bon ekakinako irouia Reimwanaite.

6 Eng, ao naake a bon kairoroaki bwa a na biri nako naba man te aba are Maentaai, ao man aaba ake a uakaan, a bon tia n roko man ikotaki ma Reimwanaite ni mwakoron te aba aei.

7 Ao ibukina bwa e rianako mwaitia, eng, ao a karekea korakoraia n te bong teuana nakon te bong teuana, man ana babaire Amoron a bon roko ni kaaitaraia te botanaomata ae Nibwaaia, ao a bon waaki n tiringia n te tiritiri ae korakora.

8 Ao e korakora mwaitia aia taanga ni buaka n te aro are nikiraia ana botanaomata Nibwaaia a bon kairoroaki bwa a na biri nako mai irouia; ao a roko n ikotaki ma ana taanga ni buaka Moronaai.

9 Ao ngkai n aron are Moronaai e taku i nanona bwa e na iai mwaane ake a na kanakoaki nakon te kaawa are Nibwaaia, ni buokiia aomata bwa a na kawakina te kaawa are e bubura, ao e ataia bwa e beebete riki kawakinan te kaawa bwa e na aki bwaka nako nanon baia Reimwanaite nakon manga anakina mai irouia, e bon taku i nanona bwa e na bon beebete kawakinan te kaawa.

59 1*a* Aram. 56:1. | 3*a* Aram. 60:1–3. | *b* Aram. 50:40.

10 Ngaia are e tauiia ana taanga ni buaka bwa a na kaawakin taabo ake e a tia ni manga anai.

11 Ao ngkai, ngke Moronaai e nooria bwa te kaawa are Nibwaaia e a bon bua e bon korakora nanokawakina, ao e a moanna n nanououa ibukin buakakaia aomata, bwa tao a na kona ke a na aki kona ni bwaka i nanon baia tariia.

12 Ngkai aio aroia ni kabane mataniwia mataniwi. A bon nanououa ma ni miimii naba ibukin buakakaia aomata, ao aio ibukin tokanikaia Reimwanaite i aoia.

13 Ao e koro bukina bwa Moronaai e bon un n te tautaeka, ibukin aroia n [a]aki tabeakina inaomatan abaia.

MWAKORO 60

Moronaai e ngurengure nakon Bwaoraan ibukin aki mwannanoan te taanga ni buaka iroun te tautaeka—E a kariaia te Uea bwa a na tiringaki ake a raraoi—Nibwaite a kabongana korakoraia ni kabane ma aia bwai ni kainaomataia mai irouia aia kairiribai—Moronaai e taetae ni kakamaku bwa e na buaka ni kaitaraa te tautaeka ngkana e aki kanakoaki te ibuobuoki nakon ana taanga ni buaka. Uakaan ma 62 I.K.

Ao e koro bukina bwa e koroboki riki nakon te kowana n te aba, are bon Bwaoraan, ao aikai taeka ake e koroi, ni kangai: Nooria, I korea au reta nakon Bwaoraan, n te kaawa are Taraemera, are bon [a]mataniwia taan moti ao te kowana n te aba, ao nakoia naba ake a tia n rineaki irouia te botanaomata aio bwa a na tautaeka man tabeakina waakin te buaka aio.

2 Bwa nooria, iai te bwai ae I kan taekinna nakoia n te aro ni kabuakaka; bwa nooria, kam ataia ngkami bwa ti a tia n ikotiia mwaane, man anganiia bwaai ni buaka te kabaang, ma kabaang aika uarereke, ma aekan nako bwaai ni buaka, ma ni kanakoia ni kaaitaraia Reimwanaite, ni mwakoro nako ake a kaoti iai i abara.

3 Ao ngkai nooria, I taku nakoimi bwa ngai, ma au koraki, ma Ereman ma ana koraki, ti a tia ni kainnano n te kainnano ae rangi ni korakora; eng, n te baki, te taka, ma te kua, ma aekan nako taian karawawata.

4 Ma nooria, ngke arona bwa bon ti aei are ti kainnano iai ti na bon aki ngurengure ke n tangitang.

5 Ma nooria, e korakora te tiritiri nakoia ara botanaomata; eng, ngaa ma ngaa ake a bwaka n te kabaang, are tao e na bon aki riki ngke arona bwa ti anganiia ara taanga ni buaka te korakora ae tau ma te boutoka nakoia. Eng, e bon rangi ni korakora aki tabeakinakira iroumi.

6 Ao ngkai nooria, ti tangiria ni kan ataa bukin te aki tabeakinaki ae korakora aei; eng, ti tangiria ni kan ataa bukin aromi n aki tabeakinira.

13 *a* Aram. 58:34; 61:2–3.

60 1 *a* Aram. 50:39–40.

7 Kam kona n tekateka iaon ami kaintokanuea n iango, ngkai akea kanoan ami iango, ao ami kariribai a kabuta te mwakuri ni kamamate ni katobibingkami? Eng, ngkai a tiringia ngaa ma ngaa aika tarimi—

8 Eng, ao naake a tia n tararake nakoimi ibukin kawakinakia, eng, a tia ni kamenai ngkami n te tabo are kam na kona iai ni buokiia, eng, are kam na kona ni kanakoia taanga ni buaka nakoia, ni kakorakoraia, ma ni kamaiuia ngaa ma ngaa bwa a na aki bwaka n te kabaang.

9 Ma nooria, tiaki ti aei—kam tauii bwaai ake a kainnanoi, mai irouia, n te aro are a buaka ma ni mate ibukin banen raraaia ibukin korakoran nanoia are a tangira mweraoia te botanaomata aio; eng, ao aio are a tia ni karaoia ngke a kuri ni [a]mate n te baki, ibukin korakoran aki tabeakinakia iroumi.

10 Ao ngkanne, tariu aika kam tangiraki—bwa kam bon riai n tangiraki; eng, ao kam riai ni kamarurungi riki ngkami ni botumwaaka riki ibukin mweraoia te botanaomata aio; ma nooria, kam a tia n aki tabeakinia n te aro are e na mena iaon atuumi raraaia ngaa ma ngaa bwa te irantaanga; eng, bwa e ataa tangiia ni kabane te Atua, ma kainnanoia ni kabane—

11 Nooria, kam taku bwa kam kona n tekateka iaon ami kaintokanuea, ao ibukin raoiroin te Atua ae korakora ao akea te bwai ae kam na karaoia ao e na kainaomataingkami? Nooria, ngkana kam taku aio inanomi ao e matebuaka are kam taku inanomi.

12 Kam [a]taku inanomi bwa, ibukina bwa a tia ni mate tarimi aika mwaiti bwa bon ibukin buakakaia? I taku nakoimi, ngkana kam iangoa aio inanomi ao e matebuaka ami iango are kam iangoia; bwa I taku nakoimi, a mwaiti ake a bwaka n te kabaang; ao nooria kam bon kabuakakaki iai.

13 Bwa te Uea e kariaia bwa a na tiringaki aika a [a]raraoi bwa e aonga n roko ana momotiraoi ma ana motikitaeka i aoia ake a buakaka; ngaia are kam aki riai n taku bwa a bua ake a raraoi ibukina bwa a tiringaki; ma nooria, a bon rin i nanon ana rau te Uea ae Atuaia.

14 Ao ngkai nooria, I taku nakoimi, e korakora maakan ana motikitaeka te Atua are e na roko nakoia te botanaomata aio irou, ibukin korakoran taningarotia, eng, taningarotin naba te tautaeka, ma rianakon aki tabeakinakia tariia ae korakora, eng, nakoia ake a tia n tiringaki.

15 Bwa ngke arona bwa akea te [a]buakaka are e moan waaki mai irouia ara taan kairiri, ao ti na bon kona ni kaaitaraia ara kariribai n te aro are a na bon aki tokanikai iaora.

9*a* Aram. 58:7.
12*a* Ruka 13:1–5.
13*a* Aram. 14:10–11; R&B 42:46–47.
15*a* Aram. 51:9, 13.

16 Eng, ngke arona bwa akea te [a]buaka are e reke i marenara; eng, ngke arona bwa akea ana [b]aomata te uea, ake a karika kawawaean te raraa ae korakora i buakora; eng, ngke arona bwa ti katiteuana korakorara n te tai are ti itabaraara i marenara, n aron are ti a tia ni kakaraoia; eng, ngke arona bwa akea tangiran te mwaaka ma te kan tautaeka iaora irouia ana aomata te uea; ngke arona bwa a kakaonimaki nakon te waaki n inaomata, ma ni katiteuanaki ma ngaira, man nako ni kaaitaraia ara kairiribai, man aki kaaitaraira ma aia kabaang, are e karika kawawaean te raraa ae rang korakora i buakora; eng, ngke arona bwa ti mwananga ni kaaitaraia ni korakoran te Uea, ti na bon tia ni kamaenakoia ara kairiribai, bwa e na karaoaki n aron kakoroan bukin ana taeka.

17 Ma nooria, ngkai a roko iaora Reimwanaite, man tauii abara, ao a tiringia ara botanaomata n te kabaang, eng, ara aine ma natira, ma ni kairia nako ni kabureia ma ni karawawataiia n aekan karawawata n aekaia nako, ao aio ibukin korakoran buakakaia naake a ukoukora te mwaaka ma te kan tautaeka, eng, naake ana aomata te uea.

18 Ma e aera ngkai e na bati au taeka ibukin aei? Akea te bwai ae ti ataia ma tao kam ukoukora te kan tautaeka. Akea te bwai ae ti ataia ma tao taan kamwanea abami ngkami.

19 Ke tao kam aki tabeakinira ibukina bwa kam mena inukan te aba ao kam otabwaniniaki n te aro n tararua, n te aro are kam aki kanakoa te amwarake nakoira, ma mwaane ake a na kamatoatoa ara taanga ni buaka.

20 Kam a mwaninga ana tua te Uea ae Atuami? Eng, kam a mwaninga aron kabureakia ara bakatibu? Kam a mwaninga taekan taai ake a mwaiti are ti a tia ni kainaomataki iai mai nanon baia ara kairiribai?

21 Ke tao kam taku inanomi bwa e na bon teimatoa ni kainaomataira te Uea, i nanon ami tai n tekateka iaon ami kaintokanuea man aki kabonganai bwaai ake e a tia te Uea ni karekei ibukira?

22 Eng, e aera bwa kam na tiku n aoriori i nanon te tai are kam a otabwaniniaki irouia ngaa ma ngaa nakekei, eng, ma tebwina te ngaa ma te ngaa, ake a tekateka n aoriori, I nanon te tai are iai naba ngaa ma ngaa ake a mena n taabo ake a uakaan ake a bwaka n te kabaang, eng, n ikoaki man raraabuabua?

23 N ami iango te Atua e kona n taraingkami bwa akea ami bure ngkai kam tekateka n aki kakamwakuri man taratarai bwaai aikai? Nooria I taku nakoimi, E aki. Ngkai I tangiria bwa kam na uringnga bwa te Atua e a tia n taku bwa e na itiaki moa are [a]i nanon te aomata, ao ngkanne e a itiaki naba tinanikun te aomata.

24 Ao ngkai, ngkana kam

16*a* Aram. 51:16–19. *b* Aram. 51:5, 8. 23*a* Mat. 23:25–26.

rairinanomi man te bwai ae kam a tia ni karaoia aei, man teirake ni kakamwakuri, ma ni kanakomaia te amwarake ao mwaane, ao nakon Ereman naba, bwa e na boutokaai mwakoron abara ake e a tia ni manga kaoki, ao bwa ti aonga naba ni manga anai nikiran ara bwai ni mwakoro aikai, nooria, e bon riai bwa ti na aki manga oki n itabaraara ma Reimwanaite ni karokoa moa ae ti kaitiaka moa nanora, eng, ao riki atuun ara tautaeka ae korakora.

25 Ao ti ngkana kam ira nanon au reta, man otinako ni kaota nakoiu [a]tamnein te inaomata ni koaua, ma ni botumwaaka ni kakorakora ma ni kamatoa ara taanga ni buaka, man anganiia te amwarake ibukin boutokaakia, nooria N na katuka mwakoroia au aomata aika a inaomata bwa a na kawakina mwakoron te aba aei, ao N na katuka ana korakora ao ana kakabwaia te Atua i aoia naba, bwa akea riki te mwaaka teuana ae kona ni manga mwakuri ni kaaitaraia—

26 Ao aio ibukin aia onimaki ae korakora, ao ibukin taotaonan nanoia i nanon katakia—

27 Ao N na roko nakoimi, ao ngkana iai i buakomi ae iai nanona n tangira te inaomata eng, ngkana iai naba mwakaron naba te inaomata teutana ae tiku, nooria N na kauerakea te kaiangatoa i buakomi, ni karokoa ae naake iai nanoia ni kan ana te mwaaka ma te kan tautaeka n te aro ae aki riai a na bua.

28 Eng, I aki maaka mwaakami ma ami tautaeka, ma bon ti [a]Atuau ae I maakua; ao bon ti ni kaineti ma ana tua are I a ana au kabaang iai bwa N na tei ibukin ana waaki abau, ao ibukin buakakami are e a rang korakora ae bua.

29 Nooria e a roko te tai, eng, e a kaan te tai, are ngkana kam aki kakamwakuri ibukin abami ma ami ataei, ao te [a]kabaang ni motiraoi e na tinetine iaomi; eng, ao e na bwaka iaomi man roko nakoimi n tiringingkami.

30 Nooria, I tataninga te ibuobuoki mai iroumi; ao ngkana kam aki mwakuria te ibuobuoki nakoira, nooria, N na roko nakoimi, nakon naba te aba are Taraemera, man oroingkami n te kabaang n te aro are e na manga akea korakorami ni katoka rikirakeia te botanaomata aei ibukin waakinan te inaomata.

31 Bwa nooria, te Uea e aki kariaia bwa kam na maiu ma ni matoatoa i nanon buakakami bwa kam na tiringia ana botanaomata ae a raoiroi aikai.

32 Nooria, kam kona n iangoia bwa te Uea e na kamaiungkami man roko ni motikitaeka ni kaaitaraia Reimwanaite, ngkai bon kateia aia bakatibu ae karika te kairiribai irouia, eng, ao e a tia ni manga kauataoaki irouia ake

25 *a* Aram. 51:6; 61:15.
28 *a* Mwak. 5:26–29.
29 *a* Erem. 13:5; 3Nib. 2:19.

a biri nako mai iroura, ao kam riki ni buakaka ibukin tangiran te mimitong ma bwain te aonaba ae akea manenaia.

33 Kam ataia bwa kam urua ana tua te Atua, ao kam ataia bwa kam bon toubekaia i aan waemi. Nooria e taku te Uea nakoiu: Ngkana naake kam a tia n rineia bwa ami kowana aki rairinanoia man aia bure ao buakakaia, ao kam na nako ni buaka ni kaaitaraia.

34 Ao ngkai nooria, Ngai, ae Moronaai, I kairoroaki bwa, ni kaineti ma te berita ae tabu are I a tia ni karaoia bwa N na kawakina ana tua Atuau; ngaia are I tangiria bwa kam na taua ana taeka te Atua, ma ni kawaekoa nakoiu ami bwai ake ti kainnanoi ma ami mwaane, ao nakon Ereman naba.

35 Ao nooria, ngkana kam aki karaoa aio ao N na waekoa n roko iroumi; bwa nooria, te Atua e aki kariaia bwa ti na mate ni baki; ngaia are e na bon anganiira kanami, e ngae ngkana ti angan karekeana te kabaang. Ngkai taraia bwa kam na kakakoroa bukin ana taeka te Atua.

36 Nooria, Ngai bon Moronaai, mataniwia ami mataniwi. I aki [a]ukoukora te mwaaka ma I kan kamauna. I aki ukoukora ana karinerine te aonaba, ma mimitongin Atuau, ao inaomatan ma mweraoin abau. Ao ikai are I a katoka au reta.

MWAKORO 61

Bwaoraan e tuanga Moronaai taekan te kaiangatoa ao kaitaraan te tautaeka—Ana aomata te uea a taua Taraemera ao a itoman ma Reimwanaite—Bwaoraan e bubuti ana ibuobuoki te taanga ni buaka ibukin kaaitarakia taan kakaitara. Uakaan ma 62 I.K.

Nooria, ngkanne e koro bukina bwa e aki maan i mwin are Moronaai e kanakoa ana reta nakon mataniwia kowana, ao e a karekea ana reta ma iroun [a]Bwaoraan, mataniwia kowana ao aikai taeka ake e a karekei:

2 Ngai, ae Bwaoraan, are mataniwia kowana n te aba aei, I kanakoi au taeka aikai nakon Moronaai, mataniwia mataniwi n te taanga ni buaka. Nooria, I taku nakoim, Moronaai, bwa I aki kimwareirei ibukin [a]karawawatakim ae korakora, eng, e bon karawawata tamneiu.

3 Ma nooria, iai ake a kimwareirei ibukin karawawatakimi, eng, n te aro are a teirake ni kaitaraai, ma au aomata naba ake naake a [a]inaomata, eng, ao naake a tia n teirake e a bon rianako mwaitia.

4 Ao bon ibukiia naake a tia ni kataia n anaa te kaintekateka ni motikitaeka mai irou ae a karika te buakaka ae korakora aio; bwa a tia ni kabongana te mwaamwanaa te aba ae bati, ao a tia ni kairia nako nanoia aomata aika a mwaiti, are e na karika

36 *a* R&B 121:39–42.
61 1 *a* Aram. 50:39–40.
2 *a* Aram. 60:3–9.
3 *a* Aram. 51:6–7.

te karawawataki ae korakora i buakora; ao a tia n tauii ara bwai ake ti kainnanoi, man kabwara nanoia ara aomata ake a inaomata n te aro are aki roko nakoimi.

5 Ao nooria, a tia ni kakioai nako mai irouia, ao I a tia ni biri nako nakon te aba are Kiteon, ma raou mwaane are mwaitin are I kona ni karekea.

6 Ao nooria, I a tia ni kanakoa te katanoata ni kabuta mwakoron te aba aei; ao nooria, ao a bwarikoriko nakoira ni katoa bong, nakon aia bwai ni buaka, bwa a na tei ibukin abaia ma [a]inaomataia, ma ni kabooi mwiin kairua ake a karaoaki nakoira.

7 Ao a tia n roko nakoira, n te aro are naake a teirake ni kaaitaraira a bon kaaitaraki, eng, n te aro are a bon maakuira man rawa n roko ni kaaitaraira n te buaka.

8 E a reke irouia te aba, ke te kaawa, are Taraemera; ao a tia n rinea te uea i aoia, ao e a tia ni koroboki nakon aia uea Reimwanaite, are e a itoman iai mangaia, are e itoman mangaia ma ni kukurei bwa e na kawakina te kaawa are Taraemera, are kawakinana aio e taku i nanona bwa e na reke iai aia anga Reimwanaite n tokanikai iaon nikiran te aba, ao e na katukaki bwa e na uea i aoia te botanaomata aio ngkana a tautaekanaki i aaia Reimwanaite.

9 Ao ngkai, n am reta ao ko a tia ni kabuakakaai, ma e aki kakawaki; I aki un, ma I bon kimwareirei n aron korakoran nanom. Ngai, ae Bwaoraan, I aki ukoukora te mwaaka, ma ti tauan au kaintekateka n tautaeka bwa I aonga ni kawakina inaomataia ma kainaomatakia au botanaomata. E teimatoa tamneiu n te inaomata ae e a tia ni [a]kainaomataira iai te Atua.

10 Ao ngkai, nooria, ti na totokoa te buakaka e ngae ngkana e na waanako te raraa. Ti bon aki kan kawawaea raraaia Reimwanaite ngkana a bon tiku n oin abaia.

11 Ti aki tangiria ni kawawaea raraaia tarira ngkana aki teirake ni kaaitaraira ma n ana te kabaang ni kaaitaraira.

12 Ti na bon tautaekanaki n te amo n tautoronaki ngkana e riai ma ana momotiraoi te Atua, ke ngkana e bon anganiira te tua bwa ti na riai ni karaoia.

13 Ma nooria e bon aki anganiira te Atua bwa ti na tautaekanaki irouia ara kairiribai, ma ti na kawenea ara [a]onimaki irouna, ao e na kainaomataira.

14 Ngaia are, tariu ae ko tangiraki, ae Moronaai, ti na riai n totokoa te buakaka, ao te buakaka are ti aki kona n totokoia n ara taeka, eng, taian kaitara ma itabaraara, ti na [a]totokoi n ara kabaang, bwa e aonga n tiku inaomatara, bwa ti aonga ni kimwareirei ni bwaai aika a raka n te ekaretia, ao n ana waaki ara Tia Kabooira ao Atuara.

6 *a* BK Inaomata; Te Inaomata.
9 *a* Ioane 8:31–36; R&B 88:86.
13 *a* BK Onimaki; Onimakina.
14 *a* Aram. 43:47.

15 Ngaia are, kawaekoako nakomai nakoiu ma tabemwaang am koraki, ma ni katikuia nikiraia bwa a na kairaki irouia Riaai ma Teaenikam; anganiia te mwaaka bwa a na waakina te buaka ni mwakoron te aba anne, ni kaineti ma ana kairiri [a]Tamnein te Atua, are bon tamnein te inaomata are irouia.

16 Nooria I a tia ni kanakoi tabeua bwaai ake a kainnanoi bwa aonga n aki mate ni karokoa ae kam kona n roko nakoiu.

17 Ikoikotiia am taanga ni buaka ake ko kona i nanon mwanangam n nakomai, ao ti na waekoa ni kaaitaraia taan biri nako mai iroura, ni korakoran te Atua ni kaineti ma te onimaki are iai iroura.

18 Ao ti na taua te kaawa are Taraemera, bwa ti aonga ni karekea riki te amwarake bwa ti na kanakoa nakoia Riaai ma Teaenikam; eng, ti na waaki nako ni kaaitaraia ni korakoran te Uea, ao ti na katoka te buakaka ae korakora aei.

19 Ao ngkai, Moronaai, I bon kimwareirei ngke I karekea am reta, bwa kanga I bon raraoma ni kaineti ma te bwai ae ti riai ni karaoia, bwa tao e riai ke e aki bwa ti na nako ni kaaitaraia.

20 Ma ko a tia n taku, ngkana aki rairinanoia ao e anga te tua te Uea bwa kam na nako ni kaaitaraia.

21 Taraia bwa ko na [a]kamatoatoaia Riaai ma Teaenikam i nanon te Uea; tuangiia bwa a na aki maaku, bwa te Atua e na kainaomataia, eng, ma naake a bane n teimatoa i nanon te kainaomataki are te Atua e a tia ni karekea iai inaomataia. Ao ngkanne I kaina au reta nakoim tariu ae moan te tangiraki, Moronaai.

MWAKORO 62

Moronaai e mwananga ni buoka Bwaoraan n te aba are Kiteon—Ana aomata te uea ake a rawa n tei ibukin abaia a tiringaki—Bwaoraan ma Moronaai a manga anaa Nibwaaia—A mwaiti Reimwanaite ake a ikotaki ma ana botanaomata Amon—E tiringa Amoron Teaenikam ao e a manga tiringaki—A kakioaki Reimwanaite man te aba, ao e a kateaki te rau—E oki Ereman man ana mwakuri ni mitinare ao e karikirakea te Ekaretia. Uakaan ma 62–57 I.K.

Ao ngkai e koro bukina bwa ngke Moronaai e a tia ni karekea te reta aio ao e a karekea ninikorian nanona, ao e a onrake n te kimwareirei ae rianako ibukin kakaonimakin Bwaoraan, ao bon tiaki te [a]tia kamwane ni kaineti ma inaomatan ao waakin abana.

2 Ma e bon korakora naba ngurengurena ibukin buakakaia ake a tia ni kakioa Bwaoraan ma n te kaintekateka ni motikitaeka, eng, ni kakimototoa ibukiia naake a tia n totoko ni kaitaraa abaia ma Atuaia naba.

15*a* 2Korin. 3:17.
BK Tamnei ae Raoiroi.
21*a* Tek. 10:12.
62 1*a* Aram. 60:18.

3 Ao e koro bukina bwa Moronaai e kairia ana koraki tabeman, n aron nanon Bwaoraan, man angan Riaai ma Teaenikam bwa a na taraa nikiraia ana taanga ni buaka, ma ni mwananga nakon te aba are Kiteon.

4 Ao e bon katea te [a]buraeki n [b]inaomata, n taabo nako ake e roko iai, ma ni karekea te taanga ni buaka are e kona ni karekea i nanon mwanangana nakon te aba are Kiteon.

5 Ao e koro bukina bwa ngaa ma ngaa ake bwarikoriko nakon ana buraeki, man tabeki aia kabaang bwa a na tei ibukin inaomataia, bwa aonga n aki reke n te tautoronaki.

6 Ao ngaia are, Moronaai e a ikotiia mwaane nako are e kona ni karekeia i nanon mwanangana ni kabane, e roko nakon te aba are Kiteon; man ikotiia ana taanga ni buaka ma ana taanga Bwaoraan ao e a korakora matoatoaia, a bon matoatoa riki nakoia ana koraki Bwaakati, are aia [a]uea taan biri nako ake a kakioia [b]aomata ake a inaomata man te aba are Taraemera man tia n taua te aba.

7 Ao e koro bukina bwa Moronaai ma Bwaoraan a ruorikaaki ma aia taanga ni buaka nakon te aba are Taraemera, man nako ni kaitaraa te kaawa, ao a bon kaitibo ma ana koraki Bwaakati ao a bon buaka.

8 Ao nooria, Bwaakati e a bon tiringaki ao a kairaki ana koraki bwa bure, ao Bwaoraan e a kaokaki nakon ana kaintekateka ni motiki taeka.

9 Ao ana koraki Bwaakati a bon kabowiaki, n aron tuan te aba, ao ana aomata te uea naba ake a tia n anaaki man teweaki nako nanon te nne ni kaikain; ao a [a]tiringaki n aron te tua; eng, ana koraki Bwaakati ao ana aomata te uea, are a rawa n tabeki bwaai ni buaka n tei ibukin abaia, ma ana buaka ni kaitaraa, a bon tiringaki.

10 Ao ngaia are e bon riai bwa e na kamatoaki kawakinan te tua aio ibukin maurin abaia; eng, ao are e kuneaki ni kaakea inaomatana e a bon waekoa naba n tiringaki n aron te tua.

11 Ao ngaia are e a toki aia katenibwi n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai; Moronaai ma Bwaoraan a tia ni kaoka te rau nakon te aba are Taraemera, i buakoia oin aia botanaomata man tia ni karokoa te mate i aoia ni kabane ake aki taua raoi te waaki n inaomata.

12 Ao e koro bukina bwa ni moan waakin aia katenibwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, Moronaai e kawaekoa n te tai naba arei ni karekea te anga bwa a na kanakoaki bwaai ake a kainnanoaki, ao te taanga naba ni buaka ae onoua te ngaa

4 *a* Aram. 46:12–13, 36. BK Buraeki.
b BK Te Inaomata.

6 *a* Aram. 61:4–8.
b Aram. 51:5–7.

9 *a* BK Katuua ae te Tiringaki.

mwaane kaaina bwa a na kanakoaki nakon Ereman, bwa a na buokiia ni kawakina mwakoron te aba anne.

13 Ao e karekea naba te anga bwa te taanga ni buaka ae kaaina ono ngaa mwaane, ma te amwarake ae tau, bwa a riai ni kanakoaki nakon Riaai ma Teaenikam. Ao e koro bukina bwa e bon karaoaki aio bwa e na kamatoatoaki te aba ni kaaitaraia Reimwanaite.

14 Ao e koro bukina bwa Moronaai ma Bwaoraan, ngke a tia ni katuka te koraki ae mwaiti n te aba are Taraemera, a mwananga ma te koraki ae mwaiti nakon te aba are Nibwaaia, man nanomatoa bwa a na kabwakaia Reimwanaite ake n te kaawa anne.

15 Ao e koro bukina bwa ngke a mwananga nakon te aba, a kairia aia koraki Reimwanaite mangaia man tirigiia aika a mwaiti, man anai aia bwai ake a kainnanoi ma aia bwai ni buaka.

16 Ao e koro bukina bwa i mwin are a tia n anaia, a tua bwa a na karaoa te berita ae tabu bwa a na manga aki oki n tabeki aia bwai ni buaka ni kaaitaraia Nibwaite.

17 Ao ngke a tia ni karaoa te berita ae tabu aio a kanakoia bwa a maeka i buakoia ana botanaomata Amon, ao mwaitia ake aki tiringaki tao aua te nga.

18 Ao e koro bukina bwa ngke a tia ni kanakoia a waakina mwanangaia nakon te aba are Nibwaaia. Ao e koro bukina bwa ngke a roko n te kaawa are Nibwaaia, a bon katei umwaianrianna n taabo aika a aoraoi i Nibwaaia, are e bon kaan ma te kaawa are Nibwaaia.

19 Ngkai Moronaai e bon tangiria bwa a na roko Reimwanaite ni buaka ni kaaitaraia, n taabo ake a aoraoi; ma Reimwanaite a bon ataa rianakon korakoran ninikoriaia, ao ngke a noora mwaitia, ngaia are a rawa n roko ni buaka n te bong arei.

20 Ao ngke e a roko n te tairiki, Moronaai e mwananga i nanon rootongitongin te bong, man roko i taubukin te oo bwa e na kareke rongorongo bwa engaa mwakoron te kaawa ae a matu iai Reimwanaite ma aia taanga ni buaka.

21 Ao e koro bukina bwa a mena i mainiku, i rarikin te tabo n rin; ao a bane ni matu. Ao ngkai Moronaai e oki nakon ana taanga ni buaka, ma n tua bwa a na katauraoi n te tai ae waekoa taian kora ma kaai n tamwarake, bwa a na karuoaki ma itaubukin te oo nakon mwakoron te oo are i nanona.

22 Ao e koro bukina bwa Moronaai e tua bwa ana koraki a na mwananga ma n nako taubukin te oo, man ruo nakon mwakoron te kaawa anne, eng, ao i maeao naba, are aki matu iai Reimwanaite ma aia taanga ni buaka.

23 Ao e koro bukina bwa a bane ni karuoaki nakon te kaawa n te bong, n aia kora ake a mamatoa ma aia kai n tamwarake; ngaia are ngke e a ingabong a bon bane ni mena i nanon oon te kaawa.

24 Ao ngkai, ngke a uti Reimwanaite man nooria bwa ana taanga ni buaka Moronaai a mena i nanon te oo, a bon korakora maakuia, n te aro are a bon biri nako tinaniku man te tabo n rin.

25 Ao ngkai Moronaai ngke e nooria bwa a bon biri nako mai matana, e bon tua bwa ana koraki a na mwananga ni kaaitaraia man tiringia aika a mwaiti, man otabwaninia tabemwaang, ma ni kairia bwa bure; ao nikiraia a biri nako nakon te aba are Moronaai, are e mena n te tia i rarikin taari.

26 Ngaia are Bwaoraan ma Moronaai a karekea tauan te kaawa are Nibwaaia n akea temanna mai i buakoia ae bua; ao a bon mwaiti Reimwanaite ake a tiringaki.

27 Ngkai e koro bukina bwa a mwaiti Reimwanaite ake bure ae a tangiria bwa a na ikotaki ma ana [a]botanaomata Amon man riki bwa aomata aika a inaomata.

28 Ao e koro bukina bwa mwaitia ake a tangira aei, a bon anganaki n aron are a tangiria.

29 Ngaia are, ni kabane aia bure Reimwanaite a bon ikotaki ma ana botanaomata Amon, ma ni waaki ni mwakuri ni kakorakoraia, ni mwakuria te tano, n uniki aekan nako taian kai n amwarake, ma nanai ni man n aekaia nako; ao a beebete Nibwaite man te rawawata ae korakora; eng, n te aro are a bon aki tabetabe irouia aia bure ni kabane Reimwanaite.

30 Ngkai e koro bukina bwa Moronaai, ngke e a tia ni karekea tauan te kaawa are Nibwaaia, man tia ni kairia nako bure aika a mwaiti, are e bon kakorakora kerikakin mwaitia aia taanga ni buaka Reimwanaite, man tia ni manga kaokia Nibwaite aika a mwaiti ake a bon tia n anaaki bwa bure, are e a bon riki bwa kakorakoraia ana taanga ni buaka Moronaai; ngaia are Moronaai e a mwananga nako man te aba are Nibwaaia nakon te aba are Riaai.

31 Ao e koro bukina bwa ngke Reimwanaite a noora Moronaai bwa e roko ni kaaitaraia, a bon maaku riki ma ni biri nako mai matan ana taanga ni buaka Moronaai.

32 Ao e koro bukina bwa Moronaai ma ana taanga ni buaka a bon kakioia man te kaawa ae bubura teuana nakon te kaawa ae bubura teuana, ni karokoa ae a kaitiboaki ma Riaai ao Teaenikam; ao Reimwanaite a biri nako mai irouia Riaai ma Teaenikam, n nakon te tia i rarikin taari, ni karokoa ae a roko n te aba are Moronaai.

33 Ao aia taanga ni buaka Reimwanaite a bon ikotaki, n te aro are a mena n te rabwata ae ti teuana te aba are Moronaai. Ngkai Amoron, are aia uea Reimwanaite e mena naba i rarikiia.

34 Ao e koro bukina bwa Moronaai ma Riaai ao Teaenikam a bon tiku ma aia taanga ni buaka n

27 *a* BK Aentaai-Nibwaai-Riaai.

otabwaninia tian te aba are Moronaai, n te aro are a otabwaniniaki n te tia i rarikin te rereua i maiaki, ao n te tia i rarikin te rereua i mainiku.

35 Ao ngaia are a tiku ni matu n te tairiki anne. Bwa nooria, Nibwaite ma Reimwanaite a bon kua ibukin ananaun mwanangaia; ngaia are a bon aki iangoa te kamwane n te tairiki, ma ti Teaenikam bwa e korakora unna iroun Amoron, n te aro are e taku bwa Amoron ma Amarakaai are tarina, a [a]karika te buaka ae korakora ma n tei maan aio i marenaia ma Reimwanaite, are e karika te buaka ae korakora ao kawawaean te raraa, eng, ao te rongo ae korakora.

36 Ao e koro bukina bwa ibukin unna ao Teaenikam e mwananga nako nakon aia tabo Reimwanaite, ma n ruorikaaki riaon te oo nakon te kaawa. Ao e mwananga ma te kora man te tabo teuana nakon te tabo teuana, n te aro are e a kunea te uea; ao e [a]kareia n te kai ni kare, are e a bon ewaraki iai rarikin buroona. Ma nooria, e kautia ana toro te uea i mwaain matena, n te aro are a bon kakioa Teaenikam, man tiringnga.

37 Ngkai e koro bukina bwa ngke Riaai ma Moronaai a ataia bwa e a mate Teaenikam e a bon korakora nanokawakia; bwa nooria, bon te mwaane are e a tia ni buaka ma te ninikoria ibukin abana, eng, te rao ni koaua ibukin te kainaomataki; ao e a tia ni kainnano n taian karawawataki aika a korakora. Ma nooria, e a mate, ma n tia n iranako kawain te aonaba ni kabane.

38 Ao ngkanne e koro bukina bwa Moronaai e mwananga ngke e a ingabong, ma n roko irouia Reimwanaite, n te aro are e a bon tiringia n te tiritiri ae moan te korakora; ao a bon kakioia ni kaotinakoia man te aba; ao a bon biri nako, ao a bon aki manga oki n te tai anne ni kaaitaraia Nibwaite.

39 Ao ngaia are e a toki aia katenibwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai; ao are a tia n rinanon te bubuaka, ma kawawaean te raraa, ma te rongo, ma te karawawataki, i nanon te maan ae ririki aika a mwaiti.

40 Ao e a tia n iai taian tiritiri, ma itabaraara, ma kakauntaeka, ma aekan taian buakaka nako i buakoia te botanaomata are Nibwaai; ma e ngae n anne ibukin te [a]raoiroi, eng, ibukin aia tataro aika a raraoi, ao a bon kamaiuaki.

41 Ma nooria, ibukin korakoran abwabwakin te buaka i marenaia Nibwaite ma Reimwanaite a mwaiti ake a kamatoatoaia, ibukin ananaun te buaka; ao a mwaiti ake a maraurau nanoia ibukin [a]karawawatakia, n te aro are e kananorinanoia i matan te Atua, n nakon are te kabanea n rinano.

35 *a* Aram. 48:1.
36 *a* Aram. 51:33–34.
40 *a* Aram. 45:15–16.
41 *a* BK Kaangaanga.

42 Ao e koro bukina bwa i mwin are Moronaai e a tia ni kamatoatoai mwakoron te aba are a rang teretere riki nakoia Reimwanaite, ni karokoa ae bon tau matoatoaia, e oki nakon te kaawa are Taraemera; ao Ereman e oki nakon ana tabo ni bwaibwai; ao e a manga kamatoaki riki te rau i buakoia ana botanaomata Nibwaai.

43 Ao Moronaai e anga te mwioko ibukin kairakia ana taanga ni buaka nako nanon bain natina are Moronaaia; ao e kerikaaki nakon oin batana bwa e na kabanea nikiran ana bong i nanon te rau.

44 Ao Bwaoraan e oki nakon ana kaintekateka ni motikitaeka; ao Ereman e a manga katokaa riki iaona te mwioko bwa e na manga kabwarabwara nakoia te botanaomata ana taeka te Atua; bwa ibukina bwa e a rang korakora te bubuaka ma te itabaraara e bon riai bwa e na karaoaki riki te tua i nanon te ekaretia.

45 Ngaia are, Ereman ma tarina a mwananga, ma n taekina ana taeka te Atua ma te mwaaka ma ni [a]kakoauaki irouia aomata aika a mwaiti, are e karika rairakin nanoia man aia bure ma ni bwabetitoaki nakon te Uea ae Atuaia.

46 Ao e koro bukina bwa a manga katea riki ana ekaretia te Atua, ni kabuta te aba.

47 Eng, a karaoaki kaetieti ni kaineti ma te tua. Ao a rineaki aia [a]taan moti, ma mataniwia taan moti.

48 Ao te botanaomata are Nibwaai a moanna n [a]riki rake n te aba, ma ni moanna n riki rake mwaitia, ma ni manga korakora matoatoaia riki n te aba. Ao a bon riki rake ni korakora kaubwaia.

49 Ma e ngae ngke a kaubwai, ke a korakora, ke a nakoraoi aroia, a bon aki tabekaki rake ibukin kainikatongan aia taratara; ao aki naba iremwe n uringa te Uea ae Atuaia; ma a bon korakora nanorinanoia i matana

50 Eng, a bon uringi bwaai ake a korakora are e a tia te Uea ni karaoi ibukiia, are e a tia ni kamaiuia man te mate, ao man te kabaeaki, ao man te nne ni kaikain, ao man aekan karawawata n aekaia nako, ao e kainaomataia mai nanon baia aia kairiribai.

51 Ao a bon tataro nakon te Uea ae Atuaia n aki toki, n te aro are te Uea e bon kakabwaiaia, n aron ana taeka, n te aro are a bon matoatoa ma n nakoraoi aroia n te aba.

52 Ao e koro bukina bwa a bane n tia bwaai aikai ni kabane. Ao Ereman e mate, n aia katenibwi ma nimaua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

MWAKORO 63

Tiburon ao i mwina manga Ereman a kawakini taian rongorongo aika a tabu—A mwaiti Nibwaite ake a mwananga nakon te aba nako meang—E kabai kaibuke Akota ake a borau nako n taari i

45*a* R&B 18:44. | 47*a* Mot. 29:39. | 48*a* Aram. 50:20.

maeao—Moronaaia e konaia Reimwanaite n te buaka. Uakaan ma 56–52 I.K.

Ao e koro bukina bwa ni moan waakinan aia katenibwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, [a]Tiburon e a kaawakini bwaai aika a [b]tabu ake e a tia n anganaki Ereman iroun Aramwa.

2 Ao bon te aomata ae momotiraoi, ao e nakonako n ae eti imatan te Atua; ao e bon taraia bwa e na karaoa ae raoiroi n aki toki, bwa e na kawakina ana tua te Uea ae Atuana; ao tarina naba.

3 Ao e koro bukina bwa e a mate naba Moronaai. Ao ikai are e a toki iai aia katenibwi ma onoua n tautaeka taan moti.

4 Ao e koro bukina bwa n aia katenibwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti, bon iai te koraki ni mwaane ae mwaiti, ae mwaitia nimaua te nga ao abubua mwaane, ma buuia ma natiia, ake a kitana te aba are Taraemera nakon te aba are [a]nako meang.

5 Ao e koro bukina bwa Akota, kioina bwa bon te aomata ae rang kan atai bwai, ngaia are e a mwananga nako ma ni kabaa ana kaibuke ae rianako buburana, n tian te aba ni Mari, i rarikin te Aba are Kamaroa, ma ni kabutianako nakon taari are i maeao, n te tabo ae [a]wariki are e kaineti nakon te aba are e nako meang.

6 Ao nooria, a bon mwaiti Nibwaite ake a toka iai ma ni boraunako ma bwaai aika a na kainnanoi aika a mwaiti, ma aia aine ma natia; ao a toua nako kawaia nako meang. Ao ikai are e a toki iai te katenibwi ma itiua n ririki.

7 Ao n te katenibwi ma waniua n ririki, ao te mwaane aio e a manga kabai riki taian kaibuke. Ao te moan kaibuke are e kabaia e a bon karairaki naba, ao a bon mwaiti riki aomata ake a manga toka riki iaona; ao a manga uoti riki bwaai ake a na kainnanoi aika a mwaiti, ma ni borau nako riki nakon te aba are i meang.

8 Ao e koro bukina bwa bon akea riki rongorongoia ae manga ataaki. Ao ti kataua inanora bwa a bon bwabwa i kabin marawa. Ao e koro bukina bwa teuana te kaibuke e borau nako; ao ti bon aki ataia bwa e nakea.

9 Ao e koro bukina bwa n te ririki aio ao a bon mwaiti aomata ake a mwananga nakon te aba are i [a]meang. Ao ikai are e a toki iai te katenibwi ma waniua n ririki.

10 Ao e koro bukina bwa n aia katenibwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti, e mate Tiburon naba ao Korianton e nakon te aba are i meang n te kaibuke, bwa e na uoti bwaai ake a kainnanoaki nakoia aomata ake a tia n nakon te aba anne.

11 Ngaia are, e bon riai bwa

63 1 *a* Aram. 38:1–2.
b Aram. 37:1–12.
BK Tabu.
4 *a* Aram. 22:31.
5 *a* Aram. 22:32; Ita 10:20.
9 *a* Erem. 3:11–12.

Tiburon e na anganako bwaai ake a tabu akekei, i mwaain matena, nakon natin [a]Ereman, te mwaane are e bon aranaki bwa Ereman i mwin tamana.

12 Ngkai nooria, ni kabane [a]taian koroboki akekei ake a mena iroun Ereman a bon koreaki ma ni kanakoaki i buakoia natia aomata ni kabuta te aba, ma a ti tauaki mwakoro ake e tua Aramwa bwa a na [b]aki kanakoaki.

13 Ma e ngae n anne, a na bon riai n rang kaawakinaki tabun bwaai aikai, ao a na [a]karuoaki man te roro teuana nakon te roro teuana; ngaia are, n te ririki aei, e a bon anganaki Ereman, i mwaain maten Tiburon.

14 Ao e koro bukina bwa n te ririki naba anne ao iai taan biri nako ake a tia n nakoia Reimwanaite; ao a bon kakiriweaki riki nanoia bwa a na un irouia Nibwaite.

15 Ao n te ririki naba anne ao a roko ma te taanga ni buaka ae mwaiti bwa a na buaka ni kaaitaraia ana botanaomata [a]Moronaaia, ke ana taanga ni buaka Moronaaia, are a bon konaki iai ma ni kakioaki rikaaki nakon oin abaia, ni korakai ibukin korakoran mateia raoia.

16 Ao ikai are e a toki iai aia katenibwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

17 Ao ikai are e a toki iai ana rongorongo Aramwa, ma Ereman are natina, ao Tiburon are bon natina.

ANA BOKI EREMAN

Rongorongoia Nibwaite. Aia bubuaka ma itabaraaraia, ao aia kakauntaeka. Ao aia taeka ni burabeti naba burabeti aika tabu aika mwaiti, i mwaain rokon Kristo, n aron ana reekoti Ereman, are bon natin Ereman, ao aron naba ana reekoti natina, ni karokoa ae roko Kristo. Ao a bon mwaiti naba Reimwanaite ake a rairaki. Rongorongon rairakia. Rongorongon raoiroia Reimwanaite, ao buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki Nibwaite, n aron ana reekoti Ereman ma natina mwaane, ni karokoa rokon Kristo, are e bon aranaki bwa ana boki Ereman, ao a mwaiti riki.

MWAKORO 1

E riki Bwaoraan te kauoman bwa mataniwiia taan moti ao e tiringaki iroun Kitekuman—E a toka Bwakuman n te kaintekateka ni motikitaeka—Koriantamwa e kairira aia taanga ni buaka Reimwanaite,

11 *a* Tara atuun ana boki Ereman.
12 *a* Aram. 18:36.
b Aram. 37:27–32.
13 *a* Aram. 37:4.
15 *a* Aram. 62:43.

e taua Taraemera ao e tiringa Bwakuman—Moronaaia e tokanikai i aoia Reimwanaite ao e a manga anaa Taraemera, ao e a tiringaki Koriantamwa. Uakaan ma 52–50 I.K.

AO ngkai nooria, e a koro bukina bwa ni moan waakinan aia kaabwi n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, ao e reke te kaangaanga ae korakora i buakoia ana botanaomata Nibwaite.

2 Bwa nooria, e a mate [a]Bwaoraan, ma n iranako kawain te aonaba ni kabane; ngaia are e a korakora te itabaraara bwa antai mai i buakoia natin Bwaoraan ae e na reke irouna te kaintekateka ni motikitaeka.

3 Ao ngkai aikai araia ake a uneakina te kaintekateka ni motikitaeka, are a karika itabaraaraia te botanaomata: Bwaoraan, Baantii, ao Bwakuman.

4 Ngkai bon tiaki ti aikai natin Bwaoraan (bwa a bon mwaiti natina), ma aikai ake a bon uneakina te kaintekateka ni motikitaeka: ngaia are, a karekea teniua te bwenaua i buakoia te botanaomata.

5 Ma e ngae n anne, e a koro bukina bwa e rineaki Bwaoraan n [a]nanoia aomata bwa mataniwia taan moti ao te kowana i aoia ana botanaomata Nibwaai.

6 Ao e a koro bukina bwa ngke e nooria Bwakuman bwa e aki kona n reke irouna te kaintekateka ni motikitaeka, e a katiteuana naba ma nanoia te botanaomata.

7 Ma nooria, Baantii, ao mwakoroia te botanaomata ake a tangiria bwa e na riki bwa aia kowana, a bon korakora uniia; ngaia are e a tauraoi ni mwaamwanaia te botanaomata bwa a na teirake ni kaaitaraia tariia.

8 Ao e a koro bukina bwa ngke e nang karaoa aio, e a bon anaaki, ma ni kabowiaki n aron nanoia te botanaomata, ma ni baireaki matena; bwa e a tia n teirake ni kaitara ma n ukoukora kamaunakin [a]inaomataia te botanaomata.

9 Ngkai, ngke aomata ake a tangiria bwa e na riki bwa aia kowana a nooria bwa e a baireaki matena, ngaia are a bon un, ao nooria, a kanakoa temanna ae Kitekuman, nakon ana kaintekateka ni motikitaeka Bwaoraan, bwa e na tiringa Bwaoraan ngke e tekateka iaon ana kaintekateka ni motikitaeka.

10 Ao e kakioaki irouia ana toro Bwaoraan; ma nooria, e bon rangi ni birimwaaka Kitekuman ngke e birinako n te aro are bon akea ae e kona ni karekea.

11 Ao e nako nakoia ake a kanakoa, ao a bane ni karaoa te berita ae tabu, eng, n tuea iroun aia Tia Karikia ae akea tokina, bwa akea ae a na tuangnga bwa Kitekuman e tiringa Bwaoraan.

12 Ngaia are, Kitekuman e bon aki ataaki i buakoia ana botanaomata Nibwaai, bwa are e

1 2*a* Aram. 50:40.
5*a* Mot. 29:26–29.
8*a* BK Te Inaomata.

bwainna ni karaba n te tai are e tiringa iai Bwaoraan. Ao Kitekuman ma ana koraki, ake a tia ni karaoa te berita ae tabu mangaia, a bon reitaki ma aomata, n te aro are a bon aki kona n ataaki; ma a mwaiti ake a kuneaki ao a bon baireaki [a]mateia.

13 Ao ngkai nooria, e a rineaki Bwakuman, n aron nanoia aomata, bwa mataniwia taan moti ao te kowana i aoia aomata, bwa e na tautaeka n onea mwiin tarina are Bwaoraan; ao aio are e bon riai n reke irouna. Ao a bane ni karaoaki aikai i nanon aia kaabwi n ririki n tautaeka taan moti; ao e a toki.

14 Ao e a koro bukina bwa n aia kaabwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti, ao Reimwanaite a bon ikota te taanga ni buaka ae moan te mwaiti kaaina, ma n anganiia taian kabaang, ma kabaang aika a uarereke ma taian kai ni katebe, ma kanoan te katebe, ma otangan atuuia, ma otangan bwabwaia, ma aekan nako taian otanga.

15 Ao a roko rikaaki riki bwa ana katei umwaianrianna ni kaaitaraia Nibwaite. Ao a bon kairaki iroun te mwaane are arana Koriantamwa; ao rikina e bon riki mai Taraemera; ao e bon birinako ma i buakoia Nibwaite; ao bon te aomata ae bubura ma ni korakora.

16 Ngaia are, aia uea Reimwanaite, ae arana bon Tubwarota, are bon natin [a]Amoron, e taku i nanona bwa Koriantamwa bon te mwaane ae korakora, ao e kona ni kaaitaraia Nibwaite ma korakorana ao wanawanana ae bati, n te aro are ngkana e kanakoa nakoia ao e na kona n tokanikai i aoia Nibwaite.

17 Ngaia are e bon kakiriweia bwa a na un, ao e ikotiia ana taanga ni buaka, ao e rinea Koriantamwa bwa e na riki bwa aia tia kairiri, ma n tua bwa a na mwananga rikaaki nakon te aba are Taraemera bwa a na buaka ni kaaitaraia Nibwaite.

18 Ao e a koro bukina bwa ibukin te itabarara ae moan te bati ao te kaangaanga ae bati n te tautaeka, ao e a bon aki tau mwaitia taan tararua n te aba are Taraemera; bwa a taku inanoia bwa aki kona n roko Reimwanaite n nako nukan abaia n ekaanako te kaawa are Taraemera.

19 Ma e a koro bukina bwa Koriantamwa e bon mwananga i moan ana taanga ni buaka ae moan te mwaiti kaaina, ma n roko nakoia kaain te kaawa, ao a bon rangi ni waekoa n te aro are ai bon akea aia tai Nibwaite n ikotiia kaain aia taanga ni buaka.

20 Ngaia are Koriantamwa e bon kakerikaka mwaitia taan tararua te tabo n rin nakon te kaawa, ao e mwananga ma ana taanga ni buaka ae bwanin nakon te kaawa, ma n tiringia ni kabane ake a taua te kaawa ae bwanin.

21 Ao e a koro bukina bwa Bwakuman, are mataniwia taan moti,

12*a* BK Katuua ae te Tiringaki.

16*a* Aram. 52:3.

e bon birinako mai iroun Koriantamwa, nakon oon te kaawa. Ao e a koro bukina bwa Koriantamwa e batiboia ma te oo, n te aro are e a mate iai. Ao ikai are e a toki iai ana bong ni maiu Bwakuman.

22 Ao ngkai ngke Koriantamwa e nooria bwa e taua te kaawa are Taraemera, ao e nooria Nibwaite bwa a birinako mai irouia, ao a tiringaki ma n anaaki, ao ma n teweaki nako nanon te nne ni kaikain, ao bwa e a tia n reke irouna tauakin te tabo ni katantan are te kabanea ni matoatoa ni kabuta te aba, e a rikirake ninikoriana n te aro are e a karaoa ana mwananga ni kaitaraa te aba ni kabuta.

23 Ao ngkai e aki ti tiku n te aba are Taraemera, ma e mwananga ma ana taanga ni buaka ae korakora, nakon te kaawa are te Mari; bwa e matoatoa nanona ni mwananga bwa e na buaka, bwa e aonga ni karekea mwakoron te aba are i meang.

24 Ao, e taku bwa matoatoan korakoraia e mena i nukan te aba, ngaia are e mwananga, ao e a aki reke aia tai n ikotiia ma a ti reke tabeman; ao n te aro aei are a bwakaria ma ni kabwakaia nako aontano.

25 Ma nooria, mwanangan Koriantamwa aio i nukan te aba e karekea ana raka ae korakora Moronaaia i aoia, e ngae ngke a rangi ni mwaiti Nibwaite ake a tia n tiringaki.

26 Bwa nooria, Moronaaia e taku bwa Reimwanaite a na rawa n roko nako nukan te aba, ma a na ti ekinakoi kaawa ake a bubura ake a mena i rarikin te tia n aron are mai i mwaaina; ngaia are Moronaaia e tua bwa aia taanga ni buaka ake a korakora riki a na kaawakin mwakoro ake a mena i rarikin te tia.

27 Ma nooria, aki maaku Reimwanaite n aron are e tangiria Moronaaia, ma a bon roko nako nukan te aba, ma n taua te kaawa are te kaawa n tua are bon te kaawa are Taraemera, ao a mwananga rinanon mwakoron te aba ake a kakawaki riki, ma n korakora aia tiritiri, nakoia mwaane, aine, ao ataei, ma n tauii kaawa aika a mwaiti ma taabo ni katantan aika a mwaiti.

28 Ma Moronaaia ngke e a kunea aio, e kanakoa Riaai n te tai naba arei ma te taanga ni buaka ni mwamwanangaia nakon taabo aika a mwaiti bwa a na kaunramwaia i mwaain ae a roko n te Aba ni Mari.

29 Ao e karaoa aio; ao e kaunramwaia i mwaain are e roko n te Aba ni Mari, ma ni buaka ma ngaiia, n te aro are a kerikaaki nakon te aba are Taraemera.

30 Ao e a koro bukina bwa e kaunramwaia Moronaaia i nanon aia tai ni kerikaaki, ao e buakaniia, n te aro are e riki bwa te buaka ae korakora iai kawawaean te raraa; eng, a mwaiti aika a mate, ao i buakoia ake a tiringaki e a bon kuneaki [a]Koriantamwa.

30 *a* Erem. 1:15.

31 Ao ngkai, nooria, aki kona ni kerikaaki Reimwanaite nakon iteraia nako, aki kona n nako meang, ke nako maiaki, ke nako maeao ke nako mainiku, bwa a bon otabwaniniaki n iteraia nako irouia Nibwaite.

32 Ao ngaia are Koriantamwa e a tia n uotiia Reimwanaite nako nukaia Nibwaite, n te aro are a mena i aan korakoraia Nibwaite, ao ngaia e a bon tiringaki, ao Reimwanaite a bon anga ngaia nako nanon baia Nibwaite.

33 Ao e a koro bukina bwa Moronaaia e a manga taua riki te kaawa are Taraemera, ma ni karekea te anga are Reimwanaite ake a tia n anaaki bwa bure a na kitana te aba i nanon te rau.

34 Ao ikai are e a toki iai aia kaabwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti.

MWAKORO 2

Ereman are natin Ereman, e riki bwa mataniwiia taan moti—Kateanton e kairia ana koraki Kitekuman—Ana toro Ereman e tiringa Kitekuman, ao ana koraki Kateanton a birinako nako nanon te rereua. Uakaan ma 50–49 I.K.

Ao e a koro bukina bwa n aia kaabwi ma uoua n ririki n tautaeka taan moti, i mwin are Moronaaia e a tia ni karekea te rau imarenaia Nibwaite ma Reimwanaite, nooria bon akea temanna ae kaaina te kaintekateka ni motikitaeka; ngaia are e a manga waaki te itabaraaraa i buakoia aomata ni kaineti bwa antai ae e na kaaina te kaintekateka ni motikitaeka.

2 Ao e a koro bukina bwa Ereman, are bon natin Ereman, e a rineaki bwa e na kaaina te kaintekateka ni motikitaeka, n nanoia aomata.

3 Ma nooria, [a]Kitekuman, are e a bon tia n tiringa Bwaoraan, e bon tataninga naba bwa e na tiringa Ereman naba; ao e bon boutokaaki irouia ana koraki, ake a tia ni karaoa te berita ae tabu bwa akea ae e na ataa ana mwakuri ae buakaka.

4 Ao bon iai temanna ae arana [a]Kateanton, ae rianako rabakauna n taetae ni kawai, ao n ana mwakuri naba, ni karaoa te mwakuri ae raba n tiritiri ao n iraa; ngaia are e a riki bwa aia mataniwi ana koraki Kitekuman.

5 Ngaia are e mwamwanaia, Kitekuman naba, bwa ngkana ngaia bwa e na mena n te kaintekateka ni motikitaeka e na bon anganiia ni kabane ake kaaina ana koraki bwa a na korakora ma n tautaeka i aoia te botanaomata; ngaia are Kitekuman e a ukora tiringakin Ereman.

6 Ao e a koro bukina bwa ngke e waaki nakon te kaintekateka ni motikitaeka bwa e na tiringa Ereman, nooria temanna ana toro Ereman, are e otinako n te bong, ma n tia ni karekea n te anga ni karaba, te atatai ibukin te babaire are e a karaoaki irouia te koraki aei bwa e na tiringaki Ereman—

2 3*a* Erem. 1:9. | 4*a* BK Ana Taan Iraa Kateanton.

7 Ao e a koro bukina bwa e kaitibo ma Kitekuman, ao e anganna te kanikina; ngaia are Kitekuman e kaota nakoina oin are e tangiria, are e tangiria bwa e na kairia nakon te kaintekateka ni motikitaeka bwa e aonga n tiringa Ereman.

8 Ao ana toro Ereman ngke e a ataa raoi nanon Kitekuman, are bon oin nanona bwa e na tiritiri ao are bon oin nanoia naba ake a kaaina ana koraki bwa ana tiritiri, ao a na iraa, ao a na tautaeka, (ao bon aio aia babaire ni [a]karaba, ma aia waaki ni kamwamwane ae raba) e taku ana toro Ereman nakon Kitekuman: Ti a nako nakon te kaintekateka ni motikitaeka.

9 Ao ngkanne n te aro aei e bon rangi n rianako iai kukurein Kitekuman, bwa e taku i nanona bwa e nang kakoroa nanon ana babaire; ma nooria ana toro Ereman, i nanon aia tai ni mwananga nakon te kaintekateka ni motikitaeka, e bon ewara buroon Kitekuman, n te aro are e a bwaka n aki kakarongoaa. Ao e birinako ni kaongoa Ereman bwaai ni kabane ake e a tia n noori, n ongo, ma ni karaoi.

10 Ao e a koro bukina bwa Ereman e kananako bwa a na anaaki taan kamwarua aikai ma taan tiritiri, bwa a na tiringaki ni kaineti ma te tua.

11 Ma nooria ngke Kateanton e kunea bwa e tuai ni karairaki Kitekuman, e bon raraoma bwa mwiina e a tiringaki; ngaia are e tua bwa a na rimwia ana koraki. Ao a toua te kawai n otinako man te aba ae karaba, nakon te rereua; ao ngaia are ngke e kananako Ereman bwa a na tauaki a bon aki kona n reke.

12 Ao e na manga taekinaki riki rimwi rongorongon Kateanton aei. Ao ikai are e a toki naba iai aia kaabwi ma uoua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

13 Ao nooria, ni banen te boki aio kam na nooria bwa [a]Kateanton aio e bon riki bwa te tia kabwakaia, eng, e kataia ni kamaunaia ana botanaomata Nibwaai ni kabane.

14 Nooria, I aki kananonaa banen ana boki Ereman, ma I kananonaa banen ana boki Nibwaai, are I anai ma iai rongorongo ni kabane ake I a tia ni koroi.

MWAKORO 3

A mwaiti Nibwaite ake a mwananga nako nakon te aba are i meang—A katei taian bata aika timanti ma ni kaawakin reekoti aika a mwaiti—Bwi ni nga ma ngaa aika a rairaki ma ni bwabetitoaki—Ana taeka te Atua e kairia aomata nakon te kamaiuaki—Nibwaai are natin Ereman e kaaina te kaintekateka ni motikitaeka. Uakaan ma 49–39 I.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa n

8*a* 2Nib. 10:15.
BK Botaki ni Karaba.

13*a* Erem. 6:18; 4Nib. 1:42.

aia kaabwi ma teniua n ririki n tautaeka taan moti, bon akea te itabaraaraa i buakoia ana botanaomata Nibwaai ma ti iai teutana te kainikatonga n te ekaretia, are e a karika te kakauntaeka teutana imarenaia aomata, ao aaro aikai ake a raoiakinaki ni banen te kaabwi ma teniua n ririki.

2 Ao ai bon akea naba te itabaraaraa i buakoia te botanaomata n te kaabwi ma aua n ririki; ao akea naba te itabaraaraa ae bati n te kaabwi ma nimaua n ririki.

3 Ao e a koro bukina bwa n te kaabwi ma onoua n ririki, eng, e a bon korakora te itabaraaraa ma kakauntaeka aika a mwaiti; are e karika kitanan Taraemera irouia aomata aika a korakora mwaitia, ma n nakon te aba are i [a]meang bwa a na bwaibwai iai.

4 Ao a bon mwananga n te raroa ae abwaabwaki, n te aro are a roko n taabo aika e [a]mwaiti te ran iai ma karaanga aika a mwaiti.

5 Eng, ao a bon kamaenakoia nakon mwakoron te aba ni kabane, nakon mwakorona nako ake a tuai ni bane bwaia ma n tuai n akea kaai iai, kioina ngkai a bon rangi ni mwaiti aomata ake a bon tia ni bwaibwai n te aba.

6 Ao ngkai bon akea mwakoron te aba ae akea bwain aona ma bon ti te kai ae akea, ibukin korakoran aia [a]urubwai aomata ake a kaaina te aba arei mai i mwaaina ao e a aranaki bwa [b]kamaroa.

7 Ao bon ti tabeua kaai iaon te aba arei, ma e ngae n anne te botanaomata are e mwananga a bon rianako rabakauia n aron te mwakuri ma te timanti; ngaia are a katei taian bata man te timanti are a bon maeka iai.

8 Ao e a koro bukina bwa a bon mwaiti aia kariki ao a maenako, ma ni mwananga nako man te aba i maiaki nakon te aba i meang, ma ni buta nako n te aro are a bon rabuna aon te aonaba ni kabuta, ma i taari i maiaki nakon taari i meang, ma i [a]taari i maeao nakon taari i mainiku.

9 Ao botanaomata ake a mena n te aba are i meang a bon maeka n taian umwanrianna, ao n taian bata aika timanti, ao a bon kariaia bwa aekan kaai nako a na bwebwerake iaon te aba, bwa e aonga n roko te tai are e na reke aia kai bwa a na katei bataia iai, eng, aia kaawa, ma aia tembora, ma aia auti n nebo, ma aia tabo aika a tabu, ma aekan nako aia kateitei.

10 Ao e a koro bukina bwa ngkai e bon rang karako te kai n te aba are i meang, a bon kanakoaki kaai aika a mwaiti nako meang n te [a]kaibuke.

11 Ao ngaia are e a reke angaia aomata ake n te aba are i meang bwa a na katei kaawa, n te kai ao te timanti.

12 Ao e a koro bukina bwa a bon mwaiti ana [a]botanaomata Amon,

3 3*a* Aram. 63:4.
4*a* Mot. 8:8; Moom. 6:4.
6*a* Mot. 21:25–27.
b Aram. 22:31.
8*a* Aram. 22:27, 32.
10*a* Aram. 63:5–8.
12*a* Aram. 27:21–26.

ake bon Reimwanaite ngke a moan bungiaki, ake a bon nako nakon naba te aba aio.

13 Ao ngkai a bon mwaiti reekootiia te botanaomata aio ake a tauaki mwiia irouia te botanaomata aio aika a mwaiti, ake a babane rongorongo iai ma ni korakora mwaitia, ake a kaineti ma ngaiia.

14 Ma nooria, katebubuan mwakoron aia waaki te botanaomata aio, eng, rongorongoia Reimwanaite ma Nibwaite, ma aia bubuaka, ma itabaraaraia, ma aia kakauntaeka, ma aia kakabwarabwara, ma aia taeka ni burabeti, ma aia botaki ni kaibuke ma kabaan aia kaibuke, ma katean aia [a]tembora, ma aia tinakoke, ma aia tabo aika a tabu, ma raoiroia, ma buakakaia, ma aia tiriaomata, ma aia mwakuri n iraa, ma aia anaibwai n te iowawa, ma aekan nako mwakuri aika bati n ribaki ma kabekaau, a bon aki tau nneia n te boki aei.

15 Ma nooria, a bon mwaiti taian boki ma reekootii n aekaia nako, ao a bon kaawakinaki raoi irouia Nibwaite.

16 Ao a bon [a]karuoaki rikaaki man te roro teuana nakon te roro teuana irouia Nibwaite ni karokoa ae a bwaka n riaoan te tua ao a tia n tiringaki, n iraeaki aia bwai n te mwakuri n iowawa, ma ni kakaeaki ma ni kakiokioaki, ma n tiringaki, ao ma ni kamaenakoaki iaon te aba, ma n ikotaki ma Reimwanaite ni karokoa ae [b]aikoa manga aranaki bwa Nibwaite, ma n riki ni buakaka ao ni moaanti, ao n unun, eng, n riki bwa Reimwanaite.

17 Ao ngkai I a manga okira au rongorongo; ngaia are te bwai are I a tia n taekinna e a tia n riki i mwin tian rikin te itabaraaraa ae korakora, ma te aki rau, ao bobobuaka, ma kakauntaeka, i buakoia ana botanaomata Nibwaai.

18 E a toki aia kaabwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti;

19 Ao e a koro bukina bwa e bon korakora naba te itabaraaraa n te aba, eng, n te kaabwi ma itiua n ririki, ao n te kaabwi ma waniua n ririki.

20 Ma e ngae n anne ao Ereman e bon kaaina te kaintekateka ni motikitaeka ma te momotiraoi ao te aki nanonano; eng, ao e bon kaawakin ana tua te Atua; ao e bon karaoa ae eti imatan te Atua n aki toki; ao e bon nakonako ni kawain tamana, n te aro are e bon nakoraoi arona n te aba.

21 Ao e a koro bukina bwa iai natina uoman mwaane. E arana are te karimoa bwa [a]Nibwaai, ao are e uarereke bwa [b]Riaai. Ao a rikirake i nanon te Uea.

22 Ao e a koro bukina bwa a rikirake ni karako taian bobobuaka ma itabaraaraa, i buakoia

14 *a* 2Nib. 5:16; Iakob. 1:17; 3Nib. 11:1.
16 *a* 1Nib. 5:16–19; Aram. 37:4.
b Aram. 45:12–14.
21 *a* BK Nibwaai, Natin Ereman.
b BK Riaai, Te Mitinare ae te Nibwaite.

te botanaomata ae Nibwaite, ni banen aia kaabwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

23 Ao e a koro bukina bwa n aia kaabwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti, ao e bon reitinako te rau n te aba, ma ti botaki ni karaba aika buakaka are [a]Kateanton are te tia iraa e a tia ni katei ni mwakoron te aba are a rang ni kaainaki riki, are aki ataaki n te tai anne irouia mataniwin te tautaeka; ngaia are a bon aki kamaunaki man te aba.

24 Ao e a koro bukina bwa n te ririki naba anne ao e rikirake ni korakora te nakoraoi n te ekaretia, n te aro are a kaaina te ekaretia ngaa ma ngaa ao a bwabetitoaki nakon te rairannano.

25 Ao e a bon rangi ni korakora te rikirake n te ekaretia, ao a bon rangi ni mwaiti kakabwaia ake a bwaro i aoia aomata, n te aro are taian ibonga aika rietata ao tia reirei a bon rianako naba miimiia.

26 Ao e a koro bukina bwa e nako raoi ana mwakuri te Uea n te aro are a bwabetitoaki ma ni katiteuanaki nakon ana ekaretia te Atua, aomata aika a mwaiti, eng, bwii ni ngaa ma ngaa.

27 Ikai are ti a nooria bwa e nanoanga te Uea nakoia ni kabane ake, a na wetea arana ae tabu, ma nanoia ni koaua.

28 Eng, ngaia are ti nooria bwa [a]mataroan karawa e uki nakoia aomata ni [b]kabane, nakoia naba ake a na kakoaua aran Iesu Kristo, ae natin te Atua.

29 Eng, ti nooria bwa ane e taua ana [a]taeka te Atua, are e bon [b]tawe ma ni mwaaka, are e na bwenaua ni kabane ana mwakuri ni mwaamwanaa te aba ma ana bwai ni kamwane, ma ana babaire ni kamwamwane te riaboro, ma ni kairiia ana aomata Kristo n te kawai ae eti ma ni [c]wariki n riaon te [d]marawa ni kananokawaki ae aki totoki are e katauraoaki bwa e na kabwautia aika a buakaka—

30 Ma ni kona ni karokoa tamneia, eng, tamneia ae aki maamate, i [a]angaatain te Atua n ueana i karawa, bwa a na tekateka ma Aberaam, ao Itaaka, ao Iakobwa, ma ara bakatibu ni kabane aika a tabu, bwa a na aki manga oki nako.

31 Ao n te ririki aei ao e reitinako te kakukurei n te aba are Taraemera, ao n aba ni kabane ake a uakaan, ao n aaba ni kabane ae a bwainaki irouia Nibwaite.

32 Ao e a koro bukina bwa iai te rau ao te kimwareirei ae korakora n nikiran te kaabwi ma ruaiwa n ririki; eng, ao e bon reitinako naba te rau ao te kimwareirei ae korakora n aia kanimabwi n ririki n tautaeka taan moti.

23 *a* Erem. 2:4.
28 *a* 2Nib. 31:9, 17.
b Mwak. 10:28; Rom 2:10–11.
29 *a* BK Ana Taeka te Atua.
b Ebe. 4:12; R&B 11:2.
c 2Nib. 9:41; 33:9.
d 1Nib. 15:28–30.
30 *a* Mat. 25:33–34.

33 Ao n aia kanimabwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti ao bon iai naba te rau, ma iai te kainikatonga are e moanna n rin n te ekaretia—tiaki i nanon ana ekaretia te Atua, ma inanoia aomata ake a tataekinna bwa a kaaina ana ekaretia te Atua—

34 Ao a bon tabekaki rake n te [a]kainikatonga, n te aro are a bwainikirinia tariia aika a mwaiti. Ngkai te bwai aei bon te buakaka ae korakora, are e a bon karika korakoran bwainikirinaia mwakoroia te botanaomata ake a nanorinano riki, ao a rinanon te karawawataki ae korakora.

35 Ma e ngae n anne a bon aki toki n [a]aki mamatam ma n [b]tataro, ao a rikirake ni matoatoa ma ni matoatoa riki n aia [c]nanorinano, ma n nene ao n nene riki n onimakinan Kristo, n onrake tamneia n te kimwareirei ma te raunnano, eng, n te aro are a [d]itiaki ma ni [e]katabuaki nanoia, ao katabuan nanoia e reke ibukin [f]anganakin te Atua nanoia.

36 Ao e a koro bukina bwa n te kanimabwi ma uoua n ririki e bon bane naba i nanon te rau, ma bon iai te kainikatonga ae korakora are e a rin inanoia aomata; ao e riki aio man rianakon korakoran [a]kaubwaia ma nakoraoia iaon te aba; ao e rikirake irouia man te bong teuana nakon te bong teuana.

37 Ao e a koro bukina bwa n aia kanimabwi ma teniua n ririki n tautaeka taan moti, ao e mate Ereman, ao natina are te karimoa are Nibwaai e a waaki n tautaeka i mwina. Ao e a koro bukina bwa e kaaina te kaintekateka ni motikitaeka ma te momotiraoi ao te aki nanonano; eng, e bon kaawakina ana tua te Atua, ma n nakonako ni kawain tamana.

MWAKORO 4

Taan birinako ake Nibwaite ma Reimwanaite a bon ikotiia aia taanga ni buaka ma n anaa te aba are Taraemera—E a reke konaakiia Nibwaite ibukin buakakaia—E a kekerikaki te Ekaretia, ao aomata a mamaara n aroia Reimwanaite. Uakaan ma 38–30 I.K.

Ao e a koro bukina bwa n te kanimabwi ma aua n ririki ao e a korakora te kakauntaeka i nanon te ekaretia, ao e a bon korakora naba te [a]itabaraaraa i buakoia te botanaomata, n te aro are e a korakora kawawaean te raraa.

2 Ao naake a kakaitara a bon tiringaki ma ni kakioaki nako man te aba, ao a bon nako nakon aia uea Reimwanaite.

3 Ao e a koro bukina bwa a bon waaki ni kakiriwea nanoia Reimwanaite bwa a na buaka ni kaaitaraia Nibwaite; ma nooria, e korakora maakuia Reimwanaite,

34 *a* BK Kamoamoa.
35 *a* BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
b BK Tataro.
c BK Karinanoa, Nanorinano.
d BK Itiaki, Aro n Itiaki.
e BK Katabuan, Kaitiakan.
f 2Rong. 30:8; Mot. 3:19.
36 *a* BK Taian Kaubwai.
4 1 *a* 3Nib. 11:29.

n te aro are a bon rawa ni kan ongora n aia taeka naake a birinako.

4 Ma e a koro bukina bwa n aia kanimabwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti, ao bon iai [a]taan birinako ake a nako mai irouia Nibwaite nakoia Reimwanaite; ao e nakoraoi aia waaki ma ake tabemwaang ni kakiriweia bwa a na un ni kaaitaraia Nibwaite; ao n te ririki anne ao a bane ni katauraoi ibukin te buaka.

5 Ao n te kanimabwi ma itiua n ririki ao a ruorikaaki ni buaka ma Nibwaite, ao a waakina aia mwakuri ni kamamate; eng, n te aro are n aia kanimabwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti ao a bon tokanikai ma ni karekea te aba are Taraemera; eng, ao ni kabane te aba, nakon naba te aba are e kaan ma te Aba ni Mari.

6 Ao Nibwaite ma ana taanga ni buaka Moronaaia a bon kakioaki nako nakon te Aba ni Mari.

7 Ao ikekei are a kamatoatoaia ni kaaitaraia Reimwanaite mai taari maeao, nako mainiku; ao anauna bon tebongina ana bong tei Nibwaite ni mwananga, iaon tian te rain are a tia ni kamatoatoa ma ni katikuia iai aia taanga ni buaka bwa a na tararua abaia are i meang.

8 Ao ngaia are taan birinako ake Nibwaite, man ana ibuobuoki aia taanga ni buaka Reimwanaite, a tia ni karekei ni kabane aia bwai Nibwaite ake a mena n te aba are e nako maiaki. Ao aio ake a bane ni karaoaki n aia kanimabwi ma waniua ao ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti.

9 Ao e a koro bukina n aia kaonobwi n ririki n tautaeka taan moti, ao Moronaaia ma ana taanga ni buaka a karekea te tokanikai ao n anai mwakoron te aba ae mwaiti; eng, a manga anai kaawa aika a mwaiti ake a tia n reke i nanon baia Reimwanaite.

10 Ao e a koro bukina bwa n aia kaonobwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti a bon tokanikai ma ni manga karekea iteran aia bwai ni kabane.

11 Ngkai buaia Nibwaite ae korakora aio, ma te tiritiri ae korakora are e riki iboni irouia, e na bon aki riki ngke arona bwa akea bubuakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki imarenaia eng, ao e mena naba i buakoia naake a tataekinna bwa a kaaina ana ekaretia te Atua.

12 Ao e riki aio ibukin te [a]kainikatonga are inanoia, ibukin rianakon [b]kaubwaia, eng, ibukin rawan nanoia nakoia ake a [c]kainnano, a tauii kanaia mai irouia ake a baki, a tauii aia kunnikai mai irouia naake akea karabaia, man oroi tabaia tariia ake a nanorinano, a bwainingarei bwaai ake a tabu, a kakewea tamnein te taeka ni burabeti ao ni kaotioti, a tiriaomata, a iraa n iowawa, a kewe, a kimoa, a wenenibure, a teirake n itabaraaraa n ae

4*a* Erem. 5:17.
12*a* Obar. 1:3–4; R&B 101:42.
b 1Tim. 6:17; 2Nib. 9:42.
c R&B 42:30–31.

korakora, ma ni birinako nakon te aba are Nibwaai, i buakoia Reimwanaite—

13 Ao ibukin korakoran buakakaia aio, ao aroia ni [a]kamoamoaa oin korakoraia, a bon katukaki ma oin korakoraia; ngaia are e aki nakoraoi aroia, ma a bon karawawataki ma n oreaki, ao ma n kakioaki mai imataia Reimwanaite, ni karokoa ae a bua angiin abaia.

14 Ma nooria, e bon kabwarabwara iaon bwaai aika a bati Moronaaia nakoia te botanaomata ibukin buakakaia, ma [a]Nibwaai naba ao Riaai, ake bon natin Ereman, a kabwarabwara iaon bwaai aika a mwaiti nakoia te botanaomata, eng, ma n taetae ni burabetii bwaai aika a mwaiti nakoia ni kaineti ma buakakaia, ao tera ae e na reke nakoia ngkana aki rairinanoia man aia bure.

15 Ao e a koro bukina bwa a bon rairinanoia, ao ngke a rairinanoia ao a bon nakoraoi aroia.

16 Bwa ngke Moronaaia e nooria bwa a rairinanoia e bon waaki ni kairiria man te tabo teuana nakon te tabo teuana, ao man te kaawa ae bubura teuana nakon te kaawa ae bubura teuana, ni karokoa ae e a manga oki nakoia teuana iteran aia bwai ao teuana iteran abaia ni kabane.

17 Ao ngaia are e a toki aia kaonobwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti.

18 Ao e a koro bukina bwa n aia kaonobwi ma uoua n ririki n tautaeka taan moti, ao Moronaaia e a aki manga kona ni karekei bwaai irouia Reimwanaite.

19 Ngaia are a bon katuka aia babaire ibukin karekean nikiran abaia, bwa a bon rang mwaiti Reimwanaite n te aro are e a bon kaangaanga ibukiia Nibwaite bwa a na korakora riki i aoia; ngaia are Moronaaia e kamwakuriia ana taanga ni buaka ni kabane bwa a na tararuai mwakoro ni kabane ake a tia n anai.

20 Ao e a koro bukina bwa, ibukin korakoran mwaitia Reimwanaite ao a bon korakora maakuia Nibwaite bwa mwiina ao a na konaaki, ma n toubekaki, ma n tiringaki, ao ma ni kamaunaki.

21 Eng, a bon uringa ana taeka ni burabeti Aramwa, ao ana taeka naba Motiaea; ao a nooria bwa a tia n riki bwa te botanaomata ae bonotaninga, ao a tia ni kaakea ana tua te Atua.

22 Ao a tia ni bita ma n toubekaa ana [a]tua Motiaea i aan waeia, ke te bwai are e a tia te Uea n tua bwa e na anganiia te botanaomata; ao a nooria bwa a buakaka aia tua, ao bwa a tia n riki bwa te botanaomata ae buakaka, n te aro ae a buakaka n ai aroia Reimwanaite.

23 Ao ibukin aia bure ao e a moanna ni [a]kekerikaki te ekaretia; ao a moanna n aki kakoaua tamnein te taeka ni burabeti ao tamnein te kaotioti; ao e bon

13*a* BK Kamoamoa.
14*a* Erem. 3:21.
22*a* Aram. 1:1.
23*a* BK Kitanan te Koaua.

kaaitarai moaia ana motikitaeka te Atua.

24 Ao a nooria bwa a riki ni [a]mamaara, n aekaia tariia, Reimwanaite, ao Tamnein te Uea e a bon aki kaawakinia; eng, e a bubai mai irouia ibukina bwa [b]Tamnein te Uea e aki kona ni maeka n taian tembora aika [c]aki tabu—

25 Ngaia are te Uea e a katoka kamaiuakia ni mwaakana are e kamiimii ao akea kabotauana bwa a bwaka nakon te aro ni [a]kakewekewe ao ni kakaamaaku buakakaia; ao a nooria bwa e korakora riki mwaitia Reimwanaite nakoia, ao ngkana aki [b]nim ma te Uea ae Atuaia ao a na boni kamaunaaki.

26 Bwa nooria, a nooria bwa korakoraia Reimwanaite bon aekan naba korakoraia, ni boraoi korakoraia aia mwaane. Ao ikai are a bwaka nakon riaoan te tua ae korakora aio; eng, ngaia are a riki ni mamaara, ibukin riaoan te tua irouia, i nanon te maan ae e [a]aki bati te ririki.

MWAKORO 5

Nibwaai ma Riaai a kabanea aia tai ni kakabwarabwara—A katotonga anuan maiuia aia bakatibu ake a ingoanaki iai—Kristo e kabooia ake a rairinanoia—Nibwaai ma Riaai a rairiia aika a mwaiti ao a kabureaki, ao a otabwaniniaki n te ai—Te nang ae rootongitong e rabuniia tenibubua aomata—E ruru te aonaba, ao iai te bwanaa ae tuangiia aomata bwa a na rairinanoia—Nibwaai ma Riaai a marooro ma taian anera, ao a katobibiaki aomata aika a mwaiti n te ai. Uakaan ma 30 I.K.

Ao e a koro bukina bwa n te ririki naba anne, nooria [a]Nibwaai e anganako te kaintekateka ni motikitaeka nakon te mwaane ae arana Titerom.

2 Bwa ngkai aia tua ma aia tautaeka a kateaki ni [a]bwanaia te botanaomata, ao naake a [b]rinea te buakaka a bon mwaiti riki nakoia ake a rinea te raoiroi, ngaia are a bon tau nakon te kamaunaki, bwa a buakaka aia tua.

3 Eng, ao tiaki ti aio; bon aomata ngaia aika a bonotaninga, n te aro are aki kona n tautaekanaki n te tua ke te momotiraoi, ma a na ti kairaki nakon kamaunakia.

4 Ao e a koro bukina bwa e a kua Nibwaai ibukin aia bure; ao e [a]anganako te kaintekateka ni motikitaeka, ma ni katabea bwa e na tataekina ana taeka te Atua i nanon nikiran ana bong ni maiu, ao tarina naba are Riaai, ni kabanea ana bong ni maiu;

5 Bwa a uringa ana taeka tamaia are Ereman are e taekinna nakoia. Ao aikai taeka ake e taekin:

6 Nooria, natiu mwaane, I

24 *a* Mot. 1:13.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c Mot. 2:37; Aram. 7:21; 34:36.
25 *a* BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki.
b Iakob. 6:5.
26 *a* Aram. 46:8; Erem. 12:3–4.
5 1 *a* Erem. 3:37.
2 *a* Mot. 29:25–27.
b Aram. 10:19.
4 *a* Aram. 4:15–20.

tangiria bwa kam na uringnga ni kaawakin ana tua te Atua; ao I tangiria bwa kam na tataekin taeka aikai nakoia te botanaomata. Nooria, I a tia n anganingkami araia ara moan [a]bakatibu ake a otinako man te aba are Ierutarem; ao aio are I a tia ni karaoia bwa ngkana kam uringa arami kam na kona n uringia; ao ngkana kam uringia kam na kona n uringa aia mwakuri; ao ngkana kam uringa aia mwakuri kam na ataia naba bwa e taekinaki, ao e koreaki naba, bwa a bon [b]raoiroi.

7 Ngaia are, natiu mwaane, I tangiria bwa kam na karaoa ae raoiroi, bwa kam na tataekinaki, ao e na koreaki naba, n aron are e a tia n taekinaki ma ni koreaki ibukiia.

8 Ao ngkai natiu mwaane, nooria iai riki te bwai ae I tangiria mai iroumi, are I tangiria bwa kam na aki karaoi bwaai aikai bwa kam na kamoamoa iai, ma kam na karaoi bwaai aikai bwa kam na kaikoi [a]kaubwaimi i karawa, eng, are akea tokina, ao are e aki kona ni mauna; eng, bwa e aonga n reke iroumi te bwai n tangira are e [b]kakawaki are te maiu ae akea tokina, are iai ara kantaninga ni katautaua bwa a bon tia n anganaki ara bakatibu.

9 O uringnga, uringnga, natiu mwaane, ana [a]taeka te uea are Beniamina ake e taekin nakoia ana botanaomata; eng, uringnga bwa akea riki te kawai ke te anga are e kona te aomata ni kamaiuaki iai, ma ti rinanon raraan Iesu Kristo ni [b]kamaiu, are e na roko; eng, uringnga bwa e roko bwa e na [c]kabooa te [d]aonaba.

10 Ao uringa naba ana [a]taeka Amureki ake e taekin nakon Teeterom, n te kaawa are Amonia; bwa e taku nakoina bwa e bon koaua bwa te Uea e na roko ni kabooia ana botanaomata, ma e na aki roko ni kabooia i nanon aia bure, ma e na kabooia man aia bure.

11 Ao iai mwaakana are e anganaki mai iroun te Tama bwa e na kabooia man aia bure ibukin te rairannano; ngaia are e a tia ni [a]kanakoia anera bwa a na tataekina rongorongon aron te rairannano, are e kairiri nakon mwaakan te Tia Kabomwi, nakon kamaiuan tamneia.

12 Ao ngkai, natiu mwaane, uringnga, uringnga bwa bon i aon te [a]bwa are ara Tia Kabomwi, are Kristo, natin te Atua, are kam na riai ni katea iai [b]aami; bwa ngkana te riaboro e kanakoa te ang mai irouna ae korakora, eng, ana

6 *a* 1Nib. 1:1, 5.
b 2Nib. 33.
8 *a* 3Nib. 13:19–21.
b R&B 14:7.
9 *a* Mot. 2:9.
b Mot. 3:17–18.
BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c BK Kaboaki.
d BK Aonaba—Aomata ake a aki ongeaba nakon tuua.
10 *a* Aram. 11:34.
11 *a* Aram. 13:24–25.
12 *a* Mat. 7:24–27; R&B 6:34; Mote 7:53.
BK Atibun te Maninganinga; Bwa.
b Itaia 28:16; Iakob. 4:16.

kanoa i buakon te ukeuke n anti, eng, ngkana ni kabane te atibu ae bwaka mai karawa ao te [c]angibuaka ae korakora a bwaka iaomi, bon akea korakoraia iaomi ni katikingkami nakon marawan te nanokawaki ao te maraia ae aki totoki, ibukin te bwa are ko kateaki iaona, are bon aan te kateitei ni koaua, aan te kateitei are ngkana aomata a kateitei iaona ao aki kona ni bwaka.

13 Ao e a koro bukina bwa aikai taeka ake Ereman e [a]reireinia natina mwaane; eng, e bon reireinia bwaai aika mwaiti ake a bon aki koreaki, ao bwaai naba aika a mwaiti aika a koreaki.

14 Ao a bon uring ana taeka; ao ngaia are a mwananga nako, ni kaawakina ana tua te Atua, bwa a na reirei ana taeka te Atua i buakoia ana botanaomata ni kabane Nibwaai, ni moa man te kaawa are te Mari;

15 Ao ma ikekei nakon te kaawa are Kite; ao man te kaawa are Kite nakon te kaawa are Mureki;

16 Ao man te kaawa teuana nakon are teuana, ni karokoa ae a tia ni waaki nako i buakoia ana botanaomata ni kabane Nibwaai ake a mena n te aba are e nako maiaki; ao ma ikekei nakon te aba are Taraemera, i buakoia Reimwanaite.

17 Ao e a koro bukina bwa a bon kabwarabwara ma te mwaaka ae korakora, n te aro are a bon kabaei wiia [a]taan birinako aika a mwaiti ake a tia n nako mai irouia Nibwaite, n te aro are a roko ni kaoti aia bure ma ni bwabetitoaki nakon te rairannano, ao ma ni kaokaki naba n te tai ae waekoa nakoia Nibwaite bwa a na waaki ni karaoiroa mwiin taiani kaairua ake a tia ni karaoi.

18 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai ao Riaai a bon kabwarabwara nakoia Reimwanaite ma te mwaaka ao te kariaiakaki n anga te tua, bwa iai irouia te mwaaka ao te kariaiakaki n anga te tua are a tia n anganaki bwa a na kona n [a]taetae, ao a bon anganaki naba te bwai are a na riai n taekinna—

19 Ngaia are a bon taetae n te aro ae korakora kamiimina nakoia Reimwanaite, n [a]anai nanoia bwa a na kakoauaia, n te aro are waniua te ngaa Reimwanaite ake a mena n te aba are Taraemera ao n aaba ake i rarikina ake a bon bwabetitoaki, ma ni kakoaua buakakan kateia aia bakatibu.

20 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai ao Riaai a bon waaki mai ikekei nakon te aba are Nibwaai.

21 Ao e a koro bukina bwa a bon anaaki irouia ana taanga ni buaka Reimwanaite ma n teweaki nako nanon te [a]nne ni kaikain; eng, n te nne ni kaikain are a teweaki nako nanona Amon ma tarina irouia ana toro Rimwaai.

22 Ao i mwin are a tia n teweaki

12 *c* 3Nib. 14:25, 27.
13 *a* Mot. 1:4.
17 *a* Erem. 4:4.
18 *a* R&B 100:5–8.
BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.
19 *a* BK Mwakuri ni Mitinare; Rairakina, Rairia.
21 *a* Mot. 7:6–7; 21:23.

nako nanon te nne ni kaikain n akea kanaia i nanon boong aika a mwaiti, nooria, a bon rin i nanon te nne ni kaikain n anaia bwa aonga n tiringia.

23 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai ao Riaai a bon otabwaniniaki n te [a]ai, n te aro are a bon rawa ni katokaa baia i aoia bwa a maaku bwa mwiina ao a kabuekaki. Ma e ngae n anne, ao a bon aki bue Nibwaai ao Riaai; ao a bon tei inukan te ai ao a bon aki bue.

24 Ao ngke a nooria bwa a bon otabwaniniaki n te [a]boua ae te ai, ao ngke a bon aki bue iai, a bon ninikoria nanoia.

25 Bwa a nooria bwa Reimwanaite a bon rawa ni katokai baiia i aoia; ao a rawa naba ni kaania, ma a tei n te aro ae a oreaki bwa a na babanga n taetae ibukin te miimii.

26 Ao e a koro bukina bwa a tei i buakoia Nibwaai ao Riaai ao a waaki n taetae nakoia, ni kangai: Tai maaku, bwa nooria, bon te Atua ae kaota te bwai ae kamiimi aio, are e kaotia nakoimi bwa kam aki kona ni katokai baimi iaora n tiringira.

27 Ao nooria, ngke a tia n taekin taeka aikai, e bon ruru te aonaba, ao oon te nne ni kaikain a bon ruru n te aro ae aongkoa a na bwaka nako aontano; ma nooria, a bon aki bwaka. Ao nooria, naake a mena n te nne ni kaikain bon Reimwanaite ao Nibwaite ake taan birinako.

28 Ao e a koro bukina bwa a bon rabunaki n te nang ae [a]rootongitong, ao e roko i aoia te kakamaaku ae aki manikangareaki.

29 Ao e a koro bukina bwa e roko te [a]bwanaa ae kanga mai iaon te nang are e rootongitong ae kangai: Rairinanomi, rairinanomi, ao tai manga ukoukora kan tiringakia au toro are I a tia ni kanakoia nakoimi bwa a na taekina te rongorongo ae kakukurei.

30 Ao e a koro bukina bwa ngke a ongo te bwanaa aio, ma n nooria bwa bon tiaki te bwanaa ae kanga te baa, ao tiaki naba te bwanaa ae korakora ae riao karongoana, ma nooria, bon te [a]bwanaa ae rau ae kororaoi beebetena, ae kanga aron te wirikiriki, ao e bon ninia nako te tamnei—

31 Ao e ngae ngke e beebete te bwanaa, nooria e bon korakora rurun te aonaba, ao oon te nne ni kaikain a manga ruru riki, ae kanga a na bwaka nako aontano; ma nooria te nang are e rootongitong, are e rabuna aoia, e bon aki uamae—

32 Ao nooria e a manga roko riki te bwanaa arei, ni kangai: Rairinanomi, rairinanomi, bwa e a kan roko uean karawa; ao tai manga ukoukora riki kan tiringakia au toro. Ao e a koro bukina bwa e a manga ruru riki

23 *a* Otin. 3:2.
24 *a* Otin. 14:24; 1Nib. 1:6; R&B 29:12; IT—R 1:16.
28 *a* Otin. 14:20.
29 *a* 3Nib. 11:3–14.
30 *a* 1Uea 19:12; R&B 85:6.

te aonaba, ao oon te nne ni kai-
kain a bon ruru.
33 Ao e a manga roko riki te
bwanaa te katen tai, ma n taekin
taeka aika a kamimi ake aki kona
n taekinaki iroun te aomata; ao a
manga ruru naba taian oo, ao e
ruru te aonaba n te aro ae kanga
e na bwenaua.
34 Ao e a koro bukina bwa aki
kona ni birinako Reimwanaite
ibukin te nang are e rorotongito-
ng are e bon rabuna aoia; eng, ao
a bon aki kona ni kamwaingaki
ibukin te maaku are e roko i aoia.
35 Ao ngkanne bon iai temanna
mai i buakoia ae e bon bungiaki
bwa te Nibwaite, are e a bon tia
ngkoa ni kaaina ana ekaretia te
Atua ma e a tia ni birinako mai
irouia.
36 Ao e a koro bukina bwa e rai-
raki, ao nooria, e noora i buakon
te nang are e rorotongitong moa-
moan Nibwaai ma Riaai; ao noo-
ria, a bon rianako [a]raneaneaia, n
aiaron ubuia anera. Ao e nooria
bwa a tararake moamoaia nako
karawa; ao aroia titebo ma a tae-
tae ni kawai ke a tabeki rake bwa-
naia nakon te aomata ae a nooria.
37 Ao e a koro bukina bwa te
aomata aio e bon takarua nakoia
aomata ake a uanao, bwa a na rai-
raki n nooria. Ao nooria, a bon
anganaki te korakora bwa a na
rairaki ao ma n nooria; ao a bon
noora moamoaia Nibwaai ma
Riaai.
38 Ao a taku nakon te mwaa-
ne aei: Nooria, tera nanon bwaai
aikai ni kabane, ao antai ae kaka-
rabakau ma mwaane aikai?
39 Ngkai aran te mwaane aei
bon Aminatabu. Ao Aminatabu
e taku nakoia: A bon kakarabakau ma ana anera te Atua.
40 Ao e a koro bukina bwa a
taku Reimwanaite nakoina: [a]Tera
ae ti na karaoia, bwa e aonga ni
kamwawaki te nang ae rootongi-
tong aei mai iaora?
41 Ao Aminatabu e taku nakoia:
Kam na riai n [a]rairinanomi, ma
n takarua nakon te bwanaa, ni
karokoa ae reke ami [b]onimaki
iroun Kristo, are kam reireina-
ki taekana iroun Aramwa, ma
Amureki, ao Teeterom; ao ngka-
na kam karaoa aio, e na kamwa-
waki te nang are e rootongitong
mai iaomi.
42 Ao e a koro bukina bwa
a bane n tang nakon bwanan
teuare e a tia n ioioa te aonaba;
eng, a bon tang ni karokoa ae
e kamaenakoaki te nang are e
rootongitong.
43 Ao e a koro bukina bwa ngke
a taratara nako, ma n nooria bwa
te nang are e rootongitong e a
kamaenakoaki bwa e na aki rabu-
na aoia, nooria, a nooria bwa a
[a]otabwaniniaki, eng, ni kabane
aomata n te boua ae te ai.
44 Ao Nibwaai ao Riaai a bon
mena iboni buakoia; eng, a bon
otabwaniniaki; eng, a bon mena

36 *a* Otin. 34:29–35; Mwak. 6:15.
40 *a* Mwak. 2:37–39.
41 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
b BK Onimaki.
43 *a* 3Nib. 17:24; 19:14.

i nukan te ai ae uramwaka, ma a bon aki kabuanibwai iai, ao e aki rota naba oon te nne ni kaikain; ao a bon onrake n te [a]kimwareirei are e aki kona ni kabwarabwaraki ao a on n te mimitong.

45 Ao nooria, e ruo [a]Tamnein te Atua ae Tabu ma i karawa, ma n rin inanoia, ao a kaonaki n aron ae a onrake n te ai, ao a bon kona n [b]taekin taeka aika a kamiimi.

46 Ao e a koro bukina bwa iai te bwanaa ae roko nakoia, eng, te bwanaa ae tangiraoi, ae kanga aron te wirikiriki, ao e kangai:

47 Te [a]rau, te rau e na mena iaomi, ibukin ami onimaki iroun au Moan Tangiraki are e a kaman iai man moan katean te aonaba.

48 Ao ngkai, ngke a ongo aio a tabeki rake mataia bwa a na taraa te tabo are e roko mai iai te bwanaa; ao nooria, a noora [a]karawa ae e uki; ao anera a ruo mai karawa ma ni buokiia.

49 Ao tao bon tenibubua te aomata ake a noori ma n ongo bwaai aikai; ao a bon tuangaki bwa a na nako ao a na aki miimi, ao a na aki naba nanououa.

50 Ao e a koro bukina bwa a bon mwananga nako, ma ni ibuobuoki nakoia aomata, n tataekin bwaai ni kabane ake a tia n ongo ma n noori, ni kabutai taabo ake a uakaan, n te aro are a mwaiti Reimwanaite ake a kakoauaia, ibukin korakoran te bwai ni kakoaua are a tia ni karekea.

51 Ao ni kabane ake a [a]kakoaua a bon kawenei naba aia bwai ni buaka, ma aia kairiribai ao kateia aia bakatibu.

52 Ao e koro bukina bwa a bon anga nakoia Nibwaite aaba ake a bwaibwai iai.

MWAKORO 6

A kabwarabwara Reimwanaite ake a raoiroi nakoia Nibwaite ake a buakaka—Koraki aika uoua aikai a bon nakoraoi aroia n te tai n rau ao n aki tare—Rutibero, are mwiokon te bure, e kakiriwea nanoia ake a bubuaka ao taan iraa ake araia Kateanton bwa a na tiritiri ma ni buakaka—Taan iraa aikai a tautaekana aia tautaeka Nibwaite. Uakaan ma 29–23 I.K.

Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia n toki aia kaonobwi ma uoua n ririki n tautaeka taan moti, a bane n tia n riki bwaai aikai ao mwaitia Reimwanaite a riki, bwa aomata aika a raoiroi, n te aro are raoiroia e rianako riki nakon [a]raoiroia Nibwaite, ibukin aia kanene ma matoatoaia n te onimaki.

2 Bwa nooria, a bon mwaiti Nibwaite ake a bon [a]matoatoa ma n rawa n rairananoia ma ni korakora buakakaia, n te aro are a bon aki butimwaea ana taeka te Atua ao taian kabwarabwara ma taetae ni burabeti ni kabane ake a roko i buakoia.

3 Ma e ngae n anne, bon iai te

44 *a* BK Kimwareirei.
45 *a* 3Nib. 9:20; Ita 12:14.
b BK Ana Bwaintituaraoi te Tamnei.
47 *a* BK Te Rau.
48 *a* 1Nib. 1:8.
51 *a* Aram. 31:5.
6 1 *a* Erem. 13:1.
2 *a* Rom 1:28–32.

kimwareirei irouia kaain te ekaretia ibukin rairakiia Reimwanaite, eng, ibukin ana ekaretia te Atua, are e a tia ni kateaki i buakoia. Ao a bon [a]iraorao imarenaia, ma ni kimwareirei imarenaia, ma ni karekea te kimwareirei ae korakora.

4 Ao e a koro bukina bwa a mwaiti Reimwanaite ake a ruo nakon te aba are Taraemera, ma n taekinna nakoia te botanaomata aika Nibwaite aron [a]rairakia, ma ni kairoroia nakon te onimaki ao te rairannano.

5 Eng, ao a bon mwaiti aika a kabwarabwara ma te mwaaka ao te kariaiakaki ae korakora n anga te tua, bwa a na kairiia aika a mwaiti nakon te nanorinano ae moan te nano, bwa a na riki bwa taan irira te Atua ao te Tiibu te Teei.

6 Ao e a koro bukina bwa a mwaiti Reimwanaite aika a nako nakon te aba are i meang; ao Nibwaai ma Riaai a nako nakon te [a]aba are i meang bwa a na kabwarabwara nakoia aomata. Ao ikai are e a toki iai te kaonobwi ma teniua n ririki.

7 Ao nooria, bon iai te rau ni kabuta te aba, n te aro are a bon nakon mwakoron te aba are a tangiria Nibwaite, tao i buakoia Nibwaite ke Reimwanaite.

8 Ao e a koro bukina bwa Reimwanaite naba a bon nako nakon taabo ake a kan nako iai, tao i buakoia Reimwanaite ke Nibwaite, ao a bon inaomata n iwawaki imarenaia, ni kabobwai ao ni kaboonakoi aia bwai, ao ma n karekea aia raka, n aron are a tangiria.

9 Ao e a koro bukina bwa a bon rikirake ni korakora kaubwaia, bon ngaiia Reimwanaite ao Nibwaite, ao e bon mwaiti aia koora ae rianako, ao aia tirewa, ma aekan nako te biti ae kakawaki, n te aba i maiaki ao te aba i meang.

10 Ngkai te aba are i maiaki bon arana Riaai, ao te aba are i meang arana bon [a]Mureki, i mwin natin Tetekia; bwa te Uea e kaira Mureki nakon te aba i meang, ao Riaai nakon te aba i maiaki.

11 Ao nooria, bon iai aekan nako te koora n aaba aika uoua aikai, ao te tirewa, ao aekan kaubwain te tano n aekana nako; ao bon iai naba taan mwakuri aika a kamiimi, ake a karaoi aekan mwakuri man kaubwain te tano ma ni katamaroa; ao ngaia are a riki ni kaubwai.

12 A bon karikirakei arokaia taian wiita ni kamwaitia, i meang ao i maiaki; ao a bon korakora rikiraken maiuia, i meang ao i maiaki. Ao a kamwaita aia kariki ma ni korakora matoatoaia n te aba. Ao a karikirakeia aia nanai ma ikota ni man, eng, ma ni mwaiti aia man aika a marikarika.

13 Nooria, aia aine a bon mwakuri ma n raranga, ma ni karaoi

3*a* BK Iraorao.
4*a* BK Rairakina, Rairia.
6*a* Aram. 63:4–9; Erem. 3:11–12.
10*a* Mot. 25:2–4; Erem. 8:21.

aekan kunnikai nako, rinen aika a raoiroi rarangakia ma aekan nako te kunnikai, bwa karabaia. Ao ngaia are e a toki te kaonobwi ma aua n ririki i nanon te rau.

14 Ao n te kaonobwi ma nimaua n ririki ao bon iai naba korakoran kimwareireia ma te rau, eng, e bon mwaiti te kabwarabwara ma te taeka ni burabeti ae bati ni kaineti ma te bwai ae e na riki. Ao ikai are e a toki iai te kaonobwi ma nimaua n ririki.

15 Ao e a koro bukina bwa n aia kaonobwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti, nooria e a tiringaki [a]Titerom iroun te aomata ae aki ataaki i nanon ana tai n tekateka n te kaintekateka ni motikitaeka. Ao e a koro bukina bwa n te ririki naba anne ao natina te mwaane, are e bon rineaki irouia aomata bwa e na onea mwiina, e bon tiringaki naba. Ao ngaia are e a toki te kaonobwi ma onoua n ririki.

16 Ao ni moan te kaonobwi ma itiua n ririki ao e a manga rikirake ni korakora buakakaia te botanaomata.

17 Bwa nooria, te Uea e a tia ni kakabwaiaia i nanon te tai ae maan ma kaubwain aon te aba n te aro are a bon aki kiriwe nanoia bwa a na un, a na buaka, ke a na kawawaea te raraa; ngaia are a bane nanoia ni kaubwaia; eng, ao a waaki n ukoukora karekean aia raka bwa aonga n rietata riki nakon are raoia; ngaia are a tiritiri ni [a]karaba, ma n iraa ao ni karaoi mwakuri n iowawa n anaibwai, bwa e aonga n reke rakaia.

18 Ao ngkai nooria, taan tiriaomata ao taan karaoi mwakuri n iowawa n anaibwai bon te koraki are a kateaki mai iroun Kitekuman ao [a]Kateanton. Ao ngkai e a koro bukina bwa a bon mwaiti, i buakoia Nibwaite, ana koraki Kateanton. Ma nooria a bon mwaiti riki i buakoia mwakoroia Reimwanaite ake a bubuaka riki. Ao a bon aranaki bwa ana tia iraa ao ana tia tiriaomata Kateanton.

19 Ao bon ngaia ake a bon tiringa mataniwia taan moti are Titerom, ma natina, i nanon aia tai ni mena n te kaintekateka ni motikitaeka; ma nooria, a bon aki kuneaki.

20 Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke Reimwanaite a kunea bwa iai taan kamwarua i buakoia e a bon korakora nanokawakia; ao a kabanea aia aanga ni kakorakoraia bwa a na kamaunaia mai iaon te aba.

21 Ma nooria, Tatan e kakiriwea nanoia angiia riki Nibwaite, n te aro are a ikotaki ma te koraki ni kakamwarua akekei, ma ni karaoa aia berita ao aia tuea mangaia bwa a na kawakiniia ma n tararuaia imarenaia i nanon aia tai ni mena i nanon te kaangaanga, bwa a na aki kainnano ibukin aia tiriaomata, aia mwakuri n iowawa n anaibwai, ao aia iraa.

22 Ao e a koro bukina bwa bon iai aia kanikina, eng, aia kanikina

15*a* Erem. 5:1. | 17*a* 3Nib. 9:9. | 18*a* Erem. 2:4, 12–13.

ni [a]karaba, ma aia taeka ni karaba; ao e riki aio bwa a aonga ni kinaa tariia are e a ti a ni karaoa te tuea n te aro are ngkana e karaoa ae buakaka ao e na aki kaikoakaki iroun ae tarina, ke irouia naake a kaaina ana koraki, ake a tia ni karaoa te berita aio.

23 Are ngaia are a na tiriaomata, a na iowawa n anaibwai, a na iraa, ma ni karaoi aro ni kabekaau ma aekan nako mwakuri aika a bubuaka, aika a kaitarai tuan abaia ma ana tua te Atua.

24 Ao ane e kaaina aia koraki ao e kaota nakon te aba aron aia mwakuri aika a [a]bubuaka ma aia mwakuri aika bati n ribaki, a na bon kabowiaki, n tiaki ae kaineti ma tuan abaia, ma n ae kaineti ma tuan aroia ni buakaka, are a tia n anganaki iroun Kateanton ma Kitekuman.

25 Ngkai nooria, bon taian [a]tuea ao berita aika tabu ni karaba are Aramwa e tuanga natina te mwaane bwa a na aki butanako n te aonaba, bwa mwina ao a na riki bwa angan kabwakakiia aomata nakon te kamaunaki.

26 Ao ngkai nooria, taian tuea ao berita aika tabu ni [a]karaba aikai a bon aki roko nakon Kateanton man taian rongorongo ake e anganaki Ereman; ma nooria, a bon reke i nanon Kateanton mai iroun teuare bon [b]ngaia are e moan karirii ara moan karo bwa a na kana te uaanikai are e tabuaki—

27 Eng, bon ngaia naba are e babaire ma [a]Kain, bwa ngkana e tiringa tarina are Abera ao e na bon aki kona n ataaki rongorongona ni kabuta te aonaba. Ao e bon babaire ma Kain ao taan iriria man te tai anne.

28 Ao bon ngaia naba are e karekea inanoia aomata bwa a na [a]katea te taua ae tau rietana bwa a na nako karawa. Ao bon ngaia naba are e kairia aomata ake a roko man te taua nakon te aba aio; ake a kabutii mwakuri n roo ao mwakuri aika bati n ribaki ni kabuta te aba aio, ni karokoa ae a katikia aomata rikaaki [b]nakon te kamaunaki, ao nako moone ae aki totoki.

29 Eng, bon ngaia naba are e karekea i nanon [a]Kateanton bwa e na tiku ni waakina te mwakuri n roo, te tiriaomata ae raba ao e karaoa aio ma ni moan rikin te aomata ni karokoa te tai aio.

30 Ao nooria, bon ngaia are [a]oin te bure ni kabane. Ao nooria, e bon waakina ana mwakuri n roo ma ana tiriaomata ae raba, ma n anga nako aia babaire ma aia tuea, ma aia berita, ma aia babaire aika a kakamaaku buakakaia, man te roro teuana nakon te roro teuana n aron ana konabwai n taua nanoia natiia aomata.

31 Ao ngkai nooria, e bon

22 *a* BK Botaki ni Karaba.
24 *a* BK Buakaka, Buakakaia.
25 *a* Aram. 37:27–32.
26 *a* Mote 5:29, 49–52.
b 3Nib. 6:28; Mote 4:6–12.
27 *a* Mote 5:18–33.
28 *a* KB 11:1–4; Ita 1:3.
b Ita 8:9, 15–25.
29 *a* Erem. 2:4–13.
30 *a* Aram. 5:39–42; Moro. 7:12, 17; Mote 4:4.

korakora ana tautau i aoia Nibwaite; eng, n te aro are a korakora buakakaia; eng, ao angiia a bon tannako ma ni kawain te raoiroi, ma n [a]toubeka i aan waeia ana tua te Atua, ma ni karaoi oin aia waaki, ma ni karaoi oin aia bouananti aika aia koora ao aia tirewa.

32 Ao e a koro bukina bwa aro aika a buakaka aikai a bon reke irouia i nanon te maan ae e [a]aki bati te ririki, n te aro are angiina riki a bon reke nakoia n aia kaonobwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

33 Ao a bon rikirake i nanon buakakaia n te kaonobwi ma waniua n ririki naba ao e karika nanokawakia ma aia bwaebwaeti ake a raraoi.

34 Ao ngaia are ti a nooria bwa a moanna ni kekerikaki n aia aki onimaki Nibwaite, ma n rikirake n te buakaka ao mwakuri aika bati n ribaki, ao Reimwanaite a moanna ni korakora rikirakeia n ataakin te Atua; eng, a moanna ni waaki ni kaawakin ana kaetieti ma ana tua, ao ma n nakonako i nanon te koaua ao te eti i matana.

35 Ao ikai are ti a noora iai Tamnein te Uea bwa e a moanna ni [a]kitania Nibwaite, ibukin buakakaia ao matoatoan nanoia.

36 Ao ikai are ti a nooria bwa te Uea e kabwaroa Tamneina i aoia Reimwanaite, ibukin maraun nanoia ao ingaingaia ni kakoaua ana taeka.

37 Ao e a koro bukina bwa Reimwanaite a bon kakaaia taan iraa ake ana koraki Kateanton; ao a kabwarabwara ana taeka te Atua i buakoia ake a buakaka riki, n te aro are te koraki ni kamwarua aikai a bon babane raoi ni kamaunaki ma i buakoia Reimwanaite.

38 Ao e a koro bukina bwa n te anga teuana, ao Nibwaite a bon karikirakeia ma ni boutokaiia, ni moanna mai irouia ake a buakaka riki, ni karokoa ae a kabuta ni kabane abaia Nibwaite, ma n tia ni kairoroia ake a raoiroi riki ni karokoa ae a kakoauai aia taeka ma n anai bwaai ake a karekei man aia mwakuri n iowawa, ma ni waaki ma ngaiia n aia mwakuri n tiriaomata ae raba ma aia babaire ni kamwamwane.

39 Ao ngaia are a bon karekea irouia tauakin taekan ana waaki te tautaeka, n te aro are a bon toubekaia i aan waeia ma n oroia ma n kainnanoia ao ma n katannako mai irouia ake a [a]kainnano ma n nimamanei, ao taan irira te Atua ake a nanorinano.

40 Ao ngaia are ti nooria bwa a mena n te aro a e kakamaaku, ma n [a]tai ibukin te kamaunaki ae aki totoki.

41 Ao e a koro bukina bwa e a toki aia kaonobwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

31 *a* 1Nib. 19:7.
32 *a* Aram. 46:8.
35 *a* Mot. 2:36; R&B 121:37.
39 *a* TAre. 109:16; Aram. 5:54–56; R&B 56:16.
40 *a* Erem. 5:2; 11:37; R&B 18:6.

Ana Taeka ni Burabeti Nibwaai, are Natin Ereman—Te Atua e taetae ni kakamaakuia ana botanaomata Nibwaai bwa e na kawaria i nanon unna, ao e na kamaunaia ngkana aki rairinanoia man aia buakaka. Te Atua e oroia ana botanaomata Nibwaai n taian aoraki; a rairinanoia ma n rairaki nakoina. Tamuera, are te Reimwanaite, e taetae ni burabeti nakoia Nibwaite.

Kanoana mwakoro 7 ni karokoa 16.

MWAKORO 7

E aki butimwaeaki Nibwaai i meang ao e okira Taraemera—E tataro iaon ana taua n ana onaroka ma ni weteia aomata bwa a na rairinanoia ke a na mate. Uakaan ma 23–21 I.K.

Nooria, ngkai e a koro bukina bwa n aia kaonobwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti i aoia te botanaomata ae Nibwaite, ao Nibwaai are natin Ereman, e [a]oki nakon te aba are Taraemera man te aba are e nako meang.

2 Bwa e a tia ni mena i buakoia te botanaomata ake a mena n aba are nako iang, ma ni kabwarabwara ana taeka te Atua nakoia, ma n taetae ni burabeti ni bwaai aika a mwaiti nakoia;

3 Ao a bon aki butimwaei ana taeka ni kabane, n te aro are e aki kona n tiku, ma e a manga oki nakon te aba are e bungiaki iai.

4 Ao e nooria aomata bwa a mena n te aro ae kakamaaku buakakana, ao and taan iraa Kateanton a kaaina te kaintekateka ni motikitaeka—bwa a tia n anaa te mwaaka ao te kariaiakaki n anga te tua n te aro ae aki riai; ma ni katikui ana tua te Atua, ao aio are e aki eti i matana; ma n aki karaoa ae momotiraoi nakoia natia aomata.

5 A kabuakakaia aika a raoiroi ibukin raoiroia; ma ni kariaia bwa taan karaoa te bure ma aika a buakaka a na aki katuaeaki ibukina bwa iai aia mwane; ao riki bwa aonga n tiku n aia tabo ni mwakuri n atuun te tautaeka, bwa a na kairiri ma ni karaoa are a tangiria, bwa aonga ni karekea aia raka ma mimitongin te [a]aonaba, ao riki, bwa e aonga riki ni beebete karaoan te wenenibure, ao te iraa, ma te tiritiri, ao ni karaoa aron are oin nanoia—

6 Ngkai te bure ae korakora aio a karaoia Nibwaite i nanon te maan ae e aki bati te ririki; ao ngke e noora aio Nibwaai, e onrake nanona n te nanokawaki; ao e bon bwaebwaeti ibukin kainnanon tamneina.

7 O, tera ngke I kona ni karekei boong aika aekan boong ngke e moan roko tamau are Nibwaai man te aba are Ierutarem, bwa N na kona ni kimwareirei mangaia n te aba ni berita; n te tai anne ao e rang beebete boakiia ana botanaomata, a nene ni kaawakin ana tua te Atua, ao a iremwe nakon karaoan ae bure; ao a waekoa n ongo n ana taeka te Uea—

8 Eng, ngke arona bwa au bong

7 1*a* Erem. 6:6. | 5*a* Mat. 13:22; 16:26.

aekan boong aikanne, ao ngkanne e na bon kimwareirei tamneiu ibukin raoiroia tariu.

9 Ma nooria, I a karaua nanou bwa bon aikai au bong, ao bwa tamneiu e na onrake n te nanokawaki ibukin buakakaia tariu.

10 Ao nooria, ngkai e a koro bukina bwa iai te taua are e mena n ana onaroka Nibwaai, are e mena i rarikin te kawai ae rang totouaki are e kaineti nakon te tabo ni bobwai ae bubura, are e mena n te kaawa are Taraemera; ngaia are, Nibwaai e bobaraaki iaon te taua are e mena n ana on aroka, are te taua are e uakaan naba ma mataroan te onnaroka are e kaineti nakon te kawai ae rangi n totouaki.

11 Ao e a koro bukina bwa bon iai mwaane ake a rirarikiia ma n noora Nibwaai ngke e a kabaabanea nanona nakon te Atua iaon te taua; ao a biri nako n tuangiia aomata te bwai are a nooria, ao aomata a roko n uanao bwa a kan ataa bukin te nanokawaki ibukin buakakaia ana botanaomata Nibwaai.

12 Ao ngkai, ngke e teirake Nibwaai e nooria aomata ake a uanao ake a tia n ikoikotaki.

13 Ao e a koro bukina bwa e kaurea wiina ma n taku nakoia: Nooria [a]e aera ngkai kam a ikotingkami? Bwa N na tuangingkami buakakami?

14 Eng, ibukina bwa I toka iaon au taua ma ni kabaabanea nanou nakon Atuau, ibukin korakoran rawawatan nanou, are e riki ibukin ami buakaka!

15 Ao ibukin au tang ni wenei ma au bwaebwaeti ao kam a ikoikotingkami, ma ni miimi, eng, ao kam bon riai ni miimi; eng, kam riai ni miimi ibukina bwa kam anga nanomi, ao te riaboro e bon korakora ana tautau iaon nanomi.

16 Eng, kam kanga n anga nanomi nakon ana kabwakabwaka teuare e ukoukora karenakoan tamneimi nakon te nanokawaki ae aki totoki ao te maraia ae aki totoki?

17 O rairinanomi, rairinanomi! [a]E aera ngkai kam na mate? Rairaki, rairaki ngkami nakon te Uea ae Atuami. E aera ngkai e kitaningkami?

18 Ibukina bwa kam kamatoatoai nanomi; eng, kam rawa n ongo ni bwanaan te [a]tia kaawakin tiibu ae raoiroi; eng, kam [b]kaunna bwa e na kaaitaraingkami n unna.

19 Ao nooria, ngkana kam aki rairinanomi ao e na aki [a]iakotingkami ma e na kamaenakoingkami ao kam na riki bwa te amwarake ibukiia kamea ma maan aika a kaakang.

20 O kam kanga ni mwaninga taekan Atuami i nanon boong are e kainaomataingkami iai?

21 Ma nooria, bon ibukin tangiran te raka ma aia kamoamoa

13 *a* Mat. 3:5–8.
17 *a* Etek. 18:23, 31–32.
18 *a* Etek. 34:12; Ioane 10:14–16; Aram. 5:38–41, 57–60. BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
b Iakob. 1:8; Aram. 12:36–37.
19 *a* 3Nib. 10:4–7.

aomata, eng, ao bwa e aonga n reke iroumi te koora ma te tirewa. Ao kam a tia ni kabanei nanomi iaon taian kaubwai ma bwain te [a]aonaba aio ae akea manenaia, are kam a tiriaomata ibukina, ma n iowawa n anaibwai, ma n iraa, ma ni [b]kabuakakaia raomi, ma ni karaoi aekan bure nako.

22 Ao ibukin aio ao e na roko iaomi te maraia ngkana kam aki rairinanomi. Bwa ngkana kam aki rairinanomi, nooria, te kaawa ae bubura aio, ma taian kaawa ake a uakaan, ake a mena n te aba are ti bwaibwai iai, a na bon anaaki ao e na akea nnemi iai; bwa nooria, te Uea e na bon aki anganingkami te [a]korakora, n aron are mai i mwaaina, are kam na tei iai ni kona ni kaaitaraia ami kairiribai.

23 Bwa nooria, e taku te Uea: N na bon aki kaota korakorau nakoia ake a buakaka, nakon te botaki ae buakaka teuana ao teuana, ma ti nakoia ake a rairinanoia man aia bure, ma n ongo n au taeka. Ao ngkanne ngaia are I tangiria bwa kam na nooria, tariu, bwa e [a]nakoraoi riki ibukiia Reimwanaite nakoimi ngkana kam aki rairinanomi.

24 Bwa nooria, a bon raoiroi riki nakoimi, bwa a tuai ma ni bure ni kaitaraa te atatai are e korakora are kam a tia ni karekea; ngaia are te Uea e na nanoangaiia; eng, e na [a]kaanaanaua aia bong ma ni kamwaita aia kariki, e ngae ngkana kam a bon bane ni [b]kamaunaki ngkana kam aki rairinanomi.

25 Eng, e na mena te maraia iaomi ibukin te mwakuri ae bati n ribaki are e korakora are e mena i buakomi; ao kam a tia n irekereke mangaia, eng, ma te koraki ni [a]karaba are e kateaki iroun Kateanton!

26 Eng, e na roko te [a]maraia nakoimi ibukin te kainikatonga are kam a tia ni kariaia bwa e na rin inanomi, are e a tia n tabekingkami rake riaon ae raoiroi ibukin korakoran [b]kaubwaimi aika a korakora!

27 Eng, te maraia nakoimi ibukin buakakami ma ami mwakuri aika bati n ribaki.

28 Ao ngkana kam aki rairinanomi kam na bon mate; eng, ao abami a na bon anaaki mai iroumi, ao kam na kamaunaki mai iaon te aonaba.

29 Ma nooria, I aki taekinna bwa a na riki bwaai aikai, mai irou, ibukina bwa I aki [a]atai bwaai aika mai irou; I bon nooria, I ataia bwa a koaua bwaai aikai ibukina bwa te Uea ae te Atua e a tia ni kaoti nakoiu, ngaia are I kakoauai bwa a na bon riki.

---

21 *a* BK Tangiran bwain te Aonaba.
b Otin. 20:16; Mat. 15:19–20.
22 *a* Mot. 7:29.
23 *a* Erem. 15:11–15.
24 *a* Aram. 9:16; R&B 5:33.
b Aram. 9:19.
25 *a* Erem. 3:23.
26 *a* Itaia 5:8–25.
b Iakob. 2:13.
29 *a* Aram. 5:45–46.

MWAKORO 8

Taan moti aika a buakaka a ukoukora kakiriwean nanoia aomata bwa a na un ni kaitaraa Nibwaai—Aberaam, Mote, Tinoti, Tinoki, Eteati, Itaia, Ieremia, Riaai, ao Nibwaai a bane ni kakoaua Kristo—Ma n ana kairiri te tamnei ae raoiroi ao Nibwaai e katanoata tiringakin mataniwiia taan moti. Uakaan ma 23–21 I.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke Nibwaai e a tia n taekin bwaai aikai, nooria, bon iai mwaane ake a kaaina ana koraki ni karaba Kateanton, ao a bon un ma n takarua ni kaitaraa, ma n taku nakoia aomata: E aera ngkai kam aki katika te mwaane aio ma ni kairia mai, bwa e na kabuakakaki n aron te bure are e a tia ni karaoia?

2 E aera ngkai kam taratara te aomata aio ma n ongora n ana taeka ni kabuakaka ni kaaitaraia te botanaomata aio ao ni kaitaraa ara tua?

3 Bwa nooria, e a tia n taetae Nibwaai nakoia ni kaineti ma buakakan aia tua; eng, a mwaiti bwaai ake e taekin Nibwaai ake aki kona ni koreaki; ao bon akea ae taekinna are kaitaraa ana tua te Atua.

4 Ao a bon un taan moti akekei irouna ibukina bwa e [a]kamataataa nakoia aia mwakuri aika a roo; ma e ngae n anne, a bon rawa ni katokai oin baia iaona, bwa a maaku bwa mwiina ao a na tangitang aomata ni kaaitaraia.

5 Ngaia are a bon tang nakoia aomata ni kangai: E aera ngkai kam kariaia te aomata aio bwa e na taetae ni kabuakakaira? Bwa nooria e bon kabuakakaia te botanaomata aio ni kabane eng, bwa ti na kamaunaki; eng, ao riki bwa ara kaawa aikai a na anaaki mai iroura, bwa a na akea nnera iai.

6 Ao ngkai ti bon ataia bwa e aki kona n riki aio, bwa nooria, ti bon korakora, ao a korakora ara kaawa, ngaia are akea korakoraia ara kairiribai iaora.

7 Ao e a koro bukina bwa a bon kakiriwei nanoia aomata bwa a na un ni kaitaraa Nibwaai, ma ni karekea te itabaraaraa; bwa iai tabeman ake a takarua ni kangai: Katuka te mwaane aio, bwa bon te aomata ae raoiroi, ao bwaai ake e taekin a na bon koro bukiia ngkana ti aki rairinanora.

8 Eng, nooria, taian motikitaeka ni kabane ake e taekin koauaia a na bon bane n roko iaora; bwa ti ataia bwa e taekina te koaua nakoira ni kaineti ma buakakara. Ao nooria a bon mwaiti, ao e bon [a]atai ni koaua bwaai ni kabane ake a na bwakarira n aron naba ataakin ara bure irouna.

9 Eng, ao nooria, ngke arona bwa tiaki te burabeti e na bon aki kona n taekin koaua aika a kaineti ma bwaai aikai.

10 Ao e a koro bukina bwa aomata ake a ukoukora kan tiringakin Nibwaai a bon kairoroaki ibukin maakuia bwa a na aki katokai baia iaona; ngaia are e a

8 4*a* 1Nib. 16:2–3. | 8*a* Erem. 7:29.

manga waaki riki n taetae nakoia, ngke e nooria bwa e tangiraki n aron aia taratara tabeman, n te aro are a bon maaku ake nikiraia.

11 Ngaia are e a bon kairoroaki bwa e na manga taetae riki nakoia ni kangai: Nooria, tariu, kam tuai ni wareka are te Atua e angan temanna te aomata te korakora, ae Mote, bwa e na orea ranin [a]Taari are Uraura, ao a bwenaua ikai ao ikekei, n te aro are I-Iteraera, ake bon ara bakatibu, a rinanona iaon te tano ae mwau, ao e in te ran i aoia aia taanga ni buaka Aikubita ma ni kabwautiia?

12 Ao ngkai nooria, ngkana te Atua e angan te aomata aio te mwaaka, e aera ngkai kam uneaki imarenami, ma n taku bwa e a tia n aki anganai te mwaaka are N na kona n atatai iai ni kaineti ma taian motikitaeka ake a na bwakaringkami ngkana kam aki rairinanomi?

13 Ma, nooria, kam aki ti kakewei au taeka, ma kam kakewei naba taeka ni kabane ake a taekin ara bakatibu, ao taeka naba ake a taekinaki iroun te aomata ae korakora aio, ae Mote, are iai te mwaaka ae korakora are e anganaki, eng, taeka ake e taekin ni kaineti ma rokon te Mesia.

14 Eng, tiaki bwa e taetae ni kakoaua bwa e na roko Natin te Atua? Ao ngke e [a]tabeka rake te naeta are e buraati i nanon te rereua, ao e na bon tabekaki rake naba teuare e na roko.

15 Ao te mwaiti are e na tararake nakon te naeta e na bon [a]kamaiuaki, ao ai aron naba te mwaiti are e na taraa Natin te Atua ma te onimaki, n iai irouia te nano ae raraoma, ao a na [b]maiu, n te maiu are akea tokina.

16 Ao ngkai nooria, e aki ti taekin koauan bwaai aikai Mote, ma [a]taian burabeti naba aika a tabu, man ana tai Mote nakon ana bong Aberaam.

17 Eng, ao nooria, [a]Aberaam e noora rokona, ao e onrake n te kakaitau ma te kimwareirei.

18 Eng, ao nooria I taku nakoimi, bwa Aberaam e aki ti atai bwaai aikai, ma a bon [a]mwaiti ake a tia ni weteaki i mwaain ana tai Aberaam ake a weteaki n ana [b]baire te Atua; eng, n aron ana botaki Natina; ao e riki aio bwa e aonga ni kaotaki nakoia te botanaomata, ngaa ma ngaa te ririki i mwaain rokona, bwa te kabomwi e kona naba n reke nakoia.

19 Ao ngkai I tangiria bwa kam na ataia, bwa man ana tai naba Aberaam ao a bon mwaiti burabeti ake a tataekin koauan bwaai aikai; eng, nooria, te burabeti are

11 *a* Otin. 14:16; 1Nib. 17:26; Mot. 7:19; R&B 8:2–3; Mote 1:25.
14 *a* WI 21:6–9; 2Nib. 25:20; Aram. 33:19–22.
BK Iesu Kristo—Aekakin ke banna ibukin Kristo.
15 *a* 1Nib. 17:41; Aram. 37:45–47; 3Nib. 15:9.
b Ioane 11:25.
16 *a* Iakob. 4:4–5; 7:11.
17 *a* KB 22:8–14; Ioane 8:56.
18 *a* Aram. 13:19; R&B 84:6–16; 136:37.
b BK Nakoanibonga ae te Merekitereka.

[a]Tinoti e bon ninikoria n tataekina te koaua; are e tiringaki ibukina.

20 Ao nooria, [a]Tinoki naba, ma Eteati naba, ma [b]Itaia naba, ma [c]Ieremia (Ieremia bon te burabeti naba are e taekina koauan uruakan [d]Ierutarem) ao ngkai ti a ataia bwa e bon uruakaki Ierutarem n aron ana taeka Ieremia. O ngkanne e aera ngkai e aki roko Natin te Atua, n aron ana taeka ni burabeti?

21 Ao ngkai kam na kauntaekaia bwa e uruakaki [a]Ierutarem ke e aki? Kam na taekinna bwa aki tiringaki [b]natin Tetekia, ni kabane ma ti [c]Mureki? Eng, ao kam aki nooria bwa ana kariki Tetekia a mena irarikira, ao a kakioaki nako man te aba are Ierutarem? Ma nooria, tiaki ti aio—

22 Ara bakatibu are Riaai e kakioaki nako mai Ierutarem ibukina bwa e kakoaua ibukin bwaai aikai. Nibwaai e kakoaua naba ibukin bwaai aikai, ao angiia naba ara bakatibu, ni karokoa te tai aio; eng, a bon kakoaua ibukin [a]rokon Kristo, ma n ingainga, ma ni kimwareirei n ana bong are e na roko iai.

23 Ao nooria, bon ngaia te Atua, ao e mena irouia, ao e bon kaotia nakoia, n te aro are a kabooaki irouna; ao a bon anganna te mimitong, ibukin te bwai are e na roko.

24 Ao ngkai, I nooria bwa kam atai bwaai aikai ma n aki kona ni kakewei ti ngkana kam taekina ae kewe, ngaia are kam a tia ni bure n aio, bwa kam totokoi bwaai ni kabane, e ngae ngke e a bon tiraua bwaai ni kakoaua are kam a tia ni karekei, eng, kam a bon tia ni karekei bwaai ni [a]kabane, i karawa ao iaon te aba, ao bwaai ni kabane ake iaon te aba a kakoaua bwa a bon koaua.

25 Ma nooria, kam a tia n totokoa te koaua, ma ni [a]kaitaraa Atuami ae tabu; ao n te tai aei, kam aki kaikoi [b]kaubwaimi i karawa, are akea iai te bwai ae kona ni mka, ao akea te bwai ae kona n roko iai ae bareka, ma kam kaikoa ibukimi te un ae korakora n te bong ni [c]motikitaeka.

26 Eng, n te tai aei ao kam a bon tai, ibukin ami tiriaomata ma ami [a]wenenibure ma buakakami, nakon te kamaunaki ae aki totoki; eng, ao ngkana kam aki rairinanomi ao e na waekoa n roko iroumi.

27 Eng, nooria e a bon kaan ma ami mataroa; eng, nakon te kaintekateka ni motikitaeka, ao ukeuke; ao nooria, e a tiringaki

19 *a* Aram. 34:7.
20 *a* 1Nib. 19:10; 3Nib. 10:15–16. BK Koroboki aika Tabu—Koroboki aika tabu ake a bua.
b Itaia 53.
c 1Nib. 5:13; 7:14.
d Iere. 26:18; 1Nib. 1:4.
21 *a* 2Nib. 6:8; Omi. 1:15.
b 2Uea 25:7; Iere. 39:6; 52:10.
c Etek. 17:22–23; Erem. 6:10.
22 *a* BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
24 *a* Aram. 30:44; Mote 6:63.
25 *a* Mot. 2:36–38; 3:12.
b Erem. 5:8; 3Nib. 13:19–21.
c R&B 10:20–23; 121:23–25.
26 *a* BK Wenenibure.

ami tia moti, ao e [a]wene i nanon raraana; ao e a bon tia n tiringaki [b]iroun tarina, are e ukoukora te kan tekateka n te kaintekateka ni motikitaeka.

28 Ao nooria, a bon kaai ni kaaina te koraki ni karaba, are e [a]kateaki iroun Kateanton ao teuare e buakaka are e ukoukora kamaunakin tamneia aomata.

MWAKORO 9

Taan ua rongorongo a kunea mataniwia taan moti ni mate n te kaintekateka ni motikitaeka—A kabureaki ao rimwi a manga kabwaraki—N ana kairiri te Tamnei ae raoiroi ao Nibwaai e kaota Tiantam bwa ngaia te tia tiritiri—E butimwaeaki Nibwaai irouia tabemwaang bwa te burabeti. Uakaan ma 23–21 I.K.

Nooria, ngkai e a koro bukina bwa ngke Nibwaai e a tia n taekin taeka aikai, iai mwaane tabemwaang ake a mena i buakoia ao a birinakon te kaintekateka ni motikitaeka; eng, bon niman ake a nako, ao a taku imarenaia, i nanon mwanangaia:

2 Nooria, ngkai ti nang ataia bwa tao te aomata aio te burabeti ao te Atua e a tia n anganna te tua bwa e na taetae ni burabetii bwaai aikai aika a kamiimi nakoira. Nooria, ti bon aki kakoaua bwa e a tia; eng, ti bon aki kakoaua bwa bon te burabeti; ma e ngae n anne, ngkana te bwai ae e taekinna aio ibukin mataniwia taan moti e bon koaua, bwa e a mate, ao ngkanne ti na kakoauai ana taeka riki ake e a tia n taekin bwa a koaua.

3 Ao e a koro bukina bwa a kabanea korakoraia ni biri, ma n roko n te kaintekateka ni motikitaeka; ao nooria, e a bwaka nako aontano mataniwiia taan moti, ao e bon [a]wene i nanon raraana.

4 Ao ngkai nooria, ngke a noora aio ao e bon korakora miimiia, n te aro are a bwaka nako aontano; bwa a bon aki kakoauai taeka ake e a tia n taekin Nibwaai ni kaineti ma mataniwiia taan moti.

5 Ma ngkai, ngke a nooria ao a kakoaua, ao e roko irouia te maaku bwa mwiina ao e roko irouia taian motikitaeka ni kabane are e a tia n taekin Nibwaai bwa a na roko nakoia aomata; ngaia are a ruru, ma ni bwaka nako aontano.

6 Ngkai, n te tai naba are e a tiringaki te tia moti—are e bon ewaraki iroun tarina are e bwaina te kunnikai are e raba iai bwa antai ngaia, ao e birinako, ao ana toro a biri ma n tuangiia aomata, n takaruaea taekan te tiriaomata;

7 Ao nooria a ikotiia te botanaomata nakon te tabo are e mena iai te kaintekateka ni motikitaeka—ao nooria, a bon rangi ni miimii ngke a nooriia mwaane ake niman ake a bwaka nako aontano.

8 Ao ngkai nooria, akea te bwai ae a ataia aomata ni kaineti ma aomata ake a uanao ake a

27 *a* Erem. 9:3, 15.
b Erem. 9:6, 26–38.
28 *a* Erem. 6:26–30.
9 3 *a* Erem. 8:27.

ikotaki n ana [a]onaroka Nibwaai;
ngaia are a taku imarenaia: Aikai
mwaane aika a tiringa te tia moti,
ao e a tia te Atua n oroia bwa a na
aki kona ni birinako mai iroura.
9 Ao e a koro bukina bwa a
tauiia, ma ni kabaeiia ao n tewe-
nakoia nako nanon te nne ni kai-
kain. Ao iai te katanoata are e
kanakoaki bwa e a tiringaki te
tia moti, ao taan tiringnga a bon
anaaki ao ma n teweaki nako
nanon te nne ni kaikain.
10 Ao e a koro bukina bwa n te
bong are i mwina a ikotaki aoma-
ta bwa a na rainanoanga ma n
[a]aki mamatam, n tain taunakin te
tia moti are e rietata ma ni kakan-
nato are e a tia n tiringaki.
11 Ao ngaia are taan moti
naba ake a mena n ana onaro-
ka Nibwaai, ma n ongo ana tae-
ka a bon ikotaki naba n tain te
taunimate.
12 Ao e a koro bukina bwa
a kakae mai irouia aomata, ni
kangai: Angaa naake niman ake
a kanakoaki bwa a na kakae ni
kaineti ma mataniwia taan moti
bwa tao e a mate? Ao a kaeka
ni kangai: Ni kaineti ma naake
niman are kam taku bwa kam
kanakoia, ti bon aki ataia; ma bon
iai niman ake taan tiriaomata, ake
a tia n teweaki nako nanon te nne
ni kaikain.
13 Ao e a koro bukina bwa taan
moti a tangiria bwa a na uotaki
nako mataia; ao a kairaki, ao noo-
ria bon ngaiia naake niman ake
a kanakoaki; ao nooria taan moti
a kakae mai irouia ni kaineti ma
te bwai are e riki, ao a tuangiia
bwaai ni kabane ake a tia ni kara-
oai, ni kangai:
14 Ti biri ma n roko nakon te
tabo are e mena iai te kaintekate-
ka ni motikitaeka, ao ngke ti noo-
ri bwaai ni kabane n aron are e
kakoaua ibukiia Nibwaai, ti bon
rangi ni miimi n te aro are ti bwa-
ka nako aontano; ao ngke ti a oki-
ra arora i mwin miimira, nooria
a bon teweira nako nanon te nne
ni kaikain.
15 Ngkai, ibukin tiringakin te
mwaane aei, ti bon aki ataia bwa
antai ae tiringnga, ma ti aei ae
ti ataia, ti biri ma n roko ikai n
aron are kam tangiria, ao nooria
e a bon mate, n aron ana taeka
Nibwaai.
16 Ao e a koro bukina bwa taan
moti a kabwarabwara te bwai
arei nakoia aomata, ma n takarua
ni kaitaraa Nibwaai ni kangai:
Nooria, ti ataia bwa Nibwaai aio
e a tia ni boraraoi ma temanna
bwa e na tiringa te tia moti, bwa
e aonga n taekinna nakoira, bwa
e aonga n rairiira nakon ana oni-
maki, bwa e aonga n riki ngaia
bwa te aomata ae kakannato, ae
rineaki mai iroun te Atua, ao te
burabeti.
17 Ao ngkai nooria, ti na bon
kamwanea te aomata aio, ao e
na kaota ana kairua ma ni kaota
nakoira te tia tiringa raoi te tia
moti aio.
18 Ao e a koro bukina bwa a
kainaomataaki naake niman n

8 *a* Erem. 7:10.

10 *a* BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.

te bong are e taunimate te aba iai. Ma e ngae n anne ao a bon kabuakakaiia taan moti ibukin taeka ake a tia n taekin ni kaitaraa Nibwaai, ma n itabaraaraa ma temanna i mwin temanna, n te aro are a bon kabaei wiia.

19 Ma e ngae n anne, a tua bwa e na uotaki Nibwaai ma ni kabaeaki ao e na uotaki nako mataia aomata aika a uanao, ao a waaki n titirakinna n te aekaki ae bati bwa e aonga ni bure ana karaki, bwa aonga ni kunea burena bwa a na tiringnga—

20 A taku nakoina: Bon ngkoe te tia kamwamwane; antai te aomata ae e a tia ni karaoa te tiriaomata aio? Ngkai naba ao tuangira, ma ni kaota am kairua; ma ni kangai, Nooria aio te mwaane; ao ti na anganiko naba maium ngkana ko tuangira, ma n kaota koauan te boraraoi are ko karaoia mangaia.

21 Ma Nibwaai e taku nakoia; O taian [a]burababa, ake a aki korotobibiaki nanomi, kam mataki, ao kam [b]bonotaninga, kam ataia bwa maannra te Uea ae Atuami ni kariaia bwa kam na waakina aromi aio ni kawain te bure?

22 O kam riai n tatakarua ma n [a]nanokawaki, ibukin te urubwai ae korakora are e tataningaingkami n te tai aei, ngkana kam aki rairinanomi.

23 Nooria kam taku bwa I a tia ni boraraoi ma te mwaane temanna bwa e na tiringa Titioram, mataniwiia ara tia moti. Ma nooria, I taku nakoimi, e riki aei ibukina bwa I taetae ni kakoaua nakoimi ni kaineti ma te bwai aio; eng, bwa te bwai ni kakoaua nakoimi, bwa I ata te buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki i buakomi.

24 Ao ibukina bwa I karaoa aio, kam taku bwa I a tia ni boraraoi ma te mwaane temanna bwa e na karaoa te bwaai aei; eng, ibukina bwa I kaota nakoimi te kanikina ao kam un irou, ma n ukoukora anaakin maiu.

25 Ao ngkai nooria, N na kaota riki nakoimi te kanikina teuana, ao nooria bwa tao kam na ukoukora tiringakiu ibukin te bwai aei.

26 Nooria I taku nakoimi: Nako nakon batan Tiantam, are [a]tarin Titioram, ma ni kangai nakoina—

27 E a tia Nibwaai are e baka ni burabeti, are e taetae ni burabetia te buakaka ae korakora ni kaineti ma te botanaomata aei, n tia ni boraraoi ma ngkoe, are ko a tiringa iai Titioram are tarim?

28 Ao nooria, e na kangai nakoimi, E tuai.

29 Ao kam na kangai nakoina: Ko a tia n tiringa tarim?

30 Ao e na tei ma te maaku, ma n aki ataa te bwai ae e na taekinna. Ao nooria, e na kakewekewe nakoimi; ao e na baka ni miimii; ma e ngae n anne, e na bon taekinna nakoimi bwa bon akea burena.

31 Ma nooria, kam na tuoa, ao

21 *a* Mwak. 7:51.
b BK Unraa, Kaitara.
22 *a* Mot. 7:24.
26 *a* Erem. 8:27.

kam na kunea te raraa iaon rabin ana kunnikai.

32 Ao ngkana kam a tia n noora aio, kam na kangai: E roko mai ia te raraa aio? Ti na kanga n ataia bwa tao raraan tarim?

33 Ao ngkanne e na bon rurubenebene, ma n taraa ni mairake, n aron ae roko te mate irouna.

34 Ao ngkanne kam na kangai: Ibukin maakum aei ao te mairake are e oti imoamoam, nooria, ti bon ataia bwa bon te tia bure ngkoe.

35 Ao ngkanne e na korakora riki te maaku irouna; ao ngkanne e na kaota te koaua nakoimi, ma n aki manga kakewea are e a tia ni karaoa te tiritiri aio.

36 Ao ngkanne e na kangai nakoimi, bwa Ngai, ae Nibwaai, bon akea te bwai ae I ataia ni kaineti ma te bwai are e riki ma ti are I anganaki mai iroun mwaakan te Atua. Ao ngkanne kam na ataia bwa Ngai te aomata ae I kokoaua, ao bwa I kanakoaki mai iroun te Atua nakoimi.

37 Ao e a koro bukina bwa a bon nako ma ni karaoia, n aron are e a tia Nibwaai n taekinna nakoia. Ao nooria, taeka ake e a tia n taekin a bon koaua; bwa n aron te taeka are e kakewekewe iai; ao n aron naba te taeka are e bon kaota ana bure.

38 Ao e bon kairaki bwa e na kaotia bwa bon ngaia te tia tiritiri, n te aro are a kainaomataaki naake niman, ma Nibwaai naba.

39 Ao bon iai tabemwaang Nibwaite ake a kakoauai ana taeka Nibwaai; ao bon iai naba tabemwaang, ake a kakoauai aia koaua naake niiman, bwa a bon tia n rairaki i nanon tikuia n te nne ni kaikain.

40 Ao ngkai bon iai aomata tabemwaang, are a taekinna bwa Nibwaai bon te burabeti.

41 Ao iai tabemwaang ake a kangai: Nooria, bon ngaia te atua, bwa ngke tiaki te atua ao e bon aki kona n atai bwaai ni kabane. Bwa nooria, e a tia n tuangira taian iiango ake inanora, ma n tuangira naba bwaai; ma n tia naba ni kairira nakon ataakin te tia tiringa raoi mataniwiia ara taan moti.

MWAKORO 10

Te Uea e angan Nibwaai te mwaaka ni kabaebae—E anganaki te mwaaka ni kabaebae iaon te aba ao i karawa—E tuangiia aomata bwa a na rairinanoia ke a na mate—E kairaki iroun te Tamnei man te ikotaki teuana nakon te ikotaki teuana. Uakaan ma 21–20 I.K.

Ao e a koro bukina bwa e riki te maenako imarenaia aomata, n te aro are a bon kamaenakoaki ikai ao ikekei ao a bon touii nako kawaia, ma ni katuka Nibwaai n ti ngaia, ngke e tei i nukaia.

2 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai e touanako kawaina nakon batana, ma n [a]iangoi bwaai ake e a tia ni kaoti te Uea nakoina.

3 Ao e a koro bukina bwa ngke

10 2*a* BK Iangoia Raoi.

e tabe ni iangoi—kioina ngkai e bon rawawata ibukin buakakaia te botanaomata aika Nibwaite, aia mwakuri aika a roo, ma aia tiriaomata, ma aia mwakuri n iowawa n anaibwai, ma aekan buakaka nako—ao e a koro bukina bwa ngke e tabe ni iango i nanona, nooria, e roko irouna te bwanaa ni kangai:

4 Ko na kakabwaiaki ngkoe, Nibwaai, ibukin bwaai ake ko a tia ni karaoi; bwa I a tia n noora arom n [a]aki kua n tataekina te taeka, are I a tia n anganiko nakoia te botanaomata aio. Ao ko a tia n aki maakuia, ma n aki kawakina [b]oin maium, ma ko a tia n ukoukora [c]nanou, ma n kaawakin au tua.

5 Ao ngkai, ibukina bwa ko a tia ni karaoa aio ma te aki kua, nooria, N na kakabwaiako n aki toki; ao N na kakorakorako n taetae ao n am waaki, n te onimaki ao n te mwakuri; eng, n te aro bwa bwaai ni [a]kabane a na karaoaki nakoim n aron am [b]taeka, bwa ko na bon [c]aki tuatua te bwai ae e aki boraoi ma nanou.

6 Nooria, bon ngkoe Nibwaai, ao bon Ngai te Atua. Nooria, I taekinna nakoim imataia au anera, bwa e na reke nakoim te mwaaka i aoia te botanaomata aio, ao ko na orea te aonaba n te [a]rongo, ma taian aoraki nako, ma te uruaki, ni kaineti ma buakakaia te botanaomata aio.

7 Nooria, I anganiko te mwaaka, ao te bwai are ko [a]kabaea iaon te aba e na kabaeaki i karawa; ao te bwai are ko kabwara iaon te aba e na kabwaraki naba i karawa; ao ikai are e na iai mwaakam i aoia te botanaomata aio.

8 Ao ngaia are, ngkana ko kangai nakon te tembora aei e na raeuaki n riki bwa uoua, ao e na bon riki.

9 Ao ngkana ko kangai nakon te [a]maunga aio, Ko na bwaka inano ma n riki ni boraoi, e na bon riki.

10 Ao nooria, ngkana ko kangai bwa te Atua e na oroia te botanaomata aio ao e na bon koro bukina.

11 Ao ngkai nooria, I tuangko, bwa ko na nako man taekinna nakoia te botanaomata aio, bwa e taku te Uea ae te Atua, are Moan te Mwaaka; Bwa ngkana kam aki rairinanomi ao kam na oreaki, ma ni [a]kamaunaki.

12 Ao nooria, ngkanne e a koro bukina bwa ngke e a tia te Uea n taekin taeka aikai nakon Nibwaai, e bon toki ma n aki nakon batana, ma e okirikaki nakoia aomata ake a uanao ake a tia ni maenako n te aba, ma n taekina nakoia ana taeka te Uea are e a tia n taekinaki nakoina, are e kaineti ma kamaunaakiia ngkana aki rairinanoia.

4 *a* BK Nanomatoa, Botumwaaka, Teimatoa.
b BK Karea.
c 3Nib. 11:11.
5 *a* 3Nib. 18:20; R&B 88:63–65.
b Enoti 1:12.
c 2Nib. 4:35; R&B 46:30.
6 *a* Erem. 11:4–18.
7 *a* Mat. 16:19.
BK Kabaeaki, Kabaebae.
9 *a* Mat. 17:20; Iakob. 4:6; Moom. 8:24; Ita 12:30.
11 *a* Erem. 5:2.

13 Ao ngkanne, e ngae ngke iai te mwakuri ae kamimi are e a tia n tuangiia Nibwaai ni kaineti ma maten mataniwiia taan moti, ao a bon kamatoatoai nanoia ma n rawa n ongo nakon ana taeka te Uea.

14 Ngaia are Nibwaai e bon taekina nakoia ana taeka te Uea, ni kangai: E taku te Uea ngkana kam aki rairinanomi, ao kam na oreaki ma ni kamaunaki.

15 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Nibwaai n taekina te taeka nakoia, nooria, a bon reitinako ni kamatoatoai nanoia ma n rawa n ongo n ana taeka; ngaia are a bon taetae ni kaitaraa ni kabuakaka, ma n ukoukora katokaan baia iaona bwa aonga n tewea nako nanon te nne ni kaikain.

16 Ma nooria, mwaakan te Atua e mena irouna, ao a bon aki kona n tewe nakoa nako nanon te nne ni kaikain, bwa e bon anaaki iroun te Tamnei ma n uotaki nako ma imataia.

17 Ao e a koro bukina bwa e bon mwananga ma te Tamnei mai irouia aomata aika a uanao aika maeka n te tabo teuana nakoia aomata aika a uanao n te tabo riki teuana, n tataekina ana taeka te Atua, ni karokoa ae e a tia n aekinna nakoia ni kabane, ke ni kabuta nako buakoia aomata ni kabane.

18 Ao e a koro bukina bwa a bon rawa n ongo nakon ana taeka; ao e a waaki te itabaraaraa, n te aro are a bon maenako ni kaaitaraia i buakoia irouia ma ni waaki n tiringia n tatabemania nako ma te kabaang.

19 Ao ikai are e a toki iai aia kaitibwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

MWAKORO 11

Nibwaai e kairoroa te Uea bwa e na onea mwiin aia buaka n te rongo—A mwaiti aomata aika a mate—A rairinanoia ao Nibwaai e bubuti ma nanona ni koaua nakon te Uea ibukin te karau—A karekei kaotioti aika a bati Nibwaai ma Riaai—Ana taan iraa Kateanton a bon tekateka raoi n te aba. Uakaan ma 20–6 I.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa n aia kaitibwi ma uoua n ririki n tautaeka taan moti ao e rikirake ni korakora te itabaraaraa, n te aro are a riki taian buaka ni kabuta te aba i buakoia ana botanaomata Nibwaai.

2 Ao bon te koraki ni kamwarua ni [a]karaba ake a waakina te mwakuri n urubwai ma ni buakaka aio. Ao e bane te ririki anne i nanon te buaka; ao e bwanin naba te kaitibwi ma teniua n ririki i nanon te buaka.

3 Ao e a koro bukina bwa n te ririki aio ao Nibwaai e tang nakon te Uea, ni kangai:

4 O te Uea, tai kariaia bwa a na tiringaki te botanaomata aio n te kabaang; ma O te Uea, karokoa te [a]rongo nakon te aba, bwa e na

11 2*a* Erem. 6:18–24; 11:25–26. 4*a* 1Uea 17:1; Erem. 10:6.

kakiriwea nanoia bwa a na uri-
nga te Uea ae Atuaia, ao tao a na
kona n rairinanoia ma n rairaki
nakoim.
5 Ao e bon karaoaki, n aron ana
taeka Nibwaai. Ao e roko te rongo
ae korakora iaon te aba, i bua-
koia ana botanaomata Nibwaai
ni kabane. Ao ngaia are n te kaiti-
bwi ma aua n ririki ao e reiti nako
te rongo, ao te mwakuri n tiritiri
n te kabaang e bon keenako ma
e korakora te tiritiri n te rongo.
6 Ao te mwakuri n urubwai aio
e bon reitinako n te kaitibwi ma
nimaua n ririki. Bwa e oreaki te
tano n te aro are e a mwautaka-
taka, ma n aki anga uaana n tain
te kariki uaa; ao e a oreaki te aba
ni kabuta, i buakoia Reimwanaite
ao Nibwaite naba, n te aro are a
oreaki ao a mate ngaa ma ngaa ni
mwakoron te aba are a buakaka
riki kaaina.
7 Ao e a koro bukina bwa aoma-
ta a nooria bwa a na mate n te
rongo, ao a moanna n [a]uringa aia
Uea ae Atuaia; ao a moanna n uri-
nga ana taeka Nibwaai.
8 Ao aomata a waaki ni bubu-
ti ma mataniwiia aia taan moti
ma aia tia kairiri, ao a taku nakon
Nibwaai: Nooria, ti bon ataia
bwa ngkoe ana aomata te Atua,
ao ngaia are taang nakon te Uea
ae Atuara bwa e na kanakoa te
rongo aio mai iroura, bwa mwii-
na ao ana [a]taeka ni kabane ake e
a tia n taekin ni kaineti ma kama-
unakira a na koro bukiia.
9 Ao e a koro bukina bwa taan
moti a bon taekin taeka ake e kan
ongo Nibwaai. Ao e a koro buki-
na bwa ngke Nibwaai e nooria
bwa a tia n rairinanoia te botana-
omata ma n nanorinano ni bwai-
ni kunnikai aika raerobwa, ao e
a manga tang riki nakon te Uea,
ni kangai:
10 O te Uea, nooria a rairina-
noia te botanaomata aio; ao a tia
ni kamaunaia ana koraki Katea-
nton mai i buakoia n te aro are
akea, ao a tia ni karabai ma n tau-
nii aia babaire ni karaba.
11 Ao ngkai, O te Uea, ibukin
aia nanorinano aio ko kona ni
katannakoa unim, e na marau
nako unim ngkai ko kamaunaia
aomata ake a bubuaka ake ko a
tia n tiringia.
12 O te Uea, ko kona ni katan-
nakoa unim, eng, unim ae kora-
kora, ma ni karekea te anga are e
na toki te rongo n te aba aei.
13 O te Uea, ko kona n ongo
irou, ma ni karekea te anga ae e
na karaoaki nanon au taeka, ma
ni kabwaka te [a]karau iaon te aba,
bwa e aonga ni kariki uaanikai,
ao ana wiita n tain te wiita.
14 O te Uea, ko bon ongo n [a]au
taeka ngke I kangai, Ke e roko
te rongo, bwa e aonga n toki te
tiritiri n te kabaang; ao I ataia
bwa ko kona n te tai aei, n ongo
n au taeka, bwa ko a tia n taeki-
na ae kangai: Ngkana a rairina-
noia te botanaomata aio ao N na
kamaiuia.

7 *a* Erem. 12:3.
8 *a* Erem. 10:11–14.
13 *a* 1Uea 18:1, 41–46.
14 *a* Erem. 11:4.

15 Eng, O te Uea, ao ko nooria bwa a tia n rairinanoia, ibukin te rongo ao taian aoraki ma urubwai ake a tia n roko i aoia.

16 Ao ngkai, O te Uea, ko kona ni katannakoa unim, ma ni kataia riki bwa tao a na toro iroum ke aki? Ao ngkana e riki aio, O te Uea, ko kona ni kakabwaiaia n aron am taeka are ko a tia n taekinna.

17 Ao e a koro bukina bwa n te kaitibwi ma onoua n ririki ao te Uea e bon katannakoa unna mai irouia aomata, ma ni karekea te anga are e na bwaka iai te [a]karau iaon te aba, n te aro are e a bon kariki uaanikai n tain te uaanikai. Ao e bon koro bukina bwa e karika te wiita n tain te wiita.

18 Ao nooria, a bon kimwareirei ma n atonga te Atua bwa e mimitong, ao e a kaonaki te aonaba n te kimwareirei; ao a bon aki manga ukoukora kan tiringan Nibwaai, ma a bon karietata bwa te burabeti ae [a]kakannato, ao ana aomata te Atua, ae iai irouna te mwaaka ma te kariaiakaki n anga te tua ae e anganaki mai iroun te Atua.

19 Ao nooria, Riaai, are tarina, e bon aki bwaka [a]i aana n aron te kororaoi.

20 Ao ngaia are e bon koro bukina bwa ana aomata Nibwaai a manga nakoraoi riki aroia n te aba, ao a manga waaki riki ni karaoa aia tabo ake aki maekanaki, ao a moanna ni kamwaita aia kariki ma ni kabuta te aba, ni karokoa ae a rabuna aon te aba, i meang ao i maiaki, ma i taari ni wairio nako taari ni waerake.

21 Ao e a koro bukina bwa e bane te kaitibwi ma onoua n ririki i nanon te rau; ao te [a]ekaretia e a bon kabuta aon te aba; ao mwaitia aomata ake Nibwaite ao Reimwanaite, a boni kaaina te ekaretia; ao e bon reke irouia te rau ae korakora ae rianako iaon te aba; ao ikai are e a toki iai te kaitibwi ma itiua n ririki.

22 Ao riki bon iai te rau irouia n te kaitibwi ma waniua n ririki, ma ti iai tabeua taian itabaraaraa ni kaineti ma kanoan taian reirei ake a tia n anga reirei iai taian burabeti.

23 Ao n te kaitibwi ma ruaiwa n ririki ao e a korakora te mangaongao. Ma e a koro bukina bwa Nibwaai ma Riaai, ao tariia aika a mwaiti ake a atai kanoan raoi taian reirei, bwa a tia ni karekei taian [a]kaotioti ni katoa bong, ngaia are a bon kabwarabwara nakoia, n te aro are a bon katoka te mangaongao n te ririki naba anne.

24 Ao e a koro bukina bwa n aia kawanibwi n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai, bon iai tabeman taan birinako mai i buakoia ana botanaomata Nibwaai, ake a bon tia ni kawaria Reimwanaite tabeua te ririki n nako, ma ni katokaa i

17 *a* TK 11:13–17.
18 *a* Erem. 10:5–11.
19 *a* Erem. 5:36–44.
21 *a* BK Ana Ekaretia Iesu Kristo.
23 *a* Aram. 26:22; R&B 107:19.

aoia te ara ae Reimwanaite, ao iai riki tabeman ake bon Reimwanaite ni koaua, ake a kaunaki irouia, ke irouia taan birinako akekei, ngaia are a kateirakea te buaka ma tariia.

25 Ao a bon karaoa te tiriaomata ma te mwakuri n iowawa n anaibwai; ao i mwina a manga okirikaki nakon te rereua ma taabo aika a raba, ni karabaia bwa aonga n aki kona ni kuneaki, ma n raka mwaitia ni katoa bong, n aron mwaitia taan birinako ake a kawaria.

26 Ao ngaia are e aki maan te tai, eng, i nanon te maan ae aki bati te ririki ao a bon riki bwa te koraki ni kamwarua ae korakora; ao a ukoukorii ana babaire aika a raba Kateanton; ao ngaia are a riki bwa ana taan iraa Kateanton.

27 Ngkai nooria, a bon karaoa te kamangao ae korakora taan kamwarua aikai, eng, ni karaoa te urubwai ae korakora i buakoia ana botanaomata Nibwaai, ao i buakoia naba te botannaomata ae Reimwanaite.

28 Ao e a koro bukina bwa e bon riai bwa e na katokaki te mwakuri n urubwai aio; ngaia are a kanakoa te taanga ni buaka aika korakora ae aintoa mwaanena nakon te rereua ao iaon te maunga bwa a na ukoukora te koraki ni kamwarua aio, ma n tiringia.

29 Ma nooria, e a koro bukina bwa n te ririki naba anne ao a bon kakioaki n oki nakon oin abaia. Ao ikai are e a toki iai aia kawanibwi n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

30 Ao e a koro bukina bwa ni moan waakinan te kawanibwi ma teuana n ririki ao a bon mwananga riki ni kaitaraa te koraki ni kamwarua aio, ma n tiringia aika a mwaiti; ao ngaia e bon mwaiti naba raoia aika a bua.

31 Ao a bon kairoroaki bwa a na manga oki ni kitana te rereua ma taian maunga nako oin abaia, ibukin korakoran rianakon mwaitia taan kamwarua ake a kaona te maunga ma te rereua.

32 Ao e a koro bukina bwa e a toki te ririki aio. Ao taan kamwarua a bon reiti nako n rikirake ma n rikirake ni matoatoa, n te aro are a bon tei ni kaitarai aia taanga ni buaka Nibwaite ae bwanin, ao Reimwanaite naba; ao a bon karika te maaku ae korakora bwa e na roko i aoia aomata ni kabane ake iaon te aba.

33 Eng, a bon kawaria aika a mwaiti ni mwakoron te aba ae bati, ma ni karaoi urubwai aika a korakora nakoia; eng, ma n tiringia aika a mwaiti, ma ni kairia tabeman bwa bure nakon te rereua, eng, ao riki aia aine ma natiia.

34 Ngkai te buakaka ae korakora aio, are e roko nakoia aomata ibukin aia bure, e bon kakiriwea nanoia bwa a na uringa aia Uea ae Atuaia.

35 Ao ikai are e a toki iai aia kawanibwi ma teuana n ririki n tautaeka taan moti.

36 Ao n te kawanibwi ma uoua n ririki ao a manga [a]mwaninga naba taekan te Uea ae Atuaia.

36*a* Aram. 46:8.

Ao n te kawanibwi ma teniua n ririki ao a moanna ni matoatoa i nanon te bure. Ao n te kawanibwi ma aua n ririki ao a bon aki kaeti aroia.

37 Ao e a koro bukina bwa n te kawanibwi ma nimaua n ririki ao a bon rikirake ni matoatoa ao ni matoatoa riki n aroia ni kainikatonga, ao ni buakakaia; ao ibukin anne a manga tai riki nakon te kamaunaaki.

38 Ao ngaia are e a toki te kawanibwi ma nimaua n ririki.

MWAKORO 12

Aomata a bon aki teimatoa n aroia nako, a burababa ao a bon waekoa ni kakaraoa ae buakaka—E katuaia Ana aomata te Uea—E kabootauaki mwaakan te Atua nakon akean bonganan te aomata—N te bong ni motikitaeka, ao aomata a na karekea te maiu are aki totoki ke te kabuakakaki ae aki totoki. Uakaan ma 6 I.K.

Ao ngaia are tia kona n noora kewen, ao aki teimatoan nanoia natiia aomata; eng, ti kona n nooria bwa i nanon ana raoiroi te Uea ae korakora ao e bon kakabwaiaia ma ni [a]kanakoraoa aroia ake a kawenea aia [b]onimaki irouna.

2 Eng, ao ti kona n nooria bwa n te tai are e nakoraoi iai aroia ana botanaomata, eng, n rakan aia marae n ununiki, aia nanai ma aia ikota ni man, ao n aia koora, ma aia tirewa, ao bwaai ni kabane aika a kakawaki n aekaia ma aroia nako; ao ni kawakinan maiuia, ma kainaomatakiia ma i nanon baia aia kairiribai; ao kamarauan nanoia aia kairiribai bwa a na aki kateirakei buaka ni kaaitaraia; eng, ao ni kakimototoa, karaoan bwaai ni kabane ibukin mweraoia ma kukureia ana botanaomata; eng, ao anne ngkanne te tai are a [a]kamatoatoai nanoia, ma ni mwaninga taekan te Uea ae Atuaia, man [b]toubeka Teuare e Tabu i aan waeia—eng, ao e riki aio ibukin beebeten aroia, ma korakoran nakoraoin kaubwaia.

3 Ao ngaia are ti nooria bwa ngkana e aki [a]katuaia ana botanaomata te Uea n taian karawawata aika a bati, eng, ngkana e aki karokoa te mate ma te kakamaku, ma te rongo ao aekan aoraki nako, ao a na bon aki [b]uringnga.

4 O ai burababara, ao ai kainikatongara, ao ai buakakara, ai riaborora, ao ai [a]waekoara ni karaoa ae buakaka, ao ai waeremwera ni karaoa ae raoiroi, natiia aomata; eng, ai waekoara n ongo ana taeka teuare e buakaka, ma ni kamatoai [b]nanoia iaon bwain te aonaba ae akea bonganaia!

5 Eng, ai waekoara n tabekaki rake n te [a]kainikatonga; eng, ai

12 1 *a* 2Rong. 26:5; TAre. 1:2–3.
b TAre. 36:7–8; 2Nib. 22:2; Mot. 4:6.
BK Onimakina.
2 *a* BK Kitanan te Koaua.
b Aram. 5:53; 3Nib. 28:35.
3 *a* Mot. 23:21; R&B 98:21; 101:8.
b Amota 4:6–11.
4 *a* Otin. 32:8.
b Mat. 15:19; Ebe. 3:12.
5 *a* TRab. 29:23.
BK Kamoamoa.

waekoara ni kamoamoa, ma ni karaoi aekan bwaai nako aika a buakaka; ao ai waeremwera n uringa te Uea ae Atuaia, man ongo n ana reirei, eng, ai waeremwera n [b]nakonako n te kawai ae wanawana!

6 Nooria, a bon aki tangiria bwa te Uea ae Atuaia, are e [a]karikiia, e na karaoi ma n [b]tautaeka i aoia; e ngae ngke e korakora raoiroina ma ana nanoanga nakoia, a bon kaakea ana reirei, ao a bon aki tangiria bwa e na riki bwa aia tia kairiri.

7 O ai korakora ra [a]akean bonganaia natiia aomata; eng, a bon aki bongana riki nakon bubun te tano.

8 Bwa nooria, bubun te tano e mwainging ikai ao ikekei, man bwenauaki, n ana babaire Atuara ae korakora ao n aki totoki.

9 Eng, nooria a bon ruru ma n [a]rurubenebene taian tabuki ma taian maunga ni bwanaana.

10 Ao ni [a]mwaakan ana taeka ao a uruaki, ma n riki ni boraoi, eng, n ai aron te mwarua.

11 Eng, ni mwaakan bwanaana ao e bon ioioaki te aonaba ae [a]bwanin;

12 Eng, ni mwaakan bwanaana, ao aan te aonaba e bon mwainging, nakon are i nuka.

13 Eng, ao ngkana e kangai nakon te aonaba—Mwaing—ao e bon mwaing.

14 Eng, ngkana e kangai nakon te [a]aonaba—Ko na [b]oki rikaaki, ao e [c]kananaua riki te bong i nanon te aoa ae mwaiti—ao e na bon karaoaki are e taku.

15 Ao ngaia are, n aron ana taeka ao e oki te aonaba, ao e taraa n tei taai iroun te aomata; eng, ao nooria, e riki aio; bwa e bon mwaing te aonaba ma tiaki taai.

16 Ao nooria, ngkana e kangai naba nakon [a]ranin te marawa ae nano—[b]Ko na mwau—ao e na bon karaoaki are e taku.

17 Nooria, ngkana e taku nakon te maunga—Ko na teirake, ao [a]nako mai ni bwaka iaon te kaawa arei, bwa e aonga n taunaki—nooria e na bon karaoaki are e taku.

18 Ao nooria, ngkana te aomata e [a]karaba kaubwaina n te tano, ao te Uea e na kangai—Ke e [b]kamaraiaki, ibukin buakakan teuare e karaba—nooria, e na bon kamaraiaki.

19 Ao ngkana te Uea e na kangai—Ko na kamaraiaki, bwa a na akea te aomata ae kona ni kuneko ma n te tai aei ao n aki totoki—nooria, bon akea te aomata ae e na reke irouna ma n te tai aei ao n aki totoki.

20 Ao nooria, ngkana te Uea e

5 *b* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
6 *a* Itaia 45:9; R&B 58:30; Mote 7:32–33.
b R&B 60:4.
7 *a* Itaia 40:15, 17; Mot. 4:19; Mote 1:10.
9 *a* 3Nib. 22:10.
10 *a* 1Nib. 17:46.
11 *a* Moom. 5:23; Ita 4:9.
14 *a* Iotua 10:12–14.
b Itaia 38:7–8.
c 2Uea 20:8–11.
16 *a* Mat. 8:27.
b Itaia 44:27; 51:10.
17 *a* 3Nib. 8:10.
18 *a* Moom. 1:18; Ita 14:1.
b Erem. 13:17.

na kangai nakon te aomata—Ibukin am bure, ao ko na kamaraiaki n aki toki—e na bon karaoaki are e taku.

21 Ao ngkana te Uea e na kangai—Ibukin am bure ao ko na kanakoaki ma imatau—e na bon karekea te anga ae e na karaoaki are e taku.

22 Ao e na reke te maraia nakon are e na taekina aio nakoina, bwa e na bon riki aei nakon are e na karaoa te bure, ao e na bon aki kona ni kamaiuaki; ngaia are, ibukin ae aonga aomata ni kamaiuaki ao e a tia n taekinaki te rairannano.

23 Ngaia are, a na kakabwaiaki ake a na rairinanoia ma n ongo ni bwanaan te Uea ae Atuaia; bwa naakai aika a na [a]kamaiuaki.

24 Ao te Atua i nanon mimitongina, e na kariaia bwa aomata a na kairaki nakon te rairannano ao mwakuri aika a raraoi, bwa a na manga kaokaki nakon te [a]akoi ibukin ae a tia n akoaki, n aron aia mwakuri.

25 Ao I tangiria bwa ni kabane aomata a na bane ni kamaiuaki. Ma ti wareka ae n te kabanea ni bong ae kakannato ao iai tabeman ake a na teweaki nako, eng, ake a na teweaki nako ma i matan te Uea;

26 Eng, ake a na katukaki n te aro n nanokawaki ae aki totoki, ni kakoroi bukin taeka are a kangai: Naake a tia ni karaoa ae raoiroi e na reke irouia te [a]maiu are aki totoki; ao naake a tia ni karaoa ae buakaka e na reke irouia te [b]kabuakakaki ae aki totoki. Ao e na riki n aekan aei. Amen.

Ana taeka ni burabeti Tamuera, are te Reimwanaite, nakoia Nibwaite.

Kanoana mwakoro 13 ni karokoa 15.

MWAKORO 13

Tamuera are te Reimwanaite e taetae ni burabetiia kamaunakia Nibwaite ngkana aki rairinanoia—A kamaraiaki ma kaubwaia—A totokoia ma ni karebanaia n te atibu taian burabeti, a otabwaniniaki irouia taimonio, ao a ukoukora te kukurei ni karaoan te buakaka. Uakaan ma 6 I.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa n te kawanibwi ma onoua n ririki, ao Nibwaite a bon tiku n aroia ni buakaka, eng, n te buakaka ae korakora, ao [a]Reimwanaite a bon matoatoa ni kaawakin ana tua te Atua, n aron ana tua Mote.

2 Ao e a koro bukina bwa n te ririki aio ao bon iai temanna ae Tamuera te Reimwanaite, ae roko nakon te aba are Taraemera, ma ni waaki ni kabwarabwara nakoia aomata. Ao e a koro bukina bwa e bon kabwarabwara, i nanon boong aika a mwaiti, taekan te rairannano nakoia aomata,

23 *a* BK Kamaiu.
24 *a* BK Akoi.
26 *a* Mat. 25:46; Ioane 5:28–29; Rom 6:13.
b BK Kabuakaka.
13 1 *a* Erem. 15:4–5.

ao a bon tewenakoa, ao e nang bon oki nakon abana.

3 Ma nooria, e taku bwanaan te Uea nakoina, bwa e na riai n oki riki, ma n taetae ni burabeti nakoia aomata taekan bwaai aika a na roko [a]irouia.

4 Ao e a koro bukina bwa a bon aki tangiria bwa e na rin n te kaawa; ngaia are e nako ma n toka iaon te oo, ma n arora baina man tang n te bwanaa ae takarua, ma n taetae ni burabetii bwaai ake e karin te Uea i nanona.

5 Ao e taku nakoia: Nooria, Ngai, Tamuera, te Reimwanaite, ao I bon taekin taeka aika e karin te Uea inanou; ao nooria e bon kamena inanou bwa N na kangai nakoia te botanaomata aio bwa te [a]kabaang ni momotiraoi e bon tine i aoia te botanaomata aio; ao e na bon aki koro abubua te ririki ao e na bwaka te kabaang ni momotiraoi i aoia te botanaomata aio.

6 Eng, bon iai te [a]urubwai ae korakora ae tataningaiia te botanaomata aio, ao e na bon roko nakoia te botanaomata aio, ao bon akea te bwai ae kona ni kamaiuia te botanaomata aio ma ti te rairannano ao te onimaki iroun te Uea ae Iesu Kristo, are e na bon roko nakon te aonaba aio, ma ni karaoi bwaai aika a mwaiti ao e na bon tiringaki ibukiia ana botanaomata.

7 Ao nooria, e a tia n taekinna ana [a]anera te Uea nakoiu, bwa e bon uota te rongorongo ae [b]kakukurei nakon tamneiu. Ao nooria, I bon kanakomaiakaki nakoim bwa N na tataekinna nakoimi naba, bwa e aonga n ae kam karekea te rongorongo ae kakukurei naba; ma nooria kam bon rawa ni butimwaeai.

8 Ngaia are, e taku te Uea: Ibukin matoatoan nanoia te botanaomata ae Nibwaite, ao ngkana aki rairinanoia ao N na anaa au taeka ma irouia, ao N na [a]anaa Tamneiu ma irouia, ao N na aki manga taotaona nanou ibukiia, ao N na katannakoa nanoia tariia bwa a na kaaitaraia.

9 Ao e na bon aki koro [a]abubua te ririki i mwaain ae N na karekea te anga ae a na oreaki iai; eng, N na kawaria ma te kabaang ao te rongo ao taian aoraki n aekaia nako.

10 Eng, N na kawaria ngkana e korakora uniu, ao iai kaain te [a]kaaua n roro aika a na maiu, aika ami kairiribai, bwa a na noora korakoran te urubwai nakoimi; ao e na bon riki aio ngkana kam aki rairinanomi, e taku te Uea; ao naake kaain te kaaua n roro a na karika te urubwai nakoimi.

11 Ma ngkana kam rairinanomi ma n [a]okira te Uea ae Atuami ao N na katannakoa uniu, e taku te Uea; eng, e taku te Uea, a na

3 *a* R&B 100:5.
5 *a* Aram. 60:29; 3Nib. 2:19.
6 *a* Aram. 45:10–14; Erem. 15:17.
7 *a* Aram. 13:26.
b Itaia 52:7.
8 *a* Erem. 6:35.
9 *a* Aram. 45:10–12.
10 *a* 1Nib. 12:12; 2Nib. 26:9; 3Nib. 27:32.
11 *a* 3Nib. 10:5–7.

kakabwaiaki aika a na rairinanoia man okirai, ma e na maraia ane e aki rairananona.

12 Eng, e na [a]maraia te kaawa ae bubura ae Taraemera; bwa nooria, e bon kawakinaki ibukiia aika a raoiroi; eng, te maraia nakon te kaawa ae bubura aio, bwa I nooria, e taku te Uea, bwa a mwaiti, eng, a na mwaiti riki kaain te kaawa ae bubura aio, aika a na kamatoatoa nanoia ni kaaitaraai, e taku te Uea.

13 Ma a na kakabwaiaki aika a na rairinanoia, bwa N na kamaiuia. Ma nooria, ngke arona bwa akea aika a raraoi ake a mena n te kaawa ae bubura aio, nooria, N na karekea te anga ae e na bwaka te [a]ai ma i karawa ma ni kamauna.

14 Ma nooria, bon ibukiia aika a raoiroi ae e kawakinaki iai. Ma nooria, e a roko te tai, e taku te Uea, ae ngkana kam teweia nako aika a raoiroi ma i buakomi, ao ngkanne kam a bon tai nakon te kamaunaki; eng, e na maraia te kaawa ae bubura aio, ibukin te buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki are i nanona.

15 Eng, e na maraia te kaawa are Kiteon, ibukin te buakaka ao mwakuri aika bati n ribaki are i nanona.

16 Eng, ao a na maraia kaawa aika a mena n te aba n uakaan, ake a bwainaki irouia Nibwaite, ibukin te buakaka ao mwakuri aika bati n ribaki ake inanoia.

17 Ao nooria, e na roko te [a]maraia nako aon te aba, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, ibukiia te botanaomata ake a mena iaon te aba, eng, ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki.

18 Ao e na koro bukina bwa, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, eng, Atuara ae korakora ma ni koaua, bwa ane a [a]karabai kaubwaia n te tano a na manga bon aki kunei, ibukin te maraia ae korakora nakon te aba, ti ngkana te aomata ae raoiroi ao e karaba ibukin te Uea.

19 E taku te Uea, I tangiria bwa a na karabai kaubwaia nakoiu; ma a na maraia naake aki karabai kaubwaia mai irou; bwa bon akea aika a na karabai kaubwaia nakoiu ma ti naake a raoiroi; ao ane e aki karaba kaubwaina mai roou, e na bon maraia, ao kaubwaina naba, ao bon akea ae e na kunea ibukin te maraia are e na taona te aba.

20 Ao e na roko te bong are a na karabai kaubwaia iai, ibukina bwa a bon kabanei nanoia iaon te kaubwai; ao ibukina bwa a bon kabanea nanoia iaon kaubwaia, ao a na karabai kaubwaia ngkana a birinako ma irouia aia kairiribai; ao ibukina bwa a na bon aki karabai mai irou, a na maraia ao kaubwaia naba; ao n te bong anne ao a na bon oreaki, e taku te Uea.

21 Nooria ngkami, te botanaomata ae n te kaawa ae bubura ae korakora aei, ma n [a]ongo n

12 *a* 3Nib. 8:8, 24; 9:3.
13 *a* KB 19:24; 2Uea 1:9–16; 3Nib. 9:11.
17 *a* Erem. 12:18.
18 *a* Moom. 1:18; Ita 14:1.
21 *a* BK Ongo.

au taeka; eng, ongo nakon taeka ake e taekin te Uea; bwa nooria, e taku bwa kam kamaraiaki ibukin kaubwaimi, ao a maraia naba kaubwaimi ibukina bwa kam kabanei nanomi i aoia, ma n rawa n ongo n ana taeka teuare e anganingkami.

22 Kam aki uringa te Uea ae Atuami ni bwaai ake e kakabwaiaingkami iai, ma kam aki toki n uringa [a]kaubwaimi, tiaki ibukina bwa kam na karabwa te Uea ae Atuami ibukina; eng, e aki bane nanomi nakon te Uea, ma a bon onrake ibukin te [b]kainikatonga, n te kamoamoa, ao e a korakora onrakena, n te [c]bakantang, te kauntaeka, te kairiribai, bwainikirinaia aomata, ao te tiriaomata, ma aekan bure nako.

23 Ao ibukin aio ao te Uea ae te Atua e karekea te anga ae e na roko te maraia iaon te aba, ao iaon naba kaubwaimi, ao e riki aio ibukin ami bure.

24 Eng, a na maraia te botanaomata aio ibukin te tai aio are e a roko, ao kam bon [a]teweia nako burabeti, ma ni bwainingareia, ma ni karebanaia n te atibu, ma n tiringia, ma ni karaoi aekan buakaka nako, n aron are a karaoia kaaina ngkoa.

25 Ao ngkai ngkana kam taetae, kam kangai: Ngke arona bwa ti maiu n aia bong ara [a]bakatibu, ti na bon aki tiringia burabeti; ti na bon aki karebanaia n te atibu, ma n teweia nako.

26 Nooria kam a buakaka riki nakoia; bwa ngkai e maiu te Uea, ao ngkana e roko te [a]burabeti i buakomi ma n taekina ana taeka te Uea, are e kaoti buremi ma buakakami, kam na bon [b]un irouna, ma n teweia nako ma n ukoukori aanga are kam na kamauna iai; eng, kam na taekinna bwa te [c]burabeti ni kewe, ao bon te tia bure, ao e roko mai iroun te riaboro, ibukina bwa e [d]tataekina koauan buakakan ami mwakuri.

27 Ma nooria, ngkana e roko te aomata i buakomi ma n taku: Karaoa aei, akea te bure; karaoa anne ao kam na bon aki kainnano; eng, e na bon kangai; Nakonako n aron kainikatongan nanomi, nakonako n aron kainikatongan ami taratara, ma ni karaoi bwaai ni kabane ake e tangiri nanomi—ao ngkana e roko te aomata i buakomi ma n taekina aei kam na butimwaia ma n taekinna bwa te [a]burabeti.

28 Eng, kam na tabekia rake, ma n anganna ami bwai; kam na anganna ami koora, ma ami tirewa, ao kam na kunnikaia ni kunnikai aika a bobuaka; ao ibukina bwa e taekin taeka ni [a]kababaingkami, ao e taku bwa a nakoraoi

22 *a* Ruka 12:34.
BK Taian Kaubwai; Tangiran bwain te Aonaba.
b BK Kamoamoa.
c BK Bakantang.
24 *a* 2Rong. 36:15–16; 1Nib. 1:20.
25 *a* Mwak. 7:51.
26 *a* 2Rong. 18:7; Ruka 16:31.
b Itaia 30:9–10.
c Mat. 13:57.
d Kara. 4:16.
27 *a* Mika 2:11.
BK Nakoanibonga ae Kewe.
28 *a* 2Tim. 4:3–4.

bwaai ni kabane, ao ngkanne a na bon akea ana bure iroumi.

29 O ngkami te roro ae buakaka ma ni kabaouai kawai, ngkami te botanaomata ae kam matoatoa ma ni bonotaninga, maanra te tai ae kam kataua inanomi bwa e na taotaona nanona iai te Uea iroumi? Eng, e na maanra te tai ae kam na kariaia bwa kam na kairaki irouia taan kairiri aika a [a]burababa ma ni [b]mataki? Eng, maanra ami tai ae kam na [c]rinea iai te roo ao tiaki te [d]oota?

30 Eng, nooria, e a ikoiko ngkai unin te Uea ni kaaitaraingkami; nooria, e a tia ni kamaraia te aba ibukin ami bure.

31 Ao nooria, e a roko te tai are e kamaraiai kaubwaimi, n te aro are a [a]kakai bua, ao kam aki kona n tauii; ao i nanon ami bong ni kainnano ao kam bon aki kona n anai.

32 Ao i nanon ami bong ni kainnano kam na tang nakon te Uea; ao e na matebuaka tangimi, bwa e a tauraoi n roko kamaunakimi, ao te urubwai nakoimi e a kamatoaki raoi; ao ngkanne kam na tang ma n tatakarua n te bong arei, e taku aia Uea Taanga ni Buaka. Ao ngkanne kam na bwaebwaeti ma ni kangai:

33 O ngke arona [a]bwa I a tia n raiananou, ma n aki tia n tiringia burabeti, ma ni [b]karebanaia n te atibu, ma n teweia nako. Eng, n te bong arei kam na kangai: O ngke ti a tia n uringa te Uea ae Atuara n te bong are e anganiira iai kaubwaira, ao ngkanne tao ana bon aki kakai bua ma n akea mai iroura; ma nooria, a bua kaubwaira mai iroura.

34 Nooria, ti kawenea te bwai ni mwakuri ikai ao n te ingabong ao e a bua; ao nooria, a bon anaaki ara kabaang mai iroura n te bong are ti ukoukori iai ibukin te buaka.

35 Eng, ti a tia ni karabai kaubwaira ao a tia ni bua mai iroura, ibukin kamaraiakin te aba.

36 O ngke arona bwa ti a tia n rairinanora n te bong are e roko iai ana taeka te Uea; bwa nooria e a kamaraiaki te aba, ao a bane ni kakai bua bwaai ni kabane, ao ti a bon aki kona n tauii.

37 Nooria, ti a bon otabwaniniaki irouia taimonio, eng, ti bon katobibiaki irouia ana anera teuare e ukoukora kan kamaunakin tamneira. Nooria, a korakora ara bure. O te Uea, ko aki kona ni katannakoa unim ma iroura? Ao e na riki aio bwa aron ami taetae ni kawai ni bong akanne.

38 Ma nooria, ami [a]tai n tataninga a bon tia n nako; kam a tia n [b]tautaua bongin kamaiuakimi ni karokoa ae a rianako oi mwina, ao e a kamatoaki kamaunakimi; eng, bwa kam kabanei bongin maiumii n ukoukora te bwai ae e aki kona n reke iroumi; ao kam ukoukora te [c]kukurei

29 *a* 2Nib. 28:9.
b Mat. 15:14.
c Ioane 3:19.
d Iobi 24:13.
31 *a* Moom. 1:17–18.
33 *a* Moom. 2:10–15.
b Mat. 23:37.
38 *a* Moom. 2:15.
b Aram. 34:33–34.
c Aram. 41:10–11.

ma ni karaoan te bure, are bon te bwai ae kaitara aron te raoiroi are e mena iroun ara Mataniwi ae kakannato ae Akea Tokina.

39 O ngkami aika kaain te aba kam na ongo n au taeka! Ao I tataro bwa e na tannako unin te Uea mai iroumi, ao bwa kam na rairinanomi ao kam na kamaiuaki.

MWAKORO 14

Tamuera e taetae ni burabetiia bwa e na oota te bong ao e na iai te itoi ae boou ngkana e bungiaki Kristo—Kristo e kabooia aomata man te mate n rabwata ao te mate n tamnei—Kanikinaean matena bon tenibong te bong n roo, uruakin taian bwa, ao taian mangaongao ni waakin te aba. Uakaan ma 6 I.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa [a]Tamuera, te Reimwanaite e bon taetae ni burabetii bwaai aika a mwaiti aika aki kona ni koreaki.

2 Ao nooria, e taku nakoia: Nooria, N na anganiko te kanikina; bwa nimaua riki te ririki ae a na roko, ao nooria, ngkanne e na roko Natin te Atua bwa e na kabooia ni kabane ake a na kakoaua arana.

3 Ao nooria, N na anganingkami aei bwa te [a]kanikina; bwa nooria, e na bon iai taian oota aika a korakora i karawa, n te aro are n te tairiki i mwaain rokona ao e na bon akea te roo, n te aro are e na taraa n ae e ngaina iroun te aomata.

4 Ngaia are e na bon ti teuana te ngaina ao te tairiki ao te ngaina, n aiaron ae ti teuana te bong ao akea te tairiki; ao bon aio te kanikina nakoim; bwa ko na ataa otin taai ao bungina naba; ngaia are ko na ataia ma te koaua bwa e na bon iai uoua te ngaina ao teuana te tairiki; ma e ngae n anne ao e na bon aki roo te tairiki; are te tairiki are i mwaain [a]ae bungiaki.

5 Ao nooria, e na bon iai te [a]itoi ae boou ae e na oti, ae te aekaki ae kam tuai ma n nonoria ma i mwaaina; ao bon aio naba te kanikina nakoimi.

6 Ao nooria bon tiaki ti aei, a na bon mwaiti taian kanikina ao taian kamiimi i karawa.

7 Ao e na koro bukina bwa kam na bon kubanako ma ni miimi, n te aro are kam na [a]bwaka nako aontano.

8 Ao e a koro bukina bwa ane e [a]kakoaua Natin te Atua, ao e na bon karekea te maiu are aki totoki.

9 Ao nooria, e a bon tia n anganai te tua te Uea, iroun ana anera, bwa N na roko ma n tuangkami te bwai aio; eng, e a bon tia n anganai te tua bwa N na taetae ni burabetii bwaai aikai nakoiu; eng, e taku nakoimi: Takarua nakoia te botanaomata aio, rairinanomi ao katauraoa kawain te Uea.

14 1*a* Erem. 13:2.
3*a* 3Nib. 1:15.
4*a* BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
5*a* Mat. 2:1–2; 3Nib. 1:21.
7*a* 3Nib. 1:16–17.
8*a* Ioane 3:16.

10 Ao ngkai, ibukina bwa ngai te Reimwanaite, ma n tia n taekin ana taeka te Uea are e tuangai, ao ibukina bwa e bon matoatoa nakoimi, kam bon un irou ma n ukoukora kamaunakiu, ma n tia n [a]teweai nako ma i buakomi.

11 Ao kam na ongo au taeka, bwa ibukin aei ao I a tia n toka iaon oon te kaawa ae bubura aei, bwa kam aonga n ongo ana motiki taeka te Atua are e tataningaingkami ibukin ami bure, bwa kam aonga naba n ataa te rairannano.

12 Ao bwa kam aonga naba n ataa rokon Iesu Kristo, Natin te Atua, are [a]Taman karawa ma aonaba, te Tia Karikibwai ni kabane mai moana; ao bwa kam aonga n ataa kanikinaean rokona, bwa kam aonga ni kakoaua arana.

13 Ao ngkana kam [a]kakoaua arana ao kam na rairinanomi man n ami bure ni kabane, bwa kam aonga ni kamaunaki n ana [b]mwakuri aika a raraoi.

14 Ao nooria, riki, iai riki te kanikina teuana ae N na anganiko, eng, ae kanikinaean matena.

15 Bwa nooria, e na bon mate bwa e aonga n reke te [a]kamaiuaki; eng, e bon kakawaki irouna ao e bon riai bwa e na mate, bwa e aonga ni karekea te [b]mangauti nakon ane e mate, bwa aonga n uotaki aomata nako matan te Uea.

16 Eng, nooria, te mate e kakoroa bukin te mangauti, ao [a]kaboaia aomata ni kabane man te moan mate—are te mate n tamnei; bwa ni kabane aomata, ma ni [b]bwakan Atam a bon [c]teweaki nako mai matan te Uea, ao a aranaki bwa a [d]mate, ni bwain te rabwata ao bwain te tamnei.

17 Ma nooria, mangautin Kristo e [a]kaboia aomata ni kabane, eng, ni kabane aomata, ma n uotiia ni kaokia nako matan te Uea.

18 Eng, ao e a koro bukina bwa ibukin te aro n rairannano, ao ane e rairananona ao e na bon aki koreaki ma n teweaki nako nanon te ai; ma ane e rawa n rairananona e na bon koreaki man tewenakoaki nako nanon te ai; ao e na bon roko i aoia riki te mate n tamnei, eng, te kauoua ni mate, bwa a manga katokaki ni kaineti ma bwaai aika a raoiroi.

19 Ngaia are rairinanomi, rairinanomi, bwa mwiina kam atai bwaai aikai ao kam aki karaoi ao kam na bon kairaki ngkami nakon te kabuakakaki, ao kam na kairaki nakon te kauoua ni mate.

20 Ma nooria, n aron are I taekinna nakoimi ni kaineti ma te [a]kanikina riki teuana, are kanikinaean matena, nooria, n te bong anne e na bon rinanon te mate ao

10 *a* Erem. 13:2.
12 *a* Mot. 3:8; 3Nib. 9:15; Ita 4:7.
BK Iesu Kristo.
13 *a* Mwak. 16:30–31.
b R&B 19:16–20.
15 *a* BK Tia Kamaiu.
b Aram. 42:23.
BK Mangauti.
16 *a* BK Babaire ni Kabomwi.
b BK Bwakan Atam ao Ewa.
c Aram. 42:6–9.
d BK Mate n Tamnei.
17 *a* BK Kaboaki.
20 *a* 3Nib. 8:5–25.

e na [b]roo taai ma n rawa n anga ootana nakoimi; ao namwakaina naba ma itoi; ao e na bon akea te oota iaon te aba man te tai are e na mate iai, i nanon te maan ae [c]teniua te bong, nakon te tai are e na manga teirake iai man te mate.

21 Eng, n te tai are e na anga iai tamneina ao e na bon iai [a]rebwen te baa ao itini karawa i nanon te maan ae aoa aika a bati, ao e na ioioaki te aonaba ma n ruru, ao taian bwa ake a mena n te aonaba aei, ake a mena iaon te tano ao ake a mena i aan te tano, ake ti bon atai bwa a matoatoa n te tai aei, ke angiina riki a bon ikotaki n teuana ma ni matoatoa, a na bon uruakaki ma ni [b]maenako.

22 Eng, a na bon raeuaki nakon uoua, ma ni kona n [a]nooraki bwa a raeuaki ke a tabwenaua, ao ma n uruaki ni maibibi ni kabuta aon te aonaba, eng, iaon te tano ao i aan te tano.

23 Ao nooria, a na bon iai angibuaka, ao ana mwaiti maunga aika a na karinanoaki, n ai aekan te mwarua, ao e na mwaiti te tabo ake a na aranaki bwa mwarua aika ana riki bwa maunga, ake a ririeta.

24 Ao a mwaiti kawai aika a bati n totouaki aika a na uruakaki, ao a na riki ni kamaroa [a]kaawa aika a mwaiti.

25 Ao a na mwaiti taian [a]rua ni mate aika a na uki, ma n anganako aia mate; ao a na mwaiti aomata aika itiaki ake a na kaoti nakoia aika a mwaiti.

26 Ao nooria, e a tia n taetae te [a]anera nakoiu; bwa e taku nakoiu bwa e na iai rebwen te baa ao te iti i nanon te maan ae aoa aika a bati.

27 Ao e taku nakoiu bwa i nanon rebwen te baa ao itin karawa, ao te angi buaka, ao a na bon riki bwaai ake I a tia n taekin, ao e na rabunaki te aonaba ni kabuta n te [a]ro i nanon te maan ae teniua te bong.

28 Ao e taku te anera nakoiu bwa a mwaiti aika na noori bwaai aika a korakora riki nakon aikai, bwa aonga ni kakoauai [a]kanikina ao kamimi ake a na koro bukiia iaon te aba ni kabuta, bwa e aonga n ae a na akea bukin ae a na kakewekewe natiia aomata—

29 Bwa aio aan te kantaninga bwa ane e kakoaua ao e na kona ni kamaiuaki, ao akana aki kakoaua, e na roko i aoia te [a]motikitaeka ae raoiroi; ao ngkana a kabuakakaki naba a na bon karika oin kabuakakakiia.

30 Ao ngkai uringnga, uringnga, tariu, bwa ane e bua tamneina, e bon bua tamneina irouna; ao ane e karaoa te bure, e bon karaoia bon nakoina; bwa nooria, kam bon [a]inaomata; kam kariaiakaki

20 *b* Ruka 23:44.
c Mot. 3:10.
21 *a* 3Nib. 8:6.
b 3Nib. 10:9.
22 *a* 3Nib. 8:18.
24 *a* 3Nib. 9:3–12.
25 *a* Mat. 27:50–54; 3Nib. 23:9–11.
26 *a* Aram. 13:26.
27 *a* 1Nib. 19:10; 3Nib. 8:3.
28 *a* 1Nib. 12:4–5.
29 *a* BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
30 *a* 2Nib. 2:26–29; Mote 6:56.
BK Inaomata n Rinerine.

ni mwakuri i bon ibukimi; bwa nooria, e a tia n anganingkami te [b]atatai te Atua ao e a tia ni kainaomataingkami.

31 E a tia n anganingkami bwa kam aonga n [a]ataa te raoiroi man te buakaka, ao e a tia n anganingkami bwa kam na [b]rinea te maiu ke te mate; ao kam kona ni kaitara te raoiroi ao e na manga [c]kaokaki ae raoiroi nakoimi; ke te bwai are e raoiroi e na manga kaokaki nakoimi; ke ko kona ni karaoa ae buakaka, ao e na manga kaokaki ae buakaka nakoim.

MWAKORO 15

E katuaia Nibwaite te Uea ibukina bwa E tangiriia—Reimwanaite ake a rairaki a bon nene ma ni matoatoa i nanon te onimaki—E na nanoanga te Uea nakoia Reimwanaite ni boong aika kaitira. Uakaan ma 6 I.K.

Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, nooria, I taetae nakoimi bwa ngkana kam aki rairinanomi ao batami a na tiku ni [a]kamaroa.

2 Eng, ngkana kam aki rairinanomi, ao ami aine a na bon korakora bukin aia tang ni wenei n te bong are a kammamma iai; bwa kam na kataia ni birinako ao e na bon akea te tabo ni karabaraba; eng, ao bon te maraia nakoia ake a [a]bikoukou, bwa ana bon rawawata ma n aki kona ni birinako; ngaia are, a na bon toubekaki inano ao a na katukaki bwa a na mate.

3 Eng, te maraia nakoia te botanaomata aio ake a bon aranaki bwa ana botanaomata Nibwaai bwa ngkana aki rairananoia, ngkana a na noori kanikina ma kamimi aikai ni kabane ake a tia ni kaotaki nakoia; bwa nooria, a bon riki bwa a na aomata te Uea ngaia aika a rineaki; eng, e a bon tia n tangiriia ana botanaomata Nibwaai, ao e a tia naba ni [a]katuaia; eng, i nanon aia bong ni bure ao e a tia ni kaeta kawaia ibukina bwa e tangiriia.

4 Ma nooria tariu, e a tia n ribaia Reimwanaite ibukina bwa a bubuaka aia mwakuri n aki toki, ao aio bon ibukina bwa e buakaka aia [a]katei aia bakatibu. Ma nooria, e roko te kamaiu nakoia rinanon aia kabwarabwara Nibwaite; ao ibukin aio ao e a tia te Uea ni [b]kananaua aia bong ni maiu.

5 Ao I tangiria bwa kam na nooria bwa angiia [a]riki a bon nakonako i nanon kawain tabeia, ao a bon nakonako n te aro ni karaurau imatan te Atua, ao a bon kawakina ana tua ma ana kaetieti ao ana moti n aron ana tua Mote.

6 Eng, I taku nakoimi, bwa angiia riki a bon karaoa aei, ao a bon kataia ma te botumwaaka ae aki bwarannano bwa a na uotiia tariia nakon ataakin te koaua;

30 *b* BK Atatai.
31 *a* Moro. 7:16.
b 2Nib. 2:28–29; Aram. 3:26–27.
c Aram. 41:3–5.
15 1 *a* Mat. 23:37–38.
2 *a* Mat. 24:19.
3 *a* TRab. 3:12; Ebe. 12:5–11; R&B 95:1.
4 *a* BK Katei.
b Aram. 9:16.
5 *a* Erem. 13:1.

ngaia are a rikirake ikotakia riki ma mwaitia ni katoa bong.

7 Ao nooria, kam bon ataia ngkami, bwa kam a tia ni kakoaua, bwa mwaitia ake a uotaki nakon ataakin te koaua, ma n ataa buakakaia ma kammairan aia katei aia bakatibu, ma ni kairaki bwa a na kakoauai koroboki aika tabu, eng, aia taeka ni burabeti burabeti aika a tabu ake a koreaki, are e kairia nakon onimakinan te Uea, ao te rairannano, are te onimaki ma te rairannano are e karika [a]bitakin te nano irouia—

8 Ngaia are, ngkai a mwaiti aika a roko n aei, kam ataia ngkami bwa kam [a]nene ma ni matoatoa i nanon te onimaki, ao n aio are ngaia are kam a kainaomataki iai.

9 Ao kam ataia bwa a tia n [a]taunii aia bwai ni buaka, ao a bon maaku ni manga tabeki rake bwa mwiina ao a na bure; eng, ao kam kona n noria bwa a bon maaku ni bure—bwa nooria a na bon kariaia bwa a na toubekaki inano man tiringaki irouia aia kairibai, ao a bon rawa n tabeki aia bwai ni buaka ni kaaitaraia, ao aio ibukin aia onimaki iroun Kristo.

10 Ao ngkai, ibukin matoatoaia ngkana a bon kakoaua te bwai are a bon kakoaua, bwa ibukin neneia ngke a bon kaotaki teuana te tai, nooria, e na kakabwaiaia te Uea ma ni kananaua aia bong ni maiu, e ngae ngke a buakaka.

11 Eng, ngkana arona bwa a na kerikaaki n aia aki onimaki, te Uea e na bon [a]kananaua naba aia bong ni maiu, ni karokoa ae roko te tai are e a kaman taekinaki irouia ara bakatibu, ao iroun naba te burabeti are [b]Tinoti, ao burabeti aika a mwaiti riki, ni kaineti ma [c]kaokakia tarira, aika Reimwanaite, riki nakon ataakin te koaua—

12 Eng, I taku nakoimi, bwa ni boong aika kaitira ao a na [a]berita te Uea e a manga aroraki naba nakoia tarira, aika Reimwanaite; e ngae ngke a mwaiti taian karawawata aika a bon reke irouia, ao e ngae ngke a na bon [b]kakioaki ma ikai nako ikanne iaon te aba, ao a na ukoukoraki, man oreaki ma ni kamaenakoaki n taabo aika a raroa, ma n akea nneia ni karabaia, ao te Uea e na bon [c]nanoangaia.

13 Ao aio e bon kaineti ma te taeka ni burabeti, ao a na manga [a]kairaki nakon te atatai ae koaua are bon ataakin aia Tia Kabomwi, ao aia [b]tia kaawakin tiibu ae korakora ma ni koaua, ao a na warekaki i buakoia ana tiibu.

14 Ngaia are I kangai nakoimi, bwa e na [a]raoiroi riki ibukiia nakoimi ngkana kam aki rairinanomi.

---

7 *a* BK Rairakina, Rairia.
8 *a* Aram. 23:6; 27:27; 3Nib. 6:14.
9 *a* Aram. 24:17–19.
11 *a* Aram. 9:16.
b Erem. 8:19.
c 2Nib. 30:5–8.
12 *a* Enoti 1:12–13.
b Moom. 5:15.
c 1Nib. 13:31; 2Nib. 10:18–19; Iakob. 3:5–6.
13 *a* 3Nib. 16:12.
b BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
14 *a* Erem. 7:23.

15 Bwa nooria, [a]ngke arona bwa a kaotaki nakoia taian mwakuri ake a korakora ake a bon tia ni kaotaki nakoimi, eng, nakoia are a bon tia ngkoa ni bua i nanon te aki kakoaua ibukin aia katei aia bakatibu, kam na bon kona n nooria ngkami bwa a na bon aki manga oki ni kerikaki n aia aki onimaki.

16 Ngaia are, e taku te Uea: N na bon aki kamaunai raoi ngkami, ma N na karekea te anga are i nanon te bong ae I taku bwa e riai iai ao a na manga okirai, e taku te Uea.

17 Ao ngkai nooria, e taku te Uea, ni kaineti ma te botanaomata ae Nibwaite: Ngkana aki rairanoia, ma n ira nanou, N na bon [a]kamaunaia raoi, e taku te Uea, ibukin aia aki kakoaua e ngae ngke a mwaiti mwakuri aika a korakora ake I a tia ni karaoi; ao ngkai e maiu te Uea n te kakoaua ao bwaai aikai a na bon riki, e taku te Uea.

MWAKORO 16

Nibwaite ake a kakoaua Tamuera a bwabetitoaki iroun Nibwaai—E aki kona n tiringaki Tamuera n taian kanoa ni katebe ao atibu irouia Nibwaite ake aki rairinanoia—A kamatoai nanoia tabemwaang, ao tabemwaang a nooria anera—Taan aki kakoaua a taku bwa e bon aki riai bwa e na kakoauaki Kristo ao rokona i Ierutarem. Uakaan ma 6–1 I.K.

Ao ngkai, e a koro bukina bwa a bon mwaiti ake a bon ongo n ana taeka Tamuera, are te Reimwanaite, ake e taekin ngke e mena iaon oon te kaawa. Ao mwaitia ake a kakoauai ana taeka a bon mwananga nako n ukoukora Nibwaai; ao ngke a roko ma ni kunea a bon kaoti aia bure nakoina ma n aki kakewei, ao a tangiria bwa a na bwabetitoaki nakon te Uea.

2 Ma mwaitia ake a aki kakoauai ana taeka Tamuera a bon un irouna; ao a karebanaia n taian atibu iaon te oo, ao a mwaiti naba ake a katebea ni kanoan aia kai ni katebe ngke e tei iaon te oo; ma Tamnein te Uea e bon raonna, n te aro are e bon aki kona ni boo n aia atibu ma aia kanoa ni katebe.

3 Ao ngkai ngke a nooria bwa e aki kona ni bo irouia, a bon mwaiti riki ake a kakoauai ana taeka, n te aro are a kawara Nibwaai bwa a na bwabetitoaki.

4 Bwa nooria, Nibwaai e bwabwabetito, ma n tataetae ni burabeti, ma ni kakabwarabwara, man tatakaruaea te rairannano nakoia aomata, ma ni kaoti kanikina ma kamiimi, ma ni karaoi [a]mwakuri aika a kamiimi i buakoia aomata, bwa aonga n ataia bwa e a [b]kaan roko Kristo—

5 E tuangiia bwaai aika a kan roko, bwa a aonga n ataia ma n uringnga n te tai are a riki iai bwa a kaman kaotaki nakoia i mwaain taia, ma te kantaninga bwa a na

15 *a* Mat. 11:20–23.
17 *a* Erem. 13:6–10.
16 4 *a* BK Kakai.
b Erem. 14:2.

kakoauai; ngaia are; mwaitia ake a kakoauai ana taeka Tamuera a bon nakoina bwa a na bwabetitoaki, bwa a kawaria ma n rairinanoia ma ni kaoti aia bure.

6 Ma angiia riki a bon aki kakoauai ana taeka Tamuera; ngaia are ngke a nooria bwa e aki kona ni boo n aia atibu ma aia kanoa ni katebe, a bon takarua nakoia aia mataniwi ni kangai: Anaa te aomata aio ao kabaea, bwa nooria iai irouna te riaboro; ao ibukin mwaakan te riaboro are irouna e bon aki kona n teke n ara atibu ma ara kanoa ni katebe; ngaia are anaia ao kabaea, ao kairia nako.

7 Ao ngke a mwananga bwa ana katokai baia iaona, nooria, e bon kibanako man te oo, ao e birinako man te aba, eng, n nakon oin abana, ma ni waaki ni kakabwarabwara ao n tataetae ni burabeti i buakoia ana botanaomata.

8 Ao nooria, bon akea taekana ae manga ataaki riki i buakoia Nibwaite; ao anne aroia aomata aikai.

9 Ao ikai are e a toki iai aia kawanibwi ma onoua n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

10 Ao ikai are e a toki naba aia kawanibwi ma itiua n ririki n tautaeka taan moti, ao angiia aomata a tiku n aroia ni kainikatonga ao ni buakaka, ao tabeman a nakonako n te aro ae kororaoi imatan te Atua.

11 Ao aikai bwaai aika a riki naba, n aia kawanibwi ma waniua n ririki n tautaeka taan moti.

12 Ao bon iai ma ti tabeua taian bitaki n aron aia waaki aomata, ao a bon mwaiti riki aomata aika a matoatoa riki n te bure, ao a karaoi bwaai aika a bati ake a kaaitarai ana tua te Atua, n aia kawanibwi ma ruaiwa n ririki n tautaeka taan moti.

13 Ma e a koro bukina bwa n aia karuabwi n ririki n tautaeka taan moti, ao a bon mwaiti [a]kanikina aika a korakora aika anganaki aomata, ma mwakuri aika a kamiimi; ao a [b]moanna ni kakoroaki bukin aia taeka burabeti.

14 Ao [a]anera a kaoti nakoia aomata, aomata aika a wanawana, ma n taekina nakoia te rongorongo ae raoiroi ae moan te kakimwareirei; ngaia are n te ririki aei ao a moanna ni kakoroaki bukin koroboki aika tabu.

15 Ma e ngae n anne, ao aomata a moanna ni kamatoatoai nanoia, ngaia ni kabane ma tiaki naake a matoatoa riki ni kakoaua, ake Nibwaite ao Reimwanaite naba, ao a moanna n onimakina oin korakoraia ao [a]oin wanawanaia, ni kangai:

16 Iai tabeua bwaai ake a bon tia ni kamanennanti n taekin ao a eti, ma i buakon aika a mwaiti; ma nooria, ti bon ataia bwa ni kabane taian mwakuri aika a korakora ma ni kamimi ake a tia

13 *a* 3Nib. 1:4.
b Erem. 14:3–7.
14 *a* Aram. 13:26.
15 *a* Itaia 5:21.

n taekinaki a bon aki kona ni koro bukiia ni kabane.

17 Ao a moanna ni kaetieti ma ni kauntaeka imarenaia, ni kangai:

18 Bwa e bon [a]aki riai bwa te aomata n aron Kristo e na roko; ao ngkana e na roko, ao bon ngaia Natin te Atua, are Taman karawa ma aonaba, n aron are e a tia n taekinaki, e aera ngkai e bon aki kaotia nakoira ao nakoia naba ake a mena i Ierutarem?

19 Eng, e aera ngkai e aki kaotia nakoira n te aba aei ao n te aba naba are Ierutarem?

20 Ma nooria, ti bon ataia bwa aio te [a]katei ae buakaka, are ti a tia n anganaki irouia ara bakatibu, bwa a karekea te anga are ti na kakoaua te bwai teuana ae korakora ma ni kamiimi are e na koro bukina, ma tiaki i buakora, man te aba ae raroa, te aba ae ti aki ataia; ngaia are a na katikuirai nanon te aki ataibwai, bwa ti aki kona n noora [b]koauaia n oin matara.

21 Ao man ana mwakuri ni kamwamwane ao ni kaminonano teuare e buakaka, a na bon mwakuria te mwakuri ae kaminonano ae tiaki kona n oota iai, are e na tautauira bwa ti na toronaki n aia taeka, ao ti na riki naba bwa aia toro, bwa ti na bon onimakinia bwa a na reireinira te taeka; ao ngaia are a na katikuira i nanon te aki ataibwai bwa are ti na bon anga ngaira nakoia, i nanon ara bong ni maiu ni kabane.

22 Ao a bon mwaiti bwaai ake a iangoi inanoia, ake a bon burababa ma n [a]akea manenaia; ao a bon tabetabe, bwa Tatan e bon kakiriwea nanoia bwa a na aki toki ni karaoa te bure; eng, e bon waaki nako ni kabutai taian uarongorongo ma kakauntaeka ni kabuta te aba, bwa e aonga ni kamatoatoai nanoia aomata ni karaoa te bwai ae raoiroi ma ni kaitara te bwai ae e na roko.

23 Ao e ngae ngke iai kanikina ma kamiimi ake a mwakuriaki i buakoia ana botanaomata te Uea, ao mwakuri ni kamiimi ake a karaoaki, ma Tatan e bon korakora ana tautau iaon nanoia aomata ni kabuta aon te aba.

24 Ao ikai are e a toki iai aia karuabwi n ririki n tautaeka taan moti i aoia ana botanaomata Nibwaai.

25 Ao ikai are e a toki iai ana boki Ereman, n aron ana rongorongo Ereman ma natina mwaane. Kamoamoa.

18 *a* Aram. 30:12–13.
20 *a* BK Katei.
b Ita 12:5–6, 19.
22 *a* BK Akea Manena,

TE KATENIUA N NIBWAAI ANA BOKI NIBWAAI

NATIN NIBWAAI TE MWAANE, ARE BON NATIN EREMAN TE MWAANE

Ao Ereman are natin Ereman te mwaane, are bon natin Aramwa te mwaane, are natin Aramwa te mwaane, are e riki mai iroun Nibwaai are natin Riaai te mwaane, are e kitana Ierutarem n ana moa n ririki n tautaeka Tetekia, are Uean Iuta.

MWAKORO 1

Nibwaai, are natin Ereman te mwaane, e kitana te aba, ao natina te mwaane ae Nibwaai e taui mwin taian rongorongo—E ngae ngke a mwaiti taian kanikina ma taian kamimi, ao naake a buakaka a babaire bwa a na tiringia ake a raoiroi—N te tairiki are e a roko tain bungiakin Kristo—E roko te kanikina, ao e a oti te itoi ae boou—E rikirake ni korakora te kewe ao te mwaamwana te aba, ao ana taan iraa Kateanton a tiringia aika a mwaiti. Uakaan ma 1–4 N.K.

NGKAI e a koro bukina bwa e a bane te karuabwi ma teuana n ririki ao bon [a]onobubua te ririki man te tai are e kitana iai Ierutarem Riaai; ao bon i nanon te ririki anne are Ratonati bon mataniwia taan moti ao te kowana ni kabuta te aba.

2 Ao Nibwaai, are natin Ereman te mwaane, e a tia ni kitana te aba are Taraemera, man angan natina te mwaane, are [a]Nibwaai are bon ana karimoa, mwiokon taian [b]bwaatua aika buraati, ma rongorongo ni kabane ake a tia n tauaki mwiia, ao bwaai ni kabane ake a tia ni kawakinaki bwa a tabu man te tai are Riaai e kitana iai Ierutarem.

3 Ao ngkanne e a kitana te aba, ao e [a]nakea, bon akea te aomata ae e ataia; ao natina te mwaane are Nibwaai e bon kaawakin taian rongorongo n onea mwiina, eng, rongorongoia te botanaomata aio.

4 Ao e a koro bukina bwa ni moanakin te karuabwi ma uoua n ririki, nooria, a moanna ni kakoroaki bukin aia taeka ni burabeti taian burabeti; bwa a moanna n roko riki kanikina ma mwakuri aika a kamimi i buakoia te botanaomata.

5 Ao iai tabemwaang ake a moanna n taekinna bwa e a bwakanako te tai are a riai ni kakoroaki iai bukin taeka aikai, ake e [a]taekin Tamuera, are te Reimwanaite.

6 Ao a kimwareirei i aoia tariia ni kangai: Nooria e a bwakanako te tai, ao ana taeka Tamuera a

1 1*a* 2Nib. 25:19.
2*a* BK Nibwaai, Natin Nibwaai, Natin Ereman.
b Aram. 37:3–5.
3*a* 3Nib. 2:9.
5*a* Erem. 14:2–4.

bon tuai naba ma ni koro bukiia; ngaia are ami kimwareirei ma ami onimaki ni kaineti ma te bwai aio a bon matebuaka.

7 Ao e a koro bukina bwa a bon karika te kiriwe ae korakora ni kabuta te aba; ao aomata ake aki kakewekewe a bon moanna n nanokawaki, bwa a rawa n aki koro bukin bwaai ake a bon tia n taekinaki.

8 Ma nooria, a bon teimatoa n taratara n te ngaina ma te bong ma tengaina are a na riki bwa ti tebongina n te aro are a na akea te bong, bwa aonga n ataia bwa e aki matebuaka aia onimaki.

9 Ngkai e a koro bukina bwa bon iai te bong ae katannakoaki irouia naake aki kakoaua, bwa ni kabane naake a kakoauai katei aikai a na [a]tiringaki ngkana e aki koro bukin te kanikina, are e a bon tia n anga te burabeti ae Tamuera.

10 Ngkai e a koro bukina bwa ngke Nibwaai, are natin Nibwaai te mwaane e noora buakakaia ana botanaomata, e a bon korakora nanokawakin nanona.

11 Ao e a koro bukina bwa e otinako ma ni bobaraaki iaon tano man tang ni kakorakora nakon Atuana ibukiia ana botanaomata, eng, ibukiia ake bon iaon kawaia n tiringaki ibukin aia onimaki n aia katei aia bakatibu.

12 Ao e a koro bukina bwa e tang ni kakorakora nakon te Uea ni [a]kabongnga; ao nooria, e roko bwanaan te Uea nakoina ni kangai:

13 Tabekarake atuum ao kukurei; bwa nooria, e a kaan roko te tai, ao n te tairiki aei ao kam na anganaki te kanikina, ao n te [a]ingabong ao N na roko nakon te aonaba, bwa N na kaotia nakon te aonaba bwa N na kakoroi bukin bwaai ni kabane ake I a tia n tua bwa a na [b]taekinaki ni wiia au burabeti aika a tabu.

14 Nooria, N na [a]roko nakoia ake au bwai, bwa N na [b]kakoroi bukin bwaai ni kabane ake I a tia ni kaoti nakoia natia aomata ma ni [c]moan katean aan te aonaba, ao N na kakoroi [d]nanoia, te Tama ao te Nati—nanon te Tama ibukiu, ao nanon te Nati ibukin ae I riki n rabwata. Ao nooria, e a kaan roko te tai, ao n te tairiki aei ao kam na anganaki te kanikina.

15 Ao e a koro bukina bwa taeka ake a roko nakon Nibwaai a kakoroaki bukiia, n aron are a bon tia n taekinaki; bwa nooria, n te tai are e bung iai taai ao bon [a]akea te roo; ao aomata a bon korakora miimiia bwa bon akea te roo ngke e a bong.

16 Ao a bon mwaiti, ake a bon tuai ma ni kakoauai aia taeka burabeti, ake a [a]bwaka nako aontano man riki n aron ae a mate,

9 *a* BK Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua.
12 *a* Enoti 1:4; Aram. 5:46.
13 *a* Ruka 2:10–11.
b BK Iesu Kristo—Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo.
14 *a* Ioane 1:11.
b Mat. 5:17–18.
c Aram. 42:26.
d R&B 93:3–4.
15 *a* Erem. 14:3.
16 *a* Erem. 14:7.

bwa a ataia bwa te [b]babaire ae korakora ibukin kamaunaakiia ake a kakoauai aia taeka burabeti are e a tia ni katauraoaki e a bon tia ni kamangaoaki; bwa te kanikina are a tia n anganaki e a tia n roko.

17 Ao a moanna n ataia bwa e a kaan kaoti Natin te Atua; eng, ni kakimototoa, ni kabane kaain te aonaba ae bwanin mai maeao nako mainiku, ake n te aba are i meang ao n te aba are i maiaki, a bon korakora miimiia n te aro are a bwaka nako aontano.

18 Bwa a ataia bwa burabeti a tia n taekina koauan bwaai aikai i nanon ririki aika a mwaiti, ao bwa te kanikina are a tia n anganaki e a bon roko; ao a bon moanna ni maaku ibukin aia bure ao aia kakewekewe.

19 Ao e a koro bukina bwa bon akea te roo n te tairiki arei, ma e bon oota n aron ae tawanou. Ao e a koro bukina bwa taai e bon manga oti ngke e a ingabong, n aron are bon arona; ao a bon ataia bwa bon te bong are e a [a]bungiaki iai te Uea, ibukin te kanikina are a tia n anganaki.

20 Ao e a koro bukina, eng, bwaai ni kabane, mwakorokorona ni kabane, n aron aia taeka burabeti.

21 Ao e a koro bukina naba bwa e kaoti te [a]itoi ae boou, n aron te taeka.

22 Ao e a koro bukina bwa man te tai arei ao a kanakoaki taeka ni kewe i buakoia aomata, iroun Tatan, bwa aonga ni matoatoa nanoia, ma te kantaninga bwa ana aki kakoauai kanikina ma kamimi ake a tia n noori; ma e ngae ngke iai taian kewe ma mwaamwanakin te aba n aekan aikai, a bon mwaiti riki aomata ake a kakoauai ao ma n rairaki nakon te Uea.

23 Ao e a koro bukina bwa e mwananga Nibwaai i buakoia aomata, ao tabeman naba a mwananga, ni bwabetito ibukin te rairannano, n te aro are e a bon korakora [a]kamaunaan bure. Ao ngaia are aomata a manga karekea te rau n te aba.

24 Ao bon akea te kakauntaeka, ma ti iai tabeman ake a waaki ni kakabwarabwara, ni kataia n taekinna bwa e oti n koroboki aika tabu bwa e a aki [a]riai kawakinan ana tua Mote. Ao ngkanne a bon kairua n te aro aei, bwa a tia n aki oota n koroboki aika tabu.

25 Ma e a koro bukina bwa e aki maan ao a manga rairaki, ma ni kakoaua te kairua are e mena i nanona, bwa e kaotaki nakoia bwa e bon tuai ni [a]kakoroaki bukin te tua, ao e na bon kakoroaki bukina te tamruru ao te taurouro ni kabane; eng, e roko te taeka nakoia bwa e na bon riai ni kakoroaki bukiia; eng, bwa bon akea te taurouro ke te tamruru teuana ae e na aki kakoroaki bukina ni

16 *b* 3Nib. 1:9.
19 *a* Ruka 2:1–7.
21 *a* Mat. 2:1–2; Erem. 14:5.
23 *a* BK Kamaunaan Bure.
24 *a* Aram. 34:13.
25 *a* Mat. 5:17–18.

karokoa ae e na bon bane ni kakoroaki bukiia; ngaia are n te ririki naba aio ao a bon ataa aia kairua ma ni [b]kaoti aia kairua.

26 Ao ngaia are e a toki te karuabwi ma uoua n ririki, ae uota te rongorongo ae kakukurei nakoia aomata ibukin taian kanikina ake a bon koro bukiia, n aron aia taeka n taetae ni burabeti taian burabeti aika a tabu ni kabane.

27 Ao e a koro bukina bwa e bon bane naba te karuabwi ma teniua n ririki i nanon te rau, ma bon ti iai ana [a]taan iraa Kateanton, ake a maeka n te maunga, ake a bon kaona te aba ma ni kakamaku; bwa e bon kaitaraa aron matoatoan aia tabo ni katantan ma aia tabo ni karaba n te aro are aomata aki kona n tokanikai i aoia; ngaia are a bon karaoi tiritiri aika a mwaiti, ma n tiriaomata n aki akaaka.

28 Ao e a koro bukina bwa n te karuabwi ma aua n ririki ao e moanna ni kerake mwaitia n te aro ae korakora, ibukina bwa a bon mwaiti taan birinako aika Nibwaite ake a biri nakoia, ao aio are e karika te nanokawaki ae korakora nakoia Nibwaite ake a tiku n te aba.

29 Ao bon iai naba bukin te nanokawaki ae korakora i buakoia Reimwanaite; bwa nooria, bon iai natia aika a mwaiti ake a rikirake ma ni matoatoa n aia ririki ni maiu, ao a bon tei iaon waeia, ao a kairaki nako irouia tabemwaang aika [a]Tioramwaite, ibukin aia kewe ma aia taeka ni kamwamwane, ao a ikotaki ma ana taan iraa Kateanton.

30 Ao ngaia are a bon karawawataki naba Reimwanaite, ao a moanna ni kekerikaki n aia onimaki ma raoiroia, ibukin korakoran buakakaia te roro ae tabe n rikirake.

MWAKORO 2

E rikirake te buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki i buakoia aomata—A bon ikotaki Nibwaite ma Reimwanaite bwa a na tararuaia mai irouia ana taan iraa Kateanton—Reimwanaite ake a rairaki a bon riki ni mainaina ao a bon aranaki bwa Nibwaite. Uakaan ma 5–16 N.K.

Ao e a koro bukina bwa ikai are e a toki naba te karuabwi ma nimaua n ririki naba, ao aomata a manga mwaninga taian kanikina ma taian kamimi ake a tia n ongo taekaia, ao a moanna n aki tabeakina te kanikina ma te kamimi ma i karawa, n te aro are a moanna ni matoatoa nanoia, ma ni mataki n aia iango, ma ni moanna n aki kakoauai bwaai ni kabane ake a ongo man noori—

2 A kaitarai nako taian bwai aika akea manenaia i nanoia, ake a karaoaki irouia aomata ao te riaboro, bwa ana kairiia nako ma ni [a]mwaamwanai nanoia aomata; ao ngaia are Tatan e a manga

25 *b* Mot. 26:29.
27 *a* BK Ana Taan Iraa Kateanton.
29 *a* Aram. 30:59.
2 2 *a* BK Kewe, Mwamwanaia, Kamwamwane.

bon reke tauan nanoia aomata i rouna, n te aro are e kamataki mataia ma ni kairiia nako bwa a na kakoaua bwa reirei ibukin Kristo bon te bwai ae burababa man akea manena.

3 Ao e a koro bukina bwa aomata a moanna ni matoatoa riki n te buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki; ao a bon aki kakoaua bwa e na iai riki taian kanikina ma kamimi aika a na manga anganaki; ao Tatan e bon [a]mwananga, ni kairia nako nanoia aomata, ni kariria ma ni karekea te anga are a na karaoa te buakaka ae korakora i aon te aba.

4 Ao e a koro bukina bwa e a bane te karuabwi ma onoua n ririki; ao te karuabwi ma itiua n ririki naba; ao te karuabwi ma waniua n ririki; ao te karuabwi ma ruaiwa n ririki;

5 Ao riki bon tebubua te ririki ae e a tia n nako man ana tai [a]Motiaea, are te uea i aoia te botanaomata ae Nibwaite.

6 Ao e a bon tia ni bane onobubua ma ruaiwa te ririki man te tai are Riaai e kitana iai Ierutarem.

7 Ao ruaiwa te ririki ae bane man te tai are a anganaki iai te kanikina, are e taekinaki irouia burabeti, bwa e na roko Kristo nakon te aonaba.

8 Ao ngkanne Nibwaite a waaki n tautaua te tai man te tai are anganaki iai te kanikina, ke man rokon Kristo; ngaia are, ruaiwa te ririki ae e a tia ni bane.

9 Ao Nibwaai, are taman Nibwaai, are e mwiokoaki n taian rongorongo, e [a]bon aki okira te aba are Taraemera, ao e bon aki kona ni kuneaki ni kabuta te aba.

10 Ao e a koro bukina bwa aomata a bon tiku naba n aroia ni buakaka, e ngae ngke e bati te kabwarabwara ao te taetae ni burabeti are e kanakoaki i buakoia; ao ngaia are e bane te katebwina n ririki naba; ao e bon bane naba te katebwi ma teuana n ririki i nanon te buakaka.

11 Ao e a koro bukina bwa n te katebwi ma teniua n ririki ao e a waaki te bubuaka ao te itabaraaraa ni kabuta te aba; bwa e a bon rang korakora mwaitia ana taan iraa Kateanton, ao a tiringia aomata aika a rang mwaiti, man urui taian kaawa aika a mwaiti, ao a kabuta te mate ma te tiriaomata n aki akaaka ni kabuta te aba, ao e bon riai bwa aomata ni kabane, ake Nibwaite ao Reimwanaite, a na tabeki aia bwai ni buaka ni kaaitaraia.

12 Ngaia are, ni kabane Reimwanaite ake a tia n rairaki nakon te Uea a bon ikotaki ma tariia, ake Nibwaite, ao a bon kairoroaki, ibukin kawakinan maiuia ao aia aine ma natia, bwa a na tabeki aia bwai ni buaka ni kaaitaraia ana taan iraa Kateanton, eng, ma ni kawakina naba inaomataia, ao aroia n raka n aia ekaretia ma aroia n nebonebo, ma [a]inaomataia ao [b]kainaomatakiia.

3 *a* R&B 10:27.
5 *a* Mot. 29:46–47.
9 *a* 3Nib. 1:2–3.
12 *a* BK Inaomata.
b BK Te Inaomata.

13 Ao e a koro bukina bwa i i mwaain ae bane te katebwi ma teniua n ririki aio, a bon kakamaakaki Nibwaite n te urubwai ae korakora ibukin te buaka aio, are e bon rianako kananokawakina.

14 Ao e a koro bukina bwa Reimwanaite ake a ikotaki ma Nibwaite a bon warekaki i buakoia Nibwaite;

15 Ao e bon anaaki [a]kamaraiakia mai irouia, ao kuniia e riki ni [b]mainaina n ai aroia Nibwaite;

16 Ao aia ataeinimwaane ma natia aine a rianako tamaroaia, ao a warekaki i buakoia Nibwaite, ao aranaki bwa Nibwaite. Ao ikai are e a toki iai te katebwi ma teniua n ririki.

17 Ao e a koro bukina bwa ni moan waakinan te katebwi ma aua n ririki, e bon reitinako te buaka imarenaia taan kamwarua ao ana aomata Nibwaai ao e rikirake kananokawakina; ma e ngae n anne, ao ana aomata Nibwaai e bon reke aia raka i aoia taan kamwarua, n te aro are a bon kakioia ni kaokia nakon abaia nakon taian maunga ao nakon aia tabo aika a raba.

18 Ao ikai are e a toki iai te katebwi ma aua n ririki. Ao n te katebwi ma nimaua n ririki a bon roko ni kaaitaraia ana botanaomata Nibwaai, ao aia itabaraaraa aika a mwaiti ma aia kakaun taeka, ao ana taan iraa Kateanton a bon karekea aia raka aika a mwaiti i aoia.

19 Ao ikai are e a toki iai te katebwi ma nimaua n ririki, ao ngaia are aomata a bon mena i nanon te aro ni karawawataki; ao [a]kabaangin te kamaunaki e bon tine i aoia, n te aro are a bon kaitara n oreaki iai, ao aio ibukin aia bure.

MWAKORO 3

Kiteaenaai, aia tia kairiri Kateanton, e tangiria bwa Ratonati ao Nibwaite a na taenikai ma abaia—Ratonati e rinea Kikitonaai bwa mataniwia mataniwi n aia taanga ni buaka—A ikotaki Nibwaite i Taraemera ao Te Mari bwa a na buaka bon ibukiia. Uakaan ma 16–18 N.K.

Ao ngkanne e a koro bukina bwa n te katebwi ma onoua n ririki man rokon Kristo, Ratonati, are te kowana n te aba, e karekea te reta mai iroun te tia kairiri ao te kowana irouia te koraki ni kamwarua aikai; ao aikai taeka ake a koreaki, ni kangai:

2 Ratonati, are moan te kakannato ngkoe ao mataniwia kowana n te aba, nooria, I korea te reta aio nakoim, man anganiko te kamoamoa ae rianako ibukin ae ko nene ao a nene naba am botanaomata, ni kateimatoa are kam taku bwa inaomatami ao kainaomatakimi; eng, kam bon tei raoi, n te aro are titebo ma kam boutokaaki ni bain te atua, n tei ibukin inaomatami, ao ami bwai, ao abami, ke are kam arana bwa ami bwai.

15 *a* Aram. 17:15; 23:18.
b 2Nib. 5:21; 30:6; Iakob. 3:8.
19 *a* Aram. 60:29.

3 Ao e bon kananokawaki iroou, Ratonati ae moan te kakannato, bwa ko bon rang burababa ma ni kainikatonga n te aro are ko kataua inanom bwa kam kona n tei ni kaaitaraia au koraki aika a mwaiti ao a ninikoria ake a mena i aan au kairiri, are n te tai aei a bon tei ma aia bwai ni buaka, man tataninga ma te ingainga nakon te taeka ae—Nako aoia Nibwaite ao tiringia.

4 Ao Ngai, I ataa ninikorian ma aki kantaonakin nanoia, bwa a tia ni kaotia i nanon te marae ni buaka, ao I ataa aron aia kairiribai ae aki totoki nakoimi ibukin kairua aika a mwaiti ake kam a tia ni karaoia nakoia, ngaia are ngkana a roko ni kaaitaraingkami a na bon kawaringkami ma te urubwai ae korakora.

5 Ngaia are I a tia ni korea te reta aio, ni kanikinaea n oin baiu, bwa iai au namakin ibukin mweraoimi, ibukin ae kam nene n te bwai are kam kakoaua bwa e eti, ao ninikorian aromi i nanon te marae ni buaka.

6 Ngaia are I koroboki nakoim, n tangiria bwa kam na anganiia au botanaomata aio, ami kaawa, abami, ao ami bwai nako, nakon ae a na kawaringkami ma te kabaang ao e na roko te mate i aomi.

7 Ke n taeka riki tabeua, anga ngkami nakoira, ma ni katiteuanaki ma ngaira ao reireingkami ara mwakuri ni [a]karaba, man riki bwa tarira bwa kam aonga n riki n aekakira—tiaki bwa ara toro, ma tarira ao raora ngkami n ara bwai nako.

8 Ao nooria, I [a]berita nakoimi, ngkana kam karaoa aei, ma te berita, ao kam na bon aki tiringaki; ma ngkana kam aki karaoa aio, I berita nakoimi bwa n te namwakaina ae e na roko ao N na tua bwa au taanga ni buaka ana roko ni kaaitaraingkami, ao a na bon aki taui baia mai iroumi man aki kamaiuingkami, ma a na kamateingkami, ao e na bwaka te kabaang i aomi ni karokoa ae kam bua.

9 Ao nooria, bon Ngai Kiteaenaai; ao Ngai te kowana n te [a]botaki ni karaba ae Kateanton; are te botaki ae aia mwakuri I atai bwa a [b]raoiroi; ao a bon mwakuri ma [c]ngkoa are ti a bon tia n anganaki.

10 Ao I korea te reta aio nakoim, Ratonati, ao I kantaningaia bwa kam na anganiira abami ma ami bwai, n akea kawawaean te raraa, ao aio bwa aonga au botanaomata ni manga karekei inaomataia ma aia tautaeka, are a tia ni birinako mai iroumi ibukin buakakami n taua mai irouia inaomataia n tautaeka, ao ngkana kam aki karaoa aio, N na kabooi mwiin ami kairua nakoia. Ngai bon Kiteaenaai.

11 Ao ngkanne e a koro bukina bwa ngke e a karekea te reta aio Ratonati, e bon korakora miimiina, ibukin ninikorian Kiteaenaai

3 7 *a* Erem. 6:22–26.
8 *a* Ita 8:13–14.
9 *a* BK Botaki ni Karaba.
b Aram. 30:53.
c Erem. 6:26–30; Mote 5:29, 49–52.

n tangira tauan abaia Nibwaite, ao riki kakamaakaia aomata ao kabooan mwiin taian kairua nakoia ake a bon tuai ni karaoaki ae kairua nakoia, ma ti ngaia ake a bon tia ni karaoa ae bon [a]kairua bon nakoia ngke a birinako nakoia taan kamwarua aika a buakaka ma ni kammaira aikai.

12 Ao ngkanne nooria, Ratonati aio, are bon te kowana, bon te aomata ae raoiroi, ao e bon aki kona ni maaku n taian kairoro ao kakamaku mai iroun te [a]kamwarua; ngaia are e bon aki ira nanon ana reta Kiteaenaai, are aia kowana taan kamwarua, ma e bon tua nakoia aomata bwa a na tang nakon te Uea ibukin korakoraia i i mwaain te tai are a na roko kamwarua ni kaaitaraia.

13 Eng, e kanakoa te katanoata i buakoia aomata ni kabane, bwa a na ikotaki ma aia aine, ao natia, ao aia nanai ma aia ikota ni man, ma aia bwai ni kabane, ni katuka abaia, man nakon te tabo ae ti teuana.

14 Ao e karekea te anga are a na kateaki taabo ni katantan are a na otabwaniniaki iai, ao e na rianako matoatoana. Ao e tua bwa aia taanga ni buaka Nibwaite ao Reimwanaite ke ngaia ni kabane ake a warekaki bwa Nibwaite, a na kateaki bwa taan tararua ake a na otabwaninia n tarataraia, ma ni kawakinia mai rouia taan kamwarua n te ngaina ao te bong.

15 Eng, e taku nakoia: Ngkai e maiu te Uea, ao ti ngkana kam aki rairinanomi man ami bure nako, man tang nakon te Uea, ao kam na bon aki kamaiuaki mai nanon baia ana taan iraa Kateanton.

16 Ao e bon rang korakora ma ni kamimi ana taetae ma ana taeka ni burabeti Ratonati n te aro are e karika te maaku bwa e na roko nakoia aomata ni kabane; ao a bon kakorakoraia ni kabanea korakoraia bwa a na karaoi nanon ana taeka Ratonati.

17 Ao e a koro bukina bwa Ratonati e rineia mataniwia mataniwi i aoia aia taanga ni buaka ni kabane Nibwaite, bwa a na kairia n te tai are a na roko taan kamwarua man te rereua ni kaaitaraia.

18 Ao ngkanne te tia kairiri ae rine i aoia aika kaaben ao mataniwi ni kabane bon te tia kairiri ae moan te korakora n aia taanga ni buaka ni kabane Nibwaite are e rineaki, arana bon [a]Kikitonaai.

19 Ao ngkanne bon aio te katei i buakoia Nibwaite ni kabane bwa a na rinea mataniwia aia mataniwi, (ma ti aki i nanon aia tai ni buakaka) temanna ae iai irouna tamnein te kaotioti ao te [a]taeka ni burabeti; ngaia are, Kikitonaai aei bon te burabeti ae korakora mai buakoia, ao bon mataniwia naba taan moti.

20 Ao ngkanne a taku aomata nakon Kikitonaai: Tataro nakon te Uea, ao ti na nako aon te maunga ao i nanon te rereua, bwa ti

11 *a* Erem. 14:30.
12 *a* Aram. 54:5–11; 3Nib. 4:7–10.
18 *a* 3Nib. 6:6.
19 *a* BK Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti.

aonga n roko irouia kamwarua ma n tiringiia n oin abaia.

21 Ma e taku Kikitonaai nakoia: E [a]tabuia te Uea; bwa ngkana ti na waerake ni kaaitaraia ao te Uea e na [b]anga ngaira nako nanon baia; ngaia are ti na katauraoira i nukan abara nako, ao ti na ikotiia ara taanga ni buaka, ao ti na aki nako ni kaaitaraia, ma ti na tataninga ni karokoa ae a roko ni kaaitaraira; ngaia are ngkai e maiu te Uea, ngkana ti karaoa aei ao e na anga ngaiia nako nanon baira.

22 Ao e a koro bukina bwa n te katebwi ma itiua n ririki, ni kabanean te ririki, ana katanoata Ratonati e a kabuta te aba, ao a uoti aia aoti, ma aia kaa ni buaka, ma aia kao, ma aia nanai ni kabane, ao aia ikota ni man, ao aia wiita, ma aia bwai ni kabane, ao a mwananga ni mwaitia ae ngaa ma ngaa ao tebwina te ngaa ma tebwina te ngaa, ni karokoa ae a bane n nakon te tabo are e a tia n rineaki bwa a na ikotaki iai, bwa a na tei ni kaitaraia aia kairiribai.

23 Ao te aba are e rineaki bon te aba are Taraemera, are te aba are imarenan Taraemera ao te Aba ni Mari, eng, nakon tian te aba are imarenan te Aba ni Mari ao te Aba are Kamaroa.

24 Ao e bon mwaiti bwa ngaa ma ngaa aomata ake a bon aranaki bwa Nibwaite, ake a bon ikotaki n te aba aio. Ao ngkanne Ratonati e bon tua bwa ana ikotiia n te aba nako maiaki, ibukin korakoran te maraia are e mena iaon te [a]aba are nako meang.

25 Ao a bon kamatoatoaia ni kaitaraia aia kairiribai; ao a bon maeka n teuana te aba, ao n teuana te rabwata, ao a bon maakui taeka ake a tia n taekinaki iroun Ratonati, n te aro are a bane n rairinanoia man aia bure; ao a bon tataro nakon te Uea ae Atuaia, bwa e na [a]kainaomataia n te tai are a na ruo aia kairiribai ni kaitaraia n te buaka.

26 Ao a bon korakora nanokawakia ibukiia aia kairiribai. Ao Kikitonaai e bon tua bwa a na karaoa aia [a]bwai ni buaka n aekaia nako, ao a na korakora n aia kunnikai ni buaka, ao taian otanga, ma otanga aika a uarereke, n aron ana kaetieti Kikitonaai.

MWAKORO 4

Aia taanga ni buaka Nibwaite a konaia ana taan iraa Kateanton—Kiteaenaai e bon tiringaki, ao oneean mwiina are Temnaria, e bon kabaeaki roroana—A kamoamoa te Uea Nibwaite ibukin aia tokanikai. Uakaan ma 19–22 N.K.

Ao e a koro bukina bwa ni kabanean te ririki ae te katebwi ma waniua ao aia taanga ni buaka taan kamwarua a tia n tauraoi ibukin te buaka, ao a waaki n ruo ma ni waekoa n otinako man taian tabuki, ao man te maunga, ao aia tabo ni katantan, ma aia

21 *a* Aram. 48:14.
b 1Tamu. 14:12.
24 *a* Aram. 22:31.
25 *a* BK Onimakina.
26 *a* 2Nib. 5:14.

tabo ni karaba, ao a waaki n tauii taian aba, ake a mena n te aba i maiaki ao ake a mena n te aba i meang, ao a waaki n tauii aaba ni kabane ake a tia ni [a]kitanaki irouia Nibwaite, ao kaawa ake a tiku ni kamaroa.

2 Ma nooria, bon ake maan aika a kaakang ao ake a kona ni kaeaki n aaba ake a bon tia ni kitanaki irouia Nibwaite, ao bon akea maan aika a kona ni kaeaki ibukiia taan kamwarua ma ti n te rereua.

3 Ao taan kamwarua a bon aki kona ni maiu ma ti ngkana a mena i nanon te rereua, ibukin tangiran te amwarake; bwa a bon kitani abaia Nibwaite n akea bwaia, ao a tia n ikotii aia nanai ma aia ikota ni man ao aia bwai ni kabane, ao a bon ikotaki n ti teuana.

4 Ngaia are, bon akea aia anga taan kamwarua ni karaoa mwakuri n iowawa ni karekei kanaia, ma a na ti otinako ni buaka ni kaaitaraia Nibwaite; ao Nibwaite a ikotaki n ti teuana, ao e bon korakora mwaitia, ao a tia ni kaawakin bon ibukiia bwaai ake ana kainnanoi, ma aia aoti ao aia kao, ao aia nanai n aekaia nako, bwa aonga n tiku ni maiu i nanon te maan ae itiua te ririki, are te tai are a kantaningaia bwa a na kamaunaia taan kamwarua mai aon te aba; ao ikai are e a toki iai te katebwi ma waniua n ririki.

5 Ao e a koro bukina bwa n te katebwi ma ruaiwa n ririki ao Kiteaenaai e kunea bwa e bon riai bwa a na waerake ni buaka ni kaaitaraia Nibwaite, bwa bon akea te anga ae a na kona ni maiu iai ma ti ngkana a karaoi mwakuri n iowawa n anaibwai man iraa ao n tiritiri.

6 Ao a bon rawa ni kamaenakoia iaon te aba n te aro are aongkoa a na uniki taian wiita, bwa mwiina ao a roko naba Nibwaite i aoia n tiringia; ngaia are Kiteaenaai e anga te tua nakoia ana taanga ni buaka n te ririki anne bwa a na nako ni buaka ni kaaitaraia Nibwaite.

7 Ao e a koro bukina bwa a bon roko ni buaka; ao bon i nanon te kaonoua n namwakaina; ao nooria, bon te bong ae korakora ma ni kakamaku are a roko iai ni buaka; ao a bon kabaeaki nukaia n aekaia kamwarua; ao bon iai kunin te tiibu te teei are a karabania iai, ao a karanaki n te raraa, ao a kamaraki atuuia, ao bon iai otangan atuuia i aoia; ao e korakora ma ni kakamaku tarakia ana taanga ni buaka Kiteaenaai, ibukin aia kunnikai ni buaka, ao ibukina bwa a karanaki n te raraa.

8 Ao e a koro bukina bwa aia taanga ni buaka Nibwaite, ngke a noora riarian ana taanga ni buaka Kiteaenaai, a bane ni bwaka nako aontano, man tabeka rake tangiia nakon te Uea ae Atuaia, bwa e na kamaiuia mai nanon baia aia kairiribai.

9 Ao e a koro bukina bwa ngke a noora aio ana taanga ni buaka

4 1*a* 3Nib. 3:13–14, 22.

Kiteaenaai a takarua n te bwanaa ae korakora, ibukin kimwareireia, bwa a kataua inanoia bwa a bwaka Nibwaite ibukin maakuia ibukin kakamaakuia aia taanga ni buaka.

10 Ma a bon nanokawaki n aei, bwa Nibwaite a bon aki maakuia; ma a bon [a]maaka Atuaia ao a bubuti nakoina ibukin kawakinakia; ngaia are, ngke ana taanga ni buaka Kiteaenaai a biri nakoia a bon tauraoi ni kaaitaraia; eng, ni korakoran te Uea ao a butimwaia.

11 Ao e waaki te buaka n te kaonoua n namwakaina; ao e bon korakora man ni kakamaku te buaka aio, eng, e korakora ma ni kakamaku te tiriaomata n aki akaaka iai, n te aro are bon akea riki te tiriaomata ae ataaki n ai arona i buakoia ana botanaomata Riaai man te tai are e kitana Ierutarem iai.

12 Ao e ngae ngke iai ana [a]taeka ni kakamaku ma ana berita Kiteaenaai are e a tia ni karaoi, nooria, a bon konaki irouia Nibwaite n te aro are a kerikaaki mai mataia.

13 Ao e a koro bukina bwa [a]Kiteaenaai e anga te tua bwa ana taanga ni buaka a na kakioia ni karokoa tian te rereua, bwa a na aki riai ni kamaiuia ake a reke i nanon baia iaon kawaia; ao ngaia are a bon kakioia nakon tian te rereua man tiringia, ni karokoa ae a kakoroa bukin ana tua Kikitonaai.

14 Ao e a koro bukina bwa Kiteaenaai, are e a tia n tei ma ni buaka ma te ninikoria, e bon kakioaki ngke e birinako; ao kioina ngkai e a kua ibukin korakoran ana buaka e a bon reke man tiringaki. Ao ikai are e a toki iai maiuin Kiteaenaai are te kamwarua.

15 Ao e a koro bukina bwa aia taanga ni buaka Nibwaite a bon okira nneia ni kawakinaki. Ao e a koro bukina bwa e a bane te katebwi ma ruaiwa n ririki, ao a bon aki manga oki ni buaka taan kamwarua; ao aki roko naba n te kauabwi n ririki.

16 Ao n te kauabwi ma teuana n ririki ao a bon aki roko ni buaka ma a bon roko man itera nako bwa a na otabwaninia ma n kainiia ana botanaomata Nibwaai; bwa a taku inanoia bwa a na kamaenakoia ana botanaomata Nibwaai man abaia, ao a na kainiia man iteraia nako, ao ngkana a kamaenakoia ma ni bwaai nako ake a na kona n reke irouia ma itinaniku, ao e na reke te anga are a na anga ngaia n aron are a kantaningaia.

17 Ao ngkai a tia ni manga rinea aia tia kairiri temanna, ae arana Temnaria; ngaia are bon Temnaria ae tua bwa e na karaoaki kainakiia aio.

18 Ma nooria, aio bon te bwai ae raoiroi nakoia Nibwaite; bwa e boni kaangaanga bwa taani kamwarua a na kona ni kainiia n te tai ae tau maanna are e na iai korakoraia iaoiia Nibwaite, ibukin mwaitin bwaai ake a kainnanoi are a bon tia ni kaikoi.

10*a* BK Maaku. | 12*a* 3Nib. 3:1–10. | 13*a* 3Nib. 3:18.

19 Ao ibukin aki taun bwaai ake
a kainnanoi taan kamwarua; bwa
nooria, bon akea aia bwai ma ti
irikon te man ibukin maiuia, are
bon irikon te man are a karekea
n te rereua.
20 Ao e a koro bukina bwa
[a]maan ake a kona ni kaei bwa
kanaia a moanna ni karako i
nanon te rereua n te aro are a kuri
ni mate taan kamwarua n te baki.
21 Ao Nibwaite aki toki ni mwa-
mwananga n otinako n te ngai-
na ao te tairiki, ma ni kawara aia
taanga ni buaka, ao ma n tiringia
nga ma nga ao tebwina te nga ma
tebwina te nga.
22 Ao ikai are e reke nanoia ana
botanaomata Temnaria bwa ana
bubai man aia babaire, ibukin
korakoran te tiritiri are e karaoa-
ki nakoia n te bong ao n te ngaina.
23 Ao e a koro bukina bwa Tem-
naria e bon anga te tua nakoia
ana botanaomata bwa a na riai
ni bubai ma ni kainakiia, ao a na
mwananga nako mwakoron te
aba ake a raroa i meang.
24 Ao ngkai, Kikitonaai e bon
atai aia babaire, ao e ataa naba
mamaaraia ibukin tangiran te
amwarake, ao te tiriaomata n
aki akaaka ae korakora are e a
tia ni karaoaki nakoia, ngaia are
e kanakoia ana taanga ni buaka
n te tairiki bwa a na tuka kawaia
ni kerikaaki, ao e bon katikuia
ana taanga ni buaka ni kawaia
ni kerikaaki.
25 Ao a bon karaoa aio n te tai-
riki, ao mwananga nako moaia
ni kararoaia teutana mai irouia
kamwarua, n te aro are ngke e
a ingabong, ngke a mwananga
kamwarua, ao a bon kaitibo ma
aia taanga ni buaka Nibwaite mai
moaia ao mai bukiia.
26 Ao taan kamwarua ake a
mena i maiaki a bon kamae-
nakoaki naba man aia tabo ni
kamanoia. Ao bwaai aikai a
bane ni karaoaki man ana kaeti-
eti Kikitonaai.
27 Ao a boni mwaiti ngaa ma
ngaa ake a anga ngaiia bwa bure
nakoia Nibwaite, ao nikiraia a
bon tiringaki.
28 Ao aia mataniwi, are Temna-
ria, e anaaki ao e tauraki iaon te
kai, eng, iaon te kai ni karokoa
matena. Ao ngke a tia n tauria ni
karokoa matena ao a korea te kai
ni kabwakaa nako aontano, ao a
tang n te bwanaa ae takarua ni
kangai:
29 Ke e kawakinia ana aomata te
Uea i nanon te raoiroi ma te nano
ae itiaki, bwa e na karekeaki te
anga ae ni kabane ake a ukouko-
ra kan tiringakia a na kabwakaki
nako aontano ibukin mwaakaia
ma aia botaki ni karaba aika bua-
kaka, n aiaron te aomata aei ae e
a tia ni kabwakaki nako aontano.
30 Ao a bon kimwareirei man
takarua riki n teuana te bwanaa,
ni kangai: Ke [a]Atuan Aberaam, ao
Atuan Itaaka, ao Atuan Iakobwa,
e kawakinia te botanaomata aio i
nanon te raoiroi, ngkana a [b]wetea
aran Atuaia ibukin katanakia.
31 Ao e a koro bukina bwa a bon

20 *a* 1Nib. 18:25.
30 *a* Aram. 29:11.
b Ita 4:15.

waaki n anene, ni katiteuanaki, n anene, ao n [a]neboneboa Atuaia ibukin te bwai ae kakannato are e a tia ni karaoia i bukiia, ni kawakinia bwa a na aki reke i nanon baia aia kairiribai.

32 Eng, a takaruaa: [a]Otanna nakon te Atua ae Moan te Rietata. Ao a bane n takaruaea: E na kakabwaiaaki aran te Uea ae te Atua ae [b]Moan te Mwaaka, te Atua ae Moan te Rietata.

33 Ao e onrake nanoia n te kimwareirei, n te aro are a bwaro ranin mataia aika a mwaiti, ibukin korakoran raoiroin Atuaia ngke e kamaiuia ma i nanoni baia aia kairiribai; ao a ataia bwa aio bon ibukin aia rairannano ao aia nanorinano are a tia ni kamaiuaki iai man te tiringaki ae aki totoki.

MWAKORO 5

A rairinanoia Nibwaite ao a mwanuokin aia bure nako—Moomon e korea rongorongoia ana botanaomata ma n taekina te taeka ae aki totoki nakoia—Iteraera e na ikotaki mani kamaenakoakina ae maan. Uakaan ma 22–26 N.K.

Ao ngkai nooria, bon akea te aomata ae maiu i buakoia aomata ni kabane ake Nibwaite ae kakewea naba teutana aia taeka burabeti aika a tabu ake a tia n taetae; bwa a bon ataia bwa a riai ni kakoroaki bukiia.

2 Ao a ataia bwa e riai bwa e na tia n roko Kristo, ibukin taian kanikina aika a mwaiti ake a tia n anganaki, n aron aia taeka burabeti; ao ibukin bwaai ake a tia ni kakoroaki bukiia a bon ataia bwa a riai ni kakoroaki bukin bwaai ni kabane n aron are e a tia n taekinaki.

3 Mangaia are a bon mwanuokin aia bure nako, ma aia mwakuri aika bati n ribaki, ma aroia ni kabekaau, ao a toro iroun te Atua ma te botumwaaka n te ngaina ao te bong.

4 Ao e koro bukina bwa ngke e a tia n uotiia nako kamwarua ni kabane bwa bure, n te aro are bon akea temanna ae birinako mai i buakoia ake aki tiringaki, ao a teweia nako aia bure nako nanon te nne ni kaikain, ao a tua bwa e na kabwarabwaraki ana taeka te Atua nakoia; ao te mwaitiia aomata ake a rairinanoia ma ni karaoa te berita ae tabu a bon aki tiringaki ma a bon [a]kainaomataki.

5 Ma ni kabane ake aki karaoa te berita ae tabu, a bon reiti nako naba n iai nanoia ae raba ni kan tiritiri, eng, ni kabane ake a kuneaki n taekin taeka ni kakamaku ni kaaitaraia tariia a boni kabuakakaki ma ni katuaeaki n aron te tua.

6 Mangaia are a katoki mwakuri ni kamwamwane ake a buakaka, a karaba ao a kammaira, ake a bon karika te buakaka ae korakora ao are a karaoaki tiritiri aika a mwaiti ma iai.

31 *a* Aram. 26:8.
BK Karabwa.
32 *a* BK Otanna.
b 1Nib. 1:14.
BK Te Atua, Atu n Atua.
5 4 *a* BK Te Inaomata.

7 Mangaia are e a toki te [a]kauabwi ma uoua n ririki, ao te kauabwi ma teniua n ririki naba ao te kauabwi ma aua n ririki naba ao te kauabwi ma nimaua; mangaia are bon uabwi ma nimaua te ririki ae a tia ni bane.

8 Ao a mwaiti bwaai aika a tia n riki, are n aia taratara tabemwaang, a na korakora ma ni kamiimi; ma e ngae n anne, a bon aki kona ni bane ni koreaki i nanon te boki aei; eng, te boki aei e bon aki kona n taua [a]katebubuan mwakoron are e karaoaki i buakoia aomata aika a mwaiti i nanon te maan ae uabwi ma nimaua te ririki.

9 Ma nooria bon iai mwiin [a]rongorongo ake a kaota aia waaki te botanaomata aio; ao ana rongorongo Nibwaai are e anga ae e kimototo riki ma e koaua.

10 Mangaia are I a korea au rongorongo ibukin bwaai aikai n aron ana rongorongo Nibwaai, are e koreaki iaon bwaatua ake aranaki bwa ana bwaatua Nibwaai.

11 Ao nooria, I koroi au rongorongo iaon bwaatua ake I karaoi n oini baiu.

12 Ao nooria, I aranaki bwa [a]Moomon, bwa I aranaki i mwin te [b]aba are Moomon, te aba are e katea iai te ekaretia Aramwa i buakoia aomata, eng, te moan ekaretia are e kateaki i buakoia i mwin riaoan te tua irouia.

13 Nooria, bon Ngai ana reirei Iesu Kristo, are Natin te Atua. I a tia ni weteaki irouna bwa N na taekina ana taeka i buakoia ana botanaomata, bwa e aonga n reke irouia te maiu are aki totoki.

14 Ao e bon riai bwa N na koroi [a]rongorongon bwaai aika a tia ni karaoaki, n aron ana kantaninga te Atua, ao aia tataro naake a tia ni kiitana te maiu aei, aika a tabu, a na riai ni kakoroaki nanoia n aron aia onimaki—

15 Eng, te rongorongo ae uarereke ibukin are e a tia n riki man te tai are e kiitana iai Ierutarem Riaai, nakon te tai ae ngkai.

16 Mangaia are I a korea au rongorongo man rongorongo ake a anga naake imwaiu, ni karokoa moanakin au bong ni maiu.

17 Ao ngkanne I a bon koroi [a]rongorongon bwaai ake I a tia n noori n oin matau.

18 Ao I ataia bwa te rongorongo ae I koreia e bon motiraoi ao e koaua; ma e ngae n anne a mwaiti bwaai ake, n oin ara taetae, ti aki kona ni [a]koroi taekaia.

19 Ao ngkai I a boni katoka au taetae, are bon ibukiu, ma ni waaki n anga au rongorongo iaoni bwaai ake a riki i i mwaain au tai.

20 Bon Moomon ngai, ao bon kanoan Riaai ni koaua ngai. Bon iai bukin ae N na kakabwaia iai Atuau ao au Tia Kamaiu ae Iesu Kristo, bwa e kaotinakoia ara bakatibu man te aba are

7 *a* 3Nib. 2:8.
8 *a* 3Nib. 26:6–12.
9 *a* Erem. 3:13–15.
12 *a* Moom. 1:1–5.
b Mot. 18:4; Aram. 5:3.
14 *a* Enoti 1:13–18; R&B 3:19–20.
17 *a* Moom. 1:1.
18 *a* Ita 12:25.

Ierutarem, (ao bon [a]akea a e ataia ma bon ti ngaia ao naake e kairiia man te aba anne) ao e a tia n anganai ma au botanaomata te atatai ae bati ibukin kamaiuan tamneira.

21 E bon koaua bwa e a tia ni kakabwaiaa te [a]bata are [b]Iakobwa, ao e a tia ni karaoa te [c]nanoanganakoia kanoan Iotebwa.

22 Ao [a]ngkana arona bwa natin Riaai a bon tia ni kaawakin ana tua ao e a bon tia ni kakabwaiaia man anganiia te kaubwai n aron ana taeka.

23 Eng, ao e boni koaua bwa e na manga kairiia [a]nikiraia kanoan Iotebwa nakon [b]ataakin te Uea ae Atuaia.

24 Ao ngkai e bon maiu te Uea, e na bon [a]ikotiia man maninginingin te aonaba ake aua ni kabane nikiran kanoan Iakobwa, ake a kamaenakoaki ni kabuta aon te aonaba.

25 Ao ngkai e a tia ni karaoa te berita ae tabu ma kaain te bata are Iakobwa, ao ai uana naba bwa berita ni kabane aika a tabu ake e a tia ni karaoi ma te bata are Iakobwa a na boni bane ni kakoroaki bukiia n oin ana tai, ibukin [a]kaokakiia kaain te bata are Iakobwa ni kabane nakon ataakin te berita ae tabu are e a tia ni karaoia ma ngaia.

26 Ao ngkanne a na [a]ataa aia Tia Kabomwi, are Iesu Kristo, are Natin te Atua; ao ngkanne a na bane n ikotaki man maninginingin te aonaba ake aua nakon oin abaia, are a tia ni kamaenakoaki mai iai; eng, ngkai e maiu te Uea ao e na bon riki aei. Amen.

MWAKORO 6

E rikirake aroia Nibwaite—Te kainikatonga, te kaubwai, ao te kakaokoroaki imarenaia aomata e tabe n rikirake—E a bwenauaki te Ekaretia n te maenako irouia aomata—Tatan e kairia aomata bwa a na kaaitara n te aro ae aki raba—A mwaiti burabeti aika a takaruaea te rairannano ao a tiringaki—Taan tiringiia a karaoi babaaire n eekaanako te tautaeka. Uakaan ma 26–30 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa ana botanaomata Nibwaai a bon okiri oin abaia n te kauabwi ma onoua n ririki, ni kabane te aomata ma ana utu, ana nanai ao ana ikota ni man, ana aoti ma ana kao, ao bwaai ni kabane ake bon aia bwai.

2 Ao e a koro bukina bwa a tuai ni bane ni kanaki kanaia; ngaia are a uoti kanaia ni kabane ake a tuai ni kang, ae aekan nako te wiita, ao aia koora, ao aia tirewa, ao aia bwai ni kabane aika a kakaawaki, ao a okira oin abaia ma aia bwai nako, i meang ao maiaki, n te aba are nako meang ao n te aba are e nako maiaki.

3 Ao a bon anganiia kamwarua ake a tia ni karaoa te berita

20 *a* 1Nib. 4:36.
21 *a* BK Iteraera.
b KB 32:28.
c TK 33:13–17.
22 *a* 2Nib. 1:20.
23 *a* Aram. 46:24.
b 2Nib. 3:12.
24 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
25 *a* 3Nib. 16:5.
26 *a* 2Nib. 30:5–8; 3Nib. 20:29–34.

ae tabu bwa a na kawakina te rau n te aba, ake a kan tiku n riki bwa Reimwanaite, aaba, n aron mwaitia, bwa aonga ni karekei, man oin korakoraia maiuia; ao ikai are e a kamatoa te rau n te aba ni kabuta.

4 Ao a manga moanna naba n rikirake aroia ao a matoatoa; ao e bane te kauabwi ma onoua ao itiua n ririki, ao bon iai te baireaki raoi ae korakora n te aba; ao a bon karaoa aia tua n aron te aro ni boraoi ao te motiraoi.

5 Ao ngkai ai bon aakea te bwai n te aba are e tutukiia aomata bwa a na rikirake aroia n aki toki, ma ti ngkana a bwaka n riaoan te tua.

6 Ao ngkai bon Kikitonaai, ao te tia moti, Ratonati, ma taani kairiiri ake a tia n rineaki, ake a tia ni kamatoa te rau ae korakora aei iaon te aba.

7 Ao e a koro bukina bwa a bon mwaiti kaawa ake a manga kateaki, ao a mwaiti kaawa aika a karaoaki uruakiia.

8 Ao a mwaiti kawai aika a na bati n totouaki aika a manga karaoaki, ao a mwaiti kawai aika a karaoaki, aika a kaineti man te kaawa ae bubura teuana nakon te kaawa ae bubura teuana, ao man te aba teuana nakon te aba teuana, ao man te tabo teuana nakon te tabo teuana.

9 Ao ngaia are e a toki te kauabwi ma waniua n ririki, ao e reitinako te rau irouia aomata.

10 Ma e a koro bukina bwa n te kauabwi ma ruaiwa n ririki ao bon iai kakauntaeka tabeua i buakoia aomata; ao iai tabemwaang a tabekakirake n te [a]kainikatonga ao te kamoamoa ibukin kaubwaia ae rianako, eng, n te aro are e a korakora bwainikirinaia aomata.

11 Bwa a bon mwaiti taan kabobwai n te aba, ao taan reirei te tua, ao taan mwakuri.

12 Ao aomata a moanna ni kinaaki man aia karinan n aia mwakuri, n aron [a]kaubwaia ao aanga n reireia; eng, iai ake akea te bwai ae a ataia ibukin kainnanoia, ao iai ake a karekea te reirei ae bati ibukin kaubwaia.

13 Tabemwaang a tabekakirake n te kainikatonga, ao tabemwaang e korakora te nanorinanoia irouia; iai tabemwaang a kabooa te taetae n aki akaaka ma te taetae n aki akaaka ao iai ake a butimaei taetae n aki akaaka ma aekan waaki ni [a]bwainikirinaki ao karawawata n aekaia nako, ao a aki manga tanrikaaki n [b]taetae n aki akaaka, ma a bon nanorinano ao a raraoma imatan te Atua.

14 Ao ngaia are e a rikirake te kakaokoroaki ni kabuta te aba, n te aro are te ekaretia e a maenako; eng, n te aro are n te katenibwi n ririki ao te ekaretia e a maenako n te aba ni kabuta ma ti i buakoia Reimwanaite tabemwaang ake a tia n rairaki nakon te onimaki ni koaua; ao a bon aki kan kitanna,

6 10*a* BK Kamoamoa.
12*a* 1Tim. 6:17–19; Erem. 4:12.
13*a* BK Bwanikirinaki.
b Mat. 5:39; 4Nib. 1:34; R&B 98:23–25.

bwa a bon nene, ao a teimatoa, ao aki kona ni kamwaingaki, ao a kukurei ma te [a]botumwaaka ni kabane ni kawakina ana tua te Uea.

15 Ngkai a riki ni buakaka aomata ibukin aei—iai mwaakan Tatan ae korakora, ni kakiriweia aomata bwa a na karaoi aekan buakaka nako, ma ni kaonia n te kainikatonga, ni kariria bwa a na ukoukora te mwaaka ao te kan tautaeka, ma te kaubwai, ao bwain te aonaba aika akea maneia.

16 Ao ngaia are Tatan e kairia nako nanoia aomata bwa a na karaoi aekan buakaka nako; mangaia are bon ti tabeua aia ririki ni kukurei i nanon te rau.

17 Ao mangaia are, ni moan waakinan te katenibwi n ririki—ao aomata a bon kairiraki i nanon te tai ae maan n ana [a]kariiri te riaboro nakon taabo nako ake e kan kairiia nako iai, bwa a na karaoa te bwai ae e buakaka are e tangiriia bwa a riai ni karaoi—are ngaia are ni moan aei ae te katenibwi n ririki, a bon mena i nanon te aro ni buakaka ae koro arona.

18 Ngkai a bon aki karaoa te bure i nanon te [a]aki atatai, bwa a bon ataa nanon te Atua ni kaineti mangaia, bwa e a bon tia n reireinaki nakoia; mangaia are a boni [b]kaitaraa te Atua n oin nanoia.

19 Ao ngkai aio bon i nanon ana bong ni maiu Ratonati, are natin Ratonati, bwa Ratonati e bon kaaina ana kaintekateka tamana ao e bon tautaekaniia aomata n te ririki arei.

20 Ao bon iai mwaane ake a [a]karekea te kairiiri mai karawa ao a kamwanangaaki, bwa a na tei i buakoia aomata ni kabuta te aba, ni kabwarabwara ma n ninikoria ni kakoaua ibukin aia bure ma buakakaia te botanaomata, ma ni kakoaua nakoia taekan te kabomwi are e na karaoia te Uea ibukiia ana botanaomata, ke n taeka riki tabeua, mangautin Kristo; ao a bon ninikoria ni kakoaua ibukin [b]matena ao karawawatakina.

21 Ngkai a bon mwaiti aomata ake a korakora uniia ibukiia naake a kakoauai bwaai aikai; ao e a moamoa riki uniia mataniwia taan moti, ao [a]naake bon ibonga aika rietata ao taan reirei te tua; eng, ni kabane taan reirei te tua a bon rang n un irouia naake a kakoaua ibukin bwaai aikai.

22 Ngkai bon akea te tia reirei te tua ke te tia moti ke te ibonga ae rietata ae iai mwaakana ni kabuakaka temanna nakon te tiringaki ma ti ngkana e tiainaaki tiringakina iroun te kowana n te aba.

23 Ngkai a bon mwaiti ake a kakoaua ibukin bwaai aika a kaineti ma Kristo ake a ninikoria ni

14 *a* BK Nanomatoa, Botumwaaka, Teimatoa.
17 *a* BK Kariria, Te Kariri.
18 *a* Mot. 3:11.
b BK Unraa, Kaitara.
20 *a* BK Burabeti; Kairiri, Kaungaki.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Tauraki n te Kaibangaki.
21 *a* R&B 121:36–37. BK Kitanan te Koaua.

kaotioti, ao a uotaki nako man tiringaki n te aro ni karaba irouia taan moti, ao te atatai ibukin mateia e bon aki ataaki iroun te kowana n te aba ni karokoa mwiin mateia.

24 Ngkai nooria, aio e bon kaaitara tuan te aba, ae e na kona te aomata n tiringaki ma ti ngkana iai te mwaaka ibukin aei mai iroun te kowana n te aba—

25 Ngaia are e a roko te tangitang nakon te aba are Taraemera, nakon te kowana n te aba, ibukiia taan moti ake a kabuakakaia ana burabeti te Uea bwa a na tiringaki, n te aro ae e aki kaineti ma te tua.

26 Ngkai e a koro bukina bwa a bon anaaki man uotaki nako matan te tia moti, bwa a na motikaki taekaia n te bure are a tia ni karaoia, n aron te [a]tua are a tia n anga aomata.

27 Ngkai e a koro bukina bwa taan moti akekei a bon mwaiti raoraoia ma aia koraki; ao nikiraia aomata, eng, angiia ni kabane taan reirei te tua ao ibonga aika rietata, a bon ikoikotaki man reitaki ma aia koraki taan moti ake a na motikaki taekaia ni kaineti ma te tua

28 Ao a bon karaoa te [a]berita imarenaia, eng, te berita are a anganaki mai irouia aia bakatibu, are bon te berita are a anganaki ao e karaoaki mai iroun te [b]riaboro, bwa a na ikotaki ni kaaitarai raoiroi ni kabane.

29 Mangaia are a bon ikotaki ni kaaitaraia ana botanaomata te Uea, ma ni karaoa te berita bwa a na tiringia, ma ni kamaiuia ake a kuneaki ni bure n tiriaomata mai i nanon bain te motiraoi, are e na bon karaoaki n aron te tua.

30 Ao a bon rawa n ira nanon tuan ma inaomatan abaia; ao a karaoa te berita ae e tabu imarenaia bwa a na kamauna te kowana, ma ni karekea te [a]uea ae e na uea ni kabutaa te aba, ao bwa te aba e na manga aki oki n inaomata ma e na mena i aan aia babaire uea.

MWAKORO 7

E a tiringaki mataniwia taan moti, ao e a kamaunaki te tautaeka, ao aomata a maenako i nanon baronga aika a kakaokoro—Iakobwa, are te tia kakewea Kristo, e riki bwa uean te botaki ni karaba aika buakaka—E kabwarabwaraa taekan te rairannano ao te onimaki iroun Kristo Nibwaai—Anera a buokiia ni katoa bong, ao e kateirakea tarina man te mate—A mwaiti aika a rairinanoia ma ni bwabetitoaki. Uakaan ma 30–33 N.K.

NGKAI nooria, N na kaotia nakoimi bwa a bon aki kateirakea te uea ae e na kabuta aon te aba; man te ririki naba aei, are te katenibwi n ririki, a bon kamauna te kaintekateka ni motikitaeka, eng, a bon tiringa mataniwiia taan moti n te aba.

26 *a* Mot. 29:25; Aram. 1:14.
28 *a* BK Botaki ni Karaba. *b* Erem. 6:26–30.
30 *a* 1Tamu. 8:5–7; Aram. 51:5.

2 Ao aomata a maenako imarenaia; ao a maenako imarenaia n taian baronga, ni kabane te aomata n ana utu ao ana koraki ao raoraoia; mangaia are a boni kamaunaa te tautaeka n te aba.

3 Ao baronga ni kabane a rinea te mataniwi ke te tia kairiri i aoia; ao ngaia are a riki bwa baronga ao taan kairiri n taian baronga.

4 Ngkai nooria, bon akea te aomata mai i buakoia ae e aki mwaiti ana utu ao ana koraki ao raoraona; mangaia are a bon rianako korakoran aia baronga.

5 Ngkai a bane ni karaoaki aikai, ao bon akea te buaka moa i buakoia; ao bure aikai a bon roko nakoia aomata ibukina bwa a bon [a]anga ngaia nako nanoni mwaakan Tatan.

6 Ao a uruakaki tuan te tautaeka, ibukin botaki ni [a]karaba aika buakaka irouia raraoia ma aia koraki naake a tia n tiringiia burabeti.

7 Ao a bon karika te itabaraaraa ae korakora n te aba, n te aro are naake a raraoi riki a kuri ni bane ni buakaka; eng, bon ti tabeman aika a raoiroi i buakoia.

8 Mangaia are e bon tuai ni koro onoua te ririki ao angiia aomata a tannako man raoiroia, n ai aron te kamea are e okira [a]mumutana, ke n aron te beeki aine are e oki n rabinobino i nanon te bokaboka.

9 Ngkai te botaki ni karaba ae buakaka aei, are e bon karokoa te bure ae korakora i aoia te botanaomata, e bon karika ikotakiia, ma ni karekea aia mataniwi te mwaane are a aranna bwa Iakobwa;

10 Ao a bon aranna bwa aia uea; mangaia are e a riki bwa te uea i aoia te koraki aika a bubuaka aikai; ao bon ngaia temanna te mataniwi are e anga bwanana ni kaaitaraia burabeti ake a kakoaua ibukin Iesu.

11 Ao e a koro bukina bwa e bon aki mwaiti riki mwaitia nakoia aia baronga aomata, ao a bon katiteuanaki, ma a kaokoroaki irouia aia mataniwi ake a karaoi aia tua, temanna ma temanna ni kaineti ma ana baronga; ma e ngae n anne a kairiribai koraki ake buakaka ma baronga, ma a bon katiteuanaki n aia kairiribai nakoia naake a tia ni karaoa te berita ae tabu bwa a na kamaunaa te tautaeka.

12 Ngaia are, Iakobwa e nooria bwa a mwaiti riki aia kairiribai nakoia, ngkai ngaia uean te koraki arei, mangaia are e tua nakoia ana aomata bwa a na birinako nakon mwakoron te aba are te kabanea mai i meang, ao a na katea [a]aban ueaia ikekei ni karokoa ae a raonaki irouia taan birinako, (bwa e mwaamwanaiia bwa e na iai taan birinako) ao e na bon tau korakoraia n itabaraaraa ma aia baronga aomata; ao a karaoa nanon aei.

13 Ao e bon rangi ni waekoa aron mwanangaia n te aro are

7 5*a* Rom 6:13–16; Aram. 10:25.
6*a* 2Nib. 9:9.
8*a* TRab. 26:11; 2Bet. 2:22.
12*a* 3Nib. 6:30.

aki kona n tutukaki ni karokoa ae aikoa kona ni manga rootaki irouia aomata. Ao ikai are e a toki naba iai te katenibwi n ririki; ao aikai aia waaki ana botanaomata Nibwaai.

14 Ao e a koro bukina bwa n te katenibwi ma teuana n ririki ao a bon maenako i nanon taian baronga, te aomata n ana utu, ma ana koraki ao raoraona: ma e ngae n anne a karaoa te boraraoi bwa a na aki buaka imarenaia; ao a aki katiteuanaki i aan aia tua, ma aron aia tautaeka, bwa a bon kateaki n aron aia iango naake a rineaki bwa aia mataniwi ma aia tia kairiri. Ma a boni katei taian tua aika a matoatoa bwa e aonga n ae akea te baronga teuana ae e na karaoa te bure nakon are teuana, n te aro are iai teutana te rau n te aba; ma e ngae n anne, ao nanoia a bon tannako mai iroun te Uea ae Atuaia, ao a karebanaia burabeti n taian atibu ma n teweia nako ma i buakoia.

15 Ao e a koro bukina bwa [a]Nibwaai—ngke e a tia ni kawaraki irouia anera ao ni bwanaan naba te Uea, ngaia are e a tia n nooria anera, ao ngkai e bon nooria ni matana, ao bon iai te mwaaka are e anganaki bwa e na ataa ana mwakuri Kristo, ao ngkai e bon noora naba ni matana waekoaia n rairaki man raoiroia nakon buakakaia ao aia mwakuri aika bati n ribaki.

16 Mangaia are, e bon karawawataki i nanona ibukin matoatoan nanoia ao matakiin aia iango—ao e nako buakoia n te ririki naba anne, n ninikoria ni kakoaua, ibukin te rairannano ao kamaunaan bure rinanon te onimaki iroun te Uea ae Iesu Kristo.

17 Ao e karaoi mwakuri n ibuobuoki aika bati nakoia, ao aikoa kona ni bane ni koreaki taekaia, ao e aki tau ti mwakorona, mangaia are a bon aki koreaki n te boki aei. Ao Nibwaai e mwakuri ma te [a]mwaaka ao te kariaiakaki ae korakora.

18 Ao e a koro bukina bwa a bon un irouna, ibukina bwa e korakora riki mwaakana nakoia, bwa e bon [a]aki reke ae a na aki kakoauai ana taeka, bwa e bon rang korakora ana onimaki iroun te Uea are Iesu Kristo ao are a bubuokia anera ni katoa bong.

19 Ao n aran Iesu e kakioia nako riaboro ma [a]tamnei aika a bareka; ao e boni kateirakea naba tarina man te mate, i mwin are e a tia ni karebanaaki n te atibu ao e mate irouia te botanaomata.

20 Ao aomata a nooria, ma ni kakoaua, ao a bon un irouna kioina ngke iai irouna te mwaaka; ao e bon karaoi kakai aika a [a]mwaiti riki, imataia aomata, n aran Iesu.

21 Ao e a koro bukina bwa e bon bane te katenibwi ma teuana n ririki, ao bon iai tabeman ake a rairaki nakon te Uea; ao mwaitia

15 *a* 3Nib. 1:2.
17 *a* BK Te Mwaaka.
18 *a* 2Nib. 33:1; Aram. 4:19.
19 *a* BK Tamnei—Tamnei aika buakaka.
20 *a* 3Nib. 8:1.

ake a tia n rairaki a kaotia nakoia aomata bwa a bon tia ni kawaraki ni mwaakan ao Tamnein te Atua, are iroun Iesu Kristo, are a kakoaua.

22 Ao bon angiia ake a tia ni kakioaki nako riaboro mai irouia, ao a kamarurungaki man aorakiia ao mamaaraia, a bon kaotia nakoia aomata bwa a bon tia n rotaki n Tamnein te Atua, ao a bon marurung; ao a kaoti kanikina naba ma ni karaoi kakai i buakoia aomata.

23 Ao mangaia are e a toki te katenibwi ma uoua n ririki naba. Ao Nibwaai e takarua nakoia aomata ni moanakin te katenibwi ma teniua n ririki; ao e kabwarabwara nakoia te rairannano ao kamaunaan bure.

24 Ngkai I tangiria bwa kam na uringnga naba, bwa bon akea ae kairaki nakon te rairannano ae aki [a]bwabetitoaki n te ran.

25 Mangaia are, a bon katabuaki mwaane iroun Nibwaai, nakon te mwakuri aei, bwa ni kabane ake a na roko nakoia a na bwabetitoaki n te ran, ao e na riki aio bwa te bwai ni kaotioti ao te kakoaua imatan te Atua, ao nakoia aomata, bwa a tia n rairinanoia ma ni karekea [a]kamaunaan aia bure.

26 Ao a bon mwaiti ni moanakin te ririki aei ake a bwabetitoaki nakon te rairannano; ao mangaia are e a bane riki angiin te ririki.

MWAKORO 8

Angibuaka, rurun aon te aba, taian ai, ukeukenanti, ao urubwai nakon te aba a kaota koauan taurakin Kristo—A mwaiti aomata aika a tiringaki—E rabunaki aon te aba n te roo i nanon teniua te bong—Naake a tiku a bon tangniweneia mateia. Uakaan ma 33–34 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa n aron ara rongorongo, ao ti bon ataa ara rongorongo bwa e koaua, bwa nooria, bon te aomata ae kororaoi ae kaawakin rongorongo—bwa e bon koaua ae e karaoi [a]kakai n aran [b]Iesu; ao bon akea te aomata ae kona ni karaoa te kakai n aran Iesu ngkana e aki kaitiakia ma ni mwakorokoron nako ana bure—

2 Ao ngkai e a koro bukina bwa, ngkana bon akea te kaairua ae karaoia te aomata aei n aron tauan ara tai, e a bon bane te [a]katenibwi ma teniua n ririki;

3 Ao aomata a moanna n taratara ma te ingainga nakon te kanikina are e a tia n anga te burabeti are Tamuera, are te Reimwanaite, eng, ibukin te tai are e na [a]roo i nanon te maan ae tenibong aon te aba.

4 Ao a moanna n reke raraoma ma kakauntaeka i buakoia aomata, e ngae ngke a mwaiti [a]kanikina ake a tia n anganaki.

5 Ao e a koro bukina bwa n te

24 *a* BK Bwabetito.
25 *a* R&B 20:37.
BK Kamaunaan Bure.
8 1 *a* 3Nib. 7:19–20; Moom. 9:18–19.
b Mwak. 3:6; Iakob. 4:6.
2 *a* 3Nib. 2:8.
3 *a* 1Nib. 19:10; Erem. 14:20, 27; 3Nib. 10:9.
4 *a* BK Tauraki n te Kaibangaki.

katenibwi ma aua n ririki, n te moan namwakaina, n te kaua ni bong n te namwakaina, ao e a teirake te angibuaka ae korakora, ae bon akea kabotauana ae e ataaki ni kabuta te aba.

6 Ao bon iai naba te buaka ae korakora ma ni kakamaku; ao iai rurun te [a]baa ae kakamaku, n te aro are e a bon [b]ioioaki te aonaba n aiaron ae kanga e na bwenaua i nanon uoua.

7 Ao bon iai ititin karawa ae korakora, ae akea kabotauana ni kabuta te aba.

8 Ao te [a]kaawa are Taraemera e a bue.

9 Ao te kaawa are Moronaai e iinako nako kabin marawa, ao a bwabwa kaaina.

10 Ao e uotaki rake te tano iaon te kaawa ae bubura are Moronaaia, ao n te tabo are iai te kaawa iai e a bon riki te maunga ae korakora.

11 Ao bon iai te urubwai ae korakora n te aba nako maiaki.

12 Ma nooria, bon iai riki te urubwai ae korakora ma ni kakamaku n te aba nako meang; bwa nooria, e a bitaki tarakin te aba, ibukin te angibuaka ma taian ukeukenanti, ao rebwen te baa ma ititin karawa, ao korakoran rurun te aonaba ae bwanin;

13 Ao a uruaki [a]kawai ake a bati n totouaki, ao a mwaiti kawai aika a aoraoi ake a uruaki, ao taabo aika aoraoi a riki ni mwanomwano.

14 Ao a mwaiti kaawa ake a [a]iinako, ao a mwaiti ake a tia ni bue, ao a mwaiti kateitei ake a bwaka nako aontano, ao kaaina a bon tiringaki, ao a tiku ni kamaroa taabo aikai.

15 Ao bon iai taian kaawa ake a tiku n aroia; ma te urubwai e bon rianako korakorana, ao a mwaiti kaaina ake a tiringaki.

16 Ao a bon mwaiti ake a uotaki nako n te ukeukenanti; ao a nakea bon akea te aomata ae e ataia, ma a bon ti ataa ae a bekakinako.

17 Ao mangaia are e a bitaki aron taraan aon te aonaba ni kabane, ibukin angibuaka, ao rurun te baa, ao ititin karawa, ao mwaingingin te aba.

18 Ao nooria, a raeuaki taian [a]bwa; ao a uruaki iaon te aba ni kabuta, n te aro are a kuneaki ni maibibi n raeuaki ao n uruaki, ni kabuta aon te aba.

19 Ao e a koro bukina bwa ngke e a toki rebwerebwen te baa, ao ititin karawa, ao te ang buaka, ao angibuaka, ao mwaingingin te aonaba—bwa nooria, a bon waaki i nanon te maan ae [a]teniua te aoa; ao e bon taekinaki irouia tabemwaang bwa e anaanau riki taia; ma e ngae n anne, bwaai aika a korakora ma ni kakamaku aikai a bon riki i nanon te maan ae katauaki bwa teniua te aoa—ao ngkanne nooria, e a roko te roo iaon te aba.

20 Ao e a koro bukina bwa e bon matenten te roo are e kabuta te

6 *a* 1Nib. 19:11; Erem. 14:21.
b Mat. 27:45, 50–51.
8 *a* 4Nib. 1:7–8.
13 *a* Erem. 14:24; 3Nib. 6:8.
14 *a* 1Nib. 12:4.
18 *a* Erem. 14:21–22.
19 *a* Ruka 23:44.

aba, n te aro are aomata ake aki bwaka a bon [a]namakina [b]bubun te roo.

21 Ao e na bon akea te oota, ibukin te roo, akea taura nenea, akea tooti; ao akea naba te ai ae kona ni kauraaki ma ni kaai aika a mwauteretere, n te aro are e na bon akea naba te oota teutana.

22 Ao bon akea te oota ae e nooraki, ke te ai, ke te ai oota, ke taai, ke namwakaina, ke itoi, bwa e rang korakora maabubun te roo are e mena iaon te aba.

23 Ao e a koro bukina bwa i nanon te maan ae [a]tenibong ao bon akea te oota ae nooraki; ao e korakora te tang ni wenei ao te tatakarua ao te tatangitang i buakoia aomata n aki toki; eng, e bon korakora kakarongoaia aomata, ibukin te roo ao te urubwai are e korakora are e roko i aoia.

24 Ao n teuana te tabo e ongo te aba bwa a tang, ma ni kangai: O ngke arona bwa ti rairinanora i mwaain te bong ae korakora ma ni kakamaku aei, ao tao a na bon kamaiuaki tarira, ao a na bon aki kabuekaki n te kaawa are korakora are [a]Taraemera.

25 Ao n te tabo riki teuana e ongo te aba bwa a tang ma n nanokawaki, ni kangai: O ngke arona bwa ti a kaman rairinanora i mwaain te bong ae korakora ma ni kakamaku aei, man aki tiringia ao ma ni karebanaia burabeti n taian atibu, ma n teweia nako; ao ngkanne tinara ao natira aine aika a tikiraoi, ao natira a na bon kamaiuaki, ma n aki taunaki n te kaawa are korakora are Moronaaia. Ao ngaia are e a korakora ma ni kakamaku tangitangiia aomata.

MWAKORO 9

Ribuakon te roo, ao bwanaan Kristo e taekina kamaunakiia aomata aika a bati ao kaawa ibukin buakakaia—E bon taekina naba arona n Atua, e katanoata ae e a kakoroaki nanon ana tua Mote, ao e kaoiia aomata bwa a na kawaria ma ni kamaiuaki. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e a koro bukina bwa iai te [a]bwanaa ae a ongo i buakoia kaain te aonaba ni kabane iaon te aba, ae takaruaea:

2 Te maraia, te maraia, te maraia nakoia te botanaomata aio; te [a]maraia nakoia kaain te aonaba aio ni kabane ngkana aki rairinanoia; bwa e [b]ngarengare te riaboro, ao a kimwareirei ana anera, ibukin tiringakia natiia mwaane ma aine au botanaomata aika a tamaroa; ao e riki aio ibukin aia bure ma aia mwakuri aika a bati n ribaki mangaia are a bwaka.

3 Nooria, I a tia ni kabueka te kaawa are Taraemera ma kaaina n te ai.

4 Ao nooria, I a tia ni karekea te anga are te kaawa are Moronaai

20 *a* Otin. 10:21–22.
b 1Nib. 12:5; 19:11.
23 *a* 1Nib. 19:10.
24 *a* Erem. 13:12.
9 1 *a* 1Nib. 19:11; 3Nib. 11:10.
2 *a* Mat. 11:20–21.
b Mote 7:26.

e na iinako i kabin marawa, ao a na bwabwa kaaina.

5 Ao nooria, te kaawa ae korakora are Moronaaia I a tia n rabunna n te tano, ma kaaina, ni karaba aia bure ma aia mwakuri aika bati n ribaki mai i matau, bwa e aonga n ae raraaia burabeti ma aomata aika itiaki a na aki manga roroko irou ni kaitaraia.

6 Ao nooria, I a tia ni karekea te anga are e na iinako iai te kaawa are Kirekara, ao kaaina a taunaki i kabin te tano.

7 Eng, te kaawa are bubura are Oniia ao kaaina, ao te kaawa are Mokam ao kaaina, ao te kaawa are Ierutarem ao kaaina; ao I karekea te anga are a na oneaki mwiia n te [a]ran, bwa e na karaba buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki mai i matau, bwa e aonga n ae raraaia burabeti ma aomata aika itiaki a na aki manga roroko irou ni kaitaraia.

8 Ao nooria, te kaawa are Kateantei, ao te kaawa are Kateomna, ao te kaawa are Iakobwa, ao te kaawa are Kimkimono, ni kabane aikai I karekea angan ae a na iinako, ao I karaoi [a]tabuki ma mwarua bwa onean mwiia; ao kaaia I a tia n tauniia i kabin te tano, bwa e aonga n raba buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki mai i matau, bwa e aonga n ae raraaia burabeti ma aomata aika itiaki a na aki manga roroko irou ni kaitaraia.

9 Ao nooria, te kaawa are Iakobuka, are e kaainaki irouia ana botanaomata te uea are Iakobwa, I a tia n tua bwa e na kabuekaki n te ai ibukin aia bure ma buakakaia, are e a bon riaoni buakakan te aonaba ni kabane, ibukin aia tiritiri ni [a]karaba ao aia mwakuri ni kamwamwane aika a raba; bwa bon ngaia aika a urua rauiia au botanaomata ao te tautaeka n te aba; mangaia are I karekea te anga ae a na kabuekaki iai, bwa N na [b]kamaunaia mai matau, bwa e aonga n ae raraaia burabeti ma aomata aika itiaki a na aki manga roroko irou ni kaitaraia.

10 Ao nooria, te kaawa are Reimwan, ao te kaawa are Ioti, ao te kaawa are Kata, ao te kaawa are Kitekuman, I a tia ni karekea te anga bwa a na kabuekaki n te ai, ma kaaia, ibukin buakakaia ngke a teweia nako burabeti, ma ni karebanaia n te atibu ake I a tia ni kanakomaia bwa a na tataekina nakoia buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki.

11 Ao ibukina bwa a bon teweia nako, ao bon akea ae raoiroi i buakoia, I karaoa te [a]ai bwa a na kamaunaki, n te aro are e na raba buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki mai i matau, bwa e aonga n ae raraaia burabeti ma aomata aika itiaki ake I a tia ni kanakomaia nako buakoia a na aki tang [b]mai aontano ni kabuakakaia.

12 Ao a [a]mwaiti urubwai ake

7 *a* Etek. 26:19.
8 *a* 1Nib. 19:11.
9 *a* Erem. 6:17–18, 21.
b Mot. 12:8.
11 *a* 2Uea 1:9–16; Erem. 13:13.
b KB 4:10.
12 *a* 3Nib. 8:8–10, 14.

I karekea angaia bwa a na roko nakon aon te aba aio, ao i aoia te botanaomata aio ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki.

13 O ngkami aika kam [a]kamaiuaki ibukina bwa kam raoiroi riki nakoia, kam aki okirai ngkai, ma n rairinanomi man ami bure, ma n rairaki, bwa I aonga ni [b]kamarurungngkami.

14 Eng, e koaua ae N na taekinna nakoimi, ngkana kam [a]kawarai ao e na reke iroumi te [b]maiu ae akea tokina. Nooria, e aroraki [c]baiu ae nanoanga nakoimi, ao ane e roko nakoiu ao N na butimwaia; ao a na kakabwaiaki akana a na roko nakoiu.

15 Nooria, bon Ngai Iesu Kristo Natin te Atua. I [a]karika karawa ma aonaba, ao bwaai ni kabane ake a mena iai. Bon raou te Tama mai i moana. [b]I mena iroun te Tama, ao te Tama e mena irou; ao e mimitong aran te Tama irou.

16 I roko nakoia ake au bwai, ao ake au bwai [a]aki butimwaeai. Ao koroboki aika tabu ake a kaineti ma rokou a kakoroaki nanoia.

17 Ao te mwaiti ake a butimwaeai, I a bon tia ni [a]karaoia bwa a na riki bwa natin te Atua mwaane; ao e na riki aio naba nakoia ake a na kakoaua arau, bwa nooria, e na reke te [b]kaboaki mai irou, ao e na kakoroaki nanon ana [c]tua Mote irou.

18 Ngai te [a]oota ao maiun te aonaba. Ngai te [b]Arebwa ao te Omeka, te moan ao te kabane.

19 Ao kam na [a]aki manga oki n uota kawawaean te raraa nakoiu; eng, ami karea ao ami bwaintangira aika a kabuokaki a riai n toki, bwa N na bon aki butimwaea ami anga karea ao ami bwaintangira aika a kabuokaki.

20 Ao kam na anganai bwa ami [a]karea te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma. Ao ane e kawarai ma te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma, ao N na [b]bwabetitoia n te ai ao te Tamnei ae Raoiroi, n ai aroia Reimwanaite, ibukin aia onimaki irou n te tai are a rairaki iai, ao a bwabetitoaki n te ai ao te Tamnei ae Raoiroi, ao a bon aki ataia.

21 Nooria, I roko nakon te aonaba n uota te kabomwi nako te aonaba, bwa N na kamaiua te aonaba man te bure.

22 Mangaia are, ane e [a]rairananona ao ma ni kawarai n aron te [b]teei ae uarereke, ao N na

13 *a* 3Nib. 10:12.
b Iere. 3:22; 3Nib. 18:32.
14 *a* 2Nib. 26:24–28; Aram. 5:33–36.
b Ioane 3:16.
c Aram. 19:36.
15 *a* Ioane 1:1–3; Koro. 1:16; Erem. 14:12; Ita 4:7; R&B 14:9.
b Ioane 17:20–22; 3Nib. 11:27; 19:23, 29.
16 *a* Ioane 1:11; R&B 6:21.
17 *a* Ioane 1:12.
BK Natin te Atua aika Mwaane ao Aine; Te Aomata, Aomata—Te Aomata, e kona n riki n ai aron te Tama are i Karawa.
b BK Kaboaki.
c 3Nib. 12:19, 46–47; 15:2–9.
18 *a* BK Te Ota, Otan Kristo.
b Kaoti. 1:8.
BK Arebwa ao Omeka.
19 *a* Aram. 34:13.
20 *a* 3Nib. 12:19; R&B 20:37.
b 2Nib. 31:13–14.
22 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
b Mar. 10:15; Mot. 3:19; 3Nib. 11:37–38.

butimwaia bwa ana bwai Uean te Atua. Nooria, bwa I bukiia naakai ao I a tia ni [c]kawenea maiu, ao ma ni manga anaia riki, mangaia are rairinanomi, ao roko nakoiu man tokin aonaba, ao kam na kamaiuaki.

MWAKORO 10

E bung te aariki n te aba i nanon aua aika a bati—E berita bwanaan Kristo bwa e na ikotiia Ana botanaomata n aron te moaaine are e ikoikotiia ana kiokio—A kawakinaki aomata ake a raoiroi riki. Uakaan ma 34–35 N.K.

Ao ngkai nooria, e a koro bukina bwa aomata ni kabane n te aba a bon ongo taeka aikai ao a bon kakoaua i bukiia. Ao i mwin taeka aikai ao e a bung te aariki n te aba i nanon te maan ae aoa aika a bati;

2 Bwa e rangi ni korakora miimiia aomata n te aro are a katoka aia tangniwenei ma aia tatakarua ibukin buan aia koraki ake a tia n tiringaki; mangaia are e a bung te aariki ni kabuta te aba i nanon te maan ae aoa aika a bati.

3 Ao e koro bukina bwa e a manga roko riki te bwanaa nakoia te botanaomata, ao a bane n ongo aomata, ao a kakoaua ibukina, ni kangai:

4 O ngkami aomatan [a]kaawa aika a tia ni bwaka, ake ana kariki Iakobwa, eng, ake kaain te bata are Iteraera, ai iraua au tai n ikoikotingkami n aron te moaaine ngkana e ikoikotiia natina i an baina, ao I a tia n [b]tabeakiningkami.

5 Ao riki, [a]ai iraua au tai n ikoikotingkami n aron te moaaine ae ikoikotiia natina i aani baina, eng, O ngkami aomata aika kaain te bata are Iteraera, ake a tia ni mate; eng, O ngkami aomata aika kaain te bata are Iteraera, ngkami aika a maeka i Ierutarem, n aroia naba ake a tia ni mate; eng, ai iraua au tai n ikoikotingkami n aron te moaaine ngkana e ikoikotiia natina, ao kam rawa.

6 O ngkami kaain te bata are Iteraera are I a tia ni [a]kamaiungkami, ai iraua au tai n ikoikotingkami n aron te moaaine ngkana e ikoikotiia natina i aan baina, ngkana kam rairinanomi man [b]okirai ma [c]nanomi ni koaua.

7 Ma ngkana kam aki, O te bata are Iteraera, ao nnemi ni maeka a na riki bwa taabo ni kamaroa ni karokoa te tai are a na kakoroaki iai bukin [a]berita aika tabu nakoia ami bakatibu.

8 Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke a tia aomata n ongo taeka aikai, nooria, a waaki n tang ma n tatakarua riki ibukin buaia aia koraki ma raoraoia.

9 Ao e koro bukina bwa e a koro tenibong. Ao n te ingabong ao e bua te [a]roo maiaon te aba, ao e toki rurubenebenen te aba, ao

22 *c* Ioane 10:15–18.
10 4 *a* 3Nib. 8:14.
b 1Nib. 17:3.
5 *a* Mat. 23:37; R&B 43:24–25.
6 *a* 3Nib. 9:13.
b 1Tamu. 7:3; Erem. 13:11; 3Nib. 24:7.
c Etek. 36:26.
7 *a* BK Berita ae Tabu.
9 *a* 3Nib. 8:19.

a toki raeuakin taian bwa, ao e toki te kaberoro ae kakamaku, ao taian karongoa aika a bati a bon toki naba.

10 Ao e a manga ikotaki te aba, ao e aki kakamwakuri; ao te tang ni wenei, ao te tang, ao tangiia n tatakarua aomata ake a kawakinaki maiuia e toki ao nanokawakia e bitaki nakon te kimwareirei, ao aia bwaebwaeti nakon neboneboan ma te kakaitau nakon aia Uea ae Iesu Kristo ae aia Tia Kabomwi.

11 Ao ikai are e a [a]kakoroaki iai bukin koroboki aika tabu ake a taekinaki irouia burabeti.

12 Ao naake a kamaiuaki bon naake a raoiroi [a]riki, ao bon ngaia ake a butimwaia burabeti ma n aki karebanaia n te atibu; ao bon ngaia ake a bon aki kawawaai raraaia aomata aika itiaki, ake a kamaiuaki—

13 Ao a bon kamaiuaki ma n aki kainakoaki ma n taunaki n te tano; ao a aki kabwabwaaki i kabin taari; ao a aki kabuekaki n te ai, ao aki kabwakaki naba ma n taobekaki bwa a na mate; ao a bon aki uotaki nako n te ukeukenanti; ao a bon aki taonaki nako naba ni buanen te bubu ma te roo.

14 Ao ngkai, ane e wareware, ao ke e oota; ane iai koroboki aika tabu irouna, ao ke e [a]ukeuke, ao taraia ma nooria bwa taian mate ao urubwai n te ai, ao te bubu, ao angibuaka, ma ukeukenanti, ao [b]ukin te tano are a ribunako iai, ao bwaai aikai ni kabane tiaki bwa a kakoroaki iai bukin aia taeka ni burabeti burabeti aika a tabu aika a mwaiti.

15 Nooria, I taku nakoimi, Eng, a mwaiti aika a tia ni kakoaua ibukin bwaai aikai n rokon Kristo, ao a [a]tiringaki ibukina bwa a kakoaua ibukin bwaai aikai.

16 Eng, te burabeti are [a]Tinoti e bon kakoaua naba ibukin bwaai aikai, ao Tinoki naba e taetae ni kaineti ma bwaai aikai, ibukina bwa a bon kakoaua ni kaineti ma taekara, ake nikiraia kanoaia.

17 Nooria, tamara are Iakobwa e bon taetae naba ni kakoaua i bukiia [a]nikiraia kanoan Iotebwa. Ao nooria, tiaki bwa ngaira nikiran kanoan Iotebwa? Ao bwaai aika a kakoaua i bukira aikai, tiaki bwa a koreaki iaon bwaatua aika buraati ake e uoti ara bakatibu are Riaai mai i Ierutarem?

18 Ao e a koro bukina bwa ni banen te katenibwi ma aua n ririki, nooria, N na kaotia nakoimi bwa ana botanaomata Nibwaai ake a kamaiuaki, ao naake a aranaki naba bwa Reimwanaite, ake a bon tia ni kamaiuaki, a bon nanonaki ma ni kaotaki bwaai aika a mwaiti nakoia, ao a bwaro kakabwaia aika a mwaiti iaon atuuia, n te aro are i mwin

11 *a* Mwak. 3:18–20.
12 *a* 2Nib. 26:8; 3Nib. 9:13.
14 *a* BK Koroboki aika Tabu—Kakawakin koroboki aika tabu.
b 1Nib. 19:11; 2Nib. 26:5.
15 *a* BK Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua.
16 *a* Erem. 8:19–20.
17 *a* 2Nib. 3:4–5; Aram. 46:24; 3Nib. 5:23–24.

[a]rieraken Kristo nako karawa ao e bon kaoti nakoia—

19 E [a]kaota rabwatana nakoia, ma n ibuobuoki nakoia; ao rongorongon ana mwakuri e na bon kaotaki i mwina. Ngaia are n te tai aei ao I a katoka au taetae ni kawai.

Iesu Kristo e kaoti nakoia ana botanaomata Nibwaai, ngke a ikotaki aomata aika a uanao n te Aba ni Mari, ao e karaoa te mwakuri n ibuobuoki nakoia; ao n te aro aei ao e bon kaoti nakoia.

Kanoana mwakoro 11 ni karokoa 26.

MWAKORO 11

E kakoaua te Tama ibukin Natina ae Moan te Tangiraki—E kaoti Kristo ma n taekina Ana Mwakuri ni Kamaiu—Aomata a riingi mwiin ikoakina ni baina ma waena ao rarikina—A takaruaea Otanna—E katea ma ni kabwarabwara aron te bwabetito—Tamnein te kauntaeka e roko mai iroun te riaboro—E reirei Kristo bwa aomata a na kakoaua ma ni bwabetitoaki ao ma ni karekea te Tamnei ae Raoiroi. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa e a ikotaki te uanao n aomata ae korakora, ake ana botanaomata Nibwaai, n taabo ake a uakaan ma te tembora n te Aba ni Mari; ao a bon miimi ma ni kubanako i marenaia, ao a kaoti i marenaia te bitaki ae [a]korakora ma ni kamiimi are e a tia n riki.

2 Ao a bon maroroakina naba taekan Iesu Kristo aio, are a tia n anganaki [a]kanikinaean matena.

3 Ao e koro bukina bwa ngke a tabe ni marooro imarenaia, ao a ongo te [a]bwanaa ae kanga e roko mai karawa; ao a taratara nako, bwa aki oota n te bwanaa are a ongo; ao bon tiaki te bwanaa ae matoatoa, ma e ngae n anne, ao e ngae ngke bon te bwanaa ae [b]uarereke e bon ninianako nanoia ake a bon ongo, n te aro are bon akea mwakoron rabwataia ae e aki ruru; eng, e bon niniia nako kabin nanoia, ma ni kabuea nanoia.

4 Ao e koro bukina bwa a manga ongo riki te bwanaa, ao a bon aki oota iai.

5 Ao a manga ongo riki te bwanaa te katentai, ao a kauki taningaia bwa a na ongo; ao mataia e taraa te tabo are e roko mai iai te karongoa; ao a taraa karawa n aki kakamwakuri, ma te tabo are e roko mai iai te karongoa.

6 Ao nooria, a bon oota n te bwanaa te katentai are a ongo iai; ao e taku nakoia:

7 Nooria [a]Natiu ae Moan te Tangiraki, [b]are I kakatonga irouna, are e a tia ni mimitong arau irouna—kam na ongo irouna.

---

18 *a* Mwak. 1:9–11.
19 *a* 3Nib. 11:12–15.
11 1 *a* 3Nib. 8:11–14.
2 *a* Erem. 14:20–27.
3 *a* TK 4:33–36; Erem. 5:29–33.
b 1Uea 19:11–13; R&B 85:6.
7 *a* Mat. 3:17; 17:5; IT—R 1:17.
b 3Nib. 9:15.

8 Ao e koro bukina bwa, ngke a
oota ao a taratara nako riki nako
karawa; ao nooria, a [a]noora te
Aomata bwa e ruo mai karawa;
ao e kunnikaina n te kunnikai
ae mainaina; ao e ruo ma n tei i
buakoia; ao mataia aomata ake
a uanao akekei a bon bane n
taraia, ao a bane ni kainabwaa-
bu, i marenaia, ao a bon aki ataa
nanona, bwa a taku bwa te anera
are e kaoti nakoia.

9 Ao e a koro bukina bwa e aro-
ra baina man taetae nakoia aoma-
ta, ni kangai:

10 Nooria, bon Iesu Kristo Ngai,
are a kakoaua ibukina burabeti
bwa e na roko nakon te aonaba.

11 Ao nooria, Ngai te [a]oota ao
maiun te aonaba; ao I a tia ni
mooi n te [b]mwangko ae mao are
e a tia n anganai te Tama, ao e a
tia ni mimitong te Tama irou ngke
I [c]katokaa i aou buren aonaba,
are I a tia ni kainnano iai ibukin
[d]nanon Tamau ni bwaai ni kabane
mai i moana.

12 Ao e a koro bukina bwa ngke
e a tia Iesu n taekin taeka aikai ao
a bane aomata ake a uanao ake-
kei ni bwaka nako aontano; bwa
a uringnga bwa e a bon tia n [a]tae-
tae ni burabetiaki i buakoia bwa e
na kaoti Kristo i buakoia i mwin
riarakena nako karawa.

13 Ao e a koro bukina bwa e tae-
tae te Uea nakoia ni kangai:

14 Teirake ao nakomai nakoiu,
bwa kam na [a]karin baimi i rarikiu,
ao bwa kam aonga naba n [b]nama-
kina mwin te nera i baiu ao i waeu,
bwa kam aonga n ataia bwa bon
ngai [c]Atuan Iteraera, ao Atuan
[d]aonaba ae bwanin, ao I a tia n tiri-
ngaki ibukin buren aonaba.

15 Ao e a koro bukina bwa a
mwananga aomata ake a uanao,
ma ni karin baia i rarikina, ao a
namakina mwiin te neera i bai-
na ao i waena; ao a bon kara-
oa aio, ni mwananga temanna i
mwin temanna ni karokoa ae a
bane n tia n nako, ma n nooria
n oin mataia ma n namakinna ni
baia ma n ataia raoi n te kakoaua
ao ma ni kakoaua raoi, bwa [a]bon
ngaia, are e a tia ni koreaki taeka-
na irouia burabeti, bwa e na roko.

16 Ao ngke a bane n tia n nako
ma ni kakoaua bon i bukiia, ao
a takaarua ni katiteuanaki, ni
kangai:

17 Otanna! E na kakabwaiaki
aran te Atua ae Moan te Rietata!
Ao a bane ni bwaka inano i waen
Iesu, ma n [a]taromauria.

18 Ao e koro bukina bwa e tae-
tae nakon [a]Nibwaai (bwa e mena
Nibwaai i buakoia aomata ake a
uanao) ao e tua bwa e na keerake.

19 Ao e teirake Nibwaai ao e
mwananga, ma ni bobaraaki i
matan te Uea man kaboria ma
waena.

8 *a* 1Nib. 12:6; 2Nib. 26:1.
11 *a* BK Te Ota, Otan Kristo.
b Mat. 26:39, 42.
c Ioane 1:29; R&B 19:18–19.
d Mar. 14:36; Ioane 6:38; R&B 19:2.
12 *a* Aram. 16:20.
14 *a* Ioane 20:27.
b Ruka 24:36–39; R&B 129:2.
c Itaia 45:3; 3Nib. 15:5.
d 1Nib. 11:6.
15 *a* BK Iesu Kristo—Kaotin Kristo i mwin matena.
17 *a* BK Nebonebo.
18 *a* 3Nib. 1:2, 10.

20 Ao te Uea e tua bwa e na teirake. Ao e teirake ma n tei imatana.

21 Ao e taku te Uea nakoina: N na anganiko te [a]mwaaka bwa ko na [b]bwabetitoia te botanaomata aio ngkana I a rierake nako karawa.

22 Ao e weteia riki [a]tabemwaang te Uea, ma ni kangai nakoia naba; ao e anganiia te mwaaka ni karaoa te bwabetito. Ao e taku nakoia: Kam na bwabetito n te aro aei; ao a na [b]akea te ikakaiwi imarenami.

23 E koaua ae I a tuangkami, bwa ane e rairananona man ana bure rinanon ami [a]taeka, ma n [b]tangiria ni bwabetitoaki n arau, ae e na bwabetitoaki n te aro aei—Nooria, kam na ruo ma n [c]tei i nanon te ran, ao kam na bwabetitoia n arau.

24 Ao ngkai nooria, aikai taeka ake kam na taekin, weteia n araia, ao kangai:

25 N reken te [a]kariaiakaki are I anganaki mai iroun Iesu Kristo, I bwabetitoiko n aran te [b]Tama ao te Nati, ao te Tamnei ae Raoiroi. Amen.

26 Ao i mwina kam na [a]kateboia i aan te ran, ao manga kawaerakeia man te ran.

27 Ao kam na bwabetito n te aro aei n arau; bwa nooria, e koaua ae I tuangkami, bwa te Tama, ao te Nati ao te Tamnei ae Raoiroi bon ti [a]teuana; ao I mena iroun te Tama, ao te Tama irou, ao bon ti teuana ngai ma te Tama.

28 Ao kam na bwabetito n aron are I a tia n tuangkami. Ao e na akea te [a]ikakaiwi imarenami, n aron are e a tia n iai; ao a na akea naba te ikakaiwi i buakomi ni kaineti ma aron nako au reirei, n aron are e a tia n rereke.

29 Bwa e koaua, e koaua ae I tuangkami, bwa ane iai irouna [a]tamnein te [b]kakauntaeka ao bon tiaki mai irou, ma bon mai iroun te riaboro, are taman te kakauntaeka, ao e kakiriweei nanoia aomata bwa a na itabaraaraa ma te un, i marenaia.

30 Nooria, bon tiaki au reirei, bwa N na kakireweei nanoia aomata bwa a na un, i marenaia; ma bon aio au reirei bwa a na riai ni kaakeaki bwaai aikai.

31 Nooria, e koaua, e koaua, ae I tuangkami, N na taekina nakoimi au [a]reirei.

32 Ao aio au [a]reirei, ao bon ana reirei te Tama ae e anganai; ao N na taekina [b]koauan te Tama, ao te Tama e taekina koauau, ao te

21 *a* BK Te Mwaaka.
b BK Bwabetito.
22 *a* 1Nib. 12:7; 3Nib. 12:1.
b 3Nib. 18:34.
23 *a* 3Nib. 12:2.
b BK Bwabetito—Bwaai aika kainnanoaki bwa ko na tau ni bwabetito.
c 3Nib. 19:10–13.
25 *a* Mot. 18:13; R&B 20:73.
BK Bwabetito—Te kariaia ni koaua.
b BK Te Atua, Atu n Atua.
26 *a* BK Bwabetito—Bwabetito n te kateboaki i aan te ran.
27 *a* Ioane 17:20–22; 3Nib. 28:10; Moom. 7:7; R&B 20:28.
28 *a* 1Korin. 1:10; Ebeto 4:11–14; R&B 38:27.
29 *a* 2Tim. 2:23–24; Mot. 23:15.
BK Itabarara.
b ARIT Ebeto 4:26 (Abentekiti); Mot. 2:32–33.
31 *a* 2Nib. 31:2–21.
32 *a* BK Ana Reirei Kristo.
b 1Ioan. 5:7.

[c]Tamnei ae Raoiroi e taekina koauan te Tama ao Ngai; ao I taekina koauana bwa te Tama e tuangiia aomata n taabo nako, bwa a na rairinanoia ma ni kakoauaai.

33 Ao ane e kakoauaai, ma ni [a]bwabetitoaki, ao e na boni [b]kamaiuaki; ao naakai ake a na bon [c]bwaina uean te Atua.

34 Ao ane e aki kakoauaai, ma n aki bwabetitoaki, ao e na bon kabuakakaaki.

35 E koaua, e koaua, ae I tuangkami, bwa bon aio au reirei, ao I kakoaua mai iroun te Tama; ao ane e [a]kakoauaai ao e kakoaua naba te Tama; ao e na taekina koauau te Tama nakoina, bwa e na kawaria [b]ma te ai ao te [c]Tamnei ae Raoiroi.

36 Mangaia are e kakoaua ibukiu te Tama, ao te Tamnei ae Raoiroi e na kakoaua nakoina ibukin te Tama ao ngai; bwa te Tama, ao Ngai, ao te Tamnei ae Raoiroi bon ti teuana.

37 Ao riki I taku nakoimi, kam riai n rairananomi, ma n [a]riki bwa kanga te teei ae uarereke, ma ni bwabetitoaki n arau, bwa kam a rawa n aki karekei bwaai aikai.

38 Ao riki I taku nakoimi, kam riai n rairinanomi, ma ni bwabetitoaki n arau, ma n riki bwa aiaron te teei ae uarereke, bwa kam rawa n aki karekea uean te Atua.

39 E koaua, e koaua, ae I taekinna nakoimi, bwa aio au reirei, bwa ane e [a]kateitei iaon aio ao e boni kateitei iaon au bwa, ao e na bon aki tokanikai [b]mataroan moone ni kaaitaraa.

40 Ao ane e tataekina ana taeka te Uea ni karaka ke ni kaakea, ma ni kamatoa bwa au reirei, ao e bon roko mai iroun te buakaka, ao e aki kateaki iaon au bwa; ma e kateitei iaon te [a]tano, ao mataroan moone a na tei n uki ni butimwaia ngkana e roko te ieka ao te ang e na korakora i aoia.

41 Mangaia are, nakoia te botanaomata aio, ma n taekin taeka ake I a tia n taekin, nakon tokin aonaba.

MWAKORO 12

Iesu e weteia reirei ake tengaun ma uoman man anganiia tabeia—E taekina te reirei nakoia Nibwaite ae aekan Te kabwarabwara iaon te maunga—E taekini taeka ni kakabwaia—Ana reirei a raka riki ao a taona nako ana tua Mote—A tuangaki aomata bwa a na kororaoi n ai arona ma te Tama ngkai a kororaoi—Kabootaua ma Mataio 5. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai nakon Nibwaai, ao nakoia ake a tia ni weteaki, (ngkanne mwaitia ake a tia ni weteaki, ma ni karekea te

32 *c* 3Nib. 28:11; Ita 5:4.
33 *a* Mar. 16:16. BK Bwabetito—E riai.
b BK Kamaiu.
c BK Mimitongin te Tiretio.
35 *a* Ita 4:12.
b 3Nib. 9:20; 12:2.
c BK Tamnei ae Raoiroi.
37 *a* Mar. 10:15; Ruka 18:17; Mot. 3:19; 3Nib. 9:22.
39 *a* Mat. 7:24–29; Erem. 5:12. BK Bwa.
b 3Nib. 18:12–13.
40 *a* 3Nib. 14:24–27.

mwaaka ke te kariaiakaki ni bwabetito, bon [a]tengaun ma uoman) ao nooria, e arora baina nakoia aomata ake a uanao, ma n takarua nakoia, ni kangai: Kam na [b]kakabwaiaki ngkana kam ongo n aia taeka naaka tengaun ma uoman ake I a tia n [c]rineia mai i buakomi bwa a na buokingkami, ao a na toro iroumi; ao I a tia n anganiia te mwaaka bwa a na bwabetitoingkami n te ran; ao i mwin are a tia ni bwabetitoingkami n te ran, nooria, N na bwabetitoingkami n te ai ao n te Tamnei ae Raoiroi; ngaia are kam na kakabwaiaki ngkana kam kakoauai ma ni bwabetitoaki, i mwin are kam a tia n noorai ma n ataia bwa bon iai Ngai.

2 Ao, a na kakabwaiaki riki naake a na [a]kakoauai ami taeka ibukina bwa kam na kakoaua bwa kam a tia n noorai, ao kam ataia bwa iai Ngai. Eng, a na kakabwaiaki naake a na kakoauai ami taeka, ma ni kananorinanoia [b]nakon kabin te nanorinano ma ni bwabetitoaki, bwa a na kawaraki [c]n te ai ao te Tamnei ae Raoiroi, ao a na karekea kamaunaan aia bure.

3 Eng, a na kakabwaiaki ake a [a]baki tamneia ake a [b]roko nakoiu, bwa aia bwai uean karawa.

4 Ao riki, a na kakabwaiaki ni kabane akana a nanokawaki, bwa a na kabebeteaki nanoia.

5 Ao a na kakabwaiaki aika a [a]nanorinano, bwa aia bwai te [b]aba.

6 Ao a na kakabwaiaki akana a [a]baki ma n [b]taka ibukin te [c]raoiroi, bwa a na kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi.

7 Ao a na kakabwaiaki akana a [a]nanoanga bwa a na karekea te nanoangaaki.

8 Ao a na kakabwaiaki akana a [a]itiaki nanoia, bwa a na [b]noora te Atua.

9 Ao a na kakabwaiaki [a]taan raoi, bwa a na aranaki bwa [b]natin te Atua.

10 Ao a na kakabwaiaki ni kabane akana a [a]bwainikirinaki ibukin arau, bwa aia bwai uean karawa.

11 Ao kam na kakabwaiaki ngkana a ribaingkami aomata ma ni bwainikirini ngkami, man taekin aekakin taeka aika a buakaka ibukimi ni kabuakakai ngkami, ibukiu;

12 Bwa e na reke iroumi te kimwareirei ae korakora ao e na rianako kukureimi, bwa e na korakora [a]kanuangami i karawa; bwa ngaia a bwainikirinia burabeti ake imwaaimi.

12 1 *a* 3Nib. 13:25.
b BK Kakabwaia.
c BK Wewete, Weteaki iroun te Atua.
2 *a* R&B 46:13–14.
BK Onimaki, Kakoaua.
b Ita 4:13–15.
c 3Nib. 11:35; 19:13.
3 *a* R&B 56:17–18.
BK Karinanoa, Nanorinano.
b Mat. 11:28–30.
5 *a* Rom 12:16; Mot. 3:19.
BK Nimamannei.
b BK Aonaba.
6 *a* 2Nib. 9:51; Enoti 1:4.
b Iere. 29:13.
c TRab. 21:21.
7 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
8 *a* BK Itiaki, Aro n Itiaki.
b R&B 93:1.
9 *a* BK Tia Raoi.
b BK Natin te Atua aika Mwaane ao Aine.
10 *a* R&B 122:5–9.
BK Bwanikirinaki.
12 *a* Ita 12:4.

13 E koaua, e koaua, ae I tuangkami, I rineingkami bwa kam na riki bwa [a]taoron te aba; ma ngkana e mauna tarin te taoro ao teraa ae e na tarinaki iai te aba? E na bon akea manenan te taoro, ma e na teweaki nako man toubekaki i aan waeia aomata.

14 E koaua, e koaua ae tuangkami, I rineingkami bwa ootaia te botanaomata aio. Te kaawa ae bubura ae kateaki iaon te tabuki e bon aki kona n raba.

15 Nooria, a aki kaura te [a]taura te bae aomata ma ni kakia i aan te bwaketi? Tiaki, ma a katoka i aon nnena, ao e anga ootana nakoia ake a mena n te bata;

16 Ngaia are kaotai ami [a]taura i mataia te botanaomata aio, bwa a na noori ami mwakuri aika a raraoi ma ni karaoiroa Tamami are i karawa iai.

17 Tai taku bwa I roko bwa N na kaakea te tua ke burabeti. I aki roko bwa N na kaakeaia ma I roko bwa N na kakoroi bukiia;

18 Bwa nooria I taku nakoimi, bon ake te tamruru ke te tauro-uro teuana man te [a]tua ae e na bua, ma a tia ni bane ni kakoroaki bukiia irou.

19 Ao nooria, I a tia n anganingkami te tua ao ana tua Tamau, bwa kam na kakoauai, ao bwa kam na rairinanomi man ami bure, ao kam na kawarai ma te [a]nano ae uruaki ao te tamnei are raraoma. Nooria, bon iai te tua imatam, ao e kakoroaki nanon te [b]tua.

20 Mangaia are nakoiu ao kam na kamaiuaki; bwa e koaua ae I tuangkami, bwa ngkana kam aki kaawakin au tua, ake I a tia n anganingkami n te tai aei, kam bon aki kona n rin n uean karawa.

21 Kam a tia n ongo bwa e taekinaki irouia n taai ake ngkoa, ao e bon koreaki naba i imwaaimi, bwa kam na aki [a]tiriaomata, ao ane e tiriaomata e na bon mena n te kaangaanga bwa e na motika taekana te Atua;

22 Ma I taku nakoimi, bwa ane e un iroun tarina e na mena naba i nanon te kaangaanga bwa e na motika taekana. Ao ane e kangai nakon tarina, Raka, e na mena n te kaangaanga bwa e na bowiaki; ao ane e kangai, Ko baba, e na mena n te kaangaanga bwa e na kabuekaki n ain moone.

23 Mangaia are, ngkana kam roko nakoiu, ke kam tangiria n roko nakoiu, ao kam uringnga bwa iai unin tarim iroum—

24 Nako moa nakon tarim, ao [a]raoiakinna, ao ngkanne kawarai ma nanom ae bwanin, ao N na butimwaeko.

25 Kariaia are iroun am kairiribai n te tai ae waekoa ngkana ko mena ni kawaina, bwa mwiina ao ko reke irouna n te taina, ao ko teweaki nako i nanon te nne ni kaikain.

13 *a* R&B 101:39–40.
BK Taoro/Taari.
15 *a* Ruka 8:16.
16 *a* 3Nib. 18:24.
18 *a* BK Ana Tua Mote.
19 *a* 3Nib. 9:20.
BK Nano ae Uruaki.
b 3Nib. 9:17.
21 *a* Otin. 20:13; Mot. 13:21; R&B 42:18.
24 *a* BK Kabwara bure.

26 E koaua, e koaua, ae I tuangkami, bon akea te anga ae ko kona n otinako ma iai ni karokoa ae ko tia ni kabwaka te kabanea n tienin. Ao i nanon ami tai i nanon te nne ni kaikain kam kona ni kabwaka teuana naba te [a]tienin? E koaua, e koaua ae I tuangkami, Kam aki.

27 Nooria, e koreaki irouia ake ngkoa, bwa kam na aki [a]wenenibure;

28 Ma I taku nakoimi, bwa ane e taraa te aine ma ni [a]kaibwabwaru ibukina, e a tia ni wenenibure mangaia i nanona.

29 Nooria, I anganingkami te tua, bwa kam na bon aki kariaia bwaai aikai bwa a na rin i [a]nanomi;

30 Bwa e raoiroi riki bwa kam na kaakeai bwaai aikai mai iroumi, ao kam na tabeki rake ami [a]kaibangaki, nakon ae kam na teweaki nako moone.

31 E a tia ni koreaki, bwa ane e katuka buuna te aine, ao e na iai ana beeba ni [a]buraure.

32 E koaua, e koaua ae I tuangkami, bwa ane e [a]katuka buuna, ngkana e aki [b]wenenibure ao e bon karekea te anga bwa e na [c]wenenibure; ao ane e mare ma ngaia ae a tia ni buraure e bon karaoa te wenenibure.

33 Ao e a manga koreaki riki, bwa kam na aki berita i bon iroumi, ma kam na karaoa nakon te Uea ami [a]berita;

34 Ma e koaua, e koaua, ae I tuangkami, kam na tai karaoa te [a]berita; tai tuea i karawa, bwa ana kaintokanuea te Atua;

35 Ao tai tuea naba n te aonaba, bwa nnen waena;

36 Ao kam na tai tuea naba n atuumi, bwa kam aki kona ni karoroa ke ni kamainaina iran atuumi.

37 Ao kam na ti taetae ni kangai Eng, eng, Tiaki, tiaki; bwa taeka ake a raka riki nakon aikai bon mai iroun ae buakaka.

38 Ao nooria, e bon koreaki, te [a]mata ibukin te mata, ao te wii ibukin te wii;

39 Ma I taku nakoimi, bwa kam na aki [a]kabooa te buakaka, ma ane e orea tabam ane te atai, ao [b]anganna are teuana naba;

40 Ao ngkana iai te aomata ae e na kateiko n te kabowi n tua ibukin am kabaraaki, ao anganna naba niniram;

41 Ao ane e kairoroiko bwa ko na iria teuana te maire, iria uoua te maire.

42 [a]Aanga nakon ane e bubutiko, ao tai tannako mai iroun are e na tangoa am bwai.

43 Ao nooria e bon koreaki naba, bwa kam na tangira raomi ao kam na riba ami kairiribai

26 *a* Aram. 11:3.
27 *a* 2Nib. 9:36; R&B 59:6.
28 *a* R&B 42:23.
BK Nano ni Kaibwabwaru.
29 *a* Mwak. 8:22.
30 *a* Mat. 10:38; 16:24; Ruka 9:23.
31 *a* BK Buraure.
32 *a* Mar. 10:11–12.
b BK Wenenibure.
c BK Wenenibure.
33 *a* BK Tuea.
34 *a* BK Taetae ae aki Riai.
38 *a* NI 24:20.
39 *a* 3Nib. 6:13; 4Nib. 1:34; R&B 98:23–32.
b BK Taotaonakin nano.
42 *a* Iakob. 2:17–19; Mot. 4:22–26.

44 Ma nooria I taku nakoimi, tangiriia ami [a]kairiribai, ao kakabwaiaia ake a taetaebuakaingkami, ao karaoa ae raoiroi nakoia ake a kairiribai nakoimi, ao [b]tataro ibukiia ake a kabonganaingkami n te aro ae aki riai ao a bwainikiriningkami;

45 Bwa kam aonga n riki bwa natin Tamami are i karawa; bwa e karaoa taai bwa e na oota i aoia aika a raoiroi ao ake a buakaka.

46 Mangaia are bwaai ni kabane ake ngkoa, ake a mena i aan te tua, a na koro bukiia irou.

47 A bane tain bwaai ake [a]ngkoa, ao a boou bwaai ni kabane.

48 Mangaia are I tangiria bwa kam na [a]kororaoi n arou, ke Tamami are i karawa ngkai e kororaoi.

MWAKORO 13

Iesu e reireinia Nibwaite Ana Tataro te Uea—Ana kaikoi kaubwaia i karawa—Reirei ake tengaun ma uoman n tabeia ni mitinare a tuangaki bwa a na aki katabei aia iango ni bwain aon te aba—Kabootaua ma Mataio 6. Uakaan ma 34 N.K.

E KOAUA, e koaua, I tuangkami bwa kam na [a]anga nakoia ake a kainnano; ma taraia bwa kam na aki anga imataia aomata bwa kam aonga n nooraki irouia; bwa mwiina ao a na akea kanuangami iroun Tamami are i karawa.

2 Mangaia are, ngkana kam karaoa ami angabwai tai katanga te bu I mwaaimi, n aroia taani mwaamwana te aba i nanon aia tinakaoke ao n te kawai, bwa e aonga n reke irouia aia [a]kamoamoa aomata. E koaua ae I tuangkami, bwa e a tia n reke irouia kanuangaia.

3 Ma ngkana ko anga ao ke tai ataa a na mwakuri angamaingim angataim.

4 Bwa ko na anga n te aro ae raba; ao Tamam ae noora ae raba, e na anganiko kanuangam n aki karaba.

5 Ao ngkana kam [a]tataro, ao tai riki n aroia bwaritaio, bwa a tangiria n tataro, i nanon aia auti n nebo ao n te kawai, bwa aonga n nooraki irouia aomata. E koaua ae I tuangkami, e a tia n reke irouia booia.

6 Ma ngkoe, ngkana ko tataro, riin i nanon am ruu, ao ngkana ko a tia ni kaina te mataroa, tataro nakon Tamam n ae raba; ao Tamam, are e noora ae raba, e na anganiko kanuangam n aki karaba.

7 Ao ngkana ko tataro, tai kaokioka mwanewen am tataro ae akea manenana, n aroia beekan, bwa a taku bwa ngkana e bati aia taeka ao e na ongo te aba irouia.

8 Mangaia are ko na tai katotongia, bwa Tamam e [a]atai bwaai aika ko na kainnanoi i i mwaain ae ko na tuangnga.

9 Ao aio [a]aron am [b]tataro:

44 *a* TRab. 24:17; Aram. 48:23.
b Mwak. 7:59–60.
47 *a* 3Nib. 15:2, 7; R&B 22:1.
48 *a* Mat. 5:48; 3Nib. 27:27.
BK Kororaoi.
13 1 *a* BK Angabwai.
2 *a* R&B 121:34–35.
5 *a* BK Tataro.
8 *a* R&B 84:83.
9 *a* Mat. 6:9–13.
b BK Tataro.

[c]Tamara are i karawa, e na tabuaki aram.

10 E na tauaki am taeka iaon te aba n aron tauana i karawa.

11 Ao kabwarai ara bure, ngkai ti kabwarai aia bure akana a bure nakoira.

12 Ao tai [a]kairira nakon te karirikai, ma kamaiuira man te buakaka.

13 Bwa am bwai te Uea, ao te mwaaka, ao te neboaki n aki toki. Amen.

14 Bwa ngkana kam [a]kabwarai aia bure akana a bure nakoimi ao Tamami are i karawa e na kabwarai naba ami bure;

15 Ma ngkana kam aki kabwarai aia bure aomata ao Tamami e na bon aki kabwarai naba ami bure.

16 Ao riki ngkana kam [a]aki mamatam ao tai katotongia bwaritaio, are a kaota te mata ni kan nanoangaaki, bwa a kabuakakai mataia bwa aonga ni kaotia nakoia aomata bwa a aki mamatam. E koaua ae I tuangkami, e a tia n reke irouia kanuangaia.

17 Ma ngkami, ngkana kam aki mamatam, kabira atuumi, ao teboki matami;

18 Bwa kam aonga n aki ataaki bwa kam aki mamatam, ma Tamami are e [a]raba, ao Tamami, are e noora ae raba, e na anganingkami kanuangami n aki karabai.

19 Tai kaikoi kaubwaimi iaon te aba, ike a kang iai te koa ma te raraa iai, ao a roko iai taan iraa ma ni kimoai.

20 Ma kam na kaikoi [a]kaubwaimi i karawa, ike aki kang iai te koa ma te raraa, are aki kona taan iraa n roko ni kimoai.

21 Bwa ike e mena iai kaubwaim ao e mena naba iai nanomi.

22 [a]Otan te rabwata te mata; ngaia are ngkana e katiteuanaki ami taratara ao e na onrake rabwatami n te oota.

23 Ma ngkana e buakaka matami, ao e na onrake rabwatami n te roo. Mangaia are, ngkana te oota ane iroumi e roo, ai korakora ra te roo anne?

24 Akea te aomata ae kona n [a]toro irouia uoman tooka; bwa e na riba are temanna ao e na tangira are temanna, ke e na karinea are temanna ao e na kairiribai nakon are temanna. Kam aki kona n toro iroun te Atua ao Mammon.

25 Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai e taraia naake tengaun ma uoman ake e a tia n rineia ao e taku nakoia: Kam na uring taeka ake I a tia n taekin. Bwa nooria, bon ngkami ake I a tia n rineia bwa a na [a]buokiia te botanaomata aio. Mangaia are I kangai nakoimi, tai [b]tabeakina aron maiumi,

9 *c* BK Te Atua, Atu n Atua—Te Atua te Tama.
12 *a* ARIT Mat. 6:14 (Abentekiti).
14 *a* Mot. 26:30–31; R&B 64:9.
BK Kabwara bure.
16 *a* Itaia 58:5–7.
BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
18 *a* R&B 38:7.
20 *a* Erem. 5:8; 8:25.
22 *a* R&B 88:67.
24 *a* 1Tamu. 7:3.
25 *a* BK Minita.
b Aram. 31:37–38; R&B 84:79–85.

bwa tera ae ko na kanna, ke ae ko na mooi iai; ao ibukin rabwatami naba, bwa tera karabami. Tiaki bwa e kakawaki riki te maiu nakon te amwarake, ao te rabwata nakon te kunnikai?

26 Nooria manin aan nang, bwa aki ununiki, ao aki tai naba ma ni kaikoi kanaia n te auti ni kaikobwai; ma Tamami are i Karawa e kamwarakeia. Tiaki bwa kam kakawaki riki nakoia?

27 Antai mai buakomi ae kona ni iangoia bwa e kona ni kananaua maiuna teuana riki te mwanoku ni bai?

28 Ao e aera ngkai kam raraomaeakin karabami? Noori kiebun tawaana bwa a bwebwerake ao aki mwammwakuri ma ni bibinoka;

29 Ma I kangai nakoimi, bwa Toromon, e bon aki kunnikaiaki n aron tamaroan tekaina ma i buakoia, ni bwaina aika a tamaroa.

30 Mangaia are ngkana arona bwa te Atua e kunnikaia uteuten te tawaana, are n te bong aei a maiu, ao ningabong a teweaki nako i nanon nnen te ai, tiaki bwa e na kunnikaingkami, ngkana aki karako ami onimaki.

31 Mangaia are tai katabei ami iango, ni kangai, Teraa ngkai kanara? ke, Teraa ngkai nimara? ke, Ti na karabanira n teraa?

32 Bwa Tamami are i Karawa e atai bwaai aika kam kainnanoi ni kabane.

33 Ma ko na ukoukora moa [a]uean te Atua ao ana raoiroi, ao a na bane ni karaoaki bwaai aikai nakoimi.

34 Tai tabeakina te ingabong, bwa te ingabong e na bon tabeakinna i bon irouna. E a bati n tau kanoan te bongina ma buakakana ae ko na raraoma iai.

MWAKORO 14

Iesu e anga te tua ae: Tai motikitaeka; bubutia te Atua; tarataraingkami mai irouia burabeti ni kewe—E berita bwa e na anga te kamaiuaki nakoia ake a karaoa nanon te Tama—Kabootaua ma Mataio 7. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai e rairaki ni manga taraia aomata ake a uanao akekei, ao e kaurea wiina nakoia riki, ni kangai: E koaua, e koaua, I tuangkami, [a]Tai motikitaeka, bwa mwiina ao e na motikaki taekami.

2 [a]Bwa ane kam motikitaeka iai, ao e na manga motikaki taekami iai; ao ane kam babaire iai, ao e na manga baireaki taekami iai.

3 Ao e aera ngkai ko noora te aneke are i nanon matan tarim, ao ko aki taraa moa te oka ane i nanon matam?

4 Ao ko na kanga ni kangai nakon tarim: Anganai bwa N na kanakoa te aneke ane i nanon matam—ao nooria, iai te oka i nanon matam?

5 Bon ngkoe te tia mwaamwana

33 *a* Ruka 12:31.
14 1 *a* ARIT Mat. 7:1–2 (Abentekiti); Ioane 7:24.
2 *a* Moom. 8:19.

te aba, kanakoa moa te [a]oka ane imatam; ao ngkanne ko na kona ni kanakoa te aneke mai i nanon matan tarim.

6 Tai angan te kamea te bwai ae [a]tabu, ao tai tewenakoi ami bwaeao nakoia beeki, bwa mwiina a toubekai i aan waeia, ma n rairakiiko n raebitiko.

7 [a]Bubuti ao ko na anganaki; ukeuke, ao e na reke iroum; karebwerebwe ao e na kaukaki nakoim.

8 Bwa ane e bubuti ao e na anganaki; ao ane e ukeuke, ao e na reke irouna; ao ane e karebwerebwe, ao e na bon kaukaki nakoina.

9 Bwa antai te aomata i buakomi, ngkana e bubutiaki iroun natina te mwaane te kariki, ao e anganna te atibu?

10 Ke ngkana e butiaki te ika, ao e anganna te naeta?

11 Ngkana ngkami aika kam buakaka, kam rabakau n anga bwaintangira aika a raraoi nakoia natimi, ao ai mwaitira riki are e na anganingkami Tamami are i karawa bwaai aika a raraoi ake kam butiia?

12 Mangaia are, bwaai ni kabane ake ko tangiria aomata bwa a na karaoia nakoimi, ao [a]karaoia naba nakoia, bwa aio te tua ao aia taeka burabeti.

13 Kam na rinnako man te [a]mataroa ae eti; bwa e raababa te mataroa, ao e [b]raababa te kawai, are e kaineti nakon te mate, ao a mwaiti ake a a na rin iai.

14 Ao ibukina bwa e wariki te [a]mataroa, ao e [b]irariki te kawai, are e kaineti nakon te maiu, ao bon ti [c]tabeman ake a na kunea.

15 Tarataraingkami mai irouia [a]burabeti ni kewe, ake a nakoimi n aia kunnikai tiibu, ma bon taian kameaanti inanoia.

16 Kam na kinaaia man uaaia. Bwa aomata a rikorikoi kurebe man te kateketeke, ke taian biiku man aroka aika a kateketeke?

17 Ao ai aroia naba kaai aika a raraoi bwa a kariki uaa aika a raraoi: ma te kai ae buakaka e karika uaana ae buakaka.

18 Te kai ae raoiroi e bon aki kona ni karika uaana ae buakaka, ao te kai ae buakaka e bon aki kona ni karika uaana ae raoiroi.

19 Ni kabane kaai aika a aki [a]kariki uaaia aika a raraoi a na bane ni koreaki, ma n teweaki nako nanon te ai.

20 Mangaia are, kam na kinaaia man [a]uaaia.

21 Tiaki ni kabane ake a kangai nakoiu, Te Uea te Uea, a na rin n aban uean karawa; ma teuare e karaoa nanon Tamau are i karawa.

22 A mwaiti aika a na [a]kangai nakoiu n te bong arei: Te Uea, te

5 *a* Ioane 8:3–11.
6 *a* BK Tabu.
7 *a* 3Nib. 27:29.
BK Tataro.
12 *a* BK Nanoanga.
13 *a* Ruka 13:24; 3Nib. 27:33.
b R&B 132:25.
14 *a* 2Nib. 9:41; 31:9, 17–18; R&B 22.
b 1Nib. 8:20.
c 1Nib. 14:12.
15 *a* Iere. 23:21–32; 2Nib. 28:9, 12, 15.
19 *a* Mat. 3:10; Aram. 5:36–41; R&B 97:7.
20 *a* Ruka 6:43–45; Moro. 7:5.
22 *a* Aram. 5:17.

Uea, tiaki bwa ti taetae ni burabeti n aram, ao ti kanakoia riaboro n aram, ao ti karaoi mwakuri aika a mwaiti aika a raraoi n aram?

23 Ao ngkanne N na kangai nakoia: I bon aki [a]kinaingkami; [b]nako mai irou, ngkami aika kam kakaraoi mwakuri aika a bubuaka.

24 Mangaia are, ane e ongo au taeka aikai ma ni karaoi, ao e katotonga te aomata ae wanawana, are e katea batana i aon te [a]bwa—

25 Ao e bwaka te [a]karau, ao e waerake te ieka, ao e kare te ang, man orea te bata arei; ao e bon aki [b]bwaka, bwa e kateaki iaon te bwa.

26 Ao ni kabane naake a ongo au taeka aikai ao aki karaoi a katotonga te aomata ae burababa, ae e katea batana iaon te [a]tano—

27 Ao e bwaka te karau, ao e waerake te ieka, ao e kare te ang, ma n orea te bata arei; ao e bwaka, ao bon moan te korakora bwakana.

MWAKORO 15

Iesu e katanoata koron bukin ana tua Mote Irouna—Nibwaite bon ana tibu temwaangina ake E taekinia i Ierutarem—I bukin te buakaka ao ana aomata te Uea i Ierutarem a bon aki ataa maenakon ana tiibu Iteraera. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia n taekin taeka aikai Iesu ao e taratara nako i aoia aomata ake a uanao akekei, ao e taku nakoia: Nooria, kam a tia n ongo reirei ake I reirei i mwain ae I riarake nakon Tamau; mangaia are, ane e uring au taeka aikai ma ni [a]karaoi nanoia, ao N na bon [b]kateirakea n te kabanea ni bong.

2 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai e nooria bwa bon iai mai i buakoia ake a miimii ma n iangoia bwa teraa ae kananonaa n a na [a]tua Mote; bwa aki oota n te taeka are e kangai bwa a na bane n toki tain bwaai ake ngkoa, ao a na bane ni boou bwaai.

3 Ao e taku nakoia: Tai miimi bwa I taku nakoimi bwa a bane tain bwaai ake ngkoa, ao a manga boou bwaai ngkai.

4 Nooria, I taku nakoimi bwa e kakoroaki nanon te [a]tua are e anganaki Mote.

5 Nooria, boni Ngai are [a]I anga te tua, ao boni Ngai are I karaoa au berita ae tabu ma te botanaomata are Iteraera; mangaia are e a [b]kakoroaki nanon te tua irou, bwa I roko bwa N na kakoroa nanon te tua; ngaia are iai tokina.

6 Nooria, I [a]aki kamaunaia burabeti, bwa ake a mwaiti ake a bon tuai koro bukiia irou, e koaua ae

23 *a* Mot. 5:13; 26:24–27.
b Ruka 13:27.
24 *a* BK Bwa.
25 *a* Aram. 26:6; Erem. 5:12.
b TRab. 12:7.
26 *a* 3Nib. 11:40.
15 1 *a* Iak. 1:22.
b 1Nib. 13:37; R&B 5:35.
2 *a* BK Ana Tua Mote.
4 *a* Mot. 13:27–31; 3Nib. 9:17–20.
5 *a* 1Korin. 10:1–4; 3Nib. 11:14.
BK Iehova.
b Aram. 34:13.
6 *a* 3Nib. 23:1–5.

I tuangkami, a na bane ni kakoroaki bukiia.

7 Ao ibukina bwa I a tia n taetae nakoimi bwa a bane tain bwaai ake ngkoa, I aki kamaunai taeka ake a taekinaki ibukin bwaai aika a na roko.

8 Bwa noria, te [a]berita ae tabu are I a tia ni karaoia ma au botanaomata e bon tuai ni bane ni kakoroaki bukina; ma te tua are e anganaki Mote e toki irou.

9 Nooria, bon Ngai te [a]tua, ao te [b]oota. Tarai, ao teimatoa n uaa te toki, ao kam na [c]maiu; bwa ane e [d]teimatoa n uaa te toki ao N na anganna te maiu ae akea tokina.

10 Nooria, I a tia n anganingkami au [a]tua; ngaia are kaawakin au tua. Ao aio te tua ao aia taeka burabeti, bwa a boni [b]kakoaua ibukiu.

11 Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai, e taku nakoia ake tengaun ma uoman ake e a tia n rineia:

12 Ngkami au reirei; ao ngkami te oota nakoia te botanaomata aio, ake nikiraia kaain te bata are [a]Iotebwa.

13 Ao nooria, bon aio [a]abami ni bwaibwai; ao e a tia te Tama n anganingkami.

14 Ao bon akea te tai ae e a tia te Tama n anganai te tua bwa N na [a]tuangiia tarimi ake i Ierutarem.

15 Ao akea naba te tai ae e anganai te Tama te tua bwa N na tuangiia taeka aika a kaineti ma [a]baronga ake tabeua ake kaain te bata are Iteraera, are e a tia te Tama ni kairiia nako man te aba.

16 Bon ti aio ae e tua te Tama nakoiu, bwa N na tuangiia:

17 Iai riki au tiibu tabemwaang ake tiaki kaina te nanai aio; ao N na riai naba ni kawariaa, ao a na ongo bwanaau; ao e na ti teuana te nanai ao temanna te [a]tia kaawakin tiibu.

18 Ao ngkai, ibukin imanonoia ma aia kakewekewe a bon aki [a]oota n au taeka; ngaia are I anganaki te tua bwa N na aki manga taekina riki te Tama ni kaineti ma te bwai aio nakoia.

19 Ma, e koaua, I tuangkami bwa e a tia te Tama n tuangai, ao I a manga tuangkami, bwa kam kamaenakoaki mai irouia ibukin aia bure; mangaia are bon ibukin aia bure are a bon aki ataingkami iai.

20 Ao e koaua, ae I tuangkami riki bwa a tia baronga ake tabeua ni kamaenakoaki mai irouia ao aio bon ibukin buakakaia are a bon aki kinaingkami iai.

21 Ao e koaua ae I tuangkami, bwa bon ngkami ake I taetae ibukimi ni kangai: Iai au tiibu [a]tabemwaang ake tiaki kaain te nanai

8 *a* 3Nib. 5:24–26.
9 *a* 2Nib. 26:1.
b BK Te Ota, Otan Kristo.
c Ioane 11:25; R&B 84:44.
d BK Teimatoa Rinanon.
10 *a* 3Nib. 12:20.
b Mot. 13:33.
12 *a* BK Iotebwa, Natin Iakobwa.
13 *a* 1Nib. 18:22–23.
14 *a* 3Nib. 5:20.
15 *a* 3Nib. 16:1–4.
BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua.
17 *a* BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
18 *a* R&B 10:59.
21 *a* Ioane 10:14–16.

aio; ao N na kawaria naba; ao a na ongo bwanaau; ao e na ti teuana te nanai ao temanna te tia kaawakin tiibu.

22 Ao a bon aki oota iroou, bwa a taku inanoia bwa taekaia [a]Tientaire; bwa aki ataia bwa a na [b]rairaki Tientaire man aia kabwarabwara.

23 Ao a bon aki oota irou ngke I taku bwa a na ongo bwanaau; ao aki oota irou ngke I taku bwa a na bon aki ongo bwanaau [a]Tientaire—bwa N na aki kaotai nakoia, ma ti iroun te [b]Tamnei ae Raoiroi.

24 Ma nooria, kam a tia n ongo [a]bwanaau ma n noorai; ao ngkami au tiibu, ao kam warekaki i buakoia ake e a tia te Tama n [b]anganai.

MWAKORO 16

Iesu e na kawaria tiibu ake kaain Iteraera ake a tia ni bua—E na waaki nako te euangkerio nakoia Tientaire ni boong aika kaitira ao i mwiina nakon te bata are Iteraera—Ana aomata te Uea a na nooria n oin mataia ngkana E kaoka Tion. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e koaua, e koaua, I tuangkami bwa iai riki au [a]tiibu tabemwaang, ake tiaki kaaina te aba aio, ao tiaki naba kaain Ierutarem, ao tiaki naba man aaba ake a uakaan ake I nako buoakoia ni buokiia.

2 Bwa naake I taekiniia bon naake a bon tuai man ongo bwanaau; ao I bon tuai naba ma ni kaotai nakoia.

3 Ma I a tia ni karekea te tua mai iroun te Tama bwa N na [a]kawaria, ao a na ongo bwanaau, ao a na warekaki i buakoia au tiibu, bwa e na ti teuana te nanai ao ti temanna te tia kaawakin tiibu; ngaia are I a nako ni kaotai nakoia.

4 Ao I anga te tua nakoimi bwa kam na karaoi [a]taeka aikai i mwina ngkana I a nako, bwa ngkana arona bwa au botanaomata ake i Ierutarem ake a tia n noorai ma ni mena i rarikiu n au tai ni mwakuri, a aki bubutia te Tama n arau, bwa a na karekea te ataibwai ibukimi mai iroun te Tamnei ae Raoiroi, ao ibukiia naba baronga ake tabeua are aki atai taekaia, bwa taeka aika kam na karaoi aikai a na kawakinaki ao a na kaotaki nakoia [b]Tientaire, bwa rinanon bwaninia Tientaire, ake nikiraia kanoaia, ake a na kamaenakoaki i aon te aba ibukin aia kakewekewe, a na uotaki ni karokoaki, ke a na kairaki nakon te [c]ataibwai ibukiu, ae aia Tia Kabomwi.

5 Ao ngkanne N na [a]ikotiia ma ni maninginingin te aonaba ake aua; ao ngkanne N na kakoroa

22 *a* BK Tientaire.
b Mwak. 10:34–48.
23 *a* Mat. 15:24.
b 1Nib. 10:11.
BK Tamnei ae Raoiroi.
24 *a* Aram. 5:38; 3Nib. 16:1–5.
b Ioane 6:37; R&B 27:14.
16 1 *a* 3Nib. 15:15.
BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua.
3 *a* 3Nib. 17:4.
4 *a* BK Koroboki aika Tabu.
b 1Nib. 10:14; 3Nib. 21:6.
c Etek. 20:42–44; 3Nib. 20:13.
5 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.

bukin te [b]berita ae tabu are e a tia te Tama ni karaoia ma te botanaomata ni kabane ake kaain te [c]bata are Iteraera.

6 Ao a na kakabwaiaki [a]Tientaire, ibukina bwa a kakoauai, ma te [b]Tamnei ae Raoiroi, are e kakoaua nakoia ibukiu ao te Tama.

7 Nooria, ibukina bwa a kakoauaai, e taku te Tama, ao ibukin te kakewekewe iroumi, O te bata are Iteraera, ni [a]boong aika kaitira ao e na roko te koaua nakoia Tientaire, bwa bwaninin bwaai ni kabane a na kaotaki nakoia.

8 Ma e na iai te maraia nakoia Tientaire ake a kakewekewe—bwa e ngae ngke a tia n roko nakon te aba aei, ma ni [a]kamaenakoia au botanaomata ake kaain te bata are Iteraera; ao au botanaomata ake kaain te bata are Iteraera a tia n [b]teweaki nako mai buakoia, ao a tiaa n toubekaki i aan waeia irouia.

9 Ao ibukin ana nanoanga te Tama nakoia Tientaire, ao a na motikitaeka te Tama i aoia au botanaomata ake kaain te bata are Iteraera, e koaua, e koaua, ae I tuangkami, bwa i mwin bwaai aikai ni kabane, ao I a tia ni karekea te anga are au botanaomata ake kaain te bata are Iteraera a na oreaki, ao a na karawawataki, ao a na [a]tiringaki, ma n teweaki nako mai i buakomi, ma n ribaki irouia, ao a na riki bwa bwaai n ribaki ma ni kungtaki i buakoia—

10 Ao e anga te tua te Tama bwa N na kangai nakoimi: N te bong are a na bure iai Tientaire ni kaaitara au euangkerio, ma n rawa ni butimwaea bwaninin au euangkerio, man [a]tabekakirake n te kainikatonga inanoia i aoia aaba nako, ao i aoia te botanaomata ni kabane n te aonaba ae bwanin, ma ni kaonaki n aekan te kewe nako, ma te mwaamwanateaba, ao te tokonono nako, ao aekan waaki nako ni bwaritaio, ao waaki n tiriaomata, ma [b]nakoanibonga aika kewe, ma waaki ni kabekaau, ma mwakuri aika bati n ribaki aika a raba; ao ngkana a karaoi bwaai aikai ni kabane, ma n rawa ni butimwaea bwaninin au euangkerio, nooria, e taku te Tama, N na uotanako bwaninin au euangkerio mai irouia.

11 Ao ngkanne N na [a]uringa au berita ae tabu are I karaoia ma au botanaomata, O te bata are Iteraera, ao N na uota au euangkerio nakoia.

12 Ao N na kaotia nakoimi, O te bata are Iteraera, bwa a na akea mwaakaia Tientaire iaomi; man N na uringa au berita ae tabu nakoimi, O te bata are Iteraera, ao kam na kairaki nakon

5 *b* 3Nib. 5:24–26.
c 1Nib. 22:9; 3Nib. 21:26–29.
6 *a* 1Nib. 13:30–42; 2Nib. 30:3.
b 2Nib. 32:5; 3Nib. 11:32, 35–36. BK Tamnei ae Raoiroi.
7 *a* BK Manga Kaokan te Euangkerio.
8 *a* 1Nib. 13:14; Moom. 5:9, 15.
b 3Nib. 20:27–29.
9 *a* Amota 9:1–4.
10 *a* Moom. 8:35–41.
b 2Nib. 26:29.
11 *a* 3Nib. 21:1–11; Moom. 5:20.

te [a]atatai ibukin bwaninin au euangkerio.

13 Ao ngkana a rairinanoia Tientaire man okirai, e taku te Tama, nooria a na [a]warekaki i buakoia au botanaomata, O te bata are Iteraera.

14 Ao I aki tangiriia au botanaomata, ake kaain te bata are Iteraera, bwa a na ribuakoia ma n toubekaia i nano, e taku te Tama.

15 Ma ngkana aki rairaki nakoiu, ma n ongo ni bwanaau, N na kariaia, eng, N na kariaia bwa au botanaomata, O te bata are Iteraera, a na ribuakoia, ma n [a]toubekaia, ao a na riki n ai aron te taoro are akea taorona, are akea bonganana ma e na ti teweaki nako, ma n toubekaki i aan waeia au botanaomata O te bata are Iteraera.

16 E koaua, e koaua, I tuangkami, bwa e a tia te Tama n anganai te tua—bwa N na anganiia te botanaomata aio te aba aei bwa aia bwai.

17 Ao ngkanne e na kakoroaki bukin ana [a]taeka te burabeti are Itaia, are e kangai:

18 [a]A na tabekirake bwanaia [b]taan tararua; ao a na ikoti bwanaia ma n anene, bwa a na nooria n oin mataia kaokan Tion iroun te Uea.

19 Takarua ni kimwareirei, ikotaki n anene, ngkami aika taabo aika a kamaroa i Ierutarem; bwa e a tia ni karau nanoia ana botanaomata te Uea, e a tia ni kabooa Ierutarem.

20 E a tia ni kaota baina ae tabu te Uea imataia aaba nako; ao a na noora a na kamaiu te Atua tokin aonaba.

MWAKORO 17

Iesu e kairia aomata bwa a na iangoi raoi Ana taeka man tataro ibukin te kan oota iai—E katoka aorakiia aika a aoraki—E tataro ibukiia aomata, ao e kabongana te taetae ae e aki kona ni koreaki—A roko n ibuobuoki anera ao a otabwaniniaki, natia aika uarereke n te ai. Uakaan ma 34 N.K.

Nooria, ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai e taratara nako riki i aoia aomata ake e uanao akekei, ao te taku nakoia: Nooria, e a [a]kaan au tai.

2 I nooria bwa kam mamaara, n te aro are kam aki kona n [a]oota n au taeka are I tuangaki iroun te Tama bwa N na taekin nakoimi n te tai aei.

3 Mangaia, naako okiri batami, man [a]iangoi taeka ake I a tia n taekin, ao bubutia te Tama n arau bwa kam na oota iai, ao

12 *a* Erem. 15:12–13.
13 *a* Kara. 3:7, 29; 1Nib. 15:13–17; 2Nib. 10:18; 3Nib. 30:2; Abe. 2:9–11.
15 *a* Mika 5:8–15; 3Nib. 20:16–19; 21:12–21; R&B 87:5.
17 *a* 3Nib. 20:11–12.
18 *a* Itaia 52:8–10.
b Etek. 33:1–7. BK Tarataraia, Tia Tantani.
17 1 *a* KT n oki nakon te Tama. Tara kibu 4.
2 *a* Ioane 16:12; R&B 78:17–18.
3 *a* BK Iangoia Raoi.

[b]katauraoi raoi ami iango ibukin te [c]ingabong, ao N na manga roko riki nakoimi.

4 Ma ngkai N na [a]nako nakon te Tama, ao N na [b]kaotai naba nakoia [c]baronga ake Iteraera ake tebwina ake a tia ni bua, bwa a bon aki bua iroun te Tama, bwa e bon ataa te tabo are e anaia nako iai.

5 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai, e taratara nako riki i aoia aomata ake a uanao, ao nooria a bon tang, ma ni kateimatoa aia taratara iaona n te aro are kaanga a na tuangnga bwa e na tiku riki teutana irarikiia.

6 Ao e taku nakoia: Nooria, e a onrake nanou n te [a]nanoanga ibukimi.

7 Iai i buakomi ae aoraki? Uotia mai. Iai i buakomi ae mwauku, ke e mataki, ke e ikoaki, ke e aki konabwai, ke e rebera, ke e rai, ke aika a bonotaninga, ke a karawawataki n aekaia nako? Kairiaa mai ao N na katoka aorakiia, bwa iai au nanoanga nakoimi; ao e a onrake nanou n te nanoanga.

8 Bwa I nooria bwa kam tangiria bwa N na kaota nakoimi bwa teraa ae I a tia ni karaoi nakoia tarimi ake i Ierutarem, bwa I nooria bwa e bon [a]tau ami [b]onimaki bwa N na katoka aorakimi.

9 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia n taetae, a bane aomata ake a uanao n teuana te tai, ni mwananga ma aia aoraki ao raoia ake a karawawataki, ao raoia ake a mwauku, ao raoia ake a mataki, ao raoia ake a babanga n taetae, ma aomata ni kabane ake a karawawataki n aekaia nako; ao e boni [a]katoka aorakiia ni kabane ngke a uotaki nakoina.

10 Ao a boni bane ni kabane, ake a katokaki aorakiia ao ake a marurung, ni bobaraaki i waena, man taromauriia; ao mwaitiia ake a roko mai irouia aomata ake a uanao a bon [a]kaboria ma waena, n te aro are a teboki waena n ranin mataia.

11 Ao e a koro bukina bwa e tuangiia [a]natiaa aika a uarereke bwa a na uotaki nakoina.

12 Mangaia are a uotia natiia ake a uarereke ma ni katikuia i aontano i rarikina, ao Iesu e tei i buakoia; ao aomata ake a uanao a kamwawa kawaina ni karokoa ae a bane n uotaki nakoina.

13 Ao e a koro bukina bwa ngke a bane n tia n uotaki nakoina, ao Iesu e tei i nukaia, ao e tuangaia aomata ake a uanao bwa a na [a]katorobubua iaon tano.

14 Ao e a koro bukina bwa a katorobubua iaon tano, ao Iesu e ngirangira i nanona, ma n taku: Tamau e [a]tabetabe nanou ibukin buakakaia te botanaomata ae te bata are Iteraera.

---

3 *b* R&B 132:3.
c 3Nib. 19:2.
4 *a* 3Nib. 18:39.
b 3Nib. 16:1–3.
c BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua.
6 *a* BK Nanoanga.
8 *a* Ruka 18:42.
b 2Nib. 27:23; Ita 12:12.
9 *a* Mot. 3:5; 3Nib. 26:15.
10 *a* Ruka 7:38.
11 *a* Mat. 19:13–14; 3Nib. 26:14, 16.
13 *a* Ruka 22:41; Mwak. 20:36.
14 *a* Mote 7:41.

15 Ao ngke e a tia n taekin taeka aikai, e katorobubua iaon tano; ao nooria e tataro nakon te Tama ao bwaai ake e tataro i bukiia a bon aki kona ni koreaki, ao aomata ake a uanao ake a ongo a boni kakoaua ibukina.

16 Ao aio aron aia kakoaua ibukina: Akea te [a]mata ae e a tia n nooria mai i mwaaina ao akea te taninga naba ae e a tia n ongo, mai i mwaain bwaai aika kakannato ma ni kamimi n aron are ti a tia n noori man ongo are e taekin Iesu nakon te Tama;

17 Ao akea te [a]neewe ae kona n taekinna, ao akea naba ae kona ni koreaki iroun te aomata, ao nanoia aomata aki naba kona n iangoi bwaai aika a korakora ma ni kamimi n aron are ti bon noori ma n ongo bwa e taekin Iesu; ao akea ae kona n iangoa te kimwareirei are e kaona tamneira n te tai are ti ongo iai bwa e tataro ibukira nakon te Tama.

18 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu ni katoka ana tataro nakon te Tama, e teirake; ma e a bon taonako [a]kimwareireia aomata aika a uanao n te aro are a konaki.

19 Ao e a koro bukina bwa Iesu e taetae nakoia, ma n tuangiia bwa a na teirake.

20 Ao a teirake ma iaon tano, ao e taku nakoia; Kam na kakabwaiaki ibukin ami onimaki. Ao ngkai nooria, bwa e a bwanin kimwareireiu.

21 Ao ngke e a tia n taekin taeka aikai, e [a]tang, ao aomata ake a uanao a bon kakoaua ibukina, ao e anai aia ataei ake a uarereke, temanna i mwin temanna, ao e [b]kakabwaiaia, ao e tataro nakon te Tama i bukiia.

22 Ao ngke e a tia ni karaoa aio e a manga tang riki;

23 Ao e taetae nakoia aomata ake a uanao, ma n taku nakoia: Nooria ami ataei.

24 Ao ngke a tararake bwa a na nooria a tabekarake mataia nako karawa, ao a noora karawa bwa e uki, ao a nooria anera bwa a ruo mai karawa ae aiaron ae otabwaniniaki n te ai; ao a ruo ma n [a]otabwaninia ataei ake a uarereke, ao a bon otabwaniniaki n te ai; ao anera a karaoai aia mwakuri n ibuobuoki nakoia.

25 Ao aomata ake a uanao a bon nooria ma n ongo ao a kakoaua ibukina; ao a bon ataia bwa kakoauakina irouia e bon koaua bwa a boni bane n nooria ma n ongo, ni kabane n tatabemania nako; ao mwaitia tao uangaa ao nimabubua te aomata; ao bon mwaane, aine ao ataei.

MWAKORO 18

Iesu e karaoa te toa i buakoia Nibwaite—A tuangaki bwa a na tataro n taai nako n arana—Naake a amwarake n irikona ma ni mooi n raraana ao a aki itiaki a na bon

16 *a* Itaia 64:4; 1Korin. 2:9; R&B 76:10, 114–119.
17 *a* 2Korin. 12:4.
18 *a* BK Kimwareirei.
21 *a* Ioane 11:35.
b Mar. 10:14–16.
24 *a* Erem. 5:23–24, 43–45.

kabuakakaaki—A anganaki ana reirei te mwaaka n anga te Tamnei ae Raoiroi. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e a koro bukina bwa Iesu e tuangiia ana reirei bwa a na uota te [a]kariki ao te wain nakoina.

2 Ao ngke a nako n anaa te kariki ao te wain, e tuangiia aomata ake a uanao bwa a na tekateka iaon tano.

3 Ao ngke a oki ana reirei ma te [a]kariki ao te wain, e anaa te kariki ao e bwenauaia ao e kakabwaia; ao e anganiia ana reirei; man tuangiia bwa a na riai ni kanna.

4 Ao ngke a tia ni kanna ao a ngae, e tuangiia bwa a na anganiia aomata ake a uanao.

5 Ao ngke a tia ni kanna aomata ake a uanao ao a ngae, e taku nakoia ana reirei: Nooria e na iai temanna ae e na katabuaki i buakomi, ao N na anganna te mwaaka bwa e na [a]bwenaua te kariki ma ni kakabwaia ao e na anganiia kaain au ekaretia, nakoia aomata ni kabane ake a kakoaua ma ni bwabetitoaki n arau.

6 Ao kam na aki toki ni kakaraoa aio, n aron are I a tia ni karaoia, n aron are I bwenaua te kariki man kakabwaia man anganingkami.

7 Ao kam na karaoa aio ni [a]kauringa rabwatau, are I a tia ni kaotia nakoimi. Ao e na riki bwa te bwai ni kakoaua nakon te Tama bwa kam aki toki n uringai. Ao ngkana kam aki toki n uringai ao e na memena Tamneiu iroumi.

8 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia n taekin taeka aikai, e tuangiia ana reirei bwa a na riai n anaa te wain n te mwangko ma ni mooi iai, ao a na anganiia naba aomata ake a uanao bwa a na mooi iai.

9 Ao e a koro bukina bwa a karaoa aio, ma n mooi iai ao a nuai; ao a manga anganiia aomata ake a uanao, ao a bon mooi iai ao a nuai.

10 Ao ngke a tia ana reirei ni karaoa aio, e taku Iesu nakoia: Kam na kakabwaiaki ibukin te bwai ae kam karaoia aio, bwa aio are e a kakoroaki iai bukin au tua, ao e riki bwa te kakoaua nakon te Tama bwa kam bon kukurei ni karaoi bwaai ake I tuangkami.

11 Ao kam na aki toki ni karaoa aio nakoia ake a rairinanoia ma ni bwabetitoaki n arau; ao kam na karaoi ni kauringa raraau, are I a tia ni kawawaea i bukimi, bwa kam aonga ni kakoaua nakon te Tama bwa kam aki toki n uringai. Ao ngkana kam aki toki n uringai ao e na memena Tamneiu iroumi.

12 Ao I anganingkami te tua bwa kam na karaoi bwaai aikai. Ao ngkana kam aki toki ni karaoi bwaai aikai ao kam na kakabwaiaki, bwa kam kateaki iaon au [a]bwa.

13 Ao ane e karaoi bwaai aika a raka ke a kee riki nakon aikai ao a bon aki kateaki iaon au bwa, ma a bon kateaki iaon te tano are aaia; ao ngkana e bwaka te karau,

18 1*a* Mat. 26:26–28.
3*a* BK Botaki n Toa.
5*a* Moro. 4.
7*a* Moro. 4:3.
12*a* BK Bwa.

ao e roko te ieka, ao e kare te ang, man oroia, a na bon [a]bwaka, ao e na tauraoi n uki [b]mataroan moone ni butimwaia.

14 Ngaia are kam na kakabwaiaki ngkana kam kawakin au tua, are e a tia n tuangai te Tama bwa N na riai n anganingkami.

15 E koaua, e koaua, I taku nakoimi, kam na riai n taratara man [a]tataro n taai nako, bwa mwiina ao kam karirikai iroun te riaboro, ao kam kairaki nako ni kabureaki irouna.

16 Ao n aron are I a tia n tataro i buakomi ao kam na manga tataro n au ekaretia, i buakoia au aomata ake a rairinanoia ma ni bwabetitoaki n arau. Nooria Ngai te [a]oota; I a tia ni katea te banna ni [b]katoto ibukimi.

17 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai nakoia ana reirei, e rairaki nakoia aomata ake a uanao man taku nakoia:

18 Nooria, e koaua, e koaua, ae I tuangkami, kam riai n taratara man tataro n taai nako bwa mwiina ao kam rin n te karirikai; bwa e tangiria ni karekeingkami [a]Tatan, bwa e na ioingkami n aron te wiita.

19 Ngaia are kam na aki toki n tataro nakon te Tama n arau;

20 Ao te [a]bwai are kam na butiia te Tama n arau, are e bon eti, ao kam kakoaua bwa e na bon reke, nooria kam na bon anganaki.

21 [a]Tataro n ami utu nakon te Tama, n taai nako n arau, bwa a na kakabwaiaki buumi ma natimi.

22 Ao nooria, kam na kakaitibo n taai nako; ao kam na aki tuka temanna are e kan kawaringkami ngkana kam aki toki ni kakaitibo, ma kariaia bwa a na kawaringkami ao tai tukia.

23 Ma kam na [a]tataro ibukiia, ao tai teweia nako; ao ngkana arona bwa a aki toki ni kawaringkami ao kam na tataro ibukiia nakon te Tama n arau.

24 Ngaia are, tauii i eta ami [a]taura bwa e na oota nakon te aonaba. Nooria Ngai te [b]oota are kam na taua i eta—are te bwai are kam a tia n noorai bwa I karaoia. Nooria kam noorai bwa I a tia n tataro nakon te Tama, ao kam bane ni kakoaua.

25 Ao kam noorai bwa [a]akea temanna ae I kanakoa, ma I bon tuangingkami bwa kam na nakoiu, bwa kam na [b]namakinna man nooria; n te aro are kam na manga karaoia nakon te aonaba; ao ane e urua te tua aei e bon kariaia bwa e na kairaki nakon te karirikai.

26 Ao ngkai e a koro bukina

13 *a* BK Kitanan te Koaua.
b 3Nib. 11:39.
15 *a* Aram. 34:17–27.
BK Tataro.
16 *a* BK Te Ota, Otan Kristo.
b BK Iesu Kristo—Ana Bwai ni Kakairi Iesu Kristo.
18 *a* Ruka 22:31; 2Nib. 2:17–18; R&B 10:22–27.
20 *a* Mat. 21:22; Erem. 10:5; Moro. 7:26; R&B 88:63–65.
21 *a* Aram. 34:21.
23 *a* 3Nib. 18:30.
24 *a* Mat. 5:16.
b Mot. 16:9.
25 *a* Aram. 5:33.
b 3Nib. 11:14–17.

bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai, e rairaki n taraia riki reirei ake tengaun ma uoman ake e a tia n rineia, ao e taku nakoia:

27 Noria e koaua, e koaua, ae I tuangkami, I anganingkami te tua teuana, ao ngkanne N na riai n nakon [a]Tamau bwa N na kakoroi bukin tua riki ake [b]tabeua ake e a tia n anganai.

28 Ao ngkai nooria, aio te tua are N na anganingkami, bwa kam na aki kariaia bwa e na iai ae e na [a]anaa rabwatau ao raraau ma te atatai bwa e [b]aki itiaki, ngkana kam kabutia;

29 Bwa ane e kanna ma ni mooi n rabwatau ao [a]raraau ao e [b]aki itiaki e bon amwarake ma ni mooi nakon kabuakakan tamneina; ngaia are ngkana kam ataia bwa iai te aomata ae aki itiaki n amwarake ma ni mooi n rabwatau ao raraau ao kam na tukia.

30 Ma e ngae n anne, kam na aki [a]tewea nako mai i buakomi, ma kam na buokiia ao kam na tataro ibukina nakon te Tama n arau; ao ngkana arona bwa e rairananona ma ni bwabetitoaki n arau, ao kam na butimwaia, ma n na anganna rabwatau ao raraau.

31 Ma ngkana e aki rairananona ao e na aki warekaki i buakoia au botanaomata, bwa e na aki tiringia au botanaomata, bwa nooria I ataia [a]au tiibu, ao a tauaki mwaitia.

32 Ma e ngae n anne, kam na aki teweia nako mai i nanon ami tinakaoke, ke ami tabo n tataromauri, ma kam na aki toki n ibuobuoki nakon ae aekan aei; bwa kam aki ataa te tai are ana rairaki iai man rairananoia, ma ni kawarai ma nanoia ni kabane, ao N na [a]katoka aorakiia; ao kam na riki bwa taan uota te kamaiu nakoia.

33 Ngaia are, kawakin taeka aikai are I a tia n tuangingkami ao kam na aki reke i an te [a]kabuakakaki; bwa e na maraia are e kabuakakaki iroun te Tama.

34 Ao I anganingkami tua aikai ibukin te ikakaiwi are iai i buakomi. Ao kam na kakabwaiaki ngkana [a]akea te ikakaiwi i buakomi.

35 Ao ngkai N na nakon te Tama, bwa e bon riai bwa N na nako nakon te Tama [a]ibukimi.

36 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka akekei, e ringia ni [a]baina [b]reirei ake e a tia n rineia, temanna i mwin temanna, ni karokoa ae e a tia n ringia ni kabane, ao e taetae nakoia ngke e riingia.

37 Ao aomata ake a uanao a bon aki ongo taeka ake e taekin, ngaia are a bon aki kakoaua ibukiia; ma reirei akekei a bon kakoaua bwa

27 *a* BK Te Atua, Atu n Atua—Te Atua te Tama.
b 3Nib. 16:1–3.
28 *a* 1Korin. 11:27–30.
b Moom. 9:29.
29 *a* BK Botaki n Toa; Raraa.
b R&B 46:4.
30 *a* R&B 46:3.
31 *a* Ioane 10:14; Aram. 5:38; 3Nib. 15:24.
32 *a* 3Nib. 9:13–14; R&B 112:13.
33 *a* BK Kabuakaka.
34 *a* 3Nib. 11:28–30.
35 *a* 1Ioan. 2:1; 2Nib. 2:9; Moro. 7:27–28; R&B 29:5.
36 *a* BK Bai, Katoka.
b 1Nib. 12:7; 3Nib. 19:4.

e anganiia te [a]mwaaka n anga te [b]Tamnei ae Raoiroi. Ao N na kaotia nakoimi i mwin aei bwa te rongorongo aei e bon koaua.

38 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n ringia ni kabane, ao e kaoti te [a]nang ae rabuniia aomata ake a uanao akekei n te aro are a bon aki noora Iesu.

39 Ao ngke a rabunaki n te nang ao e kitania, ao e rierake nako karawa. Ao ana reirei a noora ma ni kakoaua bwa e a manga rierake nako karawa.

MWAKORO 19

Reirei ake tengaun ma uoman a ibuobuoki nakoia aomata ao a tataro ibukin te Tamnei ae Raoiroi—A bwabetitoaki ana reirei ao a karekea te Tamnei ae Raoiroi ao aia mwakuri n ibuobuoki anera—Iesu e tataro ao e kabonganai taeka aika aki kona ni koreaki—E kakoaua korakoran aia onimaki Nibwaite. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia n rierake Iesu nako karawa, ao a maenako aomata ake a uanao, ao mwaane n tatabemania nako a bon anai buuia ao natia man okiri oin mwengaia.

2 Ao e a bon tataekinaki n taabo ake a raroa i buakoia aomata n te tai naba arei, i mwaain ae roo, bwa aomata ake uanao a tia n noora Iesu, ao e a tia ni karaoa te mwakuri n ibuobuoki nakoia, ao e na manga kaoti riki nakoia aomata ake a uanao n te bong are i mwina.

3 Eng, e a bon tataekinaki n te bong naba n taabo ake a raroa taekan Iesu; n te aro are a mwaiti aomata, eng, e korakora te mwaiti, are a beku korakora n te tairiki arei bwa aonga ni mena n te tabo are e na kaoti iai Iesu n te bong are i mwina nakoia aomata aika a uanao.

4 Ao e a koro bukina bwa n te bong are i mwina, ngke a ikotaki aomata ake a uanao, nooria, Nibwaai ma tarina are e kautia man te mate, are arana Timoteo, ao natina naba te mwaane, are arana Ionati, ao Matoni, ao Matonia, are tarina ao Kumen, ao Kumenaonaai, ao Ieremia, ao Temnaon, ao Ionati, ma Tetekia, ao Itaia—ngkanne aikai araia ana reirei Iesu ake e a tia n rineia—ao e a koro bukina bwa a mwananga ma n tei i buakoia aomata ake a uanao.

5 Ao nooria, e korakora mwaitia aomata aika a uanao n te aro are e tua bwa a na kamaenakoaki i nanon mwakoro aika tebwi ma uoua.

6 Ao a reirei uaake tengaun ma uoman nakoia aomata ake a uanao; ao nooria, a bon tua bwa a na katorobubua aomata ake a uanao iaon tano, ao a na riai n tataro nakon te Tama n aran Iesu.

7 Ao ana reirei a bon tataro naba nakon te Tama n aran naba Iesu. Ao e a koro bukina bwa a bon

37 *a* BK Te Mwaaka.
b BK Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi.
38 *a* Otin. 19:9, 16.

teirake ma ni karaoi mwakuri n ibuobuoki nakoia aomata.

8 Ao ngke a tia n taekin taeka ake e bon atongi naba Iesu—n akea tibanakoia man ana taeka Iesu ake e taekin—nooria, a bon katorobubua riki man tataro nakon te Tama n aran Iesu.

9 Ao a bon tataro ibukin te bwai are a bon kainnanoia raoi; ao a bon kainnanoa te [a]Tamnei are e Raoiroi bwa a na anganaki.

10 Ao ngke a tia n tataro a ruo rikaaki nako rarikin te ran, ao a bon iraki irouia aomata ake a uanao.

11 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai e ruo [a]nakon te ran ao e bwabetitoaki.

12 Ao e otirake man te ran ao e waaki ni bwabetito. Ao e bwabetitoia ni kabane ake a rineaki iroun Iesu.

13 Ao e a koro bukina bwa ngke a bane ni [a]bwabetitoaki ao a tia n otirake man te ran, e mena i aoia te Tamnei ae Raoiroi, ao a kaonaki n te [b]Tamnei ae Raoiroi ma te ai.

14 Ao nooria, a bon [a]otabwaniniaki n aiaron te ai; ao e ruo ma i karawa, ao aomata ake a uanao a bon kakoaua ma ni kakoaua ibukina; ao a ruo anera ma i karawa ao a ibuobuoki nakoia.

15 Ao e a koro bukina bwa ngke a ibuobuoki anera nakoia reirei, nooria, e roko Iesu man tei i buakoia ao e ibuobuoki nakoia.

16 Ao e a koro bukina bwa e taetae nakoia aomata ake a uanao, ao e tuangiia bwa a na katorobubua riki iaon tano, ao ana reirei a na katorobubua naba iaon tano.

17 Ao e a koro bukina bwa ngke a bane n tia ni katorobubua i aon tano, ao e tuangiia a na reirei bwa a na riai n tataro.

18 Ao nooria, a waaki n tataro; ao a bon tataro nakon Iesu, ma ni weteia bwa aia Uea ao Atuaia.

19 Ao e a koro bukina bwa e kitania Iesu, ma ni mwananga ni kararoaia teutana ao e bobaraaki nako aontano, ao e taku:

20 Tamau, I karabwako bwa ko a tia n anga te Tamnei ae Raoiroi nakoia naakai ake I a tia n rineia; ao e riki aei ibukin kakoauakiu irouia ngaia are I a rineia man te aonaba.

21 Tamau, I tataro nakoim bwa ko na anganiia naake a bane ni kakoauai aia taeka te Tamnei ae Raoiroi.

22 Tamau, ko a tia n anganiia te Tamnei ae Raoiroi ibukina bwa a kakoauai; ao ko nooria bwa a kakoauai kioina bwa ko ongo aia taeka, ao a tataro nakoiu; ao a tataro nakoiu ibukina bwa I mena irarikiia.

23 Ao ngkai Tamau, I tataro nakoim ibukiia, ao ibukiia naba ake a bane ni kakoauai aia taeka, bwa a na kakoauai naba, bwa I aonga ni mena irouia [a]n arom,

19 9 *a* 3Nib. 9:20.
11 *a* 3Nib. 11:23.
13 *a* BK Bwabetito.
b 3Nib. 12:2; Moom. 7:10.
BK Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi.
14 *a* Erem. 5:23–24, 43–45; 3Nib. 17:24.
23 *a* 3Nib. 9:15.

Tamau are ko mena irou, bwa ti aonga ni [b]katiteuanaki.

24 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n tataro nakon te Tama, e roko nakoia ana reirei, ao nooria, a bon waaki, n aki toki, n tataro nakoina; ao a bon aki [a]karakai aia taeka, bwa a bon anganaki are a riai n [b]tataro iai, ao a bon onrake n te nano ae korakora.

25 Ao e a koro bukina bwa e kakabwaiaia Iesu ngke a tataro nakoina; ao moamoana e moangare nakoia, ao ootan [a]moamoana e bon oota i aoia, ao nooria a bon [b]mainaina n aron moamoan ao ana kunnikai naba Iesu; ao nooria e rianako mainainana nakon te mainaina ni kabane, eng, ao bon akea te bwai iaon te aba ae mainaina n arona.

26 Ao e taku Iesu nakoia: Waaki tataro; ma e ngae n anne a bon aki katoka aia tataro.

27 Ao e rairaki mai irouia riki, ao e mwananga ni kararoa, ao e bobaraaki nako aontano; ao e tataro riki nakon te Tama, ni kangai:

28 Tamau, I karabwako bwa ko a tia ni [a]kaitiakiia ake I a tia n rineia, ibukin aia onimaki, ao I tataro ibukiia, ao ibukiia naba ake a na kakoauai aia taeka, bwa a na kaitiakaki irou, rinanon onimakinan aia taeka, n aron ae a kaitiakaki irou.

29 Tamau, I aki tataro ibukin te aonaba, ma ibukiia ake ko a tia n anganai [a]man te aonaba, ibukin aia onimaki, bwa a na kaitiakaki irou, bwa I aonga ni mena irouia n arom, Tamau, ngkai ko mena irou, bwa ti aonga ni katiteuanaki, bwa N na neboaki irouia.

30 Ao ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai e roko riki nakoia ana reirei; ao nooria a bon teimatoa n tataro, n aki toki, nakoina; ao e bon moangare nakoia riki; ao nooria a bon [a]mainaina n aron Iesu.

31 Ao e a koro bukina bwa e mwananga nako ni kararoa man tataro nakon te Tama;

32 Ao e aki kona te newe n taekin taeka ake e taekin n ana tataro, ao aki kona ni [a]koreaki iroun te aomata taeka ake e taekin ngke e tataro.

33 Ao aomata ake a uanao a bon ongo ma ni kakoaua; ao a kaukaki nanoia ao a bon oota inanoia n taeka ake e taekin ngke e tataro.

34 Ma e ngae n anne, a bon korakora ao ma ni kamiimi taeka ake e taekin ngke e tataro n te aro are a bon aki kona ni koreaki, ao aki kona naba n [a]taekinaki iroun te aomata.

35 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia n toki ana tataro Iesu ao e manga okiria ana reirei, ao e taku nakoia: Te [a]onimaki ae korakora

23 *b* Ioane 17:21–23.
BK Nano Teuana.
24 *a* Mat. 6:7.
b R&B 46:30.
25 *a* WI 6:23–27.
b BK Onikakin te Rabwata—Aomata aika Onikaki.
28 *a* Moro. 7:48; R&B 50:28–29; 88:74–75.
BK Itiaki, Aro n Itiaki.
29 *a* Ioane 17:6.
30 *a* Mat. 17:2.
32 *a* R&B 76:116.
34 *a* 2Korin. 12:4; 3Nib. 17:17.
35 *a* BK Onimaki.

I bon tuai man nonoria i buakoia Iutaia; ngaia are I bon aki kona ni kaoti kakai aika a kamimi nakoia, ibukin aia [b]kakewekewe.

36 E koaua ae I tuangkami, bon akea mai i buakoia ae e a tia n noori bwaai aika a kamiimi mimitongia n aron ae kam a tia n noori; ao akea naba mai irouia ae e a tia n ongo taekan bwaai aika a tangiraoi ma ni karau nano n aron ae kam a tia n ongo.

MWAKORO 20

Iesu e karaoa te kakai are e a karekea iai te kariki ao te wain ao e a manga karaoa te toa riki nakoia aomata—Nikiraia ana kariki Iakobwa a na karekea ataakin aia Uea are Atuaia ao a na bwaibwai n te aono n Amerika—Iesu bon te burabeti n aron Mote, ao Nibwaite bon natia burabeti—Ana aomata te Uea tabeman a na ikotaki i Ierutarem. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e a koro bukina bwa e tuangiia aomata ake a uanao bwa a na katoka aia tataro, ma ana reirei naba. Ao e tuangiia bwa a na aki toki n [a]tataro inanoia.

2 Ao e tuangiia bwa a na teirake man tei iaon waeia. Ao a teirake man tei iaon waeia.

3 Ao e a koro bukina bwa e bwenaua te kariki riki ao e kakabwaia, ao e anganiia ana reirei bwa a na kanna.

4 Ao ngke a tia ni kanna e tuangiia bwa a na bwenaua te kariki, man anganiia aomata ake a uanao.

5 Ao ngke a tia n anganiia aomata ake a uanao e anganiia naba te wain bwa a na mooi iai, ao e tuangiia bwa a na anganiia aomata ake a uanao.

6 Ngkai, bon akea te [a]kariki, ao akea naba te wain, ae uotaki irouia reirei, ao irouia naba aomata ake a uanao.

7 Ma e bon [a]anganiia ni koaua te kariki bwa a na kanna, ao te wain bwa a na mooi iai.

8 Ao e taku nakoia: Ane e [a]kana te kariki aei e kana rabwatau nakon tamneina; ao ane e mooi n te wain aei e mooi n raraau nakon tamneiu; ao e na bon aki manga oki ni baki ke n taka tamneina, ma e na bon nuai.

9 Ngkai, ngke a tia aomata ake a uanao n amwarake ao ni mooi, nooria, a bon kaonaki n te Tamnei; ao a bon tang n takarua n te bwanaa ae ti teuana, ma n neboa Iesu, are a bon nooria man ongo bwanaana.

10 Ao e a koro bukina bwa ngke a bane n tia n angan Iesu neboana, e taku nakoia: Nooria ngkai e a tia te tua are e a tia n tuangai te Tama ni kaineti ma te botanaomata aio, are nikiraia kaain te bata are Iteraera.

11 Kam uringnga bwa I a tia n taetae nakoimi, ma ni kangai bwa ngkana a kakoroaki bukin ana

35 *b* Mat. 13:58.
BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki.
20 1 *a* 2Nib. 32:9; Mot. 24:12.
6 *a* Mat. 14:19–21.
7 *a* Ioane 6:9–14.
8 *a* Ioane 6:50–58; 3Nib. 18:7.
BK Botaki n Toa.

[a]taeka [b]Itaia—nooria a bon koreaki, iai iroumi imatami, ngaia are ukoukori.

12 Ao e koaua, e koaua, I tuangkami, bwa ngkana a kakoroaki bukiia ao ngkanne a kakoroaki bukin taian [a]berita aika a tabu are e karaoia te Tama nakoia ana botanaomata, O te bata are Iteraera.

13 Ao ngkanne, a na bon [a]maenako iaon te aonaba [b]nikiraia, ao a na manga [c]ikotaki mai mainiku ao ma i maeao, ao mai maiaki, ao mai meang; ao a na bon kairaki nakon [d]ataakin te Uea ae Atuaia, are e kabooia.

14 Ao e a tia n tuangai te Tama bwa N na riai n anganingkami te [a]aba aei, bwa ami bwai.

15 Ao I taku nakoimi, bwa ngkana aki [a]rairinanoia Tientaire i mwin te kakabwaia are a na karekea, i mwin are a kamaenakoia au botanaomata—

16 Ao ngkanne ngkami, ake nikiraia kaain te bata are Iakobwa, nako buakoia; ao kam na mena i buakoia ao a na mwaiti aia koraki; ao kam na mena i buakoia n aiaron te raian i buakoia manin nako te buakonikai, ao n aron te [a]raian te teei i buakoia nanai n tiibu, are ngkana e mwananga i buakoia ao e na [b]toubekaia man raebitia, ao bon akea ae kona ni kamaiuia.

17 E na tabekaki rake baim i aoia aiam, ao ni kabane am kairiribai a na tewenakoaki.

18 Ao N na [a]ikotiia au botanaomata n ikotiia n aron te aomata ngkana e ikota ana wiita iaon tano.

19 Bwa N na karaoa au botanaomata ake e a tia te Tama ni karaoa te berita ae tabu mangaia, eng, N na karaoi koroia bwa e na riki bwa te [a]biti ae matoatoa, ao N na karaoi ukin rangaia bwa te buraati. Ao kam na batiboia aomata aika a mwaiti ao N na katabua aia raka nakon te Uea, ao aia bwai nakon Uean te aonaba ni kabuta. Ao nooria, bon Ngai ae I karaoi.

20 Ao e na koro bukina bwa, e taku te Tama, bwa [a]kabaangin ana momotiraoi e na tine i aoia n te bong arei; ao ngkana aki rairinanoia ao e na bwaka i aoia, e taku te Tama, eng, i aoia abaia Tientaire nako.

21 Ao e na koro bukina bwa N na kateia au [a]botanaomata, O te bata are Iteraera.

22 Ao nooria, N na kateirakeia au botanaomata n te aba aio, ibukin kakoroan bukin te [a]berita ae tabu are I karaoia ma tamami are Iakobwa; ao e na riki bwa [b]Ierutarem ae boou. Ao e na mena i buakoia te botanaomata aio te

11 *a* 3Nib. 16:17–20; 23:1–3.
b 2Nib. 25:1–5; Moom. 8:23.
12 *a* 3Nib. 15:7–8.
13 *a* 3Nib. 16:11–12; 21:2–7.
b BK Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
c BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
d 3Nib. 16:4–5.
14 *a* BK Te Aba ni Berita.
15 *a* 3Nib. 16:10–14.
16 *a* Moom. 5:24; R&B 19:27.
b Mika 5:8–9; 3Nib. 16:14–15; 21:12.
18 *a* Mika 4:12.
19 *a* Mika 4:13.
20 *a* 3Nib. 29:4.
21 *a* 3Nib. 16:8–15.
22 *a* KB 49:22–26; R&B 57:2–3.
b Itaia 2:2–5; 3Nib. 21:23–24; Ita 13:1–12; R&B 84:2–4.
BK Ierutarem ae Boou.

mwaaka mai karawa; eng, [c]N na bon mena naba i buakomi.

23 Nooria, boni Ngai are e taekinna Mote, ngke e kangai, E na kateirakea [a]te burabeti te Uea ae Atuami i buakomi ma i buakoia tarimi, ae aekakiu; kam na ongo irouna ni bwaai ni kabane ni bwaai nako ake e na taekin nakoimi. Ao e na koro bukina bwa ni kabane aomata ake aki ongo iroun te burabeti anne a na teweaki nako mai i buakoia aomata.

24 E koaua ae I tuangkami, eng, ni [a]kabane burabeti mai iroun Tamuera ao ake a rimwina, ni kabane ake a tia n taetae ma ni kakoaua ibukiu.

25 Ao nooria, ngkami natia burabeti; ao ngkami kaain te bata are Iteraera; ao ngkami kaain te [a]berita are e tabu are e karaoia te Tama ma ami bakatibu, ni kangai nakon Aberaam: Ao e na kakabwaiaki te aonaba [b]man am kariki.

26 E a tia te Tama ni kateirakeai moa ibukimi, ao e kanakoai bwa N na kakabwaiaingkami bwa kam na [a]tannako ngkami ni kabane n tatabemaningkami man ami bure; ao e riki aio ibukina bwa ataein te berita ae tabu ngkami.

27 Ao i mwin are kam a kakabwaiaki ao e a kakoroaki bukin te berita ae tabu are e karaoia te Tama ma Aberaam, ni kangai: A na kakabwaiaki ni kabane kaain te aonaba [a]man am kariki—n te aro are e a bwaro te Tamnei ae Raoiroi i aoia Tientaire mai irou are te kakabwaia i aoia [b]Tientaire are e na kakorakoraia bwa a na korakora ao a na kamaenakoia au botanaomata, O te bata are Iteraera.

28 Ao a na riki bwa [a]bwaai ni karawawata nakoia aomatan te aba aio. Ma e ngae n anne ngkana a tia ni karekea bwaninin au euangkerio, ao ngkanne ngkana a kamatoai nanoia ni kaitaraai ao N na manga kaoki aia bure nako aon atuuia, e taku te Tama.

29 Ao N na [a]uringa te berita ae tabu are I a tia ni karaoia ma au botanaomata; ao I a tia ni karaoa te berita ae tabu mangaia bwa N na [b]ikotiia n te tai are I taku, bwa N na manga anganiia riki te [c]aba are abaia aia bakatibu bwa aia bwai, are bon te aba are [d]Ierutarem, are te aba ni berita ibukiia n aki toki, e taku te Tama.

30 Ao e na koro bukina bwa e na roko te tai, are e na taekinaki bwaninin au euangkerio nakoia;

31 Ao a na [a]kakoauai, bwa Ngai Iesu Kristo, Natin te Atua, ao man tataro nakon te Tama n arau.

22 *c* Itaia 59:20–21; Maraki 3:1; 3Nib. 24:1.
23 *a* TK 18:15–19; Mwak. 3:22–23; 1Nib. 22:20–21.
24 *a* Mwak. 3:24–26; 1Nib. 10:5; Iakob. 7:11.
25 *a* BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
b KB 12:1–3; 22:18.
26 *a* TRab. 16:6.
27 *a* Kara. 3:8; 2Nib. 29:14; Abe. 2:9.
b 3Nib. 16:6–7.
28 *a* 3Nib. 16:8–9.
29 *a* Itaia 44:21; 3Nib. 16:11–12.
b BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
c Amota 9:14–15.
d BK Ierutarem.
31 *a* 3Nib. 5:21–26; 21:26–29.

32 Ao aia [a]taan tararua a na tabekirake bwanaia, ao a na ikotii bwanaia n anene; bwa a na bon nooria n oin mataia.

33 Ao ngkanne e na manga ikotiia te Tama, man anganiia Ierutarem bwa abaia ni bwaibwai.

34 Ao a na takarua n anene ma te kimwareirei—Ikotaki n [a]anene, taabo aika a kamaroa i Ierutarem; bwa e a tia te Tama ni karau nanoia ana botanaomata, e a tia ni kabooa Ierutarem.

35 E a tia ni kaota baina ae tabu te Tama imataia aaba nako ni kabane; ao a na bane tokin aonaba n noora ana kamaiu te Tama; ao N na katiteuanaki ma te Tama.

36 Ao ngkanne e na kakoroaki bukin are e koreaki: [a]Uti, uti riki ao katoka korakoram, O Tion; katokai kunnikaim aika a tikiraoi, O Ierutarem, te kaawa ae bubura ae tabu, bwa man te tai aei ao akea ae e na manga kawariko ae tuai ni korotobibiaki ao e bareka.

37 Ioiko man te bubu; teirake, tekateka, O Ierutarem; kabwarako ma ni kabaean roroam, O natin Tion te aine ae ko kabureaki.

38 Bwa e taku te Uea: Kam a tia ni kaboonakoingkami ibukin te akea, ao ko na kabooaki n akea te mwane.

39 E koaua, e koaua, ae I tuangkami, bwa au botanaomata a na ataa arau; eng, n te bong anne ao a a na ataia bwa Ngai ae I taetae.

40 Ao ngkanne a na kangai; [a]Ai tamaroara i aoni maunga waen teuare e uoti rongorongo aika raraoi nakoia, ae [b]tataekina te rau; man uouoti rongorongo aika raroi nakoia ake a raoiroi, man tataekina te kamaiuaki; are e taku nakon Tion: E tautaeka Atuam!

41 Ao ngkanne e na iai te takarua: [a]Nako ngkoe, nako ngkoe, nako ma ikanne, tai riinga te bwai ae [b]bareka; nako ngkoe mai irouna; ko na [c]itiaki ngkoe ae ko uouoti ana bwai ni mwakuri te Uea.

42 Bwa ko na bon [a]aki kitanna ma te kawaekoa ke ni birinako; bwa e na rimoam te Uea, ao Atuan Iteraera e na mena ibukim.

43 Nooria, e na babaire au toro ma te wanawana; e na karietataki ma n neboaki i eta ma n anganaki te rietata.

44 Ao a mwaiti ake a mimiakina—e tarabuaka aron tein ubuna, riki nakoia aomata nako, ao aron naba rabwatana nakoia natia aomata mwaane.

45 Ao e na [a]katimtim i aoia aaba aika a mwaiti; Uea a na kain wiia mai irouna, bwa bwaai ake a tuai man tuangaki a na bon noori; ao te bwai are a bon tuai n ongo a na iangoia.

46 E koaua, e koaua ae I tuangkami, bwaai aikai a na bon riki,

32 *a* Itaia 52:8; 3Nib. 16:18–20.
BK Tarataraia, Tia Tantani.
34 *a* Itaia 52:9.
36 *a* Itaia 52:1–3; R&B 113:7–10.
BK Tion.
40 *a* Itaia 52:7; Naum 1:15; Mot. 15:13–18; R&B 128:19.
b Mar. 13:10; 1Nib. 13:37.
41 *a* Itaia 52:11–15.
b BK Itiaki ao Aki Itiaki.
c R&B 133:5.
42 *a* 3Nib. 21:29.
45 *a* Itaia 52:15.

n aron are e tuangai te Tama. Ao ngkanne te berita ae tabu aio are e berita n ae tabu iai te Tama ma ana botanaomata a na kakoroaki bukiia; ao ngkanne [a]Ierutarem e na manga kaainaki irouia au botanaomata, ao e na riki bwa abaia ni bwaibwai.

MWAKORO 21

E na ikotaki Iteraera ngkana e roko Ana Boki Moomon—A na riki Tientaire bwa aomata aika a inaomata iaon Amerika—A na bon kamaiuaki ngkana a aki kakewekewe ao a ongeaba; ngkana aki, ao a na teweaki nako ma ni kamaunaki—Iteraera e na katea Ierutarem ae boou, ao a na manga oki baronga ake a tia ni bua. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e koaua ae I tuangkami, I anganingkami te kanikina, n te aro are kam na ataa te [a]tai are a nang riki iai bwaai aikai—are N na ikotiia iai man maenakoia n te tai ae maan, au botanaomata, O te bata are Iteraera, ao N na katea i buakoia au Tion;

2 Ao nooria, aio te bwai are N na anganingkami ibukin te kanikina—bwa e koaua ae I tuangkami bwa ngkana bwaai aika I a tia n taekin nakoimi, ao are N na taekin nakoimi rimwi, ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi are kam na anganaki mai iroun te Tama, a na kaotaki nakoia Tientaire bwa aonga n ataia aomata aikai bwa nikiraia kaain te bata are Iakobwa, ao rongorongoia au botanaomata aikai ake a na kamaenakoaki irouia.

3 E koaua, e koaua, ae I tuangkami, ngkana [a]bwaai aikai a kaotaki nakoia mai iroun te Tama, ao e na roko mai iroun te Tama, mai irouia nakoimi;

4 Bwa ni wanawanan te Tama ao e bon riai bwa a na kateaki n te aba aio, ma ni karikaki bwa aomata aika a [a]inaomata ni mwaakan te Tama, bwa aonga n roko bwaai aikai mai irouia nakoia nikiraia ami kariki, n te aro bwa e na kakoroaki bukin ana [b]berita ae tabu te Tama are e berita n ae tabu iai ma ana botanaomata, O te bata are Iteraera.

5 Ngaia are, ngkana te mwakuri, ao mwakuri ake a na karaoaki i buakomi i mwin aio a roko [a]mai irouia Tientaire, nakoia ami [b]kariki ake a na kerikaaki n aia aki onimaki ibukin te bure.

6 Bwa bon nanon te Tama bwa e na roko mai irouia [a]Tientaire, n te aro are e na kaota mwaakana nakoia Tientaire, ibukin aei bwa ngkana Tientaire aki kamatoatoai nanoia, bwa aonga n rairinanoia man roko nakoiu ma ni bwabetitoaki n arau man atai koauan raoi au reirei, bwa aonga ni [b]warekaki

46 *a* Ita 13:5, 11.
21 1 *a* BK Kabanean Boong, Boong aika Kaitira.
3 *a* Ita 4:17; IT—R 1:34–36.
4 *a* 1Nib. 13:17–19; R&B 101:77–80.
b Moom. 5:20.
BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
5 *a* 3Nib. 26:8.
b 2Nib. 30:4–5; Moom. 5:15; R&B 3:18–19.
6 *a* 1Nib. 10:14; Iakob. 5:54; 3Nib. 16:4–7.
b Kara. 3:7, 29; 3Nib. 16:13; Abe. 2:9–11.

i buakoia au botanaomata, O te bata are Iteraera;

7 Ao ngkana a koro bukin bwaai aikai ao ami [a]kariki a moanna n atai bwaai aikai—e na riki bwa te kanikina nakoia, bwa a aonga n ataia bwa e a tia ni waaki ana mwakuri te Tama ibukin kakoroan bukin ana berita ae tabu are e a tia ni karaoia ma te botanaomata ake kaain te bata are Iteraera.

8 Ao ngkana e roko te bong arei, e na koro bukina bwa a na kaini wiia Uea; bwa te bwai are a tuai n tuangaki a na nooria; ao te bwai are a tuai ma n ongo ana iangoia.

9 Bwa n te bong arei, ibukiu ao te Tama e na mwakuria te mwakuri, are e na kakannato ao e na [a]kamimi i buakoia; ao e na iai i buakoia ake a na aki kakoaua, e ngae ngke e na taekinna te aomata nakoia.

10 Ma nooria, maiuin au toro e na mena i nanon baiu; ngaia are a na bon aki kammarakia, e ngae ngke e na [a]nibwaibwai irouia, ma N na kamarurungnga, bwa N na kaotia nakoia bwa [b]wanawanau e korakora riki nakon ana kamwamwane te riaboro.

11 Ngaia are e na koro bukina bwa ane e rawa ni kakoauai au taeka, Ngai Iesu Kristo, are e na karokoa te Tama [a]irouia Tientaire, man anganna te mwaaka bwa e na karokoia nakoia Tientaire, (e na bon karaoaki n aron are e taku Mote) a na bon [b]kaokoroaki mai i buakoia au botanaomata ake kaain te berita ae tabu.

12 Ao au botanaomata ake nikiraia ana aomata Iakobwa a na mena i buakoia Tientaire, eng, i buakoia n aron te raian i buakoia manin te buakonikai, n aron te [a]raian te teei i buakoia nanai n tiibu, are ngkana e rimarenaia e [b]toubekaia ao e raebitia nakon mwakorokoro, ao akea ae kona ni kamaiuia.

13 A na tabekaki rake baia i aoia taan ribaia, ao a na kaokoroaki mai irouia aia kairiribai ni kabane.

14 Eng, te maraia nakoia Tientaire ngkana a aki [a]rairinanoia; bwa e na koro bukina n te bong arei, e taku te Tama, are N na kaokoroia ami aoti mai i buakomi, ao N na urui ami kaa ni buaka.

15 Ao N na tuki kaawa ake n abami, ma ni kabwakai ni kabane ami tabo ni katantan;

16 Ao N na tuka te mwakuri n tabunea man abami, ao e na manga aki oki n iai ami taan tabunea;

17 N na tuki naba ami [a]boua aika a kaaraki, ao ami boua aika a tei i buakomi, ao kam na manga aki oki n taromauria ana mwakuri baimi.

7 *a* 3Nib. 5:21–26.
9 *a* Itaia 29:14; Mwak. 13:41; 1Nib. 22:8.
BK Manga Kaokan te Euangkerio.
10 *a* R&B 135:1–3.
b R&B 10:43.
11 *a* 2Nib. 3:6–15; Moom. 8:16, 25.
b R&B 1:14.
12 *a* Mika 5:8–15; 3Nib. 20:16.
b 3Nib. 16:13–15.
14 *a* 2Nib. 10:18; 33:9.
17 *a* Otin. 20:3–4; Mot. 13:12–13; R&B 1:16.
BK Taromauri Bouananti.

18 Ao N na kiniki am buakoako
mai i buakomi, ao N na urui naba
ami kaawa.
19 Ao e na koro bukina bwa ni
kabane te [a]kewe ma te mwaa-
mwana te aba, ao te bakantang,
ao te ikakaiwi, ao nakoa n ibonga
aika kewe, ao aaro ni kabekaau,
a na bane ni kamaunaki.
20 Bwa e na koro bukina bwa, e
taku te Tama, bwa n te bong arei
ao ane e aki rairananona man
nakon Natiu ae Moan te Tangi-
raki, ao N na kanakoia mai bua-
koia au botanaomata, O te bata
are Iteraera;
21 Ao N na karaoa te karekekai ao te un ae korakora i aoia, n aiaron naba nakoia beekan, n te aro ae a tuai ma n ongoongoo mai mwaaina.
22 Ma ngkana a rairinanoia man
ongo n au taeka, man aki kamatoai
nanoia, N na [a]katea au ekaretia i
buakoia, ao a na rin nakon te berita
ae tabu ma ni [b]warekaki i buakoia
nikiran kanoan Iakobwa, are I a
tia n anga te aba aio bwa aia bwai;
23 Ao a na buokiia au botana-
omata, ake nikiran kanoan Iako-
bwa ao ake mwaitin naba kaain
te bata are Iteraera ake a na roko,
bwa a na katea te kaawa ae bubu-
ra, are e na aranaki bwa [a]Ierutarem ae Boou.
24 Ao ngkanne a na buokiia au
botanaomata bwa aonga n iko-
taki, ake a maenako iaon te aba,
nakon Ierutarem ae Boou.
25 Ao ngkanne e na roko [a]mwaa-
kan karawa i aoia i buakoia; ao [b]N
na mena i buakoia.
26 Ao ngkanne e na waaki ana
mwakuri te Tama n te bong arei,
n te tai naba are e kabwarabwa-
raki te euangkerio aio i buakoia
nikiraia te botanaomata. E koaua
ae I tuangkami, n te bong arei ao
e na [a]waaki ana mwakuri te Tama
i buakoia au botanaomata, eng,
irouia naba baronga ake a tia ni
[b]bua, are e kairia nako te Tama
ma i Ierutarem.
27 Eng, e na waaki te mwakuri i
buakoia au aomata ake a [a]kamae-
nakoaki, ma te Tama ni katauraoa
te kawai are a na kona ni kawarai,
n te aro are a na wetea te Tama
n arau.
28 Eng, ao ngkanne e na waa-
ki te mwakuri, ma te Tama n
aaba nako ni katauraoa te kawai
are a na [a]ikotaki iai aomata
nakon mwengaia nakon abaia ni
bwaibwai.
29 Ao a na otinako man aaba
nako; ao a na aki [a]ienikuri n nako,
ke ni birinako, bwa N na rimoaia,
e taku te Tama, ao N na mena i
bukia.

19 *a* 3Nib. 30:2.
22 *a* BK Mwioko n Tararua.
b 2Nib. 10:18–19; 3Nib. 16:13.
23 *a* 3Nib. 20:22; Ita 13:1–12.
BK Ierutarem ae Boou.
25 *a* 1Nib. 13:37.
b Itaia 2:2–4; 3Nib. 24:1.
26 *a* 1Nib. 14:17; 3Nib. 21:6–7.
b BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua.
27 *a* 3Nib. 16:4–5.
28 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
29 *a* Itaia 52:12; 3Nib. 20:42.

MWAKORO 22

N boong aika kaitira, e na kateaki Tion ma ana titeiki, ao e na ikotaki Iteraera ibukin te nanoanga ao te marau n nano—A na tokanikai—Kabootaua ma Itaia 54. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkanne e na koro bukin te bwai are e koreaki: Anene, O are ko kanoaboo, ngkoe are ko aki kariki uaa; takarua n [a]anene, man tang n takarua, ngkoe are ko aki marakina marakin te bung, bwa a mwaiti riki natin are e kamaroaa nakon natin te aine are e mareaki, e taku te Uea.

2 Kabwabwaka nnen am umwanrianna, ao ke a karenaa rokin am tabo; tai katautau, kananaui ami bwai ni kabaebae ao kamatoatoai ami [a]titeiki.

3 Bwa ko na koburake n te angatai ao n te angamaing, ao kanoami a na bwainiia [a]Tientaire ao a na karaoi kaawa aika a kamaroa bwa ana maekanaki.

4 Tai maaku, bwa ko na bon aki bwainrang; ao e na bon aki naba kabaeaki newem bwa ko na aki [a]kamamaeaki; bwa ko na mwaninga maamaam n am tai n rikirake, ko na aki uringa ribakim n am tai n rikirake, ao ko na manga aki uringa ribakim ngke e mate buum.

5 Bwa te tia karikiko, are kaainabam, aia Uea Taanga ni Buaka bon arana; ao am Tia Kabomwi, Teuare e Tabu mai Iteraera—e na weteaki bwa Atuaia te aonaba ni kabuta.

6 Bwa e a tia te Uea n araniko bwa te aine ngkoe ae ko mwanuokinaki ma ni karawawataki tamneim, ao te buu ae ko ataei ngkoe, n te tai are ko aki butimwaeaki iai, e taku Atuam.

7 I a tia ni mwanuokiniko i nanon te tai ae uarereke, ma N na manga ikotiko ma au nanoanga ae korakora.

8 I bukin uniu ae uarereke ao I karaba matau mai iroum, ma ibukin te akoi ae aki totoki ao I [a]nanoangaiko, e taku te Uea ae am Tia Kabomwi.

9 I bukin [a]aei, ao aiaron tain te [b]ieka n ana tai Noa, bwa n aron are I a tia ni berita bwa e na manga aki oki n iekaki te aonaba n aekan te ieka are n ana tai Noa, ao I a tia ni berita bwa N na aki un iroum.

10 Bwa a na nako [a]maunga ao a na kamwaingaki tabuki, ma au akoi e bon aki kona ni [b]kitaniko, ao e aki kamwaingaki au berita n rau ae tabu, e taku te Uea are e nanoangaiko.

11 O ngkoe ae ko karawawataki, ma ni kibakiba n te angibuaka, man aki karauaki nanom! Nooria, N na [a]kawenei atiibum aika a tamaroa mataia, ma ni katamaroai aan am kateitei n taian tabwaea.

12 Ao N na karaoa am winto

22 1 *a* BK Anene.
2 *a* BK Titeiki.
3 *a* BK Tientaire.
4 *a* 2Nib. 6:7, 13.
8 *a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
9 *a* Itaia 54:9.
b BK Te Ieka n ana bong Noa.
10 *a* Itaia 40:4.
b TAre. 94:14; R&B 35:25.
11 *a* Kaoti. 21:18–21.

man taian akate, ao am mataroa man atibu aika a raneanea man ura, ao tokin tiam man atibu aika a tamaroa.

13 Ao a na [a]bane n reiakinaki ami ataei taekan te Uea; ao e na korakora rauiia ami ataei.

14 Ko na kateaki i nanon te [a]raoiroi; ao ko na raroanako man te karawawataki bwa ko na bon aki maaku, ao man te kakamaku bwa e na bon aki roko ni kaaniko.

15 Nooria, a na bon ikotaki ni kaatarako, tiaki mai irou; ane e ikotaki ni kaaitarako e na bon bwaka ibukim.

16 Nooria, I a tia ni karika te tia karao biti are e na uka te atibu n te ai, are e na karika te bwai ni mwakuri ibukin a na mwakuri; ao I a tia ni karika te tia urubwai bwa e na urubwai.

17 Bon akea te bwai ni buaka ae karaoaki bwa e na kaaitarako ae e na tokanikai; ao ni kabane te newe ae e na taetae ni kabuakakako ni motikitaeka ko na bon kabuakaka. Aio bon te bwai ae a bwaibwai iai ana toro te Uea, ao raoiroia bon mai irou, e taku te Uea.

MWAKORO 23

Iesu e butimaei ana taeka Itaia—E tuangiia aomata bwa a na ukoukoria burabeti—A ikotaki ana taeka Tamuera te Reimwanaite ake a kaineti ma te Mangauti. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkai, nooria, I taku nakoimi, bwa kam riai n [a]ukoukori bwaai aikai. Eng, I anganingkami te tua bwa kam na botumwaaka n ukoukori bwaai aikai; bwa a korakora bonganan ana taeka [b]Itaia.

2 Bwa e bon koaua ae e taetae iaon bwaai ni kabane ake a kaineti ma au botanaomata ake kaain te bata are Iteraera; ngaia are e bon riai bwa e na taetae naba nakoia Tientaire.

3 Ao bwaai ni kabane ake e taekin a bon riki ao a [a]na bon riki, n aiaron taeka ake e taekin.

4 Ngaia are ongo n au taeka; karaoi bwaai ake I tuangkami; ao a na bon waaki nako n ana tai ao nanon te Tama nakoia Tientaire.

5 Ao ane e ongo n au taeka man rairananona ao e bwabetitoaki, e na bon kamaiuaki. Ukoukoria [a]burabeti, bwa a mwaiti ake a kakoauai bwaai aikai.

6 Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai e taku riki nakoia, ngke e a tia ni kabwaranakoi koroboki aika tabu ni kabane nakoia ake e a tia ni karekei, e taku nakoia: Nooria, iai riki koroboki aika tabu ae I tangiringkami bwa kam na koroi, ae kam tuai ni koroi.

7 Ao e a koro bukina bwa e taku nakon Nibwaai; Uoti mai taian rongorongo ake ko a tia ni kaawakin.

8 Ao ngke e a tia Nibwaai n uoti

13 *a* Iere. 31:33–34.
14 *a* BK Raoiroi.
23 1 *a* BK Koroboki aika Tabu.
b 2Nib. 25:1–5; Moom. 8:23. BK Itaia.
3 *a* 3Nib. 20:11–12.
5 *a* Ruka 24:25–27.

taian rongorongo, ma ni kawenei imatana, e katokai matana i aoia man taku:

9 E koaua ae I tuangkami, I tuanga au toro [a]Tamuera te Reimwanaite bwa e na kakoaua nakoia te botanaomata aio, bwa n te bong arei ao te Tama e na kamimitonga arana irou bwa a [b]mwaiti [c]aomata aika itiaki ake a na [d]teirake man te mate, ao a na kaoti nakoia aika a mwaiti, man ibuobuoki nakoia. Ao e taku nakoia: Tiaki bwa e riki aio?

10 Ao ana reirei a kaeka man taku: Eng, te Uea, Tamuera e bon taetae ni burabeti n aron am taeka, ao a bon bane ni koro bukiia.

11 Ao e taku Iesu nakoia: E kanga n ae kam aki korea te bwai aio, are a mwaiti aomata aika itiaki ake a teirake ma ni kaoti nakoia aika a mwaiti man ibuobuoki nakoia?

12 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai e uringnga bwa e bon tuai ma ni koreaki taekana.

13 Ao e a koro bukina bwa Iesu e tua bwa e na riai ni koreaki; ngaia are e a bon koreaki taekana n aron are e tua.

14 Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu ni [a]kabwaranakoi koroboki aika tabu ni kabane n ti teuana, are a tia ni koroi, e tuangiia bwa a na reirei bwaai ake e a tia ni kabwaranakoi nakoia.

MWAKORO 24

Ana tia ua rongorongo te Uea e na katauraoa te kawai ibukin te Kauaoki—E na tekateka Kristo ni motikitaeka—E tuangaki Iteraera bwa e na kabwakai kabwianibwai ma karea—E a kawakinaki te boki n ururing—Kabootaua ma Maraki 3. Uakaan ma 34 N.K.

Ao e a koro bukina bwa e tuangiia bwa a na koroi taeka ake e anga te Tama nakon Maraki, are e na tuangiia. Ao e a koro bukina bwa i mwin are a tia ni koreaki ao e kabwaranakoi. Ao aikai taeka ake e bon tuangiia, ni kangai: E taku te Tama nakon Maraki—Nooria, N na kanakoa au [a]tia ua rongorongo, ao e na katauraoa te kawai imwaiu, ao e na waekoa n roko te Uea are kam ukoukoria nakon ana tembora, ae te tia uota rongorongon te berita ae tabu, are kam kukurei irouna; nooria, e na roko, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

2 Ma antai ae kona n [a]tiku n te bong are e na roko iai, ao antai ae e na teirake ngkana e kaoti? Bwa e na riki n aron ana ai te [b]tia kaitiaki, ao ana toobu te tia kaitiaki kunnikai.

3 Ao e na tekateka n aron te tia kaitiaki ao te tia kaitiaka te tirewa; ao e na kaitiakia [a]natin Rewi mwaane, ma ni kanakoaki buakakaia n aron te koora ma te tirewa,

9 *a* Erem. 13:2.
b Erem. 14:25.
c BK Aomata aika Itiaki.
d Mat. 27:52–53.
BK Mangauti.

14 *a* Ruka 24:44–46.
24 1 *a* R&B 45:9.
2 *a* 3Nib. 25:1.
b Tek. 13:9; R&B 128:24.

BK Aonaba—Kaitiakan te aonaba; Kauaokin Iesu Kristo.
3 *a* TK 10:8; R&B 84:31–34.

bwa aonga n [b]uotarake nakon te Uea aia karea i nanon te raoiroi.

4 Ao ngkanne e na tamaroa aia karea Iuta ma Ierutarem nakon te Uea, n aron boong ake ngkoa, ao ririki ake ngkoa.

5 Ao N na kaaniko n te motikitaeka; ao N na riki bwa te tia kakoaua ae waekoa ni kaitaraia taan tabunea, ao ni kaitaraia taan wenenibure, ao ni kaitaraia taan kabuakaka, ao ni kaitaraia taan ribuaka nakoia aia taan mwakuri, ake a mate buuia ma ake [a]akea tamaia, ao a katannakoa te iruwa, ao aki maakai, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

6 Bwa bon ngai te Uea, I aki bibitaki, ngaia are ngkami natin Iakobwa mwaane kam a bon aki mate n te ai.

7 Kam a tia ni [a]kitan au otenanti man aki kaawakin man aia bong ami bakatibu. [b]Okirai ao N na okiringkami, e taku aia Uea Taanga ni Buaka. Ma kam kangai: N ningai ae ti na okiriko iai?

8 E na rawebwaia te Atua te aomata? Ma kam a tia n rawebwaiai. Ma kam kangai: Ti rawebwaiko ni baikara? Ni [a]kabwianibwai nako ma [b]karea.

9 A na reke kaimi n te rekenikai bwa kam a tia n rawebwaiai, ae te botanaomata aio ni kabane.

10 Kam na urakin [a]kabwianibwai nako nanon te bata ni kaikobwai, bwa e aonga n iai te amwarake ni mwengau; ao kam na kataai ngkai n aei; e taku aia Uea Taanga ni Buaka, bwa tao N na aki kauki wintoon karawa, ma ni kabwaroa te [b]kakabwaia i aomi n te aro are kam na aki kona ni butimaei.

11 Ao N na boaa te tia kangi bwaai ibukimi ao e na aki urui uaan abami; ao e na aki naba kamwaai uaan ami kurebe i mwaain taia n te marae, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

12 Ao a na bane aaba nako n atongingkami bwa kam a kakabwaiaki, bwa kam na riki bwa te aba ae kam tamaroa, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

13 A bon matoatoa ami taeka ni kaitaraai, e taku te Uea. Ao kam kangai: Teraa ae ti a tia n taekinna ni kaaitarako iai?

14 Kam kangai: Akea bongan te beku ibukin te Atua, ao teraa rakara ngkana ti kaawakin ana otenanti nako ao ti a tia n nakonako n nanokawaki imatan aia Uea Taanga ni Buaka?

15 Ao ngkai ti araniia ake a kainikatonga bwa a kukurei; eng, ake a karaoi mwakuri aika a bubuaka a kateaki rake; eng, a kainaomataki ake a kata te Atua.

16 Ao ngkanne ake a maaka te Uea a bati n [a]taetae imarenaia, ao e ongora man ongo te Uea; ao e koreaki te [b]boki n ururing imatana ibukiia ake a maaka te Uea, ao a uringnga ma ni karinea arana.

3 *b* R&B 13.
5 *a* Iak. 1:27.
7 *a* BK Kitanan te Koaua.
b Erem. 13:11; 3Nib. 10:6; Moro. 9:22.
8 *a* BK Kabwianibwai.
b BK Angabwai.
10 *a* R&B 64:23; 119.
b BK Kakabwaia.
16 *a* Moro. 6:5.
b R&B 85:9; Mote 6:5. BK Boki ni Kauring.

17 Ao a na riki bwa au bwai, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, n te bong are N na [a]rinei au atibu aika a raneanea ao N na kamaiuia n aron te aomata are e kamaiuia natina mwaane ake a beku ibukina.

18 Ao ngkanne kam na oki man [a]rinerine imarenan te raoiroi ao te buakaka, imarenan are e beku ibukin te Atua ao are e aki beku ibukina.

MWAKORO 25

A na kabuekaki ake a kainikatonga ma ni buakaka n aiaron maange n te kauaoki—E na oki Eria i mwaain te bong are e kakannato ma ni kakamaku anne—Kabootaua ma Maraki 4. Uakaan ma 34 N.K.

Bwa nooria, e na roko te bong are e na [a]kabuebue n aiaron te ai n umum; ao ni kabane ake a [b]kainikatonga ma ni kakaraoa ae buakaka, a na riki bwa maange; ao te bong are e na roko arei a na kabuekaki iai, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, ao a na akea wakaaia ke mwangaia.

2 Ma nakoimi ake kam maaka arau, e na teirake [a]Natin te Raoiroi ma te kamaiu i nanon baina; ao kam na mwananga nako man [b]rikirake n aroia [c]kao ataei ake a mena n nneia n tararuaki.

3 Ao kam na [a]toubekaia ake a buakaka; bwa a na riki ni mannang i aan waemi n te bong are I karaoa aei iai, e taku aia Uea Taanga ni Buaka.

4 Uringa ana tua Mote, au toro, are I anga te tua nakoina i [a]Oreba ibukin Iteraera ni kabane, ma kaetieti ao motikitaeka.

5 Nooria, N na kanakoa [a]Eria, te burabeti i mwaain rokon ana [b]bong te Uea are e korakora ma ni kakamaku;

6 Ao e na [a]rairinanoia taama nakoia natiia, ao nanoia naati nakoia tamaia, bwa mwiina N na roko n orea te aonaba n te maraia.

MWAKORO 26

E kabwaranakoi bwaai ni kabane Iesu ma i moana—Merimeri ao ataei a taekin bwaai aika a kamimi ake a bon aki kona ni koreaki—Ake a mena n Ana Ekaretia Kristo a bane n titebo aroia. Uakaan ma 34 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin bwaai aikai e kabwaranakoi nakoia aomata ake a uanao; ao e kabwaranakoi bwaai ni kabane nakoia, ake a bubura ao a uarereke.

17 *a* R&B 101:3.
18 *a* BK Ataakin Bwaai Mai iroun te Tamnei, Bwaintituaraoi ae.
25 1 *a* Itaia 24:6; 1Nib. 22:15; 3Nib. 24:2; R&B 29:9; 64:23–24; 133:64; IT—R 1:37.
BK Aonaba—Kaitiakan te aonaba.
b 2Nib. 20:33.
BK Kamoamoa.
2 *a* Ita 9:22.
b R&B 45:58.
c Amota 6:4; 1Nib. 22:24.
3 *a* 3Nib. 21:12.
4 *a* Otin. 3:1–6.
5 *a* 2Uea 2:1–2; R&B 2:1; 110:13–16; 128:17–18.
BK Eria; Kabaeaki, Kabaebae; Kamaiuakia Maate.
b BK Kauaokin Iesu Kristo.
6 *a* R&B 2:2.

2 Ao e taku: [a]Koroboki aika tabu aikai ake akea iroumi, e tua te Tama bwa N na anganingkami; bwa e bon wanawana irouna are a na anganaki rooro n taai aika a na roko.

3 Ao e kabwaranakoi bwaai ni kabane, man te moan tai ni karokoa te tai are e na roko ni [a]mimitongina—eng, bwaai ni kabane ake a na roko iaon te aba, ni karokoa are a na [b]ran bwain karawa n te kabuebuea ae korakora, ao te aonaba e na ikotaki n [c]niniraki n aron te ninira ni boki, ao a na mauna karawa ma te aonaba;

4 Ao ni karokoa naba te kabanea ni bong are e [a]korakora, ngkana ni kabane aomata ma reeti nako ao neewe a na [b]tei imatan te Atua, bwa a na motikaki taekaia man aia mwakuri, bwa a raraoi ke a bubuaka—

5 Ngkana a raraoi, a na nakon te [a]mangauti n te maiu are aki totoki; ao ngkana a buakaka, nakon te mangauti ni kabuakakaki; ngkai a kakaitara, teuana n te itera are teuana ao are teuana n te itera are teuana, n aron te nanoanga, ao te [b]momotiraoi, ao tabun Kristo, are bon iai i [c]mwaain rikin te aonaba.

6 Ao ngkai e bon aki kona ni koreaki n te boki aei, [a]katebubuan mwakoron bwaai ae e bon taekin ni koaua Iesu nakoia aomata;

7 Ma nooria, ana [a]bwaatua Nibwaai a bon mwaiti riki kanoaia ae mwakoron bwaai ake e taekin nakoia aomata.

8 Ao I a tia ni koroi bwaai aikai, ake bwaai ake aki bongana riki ma ni bwaai ake e reireinia aomata; ao I a tia ni koroi nakoia ma te kantaninga bwa a na kona ni kairaki nakoia aomata aikai, [a]mai irouia Tientaire, n aron taeka ake e a tia n taekin Iesu.

9 Ao ngkana a tia ni karekea aio, are e bon riai bwa a na karekea moa, bwa kaotan aia onimaki, ao ngkana arona bwa a kakoauai bwaai aikai ao ngkanne a na kaotaki riki nakoia [a]bwaai riki aika a korakora.

10 Ao ngkana arona bwa aki kakoauai bwaai aikai, ao ana [a]tauaki bwaai ake a korakora ma irouia, ibukin kabuakakakia.

11 Nooria, N nang bon koroi, bwaai ni kabane ake a koreaki iaon ana bwaatua Nibwaai, ma e tabuia te Uea, ni kangai: N na [a]kata aia onimaki au botanaomata.

12 Ngaia are Ngai, Moomon, I

26 2 *a* KT Maraki 3–4, anaitaeka n 3Nib. 24–25.
3 *a* BK Iesu Kristo—Mimitongin Iesu Kristo.
b Amota 9:13; 2Bet. 3:10, 12; Moom. 9:2.
BK Aonaba—Kaitiakan te aonaba; Aonaba—Tokin te aonaba.
c Moom. 5:23.
4 *a* Erem. 12:25; 3Nib. 28:31.
b Mot. 16:10–11.
BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
5 *a* Tani. 12:2; Ioane 5:29.
b BK Motiraoi.
c Ita 3:14.
BK Iesu Kristo—Maiun Kristo i mwain te maiu aei.
6 *a* Ioane 21:25; 3Nib. 5:8.
7 *a* BK Bwaatua.
8 *a* 3Nib. 21:5–6.
9 *a* Ita 4:4–10.
10 *a* Aram. 12:9–11.
11 *a* Ita 12:6.

bon koroi bwaai ake e tua te Uea nakoiu. Ao ngkai Ngai, Moomon, I a katoka au taetae, ma ni waaki ni koroi bwaai ake I a tia n tuangaki.

13 Ngaia are, I tangiria bwa kam na nooria bwa te Uea e bon reireinia ni koaua aomata, i nanon te maan ae teniua te bong; ao i mwin anne ao e [a]kakaoti nakoia mwaitin te tai, ao e tabeuta te [b]kariki ni mwaitin te tai, ao e kakabwaia, ao e anganiia.

14 Ao e a koro bukina bwa e reirei ma ni karaoa te mwakuri n ibuobuoki nakoia [a]natia aomata ake a uanao ake e a tia n taekinia, ao e [b]kabwarai neweia, ao a bon taekin nakoia aia bakatibu taekan bwaai aika a korakora ma ni kamimi, aika a korakora riki nakon are e kaotia nakoia te botanaomata; ao e kabwarai neweia bwa aonga ni kona n taetae.

15 Ao e a koro bukina bwa i mwin are e rierake nako karawa—te kauatai are e kaota rabwatana nakoia, ao e a tia n nakon te Tama, i mwin tiana ni [a]katoka aorakiia aia aoraki, ao aia mwauku, man tia ni kauki mataia aia mataki ma ni kauka taningaia ake a bonotaninga, man tia naba ni karaoi aekan mwakuri ni kamaiu nako i buakoia, ma ni kauta te aomata man te mate, man tia ni kaota mwaakana nakoia, ao e a tia n rierake nakon te Tama—

16 Nooria, e a koro bukina bwa n te ingabong ao a ikotaki aomata ake a uanao imarenaia, ao a nooria ataei aikai; eng, ao [a]merimeri naba a bon kaurei wiia man taekin bwaai aika a kamimi; ao bwaai ni kabane ake a taekin a bon tabuaki aomata bwa a na koroi.

17 Ao e a koro bukina bwa ana [a]reirei Iesu ake e a tia n rineia a waaki n te tai anne ni [b]bwabetito man reireinia ake a mwaiti ake a roko nakoia; ao te mwaiti ake a roko ni bwabetitoaki n aran Iesu a bon kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi.

18 Ao a mwaiti mai irouia ake a noori man ongo bwaai aika aki kona n taekinaki, ake a bon [a]ki katauaki i aan te tua bwa a na koreaki.

19 Ao a bon reirei, man ibuobuoki imarenaia; ao a bon [a]katiteboaki ni bwaai [b]nako imarenaia, ao ni kabane aomata a bon momotiraoi n aia waaki imarenaia.

20 Ao e a koro bukina bwa a bon karaoi bwaai ni kabane ake e tuangiia Iesu bwa a na karaoi.

21 Ao naake a bwabetitoaki n aran Iesu a bon aranaki bwa ana [a]ekaretia Kristo.

---

13 *a* Ioane 21:14.
b 3Nib. 20:3–9.
BK Botaki n Toa.
14 *a* 3Nib. 17:11–12.
b Aram. 32:23; 3Nib. 26:16.
15 *a* 3Nib. 17:9.
BK Kakai; Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki.
16 *a* Mat. 11:25.
17 *a* 3Nib. 19:4–13.
b 4Nib. 1:1.
18 *a* 3Nib. 26:11.
19 *a* 4Nib. 1:3.
b BK Katabua, Tuan te Anganano.
21 *a* Mot. 18:17.
BK Ana Ekaretia Iesu Kristo.

MWAKORO 27

Iesu e tuangiia bwa a na arana te Ekaretia n arana—Oin tabena ma Ana karea ni kamaiu bon ngaia kanoan Ana euangkerio—A tuangaki aomata bwa a na rairinanoia ma ni bwabetitoaki bwa aonga ni kaitiakaki iroun te Tamnei ae Raoiroi—A na katotonga Iesu. Uakaan ma 34–35 N.K.

Ao e a koro bukina bwa ngke a mwananga ana reirei Iesu ma ni kabwarabwarai bwaai ake a tia n ongo man noori, ma ni bwabetito n aran Iesu, e a koro bukina bwa a ikotaki ana reirei ma ni [a]katiteuanaki n te tataro are korakora ma te [b]aki mamatam.

2 Ao Iesu e [a]kaota rabwatana nakoia, bwa a bon tataro nakon te Tama n arana; ao e roko Iesu man tei i buakoia, ao e taku nakoia: Tera ae kam tangiria bwa N na anganingkami?

3 Ao a taku nakoina: Te Uea, ti tangiria bwa ko na tuangira te ara are ti na arana iai te ekaretia aio; bwa bon iai te itabaraaraa i buakoia aomata ni kaineti ma te bwai aio.

4 Ao e taku te Uea nakoia: E koaua, e koaua, ae I tuangkami, e aera ngkai a na ngurengure man itabaraaraa te botanaomata aio ti ibukin te bwai aei?

5 A tuai ni wareki koroboki aika tabu, are e taku bwa kam na katokaa i aomi [a]aran Kristo, are bon arau? Bwa kam na weteaki n te ara aei n te kabanea ni bong;

6 Ao ane e katokaa iaona arau, man [a]teimatoa n uaa te toki, ao e na bon kamaiuaki n te kabanea ni bong.

7 Ngaia are, ane kam na karaoia, ao kam na karaoia n arau; ngaia are kam na arana te ekaretia n arau; ao kam na wetea te Tama n arau bwa e na kakabwaia te ekaretia ibukiu.

8 Ao e na kanga n ae [a]au [b]ekaretia ngkana e aki aranaki n arau? Bwa ngkana e aranaki te ekaretia n aran Mote ao ngkanne bon ana ekaretia Mote; ke ngkana e aranaki n aran te aomata ao ngkanne bon ana ekaretia te aomata; ma ngkana e aranaki n arau ao ngkanne bon au ekaretia, ngkana a kateitei iaon au euangkerio.

9 E koaua ae I tuangkami, bwa kam kateaki iaon au euangkerio; ngaia are kam na aranii bwaai ake kam aranii, n arau; ngaia are ngkana kam wetea te Tama, ibukin te ekaretia, ngkana kam karaoia n arau ao e na ongo te Tama iroumi;

10 Ao ngkana e kateaki te ekaretia iaon au euangkerio ao ngkanne e na kaoti oin ana mwakuri te Tama iai.

11 Ma ngkana e aki kateaki iaon au euangkerio, ma e kateaki iaon aia mwakuri aomata, ke iaon ana

27 1 *a* R&B 29:6.
b Aram. 6:6.
BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
2 *a* 3Nib. 26:13.
BK Iesu Kristo—Kaotin Kristo i mwin matena.
5 *a* BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
6 *a* 3Nib. 15:9.
8 *a* R&B 115:4.
b BK Iesu Kristo—Atun te Ekaretia.

mwakuri te riaboro, e koaua ae I tuangkami a bon kimwareirei n aia mwakuri i nanon te tai ae aki maan, ao teutana i mwin teutana ao e na roko te toki, ao a na [a]koreaki man teweaki nako nanon te ai, are akea te oki ma iai.

12 Bwa aia mwakuri a [a]tou mwiia, bwa a bon koreaki ibukin aia mwakuri; ngaia are uring bwaai ake I a tia n tuangkami.

13 Nooria I a tia n angani ngkami au [a]euangkerio, ao aio te euangkerio are I a tia n anganingkami—bwa I roko nakon te aonaba ni karaoa [b]nanon Tamau, ibukina bwa e kanakomaiai Tamau.

14 Ao e kanakomaiai Tamau bwa I aonga n [a]tabekaki rake iaon te kaibangaki; ao i mwina ngkana I tabekaki rake iaon te kaibangaki, N na [b]burimaunia aomata nakoiu, bwa ngkai I a tia n tabekaki rake irouia aomata ao aomata a na manga tabekaki rake iroun te Tama, bwa a na tei imatau, ni [c]motikaki taekaia man aia mwakuri, bwa a raoiroi ke a buakaka—

15 Ao aio bukin ae I [a]tabekaki rake iai; ngaia are, ibukin mwaakan te Tama ao N na burimaunia aomata nakoiu, bwa a na motikaki taekaia n aron aia mwakuri.

16 Ao e na koro bukina bwa ane e [a]rairananona ma ni [b]bwabetitoaki n arau e na nuai; ao ngkana e [c]teimatoa n uaa te toki, nooria, e na bon akea ana bure imatan Tamau n te bong arei ngkana I tei ni motika taekan te aonaba.

17 Ao ane e aki teimatoa n uaa te toki, e na bon koreaki man teweaki nako nanon te ai, are akea te karairaki ma iai, ibukin ana [a]momotiraoi te Tama.

18 Ao aio te taeka are e a tia n anganiia natia aomata. Ao ibukin aio ao e kakoroi bukin taeka ake e a tia n anga, ao e aki kewe, ma e kakoroi bukin ana taeka ni kabane.

19 Ao [a]akea te bwai ae bareka ae kona n rin n ueana; ngaia are akea ae kona n rin i nanon ana [b]rau ma ti naake a tia n [c]teboki aia kunnikai n raraau, ibukin aia onimaki, ao aia rairannano man aia bure, ao aia kakaonimaki n uaa te toki.

20 Ao ngkai aio te tua: [a]Rairinanomi ngkami tokin aonaba, ao nako mai nakoiu ma ni [b]bwabetitoaki n arau, bwa kam aonga ni [c]katabuaki ngkana kam butimwaea te Tamnei ae Raoiroi, bwa kam aonga n tei n [d]akea barekami imatau n te kabanea ni bong.

---

11 *a* Aram. 5:52.
12 *a* Kaoti. 14:13; R&B 59:2.
13 *a* R&B 76:40–42.
BK Euangkerio.
b Ioane 6:38–39.
14 *a* 1Nib. 11:32–33; Mote 7:55.
b Ioane 6:44; 2Nib. 9:5; R&B 27:18.
c BK Iesu Kristo—Motiki Taeka.
15 *a* BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
16 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
b BK Bwabetito.
c 1Nib. 13:37.
BK Teimatoa Rinanon.
17 *a* BK Motiraoi.
19 *a* Aram. 11:37.
b R&B 84:24.
BK Motirawa.
c Kaoti. 1:5; 7:14; Aram. 5:21, 27; 13:11–13.
20 *a* Ita 4:18.
b BK Bwabetito—E riai.
c BK Katabuan, Kaitiakan.
d R&B 4:2.

21 E koaua, e koaua, ae I tuangkami, aio bon au euangkerio; ao kam atai bwaai ake kam riai ni karaoi i nanon au ekaretia; bwa mwakuri ake kam noorai ni karaoi ao anne ae kam riai naba ni karaoi: bwa te bwai are kam noorai ni karaoia ao anne naba are kam na karaoia.

22 Ngaia are ngkana kam karaoi bwaai aikai ao kam na kakabwaiaki, bwa kam na uotaki rake n te kabanea ni bong.

23 Koroi bwaai aikai ake kam a tia n noori man ongo, ma tai karaoi ake a [a]tabuaki.

24 Koroi aia mwakuri te botanaomata aio, are a na karaoi, n aron are a tia ni koreaki, ake bwaai ake a tia n riki.

25 Bwa nooria, a na [a]motikaki taekaia te botanaomata aio, man taian boki ake a tia ni koreaki, ao ake a na koreaki, bwa man boki aikai ao a na ataaki aia [b]mwakuri irouia aomata.

26 Ao nooria, a bane ni [a]koreaki bwaai iroun te Tama; ngaia are man taian boki ake a koreaki ao e na motikaki iai taekan te aonaba.

27 Ao kam ataia bwa [a]kam na riki bwa taan motika taekaia te botanaomata aio, n aron te motikitaeka are N na angani ngkami, are e momotiraoi. Ngaia are [b]aekan aomata raa ngkami? E koaua ae I tuangkami, kam na riki n [c]ai arou.

28 Ao ngkai N na [a]nakon te Tama. Ao e koaua ae I tuangkami, bwa bwaai ni kabane ake kam na tuanga te Tama n arau kam na bon anganaki.

29 Ngaia are, [a]bubuti ao kam na anganaki; karebwerebwe ao e na kaukaki nakoim; bwa ane e bubuti, e na reke irouna; ao nakon ane e karebwerebwe ao e na kaukaki.

30 Ao ngkai, nooria, e a korakora au kimwareirei, n te aro are e a onrake, ibukimi, ao te roro aio; eng, ao e bon kimwareirei te Tama, ao ana anera aika a tabu ni kabane ibukimi ao te roro aio; bwa [a]akea ma i buakoia ae bua.

31 Nooria, I tangiria bwa kam na oota; bwa I kananonaia ake a maiu [a]ngkai ake kaain te [b]roro aio; ao akea ma i buakoia ae bua; ao e bon bwanin [c]kimwareireiu irouia.

32 Ma nooria, i nanokawaki ibukin te [a]kaaua n roro man te roro aio, bwa a kairaki nako ni kabureaki iroun are bon natin betetion; bwa a na kaboai nako n te tirewa ao te koora, ao ibukin are e na kanna te [b]koa ao are a kona n urua taan iraa ma ni kimoaia. Ao n te bong arei N na kawaria, ma ni kaoka oin aia mwakuri iaon atuuia.

23 *a* 3Nib. 26:16.
25 *a* 2Nib. 33:10–15; ATM 1:11.
b 1Nib. 15:32–33.
26 *a* 3Nib. 24:16.
BK Boki Ni Maiu.
27 *a* 1Nib. 12:9–10; Moom. 3:19.
b BK Iesu Kristo—Ana Bwai ni Kakairi Iesu Kristo.
c Mat. 5:48; 3Nib. 12:48.
28 *a* Ioane 20:17.
29 *a* Mat. 7:7; 3Nib. 14:7.
30 *a* Ioane 17:12.
31 *a* 3Nib. 9:11–13; 10:12.
b 3Nib. 28:23.
c BK Kimwareirei.
32 *a* 2Nib. 26:9–10; Aram. 45:10, 12.
b Mat. 6:19–21; 3Nib. 13:19–21.

33 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu ni katoki taeka aikai e taku nakoia ana reirei: Riin n te [a]mataroa are e eti; bwa e wariki te mataroa, ao e irariki te kawai are e kaineti nakon te maiu; ao ti tabeman ake a na kunea; ao e rababa te kawai are e kaineti nakon te mate, ao a mwaiti ake a na toua, ni karokoa e roko te bong, are akea aomata ae a kona ni beku iai.

MWAKORO 28

Ruaman mai i buakoia reirei ake tengaun ma uoman a anganaki te berita bwa e na koro bukin ae a tangira te kani bwaibwai ni uean Kristo ngkana a mate—Nibwaite ake teniman a anganaki te mwaaka iaon te mate bwa a tangiria n te aro bwa a na tiku iaon te aba ni karokoa ae roko Iesu—A bitaki rabwataia ao a noori bwaai ae aki tau i aan te tua bwa a na taekin, ao a bon mwammwakuri n ibuobuoki ngkai i buakoia aomata. Uakaan ma 34–35 N.K.

Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai, e taetae nakoia ana reirei, temanna i mwin temanna, ni kangai nakoia: Teraa te bwai ae kam tangiria mai irou, i mwin nakou nakon te Tama?

2 Ao a bane n taetae, ma ti teniman ae aki, ni kangai: Ti tangiria bwa ngkana e a toki maiura n aomata, ao ngkana e a toki ara mwakuri are ko weteira nako iai, bwa ti na waekoa n roko nakoim n ueam.

3 Ao e taku nakoia: Kam na kakabwaiaki ibukin te bwai aei are kam tangiria mairoou; ngaia ae ngkana e a tia ni koro itibwi ma uoua ami ririki ao kam na roko n ueau; ao kam na kunea te [a]rau irou.

4 Ao ngke e a tia n taetae nakoia, e rairaki nakoia ake teniman, man taku nakoia: Teraa ae kam tangiria bwa a na karaoaki nakoimi, ngkana I a nakon te Tama?

5 Ao a rawawata i nanoia, bwa a rawa n taekina te bwai are a tangiria mai irouna.

6 Ao e taku nakoia: Nooria, I [a]atai ami iango, ao kam tangira te bwai are e tangiria mai irou [b]Ioane, are e tangiraki irou, are bon raou n au tai ni mwakuri, i mwaain are I tabekaki rake irouia Iutaia.

7 Ngaia are kam na kakabwaiaki bwa kam na bon aki [a]katoonga te [b]mate; ma kam na maiu man noori ni kabane ana mwakuri te Tama nakoia natia aomata, ni karokoa ae a kakoroaki bukin bwaai nako n aron nanon te Tama, ngkana I roko ni mimitongiu ma [c]mwaakan karawa.

8 Ao kam na bon aki rinanon marakin te mate ma ngkana I roko ni mimitongiu ao kam na bitaki n te rube ni mata man te

33 *a* Mat. 7:13–14; 3Nib. 14:13–14; R&B 22.
28 3 *a* BK Motirawa.
6 *a* Amota 4:13; Aram. 18:32.
b Ioane 21:21–23; R&B 7:1–4.
7 *a* 4Nib. 1:14; Moom. 8:10–11; Ita 12:17.
b BK Aomata aika tia n Onikaki.
c 3Nib. 20:22.

[a]rabwata ae maamate nakon te [b]rabwata ae aki maamate; ao ngkanne kam na kakabwaiaki n uean Tamau.

9 Ao riki, kam na bon aki namakina te maraki ngkai kam maiu n rabwata, ao akea naba te nanokawaki ma ti ibukin buren te aonaba; ao N na karaoa aio ibukin te bwai are kam tangiria ma iroou, bwa kam bon tangiria bwa kam na [a]kairia tamneia aomata nakoiu, n ana tai te aonaba ni iai.

10 Ao ibukin aio e na reke iroumi [a]bwaninin te kimwareirei; ao kam na tekateka n uean Tamau; eng, e na onrake kimwareireimi, n aron te Tama ngke e anganai bwaninin te kimwareirei; ao kam na riki n arou, ao Ngai bon aiaron te Tama; ao ti [b]teuana Ngai ma te Tama.

11 Ao te [a]Tamnei are e Raoiroi e taekina koauan te Tama ao Ngai; ao te Tama e anga te Tamnei are e Raoiroi nakoia natia aomata, ibukiu.

12 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia Iesu n taekin taeka aikai, e riingia ni kabane n tabonibaina, ma ti ake teniman ake a na tiku, ao ngkanne e a kitania.

13 Ao nooria, a uki karawa, ao a [a]tabekaki rake nako karawa, ao a noori man ongo bwaai aika aikoa kona n taekinaki.

14 Ao a bon [a]tabuaki bwa a na taekin; ao a bon aki naba anganaki te mwaaka bwa a na taekin bwaai ake a noori man ongo;

15 Ao a bon aki ataia bwa a mena i nanon rabwataia ke i tinanikun rabwataia, bwa titebo irouia ma a [a]oneaki rabwataia, n te aro are a bitaki man te rabwata n iriko nakon te aro n aki maamate, n te aro are a kona n noori iai ana bwai te Atua.

16 Ao e a koro bukina bwa a bon mwakuri riki iaon te aba; ma e ngae n anne a bon aki mwakuri ni bwaai ake a tia n ongo man noori, ibukin te tua are a anganaki i karawa.

17 Ao ngkai, I aki ataia bwa a rabwata n aomata ke a rabwata n aki maamate man te bong are e bitaki iai rabwataia ke aki.

18 Ma ti aei ae I ataia, n aron te rongorongo are tia n anganaki—a bon mwananga n te aonaba, ma ni mwakuri n ibuobuoki nakoia aomata ni kabane, n ikotiia aika a mwaiti nakon te ekaretia ake a kakoaua aia kabwarabwara; ao a bwabetitoia, ao mwaitia ake a bwabetitoaki a bon karekea te Tamnei are e Raoiroi.

19 Ao a teweaki nako nanon te nne ni kaikain irouia ake tiaki kaain te ekaretia. Ao aikoa kona n tauia [a]nne ni kaikain bwa a raeuaki nakon uoua.

20 Ao a teweaki nako aantano;

8 *a* 3Nib. 28:36–40.
BK Rabwata, Rabwata ae Mamate.
b BK Aki Mamate.
9 *a* Biri. 1:23–24; R&B 7:5–6.
10 *a* R&B 84:36–38.
b Ioane 17:20–23.
11 *a* 2Nib. 31:17–21; 3Nib. 11:32.
13 *a* 2Korin. 12:2–4.
14 *a* R&B 76:114–116.
15 *a* Mote 1:11.
BK Onikakin te Rabwata.
19 *a* Mwak. 16:26; Aram. 14:26–28.

ma a bon orea te aonaba n ana taeka te Atua, n te aro are a kainaomataaki ma i kabin te aonaba ni [a]mwaakana; ngaia are aki kona ni keken taian mwanono aika a tau ibukiia.

21 Ao a teweaki nako nanon te [a]tabo ni kanai ai teniua te tai ao a bon aki ikoaki.

22 Ao a bon teweaki nako nanon [a]nneia maan aika a kakang uoua te tai; ao nooria, a bon takakaro ma taian man n aiaron te teei ma te tiibu te teei ae mamma, ao a bon aki ikoaki.

23 Ao e a koro bukina bwa a bon mwananga i buakoia ana botanaomata Nibwaai, ma ni kabwarabwara ana [a]euangkerio Kristo nakoia aomata ni kabane iaon te aba; ao a bon rairaki nakon te Uea, ao a bane n ikotaki nakon ana ekaretia Kristo, ao ngaia are a kakabwaiaki aomatan te [b]roro anne, n aron ana taeka Iesu.

24 Ao ngkai, Ngai, Moomon, I a katoka au taetae ae kaineti ma bwai aikai moa n te tai aei.

25 Nooria, N nang koroi [a]araia ake aki katoonga te mate, ma e katabuai te Uea; ngaia are I a aki koroi, bwa a raba man te aonaba.

26 Ma nooria, I a tia n nooria, ao a bon tia ni karaoi aia mwakuri n ibuobuoki nakoiu.

27 Ao nooria, a na mena i buakoia Tientaire, ao a na aki ataaki irouia Tientaire.

28 A na mena naba i buakoia Iutaia, ao a na bon aki ataaki irouia Iutaia.

29 Ao e na koro bukina bwa a na karaoa te mwakuri n ibuobuoki n te tai ae boraoi ma wanawanan te Uea nakoia a na baronga Iteraera ake a [a]maenako, ao nakoia aaba nako, reeti, neewe ao aomata ni kabane, ao a na kairia mai iai nakon Iesu aomata aika a mwaiti, bwa e aonga ni koro bukin te bwai are a tangiria, ao ibukin naba mwaakan te Atua ni kamatoa te koaua are e mena irouia.

30 Ao a bon riki n aroia ana [a]anera te Atua, ao ngkana a tataro nakon te Tama n aran Iesu a kona ni kaotiia nakon te aomata ngkana a taku bwa e raoiroi ibukiia.

31 Ngaia are, a na mwaiti mwakuri aika a korakora ma ni kamimi aika a na karaoaki irouia, i mwaain te bong are e [a]korakora are e na roko ngkana ni kabane aomata a na bon tei imatan ana kaintekateka ni motikitaeka Kristo.

32 Eng, e na bon iai naba te mwakuri ae [a]korakora ma ni kamimi ae e na riki i buakoia Tientaire, i mwaain te bong ni motikitaeka anne.

33 Ao ngkana iai iroumi ana taeka te Atua are a kaota

20 *a* Moom. 8:24.
21 *a* Tani. 3:22–27; 4Nib. 1:32.
22 *a* Tani. 6:16–23; 4Nib. 1:33.
23 *a* BK Euangkerio.
b 3Nib. 27:30–31.
25 *a* 3Nib. 19:4.
29 *a* BK Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua; Iteraera—Kamaenakoan Iteraera.
30 *a* BK Anera.
31 *a* Erem. 12:25; 3Nib. 26:4–5.
32 *a* 2Nib. 25:17.

rongorongon ana mwakuri ni kabane ake a kamimi Kristo, ao n aron ana taeka Kristo, kam na bon ataia bwa e bon koaua bwa a na roko bwaai aikai.

34 Ao te maraia nakon are e [a]rawa n ongo n ana taeka Iesu, ao [b]nakoia naba ake e a tia n rineia ma ni kanakoia i buakoia; bwa ane e rawa ni butimwaea ana taeka Iesu ao aia taeka ake e a tia ni kanakoia; ao ngaia are e na bon aki butimwaia n te kabanea ni bong.

35 Ao e raoiroi riki ngke arona bwa a bon tuai ma ni bungiaki. Bwa n ami kantaninga kam kona ni kaakea ana momotiraoi te Atua, ae kam kamatauninga, are e a tia n [a]toubekaki i aan waeia aomata, are e na otinako mai irouna te kamaiuaki.

36 Ao ngkai nooria, ngke I taetae ni kaineti ma aomata ake e a tia n rineia te Uea, eng, naake teniman naba ake a tabekaki rake nako karawa, ao I aki ataia bwa a kaitiakaki man te maamate nakon te aki maamate.

37 Ma nooria, man te tai are I a tia ni koroi, I a tia n ukoria mai iroun te Uea, ao e a tia ni kaotia nakoiu bwa e bon riai bwa e na iai te bitaki nakon rabwataia, bwa mwiina ao a na riai ni katoonga te mate.

38 Ngaia are, e aonga n ae aki katoonga te mate ao bon iai te [a]bitaki ae korakora ae karaoaki nakon rabwataia, bwa aonga n aki namakina te maraki ke te nanokawaaki ma ti ibukin buren te aonaba.

39 Ngkai te bitaki aio bon titebo ma are e na riki n te kabanea ni bong; bwa bon iai te bitaki ae korakora i aoia, n te aro are akea mwaakan Tatan i aoia, ao e a aki kona ni [a]kariria; ao a [b]kaitiakaki rabwataia, ao a [c]tabu, ao akea mwaakan te aonaba ae kona n tauiia.

40 Ao a tiku n te aro aei ni karokoa ana bong ni motikitaeka Kristo; ao n te bong arei a na manga karekea te bitaki riki ae korakora, ao a na butimwaeaki nakon Uean te Tama ao a na manga aki kitanna, ma a na maeka ma te Atua i karawa n aki toki.

MWAKORO 29

Rokon Ana Boki Moomon bon te kanikina bwa te Uea e a waaki n ikotiia Iteraera ma ni kakoroa bukin Ana berita aika a tabu—Naake a totokoi na kaotioti ni boong aika kaitira ao ana bwai n tituaraoi a na reke kaia. Uakaan ma 34–35 N.K.

Ao ngkai nooria, I taku nakoimi bwa n te tai are e noora riaina iai te Uea, n oin wanawanana, bwa a na [a]roko taeka aikai nakoia Tientaire n aron ana taeka, ao ngkanne kam kona n ataia bwa te [b]berita ae tabu are e karaoia te Tama ma tibun Iteraera ibukin kaokakia nakon abaia ni

34 *a* Ita 4:8–12.
b BK Burabeti.
35 *a* Erem. 12:2.
38 *a* BK Aomata aika tia n Onikaki.
39 *a* BK Kariria, Te Kariri.
b BK Katabuan, Kaitiakan.
c BK Tabu, Itiaki.
29 1 *a* 2Nib. 30:3–8.
b Moom. 5:14, 20.

bwaibwai, bon iaon kawaina ni kakoroaki bukina.

2 Ao kam kona n ataia bwa ana taeka te Uea, ake a tia n taekinaki irouia burabeti aika a tabu, a na bane ni kakoroaki bukiia; ao kam aki riai n taku bwa te Uea e [a]kawaeremwea rokona nakoia tibun Iteraera.

3 Ao kam aki riai n iangoia inanomi bwa taeka ake a tia n taekinaki akea manenaia, bwa nooria, e na bon uringa ana berita ae tabu te Uea are e a tia ni karaoia ma ana botanaomata aika kaain te bata are Iteraera.

4 Ao ngkana kam noori taeka aikai ni kaoti i buakomi, ao ngkanne kam aki riai n ribai ana waaki te Uea: bwa e mena ana [a]kabaang ni [b]momotiraoi te Uea n angataina; ao nooria, n te bong arei, ngkana kam ribai ana waaki, e na bon karekea te anga are e na konako iai.

5 Te [a]maraia nakon are [b]ribai ana mwakuri te Uea; eng, te maraia nakon are e na [c]kakewea Kristo ma ana mwakuri!

6 Eng, te [a]maraia nakon are e na kakewei ana kaotioti te Uea, ao ane e na taku bwa e aki mwakuri te Uea man te kaotioti, ke n te taeka ni burabeti, ke ni [b]bwaintituaraoi, ke n neewe, ke n te katoki aoraki, ke ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi!

7 Eng, ao te maraia nakon ane e na taku n te bong arei, ibukin [a]karekean arona bwa [b]akea te kakai ae e kona ni karaoia Iesu Kristo; bwa ane e karaoa aio ao e na riki n aron [c]natin te Betetion, are akea te nanoanga ibukina, n aron ana taeka Kristo!

8 Eng, ao kam aki riai ni manga [a]katiitii, ke n [b]ribaia, ma ni bwainataeia [c]Iutaia, ke nikiraia kaain te bata are Iteraera; bwa nooria, e na uringa ana berita ae tabu te Uea ma ngaia, ao e na karaoia nakoia te bwai are e a tia n tuea iai.

9 Ngaia are kam na aki taku bwa kam kona ni katannakoa angaatain te Uea nako angamaingina, bwa e aonga n aki karaoa te motikitaeka ni kakoroi bukin berita ake a tabu are e a tia ni karaoia ma te bata are Iteraera.

MWAKORO 30

Tientaire ni boong aika kaitira a tuangaki bwa a na rairinanoia, a na kawara Kristo, ao a na warekaki ma kaain te bata are Iteraera. Uakaan ma 34–35 N.K.

Ongora, O ngkami Tientaire, ao ongo ana taeka Iesu Kristo, Natin te Atua ae maiu, are e a tia n [a]tuangai bwa N na taekinna ni kaineti ma ngkoe, bwa nooria e tuangai bwa N na taetae ni

2 *a* Ruka 12:45–48.
4 *a* 3Nib. 20:20.
b BK Motiraoi.
5 *a* 2Nib. 28:15–16.
b Moom. 8:17; Ita 4:8–10.
c Mat. 10:32–33.
6 *a* Moom. 9:7–11, 15.
b BK Ana Bwaintituaraoi te Tamnei.
7 *a* BK Nakoanibonga ae Kewe.
b 2Nib. 28:4–6; Moom. 9:15–26.
c BK Natin Betetion.
8 *a* 1Nib. 19:14.
b 2Nib. 29:4–5.
c BK Iutaia.
30 1 *a* 3Nib. 5:12–13.

kaineti ma ngkami, bwa, nooria, e tuangai bwa N na koroboki ni kangai:

2 Tannako, ngkami ni kabane [a]Tientaire, man aromi aika a bubuaka; ao [b]rairinanomi man ami mwakuri aika a bubuaka, man ami kewe ao ami mwaamwana te aba, ao ami mwakuri ni kabekaau, ao ami mwakuri aika bati n ribaki aika raba; ao ami waaki n taromauri bouananti, ao ami tiritiri, ao nakoa n ibonga aika kewe, ao ami bakantang, ao ami ikakaiwi, ao man ami buakaka ni kabane ma ami mwakuri aika bati n ribaki, ao nakomai nakoiu, ma ni bwabetitoaki n arau, bwa e aonga n reke iroumi kamaunan ami bure, ao kam kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi, bwa kam aonga ni [c]warekaki ma au botanaomata ake kaain te bata are Iteraera.

TE KAAUA N NIBWAAI ANA BOKI NIBWAAI

ARE NATIN NIBWAAI TE MWAANE—TEMANNA MA I BUAKOIA ANA REIREI IESU KRISTO

Rongorongoia ana botanaomata Nibwaai, n aron ana reekoti.

A rairaki Nibwaite ao Reimwanaite nakon te Uea—A katiteboaki ni bwaai nako, a karaoi kakai, ao a nakoraoi aroia iaon te aba—I mwin uoua te tienture, ao a rikirake, waaki aika a karika te maenako, te buakaka, teiraken ekaretia aika a kewe ao te bwainikirinaki—I mwin tenibubua te ririki, ao a buakaka maiuia Nibwaite ao Reimwanaite—Amaron e karabai rongorongo ake a tabu. Uakaan ma 35–321 N.K.

AO e a koro bukina bwa e a toki te katenibwi ma aua n ririki, ao te katenibwi ma nimaua naba n ririki, ao nooria ana reirei Kristo a katea ana ekaretia Iesu n aaba ni kabane ake a uakaan. Ao ni kabane ake a roko nakoia ma n rairaki ni koaua man aia bure, a bon bwabetitoaki n aran Iesu; ao e bon reke naba irouia te Tamnei are e Raoiroi.

2 Ao e a koro bukina bwa n te katenibwi ma onoua n ririki, ao a rairaki aomata nakon te Uea, iaon te aba, aika Nibwaite ao Reimwanaite, ao bon akea te itabaraaraa ma te ikakaiwi imarenaia, ao a bon eti raoi aroia imarenaia.

2 *a* BK Tientaire.
b BK Raira nanom, Rairannano.
c Kara. 3:27–29; 2Nib. 10:18–19; 3Nib. 16:10–13; 21:22–25; Abe. 2:10.

3 Ao a [a]katiteboaki imarenaia, ngaia are a bon aki kaubwai ao aki kainnano, aki kabaeaki ao aki inaomata, ma a bon kainaomataaki, ao a katoonga te bwai n tituaraoi mai karawa.

4 Ao e a koro bukina bwa e a toki te katenibwi ma itiua n ririki naba ao e reiti nako n iai te rau n te aba.

5 Ao iai mwakuri aika a korakora ma ni kamimi ake a karaoaki irouia ana reirei Iesu, n te aro are a bon [a]katoki aoraki, kateirakeia maate, ao a kanakonakoia ake a mwauku, ao a kanorabaia ake a mataki, ao ake a bonotaninga a ongo; ao a karaoi aeka ni [b]kakai nako i buakoia natiia aomata; ao bon akea te kakai are a karaoi ma ti n aran Iesu.

6 Ao ngaia are e a toki naba te katenibwi ma waniua n ririki, ao te katenibwi ma ruaiwa, ao te kaabwi ma teuana, ao te kaabwi ma uoua, eng, ni karokoa e bane te kaabwi ma ruaiwa n ririki, ao te kanimwabwi ma teuana naba, ao te kanimabwi ma uoua; eng, ao ni karokoa ae bane te kanimabwi ma ruaiwa n ririki.

7 Ao e kakorakora kanakoraoan aia waaki te Uea n te aba; eng, n te aro are a manga katei kaawa aika a bubura n taabo ake a kabuekaki iai kaawa aika a bubura.

8 Eng, ao te [a]kaawa are e bubura are Taraemera a karaoia bwa e na manga moan kateaki riki.

9 Ma a bon mwaiti kaawa ake a tia n [a]iinako, ao e waerake te ran n onoi mwiia; ngaia are a bon aki kona ni kabooukaki kaawa aika a bubura aikai.

10 Ao ngkai, nooria, e a koro bukina bwa ana aomata Nibwaai a bon rikirake ni matoatoa, ao e rianako waekoan mwaitia, ao a riki bwa aomata aika a rianako [a]tamaroaia ma tikiraoia.

11 Ao a mareaki, ma n anganako te aba bwa a na iein, ao a kakabwaiaki n aron mwaitin taian kakabwaia ake e a tia n anganiia te Uea.

12 Ao a bon aki manga nakonako i mwin [a]mwakuri ma otenanti man ana [b]tua Mote; ma a bon nakonako i mwin tua ake a tia ni karekea mai iroun aia Uea ao Atuaia, n reitinako n [c]aki mamatam ao n tataro ma ni kakaitibo n aki toki n tataro ao n ongo ana taeka te Uea.

13 Ao e a koro bukina bwa bon akea te itabaraaraa i buakoia aomata ni kabane, n te aba ni kabuta; ma a bon mwaiti kakai aika a kamimi aika a karaoi ana reirei Iesu.

14 Ao e a koro bukina bwa e a toki te kaitibwi ma teuana n ririki, ao te kaitibwi ma uoua n ririki naba, eng, ao ni kakimototoa, ni karokoa ae bane te kaitibwi ma ruaiwa n ririki; eng, bon te

1 3 *a* Mwak. 4:32; 3Nib. 26:19.
BK Katabua, Tuan te Anganano.
5 *a* BK Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki.
b Ioane 14:12.
BK Kakai.
8 *a* 3Nib. 8:8.
9 *a* 3Nib. 9:4, 7.
10 *a* Moom. 9:6.
12 *a* 2Nib. 25:30; 3Nib. 15:2–8.
b BK Ana Tua Mote.
c Moro. 6:5; R&B 88:76–77.

bubua te ririki ae bane, ao ana reirei Iesu, ake e a tia n rineia a bane n nako n ana [a]bwaretaiti te Atua, ma ti ake [b]teniman ake a na tiku; ao bon iai riki ana [c]reirei ake a manga [d]katabuaki bwa onean mwiia; ao a mwaiti naba man te roro anne ake a tia n toki maiuia.

15 Ao e a koro bukina bwa bon [a]akea te itabaraaraa n te aba, ibukin tangiran te Atua are e bon maeka inanoia aomata.

16 Ao [a]akea te bakantang, waaki ni kauntaba, uruan te mweraoi, waaki ni kabekaau, te kewe, ke te tiriaomata, ke aekan nako te waaki ni [b]kaibwabwaru; ao e koaua bwa bon akea riki te botanaomata n ai aroia ae a [c]kukurei i buakoia aomata nako ake a karikaki ni bain te Atua.

17 Bon akea taan iraa, ke taan tiriaomata, ao akea naba Reimwanaite, ke aekan reeti riki n aomata; ma a [a]katiteuanaki, natin Kristo, ao taan bwaibwai n uean te Atua.

18 Ao ai kakabwaiakira ngaiia! Bwa e bon kakabwaiaia te Uea n aia waaki nako; eng, a bon kakabwaiaki ma ni kanakoraoaki aroia ni karokoa ae bane tebubua ao tebwina te ririki; ao te moan roro n ana tai Kristo a mate, ao bon akea te itabaraara n te aba ni kabuta.

19 Ao e a koro bukina bwa Nibwaai, are e kawakina te kabanea n reekoti aio, (ao e kaawakin iaon ana [a]bwaatua Nibwaai) e mate, ao natina te mwaane are Amota e kawakinna n onea mwiina; ao e kawakinna iaon ana bwaatua Nibwaai naba.

20 Ao e kawakinna i nanon wanibwi ma aua te ririki, ao bon iai te rau n te aba, ma ti akea irouia tabeman aomata ake a birinako man te ekaretia ao a katokaa i aoia te ara are Reimwanaite; ngaia are ai manga iai Reimwanaite n te aba.

21 Ao e a koro bukina bwa e a mate naba Amota, (ao bon tebubua ruabwi ma aua te ririki ma i mwin rokon Kristo) ao natina te mwaane are Amota e kawakina te reekoti n onean mwiina; ao e kawakinna naba iaon ana bwaatua Nibwaai; ao e koreaki naba n ana boki Nibwaai, are bon te boki aei.

22 Ao e a koro bukina bwa e a bane uabubua te ririki; ao a mate kaain te kauoua n roro ma ti tabeman ake a tiku.

23 Ao ngkai Ngai, Moomon I tangiria bwa kam na ataia bwa e a rikirake mwaitia aomata, n te aro are a kabuta aon te aba, ao a rikirake ni korakora kaubwaia, ibukin rikiraken aroia mai iroun Kristo.

24 Ao ngkai, n te kauabubua ma teuana n ririki ao bon iai ma i buakoia ake a tabekakirake n te

14 *a* BK Bwaretaiti.
b 3Nib. 28:3–9.
BK Aomata aika tia n Onikaki.
c BK Reirei.
d BK Katabua, Katabu.
15 *a* BK Te Rau.
16 *a* BK Nano Teuana.
b BK Nano ni Kaibwabwaru.
c Mot. 2:41; Aram. 50:23.
BK Kimwareirei.
17 *a* Ioane 17:21.
BK Tion.
19 *a* BK Bwaatua.

[a]kainikatonga, n aron bwainakin kunnikai aika a bobuaka, ma aekan nako bwaeao ake a raneanea, ma bwain te aonaba aika a tamaroa.

25 Ao man te tai anne ao a bon aki katiteboaki n aron aia [a]bwai ma kaubwaia.

26 Ao a moanna ni bwenauaki nakon mwakorokoro aika a mwaiti; ao a waaki ni katei [a]ekaretia ibukiia bwa e aonga n reke [b]rakaia, ao a kakewea ana ekaretia ni koaua Kristo.

27 Ao e a koro bukina bwa ngke e a bane uabubua ao tebwina te ririki a mwaiti ekaretia n te aba; eng, a mwaiti ekaretia ake a taekinna bwa a ataa Kristo, ma a bon [a]kakewei mwaitin kanoan ana euangkerio, n te aro are a butimaei aekan nako te buakaka, ao a bon angan are e bareka te bwai ae tabu are e riai n [b]tabuaki ibukin aki tauna.

28 Ao te [a]ekaretia aio e bon rianako mwaitin kaaina ibukin te buakaka, ao ibukin mwaakan Tatan are e bon reke tauan nanoia irouna.

29 Ao riki, bon iai naba te ekaretia are e kakewea Kristo; ao a [a]bwainikirina ana ekaretia ni koaua Kristo, ibukin aia nanorinano ao kakoauan Kristo; ao a bon ribaia ibukin taian kakai aika a mwaiti ake a mwakuri imarenaia.

30 Ngaia are a bon kabongana te mwaaka ao te korakora i aoia ana reirei Iesu ake e bon tataninga ma ngaia, ao a bon teweaki nako nanon te [a]nne ni kaikain; ao ni mwaakan ana taeka te Atua, are e mena irouia, ao a raeuaki nakon uoua nne ni kaikain, ao a otinako ni karaoi aia kakai aika a kamiimi n aron ana taeka.

31 Ma e ngae n anne, e ngae ngke iai taian kakai aomata a bon kamatoatoa nanoia, ao a ukoukora tiringakia n aroia Iutaia i Ierutarem ngke a ukoukora tiringakin Iesu, n aron ana taeka.

32 Ao a bon teweia nako nanon te [a]nne ni kanai [b]ai, ao a otinako n akea te ikoaki irouia.

33 Ao a bon teweaki nako nanon [a]nneia maan aika kaakang, ao a bon takakaro ma maan ake a kaakang n aron te teei ma te tiibu te teei; ao a bon otinako mai i buakoia n akea ikoakiia.

34 Ma e ngae n anne, a kamatoatoai nanoia aomata, bwa a bon kairaki irouia ibonga ma burabeti ni kewe bwa a na katei ekaretia, ma ni karaoi aekan nako te buakaka. Ao a bon [a]oroia ana aomata Iesu; ma ana aomata Iesu a bon aki kabooa oreakia. Ao ngaia are a kerikaaki n aia aki onimaki ao ni buakaka, man te ririki teuana nakon te ririki teuana, ni karokoa ae bane uabubua ao tenibwi te ririki.

---

24 *a* BK Kamoamoa.
25 *a* 4Nib. 1:3.
26 *a* 1Nib. 22:23; 2Nib. 28:3; Moom. 8:32–38.
b R&B 10:56.
BK Nakoanibonga ae Kewe.
27 *a* BK Kitanan te Koaua.
b 3Nib. 18:28–29.
28 *a* BK Riaboro—Ana ekaretia te riaboro.
29 *a* BK Bwanikirinaki.
30 *a* 3Nib. 28:19–20.
32 *a* 3Nib. 28:21.
b Tani. 3:26–27.
33 *a* 3Nib. 28:22.
34 *a* 3Nib. 12:39; R&B 98:23–27.

35 Ao ngkai e a koro bukina bwa n te ririki aei, eng, n te uabubua ao tenibwi ma teuana n ririki, ao e a bon korakora te maenako imarenaia aomata.

36 Ao e a koro bukina bwa n te ririki aei ao a teirake te botanaomata aika Nibwaite, ao bon taan kakoaua raoi Kristo; ao i buakoia bon iai ake a aranaki irouia Reimwanaite—bwa Iakobwaite, ao Iotebwaite, ao Tioramwaite;

37 Ngaia are taan kakoaua raoi Kristo, ao taan taromauria ni koaua Kristo, (are a mena i buakoia ana [a]reirei Iesu ake teniman ake ana tataninga) a bon aranaki bwa Nibwaite, ao Iakobwaite, ao Iotebwaite, ao Tioramwaite.

38 Ao e a koro bukina bwa naake a totokoa te euangkerio a bon aranaki bwa Reimwanaite, ao Remueraite, ao Itimaeraite; ao a bon aki kerikaaki n aia aki onimaki ma bon nanoia ni [a]kaitara ana euangkerio Kristo; ao a bon reireinia natia bwa a na kakewekewe, n aroia aia bakatibu, ake a bua man te moan tai.

39 Ao aio ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki aia bakatibu, n aron naba are n te moan tai. Ao a [a]reireinaki bwa a na ribaia natin te Atua, n aron are Reimwanaite a reireinaki bwa a na ribaia natin Nibwaai mai moana.

40 Ao e a koro bukina bwa uabubua ao abwi ma aua te ririki ae e a tia ni bane, ao aikai aia waaki aomata. Ao mwakoroia aomata ake a bubuaka riki a bon rikirake ni matoatoa, ao a rikirake riki ni mwaiti riki nakoia ana aomata te Atua.

41 Ao a bon reitinako ni katei ekaretia ibukiia, ma ni katamaroaia n aekan bwaai nako aika a kakawaki. Ao ngaia are uabubua ao nimabwi te ririki ae bane, ao uabubua ao onobwi naba te ririki.

42 Ao e a koro bukina bwa aomata ake a buakaka riki a waaki ni manga katei aia taeka n tuea aika a karaba ma aia waaki ni kamwamwane are ana [a]waaki Kateanton.

43 Ao aomata naba ake a aranaki bwa ana botanaomata Nibwaai a moanna ni kainikatonga inanoia, ibukin rianakon kaubwaia, ma n riki ni kamoamoa n aroia tariia, ake Reimwanaite.

44 Ao man te tai aei ao a nanokawaki ana reirei ibukin [a]buren te aonaba.

45 Ao e a koro bukina bwa ngke e a bane tenibubua te ririki, ao a bon korakora buakakaia ana aomata Nibwaai ao Reimwanaite ao bon titebo aroia.

46 Ao e a koro bukina bwa taan kamwarua ake Kateanton a bon kabuta aon te aba; ao bon akea ae raoiroi ma ti ana reirei Iesu ake teniman. Ao a kaikoi koora ma tirewa aika a bati, ao ni bobwai ma ni kabobwai n aekan bwaai nako.

47 Ao e a koro bukina bwa i

37 *a* 3Nib. 28:6–7; Moom. 8:10–11.
38 *a* BK Unraa, Kaitara.
39 *a* Mot. 10:17.
42 *a* BK Botaki ni Karaba.
44 *a* 3Nib. 28:9.

mwin banen tenibubua ao nimaua te ririki, (ao aomata a bon tiku naba n aroia ni buakaka) ao e mate Amota; ao tarina are Amaron, e bon kaawakin taian reekoti n onea mwiina.

48 Ao e a koro bukina bwa ngke e a bane tenibubua ao uabwi te ririki, ao Amaron e kairoroaki iroun te Tamnei are e Raoiroi bwa e na karabai taian [a]reekoti ake a tabu—eng, ni kabane taian reekoti ake a tabu ake a tia ni karuoaki man te roro teuana nakon te roro teuana, ake a tabu—ni karokoa tenibubua ao uabwi te ririki man te tai are e roko iai Kristo.

49 Ao e karabai iroun te Uea, bwa aonga ni manga [a]roko riki irouia nikiraia kaain te bata are Iakobwa, n aron taeka ni burabeti ao ana berita te Uea. Ao aio tokin ana reekoti Amaron.

ANA BOKI MOOMON

MWAKORO 1

E reireinaki Moomon iroun Amaron taekan reekoti ake a tabu—E a waaki te bubuaka imarenaia Nibwaite ao Reimwanaite—A uotaki nako Nibwaite ake teniman—E teimatoa ni waaki te buakaka, te aro ni kakewekewe, te waaki ni kakaraoi ao te tabunea. Uakaan ma 321–326 N.K.

AO ngkai, Ngai ae [a]Moomon, I a koroi [b]reekoti n bwaai ake I a tia n noori ma n ongo, ao I aranna bwa Ana Boki Moomon.

2 Ao n te tai are [a]Amaron e karabai iai taian reekoti iroun te Uea, e roko nakoiu, (ngke tao tebwina au ririki, ao I a moanna n [b]reireinaki n aron reiakinaia au botanaomata) ao e taku Amaron nakoiu: I nooria bwa te teei ngkoe ae ko taua ma nanom n aroarom, ao ko bon waekoa naba n oota ni bwaai nako;

3 Ngaia are ngkana e a kaan uabwi ma aua am ririki I tangiria bwa ko na uringi bwaai ake ko a tia n noori ni kaineti ma te botanaomata aio; ao ngkana e a kaan am ririki anne, ao nakon te aba are Antam, nakon te tabuki are e na aranaki bwa [a]Tiem; ao ikanne are I a tia iai n taunii koroboki ake a tabu iroun te Uea ake a kaineti ma te botanaomata aio.

4 Ao nooria, ko na anaa ana [a]bwaatua Nibwaai nakoim ao ake nikirana ko na katikui n te tabo are a mena iai; ao ko na koroi iaon ana bwaatua Nibwaai bwaai ni kabane ake ko noori ni kaineti ma te botanaomata aio.

5 Ao Ngai, Moomon, ngkai bon kanoan [a]Nibwaai, (ao aran

48 *a* Erem. 3:13, 15–16.
49 *a* Enoti 1:13.
[MOOMON]
1 1 *a* BK Moomon, Te Nibwaite ae te Burabeti.
b 3Nib. 5:11–18.
2 *a* 4Nib. 1:47–49.
b Mot. 1:3–5.
3 *a* Ita 9:3.
4 *a* ATM 1:1, 11.
BK Bwaatua.
5 *a* 3Nib. 5:12, 20.

Tamau bon Moomon) I uring taeka ake e tuangai Amaron.

6 Ao e a koro bukina bwa ngke, e a kaan tebwi ma teuana au ririki, I a uotaki nako iroun tamau nakon te aba are e mena i meang, nakon naba te aba are Taraemera.

7 E a bon kaonaki aon te aba n taian kateitei, ao a mwaiti aomata n te aro ae kanga mwaitin tanon taari.

8 Ao e a koro bukina bwa n te ririki aei ao bon iai te buaka imarenaia Nibwaite, ake bon Nibwaite, ao Iakobwaite ao Iotebwaite ao Tioramwaite; ao te buaka aei bon imarenaia Nibwaite, ao Reimwanaite ao Remueraite ao Itimaeraite.

9 Ngkai Reimwanaite ao Remueraite ao Itimaeraite a bon aranaki bwa Reimwanaite, ao botaki aika uoua aikai bon Nibwaite ao Reimwanaite.

10 Ao e a koro bukina bwa e a waaki te buaka imarenaia n tian Taraemera, i rarikin ranin Tiitan

11 Ao e a koro bukina bwa a ikotiia Nibwaite ae te mwaiti ae korakora ni mwaane, n te aro are e a mwaiti riki nakon te ware ae tenibwi te ngaa. Ao e a koro bukina bwa a bon karekea n te ririki naba aei buaka tabeua ake a tokanikai iai Nibwaite i aoia Reimwanaite ao a tiringia aika a mwaiti.

12 Ao e a koro bukina bwa Reimwanaite a katoka aia baire, ao e reke te rau n te aba; ao e tiku te aba n rau i nanon te maan ae aua te ririki, ao bon akea kawawaean te raraa.

13 Ma e teimatoa te buakaka iaon te aba ni kabuta, n te aro are te Uea e a uotia nako ana reirei ake moan te [a]tangiraki irouna, ao a toki mwakuri ni kakai ao ni katoki aoraki ibukin buakakaia aomata.

14 Ao bon akea [a]bwaai n tituaraoi mai iroun te Uea, ao e a bon aki roko te [b]Tamnei are e Raoiroi i aoia aomata, ibukin buakakaia ma aia [c]kakewekewe.

15 Ao Ngai, bon tebwi ma nimaua au ririki ao kanga e reke irou te aro ae I taataua ma nanou, ngaia are I bon kawaraki iroun te Uea, ao I katoonga ma n ataa ana raoiroi Iesu.

16 Ao I bon waaki ni kabwarabwara nakoia te botanaomata aio, ma e bon in wiiu, ao I bon tabuaki bwa N na kabwarabwara nakoia; bwa nooria bon nanoia ni [a]kaitara Atuaia ao a [b]uotaki nako ana reirei ake a moan te tangiraki man te aba, ibukin buakakaia.

17 Ma I bon tiku i buakoia, ma I bon tabuaki bwa N na kabwarabwara nakoia, ibukin matoatoan nanoia; ao ibukin matoatoan nanoia ao e bon karekeaki [a]kaain te aba ibukiia.

18 Ao ana taan iraa Kateanton, ake a mena i buakoia Reimwanaite, a bon kaona te aba ma te kakamaku, n te aro are kaain te aba

13 *a* 3Nib. 28:2, 12.
14 *a* Moro. 10:8–18, 24.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki.
16 *a* BK Unraa, Kaitara.
b Moom. 8:10.
17 *a* 2Nib. 1:7; Aram. 45:10–14, 16.

a bon karabai [a]kaubwaia i aan tano; ao a bon kai mwarua ibukina bwa te Uea e karekea kain te aba, ngaia are aki kona n tauii, ke ni kaawakin riki.

19 Ao e a koro bukina bwa bon iai taan kakaraoi, ao taan tabunea, ma waaki n tabunea; ao e roko mwaakan teuare e buakaka iaon te aba ni kabuta, n te aro are a koro iai bukin ana taeka Abinataai ni kabane, ao Tamuera are te Reimwanaite ni kabane.

MWAKORO 2

Moomon e kaira aia taanga ni buaka Nibwaite—E taonanako te aba te raraa ao te urubwai nakon te maiu—A bwaebwaeti ma n nanokawaki Nibwaite ma te nanokawaki are a namakinna ake a kabuakakaaki—E a bane aia bong n akoaki—Moomon e karekei ana bwaatua Nibwaai—A reiti nako taian bubuaka. Uakaan ma 327–350 N.K.

Ao e a koro bukina bwa n te ririki naba arei ao e a waaki te buaka riki imarenaia Nibwaite ao Reimwanaite. Ao e ngae ngke I bon rangi n ataei, e bon bubura rabwatau; ngaia are a rineai ana botanaomata Nibwaai bwa N na riki bwa aia tia kairiri, ke te tia kairiia aia taanga ni buaka.

2 Ngaia are e a koro bukina bwa n au katebwi ma onoua n ririki ao I a bon mwananga mai moaia aia taanga ni buaka Nibwaite, ni kaaitaraia Reimwanaite; ngaia ai tenibubua ao uabwi ma onoua te ririki ae a tia n nako.

3 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao uabwi ma itiua n ririki ao a bon roko iaora Reimwanaite ma te korakora ae bati, n te aro are a maaku kaain au taanga ni buaka; ngaia are a bon aki kan un, ao a kerikaaki nakon aaba ake i meang.

4 Ao e koro bukina bwa ti bon roko n te kaawa are Angkora, ao ti bon taua te kaawa, mani katauraoi ibukin kawakinara mai irouia Reimwanate. Ao e a koro bukina bwa ti bon kamatoatoa te kaawa ni korakorara; ma e ngae ngke ti kamatoatoai a bon roko naba Reimwanaite iaora ma ni kakioira nako man ara kaawa.

5 Ao a bon kakioira nako naba ma n te aba are Tawita.

6 Ao ti mwananga nako ma n roko n te aba are Iotua, are e mena n te tia i maeao i rarikin taari.

7 Ao e koro bukina bwa ti bon ikotiia ara aomata ni kawaekoaira n aron are ti kona, bwa ti aonga n ikotiia n ti teuana te rabwata.

8 Ma nooria, e a onrake te aba irouia taan kamwarua ao irouia Reimwanaite; ao e ngae ngke e a bon korakora te urubwai are e na roko nakoia au botanaomata, a bon aki rairinanoia man aia mwakuri aika a bubuaka; ngaia are e a buta te aba ni kabane n te raraa ao te urubwai nakon te maiu, irouia Nibwaite ao Reimwanaite; ao aomata a katiteuanaki ni kaitara

18 *a* Erem. 13:18–20; Ita 14:1–2.

te tua n aron aia babaire ni kabuta te aba.

9 Ao ngkai, iai aia uea Reimwanaite, ao arana bon Aaron; ao e roko ni kaaitaraira ma ana taanga ni buaka ae abwi ma aua te ngaa mwaitin kaaina. Ao nooria, I kaaitaraia ma raou aika abwi ma uoua te ngaa mwaitia. Ao e a koro bukina bwa I tokanikai iaona ma au taanga ni buaka n te aro are e a birinako mai matau. Ao nooria, a bane n riki bwaai aikai, ao a tia ni bane tenibubua ao tenibwi te ririki.

10 Ao e a koro bukina bwa a waaki n rairinanoia Nibwaite man buakakaia, ao a tang, n aron are e taetae ni burabetiaki iroun Tamuera are te burabeti; bwa akea te aomata ae e kona ni kawakina oin ana bwai, ibukina bwa iai taan iraa, kamwarua, ao taan tiriaomata, ao te mwakuri ni kakaraoi, ao te tabunea are e mena n te aba.

11 Ao ngaia are e a waaki te tang ni wenei ao te bwaebwaeti n te aba ni kabane ibukin bwaai aikai, ao ai moaraara riki i buakoia ana botanaomata Nibwaai.

12 Ao e a koro bukina bwa ngke Ngai, Moomon, I noora aia bwaebwaeti ma aia tang ni wenei ao nanokawakia imatan te Uea, e bon kimwareirei nanou inanou, bwa I ataa ana nanoanga ao ana taotaonaki n nano te Uea i nanon te tai ae maan, ngaia are I taku inanou bwa ngkana e nanoangaiia ao a na manga riki bwa aomata aika a raraoi.

13 Ma nooria, e bon matebuaka kimwareireiu aei, ibukina bwa [a]nanokawakia bon tiaki ibukin te rairannano, ibukin raoiroin te Atua; ma bon te nanokawaki ibukina bwa a [b]kabuakakaaki, ibukina bwa te Uea e bon aki kariaia bwa a na [c]kukurei i nanon karaoan te bure.

14 Ao a bon aki nako nakon Iesu ma te [a]nano ae uruaki ma n raraoma, ma a bon [b]tataebuaka te Atua, ao a tangiria ni mate. Ma e ngae n anne a bon korakai ma aia kabaang ibukin iangoan maiuia.

15 Ao e a koro bukina bwa e a manga oki riki nanokawakiu nakoiu, ao I nooria bwa te [a]bong n [b]akoi e [c]a tia n nako mai irouia, n te maiu n rabwata ao n te maiu n tamnei; bwa I nooria ngaa ma ngaa aika a koreaki ni kabwakaki ibukin tereteren kaitaraan te Atua irouia, ao a bwarietata n aron te maniua iaon te aba. Ao ngaia are bon tenibubua ao abwi ma aua te ririki aika a tia ni bane

16 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao abwi ma nimaua n ririki ao Nibwaite a waaki ni biri nako mai irouia Reimwanaite; ao a bon kakioaki ni karokoa ae a roko n te aba are Iation, i mwaain are e kona n reke katokaia n te tai are a kekerikaki iai.

17 Ao ngkai, te kaawa are Iation

2 13*a* 2Korin. 7:10; Aram. 42:29.
b BK Kabuakaka.
c Aram. 41:10.
14*a* BK Nano ae Uruaki.
b BK Taetaebuaka Te Atua.
15*a* Erem. 13:38.
b BK Akoi.
c Iere. 8:20; R&B 56:16.

e mena i rarikin n te [a]aba are Amaron e taunii iai rongorongo iroun te Uea, bwa aonga n aki uruakaki. Ao nooria I a tia n nako n aron ana taeka Amaron, n anai ana bwaatua Nibwaai, ma ni karaoa te reekoti n aron ana taeka Amaron.

18 Ao iaon ana bwaatua Nibwaai ao I bon karaoa te rongorongo ae bwanin ibukin mwakuri aika a buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki ni kabane, ao iaon [a]bwaatua aikai ao I bon keiaki ni kabwanina rongorongon buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki, bwa nooria, e reiti nako nooran te aro ae buakaka ma mwakuri aika bati n ribaki imatau man te tai are I a tau iai n noora ana waaki te aomata.

19 Ao ai kananoangara ngai ibukin buakakaia; bwa e a onrake nanou n te nanokawaki ibukin buakakaia, i nanon au bong ni kabane; ma e ngae n anne, I ataia bwa N na [a]uotaki rake n te kabanea ni bong.

20 Ao e a koro bukina bwa n te ririki aei ao a manga ukoukoraki ma ni kakiokioaki ana botanaomata Nibwaai. Ao e a koro bukina bwa ti a bon kakioaki ni karokoa ae ti a roko i meang n te aba are arana Teem.

21 Ao e a koro bukina bwa ti bon kamatoatoa aon te kaawa are Teem, ao ti bon ikoikotiia ara botanaomata n aron ae riai, bwa ti aonga ni kamaiuia man te tiringaki.

22 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao abwi ma onoua n ririki ao a waaki riki n roko iaora.

23 Ao e a koro bukina bwa I bon taetae nakoia au botanaomata, ma ni kakorakoraai ni kairoroia, bwa a na ninikoria imataia Reimwanaite ma n [a]un ibukiia buuia, natia, ao bataia ma mwengaia.

24 Ao au taeka a bon kakiriwea nanoia bwa a na marurung, n te aro are a bon aki biri nako ma imataia Reimwanaite, ma a bon tei ma te ninikoria ni kaitaraia.

25 Ao e a koro bukina bwa ti bon buaka ma ara taanga ni buaka ae kaaina bon tenibwi te ngaa ni kaitaraa te taanga ni buaka ae mwaitia nimabwi te ngaa. Ao e a koro bukina bwa ti bon tei n nene imataia n te aro are a bon biri nako ma imatara.

26 Ao e a koro bukina bwa ngke a tia ni biri nako ti bon kakioia ma ara taanga ni buaka ao ti kaitibo ma ngaiia riki, ao ti tokanikai i aoia; ma e ngae n anne e bon aki mena korakoran te Uea iroura; eng, ti a bon katukaki i bon iroura, n te aro are e a aki tiku iroura Tamnein te Uea; ngaia are ti a mamaara n aekaia tarira.

27 Ao e nanokawaki nanou ibukin aroia aei au botanaomata ae kananokawaki, ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki. Ma nooria, ti bon mwananga ni kaaitaraia Reimwanaite ma ana taan iraa Kateanton, ni

17 *a* Moom. 1:1–4.
18 *a* BK Bwaatua.
19 *a* Mot. 23:22; Ita 4:19.
23 *a* Mot. 20:11; Aram. 43:45.

karokoa ae ti a manga tauii abara ake ti bwaibwai iai.

28 Ao e a bane tenibubua ao abwi ma ruaiwa te ririki. Ao i nanon te katenibubua ao nimabwi n ririki ti bon karaoa te boraraoi ma Reimwanaite ao ana taan iraa Kateanton, are ti a karekea iai bwenauakin abara ake ti bwaibwai iai.

29 Ao Reimwanaite a bon anganiira te aba are i meang, eng, nakon naba te [a]kawai are e wariki are e kaineti nakon te aba are i maiaki. Ao ti bon anganiia Reimwanaite aaba ni kabane ake i maiaki.

MWAKORO 3

E takaruaea te rairannano Moomon nakoia Nibwaite—A karekea te tokanikai ao te mimitong n oin korakoraia—E a rawa Moomon ni kairiia, ao akea te onimaki irouna ibukin ana tataro—Ana Boki Moomon e kaoiia baronga ake tengaun ma uabaronga ake mai Iteraera bwa a na kakoaua te euangkerio. Uakaan ma 360–362 N.K.

Ao e a koro bukina bwa a bon aki manga roko Reimwanaite ni buaka ma ngaira riki ni karokoa ae e a tia ni bane tebwina riki te ririki. Ao nooria, I a tia ni kamwakuria au botanaomata, ake Nibwaite, ni katauraoi abaia ma aia bwai ni buaka ni kaitara tain te buaka.

2 Ao e a koro bukina bwa e taku te Uea nakoiu: Takaruaea nakon te botanaomata aio—Rairinanomi, ao nako mai nakoiu, ma ni bwabetitoaki, ao manga katea au ekaretia, ao kam na kamaiuaki.

3 Ao I bon takaruaea aio nakoia te botanaomata aio, ma e bon matebuaka; ao a bon aki ataia bwa bon te Uea are e a tia ni kamaiuia, ma n anganiia aia tai ibukin rairannanoia. Ao nooria a bon kamatoatoai nanoia ni kaitara te Uea ae Atuaia.

4 Ao e a koro bukina bwa i mwin banen te katebwina n ririki aio, are e a koro iai tenibubua ao onobwi te ririki man te tai are e roko iai Kristo, ao aia uea Reimwanaite e kanakoa te reta nakoiu, are I a ataia iai bwa a katauraoi bwa a na roko riki ni buaka ma ngaira.

5 Ao e a koro bukina bwa I tua bwa a na ikotaki au botanaomata n te aba are Kamaroa, n te kaawa are e mena n te tia, i rarikin te kawai ae wariki are e kaineti nakon te aba i maiaki.

6 Ao ikekei are ti a katuka ara taanga ni buaka, bwa ti aonga ni katoka aia taanga ni buaka Reimwanaite, bwa aonga n aki tauii abara; ngaia are ti a bon kamatoatoaira ni kaaitaraia ma kaina ara taanga ni kabane.

7 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao onobwi ma teuana n ririki ao a roko Reimwanaite nakon te kaawa are Kamaroa bwa a na buaka ni kaaitaraira; ao e a koro bukina bwa n te ririki anne ao ti bon konaia, n te aro are a bon okiri abaia riki.

29 *a* Aram. 22:32.

8 Ao n te katenibubua ao onobwi ma uoua n ririki a bon manga roko riki ni buaka. Ao ti a manga konaia riki, ao ti bon tiringia n te mwaiti ae korakora, ao a bon teweaki nako taari aia mate.

9 Ao ngkai, ibukin te bwai ae korakora are a karaoia au botanaomata aika Nibwaite, a bon [a]kamoamoa n oin korakoraia, ma n tuea imatan karawa bwa a na kabooa mwiin raraaia tariia ake a a tia n tiringaki irouia aia kairiribai.

10 Ao a bon tuea nako karawa ao nakon naba ana kaintokanuea te Atua, bwa a [a]na nako ni buaka ni kaaitaraia aia taanga ni buaka, ao a na kamaunaia man te aba.

11 Ao e a koro bukina bwa Ngai, Moomon I bon rawa man te tai aei bwa N na riki bwa aia mataniwi ao aia tia kairiri te botanaomata aio, ibukin buakakaia ma aia mwakuri aika bati n ribaki.

12 Nooria, I a tia ni kairiia, e ngae ngke a buakaka I a tia ni kairiia mwaitin te tai nakon te buaka, ao I a tia n tangiriia, n aron ana [a]tangira te Atua are e mena inanou, ma nanou ni koaua; ao I a tia ni bunra nako nanou n tataro nakon Atuau ni kabongnga ibukiia; ma e ngae n anne, bon [b]akea onimakinana, ibukin matoatoan nanoia.

13 Ao ai teniua te tai ae I a tia ni kainaomataia iai mai i nanon baia aia kairiribai, ao a bon tuai naba man rairinanoia ma n aia bure.

14 Ao ngke a tia n tuea ni bwaai ni kabane ake e [a]tabuia ara Uea ao ara Tia Kamaiu ae Iesu Kristo, bwa a na waerakeiia aia kairiribai bwa a na buaka, ao a na kabooa mwiin raraaia tariia, nooria e roko bwanaan te Uea nakoiu ni kangai:

15 Bon au bwai te [a]ira n taanga, ao N na [b]kabomwi; ao kioina ngkai te botanaomata aio a aki rairinanoia i mwin are I a tia ni kainaomataia, nooria, a na bon kamaunaki ma iaon te aonaba.

16 Ao e a koro bukina bwa I bon rawa raoi ni waerake ni kaaitaraia au kairiribai; ao I bon karaoa are e bon tuangai naba te Uea; ao I bon tei bwa te tia kakoaua ae akea te bwai ae I karaoia ni kaota nakon te aonaba bwaai ake I noori ma n ongo, n aron are e kaoti te Tamnei are e taekin koauan bwaai aika a na roko.

17 Ngaia are I koroboki [a]nakoimi, Tientaire, ao nakoimi naba, te bata are Iteraera, ngkana e waaki te mwakuri, bwa kam manga riai ni katauraoi ibukin okimi nakon abami ni bwaibwai;

18 Eng, nooria, I koroboki nakon tokin aonaba; eng, nakoimi, baronga ake tengaun ma uabaronga are Iteraera, ake a na [a]motikaki taekaia ma n aia mwakuri irouia naake tengaun ma uoman ake e

3 9 *a* 2Nib. 4:34.
10 *a* 3Nib. 3:20–21; Moom. 4:4.
12 *a* BK Tangira.
b Moom. 5:2.
14 *a* 3Nib. 12:34–37.
15 *a* BK Kabomwi.
b R&B 82:23.
17 *a* 2Nib. 30:3–8; 3Nib. 29:1.
18 *a* Mat. 19:28; Ruka 22:29–30; R&B 29:12.

a tia n rineiia Iesu bwa ana reirei n te aba are Ierutarem.

19 Ao I koroboki naba nakoia nikiraia te botanaomata aio, ake a na motikaki naba taekaia irouia ake [a]tengaun ma uoman ake e a tia n rineiia Iesu n te aba aio; ao naakai a na motikaki taekaia irouia ake tengaun ma uoman riki ake e rineiia Iesu n te aba are Ierutarem.

20 Ao bwaai aikai a bon kaota te Tamnei nakoiu; ngaia are I koroboki nakoimi ni kabane. Ao ibukin aio ao I koroboki nakoimi, bwa kam aonga n ataia bwa kam na bane ni kabane n tei imatan ana [a]kaintekateka ni motikitaeka Kristo, eng, ni kabane te aomata ae kaaina ana [b]utu Atam are aomata ni kabane; ao kam na tei ni motikaki taekami man ami mwakuri, bwa a raraoi ke a bubuaka.

21 Ao riki bwa kam na [a]kakoaua ana euangkerio Iesu Kristo, are e na mena i buakomi; ao [b]Iutaia naba are ana aomata ni berita ae tabu te Uea, a na karekei [c]tia kakoaua riki i rarikina are a nooria ma n ongo, bwa Iesu, are a tiringnga, [d]bon te Kristo ao bon te Atua.

22 Ao I tangiria bwa N na kona ni kairoroia ni [a]kabane tokin aonaba bwa a na rairinanoia ma ni katauraoia bwa a na tauraoi n tei imatan ana kaintekateka ni motikitaeka Kristo.

MWAKORO 4

E reiti nako te buaka ao te urubwai nakon te maiu—A katuaeaki ake a buakaka irouia ake a buakaka—E teimatoa te buakaka ae raka riki nakon are mai i mwaaina iaon Iteraera ni kabuta—A karaoaki aine ma ataei bwa karea nakoia bouananti—A waaki Reimwanaite ni kamaunaia nako Nibwaite ma imwaia. Uakaan ma 363–375 N.K.

Ao ngkai e a koro bukina bwa n te katenibubua ao onobwi ma teniua n ririki ao Nibwaite a bon waerake ma aia taanga ni buaka ni kaaitaraia Reimwanaite, n otinako man te aba are Kamaroa.

2 Ao e a koro bukina bwa a bon kakioaki n oki nakon te aba are Kamaroa aia taanga ni buaka Nibwaite. Ao ngke a kua ao, a manga kaoti aia taanga ni buaka Reimwanaite aika a marurung ma n roko i aoia; ao a buaka n te buaka ae korakora, n te aro are Reimwanaite a bon taua te kaawa are Kamaroa, ma n tiringia Nibwaite aika a mwaiti, ma n uotia nako bwa bure.

3 Ao nikiraia a bon birinako ma n raonia kaain te kaawa are Teaenikam. Ngkai te kaawa are Teaenikam e bon mena n te tia i rarikin mataniwin te bike; ao e mena naba i rarikin te kaawa are Kamaroa.

4 Ao aio [a]ibukina bwa aia taanga ni buaka Nibwaite a bon waerake

19 *a* 1Nib. 12:9–10.
20 *a* BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
b R&B 27:11.
21 *a* R&B 3:20.
b BK Iutaia.
c 2Nib. 25:18.
d 2Nib. 26:12; Mot. 7:27.
22 *a* Aram. 29:1.
4 4 *a* Moom. 3:10.

nakoia Reimwanaite, ngaia are a bon oreaki; bwa ngke arona bwa e aki riki aio, ao e na bon akea korakoraia Reimwanaite i aoia.

5 Ma, nooria, ana motikitaeka te Atua e na bon mena i aoia naake a buakaka; ao a na bon [a]katuaeaki ake a buakaka irouia ake a buakaka; bwa bon ake a buakaka aika a kakiriwea nanoia natiia aomata bwa a na kawawaea te raraa.

6 Ao e a koro bukina bwa a bon katauraoi Reimwanaite bwa a na roko ni kaitara te kaawa are Teaenikam.

7 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao onobwi ma aua n ririki ao a bon roko Reimwanaite ni kaitara te kaawa are Teaenikam, bwa aonga n taua naba te kaawa are Teaenikam.

8 Ao e a koro bukina bwa a bon konaki ma ni kakioaki n oki irouia Nibwaite. Ao ngke Nibwaite a nooria bwa a kakioia Reimwanaite a bon kamoamoa ibukin oin korakoraia; ao a bon mwananga n oin korakoraia, ma n taua riki te kaawa are Kamaroa.

9 Ao ngkai a bane bwaai aikai n tia ni karaoaki, ao bon ngaa ma ngaa ake a tia n tiringaki n itera aika uoua, irouia Nibwaite ao Reimwanaite.

10 Ao e a koro bukina bwa e a bane te katenibubua ao onobwi ma onoua n ririki, ao a manga roko riki Reimwanaite i aoia Nibwaite bwa a na buaka; ao a bon aki naba rairinanoia Nibwaite man te buakaka are a tia ni karaoia, ma a bon teimatoa naba i nanon aia buakaka.

11 Ao e bon kaangaanga bwa e na kabwarabwara te neewe, ke bwa te aomata e na kabwarabwara n te aro ae akea bureburena te aro ni kakamaku are e waanako iai te raraa ma n uruaki iai te maiu are e waaki i buakoia aomata, irouia Nibwaite ao irouia Reimwanaite ao a bon matoatoa naano ni kabane, n te aro are a bon kukurei ni kawawaean te raraa ae reiti nako.

12 Ao bon akea te tai ae e a tia n rangi ni korakora iai te [a]buakaka i buakoia nako natin Riaai, ke i buakoia naba ni kabane te bata are Iteraera, n aron ana taeka te Uea, n aron are e mena i buakoia te botanaomata aio.

13 Ao e a koro bukina bwa a bon taua te kaawa are Kamaroa Reimwanaite, ao e riki aei ibukina bwa e korakora riki [a]mwaitia nakoia Nibwaite.

14 Ao a bon mwananga nako naba ni kaitara te kaawa are Teaenikam, ma ni kakioia nako kaaina mai iai, ma n uotia nako aia bure aika aine ao ataei, ma n anga ngaia bwa karea nakoia atuaia aika [a]bouananti.

15 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao onobwi ma itiua n ririki, ao a un Nibwaite ibukina bwa a tia Reimwanaite n anga aia aine ma natia bwa karea, n te aro are a kaaitaraia Reimwanaite ma

5*a* R&B 63:33.
12*a* KB 6:5;
3Nib. 9:9.
13*a* Moom. 5:6.
14*a* BK Taromauri Bouananti.

te un ae rianako korakorana, n te aro are a bon konaia Reimwanaite ma ni kakioia man abaia.

16 Ao a bon aki manga roko Reimwanaite ni kaitaraia Nibwaite ni karokoa te katenibubua ao itibwi ma nimaua n ririki.

17 Ao n te ririki aio a bon roko ni kaitaraia Nibwaite ma korakoraia ni kabane; ao a bon aki warekaki mwaitia ibukin korakoran mwaitia.

18 Ao [a]man te tai anne ao Reimwanaite a bon aki manga karekea te korakora i aoia Nibwaite, ma a tiringaki irouia n aron te aoi imatan taai.

19 Ao e koro bukina bwa a ruo rikaaki Reimwanaite ni kaitaraa te kaawa are Kamaroa; ao bon iai te buaka ae rianako korakorana n te aba are Kamaroa, are a konaki iai Nibwaite.

20 Ao a manga birinako mai imataia, ao a roko nakon te kaawa are Boati; ao a bon tei ikekei ni kaitaraia Reimwanaite ma te ninikoria ae korakora, n te aro are aikoa konaki irouia Reimwanaite nua ae a manga roko riki te kaua tai.

21 Ao ngke a tia n roko te kauoua n tai, a kakioaki Nibwaite ma n tiringaki n te tiritiri ae rianako korakorana; ao aia aine ma natiia a bon manga kareanaki riki nakoia bouananti.

22 Ao e koro bukina bwa a manga biri nako Nibwaite mai imataia, ma ni kairiia nako ma ngaiia, kaain taian kaawa ao kaawa aika a uarereke.

23 Ao ngkai, Ngai ae Moomon, ngke I a nooria bwa a nang taonanako te aba Reimwanaite, ngaia are I a bon nakon te tabuki are [a]Tiim, ma n anai ni kabane taian reekoti ake e karabai Amaron iroun te Uea.

MWAKORO 5

E a manga kairiia aia taanga Nibwaite Moomon n taian buaka aika a kawawaea nako te raraa ma n urua te maiu—E na roko Ana Boki Moomon ni kakoaua nakon Iteraera ni kabane bwa Iesu bon te Kristo—Ibukin aia kakewekewe, ao a na kamaenakoaki Reimwanaite, ao e na aki mena te Tamnei ma ngaiia—A na karekea te euangkerio mai irouia Tientaire ni boong aika kaitira. Uakaan ma 375–384 N.K.

Ao e koro bukina bwa I bon mwananga nako i buakoia Nibwaite, ma n rairananou man te [a]berita are I karaoia ma ngaiia are N na manga aki oki ni buokiia; ao a bon manga anganai riki bwa N na kairiia aia taanga ni buaka, bwa a bon taraai bwa I kona ni kainaomataia man karawawatakia.

2 Ma nooria, bon [a]akea au kantaninga, bwa I bon ataa ana motikitaeka te Uea are e na roko i aoia; bwa a bon aki rairinanoia man aia bure, ma a bon kekeiaki ibukin maiuia ma n aki wewetea Teuare e karikiia.

18 *a* Moom. 3:3.
23 *a* Moom. 1:3.
5 1 *a* Moom. 3:11.
2 *a* Moom. 3:12.

3 Ao e a koro bukina bwa a roko Reimwanaite ni kaaitaraira ngke ti birinako man te kaawa are Ioretan; ma nooria, a bon kakioaki rikaaki ngaia are a aki taua te kaawa n te tai anne.

4 Ao e a koro bukina bwa a bon roko ni kaaitaraira riki, ao ti bon taua ara kaawa. Ao bon iai riki kaawa tabeua ake a tauaki irouia Nibwaite, are aia tabo ni katantan ake a bon katokiia bwa a na aki kona n roko n te aba are e wene i mwaira, bwa a na tiringia naake a maeka n abara.

5 Ma e a koro bukina bwa aaba ake ti rirarikiia, ake a bon aki botaki iai kaaia, a bon uruakaki irouia Reimwanaite, ma aia kaawa aika a tau buburaia, ma kaawa aika a uarereke, ao aia kaawa nako a bon kabuekaki n te ai; ao ikai are e a bane iai tenibubua ao itibwi ma ruaiwa te ririki.

6 Ao e a koro bukina bwa n te katenibubua ao wanibwi n ririki ao a manga roko riki ni kaaitaraia n te buaka Reimwanaite, ma ti bon ninikoria n tei ni kaaitaraia; ma e bon matebuaka, bwa e bon rangi ni korakora mwaitia n te aro are a bon toubekaia Nibwaite i aan waeia.

7 Ao e a koro bukina bwa ti bon birinako, ao naake a waekoa riki aron birinakoia imwaia Reimwanaite a bon birinako, ao naake a waeremwe aron birinakoia imwaia Reimwanaite a bon kabwakaki ma n tiringaki.

8 Ao ngkai nooria, Ngai, Moomon, I bon aki tangiria bwa N na karawawata tamneia aomata ni kaota nakoia aron tarakin te raraa ma te urubwai nakon te maiu, ae moan te kakamaku n aron are e a wene imatau; ma Ngai, I ataia bwa a na riai ni kaotaki bwaai ni kabane, ao bwaai ake a karabaki a na bon [a]kaotaki mai taubukin mwenga nako—

9 Ao riki e na bon [a]roko ataakin bwaai aikai nakoia nikiraia te botanaomata aikai, ao nakoia naba Tientaire, are e taku te Uea bwa a na [b]kamaenakoia te botanaomata aio, ao a na warekaki te botanaomata aio bwa akea bonganaia i buakoia—ngaia are I korea te [c]rongorongo ae uarereke, bwa I maaku ni kabwanina raoi rongorongon are I a tia n nooria, ibukin te tua are I a tia ni karekea, ao riki bwa kam aonga n aki rangi n nanokawaki ibukin buakakaia te botanaomata aio.

10 Ao ngkai nooria, I taekina aio nakoia aia kariki, ao nakoia naba Tientaire ake a tabe nanoia irouia kaain te bata are Iteraera, ao a bon namakinna ma n ataia bwa e roko mai ia kakabwaiaia.

11 Bwa I ataia bwa a na bon nanokawaki ibukin taian kaangaanga ake e na rotaki iai te bata are Iteraera; eng, a na nanokawaki ibukin kamaunakia te botanaomata aio; a na nanokawaki ngkai a bon aki rairananoia te botanaomata aio, bwa ngke

8 *a* Ruka 12:2–3; 2Nib. 27:11; R&B 1:3.
9 *a* 4Nib. 1:49.
b 3Nib. 16:8.
c Moom. 1:1.

ngkai ao a na bon rabwataki i nanon bain Iesu.

12 Ngkai a koreaki [a]bwaai aikai nakoia [b]nikiraia kaain te bata are Iakobwa; ao a bon koreaki n te aekaki aei, ibukina bwa e bon ataaki iroun te Atua bwa a na bon aki kaotaki bwaai aikai nakoia man te buakaka; ma a na [c]karabaki iroun te Uea bwa a na kona n roko ni bon oin ana tai.

13 Ao bon aio te tua are I a tia ni karekea; ao nooria, a na bon roko n aron ana tua te Uea, ngkana e nooria bwa e riai, n oin wanawanana.

14 Ao nooria, a na roko bwaai aikai nakoia [a]Iutaia ake a kakewekewe; ao ibukin aei ao a na anganaki—bwa a na [b]kairoroaki bwa Iesu bon te Kristo, Natin te Atua ae maiu; bwa e aonga ni kakoroa bukin ana kantaninga ae korakora ao akea tokina, rinanon Natina ae Moan te Tangiraki, ibukin kaokakia Iutaia, ke ni kabane te bata are Iteraera, nakon abaia ni bwaibwai, are te Uea ae Atuaia e a tia n anganiia, ibukin kakoroan ana [c]berita ae tabu.

15 Ao riki bwa aonga kanoaia te [a]botanaomata aio ni kakoaua riki ana euangkerio, are e na [b]nako mai irouia Tientaire; bwa a na [c]maenako te botanaomata aio, ma n [d]riki ni bwatabwata, ni kammaira, ma n riki bwa aomata aika a ribaki, n te aro ae e aki kona ni kabwarabwaraki aekan aroia i buakora ma i mwaaina, eng, ae riaon riki are i buakoia Reimwanaite, ao e riki aio ibukin aia kakewekewe ma taromauriaia bouananti.

16 Bwa nooria, e a kaman akea Tamnein te Uea [a]irouia aia bakatibu; ao akea Kristo ma te Atua irouia n te aonaba; ao a bon ukaki n aron [b]kunin te wiita n te ang.

17 Bon aomata aika a tikiraoi ngkoa, ao bon aia [a]tia kaawakin tiibu Kristo; eng, ao a bon kairaki iroun te Atua te Tama.

18 Ma ngkai, nooria, a bon [a]kairiraki iroun Tatan, n aron kunin te wiita are e ukaki n te ang, ke n aron te kaibuke are e kibakiba n aki akaaka iaon te nao, n akea iena ke roona, ke akea te bwai are e na bwenaki iai; ao a katotonga arona.

19 Ao nooria, e tautau aia kakabwaia te Uea, are a na bon kona ni karekea n te aba, ibukiia [a]Tientaire ake a na taua te aba.

20 Ma nooria, e na koro bukina bwa a na kakiokioaki ma ni kamaenakoaki irouia Tientaire ao i mwin are a tia ni kakiokioaki ma ni kamaenakoaki irouia

12 *a* Enoti 1:16; Erem. 15:11–13. BK Ana Boki Moomon.
b R&B 3:16–20.
c Moom. 8:4, 13–14; Moro. 10:1–2.
14 *a* 2Nib. 29:13; 30:7–8. BK Iutaia.
b 2Nib. 25:16–17.
c 3Nib. 29:1–3.
15 *a* 3Nib. 21:3–7, 24–26.
b 1Nib. 13:20–29, 38; Moom. 7:8–9.
c 1Nib. 10:12–14; 3Nib. 16:8.
d 2Nib. 26:33.
16 *a* KB 6:3; Ita 2:15.
b TAre. 1:4.
17 *a* BK Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi.
18 *a* 2Nib. 28:21.
19 *a* 3Nib. 20:27–28.

Tientaire, nooria, ngkanne te Uea e na [a]uringa te [b]berita are e tabu are e karaoia nakon Aberaam ao nakoia ni kabane te bata are Iteraera.

21 Ao e na uringa naba te Uea aia [a]tataro ake a raoiroi, are a tia n uotaki nakoina ibukiia.

22 Ao ngkanne, O ngkami Tientaire, kam na kanga n tei imatan mwaakan te Atua, ma ti ngkana kam rairinanomi ma n rairaki man aromi aika a bubuaka?

23 Kam aki ataia bwa kam mena i nanon bain te Atua? Kam aki ataia bwa iai irouna te mwaaka ni kabane ao man ana [a]taeka ae korakora ao e kona n [b]niniraki te aonaba n aron te ninira ni boki.

24 Ngaia are, rairinanomi, ma n nanorinano imatana, bwa mwiina e na roko ma te momotiraoi ni kaaitarai ngkami—bwa mwiina ao kanoan Iakobwa a na waaki i buakomi n aron te [a]raian, ma n raebiti ngkami nakon mwakorokoro, ao a na bon akea ae e na kamaiui ngkami.

MWAKORO 6

A ikotaki Nibwaite n te aba are Kumora ibukin taian kabanea ni buaka—E karabai reekoti ake a tabu Moomon n te tabuki are Kumora—A tokanikai Reimwanaite, ao te botanaomata ae Nibwaite a bon tiringaki—Te bubua ngaa ma ngaa ake a tiringaki n te kabaang. Uakaan ma 385 N.K.

Ao ngkai e a bane au reekoti are e kaineti ma [a]kamaunaakiia au botanaomata, aika Nibwaite. Ao e a koro bukina bwa a bon mwananga rimataia Reimwanaite.

2 Ao ngai, Moomon, I korea te reta nakon aia uea Reimwanaite, ma n tangiria bwa e na kariaia bwa ti na ikotiia ara aomata n te [a]aba are Kumora, i rarikin te tabuki ae arana Kumora, ao ti na buaka ma ngaiia ikekei.

3 Ao e a koro bukina bwa aia uea Reimwanaite e bon kariaia nakoiu te bwai are I tangiria mai irouna.

4 Ao e a koro bukina bwa ti bon mwananga nakon te aba are Kumora, ao ti bon katei ara umwanrianna ni katobibia te tabuki are Kumora; ao e bon mena n te aba are e tiraua te ran iai, karaanga, ma koburake n ran; ao ikai are ti kantaningaia bwa ti na karekea ara raka iai i aoia Reimwanaite.

5 Ao ngke e a bane tenibubua ao wanibwi ma aua te ririki, ao ti a ikotiia nikiraia ara botanaomata nakon te aba are Kumora.

6 Ao e a koro bukina bwa ngke ti a tia n ikotiia ara botanaomata ni katiteuanaia n te aba are Kumora, nooria Ngai, ae Moomon I a moanna ni kara; ao I bon ataia bwa ai

20 *a* 3Nib. 16:8–12.
b BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
21 *a* Enoti 1:12–18; Moom. 9:36–37.
23 *a* Erem. 12:8–17.
b 3Nib. 26:3.
24 *a* Mika 5:8; 3Nib. 20:15–16.
6 1 *a* 1Nib. 12:19; Iarom 1:10; Aram. 45:9–14; Erem. 13:5–11.
2 *a* Ita 9:3.

bon aia kabanea naba ni buaka au botanaomata, ao I a bon tia ni karekea te tua mai iroun te Uea bwa N na bon aki kariaia bwa reekoti ake a tabu ake a bon tia ni karuoaki rikaaki nakoira mai irouia ara bakatibu, a na bwaka nako nanon baia Reimwanaite, (bwa a na bon kamaunai taekaia Reimwanaite) ngaia are I a karaoa te [a]reekoti aio man ana bwaatua Nibwaai, ma ni [b]karabai n te tabuki are Kumora reekoti ni kabane ake I a tia ni mwiokoaki iai ni bain te Uea, ma bon iai tabeua bwaatua [c]ake I a angan natiu ae [d]Moronaai.

7 Ao e a koro bukina bwa au botanaomata, ma buuia ma natiia, a bon nooriia ngkai aia [a]taanga ni buaka Reimwanaite bwa a mwananga ni kainetiia; ao a bon tataningaiia ma maakan te mate ae kakamaku are e kaona bwabwaia ni kabane ake a buakaka.

8 Ao e a koro bukina bwa a roko ni buaka ni kaaitaraira, ao a bane aomata ni kabane n onrake n te maaku ibukin korakoran mwaitia.

9 Ao e a koro bukina bwa a bon bwakaria au botanaomata ma te kabaang, ao ma te kainikatebe, ma kanoan te katebe, ma te tanai, ao ma aekan nako bwaai ni buaka.

10 Ao e a koro bukina bwa a bon oreaki au aomata ni kabwakaki, eng, ake tebwina te ngaa ake raou, ao I bwaka i buakoia; ao a riaoai ao a bon aki tiringai.

11 Ao ngke a tia n ribuakora ma n oroia ni kabwakaia au botanaomata ni [a]kabane a tiku ti uangaun ma aman ngaira, (are temanna mai i buakoia bon natiu te mwaane are Moronaai) ao ngaira ake ti bon aki mate, ti bon nooria n te bong are i mwina mai taubukin te tabuki are Kumora, ngke a tia n oki Reimwanaite nakon aia tabo, au botanaomata ake tebwina te ngaa ake a tia n oreaki ni kabwakaki, ake I a tia ni kairiia imoa.

12 Ao ti nooriia naba au botanaomata ake tebwina te ngaa ake a kairaki iroun natiu te mwaane ae Moronaai.

13 Ao nooria, tebwina te ngaa ake a kairaki iroun Kikitona a bon bwaka naba, ao e bon mena i buakoia.

14 Ao e bon bwaka naba Ramaa ma raona ake tebwina te ngaa; ao e bwaka naba Kirekara ma raona ake tebwina te ngaa; ao Rimwaa e bwaka naba ma raona ake tebwina te ngaa; ao e bwaka naba Ieneum ma raona ake tebwina te ngaa; ao Kumeniaa, ma Moronaaia, ma Anteonam, ma Tiburon, ma Teem, ma Ioti, a bon bwaka naba ma raoia ake kaka tebwina te ngaa.

15 Ao a koro bukina bwa iai riki tengaun ake a bwaka naba ma raoia ake kaka tebwina te ngaa, n te kabaang; eng, ni [a]kabane au

6 *a* BK Bwaatua.
b Ita 15:11.
c ATM 1:2.
d Moom. 8:1.
7 *a* 1Nib. 12:15.
11 *a* 1Nib. 12:19–20; Erem. 15:17.
15 *a* Aram. 9:24.

botanaomata a bwaka, ma ti ake uangaun ma aman ake raou, ao tabeman riki ake a tia ni birinako n raonia Reimwanaite, ao irikoia ma riia, ao raraaia a bon wene iaon te aba, bwa a bon katukaki irouia ake a tiringia bwa a na mka iaon te aba, ao a na mmwa nako n okira tinaia are te tano.

16 Ao e a uruaki nanou n te rawawata ibukin tiringakia au botanaomata, ao I takarua:

17 O ngkami aika kam tikiraoi, kam kanga ni kona ni kitan ana kawai te Uea! O ngkami aika kam tikiraoi, kam kanga ni kona n rawa ni butimwaea Iesu, are e tei ma baina aika a tangaina bwa e na butimaei ngkami!

18 Nooria, ngke arona bwa kam aki karaoa aio, kam na bon aki kona ni bwaka. Ma nooria, kam a bwaka, ao I nanokawaki ibukin buami.

19 O ngkami naati mwaane ma aine aika kam tikiraoi, ngkami kaaro ma tiina, mwaanenumwa ma ainenumwa, ngkami aika kam tikiraoi, kam kangaa ni kona ni bwaka!

20 Ma nooria, kam a nako, ao nanokawakiu e bon aki kona ni kaoki ngkami.

21 Ao e na roko te bong are rabwatami are e maamate e na katokaa iaona te aki maamate, ao taian rabwata aika a mka ngkai n te aro ni kamaamate a nang bon riki bwa rabwata aika [a]aki kona n rotaki n te maamate; ao ngkanne kam na tei imatan ana kaintekateka ni motikitaeka Kristo, bwa kam na motikaki taekami n aron ami mwakuri; ao ngkana arona bwa kam raoiroi, ao ngkanne kam na kakabwaiaki ma ami bakatibu ake a tia n rimoami.

22 O tera ngke arona bwa kam a tia n rairinanomi i mwaain rokon te urubwai ae korakora aio iaomi. Ma nooria, kam a nako, ao te Tama, eng, te Tama ae Akea Tokina are i karawa, e ataa aromi; ao e na karaoa nakoimi te [a]momotiraoi ma te [b]nanoanga.

MWAKORO 7

E kakao Moomon nakoia Reimwanaite ni boong aika kaitira bwa a na kakoaua Kristo, ma ni butimwaea Ana euangkerio, ma ni kamaiuaki—Ni kabane ake a kakoaua te Baibara a na kakoaua naba Ana Boki Moomon. Uakaan ma 385 N.K.

Ao ngkai, nooria I tangiria n taetae nakoia [a]nikiraia te botanaomata aio ake a aki tiringaki, ngkana arona bwa te Atua e na anganiia au taeka, bwa aonga n atai taekan aia bwai aia bakatibu, ngkami aika nikiraia kaain te bata are Iteraera; ao aikai taeka ake I taekin:

2 Kam riai n ataia ae ngkami kaain te [a]bata are Iteraera.

3 Kam na ataia bwa kam riai n rairinanomi, bwa kam raawa n aki kona ni kamaiuaki.

4 Kam riai n ataia bwa kam na

21 *a* 1Korin. 15:53–54.
22 *a* BK Motiraoi.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.
7 1 *a* Erem. 15:11–13.
2 *a* Aram. 10:3.

katikui inano ami bwai ni buaka, ma n aki manga kukurei ni kawawaean te raraa, ma n aki manga oki n anai, ti ngkana e tuangingkami te Atua.

5 Kam riai n ataia bwa kam riai ni karekea aia [a]atatai ami bakatibu, ma n rairinanomi man ami bure ni kabane ma buakakami, ma ni [b]kakoaua Iesu Kristo, bwa bon ngaia Natin te Atua, ao e tiringaki irouia Iutaia, ao man mwaakan te Tama ao e a tia ni manga kateirakeaki, are e a tia iai ni karekea te [c]tokanikai iaon te rua ni mate; ao e kabwautaki naba weten te mate irouna.

6 Ao e kakoroa bukin [a]mangautiia maate, are a na kateirakeaki iai aomata bwa a na tei imatan ana [b]kaintekateka ni motikitaeka.

7 Ao e a tia ni kakoroa bukin [a]kaboakin te aonaba, n te aro are iai ae e kuneaki n [b]aki bure imatana n te bong ni motikitaeka e na bon anganaki te kona ni [c]maeka ma te Atua n Ueana, bwa e na anenea kamoamoana n aki totoki ma [d]taan anene i karawa, nakon te Tama, ao nakon te Nati, ao nakon te Tamnei ae Raoiroi, are bon [e]temanna te Atua, n te aro ni [f]kakukurei ae aki totoki.

8 Ngaia are rairinanomi, ma ni bwabetitoaki n aran Iesu, ma n taua ni kamatoaa ana [a]euangkerio Kristo, are e na kateaki imatami, tiaki ti n te [b]reekoti aio ma n te reekoti naba are e na roko nakoia Tientaire [c]mai irouia Iutaia, are te reekoti are e na roko mai irouia Tientaire [d]nakoimi.

9 Bwa nooria, e [a]koreaki aio ma te kantaninga bwa kam na [b]kakoaua anne; ao ngkana kam kakoaua anne kam na kakoaua aio naba; ao ngkana kam kakoaua aio ao kam kona n atatai ni kaineti ma aroia ami bakatibu, ao mwakuri ake a kamimi ake a karaoaki ni mwaakan te Atua are e mena i buakoia.

10 Ao kam na ataia naba bwa ngkami nikiraia kanoan Iakobwa; ngaia are kam a warekaki i buakoia aomatan te moan berita ae tabu; ao ngkana arona bwa kam kakoaua Kristo, ma ni bwabetitoaki, n te ran moa, ao i mwina n te ai ma te Tamnei ae Raoiroi, ma ni katotonga te [a]banna are iroun te Tia Kamaiu, n aron are e a tia n tuangira, ao e na nako raoi aromi n te bong ni motikitaeka. Amen.

MWAKORO 8

A ukoukoriia Nibwaite, Reimwanaite ma n tiringia—E na roko Ana Boki Moomon ni mwaakan

5 *a* 2Nib. 3:12.
b BK Onimaki; Onimaki, Kakoaua.
c Itaia 25:8; Mot. 16:7–8.
6 *a* BK Mangauti.
b BK Iesu Kristo—Motiki Taeka; Motiki Taeka, te Kabanea ni.
7 *a* BK Kaboaki.
b BK Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia.
c 1Nib. 10:21; R&B 76:62; Mote 6:57.
d Mot. 2:28.
e R&B 20:28.
BK Te Atua, Atu n Atua.
f BK Kimwareirei.
8 *a* BK Euangkerio.
b BK Baibara.
c 2Nib. 29:4–13.
d 1Nib. 13:38.
9 *a* BK Ana Boki Moomon.
b 1Nib. 13:38–41.
10 *a* 2Nib. 31:5–9.

te Atua—A na atongaki taeka ni karekekai nakoia ake a taekin taeka n un ma kakauntaeka ni kaitaraa ana mwakuri te Uea—E na kaoti aia reekoti Nibwaite n te bong ni buakaka, kerikakin te raoiroi, ao te bwaka man te koaua. Uakaan ma 400–421 N.K.

Nooria Ngai, ae [a]Moronaai, I a kabanea ana [b]reekoti tamau ae Moomon. Nooria bon iai ti tabeua bwaai ake I kan koroi taekaia, ake bwaai ake I a tia n tuangaki iroun tamau.

2 Ao ngkai e a koro bukina bwa i mwin te buaka are e [a]korakora ma n rianako are i Kumora, nooria, Nibwaite ake a tia ni birinako nakon te aba are i maiaki a bon kakiokioaki irouia [b]Reimwanaite, ni karokoa ae a kamaunaki.

3 Ao e tiringaki naba tamau irouia, ao ngai I a tiku n [a]ti ngai bwa N na korea rongorongon tiringakia au botanaomata ae kananokawaki. Ma nooria, a nako, ao I kakoroa ana tua tamau. Ao I aki ataia bwa a na tiringai ke a na aki.

4 Ngaia are N na koroboki ma ni karabai taian reekoti n te tano; ao e aki kakawaki bwa I nakea.

5 Nooria, e a tia ni korea te [a]reekoti aio tamau, ao e a tia ni korea te kantaninga ibukina. Ao nooria, N na koroboki naba ngkana e tau nnena iaon taian [b]bwaatua, ma e bon aki tau ao akea te tano ae iai te biti i nanona irou, bwa are I a bon tiku n ti Ngai. E a tia n tiringaki tamau n te buaka, ao au koraki ni kabane, ao bon akea raoraou ke te tabo are N na nako iai; ao I bon aki ataia bwa e na maan ra te tai ae e na kariaia te Uea bwa N na maiu iai.

6 Nooria, e a bane [a]abubua te ririki man te tai are e kaoti iai ara Uea ao ara Tia Kamaiu.

7 Ao nooria, a ukoukoria au botanaomata Reimwanaite, ake Nibwaite man te kaawa teuana nakon te kaawa teuana, ni karokoa ae a bon akea; ao e korakora [a]bwakaia; eng, e korakora ao e kamiimia te nano aron tiringakia au botanaomata aika Nibwaite.

8 Ao nooria, e bon riki aei man bain te Uea. Ao nooria naba, a bon [a]buaka Reimwanaite imarenaia; ao te aba aio ni kabuta e bon waaki iai te tiritiri ao kawawaean te raraa ae reiti nako; ao bon akea ae ataia bwa e na toki te buaka n ningai.

9 Ao ngkai, nooria, I aki manga taekinia, bwa ai bon akea ma ti Reimwanaite ao [a]taan iraa ae iai ngkai iaon te aba.

10 Ao bon akea ae a ataa te Atua ni koaua ma bon ti ana [a]reirei Iesu, ake a bon tiku n tataninga iaon te aba ni karokoa ae a rangi korakora buakakaia aomata n te

8 1 *a* BK Moronaai, Natin Moomon.
b BK Bwaatua.
2 *a* Moom. 6:2–15.
b R&B 3:18.
3 *a* Moro. 9:22.
5 *a* Moom. 2:17–18.
b Moom. 6:6.
6 *a* Aram. 45:10.
7 *a* 1Nib. 12:2–3.
8 *a* 1Nib. 12:20–23.
9 *a* Moom. 2:8.
10 *a* 3Nib. 28:7; Ita 12:17.
BK Teniman Reirei aika Nibwaite.

aro are e aki kariaia te Uea bwa ana [b]tiku ma aomata; ao bon akea te aomata ae e ataia bwa a mena iaon te aba ke a aki.

11 Ma nooria, Ngai ma [a]tamau ti a tia n nooria, ao a tia ni karaoa te ibuobuoki nakoira.

12 Ao ane e reke irouna te reekoti aio, ao e na aki kabuakaka ibukin aro n aki kororaoi ake a mena iai, ao e na bon atai riki [a]bwaai aika a korakora nakon aikai. Nooria, bon Ngai Moronaai; ao ngke arona bwa e konaki ni karaoaki ao I a kaoti bwaai ni kabane nakoimi.

13 Nooria, I a katoka au taetae ni kawai ibukiia te botanaomata aio. Ngai bon natin Moomon te mwaane ao tamau bon [a]kanoan Nibwaai.

14 Ao bon Ngai are I [a]karabai taian rongorongo iroun te Uea; akea manenan taian bwaatua, ma ti ana tua te Uea. Bwa e bon taetae ma te koaua ni kangai bwa akea te aomata ae e kona n anai [b]ibukin karekean ana raka; ma te reekoti are iai e bon rangi ni kakawaki; ao ane e na oti irouna, e na kakabwaiaki iroun te Uea.

15 Bwa bon akea ae e kona n reke irouna te mwaaka ni kaotia ma ti ngkana e anganaki mai iroun te Atua; bwa bon nanon te Atua bwa e na karaoaki ma te [a]mata teuana ae kaineti nakon mimitongina, ke ibukin mweraoia aomata ngkoa ae ana aomata ni berita ae tabu te Uea ake a kaman kamaenakoaki.

16 Ao e na kakabwaiaki ane [a]e kaota te bwai aio; bwa e na [b]uotaki man te roo nakon te oota, n aron ana taeka te Atua; eng, e na uotaki man te tano, ao e na raneanea man te roo, ma n ataaki irouia aomata; ao e na karaoaki ni mwaakan te Atua.

17 Ao ngkana iai [a]taian kairua ao bon ana kairua te aomata. Ma nooria, bon akea te kairua ae ti ataia; ma e ngae n anne e atai bwaai ni kabane te Atua; ngaia are, ane e [b]kabuakaka, ke e tarataraia bwa mwiina ao e na noora kakamaakun ain moone.

18 Ao ane e kangai: Kaotia nakoiu, bwa mwiina ko na oreaki—ke e tarataraia bwa mwiina ao e tuatua te bwai ae tabuia te Uea.

19 Bwa nooria, ane e [a]motikitaeka n aki akaaka ao e na manga motikaki taekana n aki akaaka; bwa e na kabooaki n aron ana mwakuri; ngaia are, ane e oro ao e na manga oreaki riki, iroun te Uea.

20 Nooria e taekinaki ae kangai ni koroboki aika tabu—akea te aomata ae e na oro, ao e na aki naba motikitaeka; bwa bon au bwai te motikitaeka, e taku te

10 *b* Moom. 1:16.
11 *a* 3Nib. 28:24–26.
12 *a* 3Nib. 26:6–11.
13 *a* 3Nib. 5:20.
14 *a* Moro. 10:1–2.
b IT—R 1:46.
15 *a* R&B 4:5.
16 *a* 2Nib. 3:6–7, 11, 13–14.
b Itaia 29:18; 2Nib. 27:29.
17 *a* Moom. 9:31, 33; Ita 12:23–28.
b 3Nib. 29:5; Ita 4:8.
19 *a* ARIT Mat. 7:1–2 (Abentekiti); 3Nib. 14:1–2; Moro. 7:14.

Uea, ao au bwai naba te ira n taanga ao N na kabomwi.

21 Ao ane e taekin taeka n un ma kakauntaeka ni kaitara ana mwakuri te Uea, ma ni kaaitaraia ana aomata ni berita ae tabu te Uea ake kaain te bata are Iteraera, ma ni kangai: Ti na kamauna ana mwakuri te Uea, ao te Uea e na bon aki uringa ana berita ae tabu are e a tia ni karaoia ma te bata are Iteraera—ao bon ngaia naba are e na koreaki ma n tewenakoaki nako nanon te ai.

22 Bwa ana [a]waaki te Uea aika akea tokiia a na bon waaki nako, ni karokoa ae a na bane ni kakoroaki bukin ana berita.

23 Ukoukori ana taeka ni burabeti [a]Itaia. Nooria, I bon aki kona ni koroi. Eng, nooria I taku nakoimi, bwa aomata aika itiaki akekei ake a tia ni maiu imwaiu, ake a tia ni bwaina te aba aio, a na [b]takarua, eng, ma ni bubun aontano ao a na takarua nakon te Uea; ao ngkai e maiu te Uea ao e na bon uringa te berita are e tabu are e a tia ni karaoia ma ngaiia.

24 Ao e bon atai aia [a]tataro, bwa bon ibukiia tariia. Ao e ataa aia onimaki, bwa n arana ao a na kona ni kamwaingi [b]maunga; ao n arana ao a kona n ioioa te aonaba; ao man mwaakan ana taeka ao a kona ni kabwakai nako naano [c]nne ni kaikain; eng, ao te ai ni kanai ai ae ura mwaaka e bon aki kona naba ni kaikoakia, ao aki naba maan aika a kaakang, ma naeta aika a kamaamate, ibukin mwaakan ana taeka.

25 Ao nooria, a bon [a]tataro naba ibukin teuare e na kariaia te Uea bwa e na karokoi bwaai aikai.

26 Ao akea ae e na taekinna bwa a na bon aki kaotaki, bwa a na bon kaotaki, bwa e a tia n taekinna te Uea; bwa a na [a]otinako man te tano, ni bain te Uea, ao akea ae kona n tukia; ao e na kaoti n te bong are e taekinaki iai bwa a toki [b]kakai; ao e na kaoti n aron ae aongkoa temanna ae taetae [c]man te mate.

27 Ao e na kaoti n te bong are [a]raraaia aomata aika itiaki a na tang nakon te Uea, ibukin [b]botaki ni karaba aika buakaka ma mwakuri n roo.

28 Ao e na kaoti n te bong are e a kakeweaki iai mwaakan te Atua, ao a bareka [a]ekaretia ma n tabekaki rake ibukin kainikatongan nanoia; eng, n te bong are mataniwin ekaretia ma tia reirei a na tabekakirake ibukin kainikatongan nanoia n te aro are a bakantang irouia raoia ake a kaaina aia ekaretia.

22 *a* R&B 3:3.
23 *a* 3Nib. 20:11; 23:1.
b Itaia 29:4; 2Nib. 3:19–20; 26:16.
24 *a* Enoti 1:12–18; Moom. 9:36; R&B 10:46.
b Iakob. 4:6; Erem. 10:9.
c Aram. 14:27–29.
25 *a* Moom. 5:21.
26 *a* Itaia 29:4; 2Nib. 33:13.
b Moom. 9:15–26; Moro. 7:27–29, 33–37.
c 2Nib. 26:15–16; Moom. 9:30; Moro. 10:27.
27 *a* Ita 8:22–24; R&B 87:6–7.
b BK Botaki ni Karaba.
28 *a* 2Tim. 3:1–7; 1Nib. 14:9–10; 2Nib. 28:3–32; R&B 33:4.

29 Eng, e na kaoti n te bong [a]are e na ongo te aba taekan taian ai, ma angibuaka, ma [b]buanen bubu n aba aika ianena.

30 Ao e na ongo naba te aba taekan [a]bubuaka, rongorongon buaka, mwaeiein taabo aika a kakaokoro.

31 Eng, e na roko n te bong are e na korakora iai te bareka iaon te aonaba; e na iai te tiriaomata, te iraa, te kewe, ao te mwaamwana te aba, ma waaki ni kabekaau, ma aekan nako mwakuri aika bati n ribaki; ao a na mwaiti ake a na kangai, karaoa aei, ke karaoa arei, bwa akea [a]bonganana, bwa te Uea e na [b]boutokaaia naakai n te kabanea ni bong. Ma e na reke kaia naakai, bwa a na mena n te [c]aro ae kananokawaki ae moan te mao ao a na kabaeaki n te bure.

32 Eng, e na kaoti n te bong are a na kateaki iai ekaretia ao a na kangai: Nakomai nakoiu, ao ibukin ami mwane a na kabwaraki ami bure.

33 O ngkami aomata aika kam buakaka ma ni kamangao ao ma ni kamoamoa, e aera ngkai kam katei ekaretia ibukin karekean ami [a]raka? E aera ngkai kam [b]bita ana taeka te Atua ae tabu, bwa kam aonga ni [c]kabuakaka tamneimi? Nooria, taratarai ana kaotioti te Atua; bwa nooria, e na roko te tai n te bong arei are a na kakoroaki iai bukin bwaai ni kabane.

34 Nooria, e a tia te Uea ni kaoti nakoiu bwaai aika a korakora ma ni kamiimi ni kaineti ma te bwai ae e na roko n te tai ae e aki rangi ni maan, n te bong are a na roko iai bwaai aikai i buakomi.

35 Nooria, I taetae nakoimi n aron ae aongkoa iai ngkami, ma bon akea ngkami. Ma nooria, Iesu Kristo e a tia ni kaoti ngkami nakoiu, ao I atai ami mwakuri.

36 Ao I ataia bwa kam bon [a]nakonako i nanon kainikatongan nanomi; ao bon akea bwa ti tabeman aika a aki [b]tabekakirake ni kainikatongan nanoia, ma ni bwaini [c]kunnikai aika a titikiraoi, ao ma ni bakantang, a kakauntaeka, a kairiribai, ao a bwainikirinia tabemwaang, ma ni karaoi aekan buakaka nako; ao ami ekaretia, eng, ni kabane, a baareka ibukin kainikatongan nanomi.

37 Bwa nooria, kam bon tangira te [a]mwane, ma ami bwai, ao ami kunnikai aika a titikiraoi, ma katamaroan ami ekaretia, nakon riki tangiraia aika a raarikin ma ni kainnano, ao aika a aoraki ma n rawawata.

38 O ngkami aika kam baareka, ngkami aika bwaritaio, ngkami tia reirei, aika kam kabooingkami ibukin te bwai are kam na baareka iai, e aera ngkai kam kabareka ana

29 *a* Ioera 2:28–32; 2Nib. 27:2–3.
b 1Nib. 19:11; R&B 45:39–42.
30 *a* Mat. 24:6; 1Nib. 14:15–17.
31 *a* 2Nib. 28:21–22.
b 2Nib. 28:8.
c Aram. 41:11.
33 *a* BK Nakoanibonga ae Kewe.
b 1Nib. 13:26–29.
c BK Kabuakaka.
36 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b Iakob. 2:13.
c Aram. 5:53.
37 *a* 2Nib. 28:9–16.

ekaretia te Atua ae tabu? E aera ngkai kam [a]bwainrang ni katokaa iaomi aran Kristo? E aera ngkai kam aki iangoia bwa e korakora riki kakawakin te kukurei are aki totoki nakon te [b]nanokawaki are e aki kona ni mate—ibukin ana [c]kamoamoa te aonaba.

39 E aera ngkai kam katamaroai ngkami n te bwai are akea te maiu iai, ma ni kariaia bwa naake a baki, ake a kainnano, ake akea karabaia, ao ake a aoraki ma ake a karawawataki a na rirarikimi, ao kam aki tabeakinia.

40 Eng, e aera ngkai kam kateirakei ami [a]mwakuri aika bati n ribaki aika a raba bwa e aonga n reke ami raka, ma ni karekea te anga bwa a na tang ni wenei aine ake a tia ni mate buuia imatan te Uea, ao ake akea aia karo bwa a na tang ni wenei nakon te Uea naba, ao bwa raraaia tamaia ma kaainnabaia ana takarua nakon te Uea mai aontano, ibukin irakin taangaia ae e na bwaka iaon atuia.

41 Nooria, e tinetine iaomi te kabaang n irantaanga; ao e na roko n te tai ae aki maan are e na [a]irantaanga raraaia aomata aika itiaki iaomi, bwa e na bon aki kariaia bwa a na manga tangitang riki.

MWAKORO 9

Moronaai e weteia ake aki kakoaua Kristo bwa a na rairinanoia—E tataekina Atuan te kakai, ae e angaanga te kaotioti ao e kabwaroi bwai n tangira ma kanikina i aoia aika a kakaonimaki—A toki kakai ibukin te kakewekewe—A na roko kanikina nakoia aika a kakoaua—A kairoroaki aomata bwa a na wanawana ma ni kawakin tua. Uakaan ma 401–421 N.K.

Ao ngkai, I taetae naba ni kaineti ma ake a aki kakoaua Kristo.

2 Nooria, kam na kakoaua n te bong are kam na kawaraki iai—nooria, ngkana e na roko te Uea, eng, n te [a]bong are e korakora arei are e na rukurukumaki iai te [b]aonaba n aron te ninira ni boki, ao a na ran bwain karawa n te [c]kabuebue ae korakora, eng, n te bong are e korakora arei ngkana kam kairaki bwa kam na tei imatan ana Tiibu te Teei te Atua—ao ngkanne kam na kangai bwa akea te Atua?

3 Ao ngkanne kam na aki kona ni kaakea Kristo, ke kam kona n taraa ana Tiibu te Teei te Atua? Kam kantaningaia bwa kam kona ni maeka ma ngaia ma n namakinna n ami iango bwa kam kairua? Kam kantaningaia bwa kam kona ni kukurei ni maeka ma Teuare e tabu, ngkana tamneimi a kammarakaki n namakinan te bure n ami iango bwa kam a tia n urui ana tua?

4 Nooria, I taku nakoimi bwa

38 *a* Rom 1:16; 2Tim. 1:8; 1Nib. 8:25–28; Aram. 46:21.
b Mot. 3:25.
c 1Nib. 13:9.
40 *a* BK Botaki ni Karaba.
41 *a* 1Nib. 22:14.
9 2 *a* Maraki 4:5; 3Nib. 28:31.
b Moom. 5:23; R&B 63:20–21. BK Aonaba—Tokin te aonaba.
c Amota 9:13; 3Nib. 26:3.

kam na bon rangin aki kukurei ni maeka ma te Atua ae tabu ao e momotiraoi, ma n namakina kammairami imatana, nakon ae kam na maeka ma tamneia ake a [a]kabuakakaaki i [b]moone.

5 Bwa nooria, ngkana kam kairaki bwa kam na noora aromi n [a]akea karabakimi imatan te Atua, ma mimitongin naba te Atua, ao tabun Iesu Kristo, e na bon kauraa uran te ai ae e aki kona n tiringaki i aomi.

6 O ngkanne, ngkami aika kam [a]kakewekewe, [b]rairaki nakon te Uea; tang ni kakorakorai ngkami nakon te Tama n aran Iesu, bwa tao kam na bon kona ni kuneaki n aki bareka, n [c]itiaki, n tamaroa, ma ni mainaina, bwa kam a tia ni kaitiakaki n raraan te [d]Tiibu te Teei, n te kabanea ni bong are e korakora.

7 Ao riki I taetae nakoimi aika kam [a]kakewei ana kaotioti te Atua, ma n taku bwa a toki, bwa akea riki kaotioti, ke taeka ni burabeti, ke bwai n tangira, ke te katoki aoraki, ke te taetae n neewe, ke [b]rairan neewe;

8 Nooria, I kangai nakoimi, ane e kakewei bwaai aikai e aki ataa ana [a]euangkerio Kristo; eng, e bon tuai ni wareki koroboki aika tabu; ngkana e a tia ao e bon aki [b]oota iai.

9 Bwa tiaki bwa ti warekia bwa te Atua [a]titebo ngkoananoa, ngkai, ao n aki toki, ao akea te kakaokoroaki ke te bibitaki irouna?

10 Ao ngkai, ngkana kam a tia n iangoa atuami ae kakaokoro, are iai te bibitaki irouna, ao ngkanne kam a tia n iangoa atuami ae tiaki Atuan te kakai.

11 Ma nooria, N na kaota nakoimi Atuan te kakai, are bon Atuan Aberaam, ao Atuan Itaaka, ao Atuan Iakobwa; ao bon te [a]Atua naba anne are e karaoa karawa ma aonaba, ao bwaai ni kabane ake iai.

12 Nooria, e karika Atam ao mai iroun [a]Atam ao e roko te [b]bwaka nakon te aomata. Ao ibukin bwakan te aomata ao e roko Iesu Kristo, ao te Tama ao te Nati; ao ibukin Iesu Kristo ao e roko [c]kaboan te aomata.

13 Ao ibukin kaboan te aomata are e reke mai iroun Iesu Kristo, ao a kaokaki nako matan te Uea; eng, aio are a kaboaki iai aomata ni kabane, ibukin maten Kristo are e kakoroa bukin te [a]mangauti, are e kakoroa bukin te kaboaki man te [b]matu ae aki totoki,

4 *a* BK Kabuakaka.
b BK Moone.
5 *a* 2Nib. 9:14.
6 *a* BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki.
b Etek. 18:23, 32; R&B 98:47.
c BK Itiaki, Aro n Itiaki.
d BK Ana Tiibu te Teei te Atua.
7 *a* 3Nib. 29:6–7.
b 1Korin. 12:7–10; TOni. 1:7.
8 *a* BK Euangkerio.
b Mat. 22:29.
9 *a* Ebe. 13:8; 1Nib. 10:18–19; Aram. 7:20; Moro. 8:18; R&B 20:12.
11 *a* KB 1:1; Mot. 4:2; R&B 76:20–24.
BK Iesu Kristo.
12 *a* Mot. 3:26.
b BK Bwakan Atam ao Ewa.
c BK Kaboaki.
13 *a* Erem. 14:15–18.
b R&B 43:18.

are te matu are a na kautaki mai iai aomata ni mwaakan te Atua ngkana e tang te bu; ao a na bane n roko aika a uarereke ao aika a korakora, ao a na bane n tei imatan ana kai ni motikitaeka, n tia ni kabooaki ma ni kabwaraki man a na [c]kabaebae te mate ae akea tokina, are bon te mate n rabwata.

14 Ao ngkanne e na roko ana [a]motikitaeka Teuare e tabu i aoia; ao ngkanne e na roko te tai are ane e [b]kammaira e na bon tiku ni kammaira; ao ane e raoiroi e na bon tiku n raoiroi; ao ane e kukurei e na bon tiku ni kukurei; ao ane e aki kukurei e na bon tiku n aki kukurei.

15 Ao ngkai, O ngkami ni kabane ake kam iangoia i nanomi bwa iai atuami ae e [a]aki kona ni karaoi kakai, N na titirakiningkami, a tia ni koro bukin bwaai ake I a tia n taekin? E a roko te toki? Nooria, I taku nakoimi, E tuai; ao te Atua e tuai n toki arona are Atuan te kakai.

16 Nooria, tiaki bwa a kamiimi bwaai ake e a karaoi te Atua imatara? Eng, ao antai ae kona n oota n ana [a]mwakuri te Atua ae kamimi?

17 Antai ae e na taku bwa tiaki man te kakai ao man ana [a]taeka are a riki iai karawa ao te aonaba; ao man mwaakan ana taeka ao e [b]karikaki te aomata mani [c]bubun aontano; ao man mwaakan ana taeka ao a karaoaki kakai aika a mwaiti?

18 Ao antai ae e na taku bwa Iesu Kristo e bon aki karaoi [a]kakai aika a korakora? Ao a bon mwaiti kakai aika a korakora ake a karaoaki ni baia abotoro.

19 Ao ngkana iai [a]kakai aika a karaoaki, ao e aera bwa te Atua e na toki bwa te Atua ni kakai ao e na aki bibitaki? Ao nooria, I taku nakoimi bwa e tuai ni bitaki; bwa ngkanne e na aki riki bwa te Atua; ao e aki toki bwa te Atua, ao te Atua ni kakai.

20 Ao e toki ni kakaraoi [a]kakai i buakoia natiia aomata ibukina bwa a kerikaaki n aia aki onimaki, ao a kitana te kawai ae e eti, ma n aki ataa te Atua are a riai n [b]onimakinna.

21 Nooria, I taku nakoimi, bwa ane e kakoaua Kristo, ma n akea te bwai ae e nanououa iai, ao te [a]bwai are e na butiia te Tama n aran Kristo e na bon anganaki; ao aio te berita nakoia aomata ni kabane, ni karokoa tokin te aonaba.

22 Bwa nooria, e bon taku Iesu Kristo, are Natin te Atua, nakoia ana reirei ake a na tataninga, eng, nakoia naba ni kabane ana reirei, are a ongo aomata aika a uanao: [a]Naako kabuta te aonaba, ma n

13 *c* R&B 138:16.
14 *a* BK Motiki Taeka, te Kabanea ni.
b Aram. 7:21; R&B 88:35.
15 *a* Moro. 7:35–37; R&B 35:8. BK Kakai.
16 *a* TAre. 40:5; R&B 76:114; Mote 1:3–5.
17 *a* Iakob. 4:9.
b BK Karika, Kariki Bwai.
c KB 2:7; Mot. 2:25.
18 *a* Ioane 6:14.
19 *a* R&B 63:7–10.
20 *a* TMT 6:11–13; Ita 12:12–18; Moro. 7:35–37.
b BK Onimakina.
21 *a* Mat. 21:22; 3Nib. 18:20.
22 *a* Mar. 16:15–16. BK Mwakuri ni Mitinare.

tataekina te euangkerio nakoia aomata ni kabane;

23 Ao ane e kakoaua ma ni bwabetitoaki ao e na bon kamaiuaki, ma ane e aki kakoaua e na bon [a]kabuakakaaki;

24 Ao a na iririia ake a kakoauai [a]kanikina aikai—n arau ao a na kanakoia [b]riaboro; ao a na taetae n neewe aika a boou; a na tauiia naeta; ao ngkana a mooi n te bwai ae kamamate ao a na bon aki ikoaki iai; ao a na katokai [c]baia i aoia aika a aoraki ao a na marurung;

25 Ao ane e kakoaua arau, n aki nanououa, ao N na [a]kamatoai au taeka ni kabane nakoina, ni karokoa tokin aonaba.

26 Ao ngkai, nooria, antai ae kona n tei ni kaaitarai ana mwakuri te Uea? [a]Antai ae kona ni kakewei ana taeka? Antai ae e na teirake ni kaitara mwaakan te Uea ae korakora? Antai ae e na ribai ana mwakuri te Uea? Antai ae e na ribaia natin Kristo? Nooria, ngkami ni kabane ake a [b]ribaa ana mwakuri te Uea, bwa kam na miimi ao kam na mate.

27 O ngkanne, tai riribai, ao tai mimi, ma ongo n ana taeka te Uea, ma ni bubutia te Tama n aran Iesu ibukin bwaai ake ko kainnanoi. Tai nanououa, ma kakoaua, ao waaki n aron are ni kawai, ma ni [a]kawara te Uea ma [b]nanom ni kabane, ma ni [c]mwakuria oin kamaiuam ma te maaku ao te ruru imatana.

28 [a]Kawanawanako i nanon am bong ni kataaki; kanakoa mai iroumi te baareka; tai bubuti, n te aro are ko na kona ni katoka [b]nanom ni kaibwabwaru, ma bubuti ma te matoatoa ae e aki kona ni kamwaingaki, bwa kam na aki bwaka n te karirikai, ma kam na beku iroun te [c]Atua ae koaua ao e maiu.

29 Taraia bwa kam na aki bwabetitoaki ngkana kam [a]aki tau; taraia bwa kam na [b]itiaki ngkana kam taua ana toa Kristo; ao taraia bwa kam na karaoi bwaai ni kabane n te [c]itiaki, ma ni karaoia n aran Iesu Kristo, Natin te Atua ae maiu; ao ngkana kam karaoa aio, ma n teimatoa nua te toki, ao kam na bon aki tewenakoaki.

30 Nooria, I taetae nakoimi n aiaron ae I [a]taetae nakoimi man te mate; bwa I ataia bwa a na reke au taeka iroumi.

31 Tai kabuakakai ibukin au [a]aki kororaoi, ao tamau naba ibukin ana aki kororaoi, ao teuare e koroboki naba ma i mwaaina; ma karabwarabwa nakon te Atua

23 *a* BK Kabuakaka.
24 *a* Mar. 16:17–18.
BK Kanikina.
b Mwak. 16:16–18.
c BK Kakabwaiaan te Aoraki.
25 *a* BK Kakoaua; Kaotioti.
26 *a* 3Nib. 29:4–7.
b TRab. 13:13.
27 *a* Moro. 10:30–32.
b Iotua 22:5; R&B 64:22, 34.
BK Te Nano.
c Biri. 2:12.
28 *a* Iakob. 6:12.
b BK Nano ni Kaibwabwaru.
c Aram. 5:13.
29 *a* BK Bwabetito—Bwaai aika kainnanoaki bwa ko na tau ni bwabetito.
b 1Korin. 11:27–30; 3Nib. 18:28–32.
c BK Tau, Tau (Itiaki).
30 *a* Moom. 8:26; Moro. 10:27.
31 *a* Moom. 8:17; Ita 12:22–28, 35.

bwa e a tia ni kaota ami aki kororaoi nakoimi, bwa kam aonga n reireinaki riki bwa kam na wanawana nakoira.

32 Ao ngkai, nooria, ti a tia ni korea te reekoti aio n aron ara atatai, n taian man ni koroboki are a aranaki bwa te taetae n Aikubita ae e a tia ni [a]bitaki, are ti anganaki ao ti bitia, n aron ara taetae.

33 Ao ngke arona bwa e tau buuburan ara bwaatua ti na bon tia ni koroboki n taetae n Ebera; ao te taetae n Ebera e bon bitaki naba iroura; ao ngke arona bwa ti kona ni koroboki n te taetae n Ebera, nooria, e na bon akea aki kororaoin ara reekoti.

34 Ma te Uea e atai bwaai ni kabane ake ti a tia ni karaoi, ao bwa akea riki te botanaomata ae e ataa ara taetae ni kawai ao ibukina bwa akea riki te botanaomata ae e ataa ara taetae, ngaia are e a tia ni katauraoa te [a]anga are e na rairaki iai.

35 Ao bwaai aikai a koreaki bwa a aonga n itiaki kunnikaira man raraaia tarira, ake a tia ni kerikaaki n aia [a]aki onimaki.

36 Bwaai ake ti [a]tangiri ake a kaineti ma tarira, eng, are bon kaokakia nakon ataakin Kristo, ai bon ake a kaineti naba ma aia tataro aomata aika itiaki ni kabane ake a maeka iaon te aba.

37 Ao ke te Uea are Iesu Kristo e anganiia kaekakin aia tataro n aron aia onimaki; ao ke te Atua te Tama e uringa te berita are e tabu are e a tia ni karaoia ma te bata are Iteraera; ao ke e kakabwaiaia n aki toki, rinanon onimakinan aran Iesu Kristo. Amen.

ANA BOKI ITA

Rekotiia Iaretaite, are a anaaki mani bwaatua ake uabwi ma aua ake a kuneaki irouia ana aomata Rimwaai n ana bong ni maiu te Uea are Motiaea.

MWAKORO 1

Moronaai e kauarerekea ana koroboki Ita—E a kateaki rikin Ita—E aki kamangaoaki aia taetae Iaretaite n te taua are Bwabera—E berita te Uea bwa e na kairiia nakon te aba ae rine ma ni karikiia bwa te botanaomata ae korakora.

AO ngkai Ngai, ae [a]Moronaai, I a waaki n anga rongorongoia kaain ngkoa ake a kamaunaki ni [b]bain te Uea iaon te aba i meang.

2 Ao I karekea au reekoti ma ni bwaatua ake [a]uabwi ma aua ake a kuneaki irouia ana botanaomata Rimwaai, are e aranaki bwa ana Boki Ita.

32 *a* 1Nib. 1:2; Mot. 1:4.
34 *a* Mot. 8:13–18; Ita 3:23, 28; R&B 17:1.
35 *a* 2Nib. 26:15.
36 *a* Moom. 8:24–26; R&B 10:46–49.
[Ita]
1 1 *a* BK Moronaai, Natin Moomon.
b Moom. 5:23; R&B 87:6–7.
2 *a* Aram. 37:21; Ita 15:33.

3 Ao I katautau inanou bwa moan te reekoti aio, are e atongaki iai aron karikan te aonaba, ao Atam naba, ao te rongorongo man te tai anne ni karokoa naba te [a]taua are e korakora, ao bwaai ni kabane ake a riki i buakoia natiia aomata ni karokoa te tai anne, bon iai i buakoia Iutaia—

4 Ngaia are I aki koroi bwaai ake a riki man ana [a]tai Atam ni karokoa te tai anne; ma bon iai iaon bwaatua; ao ane e kunei, e na bon reke irouna te mwaaka bwa e na karekea te rongorongo ae bwanin.

5 Ma nooria, I aki anga te rongorongo ae bwanin ma mwakoron te rongorongo ae I anga, man te taua rikaaki ni karokoa ae a kamaunaki.

6 Ao ibukin aei are I anga te rongorongo. Teuare e korea te rongorongo aei bon [a]Ita, ao bon kanoan Koriantoa.

7 Koriantoa bon natin Mooron te mwaane.

8 Ao Mooron bon natin Eetem te mwaane.

9 Ao Eetem bon natin Aa te mwaane.

10 Ao Aa bon natin Teeta te mwaane.

11 Ao Teeta bon natin Tiburon te mwaane.

12 Ao Tiburon bon natin Koom te mwaane.

13 Ao Koom bon natin Koriantam te mwaane.

14 Ao Koriantam bon natin Aminikata te mwaane.

15 Ao Aminikata bon natin Aaron te mwaane.

16 Ao Aaron bon kanoan Eta, are bon natin Eatom te mwaane.

17 Ao Eatom bon natin Riibu te mwaane.

18 Ao Riibu bon natin Kiti te mwaane.

19 Ao Kiti bon natin Korom te mwaane.

20 Ao Korom bon natin Rewi te mwaane.

21 Ao Rewi bon natin Kim te mwaane.

22 Ao Kim bon natin Morianton te mwaane.

23 Ao Morianton bon kanoan Ribwakite.

24 Ao Ribwakite bon natin Teeti te mwaane.

25 Ao Teeti bon natin Eta te mwaane.

26 Ao Eta bon natin Koom te mwaane.

27 Ao Koom bon natin Koriantam te mwaane

28 Ao Koriantam bon natin Emera te mwaane.

29 Ao Emera bon natin Aoma te mwaane.

30 Ao Aoma bon natin Tiure te mwaane.

31 Ao Tiure bon natin Kiibe te mwaane.

32 Ao Kiibe bon natin Oria te mwaane, are bon natin Iareta te mwaane;

3*a* Omi. 1:22; Mot. 28:17; Erem. 6:28.

4*a* KT inanon te tai ae titebo ma Karikani Bwai 1–10.

6*a* Ita 12:2; 15:34.

33 Are bon [a]Iareta are e roko ma tarina ma aia utu, ao tabeman riki ma aia utu, man te taua are e korakora, n te tai are te Uea e [b]kamangaoa iai aia taetae aomata ma ni berita i nanon unna bwa a na bane ni kamaenakoaki [c]iaon te aonaba, ao n aron ana taeka te Uea a bane aomata ni kamaenakoaki.

34 Ao [a]tarin Iareta, bon te mwaane ae tetoa ma ni korakora, ao bon te mwaane ae korakora nanonakina iroun te Uea, Iareta, are tarina, e taku nakoina: Taang nakon te Uea, bwa e na bon aki kamangaoira bwa ti na aki oota n ara taetae.

35 Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta e bon tang nakon te Uea, ao te Uea e bon nanoanga Iareta; ngaia are e bon aki kamangaoa ana taetae Iareta; ao Iareta ma tarina a bon aki kamangaongaoaki.

36 Ao ngkanne Iareta e taku nakon tarina: Taang riki nakon te Uea, bwa e aonga n ae e na katannakoa unna mai irouia ake raoraora, bwa e na aki kamangaoa aia taetae.

37 Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta e bon tang nakon te Uea, ao te Uea e bon nanoangaiia raoraoia ma aia utu naba, ao a bon aki kamangaoaki.

38 Ao e a koro bukina bwa e taetae riki Iareta nakon tarina, ni kangai; Nako ao titirakina te Uea bwa tao e na kakioira nako man te aba, ao ngkana e na kakioira nako man te aba, taang nakoina bwa tao ti na nakea. Ao antai ae e na ataia tao e na uotira te Uea nakon te aba riki ae [a]rine iaon te aba ni kabuta? Ao ngkana ngaia anne, ao ti na bon kakaonimaki nakon te Uea, bwa ti aonga ni karekea bwa ti na bwaibwai iai.

39 Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta e bon tang nakon te Uea n aron are e a tia n taekinaki ni wiin Iareta.

40 Ao e a koro bukina bwa te Uea e bon ongo iroun tarin Iareta, ao e bon nanoangaia, ma n taku nakoina:

41 Naako ao ikotiia am nanai, mwaane ao aine, n aekaia nako; ao koraan te aba naba ni kabane n aekaia nako; ao am [a]utu; ao Iareta naba are tarim ma ana utu; ao [b]raoraom naba ma aia utu, ao raoraon naba Iareta ma aia utu.

42 Ao ngkana ko a tia ni karaoa aio ao ko na [a]rimoaia rikaaki nakon te mwarua are i meang. Ao N na kaitibo ma ngkoe, ao N na nako n [b]rimoam nakon te aba are e [c]rine i aoia aaba n te aonaba.

43 Ao i kekei are N na kakabwaiako ma kanoam, ma ni kateirakea ma ni kanoam ibukiu, ao kanoan tarim, ao ake a nako ma ngaia, te botanaomata ae korakora. Ao a na bon akea riki te botanaomata ae korakora nakon are N na kateirakea i bukiu ma ni kanoam, iaon te aba. Ao N na karaoa

33 *a* BK Iareto.
b KB 11:6–9.
c Mot. 28:17.
34 *a* BK Iareta, Tarin.
38 *a* BK Te Aba ni Berita.
41 *a* Ita 6:20.
b Ita 6:16.
42 *a* 1Nib. 2:1–2; Abe. 2:3.
b R&B 84:88.
c 1Nib. 13:30.

aio nakoim ibukin maanin te tai are ko tang iai nakoiu.

MWAKORO 2

A katauraoi Iaretaite ibukin mwanangaia nakon te aba ni berita—Bon te aba ae rine arona are a na toro iai aomata iroun Kristo ke a na teweaki nako—E taetae te Uea nakon tarin Iareta i nanon teniua te aoa—A kabai taian bwaati Iaretaite—E titirakina tarin Iareta te Uea bwa e na kanga ni kaotai taian bwaati.

Ao e a koro bukina bwa Iareta ma tarina, ao aia utu, ao raoraon naba Iareta ma tarina ao aia utu a bon ruo rikaaki nakon te mwarua are i meang, (ao aran te mwarua arei bon [a]Nimrota, bwa e bon aranaki i mwin te tia kaeman ae rangi ni korakora) ma aia nanai ake a ikoti, mwaane ao aine, n aekaia nako.

2 Ao a bon kawenei naba aia bwai ni kamwaneia manin an nang; ao a bon katauraoa te bwai are a na uoti iai ikan taari.

3 Ao a bon uota naba mangaiia tetierete, are, kabwaranakoakin nanona, bon te manibeeru ae karaoa te karewerewe; ao ngaia are a uoti ma ngaia bwariko ni manibeeru, ma aekan bwaai nako ake a mena i aon te aba, ao koraa n aekaia nako.

4 Ao e a koro bukina bwa ngke a tia n ruo rikaaki nakon te mwarua are Nimrota e ruo rikaaki te Uea ma n taetae ni kawai ma tarin Iareta; ao e mena n te [a]nang, ao tarin Iareta e bon aki nooria.

5 Ao e a koro bukina bwa e anga te tua te Uea nakoia bwa a na mwananga nako nanon te rereua, eng, nakon te mwakoro are e bon tuai ma n roko iai te aomata. Ao e a koro bukina bwa e mwananga te Uea n rimoaia, ma n taetae ni kawai ma ngaia ngke e tei n te [a]nang, ma n anga kaetieti bwa a na riai ni mwananga nakea.

6 Ao e a koro bukina bwa a bon mwananga i nanon te rereua, ma ni kabai taian bwaati, are a riaon raan aika a mwaiti iai, ma ni kairaki n aki toki ni bain te Uea.

7 Ao e bon aki kariaia te Uea bwa a na toki i tinanikun taari n te rereua, ma e tangiriia bwa a na roko nakon te [a]aba ni berita, are te aba are e rine i aon aaba nako, are e a tia ni katauraoia te Uea ae te Atua ibukiia aomata aika a raoiroi.

8 Ao e a tia n taetae i nanon unna nakon tarin Iareta, bwa ane e na bwaina te aba ni berita aio, man te tai aei ao n aki toki, e na [a]beku ibukina, te Atua n ti ngaia ae koaua, bwa a rawa n [b]taeaki nako ngkana e roko bwaninin unna i aoia.

9 Ao ngkai, ti kona n noori ana tua te Atua ni kaineti ma te aba aio, bwa bon te aba ni berita; ao te botanaomata are e na bwainna

2 1*a* KB 10:8.
4*a* WI 11:25; R&B 34:7–9; IT—R 1:68.
5*a* Otin. 13:21–22.
7*a* 1Nib. 4:14.
BK Te Aba ni Berita.
8*a* Ita 13:2.
b Iarom 1:3, 10; Aram. 37:28; Ita 9:20.

e na toro iroun te Atua, ke a na taeaki nako ngkana e roko bwaninin unna i aoia ngkana a tawaa i nanon te bure.

10 Bwa nooria, aio te aba ae rine i aoia aaba nako; mangaia are e na bwainna ao e na toro iroun te Atua ke e na taeaki nako; bwa bon ana tua te Atua ae akea tokina. Ao e na bon aki riki aei ni karokoa ae a [a]tabwanin natin te aba i nanon te bure, are a na bon [b]taeaki nako iai.

11 Ao e roko aio nakoimi, O ngkami [a]Tientaire, bwa kam na atai ana tua te Atua—bwa kam aonga n rairinanomi, man aki reitinako i nanon ami bure ni karokoa ae roko ae bwanin, bwa kam aonga n aki uota bwaninin unin te Atua i aomi n aron are a tia ni karaoia mai i mwaina kaain te aba.

12 Nooria, aio bon te aba ae rine, ao te botanaomata ra ae bwainna e na bon [a]inaomata man te tautoronaki, ao man te kabaeaki, ao man aaba riki tabeua i aan karawa, ngkana a bon [b]toro iroun Atuan te aba, are bon Iesu Kristo, are e a tia ni kaotaki ni bwaai ake ti a tia ni koroi.

13 Ao ngkai N na waaki nako ma au rongorongo; bwa nooria, e a koro bukina bwa te Uea e uota Iareta ma tarina nakon taari are korakora are e bwenauai aaba. Ao ngke a roko i taari a katei umwaianrianna; ao a arana te tabo arei bwa Morianikuma, ao a maeka n umwanrianna, ao a maeka n umwanrianna i mataniwin taari i nanon te maan ae aua te ririki.

14 Ao e a koro bukina bwa ngke e a bane aua te ririki ao te Uea e roko riki nakon tarin Iareta, ma n tei n te nang ao e taetae ni kawai mangaia. Ao i nanon te maan ae teniua te aoa ao e bon taetae ni kawai te Uea ma tarin Iareta, ao e [a]boaaki ibukina bwa e aki uringnga ni [b]wetea aran te Uea.

15 Ao tarin Iareta e rairananona man te buakaka are e a tia ni karaoia, ma ni wetea aran te Uea ibukiia tarina ake a raonna. Ao e taku te Uea nakoina: N na kabwara am bure ao aia bure tarim; ma ko na manga aki oki ni bure, bwa ko na uringnga bwa [a]tamneiu e na bon aki reitinako ni [b]maeka ma te aomata; ngaia are ngkana ko bure ni karokoa ae ko a tawaa ao ko na bon kanakoaki mai matan te Uea. Ao aikai au iango i aon te aba are N na anganiko ibukin am bwai; bwa e na riki bwa te aba ae [c]rine i buakoia aaba nako.

16 Ao e taku te Uea: Naako mwakuri ao kabai, n aroia bwaati ake kam a tia ni kabai mai i mwaina. Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta e bon nako ni mwakuri, ma tarina naba, ma ni kabai

10 *a* 2Nib. 28:16.
b 1Nib. 17:37–38.
11 *a* 2Nib. 28:32.
12 *a* BK Te Inaomata.
b Itaia 60:12.
14 *a* BK Katuaeaki.
b BK Tataro.
15 *a* Ita 15:19.
b KB 6:3; 2Nib. 26:11; Moom. 5:16.
c Ita 9:20.

taian bwaati n aekan are a tia ni kabai n aron are a tia n [a]tuangaki iroun te Uea. Ao a uarereke, ma ni beebete i aon te ran, n ai aron beebeten te moa i aon te ran.

17 Ao a bon kateaki n te aro are a rianako [a]beebeteia, n te aro are a kona n taua te ran n aron te raurau; ao bukina e koo n aron te raurau; ao rarikina a bon koo n aron te raurau; ao a kakang taboia; ao are mai eta e bon koo n aron te raurau; ao ananauna ai aron anaun te kai; ao mataroana ngkana e kainaki, e koo n aron te raurau.

18 Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta e takarua nakon te Uea, ni kangai: O te Uea, I a tia ni karaoa te mwakuri are ko tua bwa N na karaoia, ao I a tia ni karaoi taian bwaati n aron are ko a tia ni kairai iai.

19 Ao nooria, O te Uea, bon akea te oota inanoia; ao ti na bwe nakea? Ao ti na bon mate naba, bwa ti bon aki kona n ikeike inanoia, ma ti iai te ea ake inanoia; mangaia are ti na bon mate.

20 Ao e taku te Uea nakon tarin Iareta: Nooria, ko na karaoa te bwangabwanga mai i eta, ao i nano naba; ao ngkana kam kainnanoa te ea, kam na kauka te bwangabwanga ma ni butimwaea te ea. Ao ngkana e rin te ran i aomi, nooria, kam na bonota te bwangabwanga, bwa kam aonga n aki mate n te ieka.

21 Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta e karaoia, n aron are e tuangnga te Uea.

22 Ao e tang nakon te Uea ni kangai: O te Uea, nooria I a tia ni karaoa are ko a tia n tuangai; ao I a tia ni katauraoi kaibuke i bukiia au botanaomata, ao nooria bon akea te oota i nanoia. Nooria, O te Uea, ko kona ni kariaia bwa ti na riaon te ran ae korakora i nanon te roo?

23 Ao e taku te Uea nakon tarin Iareta: Tera ae ko tangiria bwa N na karaoia bwa e aonga n ae e reke te oota i nanon ami kaibuke? Bwa nooria, kam aki kona ni karekei ami winto, bwa a na oreaki nakon mwakorokoro; ao kam aki kona naba n uota te ai ma ngkami, bwa kam na bon aki kairaki n ootan te ai.

24 Bwa nooria, kam na riki n aron te kua i nukan marawa; bwa a na oroi ngkami naao aika a maunga. Ma e ngae n anne, N na bon uoti ngkami rake mai i kabin taari; bwa a na otinako [a]aang mai wiiu, ao te [b]karau naba ma te ieka are I a tia ni kanakoi.

25 Ao nooria, N na katauraoi ngkami ni kaaitarai bwaai aikai; bwa kam aki kona n rinanon te marawa ae korakora aio ma ti ngkana I katauraoi ngkami ni kaaitarai naon taari, ma taian ang ake a waaki nako, ao te ieka are e na roko. Ngaia are teraa ae ko tangiria bwa N na katauraoia bwa e aonga n reke ootami ngkana kam a ongaki i kabin marawa?

16 *a* 1Nib. 17:50–51.
17 *a* Ita 6:7.
24 *a* Ita 6:5.
b TAre. 148:8.

MWAKORO 3

Tarin Iareta e noora tabonibain te Uea ngke E ringi atibu ake tebwi ma onoua—Kristo e kaota rabwatana n tamnei nakon tarin Iareta—Naake a kororaoi aia atatai a aki kona ni kararoaki man rinanoan te rabuna n ataibwai—A karekeaki taan raitaeka bwa ana kaoti rongorongoia Iaretaite nakon te ataaki.

Ao e a koro bukina bwa tarin Iareta, (ngkai mwaitin kaibuke ake a tia ni katauraoaki bon waniwaa), e nako nakon te maunga, are a aranna bwa te maunga are Terem, ibukin rianakon rietatana, ma ni kabuei ma ni koraoi man te bwa atibu aika a uarereke aika tebwi ma onoua; ao a bon mainaina ma n itiaki, n aron te kirati; ao e bon uoti i nanon baina i aon taubukin te maunga, man tang nakon te Uea, ni kangai:

2 O te Uea, ko a tia n taku bwa ti na katobibiaki n te ieka. Ao ngkai nooria, O te Uea ao tai un iroun am toro ibukin mamaarana i matam; bwa ti ataia bwa ko mimitong ao ko maeka i karawa, ao ti bon aki tau i matam; ibukin te [a]bwaka ao a buakaka [b]arora n aki toki; ma e ngae n anne, O te Uea, ko a tia n anganiira te tua bwa ti na weteiko, bwa mai iroum ao ti na karekei bwaai ake a tangiri nanora.

3 Nooria, O te Uea, ko a tia n oroira ibukin ara bure, ma n tia ni katiotioira, ao i nanon ririki aika a mwaiti ao ti a tia ni mena i nanon te rereua; ma e ngae n anne ko a bon tia n [a]nanoangaira. O te Uea, taratataraai ma te nanoanga, ao katannakoa unim mai irouia te botanaomata aio, ao tai kariaia bwa a na rinanon te marawa ae buaka i nanon te roo; ma noori bwaai aika I a tia ni kabuei ma ni karaoi man te bwa.

4 Ao I ataia, O te Uea, bwa iai iroum te [a]mwaaka ni kabane, ao ko kona ni karaoa te bwai ae e na raoiroi ibukin te aomata; ngaia are ringi atibu aikai, O te Uea, katauraoi n tabonibaim bwa aonga n oota nako i nanon te roo; ao a na oota nakoira i nanon kaibuke ake ti a tia ni karaoi, bwa e aonga n reke ara taura i nanon ara tai n rinanon te marawa.

5 Nooria, O te Uea, ko kona ni karaoa aei. Ti ataia bwa ko kona ni kaota mwaakam ae korakora, are e [a]taraa n uarereke n ana atatai te aomata.

6 Ao e a koro bukina bwa ngke e a tia tarin Iareta n taekin taeka aikai, nooria, e arora baina te [a]Uea ma n ringi atibu akekei teuana i mwin teuana n tabonibaina. Ao e kamwawaki te [b]rabuna n ataibwai mai i matan tarin Iareta, ao e noora tabonibain te Uea; ao tarin Iareta e bwaka i matan te Uea, bwa e a oreaki n te maaku.

7 Ao te Uea e nooria bwa tarin Iareta e a tia ni bwaka nako

3 2*a* BK Bwakan Atam ao Ewa.
b Mot. 3:19.
3*a* Ita 1:34–43.
4*a* BK Te Mwaaka.
5*a* Itaia 55:8–9; 1Nib. 16:29.
6*a* BK Iesu Kristo.
b Ita 12:19, 21.

aontano; ao e taku te Uea nakoina: Teirake, e aera ngkai ko bwaka?

8 Ao e taku nakon te Uea: I noora tabonibain te Uea, ao I maaku bwa mwiina ao e oreai; bwa I aki ataia ae iai raraan ma irikon te Uea.

9 Ao e taku te Uea nakoina: Ibukin am onimaki ao ko a tia n noorai bwa N na katokaa i aou te [a]iriko ma te raraa; ao bon akea te aomata ae e a tia n roko i matau ma te onimaki ae rianako n aron ae ko a tia ngkoe; bwa ngke arona bwa tiaki ao ko aki kona n noora tabonibaiu. Ko noora riki ae mwaiti nakon aei?

10 Ao e kaeka: I aki; te Uea, kaotiko nakoiu.

11 Ao e taku te Uea nakoina: Ko kakoauai taeka ake N na taekin?

12 Ao e kaeka: Eng, te Uea, I ataia bwa ko taekina te koaua, bwa bon ngkoe Atuan te koaua, ao ko [a]aki kona ni kewe.

13 Ao ngke e a tia n taekin taeka aikai te Uea, nooria, e [a]kaoti nakoina te Uea, ma n taku: [b]Ibukina bwa ko a atai bwaai aikai ko a kabooaki man te bwaka; ngaia are ko a uotaki nako matau; ngaia ae I [c]kaotai nakoim.

14 Nooria, bon ngai are I katauraoaki ma ni moan te aonaba bwa N na [a]kabooia au botanaomata. Nooria, Ngai Iesu Kristo. Ngai te [b]Tama ao te Nati. E na reke irouia aomata ni kabane te [c]maiu mai irou, ao naake a na kakoaua arau; a na riki bwa [d]natiu mwaane ao natiu aine n aki toki.

15 Ao I bon tuai ma ni kaotai nakon te aomata ae I a tia ni karikia, bwa bon akea te aomata ae e a tia ni [a]kakoauai n aron ae ko a tia ngkoe. Ko nooria ae ko a bon tia ni karikaki ni [b]katotongau. Eng a bon karikaki aomata ni kabaneia man te moantai n ai aron katootongau.

16 Nooria, te rabwata aio, are ko a nooria ngkai, bon rabwatan [a]tamneiu; ao I a tia ni karika te aomata n aron rabwatan tamneiu; ao n aron ae I kaoti nakoim n te tamnei ao N na bon kaoti nakoia au botanaomata n te rabwata.

17 Ao ngkai, Ngai, ae Moronaai, I taku bwa I aki kona ni kabwanina rongorongon bwaai aikai ake a koreaki, ngaia are e a tau naba bwa N na kangai bwa Iesu e bon kaotia nakon te mwaane aio n te tamnei, n aron ao katotongan te rabwata are e [a]kaoti iai nakoia Nibwaite.

18 Ao e karaoa te mwakuri ni ibuobuoki nakoina n aron are e karaoa naba te mwakuri n ibuobuoki nakoia Nibwaite; ao a riki bwaai aikai ni kabane bwa

9 *a* BK Iesu Kristo; Iriko; Rabwata, Rabwata ae Mamate.
12 *a* Ebe. 6:18.
13 *a* R&B 67:10–11.
b Enoti 1:6–8.
c BK Iesu Kristo—Maiun Kristo i mwain te maiu aei.
14 *a* BK Kaboaki; Tia Kabooira.
b Mot. 15:1–4.
c Mot. 16:9.
d BK Natin te Atua aika Mwaane ao Aine.
15 *a* BK Onimaki, Kakoaua.
b KB 1:26–27; Mot. 7:27; R&B 20:17–18.
16 *a* BK Tamnei.
17 *a* 3Nib. 11:8–10.

e aonga n ataia te aomata aio bwa bon ngaia te Atua, ibukin mwakuri aika a korakora aika a mwaiti are e a tia te Uea ni kaotia nakoina.

19 Ao ibukin ana atatai te aomata aio ao e a bon aki kona n tauaki bwa e na aki kona n noora are i nanon [a]rabunan te ataibwai; ao e noora tabonibain Iesu, are, ngke e nooria, e bwaka ma te maaku; bwa e ataia bwa bon tabonibain te Uea; ao ai bon akea ana onimaki, bwa e a ataia, ao akea te nanououa.

20 Ngaia are, ibukina bwa iai te ataibwai ae kororaoi ibukin te Atua irouna, ao e a bon [a]aki kona n tauaki mai i nanon rabunan te ataibwai; ngaia are e noora Iesu; ao e karaoa te mwakuri n ibuobuoki nakoina.

21 Ao e a koro bukina bwa e taku te Uea nakon tarin Iareta: Nooria, ko na bon aki kariaia bwa bwaai ake ko a tia n noori man ongo a na buta n te aonaba, ni karokoa are e roko te [a]tai are N na kamimitonga arau n riki n iriko; ngaia are ko na kaikoi bwaai ake ko noori ma n ongo, ma n akea ae ko na kaotia nakon te aomata.

22 Ao nooria, ngkana ko kawarai, ko na koroi ma ni kaini bwa e aonga n ae akea temanna ae kona n ataa nanoia; ao ko na koroi n te taetae ae aki kona ni warekaki.

23 Ao nooria, N na anganiko atibu aika [a]uoua aikai, ao ko na kaini naba ma bwaai ake ko na koroi.

24 Bwa nooria, te taetae are ko na koroboki iai I a tia ni kamangaoa; ngaia are N na karekea te anga are n au tai are i baireia iai ao atibu aikai a na kaota nakon mataia aomata bwaai ake ko na koroi.

25 Ao ngke e a tia te Uea n taekin taeka aikai, e kaota nakon tarin Iareta kaain te aonaba ni [a]kabane ake a tia n riki, ao ni kabane naba ake a na riki; ao e aki karabai mai i matana, ni karokoa tokin aonaba.

26 Bwa e a tia ni kangai nakoina n taai ake ngkoa, bwa [a]ngkana e [b]kakoaua ao e na kaota nakoina bwaai ni [c]kabane—ake a na riai ni kaotaki nakoina; ngaia are te Uea e bon aki kona n taua te bwai teuana mai irouna, bwa e ataia bwa te Uea e kona ni kaoti bwaai ni kabane nakoina.

27 Ao e taku te Uea nakoina: Koroi bwaai aikai ao [a]kaini; ao N na kaoti n oin au tai nakoia natiia aomata.

28 Ao e a koro bukina bwa e tua te Uea bwa e na kaini [a]atibu ake uoua ake e a tia ni karekei, ma n aki kaoti, ni karokoa are e na kaoti te Uea nakoia natiia aomata.

---

19 *a* BK Rabuna.
20 *a* Ita 12:19–21.
21 *a* Ita 4:1.
23 *a* BK Urim ao te Tammim.
25 *a* Mote 1:8.
26 *a* Ita 3:11–13.
b BK Onimaki, Kakoaua.
c Ita 4:4.
27 *a* 2Nib. 27:6–8.
28 *a* R&B 17:1.

MWAKORO 4

E tuangaki Moronaai bwa e na kaini ana koroboki tarin Iareta—A na bon aki kaotaki ni karokoa ae iai aia onimaki aomata n aron tarin Iareta—E tuangiia aomata Kristo bwa a na kakoauai Ana taeka ma aia taeka Ana reirei—A tuangaki aomata bwa a na rairinanoia, kakoaua te euangkerio, ao a na kamaiuaki.

Ao te Uea e tuanga tarin Iareta bwa e na ruo rikaaki man te maunga mai i matan te Uea, ma ni [a]koroi bwaai ake e a tia n noori; ao a tabuaki bwa a na roko nakoia natiia aomata [b]ni karokoa te tai are e na tabekaki rake iaon te kaibangaki; ao ibukin aio are e kaawakin te uea are Motiaea, bwa a na aki roko nakon te aonaba ni karokoa te tai are Kristo e na kaoti nakoia ana botanaomata.

2 Ao i mwin are Kristo e a tia raoi ni kaotia nakoia ana botanaomata e tua bwa a na kaotaki.

3 Ao ngkai, i mwin anne, a tia ni kerikaaki n aia aki onimaki; ao bon akea aomata ma ti Reimwanaite, ao a tia n totokoa ana euangkerio Kristo; ngaia are I a tuangaki bwa N na manga [a]karabai riki i aan tano.

4 Nooria, I a tia ni koroboki i aon bwaatua aikai taekan bwaai ake e noori tarin Iareta; ao bon akea riki bwaai aika a korakora aika a tia ni kaotaki n aron ake a kaotaki nakon tarin Iareta.

5 Ngaia are te Uea e a tia n tuangai bwa N na koroi; ao I a tia ni koroi. Ao e tuangai bwa N na [a]kaini; ao e a tia naba n tuangai bwa N na kaini kabwaran nanoia; ngaia are I a tia ni kaini [b]bwaai ni kabwara nanon taeka, n aron ana tua te Uea.

6 Bwa e taku te Uea nakoiu: A na bon aki roko nakoia Tientaire ni karokoa te bong are a na rairinanoia man aia bure, ma n riki n itiaki i matan te Uea.

7 Ao n te bong are a kamwakura onimakinau, e taku te Uea, n aron are e koroi tarin Iareta, ao a riki ni [a]katabuaki irou, ao ngkanne N na kaoti nakoia bwaai ake e noori tarin Iareta, ma ni kabwaranakoa nakoia au kaotioti ni kabane, e taku Iesu Kristo, Natin te Atua, [b]Taman karawa ao te aonaba, ao ni kabane bwaai ake a mena iai.

8 Ao ane e kan [a]kauntaeka ni kaitara ana taeka te Uea, ao e na reke kaina; ao ane e [b]kaakeai bwaai aikai, ao e na reke kaina; bwa N na bon [c]aki manga kaoti bwaai aika a korakora nakoia, e taku Iesu Kristo; bwa bon Ngai ae I taetae.

9 Ao man au kaetieti ao a kaukaki karawa ao a [a]kainaki; ao man au taeka ao e ruru te [b]aonaba; ao

4 1 *a* Ita 12:24.
BK Koroboki aika Tabu.
b Ita 3:21.
3 *a* Moom. 8:14.
5 *a* Ita 5:1.
b R&B 17:1; IT—R 1:52.
BK Urim ao te Tammim.
7 *a* BK Katabuan, Kaitiakan.
b Mot. 3:8.
8 *a* 3Nib. 29:5–6; Moom. 8:17.
b 2Nib. 27:14; 28:29–30.
c Aram. 12:10–11; 3Nib. 26:9–10.
9 *a* 1Uea 8:35; R&B 77:8.
b Erem. 12:8–18; Moom. 5:23.

man au kaetieti ao kaaina a bon bua, n te ai.

10 Ao ane e aki kakoauai au taeka e aki kakoauaia au reirei; ao ngkana arona bwa I aki taetae, ko na motikitaeka; bwa ko na bon ataia bwa bon Ngai ae I taetae, n te [a]kabanea ni bong.

11 Ma ane e [a]kakoauai bwaai aikai ake I a tia n taekin, ao N na bon kawaria n ana kaotioti tamneiu, ao e na ataia ma n taua mwiina. Bwa ibukin tamneiu ao e na bon [b]ataia bwa bwaai aikai a [c]koaua; bwa a kairoroia aomata bwa a na karaoa ae raoiroi.

12 Ao te bwai are e kairoroia aomata bwa a na karaoia ae raoiroi bon mai irou; bwa e aki roko ae [a]raoiroi mai irouia aomata ma bon ti mai irou. Bon Ngai naba are I kairiria aomata bwa a na karaoa are raoiroi ni kabane; ane e [b]aki kakoauai au taeka e bon aki naba kakoauaai—bwa bon Ngai; ao ane e aki kakoauaai e na bon aki kakoaua te Tama are e kanakomaiakai. Bwa nooria, bon Ngai te Tama, Ngai te [c]oota, ao te [d]maiu, ao koauan te aonaba.

13 [a]Nakomai nakoiu, O ngkami Tientaire, ao N na kaoti nakoimi bwaai aika a korakora riki, te rabakau are e karabaki ibukin te kakewekewe.

14 Nakomai nakoiu, O ngkami te bata are Iteraera, ao a na [a]kaotaki nakoimi bwaai aika a korakora are e kaikoi te Tama ibukimi, mani moan karikan aonaba ao e tuai man reke iroumi ibukin te kakewekewe.

15 Nooria, ngkana kam raeuaka rabunan te ataibwai are e karika te aro are kam na tiku n aromi ni buakaka ae kamwengabuaka, ma matoatoan nanomi, ma matakiin ami iango, ao ngkana bwaai ake a korakora ma ni kamimi ake a [a]karabaki man moan katean te aonaba mai iroumi—eng, ngkana kam wewetea te Tama n arau ma te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma, ao ngkanne kam na ataia bwa te Tama e uringa te berita ae tabu are karaoia ma ami bakatibu, O te bata are Iteraera.

16 Ao ngkanne au [a]kaotioti are I tua bwa e na koroi au toro are Ioane a na katangainaaki i mataia aomata ni kabane. Uringnga, ngkana ko noori bwaai aikai ni kabane, ko na ataia bwa e a kan roko te tai are a na kaotaki iai.

17 Ngaia are, [a]ngkana e na reke iroum te rongorongo aio ko na kona n ataia bwa e a tia ni waaki nako ana mwakuri te Tama i aon te aba.

18 Ngaia are, [a]rairinanomi ngkami kaain tokin aonaba, ao nakomai nakoiu, ma ni kakoaua

10 *a* 2Nib. 33:10–15.
11 *a* R&B 5:16.
b BK Kakoaua.
c Ita 5:3–4; Moro. 10:4–5.
12 *a* Aram. 5:40; Moro. 7:16–17.
b 3Nib. 28:34.
c BK Te Ota, Otan Kristo.
d Ioane 8:12; Aram. 38:9.
13 *a* 3Nib. 12:2–3.
14 *a* R&B 121:26–29.
15 *a* 2Nib. 27:10.
16 *a* Kaoti. 1:1; 1Nib. 14:18–27.
17 *a* 3Nib. 21:1–9, 28.
18 *a* 3Nib. 27:20; Moro. 7:34.

au euangkerio, ao ma ni [b]bwabetitoaki n arau; bwa ane e kakoaua ma ni bwabetitoaki e na kamaiuaki; ma ane e aki kakoaua e na kabuakakaaki; ao a na riki [c]kanikina nakoia ake a kakoaua.

19 Ao e na kakabwaiaki are e kuneaki ni [a]kakaonimaki nakon arau n te kabanea ni bong, bwa e na tabekaki rake bwa e na maeka n te abanuea are e katauraoaki ibukina [b]ma ni katean te aonaba. Ao nooria bon Ngai ae I a tia n taekinna. Amen.

MWAKORO 5

Taan kakoaua aika teniman ao te mwakuri a na tei bwa bwaai ni kakoaua ibukin koauan Ana boki Moomon.

Ao ngkai Ngai, ae Moronaai I a tia ni koroi taeka ake I tuangaki, n aron au ururing; ao I a tia n tuangkami bwaai ake I [a]kaini; ngaia are tai ringi n te aro are kam na rairi taekaia; bwa kam tabuaki mai iai, ti ngkana e roko te tai arei ni wanawanan te Atua.

2 Ao nooria, ko na karekea te raka bwa ko na kaoti bwaatua aikai nakoia [a]ake a na buoka waakin te mwakuri aio.

3 Ao a na kaotaki nakoia [a]teniman ni mwaakan te Atua; ngaia are a na bon [b]ataia ma te koaua raoi bwa a [c]koaua bwaai aikai.

4 Ao ni wiia [a]taan kakoaua aika teniman ao a na kamatoaki bwaai aikai; ao aia koaua naaka teniman, ao te mwakuri aio, are e na kaotaki iai mwaakan te Atua ao ana taeka naba, are a kakoaua ibukin te Tama, ao te Nati, ao te Tamnei ae Raoiroi—ao bwaai aikai ni kabane a na tei bwa bwaai ni kakoaua ni kaitara te aonaba n te kabanea ni bong.

5 Ao ngkana arona bwa a rairinanoia ma n [a]nakon te Tama n aran Iesu, a na butimwaeaki nako nanon uean te Atua.

6 Ao ngkai, ngkana akea kariaiakau ibukin bwai aikai, motikitaeka ngkoe; bwa kam na bon ataia bwa iai te kariaiakaki irou ngkana kam norai, ao ti na bane n tei i matan te Atua n te kabanea ni bong. Amen.

MWAKORO 6

Aia bwaati Iaretaite a kairaki n taian ang nakon te aba ni berita—A neboneboa te Uea aomata ibukin raoiroina—E a rineaki Oria bwa e na uea i aoia—A mate Iareta ma tarina.

Ao ngkai Ngai, ae Moronaai, I a

18 *b* Ioane 3:3–5.
BK Bwabetito—E riai.
c BK Ana Bwaintituaraoi te Tamnei.
19 *a* Mot. 2:41; R&B 6:13.
BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
b 2Nib. 9:18.
5 1 *a* 2Nib. 27:7–8, 21; Ita 4:4–7.
2 *a* 2Nib. 27:12–14; R&B 5:9–15.
3 *a* 2Nib. 11:3; 27:12.
b R&B 5:25.
c Ita 4:11.
4 *a* Taraa R&B 17 kabwarabwarana ao kibu 1–3; taraa naba "Aia Koaua Taan Kakoaua aika Teniman" n iteraniba mai moa n Ana Boki Moomon.
5 *a* Moom. 9:27; Moro. 10:30–32.

waaki n anga rongorongon Iareta ma tarina.

2 Bwa e a koro bukina bwa i mwin are te Uea e katauraoi [a]atibu ake e uoti tarin Iareta nakon te maunga, e a ruo tarin Iareta man te maunga, ao e bon katikui atibu akekei n taian kaibuke ake a tia ni katauraoaki, kakateuana i taboia; ao nooria, a bon anga te oota nakon te kaibuke.

3 Ao ngaia are te Uea e kariki atibu bwa a na oota n te roo, bwa a na oota mwaane, aine, ao ataei, bwa a na aki riaon raan aika a korakora n te roo.

4 Ao e a koro bukina bwa ngke a tia ni katauraoi aekan amwarake nako, bwa aonga ni maiuiakinna ngkana a mena i aon te ran, ao kanaia naba aia nanai ma aia ikota ni man, ao te man ae aki manana ke taian man ke maan aika a kibakiba are a kona n uoti ma ngaiia—ao e a koro bukina bwa ngke a tia ni karaoi bwaai aikai ni kabane a tokara aia kaibuke ke aia bwaati, ma ni mwananga nako taari, n anga ngaiia nakon te Uea ae Atuaia.

5 Ao e a koro bukina bwa te Uea ae te Atua e karekea te [a]ang ae korakora bwa e na uka aon te ran, nakon te aba ni berita; ao ngaia are a kibakiba rake i aon taian nao i mwain te ang.

6 Ao e a koro bukina bwa a mwaiti aia tai are a taunaki i kabin marawa, ibukin naao aika a maunga ake a roko i aoia, ao ibukin naba korakoran ma kakamakun te angi buaka are a riki man unin te ang.

7 Ao e a koro bukina bwa ngkana a taunaki n are i nano ao bon akea te ran ae a kona n ikoaki iai, bwa a [a]bono aia kaibuke n aron te raurau, ao a bono n aron ana [b]ake Noa; ngaia are ngkana a otabwaniniaki n te ran ae bati a bon tang nakon te Uea, ao e bon uotia rake riki i aon te ran.

8 Ao e a koro bukina bwa te ang e aki toki ukina nakon te aba ni berita i nanon aia tai ni mena i aon te ran; ao ngaia are a kairaki n te ang.

9 Ao a bon [a]anene n nebonebo nakon te Uea; eng, tarin Iareta e bon anene n nebonebo nakon te Uea, ao e [b]karabwa ma n neboa te Uea ni kabwanina te bong; ao ngke e a roko te bong, e bon aki toki ana nebo nakon te Uea.

10 Ao ngaia are a kairaki; ao akea manin taari are kakamaku ae kona n roko irouia, ao akea naba te kua ae kona ni karekea te uruaki nakoia; ao bon iai irouia te oota ae reitinako, ngkana a mena i aon te ran ke i aan te ran.

11 Ao ngaia are a kairaki i nanon tenibubua ao abwi ma aua te bong i aon te ran.

12 Ao a bon waerake i aon mataniwin biken te aba ni berita. Ao ngke a toua mataniwin biken te aba ni berita waeia a bobaraaki

6 2*a* Ita 3:3–6.
5*a* Ita 2:24–25.
7*a* Ita 2:17.
b KB 6:14; Mote 7:43.
9*a* BK Anene.
b 1Rong. 16:7–9; Aram. 37:37; R&B 46:32.

i aon te aba, ma ni kananorinanoia i matan te Uea, ma ni bwaro ranin mataia ibukin te kimwareirei i matan te Uea, ibukin mwaitin ana nanoanga i aoia.

13 Ao e a koro bukina bwa a mwananga nako i aon te aba, ma ni waaki n ribana te aba.

14 Ao Iareta bon iai aman natina mwaane: ao araia bon Iakom, ao Kikare, ao Maa, ao Oria.

15 Ao tarin Iareta e karikiia naba natina mwaane ao aine.

16 Ao mwaitia [a]raoraon Iareta ma tarina bon uangaun ma uoman; ao a karikiia naba natiia mwaane ao aine i mwain rokoia n te aba ni berita; ao ngaia are a bon mwaiti.

17 Ao a reireinaki bwa a na [a]nakonako ma te nanorinano i matan te Uea ao a bon [b]reireinaki naba mai i eta.

18 Ao e a koro bukina bwa a waaki ni kabuta aon te aba, ma ni kariki ao n ribana te aba; ao a bon matoatoa n te aba.

19 Ao tarin Iareta e a moanna ni kara, ao e nooria bwa e nang ruo nakon te rua ni mate; ngaia are e taku nakon Iareta: Ti na ikotiia ara botanaomata bwa ti aonga ni warekiia, bwa ti aonga n ataia mai irouia bwa tera ae a tangiria mai iroura i mwain ae ti nako nakon rua ni matera.

20 Ao a ikotaki aomata n aron aei. Ngkai mwaitia natin tarin Iareta mwaane ao aine bon uangaun ma uoman; ao mwaitia natin Iareta bon tengaun ma uoman, bwa aman natina mwaane.

21 Ao e a koro bukina bwa a bon warekia aia botanaomata; ao i mwin are a tia ni warekiia a bon tangiria mai irouia bwaai ake a tangiria bwa a na karaoi i mwain ae a nakon rua ni mateia.

22 Ao e a koro bukina bwa aomata a tangiria bwa a na rinea ao man [a]kabira temanna mai i buakon natiia mwaane bwa e na uea i aoia.

23 Ao ngkai nooria, bon te bwai ae kananokawaki te bwai aio nakoia. Ao e taku tarin Iareta nakoia: E bon koaua bwa te bwai aio e na [a]kairi ngkami nakon te tautoronaki.

24 Ma e taku Iareta nakon tarina: Kariaia bwa e na reke aia uea. Ao ngaia are e taku nakoia: Rineia mai i buakoia natira mwaane bwa te uea, are kam bon tangiria.

25 Ao e a koro bukina bwa a bon rinea are ana karimoa n nati tarin Iareta; ao arana bon Bakaake. Ao e a koro bukina bwa e rawa ao e aki kariaia bwa e na riki bwa aia uea. Ao a tangiria aomata bwa e na kairoroaki iroun tamana, ma e rawa tamana; ao e tuangiia bwa a na aki kairoroa te aomata temanna bwa e na riki bwa aia uea.

26 Ao e a koro bukina bwa a bane n rineia tarin Bakaake, ma a bane n rawa.

16 *a* Ita 1:41.
17 *a* BK Nakonako, Nakonako ma te Atua.
b BK Kaotioti.
22 *a* BK Kabira.
23 *a* 1Tamu. 8:10–18; Mot. 29:16–23.

27 Ao e a koro bukina bwa a rawa naba natin Iareta ake mwaane, ni kabane ma ti temanna; ao Oria e a kabiraki bwa te uea i aoia aomata.

28 Ao e waaki n tautaeka, ao a rikirake aroia aomata; ao e a rianako kaubwaia.

29 Ao e a koro bukina bwa e a mate Iareta, ao tarina naba.

30 Ao e a koro bukina bwa Oria e nakonako ma te nanorinano i matan te Uea, ao e bon uring bwaai aika a korakora are e a tia te Uea ni karaoi ibukin tamana, ao e reireinia naba ana botanaomata bwaai aika a korakora are te Uea e a tia ni karaoia ibukiia aia bakatibu.

MWAKORO 7

E tautaeka Oria i nanon te raoiroi—I buakon te kakiriwe ao te kakauntaeka, ao a tei abanuea aika a kakaiangatoa aika Tuure ao Kooa—Burabeti a kabuakaka te buakaka ao taromaurian te bouananti irouia aomata, ao a rairinanoia.

Ao e a koro bukina bwa Oria e bon waakina te motikitaeka i aon te aba ma te raoiroi ni kabanea ana bong, ao a bon mwaiti kurikuri ana bong ni maiu.

2 Ao e karikiia natina aine ao mwaane; eng, e karikiia teningaun ma temanna, ao bon uangaun ma teniman natina mwaane mai i buakoia.

3 Ao e a koro bukina bwa e karika naba Kiibe i nanon ana tai ni kara. Ao e a koro bukina bwa Kiibe e onea mwiina n uea; ao Kiibe e karika Korioa.

4 Ao ngke ai tenibwi ma uoua ana ririki, e a kaitara tamana, ma n nako ni maeka n te aba are Neooa; ao e karikiia natina aine ao mwaane, ao a bon tikaua man rianako tamaroaia; mangaia are Korioa e a kairiia nako aomata aika a mwaiti ma ngaia.

5 Ao ngke e a tia n ikota te tanga ni buaka e roko nakon te aba are Moron are e maeka iai te uea, ma n taua bwa ana bure, are ngaia are e kakoroa bukin ana "taeka tarin Iareta are a na uotaki nakon te tautoronaki.

6 Ngkai te aba are Moron, are e maeka iai te uea, e mena n te aba are arana Kamaroa irouia Nibwaite.

7 Ao e a koro bukina bwa Kiibe e maeka ma ana botanaomata n te tautoronaki i aan Korioa are natina te mwaane, ni karokoa e a rangi ni kara tingotingo; ma e ngae n anne ao Kiibe e karika Tuure i nanon ana tai ni kara, i nanon ana tai n tautoronaki.

8 Ao e a koro bukina bwa Tuure e bon un iroun tarina; ao e rikirake n aintoa, ao e korakora n aron korakoran te aomata; ao e bon korakora naba n te motikitaeka.

9 Ngaia are, e roko nakon te tabuki are Eberaim, ao e bon kabuei ma ni karaoi kabaang man te biti ibukiia ake e a tia ni kairiia nako; ao ngke e a tia n anganiia

7 5*a* Ita 6:23.

aia kabaang e okirikaki nakon te kaawa are Neooa, ma ni buaka ma tarina are Korioa, are bon te kawai are e a manga anaa te abanuea ao e kaokia nakon tamana are Kiibe.

10 Ao ngkai ibukin te bwai are e karaoia Tuure ao tamana e katokaa i aona te abanuea; ngaia are e a waaki n uea n onean mwiin tamana.

11 Ao e a koro bukina bwa e bon karaoa te motikitaeka i nanon te raoiroi; ao e bon kabuta abanueana n te aba ni kabane, bwa e a bon rianako mwaitia aomata.

12 Ao e a koro bukina bwa Tuure e bon karikiia naba natina mwaane ao aine aika mwaiti.

13 Ao Korioa e bon raiananona ma ni bwaai aika a mwaiti ake e a tia ni karaoi aika a bubuaka, ngaia are Tuure e bon anganna te mwaaka i aon abanueana.

14 Ao e a koro bukina bwa a mwaiti natin Korioa mwaane ao aine. Ao i buakon natina mwaane ao bon iai temanna ae arana Noa.

15 Ao e a koro bukina bwa Noa e kaitara Tuure, are te uea, ao tamana naba are Korioa ao e kaira nako tarina are Kooa, ao tarina naba ni kabane ao aomata aika a mwaiti.

16 Ao e buakana Tuure, are te uea, are e a bon karekea iai moan abaia ni bwaibwai; ao e riki bwa te uea i aon mwakoron te aba anne.

17 Ao e a koro bukina bwa e a manga buakana riki Tuure, are te uea; ao e kairanako Tuure are te uea, ma ni kairianako nakon te tautoronaki nakon Moron.

18 Ao e a koro bukina bwa ngke e nang tiringnga, a roko natin Tuure n te bong nakon mwengan Noa ao a tiringnga, ma n urua mataroan te nne ni kaikain ma ni kaotinakoa tamaia, ma ni katoka i aon ana kaintoka n uea n oin abanueana.

19 Ngaia are, natin Noa te mwaane e bon katea ueana n onea mwiina; ma e ngae n anne a bon aki karekea te mwaaka i aon Tuure are te uea, ao aomata ake i aan ana tautaeka Tuure are te uea a bon rikirake aroia ao a rikirake korakoraia.

20 Ao e a maenako te aba; ao bon iai uoua abanuea, bwa abanuean Tuure, ao abanuean Kooa, are natin Noa.

21 Ao Kooa, are natin Noa, e karekea te kawai bwa a na buaka ana aomata ma Tuure, are a konaki iai iroun Tuure ao a tiringa Kooa.

22 Ao ngkai Kooa bon iai natina te mwaane are arana bon Nimrota; ao Nimrota e anganako te abanuea are Kooa nakon Tuure, ao e bon tatangiraki iroun Tuure; ngaia are Tuure e bon anganna bwaai aika e tangiri aika a mwaiti, ao e bon karaoi bwaai n te abanuea are Tuure n aron are e tangiria.

23 Ao i nanon naba ana tai n uea Tuure ao a roko burabeti aika a mwaiti i buakoia aomata, ake a kanakoaki mai iroun te uea, ake a tataetae ni burabeti bwa

buakakaia aomata ma aia waaki n [a]taromauria bouananti e a uota te maraia nako aon te aba, ao a na bane ni kamaunaki ngkana aki rairinanoia.

24 Ao e a koro bukina bwa aomata a bon kabuakakaia burabeti, ma ni bwainingareia. Ao e a koro bukina bwa te uea are Tuure e bon karaoa te motikitaeka ni kaitaraia aomata ake a kabuakaka ni kaitaraia burabeti.

25 Ao e bon anga te tua ni kabuta te aba, are a kariaiakaki burabeti n nako n te tabo are a kan nako iai; ao n te aro aio are a kairaki aomata nakon te rairannano.

26 Ao ibukina bwa aomata a rairinanoia man aia bure ma aia waaki n taromauria bouananti te uea e bon kamaiuia, ao a waaki n rikirake aroia n te aba. Ao e a koro bukina bwa Tuure e karikiia natina mwaane ma aine i nanon ana tai ni kara.

27 Ao bon akea riki te bubuaka i nanon ana bong Tuure; ao e uring bwaai ake a korakora are e a tia ni karaoi te Uea ibukiia ana bakatibu ni karaoi [a]rinanon te marawa ae korakora nakon te aba ni berita; mangaia are e karaoa te motikitaeka i nanon te raoiroi ni kabanea ana bong.

MWAKORO 8

E a reke te kakauntaeka ao te itabaraaraa ibukin te abanuea—E katei botaki ni karaba Akiti aika buakaka ae a kabaeaki kaaina n te tuea bwa ana tiringa te uea—Botaki ni karaba aika buakaka bon mai iroun te riaboro ao a karika kamaunakia botanaomata nako—Tientaire n taai aikai a anganaki te taeka ni kauring ibukin botaki ni kamwamwane ni karaba aika a ukoukora kabwakan inaomataia taabo, botanaomata, ao aaba nako.

Ao e a koro bukina bwa e karika Oma, ao Oma e uea i mwiina. Ao Oma e karika Iareta; ao Iareta e karikiia natina mwaane ao aine.

2 Ao Iareta e kaitaraa tamana, ao e roko ni maeka n te aba are Eta. Ao e a koro bukina bwa e bon kababaia aomata aika a mwaiti, man ana taeka ni kamwamwane, ni karokoa ae e a reke irouna iteran te abanuea.

3 Ao ngke e a reke irouna iteran te abanuea e a buaka ma tamana, ma ni kairanako tamana nakon te tautoronaki, ma ni kariaia bwa e na mwakuri i nanon te tautoronaki.

4 Ao ngkai, n ana bong n tautaeka Oma e bon mena i nanon te tautoronaki i nanon te maan ae iteran ana bong ni maiu. Ao e a koro bukina bwa e karikiia natina mwaane ao aine, ao iai mai i buakoia aika Etirom ao Koriantamwa;

5 Ao e bon rianako uniia ibukin te bwai are e karaoia tariia are Iareta, n te aro are a kateirakea te taanga ni buaka ma ni buakana Iareta. Ao e a koro bukina bwa a bon buakanna n te bong.

6 Ao e a koro bukina bwa ngke a tia n tiringa ana taanga ni buaka

23 *a* BK Taromauri Bouananti.

27 *a* Ita 6:4, 12.

Iareta ao a nang manga bon tiringnga naba; ma e bubutia bwa a na aki tiringnga, ao e na anganako te abanuea nakon tamana. Ao e a koro bukina bwa a bon anganna maiuna.

7 Ao ngkai Iareta e rikirake ni korakora nanokawakina ibukin buan te abanuea, bwa e a tia ni katuka i nanona tangiran te abanuea ao mimitongin te aonaba.

8 Ngkai natin Iareta are te aine e bon rangi ni rianako rabakauna, ao e noora nanokawakin tamana, ao e iangoia bwa e na karaoa te babaire are e na manga kaoka te abanuea nakon tamana.

9 Ngkai natin Iareta are te aine e bon rangi ni rianako tamaroana. Ao e a koro bukina bwa e taetae ni kawai ma tamana, ma n taku nakoina: E aera ngkai e rangi ni korakora nanokawakin tamau? Ko tuai ma ni wareka te rongorongo are a uotia tamara rinanon te marawa are e korakora? Nooria, tiaki bwa iai rongorongoia naake ni kawai, are man aia babaire aika a [a]raba ao a karekei abanuea ma mimitong aika a korakora?

10 Ao ngkai, ngaia are, ke e kananako tamau ibukin Akiti, are natin Kimnoa; ao nooria, I bon rangi n tamaroa, ao N na [a]mwaie i matana, ao N na kakukureia, n te aro are e na tangirai bwa buuna; mangaia are ngkana e tangiriko bwa ko na anganna ngai bwa buuna, ao ko na kangai: N na anganiko ngkana ko uotamai atuun tamau, are te uea.

11 Ao ngkai Oma bon raoraon Akiti, mangaia are, ngke e a tia Iareta ni kananako ibukin weteean Akiti, ao natin Iareta are te aine e mwaie i matana n te aro are e kukurei irouna, n te aro are e tangiria bwa e na bunna. Ao e a koro bukina bwa e kangai nakon Iareta: Anganai bwa bu.

12 Ao Iareta e taku nakoina: N na anganiko, ngkana ko uotamai atuun tamau, are te uea.

13 Ao e a koro bukina bwa Akiti e ikotiia nako nanon mwengan Iareta ana koraki ni kabane, ma n taku nakoia: Kam kona ni berita nakoiu bwa kam na kakaonimaki nakoiu n te bwai are N na tangiria mai iroumi?

14 Ao e a koro bukina bwa a bane ni [a]berita nakoina, ibukin Atuan karawa, ao ibukin naba karawa, ao ibukin naba te aonaba, ao ibukin naba atuuia, bwa ane e tannako man te ibuobuoki are e tangiria Akiti e na bon kabakuaki roroana; ao ane e kaota te bwai are e na kaotia Akiti nakoia, e na bon bua maiuna.

15 Ao e a koro bukina bwa a bon bane ni kukurei ni boraraoi ma Akiti. Ao Akiti e bon waakina te [a]berita are a anganaki mai irouia kaaina ngkoa ake a ukoukora naba te kan tautaeka, are e anga te aba rikaaki man ana tai [b]Kain, are te tia tiritiri man te moan tai.

8 9*a* Erem. 6:26–30; 3Nib. 6:28; Mote 5:51–52.
10*a* Mar. 6:22–28.
14*a* BK Taetaebuaka Te Atua.
15*a* BK Tuea.
b KB 4:7–8; Mote 5:28–30.

16 Ao a bon kawakinaki ni mwaakan te riaboro bwa a na karaoi berita aikai nakoia aomata, bwa a na tauiia i nanon te roo, ni buokiia ake a ukoukora te kan tautaeka bwa e aonga n reke te mwaaka irouia, ao n tiritiri, ma urubwai ma n anaibwai, ni kewe, ma ni karaoi aekan nako te buakaka ma te waaki ni kabekaau.

17 Ao bon natin Iareta te aine are e karina i nanona ukerakin bwaai ni kawai aikai; ao Iareta e karinna i nanon Akiti ngaia are, Akiti e waaki nakoia ana koraki ao raoraona, ni kairiia nako ibukin ana berita aika a raoiroi bwa a na karaoi bwaai ake e tangiri.

18 Ao e a koro bukina bwa a katea te [a]botaki ni karaba aika buakaka, n aron are ngkoa; are te botaki ae moan te ribaki ao te kabanea ni buakaka i aoia ni kabane, imatan te Atua.

19 Bwa te Uea e aki mwakuri rinanon botaki ni karaba aika buakaka, ao e aki tangiria naba bwa te aomata e na kawawaea te raraa, ma e a tia ni katabui ni bwaai ni kabane, man ana moan tai te aomata.

20 Ao ngkai Ngai, Moronaai, I aki karaoi aron aia berita ma aia botaki ni kamwamwane, bwa e a tia ni kaotaki nakoiu bwa bon iai i buakoia aomata ni kabane, ao bon iai i buakoia Reimwanaite.

21 Ao a bon karika [a]kamaunakin te botanaomata aio are I taekinia ngkai, ao kamaunakia naba ana botanaomata Nibwaai.

22 Ao te botanaomata are e kamatoai botaki ni karaba aika buakaka, bwa a aonga ni karekea te kan tautaeka ao te raka, ni karokoa ae a kabuta te botanaomata, nooria, a na bon kamaunaki; bwa te Uea e na bon aki kariaia bwa [a]raraaia ana aomata aika itiaki, are e na kawawaeaki irouia, a na aki toki n tang nakoina mai i aantano ibukin te [b]irantaanga i aoia ao e bon aki irantaangaiia.

23 Ngaia are, O ngkami Tientaire, bon ibukin te wanawana iroun te Atua ao a kaotaki bwaai aikai nakoimi, bwa kam aonga n rairinanomi man ami bure, ao tai kariaia bwa botaki ni kamwamwane aika a tiritiri aikai a na tautoroni ngkami, are a kateaki bwa a na karekea te [a]mwaaka ao te raka—ao te mwakuri, eng, te mwakuri n tiritiri e na roko iaomi, eng, e na bwaka iaomi ana kabaang ni momotiraoi te Atua ae Akea Tokina, ao kam na kabwakaki ma ni kamaunaki ngkana kam kariaia bwa a na iai bwaai aikai.

24 Ngaia are, e anga te tua nakoimi te Uea, bwa ngkana kam noori bwaai aikai n roko i buakomi ao kam na uti nakon namakinan aromi ae e aki nakoraoi, ibukin botaki ni karaba aika buakaka; are e na mena i buakomi; ke te maraia nakoina, ibukin raraaia

18 *a* BK Botaki ni Karaba.
21 *a* Erem. 6:28.
22 *a* Moom. 8:27, 40–41.
b BK Kabomwi.
23 *a* 1Nib. 22:22–23; Mote 6:15.

ake a tia n tiringaki; bwa a tang man te tano ibukin irantangakiia iai, ao ibukiia naba ake a kateia.

25 Bwa e a koro bukina bwa ane e kateia e ukoukora kabwakan [a]inaomataia taabo, botanaomata, ao aaba; ao e kakoroa bukin kamaunakia aomata ni kabane, bwa e bon kateaki iroun te riaboro, are bon taman taian kewe ni kabane; are bon te tia kewe naba are e a tia ni [b]kamwaneia ara moan karo, eng, are bon te tia kewe naba are e kairoroa te aomata bwa e na karaoa te tiritiri man te moan tai; are e a tia ni kamatoatoai nanoia aomata ao a tia n tiringia burabeti, ma ni karebanaia n te atibu, ma n teweia nako man te moan tai.

26 Ngaia are, Ngai, Moronaai, I a tuangaki bwa N na koroi bwaai aikai bwa e aonga n toki te buakaka, ao bwa e na roko te tai are a na [a]akea mwaakan Tatan iaon nanoia natiia aomata, ma a na [b]kairoroaki bwa a na karaoa ae raoiroi n aki toki, bwa aonga n roko nakon te koburake n ran ibukin raoiroi ni kabane ma ni kamaiuaki.

MWAKORO 9

E waaki nako te abanuea mai iroun temanna nakon temanna man te riki, te kamwane, ao te tiritiri—Ema e noora Natin te Raoiroi—A mwaiti burabeti aika a takaruaea te rairannano—Te rongo ao naeta aika a kamamate a taonianako aomata.

Ao ngkai Ngai, ae Moronaai, I a waaki ma reekoti. Ngaia are nooria, e a koro bukina bwa ibukin aia [a]botaki ni karaba aika buakaka Akiti ma raoraona, nooria, a bon kabwaka abanuean Oma.

2 Ma e ngae n anne, e bon nanoanga te uea nakon Oma, ao nakon naba natina mwaane ao aine ake a bon aki ukoukora tiringana.

3 Ao te Uea e anga te taeka ni kauring nakon Oma n te mii bwa e na kitana te aba; ngaia are Oma e kitana te aba ma ana utu, ao a mwananga i nanon boong aika a mwaiti, man roko nakon te tabuki are [a]Tiim, ma n roko [b]nakon te tabo are a tiringaki iai Nibwaite, ao ma ikekei nako mainiku, ma n roko nakon te aba are e aranaki bwa Aborom, i rarikin mataniwin te bike, ao e katea ana umwanrianna ikekei, ao natina naba mwaane ao aine, ao kaain batana ni kabane, ma ti Iareta ma ana utu ae a aki.

4 Ao e a koro bukina bwa e kabiraki Iareta bwa te uea i aoia aomata, ni baia aika a buakaka; ao e anga natina te aine nakon Akiti bwa buuna.

5 Ao e a koro bukina bwa Akiti e ukoukora maiun taman kaain abana; ao e bubuti nakoia naake e a tia ni berita mangaiia n te berita ni kawai, ao a karekea

25 *a* BK Inaomata.
b KB 3:1–13; 2Nib. 9:9; Mot. 16:3; Mote 4:5–19.
26 *a* 1Nib. 22:26.
b 2Nib. 33:4; Moro. 7:12–17.

9 1 *a* Ita 8:13–17.
3 *a* Moom. 1:3; 4:23.
b Moom. 6:1–15.

atuun taman kaain abana, ngke
e tekateka i aon ana kaintoka n
uea, n taetae ni kawai nakoia ana
botanaomata.
6 Ao e a rangi ni korakora buta-
nakon te buakaka ao te botaki ae
raba aio n te aro are e a kabua-
kaka nanoia aomata ni kabane;
ngaia are Iareta e a tiringaki i aon
ana kaintoka n uea, ao e uea Akiti
n onea mwina.
7 Ao e a koro bukina bwa Aki-
ti e a bakantang iroun natina te
mwaane, ngaia are e a rokanna
n te nne ni kaikain, ma n angan-
na te amwarake ae rangi n uare-
reke ke ae bon akea ni karokoa
e a mate.
8 Ao ngkai tarin teuare e mate
(ao arana bon Nimraa) e un iroun
tamana ibukin te bwai are e kara-
oia tamana nakon tarina.
9 Ao e a koro bukina bwa Nim-
raa e ikotiia te mwaiti n aomata
ae a karako, ao e birinako man
te aba, ma n roko ni maeka ma
Oma.
10 Ao e a koro bukina bwa Aki-
ti e karikiia riki natina mwaane,
ao a tatangiraki irouia aomata, e
ngae ngke a tia ni berita nakoina
bwa a na karaoi aekan buakaka
nako n aron are e tangiria.
11 Ngkai ana botanaomata Akiti
a tangira reken ae raka irouia, n
aiaron Akiti ae tangira te kan tau-
taeka; ngaia are natin Akiti ake
mwaane, a bon anganiia te mwa-
ne, ao a iraki irouia aomata aika
a mwaiti riki ibukin aei.
12 Ao e a riki te buaka i marenaia
natin Akiti ake mwaane ao Akiti
are a waaki i nanon te maan ae
ririki aika a bati, eng, ao a kuri
n tiringaki aomata ni kabane n
te abanuea, eng, bon ni kabane,
ma ti teningaun aomata, ao naake
a birinako ma kaain batan Oma.
13 Mangaia are Oma e a manga
kaokaki nakon abana ni bwaibwai
14 Ao e a koro bukina bwa e a
moanna ni kara Oma; ma e ngae
n anne, i nanon ana tai ni kara
ao e karika Ema; ao e kabira Ema
bwa e na uea i mwina.
15 Ao i mwin are e a tia n kabi-
ra Ema bwa e na uea ao e noo-
ra te rau iaon te aba i nanon te
maan ae uoua te ririki ao e a mate
naba, i mwin ana boong ni maiu
aika a rangi ni mwaiti, ake a bon
onrake n te nanokawaki. Ao e a
koro bukina bwa Ema e bon onea
mwiina n tautaeka, ao e katoto-
nga aron ana waaki tamana.
16 Ao te Uea e waaki ni kanakoa
te rekenikai mai iaon te aba, ao e
rikirake aron mwengan Ema i aan
ana tautaeka Ema; ao i nanon te
maan ae onobwi ma uoua te ririki
ao a rikirake ni korakora, n te aro
are e a korakora kaubwaia.
17 Iai irouia aekan nako uaani-
kai, ao wiita, ao tirika, ao rinen
aika a rarangaki raoi, ao koora, ao
tirewa, ao bwaai aika a kakawaki.
18 Ao aekan nako maan aika aai
rangaia ao maan n aiaroia kao, ao
te kao, ao tiibu, ao beeki, ao kooti,
ao aekan nako maan aika a raoi-
roi ibukin kanaia aomata.
19 Ao iai naba aia [a]aoti, ma aia

19 *a* 1Nib. 18:25.

aati, ao erebwanti, ma kuarom ao kumwam ake a bon bongana iroun te aomata ao ai moaraara riki taian erebwanti ma kuarom ao kumwam.

20 Ao ngaia are te Uea e a bon kabwaroa ana kakabwaia iaon te aba aio, are e bon [a]rine i aoia aaba nako; ao e tua bwa ane e taua te aba e na taua nakon te Uea, ke a na [b]tiringaki ngkana a tawaa n te bure; bwa N na kabwaroa bwaninin uniu i aoia aekaki aikai, e taku te Uea.

21 Ao Ema e bon karaoa te motikitaeka i nanon te raoiroi ni kabanea ana bong, ao e karikia natina mwaane ao aine aika a mwaiti; ao e karika Koriantam, ao e kabira Koriantam bwa e na uea i mwina.

22 Ao i mwin are e kabira Koriantam bwa e na uea i mwina e maiu i nanon aua te ririki, ao e nora te rau n te aba; eng, ao e nora naba [a]Natin te Raoiroi, ao e kimwareirei ma ni kakatonga i nanon ana bong; ao e mate i nanon te rau.

23 Ao e a koro bukina bwa Koriantam e bon nakonako n aron tamana, ma ni katei kaawa aika a mwaiti ma ni korakora ao e karaoa ae raoiroi nakoia ana botanaomata i nanon ana bong ni kabane. Ao e a koro bukina bwa akea natina ni karokoa ae e a rangi ni kara.

24 Ao e a koro bukina bwa e a mate buuna, bwa ai tebubua ao uoua ana ririki. Ao e a koro bukina bwa Koriantam e a manga anaa buuna, i nanon ana tai ni kara te aine ae rikirake, ao e karikiia natina mwaane ao aine; ngaia are e maiu ni karokoa ae ai tebubua ao abwi ma uoua ana ririki.

25 Ao e a koro bukina bwa e karika Koom, ao Koom e uea i mwina; ao e uea i nanon abwi ma ruaiwa te ririki, ao e karika Eta; ao e karikiia riki natina mwaane ao aine.

26 Ao aomata a butanako riki iaon te aba, ao e a manga waaki te buakaka ae korakora iaon te aba, ao Eta e a manga karaoi babaire ni kawai ake a karaba, bwa e na tiringa tamana.

27 Ao e a koro bukina bwa e kabwaka tamana man ueana, bwa e tiringnga n oin ana kabaang; ao e uea i mwina.

28 Ao a roko burabeti nakon te aba riki, n takaruaea te rairannano nakoia—bwa a na katauraoa kawain te Uea ke e na roko te rekenikai nakon te aba; eng, e na bon iai te rongo ae korakora, are a na bon tiringaki iai ngkana aki rairinanoia.

29 Ma aomata a bon aki kakoauai aia taeka burabeti, ma a teweia nako ao iai tabeman ake a teweaki nako nanon te mwarua ma ni katikuia bwa a na mate. Ao e a koro bukina bwa a karaoi bwaai aikai n aron ana tua te uea, are Eta.

30 Ao e a koro bukina bwa e a roko te rongo ae korakora iaon te aba, ao kaaina a moanna ni

20 *a* Ita 2:15. *b* Ita 2:8–11. 22 *a* 3Nib. 25:2.

mate n te aro ae waekoa ibukin te rongo, bwa bon akea te karau iaon te aba.

31 Ao a roko naeta aika a kamamate iaon te aba naba, ma ni kamateia aomata. Ao e a koro bukina bwa a birinako aia man mai irouia naeta ake a kamamate, nakon te aba are i maiaki, are e aranaki irouia Nibwaite bwa [a]Taraemera.

32 Ao e a koro bukina bwa a bon mwaiti mai i buakoia ake a mate i nanon kawaia; ma e ngae n anne bon iai mai i buakoia ake a birinako nakon te aba i maiaki.

33 Ao e a koro bukina bwa te uea e kariaia [a]naeta bwa a na toki ni kakiokioia, ma ana oona te kawai bwa a na aki kona aomata n riaona, ao ane e kataia n riaona ao e na mate irouia naeta ake a kamamate.

34 Ao e a koro bukina bwa aomata a bon karaoi aia waki maan, ma ni kanii rabwataia ake a mate ake a bwaka i rarikin te kawai, ni karokoa ae a bane ni kang. Ngkai ngke a nooria aomata bwa a nang bon mate ao a [a]rairinanoia man aia bure ma n tang nakon te Uea.

35 Ao e a koro bukina bwa ngke a [a]nanorinano n te aro ae tau i matan te Uea e bon kabwakaa te karau iaon te aba; ao aomata a manga maiu, ao e a manga reke te uaanikai n te aba i meang, ao n aaba ake i rarikina. Ao te Uea e bon kaota mwaakana nakoia ni kamaiuia man te rongo.

MWAKORO 10

E oneaki mwiin te uea temanna iroun te uea riki temanna—Tabeman uea a raoiroi ao tabeman a buakaka—Ngkana e teimatoa te raoiroi, ao aomata a kakabwaiaki ma ni karikirakeaki aroia iroun te Uea.

Ao e a koro bukina bwa Teeti, are kanoan Eta—bwa Eta e a tia ni mate n te rongo, ma kaain batana ni kabane ma ti Teeti—ngaia are Teeti e a waaki ni manga kamatoaia te botanaomata ae a tia ni kariaia ni mate.

2 Ao e a koro bukina bwa Teeti e bon uringa tiringakia ana bakatibu, ao e bon katea te abanuea ae raoiroi; bwa e uringa are e a tia ni karaoia te uea n uotia Iareta ma tarina [a]rinanon te marawa; ao e bon nakonako ni kawain te Uea; ao e karikiia natina mwaane ao aine.

3 Ao ana karimoa te mwaane, are arana Teeti, e bon kaitara; ma e ngae n anne e bon oreaki Teeti iroun te tia iraa, ibukin korakoran kaubwaina are e a karika te rau riki nakon tamana.

4 Ao e a koro bukina bwa tamana e katei kaawa aika a mwaiti iaon te aba, ao aomata a moanna ni kabuta te aba. Ao Teeti e maiu ni karokoa ae e a rang kara; ao e a karika Ribwakite. Ao e mate, ao e uea Ribwakite n onea mwiina.

5 Ao e a koro bukina bwa Ribwakite e aki karaoa ae eti i matan te Uea, bwa a bon mwaiti

31 *a* Omi. 1:13.
33 *a* WI 21:6–9.
34 *a* Aram. 34:34; R&B 101:8.
35 *a* R&B 5:24.
10 2 *a* Ita 6:1–12.

buuna ma [a]buuna ni kewe, ao e anganiia aomata uotaia ae rawawata; eng, e bon anai aia angabwai aika a korakora; ao man te angabwai ao e katei kateitei aika a mwawawa.

6 Ao e katea ana kaintokanuea ae rianako tamaroana: ao e katei nne ni kaikain aika a mwaiti; ao ane e rawa n angabwai ao e bon tewenakoa nako nanon te nne ni kaikain; ao e tua bwa a na teimatoa ni beku ibukin maiuia; ao ane e rawa ni mwakuri e tua bwa e na tiringaki.

7 Ngaia are e bon karekei ana bwai aika a karaoaki ni kabane, eng, ana koora e bon tua bwa e na katamaroaki man te nne ni kaikain; ao aekan bwaai nako ake a karaoaki aika a tamaroa e bon tua bwa a na karaoaki man te nne ni kaikain. Ao e a koro bukina bwa e bon karawawataia aomata ma ana waaki ni kabekaau ao ana mwakuri aika bati n ribaki.

8 Ao ngke e a tia n tautaeka i nanon te maan ae abwi ma uoua te ririki a bon teirake aomata ni kaitara; ao e a manga boo te buaka n te aba, n te aro are e a tiringaki Ribwakite, ao a kakioaki nako kanoana man te aba.

9 Ao e a koro bukina bwa i mwin te maan ae bati te ririki, Morianton, (are kanoan Ribwakite) e ikotiia ana taanga ni buaka aika kaaina taan kakioaki nako, ao a mwananga ni buakaniia aomata; ao e karekea te tautaeka i aon kaawa aika a mwaiti; ao e a rikirake ni korakora te buaka, ao e waki i nanon te maan ae ririki aika a mwaiti; ao e karekea te tautaeka i aon te aba ni kabuta, ao e a bon karikiia bwa te uea i aon te aba ni kabuta.

10 Ao ngke e a tia ni bon karikia bwa te uea e kabebetea uotaia aomata, n te aro are e a karekea tangirakina irouia aomata, ao a bon kabiria bwa aia uea.

11 Ao e karaoa ae raoiroi nakoia aomata, ma tiaki nakoina ibukina bwa e bati ana waaki ni kabekaau; ngaia are e a kararoaki nako mai i matan te Uea.

12 Ao e a koro bukina bwa e katei kaawa Morianton aika a mwaiti, ao a rikirake ni korakora kaubwaia aomata i aan ana tautaeka, n aron aia kateitei, aia koora ao aia tirewa, ao n aia wiita ake a uniki, ao n aia nanai ni man, ma aia ikota ni man, ao ni bwaai ni kabane ake a tia ni kaokaki nakoia.

13 Ao Morianton e maiu ni karokoa ae e a rangi ni kara, ao e karika Kim; ao Kim e tautaeka i mwin tamana; ao e tautaeka i nanon waniua te ririki ao e a mate tamana. Ao e a koro bukina bwa Kim e bon aki tautaeka i nanon te raoiroi, ngaia are e bon aki tangiraki iroun te Uea.

14 Ao tarina e bon teirake ni kaitara, are ngaia are e a uotia ni kaburea; ao e bon tiku ni kabureaki i nanon ana bong ni kabane; ao e karikia natina mwaane ao aine i nanon ana tai ni kabureaki,

5*a* Iakob. 3:5; Mot. 11:2.

ao i nanon ana tai ni kara ao e karika Rewi; ao e a mate.

15 Ao e a koro bukina bwa e bon beku Rewi i nanon te kabureaki i mwin maten tamana, i nanon te maan ae abwi ma uoua te ririki. Ao e karaoa te buaka ni kaitara uean te aba, are ngaia are e a reke irouna te abanuea.

16 Ao ngke e a tia ni karekea te abanuea irouna e bon karaoa ae eti i matan te Uea; ao a bon rikirake aroia aomata n te aba; ao e bon maiu ni karokoa ae e a kara, ao e karikia natina mwaane ao aine; ao e karika naba Korom, are e bon kabiria bwa e na uea i mwina.

17 Ao e a koro bukina bwa Korom e bon karaoa ae raoiroi i matan te Uea ni kabanea ana bong; ao e karikiia natina mwaane ao aine aika a mwaiti; ao i mwin nooran boong aika a mwaiti irouna ao e bon mate, n aekaia kaain te aonaba ni kabane; ao Kiti e tautaeka i mwina.

18 Ao e a koro bukina bwa Kiti e mate naba, ao e tautaeka Riibu i mwina.

19 Ao e a koro bukina bwa Riibu e bon karaoa naba ae raoiroi i matan te Uea. Ao i nanon ana bong Riibu ao a tiringaki naeta aika a [a]kamamate. Ngaia are a bon nako nakon te aba i maiaki, bwa a na kakaea kanaia aomata ake kaain te aba, bwa e a kaonaki te aba ni manin te buakonikai. Ao Riibu bon te tia kaeman ae korakora naba.

20 Ao a katea te kaawa ae korakora n te aba ae wariki, n te tabo are e kamaenakoaki iai te aba n taari.

21 Ao a bon kawakina te aba are e nako maiaki bwa te rereua ibukin te tabo ni kaeman. Bwa e onrake te aba are i meang irouia aomata.

22 Ao e bon korakora marurungiia, ao a bobwai ma ni kaboonakoi bwaai ma n iokinibwai imarenaia, bwa e aonga n reke aia raka.

23 Ao a bon mwakuria te ooa n aekana nako, ao a karaoa te koora, te tirewa, te [a]biti, ao te buraati, ma aekan nako te biti; ao a bon kenna mai aan tano; ngaia are a bon kawaerakei bwariko n tano aika a bati bwa a aonga ni karekea te ooa, te koora, te tirewa, te biti, ao te kaobwa. Ao a karaoi aekan nako bwaai aika a karaoaki n te bai.

24 Ao bon iai aia tirika, ma rinen aika a raoiroi rarangaki; ao a karaoi aekan nako te kunnikai, bwa aonga ni kunnikaia ma ni karabaniia.

25 Ao a bon karaoi aekan bwaai ni mwakuri nako bwa aonga n ribana te aba, bwa a na kamaraua te tano ao n ununiki, n riko uaanikai ao n urua te tano, ao n ororea te wiita.

26 Ao a bon karaoi bwaai ni mwakuri n aekaia nako are a bon mwakuri iai ma aia man.

27 Ao a bon karaoi bwaai ni buaka n aekaia nako. Ao a bon karaoi mwakuri n aekaia nako

19*a* Ita 9:31.
23*a* 2Nib. 5:15.

aika bwaai aika a kamimi aron mwakuriaia.

28 Ao bon akea riki te botanaomata ae e kakabwaiaki ma ni karikirakeaki aroia iroun te Uea riki nakoia. Ao a bon mena n te aba ae rine i buakoia aaba ni kabane, bwa e a bon tia n taekinna te Uea.

29 Ao e a koro bukina bwa Riibu e bon maeka i nanon ririki aika a mwaiti, ao e karikiia natina mwaane ao aine; ao e karika naba Eatom.

30 Ao e a koro bukina bwa Eatom e tautaeka i mwin tamana. Ao ngke e a tia Eatom n tautaeka i nanon te maan ae uabwi ma aua te ririki, nooria, e a bon anaaki te abanuea mai irouna. Ao e beku i nanon te tautoronaki i nanon ririki aika a mwaiti, eng, ni karokoa banen ana bong.

31 Ao e karika Eta, ao Eta e maiu i nanon te tautoronaki i nanon ana bong ni kabane. Ao Eta e bon karika Aaron, ao Aaron e maeka i nanon te tautoronaki i nanon ana bong ni kabane; ao e karika Aminikata, ao Aminikata e maeka naba i nanon te tautoronaki i nanon ana bong ni kabane; ao e karika Koriantam, ao Koriantam e maeka i nanon te tautoronaki i nanon ana bong ni kabane; ao e karika Koom.

32 Ao e a koro bukina bwa Koom e kairiia nako te mwaiti ae iteran te abanuea. Ao e tautaeka i aoia te mwaiti ae iteran te abanuea i nanon abwi ma aua te ririki; ao e nako ni buaka ni kaitara te uea, are Amikite, ao a buaka i nanon te maan ae ririki aika a mwaiti, ao i nanon te tai anne ao Koom e tokanikai iaon Amikite, ma ni karekea te tautaeka i aoia nikiraia kaain te abanuea.

33 Ao i nanon ana bong Koom ao bon iai taan kamwarua n te aba; ao a katotong babaire ni kawai, ma ni karaoi [a]berita n aekaia kaina ngkoa, ma n ukoukora riki kamaunan te abanuea.

34 Ngkai Koom e bon un ni kaaitaraia i nanon te tai ae bati; ma e ngae n anne, e bon aki teimatoa ni kaaitaraia.

MWAKORO 11

Taian buaka, itabaraara, ma te buakaka a tatao i nanon maiuia Iaretaite—Burabeti a taetae ni burabetiia kamaunakia Iaretaite ae korakora ngkana aki rairinanoia—A totokoi aia taeka burabeti aomata.

Ao a roko naba burabeti aika a mwaiti i nanon ana bong Koom, ma n taetae ni burabetiia kamaunakia te botanaomata ae korakora arei ngkana aki rairinanoia, ma n rairaki nakon te Uea, ma ni kitan aia tiriaomata ma buakakaia.

2 Ao e a koro bukina bwa burabeti a bon totokoaki irouia aomata, ao a birinako nakon Koom ibukin kamanoakiia, bwa aomata a bon ukoukora tiringakiia.

3 Ao a taetae ni burabeti nakon Koom ibukin bwaai aika a bati; ao e bon kakabwaiaki i nanon nikiran ana bong ni maiu.

33*a* BK Botaki ni Karaba; Tuea.

4 Ao e maiu ni karokoa ae e a
kara, ao e karika Tiburom; ao e
tautaeka Tiburom i mwina. Ao
tarin Tiburom e kaitara, ao e a
rikirake te buaka ae korakora n
te aba ni kabuta.
5 Ao e a koro bukina bwa tarin
Tiburom e a karekea te anga ake
burabeti ni kabane ake a taetae ni
burabetia kamaunakiia te botana-
omata a na bane n tiringaki.
6 Ao e korakora te kaangaanga
ni kabuta te aba, bwa a tia n tae-
tae ni burabetia te rekenikai ae
korakora are e na roko iaon te
aba, ao i aoia naba aomata, ao
bwa e na iai te urubwai ae kora-
kora i buakoia, ae akea n ai aro-
na iaon te aba mai i mwaaina,
ao a na [a]bwarietata riia iaon te
aba ngkana aki rairinanoia ma ni
buakakaia.
7 Ao a bon aki ongo ni bwa-
naan te Uea, ibukin aia botaki ni
kamwamwane ni karaba; ngaia
are, e a moanna n riki te buaka
ma te itabaraaraa ni kabuta te
aba, ao taian rongo naba aika a
mwaiti ma aoraki nako, n te aro
are e a korakora te urubwai, ae
tuai ma n nonoraki iaon te aba
mai i mwaaina; ao a bane ni koro
bukiia aikai i nanon ana bong
Tiburom.
8 Ao aomata a waaki n rairina-
noia ma ni buakakaia; ao ngke
a karaoa aei ao te Uea e bon
[a]nanoangaia.
9 Ao e a koro bukina bwa Tibu-
rom e bon tiringaki, ao Teeta e
bon uotaki nakon te tautorona-
ki, ao e maeka i nanon te tauto-
ronaki i nanon ana bong ni maiu
ni kabane.
10 Ao e a koro bukina bwa Aa,
are natina te mwaane, e bon kare-
kea te abanuea; ao e bon tautaeka
i aoia ana botanaomata i nanon
ana bong ni kabane. Ao e kara-
oi aekan bure nako i nanon ana
bong ni kabane, are e bon karika
kawawaean te raraa ae bati; ao a
karako ana bong.
11 Ao Eetem, are kanoan Aa, e
bon karekea te abanuea; ao e bon
karaoa naba ae buakaka i nanon
ana bong ni maiu.
12 Ao e a koro bukina bwa i
nanon ana bong ni maiu Eetem
ao a roko burabeti aika a mwai-
ti, ma n taetae ni burabeti nakoia
aomata; eng, a bon taetae ni bura-
betia bwa te Uea e na kamaunaia
mai iaon te aba ngkana aki rairi-
nanoia man aia bure.
13 Ao e a koro bukina bwa aoma-
ta a bon kamatoatoai nanoia, ma
n rawa n [a]ongo n aia taeka; ao a
nanokawaki burabeti ao a nako
mai i buakoia aomata.
14 Ao e a koro bukina bwa
Eetem e bon karaoa te motiki-
taeka n ae buakaka i nanon ana
bong ni maiu ni kabane; ao e
karika Moron. Ao e a koro buki-
na bwa Moron e bon tautaeka n
onea mwiina; ao Moron e karaoa
ae buakaka i matan te Uea.
15 Ao e a koro bukina bwa e
a rikirake te [a]kaitara i buakoia

11 6*a* Omi. 1:22; Ita 14:21.
8*a* BK Atataiaomata, Nanoanga.
13*a* Mot. 16:2.
15*a* BK Unraa, Kaitara.

aomata, ibukin botaki ni karaba aika buakaka are a kateaki ibukin karekean te tautaeka ao te raka; ao e a teirake temanna te mwaane ae korakora ma i buakoia i nanon te buakaka, ao e buakana Moron, are e a konaia iteran mwaitia kaain te abanuea; ao e bon tararua are iteran te abanuea i nanon ririki aika a mwaiti.

16 Ao e a koro bukina bwa Moron e bon kabwaka, ma ni manga anaa riki te abanuea.

17 Ao e a koro bukina bwa e a manga teirake riki te mwaane temanna ae korakora; ao bon kanoan tarin Iareta.

18 Ao e a koro bukina bwa e bon kabwaka Moron ma n taua te abanuea; ngaia are e a maeka i nanon te tautoronaki Moron i nanon nikiran ana bong ni maiu; ao e karika Koriantoa.

19 Ao e a koro bukina bwa Koriantoa e maeka i nanon te tautoronaki i nanon ana bong ni maiu.

20 Ao i nanon ana bong ni maiu Koriantoa ao a roko naba burabeti aika a mwaiti, man taetae ni burabetii bwaai aika a mwaiti aika a korakora ma ni kamimi, ma n takaruaea te rairannano nakoia te botanaomata, ao ti ngkana a rairinanoia ao te Uea ae te Atua e na karaoi [a]motikitaeka ni kaaitaraia nakon kamaunakia.

21 Ao te Uea ae te Atua e na kanakoia ke e na karokoia te botanaomata [a]teuana bwa a na bwaina te aba, ni mwaakana, n aekan te aro are e karokoia iai aia bakatibu.

22 Ao a bon aki butimaai aia taeka ni kabane burabeti ibukin aia botaki ni karaba ma buakakan aia mwakuri aika bati n ribaki.

23 Ao e a koro bukina bwa Koriantoa e karika [a]Ita, ao e mate, i mwin tiana ni maeka i nanon te tautoronaki i nanon ana bong ni maiu ni kabane.

MWAKORO 12

Te burabeti are Ita e kairoroia aomata bwa ana kakoaua te Atua—Moronaai e warewareki mwakuri aika a kamimi ao aika moan te kamimi ake a karaoaki n te onimaki—Te onimaki e angan tarin Iareta te kona n noora Kristo—E anganiia aomata te Uea te mamaara bwa aonga n nanorinano—E kamwainga te maunga are Tierin tarin Iareta n te onimaki—Te onimaki, te kantaninga ao te tangira ae kororaoi a bon riai ibukin te kamaiuaki—Moronaai e noora Iesu, ni kaitara ma ngaia.

Ao e a koro bukina bwa e maiu Ita i nanon ana bong ni maiu [a]Koriantamwa; ao Koriantamwa bon te uea n te aba ni kabuta.

2 Ao [a]Ita bon ana burabeti te Uea; ngaia are Ita e roko i nanon ana bong ni maiu Koriantamwa, ma ni waaki n taetae ni burabeti nakoia aomata, bwa e aki kona ni

20 *a* BK Motika Taekan, Motikitaeka.
21 *a* Ita 13:20–21.
23 *a* Ita 1:6; 15:33–34.
12 1 *a* Ita 13:13–31.
2 *a* BK Ita.

[b]katokaki ibukin Tamnein te Uea are irouna.

3 Bwa e [a]takarua man te moaningabong ni karokoa ae bung taai, ni kairoroia aomata bwa a na kakoaua te Atua ma n rairinanoia bwa mwiina ao a na [b]kamaunaki, ma n taekinna nakoia bwa n te [c]onimaki ao a na kakoroaki bwaai ni kabane.

4 Mangaia ae, ane e kakoaua te Atua e kona ni [a]kantaninga te aonaba ae raoiroi riki ma te kantaninga ae koaua, eng, ao te mena n angatain te Atua, are te kantaninga are e roko man te onimaki, are e karekea te [b]ati n roo nakon tamneia aomata, are e na karikiia bwa a na koaua ma n nnene, ma n aki toki ni karaoi [c]mwakuri aika a raraoi, bwa a kairaki bwa a na [d]kamimitonga te Atua.

5 Ao e a koro bukina bwa Ita e bon taetae ni burabetii bwaai aika a korakora ma ni moan te kamimi nakoia aomata, ake a bon aki kakoauai ibukina bwa a bon aki noori.

6 Ao ngkai, Ngai ae Moronaai I kan taetae teutana ni kaineti ma bwaai aikai; I tangiria ni kaotia nakon te aonaba bwa te [a]onimaki bon bwaai aika a [b]kantaaningaki ma [c]aki nooraki; ngaia are, tai kauntaeka ibukina bwa kam aki noori, bwa kam bon aki kona ni karekea te bwai ni kakoaua ni karokoa ae e [d]kataki moa ami onimaki.

7 Bwa bon man te onimaki are Kristo e bon kaotia nakoia ara bakatibu, i mwin are e uti man te mate; ao e aki kona ni bon kaotia nakoia aomata ni karokoa moa ae iai te onimaki irouia; ngaia are, e bon riai bwa e na iai tabeman ake iai aia onimaki irouna; bwa e bon aki kona ni bon kaotia nakon te aonaba.

8 Ma ibukin aia onimaki aomata ao e a tia ni bon kaotia nakon te aonaba, ma ni kamimitonga aran te Tama, ma ni katauraoa te kawai are a kona tabeman ni katoonga te bwai n tangira mai karawa, bwa aonga ni kantaningai bwaai ake a tuai ma n noori.

9 Ngaia are, kam kona naba ni karekea te kantaninga ma n riki bwa taan katoonga te bwai n tangira, ngkana iai iroumi te onimaki.

10 Ma nooria, bon man te onimaki are a [a]weteaki ake ngkoa nakon ana botaki ae tabu te Atua.

11 Ngaia are, man te onimaki ao e anga ana tua Mote. Ma e a tia te Atua ni katauraoa riki te kawai ae [a]kororaoi riki iroun natina; ao bon man te onimaki are e a kakoroaki bukina.

12 Bwa ngkana akea te [a]onimaki

2 *b* Iere. 20:9; Enoti 1:26; Aram. 43:1.
3 *a* R&B 112:5.
b Ita 11:12, 20–22.
c BK Onimaki.
4 *a* BK Kantaninga.
b Ebe. 6:19.
c 1Korin. 15:58.
d 3Nib. 12:16.
6 *a* Ebe. 11:1.
b Rom 8:24–25.
c Aram. 32:21.
d 3Nib. 26:11; R&B 105:19; 121:7–8.
10 *a* Aram. 13:3–4.
BK Wewete, Weteaki iroun te Atua.
11 *a* 1Korin. 12:31.
12 *a* 2Nib. 27:23; Mot. 8:18; Moro. 7:37; R&B 35:8–11.

i buakoia natiia aomata ao te Atua
e bon aki kona ni karaoa te [b]kakai
teuana i buakoia; ngaia are, e bon
aki kaotia ni karokoa moa ae e tia
n onimaki.

13 Nooria, bon aia onimaki Ara-
mwa ma Amureki are e karika
bwakan te [a]nne ni kaikain nako
aontano.

14 Nooria, bon ana onimaki
Nibwaai ma Riaai are e karika te
[a]bitaki nakoia Reimwanaite, are a
bwabetitoaki n te ai ma te [b]Tam-
nei ae Raoiroi.

15 Nooria, bon ana onimaki
[a]Amon ma tarina are e [b]karika
te kakai ae korakora i buakoia
Reimwanaite.

16 Eng, ao ni kabane naake a
karaoi [a]kakai i buakoia man te
[b]onimaki, naake i mwaain Kristo
ao naake i mwin Kristo.

17 Ao bon man te onimaki ake
reirei ake teniman a karekea te
berita bwa a na [a]aki katoonga te
mate; ao a bon aki karekea te beri-
ta ma ti i mwin aia onimaki.

18 Ao bon akea temanna n te
tai teuana ae e a tia ni karaoa te
kakai ni karokoa moa mwiin aia
onimaki. Ngaia are a kakoaua
moa Natin te Atua.

19 Ao a bon mwaiti ake a bon
rianako korakoran aia onimaki, [a]i
mwaain naba rokon Kristo, ake a
bon aki kona n tukaki man [b]rabu-
nan te ataibwai, ma a bon noori
ma te koaua ni mataia bwaai ake
a noorii n te mata n onimaki ao a
bon kukurei.

20 Ao nooria, ti a tia n nooria n
te reekoti aio bwa temanna mai
i buakoia naakai bon tarin Iare-
ta; bwa e bon korakora ana oni-
maki iroun te Atua, n te aro are
ngke e [a]arora baina te Atua e a
bon aki kona ni karaba mai ima-
tan tarin Iareta, ibukin ana taeka
are e a tia n taekinna nakoina, are
bon te taeka are e karekea man te
onimaki.

21 Ao i mwin are tarin Iareta e
a tia n noora tabonibain te Uea,
ibukin te [a]berita are e a tia tarin
Iareta ni karekea man te onimaki,
e a bon aki kona te Uea ni kara-
ba te bwai teuana mai imatana;
ngaia are e a kaoti bwaai ni kaba-
ne nakoina, bwa e bon aki kona n
tukaki man [b]rabunan te ataibwai.

22 Ao bon man te onimaki are
au bakatibu a karekei [a]berita bwa
bwaai aikai a na roko nakoia
tariia irouia Tientaire; ngaia are
e a tia n anganai te tua te Uea,
eng, are Iesu Kristo.

23 Ao I taku nakoina: Te Uea,
a na bwainingarei bwaai aikai
Tientaire ibukin [a]mamaarara ni
koroboki; bwa te Uea ko a tia ni

12 *b* Mat. 13:58; Moom. 9:20.
13 *a* Aram. 14:26–29.
14 *a* Erem. 5:50–52.
b Erem. 5:45; 3Nib. 9:20.
15 *a* Aram. 17:29–39.
b KT n aron are taekinaki n Aramwa 17–26.
16 *a* BK Kakai.
b Ebe. 11:7–40.
17 *a* 3Nib. 28:7; Moom. 8:10–12.
19 *a* 2Nib. 11:1–4; Iakob. 4:4–5; Iarom 1:11; Aram. 25:15–16.
b Ita 3:6.
BK Rabuna.
20 *a* Ita 3:4.
21 *a* Ita 3:25–26.
b Ita 3:20; R&B 67:10–13.
22 *a* Enoti 1:13.
23 *a* Moom. 8:17; 9:33.

kakorakoraia n te taeka man te onimaki, ma ko a tia n aki [b]kakorakoraira n te koroboki; bwa ko a tia ni karikiia te botanaomata aio bwa a na kona n taekina ae bati ibukin te Tamnei ae Raoiroi are ko a tia n anganiia.

24 Ao ko a tia ni karikira bwa ti na kona ni korei ae uarereke, ibukin aki raoiroin baira. Nooria, ko a tia n aki kakorakoraira n [a]aron tarin Iareta, bwa ko karaoia bwa bwaai ake e na koroi a na bon korakora n ai aekam, ni kairoroa te aomata bwa e na wareki.

25 Ko a tia naba ni karaoa ara taeka bwa a na mwaaka ma ni korakora, e ngae ngke ti aki kona ni koroi; ngaia are ngkana ti koroboki ao ti noori mamaarara, ma ni kuri ni bwaka ibukin korean ara taeka; ao I maaku bwa mwiina ao a [a]bwainingarei ara taeka Tientaire.

26 Ao ngke I a tia n taekina aio, e taetae te Uea nakoiu, ni kangai: A [a]bwainingare aika a nanobaba, ma a na nanokawaki; ao e bon tau au akoi nakoia aika a nimamannei, bwa a na aki aonikaia mamaarami;

27 Ao ngkana a roko aomata nakoiu N na kaota nakoia [a]mamaaraia. I [b]anganiia aomata mamaaraia bwa aonga n nanorinano; ao e tau au [c]akoi nakoia aomata ni kabane ake a [d]kananorinanoia i matau, ma n onimakinai, ao ngkanne N na karaoi baika [e]mamaara bwa a na riki bwa korakoraia.

28 Nooria, N na kaota nakoia Tientaire mamaaraia, ao N na kaota nakoia bwa te [a]onimaki, te kantaninga ao te tangira ae koroaoi a uota nakoiu—koburaken te raoiroi ni kabane.

29 Ao Ngai, ae Moronaai, ngke I tia n ongo taeka aikai, e rau nanou, ma n taku: O te Uea e na karaoaki am raoiroi, bwa I ataia bwa ko karaoia nakoia natiia aomata n aron aia onimaki.

30 Bwa tarin Iareta e taku nakon te maunga are Tierin, [a]Mwaing—ao e bon kamwaingaki. Ao ngke arona bwa akea ana onimaki e na bon aki kona ni mwaing; ngaia are ko bon mwamwakuri i mwin reken aia onimaki aomata.

31 Bwa man aei are ko a bon kaotiko nakoia am reirei; bwa i mwin reken aia [a]onimaki, ma n tia n taetae n aram, ko a bon kaotiko nakoia i nanon te mwaaka ae korakora.

32 Ao I bon uringnga naba bwa ko a tia n taku bwa ko a tia ni katauraoa te mwenga ibukin te aomata, eng, i buakon ana [a]nne ni maeka tamam, are e na kona te

23 *b* 2Nib. 33:1.
24 *a* BK Taetae.
25 *a* 1Korin. 2:14.
26 *a* Kara. 6:7.
27 *a* Iakob. 4:7.
b Otin. 4:11; 1Korin. 1:27.
c BK Akoi.
d Ruka 18:10–14; R&B 1:28. BK Karinanoa, Nanorinano.
e Ruka 9:46–48; 2Korin. 12:9.
28 *a* 1Korin. 13; Moro. 7:39–47.
30 *a* Mat. 17:20; Iakob. 4:6; Erem. 10:6, 9. BK Te Mwaaka.
31 *a* BK Onimaki.
32 *a* Ioane 14:2; Enoti 1:27; R&B 72:4; 98:18.

aomata ni karekea te [b]kantaninga ae kororaoi; ngaia are te aomata e na riai ni kantaninga, bwa mwiina e na aki karekea tibwana n te tabo are ko a tia ni katauraoia.

33 Ao riki, I uringnga bwa ko a tia n taku bwa ko [a]tangira te aonaba, n te aro are ko a kawenea maium ibukin te aonaba, bwa ko aonga ni manga anaia bwa ko na katauraoa te tabo ibukiia natiia aomata.

34 Ao ngkai I ataia bwa te [a]tangira aio are iai iroum ibukiia natiia aomata bon te tangira ae kororaoi; ngaia are, ti ngkana iai te tangira ae kororaoi irouia aomata ao a na bon aki kona ni karekea te tabo are ko a tia ni katauraoia n ana nne ni maeka Tamam.

35 Ngaia are, I ataia man te bwai are ko a tia n taekinna, bwa ngkana akea te tangira ae kororaoi irouia Tientaire, ibukin mamaarara, ao ko na kataia, ma n anai aia [a]tarena, eng, are a bon tia ni karekea, ma n anganiia are e na bon kamwaitaki riki nakoia.

36 Ao e a koro bukina bwa I tataro nakon te Uea bwa e na anganiia Tientaire te [a]akoi, bwa aonga ni karekea te tangira ae kororaoi.

37 Ao e a koro bukina bwa e taku te Uea nakoiu: Ngkana akea te tangira ae kororaoi irouia ao e aki bongana nakoim, ko a bon tia ni kakaonimaki; ngaia are a na [a]kaitiakaki kunnikaim. Ao ibukina bwa ko a tia n noora [b]mamaaram ko na kakorakoraki, bwa ko na tekateka n te tabo are I a tia ni katauraoia nana nne ni maeka Tamau.

38 Ao ngkai Ngai, ae Moronaai, I kaboo nakoia Tientaire, eng, ao nakoia naba tariu aika I tangiriia, ni karokoa ti na kaitibo imatan ana [a]kaintekateka ni motikitaeka Kristo, are a na bane aomata n ataia bwa aki memea [b]kunnikaiu n raraami.

39 Ao ngkanne kam na ataia bwa I a tia n [a]noora Iesu, ao e a tia ni [b]kaitara ma ngai ma n taetae ni kawai, ao e tuangai ma te maataata, n aron te aomata ngkana e tuanga te aomata temanna oin ana taetae, ni kaineti ma bwaai aikai.

40 Ao bon ti tabeua ake I a tia ni karaoi, ibukin mamaarau ni koroboki.

41 Ao ngkai, I tuangkami bwa kam na [a]ukoukora Iesu aio ake a korea rongorongona burabeti ma abotoro, bwa e aonga n ae ana akoi te Atua te Tama, ao te Uea ae Iesu Kristo, ao te Tamnei ae Raoiroi, are a [b]kakoaua ibukiia, a na iai ao n tiku iroumi n aki toki. Amen.

32 *b* BK Kantaninga.
33 *a* Ioane 3:16–17.
34 *a* Moro. 7:47.
BK Tangira; Tangira ae Kororaoi.
35 *a* Mat. 25:14–30.
BK Bwaintituaraoi; Tarena.
36 *a* BK Akoi.
37 *a* R&B 38:42; 88:74–75; 135:4–5.
b Ita 12:27.
38 *a* BK Iesu Kristo—Motiki Taeka.
b Iakob. 1:19.
39 *a* BK Iesu Kristo—Kaotin Kristo i mwin matena.
b KB 32:30; Otin. 33:11.
41 *a* R&B 88:63; 101:38.
b 3Nib. 11:32.

MWAKORO 13

Ita e taekina Ierutarem ae Boou are e na kateaki i Amerika irouia kanoan Iotebwa—E taetae ni burabeti, e teweaki nako, e kaitara rongorongoia Iaretaite ao e taekina rokon kamaunakia Iaretaite—E a korakora te buaka ni kabuta te aba.

Ao ngkai, Ngai, ae Moronaai, I a waaki ni kabanea au reekoti ni kaineti ma kamaunakia te botanaomata ake I koroi taekaia.

2 Bwa nooria, a bon totokoa ana taeka Ita ni kabane; bwa e bon tuangiia bwaai ni kabane, ma ni moan rikin te aomata; ao i mwin are e a tia ni [a]kerikaaki te ran mai iaon te aba aio e a riki bwa te aba ae rine i aoia aaba nako, te aba ae rineaki iroun te Uea; ngaia are te Uea e tangiria bwa a na bane aomata ake a mena iaona n [b]toro irouna.

3 Ao boni nnen [a]Ierutarem ae boou, are e na [b]ruo rikaaki mai karawa, ao ana tabo ae tabu te Uea.

4 Nooria, Ita e bon noora ana bong Kristo, ao e taetae ni kaineti ma [a]Ierutarem are e boou iaon te aba aio.

5 Ao e taetae naba ni kaineti ma te bata are Iteraera, ao [a]Ierutarem are e na roko mai iai [b]Riaai—ao mwiin are e na kamaunaki ao e na manga kateaki riki, bwa te [c]kaawa ae tabu nakon te Uea; ngaia are e aki kona n riki bwa Ierutarem are e boou bwa bon iai ngkoa n taai ni kawai; ma e na manga kateaki riki, ma n riki bwa te kaawa ae tabu ibukin te Uea; ao e na kateaki nakoia kaain te bata are Iteraera—

6 Ao e na kateaki [a]Ierutarem ae boou iaon te aba aio, nakoia nikiraia kanoan [b]Iotebwa, are iai katotongan [c]bwaai nako ibukiia.

7 Bwa ngke Iotebwa e kaira tamana nakon te aba are [a]Aikubita, ao e bon mate ikekei; ngaia are, te Uea e kariia nikiraia kanoan Iotebwa man te aba are Ierutarem, bwa e aonga n nanoangaia kanoan Iotebwa bwa a na aki [b]bua, n aron are e nanoanga nakon taman Iotebwa bwa e na aki mate.

8 Ngaia are, nikiraia kaain te bata are Iotebwa a na kateaki iaon te [a]aba aio; ao e na riki bwa abaia ni bwaibwai; ao a na katea te kaawa ae tabu ibukin te Uea, ae aekan Ierutarem ni kawai; ao a na [b]aki manga oki ni kamangaoaki, ni karokoa e roko te toki are e na bua te aonaba.

9 Ao e na iai karawa ae [a]boou ao te aonaba ae boou; ao ana riki n aekan are ngkoa ma are ngkoa e na tia ni bua, ao a na bane ni boou bwaai.

10 Ao ngkanne e na roko

13 2 *a* KB 7:11–24; 8:3.
b Ita 2:8.
3 *a* 3Nib. 20:22; 21:23–24.
BK Ierutarem ae Boou.
b Kaoti. 3:12; 21:2.
4 *a* BK Tion.
5 *a* BK Ierutarem.
b 1Nib. 1:18–20.
c Kaoti. 21:10; 3Nib. 20:29–36.
6 *a* R&B 42:9; 45:66–67; 84:2–5; TOni. 1:10.
b BK Iotebwa, Natin Iakobwa.
c Aram. 46:24.
BK Banna ni Kabotau.
7 *a* KB 46:2–7; 47:6.
b 2Nib. 3:5.
8 *a* BK Te Aba ni Berita.
b Moro. 10:31.
9 *a* 2Bet. 3:10–13; Kaoti. 21:1; 3Nib. 26:3; R&B 101:23–25.

Ierutarem ae boou; ao a na kakabwaiaki ake a maeka iai, bwa bon ngaia are a [a]mainaina kunnikaia n raraan te Tiibu te Teei; ao bon ngaia ake a warekaki i buakoia kanoan Iotebwa ake kaain te bata are Iteraera.

11 Ao ngkanne e na roko Ierutarem ngkoa; ao kaaina, a na kakabwaiaki, bwa a tia n tebokaki n raraan te Tiibu te Teei; bwa bon ngaiia ake a kamaenakoaki ma n [a]ikotaki mani maninginingin te aonaba ake aua, ao man aaba ake i [b]meang, ao taan katoonga kakoroan bukin te berita are e tabu are e karaoia te Atua ma tamaia, [c]Aberaam.

12 Ao ngkana a roko bwaai aikai, a na kakoroi bukin te koroboki ae tabu are e kangai, iai ake a [a]rimoa, ake a na manga kabane; ao iai ake a kabane, ake a na manga rimoa.

13 Ao N na bon koroi riki ae bati, ma I tabuaki; ma a korakora ao ma ni moan te kamimi a na taeka ni burabeti Ita; ma a bon kaakea, ma n teweia nako; ao e karaba ni bwangabwangan te bwa n te ngaina, ao n te bong e nako n noori bwaai ake a na roko nakoia aomata.

14 Ao ngke e mena ni bwangabwangan te bwa e karaoi nikiran te reekoti aio, man rinanon urubwai ake a na roko nakoia aomata n te bong.

15 Ao e a koro bukina bwa n te ririki naba arei are e teweaki nako iai mai buakoia aomata e a waaki te buaka ae korakora i buakoia aomata, bwa a bon mwaiti ake a teirake, aika aomata aika a korakora, ao a ukoukora tiringakin Koriantamwa man aia babaire ni karaba aika a bubuaka, ake a kaman tia n taekinaki.

16 Ao ngkai Koriantamwa, e bon tia ngaia ni kamatenanoa aron te bubuaka ma te anga ni kamwane n te aonaba, ngaia are e a buaka ma ake a ukoukora kan tiringakina.

17 Ma e aki rairananona, ao aki naba natina mwaane ma aine aika a tamaroa; ao aki naba natin Kooa mwaane ma aine aika a tamaroa; ao aki naba natin Korioa mwaane ao aine aika a tamaroa; ao ni kakimototoa, bon akea naati mwaane ao aine aika a tamaroa n te aonaba ni kabuta aika a rairinanoia man aia bure.

18 Ngaia are, e a koro bukina bwa n te moan ririki are e mena iai Ita ni bwangabwangan te bwa, a bon mwaiti aomata aika a tiringaki n te kabaang irouia kaain taian [a]botaki ni karaba aika buakaka, bwa a buaka ni kaitara Koriantamwa bwa e aonga n reke te abanuea irouia.

19 Ao e a koro bukina bwa natin Koriantamwa aika mwaane a bon kakorakoraia ni buaka ao e korakora waanakon raraaia.

10 *a* Kaoti. 7:14; 1Nib. 12:10–11; Aram. 5:27.
11 *a* BK Iteraera—Ikotakin Iteraera.
b R&B 133:26–35.
c BK Berita ae Tabu nakon Aberaam.
12 *a* Mar. 10:31; 1Nib. 13:42; Iakob. 5:63; R&B 90:9.
18 *a* Ita 8:9–26.

20 Ao n te kauoua n ririki e roko ana taeka te Uea nakon Ita, bwa e na riai nakona nakon [a]Koriantamwa n taetae ni burabeti bwa, ngkana e rairananona ma kaain batana ni kabane ao te Uea e na bon anganna ueana ma ni kamaiuia aomata.

21 Bwa mwiina a na bane n tiringaki, ni kabane kaain batana ao ti ngaia n tiku. Ao e na ti maiu bwa e na noori koron bukin taeka ni burabeti ake a tia n taekinaki ni kaineti ma te botanaomata riki [a]teuana ake a na karekea te aba bwa aia bwai; ao e na taunaki Koriantamwa irouia; ao a na bane aomata n tiringaki ma ti [b]Koriantamwa n tiku.

22 Ao e a koro bukina bwa e aki rairananona Koriantamwa, ao aki naba kaain batana, ao aki naba aomata; ao e aki toki te buaka; ao a ukoukora tiringakin Ita, ma e birinako mai imataia ma ni karaba riki ni bwangabwangan te bwa.

23 Ao e a koro bukina bwa e teirake Tiareta, ao e buakana naba Koriantamwa; ao e kona, n te aro are e a kairia nakon te tautoronaki.

24 Ao natin Koriantamwa mwaane, a kona Tiareta n te kaaua n ririki, ma ni karekea te abanuea riki ibukin tamaia.

25 Ao ngkai e a waaki te buaka iaon te aba, a buaka ni kabane aomata ma raoia ibukin te bwai are a tangiria.

26 Ao bon iai taan iraa, ao ni kakimototoa, iai aekan nako te buakaka iaon te aba.

27 Ao e a koro bukina bwa Koriantamwa e bon mwaiti korakoran unna iroun Tiareta, ao e mwananga ni buaka ni kaitara ma ana taanga ni buaka; ao a bon kaitibo i nanon te un ae korakora, ao a bon kaitibo n te mwarua are Kirekara; ao e kaakaiaki korakoran aron te buaka.

28 Ao e a koro bukina bwa e buaka Tiareta ni kaitara i nanon te maan ae teniua te bong. Ao e a koro bukina bwa e konaaki iroun Koriantamwa, ao e bon kakioa ni karokoa e a roko n te tabo ae aoraoi are Etiron.

29 Ao e a koro bukina bwa Tiareta e a manga buaka ma ngaia riki n taabo ake aoraoi; ao nooria, e bon konaki Koriantamwa, ao e kakioaki rikaaki nakon te mwarua are Kirekara.

30 Ao Koriantamwa e a manga buaka ma Tiareta riki n te mwarua are Kirekara, ao e a konaaki Tiareta ao e a tiringaki.

31 Ao e bon ikoaki boton rangan Koriantamwa iroun Tiareta, ngaia are e a aki manga buaka riki i nanon te maan ae uoua te ririki, ao n te tai anne ni kabane aomata iaon te aba a bon kawawaea te raraa, ao bon akea ae kona n tukia.

MWAKORO 14

Buakakaia aomata e uota te maraia nako aon te aba—Koriantamwa e

20 *a* Ita 12:1–2. | 21 *a* Omi. 1:19–21; Ita 11:21. | *b* Ita 15:29–32.

waaki ni buaka ni kaitara Kireata, ao i mwina Riibu, ao i mwina Tiiti—E a rabunaki te aba n te raraa ao te urubwai nakon te maiu.

Ao ngkai e a roko te [a]rekenikai ae korakora iaon te aba ibukin buakakaia aomata, n te aro are ngkana e katuka ana bwai ni mwakuri te aomata ke ana kabaang iaon ana tabo ni bwai, nooria, n te bong are i mwina, e a bon aki kona n reke irouna, ao nooria e a bon korakora te maraia iaon te aba.

2 Ngaia are ni kabane aomata a bon tautaua ni baia te bwai are bon aia bwai, ma n rawa n tangobwai ke n anganako aia bwai; ao ni kabane aomata a katikui baia te angatai iaon bwain tauan aia kabaang, bwa a na kaawakin aia bwai, ma oin maiuia ao maiuia buuia ma natiia.

3 Ao ngkai, i mwin uoua te ririki, ao i mwin maten Tiareta, nooria e a teirake tarin Tiareta ao e a buakana Koriantamwa, are e a konaaki iai iroun Koriantamwa ao e kakioa nakon te rereua are Akiti.

4 Ao e koro bukina bwa tarin Tiareta e buakanna n te rereua are Akiti; ao e a rikirake ni korakora te buaka, ao a mwaiti ngaa ma ngaa aika a bwaka n te kabaang.

5 Ao e koro bukina bwa Koriantamwa e a katobibia ma n taua te rereua; ao tarin Tiareta e bon mwananga n otinako man te rereua n te bong ma n tiringia mwakoron ana taanga ni buaka Koriantamwa bwa a bon manging.

6 Ao e roko nakon te aba are Moron, ma n toka i aon ana kaintoka ni uea Koriantamwa.

7 Ao e koro bukina bwa e maeka Koriantamwa ma ana taanga ni buaka i nanon te rereua i nanon te maan ae uoua te ririki, ao n te tai anne e bon karekea te marurung ae korakora nakon ana taanga ni buaka.

8 Ngkai tarin Tiareta, are bon arana Kireata, e bon karekea naba te marurung ae korakora nakon ana taanga ni buaka, man taian botaki ni karaba aika buakaka.

9 Ao e koro bukina bwa ana ibonga are e rietata e bon tiringnga i nanon ana tai n tekateka iaon ana kaintoka ni uea.

10 Ao e koro bukina bwa temanna mai i buakoia kaain te botaki ni karaba aika buakaka e bon tiringa te ibonga are e rietata i nanon te kawai ae karaba ao e taua te abanuea i bon ibukina; ao arana bon Riibu; ao Riibu bon te aomata ae korakora abwakina, i aoia aomata ni kabane.

11 Ao e koro bukina bwa n ana moan ririki Riibu, e roko Koriantamwa nakon te aba are Moron ma ni buaka ma Riibu.

12 Ao e koro bukina bwa e buaka ma Riibu, ao Riibu e orea baina ao e ikoaki; ma e ngae n anne ana taanga ni buaka Koriantamwa a bon waaki ni kakioa Riibu, n te aro are e a biri nako nakon te tia i mataniwin taari.

14 1 *a* Erem. 12:18; 13:17–23; Moom. 1:17–18; 2:10–14.

13 Ao e koro bukina bwa Koriantamwa e bon kakioa; ao e buaka Riibu mangaia i mataniwin taari.

14 Ao e koro bukina bwa Riibu, e bon orea ana taanga ni buaka Koriantamwa, ao a biri nakon te rereua are Akiti.

15 Ao e koro bukina bwa Riibu e bon kakioa ni karokoa ae e roko n te tabo ae aoraoi are Akoti. Ao Koriantamwa e bon kairiia nako aomata ni kabane i nanon ana tai ni biri nako mai iroun Riibu nakon mwakoron te aba are e birinako iai.

16 Ao ngke e a roko nakon te tabo are e aoraoi are Akoti e buaka ma Riibu, ao e oroia ni karokoa e a mate; ma e ngae n anne, e bon roko tarin Riibu ni kaitaraa Koriantamwa n onea mwiina, ao e bon kakamaku korakoran aron te buaka, n te aro are e a manga birinako riki Koriantamwa mai matan ana taanga ni buaka tarin Riibu.

17 Ngkai aran tarin Riibu bon Tiiti. Ao e a koro bukina bwa Tiiti e bon kakioa Koriantamwa, ma ni kabwakai kaawa aika a mwaiti, ao e bon tiringia aine ao ataei, ma ni kaurarakei taian kaawa.

18 Ao e bon rikirake maakan Tiiti ni kabuta te aba; eng, e a tanoata te takarua ae kangai ni kabuta te aba—Antai ae kona n tei i mwaain ana taanga ni buaka Tiiti? Nooria, e taeanako te aba are i mwaaina.

19 Ao e koro bukina bwa aomata a bon ikoikotaki n aia taanga ni buaka, ni kabuta te aba.

20 Ao a bon bwenauaki; te mwakorona e nako nakon ana taanga ni buaka Tiiti, ao te mwakorona e nako nakon ana taanga ni buaka Koriantamwa.

21 Ao e bon korakora ma ni maan te buaka, ao e a bon warenako maanin katiinakoan te raraa ma te urubwai nakon te maiu, n te aro are e a rabunaki te aba n [a]rabwataia ake a mate.

22 Ao e bon kakoauaki baitiin ma waekoan te buaka n te aro are ai bon akea are e a tiku bwa e na tauniia naake a mate, ma a bon waaki ma ni kawawaean te raraa nakon kawawaean te raraa ma ni katikui rabwataia mwaane, aine, ao ataei bwa ana raea iaon te aba, bwa a na riki bwa kanaia [a]inon te iriko.

23 Ao e a waaki nako boiraaia ni kabuta te aba; n te aro are a aikoa rau aomata n te ngaina ao te bong ibukin te boi.

24 Ma e ngae n anne, ao Tiiti e bon aki toki ni kakioa Koriantamwa; bwa e a tia ni berita bwa e na irantaangaia nakon Koriantamwa ibukin raraan tarina, are e a tia n tiringaki, ao e roko ana taeka te Uea nakon Ita bwa e na bon aki bwaka Koriantamwa n te kabaang.

25 Ao ngaia are ti nooria bwa e bon kawaria te Uea i nanon bwaninin unna, ao buakakaia ma aia mwakuri aika bwati n ribaki a bon katauraoa te kawai ibukin tiringakia ae aki totoki.

21 *a* Ita 11:6.

22 *a* Itaia 14:9–11.

26 Ao e a koro bukina bwa Tiiti e bon kakioa Koriantamwa nako mainiku, nakon te tia i rarikin mataniwin taari, ao ikekei are e a buaka ma Tiiti i nanon te maan ae teniua te bong.

27 Ao e a bon taotira korakoran te tiritiri i buakoia ana taanga ni buaka Tiiti n te aro are a moanna ni maaku aomata, ao a waaki ni biri nako mai irouia ana taanga ni buaka Koriantamwa; ao a birinako nakon te aba are Korioa, ma n tiringia ni kabane kaaina ake i mwaaia, ni kabane ake a rawa n iria.

28 Ao a katei aia umwanrianna n te mwarua are Korioa; ao Koriantamwa e katea ana umwanrianna n te mwarua are Tiee. Ngkai te mwarua are Tiee e mena n te tabuki are Kaomnoa; ngaia are Koriantamwa e bon ikotiia ana taanga ni buaka iaon te tabuki are Kaomnoa, ma ni katanga te bu nakon ana taanga ni buaka Tiiti bwa e kaoiia bwa ana buaka.

29 Ao e a koro bukina bwa a bon roko, ao a kakioaki, ao a manga roko riki kaua, ao a manga kakioaki riki te kauatai. Ao e a koro bukina bwa a manga roko riki te katentai, ao e a bon rianako korakoran aron te buaka.

30 Ao e a koro bukina bwa Tiiti e orea Koriantamwa n te aro are e a bati ikoakina; ao Koriantamwa, e a bua raraana ae bati, ngaia are e a tong, ao e a uotaki nako n aron ae aongkoa e a mate.

31 Ngkai, e a bon riaon ae riai korakoran buaia aine ao mwaane ma ataei man itera aika uoua n te aro are Tiiti e a tuangiia ana aomata bwa a na aki kakioia ana taanga ni buaka Koriantamwa; ngaia are a okirikaki nakon aia tabo ni maeka.

MWAKORO 15

Mirion mwaitia Iaretaite ake a tiringaki i nanon tain te buaka—Tiiti ma Koriantamwa a ikotiia aomata ni kabane nakon te buaka ni kamamate—E aki mena irouia Tamnein te Uea—E a kamaunaki raoi te botanaomata ae Iaretaite—Ti Koriantamwa ae tiku.

Ao e a koro bukina bwa ngke e a marurung Koriantamwa man ikoakina ao e a uring ana "taeka Ita ake e a tia n taekin nakoina.

2 E nooria bwa a tia n tiringaki ana botanaomata ae kaan uoua te mirion n te kabaang, ao e a moanna n nanokawaki i nanona; eng, a bon tia n tiringaki uoua te mirion mwaane aika a korakora, ma buuia ao natiia.

3 E a waki n rairananona man te buakaka are e a tia ni karaoia; ao e a moanna n ururing taeka ake a tia n taekinaki ni wiia burabeti ni kabane, ao e nooria bwa a bane ni koro bukiia n te tai aei, ni kabane mwakorokorona; ao e nanokawaki tamneina ao e rawa ni kabebeteaki nanona.

4 Ao e koro bukina bwa e korea ana reta nakon Tiiti, n tangiria bwa e na kamaiuia aomata, ao e

15 1 *a* Ita 13:20–21.

na anganako te abaniuea ibukin maiuia aomata.

5 Ao e koro bukina bwa ngke e karekea ana reta Tiiti e korea te reta nakon Koriantamwa, bwa ngkana e anga oin rabwatana, bwa e aonga n tiringnga n oin ana kabaang, ao ngkanne e na kamaiuia aomata.

6 Ao e koro bukina bwa aomata a bon aki rairinanoia man buakakaia; ao ana botanaomata Koriantamwa a bon kakiriweaki n un ni kaaitaraia ana aomata Tiiti; ao ana botanaomata Tiiti a bon kakiriweaki n un bwa a na kaaitaraia ana botanaomata Koriantamwa; ngaia are, ana botanaomata Tiiti a bon buakaniia ana botanaomata Koriantamwa.

7 Ao ngke e nooria Koriantamwa bwa a nang bwaka e a manga birinako riki mai irouia ana aomata Tiiti.

8 Ao e koro bukina bwa e roko nakon ranin Ribiriangkam, are kabwaranakoan nanona e bubura, ke e riaoia ni kabane; ngaia are, ngke a roko nakon raan aikai a bon katei umwaianrianna; ao Tiiti e bon katea naba umwananrianna irarikiia; ao ngaia are n te bong are i mwina a bon buaka.

9 Ao e koro bukina bwa a bon buaka n te buaka ae moan te korakora arona, are e a bon ikoaki riki Koriantamwa iai, ao e tong ibukin nakon raraana ae bati.

10 Ao e koro bukina bwa ana taanga ni buaka Koriantamwa a bon kakioia ana taanga ni buaka Tiiti ao a konaia, n te aro are a biri nako mai irouia; ao a biri nako maiaki, ma ni katea aia umwa n rianna n te tabo are arana Okate.

11 Ao e koro bukina bwa ana taanga ni buaka Koriantamwa a bon katea aia umwaianrianna i rarikin te tabuki are Raamwa; ao bon te tabuki naba are e [a]karabai reekoti aika a tabu iroun te Uea, tamau are Moomon.

12 Ao e koro bukina bwa a bon ikotiia ni kabane aomata i aon te aba, ake a bon tuai n tiringaki, ma tiaki Ita.

13 Ao e koro bukina bwa Ita e noori ni kabane bwaai ake a karaoi aomata; ao e nooria bwa aomata ake a tei ibukin Koriantamwa a bon ikotaki ma ana taanga ni buaka Koriantamwa; ao aomata ake a tei ibukin Tiiti a ikotaki nakon ana taanga ni buaka Tiiti.

14 Ngaia are, i nanon te maan ae aua te ririki ao a bon waaki n ikotiia aomata, bwa aonga ni karekeia ni kabane ake a mena i aon te aba, bwa aonga ni karekea ni kabane te korakora are a kona ni butimwaia.

15 Ao e koro bukina bwa ngke a bane n ikotaki, ni kabane te aomata nakon te taanga ni buaka are e tangiria, ma buuia ao natiia—mwaane, aine ao natiia ma aia bwai ni buaka, otangaia, ao [a]otangan bwabwaia, ma otangan atuuia, ao ma n kunnikainia ni kunnikain te buaka—a bon mwananga ni kaaitaraia i marenaia n te buaka; ao a buaka ni

11 *a* Moom. 6:6.

15 *a* Mot. 8:7–10.

kabwanina te bong, ao a bon aki tokanikai.

16 Ao e koro bukina bwa ngke e a bong, a bon kua, ao a okirikaki nakon aia tabo ni maeka; ao ngke a tia n okirikaki nakon aia tabo ni matu a bon tang n tatakarua ma ni bwaebwaeti ibukin buaia aia botanaomata; ao e a bon kakarongoa korakoran tangiia, ma tatakaruaia ao aia bwaebwaeti, ngaia are e a korakora niniakin te eeaa irouia.

17 Ao e koro bukina bwa n te bong arei a bon nako riki ni buaka, ao bon te bong ae rianako korakorana ma kakamaakuna; ma e ngae n anne a bon aki naba tokanikai, ao ngke e a roko te tairiki a bon manga niniaki te eea riki n tangiia, ma tatakaruaia, ao aia tang ni wenei, ibukin buaia ma tiringakia aia botanaomata.

18 Ao e koro bukina bwa Koriantamwa e a manga korea riki te reta teuana nakon Tiiti, bwa e tangiria bwa e na manga aki roko ni buaka, ma e na anaa te abanuea ao e na kamaiuia aomata.

19 Ma nooria, e aki mena Tamnein te Uea irouia, ao e a korakora ana tautaeka "Tatan i aon nanoia aomata; bwa a bon ira nanon nanoia aika a matoatoa, ma matakin aia iango are a na kona ni kamaunaki; ngaia are a manga nako riki ni buaka.

20 Ao e koro bukina bwa a buaka ni kabanea te bong anne, ao ngke e a bong a matu i aon aia kabaang.

21 Ao ngke e ingabong a manga buaka riki ni karokoa e a manga bong.

22 Ao ngke e roko te bong a bon "manging n uniia, n aron te aomata are e a manging n te wain; ao a matu riki i aon aia kabaang.

23 Ao ngke e ingabong a bon manga buaka riki; ao ngke e a roko te bong a bon bane ni bwaka n te kabaang ma bon ti nimangaun ma uoman ana botanaomata Koriantamwa, ao onongaun ma ruaman ana botanaomata Tiiti n tiku.

24 Ao e koro bukina bwa a bon matu i aon aia kabaang n te tairiki, ao n te ingabong a manga buaka riki, ao a un ma korakoraia ma aia kabaang ao otangaia, ni kabwanina te bong.

25 Ao ngke e a roko te bong ai bon ti teningaun ma uoman ana botanaomata Tiiti, ao uangaun ma itiman ana botanaomata Koriantamwa.

26 Ao e koro bukina bwa a amwarake ao a matu, ao a katauraoi ibukin te mate nakon te ingabong. Ao bon mwaane aika totoa ma ni korakora n aron kabootauan korakoraia aomata.

27 Ao e koro bukina bwa a buaka i nanon te maan ae teniua te aoa, ao a tong ibukin nakon raraaia ae bati.

28 Ao e koro bukina bwa ana aomata Koriantamwa ake a reke marurungiia ae tau ao a kona n nakonako, ao a nang bon birinako ibukin maiuia; ma nooria, Tiiti e teirake, ao ana aomata naba,

19*a* BK Riaboro.

22*a* Moro. 9:23.

ao e berita i nanon unna bwa e na tiringa Koriantamwa ke e na mate n te kabaang.

29 Ngaia are, e bon kakioia, ao n te bong are i mwina a bon reke irouna; ao a manga buaka riki n te kabaang. Ao e a koro bukina bwa ngke [a]a tia ni bwaka n te kabaang, bon ti Koriantamwa ao Tiiti aika a maiu, nooria, Tiiti e tong ibukina bwa e korakora raraana n nako.

30 Ao e koro bukina bwa ngke Koriantamwa e a tia n raraa aon ana kabaang ma ni motirawa teutana, e a korea ni kanakoa atuun Tiiti.

31 Ao e koro bukina bwa i mwin are e a tia ni korea ni kanakoa atuun Tiiti, ao Tiiti e teirake i aon baina ao e a bwaka; ao i mwin kibekibena ni kakaea ikena, e a mate.

32 Ao e koro bukina bwa [a]Koriantamwa e bwaka nako aontano, n aiaron ae e a mate.

33 Ao e taetae te Uea nakon Ita, ni kangai nakoina; Nako. Ao e mwananga nako, ma n nooria bwa ana taeka te Uea a bon bane ni kakoroaki bukiia; ao e kabanea ana [a]reekoti: (ao katebubuan mwakorona I a bon aki koroia) ao e karaba n te aro are ana botanaomata Rimwaai a bon kunei.

34 Ngkai aikai kabanea n taeka ake a koreaki iroun [a]Ita: Ngkana tao nanon te Uea bwa e na bitaki rabwatau, ke tao N na korakai n rabwatau n aron nanon te Uea, e bon aki kakawaki, ngkana arona bwa I a kamaiuaki n uean te Atua. Amen.

ANA BOKI MORONAAI

MWAKORO 1

Moronaai e koroboki ibukin ae raoiroi ibukiia Reimwanaite—Nibwaite ake a rawa ni kaakea Kristo a bon tiringaki. Uakaan ma 401–421 N.K.

NGKAI Ngai, ae [a]Moronaai, I a tia ni katoka kauarerekean rongorongoia ana botanaomata Iareta, I a tia ni kataua inanou bwa N na aki manga korea riki ae bati, ma I bon tuai ma ni mate; ao I aki kaotai nakoia Reimwanaite bwa mwiina ao a tiringai.

2 Bwa nooria, a bati ni korakora aia [a]bubuaka imarenaia; ao ibukin aia kairiribai a [b]bon tiringia ni kabane Nibwaite ake a bon aki kaakea Kristo.

3 Ao Ngai, ae Moronaai, N na bon aki [a]kaakea Kristo; ngaia are, I a rerebaua nakon taabo ake I kona n nako iai ibukin kawakinan oin maiu.

29 *a* Ita 13:20–21.
32 *a* Omi. 1:20–22.
33 *a* Mot. 8:9; Aram. 37:21–31; Ita 1:1–5.
34 *a* Ita 12:2.

[MORONAAI]
1 1 *a* BK Moronaai, Natin Moomon.
2 *a* 1Nib. 12:20–23.
b Aram. 45:14.
3 *a* Mat. 10:32–33; 3Nib. 29:5.

4 Ngaia are, I a manga koroi riki bwaai tabeua, are e kaitaraa, te bwai are I a tia ni kataua mai inanou; bwa I a tia ni kataua mainanou bwa N na aki manga korea riki ae bati; ma I a ti manga koroi riki bwaai tabeua, bwa tao a na bongana nakoia tariu, aika Reimwanaite, n taai aika i mwaira, n aron nanon te Uea.

MWAKORO 2

Iesu e anganiia Nibwaite ake tengaun ma uoman ake ana reirei te mwaaka n anga te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi. Uakaan ma 401–421 N.K.

Ana taeka Kristo, ake e taekin nakoia ana [a]reirei, ake tengaun ma uoman ake e a tia n rineia, ngke e katokai baina i aoia—

2 Ao e weteia n araia ni kangai: Kam na wetea te Tama n arau, n tataro ni kakorakorai ngkami; ao ngkana kam a tia ni karaoa aio e na reke iroumi te [a]mwaaka bwa ane kam katokai [b]baimi i aona ao [c]kam na anganna te Tamnei are e Raoiroi; ao n arau ao kam na anga, bwa anne ae a karaoia au abotoro.

3 Ngke tia Kristo n taekin taeka aikai nakoia n te tai are e moan kaoti iai; ao a bon aki ongo aomata ake a uanao, ma a bon ongo ana reirei; ao e roko te Tamnei are e Raoiroi i aoia aika a mwaiti ake a [a]katokai baiia i aoia.

MWAKORO 3

Unimwaane a katabuia ibonga ma tia reirei n te katoka bai. Uakaan ma 401–421 N.K.

Aio aron [a]katabuaia ibonga ma tia reirei irouia ana reirei ake aranaki bwa [b]unimwaanen te ekaretia—

2 I mwina ngkana a tia n tataro nakon te Tama n aran Kristo, a katokai baiia i aoia ma ni kangai:

3 N aran Iesu Kristo I katabuko bwa ko na riki bwa te ibonga (ke ngkana te tia reirei, I katabuko bwa ko na riki bwa te tia reirei) bwa ko na tataekina te rairannano ma [a]kamaunaan bure rinanon Iesu Kristo, ma n teimatoan onimakinan arana ni karokoa te toki. Amen.

4 Ao aio katotongan te aro are a [a]katabuia iai ibonga ma tia reirei, n aron ana [b]bwaintangira ma ana wewete te Atua nakoia aomata; ao a katabuia ni [c]mwaakan te Tamnei are e Raoiroi, are e mena irouia.

MWAKORO 4

E kabwarabwaraki aron katabuan te kariki n toa irouia unimwaane ao ibonga. Uakaan ma 401–421 N.K.

[a]Aroia aia [b]unimwaane ma aia ibonga ni kabuta rabwatan ma raraan Kristo nakon te ekaretia; ao e [c]karaoaki n aron ana tua

2 1*a* 3Nib. 13:25.
2*a* BK Te Mwaaka.
b BK Bai, Katoka.
c 3Nib. 18:37.
3*a* Mwak. 19:6.

3 1*a* Aram. 6:1.
BK Unimwaane.
b BK Katabua, Katabu.
3*a* BK Kamaunaan Bure.
4*a* R&B 18:32; 20:60.
b BK Bwaintituaraoi.
c 1Nib. 13:37; Moro. 6:9.

4 1*a* 3Nib. 18:1–7.
b BK Unimwaane.
c R&B 20:76–77.

Kristo; ngaia are ti ataia bwa e bon koaua aron karaoana; ao te unimwaane ke te ibonga e bon wakinna—

2 Ao a bon katorobubua ma te ekaretia, ma n tataro nakon te Tama n aran Kristo, ni kangai:

3 O Te Atua, te Tama ae Akea Tokina, ti butiko n aran natim, Iesu Kristo, bwa ko na kakabwaia ma ni katabua te [a]kariki aei nako nanon tamneia ake ana bane n anaia; bwa a na kanna ni [b]kauringa iai rabwatan natim, ma ni kakoaua nakoim, O te Atua, te Tama ae Akea Tokina, bwa a bon kukurei ni katoka i aoia [c]aran natim, ma n aki toki n ururingnga, ma ni kaawakin ana tua nako ake e a tia n anganiia, bwa e aonga ni memena [d]Tamneina irouia n taai nako. Amen.

MWAKORO 5

E a karaoaki aron waakinan te wain n toa. Uakaan ma 401–421 N.K.

[A]ARON waakinan te wain—Nooria, a an anaa te mwangko, ma ni kangai:

2 O te Atua, te Tama ae Akea Tokina, ti butiko, n aran natim Iesu Kristo, bwa ko na kakabwaia ma ni katabua te [a]wain aio nako nanon tamneia ake a na bane n nimma, bwa a na karaoia ni [b]kauringa raraan Natim are e waanako ibukiia, bwa aonga ni kakoaua nakoim te Atua te Tama ae Akea Tokina, bwa a na aki toki n ururingnga, bwa e aonga ni memena Tamneina irouia. Amen.

MWAKORO 6

Aomata ake a rairinanoia a bwabetitoaki ma n iraorao te aba nakoia—Kaain te ekaretia ake a rairinanoia a kabwaraki aia bure—A waakinaki botaki nako ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi. Uakaan ma 401–421 N.K.

Ao ngkai I taetae ni kaineti ma te [a]bwabetito. Nooria, unimwaane, ibonga ao tia reirei a bwabetitoaki; ao a bon aki bwabetitoaki ni karokoa ae a nooraki uaaia ae oti iai bwa a bon [b]tau ni butimwaia.

2 Ao a bon aki butimwaeaki naba tabeman nakon te bwabetito ni karokoa ae a roko ma te nano ae [a]uruaki ao te tamnei ae raraoma, ma ni kakoaua nakon te ekaretia bwa a bon rairinanoia ni koaua man aia bure.

3 Ao bon akea ae butimwaeaki nakon te bwabetito ni karokoa moa ae a [a]katoka aran Kristo i aoia, ma n iai irouia te nanomatoa bwa a na toro irouna ni karokoa te toki.

3 *a* BK Botaki n Toa.
b Ruka 22:19; 1Korin. 11:23–24; 3Nib. 18:7.
c BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.
d BK Tamnei ae Raoiroi.

5 1 *a* 3Nib. 18:8–11; R&B 20:78–79.
2 *a* R&B 27:2–4. BK Botaki n Toa.
b Ruka 22:19–20; 1Korin. 11:25.

6 1 *a* BK Bwabetito.
b BK Tau, Tau (Itiaki).
2 *a* BK Nano ae Uruaki.
3 *a* BK Iesu Kristo—Katokaan aran Iesu Kristo i aora.

4 Ao i mwin are a tia ni butimwaeaki nakon te bwabetito, ma n rotaki ma ni [a]kaitiakaki ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi, a bon warekaki i buakoia aomatan ana ekaretia Kristo; ao a tauaki [b]araia, bwa aonga n uringaki ma ni kamwarakeaki n ana taeka te Atua ae raoiroi, bwa a na waaki n te kawai ae eti, bwa a na aki toki n [c]teimatoa n tataro, n ti [d]onimakina ana mwakuri aika a raraoi Kristo, are bon te tia [e]karika ao te tia karokoa n te toki aia onimaki.

5 Ao te [a]ekaretia e bon [b]aki toki ni botaki, n [c]aki mamatam man tataro, man taetae imarenaia ni kaineti ma maiuraoin tamneia.

6 Ao a bon aki toki ni botaki n anaa te kariki ma te wain, ni kauringa te Uea are Iesu.

7 Ao a bon matoatoa n tarataraia bwa a na [a]akea te bure i buakoia; ao akana a kuneaki ni karaoa te bure mai buakoia, ao [b]teniman ana tia kakoaua te aro a bon kabuakakaia imataia [c]unimwaane, ao ngkana aki rairinanoia, ma ni [d]kaoti aia bure, a [e]kamaunaki araia, ao a bon aki warekaki i buakoia ana aomata Kristo.

8 Ma [a]ngkana aki toki n rairinanoia ma n ukoukora kabwaran aia bure ma nanoia ni koaua, a bon [b]kabwaraki aia bure.

9 Ao aia botaki a bon [a]waakinaki n te ekaretia n aron ana mwakuri te Tamnei, ao ma ni mwaakan te [b]Tamnei are e Raoiroi; bwa ngkana mwaakan te Tamnei are e Raoiroi e kairiia bwa tao a na kabwarabwara, ke a na kaungaia aomata, ke a na tataro, ke a na bubuti, ke a na anene, ao e a bon karaoaki.

MWAKORO 7

E anga te kakao ibukin te rin i nanon motirawan te Uea—Tataro ma te nano ae koaua—Tamnein Kristo e anganiia aomata bwa ana kona n ataa te raoiroi man te buakaka—Tatan e kairoroia aomata bwa a na kaakea Kristo ao ana karaoa ae buakaka—Burabeti a kaota rokon Kristo—Ma n te onimaki ao a karaoaki kakai, ao a karaoa te ibuobuoki anera—Aomata a na kantaninga te maiu ae akea tokina man taua te tangira ae kororaoi. Uakaan ma 401–421 N.K.

Ao ngkai Ngai, ae Moronaai, I koroi ana taeka tabeua tamau are Moomon, ke e taekin ni kaineti ma te [a]onimaki, te kantaninga ao te tangira ae kororaoi; bwa

4 *a* BK Itiaki, Aro n Itiaki.
b R&B 20:82.
c Aram. 34:39; 3Nib. 18:15–18.
d 2Nib. 31:19; R&B 3:20.
e Ebe. 12:2.
5 *a* BK Ana Ekaretia Iesu Kristo.
b 3Nib. 18:22; 4Nib. 1:12; R&B 88:76.
c BK Aki Mamatam, Te Aki Mamatam.
7 *a* R&B 20:54.
b R&B 42:80–81. BK Tia Kakoaua.
c Aram. 6:1. BK Unimwaane.
d BK Kaoti bure.
e Otin. 32:33; R&B 20:83. BK Kabaneaki.
8 *a* Mot. 26:30–31.
b BK Kabwara bure.
9 *a* R&B 20:45; 46:2.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
7 1 *a* 1Korin. 13; Ita 12:3–22, 27–37; Moro. 8:14; 10:20–23.

e taetae nakoia aomata n te aro aei, ngke e reireinia n te tinakaoke are a tia ni kateia bwa te tabo n nebonebo.

2 Ao ngkai Ngai, Moomon, I taetae nakoimi, tariu aika kam tangiraki: ao bon man ana akoi te Atua te Tama, ao ara Uea are Iesu Kristo, ao nanona ae mimitong, ibukin ana bwaintangira n te [a]wewete nakoiu, are I a kariaiakaki bwa N na taetae nakoimi n te tai aei.

3 Ngaia are, N na taetae nakoimi ake kaain te ekaretia, ake taan irira Kristo i nanon te rau, ake a tia ni karekea te kantaninga ae tau are kam a kona iai n rin i nanon ana [a]rau te Uea, man te tai aio ni karokoa ae kam motirawa mangaia i karawa.

4 Ao ngkai tariu, I motika taekan bwaai aikai nakoimi ibukina bwa kam [a]nakonako ma te rau ma natia aomata.

5 Bwa I uringa ana taeka te Atua are e taku bwa ko na [a]kinaaia man aia mwakuri; bwa ngkana a raoiroi aia mwakuri, ao ngkanne a bon raoiroi naba.

6 Bwa nooria, e a tia n taku te Atua bwa ngkana e [a]buakaka te aomata ao e aki kona ni karaoa ae raoiroi; bwa ngkana e anga te bwaintangira ke e [b]tataro nakon te Atua, ao ngkana e aki karaoia ma nanona ni koaua ao bon akea manenana nakoina.

7 Bwa nooria, e bon aki warekaki nakoina bwa te bwai ae raoiroi.

8 Bwa nooria, ngkana e [a]buakaka te aomata ao e anga te bwai n tangira, e karaoia ma te [b]ngurengure; ngaia are e bon taraaki bwa titebo ngke e taua te bwaintangira; ngaia are e warekaki bwa e buakaka imatan te Atua.

9 Ao ai arona naba bwa e warekaki bwa e buakaka nakon te aomata, ngkana e tataro tiaki n [a]oin nanona; eng, ao bon akea manenana nakoina, bwa e bon aki butimwaea te Atua te aekaki aei.

10 Ngaia are, te aomata are e buakaka e bon aki kona ni karaoa ae raoiroi; ao e bon aki kona naba n anga te bwai n tangira ae raoiroi.

11 Bwa nooria, te [a]koburake n ran ae mao e bon aki konaa ni karekea te ran ae tamaroa; ao e aki naba konaa te koburake n ran ae raoiroi ni karekea te ran ae mao; ngaia are, te aomata are ana toro te riaboro e bon aki konaa n irira Kristo; ao ngkana e ira [b]Kristo ao bon aki tiaki ana toro te riaboro.

12 Ngaia are, bwaai ni kabane aika a [a]raoiroi a bane n roko mai iroun te Atua; ao te bwai are e [b]buakaka e roko mai iroun te riaboro; bwa te riaboro bon ana

2 *a* BK Wewete, Weteaki iroun te Atua.
3 *a* BK Motirawa.
4 *a* 1Ioan. 2:6; R&B 19:23.
5 *a* 3Nib. 14:15–20.
6 *a* Mat. 7:15–18.
b Aram. 34:28. BK Tataro.
8 *a* TRab. 15:8.
b R&B 64:34.
9 *a* Iak. 1:6–7; 5:16; Moro. 10:4.
11 *a* Iak. 3:11–12.
b Mat. 6:24; 2Nib. 31:10–13; R&B 56:2.
12 *a* Iak. 1:17; 1Ioan. 4:1–2; Ita 4:12.
b Aram. 5:39–42.

kairiribai te Atua, ao e aki toki n un mangaia, ao e anai nano nakon te [c]bure, ao karaoan ae buakaka n aki toki.

13 Ma nooria, are mai iroun te Atua e kakao ma n anai nano nakon karaoan te raoiroi n aki toki; ngaia are bwaai ni kabane aika a kakao ma n anai nano nakon [a]karaoan te raoiroi, ao nakon tangiran te Atua, ma te toro irouna, e bon [b]roko mai iroun te Atua

14 Ngaia are, kakauongo, tariu aika kam tangiraki, bwa kam na aki motika taekan te bwai ae [a]buakaka bwa e roko mai iroun te Atua, ke te bwai are raoiroi ao e roko mai iroun te Atua bwa mai iroun te riaboro.

15 Bwa nooria, tariu, kam a tia n anganaki bwa kam na [a]motikitaeka, bwa kam aonga n ataa te raoiroi ma n te buakaka; ao e bon maataata raoi aron te motikitaeka, bwa kam aonga n atatai ma te ataibwai ae kororaoi, n ai aekan te ngaina ma n te bong.

16 Bwa nooria, a bane n anganaki aomata [a]Tamnein Kristo, bwa aonga n [b]ataa te raoiroi ma n te buakaka; ngaia are, N na kaota nakoimi kawain te motikitaeka; bwa bwaai ni kabane ake a kakao nakon karaoan te raoiroi ma n kairoro nakon kakoauan Kristo, e bon roko man mwaakan ao ana bwai n tangira Kristo; mangaia are kam na ataia ma te atatai ae kororaoi bwa bon mai iroun te Atua.

17 Ma te bwai are e kairoroia aomata bwa a na karaoa ae [a]buakaka, ao bwa a na aki kakoaua Kristo, ao a na kaakea, ma n aki toro iroun te Atua, ao ngkanne kam na kona n ataia ma te ataibwai ae kororaoi bwa bon mai iroun te riaboro; bwa aio aron ana mwakuri te riaboro, bwa e aki kairoroa te aomata bwa e na karaoa ae raoiroi, e aki, tiaki naba temanna; ao aki naba ana anera; ao aki naba ake a tautaekanaki irouna.

18 Ao ngkai, tariu, e nooraki bwa kam ataa te oota are kam a motikitaeka iai, are bon te oota are [a]ootan Kristo, taraia bwa kam na aki motikitaeka n te aro ae kairua; bwa te [b]motikitaeka are ko motikitaeka iai ao ko na manga bon motikaki naba taekami iai.

19 Ngaia are, I kairoroi ngkami, tariu, bwa kam na ukeuke ma te nanomwaka i nanon [a]ootan Kristo bwa ko na ataa te raoiroi man te buakaka; ao ngkana kam

12 *c* Erem. 6:30.
BK Te Bure.
13 *a* 2Nib. 33:4; Ita 8:26.
b BK Kairiri, Kaungaki.
14 *a* Itaia 5:20; 2Nib. 15:20.
15 *a* BK Ataakin Bwaai Mai iroun te Tamnei, Bwaintituaraoi ae.
16 *a* BK Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango; Te Ota, Otan Kristo.
b KB 3:5; 2Nib. 2:5, 18, 26; Mot. 16:3; Aram. 29:5; Erem. 14:31.
17 *a* BK Te Bure.
18 *a* Mot. 16:9; R&B 50:24; 88:7–13.
BK Te Ota, Otan Kristo.
b ARIT Mat. 7:1–2 (Abentekiti); Ruka 6:37; Ioane 7:24.
19 *a* R&B 84:45–46.

tauii ni kabane bwaai aika a raoiroi, ma n aki kabuakakai, ao kam na bon riki bwa [b]natin Kristo.

20 Ao ngkai, tariu, kam na kanga n tauii ni kabane bwaai aika a raoiroi?

21 Ao ngkai I a roko nakon te onimaki arei, are I taku bwa N na taekinna; ao N na tuangkami te kawai are kam kona iai n tauii bwaai ni kabane aika a raoiroi.

22 Bwa nooria, e [a]atai bwaai ni kabane te Atua, ngkai ngaia ma n aki totoki nakon aki totoki, nooria, e kanakoia [b]anera bwa a na buokiia natia aomata, bwa a na kaota rokon Kristo; ao i nanon Kristo ao a na bane n roko bwaai ni kabane aika a raoiroi.

23 Ao te Atua e taetae naba nakoia burabeti, n oin wiina bwa e na roko Kristo.

24 Ao nooria, bon iai anga aika a mwaiti are e a kaoti iai bwaai aika mwaiti nakoia natia aomata, ake a raoiroi, ao bwaai ni kabane ake a raraoi a roko mai iroun Kristo; ao ngke ngkai a [a]bwaka aomata, ao akea te bwai ae raoiroi ae kona n roko irouia.

25 Ngaia are, man aia mwakuri n ibuobuoki [a]anera, ao man taeka ni kabane ake a otinako ma ni wiin te Atua, ao aomata a moana ni kamwakura aia onimaki iroun Kristo; ao man te onimaki ao a bon tauii bwaai ni kabane ake a raoiroi; ao aio arona ni karokoa rokon Kristo.

26 Ao mwiin rokona a bon kamaiuaki aomata naba man onimakinan arana; ao man te onimaki are a riki bwa natin te Atua mwaane. Ao ngkai e bon maiu te Kristo e taekin taeka aikai nakoia ara bakatibu ni kangai: [a]Ane e bubutia te Tama n arau, te bwai ae raoiroi, ma te onimaki ma ni kakoaua bwa e na bon reke, nooria e na bon karaoaki nakoina.

27 Ngaia are, tariu aika kam tangiraki, a tia n toki [a]kakai ibukina bwa e a tia Kristo n nako karawa, ma n tia n tekateka i angatain te Atua, bwa e na [b]anaa mai iroun te Tama te nanoanga are e riai n reke i rouna ibukiia natia aomata?

28 Bwa e a tia ni kakoroa bukin te tua, ao e anaia ni kabane ake a onimakinna; ao naake iai aia onimaki irouna, a na [a]tauii bwaai ni kabane aika raoiroi; ngaia are e [b]tei ibukin aia waaki natia aomata; ao e maeka n aki toki i karawa.

29 Ao ibukina bwa e a tia ni karaoa aio, tariu aika kam tangiraki irou, a tia n toki kakai? Nooria, I tuangkami, A tuai; ao aki toki naba anera ni karaoa te ibuobuoki nakoia natia aomata.

30 Bwa nooria, a bon tautaekanaki irouna, bwa a na mwakuri n aron ana taeka ni kairiri, bwa a na

19 *b* Mot. 15:10–12; 27:25.
BK Natin te Atua aika Mwaane ao Aine.
22 *a* BK Te Atua, Atu n Atua.
b Mote 5:58.
BK Anera.
24 *a* 2Nib. 2:5.
25 *a* Aram. 12:28–30.
26 *a* 3Nib. 18:20.
BK Tataro.
27 *a* BK Kakai.
b Itaia 53:12; Mot. 14:12.
28 *a* Rom 12:9; R&B 98:11.
b 1Ioan. 2:1; 2Nib. 2:9.
BK Tia Tei.

kaotia nakoia ake a matoatoa aia onimaki ao a matoatoa aia iango n aekan nako te aro n Atua.

31 Ao tabeia n aia mwakuri bwa a na weteia aomata ni kabane nakon te rairannano, ao ma ni kakoroi bukin ma ni karaoi ana mwakuri ni berita aika a tabu ni kabane te Tama, are e a tia ni karaoia nakoia natia aomata, bwa e na katauraoa te kawai i buakoia natiia aomata, ma n taekinan ana taeka Kristo nakoia aomata ake a rineaki iroun te Uea, bwa a na taetaekina koauana.

32 Ao ngkana a karaoa aio, ao te Uea ae te Atua e katauraoa te kawai are nikiraia aomata a na iai irouia te [a]onimaki iroun Kristo, bwa te Tamnei are e Raoiroi e na iai nnena inanoia, n aron te mwaaka are iai; ao n te aro aei e na kakoroaki bukin ana berita aika a tabu te Tama, are e a tia ni karaoia ma natiia aomata.

33 Ao e a tia n taku Kristo: [a]Ngkana iai onimakinau iroumi ao e na reke iroumi te mwaaka ni karaoa te bwai are [b]kam tangiria iroou.

34 Ao e taku: [a]Rairinanomi ngkami tokin aonaba, ao nakomai nakoiu, ma ni bwabetitoaki n arau, ma ni karekea te onimaki irou, bwa kam aonga ni kamaiuaki.

35 Ao ngkai, tariu aika kam tangiraki, ngkana aio arona bwa a koaua bwaai aika I a ti a n taekin nakoimi, ao te Atua e na kaotia nakoimi, ma te [a]mwaaka ao te mimitong ae korakora n te kabanea ni [b]bong bwa a bon koaua, ao ngkana a koaua, e a tia n toki bongin te kakai?

36 Ke a tia anera n toki kaotia nakoia natiia aomata? Ke e a tia n [a]taua mwaakan te Tamnei are e Raoiroi mai irouia? Ke tao e na taua mwaakan te Tamnei are e Raoiroi ngkana iai te tai ke ngkana iai te aonaba, ke ngkana iai temanna te aomata ae tiku ni kamaiuaki i aon te aba?

37 Nooria, I taku nakoimi, Tiaki; bwa bon man te onimaki are a karaoaki iai [a]kakai; ao man te onimaki are a kaoti iai anera ma ni mwakuri nakoia aomata; ngaia are, ngkana arona bwa a toki bwaai aikai ao te maraia nakoia natia aomata, bwa e riki ibukin aia [b]kakewekewe, ao a matebuaka bwaai ni kabane.

38 Bwa akea te aomata ae kona ni kamaiuaki, n aron ana taeka Kristo, ti ngkana a onimakina arana; ngaia are, ngkana arona bwa a toki bwaai aikai, ao e a tia naba n toki te onimaki; ao ai kananoangara aron te aomata, bwa a riki n aron ae akea te kabomwi are e a ti a ni karaoaki.

39 Ma nooria, tariu aika kam tangiraki, I motika taekan bwaai aika a raraoi riki ibukimi, bwa

32 *a* BK Onimaki.
33 *a* Mat. 17:20.
b R&B 88:64–65.
34 *a* 3Nib. 27:20; Ita 4:18.
35 *a* 2Nib. 33:11.
b R&B 35:8.
36 *a* Moro. 10:4–5, 7, 19.
37 *a* Mat. 13:58; Moom. 9:20; Ita 12:12–18.
b Moro. 10:19–24.

I motikia bwa iai onimakinan Kristo iroumi ibukin ami nimamannei; bwa ngke arona bwa akea onimakinana ao ngkanne kam aki [a]tau ni warekaki i buakoia aomatan ana ekaretia.

40 Ao riki, tariu aika kam tangiraki, N na taetae nakoimi ni kaineti ma te [a]kantaninga. Kam kanga ni kona ni karekea te onimaki, ma ti ngkana iai te kantaninga iroumi?

41 Ao teraa are kam na [a]kantaningaia? Nooria, I taku nakoimi bwa kam na karekea te [b]kantaninga rinanon ana mwakuri ni kamaiu Kristo ao mwaakan mangautina, bwa kam na kateirakeaki nakon te [c]maiu are akea tokina, ao aio ibukin ami onimaki irouna n aron te berita.

42 Ngaia are, ngkana iai ana [a]onimaki te aomata e na [b]riai n iai te kantaninga irouna; bwa ngkana akea te onimaki ao bon akea te kantaninga irouna.

43 Ao riki, nooria, I taku nakoim bwa e bon aki kona n reke te onimaki irouna ma te kantaninga, ma ti ngkana e [a]nimamannei, ma n nanorinano i nanona.

44 Ao ngkana ngaia ao, ana [a]onimaki ma ana kantaninga e bon matebuaka, bwa akea ma i buakoia ae butimwaeaki iroun te Atua, ma ti ngkana e nimamannei ma n nanorinano nanona, ao e [b]taekinna ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi bwa Iesu bon te Kristo, ao e na riai n iai irouna te tangira ae kororaoi; bwa ngkana akea te tangira ae kororaoi irouna ao bon te akea ngaia; ngaia are e riai n iai te tangira ae kororaoi irouna.

45 Ao te [a]tangira ae kororaoi e taotaonaki n nano, ao e akoi, ao e aki [b]bakantang, ao e aki kainikatonga, ao e aki ukoukora oin nanona, e aki kakai un, e aki iangoa te buakaka, ao e aki kimwareirei n te buakaka ma e kimwareirei n te koaua, e keiakin bwaai ni kabane, e kakoauai bwaai ni kabane, e kantaningai bwaai ni kabane, ao e teimatoa n nanomwaka ni bwaai ni kabane.

46 Ngaia are, tariu aika kam tangiraki iroou, ngkana akea iroumi te tangira ae kororaoi, ao bon akea ngkami, bwa akea kabwakan te tangira. Ngaia are, niim ma te tangira ae kororaoi, are te kabanea ni korakora i aon bwaai nako, bwa bwaai ni kabane a na kona ni bwaka—

47 Ma te [a]tangira ae kororaoi bon ana [b]tangira Kristo ae itiaki, ao e teimatoa n uaa te toki; ao ane e kuneaki irouna n te kabane ni bong, ao e na bon nakoraoi ibukina.

39 *a* BK Tau, Tau (Itiaki).
40 *a* Ita 12:4.
BK Kantaninga.
41 *a* R&B 138:14.
b Tito 1:2; Iakob. 4:4; Aram. 25:16; Moro. 9:25.
c BK Maiu ae Akea Tokina.
42 *a* BK Onimaki.
b Moro. 10:20.
43 *a* BK Nimamannei.
44 *a* Aram. 7:24; Ita 12:28–34.
b Ruka 12:8–9.
BK Kakoaua; Kaoti bure.
45 *a* 1Korin. 13.
b BK Bakantang.
47 *a* 2Nib. 26:30.
BK Tangira ae Kororaoi.
b Iotua 22:5.
BK Tangira.

48 Ngaia are, tariu aika kam tangiraki irou, [a]tataro nakon te Tama ma korakoran nanomi ni kabane, bwa kam na kaonaki n te tangira aio, are e a tia ni katoka i aoia ni kabane ake [b]taan irira Natina, are Iesu Kristo ni koaua; bwa kam aonga n riki bwa natin te Atua; bwa ngkana e kaoti ao ti [c]na riki n arona, bwa ti na nooria n arona ngkai; bwa ti aonga ni karekea te kantaninga aio; bwa ti aonga ni [d]kaitiakaki n arona ae e itiaki. Amen.

MWAKORO 8

Bwabetitoaia ataei aika a uarereke bon te mwakuri ae bati ni ribaki ae buakaka—Ataei aika a uarereke a maiu iroun Kristo ibukin te Mwakuri ni Kamaiu—Te onimaki, te rairannano, te nimamannei, te nanorinano n te nano, karekean te Tamnei are e Raoiroi, ao te teimatoa n uaa te toki e kaira te kawai nakon te kamaiuaki. Uakaan ma 401–421 N.K.

Ana reta [a]tamau are Moomon, are e koreaki nakoiu, Moronaai; ao e koreaki nakoiu n te tai ae e aki maan i mwin weteau nakon te mwakuri ni mitinare. Ao ibukin aio ao e koroboki nakoiu, ni kangai:

2 Natiu te mwaane ae ko tangiraki irou, Moronaai, e korakora kimwareireiu ibukina bwa e a tia n tabeakiniko am Uea are Iesu Kristo, ao e a tia ni weteiko nakon ana mwakuri, ao nakon ana mwakuri ae mimitong.

3 I aki toki n uringko i nanon au tataro, n aki toki n tataro nakon te Atua te Tama n aran Natina are e Mimitong, are Iesu bwa rinanon ana [a]raoiroi ao ana [b]akoi ae aki totoki, e na kawakiniko ma n teimatoan onimakinan arana ni karokoa te toki.

4 Ao ngkai, natiu te mwaane, I taetae nakoimi ni kaineti ma te bwai are e korakora iai rawawatan nanou; bwa e rawawata nanou ngkai iai [a]kakauntaeka aika rikirake i buakomi.

5 Bwa, I a tia ni karekea te koaua, bwa iai te kakauntaeka i buakomi ibukin bwabetitoakiia ami ataei aika a uarereke.

6 Ao ngkai, natiu te mwaane, I tangiria bwa ko na beku ma te botumwaaka, bwa e na kanakoaki te kairua ae kamwaraa aio mai buakomi; ao aio bukin ae I korea te reta aio.

7 Bwa n te tai naba are I atai bwaai aikai mai iroum ao I kakaea mai iroun te Uea ni kaineti ma te bwai aio. Ao e roko ana [a]taeka te Uea nakoiu ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi, ni kangai:

8 Kakauongo nakon ana taeka Kristo, te Tia Kaboingkami, ami Uea ao Atuami. Nooria, I roko nakon te aonaba tiaki bwa N na

48 *a* BK Tataro.
b BK Iesu Kristo—Ana Bwai ni Kakairi Iesu Kristo; Ongeaba.
c 1Ioan. 3:1–3; 3Nib. 27:27.
d 3Nib. 19:28–29. BK Itiaki, Aro n Itiaki.
8 1 *a* ATM 1:1.
3 *a* Mot. 4:11.
b BK Akoi.
4 *a* 3Nib. 11:22, 28; 18:34.
7 *a* BK Ana Taeka te Atua.

weteia aika a raoiroi ma n na weteia taan bure nakon te rairannano; naake [a]aki aoraki aki kainnanoa te taokita, ma a kainnanoia naake a aoraki; ngaia are, [b]ataei aika a uarereke a bon [c]aki aoraki, bwa a bon aki kona ni karaoa te [d]bure; ngaia are e anaaki te rekenikai mai iroun [e]Atam irou, ao akea korakorana i aoia; ao I a katoka tuan te [f]korotobibiaki.

9 Ao aio aron kaotan ana taeka te Atua nakoiu iroun te Tamnei are e Raoiroi; ngaia are, natiu te mwaane ae moan te tangiraki, I ataia bwa bon te bwainingare ae matoatoa imatan te Atua, bwa kam na bwabetitoia ataei aika a uarereke.

10 Nooria, I kangai nakoim bwa aio ae ko na reiakinna—te rairannano ao te bwabetito nakoia ake a kona ni [a]bukinaki ao ake a kona karaoan te bure; eng, reireinia kaaro bwa a na rairinanoia ma n bwabetitoaki, ma n kananorinanoia n aekaia [b]ataei aika a uarereke, ao a na bon kamaiuaki ma aia ataei aika a uarereke.

11 Ao [a]natia aika a uarereke a bon aki kainnanoa te rairannano ao te bwabetito naba. Nooria, te bwabetito bon ibukin te rairannano nakon kakoroan taian tua ibukin [b]kamaunaan bure.

12 Ma [a]ataei aika a uarereke a bon maiu iroun Kristo, ni moa ma ni moan te aonaba; bwa ngke e aki, ao te Atua e inanonano, ao te Atua naba ae bibitaki, ao e [b]kakaokoroia aomata; bwa ai mwaitira ataei aika a tia ni mate n aki bwabetitoaki!

13 Ngaia are, ngkana arona bwa aki kona ni kamaiuaki ataei aikai n akea te bwabetito, ao a bon tia ngkanne n nako moone are aki totoki.

14 Nooria, I taku nakoim, bwa ane e iangoia i nanona bwa ataei aika a uarereke a kainnanoa te bwabetito e mena n te aro ae moan te kananokawaki ae mao ao e mena n ana kabaebae te bure; bwa akea irouna te [a]onimaki, te kantaninga, ao te tangira ae kororaoi, ngaia are e na riai ni kanakoaki i nanon ana tai n iango, e na riai n nako moone.

15 Bwa e boni kamwaraa ma ni buakaka iangoan are te Atua e na kamaiua te tei temanna n te bwabetito ao e na mate are temanna ibukina bwa e aki bwabetito.

16 Te maraia nakoia naake a kabwaoua ana kawai te Uea n te aro aei, bwa a na bon mate ngkana aki rairinanoia. Nooria, I taetae ma te ninikoria n iai te [a]kariaiakaki mai iroun te Atua; ao I aki maaka te bwai are e na

8 *a* Mar. 2:17.
b Mar. 10:13–16.
c Mot. 3:16; R&B 74:7.
d BK Te Bure.
e 2Nib. 2:25–27. BK Bwakan Atam ao Ewa.
f KB 17:10–11. BK Korotobibi.

10 *a* BK Bukinaki.
b BK Ataei; Karinanoa, Nanorinano.

11 *a* BK Ataei; Bwabetito—Bwaai aika kainnanoaki bwa ko na tau ni bwabetito.
b BK Kamaunaan Bure.

12 *a* R&B 29:46–47; 93:38.
b Ebeto 6:9; 2Nib. 26:33; R&B 38:16.

14 *a* 1Korin. 13; Ita 12:6; Moro. 7:25–28; 10:20–23.

16 *a* BK Kariaia.

karaoia te aomata; bwa te [b]tangira are e kororaoi e [c]kakioa nako te maaku ni kabane.

17 Ao I a kaonaki n te [a]tangira ae kororaoi, are bon te tangira are aki totoki; ngaia are, titebo ataei ni kabane irou; ngaia are, I tangiriia [b]ataei aika a uarereke ma te tangira ae kororaoi; ao titebo ni kabane ao taan katoonga te kamaiuaki.

18 Bwa I ataia bwa te Atua e aki nanonano, ao tiaki naba te aomata ae bibitaki; ma e bon [a]aki bibitaki [b]ma n akea tokina nakon akea tokina.

19 [a]Ataei aika a uarereke a bon aki kona n rairinanoia; ngaia are bon te buakaka ae kamwaraa kaakean ana nanoanga ae itiaki te Atua nakoia, bwa a bane ni maiu irouna ibukin ana [b]nanoanga.

20 Ao ane e taku bwa ataei aika a uarereke a kainnanoa te bwabetito a kaakea ana nanoanga Kristo, ao a kaakea bongan ana [a]mwakuri ni kamaiu teuarei ao mwaakan ana kabomwi.

21 Te maraia nakoia bwa, a na kona ni mate, nako [a]moone ao ni mena n te kammarakaki ae [b]aki totoki. I taekinna ma te ninikoria: e a tia te Atua n tuangai. Kakauongo irouia ao oongo, bwa mwiina ao a na tei bwa bwaai ni kaaitarai ngkami n ana [c]kaintekateka ni motikitaeka Kristo.

22 Bwa nooria, ataei ni kabane aika a uarereke a bane ni [a]maiu iroun Kristo, ao ai aroia naba ake a maiu n akea te [b]tua nakoia. Bwa mwaakan te [c]kabomwi e roko nakoia aomata ni kabane ake a bon aki karekea te tua; ngaia are, ane e aki kabuakakaki, ke are e aki mena i aan te kabuakakaki e bon aki kona n rairananona; ao akea manenan te bwabetito nakoia aekaki aikai.

23 Ma bon te bwainingare i matan te Atua, kaakean ana nanoanga Kristo, ao mwaakan Tamneina ae Tabu, ao ma n onimakin [a]mwakuri aika a mate.

24 Nooria, natiu te mwaane, e riai n aki riki te bwai aio; bwa te [a]rairannano bon ibukiia ake a mena i aan te kabuakakaki ao te rekenikai ibukin te tua are e uruakaki.

25 Ao moan uaan te [a]rairannano bon te [b]bwabetito; ao te bwabetito e roko man te onimaki nakon kakoroan taian tua ni kabane; ao kakoroan taian tua e uota [c]kamaunaan bure.

---

16 *b* BK Tangira.
c 1Ioan. 4:18.
17 *a* BK Tangira ae Kororaoi.
b Mot. 3:16–19.
18 *a* Aram. 7:20; Moom. 9:9. BK Te Atua, Atu n Atua.
b Moro. 7:22.
19 *a* Ruka 18:15–17.
b BK Atataiaomata, Nanoanga.
20 *a* BK Babaire ni Kabomwi; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
21 *a* BK Moone.
b Iakob. 6:10; Mot. 28:3; R&B 19:10–12.
c BK Iesu Kristo—Motiki Taeka.
22 *a* BK Kamaiu—Kamaiuakia ataei.
b Mwak. 17:30; R&B 76:71–72.
c BK Kaboaki.
23 *a* R&B 22:2.
24 *a* BK Raira nanom, Rairannano.
25 *a* BK Bwabetito—Bwaai aika kainnanoaki bwa ko na tau ni bwabetito.
b Mote 6:58–60.
c R&B 76:52. BK Kamaunaan Bure.

26 Ao kamaunaan bure e uota te [a]nimamannei, te nanorinano n te nano; ao ibukin te nimamannei ao te nanorinano n te nano ao e roko te [b]Tamnei ae Raoiroi, are te [c]Tia Karaunano are e onrake n te [d]kantaninga ao te [e]tangira ae kororaoi, are te tangira are e teimatoa n te [f]botumwaaka n [g]tataro, ni karokoa e a roko te toki, are a na bane [h]aomata aika itiaki ni maeka ma te Atua.

27 Nooria, natiu te mwaane, N na koroboki riki nakoim ngkana I aki waekoa n otinako ni kaaitaraia Reimwanaite; Nooria, a na [a]kainikatonga te botanaomata aio, ke te botanaomata ae Nibwaite e na riki bwa kamaunakia ngkana aki rairinanoia.

28 Tataro ibukiia, natiu te mwaane bwa e na roko te rairannano nakoia. Bwa nooria, I maaku bwa mwiina ao e a tia n aki [a]mena te Tamnei irouia; ao ni mwakoron te aba aio ao a ukoukora naba kabwakan te mwaaka ao te kariaiakaki are e roko mai iroun te Atua; ao a [b]kaakea te Tamnei are e Raoiroi.

29 Ao i mwin totokoan te ataibwai ae korakora, natiu te mwaane, a na bon waekoa ni mate, ma n kakoroi bukin taeka ni burabeti ake a taekinaki irouia burabeti, n ikotaki ma ana taeka ara Tia Kamaiu.

30 Tiabo, natiu te mwaane, ni karokoa ae I a manga koroboki nakoim, ke ni karokoa ae ti a manga kaitibo riki. Amen.

Ana kauoua n reta Moomon nakon natina te mwaane are Moronaai

Kanoan mwakoro 9.

MWAKORO 9

A uaaia Nibwaite ma Reimwanaite ni buakaka ma ni kekerikaki—A bwainikirinia man tiritiri imarenaia—E tataro Moomon bwa te akoi ma te tangira e na mena i aon Moronaai n aki toki. Uakaan ma 401 N.K.

NATIU ae moan te tangiraki, I a manga koroboki riki nakoim bwa ko aonga n ataia bwa I bon maiu; ma N na korea rongorongon te bwai ae kananokawaki.

2 Bwa nooria, I a tia ni buaka n te buaka ae korakora ma Reimwanaite, are ti bon aki tokanikai iai; ao Akiantati e a tia ni bwaka n te kabaang, ao Ruram naba ma Emron; eng, ao e korakora mwaitia ara aomata aika a rine aika a tia ni bua.

3 Ao ngkai nooria, natiu te mwaane, I maaku bwa mwiina ao a na kamaunaki te botanaomata aio irouia Reimwanaite, bwa a

26 *a* BK Nimamannei.
b BK Tamnei ae Raoiroi.
c BK Tia Karaunano.
d BK Kantaninga.
e 1Bet. 1:22; 1Nib. 11:22–25.
f BK Nanomatoa, Botumwaaka, Teimatoa.
g BK Tataro.
h BK Aomata aika Itiaki.
27 *a* R&B 38:39.
BK Kamoamoa.
28 *a* Moom. 5:16.
b Aram. 39:6.
BK Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki.

bon aki rairinanoia, ao Tatan e aki toki ni kakiriwei nanoia bwa a na un imarenaia.

4 Nooria, I aki toki ni beku mangaia; ao ngkana I taekina ana taeka te Atua n te aro ae [a]kakang ao a ruru ma n un ni kaitaraai; ao ngkana I aki taetae ma te kakang a kamatoai nanoia ni kaitara; ngaia are, I maaku bwa mwiina ao e a aki [b]mena Tamnein te Uea irouia.

5 Bwa e mwaiti korakoran uniia n te aro are irou ao a bon aki maaka te mate; ao e a bua aia tangira, imarenaia; ao a [a]taka ibukin tangiran te raraa ma te irantaanga n aki toki.

6 Ao ngkai, natiu te mwaane ae moan te tangiraki irou, e ngae ngke a matoatoa, ti na [a]botumwaaka ni beku; bwa ngkana ti katoka ara [b]mwakuri, ao ti na mena i aan te kabuakakaki; bwa iai ara mwakuri ae ti na karaoia i nanon menara n rabwatara ae te tano, bwa ti aonga n tokanikai i aon ana kairiribai te raoiroi, ma ni karekea motirawan tamneira n uean te Atua.

7 Ao ngkai, I koroboki ni kaineti ma kainnanoia te botanaomata aio. Bwa n aron te ataibwai are I a tia ni karekea mai iroun Amoron, nooria a mwaiti aia bure Reimwanaite, ake a kairiia man te taua are Tierita; ao bon iai mwaane, aine ao ataei.

8 Ao buuia ma tamaia aine ma ataei akekei a tia n tiringia; ao a anganiia aine bwa a na kana irikoia buuia, ao ataei bwa a na kana irikoia tamaia; ao akea te ran ma ti teutana, are a bon anganiia.

9 Ao e ngae ngke e a korakora aia mwakuri aika bati n ribaki Reimwanaite aio, e bon aki rota aroia ara aomata ake i Moriantam. Bwa nooria, a mwaiti natia aine Reimwanaite ake a tia n tauiia bwa bure; ao ngke a tia n anaa mai irouia te bwai are moan te tangiraki ma ni kakawaki i aon bwaai nako are bon, [a]itiakiia ma [b]tamaroaia—

10 Ao i mwin karaoan aio, a bon tiringia n te aro ae moan te ribuaka, a bwainikirini rabwataia ni karokoa a mate; ao ngke a tia ni karaoa aei, a kang irikoia n aroia man aika a kaakang, ibukin matoatoan nanoia ao a karaoia bwa aongkoa kaotan ninikoriaia.

11 O natiu te mwaane ae moan te tangiraki, e na kanga n riki te botanaomata ae aekan aei, ae akea te nano n aomata irouia—

12 (Ao tabeua te ririki n nako ao bon aomata aika a nano n aomata ao a moan te tamaroa)

13 Ma O natiu te mwaane, e kanga n riki te botanaomata ae aekan aio, ae mena kukureia n te mwakuri ae bati n ribaki ae korakora—

14 Ti na kanga ni kantaninga te

9 4 *a* 2Nib. 1:26–27; R&B 121:41–43.
b R&B 1:33.
5 *a* Moom. 4:11–12.
6 *a* BK Nanomatoa, Botumwaaka, Teimatoa.
b Iakob. 1:19; Enoti 1:20.
BK Mwioko.
9 *a* BK Maiuakinan te Itiaki.
b BK Tamaroa.

Atua bwa e na [a]aki karokoa baina iaora ni kaaitaraira ni motika taekara?

15 Nooria, e takarua nanou: Te maraia nakoia te botanaomata aio. Nakomai i nanon am motikitaeka O te Atua, ao karabai aia bure, ma buakakaia, ao aia mwakuri aika bati n ribaki mai imatam!

16 Ao riki natiu te mwaane, a bon mwaiti [a]aine ake a mate buuia ma natia aine ake a tiku i Tierita; ao mwakoron te bwauna are aki uotia nako Reimwanaite, nooria, e uotaki nako iroun ana taanga ni buaka Tinibwaai, ao a katikuia bwa a na rerebaua nakon taabo nako ni kakaea kanaia; ao a mwaiti aine aika a kara aika tong i rarikin te kawai ao a mate.

17 Ao te taanga ni buaka aei e a bon mamaara; ao aia taanga ni buaka Reimwanaite a mena imarenau ma Tierita; ao ni kabane ake a birinako nakon ana taanga ni buaka [a]Aaron a bon mwane n te aro n iowawa ae kamwaraa arei.

18 O rikiraken buakakaia au botanaomata! Bon akea te waaki raoi ao te nanoanga irouia. Nooria, Ngai bon te aomata, ao iai korakorau n aomata, ao I aki kona n teimatoa ni kamatoaa au kairiri.

19 Ao a bon matoatoa n aroia aika a bwaoua; ao a bon titebo ma maan, ae akea ae a kamaiua, akea te kara ke te teei; ao a bon kukurei ni bwaai ni kabane ma tiaki ae raoiroi; ao kainnanoia ara aine ma ara ataei i aon te aba e a bon rang ni korakora i aon bwaai nako; eng, e aki kona te neewe n taekinna ao e aki kona naba ni koreaki.

20 Ao ngkai, natiu te mwaane, I aki manga taekina riki te bwai ae kamwaraa aio. Nooria, ko bon ataa aron buakakaia te botanaomata aio; ko ataia bwa akea tuaia, ao akea aia tangira; ao buakakaia e [a]riaon buakakaia Reimwanaite.

21 Nooria, natiu te mwaane, I aki kona n uotarake taekaia nakon te Atua bwa mwiina ao e oreai.

22 Ma nooria, natiu te mwaane, I uotarake taekam nakon te Atua, ao I onimaki iroun Kristo bwa ko na kamaiuaki; ao I tataro nakon te Atua bwa e na [a]anganiko maium, bwa ko na noora okia ana botanaomata nakoina, ke kamaunakiiia; bwa I ataia bwa a na bon mate ngkana aki [b]rairinanoia ma n okiria.

23 Ao ngkana a mate ao ai bon aekaia Iaretaite, ibukin are e tangira nanoia, [a]ukoukoran te raraa ma te [b]irantaanga.

24 Ao ngkana arona bwa tao a mate, ti ataia bwa a mwaiti tarira ake a tia ni [a]birinako rarikiia Reimwanaite, ao a mwaiti riki

14 *a* Aram. 10:23.
16 *a* BK Te Aine ae Mate Buuna.
17 *a* Moom. 2:9.
20 *a* Erem. 6:34–35.
22 *a* Moom. 8:3.
b Maraki 3:7; Erem. 13:11; 3Nib. 10:6; 24:7.
23 *a* Moom. 4:11–12.
b Ita 15:15–31.
24 *a* Aram. 45:14.

aika a na manga birinako nakoia; ngaia are, koroi bwaai tabeua, ngkana ko kamaiuaki ao Ngai N na mate ao N na aki nooriko; ma I onimakinna bwa N na nooriko n te tai ae e aki maan; bwa iai rongorongo aika a tabu ake I kan [b]anganiko.

25 Natiu te mwaane, kakaonimaki iroun Kristo; ao a na aki riki bwaai aika I koroi bwa karawawatam, bwa a na taoniko rikaaki nakon te mate; ma e na tabekikorake Kristo, ao ke [a]kainnanona ao matena, ao kaotan rabwatana nakoia ara bakatibu, ao ana nanoanga, ma ana taotaonakin nano i nanon te tai ae maan, ao kantaningaan mimitongina ma te [b]maiu ae akea tokina, e na tiku n am [c]iango n aki toki.

26 Ao ke ana akoi te Atua te Tama, are e mena ana kaintoka ni uea i eta i karawa, ao ara Uea are Iesu Kristo are e [a]tekateka i angatain mwaakana, ni karokoa ae bwaai ni kabane a tautaekanaki irouna, e na mena iroum n aki toki. Amen.

MWAKORO 10

Te koaua ibukin Ana boki Moomon e roko ma ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi—Taan kakaonimaki a bon anganaki ana bwai n tituaraoi te Tamnei—Bwai n tituaraoi n te Tamnei a raona te onimaki—A taetae ana taeka Moronaai man te bubu—Nakomai nakon Kristo, ma ni kakororaoaki irouna, ao ma ni katabui tamneimi. Uakaan ma 421 N.K.

Ngkai ngai, ae Moronaai, I a korea teutana are I taku bwa e raoiroi; ao I koroboki nakoia tariu, aika [a]Reimwanaite; ao I tangiria bwa a na ataia bwa ai abubua ao uabwi tabun te ririki ae e a tia n nako i mwin anganakira te kanikina ibukin rokon Kristo.

2 Ao I [a]kaini rongorongo aikai, i mwin ae I a tia n taekin taeka nakoimi bwa au anga n anai nanomi.

3 Nooria, N na anai nanomi bwa ngkana kam wareki bwaai aikai, ngkana wanawanan te Atua bwa kam na wareki, ao bwa kam na uringnga bwa e a tia n nanoanga te Uea nakoia natiia aomata, man te tai are karikaki iai Atam nakon te tai are kam na karekei bwaai aikai, ao ma n [a]iangoi i [b]nanomi.

4 Ao ngkana a reke bwaai aikai iroumi, kaungai nanomi bwa kam na [a]butiia te Atua, te Tama ae akea Tokina, n aran Kristo, ngkana arona bwa a [b]koaua bwaai aikai; ao ngkana arona bwa kam

24 *b* Moom. 6:6.
25 *a* BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
b BK Maiu ae Akea Tokina.
c BK Te Iango.
26 *a* Ruka 22:69; Mwak. 7:55–56; Mot. 5:9; Aram. 28:12.
10 1 *a* R&B 10:48.
2 *a* Moom. 8:4, 13–14. BK Koroboki aika Tabu—Te taetae ni burabeti ibukin rokon koroboki aika tabu.
3 *a* TK 11:18–19. BK Iangoia Raoi.
b TK 6:6–7.
4 *a* BK Tataro.
b 1Nib. 13:39; 14:30; Mot. 1:6; Ita 4:10–11; 5:3.

bubuti ma te [c]nano ae koaua ma [d]nanomi raoi, ao te [e]onimaki iroun Kristo, e na bon [f]kaota te [g]koaua nakoimi, ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi.

5 Ao ma ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi ao kam na kona n [a]atai [b]koauan bwaai ni kabane.

6 Ao te bwai are e raoiroi e eti ao e koaua; ngaia are, akea te bwai ae raoiroi ae kaakeaa Kristo ma e, kakoaua bwa bon iai.

7 Ao kam kona n ataia bwa bon ngaia, ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi; ngaia are I kaungai nanomi bwa kam n aki kaakea mwaakan te Atua; bwa e mwakuri n te mwaaka, n [a]aron aia onimaki natiia aomata, ao titebo ngkai ao ningabong, ao n aki toki.

8 Ao riki, I kaungai nanomi, tariu, bwa kam na aki kaakeaa ana [a]bwai n tituaraoi te Atua, bwa a bon mwaiti; ao a bon roko mai iroun te Atua ae ti temanna. Ao a bon [b]mwaiti aron kamwakuraia bwai n tituaraoi aikai; ma bon te Atua ae ti temanna ae mwakuri irouia ni kabane; ao bon ana mwakuri Tamnein te Atua are e anga nakoia aomata, ibukin bwaai aika a raoiroi nakoia.

9 Bwa nooria, [a]nakon temanna ao e anganaki Tamnein te Atua, bwa e aonga n [b]reirei taeka ni wanawana.

10 Ao nakon temanna, bwa e na reirei taekan te ataibwai iroun naba te Tamnei anne.

11 Ao nakon temanna, te [a]onimaki ae korakora; ao nakon temanna te [b]katoki aoraki iroun te Tamnei naba anne.

12 Ao riki nakon temanna, bwa e na kona ni mwamwakuri [a]kakai aika a korakora.

13 Ao riki, nakon temanna bwa e na kona n taetae ni burabeti ni kaineti ma bwaai ni kabane.

14 Ao riki, nakon temanna, noorakia anera ma tamnei ake a na karaoi mwakuri n ibuobuoki.

15 Ao riki, nakon temanna, aekakin nako neewe.

16 Ao riki, nakon temanna, kabwaranakoan nanon taian taetae ma aekan [a]neewe nako.

17 Ao bwaai n tituaraoi aikai a bane n roko mai iroun Tamnein Kristo; ao a bane n roko nakoia aomata n tatabemania nako, n aron nanona.

18 Ao I kaungai nanomi, tariu aika kam tangiraki, bwa kam na uringnga bwa bwai n tituaraoi ni [a]kabane aika a raraoi a bane n roko mai iroun Kristo.

19 Ao N na kaungai nanomi,

4 *c* BK Kokoaua, Te Kokoaua.
d Iak. 1:5–7; Moro. 7:9.
e BK Onimaki.
f BK Kaotioti.
g BK Te Koaua.
5 *a* R&B 35:19. BK Ataakin Bwaai Mai iroun te Tamnei, Bwaintituaraoi ae; Kakoaua.
b Ioane 8:32.
7 *a* 1Nib. 10:17–19.
8 *a* BK Ana Bwaintituaraoi te Tamnei.
b R&B 46:15.
9 *a* 1Korin. 12:8–11; R&B 46:8–29.
b R&B 88:77–79, 118.
11 *a* BK Onimaki.
b BK Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki.
12 *a* BK Kakai.
16 *a* BK Bwaintituaraoi n Neewe.
18 *a* Iak. 1:17.

tariu aika kam tangiraki, bwa kam na uringnga bwa bon [a]titebo ngaia ngkoananoa, ngkai, ao n aki toki, ao bwa bwaintituaraoi aikai aika I a tia n taekin, aika bwaai n te tamnei, a na bon aki kona ni mauna, n aron teimatoan te aonaba ni iai, ma e bon nakon aron aia [b]kakewekewe natia aomata.

20 Ngaia are, e na riai n iai te [a]onimaki; ao ngkana iai te onimaki ao e na iai naba te kantaninga; ao ngkana iai te kantaninga e na riai naba n iai te tangira ae kororaoi.

21 Ao ngkana akea iroumi te [a]tangira ae kororaoi ao kam bon aki kona ni kamaiuaki n uean te Atua; ao kam aki kona naba ni kamaiuaki n uean te Atua ngkana akea ami onimaki; ao kam aki kona naba ngkana akea ami kantaninga.

22 Ao ngkana akea ami kantaninga ao kam na bon bwarannano; ao e roko te bwarannano ibukin te bure.

23 Ao e bon taetae ma te koaua Kristo nakoia ara bakatibu: [a]Ngkana iai iroumi te onimaki ao kam kona ni karaoi bwaai ni kabane ake a riai nakoiu.

24 Ao ngkai N na taetae nakoia tokin aonaba—bwa ngkana e roko te bong are mwaakan ao ana bwaintituaraoi te Atua a na bua mai i buakomi, e na bon riki [a]ibukin te [b]kakewekewe iroumi.

25 Ao te maraia nakoia natiia aomata ngkana e na reke te aro aio; bwa e na bon [a]akea ma i buakomi ae e na karaoa ae raoiroi, bon akea temanna. Bwa ngkana iai temanna mai buakomi ae karaoa ae raoiroi, ao e na bon mwakuri ni mwaakan ao ana bwai n tituaraoi te Atua.

26 Ao te maraia irouia ake a na kaakeai bwaai aikai ao a mate, bwa a na [a]mate i nanon aia [b]bure, ao a bon aki kona ni kamaiuaki n uean te Atua; ao I taekinna n aron ana taeka Kristo; ao I aki kewe.

27 Ao I kaungai nanomi bwa kam na ururing bwaai aikai; bwa e waekoa n roko te tai are kam na ataia bwa I aki kewe, bwa kam na noorai n ana kai ni motikitaeka te Atua; ao e na kangai te Uea ae te Atua nakoimi: Tiaki bwa I taekin au [a]taeka nakoimi ake e koroi teuaei, n aron temanna ae [b]tang man te mate, eng, n aron temanna ae taetae mai i nanon [c]bubun te tano.

28 I taekin bwaai aikai ibukin kakoroan taeka ni burabeti. Ao nooria, a na otinako mai wiin te Atua are aki totoki; ao e na [a]tinako au taeka man te roro teuana nakon te roro teuana.

19 *a* Ebe. 13:8.
b Moro. 7:37.
20 *a* Ita 12:3–37.
21 *a* 1Korin. 13; Moro. 7:1, 42–48.
BK Tangira ae Kororaoi.
23 *a* Moro. 7:33.
24 *a* Moro. 7:37.
b BK Aki Kakoaua, Aki Onimaki.
25 *a* ARIT TAre. 14:1–7 (Abentekiti); Rom 3:10–12.
26 *a* Etek. 18:26–27; 1Nib. 15:32–33; Mot. 15:26.
b Ioane 8:21.
27 *a* 2Nib. 33:10–11.
b 2Nib. 3:19–20; 27:13; 33:13; Moom. 9:30.
c Itaia 29:4.
28 *a* 2Nib. 29:2.

29 Ao te Atua e na kaotia nakoimi, bwa te bwai are I a tia ni koroi e bon koaua.

30 Ao riki I kaungai nanomi bwa kam na [a]nakon Kristo, ma n tauii bwaai n tituaraoi ni kabane aika a raraoi, ma n [b]aki riingi bwai n tangira aika a buakaka, ke te bwai ae bareka.

31 Ao [a]uti, ao teirake ma n te bubu, O Ierutarem; eng, ao katokai kunnikaim aika a titikiraoi, O natin [b]Tion te aine; ao [c]kamatoatoai am [d]kai aike ko kamatoaki iai ao kabubura tiam n aki toki, bwa ko aonga n [e]aki manga kamangaoaki, bwa ana berita aika a tabu te Tama ae Akea Tokina ake e a tia ni karaoia ma ngkami, O te bata are Iteraera, e na kakoroaki bukina.

32 Eng, [a]nakomai nakon Kristo, ma ni [b]kakororaoaki irouna, ao ma ni kaakeai ma iroumi bwaai ni kabane aika tiaki aron atua; ao ngkana kam kaakeai bwaai ni kabane aika tiaki aron atua; ma n [c]tangira te Atua ma korakorami, ami iango ao marurungimi, ao ngkanne e na tau ana akoi ibukimi, ao man ana akoi ao kam kona ni kororaoi iroun Kristo; ao ngkana man ana [d]akoi te Atua kam a kakororaoaki i nanon Kristo, kam bon aki kona ni kaakea mwaakan te Atua.

33 Ao riki, ngkana man ana akoi te Atua kam a kororaoi iroun Kristo, ao kam aki kaakea mwaakana, ao ngkanne kam a [a]katabuaki rinanon Kristo man ana akoi te Atua, rinanon waanakon [b]raraan Kristo, are e mena n ana berita are e tabu te Tama ibukin [c]kamaunaan ami bure, bwa kam aonga n riki ni [d]mimitong, n aki memea.

34 Ao ngkai I taekina tiabo nakoimi ni kabane. E aki maan te tai ao N nang nako ni [a]motirawa n ana [b]bwaretaiti te Atua, ni karokoa te tai are e na [c]manga ikotaki [d]tamneiu ma rabwatau, ao I a manga uotaki ma te tokanikai i [e]karawa, ni kaitibo ma ngkami i matan ana kai ni motikitaeka ae [f]kakukurei [g]Iehova are e kakannato, te [h]Tia Motika taekaia aika a maiu ao aika a mate ae Akea Tokina. Amen.

30 *a* 1Nib. 6:4; Moom. 9:27; Ita 5:5.
b Aram. 5:57.
31 *a* Itaia 52:1–2.
b BK Tion.
c Itaia 54:2.
d BK Titeiki.
e Ita 13:8.
32 *a* Mat. 11:28; 2Nib. 26:33; Iakob. 1:7; Omi. 1:26.
b Mat. 5:48; 3Nib. 12:48. BK Kororaoi.
c R&B 4:2; 59:5–6.
d 2Nib. 25:23.
33 *a* BK Katabuan, Kaitiakan.
b BK Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu.
c BK Kamaunaan Bure.
d BK Tabu, Itiaki.
34 *a* BK Motirawa.
b BK Bwaretaiti.
c BK Tamnei.
d BK Mangauti.
e 1Teta. 4:17.
f Iakob. 6:13.
g BK Iehova.
h BK Iesu Kristo—Motiki Taeka.

ABENTEKITI

BWAI NI KAIRI NAKON KOROBOKI AIKA TABU

BAIREAN ARON TAIA N RIKI

NAKORAOIN EUANGKERIO

BWAI NI KAIRI NAKON KOROBOKI AIKA TABU

Bwai ni Kairi nakon Koroboki aika Tabu a kaoti reirei, tuua, aomata, ao taabo ake a rineaki aika kuneaki n te Baibara ae Tabu, Ana Boki Moomon, Reirei ao Berita aika Tabu, ao Te Baeao ae Bati Bona. E anga naba oin koroboki aika tabu ibukim ake a na taraki bwa ko na kamatebwai ibukin boto ni iango n tatabeua nako. Te Bwai ni Kairi aei e kona ni buokiko n am kamatebwai ni koroboki aika tabu i bon iroum ao n te utu. E kona ni buokiko ni kaekai titiraki i aon te euangkerio, boto ni iango ake a kamatebwaiaki ni koroboki aika tabu, ni katauraoi marooro ao reirei, ao ni karikirakea am atatai ao koaua n te euangkerio.

Te korotamnei ae oti ikai e kabwarabwara katotongan ae karinaki ni Bwai ni Kairi nakon Koroboki aika Tabu.

Boto ni iango a turu manna.

N tabetai tabeua boto ni iango n te bwai ni kaira iai rongorongo i nanona ake a irekereke nakon boto ni iango ake ko kamatebwaii. Taeka aika manrara aika *Tara naba* a na kairiko nakon boto ni iango aika irekereke aikai.

Aonaba. *Tara naba* Bwabera, Bwaburon; Karika, Kariki Bwai; Rabwata, Rabwata ae Mamate

Boto ni iango a kaairaki ma te kabwarabwara ae kimototo.

Te buraneti are ti maeka i aona, e karikaki iroun te Atua rinanon Iesu Kristo bwa e na kamanenaaki iroun te aomata i nanon katakina n te maiu ae mamate. Te kabotau, aomata ake a aki ongeaba nakon ana tua te Atua. Tokin kawaina bon te riki ni mimitong ao ni karietataaki (R&B 77:1–2; 130:8–9). Te aonaba e na riki bwa aia bwai ae akea tokina naake a tia n maiu n ae tau ibukin mimitongin te tiretio (R&B 88:14–26). A na kimwareirei i matan te Tama ao te Nati (R&B 76:62).

Bwaai aika a na taraki ni koroboki aika tabu ake a buokiko ni kamatatako n te kabwarabwara a rokiaki.

Tabeua boto ni iango a raonaki n bwaai aika karinaki. A oti aika n te koroboki ae manrara.

E karikaki ibukin te aomata: Te Atua e anganiia bwa a na taua aron te aonaba, **KB** 1:28 (Mote 2:28). Bon ana bwai te Uea te aonaba, **Otin.** 9:29 (TAre. 24:1). Te Uea e tia n anganiia natiia aomata aonaba, **TAre.** 115:16. I karaoa aonaba ma ni karikiia aomata i aona, **Itaia** 45:12.

E rimoan bwaai aika a na taraki n tatabeua nako ni koroboki aika tabu te anaitaeka ae uarereke ke kakimototoan te koroboki ae tabu.

E riki te aomata nako aon te aonaba ni mwaakan ana taeka, **Iakob.** 4:9.

A na anganaki te aonaba naake a tia n anaa te Tamnei ae Tabu ibukin kairaia, **R&B** 45:56–58 (R&B 103:7). Naake a ongeaba nakon te euangkerio a na karekea bwa kanuangaia bwaai aika raraoi n te aba, **R&B** 59:3. Kainnano ao naake a nimamannei n te aonaba a na bwaibwai iai, **R&B** 88:17 (Mat. 5:5; 3Nib. 12:5).

Bwaai aika irekereke aika a na taraki ni koroboki aika tabu a kaotaki i nanon taian roki.

Ti na karaoa te aonaba, ao ti na kataiia, **Abe.** 3:24–25.

N tabetai te rongorongo i aon te iango e aki kaairaki i aan te boto ni iango are ko taraia. Te taeka ae manrara ae *Tara* e na kairiko nakon te boto ni iango are e na kuneaki iai te rongorongo.

Itita. *Tara* Iesu Kristo; Mangauti

Tokin te Aonaba. *Tara* Aonaba—Tokin te aonaba

Te taeka ae manrara ae *Tara* (ke *Tara naba*) ae rimwiaki n te dash e tuangko bwa te rongorongo e kuneaki n te taeka ae karinaki bwa raon ("Tokin te aonaba") te boto ni iango are te oi ("Aonaba").

Aaba. *Tara naba* Ietebera

N te O Tetemanti, temanna uean Iteraera meang ae te kabanea ni buakaka ao ni mwaaka. E mare ma Ietebera, te natinuea mai Titon, are rinanon ana kairi e taromauriaki Bwaara ao e kateaki Atitoreta i Iteraera (1Uea 16:29–33; 2Uea 3:2) ao e kataaki ni kamaunaaki burabeti ao taromaurian Iehova (1Uea 18:13).

E uea i aoia Iteraera i Tamaria uangauni ma ua ririki, **1Uea** 16:29 (1Uea 16–22). Karaoa ae buakaka riki i matan Iehova nakoia ake a mena i mwaina ni kabaneia, **1Uea** 16:30. E tiringaki n te buaka, **1Uea** 22:29–40.

Aaron, Natin Motiaea. *Tara naba* Motiaea, Natin; Motiaea, Natin Beniamina

N Ana Boki Moomon, temanna natin te Uea ae Motiaea. Aaron e beku bwa te mitinare ao man ana botumwaaka ni mwakuri e rairia aomata aika mwaiti nakon Kristo.

E aki kakoaua ngkoa ao e ukoukora kamaunaan te Ekaretia, **Mot.** 27:8–10, 34. E kaoti te anera nakoina ma raona, **Mot.** 27:11. E rairananona ao e moana tataekinan ana taeka te Atua, **Mot.** 27:32–28:8. Rawa n aranaki bwa te uea ao n onea mwiina e nakon abaia Reimwanaite n tataekina ana taeka te Atua, **Aram.** 17:6–9. E aki mamatam ao e tataro ibukina kairana, **Aram.** 17:8–11. E reireina taman te Uea ae Ramonaai, **Aram.** 22:1–26. E nako ni kabwarabwara nakoia Tioromwaite, **Aram.** 31:6–7.

Aaron, Tarin Mote. *Tara naba* Mote; Nakoanibonga ae te Aaron

N te O Tetemanti, temanna natin Amram ao Iokebeta, man ana barongo Rewi (Otin. 6:16–20); tarin Mote ae karimoana (Otin. 7:7).

E rineaki iroun te Uea bwa e buoka Mote ni kaotinakoia tibun Iteraera mai Aikubita ao e na riki bwa ana tia taetae, **Otin.** 4:10–16, 27–31; 5:1–12:51. I aon te Maunga ae Tinai, Mote e karekei kaetieti i aon rineakin Aaron ao natina mwaane aika aman nakon te Nakoanibonga ae te Aaron, **Otin.** 28:1–4. Karaoa te kao te ataei te koora bwa a bubuti aomata, **Otin.** 32:1–6, 21, 24, 35. Mate n te Maunga ae Hor n rorona ae 123, **WI** 20:22–29 (WI 33:38–39).

Te Uea e kamatoa te nakoanibonga naba i aon Aaron ma ana kariki, **R&B** 84:18, 26–27, 30. Naake a karikirakea weteaia n te nakoanibonga a riki bwa natin Mote ao Aaron aika mwaane, **R&B** 84:33–34.

Abakuka

Te burabeti i Iuta n te O Tetemanti are e taekina aroia ni bure aomata tao n ana tai n tautaeka Ieoiakin (uakaan ma 600 I.K.).

Ana boki Abakuka: Mwakoro 1 bon te maroro i marenan te Uea ao Ana burabeti, ae titebo ma ake n Ieremia 12 ao Reirei ao Berita aika Tabu 121. Abakuka e tabeaianga bwa taraan ae a rikirake aroia ake a buakaka. Ni Mwakoro 2 te Uea e reireia Abakuka bwa e na taotaona nanona—ake a raoiroi a na reirei n maiuakina te onimaki. Mwakoro 3 e taua mwiin ana tataro Abakuka ike e kakoaua Ana motiraoi te Atua.

Abera. *Tara naba* Atam; Kain

N te O Tetemanti, temanna natin Atam ao Ewa.

E anga nakon te Atua te karea ae moan te tamaroa nakon are e anga tarina are Kain, **KB** 4:4–5 (Ebe. 11:4; Mote 5:16–21). E tiringaki iroun Kain, **KB** 4:8 (Mote 5:32).

E karekea te nakoanibonga mai iroun Atam, **R&B** 84:16.

Tatan e baireia ma Kain bwa e na tiringa Abera, **Mote** 5:28–31 (Erem. 6:27).

Aberaam. *Tara naba* Berita ae Tabu nakon Aberaam

Natin Tera te mwaane, e bungiaki i Ura ae abaia I-Kareria (KB 11:26, 31; 17:5). Ana burabeti te Uea are e karaoa ma ngaia te Uea te berita ae tabu ae akea tokina, are rinanona a na bane

botanaomata n te aonaba ni kakabwaiaaki. Aberaam bon moan arana Aberam.

Nako ni maeka i Aran, ike e mate iai Tera, **KB** 11:31–32 (Abe. 2:1–5). E weteaki iroun te Atua bwa e na mwananga nako Kanaan ao ni karekea te berita ae tabu mai iroun te Atua, **KB** 12:1–8 (Abe. 2:4, 15–17). Mwananga nako Aikubita, **KB** 12:9–20 (Abe. 2:21–25). Maeka i Eberon, **KB** 13:18. E kamaiua Rota, **KB** 14:1–16. Kaitibo ma Merekitereka, **KB** 14:18–20. Aka e bungia natina te mwaane ae Itimaera, **KB** 16:15–16. E bitaki arana nakon Aberaam, **KB** 17:5. Te Uea e tuanga Aberaam ao Tara bwa e na reke natia te mwaane, **KB** 17:15–22; 18:1–14. Tara e bungia natina te mwaane ae Itaaka, **KB** 21:2–3. E tuangaki bwa e na kareana Itaaka, **KB** 22:1–18. E mate Taara ao e taunaki, **KB** 23:1–2, 19. E mate Aberaam ao e taunaki, **KB** 25:8–10.

Kukurein Aberaam n anga Itaaka bon ti te arona ma te Atua ao Natina ae te Rikitemanna, **Iakob.** 4:5. Kabwaka kabwianibwai nakon Merekitereka, **Aram.** 13:15. Kaman noora ao ni kakoaua ibukin rokon Kristo, **Erem.** 8:16–17.

Karekea te nakoanibonga mai iroun Merekitereka, **R&B** 84:14. Ake a kakaonimaki a riki bwa kanoan Aberaam, **R&B** 84:33–34 (Kara. 3:27–29). Karekei bwaai ni kabane man te kaotioti ao E a tia ni karekea karietatana, **R&B** 132:29.

Ukoukora aia kakabwaia bakatibu ao ibukin rineakina nakon te Nakoanibonga, **Abe.** 1:1–4. Bwainikirinaki irouia ibonga ni kewe mai Kareria, **Abe.** 1:5–15. Kamaiuaki iroun te Uea, **Abe.** 1:16–20. Reirei taekan taai, namwakaina, ao itoi, **Abe.** 3:1–14. Reirei taekan te maiu i mwain te maiu n te aonaba ao te Karikibwai, **Abe.** 3:22–28.

Ana boki Aberaam: Rongorongo n taai ake ngkoa aika koreaki iroun Aberaam a reke bwa ana bwai te Ekaretia n 1835. Taian rongorongo ao tabeman maate aika kabiraki ao a niniraki a kuneaki i Aikubita n taian tabo ni mate i aantano iroun Antonio Lebolo, are e kaburei nakon Michael Chandler. Chandler e kamataku iai n te United States n te 1835. Tabeman raon Iotebwa Timiti a kabooi mai iroun Chandler ao angan te Burabeti, are e rairi. Tebeua man rongorongo aikai a kuneaki n Te Bwaeao ae Bati Bona.

Mwakoro 1 e taui mwin bwaai ake e rinanona Aberaam i Ura irouia I-Kareria, ike ibonga aika buakaka a kataia n anga ngaia bwa te karea. Mwakoro 2 e taekina mwanangana nako Kanaan. E kaoti te Uea nakoina ao e karaoa te berita ae tabu ma ngaia. Mwakoro 3 e taua mwiin are e noora te aonaba Aberaam ao e noori reitaki imarenan bwain karawa. Mwakoro 4–5 bon rongorongo riki teuana ibukin te Karikibwai.

Kanoan Aberaam: Aomata ake, man te ongeaba nakon tua ao otenanti n ana euangkerio Iesu Kristo, a karekei berita ao berita aika tabu ake e karaoi te Atua nakon Aberaam. Mwaane ao aine a kona ni karekei kakabwaia aikai ngkana bon kanoan raoi rikin Aberaam ke ngkana a natinaki nakon ana utu man butimwaean te euangkerio ao a bwabetitoaki (Kara. 3:26–29; 4:1–7; R&B 84:33–34; 103:17; 132:30–32; Abe. 2:9–11). Kanoan raoi Aberaam a kona ni kabuai aia kakabwaia man te aki ongeaba (Rom 4:13; 9:6–8).

Aberam. *Tara* Aberaam

Abete-Neko. *Tara naba* Taniera

N te O Tetemanti, Tiateraka, Metiaka, ao Abete-neko bon teniman I-Iteraera aika kairake ake, ni ikotaki ma Taniera, a uotaki nako nanon ana bareti Nebukaneta, uean Bwaburon. Aran Abete-neko n Ebera bon Ataria. Ataeinimwaane aika aman a rawa ni kabarekaia man kanakin ana iriko ao ana wain te Uea (Tani. 1). Tiateraka, Metiaka, ao Abete-neko a bon tewenakoaki nako nanon te tabo ni kanaiai ae ura iroun te uea ma a kawakinaki n te kakai (Tani. 3).

Abinataai. *Tara naba* Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua

Te burabeti ae te Nibwaite n Ana Boki Moomon.

E taetae ni burabeti bwa te Atua e na katuaeia ana botanaomata te Uea ae Noa ae buakaka ngkana aki raira nanoia, **Mot.** 11:20–25. E kabureaki ibukina bwa e taetae ni burabeti ibukin kamaunaan te Uea ae Noa ma ana botanaomata, **Mot.** 12:1–17. Reireiniia ana ibonga aika buakaka te Uea ae Noa taekan ana tua Mote ao Kristo, **Mot.** 12–16. Aramwa te Ikawai e kakoaua ao e koroi ana taeka, **Mot.** 17:2–4. E kabuekaki niua matena iroun te Uea ae Noa, **Mot.** 17:20.

Abokaribwa. *Tara naba* Ana Kaotioti Ioane

Te boki ae Te Kaotioti, te kabane ni boki n te Nu Tetemanti; e kona naba ni kananonaaki bwa kaotioti nako aika a kakaawaki; man te taeka n Erene are nanona "kaotaki" ke "kaukaki."

Abokiribwa. *Tara naba* Baibara; Koroboki aika Tabu

Aia boki aika tabu te botanaomata ae Iutaia ake aki karinaki n te Baibara n Ebera ma a karinaki n aia Baibara tabeua ekaretia ni Kiritian. Booki aikai n angiin te tai a rangi ni kakaawaki n reitakin te O Tetemanti ma te Nu Tetemanti ao a taraaki n te Ekaretia bwa a boongana ni warekaki.

Te Abokiribwa angiina a eti rairakiia ma aki eti taeka aika karinaki, **R&B** 91:1–3. Te Abokiribwa a kona ni kabwaia iai naake a kaotaaki iroun te Tamnei, **R&B** 91:4–6.

Abotoro. *Tara naba* Kaotioti; Reirei

N Erene, *Abotoro* nanona bon "temanna ae kanakoaki." Bon te ara are e anga Iesu nakoia ake Tengaun ma Uoman ake E rineia ao E katabuia bwa Ana taan reirei aika kaan ma ngaia ao taan ibuobuoki n Ana tai ni mwakuri i aon te aonaba (Ruka 6:13; Ioane 15:16). E kanakoia bwa a na tei ibukina ao ana mwakuri ni ibuobuoki ibukina i mwin waerakena nako karawa. N tai ake ngkoa ao n te Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman n te Ekaretia ae manga kaokaki ngkai, te Abotoro bon te tia kakoaua ae onoti ibukin Iesu Kristo n te aonaba ni kabane bwa e na taekina koauan arona n atua ao mangautina man te mate (Mwak. 1:22; R&B 107:23).

Ana ekaretia Kristo e kateaki i aon boua aika Taan Tuatua ao burabeti, **Ebeto** 2:20; 4:11.

Riaai ao Nibwaai a nooriia Abotoro ake tengaun ma uoman n rimwin Iesu, **1Nib.** 1:10; 11:34. Abotoro a na motika taekan te bata are Iteraera, **Moom.** 3:18.

Naake aki kakauongo nakon aia taeka burabeti ao Abotoro a na kamaunaki, **R&B** 1:14 (3Nib. 12:1). E kaotaki weteaia ao aia mition ake Tengaun ma Uoman, **R&B** 18:26–36. Iotebwa Timiti e katabuaki bwa te Abotoro, **R&B** 20:2; 21:1. Abotoro bon taan kakoaua aika okoro ibukin arau, ao iai irouia kiingin mwakuri ni ibuobuoki, **R&B** 27:12 (R&B 112:30–32). Abotoro ake Tengaun ma Uoman a riki bwa te koram ae titebo n te kariaia ma te Moan Beretitentii, **R&B** 107:23–24. Tengaun ma Uoman ake Taan Tararua n te Kauntira ae Rietata aika Mwamwananga, **R&B** 107:33. Abotoro a taui kiingin te mwakuri ni mitinare, **R&B** 107:35. A kabwarabwaraki tabeua tabeia Abotoro, **R&B** 107:58. I tuangiia ni kabane Tengaun ma Uoman: rimwiai, ao kamwarakeia au tiibu, **R&B** 112:14–15.

Ti kakoauaia Abotoro, **TOni.** 1:6.

Rineakia Abotoro: Abotoro a rineaki iroun te Uea (Ioane 6:70; 15:16).

Ibukiia ana taan reirei, Iesu e rineia tengaun ma uoman Abotoro, **Ruka** 6:13–16. Matia e rineaki bwa e na riki bwa te Abotoro, **Mwak.** 1:21–26.

Oliver Cowdery ao David Whitmer a tuangaki bwa a na kakaeia ake Tengaun ma Uoman, **R&B** 18:37–39.

Aentaai-Nibwaai-Riaai. *Tara naba* Amon, Natin Motiaea; Ereman, Natin; Motiaea, Natin

N Ana Boki Moomon, te ara ae anganaki Reimwanaite ake a rairaki irouia natin Motiaea mwaane. I mwin rairakiia, aomata aikai, ake a aranaki naba bwa a na botanaomata Amon, a kakaonimaki i nanon maiuia (Aram. 23:4–7, 16–17; 27:20–27).

A katokaa te ara ae Aentaai-Nibwaai-Riaai, **Aram.** 23:16–17; 24:1. A rawa ni kawawaea te raraa ao a taunii aia bwai ni buaka, **Aram.** 24:6–19. Natiia mwaane a katauraoi ibukin te buaka ao a rinea Ereman bwa aia tia kairiri, **Aram.** 53:16–19; 56–58 (naati mwaane aikai a ataaki naba bwa 2,000 taan buaka aika rorobuaka n ataeinimwaane).

Aia Kai Eberaim. *Tara* Eberaim—Ana kai Eberaim ke Iotebwa

Aia Mwakuri Abotoro. *Tara* Aia Mwakuri Tan Tuatua

Aia Mwakuri Tan Tuatua. *Tara naba* Ruka

Te boki aei bon te kauoua ni mwakoro man te boki ae uoua mwakorona ae koreaki iroun Ruka nakon Teobiro. Te moan mwakoro e ataaki bwa te Euangkerio Ni Kaineti nakon Ruka. Mwakoro 1–12 a taui mwiin tabeua aia mwakuri ni mitinare aika kakawaki Abotoro ake Tengaun ma Uoman i aan ana kairiiri Betero i mwin raoi maten ao mangautin te Tia Kamaiu. Mwakoro 13–28 a taekini tabeua mwamwanangan ao ana mwakuri ni mitinare te Abotoro ae Bauro.

Aia Tabo n Reirei Burabeti. *Tara naba* Timiti, Iotebwa, te Ataei

I Kirtland, Ohio (United States of America), n tain te kamwaitoro n te 1832–1833, te Uea e tuanga Iotebwa Timiti bwa e na katea te reirei ibukin te kantaninga are ana kataneiai taari ni bwaai ni kabane ake a irekereke ma te euangkerio ao uean te Atua. A roko man te tabo n reirei aei taan moan kairiiri n te Ekaretia aika bati. Teuana riki te reirei ibukiia burabeti ke unimwaane ae kairaki iroun Parley P. Pratt n te Aono ae Jackson, Missouri (R&B 97:1–6). A teweaki riki reirei aika ti te arona n te tai ae aki maan i mwin mwanangaia nako Maeao Aomata aika Itiaki ni maeka; e ngae n anne, a waekoa ni katokaki. Reirei n te euangkerio ngkai a karaoaki n te mwenga, aia koram kaain te nakoanibonga, ao botaki n ibuobuoki aika kakaokoro, ao n reirein te Ekaretia ao tieminari ao n taian kiraati n te intitiute.

Katabuingkami ao reiakini i marenami reirein te abanuea, **R&B** 88:74–80. Kam na botumwaaka n ukoukori, ao n reirei i marenami, **R&B** 88:118–122. Bairean aia tabo n reirei burabeti e kaotaki, **R&B** 88:127–141. Te Moan Beretitentii e taui kiing nakon aia reirei burabeti, **R&B** 90:6–7.

Aia Uea Taanga ni Buaka. *Tara naba* Iesu Kristo

Aran Iesu Kristo teuana. E tautaeka i aoia kaain karawa ao te aonaba ao e kairiiia aika raoiroi ni kaitara te buakaka (R&B 29:9; 121:23).

Iehova Tabaota bon Ngaia te Uea ae ana bwai te neboaki, **TAre.** 24:10.

Atuan Iteraera bon aia Uea Taanga ni Buaka, **1Nib.** 20:2.

Tamneiu e aki kona n reitinako ni maeka ma te aomata, e taku aia Uea Taanga ni Buaka, **R&B** 1:33.

Aia Uma ni Kaikain Tamnei. *Tara* Moone

Aikubita

Te aba ni mwakoron tabon Aberika mai meangmainiku. Angiin Aikubita e karereua ao akea kaaina. Angiia kaaina a maeka ni Mwaruan te Nile, are abwakina 550 te maire (890 te kiromita).

Aikubita ngkoa e kaubwai ao e rikirake kaubwaina. Waaki ni mwakuri aika korakora ibukin te botanaomata a kateaki, ni ikotaki ma taian rawa aika karaoaki ibukin karokoan te ran; kaawa aika matoatoa ibukin otangaia; kateitei ni kauring ibukiia uea, moara riki

ruanimate aika birimita ao tembora, ake a teimatoa n riki bwa bwaai aika kamiimi n te aonaba. N te tai teuana te tautaeka n Aikubita bon bannan bairean te nakoanibonga ni bairean te tamanuea (Abe. 1:21–27).

Aberaam ao Iotebwa a kairaki nako Aikubita bwa a na kamaiuia aia utu man te rongo, **KB** 12:10 (KB 37:28). Iotebwa e kaboaki nako Aikubita, **KB** 45:4–5 (1Nib. 5:14–15). Iakobwa e kairaki nako Aikubita, **KB** 46:1–7. Mote e kairiia nako tibun Iteraera mai Aikubita, **Otin.** 3:7–10; 13:14 (Ebera 11:27; 1Nib. 17:40; Mote 1:25–26). Aikubita e tei bwa bannan te buakaka, **Etek.** 29:14–15 (Otea 9:3–7; Abe. 1:6, 8, 11–12, 23).

Te anera e tuanga Iotebwa bwa e na biri nako ma Maria ao Iesu nako Aikubita, **Mat.** 2:13 (Otea 11:1).

Aikubitati

Aran buun ao natin Am te aine, are natin Noa te mwaane. N te taetae ni Kareria, te ara e tei ibukin "Aikubita", ke are e tabuaki (Abe. 1:23–25).

Aine. *Tara naba* Taari, Tarina; Tariu, Mwaaneu; Te Aomata, Aomata

Te aine ae ikawai, natin te Atua te aine. Te taeka ae *Aine* n tabetai e kabonganaki ni koroboki aika tabu bwa te ara ni karinerine (Ioane 19:26; Aram. 19:10).

Te Atua e karikia bwa te aine ao te mwaane, **KB** 1:27 (Mote 2:27; 6:9; Abe. 4:27). Te aine ae riai e bati riki boona nakoni momi, **TRab.** 31:10–31.

Te aine neboan te mwaane, **1Korin.** 11:7. Akea te mwaane ngkana akea te aine, ao akea naba te aine ngkana akea te mwaane, i nanon te Uea, **1Korin.** 11:11. Aine a na kunnikainia n te kunnikai ae riai, **1Tim.** 2:9–10.

Ngai, te Uea ae te Atua, e kukurei nanou n itiakiia aine, **Iakob.** 2:28.

A kabwaraaki am bure, ao ngkoe te aine ae ko rineaki, **R&B** 25:3. Iai inaomataia aine ni karekea maiuia mai irouia buuia, **R&B** 83:2.

Aka. *Tara naba* Aberaam; Itimaera, Natin Aberaam

N te O Tetemanti, te I-Aikubita ae ana toro te aine Tara. E riki bwa buun Aberaam ao tinan Itimaera (KB 16; 25:12; R&B 132:34, 65). Te Uea e berita nakon Aka bwa e na riki te botanaomata ae korakora mai iroun natina te mwaane (KB 21:9–21).

Akai

Temanna te burabeti n te O Tetemanti are e taetae ni burabeti n uakaan ma 520 I.K. i Ierutarem, n te tai ae aki maan i mwin okia aomata aika Iutaia man tikuia i Bwaburonia (Etira 5:1; 6:14). E taekina manga katean ana tembora te Uea i Ierutarem ao e takuia aomata ibukina bwa e aki tia. E korea taekan naba te tembora n te tenga n ririki ao ana tautaeka te Tia Kamaiu.

Ana boki Akai: Ni mwakoro 1, te Uea e takuia aomata ibukina bwa a maeka n aia auti aika bobonga aroia ngke e tiku te tembora n aki kateaki. Mwakoro 2 e taua mwiin ana taeka ni burabeti Akai are e na anga te rau te Uea n Ana tembora.

Ake. *Tara naba* Noa, Tamanuea n te Baibara; Te Ieka n ana bong Noa; Wirara

N te O Tetemanti, te kaibuke are kabaaki iroun Noa ni kawaina te maiu n tain te Ieka ae korakora.

Ko na boua te ake man te kai ae te koba, **KB** 6:14. E koro te ake i aon maungan Ararata, **KB** 8:4.

Aia bwaati Iretaite a bono n ai aron ana ake Noa, **Ita** 6:7.

Akea Manena, Kamoamoa. *Tara naba* Kamoamoa; Tangiran bwain te Aonaba

Te kewe ke te aki kokoaua; kamoamoa. *Akea manena* ao *kamoamoa* a kona naba n nanonaki iai bwa akea kanoana ke ae akea bongana.

Ane e tuai kawaerakea nanona nakon te bwai ae akea manena ae e na tei n ana tabo are tabu te Uea, **TAre.** 24:3–4.

Ngkana ko tataro, tai kaokioka mwanewen am tataro ae akea manenana, **Mat.** 6:7.

Te kateitei are bubura man mwamwawa bon nanoia ni kamoamoaia ao aia kainikatonga, **1Nib.** 12:18. Kam na kona n teimatoa ni katikui nanomi i aon bwain te aonaba ae akea bonganaia, **Aram.** 5:53. Tai ukoukora bwain te aonaba ae akea manenaia, bwa ko bon aki kona n uoti ma ngkoe, **Aram.** 39:14.

Te kaibwabwaru ao te aki kakoaua a tia ni uota te Ekaretia nakon te kabuakakaki, **R&B** 84:54–55. Ngkana ti kataia ni kakoroa bukin nanora ni kan kinaaki, a na bubai karawa, **R&B** 121:37.

Akea Tokina. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Aran te Atua teuana, ae kaota arona ae akea tokina (R&B 19:10–12; Mote 1:3; 7:35).

Akeribwa. *Tara naba* Bauro

N te Nu Tetemanti, natin Erote Akeribwa 1 ao mwanen Berenike ao Rutira. Ngaia bon uean Karatiti, i Rebanon. E ongora iroun te Abotoro ae Bauro ao e kuri n anaaki nanona bwa e na riki bwa te Kiritian (Mwak. 25–26; IT—R 1:24).

Aki ata te Bure, Akea ana Bure

Akea bukinana ke akea ana bure.

I mwaain te bwaka, Atam ao Ewa a mena n aroia n aki ataibwai, **2Nib.** 2:23. Raraia ake akea aia bure e na tei bwa te kakoaua, **Aram.** 14:11.

Tamneia nako aomata bon akea aia bure mai moana, **R&B** 93:38. Naake akea aia bure a na aki kabuakaka ma taan bure, **R&B** 104:7. Iotebwa ao Hyrum Timiti a itiaki man taian bure, **R&B** 135:6–7.

Ataei a bon itiaki man te bure man moan karikan te aonaba, **Mote** 6:54.

Aki Iein. *Tara* Mare

Aki Itiaki (Bareka). *Tara* Itiaki ao Aki Itiaki

Aki Kakoaua, Aki Onimaki. *Tara naba* Onimaki, Kakoaua

Akea onimakinan te Atua ao Ana euangkerio.

E aki kabatiai kakai iai ibukin aia aki onimaki, **Mat.** 13:58. Ibukin aia aki onimaki ana reirei Iesu a aki kona ni kanakoa te riaboro, **Mat.** 17:14–21. Buoka au aki onimaki, **Mar.** 9:23–24. Iesu e boaia ana Abotoro ibukin aia aki kakoaua ma matoatoan nanoia, **Mar.** 16:14. Ngke tao aki kakaonimaki tabemwang e na urua ana kakaonimaki te Atua, **Rom** 3:3.

E tamaroa riki ngkana e mate temanna nakon ae a na kerikaaki ao a na mate n aia aki onimaki te botanaomata, **1Nib.** 4:13. Ngkana e roko te tai are a na bua iai i nanon aia kerikaaki n aia aki onimaki e na kamaenakoia ma n tiringiia, **2Nib.** 1:10–11 (R&B 3:18). Ibukin aia aki kakoaua ao a aki oota n ana taeka te Atua, **Mot.** 26:1–5. I aki kona ni kaoti kakai aika a kamimi nakoia Iutaia, ibukin aia kakewekewe, **3Nib.** 19:35.

Ami iango n taai aika nako a tia ni karooaki ibukin te aki kakoaua, **R&B** 84:54–58.

Aki Mamatam, Te Aki Mamatam. *Tara naba* Angabwai; Kainnano; Kamweraoi

Te anga nano n aki amwarake ke ni moi are oin bukina bwa ko na kaaniko nakon te Uea ao ni bubutia Ana kakabwaia. Ngkana e aki mamatam temanna ma temanna ao kurubu, a riai naba n tataro bwa a na ata nanon te Atua ao ni karikirakea riki korakoran tamneia. Te aki mamatam e aki toki ni kakaraoaki irouia taan onimaki ni koaua.

N te Ekaretia ngkai, teuana te Tabati ni katoa namwakaina e kaokoroaki ibukin te aki mamatam. I nanon te tai aei, kaain te Ekaretia aki amwarake ao ni moi i nanon maanin taina. Ngkanne a anga nakon te Ekaretia te mwane are a na kabanea i aon amwarake ibukin taai n amwarake akanne. Te mwane aio e aranaki bwa te angabwai n aki mamatam. Te Ekaretia e kamanena te

angabwai n aki mamatam ni buokiia kainnano ao ake akea aia bwai.

Ti aki mamatam ao ti bubutia Atuara, **Etira** 8:21–23, 31. I aki mamatam ao I tataro imatan Atuan karawa, **Neem.** 1:4. Kam na aki mamatam ibukiu, ao n aki amwarake ke ni moi i nanon tenibong, **Etita** 4:16. I kananorinanoa nanou ma te aki mamatam, **TAre.** 35:13. Bon aio te aki mamatam ae I tia n rineia, **Itaia** 58:3–12. I karekea taran te Uea ae te Atua, bwa N na ukeuke n tataro, n aki mamatam, **Tani.** 9:3. Kam na bon rairaki nakoiu ma nanomi ni kabane, ma te aki mamatam, **Ioera** 2:12. A ira nanon ana taeka te Atua kaain Ninewe, ao a takaruaea te aki mamatam, **Iona** 3:5.

Iesu e aki mamatam abwi te ngaina, **Mat.** 4:2 (Otin. 34:28; 1Uea 19:8; Ruka 4:1–2). E na aki noraki am aki mamatam irouia aomata, **Mat.** 6:18 (3Nib. 13:16). Aki otinako aika ai aron aei ma ti n te tataro ma te aki mamatam, **Mat.** 17:21.

Teimatoa n te aki mamatam ma te tataro, **Omi.** 1:26 (4Nib. 1:12). A moana aia aki mamatam, ao a tataro nakon te Uea ae Atuaia, **Mot.** 27:22. I a tia n aki mamatam ao n tataro i nanon boong aika mwaiti bwa I aonga n atai bwaai aikai, **Aram.** 5:46. Natin te Atua a reitaki n te aki mamatam ao te tataro ae korakora, **Aram.** 6:6. Natin Motiaea a bon tia ni kakorakoraia n tataro ma n aki mamatam, **Aram.** 17:3, 9. Te tai n aki mamatam ao n tataro e ruamwin mateia Nibwaite aika mwaiti, **Aram.** 28:5–6. A kakorakoraia n aki mamatam man tataro, **Aram.** 45:1 (Erem. 3:35).

Ko na katauraoi kanam ma te nano ae ti teuana bwa e aonga ni kororaoi am aki mamatam, **R&B** 59:13–14. Kam na reitinako n te tataro ao te aki mamatam, **R&B** 88:76.

Aki Mamate. *Tara naba* Iesu Kristo; Kamaiu; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Mangauti; Rabwata, Rabwata ae Mamate

Aron te maiu n aki toki n arora ni mangauti, n aki manga rotaki n te mate n rabwata.

E a uti, **Mar.** 16:6. Ai aroia naba bwa a na bane ni kamaiuaki irouni Kristo, **1Korin.** 15:22. E na karina te aki mka te mka ao e na karina te aki mamate te mamate aei, **1Korin.** 15:53–54. Kristo e kamauna te mate ao E kaote te aki mka, **2Tim.** 1:10.

Te aki mamate bon manga ikotakin te tamnei ma te rabwata, **2Nib.** 9:13. Tamneia a na ikotaki ma rabwataia ae e aki mamate, n aki manga mate, **Aram.** 11:45.

Ake a kakaonimaki a na baunaki ma te aki mamate ao te maiu ae akea tokina, **R&B** 75:5. Te aonaba e na itiaki ao n aki mamate, **R&B** 77:1 (R&B 130:9).

Ana mwakuri ao mimitongin te Atua bon te karekea te aki mamate ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39.

Aki Raoiroi, Aki Raoiroi. *Tara naba* Buakaka; Buakaka, Buakakaia; Kammaira; Raoiroi; Te Bure

Buakaka, aki raoiroi; aomata aika aki tangira te Atua ke Ana bwai nako te Atua ao aki boutoka na waaki.

Aomata aika buakaka e aki reke uean te Atua irouia, **1Korin.** 6:9–10. A na kabuakakaki akana a kukurei n te buakaka, **2Teta.** 2:12. Iesu Kristo e kona ni kaitiakira man te buakaka ni kabanea, **1Ioan.** 1:9.

Te uea ae aki raoiroi e na onea kawain te raoiroi nakon te buaka, **Mot.** 29:23. E kaweeaneaki aan kamaunakia man buakakaia ami taan reirei te tua ao ami tia moti, **Aram.** 10:27.

I kanakoko bwa ko na takua te aoaaba man aia mwakuri aika aki raorioi, **R&B** 84:87. Te tamnei e riai ni katabuaki man buakaka ni kabane, **R&B** 88:17–18. Bon anuaia angiia aomata bwa a na moana karaoan te tautaeka ae aki raoiroi, **R&B** 121:39.

Aki Tabu. *Tara* Buakaka

Akoi. *Tara naba* Atataiaomata, Nanoanga; Iesu Kristo; Kamaiu; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu

Te mwaaka ni konabwai mai iroun te Atua are e kariaia mwaane ao aine bwa a na karekei kakabwaia n te maiu aio ao ni karekea te maiu ae akea tokina ao te karietataaki i mwin kamwakuran te onimaki, n tia n rairannao, ao n anga aia kabanea n tamaroa ni kawakin tua. Te buoka mai iroun te Atua n aron aei ke te korakora e reke rinanon Ana nanoanga ao Ana tangira te Atua. Aomata ni kabane n te maiu n rabwata a kainnanoa Ana akoi te Atua ibukin Bwakan Atam ao ibukin naba mamaran te aomata.

Te akoaki ao te koaua a roko iroun Iesu Kristo, **Ioane** 1:17. Ti na kamaiuaki n ana akoi te Uea are Kristo, **Mwak.** 15:11 (Rom 3:23–24; R&B 138:14). Ti karinaki i Rouna n te onimaki i nanon te akoaki, **Rom** 5:2. Kam kamaiuaki n te akoi ibukin te onimaki, **Ebeto** 2:8. Ana akoi te Atua ae kamaiuia aomata, **Tito** 2:11. Tai maku ni kaania te kaintokanuea are akoaki te aba iai, **Ebera** 4:16. Te Atua e anga te akoi nakoia akana nanorinano, **1Bet.** 5:5.

Akea ae e kona ni maeka i matan te Atua, ma ti rinanon mwakuri aika raoiroi, ma ana nanoanga, ao ana akoi te Mesia ae Tabu, **2Nib.** 2:8. Ti rinanon ana akoi te Atua are kam na kamaiuaki iai, **2Nib.** 10:24. Ti kamaiuaki rinanon te akoi, i mwiin bwaai ni kabane ake ti kona ni karaoi, **2Nib.** 25:23. Bon ti man te akoi are a reke iai iroura te mwaaka ni karaoi bwaai aikai, **Iakob.** 4:7. Aomata a na kaokaki nakon te akoi ibukin ae a tia n akoaki, n aron aia mwakuri, **Erem.** 12:24. E bon tau au akoi nakoia aika a nanorinano ao ni kabane ake a kananorinanoia, **Ita** 12:26–27. E tataro Moronaai bwa e na anganiia Tientaire te akoi bwa aonga ni karekea te tangira ae kororaoi, **Ita** 12:36, 41. Man ana akoi te Atua kam a kakororaoaki i nanon Kristo, **Moro.** 10:32–33.

Iesu e karekea te akoi ibukin te akoi, **R&B** 93:12–13, 20.

Akota

Te Nibwaite ae te tia kaba kaibuke n Ana Boki Moomon (Aram. 63:5–7).

Am. *Tara naba* Noa, Tamanuea n te Baibara

N te O Tetemanti, ana kateniman n nati te mwaane Noa (KB 5:32; 6:10; Mote 8:12, 27).

Noa, natina mwaane, ao aia utu a rin n te ake, **KB** 7:13. E reke kain Kanaan, are natin Am, **KB** 9:18–25.

Aron ana tautaeka Am bon mai iroun te tama nakon natina ao e kakabwaiaki ni bwain te aba ao te wanawana ma tiaki ni kaineti nakon te nakoanibonga, **Abe.** 1:21–27. Buun Am, Aikubitati, bon kanoan Kain; natin natiia te aine ae Aikubitati aika mwaane a maeka i Aikubita, **Abe.** 1:23, 25 (TAre. 105:23; 106:21–22).

Amarakaai

N Ana Boki Moomon, te Nibwaite ae te tia kamwane are e karekea mwaakana i buakoia Reimwanaite ao e kairiia ni kaitaraia Nibwaite (Aram. 46–51).

Amen. *Tara naba* Tataro

Nanona bwa "e na riki anne" ke "ngaia anne." *Amen* e taekinaki bwa kaotan butimwaena raoi ke butimwaeana man te nano ao boraoi iai (TK 27:14–26) ke te koaua raoi (1Uea 1:36). Ngkai n tokin taian tataro, kaoti koaua, ao maroro, naake a ongo te tataro ke te rongorongo a taekina *amen* ni kabaibati ni koatia bwa a boraoi iai ao a butimwaia.

Ni bongin te O Tetemanti, te aomata e na taekina *amen* ngkana e karaoa te taetae n tuea (1Rong. 16:7, 35–36; Neem. 5:12–13; 8:2–6). Kristo e aranaki bwa "te Amen, te tia kakoaua ae kakaonimaki ao e koaua" (Kaoti. 3:14). *Amen* e tei naba bwa te kanikina ibukin te berita ae tabu n aia Reirei Burabeti (R&B 88:133–135).

Ameriti, Ameritinaite

Te mwaane n Ana Boki Moomon are e kairiia te koraki n Nibwaite ake a tangira te uea n aia tai n tautaeka taan moti. Nibwaite aikai, a aranaki bwa Ameritinaite, a kaotia ae a kaitara te Atua, ao ibukin aei a kamaraiaki (Aram. 2–3).

Amo. *Tara naba* Reirei

Te bwai ae kanimwaki n roroaia maan ke aomata ni kabaeia ni ikotia. Amon Kristo bon te kanikina ibukin te nakoa n reirei, ao te amo n tautoronaki bon te kanikina ibukin te karawawataki.

Bwa e aoraoi amou, ao e bebete uotau, **Mat.** 11:29–30. Kam na tai reitaki buaka ma akana aki Kiritian, **2Korin.** 6:14. Kam na tai manga bae n te amo n tautoronaki, **Kara.** 5:1.

Ti aki tangiria bwa ti na kaira temanna nakon te amo n tautoronaki, **Aram.** 44:2.

Rawawataia Aomata aika Itiaki bon te amo ae te biti, bon te kabaebae ae rang matoatoa, ao tieinin moone, **R&B** 123:1–3, 7–8.

Amon, Kanoan Taraemera. *Tara naba* Rimwaai

N Ana Boki Moomon, te mwaane a e aintoa ao moan te korakora are e kaira te mwananga mai Taraemera nakon te aba ae Riaai-Nibwaai (Mot. 7:1–16). E kaotaki nakoina rekooti n taai ake ngkoa ao e kabwarabwara bwa tera te tia mamata (Mot. 8:5–18). I mwina e buoka kainaomatakin te Uea ae Rimwaai ao ana botanaoamta mai irouia Reimwanaite ao e kairiia n oki nako Taraemera (Mot. 22).

Amon, Natin Motiaea. *Tara naba* Aentaai-Nibwaai-Riaai; Motiaea, Natin; Motiaea, Natin Beniamina

Temanna natin te Uea ae Motiaea te mwaane, n Ana Boki Moomon. Amon e beku bwa te mitinare are ana botumwaka ni mwakuri e buokiia n rairiia aomata aika mwaiti nakon Kristo.

Te tia aki kakoaua ngkoa are e kataia ni kamaiuna te Ekaretia, **Mot.** 27:8–10, 34. E kaoti te anera nakoina ao raona, **Mot.** 27:11. Rairananona ao e moanna n tataekina ana taeka te Atua, **Mot.** 27:32–28:8. E rawa n aranaki bwa te uea ao n onea mwiina e nakon abaia Reimwanaite bwa e na tataekina ana taeka te Atua, **Aram.** 17:6–9. E aki mamatam ao e tataro ibukin kairana, **Aram.** 17:8–11. E anaaki ni kabaeaki nakon te Uea ae Ramonaai, **Aram.** 17:20–21. E kamaiuiia ana nanai Ramonaai, **Aram.** 17:26–39. Kabwarabwara nakon Ramonaai, **Aram.** 18:1–19:13. E karabwarabwa nakon te Atua ao e taonaki nako n te kimwareirei, **Aram.** 19:14. Naake e rairiia aki manga tannako, **Aram.** 23:6. E kimwareirei n riki bwa te bwai ni mwakuri i nanon bain te Atua ni kairiia irangaa nakon te koaua, **Aram.** 26:1–8 (Aram. 26). E kairiia kaain Aentaai-Nibwaai-Riaai nakon te tabo ae a na mano iai, **Aram.** 27. E namakina te kukurei ae korakora ni kaitibo ma Aramwa, **Aram.** 27:16–18.

Amota

Te burabeti n te O Tetemanti are taetae ni burabeti ni uakaan ma 792 nakon 740 I.K. n ana bong Utia, uean Iuta, ao Ieroboam, uean Iteraera.

Ana boki Amota: Te boki n te O Tetemanti. Mwaitin ana taeka ni burabeti Amota a kauringiia Iteraera ao botanaomata ake i rarikina bwa a na oki nakon te raoiroi.

Mwakoro 1–5 e wetea Iteraera ao botanaomata ake i rarikina bwa a na raira nanoia. Mwakoro 3 e kabwarabwara bwa te Uea e kaoti Ana bwai aika raba nakoia burabeti ao bwa ibukin riaoan te tua, Iteraera e na kamaiunaaki iroun te tia kaitara. Mwakoro 6–8 e taetae ni burabetiia bwakan Iteraera ririki aika mwaiti i mwaain ekinakoaia irouia kaain Aturia. Mwakoro 9 e taetae ni burabetiia are e na manga kaokaki Iteraera nakon oin abana.

Amureki. *Tara naba* Aramwa, Natin Aramwa

N Ana Boki Moomon, te mitinare ae toan Aramwa, are natin Aramwa.

E kawaraki iroun te anera, **Aram.** 8:20; 10:7. Butimwaea Aramwa nakon ana auti, **Aram.** 8:21–27. E kabwarabwa ma te mwaaka nakoia kaain Amonia, **Aram.** 8:29–32; 10:1–11. Bon kanoan Nibwaai, Riaai, ao Manate, **Aram.** 10:2–3. E kakoaua ibukin te koaua, **Aram.** 10:4–11. E weteia aomata bwa a na raira nanoia ao e aki butimwaeaki, **Aram.** 10:12–32. E kauntaeka ma Teeterom, **Aram.** 11:20–40. Reiakina te mangauti, motikitaeka, ao kaokan bwaai, **Aram.** 11:41–45. Tangiria ni katoka tiringakiia taan kakoaua ibukin aia koaua, **Aram.** 14:9–10. E kabureaki ma Aramwa, **Aram.** 14:14–23. A otinako man kabaeaia n te karabuti rinanon te onimaki, **Aram.** 14:24–29. Kakoaua ibukin te Mwakuri ni Kamaiu, te nanoanga, ao te motiraoi, **Aram.** 34:8–16. Reiakina aron te tataro, **Aram.** 34:17–28. Kaungaia aomata bwa a na aki taotaona te rairannano, **Aram.** 34:30–41. Aia onimaki Aramwa ma Amureki are e karika bwakan on te nne ni kaikain, **Ita** 12:13.

Amwarakaite (Ana Boki Moomon)

Te koraki n Nibwaite aika kitana te koaua ake a kairiia Reimwanaite bwa a na buakania Nibwaite (Aram. 21–24; 43).

Ana

N te Nu Tetemanti, te burabeti te aine man ana baronga Atera. N tain bungiakin Iesu, bon te aine ae e a kara ae tia ni mate buuna. E noora Iesu ae te merimeri ngke E kaotaki n te tembora ao e kina bwa te Tia Kabooira (Ruka 2:36–38).

Ana Amwarake te Uea. *Tarai* Botaki n Toa

Ana Anene Toromon

Te boki n te O Tetemanti. Te Burabeti Iotebwa Timiti e reireia bwa ana Anene Toromon bon tiaki te koroboki ae kairaki iroun te Tamnei.

Ana Auti te Uea. *Tara* Tembora, Umwan te Uea

Ana Baronga Iteraera ake Tengaun ma Uabaronga. *Tara* Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tengaun ma uabaronga

Ana Boki Moomon. *Tara naba* Bwaatua; Bwaatua aika Koora; Eberaim—Ana kai Eberaim ke Iotebwa; Ikotakin Boki Aika Tabu; Koroboki aika Tabu; Moomon, Te Nibwaite ae te Burabeti; Taan Kakoaua ibukin Ana Boki Moomon; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Teuana mai buakon bookin booki aika tabu ake aua are a butimwaeaki iroun Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. Bon kakimototoan rongorongoia kaain America ake ngkoa iroun te burabeti n taai ake ngkoa ae arana Moomon. E koreaki bwa e na kakoaua ae Iesu bon te Kristo. Ni kaineti ma te rongorongo aei, te Burabeti Iotebwa Timiti, are e rairia man ana bwai n tituaraoi ao mwaakan te Atua, e taku, "I tuangiia mataniwiin te ekaretia bwa Ana Boki Moomon bon te kabanea n eti mai buakon booki nako n te aonaba, ao bon kingin aan ara ekaretia, ao te aomata e na kaania riki te Atua man irirakin nanon reirei ake i nanona, nakon taian boki riki tabeua." (tara te kabwarabwara i moan Ana Boki Moomon).

Ana Boki Moomon bon rongorongon aia aaro tenikoraki botanaomata ake a mwaing man aban Europe ao Atia nakon aban America. Koraki aikai a kairaki irouia burabeti ake a tau mwiin rongorongon aia aaro ao maiuia i aon bwaatua aika karaoaki man biiti. Ana Boki Moomon e taekina kawarakiia aomata n aban Amerika iroun Iesu Kristo i mwin Mangautina. Uabubua te ririki te rau i mwin rokon Kristo arei.

Moronaai, te kabanea ni burabeti-tia tau mwiin rongorongo irouia Nibwaite, e kaini kakimototoan rongorongoia botanaomata aikai ao e karabai ni uakaan ma 421 I.K. N te 1823, Moronaai are e tia ni mangauti e kawara Iotebwa Timiti ao rimwi riki e anganna rongorongon ngkoa aika tabu aikai bwa a na rairaki ao ni kaotaki nakon te aonaba

bwa teuana riki kakoauaan taekan Iesu Kristo.

Mwangan te kai ae ua Iotebwa a aeae riaon te o mwangana, **KB** 49:22–26. E riki rake te koaua mai aontano, **TAre.** 85:11 (Moom. 8:16; Mote 7:62). Te Uea e na katea te man nakoia botanaomata ao E na katiiti nakoia, **Itaia** 5:26. Te bwana e na taetae mai aontano, **Itaia** 29:4 (2Nib. 26:14–17). A bane taeka ni burabeti n riki n ai aron te taeka are i nanon te boki ae kanimwaki, **Itaia** 29:11 (Itaia 29:9–18; 2Nib. 27:6–26). Ana kai Iotebwa ao ana kai Iuta a na riki n ti teuana i nanon bain te Uea, **Etek.** 37:15–20.

Iai au tiibu tabemwang, ake tiaki kaain te nne aei, **Ioane** 10:16 (3Nib. 15:16–24).

Ana Boki Moomon ao te Baibara a na botaki n rikirake, **2Nib.** 3:12–21. A na katiiti ana taeka te Uea nako tabon aonaba, **2Nib.** 29:2. Te Uea e karaoa te berita ae tabu ma Enoti bwa e na kaotaki Ana Boki Moomon nakoia Reimwanaite, **Enoti** 1:15–16. Ana Boki Moomon e koreaki ibukin te kantaninga bwa ti aonga ni kakoaua te Baibara, **Moom.** 7:9. Ana Boki Moomon e na tei bwa te bwai ni kakoaua ni kaitara to aonaba, **Ita** 5:4. Bubutia te Atua ngkana a aki koaua bwaai aikai, **Moro.** 10:4.

Kristo e kaota ana koaua bwa Ana Boki Moomon e boni koaua, **R&B** 17:6. Ana Boki Moomon kanoana bon bwaninin ana euangkerio Iesu Kristo, **R&B** 20:9 (R&B 20:8–12; 42:12).

Ti kakoaua Ana Boki Moomon bwa ana taeka te Atua, **TOni.** 1:8.

Ana Bong te Uea. *Tara* Bong ae te Tabati; Kauaokin Iesu Kristo; Motiki Taeka, te Kabanea ni

Ana bwai te Atua aika a Raba

Ana bwai te Atua aika raba bon koaua n te tamnei aika a ti ataaki man te kaotioti. Te Atua e kaoti Ana bwai aika raba nakoia naake a ongeaba nakon te euangkerio. Tabeua ana bwai te Atua aika raba a tuai moa ni kaotaki.

Kam bon anganaki te atai baika a raba aika bwain uean karawa, **Mat.** 13:11. Ngkana tao I atai baika a raba ni kabane ao akea te tangira ae kororaoi irou, ao akea uau, **1Korin.** 13:2.

Nibwaai e tia ni karekea ataakin ana bwai te Atua aika a raba, **1Nib.** 1:1. A anganaki aomata aika a mwaiti bwa a na ataa ana mwakuri aika a kamiimi te Atua, **Aram.** 12:9. Naakai ake a na anganaki te kona n atai ana mwakuri aika a raba te Atua, **Aram.** 26:22. Mwakuri aika a kamiimi aikai a bon aki kaotaki ni bwanin nakoiu, **Aram.** 37:11. A mwaiti bwaai aika a kamiimi aika akea ae e atai ma bon ti te Atua n ti ngaia, **Aram.** 40:3.

Ai korakora ra te bwai ae raba ae te aro n Atua, **R&B** 19:10. Ngkana ko bubuti, ko na karekea te kaotioti ao ko na atai bwain te abanuea aika raba, **R&B** 42:61, 65 (1Korin. 2:7, 11–14). Ane e kawakini tuua e na anganaki mwakuri aika raba n te abanuea, **R&B** 63:23. Nakoia N na kaoti ni kabane mwakuri aika raba, **R&B** 76:7. Te nakoanibonga ae korakora aei e taua kiingin bwaai aika raba, **R&B** 84:19. Ngkana e roko te Uea e na kaoti bwaai ake a karabaaki are akea te aomata ae e ataia, **R&B** 101:32–33. Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e na karekea te tibwana ni karekean bwain te abanuea aika raba, **R&B** 107:19.

Ana Bwaintituaraoi te Tamnei. *Tara naba* Bwaintituaraoi

Kakabwaia n te tamnei aika kakawaki e anga te Uea nakon temanna ma temanna ae tau ibukin oin kabwaiana ao ibukina bwa a na kabongana ni kakabwaiaia tabemwang. Ibukin kabwarabwaran ana bwaintituaraoi te Tamanei, kamatebwaia Reirei ao Berita aika Tabu 46:11–33; 1 I-Korinto 12:1–12; Moronaai 10:8–18.

Kam na tangiri bwaintituaraoi aika moa ni kakanato, **1Korin.** 12:31 (1Korin. 14:1).

Nibwaite a anganaki ana bwaintituaraoi te Tamnei aika mwaiti, **Aram.** 9:21. Te reke ni kai nakon are e taku bwa e

aki mwakuri te Uea n te bwaintituaraoi ke ni mwaakan te Tamnei are Raoiroi, **3Nib.** 29:6. Te Atua e anga bwai n tangira nakoia ake a kakaonimaki, **Moom.** 9:7. Bwaaintituraoi a roko mai iroun Tamnein Kristo, **Moro.** 10:17.

A mwaiti tenaan bwaintituraoi ao nakoia aomata a anganaki te bwaintituaraoi mai iroun te Tamnei, **R&B** 46:11. Anganaki mataniwiin te Ekaretia te mwaaka n atai ana bwaintituaraoi te Tamnei, **R&B** 46:27. Te Beretitenti n te Ekaretia e karekei Ana bwaintituaraoi te Atua ni kabane are e kaaki i aon te tia kairiri n te Ekaretia, **R&B** 107:91–92.

Ana Ekaretia Iesu Kristo. *Tara naba* Uean te Atua ke Abanuean Karawa; Aomata aika Itiaki; Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana; Ekaretia, Aran te; Ekaretia, Kanikinaea ae Koaua; Manga Kaokan te Euangkerio

Te rabwata ae barongaki irouia taan kakoaua ake a tia ni katokaa i aoia aran Iesu Kristo n te bwabetito ao te kamatoa. Ngkana te Ekaretia ae koaua ngaia bon Ana Ekaretia te Uea; e riai ni iai Ana kariaia, reirei, tuua, taian otenanti, ao arana; ao e riai n tautaekanaki irouna riananoia taan tei aika E tia n rineia.

Te Uea e ikotia nakon te Ekaretia n te bong koraki, **Mwak.** 2:47. Ngaira, aika ti bati, bwa ti teuana te rabwata i nanon Kristo, **Rom** 12:5. Bwa ti bane ni bwabetitoaki nakon te rabwata ae ti teuana iroun te Tamnei ae ti temanna, **1Korin.** 12:13. Te Ekaretia e kateaki i aon aana ae Abotoro ao burabeti, **Ebeto** 2:19–20. Abotoro ao burabeti a kainnanoaki n te Ekaretia, **Ebeto** 4:11–16. Kristo atuun te Ekaretia, **Ebeto** 5:23.

E ngae ngke a mwaiti ekaretia, a bane n riki bwa ti teuana te Ekaretia, **Mot.** 25:19–22. E kaitiakaki te Ekaretia ao e baireaki raoi, **Aram.** 6:1–6. Ana Ekaretia Kristo e riai n aranaki n arana, **3Nib.** 27:8. Te Ekaretia e aki toki ni botaki n aki mamatam ao n tataro ao n taetae, **Moro.** 6:5.

Aio bon ti te Ekaretia ae koaua ao e maiu, **R&B** 1:30. E tei ana Ekaretia Kristo ni bong aika kaitira, **R&B** 20:1. Te Uea e weteia ana tia mwakuri bwa a na karikirakea ana Ekaretia, **R&B** 39:13. Bwa anne aran au Ekaretia ni bong aika kaitira, **R&B** 115:4.

Ana Kai Iotebwa. *Tara* Eberaim—Ana kai Eberaim ke Iotebwa

Ana Kai Iuta. *Tara* Iuta, Natin Iakobwa—Ana kai Iuta

Ana Kakabwaia te Tamanuea. *Tara naba* Tama, n te Rabwata; Tamanuea, Ae mai iron te Tamanuea; Tia Tataekina te Euangkerio

Kakabwaia ake anganaki kaain te Ekaretia aika tau irouia tamanuea aika katabuaki. Kanoan ana kakabwaia te tamanuea bon ana taeka n reirei te Uea ibukin te aomata are e karekea te kakabwaia ao e taekina rikin te aomata anne n te bata are Iteraera. Taama a kona n anga kakabwaia aika onoti ngkai bon taian tamanuea n aia utu, ma kakabwaia aikai aki tauaki mwiia ke ni kawakinaki iroun te Ekaretia.

Iteraera e arora ataina ao e katoka i aon atun Eberaim, **KB** 48:14. Iakobwa e kakabwaiaia natina mwaane ao kanoaia, **KB** 49.

Riaai e kakabwaiaia kanoana, **2Nib.** 4:3–11.

Ana Kaotioti Ioane. *Tara naba* Abokaribwa; Ioane, Natin Tebetaio

Te kabanea ni boki n te Nu Tetemanti, are kanoana bon kaotioti ake e anganaki Ioane te Abotoro. E kariaiakaki bwa e na noora rongorongon te aonaba, moara riki boong aika kaitira (Kaoti. 1:1–2; 1Nib. 14:18–27; R&B 77). Ana Kaotioti Ioane e ataaki naba bwa te Abokaribwa.

Ioane e karekea te kaotioti aei n ana bong te Uea i aon te atimwakoro ae Batemoti (Kaoti. 1:9–10), e mena i nanoaan mataniwin te aba ae Atia, ae aki raroa mai Ebeto. E aki ataaki raoi bongin te kaotioti.

Bwaai aika kakawaki ibukin te matata n te boki a kaairaki n 1Nib. 14:18–27 ao Reirei ao Berita aika Tabu 77 (Ita 4:15–16).

Mwakoro 1–3 bon te kabwarabwara nakon te boki ao reeta nakoia ekaretia aika itiua i Atia. Ioane e koroi reeta ni buokia Aomata aika Itiaki ni katoki kaangaanga aika onoti. Mwakoro 4–5 e koreaki iai mi ni burabeti are e karekei Ioane are a kaoti kakannaton ao raoiroin mwaakan te Atua ao Kristo. Ni mwakoro 6–9, 11, Ioane e koroia bwa e noori booki aika kabaeaki ni kabaebae aika itiua, kabaebae n tatabeua nako a tei ibukin te teuana ni nga n ririki n rongorongon bwain aonaba. Mwakoro aikai a tabe riki ma bwaai aika riki ake kanoan te kaitiua ni kabaebae (tara Kaoti. 8–9; 11:1–15). Mwakoro 10 e kabwarabwara te boki are e kanna Ioane. Te boki e tei ibukin ana mwakuri ni ibuobuoki n taai aika a na roko are e na karaoia. Mwakoro 12 e koreaki iai te mi ni burabeti ibukin te buakaka are moanaki i karawa ngke kakaitara Tatan ao e teweaki nako. Te buaka are moanaki ikekei e reitinako ni buakanaki i aon te aba. Ni mwakoro 13, 17–19, Ioane e kabwarabwarai uean aonaba aika buakaka ake a tauaki mwiia iroun Tatan ao e korea tokiia, ni ikotaki ma kabanean kamaunakin te buakaka. Mwakoro 14–16 e kabwarabwara aron raoiroia Aomata aika Itiaki i buakon te buakaka i mwain raoi Kauaokin Kristo. Mwakoro 20–22 e kabwarabwara te Tenga n Ririki, te kaawa ae tikiraoi ae Ierutarem ae Boou, ao kabanean bwaai aika riki n rongorongon te aonaba.

Ana nne ni kurebe te Uea. *Tara naba* Iteraera; Tawana

Te kanikina ibukin te tawana n te mwakuri n te tamnei. I nanon koroboki aika tabu, ana nne ni kurebe te Uea n taai nako e kaineti nakon te bata are Iteraera ke uean te Atua i aon te aonaba. N taai tabetai e kaineti nakoia aomata n te aonaba ni kabuta.

Nnen ana kurebe aia Uea taanga ni buaka bon te bata are Iteraera, **Itaia** 5:7 (2Nib. 15:7).

Iesu e anga te taetae ni kaikonaki ibukiia taan mwakuri n te nne ni kurebe, **Mat.** 20:1–16.

Iteraera ai aron te kai te oriwa ae manana are e ribanaki ni kamwarakeaki n ana nne ni kurebe te Uea, **Iakob.** 5. Ana tia mwakuri te Uea a na koro mwanga n ana nne n aroka n te kabanea n tai, **Iakob.** 6.

Te Uea E na kakabwaiaia ni kabane naake a mwakuri n au nne ni kurebe, **R&B** 21:9 (Aram. 28:14). Mwakuri ngkami n au nne ni kurebe ibukin te kabanea n tai, **R&B** 43:28.

Ana Rairairi Iotebwa Timiti (ARIT). *Tara naba* Timiti, Iotebwa, te Ataei

Manga rinanoan ke rairan te Baibara n te Ingiriti ae te King James, are moana karaoana Iotebwa Timiti n Tuun 1830. E tuangaki iroun te Atua bwa e na karaoa te rairai ao e na aranna bwa mwakoron weteana bwa te burabeti.

E ngae ngke Iotebwa e katiai angiin te rairai i mwain Turai 1833, e reitinako ni karokoa matena n te 1844 ni karaoi katamaroa n ana tai ni katauraoa te koroboki i mwain boretiakina. E ngae ngke e boreti tabeua mwakoron te rairai n ana tai ni maiu, e na bon kona n reke bwa e na karaoi riki tabeua bitaki ngke arona bwa e maiu ni karokoa boretiakin te boki ae bwanin. Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira ae Manga Barongaki e boretia te moan boki n ana rairai Iotebwa Timiti ae kairaki iroun te Tamnei n te 1967. A tia ni boretiaki riki bokina aika bati man te tai arei.

A mwaiti bwaai aika e reiakini te Burabeti n ana tai ni waaki n rairairi. A bati mwakoro n Reirei ao Berita aika Tabu ake a karekeaki ibukin ana mwakuri n rairairi (n aron R&B 76; 77; 91; ao 132). Te Uea e angan naba Iotebwa kaetieti aika onoti ibukin te rairairi, ake a tauaki mwiia i nanon Reirei ao Berita

aika Tabu (R&B 37:1; 45:60–61; 76:15–18; 90:13; 91; 94:10; 104:58; 124:89). Ana boki Mote ao Iotebwa Timiti—Mataio, a karinaki ngkai n te Bwaeao ae Bati Bona, a bon anaki man Ana Rairairi Iotebwa Timiti.

Ana Rairairi Iotebwa Timiti a tia ni manga kaoki tabeua bwaai aika mataata ao a kakawaki ake a tia ni bua man te Baibara (1Nib. 13). E ngae ngke tiaki te Baibara ae kabonganaki n te Ekaretia, te rairairi aio e anga kamatata aika bati man kakaongora ao e rang ni kakawaki ni kaotakira n te Baibara. Bon te kakoaua naba ibukin te wewete mai iroun te Atua ao ana mwakuri ni ibuobuoki te Burabeti ae Iotebwa Timiti.

Ana Reirei Kristo. *Tara naba* Babaire ni Kabomwi; Euangkerio

Tuan ao reirein ana euangkerio Iesu Kristo.

E na timtim au reirei n ai aron te karau, **TK** 32:2. Akana a ngurengure a na reireia te reirei, **Itaia** 29:24.

A miimi aomata n ana reirei, **Mat.** 7:28. Tiaki au bwai au reirei, ma bon ana reirei Teuare kanakomaiai, **Ioane** 7:16. Ni kabane koroboki aika tabu a manena nakon te reirei, **2Tim.** 3:16.

Aio ana reirei Kristo, ae ti ngaia ana reirei ni koaua te Tama, **2Nib.** 31:21 (2Nib. 32:6). A na akea te ikakaiwi i buakomi ni kaineti ma aron nako au reirei, **3Nib.** 11:28, 32, 35, 39–40.

Tatan e kakiriwei nanoia aomata n itabarara nakon mwakorokoron nako au reirei, **R&B** 10: 62–63, 67. Reireiniia ataei te reirei ibukin te rairannano, te onimaki iroun Kristo, te bwabetito, ao te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, **R&B** 68:25. Reiakini i marenami reirein te abanuea, **R&B** 88:77–78. Reirein te nakoanibonga e na timtim i aon nanom, **R&B** 121:45.

Ana Reta Bauro. *Tara naba* Bauro; atun reeta n tatabeua nako

Tebwi ma aua booki n te Nu Tetemanti ake n te moan tai bon taian reta aika koreaki iroun te Abotoro ae Bauro nakoia kaain te Ekaretia. A kona n tibwatibwaki nakon kurubu n aron ae kaotaki ikai:

1 ao 2 I-Tetaronike (50–51 N.K.)

Bauro e koroi reeta nakoia I-Tetaronike mai Korinto i nanon ana kauoua ni mwananga ni mitinare. Ana mwakuri i Tetaronike e kabwarabwaraki i nanon Mwak. 17. E tangiria n oki nako Tetaronike, ma e aki kona n oki (1Teta. 2:18). Ngaia are e kanakoa Timoteo bwa e na kaungaia ake a rairaki ao ni uoti taeka i aon aroia nakoina. Te moan reta bon mwin ana kakaitau ibukin okin Timoteo. Te kauoua n reta e koreaki n te tai ae aki maan i mwina.

1 ao 2I-Korinto, I-Karatia, I-Rom (55–57 N.K.)

Bauro e koroi reeta nakoia I-Korinto i nanon ana kateniua ni mwananga ni mitinare ni kaekai titiraki ao ni kaeti kamangaongao i buakoia Aomata aika Itiaki i Korinto.

Te reta nakoia I-Karatia a kona n ae e koreaki nakoia iunete n te Ekaretia aika *mwaiti* rinanon Karatia. Tabeman kaain te Ekaretia a tabe ni kitana te euangkerio bwa a tangira riki aia tua Iutaia. I nanon te reta aio, Bauro e kabwarabwara oin bukin ana tua Mote ao kakawakin te maiu n tamnei n te aro.

Bauro e korea te reta nakoia I-Rom mai Korinto, n te itera are e na katauraoia I-Rom Aika Itiaki ibukin ana kantaninga are e na kawariia. Te reta aio e kamatoai naba reirei are a tabe ni uneakinaki irouia tabeman Iutaia ake a tia n rairaki nakon te aro ni Kiritian.

I-Biribi, I-Korote, I-Ebeto, Biremon, I-Ebera (60–62 N.K.)

Bauro e koroi reeta aikai ngke e mena n te umwa ni kakain n te moan tai i Rom.

Oin bukin korean te reta nakoia I-Biribi iroun Bauro bwa e na kaota ana kakaitau ao ana tangira ibukiia I-Biribi Aika Itiaki ao ni kakukureia man nanokawakia ibukin manin kabureakina.

Bauro e korea te reta nakoia I-Korote i mwin te rongorongo are I-Korote

Aika Itiaki a bwaka nakon kairua aika kakaiaki. A kakoaua bwa te kororaoi e reke man kawakinan raoi taian otenanti ake a noraki karaoaia n ti ngaia ao tiaki man karikirakean te anua ae ai aron anuan Kristo.

Te reta nakoia I-Ebeto e bon korakora kakawakina, bwa kanoana bon ana reirei Bauro i aon Ana Ekaretia Kristo.

Te reta nakon Biremon bon te reta ae onoti nakoina i aon Onetimo, te toro ae iraea ana toka, are Biremon, ao e birinako nako Rom. Bauro e kaoka Onetimo nakon ana toka ma te reta ni bubuti bwa e na kabwaraki ana bure Onetimo.

E korea ana reta Bauro nakoia I-Ebera nakoia Iutaia ake kaain te Ekaretia n anaa nanoia bwa ana tua Mote a tia ni kakoroaki nanoia iroun Kristo ao bwa tuan ana euangkerio Kristo e a onea mwina.

1 ao 2 Timoteo, Tito (64–65 N.K.)

Bauro e koroi reeta aikai i mwin kabwarakina man kabureakina n te moan tai i Rom.

Bauro e mwananga nako Ebeto, ike e katuka Timoteo bwa e na katoka rikiraken tabeua waaki ni kario iango, ao e kataua bwa e na manga oki i mwina. E korea ana moan reta nakon Timoteo, e katautauaki bwa mai Maketonia, n reireina ao ni kaunga ni kakoroa nanon tabena.

Bauro e korea te reta nakon Tito i nanon te tai are e inaomata iai man te umwa ni kaikain. Te katautau bwa e kawara Kirete, ike e beku iai Tito. E boboto te reta ma maiuakinan ae raoiroi ao kaetan aroaro i nanon te Ekaretia.

Bauro e korea ana kauoua n reta nakon Timoteo n ana kauatai ni kabureaki, tabeua te tai i mwain tiringan Bauro ibukin ana koaua. Kanoan te reta aio bon ana kabanea n taeka Bauro ao e kaota kamimin ninikoriana ao ana onimaki are kaitara te mate iai.

Ana Taan Iraa Kateanton. *Tara naba* Botaki ni Karaba

N Ana Boki Moomon, aia botaki taan iraa are e kateaki iroun te Nibwaite ae buakaka ae arana Kateanton. Aia botaki e kabotoaki i aon te waaki ni karaba ao tuea iroun Tatan.

Kateanton e karika kamaunaia te botanaomata ae Nibwaite, **Erem.** 2:12–13. Te riaboro e angan Kateanton tuea ao berita aika tabu ni karaba, **Erem.** 6:16–32. Botaki ni karaba a karika kamaunaia te botanaomata ae Iaretaite, **Ita** 8:15–26.

Ana Taeka te Atua. *Tara naba* Ana Tua te Atua; Kaotioti; Koroboki aika Tabu

Kaetieti, tuua, ke te rongorongo mai iroun te Atua. Natin te Atua a kona ni karekei Ana taeka n te kaotioti rinanon te Tamnei ke mai irouia Ana taan mwakuri aika rineaki (R&B 1:38).

Te aomata e maiu ni bwaai ni kabane aika oti nako mai wiin te Uea, **TK** 8:3 (Mat. 4:4; R&B 84:43–44). Bon baean waeu am taeka, ao otan kawaiu, **TAre.** 119:105.

A bane ni kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi ao a tataekina ana taeka te Atua n aki mamaku, **Mwak.** 4:31–33.

Te kai ae te biti bon ana taeka te Atua are e tiki nakon te kai ni kamaiu, **1Nib.** 11:25 (1Nib. 15:23–25). Kam aikoa kona n namakinna, ao kam aki namakin ana taeka, **1Nib.** 17:45–46. E na reke kain ane e aki butimwaea ana taeka te Atua, **2Nib.** 27:14 (2Nib. 28:29; Ita 4:8). Waaki nako, ni kanuaiko n ana taeka Kristo, **2Nib.** 31:20 (2Nib. 32:3). Ibukin aia aki kakoaua ao a aki oota n ana taeka te Atua, **Mot.** 26:3 (Aram. 12:10). A bon tia n ukoukouri koroboki aika tabu ma nanomwaakaia, bwa aonga n ataa ana taeka te Atua, **Aram.** 17:2. Ana kata tamaroan ana taeka te Atua, **Aram.** 31:5. Aramwa e kabootaua te taeka ma te koraa, **Aram.** 32:28–43.

Bwaai nako are a na taekinna ngkana a kairaki iroun te Tamnei ae Raoiroi a na riki bwa ana taeka te Uea, **R&B** 68:4. Maiuakini taeka ni kabane are a otinako mai wiin te Atua, **R&B** 84:44–45.

Ane e kawakina au taeka, e na aki burebureaki, **IT—M** 1:37.

Ana Tataro te Uea. *Tara naba* Tataro

Te tataro ae anga te Tia Kamaiu ibukia Ana reirei are e tei bwa te banna ibukin tataro ni kabane (Mat. 6:9–13; 3Nib. 13:9–13).

Ana Tiibu te Teei te Atua. *Tara naba* Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Te Riao

Te ara teuana ibukin te Tia Kamaiu are taekinaki iai Iesu bwa te anga karea are e anga ibukira.

Ai aron te tiibu te teei ae kairaki nakon te kamateaki, **Itaia** 53:7 (Mot. 14:7).

Noora ana Tiibu te Teei te Atua, are e uoti nako aia bure kaain aonaba, **Ioane** 1:29 (Aram. 7:14). Kam kabooaki n raraan Kristo ae kakawaki, ae ai aron raraan te tiibu te teei ae akea buakakana, **1Bet.** 1:18–20. E riai te Tiibu te Teei are kamateaki, **Kaoti.** 5:12. Ti kataea ana kai Tatan n raraan te Tiibu te Teei, **Kaoti.** 12:11.

Aikai ake a riki ni mainaina kunnikaia man raraan te Tiibu te Teei, ibukin aia onimaki irouna, **1Nib.** 12:11. Ana Tiibu te Teei te Atua bon Natin te Tama ae Akea Tokina, ao te Tia Kamaiua te aonaba, **1Nib.** 13:40 (1Nib. 11:21). Tang ni kakorakorai ngkami nakon te Tama n aran Iesu, bwa tao kam na kona ni kaitiakaki n raraan te Tiibu te Teei, **Moom.** 9:6 (Kaoti. 7:14; Aram. 34:36).

Natin te Aomata bon te Tiibu te Teei ae tiringaki man moan karikan te aonaba, **Mote** 7:47.

Ana Tua Mote. *Tara naba* Itiaki ao Aki Itiaki; Mote; Nakoanibonga ae te Aaron; Tua

Te Atua e anga tuua rinanon Mote nakon te bata are Iteraera n onea mwiin te tua ae rietata riki are a tia n aki kawakinna (Otin. 34; ARIT, Otin. 34:1–2; ARIT, TK 10:2 [Abentekiti]). Ana tua Mote kanoana bon tuua, kaetieti, botakin te aro, waakin botaki, ao kanikina aika mwaiti bwa a na kauringia aomata tabeia ao mwiokoaia. E kaairaki iai tuan katei aika riai, aroaro aika riai, tuan te aro, ao tuan te rabwata ao mwakuri—ni ikotaki ma karea (NI 1–7)—ake a kantaningaki bwa a na uringa iai te Atua ao tabeia nakoina (Motiaea 13:30). Te onimaki, te rairannano, te bwabetito n te ran, ao kamaunaan bure bon kanoan te tua, n aron Tuua ake Tebwina ao tuua riki tabeua aika bati ibukin aroaro aika riai ao katei aika riai aika rietata riki ao a kakawaki. Angiin tuan botaki a tia ni koro bukia ni maten ao Mangautin Iesu Kristo, are e katoka te angakarea ni kawawaean te raraa (Aram. 34:13–14). Te tua e kamwakuraki i an te Nakoanibonga ae te Aaron ao bon te euangkerio ni katauraoi ni uotia naake a boutokaia nakon Kristo.

N na anga nakoia te tua n aron are n te moan, ma e na kaineti ma tuan te rabwata, ARIT, Otin. 34:1–2.

E riki te tua bwa ara tia reirei ae kairira nakon Kristo, **Kara.** 3:19–24.

Ti kawakin ana tua Mote, ao ni kantaninga ma te teimatoa n te onimaki i nanon Kristo, **2Nib.** 25:24–30. E aki reke te kamaiuaki n ti ana tua Mote n ti ngaia, **Mot.** 12:27–13:32. E na kakoroaki nanon ana tua Mote irou, **3Nib.** 9:17. Te tua are e anganaki Mote e toki irou, **3Nib.** 15:1–10.

Ibukin aia aki ongeaba, te Uea e ana Mote ao te Nakoanibonga ae Tabu mai irouia tibun Iteraera, ao e katuka te tua ake tuan te rabwata, **R&B** 84:23–27.

Ana Tua te Atua. *Tara naba* Ana Taeka te Atua; Ongeaba; Te Bure; Tua; Tuua Ake Tebwina

Tuua ao bwai aika kainnanoaki are e anga te Atua nakoia te botanaomata, nakon temanna ma temanna ke ni ikotaki. Kawakinan tuua e na uoti ana kakabwaia te Uea nakoia ake a ongeaba (R&B 130:21).

E toua mwiin aron are E tuangnga te Atua ni kabane, **KB** 6:22. Tou mwiin au tua, ma ni kawakin au taeka, **NI** 26:3. Kaawakin au tua, ao ko na maiu, **TRab.** 4:4 (TRab. 7:2).

Ngkana kam tangirai, ao kam na tou mwiin au tua, **Ioane** 14:15 (R&B 42:29). Ane ti bubuti, ao ti na anganaki Irouna,

bwa ti tau ana tua, **1Ioan.** 3:22. A aki rawawata ana tua, **1Ioan.** 5:3.

N aki kakai kamwaeaki ni kawakinan ana tua, **1Nib.** 2:10. E na bon aki anga te kaetieti te Uea ma ti ngkana e a tia ni katauraoa te kawai, **1Nib.** 3:7. N na karaoia n aron ana tua te Atua, **Iakob.** 2:10. Ngkana kam teimatoa ni kaawakin au tua, kam na kakabwaiaki i aon te aba, **Iarom** 1:9 (Aram. 9:13; 50:20). Reireiniko n am tai n ataei bwa ko na kaawakin ana tua te Atua, **Aram.** 37:35.

Tuua aikai bon mai irou, **R&B** 1:24. Ukoukori tuua aikai, **R&B** 1:37. Naake aki kaawakin tuua aki kona ni kamaiuaki, **R&B** 18:46 (R&B 25:15; 56:2). Au tua bon bwain te tamnei, tiaki man te aonaba ke bwain te rabwata, **R&B** 29:35. A anganaki tuua bwa aonga n ata ana kantaninga te Uea, **R&B** 82:8.

I aki ataia, ma ti ae tuangai te Uea, **Mote** 5:6. Te Uea e na kataiia aomata n noria ngkana a na karaoi bwai ni kabane are e tuangiia, **Abe.** 3:25.

Anania Kaain Ierutarem

N te Nu Tetemanti, ngaia ma buuna, Tabeire, a kewe nakon te Uea n taua mwakoron te mwane are a tia ni katabua nakon te Uea. Ngke a kaekaaki iroun Betero, a uaia ni bwaka nako aontano ao a mate. (Mwak. 5:1–11).

Anania Kaain Tamateko. *Tara naba* Bauro

Te Kiritian ae te reirei i Tamateko are bwabetitoa Bauro (Mwak. 9:10–18; 22:12).

Anaun te Mwanokunibai nakon tabon te Tabonibai

Tauan te anau ae taneiai iai te aba i buakoia I-Ebera—oina raoi bon te anau man te mwanokunibau nakon tabon te tabonibai.

Anene. *Tara naba* Kuna n Taromauri

Anene ma katangitang aika aneneaki ao a katangaki man taai ake ngkoe ni bongin te baibara ni kaota te kimwareirei, kamoamoa, ao nebonebo (2Tamu. 6:5). E kona n riki bwa ai aron te tataro. Taian areru tao a bon aneneaki nakon katangitangi aika bebete ao a irianaki ni bwaai ni katangitang. Taromauria ao n neboa te Atua n te kibu n anene ao katangitang.

Miriam, are mwaanen Aaron ao Mote, e ana te timbere ao ngaia ma aine a ruruoia, **Otin.** 15:20. Anene nakon Iehova, **1Rong.** 16:23–36 (TAre. 96). Tibun Rewi ake taan anene iai aia timbara ao abi ao tebubua uangaun ibonga a uka aia bu, **2Rong.** 5:12. Anene nakon Iehova, ao katituaraoia, **TAre.** 30:4. Kam na takaaka nakon Iehova, **TAre.** 100:1.

Iesu ao ake Tengaun ma Uoman a anenea te kuna n taromauri i mwin te Kabanea n Amwarake, **Mat.** 26:30. Reirei ao kauring i marenami n taian areru ao kuna n taromauri ao kuna n tamnei, **Koro.** 3:16.

Kam a tia n namakina te kan anenea kunan te tangira ni kabomwi, **Aram.** 5:26. Te Tamnei are e Raoiroi e kairiia bwa a na anene, **Moro.** 6:9.

Aia anene naake a raoiroi bon te tataro nakoiu, **R&B** 25:12. Kamoamoa te Uea ma te anene, ma te katangitang, ao ma te mwaie, **R&B** 136:28.

Anera

Iai uaeka aekaia aomata i karawa ake aranaki bwa anera: naake bon tamnei ao naake iai rabwataia te iriko ao te ri. Anera ake tamnei a tuai reke rabwataia te iriko ao te ri, ke bon tamnei ake iai ngkoa rabwataia ae mamate ao a tataningaa te mangauti. Anera ake iai rabwataia te iriko ao te ri a tia ni mangauti man te mate ke a bitaki rabwataia.

A mwaiti bwaai aika a kaineti ni koroboki aika tabu nakon aia mwakuri anera. N tabetai anera a taetae ma te bwanaa ae te baa ngkana a nikiri ana rongorongo te Atua (Mot. 27:11–16). Aomata aika maiu n rabwata aika raoiroi a kona naba n aranaki bwa anera (ARIT, KB 19:15). Tabeman anera a beku ni katobibia ana kaintokanuea te Atua i karawa (Aram. 36:22).

Koroboki aika tabu a taekini naba ana anera te riaboro. Aikai bon tamnei ake a ira Rutibero ao a teweaki nako mai

matan te Atua n te maiu i mwain te maiu n rabwata ao a tewenakoaki nako aon te aonaba (Kaoti. 12:1–9; 2Nib. 9:9, 16; R&B 29:36–37).

Iakobwa e nooria ana anera te Atua aika ruo rikaaki ao a waerake, **KB** 28:12. Ana anera te Atua a bo ma Iakobwa, **KB** 32:1–2. Kiteon e noora ana anera te Uea ni itara mata ma ngaia, **TMT** 6:22. Te anera e arora baina i aon Ierutarem bwa e na kamauna, **2Tamu.** 24:16. Te anera e ringa Eria ao e taku nakoina, Teirake ao amwarake, **1Uea** 19:5–7. Taniera e noora te anera are Kabiriera n te mii ni burabeti, **Tani.** 8:15–16. Te anera are Mikaera e buoka Taniera, **Tani.** 10:13.

Te anera are Kabiriera e kanakomaiakaki iroun te Atua, **Ruka** 1:19, 26–27. Ana anera te riaboro a na kawakinaki n taurekereke ni karokoa te motikitaeka, **Iuta** 1:6 (2Bet. 2:4).

Aomata a nooria anera aika ruo mai karawa, **3Nib.** 17:24. Moronaai e korea taekan aia mwakuri ni ibuobuoki anera, **Moro.** 7:25–32.

Te Nakoanibonga ae te Aaron a taui kiingin aia mwakuri ni ibuobuoki anera, **R&B** 13. Moronaai, Ioane te Tia Bwabetito, Betero, Iakobo, Ioane, Mote, Eria, ao Eriati a bane ni mwakuri ni ibuobuoki nakon Iotebwa Timiti bwa anera, **R&B** 27:5–12. Kam aki kona moan aia mwakuri ni ibuobuoki anera, **R&B** 67:13. Mikaera, mataniwiia anera, bon Atam, **R&B** 107:54. Anera bon aomata aika tia ni mangauti, ae iai rabwataia iriko ao rii, **R&B** 129. Bon akea anera aika mwakuri ni ibuobuoki nakon te aonaba aei ma ti naake bon kaaina, **R&B** 130:5. Aomata aika aki ongeaba nakon ana tua te Atua n te mare ae akea tokina ke aki mare ke aki anga nako n te mare ma a rineaki bwa anera i karawa, **R&B** 132:16–17.

Anera aika taan Ibuobuoki. *Tara* Anera

Angabwai. *Tara naba* Aki Mamatam, Te Aki Mamatam; Kabwianibwai; Kainnano; Kamweraoi; Karea

Te bwaintituaraoi nakon te Uea. Te O Tetemanti e aki toki ni kabongana te taeka aei ni kaineti nakon karea ke angabwai aika kabuokaka. Te Ekaretia ni boong aikai e kabonganai angabwai n aki mamatam ao angabwai man te nano (ni ikotaki ma te tai, tarena, ao bwaai) ni buokiia kainnano ao ibukin waaki riki tabeua aika kakawaki. Angabwai ibukin buokaia kainnano.

Kam rawebwaiai ni kabwianibwai ao angabwai, **Maraki** 3:8–10.

Naako moa raoiakina tarim ao rimwi ko na anga am karea, **Mat.** 5:23–24. Kam na aki anga i mataia aomata, **Mat.** 6:1–4 (3Nib. 13:1–4). E kamwaiti riki ana bwai ae nnei te aine ae mate buuna nakoia akekei ni kabane, **Mar.** 12:41–44. E kakabwaia riki te anga nakon te anganaki, **Mwak.** 20:33–35.

Kam na anganna tamneimi bwa ami karea nakon Kristo, **Omi.** 1:26. I tangiri ngkami bwa kam na anganako ami bwai nakoia aika kainnano, **Mot.** 4:26. Kaain te Ekaretia a riai n anganako aia bwai, aomata ni kabane ni kaineti ma are iai irouna, **Mot.** 18:27. Ngkana e anga te aomata te bwaintangira ao e aki karaoia ma nanona ni koaua, ao bon akea manenana nakoina, **Moro.** 7:6.

Te Nakoanibonga ae te Aaron e aki kona ni manga anaaki ni karokoa natin Rewi mwaane anga karea nakon te Uea n te raoiroi, **R&B** 13. N te bong aei, are ana bong te Uea, ko na anga am karea ao mwakuri aika tabu nakon Teuare Moan te Rietata, **R&B** 59:12. Ti riai ngaira n aron ae te ekaretia ao te botanaomata n anga nakon te Uea te karea i nanon te raoiroi, **R&B** 128:24.

Anna. *Tara naba* Tamuera, Burabeti n te O Tetemanti

Tinan Tamuera, te burabeti n te O Tetemanti. Te Uea e anga Tamuera nakon Anna ni kaeka ana tataro (1Tamu. 1:11, 20–28). Anna e anga Tamuera nakon te Uea. Ana anene ni karabwarabwa e

kona ni kabotauaki ma are iroun Maria, tinan Iesu (1Tamu. 2:1–10; Ruka 1:46–55).

Annati. *Tara naba* Kaiaba

N te Nu Tetemanti, te mwaane ae korakora ana kairi n te Tanirim. Iesu, ngke e katikaki, e uotaki moa nakoina (Ioane 18:13); e kaira naba bowiakiia Abotoro (Mwak. 4:3–6).

Anterea

N te Nu Tetemanti, tarin Timon Betero ao temanna mai buakoia Abotoro ake Tengaun ma Uoman ake a weteaki iroun Iesu n Ana tai ni mwakuri ni ibuobuoki ngke maiu n rabwata. (Mat. 4:18–19; Mar. 1:16–18, 29).

Aomata. *Tara naba* Te Aomata, Aomata

Aomata ae Tabu. *Tara naba* Natin te Aomata; Tama are i Karawa; Te Atua, Atu n Atua

Te ara teuana ibukin te Atua te Tama (Mote 6:57).

Aomata aika Itiaki. *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo; Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana; Kiritian

Kaain Ana Ekaretia Iesu Kristo ae kakaonimaki.

Ikotia au Aomata aika Itiaki nakoiu, **TAre.** 50:5.

Bauro e karaoa ae buakaka ae bati nakoia Aomata aika Itiaki i Ierutarem, **Mwak.** 9:1–21. Betero e wairio nakoia ake a itiaki ake a maeka i Rura, **Mwak.** 9:32. Te akoaki ma te rau nakoia ni kabane ake a mena i Rom, ake a weteaki bwa a na riki bwa Aomata aika Itiaki, **Rom** 1:7. Kam buokan-aba ma aomata aika a itiaki, **Ebeto** 2:19–21.

I noora ana Ekaretia te Tiibu te Teei, aika bon ana aomata te Atua aika a itiaki, **1Nib.** 14:12. Ana kairiribai te Atua te aro n aomata ni karokoa ae riki bwa te aomata ae itiaki rinanon ana mwakuri ni kamaiu Kristo, **Mot.** 3:19.

Ngai, te Uea, I kakabwaia te aba ibukin kabonganakina irouia au Aomata aika Itiaki, **R&B** 61:17. Tatan e karaoa te buaka ma ana Aomata te Atua aika Itiaki, **R&B** 76:28–29. Botumwaaka ni mwakuri ni katauraoia Aomata aika Itiaki ibukin te motikitaeka bwa e a kaan roko, **R&B** 88:84–85. Aomata aika Itiaki a riai n tibwauai aia bwai nakoia kainnano ao naake a karawawataaki, **R&B** 105:3. Tenaan nakoa akana i eta I a tia ni anga ibukin te mwakuri ni ibuobuoki ao kakororaoaia au Aomata aika Itiaki, **R&B** 124:143 (Ebeto 4:12).

Aomata aika kan riki bwa te Uea

N Ana Boki Moomon, te koraki ake a tangiria ni kabwaka aia tautaeka Nibwaite (Aram. 51:1–8).

Aomata aika tia n Onikaki

Aomata ake a bitaki bwa aonga n aki rinanon te maraki ke te mate ni karokoa mangautia nakon te aki mamata.

E nakonako Enoka ma te Atua: ao akea ngaia; bwa e anaia te Atua, **KB** 5:24 (Ebera 11:5; R&B 107:48–49). Akea te aomata temanna ae e ata ruan maten Mote ni karokoa te bong aei, **TK** 34:5–6 (Aram. 45:19). E aerake Eria n te ukeukenanti nako karawa, **2Uea** 2:11.

Ngkana tao I tangiria bwa e na tiku ni karokoai, ao tera aei iroum, **Ioane** 21:22–23 (R&B 7:1–3).

Kam na bon aki katoonga te mate, **3Nib.** 28:7. E aonga n ae aki katoonga te mate ao bon iai te bitaki ae korakora ae karaoaki nakon rabwataia, **3Nib.** 28:38 (4Nib. 1:14; Moom. 8:10–11).

Ioane te Tatangiraki e na bon maiu ni karokoa rokon te Uea, **R&B** 7. I anaa ana Tion Enoka nakon bwanibwaniu, **R&B** 38:4 (Mote 7:21, 31, 69). Enoka ma ana aomata bon te kaawa are e kawakinaki ni karokoa e roko bongin te raoiroi, **R&B** 45: 11–12. Eria e anaaki nako karawa n aki bo ma te mate, **R&B** 110:13.

Te Tamnei ae Raoiroi e toka i aoia aika mwaiti, ao a tabekaki rake nako Tion, **Mote** 7:27.

Aomna. *Tara naba* Motiaea, Natin; Motiaea, Natin Beniamina

N Ana Boki Moomon, natin te Uea ae Motiaea. Aomna e nako ma tarina ni kabwarabwara nakoia Reimwanaite (Mot. 27:8–11, 34–37; 28:1–9).

Aonaba. *Tara naba* Bwabera, Bwaburon; Karika, Kariki Bwai; Rabwata, Rabwata ae Mamate

Te buraneti are ti maeka i aona, e karikaki iroun te Atua rinanon Iesu Kristo bwa e na kamanenaaki iroun te aomata i nanon katakina n te maiu ae mamate. Te kabotau, aomata ake a aki ongeaba nakon ana tua te Atua. Tokin kawaina bon te riki ni mimitong ao ni karietataaki (R&B 77:1–2; 130:8–9). Te aonaba e na riki bwa aia bwai ae akea tokina naake a tia n maiu n ae tau ibukin mimitongin te tiretio (R&B 88:14–26). A na kimwareirei i matan te Tama ao te Nati (R&B 76:62).

E karikaki ibukin te aomata: Te Atua e anganiia bwa a na taua aron te aonaba, **KB** 1:28 (Mote 2:28). Bon ana bwai te Uea te aonaba, **Otin.** 9:29 (TAre. 24:1). Te Uea e tia n anganiia natiia aomata aonaba, **TAre.** 115:16. I karaoa aonaba ma ni karikiia aomata i aona, **Itaia** 45:12.

E riki te aomata nako aon te aonaba ni mwaakan ana taeka, **Iakob.** 4:9.

A na anganaki te aonaba naake a tia n anaa te Tamnei ae Tabu ibukin kairaia, **R&B** 45:56–58 (R&B 103:7). Naake a ongeaba nakon te euangkerio a na karekea bwa kanuangaia bwaai aika raraoi n te aba, **R&B** 59:3. Kainnano ao naake a nimamannei n te aonaba a na bwaibwai iai, **R&B** 88:17 (Mat. 5:5; 3Nib. 12:5).

Ti na karaoa te aonaba, ao ti na kataiia, **Abe.** 3:24–25.

Te rabwata ae maiu: E na teimatoa te aonaba n aki toki, **Min.** 1:4.

Marawa ae te kirati bon te aonaba n arona ae katabuaki, n aki mamate, ao akea tokina, **R&B** 77:1. Te aonaba e riai ni katabuaki ao ni katauraoaki ibukin mimitongin te tiretio, **R&B** 88:18–19.

E tang te aonaba ni kabaibati, **Mote** 7:48.

Tibwakin te aonaba: Ke a ikotaki ran n te tabo ae ti teuana, **KB** 1:9. E tibwaki aonaba n ana bong Bereka, **KB** 10:25.

I mwin are e a tia ni kerikaaki te ran, e a riki bwa te aba ae rine, **Ita** 13:2.

Te aonaba e na okira arona i mwain ae e tibwaki, **R&B** 133:24.

Kaitiakan te aonaba: E bwaka te karau i aon te aonaba angaun te bong, **KB** 7:4.

Te aonaba e kawakinaki bwa karean te ai n te bong ni kaeti, **2Bet.** 3:7.

I mwin te bong aei e na roko te ai, **R&B** 64:24.

Te aonaba e tangira kaitiakana man te kammaira, **Mote** 7:48.

Kabanean aron te aonaba: Te aonaba e na ikotaki n niniraki n aron te ninira ni boki ao e na mauna, **3Nib.** 26:3 (R&B 29:23). A na iai karawa ae boou ao te aonaba ae boou, **Ita** 13:9 (R&B 29:23).

Marawa ae te kirati bon te aonaba n arona ae katabuaki, n aki mamate, ao akea tokina, **R&B** 77:1. Te aonaba e riai ni katabuaki ao ni katauraoaki ibukin mimitongin te tiretio, **R&B** 88:18–19. Te aonaba e na karaoaki n aekan te atibu ae te kiraati ao n riki bwa te Urim ao te Tammim, **R&B** 130:8–9.

I nanon te tai ae teuana tenga te ririki te aonaba e na motirawa, **Mote** 7:64. Te aonaba e na manga kaboouaki, **TOni.** 1:10.

Te maiu n te maiu ae mamate: Ami bwai n te aba te rawawata, **Ioane** 16:33.

Tai maaku ni ua te mate; bwa n te aonaba aei kukureimi e aki bwanin, **R&B** 101:36.

Aomata ake a aki ongeaba nakon tuua: N na kareke kaia kaain aonaba ibukin buakakaia, **Itaia** 13:11 (2Nib. 23:11).

Ngkana tao e ribai ngkami te aba, kam na ataia bwa e ribai ngke e tuai n ribaingkami, **Ioane** 15:18–19.

Te auti are e bubura man mwawawa bon kainikatongan te aonaba, **1Nib.** 11:36.

E a tawaa n te buakaka te aonaba, **R&B** 18:6. Kawakini ngkami man barekan te aonaba, **R&B** 59:9. Ane e kakaonimaki ao n teimatoa e na tokanikai i

aon te aonaba, **R&B** 63:47. Kam na aki maiuakina aron ana kawai te aonaba, **R&B** 95:13.

Tokin te aonaba: I karika te aonaba nabangkai: ao a na aki uringaki baike rimoa, **Itaia** 65:17 (Kaoti. 21:1; TOni. 1:10).

Titania a na botaki ni kabuokaki n te ai, n tokin te aonaba, **Mat.** 13:40, 49 (Maraki 4:1; Iakob. 6:3).

N na kabueka au nne ni kurebe ma te ai, **Iakob.** 5:77 (R&B 64:23–24).

Te Uea e na kamaunaa Tatan ao ana mwakuri n tokin te aonaba, **R&B** 19:3. Te aonaba e na mate, ma e na manga kamaiuaki, **R&B** 88:25–26.

Te Uea e kaota nakon Enoka tokin te aonaba, **Mote** 7:67.

Aonaba n Tamnei. *Tara* Bwaretaiti; Maiu i mwain te Maiu n Rabwata; Moone

Aono ae Jackson, Missouri (USA). *Tara naba* Ierutarem ae Boou

Aia tabo ni ikotaki Aomata aika Itiaki ni boong aika kaitira; are, boton te tabo are a na katea iai Ierutarem ae Boou (R&B 57–58; 82; 101:69–71; 105:28).

Aoraki

Ni iai iroum te aoraki ke te man n aoraki. Ni koroboki aika tabu, te aoraki n te rabwata e riki bwa te kanikina ibukin aki nakoraoin maiun te tamnei (Itaia 1:4–7; 33:24).

I ongo am tataro, I noori ranni matam: nooria, I a kamaiuko, **2Uea** 20:1–5 (2Rong. 32:24; Itaia 38:1–5).

Iesu e katoki aoraki ni kabane, ao mamara ni kabane, **Mat.** 4:23–24 (1Nib. 11:31; Mot. 3:5–6). Aki kai nanoia akana maiu ngkana akea te tia katoki aoraki, ma a kai nanoia akana aoraki, **Mat.** 9:10–13 (Mar. 2:14–17; Ruka 5:27–32). E aoraki temanna i buakomi? E na weteia unimwaane, **Iakobo** 5:14–15.

Kristo e na uota i aona marakiia ao aorakiia ana aomata, **Aram.** 7:10–12. Iesu e karaoi aekan mwakuri ni kamaiu nako i buakoia Nibwaite, **3Nib.** 26:15.

Kamwarakeia aoraki ma te akoi, n te aroka, ao amwarake aika maraurau, **R&B** 42:43 (Aram. 46:40). Uringiia ni bwaai ni kabane naake a aoraki ma naake a karawawataaki, **R&B** 52:40. Katokai baimi i aoia aoraki, ao ana marurung, **R&B** 66:9.

Aramwa te Ikawai

Te burabeti ae te Nibwaite n Ana Boki Moomon are e katea te Ekaretia n ana bong te Uea ae Noa ae buakaka.

Bon ana ibonga te Uea ae Noa ae buakaka ao kanoan Nibwaai, **Mot.** 17:1–2. I mwin ongona ao ni kakoaua Abinataai, e kanakoaki iroun te uea. E birinako, e karaba, ao e koroi ana taeka Abinataai, **Mot.** 17:3–4. Raira nanona ao e reiakina ana taeka Abinataai, **Mot.** 18:1. Bwabetito n ranin Moomon, **Mot.** 18:12–16. Katea te Ekaretia, **Mot.** 18:17–29. E roko ma ana botanaomata i Taraemera, **Mot.** 24:25. E anganaki te kariaia i aon te Ekaretia, **Mot.** 26:8. Motikitaeka ao e kaira te Ekaretia, **Mot.** 26:34–39. Anga te nakoa ae te ibonga ae rietata nakon natina te mwaane, **Aram.** 4:4 (Mot. 29:42; Aram. 5:3).

Aramwa, Natin Aramwa. *Tara naba* Amureki; Aramwa te Ikawai; Motiaea, Natin

N Ana Boki Moomon, te moan mataniwi n tia moti ao te burabeti i abaia Nibwaite. I nanon kairakena e ukoukora kamaunaan te Ekaretia (Mot. 27:8–10). E ngae n anne, e kaoti te anera nakoia ao e rairaki nakon te euangkerio (Mot. 27:8–24; Aram. 36:6–27). I mwina e anga nakoana bwa te mataniwi n tia moti bwa e aonga n nako n reireiniia aomata. (Aram. 4:11–20).

Ana boki Aramwa: Te boki ae onoti irouna i nanon Ana Boki Moomon, are kanoana bon kakimototoan aia rongorongo burabeti aika Aramwa, natin Aramwa, ao natina ae Ereman. Bwaai aika riki ake a kaotaki n te boki a riki nuakaan ma 91 nakon 52 I.K. Kanoan te boki bon 63 mwakoro. Mwakoro 1–4 e kabwarabwaraa aia kakaitara taan irira Neooa ao Ameriti ni kaitaraia Nibwaite.

Buaka ake a riki mai iai ngaia naba aika kabanea ni urubwai n te tai arei n rongorongoia Nibwaite. Mwakoro 5–16 kanoana bon rongorongon moan mwamwanangan Aramwa ni mitinare, ni ikotaki ma ana kabwarabwara i aon te Tia Kawakin Tiibu ae Raoiroi (Aram. 5) ma ana kabwarabwara ma Amureki n te kaawa ae Amonia. Mwakoro 17–27 kanoana bon rongorongoia natin Motiaea mwaane ao aia mwakuri ni ibuobuoki i buakoia Reimwanaite. Mwakoro 28–44 kanoana bon tabeua ana kabwarabwara Aramwa aika rangi ni kakaawaki. I nanon mwakoro 32 Aramwa e kabotaua te taeka ma te koraa; I nanon mwakoro 36 e manga taekina rongorongon rairakina nakon natina are Ereman. Mwakoro 39–42 a taua mwiin ana taeka n reirei Aramwa nakon natina are Korianton, are e irekereke ma riaoan tuan te itiaki; te kabwarabwara ae kakaawaki aei e kabwarabwara te motiraoi, te nanoanga, te Mangauti ao te Mwakuri ni Kamaiu. Mwakoro 45–63 a kabwarabwarai aia bubuaka Nibwaite i nanon te tai arei ao mwanangaia ni maeka i an Akota. Taan kairiiri aika kakannato n ai aron Kaben Moronaai, Teanikam, ao Riaai a buoka kawakinaia Nibwaite rinanon aia mwakuri aika rokoraoi taia ma ninikoriaia.

Aran te Ekaretia. *Tara* Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana; Ekaretia, Aran te

Arebwa ao Omeka. *Tara naba* Iesu Kristo

Arebwa bon te moan man n te man ni koroboki n Erene; Omeka bon te kabane. Bon ngaia naba aara are e anganaki Iesu Kristo ao a kamanenaaki bwa kanikina ni kaotia bwa Kristo bon te moan ao te kabane (Kaoti. 1:8; R&B 19:1).

Aremaketon. *Tara naba* Kauaokin Iesu Kristo; Koka; Makoka

Te ara ae *Aremaketon* e reke man te taetae n Ebera ae *Ara Mekiton,* are nanona bon: "maungan Mekito." Te marua are Mekito e mena ni mwakoron te tawana are i maeao i Etiteraeron, nimabwi te maire (wanibwi te kiromita) i meangin Ierutarem, ao bon te tabo are a bo iai buaka aika kakawaki aika mwaiti ni bongin te O Tetemanti. Te kabanea ni buaka ae korakora are e na bo ni uakaan ma Kauaokin te Uea e aranaki bwa te buaka i Aremaketon ibukina bwa titebo te tabo are e na moanaki iai. (Tara Etek. 39:11; Tek. 12–14, moara riki 12:11; Kaoti. 16:14–21.)

Aroaro ae Riai. *Tara naba* Karinanoa, Nanorinano

Aroaro ke tarakina ae karinanoa, e tau arona, ao e tara raoi. Te aomata ae riai aroarona e kararoai bwaai aika riao aroia ao aika bakaea aroaro aika tiaki aroarona.

Te Atua E karaoi kunnikai aika kunia maan, ao e kunnikaia Atam ao Ewa, **KB** 3:21 (Mote 4:27).

Aine a na kunnikaia n te kunnikai ae riai, **1Tim.** 2:9. A na wanawana, a na itiaki, a na tabe ni mwamwakuri ni bataia, **Tito** 2:5.

A mwaiti aika rikirake te kamoamoa i nanoia ibukin bobuakan aia kunnikai, **Iakob.** 2:13.

Am kunnikai ni kabane a na tau tamaroaia, **R&B** 42:40.

Ti kakoaua ae ti riai n itiaki ao n tamaroa, **TOni.** 1:13.

Aroaro aika Riai. *Tara* Maiuakinan te Itiaki; Wenenibure; Wenenibure ae Aki Riai

Ata

N te O Tetemanti, te kateniman ni uea i Iuta. Koroboki aika tabu a taekinna bwa "moan te eti nanona nakon te Uea ni kabanea ana bong" (1Uea 15:14). N ana tai ni uea e karikirakea te taanga ni buaka bwa e na nakoraoi arona, e karenakoa amoia I-Itiobia, e kanakoi bouananti aika kewe, ao e kaoia aomata bwa a na karaoa te berita ae tabu ni ukoukora Iehova (1Uea 15–16; 2Rong. 14–16). E ngae n anne, ngke e aoraki waena, e aki ukoukora ana ibuobuoki te Uea ao e mate (1Uea 15:23–24; 2Rong. 16:12–13).

Ataakin Bwaai Mai iroun te Tamnei, Bwaintituaraoi ae. *Tara naba* Ana Bwaintituaraoi te Tamnei

Ni matata ke n ata te bwai teuana rinanon mwaakan te Tamnei. Te bwaintituaraoi ae ataakin bwaai mai iroun te tamnei bon teuana ana bwaintituaraoi te Tamnei. E ikotaki naba ma ataakin anuaia ni koaua aomata ao a roko mai ia ao nanon kaotioti mai iroun te tamnei.

E taratara tinanikun te aba te aomata, ma E taratara te nano te Uea, **1Tamu.** 16:7. A na reke kaiia akana atonga te buakaka bwa te raoiroi, **Itaia** 5:20 (2Nib. 15:20).

Ana bwai te Atua a neneraki aroia n te aro n tamnei, **1Korin.** 2:14. A anganaki tabeman te ataiia raoi tamnei, **1Korin.** 12:10.

Amon e kona n ataa ana iango, **Aram.** 18:18. Te bwanaa ae uarereke e bon ninianako nanoia ake a bon ongo, **3Nib.** 11:3.

Bwa kam aonga n aki mwamwanaaki, ukoukori bwaintituaraoi aika moan te raraoi, **R&B** 46:8, 23. A anganaki mataniwiin te Ekaretia te mwaaka n atai ana bwaintituaraoi te Tamnei, **R&B** 46:27. Te rabwata anne are e kaonaki n te ota e na atai bwaai ni kabane, **R&B** 88:67.

Mote e noora te aonaba, e nooria ni mwaakan Tamnein te Atua, **Mote** 1:27.

Ataei. *Tara naba* Bukinaki; Bwabetitoaia Merimeri; Kakabwaia—Kakabwaiakiia ataei; Kamaiu—Kamaiuakia ataei; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Te Utu

Te aomata ae ataei, te aomata ae tuai n roko n tebwi tabun ana ririki. Taama ao Tiina a na kataneiaia natiia bwa a na ira nanon te Atua. Ataei bon akea aia bure ni karokoa a roko n te roro ni bukinaki (Moro. 8:22; R&B 68:27).

Bon bwaai n akoi mai iroun te Uea naati, **TAre.** 127:3–5. Reireia te teei aroarona ae riai, **TRab.** 22:6.

Kanakomaia ataei akana a uarereke, ao tai tuki nakoia nakoiu, **Mat.** 19:14. Kam na iri nanoia ami karo, **Ebeto** 6:1–3 (Koro. 3:20).

N akean te bwaka, Atam ao Ewa a na akea natiia, **2Nib.** 2:22–23. Reireiniia ataei bwa a na nakonako n te koaua ma te iangoraoi, **Mot.** 4:14–15. E na reke te maiu ae akea tokina irouia ataei aika a uarereke, **Mot.** 15:25. Iesu e anaia ataei aika uarereke ao e kakabwaiaia, **3Nib.** 17:21. A na bane n reiakinaki ami ataei taekan te Uea, ao e na korakora rauiia ami ataei, **3Nib.** 22:13 (Itaia 54:13). Ataei aika uarereke aki kainnanoa te rairannano ao te bwabetito, **Moro.** 8:8–24.

Ataei aika uarereke a kabooaki mai moani karikan te aonaba rinanon au Rikitemanna, **R&B** 29:46–47. Kaaro a na reiakina tuan ao waaki n te euangkerio nakoia natiia, **R&B** 68:25, 27–28. Ataei aika uarereke a tabu rinanon ana mwakuri ni kamaiu Iesu Kristo, **R&B** 74:7. A tuangaki kaaro bwa a na kaikawaia natiia i nanon te oota ao te koaua, **R&B** 93:40. Ataei ake a mate i mwaina ae a roko n te roro ni bukinaki a bon kamaiuaki n te abanuea ae te tiretio, **R&B** 137:10.

Atai Bwai ni Kabane. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Te anua n Atua are iai irouna te atai bwai ni kabane (Mat. 6:8; 2Nib. 2:24).

Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango. *Tara naba* Te Ota, Otan Kristo

Namakinan inanom ae eti ao ae kairua, ae roko man Ootan Kristo i nanoia aomata ni kabane (Moro. 7:16). Ti bungiaki ma arora ni konabwai n ataa te kaokoro i marenan ae eti ao ae kairua ibukin Ootan Kristo are a bane n anganaki aomata (R&B 84:46). E aranaki te konabwai aei bwa mataniwin te nano. Rekena iroura e karikira bwa aomata aika kona ni mwiokoaki. N aron ara konabwai ake tabeua, mataniwin nanora e kona ni mate rinanon te bure ke kabonganaana n ae aki riai.

Taan koroboki ao Bwaritaio a kabureaki n oin mataniwiin nanoia, **Ioane** 8:9. Ao a kakoaua naba mataniwiin nanoia, **Rom** 2:14–15. Taan kitana te koaua a tia ni kataneaki mataniwiin nanoia ma te biti ae kabuebue, **1Tim.** 4:2.

A tia n reireinaki aomata n ae tau bwa a na ataa ae raoiroi man ae buakaka, **2Nib.** 2:5. E itiaki mataniwiin nanon te Uea ae Beniamina i matan te Atua, **Mot.** 2:15. Nibwaite a onrake n te kimwareirei, bwa iai te rau ni mataniwiin nanoia, **Mot.** 4:3. Teeterom e karawawataki i aan ataakin oin ana kairua, **Aram.** 14:6. Ti anganaki te kimwareirei ke te iango n nanokawaki ni kaineti nakon are ti tangiria, **Aram.** 29:5. Te tuaa ao te tua ae etieti e karekea te namakin ae kananokawaki, **Aram.** 42:18. A bane n anganaki aomata Tamnein Kristo bwa aonga n ataa te raoiroi man te buakaka, **Moro.** 7:16.

E na reke nakon temanna ma temanna inaomatana ni kamwakura ana iango, **R&B** 134:2. Iai au iango ae akea kairuana, **R&B** 135:4.

Ti tangira te inaomata n taromauria te Atua ni kaineti ma ara iango, **TOni.** 1:11.

Atam. *Tara naba* Atam-ontaai-Aman; Bwakan Atam ao Ewa; Eten; Ewa; Mataniwiia Anera; Mikaera

Te moan aomata ae karikaki i aon te aonaba.

Atam bon te tama ao te tamanuea ibukiia te reeti n aomata n te aonaba. Riaoan te tua irouna n te Nne n Aroka are Eten (KB 3; R&B 29:40–42; Mote 4) e karika ae e na "bwaka" ao n riki bwa te rabwata ae mamate, te mwaneka ae kainnanoaki bwa aonga te botanaomata n rikirake i aon te aonaba (2Nib. 2:14–29; Aram. 12:21–26). Ngaia are Atam ao Ewa a riai ni karineaki ibukin nakoaia ni karekea nakoira te kona n rikirake n akea tokina. Atam bon iai ma Ngkoa ao e ataaki naba bwa Mikaera (Tani. 7; R&B 27:11; 107:53–54; 116; 138:38). Bon ngaia mataniwiia anera (R&B 107:54) ao e na manga roko nakon te aonaba bwa tamanuean te utu n aomata (R&B 116).

Te Atua e karika te aomata ni katootongana, **KB** 1:26–28 (Mote 2:26–28; Abe. 4:26–28). Te Atua e angan te aomata te tautaeka i aon bwaai ni kabane ao e tuangnga bwa e na kamwaita ana kariki ni kaona te aonaba, **KB** 1:28–31 (Mote 2:28–31; Abe. 4:28–31). Te Atua e katuka Atam ao Ewa n te Nne n Aroka are Eten ao e tabuiia bwa a na amwarake n te kai n ataa ae raoiroi ao ae buakaka, **KB** 2:7–9, 15–17 (Mote 3:7–9, 15–17; Abe. 5:7–13). Atam e arania ni kabane bwaai aika maiu, **KB** 2:19–20 (Mote 3:19–20; Abe. 5:20–21). Atam ao Ewa a mareaki iroun te Atua, **KB** 2:18–25 (Mote 3:18–25; Abe. 5:14–21). Atam ao Ewa a karириaki iroun Tatan, a kana uaan te kai are e tabuaki, ao a tewe nakoaki man te Nne n Aroka are Eten, **KB** 3 (Mote 4). Atam bon 930 ana ririki ngke e mate, **KB** 5:5 (Mote 6:12).

Atam bon te moan aomata, **R&B** 84:16. I mwain matena ao Atam e weteia kanoana ake a raoiroi ni ikotiia i Atam-ontaai-Aman ao e kakabwaiaia, **R&B** 107:53–57.

E anga karea Atam, **Mote** 5:4–8. Atam e bwabetitoaki, karekea te Tamnei ae Raoiroi, ao e katabuaki nakon te nakoanibonga, **Mote** 6:51–68.

Atam-ontaai-Aman. *Tara naba* Atam

Te tabo are e kakabwaiaia iai Atam kanoana aika raoiroi teniua te ririki i mwain matena (R&B 107:53–56) ao ike e na roko iai i mwaain tain te Kauaoki (R&B 116).

Atatai. *Tara naba* Te Koaua; Wanawana

Otaia ao atakin nanona, moara ibukin koaua n aron ae reireiaki ke e kamatoaki iroun te Tamnei. Karekean te atatai ibukin ke n ataa nanon tabeua koaua, ni ikotaki ma kamwakuriana nakon te maiu.

Te Atua ae ataibwai Iehova, **1Tamu.** 2:3. Te Uea bon moan te matairiki, **Iobi** 37:16. Maakan Iehova bon moan rikin te

ataibwai, **TRab.** 1:7. Tai mwiokoa oin am ataibwai, **TRab.** 3:5. Karekea te rabakau ao karekea naba te ataibwai, **TRab.** 4:7. Ane e aki bati n taetae ao iai irouna te ataibwai, **TRab.** 17:27. A na buta aonaba n atakin Iehova, **Itaia** 11:9 (2Nib. 21:9; 30:15).

Iesu e taetae n taetae ni kaikonaki ao tabemwang aki ata nanona, **Mat.** 13:12–17. Kam uota nako kiingin te atatai, **Ruka** 11:52. E kauki nanoia te Uea, **Ruka** 24:45. Tangirami irouni Kristo are e aki konaki n ataki, **Ebeto** 3:19. Karekea te raoiroi n ami onimaki ao te atatai n ami raoiroi, **2Bet.** 1:5.

Nibwaai e tia ni karekea atakin ana raoiroi ae korakora te Atua, **1Nib.** 1:1. E na reke irouia taekan aia Tia Kaboia, **2Nib.** 6:11. Aika a raoiroi a na karekea te atatai ae kororaoi n raoiroia, **2Nib.** 9:14. Ngkana kam aki oota n nanoia, ao bon ibukin ae kam aki titiraki, **2Nib.** 32:4 (3Nib. 17:3). A kateimatoaki rongorongo bwa ti aonga ni kona ni wareki ao n oota iai, **Mot.** 1:2–5. Ibukin aia aki kakoaua ao a aki oota n ana taeka te Atua, **Mot.** 26:3. Bon mwaane ngaia aika a raoiroi aia atatai, **Aram.** 17:2–3. Te Tamnei e anga te rabakau, **Aram.** 18:35. Te taeka e moanna ni kaota riki ootau, **Aram.** 32:28. E kororaoi ami atatai n te bwai anne, **Aram.** 32:34. Reimwanaite a na kairaki nakon te atatai ae koaua are bon atakin aia Tia Kaboia, **Erem.** 15:13. Kam na ataia ma te atatai ae kororaoi bwa bon mai iroun te Atua, **Moro.** 7:15–17.

Ti riai ni uaia ni maroro, bwa kam aonga n oota raoi, **R&B** 50:10–12, 19–23. Kaaro a riai n reireiniia natiia bwa a na oota, **R&B** 68:25. Ana mwakuri ao bwaai aika raba iroun te Atua a ti ataaki iroun te Tamnei ae Raoiroi, **R&B** 76:114–116. Tatan e na kataia ni katannakoa nanoia aomata bwa a na aki oota, **R&B** 78:10. Ootan Kristo e karikirakea ara atatai, **R&B** 88:11. Aomata aika Itiaki a na kunea kaubwain te rabakau ae korakora, **R&B** 89:19. Te atatai ae kororaoi e na kakorakora rikiraken te tamnei, **R&B** 121:42. Akea te kaangaanga iroun are ngaia are e anganaki kiingin te nakoanibonga ae tabu ni karekean koauan bwaai, **R&B** 128:11. Ngkana te aomata e karekea te atatai n te maiu aei, e na karekea rakan arona n te aonaba ae e na roko, **R&B** 130:19. E bon aki kona ni kamaiuaki te aomata ngkana e aki ataibwai, **R&B** 131:6.

Atataiaomata, Nanoanga. *Tara naba*
Akoi; Iesu Kristo; Kabwara bure;
Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu,
Mwakuri ni Kamaiu; Motiraoi

Tamnein te nanoanga, te tangira, ao te kabwara bure. Te nanoanga bon teuana anuan te Atua. Iesu Kristo e anga te nanoanga nakoira rinanon Ana karea ni kamaiu.

Iehova e atataiaomata ao e akoi, **Otin.** 34:6 (TK 4:31). Akea tokin ana atataiaomata, **1Rong.** 16:34. E na bon irirai te raoiroi ma te atataiaomata, **TAre.** 23:6. Ane e nanoanga te aomata ae aki kaubwai e kukurei, **TRab.** 14:21. I tangira te nanoanga ao I aki tangira te anga karea, **Otea** 6:6.

A kabwaia akana a nanoanga: bwa a na nanoangaki, **Mat.** 5:7 (3Nib. 12:7). A na reke kaimi bwaritaio aika kam anganga kabwianibwai ao kam katuku bwaai aika bongana riki n te tua, te kaeti raoi taeka, te nanoanga, ma te onimaki, **Mat.** 23:23. Kam na nanoanga, n ai aron Tamami ngkae E nanoanga naba, **Ruka** 6:36. Tiaki ibukin mwakuri aika karaoaki n te raoiroi aika ti karaoi, ma E kamaiuira i bukin Ana nanoanga, **Tito** 3:5.

Ana nanoanga te Uea e mena i aoia ni kabane, **1Nib.** 1:20. Akea nnen te nanoanga nakon are e aki raira nanona, **Mot.** 2:38–39. Te Atua e nanoanga nakoia ni kabane ake a kakoaua arana, **Aram.** 32:22. Te nanoanga e kona ni kakoroi bukin bwaai ake e tangiri te momotiraoi, **Aram.** 34:16. Tao ko taku i nanom bwa te nanoanga e kona n iraa mai iroun te momotiraoi, **Aram.** 42:25 (Aram. 42:13–25). Ataei aika uarereke a maiu iroun Kristo ibukin ana nanoanga, **Moro.** 8:19–20 (R&B 29:46).

Iesu Kristo ni baina n nanoanga e karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin

ami bure, **R&B** 29:1. Ibukin raoiroin te rara are I a tia ni kabwaroa, I a tia ni bubuti i matan te Tama ibukiia ake a kakoaua arau, **R&B** 38:4. Naake a kawakina te berita ae tabu a na karekea te nanoanga, **R&B** 54:6. Ngai, te Uea, I kabwarai bure, ao I nanoanga nakoia naake a kaoti aia bure ma te nano ae nanorinano, **R&B** 61:2. Ngai, te Uea, I kaota te nanoanga nakoia ake a nanorinano ni kabane, **R&B** 97:2. Ao ane e butimwaiko n aron te ataei ae uarereke, e butimwaea abanueau, bwa a na karekea te nanoanga, **R&B** 99:3.

Te nanoanga e na rimoam, **Mote** 7:31.

Atera. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N Te O Tetemanti, natin Iakobwa ao Tirebwa, ana toro Rea (KB 30:12–13).

Ana baronga Atera: Iakobwa e kakabwaia Atera (KB 49:20), ao Mote e kakabwaiaia kanoan Atera (TK 33:1, 24–29). Kanoana aikai a aranaki bwa "aomata aika korakora aika ninikoria" (1Rong. 7:40).

Atibun te Maninganinga. *Tara naba* Iesu Kristo

Te atibu are tei bwa boton te maninganinga n aan te kateitei. Iesu Kristo e aranaki bwa atibun te maninganinga are moan te kakannato (I-Ebeto 2:20).

E riki ni bouan te maninganinga te atibu are a kaaki taan kateitei, **TAre.** 118:22 (Mat. 21:42–44; Mar. 12:10; Ruka 20:17; Mwak. 4:10–12).

Iutaia a aki butimwaea atibun te maninganinga, **Iakob.** 4:15–17.

Atin Berita. *Tara naba* Umwa, Mwaneaba

E ataaki naba bwa Ana Ati Iehova ao te Ati ni Kakoaua, te Ati ni Berita ae Tabu bon te baoki ke te ati ae reme atana nakon abwakina ae karaoaki n te kai ae kanimwaki te koora i aona. Bon te kanikinaa n te aro irouia I-Iteraera ae te kabanea ni maan ao moan te tabu. Te Kaintekateka n Nanoanga are e riki bwa rabunana e katauaki bwa ana tabo ni maeka Iehova i aon te aba (Otin. 25:22). I mwin tian te tembora, te ati e katukaki n te tabo are Moan te Tabu, te tabo are moan te tabu n te kateitei (1Uea 8:1–8).

E tuanga Mote te Atua karaoan te ati, **Otin.** 25. Natin Rewi a mwiokoaki bwa a na tararua te ati, **WI** 3:15, 31. Te ati ni berita e rimoaia, **WI** 10:33. Anaa bokin te tua aei, ao kaaki i nanon te ati ni berita, **TK** 31:24–26. Ranin Ioretan a tei i mwaain te ati ni berita, **Iotua** 3:13–17; 4:1–7. Ibonga a uota te ati ni berita n taua Ieriko, **Iotua** 6:6–20. A kona ana ati te Atua I-Biritia, **1Tamu.** 5. Te Uea e kakabwaia ana auti Obeta-etom ibukin ana ati te Atua, **2Tamu.** 6:11–12. Uta e tiringaki iroun te Uea ngke e aki ongeaba ni kataia n taua te ati, **1Rong.** 13:9–12 (R&B 85:8). Kam na katea maneaban te Uea ae te Atua, ni karina te ati ni berita, **1Rong.** 22:19.

E kabwarabwaraaki kanoan te ati ni berita, **Ebera** 9:4.

Atua. *Tara* Te Atua, Atu n Atua

Atuaia Iteraera ae Tabu. *Tara* Iesu Kristo

Aturia

Ueani ngkoa are, ma aiana are Bwaburon, a tautaekana angiin mwakoro aban ngkoa Turia ao Bwaretain i nanon angiin bongin te O Tetemanti. E ngae ngke kaain Aturia bon ngaia oin te mwaaka man nukan te ka-12 n tienture I.K. ni karokoa te ka-7 n tienture I.K., a bon aki kona ni katea rabwatan te tautaeka ae teimatoa. A tautaeka n te kakamaaku, n uruaniia aiaia n te ai ao te kabang ke n anaa korakoraia man kamwaingaia mwakoron aia botanaomata ae korakora nakon taabo tabeua ni ueaia. Aomata ake a mena i an ana tautaeka Turia a teimatoa ni buaka in kaitara ueaia. (Taraa 2Uea 18–19; 2Rong. 32; Itaia 7:17–20; 10; 19; 37.)

Auti n Nebo. *Tara naba* Iutaia

Te tabo ni botaki ae kabonganaki ibukin botakin te aro. Ni bongin te Nu Tetemanti, bwain nanona a aki

bati, bwa kanoana te ake are a mena i nanona ninira ibukin te tua ao koroboki riki tabeua aika tabu, te taibora ni wareware, ao kaintekateka ibukiia taan taromauri.

A tararuakii auti n nebo n tatabeua nako iroun te kauntira n unimwaane n te tabo. A baireia bwa antai ae e na riai n rin ao antai ae e na katinanikuaki (Ioane 9:22; 12:42). Te tia mwakuri ae te kabanea ni kakannato bon te tia tautaeka n te auti n nebo (Mar. 5:22; Ruka 13:14). Bon te tia koroboki n angin te tai ae e tararua te kateitei, ao e tararua aron te botaki n taromauri. Te tia ibuobuoki e karaoi ana mwakuri te kiraaka (Ruka 4:20).

Bon iai te auti n nebo ni katoa kaawa are a maeka iai Iutaia, i Bwaretain ao n tabo nako. Aio bon te buoka ae korakora ni kabutan ana euangkerio Iesu Kristo ibukina bwa mitinare n te Ekaretia n taai ake ngkoa a bon kona n taetae n taian auti n nebo (Mwak. 13:5, 14; 14:1; 17:1, 10; 18:4). Bon iai naba te waaki naba aei i buakoia mitinare n Ana Boki Moomon (Aram. 16:13; 21:4–5; 32:1) ni ikotaki naba ma moan mitinare n te mwioko n tararua aei (R&B 66:7; 68:1).

Babaire ni Kabomwi. *Tara naba* Bwakan Atam ao Ewa; Euangkerio; Iesu Kristo; Kamaiu; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu

Bwaninin ana euangkerio Iesu Kristo, e karaoaki bwa e na uota te aki mamate nakon te aomata ao te maiu ae akea tokina. E kaairaki iai te Kariki Bwai, te Bwaka, ao te Mwakuri ni Kamaiu, ni irianaki ma tuua ni kabane are e anga te Atua, otenanti, ao reirei. Te babaire aei e karekea bwa a na kona aomata ni kabane ni karietataaki ao ni maiu n aki totoki ma te Atua (2Nib. 2; 9). Koroboki aika tabu a taekina naba te babaire aio bwa te babaire ni kamaiu, te babaire ibukin te kukurei, ao te babaire n nanoanga.

E kaikoakaki ibukin riaoan te tua iroura, **Itaia** 53:5 (Mot. 14:5).

Akea te ara teuana i an karawa ae ti konaki ni kamaiuaki iai, **Mwak.** 4:12. Aroia ngkai a bane ni mate iroun Atam, ai aroia naba bwa a na bane ni kamaiuaki irouni Kristo, **1Korin.** 15:22. Kam kamaiuaki n te akoi ibukin te onimaki, **Ebeto** 2:8 (2Nib. 25:23). Te maiu are aki toki are E taku te Atua ngke e tuai karikaki bwai bwa E na angan te aba, **Tito** 1:2. Iesu e karika te maiu ae akea tokina, **Ebera** 5:8–9. Te babaire ni kabomwi e reitaki nakoia mate, **1Bet.** 3:18–20; 4:6 (R&B 138).

Te mate e kakoroa bukin ana babaire n nanoanga te Tia Karikibwai ae kakannato, **2Nib.** 9:6. Ai korakora ra ana babaire Atuara, **2Nib.** 9:13. Te babaire ni kabomwi e kakoroa bukin mangautia mate, ao kamaunaan bure, **Aram.** 12:25–34. Aaron e reireina taman Ramonaai te babaire ni kabomwi, **Aram.** 22:12–14. Amureki e kabwarabwara te babaire ni kamaiu, **Aram.** 34:8–16. Aramwa e kabwarabwara te babaire ni kamaiu, **Aram.** 42:5–26, 31.

Reirein te kariki bwai, te bwaka, te mwakuri ni kamaiu, ao te bwabetito a kamatoaki ni kaotioti ni bong aikai, **R&B** 20:17–29. E karaoaki te babaire i mwain karikan te aonaba, **R&B** 128:22.

Au mwakuri ao mimitongoiu bwa N na karekea te aki mamate ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39. Aio bon te babaire ni kamaiu nakoia aomata ni kabane, **Mote** 6:52–62. Ti na kataia ma ngkai, **Abe.** 3:22–26.

Babaire ni Kamaiu. *Tara* Babaire ni Kabomwi

Babairean Te Utu. *Tara naba* Mare; Te Utu

Bairean mwaitiia naati aika bungiaki irouia taanga man katautauan ke tukan rikin te aomata.

Kam na bati ni kariki, ao kabatiaingkami, ao kaona te aonaba, **KB** 1:28 (Mote 2:28). Bon bwaai n akoi mai iroun te Uea naati, **TAre.** 127:3–5.

Ana utu Riaai a na karikirakeia natiia nakon te Uea, **1Nib.** 7:1.

Te mare e bon baireaki iroun te Atua nakon te aomata, **R&B** 49:15–17. Ake a karietaaki a na karekea ae bwanin ao reitakin aia kariki n aki totoki, **R&B** 132:19, 63.

Baebaeti, Bokin

Te boki n te O Tetemanti, are koreaki iroun Ieremia. Bon taian kario ke anene n nanokawaki ibukin bwakan Ierutarem ao ana botanaomata Iteraera. Te boki e koreaki i mwin bwakan te kaawa n uakaan ma 586 I.K.

Bai, Katoka. *Tara naba* Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi; Kakabwaiaan te Aoraki; Kaokoroaki; Katabua, Katabu

Te mwakuri are katokaaki baai i aon atun te aomata bwa kanoan te otenanti n te nakoanibonga. A bati otenanti n te nakoanibonga ake a karaoaki n te katoka bai, n ai aron taian katabu, kakabwaia, kakabwaiakin te aoraki, te kamatoa ibukin kaainakin te Ekaretia, ao anganakiia te Tamnei are Raoiroi.

Mote e katoka baina i aon atun Iotua, n ai aron ana taeka te Uea, **WI** 27:18, 22–23 (TK 34:9).

Iesu e kaki baina i aoia aoraki tabeman ni kamaiuia, **Mar.** 6:5 (Moom. 9:24). Abotoro a katoka baia i aoia itiman ake a na buokiia, **Mwak.** 6:5–6. A anganaki te Tamnei are Raoiroi n te katoka bai, **Mwak.** 8:14–17. Anania e katokai baina i aon Tauro ao e noraba, **Mwak.** 9:12, 17–18. Bauro e kaki baina i aona ao e kamaiua, **Mwak.** 28:8. E reirei Bauro reireian te bwabetito ao te katoka bai, **Ebera** 6:2.

Aramwa e katabuia ibonga ao unimwaane ni katokan baina i aoia, **Aram.** 6:1. Iesu e angania ana reirei te mwaaka n anga te Tamnei are Raoiroi n te katoka bai, **3Nib.** 18:36–37. Ane kam katokai baimi i aona, kam na anganna te Tamnei are Raoiroi, **Moro.** 2:2.

Unimwaane a na katokai baia i aoia ataei ni kakabwaiaia, **R&B** 20:70. A na karekea te Tamnei ae Raoiroi man te katoka bai, **R&B** 35:6 (TOni. 1:4). Unimwaane a na katokai baia i aon te aoraki, **R&B** 42:44 (R&B 66:9). Natiia a na karekea te katoka bai i mwin te bwabetito, **R&B** 68:27. E karekea te nakoanibonga n te katokabwai, **R&B** 84:6–16.

Baibara. *Tara naba* Abokiribwa; Eberaim—Ana kai Eberaim ke Iotebwa; Ikotakin Boki Aika Tabu; Iuta, Natin Iakobwa—Ana kai Iuta; Koroboki aika Tabu; Nu Tetemanti; O Tetemanti

Ikotakin aia koroboki Ebera ao Kiritian are kanoan bon kaotioti mai iroun te Atua. Te taeka ae *baibara* nanona bon "taian boki." Te Baibara bon aia mwakuri burabeti aika mwaiti ao taan koroboki aika kairaki iroun te Tamnei aika mwakuri i aan ana kairiiri te Tamnei ae Tabu (2Bet. 1:21).

Iai uoua mwakoro n aia Baibara Kiritian, a rangi n ataki bwa te O ao te Nu Tetemanti. Te O Tetemanti kanoana bon bookin koroboki aika tabu ake a kabonganaki i buakoia Iutaia i Baretain n ana tai ni mwakuri ni ibuobuoki te Uea ngke e maiu n rabwata. Te Nu Tetemanti kanoana bon koroboki man aia tai Abotoro ao e taraki bwa bon titebo tabuia ao te kariaia ma aia boki aika tabu Iutaia. Bokin te O Tetemanti a bon anaaki man koroboki aika tabangaki i nanon tienture aika mwaiti ao a kuri bane ni koreaki n te taetae n Ebera, ma bokin te Nu Tetemanti bon te mwakuri i nanon te roro ae ti teuana ao angiina a koreaki n te taetae n Erene.

N te O Tetemanti te taeka ae *tetemanti* e tei ibukin te taeka n Ebera ae nanona "berita ae tabu." Te Berita ae Tabu Ngkoa bon te tua are e anganaki Mote ngke Iteraera e aki butimwaea bwaninin te euangkerio are iai irouia ana aomata te Atua man moanaki te maiu ae mamate. Te Berita ae Tabu ae Boou bon te euangkerio n arona are e reiakinaki iroun Iesu Kristo.

N te Baibara n Ebera (te O Tetemanti) booki a tibwaaki nakon teniua rinanna: te Tua, Burabeti, ao taian Koroboki. Te Baibara are e kabonganaki irouia

Kiritian n te Aonaba e katanakoi booki ni kaineti ma boto ni iango iai, n aron rongorongo, kario, ao taetae ni burabeti.

Bokin te Nu Tetemanti a bon baireaki n aron aei: Euangkerio ake aua ao Mwakuri; ana reta Bauro; aia reta ae tabangaki Iakobo, Betero, Ioane, ao Iuta; ao ana Kaotioti Ioane.

Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira e kamoamoaa ao e karinea te Baibara ao e kamatoa naba bwa te Uea e reitinako n angaanga riki kaotioti rinanoia Ana burabeti ni boong aika kaitira ake a boutoka ao ni kaota koauan rongorongo n te Baibara ibukin ana mwakuri te Atua ma aomata.

Ana kai Iuta (te Baibara) ao ana kai Iotebwa (Ana Boki Moomon) a na riki n ti teuana i nanon bain te Uea, **Etek.** 37:15–20.

Koauan te Baibare e na kaotaki ni koroboki aika tabu ni boong aika kaitira, **1Nib.** 13:38–40. Te Baibara e na botaki ma Ana Boki Moomon ni kunei kairuan reirei aika kewe, **2Nib.** 3:12. Te Baibara! Te Baibara! Iai ara Baibara, **2Nib.** 29:3–10. Ni kabane ake a kakoaua te Baibara a na kakoaua naba Ana Boki Moomon, **Moom.** 7:8–10.

Unimwaane a na reirei tuan au euangkerio, ake i nanon te Baibara ao Ana Boki Moomon, **R&B** 42:12.

Ti kakoaua te Baibara ae ana taeka te Atua ngkana e eti rairana, **TOni.** 1:8.

Baibara, Ana Rairairi Iotebwa Timiti (ARIT). *Tara* Ana Rairairi Iotebwa Timiti (ARIT)

Bairean Aron Taia n Riki

Tara Bairean Aron Taia n Riki n te abentekiti.

Bakantang. *Tara naba* Mataaiakina; Tauanen, Bakantang

Ni kaineti ma koroboki aika tabu, tangiran te bwai teuana are ana bwai temanna e bon bure.

Tamanuea a kaboa Iotebwa nako Aikubita, bwa a bakantang, **Mwak.** 7:9. E aki bakantang te tangira ae kororaoi, **1Korin.** 13:4 (Moro. 7:45). Te kainikatonga e riki mai iai te bakantang, **1Tim.** 6:4. Ike e mena iai te bakantang, e mena naba iai te kiriwe ma mwakuri aika buakaka, **Iak.** 3:16.

Te Uea e tuangia aomata bwa a na aki bakantang, **2Nib.** 26:32. Akea te bakantang i buakoia ana botanaomata Nibwaai, **4Nib.** 1:15–18.

Aia bakantang ao uniia aomata bon te aroaro ae I taneiai ni bongin maiu ni kabane, **R&B** 127:2.

Bakee. *Tara* Taeka ni Wanawana

Banna

Te banna are e kona n iria te aomata ni karekei mwina aika onoti. I nanon koroboki aika tabu, *banna* n angin te tai e nanonaki bwa te katooto ibukin maiuakinan kawai aika onoti ke ibukin katean te bwai teuana.

Te Uea e tuanga Iteraera bwa e na katea te umwa ni kaineti ma te banna are kaotaki nakon Mote, **Otin.** 25. Tawita e angan Toromon te banna ibukin katean te tembora, **1Rong.** 28:11–13.

E na kaota Iesu Kristo irou aia bwai ni kakairi akana nang onimakinna, **1Tim.** 1:16.

N na anganiko te banna ni katooto ibukin bwaai ni kabane, bwa ko aonga n aki mwamwanaaki, **R&B** 52:14.

Banna ni Kabotau

Kabonganan te bwai teuana bwa katotongan ke bannan te bwai teuana. Te banna ni kabotau ni koroboki aika tabu e kamanenaki te bwai ae taneiai te aba, bwaai aika riki, ke aroaro bwa a na tei ibukin tuan ao reirein te euangkerio. Te katoto, te burabeti ae Aramwa n Ana Boki Moomon e kabongana te koraa bwa e na tei ibukin ana taeka te Atua (Aram. 32).

Rinanon koroboki aika tabu ni kabuta burabeti a kamanenai banna ni kabotau ni reireia taekan Iesu Kristo. Tabeua banna aikai a kaairaki ma waakin botaki n taromauri ao otenanti (Mote 6:63), anga karea (Ebera

9:11–15; Mote 5:7–8), te botaki n toa (ARIT, Mareko 14:20–24 [Abentekiti]; Ruka 22:13–20), ao te bwabetito (Rom 6:1–6; R&B 128:12–13). A mwaiti taian ara n te baibara aika bon bannan te bwai teuana. N te O Tetemanti te botaki n taromauri n umwan te Atua ao ana tua Mote a tei ibukin koaua aika akea tokiia (Ebera 8–10; Mot. 13:29–32; Aram. 25:15; Erem. 8:14–15). Te Katoto, taraa Mataio 5:13–16; Ioane 3:14–15; Iakob. 4:5; Aram. 37:38–45.

Baonikarea. *Tara naba* Karea

Te kateitei ae kabonganaaki ibukin te anga karea, angabwai, ao te nebonebo.

Noa e katea te baonikarea nakon te Uea ao e kareani karea aika kabuokaki, **KB** 8:20. Aberam e katea te baonikarea nakon te Uea, **KB** 12:7–8. Aberaam e kabaea Itaaka are natina i aon te baonikarea, **KB** 22:9 (KB 22:1–13). Iakobwa e katea te baonikarea iai ao e arana te tabo arei bwa Era-beta-era, **KB** 35:6–7. Eria e katea te baonikarea ao e kaewenakoia ana ibonga Bwaara, **1Uea** 18:17–40.

Ngkana ko uota am karea nokon te baonikarea, te moanibwai raoakina tarim, **Mat.** 5:23–24. I noora i aan te baonikarea tamneia ake a tiringaki ngkoa ibukin ana taeka te Atua, **Kaoti.** 6:9 (R&B 135:7).

Riaai e katea te baonikarea man taian atibu ao e anga ana kaitau nakon e Uea, **1Nib.** 2:7.

E kamaiuaki Aberaam man te mate i aon ana baonikarea Erekana, **Abe.** 1:8–20.

Baraam

Te burabeti n te O Tetemanti are tangiria ni kamaraiaa Iteraera ibukin te mwane. E tuangaki iroun te Uea bwa e na aki kamaraiaa Iteraera (WI 22–24).

Ana aati Baraam e rawa ni mwananga ibukina bwa e tei te anera i mwaain kawaina, **WI** 22:22–35.

Baraba

Aran te mwaane are kabwaraaki n onea mwiin Iesu n tain Taurakina. Baraba bon te tia kateirakea te kakiriwe, te tia tiritiri, ao te tia ira (Mat. 27:16–26; Mar. 15:6–15; Ruka 23:18–25; Ioane 18:40).

Barenaba

Te ara are e anganaki Iotebwa (e weteaki naba bwa Iote), ae te Rewaite ae te I-Kubero, are e kaboanako abana ao e anga mwanena nakoia Abotoro (Mwak. 4:36–37). E ngae ngke tiaki temanna i buakoia moan Abotoro ake Tengaun ma Uoman, ma e riki bwa te Abotoro (Mwak. 14:4, 14) ao e beku ni mwananga ni mitinare aika mwaiti (Mwak. 11:22–30; 12:25; 13–15; 1Korin. 9:6; Kara. 2:1, 9; Koro. 4:10).

Baretoromaio. *Tara naba* Natanaera

N te Nu Tetemanti, temanna mai buakoia ana moan Abotoro ake Tengaun ma Uoman Iesu Kristo (Mat. 10:2–4).

Baronga aika Bua. *Tara* Iteraera—Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua

Baronga ake Tebwina. *Tara* Iteraera

Bata are Iteraera. *Tara* Iteraera

Bata ni Kaikobwai. *Tara naba* Kamweraoi

Te tabo are e butimwai iai te bitiobi, e taui ni kawakini, ao e tibwai nakoia kainnano angabwai aika katabuaki mai irouia Aomata aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. Bata ni kaikobwai n tatabeua nako a kona ni bubura ke ni uarereke n aron are kainnanoaki n aroaro nako. Aomata aika Itiaki aika kakaonimaki a anga aia tarena, rabakauia, bwaai, ao mwane nakon te bitiobi bwa e na tararuaia kainnano n aia tai ni kainnano. Ngaia are, te bata ni kaikobwai e kona ni kaairaki iai karinanin mwakuri ni ibuobuoki aika kona n reke, mwane, amwarake, ke bwaai riki tabeua. Te bitiobi bon te tia tei ibukin te bata ni kaikobwai ao e tibwatibwai bwaai ao mwakuri ni ibuobuoki n aron kainnanoana ao n aron ana kairiri Tamnein te Uea (R&B 42:29–36; 82:14–19).

A riai ni boti amwarake bwa a na kawakinaki ni kaitara te iti ririki n rongo, **KB** 41:34–36, 46–57. Kam na kabane kabwianibwai n urakini nakon te auti ni kaiko bwai, **Maraki** 3:10 (3Nib. 24:10).

E riai te bitiobi n katea te bata ni kaikobwai ibukin te Ekaretia aei, **R&B** 51:13. Rakan bwaai a na nakon au bata ni kaikobwai, **R&B** 70:7–8. Aomata aika Itiaki a na bairea ao ni katea te bata ni kaikobwai, **R&B** 78:1–4. Iai inaomataia ataei ni buokaki man ana bata ni kaikobwai te Uea ngkana aki kona aia karo n anganiia, **R&B** 83:5.

Batateba. *Tara naba* Tawita

Buun Uria; i mwina, buun Tawita ao tinan Toromon. Te uea ae Tawita e wenenibure ma neiei. E baireia naba bwa e na tiringaki buun neiei n te bo ni buaka (2Tamu. 11), te bure are e reke iai mwina ae akea tokina nakon Tawita (R&B 132:39).

Bati n Ribaki, Mwakuri ae Bati n Ribaki. *Tara naba* Te Bure

Ni koroboki aika tabu, te bwai ae karika ribakina ke te kairiribai irouia aika raoiroi ao a itiaki.

Riia aika kewe bon te bwai ae ribaki iroun te Uea, **TRab.** 12:22.

Te kainikatonga e bon ribaki i matan te Uea, **Iakob.** 2:13–22. Naake a buakaka anganaki bwa a na noori oin aia mwakuri aika bati n ribaki, **Mot.** 3:25. Te aki itiaki bon moan te ribaki i aon bure ni kabane ma ti te tiritiri ao kaakean te Tamnei ae Raoiroi, **Aram.** 39:3–5.

E kauraki unin te Uea ni kaaitara aia mwakuri aika bati n ribaki, **R&B** 97:24.

Baunuea. *Tara naba* Maiu ae Akea Tokina

Te bau ae katamaroaki ae katokaaki i aon atuiia taan tautaeka. E kona n riki bwa kanikinaean mwaakan te tiretio, te tautaeka ao te aro n atua. Naake a teimatoa nua te toki ni kawakini ana tua te Atua ni kabane e na karekea te baunuea n te maiu ae akea tokina. (Tara R&B 20:14; Mote 7:56; IT—M 1:1.)

E kamenaki i mwaiu baun te raoiroi, **2Tim.** 4:8. E na reke iroumi te bau are te neboaki are aki kona n rai, **1Bet.** 5:4.

Taian mate ake a mate i anon te Uea a na karekea baunuean te raoiroi, **R&B** 29:13. A na boni kaekea te baunuea n ana nne ni maeka Tamau, **R&B** 59:2. Te Uea e katauraoia Aomata aika Itiaki bwa a na karekea te baunuea ae katauraoaki ibukiia, **R&B** 78:15. Te Uea e tia ni berita nakoia ana Aomata aika Itiaki te baunuea ae mimitong n angataina, **R&B** 104:7.

Bauro. *Tara naba* Ana Reta Bauro

Te Abotoro n te Nu Tetemanti. Aran Bauro n te taetae n Ebera bon Tauro, ao bon aei arana ni karokoa moanakin ana mwakuri ni ibuobuoki nakoia Tientaire. Mai i mwaina e bwainikirina te Ekaretia ma e rairaki nakon ana koaua i mwin nooran Iesu Kristo n te mi ni burabeti. Bauro bon tenua mwananga aika abwabwaki ni mitinare ao e koroi reeta aika mwaiti nakoia Aomata aika Itiaki. Tebwi ma aua reeta aikai a riki bwa mwakoron te Nu Tetemanti ngkai. N tokina e anaki bwa te bure nako Rom ao e tiringaki, te katautau bwa n tain bwebweraken aroka n 65 N.K.

E kataua karebanakin Tetebano, **Mwak.** 7:57–8:1. E bwainikirinia Aomata aika Itiaki, **Mwak.** 8:3. E mwananga nako Tametoko ngke e kaoti Iesu nakoina, **Mwak.** 9:1–9. E bwabetitoaki iroun Anania, **Mwak.** 9:10–18. I mwin tikuna i Arabia, e okira Tamateko ni kabwarabwara, **Mwak.** 9:19–25 (Kara. 1:17). Teniua te ririki i mwin rairakina, e oki rikaki nako Ierutarem, **Mwak.** 9:26–30 (Kara. 1:18–19). Teniua mwanangana ni mitinare, n tataekina te euangkerio ao ni katei mwanga n te Ekaretia ni mwakoron uean Rom aika kakaokoro, **Mwak.** 13:1–14:26; 15:36–18:22; 18:23–21:15. Ngke e okira Ierutarem i mwin ana kateniua ni mwakuri ni mitinare, e kabureaki ao e kanakoaki nako Kaitareia, **Mwak.** 21:7–23:35. E tiku bwa te bure i Kaitareia i nanon uoua te ririki, **Mwak.** 24:1–26:32.

E kanakoaki nako Rom bwa e kabowiaki ao e taonaki ni koron te kaibuke i aon kawaina, **Mwak.** 27:1–28:11.

Beniamina, Natin Iakobwa. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, aia kauoman n nati te mwaane Iakobwa ma Rakera (KB 35:16–20).

Ana baronga Beniamina: Iakobwa e kakabwaia Beniamina (KB 49:27). Kanoan Beniamina bon te reeti ae ai aron taan buaka. Uoman Beniamwaite aika kakannato bon Tauro, te moan uea i Iteraera (1Tamu. 9:1–2), ao Bauro, te Abotoro n te Nu Tetemanti (Rom 11:1).

Beniamina, Taman Motiaea. *Tara naba* Motiaea, Natin Beniamina

Te burabeti ao te uea n Ana Boki Moomon (Mot. 1–6).

E tabeakini kaangaanga aika korakora ni karekea te rau n te aba, **Omi.** 1:23–25 (ATM 1:12–18). Reireiniia natina, **Mot.** 1:1–8. Anga ueana nakon natina ae Motiaea, **Mot.** 1:9–18. A botaki ana botanaomata n ongora n ana kabanea n taetae, **Mot.** 2:1–8. E taetae nakoia ana botanaomata, **Mot.** 2:9–4:30. Ana botanaomata a karaoa te berita ae tabu ma te Uea, **Mot.** 5–6.

Bentateuti. *Tara naba* Karikani Bwai; Mote; Nakoaia Ibonga; O Tetemanti; Te Otinako; Tua-Kaua; Warekaia Iteraera

Te ara are a anganaki moan booki ake nimaua n te O Tetemanti—Karikani Bwai, Te Otinako, Nakoaia Ibonga, Warekaia Iteraera, ao Te Tua-Kaua. Iutaia a atong booki aikai bwa Tora ke ana tua Iteraera. A koreaki iroun Mote (1Nib. 5:10–11).

Bentekota. *Tara naba* Ana Tua Mote

Kanoan ana tua Mote, te Toa are Bentekota ke Moan Ua e karaoaki nimabwi boong i mwin te Toa are te Riao (NI 23:16). Bentekota bon bukamaruan tain te tai, ao n te O Tetemanti e bon aranaki bwa Toan te Tai ke Toan Wiki. Bon te toa aio are tabe ni bukamaruaki ngke Abotoro i Ierutarem a kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi ao a taetae n neewe (Mwak. 2; R&B 109:36–37).

Bereka

N te O Tetemanti, natin Ebera ao ana tibu mwamwanu Tem. N ana bong ao e tibwaki te aonaba (KB 10:22–25).

Beretiata. *Tara naba* Bwabera, Bwaburon

N te O Tetemanti, te kabanea n uea i Bwaburon, are tautaeka i mwaain ae tauaki Bwaburon iroun Tairati; natin Nebukaneta ao onean mwiina (Tani. 5:1–2).

Beretitenti. *Tara naba* Burabeti; Moan Beretitentii

Te ara ibukin te aomata are e tararua te botaki teuana. Te Beretitenti n te Ekaretia bon te burabeti, tia mamata, ao te tia kaotioti (R&B 21:1; 107:91–92), ao kaain te Ekaretia a na wetea te burabeti n te Ekaretia n te ara ae te "Beretitenti" (R&B 107:65). Bon ti ngaia te aomata n te aonaba ae kariaiakaki bwa e na kamwakuri kiingin te nakoanibonga ni kabane.

Mataniwi n aia koram nako kaain te nakoanibonga ao botaki riki tabeua n te Ekaretia a kona naba ni karekea te ara ae te beretitenti.

Te Uea e anga kiingin te abanuea nakon Iotebwa Timiti, **R&B** 81:1–2. Teniman beretitenti a riki bwa te koram n te Beretitentii n te Ekaretia, **R&B** 107:21–24. Beretitenti a katabuaki ni kaineti ma ana karinan Merekitereka, **R&B** 107:29. Tabeia beretitenti i aoia rikan, tia reirei, ibonga, ao unimwaane e kabwarabwaraaki, **R&B** 107:85–89 (R&B 124:136–138, 142). Bon iai itiman beretitenti i aoia ni kabane Itingaun ake tabeman, **R&B** 107:93–95. Beretitenti n taian Titeiki a bon rineaki, **R&B** 124:133–135.

Berita ae Tabu. *Tara naba* Berita ae Tabu ae Boou ae Akea Tokina; Berita ae Tabu nakon Aberaam;

Tuea; Tuea ao te Berita ae Tabu n te Nakoanibonga

Te boraraoi i marenan te Atua ma te aomata, ma aki boraoi aia mwakuri n te boraraoi. Te Atua e anga babaire ibukin te berita ae tabu, ao aomata a kariaia bwa a na karaoa are E tuangia bwa a na karaoia. Te Atua ngkanne e berita nakon te aomata taian kakabwaia aika onoti ibukin aia ongeaba.

Tuua ao otenanti a karekeaki n te berita ae tabu. Kaain te Ekaretia ake a karaoi berita aika tabu aikai a berita bwa a na karinei. Te katoto, kaain te Ekaretia a berita ma te Uea n te bwabetito ao a kaboua te berita ae tabu anne man kanakin te toa. A karaoi tabeua riki berita aika tabu n te tembora. Ana aomata te Uea bon aomatan te berita ae tabu ao a korakora kakabwaiakia ngkai a kawakini aia berita aika tabu ma te Uea.

N na kateimatoa au berita ma ngkoe, **KB** 6:18. Kawakina au berita; kam na riki iai bwa au aomata mai buakoia botanaomata, **Otin.** 19:5. Tai karaoa te berita teuana ma ngaia ao ko na aki naba ma antiia, **Otin.** 23:32. Kawakina te tabati bwa te berita ae akea tokina, **Otin.** 31:16. N na bon aki urua au berita ma ngkami n aki toki, **TMT** 2:1. Au aomata aika itiaki a karaoa te berita ma Ngai n te karea, **TAre.** 50:5 (R&B 97:8).

Uringa ana berita ae tabu, **Ruka** 1:72 (R&B 90:24).

Mwaakan te Atua e ruo nako aoia ana aomata i nanon te berita ae tabu te Uea, **1Nib.** 14:14. Te berita ae tabu are e karaoia nakon Aberaam e na kakoroaki bukina ni boong aika kaitira, **1Nib.** 15:18 (3Nib. 16:5, 11–12; 21:7; Moom. 9:37). Ana botanaomata Beniamina a tauraoi ni karaoa te berita ae tabu ma te Atua bwa a na karaoa nanona, **Mot.** 5:5. Te bwabetito bon kakoauaan ae te aomata e a tia ni karaoa te berita ae tabu ma te Atua bwa e na beku Ibukina, **Mot.** 18:13. Ataein te berita ae tabu ngkami, **3Nib.** 20:25–26. Anera a kakoroi bukin ma ni karaoi ana mwakuri ni berita aika a tabu te Tama, **Moro.** 7:29–31. Waanakon raraan Kristo bon te berita ae tabu, **Moro.** 10:33.

Aomata nako ake kaain ana ekaretia Kristo aio, a na riai ni kawakini ni kabane berita aika tabu, **R&B** 42:78. A kakabwaiaki ake a kawakina te berita ae tabu, **R&B** 54:6. Ane e urua te berita ae tabu aio e na kabua nakoana ao nnena n te ekaretia, **R&B** 78:11–12. Ni kabane naake a karekea te nakoanibonga a karekea te tuea ao te berita ae tabu, **R&B** 84:39–40. A kukurei ni kawakini aia berita aika tabu man te anga nano, **R&B** 97:8. Te berita ae tabu n te mare e kona n akea tokina, **R&B** 132. E na riki aio bwa ara berita ae tabu, bwa ti na nakonako i nanon otenanti ni kabane, **R&B** 136:4.

Berita ae Tabu ae Akea Tokina. *Tara* Berita ae Tabu; Berita ae Tabu ae Boou ae Akea Tokina

Berita ae Tabu ae Boou ae Akea Tokina. *Tara naba* Berita ae Tabu

Bwaninin ana euangkerio Iesu Kristo (R&B 66:2). E boou ni katoa te tai are manga kaotaki iai i mwin tain kitanan te koaua. Bon akea tokina i an te kantaninga are bon ana berita ae tabu te Atua ao a tia ni kimwareirei iai i nanon te mwioko n tararua n te euangkerio ni kabane ike a tia ni kukurei ni butimwaeia aomata. Te berita ae tabu ae boou ae akea tokina e manga kaotaki nakoia aomata i aon te aonaba iroun Iesu Kristo rinanon te Burabeti Iotebwa Timiti. Kanoana bon otenanti aika tabu aika karaoaki n te kariaiakaki n te nakoanibonga—n aron te bwabetito ao te mare n te tembora—are e karekea ibukin te aomata te kamaiuaki, te aki mamate, ao te maiu ae akea tokina. Ngkana a butimwaea te euangkerio aomata ao a berita bwa a na kawakin ana tua te Atua, te Atua berita bwa e na angania te kakabwaia n Ana berita ae tabu ae boou ae akea tokina.

N na kamatoa au berita i marenau ma ngkoe, **KB** 17:7. I anganna te berita n te nakoanibonga ae akea tokina, **WI** 25:13.

Aomata a onika ana otenanti ma n urua te berita are akea tokina, **Itaia** 24:5 (R&B 1:15). N na karaoa te berita ae akea tokina ma ngkami, **Itaia** 55:3 (Iere. 32:40). E na riki bwa te berita ae akea tokina, **Etek.** 37:26.

Te Uea e karaoa te berita naba ngkai, ao are kara e nang mauna, **Ebera** 8:13. Iesu are te tia raoi n te berita nabangkai, **Ebera** 12:24 (R&B 76:69).

Aio bon te berita ae tabu ae e boou ae akea tokina, **R&B** 22:1. I a tia ni kanakoa au berita ae aki totoki nakon te aonaba, **R&B** 45:9 (R&B 49:9). Te Uea e tia ni kanakoa bwaninin ana euangkerio, ana berita ae tabu ae akea tokina, **R&B** 66:2 (R&B 133:57). Bwa e aonga ni karekea te kabanea n rietata n te abanuea ae te tiretio, te aomata e riai n rin n te berita ae tabu ae boou ae akea tokina n te mare, **R&B** 131:1–2. Te berita ae tabu ae boou ae akea tokina e bon karaoaki ibukin bwaninin mimitongin te Uea, **R&B** 132:6, 19.

Berita ae Tabu nakon Aberaam.
Tara naba Aberaam; Berita ae Tabu; Korotobibi

Aberaam e karekea te euangkerio ao e katabuaki nakon te nakoanibonga ae rietata (R&B 84:14; Abe. 2:11), ao e rinanon te mare ae tiretio, are bon te berita ae tabu ni karietataaki (R&B 131:1–4; 132:19, 29). Aberaam e karekea te berita bwa ni kabane kakabwaia ni berita aika tabu aikai a na bon anganaki kanoana n te maiu n rabwata (R&B 132:29–31; Abe. 2:6–11). Ikotan berita aika tabu aikai ao berita aranaki bwa berita ae tabu nakon Aberaam. Manga kaokan te berita ae tabu aei bon Manga Kaokan te euangkerio ni kabanean boong, bwa rinanona a bane botanaomata n te aonaba ni kakabwaiaaki (Kara. 3:8–9, 29; R&B 110:12; 124:58; Abe. 2:10–11).

Betaera

N Ebera, nanona bon "ana auti te Atua" ao bon teuana te tabo ae te kabanea n tabu i Iteraera. E mena tao tebwina te maire (tebwi ma onoua te kiromita) i meangin Ierutarem. Ikai are e katea iai ana baonikarea Aberaam n te tai are moan roko iai i Kanaan (KB 12:8; 13:3). Ikai are Iakobwa e noora n te mii ni burabeti te kai n ararake are e waerake nako karawa (KB 28:10–19). Bon te tabo naba ae tabu n ana bong Tamuera (1Tamu. 7:16; 10:3).

Betania

Te kaawa are e tiku iai Iesu Kristo i nanon Ana kabanea ni wiiki n te maiu ae mamate (Mat. 21:17; Mar. 11:11). E mena n rabeen te Maunga are Oriwete are mai maiaki-maeao, Betania bon mwengan Rataro, Maria, ao Mareta (Ioane 11:1–46; 12:1).

Beterem

Te kaawa ae uarereke ae mena nimaua te maire (waniua te kiromita) i maiakin Ierutarem. N Ebera, Beterem nanona bon "auti ni kariki", e bon aranaki naba bwa Eberata, are nanona "kariki ua." Iesu Kristo e bungiaki i Beterem (Mika 5:2; Mat. 2:1–8). Bon te tabo are taunaki iai Rakera (KB 35:19; 48:7).

Ruta ao Boati a maeka ikekei, **Ruta** 1:22. Tamuera e kabira Tawita ikekei, **1Tamu.** 16:1–13; 17:12, 15; 20:6, 28.

Erote e kananako kamateaia ataei ikekei, **Mat.** 2:16.

Betero

N te Nu Tetemanti, Betero e bon ataki mai moana bwa Timeon ke Timon (2Bet. 1:1), te tia akawa mai Betatiata ae maeka i Kaberenaum ma buuna. Iesu e katoka aorakin tinan buun Betero (Mar. 1:29–31). Betero e weteaki ma tarina ae Anterea bwa a na riki bwa ana reirei Iesu Kristo (Mat. 4:18–22; Mar. 1:16–18; Ruka 5:1–11). Arana n te taetae n Aramia, Keba, are nanona "te tia mamata" ke "te atibu" e bon anganaki iroun te Uea (Ioane 1:40–42; ARIT, Ioane 1:42 [Abentekiti]). Ngkai te Nu Tetemanti e taekini tabeua mamaran Betero n te rabwata, e kabwarabwara bwa e tokanikai i aoia ao e riki ni korakora n ana onimaki iroun Iesu Kristo.

E taekinna Betero bwa Iesu bon te Kristo ao Natin te Atua (Ioane 6:68–69), ao te Uea e rineia bwa e na taui kiingin te abanuea i aon te aonaba (Mat. 16:13–19). I aon te Maunga ni Onikaki, Betero e nora te Tia Kamaiu are onikaki, ni ikotaki ma Mote ao Eriati (Eria) (Mat. 17:1–9).

Betero bon te mataniwi n Abotoro n ana bong. I mwin maten, Mangautin, ao Waeraken te Tia Kamaiu, e wetea te Ekaretia ni ikotia ao ni bairea wetean temanna te Abotoro n onea mwiin Iuta Itekariota (Mwak. 1:15–26). Betero ao Ioane a kamaiua te mwaane ae mwauku ma ngke bungiaki (Mwak. 3:1–16) ao kainaomatakia n te kakai man te umwa ni kaikain (Mwak. 5:11–29; 12:1–19). Bon rinanon ana mwakuri ni ibuobuoki Betero are e moan kaukaki iai te euangkerio nakoia Tientaire (Mwak. 10–11). Ni boong aika kaitira, Betero, ma Iakobo ao Ioane, a roko mai karawa ao anga te Nakoanibonga ae te Merekitereka ao kiingina nako aon Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery (R&B 27:12–13; 128:20).

Ana moan reta Betero: Te moan reta e koreaki mai "Bwaburon" (te katautau bwa Rom) ao e kanakoaki nakoia Aomata aika Itiaki n te tabo are aranaki ngkai bwa Atia n te tai ae aki maan i mwin are moana bwainikirinakia Kiritian Nero.

Mwakoro 1 e taekina kaman katabuan nakoan Kristo bwa te Tia Kabooira. Mwakoro 2–3 e kabwarabwara bwa Kristo bon te oi n atibun te maninganinga, ngaia are Aomata aika Itiaki a taua te nakoanibonga ni uea, ao bwa Kristo e kabwarabwara nakoia tamnei n te uma ni kaikain. Mwakoro 4–5 a kabwarabwara bwa tera bukina ngkai te euangkerio e tataekinaki nakoia maate ao tera bukina ngkai unimwaane a riai ni kamwarakea te nanai.

Ana kauoua n reta Betero: Mwakoro 1 e kaungaia Aomata aika Itiaki bwa a na kamatoai weteaia ao rineakiia. Mwakoro 2 e kauringiia ibukiia taan reirei ni kewe. Mwakoro 3 e taekina boong aika kaitira ao Kauaokin Kristo.

Betetion. *Tara naba* Natin Betetion

Birato, Bontio

Te I-Rom ae tautaeka i Iutea, 26–36 N.K. (Ruka 3:1). E riribaia aomata aika Iutaia ao aia aro ao e tiringia tabeman I-Kariraia (Ruka 13:1). Iesu e bukinaki ao e motikaki taekana bwa e na tauraki imatan Birato (Mat. 27:2, 11–26, 58–66; Mar. 15; Ruka 23; Ioane 18:28–19:38).

Biremon. *Tara naba* Bauro

Te aomata ae te Kiritian n te Nu Tetemanti are iai ana toro ae Onetimo, are e birinako ao e ira Bauro. Bauro e kaoka Onetimo nakon Biremon ma te reta ni bubuti bwa e na kabwara ana bure ana toro Biremon.

Biremon, ana Reta. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Te boki n te Nu Tetemanti, are e anaki man te reta ae koreaki iroun Bauro. Ana reta Bauro nakon Biremon bon te reta ae onoti nakoina ibukin Onetimo, te toro are iraea ana toka, ae Biremon, ao e birinako nako Rom. E kaokia Bauro nakon ana toka i Korote n raonaki iroun Takikiti, te tia uota ana reta Bauro nakoia I-Korote. Bauro e bubuti bwa e na kabwaraki ana bure Onetimo ao ni kaokaki ni butimwaeaki bwa raoia ni Kiritian. Bauro e korea te reta aio ngke e mena n te umwa ni kakain n te moan tai i Rom.

Biribi

N te Nu Tetemanti, Biribi, ae te I-Betetaita, bon temanna mai i buakoia ana moan Abotoro ake Tengaun ma Uoman te Tia Kamaiu (Mat. 10:2–4; Ioane 1:43–45).

Biribi are temanna bon temanna i buakoia ake itiman ake a rineaki bwa a na buokia Abotoro ake Tengaun ma Uoman (Mwak. 6:2–6). E kabwarabwara i Tamaria ao nakon te iunike ae te I-Itiobia (Mwak. 8).

Bitiobi. *Tara naba* Nakoanibonga ae te Aaron

Nanona "kabuta waakin," te nakoa ke te beku ni mwiokoaki. Te Bitiobi bon te nakoa ae katabuaki n te Nakoanibonga ae te Aaron (R&B 20:67; 107:87–88), ao te bitiobi bon te tia motiki taeka ae tabangaki i Iteraera (R&B 107:72, 74).

Te Tamnei ae Raoiroi e tia ni kariki ngkami bwa mataniwi, **Mwak.** 20:28. Bwaai aika kainnanoaki ibukiia bitiobi a kaotaki, **1Tim.** 3:1–7 (Tito 1:7).

Te bitiobi e riai ni katabuaki, **R&B** 20:67. Edward Partridge e na beku bwa te bitiobi nakon te Ekaretia, **R&B** 41:9. Te bitiobi tabena bon bwaaintituaraoi n te tamnei, **R&B** 46:27, 29. Te ibonga ae rietata e kona ni karaoi mwakuri n nakoan te bitiobi, **R&B** 68:14, 19 (R&B 107:17). Te bitiobi e rineaki iroun te Uea, **R&B** 72. Te bitiobi e na tabeakiniia kainnano, **R&B** 84:112. Te bitiobi e na karaoi bwain te maiu n rabwata ni kabane, **R&B** 107:68. Te bitiobi bon te beretitenti n te Nakoanibonga ae te Aaron, **R&B** 107:87–88.

Bitiobi ae Tararua

Te Mataniwi ni Kabuta n te Ekaretia. Iai tabena ae tabangaki i aon mweraoin te Ekaretia ni bwain te aonaba (R&B 107:68). Te Bitiobi ae Tararua ao ana taan ibuobuoki, ake bon Mataniwi ni Kabuta naba, a tararua i aon te Nakoanibonga ae te Aaron n te Ekaretia (R&B 68:16–17; 107:76, 87–88).

Edward Partridge e na katabuaki bwa te bitiobi, **R&B** 41:9. Bitiobi a na weteaki ao ni kaokoroaki iroun te Moan Beretitentii, **R&B** 68:14–15. Kanoan raoi Aaron, ake bon karimoa, iai inaomataia n tararua ngkana a weteaki, kaokoroaki, ao ni katabuaki iroun te Moan Beretitentii, **R&B** 68:16, 18–20. A ti kona n bowiaki i matan te Moan Beretitentii, **R&B** 68:22–24 (R&B 107:82).

Boati. *Tara naba* Ruta

Buun Ruta (Ruta 4:9–10); tibu torun Tawita, uean Iteraera (Ruta 4:13–17); ao ana bakatibu Kristo, aia Uea Ueea (Ruka 3:32).

Boki n Tua. *Tara naba* Kaotioti; Reirei ao Berita aika Tabu

N te 1833, tabeua kaotioti are e karekei te Burabeti Iotebwa Timiti a katauraoaki ibukin boretiakia n te boki ae aranaki bwa A Book of Commandments for the Government of the Church of Christ. Te Uea e reitinako n reitaki ma Ana tia mwakuri, ao kabuburaan ikotakin kaotioti aikai a boretiaki uoua te ririki i mwina bwa Reirei ao Berita aika Tabu.

R&B 1 bon ana kabwarabwara te Uea nakon bokin ana tua, **R&B** 1:6. E kaewenakoa te aomata ae te kabanea ni wanawana bwa e na karaoa aekan ana kaotioti ae te kabanea ni karako n te Boki n Tua, **R&B** 67:4–9. A rineaki taan tararua bwa a na boretii taian kaotioti, **R&B** 70:1–5.

Boki ni Kauring. *Tara naba* Boki Ni Maiu; Kateiriki

Te boki ae moanaki iroun Atam are a koreaki i nanon aia mwakuri kanoana; ao rongorongo naba ae aekakin aei are a kawakinaki irouia burabeti ao kaain te ekaretia aika kakaonimaki man te tai arei. Atam ao natina a kawakina te boki ni kauring, are a koroboki i nanona man ana kairiiri te tamnei, ao bokin rikiia, are kanoana bon te kateiriki (Mote 6:5, 8). Rongorongo n aron aikai a kona ni iai rekerekeia ni bairean kabanean motikan taekara.

E koreaki te boki ni kauring, **Maraki** 3:16–18 (3Nib. 24:16–18).

Ni kabane naake aki kuneaki ni koreaki n te boki n kauring a na aki kunea aia bwaibwai n te bong anne, **R&B** 85:9. Maate a motikaki taekaia man booki are kanoana rongorongon aia mwakuri, **R&B** 128:7. Ti na anga te boki ae kanoana rongorongoia ara mate, **R&B** 128:24.

Te boki ni kauring e bon kawakinaki, **Mote** 6:5–8. Iai ara boki ni kauring, **Mote** 6:46. Aberaam e kataia ni korea te rongorongo ibukiia kanoana, **Abe.** 1:31.

Boki Ni Maiu. *Tara naba* Boki ni Kauring

Nanona teuana bwa Boki ni Maiu bon bwaninin ana iango ao ana mwakuri nako te aomata—rongorongon maiuna. E ngae n anne, koroboki aika tabu naba a kaotia bwa a kawakinaki rongorongo i karawa ibukiia ake a kakaonimaki, ni ikotaki ma araia ao rongorongon aia mwakuri aika raoiroi.

Te Uea e na kamaunaia taan bure man ana boki, **Otin.** 32:33.

Ane e tokanikai e na aki kamaunaaki man boki ni maiu, **Kaoti.** 3:5. Te boki teuana e kaukaki, are boki ni maiu, **Kaoti.** 20:12 (R&B 128:6–7).

Araia aika raoiroi a na koreaki i nanon boki ni maiu, **Aram.** 5:58.

Ami tataro a tauaki ni bokin araia ake a tia ni katabuaki, **R&B** 88:2.

Bokin Koroboki aika Tabu ake a Bua. *Tara* Koroboki aika Tabu—Koroboki aika tabu ake a bua

BON NGAI. *Tara naba* Iehova; Iesu Kristo

Te ara teuana ibukin te Uea ae Iesu Kristo.

E taku te Atua nakon Mote, AE NGAI AE BON NGAI, **Otin.** 3:14–15. Bon Iehova Ngai, **Otin.** 6:2–3.

Ngke e tuai bungiaki Aberaam ao bon iai Ngai, **Ioane** 8:56–59.

Kakauongo nakon bwanaan Iesu Kristo, ae Korakora ae Ngai, **R&B** 29:1 (R&B 38:1; 39:1).

Bong ae te Tabati. *Tara naba* Karika, Kariki Bwai; Motirawa

Te bong ae tabu ae kaokoroaki ni katoa wiki ibukin te motirawa ao te nebonebo. I mwin karikan bwaai ni kabane iroun te Atua, E motirawa n te kaitiua ni bong ao e tua bwa teuana te bong ni katoa wiki e na riki bwa te bong ni motirawa ni buokia aomata bwa a na uringnga (Otin. 20:8–11).

I mwain Mangautin Kristo, kaain te Ekaretia a kawakina te kabanea ni bong n te wiki bwa te Tabati, n aron ae a karaoia Iutaia. I mwin te Mangauti, kaain te Ekaretia, ngkana Iutaia ke Tientaire, a kawakina te moan bong n te wiki (ana bong te Uea) ni kauringa Mangautin te Uea. Te Ekaretia ngkai e reitinako ni kawakina teuana te bong ni katoa wiki bwa te bong ae tabu ae te Tabati ike a neboa iai te Atua ao a motirawa man mwakuri n te aonaba.

Te Tabati e kauringia aomata bwa a kainanoa kamwarakean tamneia ao mwiokoaia bwa ana ongeaba nakon te Atua. Ngkana te botanaomata e rikirake n aki tabeakina kawakinan te Tabati, aroaro ni kabane n te maiu a rootaki ao maiuakinan te aro e riki ni mka (Neem. 13:15–18; Iere. 17:21–27).

Te Atua e motirawa n te kaitiua ni bong, **KB** 2:1–3. Tibun Iteraera aki rikoa te mana n te tabati, **Otin.** 16:22–30. Ko na uringa te bong ae te tabati, n tabuia, **Otin.** 20:8–11 (Mot. 13:16–19). E anga te tabati bwa te kanikina i marenan te Atua ma te aomata, **Otin.** 31:12–17 (Etek. 20:12, 20). Ti riai n aki kabo bwai ke ni kabo nakoi bwaai n te tabati, **Neem.** 10:31. Atonga te tabati bwa e kakukurei, ni karinea te Uea ao n aki ukoukora ae ko tangiria, **Itaia** 58:13–14.

E karaoaki te tabati ibukin te aomata ao e aki karaoaki te aomata ibukin te tabati, **Mar.** 2:23–28. Uean te tabati Natin te Aomata, **Ruka** 6:1–10. E anga reirei Iesu n te mwaneaba ao e katoki aoraki n te tabati, **Ruka** 13:10–14.

Nibwaite a kawakina tabun te bong ae te tabati, **Iarom** 1:5. Karinea te bong ae te tabati n tabuia, **Mot.** 18:23.

Karaoi mwakuri aika tabu n au bong ae e tabu, **R&B** 59:9–13. Kaain Tion a na karinea te bong ae te tabati, **R&B** 68:29.

Ngai, te Atua, I motirawa n te kaitiua ni bong man au mwakuri ni kabane, **Mote** 3:1–3 (KB 2:1–3; Abe. 5:1–3).

Booki aika Tabu. *Tara* Ikotakin Boki Aika Tabu

Botaki. *Tara* Botaki ni Karaba

Botaki n Toa. *Tara naba* Bwabetito; Iesu Kristo; Kaibangaki; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni

Kamaiu; Karea; Kariki ni Kamaiu; Te Kabanea n Amwarake; Te Ran ae Maiu

Ibukiia Aomata aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, *botaki n toa* e kaineti nakon te otenanti ibukin kanakin te kariki ao nimakin te ran ni kauringa Ana karea ni kamaiu Kristo. Te kariki are e tabeutaki e tei ibukin irikona are e uruaki; te ran e tei ibukin te raraa are E kawawaea ni karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin ara bure (1Korin. 11:23–25; R&B 27:2). Ngkana a anaa te toa kaain te Ekaretia aika tau, a berita bwa a na katoka i aoia aran Kristo, n ururingnga n tai nako, ao ni kawakin Ana tua nako. Rinanon te otenanti aei, kaain te Ekaretia a manga kaboui aia berita aika tabu n te bwabetito.

N te Kabanea n Amwarake, Iesu e kabwarabwara te otenanti ae te toa ngke E kanna ma Abotoro ake Tengaun ma Uoman (Mat. 26:17–28; Ruka 22:1–20).

Iesu e anaa te kariki, ao e kakabwaia; ao e ana te mwangko, ao e katituaraoi, **Mat.** 26:26–28 (Mar. 14:22–24; Ruka 22:19–20). Ane e kana irikou, ao e nima rarau, e reke irouna te maiu ae akea tokina, **Ioane** 6:54. Ane e kanna ma ni mooi ao e aki itiaki, e bon amwarake ma ni mooi nakon kabuakakan tamneina, **1Korin.** 11:29 (3Nib. 18:29).

Iesu e reireinia ana abotoro ake tengaun ma uoman ake Nibwaite taekan te toa, **3Nib.** 18:1–11. Iesu e reireia reirei aikai bwa a na katabuia aomata aika aki tau man kanakin te toa, **3Nib.** 18:28–29 (Moom. 9:29). A kaotaki tataro ibukin te toa, **Moro.** 4–5 (R&B 20:75–79).

Te toa e na katabuaki iroun te ibonga ke te unimwaane, **R&B** 20:46, 76. Akea irouia reirei ke rikan te kariaia ni katabua te toa, **R&B** 20:58. Moi aika tiaki te wain a kona ni kabonganaki ibukin te toa, **R&B** 27:1–4.

Botaki ni Karaba. *Tara naba* Ana Taan Iraa Kateanton; Kain

Te botaki n aomata ae a kabaeaki i marenaia n te taeka n tuea bwa a na karaoi ana waaki aika buakaka te botaki.

Taman taian kewe e kamangaoi nanoia natiia aomata bwa a na riki bwa botaki ni karaba aika buakaka, **2Nib.** 9:9. N na riai ni kamaunai mwakuri ni karaba aika bwain te roo, **2Nib.** 10:15. E roko ana motikitaeka te Atua i aoia taan mwkuri ni botaki ni karaba aika buakaka, **Aram.** 37:30. Kateanton e bon riki bwa te tia kamaunaia ana botanaomata Nibwaai, **Erem.** 2:4–13. Tatan e karekea inanoia aomata bwa a na katea taian tuea ao berita aika tabu ni karaba, **Erem.** 6:21–31. Te Uea e aki mwakuri rinanon botaki ni karaba aika buakaka, **Ita** 8:19. Botanaomata ake a kamatoai botaki ni karaba aika buakaka a na bon kamaunaki, **Ita** 8:22–23. A bon aki butimwaai aia taeka ni kabane burabeti, ibukin aia botaki ni karaba, **Ita** 11:22.

Man ana bong Kain, bon iai te botaki ni karaba ae buakaka, **Mote** 5:51.

Botaki ni Katiteuanaaki. *Tara naba* Katabua, Tuan te Anganano

Te botaki are rinanona Aomata aika Itiaki ni bongin moan manga kaokan te Ekaretia a kataia ni maiuakin tuan te anganano. Aomata n tatabemania a tibwauai aia bwai, ma aia raka, ni karekei bwaai aikai ni kaineti ma are akea irouia ao kainnanoia (R&B 51:3; 78:1–15; 104).

N ami bwai n te maiu n rabwata kam na booraoi, **R&B** 70:14. A na barongaki Aomata aika Itiaki bwa a na booraoi ni bwaai ni kabane, **R&B** 78:3–11 (R&B 82:17–20). Te Uea e anga nakon te botaki ni katitueanaki te kaotioti ao te tua, **R&B** 92:1. John Johnson e riai n riki bwa kaain te botaki ni katiteuanaki, **R&B** 96:6–9. Te Uea e anga kaetieti aika tabangaki ibukin kamwakuran te botaki ni katiteuanaki, **R&B** 104. Au aomata a aki katiteuanaki ni kaineti nakon te katiteuanaki are e kainnanoaki n tuan te abanuea ae te tiretio, **R&B** 105:1–13.

Boutoka ae Tabangaki. *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo;

Boutokaaia Taan Kairiiri n te Ekaretia

Te tua are kaain te Ekaretia a boutokaia iai naake a weteaki bwa a na beku n te Ekaretia, ni ikotaki naba ma ana babaire te Ekaretia ake tabeua are a kainnanoa aia boutoka, are kaotaki n taai nako ni katean baim te angaatai.

Iesu Kristo e tei bwa mataniwiin Ana Ekaretia. Rinanon ana kairiiri te Tamnei ae Raoiroi, E kairiia taan kairiiri n te Ekaretia ni mwakuri ao babaire aika kakaawaki. E ngae n anne, ni kabane kaain te Ekaretia iai inaomataia ao rineia ni boutokai ke n aki boutakai aia mwakuri ao aia babaire aia taan kairiiri.

A bane aomata ni kaeka n te bwana ae ti teuana, **Otin.** 24:3 (WI 27:18–19).

Abotoro ao Unimwaane a ikotaki ma te nano ae ti teuana, **Mwak.** 15:25.

Akea te aomata ae e na katabuaki n akean aia rinerine kaain te Ekaretia, **R&B** 20:65–66. Ni kabane bwaai a na karaoaki man te boutoka ae tabangaki, **R&B** 26:2 (R&B 28:13). A riai bwaai ni kabane ni karaoaki n te boutoka ae bwanin, **R&B** 104:21.

Boutokaaia Taan Kairiiri n te Ekaretia. *Tara naba* Boutoka ae Tabangaki

Berita ni boutoka nakoia naake a beku n nakoa ni kairiiri ni kabuta ke n te tabo n te Ekaretia.

Katea Iotua i matan te botaki ni kabanea, ao tuangnga nakoana i mataia, **WI** 27:18–19. A bane aomata n takarua, ao a kangai, Te Atua e na kamaiua te uea, **1Tamu.** 10:24. Onimakina ana burabeti, ao kam na teteke raoi iai, **2Rong.** 20:20.

Kam na iri nanoia ami tia kairiiri, **Ebera** 13:17.

Ko na buokaki iroun te Uea, ngkai ko tuai ni ngurengure, **1Nib.** 3:6. Ake a butimwaia burabeti a kamaiuaki, **3Nib.** 10:12–13. Kam na ongo n aia taeka naaka tengaun ma uoman, **3Nib.** 12:1.

Man bon bwanaau ke bwanaan au tia mwakuri, bon titebo, **R&B** 1:38. Ana taeka kam na karekei, n aron ae bon man oin wiiu, **R&B** 21:5. Ane e butimwaea au tia mwakuri, e butimwaeai, **R&B** 84:35–38. Ane e buimwaeai, e butimwaeia naake I a tia ni kanakoia, **R&B** 112:20. Ngkana au aomata a aki ongo nakon bwanaia aomata aikai ake I a tia n rineia, a na aki kakabwaiaki, **R&B** 124:45–46.

Buakaka. *Tara naba* Aki Raoiroi, Aki Raoiroi; Buakaka, Buakakaia; Kammaira; Te Bure

Te aomata ke te bwai teuana ae aki nakoraoi ma nanon ke ana tua nako te Atua; ae buakaka, ao e aki tabu.

A na mauna aroia akana a buakaka, **TAre.** 1:6.

Ngkana e kuri n aki kamaiuaki ane raoiroi, ao e na kaoti ia ane buakaka, **1Bet.** 4:18.

kaakeai mai iroumi bwaai ni kabane aika tiaki aron atua, **Moro.** 10:32.

Te kabomwi e tawe n roko i aoia ake a buakaka, **R&B** 97:22. I buakoia ake a buakaka, e aki taetae te Tia Kamaiu, **R&B** 138:20.

Buakaka, Buakakaia. *Tara naba* Aki Raoiroi, Aki Raoiroi; Buakaka; Kammaira; Roo, Maiu n Tamnei; Te Bure

Buakaka, bure; te aki ongeaba nakon ana tua te Atua.

N na iranna iai ni karaoa te bure ae abwabwaki aei, ma ni bure nakon te Atua, **KB** 39:7–9. E raroa te Uea mai irouia akana a buakaka: ma e ongo aia tataro akana raoiroi, **TRab.** 15:29. Ngkana e tautaeka te aomata ae buaka, ao a ikenrawa aomata, **TRab.** 29:2 (R&B 98:9).

Kam na tewea nako teuare buakaka mai buakomi, **1Korin.** 5:13. Ti kaunrabwata ma tamnei aika buakaka ake i an karawa, **Ebeto** 6:12.

Otinako man te buakaka, ao tai riing aia bwai aika a bareka, **Aram.** 5:56–57 (R&B 38:42). Aio aroia ake a buakaka n te kabanea n tai, **Aram.** 34:35 (Aram. 40:13–14). Te aro ae buakaka e bon aki kona ni karekea te kakukurei, **Aram.** 41:10. A na

katuuaeaki ake a buakaka irouia ake a buakaka, **Moom.** 4:5 (R&B 63:33).

N rokon te aoa anne, a na kamaenakoaki ake a raoiroi ma ake a buakaka, **R&B** 63:54.

N te aro aio e a roko tokiia ake a buakaka, **IT—M** 1:55.

Buakonikai ae Tabu. *Tara* Moan Kaotioti

Bubuti. *Tara naba* Tataro

Kakae, titiraki, ke bubuti nakon te Atua ibukin te buoka ae onoti.

Bubuti, ao kam na anganaki, **Mat.** 7:7. Ngkana akea ana rabakau temanna i buakomi, ke bubutia te Atua, **Iakobo** 1:5 (IT—R 1:7–20).

Titirakinai ma te onimaki, **1Nib.** 15:11. Ngkana kam aki oota n nanona, bon ibukin ae ko aki titiraki, **2Nib.** 32:4. Bubuti ma nanom ni koaua, **Mot.** 4:10. Te Atua e kakoroi bukin bwaai ake kam bubuti are e riai, i nanon te onimaki, **Mot.** 4:21. Butia te Atua ngkana a aki koaua bwaai aikai, **Moro.** 10:4.

A tangira riki te roo nakon te oota, mangaia are a bon aki bubutiai, **R&B** 10:21. Kam tuangaki bwa kam na butiia te Atua ni bwaai ni kabane, **R&B** 46:7.

Bukinaki. *Tara naba* Inaomata n Rinerine

Te Uea e tia n taku bwa ni kabane aomata a bon bukintaeka ibukin oin aia kaantaninga, anuaia, nanoia are a tangiria, ao aia mwakuri.

Te roro ni bukinaki bon te roro are a taraaki iai ataei bwa a kona ni bukintaeka ibukin aia mwakuri ao a kona ni karaoa te bure ao n raira nanoia.

N na motikitaekaia aomata ni kabane ni kaineti ma aia waaki, **Etek.** 18:30.

A na karakin aron aia taeka aika akea maneia ni kabane, **Mat.** 12:36. Anga kabwarabwaraan aia mwakuri n tararua, **Ruka** 16:2. Ngaira ni kabane ti na anga oin rongorongora nakon te Atua, **Rom** 14:12. Ake a mate a na motikaki taekaia ni kaineti ma aia mwakuri, **Kaoti.** 20:12.

Ara taeka, mwakuri, ao iango a na bon kabuakakaira, **Aram.** 12:14. Ngaira bon taan motiki taekara, bwa ti na karaoa ae raoiroi ke e buakaka, **Aram.** 41:7. Kam kariaiakaki bwa kam na karaoa te mwakuri i bon ibukimi, **Erem.** 14:29–31. Aio te bwai ae kam na reirei—te rairannano ao te bwabetito nakoia naake a kona ni bukinaki, **Moro.** 8:10.

A riai ni bane n raira nanoia ao ni bwabetitoaki ake a roko n te ririki ni bukinaki, **R&B** 18:42. Tatan e aki kona ni karirii ataei aika uarereke, ni karokoa a moanna ni kona ni bukinaki i matau, **R&B** 29:46–47. Ataei a na bwabetitoaki ngkana waniua aia ririki, **R&B** 68:27. Aomata ni kabane a na bukintaeka ibukin oin aia bure n te bong ni motikitaeka, **R&B** 101:78.

E bon anganaki te aomata bwa e na ataa ae raoiroi man ae buakaka; mangaia are bon taan tei i bon ibukiia, **Mote** 6:56. Aomata a na bon katuaeaki ibukin oin aia bure, **TOni.** 1:2.

Bukinaki, Roro Ni. *Tara* Ataei; Bukinaki; Bwabetitoaia Merimeri; Bwabetito—Te Bwabetito tiaki ibukiia merimeri

Bungiaki, Karikaki. *Tara naba* Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua; Natin Kristo; Natin te Atua aika Mwaane ao Aine; Rikitemanna

Ni bungiaki. Karikiia bon bungiakia, ni karikiia natiia, ke ni karikaki. Ni koroboki aika tabu, taeka aikai aki toki ni kabonganaki bwa e kananonaaki bwa e bungiaki mai iroun te Atua. E ngae ngke Iesu Kristo bon ana rikitemanna te Tama n te maiu ae mamate, ni kabane aomata a kona ni riki n te maiu n tamnei mai iroun Kristo man butimwaeana, te ongeaba nakon Ana tua nako, ao n riki bwa te aomata ae boou rinanon mwaakan te Tamnei ae Raoiroi.

I karikiko n te bong aei, **TAre.** 2:7 (Mwak. 13:33; Ebera 1:5–6; 5:5).

Kanga mimitongin ana rikitemanna te Tama, **Ioane** 1:14 (2Nib. 25:12; Aram. 12:33–34; R&B 76:23). E tangiria aomata te Atua n te aro are e anga Natina ae te riki te temanna, **Ioane** 3:16 (R&B 20:21).

Kristo e tia ni manga bungia tamneia ana aomata, **Mot.** 5:7.

Naake a manga bungiaki rinanon te Uea bon ngaiia ana Ekaretia te Karimoa n Nati, **R&B** 93:22.

Burabeti. *Tara naba* Beretitenti; Kaotioti; Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti; Tia Mamata

Te aomata are e a tia ni weteaki iroun ao e taetae ibukin te Atua. N aron ana tia uarongorongo te Atua, te burabeti e karekei tuua, taeka ni burabeti, ao kaotioti mai iroun te Atua. Mwiokoana bwa e na kaota nanon te Atua ao anuana raoi nakoia te botanaomata ao ni kaota nanon Ana waaki ma ngaiia. Te burabeti e kabuakaka te bure ao e rimoa n taekina mwina. Bon ngaia te tia tataekina te raoiroi. N taai tabetai, burabeti a kona ni kairaki bwa a na taekina taai aika i mwaira ibukin kabwaian te botanaomata. E ngae n anne, ana moan mwioko bon te kaota koauan Kristo. Te Beretitenti n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong Aika Kaitira bon ana burabeti te Atua n te aonaba ngkai. Kaain te Moan Beretitentii ao Abotoro ake Tengaun ma Uoman a kamatoaki n te kateibai bwa burabeti, taan mamata, ao taan kaotioti.

A bia riki ni burabeti ana aomata Iehova ni kabane, **WI** 11:29. Ngkana tao iai te burabeti, N na kaotai nakoina n te mii, **WI** 12:6. E tuangia Iteraera Iehova n reireia ni baia burabeti ni kabaneia, **2Uea** 17:13 (2Rong. 36:15–16; Iere. 7:25). I katabuko bwa te burabeti nakoia botanaomata, **Iere.** 1:5, 7. E kaota nanona ae raba nakoia ana toro aika burabeti, **Amota** 3:7.

E taetae ni wiia ana burabeti aika raoiroi, **Ruka** 1:70 (Mwak. 3:21). A bane ni kakoaua ibukin Kristo burabeti, **Mwak.** 10:43. Te Atua E kateia i nanon te Ekaretia burabeti, **1Korin.** 12:28 (Ebeto 4:11). Te Ekaretia e kateaki i aon boua ake Abotoro ao burabeti, **Ebeto** 2:19–20.

Aomata a tia n aki butimwaai aia taeka burabeti, **1Nib.** 3:17–18 (2Nib. 26:3). Mai iroun te Tamnei ao bwaai ni kabane a bon kaotaki nakoia burabeti, **1Nib.** 22:1–2. Kristo e nakoia Nibwaite bwa E na kakoroi bukin bwaai ni kabane ake E a tia n taekin ni wiia ana burabeti aika a tabu, **3Nib.** 1:13 (R&B 42:39).

Naake aki kakaungo nakon aia taeka burabeti a na kamaunaaki, **R&B** 1:14. Naake a kakoauai aia taeka burabeti a na karekea te maiu ae akea tokina, **R&B** 20:26. Kam na karekei ana taeka te burabeti, n aron ae bon man oin wiiu, **R&B** 21:4–6. Kaotioti ao tua ibukin te Ekaretia a roko ti rinanon teuare e rineaki, **R&B** 43:1–7. Taben te Beretitenti bon te tararua i aon te Ekaretia ni kabane ao n riki n aron Mote, ke te burabeti, **R&B** 107:91–92.

Ti kakoauaia burabeti, **TOni.** 1:6.

Buraeki

Ni koroboki aika tabu, te buraeki ke te kainibaire are a katobibia ni ikotaki aomata ni katiteuanaaki n te kaantaninga ke ni kinaakiia. N taai ake ngkoa te buraeki e tei bwa te tabo ni botaki ibukiia tautia n tain te buaka. Ana Boki Moomon ao Ana Ekaretia Iesu Kristo bon buraeki aika banna nakoia botanaomata ni kabane n te aonaba.

E na katea te man nakoia botanaomata, **Itaia** 5:26 (2Nib. 15:26). Wakan Iete e tei bwa te man, **Itaia** 11:10 (2Nib. 21:10; R&B 113:6).

Tabekarake kanikinaean te raoi, **R&B** 105:39.

Buraure. *Tara naba* Mare

Uruan te mare rinanon mwaakan te tua ke tuan te aro. Ni kaineti ma te Nu Tetemanti, te Atua e kariaia te buraure i an aroaro tabeua ibukin kaangaangan matoatoan nanoia aomata; e ngae n anne, n aron are e kabwarabwara Iesu, "tiaki arona ma ngke e moa ni karikaki

aonaba" (Mat. 19:3–12). E reirei koroboki aika tabu ni kaitara te buraure n arona nako ao e reireiniia bu mwaane ao bu aine bwa ana tangiriia i marenaia n te raoiroi (1Korin. 7:10–12; R&B 42:22).

Bwa. *Tara naba* Euangkerio; Iesu Kristo; Kaotioti

Ni kabotauana, Iesu Kristo ao Ana euangkerio, ake bon aan ao boutakana ae matoatoa (R&B 11:24; 33:12–13). Te *Bwa* e kona naba ni kaineti nakon te kaotioti, are mai iai te Atua e karaoia bwa e na ataaki Ana euangkerio iroun te aomata (Mat. 16:15–18).

Bon te Bwa, a kororaoi ana mwakuri, **TK** 32:4. Bon te Uea au bwa; N na onimakinna, **2Tamu.** 22:2–3. Tataan te atibu n ae tiaki ni baai, **Tani.** 2:34–35.

A kateaki bouana i aon te bwa, **Mat.** 7:25 (3Nib. 14:25). Iesu Kristo bon te atibu are e kaakeaki bongana iroumi, **Mwak.** 4:10–11. Te atibu arei bon Kristo, **1Korin.** 10:1–4 (Otin. 17:6).

Are e kateitei i aon te bwa e butimwaea te koaua, **2Nib.** 28:28. Iutaia a na aki butimwaea te atibu (Kristo) are a kona ni kateitei i aona, **Iakob.** 4:15–17. Bon i aon te bwa are ara Tia Kabomwi are ti riai ni katea iai aara, **Erem.** 5:12. Ane e kateitei i aon ana reirei Kristo e kateitei i aon ana bwa ao e na aki bwaka ngkana e roko te ieka, **3Nib.** 11:39–40 (Mat. 7:24–27; 3Nib. 18:12–13). Te aomata ae wanawana e katea batana i aon te bwa, **3Nib.** 14:24.

Ngkana ko kateitei i aon au bwa, aonaba ma moone a aki kona n tokanikai, **R&B** 6:34. Ane e kateitei i aon te bwa aei e na bon aki bwaka, **R&B** 50:44.

Bon Ngai te Mesia, Uean Tion, Bwaan Karawa, **Mote** 7:53.

Bwaara. *Tara naba* Taromauri Bouananti

Atuan taai te mwaane ae moan taromauriaki i Binitia (1Uea 16:31) ma e taromauriaki naba ni waaki aika kakaokoro n taabo aika kaokoro: irouia I-Moaba bwa Bwaara-beore (WI 25:1–3), i Tekem bwa Bwaara-berita (TMT 8:33; 9:4), i Ekiron bwa Bwaara-tebuba (2Uea 1:2). Tao Bwaara titebo ma Bere i Bwaburon ao Tiuti i Erene. Te taeka ae *Bwaara* e kaota te reitaki i marenan te toka ao ana toro. Te kanikina ae taneiai te aba ibukin Bwaara bon te kao mwaane. Atitoreta bon te atua te aine ae tabangaki n taromauriaki ni kaairaki ma Bwaara.

N taai tabetai e ikotaki *Bwaara* ma te ara teuana ke te taeka ni kaota te reitaki ma Bwaara, n aron te tabo are e taromauriaki iai ke te aomata ma anua ae titebo ma ake iroun Bwaara. I mwina, ibukina bwa *Bwaara* e a reke nanona ae rangi ni buakaka, te taeka ae *Bosheth* e a onea mwiina n aara ake a ikotaki. *Bosheth* nanona bon "maama."

Bwaatua. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Bwaatua aika Koora

N taai ake ngkoa kateia aba tabeua bwa a korea aia rongorongo ao tauan mwiin bwaai i aon bwaatua aika biiti, n aron ae karaoaki ma Ana Boki Moomon. Ibukin rongorongona riki, tara "Te Kabwarabwara ae Kimototo i aon Ana Boki Moomon" ni iteraniba i aon kabwarabwaraan Ana Boki Moonon.

Bwaatua Aika Burati. *Tara naba* Bwaatua

Rongorongoia Iutaia mai moana ni karokoa 600 I.K., are kanoana aia koroboki aika mwaiti burabeti (1Nib. 5:10–16). Te rekooti aio e kawakinaki iroun Raban, temanna te unimwaane ae te Iutaia i Ierutarem. N aia tai Riaai ao ana utu ni mena n te rereua, Riaai e kaokiia natina mwaane nako Ierutarem bwa a na ana te rekooti aio (1Nib. 3–4). (Ibukin rongorongona riki tabeua, tara "Te Kabwarabwara ae Kimototo ibukin Ana Boki Moomon," are i nanon Ana Boki Moomon.)

Bwaatua aika Koora. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Bwaatua

Te rongorongo are e koreaki i aon bwaatua aika koora. E taekina karakinaia uoua botanaomata aika korakora i aon te kontenanti ae America, Iotebwa Timiti e raira ao e boretia mwakoron

bwaatua aikai. Te rairairi aio e aranaki bwa Ana Boki Moomon. (Ibukin rongorongona riki, taraa "Kabwarabwarana" ao "Ana Kakoaua te Burabeti ae Iotebwa Timiti" n Ana Boki Moomon.)

Bwabera, Bwaburon. *Tara naba* Aonaba; Nebukaneta

Kautuun Kaawan Bwaburonia.

Bwabera e bon kateaki iroun Nimrote ao bon teuana te kaawa ae te kabanea ni maan n te aba ae Metobotamia, ke Tina (KB 10:8–10). E kamangaoa te taetae te Uea n te tai are a tabe aomata ni katea te Taua are Bwabera (KB 11:1–9; Ita 1:3–5, 33–35). Bwaburon e riki i mwina bwa ana kaawa n tua Nebukaneta. E katea te kaawa ae moan te bubura are e bon tiku naba ngkai mwiina ae a uruaki. Bwaburon e riki bwa te kaawa ae rangi ni buakaka ao ni karokoa ngkai e riki bwa te kabotau ibukin buakakan te aonaba.

Biri nako mai i nanon Bwaburon, **Iere.** 51:6.

Bwaburon e na kateaki ao e na bwaka, **Kaoti.** 17–18.

E na uruakaki Bwaburon, **2Nib.** 25:15.

Bwaburon e na bwaka, **R&B** 1:16. N na aki kamaiuia ake a tiku i Bwaburon, **R&B** 64:24. Kam na kitana Bwaburon, **R&B** 133:5, 7, 14.

Bwabetito. *Tara naba* Bwabetitoaia Merimeri; Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua; Otenanti; Tamnei ae Raoiroi

Te taeka are e kabonganaki n te moan koroboki n Erene nanona bon "kateboa" ke "kateboa i nanon". Te bwabetito ni kateboa i nanon te ran iroun temanna ae iai te kariaiakaki irouna bon te moan otenanti n te euangkerio ao e kainnanoaki ibukin te riki bwa kaain Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. E rimoana te onimaki iroun Iesu Kristo ao te rairannano. E riai n rimwiaki ni karekean te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi bwa e aonga n tabwanin (2Nib. 31:13–14). Te bwabetito n te ran ao te Tamnei e bon kainnanoaki i mwain ae kona te aomata n rin n te abanuea ae te tiretio. Atam bon te moan ni bwabetitoaki (Mote 6:64–65). Iesu naba e bwabetitoaki ni kakoroa bukin te raoiroi ni kabane ao ni kaota te kawai ibukiia botanaomata ni kabaneia (Mat. 3:13–17; 2Nib. 31:5–12).

Ibukina bwa a aki bane kaain aonaba n reke aia tai ni butimwaea te euangkerio i nanon aia tai ni maiu, te Uea e a tia ni kariaia te bwabetito bwa e na karaoaki iroun temanna ibukia maate. Ngaia are, naake a butimwaea te euangkerio n te aonaba n tamneai a kona n tau n rin i nanon abanuean te Atua.

E riai: Kariaia ngkai bwa ti na karaoa te raoiroi ni kabanea, **Mat.** 3:15. E roko Iesu ao e bwabetitoaki iroun Ioane, **Mar.** 1:9. Bwaritaio ao taan reirei te tua a rawa nakon ana taeka te Atua, ngke aki bwabetitoaki, **Ruka** 7:30. Ngkana e aki bungiaki te aomata n te ran ma te Tamnei ao e aki kona n rin n uean te Atua, **Ioane** 3:5. Rairi nanomi, ao kam na bane ni bwabetitoaki, **Mwak.** 2:38.

E tuatua nakoia aomata ni kabane bwa a na bwabetitoaki n arana, **2Nib.** 9:23–24. A riai aomata ni katootonga Kristo, ni bwabetitoaki, ni karekea te Tamnei ae Raoiroi, ao n teimatoa ni karokoa te toki bwa aonga ni kamaiuaki, **2Nib.** 31. Ana reirei Kristo bwa aomata a riai ni kakoaua ao ni bwabetitoaki, **3Nib.** 11:20–40.

Naake aki kakoauai ami taeka ao aki bwabetitoaki n te ran n arau a na kabuakakaaki, **R&B** 84:74.

Te Atua e kabwarabwaraa nakon Atam tera bukina ngkai a kainnanoaki te rairannano ao te bwabetito, **Mote** 6:52–60.

Bwabetito n te kateboaki i aan te ran: Iesu, ngke e tia ni bwabetitoaki, E aerake naba man te ran, **Mat.** 3:16 (Mar. 1:10). E bwabetito Ioane i Ainon ibukina bwa e bati te ran iai, **Ioane** 3:23. Biribo ao te iunaki a ruo nako nanon te ran, **Mwak.** 8:38. Ti taunaki ma Ngaia n te bwabetito, **Rom** 6:4 (Koro. 2:12).

Ira ami Uea ao ami Tia Kamaiu nako nanon te ran, **2Nib.** 31:13. Aramwa, Eram, ao tabeman riki a tebo i nanon

te ran, **Mot.** 18:12–16. Ao i mwina kam na kateboia i aan te ran, **3Nib.** 11:25–26.

E kabwarabwaraaki aron te bwabetito ae eti, **R&B** 20:72–74. A bwabetitoaki ni katootongan taunakina, n taunaki n te ran n arana, **R&B** 76:50–51.

Atam e kaweneaki i aan te ran ao e kaotirakeaki man te ran, **Mote** 6:64. Bwabetito ni kateboaki i aan te ran ibukin kamaunaan bure, **TOni.** 1:4.

Bwabetito ibukin kamaunaan bure: Tei rake ao ko na bwabetitoaki, ma n teboki am bure, **Mwak.** 22:16.

I mwin te bwabetito e reke kamaunaan ami bure n te ai ao iroun te Tamnei ae Raoiroi, **2Nib.** 31:17. Nako mai ao bwabetitoaki nakon te rairannano bwa kam na tebokaki man ami bure, **Aram.** 7:14. A na kakabwaiaki naake a na kakoauai ma ni bwabetitoaki, bwa a na karekea kamaunaan aia bure, **3Nib.** 12:1–2.

Ko na taekina te rairannano ao te onimaki iroun te Tia Kamaiu, ao kamaunaan bure n te bwabetito, **R&B** 19:31.

Ti kakoaua te bwabetito ni kateboaki i an te ran ibukin kamaunaan bure, **TOni.** 1:4.

Te kariaia ni koaua: Kam na nako ni reireia botanaomata ni kabaneia, ni bwabetito n aran te Tama, te Nati, ao te Tamnei ae Raoiroi, **Mat.** 28:19 (R&B 68:8).

A kukurei ni bwabetitoaki Rimwaai ma angiia ana botanaomata, ma akea i aon abaia ae iai irouna te kariaiakaki mai iroun te Atua, **Mot.** 21:33. N na anganiko te mwaaka bwa ko na bwabetito, **3Nib.** 11:19–21.

Te Nakoanibonga ae te Aaron e taui kiingin te bwabetito ni kateboaki i an te ran ibukin kamaunaan bure, **R&B** 13. Bon ngaiia ake a katabuaki irou bwa a na bwabetito n arau, **R&B** 18:29.

Ioane te Tia Bwabetito e angan Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery te kariaia ni bwabetito, **IT—R** 1:68–69.

Bwaai aika kainnanoaki bwa ko na tau ni bwabetito: Rairananom, ao bwabetitoaki n aran Natiu ae Tangiraki, **2Nib.** 31:11. Kam na rairinanomi, ma ni bungiaki kaua, **Aram.** 7:14. Taraia bwa kam na aki bwabetitoaki ngkana kam aki tau, **Moom.** 9:29. Reireiniia kaaro bwa a na rairinanoia ma ni bwabetitoaki ma ni kananorinanoia, **Moro.** 8:10.

Bwaai aika kainnanoaki bwa ko na tau ibukiia naake a tangiria ni bwabetito a kaotaki, **R&B** 20:37. Ataei a na bwabetitoaki ibukin kamaunaan aia bure ngkana waniua aia ririki, **R&B** 68:25, 27.

Berita ae tabu ae e karaoaki rinanon te bwabetito: Kam a tia ni karaoa te berita ae tabu ma ngaia bwa kam na toro irouna ao ni kawakin ana tua, **Mot.** 18:8–10, 13.

Ni kabane naake a raira nanoia, katokaa i aoia aran Kristo, ao n nanomatoa ni beku irouna a na butimwaeaki n te bwabetito, **R&B** 20:37.

Bwabetito ibukiia maate: A na aera ake a bwabetitoaki ibukiia maate, **1Korin.** 15:29.

Bwabetito ibukia maate a karaoaki ibukin kamaunaan bure, **R&B** 124:29; 127:5–9; 128:1; 138:33.

Te Bwabetito tiaki ibukiia merimeri: Bon te bwainingare ae matoatoa i matan te Atua ae kam na bwabetitoia ataei aika uarereke, **Moro.** 8:4–23.

Ataei a na bwabetitoaki ngkana waniua aia ririki, **R&B** 68:27. Ataei ni kabane aika mate i mwain te ririki ni bukinaki a kamaiuaki n te abanuea ae te tiretio, **R&B** 137:10.

Bwabetitoaia Merimeri. *Tara naba* Ataei; Bukinaki; Bwabetito—Te Bwabetito tiaki ibukiia merimeri; Kamaiu—Kamaiuakia ataei

Te waaki ae aki kainnanoaki ae bwabetitoakiia merimeri ao ataei ake i aan te roro ni bukinaki, are bon waniua te ririki. Te Uea e kabuakaka bwabetitoakiia merimeri (Moro. 8:10–21). Ataei a bungiaki n akea ataakin te bure ao akea aia bure. Tatan bon akea mwaakana ni kariria ataei ni karokoa a moanna ni kona ni bukinaki (R&B 29:46–47) ngaia are a aki kainnanoa te rairannano ke ni bwabetitoaki. Ataei a riai ni bwabetitoaki n te roro ae waniua (R&B 68:25–27).

Bwabwainingare, Manrerei. *Tara naba* Taekinan ae buakaka

Kaakea manenan bwaai aika tabu (R&B 84:54).

Kanakoi ami iango n taningaroti, ao ngaremi ae korakora, **R&B** 88:69. Katoki ami kamoamoa ao te bwabwainingare ni kabane, **R&B** 88:121.

Bwaeao ae Bati Bona. *Tara naba* Ikotakin Boki Aika Tabu; Koroboki aika Tabu; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Uean te Atua i aon te aonaba e kabotauaki nakon te "bwaeao ae bati bona" (Mat. 13:45–46).

Te Bwaeao ae Bati Bona bon te ara are e anganaki teuana te boki ni booki ake aua ni booki aika tabu are a aranaki bwa "booki aika tabu" n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. Moan bokin te Bwaeao ae Bati Bona e boretiaki n te 1851 ao kanoana bon tabeua rongorongo ake a mena ngkai i nanon Reirei ao Berita aika Tabu. Bokina aika boretiaki man te 1902 kanoana bon (1) koroboki man ana rairairi Iotebwa Timiti i aon Karikani Bwai, are e aranaki bwa ana boki Mote, ao i aon Mataio 24, are aranaki bwa Iotebwa Timiti—Mataio; (2)Ana rairairi Iotebwa Timiti i aon tabeua koroboki n te taetae n Aikubita aika koreaki i aon ba ni koroboki ae karaoaki man te uteute ake e karekei n te 1835, ae aranaki bwa ana boki Aberaam; (3) te koroboki man ana rongorongo Iotebwa Timiti ibukin te Ekaretia are e koroia n te 1838, ae aranaki bwa Iotebwa Timiti—Rongorongo; ao (4) Taekan te Onimaki, tebwi ma teniua koroboki i aon koaua ao reirei.

Bwaintituaraoi n te Tamnei. *Tara* Ana Bwaintituaraoi te Tamnei

Bwaintituaraoi n Neewe. *Tara naba* Ana Bwaintituaraoi te Tamnei; Newe

Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi are kariaia aomata aika kairaki iroun te Tamnei bwa a na taetae, matata, ke n raitaeka n taetae ae aki atai. Ti kakoaua te bwaintituaraoi n neewe (TOni. 1:7).

A bane ni kaonaki n te Tamnei ae Raoiroi, ao a tatetae n neewe tabeua, **Mwak.** 2:4. Ane e taetae n te newe ae aki ataki ao e aki taetae nakoia aomata, ma e taetae nakon te Atua, **1Korin.** 14:1–5, 27–28. Te kanikina te taetae ibukia akana aki onimaki, **1Korin.** 14:22–28.

E na reke iroumi te bwabetitoaki n te ai ma te Tamnei ae Raoiroi; ao kam na kona n taetae n neweia anera, **2Nib.** 31:13–14. Amareki e taetaekinna nakoia aomata ni kabane bwa a na kakoaua te bwaintituaraoi ae te taetae n neewe, **Omi.** 1:25.

Nakoia tabeman a anganaki bwa a na taetae n neewe; ao nakon temanna rairan neewe, **R&B** 46:24–25 (1Korin. 12:10; Moro. 10:8, 15–16). Kataua te bwaintituaraoi n neewe ni kabwaroaki, **R&B** 109:36.

Bwaintituaraoi. *Tara naba* Ana Bwaintituaraoi te Tamnei; Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi

Te Atua e angan te aomata kakabwaia ao bwaintituaraoi aika bati.

A bati bwaintituaraoi n te tamnei, **1Korin.** 12:4–10. Kam na ukoukori bwaintituaraoi aika moa ni kakannato, **1Korin.** 12:31. Bwaintituaraoi aika moan raraoi bon mai iroun te Atua, **Iak.** 1:17.

Mwaakan te Tamnei are Raoiroi bon ana bwaintituaraoi te Atua, **1Nib.** 10:17. Naake a taku bwa akea bwaintituaraoi a aki ata ana euangkerio Kristo, **Moom.** 9:7–8. Bwaintituaraoi ni kabane aika a raraoi a roko mai iroun Kristo, **Moro.** 10:8–18.

Te maiu ae akea tokina bon moan te korakora mai i buakon ana bwaintituaraoi nako te Atua, **R&B** 14:7 (1Nib. 15:36). Anganaki bwaintituaraoi naake a tangira te Uea, **R&B** 46:8–11. Tiaki ni kabane ae a anganaki bwaintituraoi ni kabane, **R&B** 46:11–29.

Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi. *Tara naba* Ana

Bwaintituaraoi te Tamnei; Bwaintituaraoi; Tamnei ae Raoiroi; Te Atua, Atu n Atua

Bon inaomataia ni kabane kaain te Ekaretia ake a tau ao a tia ni bwabetitoaki bwa a na karekea ana kairiri te Tamneia ae Raoiroi n taai naako. I mwin ana bwabetito te aomata nakon Ana Ekaretia Iesu Kristo ae koaua, e anganaki te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi n te kaotoka bai iroun temanna ae iai irouna te kariaiakaki ni koaua (Mwak. 8:12–25; Moro. 2; R&B 39:23). Karekean te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi e aki toki n taekinaki bwa ai aron te bwabetito n te ai (Mat. 3:11; R&B 19:31).

A tuangaki aomata bwa a na rairi nanoia, bwabetitoaki, ao ni karekea te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, **Mwak.** 2:38. Betero ao Ioane a anga te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae e Raoiroi n te katoka bai, **Mwak.** 8:14–22. E anga te Tamnei ae Raoiroi n te katoka bai, **Mwak.** 19:2–6.

E reke kamaunaan bure n te ai ao iroun te Tamnei ae Raoiroi, **2Nib.** 31:17.

Ti kakoaua te katoka bai ibukin te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, **TOni.** 1:4.

Bwakan Atam ao Ewa. *Tara naba* Atam; Babaire ni Kabomwi; Ewa; Iesu Kristo; Kaboaki; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Mate n Tamnei; Rabwata, Rabwata ae Mamate; Te Aro n Aomata; Te Mate, n Rabwata

Man te waaki aei aomata a kona n riki n rabwata i aon te aonaba aei. Ngke Atam ao Ewa a kana te uanikai are e tabuaki, a riki n rabwata ae mamate, are nanona, a tautaekanaki n te bure ao te mate. Atam e riki bwa te "moan rabwata" i aon te aonaba (Mote 3:7). Kaotioti ni boong aika kaitira a kamatata bwa te Bwaka bon te kakabwaia ao bwa Atam ao Ewa a riai ni karineaki bwa moan karo irouia aomata ni kabane.

Te Bwaka bon te mwaneka ae kainnanoaki n rikiraken te aomata. Ibukina bwa te Atua e ataia bwa e na riki te Bwaka, E a kaman babaire n te maiu i mwaain te maiu aei ibukin te Tia Kamaiu. Iesu Kristo e roko i nukan te tai bwa e na karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin Bwakan Atam ao ibukin naba ana bure teuana ma teuana te aomata ti ngkana e raira nanona te aomata.

Bwa n te bong are ko amwarake mai iai ao ko na bon mate, **KB** 2:17 (Mote 3:17). E kinika uaana, ao e kanna, **KB** 3:6 (Mote 4:12).

Bwa aroia aomata ngkai a bane ni mate iroun Atam, ao ai aroia naba bwa a na bane ni kamaiuaki irouni Kristo, **1Korin.** 15:22.

A bane ni bua ao ni bwaka aomata nako, **1Nib.** 10:6. E a tia ni kataurao-aki te kawai man te tai are e moan bwaka iai te aomata, **2Nib.** 2:4. Ngke a tia Atam ma Ewa ni kana uaan te kai are e tabuaki, a kanakoaki man te Nne n aroka are Eten, **2Nib.** 2:19. E bwaka Atam bwa aonga n riki aomata, **2Nib.** 2:15–26. Ana kairiribai te Atua te aro n aomata, man moan bwakan Atam, **Mot.** 3:19. Aaron e reireina taman Ramonaai aron te Bwaka, **Aram.** 22:12–14. E na riai ni iai te mwakuri ni kamaiu, bwa ngkana akea ao aomata a na bane ni bwaka ao a bua, **Aram.** 34:9. Ara moan karo a bon kaakeaki n te rabwata ao te tamnei mai matan te Uea, **Aram.** 42:2–15 (Erem. 14:16). Ibukin te Bwaka ao a buakaka arora, **Ita** 3:2.

Man riaoan tua aikai aika tabu aomata a riki bwa aomata aika bwaka, **R&B** 20:20 (R&B 29:34–44).

Ibukin ae ko a tia ni bwaka ko kona ni kabooaki, **Mote** 5:9–12. Ibukin riaoan te tua e roko te Bwaka, **Mote** 6:59. Aomata a na bon katuaeaki ibukin oin aia bure, **TOni.** 1:2.

Bwam I Kireata

Te kanim ke te bwai ae boiarara ae kabonganaki ibukin kamaoan te maneka (KB 43:11; Iere. 8:22; 46:11; 51:8). Te aroka ae buakoako ae e karika te kanim are e karaoaki iai te bwam e mwaiti n riki i Kireata ni bongin te O Tetemanti n te aro are e a ataaki bwa te "bwam i Kireata" (KB 37:25; Etek. 27:17).

Bwana. *Tara naba* Kaotioti

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, n tabetai bon te rongorongo ae ko na ongo are taekinaki iroun te Uea ke Ana tia uarongorongo. Bwanan te Tamnei e kona naba n ae ko aki ongo ao e kaineti nakon te nano ke te iango.

Atam ao Ewa a ongo bwanan te Uea ae te Atua, **KB** 3:8 (Mote 4:14). Te Uea e taetae nakon Eria n te bwana ae maraara n rau, **1Uea** 19:11–13.

Aomata aika raoiroi a irira bwanan te Tia Kawakin Tiibu, **Ioane** 10:1–16. Ane ana bwai te koaua ao e ongo bwanaau, **Ioane** 18:37.

I ongeaba ni bwanaan te Tamnei, **1Nib.** 4:6–18. E roko te bwana nakoiu ni kangai: Enoti, a na kabwaraki am bure, **Enoti** 1:5. Bon te bwana ae rau ae kororaoi bebetena ae e bon ninia nako te tamnei, **Erem.** 5:29–33 (3Nib. 11:3–7).

E ngae man bon bwanaau ke bwanaan au tia mwakuri, bon titebo, **R&B** 1:38. Bwaai nako are a na taekinna ngkana a kairaki iroun te Tamnei are Raoiroi a na riki bwa koroboki aika tabu, **R&B** 68:2–4. Aomata nako ake a ongeaba nakon bwanaau a na noora ubu ao n ataia bwa bon iai Ngai, **R&B** 93:1.

Bwanikirinaki. *Tara naba* Kaangaanga

Ni karika te karawawata ke te maraki nakoia tabemwang ibukin aia koaua ke aroia n te botanaomata; n aki karauia ke ni bwainikirinna.

A kabwaia akana a bwainikirinaki ibukin te raoiroi, **Mat.** 5:10 (3Nib. 12:10). Kam na tataro ibukiia akana a kabonganai ngkami n te aro ae aki riai ao a bwainikiriningkami, **Mat.** 5:44 (3Nib. 12:44).

Ngkai a kaubwai, a bwinikirinia aika a nimamannei, **2Nib.** 9:30 (2Nib. 28:12–13). Aika a raoiroi ake a kakantaninga nakon Kristo e ngae ngke a bwainikirinaki a na aki mate, **2Nib.** 26:8.

Ni kabane bwaai aikai a na anganiko te kataneiai, **R&B** 122:7.

Bwaoraan

Te kateniman ni mataniwi n tia moti irouia Nibwaite n Ana Boki Moomon (Aram. 50:39–40; 51:1–7; 59–62).

Bwarao. *Tara naba* Aikubita; Aikubitati

Ana karimoa n nati te mwaane Aikubitati, are natin Am te aine (Abe. 1:25). Aran naba te nakoa are a anganaki uean Aikubita (Abe. 1:27).

Bwaretaiti. *Tara naba* Karawa

Mwakoron te aonaba n tamnei are a tataninga iai mangautin te rabwata tamnei aika a raoiroi ake a tia ni kitana te maiu aei. Bon te aroaro ae kakukurei ao n rau.

Bwaretaiti e kabonganaki naba ni koroboki aika tabu ni kananona aia aonaba tamnei (Ruka 23:43), te abanuea ae te tiretio (2Korin. 12:4), ao aron mimitongin te aonaba n te tenga n ririki (TOni. 1:10).

Ane e tokanikai N na anganna te amwarake man te kai ni kamaiu are e mena n ana bwaretaiti te Atua, **Kaoti.** 2:7.

Ana bwaretaiti te Atua e na kainaomataia tamneia aika a raoroi, **2Nib.** 9:13. Tamneia ake a raoiroi a na butimwaeaki nakon te aro ni kakukurei, are e bon aranaki bwa bwaretaiti, **Aram.** 40:11–12. Ana reirei Iesu a bane n nakon ana bwaretiati te Atua, ma ti ake teniman, **4Nib.** 1:14. E aki maan te tai ao N nang nako ni motirawa n ana bwaretaiti te Atua, **Moro.** 10:34.

Kristo e karaoi mwakuri ni ibuobuoki nakoia tamnei ake a raoiroi n te bwaretaiti, **R&B** 138.

Bwaritaio. *Tara naba* Iutaia

N te Nu Tetemanti, te botaki n aro teuana i buakoia Iutaia are araia e taekinna bwa a kaokoro ke a kaokoroaki. Bwaritaio a kamoaia i aon matoatoaia ni kawakina ana tua Mote ao a kararoaia ma bwaai nako ake a irekereke ma Tientaire. A kakoaua te maiu i mwin te mate, te Mangauti, ao iai anera ao tamnei. A kakoaua bwa te tua are taekinaki

ao katei bon titebo kakawakia ma tua ake a koreaki. Aia reirei e kauarerekea te aro nakon kawakinan tua ao e kaunga te kamoamoa n te maiu n tamnei. A karikiia aia botanaomata Iutaia aika bati bwa a na nanououa iroun Kristo ao Ana euangkerio. Te Uea e kaakeaia Bwaritaio ao aia mwakuri ni Mataio 23; Mareko 7:1–23; ao Ruka 11:37–44.

Cowdery, Oliver

Te kauoman ni unimwaane n te Ekaretia are manga kaokaki ao temanna Taan Kakoaua ake Teniman ibukin oin rekena mai iroun te Atua ao koauan Ana Boki Moomon. E mwakuri bwa te tia koroboki ngke Iotebwa Timiti e raira Ana Boki Moomon man bwaatua aika koora (IT—R 1:66–68).

E karekea te kakoaua ibukin koauan te rairairi n Ana Boki Moomon, **R&B** 6:17, 22–24. E katabuaki iroun Ioane te Tia Bwabetito, **R&B** 13 (R&B 27:8; IT—R 1:68–73, tara te bwai ae na taraaki ni kibu 71). I mwin karekean te onimaki ao n noori ni matami, kam na kakoaua bwa kam a tia n noori, **R&B** 17:3, 5. I a tia ni kaotia nakoim, mai iroun Tamneiu, bwa bwaai ake ko korei a bon koaua, **R&B** 18:2. E rineaki ao ni katabuaki bwa temanna taan tararua i aon tenaan kaotioti, **R&B** 70:3. E anganaki kiingin te nakoanibonga ma Iotebwa Timiti, **R&B** 110.

Ebera. *Tara naba* Iteraera

Te taetae n Semitic are a taetae iai tibun Iteraera.

I-Iteraera a taetae n Ebera ni karokoa a oki man te tautoronaki i Bwaburonia, n te tai anne te taetae n Aramia e riki bwa te taetae ni maroro ni katoa bong. N ana tai Iesu, Ebera bon aia taetae naake a wanana, ibukin te tua, ao ibukin koroboki i aon taekan te aro.

Eberaim. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Iotebwa, Natin Iakobwa; Iteraera; Manate

N te O Tetemanti, aia kauoman n nati te mwaane Iotebwa ao Atenata (KB 41:50–52; 46:20). Ni kaitara aron te katei, Eberaim e karekea te kakabwaia are karinean te karimoa ao tiaki Manate, are bon te karimoa n nati te mwaane (KB 48:17–20). Eberaim e riki bwa taman ana baronga Eberaim.

Ana baronga Eberaim: Eberaim e anganaki karinean te karimoa i Iteraera (1Rong. 5:1–2; Iere. 31:9). Ni boong aika kaitira tibwangaia ao mwiokoaia bon taua te nakoanibonga, uotakin rongorongon te euangkerio ae kaokaki nakon te aonaba, ao ni katea te man ae te kanikina ni ikota Iteraera are maenako (Itaia 11:12–13; 2Nib. 21:12–13). Natin Eberaim ana bauniia ma te mimitong naake man aba ake i meang ake a oki ni boong aika kaitira (R&B 133:26–34).

Ana kai Eberaim ke Iotebwa: Rongorongon te koraki teuana man ana baronga Eberaim are e kairaki mai Ierutarem nako America ni uakaan ma 600 I.K. Rongorongoia te koraki aio e aranaki bwa ana kai Eberaim ke Iotebwa, ke Ana Boki Moomon. Ngaia ma ana kai Iuta (te Baibara) a karaoa te kakoaua ae ti te tikina ibukin te Uea ae Iesu Kristo, Mangautina, ao Ana mwakuri n Atua i buakoia uakoraki aikai n te bata are Iteraera.

Mwangan Eberaim teuana e na oteaki ao e na korea riki teuana kakoauan taekan Kristo, ARIT, KB 50:24–26, 30–31. Ana kai Iuta ao ana kai Iotebwa a na riki n teuana, **Etek.** 37:15–19.

Aia koroboki Iuta ao Iotebwa ana botaki n rikirake, **2Nib.** 3:12. E taetae te Uea nakoia aba aika mwaiti, **2Nib.** 29.

E onimakinaki Moronaai ni kiingin rongorongon aia kai tibun Eberaim, **R&B** 27:5.

Eberon

Te kaawa n taai ake ngkoe i Iuta, uabwi te maire (tenibwi ma uoua te

kiromita) i maiakin Ierutarem. Bon te tabo are e taunaki iai Aberaam ao ana utu (KB 49:29–32). Bon kautun ana kaawa Tawita ni moan ana tautaeka (2Tamu. 5:3–5).

Ekaretia ae Korakora man Ribaki. *Tara* Riaboro—Ana ekaretia te riaboro

Ekaretia ae Ribaki. *Tara* Riaboro—Ana ekaretia te riaboro

Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana. *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo; Ekaretia, Aran te; Ekaretia, Kanikinaea ae Koaua; Manga Kaokan te Euangkerio

Te ara are e anganaki ana Ekaretia Kristo ni boong aika kaitira bwa e na kaokoroaki man te Ekaretia n taian mwioko n tararua ake tabeua (R&B 115:3–4).

Te Uea e na nurakina atatai i aoia Aomata Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **R&B** 121:33. Iotebwa Timiti bon te burabeti ao te tia mamata n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **R&B** 127:12. E a kaan roko ana bong ae kakannato to Uea ibukiia Aomata Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **R&B** 128:21, 24. Iotebwa Timiti e a tia ni buoka ikotakiia Aomata Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **R&B** 135:3. Aia kurubu Aomata Aika Itiaki a na baireaki ibukin te mwananga nakon aono ake i maeao n te United States, **R&B** 136:2. A kamatataaki tuan te mare ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **KK** 1. A na anganaki te nakoanibonga ni kabane mwaane aika tau aika kaain Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **KK** 2.

Taekan te Moan Kaotioti nakoia ni kabane Aomata Aika Itiaki, **IT—R** 1:1.

Ekaretia, Aran te. *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo; Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana; Moomon(tenaan)

N Ana Boki Moomon, ngke e kawariia Nibwaite aika raoiroi Iesu Kristo i mwin naba Mangautina, e taku bwa Ana Ekaretia e na kaota arana (3Nib. 27:3–8). N tai aikai te Uea e kaota aran te Ekaretia bwa "Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira" (R&B 115:4).

Ekaretia, Kanikinaea ae Koaua. *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo; Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana; Kanikina

Reirein ao mwakurin te ekaretia are kaotia bwa e kariaiakaki iroun te Atua ao boni ngaia te kawai are e tia ni kateia te Uea ibukiia natina bwa a na karekea bwaninin Ana kakabwaia. Tabeua kanikinaean te Ekaretia ae koaua a kaotaki ikai:

Etin atatai ibukiia Atu n Atua: Te Atua e karaoa te aomata ni katotongana, **KB** 1:26–27. Te Uea e itaramata n taetae ma Mote, **Otin.** 33:11.

Te maiu ae akea tokina bon atakin te Atua te Tama ao Iesu Kristo, **Ioane** 17:3.

Te Tama ao te Nati iai rabwataia ae te iriko ao te rii, **R&B** 130:22–23.

Te Tama ao te Nati a kaoti nakon Iotebwa Timiti, **IT—R** 1:15–20. Ti kakoaua te Atua, te Tama ae Akea Tokina, **TOni.** 1:1.

Moan tuua ao otenanti: Ngkana e aki bungiaki te aomata n te ran ma te tamnei, **Ioane** 3:3–5. Kam na rairi nanomi, ao kam na bane ni bwabetitoaki n aran Iesu Kristo, **Mwak.** 2:38. A katoka baia i aoia, ao anganaki te Tamnei are e Raoiroi, **Mwak.** 8:14–17. Natin te Atua ngkami n onimakinan Iesu Kristo, **Kara.** 3:26–27.

Rairananom, ao bwabetitoaki n aran Natiu ae Tangiraki, **2Nib.** 31:11–21.

Naake a kakoaua a bwabetitoaki ao a karekea te Tamnei ae Raoiroi man te katoka bai, **R&B** 76:50–53.

Te nakoanibonga ni koaua e kainnanoaki ni bwabetito ao n anga te

bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, **IT—R** 1:70–72. A kabwarabwaraki moan tuua ao otenanti n te euangkerio, **TOni.** 1:4.

Kaotioti: Ngkana akea te mii ni burabeti, a na mate aomata, **TRab.** 29:18. Te Uea e kaota nanona ae raba nakoia ana burabeti, **Amota** 3:7.

E kateaki te Ekaretia i aon te bwa ae te kaotioti, **Mat.** 16:17–18 (R&B 33:13).

Te maraia nokon ane taku bwa e aki mwakuri te Uea man te kaotioti, **3Nib.** 29:6.

Kaotioti ao tuua a roko ti rinaon teuare e rineaki, **R&B** 43:2–7.

Ti kakouai bwaai nako ake e a tia ni kaoti te Atua, **TOni.** 1:9.

Burabeti: Te Ekaretia e kateaki i aon taian boua ake Abotoro ao burabeti, **Ebeto** 2:19–20. A kainnanoaki Abotoro ao burabeti n te Ekaretia, **Ebeto** 4:11–16.

Iotebwa Timiti e weteaki bwa e na riki bwa te tia mamata, te burabeti, ao te Abotoro, **R&B** 21:1–3.

Ti kakoauaia burabeti, **TOni.** 1:6.

Te kariaia: Iesu e angniia ana reirei te mwaaka ao te kariaia, **Ruka** 9:1–2 (Ioane 15:16).

Nibwaai, natin Ereman te mwaane, iai irouna te kariaia ae korakora mai iroun te Atua, **Erem.** 11:18 (3Nib. 7:17).

Te burabeti e na karekei tua ibukin te Ekaretia, **R&B** 21:4–5. Akea temanna ae e na kabwarabwara ke ni karikirakea te Ekaretia ma ti ngkana e katabuaki iroun temanna are iai irouna te kariaiakaki, **R&B** 42:11. Unimwaane a an tataekina te euangkerio, ni mwakuri n te kariaia, **R&B** 68:8.

Ane e kabwarabwara ke e mwakuri ibukin te Atua e riai ni weteaki iroun te Atua irouia naake a kariaiakaki, **TOni.** 1:5.

A na roko koroboki aika tabu riki tabeua: Ana kai Iuta e na reitaki ma ana kai Iotebwa, **Etek.** 37:15–20.

E a kaman taekinaki rokon koroboki aika tabu ni boong aika kaitira, **1Nib.** 13:38–41.

Ti kakoaua bwa te Atua e na manga kaoti bwaai aika a mwaiti aika korakora ma ni kakaawaki, **TOni.** 1:9.

Barongakin te Ekaretia: Te Ekaretia e kateaki i aon taian boua ake Abotoro ao burabeti, **Ebeto** 2:19–20. A kainnanoaki Abotoro ao burabeti n te Ekaretia, **Ebeto** 4:11–16. Kristo bon atun te Ekaretia, **Ebeto** 5:23.

Ana Ekaretia Kristo e na aranaki n arana, **3Nib.** 27:8.

Ti kakoaua te botaki naba ae ti te arona ma are iai ngkoa i nanon te Ekaretia ni Kawai, **TOni.** 1:6.

Mwakuri ni Mitinare: Ma ngaia are kam na nako, ao reireinia botanaomata ni kabane, **Mat.** 28:19–20. A weteaki itingaun bwa a na tataekina te euangkerio, **Ruka** 10:1.

Nanoia e tangiria bwa e na karokoaki taekan te kamaiuaki nakoia bwaai aika a maiu ni kabane, **Mot.** 28:3.

Unimwaane a na waaki nako, n tataekina au euangkerio, ni kakauoman, **R&B** 42:6. E riai n tataekinaki te euangkerio nakoia aomata ni kabane, **R&B** 58:64.

Bwaaintituaraoi aika bwain te tamnei: A moanna n taetae n neewe tabeua, **Mwak.** 2:4. A na kamaiuia aoraki unimwaane, **Iak.** 5:14.

Tai kaakeaa ana bwaintangira te Atua, **Moro.** 10:8.

A karinanaki bwaaintituaraoi aika bwain te tamnei, **R&B** 46:13–26 (1Korin. 12:1–11; Moro. 10:9–18).

0Tembora: N na karaoa te berita ae tabu ao N na kamena au mwaneaba i buakoia n aki toki, **Etek.** 37:26–27. E na karina n roko ni mwaneabana te Uea, **Maraki** 3:1.

E katea te tembora Nibwaai, **2Nib.** 5:16.

A katuaeaki Aomata aika Itiaki ibukina bwa aki katea umwan te Uea, **R&B** 95 (R&B 88:119). Ana aomata te Uea a aki toki ni katei tembora ibukin karaoan otenanti aika tabu, **R&B** 124:37–44. Katean tembora ao karaoan otenanti bon mwakoron te mwakuri ae korakora ni boong aika kaitira, **R&B** 138:53–54.

Ekaretia, Korakora man Ribaki. *Tara* Riaboro—Ana ekaretia te riaboro

Emanuera. *Tara naba* Iesu Kristo

Te ara teuana ibukin Iesu Kristo. E reke man taekan n Ebera are nanona "Te Atua ma ngaira."

Emanuera bon te ara-n-nakoa ae anga te kanikina ibukin ana kamaiu te Atua (Itaia 7:14). Ana taeka Itaia ae kaineti nakon Emanuera e bon kaotaki raoi iroun Mataio ba te taeka ni burabeti ibukin bungiakin Iesu nakon te maiun n rabwata (Mat. 1:18–25). E oti naba te ara ni koroboki aika tabu ni boong aika kaitira (2Nib. 17:14; 18:8; R&B 128:22).

Enoka. *Tara naba* Tion

Te burabeti are kairiia aomata n te kawa ae Tion. Ana mwakuri ni ibuobuoki e maroroakinaki n te O Tetemanti ao te Bwaeao ae Bati Bona naba. Bon ngaia te kaitiman n tamanuea i mwin Atam. Bon natin Iareta te mwaane ao taman Metutera (KB 5:18–24; Ruka 3:37).

Enoka bon te aomata ae kakannato ao e kakawaki riki ana mwakuri nakon rongorongona ae kimototo are kaotaki n te Baibara. Te Baibare e taekinna bwa e aki nora te mate (Ebera 11:5) ma akea taekan ana mwakuri ni ibuobuoki ae anga. Iuta 1:14 kanoana bon te anaitaeka man te taeka ni burabeti are e taekinna. Kaotioti ni boong aika kaitira e mwaiti riki ana kabwarabwara ibukin Enoka, moara riki i aon ana kabwarabwara, ana kaawa are arana Tion, ana mi ni burabeti, ao ana taeka ni burabeti (R&B 107:48–57; Mote 6–7). Tion e anaaki nako karawa ibukin raoiroia naake a maeka iai (Mote 7:69).

Te Atua e kaotia bon Ngaia nakon Enoka, **Mote** 6:26–37. Enoka e anga reirei n te euangkerio, **Mote** 6:37–68. Enoka e reireniia aomata ao e katea Tion, **Mote** 7:1–21. Enoka e nori bwaai ni kabane, ni karokoa naba tokin te aonaba, **Mote** 7:23–68.

Enoti, Natin Iakobwa

Te Nibwaite ae te burabeti ao te tia tau mwiin rongorongo n Ana Boki Moomon are e tataro ibukin kamaunaan ana bure ao e karekea rinanon ana onimaki iroun Kristo (Enoti 1:1–8). Te Uea e karaoa ana berita ae tabu ma Enoti bwa e na karokoa Ana Boki Moomon nakoia Reimwanaite (Enoti 1:15–17).

Ana boki Enoti: Te boki n Ana Boki Moomon are taekina ana tataro Enoti nakon te Uea ibukin kabwaaran oin ana bure, ibukiia ana botanaomata, ao ibukiia tabeman. Te Uea e berita nakoina bwa Ana Boki Moomon e na kawakinaki ao e na kona n reke nakoia Reimwanaite n te bong teuana n taai aika a na roko. E ngae ngke ti teuana te mwakoro kanoan te boki, e taua mwiin te karaki ae korakora ibukin te mwaane are ukoukora Atuana n te tataro, e maiuakina te ongeaba nakon ana tua te Atua, ao i mwaain matena e kimwareirei n ana atatai ibukin te Tia Kabooira.

Entaumente. *Tara naba* Tembora, Umwan te Uea

Ni bon arona, te bwaintituaraoi ae te mwaaka mai iroun te Atua. Kaain te Ekaretia aika tau a kona ni karekea te bwaintituaraoi ae te mwaaka rinanon taian otenanti n te tembora are e anganiia kaetieti ma berita aika tabu n te Nakoanibonga ae Tabu are a kainnanoia bwa aonga ni karekea te karietataaki. E kaairaki n te entaumente kaetieti i aon te babaire ni kamaiu.

Ikekei a na anganaki te mwaaka mai eta, **R&B** 38:32, 38 (Ruka 24:49; R&B 43:16). Katea te auti, are te auti are I baireia bwa N na anganiia iai naake I a tia n rineia ma te mwaaka mai eta, **R&B** 95:8. I a tia ni kataurao te entaumente ao te kakabwaia ae korakora, **R&B** 105:12, 18, 33. A mwaiti aika a na kimwareirei ibukin te entaumente are a tia n anganaki au taan mwakuri, **R&B** 110:9. Te mimitong, te karineaki, ao te entaumente a katabuaki man otenantin au auti ae tabu, **R&B** 124:39. Naake

a weteaki iroun te Tama, n aron Aaron, a tia n anganaki kiingin te nakoanibonga, **R&B** 132:59.

Ereman, Natin. *Tara naba* Aentaai-Nibwaai-Riaai; Ereman, Natin Aramwa

N Ana Boki Moomon, natiia Reimwanaite aika rairaki are a ataaki bwa Amonaite ake a riki bwa taan buaka i aan ana tararua Ereman (Aram. 53:16–22).

Ereman e iangoia bwa a tau n aranaki bwa natina, **Aram.** 56:10. A tia n reireinaki irouia tinaia bwa a na aki nanououa n ana konabwai te Uea ni kamaiuia, **Aram.** 56:47. A konaia Reimwanaite ao a kawakinaki n aia onimaki n te aro are bon akea ae mate, **Aram.** 56:52–54, 56; 57:26.

Ereman, Natin Aramwa. *Tara naba* Aentaai-Nibwaai-Riaai; Aramwa, Natin Aramwa; Ereman, Natin

N Ana Boki Moomon, natin Aramwa ae te kabanea ni ikawai, natin Aramwa (Aram. 31:7). Ereman bon te burabeti ao te tia kairiri n te tanga ni buaka.

Aramwa e mwiokoa natina ae Ereman ma rongorongoia ana botanaomata ao ma aia bwaatua Iaretaite, **Aram.** 37:1–2, 21. Aramwa e tuanga Ereman bwa e na reita nako korean rongorongoia ana botanaomata, **Aram.** 45–62. Ereman e manga katea te Ekaretia, **Aram.** 45:22–23. Uoua te ngaa rorobuaka n ataeinimwaane aika Amonaite a tangira Ereman ba aia tia kairiri, **Aram.** 53:19, 22. Ereman ma ana ataeinimwaane ake a uarereke ake Amonaite a buakania Reimwanaite ao a kawakinaki n te onimaki, **Aram.** 57:19–27.

Ereman, Natin Ereman

Te burabeti ao te tia tau mwiin rongorongo n Ana Boki Moomon are e reireinia te botanaomata ae Nibwaite. Bon tibun Aramwa te Teei ao taman Nibwaai are e anganaki te mwaaka i aon bwain karawa ma te aba. Ma natina ae Nibwaai, Ereman e korea ana boki Ereman.

Ana boki Ereman: Mwakoro 1–2 e kabwarabwara te tai ae korakora te kaangaanga n te tautaeka. Mwakoro 3–4 e koreaki iai bwa Ereman ao Moronaaia, te mataniwi ni kaben n aia tanga ni buaka Nibwaite, a kona n tokina ni karekea te rau n tai ae aki maan. Ma ngaia are, e ngae ngke a kairiri mwaane aika raoiroi aikai, a rikirake te botanaomata ni buakaka. N Helaman 5:1–6:14 Nibwaai e anga nako te kaintekateka ni motikitaeka, n aron are karaoia naba tibuna are Aramwa, bwa e na reireinia te botanaomata. N te tai ae aki maan a raira nanoia aomata. Ma ngaia are, n Helaman 6:15–12:26, te botanaomata aika Nibwaite a riki ni buakaka. Kabanea ni mwakoro 13–16, kanoana bon te rongorongo ae kamimi ibukin te burabeti ae aranaki bwa Tamuera te Reimwanaite are e a kaman taekina bungiakin ao Taurakin te Tia Kamaiu n te kaibangaki ao kanikina ake a kanikinaei bwaai aikana a riki.

Ereman, Natin te Uea ae Beniamina. *Tara naba* Beniamina, Taman Motiaea

N Ana Boki Moomon, temanna mai buakoia natin te Uea ae Beniamina ake teniman (Mot. 1:2–8).

Eri. *Tara naba* Tamuera, Burabeti n te O Tetemanti

Te ibonga ae rietata ao te tia motiki taeka n te O Tetemanti ngke e weteaki Tamuera iroun te Uea bwa e na riki bwa te burabeti (1Tamu. 3). Te Uea e boaia ibukina bwa e aki katoka aroia natina mwaane aika buakaka (1Tamu. 2:22–36; 3:13).

Eria. *Tara naba* Eriati; Kabaeaki, Kabaebae; Kamaiu

Te burabeti n te O Tetemanti are oki ni boong aika kaitira bwa e na anga kiingin te mwaaka ni kabaebae nakon Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery. N ana bong, Eria e mwakuri ni ibuobuoki n Abanuean Iteraera i Meang (1Uea 17–22; 2Uea 1–2). E korakora ana onimaki iroun te

Uea ao e kinaki ibukin kakai aika bati. Ibukina bwa e bubuti, ao te Uea e tuka bwakan te karau i nanon 3½ te ririki. E kamaiua te teinimwaane man te mate ao e wetea ni karuoa te ai mai karawa (1Uea 17–18). Aomata aika Iutaia a teimatoa n tataninga Eria bwa e na oki, n aron are e taetae ni burabetiia Maraki bwa e na oki (Maraki 4:5). E teimatoa bwa te irua ae kaoaki n aia Toa ae te Riao Iutaia, ike e kaukaki te mataroa ao te kaintekateka ae akea kaaina e tataningaia n tai nako.

Te Burabeti ae Iotebwa Timiti e taku bwa Eria e taua kiingin te mwaaka n kabaebae n te Nakoanibonga ae te Merekitereka ao bon te kabanea ni burabeti n taua te mwaaka ni kabaebae i mwaain ana tai Iesu Kristo. E kaoti i aon Maungan te Onikaki ma Mote ao e anga kiingin te nakoanibonga nakon Betero, Iakobo, ao Ioane (Mat. 17:3). E manga kaoti riki, ma Mote ao tabeman riki, n Eberi 3, 1836, n te Kirtland Ohio Tembora ao e anga te kiing ae ti te arona nakon Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery (R&B 110:13–16). Ni kabane aikai bon te katauraoi ibukin Kauaokin te Uea, n aron are e taekinaki ni Maraki 4:5–6.

Mwaakan Eria bon te mwaaka ni kabaebae n te nakoanibonga are bwaai aika a kabaeaki ke a kabwaraaki i aon te aba a kabaeaki ke a kabwaraaki i karawa (R&B 128:8–18). Ana taan mwakuri te Uea aika rineaki i aon te aonaba n te bong aei iai irouia te mwaaka ni kabaebae aio ao a karaoi otenanti ni kamaiu n te euangkerio ibukiia aika maiu ao maate (R&B 128:8).

E kaina karawa ao e kamwarakeaki irouia reben, **1Uea** 17:1–7. E tua nakon ana bwaketi ni baraua te aine ae mate buna ao te bwatoro ni bwa bwa a na aki babane kanoaia, **1Uea** 17:8–16. E kauta natin te aine are mate buna ae te mwaane man te mate, **1Uea** 17:17–24. E konaia ana ibonga Bwaara, **1Uea** 18:21–39. E taetae nakoina te bwana ae marara n rau, **1Uea** 19:11–12. E waerake nako karawa n te ka te ai, **2Uea** 2:11. Marake e taetae ni burabeti ibukin okina ni boong aika kaitira, **Maraki** 4:5–6 (3Nib. 25:5).

E kaoti n te Kirtland Ohio Tembora n 1836, **R&B** 110:13–16.

Eriati. *Tara naba* Eria

A mwaiti kamanenaan te ara ke aran te nakoa ae *Eriati* Ni Koroboki Aika Tabu.

Eria: Eriati n te Nu Tetemanti bon te taeka n (Erene) ibukin Eria (Ebera), n aron are ni Mat. 17:3–4, Ruka 4:25–26, ao Iakobo 5:17. N taai aikai, Eriati bon te burabeti are ngkoa ae Eria are a tauaki mwiin ana mwakuri ni ibuobuoki n 1 ao 2Uea.

Te tia rimoa: Eriati naba aran te nakoa ibukin temanna are te tia rimoa. Te katoto, Ioane te Tia Bwabetito bon te Eriati ibukina bwa e kanakoaki bwa e na katauraoa te kawai ibukin Iesu (Mat. 17:12–13).

Te tia kaoki bwaai: Aran te nakoa ae Eriati e a tia naba ni kamanenaaki nakoia tabeman ake iai aia mition aika onoti ae a na kakoroa nanona, n aron Ioane te Tia Kaotioti (R&B 77:14) and Kabiriera (Ruka 1:11–20; R&B 27:6–7; 110:12).

Te mwaane n ana mwioko n tararua Aberaam: Te burabeti ae aranaki bwa Etaiati ke Eriati ae bon maiu n ana bong Aberaam (R&B 84:11–13; 110:12).

Eritabeta. *Tara naba* Ioane te Tia Bwabetito

N te Nu Tetemanti, buun Takaria, tinan Ioane te Tia Bwabetito, ao a na utu Maria (Ruka 1:5–60).

Eritai

Te burabeti n te O Tetemanti n Abanuean Iteraera are i Meang ao te tia anga taeka n reirei ae onimakinaki irouia uean te aba aika mwaiti.

Anuan Eritai bon te nimamannei ao te tatangira, ao akea irouna te nanomatoa ae korakora are e kinaki iai ana mataniwi, are Eria. Ana kakai aika ataaki (2Uea 2–5; 8) a kakoaua bwa e bon karekei raoi mwaakan Eria ngke e onea mwiin Eria bwa te burabeti (2Uea 2:9–12). Te katoto,

e kamarurunga ranin te koburake n ran ae mao, bwenaua ranin te Karaanga are Ioretan, e kamwaita ana bwa te aine ae mate buuna, kauta te teinimwaane man te mate, katoka reberan te mwaane, e karaoa te tanai te biti bwa e na beibeiti, ao e oroia I-Turia ma te mataki (2Uea 2–6). Ana mwakuri ni ibuobuoki e maan riki nakon nimabwi te ririki i nanon aia tautaeka Ioram, Ieu, Ieoaati, ao Ioati.

E karekea ana ninira Eria, **2Uea** 2:13. E kamwaita ana bwa te aine ae mate buuna, **2Uea** 4:1–7. E kauta natin te aine ae te I-Tunem ae te mwaane man te mate, **2Uea** 4:18–37. E kamarurunga Naaman, te I-Turia, **2Uea** 5:1–14. E kamatakiia tautian Turia, ao a kaureaki matan ana toro, **2Uea** 6:8–23.

Eroim. *Tara* Tama are i Karawa; Te Atua, Atu n Atua

Eroria

Mwaanen Erote Akeribwa n te Nu Tetemanti. E mare ma ai-tamana, ae Erote Biribo, are mai irouna e reke natina te aine, ae Tarome. Neiei ma Tarome a karaoa aia baire bwa e na kabakuaki roroan Ioane te Tia Bwabetito (Mat. 14:3–11).

Erote

Te utu ae tautaeka i Iutea n uakaan ma ana tai Iesu Kristo. Bon aomata aika kakannato ni bwaai aika riki aika mwaiti n te Nu Tetemanti. Te utu ae moanaki iroun Erote te Kakannato, are e maka bungiakin te Tia Kamaiu (Mat. 2:3) ao e anga te kaetieti bwa a na tiringaki merimeri i Beterem. Bon temanna mai buakoia natina mwaane Arititoburo; Erote Biribo (Mat. 14:3; Mar. 6:17); Erote Anetebwati, te tia tautaekana kamwakoron te aba (Mat. 14:1; Ruka 9:7; e ataaki naba bwa te Uea ae Erote, Mar. 6:14); Arekerau (Mat. 2:22); ao Biribop, tia tautakana kamwakoron te aba i Iturea (Ruka 3:1). Erote Akeribwa I (Mwak. 12:1–23) ao mwanena ae Eroria (Mat. 14:3; Mar. 6:17) bon natin Arititoburo. A bati natin Erote Akeribwa I aika taekinaki naba n te Nu Tetemanti, ni ikotaki ma erote Akeribwa II (Mwak. 25:13), Berenike (Mwak. 25:13), ao Rutira, buun Berika (Mwak. 24:24).

Etaiati, Itaia

Aran Itaia n te taetae n (Erene) n te Nu Tetemanti (Ruka 4:17). Etaiati bon te burabeti naba are maiu n ana bong Aberaam (R&B 76:100; 84:13).

Etau. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Itaaka

N te O Tetemanti, natin Itaaka ao Rebeka te karimoa ae te mwaane ao bwebwen Iakobwa. Tari aika uoman aikai a kaiangatoa ma ngke a bungiaki (KB 25:19–26). Kanoan Etau, tibun Etom, ao kanoan Iakobwa, ake I-Iteraera, a riki bwa botanaomata aika kaiangatoa (KB 25:23).

Etau e kabooa karineana ni karimoa nakon Iakobwa, **KB** 25:33 (Ebera 12:16–17). Etau e buuna tibun Eta are kamarakan nanoia ana karo, **KB** 26:34–35. Iakobwa ao Etau a ioki, **KB** 33.

Etekia

Uean te aba ae Iuta ae raoiraoi n te O Tetemanti. E tautaeka i nanon uabwi ma ruaiwa ririki, n te tai are e burabeti iai Itaia i Iuta (2Uea 18–20; 2Rong. 29–32; Itaia 36–39). Itaia e buokia ni katamaroa te ekaretia ao te aba naba. E totokoa taromaurian bouananti ao ni manga kaoki mwakuri n te tembora. Maiun Etekia e kanauaki tebwi ma nimaua ririki rinanon te tataro ao te onimaki (2Uea 20:1–7). Te moan itera n ana tautaeka e rikirake te kaubwai, ma ana kakaitara nakon uean Aturia (2Uea 18:7) e karika ekinakoakia uatai iroun Aturia: te moan e kabwarabwaraki n Itaia 10:24–32, te kauoua n te 2Uea 18:13–19:7. Ngke a ekinakoaki te kauatai, Ierutarem e kamaiuaki iroun ana anera te Uea (2Uea 19:35).

Etekiera

Te burabeti are korea ana boki Etekiera n te O Tetemanti. Bon te ibonga man ana utu Tatoka ao temanna te Iutaia are a tauaki ni uotaki nako

iroun Nebukaneta. E maeka ma Iutaia ake kanakoaki i Bwaburon ao e taetae ni burabeti i nanon te tai ae uabwi ma uoua ririki, man 592 nakon 570 I.K.

Ana boki Etekiera: Ana boki Etekiera e kona n tibwaki nakon aua mwakoro. Mwakoro 1–3 e taekina aron norakin te Atua ao wetean Etekiera bwa e na beku; mwakoro 4–24 e taekini motikitaeka i aon Ierutarem ao bukin tera ngke anganaki; mwakoro 25–32 e taekini motikitaeka i aoia botanaomata; ao mwakoro 33–48 e taui mi ni burabeti ibukin Iteraera ni boong aika kaitira.

Eten. *Tara naba* Atam; Ewa

Mwengaia ara moan karo, Atam ao Ewa (KB 2:8–3:24; 4:16; 2Nib. 2:19–25; Mote 3–4; Abe. 5), e karaoaki bwa te onaroka, i mainikun Eten. Atam ao Ewa a kanakoaki mai Eten i mwin kanakin te uanikai are tabuaki ao a riki ni mamate (Mote 4:29). Kaotioti ni boong aika kaitira a kamatoai rongorongo n te baibara ibukin te Nne n Aroka are Eten. E anga riki te rongorongo ae kakawaki bwa te nne n aroka e tei ngkekei n te tabo are e ataaki ngkai bwa te aba are America Meang.

Etieti. *Tara naba* Kokoaua, Te Kokoaua; Raoiroi

Raoiroi, kokoaua, ao nanom ni koaua.

N na aki kaki au raoiroi mai irou ni karokoa mateu, **Iobi** 27:5. Te aomata ae raoiroi ae nakonako n arona ae eti, **TRab.** 20:7.

Bon mwaane aika a kokoaua n taai nako ni bwaai nako ake a onimakinaki iai, **Aram.** 53:20.

Te Uea e tangira Hyrum Smith ibukin raoiroin nanona, **R&B** 124:15.

Etira

Te ibonga ao te tia koroboki n te O Tetemanti are kaokiia tabeman Iutaia nako Ierutarem man te tautoronaki i Bwaburonia (Etira 7–10; Neem. 8; 12). N 458 I.K. e karekea te kariaia mai iroun Atatokititi, uean Botia, bwa e na kairia nako Ierutarem Iutaia ake a kanakoaki ngkana a kan nako (Etira 7:12–26).

I mwaain ana tai Etira, ibonga e kuri n tabwanin irouia tauan aron warekan koroboki aika tabu ake a ikoikotaki ni koreaki are aranaki bwa te "tua." Etira e buoka karaoan koroboki aika tabu bwa a na kona n reke irouia Iutaia ni kabane. Warekan "te boki n tua" nakoia aomata e riki i mwina bwa boton maiua te botanaomata aika Iutaia. Tao ana reirei Etira ae moan te korakora e reke man oin ana banna ni katoto ni kataea nangin nanoa bwa e na ukoukora ana tua Iehova, ma n toua mwina, ma n reirei nakoia tabemwang (Etira 7:10).

Ana boki Etira: Mwakoro 1–6 e kabwarabwarai bwaai aika riki ake a riki man onobwi nakon wanibui ririki i mwaain rokon Etira i Ierutarem—ana tua Tairati n 537 I.K. ao okia Iutaia i aan Terubwabera. Mwakoro 7–10 e kaota aron Etira ngke e nako Ierutarem. Ngaia, ma ana koraki, a aki mamatam ao a tataro ibukin kamanoaia. I Ierutarem a kuneia Iutaia aika mwaiti ake a kaman nako Ierutarem i aan Terubwabera ao a mare ma aine i tinanikun te berita ae tabu ao n te aro aei a kamwaraia. Etira e tataro ibukiia ao ni katikuia i aan te berita ae tabu bwa a na buraure ma buuia akekei. Rongorongon Etira ake i mwina a kuneaki n ana boki Neemia.

Etita

Te aine ae korakora ana onimaki ao te boto n te boki ae Etita.

Te boki ae Etita: Te boki n te O Tetemanti are kanoana karakinan korakoran ninikorian te uea n aine ae Etita ni kamaiuia ana botanaomata man te tiringaki.

Mwakoro 1–2 a taekina aron Etita, te aine ae te Iutaia ao natin te mwaane ae te Iutaia ae arana Moretekai are e natinna, e rineaki bwa te uea n aine i Botia ibukin tikiraoina. Mwakoro 3 e kabwarabwara bwa Aman, te aomata ae te mataniwi n ana tabo te Uea, e riba Moretekai ao e karekea te tua bwe a na bane n tiringaki aomata aika Iutaia. Mwakoro 4–10 e

taekina aron Etita, ae kona ni karekea te kaangaanga nakoina, ngke e kaota oin abana nakon te uea ao e karekea butan te tua.

Euangkerio. *Tara naba* Ana Reirei Kristo; Babaire ni Kabomwi; Mwioko n Tararua

Ana babaire ni kamaiu te Atua, e na kona n reke rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo. Te euangkerio e ikoti koaua ae akea tokiia ke tua, berita aika tabu, ao otenanti ake a kainnanoaki ibukia aomata bwa a na rin n oki nako matan te Atua. Te Atua e manga kaoka bwaninin te euangkerio nakon te aonaba n te ka-19 n tienture rinanon te Burabeti Iotebwa Timiti.

Kam na nako n aba ni kabane ao tataekina te euangkerio, **Mar.** 16:15.

Kanoan ana euangkerio te Tiibu te Teei aika a mataata ma ni kakawaki ake a tauaki, **1Nib.** 13:32. Aio au euangkerio, **3Nib.** 27:13–21 (R&B 39:6).

Ana Boki Moomon kanoana bwaninin te euangkerio, **R&B** 20:8–9 (R&B 42:12). Bon aio te euangkerio, **R&B** 76:40–43. Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e kamwakura te euangkerio, **R&B** 84:19. Aomata nako a na ongo bwaninin te euangkerio n oin neweia, **R&B** 90:11. Te Nati e tataekina te euangkerio nakoia tamneia ake a tia ni mate, **R&B** 138:18–21, 28–37.

E tataekinaki te euangkerio man te moan tai, **Mote** 5:58. A kabwarabwaraaki moan tuua ao otenanti n te euangkerio, **TOni.** 1:4.

Euangkerio (Nu Tetemanti). *Tara naba* Ioane, Natin Tebetaio; Mareko; Mataio; Ruka

Rongorongo ake aua ke kakoaua ibukin Iesu n te maiu n rabwata ao bwaai aika riki aika irekereke nakon ana mwakuri ni ibuobuoki ni booki ake aua mai moa n te Nu Tetemanti. A koreaki irouia, Mataio, Mareko, Ruka, ao Ioane, bon ngaiia ake a taekinaki bwa taan kakoaua ibukin maiun Kristo. Te boki ae te Ka-3 Nibwaai n Ana Boki Moomon bon titebo n anga aika mwaiti nakon Euangkerio aika aua aikai n te Euangkerio n te Nu Tetemanti.

Bokin te Nu Tetemanti a moan koreaki n te taetae n Erene. Te taeka n Erene ibukin *euangkerio* nanona "rongorongo aika raoiroi." Te rongorongo ae raoiroi bwa Iesu Kristo e a tia ni karaoa te mwakuri ni kamaiu are e na kabooia aomata ni kabane man te mate ao n angania n tatabemania kanuangaia ni kaineti ma aia mwakuri (Ioane 3:16; Rom 5:10–11; 2Nib. 9:26; Aram. 34:9; R&B 76:69).

Tara naba Nakoraoin te Euangkerio n te abentekiti.

Euangkerio, Manga Kaokan. *Tara* Manga Kaokan te Euangkerio

Ewa. *Tara naba* Atam; Bwakan Atam ao Ewa; Eten

Te moan aine ni maeka i aon te aonaba aei (KB 2:21–25; 3:20). Bon buun Atam. N Ebera nanon te ara bon "maiu." E anganaki te ara aei ibukina bwa bon ngaia "tinaia aika maiu ni kabane" (Mote 4:26). Ngaia ma Atam, te moan mwaane, ana uaia ni karekea te mimitong ae akea tokina ibukin tabeia ni karekea ae a na kona ni waaki nako n akea tokia aomata ni kabaneia.

Ewa e karirikai ao e kana uaan te kai are tabuaki, **KB** 3 (2Nib. 2:15–20; Mote 4).

Beretitenti Joseph F. Smith e nora Ewa ni mina ni burabeti i bukin te aonaba n tamnei, **R&B** 138:39.

Ewa e nora kainnanoakin te Bwaka ao kimwareirei n te kaboaki, **Mote** 5:11–12.

Fayette, New York (USA)

Te tabo are mena iai te tabo ni man are ana bwai Peter Whitmer te Ikawai, ike a mwaiti kaotioti ae anganaki iai te Burabeti ae Iotebwa Timiti te Ataei. Ikai are e kateaki iai te Ekaretia n Eberi 6, 1830, ao a ongo bwanaan te Uea (R&B 128:20).

Harris, Martin. *Tara naba* Taan Kakoaua ibukin Ana Boki Moomon

Temanna mai buakoia Taan Kakoaua ake Teniman ibukin oin rekena

mai iroun te Atua ao koauan Ana Boki Moomon. E buoka Iotebwa Timiti ao te Ekaretia n te mwane. Te Uea e tuanga Martin Harris bwa e na kabo nakoa ana bwai ao n anga ana mwane ibukin boon boretiakin Ana Boki Moomon (R&B 19:26–27, 34–35), bwa e na riki bwa te katooto nakon te Ekaretia (R&B 58:35), ao ni buoka kabwakaan boon te mwakuri ni ibuobuoki (R&B 104:26).

Martin Harris e kabaneaki man te Ekaretia ma rimwi riki e oki ni kaaina raoi te Ekaretia. Ni karokoa tokin maiuna e kaota ana kakoaua bwa e nora te anera are Moronaai ao bwaatua aika koora are e raira Ana Boki Moomon mai iai Iotebwa Timiti.

Hyde, Orson

Kaain te moan Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman are e weteaki n te mwioko n tararua aei (R&B 68:1–3; 75:13; 102:3; 124:128–129). E karaoi mition aika bati ibukin te Ekaretia, ni ikotaki ma katabuan te Aba ae Tabu n te 1841 ibukin okia te botanaomata aika Iutaia.

I mwaain Karikan Bwaai, Moan Tai, Moan. *Tara naba* Iesu Kristo; Karika, Kariki Bwai; Maiu i mwain te Maiu n Rabwata

N angiin te tai e kaineti nakon te tai are i mwaain te maiun ae mamate aei—are, te maiu i mwaain te maiu aei. N tabetai Iesu Kristo e taekinaki bwa te Moan.

Ngke e tuai karikaki bwaai ao E karika karawa ma te aonaba te Atua, **KB** 1:1 (Mote 2:1).

Ngke e tuai karikaki bwaai ao bon iai te Rokou, **Ioane** 1:1.

Ngai te Arebwa ao te Omeka, te moan ao te kabane, **3Nib.** 9:18.

Kristo bon te moan ao te kabane, **R&B** 19:1. Te berita ae tabu ae boou ae akea tokina are iai ma ngke e tuai karikaki bwaai, **R&B** 22:1. Te aomata mai moana e mena iroun te Atua, **R&B** 93:23, 29. Tamnei aika tooka ake a kakannato a rineaki n te moan tai bwa a na riki bwa taan tautaeka, **R&B** 138:55.

Au Rikitemanna are e mena ma ngai man te moan tai, **Mote** 2:26.

Iabeta. *Tara naba* Noa, Tamanuea n te Baibara

Ana karimoa te mwaane Noa, te burabeti n te O Tetemanti (Mote 8:12).

Noa e karika Iabeta, **KB** 5:32 (KB 6:10; Mote 8:12). Iabeta ao buuna a nako nanon ana ake Noa, **KB** 7:13. Iabeta e oti nako mai nanon te ake, **KB** 9:18. Te Atua e na karaka rake Iabeta, **KB** 9:27.

Iai Ma Ngkoa. *Tara* Atam

Iakobo, Natin Arebaio

Temanna mai buakoia Abotoro ake Tengaun ma Uoman are e rineaki iroun Iesu n ana tai ni mwakuri ni buobuoki ngke E maiu n rabwata (Mat. 10:3; Mar. 3:18; Ruka 6:15; Mwak. 1:13).

Iakobo, Natin Tebetaio

Temanna mai buakoia Abotoro ake Tengaun ma Uoman are e rineaki iroun Iesu n ana tai ni mwakuri ni buobuoki ngke E maiu n rabwata. Bon tarin Ioane. Bon ngaia temanna mai buakoia Abotoro ake tenimam ake a rineaki bwa a raona Iesu n taai aika onoti: ni kautan natin Iairo te aine man te mate (Mar. 5:37), ngke e Onikaki (Mat. 17:1; Mar. 9:2; Ruka 9:28), ao i Ketetemwane (Mat. 26:37; Mar. 14:33). Ma Betero ao Ioane, e kaoka te Nakoanibonga ae te Merekitereka nakon te aonaba ni katabuan Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery (R&B 27:12; 128:20; IT—R 1:72).

Iakobo, Tarin te Uea

N te Nu Tetemanti, temanna tarin te Uea (Kara. 1:19) ao Iote, Timon, Iuta, ao tabeman mwaaneia (Mat. 13:55–56; Mar. 6:3; Iuta 1:1). E kinaaki naba bwa Iakobo ae Motiraoi ao e taua te nakoa ae kakawaki n te Ekaretia i Ierutarem (Mwak. 12:17; 15:13; 1Korin. 15:7; Kara. 2:9–12). Tao e korea ana reta Iakobo.

Ana reta Iakobo: Te boki n te Nu Tetemanti. Mai moane bon te reta nakoia

ana baronga Iteraera ake tengaun ma uoman ake a kamaeaki n aba tabeua ao te kantaninga bwa e koreaki mai Ierutarem. Kanoan te rete e kamatata n taekin bwai aika i aon mwakurin te aro, ni ikotaki ma kakawakin taeka n reirei ni mwakoro 1 are ngkana akea ana rabakau te aomata, e na butia te Atua buokana (Iakobo 1:5–6; IT—R 1:9–20). Mwakoro 2 e tabe ma te onimaki ao mwakuri. Mwakoro 3–4 e taekina kainnanoan tauan bangin te newe ao e takuia Aomata aika Itiaki bwa a na aki taekina ae buakaka i marenaia. Mwakoro 5 e kaungaia Aomata aika a Itiaiki bwa a na bwaina te taotaonan nano ao a na weteia unimwaane ibukin te kakabwaia ngkana a aoraki; e reirei naba i aon kakabwaia ngkana ko buokia tabeman n rairiia.

Iakobwa, Natin Itaaka. *Tara naba* Etau; Itaaka; Iteraera

Te tamanuea ao te burabeti n te O Tetemanti; te karimwi irouia aia bwebwe Itaaka ao Rebeka (KB 25:19–26). Iakobwa e karekea karinean te karimoa i aon tarina are Etau. E riki aei ibukin kororaoin Iakobwa ao marena i nanon te berita ae tabu, ao Etau e riba karinean ni karimoa ao e mare i tinanikun te berita ae tabu (KB 25:30–34; 26:34–35; 27; 28:6–9; Ebera 12:16).

Rebeka e ataia mai iroun te Uea ae Etau e na toro iroun Iakobwa, **KB** 25:23. E kaboa karinean te karimoa mai iroun Etau, **KB** 25:29–34. E miia te kai n ararake nako karawa, **KB** 28. E mare ma Rea ao Rakera, **KB** 29:1–30. E karikiia tengaun ma uoman natina mwaane ao temanna natina te aine, **KB** 29:31–30:24; 35:16–20. E mare ma Birea ao Tireba, **KB** 30:3–4, 9. E bitaki arana nakon Iteraera, **KB** 32:28. E nora te Atua ni kaaitara ma Ngaia, **KB** 32:30. E tangira riki Iotebwa, **KB** 37:3. E nako Aikubita ma ana utu, **KB** 46:1–7. E kakabwaiaia natina mwaane ma kanoaia, **KB** 49. E mate, **KB** 49:33.

E kawakin tua ao n te bong aei e karietataaki i aon te kaintokanuea i karawa, n raonia Aberaam ao Itaaka, **R&B** 132:37.

Iakobwa, Natin Riaai. *Tara naba* Riaai, Taman Nibwaai

Te burabeti n Ana Boki Moomon ao e koroi kabwarabwara aika bati ni booki aika 2 Nibwaai ao Iakobwa (2Nib. 6–11; Iakobwa 1–7).

Ana boki Iakobwa: Te kateniua ni boki n Ana Boki Moomon. Mwakoro 1 e taekinna bwa Nibwaai e karaai rongorongo nakon Iakobwa ao i mwina e katabua Iakobwa ao tarina ae Iotebwa bwa a na riki bwa ibonga ao tia reirei nakoia aomata. Mwakoro 2–4 bon taian kabwarabwara ni kaetiia aomata bwa a na maiuakina te itiaki. Iakobwa e reirei naba rokon te Mesia ae te tia kabooira, ao e anga bwa tera bukina ngkai tabeman i Iteraera a na aki butimwaia n rokona. Mwakoro 5–6 kanoana bon ana koaua Iakobwa ao te taetae ni burabeti ni kaikonaki i aon rongorongon ao aia mwakuri ni ibuobuoki te botanaomata ae Iteraera. Mwakoro 7 kanoana bon rongorongon te tia kakaitara ae wanawana ae arana Tierem, are e rootaki n ana koaua Iakobwa iroun te Atua.

Iango. *Tara naba* Iangoia Raoi; Inaomata n Rinerine

Taian iango, atatai, ao tamnei n ana iango te aomata. Te mwaaka ni kona ni iango bon te bwain tangira mai iroun te Atua, ao ti inaomata n rineia bwa ti na kanga ni kabongana mwaakara ni iango. Arora ni iango e korakora rootakin iai anuara ao aroarora, ni ikotaki ma nnera i mwin te maiu aei. Iango aika raoiroi a kairiiri nakon te kamaiuaki; iango aika buakaka a kairiiri nakon te kabuakakaki.

E atai reken naano ni kabane te Uea, **1Rong.** 28:9. Aron ae iangoia i nanona ao bon arona, **TRab.** 23:7. Tiaki nanomi nako nanou nako, **Itaia** 55:7–9.

E atai nanoia Iesu, **Mat.** 12:25 (Ruka 5:22; 6:8). E otinako man te nano, naano aika bubuaka, **Mar.** 7:20–23. Ti kataenikai naano ni kabane bwa a na ongo iroun Kristo, **2Korin.** 10:5. Ngkana iai bwaai aika koaua, bwaai aika riai,

bwaai aika itiaki, bwaai aika tangiraki ngkai a raraoi, kam na iangoi baikai, **Biri.** 4:8.

Uringnga, te nano ni bwain te aonaba bon te mate, ao te nano ni bwain te tamnei bon te maiu are akea tokina, **2Nib.** 9:39. Ngkana kam aki taratarai ngkami, ao ami iango, kam na bua, **Mot.** 4:30. Ara iango a na kabuakakaira, **Aram.** 12:14.

Ti te Atua ae ataa ana iango ao nanona, **R&B** 6:16 (R&B 33:1). Tanimai nakoiu n ami iango nako, **R&B** 6:36. Kaikoa n ami iango taekan te maiu, **R&B** 84:85. Kanakoi ami iango n taningaroti, **R&B** 88:69. Aia iango aomata i nanoia a na kaotaki, **R&B** 88:109. E riai te raoiroi ni katamaroa am iango n aki toki, **R&B** 121:45.

Aomata ni kabane n aia iango a reitinako n te buakaka, **Mote** 8:22.

Iangoia Raoi. *Tara naba* Kaotioti; Tataro

Ni iangoia raoi ao ni karaua ni iangoia, n angin te tai i aon koroboki aika tabu ke bwaai riki tabeua iroun te Atua. Ngkana a ikotaki ma te tataro, iangoan raoi bwaai mai rouna a kona ni karekei kaotioti ao te mataata.

Maria e iangoi i nanona baikai, **Ruka** 2:19.

Ngke I tekateka man uring baikai i nanou ao e a uotai nako, **1Nib.** 11:1. E iangoi nanou ma te karaurau koroboki aika tabu, **2Nib.** 4:15. Nibwaai e touanako kawaina, ni iangoi bwaai ake e a tia ni kaoti te Uea nakoina, **Erem.** 10:2–3. Naako okiri batami, man iangoi taeka ake I a tia n taekin, **3Nib.** 17:3. Uringnga bwa e a tia n nanoanga te Uea, ao ma ni iangoi i nanom, **Moro.** 10:3.

Iangoi bwaai ake ko a tia ni karekei, **R&B** 30:3. Ngke ti iangoi raoi bwaai aikai, e ringa matan ootara te Uea, **R&B** 76:19. I tekateka n au ru ni iangoi koroboki aika tabu, **R&B** 138:1–11.

I karaua ni iangoia ni kaokiokia, **IT—R** 1:12.

Iareta, Tarin. *Tara naba* Iaretaite; Iareto

Te burabeti n Ana Boki Moomon. Ngaia ma tarina a katea te botanaomata ae Iaretaite ngke a kaira te korakina te botanaomata man te Taua are Bwabera nakon te aba ni berita n aonon te aonaba ake mai maeao (Ita 1–6). Bon te mwaane ae korakora ana onimaki ao e taetae ma te Uea ni kaaitara ma ngaia (R&B 17:1). Ana karaki e tauaki mwina n ana boki Ita.

Tarin Iareta bon te mwaane ae tetoa ma ni korakora, ao e korakora nanonakina iroun te Uea, **Ita** 1:34. Ibukin ana onimaki, tarin Iareta e nora tabonibain te Uea, **Ita** 3:6–9 (Ita 12:20). Kristo e kaota rabwatana n tamnei nakon tarin Iareta, **Ita** 3:13–20. Bon akea riki bwai aika a korakora aika a tia ni kaotaki n aron ake a kaotaki nakon tarin Iareta, **Ita** 4:4. Tarin Iareta e kauringia ana botanaomata ni kaitara te tautaekanaki iroun te uea, **Ita** 6:22–23. Te Uea e kaoti bwai ni kabane nakon tarin Iareta, **Ita** 12:21. Tarin Iareta e korakora ni koroboki, **Ita** 12:24. Rinanon te onimaki tarin Iareta e kamwainga te maunga ae Tierin, **Ita** 12:30.

Iaretaite. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Iareta, Tarin; Iareto

Aomata n Ana Boki Moomom ake kanoan Iareta, tarina, ao raoia (Ita 1:33–41). A kairaki iroun te Atua man te Taua are Bwabera nakon aban America, te aba ni berita (Ita 1:42–43; 2–3; 6:1–18). E ngae ngke aia botanaomata n te tai teuana bon mirion ma mirion aia aomata, a bane ni kamaunaki n te buaka n te aba are e reke man te buakaka (Ita 14–15).

Iareto. *Tara naba* Iareta, Tarin; Iaretaite

Te tia kairiri n Ana Boki Moomon are, ma tarina, e kaira te korakina te botanaomata man te Taua are Bwabera nakon te aba ni berita n aonon te aonaba ake mai maeao (Ita 1:33–2:1).

Iareta e butia tarina bwa e na tataro bwa te Uea e na aki kamangaoa aia taetae aia utu ao raoia, **Ita** 1:34–37. A mwananga nakon taari ao a maeka ikekei i nanon aua te ririki, **Ita** 2:13. A borau nakon te aba ni berita, **Ita** 6:4–12.

Iarom

N Ana Boki Moomon, natin Enoti te mwaane ao tibutorun Riaai. E kawakini rongorongoia Nibwaita i nanon onobwi te ririki, 420–361 I.K. (Enoti 1:25; Iarom 1:13). Bon te mwaane ae kakaonimaki are e rineia bwa e na aki korea ae bati i nanon tauan mwiin rongorongon (Iarom 1:2).

Ana boki Iarom: Bon ti tebwi ma nimaua kiibu n te boki aei n Ana Boki Moomon. Ioram e koreia bwa Nibwaita a reitinako ni maiuakina ana tua Mote ao a kakantaninga rokon Kristo. A kairaki irouia uea aika mwaane aika korakora aia onimaki. A riki rake aroia ngke a ongo irouia aia burabeti, ibonga, ao taan reirei.

I-Biribi, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Te reta are koroia Bwauro nakoia Aomata aika Itiaki i Biribi ngke e mena n te uma ni kaikain i Rome n te moan tai. Ngkai ai bon te boki ae I-Biribi n te Nu Tetemanti.

Mwakoro 1 kanoana bon ana kamaiuri Bwauro ao ana kaetieti i aon te katiteuanaki, te nanorinano, ao te nanomatoa. Mwakoro 2 e katuruturua bwa a na bane ni bobaraki nakon Kristo ao bwa aomata n tatabemania nako a riai ni mwakuria oin kamaiuakia. I nanon mwakoro 3, Bwauro e kabwarabwara bwa e tia ni kareani bwaai ni kabane ibukin Kristo. I nanon mwakoro 4, Bwauro e karabwaia I-Biribi Aika Itiaki ibukin aia ibuobuoki.

I-Biritia

N te O Tetemanti, te baronga are e moan roko mai Kabetora (Amota 9:7) ao a maekani aba aika rinanao aika maiu i aon mataniwin te Meteterenian mai Iobe nakon rereuan Aikubita i mwain ana bong Aberaam (KB 21:32). I nanon ririki aika bati bon iai te kaiangatoa i marenaia aia tanga ni buaka I-Biritia ao I-Iteraera. N tokina Baretain, aran abaia I-Biritia, e riki bwa te ara ae ataaki ibukin te Aba ae Tabu ni kabane.

Iteraera e tautoronaki irouia I-Biritia i nanon angaun te ririki, **TMT** 13:1. Tamton e buakania I-Biritia, **TMT** 13–16. Koria bon te I-Biritia mai Kate, **1Tamu.** 17. Tawita e konaia I-Biritia, **1Tamu.** 19:8.

Ibonga ae Rietata. *Tara naba* Nakoanibonga ae te Aaron; Nakoanibonga ae te Merekitereka

Te nakoa n te nakoanibonga. Koroboki aika tabu a taekina te "ibonga ae rietata" n nanona aika uoua: (1) te nakoa n te Nakoanibonga ae te Merekitereka; ao (2) i an ana tua Mote, te tia tararua n te Nakoanibonga ae te Aaron.

Nanona are te moan e kaineti nakon Iesu Kristo ngkai te Ibonga ae Rietata ae kakannato. Atam ao ni kabane tamanuea bon ibonga aika rietata naba. Ngkai, teniman ibonga aika rietata aika tararua a riki bwa te Beretitentii n te Ekaretia ao a tararua i aoia ni kabane taan taua te nakoanibonga ake tebemwang ao kaain te Ekaretia. Mwaane riki tabeman aika tau a katabuaki bwa ibonga aika rietata n aron riaina n te Ekaretia ni kabuta ngkai. Ibonga aika rietata a kona ni weteaki, ni kaokoroaki, ao ni katabuaki bwa bitiobi (R&B 68:19; 107:69–71).

N nanona are te kauoua, i an ana tua Mote, te tia tararua n te Nakoanibonga ae te Aaron e weteaki bwa te ibonga ae rietata. Te nakoa e bon anga te karo nakon natina ao e roko rinanon te moan nati i buakoia ana utu Aaron, Aaron ngaia bon te moan ibonga ae rietata n te karinan ae te Aaron (Otin. 28–29; NI 8; R&B 84:18).

Merekitereka bon ana ibonga te Atua ae moan te rietata, **KB** 14:18 (Aram. 13:14).

Ibonga aika rietata a weteaki ao a katauraoaki man moan karikan te aonaba, **Aram.** 13:1–10.

Ibonga aika rietata a karaoi bwain te tamnei, **R&B** 107:10, 12, 17.

Ibonga, Nakoanibonga ae te Aaron. *Tara naba* Aaron, Tarin Mote; Ibonga ae Rietata; Nakoanibonga ae te Aaron

Te nakoa n te Nakoanibonga ae te Aaron. N tai ake rimoa, te kabanea n rietata n nakoa n te Nakoanibonga ae Rewi e bon ti tauaki iroun Aaron ao ana kariki. Ngke e kakoroa nanon ana tua Mote Kristo, e a kanakoaki tiatianakina aio.

A kabwarabwaraki taben te ibonga n te Ekaretia ae manga kaokaki, **R&B** 20:46–52.

Ibonga, Nakoanibonga ae te Merekitereka. *Tara naba* Ibonga ae Rietata; Nakoanibonga ae te Merekitereka

Te aomata ae karaoi waaki n taromauri n te aro ibukiia tabeman ao e kaineti nakon te Atua. Ni koroboki aika tabu n angin te tai, ibonga bon ibonga aika rietata n aron ana karinan Merekitereka, (Aram. 13:2). Naake a karekea bwaninin mimitongin te Atua i mwin te Mangauti a na riki bwa ibonga ao uea n te aonaba are tiretio.

Merekitereka bon ana ibonga te Atua ae moan te rietata, **KB** 14:18. Te ibonga Ngkoe n aki toki n ai aron Merekitereka, **TAre.** 110:4 (Ebera 5:6; 7:17, 21).

Kristo e karaoira bwa ueana ao ana ibonga te Atua ae Tamana, **Kaoti.** 1:6 (Kaoti. 5:10; 20:6).

Uringnga bwa te Uea ae te Atua e katabuia ibonga n aron ana botaki ae tabu, **Aram.** 13:1–20.

Ake a na roko ni mangautiia ake a raoiroi bon ibonga ao uea, **R&B** 76:50, 55–60.

I-Ebera, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Te boki n te Nu Tetemanti. Bauro e korea te reta aio nakoia Iutaia ake kaain te Ekaretia n anaa nanoia bwa itera aika kakawaki n ana tua Mote a tia ni koro bukia iroun Kristo ao bwa ana tua Kristo n te euangkerio ae rietata riki a tia n onea mwiia. Ngke e oki Bauro nako Ierutarem n tokin ana kateniuua ni mition (uakaan ma 60 N.K.), e kunea bwa a mwaiti Iutaia aika kaain te Ekaretia ake a bon teimatoa ni kawakin ana tua Mote (Mwak. 21:20). Aio e bon kaniia tebwina te ririki i mwin are e tia ni baireaki n ana maungatabu te Ekaretia i Ierutarem bwa iai tabeua otenanti man ana tua Mote ake aikoa kainnanoaki ibukin kamaiuaia tientaire ake Kiritian. N te tai ae aki maan i mwin are koroboki Bauro nakoia I-Ebera ni kaotia nakoia n oin aia koroboki aika tabu ao tera bukina ae riai bwa a na aki manga kabongana ana tua Mote.

Mwakoro 1 ao 2 a kabwarabwara bwa Iesu e kakannato riki nakoia anera. Mwakoro 3–7 a kabotaua Iesu nakon Mote ao nakon ana tua Mote ao ni kakoaua bwa E kakannato riki nakoia ni kauoua. A reirei naba bwa te Nakoanibonga ae te Merekitereka e korakora riki nakon te Aaron. Mwakoro 8–9 e kabwarabwara bwa a kanga ana otenanti Mote ni katauraoia aomata ibukin ana mwakuri ni ibuobuoki Kristo ao aron Kristo ngkai bon te tia raoi ibukin te berita ae bou (Aram. 37:38–45; R&B 84:21–24). Mwakoro 10 bon te kaunganano nakon te botumwaaka ao te kakaonimaki. Mwakoro 11 bon te maroro i aon te onimaki. Mwakoro 12 bon te kauring ao te kamaiuri. Mwakoro 13 e taekina rinen aron te mare ao kakawakin te ongeaba.

I-Ebeto, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

N te Nu Tetemanti, te reta ae koreaki irouna te Abotoro ae Bauro nakoia Aomata aika Itiaki i Ebeto. Te reta bon moan te kakawaki, bwa kanoana bon ana reirei Bauro i aon Ana Ekaretia Kristo.

Mwakoro 1 kanoana bon te kamauri are taneiai te aba. Mwakoro 2–3 e kabwarabwara te bitaki are e riki i nanoia aomata ngkana a riki bwa kaain te Ekaretia—a riki bwa raoia Aomata aika Itiaki ni kaaina te aba, ma Tientaire ao Iutaia ni katiteuanaki i nanon teuana te Ekaretia. Mwakoro 4–6 e

kabwarabwarai nakoaia Abotoro ao burabeti, kainnanoakin te katiteuanaki, ao kainnanoakin katokaan ana bwai ni buaka ni kabane te Atua.

Iehova. *Tara naba* **BON NGAI**; Iesu Kristo

Te ara n te berita ae tabu ke aran Atuan Iteraera. E kaota "BON NGAI are akea tokina" (Otin. 3:14; Ioane 8:58). Iehova bon Iesu Kristo n te maiu are i mwaain te maiu aei ao e roko nakon te aonaba bwa natin Maria te mwaane (Mot. 3:8; 15:1; 3Nib. 15:1–5). Ni bon arona, ngkana e kaoti te taeka ae te *Uea* n te O Tetemanti, nanona bon "Iehova."

Iehova bon Kristo: Iehova e bon ataaki irouia burabeti ake ngkoa (Otin. 6:3; Abe. 1:16). Te Abotoro ae Bauro e reirei bwa Kristo bon Iehova n te O Tetemanti (Otin. 17:6; 1Korin. 10:1–4). Tarin Iareta n Ana Boki Moomon e nora Kristo n te maiu i mwain te maiu aei ao e taromauria (Ita 3:13–15). Moronaai e wetea naba Kristo bwa "Iehova" (Moro. 10:34). N te Kirtland Tembora, Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery a nora Iehova are tia ni mangauti (R&B 110:3–4).

Ieotiabwata

N te O Tetemanti, Uean Iuta ae kakaonimaki (1Uea 15:24; 22).

Ieremia. *Tara naba* Baebaeti, Bokin

Te burabeti n te O Tetemanti are bungiaki nakon te utu ni ibonga ao e taetae ni burabeti i Iuta man 626 ni karokoa 586 I.K. E maiu ni uakaan ma aia tai burabeti aika kakannato ake tabeman: Riaai, Etekiera, Otea, ao Taniera.

Ieremia e katabuaki bwa e na riki bwa te burabeti n te maiu i mwaain te maiu aei (Iere. 1:4–5). I nanon ana tai ni burabeti ae kania abwi te ririki e reirei ni kaitara taromaurian bouananti ao maiuakinan te bure i buakoia te botanaomata ae Iutaia (Iere. 3:1–5; 7:8–10). E aki toki ni aitara ma kakaitara ao kamatauninga (Iere. 20:2; 36:18–19; 38:4). I mwin bwakan Ierutarem, Iutaia ake a birinako nako Aikubita a kaira Ieremia ma ngaiia (Iere. 43:5–6), ike, ni kaineti ma katein te aba, a karebanaia n te atibu n ua matena.

Ana boki Ieremia: Mwakoro 1–6 kanoana bon taetae ni burabeti are a kaotaki n ana tai n tautaeka Iotia. Mwakoro 7–20 bon taetae ni burabeti n ana tai Ieoiakim. Mwakoro 21–38 e tabe ma ana tautaeka Tetekia. Mwakoro 39–44 kanoana bon taetae ni burabeti ao a kabwarabwarai bwaai aika a riki n tai ake ngkoa i mwin bwakan Ierutarem. Mwakoro 45 kanoana bon te berita nakon Baruka, ana tia koroboki, bwa maiun Baruka e na kawakinaki. Te kabanea, mwakoro 46–51 bon taetae ni burebeti ni kaitaraia aaba ake ianena. Mwakoro 52 bon rongorongo ni kainin. Tabeua ana taetae ni burabeti Ieremia a koreaki i nanon bwataua aika burati ake iroun Raban ao a anaki iroun Nibwaai (1Nib. 5:10–13). E taekinaki naba Ieremia uatai riki n Ana Boki Moomon (1Nib. 7:14; Erem. 8:20).

E koreaki naba n ana boki Ieremia butimwaian ae maiu te aomata i mwain te maiu aio ao katabuan Ieremia i mwain bungiakina (Iere. 1:4–5); te taetae ni burabeti ibukin okin Iteraera man aroia ni maenako, ni ikotia kakatabeman man te kawa teuana ao kaka uoman man utu nako nakon Tion, te aba ae tamaroa ike a kona ni maeka iai Iteraera ao Iuta n te kamanoaki ao te rau (Iere. 3:12–19); ao te taetae ni burabeti ibukin ikotakin Iteraera iroun te Uea ni kamwanangaia taan "akawa" ao taan "kaeman" aika bati bwa a na kakaeia (Iere. 16:14–21). Te bwai ae na riki aei ni boong aika kaitira e na korakora riki buburana nakon kairakin Iteraera iroun Mote mai Aikubita (Iere. 16:13–15; 23:8).

Ieriko

Te kawa ae oaki i nanon te mwarua are Ioretan, 800 te buti (245 mita) i aan tian taari. Ieriko e bon kaan ma te tabo are a rinanon iai te karaanga I-Iteraera ngke a moan rin n te aba ni berita (Iotua 2:1–3; 3:16; 6).

I-Iteraera a buaka i Ieriko, **Iotua** 6:1–20. Iotua e katuka te reke ni kai i aon Ieriko, **Iotua** 6:26 (1Uea 16:34). Ieriko e

mena i nanon te aba are anganaki Beniamina, **Iotua** 18:11–12, 21.

Te Uea e kawara Ieriko ni kabanean mwanangana nako Ierutarem, **Mareko** 10:46 (Ruka 18:35; 19:1).

Ieroboam

N te O Tetemanti, Ieroboam bon moan uean mwakoron Iteraera ake a bwenaua mai meang. Bon kaain te baronga are Eberai. Ieroboam are buakaka e kaira te itabarara ni kaitara te bata are Iuta ao ana utu Tawita.

Ieroboam e katei bouananti ibukiia aomata i Tan ao Betaera bwa a na taromauriia, **1Uea** 12:28–29. Aiia e boa Ieroboam, **1Uea** 14:6–16. Ieroboam e uruingaki ibukina bwa e uota te bure ae moan te buakaka nako Iteraera, **1Uea** 15:34 (1Uea 12:30).

Ierubwaara. *Tara naba* Kiteon (O Tetemanti)

Te ara ae anganaki Kiteon n te O Tetemanti i mwin are e urua ana baonikare Bwaara (TMT 6:32; 7:1; 9; 1Tamu. 12:11).

Ierutarem

Te kaawa ae tei i Iteraera n taai aikai. Bon te kawa ae moan te kakawaki n rongorongon ngkoa te baibara. Tabeua taabo aika rangi ni tabu ibukia Kiritian, Iutaia, ao Muslim a mena n te kaawa aei ao a kawaraki n taai nako irouia taan onimaki aika kakaonimaki. E aki toki n taekinaki bwa te kaawa ae tabu.

E ataaki ngkoa bwa Tarem (KB 14:18; TAre. 76:2), Ierutarem bon kawan Iebuti ni karokoa e taenikai iroun Tawita (Iotua 10:1; 15:8; 2Tamu. 5:6–7), are karaoia bwa kautun te aba. Ni karokoa te tai arei e riki angin te tai bwa te nne ni kamaiu n te maunga, e kaniia 2600 te buuti (800 mita) i etan tian taari. E otabwaniniaki ni mwarua aika nano ni iterana nako ma akea are mai meang.

N ana tai n tautaeka te Uea ae Tawita i Ierutarem, e maeka n te bareti ae karaoaki man te kai. E ngae n anne, n ana tai n tautaeka Toromon, aomata a karaoi bwaai aika bati ni katamaroa te kawa, ni ikotaki ma katean ana bareti te uea ao te tembora.

I mwin ae a bwenaua abanuean Iteraera ao Iuta, Ierutarem e tiku bwa kautun Iuta. E aki toki ni buakanaki irouia tanga ni buaka aika ekia nako (1Uea 14:25; 2Uea 14:13; 16:5; 18–19; 24:10; 25). I an Etekia, e riki Ierutarem bwa oin te tabo n taromauri irouia aro, ma e uruakaki mwakorona teutana n 320 I.K., 168 I.K., ao 65 I.K. Erote e manga katei ona ao te tembora, ma n 70 N.K. e bane ni uruakaki iroun Rom.

Merekitereka e uea i Tarem, **KB** 14:18 (Ebera 7:1–2). Itaia e wetea Ierutarem bwa e na karini kunnikaina aika tamaroa, **Itaia** 52:1. E na otinako ana taeka Iehova mai Ierutarem, **Mika** 4:2.

Kristo e bwaebwaeti ibukin tokin kawain Ierutarem, **Mat.** 23:37–39 (Ruka 13:34). Ierutarem bon ana kawa te Atua ae maiu, **Ebera** 12:22.

E na uruakaki Ierutarem ngkana e aki raira nanona, **1Nib.** 1:4, 13, 18 (2Nib. 1:4; Erem. 8:20). Ierutarem e na manga kaainaki i mwin kamaunana, **3Nib.** 20:46. Ierutarem e na manga kateaki riki, **Ita** 13:5.

Kristo e kauringia Aomata aika Itiaki n aron are e kauringia aomata i Ierutarem, **R&B** 5:20. Naake kaain Iuta a na birinako Ierutarem, **R&B** 133:13. Te Uea e na taetae mai Ierutarem, **R&B** 133:21.

Ierutarem ae Boou. *Tara naba* Tion

Te tabo are a na ikotaki iai Aomata aika Itiaki ao Kristo ngaia ae e na tautaeka ma ngaiia n tain te Tenga n Ririki. Tion (Ierutarem ae Boou) e na kateaki i aon aban America, ao te aonaba e na manga kaboouaki ma ni karekea mimitongina ni bwaretaiti (TOni. 1:10). E kaineti naba nakon te kawa ae tabu are e na ruo mai karawa ni moan te Tenga n Ririki.

E na otinako te tua mai Tion, **Mika** 4:2.

Aran ana kawa Atuau bon Ierutarem ae Boou, **Kaoti.** 3:12. Ioane e noora te kawa ae tabu, ae Ierutarem ae Boou, **Kaoti.** 21:1–5.

N na katerakeia au botanaomata n te aba aio, ao e na riki bwa Ierutarem ae Boou, **3Nib.** 20:22. Ierutarem ae Boou e na kateaki i Amerika, **Ita** 13:3–6, 10.

E na katauraoaki kawan Ierutare ae Boou, **R&B** 42:9, 35, 62–69. Aomata aika Itiaki a na ikotaki ao ni katea Ierutarem ae Boou, **R&B** 45:63–75. Ierutarem ae Boou e na kateaki i Missouri, **R&B** 84:1–5 (R&B 57:1–3). E na tei te Tiibu te Teei i aon te Maunga are Tion ao i aon te kawa ae tabu, Ierutarem ae Boou, **R&B** 133:56.

Umwau e na aranaki bwa Tion, Ierutarem ae Boou, **Mote** 7:62.

Iesu Kristo. *Tara naba* Akea Tokina; Akoi; Ana Tiibu te Teei te Atua; Arebwa ao Omeka; Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango; Atibun te Maninganinga; Babaire ni Kabomwi; **BON NGAI**; Botaki n Toa; Bungiaki, Karikaki; Bwa; Bwakan Atam ao Ewa; Emanuera; Euangkerio (Nu Tetemanti); Iehova; I mwaain Karikan Bwaai, Moan Tai, Moan; Kaboaki; Kabwarabwara i aon te Maunga; Kaibangaki; Kamaunaan Bure; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Karea; Karika, Kariki Bwai; Kariki ni Kamaiu; Karimoa n Nati; Kauaokin Iesu Kristo; Kawai; Korokota; Mangauti; Maria, Tinan Iesu; Mesia; Naeta, ae te Buraati; Natin te Aomata; Onikakin te Rabwata—Onikakin Rabwatan Kristo; Onimaki; Raira nanom, Rairannano; Raraa; Rierake; Tauraki n te Kaibangaki; Te Atua, Atu n Atua; Te Ota, Otan Kristo; Te Ran ae Maiu; Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi; Te Uea; Teuare e Kabiraki; Tia Iein; Tia Kabooira; Tia Kamaiu; Tia Kamaiua; Tia Karaunano; Tia Raoi; Tia Tei

Kristo (te taeka n Erene) ao *Mesia* (te taeka n Ebera) are nanona "teuare e kabiraki." Iesu Kristo bon ana Moan Nati te Tama n te tamnei (Ebera 1:6; R&B 93:21). Ngaia bon Ana Rikitemanna te Tama n te rabwata (Ioane 1:14; 3:16). Bon ngaia Iehova (R&B 110:3–4) ao E a kaman katabuaki nakon weteana i mwaain karikan aonaba. I an ana kairiri te Tama, Iesu e karika te aonaba ao bwai ni kabane ake i aona (Ioane 1:3, 14; Mote 1:31–33). E bungiaki iroun Maria i Beterem, akea te bure ni maiuna, ao e karaoa te mwakuri ni kamaiu ae kororaoi ibukin aia bure nako aomata ni kabane ni kawawaean raraana ao e anga maiuna i aon te kaibangaki (Mat. 2:1; 1Nib. 11:13–33; 3Nib. 27:13–16; R&B 76:40–42). E uti man te mate, ao n aio e kakoauaki iai mangautia aomata ni kabane n te tai teuana. Rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu ao Mangautin Iesu, naake a raira nanoia man aia bure ao a ongotaeka n ana tua te Atua a kona ni maiu n aki totoki ma Iesu ao te Tama (2Nib. 9:10–12; 21–22; R&B 76:50–53, 62).

Iesu Kristo bon te kabanea ni kakannato n aomata ae bungiaki i aon te aonaba aei. Maiuna bon te banna ni katoto ae kororaoi are a riai ni maiuakinna aomata ni kabane. Tataro ni kabane, kakabwaia, ao otenanti n te nakoanibonga a riai ni karaoaki n arana. Boni ngaia aia Uea ueea, te Tia Karikibwai, te Tia Kamaiu, ao Atuan te aonaba ni kabuta.

Iesu Kristo e na manga roko n te mwaaka ao te mimitong n tautaeka i aon te aonaba n tain te Tenga n Ririki. N te kabanea ni bong, E na motiki taekaia aomata ni kabane (Aram. 11:40–41; IT—M 1).

Kakimototoan rongorongon maiuna (n aron taia n riki): Bungiakin Iesu ao ana mwakuri ni ibuobuoki a kaman taekinaki, **Ruka** 1:26–38 (Itaia 7:14; 9:6–7; 1Nib. 11). E bungiaki, **Ruka** 2:1–7 (Mat. 1:18–25). E korotobibiaki, **Ruka** 2:21. E kaotaki n te tembora, **Ruka** 2:22–38. E kawaraki irouia mwaane aika taan rabakau, **Mat.** 2:1–12. Iotebwa ao Maria a biri nako ma ngaia nako Aikubita, **Mat.** 2:13–18. E uotaki nako Natareta, **Mat.** 2:19–23. E kawara te tembora ngke tebwi ma uoua ana ririki, **Ruka** 2:41–50. Iai tarina ma mwanena, **Mat.** 13:55–56

(Mar. 6:3). E bwabetitoaki, **Mat.** 3:13–17 (Mar. 1:9–11; Ruka 3:21–22). E karirikaki iroun te riaboro, **Mat.** 4:1–11 (Mar. 1:12–13; Ruka 4:1–13). E weteia ana reirei, **Mat.** 4:18–22 (Mat. 9:9; Mar. 1:16–20; 2:13–14; Ruka 5:1–11, 27–28; 6:12–16; Ioane 1:35–51). E anganiia ake Tengaun ma Uoman te mwaaka, **Mat.** 10:1–4 (Mar. 3:13–19; Ruka 6:12–16). E anga te kabwarabwara i aon te Maunga, **Mat.** 5–7. E a kaman taekina oin matena ao mangautina, **Mat.** 16:21 (Mat. 17:22–23; 20:17–19; Mar. 8:31; 9:30–32; 10:32–34; Ruka 9:22; 18:31–34). E onikaki rabwatana, **Mat.** 17:1–9 (Mar. 9:2–8; Ruka 9:28–36). E kanakoia itingaun, **Ruka** 10:1–20. E rin ma te tokanikai i nanon Ierutarem, **Mat.** 21:1–11 (Mar. 11:1–11; Ruka 19:29–40; Ioane 12:12–15). E katea te botaki n toa, **Mat.** 26:26–29 (Mar. 14:22–25; Ruka 22:19–20). E rawawata ao e tataro i Ketetemwane, **Mat.** 26:36–46 (Mar. 14:32–42; Ruka 22:39–46). E kamwaneaki, e kabureaki, ao e mwanuokinaki, **Mat.** 26:47–56 (Mar. 14:43–53; Ruka 22:47–54; Ioane 18:2–13). E tauraki n te kaibangaki, **Mat.** 27:31–54 (Mar. 15:20–41; Ruka 23:26–28, 32–49; Ioane 19:16–30). E mangauti, **Mat.** 28:1–8 (Mar. 16:1–8; Ruka 24:1–12; Ioane 20:1–10). E kaoti i mwin mangautina, **Mat.** 28:9–20 (Mar. 16:9–18; Ruka 24:13–48; Ioane 20:11–31; Mwak. 1:3–8; 1Korin. 15:5–8). E waerake nako karawa, **Mar.** 16:19–20 (Ruka 24:51–53; Mwak. 1:9–12).

E kaoti nakoia Nibwaite, **3Nib.** 11:1–17 (3Nib. 11–26).

E kaoti nakon Iotebwa Timiti, **IT—R** 1:15–20.

Aekakin ke banna ibukin Kristo: Abera e uotiia karimoan bunin ana nanai, **KB** 4:4 (Mote 5:20). Ko na kaira natim ae Itaaka, ao ko na kareanna bwa te karea, **KB** 22:1–13 (Iakob. 4:5). E tua te uea nakoia tibun Iteraera bwa a na kareana te tiibu te teei ae moa n raoiroi, **Otin.** 12:5, 21, 46 (WI 9:12; Ioane 1:29; 19:33; 1Bet. 1:19; Kaoti. 5:6). Aio te kariki are e tia n anganingkami te Uea bwa kam na kanna, **Otin.** 16:2–15 (Ioane 6:51). Orea te bwa, ao e na ti nako te ran mai iai, bwa a aonga ni moi aomata, **Otin.** 17:6 (Ioane 4:6–14; 1Korin. 10:1–4). Te koti e na uota i aona buakakaia ni kabane, **NI** 16:20–22 (Itaia 53:11; Mot. 14:11; 15:6–9). Mote e katoka i aoni kaina te naeta ae te burati ni kamaiuia nake a taraia, **WI** 21:8–9 (Ioane 3:14–15; Aram. 33:19; Erem. 8:14–15). E mena Iona i nanoni biroton te ika tenibong, **Iona** 1:17 (Mat. 12:40).

Te bwai aei bon katootongan ana karea ana Rikitemanna te Tama, **Mote** 5:4–8.

Ana Bwai ni Kakairi Iesu Kristo: I anganingkami te bwai ni kakairi, **Ioane** 13:15. Bon Ngai te kawai, te koaua, ao te maiu, **Ioane** 14:6. E kamarakaki naba Kristo ibukira, ao E katuka te aro ae ti na kakairi iai, bwa kam na tou mwiin mwanekana, **1Bet.** 2:21.

Ngkana te aomata e aki katotonga are e tia ni karaoia Natin te Atua ae maiu, ao e na aki kamaiuaki, **2Nib.** 31:16. I tangiria bwa kam na kororaoi n arou, **3Nib.** 12:48. Kam na aki toki ni kakaraoa aio, n aron ae I a tia ni karaoia, **3Nib.** 18:6. I a tia ni katea te banna ni katoto ibukimi, **3Nib.** 18:16. Mwakuri ake kam noorai ni karaoi ao anne ae kam riai naba ni karaoi, **3Nib.** 27:21, 27. Taan irira Iesu Kristo ni koaua a na riki n arona, **Moro.** 7:48.

Ana tautaeka Kristo n te Tenga n Ririrki: E na mena te tautaeka i aon angana, **Itaia** 9:6 (2Nib. 19:6). N na mamaeka i buakom, bon ana taeka Iehova, **Tek.** 2:10–12 (Tek. 14:9).

Te Atua E na anga nakon Iesu ana kaintokanuea tamana are Tawita, **Ruka** 1:30–33. Kristo E na uea n aki totoki, **Kaoti.** 11:15. Aomata aika Itiaki a na uea ma Kristo tenga te ririki, **Kaoti.** 20:4 (R&B 76:63).

Ibukin raoiroia ana botanaomata Tatan akea mwaakana, **1Nib.** 22:26 (Kaoti. 20:1–3).

N na maeka i nanon te raoiroi ma aomata n te aonaba tenga te ririki, **R&B** 29:11 (R&B 43:29–30). Kam na mena i aaia naake a tautaeka i aomi, ni karokoa te tai are e tautaeka iai teuare iai inaomatana n tautaeka, **R&B** 58:22 (1Korin. 15:25).

Kristo bon ngaia ae e na tautaeka i aon te aonaba, **TOni.** 1:10 (Itaia 32:1).

Atun te Ekaretia: Kristo atun te Ekaretia, **Ebeto** 5:23 (Ebeto 1:22; 4:15). Ngaia bon atun te rabwata, ae te Ekaretia, **Koro.** 1:18.

Bon aio au Ekaretia, **Mot.** 26:22 (Mot. 27:13). Kristo bon te tia karika ao te tia karokoa n te toki aia onimaki, **Moro.** 6:1–4.

Te Ekaretia aei ae I a tia ni kateia, **R&B** 33:5 (3Nib. 27:3–8).

Kakoaua ibukin Iesu Kristo: Bauro e kaotioti bwa Iesu bon te Kristo, **Mwak.** 18:5. Tamnei are a buakaka a kakoaua bwa a ata Iesu, **Mwak.** 19:15. Akea ae kona ni kangai bwa te Uea Iesu ngkana e aki atongnga iroun te Tamnei are Raoiroi, **1Korin.** 12:3. A na bane ni katorobubua bubuaniwae ao a na bane neewe n taku bwa te Uea Iesu Kristo, **Biri.** 2:10–11.

Ti kakarabakauakina Kristo, ti kimwareirei iroun Kristo, ti tataekina Kristo, ti taetae ni burabeti ibukin Kristo, **2Nib.** 25:26. Ana Boki Moomon bon ibukin anaakin nanoia Iutaia ma Tientaire bwa Iesu bon te Kristo, **2Nib.** 26:12 (iteraniba ibukin atuun Ana Boki Moomon). Burabeti ao koroboki aika tabu a tataekina Kristo, **Iakob.** 7:11, 19. Ukoukora Iesu aio are a korea rongorongona burabeti ma abotoro, **Ita** 12:41.

Ti nooria ao ti ongo te bwana ae kaota koauana bwa ngaia te Rikitemanna, **R&B** 76:20–24. Aio bon maiu aika akea tokiia—te ata te Atua ao Iesu Kristo, **R&B** 132:24.

Ti kakoaua te Atua, te Tama ae Akea Tokina, ao Natina ae Iesu Kristo, **TOni.** 1:1. Ti kakoaua bwa Kristo bon ngaia ae e na tautaeka i aon te aonaba, **TOni.** 1:10.

Kaotin Kristo i mwin matena: Ngke E uti Iesu, e kaoti moa nakon Maria, **Mar.** 16:9 (Ioane 20:11–18). Iesu e nakonako ao e taetaenikawai ma uoman reirei i aon te kawai nako Emmauti, **Ruka** 24:13–34. E kaoti Iesu nakoia Abotoro, ake a ringi baina ma waena, **Ruka** 24:36–43 (Ioane 20:19–20). E kaoti Iesu nakon Toma, **Ioane** 20:24–29. E kaoti Iesu nakoia reirei i rarikin te nama are Tiberia, **Ioane** 21:1–14. Iesu e mwakuri ni ibuobuoki i nanon angaun te bong i mwin mangautina, **Mwak.** 1:2–3. Tetebano e noora Iesu n tei i angatain te Atua, **Mwak.** 7:55–56. Iesu e kaoti nakon Tauro, **Mwak.** 9:1–8 (ARIT, Mwak. 9:7; Mwak. 26:9–17). Kristo e nooraki irouia nimabubua tabun aomata, **1Korin.** 15:3–8.

Iesu Kristo e kaoti nakoia ana botanaomata Nibwaai, **3Nib.** 11:1–17. 2500 aomata a nora ao a ongora iroun Iesu, **3Nib.** 17:16–25. E kawaraki Moomon iroun te Uea, **Moom.** 1:15.

Iotebwa Timiti ao Sidney Rigdon a noora Iesu i angatain te Atua, **R&B** 76:22–23. Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery a noora te Uea n te Kirtland Tembora, **R&B** 110:1–4.

Iotebwa Timiti e noora Iesu, **IT—R** 1:15–17.

Katokaan aran Iesu Kristo i aora: Akea te ara teuana ae ti konaki ni kamaiuaki iai, **Mwak.** 4:12 (2Nib. 31:21). Abotoro a kimwareirei ngkai a atongaki bwa a riai ni kamamaeaki i bukin Arana, **Mwak.** 5:38–42. Aio ana tua, Bwa ti na onimakina aran Natina are Iesu Kristo, **1Ioan.** 3:23.

Kakoaua bwa kam tauraoi ni katoka i aomi aran Kristo rinanon te bwabetito, **2Nib.** 31:13. I tangiringkami bwa kam na katoka i aomi aran Kristo, **Mot.** 5:6–12 (Mot. 1:11). Ane e tauraoi ni katoka i aona aran Kristo, ke e kaaina ana Ekaretia te Atua, **Mot.** 25:23. Ni kabane taan onimakin iroun Kristo ni koaua a katoka i aoia aran Kristo, **Aram.** 46:15. Mataroan karawa e uki nakoia ake a na kakoaua aran Iesu Kristo, **Erem.** 3:28. E na kakabwaiaki are e kuneaki ni kakaonimaki nakon arau n te kabanea ni bong, **Ita** 4:19. A bon kukurei ni katoka i aoia aran te Nati, **Moro.** 4:3 (R&B 20:77).

Katoka i aomi aran Kristo, **R&B** 18:21–25.

Maiun Kristo i mwain te maiu aei: E kaoti te Uea nakon Aberam, **KB** 12:7 (KB 17:1; 18:1; Abe. 2:6–8). E taetae Iehova nakon Mote ni kaitara, **Otin.** 33:11 (TK 34:10; Mote 1:1–2). I noora te Uea ngke e tei i rarikin te baonikarea, **Amota** 9:1.

Ngke e tuai ni karikaki bwaai, ao e memena te Rokou iroun te Tama. Ao e

riki n iriko te Rokou, ao E maeka i buakora, **Ioane** 1:1, 14 (1Ioan. 1:1–3). Ngke e tuai ni bungiaki Aberaam ao bon iai Ngai, **Ioane** 8:58. Ko na neboai n te neboaki are neboakiu ma Ngkoe ngke akea aonaba, **Ioane** 17:5.

Itaia e noora au Tia Kaboai, n aron are I a tia n nooria ma tariu ae Iakobwa, **2Nib.** 11:2–3. N te ingabong ao N na roko nakon te aonaba, **3Nib.** 1:12–14. Kristo bon iai i mwain rikin te aonaba, **3Nib.** 26:5 (Ioane 6:62). N aron ae I kaoti nakoim ao N na bon akoti nakoia au botanaomata n te iriko, **Ita** 3:14–17.

Enoka e noora te Uea ao e nakonako ma ngaia, **R&B** 107:48–49.

Natiu ae Tangiraki, are e Tangiraki ao e Rineaki irou man te moan tai, **Mote** 4:2. E taku te Uea: Antai ae N na kanakoa? Ao temanna e kaeka n ai aron Natin te Aomata: Aio Ngai, kanakoai, **Abe.** 3:27.

Mimitongin Iesu Kristo: E kaona uman te Atua mimitongin Iehova, **Otin.** 40:34–38. E buta aonaba ni bane ni mimitongina, **Itaia** 6:3 (2Nib. 16:3). E na oti mimitongin Iehova i aom, **Itaia** 60:1–2.

E na nako mai Natin te Aomata ma neboakin Tamana, **Mat.** 16:27. Ko na neboai ma te neboaki are neboakiu ma Ngkoe ngke akea aonaba, **Ioane** 17:5.

Atuaia Iteraera ae Tabu e na riai n tautaeka n te mimitong ae korakora, **1Nib.** 22:24. Ti kariaria rokon mimitongina, **Iakob.** 4:4. Natin te Atua e na roko ma mimitongina, **Aram.** 5:50. E kabwaranakoi bwaai ni kabane, man te moan tai ni karokoa te tai are e na roko ni mimitongina, **3Nib.** 26:3.

Au Abotoro a na tei ni kunnikainaki n te mimitong n ai arou, **R&B** 29:12 (R&B 45:44). Ti noora mimitongin te Nati, i angatain te Tama, **R&B** 76:19–23. Ioane e nooria ao e kaota koauan bwaninin mimitongiu, **R&B** 93:6 (Ioane 1:14). Ubuna e ota riki nakon ootan taai, **R&B** 110:3.

E mena mimitognina i aou, ao I noora ubuna, **Mote** 1:1–11. Aio au mwakuri ao mimitongiu, **Mote** 1:39.

Motiki Taeka: E na motiki taekaia kaain aonaba n te raoiroi, **TAre.** 9:8 (3Nib. 27:16). E nako mai bwa e na kaeti taekan aonaba, **TAre.** 96:13. E na kaeti taekaia akana a raoiroi ma akana a buakaka te Atua, **Min.** 3:17. E na kaeti taeka i buakoia botanaomata, **Itaia** 2:4 (Mika 4:3; 2Nib. 12:4). E na kaeti taekaia akana akea aia bwai n te raoiroi, **Itaia** 11:2–4.

Te Tama e angan te Nati te motiki taeka ni kabane, **Ioane** 5:22. Ngkana I motiki taekaia, e boni koaua au moti, **Ioane** 8:16. E katabuaki iroun te Atua bwa aia tia motiki taeka akana maiu ao akana a mate, **Mwak.** 10:42 (2Tim. 4:1). E na kaeti iai aia bwai aika raba aomata te Atua iroun Iesu Kristo, **Rom** 2:16. Ti na bane n tei i matan ana kaintoka ni motikitaeka Kristo, **Rom** 14:10 (2Korin. 5:10; Aram. 12:12; Moom. 3:20; 7:6; Ita 12:38; R&B 135:5).

A na bane n nakon te Atua aomata bwa a na motikaki taekaia irouna n aron te koaua ma te mimitong are mena i nanona, **2Nib.** 2:10. Tei imatan te Atua bwa e na motikaki taekana ni kaineti ma mwakuri ake a tia ni karaoaki, **Aram.** 5:15 (Aram. 12:15; 33:22; 3Nib. 27:14).

Te Atua ao Kristo bon taan motiki taekaia ni kabane, **R&B** 76:68.

Taetae ni burabeti ibukin bungiakin ao maten Iesu Kristo: E na kariki te kibono ao e na bungia te nati te mwaane, **Itaia** 7:14 (1Nib. 11:13–20). E na oti nako temanna mai Beterem ae na riki bwa te tia tautaeka i Iteraera, **Mika** 5:2.

Tamuera are te Reimwanaite e taetae ni burabeti ibukin teuana te ngaina, te tairiki, ao te ngaia ae ota; te itoi ae boou; ao kanikina riki tabeua, **Erem.** 14:2–6. Tamuera are te Reimwanaite e taetae ni burabeti ibukin te rotongitong, rebwen te baa ao itini karawa, ao e na ioioaki te aonaba, **Erem.** 14:20–27. Kanikina ibukin bungiakin Iesu a koro bukiia, **3Nib.** 1:15–21. Kanikina ibukin maten Iesu a koro bukiia, **3Nib.** 8:5–23.

Te Kariaia: E na mena te tautaeka i aon angana, **Itaia** 9:6 (2Nib. 19:6).

E reirei Iesu n ai aron ae kariaiakaki, **Mat.** 7:28–29 (Mar. 1:22). E mwaaka ni

kabwarai bure i aonaba Natin te Aomata, **Mat.** 9:6. Iesu e tuangia tamnei aika kamwara ma te kariaia ao a ongo i Rouna, **Mar.** 1:27 (Ruka 4:33–36). Iesu e katabuia tengaun ma uoman bwa a na mwaaka, **Mar.** 3:14–15. E mwaaka ana taeka Iesu, **Ruka** 4:32. Te Tama e angan te Nati te motiki-taeka ni kabane, **Ioane** 5:22, 27. Te Atua e kabira Iesu n te Tamnei are Raoiroi ao ma te mwaaka, **Mwak.** 10:38. Kristo e a kaman katabuaki i mwain karikan te aonaba, **1Bet.** 1:20 (Ita 3:14). Kristo iai irouna kiingin moone ma te mate, **Kaoti.** 1:18.

A na bane n toro iroun Kristo aomata ni kabane, **2Nib.** 9:5. Iesu Kristo, Natin te Atua, are Taman karawa ma aonaba, te Tia Kariki bwaai ni kabane mai moana, **Erem.** 14:12.

Kristo e roko man ana kantaninga te Tama ni karaoa ana kantaninga, **R&B** 19:24. Iesu e karekea bwaninin mimitongin te Tama; ao e karekea te mwaaka ni kabane, **R&B** 93:3–4, 16–17 (Ioane 3:35–36).

Iete. *Tara naba* Tawita

N te O Tetemanti, taman Tawita ao ana bakatibu Kristo ao uean Iuta ni kabane.

Natin Ruta te mwaane, Obeta, bon taman Iete, **Ruta** 4:17, 22. Ana bakatibu Iete e karinanaki rikaki nakon Iuta, **1Rong.** 2:5–12 (Mat. 1:5–6).

Ietebera. *Tara naba* Aaba

Te aine ae buakaka n te O Tetemanti man te aba ae Binitia. Bon bun Aaba (1Uea 16:30–31), uean Iteraea are e tautaeka ngke e burabeti Eria.

Maren Ietebera nakon Aaba, e karika bwakan abanuean Iteraera ake i meang, nakon te bwai nako are e riki; Ietebera e karokoa Iteraera nakon taromaurian bouananti ae te kabanea ni buakaka mai abana n onea mwiin taromaurian Iehova (1Uea 18:13, 19).

Ietebera e kamateia ana burabeti te Atua aika bati, **1Uea** 18:4. Ietebera e kataia ni kamatea Eria, **1Uea** 19:1–3. E toki buakakan Ietebera ma matena ae kakamaku, **2Uea** 9:30–37.

Ietero. *Tara naba* Mote

Te natinuea te mwaane n te O Tetemanti ao te ibonga i Mirian are e angan Mote te mwenga i mwiin birinakon Mote mai Aikubita. E aranaki naba bwa Reuera (Otin. 2:18). Rimwi riki Mote e mare ma natin Ietero te aine ae Tibora (Otin. 3:1; 4:18; 18:1–12). Ietero e reireia Mote bwa e na angan temanna te mwaaka ni mwakuri bwa te tia tei (Otin. 18:13–27). Mote e karekea te Nakoanibonga ae te Merekitereka mai iroun Ietero (R&B 84:6–7).

I-Karatia, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Te boki teuana n te Nu Tetemanti. Oina raoi bon te reta are e koroia te Abotoro ae Bauro nakoia Aomata aika Itiaki ake a maeka i Karatia ni kabuta. Te boto ni iango n te reta aio bwa te inaomata ni koaua e kona ni kuneaki ti man maiuakinan ana euangkerio Iesu Kristo. Ngkana Aomata aika Itiaki a kabonganai aia reirei Kiritian ake Iutaia ake a kairoroa kawakinan ana tua Mote, a na bon tiatiana ke ni kamauna te inaomata are a tia ni kunea iroun Kristo. N ana reta Bauro e kaota oin nakoana ae te Abotoro, e kabwarabwarai reirei ibukin te raoiroi n te onimaki, ao ni kamatoa kakawakin te aro ibukin te maiu n tamnei.

Ni mwakoro 1 ao 2, Bauro e kaota nanokawakina n te rongorongo are e karekea ibukin kitanan te koaua i buakoia I-Karatia ao e kamatata nena i buakoia Abotoro. Mwakoro 3 ao 4 e maroroakin reirei ibukin te onimaki ao mwakuri. Mwakoro 5 ao 6 kanoana bon te kabwarabwara i aon mwiin mwakurian reirei ibukin te onimaki.

I-Korinto, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Uoua booki n te Nu Tetemanti. Bon oin ana reta Bauro are e koroi nakoia Aomata aika Itiaki i Korinto ni kaeta te mangaongao imarenaia. I-Korinto a

maeka n te botanaomata ae buakaka aroaroia.

Moan I-Korinto: Mwakoro 1 kanoana bon ana kamauri Bauro ao ana taeka n reirei ibukia Aomata aika Itiaki bwa a na katiteuanaki. Mwakoro 2–6 bon kaetan aia kairua I-Korinto aika Itiaki iroun Bauro. Mwakoro 7–12 kanoana bon ana kaeka Bauro nakon titiraki aika onoti. Mwakoro 13–15 a tabeakina te tangira ae kororaoi, bwaintituaraoi n te tamnei, ao te Mangauti. Mwakoro 16 kanoana bon ana taeka n reirei Bauro bwa a na tei ni matoatoa n te onimaki.

Kauoua ni I-Korinto: Mwakoro 1 kanoana bon ana kamauri Bauro ao te taeka ni karaunano. Mwakoro 2 kanoana bon te taeka n reirei ibukin Tito. Mwakoro 3–7 e tabe ma mwaakan te euangkerio i nanon maiuia Aomata aika Itiaki ao aia taan kairiiri. Mwakoro 8–9 e reireiniia Aomata aika Itiaki bwa a na kukurei n angaanga nakoia kainnano. Mwakoro 10–12 bon te kakoaua ibukin nakoan Bauro ae te Abotoro. Mwakoro 13 bon te kauring bwa a na kororaoi.

Ikotakin Boki Aika Tabu. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Baibara; Bwaeao ae Bati Bona; Koroboki aika Tabu; Reirei ao Berita aika Tabu

Ikotakin booki aika tabu aika kinaaki ao a kariaiakaki. N Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, ikotakin booki aika tabu aranaki bwa booki aika tabu ake a bwainaki ao a kaairaki ma te O ao te Nu Tetemanti, Ana Boki Moomon, Reirei ao Berita aika Tabu, ao Te Bwaeao ae Bati Bona.

Ikotakin Iteraera. *Tara* Iteraera—Ikotakin Iteraera

Imnaai. *Tara naba* Motiaea, Natin; Motiaea, Natin Beniamina

N Ana Boki Moomon, temanna natin te Uea ae Motiaea. Imnaai e nako ma tarina ni kabwarabwara nakoia Reimwanaite (Mot. 27:8–11, 34–37; 28:1–9).

Inaomata. *Tara naba* Inaomata n Rinerine; Tautoronaki; Te Inaomata

Te mwaaka ke te kona bwai ni karaoi oin am rinerine n akea te kairoro. Ni iangoana n te aro n tamnei, te aomata are raira nanona ao n ongeaba nakon nanon te Atua e bon inaomata man ana kabaebae te bure rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo (Mot. 5:8).

E na kainaomataingkami te koaua, **Ioane** 8:32. Naake a kainaomataki man te bure a karekea te maiu ae akea tokina, **Rom** 6:19–23.

Te mwanga ae raoiroi n te bata are Iteraera e na otinako man te tautoronaki nakon te inaomata, **2Nib.** 3:5. A tang nakon te Uea ibukin inaomataia, **Aram.** 43:48–50. Moronaai e kimwareirei ni inaomatan abana, **Aram.** 48:11. Tamnein te Atua bon tamnein te inaomata, **Aram.** 61:15.

Irai, ao kam na riki bwa aomata aika inaomata, **R&B** 38:22.

Inaomata n Rinerine. *Tara naba* Bukinaki; Inaomata

Te konabwai ao kabwaiaia are e angania aomata te Atua bwa a na rinerine ao ni mwakuri i bon irouia.

Ko kona n amwarake raoi man kai ni kabane, **KB** 2:16. N te bong aei kam na rinea ae kam na toro irouna, **Iotua** 24:15 (Aram. 30:8; Mote 6:33).

Te aomata e aki kona ni mwakuri i bon irouna ma ti ngkana e kairaki, **2Nib.** 2:15–16. Aomata a inaomata n rinea te inaomata ao maiu ae akea tokina ke te tautoronaki ma te mate, **2Nib.** 2:27. Kam bon inaomata; kam kariaiakaki ni mwakuri i bon ibukimi, **Erem.** 14:30.

E kairiia nako kateni mwakoron kaain ni karawa ibukina bwa iai inaomataia n rinerine, **R&B** 29:36. E riai bwa e na kariiriia aomata te riaboro, ke aki kona ni inaomata, **R&B** 29:39. A na rineia aomata i bon ibukiia, **R&B** 37:4. Aomata ni kabane aonga ni mwakuri ni kaineti ma te inaomata n rinerine ae e riai are I a tia n anganna, **R&B** 101:78.

Tatan e ukoukora kamaunaan inaomatan te aomata n rinerine, **Mote** 4:3. Te Uea e angan te aomata te inaomata n rinerine, **Mote** 7:32.

Ioane te Tia Bwabetito. *Tara naba* Eriati; Nakoanibonga ae te Aaron

Natin Takaria ma Eritabeta n te Nu Tetemanti. Ioane e kanakoaki bwa e na katauraoia aomata bwa a na butimwaea te Mesia (Ioane 1:19–27). E taui kiingin te Nakoanibonga ae te Aaron ao e bwabetitoa Iesu Kristo.

Itaia ao tabeman riki a taetae ni burabeti ibukin ana mwakuri ni ibuobuoki Ioane, **Itaia** 40:3 (Maraki 3:1; 1Nib. 10:7–10; 2Nib. 31:4).

E karinaki n te auti ni kaikain ao e kabakuaki, **Mat.** 14:3–12 (Mar. 6:17–29). Kabiriera e katanoata bungiakin Ioane ao ana mwakuri ni ibuobuoki nakon Takaria, **Ruka** 1:5–25. Iesu e reirei bwa Ioane te Tia Bwabetito bon te burabeti ae kakannato, **Ruka** 7:24–28. E kinaki Iesu bwa Natin te Atua, **Ioane** 1:29–34. Ana reirei Ioane a riki bwa a na reirei Iesu, **Ioane** 1:25–29, 35–42 (Mwak. 1:21–22). Akea te kakai ae karaoia, **Ioane** 10:41.

Ngke te aomata ae mangauti, e kanakoaki bwa e na katabuia Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery nakon te Nakoanibonga ae te Aaron, **R&B** 13 (R&B 27:7–8; IT—R 1:68–72). E katabuaki iroun te anera ngke wanua ana bong ni maiu, **R&B** 84:28.

Ioane, Natin Tebetaio. *Tara naba* Abotoro; Ana Kaotioti Ioane; Aomata aika tia n Onikaki; Euangkerio (Nu Tetemanti); Nakoanibonga ae te Merekitereka

Temanna mai buakoia Abotoro ake Tengaun ma Uoman n te Nu Tetemanti, natin Tebetaio, ao tarin Iakobo. Ni moan maiuna boni ngaia te tia akawa (Mareko 1:17–20). Te katautau bwa ngaia ana reirei Ioane te Tia Bwabetito are e aki atongaki arana are e taekinaki ni Ioane 1:40. Rimwi riki ao e karekea te weweta bwa e na riki bwa ana reirei Iesu Kristo (Mat. 4:21–22; Ruka 5:1–11). E korea ana Euangkerio Ioane, teniua reeta, ao te boki ae te Kaotioti. Ngaia temanna mai buakoia ake teniman are raon te Uea ngke e kauta natin Iairo te aine man te mate (Mar. 5:35–42), n te Maunga ni Bitaki (Mat. 17:1–9), ao i Ketetemwane (Mat. 26:36–46). N oin ana koroboki e bon taekinna i bon ibukina bwa te reirei are tangiraki iroun Iesu (Ioane 13:23; 21:20) ao bwa te "reirei are temanna" (Ioane 20:2–8). Iesu e aranna ma tarina bwa Boanereke, "natin tabuariki" (Mar. 3:17). A mwaiti taai ae taekinaki iai n rongorongon taurakina n te kaibangaki ao te mangauti (Ruka 22:8; Ioane 18:15; 19:26–27; 20:2–8; 21:1–2). Rimwi riki Ioane e kakionakoaki nako Batemoti, ike e korea iai te boki ae te Kaotioti (Kaoti. 1:9).

Ioane e taekinaki n taai aika bati ni kaotioti ni boong aika kaitira (1Nib. 14:18–27; 3Nib. 28:6; Ita 4:16; R&B 7; 27:12; 61:14; 77; 88:141). Mwakoro ni kibu aikai a kakoauai rongorongo n te baibara ibukin Ioane ao a anga naba kamataata nakon kakannaton ao kakawakin ana mwakuri are e anganna te Uea bwa e na karaoia i aon te aonaba ni bongin te Nu Tetemanti ao ni boong aika kaitira. Koroboki aika tabu ni boong aika kaitira a kamataata bwa Ioane e aki mate ma e kariaiakaki bwa e na tiku i aon te aonaba bwa te tia mwakuri ni ibuobuoki ni karokoa tain kauaokin te Uea (Ioane 21:20–23; 3Nib. 28:6–7; R&B 7).

Ana reta Ioane: E ngae ngke te tia korei reeta aika teniua aikai e aki kaota arana, e korakora katootongan ana taetae Ioane are te Abotoro n te aro are e a katautauaki bwa e korei ni kabane ni kateniua.

1Ioane 1 e reireiniia Aomata aika Itiaki bwa a na karekea te reitaki ma te Atua. Mwakoro 2 e katuruturua bwa Aomata aika Itiaki a ata te Atua n te ongeaba ao e reireiniia bwa a na aki tangira te aonaba. Mwakoro 3 e weteia ni kabane bwa a na riki bwa natin te Atua ao bwa a na itangitangiri i marenaia. Mwakoro 4 e kabwarabwara bwa te Atua bon te tangira ao e maeka i nanoia naake a tangiria. Mwakoro 5 e

kabwarabwara bwa Aomata aika Itiaki a bungiaki mai iroun te Atua rinanon kakoauaan Kristo.

T ka-2Ioane bon titebo ma te 1Ioane. I nanona e kimwareirei Ioane ibukin aia kakaonimaki natin "te aine ae rineaki."

Te ka-3Ioane e kamoamoa te aomata ae aranaki bwa Kaio ibukin ana kakaonimaki ao ana ibuobuoki nakoia naake a tangira te koaua.

Ana Euangkerio Ioane: Ni bokin te Nu Tetemanti aio, Ioane te Abotoro e kaota koana bwa (1) Ieu bon te Kristo ke te Mesia ao (2) Iesu bon Natin te Atua (Ioane 20:31). Bwaai aika riki ni maiun Iesu ake e kabwarabwarai a karauaki raoi ni rineaki ao ni baireaki ma te kaantaninga aio. E moanaki te boki ma taekan aron Kristo n te maiu i mwain te maiu aei: E mena iroun te Atua, bon Ngaia te Atua, ao bon Ngaia te tia kariki bwaai ni kabane. E bungiaki n te iriko bwa te Nati ae te Rikitemanna iroun te Tama. Ioane e toua mwin ana waaki ni mwakuri ni ibuobuoki Iesu, e rang ni katuruturua arona n atua ao mangautina man te mate. E kakoaua raoi bwa Iesu bon Natin te Atua, e kaotaki raoi n taian kakai, irouia taan kakoaua, irouia burabeti, ao n oin bwanaan Iesu. Ioane e reirei ni kabotaua te ota ao te rotongitongi, te koaua ao te kairua, te raoiraoi ao te buakaka, te Atua ao te riaboro. Tao bon akea i nanon rongorongo riki tabeua ae taekinaki ni kamatataki mimitongin Iesu ao aia kakaonimaki taan tautaeka ake Iutaia.

Oin ana koroboki Ioane bon i aon Ana mwakuri ni ibuobuoki Kristo i Iutea, moara riki n te kabanea ni wiki n Ana mwakuri ni ibuobuoki n te maiu n rabwata, ma Mataio, Mareko, ao Ruka oin aia koroboki bon i aon Ana mwakuri ni ibuobuoki i Kariraia. A mwaiti bwaai man te Euangkerio aei ae a tia ni kamatataki ni kaotioti ni boong aika kaitira (R&B 7 ao R&B 88:138–141).

Ibukin karinanin bwai aika riki i nanon maiun te Tia Kamaiu ake a kabwarabwaraki n ana Euangkerio Ioane, taraa Nakoraoin taian Euangkerio n te abentekiti.

Te boki ae te Kaotioti: Tara Ana Kaotioti Ioane

Iobi

N te O Tetemanti, te aomata ae raoiroi are rinanon karawawata aika moan te korakora ma e teimatoa ni kakaonimaki n ana koaua iroun te Atua. Ana karaki e taekinaki n te ana boki Iobi.

Ana boki Iobi: E ngae ngke te boki bon taekan rawawatan Iobi, e aki kaeka raoi te titiraki are tera bukina ngkai Iobi (ke te aomata riki temanna) e kona ni karawawataki n te maraki ao buan ana utu ao ana bwai. Te boki e kamatata bwa reken te karawawataki irouna tiaki nanona bwa te aomata anne e a tia ni bure. Te Uea e kona ni kamanena te karawawata ibukin karekean te atatai, tauan arom, ao reirei ni ikotaki naba ma te tuaa (R&B 122).

Te boki e kona n tibwauaki nakon aua mwakoro. Mwakoro 1–2 bon te kabwarabwara nakon te karaki. Mwakoro 3–31 e taekini maroro aika reitinako i marenan Iobi ao teniman raona. Mwakoro 32–37 kanoana bon ana maroro Eriu, raona are te kaaman, are e kabuakaka Iobi ibukin bwaai riki tebeua ae kaokoro bukina ma are irouia raona ake teniman. Mwakoro 38–42 bon motin te boki ma kakoauana nakon Iobi bwa wakina ni te maiu e bon tamaroa mai moana.

Ana boki Iobi e reirei bwa ngkana e eti ana atatai te aomata iroun te Atua ao e maiuakina te maiu are butimwaeki iroun te Atua, e na kona n teimatoa rinanon kataki are a roko irouna. Ana onimaki Iobi ae aki bwabwaka e kaotaraeaki n aekan taeka aikai: "Ngkana tao E kamateai, ao I a bon kantaningaia naba" (Iobi 13:15). Iobi e taekinaki naba n Etekiera 14:14; Iakobo 5:11; Reirei ao Berita aika Tabu 121:10.

Ioera

Te burabeti n te aba are Iuta n te O Tetemanti. Ana tai ni maiu e aki ataki raoi—e kona n ae e maiu i marenan ana

tai n tautaeka Ioati, i mwain 850 I.K., ao okin ana baronga Iuta man te tautoronaki i Bwaburon.

Ana boki Ioera: Te boki e kabotoaki i aon ana taetae ni burabeti Ioera are e karaoia i mwin oreakin te aba ae Iuta n akean te karau ma te rokati (Ioera 1:4–20). Ioera e tuangia aomata bwa rinanon te rairannano a na manga karekei kakabwaia mai iroun te Atua (Ioera 2:12–14).

Mwakoro 1 bon te wewete ibukin te botaki n umwan te Uea. Mwakoro 2 e taekina te buaka ao te kananoanga are e na rimoan te Tenga n Ririki. Mwakoro 3 e taekini boong aika kaitira ao e kamatoa bwa ni kabane aaba a na buaka ma n tokina te Uea e na maeka i Tion.

Betero e anaitaeka man ana taeka ni burabeti Ioera ibukin nurakinan te Tamnei ni bongin te Bentekota (Ioera 2:28–32; Mwak. 2:16–21). Te anera are Moronaai e anaitaeka man te mwakoro ni kibu nakon Iotebwa Timiti (IT—R 1:41).

Iona. *Tara naba* Ninewe

Te burabeti n te O Tetemanti are e weteaki iroun te Uea bwa e na tataekina te rairannano nakoin te kaawa ae Nineve (Iona 1:1–2).

Ana boki Iona: Te boki n te O Tetemanti are e taekina te bwai ae rinanona Iona i nanon maiuna. Tao Iona tiaki ngaia ae korea te boki. Oin te iango n ana boki Iona bwa Iehova e tautaeka n taabo nako ao e kaonota Ana tangira nakon te aba teuana ke te botanaomata.

Ni mwakoro 1, te Uea e wetea Iona bwa e na kabwarabwara nakon Ninewe. N onea mwiin are e tuangaki iroun te Uea bwa e na karaoi, e birinako n te boti ao e ongaki iroun te ika ae bubura. Ni mwakoro 2, Iona e tataro nakon te Uea, ao te ika e mumuta Iona nako aontano ae mwau. Mwakoro 3 e koreaki iai bwa Iona e nako Ninewe ao e taetae ni burabeti ibukin bwakana. E ngae n anne, a raira nanoia aomata. Ni mwakoro 4, te Uea e boa Iona ibukina bwa e un ngkai e kamaiuia aomata te Uea.

Iesu e reirei bwa ngke e ongaki Iona iroun te ika e riki bwa kaman kaotan oin maten ao mangautin Iesu (Mat. 12:39–40; 16:4; Ruka 11:29–30).

Ionatan. *Tara naba* Tauro, Uean Iteraera; Tawita

N te O Tetemanti, natin Tauro, ae uean Iteraera. Ionatan bon raona Tawita ae kaan ma ngaia (1Tamu. 13–23; 31).

Iotebwa te I-Arimataia

Iotebwa are te I-Arimataia bon kaain te Tanirim, ana reirei Kristo, ao te I-Iteraera ae kaubwai ma ni kakaonimaki are e aki ira kabuakakan ara Uea. I mwin Taurakina, Iotebwa e nira rabwatan te Tia Kamaiu n te kunnikai ae itiaki ae te rinen ao e kawenea n ana ne ni mate ae te bwanganimatang Iotebwa (Mat. 27:57–60; Mar. 15:43–46; Ruka 23:50–53; Ioane 19:38–42).

Iotebwa Timiti te Ataei. *Tara* Timiti, Iotebwa, te Ataei

Iotebwa, ana Kai. *Tara* Ana Boki Moomon; Eberaim—Ana kai Eberaim ke Iotebwa

Iotebwa, Buun Maria. *Tara naba* Iesu Kristo; Maria, Tinan Iesu

Buun Maria, tinan Iesu. Iotebwa bon kanoan Tawita (Mat. 1:1–16; Ruka 3:23–38) ao e maeka i Natareta. E kainrouaki nakon Maria. I mwain raoi aia mare, Maria e kawaraki iroun te anera are Kabiriera, are katanoata bwa Maria e a tia n rineaki bwa e na riki bwa tinan te Tia Kamaiu (Ruka 1:26–35). Iotebwa e karekea naba te kaotioti ibukin bungiakin te Atua aei (Mat. 1:20–25).

Maria bon ti ngaia ana karo Iesu i aon te aba ibukina bwa te Atua te Tama bon taman Iesu. Ma Iutaia a taku bwa Iotebwa bon taman Iesu, ao Iesu e karaoia bwa kanga oin tamana (Ruka 2:48, 51). E kauringaki n taian mi mai karawa, ao Iotebwa e kamanoa maiun te merimeri are Iesu ni birinako nako Aikubita (Mat. 2:13–14). I mwin maten Erote, te

anera e tuanga Iotebwa bwa e na kaira te tei are Kristo n oki nako Iteraera (Mat. 2:19–23).

Iotebwa, Natin Iakobwa. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, ana moan nati te mwaane Iakobwa ma Rakera (KB 30:22–24; 37:3).

Iotebwa e karekea karinean te moan nati ibukina bwa Reuben, ana moan nati te mwaane Iakobwa ma moan buuna, e kabua tibwangana man riaoan te tua (1Rong. 5:1–2). Ibukina bwa e tau, Iotebwa, ngkai ana moan nati te mwaane Iakobwa ma buuna te kauoman, boni ngaia are i mwina ibukina te kakabwaia. Iotebwa e karekea te kakabwaia mai iroun tamana n te tai ae aki maan i mwain maten Iakobwa (KB 49:22–26).

Iotebwa bon te mwaane ae korakora anuana, te aomata ae "raoiroi arona ao e wanawana" (KB 41:39). Rawana iroun buun Botibwara bon te katooto ibukin te onimaki, te itiaki, ao te etieti i bon irouna (KB 39:7–12). I Aikubita, ngke Iotebwa e kaotia bwa antai ngaia nakoia tarina, e karabwaia ao e aki bukinia ibukin te bwai are a karaoia nakoina. E kakoaua bwa aia mwakuri e buoka kakoroan nanon te Atua (KB 45:4–15).

Kaotioti ni boong aika kaitira a kaota korakoran aia mwakuri ana utu Iotebwa ni boong aika kaitira (ARIT, KB 50:24–38 [Abentekiti]; 2Nib. 3:3–24; 3Nib. 20:25–27).

Iakobwa e tangira riki Iotebwa ao e anganna ana kunnikai ae bati matana, **KB** 37:3. Ibukin te bakantang tarin Iotebwa a rikiraki n ribaia ao a iangoia ni kakarabakau bwa a na kamatea, ma n onea mwina a kabonakoa nakoia taan bobwai, ake a mwananga nako Aikubita, **KB** 37:5–36. I Aikubita, te Uea e karikirakea aron Iotebwa ao e riki bwa te tia tautaeka n ana auti Botibwara, **KB** 39:1–4. Buun Botibwara e kewe, ngke e taku bwa Iotebwa e kani wene ma ngaia; E kairua bukinan Iotebwa ao e karinaki n te umwa ni kaikain, **KB** 39:7–20. Iotebwa e kabwara nanon miia ana tia tara uean Bwarao ao te tia umum, **KB** 40. Bwarao e a moanna n nano iroun Iotebwa ibukina bwa Iotebwa e tia n raira nanon miin Bwarao; e karika Iotebwa bwa te tia tautaeka i aon Aikubita, **KB** 41:14–45. Eberaim ao Manate a bungiaki, **KB** 41:50–52. E katiteuanaki Iotebwa ma tamana ao tarina, **KB** 45–46. E mate Iotebwa i Aikubita ngke 110 ana ririki, **KB** 50:22–26.

Iotia

Uean Iuta ae raoiroi man 641–610 I.K. (2Uea 22–24; 2Rong. 34–35). N ana tai n tautaeka, te boki n tua e kuneaki n umwan te Uea (2Uea 22:8–13).

Iotua. *Tara naba* Ieriko

Te burabeti ao te tia kairiri n te O Tetemanti, ao te tia onea mwiin Mote. E bungiaki i Aikubita i mwain birinakoia tibun Iteraera (WI 14:26–31). Ngaia ma Kareba a mena i buakoia taan kareke rongorongo ake tengaun ma uoman ake a kanakoaki nako Kanaan. Ti ngaia ae anga te rongorongo ae raoiroi ibukin te aba (WI 13:8, 16–33; 14:1–10). E mate ngke rorona 110 (Iotua 24:29). Iotua bon te banna ae korakora ibukin te burabeti te tia buaka ae kakaonimaki.

Ana boki Iotua: Te boki aei e ingoanaki iroun Iotua ibukina bwa ngaia oin kaaina ao tiaki ibukina bwa ngaia te tia korea te rongorongo. Mwakoro 1–12 e kabwarabwara tauakin Kanaan; mwakoro 13–24 e taekinia ana baronga Iteraera ngke a tibwatibwa te aba ao ana kabanea n taeka n reirei Iotua.

Uoua kiibu aika rangi n ataaki n ana boki Iotua bwa bon ana tua te Uea nakoina bwa e na iangoi raoi koroboki aika tabu (Iotua 1:8) ao ana wewete Iotua nakoia aomata bwa a na kakaonimaki nakon te Uea (Iotua 24:15).

Ira, Te Ira

N anaa te bwai teuana mai iroun temanna n te aro ni babakanikawai ke ae aki rinanon te tua. Te Uea E aki toki n tuangiia natina bwa a na aki ira

(Otin. 20:15; Mat. 19:18; 2Nib. 26:32; Mot. 13:22; R&B 59:6).

Kaiko ami bwai nako karawa, ike a aki ururu ma n irae taan ira, **Mat.** 6:19–21.

E reke konaakiia Nibwaite ibukin te kainikatonga, kaubwai, te ira n iowawa, te kimoa, **Erem.** 4:12.

Ane e ira ao e aki raira nanona e na bon teweaki nako, **R&B** 42:20. Naake a ira a na uotakirake nakon tuan te aba, **R&B** 42:84–85.

Iraorao. *Tara naba* Nano Teuana; Tangira

Ibukiia Aomata aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, te iraorao e kairaki ma te angaanga te iraorao n raonia, ni beku ibukiia, n tabekiia rake, ao ni kakorakoraia tabemang.

Tangira raom n ai aron tangiram i bon iroum, **NI** 19:18 (Mat. 19:19; R&B 59:6).

Ngkana ko rairaki, kateimatoaia tarim, **Ruka** 22:32. Au reirei ngkami ngkana kam i tangitangiri, **Ioane** 13:35. Kamwarakeia au tiibu, **Ioane** 21:15–17. A butira bwa a na akoaki ni buoka te angabwai nakoia ake a itiaki, **2Korin.** 8:1–5. Ti iraorao ma te Tama, ao ma te Nati, **1Ioan.** 1:3.

Nibwaite ao Reimwanaite a bon iraorao imarenaia, **Erem.** 6:3.

A riai aomata ni kabane ni iangoa tarina n ai arona i bon irouna, **R&B** 38:24–25. Ngkana kam aki katiteuanaaki tiaki au bwai ngkami, **R&B** 38:27. I butimwaiko bwa kaaina n riki bwa raom ao tarim, **R&B** 88:133.

Iriko. *Tara naba* Maiun Rabwata; Rabwata; Rabwata, Rabwata ae Mamate; Te Aro n Aomata

Iriko e bon mwaiti nanona: (1) te bwai are maraurau are e riki iai rabwataia aomata, maan, mannikiba, ke ika; (2) maiu ae mamate; ke (3) te rabwata ke aron te aomata n rabwata.

Bwai are maraurau are e riki iai te rabwata: Bon kanami maan, **KB** 9:3. A na aki tiringaki taian man n akea bukina, ARIT, KB 9:10–11 (R&B 49:21).

Maan ao mannikiba bon ibukin te aomata bwa e na kanna ao ni kabongana bwa kunnikaina, **R&B** 49:18–19 (R&B 59:16–20). Ti riai ni kana irikon te man n te mwaiti ae e tau, **R&B** 89:12–15.

Maiu ae mamate: Iesu bon ti ngaia are karikia te Tama nakon te maiu n rabwata, **Ioane** 1:14 (Mot. 15:1–3).

Atam e riki bwa te moan rabwata, **Mote** 3:7.

Aron te aomata n rabwata: E na reke kain te aomata are kakaraoa te iriko bwa baina, **Iere.** 17:5.

E bon konamaki te tamnei, ma e mamara te iriko, **Mar.** 14:38. Kaibwabwarun te rabwata a aki riki mai iroun te Tama, **1Ioan.** 2:16.

Nibwaai e nanokawaki ibukin rabwatana ao ana bure, **2Nib.** 4:17–18, 34. Tai raoiakini ngkami ma te riaboro ao te rabwata, **2Nib.** 10:24.

Ita. *Tara naba* Iaretaite

Te kabane n burabeti ae te Iaretaite n Ana Boki Moomon (Ita 12:1–2).

Ana boki Ita: Te boki n Ana Boki Moomon are kanoana mwakoron rongorongoia Iaretaite. Iaretaite bon te koraki n aomata ake a maeka n aonon te aonaba ake mai maeao n tienture aika bati i mwain ana botanaomata Riaai. Ana boki Ita e anaki man bwaatua aika uabwi ma aua ake a kuneaki irouia ana aomata Rimwaai (Mot. 8:8–9).

Mwakoro 1–2 a taekina aroia Iaretaite ngke a kitani mwengaia n tain te Taua are Bwabera ao a moana mwanangaia nakon are e ataki ngkai bwa aban America. Mwakoro 3–6 a kabwarabwara bwa tarin Iareta e nora Te Tia Kamaiu n te maiu i mwain te maiu aei ao bwa Iaretaite a mwananga i nanon waniua bwaati. Mwakoro 7–11 a reita rongorongon buakakaia are taonanako angin rongorongoia ngkoa Iaretaite. Moronaai, are e rinanon ana rongorongo Ita, e korea i nanon mwakoro 12–13 kamimi ake a karaoaki man te onimake ao iroun Kristo ao Ierutarem ae Boou ae e na roko. Mwakoro 14–15 a taekina aroia Iaretaite

n riki bwa te botanaomata ae moan te korakora ma a kamaunaaki n te buaka n te aba ibukin te buakaka.

Itaaka. *Tara naba* Aberaam—Kanoan Aberaam

Te tamanuea n te O Tetemanti. Bungiakina nakon Aberaam ma Tara ngke a kara bon te kakai (KB 15:4–6; 17:15–21; 21:1–8). Kukurein Aberaam n anga Itaaka bon katotongan te Atua ao Natina ae te Rikitemanna (Iakobwa 4:5). Itaaka bon te tia bwaibwai nakon berita ni berita ae tabu nakon Aberaam (KB 21:9–12; 1Nib. 17:40; R&B 27:10).

E bungiaki Itaaka, **KB** 21:1–7. E na kareanaki i aon te maunga ae Moria, **KB** 22:1–19 (R&B 101:4). E mareaki, **KB** 24. E kataetaeia natina mwaane, **KB** 27:1–28:9.

E karekea te karietataki ma Aberaam ao Iakobwa, **R&B** 132:37 (Mat. 8:11).

Itabarara. *Tara naba* Unraa, Kaitara

Te un, kauntaeka, ao uneaki. Itabarara, moara riki imarenaia kaain ana Ekaretia te Uea ke imarenaia kaain te utu, e aki kakukurei iroun te Uea.

E na tai riki te kauntaeka imarenau ma ngkoe, **KB** 13:8. Te un ae riki n te kainikatonga, **TRab.** 13:10.

Ngkana iai temanna ae kauntaeka ma temanna, kabwara ana bure n aron Kristo ngke kabwarai buure, **Koro.** 3:13. Kararoai titiraki ni baba ma kauntaeka, **Tito** 3:9.

E tuatua te Uea bwa aomata a na aki kauntaeka i marenaia, **2Nib.** 26:32. Ko na aki kariaia natimi bwa a na un man uneaki i marenaia, **Mot.** 4:14. E tua Aramwa bwa e na akea te itabaraara i marenaia kaain te Ekaretia, **Mot.** 18:21. Tatan e kabutai taian uarongorongo ma kakauntaeka, **Erem.** 16:22. Te riaboro bon taman te kakauntaeka ao e kakiriweei nanoia aomata bwa a na itabaraara i marenaia, **3Nib.** 11:29 (Mot. 23:15).

Katea au euangkerio, bwa e aonga n aki bati te itabaraara, **R&B** 10:62–64. Katoka te kakauntaeka i marenami, **R&B** 136:23.

Itaia

Te burabeti n te O Tetemanti are e taetae ni burabeti man 740–701 I.K. Ngke e mataniwi n anga taeka n reirei nakon te Uea ae Etekia, Itaia e korakora mwaakana n te aro ao n te tautaeka.

E mwaiti riki ana anaitaeka Iesu man Itaia nakon ae E anaitaeka mai irouia burabeti ake tabeman. Betero, Ioane ao Bauro n te Nu Tetemanti a mwaiti naba aia anaitaeka man Itaia. Ana Boki Moomon ao Reirei ao Berita aika Tabu e rawata i nanoia anaitaeka man Itaia nakoia burabeti ake tabeman ao e karekea te ibuobuoki ae bati n rairan Itaia. Nibwaai e reireinia ana botanaomata man ana koroboki Itaia (2Nib. 12–24; Itaia 2–14). Te Uea e tua nakoia Nibwaite bwa a "korakora ana taeka Itaia" ao bwa bwaai ni kabane ake e taetae ni burabeti ibukina Itaia a na koro nanoia (3Nib. 23:1–3).

Ana boki Itaia: Te boki teuana n te O Tetemanti. A mwaiti ana taeka ni burabeti Itaia ake a tabe ma rokon te Tia Kabooira, n Ana mwakuri ni ibuobuoki i aon te aonaba (Itaia 9:6) ao bwa te Uea ae Kakannato naba n te kabanea ni bong (Itaia 63). E mwaiti naba ana taetae ni burabeti ibukin Iteraera n taai aika a na roko.

Mwakoro 1 bon te kabwarabwara nakon nikiran te boki. Itaia 7:14; 9:6–7; 11:1–5; 53; ao 61:1–3 a kaota ana mwakuri ni ibuobuoki te Tia Kamaiu. Mwakoro 2, 11, 12, ao 35 a tabe ma bwaai aika riki ni boong aika kaitira, te tai are e na manga kaokaki iai te euangkerio, ikoitakin Iteraera, ao te aba are bwatakataka e na ue n ai aron te roti. Mwakoro 29 kanoana bon te taetae ni burabeti ibukin rokon Ana Boki Moomon (2Nib. 27). Mwakoro 40–46 e katanoata kakannaton Iehova bwa te Atua ni koaua i aoia bouananti ake a taromauriaki irouia beekan. Nikiran mwakorona, 47–66, a tabe ma bwaai aika riki ni manga kaokan Iteraera te kabanea n tai ao manga katean Tion, ma te Uea ae maeka i buakoia Ana botanaomata.

Itakara. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

Natin Iakobwa ma Rea n te O Tetemanti (KB 30:17–18; 35:23; 46:13). Ana kariki a riki bwa teuana te baronga n ana baronga Iteraera ake tebwi ma uoua.

Ana baronga Itakara: Ana kakabwaia Iakobwa nakon Itakara e kuneaki ni Karikani Bwai 49:14–15. I mwiin maekaia i Kanaan, te baronga e karekei tabeua aban Bwaretain aika a rangi ni kaubwai, ni ikotaki ma te tawana are Etiteraeron. I nanon tian Itakara a bon mwaiti taabo aika kakawaki n rongorongoia Iutaia, te katoto, Karemera, Mekito, Totan, Kireboa, Ietireera, Tabora, ao Natareta (Iotua 19:17–23).

I-Tamaria. *Tara naba* Tamaria

Aomata ni bongin te baibara ake a maeka i Tamaria i mwin tauakin abanuean Iteraea are i meang irouia kaain Aturia. I-Tamaria bon I-Iteraera n te itera teuana ao Tientaire n te itera teuana. Aia aro e bon irengan ma aia koaua ao aia waaki Iutaia ao bekan. Te taetae ni kaikonaki ibukin te I-Tamaria ae raoiroi n Ruka 10:25–37 e kaota aia kairiribai Iutaia are a tia ni karikirakea ibukia I-Tamaria ibukina bwa I-Tamaria a tia ni kitana te koaua man aia aro Iutaia. Te Uea e kairia Abotoro bwa a na reireia te euangkerio nakoia I-Tamaria (Mwak. 1:6–8). Biribi e tokanikai n tataekina ana euangkerio Kristo nakoia aomatan Tamaria ao ni karaoi kakai aika bati i buakoia (Mwak. 8:5–39).

Iteraera. *Tara naba* Aberaam—Kanoan Aberaam; Iakobwa, Natin Itaaka; Tabetabe

Te Uea e angan Iakobwa te ara ae Iteraera, are natin Itaaka ao tibun Aberaam n te O Tetemanti (KB 32:28; 35:10). Te ara ae Iteraera e kona n taekinaki ibukin Iakobwa, kanoana, ke nakon te abanuea ake a bwainna kanoana n te tai teuana ni bongin te Nu Tetemanti (2Tamu. 1:24; 23:3). I mwin kairakia tibun Iteraera ni kainaomataki man te tautoronaki i Aikubita iroun Mote (Otin. 3–14), a tautaekanaki irouia taan moti n te maan ae riaon tenibubua te ririki. Ni moanaki iroun te Uea ae Tauro, Iteraera ae katiteuanaki e tautaekanaki irouia ueea ni karokoa maten Toromon, ngke a birinako tebwina baronga mai iroun Reoboam ni katea te botanaomata ae okoro. I mwiin are e bwenauaki uean Iteraera, baronga ake mai meang, are mwakorona ae abwabwaki riki, a kateimatoa te ara ae Iteraea, ao abanuea ake mai maiaki aranaki bwa Iuta. Te aba ae Kanaan e aranaki naba bwa Iteraera n te bong aei. N te anga teuana, Iteraea nanona bwa te tia kakoaua Kristo (Rom 10:1; 11:7; Kara. 6:16; Ebeto 2:12).

Ana baronga Iteraera ake tengaun ma uabaronga: Tibun Aberaam ae Iakobwa, are e bitaki arana nakon Iteraera, iai tengaun ma uoman natina mwaane. Kanoaia a ataaki bwa ana baronga Iteraera ake tengaun ma uoman ke tibun Iteraera. Aikai baronga ake tengaun ma uoman: Reuben, Timeon, Rewi, Iuta, Itakara, ao Teburun (natin Iakobwa ao Rea); Tan ao Nabetari (natin Iakobwa ao Birea); Kata ao Atera (natin Iakobwa ao Tirebwa); Iotebwa ao Beniamina (natin Iakobwa ao Rakera) (KB 29:32–30:24; 35:16–18).

Iakobwa e angania taan kairiri n tatabemania n te baronga te kakabwaia i mwain matena (KB 49:1–28). Ibukin rongorongona riki tara araia natin Iakobwa n tatabemania.

Reuben, ana moan nati te mwaane moan buun Iakobwa, ae Rea, e kabua kabwaiana ni karineana ni karimoa ao ana bwaibwai ae uoua tibwana ibukin waaki aika aki riai (KB 49:3–4). Karinean te karimoa ngkanne e a nakon Iotebwa are ana moan nati te mwaane buun Iakobwa are te kauoman, ae Rakera (1Rong. 5:1–2). Rewi, are ana baronga ae rineaki iroun te Uea bwa a na beku bwa Ana minita n te nakoanibonga, a aki karekea te bwaibwai ibukin aia wewete ae onoti bwa a na mwakuri ni ibuobuoki i buakoia baronga ni kabane. Aio e kariaia tibwan Iotebwa ake uoua bwa a na tibwaki irouia natin Iotebwa, Eberaim

ao Manate (1Rong. 5:1; Iere. 31:9), ake a warekaki bwa ana baronga Iteraera aika kaokoro (ARIT, KB 48:5–6 [Abentekiti]).

Kaain ana baronga Iuta a na riki bwa taan tautaeka ni karokoa rokon te Mesia (KB 49:10; ARIT, KB 50:24). Ni boong aika kaitira te baronga ae Eberaim e na reke te tibwanga irouia ibukin uotakin rongorongon manga kaokan te euangkerio nakon te aonaba ao ikotakin Iteraera are maenako (TK 33:13–17). E na roko te tai are rinanon ana euangkerio Iesu Kristo, Eberaim e na karekea te nakoa ni kairiri ni katiteuanaia ana baronga Iteraera ni kabane (Itaia 11:12–13; R&B 133:26–34).

Kamaenakoan Iteraera: Te Uea e kamaenakoia ao e karawawataia ana baronga Iteraera ake tebwi ma uoua ibukin aki raoiroia ao aia kakaitara. E ngae n anne, te Uea e kabongana kamaenakoaia Ana botanaomata are E rineia i buakoia botanaomata n te aonaba ni kakabwaiaia botanaomata akekei.

N na kamaeingkami nako nako buakoia botanaomata, **NI** 26:33. Ane e na kamaenakoko Iehova nako buakoia botanaomata ni kabaneia, **TK** 28:25, 37, 64. N na kakioia nako buakoia botanaomatan aonaba ni kabaneia, **Iere.** 29:18–19. N na ioa te bata are Iteraera i buakoia botanaomata ni kabaneia, **Amota** 9:9 (Tek. 10:9).

E kanakoaki Iesu nakoia tiibu ake a bua ake ana utu Iteraera, **Mat.** 15:24. Iai au tiibu tabemwanga ake tiaki kaain te nanai aei, **Ioane** 10:16.

Iteraera e na kamaenakoaki i aon te aonaba ni kabuta, **1Nib.** 22:3–8. Iakobwa e taekin ana kabotau Tinoti n te kai te oriwa aika manana ma aika moaanti, **Iakob.** 5–6. E na waaki ana mwakuri te Tama i buakoia baronga ake a kamaenakoaki, **3Nib.** 21:26.

Ikotakin Iteraera: Te bata are Iteraera e na ikotaki ni boong aika kaitira i mwain rokon Kristo (TOni. 1:10). Te Uea e ikotiia Ana botanaomata ae Iteraera ngkana a butimwaeia ao a kawakin Ana tua nako.

E na katea te man ao a na nako mai, **Itaia** 5:26. I botiko n te atataiaomata ae bati, **Itaia** 54:7. Iteraera ma Iuta a na kaokaki nakon abaia, **Iere.** 30:3. Te Uea e na botia kaain te bata are Iteraera mai buakoia botanaomata ake a kamaeaki nako buakoia, **Etek.** 28:25.

N te mwioko n tararua ni kororaoin bongina e na boti bwaai ni kabane i nanon Kristo, **Ebeto** 1:10.

I mwin ae a tia ni kameanakoaki, a na manga ikotaki, **1Nib.** 15:12–17. Te Uea e na ikotiia aomata ake kaain te bata are Iteraera, **1Nib.** 19:16 (3Nib. 16:5). A na kaotinakoaki man te rotongitong ao a na ataia ae te Uea bon aia Tia Kamaiu, **1Nib.** 22:12. Te Atua e botiia ao e nambwaniia natina, **1Nib.** 22:25. Aia botanaomata Tientaire a na uota Iteraera nakon aban rikiia, **2Nib.** 10:8 (3Nib. 16:4). Au botanaomata ao au taeka a na botaki n ti teuana, **2Nib.** 29:13–14.

A weteaki unimwaane bwa a na ikoikotia ake a rineaki, **R&B** 29:7 (R&B 39:11). N na ikotiia naake I a tia n rineia, **R&B** 33:6. Ikoikotaki bwa I aonga n anganingkami au tua ao bwa kam aonga n anganaki te mwaaka mai i eta, **R&B** 38:31–33. N na kamaiuiia au aomata, aika kaain te bata are Iteraera, **R&B** 39:11. A na roko Aomata aika Itiaki, **R&B** 45:46. Mote e anga kiingin ikotakiia, **R&B** 110:11.

Te raoiroi ao te koaua a na taona nako te aonaba ao ni botiia ake E rineia te Uea, **Mote** 7:62. Ikotakiia e kabotauaki nakon ikotakiia ikare nakon te rabwata ae mate, **IT—M** 1:27.

Ana baronga Iteraera ake tebwina ake a bua: Ana baronga Iteraera ake tebwina a kariki abanuean Iteraera ake i meang ao a uotaki nakon te tautoronaki i Aturia n 721 I.K. N te tai arei a nako nakon "aaba ake i meang" ao a bua nakon aia atatai ake tabeman. Ni boong aika kaitira a na manga oki.

N na kangai nakoni meang, Kamai, **Itaia** 43:6. A na nako mai meang, **Itaia** 49:12 (1Nib. 21:12). Iuta ao Iteraea a na uaia n otinako man te aba are i meang, **Iere.** 3:18. Ngkai iai Iehova ae kawaerakeia tibun Iteraera man te aba are i

meang, **Iere.** 16:14–16. N na kairiia man te aba are i meang, **Iere.** 31:8.

Nibwaite ma Iutaia e na reke irouia aia taeka ana baronga Iteraera ake a bua, **2Nib.** 29:12–13. N na kaotai nakoia baronga ake Iteraera ake a tia ni bua, **3Nib.** 17:4. Ngkana e tataekinaki te euangkerio nakoia nikiran te bata are Iteraera, baronga ake a bua a na ikotaki nakon mwengaia nakon abaia ni bwaibwai, **3Nib.** 21:26–29.

Mote e anga kiingin ikotakin Iteraera nakon Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery, **R&B** 110:11. Naake a mena n aaba ake i meang a na uringaki iroun te Uea, **R&B** 133:26–32.

Ti kakoaua manga ikotakin Iteraera, **TOni.** 1:10.

I-Tetaronike, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Booki aika uoua n te Nu Tetemanti. Mai moana bon reta ake e koroia Bauro nakoia I-Tetaronike ngke e mena i Korinto i nanon ana moan tai ni kawara Eurobe n uakaan ma 50 N.K. Ana mwakuri i Tetaronike e kabwarabwaraki ni Mwak. 17. Bauro e tangiria n oki nako Tetaronike ma e aki kona ni karaoia (1Teta. 2:18). Ngaia are e kanakoa Timoteo bwa e na kakukureia ake a rairaki ao ni uota taekaia bwa a uara. Bauro e korea te moan reta bwa mwin ana kakaitau ibukin okin Timoteo.

Te Moan I-Tetaronike: Mwakoro 1–2 kanoana bon ana kamauri ao ana tataro Bauro ibukiia Aomata aika Itiaki; mwakoro 3–5 a anga kaetieti i aon rikiraken te maiu n tamnei, te itiaki, te botumwaaka, ao Kauaokin Iesu Kristo.

Te Kauoua n I-Tetaronike: Mwakoro 1 kanoana bon te tataro ibukiia Aomata aika Itiaki. Mwakoro 2 e taekina rokon kitanan te koaua. Mwakoro 3 kanoana bon ana tataro Bauro ibukin tokanikain ana waaki te euangkerio.

Itiaki ao Aki Itiaki. *Tara naba* Ana Tua Mote; Itiaki, Aro n Itiaki; Kammaira

N te O Tetemanti, te Uea e kaotia nakon Mote ao I-Iteraera ake ngkoa bwa iai aekan amwarake ake a baireaki bwa a itiaki ke, n taeka tabeua, a tau ni kanaki. Te kaokoroaki are a karaoia I-Iteraera imarenan amwarake aika itiaki ma aika aki itiaki e korakora rootakin iai aia aro ao maiuia te botanaomata. Iai aekan maan, mannikiba ao ika ake a katauaki bwa a itiaki ao a tau ni kanaki, ao ake tabeua a aki itiaki ao a tabuaki ni kanaki (NI 11; TK 14:3–20). Tabeman aomata ake iai aorakia a taraki naba bwa a aki itiaki.

Ni iangoana n te aro n tamnei, te riki n itiaki bon te inaomata man te bure ao te nano n tangira ae bure. N nanona aio te taeka e kabonganaki ni kabwarabwara te aomata ae tamaroa ao iai nanona ae itiaki (TAre. 24:4). Ana botanaomata te Atua n te berita ae tabu a kaman n iai irouia kaetieti aika onoti bwa a na itiaki (3Nib. 20:41; R&B 38:42; 133:5).

Ane iai baina aika aki baareka ao iai nanona ae itiaki ae na ararake n ana maunga te Uea, **TAre.** 24:3–5.

Tai atonga te aomata temanna bwa e kamwara ke e aki itiaki, **Mwak.** 10:11–28.

Kam kona n tararake nakon te Atua n te bong arei ma te nano ae e itiaki ao baimi aika a itiaki, **Aram.** 5:19.

Te Uea e na katuaea Tion ni karokoa e itiaki, **R&B** 90:36. Kaitiaki ngkami ake kam uouoti ana bwai ni mwakuri te Uea, **R&B** 133:4–5, 14 (Itaia 52:11).

Itiaki, Aro n Itiaki. *Tara naba* Itiaki ao Aki Itiaki; Katabuan, Kaitiakan

Inaomata man te bure ke namakinan ae ko bure; akea bukinana. Te aomata e riki n itiaki ngkana ana iango ao ana mwakuri a itiaki n aanga ni kabane. Te aomata ae tia ni karaoa te bure e kona n riki n itiaki rinanon te onimaki iroun Iesu Kristo, te rairannano, ao ni karekei otenanti n te euangkerio.

Bon ane iai baina aika aki bareka ao iai nanona ae itiaki ane e na anganaki te kabwaia mai iroun Iehova, **TAre.** 24:3–5. Kam na itiaki, ngkami aika kam uouoti ana mangko Iehova, **Itaia** 52:11 (R&B 133:4–5).

A kabwaia akana a itiaki nanoia, **Mat.** 5:8 (3Nib. 12:8). Ngkana iai bwaai aika itiaki, ao kam na iangoi baikai, **Biri.** 4:8 (TOni. 1:13).

Ngkami ni kabane aika a itiaki nanomi, tabeki atuumi ao butimwaea ana taeka te Atua ae tamaroa, **Iakob.** 3:2–3. Kam kona n tararake nakon te Atua n te bong arei ma te nano ae e itiaki ao baimi aika a itiaki, **Aram.** 5:19. N itiaki man takiakia itiakia i matan te Atua, a bon aki kona n tara te bure, n akea ribakina ae korakora, **Aram.** 13:12. Ti aonga ni kaitiakaki n aron Kristo ae e itiaki, **Moro.** 7:48 (Moom. 9:6).

Kristo e na kawakinia irouna aomata aika itiaki, **R&B** 43:14. E tua te Uea bwa e na kateaki te auti i Tion are naake a itiaki nanoia a na noora iai te Atua, **R&B** 97:10–17. Bon aio Tion—ake a itiaki nanoia, **R&B** 97:21.

Itimaera, Natin Aberaam. *Tara naba* Aberaam; Aka

N te O Tetemanti, natin Aberaam ao Aka, ae ana toro te aine Tara ae te I-Aikubita (KB 16:11–16). Te Uea e berita nakoia Aberaam ao Aka bwa Itimaera e na riki bwa taman te botanaomata ae korakora (KB 21:8–21).

Te berita ae tabu e roko rinanon Itaaka ao tiaki Itimaera, **KB** 17:19–21 (Kara. 4:22–5:1). Te Atua e kakabwaia Itimaera bwa e na bati ni kabun, **KB** 17:20. Itimaera e buoka taunakin Aberaam, **KB** 25:8–9. A taekinaki araia natin Itimaera mwaane ake tengaun ma uoman, **KB** 25:12–16. E mate Itimaera, **KB** 25:17–18. Etau e ana natin Itimaera te aine, ae Maarata, bwa e na riki bwa buna, **KB** 28:9.

Itimaera, Taman buun Nibwaai. *Tara naba* Riaai, Taman Nibwaai

Te mwaane n Ana Boki Moomon are, ma ana utu, a iria ana utu Riaai ni mwanangaia nakon te aba ni berita.

Nibwaai ma tarina a oki nako Ierutarem ao a anaa nanon Itimaera ao ana utu bwa a na raonia Riaai ma ana utu nakon te aba ni berita, **1Nib.** 7:2–5. A mare imarenaia utu aika uoua, **1Nib.** 16:7. E mate Itimaera n te rereua, **1Nib.** 16:34.

Itingaun. *Tara naba* Abotoro; Nakoanibonga ae te Merekitereka

Te nakoa are a katabuaki nako iai mwaane n te Nakoanibonga ae te Merekitereka. Ngkai, taian koram n te Itingaun a kaairaki iai Mataniwi ni Kabuta ao Itingaun n te Aono. Te Itingaun e beku n aran te Uea i an ana kairiri te Moan Beretitentii ao aia Koram Abotoro ake Tengaun ma Uoman (taraa R&B 107:34). A anga aia tai ni kabane nakon te mwakuri.

E rineia riki aomata aika itingaun te Uea, **Ruka** 10:1.

Itingaun a weteaki bwa a na tataekina te euangkerio ao n riki bwa taan kakoaua aika kakawaki ibukin Iesu Kristo, **R&B** 107:25–26. Te Itingaun a mwakuri n aran te Uea, i aan ana kairiri te Tengaun ma Uoman, ni katean te Ekaretia ao ni kairii aron waakina n aaba ni kabane, **R&B** 107:34. Rineia riki tabeman itingaun, are itingaun itiua, ngkana te mwakuri e kainnanoia, **R&B** 107:93–97. Aia koram tenaan itingaun a kateaki ibukiia unimwaane ake a mwamwananga bwa a na kaota koauan arau n te aonaba ni kabuta, **R&B** 124:138–139.

Itita. *Tara* Iesu Kristo; Mangauti

Iuta Itekariota

Temanna mai buakoia ana Abotoro Iesu ake Tengaun ma Uoman n te Nu Tetemanti (Mat. 10:4; Mar. 14:10; Ioane 6:71; 12:4). Nanon aran ana utu bon "te mwaane mai Keriota." Ngaia bon man ana baronga Iuta ao ti ngaia te Abotoro

ae tiaki te I-Kariraia. Iuta e kamwanea te Uea.

E karekea tenibwi mwakoro n tirewa ibukin ae anga nako Kristo nakon temanna mataniwia ibonga, **Mat.** 26:14–16 (Tek. 11:12–13). E kamwanea te Uea ma te kaboria, **Mat.** 26:47–50 (Mar. 14:43–45; Ruka 22:47–48; Ioane 18:2–5). E kabaea roroana, **Mat.** 27:5. E rin Tatan i nanon Iuta, **Ruka** 22:3 (Ioane 13:2, 26–30). Tawita e taekina kamwanean Iesu iroun Iuta, **Mwak.** 1:16 (TAre. 41:9).

Iuta, Natin Iakobwa. *Tara naba* Baibara; Iteraera; Iutaia

N te O Tetemanti, ana kaaman n nati te mwaane Iakobwa ma Rea (KB 29:35; 37:26–27; 43:3, 8; 44:16; 49:8). Iakobwa e kakabwaia Iuta bwa e na riki bwa te tia kairiri ae nakoraoi i buakoia natin Iakobwa mwaane ao bwa Tiro (Iesu Kristo) e na riki bwa kanoana (KB 49:10).

Ana baronga Iuta: Ana baronga Iuta e taua te kairiri i mwin maekaia i Kanaan. Oin aiana bon ana baronga Eberaim. Mote e kakabwaia ana baronga Iuta (TK 33:7). I mwin ana tautaeka Toromon, ana baronga Iuta e riki bwa abanuean Iuta.

Abanuean Iuta: N ana tai n tautaeka Reoboam ana tautaeka Toromon a bwenauaki nakon uoua abanuea aika kaokoro, oin rikina bon ibukin te bakantang i marenaia ana baronga Eberaim ao Iuta. Abanuea ake i maiaki, ke abanuean Iuta, a ikoti ana baronga Iuta ma angin ana baronga Beniamina. Ierutarem bon kautuna. N anga aika bati e teimatoa ni kakaonimaki riki n taromaurian Iehova nakon te abanuea are i meang. E aki kai niniaki ni buakanaki Iuta mai meang ao mainiku, ao te mwaaka are te kabanea ni korakora e tiku i nanon bain ana utu Tawita ni karokoa te tautoronaki i Bwaburonia. Te abanuea ae Iuta e tei i nanon 135 ririki i mwin bwakan abanuean Iteraera are mwaiti riki kaaina ao e mwaaka riki: Abanuean Iuta: N ana tai n tautaeka Reoboam ana tautaeka Toromon a bwenauaki nakon uoua abanuea aika kaokoro, oin rikina bon ibukin te bakantang i marenaia ana baronga Eberaim ao Iuta. Abanuea ake i maiaki, ke abanuean Iuta, a ikoti ana baronga Iuta ma angin ana baronga Beniamina. Ierutarem bon kautuna. N anga aika bati e teimatoa ni kakaonimaki riki n taromaurian Iehova nakon te abanuea are i meang. E aki kai niniaki ni buakanaki Iuta mai meang ao mainiku, ao te mwaaka are te kabanea ni korakora e tiku i nanon bain ana utu Tawita ni karokoa te tautoronaki i Bwaburonia. Te abanuea ae Iuta e tei i nanon 135 ririki i mwin bwakan abanuean Iteraera are mwaiti riki kaaina ao e mwaaka riki.

Ana kai Iuta: E kaineti aei nakon te Baibara ngkai rongorongon te bata are Iuta (Etek. 37:15–19). Ni boong aika kaitira, ngkana a ikoikotaki mwanga aika kakaokoro n te bata are Iteraea, aia rongorongo aika tabu a na ikoikotaki naba. Rongorongo ni koroboki aika tabu aikai a reitaki i marenaia ao a riki bwa te kakoaua ae katiteuanaki ae Iesu bon te Kristo, Atuan Iteraera ao Atuan te aonaba ni kabuta (ARIT, KB 50:24–36 [Abentikiti]; 2Nib. 3; 29).

Iuta, Takin Iesu

N te Nu Tetemanti, temanna tarin Iesu ao te katautau bwa e korea ana reta Iuta (Mat. 13:55; Iuta 1:1).

Ana reta Iuta: Kanoan te boki aei bon te reta mai iroun Iuta nakoia tabeman Aomata aika Itiaki ake a tabe ni mamara n te onimaki. A bon tabe ni kamamaraaki irouia naake a mena i buakoia ake a taku bwa ngaia Kiritian ma a karaoi waaki aika kammaira n aia taromauri bekan ao a taku bwa aki kabaeaki bwa a na kawakina tuan te itiaki. Iuta e tangiria bwa a na ataia Aomata aika Itiaki bwa a na namakina te kaangaanga nakon maiun tamneia ao ni kaungaia bwa a na teimatoa ni kakaonimaki.

Tabeua mwakoro ni kibu aika kakawaki i nanon Iuta bon te kibu 6, are e manga taekina te buaka i karawa ao tewenakoan Rutibero ma ana anera man aroia n te maiu i mwain te maiu aei (Abe. 3:26–28), ao kiibu 14–15, are e

taekina te taetae ni burabeti are e karaoaki iroun Enoka.

Iuta, Tarin Iakobo

N te Nu Tetemanti, bon temanna mai buakoia ana Abotoro ake Tengaun ma Uoman Iesu Kristo are a moan rineaki (Ruka 6:13–16). Tao e bon kinaki naba bwa Lebbaeus Thaddaeus (Mat. 10:2–4).

Iutaia. *Tara naba* Iteraera; Iuta, Natin Iakobwa

Iutaia a kona n riki bwa (1) kanoan Iuta, temanna mai buakoia natin Iakobwa ake tengaun ma uoman, (2) aomatan abanuean Iuta ake i maiaki n taai ake ngkoa, ke (3) aomata ake a karaoi mwakuri n te aro, aroni maiua, ao katein te aro ni Iutaia ma e kona n ae bon te Iutaia n rikina ke tiaki. E a riki bwa te katei kabonganaan te taeka ae *Iutaia* n taekiniia kanoan Iakobwa ni kabane, ma e bon kairua aio. E riai ni kaonoti nakoia naake n abanuean Iuta ke, moara riki ngkai, naake n ana baronga Iuta ao raona.

E na aki nako te kainuea mai roun Iuta ni karokoa e roko Tiro, **KB** 49:10.

Te euangkerio bon mwaakan te Atua ni karekea te kamaiu, ae maiun te Iutaia moa, **Rom** 1:16.

E na kaikawaarake te burabeti te Uea i buakoia I-Iutaia—ae te Mesia, **1Nib.** 10:4. N te tai are e otinako iai te boki mai i nanon wiia Iutaia, a maataata man itiaki bwaai, **1Nib.** 14:23. A na kamaenakoaki Iutaia nakon aon aaba ni kabane, **2Nib.** 25:15. Iutaia bon au botanaomata i nanon te berita ae tabu ma ngkoa, **2Nib.** 29:4. Iutaia ake a tia ni kamaenakoaki a na moanna ni kakoaua Kristo, **2Nib.** 30:7. Iutaia a na aki butimwaea te atibu are a kona ni kateitei i aona, **Iakob.** 4:14–16. Iutaia a na karekei tia kakoaua riki bwa Iesu boni ngaia te Kristo, **Moom.** 3:20–21.

Uoman burabeti ake a na kateirakeaki nakon aia botanaomata Iutai ni boong aika kaitira, **R&B** 77:15. Weteia botanaomata ni kabaneia, weteia moa Tientaire, ao i mwina Iutaia, **R&B** 133:8.

Ni boong akekei e na korakora te kaangaanga i aoia I-Iutaia, **IT—M** 1:18.

Kaangaanga. *Tara naba* Bwanikirinaki; Kariria, Te Kariri; Katuaeaki; Teimatoa Rinanon

Rinanon kaangaanga—taian kataaki, kaangaanga, ao te bwarannano—te aomata e kona n rinanon bwaai aika bati ake a na kairia nakon te rikirake n te maiu n tamnei ao te rikirake ae akea tokina ngkana e tannakon te Uea.

Te Atua boni ngaia are e kamaiuako man kaangaanga ao karawawatakim ni kabane, **1Tamu.** 10:19. A tang nakon te Uea n aia kaangaanga, **TAre.** 107:6, 13, 19, 28. Ngkana tao E anganingkami te Uea te kariki ni kaangaanga, ma a na aki karabaia ami tia reirei, **Itaia** 30:20–21.

E riai bwa e na iai kaitaraan bwaai ni kabane, **2Nib.** 2:11.

Ngkana a aki karekea te mao a na aki ataa te karewerewe, **R&B** 29:39. Am kaangaanga na riki ma tii n te tai ae uarereke, **R&B** 121:7–8. Ni kabane bwaai aikai a na anganiko te kataneiai, ao bon ibukin kabwaiam, **R&B** 122:5–8.

A katoonga maona, bwa aonga n ataia bwa a na kakawakina ae raoiroi, **Mote** 6:55.

Kaaro. *Tara naba* Tama, n te Rabwata; Te Tina

Taama ao tiina. Bu mwaane ao bu aine aika tau ake a tia ni kabaeaki raoi n te mare i nanon ana tembora te Atua ae a kona ni kakoroa nanon tabeia bwa kaaro rinanon are akea tokina. "Kaaro iai tabeia ae tabu bwa a na karikirakeia natia n te tangira ao te raoiroi, ni karekei bwai aika kainnanoi ibukin maiuia n rabwata ao te maiu n tamnei, ao n reireinia bwa a na itangitangiri aoni beku i marenaia, kawakin ana tua te Atua, ao n riki bwa kaain te aba aika kawakin tua n tabo nako are a maeka iai" ("Te Utu: Te katanoata nakon te Aonaba," *Ensign*, Nov. 2010, 129).

Ataei, kam na iriri nanoia ami karo, **Ebeto** 6:1–3 (Koro. 3:20).

Atam ao Ewa bon ara moan karo, **1Nib.** 5:11. Te maraia e na katukaki i aoia ami karo, **2Nib.** 4:6. Reireinia kaaro bwa a na rairi nanoia ma ni bwabetitoaki, **Moro.** 8:10.

Kaaro a tuangaki bwa a na reiakina te euangkerio nakoia natia, **R&B** 68:25. Iai inaomataia ataei ni kabane ni karekea maiuia mai irouia aia karo, **R&B** 83:4.

Aia bure kaaro a aki kona ni katukaki i aon atuia naati, **Mote** 6:54.

Kabaeaki, Kabaebae. *Tara naba* Eria; Nakoanibonga; Otenanti

Bwa a na kona ni bwainaki i karawa taian otenanti are a karaoaki n te kariaia n te nakoanibonga i aon te aonaba. Otenanti a kabaeaki ngkana a karekea ana kariaia te Tamnei ae Tabu n te Berita, are bon te Tamnei ae Raoiroi.

Ane ko kabaea i aonaba ao e a manga kabaeaki naba i karawa, **Mat.** 16:19 (Mat. 18:18; R&B 124:93; 132:46). Kam a kanikinaeaki iroun te Tamnei are Tabu n te Berita, **Ebeto** 1:13.

I anganiko te mwaaka, ao te bwai are ko kabaea i aon te aba e na kabaeaki i karawa, **Erem.** 10:7.

Nakoia anganaki te mwaaka ni kabaeiia i aonaba ao i karawa, **R&B** 1:8. Naake a mena ni mimitongin tiretio a kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita, **R&B** 76:50–70. Eria e anga kiingin te mwaaka ni kabaebae nako nanon bain Iotebwa Timiti, **R&B** 110:13–16. Aio bon te mwaaka ni kabaebae ao ni kamatoa, **R&B** 128:14. Te taetae ni burabeti ae kamatoaki riki koauana e nanonaki bwa e ataaki iroun te aomata ae e kabaeaki nakon te maiu ae akea tokina, **R&B** 131:5. Ni kabane berita aika tabu ake a aki kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita a bon toki ngkana a mate aomata, **R&B** 132:7. Te mwakuri ae korakora are e na karaoaki n tembora e kaairaki ma kabaeakiia naati nakoia aia karo, **R&B** 138:47–48.

Kabaneaki. *Tara naba* Kitanan te Koaua; Unraa, Kaitara

Te kabaneaki bon te mwakuri ni katuua ae moan te korakora n te Ekaretia. Te aomata are kabaneaki ea bon aki riki bwa kaain te Ekaretia. Mataniwi n te Ekaretia a kabanea te aomata man te Ekaretia ti ngkana e tia n rineia bwa e na maiu ni kaitarai ana tua te Uea ao ngaia are e tia ni kamauna i bon irouna reitan kaainakin te Ekaretia.

Nanoia aika a mwaiti a matoatoa, ao a kamaunaki araia, **Aram.** 1:24 (Aram. 6:3). Ngkana e aki rairananona ao e na aki warekaki i buakoia au botanaomata, **3Nib.** 18:31 (Mot. 26).

Taan wenenibure aika aki raira nanoia a na teweaki nako, **R&B** 42:24. Ane e bure ao e aki raira nanona e na bon teweaki nako, **R&B** 42:28. A kaotaki taian kawai ibukin bairean kaangaanga aika kakawaki n te Ekaretia, **R&B** 102 (R&B 42:80–93). Te bitiobi e rineaki bwa te tia moti i Iteraera, **R&B** 107:72. Botanaomata n aaro iai inaomataia ni babaire ma kaaina ibukin aroaro aika aki riai, **R&B** 134:10.

Kabanean Boong, Boong aika Kaitira. *Tara naba* Kanikinaean taian Tai; Kauaokin Iesu Kristo

Te tai ae ti maiu iai ngkai. Boong (ke tibwauakin te tai) i mwaain raoi Kauaokin te Uea.

N na tuangngkami aromi aika na roko ni boong aika rimwi, **KB** 49:1. I ata te Tia Kabooira bwa e na tei rake rimwi i aon te aba, **Iobi** 19:25. Ni boong aika kaitira ao e na kateimatoaki maneaban Iehova, **Itaia** 2:2.

A na roko taai aika kamamate ni boong aika kaitira, **2Tim.** 3:1–7. Ana roko ni boong aika kaitira taani kakanikoa te Kauaoki, **2Bet.** 3:3–7.

I taetae ni burabeti nakoimi ni kainet ma boong aika kaitira, **2Nib.** 26:14–30.

Anne aran au ekaretia ni boong aika kaitira, ae Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **R&B** 115:4.

Kristo e na bon oki ni boong aika kaitira, **Mote** 7:60.

Kabira. *Tara naba* Kakabwaiaan te Aoraki; Te Bwa

N tai ake ngkoa, ana burabeti te Uea a kabiria n te bwa naake a na karaoi mwakuri aika onoti, n ai aron Aaron ke ibonga ke uea ake a na tautaeka i aon Iteraera. N te Ekaretia ngkai, te kabiraki bon katimwan teutana te bwa ae katabuaki i aon atuun te aomata bwa kanoan te kakabwaia ae onoti. E kona ni karaoaki aio ti i an ana kariaia ao mwaakan te Nakoanibonga ae te Merekitereka. I mwin te kabiribiri, te aomata are karaoa te mwakuri man te kariaia n te nakoanibonga naba anne e kona ni kamatoa te kabiribiri ao n anga te kakabwaia ae onoti nakon te aomata are kabiraki.

Kabiriia, ma n katabuia bwa a aonga ni karaoi nakoaia ni ibonga nakoiu, **Otin.** 28:41 (NI 8:6–12, 30). Ko na kabiria bwa mataniwia au aomata ake Iteraera, **1Tamu.** 9:16; 10:1.

Unimwaane a na kabiria ao a na kakabwaia te aoraki, **Iak.** 5:14–15 (R&B 42:44).

Kabiriera. *Tara naba* Anera; Maria, Tinan Iesu; Noa, Tamanuea n te Baibara

Te anera ae kanakoaki nakon Taniera (Tani. 8:16; 9:21), Takaria (Ruka 1:11–19; R&B 27:7), Maria (Ruka 1:26–38), ao tabeman riki (R&B 128:21). Te Burabeti Iotebwa Timi e taekinna bwa Kabiriera bon te burabeti are Noa n te O Tetemanti.

Kaboaki. *Tara naba* Bwakan Atam ao Ewa; Iesu Kristo; Kamaiu; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Mate n Tamnei; Te Mate, n Rabwata

Ni kamaiua, ni kaboa, ke unoraia, n aron kainaomatakin te aomata man te tautoronaki ni kabwaka boona. *Kaboaki* e kaineti nakon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo ao nakon te kamaiuaki man te bure. Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu e kaboia botanaomata ni kabaneia man te mate n rabwata. Rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu, naake iai aia onimaki irouna ao a raira nanoia a kaboaki naba man te mate n tamnei.

I kaboko, **Itaia** 44:22. N na kamaiuia ni kaboia man te mate, **Otea** 13:14 (TAre. 49:15).

Ti a ikaboaki iroun Kristo n rarana, **Ebeto** 1:7, 14 (Ebera 9:11–15; 1Bet. 1:18–19; Aram. 5:21; Erem. 5:9–12).

E a tia e Uea ni kaboa tamneiu mai moone, **2Nib.** 1:15. E na reke te kaboaki mai iroun te Mesia ae Tabu, **2Nib.** 2:6–7, 26 (Mot. 15:26–27; 26:26). A anenea kunan te tangira ni kabomwi, **Aram.** 5:9 (Aram. 5:26; 26:13). Naake a buakaka a tiku n aroia ae titebo ma akea te kaboaki ae a tia ni karekea, **Aram.** 11:40–41 (Aram. 34:16; 42:13; Erem. 14:16–18). Iesu Kristo e a tia ni kakoroa bukin kaboakin te aonaba, **Moom.** 7:5–7. Mwaakan te kabomwi e roko nakoia aomata ni kabane ake a bon aki karekea te tua, **Moro.** 8:22 (R&B 45:54).

Naake a aki kakoaua aki kona ni kaboaki man bwakaia n tamnei, **R&B** 29:44. Ataei aika a uarereke a kaboaki mai moani karikan te aonaba, **R&B** 29:46. Te Uea e a tia ni kaboia ana aomata, **R&B** 84:99. Joseph F. Smith e noora n te mi ni burabeti kaboakia maate, **R&B** 138.

Atam ao Ewa a kimwareirei ni kaboakia, **Mote** 5:9–11.

Kabomwi. *Tara naba* Kairiribai

Kataea kaina ke kaoka kaina ibukin te ikoaki ke te bure ae karaoki.

E na nako mai Atuami ni kareke kai, **Itaia** 35:4.

Au bwai te irantanga ni kareke kai; N na kabobo, **Rom** 12:19 (Moom. 3:15; 8:20).

E tinetine i aomi te kabaang n irantaanga, **Moom.** 8:40–41.

N na kabomwi i aoia naake a buakaka, bwa a rawa n rairi nanoia, **R&B** 29:17.

E roko te Tia Kamaiu ni bongin buakaka ao te kabomwi, **Mote** 7:45–46.

Kabomwi, Babaire ni. *Tara* Babaire ni Kabomwi

Kabuakaka. *Tara naba* Mate n Tamnei; Moone; Motika Taekan, Motikitaeka; Motiki Taeka, te Kabanea ni; Natin Betetion; Riaboro

Aron tukan ana waaki temanna ao totokoan rokona imatan te Atua ao mimitongina. Iai karinanin te kabuakakaaki aika kakaokoro. Ni kabane ake a aki karekea bwaninin te karietataki n te tiretio a na tiatianaki teutana n aia waki ao kabwaiaia, ao a na kabuakakaaki n aron naba anne. Ni motika taekan ke ni motikaki taekam bwa ko bure iroun te Atua.

Te Atua e na kabuakaka te aomata ae iangoi baika buakaka, **TRab.** 12:2.

A na reke kaimi taani bwaritaio! kam na anganaki te kabuakakaki ae korakora riki, **Mat.** 23:14. Ane taetaebuaka nakon te Tamnei are Raoiroi e na reke n te kabuakakaaki n aki toki, **Mar.** 3:29. Akana a karaoa ae buakaka a na nakon te mangauti are ana bwai te kabuakakaaki, **Ioane** 5:29 (3Nib. 26:5). Ane e amwarake ma ni moi ao e aki tau, e kana ma n nima motikan taekana, **1Korin.** 11:29 (3Nib. 18:28–29). Ti kataereaki iroun te Uea, bwa ti na aki kabureaki ma ana bwai te aba, **1Korin.** 11:32.

Ane e aki kan rairananona, ni bwabetitoaki, ao n teimatoa ni karokoa te toki, e na kabuakakaaki, **2Nib.** 9:24 (Mar. 16:16; Ita 4:18; R&B 68:9; 84:74). Ara taeka, mwakuri, ao iango a na kabuakakaira, **Aram.** 12:14. Man ataakin bwaai ao a aki karaoi, a mena i an te kabuakakaaki aomata, **Erem.** 14:19. Naake a buakaka a na bon aki kukurei ni maeka ma te Atua nakon ae a na maeka ma tamnei ake a kabuakakaki i moone, **Moom.** 9:4. Ngkana ti katoka ara mwakuri, ti na mena i an te kabuakakaaki, **Moro.** 9:6.

Ane e aki karaoa te bwai teuana ni karokoa ae e tuangkai, e na bon kabuakakaaki, **R&B** 58:29. Ane e aki kabwara ana bure tarina e na tei ni kabuakakaaki i matan te Uea, **R&B** 64:9. Ane e bure ni kaitara te oota ae korakora riki e na karekea te kabuakakaaki ae korakora riki, **R&B** 82:3. Te Ekaretia ae bwanin e mena i an te kabuakakaaki ni karokoa a raira nanoia ao a uringa Ana Boki Moomon, **R&B** 84:54–57. Ane e karekea bwaninin te berita ae tabu ae boou ae akea tokina e riai n ira nanon te tua, ke e na kabuakakaki, **R&B** 132:6.

Kabwara bure. *Tara naba* Kamaunaan Bure; Kaoti bure; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Raira nanom, Rairannano

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, te kabwara bure nanona bon teuana ibukin bwaai aika uoua: (1) Ngkana e kabwaraki aia bure aomata iroun te Atua, e kamaunai ke e katuka te rekenikai ae kainnanoaki ibukin te bure. Rinanon ana mwakuri ni kamaiu Kristo, kabwaraan bure e kona n reke nakoia ni kabane ake a rairananoia, ma tiaki naake a bure n tiriaomata ke te bure ni kaitara te Tamnei are Raoiroi are e aki kona ni kabwaraki. (2) Ngke a kabwara bure aomata i marenaia, a karaoa nakon temanna aron ana tangira Kristo ao akea irouia te namakin ae buakaka nakoia naake a bure nakoia (Mat. 5:43–45; 6:12–15; Ruka 17:3–4; 1Nib. 7:19–21).

E iremwe n un Iehova, ao e bati ana atataiaomata, ao E kababara buakaka ma riaoan te tua, **WI** 14:18. Ngkana tao ai aron kunnikai aika uraura ami bure, ao a na riki ni mainaina n ai aron te tino, **Itaia** 1:18.

Ko na kabwara ara bure mai iroura, n ai arora ngkai ti kabwara aia bure akana a bure nakoira, **Mat.** 6:12 (Ruka 11:4; 3Nib. 13:11). E konai ni kabwarai bure i aonaba Natin te aomata, **Mat.** 9:6 (Mat. 18:35; Mar. 2:10; Ruka 5:20–24). Tao ti iraua ana bure tariu nakoiu, aika N na kabwara, **Mat.** 18:21–22 (R&B 98:40). Ane e taetaebuaka nakon te Tamnei ae Raoiroi bon akea kabwaraan ana bure, **Mar.** 3:29 (Aram. 39:6). Ngkana e bure tarim nakoim ao e raira nanona, ko na kabwara ana bure, **Ruka** 17:3. Tamau

Ko na kabwara aia bure, bwa a aki ata ae a karaoia, **Ruka** 23:34.

Tataro ibukin kabwaraan aia bure, **1Nib.** 7:21. Kamaiuira n raraan Kristo ni kabwara bure bwa ti aonga ni karekea kabwaraan ara bure, **Mot.** 4:2. Ngkana e kaota ana bure nakoim ao nakoiu, ao e raira nanona, ngaia ae ko na kabwara ana bure, **Mot.** 26:29–31.

Ane e raira nanona ao ni karaoi ana tua e na bon kabwaraaki ana bure, **R&B** 1:32. Karina am biti ni koro wiita, ao a na kabwaraaki am bure, **R&B** 31:5 (R&B 84:61). Ane e tia n raira nanona man ana bure e na kabwaraaki ana bure, ao Ngai, te Uea, N na aki manga uring, **R&B** 58:42. N na kabwara ana bure are I taku bwa N na kabwara, ma ngkami kam riai ni kabwarai aia bure aomata ni kabane, **R&B** 64:10. Ngkana kam teimatoa ni kabwarai ami bure i marenami, Ngai, te Uea, N na kabwarai ami bure, **R&B** 82:1. Naake I tangiriia I katuaeia naba bwa a aonga ni kabwaraaki aia bure, **R&B** 95:1.

I a tia ni kabwarai riaoan te tua iroumi, **Mote** 6:53.

Kabwarabwara i aon te Maunga. *Tara naba* Iesu Kristo; Taeka Ni Kakabwaia

Te maroro mai iroun te Uea ae Iesu Kristo nakoia Ana reirei ake a uakaan aia tai ni kanakoaki nakon aia mition (Mat. 5–7; Ruka 6:20–49). Te Uea e anga te kabwarabwara i mwin weteaia ake Tengaun ma Uoman.

Te kabwarabwara e kamataataki n Ana Rairairi Iotebwa Timiti i aon te Baibara ao n te kabwarabwara ae titebo ae koreaki n 3Nib. 12–14 ake e oti iai bwa mwakoron te kabwarabwara aika kakawaki a tia ni bua man te rongorongo are ni Mataio.

Kabwianibwai. *Tara naba* Angabwai; Mwane

Teuana kabwian ana raka te aomata n te ririki are e anganaki Uea rinanon te Ekaretia. Mwane ni kabwianibwai a kabonganaki ni katei umantabu ao tembora, ni boutoka te mwakuri ni mitinare, ao ni katea uean te Atua i aon te aonaba.

Aberaam e anga kabwianibwai nako mai buakon ana bwai nako nakon Merekitereka, **KB** 14:18–20 (Ebera 7:1–2, 9; Aram. 13:15). Ana bwai te Uea kawianibwai nako; e tabu bwa ana bwai Iehova, **NI** 27:30–34. Ko na anganga kabwian am bwai ni kabane, **TK** 14:22, 28. A karini kabwianibwai ni kabane ni kabatiai, **2Rong.** 31:5. E na rawebwaia te Atua te aomata? Ti rawebwaiko ni baikara? Ni kabwianibwai ma karea, **Maraki** 3:8–11 (3Nib. 24:8–11).

Ane e kabwaka ana kabwianibwai e na aki kabuekaki n rokona, **R&B** 64:23 (R&B 85:3). Ana auti te Uea e na kateaki man aia kabwianibwai ana aomata, **R&B** 97:11–12. Te Uea e kaota tuan te kabwianibwai, **R&B** 119. E na karaoaki bairean te kabwianibwai iroun te Kauntira, **R&B** 120.

Kaetan, Manga Kaokan. *Tara naba* Manga Kaokan te Euangkerio

Kaokan te bwai ke arona are e a tia n anaaki ke ni bua.

Te tamnei ao te rabwata a na manga ikotaki riki n aroia ae kororaoi, **Aram.** 11:43–44. Te manga kaokaki bon kaokan te buakaka nakon te buakaka, te tamaroa nakon ae tamaroa, **Aram.** 41:10–15.

Ti kakoaua kaokakin Baronga ake Tebwina ao bwa te aonaba e na manga kaboouaki ao ni karekea mimitongina ni bwaretaiti, **TOni.** 1:10 (R&B 133:23–24).

Kai ni Kamaiu. *Tara naba* Eten

Te kai n te Nne n Aroka are Eten ao ana bwaretaiti te Atua (KB 2:9; Kaoti. 2:7). Ni miin Riaai te kai ni kamaiu e tei ibukin ana tangira te Atua ao e taekinaki bwa te kabanea ni kakannato mai buakon ana bwai n tituaraoi te Atua (1Nib. 8; 11:21–22, 25; 15:36).

Kerubim ma uramwakan te kabang a kawakina kawain te kai ni kamaiu, **KB** 3:24 (Aram. 12:21–23; 42:2–6).

Ioane e noora te kai ni kamaiu, ao ban te kai boni kamaiuaia botanaomata, **Kaoti.** 22:2.

E noora te kai ni kamaiu Riaai, **1Nib.** 8:10–35. Nibwaai e noora te kai are tia n nooria tamana, **1Nib.** 11:8–9. Te kai ae te biti e tiki nakon e kai ni kamaiu, **1Nib.** 11:25 (1Nib. 15:22–24). Te marawa ae buakaka e karaureia aika buakaka man te kai ni kamaiu, **1Nib.** 15:28, 36. E riai bwa e na iai kaaitaraia, n ai aron te uaanikai are tabuaki ni kaitaraa te kai ni kamaiu, **2Nib.** 2:15. Nakomai nakon te Uea ao kam na kana uaan te kai ni kamaiu, **Aram.** 5:34, 62. Ngke arona bwa a kona ara moan kaaro ni kana uaan te kai ni kamaiu, a na bon aki kukurei n aki toki, **Aram.** 12:26. Ngkana kam aki kamwarakea te taeka, kam bon aki kona ni kinika uaana te kai ni kamaiu, **Aram.** 32:40.

Te Uea e unika te kai ni kamaiu i nukan te nne n aroka, **Mote** 3:9 (Abe. 5:9). Te Atua e kanakoa Atam mai Eten bwa e kaawa ni katoonga te kai ni kamaiu ao ni maiu n aki toki, **Mote** 4:28–31.

Kaiaba. *Tara naba* Annati; Tarukaio

N te Nu Tetemanti, te ibonga ae rietata ao buun natin Annati. Kaiaba e mwakuri ni kaitara Iesu ao Ana reirei (Mat. 26:3–4; Ioane 11:47–51; 18:13–14).

Kaibangaki. *Tara naba* Botaki n Toa; Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Korokota; Tauraki n te Kaibangaki

Te kai are e karaoaki are tauraki i aona Iesu Kristo (Mareko 15:20–26). A mwaiti n te aonaba ngkai ae a iangoia bwa kanikinaean Taurakin Kristo ao Ana karea ni kamaiu; e ngae n anne, te Uea e tia ni katea oin Ana kanikina ibukin taurakina ao Ana karea—te kariki ao te ran n te toa (Mat. 26:26–28; R&B 20:40, 75–79). Ni koroboki aika tabu, naake a tabeka aia kaibangaki bon naake a rangi n tangira Iesu Kristo ao a kaakeai mai irouia aika tiaki aro n atua ao te nano n tangiri bwain te aonaba ao a kawakin Ana tua nako (ARIT, Mat. 16:25–26[Abentekiti]).

Tabeka te kaibangaki, ao irirai, **Mar.** 10:21 (3Nib. 12:30; R&B 23:6). Iesu e taona nanona nakon te kaibangaki ao e tekateka i angaatain ana kaintokanuea te Atua, **Ebera** 12:2.

E tabekaki nako aon te kaibangaki ao n tiringaki ibukin buren te aonaba, **1Nib.** 11:33. Naake a tia n teimatoa n rinanon te bwainikirinaki man te aonaba a na reke irouia uean te Atua, **2Nib.** 9:18. E kanakomaiai Tamau bwa I aonga n tabekaki rake i aon te kaibangaki, **3Nib.** 27:14–15.

Ane e aki uota ana kaibangaki ao n irai ao ni kawakini au tua, te aomata anne e na bon aki kamaiuaki, **R&B** 56:2.

Noora Natin te Aomata bwa e tabekaki rake i aon te kaibangaki, **Mote** 7:55.

Kain. *Tara naba* Abera; Atam; Botaki ni Karaba; Tiritiri

Natin Atam ao Ewa te mwaane are e tiringa tarina ae karimwiina ae Abera (KB 4:1–16).

E aki butimwaeaki ana karea iroun te Uea, **KB** 4:3–7 (Mote 5:5–8, 18–26). E kamatea tarina are Abera, **KB** 4:8–14 (Mote 5:32–37). Te Uea e karekea kaina ao e kanikinaea, **KB** 4:15 (Mote 5:37–41).

A mwaiti natin Atam ao Ewa aika mwaane ao aine i mwaain ae bungiaki, **Mote** 5:1–3, 16–17. Tangira riki Tatan nakon te Atua, **Mote** 5:13, 18. E karaoa te berita ae aki tabu ma Tatan, **Mote** 5:29–31.

Kainnano. *Tara naba* Aki Mamatam, Te Aki Mamatam; Angabwai; Kamweraoi; Karinanoa, Nanorinano

Ni koroboki aika tabu, *kainnano* e kona ni kaineti nakoia (1) aomata ake akea aia bwai aika kainnanoaki, n aron te amwarake, kunnikai, ao katanaia, ke (2) aomata aika karinanoia ao akea te kamaomoa irouia.

Kainnano n te bwai: Ko na tai kaina baim nakon tarim, **TK** 15:7. E kaeaki ane akea ana bwai n ana kainikatonga ane buakaka, **TAre.** 10:2. Ane anganga bwai nakon te aomata ae akea ana bwai e na aki kainnano, **TRab.** 28:27. Kairiria akana akea aia bwai nakom am auti, **Itaia** 58:6–7.

Ngkana ko kan riki ni moan te raoiroi, ko na angania akana aki kaubwai, **Mat.** 19:21 (Mar. 10:21; Ruka 18:22). Tiaki e rineia akana aki kaubwai ni bwain aon te aba te Atua, **Iak.** 2:5.

Ngkai a kaubwai ao a ribaia aika a kainnano, **2Nib.** 9:30. Ni kateimatoa kamaunan ami bure, kam na anganako ami bwai nakoia aika kainnano, **Mot.** 4:26. A anga aia bwai nakoi ake a kainnano, **Aram.** 1:27. Ngkana kam tannako mai irouia ake a kainnano, bon akea bongan am tataro, **Aram.** 34:28. A katiteboaki imarenaia Nibwaite; aki kaubwai ao aki kainnano, **4Nib.** 1:3.

Ko na uringiia kainnano, **R&B** 42:30 (R&B 52:40). A na reke kaiia ake a kainnano ake a aki uruaki nanoia, **R&B** 56:17–18. Naake a kainnano a na nakon ana mare te Tiibu te Teei, **R&B** 58:6–11. Te bitiobi e na kakaeia kainnano, **R&B** 84:112. Tuan te euangkerio e bairea aron tararuaia kainnano, **R&B** 104:17–18.

Bon akea ae kainnano i buakoia, **Mote** 7:18.

Baki tamneia: A kakabwaiaki riki ake a aki kairoroaki bwa a na kananorinanoia ibukin te kainnano, **Aram.** 32:4–6, 12–16. A na kakabwaiaki ake a baki tamneia ake a roko nakoiu, **3Nib.** 12:3 (Mat. 5:3).

Ake a kainnano ao a nimamannei a na tataekinaki te euangkerio nakoia, **R&B** 35:15.

Kairiri, Kaungaki. *Tara naba*
Kaotioti; Tamnei ae Raoiroi

E anganaki te aomata iroun te Atua te kairiri mai karawa. Te kairiri e aki toki n roko mai iroun te Tamnei n anga aika kakaokoro nakon ana iango ke nanon te aomata.

I mwin te ai te bwana ae maraara n rau, **1Uea** 19:12.

Te Tamnei are Raoiroi e na reireingkami bwaai ni kabane ao E na kaururing i nanomi bwaai ni kabane, **Ioane** 14:26. Tamnein te koaua e na kairingkami nakon te koaua ni kabanea, **Ioane** 16:13.

I kairaki iroun te Tamnei, n aki atai moa baika I riai ni karaoi, **1Nib.** 4:6. E roko bwanaan te Uea i nanou, **Enoti** 1:10. Bwaai ni kabane ake a kakao ma n anai nano nakon karaoan te raoiroi e bon roko mai iroun te Atua, **Moro.** 7:13–16.

I aki tuangko te rau n am iango, **R&B** 6:23. N na bon tuangko n am iango ao i nanom, **R&B** 8:2. Tamneiu e na kaotaa am iango, are e na kaona tamneim ma te kukurei, **R&B** 11:13. Ko na anganaki n te tai naba anne bwa tera ae ko na taekin ao ni korei, **R&B** 24:6 (R&B 84:85). Te bwana ae maraara n rau e wirikiriki rinanon ao n ewari bwaai ni kabane, **R&B** 85:6.

Kairiribai. *Tara naba* Bakantang; Kabomwi; Tangira

Ni koroboki aika tabu, kakaitara, kairiribai, ao ribaia.

N na kaki te kakaiwi imarenam ma te aine, **KB** 3:15 (Mote 4:21).

Te nano ae bwain te rabwata bon ribaan te Atua, **Rom** 8:7. Te raoraona te aba bon ribaan te Atua, **Iak.** 4:4.

N te bong anne kairiribai a na toki mai matau, **R&B** 101:26.

Kairoroaki, Kairiri. *Tara naba*
Tamnei ae Raoiroi

Ni kairoroaki ni karaoa ke n aki karaoa te bwai teuana, moara riki man ana kairi ao mwaakan te Tamnei ae Raoiroi.

E kairoroai te tamnei are i nanou, **Iobi** 32:18.

E kairoroira ana tangira Kristo, **2Korin.** 5:14.

I a tuangaki iroun te Tamnei bwa N na riai n tiringa Raban, **1Nib.** 4:10. E tukai te Tamnei, **Aram.** 14:11. I kairoroaki ni kaineti ma te berita ae tabu, **Aram.** 60:34. Amaron e kairoroaki iroun te Tamnei are e Raoiroi bwa e na karabai taian reekoti, **4Nib.** 1:48.

Are e roko mai eta e riai n taekinaki man ana kairoro te Tamnei, **R&B** 63:64.

Kaitara

N te Nu Tetemanti, bon te ara are a kinaaki iai tabeman embera n Rom. E bon kabonganaki ni koroboki aika tabu bwa bannan mwaakan tautaeka n te aonaba.

Angan Kaitara akana ana bwai Kaitara, **Mat.** 22:21 (Mar. 12:17; Ruka 20:25; R&B 63:26).

Kaitau. *Tara* Karabwa

Kaiwa (Tautimoi)

Te anga n rinea ke ni kaakeai aanga aika bati n te rinerine, n angin te tai e karaoaki man rinean teuana te mwakoro ni beeba ke te kai mai buakon ae bati. E aranaki aei bwa te kaiwa.

A tibwai kunnikaina, ni kaiwani, **Mat.** 27:35 (TAre. 22:18; Mar. 15:24; Ruka 23:34; Ioane 19:24). A kaiwa ibukiia, ao e uia te kaiwa nakoni Matia, **Mwak.** 1:23–26.

Ti tautimoi—bwa antai mai buakora ae e na nako nanon ana auti Raban, **1Nib.** 3:11.

Kakabwaia. *Tara naba* Akoi; Ana Kakabwaia te Tamanuea; Kakabwaiaan te Aoraki; Karabwa; Tua

Anganakin temanna te kakabwaia mai karawa. Bwaai nako ake a karika te kukurei ni koaua, te mweraoi, ke rikiraken te aroaro bon te kakabwaia.

Kakabwaia ni kabane a boto i aon tua aika akea tokia (R&B 130:20–21). Ibukina bwa te Atua E tangiria natina bwa a na karekea te kimwareirei n te maiu (2Nib. 2:25), E anga kakabwaia nakoia bwa mwin aia ongeaba nakon Ana tua (R&B 82:10), ni kaeka te tataro ke te otenanti n te nakoanibonga (R&B 19:38; 107:65–67), ke rinanon Ana akoi (2Nib. 25:23).

Rinanin taeka aika rangi n ataaki i aon kakabwaia bon Taeka ni Kakabwaia (Mat. 5:1–12; 3Nib. 12:1–12).

Ae taneiai te aba: N na karaoiko bwa te botanaomata ae abwabwaki, ao N na kakabwaiako, **KB** 12:2–3 (1Nib. 15:18; Abe. 2:9–11). A mena i aon atun te aomata ae raoiroi kakabwaia, **TRab.** 10:6. A na kabatiaki kabwaian te aomata ae kakaonimaki, **TRab.** 28:20. Te Uea e na kauki mataroan karawa ao n nurakina kakabwaiami, **Maraki** 3:10 (3Nib. 24:10).

Taeka ni Kakabwaia a berita taian kakabwaia, **Mat.** 5:1–12 (3Nib. 12:1–12). A kabwaia ake a weteaki nakon ana baka ni mare te Tiibu te Teei, **Kaoti.** 19:9.

E na nanonaki ane raoiroi iroun te Atua, **1Nib.** 17:35 (Mot. 10:13). Ngkana kam ongeaba, N na katoka te kakabwaia i aomi, **2Nib.** 1:28. N na katoka i aomi te kakabwaia ae titebo, **2Nib.** 4:9. E na waekoa ni kakabwaiai ngkami, **Mot.** 2:24. Te Uea e kakabwaiaia ma ni kanakoraoa aroia ake a kawenea aia onimaki irouna, **Erem.** 12:1.

Buoka waakin au mwakuri, ao ko na kakabwaiaki, **R&B** 6:9. Tataro n tai nako, ao e na korakora kakabwaiam, **R&B** 19:38. Bwabetitoaki, ao ko na karekea Tamneiu ao te kakabwaia ae korakora ae ko tuai n ataia, **R&B** 39:10. I mwin karawata aika a mwaiti e na roko taian kakabwaia, **R&B** 58:4. Aomata aki ongeaba, I kamaunai au tua ao aki karekea te kakabwaia, **R&B** 58:32. Kam tuai moa n oota bwa korakorara kakabwaia ae a katauraoaki iroun te Tama ibukimi, **R&B** 78:17. Man te nakoanibonga ae rietata e roko karaoan otenanti ao kakabwaia i aon te ekaretia, **R&B** 107:65–67. Iai te tua are a boto i aona kakabwaia ni kabane, **R&B** 130:20. Ni kabane ake a tangira te kakabwaia mai irou a na ira nanon te tua, **R&B** 132:5. Kakabwaia a kawakinaki ibukiia ake a tangira te Uea, **R&B** 138:52.

Aberaam e ukoukori aia kakabwaia bakatibu ao te kariaia are e na kona iai ni kamwakuria naba, **Abe.** 1:2.

Kakabwaiakiia ataei: E bwabwakoia ao e kakabwaiaia, **Mar.** 10:16.

E anai aia ataei aika uarereke, temanna i mwin temanna, ao e kakabwaiaia, **3Nib.** 17:21.

Unimwaane a na kakabwaiaia ataei n aran Iesu Kristo, **R&B** 20:70.

Kakabwaiaan te Aoraki. *Tara naba* Bai, Katoka; Kabira; Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki; Nakoanibonga; Te Bwa

Te kakabwaia ae anganaki te aoraki irouia mwaane aika taua te Nakoanibonga ae te Merekitereka, ae irekereke ma kabonganan te bwa ae tia ni katabuaki.

Katokai baim i aon neienne, **Mat.** 9:18. Iesu e katokai baina i aoia tabeman aomata aika aoraki ao e kamarurungiia, **Mar.** 6:5. Ana Abotoro Kristo a kabiria aoraki aika bati n te bwa ao a kamaiuia, **Mar.** 6:13. Unimwaane a na kabiria ao ni kamaiua te aoraki, **Iak.** 5:14–15.

Kam na aki kamarurungia aoraki ma ti ngkana kam kainnanoaki irouia naake a tangiria, **R&B** 24:13–14. Unimwaane a na katokai baia i aon te aoraki, **R&B** 42:44. Katokai baimi i aon te aoraki, ao a na marurung, **R&B** 66:9.

Kakai. *Tara naba* Kanikina; Onimaki

Te bwai ae riki ae kamiimi are e reke man mwaakan te Atua. Kakai bon bwaai aika kakawaki n ana mwakuri Iesu Kristo. A kaairaki iai katoki aoraki, kaokan te mate nakon te maiu, ao te mangauti. Kakai bon kanoan ana euangkerio Iesu Kristo. Te onimaki e kainnanoaki bwa aonga ni kaotaki taian kakai (Mar. 6:5–6; Moom. 9:10–20; Ita 12:12).

Ngkana e taetae Bwarao, Kaota te kakai, **Otin.** 7:9.

Akea te aomata ae karaoa te kakai n arau ae konai ni kai taetae ni kabuakakai, **Mar.** 9:39. E karaoa moan ana kakai Iesu i Kana, **Ioane** 2:11.

Ngai Atuan taian kakai, **2Nib.** 27:23. Mwaakan te Atua are e karaoi kakai, **Aram.** 23:6. Kristo e kona ni kaoti kakai aika korakora riki nakoia naake i aon aban America ibukina bwa e korakora aia onimaki, **3Nib.** 19:35. Te Atua e tuai n toki arona are Atuan taian kakai, **Moom.** 9:15.

Tai bubuti ibukin te kakai, ma ti ngkana I tuangkami, **R&B** 24:13–14. Nakoia tabeman a anganaki karaoani kakai, **R&B** 46:21 (Moro. 10:12).

Kakoaua. *Tara naba* Tamnei ae Raoiroi; Tia Kakoaua

Ni kaota koauana ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi; ni karaoa te katanoata ae matoa ibukin te koaua ae boto i aon oin aia atatai ke koaua. Te atatai ao ana kakoaua te tamnei are e anganaki iroun te Tamnei ae Raoiroi. Te kakoaua e kona naba n riki bwa te katanoata ae bwainaki ke bwainaki n te tua ibukin te bwai are e taraia te aomata bwa te koaua (R&B 102:26).

I ata te tia kaboai bwa E maiu, **Iobi** 19:25–26.

Te Tia Karaunano e na kakoaua ibukiu, **Ioane** 15:26. E tuangira bwa ti na reireia ao ni kaotioti, **Mwak.** 10:42. Ko na tai maama ni kakoaua ibukin ara Uea, **2Tim.** 1:8. Ana kakoaua Iesu bon tamnein te taetae ni burabeti, **Kaoti.** 19:10.

Taan kakoaua ake teniman a kakoaua ibukin te koaua, **2Nib.** 27:12. Mwaakan te Tamnei ae Raoiroi e na uotia nako nanoia natiia aomata, **2Nib.** 33:1. Koroboki aika tabu a tataekina Kristo, **Iakob.** 7:10–11 (Ioane 5:39). Tei bwa taan kakoaua ibukin te Atua n tai nako, **Mot.** 18:9. I mwin nooran akean te anga are e na kona ni kaokia iai aomata ma ti man taekinan te koaua raoi ni kaaitaraia, **Aram.** 4:19–20. I kaotiota te koaua nakoimi bwa I bon atai bwaai aikai are I taekini bwa a koaua, **Aram.** 5:45 (Aram. 34:8). Iai irou bwaai ni kabane bwa te kakoaua bwa a koaua bwaai aikai, **Aram.** 30:41–44. Kam bon aki kona ni karekea te bwai ni kakoaua ni karokoa ae e kataki moa ami onimaki, **Ita** 12:6.

I aki tuangko te rau n am iango? Tera riki bwai ni kakoaua ae e korakora ae e na reke iroum nakon are mai iroun te Atua, **R&B** 6:22–23. Ko taekina koauana man mwaakan te Atua, **R&B** 17:3–5. I tangiria bwa kam na karaoa are e kakoaua te Tamnei nakoimi, **R&B** 46:7. Ao ngkai, i mwiin taian kakoaua aika mwaiti ake a kaotaki ibukina, aio te kakoaua ae ti kaotia ibukina, **R&B** 76:22–24. I kanakoi ngkami bwa kam na kakoaua ao ni kauringiia aomata, **R&B** 88:81–82. Taan kakoaua a mate ngkai, ao aia koaua a teimatoa, **R&B** 135:4–5.

Enoka e nooria anera ni kaota koauan te Tama ao te Nati, **Mote** 7:27. E ngae ngke I ribaki ao ni bwainikirinaki ibukina bwa I taekinna bwa I tia n noora te kaotioti, ma e bon koaua, **IT—R** 1:24–25.

Kamaenakoa. *Tara* Iteraera—Kamaenakoan Iteraera

Kamaenakoan Iteraera. *Tara* Iteraera—Kamaenakoan Iteraera

Kamaiu. *Tara naba* Akoi; Babaire ni Kabomwi; Iesu Kristo; Kaboaki; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Karietataaki; Mate n Tamnei; Te Mate, n Rabwata

Te kamaiuaki man te mate n rabwata ao te mate n tamnei naba. Ni kabane aomata a na kamaiuaki man te mate n rabwata n ana akoi te Atua, rinanon maten ao Mangautin Iesu Kristo. Aomata n tatabemania a kona naba ni kamaiuaki man te mate n tamnei n ana akoi te Atua, rinanon te onimaki iroun Iesu Kristo. Te onimaki aei e kaotaki ni maiuakinan te ongeaba nakon tua ao otenanti n te euangkerio ao te beku ibukin Kristo.

Bon otau ao au tia kamaiu te Uea, **TAre.** 27:1. Bon ti Ngaia au bwa ao au tia kamaiu, **TAre.** 62:2.

Te euangkerio bon mwaakan te Atua ni karekea te kamaiu, **Rom** 1:16 (R&B 68:4). Kam na mwamwakuri kamaiuami ni maaku, **Biri.** 2:12. E rineingkami te Atua bwa kam aonga ni kamaiuaki ni kaitiakami, **2Teta.** 2:13.

Akea boon te kamaiuaki, **2Nib.** 2:4.

Akea riki te bwaintituaraoi ae korakora nakon te bwaintituraoi are te kamaiuaki, **R&B** 6:13.

Iesu Kristo bon ti te ara are e na karekea te kamaiuaki, **Mote** 6:52 (Mwak. 4:10–12). Ti kakoaua bwa man Ana mwakuri ni kamaiu Kristo, a kona iai aomata nako ni kamaiuaki, **TOni.** 1:3.

Kamaiuakia ataei: Ngkana kam aki katotong aroia ataei aika uarereke, ao kam aki rin n uean karawa, **Mat.** 18:3.

A na reke naba te maiu ae akea tokina irouia ataei aika a uarereke, **Mot.** 15:25. Bwabetitoakia merimeri bon te mwakuri ae bati n ribaki, ao ataei aika a uarereke a maiu iroun Kristo ibukin te Mwakuri ni Kamaiu, **Moro.** 8:8–24.

Ataei aika uarereke a kabooaki rinanon au Rikitemanna; E aki kona n Tatan ni kariria, **R&B** 29:46–47. Ataei a na reireinaki te euangkerio ao ni bwabetitoaki ngkana waniua aia ririki, **R&B** 68:25–28. Ataei aika uarereke a bon kaitiakaki rinanon ana mwakuri ni kamaiu Iesu Kristo, **R&B** 74:7. Aomata a manga riki, n aia tai n ataei, n akea aia bure, **R&B** 93:38. Ataei ni kabane ake a mate i mwain ae a roko n te roro ni bukinaki a bon kamaiuaki n te abanuea ae te tiretio, **R&B** 137:10.

Naati a bon itiaki man te bure man moan karikan te aonaba, **Mote** 6:54.

Kamaiu, Babaire ni. *Tara* Babaire ni Kabomwi

Kamaiuaki. *Tara naba* Mangauti

Ni karaoia bwa e na maiu, manga uti, ke ni bita te aomata bwa aonga ni kona ni mena i matan te Atua.

Te Atua e kamaiura ma Kristo, **Ebeto** 2:4–5 (Koro. 2:6, 12–13). Kristo e kamateaki n rabwatana, ma e kamaiuaki n Tamneina, **1Bet.** 3:18 (R&B 138:7).

Akea te aomata ae e a tia n noora te Atua, ma tii ngkana e kamaiuaki iroun te Tamnei, **R&B** 67:11. Te kaboaki rinanon teuare e kamaiui bwaai ni kabane, **R&B** 88:16–17. Aomata aika itiaki a na kamaiuaki ao ni uotaki rake ni kaitibo ma Kristo, **R&B** 88:96.

Atam e riki ni maiu n aroaron te aomata, **Mote** 6:65.

Kamaiuakia Ataei. *Tara* Ataei; Kamaiu—Kamaiuakia ataei

Kamaiuakia Maate. *Tara naba* Babaire ni Kabomwi; Boki ni Kauring; Kamaiu; Kateiriki

Karekean te tai ibukia naake a tia ni mate n aki karekei otenanti ni kamaiu n te euangkerio bwa a na karekei otenanti aikai bwa a na karaoaki ibukia n taian tembora irouia kaain te Ekaretia aika maiu ao a tau. Maate a reireiaki te euangkerio n te aonaba n tamnei ao a kona ni butimwai otenanti ake a karaoaki ibukiia n te maiu n rabwata.

Kaain te Ekaretia aika kakaonimaki a kakae ao a katauraoa rongorongon aia

utu ni bairei araia ma aia bong ni bung aia bakatibu bwa aonga ni kona ni karaoaki otenanti ni kamaiu ibukia.

Kam na kangai nakoia taenikai, Kam na oti nako, **Itaia** 49:9 (Itaia 24:22; 1Nib. 21:9). Tataekina nakoia akana a kabaeaki kaukan te nne ni kabaebae, **Itaia** 61:1 (Ruka 4:18). E na rairi nanoia taama nakoia naati, **Maraki** 4:5–6 (3Nib. 25:5–6; R&B 110:13–16).

A na ongo bwanan Natin te Atua maate, **Ioane** 5:25. A aera ngkai a bwabetitoaki ibukia maate, **1Korin.** 15:29. Kristo e reireia tamnei ake n te nne ni kaikain, **1Bet.** 3:18–20. E tataekinaki te euangkerio nakoia akana matae ibukin aei, **1Bet.** 4:6.

Tamnei ake a kabureaki a kawaraki iroun te Nati, **R&B** 76:73. Ngkanne e na roko kaboakia naake a tia ni karekea nneia n te umwa ni kaikain, **R&B** 88:99. Akea te tabo ni bwabetito i aon te aonaba are au aomata aika itiaki a kona ni bwabetitoaki iai ibukiia naake a mate, **R&B** 124:29. Ni kabane ake a mate ake a na bon butimwaea te euangkerio a na riki bwa taan bwaibwai n te abanuea ae te tiretio, **R&B** 137:7–10. E kaoti Natin te Atua ni katanoata te inaomata nakoia ake a tautoronaki ake a tia ni kakaonimaki, **R&B** 138:18.

A bane tamnei ake n te umwa ni kakain n otinako, **Mote** 7:57.

Kamanging. *Tara* Taeka ni Wanawana

Kamaraia. *Tara naba* Kabuakaka; Taetae ae aki Riai

Ni koroboki aika tabu, te kamaraia bon kamwakuran ana tua te Atua are kariaia ke e uota te motikitaeka ao mwiina i aon te bwai, te aomata, ke n angiin te tai aomata ibukin buakakaia. Kamaraia bon kaotan ana tangira ao ana motiraoi te Atua. A kona n tabekaki mai iroun te Atua ke n taekinaki irouia Ana taan mwakuri aika kariaiakaki. N tabetai, bukin raoi kamaraia a ti ataaki iroun te Atua. Irarikin anne, te aro ni maraia e rinanoaki irouia naake bon nanoia n aki ongeaba iroun te Atua ao mai ikanne a kararoaia mai iroun Tamnein te Uea.

Te Uea e kona ni kanakoi kamaraia ibukin ana onimaki temanna ma temanna ke te botanaomata iroun Iesu Kristo ao te ongeaba nakon tua ao otenanti n te euangkerio (Aram. 23:16–18; 3Nib. 2:14–16; TOni. 1:3).

E karekea kain te naeta te Atua ibukina bwa e mwamwanaia Atam ma Ewa, **KB** 3:13–15 (Mote 4:19–21). E karekeaki kain aontano ibukin Atam ao Ewa, **KB** 3:17–19 (Mote 4:23–25). E kamaraiaki Kain iroun te Uea ibukina bwa e tiringa Abera, **KB** 4:11–16 (Mote 5:22–41). Te Uea e kamaraia Kanaan ma ana kariki, **KB** 9:25–27 (Mote 7:6–8; Abe. 1:21–27). Iteraera e na kakabwaiaki ngkana e ongeaba nakon te Atua, ao e na maraia ngkana e aki ongeaba, **TK** 28 (TK 29:18–28). Keati ma ana kariki a kamaraiaki n reberan Naaman, **2Uea** 5:20–27. Te Uea e kamaraiaia ana botanaomata Iteraera ake ngkoa ibukina bwa aki kabwakai aia kabwianibwai ma angabwai, **Maraki** 3:6–10.

Iesu e kamaraia te kai te biku ao e mate, **Mar.** 11:11–14, 20–21. Iesu e kamaraiai kaawa aika Koratin, Betetaita, ao Kaberenaum, **Ruka** 10:10–15.

Ibukina bwa Reimwanaite aki kan ongo iroun te Uea, a kaokoroaki mai matan te Uea ao a kamaraiaki, **2Nib.** 5:20–24. A weteaki ni kabane bwa a na nakon te Atua, **2Nib.** 26:33. Te Uea e na kamaraiaia naake a karaoi mwakuri ni kabekaau, **Iakob.** 2:31–33. Nibwaite a na karekea te rekenikai ae korakora riki nakoia Reimwanaite ngkana a aki raira nanoia, **Iakob.** 3:3–5. Aomata ake a kakaitara a bon uota te maraia nako aoia, **Aram.** 3:18–19 (TK 11:26–28). E kamaraiaki Korioa ibukina bwa e kairiia nako aomata mai iroun te Atua, **Aram.** 30:43–60. Te Uea e kamaraia abaia ao kaubwaia Nibwaite ibukin buakakaia ana botanaomata, **Erem.** 13:22–23 (2Nib. 1:7; Aram. 37:31). Te Uea e kamaraiaia Iaretaite ake a buakaka, **Ita** 9:28–35. Ana Mwakuri ni Kamaiu

Kristo e kanakoa kamaraian Atam mai irouia ataei aika uarereke, **Moro.** 8:8–12.

Naake a tannako mai iroun te Uea a na maraia, **R&B** 41:1. Te aonaba e na oreaki n te maraia ma tii ngkana iai te reitaki ae e matoa imarenaia taama ma naati, **R&B** 128:18 (Maraki 4:5–6).

Taetae ae aki riai: Te kamaraia bon kabonganaan naba taetae aika aki riai, taetaebuaka, ke ni kairiribai.

Aomata a na aki karereantiia tamaia ma tinaia, **Otin.** 21:17 (Mat. 15:4). Ko na aki karereantiia am mataniwi, **Otin.** 22:28 (Min. 10:20). Mwaane ao aine a na aki karereantiia te Atua, **NI** 24:13–16.

Betero e karereanti ngke e kaakea ae e ataa Iesu, **Mat.** 26:69–74.

Nibwaite aika buakaka a taetaebuaka te Atua ao a tangiria ni mate, **Moom.** 2:14.

Kamariera. *Tara naba* Bwaritaio

Te Bwaritaio ae rang ni kinaki n te Nu Tetemanti are e ata ao te tia reirei n aia tua Iutaia. Te Abotoro ae Bauro bon temanna ae reireiaki irouna (Mwak. 22:3). E bon korakora mwaakana n te Tanirim (Mwak. 5:34–40).

Kamatea. *Tara* Katuua ae te Tiringaki; Tiritiri

Kamatoa. *Tara* Bai, Katoka

Kamaunaan Bure. *Tara naba* Iesu Kristo; Kabwara bure; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Raira nanom, Rairannano

Kabwaraan bure ibukin kairua ae karaoaki man mwiin te rairannano. Kamaunaan bure e kona n reke man Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo. Te aomata e karekea kamaunan ana bure ngkana iai ana onimaki iroun Kristo, e raira nanona man ana bure, e karekei otenanti n te bwabetito ao te katoka bai ibukin te bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi, ao e kawakin ana tua te Atua (TOni. 1:3–4).

Ngkana tao ai aron kunnikai aika ura-ura ami bure, ao a na riki ni mainaina n ai aron te tino, **Itaia** 1:16–18.

Bwa raraau aei, ae kawawaeaki ibukia aomata aika bati bwa bwain kamaunaan aia bure, **Mat.** 26:28 (Ebera 9:22–28; R&B 27:2). Rairi nanomi ao kam na bwabetitoaki ibukin kamaunaan bure, **Mwak.** 2:38 (Ruka 3:3; R&B 107:20). Ane e onimakina Iesu e na anganaki kamaunaan ana bure, **Mwak.** 10:43 (Mot. 3:13).

Kristo bon ngaia are a na kawaria ibukin kamaunaan bure, **2Nib.** 25:26. Ni kateimatoa kamaunaan ara bure, ti na tararuaia kainnano ao ake akea aia bwai, **Mot.** 4:11–12, 26. Ane e raira nanona e na bon karekea te nanoanga, nakon kamaunaan ana bure, **Aram.** 12:34. Kakoroan taian tua e uota kamaunan bure, **Moro.** 8:25.

Te Nakoanibonga ae te Aaron e taui kiingin te bwabetito ni kateboaki i an te ran ibukin kamaunaan bure, **R&B** 13 (R&B 84:64, 74; TOni. 1:4). Ngai, te Uea, N na aki manga uring aia bure, **R&B** 58:42–43 (Etek. 18:21–22). Naakai a reireinaki bwabetitoakin temanna ibukia ake a tia ni mate ibukin kamaunaan bure, **R&B** 138:33.

Kammaira. *Tara naba* Aki Raoiroi, Aki Raoiroi; Buakaka; Buakaka, Buakakaia; Itiaki ao Aki Itiaki; Te Bure

Te maiu n tamnei ae aki itiaki ibukin te nano n aki kan ongeaba nakon te Atua.

Iehova e na teboki aia kammaira natin Tion aika aine, **Itaia** 4:4 (2Nib. 14:4).

E aki kammaira uean te Atua, **1Nib.** 15:34 (Aram. 7:21). Aika a kammaira a na teimatoa ni kammaira, **2Nib.** 9:16 (Moom. 9:14). Tera ami namakin, ngkana kam tei i matan ana tabo ni motikitaeka te Atua, ma kunnikaimi aika a memea n te kammaira, **Aram.** 5:22.

A na teimatoa ni kammaira, **R&B** 88:35.

N na motirawa ningai, ao ni kaitiakaki man te kammaira, **Mote** 7:48.

Kamoamoa. *Tara naba* Akea Manena, Kamoamoa; Karinanoa, Nanorinano; Mwane; Taian Kaubwai; Tangiran bwain te Aonaba

Akean te nanorinano ke te kona n reireinaki. Te kamoamoa e katukuia aomata bwa a na ekia nako imarenaia ao nakon te Atua. Te aomata ae karietata nakoia ake i rarikina ao e irira oin nanoa ao tiaki nanon te Atua. Kamoako i bon iroum, te bakantang, akea te nanoanga, ao te kainikatonga bon anuan naba te aomata ae kamoamoa.

Tarataraiko bwa ko kawa ni mwanuoka Iehova ao e na karietataaki nanom, **TK** 8:11–14. I riba te kainikatonga ma te nanorieta, **TRab.** 8:13 (TRab. 6:16–17). E rimoan te kamateaki te kainikatonga, **TRab.** 16:18. Iai ana bonga Iehova ae e na roko i aoia aika kainikatonga, **Itaia** 2:11–12 (2Nib. 12:11–12). E mwamwanaiko kainikatongan nanom, **Obaria** 1:3. A na riki bwa kanga mange akana kainikatonga ni kabaneia, **Maraki** 4:1 (1Nib. 22:15; 3Nib. 25:1; R&B 29:9).

Ane e karietata e na karinanoaki, **Mat.** 23:12 (R&B 101:42). E rawa te Atua nakoia akana kainikatonga, **1Bet.** 5:5.

Te auti are bubura man mwawawa bon kainikatongan te aonaba, **1Nib.** 11:36 (1Nib. 12:18). Ngkana iai rabakauia ao a taku bwa a rangi ni wanawana, **2Nib.** 9:28–29. E rikirake te kamoamoa inanomi, **Iakob.** 2:13, 16 (Aram. 4:8–12). E a tia n nako te kainikatonga mai iroumi, **Aram.** 5:28. Iai te kainikatonga ae korakora are e a rin inanoia aomata, **Erem.** 3:33–36. Ai waekoara natiia aomata n tabekaki rake n te kainikatonga, **Erem.** 12:4–5. Ana kainikatonga te botanaomata aio e na riki bwa kamaunakia, **Moro.** 8:27.

Tarataraingkami man te kamoamoa, bwa kam kaawa n riki n aroia Nibwaite, **R&B** 38:39. Katoki ami kamoamoa ao te bwabwainingare ni kabane, **R&B** 88:121.

Kamoamoaa. *Tara* Karabwa; Mimitong

Kamweraoi. *Tara naba* Aki Mamatam, Te Aki Mamatam; Angabwai; Kainnano; Mwakuri ni Ibuobuoki

Te waaki ibukin ao te anga ibukin tararuakin kainnanoia aomata n te maiu n tamnei ao te maiu n rabwata.

Kaurea baim nakon tarim, ma ake a kai nanoia, ma ake akea aia bwai i abam, **TK** 15:11. Ane e anganga bwai nakon te aomata ae akea ana bwai e na aki kainnano, **TRab.** 28:27. Tiaki bon aei te aki mamatam ae I tangiria? te angania akana a matenibaki am amwarake, te kairiria akana akea aia bwai nakon am auti, **Itaia** 58:6–7.

I baki ao kam kamwarakeai; te irua Ngai, ao kam akoai. Ngke kam karaoi baikai nakon temanna ae moan te mangori i buakoia tariu aikai, kam karaoi naba nakoiu, **Mat.** 25:35–40.

Tibwatibwai kaubwaimi nakoia ake a kai nanoia, **Mot.** 4:16–26. A tibwatibwa imarenaia n te maiun rabwata ao n te maiun tamnei n aron are a kainnanoia ma ake a tangiri, **Mot.** 18:29. Anganaki te tua bwa a na reitaki n te aki mamatam ao te tataro ibukin mweraoin temneia ake aki ataa te Atua, **Aram.** 6:6. Tataro ibukin mweraoimi ao mweraoia ake a mena irarikimi, **Aram.** 34:27–28. A katiteboaki imarenaia, **4Nib.** 1:3.

Uringiia kainnano, **R&B** 42:30–31. Kawaria naake akea aia bwai ma kainnano, **R&B** 44:6. Uringiia ni bwaai ni kabane naake akea aia bwai ao kainnano, **R&B** 52:40. A na reke kaia aomata ake a kaubwai, ake aki anga aia bwai nakoia kainnano, ao e na reke kaia kainnano ake aki rauaki, ake a mataai ao kam rawa ni mwakuri, **R&B** 56:16–17.

I Tion bon akea ae e kainnano i buakoia, **Mote** 7:18.

Kanaan, I-Kanaan

Ni bongin te O Tetemanti, ana kaaman n nati te mwaane Am (KB 9:22; 10:1, 6) ao tibun Noa. *I-Kanaan* e kananonaaki

iai temanna man te aba are moan maeka iai Kanaan ao kanoana naba. *I-Kanaan* bon te ara naba ibukiia te botanaomata ake a maeka n aaba ake a rinano i mataniwiin te Meteterenian i Baretaina. Te ara aei e kabonganaki n tabetai ni kabwarabwaraia aika tiaki te I-Iteraera aika maekana te aba are i maeaon Ioretan, are a araniia I-Erene bwa I-Benitia.

Kanikina. *Tara naba* Ekaretia, Kanikinaea ae Koaua; Kakai; Kanikinaean taian Tai

Te bwai ae riki ke ae rinanona are a matata iai aomata bwa e na riki bwa te bwai ni kakoaua ke kakoauaan te bwai teuana. Te kanikina n angin te tai bon te kakai ae kaotaki mai iroun te Atua. Tatan iai naba mwaakana ni kaoti kanikina i aan aroaro aika onoti. Aomata aika itiaki a riai ni ukoura ana bwaintituaraoi te Tamnei ma aki riai n ukoukouri kanikina ni karaua nanoia ni kan atai bwai ke ni kamatoa te onimaki. Ma, te Uea e na anga kanikina n aron nooran riaina irouna nakoia naake a kakoaua (R&B 58:64).

E na anganingkami te Uea te kanikina, **Itaia** 7:14 (2Nib. 17:14). Te Atua e kakaraoi kanikina ao kamimi i karawa ao i aonaba, **Tani.** 6:27.

A ukoukora te kanikina te roro ae buakaka ae aki kakaonimaki, **Mat.** 12:39 (Mat. 16:4; Ruka 11:29). A na iririia ake a onimaki kanikina aikai, **Mar.** 16:17 (Moom. 9:24; Ita 4:18; R&B 84:65).

Tierem e bubuti ibukin te kanikina, **Iakob.** 7:13–20. Korioa e bubuti te kanikina, **Aram.** 30:48–60. Kaota nakoira te kanikina ao ngkanne ti na kakoaua, **Aram.** 32:17. A mwaiti riki aomata ake a kakoauai kanikina ma kamiimi, **3Nib.** 1:22. Aomata a mwaninga taian kanikina ma taian kamiimi, **3Nib.** 2:1. Kam bon aki kona ni karekea te bwai ni kakoaua ni karokoa ae e kataki moa ami onimaki, **Ita** 12:6.

Tai bubuti ibukin te kakai, ma ti ngkana I tuangkami, **R&B** 24:13. E aki roko te onimaki man kanikina, ma kanikina a iririia naake a kakoaua, **R&B** 63:7–11.

Ni boong akekei a na teirake Kristo ni kewe, ao burabeti ni kewe, ao a na kaoti kanikina aika korakora ao bwaai aika kamiimi, **IT—M** 1:22.

Kanikina ibukin Bungiakin ao Maten Iesu Kristo. *Tara naba* Iesu Kristo

Bwaai aika riki ake irian bungiakin ao maten Iesu Kristo.

Bungiakina: E na kariki te kibono ao e na bungia natina te mwaane, **Itaia** 7:14. Beterem e na oti nako mai iroum te tia tautaeka i Iteraera, **Mika** 5:2.

Tamuera are te Reimwanaite e taetae ni burabeti ibukin teuana te ngaina, te tairiki, ao te ngaina ae ota; te itoi ae boou; ao kanikina riki tabeua, **Erem.** 14:2–6. A koro bukin taian kanikina, **3Nib.** 1:15–21.

Matena: Tamuera are te Reimwanaite e taetae ni burabeti ibukin te ro, rebwen te ba ao itin karawa, ao mwaeiein te aba, **Erem.** 14:20–27. A koro bukin taian kanikina, **3Nib.** 8:5–23.

Kanikinaean taian Tai. *Tara naba* Kabanean Boong, Boong aika Kaitira; Kanikina; Kauaokin Iesu Kristo

Bwai aika riki ke aika rinanona ake e anga te Atua nakoia aomata ni kaota te bwai teuana ae kakawaki n ana mwakuri bwa e tia ni riki ke e a kaan riki. Ni boong aika kaitira, a bati kanikina ibukin Kauaokin te Tia Kamaiu ae a tia n taetae ni burabetiaki. Kanikina aikai a kariaia aomata aika kakaonimaki bwa a na kina ana babaire te Atua, a na kauringaki, ao ni katauraoi.

E na kateimatoaki maungan mwaneaban Iehova i aon taubukin maunga, **Itaia** 2:2–3. Te Uea e na katea te man ao e na ikota Iteraera, **Itaia** 5:26 (2Nib. 15:26–30). E na karooaki taai ao e na aki maama namwakaina, **Itaia** 13:10 (Ioera 3:15; R&B 29:14). Aomata a ri aon taian tua ma n urua te berita are akea tokina, **Itaia** 24:5. Nibwaite a na taetae n ai aron te bwana man bubun aontano, **Itaia** 29:4 (2Nib. 27). E na ikotaki Iteraera ma te

mwaaka, **Itaia** 49:22–23 (1Nib. 21:22–23; 3Nib. 20–21). E na katea ueana te Atua, ae na bon aki uruaki, **Tani.** 2:44 (R&B 65:2). Buaka, mii, ao mii ni burabeti a na rimoan te Kauaoki, **Ioera** 2. A na botia botanaomata ni kabaneia n eka nako Ierutarem ni buakanna, **Tek.** 14:2 (Etek. 38–39). E a kaan roko te bong are e na ura n ai aron te nne ni kanaiai, **Maraki** 4:1 (3Nib. 25:1; R&B 133:64; IT—R 1:37).

A korakora kaangaanga aika a na rimoan te Kauaoki, **Mat.** 24 (IT—M 1). Bauro e kabwarabwara kitanan te koaua ao taai aika kamamate ni bong aika kaitira, **2Tim.** 3–4. Uoman burabeti a na tiringaki ao ni manga kautaki i Ierutarem, **Kaoti.** 11 (R&B 77:15). E na manga kaokaki te euangkerio ni boong aika kaitira n aia mwakuri anera, **Kaoti.** 14:6–7 (R&B 13; 27; 110:11–16; 128:8–24). Bwaburon e na kateaki ao e na bwaka, **Kaoti.** 17–18.

E na manga ikotaki Iteraera ma te mwaaka, **1Nib.** 21:13–26 (Itaia 49:13–26; 3Nib. 20–21). Aio te kanikina, n te aro are kam na ataa te tai, **3Nib.** 21:1. E na roko Ana Boki Moomon ni mwaakan te Atua, **Moom.** 8.

Reimwanaite a na rikirake, **R&B** 49:24–25. Ake a buakaka a tiringiia ake a buakaka, **R&B** 63:32–35 (Kaoti. 9). E na bwaro te buaka nako aon aaba ni kabane, **R&B** 87:2. Taiani kanikina, urubwai nakon bwain te aba, ao taian anera a katauraoa te kawai ibukin rokon te Uea, **R&B** 88:86–94. Te ro e na rabuana te aonaba, **R&B** 112:23–24. Te Uea e tuangia Aomata aika Itiaki bwa a na katauraoi ibukin te Kauaoki, **R&B** 133.

Kanikinaean te Ekaretia ae Koaua. *Tara* Ekaretia, Kanikinaea ae Koaua

Kanoan Aberaam. *Tara* Aberaam—Kanoan Aberaam

Kantaninga. *Tara naba* Onimaki

Te onimaki i nanom ni kariaria ao ni kakantaninga ibukin kakabwaia are a beritanaki ibukin te raoiroi. Koroboki aika tabu aki toki n taekina te kantaninga bwa kariarian te maiu ae akea tokina rinanon te onimaki iroun Iesu Kristo.

E a kabwaia te aomata ae onimakina Iehova, **Iere.** 17:7. E na riki Iehova bwa neia ana aomata ni kamaiuia, **Ioera** 3:16.

Ti karekea te kantaninga n taotaonan te nano ma Koroboki aika Tabu, **Rom** 15:4. Te Atua e karikira nakon te kantaninga ae kamaiu ni mangautin Kristo, **1Bet.** 1:3. Ane e reke irouna te kantaninga aei e kaitiakia, **1Ioan.** 3:2–3.

Kam na waaki nako, ma te kantaninga ae tamaroa ma ni kororaoi, **2Nib.** 31:20. Nooria bwa e na iai iroumi te onimaki, te kantaninga, ao te tangira ae kororaoi, **Aram.** 7:24 (1Korin. 13:13; Moro. 10:20). I tangiria bwa kam na ongo nakon au taeka, n reken te kantaninga bwa e na reke iroumi te maiu ae akea tokina, **Aram.** 13:27–29. Ngkana iai am onimaki, ko kantaningai bwaai aika aki nooraki, aika a koaua, **Aram.** 32:21 (Ebera 11:1). Te kantaninga e roko man te onimaki ao e karekea te ati n roo nakon te tamnei, **Ita** 12:4 (Ebera 6:17–19). Te aomata e na riai ni kantaninga ke e na aki karekea tibwana, **Ita** 12:32. Moomon e taekin ni kaineti ma te onimaki, te kantaninga ao te tangira ae kororaoi, **Moro.** 7:1. Kam na karekea te kantaninga rinanon ana mwakuri ni kamaiu Iesu Kristo bwa kam na kateirakeaki nakon te maiu ae akea tokina, **Moro.** 7:40–43. Te Tamnei are Raoiroi e kaonrakeko n te kantaninga, **Moro.** 8:26 (Rom 15:13).

A kitana te maiu ae mamate, ni matoatoa n te kantaninga ibukin te mangauti ae mimitong, **R&B** 138:14.

Kaokoroaki. *Tara naba* Bai, Katoka; Wewete, Weteaki iroun te Atua

N rineaki ao ni katabuaki ibukin waaki aika tabu. Te rinerine aei bon nakon te mwakuri ni ibuobuoki ae onoti i nanon ana botaki te Ekaretia n te katoka bai iroun temanna are iai irouna te kariaiakaki ni koaua. Ti naake a tararua i aon taian koram n te nakoanibonga ae a karekei kiing ngkana a kaokoroaki. Aomata aika

a kaokoroaki nakon nakoa ae tiaki beretitenti n taian koram n te nakoanibonga a kona ni karekea te kakabwaia n te nakoanibonga, ma akea kiing ae a anga ma te kakabwaia anne.

Kam na kaokoroa Barenaba ma Tauro ibukin te mwakuri, **Mwak.** 13:2–3.

Tabeman bitiobi ae a na kaokoroaki, **R&B** 68:14. Te bitiobi, te tia moti ni kabuta, e na kaokoroaki nakon te mwakuri ni ibuobuoki aei, **R&B** 107:17, 74.

E weteaki te aomata iroun te Atua n te taeka ni burabeti ao man te katoka bai, **TOni.** 1:5.

Kaoti bure. *Tara naba* Kabwara bure; Raira nanom, Rairannano

Koroboki aika tabu a kamanena *kaotia* n aanga aika uoua. Nanona teuana, ni kaotia bon taekinan oin ana onimaki temannan n te bwai teuana, n aron ae kaotia bwa Iesu bon te Kristo (Mat. 10:32; Rom 10:9; 1Ioan. 4:1–3; R&B 88:104).

Nanona teuana, kaotakin te bure bon butimwaean oin ana bure temanna, n aron are n te kaoti bure. Bon tabeia aomata ni kabane bwa a na kaoti aia bure ni kabane nakon te Uea ao ni karekea kabwaraan aia bure irouna (R&B 58:42–43). Ngkana e kainnanoaki, buure a riai ni kaotaki nakon te aomata ke aomata are e karaoaki te bure nakoia. Buure aika kakaiaki a riai ni kaotaki nakon te tia mwakuri n te Ekaretia (n angiin te tai te bitiobi).

E na kaotia bwa e a tia ni bure, **NI** 5:5. A na kaoti aia buakaka, **NI** 26:40–42. Angan te Uea ae Atuan Iteraera te neboaki, ao kaota am bure nakoina, **Iotua** 7:19.

A bwabetitoaki aomata irouna i Ioretan, ngke a kaoti aia bure nakoina, **Mat.** 3:5–6.

Te tia bure are kaoti ana bure e na kabwaraaki ana bure, **Mot.** 26:29.

kaoti am bure . . ., **R&B** 19:20. Ane raira nanona e na kaoti ana bure ao ni kiitan, **R&B** 58:43. E nanoanga te Uea nakoia naake a kaoti aia bure ma te nano ae nanorinano, **R&B** 61:2. Te Uea e kabwarai aia bure naake a kaota aia bure ao a bubuti kabwaraan aia bure, **R&B** 64:7.

Kaotioti. *Tara naba* Ana Taeka te Atua; Bwana; Kairiri, Kaungaki; Mi; Mi ni Burabeti; Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti; Tamnei ae Raoiroi; Te Ota, Otan Kristo

Te reitaki mai iroun te Atua nakoia natina i aon te aonaba. Kaotioti a kona n roko rinanon Otan Kristo ao te Tamnei ae Raoiroi man ana kairiri te Tamnei, mi ni burabeti, taian mi, ke ni kawaraki irouia anera. Kaotioti a katauraoi kairiri ake a kona ni kairaki iai ake a kakaonimaki nakon te kamaiuaki are akea tokina n te abanuea ae te tiretio.

Te Uea e kaota Ana mwakuri nakoia Ana burabeti ao ni kamatoa nakoia taan kakoaua bwa kaotioti nakoia burabeti a bon koaua (Amota 3:7). Rinanon te kaotioti, te Uea e katauraoi kairiri teuana ma teuana ibukiia aomata ni kabane ake a ukoukoria ao are iai ana onimaki, e raira nanona, ao e ongeaba nakon ana euangkerio Iesu Kristo. "Te Tamnei ae Raoiroi bon te tia kaotioti," e taku Iotebwa Timiti, ao "akea te aomata ae kona ni karekea te Tamnei ae Raoiraoi n akea kaotioti ae karekei."

N Ana Ekaretia te Uea, te Moan Beretitentii ao te Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman bon burabeti, taan mamata, ao taan kaotioti nakon te Ekaretia ao nakon te aonaba. Te Beretitenti n te Ekaretia bon ti ngaia are e a tia ni kariaia te Uea bwa e na karekea te kaotioti ibukin te Ekaretia (R&B 28:2–7). Aomata nako a kona ni karekea te kaotioti i bon irouna ibukin oin kabwaiana.

E maiu te aomata ni bwaai ni kabane ake a oti nako man win Iehova, **TK** 8:3 (Mat. 4:4; R&B 98:11). Te Uea E taetae n te bwana ae marara n rau, **1Uea** 19:12. Ngkana akea te taetae ni burabeti, ao a na mate aomata, **TRab.** 29:18. E na bon aki karaoa te bwai teuana te Uea ae te Atua, ngkana e aki kaota moa nanona ae raba nakoia ana toro aika burabeti, **Amota** 3:7.

Ko a kabwaia Timon ae natin Iona: bwa e aki kaota aei nakoim te iriko ma te rara, ma e kaotia Tamau, **Mat.** 16:15–19. Te Tamnei e na kairingkami nakon te koaua ni kabanea ao e na tuangkami baikana a na roko, **Ioane** 16:13. Ngkana akea ana rabakau temanna i buakomi, ao e na buti te Atua, **Iak.** 1:5.

A na kaotaki bwaai ni kabane, **2Nib.** 27:11. N na anganiia natiia aomata teutana i mwin teutana, **2Nib.** 28:30. Akea te bwai ae raba ae e na aki kaotaki, **2Nib.** 30:17. Te Tamnei ae Raoiroi e na kaoti nakoim bwaai ni kabane, **2Nib.** 32:5. Akea te aomata ae kona n atai kanoan ana mwakuri te Atua ma ti ngkana a kaotaki nakoina, **Iakob.** 4:8. Aramwa e aki mamatam ao n tataro ibukin kaotioti, **Aram.** 5:46. A na kaotaki bwaai aika tuai kaotaki nakoia aika kakaonimaki, **Aram.** 26:22. Naake a kakewei kaotioti aki ataa ana euangkerio Iesu Kristo ao a aki ota ni koroboki aika tabu, **Moom.** 9:7–8. Kam bon aki kona ni karekea te bwai ni kakoaua ni karokoa ae e kataki moa ami onimaki, **Ita** 12:6.

Au taeka a na bon bane ni koro bukiia, **R&B** 1:38. I aki tuangko te rau n am iango ni kaineti ma aio, **R&B** 6:22–23. N na bon tuangko n am iango ao inanom, **R&B** 8:2–3. Ngkana e bon eti N na karikia bwa e na abue nanom, **R&B** 9:8. Tai kaakea tamnein te kaotioti, **R&B** 11:25. Naake a bubuti a na karekea te kaotioti teuana i mwin teuana, **R&B** 42:61. Bwaai nako are a na taekinna ngkana a kairaki iroun te Tamnei are Raoiroi a na riki bwa bwanan te Uea, **R&B** 68:4. Te Atua e na anganiko te atatai, **R&B** 121:26.

Iotebwa Timiti e noora te Tama ao te Nati, **IT—R** 1:17. Ti kakoauai bwaai nako ake e a tia ni kaoti te Atua, ao E na manga kaoti, **TOni.** 1:7, 9.

Karaanga are Ioretan

Te karaanga are Ioretan e biri man te nama are Kariraia nakon Taari are Mate. Te karaanga bon 100 te maire (160 kiromita) abwakina ao e riki man ikotakin koburake n ran aika bati aika raanga man te Maunga are Oman. Bon te kabanea ni kakawaki ni karaanga i Iteraea.

Uoua bwaai aika riki aika kakawaki ake a irekereke ma te karaanga aei bwa bwenauakin te karaanga iroun te Uea ibukin Iteraera bwa e na rinanona (Iotua 3:14–17) ao bwabetitoakin Iesu Kristo (Mat. 3:13–17; 1Nib. 10:9).

Karabwa. *Tara naba* Kakabwaia; Nebonebo

Te kakaitau ibukin kakabwaia aika reke mai iroun te Atua. Kaotakin te kakaitau e bon kakukurei nakon te Atua, ao te nebonebo ni koaua e kaairaki ma karabwakina. Ti riai n anga te karabwarabwa nakon te Uea ibukin bwaai ni kabane.

Te bwai ae raoiroi te katituaraoa Iehova, **TAre.** 92:1. Ti na roko i matana ma te katituaraoi, **TAre.** 95:1–2. Katituaraoia, ao karaoiroa arana, **TAre.** 100.

I aki toki ni katituaraoia, **Ebeto** 1:15–16. Kam na katituaraoi, **Koro.** 3:15. Ana bwai Atuara te karaoiroaki, ma te neboaki, ma te katituaraoaki, ma te karineaki, **Kaoti.** 7:12.

O ngkanne tiaki e riai bwa kam na kaaitaua ami Uea are i karawa, **Mot.** 2:19–21. Maiu ni kakarabwarabwa ni katoa bong, **Aram.** 34:38. Ngkana ko teiraki n te ingabong taraia bwa e na onrake nanom ni karabwaraba nakon te Atua, **Aram.** 37:37.

Karaoi bwaai ni kabane ma te tataro ao te kakaaitau, **R&B** 46:7. Kam riai ni karabwarabwa nakon te Atua, **R&B** 46:32. Karaoi baikai ma te kakaaitau, **R&B** 59:15–21. Karekea te kakabwaia aei mani bain te Uea, ma te karabwarabwa i nanoia, **R&B** 62:7. Ane e butimwaai bwaai ni kabane ma te karabwaraba e na kamimitongiaki, **R&B** 78:19. Ni bwaai ni kabane anga ami kakaita, **R&B** 98:1 (1Teta. 5:18). Neboa te Uea ma te tataro ni kamoamoa ao ni karabwarabwa, **R&B** 136:28.

Karaoa. *Tara* Ongeaba

Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu. *Tara naba*

Aki Mamate; Akoi; Atataiaomata, Nanoanga; Babaire ni Kabomwi; Botaki n Toa; Bwakan Atam ao Ewa; Iesu Kristo; Kaboaki; Kabwara bure; Kaibangaki; Kamaiu; Kamaunaan Bure; Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia; Karea; Katabuan, Kaitiakan; Ketetemwane; Mangauti; Natin Kristo; Natin te Atua aika Mwaane ao Aine; Raira nanom, Rairannano; Raraa; Tauraki n te Kaibangaki

Kaiokan te aomata nakon te Atua.

N aron kamanenana ni koroboki aika tabu, karaoan te mwakuri ni kamaiu bon te karawawataki n te tuaa ibukin karaoan te bure, ao n te aro aei e kanakoaki mwin te bure mai iroun te tia bure ae rairananona ao ni kona ni kaiokia nakon te Atua. Iesu Kristo bon ti ngaia ae kona ni karaoa te mwakuri ni kamaiu ae kororaoi ibukia aomata ni kabane. E bon kona ni karaoia ibukina bwa e rineaki ao E a kaman katabuaki n te Bowi ae Kakannato i mwaain karikan te aonaba (Ita 3:14; Mote 4:1–2; Abe. 3:27), Ngaia Natin te Atua, ao maiuna ae akea burena. Ana Mwakuri ni Kamaiu e kairaki ma karawawatakina ibukin bureeia te botanaomata, kawawaean raraana, ao matena ao n rimwiaki ni mangautina man te ruanimate (Itaia 53:3–12; Ruka 22:44; Mot. 3:5–11; Aram. 7:10–13; R&B 19:16–19). Ibukin te Mwakuri ni Kamaiu, aomata ni kabane a na uti man te mate ma rabwataia ae aki mamate (1Korin. 15:22). Te Mwakuri ni Kamaiu e karekea naba te kawai ibukira bwa a na kabwaraki ara bure ao ni maiu n aki totoki ma te Atua. Ma te aomata are e tia n roko n te roro ni bukinaki ao e karekea te tua e kona ni karekei kakabwaia aikai ti ngkana iai ana onimaki iroun Iesu Kristo, e raira nanona man ana bure nako, e karekei otenanti ni kamaiu, ao e kawakin ana tua te Atua. Naake aki roko n te roro ni bukinaki ao naake akea te tua irouia a kamaiuaki rinanon te Mwakuri ni Kamaiu (Mot. 15:24–25; Moro. 8:22). Koroboki aika tabu a kamatata n reirei bwa ngke arona bwa Kristo e aki karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin ara bure, ao akea te tua, otenanti, ke te karea ae na kakoroi bukin bwai ake e tangiri te momotiraoi, ao te aomata e aki kona ni manga oki nako matan te Atua (2Nib. 2; 9).

Raraau aei, ae kawawaeaki ibukin kamaunaan bure, **Mat.** 26:28. Maonona ai aron timtim n raraa aika bubura, **Ruka** 22:39–44. N nang anga bon irikou ibukin kamaiuan te aba, **Ioane** 6:51. Bon Ngai te mangauti, ao te maiu, **Ioane** 11:25. Kristo te tia karika te maiu are aki toki nakoia akana ira nanona ni kabaneia, **Ebe.** 5:9. Ti a kaitiakaki ni kawawaean raraan Kristo, **Ebe.** 9; 10:1–10. E a tia naba Kristo ni maraki ibukin buure, **1Bet.** 3:18. E kaitiakira raraan Iesu Kristo man buure ni kabane, **1Ioan.** 1:7.

E tabekaki nako aon te kaibangaki ao n tiringaki ibukin buure, **1Nib.** 11:32–33. Te kaboaki e reke irouia naake a uruaki nanoia man raraoma tamneia, **2Nib.** 2:3–10, 25–27. E anga rabwatana bwa te karea ibukin te bure, **2Nib.** 2:7. Te Mwakuri ni Kamaiu e kamaiuia aomata man te Bwaka ao e kamaiuia man te mate ao moone, **2Nib.** 9:5–24. E riai n akea tokin te mwakuri ni kamaiu, **2Nib.** 9:7. Kaania te Atua rinanon ana Mwakuri ni Kamaiu Kristo, **Iakob.** 4:11. Raraana e karaoa te mawakuri ni kamaiu ibukin aia bure naake a bure ao a aki ataia, **Mot.** 3:11–18. Te aomata e karekea te kamaiuaki rinanon te Mwakuri ni Kamaiu, **Mot.** 4:6–8. Ngke akea te mwakuri ni kamaiu, a na bon bane ni mate, **Mot.** 13:27–32. E na karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba, **Aram.** 34:8–16. Te Atua i bon irouna e karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin buren te aonaba, bwa e aonga n reke te babaire n nanoanga, **Aram.** 42:11–30. Ngai Atuan te aonaba ae bwanin, ae tiringaki ibukin buren te aonaba, **3Nib.** 11:14.

Ngai, te Atua, I a tia ni karawawataki ni bwaai aikai ibukiia aomata ni kabane, **R&B** 19:16. Ataei aika a uarereke a kaboaki rinanon au Rikitemanna, **R&B** 29:46–47. Noora marakin ao maten teuare akea ana bure, **R&B** 45:3–5.

Te bwai aei bon katootongan ana karea ana Rikitemanna, **Mote** 5:7. Man Ana mwakuri ni kamaiu Kristo, a kona iai aomata nako ni kamaiuaki, **TOni.** 1:3.

Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia. *Tara naba* Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Katabuan, Kaitiakan

Te kabwaraaki man te rekenikai ibukin te bure ao n atongaki bwa akea am bure. Te aomata e karaoiroaki n ana akoi te Tia Kamaiu rinanon te onimaki irouna. Te onimaki aei e kaotaki n te rairannano ao te ongeaba nakon tua ao otenanti n te euangkerio. Ana mwakuri ni kamaiu Iesu Kristo e karekea te kona ni rairannao irouia aomata ao ni karaoiroaki ke ni kabwaraki man te rekenikai are ngke arona bwa akea a na anganaki.

A na bane Iteraera ni karaoiroaki i nanon Iehova, **Itaia** 45:25.

Bwa a aki raoiroi i matan te Atua akana a ongora n te tua ma a na karaoiroaki akana a toua mwiin te tua, **Rom** 2:13. Te aomata e karaoiroaki n raran Kristo, **Rom** 5:1–2, 9. Kam karaoiroaki n aran te Uea ae Iesu, **1Korin.** 6:11. Ngkai ti tia ni karaoiroaki n ana akoi, ao ti na riki bwa taan ababa, **Tito** 3:7. Tiaki e bon karaoiroaki Aberaam are tamara n ana mwakuri, **Iakobo** 2:21. Te aomata e karaoiroaki n ana mwakuri, ao e aki n ti te onimaki, **Iakobo** 2:14–26.

Akea ae maiu are e na aki rootaki n te tua, **2Nib.** 2:5. Au toro ae raoiroi e na karaoiroia aika mwaiti, bwa e na katoka i aona aia bure, **Mot.** 14:11 (Itaia 53:11). Kam kona n taekinna bwa ami kunnikai a tia ni kaitiakaki rinanon raraan Kristo, **Aram.** 5:27.

Te karaoiroaki rinanon ana akoi Iesu Kristo e bon koaua, **R&B** 20:30–31 (R&B 88:39).

Man te Tamnei kam a karaoiroaki, **Mote** 6:60.

Karawa. *Tara naba* Uean te Atua ke Abanuean Karawa; Bwaretaiti; Mimitongin te Tiretio

Te taeka ae *karawa* bon iai oin nanona ni koroboki aika tabu. (1) Bon te tabo are maeka iai te Atua ao mwengaia Aomata aika Itiaki n tai aika a na roko (KB 28:12; TAre. 11:4; Mat. 6:9). (2) Bon annang are e katobibia te aonaba (KB 1:1, 17; Otin. 24:10). E mataata ae karawa bon tiaki *bwaretaiti,* are aia tabo n te tai ae aki teimatoa tamneia aika kakaonimaki ake a tia ni maiu ao ni mate i aon te aonaba aio. Iesu e kawara te bwaretaiti i mwin matena i aon te kaibangaki, ma n te kateniua ni bong, E tuanga Maria bwa E tuai moa n nakon te Tama (Ruka 23:39–44; Ioane 20:17; R&B 138:11–37).

I taratarai am karawa ake ana mwakuri tabonibaim, **TAre.** 8:3. A karaoaki taian karawa n ana taeka Iehova, **TAre.** 33:6. Ko a kawa kanga ngkai ko a bwaka mai karawa, O Rutibero, **Itaia** 14:12 (2Nib. 24:12). A na niniraki taian karawa n ai aron te nira ni boki, **Itaia** 34:4. I karika karawa nabangkai ma aonaba nabangkai, **Itaia** 65:17. Te Atua e na kauki mataroan nako karawa, **Maraki** 3:10.

Tamara are i karawa, e na tabuaki aram, **Mat.** 6:9 (3Nib. 13:9). Bauro e uotaki rake nako karawa tenatao, **2Korin.** 12:2. E kainabwabu te aba i karawa, **Kaoti.** 8:1 (R&B 88:95–98).

Ngkana a teimatoa ni kakaonimaki ni karokoa te toki ao a na butimwaeaki mai karawa, **Mot.** 2:41. Kam aonga n riki bwa natin Tamami are i karawa, **3Nib.** 12:45.

N na roko n nangin karawa, **R&B** 45:16. Eria e anaaki nako karawa n aki bo ma te mate, **R&B** 110:13. Kariaia n te nakoanibonga a bon reitaki ma mwaakan karawa, **R&B** 121:36. Iai uoua aekan rabwata i karawa, **R&B** 129:1.

Tion e uotaki rake nako karawa, **Mote** 7:23.

Karea. *Tara naba* Botaki n Toa; Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni

Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Nano ae Uruaki; Raraa

Ni boong ake ngkoa, *te anga karea* nanoa bwa e na karaoaki te bwai teuana ke te aomata temanna bwa e na tabu. Ngkai e a ataaki n nanona ae ko na taona nanom man ke kariaia bwa ko na kaakeai bwain te aonaba ibukin te Uea ao abanueana. Kaain Ana Ekaretia te Uea a riai ni kukurei ni kareani bwaai ni kabane ibukin te Uea. Iotebwa Timiti e reirei bwa "te aro ae aki kainnanoa kareanakin bwaai ni kabane e na bon akea mwaakana ae tau ni karika te onimaki are kainnanoaki nakon te maiu ao te kamaiuaki." N te taratara ae akea tokina, kakabwaia ake a karekeaki man te anga karea a korakora riki nakon bwaai nako ake ko anga nako.

I mwin kanakoan Atam ao Ewa man te Nne n Aroka are Eten, te Uea e angania te tua ibukin te anga karea. Te tua aio e kaairaki ma kareanakin te karimoa man aia nanai. Te karea aio bon bannan te karea are e na karaoia Natin te Atua ae te Rikitemanna (Mote 5:4–8). Te waaki aio e reitinako ni karokoa maten Iesu Kristo, are e katoka kareanakin te man bwa te otenanti n te euangkerio (Aram. 34:13–14). N te Ekaretia ngkai kaaina a kana te toa ae te kariki ao te ran ni kauringa ana karea Iesu Kristo. Kaain ana Ekaretia Kristo ngkai a tuangaki naba bwa ana anga te karea ae te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma (3Nib. 9:19–22). Nanon aei bwa a nanorinano, a raira nanoia, ao a kukurei ni kan ongeaba n ana tua nako te Atua.

Aberaam e kabaea Itaaka are natina ao e kawenea i aon te baonikarea, **KB** 22:1–18 (Iakob. 4:5). Ko na karean am karea ni kabuokaki, **Otin.** 20:24. Maan aika a na kareanaki a riai n akea buakakaia, **TK** 15:19–21. E raoiroi riki iran nanon taeka nakon te karea, **1Tamu.** 15:22.

Te tangira e raoiroi riki nakon karea ni kabuokaki ni kabanea ma karea nako, **Mar.** 12:32–33. Ti a kaitiakaki n ana karea Kristo, **Ebera** 10:10–14.

Kristo e anga rabwatana bwa te karea ibukin e bure, **2Nib.** 2:6–7. Te kabanea n anga karea are e kakannato arei bon Natin te Atua, eng, are akea tiana ma n akea tokina, **Aram.** 34:8–14. Tai manga oki n anga te karea ae kabuokaki; anga te karea nakon te Atua ae te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma, **3Nib.** 9:19–20 (TAre. 51:16–17; R&B 59:8).

Bon bongin te anga karea, **R&B** 64:23 (R&B 97:12). Ni kabane ake a kukurei ni kawakini aia berita aika tabu man te anga nano a butimwaeaki iroun te Uea, **R&B** 97:8. Iotebwa F. Smith e noora tamneia aika raoiroi, ake a tia n anga karea ni katootongan ana karea te Tia Kamaiu, **R&B** 138:13. Te kaboaki e reke rinanon ana karea Natin te Atua i aon te kaibangaki, **R&B** 138:35.

Kareba

Temanna mai buakoia naake a kanakoaki iroun Mote bwa a na kakaea te aba ae Kanaan n te kauoua n ririki i mwin te Otinako. Ti ngaia ma Iotua ae a uota te rongorongo ae koaua ibukin te aba (WI 13:6, 30; 14:6–38). Ti ngaiia mai buakoia ake a kitana Aikubita ae a tiku ni maiu abwi te ririki i nanon te rereua (WI 26:65; 32:12; TK 1:36) ao a rin i Kanaan (Iotua 14:6–14; 15:13–19).

Karewari (Te Tabanou). *Tara* Korokota

Kariaia. *Tara naba* Katabua, Katabu; Kiingin te Nakoanibonga; Nakoanibonga; Te Mwaaka; Wewete, Weteaki iroun te Atua

Te kariaia ae anganaki mwaane n te aonaba ake a weteaki ke a katabuaki bwa a na mwakuri ibukin ao n tei ibukin te Atua te Tama ke Iesu Kristo ni karaoa ana mwakuri te Atua.

I kanakoko, **Otin.** 3:12–15. Ko na atonga ae I tuangko ni kabanea, **Otin.** 7:2.

E angania reirei ake tengaun ma uoman te mwaaka, **Mat.** 10:1. Kam aki rineai, ma I rineingkami, ao ni katabui ngkami, **Ioane** 15:16.

Nibwaai ao Riaai a kabwarabwara ma te kariaiakaki ae korakora, **Erem.** 5:18. Nibwaai, natin Ereman, bon ana aomata te Atua, ae iai irouna te mwaake ae

korakora ao te kariaiakaki mai iroun te Atua, **Erem.** 11:18 (3Nib. 7:17). Iesu e anga te mwaaka ao te kariaia nakoia Nibwate ake tengaun ma uoman, **3Nib.** 12:1–2.

Iotebwa Timiti e weteaki iroun te Atua ao ni katabuaki, **R&B** 20:2. Akea temanna ae na tataekina au euangkerio ke ni karikirakea au Ekaretia tii ngkana e katabuaki ao n ataaki n te ekaretia bwa iai irouna te kariaiakaki, **R&B** 42:11. Unimwaane a na tataekina te euangkerio, ni mwakuri n te kariaia, **R&B** 68:8. Te Nakoanibonga ae te Merekitereka iai irouna te kariaiakaki ni mwakuri ni bwain te tamnei, **R&B** 107:8, 18–19. Te bwai ae karaoaki n te kariaia mai iroun te Atua e riki bwa te tua, **R&B** 128:9.

Ane e kabwarabwara ke karaoi mwakuri ibukin te Atua e riai ni weteaki iroun te Atua irouia naake a kariaiakaki, **TOni.** 1:5.

Karietataaki. *Tara naba* Baunuea; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Maiu ae Akea Tokina; Mimitongin te Tiretio; Te Aomata, Aomata—Te Aomata, e kona n riki n ai aron te Tama are i Karawa

Te aro ni kukurei ae te kabanea n rietata ao ni mimitong n te abanuea ae te tiretio.

Iai te kimwareirei ae bati i matam, **TAre.** 16:11.

Bon ngaiia tenaan atua, aika natin te Atua—ngaia are, aia bwai bwaai ni kabane, **R&B** 76:58–59. Aomata aika Itiaki a na karekea aia bwaibwai ao ni katiteboaki ma ngaia, **R&B** 88:107. Anera aikai aki ira nanon au tua; ngaia are, a na tiku n ti ngaia ao n akea toaia, n akea te karietataaki, **R&B** 132:17. Mwaane ao aine a riai ni mare ni kaineti ma ana tua te Atua bwa aonga ni karekea te karietataaki, **R&B** 132:19–20. E wariki te mataroa ao e irariki te kawai are kaineti nakon te karietataaki, **R&B** 132:22–23. Aberaam, Itaaka, ao Iakobwa a tia n rin i nanon karietatakia, **R&B** 132:29, 37. I kamatoa i aom karietatakim, **R&B** 132:49.

Karika, Kariki Bwai. *Tara naba* Aonaba; Bong ae te Tabati; Iesu Kristo; I mwaain Karikan Bwaai, Moan Tai, Moan; Karikaia Tamnei

Ni barongaia. Te Atua, e mwakuri rinanon Natina, ae Iesu Kristo, ni barongai bwain te otabwanin ni karika karawa ma te aonaba. Te Tama are i Karawa ao Iesu a karika te aomata ni katototongaia, (Mote 2:26–27).

Ngke e tuai karikaki bwai E karika karawa ma aonaba te Atua, **KB** 1:1. Ti na karaoia aomata n ai arora, **KB** 1:26 (Mote 2:26–27; Abe. 4:26).

A bane ni karikaki bwai Irouna, **Ioane** 1:3, 10. A bane ni karikaki bwai Irouna ake bwain karawa, **Koro.** 1:16 (Mot. 3:8; Erem. 14:12). Te Atua e karaoi aonaba iroun Natina, **Ebera** 1:2.

Ni moan karikan bwai e karikaki te aomata, **Mot.** 7:27. I karika karawa ma aonaba ao bwai ni kabane, **3Nib.** 9:15 (Moom. 9:11, 17). A bon karikaki aomata ni kabaneia man te moan tai n ai aron katotongau, **Ita** 3:15.

Iesu Kristo e karaoa karawa ma aonaba, **R&B** 14:9. E karika te aomata, mwaane ao aine, n ai arona ao ni katotongana, **R&B** 20:18.

Aonaba aika aki kona ni warekaki I a tia ni kariki, **Mote** 1:33. Mai iroun au Rikitemanna I karika karawa, **Mote** 2:1. Ngai, te Uea ae te Atua, I kariki bwai ni kabane n aroia n tamnei i mwaain ae a roko n aroia n rabwata i aon te aonaba, **Mote** 3:5. Mirion aonaba n ai aron aei, e na bon aki riki bwa moanakin am karikibwai aika mwaiti, **Mote** 7:30. Tenaan Atua a baronga ao a karaoa karawa, **Abe.** 4:1.

Karikaia Tamnei. *Tara naba* Karika, Kariki Bwai; Te Aomata, Aomata

Te Uea e kariki bwaai ni kabane n aroia n tamnei i mwain ae E kariki n aroia n rabwata (Mote 3:5).

Te Uea e kariki aroka ni kabane i mwain ae a roko n te aonaba, **KB** 2:4–6 (Abe. 5:5).

Man mwaakan Tamneiu are I kariki bwaai ni kabane—bwain te tamnei moa, te kauoua bwain te rabwata, **R&B** 29:31–32. Bwain te rabwata bon katotongan are ni bwain te tamnei, **R&B** 77:2.

I karika te aonaba, ao aomata i mwain ae a riki n rabwata, **Mote** 6:51.

Karikani Bwai. *Tara naba* Bentateuti

Te taeka n Erene are nanona "oin rikina" ke "moana." Te boki ae Karikani Bwai bon te moan boki n te O Tetemanti ao e koreaki iroun te burabeti ae Mote. E anga rongorongon moanakin bwaai aika mwaiti n ai aron karikan te aonaba, katukaia maan ao te aomata i aon te aba, bwakan Atam ao Ewa, kaotakin te euangkerio nakon Atam, ao moanikin taian baronga ma reeti, oin rikin taetae aika kakaokoro i Bwabera, ao moanakin ana utu Aberaam are e waaki nako ni katea te bata are Iteraera. Nakoan Iotebwa ni kateimatoa Iteraera e katuruturuaki ni Karikani Bwai.

Kaotioti ni boong aika kaitira a kakoauai ao a kamatata te rongorongo ni Karikani Bwai (1Nib. 5; Ita 1; Mote 1–8; Abe. 1–5).

N te boki ae Karikani Bwai, mwakoro 1–4 a taekina karikan te aonaba ao rikiraken ana utu Atam. Mwakoro 5–10 e taua mwiin rongorongon Noa. Mwakoro 11–20 a taekina Aberaam ma ana utu ni karokoa ana bong Itaaka. Mwakoro 21–35 a toua mwiin ana utu Itaaka. Mwakoro 36 e taekina Etau ao ana utu. Mwakoro 37–50 a taekina ana utu Iakobwa ao e anga rongorongon Iotebwa ngke e kaboaki nako Aikubita ao nakoana ni kamaiua te bata are Iteraera.

Kariki ni Kamaiu. *Tara naba* Botaki n Toa; Iesu Kristo

Iesu Kristo bon te Kariki ni Kamaiu. Te kariki n te toa bon te banna are tei ibukin rabwatan Kristo.

Ngai te Kariki ni Kamaiu, **Ioane** 6:33–58.

Kanna ma ni mooi n te kariki ao n te ran ni kamaiu, **Aram.** 5:34. Te kariki bon kauringaan rabwatan Kristo, **3Nib.** 18:5–7.

Te kariki bon te kanikina ibukin rabwatan Kristo, **R&B** 20:40, 77 (Moro. 4).

Karimoa n Nati. *Tara naba* Iesu Kristo; Karineana ni Karimoa

N aia bong tamanuea ake ngkoa, te karimoa n nati te mwaane e karekea karineana ni karimoa (KB 43:33) ao ana bwai kairan te utu i mwin maten te tama. Te karimoa n nati e riai ni tau n taua te mwioko aio (1Rong. 5:1–2) ao e kona ni kabua karinean ni karimoa ngkana e buakaka.

I an ana tua Mote, te karimoa n nati te mwane e katauaki bwa ana bwai te Atua. Te karimoa n nati e anganaki uoua tibwana n ana bwai tamana (TK 21:17). I mwin maten tamana, e bon mwiokoaki ibukin tararuakiia tinana ao mwaanena.

Te karimoa n nati te mwaane irouia maan bon ana bwai naba te Atua. Maan aika itiaki a kabonganaki ibukin te karea, ao maan ake aki itiaki a kona ni kamaiuaki ke ni kaboaki nako ke n tiringaki (Otin. 13:2, 11–13; 34:19–20; NI 27:11–13, 26–27).

Te karimoa n nati e tei ibukin Iesu Kristo ao Ana mwakuri i aon te aba, ni kauringiia aomata bwa e na roko te Mesia ae kakannato (Mote 5:4–8; 6:63).

Iesu bon te moan nati te tamnei irouia natin Tamara are i Karawa, ana Rikitemanna te Tama n te rabwata, ao te moan uti man te mate n te mangauti (Koro. 1:13–18). Aomata aika Itiaki aika kakaonimaki a riki bwa kaain ana Ekaretia te Karimoa n Nati n are akea tokina (R&B 93:21–22).

Ko na anganai am karimoa mai buakoia natim mwaane, **Otin.** 22:29. I tabuia bwa au bwai karimoa ni kabaneia i buakoia Iteraera, **WI** 3:13.

E aonga n riki ni karimoa i buakoia taari aika bati, **Rom** 8:29. E kaira ana rikitemanna nako aon te aba, **Ebera** 1:6.

Ngaiia ake ana ekaretia te Karimoa n Nati, **R&B** 76:54, 94.

E bon katokaaki i aou mai irouia bakatibu, are te kariaia nakon te moan nati, **Abe.** 1:3.

Karinanin te Mimitong. *Tara naba* Mimitongin te Teretio; Mimitongin te Teretirio; Mimitongin te Tiretio

Abanuea aika kakaokoro i karawa. N te Kabanea ni Motikitaeka, aomata n tatabemania a na bwaibwai n te tabo ni maeka ae akea tokina ni mimitongin te abanuea ae onoti, ma tiaki naake natin Betetion.

E taku Iesu, a bati nne ni maeka n ana auti Tamau, **Ioane** 14:2 (Ita 12:32). Iai ae teuana ae tamaroan taai, ao teuana tamaroan namwakaina, ao teuana tamaroan itoi, **1Korin.** 15:40–41. Bauro e uotaki rake nako karawa tenatao, **2Korin.** 12:2.

Iai te tabo are akea mimitongina ao te katuaeaki ae aki totoki, **R&B** 76:30–38, 43–45. Iai teniua karinanin mimitong, **R&B** 76:50–113; 88:20–32.

Karinanoa, Nanorinano. *Tara naba* Kainnano; Kamoamoa; Mamaram; Nano ae Uruaki; Nimamannei

Karaoia bwa e na nimamannei ao ni kona ni butimwaea te reirei, ke aron te nimamannei ao ni kona ni butimwaea te reirei. Te nanorinano bon ataakin naba ae ti mwioko iroun te Atua ao ti tangiria n ira nanona.

E kaiririko te Atua n ririki aika angaun i nanon te rereua bwe e na karinanoko, **TK** 8:2. I kamangora tamneiu n aki mamatam, **TAre.** 35:13. E raoiroi riki te rorobuaka ae akea ana bwai ae rabakau nakon te uea ae unimwaane ae nanobaba, **Min.** 4:13. Te Uea e maeka ma te aomata ae nanorinano, **Itaia** 57:15.

Ane karinanoa n ai aron te teei, ao moan te kakannato n uean karawa, **Mat.** 18:4. Ane e karinanoa ao e na karietataaki, **Mat.** 23:12 (Ruka 14:11; 18:14). Iesu e kananorinanoa i bon i Rouna ao E ongeaba ni karokoa te mate, **Biri.** 2:8 (Ruka 22:42; 23:46). E rawa te Atua nakoia akana kainikatonga, ma E anga te akoi nakoia akana nanorinano, **1Bet.** 5:5–6 (2Nib. 9:42).

Karinanoi ngkami nakon te rinano ae nano, **Mot.** 4:11 (2Nib. 9:42; 3Nib. 12:2). Kam a tia n nanorinano n ae tau, **Aram.** 5:27–28. Mwakoroia te botanaomata ake a nanorinano riki a matoatoa riki n aia nanorinano, **Erem.** 3:33–35. I anganiia aomata mamaaraia bwa aonga n nanorinano, **Ita** 12:27.

Te nanorinano bon te bwai ae kainnanoaki bwa ko na tau ibukin te bwabetito, **R&B** 20:37. Kananorinanoi ngkami i matau ao kam na noorai ao n ataia bwa boni Ngai, **R&B** 67:10. Ko na nanorinano ao te Uea e na anganiko kaekaan am tataro, **R&B** 112:10. E riai ane e aki atai bwai n reiakina te wanawana man karinanoa, **R&B** 136:32. E kanakoaki te Tamnei bwa e na kaotaia ake a nanorinano, **R&B** 136:33.

Karinea. *Tara naba* Karinerine

Tarakin temanna ke te bwai teuana bwa iai bonganana ao kakawakina, moara riki ni katein te euangkerio.

E ribaki, ao ti aki mutiakinna, **Itaia** 53:3–4.

Te bwai ae kakanato irouia aomata bon te bwai ae ribaki i matan te Atua, **Ruka** 16:15. Kam na atongia raomi bwa a raoiroi riki nakoimi, **Biri.** 2:3.

Titebo aomata ni kabane iroun te Uea, **1Nib.** 17:35. A riai aomata nako ni iangoa raona n aron iangoana i bon irouna, **Mot.** 27:4 (R&B 38:24–25).

N te bong are a rau iai a aki rang tabeakina au reirei, **R&B** 101:8.

Karineana ni Karimoa. *Tara naba* Berita ae Tabu; Karimoa n Nati

Karineana ni bwaibwai are ana bwai te moan nati te mwaane. Ni bon arona ae ataki, karineana ni karimoa e kaairaki ni kabane ke ni kabane karineana ke te bwaibwai are anganaki te aomata

n te tai are e bungiaki nakon te utu ao te katei.

Kabooa nakoiu karineam ni karimoa n te bong aei, **KB** 25:29–34 (KB 27:36). E tekateka te karimoa n ai aron karineana ni karimoa, **KB** 43:33. E katea Eberaim i matan Manate, **KB** 48:14–20 (Iere. 31:9). Karinean te karimoa bon ana bwai Iotebwa, **1Rong.** 5:2.

Etau e kabooa nako karineana ni karimoa, **Ebera** 12:16.

Ngkami taan bwaibwai i aan te tua, **R&B** 86:9. Tion iai te kariaia irouna nakon te nakoanibonga man rikina, **R&B** 113:8 (Abe. 2:9–11).

Karinerine. *Tara naba* Karinea; Maaku

N aron ae taneiai ni kabonganaki ni koroboki aika tabu, kaotan karineana ao te karinerine nakon temanna ke te bwai teuana. Te karinerine ae nano ibukin bwaai aika tabu; kamiimi.

Iehova e tuanga Mote bwa e na buti ana kau, bwa aontano ae tabu ae ko tei iai anne, **Otin.** 3:4–5. Karinea tamam ao tinam, **Otin.** 20:12 (1Nib. 17:55; Mot. 13:20). Te Atua ae bati ni kakamaku ae na makaki, **TAre.** 89:7. Ko na neboa te Uea n am bwai nako, **TRab.** 3:9.

Ngkana e toro Irou te aomata, ao e na karineaki iroun Tamau, **Ioane** 12:26. Ti na toro iroun te Atua ni kakukureia ni karinea ma ni makua, **Ebe.** 12:28. Buumwaane kam na anga te karineaki nakon te buuaine, **1Bet.** 3:7.

A karinea te Uea n riai, **2Nib.** 27:25 (Itaia 29:13). Moronaai e bobaraaki nako aontano, man tataro ma korakorana, **Aram.** 46:13. I aki ukoukora ana karinerine te aonaba, **Aram.** 60:36. Aomata aika uanao a bwaka nako aontano n taromauria Kristo, **3Nib.** 11:12–19.

Bobaraaki i matau, **R&B** 5:24. Te riaboro e totoko ni kaitaraai, ni kangai, Anganai karineam, are bon mwaakau, **R&B** 29:36. Ake a kakaonimaki a na baunaki ma te karineaki, **R&B** 75:5 (R&B 124:55). Te Uea e kukurei ni karineia naake a beku irouna, **R&B** 76:5. Bwaai ni kabane a bobaraaki ma te karinerine ae mangori i matan ana kaintokanuea, **R&B** 76:93. Ami iango a tia ni karooaki ibukina bwa kam a tia ni kaakea manenan bwaai ake kam a tia ni karekei, **R&B** 84:54–57. Bubua ni wae nako a na katorobubua ao neewe nako a na kaotia, **R&B** 88:104. Ibukin te karinerine nakon aron Teuare Moan te Mwaaka, te Ekaretia e arana te nakoanibonga anne i mwin Merekitereka, **R&B** 107:4. Kakabwaia a na bwaro nako aoia naake a karinea te Uea n ana auti, **R&B** 109:21. A aki rineaki ibukina bwa a ukoukoura aia karinerine aomata, **R&B** 121:34–35.

Ti kakoaua ae ti na karinea ao ni boutoka te tua, **TOni.** 1:12 (R&B 134:6).

Kariraia

N taai ake ngkoa ao n taai aikai, te mwakoro i Iteraera are te kabanea mai meang i maeaon te Karanga are Ioretan ao Naman Kariraia. Kariraia e kaniia onobwi te maire (ruabwi ma itiua te kiromita) abwakina ao tenibwi te maire (abwi ma waniua te kiromita) atana. Ngkoa, a mena iai aba aika kabanea n tamaroa ao kaawa aika bati te kakamwakuri iai i Iteraera. Kawai aika kakawaki ake a kaineti nako Tamateko, Aikubita, ao Iteraera maeao a rinanon Kariraia. Kanoan boong a rang n tamaroa ao tanona ae maiureirei e karekei uaan oriwa aika korakora, te wiita, bwaare, ao kurebe. Te Akawa n Naman Kariaia e karekea te iokinibwai aika korakora ao oin reken te kaubwai ae korakora. Te Tia Kamaiu e kabanea Ana tai ae mwaiti i Kariraia.

E na kaoti te ota ae abwabwaki i Kariraia, **Itaia** 9:1–3 (2Nib. 19:1–3).

Iesu E kabuta Kariraia n tua, n reirei, ao ni katoki aoraki, **Mat.** 4:23. I mwin mangautin Iesu, e kaoti i Kariraia, **Mar.** 14:28 (Ioane 21:1–14). E taona Kariraia taekan Iesu, **Ruka** 4:14. Iesu e moana ana kakai i Kana are i Kariraia, **Ioane** 2:11.

Naman Kariraia: Naman Kariraia e mena i Iteraera mai meang. E aranaki naba bwa te Nama are Kinnereta n te O Tetemanti ao te Nama are Kennetareta ke Tiberia n te Nu Tetemanti. Iesu

e taekin ana kabwarabwara aika mwaiti ikekei (Mat. 13:2). Te nama bon tein te bea, 12.5 maire (20 kilomita) anauna ao 7.5 te maire (12 kiromita) rababana n tabona are te kabanea n rababa. E mena 680 te buuti (207 mita) i an tian taari, are e aki toki ni karika te ang are e katotobia bwa e na kabuebue. Te ang ae mwaitoro e biri rikaki man taian tabuki ao e kaitibo ma te ang ae kabuebue i etan te ran e aki toki n kariki angibuaka (Ruka 8:22–24).

Kariria, Te Kariri. *Tara naba* Inaomata n Rinerine; Riaboro; Teimatoa Rinanon

Kataakin ana konabwai te aomata n rinea ae raoiroi ao tiaki ae buakaka; te kariri nakon te bure ao n irira Tatan ao tiaki te Atua.

Tai kairira nakon te karirikiaki, ma ko na kamaiura man te buakaka, **Mat.** 6:13 (3Nib. 13:12). Te Atua e aki kitaningkami bwa kam na karirikiaki n te aro ae kam aki kona n teimatoa iai, **1Korin.** 10:13. Kristo e bon karirikiaki n ai arora, **Ebera** 4:14–15. E a kabwaia te aomata ae teimatoa i buakon te karirikiaki, **Iakobo** 1:12–14.

A na kariri teuare e buakaka a aki kona n rootaki iai ake a ongo n ana taeka te Atua, **1Nib.** 15:24 (Erem. 5:12). E aki kona te aomata ni mwakuri i bon irouna ma ti ngkana e kairaki iroun te kai ni kamaiu ke te kai are tabu, **2Nib.** 2:11–16. Taratara ao n tataro n aki toki, bwa kam na aki karirikiaki riaon are kam kona, **Aram.** 13:28. Reireinia bwa a na kaaitarai ana kariri nako te riaboro, n aia onimaki iroun te Uea are Iesu Kristo, **Aram.** 37:33. Tataro n taai nako bwa mwiina ao kam rin n te karirikiaki, **3Nib.** 18:15, 18 (R&B 20:33; 31:12; 61:39).

Tarataraiko man te kamoamoa, bwa mwiina ko na rin n te karirikiaki, **R&B** 23:1. Atam e a riki n tautaekanaki nakon ana kantaninga te riaboro ibukin bwa e bwaka n te kariiriiaki, **R&B** 29:39–40.

I a katukaki nakon kariiri n aekaia nako, **IT—R** 1:28.

Kata te Tia Mamata. *Tara naba* Koroboki aika Tabu—Koroboki aika tabu ake a bua

Te burabeti ao te rao ae kakaonimaki ao te tia anga taeka n reirei nakon Tawita n te O Tetemanti (1Tamu. 22:5; 2Tamu. 24:11–19). E korea te boki i aon ana mwakuri Tawita, are e tia n riki bwa koroboki aika tabu ake a bua (1Rong. 29:29).

Kata, Natin Iakobwa. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, natin Iakobwa ao Tireba te mwaane (KB 30:10–11). Ana kariki a riki bwa te baronga teuana i Iteraera.

Ana baronga Kata: Ibukin ana kakabwaia Iakobwa i aon natina ae Kata, tara Karikani Bwai 49:19. Ibukin ana kakabwaia Mote i aon ana baronga Kata, tara Tua-Kaua 33:20–21. Ni kaineti ma kakabwaia aikai, ana kariki Kata a na riki bwa te reti n aomata aika taan buaka. Aba ake a anganaki n te aba are Kanaan a mena i mainikun te Karaanga are Ioretan ao a mena iai aba aika tamaroa ibukin neia maan n amwarake ma n rawata te ran iai.

Katabua, Katabu. *Tara naba* Bai, Katoka; Kariaia; Nakoanibonga; Te Nakoa, Tia Taua te Nakoa; Wewete, Weteaki iroun te Atua

N rinea ke n anga te kariaia ke te nakoa. Kabonganaan te kariaia i nanon Ana Ekaretia te Uea, te aomate e riai ni weteaki iroun te Atua, n te taetae ni burabeti, ao n te katoka bai mai irouia naake a kairiiri (TOni. 1:5). E ngae ngke e anganaki te kariaia te aomata n te katabu, e kabongana i an aia kairiiri naake a taui kiing akanne ibukin te kariaia anne.

I motika bukim bwa te burabeti nakoia botanaomata, **Iere.** 1:5.

Kam aki rineai, ma I rineingkami, ao I motiki bukimi, **Ioane** 15:16.

Man te kariaia are reke mai iroun te Atua, ao Aramwa e a katabuia ibonga, **Mot.** 18:18. Mwaane a katabuaki nakon te nakoanibonga ae rietata ma

te otenanti ae tabu, **Aram.** 13:1–9. Iesu e weteia ao e katabuia tengaun ma uoman reirei, **3Nib.** 12:1. Unimwaane a katabuia ibonga ao tia reirei n te katoka bai, **Moro.** 3.

Tataninga teutana, bwa ko tuai ni katabuaki, **R&B** 5:17. Iotebwa Timiti e katabuaki bwa ana Abotoro Iesu Kristo, **R&B** 20:2 (R&B 27:12). Akea te aomata ae e na katabuaki n akean aia rinerine kaain te Ekaretia, **R&B** 20:65. E na aki anganaki temanna bwa e na tataekina au euangkerio, ti ngkana e katabuaki iroun are iai irouna te kariaiakaki, **R&B** 42:11. Unimwaane a katabuaki bwa a na tataekina au euangkerio, **R&B** 50:13–18. Bon tabeia Tengaun ma Uoman ni katabuia ao ni baireia raoi ni kabane taan mwakuri ake tabeman n te Ekaretia, **R&B** 107:58.

I ukoukori aia kakabwaia bakatibu, ao te kariaia are N na kona iai ni katabuaki, **Abe.** 1:2. Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery a katabuia i marenaia nakon te Nakoanibonga ae te Aaron, **IT—R** 1:68–72.

Katabua, Tuan te Anganano. *Tara naba* Uean te Atua ke Abanuean Karawa; Botaki ni Katiteuanaaki

Ni katabua, ni karaoia bwa e tabu, ke ni riki n raoiroi. Tuan te anganano bon te tua mai iroun te Atua ike mwaane ao aine anganano ni katabua aia tai, tarena, ao kaubwaia nakon katean ao karikirakean uean te Atua.

Kareani ngkami n te bong aei nakon te Uea, **Otin.** 32:29.

Ni kabane ake a onimaki a katiteboaki ni bwaai, **Mwak.** 2:44–45.

A katiteboaki i marenaia, ngaia are a bon aki kaubwai ao aki kainnano, **4Nib.** 1:3.

Te Uea e kabwarabwarai tuan katabuan angabwai, **R&B** 42:30–39 (R&B 51:2–19; 58:35–36). E aki riai bwa temanna te aomata e na karekea ae e raka i aon temanna, **R&B** 49:20. Aomata nako a na anganaki tibwaia ni kaboraoaki ni kaineti ma aia utu, **R&B** 51:3. E kateaki te baire bwa aonga Aomata aika Itiaki ni boraoi n ana kabaebae nako bwain karawa ao te aonaba, **R&B** 78:4–5. A na titebo tibwangaia ni kabane aomata ni kaineti ma are a tangiria ao a kainanoia, **R&B** 82:17–19. Tion e ti kona ni kateaki man babaire n ana tua te tiretio, **R&B** 105:5.

Ana aomata Enoka bon ti teuana nanoia ao teuana aia iango ao a maeka i nanon te raoiroi, ao bon akea ae e kainnano i buakoia, **Mote** 7:18.

Katabuaki i mwaain Bungiakina. *Tara naba* Maiu i mwain te Maiu n Rabwata

Te Atua e katabuia i mwain te maiu n rabwata natina tamnei aika ninikoria bwa a na kakoroi nanon mition aika onoti i nanon aia tai ni maiu n rabwata.

Te Atua e bairei tian abaia botanaomata, **TK** 32:8. Ngke I tuai karikiko i nanon te birito I tabuiko bwa te burabeti, **Iere.** 1:5.

Te Atua e bairei aia tai ake a motikaki, **Mwak.** 17:26. Bwa ake E ataia rimoa, ao E motiki bukiia naba rimoa, **Rom** 8:28–30. E rineira iroun Kristo ngke e tuai ni karikaki aonaba, **Ebeto** 1:3–4. Iesu Kristo e katabuaki ma ngkoa ngkoa bwa ngaia te Tia Kabooira, **1Bet.** 1:19–20 (Kaoti. 13:8).

A weteaki ma ni katauraoaki man moan tein te aonaba, **Aram.** 13:1–9.

I nooriia tooka ao ake a kakannato ake a rineaki n te moan tai, **R&B** 138:55–56.

Natiu ae Tangiraki e rineaki man te moan tai, **Mote** 4:2. Aberaam e rineaki i mwain bungiakina, **Abe.** 3:23.

Katabuan, Kaitiakan. *Tara naba* Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Karaoiroa, Anga Bukina ae Raoiroi, Kariaia

Te waaki ibukin karekean te inaomata man te bure, te kororaoi, te itiaki, ao n tabu rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo (Mote 6:59–60).

E rineingkami te Atua bwa kam na kamaiuaki ni kaitiakami iroun te Tamnei, **2Teta.** 2:13. Ti a kaitiakaki ngke E anga rabwatana Iesu, **Ebera** 10:10. E

maraki Iesu bwa e aonga ni kaitiakiia aomata n raraana, **Ebera** 13:12.

Ibonga aika Rietata a kaitiakaki ao kunnikaia a tebokaki ni kamainainaki n raraan te Tiibu te Teei, **Aram.** 13:10–12. Te katabu e reke nakoia ake a angan te Atua nanoia, **Erem.** 3:33–35. Rairinanomi bwa kam aonga ni katabuaki ngkana kam butimwaea te Tamnei ae Raoiroi, **3Nib.** 27:20.

Te Katabuaki rinanon ana akoi Iesu Kristo e bon eti ma ni koaua, **R&B** 20:31. E roko Iesu bwa e na katabua te aonaba, **R&B** 76:41. Katabui ngkami bwa aonga ami iango n ti teuana nakon te Atua, **R&B** 88:68.

Katanoata. *Tara naba* Mare—Te mare ma ae riaon temanna buum; Woodruff, Wilford

Te katanoata ae kariaiakaki mai iroun Beretitenti Wilford Woodruff n te 1890 e kamatata n taekinna bwa te Ekaretia ao kaaina a karinea tuan te aba ao aikoa manga riaon temanna buia (KK 1). Beretitenti Woodruff e anga te Katanoata i mwin te mii ni burabeti ao te kaotioti mai iroun te Atua.

Katanoata ae Kariaiakaki 1. *Tara naba* Katanoata; Mare—Te mare ma ae riaon temanna buum; Woodruff, Wilford

A boretiaki ni iteraniba ni kainin n Reirei ao Berita aika Tabu, te mwakoro mai moa n te Katanoata ae Kariaiakaki 1 ae e ataaki naba bwa te Katanoata nakon te Botanaomata. E bon anga Beretitenti Wilford Woodruff ao e kaotaki nakoia kaain te Ekaretia n tain te maungatabu ni kabuta n Okitobwa 6, 1890. Ni moa man te 1862, tuua aika kakaokoro ibukin uabwi ma nimaua ririki ake i mwina a karika te mare ma ae riaon temanna te bu bwe e tabuaki n te United States. Te Uea e kaotia nakon Wilford Woodruff n te mi ni burabeti ao te kaotioti bwa tera ae na riki ngkana Aomata aika Itiaki aki katoka karaoan te mare ma ae riaon temanna te bu. Te Katanoata nakon te Botanaomata e katanoata bwa taian mare ma ae riaon temanna te bu aikoa manga karaoaki.

Katanoata ae Kariaiakaki 2. *Tara naba* Kimball, Spencer W.; Nakoanibonga

Te rongorongo i aon reirei ni kaineti ma antai ae kona n taua Ana nakoanibonga te Atua, ae koreaki ngkai n taian kabanea ni iteraniba n Reirei ao Berita aika Tabu. Ni moan Tuun 1978, te Uea e kaotia nakon Beretitenti W. Kimball bwa te nakoanibonga a riai n anganaki ni kabane mwaane aika tau aika kaain te Ekaretia. Aio e karika te nakoanibonga bwa a na kona mwaane ni kabane aika tau n te Ekaretia ni karekea ao kakabwaia n te tembora a na kona ni karekei kaain te Ekaretia ni kabane aika tau, n aki tabe ma aia reeti ke matan kuniia. N Tebetembwa 30, 1978, te katanoata aei e uotaki rake nakon ana maungatabu ni kabuta te Ekaretia ao a nano teuana ni butimwaia.

Kateboaki i aan te Ran. *Tara* Bwabetito—Bwabetito n te kateboaki i aan te ran

Katei

Koaua ma waaki aika karaoaki ake a karuoaki rikaki man te roro teuana nakon te roro teuana (2Teta. 2:15). I nanon koroboki aika tabu, te Uea e teimatoa ni kauringiia ake a raoiroi bwa na kararoaia man kateia aomata aika buakaka (NI 18:30; Mar. 7:6–8; Mot. 1:5; R&B 93:39–40).

Kateiriki. *Tara naba* Boki ni Kauring; Bwabetito—Bwabetito ibukiia maate; Kamaiu; Kamaiuakia Maate; Otenanti—Te Otenanti are e karaoia temanna ibukiia ake a tia ni mate; Te Utu

Rongorongon katean te riki n te utu. N taabo ake e karako iai nakoa n te nakoanibonga ke kakabwaia aika onoti nakon te utu teuana, kateiriki ni koroboki aika tabu a bon rang ni kakawaki (KB 5; 10; 25; 46; 1Rong. 1–9; Etira 2:61–62; Neem. 7:63–64; Mat. 1:1–17; Ruka 3:23–38; 1Nib.

3:1–4; 5:14–19; Iarom 1:1–2). N te Ekaretia ae tia ni kaokaki ngkai, kaain te Ekaretia a teimatoa ni kakaei rikin aia utu, n te itera teuana bwa a na kinaia raoi aia bakatibu ake a tia ni mate bwa a aonga n tei ibukiia aia bakatibu ni karaoi otenanti ni kamaiu. Otenanti aikai a manena ibukiia aomata ake a butimwaea ana euangkerio Iesu Kristo n te aonaba n tamnei (R&B 127–128).

Katoki Aoraki, Taian katoki aoraki. *Tara naba* Kabira; Kakabwaiaan te Aoraki

Katoka aorakina ke ni manga kamarurunga, n te rabwata ao n te tamnei naba. Iai i nanon koroboki aika tabu katoto aika bati ibukin katoki aoraki aika kamiimi iroun te Uea ao Ana tia mwakuri.

Bon Iehova Ngai ae I kamaiuko, **Otin.** 15:26. Naaman e tebo i nanon te Karaanga are Ioretan itiua te tai ao e kamaiuaki, **2Uea** 5:1–14. Ti kamaiuaki n oreana, **Itaia** 53:5 (Mot. 14:5). E na oti Taain te raoiroi ma te kamaiu ni baina ni kiba, **Maraki** 4:2.

Iesu E katoki aoraki ni kabane, **Mat.** 4:23 (Mat. 9:35). E angania te mwaka bwa a na katoki aoraki ni kabane, **Mat.** 10:1. E kanakomaiai bwa N na kamaiuia akana a uruaki nanoia, **Ruka** 4:18.

A kamaiuaki ni mwaakan ana Tiibu te Teei te Atua, **1Nib.** 11:31. Ngkana ko kakoaua ana kabomwi Kristo ko kona ni kamaiuaki, **Aram.** 15:8. E bon katoka aorakiia ni kabane, **3Nib.** 17:9.

Ane iai ana onimaki irou e na bon kamarurungaki, **R&B** 42:48. N arau a na kamarurungiia aoraki, **R&B** 84:68.

Ti kakoaua te bwaintituaraoi ae te katoki aoraki, **TOni.** 1:7.

Katuaeaki. *Tara naba* Kaangaanga

Kaetakin ke katei tua ae anganaki temanna ma temanna ke kurubu n te aro are e na katamaroaia ke ni kakorakoraia riki.

Tai riba kataeream iroun Teuare Moan te Mwaaka, **Iobi** 5:17 (TRab. 3:11). E a kabwaia te aomata are ko kataerea n reireia, O te Uea, **TAre.** 94:12.

E anga koroboki aika tabu ni kabane ibukin kaotan ana buakaka, ibukin kaetana, **2Tim.** 3:16. Te Uea e kataerea n reireia are e tangiria, **Ebera** 12:5–11.

E nooria te Uea bwa e riai ni kamangoriia ana botanaomata, **Mot.** 23:21–22. Ngkana e aki kaeta aroia ana botanaomata te Uea, a na bon aki uringnga, **Erem.** 12:3. E taetae ni kawai te Uea ma tarin Iareta, ao e boaia, **Ita** 2:14.

A na katuaeaki bwa aonga n rairi nanoia, **R&B** 1:27. Ake I tangiriia I katuuaia naba bwa a aonga ni kabwaraaki aia bure, **R&B** 95:1. Ni kabane ake a aki kona n teimatoa i nanon te katuaeaki a aki kona ni katabuaki, **R&B** 101:2–5. Au aomata a riai ni katuaeaki ni karokoa a reiakina te ongeaba, **R&B** 105:6. Ane e aki butimwaea kaetana e bon aki tau ibukin abanueau, **R&B** 136:31.

Katuua ae te Tiringaki. *Tara naba* Tiritiri

Katuaeaki n te kamateaki ibukin te bure ae karaoaki, ai moarara riki e irekereke ma te katuua ibukin te tiri aomata.

Ane e katutua raraan te aomata, e na katutuaki raraana iroun te aomata, **KB** 9:6 (ARIT, KB 9:12–13). E na kamateaki te tia tiriaomata, **WI** 35:16.

Te tia tiriaomata are e tiritiri n oin nanona e na mate, **2Nib.** 9:35. E motikaki taekam bwa ko na mate ni kaineti ma te tua, **Aram.** 1:13–14. Ane e tiritiri e na katuaeaki n uaa te mate, **Aram.** 1:18. Te tua e kainnanoa maiun are e tia n tiriaomata, **Aram.** 34:12.

Ane e tiritiri e na bon mate, **R&B** 42:19.

Kauaokin Iesu Kristo. *Tara naba* Aremaketon; Iesu Kristo; Kanikinaean taian Tai; Koka; Makoka

Ni moan tain te Mereniam, Kristo e na roko nakon te aonaba. Te bwai ae e na riki aei e na kanikinaea tokin te tai ni kataki n te maiu n rabwata i aon te aonaba. Ake a buakaka a na kanakoaki man te aonaba ao ake a raoiroi a na tabekaki

rake n te nang n te tai are e kaitiakaki iai te aonaba. Ngkai akea te aomata ae e ataa raoi te tai are e na roko iai Kristo n te kauatai, E a tia n anganira taian kanikina bwa ti na tarataraia bwa a kaotia bwa e a kaan te tai (Mat. 24; IT—M 1).

I ata au Tia Kabooira bwa e na tei rake rimwi i aon te aba, **Iobi** 19:25. A na bane bubuaniwae ni katorobubua nakoiu, ao a na bane naba neewe n taetae n tuea Irou, **Itaia** 45:23 (R&B 88:104). E roko Natin te Aomata ma nangini karawa, **Tani.** 7:13 (Mat. 26:64; Ruka 21:25–28). Ane a na tara teuae a ewaria, **Tek.** 12:10. Ane e na kangai temanna, Baikara ikoaki akana i aon baim, **Tek.** 13:6 (R&B 45:51). Ai antai ae kona n tei ngkana E kaoti? Ba kanga ai aron ana ai te tia kaitiaki tirewa Ngaia, **Maraki** 3:2 (3Nib. 24:2; R&B 128:24).

E na nako mai Natin te Aomata ma neboakin Tamana, **Mat.** 16:27 (Mat. 25:31). Akea ae ata rokon te bong arei ma te aua arei, ma bon ti te Tama ae ataia, **Mat.** 24:36 (R&B 49:7; IT—M 1:38–48). Iesu aei e na nako mai n arona ngkai kam nooria bwa e a nako karawa, **Mwak.** 1:11. E na ruo ngaia ae te Uea mai karawa, **1Teta.** 4:16. E na roko ana bong te Uea n aron te tia ira, **2Bet.** 3:10. E na nako mai te Uea ma ana koraki aika raoiroi aika rebu, **Iuta** 1:14. E nangi nako mai ma nang; ao a na bane mata n nooria, **Kaoti.** 1:7.

Iesu e na tei ni motika taekan te aonaba, **3Nib.** 27:14–18.

Katauraoi ngkami, katauraoi ngkami, bwa e a kaan roko te Uea, **R&B** 1:12. N na kaotai mai karawa ma te mwaaka, ao ni maeka n te aonaba tenga te ririki, **R&B** 29:9–12. Tabekaarake bwanaam n taekina te rairannano ni katauraoa kawain te Uea ibukin kauaokina, **R&B** 34:5–12. Ngai Iesu Kristo, ao N na karina n roko nakon au tembora, **R&B** 36:8 (R&B 133:2). E a kaan roko te bong are kam na noorai iai, ao n ataia bwa I bon maiu, **R&B** 38:8. Ane e maakai e na tarataraa kanikinaean rokon Natin te Aomata, **R&B** 45:39. E na oti ubun te Uea, **R&B** 88:95. E a kaan ana bong are e kakannato ma ni kakamaku te Uea, **R&B** 110:16. Ngkana e na kaoti te Tia Kamaiu ti na nooria ni bon arona, **R&B** 130:1. Te Tia Kamaiu e na tei i buakoia ana aomata ao e na tautaeka, **R&B** 133:25. Antai aei are e ruo mai iroun te Atua i karawa ma kunnikaina aika uraura, **R&B** 133:46 (Itaia 63:1).

Kaubwai. *Tara* Taian Kaubwai

Kaunna

Uruan ana tua te Atua, karaoan te bure, ke ni kariki te mwebuaka ke te ikoaki; ni karika naba te aki kakukurei ke ni kaunun.

Te tari ae un e matoatoa te tokanikai i aona nakon te kaawa ae korakora, **TRab.** 18:19.

Ngkana tao e kabwakako matam are mai ataim, ko na autia, **Mat.** 5:29. Ane e kabwaka temanna i buakoia aika uarereke aikai onimakinai aikai, e raoiroi riki ngkana e kainakoai i marawa, **Mat.** 18:6 (R&B 121:19–22).

Ngkana tarim ke mwaanem e bure nakoim ao e kaota ana bure, kam na ioki, **R&B** 42:88. Akea te bwai ae e na karaoia te aomata ae e na kauna te Atua iai, ma ti naake aki kakoauai ana mwakuri ni bwaai ni kabane ao a aki ongeaba n ana tua, **R&B** 59:21.

Kauntaeka. *Tara* Itabarara

Kauntira ae Rietata

Te kauntira ae tengaun ma uoman ibonga aika rietata.

Ni bongin te Ekaretia ni moan manga kaokana, te taeka ae *kauntira ae rietata* e kaineti nakon uakoraki rabwata aika tautaeka aika kakaokoro: (1) te Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman n te Ekaretia (R&B 107:33, 38) ao (2) te kauntira ae rietata are e beku i nanon titeiki n tatabeua nako (R&B 102; 107:36).

Kauntira i Karawa. *Tara Naba*
Babaire ni Kabomwi; Maiu i mwain

te Maiu n Rabwata; Te Buaka i Karawa

Te tai n te maiu i mwaain te maiu aei ngke te Tama e kaota Ana babaire nakoia natina aika tamnei ake a na nakon te aonaba aei.

A bane natin te Atua n takaaka ni kakatonga, **Iobi** 38:4–7. Karietata au kaintokanuea i etan ana itoi te Atua, **Itaia** 14:12–13.

E riki te buaka i karawa, **Kaoti.** 12:7–11.

I mwain bungiakiia, a karekei aia moan reirei nako n te aonaba n tamnei, **R&B** 138:56.

Tatan e kaaitarai n te maiu i mwain te maiu aei, **Mote** 4:1–4. Rabakau ake a barongaaki i mwain karikan te aonaba, **Abe.** 3:22. Tenaan Atua a bowi i marenaia, **Abe.** 4:26. Tenaan Atua a katoka te mwakuri are a tia ni marooroakinna bwa a na karaoia, **Abe.** 5:2.

Kauntira n te Tengaun ma Uoman. *Tara* Abotoro

Kauoua ni Maeka. *Tara* Rabwata, Rabwata ae Mamate

Kauringia, Te Kauring. *Tara naba* Tarataraia, Tia Tantani

N anga bwa a na ataia ke te kauring. Burabeti, taan kairiri, ao kaaro a kauringia ao a reireinia tabemwang ba a na ongeaba nakon te Uea ao Ana reirei.

Iakobwa e kauringia ana botanaomata Nibwaai bwa ana aki karaoi aeka ni bure nako, **Iakob.** 3:12.

Te bwana ni kauring bon nakoia aomata ni kabane, **R&B** 1:4. E na riki tataetaemi bwa te bwana ni kauring, **R&B** 38:41. Aio bongin te kauring, **R&B** 63:58. Aomata nako ake a tia ni kauringkai a na kauringiia kaain rarikiia, **R&B** 88:81. I a tia ni kauringkami, ao ni kaman kauringkami, n anganingkami taeka ni wanawana aei, **R&B** 89:4.

Kawai. *Tara naba* Iesu Kristo; Nakonako, Nakonako ma te Atua

Te kawai ke waaki are e iria te aomata. E taku Iesu bwa boni Ngaia te kawai (Ioane 14:4–6).

Kawakina ana tua Iehova ao nakonako i nanon kawaina, **TK** 8:6. Reireia te teei aroarona ae riai, **TRab.** 22:6 (2Nib. 4:5). E taku te Uea bwa arona a rietata riki nakon arora nako, **Itaia** 55:8–9.

E wariki te mataroa ao e irariki te kawai are nakon te maiu, **Mat.** 7:13–14 (3Nib. 14:13–14; 27:33; R&B 132:22, 25). Te Atua e na karaoa kawaim ni biri nako man te karirikiaki, **1Korin.** 10:13.

E na bon aki anga te kaetieti te Uea nakoia natina ma ti ngkana e a tia ni katauraoa te kawai ibukiia, **1Nib.** 3:7 (1Nib. 9:6; 17:3, 13). Akea riki te kawai ma ti rinanon te mataroa, **2Nib.** 9:41. Kam bon inaomata ni karaoi oin nanomi—n rinea te kawai nakon te mate are aki totoki ke te kawai nakon te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 10:23. Aio te kawai ao akea riki te kawai teuana ke te ara, **2Nib.** 31:21 (Mot. 3:17; Aram. 38:9; Erem. 5:9). E a tia te atua ni katauraoa riki te kawai ae kororaoi riki iroun Natina, **Ita** 12:11 (1Korin. 12:31).

Aomata nako a bon nakonako n oin kawaia, **R&B** 1:16. E riai ni karaoaki n oin au kawai, **R&B** 104:16.

Kerubim

Rabwata aika bannaia aomatan karawa, e aki ataaki raoi aron teia. Kerubim a tia ni weteaki bwa a na tararuai taabo aika tabu.

Te Uea e katuka te kerubim bwa e na kawakina kawain te kai ni kamaiu, **KB** 3:24 (Aram. 12:21–29; 42:2–3; Mote 4:31). Katootongan te kerubim e katukaki n te kaintekateke n nanoanga, **Otin.** 25:18, 22 (1Uea 6:23–28; Ebera 9:5). A taekinaki kerubim ni miin Etekiera, **Etek.** 10; 11:22.

Ketetemwane. *Tara naba* Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Oriwete, Maunga are

Te nenaroka are e taekinaki n te Nu Tetemanti bwa e kaan ma te Maunga are Oriweta. N Aramia, te taeka ae *ketetemwane* nanona bon "tabo ni kamanta te oriwe." Iesu e nakon te nne n aroka n te tairiki are E kamwanea iai Iuta. E tataro ikekei ao e korakai i Ketetemwane ibukin aia bure te botanaomata (Mat. 26:36, 39; Mar. 14:32; Ioane 18:1; Aram. 21:9; R&B 19:15–19).

Kewe, Mwamwanaia, Kamwamwane. *Tara naba* Te Kewe; Uarao

Ni koroboki aika tabu, mwamwanaia bon kairan temanna bwa e na kakoaua te bwai ae aki koaua.

Ane tuai n taetae n tuea ni kewe e na ararake n ana maunga te Uea, **TAre.** 24:3–4. Kamaiuai mai roun te aomata ae mwamwana te aba, **TAre.** 43:1. Ana reke kaia akana atonga te buakaka bwa te raoiroi, ao te raoiroi bwa te buakaka, **Itaia** 5:20 (2Nib. 15:20).

E na tai burebureaki te aomata i bon irouna, **1Korin.** 3:18. E na tai mwamwanaingkami temanna n taetae n uarao, **Ebeto** 5:6. Aomata aika buakaka a na bureburea te aba ma ni burebureaki, **2Tim.** 3:13. Tatan, are mwamwanaia kaain te aonaba ni kabane, e teweaki nako, **Kaoti.** 12:9. Tatan e kabaeaki bwa e aonga n aki mwamwanaia riki botanaomata, **Kaoti.** 20:1–3.

E aki kona ni mwamwanaki te Uea, **2Nib.** 9:41. Ngkana kam katotonga te Nati, n akea te mwamwana te aba, e na reke iroumi te Tamnei ae Raoiroi, **2Nib.** 31:13. Tierem e kaotia bwa e a tia ni kamwaneaki ni mwaakan te riaboro, **Iakob.** 7:18. Ana botanaomate te Uea ae Noa a keweaki n taetae ni kababa, **Mot.** 11:7.

Naake a wanawana a tia n anaa te Tamnei ae Tabu bwa ibukin kairaia, a n tuai ni mwamwanaaki, **R&B** 45:57. A na reke kaia taan mwamwana te aba, **R&B** 50:6.

E riki bwa Tatan, taman taian kewe ni kabane, bwa e na mwamwanaia ao ni kamatakiia aomata, **Mote** 4:4.

Kibono. *Tara naba* Maria, Tinan Iesu

Te mwaane ke te aine ae e a roro ni mare are e tuai ni wene n tanga. Ni koroboki aika tabu, te kibono e kona n tei ibukin temanna ae e maiuakina te itiaki (Kaoti. 14:4).

E na kariki te kibono ao e na bungia natin te mwaane, **Itaia** 7:14 (Mat. 1:23; 2Nib. 17:14).

Abanuean karawa e kabotauaki nakoia tengaun kibono, **Mat.** 25:1–13.

I nanon te kaawa ae Natareta ao I noora iai te kibono, are bon tinan Natin te Atua, **1Nib.** 11:13–18. Maria bon te kibono, te bwai ni mwakuri ae kakawaki man rineaki, **Aram.** 7:10.

Kiingin te Nakoanibonga. *Tara naba* Moan Beretitentii; Mwioko n Tararua; Nakoanibonga

Kiing bon te kariaia n te beretitentii, ke te mwaaka are e anganaki te aomata iroun te Atua bwa e na kairiri, taua taekan, ao n tautaekana ana nakoanibonga te Atua i aon te aonaba. Taan taua te nakoanibonga ake a weteaki nakon nakoa ni beretitentii a karekei kiing mai irouia naake a mataniwi i aoia. Taan taua te nakoanibonga a kabongana te nakoanibonga ti i nanon tiaia ake a kaotaki irouia naake a taui kiing. Te Beretitenti n te Ekaretia e taui ni kabane kiingin te nakoanibonga (R&B 107:65–67, 91–92; 132:7).

Betero e anganaki kiingin te abanuea, **Mat.** 16:19.

Mikaera (Atam) e anganaki kiingin te kamaiu i an ana kairiri Iesu Kristo, **R&B** 78:16. Kiingin te abanuea e na tiku n taai nako iroun te Moan Beretitentii, **R&B** 81:2. Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e taua kiingin bwaai aika raba ae te atatai ibukin te Atua, **R&B** 84:19. Kiing aika onoti a tauaki irouia Abotoro ake Tengaun ma Uoman, **R&B** 107:35; 112:16, 32; 124:128. Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery a anganaki kiing

aika kaineti ma ikotakin Iteraera, ana euangkerio Aberaam, ao te mwaaka ni kabaebae, **R&B** 110:11–16. Te Moan Beretitentii ao te Tengaun ma Uoman a taui kiingin te mwioko n tararua ni kororaoin bongina, **R&B** 112:30–34. Nakoa n te nakoanibonga a taui kiing, **R&B** 124:123. Ane iai irouna kiing e kona ni karekea te atatai, **R&B** 128:11.

Te Nakoanibonga ae te Aaron e taui kiingin aia mwakuri ni ibuobuoki anera ao te euangkerio n rairannano ao te bwabetito, **IT—R** 1:69 (R&B 13).

Kimball, Spencer W. *Tara naba* Katanoata ae Kariaiakaki 2

Te katengaun ma uoman ni Beretitenti n te Ekaretia man te tai are e kateaki iai n 1830. Spencer W. Kimball e beku bwa te Beretitenti man Ritembwa 1973 nakon Nobembwa 1985. E bungiaki n te 1895 ao e mate n te 1985 ngke ruabwi ana ririki.

N Tuun 1978, te Moan Beretitentii e katanoata bwa e tia ni karekeaki te kaotioti iroun Beretitenti Kimball are a kona n anganaki kakabwaia n te nakoanibonga ao te tembora mwaane ni kabane aika tau aika kaain te Ekaretia, **KK** 2.

Kimwareirei. *Tara naba* Ongeaba

Te aro ni kukurei ae korakora ae reke man maiuakinan te raoiroi. Oin bukin te maiu n rabwata bwa a na bane aomata ni karekea te kimwareirei (2Nib. 2:22–25). Te kimwareirei ae bwanin e na ti reke rinanon Iesu Kristo (Ioane 15:11; R&B 93:33–34; 101:36).

A na kabatia aia kimwareirei iroun Iehova akana a nanorinano, **Itaia** 29:19 (2Nib. 27:30).

I tuangngkami te rongorongo ae raoiroi ae kakimwareirei, **Ruka** 2:10. Akea ane anai kakatongami mai roumi, **Ioane** 16:22. Uan te Tamnei te tangira, te kimwareirei, te rau, **Kara.** 5:22.

Te uaanikai aei e kaona tamneiu n te kimwareirei ae moan te bati, **1Nib.** 8:12. A riki aomata bwa aonga ni karekea te kimwareirei, **2Nib.** 2:25. Kimwareireia aika raoiroi e na onrake n aki toki, **2Nib.** 9:18. A na maeka ma te Atua n te aro ni kukurei ae aki totoki, **Mot.** 2:41. N na anganiko au bwai ni kabane bwa I aonga ni karekea te kimwareirei ae korakora aio, **Aram.** 22:15. Bwa N na kona n riki bwa te bwai ni mwakuri i nanon bain te Atua bwa N na kairia aomata tabemwang nakon te rairannano, ao aio kimwareireiu, **Aram.** 29:9. Te kimwareirei tera, ao te ota ae tamaroa tera are I nooria, **Aram.** 36:20.

Tamneiu e na kaona tamneim ma te kukurei, **R&B** 11:13. Ai korakora ra kimwareireimi ma ngaia n abanuean Tamau, **R&B** 18:15–16. N te aonaba aei kukureimi e aki bwanin, ma irou kukureimi e bwanin, **R&B** 101:36.

N te maiu aei N na karekea te kimwareirei, **Mote** 5:10–11.

Kiritian. *Tara naba* Aomata aika Itiaki; Reirei

Te ara are anganaki taan kakoaua Iesu Kristo. E ngae ngke te ara aei e tabangaki kabonganaana n te aonaba ni kabuta, te Uea e a tia n araniia taan iriira Kristo ni koaua bwa Aomata aika Itiaki (Mwak. 9:13, 32, 41; 1Korin. 1:2; R&B 115:4).

Taan reirei aranaki bwa Kiritian, **Mwak.** 11:26. Ngkana e maraki temanna ngkai te Kiristian, e na tai maamaa, **1Bet.** 4:16.

Ibukin te berita ae tabu kam na aranaki bwa natin Kristo, **Mot.** 5:7. Taan onimaki iroun Kristo ni koaua a aranaki bwa Kiristian irouia naake tiaki kaain te Ekaretia, **Aram.** 46:13–16.

Kirtland Tembora, Ohio (USA)

Te moan tembora ae kateaki iroun te Ekaretia ni boong aikai. Aomata aika Itiaki a kateia i Kirtland, ni kaineti ma ana tua te Uea (R&B 94:3–9). Teuana oin te kaantaninga iai bwa e na karekea te tabo are a na kona iai kaain te Ekaretia aika tau ni karekea te mwaaka n tamnei, te kariaia, ao kaotaakiia (R&B 109–110). E katabuaki ni Maati 27, 1836; e anganaki te Burabeti ae Iotebwa Timi te tataro ni katabu n te kaotioti (R&B 109). Te Uea e anga kaotioti aika bati aika kakawaki

ao e kaoki kiingin te nakoanibonga aika kainnanoaki i nanon te tembora aio (R&B 110; 137). E aki kabonganaki ibukin bwaninin otenanti n te tembora n aron ae anga n taai aikai n taian tembora.

Kitanan te Koaua. *Tara naba* Manga Kaokan te Euangkerio; Unraa, Kaitara

Kitanakin te koaua iroun temanna ma temanna, te Ekaretia, ke botanaomata aika bwanin.

Kitanan te Koaua ae Tabangaki: Iteraera e na tararuaia man rairaki nakon nanoia mai iroun te Uea, **TK** 29:18. Ngkana akea te taetae ni burabeti, a na mate aomata, **TRab.** 29:18. A urua te berita ae akea tokina, **Itaia** 24:5.

E kareaki te auti arei n te ang, ao e bwaka, **Mat.** 7:27. I mimi ngkai kam kai rairaki nakon t euangkerio teuana, **Kara.** 1:6.

A waaki i nanon te kawai ae raoiroi ma e bua kawaia n te nangiroo, **1Nib.** 8:23 (1Nib. 12:17). Ngke a tia ni kana te uanikai, ao a bwaka nako nanon kawai aika katabuaki, **1Nib.** 8:28. Kitanan te koaua irouia Nibwaite e riki bwa te bwai ae na reke iai bwakaia taan aki kakoaua, **Aram.** 4:6–12. A mwaiti kaain te Ekaretia ake a moanna ni kainikatonga ao a bwainikirinia kaaina ake tabeman, **Erem.** 3:33–34 (Erem. 4:11–13; 5:2–3). N te tai are te Uea e kanakoraoa aroia ana botanaomata, n tabetai a kamatoatoa nanoia ma ni mwaninga taekana, **Erem.** 12:2; 13:38. Nibwaite a kamatoatoai nanoia ao a bwaka i aan mwaakan Tatan, **3Nib.** 2:1–3. Moronaai e taetae ni burabetiia kitanan te koaua ni boong aika kaitira, **Moom.** 8:28, 31–41.

Kitanan te koaua e na roko i mwaain te Kauaoki, **R&B** 1:13–16.

Kitanan te Koaua iroun te ekaretia ni Kiritian rimoa: A kaniai te botanaomata aei ni wiia, **Itaia** 29:10, 13. E na rabuna aonaba te ro, **Itaia** 60:2. Te Uea e na kanakoa te rongo n te kan ongo ana taeka nako te Uea, **Amota** 8:11.

Ana teirake taiani Kristo ni kewe ma burabeti ni kewe, **Mat.** 24:24. A na rin i buakomi kameanti aika tiritiri, **Mwak.** 20:29. I miimi ngkai kam kai rairaki mai irouna, **Kara.** 1:6. E na iai te kekerikaaki i mwain te Kauaoki, **2Teta.** 2:3. Tabeman a kairua ni kaineti ma te koaua, **2Tim.** 2:18. Tabeman aomata iai irouia te aro n atua ma a kaakea te mwaaka are iai, **2Tim.** 3:2–5. E na roko te bong are a na rawa iai n ongo te reirei ae koaua, **2Tim.** 4:3–4. A na iai burabeti ni kewe ao taan reirei ni kewe i buakoia aomata, **2Bet.** 2:1. A kawakawa n rin aomata tabeman ni kaakea te Uea ae te Atua ae ti temanna, **Iuta** 1:4. Tabeman a taku bwa abotoro ao bon tiaki, **Kaoti.** 2:2.

Nibwaai e noora katean te ekaretia are e korakora man ribaki, **1Nib.** 13:26. Tientaire a bwaka ao a mwaiti ekaretia aika a katei, **2Nib.** 26:20.

A taonnako man auu otenanti ao n urua au berita ae tabu ae akea tokina, **R&B** 1:15. Te roo e rabuna te aonaba ao te roo ae matenten aia iango aomata, **R&B** 112:23.

E tuangaki Iotebwa bwa a bane ni kairua ekaretia; ma nanoia a raroanako mai iroun te Atua, **IT—R** 1:19.

Kitekumen. *Tara naba* Ana Taan Iraa Kateanton

N Ana Boki Moomon, te tia kaira te koraki aika aomata aika buakaka are ataaki i mwina bwa ana taan iraa Kateanton (Erem. 1:9–12; 2).

Kiteon (Ana Boki Moomon)

Te tia kairiri ae te Nibwaite ae kakaonimaki.

Bon te aomata ae aintoa ao ana kairiribai te Uea are Noa, **Mot.** 19:4–8. E mararo ma te Uea ae Rimwaai, **Mot.** 20:17–22. Uotarake te babaire ibukin birinakoia man te tautoronaki irouia Reimwanaite, **Mot.** 22:3–9. E tiringaki iroun Neooa, **Aram.** 1:8–10.

Kiteon (O Tetemanti)

Te tia kairiiri are e kamaiuia Iteraera mai irouia tibun Mirian (TMT 6:11–40; 7–8).

Koka. *Tara naba* Kauaokin Iesu Kristo; Makoka

Te uea i Makoka. Etekiera e taetae ni burabeti bwa Koka e na ninianako Iteraera n tain Kauaokin te Uea (Etek. 38–39). Teuana riki te bo ni buaka, are aranaki bwa aia bo ni buaka Koka ao Makoka, e na riki n tokin te Tenga n Ririki (Kaoti. 20:7–9; R&B 88:111–116).

Kokoaua, Te Kokoaua. *Tara naba* Etieti

Taua ma nanom, kaota te koaua, ao n akea te mwamwana te aba.

Kakukureian te Uea akana kaeti aroia, **TRab.** 12:22. Kakoroa ane ko atongnga ni bau, **Min.** 5:4–5.

Ti kaki baika raba aika e mama te aba iai, **2Korin.** 4:1–2. Kam na maeka n te aro ae raoiroi, **1Bet.** 2:12.

E na reke kain te tia kewe, bwa e na teweaki nako moone, **2Nib.** 9:34. E taekina te koaua te Tamnei ao e aki kewe, **Iakob.** 4:13. Ane e tangobwai mai iroun kaain rarikina e riai bwa e na kaoka te bwai are e tangoia, **Mot.** 4:28 (R&B 136:25). Taraia bwa ko na babaire ma te motiraoi, motikitaeka n ae raoiroi, ao karaoa ae raoiroi, **Aram.** 41:14.

A riai aomata nako ni kokoaua, **R&B** 51:9. Ni kabane ake a ataa nanoia bwa e kokoaua a butimwaeaki irou, **R&B** 97:8. Aomata aika kokoaua, wanawana, ao aika raoiroi a riai ni rineaki ibukin nakoa n te tautaeka, **R&B** 98:4–10. Botumwaaka ni kakaea ni kaokia are ana bwai raom are kabua, **R&B** 136:26.

Ti kakoaua ae ti riai ni kokoaua, **TOni.** 1:13.

Komora. *Tara naba* Totom

N te O Tetemanti, te kaawa ae buakaka are e kamaunaki iroun te Uea (KB 19:12–29).

Koram. *Tara naba* Nakoanibonga

Te taeka ae *koram* e kona ni kamanenaaki n aanga aika uoua: (1) Te koraki ni mwaane ae onoti are a taua te nakoa ae titebo n te nakoanibonga. (2) Ae mwaiti riki, ke te ware mai nano ni kaain te korakina n te nakoanibonga are a riai ni ira te bowi ni waakina ana mwakuri te Ekaretia (R&B 107:28).

Koram n te Moan Beretitentii, n te Tengaun ma Uoman, ao n te Itingaun ao reitakiia imarenaia e kabwarabwaraki, **R&B** 107:22–26, 33–34 (R&B 124:126–128). Aia baire koram aikai a riai n nano teuana iai, **R&B** 107:27. Ana baire te koram a na karaoaki n te raoiroi ni kabane, **R&B** 107:30–32. Tabeia beretitenti n taian koram n te nakoanibonga a kabwarabwaraki, **R&B** 107:85–96. Aia koram unimwaane e kateaki ibukiia minita n te tabo anne, **R&B** 124:137.

Korenerio. *Tara naba* Betero; Mataniwiin are Tebubua; Tientaire

Mataniwiin are Tebubua i Kaitareia, ae bwabetitoaki iroun Betero (Mwak. 10). Tao bon ngaia te moan Tientaire ni kaaina te Ekaretia ae aki moa rairaki nakon te aro n Iutaia. Bwabetitoakin Korenerio ao ana utu e kanikinaea kaukan te kawai ibukin te euangkerio bwa e na tataekinaki nakoia Tientaire. Betero, te mataniwi n Abotoro, are e taui kiingin uean te Atua i aon te aba n te tai arei, e kaira te kabwarabwara aei.

Koria. *Tara naba* Tawita

N te O Tetemanti, te I-Biritia ae te aintoa are kaewenakoia ana tanga ni buaka Iteraera. Tawita e butimwaea ana kaewenako ao e tiringnga ma ana ibuobuoki te Uea (1Tamu. 17).

Koriantamwa. *Tara naba* Iaretaite

N Ana Boki Moomon, aia uea Iaretaite ao ti ngaia n tiku ni maiu n aia botanaomata Iaretaite.

E kuneaki irouia ana botanaomata Taraemera, **Omi.** 1:21. E uea n te aba ni kabuta, **Ita** 12:1–2. E kabureaki iroun Tiareta ao e kainaomataaki irouia natina mwaane, **Ita** 13:23–24. Buakania ana kairibai aika kakaokoro, **Ita** 13:28–14:31. Raira nanona, **Ita** 15:3. E buaka n ana kabanea ni buaka ma Tiiti, **Ita** 15:15–32.

Korianton. *Tara naba* Aramwa, Natin Aramwa

N Ana Boki Moomon, temanna natin Aramwa te mwaane, natin Aramwa te mwaane.

E nakoia Tioromwaite, **Aram.** 31:7. E kitana te mwakuri ni rimwin te kabekaau, **Aram.** 39:3. E reireinna i aon aron te maiu i mwin te mate, te mangauti, ao te mwakuri ni kamaiu, **Aram.** 39–42. E weteaki bwa e na manga kabwarabwara, **Aram.** 42:31. E nakon te aba are i meang n te kaibuke, **Aram.** 63:10.

Korioa. *Tara naba* Tia Kakewea Kristo

Te tia kakewea Kristo n Ana Boki Moomon are tangira te kanikina bwa kakoauan mwaakan te Atua; te Uea e karika Korioa bwa e na aki kona n taetae (Aram. 30:6–60).

Korobo

Te itoi are te kabanea ni kaan ma ana kaintokanuea te Atua (Abe. 3:2–3, 9).

Aberaam e noora Korobo ao itoi, **Abe.** 3:2–18. Ana tai te Uea e baireaki ni kaineti ma tain Korobo, **Abe.** 3:4, 9 (Abe. 5:13).

Koroboki aika Tabu. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Ana Taeka te Atua; Baibara; Bwaeao ae Bati Bona; Ikotakin Boki Aika Tabu; Reirei ao Berita aika Tabu

Taeka, aika koreaki ao a taekinaki naba, irouia ana aomata te Atua aika tabu ngkana a kairaki iroun te Tamnei ae Raoiroi. Ikotakin boki aika tabu aika bwainaki ao ni katabuaki n te Ekaretia ngkai kanoana bon te Baibara, Ana Boki Moomon, Reirei ao Berita aika Tabu, Bwaeao ae Bati Bona. Iesu ao taan korea te Nu Tetemanti a taekinna bwa boki n te O Tetemanti bon koroboki aika tabu (Mat. 22:29; Ioane 5:39; 2Tim. 3:15; 2Bet. 1:20–21). Tara naba Bairean Aron Taia n Riki n te abentekiti.

Tiaki a bue nanora i nanora, ngke E kabwara nanon koroboki aika tabu nakoira, **Ruka** 24:32. Kam ukeuke ni koroboki aika tabu; bwa kam taku bwa e reke te maiu ae akea tokina iroumi mai iai: ao bon ngaia are kakoaua i bukiu, **Ioane** 5:39.

Ana taeka Kristo a na tuangko bwaai ni kabane aika ko riai ni karaoi, **2Nib.** 32:3. Ni kabane ake a kairaki bwa ana kakoauai koroboki aika tabu a nene ma ni matoatoa i nanon te onimaki, **Erem.** 15:7–8.

Aomata a kairua iai bwa a kaiangatoa ma koroboki aika tabu ao aki ota iai, **R&B** 10:63. Taeka aikai tiaki mai irouia aomata ke mai iroun te aomata, ma bon mai irou, **R&B** 18:34–36. Otinakon Ana Boki Moomon e kakoaua nakon te aonaba bwa koroboki aika tabu a bon koaua, **R&B** 20:2, 8–12. Kam na riai ni kabanei ami tai ni kamatebwaii koroboki aika tabu, **R&B** 26:1. E anga koroboki aika tabu ibukin reiakinaia Aomata aika Itiaki, **R&B** 33:16. E anga koroboki aika tabu nakon kamaiuaia naake I a tia n rineia, **R&B** 35:20. Reirei tuan au euangkerio, ake i nanon te Baibara ao Ana Boki Moomon, **R&B** 42:12. Au tua ni kaineti ma bwaai aikai ake a kaotaki n au koroboki aika tabu, **R&B** 42:28. Bwaai nako are a na taekinna ngkana a kairaki iroun te Tamnei are Raoiroi bon koroboki aika tabu, **R&B** 68:4.

Koroboki aika tabu ake a bua: A bati koroboki aika tabu ake a taekinaki ni booki aika tabu ae akea ngkai iroura, ao mai i buakoia bon booki aikai ao taan korei: te berita ae tabu (Otin. 24:7), ana buaka te Uea (WI 21:14). Iatia (Iotua 10:13; 2Tamu. 1:18), ana mwakuri Toromon (1Uea 11:41), Tamuera te tia mamata (1Rong. 29:29), Natan te burabeti (2Rong. 9:29), Temaia te burabeti (2Rong. 12:15), Ito te burabeti (2Rong. 13:22), Ieu (2Rong. 20:34), aia taetae taan mamata (2Rong. 33:19). Enoka (Iuta 1:14), ao aia taeka Tinoki, Neum, ao Tinoti (1Nib. 19:10). Tinoti (Iakobwa 5:1), Tinoki ao Eteati (Erem. 8:20), ao te boki ni kauring (Mote 6:5); ao reeta nakoia I-Korinto (1Korin. 5:9), nakoia I-Ebeto (Ebeto 3:3), mai Raorikeia (Koro. 4:16), ao mai Iuta (Iuta 1:3).

A na kateimatoaki koroboki aika tabu: Ti riai n anai rekooti aikai bwa ti aonga ni

kateimatoai iai taeka ake a tia n taekinaki irouia burabeti, **1Nib.** 3:19–20. N na kawakini bwaatua aikai, **Iakob.** 1:3. Bwaai aikai ake a tia ni kawakinaki ma ni kateimatoaki ni bain te Atua, **Mot.** 1:5. Kaawakin raoi bwaai aika a tabu aikai, **Aram.** 37:47.

Koroboki aika tabu a na kawakinaki raoi man te kabuanibwai, **R&B** 42:56.

Kabanea korakorau ibukin kateimatoakia, **IT—R** 1:59.

Kakawakin koroboki aika tabu: Ko na wareka te tua aei i mataia Iteraera ni kabaneia, **TK** 31:10–13. E na tai nako bokin te tua aei mai i nanon wiim, **Iotua** 1:8. Moan te raoiroi ana tua te Uea, ao e kamaiua te tamnei, **TAre.** 19:7. Bon bwaean waeu am taeka, **TAre.** 119:105.

A kaotioti ibukiu koroboki aika tabu, **Ioane** 5:39. E anganaki te aba te koroboki ae tabu ni kabanea iroun te Atua ao e manena nakon te reirei, **2Tim.** 3:15–16.

I kabootaui kanoan koroboki aika a tabu ni kabane nakon maiura, bwa ti aonga n raka man reireinaki iai, **1Nib.** 19:23. E kimwareirei tamneiu ni koroboki aika tabu, **2Nib.** 4:15–16. Ti kakorakoraira ni koroboki, n anai nanoia natira, ao tarira naba, bwa a na kakoaua Kristo, **2Nib.** 25:23. A ukoukora nanon koroboki aika tabu ao a aki manga ongo n ana taeka nako te aomata ae buakaka aio, **Iakob.** 7:23 (Aram. 14:1). Ngke arona bwa akea bwaatua aikai, ti na tia n rinanon te aki ataibwai, **Mot.** 1:2–7. A bon tia n ukoukouri koroboki aika tabu ma nanomwakaia, bwa aonga n ataa ana taeka te Atua, **Aram.** 17:2–3. A kawakinaki koroboki aika tabu ibukin kairaia aomata nakon te kamaiuaki, **Aram.** 37:1–19 (2Nib. 3:15). Ana taeka te Atua e na kaira ana aomata Kristo, **Erem.** 3:29.

Bwaai nako are a na taekinna ngkana a kairaki iroun te Tamnei ae Raoiroi a na riki bwa koroboki aika tabu ao mwaakan te Atua nakon te kamaiuaki, **R&B** 68:4. Boretiia bwaninin au koroboki aika tabu ibukin katean au Ekaretia ao ni katauraoia au botanaomata, **R&B** 104:58–59.

Ane e kawakina au taeka, e na aki mwamwanaki, **IT—M** 1:37.

Te taetae ni burabeti ibukin rokon koroboki aika tabu: Itaia e a kaman taekina rokon Ana Boki Moomon, **Itaia** 29:11–14. Ko na anaa te kai teaina, ao korea ae kangai i aona, aia bwai tibun Iuta, **Etek.** 37:15–20.

Iai boki riki tabeua ake a na reke, **1Nib.** 13:39. Kam na tai taku bwa a bane au taeka ni kabane i nanon te Baibara, **2Nib.** 29:10–14. Taua ni kamatoa ana euangkerio Kristo, are e na kateaki imatami n rekoti are a na roko, **Moom.** 7:8–9. E na kakabwaiaki ane e kaota te bwai aio, **Moom.** 8:16. Koroi bwaai aikai ao N na kaoti n oi au tai, **Ita** 3:27 (Ita 4:7).

Ti kakoaua bwa E na manga kaoti bwaai aika mwaiti, **TOni.** 1:9.

Koroboki aika Tabu, Aika a Bua. *Tara* Koroboki aika Tabu—Koroboki aika tabu ake a bua

Korokota. *Tara naba* Iesu Kristo; Tauraki n te Kaibangaki

Korokota nanona bon "te tabwanou" n te taetae n Aramia. Bon aran te tabo are e tauraki iai Kristo n te kaibangaki (Mataio 27:33; Mareko 15:22; Ioane 19:17). Aran te tabo aei n Ratine bon Karewari (Ruka 23:33).

Kororaoi

Bobonga raoi, tabwanin, ao kororaoi rikirakena; tabwanin raoiroina. Te kororaoi e kona naba ni nanonaki bwa akea ana bure ke buakakana. Bon ti Kristo ae tabwanin kororaoina. Taan irira Kristo ni koaua a kona ni riki ni kororaoi rinanon Ana akoi ao Ana Mwakuri ni Kamaiu.

A na moaniba n raoiroi nanomi iroun Iehova, **1Uea** 8:61.

Kam na moaniban te raoiroi, n ai aron Tamami are i karawa, **Mat.** 5:48 (3Nib. 12:48). Ngkana e aki bure temanna n ana taeka ao bon te aomata ae moan te raoiroi, **Iak.** 3:2.

Te onimaki bon tiaki karekean te ataibwai ae kororaoi ibukin bwaai nako, **Aram.** 32:21, 26. Te mwakuri ni kamaiu

ae karaoaki bwa e aonga ni kororaoi te Atua, **Aram.** 42:15. Moronaai bon te mwaane ae kororaoi ana atatai, **Aram.** 48:11–13, 17–18. A bane n anganaki aomata Tamnein Kristo ni motikitaeka ao n ataia ma te atatai ae kororaoi bwa bon mai iroun te Atua ke te riaboro, **Moro.** 7:15–17. Nakomai nakon Kristo, ma ni kakororaoki irouna, **Moro.** 10:32.

Reitinako n te taotaonakin nano ni karokoa kam a kororaoi, **R&B** 67:13. Aikai naake bon aomata aika raoiroi ake a karaoaki bwa a na kakororaoaki rinanon Iesu, **R&B** 76:69. Tenaan nakoa n te Ekaretia bon ibukin kakororaoaia Aomata aika Itiaki, **R&B** 124:143 (Ebeto 4:11–13). Ake a maiu aki kona ni kakororaoaki n akean aia mate, **R&B** 128:15, 18.

Noa bon te aomata ae raoiroi, ao e kororaoi n ana roro, **Mote** 8:27.

Korote, Reta nakoia I-. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

Te boki teuana n te Nu Tetemanti. Oina raoi bon te reta are e koroia te Abotoro ae Bauro nakoia I-Korote i mwin kawarakina iroun Ebwabera, te tia tataekina te euangkerio n te Ekaretia i Korote (Koro. 1:7–8). Ebwabera e tuanga Bauro bwa I-Korote a bwaka nakon te kairua ae kakaiaki—a taku bwa a raoiroi riki nakoia aomata ake tabeman ibukina bwa a kawakin otenanti tabeua ake kona n nooraki karaokiia (Koro. 2:16), a kaakeai mai irouia bwaai tabeua ake e tangiri te rabwata, ao a taromauriia anera (Koro. 2:18). Mwakuri aikai a karika te namakin irouia I-Korote ae a katabuaki. A taku naba bwa a atatai riki ni bwaai aika raba n te aonaba nakoia kaain te Ekaretia ake tabeman. N ana reta, Bauro e kaetiia man reireia bwa te kaboaki e ti reke rinanon Kristo ao ti riai ni wanawana ao ni beku irouna.

Mwakoro 1 bon ana kamauri Bauro nakoia I-Korote. Mwakoro 2–3 bon reirei ao kanoana bon taekan Kristo ngkai te Tia Kabooira, kakamakun taromauri aika kewe, ao kakaawakin te Mangauti. Mwakoro 4 e reirei bwa Aomata aika Itiaki a na kawanawanaia ni bwaai ni kabane.

Korotobibi. *Tara naba* Berita ae Tabu nakon Aberaam

Kanikinaean te berita ae tabu nakon Aberaam ibukia mwaane aika I-Iteraera i nanon taian mwioko n tararua n te O Tetemanti (KB 17:10–11, 23–27; ARIT, KB 17:11 [Abentekiti]). Te korotobibi e karaoaki man korean "kunin te bero" ni kanakoaki irouia mwaane aika merimeri ao ai aroia naba mwaane aika ikawai. Naake a karekea a kimwareirei n tibwangaia ao a butimwai mwiokoaia n te berita ae tabu. Kanikinaean te berita ae tabu n te korotobibi e kamaunaki n ana mition Kristo (Moro. 8:8; R&B 74:3–7).

Kristo. *Tara* Iesu Kristo

Kukurei, Te Kukurei. *Tara* Kimwareirei

Kumora, Tabuku. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Moronaai, Natin Moomon; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Te tabuki ae uarereke ae mena i New York maeao, n te United States i America. Ikai are e karabaki iai iroun te burabeti are ngkoa ae arana Moronaai taian bwaatua aika koora are kanoana bon tabeua rongorongoia botanaomata aika Nibwaite ao Iaretaite. Iotebwa Timiti e bon kairaki nakon te tabuki aio n te 1827 iroun Moronaai are tia ni mangauti bwa e na anai bwaatua aikai ao n raira teuana mwakorona. Te rairairi aei bon Ana Boki Moomon.

A ikotaki Nibwaite i Kumora, **Moom.** 6:2–4. Kumora e mena n te aba ae e tiraua te ran iai, **Moom.** 6:4. Moomon e karabai n te tabuki are Kumora reekoti, **Moom.** 6:6. Au botanaomata ni kabane a tiringaki ma a tiku ti uangaun ma aman Nibwaite, **Moom.** 6:11.

Ti onga rongorongo aika raraoi mai Kumora, **R&B** 128:20.

Iotebwa Timiti e anai bwaatua man te Tabuki are Kumora, **IT—R** 1:42, 50–54, 59.

Kuna n Taromauri. *Tara naba* Anene

Te anene n nebonebo nakon te Atua.

E aneneaki te kuna n taromauri irouia Abotoro ake Tengaun ma Uoman i mwain nakon te Uea nako Ketetemwane, **Mat.** 26:30.

Te Uea e wetea Emma Timiti bwa e na rinei kuna n taromauri aika tabu, **R&B** 25:11. Aia anene naake a raoiroi bon te tataro nakoiu, ao e na kaekaaki ma te kakabwaia i aon atuia, **R&B** 25:12. Kamoamoa te Uea ma te anene, **R&B** 136:28.

Maaku. *Tara naba* Karinerine; Ninikoria; Onimaki

Te maaku e kona n reke uoua nanona: (1) maakan te Atua bon namakinan te karinerine ao maakakina ao te ongeaba nakon Ana tua; (2) maakakin te aomata, kakamaku aika kamamate, maraki, ao te buakaka bon maakakin bwaai aikai ao te tabeaianga ibukiia.

Maakakin te Atua: Bon akea maakan te Atua n te tabo aei, **KB** 20:11. Ko na maaka Iehova ae Atuam, **TK** 6:13 (Iotua 24:14; 1Tamu. 12:24). Kam na toro iroun Iehova ma te maaku, **TAre.** 2:11. Moan rikin te rabakau maakan Iehova, **TAre.** 111:10. Ko na maaka te Uea ao nako man te buakaka, **TRab.** 3:7. A na kabwaia akana a maaka te Atua, **Min.** 8:12.

Kam na mwamwakuri kamaiuami ni maaku ma n ruru, **Biri.** 2:12. Maaka te Atua, ao anganna te neboaki, **Kaoti.** 14:7 (R&B 88:104).

Burabeti a kaumakiia n taai nako ni kateimatoaia bwa a na maaka te Uea, **Enoti** 1:23. Aramwa ma natin Motiaea a bwaka nako aontano, bwa e roko maakan te Uea irouia, **Aram.** 36:7. Mwakuria kamaiuam ma te maaku ao te ruru, **Moom.** 9:27.

Ake a aki maakai, N na kakiriweia ao ni karika te ruru irouia, **R&B** 10:56. Ane e maakai e na taratara kanikinaean rokon Natin te Aomata, **R&B** 45:39.

Maakan te aomata: Tai maaku, bwa I memena iroum, **KB** 26:24 (Itaia 41:10). E memena Iehova iroura: tai maakuia, **WI** 14:9. Tai maaku: bwa a mwaiti riki aika mena iroura, **2Uea** 6:16. N na aki maaka ae a kona aomata ni karaoia, **TAre.** 56:4. Tai maaka bukinami irouia aomata, **Itaia** 51:7 (2Nib. 8:7).

E aki anganira te Atua te nano ae mamaku, **2Tim.** 1:7. E kaaki te maaku te tangira ae kororaoi, **1Ioan.** 4:18 (Moro. 8:16).

Natin Ereman a aki maaka te mate, **Aram.** 56:46–48. Maakan te mate e kaona bwabwaia ake a buakaka, **Moom.** 6:7. Tai maaka te bwai are e na karaoia te aomata, **Moro.** 8:16.

Ko na riai n aki maaka riki te aomata nakon te Atua, **R&B** 3:7 (R&B 30:1, 11; 122:9). Tai maaku ni karaoa ae raoiroi, **R&B** 6:33. Ane e kaaina au ekaretia e riai n aki maaku, **R&B** 10:55. Ngkana ko tauraoi ao ko na aki maaku, **R&B** 38:30. Kaaki mai iroumi te maaku, **R&B** 67:10. Kukurei, ao tai maaku, bwa Ngai te Uea I mena iroumi, **R&B** 68:6. Tai maakuia ami kairiribai, **R&B** 136:17.

Maana. *Tara naba* Kariki ni Kamaiu; Te Otinako

Te amwarake ae uarereke, e mron ae kanakin te bitiketi ae karaoaki man ana karewe te manberu (Otin. 16:14–31) ke te bwa ngkainaba (WI 11: 7–8). Te Uea e katauraoia ni kamwarakeia iai tibun Iteraera i nanon abwi aia ririki i nanon te rereua (Otin. 16:4–5, 14–30, 35; Iotua 5:12; 1Nib. 17:28).

Tibun Iteraera aranna bwa te maana (ke *man-hu* n Ebera)—are nanona "Tera te bwai aei?"—ibukina bwa aki ataia bwa tera (Otin. 16:15). E aranaki naba bwa "kanaia anera" ao "te kariki mai karawa" (TAre. 78:24–25; Ioane 6:31). Bon te kanikina ibukin Kristo, are e na riki bwa te Kariki ni Kamaiu (Ioane 6:31–35).

Maate, Kamaiuakiia. *Tara* Kamaiuakia Maate

Maiu ae Akea Tokina. *Tara naba* Baunuea; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu;

Karietataaki; Mimitongin te Tiretio; Te Maiu

Te maiu n aki totoki bwa utu i matan te Atua (R&B 132:19–20, 24, 55). Te maiu ae akea tokina bon ana bwaintituaraoi ae moan te korakora te Atua nakon te aomata.

E mena Iroum taekan te maiu ae akea tokina, **Ioane** 6:68. Aio te maiu are aki toki, te ataiko ae te Atua ae ti temanna ae koaua, ao Iesu Kristo, **Ioane** 17:3 (R&B 132:24). Ko na buaka n te buaka ae raoiroi ae ana buaka te onimaki, ko na taua te maiu ae akea tokina, **1Tim.** 6:12.

Aomata a inaomata n rinea te inaomata ao te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 2:27 (Erem. 14:31). Te nano ni bwain te tamnei bon te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 9:39. Ngkanne kam nakonako i aon te kawai ae irariki are e na kairi ngkami nakon te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 31:17–20. Ni kakoaua Kristo ao n teimatoa ni karokoa te toki ae te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 33:4 (3Nib. 15:9).

Ane e karekea te maiu ae akea tokina e bon kaubwai, **R&B** 6:7 (R&B 11:7). Te maiu ae akea tokina bon te bwaintituaraoi ae moan te korakora nakon ana bwaintituaraoi nako te Atua, **R&B** 14:7 (Rom 6:23). Ane e raoiroi e na karekea te rau n te aonaba, ao te maiu ae akea tokina n te aonaba ae e na roko, **R&B** 59:23. Naake a teimatoa ni karokoa te toki a na karekea te baunuea n te maiu ae akea tokina, **R&B** 66:12 (R&B 75:5). Ni kabane ake a mate n akea te euangkerio ake a na bon butimwaia ngke arona bwa a maiu bon taan bwaibwai n te abanuean ae te tiretio, **R&B** 137:7–9.

Ana mwakuri ao mimitongin te Atua bon te karekea te aki mamate ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39. Te Atua e anga te maiu ae akea tokina nakoia ake a ongeaba, **Mote** 5:11.

Maiu i mwain te Maiu n Rabwata. *Tara naba* I mwaain Karikan Bwaai, Moan Tai, Moan; Kauntira i Karawa; Te Aomata, Aomata; Te Buaka i Karawa

Te maiu i mwain te maiu i aon te aba. Ni kabane mwaane ao aine a maeka ma te Atua bwa natina aika tamnei i mwain rokoia nakon te aonaba bwa aomata aika iai rabwataia. N taaitabetai e aranaki aei bwa te moan maeka (Abe. 3:26).

Ngke e moa ni kawenea aan aonaba, a bane natin te Atua n takaaka ni kakatonga, **Iobi** 38:4–7. Te tamnei e na okira te Atua are e tia n anga, **Min.** 12:7. Ngke I tuai ni karikiko i nanon te berito ao I ataiko, **Iere.** 1:4–5.

Kanoana naba ngaira, **Mwak.** 17:28. E rineira ngke a tuai ni karikaki aonaba, **Ebeto** 1:3–4. Ti na rian ana taeka Taman tamneira, **Ebera** 12:9. Anera ake aki kawakin moan oini mwengaia, E tauia n taurekereke aika aki toki, **Iuta** 1:6 (Abe. 3:26). Te Riaboro ma ana anera a teweaki rio, **Kaoti.** 12:9.

A bon tia ni weteaki man katauraoaki man moan tein te aonaba, **Aram.** 13:3.

Kristo e tara ae akea tokina ae raababa mani mwawawa ao ni kabane kaaini karawa i mwaini karikan te aonaba, **R&B** 38:1. Te aomata e mena naba mai moana ma te Atua, **R&B** 93:29 (Erem. 14:17; R&B 49:17). Tamnei aika tooka a rineaki n te moan tai bwa a na riki bwa taan tautaeka n te Ekaretia, **R&B** 138:53–55. A mwaiti aika karekei aia moan reirei n te aonaba n tamnei, **R&B** 138:56.

Ni kabane bwaai a karikaki n te maiu n tamnei i mwain ae a roko i aon te aonaba, **Mote** 3:5. I karika te aonaba, ao aomata i mwain ae a riki n rabwata, **Mote** 6:51. Aberaam e noori rabakau ake a barongaaki i mwain rikin te aonaba, **Abe.** 3:21–24.

Maiuakinan te Itiaki. *Tara naba* Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Tamaroa; Wenenibure

Itiakiia mwaane ao aine man te wenenibure.

E aki butimwaai ana waaki ni kabwabwaka buun Botibwa, **KB** 39:7–21 (R&B

42:24; 59:6). Ko na tai wenenibure, **Otin.** 20:14. Te aine ae riai bon ana baunuea buuna, **TRab.** 12:4 (TRab. 31:10).

Kam aki atai rabwatami bwa ana tembora te Tamnei are Raoiroi, **1Korin.** 6:18–19. Ko na riki bwa te tia kakairi n te itiaki, **1Tim.** 4:12.

Akea te bwai ae bareka are kona ni maeka ma te Atua, **1Nib.** 10:21. Bwa Ngai, ae te Uea ae te Atua, e kukurei nanou n itiakiia aine, **Iakob.** 2:28. Te bure ae te wenenibure bon te mwakuri ae bati n ribaki, **Aram.** 39:1–13. Itiakiia ao tamaroaia bon moan te tangiraki ma ni kakawaki i aon bwaai nako, **Moro.** 9:9.

Ti kakoaua ae ti riai ni itiaki, **TOni.** 1:13.

Maiun Rabwata. *Tara naba* Bwakan Atam ao Ewa; Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Te Aro n Aomata

Te bwai ae tiaki bwain te tamnei; e onoti te taeka ni kona ni kabonganaki bwa e na kananona te maiu ae mamate ke te maiu n rabwata (R&B 67:10) ke bwain te aonaba, man te iriko, ao namakin n rabwata (Mot. 16:10–12).

Te nano ni bwain te aonaba bon te mate, **2Nib.** 9:39. Te riaboro e karaurau ni keweia bwa aongkoa a mano ni maiuakinan te aonaba, **2Nib.** 28:21. A noori oin aroia n te maiu n rabwata, **Mot.** 4:2. Ane e kamatoa n oin nanona n rabwata e na teimatoa arona ni bwaka, **Mot.** 16:5. A na bane ni manga bungiaki i nanon te Atua, ni bitaki man aroia n rabwata ma aroia ni bwaka, **Mot.** 27:25. Botanaomata a tia ni bwaina te nano n rabwata, te namakin n rabwata, ma te nano n riaboro, **Aram.** 42:10.

Naake a ira oin nanoia ma tangiran bwain te rabwata a na bon bwaka, **R&B** 3:4. Te aomata e aki kona n noora te Atua ma te iango n rabwata, **R&B** 67:10–12.

Aomata a moanna ni bwaina te nano n rabwata, tangiran bwain te rabwata, ma te nano n riaboro, **Mote** 5:13; 6:49.

Makoka. *Tara naba* Kauaokin Iesu Kristo; Koka

N te Baibara, te aba ao aomata i rarikin Taari are Roro. Aia Uea, Koka, e na kairia ana taanga ni buaka Makoka n te buaka ae korakora are te kabanea i mwain Kauaokin Kristo (Etek. 38:2; 39:6). Koroboki aika tabu a taekina teuana riki aia buaka ae korakora Koka ao Makoka n tokin te Tenga n Ririki i marenan ana taanga ni buaka te Atua ao taanga ni buaka ake a buakaka (Kaoti. 20:7–9; R&B 88:111–116).

Mamaram. *Tara naba* Karinanoa, Nanorinano

Aron te riki n aomata ao akea am konabwai, korakoram, ke am tarena. Te mamara bon arom ngkai ko maiu. Ni kabane aomata a mamara, ao bon ti man ana akoi te Atua are a kona ni karekea te mwaaka ni karaoi mwakuri aika raoiroi (Iakob. 4:6–7). Te mamara aei e bon kaota ana itera ni mamara temanna ma temanna ke te aki konabwai are iai irouia aomata n tatabemania.

Kam na kakorakorai baai aika mamara, **Itaia** 35:3–4.

A bon konamaki tamneimi, ma e mamara te iiriko, **Mat.** 26:41 (Mar. 14:38).

Ibukin kabwakau, ni kaineti ma te rabwata, ao I a kabwara kaairuau, **1Nib.** 19:6. I a tia n tuangaki bwa N na koroi bwaai aikai, e ngae ngke tiaki te tia koroboki ngai, **2Nib.** 33:11. Tai un iroun am toro ibukin mamarana, **Ita** 3:2. A na bwainingarei bwaai aikai Tientaire ibukin mamarara ni koroboki, **Ita** 12:23–25, 40. N na kaota nakoia mamaraia, **Ita** 12:27–28. Ibukina bwa ko a tia n noora mamaram ko na kakorakoraki, **Ita** 12:37.

Ane e mamara i buakomi i mwin aei e na bon kakorakoraki, **R&B** 50:16. Iesu Kristo e atai mamaran te aomata, **R&B** 62:1.

Mammon. *Tara naba* Mwane

Te taeka n Aramia ae nanona "taian kaubwai" (Mat. 6:24; Ruka 16:9; R&B 82:22).

Manate. *Tara naba* Eberaim; Iotebwa, Natin Iakobwa; Iteraera

N te O Tetemanti, ana karimoa te mwaane Atenata ao Iotebwa are e kabonakoaki nako Aikubita (KB 41:50–51). Ngaia ma tarina Eberaim bon tibun Iakobwa (Iteraera) ma a tabekaki ao a kakabwaiaki irouna kanga ai aron ae ai bon oin natina (KB 48:1–20).

Ana baronga Manate: Kanoan Manate a warekaki i buakoia ana baronga Iteraera (WI 1:34–35; Iotua 13:29–31). Ana kakabwaia Mote ibukin ana baronga Iotebwa, are e anga naba nakoia Eberaim ao Manate, e bon koreaki n Te Tua Kaua 33:13–17. Mwakoron abaia are a anganaki e mena i maeaon Ioretan ao i rarikin aban Eberaim. Bon iai naba aia maeka i mainikun Ioretan n te aba ae nneia maan n amwarake ae maiu aona aika Batian ao Kireata. Ni boong aika kaitira, ana baronga Manate e na buoka ana baronga Eberaim ni ikota Iteraea ake a kamaenakoaki (TK 33:13–17). Te burabeti n Ana Boki Moomon ae Riaai bon kanoan Manate (Aram. 10:3).

Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua. *Tara naba* Bungiaki, Karikaki; Bwabetito; Natin Kristo; Natin te Atua aika Mwaane ao Aine; Rairakina, Rairia; Te Aro n Aomata

Tamnein te Uea e na karika te bitaaki ae moan te korakora i nanon te aomata bwa e aonga n akea riki nanona ni kan karaoan te buakaka, ma e na kan ukoukori ana bwai te Atua.

N na karina te tamnei nabangkai i nanomi, **Etek.** 11:19 (Etek. 18:31; 36:26).

Naake a onimakina aran Kristo a bungiaki, tiaki n te raraa, mai iroun te Atua, **Ioane** 1:12–13. Ngkana e aki bungiaki te aomata n te ran ao te Tamnei, e aki kona n rin ni uean te Atua, **Ioane** 3:3–7. Ti kona ni manga bungiaki man ana taeka te Atua, **1Bet.** 1:3–23. Ane e bungiaki mai iroun te Atua e aki reiti nako i nanon te bure, ARIT 1Ioan. 3:9. Bwa ane bungiaki mai iroun te Atua e tokanikai i aon te aba, **1Ioan.** 5:4.

Naake a bungiaki mai iroun Kristo a karaoa te berita ae tabu ma te Atua, **Mot.** 3:19; 5:2–7. Botanaomata ni kabane a na manga bungiaki, eng, bungiaki mai iroun te Atua, **Mot.** 27:25–26 (Aram. 5:49). Kam a tia ni bungiaki n te tamnei mai iroun te Atua, **Aram.** 5:12–19. Ngkana ko aki bungiaki kaua ko aki kona ni karekea uean karawa, **Aram.** 7:14.

Ane e onimakinii au taeka a na manga bungiaki mai irou, n te ran ao te Tamnei, **R&B** 5:16.

Kam riai ni manga bungiaki nako nanon abanuean karawa, **Mote** 6:59.

Manga Kaokan te Euangkerio. *Tara naba* Euangkerio; Kitanan te Koaua; Mwioko n Tararua; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Manga kamatoan iroun te Atua taian koaua ao otenanti n Ana euangkerio i buakoia aomata i aon te aonaba. Ana euangkerio Iesu Kristo e bua man te aonaba rinanon kitanan te koaua are e riki i mwiin aia mwakuri ni ibuobuoki n te aonaba ana Abotoro Kristo. Kitanan te koaua arei e karika ae na riai ni Manga Kaokaki te euangkerio. Rinanon mi ni burabeti, aia mwakuri ni ibuobuoki anera, ao kaotioti nakoia aomata i aon te aonaba, te Atua e manga kaoka te euangkerio. Manga Kaokan Bwaai e moanaki ma te Burabeti Iotebwa Timiti (IT—R 1; R&B 128:20–21) ao e tia n reitinako nakon taai aikai rinanon aia mwakuri ana burabeti aika maiu te Uea.

E na kateimatoaki mwaneaban te Uea i aon taubukin maunga, **Itaia** 2:2 (Mika 4:2; 2Nib. 12:2). Te Atua e na karaoa te mwakuri ae kamiimi ae moan te kamiimi, **Itaia** 29:14 (2Nib. 25:17–18; R&B 4:1). E na katea ueana te Atua, ae na bon aki uruaki n aki toki, **Tani.** 2:44.

E na nako mai Eria, ao e na kaeti bwaai ni kabane, **Mat.** 17:11 (Mar. 9:12; R&B 77:14). E na karoko bongin kaetani bwaai ni kabane, **Mwak.** 3:21 (R&B 27:6). N te mwioko n tararua ni kororaoin bongina, te Atua e na boti bwaai

ni kabane, **Ebeto** 1:10. I noora te anera temanna, ao iai irouna te euangkerio ae aki totoki bwa e na tataekinna, **Kaoti.** 14:6.

E nang roko bwaninin te euangkerio nakoia Tientaire, **1Nib.** 15:13–18. Iutaia a na manga kaokaki iai nakon te ekaretia ae koaua, **2Nib.** 9:2. Ni boong aika kaitira ao e na roko te koaua, **3Nib.** 16:7.

I aomi I anga te Nakoanibonga ae te Aaron, **R&B** 13 (IT—R 1:69). I onimakinna ni kiingin te abanuea ibukin boong aika kaitira, **R&B** 27:6, 13–14 (R&B 128:19–21). Ikotia ni kabane ana baronga Iteraera ao ni kaoki bwaai ni kabane, **R&B** 77:9. Kiingin te mwioko n tararua aei e katukaki, **R&B** 110:16 (R&B 65:2). Te nakoanibonga ae kam anganaki i nanon te mwioko n tararua ni kororaoin bongina, **R&B** 112:30.

I nooria uoman Aomata, **IT—R** 1:17. N na kaoa nakoim te Nakoanibonga, man bain Eria, **IT—R** 1:38 (Maraki 4:5–6).

Mangauti. *Tara naba* Aki Mamate; Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Rabwata; Tamnei; Te Mate, n Rabwata

Ikotakin te rabwata n tamnei ma te rabwata ae te iriko ao ri i mwin te mate. I mwin te mangauti, te tamnei ao te rabwata a na aki manga maenako, ao te aomata e na riki n aki mamate. Aomata ni kabane aika bungiaki i aon te aonaba a na mangauti ibukina bwa Iesu Kristo e tokanikai i aon te mate (1Korin. 15:20–22).

Iesu Kristo bon te moan aomata are e mangauti i aon te aonaba aei (Mwak. 26:23; Koro. 1:18; Kaoti. 1:5). Te Nu Tetemanti e anga bwai ni kakoaua aika mwaiti bwa Iesu E uti ma rabwatana: bon akea kanoan ruanimatena, E kana te ika ao ana karewe te maniberu, iai rabwatana ae te iriko ao ri, E ringaki irouia aomata, ao anera a taekinna bwa E a tia n uti (Mar. 16:1–6; Ruka 24:1–12, 36–43; Ioane 20:1–18). Kaotioti ni boong aika kaitira a kamatoa koauan mangautin Kristo ao aomata ni kabaneia (Aram. 11:40–45; 40; 3Nib. 11:1–17; R&B 76; Mote 7:62).

Aomata ni kabane a na aki mangauti nakon te mimitong ae titebo (1Korin. 15:39–42; R&B 76:89–98), ao a na aki bane ni mangauti n te tai ae ti teuana (1Korin. 15:22–23; Aram. 40:8; R&B 76:64–65, 85; 88:96–102.). A mwaiti Aomata aika Itiaki ake a mangauti i mwin Mangautin Kristo (Mat. 27:52). Ake a raoiroi a na mangauti imwaia ake a buakaka ao a na ira te Moan Mangauti (1Teta. 4:16); taan bure ake aki raira nanoia a na ira te kabanea ni mangauti (Kaoti. 20:5–13; R&B 76:85).

Ngkana e a tia ni kamaunaki rabwatau aei, ao N na bon noora naba te Atua n irikou, **Iobi** 19:26 (Mote 5:10). N na kauki ruami ni mate, ma ni kaerakeingkami, **Etek.** 37:12.

A kaukaki neia mate, ao a kautaki rabwataia aika bati, **Mat.** 27:52–53 (3Nib. 23:9). E a bon uti te Uea, **Ruka** 24:34. Akea irikon te tamnei ao rina, n ai aron ae kam noori Irou, **Ruka** 24:39. Bon Ngai te mangauti ao te maiu, **Ioane** 11:25. A reirei Abotoro ake Tengaun ma Uoman bwa Iesu e a tia n uti, **Mwak.** 1:21–22 (Mwak. 2:32; 3:15; 4:33). Ana bane ni kamaiuaki iroun Kristo, **1Korin.** 15:1–22. A na uti moa ake a mate i nanoni Kristo, **1Teta.** 4:16. E a kabwaia ane e reke irouna te moa ni mangauti ao e raoiroi, **Kaoti.** 20:6.

Kristo e anga maiuna ao e a manga anaia bwa e aonga ni karekea te mangauti ibukiia maate, **2Nib.** 2:8 (Mot. 13:35; 15:20; Aram. 33:22; 40:3; Erem. 14:15). N akean te mangauti, ti na riki bwa a na toro Tatan, **2Nib.** 9:6–9. E kona n reke te mangauti nakoia aomata ni kabane, **2Nib.** 9:22. Abinataai e reirei taekan te moan mangauti, **Mot.** 15:21–26. Naake a buakaka a tiku n aroia ae titebo ma akea te kaboaki, ma ti kabwarakin ana kabaebae te mate, **Aram.** 11:41–45. Aramwa e kabwarabwara aron te aomata imarenan te mate ao te mangauti, **Aram.** 40:6, 11–24.

N rokon te Uea, taiani mate ake a mate i nanon Kristo a na otinako, **R&B**

29:13 (R&B 45:45–46; 88:97–98; 133:56). Kam na tang riki ibukiia naake akea aia kantaninga n te mangauti ae mimitong, **R&B** 42:45. Naake aki ataa te tua a na iai nneia n te moan mangauti, **R&B** 45:54. A na uti man te mate ao a na aki mate i mwina, **R&B** 63:49. Te mangauti man te mate bon kaboakin te tamnei, **R&B** 88:14–16. Ngkana aki kona ni kamaenakoaki te tamnei ma oin rikin bwaai, a karekea bwaninin te kimwareirei, **R&B** 93:33. Anera ake aomata ake a mangauti, ake iai rabwataia te iriko ao te rii, **R&B** 129:1. Tera te rabakau are ti karekea n te maiu aei e na iri ma ngaira n te mangauti, **R&B** 130:18–19.

Maningongo, Taekan. *Tara naba* Taekinan ae buakaka; Winnanti

Tatan e kabuti maningongo ao itabarara—n tabetai e boto i aon koaua aika aki bwanin—n rairia aomata bwa a na kaitara te Atua ao raoiroi ni kabane (Erem. 16:22; IT—R 1:1). Teuana kanikinaean Kauaokin Iesu Kristo bon are aomata a na ongo taian buaka ao taekan taian buaka (Mat. 24:6; R&B 45:26; IT—M 1:23).

Maraki

Te burabeti n te O Tetemanti are e koroboki ao e taetae ni burabeti n uakaan ma 430 I.K.

Ana boki Maraki: Ana boki ke ana taetae ni burabeti Maraki bon te kabanea ni boki n te O Tetemanti. E tara n ae e iri oin boto ni iango aika aua: (1) ana bure nako Iteraera—Maraki 1:6–2:17; 3:8–9; (2) motikitaeka ake ana roko i aon Iteraera ibukin aia aki ongeaba—Maraki 1:14; 2:2–3, 12; 3:5; (3) berita ibukin te ongeaba—Maraki 3:10–12, 16–18; 4:2–3; ao (4) taetae ni burabeti aika kaineti nakon Iteraera—Maraki 3:1–5; 4:1, 5–6 (R&B 2; 128:17; IT—R 1:37–39).

N ana taeka ni burabeti, Maraki e korea taekan Ioane te Tia Bwabetito (Maraki 3:1; Mat. 11:10), tuan te kabwianibwai (Maraki 3:7–12), Kauaokin te Uea (Maraki 4:5), ao manga okin Eria (Maraki 4:5–6; R&B 2; 128:17; IT—R 1:37–39). Te Tia Kamaiu e taekini ni kabane ana taeka Maraki ni mwakoro 3 ao 4 nakoia Nibwaite (3Nib. 24–25).

Mare. *Tara naba* Buraure; Te Utu

Te berita ae tabu ke te boraraoi i an te tua i marenan te mwaane ao te aine are e karikia bwa te bu te mwaane ao te bu te aine. Te Atua e bairea te mare (R&B 49:15).

E aki riai te aomata aei ni mena n ti ngaia, **KB** 2:18 (Mote 3:18). E na nim ma buna, ao a na riki n ti te irikona nakai, **KB** 2:24 (Mat. 19:5; Abe. 5:18).

Akana E kaboia te Atua ao ke a tai motikia aomata, **Mat.** 19:6 (Mar. 10:9). Ane a nang kitana te onimaki tabemwang ni boong aika kaitira, a tuanga te aba bwa a na tai iein, **1Tim.** 4:1–3. E na karineaki te mare, **Ebera** 13:4.

Te Uea e tua bwa ana mare natin Riaai mwaane ma natin Itimaera aine, **1Nib.** 7:1, 5 (1Nib. 16:7–8).

Te Atua e karika Atam ao Ewa bwa ana iein, **Mote** 3:7, 18, 21–25.

Te berita ae tabu ae boou ae akea tokina n te mare: Te mare ae karaoaki i an tuan te euangkerio ao te nakoanibonga ae tabu bon ibukin te maiu ae mamate ao are akea tokina. Mwaane ao aine aika tau aika a kabaeaki n te mare n te tembora a kona n reitinako bwa te buu te mwaane ao te buu te aine n aki totoki.

E reirei tuan te mare Iesu, **Ruka** 20:27–36. Akea te mwaane ngkana akea te aine i nanon Kristo, **1Korin.** 11:11. Mwaane ma bumi kam na uaia n anganaki ma ngaiia te akoi ae te maiu, **1Bet.** 3:7.

Te bwai are ko kabaea i aon te aba e na kabaeaki i karawa, **Erem.** 10:7 (Mat. 16:19).

Bwa e aonga ni karekea te kabanea n rietata n te abanuea ae te tiretio, te aomata e riai n rin n te berita ae tabu n te mare ae boou ae akea tokina, **R&B** 131:1–4. Ngkana te mwaane e mare ma buuna ao e aki mare irou, aia berita ao aia mare bon akea korakorana ngkana a mate, **R&B** 132:15. Ngkana e mare te mwaane ma buuna n au taeka ao n te

berita ae tabu ae boou ae akea tokina, ao a kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita, e na teimatoa ngkana a kitana te aonaba, **R&B** 132:19.

Te mare i marenaia aika kaokoro aia aro: Te mare imarenan te mwaane ao te aine aika a kakaokoro aia koaua ma aia waaki.

Ko na aki karekea buun natiu mai buakoia natia tibun Kanaan aika aine, **KB** 24:3. Ngkana tao e karekea buuna Iakobwa mai buakoia tibun Eta ake aine, ao tera maneni maiu irou iai, **KB** 27:46 (KB 28:1–2). Iteraea e na aki mare ma tibun Kanaan, **TK** 7:3–4. Iteraera e mare ma tibun Kanaan, e taromauri atua ni kewe, ao e reke kaina, **TMT** 3:1–8. Buun Toromon a raira nanona bwa e na taromauri atua ni kewe, **1Uea** 11:1–6. Ti na aki kabureia natira aine nakoia aomatan aon te aba, ao ti na aki weteia natia aine bwa buia natira mwaane, **Neem.** 10:30.

Kam na tai reitaki buaka ma akana aki Kristian, **2Korin.** 6:14.

Te Uea e kanikinaea Reimwanaite bwa aonga n aki irengan Nibwaite ma n aki kakoauai katei aika a kairua, **Aram.** 3:6–10.

Ngkana te mwaane e mare ma buuna tiaki mai irou, aia berita ao aia mare bon akea korakorana ngkana a mate, **R&B** 132:15.

Natiia aomata aika mwaane anaia buuia n aron are a rineia, **Mote** 8:13–15.

Te mare ma ae riaon temanna buum: Mareakin te mwaane nakoia uoman ke a mwaiti riki buuna aika maiu. E bon riai i an te tua bwa te mwaane e na ti temanna buuna, ma ti ngkana e tua te Uea bwa e kona n te kaotioti (Iakob. 2:27–30). Man te kaotioti, ao e karaoaki te mare ma ae riaon temanna te bu te aine ni bongin te O Tetemanti ao ni bongin moan kaoakan te Ekaretia n ana kairiri te burabeti are e taui kiingin te nakoanibonga (R&B 132:34–40, 45). E aikoa manga karaoaki n te Ekaretia (KK 1); n te bong aei, ngkana e riaon temanna buum te aina e aikoa kariaiakaki ma kaainakin Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira.

Tarai e anga Aka nakon Aberam bwa buna, **KB** 16:1–11. Iakobwa e butimwaea Rea ao Rakera ao aia toro aine bwa buuna, **KB** 29:21–28 (KB 30:4, 9, 26). Ngkana tao e karekea buna temanna, ao e na aki kauarerekea ana bwai moan buuna, **Otin.** 21:10. Tawita ma buna ake uoman a aerake nako Eberon, **2Tamu.** 2:1–2.

Aberaam, Itaaka, ao Iakobwa a karaoa are a tungaki ni karekei buia ae riaon temanna, **R&B** 132:37. Tawita ao Toromon aki bure n te bwai teuana ma ti ni bwaai akekei are aki karekei mai iroun te Uea, **R&B** 132:38–39.

Mare n te Tembora. *Tara* Mare

Mareko. *Tara naba* Euangkerio (Nu Tetemanti)

N te Nu Tetemanti, Ioane Mareko bon natin Maria, are e maeka i Ierutarem (Mwak. 12:12); tao bon ai tarin naba (ke ai natin) Barenaba (Koro. 4:10). E nako ma Bauro ao Barenaba mai Ierutarem ni moan mwanangaia ni mitinare ao e kitania i Bereka (Mwak. 12:25; 13:5, 13). I mwina ao e raona Barenaba nako Kubero (Mwak. 15:37–39). Bon raon Bauro i Rom (Koro. 4:10; Bire. 1:24), ao bon raon Betero i Bwaburon (tao i Rom) (1Bet. 5:13). N te kabane, bon raon Timoteo i Ebeto (2Tim. 4:11).

Ana Euangkerio Mareko: Te kauoua ni boki n te Nu Tetemanti. Ana euangkerio Mareko e katautauaki bwa e koreaki i an ana kairiri Betero. Oin te kantaninga iai bwa e na kabwarabwara te Uea ba Natin te Atua ae maiu ao e mwakuri i buakoia aomata. Mareko e kabwarabwara, ma te korakora ao te nanorinao, te namakin are e reke mai iroun Iesu irouia taan mataku. E taekinaki n te katei bwa i mwin maten Betero, Mareko e kawara Aikubita, e katea te Ekaretia i Arekanria, ao e mate bwa e tiringaki ibukin ana koaua.

Ibukin karinanin bwai aika riki i nanon maiun te Tia Kamaiu aika

kabwarabwaraki n ana Euangkerio Mareko, tara Nakoraoin taian Euangkerio n te abentekiti.

Mareta. *Tara naba* Maria are te I-Betania; Rataro

Mwaanen Rataro ao tarin Maria n te Nu Tetemanti (Ruka 10:38–42; Ioane 11:1–46; 12:2).

Maria are te I-Betania. *Tara naba* Mareta; Rataro

N te Nu Tetemanti, mwaanen Rataro ao tarin Mareta.

Maria e tekateka i rarikin waen Iesu n ongora, **Ruka** 10:39, 42. Maria ao tarina are Mareta a kananako ibukin Iesu, **Ioane** 11:1–45. E kabiri waen Iesu n te bwa, **Ioane** 12:3–8.

Maria are te I-Maketara

Te aine n te Nu Tetemanti are e riki bwa te tia irira Iesu Kristo ae kakaonimaki. I-Maketara e kaineti nakon Maketara, te tabo are roko mai iai Maria aio. E mena i etan te Nama are Kariraia mai maeao.

E mena i rarikin te kaibangaki, **Mat.** 27:56 (Mar. 15:40; Ioane 19:25). E mena n taunaki Kristo, **Mat.** 27:61 (Mar. 15:47). E mena n te nne ni mate ni ingabongin te mangauti, **Mat.** 28:1 (Mar. 16:1; Ruka 24:10; Ioane 20:1, 11). Iesu e kaoti moa nakoina i mwin mangautina, **Mar.** 16:9 (Ioane 20:14–18). A otinaki itiman tamonio mai irouna, **Ruka** 8:2.

Maria te Kibono. *Tara* Maria, Tinan Iesu

Maria, Tinan Iesu. *Tara naba* Iesu Kristo; Iotebwa, Buun Maria

N te Nu Tetemanti, te kibono ae rineaki iroun te Atua te Tama bwa e na riki bwa tinan Natina n te iriko. I mwin bungiakin Iesu, Maria e karikiia tabeman riki natina (Mar. 6:3).

E kainrouaki ma Iotebwa, **Mat.** 1:18 (Ruka 1:27). Iotebwa e tuangaki bwa e na aki buraure ma Maria ke ni kabwara man te kainrouaki, **Mat.** 1:18–25. A kawara Maria taan rabakau, **Mat.** 2:11. Maria ao Iotebwa a birinako ma te merimeri ae Iesu nako Aikubita, **Mat.** 2:13–14. I mwin maten Erote, a okira Natareta te utu aei, **Mat.** 2:19–23. E kawaraki iroun te anera are Kabiriera, **Ruka** 1:26–38. E kawara Eritabeta, are ai tarina, **Ruka** 1:36, 40–45. Maria e anga te kario n nebonebo nakon te Uea, **Ruka** 1:46–55. Maria e nako Beterem ma Iotebwa, **Ruka** 2:4–5. Maria e bungia Iesu ao e kawenea ni nen te man n amwarake, **Ruka** 2:7. Taani kawakin tiibu a nako Beterem ni kawara Iesu te teei, **Ruka** 2:16–20. Maria ao Iotebwa a kaira Iesu nakon te tembora i Ierutarem, **Ruka** 2:21–38. Maria ao Iotebwa a kaira Iesu nakon Toan te Riao, **Ruka** 2:41–52. Maria e mena n te mare i Kana, **Ioane** 2:2–5. Te Tia Kamaiu, ngke mena i aon te kaibangaki, e tuanga Ioane bwa e na kawakina tinana, **Ioane** 19:25–27. Maria bon raoia Abotoro i mwiin waereken Kristo nako karawa, **Mwak.** 1:14.

Maria bon te kibono, ae raka riki tikiraoina ma tamaroana nakoia kibono ni kabane, **1Nib.** 11:13–20. E na aranaki tinan Kristo bwa Maria, **Mot.** 3:8. Maria bon te kibono, ae kakawaki man rineaki, **Aram.** 7:10.

Maria, Tinan Mareko. *Tara naba* Mareko

N te Nu Tetemanti, tinan Ioane Mareko, are e korea ana Euangkerio Mareko (Mwak. 12:12).

Marsh, Thomas B.

Te moan Beretitenti n te Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman i mwin Manga Kaokan te Ekaretia n 1830. E taui kiingin te Abanuea n aron ae kaineti nakoia Tengaun ma Uoman (R&B 112:16) ao, n te 1838, e tuangaki n te kaotioti bwa e na boretia ana taeka te Uea (R&B 118:2). Mwakoro 31 n Reirei ao Berita aika Tabu e kaineti nakoina. Marsh e kabaneaki man te Ekaretia n te 1839 ma e a manga bwabetitoaki n Turai 1857.

Marurung. *Tara* Taeka ni Wanawana

Mataaiakina. *Tara naba* Bakantang

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, mataaiakina bon te bakantang iroun temanna ke ni iai tangiran te bwai teuana ae riao.

Ko na tai mataai, **Otin.** 20:17 (TK 5:21; Mot. 13:24; R&B 19:25). Ane ririba te mataai e na kamaana ana bong, **TRab.** 28:16. A mataaiakin tawana ao a tau, **Mika** 2:2.

Taratarai ngkami man te mataai, **Ruka** 12:15. E kangai te tua, Ko na tai mataai, **Rom** 7:7. Ni boong aika kaitira, aomata a na kani mwanemwane, **2Tim.** 3:1–2.

Ngke e noori ara bwai Raban, e mataai nanona iai, **1Nib.** 3:25.

Ko na aki mataaiakina bon oin am bwai, **R&B** 19:26. Katoka te mataai, **R&B** 88:123. Tai mataaiakina are ana bwai tarim, **R&B** 136:20.

Mataio. *Tara naba* Euangkerio (Nu Tetemanti)

Ana Abotoro Iesu Kristo ao te tia korea te moan boki n te Nu Tetemanti. Mataio, bon te I-Iutaia are te tia rikoa te angabwai ibukiia I-Rom i Kaberenaum, tao e bon mwakuri ibukin Erote Anetebwati. E kinaaki i mwain ae rairaki bwa Rewi, ae natin Arebaio (Mar. 2:14). N te tai ae aki maan i mwin weteana bwa e na riki bwa ana reirei Iesu, e karaoa te baka n amwarake are e mena iai te Uea (Mat. 9:9–13; Mar. 2:14–17; Ruka 5:27–32). Tao e rababa ana atatai Mataio ni koroboki aika tabu n te O Tetemanti ao e kona n nori kakoroan bukin taian taetae ni burabeti i nanon maiun te Uea. E karako ae ataaki ibukin taekan nikiran maiun te Abotoro aei. Teuana te koaua ae taekinaki bwa e tiringaki ibukin ana koaua.

Ana Euangkerio Mataio: Te moan boki n te Nu Tetemanti. Ana Euangkerio Mataio tao e bon moan koreaki ibukin kabonganana irouia Iutaia i Baretain. E kabonganai anaitaeka aika bati man te O Tetemanti. Oin ana kantaninga Mataio bwa e na kaota Iesu bwa bon te Mesia are e taekinaki irouia burabeti n te O Tetemanti. E katuruturua naba bwa Iesu bon te Uea ao te Tia Motiki Taekaia aomata.

Ibukin karinanin bwai aika riki i nanon maiun te Tia Kamaiu aika kabwarabwaraki n ana Euangkerio Mataio, taraa Nakoraoin taian Euangkerio n te abentekiti.

Mataniwi ni Kabuta. *Tara* Abotoro; Bitiobi ae Tararua; Itingaun; Moan Beretitentii

Mataniwiia Anera. *Tara naba* Atam; Mikaera

Mikaera, ke Atam, bon mataniwiia anera ke te anera ae kakannato.

E na ruo te Uea mai karawa ma te takarua, ma bwanaan te anera ae kakannato, **1Teta.** 4:16. Mikaera bon te anera ae kakannato, **Iuta** 1:9 (R&B 29:26; 88:112; 128:20–21).

Mataniwiin are Tebubua

Te mataniwi i aoia nimangaun nakon tebubua mwaane n ana taanga ni buaka Rom. Te koraki aei a riki bwa teuana kaonobwin mwakoron ana taanga ni buaka Rom. (Tara Mat. 8:5; Ruka 23:47; Mwak. 10:1–8.)

Mate ibukin ana Koaua, Tiringaki ibukin ana Koaua

Te aomata are anga maiuna nakon ae na kaakea Kristo; te euangkerio, ke ana koaua aika raoiroi ke tuan aroarona.

Ana bane raraaia ake a raoiroi mai mwiin Abera ao tokina Takaria ni kakoaua ni kaitaraia ake a buakaka, **Mat.** 23:35 (Ruka 11:50). Ane nang kabua maiuna ibukin Kristo ao te euangkerio e na kawakinna, **Mar.** 8:35 (R&B 98:13). A karebana Tetabano, **Mwak.** 7:59 (Mwak. 22:20). Ike e mena iai te tetemanti ao e riai bwa e na atongaki naba maten ae karaoa te tetemanti, **Ebera** 9:16–17.

Abinataai e bwaka, ao ni mate man buena i nanon te ai, **Mot.** 17:20. Amonaite ake a rairaki a tewenakoaki nako nanon te ai, **Aram.** 14:8–11. A mwaiti

aika a tiringaki ibukina bwa a kakoaua ibukin bwaai aikai, **3Nib.** 10:15.

Ane e kawenea maiuna ibukiu e na kunea te maiu ae akea tokina, **R&B** 98:13–14. Iotebwa Timiti ao Hyrum Smith a bon mate ibukin aia koaua ibukin manga kaokan te euangkerio, **R&B** 135. Iotebwa Timiti e kamatoa ana koaua ma raraana, **R&B** 136:39.

Mate, Kauoua. *Tara* Mate n Tamnei

Mate n Tamnei. *Tara naba* Bwakan Atam ao Ewa; Kabuakaka; Kamaiu; Moone; Natin Betetion; Riaboro

Te maenako mai iroun te Atua ao Ana kairi; te mate ae kaineti nakon bwaai aika raoiroi. Rutibero ao teuana katenimwakoron kaain karawa a rootaki n te mate n tamnei ngke a teweaki nako mai karawa (R&B 29:36–37).

Te mate n tamnei e karokoaki nakon te aonaba ni Bwakan Atam (Mote 6:48). Aomata aika mamate ma aia iango, taeka, ao mwakuri aika buakaka a bon mate n tamnei ngkai a maiu i aon te aonaba (1Tim. 5:6). Rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo ao man te ongeaba nakon tuua ao otenanti n te euangkerio, mwaane ao aine a kona ni kaitiakaki man te bure ao n tokanikai i aon te mate n tamnei.

Te mate n tamnei naba e riki i mwin maten te rawbata ae mamata. Aomata aika mangauti ao te riaboro ma ana anera a na uaia ni motikaki taekaia. Naake a tia ni kaitara ma nanoia ni koaua te ota ao te koaua n te euangkerio ana rinanon te mate n tamnei. Te mate aei e aki toki n aranaki bwa te kauoua ni mate (Aram. 12:16; Erem. 14:16–19; R&B 76:36–38).

A na teweaki nako tani kakaraoa ae buakaka, **TAre.** 37:9.

Te nano ae ana bwai te rabwata bon te mate, **Rom** 8:6 (2Nib. 9:39). Kaibwabwaru aika kainakoia aomata n te tiringaki ao te kamateaki, **1Tim.** 6:9. Te bure e bungia te mate, **Iak.** 1:15. Ane tokanikai ao e na bon aki kamarakaki n te mate are te kauoua, **Kaoti.** 2:11. E aki kona te kauoua ni mate ni kataea aia kai te koraki aei, **Kaoti.** 20:6, 12–14. Naake a buakaka a na reke tibwangaia n te nama are e ura iai te ai ma te burimton: are te kauoua ni mate, **Kaoti.** 21:8 (R&B 63:17–18).

Aomata a inaomata n rinea te inaomata ao te maiu ae akea tokina ke n rinea te tautoronaki ma te mate, **2Nib.** 2:27 (2Nib. 10:23; Aram. 29:5; Erem. 14:30–31). Te Atua e a tia ni katauraoa te kawai ibukira are ti kona iai ni birinako man te mate ma moone, **2Nib.** 9:10. Kabwarai ngkami man marakin moone bwa kam aonga n aki kainnano n te kauatai ni mate, **Iakob.** 3:11. Ana kairiribai te Atua te aro n aomata, **Mot.** 3:19. Ke e anganingkami te Uea te rairannano bwa kam aonga n aki kainnano n te kauoua ni mate, **Aram.** 13:30. Aramwa e otabwininiaki n ana kabaebae te mate ae aki totoki, **Aram.** 36:18. Ake a buakaka a mate ni bwaai ake a irekereke ma te raoiroi, **Aram.** 40:26 (Aram. 12:16). Te Bwaka e uota nako aoia aomata ni kabane te mate n tamnei, **Aram.** 42:9 (Erem. 14:16–18).

Ngke e bwaka Atam, e riki ni mate tamneina iai, **R&B** 29:40–41, 44.

Matia. *Tara naba* Abotoro—Rineakia Abotoro

Te aomata are e rineaki bwa e na onea mwiin Iuta Itekariota bwa kaain te Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman (Mwak. 1:15–26). Bon ngaia te reirei i nanon maiun Iesu ngke mwakuri ni ibuobuoki ngke e maiu n rabwata (Mwak. 1:21–22).

Matu

Te aro ni motirawa are e aki mwakuri ao e aki namakinaba iai te aomata. Te Uea e a tia n reireinia Ana Aomata aika Itiaki bwa a na aki matu n riaon are kainnanoaki (R&B 88:124). Te matu e kona naba n riki bwa te banna ibukin te mate n tamnei (1Korin. 11:30; 2Nib. 1:13) ke ibukin te mate n rabwata (Moom. 9:13).

Maunga are Oriweta. *Tara* Oriwete, Maunga are

Mena n Taabo Nako. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Ana konabwai te Atua ni mena n taabo nako rinanon tamneina (TAre. 139:7–12; R&B 88:7–13, 41).

Merekitereka. *Tara naba* Nakoanibonga ae te Merekitereka; Tarem

Te ibonga ae rietata ae kakannato n te O Tetemanti, te burabeti, te tia kairiri are maiu i mwin te Ieka ao n ana tai Aberaam. E aranaki bwa uean Tarem (Ierutarem), te uea n raoi, uean te raoiroi (are bon nanon te taeka n Ebera ae *Merekitereka*), ao ana ibonga te Atua ae moan te rietata.

Aberaam e anga kabwianibwai nako nakon Merekitereka, **KB** 14:18–20. Ana aomata Merekitereka a kakaraoa ae raoiroi, ao a karekea karawa, ARIT, KB 14:25–40.

Kristo bon te ibonga ae rietata n ai aron Merekitereka, **Ebera** 5:6. Merekitereka bon Uean Tarem, ana ibonga te Atua ae moan te rietata, **Ebera** 7:1–3.

Akea ae kakannato riki nakon Merekitereka, **Aram.** 13:14–19.

Aberaam e karekea te nakoanibonga mai iroun Merekitereka, **R&B** 84:14. Ibukin te karinerine nakon aran te Uea, te Ekaretia ni boong ake ngkoa e arana te nakoanibonga bwa te Nakoanibonga ae te Merekitereka, **R&B** 107:1–4.

Mesia. *Tara naba* Iesu Kristo; Teuare e Kabiraki

Tein te taeka n Aramia ao n Ebera are nanona "are kabiraki." N te Nu Tetemanti Iesu e aranaki bwa Kristo, are titebo nanona n Erene ma *Mesia.* Nanona bon te Burabeti ae kabiraki, Ibonga, Uea, ao te Tia Kamaiuia are a ingainga ni kantaninga rokona Iutaia.

A bati Iutaia ake a ti taratara te tia kamaiuia man mwaakan Rom ao ibukin karikirakean kaubwain te aba; ngaia are, ngke e roko te Mesia, taan kairiri ao tabeman riki aika mwaiti a aki butimwaia. Bon ti ake a nanorinano ao a kakaonimaki ae a kona n nora te Kristo ni koaua iroun Iesu are te I-Natareta (Itaia 53; Mat. 16:16; Ioane 4:25–26).

E na mena te Tamnei iroun te Mesia, n tataekina te euangkerio, ao ni katanoata te inaomata, **Itaia** 61:1–3 (Ruka 4:18–21).

E a reke iroura te Mesia, are ai aron Kristo, **Ioane** 1:41 (Ioane 4:25–26).

E na kaikawaarake te Atua i buakoia I-Iutaia te Mesia, ke, n atongana teuana, te Tia Kamaiu, **1Nib.** 10:4. Natin te Atua bon te Mesia are e na roko, **1Nib.** 10:17. E na reke te kaboaki mai iroun te Mesia ae tabu, **2Nib.** 2:6. E na roko te Mesia ni koron bongina, **2Nib.** 2:26. E na teirake te Mesia mai buakoia maate, **2Nib.** 25:14.

N aran te Mesia I anga te Nakoanibonga ae te Aaron, **R&B** 13.

Te Uea e taku, Boni Ngai te Mesia, Uean Tion, **Mote** 7:53.

Metiaka. *Tara naba* Taniera

N te O Tetemanti, Tiateraka, Metiaka ao Abete-neko bon teniman I-Iteraera aika kairake ake, ni ikotaki ma Taniera, a uotaki nako nanon ana bareti Nebukaneta, uean Bwaburon. Aran Metiaka n Ebera bon Mitiaera. Ataeinimwaane aika aman a rawa ni kabarekaia man kanakin ana iriko ao ana wain te Uea (Tani. 1). Tiateraka, Metiaka, ao Abete-neko a bon tewenakoaki nako nanon te tabo ni kanaiai ae ura iroun te uea ma bon te kakai kawakinakia (Tani. 3).

Metutera. *Tara naba* Enoka

Temanna natin Enoka n te O Tetemanti. Metutera e maiu 969 ririki (KB 5:21–27; Ruka 3:37; Mote 8:7). Bon te burabeti ae raoiroi are e katukaki i aon te aonaba ngke uotaki rake nako karawa ana kawa Enoka. E tiku i aon te aonaba bwa e na karekea te kanoa are e na roko mai iai Noa (Mote 8:3–4).

Mi. *Tara naba* Kaotioti

Teuana te kawai are kaota iai nanona te Atua nakoia mwaane ao aine n te aonaba. E ngae n anne, tiaki taian kaotioti mi ni kabane. Mi aika man

ana kairiiri te tamnei bon uaan te onimaki.

E mi, ao nooria te kai n ararake ae rota karawa, **KB** 28:12. E mia te mi Iotebwa, **KB** 37:5. N na taetae ma ngaia n te mi, **WI** 12:6. E mi Nebukaneta n taian mi, **Tani.** 2:1–3. A na miakini mi unimwaane, **Ioera** 2:28 (Mwak. 2:17).

E kaoti ana anera te Uea nakoina n te mi, **Mat.** 1:20 (Mat. 2:19).

Riaai e koroi baika a mwaiti ake e noori i nanon taian mi, **1Nib.** 1:16. Riaai e miia te mi, **1Nib.** 8.

Mi ni Burabeti. *Tara naba* Kaotioti; Mi; Moan Kaotioti

Te kaotioti ae nooraki i aon te bwai ae riki, te aomata, ke te bwai rinanon mwaakan te Tamnei ae Raoiroi.

Te katooto i aon mi ni burabeti aika kakawaki a ikotaki ma aika kaotaki ikai: Miin Etekiera ibukin kabanean boong (Etek. 37–39), miin Tetebano ibukin Iesu ngke tei i angatain te Atua (Mwak. 7:55–56), ana kaotioti Ioane ni kaineti ma kabanean boong (Kaoti. 4–21), Miia Riaai ao Nibwaai ibukin te kai ni kamaiu (1Nib. 8; 10–14), miin Aramwa te Teei ibukin ana anera te Uea (Mot. 27), miin tarin Iareta ibukin kaain te aonaba ni kabane (Ita 3:25), te mi ibukin taian mimitong (R&B 76), mi ake e anganaki Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery n te Kirtland Tembora (R&B 110), miin Iotebwa F. Smith i aon kaboakia maate (R&B 138), miin Mote ibukin te Atua ma Ana kariki bwai (Mote 1), miin Enoka ibukin te Atua (Mote 6–7), te Moan Kaotioti nakon Iotebwa Timiti (IT—R 1).

Ngkana akea te taetae ni burabeti, a na mate aomata, **TRab.** 29:18. A na noori mi ni burabeti ami ataeinimwaane, **Ioera** 2:28 (Mwak. 2:17).

E a tia n anganai te ataibwai, **2Nib.** 4:23.

Bon te tia uarongorongo are e kanakoaki mai iroun te Atua, **IT—R** 1:33. Ti kakoaua te taeka ni burabeti, kaotioti, mi ni burabeti, **TOni.** 1:7.

Mika

Te burabeti n te O Tetemanti. Bon kaain Moretieta i Kate, n te aba ae aoraoi i Iuta, ao e taetae ni burabeti ngke e uea Etekia (Mika 1:1–2).

Ana boki Mika: Mika bon ti ngaia te boki n te O Tetemanti are e arana Beterem bwa te tabo are e na bungiaki iai te Mesia (Mika 5:2). I nanon te boki te Uea e maroro ma Ana aomata ao e taekina raoiroina ngkoa nakoia; E kainnanoa mai irouia te karaoa ae eti, te nanoanga, ao te nanorinano (Mika 6:8).

Mikaera. *Tara naba* Atam; Mataniwiia Anera

Te ara are kinaaki iai Atam n te maiu i mwaain te maiu aei. E aranaki bwa Mataniwiia Anera. N Ebera nanon te ara bon "Are ai aron te Atua."

Mikaera, temanna i buakoia mataniwi ake a kakannato, e roko ni buoka Taniera, **Tani.** 10:13, 21 (R&B 78:16). Ni boong aika kaitira e na tei rake Mikaera, te mataniwi ae kakannato, **Tani.** 12:1.

Mikaera are mataniwiia anera e un ma te riaboro ni kauntaeka, **Iuta** 1:9. Mikaera ma ana anera a buakana te rakon, **Kaoti.** 12:7 (Tani. 7).

Mikaera bon Atam, **R&B** 27:11 (R&B 107:53–57; 128:21). Mikaera, are mataniwiia ana anera te Uea, e na katanga ana bu, **R&B** 29:26. Mikaera e na ikotiia ana taanga ni buaka ma ni buakana Tatan, **R&B** 88:112–115. E ongo bwanaan Mikaera ngke kaota te riaboro, **R&B** 128:20.

Mimitong. *Tara naba* Karinanin te Mimitong; Te Koaua; Te Ota, Otan Kristo

I nanon koroboki aika tabu, te mimitong e aki toki n kaineti nakon otan te Atua ao te koaua. E kona naba ni kaineti nakon neboan ke karinean ao nakon aron aekan te maiu ae akea tokina ke mimitongin te Atua.

E tabu aia Uea Taanga ni Buaka: e buta aonaba ni bane ni mimitongina, **Itaia** 6:3 (2Nib. 16:3).

Ti onikaki n riki n ai arona man te mimitong teuana nakon te mimitong teuana, **2Korin.** 3:18.

E na tabekairake bwa N na maeka ma ngaia n te mimitong, **Aram.** 36:28.

Mimitong are a karekeaki n te mangauti a na kakaokoro ni kaineti nakon te raoiroi, **R&B** 76:50–119. Mimitongin te Atua bon te rabakau, **R&B** 93:36.

Mimitongin te Atua bon karekean te aki mamate ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39. I noriia uoman Aomata, ake raneaneaia ao mimitongiia e aki kona ni kabwarabwaraaki, **IT—R** 1:17.

Mimitongin te Teretio. *Tara naba* Karinanin te Mimitong

Te kabanea n rinano n rinanin mimitong ake teniua ike a na maeka iai aomata i mwin te Kabanea ni Motiki Taeka.

Bauro e noora mimitongin taian itoi, **1Korin.** 15:40–41.

Iotebwa Timiti ao Sidney Rigdon a noora mimitongin te teretio, **R&B** 76:81–90. Kaain te aonaba ae teretio aki kona ni warekaki n aron itoi, **R&B** 76:109–112. Ane e aki kona n ongeaba n tuan te abanuea ae te teretio e aki kona moan mimitongin te teretio, **R&B** 88:24, 31, 38.

Mimitongin te Teretirio. *Tara naba* Karinanin te Mimitong

Te kauoua man mimitong ake teniua ike a na maeka iai aomata i mwin te Kabanea ni Motiki Taeka.

Bauro e noora mimitongin te teretirio, ai aron tamaroan namwakaina, **1Korin.** 15:40–41.

Iotebwa Timiti ao Sidney Rigdon e noora mimitongin te teretirio, **R&B** 76:71–80. Mimitongin te teretirio e riaon mimitongin te teretio, **R&B** 76:91. Ane e aki kona n ongeaba n tuan te abanuea ae te teretirio e aki kona moan mimitongin te teretirio, **R&B** 88:23, 30, 38.

Mimitongin te Tiretio. *Tara naba* Karietataaki; Karinanin te Mimitong; Maiu ae Akea Tokina

Te kabanea n rietata man rinanin mimitong ake teniua are e kona ni karekea te aomata i mwin te maiu aei. Ikai are a na maeka iai aika raoiroi i matan te Atua te Tama ao Natina ae Iesu Kristo.

Mimitongin te tiretio bon teuana, **1Korin.** 15:40 (R&B 76:96). Bauro e uotakiraki nakon te kateniua ni karawa, **2Korin.** 12:2.

Mimitongin te tiretio e kaotaki n te mi ni burabeti, **R&B** 76:50–70. Ngkana a tangira nneia Aomata aika Itiaki n te aonaba ae tiretio, a riai ni katauraoi, **R&B** 78:7. Ane e aki kona n ongeaba n tuan te abanuea ae te tiretio e aki kona moan mimitongin te tiretio, **R&B** 88:15–22. Ni mimitongin te tiretio iai teniua karawa iai; a kaotaki aron karekean te kabanea n rietata, **R&B** 131:1–2. Ataei ake a mate i mwaain ae a roko n te roro ni bukinaki a bon kamaiuaki n te abanuea ae tiretio, **R&B** 137:10.

Minita. *Tara naba* Mwakuri ni Ibuobuoki; Nakoanibonga

Karaoan ana mwakuri te Uea i aon te aonaba. Ana tia mwakuri te Atua aika rineaki a riai ni weteaki iroun te Atua bwa aonga ni mwakuri n Ana mwakuri. Ngkana a karaoa nanon te Uea minita ni koaua, a tei ibukin te Uea n aia beku aika kariaiakaki ao mwakuri bwa Ana tia tei (R&B 64:29), ao a karaoa te mwakuri ae kainnanoaki ibukin kamaiuakia aomata. Te Uea e a tia n anganiia abotoro, burabeti, taan tataekina te euangkerio, ibonga aika rietata, itingaun, unimwaane, bitiobi, ibonga, tia reirei, rikan, taan ibuobuoki, ao tautaeka ibukin kakororaoakiia Aomata Aika Itiaki, ibukin mwakurian te mwakuri (1Korin. 12:12–28; Ebeto 4:11–16; R&B 20; 107).

E rineia Iehova bwa e na karaoa nakoana n aran Iehova, **TK** 18:5. A na atongngkami aomata bwa ana tia mwakuri Atuara, **Itaia** 61:6.

Natin te Aomata E aki nako mai bwa e na tau-toronia aomata, ma E na toro irouia, **Mat.** 20:26–28. I kaoti nakoim bwa N na rineiko bwa te tia kaotioti ao te tia kakoaua, **Mwak.** 26:16–18. E aki ribuaki te Atua ni mwanuokini ami mwakuri n tangira ngke kam akoia Aika a Itiaki, **Ebera** 6:10. Ngkana e akoa te aba temanna, ao e na akoia n ai aron te kona ae E anganna te Atua, **1Bet.** 4:10–11.

A reirei, ma ni ibuobuoki imarenami, **3Nib.** 26:19.

Bon taben te Tengaun ma Uoman bwa a na katabuia taan tataekina te euangkerio, **R&B** 107:39–40. Te ibonga ae rietata e kona ni kaokoroaki nakon mwakuri ni ibuobuoki ni bwain aon te aba, **R&B** 107:71–72. Itingaun aikai a na riki bwa minita aika a mwamwananga, **R&B** 107:93–97. Unimwaane a katabuaki bwa minita nakon au Ekaretia, **R&B** 124:137.

Miriam. *Tara naba* Mote

N te O Tetemanti, mwaanen Mote (WI 26:59).

E taratara te abein are karaoaki man te maunei, **Otin.** 2:1–8. E kairiia aine ma te timbere, **Otin.** 15:20–21. A ngurengure ni kaitara Mote ao e taonaki n te rebera, i mwina e katokaki aorakina, **WI** 12:1–15 (TK 24:9).

Missouri. *Tara* Ierutarem ae Boou

Moaba. *Tara naba* Rota

Ni bongin te O Tetemanti te aba ae mena i mainikun Taari are Mate. I-Moaba bon kanoan Rota ao bon aia koraki I-Iteraera. A taetae n te taetae ae titebo ma te taetae n Ebera. E bon teimatoa te bubuaka i marenaia I-Moaba ma tibun Iteraera (TMT 3:12–30; 11:17; 2Tamu. 8:2; 2Uea 3:6–27; 2Rong. 20:1–25; Itaia 15).

Moan Beretitentii. *Tara naba* Beretitenti; Kaotioti; Kiingin te Nakoanibonga

Te Beretitenti n te Ekaretia ao ana Taan Ibuobuoki. Bon ngaiia te koram ae teniman ibonga aika rietata ao a tararua i aon te Ekaretia ae bwanin. Te Moan Beretitentii e taui ni kabane kiingin te nakoanibonga.

Kiingin te abanuea a na tiku n tai nako iroun te Beretitentii n te Nakoanibonga ae Rietata, **R&B** 81:2. Te Beretitentii n te Nakoanibonga ae Rietata iai kariaiakakiia ni karaoi nakoa ni kabane, **R&B** 107:9, 22. Ane e butimwaeai e butimwaeia naake n te Moan Beretitentii, **R&B** 112:20, 30. Te Moan Beretitentii a karekei kaotioti ibukin te Ekaretia ae bwanin, **R&B** 124:126.

Moan Kaotioti. *Tara naba* Manga Kaokan te Euangkerio; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Kaotin te Atua te Tama ao Natina ae Iesu Kristo nakon te Burabeti ae Iotebwa Timiti n te buakonikai.

N tain bwebwe raken aroka n te ririki 1820, Iotebwa Timiti te Ataei, e a tokara ana katebwi ma nimaua n ririki. E maeka ma ana utu n te kaawa ae Palmyra, New York. Ni uakaan i maeon mwengan ana utu ao bon iai te buakonikai. Iotebwa e nakon te tabo aei n tataro nakon te Atua bwa e kan ataia bwa enga te ekaretia ae koaua. E rotaki n ana tai ni wareware n te Baibare bwa e riai ni ukoukora te kaeka mai iroun te Atua (Iakobo 1:5–6). Ni kaekaan ana tataro, te Tama ao te Nati a kaoti nakoina ao a tuangnga bwa akea te ekaretia ae e na kaaina n te tai arei i aon te aba, bwa a bane ni kairua (IT—R 1:15–20). Te bwai ae tabu ae rinanona e moana rikin bwaai ake a na uota manga kaokan te euangkerio ao ana Ekaretia Kristo ae koaua.

Moan te Mwaaka. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Te anua n Atua are iai irouna te mwaaka ni kabane (KB 18:14; Aram. 26:35; R&B 19:1–3).

Moan te Tabu. *Tara naba* Tembora, Umwan te Uea; Umwa, Mwaneaba

Te ruu are moanban te tabu n ana umwa Mote ao rimwi riki n te tembora. Are Moan te Tabu e aranaki naba bwa

te "tabo are moaniban te tabu" (Otin. 26:33–34).

Moan Tuua n te Euangkerio. *Tara* Bwabetito; Onimaki; Raira nanom, Rairannano; Tamnei ae Raoiroi

Moan Ua

Moan uan aroka ake a rikoaki i nanon te tai teuana. Ni bongin te O Tetemanti, a bon anga nakon te Uea (NI 23:9–20). Iesu Kristo bon te moan ua iroun te Atua ibukina bwa bon Ngaia te moan ni mangauti (1Korin. 15:20, 23; 2Nib. 2:9). Naake a butimwaea te euangkerio ao a teimatoa ni karokoa te toki ni kakaonimaki a bon tei bwa kabotau ibukin te moan ua, bwa ngaiia ana bwai te Atua.

Te koraki ake a irira te Tiibu te Teei nako ike E nako iai bon ana moan ua te Atua, **Kaoti.** 14:4.

Ana moan ua Kristo naake a ruo ma ngaia moa, **R&B** 88:98.

Moi, Koro ni Manging. *Tara* Taeka ni Wanawana

Moomon(tenaan). *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo; Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, Ana

Te ara ni kaniko ae *Moomon* e karioaki irouia aomata aika tiaki kaain te Ekaretia n taekiniia kaain Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. Te ara e reke man te boki ae tabu ni koroboki aika tabu ake a ikoikotaki iroun te burabeti are ngkoa ae Moomon ae aranaki bwa Ana Boki Moomon. Te ara are e anga te Uea bwa a na kinaaki iai kaain te Ekaretia bon "Aomata Aika Itiaki." Etin aran te Ekaretia bon Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira.

Moomon, Ana Boki. *Tara* Ana Boki Moomon

Moomon, Te Nibwaite ae te Burabeti. *Tara naba* Ana Boki Moomon

Te Nibwaite ae te burabeti, te tienera n te tanga ni buaka, te tia kawakin rongorongo n Ana Boki Moomon. Moomon e maiu n uakaan ma 311–385 N.K. (Moom. 1:2, 6; 6:5–6; 8:2–3). Bon te mataniwi n te tanga ni buaka n angin maiuna, ni moa ma ngke tebwi ma nimaiua ana ririki (Moom. 2:1–2; 3:8–12; 5:1; 8:2–3). Amaron e reireina Moomon bwa e na katauraoia bwa e na tararuai rongorongo ao ni kawakinan rongorongo (Moom. 1:2–5; 2:17–18). I mwin tauan mwiin rongorongon oin maiuna, Moomon e kakimototoi kanoan ana bwaatua Nibwaai ake a bubura nako aon ana bwaatua Moomon. Rimwi riki e anga rongorongo aika tabu nakon natina ae Moronaai. Bwaatua aikai bon mwakoron rongorongo are e raira Ana Boki Moomon mai iai Iotebwa Timiti.

Ana Taeka Moomon: Te boki ae uarereki n Ana Boki Moomon. I marenan ana kabanea n tae Amareki n ana boki Ominai ao moan taeka n ana boki Motiaea, Moomon, te eteta ibukin rongorongo ni kabane, e karina ae uarereke aio. (Tara "Te Kabwarabwara ae Kimototo ibukin Ana Boki Moomon" i moa n Ana Boki Moomon.)

Ana boki Moomon: Te boki ae okoro i nanon bokin koroboki aika tabu ae ataaki bwa Ana Boki Moomon. Mwakoro 1–2 e taekina Amaron, aia burabeti Nibwaite, ngke e tuanga Moomon bwa ningai ao n te tabo ra are e na karekei iai bwaatua. Buaka aika korakora a moanaki naba, ao Nibwaite ake Teniman a anaaki ibukin buakakaia aomata. Mwakoro 3–4 e taekina Moomon ngke e takaruaea te rairannano nakoia te botanaomata, ma a aki namakinna, ao e teimatoa ni korakora riki te buakaka nakon ake mai mwaina i Iteraera. Mwakoro 5–6 bon taekan kabanea ni bubuaka i marenaia Nibwaita ao Reimwanaite. Moomon e tiringaki ma angaiia te botanaomata aika Nibwaite. Ni mwakoro 7, i mwain matena, Moomon e weteia aomata—n te tai arei ao n taai aika a na roko—bwa a na raira nanoia. Mwakoro 8–9 e koreaki iai bwa n tokina ao ti natin Moomon te mwaane, ae Moronaai, ae tiku. Ngaia ae korei rongorongon kabanean bwaai aika

riki n te mate ao te tiriaomata, ni ikotaki ma buan te botanaomata aika Nibwaite, ao e korea te rongorongo nakoia rooro n taai aika a na roko ao taan wareware n te rongorongo aei.

Moone. *Tara naba* Kabuakaka; Mate n Tamnei; Natin Betetion; Riaboro

Kaotioti ni boong aika kaitira a taekina moone n nanona aika uoua. Te moan, bon te tabo ni maeka n te aonaba n tamnei ae aki teimatoa ibukiia naake aki ongeaba n te maiu n rabwata. Nanona ikai bwa, moone bon iai tokina. Tamnei ake a mena ikekei a na reireinaki te euangkerio, ao tabeua te tai i mwin aia rairannano a na mangauti nakon te karinan ni mimitong are e tau ibukiia. Naake a rawa n raira nanoia, ma bon tiaki natin betetion, a na tiku i moone i nanon tain te Tenga n Ririki. I mwin nga n ririki aikai n te kammarakaki, a na mangauti nakon te mimitong n te teretio (R&B 76:81–86; 88:100–101).

Te kauoua, bon te tabo ae teimatoa ibukiia naake aki kabooaki n Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo. Nanona ikai bwa, moone e teimatoa. Bon ibukiia naake a kuneaki n "tiku ni kammaira" (R&B 88:35, 102). Aio te tabo ike Tatan, ana anera, ao natin betetion—naake a tia ni kaakea te Nati i mwin kaotakina iroun te Tama—a na maeka iai n aki totoki (R&B 76:43–46).

Koroboki aika tabu n tabetai e taekina moone bwa te rotongitong are iao.

Tamnein Tawita e na aki kitanaki i moone, **TAre.** 16:10 (TAre. 86:13).

Nakon rinim i moone, nakon nanon te ai are aki mamamate, **Mar.** 9:43 (Mot. 2:38). Teuare kaubwai e kaeka matana i moone, ngke e maraki, **Ruka** 16:22–23 (R&B 104:18). Te mate ma moone anga maate, **Kaoti.** 20:13.

Iai te tabo are e tia ni katauraoaki, eng, are bon moone ae kamwara, **1Nib.** 15:35. Nanon te iriko e angan tamnein te riaboro te mwaake ni kairiko nako moone, **2Nib.** 2:29. Kristo e katauraoa te kawai ibukin kainaomatakira man te mate ao moone, **2Nib.** 9:10–12. Naake a tiku ni kammaira a na nako nakon te karwawata ae akea tokina, **2Nib.** 9:16. Te riaboro e na kamwaneia tamnei ao e na karaurau ni kairia nako moone, **2Nib.** 28:21. Iesu e a tia ni kabooa tamneiu mai moone, **2Nib.** 33:6. Kabwarai ngkami man marakin moone, **Iakob.** 3:11. Te tautoronaki iroun te riaboro ma ni kairaki nakon nanon te riaboro nakon kamaunakia bon taurekereken moone, **Aram.** 12:11. A na teweaki nako akana buakaka nakon te rotongitongi n uaa te tai ni mangauti, **Aram.** 40:13–14. Ake a kammaira a na bon rangin aki kukurei ni maeka ma te Atua nakon ae kam na maeka i moone, **Moom.** 9:4.

Au katuua are I anga ni baiu bon te katuua ae e aki totoki, **R&B** 19:10–12. Moone bon te tabo ae katauraoaki ibukin te riaboro ma ana anera, **R&B** 29:37–38. Naake a kakoaua te Atua a kamaiuaki man te mate ao ana kabaebae moone, **R&B** 138:23.

Moronaai, Kaben. *Tara naba* Te Ara ni Inaomata

N Ana Boki Moomon, te Nibwaite ae raoiroi ae te kamwanta n te tanga ni buaka ae maiu n uakaan ma 100 I.K.

Moronaai e rineaki bwa mataniwiia matani i aon aia tanga ni buka Nibwate, **Aram.** 43:16–17. Kaungaia aia tautia Nibwaite bwa a na buaka ibukin kainaomatakia, **Aram.** 43:48–50. E karaoa te buraeki n inaomata man mwakoron ana kunnikai, **Aram.** 46:12–13. Bon ana aomata te Atua, **Aram.** 48:11–18. E un n te tautaeka ibukin aroia n aki tabeakina inaomatan te aba, **Aram.** 59:13.

Moronaai, Natin Moomon. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Moomon, Te Nibwaite ae te Burabeti

Te kabanea ni Burabeti ae te Nibwaite n Ana Boki Moomon (n uakaan ma 421 N.K.). I mwain raoi maten Moomon, e anga rongorongon ngkoa ake aranaki bwa ana bwaatua Moomon nakon natina are Moronaai (ATM 1:1). Moronaai e katiaa ikotakin ana bwaatua Moronaai.

E karini mwakoro 8 ao 9 nakon ana boki Moomon (Moom. 8:1). E karaoa kakimototoan ao e karina ana boki Ita (Ita 1:1–2) ao e ikotii ma oin ana boki ae aranaki bwa ana boki Moronaai (Moro. 1). E kaini bwaatua ao e karabai n te tabuki are Kumora (Moom. 8:14; Moro. 10:2). N te ririki 1823 Moronaai e kanakoaki ngkai te aomata ae tia ni mangauti bwa e na kaota Ana Boki Moomon nakon Iotebwa Timiti (R&B 27:5; IT—R 1:30–42, 45). E reireina te burabeti ae kairake ni katoa ririki man te 1823 nakon te 1827 (IT—R 1:54) ao n tokina e anganna taian bwaatua n te 1827 (IT—R 1:59). I mwin tian te rairairi ao Iotebwa Timiti e kaoki taian bwaatua nakon Moronaai.

Ana boki Moronaai: Te kabanea ni boki n Ana Boki Moomon. E koreaki iroun te kabanea ni burabeti ae te Nibwaite, ae Moronaai. Mwakoro 1–3 kabanean kamaunakiia Nibwaite, n anga kaetieti n anga te Tamnei ae Raoiroi ao te Nakoanibonga. Mwakoro 4–5 e kabwarabwara raoi aron karaoan te botaki n toa. Mwakoro 6 e korea kakimototoan ana mwakuri te Ekaretia. Mwakoro 7–8 bon kabwarabwara i aon moan tua n te euangkerio, ni ikotaki ma reirei mai iroun Moomon i aon te onimaki, te kaantaninga, ao tangira ae kororaoi te itiaki ao i aon aron ataakin ae raoiroi ao ae buakaka (Moro. 7), ao ana kabwarabwara Moomon are ataei aika uarereka a maiu iroun Kristo ao a aki kainnanoa te bwabetito (Moro. 8). Mwakoro 9 e kabwarabwara rikiraken buakakaia te botanaomata aika Nibwaite. Mwakoro 10 bon ana kabanea n rongorongo Moronaai ao e kaairaki ma te kawai n ata koauan Ana Boki Moomon (Moro. 10:3–5).

Moronaaia, Natin Kaben Moronaai

Aia kamwanta Nibwaite ae raoiroi n Ana Boki Moomon (uakaan ma 60 I.K.).

Moronaai e anga tanga ni buaka nakon natina are Moronaaia, **Aram.** 62:43. E manga taua riki te kaawa are Taraemera, **Erem.** 1:33. E kairiia Nibwaite nakon te rairannao ao e manga taua taekan ae riaon iteran te aba, **Erem.** 4:14–20.

Mote. *Tara naba* Aaron, Tarin Mote; Ana Tua Mote; Bentateuti; Onikakin te Rabwata—Onikakin Rabwatan Kristo; Tuua Ake Tebwina

Te burabeti n te O Tetemanti are e kairiia I-Iteraera man te tautoronaki i Aikubita ao e angania tua ibukin te aro, reitaki n te botanaomata, ao amwarake n aron are a kaotaki iroun te Atua.

Mote e reitinako ana mwakuri ni ibuobuoki riaon are oin ana tai ni maiu n rabwata. Iotebwa Timiti e reirei bwa, n raonaki ma Eria, e roko nakon te Maunga ni Bitaki ao e katokai kiingin te nakoanibonga i aoia Betero, Iakobo, ao Ioane (Mat. 17:3–4; Mar. 9:4–9; Ruka 9:30; R&B 63:21).

E kaoti Mote nakon Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery n Eberi 3, 1836, n te tembora i Kirtland, Ohio, ao e anganiia kiing ibukin ikotakin Iteraera (R&B 110:11).

Kaotioti ni boong aika kaitira e bati ae a taekinaki iai ni kaineti ma Mote. E aki toki n taekinaki n Ana Boki Moomon, ao man Reirei ao Berita aika Tabu ti reiakina taekan ana mwakuri ni ibuobuoki (R&B 84:20–26) ao bwa e karekea te nakoanibonga mai iroun taman buna, ae Ietero (R&B 84:6).

Kaotioti ni boong aika kaitira a kamatoai naba rongorongona n te Baibara ibukin ana mwakuri ni ibuobuoki i buakoia tibun Iteraera ao e manga kakoaua bwa bon ngaia are korei booki ake nimauam are e moanaki iai te O Tetemanti (1Nib. 5:11; Mote 1:40–41).

E kamaiuaki iroun natin Bwarao te aine, **Otin.** 2:1–10. E birinako nako Mirian, **Otin.** 2:11–22. E kaoti ana anera te Uea nakoia n te buakoako ae ura, **Otin.** 3:1–15. E taekini aoraki aika kamamate are a na roko i aoia I-Aikubita, **Otin.** 7–11. Te Uea e katea te Toa ae te Riao, **Otin.** 12:1–30. E kairiia tibun Iteraera ri nanon Tari ae Uraura, **Otin.** 14:5–31. Te Uea e kabwaka te manna n te rereua, **Otin.** 16. E orea te bwa i Oreba ao e tinako te ran, **Otin.** 17:1–7. Aaron ao

Ura a nangoi baina bwa e aonga Iotua n tokanikai i aon Amareki, **Otin.** 17:8–16. Ietero e reireinna, **Otin.** 18:13–26. E kataauraoia te botanaomata ibukin kaotin te Uea i aon te maunga are Tinai, **Otin.** 19. Te Uea e kaoti Tuua ake Tebwina nakoina, **Otin.** 20:1–17. Ngaia ma itingaun unimwaane a noora te Atua, **Otin.** 24:9–11. E urui baaba ni kakoaua ao e urua te kao te teei are te koora, **Otin.** 32:19–20. E taetae ma te Atua ni kaaitara, **Otin.** 33:9–11.

E kaoti ngke e onikaki Iesu, **Mat.** 17:1–13 (Mar. 9:2–13; Ruka 9:28–36).

Ti na kakorakoraira n ai aron Mote, **1Nib.** 4:2. Kristo bon te burabeti n ai aron Mote are e na kateirakea te Uea, **1Nib.** 22:20–21 (TK 18:15; 3Nib. 20:23).

E kairiia Iteraera n te kaotioti, **R&B** 8:3. E nooraki i buakoia tamnei aika kakannato, **R&B** 138:41.

E noora te Atua ni kaaitara ma ngaia, **Mote** 1:2, 31. Ti te arona ma te Rikitemanna, **Mote** 1:6, 13. E na koroi baike a kaotaki nakoina ni kaineti ma karikan bwai, **Mote** 2:1.

Ana boki Mote: Te boki n te Bwaea ae Bati Bona are kanoana ana rairairi Iotebwa Timiti ae kairaki irou te Tamnei ibukin itiua mwakoro ake mai moa ni Karikani Bwai.

Mwakoro 1 e taua mwiin te mi ni burabeti are e noora iai te Atua Mote, are e kaota nakoina bwaninin te babaire ni kamaiu. Mwakoro 2–5 bon rongorongon Karikani Bwai ao Bwakan te aomata. Mwakoro 6–7 kanoana bon te mi ni burabeti i aon taekan Enoka ao ana mwakuri ni ibuobuoki i aon te aonaba. Mwakoro 8 kanoana bon te mi ni burabeti i aon taekan Noa ao te Ieka are korakora.

Ana boki Mote ake nimaua: Tara Karikani Bwai; Te Otinako; Nakoaia Ibonga; Warekaia Iteraera; Tua-Kaua

Boki ake nimaua mai moa n te O Tetemanti ataaki bwa ana boki Mote. Bwaatua burati ake e anai Nibwaai mai iroun Raban kanoana bon ana boki Mote (1Nib. 5:11).

Nibwaai e wareki bwaai aika mwaiti aika a koreaki i nanon ana boki Mote, **1Nib.** 19:23.

Motiaea, Natin. *Tara naba* Aaron, Natin Motiaea; Amon, Natin Motiaea; Aomna; Imnaai; Motiaea, Natin Beniamina

N Ana Boki Moomom, aman natin te Uea ae Motiaea ake a rairaki i mwin kaotin te anera nakoia ao e weteia bwa a na raira nanoia. Araia bon Amon, Aaron, Aomna, ao Imnaai (Mot. 27:34). A kabanea tebwi ma aua te ririki ae nako raoi n tataekina te euangkerio nakoia Reimwanaite. Rongorongon aia mwakuri ni ibuobuoki i buakoia Reimwanaite e kaotaki n ana boki Aramwa, mwakoro 17 nakon 26.

I mwaina bon taan aki kakoaua ake a kataia ni kamauna te Ekaretia, **Mot.** 27:8–10 (Aram. 36:6). A boaaki iroun te anera ao a raira nanoia, **Mot.** 27:11–12, 18–20. A karekea te kariaia bwa a na kabwarabwara nakoia Reimwanaite, **Mot.** 28:1–7.

Motiaea, Natin Beniamina. *Tara naba* Beniamina, Taman Motiaea; Motiaea, Natin

Te Nibwaite ae te uea ae raoiroi ao te burabeti n Ana Boki Moomon. Motiaea e tou mwiin ana banna ni katooto tamana (Mot. 6:4–7). E rairi uabwi ma aua bwaatua aika koora are kanoana bon rongorongoia Iaretaite (Mot. 28:17).

Ana boki Motiaea: Te boki teuana n Ana Boki Moomon. Mwakoro 1–6 kanoana bon ana kabwarabwara ae matoatoa te Uea ae Beniamina nakoia ana botanaomata. Tamnein te Uea e ringa nanoia ao a rairaki aomata ao akea namakinan kan karaoan ae buakaka. Mwakoro 7–8 e taekina te koraki n Nibwaita ake a nako ni maeka n abaia Reimwanaite. Te botaki ni kakae e kanakoaki bwa e na kakaeia. Amon, te tia kaira te botaki ni kakae, e kuneia ao e reiakina karakinan katakiia i aan aia karawawata Reimwanaite. Mwakoro 9–24 e kabwarabwara te karawata arei ao a kanga aia

taan kairiri—Tinebi, Noa, ao Rimwaai ni maiu i aia Reimwanaite. Tiringakin te burabeti ae arana Abinataai ibukin ana koaua e tauaki naba mwina. Aramwa e rairaki ngke e kabowiaki Abinataai. Mwakoro 25–28 e manga taekini karakinan aroia natin Aramwa mwaane ao aman natin te Uea ae Motiae n rairaki. Ni mwakoro 29 te Uea ae Motiaea e taekinna bwa e na onea mwiia ueea te waaki n tia moti. Aramwa are natin Aramwa e rineaki bwa te moan mataniwi n tia moti.

Motiaea, Taman Beniamina. *Tara naba* Beniamina, Taman Motiaea; Taraemera

N Ana Boki Moomon, te burabeti ae te Nibwaite are karikaki bwa te uea i aoia aomata i Taraemera.

Motiaea e tuangaki iroun te Uea bwa e na kitana aban Nibwaai, **Omi.** 1:12. E kuneia kaain Taraemera, **Omi.** 1:14–15. A reireinaki aomata i Taraemera n ana taetae, **Omi.** 1:18. E rineaki bwa aia uea botanaomata ake a katiteueanaki, **Omi.** 1:19. Natina, ae Beniamina, e uea i mwin matena, **Omi.** 1:23.

Motika Taekan, Motikitaeka. *Tara naba* Iesu Kristo—Motiki Taeka; Kabuakaka; Motiki Taeka, te Kabanea ni

Rinanoan aroaro ni kaineti ma tuan te euangkerio; ni baireia; atakin kaokoron te raoiroi man te buakaka.

E tekateka Mote ni kaeti taekaia aomata, **Otin.** 18:13. Ko na motika raoi taekan te aomata ae maeka i rarikim, **NI** 19:15.

Tai kabuakaka, bwa kam kawa ni kabuakakaki, **Mat.** 7:1 (ARIT, Mat. 7:1–2; Ruka 6:37; 3Nib. 14:1). Akana a bure i an te Tua ao a na motikaki taekaia n te tua, **Rom** 2:12. Ake a itiaki a nangi motiki taekaia kaain aonaba, **1Korin.** 6:2–3.

E a motikaki taekan Natin te Atua ae e aki totoki n aron ana waaki te aonaba, **1Nib.** 11:32. Ana Abotoro te Tiibu te Teei ake Tengaun ma Uoman a na motiki taekaia ana baronga Iteraea ake tengaun ma uoman, **1Nib.** 12:9 (R&B 29:12). Te mate, moone, te riaboro, ao ni kabane ake a tia ni bae a na motikaki taekaia, **2Nib.** 28:23 (1Nib. 15:33). Ngkana ko motika taekan te aomata are e butiko am bwai, a na mwaitira riki etin katuaeakim ibukin tauan am bwai, **Mot.** 4:22. Aomata a na motikaki taekaia n aron aia mwakuri, **Aram.** 41:3. Motikitaeka n ae raoiroi, ao e na manga kaokaki te momotiraoi nakoim, **Aram.** 41:14. Man taian boki ake a koreaki ao e na motikaki iai taekan te aonaba, **3Nib.** 27:23–26 (Kaoti. 20:12). Nikiraia te botanaomata aio a na motikaki taekaia irouia ake tengaun ma uoman ake e a tia n rineia Iesu n te aba aio, **Moom.** 3:18–20. Moomon e kabwarabwara aron atakin te raoiroi man te buakaka, **Moro.** 7:14–18.

Kawenea am onimaki n te Tamnei are e kairiri nakon karaoan te motikitaeka n ae raoiroi, **R&B** 11:12. Kam riai n taku i nanomi—e na motiki taeka te Atua i marenau ma ngkoe, **R&B** 64:11. Ana Ekaretia te Uea e na motika taekaia botanaomata, **R&B** 64:37–38. A kawaraki iroun te Nati tamnei n te tabo ni kaikain bwa aonga ni motikaki taekaia n ai aroia aomata n rabwataia, **R&B** 76:73 (1Bet. 4:6). Te bitiobi e na riki bwa te tia moti ae kabuta, **R&B** 107:72–74. Te Uea e na motiki taekaia aomata ni kabane ni kaineti ma aia mwakuri, ni kaineti ma are a tangiria i nanoia, **R&B** 137:9.

Motiki Taeka, te Kabanea ni. *Tara naba* Iesu Kristo—Motiki Taeka; Kabuakaka; Motika Taekan, Motikitaeka

Te Kabanea ni Motiki Taeka are e na riki i mwin te Mangauti. Te Atua, rinanon Iesu Kristo, e na motika taekaia aomata n tatabemania ni bairea te mimitong are akea tokina are e na karekea. Te motiki taeka aio e na boto i aon aia ongeaba aomata n tatabemania nakon ana tua nako te Atua, ni ikotaki ma butimwaean ana karea ni kamaiu Iesu Kristo irouna.

Te Tama E angan te Nati te motikitaeka, **Ioane** 5:22. Ti na bane n tei i matan ana kaintoka ni motiki-taeka Kristo,

Rom 14:10. A kaetaki taekaia maate ni baike a koreaki ni boki akekei, **Kaoti.** 20:12 (R&B 128:6–7).

E na motikaki taekam man aroarom ni kabane, **1Nib.** 10:20. Abotoro ake Tengaun ma Uoman ao Nibwaite ake tengaun ma uoman ake reirei ana motiki taekaia Iteraera, **1Nib.** 12: 9–10 (R&B 29:12). A na bane n tei i matan ana kaintoka ni motikitaeka Atuan Iteraera ae Tabu, **2Nib.** 9:15. Katauraoi tamneimi nakon te bong are e mimitong, **2Nib.** 9:46. Ko kona ni iangoi ngkami bwa kam uotaki nako matan ana tarabunare te Atua, **Aram.** 5:17–25. Iesu Kristo e na tei ni motika taekan te aonaba, **3Nib.** 27:16.

Te Uea e na ruo ma te kamaraia ni motiki taekaia ake a buakaka, **R&B** 133:2.

Motiraoi. *Tara naba* Atataiaomata, Nanoanga; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu

Mwin kakabwaia aika koaua raoi ibukin iango ao mwakuri aika raoiroi, ao te katuaeaki ibukin te aki rairannano ibukin te bure. Te motiraoi bon te tua ae akea tokina are kainnanoa te tuua ni katoa te tai are e uruakakaki iai ana tua te Atua (Aram. 42:13–24). Te tia bure e riai ni kabwaka boon te tuaa ngkana e aki raira nanona (Mot. 2:38–39; R&B 19:17). Ngkana e raira nanona, te Tia Kamaiu e na kabwaka boon te tuua rinanon te Mwakuri ni Kamaiu, ni karuoa te nanoanga (Aram. 34:16).

Te tamnei ae bure e na mate, **Etek.** 18:4. Tera ae e ukoukoria Iehove mai iroum, bwa ti te karaoa ae eti, **Mika** 6:8.

Iesu e na motiraoi ao e na kabwarai ara bure, **1Ioan.** 1:9.

Ana motiraoi te Atua e karaureia aika buakaka mai irouia aika raoiroi, **1Nib.** 15:30. Te Mawakuri ni Kamaiu e kanakoraoa nanon ana motiraoi, **2Nib.** 9:26. Ni kabane aomata a bwaka ao a mena n ana tautau te motiraoi, **Aram.** 42:14. Te Mwakuri ni Kamaiu e karaua te nano n tangiran te motiraoi, **Aram.** 42:15. Ko taku inanom bwa te nanoanga e kona n iraa mai iroun te momotiraoi, **Aram.** 42:25. Ana momotiraoi te Atua e tinetine i aomi ni karokoa ae kam raira nanomi, **Aram.** 54:6.

Te motiraoi ao te motikitaeka bon te rekenikai ae e kanimwaki ma au tua, **R&B** 82:4. Te motiraoi e reitinako ana mwakuri ao ni butimwaeia naake a motiraoi, **R&B** 88:40. Akea ae e na inaomata man ana motiraoi ao ana tua te Atua, **R&B** 107:84.

Motirawa. *Tara naba* Bong ae te Tabati; Te Rau

Kakukurein te rau ao te inaomata man te raraoma ao kakiriwe. Te Uea e a tia ni berita aekan te motirawa aei nakoia taan iriria aika kakaonimaki n te maiu aei. E a tia naba ni katauraoa te tabo ni motirawa ibukiia n te maiu are i mwin aei.

E na airi matau ma ngkoe, ao N na anganiko te motirawa, **Otin.** 33:14.

Bane mai nakoiu, ngkami akana kam kua ao kam rawawata, ao N na motiki rawami, **Mat.** 11:28–29.

Ti beku bwa aonga n rin i nanon ana rau, **Iakob.** 1:7 (Ebe. 4:1–11). Ane e rairanona e na rin i nanon au rau, **Aram.** 12:34. A bon rianako mwaitia, ake a kaitiakaki, ao a rin n ana rau te Uea, **Aram.** 13:12–16. Bwaretaiti bon te aro n rau, **Aram.** 40:12 (Aram. 60:13). Akea te bwai ae bareka ae kona n rin i nanon ana rau ma ti naake a tia n teboki aia kunnikai n raraau, **3Nib.** 27:19.

Tataekina te rairannano nakoia aomata aikai, bwa ko aonga ni motirawa ma ngaiia n abanuean Tamau, **R&B** 15:6 (R&B 16:6). Naake a mate a na bon motirawa man aia mwakuri nako, **R&B** 59:2 (Kaoti. 14:13). Ana motirawa te Uea bon bwaninin mimitongina, **R&B** 84:24.

Mureki. *Tara naba* Tetekia

Natin te uea are Tetekia n te O Tetemanti (uakaan ma 589 I.K.). E koreaki n te Baibara bwa natin Tetekia aika mwaane a bane n tiringaki (2Uea 25:7), ma Ana Boki Moomon e kamatata bwa e maiu Mureki (Erem. 8:21).

Taraemera a riki mai iroun Mureki, **Mot.** 25:2. Ana botanaomata Mureki

a ikotaki ma Nibwaite, **Mot.** 25:13. Te Uea e kaira Mureki nakon te aba i meang, **Erem.** 6:10. A bane n tiringaki natin Tetekia mwaane ma ti Mureki ae aki, **Erem.** 8:21.

Mwakuri

Ana mwakuri te aomata, tao e raoiroi ke e buakaka. Aomata n tatabemania a na motikaki taekaia man oin aia mwakuri.

Te Uea e na bon angania aomata nako n ai aron aia mwakuri, **TRab.** 24:12.

Kam na kaoti ami oota imataia aomata, bwa a na noori ami mwakuri aika raraoi, **Mat.** 5:16 (3Nib. 12:16). E na rin ni ueana ane taua ana taeka Tamau are i Karawa, **Mat.** 7:21. Te onimaki e mate ngkana akea te mwakuri, **Iak.** 2:14–26.

A na motikaki taekaia man aron aia mwakuri, **1Nib.** 15:32 (Mot. 3:24). Ti ataia bwa bon rinanon te akoi are ti kamaiuaki iai, i mwin bwaai ni kabane ake ti kona ni karaoi, **2Nib.** 25:23. Reireinia bwa a na aki kua ni mwakuri aika raraoi, **Aram.** 37:34. E kainnanoaki bwa a na motikaki taekaia n aron aia mwakuri, **Aram.** 41:3. Ko na kinaia man aia mwakuri, **Moro.** 7:5 (R&B 18:38).

Ngai, te Uea, N na motiki taekaia aomata ni kabane ni kaineti ma aia mwakuri, **R&B** 137:9.

Mwakuri ni Ibuobuoki. *Tara naba* Kamweraoi; Tangira

Te tararua are anga ke te mwakuri ae karaoaki ibukin kabwaian te Atua ao tabemwang. Ngkana ti beku ibukiia tabemwang, ti beku naba ibukin te Atua.

N te bong aei kam na rineia bwa antai ae kam na toro irouna, **Iotua** 24:15.

Ngke kam karaoia baikai nakon temanna ae moan te mangori mai buakoia aikai, kam karaoi naba nakoiu, **Mat.** 25:35–45. Kam na anga rabwatami bwa te karea ae maiu, ae ami taromauri ae bwain te nano, **Rom** 12:1. Kam na i tororoto iroumi n te tangira, **Kara.** 5:13.

Ko na beku ibukin Atuam ni kabanea bongin maium, **2Nib.** 2:3. Ngkana kam beku ibukiia raom ao kam bon beku naba iroun Atuami, **Mot.** 2:17. Naake a bwaina te aba ni berita a riai n toro iroun te Atua ke a na taeaki nako, **Ita** 2:8–12.

Ngkami ake kam rin i nanon te beku ibukin te Atua kam beku irouna ma nanomi ni kabane, **R&B** 4:2. Te Uea e angania tuua bwa aomata a na tangiria ao ni beku irouna, **R&B** 20:18–19. Ko na beku ibukin te Atua n aran Iesu Kristo, **R&B** 59:5. Ngai, te Uea, I kukurei ni karineia naake a beku irou, **R&B** 76:5.

Taromauria te Atua, bwa ti ngaia ae ko na beku irouna, **Mote** 1:15.

Mwakuri ni Mitinare. *Tara naba* Euangkerio; Tataekina, Kabwarabwara

Tibwauan ana euangkerio Iesu Kristo n te taeka ao n te banna ni katooto.

Ai tamaroara i aoni maunga waen are tataekina te kamaiu, **Itaia** 52:7. N na ukoukoriia au tiibu ao N na kaeia, **Etek.** 34:11.

Tataekina te euangkerio nakoia kaain aonaba ni kabaneia, **Mar.** 16:15 (Moom. 9:22). Tawana a mainaina n tawa nakon te taiaki, **Ioane** 4:35. Ao a na iranna n tataekinna ngkana a aki kanakoaki, **Rom** 10:15.

Bekumwaaka n tataekina ana taeka te Atua nakoia, **Iakob.** 1:19. Te Uea e bon angaanga nakoia aaba nako bwa a na reirei ana taeka, **Aram.** 29:8.

E aonga te euangkerio ni katanoataaki irouia naake a mamara ao aki reirei, **R&B** 1:23. E a kan roko te mwakuri ae kamiimi, **R&B** 4:1. Ngkana kam na mwakuri n ami bong ni kabane ni kaira temanna te aomata nakoiu, ai korakora ra kimwareireimi, **R&B** 18:15. Naake a I a tia n rineia a ongo bwanaau ao aki kamatoai nanoia, **R&B** 29:7. Waaki n tataekina au euangkerio, ni kakauoman, **R&B** 42:6. E riai ni waaki nako te rongoaa man te tabo aei, **R&B** 58:64. Kaurei wiimi ni katanoata au euangkerio, **R&B** 71:1. Katanoata te koaua ni kaineti ma taian kaotioti ma tuua, **R&B** 75:4. Aomata nako ake a tia ni kauringaki a na kauringiia kaain rarikiia, **R&B** 88:81 (R&B 38:40–41). Te Uea E

na katauraoi kainnanoia aia utu naake a tataekina te euangkerio, **R&B** 118:3. Ana taan mwakuri te Atua a na waaki nako, **R&B** 133:38. Unimwaane aika kakaonimaki, ngkana a kitana te maiu ae mamate, a reitaanako aia mwakuri, **R&B** 138:57.

Mwane. *Tara naba* Angabwai; Kabwianibwai; Taian Kaubwai; Tangiran bwain te Aonaba

Taian mwane, beeba, beeba ni kakoaua, ke te bwai teuana are a kabongana aomata ibukin kaboan bwaai ke te mwakuri. N tabetai bon kanikinaean tangiran te bwai.

Kam kaboaki ao akea bomi, **Itaia** 52:3.

A tuangaki ake Tengaun ma Uoman bwa a na aki uota bwain te nakonako teuana, a na aki ua buua, ma berena, ma mwane, **Mar.** 6:8. Betero e tuanga Timon are te tia tabunea bwa e na mauna ana tirewa ma ngaia, **Mwak.** 8:20. Bwa wakan baika buakaka ni kabane tangiran te mwane, **1Tim.** 6:10.

Tai kabanebuaka te mwane ni bwaai aika akea bonganaia, **2Nib.** 9:50–51 (Itaia 55:1–2; 2Nib. 26:25–27). Ngkana a mwakuri ibukin te mwane ao a na mate, **2Nib.** 26:31. I mwain ae kam ukoukora te kaubwai, ukoukora uean te Atua, **Iakob.** 2:18–19. Taian ekaretia a na kangai bwa ibukin ami mwane a na kabwaraki ami bure, **Moom.** 8:32, 37.

Ane e anganingkami te mwane ibukin ana waaki Tion e na bon aki kona ni kabua kanuangana, **R&B** 84:89–90.

Mwenga. *Tara naba* Te Utu

Te mwenga e riai n riki bwa boton waaki n te euangkerio ao te utu.

E na aoria i nanon ana auti teuane bwa e na kabebetea nanon buna, **TK** 24:5.

E kanakoa nakon ana auti, **Mar.** 8:26. A riai ataei ni reireiaki bwa a na kaota te aro ae raoiroi ni mwengaia, **1Tim.** 5:4. A na wanawana, a na itiaki, a na tabe ni mwamwakuri ni bataia, **Tito** 2:5.

Naako okiri batami man iangoi taeka ake I a tia n taekin, **3Nib.** 17:2–3. I kairoroia bwa a na un ibukiia buuia, natia, ao bataia ma mwengaia, **Moom.** 2:23.

Tama a tuangaki bwa a na kakaonimaki ao ni ibuobuoki n te mwenga, **R&B** 93:43–44, 48–50.

Mwioko. *Tara naba* Ongeaba

Ni koroboki aika tabu, te mwakuri, te mwakuri ae ko anganaki, ke tabem, ni angiin te tai ae anga te Uea ke Ana taan mwakuri.

Tou mwin ana tua: bwa anne kabanean te aro ae riai irouia aomata, **Min.** 12:13. Tera ae ukoukoria te Uea mai iroum, ma ti te karaoa ae eti, **Mika** 6:8.

E riai riki iran nanon te Atua nakon iran nanoia aomata, **Mwak.** 5:29.

A taonaki n te karawawata nako bwa aonga ni kauringaki iai oin mwiokoaia, **Mot.** 1:17.

Tabeia unimwaane, ibonga, tia reirei, ao rikan a kabwarabwaraki, **R&B** 20:38–67. Taan taua te nakoanibonga a na karaoi ni kabane taben te utu, **R&B** 20:47, 51. A kaotaki tabeia kaain te Ekaretia i mwin te bwabetito, **R&B** 20:68–69. Unimwaane a na tataninga i nanon te tai ae uarerereke bwa a na ata raoi riki aron tabeia, **R&B** 105:9–10. A riai aomata nako n reiakina tabeia, **R&B** 107:99–100.

Mwioko n Tararua. *Tara naba* Euangkerio; Kiingin te Nakoanibonga; Manga Kaokan te Euangkerio; Nakoanibonga

Te mwioko n tararua n te euangkerio bon maanin te tai are iai iai temanna ana tia mwakuri ae kariaiakaki te Uea i aon te aonaba are iai irouna kiingin te nakoanibonga ae tabu.

Atam, Enoka, Noa, Aberaam, Mote, Iesu Kristo, Iotebwa Timiti, ao tabeman riki a tia n tatabemaniia ni moana te mwioko n tararua n te euangkerio ae boou. Ngkana e baronga te mwioko n tararua te Uea, te euangkerio e manga moan kaotaki n te aro bwa aomata n te mwioko n tararua anne aki bae ni mwioko i aon mwioko n tararua aika bwakanako ibukin atatai n te babaire

ni kamaiu. Te mwioko n tararua are moan waki iroun Iotebwa Timiti e ataaki bwa te "mwioko n tararua ni kororaoin bongina."

E na katea ueana Atuani karawa, **Tani.** 2:44 (R&B 65).

N te tai ae rimwi, N na nurakin Tamneiu i aoia aomata ni kabaneia, **Mwak.** 2:17 (Ioera 2:28). E riai bwa e na mwaneaki Kristo i karawa ni karokoa bongin kaetani bwaai ni kabane, **Mwak.** 3:21. N te mwioko n tararua ni kororaoin bongina, Te Atua e na boti bwaai ni kabane i nanon Kristo, **Ebeto** 1:10.

N na katea au Ekaretia i buakoia, **3Nib.** 21:22.

Te Uea e onimakiningkami ni kiingin abanueana ao tain tibwakin te euangkerio ibukin te kabanea n tai, **R&B** 27:13. Kiingin te mwioko n tararua aei a katukaki i nanoni baimi, **R&B** 110:12–16. Ni kabane kiingin te mwioko n tararua ake ngkoa a tia ni kaokaki n te mwioko n tararua ni kororaoin bongina, **R&B** 128:18–21.

Naaman. *Tara naba* Eritai

N te O Tetemanti, te kaben n ana tanga ni buaka uean Turia. Bon te rebera naba. Rinanon ana onimaki te toro te aine ae te I-Iteraera e nako Iteraera bwa e na noora te burabeti are Eritai. E kamaiuaki man reberana ngke e kananorinanoa ao e tebotebo itiua te tai i nanon te karaanga are Ioretan n aron are e tuatua Eritai (2Uea 5:1–19; Ruka 4:27).

Nabetari. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

Te kaonoman mai buakoia natin Iakobwa aika mwaane ake tengaun ma uoman ao ana kauoman n nati Birea, are ana toro te aine Rakera (KB 30:7–8). Aman natin Nabetari mwaane (1Rong. 7:13).

Ana baronga Nabetari: Ana kakabwaia Iakobwa i aon Nabetari e koreaki ni Karikani Bwai 49:21. Ana kakabwaia Mote i aon te baronga e koreaki n Te Tua-Kaua 33:23.

Naeta, ae te Buraati. *Tara naba* Iesu Kristo; Mote

Te naeta ae te buraati are e tuangaki Mote iroun te Atua bwa e na karaoia bwa e na kamaiuia I-Iteraera ake a tia n tenaki irouia naeta aika kamamate (naeta aika boitin) n te rereua (WI 21:8–9). Te naeta ae te buraati aio e kanimwaki nakon te kai ao e "tabekaki rake bwa ane e na taraia e na kona ni maiu" (Aram. 33:19–22). Te Uea e taekinna bwa tabekan te naeta n te rereua bon te banna i bon ibukina ngkana e tabekaki rake i aon te kaibangaki (Ioane 3:14–15). Kaotioti ni boong aika kaitira a kamatoa te rongorongo i aon naeta aika kamamate ao a kanga aomata ni kamaiuaki (1Nib. 17:41; 2Nib. 25:20; Erem. 8:14–15).

Nakoaia Ibonga. *Tara naba* Bentateuti

Te boki n te O Tetemanti are taekini tabeia ibonga i Iteraera. E katuruturua tabun te Atua ao te tua are a kona ni mauakinna Ana aomata bwa a na riki n tabu. Te kantaninga ibukina bwa e na reirei tuan aroaro aika riai ao koaua n te aro ao ana tua Mote rinanon waakin botaki. Mote e korea te boki are Nakoaia Ibonga.

Mwakoro 1–7 e kabwarabwarai otenanti n anga karea. Mwakoro 8–10 e kabwarabwara wakin botaki are e karaoaki ni katabuakia ibonga. Mwakoro 11 e kabwarabwara bwa tera ae kona ke ae aki kona ni kanaki ao tera ae itiaki ke e aki itiaki. Mwakoro 12 e maroroakinia aine i mwin bungia; Mwakoro 13–15 bon tua aika irekereke ma te aki itiaki nakon botaki. Mwakoro 16 kanoana bon waakin botaki aika a na karaoaki ni Bongin te Mwakuri ni Kamaiu. Mwakoro 17–26 kanoana bon bairean tuua aika tabe ma katein te aro ao te botanaomata. Mwakoro 27 e kabwarabwara bwa te Uea e tua nakon Iteraera bwa a na katabui kaai n amwarake, nanai ni mannikiba, ao nanai ni man nakon te Uea.

Nakoanibonga. *Tara naba* Kariaia; Katabua, Katabu; Kiingin te

Nakoanibonga; Nakoanibonga ae te Aaron; Nakoanibonga ae te Merekitereka; Te Mwaaka; Tuea ao te Berita ae Tabu n te Nakoanibonga

Te kariaia ao te mwaaka are e angan te aomata te Atua bwa e na mwakuri ni bwaai ni kabane ibukin kamaiuakin te aomata (R&B 50:26–27). Mwaane aika kaain te Ekaretia ake a taua te nakoanibonga a barongaaki nakon taian koram ao a kariaiakaki bwa a na karaoi otenanti ao mwakuri n tararua aika onoti ni waaki n te Ekaretia.

Kabiraia bwain te nakoanibonga n aki toki, **Otin.** 40:15 (WI 25:13).

I katabuingkami, **Ioane** 15:16. Kam kateaki bwa te bata n tamnei, te koraki ni ibonga ae raoiroim, **1Bet.** 2:5. Ngkami bon te roro ae rineaki, te koraki ni ibonga ni uea, **1Bet.** 2:9 (Otin. 19:6).

A aranaki mwaane bwa ibonga aika rietata ibukin rianakon aia onimaki ao raoiroin aia mwakuri, **Aram.** 13:1–12. N na anganiko te mwaaka bwa ko na bwabetito, **3Nib.** 11:21. E na reke iroum te mwaaka n anga te Tamnei ae Raoiroi, **Moro.** 2:2.

N na kaota nakoimi te Nakoanibonga, man bain Eria, **R&B** 2:1 (IT—R 1:38). Te Uea e kamatoa naba te nakoanibonga i aon Aaron ao ana kariki, **R&B** 84:18. Te Nanoanibonga ae korakora aei e kamwakura te euangkerio, **R&B** 84:19. E anaa Mote mai i buakoia, ao te Nakoanibonga ae Tabu, **R&B** 84:25. Te tuea ao te berita ae tabu n te nakoanibonga e kabwarabwaraki, **R&B** 84:33–42. E reitinako te nakoanibonga iroumi rinanon rikiia ami bakatibu, **R&B** 86:8. Iai, n te Ekaretia, uoua te nakoanibonga, **R&B** 107:1. Te moan nakoanibonga bon te Nakoanibonga ae Tabu, n aron ana karinan Natin te Atua, **R&B** 107:2–4. Kariaia n te nakoanibonga a bon reitaki matoa ma mwaakan karawa, **R&B** 121:36. Akea te mwaaka ke te kakairi ae kona ke n riai ni kateimatoaaki n rinanon te nakoanibonga ma ti man te anai nano ao te tangira ae aki kewe, **R&B** 121:41. Ni kabane mwaane aika kakaonimaki man tau n te Ekaretia a kona ni karekea te nakoanibonga, **KK** 2.

Ti kakoaua bwa e weteaki te aomata iroun te Atua, **TOni.** 1:5.

Nakoanibonga ae Kewe

Mwaane a kabwarabwara ao a karikiia bwa te oota nakon te aonaba ngaiia bwa aonga n reke aia raka ma neboaia n te aonaba; bwa aki ukoukora mweraoin Tion (2Nib. 26:29).

Kamwarakeia ana nanai te Atua, tiaki ibukin te kanibwaibwai n te aro ae aki riai, **1Bet.** 5:2.

Ekaretia ake a kateaki ibukin karekean te raka a na karinanoaki, **1Nib.** 22:23 (Moom. 8:32–41). Ibukin nakoanibonga aika kewa ma te buakaka, e na tauraki Iesu, **2Nib.** 10:5. Ngkana arona bwa e na kairoroaki nakoanibonga ae kewe i buakoia aomata e na bon riki bwa kamaunakiia ni kabane, **Aram.** 1:12. Tientaire a na kaonaki n aekan nako nakoanibonga aika kewe, **3Nib.** 16:10.

Nakoanibonga ae Rewi. *Tara* Nakoanibonga ae te Aaron

Nakoanibonga ae Rietata. *Tara* Nakoanibonga ae te Merekitereka

Nakoanibonga ae te Aaron. *Tara naba* Aaron, Tarin Mote; Ana Tua Mote; Nakoanibonga

Nakoanibonga ae rinano (Ebe. 7:11–12; R&B 107:13–14). Nakoa iai bon bitiobi, ibonga, tia reirei, ao rikan (R&B 84:30; 107:10, 14–15, 87–88). N tai ake ngkoa, i an ana tua Mote, bon iai ibonga aika rietata, ibonga, ao tibun Rewi. Ibukina bwa I-Iteraera ake ngkoa a kaitara te Atua, Mote ao te nakoanibonga ae tabu e anaaki mai irouia ao te nakoanibonga ae karako e reitinako. A tia n rawa ni katabuaki ao ni karekea te Nakoanibonga ae te Merekitereka ao otenanti ake iai. (R&B 84:23–26). Te Nakoanibonga ae te Aaron e tabe ma otenanti n tuan te euangkerio n te maiu n rabwata ao ake a nooraki karaoakia (1Rong. 23:27–32; R&B 84:26–27; 107:20). E taui kiingin aia mwakuri ni ibuobuoki anera,

euangkerion te rairannano, ao te bwabetito (R&B 13). Te Nakoanibonga ae te Aaron e manga kaokaki nakon te aonaba n te mwioko n tararua aei ni Meei 15, 1829. Ioane te Tia Bwabetito e angan Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery i rarikin Harmony, Pennsylvania (R&B 13; IT—R 1:68–73).

Ao e na iai irouna te berita ae tabu n te nakoanibonga ae akea tokina, **WI** 25:13. Te Uea e na kaitiakiia natin Rewi mwaane, ao ni kanakoi buakakaia, **Maraki** 3:3 (3Nib. 24:3).

Akea te aomata ae na anaa te karineaki aei i bon ibukina, **Ebe.** 5:4. Te kororaoi e aki reke man te Nakoanibonga ae Rewi, **Ebe.** 7:11.

Te nakoanibonga aei e na aki manga anaaki man te aonaba ni karokoa natin Rewi mwaane aanga te karea, **R&B** 13. Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery a katabuaki nakon te Nakoanibonga ae te Aaron, **R&B** 27:8. Te nakoanibonga ae rinano e taui kiingin aia mwakuri ni ibuobuoki anera, **R&B** 84:26 (R&B 13). Iai uoua nakoanibonga, aika, te Merekitereka ao te Aaron, **R&B** 107:1. Te kauoua n nakoanibonga e aranaki bwa te Nakoanibonga ae te Aaron, **R&B** 107:13.

Nakoanibonga ae te Merekitereka.
Tara naba Merekitereka;
Nakoanibonga; Unimwaane

Te Nakoanibonga ae te Merekitereka bon te nakoanibonga ae rietata riki ke korakora riki; te Nakoanibonga ae te Aaron bon te nakoanibonga ae karako riki. Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e kairaki iai kiingin kakabwaia n te tamnei n te Ekaretia. Rinanon taian otenanti n te nakoanibonga ae rietata riki e kaotaki mwaakan te aro n atua nakoia aomata (R&B 84:18–25; 107:18–21).

Te Atua e moan kaota te nakoanibonga ae rietata riki aio nakon Atam. Tamanuea ao burabeti n te mwioko n tararua ni kabane iai te kariaiakaki aio irouia (R&B 84:6–17). E aranaki moa bwa te Nakoanibonga ae Tabu, n aron ana karinan te Atua te Nati. I mwina e a ataki bwa te Nakoanibonga ae te Merekitereka (R&B 107:2–4).

Ngke aikoa kona ni maiuakini kabwaiaia ao berita aika tabu n te Nakoanibonga ae te Merekitereka tibun Iteraera, te Uea e ana te tua ae rietata riki ao e angania te nakoanibonga ae karako riki ao te tua ae karako riki (R&B 84:23–26). Baikai ake a aranaki bwa te Nakoanibonga ae te Aaron ao ana tua Mote. Ngke e roko Iesu i aon te aonaba, E manga kaoka te Nakoanibonga ae te Merekitereka nakoia Iutaia ao ni moana katean te Ekaretia i buakoia. E ngae n anne, te nakoanibonga ao te Ekaretia a manga bua rinanon kitanakin te koaua. A manga kaokaki rimwi rinanon Iotebwa Timiti te Ataei (R&B 27:12–13; 128:20; IT—R 1:73).

I nanon te Nakoanibonga ae te Merekitereka iai nakoa aika unimwaane, ibonga ae rietata, tamanuea, Itingaun ao Abotoro (R&B 107). Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e na riki bwa kanoan mwakoron uean te Atua i aon te aonaba n tai nako.

Te Beretitenti n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira bon te beretitenti n are e rietata ke te Nakoanibonga ae te Merekitereka, ao e taui ni kabane kiing are a irekereke nakon uean te Atua i aon te aonaba. Te nakoa ae te Beretitenti e tauaki iroun ti temanna te aomata n te tai teuana, ao bon ti ngaia te aomata n te aonaba ae kariaiakaki ni kamwakuri kiingin nakoanibonga ni kabane (R&B 107:64–67; 132:7).

Kristo bon te ibonga n aki toki n ai aron Merekitereka, **TAre.** 110:4 (Ebera 5:6, 10; 7:11).

Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e kamwakura te euangkerio, **Ebera** 7 (R&B 84:18–25).

Merekitereka e a tia ni kakorakora n te onimaki ao n tia ni karekea te nakoa ae te nakoanibonga ae rietata, **Aram.** 13:18.

A anganaki te Nakoanibonga ae te Merekitereka Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery, **R&B** 27:12–13 (IT—R 1:72). Te nakoanibonga aei e karekeaki n te

tuea ao te berita ae tabu, **R&B** 84:33–42. Iai uoua mwakorona ke mwakorona aika korakora, te Nakoanibonga ae te Merekitereka ao te Aaron, **R&B** 107:6. Te Nakoanibonga ae te Merekitereka e taua te inaomata ni karaoi kakabwaia n te maiu n tamnei ni kabane, **R&B** 107:8–18. Mote, Eriati, ao Eria a angan Iotebwa Timiti ao Olvier Cowdery kiingin te nakoanibonga, **R&B** 110:11–16. I anganingkami ngkai taian nakoa ake bwain au nakoanibonga, bwa kam aonga n taui kiingiia, **R&B** 124:123.

Nakoanibonga, ae te Aaron. *Tara* Nakoanibonga ae te Aaron

Nakoanibonga, ae te Merekitereka. *Tara* Nakoanibonga ae te Merekitereka

Nakoanibonga, Kiingin te. *Tara* Kiingin te Nakoanibonga

Nakomai. *Tara naba* Ongeaba; Reirei

I nanon koroboki aika tabu, e aki toki ni kananonaki bwa ko na kaniko nakon temanna man irirakina ke n ongeaba, n aron are n te mwakoro ni kibun taeka "nakomai nakon Kristo, ma ni kakoroaoaki irouna" (Moro. 10:32).

Katanimaia taningam, ao nakoiu, **Itaia** 55:3.

Bane mai nakoiu, ngkami akana kam kua, **Mat.** 11:28. Kanakomaia ataei akana a uarereke, **Mat.** 19:14. Ane kan rimwiu, ao ke e kakaakea n taona nanona, **Ruka** 9:23. Ane e nakoiu e na bon aki baki, **Ioane** 6:35.

E weteia ni kabane bwa a na nakoina, **2Nib.** 26:33. Nakoiu ao kam na kamaiuaki, **3Nib.** 12:20. Nakomai nakon Kristo, **Moro.** 10:32.

Kaoia ni kabane bwa a na nako nakon Kristo, **R&B** 20:59. Kam na roko nakoiu ao e na maiu tamneimi, **R&B** 45:46.

Nakonako, Nakonako ma te Atua. *Tara naba* Kawai; Ongeaba; Raoiroi

Te nakoraoi ma ana reirei te Atua ao ni maiu n aron are e tangiriia Ana aomata te Atua bwa a na maiuakinna; te kona ni butimwaea ao n ongeaba nakon ana kairiri te Tamnei ae Raoiroi.

N na kataiia, bwa tao a na toua mwiin au tua, ke a na aki, **Otin.** 16:4. Ane E na aki taua te bwai teuana ae raoiroi mai irouiia akana nakonako n te aro ae riai, **TAre.** 84:11. Naake a tou mwiin au tua ma ni kawakin au otenanti a na riki bwa au aomata, **Etek.** 11:20–21 (TK 8:6). Tera ae E ukoukoria Iehova mai iroum, bwa ti te karaoa ae eti, **Mika** 6:8 (R&B 11:12).

Nakonako n te oota, n ai aron te Atua ngkae e mena n te oota, **1Ioan.** 1:7 (2Ioan. 1:6; 3Ioan. 1:4; 4Nib. 1:12).

Nakonako n te kawai ae eti are kaineti nakon te maiu, **2Nib.** 33:9. Te uea ae Beniamina e tia ni maiu i nanon te kantaninga ae itiaki imatan te Atua, **Mot.** 2:27. Nakoami bwa kam an nakonako n itiaki ni kawain ana botaki ae tabu te Atua, **Aram.** 7:22.

Kaain te Ekaretia a na kaotia man nakonakoia ao aia kakarabakau aika raraoi, **R&B** 20:69. Ongo iroun te burabeti ao nakonako n te itiaki, **R&B** 21:4. Reireinia natiia n tataro, ao n eti raoi n nakonako i matan, **R&B** 68:28.

Mena irou, ao Ngai iroum, ngaia are nakonako ma ngai, **Mote** 6:34.

Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata. *Tara naba* Maiuakinan te Itiaki; Nano ni Kaibwabwaru; Wenenibure; Wenenibure ae Aki Riai

Tatangiran ke bwaruan kakukurein te rabwata aika aki raoiroi, moara riki wenenibure ae aki riai.

E mata ni kaitatan buun ana toka nakon Iotebwa, **KB** 39:7.

Ane taratara te aine bwa e na kaitatan nakoina e a tia ni wenenibure ma ngaia, **Mat.** 5:28 (3Nib. 12:28). Kam na rawa nakon aia kaibwabwaru rabwatami, aika buakani tamneimi, **1Bet.** 2:11. Kaibwabwarun te rabwata ma aia kaibwabwaru maata a aki riki mai iroun te Atua, **1Ioan.** 2:16.

Ko na aki manga ririmwin ana kaibwabwaru am taratara, **Aram.** 39:9.

Man riaoan tua aika tabu, te aomata e riki n tangira bwain te rabwata, **R&B** 20:20. Ngkana ane e karaoa te wenenibure inanoia, a na akea te Tamnei irouia, **R&B** 63:16. Katoki nanomi ni kaibwabwaru ni kabane, **R&B** 88:121.

Aomata a moanna ni bwaina te nano n rabwata, tangiran bwain te rabwata, ma te nano n riaboro, **Mote** 5:13 (Mot. 16:3; Mote 6:49).

Namakina. *Tara naba* Tamnei ae Raoiroi

Namakina ana wirikiriki te Tamnei.

Kam aikoa kona n namakinna, n te aro are kam aikoa namakin ana taekan, **1Nib.** 17:45. Ngkana ko namakini namakin aika a kakamwakuri, kam na kangai bwa te kora ae raoiroi aio, **Aram.** 32:28.

Ko na namakinna bwa e bon eti, **R&B** 9:8. Aomata ni kabane ake a na rin n ana auti te Uea a na namakina mwaakam, **R&B** 109:13.

Namakinan te Bure, Kairua. *Tara naba* Raira nanom, Rairannano

Aron ae ko a tia ni karaoa ae kairua, ke namakinan te aki rau ao te nanokawaki are e riai ni iriana te bure.

E a tia ni bure ao e bon kairua, **NI** 6:1–6.

Ane kana te toa n te aro ae aki riai e ananga ni kabuakakaki nakon rabwatan Iesu ma raraana, **1Korin.** 11:27.

Taan bure e matoatoa butimwaean te koaua irouia, **1Nib.** 16:2. Ti na karekea te atatai ae kororaoi n ara bure ni kabane, **2Nib.** 9:14. A mauna nanakinan te bure mai irou, **Enoti** 1:6. Iai te tuaa ae kanimwaki, are e karekea te namakin ma te atatai ae kananokawaki, **Aram.** 42:18. Ko na tabetabe n am bure, n te katabetabe are e na uotiko nakon te rairannano, **Aram.** 42:29.

Tabeman i buakomi a tia ni karaoa ae bure i matau, ma N na nanoanga, **R&B** 38:14.

Natin te Atua e a tia ni karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin te moan bure, **Mote** 6:54.

Namakinan te Un. *Tara* Un

Nano ae Uruaki. *Tara naba* Karea; Karinanoa, Nanorinano; Nimamannei; Raira nanom, Rairannano; Te Nano

Karekean te nano ae uruaki bon te nanorinano, te raraoma, raira nanona, ao te nimamannei—are bon, te kona ni butimwaea nanon te Atua.

I maeka ma te aomata ae e raraoma tamneina ma n nanorinano, **Itaia** 57:15.

Kristo e anga rabwatana ibukiia ake a uruaki nanoia man raraoma tamneia, **2Nib.** 2:7. Anga bwa te karea nakon te Uea te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma, **3Nib.** 9:20 (R&B 59:8). Ti naake a uruaki nanoia ao a raraoma tamneia ae a butimwaeaki nakon te bwabetito, **Moro.** 6:2.

E tauraki Iesu ibukin kamaunaan bure nakon te ae raraoma, **R&B** 21:9. Ane e raraoma tamneina e butimwaeaki, **R&B** 52:15. Te Tamnei ae Raoiroi e beritanaki nakoia naake a raraoma, **R&B** 55:3. Tamneiu e kanakoaki bwa e na kaotaia ake a nanorinano ao a raraoma, **R&B** 136:33.

Nano ni Kaibwabwaru. *Tara naba* Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata

Ni iai i nanom te tangira ae korakora ae aki riai ibukin te bwai teuana.

Tai kaitatan nakon tamaroana i nanom, **TRab.** 6:25.

Ane e taratara te aine bwa e na kaitatan nakoina ao e a tia ni wenenibure, **Mat.** 5:28 (3Nib. 12:28). Mwaane a bue n aia i kaitataan temanna nakon temanna, **Rom** 1:27. A na kauataoa rake taan reirei n ai aron oin aia kaibwabwaru, **2Tim.** 4:3–4.

Ngke e noori ara bwai Raban ao e mataai nanona iai, **1Nib.** 3:25. N aki manga ririmwin ana kaibwabwaru am taratara, **Aram.** 39:3–4, 9.

Ane e tara te aine ma ni kaibwabwaru ibukina e bon kaakea te onimaki, **R&B** 42:23. Katoki nanomi ni kaibwabwaru ni kabane, **R&B** 88:121.

Nano Teuana. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Te riki ni katiteuanaki n te iango, nanora are ti tangiria, ao te kantaninga ni moa ma Tamara are i Karawa ao Iesu Kristo ao i mwina ma Aomata aika Itiaki nako.

Ai raoiroira maekaia tari n te tabo ae ti teuana ni kabo nanoia, **TAre.** 133:1.

Ti temanna Ngai ma te Tama, **Ioane** 10:30 (R&B 50:43). E tataro Iesu bwa a na bane n riki n teuana n arona Ngaia ao Tamana bon ti temanna, **Ioane** 17:11–23 (3Nib. 19:23). I butingkami bwa e na tai reke te raure i buakomi, ma kam na bo raoi n te nano ae ti teuana, **1Korin.** 1:10.

Kam na nanomatoa n te kantaninga ae ti tueana ao te nano ae ti teuana, ni katiteuanaki ni bwaai ni kabane, **2Nib.** 1:21. Aomata aika Itiaki a riai ni botaki nanoia n te nano ae ti teuana, **Mot.** 18:21. E tataro Iesu ibukin te katiteuanaki i buakoia ana reirei ake Nibwaite, **3Nib.** 19:23. Reirei a katiteuanaki n te tataro are korakora ma te aki mamatam, **3Nib.** 27:1.

Te Tama, te Nati, ao te Tamnei are e Raoiroi bon ti temanna, **R&B** 20:27–28 (R&B 35:2; 50:43). Bon tabem bwa ko na kaaina te ekaretia ae koaua, **R&B** 23:7. Bwaai nako ake kam bubuti n te onimaki, ni katiteuanaki n te tataro, kam na bon karekei, **R&B** 29:6. Ngkana kam aki katiteuanaki tiaki au bwai ngkami, **R&B** 38:27.

Te Uea e arania ana aomata bwa Tion ibukina bwa ti teuana nanoia ao teuana aia iango, **Mote** 7:18.

Nanoanga. *Tara naba* Atataiaomata, Nanoanga; Tangira; Tangira ae Kororaoi

Ni koroboki aika tabu, nanon raoi te taeka ae nanoanga "n rawawata ma." Nanona naba bwa ko na kaota te nano n nanoanga, nanoangaia, ao te atataiaomata ibukin temanna.

Te Uea e weteia ana botanaomata bwa a na kaota te nanoanga, **Tek.** 7:8–10.

Iesu e nanoangaiia, **Mat.** 9:36 (Mat. 20:34; Mar. 1:41; Ruka 7:13). Te I-Tamaria temanna e nanoangaia, **Ruka** 10:33. Kam na atataiaomata imarenami, **1Bet.** 3:8.

Kristo e onrake n te nanoanga ibukiia natiia aomata, **Mot.** 15:9. E onrake nanou n te nanoanga ibukimi, **3Nib.** 17:6.

E tataro Iotebwa Timiti ibukin ana nanoanga te Uea, **R&B** 121:3–5.

Nanomatoa, Botumwaaka, Teimatoa

Teimatoa, ninikoria ni keiaki, moara riki ni beku ibukin te Uea ao n ongeaba n Ana taeka.

Kam na ongo raoi irou, **Itaia** 55:2.

Te Atua bon te tia kaboia akana kakorakoraia n ukoukoria, **Ebe.** 11:6. Kaota te tataningamarau ni kabaneia, ao karekea te raoiroi n ami onimaki, **2Bet.** 1:5.

Bekumwaaka n tataekina ana taeka te Atua, **Iakob.** 1:19. A bon tia n ukoukora ana koroboki aika tabu ma nanomwakaia, **Aram.** 17:2. A kukurei ma te botumwaaka ni kabane ni kawakin tua, **3Nib.** 6:14. Ti na botumwaaka ni beku, **Moro.** 9:6.

A na ingainga ni kan karaoa te waaki ae e raoiroi, **R&B** 58:27. Tai taningaroti ma mwakuri ma korakorami, **R&B** 75:3. Kakauongo raoi nakon taekan te maiu ae akea tokina, **R&B** 84:43. A riai aomata nako n reiakina tabeia, ao ni mwakuri ma te nanomatoa ni kabanea, **R&B** 107:99.

Naomi. *Tara naba* Ruta

N te O Tetemanti, te aine ae raoiroi ao buun Erimereka (Ruta 1–4). Erimereka ao Naomi a kaira aia utu nako Moaba ni biri nako man te rongo. I mwin maten Erimereka ao natina mwaane aika uoman, Naomi e oki nako Beterem ma buun natina are Ruta.

Natan. *Tara naba* Tawita

Te burabeti n te O Tetemanti n ana tai te Uea are Tawita. Ngke e tuatua Tawita bwa e na katea te tembora ibukin te Uea, te Uea e tuanga Natan bwa e na tuanga Tawita bwa e na aki kateia. Natan e takua naba Tawita ibukina bwa e karika maten Uria, temanna ana tia buaka, ao

ibukin anakin buun Uria, ae Batateba (2Tamu. 12:1–15; R&B 132:38–39). Tatoka, ma Natan, a kabira natin Tawita ae Toromon bwa te uea (1Uea 1:38–39, 45).

Natanaera. *Tara naba* Baretoromaio

Ana Abotoro Kristo ao raon Biribo n te Nu Tetemanti (Ioane 1:45–51). E roko mai Kana i Kariraia (Ioane 21:2). E taku Kristo bwa Natanaera bon te I-Iteraera ae akea te uarao irouna (Ioane 1:47). Ngaia ma Baretoromaio aki toki ni iangoaki bwa ti temanna n aomata (Mat. 10:3; Mar. 3:18; Ruka 6:14; Ioane 1:43–45).

Natareta. *Tara naba* Iesu Kristo

Te kawa i buakon tabuki i maeaon te Nama are Kariraia. Natareta bon moan mwenga Iesu (Mat. 2:23). Iesu e anga reirei n te auti n nebo i Natareta, ao e taekinna bwa E a kakoroa nanon te taetae ni burabeti n Itaia 61:1–2 (Mat. 13:54–58; Mar. 6:1–6; Ruka 4:16–30).

Natin Betetion. *Tara naba* Kabuakaka; Mate n Tamnei; Moone; Riaboro; Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki

Taan irira Tatan ake a na karawawataki ma ngaia n are akea tokina. Natin Betetion e kaairaki ma (1) naake a ira Tatan ao a teweaki nako mai karawa ibukin aia kakaitara n te maiu i mwain te maiu n rabwata ao (2) nake a kariaiakaki bwa a na bungiaki nakon te aonaba aei ma rabwataia ma i mwina a toro iroun Tatan ao kakaitara raoi te Atua. Naake n te kauoua ni koraki aei a na mangauti man te mate ma a na aki kabooaki man te kauoua (tamnei) ni mate ao aki kona ni maeka n te abanuea ae mimitong (R&B 88:32, 35).

Akea temanna i buakoia ae bua ma ti natin betetion, **Ioane** 17:12. A bon aki konaki ni kaokaki nakon rairan te nano, **Ebera** 6:4–6 (Ebera 10:26–29).

Akea nnen te nanoanga nakon te aomata anne ao motikan taekana bon te kammarakaki ae aki totoki, **Mot.** 2:36–39. Ti te arona naba ngke akea te kaboaki nakoina, **Mot.** 16:5. Naake a kaakea ana kakai Kristo ibukin karekan arona e na riki n aron natin Betetion, **3Nib.** 29:7.

A na akea kabwaraan aia bure n te aonaba aei ke ae e na roko, **R&B** 76:30–34 (R&B 84:41; 132:27). Ti ngaiia ae a na aki kabooaki man te kauoua ni mate, **R&B** 76:34–48. Natin betetion a kaakea te Tamnei ae Tabu i mwin are a tia ni karekea, **R&B** 76:35. Natin betetion a kaakea te Nati i mwin are e kaotia te Tama, **R&B** 76:43.

E na aranaki Kain bwa Betetion, **Mote** 5:22–26.

Natin Ereman Mwaane. *Tara* Ereman, Natin

Natin Kristo. *Tara naba* Bungiaki, Karikaki; Iesu Kristo; Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua; Natin te Atua aika Mwaane ao Aine

Naake a tia ni butimwaea ana euangkerio Iesu Kristo.

Ane e karinanoa n ai aron te tei aei ao moan te kakannato, **Mat.** 18:1–4. Kam na ira nanon te oota bwa kam aonga n riki bwa natin te oota, **Ioane** 12:36.

Tokanikai i aon te aro n aomata ao n riki n airon te tei, **Mot.** 3:19; 27:25–26. Ibukin te berita ae tabu kam na aranaki bwa natin Kristo, **Mot.** 5:7. Ngkana kam tauii ni kabane bwaai aika a raoiroi, kam na bon riki bwa natin Kristo, **Moro.** 7:19.

Ni kabane ake a butimwaeai, N na anganiia te mwaaka n riki bwa natiu, **R&B** 39:4. Tai maaku, ataei aika uarereke, bwa au bwai ngkami, **R&B** 50:40–41.

Ko katiteuanaaki irou, natin te Atua, **Mote** 6:68.

Natin Motiaea Mwaane. *Tara* Motiaea, Natin

Natin te Aomata. *Tara naba* Iesu Kristo; Te Atua, Atu n Atua

Aran te nakoa are e kabongana Iesu Kristo ngkana E taekinna i bon irouna (Ruka 9:22; 21:36). Nanona bon Natin te Aomata ae Tabu. Te Aomata ae Tabu bon teuana mai buakon aran te Atua te Tama. Iesu ngke e aranna i bon iroun

bwa Natin te Aomata, bon te katanoata ibukin reitakina n te aro n atua ma te Tama. Aran te nakoa aei e aki toki n oti n te Euangkerio. Kaotioti ni boong aika kaitira a kamatoa kakawakin nanon ao tabun aran te Tia Kamaiu aei (R&B 45:39; 49:6, 22; 58:65; Mote 6:57).

Natin te Atua. *Tara* Iesu Kristo; Te Atua, Atu n Atua

Natin Te Atua. *Tara* Natin te Atua aika Mwaane ao Aine; Te Aomata, Aomata

Natin te Atua aika Mwaane ao Aine. *Tara naba* Bungiaki, Karikaki; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua; Natin Kristo; Te Aomata, Aomata

Koroboki aika tabu a kabonganai taeka aikai n aanga aika uoua. Nanona teuana, ngaira ni kabane bon natin Tamara are i Karawa aika tamnei. Nanona riki teuana, Natin te Atua aika mwaane ao aine bon naake a tia ni manga bungiaki rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Kristo.

Natin Tamara aika tamnei: Atua ngkami, natin Teuare Moan te Rietata, **TAre.** 82:6.

Kanoan te Atua ngaira, **Mwak.** 17:29. Ti na ri an ana taeka Taman tamneira, **Ebera** 12:9.

Ngai natin te Atua, **Mote** 1:13.

Ataei a manga bungiaki rinanon ana te Mwakuri ni Kamaiu: E angania ake a mwaneia te kona n riki n natin te Atua, **Ioane** 1:12 (Rom 8:14; 3Nib. 9:17; R&B 11:30). Ngkai bon natin te Atua ngaira, **1Ioan.** 3:1–2.

Kam na aranaki bwa natin Kristo, natina mwaane ao natina aine, **Mot.** 5:7. Botanaomata ni kabane a na manga bungiaki, n riki bwa natina mwaane ao aine, **Mot.** 27:25. A na riki bwa natiu mwaane ao natiu aine, **Ita** 3:14. Kam na bon riki bwa natin Kristo, **Moro.** 7:19.

Ni kabane naake a karekea au euangkerio bon natiu mwaane ao natiu aine, **R&B** 25:1. Bon ngaiia tenan atua, aika natin te Atua, **R&B** 76:58.

N te aro aei a kona ni bane n riki bwa natiu, **Mote** 6:68. A mwaiti aika a tia ni kakoaua ao n riki bwa natin te Atua, **Mote** 7:1.

Naum

Te burabeti i Kariraia n te O Tetemanti are e taui mwiin ana taetae ni burabeti i marenan taai aika 642 ao 606 I.K.

Ana boki Naum: Mwakoro 1 e taekina kabuekan te aonaba n te Kauaoki ao ana nanoanga ao mwaakan te Uea. Mwakoro 2 e taekina kamaunakin Ninewe are e bon kaota are e na roko ni boong aika kaitira. Mwakoro 3 e reitinako n taetae ni burabeti ibukin kananokawakin kamaunakin Ninewe.

Nauvoo, Illinois (USA)

Te kawa ae kateaki irouia Aomata aika Itiaki ni Boong aika Kaitira n te 1839 n te aba ae Illinois. E bon mena i etan te Karaanga are Mississippi, e kaniia 200 te maire (320 kiromita) ni waerake n te karaanga raroana mai St. Louis.

Ibukin te bwainikirinaki n te aba ae Missouri, Aomata aika Itiaki a mwaing 200 te maire nako meang-maeo, n riaon te Karaanga are Mississippi, ao nako nanon Illinois, ike a kunea tamaroan riki aona. N tokina, Aomata aika Itiaki a kaboa te aba ae uakaan ma te kawa ae tuai n rikirake arona ae Commerce. Te aba aei bon te karereua ae aoneinei ma ti tabeua kateitei aika tau aroia. Aomata aika Itiaki a kanakoa te ran man te aba ao a katei mwengaia. Iotebwa Timiti e kamwainga ana utu nakon te auti te kai ae uarereke. Aran te kawa ae Commerce e bitaki nakon Nauvoo, n aron te taetae n Ebera ibukin "tikiraoi."

A mwaiti mwakoro n Reirei ao Berita aika Tabu ake a koreaki i Nauvoo (R&B 124–129; 132; 135). A tuangaki Aomata aika Itiaki bwa a na katea te tembora i Nauvoo (R&B 124:26–27). A katea te tembora ao a barongai ana Titeiki Tion i mwaain ae a kakionakoaki man mwengaia n te 1846. Mai mwiin te bwainikirinaki aio, Aomata aika Itiaki a kitana te aono aei ao a mwananga nako maeo.

Nebonebo. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Te tangira, karinerine, mwakuri ni ibuobuoki, ao te nebo ibukin te Atua (R&B 20:19). Te nebonebo e kairaki ma te tataro, te aki mamatam, botaki n taromauri, irakin otenanti n te euangkerio, ao waki riki tabeua ake a kaota neboan ao te tangira ibukin te Atua.

Ko na tai Atuana te Atua temanna i rarikiu, **Otin.** 20:3 (Otin. 32:1–8, 19–35; TAre. 81:9).

Taromauria te Tama n te tamnei ma te koaua, **Ioane** 4:23. Taromauria Teuare karaoa karawa ma aonaba, **Kaoti.** 14:7 (R&B 133:38–39).

Neboia ma marurungim, am iango, ma korakoram, **2Nib.** 25:29. A kakoaua Kristo ao a neboa te Tama n arana, **Iakob.** 4:5. Tinoti e reireiniia aomata bwa a riai n tataro ma n taromauri n taabo nako, **Aram.** 33:3–11. Taromauria te Atua n taabo nako ake kam na mena iai, i nanon te tamnei ao te koaua, **Aram.** 34:38. Aomata a bane ni bwaka inano i waen Iesu ma n taromauria, **3Nib.** 11:17.

Ni kabane aomata a na riai n raira nanoia, ni kakoaua Iesu Kristo, ao n neboa te Tama n arana, **R&B** 20:29. I anganingkami taeka aikai bwa kam aonga n oota ao n ataa aron te taromauri, ao n ataia bwa antai ae kam taromauria, **R&B** 93:19.

Ti aio te Atua ae N na taromauria, **Mote** 1:12–20. Ti tangira te inaomata n taromauria te Atua ae Moan te Mwaaka, **TOni.** 1:11.

Nebukaneta. *Tara naba* Bwabera, Bwaburon; Taniera

Uean Bwaburon n te O Tetemanti (604–561 I.K.) are taua taekan Iuta (2Uea 24:1–4) ao e buakana Ierutarem (2Uea 24:10–11). Te burabeti ae Riaai e tuangaki bwa e na birinako mai Ierutarem nuakaan ma 600 I.K. bwa e na kararoa bwa e naki anaki bwa te bure nako Bwaburon (1Nib. 1:4–13) ngke a uotaki nako te Uea ae Tetekia ma te botanaomata iroun Nebukaneta (2Uea 25:1, 8–16, 20–22). Taniera e kabwarai nanon min Nebukaneta (Tani. 2; 4).

Neemia

Te I-Iteraera ae kakannato i Bwaburon n te O Tetemanti (tibun Rewi ke man ana baronga Iuta) are e taua te nakoa ae te tia uouota te mwangko n ana tabo Atatokititi, are e karekea mai irouna te kariaiai mai iroun te uea bwa e na manga katei on Ierutarem.

Ana boki Neemia: Te boki aio bon reitan ana boki Etira. Kanoana bon rongorongon rikiraken ao kaangaanga n te mwakuri i Ierutarem i mwin okia Iutaia man te tautoronaki i Bwaburonia. Mwakoro 1–7 e taekina moan kawaran Ierutarem iroun Neemia ao manga katean on te kawa e ngae ngke e korakora totokoana. Mwak. 8–10 e kabwarabwarai bitaki n te aro ao n te botanaomata are e kataia ni karaoi Neemia. Mwakoro 11–13 e anga rinanin araia naake a tau ao e anga rongorongon katabuan te o. Kibu 4–31 ni mwakoro 13 e koreaki iai kauouan kawaran Ierutarem iroun Neemia i mwin kitanana i nanon tebwi ma uoua te ririki.

Nem are Kaman Baireaki. *Tara naba* Katabuaki i mwaain Bungiakina

Neooa. *Tara naba* Nakoanibonga ae Kewe; Tia Kakewea Kristo

Te mwaane ae buakaka n Ana Boki Moomon. Neooa bon temanna are moan karaoi mwakuri n nakoanibonga ae kewe i buakoia Nibwaite. I mwin are e anga reirei n reirei aika kewe ao e tiringa Kiteon, Neooa e tiringaki ibukin ana bure (Aram. 1). Taan irira Neooa a reitanako ana mwakuri aika bubuaka ao reirei n te tai ae maan i mwin maten Neooa.

Aramwa ao Amureki a kabureaki iroun te tia moti ae kaain ana waaki Neooa, **Aram.** 14:14–18. Titebo aia waaki ma Neooa naake a tiringaki, **Aram.** 16:11. A mwaiti ake a ira aron ana waaki Neooa,

Aram. 21:4. Ake a tiringia tariia angiia a bon ira ana waki Neooa, **Aram.** 24:28.

Newe. *Tara naba* Bwaintituaraoi n Neewe

Te kanikina ibukin te taetae. Aomata aika Itiaki a na taua bangin neeweia, nanona bwa a na taua bangin aia taetae. *Newe* e kaineti naba nakon taian taetae ao aomata. N tokina, bubuaniwae ni kabane a na katorobubua ao a na bane neewe ni karaoiroa te Atua (Itaia 45:23; Rom 14:11).

Taua newem man te buakaka, **TAre.** 34:13 (1Bet. 3:10). Ane e kawakina wina ma newena ao e kawakina tamneina man taian kaangaanga, **TRab.** 21:23.

Ngkana e aki kabaea newena te aomata, bon akea manen ana aro te aomata aio, **Iak.** 1:26. Ngkana e aki kamatauninga te aomata n ana taeka, te aomata anne bon te aomata ae kororaoi, **Iak.** 3:1–13. Te euangkerio e na taekinaki nakoia botanaomata ni kabaneia, baronga, neewe ao natanaomata, **Kaoti.** 14:6–7 (2Nib. 26:13; Mot. 3:13, 20; R&B 88:103; 112:1).

Te Uea e angaanga nakoia aba nako, ake abon kaain te aba ao neweia, bwa a na reirei ana taeka, **Aram.** 29:8. Bwaatua aikai a na waaki nako nakon aaba, reeti, neewe ao botanaomata, **Aram.** 37:4.

Karekea au taeka ao ngkanne e na aki bae newem, **R&B** 11:21. Aomata nako a na ongo bwaninin te euangkerio n oin neweia, **R&B** 90:11.

Nibwaai, Natin Ereman. *Tara naba* Ereman, Natin Ereman; Riaai, Te Mitinare ae te Nibwaite

N Ana Boki Moomon, te burabeti ae kakannato ae te Nibwaiti ao te mitinare.

Ana karimoa ae te mwaane Ereman, **Erem.** 3:21. E rinaki bwa te mataniwi n tia moti, **Erem.** 3:37. Ngaia ma tarina ae Riaai a rairiia Reimwanaite aika mwaiti nakon te euangkerio, **Erem.** 5:18–19. E otabwaniniaki n te ai ao e kabwaraki man te uma ni kaikain, **Erem.** 5:20–52. E tataro i aon ana taua n ana onaroka, **Erem.** 7:6–10. E kaota tiringakin te mataniwi n tia moti, **Erem.** 8:25–28; 9:1–38. E anganaki te mwaaka ae korakora iroun te Uea, **Erem.** 10:3–11. E bubutia te Uea ibukin te rongo ao ibukin tokin te rongo, **Erem.** 11:3–18.

Nibwaai, Natin Nibwaai, Natin Ereman. *Tara naba* Nibwaai, Natin Ereman; Reirei

Temanna mai buakoia reirei ake tengaun ma uoman aika Nibwaite are a rineaki iroun Iesu Kristo are tia ni mangauti n Ana Boki Moomon (3Nib. 1:2–3; 19:4). Te burabeti aio e kakorakora n tataro nakon te Uea ibukiia ana aomata. Nibwaai e ongo bwanaan te Uea (3Nib. 1:11–14). Nibwaai e kawaraki naba irouia anera, e kanakoia taimonio, e kauta tarina man te mate, ao e kaota ana koaua ae aki kona ni kakeweaki (3Nib. 7:15–19; 19:4). Nibwaai e kawakini rongorongo i aon koroboki aika tabu (3Nib. 1:2–3).

Te boki ae te 3 Nibwaai: Te boki ae koreaki iroun Nibwaai, are natin Nibwaai, n Ana Boki Moomon. Mwakoro 1–10 e kaota kakoroan nanon taetae ni burabeti i aon rokon te Uea. E kaotaki te kanikina ibukin bungiakin Kristo; a raira nanoia aomata; ma a manga okira ae buakaka. N tokina, angibuaka, rurun aon te aba, angibuaka aika rangi ni korakora, ao te uruaki ae korakora e kaota maten Kristo. Mwakoro 11–28 e koreaki iai rokon Kristo n aban America. Aio bon boton te boki ae te 3Nibwaai. A mwaiti Ana taeka Kristo aika titebo ma Ana kabwarabwara ake a koreaki n te Baibara (te katooto, Mat. 5–7 ao 3Nib. 12–14). Mwakoro 29–30 bon ana taeka Moomon nakoia botanaomata ni boong aika kaitira.

Te boki ae te 4 Nibwaai: Te boki aio bon ti abwi ma ruaiwa kibuna, aika bane n teuana te mwakoro, ma e rinanon ae kania tenibubua ririki n rongorongoia ngkoa Nibwaite (34–321 N.K.). A mwaiti rooro aika taan koroboki, ni ikotaki ma Nibwaai, ake a karekea kanoan te rekoti. Kiibu 1–19 e taekinna bwa i mwin kawarakia iroun Kristo are tia ni mangauti a bane n rairaki Nibwaite

ao Reimwanaite nakon te euangkerio. Te raoi, te tangira, ao te mweraoi e tautaeka. Nibwaite ake teniman ake reirei, are e tia ni kariaia Kristo bwa a na tiku i aon te aonaba ni karokoa Kauaokina (3Nib. 28:4–9), a mwakuri ni ibuobuoki nakoia aomata. Nibwaai e katuka te rongorongo nakon natina ae Amota. Kiibu 19–47 bon rongorongon ana mwakuri ni ibuobuoki Amota (84 ririki) ao natina naba are Amota (112 ririki). N 201 N.K., te kamoamoa e a moanna ni kariki kaangaanga i buakoia aomata, ake a kakaokoroia nakon karinan ao a moanaki ekaretia aika kewe ibukin karekean te raka (4Nib. 1:24–34).

Kabanean kiibu n 4Nibwaai a kaotia bwa aomata a manga oki nakon te buakaka (4Nib. 1:35–49). N 305 N.K., Amota are natin Amota e mate ao tarina ae Amaron e karabai ni kabane rongorongo aika tabu ibukin kawakinaia. I mwina Amaron e katuka te mwioko iroun Moomon ibukin rongorongo, are e koroi mwiin baika bati aika riki n oin maiuna ao i mwina e kakimototoi (Moom. 1:2–4).

Nibwaai, Natin Riaai. *Tara naba* Nibwaite; Riaai, Taman Nibwaai

N Ana Boki Moomon, natin Riaai ao Tiera ae raoiroi (1Nib. 1:1–4; 2:5). Nibwaai e korakora ana onimaki n ana taeka te Atua (1Nib. 3:7) ao e riki bwa te burabeti ae korakora, te tia kawakin rongorongo, ao te tia kairiri irouia ana botanaomata.

E ongeaba ao e tataro i nanon te onimaki, **1Nib.** 2:16. E oki nako Ierutarem bwa e na anai bwaatua aika buraati, **1Nib.** 3–4. E oki nako Ierutarem bwa e na kaira Itimaera ma ana utu nakon te rereua, **1Nib.** 7. E karekea te mi ae titebo ma are e karekea Riaai, **1Nib.** 10:17–22; 11. E noora n te mi ni burabeti ana botanaoamta n taai aika a na roko ao manga kaokan te euangkerio, **1Nib.** 12–13. E kabwara nanon te mi ni burabei ibukin te kai ni kamaiu, **1Nib.** 15:21–36. E uruaki ana kai ni katebe ma rinanon te onimaki e kona ni karekea te amwarake, **1Nib.** 16:18–32. E kaba te kaibuke ao e mwananga nakon te aba ni berita, **1Nib.** 17–18. Nibwaite ao Reimwanaite a maenako, **2Nib.** 5. E kaota ana koaua te kabanea n tai, **2Nib.** 33.

Te boki ae te 1Nibwaai: Mwakoro 1 nakon 18:8 e tabe riki ma te burabeti ae Riaai ao ana utu ngke a kitana Ierutarem. A mwananga rinanon rereua aika akea kain aona ni karokoa a roko n taari. 1Nibwaai 18:9–23 e taekina mwanangaia nakon te aba ni berita, n aron kaetieti mai iroun te Uea, e ngae ngke a kaitara Reimwan ao Remuera. Mwakoro 19–22 e taekina bukin kawakinan rongorongo iroun Nibwaai (1Nib. 6; 19:18)—bwa a na anaki nanoia ni kabane bwa a na uringa te Uea are te Tia Kaboia. E anaitaeka man Itaia (1Nib. 20–21) ao e rairi ana rongorongo Itaia, ma te kantaninga bwa aonga ni bane n ata Iesu Kristo bwa aia Tia Kamaiu ao te Tia Kaboia (1Nib. 22:12).

Te boki ae te 2Nibwaai: Mwakoro 1–4 kanoana bon tabeua ana kabanea n reirei ao ana taetae ni burabeti Riaai i mwain matena, ni ikotaki ma kakabwaia i aoia natina ao kanoaia. Mwakoro 5 e kabwarabwara bukin ae a kaokoroia Nibwaite mai irouia Reimwanaite. Nibwaite a katea te tembora, a reirei ana tua Mote, ao a kawakin rongorongo. Mwakoro 6–10 kanoana bon ana taeka Iakobwa, tarin Nibwaai ae uarereke riki. Iakobwa e manga rinanon rongorongon ngkoa Iuta ao e taetae ni burabeti ibukin te Mesia, tabeua a bon anaaki man ana koroboki te burabeti ae Itaia. I nanon mwakoro 11–33 Nibwaai e korea ana koaua ibukin Kristo, ana koaua Iakobwa, taetae ni burabeti ibukin boong aika kaitira, ao mwakoro aika mwaiti man ana boki Itaia n te O Tetemanti.

Ana bwaatua Nibwaai: Tara Bwaatua

Nibwaite. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Nibwaai, Natin Riaai; Reimwanaite

Te koraki n aomata n Ana Boki Moomon, ake a mwaiti i buakoia aika kanoan te burabeti ae Nibwaai, are natin Riaai. A kaokoroia mai irouia Reimwanaite ao a raoiroi riki nakoia Reimwanaite. E ngae n anne, n tokina a kamaunaaki irouia Reimwanaite ibukin te buakaka.

Nibwaite a kaokoroaki mai irouia Reimwanaite, **2Nib.** 5:5–17. Ni kabane ake tiaki Reimwanaite bon Nibwaite, **Iakob.** 1:13. Nibwaite a bon kaungaaki ibukin ae raoiroi riki, **Aram.** 43:6–9, 45. Akea riki taai aika rangi kakukrei irouia Nibwaite nakon ana tai Moronaai, **Aram.** 50:23. Nibwaite a kamaiuaki ibukin aia tataro naake a raoiroi, **Aram.** 62:40. A moanna ni kekerikaki n aia aki onimaki Nibwaite, **Erem.** 6:34–35. Iesu e reirei ao e mwakuri ni ibuobuoki i buakoia Nibwaite, **3Nib.** 11:1–28:12. A bane n rairaki nakon te Uea ao a katiteboaki imarenaia, **4Nib.** 1:2–3. Akea te itabaraara n te aba, tangiran te Atua e bon maeka inanoia aomata, **4Nib.** 1:15–16. Nibwaite a moanna ni kainikatonga ao a kamoamoa, **4Nib.** 1:43. E a buta te aba ni kabane n te raraa ao te urubwai, **Moom.** 2:8. Nibwaite a rikirake ni buakaka ao e rawa Moomon ni kairiia, **Moom.** 3:9–11. Ni kabane Nibwaite a tiringaki, ma ti uangaun ma aman ae aki, **Moom.** 6:7–15. A bon tiringia ni kabane Nibwaite ake a bon aki kaakea Kristo, **Moro.** 1:2.

Nibwaite a kamaunaki ibukin buakakaia ao aia bure, **R&B** 3:18. Taratarainggkami man te kamoamoa bwa kam kaawa n riki n aroia Nibwaite, **R&B** 38:39.

Nikotemo. *Tara naba* Bwaritaio

N te Nu Tetemanti, te tia tautaeka ae raoiroi irouia Iutaia (katautauaki bwa man te Tanirim) ao te Bwaritaio (Ioane 3:1).

E taetae ma Iesu ngke e bong, **Ioane** 3:1–21. E tei ibukin Kristo nakoia Bwaritaio, **Ioane** 7:50–53. E uoti bwaai aika boiarara ibukin taunakin Iesu, **Ioane** 19:39–40.

Nimamannei. *Tara naba* Karinanoa, Nanorinano; Nano ae Uruaki; Taotaonakin nano

Maka te Atua, raoiroi, karinanoa, kan reireinaki, ao e taotaonannao n te rawawata. Naake a nimamannei a kukurei ni iriri reirein te euangkerio.

E bati n nimamannei Mote, **WI** 12:3. Ana abana te aba akana a nimamannei, **TAre.** 37:11 (Mat. 5:5; 3Nib. 12:5; R&B 88:17). Kam na ukoukoura Iehova, ngkami aika kam nimamannei ni kabaneingkami; ukoukora te raoiroi, ukoukora te nimamannei, **Teb.** 2:3 (1Tim. 6:11).

Reirei Irou bwa I nimamannei ao I nanorinano, **Mat.** 11:29. Uan te Tamnei te nimamannei, **Kara.** 5:22–23. Ana toro te Uea e na nimamannei, e na rabakau n reirei, e na taotaona nanona, e na nimamanei n reireia akana a kan ekia nako, **2Tim.** 2:24–25. Te nano ae nimamannei ae rau ae kakawaki i matan te Atua, **1Bet.** 3:4.

Tokanikai i aon te aro n aomata ao n riki n nimamannei, **Mot.** 3:19 (Aram. 13:27–28). Te Atua e tuanga Ereman bwa e na reireinia aomata bwa a na nimamannei, **Aram.** 37:33. E tau ana akoi te Uea nakoia aika a nimamannei, **Ita** 12:26. Iai onimakinan Kristo iroumi ibukin ami nimamannei, **Moro.** 7:39. Akea mai i buakoia ae butimwaeaki iroun te Atua ma ti ngkana e nimamannei ma n nanorinano nanona, **Moro.** 7:44. Kamaunaan bure e uota te nimamannei, ao ibukin te nimamannei e roko te Tamnei ae Raoiroi, **Moro.** 8:26.

Nakonako ma te nimamannei n Tamneiu, **R&B** 19:23. Kairiia am utu i nanon te nimamannei, **R&B** 31:9. Te mwaaka ao te kakairi n te nakoanibonga e kona ni kateimatoaaki n te atataiaomata ao te nimamannei, **R&B** 121:41.

Ninewe. *Tara naba* Aturia; Iona

N te O Tetemanti, kautun Aturia ao bon te tabo ni iokinibwai ae korakora i nanon ae riaon uabubua te ririki i mataniwin te karaanga are Taikiriti. E bwaka ngke e bwaka uean Aturia, 606 I.K.

Tennakeriba, uean Aturia, e maeka i Ninewe, **2Uea** 19:36. E kanakoaki Iona bwa e na takaruaea te rairannano n te kawa ae abwabwaki, **Iona** 1:1–2 (Iona 3:1–4). A raira nanoia kaain Ninewe, **Iona** 3:5–10.

Kristo e kamanena Ninewe bwa te katooto ibukin te rairannano imataia Iutaia, **Mat.** 12:41.

Ninikoria. *Tara naba* Maaku; Onimaki

Te aki maaku, moara riki ni karaoan ae raoiroi.

Kam na korakora ao kam na ninikoria, **TK** 31:6 (Iotua 1:6–7). Kam na bati n ninikoria ni kawakin ao ni karaoi bwaai ni kabane ake a koreaki, **Iotua** 23:6.

E aki anganira te Atua te nano ae mamaku, **2Tim.** 1:7.

Ngke e ongo e a moanna n ninikoria i nanona, **Aram.** 15:4 (Aram. 62:1). Natin Ereman a bon rangi ni korakora aki mamakuia ibukin te ninikoria, **Aram.** 53:20–21. I bon tuai man noora te ninikoria ae moan te korakora, **Aram.** 56:45.

Ninikoria, tariu, ao waki, waki nakon te tokanikai, **R&B** 128:22.

Nne n aroka are Eten. *Tara* Eten

Nne n aroka are Ketetemwane. *Tara* Ketetemwane

Nne Ni Kaikain I Carthage (USA). *Tara naba* Smith, Hyrum; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Iotebwa ao Hyrum Timiti a tiringaki irouia taan iowawa n Tuun 27, 1844, n te umwa ni kaikain i Carthage, Illinois, United States of America (R&B 135).

Noa, Natin Tinebi

Te uea ae buakaka n Ana Boki Moomon. E tautaeka i aoia te koraki n Nibwaite n te aba ae Nibwaai.

Noa e karaoi buure aika bati, **Mot.** 11:1–15. E tuatua tiringakin te burabeti are Abinataai, **Mot.** 13:1 (Mot. 17:1, 5–20). Noa e kabuekaki n tiringaki, **Mot.** 19:20.

Noa, Tamanuea n te Baibara. *Tara naba* Ake; Kabiriera; Te Ieka n ana bong Noa; Wirara

N te O Tetemanti, natin Rameka ao te ka-tengaun n tamanuea mai iroun Atam (KB 5:29–32). E kakoaua ibukin Kristo ao e tataekina te rairannano nakon te roro ae buakaka. Ngke a aki butimwaea ana rongorongo aomata, te Atua e tuangnga bwa e na kaba te ake ae a na maeka iai ana utu ao maan ni kabane ngkana e iekaki te aba ni kamaunaia ake a buakaka (KB 6:13–22; Mote 8:16–30). Te Burabeti Iotebwa Timiti e reirei bwa Noa bon te Anera are Kabiriera ao e tei i mwin Atam n taui kiingin te kamaiuaki.

Ngaia ma natina mwaane Iabeta, Tem, ao Am, ao buia a kamaiuaki ngke a kaba te ake ngke e tua te Atua, **KB** 6–8 (Ebera 11:7; 1Bet. 3:20). Te Uea e manga kabooua te berita ae tabu are e karaoia ma Enoka ao Noa, **KB** 9:1–17 (ARIT, KB 9:15, 21–25; Mote 7:49–52).

Bon tebwina ana ririki Mote ngke e katabuaki nakon te nakoanibonga iroun Metutera, **R&B** 107:52.

A kataia n ana maiuna aomata, ma e kamaiuaki ni mwaakan te Atua, **Mote** 8:18. E riki bwa te tia tataekina te raoiroi ao e reireia ana euangkerio Iesu Kristo, **Mote** 8:19, 23–24 (2Bet. 2:5).

Nu Tetemanti. *Tara naba* Baibara; Koroboki aika Tabu

Ikotan koroboki aika kairaki iroun te Tamnei (e moan koreaki n Erene) i aon maiun ao ana mwakuri ni ibuobuoki Iesu Kristo ao Abotoro, ao tabeman riki taan irira Iesu Kristo. Te Nu Tetemanti e tibwatibwaki nakon Euangkerio, Aia Mwakuri Taan Tuatua, ana

reta Bauro, reeta ni kabuta, ao bokin te Kaotioti.

Euangkerio ake aua—ana boki Mataio, Mareko, Ruka, ao Ioane—bon rongorongon maiun Kristo. Bokin Aia Mwakuri Taan Tuatua e koreaki iai rongorongon te Ekaretia ao Abotoro, moara riki mwamwanangan Bauro ni mitinare. Reeta ake tabeua a koreaki irouia Abotoro ake tabeman ao e anga taeka n reirei nakoi Aomata aika Itiaki mai moana. Bokin te Kaotioti, are e koreaki iroun te Abotoro ae Ioane, angin kanoana bon taeka ni burabeti aika kaineti nakon boong aika kaitira.

Ngurengure. *Tara naba* Unraa, Kaitara

Te bwangantaeka ao te ngurengure ni kaitarai ana kantaninga, babaire, ke ana taan mwakuri te Atua.

A ngurengure ni kaitara Mote, **Otin.** 15:23–16:3.

A bangantaeka Iutaia nakon Iesu, **Ioane** 6:41.

Reimwan ao Remuera a ngurengure ni baika a bati, **1Nib.** 2:11–12 (1Nib. 3:31; 17:17).

Tai ngurengure ibukin bwaai ae ko tuai noori, **R&B** 25:4.

O Tetemanti. *Tara naba* Baibara; Bentateuti; Koroboki aika Tabu

Aia koroboki burabeti n taai ake ngkoa ake a mwakuri i an ana kairiiri te Tamnei ae Tabu ao ake a kakoaua i nanon tienture aika bati ibukin Kristo ao Ana mwakuri ni ibuobuoki n tai aika na roko. Kanoana naba bon tauan mwiin rongorongon ngkoa Aberaam ao ana kariki, ni moa maiiroun Aberaam, ao te berita ae tabu, ke *taeka ni kakoaua,* are e karaoia te Uea ma Aberaam ao kanoana.

Booki ake nimaua mai moa n te O Tetemanti a bon koreaki iroun Mote. Bon aikai Karikani Bwai, Te Otinako, Nakoaia Ibonga, Warekaia Iteraera, ao Te Tua-Kaua. Karikani Bwai e taekina moan rikin te aonaba, te botanaomata, taian taetae, reeti, ao moanakin te bata are Iteraera.

Booki i aon rongorongon ngkoa e taekini bwaai aika riki iroun Iteraera. Booki aikai bon Iotua, Taan Motiki Taeka, Ruta, 1 ao 2 Tamuera, 1 ao 2 Uea, 1 ao 2 Rongorongo, Etira, Neemia, ao Etita.

Boki ni kario a tauaki iai mwiin tabeua rabakauia ao aia koroboki burabeti. Bon aikai Iobi, Taian Areru, Taeka n Rabakau, Te Minita, Ana Anene Toromon, ao Bwaebwaeti.

Burabeti a kauringa Iteraera ibukin ana bure ao kakoaua ibukin kakabwaia aika reke man te ongeaba. A taetae ni burabeti ibukin rokon Kristo, are e na karaoa te mwakuri ni kamaiu ibukin aia bure naake a raira nanoia, a karekei otenanti, ao a maiuakina te euangkerio. Aikai aia boki burabeti Itaia, Ieremia, Etekiera, Taniera, Otea, Ioera, Amota, Obwaria, Iona, Mika, Naum, Abakuka, Tebania, Akai, Tekaria, ao Maraki.

Angiin bokin te O Tetemanti a koreaki n te taetae n Ebera. Tabeua koroboki kanoaia bon te taetae n Aramia, te taetae ae irekereke ma ngaia.

Obaria

Te burabeti n te O Tetemanti are e taekina rokon motikan taekan Etom. E taetae ni burabeti tao n ana tai ni uea Ioram (848–844 I.K.) ke n tain ekinakoaia iroun Bwaburonia 586 I.K.

Ana boki Obaria: Te boki n te O Tetemanti. Bon ti teuana ana mwakoro. I nanona Obaria e korea bwakan Etom ao e taetae ni burabeti bwa taan kamaiu ana tei i aon te Maunga are Zion.

Obeta. *Tara naba* Boati; Ruta

N te O Tetemanti, natin Boati ao Ruta ao taman Iete, are e riki bwa taman te Uea are Tawita (Ruta 4:13–17, 21–22).

Omeka. *Tara naba* Arebwa ao Omeka; Iesu Kristo

Ominai

Te Nibwaite ae te tia tau mwiin rongorongo n Ana Boki Moomon are

e koroboki n uakaan ma 361 I.K. (Iarom 1:15; Ominai 1:1–3).

Ana boki Ominai: Te boki ae rairaki man ana bwaatua Nibwaai aika uarereke n Ana Boki Moomon. Bon ti teuana te mwakoro n te boki, are kanoana bon rongorongon bubuaka i marenaia Nibwaite ao Reimwanaite. Ominai e ti koroi moan kibu ake teniua n te boki. I mwina e anga bwaatua nakon Amaron, i mwina Kemeti, Abinatom, ao te kabane Amareki. Amareki e anga bwaatua nakon te Uea are Beniamina, are uean Taraemera.

Ongeaba. *Tara naba* Ana Tua te Atua; Kakabwaia; Kimwareirei; Nakonako, Nakonako ma te Atua; Ongo; Tua

Ni iangoana n te aro n tamnei, te ongeaba bon karaoan nanon te Atua.

Noa e toua mwin aron are E tuangnga te Atua ni kabane, **KB** 6:22. Aberaam e ongo iroun te Uea, **KB** 22:15–18. Ti na toua mwin ane E atongnga Iehova, **Otin.** 24:7. Kam na ongo, O Iteraera, ao tarataraingkami ni kan tou mwia, **TK** 6:1–3. Tangira Iehova ma ni kan ongo bwanana, **TK** 30:20. E raoiroi riki te iri nanon taeka nakon te karea, **1Tamu.** 15:22. Maaka te Atua, ao tou mwin ana tua, **Min.** 12:13–14.

A aki bane n rin n uean karawa, ma e na rin iai ane taua ana taeka te Tama, **Mat.** 7:21 (3Nib. 14:21). Ngkana e kan toua mwin ana taeka Teuarei te aomata, ao e na ata te reirei bwa tao mai iroun te Atua, **Ioane** 7:17. E riai riki iran nanon te Atua nakon iran nanoia aomata, **Mwak.** 5:29. Ataei, kam na iriri nanoia ami karo, **Ebeto** 6:1 (Koro. 3:20).

N na nako ao N na karaoi baike e a ia n tua te Uea, **1Nib.** 3:7. I ongeaba ni bwanaan te Tamnei, **1Nib.** 4:6–18. Ngkana a kawakin ana tua te Atua natiia aomata ao e na kateimatoai maruruniia, **1Nib.** 17:3. Tarataraingkami bwa kam kawa n ira te tamnei are buakaka, **Mot.** 2:32–33, 37 (R&B 29:45). Aomata a karekea kanuangaia ni kaineti ma te tamnei are a ongo irouna, **Aram.** 3:26–27.

Aomata a riai ni karaoi bwaai aika a mwaiti n oin nanoia, **R&B** 58:26–29. Akea te bwai ae e na karaoia te aomata ae e na kauna te Atua iai, ma ti naake aki kakoauai ana mwakuri ni bwaai ni kabane ao a aki ongeaba n ana tua, **R&B** 59:21. Ngai te Uea I bae ngkana kam karaoa ae I taku, **R&B** 82:10. Aomata nako ake a ongeaba nakon bwanaau a na nora ao n ataia bwa bon iai Ngai, **R&B** 93:1. Aomata a riai ni katuaeaki ni karokoa a reiakina te ongeaba, **R&B** 105:6. Ngkana ti karekei kakabwaia nako mai iroun te Atua, bon man te ongeaba nakon te tua anne are boboto i aona, **R&B** 130:21.

Atam e ongeaba, **Mote** 5:5. Ti na kataiia n noria ngkana a na karaoi bwaai ni kabane are e na tuangia te Uea, **Abe.** 3:25.

Ongo. *Tara naba* Ongeaba; Taninga

N ongo ao n ongeaba ni bwanaan ke ana reirei nako te Uea.

E na kateirakea te burabeti Iehova ae ai aron Mote, ao a na ongo irouna aomata, **TK** 18:15. E raoiroi riki te kan ongo taeka nakon neneaia tiibu-mwaane n te karea, **1Tamu.** 15:20–23. Ti aki kan ongo irouia ana toro te Uea, ake burabeti, **Tani.** 9:6.

Ake a raoiroi ake a ongo nakon aia taeka burabeti a na aki mate, **2Nib.** 26:8. Ngkana kam aki aki ongo nakon bwanan te tia kaawakin tiibu ae raoiroi, ngkami tiaki ana tiibu, **Aram.** 5:38 (Erem. 7:18).

Ongora, O ngkami kaain au ekaretia, **R&B** 1:1. Te Tamnei e kaotaia aomata ake a ongo nakon bwanaan te Tamnei ao a nakon te Atua, **R&B** 84:46–47. A iremew n ongo bwanaan te Uea, mangaia are, e iremwe n ongo aia tataro, **R&B** 101:7–9. Naake aki ongo nakon tain tua a katuaeaki, **R&B** 103:4 (Mote 4:4).

Onikakin te Rabwata. *Tara naba* Iesu Kristo; Kiingin te Nakoanibonga

Aroia aomata ake a bitaki tarakiia ao anuaia n te tai ae uarereke—are,

a tabekaki rake nakon rinanin te aro n tamnei ae rietata riki—bwa aonga ni kona moan kaotiia ao mimitongiia aomata mai karawa.

Onikakin Rabwatan Kristo: Betero, Iakobo, ao Ioane a noora te Uea ni kamimitongaki ao n onikaki i mataia. Te Tia Kamaiu e tia ni berita rimoa bwa Betero e na karekei kiingin te abanuea ae karawa (Mat. 16:13–19; 17:1–9; Mar. 9:2–10; Ruka 9:28–36; 2Bet. 1:16–18). N te tai are riki iai te bwai ae kakawaki aio, te Tia Kamaiu, Mote, ao Eriati (Eria) a anga kiing n te nakoanibonga are a beritanaki nakoia Betero, Iakobo, ao Ioane. Ma kiing n te nakoanibonga aikai, e a reke irouia Abotoro te mwaaka n reitanako mwakurin te abanuea i mwin Waeraken Iesu nako karawa.

Iotebwa Timiti e reirei bwa i aon te Maunga ni Bitaki, Betero, Iakobo, ao Ioane a onikaki naba. A noora te kaotioti ibukin te aonaba n aron taraakina n taai aika na roko n arona ni mimitong (R&B 63:20–21). A noora Mote ao Eria, uoman aomata aika tia n onikaki, ao a ongo bwanan te Tama. E taku te Tama, "Aio Natiu ae Tangiraki, are I kakatonga irouna; ongo irouna" (Mat. 17:5).

Aomata aika Onikaki: A noora Atuan Iteraera, **Otin.** 24:9–11. E raneanea kunin matana ngke e taetae ma te Atua, **Otin.** 34:29 (Mar. 9:2–3).

E ota matan Iesu, **Mat.** 17:2 (Mar. 9:2–3). A aki kona iai tibun Iteraera n taratara matani Mote ibukin raneaneana, **2Korin.** 3:7.

Abinataai e oota ubuna n te raneanea, **Mot.** 13:5–9. A bon otabwaniniaki n te ai, **Erem.** 5:23, 36, 43–45 (3Nib. 17:24; 19:14). A bon mainainai n aron moamoan Iesu, **3Nib.** 19:25. Bwa titebo irouia ma a oneaki rabwataia, **3Nib.** 28:15.

Akea te aomata ae e a tia n noora te Atua n te rabwata, ma ti ngkana e kamaiuaki iroun te Tamnei, **R&B** 67:10–12. Man mwaakan te Tamnei a kaureaki matara, **R&B** 76:12.

Mimitongin te Atua e mena i aon Mote, **Mote** 1:2. E mena mimitongina i aou, ao I noora ubuna, ibukina bwa I onikaki, **Mote** 1:11. I noori karawa bwa a uki, ao I kunikaiaki n te mimitong, **Mote** 7:3–4.

Onimaki. *Tara naba* Iesu Kristo; Kantaninga; Onimaki, Kakoaua; Onimakina

Onimakinan te bwai teuana ke temanna. N aron ae kamanenaki n angin te tai ni koroboki aika tabu, te onimaki bon onimakinan ao te mwioko iroun Iesu Kristo are e kaira te aomata bwa e na ongeaba irouna. Te onimaki e na boto iroun Iesu Kristo bwa e aonga ni kaira te aomata nakon te kamaiuaki. Aomata aika Itiaki ni boong aika kaitira iai aia onimaki naba iroun te Atua te Tama, te Tamnei ae Raoiroi, mwaakan te nakoanibonga, ao tabeua riki aroaro aika a kakawaki n te euangkerio ae tia ni kaokaki.

Te onimaki e irianaki ni kantaningan bwaai aika aki noraki, ma a bon koaua (Ebera 11:1; Aram. 32:21; Ita 12:6). Te onimaki e kauraki man ongoraeakinan te euangkerio are reiakinaki irouia taan tararua aika kariaiakaki aika kanakomaiaki iroun te Atua (Rom 10:14–17). Kakai aki karika te onimaki, ma te onimaki ae korakora e karikirakeaki man te ongeaba nakon ana euangkerio Iesu Kristo. N taekinana riki teuana, te onimaki e reke man te raoiroi (Aram. 32:40–43; Ita 12:4, 6, 12; R&B 63:9–12).

Te onimaki ae koaua raoi e uoti kakai, mi ni burabeti, mi, kamarurung, ao ni kabane Ana bwaintituaraoi te Atua are E anga nakoia Ana Aomata aika Itiaki. Man te onimaki te aomata e karekea kamaunaan ana bure ao n tokina e na kona ni maeka i matan te Atua. Akean te onimaki e kaira te aomata nakon te bwaranano, are e roko ibukin te bure (Moro. 10:22).

E na maiu ane raoiroi n ana onimaki, **Aba.** 2:4.

E na kamaiuko am onimaki, **Mat.** 9:22 (Mar. 5:34; Ruka 7:50). E na karaoaki nakoimi n ai aron ami onimaki, **Mat.** 9:29. Ngkana iai ami onimaki n ai aron uaan te makeke, ao bon akea

te bwai teuana ae kam aki kona, **Mat.** 17:20 (Ruka 17:6). I tataro ibukim, bwa e na aki toki am onimaki, **Ruka** 22:32. Onimakinan aran Iesu, te bae anganna te maiu, **Mwak.** 3:16. E reke te onimaki n te ongora n ana taeka te Atua, **Rom** 10:17. Ngke e aki uti Kristo ao e matebuaka ami onimaki, **1Korin.** 15:14. Te onimaki e mwamwakuri n te tangira, **Kara.** 5:6. Kam kamaiuaki n te akoi ibukin te onimaki, **Ebeto** 2:8 (2Nib. 25:23). Uouota te otanga are te onimaki, **Ebeto** 6:16 (R&B 27:17). I a tia ni biribiri, I a tia ni kawakina te onimaki, **2Tim.** 4:7. Te onimaki bon baika a kantaningaki, **Ebera** 11:1. Ngkana akea te onimaki e aki kona ni kakukureia, **Ebera** 11:6. Te onimaki, ngkana akea ana mwakuri, ao e mate, **Iak.** 2:17–18, 22.

N na nako ao N na karaoi baike e a tia n tua te Uea, **1Nib.** 3:7. E kona ni karaoi bwaai ni kabane to Uea ibukiia natiia aomata, ngkana a kammwakura onimakinana irouia, **1Nib.** 7:12. Kainikoto ake n te Riaona a mwakuri n aron te onimaki, **1Nib.** 16:28. Rairananoia, ao a na bwabetitoaki n arana, ni karekea i nanoia te onimaki ae kororaoi iroun Atuan Iteraera ae Tabu, **2Nib.** 9:23. Kristo e karaoi kakai aika korakora i buakoia natiia aomata n aron aia onimaki, **2Nib.** 26:13 (Ita 12:12; Moro. 7:27–29, 34–38). A kabwaraki ana bure Enoti ibukin ana onimaki iroun Kristo, **Enoti** 1:3–8. E na aki reke te kamaiuaki nakoina ma ti ngkana e onimakina te Uea ae Iesu Kristo, **Mot.** 3:12. A bitaki nanomi rinanon onimakinan arana, **Mot.** 5:7. E kaekai aia tataro ana toro te Atua n aron aia onimaki, **Mot.** 27:14. Anganiira te korakora n aron ara onimaki iroun Kristo, **Aram.** 14:26. Wetea aran te Atua n te onimaki, **Aram.** 22:16. Te onimaki bon tiaki karekean te ataibwai ae kororaoi ibukin bwaai nako, **Aram.** 32:21 (Ita 12:6). Ngkana e moanna n rikirake kamwarakea n ami onimaki, **Aram.** 33:23 (Aram. 32:28). Kawakinan maiuia bon te bwai ae riki man mwaakan te Atua ae kamiimi ibukin korakoran aia onimaki, **Aram.** 57:25–27. Te mwaiti are e na tara Natin te Atua ma te onimaki a na maiu, **Erem.** 8:15. I noria bwa e bon tau ami onimaki bwa N na katoka aorakimi, **3Nib.** 17:8. Te onimaki bon bwaai aika a kantaningaki ma aki nooraki, **Ita** 12:6. Ni kabane naake a karaoi kakai a karaoi man te onimaki, **Ita** 12:12–18. Ngkana a onimakinai, ngkane N na karaoi baika mamaara bwa a na riki bwa korakoraia, **Ita** 12:27–28, 37. Moomon e reirei taekan te onimaki, te kantaninga ae raoiroi, ao te tangira ae kororaoi, **Moro.** 7. Ane e bubutia te Tama n arau, te bwai ae raoiroi, ma te onimaki ma ni kakoaua bwa e na bon reke, nooria e na bon karaoaki nakoina, **Moro.** 7:26. Naake iai aia onimaki iroun Kristo a na taui bwaai ni kabane aika raoiroi, **Moro.** 7:28. Ngkana kam bubuti, ao te onimaki iroun Kristo, e na bon kaota te koaua, **Moro.** 10:4.

N akean te onimaki ao akea te bwai ae ko kona ni karaoia, mangaia are bubuti n te onimaki, **R&B** 8:10. E na bon anganaki nakoia ni kaineti nakon aia onimaki n aia tataro, **R&B** 10:47, 52. Ni kabane aomata a na riai n teimatoa n te onimaki n arana ni karokoa te toki, **R&B** 20:25, 29. Kam na anganaki te Tamnei man te tataro n onimaki, **R&B** 42:14. E aki roko te onimaki man kanikina, ma kanikina a iriria naake a kakoaua, **R&B** 63:9–12. Kaaro a na reireia natia te onimaki iroun Kristo, **R&B** 68:25. Ukoukora te rabakau, n te kamatebwai ao n te onimaki naba, **R&B** 88:118.

Te Onimaki iroun te Uea ae Iesu Kristo bon te moan tua n te euangkerio, **TOni.** 1:4.

Onimaki, Kakoaua. *Tara naba* Aki Kakoaua, Aki Onimaki; Iesu Kristo; Onimaki; Onimakina

Iai iroum onimakinan temanna ke ni butimwaea te bwai teuana bwa e koaua. Te aomata e riai ni raira nanano ao ni kakoaua Iesu Kristo bwa e aonga ni kamaiuaki n uean te Atua (R&B 20:29).

Onimakina te Uea ae Atuam; onimakiniia ana burabeti, **2Rong.** 20:20. Taniera e aki ikoaki ni nneia raian ibukina bwa e onimakina te Atua, **Tani.** 6:23.

E na karaoaki nakoim n ai aron am onimaki, **Mat.** 8:13. Bwaai ni bane aika kam bubuti n te tataro, n onimaki, kam na anganaki, **Mat.** 21:22. Tai maaku, ko na ti onimaki, **Mar.** 5:36. A konaaki bwaai ni kabane iroun ane e onimaki, **Mar.** 9:23–24. Ane e onimaki ao e bwabetitoaki e na kamaiuaki, **Mar.** 16:16 (2Nib. 2:9; 3Nib. 11:33–35). Ane e onimakina te Nati e reke irouna te maiu are aki toki, **Ioane** 3:16, 18, 36 (Ioane 5:24; R&B 10:50). Ti kakoauako ao ti ataiko bwa boni Ngkoe te Kristo, **Ioane** 6:69. Ane e onimakinai, ngkana tao e boni mate, ao e na boni manga maiu, **Ioane** 11:25–26. Ngaira aika ti onimaki ti rin i nanon te motirawa, **Ebera** 4:3. Ti na onimakina Iesu Kristo, ao ti na i tangitangiri, **1Ioan.** 3:23.

Akea ae e na tiringaki iroun te Mesia are a kakoaua, **2Nib.** 6:14. A na bwainikirinaki Iutaia ni karokoa are a na kairaki nanoia bwa a na kakoaua Kristo, **2Nib.** 25:16. Ngkana kam kakoaua bwaai aikai ni kabane, taraia bwa kam na karaoi, **Mot.** 4:10. Te Nati e na katoka i aona riaoan te tua irouia naake a kakoaua arana, **Aram.** 11:40. E na kakabwaiaki te aomata are e kakoaua ana taeka te Atua n aki kairoroaki, **Aram.** 32:16. Ngke akea te bwai ae kam tangiria bwa kam ti kan kakoaua, kamwakura te nano aio i nanomi, **Aram.** 32:27. Ngkana kam kakoaua aran Kristo, kam na rairi nanomi, **Erem.** 14:13. Naake a kakoaua Kristo a kakoaua te Tama naba, **3Nib.** 11:35. Akea te aomata ae e a tia ni kakoaua te Uea n aron ae kakoaua tarin Iareta, **Ita** 3:15. Bwaai ni kabane ake a kairoro nakon kakoauan Kristo e roko man mwaakan Kristo, **Moro.** 7:16–17.

Naake a onimakinii ana taeka te Uea a na bon anganaki te kaotioti iroun te Tamnei, **R&B** 5:16. Naake a kakoaua aran te Uea a na riki bwa natin te Atua, **R&B** 11:30 (Ioane 1:12). Tabeman a anganaki bwa a na kakoaua aia taeka tabeman, **R&B** 46:14. Naake a kakoaua a na karekei kanikina, **R&B** 58:64 (R&B 63:7–12).

Naake a kakoaua, raira nanoia, ao a bwabetitoaki a na karekea te Tamnei ae Raoiroi, **Mote** 6:52.

Onimakina. *Tara naba* Onimaki; Onimakinam i bon Iroum

Ni mwioko i aon ke ni katuka te onimakinaki iroun temanna ke te bwai teuana. Ni bwain te maiu n tamnei, onimakina e kaairaki ma te mwioko iroun te Atua ao Tamneina.

Ngkana tao e kamateai, ao I a bon kantaningaia naba, **Iobi** 13:15. Ko na onimakina te Uea n nanom ni kabanea, **TRab.** 3:5. Te Atua e kamaiuia ana tia mwakuri ake a onimakinna, **Tani.** 3:19–28.

N na onimakiniko n aki toki, **2Nib.** 4:34. Kimwareirei ao kawenea ami onimaki iroun te Atua, **Mot.** 7:19. Ane katuka ana onimaki iroun te Atua ngaia are e na uotaki rake n te kabanea ni bong, **Mot.** 23:22. Ane a onimakina te Atua ao a na bon boutokaaki n rawawataia, **Aram.** 36:3, 27.

Tai onimakina te iriko, **R&B** 1:19. Kawenea am onimaki n te Tamnei are e kairiiri nakon karaoan te raoiroi, **R&B** 11:12. E riai n onimkainai ao e na aki kamangaoaki, **R&B** 84:116.

Onimakinam i bon Iroum. *Tara naba* Onimaki; Onimaki, Kakoaua; Onimakina

Ni iai iroum te kakoaua, koaua, onimakinan, ke te onimaki n te bwai teuana, moara riki te Atua ao Iesu Kristo.

E raoiroi riki te onimakina te Uea nakon te mwiokoira irouia aomata, **TAre.** 118:8. E na riki te Uea bwa am mwioko, **TRab.** 3:26.

Ngkana e kaoti Kristo, ti na tai maaku, **1Ioan.** 2:28.

Nibwaite ake a buakaka a kaakea karineaia irouia natiia, **Iakob.** 2:35.

Ngkanne matoan nanom e na korakora imatan te Atua, **R&B** 121:45.

Onomwi ae Maiu ibukin ae Tia ni Mate. *Tara* Kamaiuakia Maate;

Otenanti—Te Otenanti are e karaoia temanna ibukiia ake a tia ni mate

Oriwete, Maunga are. *Tara naba* Ketetemwane

Te tabuki i maeaon te Mwarua are Kiteron, i maeaon Ierutarem. I aon rabena are mai maeao, ni uakaan ma oina, bon te nne n aroka are Ketetemwane. Betebake ao Betania a mena i taubukina ao n rabena are i maeao. Te maunga aei bon te tabo are a riki iai bwaai aika bati n te baibara. (Mat. 24:3) ao bon te tabo naba are a na riki iai bwaai aika bati ni boong aika kaitira (Tek. 14:3–5; R&B 45:48–54; 133:20).

Otanga

Nangoan te rabwata ae bwainaki ni kamanoa man oreana ke ewarana ni bwai ni buaka. Te taeka aei e kabonganaaki naba ni kananona anuan te maiu n tamnei are e kamanoa te aomata man te kariri ke te buakaka.

Karin ami bwai ni buaka nako ake mai iroun te Atua, **Ebeto** 6:10–18 (R&B 27:15–18).

Otangan Te Bwabwa. *Tara naba* Urim ao te Tammim

A taekinaki ni koroboki aika tabu otangan te bwaabwaa aika uaeka: (1) Kunikain ke ana otanga te tautia ni katana bwabwana mai moa. Te kabotaua, Aomata aika Itiaki a riai ni bwaina otangan bwabwaia te raoiroi ni katania man te buakaka (Itaia 59:17; Ebeto 6:14). (2) Te kunikai ae bwainaki iroun te ibonga ae rietata n ana tua Mote (Otin. 28:13–30; 39:8–21). E karaoaki man te rinen ao a kanimwaki iai tebwi ma uoua atibu aika kakawaki. N tabetai e taekinaki ni kairekerekeaki ma te Urim ao te Tammim (R&B 17:1; IT—R 1:35, 42, 52).

Otanna

Te taeka n Ebera are nanona "taiaoka kamaiuira" ao e kabonganaki n nebonebo ao ni bubuti.

N te Toa n Uma-n-Rianna, are bukamarua kamaiuan Iteraera iroun te Uea nakon te aba ni berita, aomata a anenea taekan Taian Arere 181 ao a katiotioi ban te baam. N rinin te Uea ma te tokanikai i Ierutarem, te na n aomata a takarua "Otanna" ao a takin ban te baam ibukin Iesu bwa e na riaona, n aio a kaotia bwa a ataia ae Iesu bon te Uea naba are e kamaiua Iteraera n taai ake ngkoa (TAre. 118:25–26; Mat. 21:9, 15; Mar. 11:9–10; Ioane 12:13). Aomata aikai a kina Kristo bwa te Mesia are e a kaman kantaningaki. Te taeka ae *Otanna* e a riki bwa bukamaruan te Mesia n rooro nako (1Nib. 11:6; 3Nib. 11:14–17). Takaruaean otanna e kaairaki ni katabuan te Kirtland Tembora (R&B 109:79) ao ngkai e riki bwa kanoan katabuan tembora ni taai aikai.

Otea

Te burabeti n te O Tetemanti are e taetae ni burabeti n abanuean Iteraea ake i meang ngke e a kaan toki ana tautaeka Ieroboam II. E maiu i nanon te tai ae tabangaki te kekeriaki ao uruakin te aba, bwa mwiin ana bure Iteraera.

Ana boki Otea: Oin ana boto ni iango te boki bon Ana tangira te Atua ibukiia Ana botanaomata. Ana katuaa ni kabane a karaoaki n te tangira, ao manga kaokan Iteraea e na reke ibukin Ana tangira (Otea 2:19; 14:4). Ni kaitara, Otea e kaota aron Iteraera ni kamwamwane ao n aki kakaonimaki. Ma te Atua e kona n tara are e na roko nua kaboakin Iteraera te kabanea n tai (Otea 11:12–14:9).

Otenanti. *Tara naba* Kabaeaki, Kabaebae; Kamaiu; Kamaiuakia Maate; Kateiriki; Tembora, Umwan te Uea

Waaki ao botaki n taromauri aika tabu. Kanoan otenanti bon mwakuri aika iai nanoia n te maiu n tamnei. Otenanti a kona naba n nanonaki iai ana tua ao ana kaetieti te Atua.

A kairaki n otenanti n te Ekaretia kakabwaiaan te aoraki (Iak. 5:14–15), kakabwaiaan te toa (R&B 20:77, 79), bwabetito ni kateboaki i an te ran (Mat. 3:16; R&B 20:72–74), kakabwaiakiia ataei

(R&B 20:70), anganakiia te Tamnei ae Raoiroi (R&B 20:68; 33:15), anganakiia te nakoanibonga (R&B 84:6–16; 107:41–52), otenanti n te tembora (R&B 124:39), ao te mare n te berita ae tabu ae boou ae akea tokina (R&B 132:19–20).

Reireinia otenanti ao tua, **Otin.** 18:20. Nakonako i nanon au tua, ao kawakin au otenanti, **Etek.** 11:20.

Aomata a bon matoatoa ni kawakinan ana otenanti nako te Atua, **Aram.** 30:3. Tera rakara ngkana ti kawakin ana otenanti nako, **3Nib.** 24:13–14.

Ane e tataro ao e raraoma e bon butimwaeaki irou ngkana e ongeaba nakon au otenanti nako, **R&B** 52:14–19.

A kona iai aomata nako ni kamaiuaki, n te ongeaba nakon tua ao otenanti n te euangkerio, **TOni.** 1:3.

Te Otenanti are e karaoia temanna ibukiia ake a tia ni mate: Te otenanti n te aro are e karaoia te aomata ae maiu ibukin temanna ae tia ni mate. Otenanti aikai a ti mwakuri ngkana naake a karaoaki otenanti ibukiia a butimaei, kawakin berita aika tabu ake a irekereke ma ngaai, ao riki ni kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita. Aekan otenanti aikai a karaoaki i nanon tembora ngkai.

A na aera ake a bwabetitoaki ibukiia maate, ngkana a bon aki mangauti maate, **1Korin.** 15:29.

Bwabetito ibukiia maate a na bon karaoaki i nanon tembora, **R&B** 124:29–36. Tamnei ake n te aonaba n tamnei a reireinaki bwabetitoakin temanna ibukiia ake a tia ni mate ibukin kamaunaan bure, **R&B** 138:29–34.

Otenanti n te Nakoanibonga. *Tara* Katabua, Katabu

Partridge, Edward

Temanna ae moan kaain te Ekaretia ao te tia kairiiri n te Ekaretia i mwin manga kaokana n te tai nabangkai. Edward Partridge e beku bwa te moan bitiobi n te Ekaretia (R&B 36; 41:9–11; 42:10; 51:1–18; 115; 124:19).

Patten, David W.

Kaain te moan Koram n Abotoro n te Tengaun ma Uoman are e rineaki n te mwioko n tararua ni boong aika kaitira. David Patten bon te moan ni mate ibukin ana koaua n te Ekaretia ae manga kaokaki, ngke e tiringaki n te bo ni buaka n te Karaanga are Crooked i Missouri n te 1838.

E weteaki bwa e na katiai ana mwakuri ni iokinibwai ao ni karaoa ana mwakuri ni mitinare, **R&B** 114:1. E anaki nakon te Uea, **R&B** 124:19, 130.

Phelps, William W.

Moan kaain te Ekaretia ao te tia kairiri i mwin are e manga kaokaki n 1830. Te Uea e wetea William Phelps bwa e na riki bwa te tia boreti ibukin te Ekaretia (R&B 57:11; 58:40; 70:1).

Pratt, Orson

Temanna irouia moan Abotoro ake Tengaun ma Uoman are e weteaki i mwin Manga Kaokan te Ekaretia n tai aikai (R&B 124:128–129). E a tibwa tia ni kaaina te Ekaretia ti onoua te wiki ngke e anganaki te kaotioti iroun te Uea rinanon Iotebwa Timiti (R&B 34). Orson Pratt bon te mitinare naba ibukin te Ekaretia (R&B 52:26; 75:14) ao e beku bwa te tia tau mwiin rongorongon te Ekaretia i nanon ririki aika mwaiti.

Pratt, Parley Parker

Tarin Orson Pratt ae ikawai riki ao temanna irouia moan Abotoro ake Tengaun ma Uoman are e weteaki i mwiin Manga Kaokan te Ekaretia n tai aikai (R&B 124:128–129). Parley Pratt e weteaki ni moan waaki ni waaki aika bati ni mitinare ngke E anga te kaotioti te Uea nakoina ri nanon Iotebwa Timiti n Okitobwa 1830 (R&B 32; 50:37).

Rabakau, Taan Rabakau. *Tara naba* Tamnei; Te Koaua; Te Ota, Otan Kristo

Te rabakau a mwaiti nanona, teniua mai buakona bon: (1) Bon otan te koaua

are e anga te maiu ao te ota nakon bwaai ni kabane n te aonaba. E a kaman iai n tai nako. (2) Te taeka ae *rabakau* e kona naba ni kaineti nakon natin te Atua aika tamnei. (3) Koroboki aika tabu a kona naba n taekina te rabakau bwa e kaineti nakon tamnein te bwai are a riki iai bwaai are e a kaman iai i mwain ae ti karikaki bwa naati aika tamnei.

Te rabakau e reitaki ma te rabakau, **R&B** 88:40. Te rabakau e aki karikaki ke ni karaoaki, **R&B** 93:29. Ni kabane rabakau a bon inaomata n aia tabo are e a tia te Atua ni katikuia iai, **R&B** 93:30. Mimitongin te Atua bon te rabakau, **R&B** 93:36–37. Te rabakau ae e karekeaki n te maiu aei e na iri ma ngaira n te mangauti, **R&B** 130:18–19.

Te Uea e tautaeka i aoia ni kabane rabakau, **Abe.** 3:21. Te Uea e kaoti nakon Aberaam rabaku ake a barongaaki i mwain rikin te aonaba, **Abe.** 3:22.

Raban, Mwanean Rebeka. *Tara naba* Rebeka

N te O Tetemanti, mwaanen Rebeka temanna ao taman Rea ao Rakera, ake buun Iakobwa (KB 24:29–60; 27:43–44; 28:1–5; 29:4–29; 30:25–42; 31).

Raban, Te Tia Kawakin Bwaatua aika Buraati. *Tara naba* Bwaatua Aika Burati

N Ana Boki Moomon, te mwaane are kawakin bwaatua aika buraati i Ierutarem n ana tai ana utu Riaai. Raban e iraea ana bwai Nibwaai ao e kataia ni kamatea ma tarina (1Nib. 3:1–27). Te Tamnei e kaira Nibwaai bwa e na tiringa Raban bwa a aonga n reke bwaatua (1Nib. 4:1–26).

Rabuna

Te taeka ae kabonganaki ni koroboki aika tabu n nanona aikai (1) te o ae kaokoroi tenaan tabo n umwan te Atua ke te tembora, (2) te kanikina ibukin te kaokoroaki i marenan te Atua ao te aomata, (3) te kunnikai ae manii are bwainaki irouia aomata n rabuna ubuia ke atuia, ke (4) buan te ururing are e anga te Atua are kabua aia ururing aomata ibukin maiuia n te maiu are i mwain te maiu aei.

Te roki e na kaokoroa te tabo ane tabu ma te tabo ane moaniban te tabu, **Otin.** 26:33.

E raeuaki rokini mwaneaban te Atua mai i eta nako nano ngke tauraki Kristo, **Mat.** 27:51 (Mar. 15:38; Ruka 23:45). Ti nooraba maki ngkai n te tirotam, ao rimwi ti na nooraba ni kaitara, **1Korin.** 13:12.

Te rabuna ni kakewekewe e a teweaki nako ngkai man ana iango, **Aram.** 19:6. Tarin Iareta e aki kona n tauaki bwa e na aki kona n noora are i nanon te rabuna, **Ita** 3:19 (Ita 12:19).

E na raeuakaki te roki ao kam na noorai, **R&B** 67:10 (R&B 38:8). Ngkana rokin au tembora e na anaaki, **R&B** 101:23. Te rabuna e anaaki man ara iango, **R&B** 110:1.

Te rabuna ae te roo e na rabuna te aonaba, **Mote** 7:61.

Rabwaere. *Tara naba* Anera

Ana anera te Uea are ira te waaki ni manga kaokan bwaai ni kabane (R&B 128:21).

Rabwata. *Tara naba* Mangauti; Rabwata, Rabwata ae Mamate; Tamnei, Aomata; Te Mate, n Rabwata

Te rabwata ae mamate, tein te rabwata ae te iriko ao rii are e karikaki ni katotongan te Atua are e ikotaki ma te tamnei ni karika te aomata ae maiu. Rabwataia mwaane ao aine ni kabane a na manga katiteuanaaki n aki toki ma tamneia n te Mangauti. N tabetai koroboki aika tabu a taekina te rabwata ao te tamnei bwa a uaia ni ikotaki bwa te aomata (KB 2:7; R&B 88:15; Mote 3:7, 9, 19; Abe. 5:7).

Te Uea ae te Atua e karaoa te aomata man bubun aonatano, **KB** 2:7 (Mote 3:7).

Kam na ringai ao taraai, bwa akea irikon te tamnei ao riina, **Ruka** 24:39. I kaikoaka rabwatau ao I kaunganna, **1Korin.** 9:27. Iai te rabwata ae te rabwata, ao iai te rabwata n tamnei, **1Korin.** 15:44. Te rabwata e boni mate ngkana akea tamneina, **Iak.** 2:26.

Te rabwata ae mamate e na kateirakeaki bwa te rabwata ae aki mamate, **Aram.** 11:43–45. Bwain nako te rabwata a na kaokaki nakoina, **Aram.** 41:2. Iesu e kaota rabwatana ae tia ni mangauti nakoia Nibwaite, **3Nib.** 10:18–19; 11:13–15.

Te Tama iai rabwatana ae te iriko ao te rii ae kona n ringaki n aekan te aomata; te Nati naba, **R&B** 130:22.

Te Atua e karika te mwaane ao te aine ni katootongan oin rabwatana, **Mote** 6:9 (KB 9:6).

Rabwata, Rabwata ae Mamate. *Tara naba* Aonaba; Bwakan Atam ao Ewa; Rabwata; Te Mate, n Rabwata

Te tai are man bungiakim ni karokoa te mate n rabwata. Aio e aranaki n tabetai bwa te kauoua ni maeka.

N te bong are ko amwarake mai iai ao ko na bon mate, **KB** 2:16–17 (Mote 3:16–17). N te mate e na okira te Atua te tamnei ao te rabwata e na okira tanon te aba, **Min.** 12:7 (KB 3:19; Mote 4:25).

Tai kauea te bure i nanon rabwatami aika mamate, **Rom** 6:12. E na karina te aki mamate te mamate aei, **1Korin.** 15:53 (Enoti 1:27; Mot. 16:10; Moom. 6:21).

E na reke maiun te aomata aio bwa te tai ni kataaki, **2Nib.** 2:21 (Aram. 12:24; 42:10). E bwaka Atam bwa aonga ni maiu aomata, **2Nib.** 2:25. Kam taratara ma te kantaninga n noora te rabwata aio ae mamate ae kateirakeaki nakon te aki maamate, **Aram.** 5:15. Te maiu aei bon te tai ni katauraoi ni kaitibo ma te Atua, **Aram.** 34:32.

Tai maaka te mate, bwa kukureimi e aki bwanin n te aonaba aei, **R&B** 101:36.

Naake a kawakina kauouan maekaia a na karekea te mimitong, **Abe.** 3:26.

Raira nanom, Rairannano. *Tara naba* Iesu Kristo; Kabwara bure; Kamaunaan Bure; Kaoti bure; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Nano ae Uruaki

Te bitaki n te iango ao te nano are e uota te anua ae bou nakon te Atua, temanna i bon irouna, ao te maiu n arona nako. Te rairannano e kaotia bwa te aomata e tannako man te buakaka ao e katannakoa nanona ao ana kantaninga nakon te Atua, n an-taeka nakon Ana tua te Atua ma nanona are e tangiria ao ni kitana te bure. Te rairannano ae koaua raoi e reke man tangiran te Atua ao tangiran raoi te kan ongeaba nakon Ana tua nako. Ni kabane aomata aika kona ni bukinaki a tia ni bure ao a riai n raira nanoia bwa aonga ni waki nakon te kamaiuaki. Bon ti ri nanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo ae kona iai ara rairannano ni manena ao ni butimwaeaki iroun te Atua.

Kam na kaoti ami bure nakon Iehova, **Etira** 10:11. Kaki buakakan ami mwakuri; toki ni kakaraoa ae buakaka, **Itaia** 1:16. Raira nanomi, rairingkami man riaoan te tua ni kabane, **Etek.** 18:30–31.

Kam na rairi nanomi: bwa e a kaan roko uean karawa, **Mat.** 3:2. Karawa e na kimwareirei ibukin te aomata ae buakaka ae ti temanna ae raira nanona, **Ruka** 15:7. Te Atua E tuangia aomata ni kabaneia n taabo nako bwa a na rairi nanoia, **Mwak.** 17:30 (2Nib. 9:23; 3Nib. 11:31–40; R&B 133:16). Te rawawata are E tangiria te Atua e karika rairan te nano nakon te kamaiu, **2Korin.** 7:10.

Tamnein te Uea ae Moan te Mwaaka e a tia ni karika te bitaki ae moan te korakora i nanora, n te aro are akea te nano ni kan karaoa ae buakaka, **Mot.** 5:2. Ngkana e kaota ana bure ao e raira nanona, N na kabwara ana bure, **Mot.** 26:29. I mwin ana kabwarabwara Aramwa, a moanna n rairinanoia aomata aika bati, **Aram.** 14:1. Kam na aki taotaona ami bong ni rairannano, **Aram.** 34:33. Aramwa e reireina Ereman aron ana rairannano ao rairakina, **Aram.** 36 (Mot. 27:8–32). Te rairannano e aki kona n reke nakoia aomata ma ti ngkana iai te katuua, **Aram.** 42:16. Ko na tabetabe n am bure, n te katabetabe are e na uotiko nakon te rairannano, **Aram.** 42:29. Kam na anganai bwa ami karea te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma, **3Nib.** 9:20. Ane e rairananona ao ma ni kawarai n aron te teei ae uarereke, N

na butimwaia, **3Nib.** 9:22. Rairinanomi ngkami tokin aonaba, **3Nib.** 27:20. Ngkana aki toki n rairinanoia, a bon kabwaraki aia bure, **Moro.** 6:8.

Akea te bwai ae ko na taekinna ma ti te rairannano nakon te roro aei, **R&B** 6:9 (R&B 11:9). Ai korakora ra kimwareireina iroun te aomata ae raira nanona, **R&B** 18:13. Aomata nako a na riai n raira nanoia ke n reke kaia, **R&B** 19:4. Ane e bure ao e aki raira nanona e na bon teweaki nako, **R&B** 42:28. Ane kaoti ana bure ao ni kitan e na bon kabwaraaki ana bure, **R&B** 58:42–43. Maate ake a raira nanoia a na kabooaki, **R&B** 138:58.

Ti kakoaua te rairannano, **TOni.** 1:4.

Rairairi

Kabwaraan nanon te iango are e kaotaki n te taetae teuana ae na titebo n te taetae teuana (Mot. 8:8–13; TOni. 1:8). I nanon koroboki aika tabu e aki toki n taekinaki bwa te bwaintituraoi mai iroun te Atua (Aramwa 9:21; R&B 8; 9:7–9). N tabetai e kona n nanonaki bwa e na katamaroaki ke ni kaetaki te rairairi ae tia ni karaoaki n te taetae ke ni kaokaki kanoana ake a bua (R&B 45:60–61). Iotebwa Timiti e tuangaki bwa e na karaoa te rairairi ae kairaki iroun te Tamnei ibukin te Baibara ae te King James (R&B 42:56; 76:15).

Iotebwa Timiti iai irouna te mwaaka n rairairi ri nanon ana nanoanga te Atua, ao man mwaakan te Atua, **R&B** 1:29. Iai iroum te bwaintituaraoi n rairairi, **R&B** 5:4. I anganiko te bwaintituaraoi, ngkana ko tangiria mai irou, n rairairi, **R&B** 6:25. Te Atua e angan Iotebwa Timiti te mwaaka mai eta ibukin rairakin Ana Boki Moomon, **R&B** 20:8.

Ri nanon te Urim ao te Tammim I rairi tabeua manin koroboki, **IT—R** 1:62 (Mot. 8:13; 28:13).

Rairakina, Rairia. *Tara naba* Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua; Reirei

Bitakin ana koaua temanna, nanona, ao maiuna ni butimwaea ao n ira nanon te Atua (Mwak. 3:19).

Te rairaki e irianaki ma te moti n nano bwa ko na kitani arom ni kawai ao ni bitaki n riki bwa ana reirei Kristo. Te rairannano, te bwabetito ibukin kamaunaan bure, karekean te Tamnei ae Raoiroi man te katoka bai, ao te onimaki ae reitinako iroun te Uea ae Iesu Kristo e katabwanina te rairaki. Te aro n aomata e na bitaki nakon te aomata ae boou ae tabu ao e itiaki, ni manga bungiaki iroun Kristo Iesu (2Korin. 5:17; Mot. 3:19).

A riai aomata n rairaki ao ni katotonga aroia ataei aika uarereke, **Mat.** 18:3 (Mot. 3:19). Ngkana ko rairaki, ko na kateimatoaia tarim, **Ruka** 22:32. Ake a kaaki i nanoia ana taeka a bwabetitoaki, **Mwak.** 2:37–41. Raira te tia bure man arona ni bure, **Iak.** 5:20.

E rairaki Eoti, **Enoti** 1:2–5. Ana taeka te Uea ae Beniamina e karika te bitaki ae moan te korakora irouia te botanaomata, **Mot.** 5:2 (Aram. 5:12–14). Botanaomata ni kabane a na bane ni manga bungiaki, eng, manga bungiaki i nanon te Atua, **Mot.** 27:25. Aramwa ao natin Motiaea mwaane a rairaki, **Mot.** 27:33–35. E rairaki taman Ramonaai, **Aram.** 22:15–18. Man te mwaaka ao ana taeka te Atua, a bon tia n rairaki nakon te Uea, **Aram.** 53:10. Te rairannano e karika bitakin te nano, **Erem.** 15:7. Mwaitia ake a tia n rairaki a kaotia nakoia aomata bwa a bon tia ni kawaraki ni mwaakan ao Tamnein te Atua, **3Nib.** 7:21. Ibukin aia onimaki iroun Kristo n te tai are a rairaki iai, ao a bwabetitoaki n te ai ao te Tamnei ae Raoiroi, **3Nib.** 9:20.

A na waaki nako n tataekina te rairannano, ao a mwaiti aika a na rairaki, **R&B** 44:3–4.

Rakera. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka

N te O Tetemanti, buun Iakobwa temanna (KB 29–31; 35). Bon ngaia naba tinan Iotebwa ao Beniamina.

Ramantam

N Ana Boki Moomon, te bao ae rietata are a tataro i aona Tioramwaite, Nibwaite ake a kitana te koaua (Aram. 31:8–14, 21).

Ramonaai. *Tara naba* Amon, Natin Motiaea

N Ana Boki Moomon, aia uea Reimwanaite are e rairaki iroun Tamnein te Uea ao ana mwakuri ao ana reirei Amon ae kairaki iroun te Tamnei (Aram. 17–19).

Raoiroi. *Tara naba* Aki Raoiroi, Aki Raoiroi; Ana Tua te Atua; Etieti; Nakonako, Nakonako ma te Atua; Tau, Tau (Itiaki)

Bwaina te aroaro ae raoiroi, tabu, tamaroa, kokoaua; waaki i nanon te ongeaba nakon ana tua te Atua; kararoa te bure.

Te Uea e na kakabwaia te aomata ae raoiroi, **TAre.** 5:12. A memena matan Iehove i aoia akana a raoiroi, **TAre.** 34:15, 17 (1Bet. 3:12). Ngkana a uea akana a raoiroi, ao a kimwareirei aomata, **TRab.** 29:2 (R&B 98:9–10).

A a kabwaia akana barua te raoiroi ma ni kanimoi n te raoiroi, **Mat.** 5:6 (3Nib. 12:6). Ukoukora moa uean te Atua ma ana raoiroi, **Mat.** 6:33. E na nako te koraki ae raoiroi nakon te maiu are aki toki, **Mat.** 25:46. E bati ni mwaaka ana tataro te aomata ae raoiroi, **Iak.** 5:16.

E nanonaki riki ane e raoiroi iroun te Atua, **1Nib.** 17:35. E na kamaiuia aika raoiroi; a na riai n aki maaku aika raoiroi, **1Nib.** 22:17, 22. E na akea mwaakan Tatan ibukin raoiroia ana botanaomata te Uea, **1Nib.** 22:26. Ngkana akea te raoiroi ao a na akea naba te kukurei, **2Nib.** 2:13. Aika a raoiroi e na reke irouia uean te Atua, **2Nib.** 9:18. Aika a raoiroi a aki maaka te koaua, **2Nib.** 9:40. Aomata ni kabane a na bitaki nakon t aro n raoiroi, **Mot.** 27:25–26. Araia aika a raoiroi a na koreaki i nanon te boki ni maiu, **Aram.** 5:58. Kam ukoukora te kukurei ni karaoan te bure, are bon te bwai ae kaitara aron te raoiroi, **Erem.** 13:38.

Aia anenen naake a raoiroi bon te tataro nakoiu, **R&B** 25:12. Teei, ao otangan bwabwaami te raoiroi, **R&B** 27:16 (Ebeto 6:14). Maten ae raoiroi e karewe irouia, **R&B** 42:46. A na ikotaki naake a raoiraoi mai buakoia botanaomata ni kabane, **R&B** 45:71. Aomata a na riai ni kakoroa bukin te raoiroi ae e mwaiti n oin nanoia, **R&B** 58:27. Ane e karaoi mwakuri aika a raoiroi e na karekea te rau n te aonaba aio ao te maiu ae akea tokina n te aonaba ae e na roko, **R&B** 59:23. N te Kauaoki, a na kamaenakoaki ake a raoiroi ma ake a buakaka, **R&B** 63:54. Mwaakan karawa e kona ni kamwakuraki tii i aon tuan te raoiroi, **R&B** 121:36. I buakoia ake a raoiroi boni iai te rau, **R&B** 138:22.

Aomata Tion a maeka i nanon te raoiroi, **Mote** 7:18. Aberaam e bon irira ae raoiroi, **Abe.** 1:2.

Raraa. *Tara naba* Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Karea

E taraki irouia I-Iteraera ngkoa ao n katei aika mwaiti ni bong aikai bwa tekatekan te maiu ke te korakora are kakawaki ni iriko ni kabane. Ni bongin te O Tetemanti te Uea e katabua Iteraera bwa e na kana te raraa bwa te amwarake (NI 3:17; 7:26–27; 17:10–14).

Te mwaaka ni kamaiu n te karea e mena n te raraa ibukina te raraa e taraaki bwa e kainnanoaki n te maiu. Kareanakin te man n te O Tetemanti bon te kanikina ibukin te karea are kakannato are e karaoaki iroun Iesu Kristo (NI 17:11; Mote 5:5–7). Raraan Iesu Kristo ni kamaiu e kaitiaka are e raira nanona man ana bure (1Ioan. 1:7).

Maonona ai aron timtim n raraa aika bubura, **Ruka** 22:44. Ti a kaitiakaki ni kawawaean raraan Kristo, **Ebera** 10:1–22.

E waanako te raraa man bwangabwangan kunin rabwatan ni kabuta, **Mot.** 3:7 (R&B 19:18).

Raraan te Uea e wanako ibukin kamaunaan bure, **R&B** 27:2. Iesu e kakoroa bukin te mwakuri ni kamaiu ae kororaoi rinanon wanakon raraana, **R&B** 76:69.

Man te raraa kam a kaitiakaki, **Mote** 6:60.

Rataro. *Tara naba* Mareta; Maria are te I-Betania

N te Nu Tetemanti, mwaanen Mareta ao Maria. E kautia Iesu man te mate

(Ioane 11:1–44; 12:1–2, 9–11). Tiaki titebo Rataro aei ma te kainnano n te taetae ni kaikonaki n ana reirei Iesu (Ruka 16:19–31).

Rea. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Raban, Mwanean Rebeka

N te O Tetemanti, ana karimoa te aine Raban ao temanna mai buakoia buun Iakobwa (KB 29). Rea e riki bwa tinaia onoman naati mwaane ao temanna te nati te aine (KB 29:31–35; 30:17–21).

Rebeka. *Tara naba* Itaaka

Buun Itaaka, te tamanuea n te O Tetemanti (KB 24–27). Rebeka bon tinan Etau ao Iakobwa (KB 25:23–26).

Rebera

Te aeka n aoraki n te kun ae kakamaku are e taekinaki n te O ao te Nu Tetemanti. A mwaiti aomata aika kakannato n te Baibare are a taonaki n te tai teuana n te aoraki aei, ni ikotaki ma Mote (Otin. 4:6–7), mwaanena are Miriam (WI 12:10), Naaman (2Uea 5), ao te Uea ae Utia (2Rong. 26:19–21).

Iesu e katoka te rebera irouia aomata aika bati, **Mat.** 8:2–4 (Mar. 1:40–45; Ruka 5:12–15; 3Nib. 17:7–9). Iesu e katoka te rebera irouia tengaun rebera, **Ruka** 17:11–19.

Reimwan. *Tara naba* Reimwanaite; Riaai, Taman Nibwaai

N Ana Boki Moomon, ana karimoa te mwaane Riaai ao Tiera ao tarin Nibwaai ae te karimoa (1Nib. 2:5). Reimwan n angin te tai e rineia bwa e na karaoa ae buakaka ao tiaki ae raoiroi.

Reimwan e ngurengure iroun tamana, **1Nib.** 2:11–12. E kaitaraki Nibwaai irouia tarina, **1Nib.** 7:6 (1Nib. 3:28–29). E aki kana uaan te kai ni kamaiu ni miin Riaai, **1Nib.** 8:35–36. E roko te maraia i aon Reimwan ma taan iria, **2Nib.** 5:21 (Aram. 3:7).

Reimwanaite. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Nibwaite; Reimwan

Te botanaomata n Ana Boki Moomon, ae mwaitia bon kanoan Reimwan, ana karimoa te mwaane Riaai. A namakinna bwa e tia ni bure Nibwaai ma kanoana nakoia (Mot. 10:11–17). N tokina, a kaitaraia Nibwaite ao n angin te tai a rawa nakon reirei n te euangkerio. E ngae n anne, n te tai ae aki maan i mwain bungiakin Iesu Kristo, Reimwanaite a butimwaea te euangkereio ao a raoiroi riki nakoia Nibwaite (Erem. 6:34–36). Uabubua te ririki i mwiin kawarakin Amerika iroun Kristo, Reimwanaite ao Nibwaite a uaia n riki ni buakaka ao a katanoata te buaka i marenaia. N uakaan ma 400 N.K., Reimwanaite a kamaunaia te botanaomata ae Nibwaite ni kabane.

Reimwanaite a konaia kanoan Nibwaai, **1Nib.** 12:19–20. Reimwanaite a ribaia Nibwaite, **2Nib.** 5:14. Reimwanaite a na riki bwa taan aki karauia Nibwaite, **2Nib.** 5:25. Ana Boki Moomon e na kaoka nakoia Reimwanaite te atatai ibukiia aia bakatibu ao ana euangkerio Iesu Kristo, **2Nib.** 30:3–6 (iteraniba ibukin atuun Ana Boki Moomon).

Reimwanaite bon nikiraia Iutaia, **R&B** 19:27. Reimwanaite a na uee n ai aron te rooti i mwain rokon te Uea, **R&B** 49:24.

Reirei. *Tara naba* Abotoro; Amo; Kiritian; Rairakina, Rairia

Te tia irira Iesu Kristo ae maiuakin Ana reirei Kristo (R&B 41:5). *Reirei* e kamanenaki ni kabwarabwaraia Abotoro ake Tengaun ma Uoman are E weteia Kristo n Ana tai ni mwakuri ni ibuobuoki ngke e maiu n rabwata (Mat. 10:1–4). *Reirei* e kamanenaaki naba ni kabwarabwaraia mwaane ake tengaun ma uoman are E rineia Iesu bwa a na kaira Ana Ekaretia i buakoia Nibwaite ao Reimwanaite (3Nib. 19:4).

Kabaea te tua i buakoia au reirei, **Itaia** 8:16.

Ngkana kam botumwaaka n taua au taeka, ao bon au reirei ni koaua ngkami, **Ioane** 8:31.

Moomon bon ana reirei Iesu Kristo, **3Nib.** 5:12–13. Ngkami au reirei, **3Nib.** 15:12. Teniman reirei a na bon aki katoonga te mate, **3Nib.** 28:4–10.

Te bwanaa ni kauring man wiia au taan reirei, **R&B** 1:4. Au reirei a na tei n taabo aika tabu, **R&B** 45:32. Naake aki uringiia ake akea aia bwai, kainnano, aoraki ma naake a karawawataaki bon tiaki ngaia au reirei, **R&B** 52:40. Ane e aki kukurei ni kawenea maiuna tiaki au reirei, **R&B** 103:27–28.

Reirei aika Nibwaite. *Tara* Teniman Reirei aika Nibwaite

Reirei ao Berita aika Tabu. *Tara naba* Boki n Tua; Ikotakin Boki Aika Tabu; Koroboki aika Tabu; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Ikotan taian kaotioti mai iroun te Atua ni boong aika kaitira ao taeka man ana kairiri te tamnei. Te Uea e anga aikai nakon Iotebwa Timiti ao naake a onea mwiina aika mwaiti ibukin katean ao tautaekanakin uean te Atua i aon te aonaba ni boong aika kaitira. Reirei ao Berita aika Tabu bon teuana mai buakon booki aika tabu ake a kabonganaki n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, ni ikotaki ma te Baibara, Ana Boki Moomon, ao te Bwaeao ae Bati Bona. E ngae n anne, Reirei ao Berita aika Tabu bon akea aekakina, ibukina bwa bon tiaki rairan rongorongon ngkoa; te Uea e anga kaotioti aikai nakoia Ana burabeti ake E rineia ni boong aikai bwa e aonga ni kaokaki ueana. I nanon kaotioti ko kona n ongo bwanaan te Uea ae Iesu Kristo ae akoi ma e matoa (R&B 18:35–36).

N Rongorongon Iotebwa Timiti e taekinaki bwa Reirei ao Berita aika Tabu bon aan te Ekaretia ni boong aika kaitira ao te kabwaia nakon te aonaba (R&B 7 kabwarabwarana). Kaotioti ake i nanona a moana wakin te mwakuri ni katauraoa te kawai ibukin Kauaokin te Uea, ni kakoroi nanon taeka ni kabane ake a taekinaki irouia burabeti man moan rikin te aonaba.

Reireia (weabe)

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, reirei nanona bwe e anganna taeka n reirei ke e reireinna.

I reireiko bwa ko na kaboa te koora ae Irou ae kaburoaki n te ai, **Kaoti.** 3:18.

Tai kaeta te Uea, **Iakob.** 4:10. E bon anganga kaetieti ni wanawana i aon ana mwakuri ni kabane, **Aram.** 37:12.

A waerake ami bure nakoiu ibukina bwa kam ukoukori oin ami reirei, **R&B** 56:14.

Reireia, Tia Reirei. *Tara naba* Tamnei ae Raoiroi

Anganakiia tabemwang te atatai, moara riki taekan taian koaua n te euangkerio, ao ni kairia nakon ae raoiroi. Naake a reireia te euangkerio a riai ni kairaki iroun te Tamnei. Ni kabane kaaro bon taan reirei i nanon oin aia utu. Aomata aika Itiaki a riai n ukoukora ao ni kukurei ni butimwaai kaetieti mai iroun te Uea ao Ana taan kairiiri.

Reirei baikai nakoia natim, **TK** 4:8–9. Ko na reireia raoi natim n aikai, **TK** 6:7 (TK 11:18–19). Reireia te tei aroarona ae riai, **TRab.** 22:6. A na bane natim n reireiaki iroun Iehova, **Itaia** 54:13 (3Nib. 22:13).

Ti ataiko bwa te tia reirei ae ko nakomai mai iroun te Atua, **Ioane** 3:2. Ngkoe ae ko reireia te aomata, ko aki reireiko, **Rom** 2:21.

I a tia n reireinaki n aron rabakaun nako tamau, **1Nib.** 1:1 (Enoti 1:1). Ibonga ao taan reirei a riai n reirei ma bekumwaaka ke n tauraoi ni bukinaki ibukin aia bure te botanaomata, **Iakob.** 1:18–19. Kakauongo raoi nakoiu, ao kam na kauki taingami, **Mot.** 2:9. Kam na reireinia natimi bwa a na itangitangiri ao n ibuobuoki i marenaia, **Mot.** 4:15. Tai onimakina temanna bwa e na riki bwa ami tia reirei ma ti ngkana ana aomata te Atua, **Mot.** 23:14. Te Uea e karuoa Tameina i aon te aba ni kabuta ni katauraoa nanoia

ni butimwaea te taeka, **Aram.** 16:16. A reirei ma mwaakan ao ana kariaia te Atua, **Aram.** 17:2–3. A tia n reireinaki irouia tinaia, **Aram.** 56:47 (Aram. 57:21).

Ngkana a teimatoa n ukoukora te wanawana ao a na bon reireiaki, **R&B** 1:26. Reirei marenami ni kaineti ma te nakoa are I a tia n rineingkami nako iai, **R&B** 38:23. Reirei tuan au euangkerio, ake i nanon te Baibara ao Ana Boki Moomon, **R&B** 42:12. Kam na rereinaki mai eta, **R&B** 43:15–16. Kaaro a na reireiniia natiia, **R&B** 68:25–28. Reiakini i marenami reirein te abanuea, **R&B** 88:77–78, 118. Rinea i buakomi te tia reirei, **R&B** 88:122. Ko a tia n aki reireiniia natim te oota ao te koaua, ao aio bukin karawawataakim, **R&B** 93:39–42.

Reirei bwaai aikai n aki tiatianna nakoia natimi, **Mote** 6:57–61.

Anga Reirei ma te Tamnei: Tiaki ngkami ake kam taetae, ma bon te Tamnei are e taetae i nanomi, **Mat.** 10:19–20. Tiaki a bue nanora i nanora ngke e kabwara nanon koroboki aika tabu nakoira, **Ruka** 24:32. E tataekinaki te euangkerio ni mwaakan te Tamnei, **1Korin.** 2:1–14.

E taetae ma te mwaaka ao te kariaia mai iroun te Atua, **Mot.** 13:5–9 (Aram. 17:3; Erem. 5:17).

E na reke iroum Tamneiu ibukin anaakin nanoia aomata, **R&B** 11:21. A na ongo ni bwaai ni kabane ake ko na reireiniia mai iroun te Tia Karaunano, **R&B** 28:1 (R&B 52:9). Ngkana kam aki karekea te tamnei kam na aki anga reirei, **R&B** 42:14 (R&B 42:6). Reireiniia natiia aomata bwaai ni mwaakan Tamneiu, **R&B** 43:15. A riai unimwaane n tataekina te euangkerio mai iroun te Tamnei, **R&B** 50:13–22. Kam na anganaki n te tai naba arei te bwai are kam na taekinna, **R&B** 84:85 (R&B 100:5–8).

Remuera. *Tara naba* Reimwan; Reimwanaite; Riaai, Taman Nibwaai

N Ana Boki Moomon, ana kauoman n nati te mwaane Riaai ao temanna tarin Nibwaai ae ikawai riki. E reitaki ma Reimwan ni kaitara Nibwaai.

Riaai e kataetaea Remuera bwa e na teimatoa, n aron te marua, **1Nib.** 2:10. E un iroun Nibwaai ao e ongo iroun Reimwan, **1Nib.** 3:28. Remueraite a kaairaki i buakoia Reimwanaite, **Iakob.** 1:13–14 (Aram. 47:35).

Reoboam. *Tara naba* Toromon

N te O Tetemanti, natin te Uea are Toromon. E onea mwiin tamana ao e tautaeka i nanon tebwi ma itiua te ririki i Ierutarem (1Uea 11:43; 14:21, 31). N ana tai n tautaeka Reoboam, te abanuea e bwenaua nakon abanuean Iteraera i meang ao abanuean Iuta i maiaki (1Uea 11:31–36; 12:19–20). Reoboam e tautaeka i aon abanuean Iuta.

Reuben. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, aia karimoa n nati te mwaane Iakobwa ma Rea (KB 29:32; 37:21–22, 29; 42:22, 37). E ngae ngke Reuben te moan bungiaki, e kabua karineana ni karimoa ibukin te bure (KB 35:22; 49:3–4).

Ana baronga Reuben: Ana kakabwaia Iakobwa nakon Reuben e kuneaki n Karikani Bwai 49:3 and Te Tua-Kaua 33:6. Mwaitia kaain te baronga e karaurau ni kekerikaki, ao e ngae nkge e teimatao ni iai te baronga, e riki ni karako kakannatona n te tautaeka. Karinean Reuben ni karimoa e nakon Iotebwa ao natina mwaane ibukina bwa Iotebwa bon ana moan nati Iakobwa ma buna are te kauoman, ae Rakera (1Rong. 5:1–2).

Reuera. *Tara* Ietero

Rewi. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, ana kateniman n nati te mwaane Iakobwa ao Rea (KB 29:34; 35:23). Rewi e riki bwa tamaia ana baronga teuana Iteraera.

Ana baronga Rewi: Iakobwa e kakabwaia Rewi ao kanoana (KB 49:5–7, 28). Kanoan Rewi a mwakuri ni ibuobuoki n ana tabo n taromauri Iteraera (WI 1:47–54). Aaron bon tibun Rewi, ao

kanoana bon taian ibonga (Otin. 6:16–20; 28:1–4; 29). Tibun Rewi a buokiia ibonga, ae natin Aaron (WI 3:5–10; 1Uea 8:4). A mwakuri n tabetai bwa taan katangitang (1Rong. 15:16; Neem. 11:22); a tiringi karea (2Rong. 29:34; Etira 6:20); ao a ibuobuoki n taai nako n te tembora (Neem. 11:16). Tibun Rewi a katabuaki nakon te beku ibukin te Uea bwa a na kamwakuri otenanti ibukia tibun Iteraera. Tibun Rewi a bon anga ngaiia n onei mwiia tibun Iteraera (WI 8:11–22); ngaia are a riki bwa ana bwai te Atua ae a kaokoro, ae anganaki bwa onean mwiin te moan nati (WI 8:16). A bon aki katabuaki ma a kaitiakaki ibukin nakoaia (WI 8:7–16). Akea abaia ni bwaibwai i Kanaan (WI 18:23–24), ma a karekei kabwianibwai (WI 18:21), abwi ma waniua kaawa (WI 35:6), ao te inaomata n karekei aia anga bwai aomata n tain te baka n amwarake (TK 12:18–19; 14:27–29).

Riaai, Taman Nibwaai

N Ana Boki Moomon, te I-Ebera ae te burabeti are e kaira ana utu ao taan iria mai Ierutarem nakon te aba ni berita n aonon te aonaba ake mai maeao n uakaan ma 600 I.K. Riaai bon te moan burabeti i buakoia ana botanaomata n Ana Boki Moomon.

Riaai e birinako mai Ierutarem ma ana utu ngke e tuangaki iroun te Uea (1Nib. 2:1–4). Bon kanoan Iotebwa, are e kabonakoaki nako Aikubita (1Nib. 5:14). Te Uea e anganna te mii ni burabeti ibukin te kai ni kamaiiu (1Nib. 8:2–35). Riaai ma natina mwaane a kaba te kaibuke ao a borau nakon aonon te aonaba ake mai maeao (1Nib. 17–18). Ngaia ma kanoana a tiku ni maeka n te aba ae boou (1Nib. 18:23–25). I mwain matena, Riaai e kakabwaiaia natina ao e reireinia taekan Kristo ao karokoan Ana Boki Moomon ni boong aika kaitira (2Nib. 1:1–4:12).

Ana boki Riaai: Iotebwa Timiti e moanna man ana boki Riaai ngke e raira Ana Boki Moomon. Bon te rongorongo are e kakimototoa Moomon man ana bwaatua Riaai. I mwin reken 116 iteraniba aika koreaki ake e tia n rairi man te boki aei, Iotebwa e anga koroboki nakon Martin Harris, are e beku n te tai ae aki maan bwa ana tia koroboki Iotebwa n rairan Ana Boki Moomon. Iteraniba aikai a bon bua. Iotebwa e aki manga raira ana boki Riaai n onei mwiin koroboki ake a bua ma e bon rairi rongorongo riki tabeua aika irekereke man bwaatua aika koora (tara te kabwarabwara nakon R&B 3; 10). Rongorongo ake tebeua aikai a riki ngkai bwa moan booki ake onoua n Ana Boki Moomon.

Riaai, Te Mataniwi n aia Taanga ni Buaka Nibwaite

N Ana Boki Moomon, te mataniwi n aia taanga ni buaka Nibwaite (Aram. 43:35–53; 49:16–17; 52:27–36; 53:2; 61:15–21).

Riaai, Te Mitinare ae te Nibwaite. *Tara naba* Ereman, Natin Ereman

N Ana Boki Moomon, natin Ereman, are bon natin Ereman. Riaai bon te mitinare ae kakannato (Ereman 3:21; 4:14).

E aranaki bwa Riaai bwa e na ururingia ana bakatibu, **Erem.** 5:4–6. Ma Nibwaai, e rairiia aika bati, e kabureaki, e otabwaniniaki n te ai, ao e taetae ma anera, **Erem.** 5:14–48. E karekei kaotioti aika bati ni katoa bong, **Erem.** 11:23.

Riaboro. *Tara naba* Moone; Natin Betetion; Rutibero; Tamnei—Tamnei aika buakaka; Tia Kakewea Kristo; Tia Urubwai

Tatan. Te riaboro bon ana kairiribai te raoiroi ao naake a ukoukora karaoan nanon te Atua. Bon ngaia ni koaua te tamnei ae natin te Atua ao n te tai teuana ngkoa bon te anera ae iai te kariaiakaki irouna i matan te Atua (Itaia 14:12; 2Nib. 2:17). E ngae n anne, e kakaitara n te maiu i mwain te maiu aio ao e kaira nanoia katenimwakon natin te Tama aika tamnei bwa a na kakaitara ma ngaia (R&B 29:36; Mote 4:1–4; Abe. 3:27–28). A teweaki nako mai karawa, ao a aki anganaki aia tai ni karekei rabwataia aika mamate ao n rinanon te maiu n rabwata, ao a na kabuakakaaki n aki

totoki. Man te tai are e teweaki nako iai te riaboro mai karawa, e teimatoa ni ukoukora mwamwanakiia mwaane ao aine ni kabane ao ni kariia nako man ana mwakuri te Atua n te aro are e na karaoia aomata ni kabane bwa a na karawawataaki n ai arona (Kaoti. 12:9; 2Nib. 2:27; 9:8–9).

E boaki te riaboro iroun Iesu, **Mat.** 17:18. Te ai are aki mamate are e karaoaki ibukin te riaboro ma ana anera, **Mat.** 25:41. Kam na rarawa nakon te riaboro, ao e na biri nako mai iroumi, **Iak.** 4:7.

Naake a buakaka a na bwaka nakon te tautaekanaki iroun te riaboro, **1Nib.** 14:7. Te riaboro are taman taian kewe ni kabane, **2Nib.** 2:18 (Mote 4:4). Te riaboro e ukoukora karawawatakiia aomata ni kabaneia n ai arona, **2Nib.** 2:27. Ngke arona bwa a na aki mangauti irikora ao a na riki tamneira bwa ana toro te riaboro, **2Nib.** 9:8–9. Te riaboro e na un, kamaraua nanoia, ao ni wii ni kababa, **2Nib.** 28:20–23. Bwaai aika buakaka a nako mai iroun te riaboro, **Omi.** 1:25 (Aram. 5:40; Moro. 7:12, 17). Tarataraia bwa ngkana iai te itabarara ae riki i marenami, kam na ira te tamnei are buakaka, **Mot.** 2:32. Ngkana tiaki ngkami ana tiibu te tia kawakin tiibu ae raoiroi, te riaboro ami tia kawakin tiibu, **Aram.** 5:38–39. Te riaboro e na bon aki boutokaia natina, **Aram.** 30:60. N aki toki n tataro bwa kam na aki kairaki nako n ana kariiri te riaboro, **Aram.** 34:39 (3Nib. 18:15, 18). Katea aami i aon te Tia Kabomwi bwa ana ang te riaboro ae korakora a na akea korakorana i aomi, **Erem.** 5:12. Te riaboro bon oin te bure ni kabane, **Erem.** 6:26–31.

Te riaboro e ukoukora kawenean ana babaire ni kamwamwane, **R&B** 10:12. E riai bwa e na karириia natiia aomata te riaboro, ke a aki kona ni inaomata, **R&B** 29:39. Atam e riki n tautaekanaki nakon ana kantaninga te riaboro ibukina bwa e bwaka n te karириaki, **R&B** 29:40. Natin betetion a na tautaeka ma te riaboro ao ana anera n aki toki, **R&B** 76:32–33, 44. Te riaboro e na kabaeaki i nanon tengaa te ririki, **R&B** 88:110 (Kaoti. 20:2). Teuare e buakaka e uotanako te ota ao te koaua, **R&B** 93:39.

Tatan e aki kawakina moan maekana, **Abe.** 3:28.

Ana ekaretia te riaboro: Ni kabane botaki aika buakaka ao aika bwain te aonaba aika kabwaoua te euangkerio ae itiaki man kororaoi ao a buakana Ana Tiibu te Teei te Atua.

Te riaboro e katea te ekaretia ae korakora man ribaki, **1Nib.** 13:6 (1Nib. 14:9). Bon ti uoua taian ekaretia, teuana ana Tiibu te Teei te Atua ao teuana te riaboro, **1Nib.** 14:10 (Aram. 5:39).

Tai kauntaeka ni kaaitaraia ekaretia, ti ngkana ana ekaretia te riaboro, **R&B** 18:20. Te ekaretia ae korakora man ribaki e na kabwakaaki, **R&B** 29:21.

Riaon Temanna Buuna. *Tara* Mare—Te mare ma ae riaon temanna buum

Riaona

N Ana Boki Moomon, te booro ae te burati ma uaai ana kaini koto are e anga kaetieti ibukin te kawai—n aron te kambwati—ao kaetieti naba ibukin te maiu n tamnei nakon Riaai ao taan iriria ngkana a raoiroi. Te Uea e katauraoa te Riaona ao e anga kaetieti rinanona.

Riaai e kunea te booro ae te burati ma kainikoto aika uoua are a kotea te kawai are a na riai n toua Riaai ma ana utu, **1Nib.** 16:10. Te booro e mwakuri n aron waakin te onimaki ao te nanomatoa, **1Nib.** 16:28–29 (Aram. 37:40). Beniamina e anga te booro nakon Motiaea, **Mot.** 1:16. Te booro ke te bwai ni kairi e aranaki bwa te Riaona, **Aram.** 37:38. Te Riaona e kabotauaki ma ana taeka Kristo, **Aram.** 37:43–45.

Taan kakoaua ake Teniman ibukin Ana Boki Moomon a na noora te bwai ni kairi are e anganaki Riaai, **R&B** 17:1.

Ribaia, Kairiribai. *Tara naba* Kabomwi; Kairiribai; Tangira

Ribaia bon te kairiribai ae korakora ibukin te aomata temanna ke ibukin te bwai teuana.

Ngai, te Atua, I karekea boon aia buakaka taian tama irouia natia aika a ribaai, **Otin.** 20:5. E ribai baikai aika onoua Iehova, **TRab.** 6:16. E riba tinana te aomata ae nanobaba, **TRab.** 15:20. E riribaki ao e kakiaki irouia aomata, **Itaia** 53:3.

Kam na karaoa ae raoiroi nakoia ake a ribaiko, **Mat.** 5:44. Ane e na riba temanna, ao e na tangira temanna, ke ane e na nim iroun temanna, ao e aki mutiakina temanna, **Mat.** 6:24. Ane kam na ribaki irouia aomata ni kabaneia ibukin arau, **Mat.** 10:22. Ni kabane ake a kakaraoa ae buakaka a riba te ota, **Ioane** 3:20. E na tai taku temanna bwa akea bongam ngkai te rorobuaka n ataei ngkoe, **1Tim.** 4:12.

Ngkai a kaubwai ao a ribaia aika a kainnano, **2Nib.** 9:30. Tai tannako man taian kaotioti aika mai iroun te Atua, **Iakob.** 4:8. Akea tokin ribakira irouia, **Iakob.** 7:24.

Aomata a kaakeai bongan ana reirei te Atua, ao n ribai ana taeka, **R&B** 3:7.

I ribaki ao ni bwainikirinaki ibukina bwa I taekinna bwa I tia n noora te kaotioti, **IT—R** 1:25.

Ribaki. *Tara* Ribaia, Kairiribai

Rierake. *Tara naba* Iesu Kristo; Kauaokin Iesu Kristo

Kitanakin raoi te aonaba iroun te Tia Kamaiu, abwi te bong i mwin Mangautina. Te Rierake e riki man te tabo teuana i aon te Maungan are Oriweta i mataia ana reirei (Mareko 16:19; Ruka 24:51). N te tai arei uoman anera mai karawa a kakoaua bwa n te tai ae na roko te Uea e na oki "n ai arona ngkai" (Mwak. 1:9–12).

Rigdon, Sidney

Temanna ae moan rairaki ao te tia kairiri n te Ekaretia ae manga kaokaki n te 1830 ao moan 1840. Sidney Rigdon e buke teutana te tai bwa te Moan Tia Ibuobuoki nakon Iotebwa Timiti n te Moan Beretitentii n te Ekaretia (R&B 35; 58:50, 57; 63:55–56; 76:11–12, 19–23; 90:6; 93:44; 100:9–11; 124:126). I mwina e bwaka ao e kabaneaki n Tebetembwa 1844.

Rikan. *Tara naba* Nakoanibonga ae te Aaron

Te wewete ni beku n te Ekaretia n ana tai te Abotoro ae Bauro (I-Biribi 1:1; 1Tim. 3:8–13) ao te nakoa n te Nakoanibonga ae te Aaron (R&B 20:38, 57–59; 84:30, 111; 107:85).

Rikitemanna. *Tara naba* Bungiaki, Karikaki; Iesu Kristo

Te ara teuana ibukin Iesu Kristo. Bon Ngaia te Nati ae te Rikitemanna iroun te Tama (Ruka 1:26–35; Ioane 1:14; 3:16; 1Nib. 11:18–20; 2Nib. 25:12; Aram. 7:10; 12:33; Mote 7:62).

Rimwaai. *Tara naba* Noa, Natin Tinebi

N Ana Boki Moomon, aia uea Nibwaite ae raoiroi n te aba ae Nibwaai; ngaia bon natin te Uea are Noa (Motiaea 7:7–9). Te Uea are Rimwaai e karaoa ana berita ae tabu bwa e na beku ibukin te Atua (Motiaea 21:32). E kairia nako ana botanaomata man te tautoronaki irouia Reimwanaite ao e oki nako Taraemera (Motiaea 22).

Rinea, Rineia, Rineaki (weabe). *Tara naba* Inaomata; Inaomata n Rinerine; Wewete, Weteaki iroun te Atua

Ngkana e rinerine te Uea, ke E rinea, temanna ke te kurubu, ni bon arona E weteia naba bwa a na beku.

N te bong aei kam na rinea ae kam na toro irouna, **Iotua** 24:15 (Aram. 30:8; Mote 6:33). I rineiko mai nanon te nne ni kanaiai ae te karawawataaki, **Itaia** 48:10 (1Nib. 20:10).

A mwaiti aika weteaki, ma a karako aika rineaki, **Mat.** 22:14 (Mat. 20:16; R&B 95:5; 121:34, 40). Kam aki rineai, ma I rineingkami, **Ioane** 15:16. Te Atua e rineia baika a baba n te aonaba bwa e na kamaamaia aika rabakau, **1Korin.** 1:27. E rineira ngke e tuai karikaki te aonaba, **Ebeto** 1:4.

Ti inaomata n rinea te inaomata ao te maiu ae akea tokina ke te tautoronaki ma te mate, **2Nib.** 2:27.

Tooka ao ake a kakannato a rineaki n te moan tai, **R&B** 138:55–56.

Iteraera are E rineia te Atua, **Mote** 1:26. Aberaam e rineaki i mwaain bungiakina, **Abe.** 3:23.

Rineaki. *Tara naba* Wewete, Weteaki iroun te Atua

Ake a rineaki bon naake a tangira te Atua bwa nanoia ni kabane ao a maiuakina te maiu ae kakukurei nakoina. Naake a maiuakina te maiu n nakoa n reirei a na rineaki n tebongina iroun te Uea bwa a na mena i buakoia natina ake a rineaki. Naake a rineaki iroun te Atua ibukin mwiokoaia aika onoti.

I karaoa te berita ma au aomata ae rineaki, **TAre.** 89:3.

A na burebureia ake a rineaki ngkana a konaia, **Mat.** 24:24. Aomata aika Itiaki bon te roro ae rineaki, ae te nakoanibonga n uea, **1Bet.** 2:9. E kimwareirei Ioane ibukina bwa natin te aine ane rineaki a koaua ao a kakaonimaki, **2Ioan.** 1.

A kabwaraki am bure, ao ngkoe te aine ae ko rineaki, **R&B** 25:3. Naake I a tia n rineia a ongo bwanaau ao aki kamatoai nanoia, **R&B** 29:7. N na bon ikotiia naake I a tia n rineia man maninganingan te aonaba ake aua, **R&B** 33:6. A na anga koroboki aika tabu ibukin kamaiuaia naake I a tia n rineia, **R&B** 35:20–21. Naake a kakorakora nakoaia n te nakoanibonga a na riki bwa ake a rineaki iroun te Atua, **R&B** 84:33–34.

Kristo bon are Tangiraki iroun te Atua ao e Rineaki man te moan tai, **Mote** 4:2. Ibukiia naake a rineaki, bongin kaangaanga a na kakimototoaki, **IT—M** 1:20.

Rinerine. *Tara naba* Inaomata n Rinerine; Rinea, Rineia, Rineaki (weabe); Wewete Ao Te Rinerine

Ngkana e kabotoaki i aon kororaoia n te maiu i mwaain te maiu aei, te Atua e rineia naake a na riki bwa kanoan Aberaam ao te bata are Iteraera ao n riki bwa aomata n te berita ae tabu (TK 32:7–9; Abe. 2:9–11). Aomata aikai a anganaki kakabwaia ao tabeia aika onoti bwa aonga ni kakabwaiaia botanaomata ni kabane n te aonaba (Rom 11:5–7; 1Bet. 1:2; Aram. 13:1–5; R&B 84:99). E ngae n anne, naake a rineaki aikai naba a riai ni weteaki ao n rineaki n te maiu aei bwa aonga ni karekea te kamaiuaki.

Rom. *Tara naba* Uean Rom

N te Nu Tetemanti, kautun kawan Uean Rom, are e tei i aon te Karaanga are Tiber i Itare (Mwak. 18:2; 19:21; 23:11). Bauro e reireia te euangkerio i Rom ngke bon te bure ngaia n te tautaeka n Rom (Mwak. 28:14–31; Rom 1:7, 15–16).

Rom, Reta nakoia. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro

N te Nu Tetemanti, te reta are koroia Bauro nakoia Aomata aika Itiaki i Rom. E katautaua kawarakin Ierutarem, are e kakoauaki bwa e na kakamaku. Ngkana e reke maiuna ni birinako, e kantaningaia bwa e na kawara Rom rimwi. Te reta bon te anga ni katauraoa te Ekaretia ikekei bwa a na butimwaeia ngkana e roko. E kona naba ni taekinaki bwa taekan reirei aika koaua ake a tia ni kauntaekaki ao ake e taekinna Bauro ngkai bwa a tia ni kamatoaki.

Mwakoro 1 kanoana bon ana kamauri Bauro nakoi I-Rom. Mwakoro 2–11 a kairaki iai taeka aika bati i aon reirein te onimaki, mwakuri, ao te akoi, Mwakoro 12–16 kanoana bon mwakurian reirei i aon te tangira, mwakuri, ao aroaro ae tabu.

Rongorongo

Uoua booki n te O Tetemanti. A anga rongorongo aika kimototo ibukin bwaai aika riki man Karikan Bwaai ni karokoa ana katanoata Tairati ni kariaia Iutaia bwa a na okira Ierutarem.

Te Moan Rongorongo: Mwakoro 1–9 e karinana te kateiriki mai iroun Atam nakon Tauro. Mwakoro 10 e taua mwiin rongorongon maten Tauro. Mwakoro 11–22 e toua mwiin bwaai aika riki ake a irekereke ma ana tautaeka Tawita. Mwakoro 23–27 e kabwarabwara bwa Toromon e kaueaaki ao tibun Rewi a

barongaaki. Mwakoro 28 e kabwarabwara bwa Tawita e tuanga Toromon bwa e na katea te tembora. Mwakoro 29 e taua mwiin maten Tawita.

Te Kauoua n Rongorongo: Mwakoro 1–9 e toua mwiin bwaai aika riki aika irekereke ma uean Toromon. Mwakoro 10–12 e taekina ana tautaeka natin Toromon te mwaane ae Reoboam, are te tai are e bwenauaki iai uean Iteraeara ae katiteuanaaki nakon abanuea i meang ao i maiaki. Mwakoro 13–36 e kabwarabwara ueaia uea aika kakaokoro ni karokoa tauakin uean Iuta iroun Nebukaneta. E toki te boki ma ana baire Tairati bwa natin Iuta ake a kabureaki a kona n okira Ierutarem.

Rongorongon te Utu. *Tara* Kamaiuakia Maate; Kateiriki

Roo, Maiu n Tamnei. *Tara naba* Buakaka, Buakakaia

Buakakaia ke te aki ataibwai ni bwain te tamnei.

A na reke kaiia akana atonga te ro bwa te oota, **Itaia** 5:20 (2Nib. 15:20). E na rabuna aonaba te ro, ao e na rabuniia kaain aonaba te rotongitong, **Itaia** 60:2.

Iesu e na anga te ota nakoia akana tekateka n te ro, **Ruka** 1:79. Te ota arei e ota i buakon te ro, ao te ro e aki tokanikai i aona, **Ioane** 1:5 (R&B 45:7). Kaki ana mwakuri te ro, ao karini bwai ni buaka aika bwain te ota, **Rom** 13:12. Tai buokanibwai n ana mwakuri te ro aika aki ua, **Ebeto** 5:8–11.

Ibukin ae ko aki titiraki, ko na aki uotaki nakon te ota ma ko na mate i nanon te ro, **2Nib.** 32:4. Tatan e kabuti mwakuri n ro, **Erem.** 6:28–31.

E butanako mwaakan te ro i aon te aonaba, **R&B** 38:8, 11–12. Te aonaba ae bwanin e ngirangira i an te rotongitongi ao te bure, **R&B** 84:49–54. Ngkana kam mata teuana nakon mimitongiu, a na akea te ro iroumi, **R&B** 88:67.

Mwakuri n ro a moanna ni butanako i buakoia ni kabane natiia aomata, **Mote** 5:55.

Rootongitong. *Tara* Moone

Rota. *Tara naba* Aberaam

N te O Tetemanti, natin Aran te mwaane ao ai natin Aberaam (KB 11:27, 31; Abe. 2:4). Aran e mate ibukin te rongo i Ura (Abe. 2:1). Rota e kitana Ura ma Aberaam ao Taara ao e mwanga ma ngaiia nako Kanaan (KB 12:4–5). Rota e rineia bwa e na maeka i Totom. Te Uea e kanakoia taan uarongorongo bwa a na kauringa Rota bwa e na birinako mai Totom i mwain ae kamauna te Uea ibukin buakakai aomata (KB 13:8–13; 19:1, 13, 15); e ngae n anne, buun Rota e tanrikaaki n tara kamaunaana ao e riki bwa te boua ae te taoro (KB 19:26). Iai i nanon te Nu Tetemanti taekan Rota (Ruka 17:29; 2Bet. 2:6–7). Maiuna i mwin maenakona mai iroun Aberaam e kabwarabwaraki ni Karikani Bwai 13, 14, ao 19.

Rotongitong, i Ao. *Tara* Mate n Tamnei; Moone; Natin Betetion; Riaboro

Ruanimate. *Tara naba* Mangauti

Ana tabo n taunaki te rabwata n te maiu n rabwata. Ibukin te Mwakuri ni Kamaiu, ni kabane aomata a na mangauti man te ruanimate.

A kaukaki nneia maate ao a kautaki rabwataia aika bati, i mwin mangautin Kristo, **Mat.** 27:52–53 (3Nib. 23:9–13). Te rua ni mate, e nga am tokanikai, **1Korin.** 15:55.

Te rua ni mate e na kainaomataia ana mate, **2Nib.** 9:11–13.

Naake a matu n ruanimateia a na roko, **R&B** 88:97–98. Te tabo ni bwabetito bon katotongan te ruanimate, **R&B** 128:12–13.

Ruka. *Tara naba* Aia Mwakuri Tan Tuatua; Euangkerio (Nu Tetemanti)

Te tia korea ana Euangkerio Ruka ao te boki ae Mwakuri n te Nu Tetemanti ao toan Bauro ni mitinare. E bungiaki irouia ana karo aika I-Erene ao taan katoki aoraki (Koro. 4:14). Ruka bon te aomata ae korakora ana reirei. E kaotia bwa ngaia bon toan te Abotoro ae Bauro ngke e ira Bauro i Teroa (Mwak.

16:10–11). Ruka bon raon naba Bauro i Biribi n ana kabanea ni mwananga Bauro nako Ierutarem (Mwak. 20:6), ao a uaia ni ikotaki ni karokoa ae a roko i Rom. Ruka bon raon naba Bauro ngke e kabureaki te kauatai i Rom (2Tim. 4:11). Ni kaineti ma te katei e mate ibukin ana koaua.

Ana Euangkerio Ruka: Te rongorongo ae koreia Ruka ibukin Iesu Kristo ao Ana mwakuri ni ibuobuoki ngke e maiu n rabwata. Te boki ae Aia Mwakuri Taan Tuatua bon reitan ana Euangkerio Ruka. Ruka e katuka rongorongon Ana mwakuri ni ibuobuoki Iesu ae nako raoi koreana, ni kaotia bwa Iesu bon te Tia Kamaiuia Iutaia ao Tientaire. E bati ae koreia ibukin Ana reirei ao Ana mwakuri Iesu. N Ruka ti ngaia ae reke iai rongorongon kawaran Takaria ao Maria iroun Kabiriera (Ruka 1); kawarakin Iesu te teei irouia taan kawakin tiibu (Ruka 2:8–18); Iesu n te tembora ngke tebwi ma uoua ana ririki (Ruka 2:41–52); a rineaki itingaun ao a kanakoaki (Ruka 10:1–24); E tinako maonon Iesu te raraa (Ruka 22:44); Ana maroro Iesu ma te tia ira i aon te kaibangaki (Ruka 23:39–43); Iesu E kana te ika ao ana karewe te maniberu i mwin Mangautina (Ruka 24:42–43).

Ibukin karinanin bwaai aika riki i nanon maiun te Tia Kamaiu aika kabwarabwaraki n ana Euangkerio Ruka, tara Nakoraoin taian Euangkerio n te abentekiti.

Ruta. *Tara naba* Boati

N te O Tetemanti, te I-Moaba ae buun natin Naomi ma Erimereka, ake bon I-Iteraera. I mwin maten buuna, Ruta e mare ma ana koraki Naomi ae Boati. Natia te mwaane ae Obeta bon ana bakatibu Tawita ao Kristo. Karakinan Ruta e tamaroa iai kabwarabwarakin rairakin ae tiaki te I-Iteraera nakon ana nanai Iteraera. Ruta e kaaki atuana ake mai mwaina ao maiuna are mai mwaina bwa e na katiteuanaki ma kaain te bata n onimaki ni beku ibukin Atuan Iteraera (Ruta 1:16).

Ana boki Ruta: Mwakoro 1 e kabwarabwara maiun Erimereka ma ana utu i Moaba. I mwin mateia buuia, Naomi ao Ruta a nako Beterem. Mwakoro 2 e kabwarabwara bwa Ruta e rikoriko i miia taan tai n ana tawana Boati. Mwakoro 3 e taekina aron Naomi n reireia Ruta bwa e na nakon te tabo ni kaitiaka kunnin te wita ao ni wene i bukin waen Boati. Mwakoro 4 bon karakinan mareakin Ruta nakon Boati. A karika natia te mwaane, ae Obeta, are rinanon ana kariki a riki iai Tawita ao Kristo.

Rutibero. *Tara naba* Moone; Natin Betetion; Riaboro; Tia Kakewea Kristo; Tia Urubwai

Nanon te ara bon "Teuare e Raneanea" ke te "Tia Uota te Ota". E ataaki naba bwa Natin te Ingabong. Rutibero bon natin Tamara are i Karawa ae te tamnei ao e kaira te bobuaka n te maiu i mwain te maiu aei. Te ara ae Rutibero ti teuana otina n te Baibara (Itaia 14:12). Kaotioti ni boong aika kaitira a anga rongorongon bwakan Rutibero ae bati riki (R&B 76:25–29).

Rutibero e bwaka n te maiu i mwain te maiu aei, **Itaia** 14:12 (Ruka 10:18; 2Nib. 24:12).

I mwin bwakana e riki bwa Tatan ao te riaboro, **R&B** 76:25–29 (Mote 4:1–4).

Smith, Hyrum. *Tara naba* Timiti, Iotebwa, te Ataei

Tarin Iotebwa Timiti ae ikawai riki ao raona ae kakaonimaki. Hyrum e bungiaki ni Beberuare 9, 1800. E beku bwa te tia ibuobuoki nakon Iotebwa n te beretitentii n te Ekaretia, ni ikotaki ma ae e riki bwa te kauoman n Tamanuea nakon te Ekaretia. N Tuun 27, 1844, e riki bwa raon Iotebwa ni mate ibukin aia onimaki n te Umwa ni Kaikain i Carthage.

Te Atua e kaoti ana kaetieti nakon Hyrum rinanon tarina ae Iotebwa, **R&B** 11; 23:3. E a kakabwaiaaki au tia mwakuri ae Hyrum Smith ibukin raoiroin nanona, **R&B** 124:15. E tuangaki Hyrum

bwa e na anaa te nakoa n te Ekaretia ae te tamanuea, **R&B** 124:91–96, 124. Iotebwa ao Hyrum a tiringaki ibukin aia onimaki n te Umwa ni Kaikain i Carthage, **R&B** 135. Hyrum ao tabeman riki tamnei aika tau n rineaki a kawakinaki bwa a na roko ni koron bongina, **R&B** 138:53.

Smith, Joseph F.

Te kaonoman ni Beretitenti n te Ekaretia; ti ngaia te nati te mwaane iroun Hyrum ao Mary Fielding Smith. E bungiaki n Nobembwa 13, 1838, ao e mate n Nobembwa 19, 1918.

Joseph F. Smith e karekea te mi ni burabeti ibukin kaboakia maate, **R&B** 138.

Smith, Joseph, te Ikawai. *Tara naba* Smith, Lucy Mack; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Taman te Burabeti ae Iotebwa Timiti. E bungiaki n Turai 12, 1771. E mareaki ma Lucy Mack, ao a karikiia natiia aika ruaman (IT—R 1:4). Iotebwa e riki bwa te tia kakoaua ae kakaonimaki ni kaokan bwaai ni boong aika kaitira ao te moan Tamanuea n te Ekaretia. E mate n Tebetembwa 14, 1840.

Te Atua e kaoti kaetieti nakoina rianon natina ae Iotebwa, **R&B** 4; 23:5. E riai au tia mwakuri ae e a kara n reitinako ma ana utu, **R&B** 90:20. Au tia mwakuri ae e a kara e tekateka ma Aberaam i angataina, **R&B** 124:19. Iotebwa Timiti te Ataei e noora tamana n te mi ni burabeti n te abanuea ae te tiretio, **R&B** 137:5.

E tuangaki iroun te anera Iotebwa Timiti te Ataei, bwa e na tuanga tamana taekan te mi ni burabeti are e tia ni karekea, **IT—R** 1:49–50.

Smith, Lucy Mack. *Tara naba* Smith, Joseph, te Ikawai; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Tinan te Burabeti ae Iotebwa Timiti ao buun Joseph Smith te Ikawai (IT—R 1:4, 7, 20). E bungiaki n Turai 8, 1776, ao e mate ni Meei 5, 1856.

Iotebwa e noora tinana n te mi ni burabeti n te abanuea ae te tiretio, **R&B** 137:5.

Smith, Samuel H.. *Tara naba* Timiti, Iotebwa, te Ataei

Tarin te Burabeti ae Iotebwa Timiti ae ataei riki (IT—R 1:4). Samueal e bungiaki n 1808 ao e mate n 1844. Boni ngaia temanna mai buakoia Taan Kakoaua ake Waniman ibukin Ana Boki Moomon ao e beku bwa temanna mai buakoia tenan moan mitinare ibukin te Ekaretia ae manga kaokaki (R&B 23:4; 52:30; 61:33–35; 66:7–8; 75:13).

Taan Kakoaua ibukin Ana Boki Moomon. *Tara naba* Ana Boki Moomon; Tia Kakoaua

Te Uea e tuangia riki tabeman irarikin te Burabeti ae Iotebwa Timiti bwa a na kaota koauan ae Ana Boki Moomon bon mai iroun te Atua (R&B 17; 128:20). Tara aia kakoaua taan kakoaua ake teniman ni "kabwarabwarana" mai moa n Ana Boki Moomon.

N aia taeka aika teniman N na katea au taeka, **2Nib.** 11:3. Taan kakoaua a na kakoaua ana taeka nakoia natiia aomata, **2Nib.** 27:12–13. Ni wiia taan kakoaua aika teniman ao a na kamatoaki bwaai aikai, **Ita** 5:4.

Man te onimaki Taan Kakoaua ake Teniman a na kona n noori bwaatua, **R&B** 17.

Taan Motiki-Taeka, Aia Boki

Te boki n te O Tetemanti. Aia boki Taan Motiki Taeka bon taekaia I-Iteraera man maten Iotua nakon bungiakin Tamuera.

Mwakoro 1–3 bon te kabwarabwara nakon aia boki Taan Motiki Taeka ae bwanin. A kabwarabwara bwa ibukina I-Iteraera aki kakionakoia aia kairiribai (TMT 1:16–35), I-Iteraera a riai n rinanon boon mwina: buan te onimaki, te mare ma naake aki kakoaua, ao taromaurian bouananti. Mwakoro 4–5 e taekini bwaai ake a rinanona Tebora ma Baraka,

are e kamaiua Iteraera mai irouia kaain Kanaan. Mwakoro 6–8 bon uotakiraken te onimaki ni bwaai ake e rinanona Kiteon, are e kakabwaiaki iroun te Uea bwa e na kamaiua Iteraera mai irouia tibun Mirian. Ni mwakoro 9–12, a beku bwa taan motiki taeka mwaane aika kakaokoro aika bati i Iteraera i nanon te tai are angia kaain Iteraera a kitana te koaua ao a tautaekanaki irouia taan tautaeka aika ianena. Mwakoro 13–16 e taekina rikiraken ao bwakan te kabanea n tia motiki taeka, ae Tamton. Kabanea ni mwakoro, 17–21, a kona ni kabwarabwaraki bwa bwaai aika koreaki n te abentekiti ake a kaota korakoran ana bure nako Iteraera.

Taari are e Uraura. *Tara naba* Mote

Te ran are i marena Aikubita ma Arabia. Kamwanokuna ake uoua mai meang a riki bwa mataniwin te aba are Tinai are Waikeke Nako. Te Uea e bwenaua Taari are e Uraura n te kakai bwa aonga I-Iteraera i aan ana kairiri Mote n riaoana i aon te tano ae mau (Otin. 14:13–31; Ebera 11:29). Bwenauakin taari iroun Mote e kamatoaki n te kaotioti ni boong aika kaitira (1Nib. 4:2; Erem. 8:11; R&B 8:3; Mote 1:25).

Taari are Mate (Dead Sea)

Taari are taoro i maiakin tokin te Mwarua are Ioretan. E ataaki naba n arana ae Taari are Taoro. Abwakina e kaniia 1300 te buuti (395 mita) rinanona nakon Taari are te Meteterenian. Kaawa aika Totom, Komora, ao Tioa ke Bera a kaan ma mataniwina (KB 14:2–3).

Ni kakoroa nanon te taeka ni burabeti ao teuana te kanikina ibukin Kauaokin te Tia Kamaiu, ranin Taari are Mate e na kamarurungaki, ao e na korakora te maiu iai (Etek. 47:8–9).

Taari, Tarina. *Tara naba* Aine; Tariu, Mwaaneu; Te Aomata, Aomata

Ngkai natin Tamara are i Karawa, ni kabane mwaane ao aine bon taari mwaane ao taari aine ao mwaneia aika tamnei. N te Ekaretia, kaain te ekaretia aika mwaane ao raon te Ekaretia aki toki n aranaki bwa taari aika mwaane.

Ngkana ko rairaki, kateimatoaia tarim, **Ruka** 22:32. Ane e aki tangira tarina e maeka n te mate, **1Ioan.** 3:10–17.

Kabotauiia tarimi ma ngkami, **Iakob.** 2:17.

A riai aomata ni kabane n iangoia taria n ai arona i bon irouna, **R&B** 38:24–25. Kakorakoraia tarim n am kakaraki ni kabane, **R&B** 108:7.

Tabati. *Tara* Bong ae te Tabati

Tabetabe. *Tara naba* Aberaam—Kanoan Aberaam; Iteraera; Natin Kristo; Natin te Atua aika Mwaane ao Aine

A taekinaki ni koroboki aika tabu uaeka aekan te tabetabe.

(1) Te aomata ae akea rikina n I-Iteraera e riki bwa kaain ana utu Aberaam ao te bata are Iteraera ngkana iai ana onimaki iroun Iesu Kristo, e raira nanona, e bwabetitoaki ni kateboaki i nanon te ran, ao e karekea te Tamnei ae Raoiraoi (2Nib. 31:17–18; R&B 84:73–74; Abe. 2:6, 10–11).

(2) Ni kabane ake a karekei otenanti n te euangkerio ni kamaiu a riki bwa natin Iesu Kristo aika mwaane ao aine man reitinakon te ongeaba nakon Ana tua nako (Rom 8:15–17; Kara. 3:24–29; 4:5–7; Mot. 5:7–8).

Tabu. *Tara naba* Itiaki, Aro n Itiaki; Katabuan, Kaitiakan; Tabu, Itiaki

E tabu, ni iai te anua n atua, ke te itiaki n te maiu n tamnei ao te aroaro ae itiaki. Kaitaran ae tabu bon ae taneiai te aba ke ae aki riai.

Kam na riki bwa au koraki n ibonga, ma te botanaomata ae tabu, **Otin.** 19:5–6 (1Bet. 2:9). E tua te Uea nakon Iteraera: kam na tabuingkami, bwa I itiaki Ngai, **NI** 11:44–45. Ane iai baina aika aki bareka ao iai nanona ae itiaki e na tei n ana tabo are tabu, **TAre.** 24:3–4. Reireia au aomata kaokoron ae tabu ma ae aki tabu, **Etek.** 44:23.

Te Atua e weteira n te wewete ae moan te raoiroi, **2Tim.** 1:8–9. Ma ngke te merimeri ngkoe ao ko atai booki aika tabu, **2Tim.** 3:15. Ana aomata te Atua aika

tabu a taetae mai iroun te Atua ngke a kairaki iroun te Tamnei are Raoiroi, **2Bet.** 1:21.

A na bane aomata ni motikaki taekaia n aron te koaua ma te mimitong are mena iroun te Atua, **2Nib.** 2:10. Te aro n aomata e na riki bwa ae itiaki rinanon ana mwakuri ni kamaiu Kristo, **Mot.** 3:19. Nakonako ni kawain ana botaki ae tabu te Atua, **Aram.** 7:22 (Aram. 13:11–12). Reirei ake teniman a kaitiakaki n rabwataia ao ni karaoaki bwa a na tabu, **3Nib.** 28:1–9, 36–39.

Tai bakanrerei bwaai aika a tabu, **R&B** 6:12. Ko aki kona ni korea ae e tabu ti ngkana ko anganaki mai irou, **R&B** 9:9. Kam na kabaei ngkami nakon mwakuri nako aika tabu, **R&B** 43:9. Au taan reirei a na tei n taabo aika tabu, **R&B** 45:32. Are e roko mai eta e bon tabu, **R&B** 63:64. Ataei aika uarereke a bon tabu, **R&B** 74:7. Katabua te tabo anne ao e na tabu, **R&B** 124:44.

Te Uea e na botiia ake e rineia nakon te kaawa ae tabu, **Mote** 7:62.

Tabu, Itiaki. *Tara naba* Itiaki, Aro n Itiaki; Katabuan, Kaitiakan; Tabu

Te kororaoi n te maiu n tamnei ao te riai. Te tabu e kaota itiakin nanon te aomata ma ana kaantaninga.

Kaain te Ekaretia a na kaotia bwa a tau nakon te Ekaretia n nakonako n te itiaki i matan te Uea, **R&B** 20:69. Ana auti te Uea bon te tabo ae tabu, **R&B** 109:13.

Te Aomata ae Tabu bon teuana mai buakon aran te Atua, **Mote** 6:57 (Mote 7:35).

Taeka n Rabakau

Te kibu ni kora i aon te raoiroi ke taeka n reirei ae kimototo.

Te boki ibukin Taeka n Rabakau: Te boki n te O Tetemanti are kanoana bon taetae ni kaikonaki aika bati, kibu ni kora, ao kario, tabeua ake a koreki iroun Toromon. Te boki ibukin Taeka n Rabakau e aki toki n anaki taekana n te Nu Tetemanti.

Mwakoro 1–9 kanoana bon kabwarabwaran te wanwana ni koaua. Mwakoro 10–24 kanoana bon ikoikotan taian kibu ni kora i aon aron te maiu ae eti ke kairua. Mwakoro 25–29 kanoana bon ana taeka n rabakau Toromon are a koroia ana aomata Etekia, are uean Iuta. Mwakoro 30–31 e karinaki iai kabwarabwaran te aine ae tamaroa maiuna.

Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti. *Tara naba* Burabeti; Kaotioti; Te Burabeti te Aine; Tia Mamata

Te taeka ni burabeti kanoana bon taeka ke koroboki aika karekeaki mai iroun te Atua, are e karekea te aomata rinanon te kaotioti mai iroun te Tamnei ae Raoiroi. Ana kakoaua Iesu bon tamnein te taeka ni burabeti (Kaoti. 19:10). Te taeka ni burabeti e kona ni kaineti nakon taai ake ngkoa, ngkai, ke taai aika na roko. Ngkana e taetae ni burabeti te aomata, e taekin ke e korea are e tangiria te Atua bwa e na ataia, ibukin ae raoiroi bon ibukina ke ae raoiroi ibukiia tabemwang. Aomata n tatabemania a kona ni karekea te taeka ni burabeti ke te kaotioti ibukin oin maiuia.

A bia riki ni burabeti ana aomata Iehova ni kabaneia, **WI** 11:29. A na taetae ni burabeti natimi mwaane ma natimi aine, **Ioera** 2:28 (Mwak. 2:17–18). E kaota nanona ae raba nakoia ana toro aika burabeti, **Amota** 3:7.

Akea te taeka ni burabeti ni booki aika tabu ae konaki ni kaetaki iroun temanna n oin nanona, **2Bet.** 1:20.

A mwaiti kaotioti ma tamnein te taeka ni burabeti irouia Nibwaite, **Iakob.** 4:6, 13. Aramwa ao Amureki a ata nanon Teterom man tamnein te taetae ni burabeti, **Aram.** 12:7. Te maraia nakon are e taku bwa e aki mwakuri te Uea man te taeka ni burabeti, **3Nib.** 29:6. Ukoukori ana taeka ni burabeti Itaia, **Moom.** 8:23.

Taeka ni burabeti a na bon bane ni koro bukiia, **R&B** 1:37–38.

E weteaki te aomata iroun te Atua n te taeka ni burabeti, **TOni.** 1:5.

Taeka ni Ibuobuoki. *Tara naba* Burabeti

Kaetaia, kauring, taeka n reirei, ao kaetieti mai iroun te Uea ao Ana taan kairiiri ake e tia ni katabuia.

N na tuangko arom, **Otin.** 18:19. Te Atua e na kairirai n ana taeka n reirei, **TAre.** 73:24. Ike akea te kairiiri iai, ao e bwaka te botanaomata, **TRab.** 11:14.

Bwaritaio ao taan reirei te Tua a rawa nakon ana taeka te Atua, **Ruka** 7:30.

E raoiroi te ataibwai ngkana a ongo n ana reirei te Atua, **2Nib.** 9:29.

Kakauonga nakon ana taeka n reirei teuare e a tia ni katabuko, **R&B** 78:2. Karekea te reirei mai iroun are I a tia n rineia, **R&B** 108:1. E tangiria bwa e na katea ana reirei n oneam mwiin te reirei are I a tia n anga, **R&B** 124:84. Ongo n ana reirei au tia mwakuri ae Iotebwa, **R&B** 124:89. Ngkana iai te aomata ae e aki ukoukora au taeka n reirei, e na akea mwaakana, **R&B** 136:19.

Taeka Ni Kakabwaia. *Tara naba* Kabwarabwara i aon te Maunga

Reirei aika reitinako ake e anga Iesu n te Kabawarabwara i aon te Maunga are e kabwarabwaraa te anua n tamnei ae tamaroa (Mat. 5:3–12; Ruka 6:20–23). Taeka ni Kakabwaia a baireaki n te aro are ni katoa taeka aika taekinaki e kateitei i aon are rimoana. Te rekooti ae tabwanin riki ao eti raoi ibukin Taeka ni Kakabwaia e kuneaki n 3Nib. 12.

Taeka ni Wanawana

Tuan te mauri are e kaotaki iroun te Uea ibukin kabwaian rabwataia ma tamneia Aomata aika Itiaki (R&B 89). E rang n ataaki bwa Taeka ni Wanawana. Te Uea e aki toki n reireinia taan iriria tuan te mauri. Te Uea e kaotia nakon Iotebwa Timiti bwa tera aekan amwarake ake a na kanaki ao ake a na aki, ni reitaki ma te berita ibukin kakabwaia n te maiu n rabwata ao n te maiu n tamnei ibukin te ongeaba nakon Taeka ni Wanawana.

Tai nima te wain ma te kamanging, **NI** 10:9. Te wain bon te tia kaenaena, ao te manging te tia meremere, **TRab.** 20:1. E na maai te kamanging irouia akana nimma, **Itaia** 24:9. Taniera e rawa ni kamwaraea n ana amwarake te uea, **Tani.** 1:8.

Ngkana e urua ana tembora te Atua te aomata, ao ngaia e na uruaki iroun te Atua, **1Korin.** 3:16–17. E aki reke uean te Atua irouia taan nim kamanging, **1Korin.** 6:10 (Kara. 5:21).

Ane e tabua kanakin irikon maan bwa a riai aomata n aki kanna a bon aki kariaiaikaki iroun te Atua, **R&B** 49:18–21. Bwaai ni kabane ake a reke man te aba a na kabonganaki ma te iango raoi, tiaki n ae e riao, **R&B** 59:20. Te Uea e reireinia Aomata aika Itiaki bwa a na aki kabongana te wain, kamanging, te bakee, ao mooi aika kabuebue, **R&B** 89:1–9. Aroka, uanikai, iriko ni man, ao wiita a bon karaoaki ibukin kamanenaakiia irouia aomata ao irouia maan, **R&B** 89:10–17. Te Ongeaba nakon Taeka ni Wanawana a karekea kakabwaia n te maiu n rabwata ao n tamnei, **R&B** 89:18–21.

Taekan te Onimaki. *Tara naba* Bwaeao ae Bati Bona; Timiti, Iotebwa, te Ataei

Tebwi ma teniua oin koaua ake a kakoauai kaain Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira.

Iotebwa Timiti e moan korei n te reta nakon John Wentworth, te eteta n te *Chicago Democrat,* bwa kaekaan ana bubuti ni kan ata te bwai ae a kakoaua kaain te Ekaretia. Te reta e a kinaaki bwa te Wentworth Letter ao e moan boretiaki n te *Times and Seasons* ni Maati 1842. N Okitobwa 10, 1880, Taekan te Onimaki a butimwaeaki raoi bwa koroboki aika tabu man aia rinerine kaain te Ekaretia ao a karinaki bwa mwakoron Te Bwaeao ae Bati Bona.

Taekinan ae buakaka. *Tara naba* Itabarara; Maningongo, Taekan; Te Kewe; Winnanti

Taekinan bwaai aika a kairua, a kammaraki, ao a buakaka. Angiin te tai ni

koroboki aika tabu taetae n aekan aei e kaineti nakon te aomata ma te kantaninga ae ineti bwa e na karika te maraki.

Ko na taua newem man te buakaka, **TAre.** 34:13 (1Bet. 3:10). E kena te buakaka te aomata ae buakaka, **TRab.** 16:27.

Kam a kabwaia, ngkana aomata a atonga te taetae ae buakaka ni kabanea, n uaraoingkami, **Mat.** 5:11 (3Nib. 12:11). E nako man te nano naano aika buakaka, **Mat.** 15:19 (Mar. 7:21). Ko na aki taetaebuaka mataniwiia am koraki, **Mwak.** 23:5. E na kakiaki mai nanom te taetaebuaka ni kabanea, **Ebeto** 4:31. Kam na tai i bukibuki, **Iak.** 4:11.

Taraia bwa e na akea te winnanti, ke taekinan ae buakaka, **R&B** 20:54.

Taetae

Taeka, aika koreaki ke a taekinaki, are a ikotaki n teia aika onoti n te aro bwa a na anga te rongorongo, iango, ao baika iangoaki. Arora ni kabongana te taetae e kaota aron ara namakin nakon te Atua ao aomata nako. Ni Kauaokin Iesu Kristo ae te Uea e na anga nakoia aomata ni kabane te taetae ae kororaoi (Teb. 3:8–9).

Ti teuana aia taetae kaain aonaba, **KB** 11:1. E kakaokoroi aia taetae aonaba ni kabuta, **KB** 11:4–9.

Aomata a bane n ongo n aia taetae nako, **Mwak.** 2:1–6.

Te Uea e taetae nakoia aomata n aia taetae, **2Nib.** 31:3 (R&B 1:24). Beniamina e reirenia natina aia taetae ana bakatibu, bwa aonga n riki bwa mwaane aika a wanawana, **Mot.** 1:2–5.

Ane ana taetae e nimamannei ao e karikirakeko boni ngaia mai iroun te Atua ngkana e ongeaba nakon au otenanti, **R&B** 52:16. Reirei ma taian taetae, neewe, ao aomata, **R&B** 90:15.

Atam ao natina iai aia taetae ae itiaki ao e aki baareka, **Mote** 6:5–6, 46. Moan te korakora mwaakan te taetae are e angan Enoka te Atua, **Mote** 7:13.

Taetae ae aki Riai. *Tara naba* Taetaebuaka Te Atua

Akea te karinerine ke te kairiribai ibukin bwaai aika tabu; moara riki, te aki karinerine ibukin aran te Atua.

Ko na tai atonga aran Iehova ae Atuam ni bakanrereia, **Otin.** 20:7 (2Nib. 26:32; Mot. 13:15; R&B 136:21). Ti aera ngkai ti kamatauninga aia berita ara bakatibu, **Maraki** 2:10.

A na karakin aron aia taeka aika akea maneia ni kabane aomata n te bong ni kaeti, **Mat.** 12:34–37. E otinako te taetae ni kakabwaia ma te karereanti naba man te wi ae ti teuana, a bon aki riai baikai, **Iak.** 3:10.

Ara taeka a na kabuakakaira, **Aram.** 12:14 (Mot. 4:30).

A riai aomata ni kabane n tarataraia bwa a na kanga n atonga arau n riaia, **R&B** 63:61–62.

Taetae ni Kaikonaki

Te karaki ae beebete ae kabonganaki ni kabwarabwara ao n reirei ni koaua ke n tuan te maiu n tamnei. Te taetae ni kaikonaki e boto i aon kabotauan bwaai aika e tataneiai te aba ke bwaai aika riki nakon te koaua, ao nanona are e aanaki iai ke rongorongon te taetae ni kaikonako e aki toki n raba nakoia taan ongora ake aki tauraoi n te maiu n tamnei ni butimwaeia (Mat. 13:10–17).

Iesu e aki toki n reirei ma taian taetae ni kaikonaki. Ibukin rinanin Ana taetae ni kaikonaki aika ataaki, tara Nakoraoin te Euangkerio n te abentekiti.

Taetaebuaka Te Atua. *Tara naba* Taetae ae aki Riai; Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki

Taekina ae aki karinerine ke kamatauninga ibukin te Atua ke bwaai aika tabu.

Iesu e bukinaki n taai aika mwaiti irouia Iutaia bwa E taekina ae taetaebuaka ibukina bwa E taku bwa iai te kariaiai irouna ni kabwarai buure (Mat. 9:2–3; Ruka 5:20–21), ibukina bwa E aranna bwa Natin te Atua, (Ioane 10:22–36; 19:7), ao ibukina bwa E taku bwa a na nooria n tekateka i angatain te mwaaka ao E na roko n nangin karawa (Mat. 26:64–65). Bukibuki aikai a na bon koaua ngke arona bwa tiaki Ngaia baike E

taekin. Te bukibuki are e bukinaki iai irouia taan kakoaua aika kewe ngke E bowiaki i matan te Tanirim (Mat. 26:59–61) bon taetaebuakakin maneaban te Atua. Taetaebuakakin te Tamnei ae Raoiroi, are bon kaakean Kristo ma nanom raoi i mwin karekean te atatai ae kororaoi ibukina, bon te bure ae aki kona ni bwara (Mat. 12:31–32; Mar. 3:28–29; R&B 132:27).

Ane e taetaebuaka aran te Uea e na tiringaki, **NI** 24:11–16.

Ana kairiribai te Uea a na aki katukaki bwa a na taetaebuaka arana, **R&B** 105:15. Te kabomwi e na roko i aoia naake a taetaebuaka te Uea, **R&B** 112:24–26.

Taian Areru. *Tara naba* Anene; Tawita

Te kario ke te kuna n taromauri man ana kairi te Tamnei.

Te boki ibukin Taian Areru: Te boki n te O Tetemanti are kanoana bon ikoikotan taian areru, are a mwaiti mai iai taekan Kristo. Te boki ibukin Taian Areru e aki toki n anaki taekana n te Nu Tetemanti.

Tawita e koroi Taian Areru aika bati. Taian Areru a koreaki bwa kamoamoan te Atua. A bati aika koraoaki bwa anene.

Taian Kaubwai. *Tara naba* Kamoamoa; Mwane

Kaubwai ke rawatan am bwai. Te Uea e reireia Aomata aika Itiaki bwa na aki ukoukouri kaubwain te aonaba ma ti ibukin karaoan ae raoiroi. Aomata aika Itiaki a na aki karimoa ukoukoran kaubwain te aonaba i mwain ukoukoran uean te Atua, are e taui kaubwain are akea tokina (Iakob. 2:18–19).

Ngkana a raka mwaitin ami bwai ao tai onimakin, **TAre.** 62:10. Akea manen te bwaikoraki n te bongi n un, **TRab.** 11:4. Ane e onimakina ana bwaikoraki e na bwaka, **TRab.** 11:28. A riai riki rinean te ara ae raoiroi nakon rineani bwaikoraki aika bati, **TRab.** 22:1.

Ai roko makira akana kaubwai n uean te Atua, **Mar.** 10:23 (Ruka 18:24–25). Wakaani baika buakaka ni kabane tangiran te mwane, **1Tim.** 6:10.

E na reke kaia akana a kaubwai ake a ribaia kainnano ao kaubwaia bon atuaia, **2Nib.** 9:30. Ake a raoiroi aki mena nanoia i aon te kaubwai ma a tibwauai ma aomata nako, **Aram.** 1:30. Aomata a moanna n rikirake ni kainikatonga ibukin te kaubwai, **Aram.** 4:6–8. Aomata a moanna ni kinaaki man aia karinan n aia mwakuri, n aron kaubwaia, **3Nib.** 6:12.

Tai ukoukora te kaubwai ma ukoukora te wanawana, **R&B** 6:7 (Aram. 39:14; R&B 11:7). Ana bwai te Atua n anga kaubwain te aonaba, ma tarataraingkami man te kamoamao, **R&B** 38:39.

Kaubwain are Akea Tokina: Kaikoi am bwai nako karawa, **Mat.** 6:19–21.

Ai iraua au tai ae I wetei ngkami ni kaubwain te maiu ae akea tokina, **R&B** 43:25. Kaubwai ake akea tokiia bon au bwai n anga, **R&B** 67:2 (R&B 78:18).

Tairati

N te O Tetemanti, uean Botia are kakoroa nanon ana taeka ni burabeti Itaia (2Rong. 36:22–23; Itaia 44:28; 45:1) ngke e kariaia Iutaia bwa a na oki nako Ierutarem ni manga katea te tembora, are e katoka teutana te tautoronaki i Bwaburonia. Ana taeka ni burabeti Itaia e karaoia ni uakaan ma 180 ririki i mwaain ana mwakuri te uea.

Takaria. *Tara naba* Eritabeta; Ioane te Tia Bwabetito

N te Nu Tetemanti, taman Ioane te Tia Bwabetito. Takaria e taua te nakoa ae te ibonga ao e karaoi mwakuri n te tembora.

Takaria e tiringaki i marenan te tembora ma te baonikarea, **Mat.** 23:35 (Ruka 11:51). Te anera are Kabiriera e berita nakon Takaria ao buuna, ae Eritabeta, te nati te mwaane, **Ruka** 1:5–25 (R&B 27:7). E a aki bae newena, **Ruka** 1:59–79.

Tam. *Tara naba* Riaai, Taman Nibwaai

N Ana Boki Moomon, ana kateniman n nati te mwaane Riaai (1Nib. 2:5). Bon te mwaane ae raoiroi ao e tabu are e rineia

bwa e na iriira te Uea (1Nib. 2:17; 2Nib. 5:5–6; Aram. 3:6).

Tama ae Akea Tokina. *Tara* Tama are i Karawa; Te Atua, Atu n Atua

Tama are i Karawa. *Tara naba* Te Atua, Atu n Atua

Tamaia tamneia aomata ni kabane (TAre. 82:6; Mat. 5:48; Ioane 10:34; Rom 8:16–17; Kara. 4:7; 1Ioan. 3:2). Iesu bon Natina ae Te Rikitemanna n te rabwata. Te aomata e a tia n tuangaki bwa e na ongotaeka ao ni anga te karinerine nakon te Tama ao n tataro nakoina n aran Iesu.

Ngkana kam kabwara aia bure aomata, ao E a kabwarai naba ami bure Tamami are i karawa, **Mat.** 6:14 (Mat. 18:35; 3Nib. 13:14). E ataingkami Tamami are i Karawa bwa a kai nanom ngkana akea baikai iroumi, **Mat.** 6:26–33 (3Nib. 13:26–33). E mwaiti riki iroun Tamami are i karawa te kan anga te Tamnei are Raoiroi nakoia akana butia, **Ruka** 11:11–13. E karaoiroaki te Atua ao Taman ara Uea are Iesu Kristo, **Ebeto** 1:3.

Kam tarau n aki toki iroun Tamami are i Karawa, **Mot.** 2:34. Kristo e kamimitonga aran te Tama, **Ita** 12:8.

Aomata aika Itiaki a riai ni kaota koauan bwainikirinakia i mwain rokon te Tama man ana tabo ni karaba, **R&B** 123:1–3, 6.

Ti namakina kakabwaiakira ae korakora ma ni mimitong mai iroun Tamara are i Karawa, **IT—R** 1:73.

Tama, n te Rabwata. *Tara naba* Ana Kakabwaia te Tamanuea; Kaaro; Tamanuea, Ae mai iron te Tamanuea; Te Utu

Te ara ae tabu are kaineti nakon te mwaane are e tia ni karika ke ni tabeka te ataei i aan te tua.

Karinea tamam ma tinam, **Otin.** 20:12 (TK 5:16; Mat. 19:19; Mot. 13:20). Te tama ae boaa natina ae e tangiria, **TRab.** 3:12.

Tama, tai kaunia natimi, **Ebeto** 6:1–4.

I tia n reireinaki n aron rabakaun nako tamau, **1Nib.** 1:1. Tamau bon te aomata ae motiraoi—bwa e a tia n reireinai, **Enoti** 1:1. E tataro Aramwa ibukin natina, **Mot.** 27:14. Aramwa e anga tua nakoia natina, **Aram.** 36–42. Ereman e arania natina irouia aia bakatibu, **Erem.** 5:5–12. Moomon e aki toki n uringa natina i nanon ana tataro, **Moro.** 8:2–3.

Bwaai aika korakora a bon kainanoaki ma ni baia aia karo, **R&B** 29:48. Mwaane nako a kabaeaki bwa a na katauraoi maiuia aia utu, **R&B** 75:28.

E tuangai bwa N na nakon tamau, **IT—R** 1:49.

Tamanuea, Ae mai iron te Tamanuea. *Tara naba* Ana Kakabwaia te Tamanuea; Nakoanibonga ae te Merekitereka; Tama, n te Rabwata; Tia Tataekina te Euangkerio

Koroboki aika tabu a taekini uaeka aekan tamanuea: (1) te nakoa ae katabuaki n te Nakoanibonga ae te Merekitereka, n tabetai e aranaki bwa te tia tataekina te euangkerio; (2) taian tama n utu nako. Tamanuea aika katabuaki a anga kakabwaia aika onoti nakoia kaain te Ekaretia aika tau.

Tamanuea aika katabuaki: E anga temwangina bwa burabeti ao temwangina bwa taan tataekina te euangkerio, **Ebeto** 4:11 (TOni. 1:6).

Bon taben te Tengaun ma Uoman bwa a na katabuia taan tataekina te euangkerio, **R&B** 107:39. Hyrum e aonga n anaa te nakoa n te nakoanibonga ao te tamanuea, **R&B** 124:91–92, 124; 135:1.

Taama: Iakobwa e kakabwaiaia natina mwaane ao aia kariki, **KB** 49:1–28.

E riai bwa N na taekina te tamanuea are Tawita, **Mwak.** 2:29.

Riaai e reireinia ao e kakabwaiaia kanoana, **2Nib.** 4:3–11.

I riki bwa te tia bwaibwai raoi, n taua te kariaia are aia bwai bakatibu, **Abe.** 1:2–4.

Tamaria. *Tara naba* I-Tamaria

N te O Tetemanti, te kawa n tua n abanuean Iteraera are mai meang (1Uea 16:23–24). Ibukin korakoran neia aia

taanga n tautia i aon te tabuki, kaain Aturia aki kona ni taua ni karokoa mwiin te bobuaka ae teniua ririkina (2Uea 17:5–6). Erote e a manga kateia ao e arana bwa Tebatia. Ni bongin te Nu Tetemanti, Tamaria bon aran te mwakoro are i nuka ni kabane i Baretain i maeaon Ioretan.

Tamaroa. *Tara naba* Etieti; Maiuakinan te Itiaki; Te Mwaaka

Te etieti ao te itiaki ae rianako, te mwaaka ao te korakora (Ruka 8:46), ke te itiaki man te wenenibure (Moro. 9:9).

Te aine ae ko tamaroa ngkoe, **Ruta** 3:11. Ane bon iai baina aika aki bareka ae e na tei n ana tabo te Uea ae tabu, **TAre.** 24:3–4. Te aine ae tamaroa bon ana baunuea buuna, **TRab.** 12:4. E bati riki boon te aine ae tamaroa nakon taian momi, **TRab.** 31:10–31.

Karekea te raoiroi n ami onimaki, **2Bet.** 1:5 (R&B 4:6).

Kata tamaroan ana taeka te Atua, **Aram.** 31:5.

E riai te raoiroi ni katamaroa am iango n aki toki, **R&B** 121:45.

Ti kakoaua ae ti riai n tamaroa, **TOni.** 1:13 (Biri. 4:8).

Tamateko

Kawan ngkoa Turia.

Tamateko e tei i aon te tabo ae aoraoi ae maiu raoi i mataniwiin te rereua ao e rawata ranna man te karaanga are Barata. E aki toki n tataekinaki ni koroboki aika tabu (e moa man KB 14:15). Bauro bon i aon kawaina nako Tamateko ngke e kaoti nakoina te Uea i mwin mangautina (Mwak. 9:1–27; 22:5–16; 26:12–20).

Tamnei. *Tara naba* Mangauti; Tamnei, Aomata; Te Aomata, Aomata; Te Mate, n Rabwata

Iteran te aomata ae maiu are iai i mwain bungiakina n te maiu n rabwata, e maeka i nanon te rabwata n ana tai n te maiu ae mamate, ao bon iai i mwin te mate ae ai aron te aomata ae kaokoroaki ni karokoa te Mangauti. Ni kabane bwaai aika maiu—botanaomata, maan, ao aroka—bon taian tamnei i mwain ae iai te bwai ae e maiu i aon te aonaba (KB 2:4–5; Mote 3:4–7). Rabwatan te tamnei bon titebo taraana ma te rabwata (1Nib. 11:11; Ita 3:15–16; R&B 77:2; 129). Te tamnei bon te bwai, ma e tamaroa riki ke e itiaki riki nakon te rabwata ke te bwai are e karikaki iai (R&B 131:7).

Aomata ni kabane bon natin te Atua te mwaane ke te aine, ae e tia ni bungiaki bwa te tamnei nakoia Kaaro i Karawa i mwain ae bungiaki nakoia kaaro n te maiu n rabwata i aon te aonaba (Ebera 12:9). Aomata n tatabemania i aon te aonaba iai rabwatana n tamnei ae aki mamate ni ikotaki ma te rabwata ae te iriko ao te ri. N aron ae kamatataaki n tabetai ni koroboki aika tabu, te tamnei ao te rabwata ni ikotaki a karika te aomata (KB 2:7; R&B 88:15; Mote 3:7, 9, 19; Abe. 5:7). Te tamnei e kona ni maiu n akea te rabwata, ma te rabwata e aki kona ni maiu n akea te tamnei (Iakobo 2:26). Te mate n rabwata bon maenakon te tamnei man te rabwata. N te mangauti, te tamnei e na manga ikotaki ma te rabwata naba arei ae te iriko ao te ri are e bwainna n te maiu ae mamate, ma iai uoua kaokorona aika korakora: a na aki manga maenako, ao te rabwata e na riki n aki mamate ao ni kakororaoaki (Aram. 11:45; R&B 138:16–17).

Akea irikon te tamnei ao rina, n ai aron ae kam nori irou, **Ruka** 24:39. Te Tamnei aei E ibuobuoki ma tamneira ni kakoaua bwa natin te Atua ngaira, **Rom** 8:16. Neboa te Atua n rabwatami, ao n tamneimi, **1Korin.** 6:20.

Te rabwata aio bon rabwatan tamneiu, **Ita** 3:16.

Te aomata bon te tamnei, **R&B** 93:33. Kristo e karaoi mwakuri ni ibuobuoki nakoia tamnei ake a raoiroi n te bwaretaiti, **R&B** 138:28–30 (1Bet. 3:18–19).

Kam bungiaki nakon te aonaba n te ran, ao te rara, ao te tamnei, **Mote** 6:59. E tei i buakoia nakekei ake bon tamnei, **Abe.** 3:23.

Tamnei aika buakaka: Iesu E kanakoia taimonio aika bati, **Mar.** 1:27, 34, 39. Oti

nako mai iroun te aomata, te tamnei ae ko kamwara, **Mar.** 5:2–13.

Te tamnei are e buakaka e aki reireinia aomata bwa a na tataro, **2Nib.** 32:8. N aran Iesu e kakioia nako riaboro ma tamnei aika a bareka, **3Nib.** 7:19.

A mwiati tamnei aika a buakaka ake a nakoni mwamwana te aonaba, **R&B** 50:2, 31–32. Iotebwa Timiti e kabwarabwarai teniua kawai ibukin ataakin te tamnei bwa mai iroun te Atua ke te riaboro, **R&B** 129.

Tamnei ae Raoiroi. *Tara naba* Bwabetito; Bwaintituaraoi ae te Tamnei ae Raoiroi; Kairiri, Kaungaki; Kaotioti; Tamnei ae Tabu n te Berita; Taobe, Kanikina ae te; Te Atua, Atu n Atua; Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki; Tia Karaunano

Te kateniman man Atu n Atua (1Ioan. 5:7; R&B 20:28). Bon te aomata ae te Tamnei, ae akea rabwatana ae te iriko ao rii (R&B 130:22). Te Tamnei are Raoiroi e aki toki n taekinaki bwa te Tamnei, ke Tamnein te Atua.

Te Tamnei are Raoiroi e karaoi nakoa aika bati aika rang ni kakawaki n te babaire ni kamaiu. (1) E kaota koauan te Tama ao te Nati (1Korin. 12:3; 3Nib. 28:11; Ita 12:41). (2) E kaota koauan bwaai ni kabane (Ioane 14:26; 16:13; Moro. 10:5; R&B 39:6). (3) E kaitiakiia naake a tia n raira nanoia ao ni bwabetitoaki (Ioane 3:5; 3Nib. 27:20; Mote 6:64–68). (4) Boni ngaia te Tamnei ae Tabu n te Berita (R&B 76:50–53; 132:7, 18–19, 26).

Mwaakan te Tamnei are Raoiroi e kona n roko nakon te aomata i mwaain te bwabetito ao ni kakoaua bwa te euangkerio e koaua. Ma te inaomata ni karekea ana iraorao te Tamnei are Raoiroi n taai nako, ngkana e tau te aomata, bon te bwaintituaraoi are e kona ni karekeaki ti man te katoka bai iroun are taua te Nakoanibonga ae te Merekitereka i mwin te bwabetito ae kariaiakaki nakon Ana Ekaretia Iesu Kristo ae koaua.

E reirei Iesu bwa bure ni kabane a kona ni kabwaraki ma ti te taetae buaka ni kaitara te Tamnei ae Raoiroi (Mat. 12:31–32; Mar. 3:28–29; Ruka 12:10; Ebera 6:4–8; R&B 76:34–35).

Te Tamnei e kanakonakoingkami i nanon ana tua nako te Atua, **Etek.** 36:27.

Abotoro a anganaki te kariaia bwa a na bwabetito n aran te Tama, te Nati, ao te Tamnei are Raoiroi, **Mat.** 28:19. Te Tamnei are Raoiroi E na reireingkami bwaai ni kabane, **Ioane** 14:26. A taetae aomata aika tabu ngke a kairaki iroun te Tamnei are Raoiroi, **2Bet.** 1:21.

Nibwaai e kairaki iroun te Tamnei, **1Nib.** 4:6. A na kaotaki ana bwai te Atua aika raba nakoia ni mwaakan te Tamnei are Raoiroi, **1Nib.** 10:17–19. Te Tamnei are Raoiroi e na kaoti nakoim bwaai aika ko riai ni karaoi, **2Nib.** 32:5. Ni mwaakan te Tamnei are Raoiroi ao kam na kona n atai koauan bwaai ni kabane, **Moro.** 10:5.

Te Tamnei are Raoiroi e na tuangko n am iango ao i nanom, **R&B** 8:2. Te Tamnei e kairiri nakon karaoan te raoiroi, **R&B** 11:12. Te Tamnei are Raoiroi, e atai bwaai ni kabane, **R&B** 35:19. Te Tamnei are Raoiroi e reireiniko bwain te abanuea aika rau, **R&B** 36:2 (R&B 39:6). Ngkana kam aki karekea te tamnei kam na aki anga reirei, **R&B** 42:14. Te Tamnei are Raoiroi e kaota koauan te Tama ao te Nati, **R&B** 42:17 (1Korin. 12:3; 3Nib. 11:32, 35–36). Tabeman a anganaki mai iroun te Tamnei are Raoiroi bwa a na ataia bwa Iesu Kristo bon Natin te Atua, **R&B** 46:13. Bwaai nako are a na taekinna ngkana a kairaki iroun te Tamnei are Raoiroi a na riki bwa koroboki aika tabu, **R&B** 68:4. Te Tamnei are Raoiroi e na nako ni kaota koauan bwaai ni kabane are kam na taekinna, **R&B** 100:8. Te Tamnei are Raoiroi e na riki bwa raom n taai nako, **R&B** 121:45–46.

Tamnei ae Raraoma. *Tara* Nano ae Uruaki

Tamnei ae Tabu n te Berita. *Tara naba* Tamnei ae Raoiroi

Te Tamnei are Raoiroi bon te Tamnei ae Tabu n te Berita (Mwak. 2:33). E

kamatoa bwa e butimwaeaki iroun te Atua mwakuri aika raoiroi, otenanti, ao aia berita aika tabu aomata. Te Tamnei ae Tabu n te Berita e kakoaua nakon te Tama bwa otenanti ni kamaiu a tia n eti karaoakiia ao bwa berita aika tabu ake a irekereke ma ngaai a tia ni kawakinaki.

Naake a kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita a karekei ni kabane ana bwai te Tama, **R&B** 76:51–60 (Ebeto 1:13–14). Ni kabane berita aika tabu ao mwakuri aika karaoaki a riai ni kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita bwa e na kamatoaki i mwin te maiu aio, **R&B** 132:7, 18–19, 26.

Tamnei aika Buakaka. *Tara* Tamnei—Tamnei aika buakaka

Tamnei aika Bwaitingako. *Tara* Maiuakinan te Itiaki; Wenenibure

Tamnei, Aomata. *Tara naba* Rabwata; Tamnei

Koroboki aika tabu a taekini tamnei n aanga aika teniua: (1) rabwata aika tamnei, n te maiu i mwain te maiu n rabwata ao n te maiu i mwin te maiu n rabwata (Aram. 40:11–14; Abe. 3:23); (2) te tamnei ma te rabwata a ikotaki n te maiu n rabwata (R&B 88:15; Abe. 5:7); ao (3) te rabwata ae aki mamate, te aomata ae aki mamate, te aomata ae mangauti are Tamneina ao rabwatana a tia n riki n reitaki matoa (2Nib. 9:13; R&B 88:15–16).

E na karaoaki te mwakuri ni kamaiu ibukin tamneimi n te raraa, **NI** 17:11. E kamaiua tamneiu, **TAre.** 23:1–3.

Ko na tangira te Uea ae Atuam n tamneim ni kabanea, **Mat.** 22:37 (Mar. 12:30).

Te riaboro e na kamwanea tamneia, **2Nib.** 28:21. Anganna tamneimi bwa ami karea nakoina, **Omi.** 1:26. Te taeka e moanna ni kabubura tamneiu, **Aram.** 32:28. E na bon aki manga oki ni baki ke n taka tamneina, **3Nib.** 20:8. Te kariki ao te ran n te toa a katabuaki nakon tamneia naake a na kanna, **Moro.** 4–5 (R&B 20:77–79).

Te tia beku n te abanuea e karekea te kamaiuaki nakon tamneia rinanon aia mwakuri ni ibuobuoki, **R&B** 4:2, 4. E korakora kakawakin tamneiia aomata, **R&B** 18:10.

Kam bungiaki nakon te aonaba n te ran, ao te raraa, ao te tamnei, ao kam karikaki bwa te aomata ae maiu, **Mote** 6:59.

Kakawakia aomata: Ni kabane aomata bon natin te Atua aika tamnei. E tabeakinia natina n tatabemania ao E taraia n tatabemania bwa a kakawaki. Ibukina bwa bon natina, iai irouia te konabwai n riki n ai arona. Ngaia are, a bon korakora kakawakiia.

Iai te kimwareirei ibukin te aomata ae buakaka ae ti temanna ae raira nanona, **Ruka** 15:10. E tangiria aomata te Atua n te aro are e anga Natina ae te Rikitemanna, **Ioane** 3:16.

A aki kona moan ae e na iai tamnein te aomata temanna ae e na kamaunaki, **Mot.** 28:3. Tiaki bwa e kakawaki te aomata n te tai aei iroun te Atua n aron naba kakawakin te aomata n te tai are e na roko iai, **Aram.** 39:17.

Te bwai ae moan te kakawaki nakoim bwa ko na uotii tamneia aomata nakoiu, **R&B** 15:6. Uringnga bwa e korakora kakawakin tamneiia aomata imatan te Atua, **R&B** 18:10–15.

Aio au mwakuri ao mimitongiu—ni karekea te aki mamate ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39.

Tamnei, Tabu. *Tara* Tamnei ae Raoiroi

Tamton

N te O Tetemanti, te katengaun ma uoman n "tia moti" i Iteraera. E kinaki naba ibukin korakoran aintoana, ma e aki wanawana n ana rinerine ao ana mwakuri tabeua n aroaro aika riai (TMT 13:24–16:31).

Tamuera are te Reimwanaite

Te burabeti ae te Reimwanaite n Ana Boki Moomon are e kanakomaiaki iroun te Uea bwa e na reireinia ao ni kauringia Nibwaite i mwain raoi bungiakin te Tia Kamaiu. E taetae ni burabeti Tamuera ibukin kanikina aika irekereke nakon

bungiakin ao maten Iesu Kristo ao kamaunakia Nibwaite (Erem. 13–16).

Tamuera, Burabeti n te O Tetemanti

Natin Erekana ao Anna, Tamuera e bungiaki ni kaekana ana tataro tinana (1Tamu. 1). Ngke e ataei e katukaki n ana tararua Eri, te ibonga ae rietata n te mwaneaba i Tiro (1Tamu. 2:11; 3:1). Te Uea e wetea Tamuera ngke te ataei bwa e na riki bwa te burabeti (1Tamu. 3). I mwin maten Eri, Tamuera e riki bwa te burabeti ae kakannato ao te tia moti i Iteraera ao e manga kaoka te tua, te rau, ao te taromauri n aaro ae teimatoa n te aba (1Tamu. 4:15–18; 7:3–17).

1Tamuera 28:5–20 kanoana bon taekan Tamuera ngke e kaokaki man te mate iroun te ibong n aine i Entora n ana bubuti te Uea ae Tauro. Tiaki aei te mii ni burabeti mai iroun te Atua, ibukina bwa te ibonga n aine ke tabeman riki ake a mamata anti irouia a aki kona ni kaira te burabeti bwa e na kaoti n ana bubuti teuanne ke neienne.

Boki 1 ao 2 n Tamuera: I nanon Baibara tabeua, boki 1 ao 2 n Tamuera bon ti teuana ni boki. Ni booki tabeua bon uoua booki. Booki a rinanon te tai ae kania 130 te ririki, man bungiakin Tamuera ni karokoa mwain raoi maten te Uea ae Tawita.

Boki 1 n Tamuera: Mwakoro 1–3 e kabwarabwara bwa te Uea e kamaraia ao e katuaea ana utu Eri ao e wetea Tamuera bwa te ibonga ae rietata ao te tia moti. Mwakoro 4–6 e taekinna bwa e kanga n reke te ati ni berita i nanon baia I-Biritia. Mwakoro 7–8 e koreaki iai ana kauring Tamuera ibukin karekean atua ni kewe ao te uea ae buakaka. Mwakoro 9–15 e kabwarabwara kaueakin Tauro ao ana tautaeka ngke e uea. Mwakoro 16–31 e taekina rongorongon Tawita ao karekean mwaakana—Tamuera e kabira Tawita are e tia n tiringa Koria. Tauro e riba Tawita, ma Tawita e rawa n tiringa Tauro e ngae ngke e reke ana tai ni karaoia.

Boki 2 n Tamuera: Kanoan te boki bon taekan ana tautaeka Tawita ngke e Uea i Iuta ao n tokina i aon Iteraera ni kabane. Mwakoro 1–4 e kaota te bobuaka ae abwabwaki i marenaia taan irira Tawita, i mwiin kaueana iroun Iuta, ao taan irira Tauro. Mwakoro 5–10 e kaota aron reken mwaakan Tawita ni kabuta aaba aika bati. Mwakoro 11–21 e kaota kekerikakin korakoran Tawita n te maiu n tamnei ibukin ana bure nako ao te kakaitaara i nanon oin ana utu. Mwakoro 22–24 e kabwarabwara aron Tawita ni kataia bwa e na tangiraki iroun te Uea.

Tan. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, natin Iakobwa ma Birea, are ana toro Rakera (KB 30:5–6).

Ana baronga Tan: Ibukin ana kakabwaia Iakobwa i aon Tan, tara Karikani Bwai 49:16–18. Ibukin ana kakabwaia Mote i aon ana baronga Tan, tara Te Tua-Kaua 33:22. I mwin maekaia i Kanaan, ana baronga Tan a karekea te mwakoro n aba ae uarereke ma e rang ni maiu aona (Iotua 19:40–48). A bon mwaiti aia kaangaanga ni katanna mai irouia Amoraite (TMT 1:34) ao mai irouia I-Biritia (TMT 13:2, 25; 18:1). N tokina, a mwaing tibun Tan nako meangin Bwaretain (TMT 18), n uakaan ma Raiti, ao a manga arana te kaawa bwa Tan. Te kaawa aei e rang n ataki bwa tokin Bwaretain mai meang, are e tiki "mai Tan ni karokoa naba Beera-teba."

Tangira. *Tara naba* Kairiribai; Nanoanga; Tangira ae Kororaoi

Te kakaonimaki ao te tangira ae korakora. Tangiran te Atua e irianaki ma te kakaonimaki, te nebonebo, te karinerine, te marau n nano, te nanoanga, te kabwarabure, mwannano, akoi, mwakuri ni ibuobuoki, kaaitau. Te katooto ae moan te korakora ibukin Ana tangira te Atua ibukia natina e kuneaki n Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo ae akea tiana.

Ko na tangira raom n ai aron tangiram i bon iroum, **NI** 19:18 (Mat. 5:43–44;

22:37–40; Rom 13:9; Kara. 5:14; Iak. 2:8; Mot. 23:15; R&B 59:6). Ko na tangira Iehova ae Atuam n nanom ni kabanea, **TK** 6:5 (Moro. 10:32; R&B 59:5). E kataingkami Iehova ae Atuami, bwa e na ataingkami bwa tao kam tangira Iehova ae Atuami, **TK** 13:3. Ane E tangiria Iehova ao E boaia, **TRab.** 3:12. E tangira te aomata raona n te bong ae koraki, **TRab.** 17:17.

E tangiriia aomata te Atua n te aro are E anga Natina ae te rikitemanna iai, **Ioane** 3:16 (R&B 138:3). Kam na i tangitangiri; n arou ngke I tangiringkami, **Ioane** 13:34 (Ioane 15:12, 17; Mote 7:33). Ngkana kam tangirai, ao kam na tou mwiin au tua, **Ioane** 14:15 (R&B 42:29). Akea te tangira iroun te aomata, ae korakora riki nakon ae te anga maiuna i bukia raona, **Ioane** 15:13. Betero, ko tangirai riki nakoia uakai? Kakaamwarakeia au tiibu, **Ioane** 21:15–17. E aki kona te bwai teuana ni karaureira ma tangirara iroun te Atua are Kristo, **Rom** 8:35–39. Baike e tuai n nori te mate boni baike E katauraoi te Atua ibukiia ake a tangiria, **1Korin.** 2:9. Kam na i torotoro iroumi n te tangira, **Kara.** 5:13. Mwaane tangiriia bumi, **Ebeto** 5:25 (Koro. 3:19). Kam na tai tangira aon te aba, **1Ioan.** 2:15. Te Atua bon te tangira, **1Ioan.** 4:8. Ti tangiria, bwa E tangirira moa, **1Ioan.** 4:19.

Kristo e kariaia ibukin ana tangira n akoakoi nakoia aomata, **1Nib.** 19:9. Waaki nako ma tangiran te Atua ma aomata ni kabane, **2Nib.** 31:20. Reireinia natimi bwa a na itangitangiri imarenaia, **Mot.** 4:15. Ngkana kam a tia n namakina te kan anenea kunan te tangira ni kabomwi, kam kona n namakinna ngkai, **Aram.** 5:26. Kairaki iroun te Tamnei ae Tabu, n riki n taotaonakinnano, n onrake n te tangira, **Aram.** 13:28. Taotaona angin am namakin, bwa ko na kaonaki n te tangira, **Aram.** 38:12. Bon akea te itabaraara n te aba, ibukin tangiran te Atua are e bon maeka i nanoia aomata, **4Nib.** 1:15. Bwaai ni kabane aika a kakao nakon tangiran te Atua e bon roko mai iroun te Atua, **Moro.** 7:13–16. Te tangira ae kororaoi bon ana tangira Kristo ae itiaki, **Moro.** 7:47. Te tangira are e kororaoi e kakioa nako te maaku, **Moro.** 8:16 (1Ioan. 4:18).

Te tangira e katauraoia aomata ibukin ana mwakuri te Atua, **R&B** 4:5 (R&B 12:8). Te katabuaki e roko nakoia ni kabane naake a tangiria ao a beku iroun te Atua, **R&B** 20:31. Ngkana ko tangirai, beku ibukiu ao kawakini au tua, **R&B** 42:29 (Ioane 14:15). Kaota te tangira ae rikirake nakoia ake ko kaetiia ke ko boaia, **R&B** 121:43.

Aomata a tangira riki Tatan nakon te Atua, **Mote** 5:13, 18, 28.

Tangira ae Kororaoi. *Tara naba* Kamweraoi; Mwakuri ni Ibuobuoki; Nanoanga; Tangira

Ana tangira ae kororaoi Kristo (Moro. 7:47); te tangira are iroun Kristo ibukiia natiia aomata ao bwa natiia aomata a na riai ni iai irouia imarenaia (2Nib. 26:30; 33:7–9; Ita 12:33–34); te aeka n tangira ae te kabanea n rietata, te kabanea ni kakannato, te kabanea ni korakora, tiaki ti te itangitangiri.

E karika te kainikatonga te atatai, ma e kateimatoa te aba te tangira ae kororaoi, **1Korin.** 8:1. Te tangira ae kororaoi, te tangira ae itiaki, e rianako ao e riaon angiin bwai ni kabane, **1Korin.** 13. Tokin te tua bon te tangira ae kororaoi man te nano ae itiaki, **1Tim.** 1:5. Ikota nakon tangiraia aomata te tangira ae kororaoi, **2Bet.** 1:7.

Te Uea e tia n tua ae a riai aomata ni kabane ni iai irouia te tangira ae kororaoi, **2Nib.** 26:30 (Moro. 7:44–47). Nooria bwa e na iai iroumi te onimaki, te kaantaninga ae raoiroi, ao te tangira ae kororaoi, **Aram.** 7:24. Te tangira are iai iroun te Uea ibukiia natiia aomata bon te tangira ae kororaoi, **Ita** 12:33–34. Ngkana akea te tangira ae kororaoi iroun te aomata e aki kona ni karekea te tabo are katauraoaki ni mwengan te Tama, **Ita** 12:34 (Moro. 10:20–21). Moronaai e koroi ana taeka Moomon i aon te onimaki, te kaantaninga ae raoiroi, ao te tangira ae kororaoi, **Moro.** 7.

Te tangira ae kororaoi e katauraoia aomata ibukin ana mwakuri te Uea, **R&B** 4:5–6 (R&B 12:8). Kunnikaiko n te kabae ae te tangira ae kororaoi, **R&B** 88:125. E riai nanom ni onrake n te tangira ae kororaoi, **R&B** 121:45.

Tangiran bwain te Aonaba. *Tara naba* Akea Manena, Kamoamoa; Kamoamoa; Mwane; Taian Kaubwai

Bwaruan bwaai aika aki raoiroi ao mwakuri ibukin kaubwain te aonaba ao bwaai ao ko mwanuokin bwain te tamnei.

Tera kabwaian te aomata ngkana tao e karekei aba ni kabane ni kabua tamneina iai, **Mat.** 16:26.

A kabanei nanoia i aon bwain te aonaba ake akea bongaia, **Aram.** 4:8 (Aram. 31:27).

Katikui bwain te aonaba aei, **R&B** 25:10. A rangi ni bane nanoia i aon bwain te aonaba aei, **R&B** 121:35.

Taniera

Te aomata ae te boto n ana boki Taniera n te O Tetemanti; ana burabeti te Atua ao te aomata ae korakora ana onimaki.

E aki ataki taekaia ana karo, ma taran ae iai rikina n uea (Tani. 1:3). E anaki bwa te taenikai nako Bwaburon, ike e a anganaki te ara ae Beretetiata (Tani. 1:6–7). Taniera ao teniman riki taenikai a rawa n ana amwarake te uea ibukin aia aro (Tani. 1:8–16).

A anaki nanoia Nebukaneta ao Taraiati iroun Taniera ibukin mwaakana ni kabwarai nanon mi (Tani. 2; 4; 6). E wareka ao e raira te koroboki are i aon te o (Tani. 5). Ana kairiribai a bairea kabuakakaana, ao e teweaki nako nanon oia raian, ma e kawakina maiuna te Uea (Tani. 6).

Ana boki Taniera: Te boki e tibwauaki nakon uoua mwakoro: mwakoro 1–6 bon karakinan Taniera ao raona ake teniman; mwakoro 7–12 bon mi ni burabeti ake e noori Taniera. Te boki e reirei kakawakin te kokoaua nakon te Atua ao e kabwarabwara bwa te Uea e kakabwaiaia ake a kakaonimaki.

Te bwai ae korakora ae reke man te boki bon kabwaran nanon miin te Uea ae Nebukaneta. I nanon te mi, uean te Atua ni boong aika kaitira e kaotaki bwa ai aron te atibu are e koreaki man te maunga. Te atibu e na rabino nako ni karokoa e kaonrakea te aonaba ni kabuta (Tani. 2; tara naba R&B 65:2).

Taninga. *Tara naba* Ongo

Ni koroboki aika tabu, te taninga e aki toki ni kabonganaki bwa kanikinaean ana konabwai n ongo ao ni mataata n ana bwai nako te Atua.

Iai taningaia, ma a aki ongongo, **TAre.** 115:6. Te Uea e kauta taningau bwa e na ongora, **Itaia** 50:4–5 (2Nib. 7:4–5).

Ane iai taningana n ongo, ao ke e ongo, **Mat.** 11:15. A ongo maaki n taningaia, **Mat.** 13:15 (Mote 6:27). E tuai n nori te mata, ao e tuai n ongo te taninga baike E katauraoi te Atua ibukiia ake a tangiria, **1Korin.** 2:9 (R&B 76:10).

E wirikiriki i nanon taningaia te riaboro, **2Nib.** 28:22. Kauki taningami bwa kam aonga n ongo, **Mot.** 2:9 (3Nib. 11:5). E bati te wewete nakoiu, ao I bon aki ongo, **Aram.** 10:6. Anga taningam nakon au taeka, **Aram.** 36:1 (Aram. 38:1; R&B 58:1).

Bon akea te taninga ae aki kona n ongo, **R&B** 1:2. Taninga a kaukaki rinanon te nanorinano ao te tataro, **R&B** 136:32.

Taningaroti, Aoriori

Te aki kakamwakuri ao te aki iriri ni mwakuri aika aika raraoi.

Ngkana e aki kani mwakuri temanna, ao e na tai amwarake, **2Teta.** 3:10.

A riki bwa aomata aika taningaroti, a maiubuaka, **2Nib.** 5:24. Tooki man te taningaroti, **Aram.** 38:12.

Ane e taningaroti e na aki kana ana kariki te tia mwakuri, **R&B** 42:42. A na reke kaimi aika kam rawa ni mwakuri n oin baimi, **R&B** 56:17. A na riai ni ingainga ni kan karaoa te waaki ae e raoiroi, **R&B** 58:27. Katoka te taningaroti, **R&B** 88:124.

Tanirim. *Tara naba* Iutaia

Te rabwata ae tautaeka irouia Iutaia ao te kabanea n rietata ni bowi irouia Iutaia n bwain te botanaomata ao n te ekaretia. Te Tanirim bon itingaun ma temanna kaaina aika a anaki mai i buakoia mataniwia ibonga, taan koroboki, ao unimwaane. Ni koroboki aika tabu, e aki toki n aranaki bwa te kauntira (Mat. 26:59; Mar. 14:55; Mwak. 5:34).

Taobe, Kanikina ae te. *Tara naba* Tamnei ae Raoiroi

Te kanikina ae e a kaman baireaki are e na kina iai te Mesia Ioane te Tia Bwabetito (Ioane 1:32–34). Iotebwa Timiti e reirei bwa te kanikina ae te taobe e kateaki i mwain karikan te aonaba bwa te bwai ni kakoaua ibukin te Tamnei ae Raoiroi; ngaia are, te riaboro e aki kona n roko n te kanikina ae te taobe.

Tamnein te Atua E ruo n ai aron te taobe, **Mat.** 3:16.

I mwin bwabetitoakin Iesu, e ruo te Tamnei ae Raoiroi n aiaron te taobe, **1Nib.** 11:27.

Ngai, Ioane, I kaota koauana, ao taraia, e kaukaki karawa, ao e ruo nakoina te Tamnei ae Raoiroi Taobe, Kanikina ae te n ai aron te taobe, **R&B** 93:15.

Taoro/Taari

E kabonganaki bwa te bwai ae kakawaki ni kateimatoan raoiroin te amwarake n te aonaba are ngkoa; e kakoauaki bwa te bwai ae kainnanoaki ibukin te maiu.

Buun Rota e riki bwa te boua ae taari, **KB** 19:26.

Taarin te aba ngkami, **Mat.** 5:13 (Ruka 14:34; 3Nib. 12:13).

Ana aomata te Uea n te berita ae tabu a aranaki bwa ai aron taoron te aba, **R&B** 101:39–40. Ngkana Aomata aika Itiaki aki riki bwa taan kamaiuia aomata, a riki n aekan te taoro are e a bua taorona, **R&B** 103:9–10.

Taotaonakin nano. *Tara naba* Nimamannei; Teimatoa Rinanon

Teimatoa n rau; te konabwai n teimatoa rinanon kaangaanga, kamatauninga, ke n aki ngurengure n te ikoaki ke ni kaoka mwiin kaim.

Tiku n rau i mwain Iehova, ao taningaia n taotaona nanom, **TAre.** 37:7–8. Ane e aki kakaiun ao e bati ni wanawana, **TRab.** 14:29.

Kam na karekea tamneimi n nanomwakami, **Ruka** 21:19. Ti na karekea te kantaninga n taotaonan te nano ma te nano ae kabebeteaki ni koroboki aika tabu, **Rom** 15:4. Kam na kakairi irouia ake a kareke taeka n akoi n te onimaki ma te taotaonan nano, **Ebera** 6:12–15. E na katia raoi ana mwakuri te nanomwaaka, bwa kam aonga ni moaniba n raoiroi ma ni koro raoi, **Iak.** 1:2–4. Kam a tia n ongo nanomwakan Iobi, **Iak.** 5:11.

A karaoa nanon te Uea ma te kukurei ao te taotaonakin nano, **Mot.** 24:15. Ko bon rinanon bwaai aikai ma te taotaonan nano kioina ngkai bon raom te Uea, **Aram.** 38:4–5.

Reitinako n te taotaonakin nano ni karokoa kam a kororaoi, **R&B** 67:13.

Tara. *Tara naba* Aberaam

N te O Tetemanti, moan buun Aberaam. Ngke e a kara e riki bwa tinan Itaaka (KB 18:9–15; 21:2).

Taraan Ubuna

Aron tarakin ubun te aomata, are e aki toki ni kaota te anua n tamnei ao tein te iango.

E kakoauai aia bure aroia, **Itaia** 3:9. E onikaki matan te uea, ao iangon nanona nako a kakiriwea, **Tani.** 5:6.

Ai aron te iti matana, **Mat.** 28:3. Moana ai aron taai, **Kaoti.** 1:16.

Kam a tia ni karekea tein tarakina i moami, **Aram.** 5:14, 19. Amon e nooria bwa moan te uea e a bon bitaki, **Aram.** 18:12.

Aki mamatam ao tataro ma te nano ae kukurei ao te moangare, **R&B** 59:14–15.

Ubuna e oota riki nakon ootan taai, **R&B** 110:3.

Taraemera. *Tara naba* Amon, Kanoan Taraemera; Mureki

N Ana Boki Moomon, Taraemera e kaineti nakon (1) te mwaane are e kaira ana botanaomata Mureki, (2) te kaawa ae e ingoanaki n arana, (3) te aba ae Taraemera, ke (4) aomata ake a iriria.

E kimwareirei Taraemera ngkai e tia te Uea ni kanakoia Nibwaite, **Omi.** 1:14. E taekina kateirikiaia ana bakatibu Taraemera, **Omi.** 1:18. Amon bon kanoan Taraemera, **Mot.** 7:3, 13. Te Ekaretia e kateaki n te kaawa ae Taraemera, **Aram.** 5:2. A kawakinaki aika buakaka ibukiia aika a raoiroi i Taraemera, **Erem.** 13:12. Te kaawa are Taraemera e kabuekaki ni maten Kristo, **3Nib.** 8:8, 24.

Taraiati. *Tara naba* Bwabera, Bwaburon

N te O Tetemanti, uean Miria are e tautaeka i Bwaburon i mwin maten Beretiata (Tani. 5:31; 6:9, 25–28; 9:1; 11:1).

Tarataraia, Tia Tantani. *Tara naba* Kauringia, Te Kauring

Ko na tatauraoi, ni tararuaia. Te aomata are e taratara ao e ongeaba e bon tauraoi. Taan tantani bon taan kairiri ake a weteaki iroun te Uea bwa taan tei bwa ana karekei tabeia aika onoti ibukin mweraoia tabemwang. Naake a weteaki bwa taan kairiri iai tabeia ae kakawaki bwa a na riki naba bwa taan tantani ibukiia te aonaba ni kabane.

I kateiko bwa te tia tantani, **Etek.** 3:17–21. Te tia tantani are tabeka te bwana ni kauring e kamaiua oin tamneina, **Etek.** 33:7–9.

Ma ngaia ae kam na tantani: bwa kam aki ata te bong are e na nako mai iai ami Uea, **Mat.** 24:42–43 (Mat. 25:13; Mar. 13:35–37; R&B 133:10–11). Kamarurungkami ao tataro bwa kam na aki rin n te karirikai, **Mat.** 26:41 (3Nib. 18:15, 18).

Ngkana kam aki taratarai ngkami, ami iango, ami taeka, ma aroaromi, kam na bua, **Mot.** 4:30. Aramwa e katabuia ibonga ao unimwaane bwa a na tararua ao man kawakina te Ekaretia, **Aram.** 6:1.

Ane e aki kakaea te Tia Kamaiu e na kamaunaaki, **R&B** 45:44. Bitiobi ao tabeman riki a weteaki ao a katabuaki iroun te Atua bwa a ana tararua te Ekaretia, **R&B** 46:27. Te Uea e kateia taan tarataraia n te nne ni kurebe, **R&B** 101:44–58.

Tarau. *Tara naba* Kabwara bure

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, te mwane ke bwaai ake e tarau iai iroun temanna e karika te tia tangoia bwa e na mena n te aro n tautoronaki. Ni iangoana teuana, Iesu e reirei bwa ti riai ni butia te Tama bwa e na kabwarai ara tarau, ke ni kainaomataira man kabwakaan boon ara bure—rinanon ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo—i mwiin are ti tia ni kabwarai aia bure ake a bure nakoira (Mat. 6:12; 3Nib. 13:11).

E tatangobwai te aomata ae buakaka ao e aki manga kakaoki, **TAre.** 37:21. Ana toro ane anga bwai te tia tangoi bwaai, **TRab.** 22:7.

I kabwarai baike ko tarau iai: Tiaki e riai bwa e na iai iroum te nanoanga naba, **Mat.** 18:23–35. Tai tarau iroun te aomata n te bwai teuana, ma ti itangitangiri, **Rom** 13:8.

Kam tarau n aki toki iroun Tamami are i Karawa, **Mot.** 2:21–24, 34. Ane tangobwai mai iroun kaain rarikina e riai bwa e na kaoka te bwai are tangoia, **Mot.** 4:28.

Kabwara te tarau, ao kabwarako man te tautoronaki, **R&B** 19:35. E tabuaki te tarau irouia ami kairiribai, **R&B** 64:27. Kabwarai nako ami tarau, **R&B** 104:78. Tai tarau ibukin katean umwan te Uea, **R&B** 115:13.

Tarem. *Tara naba* Ierutarem; Merekitereka

Te kaawa n te O Tetemanti are e tautaeka iai Merekitereka. E kona n ae e mena n te tabo are e tei iai Ierutarem n taai aikai. Te ara ae *Tarem* e kuri n titebo ma te taeka n Ebera ae "rau."

Merekitereka are uean Tarem e ua kariki ao wain, **KB** 14:18.

Merekitereka, are uean Tarem, bon ana ibonga te Atua are moan te rietata, **Ebera** 7:1–2.

Merekitereka bon te uea i aon te aba are Tarem, **Aram.** 13:17–18.

Tarena

Bwain banakin te rawawata n taai ake ngkoa ke te mwaiti ni mwane a rangi ni mwaiti. E tei naba bwa te kanikina ibukin te bwai ae rangi kakawaki, n aron ana euangkerio Iesu Kristo (Mat. 25:14–29; Ita 12:35; R&B 60:2, 13).

Tariu, Mwaaneu. *Tara naba* Aine; Taari, Tarina; Te Aomata, Aomata

Ngkai natin Tamara are i Karawa, mwaane ao aine ni kabane bon taari ao mwaanena n te maiu n tamnei. N te Ekaretia, aine aika kaain te Ekaretia ao rao n te Ekaretia aki toki n aranaki bwa taari aine.

Ane toua mwiin ana taeka Tamau, ao bon tariu ao mwaaneu, **Mat.** 12:50 (Mar. 3:35).

A kaotaki tua ake a bairea kaotakin bure i marenaia taari ao mwaaneia n te Ekaretia, **R&B** 42:88–93.

Taromauri Bouananti

Taromaurian taian bouananti ke te itoman ae riao ke neboan te bwai teuana.

Ko na tai Atuana te Atua temanna i rarikiu, **Otin.** 20:3 (Mot. 12:35; 13:12–13). Ngkana ko nakonako n iri anti tabeman, kam na boni mate, **TK** 8:19. Te nano matoa ai aron te buakaka ao te taromauri anti ni kewe, **1Tamu.** 15:23. Ko kaotiko nakon temanna ao tiaki nakoiu, **Itaia** 57:8. Ko kamoamoaia anti aika tirewa ma koora, **Tani.** 5:23.

Kam aki kona n toro iroun te Atua ma mammon, **Mat.** 6:24. Te mataai ni kanibwaibwai ae bon taromauriani boua, **Koro.** 3:5. Ataei aika kam uarereke, kam na kawakiningakmi n taua raroami mani bouananti, **1Ioan.** 5:21.

E na reke kaia akana a taromauri bouananti, **2Nib.** 9:37. Aroia ana aomata Nibwaai n taromauri bouananti a uoti nakoia taian buaka ma kamaunakia, **Aram.** 50:21.

Aomata nako a nakonako ni katotongan oin atuaia, **R&B** 1:16. A riai ni mwakuri ma oin baia bwa a ana akea taromaurian bouananti, **R&B** 52:39.

Taman Aberaam e kairaki nako n taromaurian bouananti, **Abe.** 1:27.

Tarukaio. *Tara nabaa* Iutaia

Te kurubu ae uarereke ma e mwaaka n te tautaeka i buakoia Iutaia. Kanga a rangi n ataaki ibukin aia koaua ae matoatoa ni kawakinan taekan ana tua Mote ao ibukin kaakean koauan tamnei ao anera ao reirei naba i aon te Mangauti ao te maiu ae akea tokina (Mar. 12:18–27; Mwak. 4:1–3; 23:7–8).

Tataekina, Kabwarabwara. *Tara naba* Euangkerio; Mwakuri ni Mitinare

N anga te rongorongo are karekea te atatai ae tamaroa riki n tuan ke reirein te euangkerio.

E kabirai Iehova bwa N na tataekina te rongorongo ae raoiroi nakoia akana nanorinano, **Itaia** 61:1 (Ruka 4:16–21). Teirake, nako Ninewe, ao tatakaruaea nako iai, **Iona** 3:2–10.

Man te tai arei ao e moa n reirei Iesu, **Mat.** 4:17. Nako n aba ni kabane, ao tataekina te euangkerio nakoia kaain aonaba ni kabaneia, **Mar.** 16:15. Ngaira ti taetaekina Kristo are kamateaki n te kaibangaki, **1Korin.** 1:22–24. E nako n reireia tamnei ake n te nne ni kaikain, **1Bet.** 3:19.

Aron kauringakia n te kabwarabwara ni kaumakiia n taai nako ni kateimatoaia bwa a na maaka te Uea, **Enoti** 1:23. E tua nakoia bwa a na akea te bwai are a na tataekinna ma ti te rairannao ao onimakinan te Uea, **Mot.** 18:20. Te taeka ae kabwarabwaraki iai ana konabwai ni kairia aomata bwa a na karaoa ae e eti, **Aram.** 31:5.

Ko na tai taku bwa ko weteaki bwa ko na kabwarabwara ni karokoa ko na bon weteaki, **R&B** 11:15. E na aki anganaki temanna bwa e na waaki nako n

tataekinna ma ti ngkana e katabuaki, **R&B** 42:11. Te euangkerio aei e na tataekinaki nakon aaba nako, **R&B** 133:37.

Te euangkerio e a moanna n tataekinaki man te moan tai, **Mote** 5:58.

Tatan. *Tara* Riaboro

Tataro. *Tara naba* Amen; Bubuti; Iangoia Raoi; Nebonebo

Te reitaki ae rine ma te Atua are i nanona te aomata e anga te karabwarabwa ao e bubuti ibukin kakabwaia. Tataro a taekinaki nakon Tamara are i Karawa n aran Iesu Kristo. Tataro a kona n taekinaki ni kabaibaiti ke n te nano. Ana iango te aomata e kona naba n riki bwa te tataro ngkana a kainetaki nakon te Atua. Ana anene te aomata ae raoiroi e kona n riki bwa te tataro nakon te Atua (R&B 25:12).

Bukin te tataro bon tiaki bitikin nanon te Atua, ma ti na kamatoa i bon ibukira ao ibukiia tabeman kakabwaia ake e a kaman kukurei te Atua ni anga, ma ti riai ni bubuti ibukina bwa ti aonga ni karekei.

Ti tataro nakon te Tama n aran Kristo (Ioane 14:13–14; 16:23–24). Ti bon kona raoi n tataro n aran Kristo ngkana nanora are ti tangiria bon nanon Kristo (Ioane 15:7; R&B 46:30). I mwina ti bubuti ibukin bwaai aika a eti ao mai iai e kona te Atua n anga (3Nib. 18:20). Tabeua tataro a tiku n aki kaekaaki ibukina bwa a bon aki tei ibukin nanon Kristo ma a koburake man nanon te aomata are tangiria (Iak. 4:3; R&B 46:9). Eng, ngkana ti bubutia te Atua ibukin bwaai aika aki raoiroi, e na bitaki nakon kabuakakakira (R&B 88:65).

Aomata a tibwa moan taboa aran te Uea, **KB** 4:26. Nakon nen te baonikarea, e taboa aran te Uea Aberaam, **KB** 13:4. Ana toro Aberaam e tataro ibukin buokan kakaean buun Itaaka, **KB** 24:10–19. I bia aki bure nakon Iehova n toki n tataro i bukimi, **1Tamu.** 12:23. Iehova e ongo aia tataro akana raoiroi, **TRab.** 15:29. Kam na ukoukorau, ao N na bon reke iroumi ngkana kam bon ukoukorai ma nanomi ni kabane, **Iere.** 29:12–13.

Tataro ibukiia akana a bwainikiriningkami, **Mat.** 5:44 (Ruka 6:28; 3Nib. 12:44). Tataro nakon Tamami n ae raba, **Mat.** 6:5–8 (3Nib. 13:5–8). Kam na tataro ni kangai, **Mat.** 6:9–13 (Ruka 11:2; 3Nib. 13:9). Bubuti, ao ane kam na anganaki, **Mat.** 7:7 (3Nib. 14:7; R&B 4:7; 6:5; 66:9). Iesu e ararake n te maunga ni kaokoroa n tataro, **Mat.** 14:23. Kamarurungngkami ao tataro, bwa kam na aki rin n te karirikai, **Mat.** 26:41 (Mar. 14:38; 3Nib. 18:15–18; R&B 31:12). E na bubuti n onimaki, n aki nanokokoraki teutana, **Iak.** 1:5–6 (R&B 42:68; 46:7). E bati ni mwaaka ana tataro te aomata ae raoiroi ngkana e tataro ma nanona, **Iak.** 5:16.

Ongeaba nakon te Tamnei are reireinia aomata aron te tataro, **2Nib.** 32:8–9. I wewete nakoina i nanon te tataro ma nanou ni kabane, **Enoti** 1:4. I a tia n aki mamatam ao n tataro i nanon bong aika a mwaiti, **Aram.** 5:45–46 (Aram. 26:22). A bon ti naba ni kakorakoraia n tataro, ma n aki mamatam, **Aram.** 17:3. Kam uringa are e taekinna Tinoti ibukin te tataro ke te taromauri, **Aram.** 33:3. Kananorinanoi ngkami, ao reitinako n tataro, **Aram.** 34:18–27. Reitaki ma te Uea n am waaki ni kabane, **Aram.** 37:37. Kam na aki toki n tataro nakon te Tama n arau, **3Nib.** 18:19–20. Tataro n ami utu, **3Nib.** 18:21. Iesu e tataro nakon te Tama, **3Nib.** 19:31–34 (Ioane 17; 3Nib. 18:16). E tuangiia bwa a na aki toki n tataro inanoia, **3Nib.** 20:1. Ngkana e tataro tiaki n oin nanona, ao bon akea manenana nakoina, **Moro.** 7:6–9.

Tai bubuti ibukin te bwai ae ko aki riai ni bubuti ibukina, **R&B** 8:10. Tataro n taai nako, bwa ko aonga n tokanikai, **R&B** 10:5. I tuangko bwa ko na tataro ma bwanaam ao i nanom naba, **R&B** 19:28. Kam na anganaki te Tamnei man te tataro n onimaki, **R&B** 42:14. Nakon te auti n tataro ao ni karaoi mwakuri aika tabu, **R&B** 59:9 (Mat. 21:13). Kaaro a na reireiniia natiia n tataro, **R&B** 68:28. Te Uea ae Atuaia e iremwe n ongo aia tataro, **R&B** 101:7–8 (Mot. 21:15).

Ko na nanorinano, ao te Uea ae Atuam e na anganiko kaekaan am tataro, **R&B** 112:10.

Atam e tuangaki bwa e na wetea te Atua n aran te Nati, **Mote** 5:8. Te Tama ao te Nati a kaoti nakon Iotebwa Timiti ni kaekaan ana tataro, **IT—R** 1:11–20.

Tau, Tau (Itiaki). *Tara naba* Raoiroi

Te riki n raoiroi i bon iroum ao n tei ni butimwaeaki i matan te Atua ao Ana taan kairiri ake a rineaki.

Ane aki anaa ana kaibangaki e aki riai bwa e na anganaki Ngai, **Mat.** 10:38. E na anganaki te tia mwakuri boon ana mwakuri, **Ruka** 10:7 (R&B 31:5).

Taraia bwa kam na karaoi bwaai ni kabane n te itiaki, **Moom.** 9:29. Aki bwabetitoaki ni karokoa ae a bon tau, **Moro.** 6:1.

Ane e taningaroti e na aki taraaki bwa e tau n tei, **R&B** 107:100. Ane e aki butimwaea kaetana e bon aki tau ibukin abanueau, **R&B** 136:31. A anga te nakoanibonga nakoia ni kabane mwaane aika tau aika kaain te Ekaretia, **KK** 2.

Tauanen, Bakantang. *Tara naba* Bakantang

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, te taeka ae *tauanen* iai uoua nanona: (1) te nano ae korakora ao ni iai iroum namakin aika kai rotaki ao a nano ibukin temanna ke te bwai teuana, ao (2) te bakantang iroun temanna ke n aki onimakinna bwa e na karekea teutana rakana temanna.

Ni iai iroum namakin aika korakora: Te Atua ae I tauanen Ngai ae Iehova, **Otin.** 20:5 (TK 5:9; 6:15; Mot. 11:22). N na tauanen ibukin arau ae tabu, **Etek.** 39:25. I tauanen ibukin Ierutarem ao ibukin naba Tion, **Tek.** 1:14.

Te bakantang ke akea onimakinana: Te koko e kaurarakea unin te aomata, **TRab.** 6:32–35.

Akiti e a bakantang iroun natina te mwaane, **Ita** 9:7.

Kaaki mai iroumi te bakantang ao te maaku, **R&B** 67:10.

Tauraki n te Kaibangaki. *Tara naba* Iesu Kristo; Kaibangaki; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Korokota

Aron tiringakin te aomata irouia I-Rom, ae rangi ni bwainaki ni bongin te Nu Tetemanti, ike e tiringaki iai te aomata man kabaean ke neranakin baina ao waena nakon te kaibangaki. E tii kakaraoaki nakoia tooro ao bure ake kabanea ni buakaka. I mwaain ae kamateaki n te kaibangaki e bwainikirinaki ke e kataereaki (Mareko 15:15). Te aomata are tauraki n te kaibangaki e anganaki bwa e na uota ana kaibangaki n taai nako nakon te tabo are e na tiringaki iai (Ioane 19:16–17). Ana kunnikai a aki toki n anaaki irouia tautia ake a ana karaoa nanon te baire (Mat. 27:35). E kaiinakoaki nako aontano te kaibangaki n te aro are waen te aomata e tarere i etan aontano teuana ke uoua te buti. E taataraaki te kaibangaki irouia tautia ni karokoa e mate te aomata are i aon te kaibangaki, are n tabetai e nakon tenibong (Ioane 19:31–37).

Iesu Kristo e tauraki n te kaibangaki ibukina bwa te korakina taan aki kakoaua a kewe ni bukinna bwa E kakiriwe ni kaitara Kaitara ao n taetaebuaka te Atua ibukina bwa E taku bwa Ngaia Natin te Atua. Te kunnikai ae uraro (Ioane 19:2), te bau ae kateketeke, ao tabeua riki bwainikirinakin Iesu (Mat. 26:67; Mar. 14:65).

Naake a buakaka a na ewari bain ao waen te Mesia, **TAre.** 22:11–18. Kristo ai aron te tiibu te teei ae kairaki nakon te kamateaki, **Itaia** 53:7.

E a kaman taekina taurakina n te kaibangaki Iesu, **Mat.** 20:18–19. E kabwarabwaraaki taurakin Kristo n te kaibangaki, **Mat.** 27:22–50 (Mar. 15:22–37; Ruka 23:26–46; Ioane 19:17–30).

Nibwaai e noora n te mi ni burabeti taurakin ana Tiibu te Teei te Atua, **1Nib.** 11:33. E taekin Nibwaai karawawatan ma taurakin Kristo, **1Nib.** 19:9–14. E taekin Iakobwa ana mwakuri ma taurakin Atuan Iteraera ae Tabu, **2Nib.** 6:9.

Angibuaka, rurun aon te aba, taian ai, ukeukenanti i America a kaota koauan taurakin Kristo i Ierutarem, **3Nib.** 8.

Ngai Iesu are I tauraki, **R&B** 45:51–52. Ana mwakuri ni ibuobuoki Kristo i buakoia tamnei ake n te tabo ni kaikain e bon toki n te tai ae kimototo are riki imarenan matena ao mangautina, **R&B** 138:27.

Tauro kaain Tareto. *Tara* Bauro

Tauro, Uean Iteraera

N te O Tetemanti, moan uean Iteraera i mwain ae bwenaua. E ngae ngke e raoiroi ni moan ana tautaeka, n tokina e a kaonaki n te kamoamoa ao e aki ongeaba nakon te Atua (1Tamu. 9–31).

Tautaeka. *Tara naba* Tua ae Maungatabu

Ngkana e oki Iesu Kristo, E na katea te tautaeka ae raoiroi.

E na mena te tautaeka i aon angana, **Itaia** 9:6 (2Nib. 19:6).

Angan Kaitara akana ana bwai Kaitara, **Mat.** 22:21 (R&B 63:26). Ke a ongeaba aomata ni kabaneia irouia ake a tautaeka i aoia, **Rom** 13:1. Tataro ibukiia uea ao mataniwi aika kakanato ni kabaneia, **1Tim.** 2:1–2. A na iri nanoia uea ma taan tautaeka ao n ongeaba irouia taan moti, **Tito** 3:1. Kam na ri an taeka ni kabane aika aia taeka aomata i bukin te Uea, **1Bet.** 2:13–14. Iesu Kristo e na riki bwa te tia tautaeka ae te kabanea ni kakawaki n te aonaba, **Kaoti.** 11:15.

Karekeia aomata aika a tau bwa ami uea, **Mot.** 23:8. Karaoi ami waaki n aia rinerine te botanaomata, **Mot.** 29:26.

Kristo e na riki bwa ara tia tautaeka ngkana E roko, **R&B** 41:4. Ane e kawakina ana tua te Atua e aki riai n urua tuan te aba, **R&B** 58:21. Ngkana e tautaeka te buakaka aomata a na tang, **R&B** 98:9–10. Taian tautaeka a bon kateaki iroun te Atua ibukin kabwaiaia aomata, **R&B** 134:1–5. Bwa aomata a kabaeaki bwa a na boutokai ao ni kateimatoai tautaeka, **R&B** 134:5.

Ti kakoaua ae ti kabaeki nakoia ueea, beretitenti, taan tautaeka, ao taan moti, **TOni.** 1:12.

Tautoronaki. *Tara naba* Inaomata

Te tautoronaki n te rabwata ke n te tamnei.

Te bata are Iteraera e taenikaiaki ibukin aia buakaka, **Etek.** 39:23.

Ane e kairiiri nakon te taenikai e na nako n te taenikai, **Kaoti.** 13:10.

Ake a buakaka a na reke iai bwakaia nakon ana tautaeka te riaboro, **1Nib.** 14:4, 7. Aomata a inaomata n rinea te inaomata ao te maiu ae akea tokina ke te tautoronaki ma te mate, **2Nib.** 2:27. Nanon te iriko e angan tamnein te riaboro te mwaaka n tautaeka, **2Nib.** 2:29. Kam a tia ni kataua kawakinan uringan kabureakia tamami, **Aram.** 5:5–6. Naake a kamatoa nanoia a na tautoronaki iroun te riaboro, **Aram.** 12:11. Taratara man tataro n taai nako, bwa mwiina kam karirikiai iroun te riaboro, ao kam kairaki nako ni kabureaki irouna, **3Nib.** 18:15.

Tawana. *Tara naba* Ana nne ni kurebe te Uea; Aonaba

Ni koroboki aika tabu, te aba ae tangaina nako ae kabonganaki ibukin te ununiki ke aia tabo n amwarake maan. E aki toki ni kabotauaki ma te aonaba ao ana botanaomata nako.

Nen aroka aonaba, **Mat.** 13:38. Uean te Atua ai aron te bwai ae kakawaki are karabaki n te tawana teuana, **Mat.** 13:44.

I noora te tawana ae moan te korakora ma ni bubura, **1Nib.** 8:9, 20. E a tai te tawana, **Aram.** 26:5.

E a mainaina n tawa ngkai te nne n aroka nakon te taiaki, **R&B** 4:4 (R&B 6:3; 11:3; 12:3; 14:3; 31:4; 33:3, 7). Te nne n aroka bon te aonaba, **R&B** 86:1–2. N na kabotaui abanuea aikai nakon te aomata ae iai ana nne n aroka, **R&B** 88:51.

Tawita. *Tara naba* Batateba; Taian Areru

Te uea i Iteraera are ngkoa n te O Tetemanti.

Tawita bon natin Iete n ana barong Iuta. Bon te ataeinimwaane ae ninikoria are tiringa te raian, te bea, ao te I-Biritia are te aintoa ae Koria (1Tamu. 17). Tawita e rineaki ao e kabiraki bwa e na uea i Iteraera. N aron Tauro, i nanon maiuna ngke ikawai e karaoi bure aika korakora, ma, tiaki n aron Tauro, e bon kona n raraoma ni koaua ibukin ana bure. Ma ngaia are e a kona ni karekea kabwaraan ana bure, ma e aki n tiringan Uria (R&B 132:39). Maiuna e kona n tibwauaki nakon aua mwakoro: (1) i Beterem, ike bon ngaia te tia kawakin tiibu (1Tamu. 16–17); (2) n ana tabo te Uea ae Tauro (1Tamu. 18:1–19:18); (3) ngke e birinako ni karabaraba (1Tamu. 19:18–31:13; 2Tamu. 1); (4) ngke e uea i aon Iuta i Eberon (2Tamu. 2–4), ao rimwi riki ngke e uea i aon Iteraera ni kabuta (2Tamu. 5–24; 1Uea 1:1–2:11).

Ana bure Tawita are e wenenibure ma Batateba e rimwiaki n kaangaanga aika bati ake a kabuakaka nikiran maiuna ake uabwi te ririki. Te aba ae bwanin e rikirake kaubwaina n ana tai n tautaeka, ma ngaia ae Tawita e karawawataki man tuaan mwiin ana bure nako. E aki toki te un n te utu, are, n te bwai are e ririki iroun Abetaroma ao Atonia, n tokina e riki bwa te itabarara ae ataaki. Bwaai aika riki aikai bon kakoroan nanon ana taeka Natan are te burabeti i aon Tawita ibukin ana bure (2Tamu. 12:7–13).

E ngae ngke iai kaangaanga aikai, ana tautaeka Tawita bon te kabanea n tamaroa n rongorongon ngkoa Iteraera, bukina (1) e katiteuanaia baronga nakon teuana te botanaomata, (2) e kamatoa bwa e na aki burebureaki ana bwai te aba, (3) e kabotoa te tautaeka i aon te aro ae koaua n te aro are nanon te Atua bon tuan Iteraea. Ibukin bwaai aikai, ana tautaeka Tawita e taraki i mwina bwa bongin te aba ae koora ao aekan boong aika mimitong riki ngkana e roko te Mesia (Itaia 16:5; Iere. 23:5; Etek. 37:24–28).

Maiun Tawita e kamatata kainanoakiia aomata ni kabane bwa a na teimatoa n te raoiroi n ua te toki. Ngke te kairake, e taekinaki bwa te mwaane ae ririmwiin "oin nanaon" te Uea (1Tamu. 13:14); ngke e a mwaane, e taetae mai iroun te Tamnei ao e karekei kaotioti aika mwaiti. Ma e rawawata are kabwaka bwa boon mwiin ana aki ongeaba nakon ana tua nako te Atua (R&B 132:39).

Taylor, John

Te kateniman ni Beretitenti n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira.

E weteaki nakon te Kauntira n te Tengaun ma Uoman, **R&B** 118:6 (R&B 124:128–129). E ikoaki ngke n tiringakiia ibukin aia koaua, **R&B** 135:2. E mena i buakoia naake a korakora are a noraki iroun Iotebwa F. Smith n te aonaba n Tamnei, **R&B** 138:53–56.

Te Aba ni Berita

Aaba ake e beritani te Uea bwa te aba ni bwaibwai nakoia taan iriria aika kakaonimaki, ao n angin te tai nakoia naba aia kariki. A bati aaba ni berita. N angin te tai n Ana Boki Moomon, te aba ni berita are taekinaki bon Amerika.

N na angania am kariki nako te aba aei, **KB** 12:7 (Abe. 2:19). N na anganiko ma am kariki te aba ae Kanaan, **KB** 17:8 (KB 28:13). Mote e kaoti tiia n te aba i Kanaan ibukin Iteraera, **WI** 34:1–12 (WI 27:12).

Ko na kairki nakon te aba ni berita, **1Nib.** 2:20 (1Nib. 5:5). Te Uea e kairia nako aika a raoiroi nakon aaba aika kakawaki, **1Nib.** 17:38. Ngkana a kawakin ana tua te Atua kanoan Riaai, a na maiu raoi n te aba ni berita, **2Nib.** 1:5–9. Iteraera a na oki nakon abaia ni berita, **2Nib.** 24:1–2 (Itaia 14:1–2). Te botanaomata raa are e na bwaina te aba ni berita aio e na toro iroun te Atua, ke a na taeaki nako, **Ita** 2:9–12.

Aio te aba ni berita, ao te tabo ibukin kaawan Tion, **R&B** 57:2. E aonga Iuta ni moana okiia nakon aban Aberaam, **R&B** 109:64.

Ierutarem ae Boou e na kateaki i aon te kontenanti ae America, **TOni.** 1:10.

Te Ai. *Tara naba* Aonaba—Kaitiakan te aonaba; Bwabetito; Moone; Tamnei ae Raoiroi

Te banna ibukin te kaitiaki, kaitiakana man te bareka, ke katabuana. Te ai e kona naba n riki bwa te banna ibukin kaotin te Atua.

Te ai ae kaakang te Atua, **TK** 4:24. Te Uea e karaoa te ai ae ura mwaaka bwa tabonibaina, **TAre.** 104:4. A na kawaraki iroun aia Uea Taanga ni Buaka ma te ai ae kamaunai bwaai, **Itaia** 29:6 (2Nib. 27:2). E na nakomai Iehova ma te ai, **Itaia** 66:15. Kanga ai aron ana ai te tia kaitiaki tirewa Ngaia, **Maraki** 3:2 (3Nib. 24:2; R&B 128:24).

E na bwabetitoingkami n te Tamnei ae Raoiroi, ma te ai, **Mat.** 3:11 (Ruka 3:16).

A na kamaiuaki aika raoiroi n te ai, **1Nib.** 22:17. A na tiringaki aika buakaka n te ai, **2Nib.** 30:10. Nibwaai e kabwarabwara bwa ti na kanga ni karekea te bwabetito n te ai ao te Tamnei ae Raoiroi, **2Nib.** 31:13–14 (3Nib. 9:20; 12:1; 19:13; Ita 12:14; R&B 33:11).

Ko na taekina kamaunaan bure n te bwabetito, ao n te ai, **R&B** 19:31. Te ekaretia ae korakora man ribaki e na kabwakaaki i nanon te ai ae kamaunai bwaai, **R&B** 29:21. E na mauna te aonaba kanga man te ai, **R&B** 43:32. Rokon te Uea e na riki bwa ai aron te ai ae raanga, **R&B** 133:41.

Atam e bwabetitoaki n te ai ao ma te Tamnei ae Raoiroi, **Mote** 6:66.

Te Aine ae Mate Buuna. *Tara naba* Kamweraoi

Te aine are e tia ni mate buuna ao e aki manga mare.

Ane e mate tamana ao te aine ae tia ni mate buuna a na nako mai n amwarake, **TK** 14:29.

Te aine ae aki kaubwai ae mate buuna e anga are iroun ni kabane, **Mar.** 12:41–44. Kawaria akana a mate tamaia ma aine aika a mate buuia ngkai a rawawata, **Iak.** 1:27.

Te Uea e na riki bwa te tia kakoaua ae waekoa ni kaitaraia taan ribuaka nakoia ake a mate buuia, **3Nib.** 24:5 (Tek. 7:10).

Aine ake a mate buuia ao ataei ake akea aia karo, **R&B** 83:6 (R&B 136:8).

Te Aomata, Aomata. *Tara naba* Aine; Karikaia Tamnei; Natin te Atua aika Mwaane ao Aine; Taari, Tarina; Tamnei; Tariu, Mwaaneu; Te Atua, Atu n Atua

E kaineti nakoia aomata ni kabane, aika mwaane ao aine. Ni kabane mwaane ao aine bon ngaiia raoi naati aika tamnei iroun te Tama are i Karawa. Ngke a bungiaki nakon te maiu ae mamate, a karekei rabwataia, rabwataia aika mamata. Rabwata aikai a karikaki ni katotongan te Atua (KB 1:26–27). Mwaane ao aine ake a kakaonimaki ni karekei otenanti aika kainnanoaki, ni kawakin aia berita aika tabu, ao n ongeaba nakon Ana tua te Atua a na rin i nanon karietatakia ao n riki n aron te Atua.

Te Atua e karika te aomata bwa katotongana, **KB** 1:27 (Mot. 7:27; R&B 20:17–18). Tera te aomata, ngkai Ko na ururingnga, **TAre.** 8:4–5. E na reke kain te aomata ae onimakina te aomata, ma ni kakaraoa te iriko bwa baina, **Iere.** 17:5 (2Nib. 4:34; 28:26, 31).

Ngkai I a ikawai, ao I kaki bwai n ataei, **1Korin.** 13:11.

A riki aomata bwa aonga ni karekea te kimwareirei, **2Nib.** 2:25. Ana kairiribai te Atua te aro n aomata, **Mot.** 3:19. Aekan aomata raa ngkami, **3Nib.** 27:27.

Ana mwakuri te aomata ae totokoaki, tiaki ana mwakuri te Atua, **R&B** 3:3. Ko na riai n aki maaka riki te aomata nakon te Atua, **R&B** 3:7 (R&B 30:11; 122:9). Bwaai ni kabane a karaoaki ibukin kabwaiaia aomata ao buokaia, **R&B** 59:18.

I ataia bwa akea manen te aomata, **Mote** 1:10. Ana mwakuri ao mimitongin te Atua bon te karekea te aki mamate ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39.

Te aomata, natin te Tama are i Karawa ae te tamnei: A katorobubua ni bobaraki, ao a kangai, O te Atua, ae Atuaia tamneia

aomata ni kabaneia, **WI** 16:22 (WI 27:16). Natin Iehova ae atuami ngkami, **TK** 14:1. Atua ngkami ao natin Teuare Moan te Rietata ngkami ni kabaneingkami, **TAre.** 82:6. Natin te Atua ae maiu ngkami, **Otea** 1:10. Tiaki ti temanna tamara ngaira ni kabaneira? Tiaki E karikira te Atua ae ti temanna, **Maraki** 2:10.

Kanoan te Atua ngaira, **Mwak.** 17:29. Te Tamnei aei E kaota koauana bwa natin te Atua ngaira, **Rom** 8:16. Ti na rian ana taeka Taman tamneira, **Ebera** 12:9.

Tamneia aomata ni kabane a bon uotaki n okira mwengaia nakon te Atua are e anganiia te maiu, **Aram.** 40:11.

Kaain te aonaba bon naati mwaane ao aine ae a manga bungiaki nakon te Atua, **R&B** 76:24. Te aomata e mena naba mai moana ma te Tama, **R&B** 93:23, 29.

Te Atua E karikia aomata ni kabane n aroia n tamnei, i mwaain ae a roko i aon te aonaba, **Mote** 3:5–7. Ngai te Atua; I karika te aonaba, ao aomata i mwaain ae a riki n rabwata, **Mote** 6:51.

Te Aomata, e kona n riki n ai aron te Tama are i Karawa: Ma ngaia ae kam na moaniban te raoiraoi, n ai aron Tamami, **Mat.** 5:48 (3Nib. 12:48). Tiaki e koreaki n ami tua ae atua ngkami, **Ioane** 10:34 (R&B 76:58). Taan ababa iroun te Atua ao taan uaia n ababa ma Kristo, **Rom** 8:17. Ngkoe te nati, ao ngkana te nati, ao te tia ababa iroun te Atua, **Kara.** 4:7. Ngkana e kaotaki, ao ti na katotonga arona, **1Ioan.** 3:2. Ane e tokanikai ao N na anganna te tekateka ma Ngai n au kaintokanuea, **Kaoti.** 3:21.

I a bon tia ni karaoia bwa a na riki bwa natin te Atua, **3Nib.** 9:17.

Naake a bwaibwai n te abanuea ae te tiretio bon ngaiia tenaan atua, aika natin te Atua, **R&B** 76:50, 58. Ngkanne a na riki bwa atua, ibukina bwa iai irouia te mwaaka ni kabane, **R&B** 132:20.

Te Ara ni Inaomata. *Tara naba* Moronaai, Kaben

Te buraeki ae tabekaki rake iroun Moronaai, mataniwia taan kairiri n aia tanga ni buaka Nibwaite n Ana Boki Moomon. Moronaai e karaoa te buraeki bwa e na kaungaia aomata aika Nibwaite bwa a na kamanoa aia aro, inaomataia, te rau, ao aia utu.

Moronaai e karaoa te buraeki ni inaomata man ana kunnikai are raeuaia, **Aram.** 46:12–13. Naaka a na kateimatoa te ara a rin n te berita ae tabu, **Aram.** 46:20–22. Moronaai e tua bwa te buraeki e na irakeakii aon taia taua ni kabane, **Aram.** 46:36 (Aram. 51:20).

Te Aro n Aomata. *Tara naba* Bwakan Atam ao Ewa; Maiun Rabwata; Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua

Te aomata are e rineia bwa e na kairaki n angin ana namakin, are tangiria nanona, are bwaruia, ao ana namakin te rabwata ao tiaki n ana kairiri te Tamnei ae Tabu. Te aomata ae aron aei e kona n atai bwain te rabwata ma tiaki bwain te tamnei. Ni kabane aomata a maiu n rabwata, ke a mamate, ibukin Bwakan Atam ao Ewa. Aomata n tatabemania a riai ni manga bungiaki rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu Iesu Kristo bwa a na katoka te aro n aomata.

Te aro n aomata e aki kaki i nanona bwain te Tamnei, **1Korin.** 2:14.

Bon ana kairiribai te Atua te aro n aomata ao e riai n tokanikai i aona, **Mot.** 3:19. Ane e kamatoa n oin nanona n rabwata e na teimatoa arona ni bwaka, **Mot.** 16:5 (Aram. 42:7–24; R&B 20:20). Antai te aomata ae e kona n atai bwaai aikai, **Aram.** 26:19–22. Aomata n aroia ke aroia n rabwata bon akea raoia te Atua n te aonaba, **Aram.** 41:11.

Ibukin riaoan te tua irouna, te aomata e a riki ni mate tamneina, **R&B** 29:41. Akea naba n te aro n aomata ae kona ni maiu imatan te Atua, **R&B** 67:12.

Ao aomata a moanna ni bwaina te nano n rabwata, tangiran bwain te rabwata, ma te nano n riaboro, **Mote** 5:13 (Mote 6:49).

Te Aro n Atua. *Tara* Karietataaki; Maiu ae Akea Tokina; Te Aomata,

Aomata—Te Aomata, e kona n riki n ai aron te Tama are i Karawa

Te Atua, Atu n Atua. *Tara naba* Iesu Kristo; Tama are i Karawa; Tamnei ae Raoiroi; Te Uea

Iai teniman aomata aika kakaokoro n te Atu n Atua: Te Atua, te Tama ae Akea Tokina; Natina, Iesu Kristo ao te Tamnei ae Raoiroi. Ti kakoauaia n tatabemania nako (TOni. 1:1). Man te kaotioti ni boong aika kaitira ti ataia bwa te Tama ao te Nati iai rabwataia ae kona n ringaki ae te iriko ao te ri ao bwa te Tamnei ae Raoiroi bon te aomata ae te tamnei, ae akea irikona ao rina (R&B 130:22–23). Aomata aika teniman aikai a kororaoi katiteuanakiia ao a nakoraoi n te kantaninga ao aia koaua (Ioane 17:21–23; 2Nib. 31:21; 3Nib. 11:27, 36).

Te Atua te Tama: Bon te Tama, ke Erohim, are e atongaki n te ara ae te Atua. E aranaki bwa te Tama ibukina bwa bon tamaia tameneira (WI 16:22; 27:16; Maraki 2:10; Mat. 6:9; Ebeto 4:6; Ebera 12:9). Te Atua te Tama bon te tia tautaeka are moan te mwaake n te aonaba. Bon ngaia are te kabanea ni mwaaka (KB 18:14; Aram. 26:35; R&B 19:1–3), E atai bwai ni kabane (Mat. 6:8; 2Nib. 2:24), ao E mena n taabo nako rinanon Tamneina (TAre. 139:7–12; R&B 88:7–13, 41). Aomata iai reitakiia ae onoti ma te Atua are e kaokoroa te aomata man bwai aika karikaki ni kabane: mwaane ao aine bon natin te Atua aika tamnei (TAre. 82:6; 1Ioan. 3:1–3; R&B 20:17–18).

E karako tai aika tauaki mwia ibukin kaotin te Atua te Tama nakon ke n taetae nakon te aomata. A taekinaki ni koroboki aika tabu bwa E taetae nakon Atam ao Ewa (Mote 4:14–31) ao e kabwarabwara taekan Iesu Kristo n tai aika bati (Mat. 3:17; 17:5; Ioane 12:28–29; 3Nib. 11:3–7). E kaoti nakon Tetebano (Mwak. 7:55–56) ao Iotebwa Timiti (IT—R 1:17). I mwina E kaoti nakoia Iotebwa Timiti ao Sidney Rigdon (R&B 76:20, 23). Nakoia naake a tangira te Atua ao a kaitiakiia i matana, n tabetai te Atua e angania te tibwanga bwa a na nooria ao n ataia i bon irouia bwa bon Ngaia te Atua (Mat. 5:8; 3Nib. 12:8; R&B 76:116–118; 93:1).

Atuau, Atuau, e aera ngkai Ko kitanai, **Mar.** 15:34. Ana toro te Atua are Moan te Rietata aomata aikai, **Mwak.** 16:17. Kanoan te Atua ngaira, **Mwak.** 17:28–29.

Ko na anga mwakuri aika tabu nakon Teuare Moan te Mwaaka, **R&B** 59:10–12.

Enoka e nooriia tameni ake a karikaki iroun te Atua, **Mote** 6:36. Te Aomata ae Tabu bon arana, **Mote** 6:57.

Te Atua te Nati: Te Atua ae ataki bwa Iehova bon te Nati, Iesu Kristo (Itaia 12:2; 43:11; 49:26; 1Korin. 10:1–4; 1Tim. 1:1; Kaoti. 1:8; 2Nib. 22:2). Iesu e mwakuri i an ana kairiri te Tama ao e bon tabwanin nakoraoina ma Ngaia. Ni kabane aomata bon tarina ao mwaanena, bwa Ngaia bon te karimoa mai buakoia natin Erohim aika tamnei. Tabeua bwaai aika a na taraki ni koroboki aika tabu a aranna n te taeka ae te *Atua.* Te katooto, e taekinaki ni koroboki aika tabu bwa "Te Atua e karika karawa ma aonaba" (KB 1:1), ma ni koauana bon Iesu are te Tia Karikibwai i an ana kairiri te Atua te Tama (Ioane 1:1–3, 10, 14; Ebera 1:1–2).

Te Uea e bon kaotia ngaia bwa AE NGAI AE BON NGAI, **Otin.** 3:13–16. Bon te Uea Ngai (Iehova), ao akea te tia kamaiu i rarikiu, **Itaia** 43:11 (Itaia 45:21).

Otan te aba Ngai, **Ioane** 8:12. Ngke tuai ni bungiaki Aberaam, ao bon iai Ngai, **Ioane** 8:58.

E mwakuri te Uea i buakoia aomata i nanon te rabwata ae mamate, **Mot.** 3:5–10. Abinataai e kabwarabwara bwa e kanga Kristo n riki bwa te Tama ao te Nati, **Mot.** 15:1–4 (Ita 3:14). Te Uea e kaoti nakon tarin Iareta, **Ita** 3. Kakauongo nakon ana taeka Kristo ami Uea ao Atuami, **Moro.** 8:8. Iehova bon te tia motiki taekaia aika a maiu ao aika mate, **Moro.** 10:34.

Iesu e kaoti nakon Iotebwa Timiti ao Sidney Rigdon, **R&B** 76:20, 23. Te Uea ae Iehova e kaoti n te Kirtland Tembora, **R&B** 110:1–4.

Iehova e taetae nakon Aberaam, **Abe.** 1:16–19. E kaoti Iesu nakon Iotebwa Timiti, **IT—R** 1:17.

Te Atua ae te Tamnei ae Raoiroi: Te Tamnei ae Raoiroi bon te Atua naba ao e aranaki bwa te Tamnei ae Tabu, te Tamnei, ao Tamnein te Atua, i buakon riki tabeua aekan ara aikai ao nakoa. Ma ana ibuobuoki te Tamnei ae Raoiroi, te aomata e kona n ata nanon te Atua te Tama ao n ataia bwa Iesu bon te Kristo (1Korin. 12:3).

E na reireingkami te Tamnei are Raoiroi baika riai bwa kam na atong, **Ruka** 12:12. Te Tia Karaunano are te Tamnei are Raoiroi, **Ioane** 14:26 (Ioane 16:7–15). Iesu E anga te mwioko iroun te Tamnei are Raoiroi nakoia abotoro, **Mwak.** 1:2. Te Tamnei are Raoiroi e anga te kakoaua ibukin te Atua ao Kristo, **Mwak.** 5:29–32 (1Korin. 12:3). Te Tamnei are Raoiroi bon te tia kakoaua naba nakoira, **Ebera** 10:10–17.

Ni mwaakan te Tamnei are Raoiroi ao kam na kona n atai koauan bwai ni kabane, **Moro.** 10:5.

Te Tamnei ae Raoiroi bon tamnein te kaotioti, **R&B** 8:2–3 (R&B 68:4).

Te Bu te Aine. *Tara* Mare; Te Utu

Te Buaka. *Tara naba* Te Rau

Te bo ni buaka ke te kaitara ma bwai ni buaka; te un ma bwaai ni buaka. Te Uea e kariaia te buaka ti ngkana ai bon te kabanea n anga ibukiia Ana Aomata aika Itiaki ni kamanoia aia utu, aia bwai, inaomataia, kabwaiaia, ao inaomataia nako (Aram. 43:9, 45–47).

Moronaai e tei ibukiia ana botanaomata, inaomatana, abana, ao ana aro, **Aram.** 48:10–17.

Iotebwa Timiti e karekea te kaotioti ao te taetae ni burabeti ibukin te buaka, **R&B** 87. Totokoa te buaka ao katanoata te rau, **R&B** 98:16, 34–46. Ti kakoaua bwa aomata a kariaiakaki ni kamanoia i bon irouia, raoia, ao aia bwai, ao te tautaeka, **R&B** 134:11.

Ti kakoaua ae ti na ongotaeka, ni karinea, ao ni boutoka te tua, **TOni.** 1:12.

Te Buaka i Karawa. *Tara naba* Kauntira i Karawa; Maiu i mwain te Maiu n Rabwata

Te bobuaka are e riki n te maiu i mwain te maiu aei i buakoia natin te Atua aika tamnei.

Tatan e teweaki rio mai karawa nakon te aonaba, **Kaoti.** 12:4, 7–9.

Te riaboro ma kateni mwakoron kaain karawa a teweaki nako rikaaki, **R&B** 29:36–37. Rutibero e kaitara te Nati ae te Rikitemanna, **R&B** 76:25–26.

Tatan e ukora mimitongin te Tama ao e na kamauna inaomatan te aomata n rinerine, **Mote** 4:1–4 (Itaia 14:12–15; Abe. 3:27–28). Naake a kawakini moan maekaia, a roko n te aonaba, ao a karekei rabwataia, **Abe.** 3:26.

Te Burabeti te Aine. *Tara naba* Taeka ni Burabeti, Taetae ni Burabeti

Te aine ae tia ni karekea te kakoaua ibukin Iesu ao e kimwareirei n tamnein te kaotioti. Te burabeti te aine e aki taua te nakoanibonga ke kiing ake iai. E ngae ngke ti tabeman aine ni koroboki aika ae aranaki bwa burabeti aine, a mwaiti aika a taetae ni burabeti, n aron Rebeka, Anna, Eritabeta, ao Maria.

Miriam e aranaki bwa te burabeti te aine, **Otin.** 15:20. Tebora e aranaki bwa te burabeti te aine, **TMT** 4:4. Ureta e aranaki bwa te burabeti te aine, **2Uea** 22:14 (2Rong. 34:22).

Ana e aranaki bwa te burabeti te aine, **Ruka** 2:36.

Te Bure. *Tara naba* Aki Raoiroi, Aki Raoiroi; Bati n Ribaki, Mwakuri ae Bati n Ribaki; Buakaka; Buakaka, Buakakaia; Kammaira; Kaunna; Unraa, Kaitara

Te nano n aki kan ongeaba nakon ana tua te Atua.

Ane e karaba ana bure nako e na aki kabwaia, **TRab.** 28:13. Ngkana tao ai aroni kunnikai aika uraura ami bure, ao a na riki ni mainaina n ai aron te tino, **Itaia** 1:18. A na mate taan bure, ao ake a raoiraoi a na kamaiuaki, **Etek.** 18.

Ana Tiibu te Tei te Atua ae uoti nako aia bure kaain te aonaba, **Ioane** 1:29. Ko na bwabetitoaki, ma n teboki am bure, **Mwak.** 22:16. Boon te bure te mate, **Rom** 6:23. Ane ata karaoan ae riai, ma n aki karaoia, ao e boni bure iai, **Iakobo** 4:17.

Ko kona ni karikai bwa N na ruru ni kaotin te bure, **2Nib.** 4:31. E na reke te maraia nakoia ake a bane ni mate i nanon aia bure, **2Nib.** 9:38. A bon aki kona n tara te bure, na akea ribakina, **Aram.** 13:12. Tai kantaningaia bwa ko na kaokaki man te bure nakon te kakukurei, **Aram.** 41:9–10. Te Uea e bon aki kona n tara te bure ma ni kariaia karaoana naba teutana, **Aram.** 45:16 (R&B 1:31). Ataei aika uarereke a bon aki kona ni karaoa te bure, **Moro.** 8:8.

N raira nanoia, aomata a riai ni kaoti ao ni kitan aia bure, **R&B** 58:42–43. Ane e aki kabwara te bure e tiku irouna te bure ae korakora riki, **R&B** 64:9. Ane e bure ni kaitara te oota ae korakora riki e na karekea te kabuakakaaki ae korakora riki, **R&B** 82:3. Nakon te aomata ane e bure e na manga oki ana bure ake ngkoa, **R&B** 82:7. Ngkana ti kataia ni karabai ara bure, a na bubai karawa, **R&B** 121:37.

Te Bure ae aki kona ni Kabwaraki. *Tara naba* Natin Betetion; Taetaebuaka Te Atua; Tamnei ae Raoiroi; Tiritiri

Te bure ae kaakean te Tamnei are e Raoiroi, te bure ae aki kona ni kabwaraki.

E na aki kabwaraki te taetaebuaka nakon te Tamnei ae Raoiroi iroun te aomata, **Mat.** 12:31–32 (Mar. 3:29; Ruka 12:10). Naake a tia ni katoonga te Tamnei ae Raoiroi a bon aki konaki ni manga kaokaki nakon rairan te nano, **Ebera** 6:4–6. Ngkana ti bure ni kan bure i mwin reken atakin te koaua iroura, ao bon akea riki te karea teuana ibukin buure, **Ebera** 10:26.

Ngkana ko kaakea te Tamnei ae Raoiroi ao ko bon ataia bwa ko kaakea, aio bon te bure ae e aki kona ni kabwaraki, **Aram.** 39:5–6 (Iakob. 7:19).

Akea kabwaraan aia bure, ibukin ae a kaakea te Nati ae te Rikitemanna, ibukin ae a tia n tauria i bon irouia, **R&B** 76:30–35. Taetaebuakakin te Tamnei ae Raoiroi e aki kona ni kabwaraki, are bon kawawaean raraan ae akea ana bure i mwin ae kam a tia ni butimwaea au berita ae tabu ae boou ae akea tokina, **R&B** 132:26–27.

Te Buumwaane. *Tara* Mare; Te Utu

Te Bwa. *Tara naba* Kabira; Kakabwaiaan te Aoraki; Te Kai te Oriwa

E kananonaki n taai nako bwaan te oriwa ngkana e taekina te bwa ni koroboki aika tabu. Man bongin te O Tetemanti, bwaan te oriwa e tia ni kabonganaki ibukin waaki n te tembora ao mwaneaban te Atua, ibukin katabu, ibukin kauran bwae, ao ibukin te amwarake. Bwaan te Oriwa n tabetai bon te kanikina ibukin te itiaki ao ibukin te Tamnei ae Tabu ao ana kairi (1Tamu. 10:1, 6; 16:13; Itaia 61:1–3).

Te ibonga e na kanima te bwa i aon robaroban taningana are ataina, **NI** 14:28–29. E kanakomaiai te Uea bwa N na kabiriko bwa te uea i aoia ana aomata, **1Tamu.** 15:1. E aki bane kanoan ana bwatoro ni bwa te aine are mate buna, **1Uea** 17:10–16. Te Uea e kabira atuu n te bwa, **TAre.** 23:5.

A kabiriia aoraki aika bati n te bwa, **Mar.** 6:13. A riai unimwaane n tataro i aona, ao a na kabiria n te bwa, **Iak.** 5:13–15.

Katauraoi ami bwae ni kaura mwakai ao ni iai ami bwa iroumi, **R&B** 33:17 (Mat. 25:1–13).

Te Iango

Konabwai n te iango; mwaakan te iango ae ko namakinna.

Ko na toro Irouna n te tamnei ae moan te raoiroi ao n te tamnei ae kan toro Irouna, **1Rong.** 28:9.

Ko na tangira Iehova ae Atuam n nanom ni kabanea, **Mat.** 22:37.

Te nano ni bwain te aonaba bon te mate; te nano ni bwain te tamnei bon te maiu are akea tokina, **2Nib.** 9:39. E roko

bwanaan te Uea i nanou, **Enoti** 1:10. Te taeka bon iai korakorana i aon aia iango aomata nakon te kabaang, **Aram.** 31:5.

N na bon tuangko n am iango, **R&B** 8:2. Kamatebwaia n am iango, **R&B** 9:8. Katikui bwain karawa aika akea tokiia i nanom, **R&B** 43:34. Ami iango n taai aika nako a tia ni karooaki, **R&B** 84:54. Moantaai ni matu n am kainiwene, moantaai n uti bwa e aonga rabwatami ao ami iango n maiureirei, **R&B** 88:124.

Tatan e aki ata ana iango te Atua, **Mote** 4:6. Te Uea e arania ana aomata bwa Tion, ibukina bwa ti teuana nanoia ao teuana aia iango, **Mote** 7:18.

Te Ieka n ana bong Noa. *Tara naba* Ake; Noa, Tamanuea n te Baibara; Wirara

N ana bong Noa te aonaba e bon bane n rabunaki n te ran. Aio bon bwabetitoakin te aonaba ao e katotogan te kaitiakaki (1Bet. 3:20–21).

Te Atua e na karokoa te ieka ae te ran i aon te aonaba ni kamaunai iriko ni kabane, **KB** 6:17 (Mote 7:34, 43, 50–52; 8:17, 30). A mena ranin te ieka i aonaba, **KB** 7:10. Te Atua e kaki te wirara n te nang bwa kanikinaean te berita, **KB** 9:9–17.

I mwin are e a tia ni kerikaaki te ran, te aba ae America e riki bwa te aba ae rine, **Ita** 13:2.

Naake a buakaka a na mate n te ieka, **Mote** 7:38; 8:24.

Te Inaomata. *Tara naba* Inaomata; Inaomata n Rinerine; Tautoronaki

Aroia ke te aroaro are a kona iai ni inaomata ni mwakuri ao ni iango. Te ongeaba nakon tua n te euangkerio e kainaomata te aomata man kabaean te tamnei n te bure (Ioane 8:31–36).

N na nakonako n inaomata: bwa I ukoukouri am tua, **TAre.** 119:45.

Ike e mena iai Tamnein te Uea ao e mena iai te inaomata, **2Korin.** 3:17. Teimatoa n te inaomata are E kainaomataira Kristo iai, **Kara.** 5:1 (R&B 88:86).

A inaomata aomata n rinea te inaomata ao te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 2:27. E na riki te aba aei bwa te aba n inaomata, **2Nib.** 10:11. Moronaai e unika buraekin te inaomata i buakoia Nibwaite, **Aram.** 46:36.

Te Uea ma ana taan mwakuri a katanoata te inaomata nakoia tamnei ake a tautoronaki, **R&B** 138:18, 31, 42.

Te Kabanea n Amwarake. *Tara naba* Botaki n Toa; Te Riao

Ni kaineti ma te Nu Tetemanti, te kabanea n amwarake are e amwarake iai Iesu i mwain ae E tauaki ni kabureaki ao taurakina (Ruka 22:14–18). Ngaia ma Ana Abotoro ake Tengaun ma Uoman a kana te amwarake aio n tain te Toa ae te Riao (Mat. 26:17–30; Mar. 14:12–18; Ruka 22:7–13).

Te Tia Kamaiu e kakabwaia te kariki ao te wain ao e angania Abotoro, **Mat.** 26:26–29 (Mar. 14:22–25; Ruka 22:7–20). Iesu e teboki waeia Abotoro, **Ioane** 13. E atongaki Iuta bwa te tia kamwanea Iesu, **Ioane** 13:21–26 (Mat. 26:20–25).

Te Kai te Oriwa. *Tara naba* Iteraera; Te Bwa

Te kai ae kabuta i Iteraera ao te ununiki ae kakawaki ni kaubwain aaba n te Baibara. E unikaki ibukin kaina, uana ao bwaana. Te kai te oriwa e kabonganaaki n angin te tai ni koroboki aika tabu bwa bannan te bata are Iteraera.

Te bata are Iteraera e kabotauaki ma te kai ae te oriwa are a oteaki mwangana ao a kamaenakoaki, **1Nib.** 10:12 (1Nib. 15:12). Te Uea e kabotaua te bata are Iteraea ma te kai te oriwa are e manana, **Iakob.** 5–6.

Iotebwa Timiti e arana te kaotioti ni mwakoro 88 bwa baan te oriwa, **R&B** 88 kabwarabwarana. Te aomata ae kakannato e tuanga ana toro bwa e nako nanon ana nne ni kurebe ao n uniki tengaun ma uakai te kai te oriwa, **R&B** 101:43–62.

Te Katoka Bai. *Tara* Bai, Katoka

Te Kauoman n Tia Karaunano. *Tara* Tia Karaunano

Te Kewe. *Tara naba* Kewe, Mwamwanaia, Kamwamwane; Kokoaua, Te Kokoaua; Taekinan ae buakaka

Taekinan ae kewe ke akea koauana ibukin te kantaninga ni mwamwana te aba.

Kam na tai ira, kam na tai mwamwana te aba, ke ni kewekewe, **NI** 19:11. I riba te kewekewe ao I aki kona n taraia, **TAre.** 119:163. Te bwai ae bati n ribaki iroun Iehova matanria aika kewekewe, **TRab.** 12:22. Bon au aomata aika a na aki mwamwana te aba, **Itaia** 63:8.

Te riaboro bon te tia baranikewe ao taman te kewe, **Ioane** 8:44 (2Nib. 2:18; Ita 8:25; Mote 4:4). Ko aki kewe nakoia aomata, ma ko kewe nakon te Atua, **Mwak.** 5:4 (Aram. 12:3). Ngkana e kangai temanna, I tangira te Atua, ao e riba tarina, ao bon te tia kewe ngaia, **1Ioan.** 4:20. Taan kewekewe a na reke tibwangaia n te mate are te kauoua, **Kaoti.** 21:8 (R&B 63:17).

E na reke kain te tia kewe, bwa e na teweaki nako moone, **2Nib.** 9:34. A mwaiti aika a na reirei koaua aika kewe, ni kangai: kabebetea am kewe ao akea te bwai ae e na riki iai, **2Nib.** 28:8–9 (R&B 10:25). Kam iangoia bwa kam kona ni kewe nakon te Uea, **Aram.** 5:17. Ngkoe Atuan te koaua ao ko aki kona ni kewe, **Ita** 3:12 (WI 23:19; 1Tamu. 15:29; Tito 1:2; Ebera 6:18; Enoti 1:6).

Ane e kewe ao e aki raira nanona e na bon teweaki nako, **R&B** 42:21. Taan kewe a na bwaibwai ni mimitongin teretio, **R&B** 76:81, 103–106.

Ti kakoaua ae ti riai ni kokoaua, **TOni.** 1:13.

Te Koaua. *Tara naba* Atatai; Rabakau, Taan Rabakau; Te Ota, Otan Kristo

Te atatai ni bwaai n aroia ngkai, ao n aroia ngkoa, ao n aroia n taai aika a na roko (R&B 93:24). Te koaua e kaineti naba nakon te oota ao te kaotioti mai karawa.

E riki rake te koaua mai antano, **TAre.** 85:11 (Mote 7:62).

Ane kam na ata te koaua, ao e na kainaomataingkami te koaua, **Ioane** 8:32. Ngai te kawai, te koaua, ao te maiu, **Ioane** 14:6. Ngkana ti taku bwa akea ara bure, ao e aki mena te koaua i nanora, **1Ioan.** 1:8.

Taan bure e matoatoa butimwaean te koaua irouia, **1Nib.** 16:2. Aika a raoiroi a tangira te koaua, **2Nib.** 9:40. E taekina te koaua te Tamnei ao e aki kewe, **Iakob.** 4:13. Ngkoe Atuan te koaua ao ko aki kona ni kewe, **Ita** 3:12. Ni mwaakan te Tamnei are e Raoiroi ao kam na kona n atai koauan bwaai ni kabane, **Moro.** 10:5.

E reitinako te koaua n aki totoki, **R&B** 1:39. Ko a tia n kaotaki n Tamnein te koaua, **R&B** 6:15. Ana Boki Moomon are kanoana te koaua ao ana taeka te Atua, **R&B** 19:26. E kanakoaki te Tia Karaunano bwa e na reireia te koaua, **R&B** 50:14. Ane e karekea te taeka man Tamnein te koaua e karekea n aron are e tataekinaki iroun Tamnein te koaua, **R&B** 50:17–22. Katanoata te koaua ni kaineti ma taian kaotioti ake I a tia n anganingkami, **R&B** 75:3–4. Bwaai ni kabane ake a koaua bon te oota, **R&B** 84:45. Ootan Kristo bon ootan te koaua, **R&B** 88:6–7, 40. Tamneiu bon te koaua, **R&B** 88:66. Te rabakau, ke ootan te koaua, e aki karikaki, **R&B** 93:29. Mimitongin te Atua bon te rabakau, ke ootan te koaua, **R&B** 93:36. I a tia n tuangkami bwa kam na kaikawaia natimi i nanon te oota ao te kaoaua, **R&B** 93:40.

Au Rikitemanna e onrake n te akoi ao te koaua, **Mote** 1:6.

Te Maiu. *Tara naba* Maiu ae Akea Tokina; Te Ota, Otan Kristo

Te maiu n te maiu n rabwata ao n te maiu n tamnei a kona n reke ni mwakan te Atua.

I katea te maiu i matam n te bong aei ma te raoiroi, **TK** 30:15–20. Ko na kaota nakoiu te kawai ni kamaiu, **TAre.** 16:11. Ane e kaea te raoiroi e reke irouna te maiu, **TRab.** 21:21.

Ane e karekea maiuna ao e bon kabua: ao ane e kabua maiuna ibukiu ao e na boni karekea, **Mat.** 10:39 (Mat. 16:25; Mar. 8:35; Ruka 9:24; 17:33). E aki roko Natin te Aomata bwa E na uru maiuia aomata, ma e roko bwa E na kamaiuia, **Ruka** 9:56. E mena te maiu Irouna, ao otaia aomata te maiu arei, **Ioane** 1:4. Ane e onimakina Teuare e kanakomaiai e na nako man te mate nakon te maiu, **Ioane** 5:24. Ngai te kawai, te koaua, ao te maiu, **Ioane** 14:6. Ngkana ti kantaninga iroun Kristo n ti te maiu aei, ao moa ni kananoanga ngaira, **1Korin.** 15:19–22. E manena tangiran te Atua ngkai iai taekana n akoi n te maiu aei, ao te maiu are e na roko, **1Tim.** 4:8.

Natira a kona ni kantaninga te maiu are i nanon Kristo, **2Nib.** 25:23–27. Te maiu aei bon aia tai aomata bwa a na katauraoia ni kaitibo ma te Atua, **Aram.** 34:32 (Aram. 12:24). Ngai te ota ao maiun te aonaba, **3Nib.** 9:18 (Mot. 16:9; 3Nib. 11:11; Ita 4:12).

A kakabwaiaaki naake a kakaonimaki, n te maiu aei ke n te mate, **R&B** 50:5. Aio bon maiu aika akea tookia—te ata te Atua ao Iesu Kristo, **R&B** 132:24.

Bon aio au mwakuri ao mimitongiu—ni karea te aki mamata ao te maiu ae akea tokina ibukin te aomata, **Mote** 1:39.

Te Mare ma ae Riaon Temanna. *Tara* Mare—Te mare ma ae riaon temanna buum

Te Mata, Maata

I nanon koroboki aika tabu, te mata e aki toki ni kabonganaki bwa kanikinaean ana konabwai te aomata ni karekea otan te Atua. Ni kabotauaki, matan te aomata e kaota naba aron tamneina ao te atatai ibukin ana bwai nako te Atua.

A itiaki ana taeka Iehova, ao a kaotai maata, **TAre.** 19:8. Aika a nanobaba iai matami ao kam aki noraba, **Iere.** 5:21 (Mar. 8:18).

Baen te rabwata te mata, **Mat.** 6:22 (Ruka 11:34; 3Nib. 13:22; R&B 88:67). A kabwaia matami, bwa a noraba, **Mat.** 13:16. A na kaotaaki matan nanomi, **Ebeto** 1:17–18.

A na reke kaiia akana a taku bwa a wanawana n oin aia taratara, **2Nib.** 15:21 (Itaia 5:21). A moana aia aki mamatam ao a tataro bwa aonga ni kaukaki mataia aomata, **Mot.** 27:22. Tatan e kamataki mataia, **3Nib.** 2:2. Akea ae kona n reke irouna te mwaaka ni kaota Ana Boki Moomon ma ti n te mata ae ti teuana nakon mimitongin te Atua, **Moom.** 8:15.

Man mwaakan te Tamnei a kaureaki matara ao a kaotaaki ootara, **R&B** 76:12. Te ota bon mai irouna are e kaotai matami, **R&B** 88:11. Ngkana kam mata teuana nakon mimitongiu, ni kabane rabwatami e na kaonrakeaki n te ota, **R&B** 88:67.

Te Mate, n Rabwata. *Tara naba* Bwakan Atam ao Ewa; Kamaiu; Mangauti; Rabwata, Rabwata ae Mamate

Maenakon te rabwata ma te tamnei. Te Bwaka e karokoa te maiu ae mamata ao te mate nakon te aonaba (2Nib. 2:22; Mote 6:48). Ana mwakuri ni kamaiu Iesu Kristo e tokanikai i aon te mate n te aro are aomata ni kabane a na mangauti (1Korin. 15:21–23). Te mangauti bon te bwaintituaraoi ae akea bona nakoia aomata ni kabane n aki tabe bwa a tia ni karaoa ae roiraoi ke ae buakaka n te maiu aei (Aram. 11:42–44). Aomata n tatabemaniia a karawawataki n te mate n rabwata ae ti teuana, kioina ngkai ngkana ti mangauti, rabwatara aki kona ni manga mate (Aram. 11:45).

A bane aomata ni mate, ao e a manga okira te tano te aomata, **Iobi** 34:15. E kakawaki i matan Iehova mateia ana Aomata aika Itiaki, **TAre.** 116:15. Te tano e na okira te aba, ao te tamnei e na okira te Atua, **Min.** 12:7.

E mate te aba iroun te aomata, **1Korin.** 15:21. Te Tia Kamaiu e taui kiingin moone ao te mate, **Kaoti.** 1:18. E na akea riki te mate, ao e na akea naba te nanokawaki, **Kaoti.** 21:4.

E reke te mate nakoia aomata ni kabane, **2Nib.** 9:6, 11 (Aram. 12:24). Aki

manga tara te mate ma te maaku, **Aram.** 27:28. Aramwa e kabwarabwara aron te aomata imarenan te mate ao te mangauti, **Aram.** 40:11.

Naake a mate inanou a na aki katoonga te mate, **R&B** 42:46. Naake a aki motikaki bwa a na mate a na kamarurungaki, **R&B** 42:48. N na kakoauai ngkami ni bwaai ni kabane ni karokoa te mate, **R&B** 98:14.

Ko na oki nakon te tano, **Mote** 4:25. E mate Atam ao man bwakana e roko te mate, **Mote** 6:48.

Te Minita

Te boki n te O Tetemanti ae kanoana iango i aon tabeua kaangaanga n te maiu aika rangi n nano.

Te tia korea te boki, te Tia Kabwarabwara, e korea angiin te boki man aia taratara naake akea irouia te atatai n te euangkerio. E koroboki ni kaineti ma aia namakin aomata n te aonaba—are, naake "i aan tai" (Min. 1:9). Angiin te boki e taraa n ae kakaitara ao a tara buakakan te bwai (Min. 9:5, 10). Tiaki aio arona are e tangira te Uea bwa ti na taratara te maiu iai ma ni bon arona bwa e kanga te Tia Kabwarabwara n noria bwa bwaai a taraa n aki kaotaaki iai aomata n te aonaba. Mwakoron te boki are bon i aon bwain te tamnei a mena ni mwakoro 11 ao 12, ike e motikia iai te tia koroboki bwa bon ti teuana te bwai ae teimaota kakawakina are te ongeaba nakon ana tua nako te Atua.

Te Mwaaka. *Tara naba* Kariaia; Nakoanibonga

Te kona ni karaoa te bwai teuana. Iai irouna te mwaaka i aon temanna ke te bwai teuana bon te kona n taua mwiin ke n tuanga te aomata ke te bwai anne. Ni koroboki aika tabu, te mwaaka e aki toki n reitaki ma mwaakan te Atua ke mwaakan karawa. E kairekerekeaki n angiin te tai nakon mwaakan te nakoanibonga, are bon te kariaia ke te inaomata ni mwakuri ibukin te Atua.

I bon kateiko ibukin naba te baei, bwa N na kaota mwaakau nakoim, **Otin.** 9:16. Bon au nono ae korakora te Atua, **2Tamu.** 22:33. Tai taua te bwai ae raoiroi ngkana e kona baim ni karaoia, **TRab.** 3:27. I bon on n te mwaaka are temnein te Uea, **Mika** 3:8.

I anganaki te mwaaka ni kabane i karawa ao i aonaba, **Mat.** 28:18. A miimi n ana reirei bwa e mwaaka ana taeka, **Ruka** 4:32. E anganiia ake a a mwaneia, te kona ni riki n natin te Atua, **Ruka** 24:49. Kam na maeka n te kawa ni karokoa anganakimi te mwaaka mai eta, **Ioane** 1:12 (R&B 11:30). Kam na anganaki te mwaaka ngkana E roko te Tamnei are Raoiroi i aomi, **Mwak.** 1:8. Akea ae tautaeka bwa ti mai iroun te Atua, **Rom** 13:1. Kam kawakinaki ni mwaakan te Atua n te onimaki i mwain kamaiuami, **1Bet.** 1:3–5.

I onrake ni mwaakan te Atua, **1Nib.** 17:48. A tia ni kaotaki nakoiu ni mwaakan te Tamnei ae Raoiroi, **Iakob.** 7:12. E kona n anganaki te mwaaka ae korakora mai iroun te Atua, **Mot.** 8:16. A reirei ma mwaakan ao ana kariaia te Atua, **Aram.** 17:2–3. Nibwaai e mwakuri ma te mwaaka ao te kariaiakaki ae korakora, **3Nib.** 7:15–20 (3Nib. 11:19–22).

E ngae ngke iai irouna te mwaaka ni karaoi mwakuri aika mwaiti aika korakora, ma ngkana e kamoamoa n oin korakorana e na bon bwaka, **R&B** 3:4. E mena te mwaaka irouia ni karaoa ae raoiroi, **R&B** 58:27–28. E kaotaki mwaakan te aro n Atua n taian otenanti n te Nakoanibonga ae te Merekitereka, **R&B** 84:19–22. Kariaia n te nakoanibonga a bon reitaki matoa ma mwaakan karawa, **R&B** 121:34–46.

N na kairiko ni baiu, ao mwaakau e na mena i aom, **Abe.** 1:18.

Te Nakoa, Tia Taua te Nakoa. *Tara naba* Katabua, Katabu; Nakoanibonga

Nakoa ni mataniwi ke te mwioko n te botaki, are e aki toki ni kabonganaki ni koroboki aika tabu ni kananonaki te nakoa n te kariaiakaki n te nakoanibonga; e kona naba ni kananonaki te tabe

are anganaki te nakoa ke te aomata are e taua te nakoa.

Tiaki titebo mwakurin bwain rabwatara, **Rom** 12:4.

Ti kakorakoraira n nakoara aikai imatan te Uea, **Iakob.** 1:19. Merekitereka e a tia ni karekea te nakoa ae te nakoanibonga ae rietata, **Aram.** 13:18. Tabeia anera n aia mwakuri bwa a na weteia aomata nakon te rairannano, **Moro.** 7:31.

Akea te aomata ae e na katabuaki nakon tenaan nakoa n te Ekaretia aio n akean aia rinerine kaain te mwanga anne, **R&B** 20:65. A riai aomata nako n tei n oin nakoaia, **R&B** 84:109. Iai beretitenti, ke taan tararua, aika rineaki mai i buakoia naake a katabuaki nakon nakoa n nakoanibonga aika uoua aikai, **R&B** 107:21. A kabwarabwaraki tabeia naake a tararuai nakoa n aia koram nakoanibonga, **R&B** 107:85–98. A riai aomata nako n reiakina tabeia, ao ni mwakuri n te nakoa are e rineaki nako iai, **R&B** 107:99–100. I anganingkami ngkai taian nakoa ake bwain au Nakoanibonga, **R&B** 124:123.

Te Nano. *Tara naba* Manga Bungiaki, Bungiaki mai iroun te Atua; Nano ae Uruaki

Te banna ibukin ana iango ao nanon te aomata ao e tei bwa oin reken namakin ao kanamakin ni kabane.

Ko na tangira Iehova ae Atuam ma nanom ni kabanea, **TK** 6:5 (TK 6:3–7; Mat. 22:37; Ruka 10:27; R&B 59:5). E ukoukora ana aomata Iehova ae ai aron nanona, **1Tamu.** 13:14. E taratara tinanikun te aba te aomata, ma E taratara te nano Iehova, **1Tamu.** 16:7. Ane iai baina aika aki bareka ao iai nanona ae itiaki ae na ararake n ana maunga Iehova ao ni kabwaia mai iroun Iehova, **TAre.** 24:3–5 (2Nib. 25:16). Aron ae e iangoia i nanona ao bon arona, **TRab.** 23:7. Eria e na rairi nanoia taama nakoia naati, ao nanoia naati nakoia taama, **Maraki** 4:5–6 (Ruka 1:17; R&B 2:2; 110:14–15; 138:47; IT—R 1:38–39).

A kabwaia akana a itiaki nanoia, **Mat.** 5:8 (3Nib. 12:8). Te aomata e taetae man te raoiroi ke te buakaka are i nanona, **Ruka** 6:45.

Katotonga te Nati ma nanomi ni kabane, **2Nib.** 31:13. Kam a tia ni bungiaki n te tamnei mai iroun te Atua ao n tia n rinanon te bitaki ae korakora i nanomi, **Aram.** 5:14. Anga bwa ami karea nakon te Uea te nano ae uruaki ao te tamnei ae raraoma, **3Nib.** 9:20 (3Nib. 12:19; Ita 4:15; Moro. 6:2).

N na bon tuangko n am iango ao i nanomi rinanon te Tamnei ae Raoiroi, **R&B** 8:2.

Te Ota, Otan Kristo. *Tara naba* Atakin ae Kairua ao ae Eti i Nanom, Mataniwin te Nano, Iango; Iesu Kristo; Rabakau, Taan Rabakau; Tamnei ae Raoiroi; Te Koaua

Te korakora mai iroun te Atua, te mwaaka, ke te kairi are e nako mai iroun te Atua rinanon Kristo ao e anga te maiu ao te ota nakon bwaai ni kabane. Bon te tua are a tautaekanaki iai bwaai ni kabane i karawa ao i aon te aonaba (R&B 88:6–13). E buokiia naba aomata ni kaotaia ni koaua n te euangkerio ao e buokiia ni kairiia nakon kawain te euangkerio are e kaineti nakon te kamaiuaki (Ioane 3:19–21; 12:46; Aram. 26:15; 32:35; R&B 93:28–29, 31–32, 40, 42).

Otan Kristo e riai n aki kairuaki ma te Tamnei ae Raoiroi. Otan Kristo bon tiaki te aomata. Bon te kairi are roko mai iroun te Atua ao e katauraoa te aomata bwa e na butimwaea te Tamnei ae Raoiroi. Bon te kairi ibukin ae raoiroi i nanon maiuia aomata ni kabaneia (Ioane 1:9; R&B 84:46–47).

Teuana kaotiotan Otan Kristo bon mataniwin te nano, are e buoka te aomata n rinerine i marenan ae eti ao ae kairua (Moro. 7:16). Ngkana a reiakina ae bati riki aomata i aon te euangkeerio, mataniwin aia iango e na kai namakinaba riki (Moro. 7:12–19). Aomata aika kakauongo nakon Otan Kristo a kairaki nakon ana euangkerio Iesu Kristo (R&B 84:46–48).

Bon otau Iehova, **TAre.** 27:1. Ti na nakonako n ana ota Iehova, **Itaia** 2:5

(2Nib. 12:5). Bon otam ae akea tokina Iehova, **Itaia** 60:19.

Te Ota ni koaua are kaotaia aomata ni kabaneia are roko i aon te aba, **Ioane** 1:4–9 (Ioane 3:19; R&B 6:21; 34:1–3). Otan te aba Ngai, **Ioane** 8:12 (Ioane 9:5; R&B 11:28).

Te bwai ae ota, e raoiroi, **Aram.** 32:35. Kristo bon te maiu ao otan te aonaba, **Aram.** 38:9 (3Nib. 9:18; 11:11; Ita 4:12). A bane n anganaki aomata Tamnein Kristo bwa aonga n ataa te raoiroi man te buakaka, **Moro.** 7:15–19.

Ane mai iroun te Atua e bon oota, ao e rikirake ootana ma n ota riki ni karokoa te bong ae kororaoi, **R&B** 50:24. Te Tamnei e anga te ota nakoia aomata ni kabane, **R&B** 84:45–48 (R&B 93:1–2). Ane e kawakini ana tua e karekea te ota ao te koaua, **R&B** 93:27–28. Te ota ao te koaua e kaakea teuare e buakaka, **R&B** 93:37.

Te Otinako. *Tara naba* Bentateuti

Te boki ae koreaki iroun Mote n te O Tetemanti are kabwarabwara kitanan Aikubita irouia I-Iteraera. Moan rongorongon ngkoa Iteraera n aron are e koreaki i nanon Te Otinako e kona ni tibwatibwaaki nakon teniua mwakoro: (1) tautoronakiia aomata i Aikubita, (2) kitana Aikubita i aan ana kairiiri Mote, ao (3) aia kakaonimaki nakon te mwakuri ibukin te Atua ni maiuakinan te aro ao ni maiuia n tautaeka.

Moan mwakorona, Te Otinako 1:1–15:21, a kabwarabwarai rawawataia Iteraera i Aikubita; rongorongon ngkoa ao weteakin Mote; te Otinako ao katean te Toa ae te Riao; ao te mwananga nakon Taari are Uraura, tiringakin ana taanga ni buaka Bwarao, ao ana anene n tokanikai Mote.

Kauouan mwakorona, Te Otinako 15:22–18:27, a taekina kaboakin Iteraera ao bwaai aika riki i aon mwanangaia man Taari are Uraura nako Tinai; ranin Mara, anganakiia man ni kiba aika kuere ao berena, kawakinan te Tabati, bwaintituaraoi ae te kakai n te ran i Rebirim, ao te buaka ikekei ma tibun Amareka; rokon Ietero n umwaia, ao ana reirei i aon te tautaeka ae kabuta ibukiia aomata.

Kateniuan mwakorona, mwakoro 19–40, a tabe ma katabuan Iteraera nakon te mwakuri ni ibuobuoki iroun te Atua n tain bwai aika riki i Tinai. Te Uea e kaokoroia aomata bwa te abanuea ibukiia ibonga ao te botanaomata ae tabu; E anga Tua ake Tebwina; ao E anga kaetieti ibukin umwan te Atua, bwain nanona, ao te taromauri i nanona. E rimwiaki n rongorongon aia bure aomata n taromauria te kao te teei ae te koora, ao n tokina rongorongon katean umwan te Atua ao aron karaoan mwakuri iai.

Te Ran ae Maiu. *Tara naba* Iesu Kristo

Te kanikina ibukin te Uea ae Iesu Kristo ao Ana reirei. N aron ae te ran e kainnanoaki ibukin kateimatoan te maiu n rabwata, te Tia Kamaiu ao Ana reirei (ran ae maiu) a kainnanoaki ibukin te maiu ae akea tokina.

Kam na iti ran n te kimwareirei mai nanoni mwanibwa ni kamaiu, **Itaia** 12:3. A kitanai Ngai ae koburaken raan aika maiu, **Iere.** 2:13.

Ane e moi n te ran ae N na anganna ao e na bon aki manga taka, **Ioane** 4:6–15. Ngkana tao iai ane kanimoi, ao ke e nakoiu ni moi, **Ioane** 7:37.

Te kai ae te biti are e tiki nakon te koburake n ran ae maiu, **1Nib.** 11:25.

Mooi n te ran ni kamaiu n akea boona, **R&B** 10:66. Au tua a na riki bwa te mwanibwa n ran ae maiu, **R&B** 63:23.

Te Rau. *Tara naba* Motirawa; Tenga n Ririki; Tia Raoi

I nanon koroboki aika tabu, te rau e kona n nanonaki iai te inaomata man itabarara ao kakiriwe ke te rau n nano ao te rau are riki mai iroun te Tamnei are e anga te Atua nakoia Ana Aomata aika Itiaki ake a kakaonimaki.

Te inaomata man itabarara ao kakiriwe: E katoki buaka, **TAre.** 46:9. Ao a na aki manga reireia te buaka, **Itaia** 2:4.

Kam na raoi ma aomata ni kabaneia; tai iri tangami, **Rom** 12:18–21.

Bon iai te rau n te aba, **4Nib.** 1:4, 15–20.

Totokoa te buaka ao katanoata te rau, **R&B** 98:16. Tabekarake kanikinaean te raoi, **R&B** 105:39.

Te rau mai iroun te Atua nakoia ake a ongeaba: Te Tia Kamaiu e na aranaki bwa Te Uea n Raoi, **Itaia** 9:6. Akea raun nanoia akana buakaka, **Itaia** 48:22.

Kaain karawa aika uanao, a kamoamoa te Atua ni kanagai, E na neboaki te Atua ike moan te rietata, ao a na raoi aonaba, **Ruka** 2:13–14. I katuka te rau iroumi, **Ioane** 14:27. Te rau are mai iroun te Atua are aki konaki n ataki teutana, **Biri.** 4:7.

Ana aomata te Uea ae Beniamina a reke irouia raun nanoia, **Mot.** 4:3. Ai tamaroara i aon te maunga waeia aomata ake a na tataekina te rau, **Mot.** 15:14–18 (Itaia 52:7). Aramwa e tang nakon te Uea ao e karekea raun nanona, **Aram.** 38:8. Tamneia ake a raoiroi a na butimwaeaki nakon te aro n rau, **Aram.** 40:12.

I aki tia n tuangko te rau n am iango ni kaineti ma aio, **R&B** 6:23. Nakonako ma te nimamannei n Tamneiu, ao ko na karekea te rau mai irou, **R&B** 19:23. Ane e karaoi mwakuri aika a raoiroi e na karekea te rau, **R&B** 59:23. Kunnikaiko n te kabae ae te tangira ae kororaoi, are bon kabaean te kororaoi ao te rau, **R&B** 88:125. Natiu, e na mena te rau n tamneim, **R&B** 121:7.

Ni kunean ae iai te rau ae korakora riki, **Abe.** 1:2.

Te Riao. *Tara naba* Ana Tiibu te Teei te Atua; Te Kabanea n Amwarake

Te Toa ae te Riao e kateaki bwa buokaia tibun Iteraera n uringnga ngke e riaon mwengaia te anera are te tia urubwai ao e kamaiuia mai irouia I-Aikubita (Otin. 12:21–28; 13:14–15). Te tiibu te teei are akea buakakana, are e kabonganaki raraana bwa te kanikina ni kamaiua Iteraera n taai ake rimoa, te kanikina ibukin Iesu Kristo, Ana Tiibu te Teei te Atua, are e kabooia botanaomata ni kabane n ana karea.

Aio tuan te toa ae te Riao, **Otin.** 12:43.

Iesu ma ana Abotoro a kawakina te toa ae te Riao n tain te Kabanea n Amwarake, **Mat.** 26:17–29 (Mareko 14:12–25). Noora ana Tiibu te Teei te Atua, are e uoti nako buren te aonaba, **Ioane** 1:29, 36. E a tia ni kamateaki ara karea ae Kristo, **1Korin.** 5:7. Kam kaboaki n raraan Kristo, ae ai aron te tiibu te teei ae akea buakakana, **1Bet.** 1:18–19.

Onimakina ana Tiibu te Teei te Atua are e anaa buren te aonaba, **Aram.** 7:14.

Aomata aika Itiaki ake a maiuakin Taeka ni Wanawana a na kawakinaki n ai aroia tibun Iteraera, **R&B** 89:21.

Te Tiibu te Teei e tiringaki man moan karikan te aonaba, **Mote** 7:47.

Te Taeka. *Tara* Iesu Kristo—Maiun Kristo i mwain te maiu aei

Te Tai n Tai

N tabetai koroboki aika tabu a kabongana te taeka ae *tain te tai* bwa te kabotau nakon uotakiia aomata nakon te Ekaretia, are bon uean te Atua i aon te aonaba, ke nakon tain te motikitaeka, n aron Kauaokin Iesu Kristo.

E a nako te tai n tai, e a toki te moanibong, ao ti tuai ni kamaiuaki, **Iere.** 8:20 (R&B 56:16).

E bon karuonako te tai, ma a karako tani mwakuri, **Mat.** 9:37. Bongin te tai bon tokin te aonaba, **Mat.** 13:39. Te bae e unikia te aomata, ao e na manga anaa naba uaana, **Kara.** 6:7–9 (R&B 6:33).

E a mainaina n tawa ngkai te nne n aroka nakon te taiaki, **R&B** 4:4. E a toki tain te tai, ao aki kamaiuaki tamneimi, **R&B** 45:2. Tain te tai e a roko, ao au taeka e riai ni kakoroaki bukina, **R&B** 101:64.

Te Tia Ikoikota ana Mwane te Uea. *Tara naba* Uean Rom

I Rom n taai ake ngkoa, bon te tia rikoi ana mwane te tautaeka. Ni bon arona taan ikoikota ana mwane te uea a riribaki irouia Iutaia. Tabeman taan ikoikota ana mwane te uea a tauraoi ni butimwaea te euangkerio (Mat. 9:9–10; Ruka 19:2–8).

Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi. *Tara naba* Iesu Kristo

Iesu Kristo bon te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi. Ni kabotaua, tan iriria titebo ma tiibu ake e tararuaia Iesu.

Bon Iehova te tia kaawakinai ngkai kanga te tiibu ngai, **TAre.** 23:1. E na kamwarakeia ana nanai n ai aron te tia kaawakin tiibu, **Itaia** 40:11. Aron te tia kaawakin tiibu ngkana e kaeia ana tiibu, **Etek.** 34:12.

Bon Ngai te tia kaawakin tiibu ae raoiroi, **Ioane** 10:14–15. Iesu bon te tia kaawakinia tiibu ae kakanato, **Ebera** 13:20.

E na nambwan ana tiibu ao a kinaa, **1Nib.** 22:25. Te tia kaawakin tiibu ae raoiroi e wetei ngkami n oin arana, are bon Kristo, **Aram.** 5:38, 60. E na ti teuana te nanai ao temanna te tia kaawakin tiibu, **3Nib.** 15:21 (Ioane 10:16).

Te Tina. *Tara naba* Ewa; Kaaro; Te Utu

Te ara ae tabu ae kaineti nakon te aine are karikia ke tabekia ataei. Tina a buoka ana babaire te Atua ni katauraoi rabwata aika mamate ibukiia natin te Atua aika tamnei.

Atam e atonga aran buuna bwa Ewa, bwa kioina ngke tinaia akana maiu ni kabaneia, **KB** 3:20 (Mote 4:26). Karinea tamam ma tinam, **Otin.** 20:12 (Ebeto 6:1–3; Mot. 13:20). Tai kaki ana tua tinam, **TRab.** 1:8. E riba tinana te aomata ae nanobaba, **TRab.** 15:20 (TRab. 10:1). Tai riba tinam ngkana e a unaine, **TRab.** 23:22. A tei rake natina ao buuna ao atongnga bwa e kakabwaiaki ao buuna e kamoamoa, **TRab.** 31:28.

E tei i rarikin ana kaibangaki Iesu tinana, **Ioane** 19:25–27.

Uoua tenga taan buaka aika Reimwanaita a bon tia n reireinaki irouia tinaia, **Aram.** 56:47 (Aram. 57:21).

Tinara Ewa e mimitong e mena i buakoia aika kakannato ao a korakora ake e reireinia te Uea n te aonaba n tamnei, **R&B** 138:38–39.

Te Uea. *Tara naba* Iesu Kristo; Te Atua, Atu n Atua

Te ara ae nano te karinerine iai ao te karinerine ibukin te Atua te Tama ao te Tia Kamaiu ae Iesu Kristo. Are e kaota nneia bwa mataniwi aika moan te mwaaka ao n tatangira i aon Aia karikibwai.

Akea te bwai teuana ae aki kokonaki iroun Iehova, **KB** 18:14. E taetae Iehova nakoni Mote ni kaitara, **Otin.** 33:11. Ko na tangira Iehova ae Atuam, **TK** 6:5 (Mat. 22:37; Mar. 12:30). Ngai ma kaain batau, ti na toro iroun Iehova, **Iotua** 24:15. Iehova bon te tia kawakinai ngkai kanga te tiibu ngai, **TAre.** 23:1. Bon Iehova ae korakora ae mwaaka, ae mwaaka ni buaka, **TAre.** 24:8. Bon korakorau te Uea ae Iehova, **Itaia** 12:2 (2Nib. 22:2). Bon am Tia kamaiu Ngai ae Iehova ao te tia Kaboko, **Itaia** 60:16.

Ko na taromauria Iehova ae Atuam, **Mat.** 4:10 (Ruka 4:8). Ai korakora ra baike e karaoi te Uea, **Mar.** 5:19. Ti temanna te Uea are Iesu Kristo, **1Korin.** 8:6. Ti temanna te Uea, ti teuana te onimaki, ti teuana te bwabetito, **Ebeto** 4:5. E na ruo te Uea mai karawa, **1Teta.** 4:16.

N na nako ao N na karaoi baike e tia n tua te Uea, **1Nib.** 3:7. E na motiki taekaia aika kainnano te Uea i nanon te raoiroi, **2Nib.** 30:9. Te Uea ae te Atua, ae Atuan Aberaam, e bon kainaomataia I-Iteraera man te kabureaki, **Aram.** 29:11. Akea te bwai ae kona ni kamaiuia te botanaomata ma ti te rairannano ao te onimaki iroun te Uea, **Erem.** 13:6 (Mot. 3:12).

Ongo nakon ana taeka Iesu Kristo, am Uea, **R&B** 15:1. Ukoukora matan te Uea n taai nako, **R&B** 101:38. Te Uea e na uraura raubunana n te Kauaoki, **R&B** 133:48 (Itaia 63:1–4).

Aberaam e taetae ma te Uea ni itara mata, **Abe.** 3:11. Ti kakoaua bwa te moan tua n te euangkerio bon te onimaki iroun te Uea ae Iesu Kristo, **TOni.** 1:4.

Te Utu. *Tara naba* Ataei; Mare; Tama, n te Rabwata; Te Tina

N aron ae kamanenaki ni koroboki aika tabu, te utu kaaina bon te bu te mwaane ao te bu te aine, ataei, ao n

tabetai tabeman aia koraki aika maeka n te auti ae ti teuana ke i an atun te utu ae temanna. Te utu e kona naba n ae te karo ae akea toana ma natina, te bu te mwaane ao te bu te aine ae akea natiia, ke te aomata temanna ae maeka n ti ngaia.

Kabuta: A na bane utun aonaba ni kabwaia iroum, **KB** 12:3 (KB 28:14; Abe. 2:11). N na riki bwa Atuaia utun Iteraera ni kabaneia, **Iere.** 31:1.

A aranaki mai iroun te Tama utu ni kabane ake i karawa ma ake i aon te aba, **Ebeto** 3:14–15.

Atam ao Ewa a karikiia utun te aonaba ni kabuta, **2Nib.** 2:20.

Mimitongim ae reitakin aia kariki n aki totoki, **R&B** 132:19. N na anga nakoina baunuea ni maiu aika akea tokiia n aonaba aika akea tokiia, **R&B** 132:55. Kabaeakiia naati nakoia aia karo bon mwakoron te mwakuri ae korakora ni koron boong, **R&B** 138:48.

Te mwaane ao te aine I karikiia, ao I taku nakoia: Kabatia ami kariki ao kamwaiti ngkami, **Mote** 2:27–28. E bon aki raoiroi bwa te aomata e na tiku n ti ngaia, **Mote** 3:18. Atam ao Ewa a uaia ni mwakuri, **Mote** 5:1.

Tabeia Kaaro: Aberaam e na tuangia natina, ao a na kakawakina ana aro Iehova, **KB** 18:17–19. Ko na reireia raoi natim taeka aikai, **TK** 6:7 (TK 11:19). Ane e tangira natina e kataerea, **TRab.** 13:24 (TRab. 23:13). Reireia te tei aroarona ae riai, **TRab.** 22:6. Ko na tekateka ni kimwareirei ma buum ae ko tangiria, **Min.** 9:9. A an bane natim n reireiaki iroun te Uea, **Itaia** 54:13 (3Nib. 22:13).

Kaikawaia i nanon aroia aika riai i matan te Uea, **Ebeto** 6:1–4 (Enoti 1:1). Ngkana iai ae e aki katauraoi ibukia oin ana utu, e kakewea te onimaki, **1Tim.** 5:8.

E tua nakoia ma nanona ni kabane n ai aron te karo ae tangiriia natina, **1Nib.** 8:37. Ti kakarabauakina Kristo bwa natira a na ataia bwa antai ae a na kawaria, **2Nib.** 25:26. Mwaanenumwa ma ainenumwa a tangiriia natiia, **Iakob.** 3:7. Reireinia bwa a na itangitangiri i marenaia ao a na ibuobuoki i marenaia, **Mot.** 4:14–15. Kam na kamanoia ami utu, e ngae ngke e na waanako te rara iai, **Aram.** 43:47. Tataro n ami utu bwa a na kakabwaiaki bumi ma natimi, **3Nib.** 18:21.

Kaaro a na reireia natia ana euangkerio Kristo, **R&B** 68:25. Mwaane nako a kabaeaki bwa a na katauraoi maiuia aia utu, **R&B** 75:28. Iai inaomataia ataei ni kabane irouia aia karo, **R&B** 83:4. Kaikawaia natimi i nanon te oota ao te koaua, **R&B** 93:40. Bairea raoi oin am auti, **R&B** 93:43–44, 50. Taan taua te nakoanibonga a riai ni kairiia tabemwang ti man te tangira ae aki kewe, **R&B** 121:41.

Atam ao Ewa a kaoti bwaai ni kabane nakoia natiia, **Mote** 5:12.

Taben te ataei: Karinea tamam ma tinam, **Otin.** 20:12. Natiu, ko na ongo ana reirei tamam, **TRab.** 1:8 (TRab. 13:1; 23:22).

Iesu e iriri nanoia ana karo, **Ruka** 2:51. Iesu e karaoa nanon Tamana, **Ioane** 6:38 (3Nib. 27:13). Kam na iriri nanoia ami karo i nanon te Uea, **Ebeto** 6:1 (Koro. 3:20).

Ngkana a raira nanoia ataei, e na toki unim, **R&B** 98:45–48. Natin Ewa aine aika kakaonimaki a taromauria te Atua ae koaua ao e maiu, **R&B** 138:38–39.

Te utu ae akea tokina: Reirei ao Berita aika Tabu a kaota aron te reitaki ao te utu n te mare ae akea tokin. Te mare ae tiretio ao reitinakon kaain te utu e karekea te kona n riki bwa atua irouia bu mwaane ao bu aine (R&B 132:15–20).

Teaenikam

Te Nibwaite ae te tia kairiri n te taanga ni buaka ae korakora n Ana Boki Moomon (Aram. 50:35; 51–52; 61–62).

Tebania

Te burabeti n te O Tetemanti are e maiu n ana tai n uea Iotia (639–608 I.K.).

Ana boki Tebania: Mwakoro 1 e taekina rokon te bong are e na kaonaki n te un ao kaangaanga. Mwakoro 2 e kataetaeia te botanaomata are Iteraera bwa a na ukoukora te raoiroi ao te nimamannei. Mwakoro 3 e taekina te Kauaoki, ngkana a bane aaba ni ikotaki ibukin te

buaka. E ngae n anne, te Uea e na tautaeka i buakoia.

Tebokia. *Tara naba* Bwabetito; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu

Ni kaitiakia, n te rabwata ke n te tamnei. Te kabotau, te aomata ae raira nanona e kona ni kaitiakaki man maiuna ae karawawataki n te bure ao mwina rinanon ana karea ni kamaiu Iesu Kristo. Tabeua kaitiaki are a karaoaki n te kariaiakaki ae eti n te nakoanibonga a riki bwa otenanti aika tabu.

Te ibonga e na teboki ana kunnikai ma n teboka rabwatana n te ran, **WI** 19:7. Tebokai raoi man au bure, **TAre.** 51:2, 7. Kam na tebotebo, kaitiakingkami, tooki ni kakaraoa ae buakaka, **Itaia** 1:16–18.

Iesu e teboki waeia ana Abotoro, **Ioane** 13:4–15 (R&B 88:138–139). Ko na bwabetitoaki, ma n teboki ami bure, **Mwak.** 22:16 (Aram. 7:14; R&B 39:10).

Akea te aomata ae e kona ni kamaiuaki ma ti ngkana e tebokaki ni kamainainaaki, **Aram.** 5:21 (3Nib. 27:19). Kunnikaia a tebokaki ni kamainainaaki n raraan Kristo, **Aram.** 13:11 (Ita 13:10).

Man kawakinan tua a na kona n tebokaki ao ni kaitiakaki man aia bure ni kabane, **R&B** 76:52. Ami kabiribiri ao ami kaitiaki a katabuaki man otenantin au auti ae tabu, **R&B** 124:39–41.

Tebora

N te O Tetemanti, te burabeti te aine are momotika taekaia Iteraera ao e kaunga Baraka ni kaitaraia I-Kanaan (TMT 4). Kunan Tebora ma Baraka e bukamarua kainaomatakin Iteraera man te tautoronaki (TMT 5).

Teburun. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, natin Iakobwa ao Rea te mwaane (KB 30:19–20).

Ana baronga Teburun: Iakobwa e kakabwaia te baronga are Teburun (KB 49:13). Te baronga are Teburun a ikotaki ma Tebora ao Baraka ni buakania ana kairiribai Iteraera (TMT 4:4–6, 10). A ikotaki naba ma Kiteon ni buakania tibun Mirian (TMT 6:33–35).

Teeta. *Tara naba* Atam

N te O Tetemanti, natin Atam ma Ewa te mwaane ae raoiroi.

Teeta bon te aomata ae kororaoi, ao taraana bon aekan raoi taraan tamana, **R&B** 107:42–43 (KB 5:3). Teeta bon temanna mai buakoia ake a korakora n te aonaba n tamnei, **R&B** 138:40.

Te Atua e bon kaotia nakon Teeta, **Mote** 6:1–3, 8–14.

Teeterom

N Ana Boki Moomon, te tia reirei te tua n te kaawa ae Amonia. Aramwa ao Amureki a nooria rinanon te Tamnei bwa Teeterom e kewe. I mwina e rairaki nakon ana euangkerio Kristo (Aram. 11:21–46; 15:1–12).

Teimatoa Rinanon. *Tara naba* Kaangaanga; Kariria, Te Kariri; Taotaonakin nano

Te tiku n teimatoa n te motin nano bwa ko na koaua nakon ana tua nako te Atua n aki tabe ma te kariiri, te kaitara, ao kaangaanga.

Ane e nanomwaka ni karokoa te toki e na kamaiuaki, **Mat.** 10:22 (Mar. 13:13). Akea wakaia ao ngaia are a nanomwaka n te tai ae uarereke, **Mar.** 4:17. Te tangira ae kororaoi e nanomwaka ni bwaai ni kabane, **1Korin.** 13:7. I mwin are Aberaam e maan n taotaona nanona, e karekea te taeka n akoi, **Ebera** 6:15.

Ngkana a teimatoa ni karokoa te toki ao a na uotakirake n te kabanea ni bong, **1Nib.** 13:37. Ngkana kam na ongeaba nakon taian tua, ao n teimatoa ni karokoa te toki, kam na kamaiuaki, **1Nib.** 22:31 (Aram. 5:13). Ngkana kam na waaki nako, ni kanuaingkami n ana taeka Kristo, ao n teimatoa ni karokoa te toki, e na reke iroumi te maiu ae akea tokina, **2Nib.** 31:20 (3Nib. 15:9; R&B 14:7). Ane e katoka i aona arau, man teimatoa n ua te toki, e na kamaiuaki, **3Nib.** 27:6.

Ane e teimatoa n au ekaretia ni karokoa te toki, ngaia ae N na kateia i aon

au bwa, **R&B** 10:69. Ane e teimatoa n onimaki e na tokanikai i aon te aonaba, **R&B** 63:20, 47. Ni kabane kaintokanuea ao tautaeka a na kaakaki i aoia ni kabane ake a teimatoa ma te ninikoria ibukin ana euangkerio Iesu Kristo, **R&B** 121:29.

Tekaria

Te burabeti n te O Tetemanti are taetae ni burabeti n uakaan 520 I.K. Titebo ana tai ni maiu ma te burabeti are Akai (Etira 5:1; 6:14).

Ana boki Tekaria: Te boki e kinaaki ibukin ana taeka ni burabeti ibukin ana mwakuri ni ibuobuoki Kristo ngke e maiu ao Kauaokina (Tek. 9:9; 11:12–13; 12:10; 13:6). Mwakoro 1–8 kanoaia bon taian mi ni burabeti ae reireitaki ibukiia ana botanaomata te Atua n taai aika a na roko. Mwakoro 9–14 kanoaia bon mi ni burabeti ibukin te Mesia, kabanean boong, ikotakin Iteraera, te buaka ae korakora are te kabanea, ao te Kauaoki.

Tem. *Tara naba* Noa, Tamanuea n te Baibara

N te O Tetemanti, natin Noa te mwaane ae raoiroi, ni kaineti ma katein te aba, aia bakatibu aomata aika tibun Temwaite, ke tibun Tem, ni ikotaki ma kaain Arabia, I-Ebera, I-Bwaburonia, kaain Turia, I-Benitia, ao I-Aturia (KB 5:29–32; 6:10; 7:13; 9:26; 10:21–32; Mote 8:12). Ni kaotioti ni boong aika kaitira Tem e atongaki bwa te "ibonga ae rietata ae kakannato" (R&B 138:41).

Temanna. *Tara* Nano Teuana; Te Atua, Atu n Atua

Tembora, Umwan te Uea. *Tara naba* Entaumente; Moan te Tabu; Otenanti; Umwa, Mwaneaba

Etina raoi bwa umwan te Uea. Te Uea e aki toki n tuangiia Ana aomata bwa a na katei taian tembora, kateitei aika tabu ike a kona ni karaoi iai mwakuri aika tabu ao otenanti n te euangkerio Aomata aika Itiaki aika tau i bon ibukiia ao ibukiia maate. Te Uea e kakawari Ana tembora, ao bon tenaan kabanea n tabu mai i buakon taabo n nebonebo.

Te umwa are e kateaki iroun Mote ao tibun Iteraea bon tembora aika uouotaki. I-Iteraera a kabongana n aia tai n otinako mai Aikubita.

Te tembora ae te kabanea ni kinaaki ae taekinaki n te O Tetemanti e kateaki iroun Toromon i Ierutarem (2Rong. 2–5). E urukaki n 587 I.K. irouia I-Bwaburonia ao e kania itibwi te ririki i mwina ngke e manga kateaki iroun Terubabera (Etira 1–6). Mwakoron te tembora aio e bue n 37 I.K., ao Erote te Kakannato e manga kateia rimwi. I-Rom a uruaka te tembora n 70 N.K.

N Ana Boki Moomon, taan irira te Atua aika raoiroi a kairaki bwa a na katea ao n taromauri i nanon taian tembora (2Nib. 5:16; Mot. 1:18; 3Nib. 11:1). Katean ao kabonganakin te tembora n angana ae riai bon kanikinaean te Ekaretia ae koaua n te mwioko n tararua nako, ni ikotaki ma manga kaokan te Ekaretia n ara bong. Te Kirtland Tembora bon te moan tembora ni kateaki ao ni katabuaki nakon te Uea n te mwioko n tararua aei. Man te tai arei tembora a tia ni katabuaki n aaba aika bati ni kabuta te aonaba.

Ai antai ae na tei n ana tabo are tabu, **TAre.** 24:3–5. Ti na ararake nakoni mwaneaban Atuan Iakobwa, **Itaia** 2:2–3 (Mika 4:1–2; 2Nib. 12:2–3). E na rina n roko ni mwaneabana te Uea, **Maraki** 3:1 (3Nib. 24:1; R&B 36:8; 42:36).

E kaitiaka te tembora Iesu, **Mat.** 21:12–16 (Mar. 11:15–18; Ruka 19:45–48).

A tuangaki Aomata aika Itiaki bwa a na katea te tembora i Missouri, **R&B** 57:3 (R&B 84:3–5). Katea ana auti te Atua, **R&B** 88:119 (R&B 109:8). Te Uea e katuuaia Aomata aika Itiaki ibukina bwa aki katea te tembora, **R&B** 95:1–12. N na aki roko nakon taian tembora aika aki tabu, **R&B** 97:15–17. I a tia ni butimwea te auti aei, ao arau e na mena ikai, **R&B** 110:7–8. Ana aomata te Uea a tuangaki n taai nako bwa a na katea te auti nakon arana, **R&B** 124:39. Te mwakuri ae korakora are e na karaoaki n tembora e kaairaki ma kabaeakiia naati nakoia aia karo, **R&B** 138:47–48. Te mwakuri ae

korakora ni boong aika kaitira e kaairaki ma katean tembora, **R&B** 138:53–54.

Tenga n Ririki. *Tara naba* Kauaokin Iesu Kristo; Moone

Tenga n ririki te tai n rau are e moanaki ngkana E manga oki Kristo ni tautaeka bon Ngaia i aon te aonaba (TOni. 1:10).

A na aki tabeka te kabang te botanaomata, ao a na aki manga reireia te buaka, **Itaia** 2:4 (Mika 4:3; 2Nib. 12:4). Te aba aei ae kamaroa ngkoa e riki n ai aron te nne n aroka are Eten, **Etek.** 36:35.

A maiu ao a uea ma Kristo tenga te ririki, **Kaoti.** 20:4.

Ibukin te raoiroi, Tatan akea mwaakana, **1Nib.** 22:26.

N na maeka i nanon te raoiroi n te aonaba tenga te ririki, **R&B** 29:11. Ngkana e toki tenga te ririki, N na kamaura te aonaba ma ti n te tai ae uarereke, **R&B** 29:22. E na roko te Tenga n Ririki ae korakora, **R&B** 43:30. Natiia aika raoiroi a na ikawai rake natiia n akea aia bure, **R&B** 45:58. Ataei a na rikirake ni karokoa a kara; aomata a na bitaki n te rube ni mata, **R&B** 63:51. Ni moan te kaitiua ni ngaa n ririki, te Uea e na kaitiaka te aonaba, **R&B** 77:12. Aki manga maiu ni karokoa e toki tenga te ririki, **R&B** 88:101. E na kabaeaki Tatan i nanon tenga te ririki, **R&B** 88:110. E kabwarabwaraki te Tenga n Ririki, **R&B** 101:23–34.

I nanon tenga te ririki te aonaba e na motirawa, **Mote** 7:64.

Tengaun ma Uoman, Koram n te. *Tara* Abotoro

Teniman Reirei aika Nibwaite. *Tara naba* Aomata aika tia n Onikaki; Nibwaite; Reirei

Teniman reirei aika Nibwaite ake a rineaki iroun Kristo are a taekinaki n Ana Boki Moomon.

Te Uea e angania reirei aikai te kakabwaia ae titebo ma are e angan Ioane te Tatangiraki—bwa aonga n tiku i aon te aonaba ao ni uotia aomata nakon Kristo ni karokoa e manga oki te Uea. A bon onikaki bwa aonga n aki namakina te maraki ao a na aki mamate (3Nib. 28).

Kristo e angania reirei ake teniman are a tangiria ni kan tiku ni karokoa manga okina, **3Nib.** 28:1–9. A na aki rinanon marakin te mate ke te nanokawaki, **3Nib.** 28:7–9. E na reke iroumi bwaninin te kimwareirei, **3Nib.** 28:10. A tabekaki rake nako karawa i nanon te tai ae aki maan, **3Nib.** 28:13–17. A karaoi mwakuri ni ibuobuoki nakoia aomata ao a teimatoa rinanon te bwainikirinaki, **3Nib.** 28:18–23. A karaoi mwakuri ni ibuobuoki nakon Moomon, **3Nib.** 28:24–26 (Moom. 8:10–11). A na karaoa te mwakuri ni ibuobuoki nakoia Tientaire, Iutaia, baronga ake a maenako, ao botanaomata ni kabane, **3Nib.** 28:27–29. Akea mwaakan Tatan i aoia, **3Nib.** 28:39.

Terira. *Tara naba* I-Biritia

Te I-Biritia te aine n te O Tetemanti are kamwanea Tamton (TMT 16).

Terubabera

N te O Tetemanti, ngke e anga te kariaia Tairati ibukiia Iutaia bwa a na okira Baretain, Terubabera e rineaki bwa te koana ke te tia tei ibukin aia auti ni uea Iutaia. Arana n te taetae n Botia bon Tetibara (Etira 1:8). E irekereke ni manga katean te tembora i Ierutarem (Etira 3:2, 8; 5:2).

Tetebano

Tetebano bon te aomata ae tiringaki ibukin ana onimaki ibukin te Tia Kamaiu ao Ana Ekaretia ni bongin te Nu Tetemanti. Ana kabwarabwara e kaota ao e katautauaki bwa e kairira ana mwakuri ae korakora Bauro, are e mena ikekei ngke e kamanoa i matan te Tanirim (Mwak. 8:1; 22:20).

Tetebano bon temanna mai buakoia mwaane ake itiman ake a rineaki bwa a buokiia Abotoro ake Tengaun ma Uoman, **Mwak.** 6:1–8. Tetebano e karaoi kamimi aika abwabwaki ao taian kakai, **Mwak.** 6:8. Tetebano e kauntaeka ma Iutaia, **Mwak.** 6:9–10. A uotaki bukinana ao e motikaki taekana i matan

te Tanirim, **Mwak.** 6:11–15. Tetebano e uotarake kaitaraan bukinana, **Mwak.** 7:2–53. Ngke e on te Tamnei ae Raoiroi, e noora te Tama ao te Nati n te mi ni burabeti, **Mwak.** 7:55–56. E tiringaki Tetebano ibukin ana koaua, **Mwak.** 7:54–60.

Tetekia. *Tara naba* Mureki

N te O Tetemanti, te kabanea n uea i Iuta (2Uea 24:17–20; 25:2–7). Tetekia e kaburea te burabeti are Ieremia (Iere. 32:1–5), ao Ieremia e taetae ni burabeti ibukin tautoronakin Tetekia (Iere. 34:2–8, 21). Riaai ma ana utu a maeka i Ierutarem n ana moan ririki n uea Tetekia (1Nib. 1:4). Ti temanna natin Tetekia te mwaane ae aki tiringaki ao nikiraia a tiringaki; natina are Mureki e biri nako nakon Aonon te Aonaba ake mai Maeao (Iere. 52:10; Omi. 1:15; Erem. 8:21).

Tetemanti, Kakoauan. *Noora* Nu Tetemanti; O Tetemanti

Tetierete. *Tara naba* Iaretaite

N Ana Boki Moomon, te taeka n Iaretaite are nanona "manibeeru ae karaoa te karewerewe" (Ita 2:3).

Teuare e Kabiraki. *Tara naba* Iesu Kristo; Mesia

Iesu e bon aranaki bwa te *Kristo* (te taeka n Erene) ke te *Mesia* (te taeka n Aramia). Nanon taeka aika uoua aikai bon "are kabiraki." Bon ngaia teuare e *kabiraki* iroun te Tama bwa e na riki bwa te tia tei ibukin te Tama ni bwaai ni kabane aika irekereke nakon kamaiuaia te botanaomata.

E kabirai te Uea, **Itaia** 61:1–3.

E kabira temanna bwa e na tataekina te euangkerio, **Ruka** 4:16–22. Iesu e kabiraki iroun te Atua te Tama, **Mwak.** 4:27. Te Atua e kabira Iesu are te I-Natareta, **Mwak.** 10:38.

Tia Bwabetito. *Tara* Ioane te Tia Bwabetito

Tia Iein. *Tara naba* Iesu Kristo

Iesu Kristo e kabotauaki ni koroboki aika tabu bwa te Tia Iein. Te Ekaretia e tei bwa buuna ae te tia iein te aine.

Tengaun kibono a nako ni butimwaea te Tia Iein, **Mat.** 25:1–13. Ane iai te aine ae tibwa iein irouna ao bon te Tia Iein, **Ioane** 3:27–30. A kabwaia akana a weteaki nakon ana amwarake ni mare te Tiibu te teei, **Kaoti.** 19:5–10.

Tauraoi n rokon te Tia Mare te Mwaane, **R&B** 33:17. Katauraoi ibukin te Tia Mare te Mwaane, **R&B** 65:3.

Tia Kabooira. *Tara naba* Iesu Kristo; Tia Kamaiu

Iesu Kristo bon te Tia Kabooia te botanaomata ae kakannato ibukina bwa, rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu, E kabwaka boon aia bure botanaomata ao ni karaoia bwa a na kona n reke mangautia aomata ni kabane.

I ata au Tia Kabooai bwa E maiu, **Iobi** 19:25. N na buokiko, e taku am tia kabooko, ae Atuan Iteraera ae Tabu, **Itaia** 41:14 (Itaia 43:14; 48:17; 54:5; 59:20). Ngai ae Iehova am Tia Kamaiu ao am Tia Kabooko, **Itaia** 49:26 (Itaia 60:16).

Ko na aranna bwa Iesu: bwa e na kamaiuia ana aomata man aia bure, **Mat.** 1:21. Natin te Aomata E roko bwa e na anga maiuna bwa unoraia aomata aika bati, **Mat.** 20:28 (1Tim. 2:5–6). Te Uea ae Atuan Iteraera E kawaria ana aomata ao E kamaiuia, **Ruka** 1:68. Ti raoiakinaki ma te Atua ni maten Natina, **Rom** 5:10. Iesu Kristo e anga Ngaia ibukira, bwa E aonga ni kabooira man te buakaka ni kabanea, **Tito** 2:13–14. Iesu Kristo are e tebokira man ara bure n rarana, **Kaoti.** 1:5.

E na reke te kabooaki iroun ao rinanon te Mesia ae Tabu, **2Nib.** 2:6–7, 26. Te Nati e katoka i aona buakakaia ma riaoan te tua irouia ni kabooia ao ni kakoroa bukin te moti, **Mot.** 15:6–9, 18–27. E roko Kristo bwa e na kabooia ni kabane akana a na bwabetitoaki nakon te rairannano, **Aram.** 9:26–27. E na roko n te aonaba bwa e na kabooia ana aomata,

Aram. 11:40–41. Te Kabooaki e reke rinanon te rairannano, **Aram.** 42:13–26. Iesu Kristo e roko bwa e na kabooa te aonaba, **Erem.** 5:9–12. Kristo e kabooa te botanaomata man te mate n rabwata ao n tamnei, **Erem.** 14:12–17. E na reke te kabooaki mai iroun Kristo, **3Nib.** 9:17. Bon Ngai are I katauraoaki ma ni moan te aonaba bwa N na kabooia au botanaomata, **Ita** 3:14.

Te Uea te Tia Kabooingkami e mate n te rabwata, **R&B** 18:11. E rawawata Kristo ibukiia ni kabane ngkana a raira nanoia, **R&B** 19:1, 16–20. Ataei aika a uarereke a kabooaki rinanon au Rikitemanna, **R&B** 29:46. I a tia ni kanakoa Natiu are te Rikitemanna nakon te aonaba ibukin kabooakin te aonaba, **R&B** 49:5. Kristo bon otan ao te Tia Kabooa te aonaba, **R&B** 93:8–9. Iotebwa F. Smith e karekea te mi ni burabeti ibukin kabooakia maate, **R&B** 138.

Ti kakoaua bwa man Ana mwakuri ni kamaiu Kristo, a kona iai aomata nako ni kamaiuaki, **TOni.** 1:3.

Tia Kaitara. *Tara* Riaboro

Tia Kakewea Kristo. *Tara naba* Riaboro

Te aomata nako ke te bwai nako are kakewea ana babaire ni kamaiu te euangkerio ae koaua ao are e kaitara Kristo i mataia aomata ke ni karaba. Ioane te Tia Kaotioti e kabwarabwara te tia kakewea Kristo bwa te tia mwamwana te aba (1Ioan. 2:18–22; 4:3–6; 2Ioan. 1:7). Te tia kakewea Kristo ae korakora bon Rutibero, ma a bati ana taan ibuobuoki, aika aomata aika tamnei ao aika maiu n rabwata naba.

Natin betetion e kakaitara ao e karietata i bon irouna i aoia akana aranaki bwa Atua, **2Teta.** 2:1–12. E mwamwanaia ake a maeka i aon te aonaba rinanon taian kakai, **Kaoti.** 13:13–17.

Tierem e kaakea Kristo ao e mwamwanaia aika mwaiti, **Iakob.** 7:1–23. Neooa e reirei koaua aika kewe, e katea te ekaretia, ao e moan karokoa te nakoanibonga ae kewe, **Aram.** 1:2–16. Korioa e bwainingarea Kristo, te Mwakuri ni Kamaiu, ao tamnein te taeka ni burabeti, **Aram.** 30:6–60.

Tia Kakoaua. *Tara naba* Kakoaua

Te rongorongo ke bwaai ni kakoaua riki tabeua bwa e bon koaua te bwai teuana; te kakoaua. Te tia kakoaua e kona naba n ae temanna are e anga te rongorongo ae aron aei ke te bwai ni kakoaua ae kabotoaki i aon oin ana atatai te aomata; are, temanna are e taekina ana koaua.

Ko na tai kaota aron raom n te aro ni kewe, **Otin.** 20:16.

Ane e na tataekinaki te euangkerio n te aonaba ni bane bwa te bwai ni kaotioti nakoia botanaomata ni kabaneia, **Mat.** 24:14 (IT—M 1:31). Kam na riki bwa taan kaotioti ibukiu, **Mwak.** 1:8. Te Tamnei aei E buobuoki ma tamneira, **Rom** 8:16 (1Ioan. 5:6).

Kam tauraoi n riki bwa taan kakoaua ibukin te Atua n taai nako, **Mot.** 18:8–9. Ti taua te toa ni kakoaua nakon te Tama bwa ti na kawakin tuua ao n uringa Iesu n taai nako, **3Nib.** 18:10–11 (Moro. 4–5; R&B 20:77–79). Ko aki kona ni karekea te bwai ni kakoaua ni karokoa ae e kataki moa ami onimaki, **Ita** 12:6.

Tua ibukiia taan kakoaua: ni wiia uoman ke teniman taan kakoaua e na kamatoaki taian taeka nako, **R&B** 6:28 (TK 17:6; Mat. 18:16; 2Korin. 13:1; Ita 5:4; R&B 128:3). I a katabuingkami bwa Abotoro ao taan kakoaua aika okoro ibukin arau, **R&B** 27:12 (R&B 107:23). Itingaun a weteaki bwa a na riki bwa taan kakoaua aika onoti nakoia Tientaire ao te aonaba ni kabane, **R&B** 107:25. E riai n iai te tia taumwin rongorongo, ao e riai n riki bwa te tia kakoaua ae nooria ni matana n ami bwabetito, **R&B** 127:6 (R&B 128:2–4).

Tia Kamaiu. *Tara naba* Iesu Kristo

Te aomata ae kamaiu. Iesu Kristo, rinanon Ana Mwakuri ni Kamaiu, e anga te kaboaki ao te kamaiu nakoia aomata ni kabaneia. "Tia Kamaiu" bon aran ao nakoan Iesu Kristo.

Bon otau ao au tia kamaiu Iehova, **TAre.** 27:1 (Otin. 15:1–2; 2Tamu. 22:2–3). Bon Iehova Ngai, ao akea te tia kamaiu i rarikiu, **Itaia** 43:11 (R&B 76:1).

Ko na aranna bwa Iesu: bwa bon Ngaia te tia kamaiuia ana aomata man aia bure, **Mat.** 1:21. E bungiaki n te bong aei ami Tia Kamaiu, are Kristo te Uea, **Ruka** 2:11. E tangiria aomata te Atua n te aro are E kanakomaia Natina ae te Rikitemanna bwa e na kamaiuaki te aba Irouna, **Ioane** 3:16–17. Akea te ara teuana irarikin Kristo ae e konaki ni kamaiuaki iai te aomata, **Mwak.** 4:10–12 (2Nib. 25:20; Mot. 3:17; 5:8; R&B 18:23; Mote 6:52). E mena abara i karawa are ti kantaninga te Tia Kamaiu mai iai, **Biri.** 3:20. E a tia te Tama ni kanakomaia te Nati bwa te Tia Kamaiua te aonaba, **1Ioan.** 4:14.

Te Uea e na kaikawaarake te Mesia, te Tia Kamaiua te aonaba, **1Nib.** 10:4. Ana Tiibu te Teei te Atua bon te Tia Kamaiua te aonaba, **1Nib.** 13:40. E na butanako ataakin te Tia Kamaiu nakon aaba, reeti, neewe, ao aomata, **Mot.** 3:20. E na mate Kristo bwa e aonga n reke te kamaiuaki, **Erem.** 14:15–16.

Te karaoiroaki ao te katabuaki rinanon te Tia Kamaiu a bon eti ma ni koaua, **R&B** 20:30–31. Ngai Iesu Kristo, te Tia Kamaiua te aonaba, **R&B** 43:34.

Au Rikitemanna bon ngaia te Tia Kamaiu, **Mote** 1:6. Ni kabane ake a kakoaua te Nati ao a raira nanoia man aia bure nako a na kamaiuaki, **Mote** 5:15.

Tia Kamaiua. *Tara naba* Iesu Kristo

Iesu Kristo bon te Tia Kamaiuiia aomata nako ibukina bwa E kamaiuiia ni kabane man ana kabaebae te mate ao te tia raira nanona man tuaan te bure.

Te Uea bon au bwa ao neu ni kamaiu, **2Tamu.** 22:2 (TAre. 18:2; 144:2). Bon te tia buobuokai ao te tia kamaiuai Ngkoe, **TAre.** 40:17 (TAre. 70:5).

E na nako mai Tion te Tia Kamaiu, **Rom** 11:26.

Aomata aika itiaki a butimwaea Natin te Atua bwa te Tia Kaboia ao te Tia Kamaiuia, **R&B** 138:23.

Tia Karaunano. *Tara naba* Iesu Kristo; Tamnei ae Raoiroi

A taekinaki uoman Taan Karaunano ni koroboki aika tabu. Te moan bon te Tamnei ae Raoiroi (Ioane 14:26–27; Moro. 8:26; R&B 21:9; 42:17; 90:11). Te Kauoman n Tia Karaunanon bon te Uea ae Iesu Kristo (Ioane 14:18, 21, 23). Ngkana e karekea te Kauoman n Tia Karaunano te aomata temanna, Iesu Kristo e na kaoti nakoina man te tai teuana nakon te tai teuana, e na kaota te Tama, ao e na reireia ni itaramata ma ngaia (R&B 130:3).

Tia Karikibwai. *Tara* Iesu Kristo; Karika, Kariki Bwai

Tia Kawakin Tiibu. *Tara naba* Iesu Kristo; Te Tia Kaawakin Tiibu ae Raoiroi

Bannan te aomata ae mwannanoia natin te Uea.

Te Uea bon te tia kawakinai ngkai kanga te tiibu ngai, **TAre.** 23:1. A na kamwarakeia tiibu taan kawakin tiibu, **Etek.** 34:2–3.

Tia Koroboki

Te O ao te Nu Tetemanti e kabongana te taeka aei n anga aika kaokoro: (1) N te O Tetemanti, oin taben te tia koroboki bwa e na karaoa katotongan koroboki aika tabu (Iere. 8:8). (2) Taan koroboki aki toki n taekinaki n te Nu Tetemanti ao n tabetai a aranaki bwa taan reirei te tua ke taokitan te tua. A karikirakea taekan te tua ao a kamanena nakon aroaro n aia bong (Mat. 13:52; Mar. 2:16–17; 11:17–18; Ruka 11:44–53; 20:46–47).

Tia Mamata. *Tara naba* Burabeti; Urim ao te Tammim

Te aomata ae kariaiakaki iroun te Atua bwa e na noori ni matana n tamnei bwaai ake e tia ni karabai te Atua man te aonaba (Mote 6:35–38). Bon ngaia te tia kaotioti ao te burabeti (Motiaea 8:13–16). I nanon Ana Boki Moomon, Amon e reirei bwa ti te tia mamata ae e kona ni kamanenai bwaai n raitaeka aika onoti, ke te Urim ao te Tammim (Motiaea

8:13; 28:16). Te tia mamata e atai taai aika tia n nako, ngkai, ao aika a na roko. N taai ake ngkoa, te burabeti e aki toki n aranaki bwa te tia mamata (1Tamu. 9:9; 2Tamu. 24:11).

Iotebwa Timiti bon te tia mamata ae kakannato ibukin boong aika kaitira (R&B 21:1; 135:3). Ni ikotaki ma aio, te Moan Beretitentii ao te Kauntira n te Tengaun ma Uoman a kamatoaki bwa burabeti, taan mamata, ao taan kaotioti.

Te botanaomata ae rarawa aei aika taku nakoia taan mamata, Tai noraba; ao nakoia burabeti, Tai taetae ni burabeti, **Itaia** 30:9–10.

N na kateirakea te tia mamate ae rine mai buakoia kanoam, **2Nib.** 3:6–15.

Aio te wanawana; eng, e na riki bwa te tia mamata, te tia kaotioti, te tia rairairi, ao te burabeti, **R&B** 107:92. Te Uea e rinea Hyrum Smith bwa e na riki bwa te burabeti, te tia mamata, ao te tia kaotioti nakon te Ekaretia, **R&B** 124:91–94.

Tia Onomwi, Tia Bwaibwai

Te aomata are e na bwaini bwai n tangira n te rabwata ao n te tamnei. Ni koroboki aika tabu, ake a raoiroi a beritanaki bwa a na riki bwa taan bwaibwai nakon ana bwai ni kabane te Atua.

Aberaam e tangira te tia bwaibwai i mwina, **KB** 15:2–5.

E anganaki Aberaam bwa e na riki bwa te tia ababa i aonaba n raoiroin te onimaki, **Rom** 4:13. Natin te Atua ngaira, ao ngkana natina ngaira, ao taan ababa iai, taan ababa iroun te Atua, ao taan uaia n ababa ma Kristo, **Rom** 8:16–17 (R&B 84:38). Ngkoe te nati, ao te tia ababa iroun te Atua, **Kara.** 4:7. E motika bukin Natina bwa te tia bwaibwai ni bwai ni kabane, **Ebera** 1:2.

Naake a kariaria kamaunakin aia bure bon ngaia taan bwaibwai n uean te Atua, **Mot.** 15:11. A riki aomata bwa natin Kristo ao taan bwaibwai n abanuean te Atua, **4Nib.** 1:17.

Naake a mate n akea aia atatai n te euangkerio a kona n riki bwa taan bwaibwai n te abanuean ae te tiretio, **R&B** 137:7–8. Mate ake a raira nanoia bon taan bwaibwai n te kamaiuaki, **R&B** 138: 58–59.

Aberaam e riki bwa te tia bwaibwai raoi man ana raoiroi, **Abe.** 1:2.

Tia Raoi. *Tara naba* Iesu Kristo; Karaoa te Mwakuri ni Kamaiu, Mwakuri ni Kamaiu; Te Rau

Te tia tei ibukin temanna ke te tia tei ae karekea ae riai i marenaia uakoraki. Iesu Kristo bon te tia raoi i marenan te Atua ao te aomata. Ana Mwakuri ni Kamaiu e karekea te kawai ibukiia aomata are a kona iai n raira nanoia man aia bure ao ni kaiokaki nakon te Atua.

Te aomata are e karekea ke karikirakea te rau (Mat. 5:9; 3Nib. 12:9). Te tia raoi e kona naba n riki bwa te aomata ae tataekina te euangkerio (Mot. 15:11–18).

Akea ane e nakon te Tama bwa ti mai iroun Iesu Kristo, **Ioane** 14:6. Ti temanna te tia raoi i marenan te Atua ma aomata, **1Tim.** 2:5. Kristo bon te tia raoi n te berita ae raoiroi riki, **Ebera** 8:6 (Ebera 9:15; 12:24; R&B 107:19).

Te Mesia ae Tabu e na riki bwa te tia tei ibukiia natiia aomata ni kabane, **2Nib.** 2:9 (Itaia 53:12; Mot. 14:12). Kam na onimakina te Tia Raoi ae korakora, **2Nib.** 2:27–28.

Kam a kakororaoaki rinanon Iesu te tia raoi n te berita ae boou, **R&B** 76:69.

Tia Reirei, Nakoanibonga ae te Aaron. *Tara naba* Nakoanibonga ae te Aaron

Te nakoa n te Nakoanibonga ae te Aaron.

Taben te tia reirei bon tararuaan te Ekaretia, **R&B** 20:53–60. Te nakoa ae te tia reirei bon te reita ae kakawaki nakon te nakoanibonga are rinano, **R&B** 84:30, 111. Te beretitenti n aia koram tia reirei e tararuaia uangaun ma aman taan reirei, **R&B** 107:86.

Tia Tararua, Nakoa n Tararua. *Tara naba* Wewete, Weteaki iroun te Atua

Te aomata are e tararua ana waaki temanna ke ana bwai. Baike e tararuaia te tia tararua e bon aranaki bwa te

nakoa n tararua. Bwaai ni kabane i aon te aonaba bon ana bwai te Uea; ngaira bon Ana taan tararua. Ti na kaekai bukinara nakon te Uea, ma ti kona n anga rongorongon nakoara n tararua nakoia taan tei ibukin te Atua aika kariaiakaki. Ngkana ti karekea te wewete ibukin te beku mai iroun te Uea ke Ana taan mwakuri aika kariaiakaki, te nakoa n tararua anne e kona ni kairaki ma waaki ibukin te maiu n tamnei ao te maiu n rabwata (R&B 29:34).

Ko kakaonimaki nakoni baika karako, N na karaoiko bwa mataniwini baika bati, **Mat.** 25:14–23. Ane anganaki baika bati, ao ea na anaki baika bati mai rouna, **Ruka** 12:48 (R&B 82:3). Iesu e anga te taetae ni kaikonaki ibukin te tia tararua ae aki motiraoi, **Ruka** 16:1–8.

Ane e kuneaki bwa te tia tararua ae kakaonimaki e na rin i nanon kimwareirein ana Uea, **R&B** 51:19. Aomata ni kabane a na anga rongorongon nakoaia n tararua, **R&B** 72:3–5. Te tia tararua ae e kakaonimaki ao e wanawana e na bwaini bwaai ni kabane, **R&B** 78:22. Te Uea e na karaoia aomata ni kabane ba a na bukinaki n aron te tia tararua i aon kakabwaian te aonaba, **R&B** 104:11–17 (R&B 42:32). Botumwaaka bwa ko aonga n riki bwa te tia tararua ae wanawana, **R&B** 136:27.

Tia Tataekina te Euangkerio. *Tara naba* Ana Kakabwaia te Tamanuea; Tamanuea, Ae mai iron te Tamanuea

Te aomata ae kaota ke tataekina te rongorongo ae tamaroa n ana euangkerio Iesu Kristo. Iotebwa Timiti e reirei bwa te tia tataekina te euangkerio bon te tamanuea. Tamanuea a weteaki ao a katabuaki i aan aia kairiiri Abotoro ake Tengaun ma Uoman bwa e na anga kakabwaia aika onoti ae aranaki bwa ana kakabwaia te tamanuea.

Te Uea e weteia tamwangina bwa abotoro, ao temangina bwa burabeti, ao temwangina bwa taan taekina te euangkerio, **Ebeto** 4:11. Ko na karaoa ana mwakuri te tia taekina te euangkerio, **2Tim.** 4:5.

Ti kakoauaia Abotoro, burabeti, minita, taan reirei, taan taekina te euangkerio, **TOni.** 1:6.

Tia Tei. *Tara naba* Iesu Kristo

Iesu Kristo bon te Tia Tei ibukira iroun te Tama (Moro. 7:28) ao e bubuti ara waaki ma ngaia.

Iesu Kristo bon te tia tei ibukira iroun te Tama, **1Ioan.** 2:1 (R&B 110:4).

Iesu e na kabwara bure ibukira ni kabane, **2Nib.** 2:9 (Ebe. 7:25). Iesu e tokanikai i aon te mate, are e anganna te mwaaka ni karaoa te kabwarabure ibukiia natiia aomata, **Mot.** 15:8.

Ngai te tia tei ibukimi iroun te Tama, **R&B** 29:5. Iesu Kristo e bubuti ibukin ami waaki, **R&B** 45:3–5.

Tia Urubwai. *Tara naba* Riaboro

Tatan bon te tia urubwai.

Te Uea e na aki kataua rinin te tia kamamate nako nanon ami auti, **Otin.** 12:23.

Te tia urubwai e buti i aon raan, **R&B** 61:19. Te tia taratara e kona ni kamaiua au nne n kurebe mai iroun te tia urubwai, **R&B** 101:51–54.

Tiateraka. *Tara naba* Taniera

N te O Tetemanti, Tiateraka, Metiaka, ao Abete-neko bon teniman kairake aika I-Iteraera ake, ni ikotaki ma Taniera, a kairaki nako nanon ana bareti Nebukaneta, uean Bwaburon. Aran Tiaterake n te taetae n Ebera bon Anania. Ataeinimwaane aika aman a rawa ni kamwaraeia ni kanakin ana iriko ao ana wain te uea (Tani. 1). Tiateraka, Metiaka, ao Abete-neko a teweaki nako nanon te tabo ni kanaiai ae uramwaaka iroun te uea ao bon te kakai aron kawakinakia (Tani. 3).

Tibora. *Tara naba* Mote

N te O Tetemanti, buun Mote ao natin Ietero te aine (Otin. 2:21; 18:2).

Tibun Amareka (O Tetemanti)

Te baronga mai Arabia ake a maeka n rereuan Baran i marenan Araba ao te Meteterenian. A teimatoa ni bubuaka ma I-Ebera man ana tai Mote (Otin. 17:8) nakon Tauro ao Tawita (1Tamu. 15; 27:8; 30; 2Tamu. 8:11–12).

Tibun Iteraera. *Tara* Iteraera

Tiburon. *Tara naba* Aramwa, Natin Aramwa

N Ana Boki Moomon, natin Aramwa are te Teei. Tiburon e reirenia Tioromwaite te euangkerio ao e bwainikirinaki ibukin raoiroina. Te Uea e kamaiua mai irouia taan bwainikirinna ibukin ana kakaonimaki ao ana taotaonan nano (Aram. 38). Tiburon e tararuai aia rekooti Nibwaite n te tai ae aki maan (Aram. 63:1–2, 11–13).

Tientaire

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, *Tientaire* e bon mwaiti nanona. N tabetai e kaotaraia aomata ake akea rikiaia ni I-Iteraera, n tabetai aomata aika akea rikiaia ni I-Iutaia, ao n tabetai botanaomata ake akea irouia te euangkerio, e ngae ngke e kona ni iai tabeman ae iai raraia ni I-Iteraera i buakoia aomata. Kabongakina ae te kabanea aei bon aron raoi tein kamanenakin te taeka n Ana Boki Moomon ao Reirei ao Berita aika Tabu.

I-Iteraera a naki mare ma ake tiaki I-Iteraera (Tientaire), **TK** 7:1–3. Te Uea e na riki bwa otaia Tientaire, **Itaia** 42:6.

E tuangaki Betero bwa e na uota te euangkerio nakoia Tientaire, **Mwak.** 10:9–48. E angania naba Tientaire te Atua rairan te nano, **Mwak.** 11:18. Ti bwabetitoaki nako nanon te ekaretia ae ti teuana, n aki tabe bwa ngaira I-Iutaia ke Tientaire, **1Korin.** 12:13. Tientaire a na i buokanibwai ma ngaiia iroun Kristo n te euangkerio, **Ebeto** 3:6.

Ana Boki Moomon e koreaki nakoia Tientaire, **iteraniba ibukin atun Ana Boki Moomon** (Moom. 3:17). Te mwaane temanna i buakoia Tientaire e waki nako n riaon raan, **1Nib.** 13:12. Boki riki tabeua a na reke mai irouia Tientaire, **1Nib.** 13:39. E nang roko bwaninin te euangkerio nakoia Tientaire, **1Nib.** 15:13 (3Nib. 16:7; R&B 20:9). E na riki te aba aio bwa te aba n inaomata ibukiia Tientaire, **2Nib.** 10:11. Tientaire a kabotauaki ma te kai te oriwa ae riki n aki akaaka, **Iakob.** 5.

Te euangkerio e na roko n aia tai Tientaire, **R&B** 45:28 (R&B 19:27). E na waaki te taeka nako tabotabon te aonaba, nakoia Tientaire moa, ao i mwina, nakoia Iutaia, **R&B** 90:8–10. Itingaun a na riki bwa taan kakoaua aika onoti nakoia Tientaire, **R&B** 107:25. Kanakoia unimwaane n au ekaretia bwa a na weteia botanaomata ni kabaneia, weteia moa Tientaire, ao i mwina Iutaia, **R&B** 133:8.

Tiera. *Tara naba* Riaai, Taman Nibwaai

N Ana Boki Moomon, buun Riaai (1Nib. 5:1–8; 8:14–16; 18:19) ao tinan Reimwan, Remuera, Taam, Nibwaai, Iakobwa, Iotebwa, ao natia aika aine (1Nib. 2:5; 2Nib. 5:6).

Tierem. *Tara naba* Tia Kakewea Kristo

Te mwaane n Ana Boki Moomon are e kaakea Kristo ao e tangira te kanikina (Iakob. 7:1–20).

Tiiti. *Tara naba* Iaretaite

Te tia kairiri n aia tanga ni buaka Iaretaite n Ana Boki Moomon. E mate n tokin te buaka ae korakora are a mauna iai te botanaomata ae Iaretaite (Ita 14:17–15:31).

Timeon. *Tara naba* Iakobwa, Natin Itaaka; Iteraera

N te O Tetemanti, aia kauoman n nati te mwaane Iakobwa ma buuna ae Rea (KB 29:33; 35:23; Otin. 1:2). E ira Rewi n tiringiia kaain Tekem (KB 34:25–31). Ana taeka ni burabeti Iakobwa ni kaineti ma Timeon e kuneaki n Karikani Bwai 49:5–7.

Ana baronga Timeon: Kanoan Timeon aki toki ni maeka ma ana baronga Iuta ao i nanon tian abanuean Iuta (Iotua 19:1–9; 1Rong. 4:24–33). Ana baronga Timeon e reitaki ma Iuta ni buakania I-Kanaan (TMT 1:3, 17). I mwina a reitaki naba ma ana tanga ni buaka Tawita (1Rong. 12:25).

Timiti, Emma Hale. *Tara naba*
Timiti, Iotebwa, te Ataei

Buun te Burabeti ae Iotebwa Timiti. Te Uea e tuanga Emma bwa e na rinei taian kuna n taromauri ibukin te Ekaretia. E beku naba bwa te moan beretitenti n te Botaki n Aine.

Te kaotioti ae kaotaki ni kaineti ma nanon te Uea nakon Emma Timiti, **R&B** 25. Te Uea e reireia Emma Timiti ni kaineti ma te mare, **R&B** 132:51–56.

Timiti, Iotebwa, te Ataei. *Tara naba*
Ana Boki Moomon; Ana Rairairi Iotebwa Timiti (ARIT); Bwaeao ae Bati Bona; Manga Kaokan te Euangkerio; Moan Kaotioti; Reirei ao Berita aika Tabu

Te burabeti are e rineaki bwa e na manga kaoka ana Ekaretia Iesu Kristo ae koaua nakon te aonaba. Iotebwa Timiti e bungiaki n te aba ae Vermont n te United States of America ao e maiu man 1805 nakon 1844.

N te 1820, te Atua te Tama ao Iesu Kristo a kaoti nakon Iotebwa, ao e reiakinna bwa akea ekaretia i aon te aonaba ae koaua (IT—R 1:1–20). I mwina e kawaraki iroun te anera ae Moronaai, are e kaota te tabo are e karabaki iai taian bwaatua aika koora ake kanoana bon rongorongoia aomata n taai ake ngkoa i aon te kontenanti ae Amerika (IT—R 1:29–54).

Iotebwa Timiti e rairi bwaatua aika koora ao n te 1830 e boretiia bwa Ana Boki Moomon (IT—R 1:66–67, 75). N te 1829, e karekea te kariaia n te nakoanibonga mai iroun Ioane te Tia Bwabetito ao mai iroun Betero, Iakobo, ao Ioane (R&B 13; 27:12; 128:20; IT—R 1:68–70).

N te kairiri mai iroun te Atua, Iotebwa ao tabeman riki a katea Ana Ekaretia Iesu Kristo ae manga kaokaki n Eberi 6, 1830, (R&B 20:1–4). I an ana kairiri Iotebwa, te Ekaretia e rikirake i Canada, England, ao mwakoron te United States are mai maeao, moara riki i Ohio, Missouri, ao Illinois. A ririmwiaki n te bwainikirinaki ae korakora Iotebwa ao Aomata aika Itiaki n taabo nako are a maeka iai. N Tuun 27, 1844, Iorebwa ao tarina ae Hyrum a tiringaki ibukin aia onimaki i Carthage, Illinois, n te United States i America.

Iotebwa, natin Iakobwa, e taetae ni burabetiia taekan Iotebwa Timiti, **2Nib.** 3:6–15.

Ibukin ana atatai ni kaangaanga are e na roko, te Uea e wetea ana tia mwakuri ae Iotebwa Timiti, **R&B** 1:17 (R&B 19:13). Iotebwa Timiti e katabuaki bwa ana Abotoro Iesu Kristo ao te moan unimwaane n te Ekaretia aei, **R&B** 20:2. E katabuaki Iotebwa nakon te nakoa ae te abotoro iroun Betero, Iakobo, ao Ioane, **R&B** 27:12. Iotebwa ao Sidney Rigdon a kakoaua bwa a noora ana Rikitemanna te Tama, **R&B** 76:23. Ma Oliver Cowdery, Iotebwa Timiti e noora te Uea n te mi ni burabeti, **R&B** 110:1–4. Te Uea e wetea Iotebwa bwa te unimwaane ae te tia tararua, te tia rairairi, te tia kaotioti, te tia mamata, ao te burabeti, **R&B** 124:125. Iotebwa Timiti e tia ni karaoa ae mwaiti riki ibukin kamaiuaia aomata nakoia aomata nako, ma ti Iesu, **R&B** 135:3.

Koroboki aika Tabu ake a kaotaki iroun te Burabeti Iotebwa Timiti: Iotebwa e rairi mwakoron bwaatua aika koora are e anganaki iroun te anera ae Moronaai, te rairairi are e boreatiaki n 1830 bwa Ana Boki Moomon. E karekei naba kaotioti aika bati mai iroun te Uea are a kaota raoi boton reirei ao barongakin te Ekaretia. A mwaiti man kaotioti aikai ake a ikotaki ao ataaki ngkai bwa Reirei ao Berita aika Tabu. Ngaia naba are e mwiokoaki ibukin kaotakin te Bwaeao ae Bati Bona, are kanoana bon rairairi aika kairaki iroun te Tamnei i aon tabeua aia koroboki Mote, Aberaam, ao Mataio, anaitaeka man oin

rongorongona ao ana kakoaua, ao tebwi ma teniua taeka n reirei ao koaua ake a kakoauaki n te Ekaretia.

Timon are te I-Kanaan

N te Nu Tetemanti, temanna mai buakoia ana moan Abotoro ake Tengaun ma Uoman Iesu Kristo (Mat. 10:2–4).

Timon Betero. *Tara* Betero

Timoteo. *Tara naba* Bauro

N te Nu Tetemanti, te mitinare ae kairake ae toan Bauro n ana tai Bauro ni mwakuri ni ibuobuoki (Mwak. 16:1–3; 2Tim. 1:1–5); te nati te mwaane iroun tamana ae te I-Erene ao tinana te I-Iutaia; ngaia ma ana karoa a maeka i Rutetera.

Bauro e taekina Timoteo n ai aron ae "oin natina n te onimaki" (1Tim. 1:2, 18; 2Tim. 1:2). Timoteo tao bon ana tia ibuobuoki ae rangi n onimakinaki ma ni konabwai (Biri. 2:19–23).

Timoteo, Reta nakon. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro; Timoteo

Booki aika uoua n te Nu Tetemanti. Bon oin ana reta Bauro ni kauoua are e koreia nakon Timoteo.

Te moan Timoteo: E korea ana moan reta Bauro i mwin moan kabureakina. E katuka Timoteo i Ebeto, ao e kantaningaia bwa e na oki rimwi (1Tim. 3:14). E ngae n anne, Bauro e namakinna bwa e na waereme, ngaia are e koroboki nakon Timoteo, tao mai Maketonia (1Tim. 1:3), n anganna reirei ao kaunganano ni kakoroan nanon ana beku.

Mwakoro 1 kanoana bon ana kamauri Bauro ao ana kaetieti naba i aon kario iango aika nanobaba ake a tabe ni kunea kawaia n rin n te Ekaretia. Mwakoro 2–3 a anga kairiiri i aon aia tataro aomata ao anuaia ao aroia minita. Mwakoro 4–5 kanoana bon kabwarabwaraan kitanan te koaua ni boong aika kaitira ao te taeka n reirei nakon Timoteo bwa e na kanga ni karaoi mwakuri ni ibuobuoki nakoia naake e kairiia. Mwakoro 6 bon te kaunga nano bwa ana kakoauaki aia kakaonimaki ao ni kitan kaubwain te aonaba.

Te kauoua n Timoteo: E korea ana kauoua n reta Bauro n ana tai ni kabureaki te kauatai, te tai ae aki maan i mwain tiringana ibukin ana koaua. Kanoana bon ana kabanea n taeka te Abotoro ao e kaota kamiimin ninikoriana ao ana onimaki are e kaitara iai te mate.

Mwakoro 1 kanoana bon ana kamauri Bauro ao mwioko nakon Timoteo. Mwakoro 2–3 a anga kauring aika kakaokoro ao kairiiri, ma te kakaewenako bwa e na kaitarai kaangaanga ake a na roko. Mwakoro 4 bon te rongorongo nakoia raon Bauro, are kanoana bon taeka n reirei bwa a na kanga ni tabeakinia taan kitana te koaua.

Tinai, Maunga are. *Tara naba* Ana Tua Mote; Mote

Te maunga n te aba are Tinai are Waikeke Nako are e kaan ma te tabo are a maeka iai teniua namwakaina Mote ma I-Iteraera i mwin otinakoia mai Aikubita; e aranaki naba bwa te Maunga are Oreba (Otin. 3:1). Ikai are e anga te Atua Ana tua nakon Mote ibukin te bata are Iteraera; ikai naba are e kateaki iai te umwa (Otin. 19:2; 20:18; 24:12; 32:15).

Tinebi

N Ana Boki Moomon, te mwaane are e kairia te koraki ake a oki nakon aban Nibwaai; e riki bwa te uea ao e kairia n te raoiroi (Mot. 9–10).

Tinoki

Te burabeti i Iteraera ni bongin te O Tetemanti are e ti taekinaki n Ana Boki Moomon.

E taetae ni burabeti ibukin maten Kristo, **1Nib.** 19:10. E taekina Natin te Atua, **Aram.** 33:15 (Aram. 34:7). E tiringaki ibukin te koaua, **Aram.** 33:17. E taetae ni burabeti ni kaineti ma rokon te Mesia, **Erem.** 8:20.

Tinoti

Te burabeti i Iteraera ni bongin te O Tetemanti are a ti kuneaki ana taetae

ni burabeti ibukin Kristo n Ana Boki Moomon.

E taetae ni burabeti ibukin taunakin Kristo ao boong n roo aika teniua, **1Nib.** 19:10, 12. E a kaman taekina ikotakin Iteraera, **1Nib.** 19:16. Iakobwa e anaitaeka n ana taetae ni kaikonaki Tinoti i aon te kai te oriwa ake a manana ma aika a moaanti, **Iakob.** 5. Iakobwa e kabwaranakoi ana taetae ni kabotau Tinoti, **Iakob.** 6:1–10. E reirei ibukin te tataro ao te taromauri, **Aram.** 33:3–11. E reirei bwa te kaboaki e reke rinanon Natin te Atua, **Aram.** 34:7. E ninikoria n ana koaua are e tiringaki ibukina, **Erem.** 8:19. E taekina manga kaokakia Reimwanaite, **Erem.** 15:11. E kakoaua ibukin te urubwai ni maten Kristo, **3Nib.** 10:15–16.

Tion. *Tara naba* Enoka; Ierutarem ae Boou

Ake a itiaki nanoia (R&B 97:21). Tion nanona naba bon te tabo ike a maeka iai ake a itiaki nanoia. Te kaawa are kateaki iroun Enoka ao ana aomata are n tokina e anaki nako karawa ao ibukin raoiroia e aranaki bwa Tion (R&B 38:4; Mote 7:18–21, 69). Ni boong aika kaitira te kaawa ae aranaki bwa Tion e na kateaki i rarikin te Aono ae Jackson, Missouri (United States of America), are a na ikotaki iai ana baronga Iteraera (R&B 103:11–22; 133:18). Aomata aika Itiaki a tuangaki bwa a na katea Tion n taabo nako are a maeka iai n te aonaba.

Ana kaawa Tawita e aranaki bwa Tion, **1Uea** 8:1. E na nako mai Tion te tua, **Itaia** 2:2–3 (Mika 4:2; 2Nib. 12:2–3). E na roko te Tia Kabooira nako Tion, **Itaia** 59:20. N na weteingkami tatabeman man te kaawa nako, ao kaka uoman man utu nako, ao N na kairingkami nako Tion, **Iere.** 3:14. N te maunga are Zion ao i Ierutarem aika a na rawei maiuia, **Ioera** 2:32 (Obaria 1:17).

A na kakabwaiaki ake a ukoukora kaokan au Tion, **1Nib.** 13:37. A kamoamoa natin Tion aika aine, **2Nib.** 13:16 (Itaia 3:16). E na reke kain te aomata are taku bwa e raoi i Tion, **2Nib.** 28:19–25.

Ukoukora wakinan ao katean ana waaki Tion, **R&B** 6:6 (R&B 11:6). Ngai ae I kairia ni kamwakura te waaki ibukin Tion n te mwaaka ae moan te korakora ibukin te raoiroi, **R&B** 21:7. Ierutarem ae Boou e na aranaki bwa Tion, **R&B** 45:66–67. Independence, Missouri bon te tabo ibukin kaawan Tion, **R&B** 57:1–3. E na tiku te karawawataki i aoia natin Tion ni karokoa a raira nanoia, **R&B** 84:58.

Te Uea e arania ana aomata bwa Tion, ibukina bwa ti teuana nanoia ao teuana aia iango, **Mote** 7:18–19. Tion (Ierutarem ae Boou) e na kateaki i aon te kontenanti ae America, **TOni.** 1:10.

Tioram, Tioramwaite

N Ana Boki Moomon, ana tia mwakuri Raban are e airi ma Nibwaai ao Riaai n nako nakon te aba ni berita (1Nib. 4:31–38). Ibukin ana kakaonimaki Tioram, Riaai e kakabwaia ni ikotaki ma oin natin Riaai aika mwaane (2Nib. 1:30–32). Ana kariki a kinaaki bwa Tioramwaite (Iakob. 1:13).

Tiritiri. *Tara naba* Kain; Katuua ae te Tiringaki

Anakin maiun te aomata ma nanom ni kan karaoia n akea riaina. Te tiritiri bon te bure ae kabuakakaki man taai ake ngkoa (KB 4:1–12; Mote 5:18–41).

Ane e katutua raraan te aomata ao e na katutuaki raraan iroun te aomata, **KB** 9:6 (ARIT, KB 9:12–13; Otin. 21:12; Aram. 34:12). Ko na tai kamateia aomata, **Otin.** 20:13 (TK 5:17; Mat. 5:21–22; Mot. 13:21; R&B 59:6).

E taku Iesu, ko na tai kamateia aomata, **Mat.** 19:18. Taan kamateia aomata a na reke tibwangaia n te mate are te kauoua, **Kaoti.** 21:8.

Taan tiriaomata ngkami inanomi, **1Nib.** 17:44. E na reke kain te tia tiriaomata are e tiritiri n oin nanona, **2Nib.** 9:35. E tuatua te Atua bwa a na aki tiritiri aomata, **2Nib.** 26:32. Te tiritiri bon te bwai ae bati n ribaki iroun te Uea, **Aram.** 39:5–6.

Ane e kamatea te aomata e na bon aki kabwaraaki ana bure, **R&B** 42:18. Aomata nako aika tiritiri a riai ni uotaki rake nakon tuan te aba, **R&B** 42:79.

Titania

Te uteute ke te uteute ae kamamate ae titebo taraana ma te wiita. E aki kona ni kinaaki man te wiita ni karokoa e a ikawai raoi (Mat. 13:24–30; R&B 86:1–7).

Titeiki

Teuana te iunete ni babaire ao te rabwata n tararua n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. Te titeiki kanoana bon tabeua taian uote ke mwanga. Ni bon arona iai tiana n te aba ao e kabotauaki ma tein te umwa n rianna are e kabwarabwaraki n Itaia 54:2: "Kananaui maean umwam, ao kamatoai kain umam." Titeiki n tatabeua nako i Tion a boutoka ao a buokia ni katearake te Ekaretia n aron katean te umwa n rianna ke te mwaneaba ni kaina. Te titeiki bon aia tabo ni ikotaki nikiran Iteraea ake a kamaenakoaki (R&B 82:13–14; 101:17–21).

Kamatoatoai am kai aike ko kamatoaki iai ao kabubura tiam, **Moro.** 10:31 (R&B 82:14).

Ana rineaki titeiki tabeua nakon Tion i rarikin aei, **R&B** 109:59. Ikotakiia i aon Tion, ao i aon ana titeiki, e na riki bwa te otanga, **R&B** 115:6 (R&B 101:21). Taabo ake tabeua naba a na rineaki bwa taian titeiki, **R&B** 115:18. Te beretitenti n aia koram ibonga aika rietata a kateaki bwa a na katauraoia naake a na rineaki bwa beretitenti n titeiki, **R&B** 124:133–134. Naako nakon aban Tion, bwa aonga ana titeiki ni kakorakoraaki, **R&B** 133:9.

Tito. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro; Tito, Reta nakon

N te Nu Tetemanti, te I-Erene ae rairaki ae onimakinaki are mwananga nako Ierutarem ma Bauro ao i mwina e riki bwa te mitinare (Kara. 2:1–4; 2Tim. 4:10). Tito e nikira ana moan reta Bauro nakoia Aomata aika Itiaki i Korinto (2Korin. 7:5–8, 13–15).

Tito, Reta nakon. *Tara naba* Ana Reta Bauro; Bauro; Tito

Ngke e inaomata Bauro n te tai ae uarereke man te kabureaki irouia I-Rom, e korea te reta nakon Tio, are e mena i Kirete. Te reta tabeakini riki titiraki ake a irekereke nakon te katei tua i nanona ao bairean te Ekaretia.

Mwakoro 1 kanoana bon ana kamaiuri Bauro ni ikotaki ma kaetieti ao bwaai aika kainnanoaki aika tabangaki ibukiia bitiobi. Mwakoro 2–3 kanoaia bon reirei ae taneiai te aba ao rongorongo aika kaineti nakon Tito i aon mwakuri aika karaoki nakoia koraki aika kakaokoro n te Ekaretia i Kirete. Bauro e kaungaia Aomata aika Itiaki bwa a na tokanikai i aon waaki aika kamangao, taua ma nanomi ao kakaonimaki, ao kateimatoai mwakuri aika raoiroi.

Toa. *Tara* Botaki n Toa

Tokin te Aonaba. *Tara* Aonaba—Tokin te aonaba

Toma

N te Nu Tetemanti, temanna mai buakoia tenaan moan Abotoro ake Tengaun ma uoman ake a rineaki iroun te Tia Kamaiu n Ana tai ni mwakuri ni ibuobuoki ngke maiu n rabwata. (Mat. 10:2–3; Ioane 14:5). N te taetae n Erene te ara bon Rirumo (Ioane 20:24–29; 21:2). E ngae ngke Toma e nanououa ni Mangautin Iesu ni karokoa e bon noora Iesu, korakoran anuana e karikia bwa e na kukurei ni kaitara te bwainikirinaki ao te mate ma ana Uea (Ioane 11:16; 20:19–25).

Toromon. *Tara naba* Batateba; Tawita

N te O Tetemanti, natin Tawita ao Batateba te mwaane (2Tamu. 12:24). Toromon bon uean Iteraera n te tai ae aki maan.

Tawita e arana Toromon bwa te uea, **1Uea** 1:11–53. Tawita e mwiokoa Toromon bwa e na nakonako ni kawain te Uea, **1Uea** 2:1–9. Te Uea e berita nakoina te nano n atataiaomata, **1Uea** 3:5–15. E motiki taeka i marenaia uoman tiina ao e ata raoi oin tinan te ataei, **1Uea** 3:16–28.

E taekini taeka n rabakau ao anene, **1Uea** 4:32. E katea te tembora, **1Uea** 6; 7:13–51. E katabua te tembora, **1Uea** 8. E kawaraki iroun uean Tieba are te aine, **1Uea** 10:1–13. E mare Toromon nako tinanikun Iteraera, ao buuna a raira nanona bwa e na taromauri atua ni kewe, **1Uea** 11:1–8. E un te Uea iroun Toromon, **1Uea** 11:9–13. E mate, **1Uea** 11:43. E taetae ni burabeti Tawita ibukin mimitongin ana tautaeka Toromon, **TAre.** 72.

Toromon e karekei buuna aika mwaiti ao buuna ni kewe, ma tabeman aki reke mai iroun te Uea, **R&B** 132:38 (Iakobwa 2:24).

Totom. *Tara naba* Komora

N te O Tetemanti, te kawa ae buakaka are e kamaunaki iroun te Uea (KB 19:12–29).

Tua. *Tara naba* Ana Tua Mote; Ana Tua te Atua; Euangkerio; Kakabwaia; Ongeaba

Oin te reirei, te koaua, ke te tua. Ana moan tua ke ana kaetieti te Atua ake a bane ni boto i aoia kakabwaia ao rekenikai i karawa ao i aon te aonaba. Naake a kawakin ana tua te Atua a karekei kakabwaia ake a beritanaki. Moan tua n te euangkerio bon te onimaki iroun te Uea ae Iesu Kristo ao te rairannano (TOni. 1:4). Te Burabeti Iotebwa Timiti e reirei bwa aomata a riai naba n ongeaba, karinea, ao ni kamatoai tuan te aba (TOni. 1:12).

Ana tua Mote bon te tua ni katauraoi ni uotia mwaane ao aine nakon Kristo. Bon te tua ibukin tiatianakiia, kairakiia, ao otenanti. N te bong aei ana tua Kristo, are e kakoroa bukin ana tua Mote, bon bwaninin te euangkerio ke "tuan te inaomata ae kororaoi" (Iakobo 1:25).

Te Atua e anga tuua nakon Atam, **KB** 1:28; 2:16–17. Te Atua e angan Noa tuua, **KB** 9:1. Moan te raoiroi ana tua Iehova, ao e kamaiua te tamnei, **TAre.** 19:7. Bon Iehova ara tia kariki tuua, **Itaia** 33:22.

Ti na (aki) katuka moan ana reirei Kristo, ma ti na buti n roko n te aro ae ti na ikawai iai, ARIT, Ebera 6:1. Ti temanna te tia karaoa te Tua, **Iak.** 4:12.

Ike akea te tua ae taekinaki, ao a na akea te rekenikai, **2Nib.** 9:25. Iai te tua ae ti anganaki, **Aram.** 42:17–22. Aomata a na motikaki taekaia n aron aia mwakuri, **Aram.** 42:23. Kristo bon te tua, **3Nib.** 15:9.

Ni kabane tuua bon bwain te tamnei, **R&B** 29:34. E anganaki Iotebwa Timiti tuan te Ekaretia n te kaotioti, **R&B** 42. Unimwaane, ibonga, ao taan reirei a na reirei tuan au euangkerio, ake i nanon koroboki aika tabu, **R&B** 42:12. Ane e kawakina ana tua te Atua e aki riai n urua tuan te aba, **R&B** 58:21. Ootan Kristo bon te tua are bwaai ni kabane a tautaekanaki iai, **R&B** 88:7–13. E tia n anga te tua nakon bwaai ni kabane, **R&B** 88:42–43. Kam na reireiaki raoi n te moan tua, n te reirei, ni bwaai ni kabane, **R&B** 88:78 (R&B 97:14). Aomata a riai ni kawakin tuan te aba, **R&B** 98:4–5. Aomata ni kabane aonga ni mwakuri i nanon te reirei ao te tua ni kaineti ma te inaomata n rinerine ae e riai are I a tia n anganna, **R&B** 101:78. Tera karinanin te rabakau are ti karekea n te maiu aei e na iri ma ngaira n te mangauti, **R&B** 130:18–19. Ngkana ti karekei kakabwaia mai iroun te Atua, bon man te ongeaba nakon te tua, **R&B** 130:20–21. Te Ekaretia e taekini ana koaua ni kaineti ma tuan te aba, **R&B** 134.

A kona aomata nako ni kamaiuaki n te ongeaba nakon tuua ao otenanti n te euangkerio, **TOni.** 1:3.

Tua ae Maungatabu. *Tara naba* Tautaeka; Tua

N Reirei ao Berita aika Tabu, "Tua ae Maungatabu" a kaineti nakon ana Tua ae Maungatabu te United States i America, ake a karekeaki mai iroun te Atua bwa e aonga n tauraoi te kawai ibukin Manga Kaokan te euangkerio.

Tua ae maungatabu a riai ni boutokaaki, **R&B** 98:5–6. Te Uea e karaoa te Tua ae Maungatabu bwa e na kateaki, **R&B** 101:77, 80.

Tua-Kaua. *Tara naba* Bentateuti

Te kanimaua ni boki n te O Tetemanti. Te Tua-Kaua kanoana bon ana kabanea ni maroro Mote ake teniua, are e anga n aba aika aoraoi i Moaba i mwain ae onikaki. Te moan maroro (mwakoro 1–4) bon te kabwarabwara. Te kauoua ni maroro (mwakoro 5–26) kanoana bon ua mwakoro: (1) mwakoro 5–11—Tuua ake Tebwina ao kabwarabwaraia ae riai; ao (2) mwakoro 12–26—wakin tuua, are e riki bwa boton te boki ae bwanin. Te kateniua ni maroro (mwakuri 27–30) kanoana bon manga kabouan ma te nano ae koaua te berita ae tabu i marena Iteraera ao te Atua ao katanoatakin kakabwaia ake a rimwin te ongeaba ao te maraia are e rimwin te aki ongeaba. Mwakoro 31–34 e kabwarabwara anganakia tibun Rewi te tua, ana anene Mote ao te kabanea ni kakabwaia, ao nakon Mote.

Tuea. *Tara naba* Berita ae Tabu; Tuea ao te Berita ae Tabu n te Nakoanibonga

N aron kabonganakina ni koroboki aika tabu, n taai nako bon te berita ae tabu ke te berita. E ngae n anne, aomata aika buakaka, ni ikotaki ma Tatan ao ana anera, a karaoi naba tuea bwa a na kakoroi bukin aia kantaninga. Ni bongin te O Tetemanti, tuea a bon butimwaeaki; e ngae n anne, Iesu Kristo e reirei bwa aomata a riai n aki tuea n aran te Atua ke Ana kariki bwai (Mat. 5:33–37).

N na kakoroa bukin te taeka n tuea are I atongnga n tuea nakon Aberaam, **KB** 26:3. Ngkana e atonga te taeka n tuea ni kabaea tamneina, ao e na aki kakewea ana taeka, **WI** 30:2. A rin i nanon te taetae n tuea bwa a na nakonako i nanon ana tua te Atua, **Neem.** 10:29.

Ko na kakoroi bukin am taeka n tua nakon te Atua, **Mat.** 5:33 (Min. 5:4–5; 3Nib. 12:33). Te Atua e taetae n tuea bwa a na kamaiuaki ake a kakaonimaki, **Ebera** 6:13–18.

Ngke e a tia n tuea Tioram, ao a mauna raraomara, **1Nib.** 4:37. Ana aomata Amon a karaoa te berita bwa a na aki manga kawawaea te raraa, **Aram.** 53:11. Nibwaite ake a buakaka a karaoi tuea ma berita aika tabu ni karaba ma Tatan, **Erem.** 6:21–30.

Aomata a na karekea te maiu ae akea tokina rinanon te tuea ao te berita ae tabu n te nakoanibonga, **R&B** 84:33–42. Ni kabane berita aika tabu, boraraoi, reitaki, tabera, ao tuea ake a aki kabaeaki iroun te Tamnei ae Tabu n te Berita a bon toki ngkana a mate aomata, **R&B** 132:7.

Tuea ao te Berita ae Tabu n te Nakoanibonga. *Tara naba* Berita ae Tabu; Nakoanibonga; Tuea

Te tuea bon te taetae ni kamatoa bwa e na koaua ao ni kakaonimaki te aomata nakon ana berita. Te berita ae tabu bon te berita ni koaua i marenaia ua koraki. Te Nakoanibonga ae te Aaron e karekeaki n te berita ae tabu n ti ngaia. Taan taua te Nakoanibonga ae te Merekitereka a karekea te nakonibonga man te tuea ae aki taekinaki ni ikotaki naba ma te berita ae tabu. Ngkana taan taua te nakoanibonga a kakaonimaki ao a karikirakea nakoaia n aron ana kaetieti te Atua, E kakabwaiaia. Naake a kakaonimaki n ua te toki ao a karaoi ni kabane baike E tangiria mai irouia a na kaerekei bwaai ni kabane ake iroun te Tama (R&B 84:33–39).

E karaoa te berita Iehova ma Aberaam, ao e ongeaba Aberaam, **KB** 15:18; 17:1; 22:16–18. Ibonga n ana bong Etekiera aki kamwarakeia te nanai, **Etek.** 34:2–3. Ibonga n ana bong Maraki a kabuakaka te berita ae tabu, **Maraki** 1–2.

Tuua Ake Tebwina. *Tara naba* Ana Tua te Atua; Mote

Tebwina tuua ake e anga te Atua rinanon te burabeti ae Mote n tautaekana katei aika riai.

Aran bwai aikai n Ebera bon "Taeka ake Tebwina." A aranaki naba bwa te Berita (TK 9:9) ke te Kakoaua (Otin. 25:21; 32:15). Anganakin Mote Tuua ake Tebwina iroun te Atua, ao rinanona nakon Iteraera, e kabwarabwaraki

n te Otin. 19:9–20:23; 32:15–19; 34:1. Tuua a bon kaaraki i aon baaba n atibu aika uoua, ake a katukaki i nanon te Ati; ngaia are te Ati e aranaki bwa te Ati ni Berita (WI 10:33). Te Uea, n anaitaeka man TK 6:4–5 ao NI 19:18, e a tia ni kakimototoi Tuua ake Tebwina i nanon "uoua tuua aika korakora" (Mat. 22:37–39).

Tuua ake Tebwina a tia ni manga taekinaki ni kaotioti ni boong aika kaitira (ARIT, Otin. 34:1–2, 14 [Abentekiti]; Motiaea 12:32–37; 13:12–24; R&B 42:18–28; 59:5–13).

Uan te Kai are e Tabuaki. *Tara* Bwakan Atam ao Ewa; Eten

Uan te Makeke

Uan te kai te makeke. E ngae ngke e rangi ni uangingi te ua, rietan te kai are e rikirake mai iai e rangi ni abwabwaki. Iesu e kabotaua uean karawa nakon uan te makeke (Mat. 13:31).

Ngkana iai ami onimaki ae ai aron uan te makeke, kam kona ni kamwaingi maunga, **Mat.** 17:20.

Uarao. *Tara naba* Kewe, Mwamwanaia, Kamwamwane

I nanon koroboki aika tabu, te mwamwana te aba bon te kewe ni kamwamwane.

E a kabwaia te aomata ane akea te mwamwana te aba i nanon tamneina, **TAre.** 32:2 (TAre. 34:13; 1Bet. 2:1).

Natanaera bon te I-Iteraera ae akea te uarao i rouna, **Ioane** 1:47 (R&B 41:9–11).

Te atatai ae kororaoi e na karikirakea te tamnei n akea te uarao, **R&B** 121:42.

Uea

Booki aika uoua n te O Tetemanti. Booki aikai a karakina rongorongon Iteraera man ana kakaitara Atonia, ana kaaman n nati te mwaane te Uea ae Tawita (ni uakaan ma 1015 I.K.), ni karokoa kabanean tautoronakin Iuta (ni uakaan ma 586 I.K.). A kaairaki iai bwaninin rongorongoia abanuea ake i meang (ana baronga Iteraea ake tebwina) man kamaenakoakia ni karokoa are e anaia Aturia bwa taenikai nakon aaba ake i meang. Taraa naba Bairean Aron Taia n Riki n te Abentekiti.

Te Moan Uea: Mwakoro 1 e kabwarabwarai kabanean bongin maiun te Uea ae Tawita. Mwakoro 2–11 a taua mwiin maiun Toromon. Mwakoro 12–16 e taekinia taan onea raoi mwiin Toromon, Reoboam ao Ieroboam. Ieroboam e karika te bwenaua n abanuean Iteraera. Ueea ake tabeman a bon taekinaki naba. Mwakoro 17–21 e koreaki iai mwakoron nako ana mwakuri ni ibuobuoki Eria ngke e boa Aaba, uean Iteraera. Mwakoro 22 e koreaki iai buakanakin Turia ike Aaba ma Ieotiabwata, uean Iuta, a ikoti aia tanga ni buaka. Te burabeti ae Mikaia e taetae ni burabeti ni kaitaraia ueea.

Ka-uoua ni Uea: Mwakoro 1:1–2:11 e reita maiun Eria, ni ikotaki ma waeraken Eria nako karawa n te ka ae te ai. Mwakoro 2–9 e taekina ana mwakuri n onimaki Eritai ao korakoran mwaakana. Mwakoro 10 e taekina Iesu, te uea, ao e kanga ni kamauna ana auti Aaba ao ana ibonga Bwaara. Mwakoro 11–13 e koreaki iai ana tautaeka ae raoiroi Ioati ao maten Eritai. Mwakoro 14–17 e taekinaki iai uea aika kakaokoro ake a tautaeka i Iteraera ao Iuta, ao angin te tai i nanon te buakaka. Mwakoro 15 e koreaki iai tauakin ana baronga ake tebwina Iteraera iroun Aturia. Mwakoro 18–20 e koreaki iai maiun Etekia ae raoiroi, ae uean Iuta, ao te burabeti ae Itaia. Mwakoro 21–23 e taekiniia ueea aika Manate ao Iotia. N aron te katei, Manate e bon bukin taeka ibukin tiringan Itaia ibukin ana koaua. Iotia bon te uea ae raoiroi are e manga katea te tua i buakoia Iutaia. Mwakoro 24–25 e koreaki iai tautoronakiia i Bwaburonia.

Uean Rom. *Tara naba* Rom

Uean Rom ngkoa. N aia tai abotoro, Uean Rom bon ti ngaia ae korakora mwaakana n te aonaba. E ikotiia bwaai ni kabane imarenan te Iuberetiti, te

Danube, te Rhine, te Atlantic, ao te Rereua are te Sahara. Baretain e riki bwa te aba ni iokinibwai n 63 I.K., ngke e anaaki Ierutarem iroun Pompey. E ngae ngke kaain Rom angania Iutaia kabwaiaia aika bati, Iutaia a riba te tautaeka n Rom ao aki toki ni kaitaraia.

Bauro, kaain Rom, e kabongana te taetae n Erene, te taetae ae rangi n tabangaki kabonganana ni uean Rom, ni kabuta te euangkerio ni kabuta uean Rom.

Angan Kaitara akana ana bwai Kaitara, **Mat.** 22:17–22. Bauro e bubuti inaomatana ngkai te I-Rom, **Mwak.** 16:37–39 (Mwak. 22:25–29).

Uean te Atua ke Abanuean Karawa. *Tara naba* Ana Ekaretia Iesu Kristo; Mimitongin te Tiretio

Uean te Atua i aon te aonaba bon Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira (R&B 65). Oin te kaantaning n te Ekaretia bon katauraoakiia kaaina bwa ana maiu n aki totoki n te abanuea ae te tiretio ke abanuean karawa. E ngae n anne, n tabetai koroboki aika tabu a arana te Ekaretia bwa abanuean karawa, are nanona bwa te Ekaretia bon abanuean karawa i aon te aonaba.

Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira bon uean te Atua i aon te aonaba, ma n te tai aei e bon tiatianaki nakon te abanuea n te ekaretia. N tain te Tenga n Ririki, uean te Atua e na riki bwa te tautaeka ao te ekaretia.

Bon te Uea Iehova n aki totoki, **TAre.** 10:16 (TAre. 11:4). Atuani karawa ae na bon aki uruaki n aki toki, **Tani.** 2:44 (R&B 138:44).

Kam na rairi nanomi bwa e a kan roko uean karawa, **Mat.** 3:2 (Mat. 4:17). E na roko ueam, E na tauaki am taeka i aonaba, **Mat.** 6:10. Ukoukora moa uean te Atua, **Mat.** 6:33 (3Nib. 13:33). N na anganiko kiingin ueau, **Mat.** 16:19. Nakomai, kam na ana ueami are katauraoaki ibukimi, **Mat.** 25:34. Ngkana I kang toa ma ngkami n uean Tamau, **Mat.** 26:26–29. Kam na nooria burabeti ni kabaneia n uean te Atua, **Ruka** 13:28. Aika buakaka e aki reke uean te Atua irouia, **1Korin.** 6:9. E aki kona ni karekea uean te Atua te iriko ma te rara, **1Korin.** 15:50.

I mwain ae kam ukoukora te kaubwai kam na ukoukora moa uean te Atua, **Iakob.** 2:18. Akea te bwai ae bareka ae kona ni karekea uean karawa, **Aram.** 11:37.

Ko aonga ni motirawa ma ngaiia n abanuean Tamau, **R&B** 15:6. E anga nakoimi te abanuea ke a tia n anganaki kiingin te Ekaretia, **R&B** 42:69 (R&B 65:2). E na waaki nako uean te Atua bwa e aonga n roko abanuean karawa, **R&B** 65:5–6. Kiingin te abanuea aei a na aki manga anaaki mai iroum, **R&B** 90:3. Ane e butimwaiko n aron te ataei ae uarereke, e butimwaea abanueau, **R&B** 99:3. Anne aran au Ekaretia ni boong aika kaitira, ae Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira, **R&B** 115:4. A kaukaki karawa ao I noora abanuean te Atua ae tiretio, **R&B** 137:1–4.

Umwa ni Kaikain i Liberty, Missouri (USA). *Tara naba* Timiti, Iotebwa, te Ataei

Te umwa ni kaikain ae uarereke are a mena i nanona te Burabeti ae Iotebwa Timiti ao tabeman riki are e aki eti kabureakiia man Nobembwa 1838 nakon Eberi 1839. N aia tai i nanon kaangaanga n aroaro aikai, Iotebwa e karekei kaotioti tabeua, e anga taeka ni burabeti, ao e kairaki bwa e na korea te reta ae kakawaki nakoia Aomata aika Itiaki, mwakorona aika rineaki a karinaki n Reirei ao Berita aika Tabu 121–123.

Umwa, Mwaneaba. *Tara naba* Atin Berita; Moan te Tabu; Tembora, Umwan te Uea

Umwan te Uea, boton ana nebonebo Iteraera n aia tai n Otinako mai Aikubita. Ni bon arona te umwa bon te tembora ae kona ni uouotaki ao e kona ni kamaenakoaki ao ni manga kateaki. Tibun Iteraea a kabongana te umwa ni karokoa a katea ana tembora Toromon (R&B 124:38).

Te Atua e kaota te banna ibukin te umwa nakon Mote (Otin. 26–27), ao tibun Iteraera a kateia n aron te banna anne (Otin. 35–40). Ngke e a bobonga raoi te umwa, e rabunaki te umwa n rianna n te nang, ao mimitongin te Uea e kaona te umwa (Otin. 40:33–34). Te nang bon kanikinaean ae mena iai te Atua. N te tairiki bon taraan te ai. Ngkana e tiku te nang i aon te umwa n rianna, a tiku ni maeka tibun Iteraera. Ngkana e mwaing, a mwaing ma ngaia (Otin. 40:36–38; WI 9:17–18). Tibun Iteraera a uota te umwa ma ngaiia n aia tai n nakonako n te rereua ao n aia tai n taua te aba ae Kanaan. I mwin tauan te aba anne, te umwa e kateaki i Tiro, te tabo are e tia n rineia te Uea (Iotua 18:1). I mwin katean ana tembora Toromon irouia tibun Iteraera, e mauna raoi te umwa man rongorongon are ngkoa.

Te Uea ao Itaia a kabongana te umwa bwa te kanikina ibukin kaawa aika Tion ao Ierutarem n tain Kauaokin te Uea (Itaia 33:20; Mote 7:62).

Umwan te Uea. *Tara* Tembora, Umwan te Uea

Un. *Tara naba* Ribaia, Kairiribai; Tangira

Te un bon kaotan namakinan te un. Te Uea e kauringia Ana Aomata aika Itiaki bwa a na taua mwiin unia (Mat. 5:22). Akea i buakoia kaaro ke te ataei ae na bwainikirinia tabeman n te utu. I nanon koroboki aika tabu, te un e aki toki n anganaki bannan te ai (2Nib. 15:25; R&B 1:13).

Ao e bati n un Kain, ao e moa noku, **KB** 4:5. E iremwe n un te Uea, ao e bati ana atataiaomata, **TAre.** 145:8. E raira nako te un te kaeka ae nimamannei, **TRab.** 15:1. E karika te un te aomata ae unun, ma e raoiakina te un te aomata ae aki kakaiun, **TRab.** 15:18 (TRab. 14:29). N na kamaana aki unu ibukin arau, **Itaia** 48:9. I arora baiu nakoia te botanaomata ae aki toki ni kabonoa nanou, **Itaia** 65:2–3.

Ane e boa tabam are mai ataim, ao ko na raira tabam are teuana nakoina, **Mat.** 5:39. Ngkami taama, tai kauniia natimi, **Ebeto** 6:4.

Ngkai I a tia n taekina te koaua, kam a un irou, **Mot.** 13:4. N na kawariia te botanaomata aio n uniu, **Aram.** 8:29.

Akea ae e na kauraki unna nakoia, ma ti naake aki kakoauai ana mwakuri ni bwaai ni kabane, **R&B** 59:21. Ngai, te Uea, I un irouia naake a buakaka, **R&B** 63:32.

Unimwaane. *Tara naba* Nakoanibonga; Nakoanibonga ae te Merekitereka

Te taeka ae *unimwaane* e kamanenaki n anga aika kakaoro n te Baibara. N te O Tetemanti e aki toki ni kaineti nakoia mwaane aika kara riki n te baronga, ake n angin te tai a onimakinaki ma waaki n tautaeka (KB 50:7; Iotua 20:4; Ruta 4:2; Mat. 15:2). Aia ririki ni maiu ao aia atatai e karaoa aia taeka n reirei bwa a kakawaki. Nakoaia e aki kainnanoaki iai te wewete n te nakoanibonga.

Bon iai naba unimwaane aika katabuaki nakon te Nakoanibonga ae te Merekitereka ni bongin te O Tetemanti (Otin. 24:9–11). N te Nu Tetemanti, unimwaane a taekinaki bwa te nakoa n te nakoanibonga n te Ekaretia (Iakobo 5:14–15). I buakoia Nibwaite bon iai naba unimwaane aika katabuaki n te nakoanibonga (Aram. 4:7, 16; Moro. 3:1). N te mwioko n tararua aei, Iotebwa Timiti ao Oliver Cowdery bon tenan moan unimwaane ni katabuaki (R&B 20:2–3).

Unimwaane bon te ara are anganaki ni kabane taan taua te Nakoanibonga ae te Merekitereka. Te katoto, mitinare aika mwaane a aranaki bwa unimwaane. Te Abotoro naba bon te unimwaane, ao a bon riai n aranaki n te ara aio kaain te Koram n te Tengaun ma Uoman ke taian Koram n te Itingaun (R&B 20:38; 1Bet. 5:1). Tabeia unimwaane aika katabuaki n te Ekaretia ni boong aikai a tia ni kaotaki ni kaotioti ni boong aika kaitira (R&B 20:38–45; 42:44; 46:2; 107:12).

Mote e koreia nakoia ni kabane aia unimwaane Iteraera, **TK** 31:9.

Barenaba e kanakoa te bwai ni ibuobuoki nakoia unimwaane n te Ekareti,

Mwak. 11:30. A katabuaki unimwaane n ekaretia nako, **Mwak.** 14:23 (Tito 1:5). Weteia unimwaane bwa a na tataro i aon te aoraki, **Iak.** 5:14.

A katabuia unimwaane ni katokan baia, **Aram.** 6:1.

Unimwaane a na kakabwaiaia ataei, **R&B** 20:70. Unimwaane a na kairi taian botaki iroun te Tamnei ae Tabu, **R&B** 46:2. Unimwaane a na anga rongorongon mwiokoaia, **R&B** 72:5. Unimwaane a na tataekina te euangkerio nakoia botanaomata, **R&B** 133:8.

Unna. *Tara naba* Un

Unraa, Kaitara. *Tara naba* Kitanan te Koaua; Ngurengure; Riaboro; Te Bure

Aki ongeaba nakon ke ni kaitara te Uea, ni ikotaki ma te rawa n iria Ana taan kairiri ake e rineia ao n aki ongeaba ma nanom n Ana tua.

Tai rawa nakon Iehova, **WI** 14:9. E ukoukora ti te kiriwe te aomata ae buakaka, **TRab.** 17:11. A na reke kaia ataei aika rarawa, **Itaia** 30:1.

Te Uea e aki kamaiuia ake a kaitara ao a mate i nanon aia bure, **Mot.** 15:26. Ameritinaite a bon tia n teiraki i matan te botanaomata ni kaitara te Atua, **Aram.** 3:18–19.

Taan kakaitara a na bon rootaki ma te rawawata ae bati, **R&B** 1:3. E kauraki unin te Uea nakoia taan kakaitara, **R&B** 56:1 (R&B 63:1–6).

Tatan e kaitara te Atua, **Mote** 4:3.

Ura

N te O Tetemanti, Ura ae abaia I-Kareria bon moan mwengan Aberam (KB 11:27–28, 31; 15:7; Neem. 9:7; Abe. 2:1, 4)

Urim ao te Tammim. *Tara naba* Otangan Te Bwabwa; Tia Mamata

Bwai ni mwakuri are a katauraoaki iroun te Atua bwa a na buoka te aomata ni karekea te kaotioti ao n rairi taian taetae. N te taetae n Ebera taeka aikai nanona bwa "oota ao kororaoi." Te Urim ao te Tammim kanoana bon atibu aika uoua aika kabaeaki rarikia n te tirewa ao n tabetai a kamanenaki ma te otanga (R&B 17:1; IT—R 1:35, 42, 52). Te aonaba aio e an riki bwa te Urim ao te Tammim ae korakora n arona ae katabuaki ao n aki mamate (R&B 130:6–9).

Ko na nei taian Urim ao Tammim n te uba ni kaeti taeka, **Otin.** 28:30.

Ane e tokanikai N na anganna te atibu ae mainaina, **Kaoti.** 2:17.

Iai bwaai aika e kona n taratara mai nanona, ao n rairairi, **Mot.** 8:13. N na anganiko atibu aika uoua aikai, **Ita** 3:23–24, 28 (Ita 4:5).

Iotebwa Timiti e karekei kaotioti rinanon te Urim ao Tammim, R&B kabwarabwara nakon mwakoro 6; 11; 14–16. Iai iroum te mwaaka ae ko a tia n anganaki n rairi man kamanenaan te Urim ao te Tammim, **R&B** 10:1. Taan Kakoaua ake Teniman a na noora te Urim ao te Tammim, are e anganaki tarin Iareta i aon te maunga, **R&B** 17:1. Te tabo ae e maeka iai te Atua bon te Urim ao te Tammim ae korakora. Te atibu ae mainaina e na riki bwa te Urim ao te Tammim nakoia ni tatabemaniia naake a karekea, **R&B** 130:6–11.

Ngai, Aberaam, iai irou te Urim ao te Tammim, **Abe.** 3:1, 4.

Waki ni Wenenibure i marenaia ae Titebo aia Mwaine. *Tara naba* Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Wenenibure

Irekereke n te wenenibure iroun temanna ma temanna ae titebo aia mwaine. Te Atua e tabua te waaki ni wenenibure ae aekan aio.

Kaotinakoia nakoira, bwa ti aonga ni bo ma ngaia, **KB** 19:1–11 (Mote 5:51–53). Ko na tai wene ma te mwaane n ai aron te wene ma te aine; te aro ae riai ni bati n ribaki, **NI** 18:22 (NI 20:13). E na akea te mwaane ae baka ni kan aine i buakoia aia mwaane Iteraera, **TK** 23:17. A kaoti aia bure n ai aron Totom, a aki karaba, **Itaia** 3:9 (2Nib. 13:9).

Mwaane a bue n aia kaitatan temanna nakon temanna, **Rom** 1:27. E aki reke uean te Atua irouia mwaane aika bo ma mwaane, **1Korin.** 6:9–10. Te tua e aki karaoaki i bukin te aomata ae raoiroi, ma e karaoaki i bukiia mwaane aika wenenibure ma mwaane, **1Tim.** 1:9–10. A kakairi iroun te koraki arei ao a riki bwa te bwai n reirei, ngkai a reke kaia n te ai ae aki toki, **Iuta** 1:7.

Wanawana. *Tara naba* Atatai; Te Koaua

Te konabwai ke te bwaintituaraoi mai iroun te Atua ni motiki taeka n ae eti. Te aomata e karekea te wanawana rinanon te taneiai ao te kamatebwai ao man irirakin ana reirei te Atua. Ngkana akea ana ibuobuoki te Atua, e aki kona n reke iroun te aomata te wanawana ni koaua (2Nib. 9:28; 27:26).

Te Atua e angan Toromon te rabakau, **1Uea** 4:29–30. Te bwai ae moan te raoiroi te rabakau: ma ngaia ae karekea te rabakau, **TRab.** 4:7. Ane e reke irouna te rabakau ao e tangira tamneina, **TRab.** 19:8.

E riki rake n rabakau Iesu, **Ruka** 2:40, 52. Ngkana akea ana rabakau temanna, ao e na butia te Atua, **Iak.** 1:5 (R&B 42:68; IT—R 1:11).

I taekin bwaai aikai bwa e aonga n reke iroumi te wanawana, **Mot.** 2:17. Reireiniko te wanawana i nanon ataeim, **Aram.** 37:35.

Aomata aika Itiaki a na kunea te wanawana ao kaubwain te rabakau ae korakora, **R&B** 89:19. E riai ane e aki atai bwai n reakina te wanawana man karinanoa ao ni wewetea te Uea, **R&B** 136:32.

Warekaia Iteraera. *Tara naba* Bentateuti

Te kaaua ni boki n te O Tetemanti. Mote e korea te boki ae Warekaia Iteraera. Te boki ae Warekaia Iteraera e taekina karakinan mwanangan Iteraera man te Maunga are Tinai nakon aban Moaba aika aoraoi i aon tian Kanaan. Teuana te reirei ae kakawaki ae reirei bon are ana aomata te Atua a riai n nakonako n te onimaki, n onimakina Ana berita, ngkana a na waaki nako n tokanikai. E manga taekina katuaean Iteraera iroun te Atua ibukin ana aki ongeaba ao e katauraoi rongorongon aia tua tibun Iteraera. Aran te boki e reke man korakoran ware ni ware aomata (WI 1–2; 26).

Mwakoro 1–10 e taekina aia katauraoi I-Iteraera ibukin kitanan Tinai. Mwakoro 11–14 e kabwarabwara mwanangaia, ao kanakoaia taan uarongorongo nako Kanaan, ao rawan Iteraera n rin n te aba ni berita. Mwakoro 15–19 e koroi mwiin tua ao rongorongon bwaai aika riki. Mwakoro 20–36 bon rongorongon aia kabanea n ririki aomata n te rereua.

Wenenibure. *Tara naba* Maiuakinan te Itiaki; Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Waki ni Wenenibure i marenaia ae Titebo aia Mwaine; Wenenibure ae Aki Riai

Te reitaki i marenaia mwaane ma aine n te wenenibure ae aki rinanon te tua. E ngae ngke te wenenibure e kaineti nakon te wenenibure i marenan te aomata ae tia ni mare ao temanna riki ae tiaki buun teuanne ke neienne, ni koroboki aika tabu e kona naba ni kaineti nakoia ake a tuai mareaki. Ni koroboki aika tabu e kamanenaki naba n taai tabetai bwa te banna ibukin kitanan te koaua.

N tabetai te wenenibure e kabonganaki bwa te kanikina ibukin kitanan te koaua n te aba ke te botanaoamata ae bwanin man ana kawai te Uea (WI 25:1–3; Iere. 3:6–10; Etek. 16:15–59; Otea 4).

Iotebwa e rawa ni karao te buakaka ae korakora aei, ao ni bure ni kaitara te Atua, **KB** 39:7–12. Ko na tai wenenibure, **Otin.** 20:14.

Ane e tarataraa te aine bwa e na kaitataan nakoina, ao e a tia ni wenenibure ma ngaia i nanona, **Mat.** 5:28. Kam na rawa nakon te wenenibure, **Mwak.** 15:20. Akea taan wenenibure ke taan wenenibure aika aki mareaki ae a na bwaibwai n uean te Atua, **1Korin.** 6:9–10. Te rabwata tiaki ibukin te

wenenibure, ma ibukin te Uea, **1Korin.** 6:13–18. Ngkae e kawa n riki te wenenibure, ao a na bane mwaane ni karekeia buia, **1Korin.** 7:2–3. Bwa aio nanon te Atua, bwa kam na rawa nakon te wenenibure, **1Teta.** 4:3. Te Atua e na motiki taekaia kabekaau ao taan wenenibure aika aki mareaki, **Ebe.** 13:4.

Iakobwa e kauringia ana botanaomata Nibwaai bwa a na aki wenenibure, **Iakob.** 3:12. Te wenenibure i tinanikun te mare bon moan te ribaki i aoia bure nako ma ti kawawaean raraan ae akea ana bure ke kaakean te Tamnei ae Raoiroi, **Aram.** 39:3–5. Kam a bon tai ibukin ami tiriaomata ma ami wenenibure, nakon te kamaunaki, **Erem.** 8:26.

Ane e wenenibure i tinanikun te mare, ao e aki raira nanona, e na teweaki nako, **R&B** 42:23–26. Taan wenenibure a riai ni raira nanoia bwa aonga ni kaaina te Ekaretia, **R&B** 42:74–78. Ngkana iai aika karaoa te wenenibure i nanoia, e na aki reke te Tamnei irouia, **R&B** 63:14–16.

Wenenibure ae Aki Riai. *Tara naba* Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Wenenibure

Karaoan te wenenibure ma nanom, aroaro ni wenenibure i marenan te mwaane ao te mwaane, wenenibure i marenan te aine ao te aine, wenenibure ma oin raraam, ke aekan nako waki ni wenenibure aika aki raoiroi, ae tiaki n arona, ke te waki ni wenenibure ae aki itiaki.

Ti na kamoa tamara n te wain, ao ti na wene ma ngaia, **KB** 19:30–36. E nako Reuben ni wene ma Birea ae ana kateniman tamana, **KB** 35:22 (KB 49:4; 1Rong. 5:1). Wenenibure i marenaia ae titebo aia mwaine ao waaki ni wenenibure aika kammaira bon baika a bati n ribaki, **NI** 18:22–23. Ngkana te mwaane e taumatoa te aina ni wene ma ngaia, ti te mwaane ae reke n te bure, **TK** 22:25–27.

Ane e taratara te aine bwa e na kaitatan nakoina ao e a tia ni wenenibure ma ngaia i nanona, **Mat.** 5:28 (3Nib. 12:28). Te wenenibure, te kamaira, te tangira ae buakaka bon taromaurian boua, **Koro.** 3:5. Ni boong aika kaitira a na riki aomata bwa taan bangaomata, **2Tim.** 3:1–3.

Bon te mwakuri ae bati n ribaki te bure ni wenenibure, **Aram.** 39:3–5.

Wenenibure aika aki Riai. *Tara* Buakaka, Buakakaia; Maiuakinan te Itiaki; Namakin n te Rabwata, Konabwaim n Namakin n te Rabwata; Wenenibure ae Aki Riai

Wewete Ao Te Rinerine. *Tara naba* Rinerine

Taan iriira Kristo aika raoiroi a kona ni warekaki i buakoia ake a rineaki ake a karekea te kakoaua ibukin te karietataaki. Te wewete ao te rinerine aei e moanaki ma te rairannano ao te bwabetito. E riki n tabwanin ngkana a "waaki nako, ni kanuaiko n ana taeka Kristo, ao n teimatoa ni karokoa te toki" (2Nib. 31:19–20). Koroboki aika tabu a arana te waaki aei bwa karaoan kamatoan weteakira ao rineakira (2Bet. 1:4–11; R&B 131:5–6).

Kam na riki bwa ana koraki ni ibonga, **Otin.** 19:5–6 (Kaoti. 1:6).

E a tia n rineingkami te Atua mai moana bwa kam na kamaiuaki, **2Teta.** 2:13. Kam na kakorakorai ngkami bwa kam na kakoauai weteakimi ma rineakimi, **2Bet.** 1:10.

Te Uea e kanikinaei ngkami bwa ana aomata, **Mot.** 5:15. I berita n ae tabu nakoim bwa e na reke iroum te maiu ae akea tokina, **Mot.** 26:20.

Taan taua te nakoanibonga aika kakaonimaki a riki bwa te ekaretia ao te abanuea ao ake a rineaki iroun te Atua, **R&B** 84:33–34. Te taeka ni burabeti ae kamatoaki riki koauana e nanonaki bwa e ataaki iroun te aomata ae e kabaeaki nakon te maiu ae akea tokina, **R&B** 131:5–6. I kamatoa i aom karietatakim, **R&B** 132:49.

Wewete, Weteaki iroun te Atua. *Tara naba* Kariaia; Katabua, Katabu; Rinea, Rineia, Rineaki (weabe);

Rineaki; Tia Tararua, Nakoa n Tararua

Te weteaki iroun te Atua bon karekean te rinerine nakon te nakoa ke te kakao mai irouna ke Ana taan kairiiri n te Ekaretia are a kariaiakaki bwa a na beku ibukina n te waaki ae onoti.

E katokai baina i aona ao e anganna nakoana, **WI** 27:23. I katabuko bwa te burabeti, **Iere.** 1:5.

I a tia n rineiko ao ni katabuko, **Ioane** 15:16. Bauro e weteaki bwa e na riki bwa te Abotoro, **Rom** 1:1. Akea temanna ae anaa te karineaki aei i bon ibukina, ma ti are weteaki iroun te Atua, **Ebe.** 5:4. Iesu e weteaki iroun te Atua n ai aron Merekitereka, **Ebe.** 5:10.

I a tia ni weteaki bwa N na tataekina ana taeka te Atua ni kaineti ma tamnein te kaotioti ao te taeka ni burabeti, **Aram.** 8:24. Ibonga a weteaki man katauraoaki man moan tein te aonaba, **Aram.** 13:3.

Ngkana iai nanomi ni kan beku iroun te Atua, kam a weteaki, **R&B** 4:3. Tei ni matoatoa n te mwakuri are I a tia ni weteiko nako iai, **R&B** 9:14. Ko na tai taku bwa ko weteaki bwa ko na kabwarabwara ni karokoa ko na bon weteaki, **R&B** 11:15. Unimwaane a weteaki bwa a na kakoroa bukin ikoikotaia naake a tia ni weteaki, **R&B** 29:7. Akea ae e na tataekina au euangkerio ke ni karikirakea au ekaretia tii ngkana e katabuaki, **R&B** 42:11. A mwaiti aika weteaki, ma a karako aika rineaki, **R&B** 121:34.

E weteaki te aomata iroun te Atua, **TOni.** 1:5.

Whitmer, David

Te tia kairiri ngkoa n te Ekaretia ae manga kaokaki ao temanna mai buakoia Taan Kakoaua ake Teniman ibukin oin rekena mai iroun te Atua ao koauan Ana Boki Moomon (R&B 14; 17–18). Te Uea e anganna kaetieti i bon ibukina i nanon Reirei ao Berita aika Tabu 14 ao 30:1–4.

Whitmer, John

Te tia kairiri ngkoa n te Ekaretia ae manga kaokaki ao temanna mai buakoia Taan Kakoaua ake Waniman nakon Ana Boki Moomon. Tara "Aia Kakoaua Taan Kakoaua ake Waniman" i nanon iteraniba i aon kabwarabwaraan Ana Boki Moomon. E weteaki naba bwa e na tataekina te euangkerio (R&B 30:9–11).

Whitmer, Peter, te Ataei

Te tia kairiri ngkoa n te Ekaretia ae manga kaokaki ao temanna mai buakoia Taan Kakoaua ake Waniman nakon Ana Boki Moomon. Tara "Aia Kakoaua Taan Kakoaua ake Waniman" i nanon iteraniba i aon kabwarabwaraan Ana Boki Moomon. Te Uea e anganna kaetieti i bon ibukina i nanon Reirei ao Berita aika Tabu 16 ao 30:5–8.

Whitney, Newel K.

Te tia kairiri ngkoa n te Ekaretia ae manga kaokaki. Newel K. Whitney bon te bitiobi i Kirtland, Ohio (United States of America). Ao i mwina e beku bwa te Bitiobi ae Tararua n te Ekaretia (R&B 72:1–8; 104; 117).

Williams, Frederick G.

Te tia kairiri ngkoa n te Ekaretia ae manga kaokaki ao e beku n te tai ae aki maan bwa te tia ibuobuoki n te Beretitentii n te Nakoanibonga ae Rietata (R&B 81; 90:6, 19; 102:3).

Winnanti. *Tara naba* Maningongo, Taekan; Taekinan ae buakaka

Taekinan taekan te aomata ke rongorongon te aomata temanna n akea ana kariaia te aomata anne.

A na karakin aron aia taeka aika akea maneia ni kabane aomata, **Mat.** 12:36. Aomata aika Itiaki a reireinaki bwa a na aki riki bwa taan ua-taeka ao taan katabetabea te aba, n tataekini baika aki riai, **1Tim.** 5:11–14.

Ko na tai taekina ae buakaka ibukin kaain rarikim, **R&B** 42:27. Kakorakoraia

tarim n am kakaraki ni kabane, **R&B** 108:7.

Wirara. *Tara naba* Ake; Noa, Tamanuea n te Baibara; Te Ieka n ana bong Noa

Te kanikina ke kaotan Ana berita te Atua ma Noa (KB 9:13–17). ARIT, Karikani Bwai 9:21–25 (Abentekiti) e kabwarabwara bwa te berita e kairaki iai berita are te aonaba e na aki manga rabunaki n te ieka n ran, bwa ana Tion Enoka e na manga oki, ao te Uea e na manga oki ni maeka i aon te aonaba.

Woodruff, Wilford. *Tara naba* Katanoata; Katanoata ae Kariaiakaki 1

Te kaaman ni Beretitenti n te Ekaretia i mwin Manga Kaokan te euangkerio rinanon te Burabeti Iotebwa Timiti. E bungiaki n te 1807 ao e mate n te 1898.

E weteaki bwa e na kanoa te nakoa n te Kauntira n Abotoro n te Tengaun ma Uoman, **R&B** 118:6. E mena i buakoia tamnei aika tau n rineaki bwa a na roko ni koron boong, **R&B** 138:53. E karekea te kaotioti bwa e na katoka te mare ma ae riaon temanna n te Ekaretia, **KK** 1.

Young, Brigham

Te Abotoro ngkoa n te mwioko n tararua aei ao te kauoman ni Beretitenti n Ana Ekaretia Iesu Kristo ibukiia Aika Itiaki ni Boong aika Kaitira. E kairiia Aomata aika Itiaki nako maeao mai Nauvoo, Illinois, nakon te Salt Lake Valley ao bon te tia katea te kamaeka ae korakora n aonon te United States are mai maeao.

E weteaki Brigham Young bwa e na riki bwa te Beretitenti i aoia Abotoro ake Tengaun ma Uoman, **R&B** 124:127. Brigham Young e kamoamoaaki n ana mwakuri ao e kamotirawaaki man tabena ni mwamwananga nakon taabo nako, **R&B** 126. Te Uea e reireina Brigham Young aron baireaia Aomata aika Itiaki ibukin mwanangaia nako maeao, **R&B** 136. Brigham Young bon temanna i buakoia ake a tau n rineaki n te aonaba n tamnei, **R&B** 138:53.

BAIREAN ARON TAIA N RIKI

Bairean aron taia n riki ae kimototo ae kaotaki ikai e kona n anganiko ataakin taia raoi n riki ni bongin te Baibara ao Ana Boki Moomon. A mwaiti taian tai aika kata-utauaki, moara riki n bongin te O Tetemanti.

Bwaai aika riki n aia bong tamanuea ngkoa. (Ibukin kaangaanga ni bairei tain raoi bwaai aika riki n te mwakoro aei, akea taia ae a kaotaki.)

I.K. (ke I.T.T. I mwain te Tai ae Tabangaki)

4000 E bwaka Atam.

E mwakuri ni ibuobuoki Enoka

E mwakuri ni ibuobuoki Noa; e iekaki te aonaba.

Te Taua are Bwabera e kateaki; Iaretaite a mwananga nakon te Aba ni Berita.

E mwakuri ni ibuobuoki Merekitereka.

E mate Noa.

E bungiaki Aberam (Aberaam).

E bungiaki Itaaka.

E bungiaki Iakobwa.

E bungiaki Iotebwa.

Iotebwa e kaboaki nako Aikubita.

E tei Iotebwa i matan Barao.

Iakobwa (Iteraera) ao ana utu a nako Aikubita.

E mate Iakobwa (Iteraera).

E mate Iotebwa.

E bungiaki Mote.

Mote e kairiia nako tibun Iteraera mai Aikubita (te Otinako).

E bitaki rabwatan Mote.

E mate Iotua.

I mwin maten Iotua, e moanaki aia tai taan motiki taeka, te moan tia motiki taeka bon Oteniera ao te kabanea Tamuera; bairean ao aia tai ake nikiraia a bon aki mataata.

E kabiraki Tauro bwa te uea.

Bwaai aika riki ni Uean Iteraera ae Katiteuanaaki

1095 E moanaki ana tautaeka Tauro.

1063 E kabiraki Tawita bwa te uea iroun Tamuera.

1055 E riki bwa te uea Tawita i Eberon.

1047 E riki bwa te uea Tawita i Ierutarem; Natan ao Kata a taetae ni burabeti.

1015 E riki Toromon bwa uean Iteraera ni kabuta

Bwaai aika riki ni Uean Iteraera ae Katiteuanaaki

991 E tia te tembora

975 E mate Toromon; baronga ake tebwina mai meang a kaitara Reoboam, are natina te mwaane ao e a bwenauaki Iteraera.

Bwaai aika Riki i Iteraera	Bwaai aika Riki i Iuta	Bwaai aika Riki n Rongorongon Ana Boki Moomon
975 Ieroboam e uea i Iteraera.		
	949 Titiaka, uean Aikubita, e anai bwain Ierutarem.	
875 Aaba e tautaeka i Tamaria i aon Iteraera meang; E taetae ni burabeti Eria.		
851 Eritai e karaoi kakai aika korakora.		
792 E taetae ni burabeti Amota.		
790 A taetae ni burabeti Iona ao Otea.		
	740 E moana ana taetae ni burabeti Itaia. (E kateaki Rom; Nabonassar e uea i Bwaburon n 747; Tikerata-biretera III e uea i Aturia man 747 nakon 734.)	
	728 Etekia e uea i Iuta. (Tiaramaneta IV e uea i Aturia.)	
721 Abanuea i Meang a kamaunaaki; barongo ake tebwina anaaki n tautoronaki; E taetae ni burabeti Mika.		
	642 E taetae ni burabeti Naum.	

Bwaai aika Riki i Iteraera	Bwaai aika Riki i Iuta	Bwaai aika Riki n Rongorongon Ana Boki Moomon
	628 A taetae ni burabeti Ieremia ao Tebania.	
	609 E taetae ni burabeti Obaria; Taniera e uotaki nako Bwaburon bwa te bure. (E bwaka Ninewe n 606; Nebukaneta e uea i Bwaburon man 604 nakon 561.)	
		600 Riaai e kitana Ierutarem.
	598 E taetae ni burabeti Etekiera i Bwaburon; E taetae ni burabeti Abakuka; Tetekia e uea i Iuta.	
		588 Mureki e kitana Ierutarem nakon te aba ni berita.
		588 Nibwaite a kaokoroia mai irouia Reimwanaite (i marenan 588 ao 570).
	587 E reke Ierutarem iroun Nebukanete.	

Bwaai aika riki n Rongorongoia Iutaia	Bwaai aika Riki n Rongorongon Ana Boki Moomon
537 Tairati e baireia bwa a kona n oki Iutaia mai Bwaburon.	
520 A taetae ni burabeti Akai ao Tekaria.	
486 E maiu Etita.	
458 E kariaiaki Etira bwa e na karaoi bitaki.	
444 Neemia e rineaki bwa te kowana i Iutea	
432 E taetae ni burabeti Maraki.	

Bwaai aika riki n Rongorongoia Iutaia		Bwaai aika Riki n Rongorongon Ana Boki Moomon	
		400	Iarom e karekei bwaatua.
		360	Ominai e karekei bwaatua.
332	Arekantero te Kakannato e ekaanako Turia ao Aikubita.		
323	E mate Arekantero.		
277	Te Septuagint, e moanaki rairan aia boki aika tabu Iutaia nakon te taetae n Erene.		
167	Matatia are te I-Makabe e kaitara Turia.		
166	Iuta Maccabaeus e riki bwa mataniwiia Iutaia.		
165	E kaitiakaki te tembora ao e manga katabuaki; E moan waki Hanukkah.		
161	E mate Iuta Maccabaeus.		
		148	Abinataai e tiringaki ibukin ana koaua; Aramwa e a manga katea te Ekaretia i buakoia Nibwaite.
		124	Beniamina e anga ana kabanea n taetae nakoia Nibwaite.
		100	Aramwa te Teei ao natin Motiaea mwaane a moana a mwakuri.
		91	E moanaki aia tautaeka taan motikitaeka ibukoia Nibwaite.
63	Pompey e ekaanako Ierutarem, e toki aia tautaeka I-Makabe i Iteraera, ao e moana ana tautaeka Rom.		
51	E tautaeka Cleopatra.		
41	Erote ao Phasael a karikaki bwa ana botaki n tautaeka i Iutea.		
37	E riki Erote bwa te mataniwi i Ierutarem.		
31	Te bobuaka n te Buaka i Actium; Aukutito e embera i Rom man 31 I.K. nakon 14 N.K.		
30	E mate Cleopatra.		
17	E manga kaoka te tembora Erote.		
		6	Tamuera te Reimwanaite e taetae ni burabetiia bungiakin Kristo.

Bwaai aika Riki n Rongorongoia Kiritian		Bwaai aika Riki n Rongorongon Ana Boki Moomon	
N.K.		N.K.	
	Bungiakin Iesu Kristo.		
30	E moana ana mwakuri ni ibuobuoki Kristo		
33	E tauraki n te kaibangaki Kristo.	33 ke 34	Kristo ae tia ni mangauti e kaoti i Amerika.
35	E rairaki Bauro.		
45	E karaoa ana moan mwananga ni mitinare Bauro.		
58	E kanakoaki Bauro nako Rom.		
61	E toki rongorongon aia Mwakuri Taan Tuatua.		
62	E kabuekaki Rom; A bwainikirinaki Kiritian i an ana tautaeka Nero.		
70	A birinako Kiritian nako Bera; E niniaki Ierutarem ao e tauaki.		
95	A bwainikirinaki Kiritian iroun Tomitiana.		
		385	Te botanaomata ae Nibwaite e kamaunaki.
		421	E karabai bwaatua Moronaai.

NAKORAOIN EUANGKERIO

Ana reirei nako te Tia Kamaiu ni Mataio, Mareko, Ruka, ao Ioane a kona ni kabotauaki i marenaia ao ma kaotioti ni boong aika kaitira n arona ae kaotaki ikai.

Bwai ae riki	**Mataio**	**Mareko**	**Ruka**	**Ioane**	**Kaotioti ni Boong aika Kaitira**
Kateiriki ibukin Iesu	1:1–17		3:23–38		
Bungiakin Ioane te Tia Bwabetito			1:5–25, 57–58		
Bungiakin Iesu	2:1–15		2:6–7		1Nib. 11:18–20; 2Nib. 17:14; Mot. 3:5–8; Aram. 7:10; Erem. 14:5–12; 3Nib. 1:4–22
Aia taeka ni burabeti Timeon ao Ana			2:25–39		
Kawarakin te tembora (Te Toa ae te Riao)			2:41–50		
Moanakin ana mwakuri ni ibuobuoki Ioane	3:1, 5–6	1:4	3:1–3		R&B 35:4; 84:27–28
Bwabetitoakin Iesu	3:13–17	1:9–11	3:21–22	1:31–34	1Nib. 10:7–10; 2Nib. 31:4–21
Karirikin Iesu	4:1–11	1:12–13	4:1–13		
Ana kakoaua Ioane te Tia Bwabetito				1:15–36	R&B 93:6–18, 26
Te baka n amwarake n te mare i Kana (Ana moan kakai Iesu)				2:1–11	
Moan kaitiakan te tembora				2:14–17	
Kawaraki iroun Nikotemo				3:1–21	
Te aine ae te I-Tamaria n te mwaniba				4:1–42	
Iesu e aki butimwaeaki i Natareta			4:16–30		

Bwai ae riki	Mataio	Mareko	Ruka	Ioane	Kaotioti ni Boong aika Kaitira
A weteaki taan akawa bwa a na riki bwa taan akawaia aomata	4:18–22	1:16–20			
Te kamimi n onraken karaun n ika			5:1–11		
Weteakia ao katabuakia ake Tengaun ma Uoman	10:1–4	3:13–19	6:12–16		1Nib. 13:24–26, 39–41; R&B 95:4
Te Kabwarabwara i aon te Maunga	5–7		6:17–49		3Nib. 12–14
Ana tataro te Uea	6:5–15		11:1–4		3Nib. 13:5–15
Kautakin natin te aine are mate buuna man te mate			7:11–15		
Kabiraki Iesu iroun te aine			7:36–50		
Ana taetae ni kaikonaki Iesu bon karaki aika kimototo ake a kabotaua te bwai ae taneiai te aba ke te bwai ae riki nakon te koaua. Iesu e aki toki ni kabonganai n reirei koaua n te maiu n tamnei.					
Tia ununiki:	13:3–9, 18–23	4:3–9, 14–20	8:4–8, 11–15		
Titania:	13:24–30, 36–43				R&B 86:1–7
Koraan te mwakeke:	13:31–32	4:30–32	13:18–19		
Bwai ni kariki:	13:33		13:20–21		
Kaubwai i nanon te tawana:	13:44				
Bwaeao ae bati bona:	13:45–46				
Ana karaun te tia akawa:	13:47–50				
Te tia taua taekan te auti:	13:51–52				
Te toro ae aki nanoanga:	18:23–35				
Tia Kawakin Tiibu ae Raoiroi:				10:1–21	3Nib. 15:17–24

Bwai ae riki	Mataio	Mareko	Ruka	Ioane	Kaotioti ni Boong aika Kaitira
I-Tamaria ae Raoiroi:			10:25–37		
Nanorinano, amwarake ni baka n te iein:			14:7–11		
amwarake ae abwabwaki			14:12–24		
Tiibu ae bua:	tara naba 18:12–14		15:1–7		
Te mwane ae bua:			15:8–10		
Nati ae Bakatae:			15:11–32		
Mataniwi ae babakanikawai:			16:1–13		
Rataro ao te aomata ae kaubwai:			16:14–15, 19–31		
Te tia moti ae aki motiraoi:			18:1–8		
Taan mwakuri n te nne ni kurebe:	20:1–16	taraa naba 10:31			
Bauna:			19:11–27		
Uoman nati mwaane:	21:28–32				
taan ribana aika buakaka	21:33–46	12:1–12	20:9–19		
Ana iein natin te uea:	22:1–14		kabotaua 14: 7–24		
Kibono ake tengaun:	25:1–13		tara naba 12: 35–36		R&B 45:56–59
Tarena:	25:14–30				
Tiibu, kooti:	25:31–46				
Katokan te angibuaka	8:23–27	4:35–41	8:22–25		
Kanakoaia taimonia nakoia beki	8:28–34	5:1–20	8:26–29		
Kautakin natin Iairo te aine man te mate	9:18–20, 23–26	5:21–24, 35–43	8:41–42, 49–56		
Katokan aorakin te aine are n rara	9:20–22	5:25–34	8:43–48		

Bwai ae riki	Mataio	Mareko	Ruka	Ioane	Kaotioti ni Boong aika Kaitira
Tabeia ake Tengaun ma Uoman	10:5–42	6:7–13	9:1–6		R&B 18
Kamwarakeaia nimanga	14:16–21	6:33–44	9:11–17	6:5–14	
E nakonako i aon te ran Iesu	14:22–33	6:45–52		6:15–21	
Te Kabwarabwara ibukin te Kariki ni Kamaiu				6:22–71	
Ana kakoaua Betero ibukin Kristo	16:13–16	8:27–29	9:18–21		
E beritanaki kiingin te abanuea nakon Betero	16:19				
Bitakin te rabwata; anganakiia kiingin te nakoanibonga	17:1–13	9:2–13	9:28–36		R&B 63:20–21; 110:11–13
Rineaki ake Itingau ao a kamwanangaki			10:1–12		R&B 107:25, 34, 93–97; 124:138–140
Kamarurungan te aomata ae mataki n te Tabati				9	
E kamaiuaki Rataro				11:1–53	
A kamarurungaki tengaun rebera			17:11–19		
Kakabwaiakiia ataei	19:13–15	10:13–16	18:15–17		
Maria e kabira waen Iesu	26:6–13	14:3–9		12:2–8	
Te rin ma te tokanikai	21:6–11	11:7–11	19:35–38	12:12–18	
A kakioaki nako man te tembora taan rai mwane	21:12–16	11:15–19	19:45–48		
Ana baring te aine ae mate buna		12:41–44	21:1–4		
Uruakaki Ierutarem ao kanikina ibukin te Kauaoki	24	13	21:5–38		R&B 45:16–60; IT—M 1

Bwai ae riki	Mataio	Mareko	Ruka	Ioane	Kaotioti ni Boong aika Kaitira
Ana kabanea n toa ae te riao Iesu; e kateaki te toa; kaetieti nakoia ake Tengaun ma Uoman; tebokaki waeia taan reirei	26:14–32	14:10–27	22:1–20	13–17	
Iesu bon kain te kurebe				15:1–8	
Rawawatan Iesu i Ketetemwane	26:36–46	14:32–42	22:40–46	18:1	2Nib. 9:21–22; Mot. 3:5–12; R&B 19:1–24
Ana mwakuri ni kamwane Iuta	26:47–50	14:43–46	22:47–48	18:2–3	
Ongoraeakinan taekana i matan Kaiaba	26:57	14:53	22:54, 66–71	18:24, 28	
Ongoraeakinan taekana i matan Birato	27:2, 11–14	15:1–5	23:1–6	18:28–38	
Ongoraeakinan taekana i matan Erote			23:7–12		
Iesu e oreaki ao e bwainingareaki	27:27–31	15:15–20		19:1–12	
Taurakina n te Kaibangaki	27:35–44	15:24–33	23:32–43	19:18–22	Erem. 14:20–27; 3Nib. 8:5–22; 10:9
Te Mangauti	28:2–8	16:5–8	24:4–8		
E kaoti Iesu nakoia ana reirei		16:14	24:13–32, 36–51	20:19–23	
E kaoti Iesu nakon Toma				20:24–29	
Te Rierake		16:19–20	24:50–53		